אות הכף

* כ׳ א׳) הוא אות האחד עשר מהאלפא ביתא וכא לפעמים תמורת ג׳ עיי״ע כשר ב׳, כבר ב׳; תמורת ק׳ שהוא מאותו המבטא עיי״ע כלמי, כרדו; תמורת י׳ עיי״ע כשר, א׳ ב׳) הוא אות הדמיון בערך השיווי כמשפט ל׳ עבר ונוסף לו לפעמים בלא״ר י ויהיה אז כִּי ועוד נוסף לו לפעמים ד׳ כנוי ההמשך ויהיה אז כִּיד = כְּדְ — ופתרונם כמו בל״ע כְּשֶׁ — במקום כַּאֲשֶׁר ד״מ תרגום ישעי׳ כ״ט, ט״ו; תהלים נ״ז, ה׳ כִּיד, ובדרז״ל לרוב חסר ואי׳ רק כְּד . . ד״מ ברכות ד׳ סע״א כִּדְרַבִּי יעקב, ב״מ צ״ט: כדרבא, פסחים ע׳, כדמתני, ר״ה י״א: כדאיתא, סנהדרין צ׳, כדאית ליה, שם ז׳ רע״א כדעבדו ועוד רבים כמעט בכל עמודי הש״ס ועוד הרבה פעמים בקשור אות שמוש אחר ד״מ ברכות י״א, לִכְדְתַנְיָא.

☞ כָּא (= כָּה בל״ס כָּא כמו בל״מ כֹּה בקשור מלת אֵי יהיה גם בעברי כָּה ופי׳ זו המלה מורה על הגבלת מקום או זמן hier, da, dort) תרגום נלכה עד כה (בראשית כ״ב, ה׳) ניזיל [1] עד כא. והלכא כמו אל כה ובלשון גמרא אומרים כאן. *[אחי״ה ראש דברי ר״ב אמת כי מלת כֹּה בל״מ או כָּה בלא״ר (דניאל ז׳, כ״ח) מקביל תמיד למלת כָּא בתרגום ובדרז״ל והפכו הָכָא, תַּמָן, להלן עיין ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז רע״ג וכא אמר הכן . . תמן הוא אמר . . וכא אמר וכו׳ כ״ה בני׳ מהרש״ם ובשד״פ איתא וכה אמר וכו׳, ושם פ״ה ד״ח סע״ד תמן אמר . . וכא אמר הכי (= גי׳ מהרש״ם ובנו״ג הכן), ירושלמי פיאה פ״ח דכ״א רע״א וירושלמי שביעית ספ״ג דל״ד רע״ד הכא את אמר . . וכא את אמר וכו׳, ירו׳ פיאה פ״ה די״ח סע״ד תמן הוא . . וכא הוא אמר הכין ועוד עיין ירו׳ תרומ׳ פ״ה דמ״ג ע״ג ירו׳ סוכ׳ פ״ב דנ״ג סע״א, ירושלמי חגיגה פ״ג דע״ט סע״ב, ירו׳ נזיר פ״ג דנ״ב סע״ג ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ: ועוד בירו׳ סוכה שם להלן . . וכא ועם אותיות השמוש מ׳, ל׳: מִכָּא = מיכא פי׳ מִזֶּה עיין תרג׳ אונקלס לשמות י״א, א׳, י״ג; ג׳, י״ט; י״ז, י״ב; כ״ה, י״ט; כ״ו י״ג; ל״ב ט״ו; ל״ג, א׳, ט״ו ירושלמי פיאה פ״ח ד״כ ע״ד, ירו׳ כלאים רפ״ה דכ״ט ע״ד, ירו׳ נזיר שם רע״ד, ירו׳ קידוש׳ פ״ג דס״ג סע״ד מיכא . . מיכא, ירו׳ נדרים רפ״ט דמ״א: מכא . . הכא, ירושלמי כלאים ספ״ח דל״א סע״ג מיכא הוה וערק לתמן, פסיקתא דר״כ צד קפ״ג: אזל מיכא ולהלן, ירו׳ ב״מ פ״ו די״א, אגרא מיכא ללוד, ועם ל׳: לכא . . לכא תרג׳ כה כה, הנה והנה (אונקלי׳ שמות ב׳, י״ב; לבמדבר י״א, ל״א, תרג׳ ליהושע ח׳, כ׳) ירו׳ ביצה פ״ה דס״ג, פצל מיא לכא ולכא ושתי. ועם ה״א בראש הלכא פי׳ הָא לכא ועיין ערך הלכא. ובענין כאן עיין ערכו ומ״ש] —

* כָּאֵב, כְּאֵב, כֵּיב (מל״מ וכן בל״ס, בל״ע كئب ענין הרגשת הצער Schmerz empfinden) ירו׳ שבת פי״ט די״ז סע״א בהיותו כואב אין כתיב כאן אלא בהיותם כואבים (בראשית ל״ד, כ״ה) מלמד שכל איבריהם כואבים יעליהן ובלא״ר כייב עיי״ע כב ג׳ וש״נ ובהפעיל פרקי דר״א פי״ב שלא להכאיבו.

כְּאוֹרָה (לפע״ד הורכב מן אורה בצרוף אותיות השמוש פי׳ בהשקפה (ראשונה) auf den (ersten) Anblick) בס״נ דפ׳ נערה שנתפתתה (כתובות נ״ד:) לכאורה כשמואל ריהטא כי מעיינת בה הילכתה כוותיה דרב. פי׳ כשאתה פותח בה קודם שתעיין בה מעלה על דעתך שהיא כשמואל, וכאורה לשון ארמי הוא. *[אחי״ה והנכון כי ל׳ וכ׳ שמושיות הן ומלשון אור. אורה פירוש השקפה והבטה כלומר לפי ראות עין ובסקירה ראשונה, ובכ״י ב״ר בט״ס וכיורה לא״ר הוא] —

[1] וכ״ה במתורגמן ובנו״ג נתמטי.

* כאליריקין עיי"ע כילירכין.

☜ כָּאמִי (לפי דעת ר"ב מל"י χαμαί על הארץ auf die (der) Erde אבל עיין בפנים) מדרש שהש"ר פס' כמעט שעברתי אמר ר' חוניא כך אמרה ירושלים לבת כבל פני פלאה קקים כאמי מחי נראה לי שתתכן הגי' פרני פלאה קתים כאמי מחי פי' בל"י פורני זונה פלאה זקנה קתים שבי כאמי לארץ מחי זני ואם נניח הגי' כמו שהיא פירוש קקים בל"י רשעה כלומר זונה זקנה ורשעה בארץ זני. *[אחי"ה לפי תקון הנ"ל תהיה ההעתקה היונית בזה"ל πόρνη παλαιὰ κάθησο μοιχὴ χαμαί וכפי' ר"ב ועיין ברילל במקום הנרמז בערך כאמי ושם נסיתי את הילי בפי' אחר (עיין ח"ב, ג') לקיים גי' באמי וגי' קקים, ובנו"ג פני (בקצת גי': פגי) פילאי קקים (בקצת גי': קקום) כאמי מחי את סבורה בעצמך שאת בתולה זקנה את שבי לארץ אין כסא וכו'. ולפי מ"ש בערך באמי יש לחבר מלת את למלת מחי ודרש אין כסא, אבל לפי פי' ותיקון של ר"ב יתכן הדרש של פסוק רדי ושבי על עפר (ישעי' מ"ז, א') ולדעת לעווי בעמת"ל פי' באמי מחי βῆμε μοιχάς רדי זונה, אבל בערך כאמי פי' כפי ר"ב] —

* כַּאן, כן (פי' כמו כָּא עיי"ע עם נו"ן ההוספה והיא מלה להגבלת העת והזמן hier, da, dort, (Partikel der Ort- und Zeitbestimmung ברכות פ"א מ"ב מכאן ואילך, ב"ב צ"ו. מכאן ולהלן, כלים פ"ז, מ"א; ט"ו, א'. י"ח; ל', א' מכאן ולהבא, ובירושלמי מ"ק פ"א הל"א, ירו' קידושין פ"א ד"ו. מיכן ולבא, סנהד' ע"ח. לאחר מכאן וכן בקידושין פ"ב מ"ו, נזיר ט', ד'; מכות ב', ו'; בכורות ב', ג'; חולין י', ב'; יתר (יותר) מכאן, כלאים פ"ז, מ"ו; תרומות ד', ה', שביעית ה', ז'; עירובין א', ח'; ה', ז'; גיטין ג', א'; כלים כ"ט, ג'. ח'; פחות מכאן, שביעית פ"א, מ"ב; תענית ג', ד'; ב"ב א', ו'; נדה ה', ד'; כלים ז', ג'. ד'. ובירושלמי יתיר מן כן, יתר על כן ירושלמי חגיגה פ"ב הל"ב, פרא מיכן ירו' כלאים פ"ג הל"א, ירו' תענית פ"ג הל"ז, וכן תחת לכאן בירו' לכן . . לכן ירו' תרומות ספ"ה כמו לכאן . . לכאן, ירו' חגיגה ספ"א, ירושלמי עירובין פ"ה הל"ב, עירובין בבלי מ': ירו' עירובין רפ"ז דכ"ד: מיכן ומיכן, נזיר ז'. כמיכאן ועיין על כל זה צונץ במ"ע דמ"ג חכ"ד, תקצ"ב ודוגמאות הרבה מאוד.

כַּאר (כל' צענד וסאנסקריט khara ובל"פ הישנה והחדשה خر פי' חמור Esel) בחלק בענין משיח (סנהדרין צ"ח.) מי אית לך כאר הזר גונא. פי' יש מקום שקורין לחמור כאר, וקורין לאלף הזר והכי אמר לו יש לך חמור מאלף גוונים. — (א"ב בר חיור כתוב). *[אחי"ה והדין עם רבינו נתן וגי' ופי' מעולה הוא אולם ממה שכתב רבינו יש מקום מוכח כי לא ידע מְקור המלה וכל המאמר כן הוא בל"פ خر هزار گونه חמור של אלף גוונים[1]) ובנו"ג בטעות בר חיור גווני וכ"ה בילק' זכריה ט' ושם חיוור וצ"ל כר היזר גווני ובכ"י מ' חמר בר גונג ונ"ל שנתערבו שתי גירסאות כי בתחילה היה כתוב (בר) [כר] ובא פירושו בגליון חמר והובא פנימה, ובכ"י פ' הגירסא חיור מאה גוונוג ונ"ל שעל פי גי' זו פירש"י חיור מאה בלשון פרסי, אבל ברש"י בדפוס שונצ' וברש"י שבע"י הראשון איתא חיור מאה בלשון פרסי גווני גוונין ע"כ ובעל ד"ס (סנהדרין צד קמ"ו: אות א') העיר אולי צ"ל גוונג גוונין ע"כ וא"כ לפע"ד נמשך הדבור „בלשון פרסי" על גוונג גוונין ולא על „חיור מאה" כי בל"פ מאה נאמר صد וכן בלשון הונגרי száz ועיי"ע הזר. וגי' רש"י לפי זה היתה גוונג כמו בכ"י ש"ם (ד"ס שם) ועל זה פי' כי הוא בל"פ כמו גוְנין בלשון ארמִי, ובל"פ צבע וגוון הוא באמת گونه ובהרכבה گوناگون פירוש מסורק בגוונין ומעתה נ"ל ברור כי ברש"י ד"ה סוסי ברקא צ"ל סוס מסורק ומגוון במקום ומכוון או מצויין של הגהת מהרש"ל, ועפ"י זה עולה יפה תשובת שמואל לשבור מלכא — ובכ"י ב"ר הגי' כארה זרנוגא ואולי צ"ל זרגונא בלי' צענד zairi-gaona וכן בל"פ زرگونه goldfarbig והוגה בכ"י עצמו בזה"ל נ"א הזר (גונח) [וצ"ל גונה]] —

כָּאוּר (לפ"ע מל"פ خوار מגונה ומבוזה niedrig, (hässlich, verächtlich בפ' הגוזל עצים (ב"ק פ"ט, מ"ד ד"ק:) צבעו כאור. ובפ' יש בערכין (פ"ג מ"ג י"ד:) הנאה שבעבדים ואת הכאור שבעבדים. ס"א כעור פי' משונה. *[אחי"ה וכס"א גרס בערך כלבום ג' וכן אי' לפנינו בערכין ועיין פירש"י ורע"ב לב"ק, וכונת רבינו על דף י"ד: ולא על דף י"ג: כדעת הגרי"ב בהפשב"ע אשר על כן הגיה ללא נכון דברי רבינו, וחידוש שנעלם ממנו משנה ערוכה (מ"ג דפרק ג' בערכין) וכן נעלם מעיני החכם לעווי בערך כאר, ומ"א דאותו הפרק הביא רבינו בערך

[1]) עיי"ע ברקא א' (ח"ב, ר') ועוד בע' ברקא ד' (שם ר"א).

נו ע״ש — וכנ״ה בירו׳ נזיר רפ״ב דנ״א ע״ר אם היה כאור נותן את ערכו. ירו׳ קידושין פ״א דס״א ע״ג וירו׳ סוטה רפ״ג די״ח. אין הדבר כאור. ירושלמי כתובות פ״ז דל״א ע״ג כאור הדבר תצא וביבמו׳ כ״ד: כ״ה רע״א הגי׳ מכוער, והקבוץ ירו׳ סוטה פ״ג די״ח ע״ד כאורים יולדת (נעים) [נאים]. ירושלמי תענית ספ״ד דס״ט ע״ג הכאורות היו אומרות וכו׳, ובבבלי תענית ל״א. מכוערות. והתואר בשבת ס״ב סע״ב חלף שופרא כיבא כ י א ו ר א. כה״ג בכ״י מ׳ ובנו״ג חלופי שופרא כיבא ולי׳ כיאורא וכן לי׳ בילקוט ישעיה רמז רס״ד ולי׳ במו״ע ע׳ כב ג׳ — והמלה לשון פרסית היא כאמור ונרדפת עם כעור עיי״ע] —

כְּב (= כּוּבָא בל״ס וכן בל״ע ופ׳ كوب בל״ר cupa Krug, Kufe) בר״ג דפ׳ במה טומנין (שבת מ״ח רע״א) חזא דפרים דסתודר [1]) אפומא דכובא. ובפ׳ אלו מציאות בגמ׳ מצא כלי באשפות [2]) (ב״מ כ״ה:) הא בכובא [3]) וכסי לא יגע דמצנעי [הא] בסכיני ובהמניק[4]) נוטל ומכריז דאמרינן הני בכנישא נפוק ואיטומי איטום בכנישתא[5]) ובפ׳ החוכל בגמ׳ שבת (ב״ק פ״ו.) דמרקיד בי כובי. ובפ׳ אין מעמידין בגמ׳ נודות (ע״ז ל״ג:) אמר רב יהודה הני כובי דארמאי דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים ומותרין[6]). בע״ז בפ׳ ר׳ ישמעאל בסוף גמ׳ (שם ס׳.) גוי אדנא וישראל[7]) אכובא חמרא אסיר. בפ׳ אעפ״י בגמ׳ ד׳ יושבת בקתידרא (כתובו׳ ס״א.) אביי מנחא ליה אפומא דכובא. פי׳ כלי של יין. — (א״ב פירוש בל״ר מין כלי גדול אשר בו מריקים היין). *[אחי״ה וכנ״ה בע״ז ס׳. כוכא מליא. ושם ל׳. חמרא בכובא. שבת קמ״א. לא ליצדד אינש כובא בארעא. כ״ה בבה״ג ברי״ף ובראש עיין ד״ס שבת צד קכ״ז: ובכ״י א״פ ארעא ובנוסחאותנו ליתא. והקבוץ כּוּבֵי עיין חוץ ממקומות הנ״ל עוד בע׳ בֵּי כּוּב ח״ב. נ׳ — ובענין גזרת כוב עוד עיי״ע כף ז׳ ומ״ש] —

כֻּב (= כּוּב, כובא פי׳ בל״ס קוץ Dorn וכן בל״ע كب Strauchart) בריש ב״ר (ר״פ ב׳) עד דהיא פגה אפיקת כוביא [8]). כובי מדברא תרגום את קוצי המדבר (שופטים ח׳, ז׳. ט״ו). קוצים כסוחים (ישעיה ל״ג, י״ב) [9]). הנני סך את דרכך בסירים (הושע ב׳, ח׳) [10]). *[אחי״ה והרבה בתרגום היחיד כובא (תרג׳ משלי כ״ו, ט׳) והקבוץ כּוּבַיָא (תרג׳ הושע שם), כּוּבִין (תר״י ב׳ בראשית ג׳, י״ח; ד׳ ט״ז; תרגום ש״ב כ״ג, ו׳; תהלים קי״ח, י״ב), כּוּבֵי (תרג׳ משלי ט״ו, י״ט) וכ״ה בדרז״ל ב״ר פמ״ד עד דסנדלא ברגלך דריס כובא. שם פמ״ט לפי ג׳ הילקוט משלי רמז תתק״ן משל . . למגל כוסחת כוב ולא שלים לה שושנה ולא שלים לה. ובמד׳ ב״ר אי׳ כובין וכ״ה בילקוט וירא רמז פ״ג. ועוד הקבוץ שמ״ר פמ״ב כשהיו בסיני היו שושנים וורדין עכשיו נעשו סריות נעשו כּוּבִים [11]), איכ״ר פ׳ רבתי מגבב כובין, ירושלמי ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד נקרוץ נסדר לאילין כובייא. שם דמ״ד פע״ד חמי סייגין כובין. — ואולי מזה הענין נקרא מדבר כּוּב שמ״ר ס״פ כ״ד ועוד עיין ערך אדר (ח״א, ל״ח) מרוב הקוצים הצומחים שם. והוא מדבר שור לדעת המדרש שמ״ר שם ואולי דרש שור מלשון סירים פירוש קוצים.

כֵּב (= כְּאֵב, כֵּיב ענין הרגשת צער schmerzen עיי״ע כָּאֵב) בס״ג דפ׳ במה אשה (שבת ס״ז.) לכיבא [12]) לימא הכי. בפ׳ אין מעמידין בגמרא מתרפאין (ע״ז כ״ח.) חושש הוא[13]) דלא הא כייבי[14]) ליה טובא שפיר דמי אמרי[15]) דילמא תנא היכא דכייבי[16]) ליה טובא נמי חושש קרי ליה[17]). פירוש לישנא מעליא נקט והוא ענין מכאוב. — (א״ב תרג׳ כאב: כיב ויש כיבא כמו מכוה תרג׳ (?) כי תחת יופי (ישעיה ג׳, כ״ד) חלופי שיפרא כיבא). *[אחי״ה והוא מאמר דרבא בשבת ס״ב: ובמקום תרגום של ר״ב צ״ל שבת, עיי״ע כאור, ובפירוש רד״ק לישעיה שם

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה בערך סדר ובדפ׳ אמ׳ בערך הנוכחי ובדפ׳ וויניציא דסתוורד וכדפ״ר דסתורד ובכ״י א״פ אסתודאר ואולי צ״ל דסתאר והוא ממש בל״פ מטפחת היד Handtuch ובכ״י מ׳ ובר״ף ובראש סודרא. [2]) וכ״ה במשני דירוש׳ וכ״ה בערך המנק ובנו״ג באשפה. [3]) בנו״ג בכובי. [4]) וכ״ה בערך המנק. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד, ובכ״י ב״ר רק בזה״ל „דאי הני בכנישא" וקטוע הוא. [6]) בנו״ג הני כובי מפומבדיתא . . אתו שיילוה לרב יהודה אמר דבר שאין וכו׳ וגי׳ הני כובי דארמאי אי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח לע״ז בקובץ כ״י אנגייליקא דף כ׳: [7]) כ״ה בכל כ״י ובדפ׳ וויניציא וכ״ה בערך דן ב׳ אבל בשדפ״ע בכאן לי׳. [8]) והוא הקבוץ וכ״ה בילקוט משלי רמז תתקנ״ט ד״ה גם במעלליו, ובילקוט ירמיה ריש רמז רע״ד איתא כובי אבל בילקוט בראשית רמז ד׳ היחיד: כובה ונ״ב הפי׳ ע״ש ובדפ׳ וויניציא ובכ״י ערוך איתא עד דהיא פגה אבל בשדפ״ע לי׳. [9]) כ״ה בכ״י ודפ״ר וויניצ׳ ובשדפ״ר לי׳ והובא התרג׳ בערך פסך ע״ש. [10]) בכ״י ודפ״ר וויניציא, ובכולם סך ובמקרא שך. [11]) לפנינו בט״ס כזבים אבל כבר הגיה לנכון בעל ידי משה כובין. [12]) בנו״ג לכיפה וברש״י דפ׳ שונצי׳ אי׳ לכיסא וכ״ה בערך כס ו׳ ע״ש. [13]) כ״ה בכ״י ובד׳ וויניצ׳ ובכ״י ו״ו הגי׳ טעמא דחושש הוא. [14]) בנו״ג כאיב. [15]) בנוסח׳ לי׳. [16]) בנו״ג דכאיב. [17]) כ״ה בכ״י ובדפ׳ וויניציא, ובשדפ״ע קטוע ומשובש וכגירסת רבינו אי׳ הסדר בכ״י ש״ס אבל בנו״ג חושש נמי קרי ליה.

ובשרשים שרש כוה הביא לשון הגמרא דשבת חלופי שופרא כ ו א ה והוא מל"ע كَيّ, كَيَّة כויה Brandmal ותרג' כויה (שמות כ"א, כ"ה) כואה ותרג' מכות אש (ויקרא י"ג, כ"ד) כואה דנור. ועוד עיי"ע כו א' אבל לפי ג' שלנו בשבת על פי נוסח רבינו כיבא יש לגזר המלה מפעל ככב עיי"ע הבא אח"ז ויש להעתיק כיבא ע"י Hitzblatter אבל רבינו מאשר כללו בערך זה נראה שסבור היה כי שרשו כאב אולם בערך כס ז' גורס כיסא כגי' רש"י דפוס שונצ' לפע"ד מל"י καῦσις מכות אש = Brandblase, καυσαλίς ואחד הוא עם כיבא מפעל ככב בערך הבא אח"ז ושם מקומו. — ומה שענינו צער וכאב איתא עוד המלה בב"ק מ"ו: דכאיב ליה כאיבא, ושם פ"ה: הוה כאיב ליה מידי, שם ל"ה: כייבין עיי"ע חנך ב', גיטין ס"ח סע"ב דכייב ליה, מעילי כ': דכייבין ליה, ובאיכ"ר פ' איכה יעיב דרש יעיב (ב', א') איך כייב . . אית אתרא דצווחין לכיבא עייבא — והשם כְּאֵב מל"מ ברכות נ"ה רע"ב תרגום ישעיה ס"ה י"ד כאב לב, ובלא"ר כאיבא ב"ק מ"ו: עיין לעיל ועוד כֵּיבָא איכ"ר הנ"ל, ותרגום עצב ומכאוב כיבא עיין מתורגמן והקבוץ כֵּיבִין תרג' לתהלים ל"ב, י', לישעיה נ"ג, ג' ועוד] —

כבב (= כְּבַב נרדף עם הְבַב anrösten, ansengen פירוש ענין חריכה ושריפה והשם כִּיבָא תחת כִּבְבָא das Geröstete) בר"ג דפרק בכל מערבין (עירובין כ"ט סע"ב) ליתי בישרא דאטמא דדיכרא דימינא [1]) . . וליתי סוגייני [2]) דערבתא נכבב וניכול [3]), פירוש יצלה הבשר שעליו ויאכל. בר"ג דפ' בן סורר ומורה (סנהדרין ע'.) כבשר כיבי [4]) דאכלי גנבי. פי' בשר שאינו נצלה כל צרכו כדאכלי גנבי כמאכל בן דרוסאי. *[אחי"ה ורש"י פי' בסנהד' כיבא כויה והביא עוד ראיה מזבחים מ"ו: לאפוקי ככבא דלא ושם פי' ע"מ לעשותו חתיכות צלויות בגחלים וכו', ע"ש ורומז שם על עירובין הנ"ל ונכביב וניכול. ונ"ל בשר כיבא פי' בשר הנחרך באש והראיה כי בירו' סנהדרין רפ"ח דכ"ו, מפורש מהו כהב (עיי"ע טרטימר) ושרש הכב נרדף עם ככב וממנו השם כִּיבָא ואולי מל"פ كَباب חתיכות העומדות לצליה. ועוד פירוש כיבא מורסא ומזה הענין לפע"ד גם כיבא של שבת ס"ז. לפי ג' הערוך והגרי"ב הוכיח כי כה"ג גם ברש"י לפי' הראשון ולפע"ד עיקר הגי' ברש"י לפי פי' הראשון לכיסא כגי' הערוך ע' כס ז' והראיה כי שניהם לועזים הענין בשוה כי רבינו לועז אנפולאן וברש"י אונפולש והיא ל"צ Hitzblatter, ampoule Eiterblase ובלא"ט bolla ועוד עיין ערך כס ז' ובשבת ס"ב סע"ב פירש"י כיבא קיוטור"א והוא ל"צ Entzündung, cautère ורמז על קידושין פ"א סע"א שיחנא וכיבי ופירש"י ולנ"ץ המוציאין ליחה ומאוסין ע"כ ואולי צ"ל ולו"ץ בל"צ Eiter, virus ליחה מאוסה. ובקידושין ל"ט סע"ב לא פי' מאומה על שיחנא וכבא והקבוץ שבת ס"ז. לאסאה שיחנין וכִּיבִין כה"ג בכ"י מ', ובנו"ג שחינא כאיבין — ובעל מ"כ לקהלת פ' הכל הבלים טעה לגרוס פושט ידיו בכיבין וכבר השיג עליו בעל משנת דרבי אליעזר שצ"ל בביבין פי' צינורות עיי"ע ביב] —

* כּוּבָא, כּוּבְיָא, כּוּבִיתָא ג' הערוך בכ"ף עיי"ע כוכא, ככיא, כוכיתא.

* כּוּבִי, כּוּבַי עיין מ"ש בערך אקרא דכובי (ח"א, ר"ס) וערך בי כובי, וערך בי כובי (ח"ב, נ').

כָּבֵד (ידוע מל"מ הדר וגדולה שנותנים להיקר במעלות ehren; והשם כָּבוֹד Herrlichkeit, Ehre, Ansehen) [יהי] כבוד תלמידך חביב עליך כ ש ל ך [5]) מפורש באבות דר"נ בפ' ר' יוסי אומר (ס"פ כ"ז) כבוד תלמידך ממשה רבינו שאמר ליהושע תלמידו בחר ל נ ו אנשים (שמות י"ז, ט') ולא אמר ל י עשאו כמותו, כבוד חבירך כמורא רבך מאהרן שאמר למשה (במדבר י"ב, י"א) בי אדוני אעפ"י שחבירו היה עשאו רבו, מורא רבך כמורא שמים מיהושע שאמר למשה אדוני משה כלאם (שם י"א, כ"ח) שקלו כנגד השכינה [6]). ובמכילתא בפרשת ויבא עמלק (בשלח מסכתי' דעמלק פ"א ס' ויאמר משה) [7]). ובס"ג דפ"ק דבבא מ צ י ע א [8]) (ב"מ ט"ז סע"א ורע"ב) משום כבוד אביו . . משום כדי חייו. פי'

---

1) בנו"ג דאטמא ימינא דדיכרא. 2) וכ"ה לפנינו ובע' סגייני אבל בכ"י ל"ד בכאן: סיגיתני ובכ"י ש"ס מ' סוגיתני ובכ"י א"פ סגגי. 3) בע' סגייני בדפ' וויניצ' ניכביב ובדפ"ר ואמש' ניסביב וצ"ל ניכביב וכ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בעי' הנוכחי בכ"י ו"ו ול"ד נכבבב, ובכ"י ה"ב נכבה ובכולם בט"ס ובנו"ג וניכבביה וכצ"ל ברש"י סנהדרין ע'. ד"ה בשר כיבא ועיין רש"י זבחים מ"ו: ד"ה לאפוקי, אבל בכ"י א"פ כגי' הערוך וניכבב ובכ"י מ' ונישכיב וצ"ל וניסביב כגי' דפ"ר הנ"ל שנשתבש מן וניכביב. 4) בנו"ג כיבא ובכ"י ש"ס כיוא. 5) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בנוסחאותינו ובדפ"ע הגי' ככבוד חבירך ועיין תוי"ט ושם ובפי' מגן אבות לרשב"ץ הובאה גי' זו בשם מה' שמואל ורש"י ור' יונה ובפי' רשב"ץ כתוב כי כ"ה במשניות שלנו וע"ש הפי' ובתוי"ט ועוד עיין אבות פ"ב מ"י הגי' כשלך. 6) באבדר"נ באריכות קצת יותר ע"ש. 7) וגם שם קצת בסיגנון אחר. 8) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ב"ר ובדפ"ע בט"ס דבבא קמא.

הוא בתוספתא במסכת נדרים (ספ"ו), ומפורש בירושלמי בפ' אעפ"י (ירושלמי כתובות פ"ה ד"ל רע"א) מה שאירש מאבא היום מכור לך . . בלוה[1]) לתכריכי אביו מפני שהיה גוסס, מה שתעלה מצודתי היום מכור לך דבריו קיימין משום חייו שאין לו מה יאכל[2]). כבודם בקלון אמיר (הושע ד', ז'), ועמי המיר כבודו בלא יועיל (ירמיה ב', י"א), וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב (תהלים ק"ו, כ') תיקון סופרים י"ח הן ומפורש בילמדנו בפסוק[3]) וברוב גאונך, ובפסוק ראה החילותי תת לפניך, הנוגע בכם כנוגע[4]) בבבת עינו (זכרי' ב' י"ב) בספרים הראשונים[5]) הוא כתוב בבבת עיני[6]). בס"ג דפ"ק ביומא (כ"א:) מאי דכתיב (חגי א', ח') וארצה בו ואכבד וקרינן ואכבדה מאי שנא דמחוסר ה' אלו ה' דברים שמחוסר מקדש שני ממקדש ראשון[7]) ואלו הן ארון כפרת וכרוב אחד; שכינה שני; רוח הקדש שהיא נבואה שלישי; אורים ותומים רביעי; אש מן השמים חמישי[8]). בר"ג דהדר (עירובין ס"ג.) שאני התם דאתחיל[9]) בכבודו. פי' כשלקח ר' אלעזר הסכין לראותה אמר לו בר תחליפא לא ליחוש מר לסבא שהוא רב אחא בר יעקב והואיל והזכירו נראה דלא חשש בכבודו[10]). בפ' אחרון דסוטה (מ"ט סע"א) משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה, פי' בטלו בני אדם שמכבדין בעלי תורה. פ"א בר"ג דפ' הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"א.) ת"ר מימות משה ועד רבן גמליאל הזקן[11]) היו לומדין תורה מעומד משמת רבן גמליאל [הזקן] ירד חולי לעולם והיו לומדין מיושב והיינו דתנן (סוטה שם) משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה. בפרק כל הצלמים בע"ז (מ"ב: במשנה) על המכובדין אסורין מפורש בגמרא (שם מ"ג:) בחיצונה (תוספתא ע"ז רפ"ו)[12]) אלו הן המכובדין שעל שירין נזמין וטבעות. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת צ"ד: מגילה ג': ב"ק ע"ט: קידושין ל"ב: כבוד הבריות. ברכות נ"ג: כבוד שמים. גיטין נ"ז: כבוד הקב"ה, יומא ל"ח. קידושין ל' סע"ב כבוד המקום. קידושין מ' סע"א וש"נ כבוד קונו עיי"ע רת ב'. ברכות ס"ג: כבוד תורה. יומא ע'. ב"ב ל"ט: כבוד צבור. מ"ק כ"א: כבוד רבים. כתובות ע"ז סע"ב כבוד חכמים . . כבוד אביך . . כבוד עצמך. קידושין ל"א. לכבוד עצמו דורש. ב"מ נ"ט סע"א לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו וכו'. מגילה ג'. גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי וכו'. ברכות י"ט: וש"נ כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב. שם היה זקן ואינו לפי כבודו. קידושין מ"ה: דרך כבוד. שם ל"ב רע"ב הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ועיין כתובות י"ז. וש"נ. סנהדרין נ"ב. שאם היו נוהגין בו כבוד יבמות ס"ב: שלא נהגו כבוד זה לזה, סוטה י"ג. בתחילה לא נהגו בהן כבוד, ובירושלמי פיאה פ"א דט"ו ע"ג אינו נוהג בי בכבוד . . נוהג בכבוד אבותיו וכו'. הואיל והוא רצונה הוא כבודה וכ"ה בפסיקתא רבתי ס"פ כ"ג. נדרים ס"ב. וסוף הכבוד לבוא. בכורות ל': כבוד זקן יהא מונח במקומו. ירו' סוטה ספ"ט דכ"ד סע"ג יבוא זה שרץ אחר הכבוד אחר זה שברח מן הכבוד. ומורגל בפי העם כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו, ולי' בש"ס אבל עיקר הגי' עיין בעירובין י"ג: כל המחזר על הגדולה וכו'. והשם המופשט כיבוד פיאה פ"א ט"א כיבוד אב ואם. ירוש' פיאה פ"א דט"ו ע"ג עד היכן הוא כיבוד אב ואם וכו'. ספרא ריש קדושים הקיש כיבוד אב ואם לכיבוד המקום ושם ובירושלמי קידושין פ"א דס"א סע"א אי זהו כיבוד מאכיל ומשקה וכו'. ע"ש ובבבלי קידושין ל"א

---

[1]) וכ"ה בדפ' זיטאמיר, ובדפי' קראטאשין כלווה וכגי' רבינו איתא בפירוש ר"ח (בב"מ בש"ס ווילנא). [2]) וזו היא הצעת הירושלמי מה שאירש מאבא היום מכור לך מה שאעלה במצודתי היום מכור לך דבריו קיימין ר' אבהו בשם ר' יוחנן בלוה לתכריכי אביו והוא שיהא חולה אביו או מסוכן ר' אבהו בשם ר' יוחנן והוא שתהא מצודה פרושה בפניו. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע בפיסקא בשתי פעמים. [4]) במקרא נגע. [5]) בכ"י ב"ר בסיפרא דאדם הראשון! [6]) ובאלה המקומות הובאו י"ח מלין תקון סופרים במכילתא בשלח פ"ו פ' וברוב גאונך ובתנחומא בשלח שם (אבל בתנחומא דברים לי') ובספרי בהעלתך פ"ד, ובילקוט בשלח רמז רמ"ז ושם תהלים רמז תת"ו ותתל"ב וילקוט ש"א רמז צ"ט ואיוב רמז תתק"ב ועיין רמז של י"ח תקון סופרים בב"ר פמ"ט. שמ"ר פמ"א, ויק"ר פי"א וילקוט וירא רמז פ"ג וילקוט ש"ב רמז קס"א ומדי' שו"ט מזמור י"ח פ' עם חסיד ועיין מ"ש בערך בת עין (ח"ב רי"ב) וש"נ מנחת שי לזכריה ב', י"ב ושם האריך ע"ש היטב והזכיר גם את הערוך ועוד עיין אורשריפט לגייגער 309 והלאה. [7]) בנו"ג שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני אבל לפי גי' רבינו עולה יפה לגירסת מ"ש דמחוסר ומזה ראיה שבטעות ליתא בכ"י ב' ול"ד בש"ס ואיננו פירוש שהובא בפנים כדעת בעל ד"ס ליומא צד כ"ו אות ה'. [8]) בנוסחי' איתא בסדר אחר ע"ש ולפי גי' רבינו יתכן מאוד כי במה שסיים התחיל כלומר סיים באש ומתחיל ת"ר שש אשות הן וכו'. [9]) בנו"ג דאתחילו. [10]) וכן פירש"י. [11]) כ"ה לנכון גם בכ"י ש"ס ובע"י וביוחסין עיין ד"ס למגילה צד נ"ז: ולא העיר על גירסת הערוך. [12]) ועיי"ע אפתק ח"א ר"מ: ומ"ש.

סע"ב. פסיקתא רבתי שם אפילו הוא עשה אלף אלפי פעמים לך (כו') [כן] אפי' חצי כיבוד לא הגיע. והפעל ברכות מ"ז. שביעית פ"י מ"ח, שבת קי"ג: עירובין פ"ו. (עיי"ע ישב). תענית כ"א: אבות פ"ד מ"א. מ"ו. התפעל ברכות ס' רע"ב התכבדו מכובדים משרתי עליון וכו'. נדרים מ'. הכל מתכבדין בו, מגילה כ"ח רע"א מימי לא נתכבדתי בקלון חברי, ב"ר רפ"א כל המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב בכבודו של מקום עאכו"כ וכ"ה בשנוי קצת בירושלמי חגיגה פ"ב רע"ז ע"ג] —

כָּבַד (פי' מנקה הבית auskehren, fegen אולי מע' הקודם ענין כבוד ונועם כמו בל"ע منعم מפעל נעם או אולי מל"ר scopo Besen שנגזר מל"י σκόπτω עשה חריץ בקרקע הבית בנקייתו ואות σ נשמט מראש המלה) בברכות בפ' אלו דברים (פ"ח מ"א דנ"א:) בי"ש אומרים מכבדין את הבית, ופי' מטאטאין היה אומר התנא אלא בשביל שלשון פורענות הוא [1]) לפיכך אמר מכבדין. בפ' יו"ט (ביצה כ"ב:) מכבדין בין המטות [2]). בפרק הכונס צאן לדיר בגמרא כיצד משלמת מה שהזיקה [3]) (ב"ק נ"ח:) המכבד [4]) כרמו של חבירו סמדר. פירוש טיאט הכרם והשיר פריו עודנו סמדר. בארץ ישראל פ"ח במקואות (מ"ד) האשה ששמשה את ביתה וירדה וטבלה ולא כיבדה את הבית פי' „לשון נקיה כלומר שלא קינחה אותו מקום" [5]) וכמו כן דיברו הכמים לשון נקי מדיחה פניה (נדה י"ד.). ברי"ש מגלת איכה (פתיחתא סימן ה' ד"ה ר' אבהו) והאחרון הכביד (ישעי' ח', כ"ג) הממם [6]) במטאטא. *[אחי"ה בנו"ג הממם כבמכביד וא"כ דרש ל"מ מלשון הכז"ל (עיין מ"ש בערך אלבינא ח"א פ"ה:). וכנ"ה בנדה נ"ו סע"א כביד, תמיד ל"ג. ירושלמי חגיגה פ"ט דע"ט. היה מכבדן לאמה, ירושלמי שבת פ"ג ד"ו. מכבד את הקרקע, תוספתא ברכות רפ"ו (ה') מכבדין את הבית, ושם ביצה פ"ב מכבדין בין המיטות. התפעל פסחים ז'. שוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום, ירוש' נדה רפ"א דמ"ח ע"ד מבוי שהוא מתכבד, בבלי נדה נ"ו סע"א חזקתו מתכבד ושם רע"ב גומא לא מתכבדא. והשם נדה שם ודף ג'. שעת הכיבוד (כבוד), מסכת שמחות פי"א כיבוד הבית. ועה"ק שנת שנ"ב העתיק כבד קערי"ן בלא"ש = kehren. ועוד השם מכבד עיי"ע] —

כָּבֵד (מל"מ וכן בל"ע كبد Leber ועוד נקרא כן בל"ע חלל הגוף ד"מ בטן) בס"ג דפ' הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ה:) ובס"פ ד' מיתות בגמ' הנודר [7]) (סנהדרין ס"ג:) כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו [8]) כי גלה ממנו (הושע י', ה') אל תקרא כבודו אלא כבידו [9]) פירוש „אבל עליו עמו וכמריו [10]) שהיו מגילים [11]) על כבידו [12]) כלומר שלקה בכבידו וחלה וגלה הכבד שלו וניטל כולו בדרך לצנות כיון שאינו יכול להועיל ניטל כבידו". פ"א עגבותיו כבדים לו נפלו, פי' [לא יכלו] מלט משא (ישעיה מ"ו, ב') שאינו יכול לסבול צואתו [13]). בס"פ דמקבל שדה בגמ' המלוה את חבירו (ב"מ קי"ד.) ההוא לנידון בכבידו [14]) הוא דאתא מה ערכין נידון בכבידו אף הקדש נידון בכבידו, פי' מה ערכין האומר ערך כבדי עלי נותן ערך כולו כדתנן בהאומר משקלי פ"ה בערכין (מ"ב דף כ'.) ערך ראשי וערך כבדי עלי נותן ערך כולו זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו כך בהקדש האומר דמי כבדי עלי הקדש נותן דמי כולו כדתנן (ערכין שם) דמי חצי' עלי נותן דמי כולו זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו [15]). *[אחי"ה וכנ"ה בברכות ס"א:

[1]) עיין ישעיה י"ד כ"ג. [2]) וכה"ג בירושי' ובתוספתא ביצה פ"ב ובנו"ג בית המטות ובכ"י מ' את המטות וכ"ה בראי"ש דפו"ו ובחי' הרשב"א. [3]) כן הוא לנכון בכ"י ל"ד וב"ר. [4]) בנו"ג המבכיר. [5]) הועתק מפירוש סדט"ה לרה"ג צד ל"ד. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר אבל בשרפ"ע המיחם והרד"ל באיכ"ר טעה להגיה התימם. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וב"ר ובדפ"ר ובדפי' וויניציא. [8]) כן הוא לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע ולכבודו. [9]) כ"ה בדפ"ר ואמש'. [10]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב. וכל הפירוש הועתק מפירוש ר"ח ביומא (בש"ס ווילנא) ע"ש. [11]) בדפ"ר בט"ס מגולים. [12]) בדפ"ר הגירסא על כבודו אל תקרא כבודו אלא כבידו אבל זה שייך לשורה הקודמת. [13]) נראה שגם לפני רבינו היה כן הפסוק בישעיה, אבל מתוך פירוש רש"י מגילה נראה שלא היה לפניו וכן לי' בכ"י ש"ס עיין ד"ס למגילה צד ס"ו: אבל בסנהדרין היה גורס גם רש"י. ובשני מקומות פי' כבידו משא עגבותיו וריעי שבהן וא"כ גזר אומר כבידו מלשון כובד עיין בפירוש רש"י למגילה ועוד לישעיה שם, ובאמת בכ"י ש"ס סנהדרין הגי' א"ת כבודו אלא כובדו וכ"ה בילקוט כ"י (ד"ס לסנהדרין צד פ"ט:) ובכ"י פ' א"ת כבודו אלא כבידו. ובהוראה שנית פירוש כבד בל"ע חלל הגוף ולכן היטב פירשו עגבותיו שבהן הריעי. ולולי יראתי הייתי גורס א"ת כבודו אלא כוברו בריו"ש מל"י κόπρος פי' זבל וצואה ופירוש גלה מלשון גלוי, אבל גי' בריו"ש לי' בכ"י ש"ס ולי' בילקוט ישעיה רמז שכ"ו וילקוט הושע רמז תקכ"ז [14]) כ"ה בדפ"ר ופעם אחת גם בדפי' וויניציא ובנו"ג בכבודו וכ"ה בערכין ד': ה'. י"ח. וכן מוכח מפירוש רגמ"ה כ"י שם אבל גי' ר"ח הובא בשט"מ הוא בכבידו עיין הערה הבאה. [15]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע נתקצר ע"י וכו'. ודע כי הפי' הזה הועתק

ככבד כועס ונ"ל שכיון על הוראת כבד בלש' סורי באתפעל אֵתְכַּבַד פירוש כועס. חולין מ"ב. ניטל הכבד ושם נ"ד. ניטלה הכבד וכן בלשון נקבה תרומות פ"י מי"א הכבד אוסרת ואינה נאסרת וכו', וכ"ה בחולין ק"י סע"ב ושם בכבדא דאיסורא, קי"א. כבדא עילוי בשרא וכו' ע"ש כל הענין ובדיני כבד בש"ע יו"ד סי' מ"א. קהל"ר פ' וישב העפר: ראה בכבד (יחזקאל כ"א, כ"א) א"ר לוי כהדין ערביא דנכים אימרא וחמי בכבדיה ובילקוט יחזקאל רמז שס"א וחזו בכבדא] —

1 כֹּבֶד (= כּוֹבֶד פי' קן של אורג Weberbaum עיין פירוש הערוך ולדעת הרמב"ם צריך להעתיק Walze im Weberstuhl) בפ' כ"א [1] בכלים (מ"א) הנוגע בכבד העליון בכבד התחתון, ובכל הכבדים פי"א בנגעים (מ"ט) ומן הכבד העליונה לכבד התחתונה. ובפ' אלו קשרין בגמרא קושר דלי (שבת קי"ג.) בעא מיניה ר' יוחנן מר' יהודה בר ליואי [2] כלי קיואי [3] כגון כובד העליון וכובד התחתון מהו לטלטלן בשבת. פי' „שני קנים יש לאורג אחד למעלה ואחד למטה זה באורגין העומדין. אבל האורגין כשיושבין (בחפירה) [בתפירה] [4] מניחין רגליהן על לוח אחת [5] ומורידין על לוח אחת ומעלין ותלוי אבן בשביל שיכביד על השתי וימתח". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלים הנ"ל צד 15, אבל דעת הרמב"ם בכלים שם האורגים יעמידו להן שתי קורות אחד ממעל להן ועליה כ ר ו ך השתי. והשנית קרובה לארץ וכל מה שיארגו מן הבגד כרוך עליה וכו', וכן דעת הרא"ש ובע"א פי' הר"ש ורע"ב אבל כבר השיג עליו בעל תוי"ט לכלים שם. ורש"י לועז בשבת שם ד"ה כובד: אנשובל"ש Weberbäume, ensubles עצים שהגרדי מיסך בהם את השתי עיין מ"ל לרמ"ל בשבת] —

2 כֹּבֶד (= כּוֹבֶד פירוש בל"מ כֹּבֶד, כְּבֵדוּת ענין קשוי הפעולה Beschwerde, Beschwerlichkeit) אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש (ברכות ל':) פי' כפיפת ראש שיכוף ראשו ויכוין תפילתו כאדם שיש לו צער [6]. בר"ג דפ' חומר בקדש (חגיגה כ"א.) ל ק ד ש מ"ט ל א [7] מפני ש כ כ ו ד ו [8], פירוש ישב בכובד בקרקעית הכלי החיצון ואין טבילה עולה לו [9]. ובפ"ק דנזיר בגמרא הרֵיני כשמשון (נזיר ה' רע"א) האי גזירה ש ו ה [10] משום כובד גמירי לה ושני ימים לא איכא [11] כובד. פי' האי גזירה שוה דילפינן הכא ימים דאבשלום מימים דבתי ערי חומה (עיין ויקר' כ"ה, כ"ט) ואמינא י"ב חודש, משום דאבשלום כתיב (ש"ב י"ד, כ"ו) כי כבד עליו וגלחו הילכך לא מצינן למימר שני ימים דבשני ימים ליכא כובד. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י — וכנ"ה ביומ' מ"א סע"ב כדי שיהא בהן כובד, ושם: כובד תנאי הוא עיין פירש"י. ירושלמי חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד זאת אומרת שאדם צריך לכבוש את כובדו פי' צריכה הסמיכה בכל כחו (עיין בבלי חגיגה ט"ז:) ואולי לפי זה מפני שכבודו לפי גי' הערוך יש לתקן כובדו כגי' הירו' הנ"ל. ולפי פי' תש' הגאונים הנ"ל הוא לפע"ד מל"ע جَوّ פי' אויר, ועוד הוראת המלה הערבית תוך ופנים וכזה עולה יפה פירוש רש"י לחגיגה שם. — והושאל כובד בצירוף ראש לכפיפת וכבדות ראש ועוד פירוש בלי רצון ד"מ במ"ק כ"א: בשפה ברורה ובכובד ראש, ירושלמי ע"ז פ"א דל"ט ע"ד תוספתא ע"ז רפ"א שואל בשלומו בכובד ראש. והפעל רק בהפעיל ופירוש כמו בל"מ ענין כבדות התנועה שמ"ר פ"ט ותנחו' וארא ססי' י"ב ככד לב פרעה (שמות ז', י"ג).. רשע בל' שהכבדת בו בלשון אני מתכבד עליך שנאמר (שם י"ד, י"ח) בהכבדי. ובפעל עומד נזיר ד' סע"א הכביד שערו פי' שיש לו כובד שער. וגם

מפירוש ר"ח הובא בשט"מ בל"מ קי"ד. ד"ה איבעיא ע"ש היטב ושם כגירסת רבינו ועוד הובא בשמ"ט גי' כובד כלפנינו ופירוש נידון בכבודו כל אחד לפי כבודו. [1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב', ל"ד ה"ב וב"ר, ובדפ"ע בטעות קמא. [2]) בנו"ג רק בעו מיני מרב יהודה אבל בירושלמי שבת פי"ז דט"ז סע"א רי יוחנן שאל לרי יחודה בן לוי. [3]) וכן לפנינו ובערך קווי הגירסא כלי קוואי ובכ"י ב"ר גם שם כמו כאן ע"ש. [4]) וכן הוא בפירוש רה"ג. [5]) בפירוש רה"ג אחד. [6]) ורש"י פירוש כובד ראש הכנעה וכן מובן של פירוש הערוך ועולה יפה עם מה דשנינו ביבמות ק"ה: אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה אבל מ"ש רבינו כאדם שיש לו צער קצ"ע שהרי בברכות ל"א. איתא אין עומדין להתפלל לא מתוך עצלות וכו' אבל י"ל שרבינו לא היה גורס אלה הדברים לא בתוך עצבות וכו' וכן לי' בירושלמי ברכות פ"ה ד"ח ע"ד וכן לי' בכ"י מ' וליתא בתוספתא ברכות פ"ג וכשאר המקומות הרשונים בד"ס ברכות צד פ': [7]) כ"ה רק בכ"י ו"ו וגירסת לקדש כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובתש' גאונים קדמונים דפ' בערלין ר' סימן ע"ב ובנו"ג בקדש. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר וצריך לנקדו כְּבוּדוֹ וכ"ה בתשובת גאונים משום כיבודו של כלי, ועוד בתש"ג הגירסא מפני שכבידו וכ"ה בנוסחאותנו ובכ"י ש"ס, ועוד עיין מ"ש למטה מפ"ב דירושלמי חגיגה. ובדפ"ע אחרי' הגי' מפני שכבדו וצריך לנקדו שֶׁכְּבָדוֹ. [9]) וכתש' הגאונים פי' שכבידו שאוירו של כלי חוצץ ועיין מ"ש בפנים הערך. [10]) כ"ה לנכון בדפ' וויניציא ובשדפ"ע לי'. [11]) בנו"ג ליכא.

נאמר מכובד איברים סמוך למיתה סנהדרין פ"ט מ"ג דף ע"ח סע"א ורע"ב וירושלמי סנהדרין פ"ט דכ"ז. היקל ממה שהיה ולאחר מיכאן הכביד ומת ובירושלמי שם ואחר כך הכביד ומת ובתוספתא ב"ק פ"ט לפי גי' כ"י אירפורט (בהוצ' צוק"מ 363) והיקל ממה שהיה והכביד ואח"כ מת. ובירו' סנהד' שם: מאימתי מונין לו משיכביד וכו' ע"ש] —

* כָּבָה, כְּבִי (מל"מ כָּבָה פירוש עמם erlöschen וכפעל יוצא בפיעל ובפַעל כִּבָּה, כַּבִּי auslöschen) שבת ל' רע"ב מוטב תכבה נרו של אדם [1]) מפני נרו של הקב"ה. שם כ"א. והלאה בבתה זקוק לה . . כבתה אין זקוק לה, ירושלמי יומא פ"ב דל"ט ע"ד קטרת שכבת . . פתילה שכבת. פיעל: שבת כ"ט: המכבה את הנר וכו'. נכרי שבא לכבות עיי"ע בני קצרא של ציפורין (ח"ב, קכ"ג) וש"נ באריכות. יומא כ"א. לא כיבו גשמים אש של עצי מערכה. ב"ב י'. אור קשה מים מכבין וכו'. ב"ר פס"ח כי בא השמש (בראשית כ"ח, י"א) רבנן אמרי כיבא השמש וכו' משל וכו'. אמר המלך כיבו את הנרות כיבו הפנסין וכו'. ברכות נ"ח. וכבינהו לעיניה כה"ג בערך בטט (ח"ב. מ') ובכ"י פ' ובכב"נ וכייבוה לעיניה ועיין מ"ש באריכות. ב"ב ד'. כבה אורו של עולם . . . סימא עינו של עולם ובכ"י ש"ס כיבה עינו של עולם ועיי"ע בד"ס שם. והשם כיבוי שבת ק"כ: ירושלמי שבת פי"ז דט"ו ע"ד.

☞ כַּבּוּיֵי (והוא הקבוץ מן כַּבוּיָא (כַּבָּא) מל"ע كبى، كبا ובל"ס כביא פי' זבל Mist, Excrement) מסכת עירובין פרק בכל מערבין (כ"ט סע"ב) ליתי ליה כבויי דרעייתא פירש"י צפיעי בקר. *[אחי"ה ובערך כף ט' גרס רבינו וז"ל כפויי דרעיא ויש שגורסין כבויי והן זבלים וכו', ע"כ וכה"ג כפויי דריעיא בכ"י ש"ס עיין ד"ס למקומו אבל כבי"ת תתכן יותר והוא מל"ע וסו' הנ"ל, והיחיד בזבחים קי"ג: רמא כבא וסכר ירדנא ופי' רש"י הטיל גלל וכו' כמו (עירובין הנ"ל) כיבוי דרעותא דניסן ע"כ ובכ"ב ע"ג רע"ב הגירסא רמא כופתא בתוס' אפיק כופתא ובערך כף ט' כפותא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. וגי' השט"מ עיין ערך כף ט'] —

כַּבְכָּב (לפע"ד מל"ע كبكب ענין כסוי ושטיחה על הכלי Sturz, Deckel) בכלי עץ פ"ב בכלים (מ"ג) וכבכב שעשאו לסל פי' [כמין] [2]) „כלי שמכסין בו את הסל של פת והוא של חרס, ויש ששונין וכפכף ויפה הן שונין מלשון כפה עליו את הכלי" (פסחי' ו' עיין חולי' פ"ח). *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 4 וכ"ה בר"ש בשם עצמו ושם הגי' ויש ששונין כף כף וצ"ל כפכף ועיין רע"ב שנגרר אחריו והתוי"ט לא העיר עליו ועיין פירמב"ם כבכב כמו כפכף אבל עיקר הגי' בבי"ת מל"ע הנ"ל. וכצ"ל בתוספתא כלים ב"ק ספ"ב הכבכב והאלפס והקדרה, בנו"ג הכנכב וכ"ה בכ"י אירפורט. פי' כסוי והאלפס וכו', ובכלים פ"ב מ"ה אי' בפירוש כסוי הלפס ועיין הר"ש ובתוספת' כלים ב"ק רפ"ב כסוי כבכב וכיסוי אלפס] —

כָּבַל (כל"ס כְּבַל בל"ע كبل פי' קשר וחבר ונרדף עם חבל binden; zusammenbinden ובל"מ השם כֶּבֶל Fessel וכ"ה בל"ע) בפ' במה בהמה (שבת פ"ה, מ"ב) והרחלים [3]) יוצאות שחוזות כבולות. פי' בגמ' (שם נ"ד רע"א) מאי כבולות שכובלין [4]) אליה שלהן למטה כדי שלא יעלו עליהן זכרים [5]). ויקרא להן ארץ כבול (מ"א ט', י"ג) ארץ שאין עושה פירות [6]). רב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה [ו]אמאי קרו לה כבול דמשתקעא כרעא בגווה [7]) כי [8]) כבלא. פי' שרגליו של אדם משתקעות בה מחמת החול כאילו הן כבולין לכן אינה עושה פירות [9]) ספר אחר עד כבלא [10]) בלעז גבולא [11]). פ"א משתקעות רגליו של אדם מחמת תיחוח עד מקום שמשימין הכבלים [12]). בפ' במה אשה (שבת פ"ו, מ"א) ולא בכבול לר"ה. גמרא (שם

---

[1]) כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג נר של בשר ודם. [2]) וכ"ה בפי' רה"ג. [3]) וכ"ה במשניות פיזרו וברי"ף כ"י אצל ד"ס וכ"ה בציון בגמ' שבת נ"ד רע"א, ובנו"ג הרחלות. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י ובנו"ג בפיעל שמכבלין. [5]) ובירושלמי שבת פ"ה ד"ז: כבולות שלא יעלה עליהן הזכר. [6]) זה לשון הירושלמי שבת שם בשם ר' אבון בשם ר' חייא, ובבבלי שבת שם איתא מאי משמע דהאי כבול לישנא דלא עביד פירי הוא דכתיב וכו'. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם דמשתכנא ובחי' המאירי עד דמשכה ועיין בסמוך ובילקוט מלכים רמז קצ"ה איתא כגי' רבינו, ובנו"ג דמשתרגא בה כרעא. [8]) בכ"י ו"ו בי. [9]) עיין המעריך ללונזאנו ע' כבל ומ"ש נגד פי' זה. [10]) וכ"ה לפנינו. [11]) וזה הלעז הביא רבינו גם בערך אסתוורא (ח"א, ר"ד:) ורציתי לומר שהוא ל"ע יען שחסר שם מלת בלעז אבל בסוף ח"ב צד 390 הראיתי לדעת כי רבינו נגרר אחר פירוש רגמ"ה כ"י בערכין ועליו כיון במ"ש יש מפרשין ורגמ"ה כותב קאבילא בקוף וזה עולה יפה עם הלעז אצל רש"י עיין מ"ש בערך אסתוורא וכן בשבת פירוש כבלא פרק התחתון שקורין קויל"א והוא ל"צ cheville, Fussknöchel ובחי' המאירי איתא „שקורין כבילה" ופירושו דמשכה בה כרעא עד כבלא ר"ל שטובעת הרגל בה עד הפרק התחתון שקורין וכו' עולה עם כונת רבינו עפ"י גי' ס"א. [12]) וזה הפירוש נ"ב בילקוט מלכים הנ"ל וזה מ"ש רש"י ד"ה שכובלין לשון כבלי ברזל (קשורה) [קשירה] וכ"ה באו"ז הל' שבת סי' פ"ג סק"ה.

נ"ז:) אמר רב ינאי כבול זה איני יודע מהו אי כבלא דעבדא תנן והוא חותם שבצוארו כדאמר שמואל (שם נ"ח רע"א) ופירושו טבעת שתולין בצואר העבד שרגיל בקטלאות. פ"א חותם שעושין על צוארי העבדים של מיני מתכות [1]. כבלים טמאים (שבת ס"ג. במשנה) כבר פירשנו בע' (בירית) [צ"ל בורית]. *[אחי"ה עיי"ע (כח"ב, רי"ה:) ובעה"ק שנ"ב לועז קעטי"ן בלא"ש Ketten ע"כ, והוא ל"ם כבלי ברזל (תהלים קמ"ט, ח') ותרגום בכבלי דפרזלא וכן דב"ר פ"ד כבלים של ברזל, ב"ר פצ"א נותן עליו כבלים. תוספתא ע"ז פ"ב.. לא כבלין ולא קולרין, ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו ע"ד עיי"ע זג ב', וע' כרקום. ב"ק קי"ט. כבלי ושירי. וממנו הפעל תנחומ' תזריע ססי' ח' מביא את הכבלים וכובלו וכו'. ב"ר ס"פ פ"ז כובלתך אני וכו' וביומ' ל"ה: הגי' הריני חובשתך בבית האסורין ועיין אבות דר"נ פט"ז. ובילקוט תהלים קמ"ו רמז תתפ"ח הריני אשימך בבית האסורים, וזו ג"כ הוראת كبل בל"ע. ובפיעל שבת נ"ד. ארץ כבול (מ"א ט', י"ג) ארץ שהיו בני אדם שלה מכובלין בכסף וזהב, כה"ג בכ"י א"פ, ושם חסר המאמר האחר בשבת מפני שמכובלין בכסף ובזהב לא ישרו בעיניו וכן לי' בילק' מ"א הנ"ל. ושם בשבת ארעא מכבלא (בכ"י א"פ מכבלתא) דלא עבדא פירי. ותרגום קהלת י"ב, ד' כְּבִילָן. — אולם כבול (שבת פ"ו, מ"א) נ"ל לגזור מלשון ערבי كابول פירוש מעשה שבכה netzartiges Geflecht והוא כמו כיפה של צמר שתחת השבכה לתכשיט ראש הנשים ובזה עולה יפה דעת ר"ש בן אלעזר בשבת נ"ז: ועיין פירש"י ד"ה אבל כיפה ועוד עיין ערך כפה ואו"ז הל' שבת סי' פ"ג סק"ה ולכן נזכר כבול אצל פאה נכרית (שבת ס"ד:) בהיות ענינה ג"כ קליעת שער עיין פי' רש"י ד"ה פאה ועיין ערך פאה א' — והקבוץ תוספתא מקואות רפ"ד העולה בכבולין — ובענין שם המקום כָּבוּל עיין גיאגרא-פיא לנייבויער צד 205 והחכם לאטטעס במקום הנ"ל 68] —

☞ כובלת ולא בכובלת (שבת פ"ו, מ"ג) בעל הערוך גרים כוכלת ע"ש [2].

כָּבַן (מל"ע كبن, خبن פי' גנז וכסה verbergen, verhüllen) בפרק במה בהמה (שבת פ"ה, מ"ב ותוספתא שבת ריש פרק ד' (ה')) כבולות וכבונות, גמר' (נ"ד.) מאי כבונות שמכבני אותן [3] למילת [4] כדתנן בריש נגעים (פרק א' מ"א) שאת כצמר לבן וגרסינן בריש שבועות (ו':) אמר רב ביבי אמר רב אסי [5] כצמר [6] נקי רך [7] בן יומו שמכבנין אותו [8] למילת, פירוש מכבנין עור הטלא מלידתו עד ח' ימים וזהו צמר רך הנקרא מילת [9]. וצמר צחר (יחזקאל כ"ז, י"ח) תרגום ועמר מילת כבינא [10]. — (א"ב מילת שם אי בלשון יוני ורומיי ויש בו צמר חשוב מאוד לכן על שם האי נקרא כן הצמר צחר ונקי (ודק) [ורך]). *[אחי"ה כונת ר"ב על עיר Μίλητος Miletos מקום לידת Thales והיתה מפוארת בגלל הכבשים וצמרם וא"כ מילת הוא תואר ל"י ול"ר μιλήσιος, milesius צמר של עיר הלזו והנכון שהוא ל"ס מילתא ובל"י אמצעית μαλή, μαλίον פירוש צמר עיי"ע מל י"ד ומ"ש — ועם הוראת המלה הערבית הנ"ל יפה עולה פירש"י בשבועות ע"ש היטב, ותרגום יעטף (איוב כ"ג, ג') כד מַכְבֵּין, ותרגום אענדנו (שם ל"א, ל"ו) אכבניניה כלילן לי כה"ג בתרג' כ"י הובא בעמת"ר ללעווי ח"א 351 וממנו גם ערך הכא אח"ז וכן דעת רש"י בשבת ושבועות הנ"ל ע"ש] —

כְּבִינַת (= כְּבִינְתָא בל"ס כְּבָנְתָא, כְּבָנָא עטיפה הן של ראש הן של גוף Umwurf, Kopf-umhüllung, Kapuze) בפרק מי שמתו בגמ' שייר קרקע (כ"ב קנ"א: ועיין קנ"ו:) ובפ"א בגיטין בס"ג (י"ד סע"ב וט"ו רע"א) מעשה באמן של בני רוכל שהיתה חילה ואמרה תנתן כבינתי לבתי. והצניפות והרדידים (ישעיה ג', כ"ג) תרג' וכתריא וכבינתיא. *[אחי"ה בנו"ג וכבינתא וכ"ה בערך רד ב' לפי מסורת ספר עיקרי התלמוד כ"י לר' אברהם זכות אבל בדפ"ע כאן ובערך כתר א' ובכ"י ערוך בערך רד א' וכבינתיא ובתוספו' ב"ב קנ"ו: ד"ה כבינתי א' ומתרגמינן כבינתי ובאו"ז הל' שבת סי' פ"ד סק"ד וכבינתא וצ"ל כבינתיא וכ"ה ברד"ק ישעיה שם

[1]) ולפירש"י נ"ח. ד"ה חותם סתם כבול הוא של טיט ועיין חיי הרמב"ן ובענין ביאור דברי הערוך עיין למוד ע"ך להחי' באמבערגער מסי שבת צד מ"ה. [2]) וגי' הערוך העיקר ע"ש. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובריי"ף כ"י עיין ד"ס למקומו וכ"ה באו"ז כי' פ"ג סק"ה ובנו"ג אותו. [4]) ובירושלמי שבת פ"ה ד"ז: רק: כבונות למילת. [5]) וכ"ה לפנינו ובכ"י א"פ בשבת נ"ד. ובריי"ף כ"י ובנו"ג בשבת אמר רב ביבי בר אביי ובכ"י ש"ס שבועות וילקוט תזריע רמז תקנ"א רק: אמר רב ביבי. [6]) וכ"ה בשבת וילקוט שם ובכ"י ש"ס שבועות ובנו"ג שם צמר. [7]) וכ"ה בילק' כ"י ולי' בשבת ושבועות, ובפירוש ר"ח כ"י לשבועות (בקובץ כ"י אנגי' דף ט"ל ע"ב) איתא כצמר לבן שהיא נקי, ומלת נקי גם בשבת שבועות. [8]) וכ"ה בשבת וילקוט ובכ"י ש"ס שבועות ובפי' כ"י ר"ח, ובשבועות איתא ב ו [9]) ברפ"ר מילא. [10]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה באו"ז סי' פ"ג סק"ה בשם הערוך וכ ה בתרגום וצריך לנקדו כְּבִינָא והוא פְּעִיל ובדפ"ע כבונת.

ודע כי מדפ׳ פיזרו והלאה אי׳ בע׳ רד וז״ל והצניפות והרדידיא תרגום ורדידיא וכבינתיא, ותיבת ורדידיא הוא ט״ס וליתא בדפ״ר וכ״י ק״ט ותוספ׳ הנ״ל ובאו״ז הנ״ל וצ״ל וכתריא וכבינתיא כמו בערך הנוכחי. ובפי׳ רה״ג לכלים כ״ט מ״א הגי׳ וכבינאתא וא״כ הנפרד יחיד הוא כבינא כמו בל״ס הנ״ל וכבינתא דנוסחאותינו וכגירסת כ״י עיקרי התלמוד או כבינאתא כגירסת רה״ג הוא הרבים מן כְּבִינְתָא כמו בל״ס הנ״ל והוראתן עטיפה של גוף או מעטף הראש וכן פירוש הרד״ק שרש רדד: הרדידים הם כדמות צעיפים או מעטפות וכו׳, וי״מ קלעי משי שעושין הנשים לקשור ראש וכו׳. וכבינתא הוא כמו מכבנתא עיי״ע וערך ככליאר ואו״ז שם ורש״י ורשב״ם לועזים איזה פעמים נושק״א ועיין פי׳ במרפא לשון למ״ק י״ב. ובאו״ז שם. ורגמ״ה כ״י לב״ב קנ״א פי׳ כבינתי בת נפש וכ״ה בפירשב״ם כ״י וצ״ל כמו בדפוס בפירשב״ם בית נפש וכ״ה בערך מכבנתא וכן לועז רש״י ישעיה ג׳, כ׳ בתי הנפש נושק״א והוא מלשון פרובינצי nusquo נרתק חומט Muschelschale ובלאי״ט nicchio ונותנין בו מיני תמרוקים ובשמים להריח בהם וקושרים אותו נגד הלב ועיין רד״ק שרש בית, ולכן במעשה באמן של בני רוכל יתכן להיות בזו הוראה של בית נפש, ולדעתי רוכל שם אדם על שם מלאכתו מכירת בשמים עיי״ע רכל] —

כבס (= כְּבָסָא = כְּבָאסָא מל״ע كباسة אשכול תמרים Dattelkamm ולדעת רבינו סנסני תמרים (Palmzweig בס״ג דפ׳ במה אשה (שבת ס״ז סע״א) כמאן תלינן כבסא [1]) בדיקלא. ובר״ג דפ׳ אלו הן הגולין (מכות ח׳ רע״א) ומחייה לכבסא ואתר תמרי פי׳ „סנסני תמרים". *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח למכות עיין מגדל חננאל 11 ושם ג״כ הגי׳ לגדמא ואחריו נגרר רבינו בערך גדם וכן שם הגי׳ לכבסא ובנו״ג לכבאסא וברש״י לכובסא וכ״ה בכ״י ש״ס. ורש״י פי׳ בשני המקומות אשכול תמרים ויפה פי׳ וכן פתרונו בל״ע הנ״ל, ועוד פירוש בל״ע كباس אבר התשמיש עיי״ע הבא אח״ז] —

כבס (א׳) = כּוּבְסָא מע׳ הקודם בל״ע אבר הזכר ואשכול הביצים Hodensack ועיין בפנים.

ב׳) כָּבַס = כָּבַשׁ (niederdrücken כפ׳ השואל בגמ׳ המשכיר בית לחבירו בימות הגשמים [2]) (ב״מ ק״א:) ובפ׳ שבועת הדיינין בגמ׳ מנה לי בידך אין לך בידי פטור (שבועות מ״א.) לינקטיה [3]) בכובסיה דלישבקיה [4]) גלימיה [5]) הוא. פי׳ יחזיקנו במבושיו [6]) כדי שיניח לו גלימא שלו אף כאן כשמרבה לו ברמים אין לך הוצאה גדולה מזו כלומר מלבוש המתכבס. — (א״כ פי׳ בל״י ילקוט כיס ופונדה). אל מסילת שדה כובס (ישעיה ז׳, ג׳) בחלק בגמ׳ ג׳ מלכים (סנהדרין ק״ד.) למה לא מנו אחז שהיה לו בושת פנים מישעיה שנאמר שדה כובס כובש כתיב [7]) דכבשינהו לאפיה [8]). ובויק״ר באם בחקתי פרשת לפנים הארץ יסדת (פל״ו) שהיה כובש פניו לארץ בשעה שהנביא בא לקנתרו והיה בורח למקום הטומאה (כלומר) [צ״ל לומר] שאין השכינה שורה במקום הטומאה וכו׳ [9]). *[אחי״ה ודע כי ענינים שונים היה כולל רבינו בערך זה כי בשני הציונים הראשונים פי׳ כובסא כמו בערך הקודם בל״ע كباس אבר הזכר ועוד אשכול הביצים שדומה לאשכול התמרים וכן מלת אשכול כן פתרונה עיי״ע אשכול ב׳ ומ״ש בח״א, שי״ג ע״א וע״ב ויפה פירש״י בשבועות שם לכובסיה: אוחזו בביציו התלוים בו וכו׳ ע״ש היטב ובב״מ שם. ולכאורה זו היא דעת רבינו לפי גי׳ דפ״ר פירוש יחזיקנו במבושיו ולא כבדפוסי׳ אחרים במלבושיו. אבל אי קשה הא קשה כי גם בדפ״ר אי׳ בסמוך „כלומר מלבוש המתכבס" וק״ל טובא א׳) הרי כבר פי׳ יחזיקנו במבושיו ולמה הוסיף

[1]) וכ״ה בש״ס דפי׳ קושטי׳ וברי״ף כ״י ובכ״י א״פ כבסי ובנו״ג כובסי ד״ס צד ע״ג. [2]) כ״ה בכל כ״י ערוך. [3]) כ״ה בכ״י ב״ר וכ״ה בב״מ לנקטיה, ובשבועות נקטיה ובדפ״ע ליקטיה וצ״ל כמו בכ״י ב״ר. [4]) וכ״ה בב״מ ובכ״י ש״ס שבועות ובנו״ג שם דנישבקיה. [5]) ובשבועות לגלימיה ובב״מ לגלימא. [6]) כ״ה בדפ״ר ובשאר דפ״ע במלבושיו ועיין עוד בסמוך. [7]) ליתא בסנהדרין וז״ל שם שדה כובס מאי כובס איכא דאמרי דכבשינהו לאפיה וחלף אבל תיבות מאי כובס לי׳ בכ״י ש״ס ובדפי׳ שונצי׳ ולי׳ בילקוט ישעיה ז׳ ובכ״י ילקוט מ״ב ט״ז. (ד״ס סנהדרין צד קנ״ט.) ורש״י פירש כובס כמו כובש ובעל הפשב״ע מגיה בדברי הערוך בזה״ל כובס כאלו כובש כתיב ע״כ ויפה הגיה והראיה כי בירושלמי סנהדרין פ״י דכ״ז ע״ד ובויק״ר פל״ו אי׳ בפירוש וז״ל כובס „אל תהי קורא כובס אלא כובש" ואולי רבינו היה מקצר בלשון כדרכו וכיון על זה הלשון כי הוא בעצמו הביא ויק״ר זה. [8]) וא״כ לא גרס מלת וחלף וכן ליתא בכ״י ש״ס וילקוט ובדפוסים הראשונים והמהרש״ל הגיה מע״י (ד״ס שם). [9]) בנו״ג בויק״ר וזה לשונו שהיה לו בושת פנים כיצד כיון שהנביא בא לקנתרו היה יוצא לו למקום טומאה לומר שאין שכינה שורה במקום טומאה הה״ד וכו׳ אל מסילת שדה כובס אל תהי קורא כובס אלא כובש כיצד כיון שהיה הנביא בו לקנתרו כובש פניו ע״כ ורבינו גם כאן היה מקצר בלשון וקצת בשינוי איתא כן בירושלמי סנהדרין הנ״ל ושם איתא בשעה שהיה הנביא בא לקטרגו, ובענין נפקותא של שתי גירסאות עיין יפה תואר לויק״ר.

לפרש כלומר מלבוש המתכבם. ב׳) למה לא פי׳ כן רבינו תיכף אחר מלות פירוש יחזיקנו במבושיו כלומר וכו׳, לכן דעתי כי ערבוב דברים יש כאן כי לפע״ד תיבות כלומר מלבוש המתכבם שייכין אחר מלות „אל מסילת שדה כובם״ וכונתו כי כובם פירושו שדה אשר שם מתכבם המלבוש עיין תרגום רש״י ורד״ק לישעיה ולמ״ב י״ח, י״ז, אבל ר״ב באשר גם הוא גורס בטעות יחזיקנו במלבושיו היה סבר כי תיבות כלומר וכו׳, שבים אל פירוש הראשון לכן הביא בינתים פירושו בל״י ילקוט וכו׳, וכיון על ל״י κίβισις Tasche, Sack, והעיקר כמו שכתבתי. וסדר הערך כך הוא בתחילה מציין רבינו משל לינקטיה בכובסיה וכו׳ ופירשו ואח״כ הביא לשון מקרא אל שדה כובם ופירשו ומציין על פסוק זה דרשת רז״ל מסנהדרין ויק״ר וכצ״ל לינקטיה וכו׳ וכו׳ עד פי׳ יחזיקנו במבושיו. — אל מסילת שדה כובם כלומר מלבוש המתכבם. בחלק וכו׳ עד גמירא] —

* כָּבַס (פי׳ בל״מ רחץ בגדים וחלקי הגוף במים וזולתו waschen, walken) נגעים פי״א מ״ה יכבס, ירושל׳ נדרים רפ״ה דל״ט. מכבסים . . מכבסין, פסיקתא דר״כ ס״א: עיין ערך כבש ד׳. פעול מקואו׳ פ״י מ״ד מכובסים, התפעל שהש״ר פ׳ שחורה ותנחומא ויחי סי׳ י׳ מתכבסת. והתואר במקום השם כובס ברכות כ״ח. כתובות ק״ג רע״ב, ועוד עיין ערך הקודם. ועוד התואר כַּבָּס עיין ערך כבש ד׳ והשם המפשט זכר כִּיבּוּס נדה נ״ו סע״א, ירוש׳ נזיר ספ״ז דנ״ו ע״ד, והקבוץ כבוסין, כבוסים פסיקתא דר״כ צד ל״ג. פסיקתא רב׳ פי״ב תנחומא חקת סימן ה׳ וילקוט ריש חקת וילקוט תהלים סוף רמז תרנ״ח. ולנקבה כביסה ירושלמי שביעית פ״ח דל״ו: ירושלמי נדרים רפ״ה דל״ט. רפ״ט דמ״ב ע״ג — מקואות פ״ח מ״א עיין ערך כבש ג׳, והקבוץ ירושלמי שביעית רפ״ז דל״ז: מיני כביסות כ״ה לנכון בדפ׳ זיטאמיר ובדפ׳ קראט׳ בט״ד כניסות.

כֹּבַע (= כּוֹבְעָה פי׳ מל״ט כּוֹבַע = קוֹבַע פירוש מגבעת בל״ע قبعة hoke Mütze, Helm והושאל לערימות המסודרין ככובע Schober) בגדיש פ״ה בפיאה (מ״ז) המעמר לכובעות ולכומסות [1]) ירושלמי (פיאה פ״ה דו״ט.) [ל]כובעות [2]) מן לעיל כמה דתימר (ש״א י״ז, ה׳) וכובע נחשת על ראשו.׳ לכומסות [3]) מן לרע כמה דתימר (דברים ל״ב, ל״ד) הלא הוא כמס עמדי (חתום) [4]) פירוש כובעית ראשי שבלים הן, כומסות תחתון [5]) של שבלים, וי״א לכובעות אגודות הקשורות למעלה כנגד ראשיהן כוֹמסות אגודות הקשורות מתחת. *[אחי״ה וגם הר״ש כתב כן בשם עצמו בשנוי לשון קצת וז״ל פירוש מן לעיל למעלה מראשו כדפרשית (ר״ל בפירוש הירו׳ לעיל במשנה: לכובעות לעשות מהם כובע לראש וכו׳) מן לרע למטה מן הראש שאין נראה כלל כדבר הכמוס וי״מ כובעות ראשי שבולים כומסות תחתיו של שבולים ע״כ ועיין ג״כ פירוש הרא״ש וא״כ אולי יש לקיים בערוך מלת חתום ושייכת למטה בפי׳ אחר מלת כומסות תחתון וכונת רבינו כומסות מלשון כמוס פירוש חתום כלומר שאין נראה כלל כדבר הכמוס וכפי׳ הר״ש ובפי״מ לרמב״ם מבואר יותר וכל מה שיקבצו בחפירה שהיא נעשית בארץ נקראו כומסות גזור ממלת הלא הוא כמוס עמדי ע״כ. ודע כי בפירוש הראשון הלך רבינו בעקבות פי׳ הירושלמי כי כובעות הם הערימות דומין לכובע וכן פי׳ הרמב״ם והראיה שדרכן היה לעשות לגדיש כמין כובע מראשי שבלים ממה דאיתא בסוכ׳ י׳ סע״א וש״נ עטרות של שיבולין עיי״ע פרכל. ונגזרה המלה מל״מ כובע = קובע (ש״א י״ז, ל״ח; יחזקאל כ״ג, כ״ד) וכן איתא בקו״ף קובעת, קובעתה בירושלמי שביעית פ״ד דל״ה. וירו׳ סנהדרין פ״ג דכ״א: עיי״ע אסטו ומ״ש בח״א קס״ז: ולולי פי׳ הירו׳ הייתי מגיה במקום כומסות או כומסאות של נוסחאותינו: כומתות או כומתאות והוא מל״ע كمة גדיש עגול (ועוד עיי״ע כמתא) ואם בסמך תתכן הגירסא אז לפע״ד נגזרה מל״ע كمزة ג״כ גדיש עגול, ור״ב דעת אחרת עמו עיין ערך כמס. ולדעת י״א בערוך לפע״ד כובע הוא מל״ר האמצעית cova וממנו בלא״ש האמצעית Schaube, Schoof אגודת תבואה וממנו ערימת תבואה Schober (וכן בל״ע صبرة) ואז עולה יפה גזרת ר״ב בענין כומסות מל״י κώμυς ג״כ אגודת עמרים Garbenbündel — ועוד הושאל כובע, כובעא לסחוסין שבפי הקנה הנקרא שפוי כובע Helm עיין רש״י בחולין י״ח: ד״ה בחודא דכובעא ועיין ערך חד ב׳, גם ב׳ וערך שיפוי. ובלי שאלה אי׳ כובע וכן בל״ר האמצעי׳ cofa, cofea, cuphia וממנו

[1]) וכ״ה בערך כמס ובירושלמי ובר״ש אבל במשניות ובש״ס בבלי ולכומסאות. [2]) וכצ״ל בירו׳ ושם לי׳ זו המלה רק: ר׳ יונה אמר מן לעיל. [3]) בירושלמי: ר׳ אבינא אמר אבל בר״ש לי׳ ובתחילת המאמר איתא שם ר׳ וצ״ל ר׳ יונה. [4]) יש למחוק אולי מגליון בא לפנים ואיזה חכם כתב כן להורות כי כמס של מקרא פי׳ חתום כדאיתא במקרא אצל כמס חתום באוצרותי. [5]) בר״ש לפיאה פ״ה מ״ז תחתיו.

בלא"ש Haube, Schaube פי' מגבעה וכסוי הראש גיטין י"ד: (לפי גי' רבינו בערך דבר ב') וירוש' גיטין ספ"א דמ"ג ע"ד כובעיהן אמה. ברכות כ"ד רע"א מניחן בכובע תחת מראשותיו דמפיק ליה למורשא דכובע לבר עיין בפירש"י ותוספ' שם] —

כָּבַר (מהשם כְּבָרָה פי' מְנַפֶּה sieben) בפ' ר"א אומר תולין (שבת פ"כ מ"ג דף ק"מ. וכ"ה בירו' שבת פ"כ די"ז סע"ג) אין כוברין את התבן בכברה. בריש מעשרות (פ"א מ"ו) הקטניות משיכביר [1]) ואם אינו כובר (ובכל כלי) [וצ"ל וכול'. ובכלי] עץ פ"ט בכלים (מ"ד) ותלוי כברת גרנות. ובפ' אחרון דאהילות (פי"ח מ"ב) וכוברו בשתי כברות. ובפ"ג בפרה (מי"א) וכברין אותה בכברות. פירוש כברה כלי שכוברין בה החטין ומוציאין את המוץ והוא עגול כאמה על אמה ולכן דמה בארה של מרים לכברה (עיין המקומות בערך ים ומ"ש) שכיון שעגול הוא דומה לפי הבאר. *[אחי"ה ובירוש' שבת פ"כ די"ז סע"ג פירש אין כוברין את התבן בכברה וכו', משום מרקיד, כלומר שזורה או בורר החטין מן התבן. ב"ר פ"ד אדם כובר חטין תבן בכברה, סוף רות רבה כבר את הצבר וכו', ירוש' גיטין ספ"ה דמ"ז ע"ג כברה לכבור בה חול, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט סע"א תני אבל כובר הוא מקצת ותורם מן הכבור על שאינו כבור, תוספתא שבת ספ"ז הכוברת אפרוחין בכברה . . . הרי זה מדרכי האמורי (ובכ"י אירפורט הגי' הרי זה מותר). והשם כלים פט"ו מ"ד, שם פט"ז מ"ג ירושלמי כתובות פ"ז דל"א: נפה וכברה, מ"ק כ"ח סע"ב, תעני' כ"ב רע"ב, סנהדרין מ"ח סע"ב, ירו' קידושין פ"א דס"א. שעשו כל גופו (של יאשיהו) ככברה. במד"ר רפ"ג סנסנים לכברה, וכ"ה בב"ר ר"פ מ"א בדפוסים האחרונים אבל בהוצ' פירדא שנת תנ"ב לככדה וצ"ל לכבד עיי"ע אלבינה (ח"א פ"ו.) כי אין דרכה של כברה להיעשות מסנסני התמרה אבל מכבדות עושין מתמרים עיי"ע מכבד והקבוץ פרה פ"ג מי"א כברות של אבן. דכ"ר פ"ו קרדמותיו וכברותיו. והמלה ל"מ הוא ככתוב (עמוס ט', ט') כאשר ינוע בכברה ונקראת בל"ע كربال, غربال ובלש' רומי cribrum ובפי"מ לרמב"ם בפרה הנ"ל צ"ל קירבי"ל במקום קריבי"ל. ובעה"ק שנ"ב כברה זיפא בלא"ש = Sieb] —

כַּבֵּר (פַּעֵל מהשם כַּבְרִיתָא בל"ע וס' كبريت פי' בל"מ גפרית Schwefel והפעל beschwefeln) בר"ג דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ז:) א ב י י ש ר א ל ר ב ד י מ א ב ר ל י ו א י [2]) לכברויי סלי פירוש לעשן הכלים של נצרים [3]) ב ג פ ר י ת כדי ללבנן. פ"א מניחין הבגדים בסלים והיו מעשנין תחת הסלים ללבן הבגדים. בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג סע"ב) הא דאחוורי אחוורי [4]) הא דכברי כברויי [5]). בפ' אחרון דגיטין בגמ' גופו של גט ש ח ר ו ר [6]) (גיטין פ"ו רע"א) גינברא ומרתכא [7]) וכבריתא. בס"ג דנדה (ס"ב.) בורית כבריתא [8]) פי' כבריתא גפרית. א ש ו ג פ ר י ת (תהלים י"א, ו') ת ר ג ' א ש ת א ו כ ב ר י ת א. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב וכ"ה בדפ' וויניציא וכן הובא בתוספ' נדה ס"ב. ד"ה כברייתא בשם הערוך אבל מדפ' פיזרו והלאה לי' ובדפ"ר חסר גם מן מלת פירוש ולכן השלימו ר"ב בהוספותיו ואני השמטתי דברי ר"ב כי כבר איתא כן בכ"י ובדפ' וויניציא והגרי"ב בהפשב"ע לא ראה דפ' וויניציא ראשון לכן אחז לשון ר"ב בעל המוסף ומה שתמה עליו למה לא הביא קרא המוקדם והיינו אותו דבראשית י"ט, כ"ד גפרית ואש שתר"י א' כבריתא ואשא [וכן גפרית ומלח (דברים כ"ט, כ"ב) שתר"י א': כובריתא ומלחא] כבר תירץ בעל למוד ערוך במסכת ברכו' צד י"ב: שאין זה תמיה כל כך ע"ש ול"נ כי ר"ב רוצה להשמיענו בהביאו תרגום של תהלים עיקר הגי' כי בנו"ג בטעות דאשתא ו ב ב ו ר י ת א] —

* כְּבָר (מל"מ תואר הפעל להגבלת הוית דבר זמן רב קודם schon, längst) בקהלת א', י'; ב', ט"ז; ג' ט"ו והרבה בדרז"ל ד"מ ברכות י"ב. ושם סע"ב, כ"ח. וש"נ, ס"ג סע"א. שבת נ"א. עירובין מ"ג: פסחים י"ג. נ' סע"ב. ב"ב קס"ז. וש"נ.

---

[1]) בנו"ג משיכבור וכצ"ל בערוך. [2]) כ"ה בכל כ"י ערוך וכ"ה לפנינו, ובכ"י ש"ס ליתא בר ליואי וכן ליתא בפסקי רי"ד ובאו"ז הלי ש"ע סי' ט"ז ובראי"ש רבא בר ליואי ויוחסין השלם 185 הביא רבה בר ליואי ונעלם זה מבעל ד"ס ברכות צד ס"ט: [3]) בכ"י ל"ד וה"ב נסרים. [4]) בנו"ג דחווריה חוורי. [5]) בתוס' שם הגי' כווריה כוורי. [6]) בכ"י ו"ו א', ב' ל"ד. [7]) בכ"י ו"ו מרתבא וצ"ל בכ"ף וכ"ה בע' אספדיכא ובערך גנבר ומרתכא ע"ש. [8]) בתחילה הייתי סבור לסגור זה הציון מנדה שגי' מוטעת היא כי בורית לחוד וכבריתא לחוד עיי"ע בורית (ח"ב ר"ה:) ועיקר הגי' כמו שניסח רבינו בערך אהל (ח"א, מ"ב.) משבת צ'. מאי בורית אוהלא ובאמת כ"ה בכ"י א"פ בשבת מאי בורית א"ר יהודה זה ה ח ו ל והוא אחד עם אהלא כדאי' בנדה ועיין תוספי שבת צ'. ד"ה בורית. אבל בכ"י א"פ איתא עוד הגי' מאי בורית כבריתא כמו בשבת ונדה הנ"ל ולזו הגירסא כיון רבינו כאן ובערך זתא הביא משבת: מאי בורית זיתא ע"ש. ודע כי בדפ"ר בערך הנוכחי ליתא הציון מס"ג דנדה אבל מזה אין ראיה שלא ניסחו רבינו כי מלבד שאיתא בכ"י קשה לפי גי' דפ"ר שלי' גם מה שאי' בדפ' וויניציא וכ"י וא"כ נשמט בדפ"ר בטעות מן וכבריתא עד וכבריתא של סוף הערך.

ב"ק ל"ו סע"א ב"מ צ"ג: ירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ועוד הרבה. ובתרג' ירמיה ל"ח, ט' כבר מית אולי פתרונו מל"ס כבר פי' יוכל היות, אולי möglich, vielleicht.

* כַּבָּרִיתָא (בל"ס ופי' נפת Honigseim ונרדף עם כווריתא Honigwabe) ורבינו בערך ככדיתא גרס בשני כפי"ן ודל"ת אבל בכ"י ו"ו א' הגי' לנכון כ ב ר י ת א אולם סדר האותיות מוכיח כי גי' רבינו היתה ככריתא וכ"ה בל"ס ואחד הוא עם כַּבָּרִיתָא.

* כבריתא (שם מקום בתחום א"י) תוספת' שביעי' בגי' כ"י אירפורט (הוצאת צוק"מ 66) תחום א"י פרשת אשקלון . . כבריתא ובנו"ג וכברתא ובירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ג וכברתה והוא לדעת הח' שווארץ Chabarta למערב של שפרעם ועיין ג"כ נייבויער 15 ובספרי עקב פ' נ"א הגי' סברתה ובילקוט סוף עקב נברתא.

כֶּבֶשׂ (ידוע מלש' מקרא Schaf, Lamm) בסיפרא (דיבורא דחטאות פרק י') ואם כבש יביא קרבנו (ויקרא ד', ל"ב) כבשים קודמין לעזים וכו' עד ת"ל ואם כבש וכבר קדם והביא שעירת עזים. *[אחי"ה ובנו"ג ואם כבש יביא קרבנו לחטאת רבי שמעון אומר כבשים קודמין לעזים בכל מקום יכול מפני שהן מובחרין מהן ת"ל ואם כבש יביא קרבנו לחטאת מלמד ששניהם שקולים וכן הוא במשנה דכריתות כ"ח. והובא בפסחים נ"ז: ובילק' ויקרא סוף רמז תס"ט ואולי מטעם חלוף הגי' הביא רבינו זה הציון — וכנ"ה כֶּבֶשׂ ולנקבה כִּבְשָׂה פרה פ"א מ"ג יומא ס"ו: סנהדרין ק"ד: ירושלמי נדרים פ"א דל"ו ע"ד ושם פ"ו ד"מ: תנחומא תולדות סי' ה' והקבוץ כְּבָשִׂים פרה הנ"ל ירושלי' ברכות פ"ד ד"ז: ולנקבה כבשות אגדת בראשית פנ"ה ועיין מ"ש החכם לאטטעס במקום הנ"ל צד 69] —

1 כָּבַשׁ (מל"ט ועיקר הנחתו דרס רמס ודחק וכן בל"ס ובל"ע كبس drücken, pressen והושאל על הנחת ירקים או בשר בחומץ או במלח Früchte, Speisen einlegen והשם כֶּבֶשׁ Gepresstes, Eingelegtes) בהפיגם פ"ט בשביעית (מ"ה) ובפסחים בר"ג דפ' מקום שנהגו (נ"ב סע"א) הכובש ג' כבשים בחבית אחת. פ"ב בטהרות (מ"א) האשה שהיא כובשת ירק [1] פירוש והיא טבולת יום [2]. וביש מעלין פ"ז במקואות (מ"ב) מי כבשין ומי שלקות. ובפ' כל שעה (פסחים ל"ט:) לא כבושין ולא שלוקין, ובפ"ב דע"ז (ל"ה:) וכבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ. ובפ"א דמשקין (מ"ק י"א. במשנה ובגמ') וכל כבשים שיכול [3] לאכול מהן במועד כובשין [4]. פי' כבושין בלע"ז קומפושט"א [5] שמונחין בחומץ או במלח שלא ירקבו. ובפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ח רע"ב) [אין עושין מי מלח מרובין] [6] לתת לתוך הכבשין שבתוך הגסטרא.. בר"ג דפ' חבית (שם קמ"ה.) כבשין שסחטן. האשה שכובשת ירק בקדרה (ברכות כ' רע"א וש"נ), זיתים שכבשן בטרפיהן (שם וש"נ) פי' בע' זית [7]. מישחא כבישא (ברכות מ"ג סע"א) פי' בערך כישרתא [8]. בפ' גיד הנשה בגמרא ירך (חולין צ"ז רע"ב) ובפרק כל הבשר בגמ' הכחל (שם קי"א רע"ב וש"נ) דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח כבוש הרי הוא כמבושל. *[אחי"ה וכן נאמר בל"ע כפי ההמון كبس, كبيس מהפירות המונחין בחומץ וזולתו לשמירה עיין פליישער בהוספותיו לעמת"ל להח' לעווי ח"ב 448 וכנ"ה בתוספת' תרומו' רפ"ט דג טמא שכבשו עם דג טהור, שם לשביעית פ"ד אין כובשין ומייבשין ע"ש הרבה פעמים (בכ"י אירפורט) — ובכינוי: ירושלמי שבת פ"א ד"ג ע"ג על כבושיהן ועל שלוקיהן פירוש כמו בירושלמי פסחים פ"ד דל"א. כבשים ושלקות (כמה פעמים שם) וגם בלשון נקבה יחידה ירושלמי ב"ק רפ"ו ד"ה סע"ב כבשה דאהיני הוה, ירוש' ב"ב ספ"ה דט"ו רע"ב כבשה (דאהינו) [דאהיני] חבשין ליה] —

2 כָּבַשׁ (= כְּבִישָׁה, כַּבְשָׁא פי' מהוראה העקרית כָּבַשׁ פי' דָּרַךְ ורמס וא"כ השם כְּבִישָׁה, כבשה דרך ומסלול Weg, Bahn) פ"ח במקואות (מ"א) מפני הכבישה [9] פי' מפני מסלה [10] של בני אדם. גבר במסלתו ילכון (יואל ב', ח') תרגום גבר בכבשיה [11] אזלין. במסלה נעלה (במדבר כ', י"ט)

[1]) בנו"ג עוד: בקדרה. [2]) צ"ע שהרי בזו הבבא מיירי רק הסיפא היתה טבולת יום מנערת את הקדרה עיין ערך נער ב'. ועיין הר"ש. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג שהוא יכול. [4]) כ"ה בכל כ"י ובדפ' ויניציא, ובדפ"ר קט"ע ואי' עד: וכל כבשים שהוא וצ"ל שהוא יכול כגי' הספרים, ומדפ' פיזרו והלאה הוץ מדפ' ויניציא נשמט מן ולא שלוקין עד כובשין. [5]) בלאי"ט composta, Eingemachtes, Eingelegtes וכ"ה בלע"ז של פי' המיוחס לרש"י למ"ק לפי גי' כ"י בר"ם שם ובדפ"ר בערוך בטעות קופושטא. [6]) כצ"ל כמו בערך גסטרי (ח"ב שכ"ט.) והח' לעווי בערך כבש ח"ב צ"ט' טעה בגי' רבינו. [7]) ע' זת = זית. [8]) כונתו על ערך כשר א' ובכ"י ו"ו א' כשותא ובכ"י ב' כבשתא וט"ס הוא [9]) בנו"ג הכביסה ועל כן נרחקו המפרשים. [10]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע מסלול. [11]) בנו"ג באורחיה.

תרגום באורח כבישא ניסק. *[אחי"ה וכן ענינו בל"ס כּוּבְשָׁה הדריכה der Tritt, ותרג' מן המסלה (ש"ב כ', י"ב) מן כבשה, יד דרך (ש"א ד', י"ג. י"ח) כיבש אורח תרעא. במסלה אחת (ש"א ו', י"ב) תרג' בכבישא חדא ובתרג' דה"י א', כ"ו, ט"ז בכיבשא. והפעל עיין תרגום אונק' שמות ט', י"ז, תרגום איוב י"ט, י"ב ועוד זולתו וכן בתוספת' מקואות רפ"ו שהיו כהנים כובשין את הגדר וכו' [1]) ועיין עוד ערך הכא אח"ז] —

3 כָּבַשׁ (מערך הקודם מהוראה ראשונה דרך רמס וממנו ומל"ע [illegible] נאצלים מושגים שונים עיין בפנים besiegen, bezwingen, niederdrücken, auf etwas pressen; כַּבְּשֵׁי Pressbalken; כַּבְשׁוֹן Geheimniss) בכל מערבין בגמ' נתנו בראש הקנה (עירובין ל"ד:) פוקו כַּבְשׁוּ כַּבְשֵׁי באגמא [2]) פי' היה קרוב למקומם אגם שיש בו קנים צומחים אמר להם צאו וכופו הקנים בקרקע ושימו עליהם אבנים גדולות שכובשין אותן בקרקע ולמחר נשב עליהן [3]). כבש את האבן על גבי הטלית ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"ה) פי' שם אבן ע"ג הטלית שלא יתנופף [4]). כבשים ללבושך (משלי כ"ז, כ"ו) דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לשונך בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיגה י"ג סע"א). א"ל בהדי כבישי דקב"ה [5]) למה לך בפ"ק דברכו' בגמ' מאימתי קורין את שמע בשחרין [6]) (ברכות י' סע"א). פי' מה שמכבש וגוזר המקום [7]). בס"ג דפ' אלו הן הלוקין (מכות י"ג סע"ב) יצתה בת קול ואמרה ממני היו [8]) הדברים [9]) כבושים. פירוש יהודה ותמר שניהם כבשו זה את זה [10]) בשעה ששכב עמה — הלך אותו הבן ונכבש על השפחה, באלמנה פ"ז ביבמות (ס"ט רע"ב). [ורב חסד מטה כלפי חסד היכי עביד] רבי אלעזר [11]) אמר כובש [12]) שנאמר (מיכי ז', י"ט) ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו, ר' יוסי בר' חנינא אמר נושא שנאמר (שם פסוק י"ח) נושא עון בפ"ק דר"ה בגמ' ד' פרקים (ר"ה י"ז סע"א), בר"ג דפ' אין נערכין [13]) (ערכין ח':) אמר רב יהודה אלמלא צדקתך כהררי אל (תהלים ל"ו, ז') מי יוכל לעמוד על [14]) משפטיך תהום רבה (תהלים שם) רבא [15]) אמר אע"פ שצדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה במאי קא מיפלגי בדרבי אלעזר ור' יוסי בר' חנינא דאיתמר ר' אלעזר אומר כובש וכו'. פי' אלמלא צדקתך שהיא גדולה כהררי אל בשיש בו באדם מחצה עונות ומחצה זכיות נושא עון אחד מכף המאזנים ומעבירו ומוחלו כדי שיכריעו הזכיות שאלמלא כן שלא יהא נוטל עון ומעביר ראשון ראשון ומניח להכריע החובות מי יוכל לעמוד מפני משפטיך שיורדין עד תהום רבה. רבא אמר צדקתך כהררי אל שאתה נוטל עון מן הכף וכובשו וגונזו שאם לא יחטא שוב אתה מוחלו ואם חטא אתה מצרפו עם שאר עונות ודנו מפני שמשפטיך יורדין עד תהום רבה כשאינו חוזר בו רבא אמר כר' אלעזר דאמר כובש [16]) כדאמרן מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין בפ' ר"א אומר תולין (שבת קמ"א. במשנה) פי' שני לוחות הן ומשימין ביניהן בגדים וקושרין בחבל אבל לא כובשין [17]) ולא יכבשם שם בשבת כלומר לא יקפלם ויניחם שם ויקשרם וזה שמותר להתיר המכבש לבעל הבית לצורך השבת אבל כובס שאין דרכו להחזיר הבגדים בשבת לא יגע בהן [18]). [הכא במאי עסקינן] בסוריא וקא סבר כיבוש יחיד [לא] שמיה כיבוש בס"ג דפ' השולח גט (גיטין מ"ז סע"א וש"נ), פירוש סוריא

---

[1]) עיין ר"ש למקואו' פ"ח מ"א בכ"י אירפורט הגדול. [2]) וכ"ה בכ"י מ' א"פ ובדפי' שונצי' וברש"י ובחי' הריטב"א ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) כבשו כבשוה ובנו"ג עבידו כבושו כבשי באגמא ושתי נוסחאות נתערבו ובאו"ז הל' עירובין ססי' קל"ד איתא באמת: עבידו כבשי עיין ד"ס לעירובין צד ס"ד. [3]) וכן בפירש"י ובחי' הריטב"א ואו"ז שם בלשון קְצָרה. [4]) בכ"י ל"ד יתנפת. [5]) בנו"ג כבשי דרחמנא וכ"ה ברש"י בחגיגה הנ"ל ובילקוט מ"ב רמז רמ"ב אי' דכבשי אבל בכ"י פאריז לברכות איתא בהדי כובשי דמרי עלמא עיין ד"ס ברכות צד קצ"ד ואולי צ"ל בכ"י כבושי וכצ"ל בערוך. [6]) בדפ"ר בשחרים וכ"ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא (בהוצי' החי' ל ו). [7]) ונ"ב בילקוט מלכים שם וז"ל פירוש הדברים שהם כבושים וטמונים אצל י"י יתברך מה לך ע"כ ועיין למטה ומ"ש. [8]) וכ"ה באה"ת ובנו"ג יצאו ובדפי' וויניצי' בש"ס יצאו היו ונתערבו שתי נוסחאות. [9]) לי' בנוסחי' ולי' בילקוט ש"א רמז קי"ב. [10]) כ"ה בדפ"ר, ובדפי' וויניציא שנכבשו זה את זו ובדפי' פיז' באסיל ואמשי' זו את זו. ורש"י פי' בע"א ע"ש. [11]) בר"ה י"ז. בטעות ר' אליעזר אבל בכ"י ובדפוסים הראשונים וכ"ה בערכין ח': ובילקוט כי תשא שצ"ח. [12]) וכ"ה בערך נשא ב' וכ"ה בכ"י ש"ס בע"י וברש"י בערכין ובילקוט סוף מיכה רמז תקנ"ט וילקוט כי תשא ובנו"ג כובשו. [13]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וב"ר, ובדפ"ע חסר מן בגמ' עד אמר רב יהודה לכן חסר מראה מקום. [14]) בנו"ג לפני וכ"ה בילקוט תהלים רמז תשכ"ז וכן מוכח מפי' רבינו למטה. [15]) בנו"ג ובילקוט רבה. [16]) וקצת מזה הפירוש עיין בחי' הריטב"א לר"ה ועוד בפירש"י בר"ה וערכין שם. [17]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וכ"ה בדפי' וויניציא אבל בשדפ"ע נשמט מן אבל לא כובשין עד ובערך מכבש רמז רבינו על ערך הנוכחי. [18]) ורש"י פירש בע"א ועיין בהפשב"ע ומ"ש הגרי"ב באריכות בשטת רבינו שעל פי פירושו עולה הסוגיא כהוגן.

שכיכשה דוד מלך ישראל יחיד הוא. כל הכלים אין נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת בביצה בפרק י"ט (כ"ג:) פירש כובש הקרקע ואינו עושה חריץ. ובפרק המביא כדי יין (שם ל"ב:) אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין. בפרק אלו הן הנחנקין (סנהדרין פ"ט. במשנה) אבל הכובש את נבואתו והמוותר על דברי הנביא. גמר' (שם סוף העמוד) כובש נבואתו כגון יונה בן אמתי המוותר על דברי הנביא כגון חבריה דמיכה וכו'. בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את[1] בית הבד (ב"ב פ"ד מ"ה דף ס"ז:) כירים כבשי (גמרא שם)[2] הם קורות שכובשין[3] בהן הזיתים[4]. בגוי[5] שכיבשתו בר"נ דפסחים (ה':) השוכבים על מטות שן (עמוס ו', ד') תרג' [דשכבין על ערסן] דמכבשין[6] בשן דפיל. בס"ג דפ' בנות כותים (נדה ל"ט:) תרנגולתא דרמיא יומא וכבשא יומא. בפסיקתא דוזאת הברכה (פסיק' דר"כ צד קצ"ז והובא בילקוט וזאת הברכה רמז תתק"ן) זאת וזאת[7] [הן וכיבושיהן][8] לפי שהוא מקנתרן[9] בראשו של ענין מזי רעב ולחומי רשף וגו' (דברים ל"ב, כ"ד) לפיכך הוא חוזר ומברכן בסופו[10] שנא' (שם ל"ג, כ"ט) אשריך ישראל וגו'[11]. וערפל תחת רגליו (תהלים י"ח, י') תרגום וענן אמיטתא כיבש קדמוהי[12]. והיה המקדש בתוכו[13] (יחזקאל מ"ח, ח') תרג' ויהי כיבש מקדשא בגויה. והיתה העיר בתוכו[14] (שם פ' ט"ו) תרג' ותהי[15] כיבש קרתא בגויה. כבשים בני שנה (במדבר כ"ח, ג') בפסיק' את קרבני לחמי (פסיקתא דר"כ צד ס"א:) בי"ש אומרים כבשים שהן כובשין עונותיהם של ישראל כמה דתימ' יכבוש עונותינו (מיכה ז', י"ט) בי"ה אומרים כל דבר שהוא נכבש[16] סופו לצוף אלא כבשים שהן מכבשין[17] עונותיהן של ישראל כשלג כמה דתימר (ישעיה א', י"ח) [אם יהיו חטאיכם כשנים] כשלג ילבינו[18]. בן עזאי אומר כבשים בני שנה שהן מכבשין[19] עונותיהן של ישראל ועושין אותן כתינוק בן שנה[20] שאין לו עון[21]. בילמדנו פ' את קרבני לחמי (בתנחו' ל"י) בי"ש אומרים כבשים שהן כובשין את העונות ויום הכיפורים בא ומכפר אמרו להן בי"ה אעפ"י שכתוב כבשים בשין[22] אנו קורין כבסים בס'[23] שהן מלבינין עונותיהן של ישראל כשלג שנאמר (ירמיה ד', י"ד) כבסי מרעה לבך. *[אחי"ה ודע כי כבשים (במדבר הנ"ל) דרשו בי"ש בפסיקתא את קרבני לחמי הנ"ל ובילמדנו הנ"ל כאלו היה כתוב כַּבָּשִׁים, ובי"ה וגם בן עזאי דרשו כאלו כתוב כַּבָּסִים וכן דרשו רז"ל כבשים (משלי כ"ז, כ"ו) בשי"ן ימינית עיין לעיל תחלת זה הערך ציון מחגיגה י"ג סע"א ובכ"י ש"ס אצל ד"ס חגיגה שם ובע"י ובילקוט משלי רמז תתק"א ובמנו"ה סי' רס"ז אי' בפירוש אל תקרי כבשים אלא כבושים

---

[1]) כ"ה בכל כ"י ש"ס ובירושלמי. [2]) בדפ"ר כיבשי וכ"ה בכ"י ש"ס אבל בכ"י ערוך ובשאר דפוסי ערוך כבשי ודע כי בנו"ג במשנה ובגמ' העבירים אבל ברי"ף בדפוסים הישנים העכירים עיין הוי"ט לב"ב ולכלים פי"ב מ"ח וכ"ה בערך עכר ב' ושם הובא פי"א בכלים (מ"ב) הכירים ופי' כבשי כפי' הר"ש בכלים שם בשם הערוך כי הכירים של כלים והעכירין של ב"ב אחד הוא ובאמת במשנה דב"ב איתא בירושלמי הגירסא הכירים ובפירוש רה"ג לכלים גרס ג"כ בב"ב העכירין וכן בפירוש רגמ"ה כ"י לב"ב עכירין וכן בערך כרם הובא לפי גי' הכ"י ערוך גי' כירים ומפורש ע"י עכירים (עכירין) ובקצת דפוסי ערוך בטעות עבידים וכ"ה בכ"י ש"ס ה' בב"ב העבדים ועוד העבידים, וכ"ה בהרא"ש בדפ' וויניציא ונ"ל שמשובש מגי' העבירים וכ"ה בשט"מ לב"ב וכ"ה בכ"י רי"ף הובא בד"ס לב"ב שם, ועוד שם גי' הכ"י ש"ס במשנה ובגמ' העמודין ואולי נכון הוא ופירוש קורות בית הבד והיינו כבשי Pressbalken ובתוספתא כלים ב"ב ספ"ז איתא והעתידין ואולי צ"ל והעמודין. [3]) בכ"י ב"ר שכותשין. [4]) וזה הפירוש מסכים עם פירוש התשובות שהביא רבינו בערך עכר ב' ועוד שם פ"א ע"ש ועם פ"א קצת קרוב פי' הרמב"ם במשנה דב"ב ע"ש, ובשט"מ פירש עבירים כבשי הן כמו לוחים ועצים שנותנים אותה על הקופות של זיתים וגם על הענבים הדרוכין כדי שתרד עליהם הקורה וכובשת אותם ומוציאה כל מה שבתוכה" ע"כ. [5]) בנו"ג נכרי וברש"י כ"י כגירסת הערוך. [6]) בנו"ג דמכבשן. [7]) וכה"ג בילק' שם בשם הפסיק' ובפסיקת' הגי' וזאת הברכה וזאת ר"ל שהיה לכתוב זאת והוי"ו כתיב לדרשה עיין הערת ר"ש באבער שם. [8]) נשמט בטעות דאל"כ למה הביאו בזה הערך וכ"ה בפסיק' וילקוט. [9]) וכ"ה בילקוט ובפסיקתא מקנטרן עיי"ע קנתר. [10]) בנו"ג לפיכך הוא אומר בסופו אבל במאמר שלפניו בפסיקת' סיים כמו בערוך. [11]) כ"ה בכל הכ"י ובדפי וויניציא אבל בשאר דפ"ע קטוע ונתקצר ע"י וכו' אחר מלת מקנתרן. [12]) בנו"ג קדמוי. [13]) זה לפי הקרי והכתיב בתוכה [14]) הכתיב בתוכה. [15]) ובנו"ג ויהי וכן עיקר. [16]) ובפסיקתא רבתי את קרבני ס"פ ט"ז חסר בטעות וצ"ל כמו כאן וכ"ה בילקוט פנחס קרוב לסוף רמז תשע"ו [תשע"ז]. [17]) כ"ה בדפ"ר פיזי וויניציא וכ"י ערוך ובד' אמש' מכבסין וכ"ה בפסיקת' דר"כ ורבתי וילקוט וגם כבש נרדף עם כבס. [18]) השלמתי ראש הפסוק עפ"י פסיקת' רבתי וילקוט וכ"ה בכ"י א"פ לפסיקתא דר"כ והיטב העיר בעל מגן דוד לפסיקתא רבתי צד פ"ד. כי דבי"ה נמי בני שנה דרשו וכוונו להא דדריש ר"י בשבת פ"ט: אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו. [19]) בדפי אמש' מכבסין וכ"ה בפסיקת' רבתי וילקוט ובדפ"ר נשמט בטעות מן שהן מכבשין עד שהן כובשין. [20]) וכ"ה בפסיק' רבי אבל בילקוט בלי נכון בן יומו. [21]) לי' בפסיקת' רבתי ובילקוט ובפסיק' דר"כ לי' כל מאמר דבן עזאי. [22]) כ"ה נכון בדפ' וויניציא וכן נראה מכ"י ל"ד רק שם משובש. [23]) כ"ה בדפ' וויניציא ובשדפ"ע שכתוב ש' ס' אנו קוראין.

ובהיפך דרש כובס (ישעיה ז׳, ג׳) כאילו כתוב כובש עיי״ע כבס ב׳. — והנה המושג הכללי אשר עליו הטבע כל הערך הנוכחי הוא שרש כבש מעיקר הוראה של ערך הקודם וגם ערך הבא מסתעף מזה המושג לכן היטב סיים רבינו בערך הבא „אלו הן ג׳ כבשים קרובי ענין הם״ והיה יכול לכללו גם בע׳ הנוכחי כי בלעדי זאת ערך זה בלי סדרים הוא. לכן עתה באתי לישב דבר דבר על אפניו ולמלאות את דברי הערוך. מן עצם הוראה ראשונה כָּבַשׁ פירוש דרך רמס עצר נאצלו אלה הוראות א׳) מיישר ומחלק הבגדים plätten שבת קמ״א. (עיין לעיל) אבל לא כובשין (והשם מְכַבֵּשׁ). גם משווה שטח האפר והעפר כדי לעשותו חלק ביצה ל״ב: (עיין לעיל) אבל מכבשין ועיין פירש״י. ומזה הענין בירושלמי ביצה ספ״ד דס״ד סע״ג איזלין כבשין (והפכו גרף) ומזה גם מ״ק י׳. עיי״ע הבא אח״ז. גם מחלק שטח הארץ בחזוק או בכפיית הקנים לישב עליהם עירובין ל״ד: (עיין לעיל). ב׳) נעצר ונדחק בבשר ונאמר מערלת בשר: ערלה כְּבוּשָׁה תוספתא שבת פט״ו (ט״ז) ירושלמי שבת פרק י״ט דף י״ז. ירושלמי יבמות פרק ח׳ ד״ט. (ועיין בבלי ביבמות ע״ב. בסגנון אחר) ב״ר ס״פ מ״ו כלומר ערלה שנסבך בבשר. ג׳) הושאל לרדיה והתפישה בכח כמו בל״מ unterdrücken, unterwerfen פסחים ה׳: נכרי שכיבשתו וכו׳, עיין לעיל בערך ותרג׳ לדכא תחת רגליו (איכה ג׳, ל״ד) לכבשא תחות לאכסא ריגלוי, ומושל ברוחו (משלי ט״ז, ל״ב) תרג׳ ודמכביש נפשיה, והתעני (בראשית ט״ז, ט׳) תר״י א׳ ואתכבשי ועוד זולתו וכן בדרז״ל סנהדרין צ״ה. ועלה כבשית כל מדינתי וכו׳, דכבשית בתקוף ידי. ירו׳ סוכה פ״ה דנ״ה: בוא וכבוש את היהודים, איכ״ר פ׳ זכור כבש את הגדול לפני הקטן. ויק״ר ר״פ כ״ז מה ההרים הללו כובשין על תהום שלא יציף העולם כך הצדקה כובשת את הפורעניות וכו׳, ובשינוי קצת במדרש שו״ט מזמור ל״ו, ובב״ר פל״ג בנפעל נכבשים ובסגנון אחר באגדת בראשית פ״ד (ביהמ״ד ליעללינעק ח״ד, ו׳) — ירושלמי שבת ספ״ד ד״ז ע״ג עיי״ע מרטוטא. ובהפעיל הִכְבִּישׁ תנא דבי אליהו זוטא פכ״ה, נתפעל ירוש׳ שביעית פ״א דל״ו ע״ג ירו׳ יבמות פ״ו ד״ח. שמא נתכבשה מדבר תורה והושאל ד׳) לכפיית הנבואה שלא עשה שליחות הבורא עיין לעיל מסנהדרין פ״ט ועוד בצרוף יצר כלומר כופה את יצר הרע להכניעו. אבות פ״ד מ״א הכובש את יצרו, יומא ס״ט: שכובש את יצרו אבל יותר טוב כגי׳ כ״י מ׳ וע״י שכובש את כעסו וכן נאמר בברכות ז׳ רע״א שיכבשו רחמי את כעסי כלומר מעביר על מדת הדין ואוחז במדת הרחמים ועיין ר״ה י״ז. (לעיל בערך) וכן כבש בצרוף יצר. יצרא בתרג׳ עיין תר״י א׳ לבראשית מ״ט כ״ב. תרגום תהלים ד׳, ו׳; נ׳, י״ד. ה׳) ענין ירושת ארץ וכן בל״ע חולין י״ז. בשעה שכבשו. ירושלמי פיאה פ״ז ד״כ ע״נ שבע שנים שכיבשו. ירו׳ חלה רפ״ב דנ״ח: שבע שכיבשו. ספרי עקב פ׳ נ״א משיכבשו לארץ. ו׳) ענין ענוי ובעילת אשה מל״מ לכבוש (אסתר ז׳, ו׳) וכן בל״ע كبس beiwohnen יבמות ס״ה: ומלאו הארץ וכבשה (בראשית א׳, כ״ח) איש דרכה לכבש ואין אשה דרכה לכבש. קידושין ל״ה. וכבשוה אמר רחמנא איש דדרכו לכבש אין אשה דאין דרכה לכבש לא. ב״ר פנ״ג מכבש גנות וצד נשי אנשים ומענה אותן עיין ערך גן א׳, ובתוספתא סוטה פ״ו מכבש את הגנות (בכ״י אירפורט בט״ס גגות) ומענה את הנשים. אסת״ר פסוק והמלך והיתה מצעקת אדוני המלך כבשני לפניך. בנפעל יבמות ס״ט רע״ב עיין לעיל בערך, ספרא אמור פרק ו׳ נכבש עם השפחה והנכרית ז׳) מל״ע كبس פי׳ עטף ראש ומכסהו sich verhüllen ומזה הענין לפע״ד כבשו פניהם בקרקע סנהדרין י״ט רע״ב ועוד עיי״ע כבש ב׳. ותרגום שה״ש ז׳ ח׳ ועוד עיי״ע כפש ומ״ש וגם הושאל לסתירה והעלמה והטמנה verhüllen, verbergen ויסתר משה פניו (שמות ג׳, ו׳) תרג׳ וכבשינון משה לאפוהי וזה התרג׳ הביא הריטב״א בחי׳ לר״ה י״ז. לפי׳ כובש (שם) כלומר מטמין מן העונות ומסתירם. תרג׳ ואם העלם יעלימו (ויקרא כ׳, ד׳) ואם מכבש יכבשון. שהש״ר פ׳ כי טובים: כבשים ללבושך (משלי כ״ז, כ״ו) כבשים כתיב בשעה שתלמידיך קטנים תהא מכבש לפניהם דברי תורה הגדילו ונעשו תלמידי חכמים תהא מגלה להם סתרי תורה. ח׳) מל״ע كبس מנכה יום אחד מהחודש בשנת עיבור ורז״ל השאילוה להפסקת ולהמעטת יום אחד או שניים ומזה נ״ל נדה ל״ט: וכבשה יומא . . וכבשה תרי יומי וכו׳, כלומר הפסיקה התרנגולת מלהטיל ביצה יום וכן יומים ומזה הוראת עצירה ועיכוב פסיקת׳ דר״כ צד קצ״ה. ופסיקת׳ רב׳ פ״ד כבשה אותן עוד יום אחד ושם בפסיק׳ דר״כ קצ״ה: היה כוֹבְשָׁן עוד יום אחד אצלו. פסיקת׳ רב׳ פל״א איני כובש פקדונך. — והשם מהוראה של סי׳ א׳ עיי״ע מכבש. כִּבְשָׁא ובקבוץ כִּבְשֵׁי מקום כסאות למושב עירובין ל״ד: מהוראת סוף סי׳ א׳ — בענין כַּבְשֵׁי דב״ב ס״ז: עיין פי׳ הנ״ל בערך ומ״ש — כִּיבּוּשׁ Eroberung, Unterwerfung גיטין ח׳ רע״ב וש״נ כיבוש יחיד, ירושלמי הוריות

פ"ג רמ"ח ע"ג כִיבוש הארץ. ב"ר פי"ז כאן לכיבוש מהוראת סי' ג' וה'. והקבוץ כִּיבּוּשִׁין פי' הכנעות ותוכחות Demüthigung, Strafe תענית פ"ב מ"א ותוספ' שם פ"ב אומר לפניהן דברי כיבושין, ומזה הן וכיבושיהן בפסיקתא הנ"ל פי' דברים קשים (כמו שאי' בספרי ריש וזאת הברכה) או תוכחות (ספרי ריש דברים) מהוראת סי' ד' אבל בב"ר ר"פ ס"ו יתן לך ברכות ויתן (בראשית כ"ז, כ"ח) כיבושיהו לפי גי' ופי' המיוחס לרש"י וצ"ל כיבושיהן ופי': מקום להתקיים שם הברכות ע"כ נ"ל מההנחה הראשונה דריסה כלומר דריסת רגל ורושם ניכר שנתחזקו הברכות ולפי גי' הילקוט (הובא במ"כ) „יתן לך ברכות ויתן לך כיבושין הראויות לך" נתבאר יותר המובן הנ"ל. — כַּבְשָׁא בקבוץ כַּבְשֵׁי (לגי' הערוך כְּבִישֵׁי או כְּבוּשֵׁי עיין לע"ל מ"ש) פי' מסתרים ונסתרות Geheimniss ברכות י'. ועוד כְּבוּשִׁים לגי' של ספרים יצאו כְּבוּשִׁים (מכו' כ"ג: ועוד כִּבְשׁוֹן (חגיגה י"ג.) כולם מהוראת סי' ז' וכבושים לפי גי' הערוך ופירושו עפ"י דפ"ר נתבאר מהוראת סי' ו' כלומר ענין בעילה. ועוד מהוראת סי' ז' רישא בכבשא חולין צ"ג: ופירוש רש"י הטמנה ועיין ג"כ פירש"י בברכות י'. ושם ג"כ הגי' כבשא וכ"ה בערך רש ב' בלי פירוש. ובנו"ג בכיבשא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא שמ"א:) ופי' בזה"ל כלומר כשרוצין לגרד שער מראש של בהמה טומנין אותו ברמץ וכו', ובזה מסכים פי' רש"י בחולין ע"ש. ותרג' אריה במסתרים (איכה ג', י') אריא דמיטמר בכבישא. וזה היחיד מראה על אמיתת גי' רבינו כהדי כְּבִישֵׁי (קבוץ עיין לעיל)] —

כֶּבֶשׁ (מערך הקודם בהוראה העיקרית פי' מקום דריסה והושאל למדרגה בלשון מקרי' (דה"י ב' ט', י"ח) ובלשון סורי כובשא Tritt, Treppe, (Stiege בפרק שני דיומא (מ"א דף כ"ב.) רצין ועולין בכבש. בפ' כל כתבי הקדש (שבת קכ"ב. במשנה) עשה גוי [1]) כבש לירד בו וירדו בו הזקנים [2]). ובפ"ג בזבין (מ"ג) על הכבש ועל הקורה. פי' כמין עץ גדול יש לבעלי הספינות כשבאין לירד באותו העץ יורדין מן הספינה לארץ כדי שלא יטבלו כפות רגליהם במים ושם אותו עץ כבש [3]). בזבחי' בסוף הלכה קמא דפ' קדשי קדשים (ס"ב סע"ב וס"ג רע"א) אמר רב יהודה שני כבשים קטנים יוצאין מן הכבש שבהן הולכין [4]) ליסוד ולסובב ומובדלין מן המזבח מלא נימא שנאמר סביב . . . אמר רמי בר חמא כל כבשי [5]) כבשים שלש אמות לאמה חוץ מכבשו [6]) של מזבח שהיה שלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע בזוטרתי [7]). בירושלמי בעירובין בפ' חלון (פ"ז דכ"ד סע"ב) גובה המזבח עשרה אמות וכבושו שלשים ושתים אמות וכל תל המתלקט עשרה טפחים מתוך חמש אמות הן שליש [8]). בסיפרא [9]) (ויקרא פרק ו' פרשי ה') על ירך המזבח צפונה לפני ה' (ויק' א', י"א) שהירך בצפון וכו' [10]), עד הא למדנו שהכבש בדרום. — אילו הן ג' כבשין קרובי ענין הן [11]). *[אחי"ה ומזה הענין כבר במקרא (ד"ה ב' ט', י"ח) וכבש בזהב לכסא מאחזים ופירושו מדרגה והיתה מעלה אחת משופעת והולכת ועולה מהקרקע עד המקום שעולין בה אל המזבח עיין רד"ק שרש כבש. ותרג' הדם (תהלים ק"י א') כביש, להדם (שם קל"ב, ז') לכיבשא. והקבוץ כבשים זבחי' וירושלמי עירובין שם ושם. וכיבוש הוא כמו חֵיק של מקרא (יחזקאל מ"ג י"ג, י"ד) עיי"ע חק] —

כָּבַשׁ (אולי מל"י κόψω ,κόπτω schlagen, ste-chen) בפ' ראשון במשקין (מ"ק י'. במשנה) אין מכבשין את הריחים. מאי מכבשין רב יהודה אומר מנקרין את הריחים (שם בגמ' [12]), פי' בברזל חד מנקר הריחים כשהיא חלקה כדי שתטחון החטים כמו השינים. *[אחי"ה ופי' המיוחס לרש"י פי' כן בגוף הדבר ושם ג"כ מנקרין אותה וחותכין אותה (כ"ה ובחותכין בכ"י רש"י) ובאמת כן הוראת

---

[1]) וכ"ה בירושלמי ובתוספתא שבת פי"ג (י"ד) ובנו"ג נכרי. [2]) וכ"ה בירושלמי במשנה ובה"ג ובדפי' שונצי' וויניציא ובמשניות פיזי' ובהרא"ש ובכולם זקנים עיין ד"ס למקומו ובכ"י מ' וירדו אחריו זקנים ובנו"ג וירדו בו ר"ג וזקנים. [3]) הועתק מפי' רה"ג לסדר"ט צד 39 ושם קצת בלשון אחר. [4]) בדפ"ר יוצאין ובנו"ג פונים וכן עיקר. [5]) כ"ה בדפ"ר פיזרי' ובשדפ"ע וכ"ה בנוסחי' אבל בדפוס וויניציא בערוך כובשי וכ"ה בירושלמי עירובין בסמוך ואולי צ"ל כִּיבּוּשֵׁי. [6]) ובדפוס וויניציא כִּבּוּשׁוֹ וכן נ"ל עיקר אבל גם בנו"ג בזבחיי כבשו. [7]) וכ"ה בנ"א בזוטרתא אבל בנו"ג בזכרותא ועיין פי' בתוספות מנחות מ"א: ד"ה ארבעה. [8]) וזו היא הצעת הירושלמי בנוסחאותינו: תני כל כובשי [צ"ל כיבושין] כבשים עולה אמה וכונס שלש חוץ מכיבוש של מזבח שהוא כמתלקט י' טפחים מתוך שלש ושליש אצבע שהמזבח עשר אמות וכיבושו שלשים ושתים. וקרבן העדה ושיורי קרבן הגיהו ופירשו באופן רחוק ע"ש ולא העירו על שינוי הנוסח בערוך אבל גם על פיהם החשבון קשה להלמו ועוד עיין תשובת חות יאיר סי' קע"ג ועוד עיין תוספות זבחיי ס"ג. ד"ה כל וד"ה חוץ. ובענין רהיטת לישון דרבינו עיין בבלי עירובין נ"ח: הר המתלקט עשרה מתוך חמשה. [9]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע חוץ מדפ' וויניציא ושם בט"ס נסיפרי. [10]) התיבות בסיפרא שנשמטו כאן ע"י וכו' הן: „והיכן הן פונים לדרום". [11]) כ"ה בכל הדפוסים חוץ מדפ' וויניציא ונשמטו בטעות. [12]) ובנו"ג מנקר ריחיא ועוד עיי"ע מקר ג'.

ל״י הנ״ל וממנו השם κοπίς ברזל חד וסכין ואליו כיון רבינו פי׳ בברזל חד מנקר הריחים ועוד עיין ערך מקר ג׳. — ובעה״ק שנ״ב מסיים: „ביהויאן בל״א" וכונתו על לא״ש behauen] —

כֶּבֶשׁ (פי׳ מל״מ ובלש׳ ערבי كبش כמו איל מנגח ובהשאילה מין כלי מלחמה וכן בל״י κριός ובל״ר (Sturmbock, Mauerbrecher, aries בפסיקתא ויהי בחצי הלילה (פסיקתי דר״כ צד ס״ז.) הכיא עליה כובשין [1] הרבה [2] בריש מגילה איכה (פתיחתי סי׳ כ״ג ד״ה וזכור) ולבנות דייק (יחזקאל כ״א, כ״ב) כבשין, — (א״ב מין כלי מלחמה עשוי לרדות חומות ולו ראש כמו איל וכבש מנגח וכן קורים לו היונים ורומיים בלשונם). *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״י ורו׳ הנ״ל והצדק אתו לכן היטב הגיה במקום כובשין של פסיקתא הנ״ל כבשין כשין שמאלית וכדאי׳ באיכ״ר הנ״ל וכ״ה בילקוט יחז׳ רמז שס״א ובקהלת רבה פ׳ וישב. ובמ״כ באיכ״ר שם הבין כבשין מערך הקודם שפי׳ מדרגות וסולמות וכן הבין רימ״ז בט״ר ח״ב קמ״ז אבל הנכון כמו שפי׳ ר״ב ועיין בהערת הח׳ באבער הנ״ל, ושם הובא גי׳ התנחום׳ בא וילקוט וארא רמז קפ״ב אוכלוסין הרבה זה ארבה ובעל המעתיק פי׳ כן בשם עצמו כי לא ירד לעומק הוראת כבשין של מדרש פסיקת׳ דר״כ] —

* כִּבְשָׂא (פי׳ בל״ע كبس שדה מלא מי׳ בורות ונהרים והוא כמו שדה בית הבעל עיין ערכו) בערך שחת הביא רבינו מקידושין ס״ב סע״ב שחת דבי כבשא ופי׳ ששותה מי המטר ע״כ ובנו״ג כיבשא ופירוש רש״י שדה בית הבעל שדיה במי גשמים ע״כ והיא ל״ע הרשומה והפכו שחת דבי שקיא (שם ובערך שחת).

* כִּיבּוּשׁ (כִּיבַּשׁ) (מל״ע كبس ענין חגורה דיבוק וחיבוק ונאמר מציורי הבנין העגולים (Land, Feston am Gebäude תרג׳ כמער איש (מ״א ז׳, ל״ו) כיבש חד (כ״ה ברד״ק במלכים שם) ובנו״ג כבש חד וכ״ה ברד״ק שרש ערה וצ״ל כיבוש חד ופירושו ענין דיבוק עיין יומא נ״ד סע״א ובערך ער ג׳ ובשרשים לרד״ק שרש ערה. וכן תרג׳ מעבר (מ״א ז׳, ל׳) ועוד עיין שם פסוק כ״ט עובד כיבוש ותרג׳ וחשוקיהם (שמות כ״ז, י׳. י״א) כיבושיהון ועיין תרג׳ מ״א ז׳, ל״ג. ודע כי גזרת המלה הוא מל״ע הנ״ל שפי׳ חגורה ודיבוק, ועוד נאמר كبس מאבר המוליד ולכן היטב תרג׳ כמער איש וליות סביב: (כבש) [כיבוש] חד ומדבק סחור סחור וזה מ״ש ביומא הנ״ל מאי כמער וכו׳ כאיש המעורה בלויה שלו ע״ש פירש״י.

כִּבְשָׁן (נרדף עם תנור Glühofen עיין גזרת המלה באוצ״מ לפירשט שרש כָּבַשׁ II) בפ״ק דסוכה (ז׳ סע״ב) העשויה ככבשן, פירוש עגולה ככבשן [3]. בתנור בפ״ח בכלים (מ״ט) כבשן של סיידים ושל זגגים פירוש ככשן של עושי הסיד. *[אחי״ה והקבוץ ב״ק פ״ב: כִּבְשׁוֹנוֹת] —

כֻּבְשָׁן (= כּוּבְשָׁן אולי מל״פ كبوتر، كبتر، كفتر מין יונה ותורים (Turteltaubenart כפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולין ס״ב רע״ב) אמר רב יהודה סיני כובשני דצוצייני כשרים הם לגבי מזבח והן הן תורין של רחבה. — (א״ב כופשני כתיב בנוסחאות דידן). *[אחי״ה וכן גי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שט״ז סע״ב) ופי׳ וז״ל הכי שמיהו ע״כ ובערך צץ ג׳ פירש רבינו רק מלת צוצייני שיש להן ציצית בראשיהן וכו׳, ע״ש ועל פי זה העתיק החכם לעוויזאהן (זאאלאגיע 204) Schleiertaube, ויש להם כמין כפה וכבע בראשם. ואולי נגזר מל״ע [illegible] קשור אזור וכובע ראש אבל הראשון נ״ל עיקר ובהיות אותיות למנ״ר מתחלפות בלשונות שונות לכן כובשן אחד הוא עם כובשר והוא ל״פ הנ״ל — ועוד עיי״ע כפשני ומ״ש] —

* כִּבְשׁוֹן ענין סתירה והעלמה עיי״ע כבש ד׳ ציון מחגיגה י״ג סע״א.

☞ כבתא (= כוביתא אולי מל״ע كبّة והקבוץ كبب וכן בל״ס כְּבָבָא (Knäul אימור כוביתא [דעיבא] בעלמא [וכו׳] (ר״ה כ״ד.) בעל הערוך גרם כוכיתא ע״ש [4]).

* כַּבְתּוּתָא גי׳ רבינו בתוותא עיי״ע בח״ב רט״ו ומ״ש ובהערה א׳.

* כְּגוֹן עיי״ע גוון בח״ב רנ״ח.

כגני (א׳) כמו כַּן לישב בתוכו כלים Gestell, Gehäuse (ב׳) כלים שבורים Scherben, Bruchstücke ועיין בפנים ומ״ש) בפ׳ הרואה בגמ׳ מקום

---

[1]) כן הוא בכל דפ״ע הוץ מדפוס אמש׳ ופראג ואת אם עיקר הוא בכ״ז רבינו גרס כובשין כראיתא בפסיק׳ שם וכן בפסיקתא רבתי פי״ז. [2]) בדפ״ר בטעות: אמר רבה, ובפסיקתא דר״כ העמיד עליהן כובשין כגון הארבה וכן בפסיקתא רבתי כובשים ארבה ובזרע אפרים נדחק לפרשו והיותר טוב גי׳ רבינו עיין הערת ר״ש באבער בפסיקתא שם. [3]) וכ״ה בפירש״י וש״נ הציור. [4]) ועיי״ע כוכיתא.

שנעקרה (ברכות נ"ח.) חצבי לנהרא כגני לייא, פי' ר"ח משל משלו[1]) לו אותו המין[2]) לרב ששת שהיה מאור עינים ויוצא עם היוצאין לראות את המלך הכדים הנקראים חצבי ההולכים אל הנהר לשאוב בהן מים אבל כני[3]) כלים והם נקראין כגני העשויים לישב הכלים בתוכן ליא כלומר לאי מקום הולכין להיכן הולכין פי' ליא לאי[4]) ויש מפרשים כגני כלים שבורים. *[אחי"ה לפי פי' ראשון נ"ל לגזור המלה מל"ר האמצ' cassa, casa; caga = cagia פי' נרתק לשמור בו דבר מה ועוד ענינו בית קטן ארוג מקנים וכדומה לשמירה ואחד הוא עם ל"פ كازه, كاژه, كاشه וממנו كاشانه וכן בל"ר אמצעית kleines Gehäuse, cassina Flechtwerk. ולפי פי' שני של ערוך וכ"ה ברש"י נוכל לגזור המלה מל"פ چاك ובקבוץ چاكان פירוש שבורים ודע כי בכ"י פ' הגי' בש"ס וז"ל „ההוא מינא בר בי רב חצבי לנהרא כאגני דשיג' ניגני" וכתב בעל ד"ס (ברכות צד קס"ג הערה ק') ולית ליה פתרא ע"כ אבל אנכי פותר אותו כי לפע"ד מקום כאגני היה גורס הכ"י פ' דשיג' (דשיגי) והוא ממש چاك הנ"ל כי אות چ עולה יפה עם כתיבת אותיות עבריות של דש (או טצ עיי"ע טצהר ועוד ע' מצדקי) ויען שמצא הסופר גם גי' באגני בכי"ת כדאיתא בכ"י מ' לכן אחז הגי' בכ"ף כאגני ופירשו ע"י דשיגי שעולה יותר יפה עם מבטא הקרוב לאותה מלה פרסית והראיה שעל זו המלה כיון מטה שכתב בצדה מלת ניגני שהיא לפע"ד ג"כ ל"פ نگين פי' חתיכות חתיכות, דברים שבורים. והסופר המעתיק ידע ל"פ על בוריה כנראה מהדוגמא הנ"ל ומהגליון בא פנימה] —

כַּד (מל"ט וכ"ה בל"י κάδος, κάδδος חבית, דלי Fass, Eimer וממנו הפעל כָּדַד פירוש משך באורך שרחב למעלה ונמשך למטה וכן בל"ע قدد länglich. länglich-rund) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ' סע"א) ובפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולין ס"ג סע"ב וס"ד רע"א) כסימני ביצים . . כך סימני עוברי דגים ואלו הן סימני ביצים כל (שקודרת) [שקודדת][5]) ועגולגלת ראשה אחד כד וראשה אחד חד טהורה ב' ראשיה חדין[6]) וב' ראשיה כדין וכו'[7]). בס"ג[8]) דפרק כל קרבנות הצבור (מנחו' פ"ז.) תני חביות כדיות לודיות בינוניות פי' חביות כדיות של לוד שהן בינוניות[9]). בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ח רע"ב) הני תמרי דכדה בתר תריסר ירחי שתא [שריין]. פי' תמרים שהתליעו בכד[10]) בתר י"ב חודש משתלשם מן האילן[11]) שריין דאמרינן שאם התליעו קודם שתלשם כבר מתו בתוך י"ב חדש כדאמרינן (חולין נ"ח סע"א) כל[12]) שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חדש והני תולעים דהשתא לא השריצו על הארץ אלא מן הפירות רבותייהו[13]), ויש ששונים דכרה ברי"ש כמו (סוטה ג':) כי כריאל שומשמי[14]). פ"ג דב"ק המניח את הכד וכו' עד בעל [החבית] חייב בנזקו (ב"ק פ"ג מ"א) גמר' (שם כ"ז.[15]) פתח בכד וסיים בחבית וכו' אמר רב פפא היינו כד היינו חבית, „קיימא לן הכד קטן מן החבית שכן שואבין מים שנאמר (בראשית כ"ה, ט"ו) וכדה על שכמה וחבית גדולה ממנה"[16]). בס"ג דפ' אלמנה לכהן גדול (יבמות ע'.) הריני כפרת בן בתי כוזא ממזר שמאכילני בתרומה ואיני כפרת בן בתי כרה כהן גדול שפוסלני מן התרומה, פי' מברכת בן בתה ממזר שמאכילה בתרומה כדתנן (שם ס"ט: ממזר [פוסל] [ו]מאכיל כך פי' המורה של מגנצא[17]) כל מקום שהוא אמר הריני כפרת זה פירושו הריני במקומו לסבול עוונותיו כלומר שעוונותיו אני מקבל עלי להתכפר ואיני כפרת

---

[1]) כן הוא בדפ"ר ובישדפ"ע משל. [2]) וכן הוא בכ"י ש"ס ובע"י ובכל דפוסים הראשונים ובנו"ג צדוקי ובילקוט מ"א רמז רי"ט אפיקו' ר"ל אפיקורוס. [3]) בדפ"ר בני. [4]) בכ"י ה"ב לאן. [5]) ודע כי גי' הכ"י ה"ב שקוררת וכ"ה בה"ג הלי ביצים וכ"ה בפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגיילקא דף כ"ו.) ובכ"י ז"ו שכודרת וצ"ל שכודדת בשני דלי"ת כגי' רש"י בע"ז שם עפ"י מסורת התוספו' בחולין ס"ד. ד"ה כודרת וסיימו פירוש עגולה ככד אבל לפע"ד גי' הכ"י ה"ב הקודרת בקו"ף נוח יותר רק צ"ל בשני דלת והוא מל"ע הרשומה פי' נמשכות באורך ובדפ"ע בט"ס שבוררת וצ"ל שכודדת ואולי כן נוכל לקרות בדפ"ר בערוך. [6]) כ"ה רק בכ"י ו"ו, ובדפ"ע לי'. [7]) וכן הסדר בע"ז שם, אבל בחולין איתא ב' ראשיה כדין או ב' ראשיה חדין אולם בערך חד ב' גרס רבינו גם בציון דחולין כמו דאיתא כאן ובע"ז הנ"ל. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב אבל בדפ"ע בר"ג. [9]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנג' דף ל"ב:) ובפירש"י. [10]) בכ"י ו"ו בט"ס ככר. [11]) בפי' כ"י רגמ"ה מן הקרקע. [12]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובנו"ג כל בריה. [13]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנג' דף שט"ו.) ושם אי' בזה"ל: הני תמרא דכדא לבתר תריסר ירחי שתא שריא כלומר הני תמרי שהתליעו בכד שמשימין אותן בתר תריסר ירחי שתא שתלשו אותן מן הקרקע שריין דאמרינן הני תולעין דעכשיו התליעו מקום רביתא הן מן הפירות עצמן הן לא עלו עמם מן הקרקע שהן שעלו (עמו) [עמם] מן הקרקע כבר מתים בתוך י"ב חדש והני תולעין דהשתא לא השריצו על הארץ. [14]) ובנו"ג כי קריא וכ"ה בערך קרייא. וגי' התוספו' בחולין נ"ח: ד"ה הני: כרים אבל עיי"ע כרם [כרום]. [15]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ושם איתא ג' ר"ל גמרי אבל בדפ"ע קטוע ע"י וכו'. [16]) היעתק מפי' ר"ח לב"ק (בש"ס ווילנא) ע"ש. וכן מוכח מספור בביצי ט"ו: וכן דעת הראב"ד הובא בשמ"מ לב"ק שם. [17]) עיין מ"ש בערך אצא א' בח"א, רמ"ח ובמבוא שם XV.

בן בתי כדה שפוסלני מן התרומה כלומר איני מברכת בן בתי כהן גדול שפוסלני מן התרומה. כוזא משמע כלי קטן [1]) משום ממזר שהוא פחות וכדה משמע כלי גדול משום כהן גדול. *[אחי"ה והאחרון איתא ג"כ בפירש"י ביבמות — כן נאמר חצבא בהשאילה על האדם עיין ברכות כ"ח. ובערך חצב ב'. — וכנ"ה בב"ק קט"ו סע"א בכדו של דבש. ב"מ נ"ט סע"א כמשלם שערי מכדא וכו', ב"ב נ"ה. אפי' שערי דכדא וכו', ב"מ מ' סע"א ומ"ק י"ז רע"ב פקע כדא, ושם סע"א אחתיה בכדא. ובלשון קלילה כַּדָּה פירוש כד קטן מנחות פ"ז. עיין לעיל ובתוספתא מנחות פ"ט אי' כְּדִידִיּוֹת אבל כדה בירו' יומ' ותעני' ט"ס עיי"ע כר א' ואיתא עוד בל"נ תוספתא כלים ב"מ פ"י לכדו ריקנית, ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד הקבוץ: שתי כדין אחת של יין וכו', פסיק' רבתי פי"ב כשתי כדים של מים, ובתנחו' ויגש סימן י"א כשני כדים של מים ועיין מ"ש החי' לאטטעס במקום הנ"ל 70 — והתואר כַּד עיין לעיל ובעה"ק שנ"ב לועז פלט או פלאך בלא"ש ר"ל platt, flach וכן לועז רש"י בע"ז מ'. כד: פלט"א בל"צ plate = platt — והתואר במקום השם: כַּדָּד Büttner פירוש עושה כדים פסחים נ"ה: הכד מבית הַכַּדָּד כ"ה בכ"י מ' ב'. וא"פ ובמ"ק י"ג רע"ב וכ"ה ברש"י כ"י לפסח' עיין ד"ס שם והקבוץ תוספת' כלי' ב"מ ספ"י ישיבת . . הַכַּדָּדִין טהורה וכו', ובקצת דפוסים הגי' הברדין וצ"ל הכדדין או הגרדין וכ"ה בתוספ' כ"י אירפ' (צוק"מ 589). והפעל כָּדַד בחולין וע"ז הנ"ל פי' מראהו כתכונת כד אבל יותר נראה גי' הכ"י קודרת עיין לעיל בערך ומ"ש] —

כַּד (הורכב מן כְּ (כִּי) ומן ד (= דו) וכן בל"ס כַּד, כַּדוּ ונתקצר מן כַּדְהוּ וכן כִּידוּ = כִּידְהוּ פי' כאשר הוא (als, zur Zeit als תרג' שש עגלות צב (במדבר ז', ג') שית עגלן כד מחפיין פי' כאשר. תרג' השוד והשבר והרעב והחרב (ישעיה נ"א, י"ט) כיד ארבע ייתון עלך [וכו'] [2]) ובפרקא קמא דפיאה דירושי' (פ"א דט"ו ע"ג) כדו נפיק (בית) [מבית] ווערה. ובפרקא קמא דחלה (ירושלמי ספ"א דנ"ה.) כידו אתי למיסב בידוי [3]), פי' כד הוא. *[אחי"ה והרבה בירושלמי ד"מ בירו' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג כד הוה אזיל . . וכד הוה נפיק, ושם כד הוה מייתון ליה (כ"ה בגי' מהרש"ס) וצ"ל וכד הוו מייתן ליה, ירו' שביעית רפ"ט דל"ח סע"ג כד שמע, שם ע"ד כד חמא, ירוש' קידושין פ"ג דס"ג ע"ד, ב"ר פס"ב כד דמך, ובבבלי ברכות נ"ט. עיין ערך מך א', ב"ק נ"ב. כד רגיז, שם צ"ב: כד הוינן וכו', ובתרג' שמו' י"ז, י"א כד מרים . . וכד מנח; שם י"ב, ט', תר"י א' דברים ב', ו'; תרג' ש"א ב', ט"ו; ט"ו, ח' כד חי. ובצרוף עם הוא (היא) ובקטוע כַּדוּ = כִּידוּ, כַּדִּי סוכה מ"ד: כדו הוויתי דיירי וכו', ירו' תענית פ"ד דס"ט. וכדו דהוון חמיי וכו', ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד כדי טבא, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ג כדי יהיב ליה כולא מותר כדי יהיב ליה פלגא אסור. ומלת כְּדִי הורכבה מן כ' הדמיון ומן דִי פי' זה. וא"כ כְּדִי פי' כאשר וכ"ה בדניאל ג', ז'; ה', כ'; ו', י"א. ט"ו עיין ערך די א'. — כדו אי' עוד במקום כדון עיי"ע כדון ג'. ובתרג' כִּיד פי' כמו כַּד פי' כאשר תרגום ישעיה כ"ט, ט"ו כיד בקבלא ועוד עיין תרג' תהלים נ"ז, ה' ובעמת"ר ללעווי I, 353 ובקשור עם הפעל ב"מ ק"י. כדבעינן למימר, ב"ב ק"י. כדאמר, סנהדרין ז' רע"א כדעבדו ושם צ'. כדאית ליה, ר"ה י"א: כדאיתא. כדאמרי במערבא עיי"ע אמר (ח"א קכ"ח:) כדאמרי אינשי עיי"ע (שם ק"ס והלאה). וכן עם השם ב"מ צ"ט: כדרבא, פסח' נ': וכדרב יהודה וכן הרבה] —

כְּדָא (= כּוּדָא מל"ס כודא דם זיבה באשה יולדת Blutfluss ועיין בערוך) בפ' אין מעמידין בסוף הלכה מתרפאין (ע"ז כ"ט רע"א) לכודא [4]). בשיכרא וסימניך וכדה על שכמה (בראשית כ"ה, ט"ו) פירוש „רוח הוא שאוחז[ת] האשה לאחר לידתה ונקרא כודא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגייליקא דף י"ז:) ושם הגי' פעם אחת לכודה ובפי' איתא לנכון ונקרא כודא באל"ף, וכ"ה בכ"י ערוך ובל"ס] —

כְּדַב (בל"ס כַּדֵב, בל"ע كذب בל"מ כְּזֵב (leugnen, lügen תרגום כחש לו (מ"א י"ג, י"ח) כדב ליה. *[אחי"ה מהקרוב היה לו להביא ראיה מתרג' ותכחש שרה (בראשית י"ח, ט"ו) וכדיבת שרה וכן כל לישנא כזב מתורגם בלשנא כדב עיין מתורגמן. והתואר כַּדָּבָא, כדיבא (תרגום משלי י"ט, כ"ב; ישעיה ל', ט'), והשם כִּידְבָא, כַּדְבָא, כַּדִּיבָא, כַּדָּבוּתָא ובתוקף הענין בכפלות כדבובא עיין עמת"ר ללעווי I, 354. וכן בברכות נ"ט רע"א אובא טמיא כִּידְבָא ומיליה כידבא כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג בתואר: כדיב הוא ומילי כדיבין, ועוד כדי עיי"ע הבא אולי קטוע מן כדיב] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) השלמתי כי ר"ב השמיט התרגי' על אלה השמות ובנו"ג כַּר. [3]) בנו"ג לידוי. [4]) וכצ"ל בתחילת הע' באלף בסוף וכ"ה בכ"י ו"ו אי ב', ה"ב ובדפ"ע בה"א כרה.

* כדה ט"ס וצ"ל כרה עיי"ע כר א'.

* כדו בר ברכות ו': ט"ס וצ"ל בדובר כגי' הערוך בערך בדובר ע"ש ומ"ש.

* כְּדוֹד (נ"ל מל"ע حداد حديد כל דבר חד ועוד עשת ברזל Scharfes, Spitzes, Eisen-stück ועוד עיין בפנים) בערך קולמוס הביא רבינו וז"ל בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיקת' דר"כ צד פ"ז.) שהיו נותנין כדודיות של אש תחת שחייהן וקולמיות של קנה תחת צפרניהן כ"ה בדפ"ר ובד' וויניציא (ושם תחת שיחיהן) אבל מדפ' פיז' והלאה הגי' ברודיות (כ"כ טעה להעתיק מדפ' אמש' דודיות וצ"ל בדודיות כדאי' בדפ' אמש') וכן הגי' בילקוט תהלים רמז תרס"ז בשם ילמדנו מביאין כדודיות של ברזל ומלבנין אותן באור וכו', ובפסיקתא הנ"ל אי' כדוריות של אש תחת בית שיחיהם ובשו"ט תהלים מזמור ט"ז כדוריות של ברזל ומלבנין ונותנין וכ"ה ברמב"ן לבראשית ל"ב כ"ו בשם ב"ר וכונתו על ס"פ ע"ז אבל לפנינו לי' כי אם ראש המאמר אבל אי' בשה"ש פ' השבעתי היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש וכו', ודע כי בערך בדד א' (ח"ב, ט"ז) פירש הערוך אותו הברזל שבו חופרין סביבות האילן שמו בדיד וא"כ אולי בדידיות פי' ענין קרדום אבל ההמשך לא סובלו לכן הגהתי שם בפסיקתא כדוריות אבל אין זה קבוץ של כדור עיי"ע ובאמת בכ"י ק"ט בערך קולמוס גורס קדוריות ואולי נכון הוא מל"ע قدرة חתיכות גדולות וחזקות. ואם גי' הדפ"ר וויניציא עיקר אז כְּדוֹדִיוֹת פי' בל"ע הנ"ל חתיכות ברזל וכל דבר חד ומהראוי לכתוב את המלה חדודיות ואולי היה רוצה להשוותו עם ל"מ כִּידוֹדֵי אש (איוב מ', י"א). ובילקוט תהלים שם נ"ב סירים אבל אז הגי' בכ"ף עיקר כי בל"ע كداد פי' מין צמח של סירים ואין נ"ל.

כְּדִי (קצור מן כְּדִיב עיין ערך כְּדַב או יותר טוב מל"פ كدا, كداى פי' כזב Lüge ועוד עיין בפנים) בפ"ק דר"ה בגמ' ולרגלים (ר"ה ה'.) פסח זימנא [קביעא] ליה אי אקרביה אקרבי'[1]) [ו]אי לא אקרביה אירחי ליה[2]) אמר רב חסדא פסח[3]) כדי נסבא. פירוש שיטפא בעלמא הוא. בפי' ר"ח כתוב ופריק רב חסדא פיסוק ניסביה. כלומר חתוך זכרו מזו הברייתא[4]). בפי' אלו מציאות בגמ' אף השלמה[5]) (ב"מ כ"ז רע"ב) תנא תובעין אצטריכא ליה סימנין כדי ניסבא כלומר „[אגב] גררה הזכירה משנתינו הסימנין ולאו דווקא הן". בפ' שלישי בסנה' בגמ' כיצד בודקין (סנה' כ"ט רע"ב) הכי אמרינן משמיה דרבא כל מילי דכדי לא דכירי אנשי. בפ"ק דבכורות בגמ' דג טמא (ח':) א"ל אימא לי מילי דכדי אמר להו הוה לן כודנתא ואולידא[6]) והוה תלי לה פיתקא[7]) וכתיב בה דמסיק בה[8]) אבא מאה אלפא זוזי וכודנתא מי ילדה הינו[9]) ניהו מילי דכדי. — (א"ב דבדאי כתיב בנוסחאות דירן). *[אחי"ה בנו"ג דבדיאי ובע"י (דנדיבי) [דכדיבי] אבל בפי' רש"י איתא כגי' רבינו מילי דכדי ופי' דברי רוח ל"א מילי דכזיב. דברי כזב וברש"י דע"י הגי' דכדיבי וכגי' רבינו אי' ג"כ בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנג' דף ס"ז:) ופי' מילי דכדי משלים של כזב ע"כ ובזה עולה יפה פי' המלה הפרסי' הנ"ל כלומ' שקר ודבר שאין בו תועלת unnütz וכן כתובות ל"ו סע"ב לא שדי איניש זוזי בכדי, ב"ק פ"ט רע"ב ואטרוחי בי דינא בכדי וכו', ב"מ ק"ג: זוזי בכדי לא שדינא. גיטין נ"ה. ושם: יאוש כדי, נדרים כ"ב רע"א בכדי לא אדרתא ושם כ"ט. פקעה בכדי . . לא פקעה בכדי, יבמות ל"ט סע"ב אגידא ביה בכדי תיפוק, תענית ה' סע"ב וכי בכדי ספדו וכו'. וכן הענין כדי נסבה קידושין ה': וש"נ פי' לקח משנתו בחנם על לא, דבר כלומר שיטפא בעלמא הוא כפי' הערוך או אגב גררה הזכירה משנתינו כדאי' בערוך כלומר אגב גררה בעלמא נקטיה וכ"ה באמת בפי' ר"ח (ב"מ בש"ס ווילנא). ועוד עיין בפחד יצחק ע' כדי, אבל בענין פי' ר"ח שהביא נ"ל להסביר כי כיון במלת כדי על ל"ע كدى פירוש חטף entreissen ובמלת ניסביה על לש' ערבי نصاب עיקר ושרש דבר וזה פתרון כדי נסבא (נסבה) לפי פי' ר"ח: פיסוק (או אולי יותר טוב: פְּסוֹק) ניסביה כלומר חתוך זכרו היינו עיקרו ושרשו. אבל ביוחסין השלם 160 הובא לשון הערוך בסיגנון אחר עיין מבוא לח"א: לעיל XXXII ושם הגהתי מלת זכנה ביוחסין שצ"ל זנכו וא"כ הבין זכרו בערוך מלשון זכר = זכרות כלומר זנב — ועתה מצאתי בפי' ר"ח בר"ה ה'. (בש"ס ווילנא) בזה"ל ופריק רב חסדא פסוק ניביה כלומר חתוך זכרו מגו הברייתי' ע"כ] —

* כְּדִי (נ"ל מל"פ كى = בל"ר quidam פי' איש סתם ומאן דהוא irgend Jemand, ein Gewisser) ב"מ ב' סע"ב א"ר פפא ואיתימא ר' שימי בר אישי ואטרי לה כדי ועיין עוד יומא מ"ד. ע"ב:

[1]) בנו"נ אקרביה [2]) כן הוא בכ"י ו"ו א' וב' וב"ר. [3]) בדפ"ר כל פסח. [4]) עיין מ"ש בס"ף הערך. [5]) בנו"ג השמלה. [6]) בנו"ג דילירא [7]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וכ"ה בנוסח' ובכ"י ב"ר ובדפ"ע פיטקא. [8]) בנו"ג בבי. [9]) בנו"ג א"ל הי.

מנחו׳ נ״ה: מגילה ב׳: יבמות צ׳. נזיר ב׳. חולין ע״ג. פ״א. קי״ח. הוריות ח׳ סע״א ובכולם פירוש ואמרי לה כדי אחר שהביא הש״ס שם בעל המאמר או איזה בעלי המאמר סיים ואמרי לה כדי כלומר יש אומרים שאיש אחר הוא ובסתם בלי הזכרת שם החכם נשנה ההלכה וכן מצאתי בפי׳ ר״ח כ״י להוריות שם (בקובץ כ״י אנגייליקא דף קל״ב סע״ב) ואמרי לה כדי: „בלא חכם סבר״, ומ״ש יוחסין השלם (שם) „ואמרי לה כדי אינו שם חכם ור״ל שנאמר בישיבה זו ההלכה בלא זכירת שם חכם כ מ ו כ ד י נ ס ב ה ר ״ ל ב ח נ ם״ אין נ״ל כי פי׳ מן כדי נסבה עיין ערך הקודם אין לו שייכות לדבור ואמרי לה כדי כי זה האחרון נגזר מל״פ הנ״ל וגם מ״ש בשם רש״י כדי: שם חכם לא מצאתי ועיין ג״כ סד״ה בריש אות כ״ף ומ״ש על ב״ש.

* כְּדִי פי׳ כאשר als wie, als wenn עיין ערך כד ב׳ וע׳ די א׳.

כְּדֵי (הורכב מן כְּ הדמיון ומן דַּי עיין ערכו ומל״מ ופי׳ כפי שעור הנצרך = so viel als genug genügend) בפ׳ הניזקין בגמ׳ הפעוטות (גיטין נ״ט.) א״ר יוחנן משום כדי חייו. — (א״ב לשון פסוק זה די מחסורו (דברים ט״ו, ח׳) ואין זה העיקר הערך). *[אחי״ה וגם בקשור כ׳ הדמיון מל״מ הוא וכן בדרז״ל בכף וגם עוד בבי״ת וכ״ף עיין הדוגמאות בערך די, ומזה הענין גם כדיי של ערך הבא אח״ז והיה לו לר״ב להעיר כן אבל פי׳ כדיי הטעהו] —

כְּדַיי (= כְּדַאי מערך הקודם genügend, werth, würdig) בגמ׳ המחזר בפ׳ החולץ (יבמות מ״ז סע״א) אם אמר יודע אני ואיני כדי [1] מקבלין אותו מיד. ובפ״ק בנדה בגמ׳ ר׳ אלעזר אומר כל אשה (נדה ט׳:) אמר כדיי [2] הוא ר׳ אלעזר [3] לסמוך עליו בשעת הדחק. — (א״ב בלשון יוני׳ פירוש ראוי). *[אחי״ה לפע״ד כונת ר״ב על ל״י δίκαιος gebührend והנכון כמ״ש בתחלת הערך ובערך הקודם. ועוד הרביתי הדוגמאות בערך די ע״ש ועיין עוד כדיי תוספת׳ סוט׳ ספ״ג ושם פ״ח] —

כַּדְכֹּד (מל״מ והוא אבן טובה אדומה מאוד Kar-funkel פירוש כركند = كدكده, كذكذه מל״ע אדום מאוד) בפסיקתא דעניה סוערה (פסיק׳ דר״כ קל״ה: קל״ו.) ושמתי כדכד שמשותיך (ישעיה נ״ד, י״ב) רבי אבא [4] אמר כדין וכדין ר׳ לוי אמר כדכדיינון [5] ר׳ יהושע בן לוי אמר אבני כדכדייה [6], נפך ספיר (שמות כ״ח, י״ח) תרג׳ ירושלמי כדכודינא וספרינא. *[אחי״ה בתר״י ב׳ לפנינו הגי׳: כדכדנא וסמפורינא ובערך ספירינון הביא רבינו תרגום ירושלמי נפך ספיר. וכ״ה ספירינון בתר״י א׳ רק שם במקום יהלום מתורגם כדכודין וכ״ה בתר״י א׳ שמות ל״ט, י״א. אבל בפירוש רד״ק לישעיה ובשרשים שרש כדכד הביא גי׳ התרגום הירושלמי כמו בערוך: כדכדינא וספרינא. ודע כי במקום גי׳ רבינו בתרג׳ ובפסיקת׳ רצה להגיה ר״ש באבער (בפסיקת׳ שם אות כ״ט) כרכדינא, כרכודין, כורכדיינא וכן הגיה הח׳ לעווי בעמת״ל II, 405 וזה האחרון הביא ג״כ ראיה מגי׳ הערוך בציון משמות רבה ס״פ ל״ח יהודה כרכדון אבל לא דק היטב כי זה הציון מעולם לא יצא מעטו של רבינו נתן אשר בימיו עוד לא היה נסדר מדרש שמ״ר אבל הרב מוספיא הוסיף כן בערך כרכדון והביא שם בזה״ל לוי יקינטון יהודה כרכדון. ודע כי ר״ב בשתיהם הגיה כי בנו״ג דייקניתין . . ברדינין ועיין ערך דיקינטין דייקינתין ומ״ש ובע׳ ברדינון (ח״ב קפ״ו) ובאמת לא הוצרכנו להגיה כרכדון, כרכדינא, כורכדיינא כדי להשוותן עם מלה סורי׳ כַּרְכֵּדְנָא, כַּרְכֵּדְנָא ובל״י ורומ׳ καρχηδόνιος, καρχηδών carchedonius, chalcedonius כי אלו השמות נולדו מל״ע كركند שהיא אחת עם كدكد، كذكذه ור׳ יהוד׳ ן׳ קריש פי׳ כדכד ע״י كركند עיין גיזיניאוס תיזוירוס 660. ופתרון המלות הערביות הוא אדמדם פי׳ צבע בתכלית האודם hochroth. ולפע״ד כונת ר׳ לוי שהיטב ידע ל״ע (עיין ערך בעד, לחם. עויל ועוד ערכים אחרים) לבאר כי כדכד הוא ל״ע כדכדיינון כלומר מצבע אדמדם ומתואר׳ בו מלת שמשותיך ור׳ יהושע בן לוי בא להוסיף כי מתואר׳ במלה ערבית זו אבן עצמה לכן מדוייקת גי׳ רבינו א ב נ י כדכדייה וכצ״ל בפסיקתא דר״כ. ובפסיקתא רבתי השמיט מאמר דלוי כי המסדר חשב כי שתי נוסחאות הן ובחר אחת והשמיט האחרת וקצת מזה עיין במ״ש החכם באבער שם. ובענין פי׳ מאמר דר׳ אבא [בר כהנא] כדין וכדין

---

[1]) בנו״ג כדאי. [2]) בנו״ג כדי. [3]) בנו״ג ר׳ אליעזר. [4]) וכ״ה בתוספי ב״ב ע״ה, ד״ה חד, ובנו״ג בפסיקתי ר׳ אבא בר כהנא וכ״ה בפסיקתי רבתי פל״ב וילקוט ישעיה רמז של״ט אבל עיין בב״ב ע״ה. ובשו״ט מזמור פ״ז. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ל״ד הי״ב ובי״ר ודפי וויניציא ואמשי וכ״ה בילקוט ושם כרכדיינין אבל בדפ״ר פיזי ובאסיל בשתי תיבות כדכד יינון ובפסיקתא דר״כ כדכריינון ובפסיקתא רבתי לי״. [6]) בפסיקתא דר״כ ·אבני כודכייא ובילקוט כדכודיה ובפסיק׳ רבתי ריב״ל אמר אבני כדכדנא.

עיין תוספו' ב"ב ע"ה. ד"ה חד וכן מפורש בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל אמר להן הקב"ה כדין וכדין להכי איקרי כדכד כלומר כדכדינה משוהם וישפה ע"כ — ובענין הוראת כדכד בהנחה ראשונה מל' בקטרי' quadhâta עיין מ"ש במ"ע ד"מ חכ"א 586] —

* כַּדְכּוֹר [צ"ל כַּדְכּוֹד] בתרג' ירוש' א' לבמדבר ל"ד, ח' שם מקום בהר טוורוס Taurus אומנים [אומנום] Amanus והוא בל"ע خدقدونة, غدقدونة, خلقدونه בל"י Χαλκιδική והוא מחוז של Χαλκίς עיין הוספות של פליישר לעמת"ל ללעווי ח"ב 449 ובגיאגראפיא לנייבויער נפקד זה המקום.

* כַּדְכְּדָא בירוש' שקלים פ"ד דמ"ח: ט"ס עיי"ע כרכר.

* כַּדְכִּיאוֹת [צ"ל כַּרְכִּיאוֹת] (פי' מל"י χάραξ (Pfahl, Pallisade ספרי שופטים פ' ר"ד ובנית מצור על העיר (דברים כ', כ') עישה אתה ממנו תקון וכרכיאות צ"ל תיקין וכרכיאות וגי' תיקין אי' ג"כ בילקוט ושם ודוגיאות עיין ערך דוגית ומ"ש. והזרע אברהם הגיה בספרי (תיקון) [וצ"ל תיקין = θήκη] כרכייאות. וזה עולה יפה עם ל"י הנ"ל ועיין ערך כרכום א' וערך כרקום.

כדם (= כְּדוּם, צ"ל כְּרוּם מל"פ كرم בל"ר vermis Wurm פי' תולעת ורבינו פי' בע"א) בר"ג דפ' שלשה מינין אסורין בנזיר (ל"ד סע"ב) אף כל הפסולת פרי מהו אמר רב כהנא לאיתויי ענבי דכדום. ובאמצע הפרק (שם ל"ח:) והא שייר עינבי דכדום [1]). ובפ' המקבל בגמ' המקבל שדה [מחבירו] בעשרה כורין [2]) (ב"מ ק"ו סע"ב) מודה רב אשי בעינבי דכדום ושדה [3]) שלקת [4]) בעומריה, פירוש ענבים שלקו בגפן קודם בצירה. *[אחיה ודע כי בנזיר ל"ד: הגי' עינבי דכרין ופירש"י ענבים שהתליעו. וכדף ל"ח: לי' לפנינו אבל אי' בגליון נ"א עינבי דכרא וכן מוכח משט"מ לנזיר אשר שם הובא בשם ר' עזריאל בזה"ל יש ספרים דגרסי והא שייר ענבי דכר' ולא גרסינן ליה דהא בכלל ענבים לחים ויבשים הוו ע"כ אבל התוספ' חולין נ"ח: ד"ה הני גרסו בשם רבינו שמואל בשני מקומות דנזיר ענבים דכרים וכן גרסו בב"מ ענבי דכרים אבל שם בב"מ לפנינו הגירסא כגי' הערוך וכ"ה ברש"י ופירש"י ענבי דכדום ענבים שהתליעו. ובהפשב"ע ע' כדם הובא גי' התוספ' בכ"מ הנ"ל ענבי דברום בבי"ת וט"ס הוא אף אם י"ל שהוא ל"ע برم פי' תולעת ובלי ספק צ"ל בדברי הגרי"ב על פי' התוספות ענבי דכרום כראי' ג"כ בהרא"ש ולפע"ד הגירסא בכ"ף ורי"ש עיקרית והוא ל"פ הרשומה בתחלת הערך ופירושו תולעת ובר"ף ב"מ הגי' בענבי דקרום וכ"ה כפי' המיוחס לרש"י שם. ובשט"מ לב"מ מצאתי הגי' ענבים דקרום ופירוש בזה"ל כלומר שלא הפסיק לעשות יין מהן עד שהחמיצו ע"כ וכה"ג ענבים דקרים בב"י ח"מ סי' שכ"ג וכתב מרן ב"י וז"ל ופירש"י ענבים שהתליעו ע"כ וא"כ ברור הדבר שצ"ל ענבי דקרום כגירסת הרי"ף והיא אחת עם כרום. כרים שלמעלה ועוד י"ל כדי לקיים הגי' בסמך (וכ"ה בטור שם ענבים והקריסו) כי הוא ל"ע قرس, قارص תולעת ונגזר מפעל قرص פירוש דקר ונשך stechen, beissen ונאמר מנשיכת התולעת ואולי לפי זה י"ל כי גם גי' רבינו כדום היא נכונה כי בל"ע פירושו כדם كدم וזה מ"ש שלקו כלומ' שנשכו אותו התולעים. ובענין תמרי דכדא עיי"ע כד א' ועוד עיי"ע כר ד' וע' כרה] —

כדם (= כידים = כירים = עכירים (עכירין) פי' כבשי (Pressbalken בטבעת פי"ב בכלים (מ"ח) הכידים והכן והכנה טמאין. ס"א כירים [5]) ומפרשינן עכירין [6]) כדגרסינן בב"ב (ס"ז:) מאי עכירין [7]) כבשי [8]) וכו'. *[אחי"ה בע' כבש הארכתי יותר בחלופי הגירסאות ע"ש ובפי' רה"ג בסד"ט צד ח' הגי' והכירין וא"ד כידון וקרוב לא"ד הוא גי' רבינו הכידים אבל ממה שמפורש ע"י עכירים (עכירין) נראה ברור כי גי' כירים (כירין) עיקר] —

כדום (לפי פי' רבינו זר אולי מל"ע خدم אבל לפע"ד הוא מל"ע قدوم פירוש קרדום וגרזן (Axt, Hacke, Karst בפ' י"ג [9]) בכלים (מ"ז) ובפ' אחרון דטבול יום (פ"ד מ"ו) הכדומים האשקלונים [10]) שנשברו. פי' זיר של נחשת או של ברזל כאותו

[1]) עיין מ"ש בסמוך כפנים. [2]) וכ"ה ברי"ף ובנו"ג כור. [3]) וכ"ה בתוספו' חולין נ"ח: ד"ה הני ובנו"ג ובשדה. [4]) בנו"ג שלקתה [5]) כ"ה בכ"י ו"ו א', ב' ה"ב ודפ' אמש' וכ"ה הכירים בערך עכר ובירושלמי הובא בערך כבש ובדפ"ר בערך נוכ"זי כרים ובדפ' פיזי כרים ובכ"י ב"ר כודים ובדפ' וויניציא כירים וצ"ל כירים ועיין ערך כבש א'. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ב' וכ"ה בע' עכר ובכ"י ו"ו א' עכורים וכ"ה בדפ"ר וצ"ל עכירים כגי' כ"י ה"ב וכ"ה בדפ' אמש' וכ"ה בסמוך ובדפ' וויניציא ופיזי' עבידים ועיין עוד ערך כבש א'. [7]) כן הוא בכ"י ו"ו א' וב' ושם עכירים ובדפ"ר עכורין ובדפ' וויניציא ופיזי עבידין. [8]) בדפ"ר כבושין. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ודפ"ר וא' וכן מוכח מערך אנקול ואשקלון, ובדפ' וויניציא בט"ס בפ' י"ב. [10]) עיין הגי' בערך אשקלון, ובדפ"ר הגי' הכרומים וכ"ת בפי' רה"ג ועיין ערך אנקול.

שתולין בו הנרות לפני הארון ובו קובעין אונקליות ותולין בהן בימות הקיץ כלי חרש מלאין מים כדי להתקרר וזו צורתו וככר פירשנו בע' אנקלי. *[אחי"ה כונת ועל ע' אנקול עיי"ע בה"א קנ"ו. ושם הפי' קצת בע"א וקרוב לו פי' של רה"ג והובא בפי' הר"ש בשם שניהם ועוד הובא שם פי' רבינו מע' הנוכחי, ולפי פירושו זה מסכים הציור הנ"ל וכ"ה בכ"י ו"ו א' ה"ב וב"ר ובדפ"ר איתא „וזהו צורתו" אולם הצורה ליתא ובכ"י ל"ד אי' הצורה כזו:

ובכ"י לונדון באוצר הספרים (בריטיש מוזיאום) אי' הצורה הזאת:

אבל בכתב יד ו"ו ב' ופאריז הצורה בתמונה זאת:

בכל הצורות האלה יש דמיון לזיר אשר בו אונקלות היינו ווים כפופים ולפי עדות של רע"ב לכלים ולט"י פירש כן גם הרמב"ם אבל לפנינו בפירמב"ם לכלים ליתא מלת זיר ואולי ברהיטת לש' כתב כן הרב רע"ב ובמקום רמב"ם צ"ל ערוך וחידוש שלא העיר על זה בעל תוי"ט בכליי שם. ולולא פי' רבינו הייתי אומר כי הוראת המלה כדום הוא גרזן וקרדום מל"ע הנ"ל והראיה בצדה [ו]האישקלונים והאונקלי עיי"ע אנקול ואשקלון] —

* כדמת עיין ערך כרמת ומ"ש.

כָּדַן (מל"ם כְּדַן פי' אסר ורתם בעול anbinden, ans Joch spannen ובהשאילה משעבד dienstbar machen וכן בל"ע خدم) בויק"ר זאת תהיה (ר"פ ט"ז) ובמגילת איכה סורו טמא: ושפח ה' קדקד בנות ציון (ישעיה ג', י"ז) עשאן שפחות מכודנות [1]) מהו מכודנות אמהן משעבדן. בריש פיאה ירושי' (פ"א דט"ו סע"ג) כודנו לאביו בריחיים [2]) ויורש גן עדן כיצד וכו'. *[אחי"ה ושם כודנו לריחיים וכ"ה בירוש' קידושין פ"א דס"א: כודנו בריחים ובירו' פסחים פ"ד דל"א. לכשיזקין הוא כודנו בריחיים, פי' אוסרו בזיקים. והושאל לשעבוד לכן דרש ושפח (לעיל בערוך) כמו שפח מלשון שפחה ובב"ר ס"פ י"ד דרש לנפש חיה (בראשית ב', ז') עשאו עבד מחורר ובקצת דפוסים מכורן וצ"ל מכודן כגי' המ"כ ופי' שם בשם הערוך משועבד לעצמו. וכ"ה באיכ"ר פ' הכשיל עשאו עבד מכודן בפני עצמו וכצ"ל בקהל"ר פ' ושנאתי ושם בט"ס ועשאו מכורן עבד בפני עצמו וצ"ל עבד מכודן, ודרש לנפש חיה כמו כחיה כלומר שצריך לעמול לעצמו כחיה] —

כִּדוֹן (= כִּידוֹן מל"מ פירוש רומח קטן (Spiess (כטבעת פי"ב) [צ"ל בכלי מתכות פ' י"ג] [3]) בכלים (מ"ח) הכידון והניקון [4]) והמגפיים והשיריון טמאין פי' כדכתיב (ש"א י"ז, ו') וכידון נחשת. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' סוט' פ"א די"ז רע"ב יכול בכידון וצ"ל ככידון וכ"ה במד"ר פ"ט ובמדר' שמואל פי"ג אין תימור כידון ושם ס"פ כ"ז ואין תימר ככידון כלומר שער ראשו של אבשלום היה כרומח כלומר גבוה ודק ועיין הפירושים במקומות הנ"ל] —

כִּדוֹן (= כִּידוֹן שם מקום על שם כולל כיד (איוב כ"א, כ') בפ' אלו נאמרין בגמ' ברכות וקללות (סוט' ל"ה:) ויבואו עד גורן כידון (ד"ה א' י"ג, ט') כתיב כידון וכתיב נכון (ש"ב ו', ו') א"ר יוחנן בתחלה כידון לשון דין וי"א לשון רצח כשמת עזה, ולבסוף כשבא למקומו נכון, פ"א בתחלה כשנעלם מהם כידון ולבסוף נכון. *[אחי"ה ועיין פי' רד"ק לש"ב שם. וכפי' י"א אי' ברש"י בסוט' ועוד עיין מ"ש בשם ר' מנחם בר' חלבו] —

כְּדוֹן (הורכב מן כדו פי' כאשר ובהוספת 'ן או מן כַּד ומל"י νῦν (בל"פ كنون בל"ר (nunc פי' עתה (nun, jetzt תרגום ירושלמי עתה. ועתה הנה אשתך (בראשית י"ב, י"ט), ועתה כבואי (שם מ"ה, א') תרג' כדון. *[אחי"ה בנו"ג במקום אחרון בתר"י א': כען. ועוד מתורג' בתר"י עד עתה (בראשית ל"ב, ה') עד כדון ועיין תר"י ב' שם ב', כ"ה בערך בהת א' וכן תרג' ירו' אז (שם י"ג, ז') וכן תרג' עוד (שם י"ח, כ"ב; מ"ג, ו'; שמות ד', י"ח; ט', ב', י"ז); עודנו (במדבר י"א, ל"ג) עד כה (שם ז', ט"ז); טרם (שם י', ז') ועוד עיין בתרג' תהלים נ' כ"ב; קי"ח, ב' והלאה; תרגום איוב ט"ו, ח'. וכן בתלמוד ירו' עד כדון (ירושלמי ברכות פ"א ד"ב ע"ד; שם פ"ב ד"ה ע"ג; שם פ"ג ד"ו; שם פ"ז די"א. ירושלמי חלה רפ"ב דנ"ח: ירו' דמאי פ"ו דכ"ה רע"ג. ירושלמי ערלה פ"ב דס"ב. מעש' שני פ"ד דנ"ה:) מאי כדון (ירושלמי סוכה פ"א דנ"א סע"ד) מהו כדון (ירושלמי תרומות רפ"ו דמ"ד סע"א) מיי כדון (ירושלמי ברכות פ"ג ד"ו: וירו' פיאה פ"ד די"ח:), וכדון ירושלמי סוטה י"ז:) כדון (שם פ"ה ד"כ סע"ב) מן

---

1) באיכ"ר מכודניות. 2) בנו"ג כודנו בריחים ובפסיקתי רבתי פכ"ד טוחנו עיי"ע טחן. 3) וכ"ה בערך מגפיים ועיין ערך נקן. 4) בפי' רה"ג לסד"ט 8 והנקיון ובתוספתא כלים ב"מ רפ"ג הכידון והגונים ובכ"י אירפורט והגינין ולפע"ד צ"ל והניגון והוא לשון יוני ἔγχος .Speer, Lanze

דכדון ב"ר ר"פ כ"ב. ושם פמ"ר מן כדו, וכן עד כדו תרג' ירושלמי א' בראשית ב', ה'; תרג' אסתר ג', א', נדרים כ"א: כדו תהית עיין ערך תה ב' ובכולם הנו"ן נשמט תחת כדון מן כדון, עד כדון] —

כְּדַן (= כּוּדַן, כּוּדַנְיָא בלש' סורי וכן בלש' ערבי كودن ובפאצענד كوتيا פירוש פרד Maulesel ובל"ם סוס עומד למשא (Lastpferd) איש על פרדו (ש"ב י"ג, כ"ט) תרגום גבר [1] על כודנתיה. על הפרדה אשר לי (מ"א א', ל"ג) על כודנתא דילי [2]. וכודנתא [3] מי ילדה בפ"ק דבכורות בגמ' דג טמא (בכורות ח':). בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א.) כודניא [4] עקרה במאי פרע [5] לי. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ק"י: בכפותא דכודנא חיורא ובערך כף ט' גרס רבינו דכודנתא והיא לשון נקבה וכן בל"ם כּוּדַנְתָּא וכ"ה איזה פעמים בבכורות ח': ע"ש והקבוץ כּוּדַנְיָיתָא חולין ז': ב"מ צ"ז. ועוד עיין תוספות שם ע"ה, ד"ה מילתא וכצ"ל כודנייתא במקום בורנייתא בתר"י א' בראשית ל"ו, כ"ד. ועוד הקבוץ כּוּדַנְוָון תרגום מ"א י', כ"ה; מ"ב ה', י"ז; ולזכר כּוּדַנְיָן תרג' דה"י ב' ט', כ"ד; כודניא תרג' זכרי' י"ד, ט"ו] —

* כְּדָנָא (בל"ם פך קטן kleiner Krug) תרגום אסתר שני א', ב' כדנא דדהבא דמליא משחא.

כַּדּוּר (מל"מ שם תואר לדבר עגול Ballen והושאל למערכת המלחמה שהיא בסבוב והקף (Phalanx, kreisförmige Belagerung) בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ח.) הכדור והאמום. בפ' כ"ג בכלי' (מ"א), ובפ' כ"ח (מ"א) ובפ' אחרון במקואות (פ"י מ"ב), פי' כדור עגול כמו כדור אל ארץ (ישעיה כ"ב, י"ח), וכן כמלך עתיד לכידור (איוב ט"ו, כ"ד) פירוש כמלך העומד בתוך המחנה והחיל סביב לו כדכתי' (ש"א כ"ו, ה') ושאול (יושב) [שכב] במעגל והעם חונים סביבותיו. *[אחי"ה ועיין פירוש פסוקים הנ"ל קרוב לפי' הנ"ל ברד"ק שרש כדר. ודע כי ציונים מסנהדרין מפכ"ג בכלים ומפ' אחרון דמקואות אין להפרידם כי הזכירו כולם הכדור והאמום ועיין ערך אמום, אבל במ"ש רבינו ובפ' כ"ח ר"ל בכלים כ"ח מ"א יש להעתיק אחר ציון דפ' אחרון דמקואות וכיון על כדור שאיתא שם ארבע פעמים, וכנ"ה בויק"ר פכ"ג הרואה וכו', לבנה בכדורה ובילקוט איוב רמז תתקכ"ב אי' בתקופתה וענין שניהם הלוך בעגול Kreislauf — ירושלמי מעשרות פ"א דמ"ט, הרי (אתרוג) עשוי ככדור וכן בירושלמי סוכה פ"ג דנ"ג ע"ד הרי הוא עשוי ככדור, ע"ז מ"א, ככדור שתופש את עצמו תחת כל העולם כולו ככדור ע"ש תוספו' ד"ה ככדור שהביאו הירושלמי שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם כולו ככדור וכו', וכיונו לירושלמי ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ושם הסיום כך ציירין ליה בכדורא בידיה וכ"ה במד"ר פי"ג וידוע כי גם היוניים ורומיים היו מציירין אליל Τύχη = Fortuna הוא אליל גד עומד על כדור. במד"ר שם: העולם שהוא עשוי ככדור הנזרק מיד ליד. ושם פט"ו דריש כדרבנות (קהלת י"ב, י"א) כדור של בנות מה הכדור של בנות מזרקין בו לכאן ולכאן וכו', וכ"ה בתנחו' בהעלותך סי' ט"ו, ובמד"ר פי"ד כדור של בנות כהדא ספירה (בל"י σφαῖρα Spielball) של תינוקות שהן מלקטות וזורקות לכאן ולכאן וכ"ה בפסיקת' רבתי פ"ג בשנוי קצת וגם שם מלקטות וצ"ל מקלטות וכ"ה בירושלמי סנהדרין פ"י דכ"ח, כדור הזה בין הבנות מה הכדור הזה מקלטת מיד ליד וסופה לנוח ביד אחד כך משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו', ובקהלת רבה פ' דברי חכמים הגיר' מה כדור זה מקלעין בה בידים ואינה נופלת כך משה וכו', ושם הפעל כדרבנות כדור של בנות מה כדור זה מתכדר מיד ליד וכו'. ירושלמי תענית פ"ד דס"ט, טור שמעון . . למה חרב . . י"א שהיו משחקין בכדור, תוספתא שבת פ"י (י"א) המשחקין בכדור וכו', ושם רפ"ט (י') כדור קטנה, ובקהל"ר שם הקבוץ כדורות של ברזל ועוד עיין ערך כדוד וש"נ כדוריות אבל איננו מזה השם כי אם או מלשון ערבי הרשומה שם או ט"ס עיין שם, והיחידה מן כַּדּוּרוֹת: בתנחומא ריש במדבר והיאך היתה הבאר עשויה כמין סלע כמין כוורת או כַּדּוּרֶת והיתה מתגלגלת ובאה עמהן במסעות — חולין ס"ד, תוספת' חולין פ"ד כודרת ט"ס עיי"ע כד א'] —

* כִּידוֹר (א') כמו כַּדּוּר ב') שם פרטי על שם הכולל ערבי كدر פירוש טמא ומכוער (unrein, schmutzig) תוספת' כלים ב"ב פ"ב הכידור והאימן ועיין ערך כדור בריש הערך — יומא פרק ג' סימן ע"ב בסיפור של מעשה שם: א"ל מה שמך א"ל כידור אמר ש"מ אדם רשע הוא שנא' (דברים ל"ב, כ') כי דור תהפוכות המה, וכן נשנה

1) בנו"ג אנש. 2) כן הוא רק בדפו"ו, ובנו"ג די לי. 3) כ"ח לנכון ברפ"ר וכ"ה בערך כרי, ובשרפ"ע דכאן וכורניתא. 4) בנו"ג כודנא. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג פרעא.

אותו הדבור במעשה בסמוך לפי גי' כ"י מ' וילק' האזינו רמז תתקמ"ה. ור"מ הוי דייק בשמא לכן דרש כידור כמו כי דור ועוד יש להעיר כי كيد בלש' ערבי מרמה ותהפוכות וזה מה שהביא אותו הפסוק.

כֹּה (מל"מ פי' ככה ואופן so, auf diese Art) בס"פ אלו הן הגולין בגמ' ר' יהודה (מכו' י"א סע"א) אמר רבי אבהו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה מנא לן מעלי דקא א"ל לשמואל כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף (ש"א ג', י"ז).

כָּהָ (= כָּהָה מל"מ ובלא"ר וסורי כְּהָא, כְּהִי ונרדף עם כָּאָה, קָהָה פי' ענין עמום וחלש dunkel, trübe sein) בפ' י"א בנגעים (מ"ה) הכהה בראשון יכבס ויסגיר הכהה בשני קורעו ושורף מה שקרע.

כֵּהָ (= כֵּהָה מענין הראשון dunkelfarbig, matt) בס"פ ד' דנגעים (מי"א) ובפ' כל היד בגמ' ה' דמים טמאים (נדה י"ט.), ובס"פ המדיר בגמ' היו בה מומין (כתובות ע"ה:), ובס"ג דנזיר (ס"ה:), ובפ' אלו הן הנחנקים בגמ' זקן ממרא (סנהדרין פ"ז:[1]) אם בהרת קודמת לשיער לבן טמא אם שיער לבן קודמת לבהרת טהור ואם ספק טמא ר' יהושע אומר כיהה[2]) מאי כהה אמר רבה[3]) כיהה וטהר ודילמא כיהה וטימא אמר רב יהודה אמר קרא (ויקרא י"ג, נ"ט) לטהרו או לטמאו הואיל ופתח בה הכתוב תחלה בטהרה[4]). ס"א קיהה[5]). פירוש אם שיער לבן קודם לבהרת שהיה זקן ושערו לבן פירוש כיהה וטיהר כלומר כאדם הממאן החזיק בדבריו וטיהר. פ"א בע' קה[6]).

כָּהָ (מע' הקודם בפַעֵל blenden ועוד עיין בפנים) בר"ג דפ' בא לו כה"ג (יומא ס"ט:) ובפ' ד' מיתות בגמ' הנודר (סנהדרין ס"ד.) כהיינהו לעייניה אהני דלא איגרי אינש בקריבתיה[7]). ובפ"ג[8]) דסנהדרין בגמ' א"ר יהודה אימתי (סנהדרין כ"ז סע"א) א"ל ריש גלותא לרב אחא בר יעקב[9]) פוק עיין[10]) אי ודאי קטיל לכהייה[11]) „פי' יכו אותו בממונו וכן פירשו רוב הגאונים קונסין אותו ונוטלין את כחו ואת רוחו ומקצת הגאונים פירשו יכו את עיניו" ויש מפרשים מלש' (בראשית כ"ז, א') ותכהין עיניו מראות. *[אחי"ה פירוש זה עד וי"מ הועתק מפי' ר"ח כ"י הנ"ל רק שם אי' בזה הסדר: אי ודאי קטיל ליכהיוה כלומר יכו אותו בממונו. ליכהיוה מלשון הכאה כך פירשוה מקצת הגאונים דאמר ליכהיוה יכה את עיניו ורוב חכמי הגאונים אמרו קונסין אותו ונוטלין את כחו ואת רוחו ע"כ ורבינו הפך הסדר מפני כבוד רוב חכמי הגאונים וכ"ה נכון לפע"ד כי פי' לכהייה או ליכהיוה מל"פ كاستن = كاهيدن ובציווי كاه פי' תשש כחו schwächen וממעט את רוחו vermindern ובפירוש ר"א הנ"ל (בהערה 7) עקרונהו לעייניה או ברי"ף כ"י בסנהדרין מסמייא לעיניה (ד"ס סנהדרין צד ל"ו.) או ינקרו את עיניו ברש"י סנהדר' שם הכל לפי הענין הוא ולא עפ"י גזרת המלה וגם ביתר דברי רש"י שם יש קרוב למה שאיתא בערוך שהוא בנוי על פי' הגאונים שהובא בפי' ר"ח. וכל הערך היה לו לרבינו להביא אחר ע' כה א' כי אין המשך בין ערך הנוכחי ובין ערכי כה א' וב' אבל רבינו חשב כדעת י"מ שעקרו מלשון ותכהין והיינו משרש כהה. ועפ"י פירוש הגאונים הנ"ל ומגזרת המלה הפרסי' הנ"ל תתכן שלא גרסו מלת לעיניה אצל מלה זרה ושרש כהה בצירוף עם מלת עין אי' עוד איזה פעמים עיין מ"ש בסוף ע' הבא אח"ז] —

כְּהַחַלּוֹנוֹת (wie die Fenster) (יחזק' מ' כ"ה) ודרושו: כֵּהָה חַלּוֹנוֹת) בפסיקתא דקומי אורי

---

1) כ"ה רק בכ"י ל"ד. 2) כ"ה בכל כ"י חוץ מכ"י ה"ב אבל בדפ"ע קטוע ע"י וכו'. 3) כ"ה בדפ"ר פיז', וויניצי' ובאסיל וכ"ה בכ"י ש"ס לסנהדרין שם וכ"ה בכתובות ונדה שם ושם וכ"ה נכון עיין תוספו' נדה י"ט. ר"ה אמר רבה ובנו"ג בנזיר רב יהודה ובסנהדרין רבא וכ"ה בערוך דפוס אמש' ובכ"י ערוך. 4) כ"ה בכל כ"י וכ"ה בנזיר ושם הגי' אמר רב יהודה אמר רב, ובדפ"ע קטוע ע"י וכו'. 5) וכ"ה ברש"י כתובות בשם ר' משה הדרשן ע"ש וכ"ה בתוספ' סנהדרין ולא גרסו ר' יהושע אמר וגי' קיהה אי' עוד בתוס' במקומות הנ"ל ועיין גליון לנדה ושם הוגה ר"ת דאיתא בתוספו' נדה שצ"ל ר"ח וכן מוכח מערך קה ב' אבל בשט"מ לכתובות שם מצאתי בשם תוספו' הגי' ר"ת. 6) בערך קה ב' בשם ר"ח שהוא קרוב לפירש"י בכתובות בשם ר"מ הדרשן ועיין בשט"מ שם. 7) כ"ה בכ"י ב"ר, ובכ"י ו"ו וה"ב חסרה מלת איגרי ובדפ"ע חסר כל המאמר ובנו"ג ביומי כחלינהו לעיניה ושבקוה ואהני דלא מיגרי ביה לאיניש בקריבתא ובסנהדרין אהני ביה דלא איגרי איניש בקרבותא ובא"ה ליומא קרוב לגי' כ"י ב"ר דלא איגרי איניש בקרובתיה וכן בילקוט נחמיה ח' רמז אלף ע' וכן בכ"י ק' לסנהדרין עיין ד"ס שם צד צ': ובכולם הגי' כחלינהו ופירש"י סימו עיניו ע"י כחול ע"כ אבל בכ"י א"פ ביומא הגי' כהיוהו ובפי' ר"א עקרונהו לעייניה עיין ד"ס יומא צד ק"א: 8) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב, ובדפ"ע בט"ס ובסוף גמר'. 9) ובנו"ג לרב אבא בר יעקב וצ"ל לרב אחא בר יעקב וכ"ה בכ"י ש"ס עיין ד"ס שם, ובדפ"ר בערוך קטוע. 10) וכ"ה בכ"י פ' וק' בש"ס ובנו"ג פוק עיין בה. 11) בנו"ג ליכהיוהו לעיניה ובри"ף דפ' קושט' הגי' רק: ליכהיוה וכ"ה בפי' ר"ח בקובץ כ"י אנג'ייליקא דף פ"ט.

(פסדר"כ צד קמ"ה:) חלונות אין כתיב כאן אלא כהחלונות (יחזקאל שם) כיהות היו קטנות מבפנים ומרחיבות מבחוץ כדי להוציא אורה לעולם [1]. *[אחי"ה בנו"ג בפסיקתא כחלונות אין כתיב כאן אלא כהחלונות כהות הוו אטומות הוו מקיטנות מבפנים ומרחיבות מבחוץ. וכתב הרד"ק ביחזקאל שם וז"ל ויש בו מדרש כהחלונות כהה חלונות כלומר חלונות כהות וכו'. ויפה כיון וכן כתב ר"ש באבער ולא כמ"ש בעל מ"כ במד"ר פט"ו וע"ש פי' מהרז"ו ורש"י בפי' יחזקאל הביא קצת בע"א בשם התנחומ' והוא בתנחומ' בהעלותך סי' ה' — והנה רבינו הביא זו המלה אודות הדרוש שנדרש בה כדרכו אבל מהראוי להביאה בערך כה של מעלה. ודע כי ערך כה ב' וג' ולפי פי' רבינו של י"מ גם כה ד' ענין אחד להם וכולם הטבעו על שרש כהה ומל"מ — וכנ"ה נגעי' פ"ב מ"א עיי"ע גֶּרְמַן (ח"ב, שס"ח:) ושם פ"ב מ"ב וספרא תזריע פרש' נגעים רפ"ב אין רואין הנגעים בשחרית ובין הערבים וכו', לפי שהכהה (בספרא שכהה) נראית עזה ולא בצהרים לפי (בספרא מפני) שעזה נראית כהה. ב"ר פל"א בשעה שהיא כהה היה יודע שהוא יום וגי' רבינו עיי"ע בטט (ח"ב, מ"א) ושם ובירוש' פסחים רפ"א דכ"ז סע"א בשעה שהיו (כהים) כיהים היינו יודעין שהוא יום. — הכוהה בתוספת' פ"ח דעירובין צ"ל הכוחה עיי"ע כח ב' — ובצרוף עם עין: ב"ר פס"ה כהו עיניו. ושם בהפעיל: מכהה את עיניו. ובינוני ירוש' נדרים רפ"ט דמ"א סע"ב עייני כהייא. והשם מגילה כ"ח. אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר (בראשית כ', ט"ז) כסות עינים א"ת כסות עינים אלא כֵּהוּת עינים וכתיב ויהי כי זקן יצחק וגו' כ"ה בכ"י מ' ול' ובא"ה ובמנו"ה אצל ד"ס מגילה צד ע"ב: ובנו"ג אלא כסיית עינים וחסר וכתיב וכו'. בכורות מ"ד. כל מחמת כהיותא וכו' פי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגיילי' דף ק"ח ע"א) כהיותא דאינו רואה כלל וכ"ה ברש"י שם] —

* כֵּהָיוֹן (מערך כה ב' וג' פירוש מראה כהה (dunkle Farbe תוספת' נגעים פ"ה חזר לכהיון טהור.

☞ כָּהֵיל (פי' כמו יכול בל"מ וכ"ה בלש' כושי עיין פירשט אוצ"מ (I, 576 בדניאל (ב', כ"ו) האיתך כהיל [2]) פי' יכול. *[אחי"ה וכן בדניאל ד', ט"ו ואנתה כהל, ושם ה', ח'. ט"ו כָּהֲלִין וכן בתרג' שהש"ר ז', ט' אי כהיל.. ולא כָּהֲלִין. ותר"י א' בראשית ל"ו, ז' ולא בהילת צ"ל כהילת] —

כֹּהֵן (מל"ם וכן בל"ע كاهن ;Diener, Priester כִּיהוּן (das priesterliche Dienen (im Ornat) בר"ג דפ' טרף בקלפי (יומא מ"ג.) וכבס בגדיו הכהן (במדבר י"ט, ז') הכהן [3]) בכיהונו פירוש „בלא מום ובלא טומאה בכיהונו בטכסים הכהונה בבגדים שהן מתוקנין לעבודה". מפורש במשנה דפרק אלו נאמרין (פ"ז מ"ו דף ל"ח רע"א) כשמברכין הכהנים את העם בגבולין נושאין כפיהן כנגד כתפיהן ובמקדש נושאין כפיהן על גבי ראשיהן חוץ מכהן גדול וכו' [4]), בגמ' דברכת כהנים בפ' אלו נאמרין (שם סוף העמוד) בפי' ר"ח אמר אביי נקטינן לשנים קורא החזן כהנים שנאמר (במדבר ו', כ"ג) אמור להם אמירה להם תהא ולית הלכתא כוותיה דאמר בירושלמי בפ' אין עומדין להתפלל בברכות (ירו' ברכות פ"ה ד"ט רע"ד) רב נחמן בר יעקב אמר אם כהן אחד אומר כהן אם היו שנים אומר כהנים אמר רב חסדא אפי' לכהן אחד קורא כהנים שאינו קורא אלא לשבט וכן הלכתא ובלבד שיהא החזן ישראל. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב וכן מוכח קצת מערך חלין ומאו"ז הל' נשיאות כפים רסי' ת"א ושם הובא בקצור פי' ר"ח אבל בדפ"ע הגי' כזו בפי' ר"ח אמר אביי נקטינן לשנים קורא החזן כהנים שנאמר אמור להם לשנים ולא לאחד והלכתא כוותיה אבל הא דאמר רב חסדא נקיטינן כהן קורא כהנים ואין ישראל קורא כהנים שנא' אמור להם אמירה להם תהא לית הלכתא כוותיה. כפ' אין עומדין להתפלל בברכות רב נחמן בר יצחק אמר אם כהן אחד אומר כהן אם שנים קורא כהנים. ירושלמי אמר רב חסדא אפי' לכהן אחד קורא כהנים שאינו קורא אלא לשבטו ובלבד שיהא חזן ישראל ע"כ וכבר העיר הגרי"ב בהפשב"ע כי מלת ירושל' נעתקה ממקומה וצ"ל אחר תיבות כפ' אין עומדין להתפלל בברכות. ודע כי בירו' איתא זה המאמר „א"ר חסדא וצריך שיהא החזן ישראל" קודם מאמר דרב נחמן בר יעקב וכן הובא בתוספ' סוטה ל"ח. ד"ה לשנים ושם הובא רב נחמן בר יצחק כגי' הערוך בדפוסים אבל כגי' הכ"י ה"ב אי' בירו' ברכות הנ"ל ובאו"ז הנ"ל — וכנ"ה כהן גדול (ובלא"ר כהנא רבה סנהדרין ק"י

[1]) בדפו"ו בס"ס לסולם. [2]) במקרא כתוב: האיתיך כָּהֵל. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ה בגמ' בסמוך ובדפוסי' לי' מלת הכהן. והפירוש עצמו הועתק מפי' ר"ח ביומא (בש"ס ווילנא). [4]) בנו"ג במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן ובמקדש ע"ג ראשיהן ובירושלמי איתא כנגד כתפותיהן וכ"ה באו"ז הל' נשיאות כפים רסי' ת"א.

רע"א) וכהונה (מל"מ כְּהֻנָּה) הרבה פעמים עיין דרשות רז"ל ברכות י"ט: מ"ד, שבת כ'. ל"א. נ"ה: קי"ח: עירובין ס"ג. פסחים מ"ט. נ"ז. יומא ט'. י"ח. שם: כ"ג. ע"א. ע"ב: ע"ג: ר"ה כ"ח: תענית י"ז. מגילה ג'. ט': י"ב. שם: כ"ח. שקלים כ'. יבמות פ"ו: צ"ד. ק': ק"ז. נדרים ל"ב. גיטין נ"ט. סוטה י"א: ל"ג: ל"ז. ל"ח: ל"ט: מ"ב. מ"ה. מ"ט. קידושין ס"ו. שם: ע'. ע"א. ע"ח: ב"ק ק"י: סנהדרין י"ח: כ"ו. ל"ט. צ': צ"ג. הוריות ט'. י"ג. זבחים ס"ד. ק"א. ק"ב. חולין נ"ו: צ"ב. קל"ב: תמיד כ"ו: מדות ל"ז: אבות ד', י"ג, ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. ירו' נזיר פ"ז דנ"ו. ובלא"ר כַּהֲנָא ובקבוץ כַּהֲנֵי מגילה כ"ב סע"א, סנהדרין ק"י. חולין מ"ט. קל"ג. פסחים י"ז רע"א. גיטין נ"ט: ובלשון נקבה כֹּהֶנֶת חולין קל"א סע"ב. כתובות נ"א. ע'. (במשנה דכתובות ז', א') לפי גי' הירו' והקבוץ כּוֹהֲנוֹת ברכות מ"ד. יבמות ל"ג: ירו' יבמות ספ"ג ד"ה. ירושלמי גיטין ספ"ח דמ"ט ע"ד, ובלא"ר כהנייא ירושלמי שבועות פ"ו דל"ו ע"ג וירושלמי סנהדרין פ"י דכ"ח. ועוד בלא"ר כַּהֲנְתָּא חולין קל"א סע"ב, פסחים מ"ט. והקבוץ ברכות מ"ד. כַּהֲנָתָא ושם מפשט ירושלמי כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג כהונתא — ונקרא ספר ויקרא תורת כהנים יבמות ע"ב: ויק"ר פ"ז. שהש"ר פ' שרוך, וכן מכנהו רבינו בערך בן ב'. ובערך טחב, מדר ג' ועיין רש"י בחולין ס"ו. ד"ה תנא דבי רב. — והפעל ממנו בהתפעל זבחים ק"א: ק"ב. לא נתכהן] —

* כֹּהֵן, כַּהֲנָא (שם אמורא דא"י) מגדולי האמוראים של דור השני היה רב כהנא תלמידו של רב ונקרא בירו' בלי כנוי רב רק כהנא עיין מבוא הירוש' למהרז"ף ק"ט: ועוד היה רבי כהנא בדור הרביעי והוא אחד עם רבי כהן (ירושלמי ברכות פ"ג ד"ו. ירו' כתובות דכ"ה ע"ד, ירושלמי נזיר פ"ז דנ"ו.) ועוד רב כהנא בריה דר' חייא בר אבא. כהנא בר מלכיה (ר' כהנא בר מלכיו) עיין מבה"י שם ק"י.

כהותא (?) (אולי מל"ם כאתא פירי גערה וריב אבל עיין בפנים) תרג' לחרחר ריב (משלי כ"ו, כ"א) מחרחר כהותא. *[אחי"ה בנו"ג מחרה בהותא ובקצת דפוסים כהותא ויותר טוב הרתא עיי"ע הרת] —

כו (= כָּוָה מל"מ ענין שריפה וכן בל' ערבי كوى ובל"ס כוי (brennen, ein- ausbrennen בפ' החובל (ב"ק פ"ח מ"א דף פ"ג:) צער כואו בשפוד או במסמר. ובפ"ק בנגעים (מ"ה) השחין והמכוה [1], ענין הבער. — ואין שפתותיו נוטפות מור תכוינה (שבת ל':) ענין כיבוי [2]) כבר פירשתי בערך טף. *[אחי"ה עיי"ע טף א' וש"נ שנוי הגירסא. בדפ' אמש' יפה נכלל זה הציון בע' כו א' אבל בדפוסים ראשונים הוא ערך בפני עצמו ולא ידעתי למה כי הוא משרש כוה בנפעל. וכנ"ה בקל: ב"ק פ"ה: כוואו בשפוד ובירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: כוויו בשפוד, ירו' מעשר שני פ"ה דנ"ו ע"ג דלא כויה ובירוש' ביצה פ"ב דס"א ע"ג דלא כוויה עיי"ע גמר א' (ח"ב, ש"א) ויק"ר פט"ו יצא בנה כווי וכו'. בנפעל: חולין מ"ב רע"ב יכולה היא ליכוות ולחיות וכ"ה בתוספ' חולין רפ"ג, כלים ח', י"א או שנכוה, ויק"ר פט"ו ונכוית, ירושלמי שבת פ"ג ד"ו: והיא נכוית, ירושל' חגיגה רפ"ב דע"ז, אבות דר"נ פכ"ח נכווה באור, ירוש' ברכות פ"ב ד"ה: אתם נכוין . . ואי אתם נכוין ובבבלי ברכות ט"ז: אתם נכוים . . אי אתם נכוים, ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד יכוה ברותחין ואת לא תיכוה אפי' בפושרין, בפיעל: במ"ר פ"ט כיוה אותה, בהפעיל: שבת צ"ד: נגעים פ"ז מ"ד הכווה (את) המחיה, באתפעל תרג' משלי ו', כ"ח — והשם כְּוִיָּה, כוויה עיי"ע גמר א' ומ"ש ובל"ס כְּוָיָא ובתרג' אונק' שמות כ"א, כ"ה; ויקר' י"ג כ"ד כְּוָאָה [Brandmal —

כַּו (= כַּוָּא, כַּוְּתָא בל"ע كو, كوة בל"ס כַּוְּתָא פי' חור, וחלון (Loch, Höhlung, Fenster בס"ג דפ' במה מדליקין (שבת ל"ה.) פנים המאדימים את את המזרח וסימנך כוותא [3]). פירוש אם יהיה נר דלוק בבית ובו חלון פתוח למערב מתראה אור הנר כנגד פתח החלון במזרח. בסוף פרק א' [4]) דמשקין (מ"ק י"א.) אמר רבינא כמאן מדלינן האידנא כוותא דדשא בחולי דמועדא פירוש כשיוצאין המסמרים של עץ של קורה שעל הפתח בחולו של מועד לחוץ ונופלת הקורה מחזירין אותה ותוקעין המסמרים בחורין [דהיינו כר' יוסי דשרי למיעבד בלא שינוי] [5]). — (וא"ב בדניאל (ו', י"א) וכוין פתיחן, ותרגום קול ישורר בחלון

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה נכון ובשדפ"ע ומכוה. [2]) בעה"ק שנ"ב עוד: „או כויה" וכ"ה נכון. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו הי"ב ובד"ר ובדפ"ע כותא. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר וסופר דלא גמיר עשה מן א' אחרון בחשבו כי א' הוא קצור מן אחרון וכ"ה ברפוסים חוץ מדפ"ר אבל בערך קוותא לנכון פרק קמא. [5]) השלמתי עפ"י ערך קוותא אשר שם הובא כל הענין וכ"ה בפירוש המיוחס לרש"י כ"י במ"ק ושם ג"כ הגי' כוותא עיין ד"ס למקומו. ובנו"ג קביותא דדשא וצ"ל כגירסא כ"י ש"ס קבוותא וכ"ה ברא"ש דפו"ו אבל רבינו גורס אצל ס"א כוותא גם בקו"ף עיין ערך קוותא.

(צפניה ב׳, י״ד) קל עופא דמצרף (?) בכוא, ותרגום את חלון התיבה (בראשית ח׳, ו׳) ית כות תיבותא). *[אחי״ה בתרג׳ בצפני׳ הנ״ל אי׳ לפנינו דמנצף וכ״ה במתורגמן בע׳ נצף אבל רד״ק הביא בצפני׳ התרגום: דמצפצף וכן מוכח מערך צף ד׳, וכצ״ל במו״ע כאן עופא דמצפצף. — וכנ״ה בתרגו׳ הרבה פעמים עיי״ע כו במתורגמן. — ובילק׳ ירמיה רע״ו הביא בשם פסיק׳ רבתי: כל מי שהיה לו (בת) [בית] טרקלין היה חופר בתוך ביתו כַּוְוי קטנה והיו מכוונים אותו כנגד המזרח וכו׳, ובפסיקתא רבתי פל״א ותאמר ציון משובש חופר בתוך ביתו קטה כמין ניכו׳! והקבוץ כַּוֵוי עיי״ע בי כווי (ח״ב, נ׳.) והושאל לחללים ונקבים שבגוף עיי״ע כן ו׳ ציון מספרי שם. ובלשון נקבה כוותא עיין לעיל וכ״ה בירו׳ יבמות פ״ד ד״ו: אודיק רבי מן כוותא. ילק׳ בשלח רמז רס״ב נפל ביתא ווי לה לכוותא נ״ב לקרותיו וטעות היא. ורקבוץ תרג׳ שה״ש ב׳, ט׳ כַּוְּוָתָא — סנהדרין פ״ד סע״ב כוותא והנכון כגי׳ רבינו בערך בע ד׳ ובע׳ בותא (ח״ב קל״ז, רט״ו.) — כותא אונקל׳ ויק׳ י״א, י״ח בקצת דפוסים ובחולין ס״ג. כואת לפי גי׳ רגמ״ה כ״י שם (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שי״ז.) ט״ס וצ״ל בואת עיין ערכו (ח״ב, כ״ז)] —

* כַּוְּאנָא (פי׳ בל״פ خوان שלחן) עיי״ע הבא אח״ז ומ״ש.

כַּוְּאנְגַּר (מל״פ خوانگر טבח וממונה על השלחן ומאכלות Koch, Tafelmeister, Essen-aufseher = כורנגא צ״ל כורנגר خورنگران פקיד על המאכל מושיב המזון Essenaufseher, Essenservierer) בפ׳ אעפ״י שאמרו בגמרא יושבת בקתידרא (כתובות ס״א סע״א) הוה חליף ואזיל כואנגר דמלכא, ס״א כורנגא דמלכא פי׳ [מסדר] תבשיל של מלך. *[אחי״ה ודע כי ס״א כורנגא כ״ה בכ״י ו״ו ב׳ ובכ״י ה״ב כוורנקא, ובכ״י ל״ד כודנקא וצ״ל כורנקא אבל בכ״י ו״ו א׳ וב״ר ובדפ״ע הגי׳ ס״א כונדק וצ״ל כודנק כגי׳ כ״י ל״ד שצ״ל כורנק, ועפ״י הגהה זו היטב עולין גירסאות כואנגר כורנגא (כורנקא) עם שתי גירסאות שהביא רבינו בע׳ אכנגרי, אכוונגרי אשר שם ס״א אכרנגרי וכבר הוכחתי (בח״א, ע״ט) כי אכוונגרי הוא הקבוץ מהיחיד אכואנגר של ע׳ הנוכחי וגי׳ אכרנגרי של כ״י ה״ב היא לעומת גי׳ ס״א כורנגא של כ״י ו״ו ב׳ דכאן אשר על כן צ״ל כורנגר שהיא ל״פ הרשומה בע׳ אכנגרי ובע׳ הנוכחי והיינו خورنگران פי׳ פקיד על המאכל ומסדר המאכל וכן פי׳ רבינו בע׳ אכנגרי מסדר שלחנות ובשם התשובות ממונה על השלחן וגם כאן צריך להשלים מלת מסדר והיטב פי׳ רבינו [מסדר] תבשיל כי כונתו על ס״א כורנגא שצ״ל כורנגר שהורכב מן כור פירוש בל״פ תבשיל ומן נגר פיר׳ מתקן, פקיד, ומסדר, ומביט Aufseher, Anordner [1] וכן מפורש בשט״מ לכתובות: מתקן מאכל המלך ומביאו לפניו ע״כ, רק שם הגי׳ אטורנגא כמו בספרים שלנו (עיי״ע בח״א ס״ה.) ושם הוכחתי כי שבוש הוא מן אכוורנגא, ולכן הטיב פירש״י (עפ״י מה שהגיה מהרש״ל) מושיב המזון ועוד עיין מ״ש בסוף ע׳ כורדק בענין גזרתה — אבל בערך אכנגרי כונת רבינו על גי׳ אכוונגרי שהורכב מן خوان (כואן = אכוון) שלחן ומן גר = گر (עיין ערך אכנגרי ומ״ש) לכן היטב פי׳ מסדרי שולחנות.. הממונה על שלחן המלך. ועוד אם נחזיק בגי׳ כורנגא ג״כ פתרונה בל״פ خورنگاه שומר המאכל ופקיד על המזון עיי״ע אטורנגא (ח״א ס״ה רע״ב) ושם נכתבה בטעות הדפוס המלה הפרסית בתיבה אחת, כי בתיבה אחת פתרון המלה מקום המאכל והיכל המלך אשר מושיבין שמה המזונות — וראש התיבה (א)כואן נמצא ג״כ בילקוט הובא בד״ס לתענית כ״ה, צד ע״ה: ויהבו ליה חד כרעא דאבואנא חזו בחלמא דכ״ע אכלי אבואנא דתלתא כרעי ואיהו אבואנא דתרי כרעי וכו׳, ופירוש שם שולחן, ובכולם צ״ל אכואנא בכ״ף ואל״ף הראשון הוא במקום על (עיי״ע אד בי ח״א, ל״א:) ובנו״ג אפתורא ובכ״י מ׳ אתכא וכולם לשון שולחן הם ועיין מ״ש פערלעס במ״ע גרעטץ חכ״ב, כ״ד] —

* כּוּב, כּוּבָא, כּוּדָא, כּוּז, כּוּח עיי״ע כב, כד, כז, כח.

כּוֹי (לדעת רבינו עפ״י דעת י״א בש״ס הוא תיש שבא מצביה Bockhirsch ולפע״ד הוא מין חיה הנקרא בל״ר Antilope picta עיין בפנים) בפרק כסוי הדם (חולין פ״ו מ״א דף פ״ג:) ונוהג בכוי מפני שהוא ספק. פי׳ כוי זרע תיש ונולד מצביה. *[אחי״ה רבינו נגרר בפירושו אחר י״א בחולין פ׳. כוי זה איל הבר וי״א זה הבא מן התייש ומן הצבייה ר׳ יוסי אומר כוי בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה אם מין בהמה וכו׳, ועיין שם דף ע״ט: ועיין תוספו׳ יומא ע״ד: ד״ה כוי. וכבר היה מוטל הדבר בספק בענין כוי לחכמי המשנה שאיתא

[1] ובל״ם כורנקם פי׳ מתקן תבשיל ולפע״ד צ״ל כורנקא.

בביכורים פ"ב מ"ח כוי יש בו דרכים שוים לחיה ויש בו דרכים שוה לבהמה וכו', עיין משנה ח' עד מ"א, ובפי"מ להרמב"ם שם מפורש בזה"ל הכוי הוא מין מורכב מן העז ומן הצבי וכן אמרו כוי בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו וכו', ע"כ וכ"ה בירושלמי ביכורים ספ"ב דס"ה: איזהו כוי א"ר לעזר עז שעלה ע"ג צבי וצבי שעלה ע"ג עיזה ורבנין אמרין מין הוא עיקרו ולא יכלו חכמים לעמוד עליו ובפי' ר"ש לביכורים שם קצת בשנוי ע"ש ועוד עיין תוי"ט לביכורים ולנזיר פ"ה מ"ז ומה שהשיג שם על פירמב"ם. ועוד עיין או"ח סי' תצ"ח ויו"ד רס"י כ"ח ורס"י ס"ד וסי' פ' לענין דיני הכוי. והנה רמ"ל ואחריו לעוויזאהן (תולדות החיות קט"ו והלאה) והח' לעווי רצו לפרש כוי שהוא τραγέλαφος, tragelaphos כלומר חיה של תיש וצבי אבל גזרת המלה אינה עולה יפה וגם מ"ש הגאון רש"ל בכ"ח, ד', רכ"ד הוא דוחק. וזה רבות בשנים נסיתי את חילי לבאר (בחקירות של מ"ע בן חנניה ללעף ח"י צד 218) מלת כוי מל' צענד gâo סאנסקריט והצואריש gô בל' ארמניה kov עיין יוסטי צענדליקסיקון 104 ופירושו שור, פר Stier, Rind וכ"ה בל"פ החדשי' گاو ויש במינו גם מין שנקרא گاوو (= گاو كوهى) פי' שור בר וזה נקרא ג"כ מין חיה אשר שמו בל"ר Antilope picta (עיין וואולירס ח"ב, ס"ד, תתקמ"ז) והוא ממיני יעלים ומראהו וגדלו כצבי ויש לו צמה תלויה משער (Haarzopf) מאמצע צוארו כמו לתייש ולכן חשבו י"א כי כוי בא מן התייש ומן הצבייה כי מראהו הוא כצבי ושער זקנו מתחת לגרונו הוא כתייש ובענין מאן דאמר כוי זה איל הבר אולי יש להגיה כוי זה יעל הבר (ווילדע געמזע) או יש לנקד אַיָּל הבר (ווילדער הירש) וכן נקרא בל"פ שור בר וצדין אותם וגם גדל בעדרים וזה מה שאמרנו (חולין פ'.) ושל בית דושאי[1]) היו מגדלין מהן עדרים עדרים] —

1 כִּוֵּן (הוא הפיעל משורש כון בל"מ בפיעל כּוֹנֵן ועניגו הכנה ותקנה ויסוד והושאל אצל רז"ל להכנת הלב והמחשבה die Gedanken auf etwas richten) בר"ג דפ' אמר להן הממונה (יומא כ"ח:) דילמא כתלי בית המקדש בשש ומחצה משחרי משום דמכווני[2]). „פי' בירו' בפ' כיצד מעברין (ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג) אמר ר' יוסי[3]) מי שאינו יודע[4]) לכוין הרוחות יראה (מקום) [צ"ל ממקום] שהחמה זורחת[5]) באחד בתקופת תמוז עד מקום שהיא זורחת בא' בתקופת טבת אלו פני מזרח [וכו'][6]) עד כמה יגעו הנביאים הראשונים לעשות שער המזרחי שתהא החמה מצומצמת[7]) בו [באחד] בתקופת טבת (ובתקופת) [ובאחד בתקופת] תמוז. ז'[8]) שמות נקראו לו שער סור ששם הטמאים פורשין הה"ד (איכה ד', ט"ו) סורו טמא [קראו למו], שער היסוד ששם היו מיסדים ההלכה, שער החרסית[9]) שהוא מכוון כנגד זריחת החמה כדכתי' (איוב ט', ז') האומר לחרס ולא יזרח, שער האיתון שמשמש[10]) כניסה ויציאה, שער התוך שהוא ממוצע[11]) בין שני שערים, שער החדש ששם חידשו הסופרים[12]) הלכה[13]), שער העליון שהוא למעלה מן העזרה"[14]). כפ' אלו הן הגולין (מכות ט' סע"ב) ומכוונות להם דרכים מזו לזו שנאמר (דברים י"ט, ג') תּכין לך הדרך. — (א"ב תרג' והנה אמת נכון (דברים י"ג, ט"ו) והא קושטא כיוון). *[אחי"ה והיה לר"ב להעיר גם על תר"י א' דברים י"ט, ג' שהעתיק עפ"י הגדה הנ"ל תכוונון לכון ארחא. וכן תרגום נכון, נכונה, ישר, כנים עיין במתורגמן, וכן אצל רז"ל בירו' ברכות פ"ד ד"ח ע"ג בית קה"ק שלמטן מכוון כנגד בית קה"ק שלמעלן מכון לשבתך (שמות ט"ו, י"ז) מכוון כנגד שבתך, ירושל' עירובין הנ"ל הארון היה מכוון להם את הרוחות, ב"ר ר"פ ט"ו צריך לכוון את רוחותיה, מ"ק י' רע"א עיי"ע אמר (ח"א, קכ"ו) סנהדרין כ"ט. אם נמצאו דבריהן מכוונין תוספת' שביעית פ"א מכוונין את הנטיעות. והושאל לשימת לב ומחשבה, ברכו' ה': וש"נ בלבד שיכוין לבו לשמים, שם י"ג רע"ב צריך שיכוין את לבו, שם ל': לא כוון מר דעתיה, כדי שיכונו לבם לאביהם שבשמים (בב"נ ובכ"י ש"ס ובראשונים: למקום וכ"ה בכ"י תוספת' ברכות פ"ג ובנו"ג לפני המקום), שם ז'. לכוין אותה שעה וכו', ל"ד. עד דמכוין דעתיה, חולין ל"א סע"א קא מכוין . . .

1) או לגי' הערוך בערך רשאי: ושל בית רשאי ובכ"י רגמ"ה להולין: רישאי ופי' מקום. 2) וכה"ג בפירוש ר"ח הובא בתוספי ישנים יומא שם ד"ה דלמא וכ"ה בכ"י מ' ב' (אצל ד"ס צד ל"ז) וע"ש הפי' בתוספי ישנים ושם עוד מלת טובא וכ"ה בפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) אבל בכ"י ש"ס ליתא וליתא בחי' הריטב"א ובנו"ג משום דלא מכווני טובא. 3) בנו"ג יוסה. 4) בנו"ג אם אין יודע. 5) בנו"ג צא ולְמד מן התקופה ממקום וכו'. 6) השלמתי כי כצ"ל בערוך שהיה מקצר והולך עד דבור כמה וכו' אבל כ"ה ג"כ בפירוש ר"ח. 7) בנו"ג מצמצמת וכ"ה בפירוש ר"ח. 8) כ"ה לנכון ברפ"ר פיז' ואמ', ובדפ"ו בט"ד ו' ובפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) בטעות ד'. 9) בנו"ג חריסית עיי"ע חרס ב'. 10) בנו"ג שהוא משמש. 11) בנו"ג מיוסד. 12) בנו"ג חודשו סופרים וצ"ל כמו בערוך. 13) בנו"ג את ההלכה ע"כ הועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא). 14) בנו"ג מעזרת ישראל החיל ועזרת הנשים.

דלא מכווני וכו', ירוש' סנהדרין רפ"ד דכ"ב. רב הונא כד הוה חמי שהדין מכוונה הוה חקר וכד הוי חמי הכין והכין הוה מכוון (ובירו' שם פ"ג דכ"א רע"ג הגי' בטעות בכוונא . . הוה מכון). התפעל בירו' מגילה פ"א דע"א ע"ג דרש הכון (עמוס ד', י"ב) התכוון לקראת אלהיך ישראל, ועוד עיין ביצה כ"ג: וש"נ פסחים נ"ג: מגילה י"ב. יבמות ל"ט: נזיר כ"ג. סוטה ל"ו: ב"ב ט"ז. סנה' ק"ט. באתפַּעל קידושין פ"א רע"ב לאיסורא איכַּוְּנֵי, חולין צ"ה. איכוון לצעורי לחבריה. אתפְּעל חולין י"ד. דלא אִיתְּכַן, הפעיל ביצה ב': מֵכִין, מְכִינָה ועיין ערך הֲכָנָה, הָפעל ביצה כ"ו. והלאה המוּכָן, ירושלמי ביצה פ"א ד"ס סע"ד וס"א רע"א מוכנה לשחיטה . . מוכנין לשחיטה . . אפי' אינה מוכנת. חולין י"ד. אינה מן המוכן. יומא ל"ח: אין אדם נוגע במוכן לחבירו. והשם כִּוּוּן, כַּוָּנָה, כַּוָּונָה ב"ר ר"פ ט"ו צריכה כוון, ברכות י"ג סע"א צריכה כונה. ושם: כונה בלא קריאה . . כונת הלב. מגילה כ'. כוונת הלב. חולין ל"א סע"א ורע"ב לא בעי כוונה . . דבעינן כוונה, ירו' יבמות פ"ח ד"ט רע"א איכן מצינו בתורה שהמילה צריכה כוונה וכו' ובלשון תרגום כַּוַּנְתָּא (תרגום תהלים ז', ד') ותר"י א' לבמד' ל"ה, כ' בצדיה: בכוונות לבא] —

2 כַּוֵּן (מע' הקודם ופי' פּנה (sich wohin wenden ויפנו משם האנשים (בראשית י"ח, כ"ב) תר"י וכוינו מתמן גבריא[1]), פנו לכם (דברים א'. ז'. מ') כוינו לכון[2]). *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י ב' דברים ב', ח' ונפן: וכוונן, ואפן (שם י', ה') תר"י א': וכוונית, תתאו (במדבר ל"ד, ז'. ח') תר"י א' מכוונין, ובאונקלס תכונון] —

1 כֵּיוָן (מלת תואר הפעל ולע"ד משרש כון של ערך הקודם פי' בדרך הישר ונכון והיותר קצור geradezu, geraden Wegs ופי' מיד ולאלתר (sofort, gleich בס"ג דפרק אלו מציאות (ב"מ ל"ג סע"א) ובירושלמי בפרק אלו מגלחים בגמ' אין קורעין (ירושלמי מ"ק פ"ג דפ"ג:)[3]) שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסבריה הא מתניתין דתנן בפ"ג בתמיד (מ"ו דף ל' רע"ב) ושני[4]) מפתחות אחד יורד[5]) לאמת שחי מהו יורד לאמת שחי שהיה שוחה אמה עד שלא יפתח[6]) ואחד פותח כיון, פי' פותח לאלתר כמו אפשר יעשנו בדפוס ויקבענה כיון (פסחים ל"ז. נ"ד.), פירוש במהרה. *[אחי"ה וכן פי' רש"י בפסחים ל"ז. וקידושין כיון: מהר. ועוד מצאתי פעם אחת בסוף מסכת כלה מיד עמד ונפל על אפיו וכיון אבד. ונגזרה המלה מערך הקודם עיין מ"ש בתחלת הערך ודוגמתו בל"י εὐθύς שפירושו נכון וישר והושאל להוראת תיכף ומיד. ודבור המתחיל של הערך צ"ל כיון כמו שאיתא באמת בערה"ק שנ"ב אבל בדפוסי הערוך הגדול אי' כוון וצ"ל כיון. ופי' מחודד משונה מפי' הערוך תמצא בנידן שלנו במ"ע גרעטץ חכ"ט 289 והלאה ושם הגיה גרעטץ כזה אחד יורד לאמת בית השית ואחד פותח כַּוִין פי' חלונות. ויש להביא ראיה לשבוש כיון במקום כוין מגי' הילקוט בע' כן] —

* 2 כֵּיוָן (לפע"ד מערך הקודם פירוש מיד אחר ותמיד (sobald als, gleich nachdem נתקשר עם ש' או ד' של אחריו ד"מ ברכות ו': כיון שנצרך אדם לבריות וכו', שבת ל'. כיון שמת אדם וכו', תוספת' סוף קידושין וכיון שמת אברהם אבינו וכו', יומא כ"ב: כיון שנתמנה אדם ועוד הרבה עיין יומא ל"ח. ל"ח: פ"ו: חגיגה ה': י'. מ"ק י"ח. כ"ח. יבמות ס"ג: סוטה י': י"ג. כ"א. ב"ק ס'. צ"ט. ב"מ ק"י. נדרים מ"א. סנהדרין צ"ו. ק"ג: נדה ל"א: ס"ה. ועוד הרבה זולתם. — כיון בילקוט האזינו רמז תתקמ"ב ד"ה הוא עשך עיין ערך כן ז'.

* כּוּנָנִיּוֹת כנונים עיי"ע כן ו' — כנה עיי"ע כן א'. — כונתא עיין אחר ע' כון.

* כּוּנְדְּקָא ס"א בע' כואנגר ע"ש אבל ט"ס הוא כמו שהוכחתי.

---

[1]) בנו"ג ואתפניאו מתמן מלאכיא. [2]) בנו"ג אתפניאו. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע לי'. [4]) בנו"ג בתמיד ושתים אבל כגי' רבינו אי' בירו' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בע' שחי אבל בדפ"ע בכאן אחת יורדת ובדפ"ו יורדות. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע שהיה שוחה שלא יפתח ועיקר כגי' הדפ"ר ופירושו שהיה מכניס ידו בחור שבכותל עד בית שחיו ופותח וכפירש"י בקידושין. ובערך שחי פי' רבינו בזה"ל אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון עיין בערך כיון פירוש מוריד ידו צד השחי ופותח ע"כ ואין אצלי כל ספק שצ"ל בירוש (— בירושי) והוא בירושלמי קידושין ספ"ב ד"ח ע"ד כי שם איתא בזה"ל שהיה מוריד ידו על שיחיו היה פותח כיון ע"כ וצ"ל שהיה מוריד ידו עד שחיו [ופותח. ואחד] היה פותח כיון. והראיה כי כוונת רבינו היתה על הירושלמי הנ"ל אחרי שגם בערך הנוכחי ציין בפירוש גמרא דירושלמי מ"ק לפי גי' דפ"ר (וכ"ה בירו' הוריות פ"ג דמ"ח: עיי"ע בית שחי בת"ב, פ"ו וש"נ) ואחז רבינו דרכו הידוע מאז להביא בערכים שונים ציונים בגירסאות שונות ולכן גם בערך זה כיון לגי' ופי' הירושלמי מ"ק הנ"ל ובע' שחי לגי' ולפי' הירושלמי דקידושין הנ"ל. - ושבוש מלת פירוש תחת בירושי היינו בירושלמי כבר הראתיך בערכים אפוטרופוס. תרפה, ותק.

* כּוּם, כּוּס, כוסבר, כוסילתא, כוף, כופיא, כופיתא, כופתא עיין למטה בערכים בלי ו"ו אחר הכ"ף.

כָּוַיץ (נרדף עם קבץ, קפץ וכן בל"ע قبض، قبط ועוד خوص וכולם ענין קביצה וצמיתה הוא (sich zusammenziehen = schrumpfen בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ' סע"ב) ותנא דידן צמר מיכווץ כויץ, ובר"ג דנדה (ג' סע"א) מוך נמי אגב זיעה מיכווץ כויץ [1]). ובאלו טרפות בגמ' הריאה (חולין מ"ו: מ"ז) בקירירי לא דכווצא. פי' צומתין [2]). — (א"ב פי' בל"י נפתל עקש נצמת).

כוור (= כַּוְורָא, כַּוְרָא פי' דג וכן נקרא מין דג מיוחד בל' צענד kara עיין יוסטי צענדליקס' ע"ט) בס"ג דפ"ק דמשקין (מ"ק י"א סע"א) כוורא טוייה באחוה, פי' המלח והדג אחים שניהם מן הים נבראו ימלחנו הרבה ולאחר צלייתו יתננו במים צוננין שהוא אביו היינו אסקיה באבוה אכליה [3]) בבריה מטבילו בציר היוצא ממנו ושותה [4]) עליו אביו המים וזהו שכתוב בספרים [5]) כוורא תחלי וחלבא מיא ולא [שיכרא שיכרא ולא] חמרא (מ"ק שם) אמר הגאון רב שרירא אנו לא כך למדונו רבותינו אלא כך למדונו [6]) כוורא מיא ולא חמרא המרא ולא שכרא וזה קודם שיתעכל אבל לאחר שיתעכל טוב לשתות עליו מן היין ומן השכר וכל אדם ראוי לעשות כטוב לגופו וזה שאמר (מ"ק שם) כוורא תחלי וחלבא לטעון גופא ולא לטעון פוריא שהן יפין לגוף והוא סבלן אלא שמרבין הזרע לכן אין המצע סובלן [7]), מיכליה [8]) בבריה פי' מוריים של דגים מביאין דגים קטנים שאין בהן שמנונית ומולחין אותן כדי שייבשו ועושין מהן מוריים ומשלח מהן מנות איש לרעהו וכשיאכל בו הדג מטיב את טעמו והוא לו כבן [9]). בר"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קס"א:) ובפ' אחרון דגטין (פ"ז רע"ב) רב צייר כוורא, פי' צורת דג. — (א"ב תרג' צפור שמים ודגי הים (תהלים ח', ט') צפרי שמיא וכוורי ימא). *[אחי"ה כוונת ר"ב בהביאו זה התרגום בעבור שיש ספרים גרסו נוני ימא ובמתורגמן הובאו שתי גירסאות ושם הובא ג"כ תרגום בני שחץ (איוב מ"א, כ"ו) בני כוורי ולא ידעתי למה לא הביא גם תר"י בראשית א' כ"ו; מ"ח ט"ז כוורי ימא — וכנ"ה במ"ק שם ההוא כוורא תילתא בישולא תילתא מילחא ותילתא טוויא. שם כוורא סמוך למיסרחיה מעלי, שם כוורא תחלי וכו', עיין ערך תחל ב'. שבת ק"מ: כוורא ובשרא וכו', ב"ב ע"ד: כוורא מליחא מעלי וכו'. חולין ק"ט: עיי"ע גרתא (ח"ב, שע"ח.) ירוש' שבת פ"ז ד"י. ההן דצייד כוורא וכו', והקבוץ כוורי תענית כ"ד סע"א, קידושין ע"ב סע"א, ב"מ י"ב: עיין ערך לבא ב', קף ו'. ובאשכול הל' מ"ק ואבלות קמ"ז. ססי' מ"ג הביא מ"ק י"א. פום בדיתא לבאי כוורו אתו כולי עלמא צײדי ואייתי כ ו א ר י וכן הוא ברי"ף ובנו"ג היחיד אייתי כוורא ובערך לבא הגי' כוורי. ומלת כוורו הוא פעל כלומר צָדו דגים fischen, ובנו"ג כוורי וברי"ף גם כאן: כוארי אבל בר"ן שם כוורי] —

* כּוּר, כּוּרָא עיי"ע כר.

* כּוֹרָה (פירוש כמו קוֹרָה Balken, Umfang וכן כּוֹרֶת, כֹּרֶת) ירו' ברכות פ"א ד"ב סע"ג לא סוף דבר נ ו פ ו אלא אפי' כורתו כ"ה בגי' המהרש"ס ובנו"ג לא סוף דבר טפו וצ"ל גופו וכ"ה בב"ר פט"ו וכ"ה בילקוט בראשית רמז כ' וכצ"ל בשהש"ר פ' אחת ושם בט"ס גופו. ובב"ר ושהש"ר הגי' קורתו ובילק' שם צורתו וצ"ל כורתו וכן פי' המהרש"ס שם כורתו גזעו כמו קורתו בחלוף כ"ף בקו"ף ע"כ. ירושלמי עירובין פ"ג דכ"א. תיפתר כשהיתה כורתו ארבעה, ובירו' סוכה רפ"ב דנ"ב סע"ר בט"ס ככרתו. ירו' סוטה פ"א די"ז רע"ב לפי גי' דפ' אמש' כורתו דחרוביתא וכ"ה במד"ר פ"ט ובד' קראט' בט"ס אורתא ובירו' פיאה ד"כ סע"א בירתא דחרוביתא וצ"ל כורתא פירוש קורתו של חרוב וכ"ה באמת במד' שמואל פי"ג. וכן משתמש בזו המלה בקשור קורה רה"ג בסד"ט 15 בכלים כ', ה' וסמנתיו בערך כפת ד' ע"ש — ונרדף עם כּוֹרֶת, כֹּרֶת תוספתא כלאים רפ"ג כורת . . ונוף, ירושלמי כלאים רפ"ה דף כ"ט ע"ר הכורת . . והנוף, ושם רפ"ו ד"ל: אין אותו הכורת ממעט

---

[1]) בנו"ג מכויץ כויץ. [2]) בנו"ג בחמימי לא דכווצי בקירירי לא דמטרשי. וגי' רבינו בהפך בחמימי לא דמטרשי עיי"ע טרש ב' וסוף המאמר הביא כאן. אבל משבת הנ"ל נראה כי גי' שלנו עיקר כי ע"י החמימות נצמת וכן פירש"י בשבת י"ט סע"א דכווציה: ברותחין. [3]) וכה"ג ואוכליה בכ"י מ' ובנו"ג וכן בסמוך מיכלי. [4]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע ושותף. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכן היה מציין הגרי"ב בהפשב"ע אולם בערוך איתא בדפוסים בספרא ובדפ"ר בקו על הרי"ש כספרי' ובכ"י ו"ו א' בספרי אולי יש להגיה בסיפא והיינו בסוף פ"א דמשקין. [6]) כ"ה רק בכ"י ו"ו וה"ב. [7]) ועיי"ע טען ב' פ"א ובענין נפקא מיניה בין שני הפירושים בערך הנוכחי עיין מ"ש בעל הגיון שלמה ע' זה. [8]) בנו"ג מיכלי ועיין לעיל גי' אחרת. [9]) ובגוף הענין פי' כן המיוחס לרש"י.

ארבע. והקבוץ שם: שהיו הַכָּרָתִין נתונין וכו׳, ושם מקום כרתון צ״ל כרתין, ושם דכ״ט: רפ״ד: הכרתים. ור״ש בפ״ד דכלאים מ״ג גרס הכוורתים ע״ש וצ״ל הכורתים.

כּוֹרְדַּק (לפע״ד מל״פ خوردنى פי׳ מאכל או יותר טוב להשלים מלה פרסי׳ پز כי خورده پز, خوردى پز פי׳ מבשל Koch ועוד עיין בסוף הע׳) בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים מ׳:) רב פפי[1]) שרא לכורדקי דבי ריש גלותא. פי׳ נחתומים המבשלים ויש בזה פי׳ ב ע׳[2]) זמלסטר[3]). — (א״ב בורדקאי כתיב בנוסחאות דידן ע״ש). *[אחי״ה ובע׳ בורדקאי (ח״ב, קפ״ז) הארכתי ע״ש ועוד בע׳ אכנגרי (ח״א, ע״ט) וע׳ כואנגר. ובכ״י ה״ב אי׳ בע׳ הנוכחי בפנים הע׳ לכוורדקי והנכון בוי״ו אחד ופתרון המלה הפ׳ עיין בתחלת הערך, ובע׳ אכנגרי ובערך כואנגר הבאתי ג״כ גי׳ אכרנגרי (אכוורנגרי) והיא תוכל היות לשון פרסית כורשגר = خورشگر פקיד על המזונות, מתקן המאכל ומבשל ואחד הוא עם כואנגר خوانسگر וא״כ גם כאן נוכל להגיה במקום כורדק: כורדקר = خورشگر והרי״ש בסוף התיבה רגילה להשמט כמו איזגדא סרכא עיי״ע וזה נ״ל עיקר כי כורדק בלי השלמת מלה פרסי׳ פז (עיין לעיל) ענינו רק מאכל ולא מבשל ועושה מאכל] —

* כּוּרְכְּיָא עיי״ע אחר ע׳ כרוכה.

כוורנק (מין אילן עיין בערוך ולפע״ד עיקר הגי׳ בבי״ת. עיין ערכו בח״א, י״ט; שם ע״ד: והעתקתו Citronenbaum, Riechpflanze אבל עיין סוף הערך ומ״ש) בפ״ק בתעניות בס״ג (תענית י״ד:) איזוהי נטיעה של שמחה זה הנוטע כוורנקי[4]) של מלכים. וכר״ג דמגילה (ה׳:) נטיעה של שמחה נטע[5]) ואי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע כרוונקי[6]) של מלכות[7]). ובסוף[8]) גמר׳ דפ׳ עושין פסין (עירובין כ״ה סע״ב) ההוא כוורנק[9]) דהוה ליה לריש גלותא בבוסתניה, פירוש אילן ששותלין כשנולד האדם לצרכו בבוסתנא. — (א״ב בנוסחאות אכוורנקא כתוב). *[אחי״ה ויש להגיה במוספיא אכוורנקא בבי״ת כי כ״ה בכל המקומות הנ״ל וכ״ה אכורנקא בכ״י ב״ר בערך אכורנקי לפי גי׳ י״מ ובבי״ת אי׳ ג״כ שם לפי גי׳ כ״י ה״ב אולם נ״ל שהוא בט״ס איתא כן כי סדר האותיות מעיד כי בכ״ף צ״ל, אבל בגוף הדבר נ״ל עיקר גי׳ הספרים בבי״ת ומגזרה הרשומה בערך אכורנקי ועיי״ע אבורנקי. ועוד אולי הגי׳ בכ״ף יש לקיים ע״י מלה פרסי׳ كنج פי׳ מין אילן דקל או كنج מין ארז. וז״ל רגמ״ה כ״י לתעני׳: אכוורנקי של מלכים שכשנולד בן נוטעין אילן אחד לשמו וכשמעמידין אותו למלך עושין ממנו כסא מלכות ע״כ וכ״ה בפירש״י בתענית בלשון ראשון ע״ש. ובענין פירש״י בעירובין עיין מ״ש בערך אכורנקי הערה ו׳ — וראיה עצומה לפירושי כורנקא (כוורנקא) ע״י מלה פרסי׳ كنج פי׳ ארז מצאתי מספור בגטין נ״ז סע״א כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא ינוקתא שתלי תורניתא וכו׳, ולכן גם כאן כורנקא פיר׳ ארז ונטיעתו בלידת הבן נקראת נטיעה של שמחה] —

כַּוֶּרֶת (מל״ע كوار, كوارة סל של דבורים Bienen-korb) בגמ׳ דפ״ק דשבת (ח׳.) זרק כוורת לרשות הרבים. ובפ׳ המוכר את הבית בגמ׳ מכר את הדלת (ב״ב ס״ה סע״ב) דתנן בסוף שביעית (פ״י מ״ז) כוורת דבורים ר׳ אליעזר אומר הרי הוא כקרקע. — (א״ב פירוש כלי עשוי מקש או קנים להכנים בתוכו נחיל של דבורים ואחר הכנסן לתוכו נקרא כוורת סתם ויש פעמי׳ שעושים כלי כמין כוורת ומכניסים לתוכו דברים אחרים). *[אחי״ה ונכון הוא והראיה משבת ל״ה. כוורת הקש וכוורת הקנים. כלים פ״ח מ״א כוורת פחותה ופקוקה בקש וכו׳. תוספתא כלים ב״ק פ״ו הכוורת והכפישה וכו׳. תנחומ׳ ריש במדבר עיין ערך כדור. ורה״ג בעוקצין פ״ג מ״י פי׳ כוורת ע״י חלתא בשבת ע״ד ב׳ וכן פירש רש״י כ״מ חלתא (עיי״ע) ע״י כוורת. ותרגום נופת צופים (תהלים י״ט, י״א) וכוורית חליאתא (כ״ה בכ״י תרגי׳ הובא מלעווי בעמת״ר), ובעה״ק שנ״ב העתיק בין שטא״ק (= Bienenstock) ושם הובא ג״כ בזה״ל: ככלוב מלא עוף ת״י ככוורת דמליא זיבוריתא ע״כ וכ״ה בע״מ של בוקסט׳ בשם ערוך קטן אבל לפנינו בתרגום ירמיה ה׳, כ״ז איתא בע״א] —

[1]) עיי״ע וכ״ה בע׳ חסס; ובכ״י ש״ס רב פפא. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב. [3]) כ״ה בדפ״ר, פיז׳ ואמ׳; ובדפו״ו זמלסתר ובכ״י ה״ב זומא לסטרא עיי״ע זמלסטר וש״נ. ובכ״י ו״ו אי ובי אי׳ בפירוש דמלסטר וצ״ל בפרי (והיינו בפרק) זמלסטר וכ״ה בפי בכ״י ב״ר כי תחלת סדורו של ערוך היה עפ״י פרקים עיין מ״ש במבוא. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ובי ל״ד ה״ב וכ״ה בסמוך וכ״ה בהוספת אי אכוורנקי בכ״י ש״ס ובפי׳ רגמ״ה לתענית וכ״ה בדפ׳ פיז׳ בגמ׳ וברש״י, וכדפ״ע בערך הנוכחי כורנקי וכ״ה בכ״י ה״ב בע׳ אכורנקי לפי גי׳ יש שונים. ובכ״י ב״ר כאן: כודנקי וצ״ל ברי״ש ובאלף בראש איתא בערך אכורנקי ובנו״ג אבוורנקי. [5]) לי׳ בנוסח׳. [6]) ובכ״י ש״ס אכוורנקי ובנו״ג אבורנקי וכ״ה בפי׳ ר״ח במגילה (בש״ס ווילנא). [7]) בנו״ג מלכים. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו; ובדפ״ע ובריש. [9]) בכ״י ש״ס אכוורנקא ובערך אכורנקי כוי״ו אחד ובעה״ק שם אכורנקי ובנו״ג אבוורנקא ובאו״ז הל׳ עירובין סי׳ ק״ל ס״ק י״ב אבארנקא.

כוז (בל"ע كوز, בל"פ كوزه פי' בקבוק ופך Krug) בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ז סע"ב) תלא כוזא בסיכסא הכי נמי דמיחייב, פי' תולין חצבא על היתד דהוי אהל ארעאי. בר"ג דפרק המוציא יין (שם ע"ז:) כוזא כזה כלומר כזה כלי קטן, בר"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב סע"א) זופתין כוזתא ואין זופתין חביתא. פירוש מר דאמר[1] זופתין חביתא חייש לפסידא ובחביתא איכא פסידא יתירה אי לא זייפת לה משום דנפיש[2] בה יינה ובכוזא[3] ליכא פסידא יתירה, מר דאמר[4] זופתין לכוזא חייש[5] זופתין לכוזא חייש לטירחא ובכוזא ליכא טירחא יתירה ובחביתא איכא טירחא יתירה[6]. בפ' כל הבשר בסוף הלכה העוף עולה (חולין ק"ז.) אתקין רב אשי בהוצל כוזא בת רביעתא. בפרק שלישי בתמיד (מ"ו) כוזא[7] דומה לקיתון גדול של זהב. — (א"ב פי' בל"י כלי מוכן ליתן מים לנטילת ידים גם מין כלי מוכן ליתן בו מים למזוג היין ואולי נעתק שם זה ליונים מן לשון עברי כוס. תרגום בפסוק ומרדכי יושב (תרגום שני לאסתר ב', כ"א) חיוויא הורמנא בכוזא דדהבא). *[אחי"ה עיין עוד תרגום שני שם ו' י"א כוונת ר"ב על ל"י χοῦς מדה לדבר לח והנכון שהוא ל"ע הרשום' וכן מעיד רע"ב לתמיד הנ"ל עיין במ"ר להח' אייזלער ח"א, 57. והגזרה מן כזה (שבת ע"ז:) הוא רק בדרך הלצה — וכנ"ה בתמיד שם סמ"ט הניח את הכוז על מעלה שניה ויצא ובירו' יומא פ"ב דל"ט: הניח הכוז על מעלה שנייה ויצא ונטל את הכוז ממעלה שנייה ויצא. שבת ל"ג: מ"ח רע"א תענית כ' סע"ב כוזא דמיא וכ"ה גי' כ"י ו"ו לעיל בציון משבת קל"ז סע"ב, ע"ז כ"ט. אייתי כוזא חדתא ומלייה מיא. במשקל ארמי כּוּזְתָא במ"ק שם וכ"ה בירו' מ"ק פ"ב דפ"א רע"ב אבל בכ"י ש"ם במ"ק כוזא. ועוד י"ל כי אולי יש לנקד כּוּזַתָא והוא קצור מן כּוּזַנְתָא שהוא ל' קלילה מן כוז כלומר כוז קטן והראיה מרש"י בע"ז ע"א: ד"ה כוזנתא מציין מ"ק י"ב. בזה"ל זופתין כוזנתא וכו' וכן גורס שם רש"י בע"ז: אפומיה דכוזנתא ובנו"ג דכזנת' וכן גורס רש"י כ"י בשבת קל"ט סע"ב (ד"ס שם צד קס"ד:) אפומא דכוזנתא ופי' כלי קטן שמערין בו יין מן החבית ובנו"ג בפומיה דכוזני ובערך צבת א' הגי' אפומא דכוזינתא ע"ש ומ"ש ואולי מזה הענין כזנתא בירו' קידושין פ"א ד"ס רע"ב לפי גי' דפ' קראט' ובעל קה"ע גורס כזוניתא ע"ש וצ"ל כוזניתא אבל עיי"ע זגתא — יבמות ע'. בן בתי כוזא עיי"ע כד] —

כּוּךְ (לפע"ד מל"ע ופ' كوخ בית קטן בלי חלונות Nische) בפ"ק דמשקין (מ"ק ח': במשנה) אין חופרין כוכין וקברות במועד. גמר' (שם) מאי כוכין אמר רב יהודה כוכין בחפירה וקברות בבנין. תבוא[8] בכלח אלי קבר (איוב ה', כ"ו) תרג' [תעול] בשלמות שנייך בכוכא לבית קבורתא. *[אחי"ה וכן אבד כלח (שם ל', ב') תרג' הוביד כוך ות"א להובדא בכוך קבורתא — וכנ"ה בדרז"ל ב"ב ק': במשנה המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר וכו', עושה תוכה של מערה ד' אמות על שש ופותח לתוכה ח' כוכין וכו', וכוכין אורכן ארבע אמות ורומן שבעה ורחבן ששה ר"ש אומר וכו' פותח לתוכן י"ג כוך ע"ש כל הענין, ושם ק"א רע"ב והא נגעי כוכין לאהדדי ע"ש הפירושים. ירושל' ב"ב רפ"ג די"ג ע"ד המוכר קבר לחבירו כיון שקבר מת אחד בכוך חזקה לכל הכוך, תוספתא אהלות ס"פ י"ז שדה שאבד קבר בתוכה והיא שדה כוכין שדה כוכין היא שדה שאבד קבר בתוכה ואי זו היא שדה כוכין כל שחופר בארץ ומבליע את הכוכין לצדדין, ובאהלות פי"ח מ"ב אי' שדה בוכין עיי"ע בית פרס (ח"ב פ"א:) וע' בך (שם צ'). ולכאן שייך מה שהביא רבינו בערך (ככי) [כך] מתענית כ"ב סע"א וגיטין ס"ח סע"א ע"ש ומ"ש. ובענין גי' ופי' רגמ"ה לתענית כ"ה. עיין מ"ש בע' בָּרָךְ (ח"ב, קצ"ג הערה א') ועוד עיי"ע ככא א'. וכוכין היו חפירות בבית הקברות באחוזת הקבר ובפרט היו רגילין בארץ ישראל ועיין באריכות מזה הענין מ"ש הח' צוקערמאנדל במ"ע גרעטץ חכ"ג. ובהיות כוכין חפירות במחילות הארץ כעין אהלים בלי חלונות לכן נקראו כן על שם ל"ע ופ' הנ"ל. וראוי להעיר על השאילה ששאלו ראשונים לרב נטרונאי גאון ז"ל אי זו היא דרך ישרה בקבורה אם להטילו בכוך ולהנח למעלה מן הכוך שלא יגע בפניו עפר וטיט וכו' וכו', עיין תורת האדם לרמב"ן ענין הקבורה צד ל"ז סע"ג והלאה. ובענין חניכת הכוכין עיין במ"ק ח': ובר"ץ גיאת הל' חו"מ צד י"ג.

[1]) כן הוא לנכון בדפ"ר ובכתב יד ה"ב וכן מוכח מפירוש המיוחס לרש"י, ובדפ"ע בט"ס מדאמר. [2]) כן הוא בכתב יד ה"ב וכן מוכח מפירוש המיוחס לרש"י ובכתב יד ו"ו ודפ"ע דפיש. [3]) וכן הוא בכתב יד בפירוש מיוחס לרש"י, ובדפוסים איתא בכוזתא ועיין בסוף הערך ומ"ש. [4]) כן הוא בכתב יד ה"ב ובדפ"ר רק שם מור צ"ל מר דאמר וכן מוכח מפירוש המיוחס לרש"י. [5]) וכ"ה בכ"י בפי' המיוחס לרש"י ובדפוסים דחייש. [6]) כל הפי' איתא במיוחס לרש"י למ"ק. [7]) בנו"ג הכוז. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו.

בתרג׳ שה״ש ח׳, ה׳ ואפילו צדיקיא דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח כּוּכַיָא וכו׳ והוא עפ״י הגדה בכתובות קי״א. מחילות נעשו להם בקרקע] —

* כּוּכָא עיי״ע ככא א׳. (ככי) [כוכא].

* כּוּכָב, כוכליאר, כוכלת, כול, כומסא, כומתא עיי״ע ככב, ככליאר, ככלת, כל, כמס, כמתא.

* כּוּן עיי״ע כוון בכל עניניו.

כּוּנָתָא [1]) (פירוש בל״ם אחד הוא עם כוסמת של מקרא (Dinkel, Spelt בס״ג דפרק מי שהפך (מ״ק י״ג:) כי אתא רב דימי אמר כונתא, פי׳ כוסמת ת ר ג ו מ ו [2]) כונתא שלותתין אותה היינו חילקא. *[אחי״ה ובכ״י ש״ס בפי׳ אי׳ רב דימא אמר ח י ל ק א כונתא. ורבינו (וכ״ה ממש בפי׳ המיוחס לרש״י) הלך לשטתו בערך חלק ב׳ וע׳ זריד שפי׳ חילקא מלשון חלק ור״ב פי׳ יותר טוב חילקא ע״י alica, halica שהוא מין תקון של חטים הנקרא Speltgraupe וגם לפי עדות של דיאסקא-רידעס צד רל״ט נעשה alica (בל״י χόνδρος) מן כוסמת בעל שני גרגרין וזה טעם דרב דימי — אבל פתרון כונתא אינו כי אם כוסמת (וכן הוא בפירוש ר״ח במ״ק ש״ס ווילנא) והוא מין דגן וזה מה שאיתא במ״ק שם למאן דאמר כונתא דגן מעליא הוא ועיין כנת ב׳, ותרגום והכסמת (שמות ט׳ ל״ב) כונתיא, וכן וכסמת (ישעיה כ״ח, כ״ה) כונתין, ונעתק מל״ם (וכ״ה בפשיט׳ שם ושם) ללשון ערבי كنيت (ובאו״מ של פרייטאג ח״ד, ס״ב, אי׳ בטעות كنيب) וע״י זו המלה פירש ר׳ יונה כסמת של מקרא עיין כתאב אלאסול בהו׳ נייבויער 327 ושם העיר ג״כ בזה״ל ويسميها اهل الشام الكنيت واهل العراق يسمونها الجلبان פי׳ בני סיריא יכנוה אלכנית ובני עיראק יקראוה אלגלבאן ע״כ, נשמע מזה כי גלבאן הוא כמו כונתא מין דגן והיינו כוסמת לכן בלי כל ספק גולבא בפסחים ל״ה, מנחות ע׳ סע״א שעל ידו מפרש הש״ס מלת כסמון היא היא המלה שדברנו בה ורבינו בערך גלב הביא רק שני המקומות הנ״ל [3]) ולא מבאר מלת גולבא ובלי ספק הוא אחד עם جلبان שהביא ר׳ יונה ז״ן גנאח, ולכן אני חוזר ממה שהעתקתי זו המלה ע״י Wicke וצ״ל speltähnliche Getreideart וגם כתיבה גולבא עולה יפה מאוד עם מלה ערבית كلبا שהביא הח׳ לעף (פפאנצענ׳ צד ק״ה) בשם סופר ערבי והעתיקו כמו שהעתקתי עתה ורש״י לשני מקומות הכ״ן לנכון גולבא בזה הענין כי לועזו ע״י לאי״ט spelta עיין מ״ש ערך גלב אולם בערך פול ובירושלמי כלאים הובא בהוספותי לערך גלב פירוש (גולבינא) [גילבונא] כמו שהעתקתי בתחלת ערך גלב ע״ש ול״ע ופר׳ שם. ועוד עיין כל הענין באריכות בספר הנ״ל להחכם לעף] —

* כּוּפְיָא עיי״ע כפיא אחר ערך כפי.

* כּוּשׁ, כּוּשִׁי עיי״ע כש.

☞ כְּוָות (= כְּוָת הורכב מן כְּ (כף הדמיון) ומן וָת = וַת = יַת פיר׳ כמו וכן בל״ם כְּוָת = אַכְוָת (= אַיְךְ וַת) הָכְוָת (= הָא כְּוָת) (wie es, so wie, gleich wie תרגום אין כמוני (שמות ט׳, י״ד) לית דכוותי. *[אחי״ה בנו״ג בו״ו אחד, אבל במתורגמן ג״כ בשני ווים וכ״ה לרוב בתרג׳ ירו׳ ד״מ תר״י ב׳ לבראשית מ״ד, י״ח; לבמדבר י״ב, ז׳; לדברים ל״ג, נ׳; תר״י א׳ לשמות י״א, ו׳. וכן בדרז״ל בו״ו אחד ויותר רגיל בשני ווין ובפרט בירושלמי עיין ברכות ל״ו. ושם סע״ב מ׳: פסחים נ״א סע״א, ב״ב קמ״ב: בכורות מ״ט: ירוש׳ ברכות פ״א ד״ג רע״א, ירו׳ מ״ק פ״ג דף פ״א ע״ד ירו׳ סוטה פ״ז דכ״א ע״ג ועוד זולתו] —

* כּוּת, כותה, כותי עיי״ע כרדו וע׳ כתי.

* כַּוְותָא עיי״ע כו ב׳.

כּז (= כְּזַז מל״ע كز = قز בעצם הוראתן פירוש נצמת ובהשאילה פחד ורעד וגֹעל נפש vor etwas zurückschaudern, sich ekeln עיי״ע בזז בח״ב, ל״א.) בפרק אלו דברים בגמרא ושאר כל הזבחים (פסחים ע״ב:) יבמתו כזיז מינה אשתו לא כזיז מינה, ובס״ג דפ׳ כיצד אשת אחיו (יבמות כ״ו.) לא מיבעי׳ אביו דכזיז בגיה מיניה אבל בנו דלא כזיז אביו מיניה אימא לא קמ״ל. וביבמו׳ בס״ג דפ׳ בי״ש (קי״ב רע״א) אבל באשת אחיו מיכזז [4]) כזיז מיניה, פירוש מתבייש ממנה לפשוט בה יד לאלתר. — (א״ב בכולהו כתוב בנוסחאות דידן בזיז [5]).

כָּזַב (מל״ם פירושו הבטיח על דבר מבלי לקיימו (versiegen ובהשאילה חדל belügen בשנים כפ״ח בפרה (מ״ט) אלו הן [המים] המכזבין [6]) באחד

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו, ובדפ״ע כונת. [2]) לי׳ בדפ״ר. [3]) בח״ב ר״צ צ״ל בשורה ט׳ אחר מלת והשעורים כזה: (מנחו׳ ע׳ סע״א).
[4]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובשדפ״ע מיכז. [5]) ועיי״ע בזז ומ״ש. [6]) בערך פולמוס אי׳ בדפוסים הראשונים המכזבין.

בשבועה המכזבין בפולמסיות [1] ובשני בצורת [2] [כשרין]. — (א"ב זה ל"מ הוא אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ה, י"א) פירוש לא יחדלון מימיו). *[אחי"ה והוא על דרך ותירוש יכחש בה (הושע ט', ב') כחש מעשה זית (חבקוק ג', י"ז) וכ"ה בקל בתוספתא פרה רפ"ח הובא בר"ש לפרה שם וכן היה רבי יהודה אומר יורדת הצלמון אסורה (כר"ש פסולה) מפני שכזבה בשעת פולמוס אמרו לו והלא (כ"ה בר"ש) כל מי (בנו"ג ימי וצ"ל מימי וכ"ה בכ"י תוספ' אירפורט) בראשית כזבו בשעת פולמוס וכו'. סנהדרין פ"ב: כזבי (במדבר כ"ה, ט"ו) שכזבה באביה, יומא ס"ט: לפיכך לא כיזבו בו (בכ"י מ' לו) ירוש' תענית פ"ב דס"ה: עיי"ע אדם (ח"א, ל"ד.) והתואר תנחומ' מסעי סי' ה' ואתחשב כזבן, ב"ר ס"פ מ"ז שקרנא כַּזְּבָנָא את] —

כזב (תואר מן כּוֹזִיבָא: כּוֹזִיבִית von Koziba (Bar Kochba)) בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ז רע"ב) אותיביה [3] רבא לרב נחמן מיהא דתניא בריש תוספת' מעשר שני אין מחללין על מעות שאינן יוצאות [4] כיצד היו לו מעות כוזביות ומעות ירושלמיות או של מלכים הראשונים אין מחללין [5]. ירוש' בריש מעשר שני (דף נ"ב רע"ד) מטבע שמרד בו [6] כגון בן כוזיבא אינו מחלל. *[אחי"ה רבינו היטב כלל מעות כוזביות עם הציון דירושלמי כגון בן כוזיבא כי מעות כוזביות הן הנה המעות שטבען בן כוזיבא. ובשט"מ לב"ק איתא בזה"ל מעות כוזביות מעות של כזיב ע"כ וזה הפי' שהובא בשם גאון מסכים עם פי' רש"י בב"ק בל"א ובלש' ראשון פירוש רש"י טוזביות מטבע של בן כוזיבא ע"כ ולפע"ד אין כאן פלוגתא כי כוזיבא נקרא על שם מקום כזיב (= גזיב) כדמוכח מערך בן כוזיבא (עיי"ע בח"ב, קט"ו:) ועוד עיין ערך גזיב (שם רס"ג.) תנחומא חקת סי' א' בבקעת בית כוזיבא עיי"ע בקעתא (שם קס"ב.)] —

* כיזבא (?) מנחות ס"ט: רום כיזבא צ"ל רום ניזכא ועיין מ"ש בע' עדי ועיי"ע רסן, רזניקא.

כזית (= כּוּזִית, כנוי לרב שמואל) בב"ר פרשת כ"ד (לפנינו כ"ג) ותקרא את שמו שת לאמר (!) כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד' כ"ה) א"ר תנחומא בשם ר' שמואל [7], ובפנ"ב (לפנינו נ"א) ונחיה מאבינו זרע (שם י"ט, ל"ב) א"ר תנחומא בשם ר' שמואל כוזית [8] בן אין כתב כאן אלא זרע אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואיזה זה זה מלך המשיח, פירוש כינוי שם הוא. — (א"ב בנוסח' שלנו מלת כוזית חסרה) [10].

* כְּזַיִת עיי"ע זת (זית).

* כּוּזַנְתָּא, כּוּזִינְתָא, כְּזָנִיתָא עיי"ע כוז ומ"ש.

כֹּחַ (מל"מ פי' אומץ, יכולת, Kraft, Vermögen) כח כחו (mittelbare Kraft) בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ח.) כח דהיתירא עדיף ליה, בר"ג דפרק כיצד הרגל (ב"ק י"ח. והלאה) כח כחו לסומכוס מהו פי' „כגון שהיתה פרה מהלכת וניתזה צרור מתחת רגליה ושיברה כלים זה כחה אבל אם נתז שבר מן הכלי ונפל על כלי אחר ושברו זה כח כחו" [11]. *[אחי"ה ודוגמא אחרת בענין כח כחו עיין במכות ח' רע"א בע' כבס א', ע"ז ס'. — כח אחר ב"ק נ': — כח ראשון . . . כח שני סנהדרין ע"ז סע"ב, חולין ט"ז. ושם מ"ט סע"ב וש"נ יפה כח הבן מכח האב, סנהדרין ע"ח רע"א כח כחוש, ב"מ ק"ה רע"ב עלו באילן שכוחו רע וכו' ובזבין פ"ג מ"א שכחו רע וכו'. ירושלמי ב"מ ספ"א ד"ה, כחן של לקוחות, ירושל' פסחים פ"א דכ"ז ע"ג לא תעשה שבא מכח עשה, ירוש' פסחים פ"ז דל"ד רע"ד ייפית כוחו, ועיין הרבה דוגמאות בע' יף (יפה), ברכות ל"ב, סנהדרין צ"ו, מנחות כ"ט: תשש כחו, סנהד' כ"ו: מתשת כחו, גיטין ע'. מכחישין כח, סנהדרין מ"ד: מאמצין את כחו, זבחים ס"ד. כחן של כהנים, ברכות ס"ג. אין בו כח לעמוד, ירו' ר"ה פ"ב. דנ"ח: אין כח בעין לראות, חגיגה י"ב. בכח בגבורה, כח בגבורה עיין ערך גאל (ח"ב, רי"ח:)] —

כח (= כָּחַח בל"ס ענין שאף רוח ונשם hauchen, schnaufen ובל"ע كخ ענין גניחה בשנה -schnar

---

1) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ב"ר וכ"ה בדפ' אמשי' וכ"ה בערך פולמוס אבל בדפ' פיזו' ווניצי' ובאסיל בע' הנוכחי בט"ס בתולמוסיות. 2) בערך פולמוס בצרות, ובנו"ג בצרון. 3) כ"ה בדפ' פיזו' ווניציא ובאסיל אבל בדפ"ר ואמ' איתיביה. 4) כ"ה בכל כ"י ערוך וכ"ה בב"ק. 5) כ"ה בכל כ"י ערוך ובב"ק וגי' כוזביות איתא לנכון בכ"י תוספתא מ"ש רק שם ומעות ירושלמית וצ"ל ירושלמיות ובנו"ג מעות כזביות וממעות ירושלמיות וצ"ל כגי' רבינו וכ"ה בשט"מ לב"ק בשם גאון ובנו"ג בב"ק מעות כוזביות ירושלמיות. 6) ליתא בנוסח', ובתוספתא מ"ש איתא מטבע מדור וצ"ל מרוד וכ"ה בכ"י אירפורט. 7) כ"ה בכ"י ו"ו א', ב' ה"ב וב"ר וכ"ה בדפ' ווניציא אבל בשדפ"ע לי' ומלת לאמר לי' בפסוק אבל עיין תרגום אונקלס שם. 8) כ"ה בדפ' ווניציא אבל בדפ"ר פיזו' ובאסיל איתא רבי תנחומא בשם ר' שמואל אמר כוזית. 10) לי' בב"ר בשני מקומות וכן לי' בילקוט בראשית רמז ל"ט וירא רמז פ"ה וילקוט דה"י א' ריש רמז אלף ע"ב ולי' ברות רבה פי' ותאמרנה הנשים ולא מצאתי ביוחסין ובסד"ה. 11) הועתק מפי' ר"ת לב"ק י"ט. (בש"ס ווילנא).

chen וכל"פ كح كح גניחה ושעול (husten בר"ג דב"ק (ג':) אלא אכיחו וניעו כיחו רוק עבה שיוציא בכח וניעו רוק רך [1]) שיצא בניענוע ובפ' אחרון בעירובין בגמ' אף מי שנתלש [2]) רוקו (עירובין צ"ט סע"א) אמר ריש לקיש הכח [3]) בפני רבו חייב מיתה וכו'. ובר"ג דחגיגה (ה'.) מאי על כל נעלם (קהלת י"ב, י"ד) אמר רב יהודה [4]) אמר רב זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס [5]) ושמואל אמר זה שרק בפני חבירו ונמאס. — (א"ב פי' בל"י לחות הנגר בכח). *[אחי"ה ר"ב כיון לפע"ד על ל"י χέω בזמן עבר κέχυκα giessen, ergiessen, אבל הנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך וכפירוש רבינו אי' בתוספו' ב"ק ג': ד"ה כיחו ועיין בתוספ' נדה נ"ה: ד"ה כיחו ואולי ר"ת שהוזכר שם ושם צ"ל ר"ח כי מקור זה הפי' הוא פי' ר"ח כדמוכח משט"מ ב"ק שם. ועיין ג"כ הערה 1 תוספת' כ"י אירפ' עירו' רפ"ח הכוחה ברשות הרבים וכן מי שנתליש רוקו בפיו וכו' ובנו"ג הכוהה בט"ס. והשם כִּיחַ das Husten וכן פי' המאירי הובא בשט"מ לב"ק בזה"ל כיחו הוא הרוק העבה היוצא מן החזה וכו'. ועיין תוספ' נדה שם. וכן ענין המלה בל"פ הרשומה ועוד פי' كحّ בל"פ שעול — ולפע"ד יש לגזור מלשון ערבי كح גם שם שרץ והכח (ויקרא י"א, ל') שנזכר עם והאנקה כי הוראת שניהם ענין אנחה וגניחה הוא, ותרג' אונקלס וכוחא ובתר"י כחא ועוד עיין חולין קכ"ב.] —

כח (עיקרו בע' וכח, יכח מל"מ (zurechtweisen בס"ג דפ' יש בערכין (ט"ז:) עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ורבי יוחנן אמר עד נזיפה ושלשתן מקרא אחד דרשו וכו' [6]).

* כיחא (שם פרטי) עיין ערך בר כיחא (כח"ב קע"ז:).

* כָּחַד ירו' שבת פ"ז ד"י. כד מכחד ט"ס עיי"ע בחרת (ח"ב, ל"ו).

כָּחַל (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע كحل פי' תקון עין בפוך mit Stibium die Augen schminken והשם כוחל, כּוּחְלָא וכ"ה בל"ס ובל"ע كحل, كحال (Augenschminke בפ' המוציא יין (שבת פ"ח, מ"ג דע"ח:) כחול [7]) כדי לכחול עין אחת. גמר' (שם פ'.) עין אחת הא לא כחלי אמר רב הונא שכן צנועות כוחלות עין אחת פירוש כוחלת עין אחת של שמאל ומכסה פניה כולו ואין נראה מפניה אלא אותו עין ויוצאה לשוק [8]) וקרא מסייעני לבבתיני באחת [9]) מעיניך (שה"ש ד', ט') זה פירוש רב מצליח ז"ל כי נותנת כוחל בעיניה שנראין יפין [10]). ובפ' המצניע (שבת צ"ד: במשנה) וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת. גמר' (שם סוף העמוד) כוחלת משום כותבת. בכתובות בר"ג דפי' האשה שנתאלמנה (י"ז רע"א), ובפ"ק דסנהד' בגמ' סמיכת הזקנים (י"ד.) לא כחל ולא סרק [11]) ולא פירכס [12]) ויעלת חן. ובס"ג דפ' כסוי הדם (חולין פ"ח:) תנא הוסיפו עליהן [13]) השחור והכוחל [14]) ונקרת הפיסולין וי"א אף הזרניך. ובפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (שם מ"ז רע"ב) אמר רב

---

[1]) בדפ"ר וניעו ברכה והפירוש הועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא). [2]) וכן הוא בירושלמי ובמשניות נאפ' ופיז' וכ"י א"פ ושאר מקומות אצל ד"ס עירובין צד קצ"ב. ולא העיר על הערוך ועוד עיין סוף הערך ובנו"ג. משנתלש. [3]) כן הוא לנכון בדפ"ר וויניציא ובכ"י, ובדפ"א כיחה! וכן הוא כח בדפוס שונצי', וויניציא וברי"ף ויש לנקד כָּח עיין ד"ס שם צד קצ"ב: וכן מוכח מפירוש ר"ח שמובא בשט"מ לב"ק ג': ובנו"ג כיח. [4]) ליתא לפנינו. [5]) בנו"ג עוד: בה. [6]) בנו"ג באריכות ובהבאת פסוקים. [7]) בירושלמי דפוס וויניציא ובמשניות נאפולי כוחל וכן היא בערוך בסמוך. [8]) בכתב יד ה"ב ליתא. [9]) בקרא לפי הכתיב באחד וקרי באחת. [10]) בכתב יד ה"ב כדי שתראה יפה. ודע כי בדפוס ראשון איתא בזו הלשון: פירוש כוחלת עין אחת ומכסה העין האחרת ויוצאה לשוק וקראה לבבתיני באחד מעיניך נותנת כוחל בעיניה שנראין יפין ע"כ וז"ל הירושלמי שבת פ"ח ד"א: שכן אישה כוחלת אחת מעיניה ומטמנת חבירתה ויוצאה לשוק לבבתיני באחת מעיניך ע"כ הרי כי פירוש רבינו לפי גי' דפ"ר עולה עם פי' הירושלמי בקנה אחד רק במקום ומטמנת חבירתה אי' בערוך ומכסה העינן האחרת וא"כ קשה מה בא ר' מצליח להשמיענו לכן אצלי ברור כי במקום פירוש צ"ל בירוש' (והוא בירושלמי כמו בערך אנתרופוס, הדפה, ותק ועיי"ע כיון א') ובדפ"ר הובא רק פירוש הירושלמי בלי באור ר' מצליח ובשדפ"ע הובא פי' ר' מצליח בלי הצעת הירושלמי והעיקר כי שניהם יחדיו ידובקו ויהיו תמים וכצ"ל: בירוש': כוחלת עין אחת ומכסה העין האחרת ויוצאה לשוק וקראה לבבתיני באחד מעיניך פירוש כוחלת עין אחת של שמאל ומכסה פניה כולו ואין נראה מפניה אלא אותו עין ויוצאה לשוק וקרא מסייעני לבבתיני באחת מעיניך זה פי' ר' מצליח ז"ל כי נותנת וכו'. וא"כ יפה הסדר כי בתחלה הביא רבינו פי' הבבלי ואח"כ פי' הירושלמי והוסיף להביא ביאור של ר' מצליח על הירושלמי ומסבירו בטעם כי נותנת כוחל וכו', ובדפ"ע וכן בכ"י נשמט מן בירו' שנשתבש למלת פי' עד מלת פירוש ובדפ"ר נשמט מן פירוש כוהלת עד גמירא, ודו"ק. ובגוף הענין פירוש כן ר"ח (בש"ס ווילנא). [11]) וכ"ה בערך שרק ד' אבל בערך פרכס א' שרק וכ"ה בש"ס. [12]) וכן הוא בסנהדרין, ובכתובות פירכוס ובערך פרכס: פרכס. [13]) כן הוא לנכון בדפו"ו ובשדפ"ע נשמט. [14]) כן הוא בדפ"ר, פיז' ובאסיל ואמ' אבל בדפ' וויניציא ובנו"ג הכחול.

אחאי[1] כי כוחלא[2] כשרה, פי' כגון הכוחל כשרה אבל שחורה כדיו טרפה[3], ככבדא כשרה (חולין שם)[4] שגוון הכבד קרוב הוא לגוון הכוחל, כביעתא טרפה (שם)[5] פי' לבנה כביצה[6] ויש מי שאומר כחלמון של ביצה[7] והדעת נוטה שהוא כמו חלמון של ביצה[8]. — (א"ב תרג' ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט', ל') וכחלת בצרידא עינהא). *[אחי"ה ר"ב הלך אחר גי' הספרים המשובשים וכ"ה במתורגמן שרש כחל ועיק' הגירסא בצדידה וכ"ה בערך צדד ובמתורגמן שרש צדד, ובפשיטה וכ"ה בל"ע صداد פרוש מין כוחל לעינים — וכנ"ה בתרג' ירמיה ד', ל' כי תקרעי בפוך ארי תכחלין בצדידה, תר"י א' לבראשית ו', ב' כי טובות הנה: ארום וכו' וכחלן ופקסן וכו', וכן בדרז"ל שבת צ"ד סע"ב וצ"ה רע"א תוספ' שבת ספ"י מ"ק ט': ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד כוחלת ופוקסת, שבת ס"ד סע"ב ירוש' גיטין ספ"ט דנ"ד סע"ד שלא תכחול ולא תפקוס, כתובות ד': מ"ק כ' סע"ב להיות כוחלת ולהיות פוקסת, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג, לא לכחול ולא לפקוס, ושם לא כוחלת ולא פוקסת. ב"ק כ"ו: כחול עיני וסימאה, קידושין כ"ד: שבת פ', עיי"ע בת מלך (ח"ב רי"א)[9], ירו' שבת פ"ח די"א: שכן אשה סומא באחת מעיניה כוחלת חבירתה, בכורו' פ"ז מ"ג עיי"ע חרם ו', נדה נ"ה סע"ב האי מאן דבעי דלסתמיה לעיניה ליכחול מארמאי ולוי אמר האי מאן דבעי דלימות ליכחול מארמאי ובירוש' ע"ז פ"ב ד"מ רע"ד מהו מיכחול מינהון רב אמר מאן דבעי מסתמיא אסתמי לוי אמר מאן דבעי לממת ימות וכו', ירושלמי ביצה פ"ד דס"ב סע"ג הדא קלוריתה שרי מישוף ומכחול מינה ביומא טבא. — ירו' שבת פ"ז ד"י. מכחיל . . להכחיל ט"ס עיי"ע בחל (ח"ב, ל"ו). ב"ר פצ"ח דרש חכלילי כחולות עיין ערך דרום. ברכות נ"ח. כחלינהו וגי' שאינה הגונה היא עיי"ע בטט (ח"ב, מ'.) וע' כבה, יומא ס"ט: כחלינהו עיי"ע כה ד' גירסת רבינו, פדר"א פכ"ב ופמ"ז ומכחלות עיניהן כזונות. — והשם כָּחָל כחול ולגי' הערוך כוחל וכ"ה בל"ס כוחלא וכ"ה בחולין מ"ז רע"ב עיין לעיל, ובגיטין ס"ט רע"א נשחוק תרתי מנתא כוחלא, תרג' אסתר שני א', ג' גובתא דכוחלא, וממנו מכחל מכחול עיין ערכם וש"נ הצורה עפ"י כ"י] —

כְּחָל (אולי מל"ע حلق, حلق בהפך האותיות ופי' דד הבהמה (Brust, Euter) בפ' כל הבשר (חולין ק"ט. במשנה) הכחל קורעו ומוציא את חלבו, ובפ' גיד השנה בגמ' ירך (שם צ"ז:) כחל בס'[10] וכחל מן המנין היכא דלא קרעיה ובשליה בהדי בישרא[11]) אמר רב יצחק בריה דרב משרשיא וכחל עצמו אסור למאי נפקא מיניה דאי נפל לתוך קדירה אסור ונאסר[12]). פי' הוא הדד של בהמה. *[אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמים עיין חולין ק"ט. והלאה ושם בלא"ר כחלא ק"י. תבשילא דכחלא, קי"א. כחלא תותי בשרא וכו' ויק"ר פכ"ב התרתי לך את הכחל ועיין חולין ק"ט: ושם הקבוץ כחלי וכ"ה שם ק"י. ושם בכנוי כחלינהו, ובדיני כחל עיין ש"ע יו"ד סי' צ'] —

כחל (= כוחלית לפע"ד שם לווי של אזוב על שם מקום כוחלית עיין בפנים ודעת רבינו מענין כחל א' וכחל ד') בפ"ק דסוכה בגמ' חבילי קש (י"ג.) ולא אזוב כחלית[14]) פירוש „אזוב שיש בו צבע כמו כוחל". *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ובדפו"ו כחול ובשדפ"ע כחל. וכגי' כ"י ו"ו איתא בפי' סד"ט לרה"ג לנגעים פי"ד מ"ו ומשם נעתק אות באות ולכן נ"ל כי נשמט מזה הערך הציון מנגעי' שם ולנכון הובא בע' אזביון (ח"א, ג') ושם גם פרה פי"א מ"ז ודע כי בנו"ג בנגעי' לא אזוב

---

[1]) כן הוא לנכון ברפ"ר ובכ"י ו"ו וכן מוכח מכ"י ה"ב רק שם בט"ס רב אמאי וכ"ה בדפ' אמי וצ"ל רב אחאי וכה"ג בה"ג הלכות טרפה וכ"ה בהרא"ש סימן י"ט ורי"ף גרס רב אחלאי אולי הוא כמו רב אחלי ואיתימא רב יחיאל שהביא יוחסין השלם (110) מפ"ק דעירובין וכונתו על עירובין י"ב סע"א ובד"ש בגמרא וברש"י איתא רב אהלי ובסד"ה גרס רב אהילאי, והיותר נ"ל כי גם ברי"ף צ"ל רב אחאי ובנו"ג אמר רבא ובדפוס פיזי וויניציא ובאסיל איתא בערוך בט"ס אמר רבא אמאי ונ"ל שנתערבו שתי נוסחאות רבא אחאי ואח"כ נשתבש אמאי. [2]) וכ"ה בה"ג בפירוש רגמ"ה כ"י חולין ברי"ף ורא"ש, ובנו"ג ככוחלא. [3]) והוא פירוש מן כדיותא טרפה בחולין שם וכ"ה בערך דיו אי ובפי' רגמ"ה לחולין (בקובץ כ"י אנגיילקא דף ש"ז:) רק שם בט"ס כי דיוטא וצ"ל כי דיותא. [4]) והיא מימרא דרב כהנא. [5]) והיא מימרא דרב סמא בריה דרבא: וכגון ביעתא ובה"ג: כגונא דביעתא. [6]) זה כפירוש בה"ג וז"ל שם כגונא דביעתא דחיורא כביעתא. [7]) כיוון על רגמ"ה שהוא פירוש בקובץ כ"י שם בזה"ל כגון ביעתא חלמון שבפנים ע"כ. וכן פירש הר"ן סביב לרי"ף. [8]) כן הוא לנכון בכ"י ו"ו. ורבינו מכריע בדעת עצמו כפי' רגמ"ה נגד בעל הלכות גדולות. [9]) ושם בשורה י"ד מלמטה צ"ל לקשט במקום לקשש. [10]) כן הוא לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ב"ר ובדפ"ע בט"ס בסוף! מחסרון ידיעת הקיצור בס' ובכ"י ה"ב איתא בפירוש בששים וכ"ה בנוסחי. [11]) וזה כגי' יש ספרים שהביאו התוספ' חולין שם ד"ה וכחל ולפנינו לי'. [12]) לי' לפנינו אבל עיין מ"ש חי' הרשב"א ד"ה א"ר יצחק. [13]) כן הוא בדפ"ר, ובדפ' וויניציא אזוב ולא אזוב כחלית ובדפוס פיזי ובאסיל אזוב ולא אזוביו ולא אזוב כחלית ובדפוס אמש' אזוב ולא אזוב יון ולא אזוב כחלי וכ"ה בנוסחי ושם כוחלי ועוד עיין בסוף הערך.

יון לא אזוב כוחלי לא אזוב רומי לא אזוב מדברית ובפירוש רה"ג איתא כחלת. ובפרה שם לפנינו (בוחלית) [צ"ל כוחלית] וכ"ה כוחלית בכ"י ש"ס לסוכה עיי"ע אזביון, וכ"ה במכילת' בא פרשה י"א ולא אזוב כחלית ולא אזוב מדברית וכו', ובספרי חקת פ' קכ"ד ופסק' קכ"ט כוחלית ובחולין ס"ב רע"ב כוחלית. ואצלי אין ספק כי כוחלית הוא שם מקום ויגיד עליו רעו אזוב יון, רומי(ת) מדברי(ת), ובאמת אי' בקידושין ס"ו. מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר וכיבש שם ס' כרכים ופירש"י כוחלית שם מדינה שבמדבר ע"כ וכבר שערתי בע' אזביון כי כוחלית בהפך האותיות Κιλικία, Cilicia באסיא קטנה והתואר cilicius וגם בן מתתיהו על הקדמוניות י"ג, י"ג, ה' ועל המלחמות א', ד', ג' העיד כי במחנה של ינאי המלך היו בעלי מלחמה הרבה ממחוז Κιλικία וזה סעד לספור של רז"ל בקידושין הנ"ל — אבל דעת רה"ג ואחריו של רבינו נתן כי כחלית הוא מצבע כוחל וקשה להולמה כי למה יכנה אזוב עפ"י הצבע ועוד עפ"י צבע של כוחל דווקא! — ובפי' רגמ"ה כ"י חולין שם (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שט"ז) מצאתי אזוב כוחלי פֵּירְשׁ ע"כ והוא לפע"ד לש"צ pers גרינליך - בלוי] —

כֹּחֶל (= כּוּחְלָא מע' כחל א' פי' בל"ם ובל"ע פוך ועוד בל"ע كحلى נפך (Karfunkel בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ד'.) ובר"ג דפ' החליל (סוכה נ"א: במאי בנייה באבני שישא כוכלה ומרמרא [1]). ובפ"ק דקדושין (י"ב סע"א) ההוא דקדיש [2]) באבנא דכוחלא, פירוש אבנים שדמותן כעין כוחל [3]). *[אחי"ה ופירש"י אבנא דכוחלא שיש שחור דומה לכחול ע"כ וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. אבל רש"י בב"ב פי' כוחלא שיש צבוע כעין כחול וכן פי' בסוכה ע"ש. אבל לפע"ד היא אבן אדומה מאוד והוא נפך וכן העתיק רס"ג נפך (שמות כ"ח, י"ח) كحلى וכנ"ה בשט"ר ס"פ ל"ח דן כוחלין וצ"ל כוחלי וכ"ה בתר' שה"ש ה', י"ד יהודה גליף על כחלי ובפסיקת' דרב טוביה (בהוצ' באבער 188) על נפך היה חקוק יהודה ובסמוך פי' נפך כחבלי וכבר הגיה המו"ל שצ"ל כחלי וכ"ה במתורגמן אולם מ"ש שהוא אבן אזמרגד קצת בלא דיוק הוא כי הוא אבן נפך כאמור, וכן העתיקו שבעים זקנים ἄνθραξ והוא carbunculus כמו שהעתיקה הפולגאטא ואחד הוא עם צדירא כמו שהעתיק הפשיטה והוא = פוּךְ, כוחל עיין ערך כחל א'] —

☞ כוחילנא (שם עוף) וכר נפחא (חולין ס"ב: בעל הערוך גרס גוחילנא ע"ש [4]).

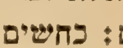
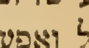
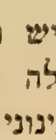
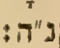
1 כָּחַשׁ (מל"מ ענין כפירה וכזב ובהפעיל פי' כזב והזים את העד lügen strafen, einen Zeugen des Alibi überführen) בפ' מרובה בסוף הלכה גנב עפ"י שנים וטבח ומכר על פיהן (כ"ק ע"ג:) עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו פירוש כגון דאתו בי תרי דאמרי פלוני הרג את הנפש והוכחשו דאתו אחריני ואמרי לא הרג והשתא הוו להו תרוויהו כיתות מוכחשות דבאכחשה לא אזלינן בתר עדות בתרא כדאמרינן (שם ע"ד:) תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני ואח"כ הוזמו דאתו אחריני ואמרי והלא עמנו הייתם וכו', נהרגין ולא אמרינן כיון דהוכחשו בטלה העדות וכשהוזמו על עדות בטלה הוזמו אלא הכחשה היינו תחלת הזמה אלא שלא נגמר והשתא הוא דנגמר כשהוזמו. ובהאשה פ"ב בכתובות בגמרא העדים שאמרו (כ'.) אין מזימין את העדים אלא בפניהם ומכחישין את העדים שלא בפניהם והזמה שלא בפניהם נהי דהזמה לא הויא הכחשא מיהת הויא. ובע' (זם) [זמם] יש מזה הענין. ובר"נ דפ' שנים אוחזין בטלית (ב"מ ג':) מה לפיו שכן אינו בהכחישה והזמה. פירוש „אם יודה שלויתי מפלוני מנה ביום פלוני במקום פלוני ויבאו עדים ויעידו כי שם היינו בו ביום באותו מקום שאמרת ולא לוית, [אתה ממנו כלום] אחר היה שלוה, או אם יאמרו לו אותו היום עמנו היית במקום פלוני רחוק מזה המקום יותר ממהלך יום והוא מכחישם אמרינן (שם) הודאת בעל דין כמאה עדים ואין העדין יכולין להכחישו ולא להזימו'. *[אחי"ה הועתק מפירוש ר"ח שהובא בשט"מ לב"מ שם ד"ה אשם וכן הוא בפירוש ר"ח בש"ס ווילנא. — וכנ"ה ב"ק ע"ד. מכחשי לא מתכחשי . . אתכחשי, שם: עדים שהוכחשו בנפש לוקין, סנה' פ"א: אתכחוש בבדיקות ולא אתכחוש בחקירות, כריתות י"א סע"ב מכחיש . . לא מכחיש, סנהדרין ס"ז: למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה. ב"ר ר"פ מ"ח אכחשה קרמה . . מפני מה את מכחישני לפני אמתי וכו'] —

---

[1]) כן הוא לפנינו בסוכה וכן הוא בכתב יד פי' בב"ב ד"ס צד ו'. ועי"ש שנויים ובכתב יד ליתא אמר רבה וכן ליתא בילקוט וכן מוכח מערך הנוכחי. [2]) בנו"ג ההוא גברא דאקדיש. [3]) כן הוא בדפ"ר פיזי ובאסיל ואמש' ובדפו"ו כחול. [4]) ח"ב רע"א.

2 כָּחַשׁ (מל"ם ענין דלת בשר ורזון abnehmen, abmagern) בפ' הכונס בגמ' כיצד משלמין (ב"ק נ"ט.) איכא בינייהו כחש גפנא [1]) ולא מסיימו פי' אלו היה סמדר זה נשאר בגפן עד שיגמרו ענבים ליבצר היה מכחיש ויונק לחלוחית העץ וכשאכלו סמדר נשאר כח העץ במקומו. *[אחי"ה וכזו השיטה הלך גם רש"י אבל מתשובת הגאונים שהובאה בשט"מ לב"ק שם ד"ה כחש נראה בהיפך דכחש גופנא ר"ל שמיד כשקטף זה אותו כשהוא סמדר הוכחש הגפן כי נסתתמו משקין המגיעין לחלוחית לענפיו — וכנ"ה בב"מ ק"א רע"ב ק"ד סע"ב כחשא דארעא. ושם הפעל אמרי אינשי כחשא ארעא ולא ליכחוש מרה. ב"מ ל"ד. כחש מחמת מלאכה כחש מחמת מכה. ב"ב קנ"ה: ליכחוש. סנה' צ"ה סע"א כחש חיליה. ב"ר ר"פ נ"ג דריש כחש מעשה זית (חבקוק ג', י"ז) על שרה: אותן המלאכים שבישרו את שרה האירו פניה כזית כוחשים היו אלא וכו' ובילקוט חבקוק רמז תקס"ה לי' אלא ושם: כחשים היו וכ"ה בילקוט וירא רמז צ"א וע"ש. ובפסיקתא רבתי פמ"ב איתא בקטוע. בהפעיל ואפעל יבמות ל"ד: יכחיש יופיה. שם צ"ז. אכחשוהו. ב"ק ל"ד. את מכחשת. מעילי י"ז. יכחיש או יבריא. סנהדרין פ"ד: הכחישה באבנים. ירוש' ב"ק ספ"ג ד"ג ע"ד הכחישו חמשים זוז. ירושלמי מ"ק רפ"א ד"פ. עמדה מלהכחיש. ריש אסת"ר דריש אחשורש . . שהכחיש ראשן של ישראל בצום ובתענית. ובהשאילה שבת כ"ב. ושם: אכחושי מצוה. והתואר ובינוני פעול כָּחוּשׁ יבמות צ"ז. חולין צ"ז. כְּחוּשָׁה ב"ק נ"ט. יומ' כ"ה: ובינוני פעיל כְּחִישׁ ב"ב. קנ"ה: ולנקבה ב"מ ק"ה: כחישא והקבוץ שם ק"ח: בכחישתא והשם כַּחַשׁ כַּהְשָׁא עיין לעיל ולנקבה כחישותא חולין צ"ג: בכורות מ"ה: יבמות צ"ז. ב"ב קנ"ה:] —

* כטספטיים (מין דג) ע"ז ל"ט. עיי"ע כספתיאס. וע' אכסיפתיאס (ח"א. פ"א:).

כִּי (לפי דעת ר"ב הוא אות יונית Chi, X ולפע"ד הוא אות יונית υ, Υ שנקרא' Ypsilon עיין בפנים) באלו מנחות פרק ששי דמנחות (מ"ג דע"ד:) כיצד מושחין כמין כי. ובהכרים פרק כ' [2]) דכלים (מ"ז) מחצלת שעשה לה קנים לאורכה טהורה וחכמים אומרים עד שיעשם [3]) כמין כי. ובפ"ק בכריתות בגמרא המפטם את השמן (ה':) ת"ר [4]) כיצד מושחין את המלכים כמין נזר והכהנים כמין כי [5]) מאי כמין כי אמר רב מנשיא בר גדא [6]) כמין כי יוני. פירוש יצק שמן על ראש אהרן וירד אילך ואילך כמין שתי טיפי מרגליות על זקנו (עיין כריתות והוריו' שם ושם. ילקוט תהלים רמז תתפ"ג) וזו צורתו: (א"ב אות יונית שתים ועשרים בסדר האותיות וצורתו שני קוים באלכסון בוקעים אחד לאחד בתוך). *[אחי"ה כונת ר"ב על אות יוני' שצורתה X אבל לפע"ד כונת רבינו נתן הוא על האות העשרים שצורתה Υ ולזו הצורה שוה הצורה שציינתי בפנים עפ"י כ"י ו"ו א'. רק צורת האות הנ"ל שוכבת וצורת האות היוני' אצלנו בספרים ובסדר האל"ף בי"ת עומדת זקופה. ודע כי זו הצורה באלפ"א בית"א היונים היא עפ"י כתיבה גדולה ומרובעת אבל באלפא ביתא קטנה נראה הצורה כזו υ ועם זו הצורה הקטנה עולה יפה מה שמצאתי בשאר כ"י ערוך ובראשונים כי בכ"י ה"ב אי' כזו: ובכתב יד ברעסלויא ובכתב ידליידען וקרוב לזו בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקבוץ כ"י אנגייליקא דף כ"ג:) וז"ל כי יוני אות היא כעין זה כו אבל בפי' רגמ"ה לכריתו' (בכ"י שם דף ק"ע:) איתא בזה"ל כמין כי יוני: ח כך מן המצח על גבי הראש עד העורף ע"כ וזו הצורה נסמנה בפירוש תוי"ט בכלים פ"כ מ"ז (עיין למטה בסמוך) וכן איתא בכ"י ערוך ו"ו ב' וכ"י פאריז כזו וכן ברש"י בכרית' שם רק שם בעגול כזה Ω אבל ברש"י בהוריות שם אי' בזה"ל ככף יוני כזה אך בכל הדפוסים הישנים לי' הציור ברש"י וגם בכ"י ש"ס הוריות אי' הגי' לנכון כי יוני ולא כבדפוסים כף יוני ונ"ל כי התוספות מנחו' ע"ה. ד"ה כמין כיוונו לזו הצורה ברש"י להוריות כי ז"ל התוספ' שם: (הובא בתוי"ט במנחו') כמין כי צייר בקונטרס כמין ט י ת ובפירושי חומש פי' גימל ויש מפרשים כמין נון או כמין כ' וכו' ע"כ. ודע כי כונתם על רש"י שמות כ"ט, ג' שפי' רש"י כמין כי שהיא עשויה כנו"ן שלנו ע"כ ובכ"י רש"י אצל הח' בערלינער (רש"י פ"ב) אי' פי' כמין כף יוונית שהיא עשויה כמו נון כפופה. ובכ"י אחר (שם) כמין גאם יוונית עשוייה כמין כף שלנו ע"כ. וברש"י ויקר' ב', ד' לא פירש מה הוא כי יוני.

[1]) בנו"ג גופנא. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ה"ב וב"ר ודפ"ר רק שם בט"ס פ"ב. ובשדפ"ע ובכירים פרק שני! [3]) בנו"ג שיעשה. [4]) כ"ה לנכון מאוד בכ"י ה"ב ובדפ"ע בבראשית רבה! כי מתחלה היו כתוב במקום ת"ר בט"ס ב"ר ופשטוהו כטעות בראשית רבה עיין הגיון שלמה זה הערך. [5]) בדפ"ר חסר מן כמין כי ראשון עד כמין כי שני. [6]) וכ"ה בהוריות י"ב. ובפי' סדי"ט לרה"ג לכלים שם וכ"ה ביוחסין השלם 166 ובכריתו' אי' רק: רב מנשי.

ובמנחות (ע״ד סע״ב) פירש״י שבלשונינו קורין לכף שלהן כי ע״כ וזה מסכים עם כ״י רש״י שמות שם (אצל בערלינער שם) שבלשונם קורין לכף שלהן כ״י ע״כ, ולפי עדות הר״ש לכלים פ״כ מ״ז היה כתוב כן בערוך ובפי׳ הגאון (ר״ל בפי׳ רה״ג) וז״ל שם: כמין כי פירש גאון וכן ערוך כף יונית וזה צורתו Γ ע״כ אך לפנינו בערוך לי׳ וכן לי׳ בפי׳ רה״ג והצורה היא צורת גמא יונית עיי״ע גם (ח״ב ש״ד). וכתוי״ט לכלים אחרי שהשיג על רע״ב הוסיף לומר בזה״ל אבל ראיתי שתי אלפא ביתא של היונים האחת גדולה ומרובעת והאחת קטנה והאות העשרים שבקטנה היא קרובה בצורתה לטית שלנו שצורתה של האות ההיא כזה ט אך בהגדולה האות השש עשרה היא כזה ח ע״כ וראיתי בדברי הרב תוי״ט קצת אמת כי ראש דברו אמת וכיון לנכון על אות υ שהיא באלפא ביתא קטנה היונים הצורה כצורת טי״ת בפרט בכתב רש״י אבל צורת ח שכתב תוי״ט דומה לאות יונית הנקראה באלפא ביתא גדולה Π Pi והוא האות השש עשרה וא״כ לפי זה הוצרכנו להגיה בכל מקום כמין פ י במקום כמין כי אבל בלי תקון זה נ״כ יש להסביר מובן „כי יונות" ומחצינן דיבוריה דפי׳ תוי״ט כי לפע״ד ברור שכונת הש״ס היתה על אות יונית υ באלפא ביתא קטנה או על אותה האות Υ באלפא ביתא גדולה וזו השש עשרה משתמש תנועת הנשימה (Hauchlaut) וזה קרוב למבטא של כִּי (c)hi ואם נשים עין חודרת על ציורי כ״י ערוך ויתר הציורים הנ״ל אז נוכח ברור כשמש כי תמונתם דומה ממש לצורת אות υ וצורת כ״י ו״ו א׳ לבד דומה לאותה האות באלפא ביתא הגדול רק בשכיבות שונות ומובדלות זו מזו ולזה הפי׳ תתכן פי׳ כ״י רגמ״ה לבריתו׳ הנ״ל. זה נ״ל ברור אחר חקירה רבה. ובדפ״ע לי׳ הצורה וכן לי׳ בתוספ׳ מנחות שהביאו פירוש רבינו] —

כִּי (מל״ט מלת הטעם והענין בהוראות שונות עיין אוצרי השרשים והעתקתה (denn, wenn, als משמש בדי׳ לשונות (תענית ט׳. וש״נ) כבר פירשנו בערך אי. *[אחי״ה עיי״ע אי ב׳ (ח״א, ס״ה). וכנ״ה הרבה בנתינת הטעם בהוראת כאשר בעת להגביל הזמן והאופן עיין הדוגמאות ברכות ו׳: שבת נ״ו. ק״מ. עירובין כ״ב. מ״ח סע״ב. ר״ה ט״ז. יומא ע״א. מגילה ה׳. ו׳. תענית ח׳: חגיגה ד׳: ה׳. ט״ו: מ״ק כ״ה: יבמות י״ד רע״א. כתובות י״ז. נ״ד. קידושין ע״ד. גיטין מ״ז. נ״ד: סוטה מ״ח. ב״ק ס״ז סע״ב צ״ה: ב״מ ס״ב. ב״ב כ״א. חולין ק״י רע״א. הוריו׳ י״ב. ועוד הרבה ובירושלמי איתא לפעמים כיי ד״מ ירו׳ סנה׳ ספ״ז דכ״ה ע״ד כיי יתבון למיכל. ובאותיות השמוש: מכי ברכות ב׳ לכי שבת ד׳ רע״א וש״נ ובוי״ו לסימן השאלה וכי ברכו׳ כ״ב. שבת ד׳. כ״ב. עירובין ל״ב. צ״ב רע״א וש״נ. יומא ז׳. תענית ט׳. יבמות מ״ו סע״א וש״נ, כתובות ל״ו: גיטין פ״א. סוטה י״ד. ב״ק מ״ד. חולין צ״ב. ק״א: ועוד הרבה. ועוד ענין כי כמו כְּ הדמיון ד״מ שבת ק״מ. כי הא. שם: כי האי תנא. ב״ק מ״ו. לכי הא דאתמר. פסחים קי״ז. כי הא דרבה. תענית כ״ג. כי היכי. ב״ק מ״ה: ס״ט. צ״ט: כי האי גוונא. מ״ק כ״ח. כי ריבדא. ב״ק צ״ח. כי כשורה. סוטה ל״ו: כי סיד. קידוש׳ ס׳. כי שרגא. פ״א. כי האידנא. חולין ס׳. כי אתריה. שם צ״ז סע״ב כי מיא. הוריות י״ג: כי לדידן. ירושלמי יבמות ס״פ י״ד דט״ז. כי חיה. — ירוש׳ עירובין פ״ו דכ״ג ע״ג כי דמר צ״ל כיי עיין ערכו] —

* כִּי (בהשמטת הנו״ן במקום כֵּן. כֵּין (כמו דִּי במקום דֵּין) פי׳ בזה האופן (also, so, auf diese Art לרוב בצירוף לא ואחריו מלת אלא שקלים פ״א מ״ד. ב״ק פ״ג מי״א. יבמות פ״ח מ״ד. שמ״ר פ״ט לא כי אלא וכו׳. וביבמות שם מ״ג דע״ו: חסר אלא ובירוש׳ חגיגה פ״ב דע״ז: חסר לא ואי׳: וכי היה המעשה פירוש כן היה המעשה. ובקהל״ר פ׳ טוב אחרית אי׳ בפירוש וכן היה מעשה ובילק׳ קהלת רמז תתקע״ד: וכך וכו׳. ובד׳ זיטאמיר הגי׳ בט״ס ובי וצ״ל וכי לא כי תני בטענת בריא דאיכא למטעי עיין כללי גמרא למהר״י קארו על הליכות עולם יבין שמועה ק״ח:

☞ כְּיִי (פי׳ כמו כְּהִי = כההיא עיי״ע יִ wie (das ברכות דירושלמי פ׳ מי שמתו (ירוש׳ ברכות פ״ג) כיי דמר רב זעירא פירוש כהאי. *[אחי״ה בירו׳ שם לא מצאתי כי אם בירו׳ פ״א ד״ג. כיי דר׳ זעירא. ובירוש׳ ברכות פ״ב דע״ג כיי דמר רב יוחנן. ושם פ״ג ד״ו: כיי דאמר יודה בן פזי. ושם סוף העמוד כיי דתנינן תמן. ושם ד״ו סע״ד לפי גי׳ מהרש״ם אתיא כיי דאמר ר׳ חנינא. ועיי״ע יי. ויש להוסיף ירו׳ עירובין דכ״ג רע״א כיי דמר ר׳ יעקב. אבל בירושלמי עירובין שם ע״ג כי וצ״ל כיי עיי״ע כי ג׳. ונתקצר מן כְּ׳ והיא ולא כדעת ר״ב כי מלת האי לי׳ בירוש׳] —

* כִּיּוֹר (מל״ט שם כלי לרחיצה (Waschbecken יומא כ״ה: ל״ז. זבחים כ׳. ובלשון תרגום כִּיּוֹרָא אונקלס לשמות ל׳, י״ח. כ״ח; ל״א, ט׳ והקבוץ כִּיּוֹרַיָּא תרגום מ״א ז׳, מ׳.

* כָּיֵיל, כַּיָּיל, כַּיְלָא עיי״ע כל ו׳. וש״נ.

* כִּילָה (Himmelbett) עיי"ע כל ה', וש"נ כילתא כִּילְיוֹן.

* כִּילוּ (נתקצר מן כִּי אִילוּ, כְּאִילוּ als ob, als wenn עיי"ע אִלּוּ, אִילוּ) רק בירושלמי עיין ירו' עירובין רפ"ה דכ"ב: ורפ"ז דכ"ד: ירו' יבמות פ"ח ד"ט. ירושלמי נזיר ספ"ו דנ"ה ע"ג, ירושלמי סנהדרין פ"א די"ט: ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: ירושלמי ערל' פ"א ד"ס: ושם פ"ב דס"ב: ירושל' נזיר פ"ו דנ"ה ע"ג וירו' תרומ' רפ"י דמ"ז. כילו בצל וכו', ובחולין צ"ז. איתא כאילו, ובירושלמי עירובין פ"א די"ט. כילו הוא למעלן . . כילו היא למטן, ושם קודם מעט גם: כאילו היא למעלן . . כאילו היא למטה.

* כִּילִי (בל"י χιλία אלף tausend) בפסיקא דרב כהנא (בחדש השלישי צד ק"ז:) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים ס"ח, י"ח) א"ר תנחום בר חנילאי עד מקום (שהספיטם) [שהספיסטם] יכול לחשב (בלי פלי ארין מילי מיליארין) [צ"ל כילי כיליאדין מילי מיליארין] כ"ה בגי' המעריך ללונזאנו ערך כילי ופי' אלף אלפים וכיון על ל"י הנ"ל ותיבות מילי מיליארין הן ל"ר mille, milliarium אבל יותר נ"ל כגי' כ"י אקספורד מירי אדון שצ"ל מיריאדון רק צ"ל מירי מיריאדון כמו בראש המאמר כילי כיליאדון ובל"י הוא χιλία χιλιαδῶν μυρία μυριαδῶν פי' אלף אלפים ורבוא רבאות ועיין עוד מ"ש ר"ש באבער בפסיק' שם כי האריך וש"נ שבושי הגירסאות בפסיקת' רבתי פכ"א וילק' תהלים רמז תשצ"ו, כי בפ"ר איתא כי לי אדם ובילקוט מילי מליא רין!

* כיליאדון (χιλιαδῶν) עיי"ע הקודם.

* כִּילוּפוּס (מל"י χαλεπός hart, böse, streng) פסיקת' רבתי פכ"ג בנוהג שבעולם מלך בשו"ד (כשהן) [כשהוא] כילופוס אומר לעבדיו עשו עמכם יום אחד ועמי ששת ימים אבל הקב"ה אינו כן וכו', ובד"פ אי' כילסופים, והח' פריעדמאן הגיה פלמטוס והנכון כמו שנסחתי ומל"י הנ"ל וכן דעת החי' לעווי.

* כִּימָה, כֵּינִי, כִּים, כִּיסָא, כִּיסָנִין, כֵּיף, כֵּיפָה, כִּיפָּה עיין ערכים אלה בלי יו"ד כמסודר בערוך.

כַּיֵּיר (מל"פ نگاريدن שעיקרו מל' צענד kere פי' עשה ציורים mahlen עיין וואולירס II, 1342 ופערלעס עט"ש 59) בפרק כל הצלמים (ע"ז מ"ז:) ג' אבנים הן . . סיידה וכיירה לשום ע"ז וחידש נ ו ט ל [1]) מה שחידש [2]). בפרק שור שנגח את הפרה בגמ' בור של שני שותפין (ב"ק נ"א סע"א) ובא אחד וסייד [3]) וכייר [4]) אחרון חייב. בפ' חזקת הבתים בגמ' במה דברים (ב"ב נ"ג:) המוציא פלטורין בנכסי הגר וסד בהן סיוד אחד או כיור אחד קנאו. פי' „סיוד בסיד, כיור שצייר בה ציור אחד בכותל מן הסיד או על שמי קורה כמו שעושין בפלטין" [5]). ואנכי [6]) יושב בבית ארזים (ש"ב ז', ב') תרג' כיורי ארזים. ספון [7]) בארז (ירמיה כ"ב, י"ד) תרג' ומטליל בכיורי ארזיא. בבתיכם ספונים (חגי א', ד') תרג' בבתיא דמטללן בכיורי ארזא [8]). — (א"ב בנוסחאות כתוב כייד). *[אחי"ה עיין לעיל השנויים ועיקר הגי' ברי"ש וכ"ה לנכון בב"ר פכ"ח ועשה לו חופה סיידה וכיירה וציירה, אבל באיכ"ר פ' כלה בט"ס וכיידה. תוספתא סוטה פ"ח כ"י אירפ' (בהוצ' צוקמ') על הסיד כתובה כיצד כיידוהו וסיידוהו בסיד וכתבו עליו (ובנו"ג כידוהו). תוספת' ב"ב ספ"ב אין מסיידין ואין מכיירין לקח בית . . מסויידת ומכויירת (כ"ה בכ"י אירפורט) — ירו' ב"מ רפ"ט די"ב. כייר ט"ס עיי"ע בייר (ח"ב נ"ז:) והשם כִּיּוּר מידות פ"ד, מ"ו אמה כיור, והקבוץ כִּיּוּרֵי תרג' ש"ב ז', ז', דה"י א' י"ז א', ו'. וגזרתו מל"פ הנ"ל כי נ' = ن הוא רק אות השמוש. והראיה כי תמורת זו המלה הפרסי' איתא ג"כ پیکر פי' צורה מפעל הנ"ל ואותיות פי پی שמושיות הן. וא"כ נרדף כייר עם צייר ואולי במקום סייד בקצת מקומות הנ"ל עיקר הגי' כגי' כ"י ו"ו ופי' ר"ח כ"י הנ"ל סייר והוא כל"ע صار פי' ממש צייר. ולדעת החי' ברילל (יאהרב' א', 214) כייר הוא לשון צינד zimmern, âkar] —

☞ כים כיסי בבלייתא (שבת קמ"ז.) עיי"ע כש [9]) כי כן גרס בעל הערוך.

---

[1]) לי' בטעות בדפ"ר. [2]) וכ"ה בירוש' ובריי"ף ובראי"ש ובכ"י מי וגי' וכיירה אי' ג"כ במשניות חוץ מרפ' וויניציא ריווא ומנטובה שהדפיסו כמו שלפנינו סיידה וכיידה לשם ע"ז נוטל מה שסייד וכייד וכגי' רבינו כ"ה בפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגי' דף ל'.) רק שם ס י י ר ה בריי"ש וכ"ה בכ"י ו"ו בציון הבא. [3]) בכ"י ו"ו וסייר. [4]) בנו"ג וכייד אבל בחי' הרשב"א לפי הציון בשט"מ שם אי' בריי"ש. [5]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ושם לי' מלת או. ובפירשב"ם כיור: ציורין מחוקין על הקיר ע"כ ור' יהונתן פי' כן על סיוד עיין בשט"מ ב"ב שם, ובכ"י ש"ס גטעות כיוד בדל"ת וכ"ה בדפ' לבוב תרל"ז ובראי"ש בדפוסים הישנים. [6]) בפסוק אי' אנכי. [7]) בפסוק אי' וספון. [8]) ובעל תוי"ט לע"ז פ"ג מ"ז הביא רק תרגי' ש"ב הנ"ל וסיים „ואחרים כן" וכיון על שער ציונים בערך הנוכחי ולא ירדתי לסוף דעתו של הגרי"ב בהפשב"ע ע"ש. [9]) כש ז'.

* כִּירָא, כִּירָה, כִּירִי עיי"ע כר.

* כּוּשׁ, כִּישׁ, כִּישָׁא עיי"ע כש.

כ' (כנה הוא עיקרו כדכתיב (ישעיה מ"ד, ה') ובשם ישראל יכנה, כי לא ידעתי אכנה (איוב ל"ב כ"ב), בפ' ד' מיתות בכל יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסה את יוסה (סנהדרין נ"ו רע"א במשנה). גמר' (שם ס'.) אמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך את השם בן ד' אותיות לאפוקי בן שתי אותיות דלא וכו', פי' חכמים הקדושים כינו השם וקראו אותו יוסה לפי שיוסה ארבע אותיות ושלש אותיות מהן הן אותיות של שם לפיכך כינו אותו ביוסה שהוא ד' אותיות לאפוקי בן ב' אותיות כגון יה. פ"א [יוסי גרסינן] [1]) שלש אותיות של יוסי בגימטריא כ"ו וכן השם. *[אחי"ה על גוף הענין וגי' יוסה או יוסי כבר הארכתי בערך יוסה (יוסי) ע"ש. ועתה באתי להעיר על סדר ערך הנוכחי, ודע כי בכל כ"י ודפוסים הישנים איתא בערוך קודם ע' ככא הערך הנוכחי נסדר תחת דבור המתחיל כ. ואצלי אין כל ספק כי כונת רבינו היתה לבאר את מאמר המשנה יכה יוסה וכו', ולכן הציג בתחלת הערך האות כ ודעתו שהשרש כך והלך לשטתו להחזיק לפעמים אות אחת בשרש (עיין מבוא X) אבל איזה כותב טעה לחשוב כי כונת רבינו היתה לבאר מלת בכינוי יכה וכו'. לכן הביא פנימה ההערה כנה הוא עיקרו וכו' עד אכנה, וכן הבין הענין הרב מוספיא לכן הרכיב זה הערך עם ע' כן ד' ואחריו נמשך רמ"ל בלי דיוק. והשרש מזה הערך הוא נכה ואולי איזה כותב הגיה כן בגליון כזה: „נכה הוא עיקרו" ונשתבש אח"כ למלת כנה והוסיף ראיות כדכתיב ובשם ישראל יכנה וכו'. והובא פנימה ובין כך ובין כך יש למחוק שורה ראשונה מן כנה עד אכנה ומעולם לא כתב רבינו ככה דאל"כ מדוע לא היה כללו בע' כן ד', ודו"ק] —

* כַּךְ (מלת הפעול נתקצר מל"ט כָּכָה פי' בזה האופן (so, auf diese Weise הרבה בש"ס ברכות ל"א. ל"ד: שבת כ"ה: ב"ק ס"א. סנהדר' פ"ט: אבות פ"ד מ"ה, ושם פ"ו, מ"ד, כריתות ט"ו: ב"ר ר"פ מ"ח, איכ"ר פ' על אלה, כתובות ס"ה. (ובירו' כתובות ספ"ה ד"ל רע"ג אי' באותו הסיפור: ככה בל"מ). כשם . . כך ירושל' חלה פ"א דנ"ז: ירו' סוטה פ"א דט"ז ע"ד. בין כך ובין כך נדרים ס"ג. אסת"ר פ' ויבז. כך וכך ר"ה י"ח: לְכַךְ אבות ב', ח', סנהדרין י"א. במד"ר פ"ד לכך נאמר, ושם שלכך כתב. טהרות פ"ו מ"ו. מ"ז. מ"ח לכך ולכך ובענין כה וככה עיין סוטה ל"ג רע"ב וכללי גמרא להר"י קארו על הליכות עולם יבין שמועה דף ק"ג:

כֻּכָּא (= כּוּכָּא לדעת רבינו גומא א"כ מל"ע ופ' كوخ פי' ענין חפירה בארץ ולפע"ד מל"פ كاك = בל"ע كعك ובל"ם כּוּכא Kuchen) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ז סע"ב) מאי טרקונין אמר רב יוסף [2]) כוכא [3]) דארעא פי' עושה גומא בכירה כמו שפירשנו בענין יורות הערביים [4]) ומערב קמח ומים בתוכה ומשליך [5]) באותה גומא. *[אחי"ה וכן פירש"י כובא דארעא בברכות שם אולם לפי פירושו צ"ל כוכא כגי' הערוך. ועוד עיי"ע (ככ:) [כוכא]. — ומ"ש רבינו כאן ומערב קמח ומים ומשליך באותה גומא מסכים עם מ"ש בערך טרקנין: כּוּכָּא דארעא פי' הוא גובלא שאופין על הארץ ולא בתנור ע"כ, ומ"ש כאן עושין גומא בכירה ובערך הנ"ל כתב ולא בתנור קצת צ"ע או אולי יש לחלק בין תנור לכירה עיין המפרשים בריש פ"ה דכלים וע' כפח, ורש"י בשבת ל"ח: וא"כ כוכא דארעא לפי פיר' הערוך ורש"י הוא מאפה או גובלא שנאפה בגומא בארץ ולא על התנור. אבל לפע"ד נכון יותר לנזור המלה מל"ע פ' וסו' הנ"ל שענינו חלות רקיקין ולביבות וכן נקראו ביתר לשונות עיין אוצ"מ של אדעלונג שרש Kuchen ועוד עיי"ע כעך. ויען שהוא רק גובלא בעלמא לכן מברכינן על כוכא דארעא בורא מיני מזונות ברכות ל"ח רע"א וע"ש היטב וכן בחי' הרשב"א ואו"ז שהבאתי בערך טרקנין] —

כַּכָּא (פי' שן הלחי כלומר מכתש Backzahn ועוד שן בכלל ומה שדומה לשן מל"ע حاكّة פי' שינים) בפרק ערבי פסחים בגמ' אפילו עני שבישראל (קי"ג רע"א) לא תעקר ככא פי' [6]) זה המכתש שבפה הנקרא בלשון ישמעאל אלצרם (?) ואלטואחן [7]) כדכתיב (קהלת י"ב, ג') ובטלו הטוחנות אם יכאיבך גלגל עמו עד שינוח ואל

---

[1]) עיין בענין שתי גירסאות מ"ש בערך יוסה. [2]) עיי"ע טרקנין וש"נ חלופי הגירסאות. [3]) וכ"ה בערך הנ"ל ובנו"ג כובא. [4]) עיי"ע יורה. [5]) לי' בכ"י ה"ב וקצת נראה שמיותרין הן. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ה, ובכ"י ו"ו א' ואלטחין וגם זה נכון עיין סוף הע' וכמ"ש. ובכ"י ו"ו ב' ובדפ"ר ופיז' ובאז' ואמ' ואלטאחון ובכ"י ה"ב ואלטאחונא, ובדפ' וויניציא אלטחון ובכל דפוסים בלא וי"ו ובכל כ"י בוי"ו.

תעקרנו ולא [1]) תקוני [2]) בחיויא אם נגלה לך שיש נחש בחור מחורי חצרך אל תקנא בו ותהי משתדל להורגו כי בראותו אותך שאתה מחכה לו ומסבב עליו שמא ישופך פתאם, וכן הגוי [3]) — אשא בשרי בשני (איוב י״ג, י״ד) תרגומו אטול בשרי בככאי. בס״ג דפ׳ אחד דיני ממונות (סנהדרין ל״ט.) זיל מני [4]) ככיך [5]) ושיניך כמה הוו. בפרק כל המנחות בגמ׳ והייב על לישתה (מנחות נ״ז.) ובס״ג דפ׳ אמר ר״ע (שבת פ״ט סע״ב) חזי לככי [6]). בפ׳ גט פשוט בגמ׳ כתוב בו מלמעלה (ב״ב קס״ז.) ההוא שטרא דהוה כתיב ביה תולתא בפרדיסא אזל איהו מחקיה לככיה [7]) דבית ושוויה ופרדיסא פי׳ מחק השינים של ב׳ של מעלה ושל מטה. *[אחי״ה וכן הוא בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב רק שם ליתא לככיה. וכנ״ה בגיטין ס״א. לככא וכו׳ פי׳ חולי השינים עיי״ע תם א׳. ב״ק צ״ב: שיתין תכלי מטייה לככא וכו׳, עיי״ע תכל ג׳. מ״ק כ״ח: גוד גרמא מככא וכו׳, עיי״ע גד ב׳ (ח״ב, רל״ה:). והקבוץ ברכות נ״ו. ב״מ מ״ב: ע״ז כ״ח. חולין נ״ט סע״ב ככי ושיני. ובכ״י מ׳ ברכות שם תרין בנאי צ״ל תרי ככאי ובב״נ ובכתב יד פ׳ תרי ככי עיין ד״ס ברכות צד קנ״ד: חולין קכ״ז. מני ככיך. תרגום ירושלמי א׳ בראשית כ״ה, כ״ה שינין וככין, ותרגום שני רשעים (תהלים ג׳, ח׳) כַּכֵּי דרשיעי, ובטלו הטוחנות (קהלת י״ב, ג׳) תרג׳ ויתבטלון כַּכֵּי פומך. ופירש״י הטוחנות אלו השינים ע״כ וכן פי׳ ראב״ע. ונקראו כן על שם טחינת ושחיקת המאכלים ע״י השינים והם שיני הלחי Backzähne וכן לועז עהק״צ שנ״ב ככי: בקצי״ן בלא״ש ע״כ והטיב לועז רש״י בברכו׳ נ״ו, ד״ה ככי שינים הפנימיות שקורין משילאר״י ע״כ, והוא ל״צ machelière ובלאי״ט mascellare ועיין הלע״ז ברש״י בכורות ל״ז סע״א ד״ה הפנימיות ושם ל״ט. ד״ה מתאימות מיינשליר״ש ובתוספ׳ ע״ז כ״ח. ד״ה ככי: מישאלי״ס וצ״ל מישאליר״ס, וע״ש היטב במה שהשיגו על לעז של רש״י ומרפא לשון לרמ״ל שם שהגין בעד רש״י. ויען שכותשין ושוחקין השנים הפנימיות את המאכל לכן נקראו שני הלחי בלשון עברי החדשה מכתש וכן הבין התרג׳ את המכתש אשר בלחי (שופטים ט״ו, ט״ו) ית ככא דבלועא עפ״י ני׳ הרד״ק שם (ובשרשים ע׳ כתש בט״ס בבא וצ״ל ככא) וכן פירשו בב״ר פצ״ח שני המקומות לחי ומכתש ע״ש. וזה מה שבאר רבינו (עפ״י פי׳ ר״ח כאמור) ככי של פסחים על ידי מכתש שבפה וע״י מלות ערביות אלצרם ואלטואחן, והנה זה האחרון הוא בלי ספק ל״ע طواحن והוא קבוץ מן طاحنة פי׳ שן טוחנת והיינו שן הלחי ועוד ענינו ממש מכתש Mühle. אבל מלת אלצרם קשה להבין ועלה בדעתי לומר כי אולי הוא מל״ע صارم = צארם ובה״א הידיעה אלצארם פירוש חרב חד וא״כ נקראו כן השנים החדות הטוחנות את המאכל וקצת ראיה מצאתי במ״ש הרד״ק שופטים שם בזה״ל בנוסחא אחרת מצאתי רומזא דבלעא ולא ידעתי מה ע״כ ולפע״ד הוא מל״ע رميض סכין חד. אבל יותר נ״ל בדברי הערוך להגיה אלצרם בסמך והוא בל״ע الضرس שן טוחנת והיינו שן הלחי Backzahn ונרדף עם طواحن והיינו מ״ש שתי מלות ערביות יחדיו בוי״ו החבור כגי׳ כל כ״י ערוך. וגם עצם הוראת ככא מל״ע حك = هك ענינו טחן, שחק, וכתש וממנו حاكة שן] —

כֹּכָב (= כּוֹכָב מל״מ Planet, Stern) בפ׳ הרואה בגמ׳ על הזיקים (ברכות נ״ח סע״ב) מאי זיקים אמר שמואל כוכבא דשביט פירוש הכוכב הנראה בשמים ינתר ממקום למקום כמו שובט בשבט ומוריד השבט על המקום שמכה בו לפיכך נקרא שביט וזה הכוכב שמו זיקים דגרסינן בתלמוד ירושלי׳ (פ״ט די״ג ע״ג) אמר שמואל אין עבר זיקא בכסיל מחריב את העולם והאי דמיתחמי עבר ולא עבר אלא לעיל מיניה או לרע מיניה [8]). פ״א בע׳ זק. *[אחי״ה עיי״ע זק א׳ וע׳ שבט. ועוד נקרא כוכב: מערקור Mercur עיין שבת קנ״ו. האי מאן דבכוכב יהא גבר נהיר וחכים יהא [9]) משום דספרא דחמה הוא וממושג היוניים בא לרז״ל דמיון זה כי Mercurius, Hermes הוא המכריז κῆρυξ שסופר ומכריז הילוכו ותקופות העולם עיין קרייצער

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ובנוסחאותינו אבל בדפ״ע ואל. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ע תיקני ובנו״ג תקנא וכ״ה בפי׳ ר״ח וכן מוכח מפי׳ רבינו ואם גי׳ הכ״י ו״ו עיקר אז צ״ל תקונני מלשון קנה קפוז (ישעיה ל״ה, ט״ו) פי׳ דר ועשה קן לו. [3]) קצת מזה הפירוש אי׳ בפי׳ ר״ח לפסחים וז״ל פירוש ככא המכתש והוא אל צרם בלשון ישמעאל וכדכתי׳ (קהלת שם) ובטלו הטוחנות כי מיעטו כלומר אם יכאב לך אל תעקרהו שמא תכחש עיניך ואל תקנא בחיויא ולא בארמאה שמא יפגעו בך ע״כ. [4]) בנו״ג אימא לי ובכ״י מ׳ אימא לי איזי. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו, ובדפ״ע כיכיך. [6]) בשבת לככא ובמנחו׳ בטעות לבבא וצ״ל לככא וכ״ה בערך קלד עפ״י כ״י ע״ש וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י (בקובץ כ״י אנגיילקא דף י״ב:) לככא דאקלידא שן של מפתח של עץ שמנקבין בו נקב כ״ש ומכניסין בו עץ קטן כעין שן ע״כ. [7]) וכ״ה בכ״י ש״ס ה׳: לככיה ובכ״י מ׳ לבבי וצ״ל לככי ובנו״ג לגגיה. [8]) בנו״ג קצת בלשון אריכות יותר וריש המאמר איתא ג״כ בבבלי ברכות שם. [9]) כ״ה לנכון בכתב יד ש״ס.

זימבאליק ח"ג, 288. ובלשון נקבה כוכבת, ובלא"ר כּוֹכַבְתָּא נקרא כן כוכב הנוגה שהוא מזל Venus וכ"ה בל"ס כּוֹכְבָא מדנה. ילק' ירמיה ס' רמז רע"ו בשם פסיק' רבתי מלאכת השמים (ירמיה ז׳, י״ח) זו היא הכוכבת . . והיו מכוונים אותו כנגד המזרח שכשתעלה הכוכבת וכו', ובפסיקתא רבתי פ' ל"א בטעות הכוכבים וצ"ל הכוכבת וכן תרג' כוכבת שמיא. ובפסיק' שם: כך היו בני ישראל (לכוכבים) [צ"ל לכוכבת] בפרסום ולא במטמונים [1]). ירוש' ברכות רפ"א ד"ב: ובלחוד דיתחמון תלת כוכבים דדמן חדא כוכבתא כ"ה לפי גי' המהרש"ס ולזה מסכים גי' הר"ן ס"פ במה מדליקין הובא באה"צ למהרז"ף וז"ל בר"ן הגי' ובלבד דיתחמון תלתא כוכבים כחדא כוכבתא וע"ש פירושו ובתוס' שם. ובירושלמי שם ע"ג הדא איילתא דשחרא מאן דאמר כוכבתא ד צ פ ר א היא ט ע י [2]) זמנין היא דמקדמא וזמנין היא דמאחרא וכ"ה בירושל' יומא רפ"ג ד"מ: וגם שם לי' מלת דצפרא. ולנכון אי' בב"ר פ"נ אם יאמר לך אדם הדא כוכבתא דצפרא איילתא דשחרא שקרן הוא פעמים פוחתת ופעמים שהיא מוספת. ירוש' סוכה רפ"ב דנ"ב ע"ד ובבלי כ"ב: כוכבי חמה ע"ש פירש"י ומה שדרשו עוד רז"ל בענין כוכב והקבוץ כוכבים (כּכבים), כוכבי (כֹּכָבֵי) עיין ברכות י', ל"ב: נ"ט: פסחים צ"ג: צ"ד, קי"ח: מ"ק ט"ז, חגיגה י"ב: כ"ה סע"ב, סנה' ל"ט, ע"ז כ"ט. — ב"ר פ"נ עבודת כוכבים והרבה פעמים עכו"ם והוא כידוע ר"ת עובדי כוכבים ומזלות. ועוד כוכבא שם מקום פסיקת' דרב כהנא פ' את קרבני לחמי (צד נ״ט:) ר' דוסתאי מן כובכא וצ"ל כוכבא עיין ר"ש באבער שם וכ"ה בפסיקת' רבתי פט"ז ובילקוט משלי פי"ג אי' ר' דוסתאי מבי ישבאב ובילקוט משלי שם רמז תתק"ן בלי שם מקום והוא kaukab עיין גיאגרפיא לנייבויער 269 ותבואת הארץ לשווארץ צ"ג. — בר כוכבא עיי"ע בן כוזיבה] —

ככב (= כַּכָּבָא בל"י ורו' κακκάβη ,cacabus פי' טיגון, קדירה Tiegel, Topf) בסוף ה ג ד ה [3]) דפרק השוכר את הפועלין (בבא מציעא פ״ו סע״א) בתי הניפי לך במניפיך [4]) ואתן לך ככבין דנרד, פירוש בל' יון [5]) קורין לקדירה ככבי. — (א"ב וכן בל"ר ובנוסחאות כתוב ככרין). *[אחי"ה ובדפ"ר פיז' באזיל ואמ' הגי' ככבו ואולי צ"ל ככבו והוא ל"ר caucos ובל"י אמצ' καῦκα גביע וקערה, ומלת ככרין של נוסח' פירוש רש"י אגודות] —

(ככדיתא) [כַּכָּרִיתָא] (בלש' סורי נפת וגרדף עם כבריתא ג"כ מל"ס עיי"ע Honigseim, Wabe) כי נפת תטפנה [שפתי זרה] (משלי ה׳, ג׳) תרג' מטול (דככריתא) [דככריתא] מנטפן סיפוותא דנוכריתא. נפש שבעה תבוס נפת (שם כ״ז, ז׳) תרגום נפשא דשבעה דיישא ככריתא. — (א"ב ככריתא כתוב). *[אחי"ה ודע כי בדבור המתחיל כתוב בכ"י הב"ר וג"נ כ כ ר י ת א וכן מוכח מכ"י ו"ו רק שם כבריתא אבל סדר האותיות יורה על גי' ככריתא וכ"ה בל"ס ועיין אוהב גר לרשד"ל צד ק"י והביא גי' הערוך ככדיתא ולא ראה גי' הכ"י כי שם באמת ככריתא ובנו"ג כבריתא בתרג' וכן בכ"י תרגום משלי כ"ז, ז' כגי' הערוך דיישא כבריתא (או ככריתא) ובדפוסים בטעות רישא בכריתא. ובמתורגמן בשרש ככד ג"כ כגי' הערוך בדפוסים ככדיתא. ובפשיטא מצויה הרבה ככריתא ברי"ש עיין הדוגמאות באו"ט לקאסטיללוס I, 394] —

כַּכִּיָא [6]) (לפע"ד מל"פ كاكيا קורי עכביש וחוט דק דומה להם Spinngewebe, dünner Faden) בסוף כל כלי בעלי בתים פי"ז בכלים (מי״ז) ושפופרת הקנה שחתכה לקבלה טהורה עד שיוציא כל הככיי. פי' יש בתוך הקנה קליפות ושמן ככיי. ובהעושה פי"ג באהילות (מ״ו) ולא ככיי שאין בהן ממש יש אומרים מזה. פ"א קורי עכביש. — (א"ב פירוש בל"ר קליפה דקה מאוד כקליפה המכסה גרעיני הרמון וכן קליפה התיכונה אשר בקנה). *[אחי"ה כוונת ר"ב על ל"י ורו' κίκκος, ciecus Fruchthülse, Korngehäuse, Schale וכבר העיר על זה הח' אייזלער בספרו בט"ר ח"א, נ"ח וגם העיר על טעות הרמ"ל במ"ש פ"א קורין וצ"ל קורי וכ"ה בטעות בד' אמש' אולם מה שהגיה מזה שצ"ל בזה אינו מוכרח כי מובנו יש אומרים מזה כלומ' מזה הענין ר"ל כי ככיי באהלות ג"כ לפי דעת י"א מענין הראשון היינו קליפה בתוך הקנה. והר"ש בכלים הביא לשון קצת יותר ארוך וז"ל בכל הני משניות דוקניות גרסי' הככיי וכן ערוך ופי' קליפות שבקנה ה מ ס פ י ק ו ת [7]) ב י ן ה פ ק ק ב פ נ י ם ע"כ ועל זה יפה עולה פי' ר"ב הנ"ל, אבל לפע"ד פ"א הוא העיקר והוא ממש ל"פ ועניננו קורי עכביש

[1]) וכן הגיה לנכון המו"ל במאיר עין. [2]) כ"ה בגי' המהרש"ס. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ה"ב וכ"ה בעי' מנפא ובדפ"ר כאן אבל בשדפ"ע בט"ס גמרי. [4]) בנו"ג הניפי עלי במניפא. [5]) בכתב יד ו"ו ודפ"ר איתא לשון לעז. [6]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע ובכ"י ככי. [7]) אולי צ"ל המפסיקות כן העירני ר"פ סמאלענסקין.

וחוט דק הדומה להם ורבינו כיון בזה על פירוש רה"ג בסד"ט לאהלות צד 25 וז"ל והכבאי פי' בית עכביש ששמו בטיית ענכבית כדגרסי' בגמ' דהחליל ע"כ וכיון על ל"ע عنكباة פי' עכביש וגם היטב מדמה לזה הציון דאהלות את המאמר בסוכ' נ"ב. עיי"ע הבא אח"ז ולא ידעתי למה הפרידו רבינו בע' מיוחד כי גם שם מובן של חוט של כוכיא (כפי גי' הכ"י ש"ס ורבינו): חוט של קורי עכביש. וכפי' רה"ג בלי כל ספק במקום והכבאי צ"ל והככאי כי כן נכתב בל"פ באותה הוראה הנ"ל וגם ממה שרבינו נמשך אחר פירושו ראיה שכן מצא בפי' רה"ג בב' כפי"ן. ובעהק"צ שנ"ב כולל לנכון ציון מסוכה עם ציון מכלים בערך אחד תחת דבור המתחיל ככיא אבל הפריד ללא נכון ציון מאהלות וסיים פי' קורין [צ"ל קורי] עכביש שפינא ע"כ וכיון ללא"ש Spinne. ועיין ג"כ פירוש הרמב"ם לאהלות שם מ"ה ככי שיש בו ממש ור"ש שם שהביא הערוך, ועוד עיין רע"ב ותוי"ט שם. ור"ש לכלים שם הביא התוספת' דכלים בזה"ל ר' יהודה אומר משיוציא הככיי שבתוכו ע"כ אבל בנו"ג בתוספת' כלים ב"מ ספ"ז משיוציא את הזכר מתוכה וכ"ה בכ"י אירפורט] —

כַּבְיָא (לפע"ד מענין הראשון מל"פ הנ"ל פי' חוט דק כקורי עכביש ולדעת רבינו בע"א עיין בפנים) בר"ג דפרק החליל (סוכה נ"ב) ובחלק בגמ' אין תורה (סנהדרין צ"ט:) אמר ר' אמי [1] יצר הרע דומה לחוט של כוכיא. פי' „הכלי שמשליך האורג בנפש המסכת עליו הערב כרוך נקרא כוכיא" בלעז דרוגלא. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בסוכ' (בש"ס ווילנא) ושם הגי' בוכיא וכגי' שלנו בסוכ' ובעה"ק בכיא ובסנה' כוביא וכ"ה בילקוט ויצא שם (ווילקוט ישעיה ל"י) וכ"ה במנו"ה סי' ל"ג ובד' קושט' בוביא ובגליון כ"י מ' בסנה' כמו בדפוסים אבל בכ"י מ' בסוכה וברש"י כ"י וברש"י בע"י הראשון ובאה"ת אי' כגי' רבינו כוכיא (ד"ס סוכה צד פ"ד.) וכ"ה עיקר ועפ"י גי' זו יפה פירש"י בסוכה כוכיא: עכביש שקורין אירני"א. ויותר נכון הלעז אייראניאה וכ"ה ברש"י בשבת ע"ז: ד"ה שממית ופי' בל"צ Spinne, araignée. אבל כפי פי' רבינו לא מצאתי המלה אשר עליה כיון והלעז דרוגלא (כ"ה בכ"י ו"ו א' וב"ה, ובכ"י ה"ב דרוגו, ובכ"י ו"ו ב' ובדפ"ע דרוגולא) נ"ל שהוא לאי"ט rocchella פירוש כישור קטן kleiner Spinnrocken וא"כ עיקר הגי' תהיה רוגלא בלא דלת, או אולי הוא דרגלא Fahrseil, dráglia. ובענין פי' הע' הקודם הבין גם רה"ג זו המלה רק גירסתו והכבאי צ"ל והככאי] —

(ככי) [כּוּכָא] (מע' ככא = כוכא מל"פ וע' שם פירוש חפירה בארץ והושאל לצריף קטן Nische, Vertiefung, kleine Binsenhütte) בפרק סדר תעניות האלו בגמ' על אלו מתריעין (תענית כ"ב סע"א) לא נצרכה אלא לבי כוכא דאגמא. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ח סע"א) מטא לכוכא דההיא ארמלתא. — (א"ב פירוש רש"י צריף קטן). *[אחי"ה בדפ"א חסר ר"ת א"ב לסימן הוספת של מוספיא ולנכון היה ר"ב מסדר זה הערך אחר ערך ככא כי באמת לשם שייך כמו שרמזנו שם אבל בכל דפוסים הישנים ובכ"י נמצא זה הערך אחר ע' כביא לכן נגררנו אחרי הדפוסי' הישנים וכ"י [2]. ולפע"ד היה רבינו מוסיף שני ציונים הנ"ל מתענית וגיטין אחרי שהיה מסיים סדר אותיות כב . . . וכונתו היתה ג"כ לכללו עם ע' ככא לכן לא פירש כאן הוראת כוכא כי נשען על מה שפי' בע' ככא. ודוגמתו עיי"ע אם ד' (ח"א ק"י והלאה). ודע כי בגיטין הגי' כובא אבל פי' רש"י שם צריף קטן כמו כובא דציידי מוכיח כי עיקר הגירסא הוא כוכא כגי' הערוך וכפירוש רגמ"ה לתענית וכן ברש"י תענית שם בכוכא דציידי ופי' שם לנכון כוך קטן של ציידין וכו' ע"ש. ובנו"נ בתענית אמר רב פפא בכוכי דציידי אבל בכ"י מ' איתא קרוב לגי' רבינו לא צריכא דאפי' בכוכי דציידי וכ"ה בר"ן, וכגי' רבינו איתא בפי' רגמ"ה כ"י לתענית וז"ל: כוכי דאגמא דציידי: צריפין דיורין קטנים שדרין בהם ציידים ע"כ] —

כָּבְלָא (לפע"ד מל"ר אמצעי' coccula, cocula מעיל מצמר עב ויש לו שער וציציות בשוליו Mantel aus Wolle mit Troddeln, oder Haarlocken am Saum) בילמדנו שני גוים (בתנחו' תולד' ל"י) אל תקרי שני גוים בבטנך (בראשית כ"ה, כ"ג) אלא שני גאים זה מתגאה וזה מתגאה עשו מלובש ככלא ויעקב מלובש ציצית עשו מלובש כלמוס ויעקב מלובש טלית. — (א"ב פירוש בל"י תכלת ובנקודות אחרות פירושו מין מלבוש עגול ופירוש כלמים בל"י ורומי' מלבוש מיוחד לפרשים ערוכים למלחמה). *[אחי"ה האחרון הוא הנכון

---

[1]) בנו"ג בשני מקומות ובילק' ויצא רמז קכ"ט רבי אסי ובילקוט ישעי' רמז ר"ע ר' יוסי. [2]) ובכ"י ו"ו א' איתא דבור המתחיל כך.

כי זו היא הוראת χλαμύς, chlamys (עיין במו״ע ע׳ כלמוס) אבל ראש דברו אין נ״ל וכונת ר״ב על ל״י γλαυκός פי׳ תכלת ומין מלבוש עגול אשר כתב כונתו על ל״י κυκλάς Staatskleid mit rundem Saume וכן דעת רמ״ל והח׳ לעווי והח׳ ברילל על מלבושי היהודים 65 ועוד הוסיף להביא ל״ר cyclas ואין נ״ל כי שניהם הם מלבוש של נשים, ואשר נ״ל כי היא מלה הנ״ל הרשומה בתחלת הערך והוא מין מעיל ואדרת שער עם ציציות ותלתלי שער בשוליו וזה עולה יפה עם מלבוש יקר אדרת שער כנויו של עשו ומלבוש עם ציצותיו הוא מול ציצית של יעקב. ועיין עוד ערך אנטיקיסר, אסטלית, פרפירא. ולפע״ד זו כונת האונקלוס שהעתיק אדרת שער (בראשית כ״ה, כ״ה) כְּכְלָן דיסער (כפי גי׳ דפ׳ סאביאנעטטא). וגם יפה עולה שהזכיר הילמדנו ככלא עם כלמוס כי זה האחרון ג״כ מין מעיל ואדרת הוא ובפרט של בעלי מלחמה וטלית הוא בגד יקר של אוהבי שלום והעומדים בתפלה] —

כִּכְלֵי (= כִּיכְלֵי בל״י κίχλη Drossel, Krammets-vogel) בר״ג דפ׳ יוה״כ (יומא ע״ה:) ד׳ מיני שליו [1]) הן שיכלי כיכלי ופסיוני ושליו. — (א״ב פי׳ בל״י מין עוף טוב למאכל ופי׳ שיכלי מין עוף אחר אוכל תאנים ופי׳ פסייני מין עוף אחר חשוב עולה על שלחן מלכים, ובנוסחאות שלנו כתוב קבלי). *[אחי״ה בנו״ג שיכלי וקיבלי ובילק׳ שם שיבלי וקיבלי ובכ״י מ׳ שובלי וקיפלי ובכ״י א״פ סיבלי וכיבלי אבל בכ״י ב׳ וקיכלי ובאה״ת (עיין ד״ס יומא צד קט״ו:) ככלי כגי׳ רבינו וכ״ה שיכלי וכיכלי בע׳ פסיון ובע׳ שכל, ובע׳ האחרון אוכיח אי״ה כי הוא איננו אוכל תאנים συκαλίς כדעת ר״ב בכאן ובערך שכל. ועיין לעוויזאהן בספרו זאאלאגיא תלמודית 210 והלאה ומ״ש בענין גי׳ סליו. ובעה״ק שנ״ב כתב ככלי י״מ עטלף! ע״כ] —

כְּכְלֵיאַר (מל״י κοχλίας Schnecke, schnecken-förmig Gewundenes; או מל״ר אמצעית cochleare Krümmung, Windung,) בפ׳ במה אשה (שבת פ״ו, מ״ג) ולא בכוכלייר [2]) [בנגמ׳] (שבת ס״ב.) פי׳ מכבנתא, ודומה למכחול וראשו אחד דומה לסירה שאורגת בה התכשיטין הנותנת כנגד פניה וכמעשה [3]) דר״ע במי שהחשיך (שבת קנ״ו:) שקלתה למכבנתא ואיתרמיא בעינה [4]), וי״א „תכשיט שמעגל על ראשה [5]) כדגרסינן בבראשונה פ׳ שני ביומא (כ״ה.) הכהנים מקיפין ועומדין כמין כוכליאר" [6]). (א״ב פירוש בלשון יוני׳ דבר עגול ומסובב כמו לול). *[אחי״ה בהנחה ראשונה מורה נרתק החומט ושבלול וכל הדומה לו בעגול והיקף ומן כוכלת (עיי״ע הבא אח״ז) נאצל כוכליאר. כוכלייר כאלו כתוב κοχλιάριον אבל באו״מ יוני׳ זו המלה מורה כף אולם נאצל ג״כ מן κόχλος Schnecke, בהיותו ארוך ועגול כדמותו ודרכו לעשות ממנו תכשיט לעיגול הראש (ודוגמתו עיי״ע בולמס ח״ב, צ״ט ומ״ש). ורמב״ם בפי״מ לשבת פ״ו מ״ג פירש כוליאר כמו טבעת שמסבב הראש כולו ובל׳ חכמים קורין אותו מכבנתא ע״כ וכן פי׳ רע״ב ע״ש אבל לפי זה תתכן הגי׳ כוכלת והוא מל״י κύκλος טבעת שסובב והולך בהיקף ועל זה יפה עולה מ״ש הרי״ף וז״ל ויש שפירשו אותו מידי דמקיף לרישיה ע״כ ועפ״י זה נ״ל לפרש ביומא הנ״ל מקיפין ועומדין כמין כוכליאר מלש׳ רומי אמצ׳ cochleare שנרדף עם cochlea פירוש כל דבר בסבוב והיקף כלומר הכהנים היו עומדין סביב סביב בהיקף ומזה הענין ירושל׳ שקלים רפ״ז ד״נ רע״ג כמין (בוכלין) [כוקלין] היו עשויין פי׳ המעות היו בעגול והיקף סביב סביב מל״י κοχλίας = κύκλος או מל״ר אמצ׳ cochlea ובבבלי שקלים נדפס כמין קובליים וכן בכ״י אירפורט תוספתא יומא פ״א מקיפין ועומדין בקבילין ובכ״י אירפורט בתוספ׳ סוכה פ״ד כקבולין ובכולם צ״ל או כקוכלין כמו בירו׳ שקלים או אולי הוא נכון גם בבי״ת ואז מל״ע قبل, قبلة פי׳ כדור עגול כמו מרגלית והראשון נ״ל עיקר והראיה כי בדפוסים איתא בכוליור, ככולייר — אוכוכלין ט״ס עיי״ע אלבינא (ח״א, פ״ו)] —

[1]) וכ״ה בילקוט בשלח ריש רמז ר״ס ובנו״ג סליו ובכ״י מינכען בבולן: סלו. [2]) וכ״ה במשניות פיזי ובירו׳ ובר״ף בדפוס קושט׳ ובכ״י א״פ בכוכליאר וכצ״ל בכ״י מ׳ במקום כובליאר ובנו״ג כוליאר ובר״ף כולייר. [3]) בדפ׳ וויניצי׳ ובמעשה אבל בכ״ף לנכון בדפ״ר פיזי ואמ׳ וכ״ה באו״ז ה׳ שבת סי׳ פ״ד סק״ד בשם הערוך. [4]) כ״ה לנכון בדפ״ר כאן ובערך מכבנתא ובישדפ״ע בעינא וכ״ה בערך מכבנתא ובנו״ג רצתא בגודא אתרמי איתיב בעיניה. [5]) ותוספ׳ בכ״ב קנ״ו: ד״ה כבינתי הביאו כן בזה״ל ע״כ נראה לר״י כפי׳ הערוך שפי׳ בכוליאר [צ״ל כוכליאר] הוא כעין עטרה ומ״מ יש בו שום דבר חד כדאמרינן בשילהי דשבת דשקלה (למכבנא) [למכבנתא] ויהבא בעיני דחיויא ע״כ וכן כתב הרא״ש בשבת פ״ו רפי׳ י״א וז״ל ובערוך פי׳ שהוא כעין עטרה ובפירושו משמע בפ״ב דיומא דקאמר התם שהכהנים וכו׳. ולכאורה מוכח מזה כי הע׳ הנוכחי היה מקוטע ביד התוספו׳ והרא״ש ועיין שריד שבערבין צד ל״ז [7]) ובנו״ג בכוליאר ובכ״י מ׳ כולייר ובכ״י א״פ ול׳ ובפסקי רי״ד איתא כגי׳ רבינו ככוליאר ובתוספ׳ יומא פ״א בכוליור ובתוה׳ סוכה פ״ד בכולייר וכ״ה בפירוש ר״ח בשבת (כש״ס ווילנא) אשר ממנו הועתק פי׳ י״א. אבל עיין מ״ש בסוף הערך.

כְּכֹלֶת (מערך הקודם מל"י κόχλος = κοχλίας (Muschel) בפ' במה אשה (שבת פ"ו, מ"ג) ולא בכוכלת פירשנו בע' חמר. — (א"ב כובלת כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה אבל בע' חמר ט' הוכחתי כי בכ"י ש"ס איתא כגי' רבינו ועל זה עלתה יפה הגזרה מל"י הנ"ל ומזו ההוראה חומרתא בל"ע עיי"ע חמר ט' ומ"ש. ועוד עיין מ"ש בערך חמר י' — ועה"ק שנ"ב פירש (כובלת) [כוכלת] קשר שיש בו בשמים שתולין בצואר ע"כ ונעתק מערך חמר ט'] —

1 כִּכָּר (מל"מ פי' חלת לחם (runder Brotkuchen בפרק כל כתבי הקדש בגמ' כיצד נפלה דליקה (שבת קי"ח.) והא דתנן בסוף פיאה (פ"ח, מ"ז) אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מד' סאין בסלע. בס"פ אעפ"י שאמרו בגמ' (כתובות ס"ד:) מאי היא דתנן [1] בפ' כיצד משתתפין (עירובי' פ"ב:) ובפ' י"ז בכלים (מי"א) [מ]ככר בפונדיון מארבע סאין בסלע, פי' מ"ח פנדיונין בסלע [2] ובד' סאין יש כ"ד קבין יבוא חצי קב שהוא י"ב בצים בפונדיון אחד. מניין שמ"ח פונדיונין לסלע דתניא בתוספתא דב"ב (ספ"ה) פרוטה שאמרו אחד משמונה לאיסר [3] איסר אחד מכ"ד לדינר, שש מעה כסף דינר מעה [4] ב' פונדיונין [5] פונדיון שני איסרין [6], הנה יעלו שנים עשר פונדיונין לדינר וד' דינרין [7] לסלע יעלו מ"ח פונדיונין סאה ששה קבין לארבע סאין יעלו כ"ד קבין. *[אחי"ה וכ"ה ברש"י כתובות שם ועוד עיין ברש"י ממקומות הנ"ל ועל המטבעות ומשקלות להח' צוקערמאן צד כ"ג — וכנ"ה בכלי' שם משתי ידות לככר משלש לקב. ספרי עקב פ' מ' ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים וכו' עיי"ע סייף. ומלת ככר (או במלואו: ככר לחם, שמות כ"ט, כ"ג; ש"א ב', ל"ו) ועיין סוטה ד' רע"ב נגזרה מן כִּרְפָּר עיין או"מ לפירשם. והקבוץ כִּכָּרִים (טהרו' פ"ה מ"ו) כִּכָּרוֹת (שם פ"ד מ"ט ושם פ"א מ"ז טבול יום פ"א מ"א סנהדרין ק"ד.) ועצם הוראתה הראשונה פי' עיגול וכן בערך הבא אח"ז] —

* 2 כִּכָּר (ג"כ מענין עיגול ומל"מ מדת משקל (runde Masse, Talent בשמות ל"ח, כ"ה כתב הראב"ע וז"ל הנה ידענו מזה המספר כי הככר ג' אלפים שקלים וכו' ועיין צוקערמאן במקום הנ"ל 7 וש"נ בן מתתיהו על הקדמוניות ג', ו', ז' אשר גם לפי עדותו עולה הככר לסך הנ"ל ועוד עיין סוכה נ"א: ע"ז מ"ד. ירושלי' שקלים ספ"ו ד"נ רע"ב ובל"ס כַּכְּרָא וכ"ה הקבוץ ככרין בעזרא ז'. כ"ב בכורות ה' ס"ע קחשיב בככרי — ככרין דנרד עיי"ע ככב (כַּכְּבָא) — ככרתו עיי"ע כּוֹרָה.

כּוּכִיתָא (לדעת רבינו חתיכה של ענן עיין בפנים ור"ב חשבו שהוא ל"י איד וקיטור ולדעתי כוכביתא העיקר מל"פ كوكبة ענין צבירה וקבוץ) בפרק ואם אינן מכירין בגמ' כמה היתה גבוהה [8] (ר"ה כ"ד.) אימור כוכיתא בעלמא הוא דחזו. פירוש חתיכה של ענן ראו שהיה דומה ללבנה. — (א"ב פי' בל"י קיטור ואיד עולה מן הארץ, ובנוסחאות גרים כוביתא). *[אחי"ה ועפ"י גי' הספרים פי' ר"ב ואולי כונתו היתה על לשון יוני καπνός Rauch, Dampf ובע' כבתא הביא ר"ב בלי פירוש ושם בארתי מל"ע קביצה בערבוב Knäuel וגם מזה הענין אם נגרום כוכביתא כגי' כ"י מ' ובפירוש הרמב"ם והוא מל"פ הרשומה צבירה וקביצה כלומר שמים נתקשרו בעבים ונקבצו בערבוב ועיין בפי"מ לרמב"ם ובפ"ב מהל' קידוש החדש הל"ו אבל לפי גירסת רבינו כוכיתא וכן הוא בפירוש ר"ח לר"ה (בש"ס ווילנא) ובכתב יד אירפורט ובדפוס וויניציא רפ"א (הובא בד"ס ר"ה צד כ"ח:) לפע"ד הוא מל"פ كوك החתיכות שנתקשרו יחד ונופל עוד על לשון كوكا פי' בל"פ לבנה ורש"י פי' עִיגוּל של עב לבן ולפע"ד אז גזרת המלה מל"פ كوكة עיגול וגליל Scheibe ועפ"י זה צ"ל ברש"י גי' כוכיתא] —

כֹּל (מל"מ jeder, e, es, Alle, das Ganze; כְּלָל (Gesammtheit, Allgemeines, Norm בפרק ראשון דסוטה בהלכה שנייה (ה' רע"א) ככל יקפצון (איוב כ"ד, כ"ד) כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל (בראשית כ"ד, א') מכל (שם כ"ז, ל"ג) כל (ל"ג, י"א) וכו'. בר"נ דפ' בכל מערבין (עירובין כ"ח רע"א) מאי טעמא דמאן דמרבי בעופות [9] סבר לה דכללא בתר [10] דוקא וכו'. בסוף הלכה קמא בפסחים (ו' סע"ב) הניחא למ"ד כלל ופרט המרוחקים זה מזה אין דנין אותו בכלל ופרט שפיר אלא למ"ד דנין מאי איכא למימר [כגון] (בריש החובל בגמ' צער כואו (ב"ק פ"ד סע"ב) [11]) כויה תחת כויה (שמות כ"א, כ"ה) כלל אפי' [כויה] [12]) שאין (בו) [בה] חבורה ב א

[1]) מן והא דתנן עד היא דתנן נשמט בטעות בדפ"ר פיזי באזיל ואמ' ופי אבל אי' לנכון בדפי וויניציא ובכל כ"י ערוך. [2]) ובדפ"ר אי' עוד קוז'ם כזה: פי' מ"ח סאין בסלע. [3]) בנו"ג אי משמונה פרוטות לאיסר. [4]) בנו"ג מעה כסף. [5]) וכ"ה בכ"י אירפורט ובדפוסים פונדיון. [6]) בדפ"ר פונדיון איסר. [7]) בדפ"ר פונדיונין. [8]) בנו"ג כמה היה גבוה. [9]) בנו"ג עופות. [10]) בנו"ג בתרא. [11]) עיין הערה 7 ועוד 8. [12]) וכ"ה לנכון בפי' ר"ח לפסחים.

ח ב ו ר ה [1]) [תחת חבורה] [2]) ופרט שהכויה יש בה חבורה ופצע הפריש ביניהן [3]) וחלוקה בין רבי ובין בן עזאי [בריש החובל בגמ' צער כואו] (ב"ק פ"ד סע"ב) [4]). בפ' נגמר הדין בגמ' כל הנסקלין (סנהדרי מ"ה סע"ב) רבנן דרשי כללי ופרטי והומת ותלית אותו על עץ (דברים כ"א, כ"ב) כלל, ופסוק של אחריו (שם כ"ג) פרט כי קללת אלהים תלוי [5]). וכר"נ דפ' בנות כותים (נדה ל"ג.) ותהי נדתה עליו (ויקרא ט"ו, כ"ד) כלל וכל המשכב (שם) פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט מ ש כ ב ו מ ו ש ב א י ן מ י ד י א ח ר י נ א ל א א מ ר א ב י י [6]) ו ט מ א [7]) ש ב ע ת י מ י ם (שם) ה פ ס י ק ה ע נ י ן ה ו ה ל י ה כ ל ל ו פ ר ט ה מ ר ו ח ק י ם ז ה מ ז ה ו א י ן ד נ י ן א ו ת ו ב כ ל ל ו פ ר ט ר ב א א מ ר ל ע ו ל ם ד נ י ן [8]) ובפרק כל המנחות גמרא ואם החמיצו (מנחו' נ"ה:) ואימ' לא תעשה (ויקרא ב', י"א) כלל לא תאפה (שם ו', י') פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט אפייה אין מידי אחרינא לא א"ר אפוטריקי משום דהוה כלל המרוחקין זה מזה [וכל כלל ופרט המרוחקין זה מזה] אין דנין אותם בכלל ובפרט. ב פ " א ב ק י ד ו ש י ן ב ג מ' ה מ ר צ ע (כ"א:) ר' ד ר י ש כ ל ל י ו פ ר ט י ו ל ק ח ת (דברים ט"ו, י"ז) כ ל ל מ ר צ ע פ ר ט [באזנו ובדלת] חזר וכלל [9]). *[אחי"ה וישנן עוד דוגמאות אחרות בענין כלל ופרט עיין ב"ק ס"ג. שבועות כ"ו. ב"ב קכ"ג. סוטה ל"ז סע"א. ירו' סוטה פ"ז דף כ"א ע"ג. תוספת' סוטה פ"ח. תו"כ בתחלתה ועיין נזיר ל"ה. ועוד מצויין הרבה פעמים ברע"ב ותוי"ט וג"י הובא בפחד יצחק ע"ש כי האריך. והקבוץ שמ"ר ר"פ ל"ב כְּלָלִים פרטים. ולנקבה סוט' ל"ז רע"ב כְּלָלוֹת . . ופרטות. ועוד נקרא כלל סדר משפט ומשטר Regel, Norm בכללו הרבה פרטים בסוג אחד ועיין שביעית פ"ז מ"א. שבת פ"ז, מ"א. מ"ג כלל גדול. חולין פ"ג מ"א זה הכלל. ברכות ט'. וש"נ מכללא איתמר. יומא נ'. וש"נ נקוט האי כללא בידך. יבמות כ"א: וכללא הוא. ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ד תוספתא ב"מ פי"א כללו של דבר ועיין הליכות אלי אות תמ"ז. והקבוץ עירובין כ"ז רע"א וש"נ אין לומדין מן הכללות עיין נ"י פ"ד דב"מ. אבל לפעמים לומדין מן הכללות עיין משפטי שמואל סי' כ"ו. ולזכר ירושלמי תרומו' פ"א ד"מ ע"ג. ירו' חגיגה רפ"א דע"ה ע"ד וירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ד לית כְּלָלִין דר' כללין. כתובות ס' רע"א כְּלָלֵי דכייל וכו' ב"ר פל"ג כל כְּלָלַיָּיה דאורייתא וכו'. והפעל פירוש ענין קביצה בסוג ומשטר אחד zusammenfassen שבועות כ"ג: והלאה. ר"ה ל"ב רע"א כּוֹלֵל. ירו' מגילה פ"ד דע"ה: וְכָלְלִין. ירוש' פסחים פ"ה דל"ב ע"ג. ירושלמי תענית פ"ג דס"ז. כלוּלָה. ירוש' ברכות פ"א ד"ג ע"ג כְּלוּלִין. בנפעל ירושלמי סוטה פ"ז דכ"א ע"ד דברים שנכללו] —

כֹּל (= כָּלָא פירוש מל"מ מנע ועצר zurück-, ab-halten ונרדף עם כָּלָה (בראשית כ"ג, ו') וכן בל"ע ענין שמירה והזהרה מאיזה דבר sich hüten (vor Etwas בפרק ד' במדות (מ"ו) ואמה כֹּלֶה [10]) עורב. בשבת בס"ג דפרק א"ר עקיבה (שבת צ'.) ובמנחות פ' א ח ר ו ן [11]) בגמ' הרי עלי זהב (ק"ז.) ת נ י א האומר הרי עלי ברזל אחרים אומרים לא יפחות מאמה על אמה למאי חזי אמר רב יוסף לכלה עורב [12]). בפ' במה אשה בגמ' ולא בכבול (שבת נ"ז סע"ב) מאי איצטמא [13]) א"ר אבהו (בזייני) [ביזייני] [14]) מאי ביזייני אמר אביי כליא פרוחי [15]).

---

[1])[כ"ה נכון רק בפר' וויניצי' וכ"ה בפי' ר"ח ושם אי' בא חבורא ת ח ת ח ב ו ר ה. [2]) עיין הערה הקודמת. [3]) בפי' ר"ח שם אשר ממנו נעתק זה הפי' נתבאר יותר בזה"ל: והם כלל ופרט המרוחקים זה מזה כי פצע תחת פצע הפסיק ביניהם ונמצאו רחוקים זה מזה וכו' עד: וחלוקת רבי ובן עזאי מפורשת בפ' החובל בחבירו בתחלתו ע"כ. [4]) מתוך פי' ר"ח שהובא בהערה הקודמת ברור כי ערבוב דברים כאן בערך זה וציון בריש החובל וכו' שייך לסוף הפי' כי בלעדי זאת אין לתיבות וחלוקה בן וכו' כל מובן ולכן שמתי תיבות בריש החובל וכו' בתחלת הציון בין שני חצאי עגולה והשלמתי אותן בין שני חצאי לבנה במקומן הראוי להן וגם השלמתי אחר ציון מפסחים הנ"ל מלת כגון כדאיתא בפי' ר"ח אשר ממנו שאב רבינו זה הפי'. [5]) כ"ה כפי' ר"ח כ"י לסנהדרין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ק"ב רע"א) כי בנו"ג רק והומת ותלית כלל כי קללת פרט. [6]) וכ"ה בכ"י ל"ד וב"ר כמו דאיתא בנדה אבל בכ"י ו"ו הגי' ר' אפוטריקי כדאיתא במנחו' נ"ה: [7]) כ"ה לנכון בכ"י, ובדפ' וויניציא בט"ם וטמאה. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וב"ר וכ"ה בדפ' וויניציא אבל בדפ"ר פיזי באזי' ואמ' ופראג לי' ונתקצר ע"י וכו'. [9]) כ"ה ר"ק בכ"י ל"ד ובשאר כ"י ובדפוסי ערוך לי'. [10]) עיין הערה 12. [11]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו והסופרים כתבו רק פ' א' קצור מן אחרון ופשטוהו פרק א' (— אלף) לכן בדפ' פיזי וויניציא אי' פ"ק אבל בדפ' באזיל ואמ' פ' ב ת ר א. [12]) כ"ה בשבת ושם בכ"י מ' תניא ובנו"ג ת"ר ובמנחות איתא הסדר בהיפך בזה"ל ברזל תניא אחרים אומרים לא יפחות מכליה עורב וכו' ע"ש וזה כאיכא דאמרי בשבת ועוד בשבת הגירסא כלייא עורב וברש"י ותוספ' שם ובמ"ק ט'. כליא ובתוספ' מנחות שם כליה וכ"ה בערכין ו'. ובכ"י מ' בשבת כולי עורב וכ"ה ברש"י בד' שונצינו (ד"ס שבת צד צ"ח) וכ"ה בתוספ' ערכין ו'. ד"ה כגון בשם הערוך וכ"ה בכ"י מ' למ"ק ודפוס בסיליאה בגמ' ברש"י ותוספ' כולה. ובפי' רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנגייליקי דף נ"א רע"א) מצאתי שלש גירסאות בזה"ל כ ו ל ה כ ל ה ו כ ל י ע ו ר ב . [13]) וזה כ"ס בע' אסטמא עיי"ש כח"א. ק"ע: [14]) עיי"ע אסטמא וכ"ה תיכף בסמוך. [15]) בדפ' פיזי בליא פרוחי ונראה שט"ס הוא אבל גם בכ"י ש"ס בלייא פריחי עיי"ע אסטמא ועוד מ"ש בסוף הערך.

ס"א כליא דידבי. פי' איצטמא היא ביזייני כלומ' „חוטין הרבה ממיני צבעונין ותולין אותן בפני הכלה שלא יצערוה הזבובים שמתביישת להסיר הזבובים מעליה ותולין זה בפניה ונקראת כליא דידבי והוא כגון אותה ששנינו (מדות הנ"ל) אמה כלה עורב לפי שבמקדש ראשון שהיתה קדושתו בכל הקהל והיתה השכינה שרויה בו לא היו עופות פורחות עליו אבל במקדש שני פחדו שמא אין קדושתו כקדושת הראשון ושמא יפרחו העופות על המקדש וישליכו [1]) שם דבר טומאה ועשו צורה להפריח העופות מגג ההיכל וקראו אותה כלה עורב כלומר זו מונעת העורבים מלפרוח על גג ההיכל וזו הצורה כדרך שעושין עכשיו שומרי הזרעים" [2]). ובר"ג דהשותפין (ב"ב ה' רע"א) א"ל עיזא בעלמא לאו אכלויי מכלינא בה [3]). ובס"פ י' יוחסין בגמ' מתייחד אדם (קידושין פ"א:) אביי מכלי להו [4]) מכולה דכרא. ובפ' כל היד בגמרא בי"ש אומר צריכה ב' עדים (נדה י"ז רע"א) אביי כלי דידבי רב פפא כלי פרוחי [5]) פירוש מגרש העופות ומגרש הזבובים. — (א"ב מלשון (תהלים מ', י"ב) לא תכלא רחמיך ממני). *[אחי"ה וכן פירש"י בערכין ו'. ד"ה אמה וז"ל ל"א כלי' עורב מונע העורבים כמו לא תכלא רחמיך ע"כ והוא ענין מניעה וכשבת שם יוצא מפורש ברש"י למנוע את העורבין מלישב. אבל בערכין כפי לשון ראשון ברש"י ע"ש עולה פירושו עם פי' רגמ"ה כ"י במנחות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף נ"א.) וז"ל כולה כלה וכולי עורב לוח של ברזל שהוא אמה על אמה ומלא כולו מסמרין ומשימין אותו בראש גג המקדש והגג משופע למעלה כעין כובע ושם בראשו היה עושה כולי עורב שמכלה העורב שלא ינוח שם שלא יטנף הגג עכ"ל. ולכאורה נ"ל ראיה ממה שכתב רגמ"ה והגג משופע למעלה כעין כ ו ב ע וכו' לזה שכתבתי בע' אסטמא כי כליא הוא ל"פ كلاه פי' כובע וגם פי' רגמ"ה כולי עורב מל' כלייה פי' איבוד (עיי"ע כל ד'), וכן פירש"י במנחות שם לכלות העורבין. ובענין כליא פירש"י בערכין כפי לשון ראשון וז"ל כליא לשון ש מ ג ר ש את העורבין כמו כייל דידבי כייל פרוחי וכו' ע"כ ואולי כונתו ג"כ על לשון מניעה מל' הפסוק ולכאורה זו ג"כ כונת רבינו בסוף הערך במ"ש כלי דידבי וכו', פי' מגרש העופות ולגרש הזבובים וצ"ל מגרש הזבובים ומגרש העופות כי דידבי הם הזבובים עיין ערך דדב (ח"ג, כ"ה.) אולם לפע"ד נ"ל ברור כי עיקר הגי' בבי"ת באלי דידבי באלי פרוחי כמו בנוסחאותינו והיטב פירש"י בנדה שם מגרש זבובים וכו', ע"כ והוא מל"פ הרשומה בע' באלי (ח"ב, ג') ומעתה נוכל לקיים גירסת דפ' פיז' בענין ציון דשבת בליא פרוחי ובכ"י מ' בלייא פריחי פי' מגרש היתושים. אבל עוד לבי נוקף כי בערוך בודאי גירסא בכ"ף דוקנית היא כי על זה מורה סדר הערך לכן דעתי לגזור כליא, כולה, כלה עורב מל"פ كال בריחה ונאצל מפעל كاليدن fliehen, בורח וא"כ כליא או כולה עורב פי' מבריח ומגרש העורב ובזה הענין בורח ומבריח ומגרש היטב עולה הציון בקידושין וב"ב שם ושם. ובערך אסטמא פירשתי בע"א וזה שכתבתי כאן נ"ל עיקר בשטת רבינו. ובענין אצטמא שפירוש ע"י ביזייני הלך רבינו לשטתו (והוא כשיטת ר"ח עיין הערה 2) לבאר ע"י חוטין הרבה ממיני צבעונין וכן הוא בערך אסטמא וכונתו על פירושו בערך אב (ח"א, ב'.) ע"ש ומ"ש בהערה ב' ובערך אפזייני (שם ר"ט) ונתינת הטעם ותולין וכו' שלא יצערוה הזבובים נ"ל יען שחשב רבינו כי כליא פרוחי הוא כמו כליא דידבי כלומר מבריח הזבובים לכן הביא ס"א כליא דידבי והביא ראיה מנדה הנ"ל. ובערך אפזייני פירשתי כליא מפעל כָּלַל ואולי נתקצר מן כלילא פי' זר Kranz או ממש ל"פ كلاه פי' זר וא"כ כליא דידבא זר מחתיכות צבעונין הרבה כי זה טעם מלת דיבא בל"פ ديبا בגד או חתיכה ממיני צבעונין וכדעת רבינו ועוד עיי"ע פרח ב', ושם פירוש רבינו כליא: א ו ח ז וזהו מפעל כלל. ועוד ראיתי להעיר על ל"ע كلة פי' צעיף למנוע הזבובים והיתושים — ומה שענינו לשון מניעה איתא בירושלמי נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד כלוי אני ממך . . כלוי אני ממנו. וזה השרש פתרונו גם בל"ע שמר ונזהר וכן בל"ע كالى שומר. ולפע"ד מזה לפיעל כלה מדברותיך סנהדרין ס"ז סע"ב, מד' שו"ט מזמור ק"ד פ' תהום, שמ"ר פ"י פירוש שמור דבורך והוי זהיר במה שאמרת ועיין עוד ע' כלך ובאתפעל אִתְכְּלִי בתרגום אונקלס לבראשית. ח', ב'; לבמדבר י"ז, י"ג. ט"ו; תרגום למ"א ח', ל"ה וזולתו. אפעל אַכְלֵי תרג' ד"ה ב', ז' י"ג] —

---

[1]) בכתב יד ל"ד וישלוט. [2]) ע"כ הועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) לשבת עיין תוספתא שבת צ'. ד"ה מכליא מה שהקשו על הערוך ומה שתירצו במנחות ק"ז. ד"ה כליה, ובערכין ו'. ד"ה כגון ובהפשב"ע. [3]) בכתב יד ו"ו מכילנא לה ובשט"מ בב"ב: לאו (אכלויי) [אכלויי] מכלו ע"כ ועיי"ע הבא. ובנו"ג עיזא בעלמא לאו לאכלויי בעי א"ל ולא גברא בעית דמיכלי ובכ"י ש"ס בשנויים עיין ד"ס שם. [4]) וכ"ה בתוספ' שם ד"ה אביי ובנו"ג מכלליה. [5]) בנו"ג אביי באלי דידבי רבא באלי פרוחי ולפע"ד זו עיקר הגי' עיין בפנים.

כֹּל (= כְּלִי, כְּלָא באפעל אַכְלֵי פירוש בל"פ قال ענין קריאה בקול גדול שאגה והֶמְיָה lautes (Rufen, Geräusch, Getöse עליו ישאגו כפירים (ירמיה ב׳, ט"ו) תרג׳ עלוהי יכלין. קרא בגרון (ישעיה נ"ח, א׳) תרגום אכלי [בגרונך], ויקרא בקול גדול יהודית (מ"ב י"ח, כ"ח) תרגום ואכלי [1] בקל רב. ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה׳, כ"ו) ויכלי ליה [מסיפי ארעא], וכן תרגום וינהם עליו (שם ל׳) [ויכלי עלוהי], ירעם מן שמים (ש"ב כ"ב, י"ד): אכלי מן שמיא. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י ובדפ׳ ווינציא אבל בשדפ"ע לי׳, ובעה"ק אי׳ רק ציון האחרון ושם ובכל דפ"ע הישנים וכן בכ"י נכלל זה הערך עם ערך הקודם רק בדפ׳ אמש׳ ופראג נפרד לנכון בע׳ מיוחד. וכן התרג׳ בתהלים י"ח, י"ד וירעם ואכלי וזה התרג׳ הביא רש"י בב"ב ה׳, ד"ה ולאו גברא לביאור מלת לאכלויי ופי׳ רש"י להזעיק ולגעור בהן וירעם מתרגמינן אכלי וכן כל לשון הכרזה בתרגום יהונתן ע"כ. ג"ב מהרש"ל מוחק זה ר"ל תיבות וירעם וכו׳, אבל גם בכל הדפוסים אי׳ ככה ברש"י רק שם לנכון ירעם והוא בשמואל שם כדאי׳ בערוך אבל קצת קשה לפרש כן כי זו המלה הורגלה רק בל׳ התרגום ולא בש"ס ובשט"מ בב"ב מפורש לפי י"מ ג"כ בזה"ל למכלינהו: למרמי בהו קלא ע"כ ופי׳ הראשון בשט"מ עולה יפה עם ערך הבא אח"ז ע"ש. ועוד תרגום ירעם (תהלים צ"ו, י"א; צ"ח, ז׳) יכלי ועיין יתר דוגמאות בעמת"ר ללעווי ושם נאצלה גזרת המלה טל"ע قال (עיי"ע אכלי) ונרדף עם קרא של עברי והנכון מה שכתבתי בע׳ הנוכחי והוא ל"פ הרשומ׳ בתחלת הערך. וממנו התואר בקבוץ: תרגום תהלים ק"ד, כ"א אכלאין (כן הוא בכתב יד ובנו"ג אכלין), והשם אכליותא עיין ציונים בעמת"ר ללעווי צד 27] —

כֹּל (= מל"ט כָּלָה בלא"ר כְּלִי, כָּלָא פירוש מאבד (zu Grunde gehen,- richten כפ׳ השוכר את האומנין בגמ׳ או שנעשית אנגריא (ב"מ ע"ט.) קסבר רבלא מכלינן קרנא. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר, ווינציא, ובשדפ"ע לי׳ ובכ"י ו"ו א׳ וב׳ אי׳ מיכליא ובשט"מ כ"ב ה׳, גרס מכלו קרנא וכן מפורש שם אכלויי דב"ב כלומר אפסודי מפסדא. (עיי"ע הקודם) — וכנ"ה בב"מ שם כליא קרנא. ברכות ל"ט סע"א כי כליא ברכה אפרוסה קא כליא. ובפַעֵל מכלינן ב"מ הנ"ל. בנתפעל במד"ר פ"ג שלא נִתְכַּלֵּה. ושם פ"ה כדי שלא יתכלו וכו׳. והשם כְּלָיָיה סנהדרין ס"ג. ירושלמי ברכות פ"ב ד"ה ע"ג, ב"ר רפ"י (וילקוט בראשית רמז ט"ו) ב"ר פמ"ט ושם ר"פ ע"ו, פסיק׳ רבתי פל"ג. ילקוט ישעי׳ רמז של"ו. ועוד השם כִּילּוּי בויק"ר רפ"ז ופ"י] —

כֹּל (= כַּלָּה או טל"ע או פרסי הרשומה בפנים ועניני בלא"ש (Akademie, Universität כפ"ק דברכות בסוף הלכה וחכ"א עד חצות (ברכות ח׳ רע"ב) רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לכולהו פרשייתא דכלה [2]) במעלי יומא דכיפורי פי׳ „הן ח׳ פרשיות שקורין בד׳ שבתות שבאלול ובד׳ שבתות שבאדר [3]) ומפני שהיה רב ביבי [בר אביי] טרוד בחדש הכלה [4]) במסכתא דכלה ולא מצא פנאי להשלים כל פרשה כשבתה סבר לאשלומינהו להני ח׳ פרשיות [5]) בערב יוה"כ ואסיקנא (ברכות שם) תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר [אלא כל פרשתא בשבתא]" [6]). כפ"ק דתעניות בגמ׳ הגיע י"ז במרחשון (י׳ רע"ב), ובפ׳ האיש מקדש בו בגמ׳ דסמוך עשרה קבין (קידושין מ"ט רע"ב) על מנת שאני חכם אין אומרים לו [7]) כחכמי יבנה כגון ר"ע וחביריו אלא כל ששואלין אותו דבר חכמה בכל מקום ואומרה, ע"מ שאני תלמיד [8]) אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא אלא כל ששואלין אותו דבר אחד בתלמודו [9]) ואומרו אפי׳ במסכת כלה. פי׳ ר"ח ז"ל [10]) „בכל מקום בכלום מקום כלומ׳ מקום אחד מן התלמוד [11]). ואפי׳ במסכת דכלה [12]) שמתעסקין בה כל תלמידי חכמים שרוצין לדרוש בכלה של אלול או בכלה של אדר". ובפ׳ אלו טרפות בסוף הלכה הריאה (חולין מ"ט.) אמר שמואל [13]) בריה דר"א אבא מרישי כלי דרפרם הוה. *[אחי"ה ורש"י פירש בקידושין שם ובשבת קי"ד. מסכת כלה: ברייתא היא וכך היא שנויה כלה בלא ברכה

---

[1]) בנו"ג וקרא. [2]) וכ"ה בכ"י פאריז רק שם דכלא עיין ד"ס ברכות צד קצ"ב: ובנו"ג דכולא שתא. [3]) באו"ז הלי׳ ק"ש סי׳ י"ב בשם פי׳ ר"ח אי׳ הגי׳ הן ד׳ פרשיות שקורין באלול וד׳ פרשיות שקורין באדר. [4]) לי׳ באו"ז. [5]) באו"ז: לכלהו הני ד׳ פרשיות. [6]) ע"כ היעתק מפי׳ ר"ח הובא באו"ז ושם אי׳ לנכון זה שכתבנו בין שני חצאי מרובע. [7]) לי׳ לפנינו. [8]) זו הבבא הוא קודם בנוסחי בקידושין ע"ש. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע דבר בתלמודו ובקידושין הגי׳ כל ששואלין אותו בכל מקום דבר אחד בלימודו ובתענית שם דבר הלכה בלמודו ובכ"י מ׳ בתלמודו וכ"ה בדפ׳ פיזי ווניציא וקושט׳ ובכ"י ב׳ דבר הלכה בכל מקום וכ"ה בתוספות תענית שם ד"ה איזהו וכ"ה ברי"ף עיין ד"ס תענית צד כ"ו: ונראה שכן היה גורס גם ר"ח אע"ג שלא ציינו רבינו. [10]) כן הוא בפירוש ר"ח בתענית (בש"ס ווילנא) והובא ברמיזה בתוספות שבת קי"ד. ד"ה ואפילו. [11]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ודפ׳ ווניציא, ובשדפ"ע בכל מקום מן התלמוד וכן הוא בפירוש ר"ח תענית ובדפ"ר חסר מן אפילו במסכת כלה עד אפילו במסכת כלה. [12]) כן הוא בדפ"ר ובפירוש ר"ח ובשדפ"ע כלה. [13]) בנו"ג רב שמואל.

אסורה לבעלה כנדה ע"כ כלומ' זו פתיחת הברייתא הנ"ל ועיין בחי' הריטב"א לתענית וקידושין שם ושם ובתוס' שבת ותענית וכן מוכח מפי' רגמ"ה כ"י לתענית שם. וכלה נקראת ישיבה אשר שמה היו דורשין הלכה לרבים בפרט פעמים בשנה בחדש אלול ואדר וכפי' ר"ח הנ"ל. ולדעתי נגזרה או מל"ע كلية Gesammtheit, Universität או מל"ע قلية קבוצת אנשים או אולי מל"פ كلاه זר ועטרה Kranz, Krone וראיה לפי' הראשון והשני מתנחומא נח סי' ג' קבע הקב"ה שתי ישיבות לישראל שיהיו הוגין בתורה יומם ולילה ו מ ת ק ב צ י ן שתי פעמים בשנה באדר ובאלול מכל המקומות ונושאין ונותנין במלחמתה של תורה ע"כ הרי שנקראת כלה על שם קבוצת תלמידי חכמים כי בזה הזמן הכל מתאספים לשמוע ההלכות עיין בפירש"י לברכות ו': ד"ה אגרא דכלה דוחקא והראיה לפי' השלישי מסנהדרין ל"ו: חולין ה'. סנהדרין היתה כחצי גורן ע ג ו ל עיי"ע אדר[א] הרי שהיו יושבים בעגולה ועוד עיין ערך כרם. — וכנ"ה בברכות נ"ז סע"א נעשה ראש לבני כלה, סוכה כ"ו סע"א עייל לכלה, ב"ב כ"ב סע"א רנב"י ריש כלה הוה . . מקמי דניעול לכלה . . והדר עייל לכלה, מ"ק ט"ז רע"ב יומי דכלה, מנחות פ"ב: בכלה לא איתמר כה"ג בע' תרבץ כפי גי' דפ"ר וכ"י. ומזה הענין הכנסת כלה בשלשלת הקבלה פי' הכנסות בית המדרש בבבל עיין קורות היהודים לגרעטץ ח"ה ב' צד 493] —

כל (= כִּילָּה מל"ע كلة סדין דק פרוס על חופה וחופה עצמה ובל"ס כילת dünner Vorhang um das Zelt, das Zelt selbst, Tronhimmel, Baldachin) בפ"ק דסוכה בגמרא פרס עליה סדין (סוכה י':) מותר לישן בכילה בסוכה. בס"פ השואל את הפרה בגמ' המשכיר בית ל ח ב י ר ו[1] (ב"מ ק"א:) כלליה לבריה חזינן אי הוה אפשר לאודועיה איבעי[2] ליה לאודועיה[3]. פירוש עשה בו חופת בנו. בפסיקתא דויהי ביום כלות משה (פסיקתא דר"כ צד ו'.) כלת כתיב (במדבר ז', א') ביומא דעלת כלתא לגנוניא. *[אחי"ה בדפ"ר הגי' לגנינא וצ"ל לגנונא וכ"ה בפסיקתא ועיין ערך גנן (ח"ב שכ"א) ובמנחת שי במדבר ז', א' הביא לגננא נ"א לגנונה. ופי' ביום שנכנסה כ ל ה לחופתה וכ"ה בפירוש בפסיקת' רבתי פ"ה ביום שנכנסה הכלה לחופתה כלת משה כלת כתיב ע"כ ועיין רש"י על התורה במדבר שם ומה שהגיה בדבריו הח' באבער בפסיקת' דר"כ שם אות ק"ד ובאמת בהוצאת רש"י ע"י ה' בערלינער מתוך כ"י ליתנהו תיבות כלות כתיב ר"ל בפתח ולא בשוא וגם לי' הציון „במדבר רבה" שהוא טעות. ודע כי בספרים שלנו איתא כלות בוי"ו והטעם מה ראה על ככה לדרוש כלת חסר עיין במנחת שי שם. על כל פנים מובן של כלתא בלא"ר כמו כַּלָּה בל"מ ועיי"ע כלת א' וא"כ צע"ג למה כללו רבינו זה הציון מפסיקתא עם שאר ציוגים הנ"ל[4]) שענין המלה כילה, כילת פירוש חופה — וכנ"ה בשבת קל"ח. כילה ומטה ע"ש היטב, סוכה י' סע"ב הישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ לכילה וכו', שם י"א רע"א וי"ט רע"ב כילת חתנים, שם: כילה דלתוכה עשויה. עירובין ס"ג: כ ל ה ל ן ב כ י ל ה שאיש ואשתו שרויין בה וכו' כ"ה בכ"י מ' ובילקוט מיכה רמז תקנ"א וברי"ף ובהרא"ש ועיין ד"ס עירובין צד קכ"ח: ובנו"ג כל הישן בקילעא ובע"י הראשון בקעילה וכ"ה בע' קעילה א' ע"ש ומ"ש. ולפי פי' י"א ראשון ושני בערוך שם ולפי פי' רש"י בעירובין שם י"ל שהוא ל"ר cella וכן בל"י אמצ' κέλλη ובל' קלילה κελλίον, cellula חדר קטן kleine Zelle וזה האחרון ראיה לפירוש מהרז"ף באה"צ לירוש' ברכות פ"ג ד"ו ע"ד עושה לו כיליון ופי' מהרז"ף „כמו קילון בל"ר חדר קטן" ויותר נכון כמ"ש בל"י אמצ' κελλίον אבל מהרש"ס גרס ביליון ופירוש כמו וילון (velum) ועיי"ע בלן בח"ב, צ"ט. ונ"ל כי עיקר הגי' בכ"ף והוא מל"ע הנ"ל שעיקר הנחתו סדין דק וקלע Schleier, Vorhang, Zeltvorhang וכצ"ל ההן כליון בירו' מגילה פ"ג דע"ג סע"ד ובנו"ג ההן כילן. ומזה הענין בב"ר ר"פ ל"ו כדיין שמותחין כילה על פניו. במד"ר פי"ב עשוי כמין כילה ושם פי"ג מה הכילה הזאת מצויירת במיני צבעונין וכו'. ירו' מגילה פ"ג דע"ג סע"ד כילה דעל ארונא כארונא. ירושלמי שבת רפ"כ די"ז ע"ג ההן כילה דעל ארונה מהו. והקבוץ ב"ר פכ"ח ומקרע בכִילָיוֹת עיין ערך כפע. ובלא"ר וסודי כִּלְּתָא ברכות כ"ד רע"א צייר לה בכילתא. סוכה כ"ו. למגני בִכילתא. נדה י"ז. עיי"ע גז ח', כל ב', והקבוץ בשבת קל"ח סע"א כִּילֵי דבי רב הונא וכו'] —

כָּל (מל"ט כול וכן בל"ס כָּל ובל"ע كال פירוש מדד messen, ab- zumessen) עשרון אחד (במדבר כ"ט, ד') תרגום ירושלמי [א'] מכילתא

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' אבל בדפ' פיז' וויניצי' אי בעי. [3]) בדפ"ר נשמט מן לבריה עד פי'. [4]) וגם כללו של ב"ם הנ"ל איננו מזאת הגזרה ומוצאו מן כָּלַל ונבנה ממנו השם כַּלָּה.

חדא[1]) ובתרג' דירו' [ב'] דהיא[2]) מוצאת (בראשית ל"ח, כ"ו) במכילתא דאיניש מיכול בה מיתכיל[3]). בתים לאשרה (מ"ב כ"ג, ז') תרגומו מְכִילָן[4]) לאשירתא. *[אחי"ה אולי אודות שנויי הגירסא הביא רבינו דוגמאות הנ"ל מתרגום ועיקר מקומן בסדר אות מ"ס, עיי"ע מכל (= מכילתא). והפעל אי' הרבה בתרג' עיי"ע כָּל במתורגמ', ולעווי. וכן אצל רז"ל ע"ז ע"א רע"ב מנחות נ"ג סע"ב קא כָּיֵיל, קידושין ע"ט: כיילי ליה, שבת ד' רע"א וש"נ לכי תיכול וכו', נדרים נ"א. ליכיל לי מר עיי"ע אוכלא. ירו' סנהדרין פ"י דכ"ז ע"ד קם בול צ"ל כול ובריש רות רבה: אכול, ויק"ר פל"ו קום טול ויפה הגיה הרד"ל קום כול פירוש קום מדוד. והתואר כַּיָּיל Feldmesser ירו' ב"מ רפ"ט די"ב. החופר והכייל, ושם פ"ח די"א רע"ד מן הבייר צ"ל כייל עיי"ע בייר (ח"ב נ"ז:) וש"נ עוד הקבוץ הביילין וכן הוא בכ"י אירפורט בתוספתא ב"מ פ"ט וצ"ל הכיילין. והשם כַּילָא, כַּיְלָא וכ"ה בל"ס ובל"ע كيل כלי מדה ללח או ליבש ביצ' כ"ט. במנא דכילא. שם ל"ח: כילא חסריה. ב"מ מ' סע"א בכיילא עיי"ע שפט. ב"ב צ' רע"ב עיי"ע קפז, רז. ונרדף עם כיילא השם של מדה קצוצה: כלה, כולה ירו' ביצ' ספ"ג כלה של תבלין ובירו' פיאה פ"ח ד"כ ע"ד כולה תבלין ואחת היא עם אוכלא (עוכלא) עיי"ע ח"א, ע"ו. או י"ל כי כולה הוא מלש' יוני' κύλιξ פירוש כוס — [Becher, Schale

כָּל (= כְּלִי מל"ם (Gefäss, Geräth בפ' ט' בזבחים המזבח מקדש את הראוי לו (זבחים פ"ט מ"ז דף פ"ו סע"א) כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו כך הכבש מקדש את הראוי לו וכשם שהמזבח והכבש מקדשין את הראוי להן כך הכלים מקדשין. כלי הלח מקדש[5]) מדות היבש מקדשין[6]) את היבש וכו', (שם בזבחים באותה המשנה[7]). כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה (שבת נ"ח רע"ב וש"נ) פירשנו בערך חשב [א']. בס"פ אין בין המודר הנאה מחבירו[8]) בגמ' נכנס לבקרו (נדרים מ':) כלי גולה (יחזק' י"ב, ג') זו נר[9]) קערה ושטיח. *[אחי"ה ועם הכנויים ברכות כ"ג סע"א כלי שהוא כליין, ירוש' שבת פ"ט די"א ע"ד ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ד עתיד להחזירן לכליין, שם פ"י די"ב סע"ג צריכין לכיליין, ירושלמי חגיגה פ"ג דע"ט. מפני שנזקקו לכיליין, והקבוץ ירוש' קידושין פ"ג דס"ג ע"ד כליו עיי"ע תרם, ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד כלי זכוכית, שהש"ר פ' נפת כלי קוריים עיי"ע קרס א'. שמ"ר פנ"א כלי זיין עיי"ע זן א' — ב"ר פ"צ כלי ידים עיי"ע כלדר. ונקראה מסכת כלים ככה יען שרובה ככולה מתעסקת מדיני הכלים וטהרתם. כלים פ"ל מ"ד אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה. ויק"ר ר"פ י"ט נזיקין ל' פרקים כלים ל' פרקים. — ונחלקה בתוספתא (כמו סדר נזיקין) לשלש בבות] —

כְּלָאָב (שם בנו של דוד ודרשו: כאלו אב ועיין בפנים) בילמדנו בריש ואלה תולדות יצחק כתיב (דה"י א', ג'. ב') דניאל לאביגיל וכתיב (ש"ב ג', ג') ומשנהו כלאב דניאל היה שמו ומהו כלאב אלא מי שהיה רואה אותו אומר כאילו אביו. *[אחי"ה בילקוט ש"ב ס' רמז קמ"א הביא זה הילמדנו בסגנון אחר ע"ש וסיים וזהו (כלב) [כלאב] כאלו אב ע"כ ובתנחו' תולדות ססי' ו' מה ת"ל כלאב שהיה כולו אב שכל הרואהו וכו'. ובברכו' ד'. דרש כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה עיין פירש"י שם ועיין כתר א'. ועוד עיין דרוש בענין כלאב בשבת נ"ה: עיי"ע ע"ט] —

* כֵּלָאֵי ט"ס וצ"ל בלאי בנדרים צ"א: עיי"ע בלאי ח"ב, צ"ג:

כִּלְאַיִם (מל"ם תערובת שני מינים וכן בל"ע كلا שנים יחדיו (beide zusammen בברייתא דר' אליעזר פ' כ"א קין הקריב[10]) מותר[11]) מאכלו קליות וזרע פשתן . . רב יהושע אומר[12]) אמר הקב"ה לא[13]) יתערבו מנחת קין ומנחת[14]) הבל לעולם אפי' בארג בגד[15]) שנא' (ויקר' י"ט, י"ט) ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך. *[אחי"ה ונקרא' מסכת כלאים ככה מרוב דיני כלאים שעוסקת בהם ועיין פחד יצחק ע' כלאי בהמה, כלאי הכרם כלאי זרעים ויתר דיניו] —

כֶּלֶב (מל"ם שם חיה ביתית Hund וכן בל' ערבי كلب ובלא"ר וסורי כַּלְבָּא ובל"נ כַּלְבָּה, כַּלְבְּתָא, כַּלְבְּיָא; כֶּלֶב הַכּוֹפְרִי Dorfhund, Jagdhund עיין לעוויזאהן צד 88 והלאה) כפ"ק דכלאים (מ"ו)

[1]) בנו"ג עשרונא. [2]) במקרא הכתיב הוא. [3]) בכ"י ה"ב כייל בה מתכילי, ובכ"י ו"ו מיכל בה ניתכיל, בכ"י ב"ר מיכיל בה וכו' ובנו"ג מכיל בה מתכיל. [4]) בדפ"ר ופיזי באסיל ואמש' מכילין וצ"ל מכילָן כגי' כ"י ב"ר, ובדפ' וויניצי' מכילתין ובנו"ג מכולין ועוד עיין מ"ש הרד"ק שם. [5]) בנו"ג מקדשין וכ"ה במנחו' ח': י"ט: [6]) בנו"ג מקדשות. [7]) והיא עפ"י הצעת המשניות אבל במשנה שבש"ס היא משנה בפני עצמה בזבחי' פ"ח. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו. [9]) כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר רק שם בט"ס כתיבה אחת זונר, ובדפ"ע זה נר. [10]) בנו"ג הביא קין. [11]) בכ"י ו"ו ה"ב, וב"ר מיתר. [12]) בנו"ג ר"י בן קרחה אומר. [13]) בנו"ג אל. [14]) בנוסחי לי'. [15]) בנו"ג שמא חו"ח יתערבו כארג בגד.

כלב הכופרי [1] והשועל. בפ"ח בכלאים (מ"ו) הכלב [2] מין חיה. ובסוף תוספת' כלאים (פ"ה) מפורש מאי נפקא לן אי מין חיה אי מין בהמה. בפ"ק דמשקין (מ"ק ח׳: במשנה) והאומן מכלב [3]. פי' בגמ' (שם י׳ רע"א) מפסע [4] כלומר מפזר התפירה ולהכי קרי מכלב שדומין תחובי המחט לשיני הכלב המפוזרים. כלבתא [5] שאינו תופר [6] מיושר והכי שיני הכלב אחד חוץ ואחד פנים ואינן מיושרין. בפרק אעפ"י שאמרו בגמ' הגמלין (כתובות ס"ב סע"ב) [ר"ע רעיא דבן כלבא שבוע הוה] [7]. ובפרק הנזקין בגמ' לא היו סיקריקון (גיטין נ"ו.) הוו בה הנהו תלתא עתירי נקדימון בן גוריון שנקדמה לו חמה. בן כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו שהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע בן ציצית הכסת שהיתה ציציתו נגררת ע"ג כ ר י ם וכסתות [8]. כלבוהי לא נבחין (שבת קנ"ב רע"א) כבר פירשנו בערך טר [ג׳]. *[אחי"ה ובסנהדרין ס"ג: ובירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד מבואר (נבחז) [נבחן] של מ"ב י"ז, ל"א ע"י כלב (כלבא) עיין פירש"י למלכים ורד"ק ומ"ש שם. עירובין ס"א. כלבא בלא מתיה שב שנין לא נבח. שמ"ר פ"כ כלבים . . נובחין וכו'. ב"ק ס': כלבים בוכים, ברכות ג׳. כלבים צועקים. בב"ר ס"פ כ"ב וישם ה' לקין אות (בראשית ד׳, ט"ו) רב אמר כלב מסר לו, ולא שדרש קין מל"י κύων כלב כדעת לעווי ועיין במשביר ע' כלבא כי אם שמסר לו כלב אשר יריח ריח כל חיה מרחוק ויזהירנו, על זה העירני ר"פ סמאלענסקין — ועוד עיין דברים שנאמרו על הכלב יומא פ"ג: ביצה כ"ה: כתובות מ"א: ב"ק ע"ט: פ׳. (כלבים כופרין ע"ש פירש"י) צ"ב: ב"מ ע"א. סנהדרין ק"ה. ק"ח: הוריו' י"ג. בכורות ח׳. ב"ר פע"ז עיי"ע אגריאון, כלים י"ז, י"ג כלב המים. קהל"ר פ' כי יש דברים כלב הים (Seehund) והושאל לע"ז. ע"ז מ"ו רע"א וירו' שבת פ"ט דיי"א ע"ג פני מלך פני כלב. ע"ז מ"א. כעטרה לכלב עיין פירש"י ובד' וויען אי' למלך. — והקבוץ ב"מ צ"ד. סנה' י"ט: כַּלְבֵּי; ילקוט בשלח רמז רכ"ז כַּלְבִּין, ילקוט ישעיה רמז שמ"ו בשם הילמדנו פִקחים ככלבים. ובמשקל ארמי כַּלְבַיָּא ירושלמי קידושין פ"א דס"א: וכן בירושלמי פיאה פ"א דט"ז ע"ג הובא בע' דש א'. ובל"נ כַּלְבָּה ירו' סנהדרין רפ"ו דכ"ג: נזקקין לכלבה, קהלת רב' פ' ומוצא אני: לכלבה נושכת וכו', ובלא"ר וערבית כלבתא كلبة = כַּלְבְיָא מ"ק הנ"ל, ר"ה ד׳. ע"ש. וע' שגל והתואר כּוּלְבָּא (hündisch) ורבינו גורס קלבאי ע"ש. ור"ב הביאו בערך מיוחד. — אבל הפעל שהביא רבינו בע' הנוכחי אינו מן השם כי אם מל"ע كلب שפי' תפר nähen ומפורש בירושל' מ"ק פ"א ד"פ סע"ד דבית ר' ינאי אמרו כדרכו: ממלא את המחט. מכלב: אחת אחת. רב יוחנן אמר כדרכו: אחת אחת. מכלב: מפסיע. ושם: הרוצענין מכלבין במועד] —

כְּלָב (= כְּלוּב מל"מ פירוש סל נארג Flechtwerk, Korb וכן בל"ס כְּלוּבְיָא והועתק ללש' יוני' (Käfig, Vogelbauer, κλωβός, κλουβός, κλοβός בר"ג דפ' אין צדין אותן (ביצה כ"ד.) כולהו נמי בעו דבויי דבאות לכלובן לערב קאמרינן ובעו לדבויי [9]. פי' דבעו דבויי שמדקדקין ומתחבאין עד שלוקחין אותן וצדין אותן ישנו על שני פנים בזמן שהן חוץ מכלובן כולהו בעו דבויי אלא בזמן שנכנסין ונעשין בתוך כלובן יונים הרדסיות ואווזין לא בעו דבויי אלא בזמן שנכנסין ויוני שובך ויוני עליה בעו דבויי ולפיכך פטור וחייב. *[אחיה וכנ"ה איזה פעמים באין לכלובן וכו' בביצה שם. ונרדף עם כְּלִיבָה תוספת' כלים ב"מ רפ"ט כליבה של חייטין טמאה טמא מת. פתיחתא דאיכ"ר סי' ט' פ' בושנו ובפסיקת' דר"כ צד קל"ח ונתנו אותן (ונתנום) בכליבה (ובילקוט צפניה רמז תקס"ז חסר) וגי' רבינו בכ"ף עיי"ע כלכה ועוד בהשאילה לארגז של מתים תוספתא נדה פ"ט בכליבא והפכו דרגש עיין ערך פרה י"ב, ט' קרן של כליבה וכ"ה בערך קרן א' ברפ' אמש' ובכ"י עיקרי התלמוד לר"א זכות אבל בדפ"ר ושאר דפוסים הישנים הגי' כליכה ועוד עיי"ע כלכה וש"נ מ"ק כ"ז רע"ב] —

כְּלָב (= כּוּלָב בל"ע كلاب, كلوب צבת (Zange בב"ר פרשת (מ"ט) [צ"ל ל"ט] [10]) לפנינו פל"ח)

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד וה"ב ובר"ש כופרי וכ"ה בתוספ' כלאים פ"ה ובדפ"ע כפרי ובערך כפר: כלב כופרי איכ"ר פ' רבתי ועיי"ע קרט ג׳. [2]) בנו"ג כלב. [3]) וכ"ה בדפ"ו ובאסיליאה ובירו' ובנו"ג מכליב. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ובנו"ג מפסיע ובדפ"ע מפצע. [5]) וזו דעת רבה בר שמואל במ"ק ושם הגי' שיני כלבתא וכגי' רבינו אי' בכ"י מ' וכן לי' שיני ברש"י בבה"ג ובריא"ף וביתר מקומות אצל ד"ס מ"ק צד י"ג: ובענין הוראת הפעל כַּלֵּב עיין מ"ש בהוספותי בסוף הע'. [6]) בדפ' וויניצ' בט"ד הופר. [7]) כצ"ל כי בציון דגיטין ליתא מאמר שהובא אבל איתא בכתובות ובגיטין איתא לפנינו שנקדה לו חמה עיין פירש רש"י. [8]) וכן הגי' ברש"י בגיטין ובנו"ג לי' כרים. [9]) וכן הוא בכ"י מ' ושם איתא הני נמי בעיין לדבויי אנן דבאות לכלובן לערב קאמ' ובעיין לדבויי וגירסא שלנו עיין ערך דב, הערה (ח"ג, ב':) והגירסא ברי"ש איתא ג"כ בכתב יד ו"ו ב' וב"ר וכ"ה בפי' ר"ח בביצ' (בש"ס ווילנא) והוא ט"ס וצ"ל דבויי כמו בערך דב ועוד עיי"ע אֶרֶב ח"א רס"ו. [10]) וכ"ה בע' מגרף.

ונבלה שם שפתם (בראשית י״א, ז׳) אמר רבי אבא[1] משפתם אעשה נבלה הוה אמר חד לחבירה אייתי לי כובל ומייתי ליה מגרופי הוה מחי ליה ופצע מוחיה בל׳ ערבי קורין לצבת כולאב וכן פירוש כולבום. — (א״ב תרג׳ ואת קרדמו (ש״א י״ג, כ׳) וית כולביה ובעל הערוך גרס כולכיה). *[אחי״ה עיין ערך כלך ג׳ ועיקר בבי״ת ומזה הענין תוספתא כלים ב״מ רפ״ג כלבה של ספרון ושל רופאין, ושל עושה זכוכית.. ושל נפחין וכו׳. וכ״ה בפשיט׳ כולביה ופירושו בל״ס קרדום וצבת ובדפוסי התרג׳ כלוביה וגם זה נכון והוא במשקל ערבי, וזה המשקל בקבוץ בפסיקת׳ דר״כ צד כ״ב: נטלו כלובין של ברזל וכו׳, אבל במשקל ארמי כּוּלְבַּיָּא אי׳ בתרג׳ ש״א י״ג, כ״א; לשופטים ט׳, מ״ח; לתהלים ע״ד, ה׳ — אבל בירו׳ נזיר פ״א דנ״א: בט״ס בכולבא וצ״ל כולכא עיי״ע כלך ג׳ ובנו״ג בב״ר שם: אייתי לי קולב והוא הוה יהיב ליה מגרופי, וצ״ל כולב כמו בע׳ מגרף וגי׳ אייתי במקום אייטי אי׳ ג״כ בערך בנות שוח (ח״ב קכ״ח:) הערה ג׳ וערך ברת שבע (שם ר״ד הערה ב׳) ונראה לי עיקר אבל גם בקהל״ר פ׳ מה יתרון העושה אי׳ כל אינש ואינש ייטי ליה מה דירבע ית דאייתי וכו׳ פי׳ מ״כ ייטי כמו ייתי] —

כּוּלְבָּאִי (מע׳ כלב והוא התואר hündisch) תלא ליה זיינא כולבאי רעיא קולתיה תלא (ב״מ פ״ד: וש״נ, ויק״ר רפ״ד) בעל הערוך גרס קולבאי ע״ש[2].

* כַּלְבָּא, כַּלְבֵּי (Getreideschoppen) עיין ערך אכלבאי ח״א, ע״ז וערך כלך ב׳. — לדעת ר״פ סמאלענסקין מזה כלבא שבוע (עיי״ע כלב) פי׳ אוצר משביע.

* כַּלְבּוּדָא (ט״ס) ירו׳ עירובין פ״ג ד״כ ע״ד עיי״ע כלכיד וע׳ כלכית.

* כַּלְבִּית עיי״ע כלכית ומ״ש.

כְּלַבּוּם (או. מל״ר clavus וממנו ל״י אמצ׳ κλάπος κλάβος מסמר Nagel, Pflock; או מל״ע كلب מסמר; או כמו כּוֹלָב מל״ע הנ״ל צבת וברזל כפוף Zange, Haken) בר״ג דפ׳ היה נוטל את מנחתה (סוטה י״ט:) ר׳ יהודה אומר כמין כלבום של ברזל מטילין לתוך פיה שאם נמחקה המגילה ואמר איני שותה מערערין[3] אותה ומשקין אותה בעל כרחה. בפ׳ במה אשה בגמ׳ לא יצא האיש (שבת ס׳:[4]) כמין כלבום מותר. פירוש רב [שר] שלום ז״ל[5] כלבום גופו נועץ בו מסמרים מבפנים ומוציאין לחוץ שעקם אותן בשיני שפוד ודומות לאצבעות כפופות ויש כלים שעושין בהן ברזל ואותן פיות שלהן תופס בהן ברזל כשיוצא[6] מן הכור עקומין, וי״א הן צבת של ברזל שאוחז בו ברזל ומכניסו לכור. — (א״ב פי׳ בל״ר מסמר). *[אחי״ה וראיה לפי׳ י״א מתוספתא סוטה פ״ב דאי׳ שם בפירוש ר׳ יהודה אומר בצבת של ברזל היו פותחין את פיה, וכן מוכח מסנהדרין נ״ב. ועיין תוספו׳ סוטה י״ט: ד״ה ור׳ יהודה. ומזה הענין בתוספתא כלים ב״מ פ״ג כלבה של ספרין ושל רופאין וכו׳ והוא במשקל ערבי كلبة = كلابة וכ״ה בל״ס כַּלְבְּתָא פי׳ צבת ובזה המשקל בירו׳ סנה׳ פ״י דכ״ח. כלבת אינה עולה לחשבון מסמרים ובקהל״ר פ׳ דברי חכמים הגי׳ הכלבום אינו ממנין מהמסמרות ובכ״י מ׳ בשבת שם בט״ס כלכום ובדרי״ף כ״י כבולום!] —

כְּלָבּוּם (לפע״ד מל״י אמצ׳ κλωβὸς כלי חקוק בתוכו ausgehöhltes Gefäss או מל׳ יוני׳ κόλπος Höhlung, Wölbung) בס״ג דפ׳ כל המנחות באות (מנחות ס״ג.) ובי״ה אומרים כלי היה במקדש ומרחשת שמה ודומה כמין כולבום עמוק וכו׳. — (א״ב פי׳ כיליכם בל״י כלי של שלשה רגלים ומין מחבת). *[אחי״ה רמ״ל ולעווי פירשוה ע״י κελέβη Opferschale ואין נ״ל ולא מצאתי המלה אשר עליה כיון ר״ב. ובנו״ג כלבום ופירש״י גלואו״ן שם כלי עשוי כעין מחבת שלנו ע״כ וכיון על ל״צ Pfanne, glène ושם אי׳ הצורה ובפירוש כ״י רגמ״ה למנחות (בקובץ כ״י אנגיליקא דף ט״ו: נכתבה הצורה כעין זה] —

כְּלַבּוּם (Fegelappen וגזרתו מע׳ כלבום א׳ עיין בפנים) בפרק הגוזל עצים בגמרא צבעו כעור[7] (ב״ק ק׳ סע״ב וק״א רע״א) מאי כעור אמר רבה בר אבוה[8] כלבם[9] אמר רב פפא[10] בר שמואל כפרא דודי. פי׳ כלבום כפרא דודי והוא כעור ופירושו „דרכים דרכים דרך צבוע אדום מראהו עמוק ודרך אדום אינו עמוק כל כך והוא כמו מטלניות שמקנחין בהן יורות של צבעים שהן עשויין כולן דרכים דרכים כמו שבארנו״. *[אחי״ה נעתק

1) בנו״ג עור: בר כהנא. 2) ושם אאריך. 3) בכ״י ו״ו בט״ס מַעְרשין ובכתב יד אירפורט תוספתא סוטה מדרין. 4) בנו״ג עשאו. 5) עיין מבוא לח״א XVI וש״נ רק במקום פי׳ רב שלום צ״ל פירוש רב שר שלום. 6) כ״ה בדפ״ר פיזי באסיליא ואמ׳, ובדפ״ו ה:יוצא. 7) וזה כס״א בע׳ כאור ע״ש. 8) בנו״ג בר בר חנה. 9) בנו״ג כלבוה וכ״ה בסמוך בערוך. 10) וכ״ה בשט״מ לב״ק בשם תשובי׳ רש״ג ובנו״ג רבה.

מפי' ר"ח שהובא בשט"מ לב"ק שם. ובכ"י ה"ב הסיום בזה"ל כמו שבארנו כפרא דודי פירוש שמקנחין בהם (הידים) [צ"ל היורות] הצבועין ע"כ וכ"ה בשט"מ קודם פי' ר"ח וז"ל כפרא דודי כלומ' שצבעו בשירי יורה עד שנעשה כעין מטלת שמקנחין בה את היורות של צבעים. הרמ"ה ז"ל בפריטיו ע"כ. ובתשבות רש"ג מועתק מל"ע שהובא בישט"מ שם האריך בפירוש כפרא דודי וז"ל פי' קינוח היורות וכו' וכו', והוא גוון יהיו בו כמה חברבורות בהרות כצורת עמודים והיה קצתם עובר על קצתם וידמו ל צ ב ת הנקראת כלבום וכו' והוא הכלי שלוקחין ותופסין בו אומני הברזל והנחושת שהם נפתחים ונסגרים במסמרים שהיו בהן על אותם בהראות שם כלבום לפי שאירע בהן כדמות הכלבום, ודע זה ע"כ] —

* כלבום ט"ס וצ"ל כלנוס עיי"ע כלנס א'.

כַּלִּיד (בל"ס כַּלוּדָא גביע, כוס (Becher, Kelch תרגום ואת גביעי (בראשית מ"ד, ב') ואת גביעי וית כלידי. *[אחי"ה ועוד הרבה בתרג' עיין הדוגמאות במתורגמן ואצל לעווי וש"נ מכ"י תרג' הגי' קלידא. מדר' משלי לפסוק כים אחד: נטל הכליד והיה מקש בו ובב"ר פצ"ב (ילק' מקץ רק"ג) אי' ג ב י ע]—

כַּלְדַּאי (מל' סוּרִי כַּלְדָיָא Chaldäer, Sterndeuter והקבוץ כַּלְדָאֵי והוא תואר לחוזי בכוכבים) בפ' כל כתבי הקדש בסוף מימרות דר' יוסי (שבת קי"ט) אמר ליה [1]) כלדאי כולהו נכסיך [2]) יוסף [3]) מוקיר שבי אכיל להו. ובס"ג דשבת (קנ"ו: והובא בילק' משלי רמז תתקמ"ה) מדר"ע נמי אין מזל לישראל דרבי [4]) עקיבא הוה ליה ברתה אמר ליה [5]) כלדאי וכו' עד וצדקה תציל ממות [6]). ובערבי פסחים בסוף הלכה (ואילו) [צ"ל ואפילו] מן התמחוי (פסחים קי"ג סע"ב) מניין שאין שואלין לכלדאין [7]) שנא' (דברים י"ח, י"ג) תמים תהיה עם ה' אלהיך. פי' חוזים בכוכבים. — (א"ב בל"י ורו' פי' כשדים וזה טעם וידברו הכשדים (דניאל ב', ד') כי הם היו בקיאים בחכמת הכוכבים). *[אחי"ה וכן העלו חוקרי זמנינו עיין מ"ע דמ"ג חט"ז, 494 וחכ"ז 397 והלאה. וכפי' רבינו כתב רש"י בשבת קנ"ו: וכן ביבמות כ"א: ובב"י ביו"ד סי' קע"ט בשם הערוך ועיין הפשב"ע כי האריך. — וקצת צ"ע למה לא קבל רב יוסף להיות ראש ישיבה דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין ברכות ס"ד רע"א והא אין שואלין לכלדיים אבל באמת בהוריות י"ד. ליתא ועוד עיין ד"ס לברכות צד קפ"ז. ועיין מ"ע בכורים לקעללער שנה שניה 146. סנהדרין צ"ה רע"א אמרי ליה כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה] —

כְּלֵידוֹן (בל"י χλῆδος, ον (Schmutz, Schaum ירו' דפסחים פ' ואלו עוברין (רפ"ג דכ"ט ע"ד) ונותן בקדירה היא עביד כלידון פירוש בל"י זוהמא. *[אחי"ה בנו"ג כילדין והנכון כמ"ש ר"ב] —

כְּלִידָר (מל"י χλιδών ובלשון קלילה χλιδάριον (Schmuck, Hals-Arm-Fussband בברא' רב' בריש ויהי מקץ (ס"פ פ"ט) [8]) נער (בראשית מ"א, י"ב) שוטה, עברי שונא, עבד שכך היה מוכתב בסקרידין [9]) של פרעה שאין עבד מולך ולא לובש כלידרין [10]). לא ירים איש את ידו ואת רגלו (בראשית מ"א, מ"ד) כלידרים (ב"ר ס"פ צ'), ובע' זיי"ן פי' זונרא וכלינרין [11]). — (א"ב פי' בל"ר מין תכשיט ובנוסחאות כתוב כלי ידים). *[אחיה בב"ר פפ"ט אי' כלידים ובא מגליון לפנים עוד: פירוש אצעדה כלי ידים וכנ"ב בילק' שם ובפ' צ' איתא את ידו כלי ידים ואת רגלו כלי רגלים ובפירוש המיוחס לרש"י גרס במקום כלי רגלים: כלידרים עיין במ"כ שם. והוא הקבוץ מל"י הרשומ' בלישנא דקלילה פי' אצעדה וכן העתיקו ע' זקנים אצעדה (במדבר ל"א, נ') χλιδῶνα, צעדה (ישעיה ג', י"ט) ורבינו החליפו בלא דיוק עם כלינרין אשר פי' גזרתה בע' זנר. ומל"י הנ"ל הועתקה המלה לל"פ خلدة פי' אצעדה قلادة ענק Halsband. והחכם ברילל במאמרו על המלבושים 64 שער כי הוא מלבוש Khelad ואין נ"ל — אבל דע כי בכ"י ה"ב גרס בציון ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. כלדין וכן בכ"י ב"ר כלינדא א"כ גזרתו מל"י χλανίδιον פי' מעיל

[1]) כ"ה בדפ"ר פיזי' באסיליא ואמש', ובנו"ג ובכ"י ערוך אמרו ליה וכ"ה בדפו"ו ובילק' ישעיה רמז שנ"ו. [2]) וכ"ה בילק' ישעיה שם ובכ"י א"פ בשבת ובנו"ג ניכסי. [3]) כ"ה בכל כ"י ובש"ס אבל בדפ"ע יוסי. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר, ובשדפ"ע רבי. [5]) כ"ה בדפ"ר פיזי' באסילי' אבל בכ"י ערוך ודפו"ו אמרו ליה. [6]) לי' בדפ"ע חוץ מדפו"ו ובכ"י ערוך אי'. [7]) ובפי' ר"ח הגי' לכלדים ובנו"ג בכלדיים וכ"ה בילקוט שופטים רמז תתקי"ט. [8]) ובעי' סקרדין אי' בכ"י ו"ו א', ב' וב"ר פ"ע וצ"ל פ"צ לפי חלוקת הפרשיות אצל רבינו עיין מ"ש בהשחר שנה י' צד 307—326 ובדפ"ע בטעות פ' ע"ב. [9]) וכ"ה בסקרדין בעי' סקרדין והוא בל"ר Geheimschriften, secreta ובכ"י ו"ו א' בעי' הנוכחי באיסקריקון וט"ס הוא ובכ"י ה"ב בנימוסי ונראה שזו הגי' היתה בערוך לפני בעל מ"כ לב"ר שם ע"ש וכן נ"ב בילק' מקץ רמז קמ"ה (בסיקררין) [בסיקרדין] פי' בנימוסיהן וכ"ה בעה"ק שנ"ב בערך סקרדין. [10]) בנו"ג כלידים, ובילקוט מקץ כלידין. [11]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וג"ג ועיין ערכו במוסף הערוך וכ"ה באמת בערך זנר וכצ"ל בכ"י ל"ד במקום וכלנורין, ובדפ"ר חוץ מדפ' אמש' בט"ס וכלי נזרין.

צמר wollenes Oberkleid והוא לשון קלילה מן χλανίς וכן כלדר של ערך הנוכחי אולי לשון קלילה מאותו השם] —

* כלוט (ט"ס) ירו' שבת פ"ח די"א סע"ב עיי"ע בלוט (ח"ב צ"ו).

☞ כולטיתא (?) תרג' לעץ רקבון (איוב מ"א, י"ח) לקיסא כולטיתא. *[אחי"ה ככר הארכתי בע' בלטיתא (ח"ב, צ"ז) כי עקר הגי' בבי"ת וכי ג' מוטעת נזדמנה לר"ב ע"ש] —

* כּוּלֵי (א') שם ע"ז: ב') סימן הקיצור) ירושי' ע"ז ספ"ג דמ"ג סע"ב צלמא דכולי ואולי הוא תואר לאליל מרקולים κυλλός עיין מ"ש בערך אבני בית קולים (ח"א, י"ד:), ובדפ' זיטאמיר בט"ס דבולי — ובירו' יומא פ"א דל"ט. כולי ט"ס וצ"ל בולא עיי"ע בל ב' (ח"ב צ"ב:) — כּוּלֵי סימן הוא שלא היו משלימין ציון איזה מאמר מש"ם ועל פסוק שלא ישלימו כותבין וגו' = וגומר.

* כילוזא (בל"ע كلز פירוש קבץ (sich schaaren ב"ב ח'. לפי ג' רבינו בע' כר י"א ע"ש לפי פ"א של גאון.

* כִּילוּי (Untergang) עיי"ע כל ד'.

☞ כילי (לפע"ד נשתבש מלש' יוני' ,κοχλίας Schnecke mit gewundener κοχλός Schale פירוש שבלול) ב"ר בר"פ המטיר על סדום ועל עמרה (ר"פ נ"א) כהדין כילי סילי לימצא. פי' בל"י מין שרץ. *[אחי"ה ככר הארכתי בע' אשת (ח"א שכ"ח) בפירוש שלשה שמות של שבלול אלה וגזרתם מל"י κοχλίας, σέσιλος, λεῖμαξ ועל ידי ג' שמות הנ"ל נתבאר בב"ר ל"מ כמו שבלול וגו' (תהלים נ"ח, ט') ובנו"ג כיליי סיליי לימצא ובכ"י פאריז איתא כאיסי לאי כליי ונ"ל להגיה (סאיסי לאי) [סאסילאי] והוא ממש ל"י הנ"ל σέσιλος פי' שבלול עם הנרתק ורמ"ל וה' לעוויזאהן בתולדות החיות (233) שיער שהוא מל"י χέλυς Schildkröte וסיליי לפי דעתו הוא ל"ר scilla (squilla) סרטן Krebs וכן דעת ה' לעווי — וכנ"ה בירו' שקלים פ"ו ד"נ. כקרני סילי וכיליי ועיין לעוויזאהן שם צד 373] —

* כִּילִי עיין ערכו אחר ע' כִּילוּ.

כִּלְיָא (= כִּילְיָא, כִּילְיָיא מל"י κοιλία בטן Bauch והושאל לבליטת התנור) בפרק לא יחפור (ב"ב פ"ב מ"א דף י"ז סע"א) ובתנור שלשה מן הכליא שהן ארבעה מן השפה, פי' „כליא בלש' יון בטן והוא אמצעית התנור שבולט ויצא כבטנו של אדם כששבע". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח הובא בתוספ' ב"ב שם, וכ"ה בכ"י רש"י (הובא בד"ס לב"ב שם) וז"ל כיליא לשון יון בטן וכן פי' רבי' חננאל שהוא לשון יון ע"כ וגי' הכיליא אי' לנכון בכ"י פלארענץ והמבורג וברש"י בדפ' הישנים וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ושם אי' מפורש בזה"ל ג' טפח מן הכיליא איזהו כילייא שכשעושין התנור מחרש שכל תנוריהן היו של חרש ועשויין כעין דלי פתוח מלמעלה והחרש קלוש ומדבקינן סביב התנור מן הטיט בעובי טפח סביב כדי לחזק התנור מפני שהוא של חרש שלא ישבר ולאותו הדבק קרו כילייא עכ"ל. ובזו השטה הלך הר"י ן מיגש שהובא בשט"מ שם ולפע"ד לפי פי' זה נגזר כליה מל"י κονία הטיח Tünche ול' ונו"ן מתחלפות — וכנ"ה בב"ב כ' רע"ב כ י ל י א דתנור טפח כגי' הדפוסי' הישנים וכ"ה הכיליא בירו' ב"ב רפ"ב די"ג: וכ"ה בתוספת' ב"ב פ"א לפי ג' כ"י אירפורט ושם לנכון גם ג' מן השפה ובנו"ג הכלייה . . . מן הכפה — ובדפוסי' הישנים נסדר זה הערך אחר ערך כליל ב' והנכון כסדר דפא"מ ואחריו אנן נגררים] —

* כְּלָיָיה (מפעל כָּלָה) עיי"ע כל ד' וש"נ.

* כְּלְיָה, כּוּלְיָא (מל"מ כִּלְיָה ובל"ס כּוּלִיתָא ובל' ערבי كلية Nieren) בל"מ רק הקבוץ כְּלָיוֹת ברכות ס"א סע"א עיי"ע כסל א', ב"ר ר"פ ס"א בשו"ט פ"א פ' כי אם. כתובות קי"א: ובלא"ר חולין צ"ז. כוליא בחלבה וכו', ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: כוליה אחת. והקבוץ שבת קי"ט: כּוּלְיָיתָא וכ"ה בתרגומים אצל משקל כּוּלְיָן כָּלְיָין עיין הדוגמאות בעמת"ר ללעווי I, 365 — והושאל לביצת אדם ובהמה תר"י ב' ויקרא כ"א, כ'; כ"ב, כ"ג דחסר כוליא.

כְּלִיל (מפעל עברי כָּלַל וממנו הפעיל והתואר כָּלִיל, כְּלִיל, כלילא וכ"ה בל"ס ובל"ע اكليل פי' עטרה Kranz, Krone; והושאל למס ששלמו היהודים למלכי רומיים ונקרא aurum coronarium (Krongelder בגמ' דפרק במה אשה (שבת נ"ט:) כלילא רב אסר ושמואל שרי, פי' בע' נסכא [1] כפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ח'.) ההוא דמי כלילא דשדו אטבריא, פי' נגנב נזר המלך אמר המלך הואיל ופשעו היהודים בשמירת העיר ישלמו דמי הנזר. בס"ג דפ' השותפין (שם ט"ז:) איכא דאמרי

[1] בערך נסך א'.

אילני הוו להו ואיכא דאמרי כלילי הוו להו, פי' „ג' אילנות הוו לכל חד בפרדס וכל חד מנייהו נטוע לשום חד וכשהיה מתיבש אחד מהן היו יודעין שאינו שרוי בטובה, איכא דאמרי לכל חד וחד מנהון הוה כתר וחקוקין עליו ג' פרצופין של ג' חבירין וכשרואין שמשתנה הצורה היו יודעין שאינו שרוי בטובה" [1]). בר"ג דגיטין (ז'. הובא בילקי יחזק' רמז שס"א) כלילא מנא לך דאסור א"ל [2]) דתנן (סוטה מ"ט.) גזרו על עטרות חתנים, רב חסדא אמר אמר קרא כתיב (יחזקאל כ"א, ל"א) הסר המצנפת והרם העטרה [3]) וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה וכו'. הפארים והצעדות (ישעיה ג', כ') תרגומו כליליא [4]) ושירי. — (א"ב תרג' עטרת מלכם (ש"ב י"ב, ל') כלילא מלכיהון). *[אחי"ה לא ידעתי למה הביא ר"ב ממרחק ראיתו כי נזר וכל כתר מלכות דאסתר מתורגם ככה עיין דוגמאות במתורגמן ועוד אצל לעווי וכן בדרז"ל שבת קנ"ב. עיי"ע חלף ג'. ב"ר פ"י ס"פ צ"ח, ירו' מ"ש ספ"ד דנ"ה: ירושלמי תענית פ"ד דס"ט. והקבוץ כְּלִילֵי ע"ז מ"א. אבל בירו' מ"ק פ"ב דפ"א ע"ד כליליא הוא ט"ס וצ"ל בליליא וכ"ה בדפ' זיטאמיר. וממנו הפעל כַּלֵּיל תרג' לתהלים ה', י"ג; ח', ו'; לשה"ש ג' י"א; תנחום' ראה סי' ז' ועושים עטרה ומכללים אותו. באפעל אַכְלֵיל לתהלים ס"ה, י"ב; ק"ג, ד' וכן בדרז"ל ב"מ ק"א: עיי"ע כל ו'. באתפעל: ב"ר ר"פ ל"ד, ילק' תהלים רמז תתפ"ה יכתירו (תהלים קמ"ב, ח') יתכללון בי צדיקיא, ובהשמטת הת"ו במגילי כ"ז: כי איכלל רבה בריה וכו', ובאה"ת באפעל כי אכלל. ובבנין שפעל: שכלל עיי"ע — קידושין פ"א: מכלליה ט"ס וצ"ל מכלי להו עיין ערך כל ב' — ובענין ציון דב"ב ח'. דמי כלילא אין דעתי נוחה מפי' רבינו כי אין ענינו עטרה כי אם מס שנקרא כן בל"ר כאמור בתחלת הערך וקצת פי' כן רגמ"ה בכתב יד לב"ב וז"ל דההוא דמי כלילא שהשליך המלך מס על יושבי טבריא כדי שיקנו לו כתר וכו' ע"כ ולב"ב קמ"ג סע"א פי' רגמ"ה דמי כלילא: כתר. וכן ברשב"ם: כתר מלכות והנכון כי בתחלה היתה מתנה שנתנו אנשי איזה מקום סך מה לעשיית נזר או כתר זהב לשר המנצח ומתנה זו נקראת munus voluntatis אבל במשך העתים נאלצו לתת בתורת מס מה שנתנו קודם בתורת מתנה (עיין מ"ע צונץ 260 והלאה) ועוד ערש וגרובער חכ"ז, ז'. — וגבאי של מס זה נקראו כְּלִילָאֵי מגילת תענית פ"ב בעשרים ושבעה ביה (באייר) איתנטילו כלילאי מיהודה ומירושלים שבימי מלכות יון היו מביאים עטרות של וורד וכו', הנה בעל המסדר חשב כי כלילאי ענינו עטרות לכן נתן טעם שבימי וכו', אבל הנכון כי כלילאי הם מוכסי מס הנ"ל וענינו כמו במגילת תענית פ"ג איתנטילו דימסנאי מיהודה ומירושלם עיי"ע דמסן ומ"ש] —

כְּלִיל [מַלְכָּא] (בל"ס כלילא מלכא, בל"ע اكليل الملك בל"פ شاهافسر בלשון יוני' μελίλωτος (Meliloten, Stein- Honigklee בס"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ז:) גירדא דאשפה [5]) וכליל מלכא, פי' וורדא [6]) ויש אומרים בסילקו [7]) ובפ' ח' שרצים בגמ' א ב ו ב ר ו א ה [8]) (שבת ק"ט:) ליתי חמשה כלילי. — (א"ב שם מין עשב בל' ישמעאל ובכל ענף שלו שלשה עלים וריחו נודף כמו כרכום ומן העשב עושים עטרות ויש לו סגולות ברפואה). *[אחי"ה ר"ב כיון לאמת והיא המלה שרשמנו בתחלת הערך, ואלה דברי פליניאוס כ"א, כ"ט: Meliloton, quod sertulam Campanum vocamus . . . Coronas ex ea antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulae, quod occupavit ועל זה כיון ר"ב אבל לעווי לא ירד לסוף דעתו של ר"ב ורמ"ל טעה בפירושו בע' חשאי, וגם רבינו לא ידע בבירור הוראת המלה כי צמח basilico אינו מזה המין, ורש"י בשבת פי' כמו רבינו: וורד אבל בכתובות פי': חבצלת] —

כֵּלְיוֹן (לדעת ר"ב מל"י κηλων להוט אחר המשגל (Hengst, geiler Mensch במגילת איכה (פי' דרכי ציון) בתולותיה נוגות (איכה א', ד') אלו הכיליונין שהיו נאים [9]) כבתולות ונעשו נוגות. — (א"ב פי' בל"י בחורים להוטים אחר המשגל אבל בנוסחאות שלנו כתוב בולווטין) [10]).

---

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב רק שם הסדר כליל הוה להו . . י"א ג' אילנות היו נטועין ובנו"ג כלילא הוה להו אילני הוה להו ובכ"י ש"ס כלילי הוו להו אילני הוו להו וכ"ה בד' לובלין של"ו ובע"י וברש"י ויתר השנויים עיין בד"ס לב"ב צד ל"ט: [2]) בנו"ג עוד מדרבנן. [3]) וכ"ה בגיט' ובקרא כתיב הסיר . . הרים. [4]) בדפו"ו בלא דקדוק כלילא. [5]) עיין ערך גרד א' וש"נ השנויים. [6]) כ"ה לנכון בדפו"ו ובשדפ"ע יורדא וצ"ל וורדא וכ"ה באמת בכ"י ו"ו א', ב' ל"ד ב"ר ובכ"י ה"ב יוהרא. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב וב"ר וכצ"ל בכ"י ו"ו א' וב' במקום כסילקו, כסילקי ובדפ"ע בסיליקון והוא ל"ר basilicum ובלאי"ט basilico ,Basilienkraut, Hirnkraut. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. [9]) בדפי ו"ז בטעות נשים. [10]) בנו"ג בוליוטין וצ"ל כגירסת רבינו כיליונין ובמ"כ בטעות בליונין, וריש הדרש מבלי בוליטין (איכ"ר שם). הובא גם בערוך ע' בליוטי, ח"ב, צ"ז.

☚ כִּילִירְכִין (בל״י χιλίαρχοι וממנו בל׳ סורי כִּילִיַרְכֵי שרי אלפים Befehlshaber über tausend Mann) במדרש קהלת פסקא וישוב העפר, לשום כרים (יחזקאל כ״א, כ״ז) כילירכין פי׳ בל״י שרי אלפים. *[אחי״ה בנו״ג כלורכין וצ״ל כתקון של ר״ב וכן פי׳ רש״י שלטונים ורד״ק ביחזק׳ נגידים שרי חיילות ובשם אביו פי׳ כבשים והם אילי ברזל ולכן כרים הראשון ענין אחד עם כרים השני באותו הפסוק וכן באר קהל״ר שם כרים השני על ידי: כרקומין (Pallisade) עיי״ע כרקום א׳, ובילק׳ יחזק׳ רמז שס״א מבואר כרים הראשון ע״י פלימרכום (πολέμαρχοι) והשני ע״י טירונים ובלי דיוק הוא. ובספרי האזינו פ׳ שי״ז מבואר כרים (דברים ל״ב, י״ד) ע״י כליסריקים שלהם וצ״ל כלירקין כדאי׳ בילקוט רמז תתקמ״ד ובנו״ג בטעות בשתי תיבות כל ירקין ועיי״ע כליסריקין] —

כַּלָּךְ (פי׳ מין משי גרוע מל״ע או פרסי הרשומה בפנים ע״ש eine Art grober Seide, Seiden-wolle) בפ׳ אחרון דכלאים (פ״ט מ״ב) השיראין[1] והכלך אין בהם משום כלאים. בפ׳ במה מדליקין (שבת פ״ב מ״א) לא בחוסן ולא בכלך. פירוש כלך נושקרא מטכסא השיראין והסיריקון כולן ממין שירא פרנדא הן אלא משונין באריגתן יש מהן דקים ויש מהן עבין יש מהן בניר אחד ויש מהן בב׳ נירין ויותר יש שיש בהן צורה כדאמרינן (יומי ע״ב:) ברוקם וחושב. ויש מפרשים כלך פסולת של משי אותן קליפות שנשארו מן המשי שמוציאין התולעין ואין נוחין לטוות. *[אחי״ה לפי מ״ש בערך גשקר (ח״ב, שפ״ג:) כי נשקרא (זו היא עיקר הגי׳ בשבת ולא בוי״ו עיי״ע גשקר) פירוש משי גרוע, פסולת של משי לכאורה אין חלוק בין יש מפרשים ובין פי׳ ראשון, ובלי זה הדקדוק הקשה כן בעל למוד ערוך במס׳ שבת וע״ש היטב. ובענין פי׳ רבינו בערך שר ה׳ אאריך שם להגין בעד רבינו שפי׳ כלך מין בינוני ועל שיראין פי׳ שש טב וכונתו דומה לשש טב שהוא פשתן וכשטת הרמב״ם לכלאים עיין מ״ש בערך אגבין (ח״א, כ״א) וגם במ״ש רבינו בע׳ הנוכחי יש מהן דקים ויש מהן עבין וכו׳ כונתו כי כל אלה שמות המשי הם רק חלוקים הם באריגתם כמו שכתב הרמב״ם שם ועל הכלך פי׳ והשני יש בו יבשות והוא שעיר כמו הצמר ע״כ וא״כ לפע״ד כלך הוא מל״פ کلك צמר של שעיר עזים הרך או אולי מלשון ערבי ופ׳ خلج צמר מנופץ כלומר משי שדומה לצמר מנופץ ולכן היטב מבואר בירו׳ כלך ע״י אנטין קיסריי פי׳ צמר גפן של קיסרין עיי״ע אגבין ומ״ש. — תוספת׳ שבת רפ״ט (פ״י) צמרי גפן צמר כלך צמר גמלים. ובתוספ׳ כלים ב״ב ספ״ה כולך — וכנ״ה בשבת שם א״ש שאלתינהו לכל נחותי ימא ואמרי לי כולכא שמיה וגי׳ הרי״ף כולכך ובירו׳ שבת רפ״ב ד״ד רע״ג הגי׳ בשנויים ושם ג״כ כולכא שמו ובירו׳ כלאים רפ״ט דל״ב רע״א כלכה ובאו״ז הל׳ כלאי׳ שם: כלכא. ובמנחו׳ ל״ט סע״ב הוזכרה נוצה של עזים עם הכלך ביחד ומזה ראיה לפירושי הראשון לגזרת המלה מל״פ הנ״ל — ויש לעיין במ״ש הרמב״ם בהלכו׳ כלאים רפ״י וז״ל ויש בכרכי הים כמו צמר שגדל על האבנים שבים המלח . . וכלך שמו] —

כַּלְךְ (= כַּלְכָּא אולי מל״פ کریج، کریخ בית קטן לשמור בו דבר בפרט חטין Gehäuse, Schoppen) בהגדה דפרק הניזקין (גיטין נ״ו.) אמר רב חסדא[2] כלכא דחיטי בעיא שיתין כלכי ציבי. ובפרק איזהו נשך בגמ׳ כיצד לקח[3] (ב״מ ס״ג:) דאמר לי׳ חטי דקדחי[4] באכלכי. בפ׳ חסידין (תענית כ״ד.)[5] אזל זבן ביה[6] חיטי ואסיק שדייה בכלכא. פי׳ אוצר של חיטים. — (א״ב בנוסחאות דידן בכולהו גרים אכלבא ע״ש). *[אחיה עיי״ע בח״א ע״ז וש״נ כל המקומות והובא עוד גי׳ רבינו מערך ארב ו׳ ושם גרס בבית ע״ש (ח״א, רס״ז.) וגם בע׳ הנוכחי גרסו כ״י ו״ו ול״ד כלבא, כלבי, אכלבא, אבל בכאן בל״ס ט״ס הוא כי על כף מורה סדר הא״ב וכ״ה בתחלת הערך בד״ה כלך ובענין גזרת המלה הארכתי בע׳ אכלבאי ע״ש, וגם בכ״י ש״ס איתא בבי״ת וזה העיקר, אבל בכ״י רגמ״ה בפי׳ לתענית אי׳ כגי׳ רבינו כלכא ופי׳: גורן. ורש״י בב״מ שם ובדף ע״ב: ובתענית פי׳ כערוך אוצר] —

כֶּלֶךְ (= כּוּלְכָּא לפע״ד מל״פ کلنك ואות נו״ן מובלעת פי׳ בל״פ קרדום Axt, Hacke) ויקח אבימלך את הקרדומות (שופטים ט׳, מ״ח) תרג׳ ית כולכיא וכן את אתו ואת קרדומו (ש״א י״ג, כ׳). — (א״ב בנוסח׳ כתוב ית כולביה עיין ערך כלב).

---

[1]) וכ״ה בע׳ שר ה׳ בפי׳ עפ״י גי׳ כ״י וכ״ה באו״ז הלכ׳ כלאים סי׳ רצ״ד ובמנחות ל״ט: ובשבת כ׳: איתא השיראים ובנו״ג בכלאים השיריים ובכ״י השירים. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ל״ה, ובדפ״ע אמר רב. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וה״ב וב״ר. [4]) בדפ׳ אמ׳ ופרי לי׳. [5]) רבינו מכנה פ״ג דתענית פ׳ חסידין עיי״ע אסקוטלא א׳ (ח״א קצ״ו) הערה ג׳ וש״נ ושם צ״ל גם ב׳ במקום ט״ד נס ג׳. [6]) וכ״ה בילק׳ באה״ת ובע״י ובכ״י ב׳ ש״ס עיין ד״ס תענית צד ע״א: ובנו״ג זבין ליה.

*[אחי"ה בערך כלב ג'. הבאתי ראיה לגי' בבי"ת אבל עתה הראיתי לדעת כי יש לקיים גי' רבינו אשר בה אחז גם הרד"ק בש"א שם בכתבו וז"ל ויש שקוראים התרג' כולכי בכ"ף . . וכן נמצא במקצת הנוסחאות ע"כ ולפ"ז גזרתו מל"פ הרשומ' וכ"ף השני בדגש לתשלום הנו"ן, או יש להאצילו מל"פ كلك = כולך ופי' חדוד הסכין, אולם זה יתכן להוראת אֶת שפי' רש"י לנכון ע"י קולטר"א culter. ועוד מצאתי ראיה לגי' רבינו מירו' נדרים רפ"א דל"ו ע"ד אורחיה דבר נשא מימר קנתה דכולכה דילמא כולכא דקנתה פי' דרך בני אדם לומר בית יד הקרדום ולא קרדום דבית יד. וקה"ע גרס כולבא וכ"ה בירו' נזיר פ"א דנ"א: אבל היותר נכון בכ"ף ופני משה לנדרים שם פי' כולכה מין ירק ובאמת كلنك פי' בל"פ ירק Portulak אבל אין ענינו לכאן — ודע כי זה הע' נסדר בדפוסים הישנים ובכ"י קודם ע' כלם והטעם לפע"ד כי אחרי שגמר רבינו ערכי פרק כלך, כלכל מצא מלה זרה והשלים אותה קודם פרק הבא והיינו קודם ע' כלם ודוגמות רבות ישנן בזה האופן בערוך, ובדפ' אמש' נסדר כהוגן] —

* כַּלֵּךְ (לפע"ד מל"פ كالدن ברח עם כנוי הגוף enteile, ונתקצר מן כַּלִי לָךְ פי' בְּרַח לָךְ (flüchte dich מ"ק כ"א: כלך אצלי, יבמות מ"ד רע"א כלך אצל שכמותך, ב"מ כ"ב. עירובין ע"א. וכן הוא בתוספ' תרומ' רפ"א כלך אצל יפות, ב"ב קס"ד סע"ב כלך מלשון הרע הזה ופירש רגמ"ה כ"י לב"ב שם: כלומר לא היה לו לומר מי כתבו אלא היה לו לומר אני לא כתבתיו ע"כ ועפ"י זה פירשב"ם וזה לפי הענין ולא לפי גזרת המלה; שבת קמ"ה: כלך למדבר עזר פירש רש"י: כלך לכה לך אלא שקיצר לשון ע"כ, ומצאתי ראיה לפירושו מתו"כ אמור פרק י"ז ושם אי' לכה לדרך זה . . לכה לדרך זו ותחת זה איתא שם בפ' ויקרא פרק י"ד כלך לדרך הזו ובספרי כי תצא פ' רי"ז כלך לדרך זו וכ"ה ביומ' נ"ה. ובמנחו' נ"א. ובתוספתא פסחים פרק ג' (ד') הרי כלך כמו לכה לך וכן הוא מפורש בירושלמי יומא פרק ה' דף מ"ב עמוד ג' לכה לך לדרך הזו. וזה כפירש"י אבל רש"י עצמו פי' בע"א בסנה' ס"ז סע"ב כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות ופירש רש"י מנע מדבריך ופנה להלכות נגעים ואהלות ובחגיגה י"ד. פי' חדל מדבריך. ובחגיגה שם אי' כלך מדברותיך אצל נגעים ואהלות אולם בכ"י ב' במינכ' אי' כלה מדברותיך ולך לך אצל, ובע"י ובילק': לך (פעם אחת) עיין ד"ס חגיגה צד כ"ד. ובשני הציונים הנ"ל כיון רש"י בביאור המלה על שורש כלא שפי' מונע וכלא וכן פירשנו בע' כל ב' ע"ש. אבל כלך לפ"ע הוא הרכבה של כלי והוא צווי מן ל"פ כלידן ופי' ברח ומן כנוי הגוף ופי' לֶךְ לָךְ ברח לך, המלט על נפשך ופי' כלך מדברותיך ולך כגי' כ"י ילק' (ד"ס סנהד' צד צ"ו:) המלט על נפשך מִדִּבְרוֹתֶיךָ כלומר עזוב וחדל דבריך או י"ל כגי' אה"ת (ד"ס שם) כלך למדברותיך אצל נגעים ואהלות ברח לך ופנה לך לענינים אשר בהם אתה מנהיג מל"מ מְדַבְּרוֹתֶיךָ (דברים ל"ג, ג') והעתקתו Führung, Leitung וכן בהרז"ל דבר פירוש נהג.

כַּלְכָּה (לפע"ד מל"ס כַּלְסָא מטה שנושאין בה המת Bahre) בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז סע"ב ורע"ב) עשירים בדרגש ועניים בכליכה. בריש מגילת איכה (פתיחתי' דאיכ"ר סי' ט' פ' בושנו) נטלו הכרובים ונתנום בכליכה. *[אחי"ה עיין ערך כלב ב' וש"נ בבי"ת כליבה ונזרתה אי' שם אבל גם בנו"נ במ"ק בכ"ף כליכה וכ"ה בע' קרן א' לפי גי' דפוסים הראשונים וכ"ה בפי' רה"ג לפרה (בסד"ט 31) ושם מפורש פי' כליכה זה הוא נעש [בל"ע نعش Bahre] המטה שנושאין בו המת וכו', כדגרסי' באלו מגלחי' (מ"ק שם) ובסיפה דמסכת' דנדה דתוספ' (פ"ט) ועניים בכליכה וכו'. אבל בנו"נ בתוספת' נדה שם כליבה וכ"ה במ"ק בכ"י ש"ס ובשאילתות ובריי"ף וביתר המקומות אצל ד"ס למ"ק צד מ"ט. אבל התוספו' מ"ק הוכיחו כגי' הערוך בכ"ף ולפע"ד עיקר הגי' כלסה כמו בל"ס או הכ"ף נתחלף בסמך, ובריי"ץ גיאת הל' אבל סוף עמוד ס"ז גרס כליפה — ופערלעס במ"ע מהרז"ף ח"י 380 הגיה בדברי הערוך כלוכה ופירושו ע"י ל"ר carruca פירוש עגלה וזה דוחק כי זו המלה נכתב קרוכין עיי"ע קרכין] —

* כַּלְכִּיד עיי"ע כלכית ב'.

כלכית (לפע"ד מל"י σκύλια, σκύλαξ = כלבית Hundshai, Seehund בל"ר cannicula) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) אימת כלכית על לויתן. פירוש דג קטן טמא נכנס בפיו של לויתן. *[אחי"ה החכם הנוצרי באכארט (היעראזאיקאן ח"ב 772, 773) עמל לבאר המלה ע"י Ichneumon אשר ממנו סיפרו הקדמונים כי אימתו על הלויתן הנקרא Krokodil וכן דעת רמ"ל אבל הח' לעוויזאהן (זאאלאגיא 275) שדא נרגא בזה הביאור והעלה כי לויתן הוא תנין הנקרא Wallfisch וכלכית הוא Stachelfisch ושיער עוד כי אולי עיקר הגי' כלבית והוא Hundshai ולא הביא ראיה לזה אבל לפע"ד

זה אחרון הוא העיקר כי בין שנגרוס כלכית, כילכית בין כלבית ענינו ככה כי הראשון הוא מל"י הרשומ' והשנית נגזרה מל' כלב בלשון קלילה וגם בל"ע كلب הוא מין דג אחד וכן בל"ר הנ"ל נקרא מין ממיני Haifisch ככה. ויש לזה הדג שניים חדודות עד מאוד והן הנה בעלי פיפיות וגדל רק עד שתים או שלש פסיעות ויש לו חברבורים כחולדה (Wiesel) ועל כן נקרא: γαλεούδη דומה לחולדה וחולדה נקרא בל"ע كلكسة וזה קרוב במבטא למלת כלכית. ובנו"ג בשבת כילבית אבל בכ"י מ' וא"פ וברש"י דפ"ש (ד"ס שם צד פ"ב.) איתא כגי' רבינו כולכית, כלכית בבי"ת כ"ף. ורש"י פירש כילבית שרץ קטן וא"כ פירשו מע' הבא אח"ז] —

* כַּלְכִּית, כַּלְכִּיד, כַּלְכִּידָא (מל"י καλχίς = χαλ- Häringsart κίς, ιδος) חולין צ"ז.
כילכית באילפס ופירש רש"י שקץ דגים קטנים, (עיין סוף ע' הקודם) ובפירוש רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שמ"ד.) גרס כולכית ופירוש דג טמא, והח' לעוויזאהן שיער שהדג הזה אחד הוא עם דג של ערך הקודם היינו Stichling ולפע"ד הוא מין דג של הערינג (הרנגיש טור יו"ד סי' פ"ג). והראיה שהוא ממין זה הדג ממה שהוזכר במשנה דע"ז דל"ה: עם החילק alec, halec עיי"ע חלק ד' וז"ל המשנה וציר שאין בה דגה (כלבית) [כלכית] שוטטת בו והחילק וכו', ובגמ' שם ל"ט סע"ב ומ' רע"א בציון מן המשנה: ואיזו ציר שיש בה דגה כל (שכילבית) [שכילכית] בו וכו' ובכתב יד ש"ס בדף ל"ט: הגי' שמלכית והגיה בעל ד"ס שצ"ל שכילכית וכ"ה בכ"י בדף מ' ובר"ן וכ"ה בפירוש ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגייליקא דף כ"ה:) ול"נ שצ"ל במקום מלכית כולכית כגי' כ"י בפירוש רגמ"ה הנ"ל. וכן הוא בתוספת' ע"ז פ"ד (ה') בכ"י אירפורט שכילכית אחת או שתי כולכיות משוטטות בתוכו ובירוש' נדרים רפ"ו דל"ט סע"ג ורע"ד אי' כלכיד ובירוש' עירובין רפ"ג ד"כ ע"ד בט"ס כלבודא וירוש' פיאה פ"ח דכ"א רע"א בט"ס כלקירא (ורא"פ: סלקירא!) ובתוספ' ע"ז הנ"ל בנו"ג כלבת . . כלביות ובכ"י ו"ו יותר משובש כלכלת ובכולם צ"ל כלכידא שהוא סמיכות מן כלכית בל"י, עיין לעוויזאהן שם 372.

כְּלְכֵּל (הוראתה ידועה מל"מ סדר ענינו בשיעור הראוי ואצל רז"ל הושאל לסדר שער של נזיר כמו סלסל das Haar des Nasiräers pflegen; כְּלְכּוּל der Haarwuchs, die Haarpflege ועוד י"ל מל"פ הרשומה בפנים) כדי לסוד כלכול (שבת ע"ח:) [1]) ככר פי' בע' אנדיפי. במס' נדה בפ' בא סי' בגמ' תינוקת (נ"ב:) בן שלקית אומר עד שתכלכל . . כשבאתי אצל ר"ע אמר לי כלכול זה איני יודע [2]) בן שלקית [3]) עד מתי הבת ממאנת עד שתביא שתי שערות. בריש נזיר (ב'.) הריני מכלכל, גמר' (שם ג'.) ממאי דהדין כלכול שערא הוא כדתנן (שבת שם) ר' יהודה אומר סיד כדי לסוד [4]) כלכול. *[אחי"ה ורב אמר שם בת צדעא ועיין שבת פ': הובא ומפורש בערך בת צדעא, ושם מפורש. כלכול (ובתוספתא שבת סוף פרק ח' (ט') כילכול) ע"י הלע"ז טימפל"א ע"ש וכ"ה בעה"ק בע' הנוכחי ופי' רקה Schläfe וכן ענין כבולתא בלשון סורית החדשה מל"פ کاکل, کاکول קדקוד ושערות התלויות בו Scheitelhaare וא"כ ככה יש להעתיק עפ"י דעת רב, וממנו הפעל כְּלְכֵּל die Haare scheiteln עיין פערלעס מיסצעללען 36 — וכנ"ה הפעל ירו' נזיר פ"א דנ"א רע"ב הריני מן המסלסלין מן המכלכלין הריני מסלסל ומכלכל וכו' ע"ש — ובל"מ בנתפעל פסיקת' רבתי פ"ד משה נתכלכל ע"י אשה ואליהו נתכלכל ע"י הצרפית. ירושלמי ב"ק פ"ג ד"ג ע"ג נתכלכלו ט"ס עיי"ע לכלוך] —

כַּלְכָּל (= כַּלְכָּלָה מפעל כּוּל בכפילות כלכל על שם שמכילה הרבה grosses Behältniss, Korb) בסוף דמאי (פ"ז, מ"ו) היו לפניו שתי כלכלות של טבל. ובפ' ד' בעדיות (מ"י) כלכלת שבת בי"ש פוטרין ובי"ה מחייבין. ועוד זו המשנה בפ"ד במעשרות בגמ' [בירושלמי] (ירו' מעשי' פ"ד דנ"א:) תפתר בתאנה המיוחדת לשבת וכו' פירוש כמין קרטליתא [5]) שהיא כקופה שמכילה הרבה [6]). *[אחי"ה במלת וכו' בציון זה הירו' כיון רבינו על המשך כי שם בירו' אי' הרבה פעמים כלכלה. וכנ"ה בשבת פכ"א, א' דף קמ"א: ירו' שבת ספי"ז דט"ז ע"ד, ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג, ירו' תרומה ספ"ב דמ"א ע"ד, ירו' סוכ' רפ"ב דנ"ב ע"ד, ויק"ר פ"ז ופ' ל"ג תוספ' תרומ' רפ"ב ותוספ' נדרי' רפ"ה והקבוץ כַּלְכָּלוֹת דמאי הנ"ל, ירו' נדרי' ספ"ח דמ"א.] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ב' וה"ב וכ"ה בכ"י מ' ובנזי' ג'. במשניות נאפולי ובר"ש ובע' אנדיפי ובנו"ג לעשות וכ"ה בדפ"ע ובכ"י ו"ו א' לסוף. [2]) בנו"ג מהו אבל בתוספ' נדה פ"ו כילכול איני יודע. [3]) וכ"ה בכ"י אירפורט אצל הגי' בן שלקות וכ"ה לפנינו בנדה. [4]) כ"ת בכ"י ערוך וכ"י ש"ס עיין לעיל הערה 1 ובנו"ג ובתוספ' שבת ספ"ט לעשות וכ"ה בדפ"ע. [5]) עיי"ע קרטל. [6]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב ובדפ"ר שמכלתה צ"ל שמכלת הרבה כראוי בשדפ"ע.

* **כּוֹלְכָּסִין** (מל״י κολοκασία,-ιον בל״ע قلقاس פול המצרי ägyp. Bohne) ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג והשום והכולכסין ולרוב נמצא בקו״ף עיי״ע קלקס וע׳ קרקס א׳.

* **כלוכסין** עיי״ע כלופסין ומ״ש.

* **כָּלַם** (מלש׳ מקרא ענינו בזוי ובושה וכן בל״א כְּלַם beschämen) בהפעיל ברכות ד׳, היה מכלים, הכלימה קידושין ל״א סע״א בכנוי הִכְלַמְתָּהּ (שם). באפעל ואתפעל ב״ק פ״ו סע״א דמַכְלְמוּ ליה ומִכְלַם, ירו׳ יבמו׳ פי״ב די״ב ע״ד היא מכלמה עלך.. והוא מכלמה עלך. וכ״ה בתרג׳ אפעל: לש״א א׳, ט״ז; כ׳ ל״ד; למ״א א׳, ו׳; באתפעל: אִתְכְּלֵים אונקל׳ לבראשית ב׳, כ״ה; לבמדבר י״ב, י״ד, תרג׳ לש״ב י׳, ה׳; לירמי׳ י״ז, י״ח ועוד זולתו. והשם כְּלִימָה ב״ב ע״ה. זבחים קי״ג.

כלם (= כַּלְמֵי לפע״ד מל״ר אמצ׳ calmus, calma סייג של קוצים Dorngehege) בר״נ דפ׳ כל המקבל (ב״מ ק״ג סע״ב) כללא דמילתא כל עיקר כלמי דבעל הבית, פירוש סייג לסתום הפרצות. *[אחי״ה בנו״נ בלמא ופירש״י שמירה, ובשט״מ גרס בלומי ופי׳ הראב״ד לשון סגירה ועיין מ״ש לעיל בע׳ בלם (ח״ב, צ״ח) ודע כי בל״ע פי׳ בלם: סתם ואולי כיון רבינו ג״כ על זו ההוראה וזה מ״ש פי׳ סייג לסתום וכו׳, ואז גי׳ מוטעת מצא אבל אם עיקר כונתו על סייג אז נ״ל כי כלם בכ״ף העיקר ובהוראה הרשומה בתחלת הערך] —

☞ **כְּלוּם** (נתקצר מן כָּל מְאוּמָה irgend etwas עיין בפנים) משנת דנדרים פ׳ קונם יין (נדרים פ״ח מ״ז דף ס״ג:) כלום אמרת אלא מפני כבודי פי׳ כל מאומה בלי מקרא. *[אחי״ה ככר הרחיב דבורו פירשט באוצ״מ כי מאומה הורכב מן מָה או מָה וכן בל״ר quidquid וכן בל״ס מֶדֶם, מֶדְמָא = מן דְמָא, מָא דְמָא irgend etwas ולרוב משתמשין במלת כְלוּם לענין שלילה או תמיהא ד״מ עיין יומא י״א: ולאו כלום היא, חולין מ״ה: ולא כלום, נדרים ט׳, לא אמר כלום ובענין תמיהא עיין ברכות י׳, שבת פ״ט, קנ״ג, פסחים קי״ח רע״ב, ערכין ט״ו סע״א, סנהדרין ק״ה רע״א, ב״ב ט״ז, ילק׳ איוב רמז תת״ק, ע״ז ב׳, כלום יש וכו׳, ב״ב נ״ב סע״א כלום טענינן להו וכו׳, שבת שם כלום חסר וכו׳ ושם ל״א, כלום מעמידין מלך וכו׳, שם: כלום ראוי אני להיות וכו׳, קידושין ל״ג סע״ב כלום תורה עומדת מפני לומדיה, ע״ז ב׳, כלום כפית עלינו הר כגיגית וכו׳, שם ג״ה, כלום מתקנא אלא וכו׳ אבל גם בלי שלילה ושאלה בתוספת׳ כלים ב״ב ספ״ב טהור מכלום .. טהורה מכלום] —

☞ **כַּלְמֵי** (הוא הקבוץ מן כַּלָם, כַּלְמְתָא בל״ע כִּנָּה Insekt, Ungeziefer) מס׳ ברכות פ׳ שלשה שאכלו בסוף (ברכות נ״א:) ממהדורי מלי ומסמרטוטי כלמי פי׳ רש״י מהמחזרים בעירות ירבו הדברים ומבגדים בלואים הכנים וכלמי כמו קלמי בתרגום. *[אחי״ה דברי רש״י קצת בסגנון אחר ע״ש. וגי׳ רבינו בע׳ הדר ג׳ קלמי וזה נעלם מהגרי״ב עיין הפשב״ע כלמי ובקו״ף איתא בב״נ ובכ״י מינכען וכ״ה בלי תרג׳ עיי״ע במו״ע ע׳ קלמין וכ״ה קלמי בע׳ סרק ב׳ אולם בכ״י תרגום א׳ גם בכ״ף וכן בל״ס כלמא ועוד קלמא פירוש כנים ולפע״ד נגזרה מל״ע הנ״ל וממנו הפעל כְּלַם schäbig werden תר״י א׳ לדברים כ״ט, ד׳ לא כלמו כסותכון, ולדעת ר״פ סמאלענסקין כלם כמו כנם (בהוראת הקבוץ בל״מ)] —

☞ **כְּלִימַךְ** (?) (לדעת ר״ב מל״י κλῖμαξ Stufe) מדרש (ב״ר) [צ״ל ש״ר = שמות רבה] פ׳ החודש הזה לכם (פט״ו) ראה השמש וכלימך פי׳ בל״י מעלות השמש וזו נוסחא אמיתית ולא כל ההמך. *[אחי״ה ואני אומר כי תקון של ר״ב רחוק מאוד מהאמת כי מלבד שאין ההמשך סובלו כי מלות ראה השמש סובבות והולכות אלמעלה ולא אלמטה גם אין למלה יונית הנ״ל שחר כפי ענין המדובר שם וז״ל וכל הימך לומר שבשביל אלו המועדות עשה את הלבנה עמד דוד ופירש עשה ירח למועדים (תהלים ק״ד, י״ט) וכו׳, ופי׳ במ״כ וכל הימך וכי כל כמינך וכו׳, ולפע״ד עיקר הגי׳ וכי הימך מל״ע מֵאֵן מלעשות דבר מה sich abhalten, weigern כלומר ואם מאנת ותחוש לומר שבשביל אלו המועדות עשה את הלבנה על זה בא דוד לפרש וכו׳, עוד י״ל וכי הימך כמו להימנך מן הֵמִין (עיי״ע ח״ג ר״א). פי׳ ואם יש את נפשך לומר ודוגמתו במדר״ פ״ד לא הימך לומר ליתן ה׳ סלעים, וא״כ אין הצורך להגיה „וללמוד לומר" כשהגיה בעל המשביר, ורמ״ל טעה לפרש דברי ר״ב לכן העתיק כלימך ע״י Klima!] —

☞ **כְּלָמוּס** (מל״י ורו׳ χλαμύς chlamys וממנו בל״ס כְּלָמִים, כַּלְמִידָא Kriegsmantel, Oberkleid) בילמדנו פ׳ שני גוים: עשו מלובש כלמוס ויעקב מלובש ציצית (?) פירוש בלשון יוני ורומי מין לבוש מיוחד לפרש ערוך למלחמה. *[אחי״ה לפע״ד צ״ל מלובש טלית וכ״ה לנכון בע׳ ככלא ועיין מ״ש בסוף ע׳ הנ״ל. ושם הביא ר״ב גירסא כלמים ביו״ד וזה כפי משקל הסורי] —

* כולמתא גי' כ"י מינכען תחת כולניתא עיי"ע כלניתא.

☜ כְּלַן (לדעת ר"ב מל"י χλαῖνα mantelar-tiges Oberkleid) תר"י [ב'] כאדרת שער (בראשית כ"ה, כ"ה) ככלן דשער פי' בל"י מין לבוש עב כמו אדרת למכסה ממטר וקור. *[אחי"ה וכ"ה באונקל' שם עיין במתורגמן, ובדפ' סאביאנעטטא כְּכְלָן ואולי הוא מהוראת ככלא ע"ש ובמתורג'] —

☜ כִּילוֹן (מל"ר Spitzkopf, cilo או לפע"ד מל"פ کلان מי שראשו גדול gross-köpfig) במשנה במשנת בכורות פ' מומים אלו (פ"ז מ"א דף מ"ג.) הכילון והלפתן פירוש בל"ר איש אשר לו ראש ארוך וצר משני צידיו עד שמצחו בולט לחוץ ובעל הערוך גורס בילן [1].

* כַּלָן (מל"י καλόν יפה וְטוב schön, löblich) ירו' פיאה פ"ח ד"כ סע"ד לא כלון מסתור אלא מבני פי' הסתירה אינו טוב ומשובח כי אם הבנין כלומר למה לך לעשות חבילות קושיות, ומהרז"ף באה"צ הגיה בלן מל"י βουλή עצה והוא רחוק.

* כִּילַיְנָא (נ"ל מל"פ הרשומה בע' כילון כי הוראת كلانه ג"כ מה שבולט לחוץ hervor-ragend ועוד פי' תכשיט Zierrath) ילקוט איכה רמז תתרמ"ב כיליינא דגושפנקא פירוש תכשיט הטבעת והיא הצורה שבולטת בה ובגיטין הרשומה בע' בלן ד' ובערך גשפנק הגי' בבי"ת ע"ש ומ"ש אבל בשהש"ר פ' צוארך שהיו חורזים אחריהם בלוניא של מרגליות ובילק' שם [2] כליניים של מרגליות האות ב' או כ' שמושית היא ומל"י λινέα = linea פירוש שורה Linie, או י"ל שצ"ל ככליניים (בכ"ף הדמיון) והוא הקבוץ מן כיליינא והוראתו בל"פ كلانه חרוזי פנינים תחובים בשורה לענק Halsgeschmeide = Perlen.

* כְּלִינִידִין (מל"י χλανίδιον Oberkleid,) עיי"ע כלינרין במו"ע.

כַּלִינָס (= כַּלִינוּס מל' יוני" χαλινός רסן Zaum, Zügel, Gebiss) בילמדנו וישם ה' דבר בפי בלעם (במדבר כ"ג, ה') נתן לו המקום כלינוס [3] ואמ' לו [4] שוב [5]. באבות דרבי נתן בפ' אלישע בן אבויה (פכ"ד) אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לסוס שיש לו כלינס ושאין בו מעשים טובים דומה לסוס שאין לו כלינס כיון שרוכב עליו זורקו [6] בבת ראש [7]. — (א"ב פי' בלש' יוני' חלק הרסן אשר בו בולמים עדי הסוס והפרד). *[אחי"ה וגם הע' זקנים העתיקו רסן (תהלים ל"א, י"ב; איוב ל', י"א); מתג (מ"ב י"ט, כ"ח; ישעיה ל"ז, כ"ט) ע"י χαλινός וכן העתיק עקילס שם מקום מתג (ש"ב ח', א', עיי"ע.) ותודוס העתיק כן חות (איוב מ', כ"א) וחח (יחזק' ל"ס, ד') ועיקר הכתיבה כלינוס כדאי' בכ"י ובקצת דפוסי ערוך בציון ראשון ובדפ"ר איתא כלונוס [צ"ל כלינוס] כלונס, כלינס וזה האחרון אי' גם בדפו"ו בציון מאבדר"ן ובנו"ג שם בפעם ראשונה בטעות כלים נאים (ובנ"א כלונס) ובפעם שנית נעתק בל' עברי: רסן לבלום. ובילק' בלק סוף רמז תשס"ה בשם תנחומ' מלאך ישב לו בגרונו רצה לברך מניחו רצה לקלל בולמו ואין מניחו . . ר' יוחנן אמר מסמר של ברזל נתן בגרונו וכו' רצה לקלל בולמו וכו' ובנו"ג בתנחו' בלק רסי' י"ב שעקם את פיו ופקמו כאדם שקובע מסמר בלוח וכו' ושם רסי' י"ג וישם דבר בפיו כאדם שנתן כלבוס בפי בהמה ופוקמה להיכן שירצה כך הקב"ה פוקם את פיו כיון שאמר לו שוב אל בלק וברכם אמר וכו'. נתן הקב"ה כלבוס בפיו שוב אל בלק וכה תדבר ע"כ ובמקום כלבוס צ"ל כלינוס וכ"ה בערך פקם ע"ש ובמד"ר פ' כ' אי' בלינוס וצ"ל כלינוס, וכ"ה בפסיקת' רבתי וה' פקד פ' מ"ד לאחד שהיה רכוב על הסוס ותינוק מושלך לפניו וכו' תפש אותו האיש (הבלינוס) [צ"ל הכלינוס] עמד לו הסוס וכו' אילולי אני שתפסתי את (הסוס) הבלינוס [צ"ל הכלינוס] היה חי, ובשמ"ר רפ"כ איתא בהעתקתו: אילולי אני שהמשכתיו ברסן של פיו, ובב"ר פנ"ב והובא בילק' וירא רמז צ' ושם ב"ר פי"ב וצ"ל נ"ב ומשך הסוס וכנוסח' זו אי' בפסיקת' רבתי שם שנתערבו שתי נוסחאות עיין מאיר עין שם. ירושלי' כלאים פ"ח דל"א ע"ג רמכה דלא כלינס. תוספת' כלים ב"מ פ"ד (בכ"י אירפו' בהוצאת צוקערמאנדל 582)

[1]) עיי"ע בלן ח"ב, צ"ט וע' אבלא שם ח"א, י"ב ועוד עיי"ע לפת. [2]) ולא בילקוט קהלת כדאי' בט"ד בערך בלוניא ח"ב, ק'. [3]) כ"ה לנכון בכתב יד ו"ו א' וב' ה"ב ודפ"ר וויניציא, ועה"ק שנ"ב וכדפ' פיזי ובאסיל כולנוס ובד' אמ' כלנוס. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר, בכ"י ו"ו א', ב' ה"ב ונם לו והוא בלי' חכמינו ז"ל פירוש כמו אמר לו של דפ"ר או יותר טוב צ"ל ואמ' לו, ובכ"י ל"ד ונם לו, ובדפ' פיזי ובלמו ובדפ' באסיל ואמ' ועה"ק וכלמו. [5]) כונתו על הפסוק שם ויאמר שוב אל בלק, לכן הנקודה קודם מלת שוב כדאיתא בדפוסי וויניציא באסיל ואמ' טעות היא וכן מוכח מהצעת התנחומ' בלק סי' י"ג ובמד"ר פ"כ עיין בסמוך בפנים. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א', ב' ה"ב ובדפ"ר אבל מדפ' פיזי והלאה זוקרו. [7]) באבדר"ן זורקו בבת אחת.

שלשלת וכו׳, טמאה מפני שהוא ככלינם. ושם הכולונים, הכלונים של סוס וכו׳, צ״ל הכלינום ובתוספתא כלים ב״מ פי״ב כלונס וצ״ל כלינוס. ובעה״ק שנ״ב ע׳ כלנס פירוש „גיבישא ב״א״ והוא בלא״ש Gebiss — ובע׳ זנר גרס רבינו בירושלמי סנהדרין פ״י דכ״ט. כלינרין (? χαλινάριον) ופי׳ רסן הסוס] —

כְּלָנָס (= כְּלוּנָס נ״ל מל״י κλών, κλωνός בד וענף Ast, Zweig) בס״ג דפרק כלל גדול (שבת ע״ה:) המגרד [1]) ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך. בראש השנה בפ״ב (כ״ב סע״ב) מביאין כלונסות [2]) של ארז. בפ׳ שלישי דזבין (מ״א) על הגשיש של מטה ועל הכלונס [3]). בהכרים [4]) בפ׳ (ב׳) [צ״ל כ׳] [5]) בכלים (מ״ג) כסא שקבעו בכלונס [6]) טמא. פי׳ „עץ ארוך כמין קנה של רומח (וכמו כן כלונסות של ארז) [7]) וכך תרגום ושקפים שלשה טורים (מ״א ז׳, ח׳) וכלונסא תלת סידרין״ [8]). ובסוף הלכה קמא דפ׳ גיד השנה (חולין צ׳ סע״ב) דתנן (מדות פ״ג מ״ח) גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה ע״ג כלונסות. [וכמו כן כלונסות של ארז] [9]). ובפ׳ המוכר את הבית את המטל ואת הבתולות (ב״ב ס״ז:) גמר׳ (שם) בתולות אמר ר׳ יוחנן כלונסות של ארז שמעמידין בהן את הקורה [10]). (א״ב פי׳ בל״י מקל וחטר). *[אחי״ה ונ״ל כי ר״ב כיון ג״כ לל״י הרשום׳ וע׳ הזקנים העתיקו בדי (איוב י״ח, י״ג) κλῶνες ורש״י בר״ה לועזו: פירטק״י והוא ל״ר Stange, pertica והוא עץ ארוך עיין רש״י בתענית כ״א. ד״ה תלא. והוא נס עיין פירש״י לישעיה ס״ב, י׳, וליחזקאל כ״ז, ז׳ ושם ושם לועזו ע״י פורקא והוא בל״צ perche וכן בפי״מ להרמב״ם לכלים פ״כ מ״ג כלונס הוא נס גדול. ובעה״ק שנ״ב שטאנג״ן ב״א = Stangen ולפי זה אולי מל׳ פרסי מוט Stange והקבוץ ירו׳ שבת ספ״ד ד״ז. כלונסִיות ובתוספתא כלים ב״ב רפ״ב (לפי כ״י אירפורט) ראשי כלונסאות. ובתוספ׳ פרה פ״ג וכלונסאות של ארז. ספרי מסעי פ׳ ק״ס קורות כלונסות ובתר״י א׳ לבמד׳ ל״ה, כ׳ כלונסָן] —

כּוּלִיקוֹס (מל״י χολικός gallsüchtig,) ירו׳ דתרומו׳ פ׳ חמשה לא יתרומו (פ״א ד״מ:) המקרע את כסותו כוליקוס. פי׳ בל״י בעל חמה וגוברת עליו מרה אדומה מביאה לידי שטות עד שמקרע האדם בגדיו ורודף אחר בני אדם להכותם ולהרגם. *[אחי״ה והמלה היוני׳ הנ״ל תואר מהשם χόλος ועל ידה העתיקו ע׳ זקנים קצף (קהלת ה׳, ט״ז) וכן העתיק עקילס חמה (תהלים ס״ח, י״ד) וסומכוס העתיק כן עברה (שם ז׳, ו׳). והפעל התעבר χολόομαι סומכוס לתהלים ע״ז, כ״א; פ״ח, ל״ט] —

כלינרין (לדעת רבינו בע׳ זנר מל״י χαλινός וממנו χαλινάριον רסן והנכון עיין בהוספות) ירו׳ דסנהד׳ פרק חלק (פ״י דכ״ט.) הדין זונארא [11]) והדין כלינרין עיי״ע זנארא [12]) כי שם פי׳ בעל הערוך מלשון כלנס ורסן. *[אחי״ה לעיל כבר יחדתי לו מקום בערך כלינדין, ובאמת עיקר הגי׳ בדל״ת והוראתו מעיל של צמר. ובירושלמי פ״ו ד״ח סע״ב פי׳ הרעלות (ישעיה ג׳, י״ט) בלנידייא ונ״ל שצ״ל כלינדייא פירוש χλανίδιον וכן דעת לעווי בעמת״ל 335] —

כַּלְנִיתָא (נ״ל מל״ס כלוניתא צמר שנקרא בל״י ורומי׳ anemone ἀνεμώνη Windröschen) פסחים פ׳ כל שעה (ל״ה סע״א) עיין ערך שצניתא. *[אחי״ה ובערך שצנית פי׳ רבינו כולנייתא [13]) פפאברו עשב הוא עגול כמו כדור [14]). פ״א כונייתא מיקולי [15]). ודע כי פפאבר״ו הוא ל״ר ואיט׳ Mohn, papaver, papaveri וכן ענין מיקולי בל״י μήκων, μηκώνιον (ל׳ ונ׳ מתחלפות) והקדמונים חשבו כי צומח anemone

---

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב וכ״ה בע׳ גרד א׳ ועיין הה״מ. פי״א מהי שבת ה״ז. ובדפ״ע בערך הנוכחי המגרר ועיין מ״ש בח״ב, שנ״ה הערה ז׳. [2]) וכן הוא ברש״י ובנו״ג כלונסאות. [3]) וכ״ה בפירוש רה״ג לסד״ט צד ל״ט ועל כלונס ובנו״ג ועל אכלונס. [4]) כן הוא לנכון בדפ״ר אבל בשדפ״ע בהכרים. [5]) ובדפו״ו אי׳ משובש ב׳ תחת כ׳ בפי׳: שני. [6]) כן הוא בר״ש שם ובנו״ג בקלונס וכן הוא בקו״ף בכתב יד ב׳ ש״ס לר״ה קלונסות, ונעלם מבעל ד״ס שם צד כ״ה: אבל בכלים שם באותה משנה איתא בכ״ף. [7]) עיין בהערה הבאה. [8]) ע״כ הועתק מפירוש רה״ג הנ״ל ושם לי׳ מה שסגרתי ובאמת מיותר הוא ונ״ל ששייך אחר ציון מחולין ועיין הערה אח״ז. [9]) נ״ל שמה שסגרתי כאן מקומו וכונת רבינו על מדות שם וכלונסות של ארז היו קבועין וכו׳ והביאו מפני הנוסח ארז כדאיתא ג״כ במשניות ובפימ״ש להרמב״ם לכלים שם אבל בנו״ג במדות כפי נוסח הש״ס של אבן והראיה לתקוני מכ״י ו״ו א׳ ושם איתא ומודלה ע״ג כלונסות של ארז וצ״ל „ומודלה ע״ג כלונסות וכמו כן כלונסות של ארז״ ונשמט מן כלונסות עד כלונסות. [10]) בדפ״ר בט״ס הקדירה. [11]) בנו״ג זונרא. [12]) עיי״ע זנר. [13]) ובספר העיקרים כ״י לזכות ע׳ קרם ד׳ גרס קלניתא ובכ״י א״פ לפסחים כלנייתא ובכ״י מ׳ כולמתא! ונ״ל להגיהו כולניתא וכ״ה באו״ז הנזר בסמוך ובנו״ג כלניתא. [14]) כ״ה לנכון הגי׳ בכ״י ו״ו ול״ד ובספר העיקרי׳ כ״י ובאו״ז הל׳ חלה סי׳ רט״ו. [15]) כן הוא בכתב יד ו״ו א׳, ובכ״י ב׳ מקולי, ובכ״י ה״ב ול״ד מוקולי.

(כלניתא) נמנה בין מיני פרגין (מאָהן) עיין פפלאנצעננאמען ללעף 200 והלאה וגם דעת רש"י כי כלניתא מק' בלעז ובלי קו על הקו"ף הובא בספר עיקרים כ"י וברש"י לר"ה י"ג רע"ב מקו (וכן הוא בלשונות הסלאוים) ובערוך ע' פרגין מקום וכן הוא בר"ש שביעית פ"ב, מ"ז ובאו"ז שם סי' רט"ו הובא בשם הערוך מקוביצ"א והוא בלי כנען macowica, mocowice ובל' הונגרי mák Mohn ועיין מבוא צד VII וע' פרגין] —

כַּלָם (= כַּלִים, כַּלוּם אולי מל"פ كالوسك מין קטניות Bohne, Erbse ועיין עוד בפנים) בסוף תרומות (פי"א מ"ד) ובריש עוקצים (פ"א, מ"ו) תאנים וגרוגרות הכליסין [1]) והחרובין, ובס"ג דפ' אלו טרפות (חולין ס"ז רע"ב) את היתושין שבכליסין [2]). (א"ב פירוש הכילום בל"י מין פרי ארז אשר הוא מאכל חזירים אך לפעמים האדם אוכל אותו עיין ערך אכלוס). *[אחי"ה ובע' אכלסין (ח"א, ע"ז) וע' אלכסין (שם צ"ד:) פירשתי עפ"י כונת ר"ב אבל כאן נמשכתי אחר פירש"י שכתב בחולין וז"ל כליסין מין קטניות צידרא"ש בלע"ז ע"כ ור"ש לעוקצין הביא פירוש הקונטרס בזה"ל יתושין שבכלוסין פי' בקונטרס שהוא מין קטניות צוררא בלע"ז ע"כ ותוי"ט לעוקצ' הביא בשם מהר"ם הלעז צורנ"ש. וגם בכ"י חולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ח) פי' רגמ"ה כלוסין מיני קיטנית. ורמ"ל לעוויזאהן ולעווי פירשו הלעז רש"י ע"י ciceres Kichererbsen וא"כ מיני קטניות אולי הוא ל"פ כלוסק (וק' נשמט) פירוש מין פול ועדשים. אבל יותר ברור לי להגיה בדברי רש"י פוררא (במקום צוררא עפ"י מסורת הר"ש) והוא ל"ר porrum ובל"צ porreau פי' קטניות הנקרא בלא"ש Porree, Lauch ואם זה אמת אז יותר טוב לגזור כלום מל"פ كلوخ פי' ג"כ Lauch אבל דעת הרמב"ם ור"ש למעשרו' ורע"ב כי כלוסין הם מיני פירות (ולהרמב"ם מין תאנים והראיה מירושלמי מעשרות ספ"ב ד"ג. שהוזכר כלוסין אצל בנות שבע שהוא מין תאנים אולם נ' כלוסין בכ"ף נ"ל שהוא ט"ס בירו' וצ"ל בלוסין כני' דפ' וויניצ' וכערוך עיי"ע בנות שוח וערך בלפסין) עיין תוי"ט לעוקצ' ובערך בלפסין פירשתי בע"א ליישב דעת רש"י והרמב"ם ע"ש. ועוד אעיר על פירוש רה"ג לעוקצי' שפירוש והקליסין: כמין אגסים והאגסים פי' קומתורי ע"כ וזה האחרון הוא ל"ע كمثرى Birne ואולי לפי זה כלוסנין הוא מלשון פרסי کلنج Mispel ויגיד עליו רעו עוקצי האגסין . . והעוזרדין ופי' רה"ג והעוזרדין פי' זערוד ע"כ וצ"ל זערור והוא בל"ע زعرور ממש כמו کلنج בל"פ והוא ממיני תפוחים. — וכנ"ה ירו' ערלה פ"ב דס"ב רע"א וירוש' ביכורים פ"ג דס"ה רע"ג תרומת הכליסין והחרובין] —

* כילום ירו' שבת פ"ז ד"י סע"ב צ"ל בולוס עיי"ע אגין ג' ומ"ש בח"א כ"ד.

* כולסא ט"ס תחת בלוסא או בולסא עיין ערך בלס ח"ב ק': וק"א.

* כְּלִיסִים, כְּלִיסִים (מל' יוני' κλίσιον רפת בקר Viehstall) תוספת' כלאים ספ"ה בכ"י אירפורט כבר פירשתי בע' אכסלו (ח"א, צ':) ובענין גרגים שנזכר שם עיין עוד ע' גרגי (ח"ב, שמ"ט:).

* כליסריקים (?) ספרי האזינו פ' שי"ז: עם חלב כ ר י ם (דברים ל"ב, י"ד) אלו כליסריקים ובילקוט הגירסא כלירקין והוא מל"ר clericus Gerichtsactuar ובמכילתא הובא בע' איפיטיקום (ח"א, רי"א:) אי' קלידיקום וצ"ל כמו שהגהתי שם קליריקום, וממה שנדרש באיכ"ר פתיחת' ס' כ"ג ד"ה וזכור את בוראך והובא בילק' יחזק' כ"א רמז שס"א כרים (יחזק' כ"א, כ"ז) ע"י פלימרכום πολέμαρχος שר צבא העליון אולי יש להגיה גם כליסרקים אשר על ידו מבואר כרים של דברים הנ"ל ג"כ למלת פלימרכום ועיי"ע כילירקין.

* כלעם ירו' תרומה פ"ח דמ"ו. צ"ל בלעם עיי"ע בלם א' ח"א ק' וצד ק"ד.

* כּוֹלָף (לפע"ד מל"י γλυφίς = γλύφανον Grabstichel, Meissel) תוספת' כלים ב"ב רפ"ז יד הכולף ובין הכולף פי' כלי של מפתחי אבנים והוא קרוב לל"מ כילף (תהלים ע"ד, ו') והראיה כי בכלים פכ"ט, מ"ח אי' בתמורתו יד מקבת של מפתחי אבנים, ולעווי טעה לגרום בעמת"ל 319 וכן הכילוף והעתיקו das Gestell des Beils והאמת כי פי' בין הכולף הוא ההפרש שיש בין יד האדם לכולף ועיין הר"ש לכלים שם ד"ה יד קורדום.

כְּלַפֵּי (קצור מן כְּלְאַפֵּי מורכב מן כ (והוא כ"ף הדמיון) ומן לְאַפֵּי סמיכות מן אַפַּיִם כלומר כלפניו פי' נוכח, מול, לעומת gegen, gegenüber וכן בל"י ον ἐναντίος מן ἀντίος entgegen, ge-

[1]) וכ"ה בתרומ' הכליסים, ובעוקצי' והכלוסי' וכפי' סד"ט לרה"ג והקליסין. [2]) בנו"ג שבכליסים וכ"ה בירו' תרומות פ"ח דמ"ח סע"ב וברש"י כבערוך וכן בירו' בסוף הערך בהוספותי.

genüber ובל"ר versus, adversus ובל"פ עַ"ט פי' פנים ומול וא"כ כִּלְאַפֵּי wie nach vorn; כְּלַפֵּי אֲלֶיהָ wie den Schweif nach vorne gekehrt ולפי ס"א כְּלַפֵּי לַיָּיא welchem gegenüber, wohinwärts כמו בל"ר quorsum קצור מן quoversum) כלפי אליה בפ' המצניע בסוף הלכה המוציא ככר (שבת צ"ג:) כלפי אליה אלא אימא חייבין ורבי שמעון פוטר. בהלכה קמא דפסחים (ה':) כלפי אליה אמר אביי איפוך „פי' דברים מהופכין הן כמו שהאליה היפוך מן הראש כי המהלך כסדר ראשו לפנים והמהופך הולך זנבו לפנים"[1]. ס"א כלפי לייא כלומר לאיזה מקום נוטה כמו כגני לייא שפי' בע' כגן[2]. בפ"ק דפסחים בגמ' כל מקום (ח' רע"ב) כלפי שאמרה תורה (שמות ל"ה, כ"ד) ולא יחמד איש את ארצך. — (א"ב תרגום וסתר פנים ישים (איוב כ"ה, ט"ו) וטמר אפיא יש כלפי לעיל. פי' כלאפי. ולפעמים פי' כלפי כמו לפי). *[אחי"ה כס"א שבערוך פירש רש"י כדמוכח מאלה המקומות שבת קכ"ז רע"א כלפי לייא: פירש"י כנגד היכן פונה הדבר הזה וכו' לייא היכן וכו' ועיין פירש"י לדף צ"ג: כלפי לייא: כנגד היכן[3] נהפך דבר זה. בב"מ נ"ח סע"א כלפי לייא: כלפי היכן הדבר נוטה, לייא היכן וכו'. בפסחים ה' סע"ב כלפי לייא[4]) כלפי היכן נוטה דבר זה, בכתובות ט"ו רע"א כלפי לייא: כנגד איפוא הדבר הזה סובב. בסוט' מ"ד. כלפי לייא: כנגד איפוא הפכת דבריך, ובע"ז ע"ה. לא פירש"י כלפי לייא ובכ"מ הנ"ל הביא רש"י לדוגמא כגני לייא (ברכות נ"ח.) כדאי' בס"א בערך הנוכחי ורשב"ם פי' בב"ב ק"ד: כלפי לייא: כנגד מה שונה במשנתינו כאן ולאן הדבר נוטה ע"כ והביא ראיה ג"כ מברכו' נ"ח. ובפי' רגמ"ה כ"י לב"ב שם אי' כלפי לייא כלפי מי אתה אומר כן ובלי הוספת לייא פירש"י כלפי לשון כנגד עיין סוטה ג'. ד"ה כלפי ובפסחי' ח' רע"ב פירש"י כלפי מתוך ובשבת צ"ד סע"ב ד"ה כלפי מעלה פי' לצד — וכנ"ה יומא כ"א סע"ב נוטה כלפי צפון, תוספת' ב"ב ספ"ו כלפי צפון אני מוכר לך, כתובות ק"ג: פניו כלפי העם . . כלפי הכותל, סנהד' מ"ה סע"ב פניו כלפי העם . . פניה כלפי העץ, שם ק"ה סע"א ברכו' ל"ד. מגיל' כ"ה. תענית כ"ב רע"ב לפי גי' הע"י וכ"י מ' (ד"ס תענית צד כ"ה.) תרג' קהלת ז', ט': לאסתר ה', ב' כלפי שמיא. ספרי זאת הברכה פסק' שנ"ז כלפי מטה . . כלפי מעלה ועוד הרבה דוגמאות הטיח כלפי מעלה (למעלה) עיי"ע טח ב' והוא כמו כלפי ירושל' ברכות פ"ד ד"ח: מתפללין כלפי למעלן, ושם: כלפי א"י . . כלפי ירושלים . . כלפי הר הבית . . כלפי קדש הקדשים. לעילא בתרגום שני אסתר ד' ט"ז ירושל' מכות פ"ב דל"א ע"ד כלפי שנאמר וכו', תוספתא יומא פ"ב ותוספתא מגילה פ"ד (ג') כלפי העם . . כלפי הקודש; תוספת' סנהדרין פ"ז כלפי אביהם . . כלפי העם. שהש"ר פ' כשושנה כלפי צפון . . כלפי אביהם שבשמים ופירושו נגד, מול, לעומת מה שנאמר. ואולי מזה שדרש בתמיד כ"ז. פרבר (דה"י א' כ"ו, י"ח) כלפי בר וכן בתרגום שם כלפי ברא, והטעם נ"ל כי דרש פרבר מל"פ ברבר = برابر שפירושו לעומת, מול, נגד] —

* כָּלוּפַּסִין (פי' בל"י ורו' κολυμπάς = κολυμβάς, colymbas זיתים נכבשים וצפים בשמן Oliven, die im Oel schwimmen עיין לעף קל"ז) בערך קלפס סיים רבינו: היינו כלופסין דגרסינן בגמ' דבני מערבא ע"כ וכונתו לירו' תרומות ספ"ב דמ"א. הכל מודין בכלוכסין שהן תורמין וכו' וצ"ל כלובסין וכ"ה בכ"י עיקרי התלמוד לזכות בע' קלפס בשם רבינו ועוד גי' רבינו וכ"י תוספתא אביא אי"ה בע' קלפס. אבל גי' כלופסין בנדרים נ': הוא ט"ס עיי"ע בלפסין בח"ב ק"ד ומ"ש.

* כְּלֶקְדִּיקָה (פי' כמו גלוגדיקא בהוספת כ' וג' Sänfte) בשהש"ר פ' אתי מלבנון מטעינן בכל כדיקה וצ"ל בתיבה אחת עיין מ"ש בערך (בורתידא) [בורתירא] בח"ב, ר"ו הערה א', ערך גלוגדיקא (שם רצ"א) וש"נ שנויי הנוסחאות וגזרת המלה.

* 1 כַלַקְטֵירִים בפסיקתא רבתי דהחודש פט"ו שני בלקטירים מרדכי ואסתר וכבר הראיתי בערך בילקטירים (ח"ב, ק"ה) שצ"ל או

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים ושם אי' בזה"ל: (כלפליא) [צ"ל כלפי אליה] (אבל עיין למטה בהערה) כלומר דברים מהופכין הן וכמו שהאליה הפוך מן הראש שכל המהלך כדרך המהלכין הולך ראשו לפנים וזנבו לאחריו והמהופך הולך זנבו לפנים הראש אחריו כך גם זה וכו' ויפה העיר המו"ל פי' ר"ח ומצינו שמדמה לסדר ההלוך כגון בעירובין מ"א. ובתוספתי פ"ב דתענית ע"כ ור"ל דאי' שם: חזי אנא דבתר רישא גופא אזיל. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב וכן מוכח מעה"ק שנ"ב דאיתא שם בקיצור בזה"ל: וי"ג כלפי לייא ע"כ וכס"א מבואר ברש"י עיין בפנים בהוספותי וכס"א איתא בנוסחאותינו בב"מ [3]) כ"ה בדפוסי' הישנים, ובנו"ג היכא. [4]) בדפוסים אי' שתי מלות ולי' בכ"י רש"י ונ"ל שאיזה כותב הגיה ככה בראותו הגי' בפי' ר"ח שנכתבה המלה בתיבה אחת כלפיליא בכ"י ר' בב"ב ק"ד: ובפי' ר' אברהם אב"ד כ"י עיין ד"ס ב"ב צד קנ"ה. וכ"ה בתש' הגאונים דפ' בערלין עמוד מ': עש"ה.

פילקטירים מל״י הרשומה שם פירוש שומרים או צ״ל כמו שהונה בערך בלקטירים (שם) שצ״ל כלקטירים מל״י הבאה בע׳ אח״ז ע״ש אבל בערך דלקטיר (ח״ג, ע״ד) נסחתי כפי גי׳ פסיקתא דר״כ והבאתי ראיה מגי׳ הילק׳ ואז ענין המלה מל״ר dilector, selector שני אוהבים ובוחרים זה לזה והבוחר יבחר.

* 2 כַּלְקְטִירִים (= כַּרְקְטִירִים מל״י χαρακτῆρες Charakter, Kennzeichen, Merkmal) בפסיקת׳ רבתי ר״פ כ״ד דיבורא שתיתאי צד קכ״ה בהוצ׳ פריעדמאן: צור ילדך תשי (דברים ל״ב, י״ח) . . לצייר שהוא יושב וצר בלקטירים של שלטון, ושם סמוך מעט קודם: והוא (הנואף) אינו יודע שמי שהוא יושב בסתרו של עולם יושב וצר בלקטירים שלו בדמותו בשביל לפרסמו וכן שם עוד ג׳ פעמים וצר בלקטירים שלו. ובויק״ר פכ״ג צר כל קטורין וצ״ל כלקטירין ובע׳ קטר ג׳ הביא רבינו דוגמאות מילמדנו וגרס ג״כ כל קטירין וכבר הגיה ר״ש באבער (פסיקת׳ דר״כ נ״ו אות ר״מ) שצ״ל באגודה אחת כלקטירין והיא היא מלה יונית הרשומ׳ בע׳ נוכחי ובע׳ בלקטירים (ח״ב, ק״ה.) וכן הגיה החכם הנ״ל שצ״ל בערוך ע׳ קנכיתר: צא וצור [1]) את אלו בקנכיתירין של אבותיהן וכו׳ שצ״ל קלכתירין ובאמת בשהש״ר פ׳ גן נעול א׳ צא וצור אותן (בכל קטורים) [וצ״ל בכלקטורים] של אבותם ופי׳ בדמות ודיוקנא של אבותם [2]) ובאמת בעה״ק שנ״ב הביא בע׳ קנכיתר י״מ ל׳ משפחה וי״מ ל׳ דיוקן פירוש צורתם ודוגמתם ע״כ והאחרון עיקר כי מלה יונית הנ״ל פירושה סימן והיכר מובהק בגוף אדם וזולתו. ובערוך הגדול לי׳ בע׳ קנכיתר שום פירוש ולי׳ בעיקרי התלמוד כ״י לזכות ושם הגי׳ קנקיתר ובאמצע הערך צא וצור את אלו בקנקיתרין של אבותיהן —]

* בלקים, בוסליקום עיר במסופוטמיא הנקראה Chiliocomum עיין מ״ש בע׳ בית זבדאי ח״ב, ס״ח:

* בלקירא ט״ס עיי״ע כלכית ב׳ ומ״ש.

* כלרייה ט״ס בתוספתא ב״ק רפ״ז משלו משל למה״ד למלך בשו״ר שקדש את האשה הוא מביא את הלבלר ואת הקולמס ואת הדיו וכו׳ קלקלה היא מביאה את הכלרייה שיתן לה המלך כתב הכר יד שלו ובכ״י אירפורט אי׳ לנכון הלה מביא את הלבלר ואת הדיו ואת הקלמוס וכו׳ היא מביאה את הכלדייה שיתן לה המלך כתב היכר יד שלו. ולעווי טעה בזה.

* כילרין בריש שהש״ר סלע או כילרין ט״ס הוא במקום בלורין עיי״ע בח״ב, ק״ו.

* כלירקין עיי״ע כילירכין וגי׳ הילקוט שנסמנה שם.

כַּלְתָ[א] (כל״ס פי׳ כַּלָּה Braut) בפ׳ כיצד אשת אחיו (יבמות כ״א:) כגון כלתא דבי בר ציתאי [3]) פירוש כל הזכורים בהלכה בעלי בתים גדולים היו והיו כלות הבנות מצוינות בבתיהם כמו כלות הבנים. *[אחי״ה כוונת רבינו במ״ש כל הזכורים בהלכה היינו הדוגמאות שהוזכרו ביבמות שם: כלתה דבי רב פפא . . כלתה דבי מרי בר איסק, וכלתה או לגי׳ רבינו כלתא הוא הקבוץ וצריך לנקדו כַּלְּתָא ובע׳ מרכוף אי׳ לפי גי׳ דפ״ר כַּלְאתָא דבי בר ציתאי ובשדפ״ע בלאתא ובפי רח״ג בסד״ט בכלים פט״ו מ״ו בלאתי דבר צותאי ובר״ש שם הובא בשם הערוך והגאון באלת׳ דבי בר צוצאתי וצ״ל כלאתא [4]) דבי בר ציתאי. ועוד יש קבוץ זכר בירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ד והוה מקלס קומי כַּלַּיָּא ובירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב רע״ג כַּלַּיָּה — והיחיד: כַּלְּתָא שבת כ״ו. גיטין נ״ז. חולין פ״ג. מעיל׳ י״ט. ב״ב קמ״ג: פסיקתא דר״כ ו׳. עיי״ע כל ו׳ — ובענין כַּלָּה עיין דרושי רז״ל ברכות נ׳: נ״ג: פסחים פ״ו: פ״ז. סוכה מ״ט: תענית כ״ד. מגילה ג׳: י׳: יבמות ל״ד: כתובות י״ז. סוטה ל״ו: מ״ט. שמ״ר פמ״א. ובהשאילה לשביתת שבת עיין שבת קי״ט רע״א. ולמטר תעני׳ ו׳ סע״ב עיי״ע חתן] —

כָּלוּת [5]) (= כְלִיתָא = כְלוּתָא לשון נקבה מן ל׳ זכר כָּלוּ, מל״י χολή, χόλος מרה ורוגז Galle, Zorn) חמת אחיך (בראשית כ״ז, מ״ד) תרג׳ ירוש׳ [ב׳] כליתיה [6]) דאחוך. באפו ובחמתו (דברים כ״ט, כ״ב) [תר״י א׳ ברונזיה ובכליתיה]. באף ובחמה [7]) (שם כ״ט, כ״ז) [תר״י א׳: ברגוז ובכלו]. — (א״ב פי׳ כולי בל״י חמה). *[אחי״ה וזו ג״כ דעת מהר״ם לונזאנו וכן תרגום בחמה (תהלים נ״ט, י״ד) בכלו ובכ״י בכילו — ומה שענינו כמו כְּאִילוּ עיי״ע כִּילוּ] —

1) כ״ה לנכון בדפ״ר ובכ״י. 2) ומ״כ טעה במח״כ. 3) כ״ה בכ״י ל״ד וכדפ״ע חוץ מדפ״ר ושם כלתא דבי ציתי, ובכ״י ו״ו דבי רב ציתאי וכ״ה ביוחסי׳ השלם צד 179 ובסד״ה סוף אות צ׳ גרס לבי ציתאי. 4) ובכ״י ק״ט גם שם כלתא. 5) כ״ה בדפ׳ וויניציא אבל בשרפ״ע כלת. 6) בנו״ג כלותיה. 7) כ״ה רק בכ״י ה״ב ול״ד ובדפ״ר.

* כְּמָא, כְּמָה (בל"ס אַכְמָא פירוש בל"מ כמו wie, sowie) דניאל ג׳, ל"ג. ב"ר פ"ו כמא נפשיה וכו׳, מקצצא ארזין וכו׳ ובענין דיכמא (עדיות ה׳, ו׳) לפי גי׳ רה"ג עיי"ע דגם (ח"ג, י"ח). תרגום מה (תהלים קל"ט, י"ז) כְּמָה.

* כַּמָּה (מל"מ מלת השאלה לדעת ערך המספר ואורך דבר מה wie viel! wie viel Mal!) הרבה בש"ס עיין ברכות ז׳. ל"א. שבת י"ב, ל"ג: יומא כ"ב: סנהדרין צ"ה: מכות כ"ב: חולין צ"א: קידושין ט׳: ל"ג. יבמות ק"ד. ורבים זולתו. וגם בהוספת נו"ן כַּמָּן (ירו׳ ע"ז פ"ב דמ"א.) לפעמים חסר שם מדת המספר והאורך אחר מלת כמה ד"מ ירו׳ כתובות פ"ה ד"ל. אפי׳ כמה ר"ל כמה שנים, ירו׳ סוכה רפ"א דנ"א רע"ד אפי׳ גבוהין כמה ר"ל כמה אמות וכן שם בית שהוא גבוה מכמה (אולי צ"ל מכ׳ אמה ועיין קרבן העדה שם). על אחת כמה וכמה (= אעכ"ו um so mehr) ברכו׳ ה׳, קידושין ל"א. סנהדרין ט׳, צ׳: צ"ו, מכות כ"ד. וכן בתר"י ב׳ לדברים ל"א כ"ז תרג׳ אף כי: על אחת כמה וכמה, ובתר"י ב׳ לבראשית מ"ד, י"ח; לבמדבר כ"ב, ל׳ אי׳ על חד כמה וכמה. — ובלשון עבר החדשה השם כַּמּוּת (בל"ס כְּמָיוּתָא Quantität) הפכו: אֵיכוּת Qualität.

כמה (= כִּימָה מל"מ וכן בל"ס כִּימָא צורה אחת משבעה כוכבים במזל שור Plejaden, Gluck-henne, Vielgestirn ובל"ע ثريا) בפ׳ הרואה בגמ׳ על הזיקים (ברכות נ"ח סע"ב) מאי כימה אמר שמואל כמאה [1] כוכבים אמרי לה דמיכנפן ואמרי לה דמבדרן. בפרק המקבל בגמ׳ ואכלה חגב (ב"מ ק"ו רע"ב) עד דאתו אריסי [2] מדברא וקיימא ל ה ו [3] כימא א ר י ש י י ה ו . פי׳ ב ש ע ה ת ש י ע י ת ד א ת ו א ר י ס י מ ד ב ר א ו ק י י מ א כ י מ ה [4] להדי רישא באמצע הרקיע דהיינו בניסן דעד ההוא זמנא הוי זמן רביעה [5]. ובפ"ק דר"ה ב ג מ ר א ו ל נ ט י ע ה [6] (ר"ה י"א:) יום שמזל כימה שוקע, פירוש כימה היינו שור והיינו סידורן דמזלות טלה בניסן ושור באייר וכן כולן, וכל י"ב מזלות משמשין כולם בכל יום ויום וכל לילה ולילה שנים עשר לשתים עשר שעות אי"א משום הכי חושב כל אחד ואחד לחדשו שבחדשו הוא קודם והאחרים שוב אחריו כדרך שאנו עושים לחנכ"ל שצ"ם [7] ומשום הכי חושב כשמגיע למרחשון עקרב משמש בתחלת היום ושור לשעה שביעית והיינו שוקע ביום כשחמה מתחלת לנטות במערב שי"ב מזלות קבועין בגלגל והגלגל חציו ברקיע וחציו תחת הרקיע ולכך לעולם ששה מהמזלות מכוסין וששה מהן מגולין שהמזל עולה מצד אחד במזרח ושוקע מזל אחד כנגדו במערב היום עולה עקרב בתחלת היום ושוקע שור כנגדו ונוטל שני כוכבים מכימה היינו שתי ארובות ומעיינות מתמעטים מחמת הצנה והרוח יום שמזל כימה עולה ששעה ראשונה משמש בזמן שהחמה עולה היינו דכתיב (בראשית ז׳, י"א) שני דהוי שני לניסן שהוא ראשון לחדשים. שני לדין תשרי. היינו דשינה: דהיה שוקע ועשאהו עולה. מאי שינה: הא לא שינה המזל — „פי׳ ג א ו ן ז"ל [ר׳ יהושע אומר] אותו היום שבעה עשר (היום תמוז) [צ"ל באייר] היה שמזל שור שוקע ביום ר׳ (אלעזר) [צ"ל אליעזר] אומר שבעה עשר במרחשון היה שמזל כימה עולה ביום גלגל חמה עגול [הוא] חציו למעלה מן הרקיע [8] וחציו למטה מן הרקיע וי"ב מזלות קבועין בו וזהו סידורן טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים (סימן) [צ"ל וסימנך] (שטת) [טשת] סאב מעק גדד ששה מהן שקועין למטה וששה מהן שקועין למעלה וכשהגלגל מתגלגל זה מצד זה והראשון שבצד האחר שוקע וכן לעולם ושתי שעות הוי [9] מזל בעליתו וכן שכנגדו בשקועו שיהו כולן משמשין בלילה בכ"ד שעות [של] יום ובניסן לעולם טלה מתחיל לעלות לאור הבוקר מע"ק גד"ד למעלה בלילה טש"ת סא"ב למטה לאור הבוקר התחיל טלה לעלות ומאזנים לשקוע לסוף שתי שעות [טלה] כלו עולה ומאזנים כלה שוקע אחר שתי שעות התחיל שור לעלות ועקרב לשקוע וכן כולן; כל חודש ניסן [באייר] שור מתחיל לשמש ביום כל ימי אייר ובשתי שעות הראשונות גמר עלייתו שניות תאומים שלישיות סרטן (רביות) [רביעיות] אריה חמישיות בתולה ששיות מאזנים וכן כולם [10] נמצא טלה עולה בב׳ שעות אחרונות של לילה וכל היום הוא שקוע [11]

---

[1]) בדפ"ר כמאה כמאה. [2]) בכ"י ו"ו ול"ד אריסי. [3]) לי׳ לפנינו. [4]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט מן כימא עד כימה. [5]) ורש"י פי׳ הן הן ימי אדר והתוספו׳ השיגו עליו והעלו שהיא בתחלת שבט ועיין ג"כ תוספו׳ מנחו׳ פ"ה. ד"ה והזורע ושט"מ בב"מ בסוגי׳ ד"ה יוסף טב עלם שמגין על רש"י. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב. [7]) והוא קצור מן תיבות: חמה, נוגה, כוכב, לבנה, שבתאי, צדק, מאדים. ועיין תשב"ץ ח"ג סי׳ רי"ד ושם הסדר שבתאי צדק מאדים חמה וכו׳. [8]) בפירש"י אי׳ בשתי הפעמים מן הקרקע; וכ"ה בפירש"י נדפס בסוף מסכ׳ ר"ה וכן מוכח מתשב"ץ הנ"ל ושם אי׳ וז"ל ולעולם ששה מזלות הם למעלה על ה א ר ץ וששה מזלות שכנגדי הם למטה מהארץ. [9]) בפירש רש"י שוהה. [10]) בפירש"י איתא שלישית . . רביעית . . חמישית . . וששית. [11]) בפירש"י שוקע.

וכימה [הוא] זנב טלה והמבול ירד ביום ודרך כוכב שני כוכבים [1]) שנטלן מכימה שהוא מזל שיש בו כוכבים הרבה [ו]מניין שהמבול התחיל לירד ביום (של) [צ"ל שנא'] (בראשית ז', י"ג) בעצם היום הזה בא נח (וכו') [וגו'] ונח מקטני האמנה היה ולא נכנס לתיבה עד שירדו המים ודחקוהו ליכנס (שם) [צ"ל שנא'] (שם פסוק ז') מפני מי המבול והוצרך לשנות סדרי [2]) בראשית והעלה מזל כימה [3]) ביום ונטל שני כוכבים ממנו ומעיינות מתמעטים כחום ימות השנה [4]) ופסקו הגשמים ושינה סדרי בראשית ונתגברו המעיינות ושטפום. יום שמזל כימה שבמרחשון עולה עקרב בתחילת (הים) [5]) [וצ"ל היום] ואחריו קשת נמצא [טלה] עולה בסוף היום. שינה עליהם וכו' לקמן פריך מאי שינה. היינו דכתיב שני שהרי אייר שני לחודש [6]). שני לדין שנגזרה גזירה עליהן בתשרי שלפניו. הכי גרסינן בשלמא לר' יהושע היינו דשינה שהעלה מזל כימה ביום ועוד שינה להגביר [7]) המעיינות. וחמת המלך שככה (אסתר ז', י') וסתם חמה רותחת היא דכתיב (שם א', י"ב) וחמתו בערה בו". *[אחי"ה ודע כי מן תיבות המסומנות: פי' גאון ז"ל עד סוף הערך אי' רק בכ"י ה"ב וזמן כביר הייתי מסופק אם אעתיק אותן לספחן בערוך או לא בראותי כי כל הענין רק בשנוי מעט קצת נמצא ג"כ בפירש"י בר"ה י"א: ד"ה הכי גרסינן עד דף י"ב. בס"ד חמתו בערה בו. בהשקפה ראשונה דעתי נוטה כי איזה כותב של כ"י ערוך הגיה לו לעצמו ככה והיה מכנה לרש"י בשם גאון אבל שוב ראיתי כי זו ההוספה היתה מונחת גם לפני בעל גליון של כ"י ב' בכ"י ש"ס לר"ה ובעל ד"ס במח"כ לא ירד לסוף דעתו של בעל הגליון מטעם אשר כמוס עמדו ונעלם מעיניו כי זו ההוספה נמצאה בערוך כ"י הנ"ל. טרם כל אעיר כי בכ"י ש"ס מ' וב' א"פ ול"ד מקדים דברי ר' אליעזר לדברי ר' יהושע וכ"ה בילק' נח רמז נ"ו וכמו שהוא בכ"מ וכ"ה בתוספו' עיין ד"ס ר"ה צד י"א אות ה' וכן מקדים דברי ר"א לדברי ר"י בהגהה בפירש"י הנדפס בסוף מסכת ר"ה ובספרי רומיים דאי' שם אבל מה שכתב שם בהגהה וז"ל וכן הברייתא בסדר עולם וכן עיקר ע"כ יש להעיר כי לפנינו בסדר עולם רפ"ד איתא כבדפוס ש"ס ר"ה והיינו ר"י בתחלה ואח"כ דברי ר"א. וכפירש"י בר"ה י"א: ד"ה הכי גרסינ' ע"ש והנה מפי' הערוך קודם הפי', בשם גאון ז"ל מוכח כי לגירסת רבינו היה ג"כ הסדר קודם דברי ר"א ואח"כ דברי ר"י וזה הסדר הוברר יען שביאר רבינו בתחלה בענין מרחשון ע"ש היטב אבל לפי פי' גאון ז"ל שהובא הסדר בהיפך רק נשמטו איזה תיבות בתחלה וצ"ל כמו שסגרתי בשני חצאי מרובעין וגם מוכח ממה שהזכיר אח"כ דברי ר"א משמע כי בתחלה עסק בדברי ר"י. ומעתה זכינו להבין דברי בעל הגליון כ"י ב' שכתב בזה"ל: „גירסת הערוך רי"א אותו היום י"ז באייר כו' מאי שינה כדר"ח ושני גירסאות אלו כתובות בערוך הגדול ורש"י נטל שיטה אחרת" עכ"ל ובעל ד"ס נבוך מאוד שם בפי' בעל הגליון עד כי גמר אומר כי ערוך הגדול הוא ערוך של ר' צמח גאון [8]) וכן דעתו בד"ס לברכות צד 37 בהערה ושם מודה כי מ"ש בעל הגליון ורש"י נטל שיטה אחרת איני יודע לפרשו שהרי גי' רש"י הוא כגי' הערוך שהביא בגליון ע"כ אבל בא וראה גירסת הערוך לפי ההוספה של כ"י ואז הכל מיושב כי לפע"ד כונת בעל גליון על זה הערוך בתשלום ההוספה לכן קראהו ערוך הגדול כי ישנן גירסאות בשאר כ"י ודפוסי ערוך אשר נעדר בהם פי' גאון ז"ל עד גמירא ואי' רק מה שנדפס עד: פי' גאון ז"ל וזה מ"ש בעל גליון ושני גירסאות אלו וכו' ר"ל גי' בהקדמת דברי ר"א לדברי ר"י ועוד גירסא שנית בהקדמת דברי ר' יהושע כתובות בערוך הגדול כלומר בערוך היותר שלם בכ"י שהיה מונח לפני בעל הגליון כי גי' ראשונה בהקדמת דברי

---

[1]) בפירוש רש"י: ודרך נקב שתי כוכבים. [2]) בפירש"י כאן ובסמוך סדר. [3]) בפירש"י זנב כימה. [4]) בפירוש רש"י בחמ' ימות החמה. [5]) וכן הוא בפעם אחת בילקוט נח רמז נ"ו והוא ט"ס. [6]) בפירוש רש"י לחדשים. [7]) בפירש"י לתגבור'.

[8]) אבל דוגמאות שהבאתי במבוא לח"א מוכיחין כמאה עדים כי פי' הערוך דר' צמח גאון הן בתכלית הקיצור — וזו הטענה אני טוען נגד דעת ידידי הרב החכם המפורסם מהרשז"ח האלבערשטאם נ"י על מה שכתב לי מיום אי' לסדר והי' ברכה ויקרתו הגיעה לידי בזה הרגע. וז"ל . . . ונלפע"ד כי מה שנמצא מתחלה בערוך והוא בכל הדפוסים ובכל הכ"י הוא מהערוך בעצמו וכפי עדות תלמיד רש"י בסוף ר"ה היה כן הגי' לפני רש"י קודם שהגיה וכן בספרי רומיים והוא אשר היה גם לפני הערוך והפי' הנמצא לתלמיד רש"י שם הוא ג"כ הנמצא בערוך בכל הדפוסים ובכל הכ"י אמנם ההוספה אשר נתוספה אח"כ בערוך והיא אולי מערוך רב צמח. יתכן כי בא אח"כ ליד רש"י הערוך של רב צמח ולקח ממנו הפי' הנדפס לפנינו בפירש"י דף י"א וי"ב ועל פיה הגיה גם הגמרא שלפנינו עכ"ל. אבל לפע"ד קשה לי טובא: א') לא מצינו בשום מקום שרש"י היה יודע מאומה מערוך של רצ"ג. ב') לשון פירוש הערוך בשם גאון ארוך הוא ביותר ואיננו מסיגנון פירושים הקצרים של רצ"ג. וג') גם רבינו נתן לא הביאו רצ"ג כי אם בשמו העצם כדמוכח מע' מגל או בשם ערוך סתם עיין מ"ש במבוא ח"א XXI הסיום מע' קטן ג' לפי' רפ"ר זה מצאתי בערוך אחד (וגם יש לקרות אחר).

ד"א לדברי ר"י מוכח' מערוך של הדפוסים עד דברי: פירוש גאון ז"ל, וגי' שניה מוכח' מפירוש גאון ז"ל שאי' רק בכ"י. וכונתו במ"ש ורש"י נטל שיטה אחרת היא לפע"ד על שיטת רש"י שנדפסה בסוף מסכת ר"ה והתחלתה היא: הכי גרסינן הלכה זו בפרק ראשון (י"א:) בראשונה עד שלא הגיהה רבינו וכן בספרי רומיים וכן הברייתא בסדר עולם וכן עיקר בשנת וכו' ר' אליעזר אומ' וכו', ר' יהושע אומר וכו', הרי שתלמידי רש"י העידו כי בראשונה קודם שהגיה רש"י ז"ל היה כותב גי' בהקדמת ר"א לר"י ובלי ספק ככה מונח גם לפני בעל הגליון אשר הוא ישן מאוד (עיין ד"ס לברכות 37) ועוד לא היתה מונחת לפניו גי' רש"י שנדפס בפירושו בדף י"א: אמור מעתה כי רש"י הגיה אח"כ כפי מה שראה או בספר הערוך לפי פי' גאון ז"ל והעתיקו משם מלה במלה או ראה ככה במקור הראשון היינו בפי' הגאון בעצמו. אבל למי מקדשים אשר בארץ המה שייך זה הפירוש אין בידי להכריע לר"ח לא שייך כי לי' בפירושו כ"י בקבוץ כ"י אנגייליקא ברומה שנדפס כעת בש"ס כליל בהדרו בווילנא אע"ג שפי' ר"ח זה היה מונח לפני רבינו נתן כי פירושו בענין ר"ה י"ב: כמו שהובא בע' עשר (אחר ע' עסק) נעתק כמעט אות באות מפי' ר"ח כמו שאַראך שם — ובענין פירש"י עיין תש' תשב"ץ שם ובענין פי' תוספו' ראה בתש' חות יאיר סי' רי"ט דף ר"ו: ופירוש שוקע ביום הוא ביאת הכוכב בנשף יום ונקרא בל"י δύσις ἐῴα ובל"ר mane occidit ובלא"ש Frühuntergang והפכו עולה ביום בל"י ἐπιστολὴ ἐῴα בל"ר mane exoritur ובלא"ש Frühaufgang עיין מ"ש ה' שטערן במ"ע רא"ג ח"ג 273 ושם הובאה דעת פליניאוס (י"ח, כ"ו) ושאר סופרים רומיים לחזק דעת רז"ל — וכנ"ה בירו' תעני' פ"א דס"ד סע"א הכל מודים בשבעה עשר (ר"ל במרחשון) שהוא זמן כימה לשקע שבו ירד מבול לעולם וזה כדעת ת"ר בר"ה בבלי י"ב. חכמי ישראל מונין למבול כר' אלעזר, וכן ס"ל הלקח טוב בבראשית ז', י"א (עיין הערת הרב המו"ל שם צד כ"א בהוצאת באבער), ברכות נ"ח: צנה של כימה ועיי"ע כסיל א', עקס א'. ובל' תרג' נמצא ג"כ כִּימְתָא בתרג' לעמוס ה', ח'; לאיוב ט', ט' (כפי גי' כ"י), ושם ל"ח, ל"א. ר' יונה ן' גנאח פי' כימה ע"י ל"ע הרשומה בתחלת הע' והוא שם כולל לרבוי המספר ונקרא כן מזל בצורת שור כי הרבה כוכבים נתחברו יחד וכן كم בל"ע נתקשר יחד ומזה המושג גם בל"י Πλειάς Sieben-gestirn מזל של שבעה כוכבים מהתואר πλεῖος ענין רבוי ומלוי. וכן העתיקו עקילס סומכוס ותודוס כימה של עמוס הנ"ל ואיוב ל"ח, ל"א אבל ע' זקנים העתיקו ככה עש (איוב ט', ט') והוא בלי נכון עיין שלייסנער II, 357 ועוד עיין פירוש שולטענס לאיוב שם ורד"ק שרש כים] —

כְּמֵהִין (בל"ע كمأة Erdschwämme; פטריות Trüffeln) בפ' כיצד מברכין בגמ' על דבר שאין גידולו מן הארץ (ברכות מ' סע"ב) על הכמהין ועל הפטריות אומ' שהכל נהיה בדברו. בפ"ג דפ' כלל גדול[1] (שבת ס"ח.) ובר"ג דפ' בכל מערבין (עירובין כ"ז.) ובפ' בא סימן בגמ' חייב בפיאה (נדה נ'.) וגידולו מן הארץ למעוטי כמהין[2]) ופטריות הוא לש' ישמעאל שכך קורין לכמהין: כמא"ה ולפטריות פקא"ע. — (א"ב יפה פי' וכמהין גדלים תוך הארץ ואחר חפירתה נראין אבל הפטריות גדלים על הארץ). *[אחי"ה והוזכרו יחד עוד כמיהין ופטריות בשבת ל' סע"ב נדרים נ"ה: (ושם כמהין) וכ"ה בירו' מעשריות רפ"א דמ"ח ובע' פטר ג' הביא רבינו ציון מנדרים הנ"ל ופירשו כמהין טיראטופל"י פטריות פונגי ע"כ והוא לאי"ט Schwämme, Trüffeln, fungi, tartúfolo ולפע"ד צ"ל בהיפך כמהין פונגי פטריות טיראטופלי וזה האחרון נקרא בל"ע فقع = الفقاع וזהו פקא"ע הנ"ל בערוך ובעה"ק שנ"ב בע' כמהין פי' כמהין ופטריות שוועמן ויפסרלינגא בל"א וכיון למלות אשכנזיות Schwämme und Pfifferlinge וכן הוא בליקוטי מהרי"ל — וכנ"ה בירו' ביצה ספ"ה דס"ג סע"ב כמהין וירו' תענית פ"ג דס"ז רע"א כמהים ועוד בלשון נקבה בב"ר ר"פ ס"ט ושם דרש כמה (תהלים ס"ג, ב') ככמהות הללו שהן מצפין למים ובילק' ויצא סוף רמז קי"ט ככמהיות ובילק' תהלים רמז תשפ"ו כאמבטאות וט"ס הוא] —

* כְּמוֹת (אחד הוא עם ל"מ כמו בהוספת תי"ו עם כינויי הגוף וגם זולתם ובל"ס כְּאמַת wie, gleichwie) בכנויים כמותי ב"מ נ"ט רע"ב כמותך ירו' נדרים פ"ה דל"ו סע"א כמותו תענית כ': כתובות ק"ט. ובנפרד רק בקשור עם ש' ד"מ ברכות נ"ז. כמות שהוא, ע"ז נ"ט. כמות שהוא חי, ירו' מ"ש פ"ד דנ"ד ע"ד כמות שהשולחני לוקח כמות שהוא מוכר.

כמז (= כּוּמָז מל"מ תכשיט נשים ועיין בפנים) בפ' במה אשה בסוף הלכה בירית טהורה (שבת

---

[1]) כ"ה רק בדפו"ו. [2]) בנו"ג כמיהים.

ס״ד סע״א והובא בילקו׳ מטות ר׳ תשפ״ו) כומז [1]) זה דפוס של בית הרחם וכו׳ עד כומז כאן מקום זימה. *[אחי״ה זה דרוש של ראשי תיבות לי׳ בירושלמי שבת פ״ו ד״ח סע״ב כי אם דרושים ראשונים עיי״ע טפס א׳, ובהיפך לי׳ דרושים הנ״ל כי אם זה האחרון בלקח טוב לשמות ל״ה, כ״ב ועפ״י זו האגדה העתיק תרג׳ יוני Venet כזה: νυμφόδεσμον עיין גיזיניאוס תיזוירוס II, 692] —

כָּמוֹךָ (ל״מ, והובא אודות הדרוש) בפסיקתא דדברי ירמיהו (פסיק׳ דר״כ צד קי״ב [2]) כתיב (דברים י״ח, י״ח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וכתיב (שם ל״ד, י׳) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואתה אמרת כמוך [3]) אלא מאי כמוך כמוך בתוכחות אתה מוצא כל שכתוב במשה כתוב בירמיה וכו׳.

כָּמַךְ (כָּמְכָא מל״פ كامك, كامه דבר הנאכל בקינוח הסעודה לעורר תאות האכילה וכן בל״ע كامخ pikante, appetitanregende Zukost ואצל רז״ל הושאל לכותח Tunke) בפ׳ בא סימן בגמ׳ חייב בפיאה (נדה נ״א רע״ב) לא תימא בשבת העשויה לכמך הא סתמא לקדירא אלא סתם שבת לכמך עשויה דתנן וכו׳. פי׳ לכותח דהתם לאו לטעמא גרידא עביד אלא אפי׳ לאכילה עביד ומשנשתנה [4]) טעם בקדירה שנתנוה בקדיר׳ להטעים אין בה שוב בשבת גופא משום תרומה ואינה מטמאה דהא תו הויא עץ בעלמא הא קודם שנתנה טעם בקדירה יש בה אמאי כיון דסתמא לקדירה קאי לטעם ולא למאכל אמינא יש בו משום תרומה אלא ש״מ להכי יש בה משום תרומה עד שלא נתנה טעם בקדירה דסתם שבת לכמך עשויה לאכילה ש״מ [5]). בפרק כל שעה בגמ׳ חמץ של נכרי (פסחים ל׳ סע״א) ההוא תנורא דטחובי טיחיא וכו׳ עד [6]) דלמא אתי למיכליה בכמכא [7]). ובר״ג דפ׳ כיצד צולין (שם ע״ו סע״א) ובפרק כל הבשר בגמ׳ הכחל (חולין קי״ב.) ההוא בר יונה [8]) דנפל לכדא דכמכא שרייה רב חיננא וכו׳. ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטין ס״ט:) לפירחא דליבא ליתי תלת קרושיתא [9]) דשערי ונישתרינהו [10]) בכמכא. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ ואלו דברים (ע״ז ל״ה:) אי דקבעי [11]) ליה [12]) לגבינה הכי נמי הכא במאי עסקינן דקא בעי ליה לכמכא. *[אחי״ה ובכ״י רגמ״ה לחולין (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שכ״ה.) פי׳ כמכא עשוי הוא מחלב ע״כ וכן פירש רש״י בפסחים ע״ו. כמכא כותח ואית ביה נסיובי דחלבא ועיין ג״כ גי׳ ר״ח הובא בהערה 4 וכן הוראת מלה פרסי׳ הרשומה [13]) מין תבשיל לקנוח סעודה שיש בו נסיובי חלבא וחמאה. ובשאר מקומות הנ״ל פירש״י כמכא ע״י כותח כפירוש הערוך ועוד עיין פירש״י לפסחים קי״א: כדא דכמכא. ובכתובות ס׳ סע״ב כמכא והרסנא. וז״ל התשב״ץ ח״א סי׳ מ״ח (כמך) נראה שהוא כותח וכ״ה נקרא בל׳ תלמוד כדאיתא בפ׳ כל הבשר ההוא בר יונה דנפל לכדא דכמכא ובפ׳ אין מעמידין אי דבעי ליה לכמכא והוא נעשה מפת חלב ומלח וכו׳ ע״ש] —

כַּמֹּן (= כַּמּוֹן מל״ם מין קצח וכן בל״ע كمون בל״ס כַּמּוּנָא בל׳ פעניקיא כַּמֶּן בל״י κύμινον בל״ר cuminum בל׳ כנעני Kmin בלשון הונגרי kömény בלא״ש Kümmel עיין לעף פפלאנצע״נ 206) בפ״ב בדמאי (מ״א) האורז והכמון, ובפ״י בתרומות (מ״ד) תנור שהסיקו בכמון של תרומה.. שאין טעם כמון [14]) אלא ריח כמון. ובפרק אין מעמידין (ע״ז כ״ט רע״א) אמר אביי גיתי כרויא כמונא [15]). ואופן עגלה על כמון יוסב (ישעיה כ״ח, כ״ז). *[אחי״ה כונתו כי הוא ל״מ ובפסוק הוא בלי וי״ו — וכנ״ה בשבת פי״ט מ״ב וכמון, שם קל״ד רע״א שוחקים לה כמון, שם ק״י רע״ב בונא דכמונא, וגי׳ רבינו עיין כן ג׳ וע׳ שבליל בדפ״ר. אבל בלי ספק היותר טוב בוני וכ״ה בע׳ בין א׳ (ח״ב, נ״ה) בציון משבת ס״ז רע״א שב ביני כמונא ופירוש ז׳ גרגרים כמון, וכ״ה בל״פ ע״ש

---

[1]) כן הוא לנכון בכל כ״י ודפ״ע חוץ מדפ׳ אמ׳ ופ׳ ושם כמו זה. [2]) והובא בילקוט שופטים רמז תתקי״ט, וילקוט ירמיה רמז רנ״ו וילקוט איכה רמז תתקצ״ט בשם מדרש צ״ל פסיקתי׳ עיין הערת ר״ש באבער בפדר״כ אות ל״ו ועוד עיין בעל הטורים לדברים י״ח, י״ח. [3]) בפסיק׳ נשמט מן כמוך הראשון עד כמוך האחרון אבל איתא לנכון בילקוט הנ״ל. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ודפ״ר, ובדפ׳ פיזי ומשתנה וכ״ה בדי׳ אמ׳, ובדי׳ ווי׳ ובכ״י ל״ד וה״ב ומשנתנה. [5]) ועיין שקלא וטריא בנדה שם ובברכו׳ ל״ט סע״א ושם הסיום ש״מ למתוקי טעמא עבדי לה ש״מ, וברש״י שם הגי׳ לטעמא עבידא וכ״ה בב״ג. [6]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד. [7]) בנו״ג בכותחא ובפי׳ ר״ח אי׳ בחלב. [8]) וכ״ה בכ״י ש״ס בפסחים ובתשב״ץ עיין סוף הערך ובנו״ג שם ובחולין בר גוזלא. [9]) ועיי״ע כרושייתא ובנו״ג בבי״ת עיי״ע ברושיא (ח״ב, ר״ב:) ומ״ש בגזרת המלה ובכ״י ו״ו בט״ס קשייתא. [10]) בנו״ג ונשטרינהו. [11]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ובנו״ג אי דקא בעי ובדפ״ר אילא ובשדפ״ע אי לא. [12]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובתשב״ץ. [13]) וממנו ג״כ אפקומן עיי״ע ח״א רל״ב ומ״ש. [14]) כ״ה בדפו״ו ואמ׳, ובכ״י ו״ו כמן ובדפ״ר כמאן וכ״ה בד״פ. [15]) בנו״ג מייתי כמונא כרוייא ובמו״ע עי׳ כרויא הביא ביו״ד אחת כרויא וזה נכון, וכ״ה בכ״י ו״ו ב׳ ושם בלי וי״ו החבור כרויא כמונא ואחריו נגררנו ובכ״י ו״ו א׳ כרביא כמונא, בדפ״ר ברייא כמונא ובדפ׳ פיזי ובאסיל ברויא וכמונא בכ״י ב״ר ובדפו״ו ואמ׳ כרויא וכמונא (בוי״ו החבור).

ובהערה א׳ בענין הנ״. ורש״י בשבת ס״ז. בל״א ובדף ק״י: פי׳ בוני מלא אגרוף וזה רק כפי הענין וכן לפי ענין שחשב פירש״י בע״ז הנ״ל כרויי׳: כף אגרוף והטעם עיין ערך כרויא ומ״ש — ושם אפרש ג״כ מה שהביא רבינו בערך קנבס מדמאי פ״ב מ״ה] —

כְּמַן (מל״ע كمن וכן בל״ס כְּמַן פי׳ ארב im Versteck halten, nachstellen, auflauern; הַשֵּׁם כְּמָנָא בל״ע كمنة בל״ס כְּמְאנָא פי׳ ארובה Versteck, Hinterhalt) בפ׳ ד׳ מיתות (סנהדרין ס״ז רע״א במשנה) אלא [1]) מכמינין לאחורי הגדר [2]). וארב לו (דברים י״ט, י״א) תרגום ויכמון [3]) ליה. בב״ר פרשת ל״ד (ל״ג) ותנח התיבה: ובנה עליה מצודים גדולים (קהלת ט׳, י״ד) עקמן וכמנן. *[אחי״ה והוא קבוץ מהיחיד כמנא שאיתא בתרגום ד״מ מארב (שופטים ט׳, ל״ה) תרג׳ כמנא וכן תרגום ארב (איוב ל״ז, ח׳) ארבו (ירמיה ט׳, ז׳), תרג׳ יצפינו (תהלים נ״ו, ז׳) ויטשון כמנא. בערמה (שמות כ״א, י״ד) תר״י ב׳ בכמונא ובסמיכות כמנת (מ״א ב׳, ה׳), וכן הבין המדרש מצודים מן צוד וכתרג׳ צדה (שמות כ״א, י״ג) כמן ליה וא״כ צריך לנקד: וכמָנָן ובקהל״ר פ׳ עיר קטנה ופ׳ ומצא איתא כמנון ועקמון ובילקוט קהלת רמז תתקע״ט עקמן וכמן וצ״ל בכ״מ כגי׳ רבינו עקמָן וכְמָנָן. והפעל בקל אי׳ כמה פעמים בתרגום עיין במתורגמן ובעמת״ר ללעווי ע׳ כמן אבל בדרז״ל אינו מורגל הקל [4]) ומצאתי רק בקהל״ר פ׳ טוב ילד: כמן ביני סריאתא, ולרוב אי׳ בהפעיל ואפעל: סנהדרין כ״ט רע״ב ההוא דאכמין ליה עדים וכו׳, ההוא דאכמין עדים בקיברא וכו׳, ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א רע״ג המכמין עדיו אחורי הגדר וכו׳, ושם בסנהדרין בבלי במשנה כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזו וכו׳, ושם בגמ׳ אין מכמינין עליהם חוץ מזו כיצד עושין לו מדליקין לו את הנר וכו׳ ע״ש עד וסוקלין אותו וכן עשו לבן סטרא בלוד ותלאוה בערב הפסח, בן סטדא בן פנדירא הוא וכו׳ עיין זה המאמר בע׳ בן סטדא ושם הבאתיו מכ״י מ׳ בשבת וכ״ה לפי מה שנסחתי כאן גם בכ״י ש״ס בסנהד׳ שם (עיין ד״ס במקומו) וכ״ה בירו׳ יבמות ס״פ ט״ז דט״ו סע״ד כיצד עושין לו להערים עלי מכמינים עליו ב׳ עדים בני אדם בבית הפנימי׳ ומושיבין אותו בבית החיצון ומדליקין נר על גביו וכו׳, וכן עשו לבן (סטרא) [צ״ל סטדא] בלוד שהכמינו לו שני תלמידי חכמים והביאוהו בבי״ד וסקלוהו ובתוספ׳ סנה׳ ספ״י נימנו עליו צ״ל הכמינו (או כמנו?) עליו. ושם המופשט הַכְּמָנָה סנה׳ שם. — מעשרות פ״ד מ״א המכמן צ״ל המכמיר עיי״ע כמר א׳] —

כמן (= כּוּמֶנֵי אולי מל״י χαμευνή, χαμευνίαι וממנו בל״ד אמצ׳ chameuniae שכיבה על משענה בארץ והושאל בדרז״ל לשכיבה והנטיה על אוכף החמור das Angelehntsein im Sattel או ענין מתג ורסן החמור עיין בפנים) בפ׳ המוכר את הספינה מכר את (הצמר) [צ״ל החמור] [5]) (כ״ב ע״ת.) אבל לא דיסקיא וכומני [6]) מאי כומני אמר רב פפא ב״ר [7]) שמואל מרכבתא דנשי. *[אחי״ה ופי׳ רגמ״ה בכ״י לב״ב מרכבתא דנשים אוכף של נשים דכל הני משוי נינהו דת״ק סבר דמש״ה לא מכר הני דסתם חמור לרכיבה עומד ולא למשוי וכו׳ וכו׳, אבל אוכף ומרדעת היינו לבד דלרכיבה עומד דברי הכל אפי׳ רבנן מודי דמכורין וכו׳, מרכבתא דנשי בלעז שנבוג״א.. דרכיבת אשה ששתי שוקיה מצד אחד לא חשיב רכיבה אלא משוי וכו׳ ע״כ ואולי שנבוג״א הוא ל״צ sans bouge, ohne Krümmung פי׳ בלי עיקום וכפיפה כי מרדעת אשר האשה יושבת עליה היא פשוטה ולא עקומה כידוע ולכן באשר רכיבת אשה אינה נחשבת רכיבה כי אם שכיבה או הנחה כמו שהורגלה לשבת על המטה או על הארץ היטב נוכל לפרש כומני מל״י הנ״ל ורב פפא הסביר זו המלה על נכון מרכבתא דנשי. ולפי זה גי׳ כמוני (עיי״ע דיוסק בדפ״ר) תתכן יותר ומתאמת למלה יוני׳ הנ״ל — ולעווי המציאו מע׳ הקודם ואין לו שחר — ודע כי בתוספתא (כ״י אירפ׳, 403) נזכרה יחד כומני עם פרומביא ע״ש ולכן אולי לפי זה כומני ל״פ كامه, (كام) פי׳ רסן של סוס הוא ואז כומני נרדף עם גִימוֹן מל״י κημός עיין מ״ש בח״ב, ש״י: ועוד עיי״ע כמס ב׳] —

* כַּמָן, כַּמָּאן (ולפע״ד מל״פ خمان לעג וקלס Schande, Spott) כבר פירשתי כל הלחישה בע׳ בזך ב׳ (ח״ב, ל״ג).

* כַּמָּן (wie viel) עיין ערך כַּמָּה והוא כמו כמה בהוספת נו״ן במשקל תַּמָּן תּוּבָן תחת תָּם תַּמָּה, תּוּב. ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א. כמן קטל פי׳ כמה

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובדפו׳ ליי. [2]) וכ״ה בירושלמי ובמשניות נאפ׳ אצל ד״ס צד צ״ה. ובנו״ג מכמינים לו עדים אחורי הגדר. [3]) בנו״ג ויכמן. [4]) ובענין דוגמי׳ כמן כמין (שבת ס״ז.) לפי גי׳ רבינו עיי״ע בזך (ח״ב, ל״ג) ומ״ש. [5]) וכ״ה בערך דיוסק (ה״ג מ״ג:) ובע׳ קלקי. [6]) וכ״ה בכתב יד ש״ס בכ״י ה׳ ובכ״י ר׳ אבל לא מכר את השק ואת הדיסקיא ובנו״ג שק ודיסקיא (ד״ס ב״ב צד קכ״ג.) ובכ״י ו״ו א׳ וה״ב שק דיסקיא צ״ל דיקיא ובכ״י ו״ו ב׳ שק ודסיקיא ובכ״י ב״ר שק דיסקיא. [7]) בנו״ג בר.

הרג, ירו' ברכות פ"א ד"ג סע"א אפי' ברחוק כמן חכים ליה ובגי' מהרש"ס איתא באמת: כמה וכן מפורש באה"צ ועוד עיין בט"ר להחכם אייזלער ח"ב 49.

כמס (= כּוּמְסָה בל"י κώμυς אגודה Bündel עיי"ע כֹּבַע) לכובעות ולכומסות (פיאה פ"ה, מ"ז) כבר פירשנו בע' כבע. — (א"ב פי' בל"י אגודת עמרים אשר שמוה בעלי הגרנות במפתן הבית לסימן טוב). *[אחי"ה נ"ל שכונת ר"ב היתה למלה יוני' הרשום' ובע' כבע הארכתי ע"ש] —

כֵּמָם (מל"י κημός = χάμος וכן בל"ר אמצעי' chamus ובלשון פרסי' کامه עיי"ע כמן = כומני מתג וחח (Gebiss, Zaum בפסיקתא דשובה [1] (פסיקי' דר"כ צד קנ"ט: ואח"כ הוא נותן להם כמס שנא' (הושע י"ג, י"ב) צרור עון אפרים צפונה חטאתו ואח"כ הוא נותן להם פרקולא שנא' (שם י"ד, א') תאשם שומרון כי מרתה באלהיה. *[אחי"ה והובא עוד זו הפסיקת' דשובה בע' פרקלה ובילק' הושע רמז תקל"ב בשם פסיק' רבתי אבל שם איתא רק זכר דבר והיינו תחלת המאמר בשינויים עיי"ש ר"פ מ"ד. ובילק' שם איתא בט"ס כמס וצ"ל כמס והוא מל"י הנ"ל וע' זקנים העתיקו חח (יחזקאל י"ט ד') ועוד מתג (תהלים ל"א, י"ב) סוגר (יחזקאל י"ט, י"ט) ע"י κημός וכן העתיקו עקילס ותודוס מתג (משלי כ"ה, ג'). וכונת בעל המאמר בתחלה קורא הקב"ה אנגלין ויותר טוב בילק' איליגין, אוליגין וצ"ל אילוגין (עיי"ע אולוגלגין ח"א, פ"ח. וע' אלגלגין שם ק"א) פי' קורא ונותן רשימת החטאים ומכה המחוייבים ונותן בפיהם מתג ורסן ואח"כ נותן להם פרקולה פי' בל"י πρόκλησις קריאת התובע לנתבע להתנצל ולהגין את עצמו בדין כדי שיוכל להגיש עצומותיו ואח"כ הביא הדיין פדות ומשים שלום ביניהם וזה מה שסיים ואח"כ הוא מחזירן בתשובה. ועל כל מאמר ומאמר הביא בעל הדרוש פסוקים מהושע. ורמ"ל תרגם כמס: aufhäufen!] —

* כָּמָס (מל"ט ענין גניזה Verwahrung) ב"ב קמ"ה: עתיר משח עתיר כמס זהו בעל שמועות ופירשב"ם עתיר מדבר המדוד כגון תבואה שאין משתכרין בה תדיר אלא מכניסין אותה לאוצר וכו' והיינו נמי עתיר כמס כמו כמוס עמדי חתום באוצרותי (דברים ל"ב) דבר שמכניסין לאוצר, ע"כ. וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל עתיר משח שהוא עשיר בדבר המדוד כגון איפות של חטים ואינו מרויח בהן אלא בביתו אצורין, עתיר כמס זהו שיש לו פקדונות של כסף וזהב ואינו מרויח בהם אלא (בבית) [בביתו] אצורים ע"כ. ובכ"י ש"ס הגי' זהו בעל פלפול ובעל ד"ם (כ"ב שם צד קצ"ט) נתן טעם לשבח לזו הגי' ע"ש.

* כְּמִסַּת, כְּמֵיסַת (wie hinreichend, im Stande) עיי"ע מסת א' ומ"ש.

כמץ (= כּוּמָצָא = קוּמָצָא, גּוּמָצָא, פי' פחת וגומא וכ"ה בל"ס ומל"מ גּוּמָץ (Graben, Grube פחד ופחת ופח (ישעיה כ"ד, י"ז) תרג' דחלא וכומצא ומצדא. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובדפ"ע בט"ס מיצרא. ועוד תרג' פחת (ישעיה שם פ' י"ח; ירמיה מ"ח, מ"ג, מ"ד) כומצא ועוד בא בקו"ף עיי"ע קמץ ג'. ונולדו מל"מ (קהלת י', ח').

כָּמַר (לפע"ד בשטת רבינו מל"ע خمر טמן ולדעת רש"י נרדף עם חָמַר ענין חימום ושרפה erhitzen, heiss machen, כּוֹמֶר die in der Erde eingegrabene (erhitzte) Masse; כּוּמְרָא, כֻּמְרָא תמרים פגים בל"ע كمر ועוד עיין בפנים) בפ"ד במעשרות (מ"א) הכובש השולק המולח בשדה חייב המכמיר [2]) באדמה פטור בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין מן התורה (ב"מ ע"ם רע"ב) ת"ש לא יהבהב באור ויאכל ולא יכמר [3]) באדמה ויאכל. פי' טומן הזתים באדמה כדי שיתחממו ויתבשלו [4]). (א"ב אולי מלה זו נגזרת מל' מקרא (בראשית מ"ג, ל') כי נכמרו רחמיו אל אחיו) [5]). בר"ג דפ' תמיד (פסחים נ"ח סע"א) במאי קא מיפלגי במכמר בשרא פי' „בענין כימוש כמו מכמר דסוף פ' איזהו נשך על המעטן של זתים (ב"מ ע"ב: במשנה) גמרא (שם ע"ד.) (והוא) [6]) [צ"ל והא] [7]) מחוסר מכמר ועיולי [8]) לבי דפא" [9]) בענבים מכמר ועיולי לבי מעצרתא (ב"מ שם) [10]) „כגון כמישא וריכוך שהוא נוח לדרוך" [11]) דובב שפתי ישנים (שה"ש ז', י') ככומר של ענבים

[1]) בכתב יד ו"ו בטעות דסוכה. [2]) וכן הוא בכתב יד ש"ס, ובירושלמי ובכו"פ פכ"ת המכמר ובנו"ג בלי נכון המכמן עיין ערך כמן ב'. [3]) בנו"ג יכמור. [4]) וכן פירש מדעת עצמו הר"ש במעשרות ועיין עוד בפי"מ להרמב"ם ובפירש רש"י לב"מ שם. [5]) וכן פירש רש"י לאותו פסוק ע"ש היטב ועוד בסוף הע' לפי מ"ש. [6]) וכן הוא בע' דף ובע' נגד ו' בדפ"ר אבל בדפו"ו בע' נגד איתא הא. [7]) וכ"ה לנכון בכתב יד ב"ר. [8]) עיין ערך דף בח"ג ק"ט הערה א' ושם בט"ד ועוילי וצ"ל ועיולי וכצ"ל בערך נגד ו' ע"ש. [9]) הועתק מפירש ר"ח לפסחים ושם איתא רק בזה"ל למכמר בישרא פי' מכמר כגון כימוש כדגרסינן באיזה נשך בזיתים מכמר עיולי לבי דפא כו' עכ"ל וכונת ר"ח ג"כ על ציון הנ"ל. [10]) ורבינו היה מקצר וכך היא הלשון שם: ועל העביט של ענבים והא מחוסר מכמר ועיולי לבי מעצרתא. [11]) זה הועתק "כ מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ שם. ודע כי עד הנה נסחתי לפי גי' דפ"ר וכ"י ה"ב וב"ר אבל שם וכשדפ"ע בלי

מה כומר של ענבים כיון שאדם מניח אצבעו עליו מיד דובב בסוף פ' האשה רבה א' [1] (יבמות צ"ז רע"א), (בגמ') [2] [צ"ל בבכורו'] (ל"א:) ובפ"ב בשקלים [ירושלמי] (דף מ"ז.) [3], כיוצא בו בושלי כומרא [4] דפ' כיצד מברכין בגמ' ועל הנובלות (ברכות מ' סע"ב) „שהן תמרין פגין שאין נכשרין לאכילה כלל וכומרין אותן בעפר להתבשל" [5] ועיקרו מלשון מכמורת (ישעיה י"ט, ח') ועוד בל' ישמעאל אלכמאר. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ע אבל בכ"י ו"ו א' בלשון ישמעאל אלבלא אלמכמר ובכ"י ו"ו ב' אל באר אלכמר בכ"י ה"ב אל בל אל אלכמר בכ"י ב"ר כל אלכמר ובכ"י ל"ר אלכאל אלכמר. ופתרון המלה הראשונה הנשחתה נעלמה מעיני אבל אלכמר נ"ל שהוא ל"ע كمر מין תמרים שאינם מבושלין עיי"ע בשל א' [6] ורבינו הרכיב כאן שני טעמים שונים זה לזה וכוונתו במ"ש ועקרו מל' מכמורת כלומר רשת יען שתמרים פגים נטמנים בארץ כרשת ועוד הוכיח מל"י כי יש מין תמרים שאינם מבושלין שנקראו כמר. ועוד נ"ל טעם בדברי רבינו כי כיון למלה ערבית طمر פי' טמן וכסה וזה מה שפי' לעיל ולא יכמר: טומן וכו' כדי שיתחממו ויתבשלו ולפי זה בושלי כומרא (או לפי פי' זה יותר טוב כמרא) הן התמרים הפגים שנטמנו בארץ, בתבן וזולתו כפי' רבינו ור"ש בדמאי שם בפי' וי"מ וכן כומר של ענבים פי' אסיפת ענבים בכלי שידחקו ויתבשלו כפירש"י בבכורות ועיין ג"כ פירש"י ליבמות אבל עיין תוספ' ב"מ ע"ד. ד"ה תני. ובזה המושג של דחיקה והקמטה אפרש דברי ר"ח שהובא בערוך כגון כימוש.. כגון כמישא כי הוא לשון ערבי كمش ענין הקמטה zusammenziehen, zusammenschrumpfen ויפה פי' רש"י בבראשית שם נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים והביא ראיה מן כומר של זיתים [7] ומכמר בשרא אבל בב"מ פירש"י מכמר: הוחמם וכן בפסחים: חימום, ובברכות: חום ועיין הר"ש בדמאי שם בפי' ראשון, ולפי שני פירושים אלה יש לגזור כמר: א') כמו חבר, חמר פי' ענין דיבוק שריגה הקמטה וכוויצה עיין פירשט אוצ"מ שרש כמר ונאצל מזה המושג השם מכמורת פי' רשת; ב') כמו חמר בלשון ערבי خمر פי' ענין חימום ורתיחה — ובענין הוראה ראשונה פירוש שריגה כרשת אי' בירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד בשנים שירדו לכמור מכמורת בירדן, ובבבלי יבמות קכ"א. בפַעל: מכמרין מכמורין ובע' מכמר בדפ"ר. בהפעיל: מכמירין — ובענין הוראת כמר בל"ע הנ"ל פי' טמן וכסה אי' עוד בירו' רפ"ד ד"ו ע"ד כמרא (וגיפתא) [צ"ל גו גיפתא], ושם כמרה גו קופתא עיין ערך גפת (ח"ב, ש"ם:) ושם ההן דכמר איידה.

כמר (= כּוּמָּרָא בל"ס כהן לע"ז וכן בל"מ כְּמָרִים ונגזר מע' הקודם בהוראת חימום וככה נקראו כהני אש Feuerpriester עיין בפנים) בב"ר פרשת כ"ז [8] (לפנינו כ"ו) ויראו בני האלהים: כומריא גנבין אלהיא בגמימי [9]. רק אדמת הכהנים (בראשי' מ"ז, כ"ב. כ"ו:) תרג' לחוד ארעא כומריא. *[אחי"ה וכן תרג' בעלי במות (במד' כ"א, כ"ח), תרג' לדה"י ב', כ"ג, י"ז כומרא דבעלא, ושם י"א, ט"ו כומרין לבמתיא וכן תרג' הכמרים (מ"ב כ"ג. ה' ועי' צפניה א', ד') הכהנים (מ"ב כ"ג, ח'). והם משרתי ע"ז עירובין ע"ט סע"ב ותמורתו בכ"י ש"ס ובדפוסים הישנים כל שכומרין

נכון וסוף פ' איזהו נשך וצ"ל דסוף כגי' דפ"ר, אמנם בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וכן בדפ' ווניצי' הרצ"א אי' אחר מלות כמו מכמר וקודם מלות (וסוף) [צ"ל דסוף] פי' איזהו נשך וכו' הדבור שמתחיל דובב וכו' עד בשקלים, וערבוב השורות הוא וצ"ל אחר מלות נוח לדרוך כי אחר שפי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח) מהו מכמר בפסחים ובב"מ הוסיף לבאר כומר של ענבים ובמה שפסק בו התחיל כי פסק ממכמר ענבים והוסיף להביא ציונים בענין כומר של ענבים אך לא פירשו כי סמך על מ"ש בע' דבב ב' (ח"ג, ג'.) [1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ר"ל בפ' האשה רבה קמא. [2]) כ"ה בדפ' ווניצי' ובכ"י ל"ד בגי' ובכ"י ו"ו א' וב' אי' בג מ"ר וכולם ט"ס וצ"ל כמו שהגהתי. [3]) וכ"ה לנכון בע' דבב ושם הובא ג"כ סנה' צ': שכיון שם למלת דובב. אבל כאן לא הביא רבינו שלי' בסנהד' מה כומר וכו' אבל אי' עוד בירו' ברכות פ"ב ד"ד: ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ג סע"ג ובשהש"ר פ' וחכך והובא בילק' שהש"ר סוף רמז תתקצ"ב ועוד בילק' תהלים רמז תשפ"א. [4]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע חוץ מדפ' ווניצי' ושם ובנו"ג כמרא אבל בע' בשל א' (ח"ב, ר"ו) כומרא עיי"ע הנ"ל הערה 5 ועוד עיי"ע נבל ב' [5]) גם זה שייך לר"ח כדמוכח מתוספו' ר' יהודה החסיד ומתוספו' הרא"ש עיין ברכה משלשת צד כ"ז, ושם צד כ"ו ועיין פי' הר"ש בדמאי פ"א מ"א ד"ה נובלות בלי ויש מפרשין. וכן מוכח מפי' הרי"ף הובא באו"ז הל' סעודה סי' קע"ה והוא ממש כלי רבינו והאו"ז לא הרגיש בזה רק הביא בהלכות ערלה ססי' שכ"ג לשון הערוך כדלעיל, בלי הוספת הסיום: ועיקרו וכו'. [6]) ושם נדפס בטעות خمر. [7]) וכן נדרש באיכ"ר פ' עורנו: נכמרו: כאילין כְּמַרְיָאתָא והוא הקבוץ מן כומר עיין מ"כ שם. [8]) בדפ"ר ז' וצ"ל כ"ז וכ"ה בע' קפח ובכ"י ל"ד כ"ד וצ"ל כ"ז. [9]) בנו"ג ובילק' בראשית רמז מ"ג מאן מומי עיי"ע אלה (ח"א, פ"ז) ובכ"י ה"ב גוב אלהיא ובכ"י ב"ר גובין וכו' וצ"ל גנבין ושעורו אם גונבים ומערימים כהני האש את אלהיהם במעשיהם ובמפעלם (גמימי = γένεμα Handlungsweise) מי יקריב להם קרבן.

וכו' (עיין ד"ס שם צד קנ"ז.). ערכי' ל': נעשה כומר לע"ז כ"ה בע' דת (ח"ג, ל"ג) ובנו"ג מכר עצמו לע"ז. מכילת' ריש יתרו: כהן מדין ר"י אומר כומר היה ועיי"ע אונום (ח"א, קנ"ב:) פסיקת' רבתי ס"פ ל"ה רבש"ע יתרו לא כומר של ע"ז היה? ע"ז נ"א סע"א שלא בטובת כומרין . . אפי' בטוכת כומרין וכן בירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד ושם פ"א דל"ט ע"ד אם היה כומר וכו'. איכ"ר פ' טומאתה: הוה כומרא אתי וכו'. ב"ר ר"פ ס"ה רבקה בת כומרים. דב"ר פי"ד בן כומרים, שמ"ר פ"ט משל (ל)הדיוט אומר מחי אלהייא ויבעתון כומריא ובתר"י א' אי' עוד הקבוץ כּוּמְרַיָּא עיין לבראשית ל"ט, כ'; מ"ז, כ"ב. כ"ו; לדברים כ"א, י"ד. — ובענין הגזרה דעת קצת שנאצל מל"ס כמר שחור ומי שיש לו פנים זועפות ואין נ"ל, והח' פירשט השוהו עם ל"ע عمر עובד האל, ויותר נכון לגזרו מהוראה ראשונה שהביא בשרש כמר היינו מל"פ[1] كمر ובל' צענד kamera Priestergürtel כי הכהנים היו חגורים באזור ואבנט (עיי"ע קמר ג') אבל לפ"ז אין לו טעם לכנות ככה רק כהני במות (אף אם בל"ס כומרא כל כהן הוא במשמע), לכן דעתי נוטה לדעת מי שאומרים שהמלה נגזרת מן כמר בהוראת חמר פירוש בוער ונקרא כן מדליק העץ למזבח וכן בל"ר flamens (= flagmens) המדליק והכהן (פערלעס במ"ע מהרז"ף ט"ז, ש') וקרוב הדבר שעובדי האש נקראים ככה והם כהנים פרסיים ובאמת בצענדאפיסטא נקרא הכהן âtharvan כהן עובד אש ואצל שטראבו πύραιθος, Feuerpriester וא"כ כומר הוא העתקת מלה פרסית הנ"ל ומשתמשין רז"ל בזה הכינוי שהוא לשון נופל על לשון חבר שהוא ג"כ ל"פ בהוראת עובד אש עיי"ע חבר א'] —

* כָּמַר (נרדף עם חמר ח' zu einem Schutt-haufen werden) ירו' ב"מ רפ"י די"ב רע"ג נכמר כתנור פי' נחרב ונעשה מפלה ולפי הענין פי' קה"ע נהרס ובמראה הפנים בלי נכון מענין כומר של ענבים.

☞ כַּמֻרוֹסָא (בלש' יוני καμάρωσις כפה die Wölbung, das Gewölbte ובל"ר ca-meratio) מדרש במדבר רבה פרשת ויהי ביום כלות משה (פי"ב) כמין כמרוסא היו כיפין עשויות פי' בל"י דבר שקערור כמין קובע עיי"ע (קמרא) [צ"ל קמר ב']. *[אחי"ה ובילק' נשא רמז תשי"ג הגי' כמין קמרסטא היו ובע' קמר ב' הביא רבינו (עפ"י פירוש רה"ג בסד"ט צד י"ג שלא הזכיר קמרוסתא ובכ"י עיקרי התלמוד לזכות העתיק בשם רבינו הגי' קמרוסטא, ושם אי' הצורה וכ"ה בכ"י ה"ב וב"ר, ובדפ' ויניצ' הובא המקור לנכון: הפסיקתא דויהי ביום כלות וכ"ה באמת צד ח', רק שם בטעות קמיסתא וצ"ל קמרסתא ובשהש"ר פ' יפה את איתא קמרוטין וזה התואר καμαρω-τός, όν gewölbt, mit Bogen gemacht וכן בל"ר cameratus ועוד עיי"ע קמר ושם אאריך אם יהי חלקי בחיים] —

כָּמַשׁ (מל"ע הרשומה בע' כמר א' היינו كمش וכן בל"ס כמש ענין קמיטה וכוויצה sich zusammenziehen וקרוב לזה ל"ס כמס ענין רזון abgezehrt sein והושאל לרז"ל נובלות שבעלים או בצמחים (welken, verwelken בפ' כל שעה בגמ' יוצאין בהן בין לחים בין יבשין (פסחים ל"ט:) תנא[2] אין יוצאין בהן כמושים. — (א"ב פירוש נקמטים). *[אחי"ה ופירש"י פלצדא"ו והוא לאי"ט floscio, floccido (ל"ר flaccidus) נבל welk. והראיה מסוכה ל"ג סע"ב כמושה פי' כ"י רש"י פלציד"ה[3], ב"ב ט"ז: וכיון דכמשי פירש"י פלטייא ובדפ' פיז' צלד"א וצ"ל פלציד"א פי' יבש ונבל וכן בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל ואם היה מייבש ע"כ סוכה ל"א סע"ב כמושין פירש"י פלצידי"ש אבל בפירש"י לשמות י"ח, י"ח הביא ל"צ וז"ל נבל תבל כתרגומו, ולשונו לשון כמישה פליישטר"א בלעז כמו וכו'. שהוא כמוש ע"י חמה וע"י קרח וכחו תש ונלאה ע"כ וכיון לל"צ flestre, se flétrir dabinwelken ועפ"י זה יש להגיה בלע"ז רש"י בב"ב הנ"ל. ועוד עיין פירש"י לביצ' ל"ד סע"ב ד"ה ואין גוזזין, ושם הזכירו אצל נרקבים וא"כ כמש ענינו קרוב ללשון סורי כמס. — וכנ"ה ירו' מ"ש רפ"ד דנ"ד ע"ד עד שיכמושו, ירוש' פסחים פ"ב דכ"ט ע"ג כמושין . . לא כמושין, ושם ספ"ד דל"א סע"ב ורע"ג כמיש וזליל. אסת"ר פ' בהראותו ראינין כמישין וזלילין, ויק"ר פכ"ג הרי היא כמושה (הפכו הרי היא מפרחת, שם), שם: כאילו הם כמושין בעוה"ז (הפכו: מרטיבין) וכן בשהש"ר פ' כשושנה, בנפעל: שהש"ר פ' אני חבצלת: נוחה להִכָּמֵשׁ (הפכו: מרטבת)] —

כָּמְתָּא (= כּוּמְתָּא מל"ע كمة כובע עגול ומשופע למעלה eine runde, oben spitzzulaufende Mütze) בפ' חבית בגמ' מי שנשרו (שבת קמ"ז רע"א) אביי הוה קאים קמיה דרב יוסף א"ל הב לי כומתאי. בפ' כיצד משתתפין בגמ' אנשי חצר (עירובין ס"ד

[1]) לא כמו שכתב מל"ע. [2]) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס מינכען בי ואי"פ ובנו"ג ת"ר. [3]) ובדפוסים פלריא.

סע"ב) דלמא כשרבים מכתפין עליו בכומתא [1] וסודרא. ובר"ג דפ' כל גגות העיר (שם צ"א סע"א) [2] הוא מותיב לה והוא מפרק לה בכומתא וסודרא. ובר"ג דפרק ואלו מגלחין (מ"ק ט"ו.) דבר שהוא חוץ מגופו בראש מאי איהו לאו תפילין אמר רב פפא לא כומתא וסודרא [3]. פי' גאון [4] כומתא מגבעת רבה שהיא כמלא הראש ואין עולה למעלה מן הראש וכגון זה בפ' השולח גט (גיטין ל"ט סע"ב) שקל ההוא גברא [5] כומתא [6] ושדא לאמתא [7] אמר לה קני הא וקני נפשיך כלומר קני נפשיך בחליפין. *[אחי"ה רש"י פי' בכ"מ כומתא: כובע אבל כפי' הערוך בשם גאון מצאתי ברי"ץ גיאת הל' אבל צד מ"ז שהביא בשם ר' מתתיה שפי' כמתא: מגבעתו ודבריו הובאו בתורת האדם לרמב"ן הנ"ל. ובר"ף הגי' בשבת הנ"ל: קומתאי ובדפ' קושט' קומטאי וצ"ל כומתאי כגי' כ"י רי"ף (ד"ס שבת צד קע"ה:). ועוד עיי"ע כבע] —

כֵּן (לדעת רבינו בכ"מ מל"מ היינו בסים Gestell, Basis ולפע"ד גם מענין ל"פ ועוד מל"ע Ort, Platz, Entstehung עיין בפנים) בפרק הוציאו לו (יומא נ"ג סע"ב) יצא והניחו על כן הזהב [8] שהיה בהיכל [9]. פי' י"א בכלים (מ"ג) (מוכני) [צ"ל מכני] [10] כלים מהוגני [11] כלים. פירוש [12] „הן בסיסים כדכתיב (שמות כ"א, כ"ח) ואת כנו ומתרגמינן וית בסיסיה" [13]. בפ' הערל בגמ' עמוני (יבמות ע"ז רע"ב) כי אם בתולה מעמיו יקח אשה (ויקרא כ"א, י"ד) להביא גיורת מכנה שהיא כשרה לכהונה, פי' מכנה שתהיה אמה שהיא [14] כן [15] העובר שבמעיה היא תהיה גיורת פי' כגון שנתגיירה אמה והיתה הורתה של זו הבת בקדושה [16]. בפ"ק דכריתות בגמ' מחלל את השבת (ג':) מי דמי שבת וע"ז תנא יתהון בכנהיהון פי' „כל אחד שנא במסכתא שלו כל הלכותיו וכל דיניו הלכך גבי כריתות הכא דאידי [17] הוא כלומר באגב גררה דצריך לה להזכירה [18] משום הכי משני שם שבת קתני ולא טרח לפרשה [19] שמפורש במקומה אבל הכא גבי המעלה [20] מי [21] תנא יתהון בכנהיהון? כלומר יש מסכתא ששמה מסכת העלאות שמפורשין שם דלישני הכי [22] דשם העלאה קתני אלא כיון שאין לה [23] מסכתא היה צריך לפרש כאן המעלה [24] והמעלה ולהכי קשיא ליה לרב ביבי" [25]. — (א"ב בנוסחאות כתוב בינכיהון ופירש רש"י במקומותם וגי' בעל הערוך נראית לי יותר נכונה). *[אחי"ה בפעם ראשונה אי' לפנינו תנא יתהון אבינכיהון ובפעם שניה בינכיהון ועל זה האחרון פי' המיוחס לרש"י במקומותם ולפע"ד יתכן יותר למשוך זה הפי' על ציון הראשון כי הבי"ת מן בינכיהון היא שרשית ואלף מן אבינכיהון משתמש הוראת על וא"כ פירש"י קאי על הראשון וגי' דפוסי הערוך איתא ג"כ בכ"י ו"ו ב' ל"ד ה"ב וב"ר וכצ"ל בכ"י ו"ו א' תחת בכנה יתהון אבל בכ"י רגמ"ה איתא בשתי הפעמים בכונכיהון וגי' רבינו נתן נוח יותר אך לא מטעם גזרתו מן כנה של מקרא כי אם לפע"ד מל"פ خانه פי' מקום ומושב Ort, Platz וא"כ בכנהיהון (= בכונהיהון) פי' במקומותם. ובלשון צענד avahana, ahvana (עיין אוצ"ם פרסיות לוואולירס I, 724) והוא לפע"ד גי' הש"ס הנ"ל, ועוד בלשון צענד מקום anhu, açanh (יוסטי 35 .13) וזה ג"כ קרוב לגי' הש"ס. ולולי יראתי הייתי מפרש גם גיורת מכנה (יבמות הנ"ל) מל"פ הנ"ל והיינו خانه כלומר גיורת ממקום מושבה, גיורת מביתה שהיא נולדה בקדושה וכן נאמר בלא"ש Proselytin von Haus aus ויפה כיון רש"י בפי' מכנה: ממכונה. או י"ל לפע"ד כי היא מל"ע كون, كيان פירוש הויה כלומר היתה גיורת מהויתה. ומזה הענין לפע"ד כי חזא בכנייהו חזא (ברכות נ"ז:) [26] פי' ראה רב (או לגי' הכ"י רב אשי)

---

1) בדפו"ו בט"ד בכותמא. 2) בכתב יד ו"ו א' איתא תחת זה הציון כזה בס"ג דפי' כל היד ע"כ ואני לא מצאתי. 3) בנו"ג אף הויה (בכתב יד ש"ס: האמורה) בראש דבר וכו' מאי לאו אתפילין אמר וכו' אכומתא. ברי"ץ גיאת הל' אבל צד מ"ז. איתא כמתא ובתורת האדם לרמב"ן נ"ט ע"ג כימתא. 4) כן הוא בכתב יד ו"ו א' וה"ב וכן הוא בדפוס וויניצי. 5) לפנינו ליתא. 6) בנו"ג כומתיה. 7) בנו"ג בה, וקאי על אתתא דאיתא שם. 8) ולפנינו עוד השני. 9) וכן הוא בכתב יד ל"ד בש"ס ובמשניות פיזרו ובראו"ש ובנו"ג שבהיכל וכן הוא בדף נ"ו: 10) וכן הוא בד' אמש' וכ"ה בסד"ט לרה"ג. 11) עיין ערך הֵגֶן ב'. 12) כן הוא לנכון בדפ' פיזי וויניציא, וכן הוא בדפ"ר פירוש אבל בדפ' באסיליא ירוש ובד' אמש' ירושלמי והיותר משובש בדפוס פראג ירושלמי. ובהיפך תראה במקום בירושלמי נדפס פירוש בעי' אפיטרופוס, הדפה וש"נ. 13) הועתק מפירוש סד"ט לרה"ג צד 7. 14) בדפ"ר שיהא. 15) בדפ' באסיליא בטעות מן. 16) ועיין ג"כ פירש"י ושם מכנה: ממכונה. 17) כ"ה נכון מאוד בכ"י ו"ו אבל בכ"י ה"ב דאירי ובכ"י ב"ר וכל דפוסי הערוך דאיריא ובקובץ של כ"י אנגייליקא לכריתות (דף קס"ה:) אי' בפי' רגמ"ה אשר ממנו הועתק כל הפירוש בט"ס: דאורייתא! ופי' דאידי הוא כמו איידי כלומר דרך אגב כדמפורש בערוך. 18) בפי' רגמ"ה כ"י הנ"ל: להן להזכירן. 16) בכ"י רגמ"ה ולא רצה לטרוח לפרשן. 20) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב ובדפ"ר ואמ' וכ"ה בכ"י רגמ"ה אבל בדפ"ע מפיז' והלאה המעולה. 21) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע בטעות ומי. 22) בכ"י רגמ"ה דנישני הכין. 23) בכ"י רגמ"ה להם. 24) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י רגמ"ה ובנו"ג בדפ"ע מעלה. 25) כל הפי' המסומן נעתק מפי' רגמ"ה הנ"ל. 26) בכ"י ש"ס בט"ס בבנייהו.

הלפתות בחלום בהוייתם בעוד שהם צומחים וזה מה שפירש״י במחובר. — ובהוראת בסיס מלת כֵּן הוא ל״מ ובתרגום כַּנְתָּא (וכ״ה בל״ס) עיין תרג׳ מ״א ז׳, ל״א ועוד בתוספת׳ כלים ב״מ ספ״ב היו מחוסרין כן אוגן וכו׳ ובכלים י״ב, מ״ח והכן פי׳ רה״ג בסד״ט 8 לפי פי׳ ראשון בסיס וכן פי׳ רה״ג הכנה בכלים פ״ז מ״ו וכ״ה בפי״מ להרמב״ם אבל עיי״ע הבא אח״ז — ובענין פירש״י במלת כונניות עיי״ע כן ו׳] —

כַּן (לפי׳ רבינו בדפוסים שלפנינו פי׳ האמה (בל״ע امام) Lineal וא״כ מל״י κανών ובל״פ كونيا ובל״ע كونيا והכנא הוא הלוח וי״מ המאזנים אבל עיין בפנים) בפ׳ י״ב בכלים (מ״ח) הכן והכנא[1] טמאים, פי׳ האמה שמסרגלין בה הספרים והלוח שתחתיה. ויש מפרשים הכן הוא עץ גדול וישקלו עליו הכספין והכנא הם המאזנים שקורין בלעז אישתדיר״א[2]. — (א״ב כן נקרא׳ האמה שמסרגלין בה בלש׳ יוני וגם קו ברזל אשר בתוך המאזנים אשר בהיותו באמצע יהיה השקל כמשפטו). *[אחי״ה הפי׳ הראשון הובא בר״ש לכלים פ״ז מ״ו וברע״ב פי״ב מ״ח בשם הערוך ופי׳ של י״מ הובא אצל הפי׳ הראשון בר״ש שם פי״ב מ״ח רק שם הגי׳ הכן זהו כלי גדול ויותר נכון עץ גדול (עיין תוי״ט כלים פי״ב מ״ח וזה נעלם מה׳ אייזלער בט״ר ח״א 10). ודע כי גוף הפי׳ הועתק מפירוש סד״ט לרה״ג רק שם מפורש בהיפך וז״ל צד 8 והכן פי׳ בסיס[3] וי״מ הכן והכנה פי׳ תכת ושאהין בלשון ישמעאל ויקראו אותו תכת שהוא עץ גדול וישקלו עליו הכספיים, והמאזניים יקראו שאהין. והכנה פי׳ כמין אמת הבנין ששמו חפא בלשון חכמים וכמין זה שמסרגלין בו הספרים ע״כ ופי׳ תכת הוא בל״פ تخت, تخته ובל״ע تخج לוח Brett ומלת שאהין הוא בל״פ וע׳ شاهين קו ולשון המאזנים Wagebalken, Wagezüngelein ועוד אעיר כי تخته בל״פ וע׳ (בפרט בצרוף מלת تقوم) ענינו לוח החשבונות בפרט של חוזי בכוכבים וכַשָּׁפִים וא״כ עץ גדול וישקלו עליו הכספיים (או כספין לגי׳ רבינו) צריך לנקד הַכַּסָּפִיים פי׳ צורפי כסף Silberarbeiter ולולי יראתי הייתי מגיה כַּשָּׁפִים פי׳ לוח של אסטרולוגיא Tafel der Astrologen כהוראת המלה הפרסית והערבי׳ הנ״ל. עכ״פ נראה שרבינו נגרר אחר פי׳ רה״ג רק חולק עליו בפירוש המלות כי לדעת רבינו הכן היא האמה שמסרגלין ולדעת רה״ג זו הוראת הכנה אבל לפי י״מ בערוך מסכים רבינו בגוף הדבר עם פי׳ רה״ג בד״ה והכן כי גם רבינו מודה לפי פי׳ י״מ לפי׳ רה״ג כי הכן הוא עץ גדול וכו׳ והכנא הם המאזנים ובלע״ז אישתדירא בלאי״ט Schnellwage, stadéra לכן דעתי נאמנה כי ערבוב הסדר יש בערוך וכה צ״ל: בפ׳ י״ב בכלים הכן והכנא טמאים „י״מ הכן הוא עץ גדול וישקלו עליו הכספין והכנא הם[4] המאזנים שקורין בלעז אישתדירא. [והכנא] פירוש האמה שמסרגלין וכו׳ ולפי זה איננו חולק רבינו על רה״ג כי הם הם ממש דבריו בתורף הענין ורק השמיט כדרכו את תיבות הערביות (תכת ושאהין) אבל ר״ש כבר מצא הסדר בערוך כדאיתא לפנינו. לכן כתב בפ״ז מ״ו על דברי הערוך וז״ל ונראה דהאמה נקרא כנה והלוח שמסרגלין עליה הוא הכן ע״כ. ולפע״ד הכנא הוא האמה Lineal מל״י הרשומה ועוד קו ברזל במאזנים ותרגם עקילס קו (תהלים י״ט, ה׳. איוב ל״ח, ה׳) ע״י κανών. ובענין כן עיי״ע הבא] —

כֵּן (= כּוּנָא [= בּוּנָא] לדעת רבינו: א׳) חופן; ב׳) מדה, ולפע״ד הוראת חופן הושאלה מל״פ خانه (بنو) Haufen. בהוראת מדה היא ל״ר אמצ׳ עיין בפנים) בפ׳ ח׳ שרצים בגמ׳ וכוס העיקרין (שבת ק״י רע״ב) ליתי כונא דכמונא וכונא דמוריקא וכונא דשבלוליתא[5]. וברפואות דפרק מי שאחזו (גיטין ס״ט סע״א) ליתי ז׳ כוני פירמא דסילקא וכו׳[6]. פי׳ כונא חופן[7]. בר״ג דפ׳ בכל מערבין בהלכה הכל נלקח[8] בסופה (עירובין כ״ט סע״ב[9]) אמר אביי תרין כוני[10] דפומבדיתא. בסוף פ׳ אלמנה ניזונת בגמ׳ אלמנה שהיתה כתובתה מאתים (כתובות צ״ט רע״ב) ובס״ג דמעילה (כ״א:) באתרא דכיילי בכני כנא כנא בפרוטה[11] פי׳ מדה[12]. — (א״ב בונא

1) וכ״ה במשניות ובמשנה דש״ס ובפי׳ רה״ג בה״א: הכנה. 2) כ״ה בדפי״ע ובכ״י ה״ב אבל בשאר כ״י משובש בכ״י ו״ו אתתרא בכ״י ו״ו ב׳ אסתתירא בכ״י ל״ד אשתתירא ובכ״י ב״ר אשתתורא. 3) עיי״ע הקודם לזה. 4) או יותר טוב היא כדאיתא בר״ש עיין אייזלער במקום הנ״ל. 5) בנו״ג בונא עיין בהוספותי בסוף הע׳ כי כ״ה עיקר וכ״ה בע׳ שבליל בדפ׳ וויניצי׳ אבל בדפ״ר ופיזי׳ שם כונא וכ״ה בכ״י ש״ס שבת כינא ובדפי׳ שונצי׳ בגמ׳ וברש״י כונא (ד״ס שם צד קכ״ב.). 6) וכ״ה לפנינו ועוד שם: כוני פירמא . . כוני פרידא . . כוני דטלפחי וכונא דכמונא וכונא דחבלי אבל בע׳ פרדא הגי׳ בוני בבי״ת. 7) בעה״ק שנ״ב: מלא חפנים ע״כ. 8) וכ״ה במשניות פיזרו ובירו׳ ובד׳ שונצי׳ ובנו״ג במשנה פ״ג. מ״א ניקח. 9) וכונתו במלת בסופה ר״ל בסוף הלכה הכל נלקח בכסף מעשר. 10) וכ״ה בספר מפתח לר׳ ניסים בעירובין צד נ״ז: וכ״ה בכ״י ש״ס וברש״י כ״י אצל ד״ס עירובין צד נ״ז. ובכ״י ו״ו א׳ בט״ס בני. 11) כ״ה בכתובות וכ״ה באתרא בפי׳ המיוחס לרש״י במעילה ובנו״ג שם בדוכתא דמזבני ובפי׳ רגמ״ה כ״י במעילי׳ (בקובץ כ״י אנגייליקא דף ער״ה.) נתערבו שתי נוסחאות באתרא דכיאלי ומזבני. 12) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה שם ובספר מפתח שם: תרין כוני היא שמה של מידה ואיתא בכתובות וכו׳ ואולי ראה רבינו פי׳ זה ומשתמש בו.

כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה כתב הגרי"ב בהפשב"ע כי כונת ר"ב בזו הגי' על עירובין הנ"ל תרין בוני וכו' או אפשר על גליון שבגיטין שנדפס שם ס"א בוני ע"כ ולא ידעתי למה לא אמר הגרי"ב בפשיטות דר"ב קאי על שבת ק"י רע"ב דשם אי' לפנינו בונא עיין הערה 5. ובאמת נ"ל כי עיקר הגי' בשבת בבי"ת ומל"פ הרשום' בע' בין א' (ח"ב, ג"ה:) שפי' בל"פ בנו, בנוה מדה אינו קצובה כמו כרי וחומר ולדעת רש"י מלא אגרוף (גיטין ס"ט. ד"ה כוני וצ"ל בוני וכ"ה שם סע"ב ז' בוני דסילקא ופירש רש"י בוני מלא יד, ועוד שם ע'. בונא רשתיתא דטלפחי פירש רש"י מלא אגרוף וכן פירש רש"י בשבת ק"י רע"ב וכל"א בשבת ס"ז רע"א ד"ה בוני ועיי"ע כמן א') ולדעת רבינו חופן, ואחד הוא כי הכל ענין מדה שאינה קצובה. אבל גם לפי גי' רבינו בכ"ף בכל המקומו' הנ"ל[1]) זה ענינו כי בל"פ خانه פירושו ג"כ מדה שאינה קצובה כמו כרי וחומר. אבל בשאר מקומות הנ"ל באחרונה בערך זה בודאי בכ"ף עיקר הגי' וכצ"ל גם ברש"י עירובין כדאיתא בכ"י רש"י ויש לגזור כונא, כנא[2]) מל"ר אמצעית cana, canna, kanna מדה לדבר לח בלא"ש Kanne ועוד בל"ר אמצ' cuna ואחד הוא עם cuua, cupa והוא מדה כמו כוס ליין ולפע"ד מזה הענין בגיטין ע'. ובונא דחמרא עתיקא וצ"ל כ ו נ א פירוש כוס יין ישן ונשתבש מאשר מקדימו בונא דשתיתא דטלפחי וצ"ע שלא פירש"י בונא דחמרא כי שם לא שייך לומר מלא אגרוף כמו שהעיר הגרי"ב וגם ליתא בערוך ע' שתית. ומעתה יש להביא מזה ראיה לדעת מהר"ם (הובא בתוי"ט לכלים פי"ב מ"ח) כי כן והכנא ששנויה בכלים שם היא מדה גדולה ומדה קטנה ועיין תוי"ט לאהלות רפ"ח כי האריך ועוד העלה שם כי כנא היא מדה שמודדין בה התבואה והכן הוא מחק שמוחקים בה את המדה ע"כ. ועפ"י זה נ"ל כי כנא הוא ל"פ كنون מדה של תבואה, ועוד כן = בל"פ خونة מקל שמוחקין בו את התבואה] —

כּן (= כָּנָה א') מל"מ בפיעל כִּנָּה פי' מתאר בשם אחד מתואריו בהעלמת שם הפרטי וכ"ה בל"ע كنى ובל"ס כַּנִי Beinamen geben, umschreiben (ב') הושאל לכינוי הפסוק להפכו מפשט מובנו (umdeuten בפ' אחרון בתמיד (ל"ג רע"ב)[3]) במקדש אומר[4]) את השם ככתבו ובמדינה בכינויו. בפ' הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ח סע"ב) ג' יורדין לגיהנם[5]) המכנה שם לחברו והמלבין פני חברו ברבים והבא על אשת איש[6]) היינו[7]) מכנה היינו מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה. בפרק הקורא את המגילה עומד (כ"ה. במשנה) המכנה בעריות משתקין אותו. [גמר' (שם) תני רב יוסף קלון אביו וקלון אמו][8]) פי' „הקורא פסוק ערות א ב י ו ו א מ ו לא י ג ל ה[9]) וכן כל העריות משתקין אותו ואומרים לו קרא הפסוק כמו שכתוב וכי אתה מברר מילין מה שלא בירר משה רבינו". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילי) ושם הסיום משה רבינו ב ר ו ה"ק — בדפוס אמש' ופראג יש כאן עוד הוספה והוא הערך שהעתיק ר"ב ממקומו היינו מע' כ מהטעם שכתבתי בע' כ ע"ש[10]). — בענין הוראה ראשונה עיי"ע חנך א' ומ"ש. ובענין הוראה שניה ר"ל לברר הפסוק שלא כענינו הראשון אי' עוד בשבועות ל"ו. יתיב וכו' וקאמר הא מתניתין כדתנן (ר"ל אמר יככה ה') (עיין ד"ס לשבועות צד ל"ט.) א"ל כַּנֵּה וכו' יתיב וקאמר גם אל יתצך וגו' (תהלים נ"ב, ז') א"ל כנה וכו' מהו דתימא ה"מ מתניתין אבל בקראי אימא לא מכנינן קמ"ל. שם מ"ז רע"ב לפי גי' רבינו בע' תר א' תרתם וגניתם באהלו של מקום א ל א ש כ י נ ה[11]) ורבינו הלך בשטת ר"ח כי כן מצאתי בכ"י פי' ר"ח (בקובץ כ"י אנג' דף ס"ח.) תרתם וגניתם באהלו של מקום ו ה א י ד כ ת י ב (דברים א', כ"ז) ב א ה ל י כ ם ב כ י נ ו י ה ו א. ספרי בהעלתך פ' ק"ה אלא שכינה הכתוב וכן אי' הרבה פעמים שכינה הכתוב בי"ח תיקוני הסופרים שהביא רבינו בע' כָּבֵד ושם ציינתי כל המקומות ע"ש — ביצ' ל"ג סע"ב מכניא ט"ם עיי"ע כנף ב'. ובאתפעל בתרג' ישעיה א', ד'; יחזקאל כ"ט, ז'. והשם כִּינּוּי בל"ס כּוּנָיָא ובל"ע كنية Beiname שם לוַוי בין של מ ק ו ם (שבועות ל"ח סע"ב סנהד' פ"ז מ"ה דנ"ו רע"א תר"י ויקר' כ"ד, ט"ו) והפכו שם המיוחד שם המפורש סוטה פ"ז מ"ו, ובקבוץ סנהד' נ"ו. שבועות ל"ה.

---

[1]) ועוד בעי' כעך לפי גי' כ"י ו"ו ע"ש — וכן בעי' שתית שציין רבינו זה מגיטין ע'. הנ"ל איתא בדפ"ר פיזי' ובאסיל כ ו נ א ובדפ' וויניצי' ואמש' איתא בבי"ת. [2]) ובעירובין בדפי' שונצי' בגמ' וברש"י כווני. [3]) בדפו"ו אי' עוד בגמרי ויש למחוק כי משנה היא. [4]) בנו"ג היו אומרים אבל בסוטה פ"ז מ"ו אי' כבערוך. [5]) בנו"ג קצת בלשון אחר ורבינו היה מקצר אבל ממה שכתב רש"י ה"ג נראה שהיתה גם גי' אחרת. [6]) וכן מוכח הסדר משט"מ ב"מ שם אבל בנו"ג יש סדר אחר ע"ש. [7]) לפנינו לי'. [8]) השלמתי עפ"י ע' קלן ד' כי שם הביא זה המאמר וסיים כ ב ר פ י ר ש נ ו ב ע' כ ן ע"כ. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר, ובשרפ"ע בלי דיוק תגלה, וא"כ הכינוי בקראו בגוף נסתר וכן מפורש בירושלי' מגילה פ"ד דע"ה ע"ג המכנה בעריות בעריתא דאבוי ובעריתא דאימיה ורש"י במגילה פי' בע"א. [10]) ונעלם זה מהחי' אייזלער בט"ר ח"א 118. [11]) בנו"ג ליתא וכן לי' בילקוט דברים רמז תת"ה וכן לא הביאו בעל ד"ס בין שנויי הנוסחאות.

ל"ו. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: בין של ד ב ר י ם ולרוב בקבוץ עיין דוגמאות בנדרים פ"א מ"א והלאה. — ובענין כִינוי יכה יוסה עיי"ע יוסה] —

כֵּן (= כֵּינִי = כֵּין הִי בהשטמת הה"א פי' כן היא so ist es) בירושלמי (ירו' פיאה רפ"ב דט"ז ע"ד ירו' כלאים פ"ב דכ"ח. ירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ג, ירו' עירובין ספ"ה דכ"ב סע"ד, ירו' יבמות רפ"ט ד"י, ושם פי"ב די"ב ע"ג, ירו' סוטה ספ"ט דכ"ג. ועוד זולתה) כיני מתניתא. פירוש כן היא מתניתא. *[אחי"ה וכנ"ה ירוש' ב"מ רפ"ג ד"ט. ואין כיני, והרכה בל' תמיהא ד"מ ירו' פיאה ספ"ב די"ז. וכיני אלא כיני, ושם פ"ג די"ז ע"ג כיני שבת, ירו' שבת פ"ז ד"י: או כיני, ירושל' קידושין פ"א דנ"ט ע"ג וכיני. ועוד בהרכבת הָא בראש הָכֵינִי פי' הא כן היא עיי"ע הכן ב'] —

* כָּן (hier, da) קצור מן כָּאן והרכה בהרכבת מי (= מן): מיכן עיי"ע כאן.

כן (לפע"ד מלש' ערבי حنا, حنى פי' כפף וכרך flechten, winden; כִּינִים, כּוֹנָנִיּוֹת Krümmungen, Windungen) בפ' אלו טרפות בגמ' יצאו בני מעיה (חולין נ"ו סע"ב) הוא עשך ויכוננך (דברים ל"ב ו') מלמד שברא הקב"ה כונניות באדם כיון שנהפך [1] אחד מהן אינו יכול לחיות. בויק"ר פרשת אשה כי תזריע (פי"ד) א"ר סימון מעיה של אשה עשויין כינים כינים [2] פיקין פיקין [3] חבילין חבילין. בריש השוחה בפ"ד במכשירין (מ"א) ובחבל שהוא מכונן על צוארה. בפ' ז' בפרה (מ"ז) המכנן את החבל על יד על יד [4] כשר. פירוש המסבב את החבל על ידו בטבעת וכורכו על יד על יד מעט מעט [5]. הדורא דכנתא (חולין קי"ג:) כבר פירשנו בערך הדר. *[אחי"ה ר"ל הדורא (ח"ג, קפ"ח) וכיון רבינו לפ"א דאי' שם כלו' המעין הדקין המסובבין זה על זה והביא ראיה מפרה הנ"ל המכנן את החבל ולכן פי' גם כאן לנכון המכנן: המסבב . . וכורך והוא עפ"י פי' רה"ג בסד"ט 29 וז"ל המכנן פירוש כגון שדולה את המים בחבית וכורך את החבל על ידו שהוא מכין אם מעט מעט כשר שעל (ידיו) [ידו] דהכין גרס' ע"כ וכבר הגיה מו"ל שצ"ל דהכי גרסינן בשבת (קנ"ו.) א"ר חסדא על יד על יד. אבל מלת שהוא מכין הניח בלא ביאור ואינו מענין הכנה והזמנה כמו שטעה לחשוב לעווי (עמת"ל II, 352) כי אם הוא ל"ע هون פירוש בקל ונחת leise, gelind ועל יד מלה ערבית פי' רה"ג על ידו כלומר כורך בנחת היינו מעט מעט ואחר מלת שהוא נשמט לפע"ד: „בל' ישמעאל" או „בטיית". ונגזרה המלה מל"ע והשם כינים = כונניות [6] פי' כריכות Windungen וכן בל"ע خانية ולפי זה תתכן יותר ג' הילק' כנין אבל בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שי"ד) פי' כונניות: תיקונים ע"כ וא"כ הבינו מפעל כוּן, כָּנַן ורש"י פי' מלשון ואת כנו היינו בסים ע"ש. וכן הבין ר' שמעון בן יהודה בספרי (האזינו פי' ש"ט) שדרש ויכוננך: הושיבך על בסיסך. ועוד בספרי שם דרש ר' יהודה ויכוננך: עשאך כוין כוין, (בילקוט כיון) כלומר חללים ונקבים כהחלונות, ור"מ דרש שם (ובחולין שם) ויכוננך: כרכא דכולא ביה כהניו . . נביאיו . . סופריו וא"כ מלשון מכון ואולי כיון ג"כ לל"פ خانه חדר ובית מושב וכן פירוש קינין קינין לפי גי' ויק"ר כלומר חדרים חדרים עיין מ"כ שם — והפועל מְכוּנָּן gewunden אי' ג"כ בתוספת' מכשירין ספ"ב] —

כַּנֻן (= כַּנּוּן בל"ע كانون קדירה שמשימין בה גחלים Kohlentopf) בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז.) וכביצה בפ' יום טוב בגמ' מביאין שלמים (כ"א:) מטלטלינן כנונא אגב קיטמיה. פי' מחתה שעושין בה המוגמר, אגב קיטמיה דחזיא לכסות בה צואה, וכן בל' ישמעאל כאנון. — (א"ב פירוש בל"י סל קערה ודיסקוס). *[אחי"ה כונתו על ל"י κανοῦν ואינו נכון לפי הענין, והצדק עם רבינו וכן פי' הרמב"ן בחי' לשבת מ"ז. וכנונא הוא כלי נחושת הנקרא אלכנון בל' קדר. ועוד שם פירוש כנונא מחתה וכן פי' ר' נתן בעל הערוך ע"כ וממה שלא הביא הרמב"ן בשם הערוך כי אם בשם עצמו כי בל"ע נקרא כנון משמע שלא היה לפניו ובאמת לי' הסיום בדפ"ר — ורש"י פי' לנכון לפי הענין בביצ' כלי שמשימים בו הגחלים ובכתב יד רש"י שנותנין בו גחלים (ד"ה לביצ' צד כ"ה.) וכן מצאתי בחיד' המאירי לביצ'. ועיין עוד בשנוי קצת בפירש"י בשבת ועיין באו"ז הל' שבת ס' סי' פ"ו והר"ן בשם הרא"ה פי' כנונא כלי הוא כעין מוליאר ע"כ] —

כַּנְגַּר (לפי פירוש רבינו מין פקועות eine Coloquintenart ולפע"ד צמח הנקרא בל"פ كنكر Artischoke) בפרק ח' שרצים בגמ' אבוב רואה [7] (שבת ק"ט:) אמר ר' יוחנן אנגרון כנגר

---

[1]) בנו"ג שאם נהפך. [2]) בנו"ג קינין קינין אבל בילקי' איוב רמז תתקי"ה כנין כנין. [3]) בילקי' שם פוקין פוקין. [4]) וקצת מוכח כן מפי' רה"ג אבל בנו"ג רק פעם אחת על יד ועיי"ע יד א'. [5]) וכן מוכח מפי' רה"ג ועיין פי' הר"ש למכשירין ופרה שם כי פי' כן משם עצמו. [6]) בספרי תגי' כנונים כנונים מבפנים והוא הנכון ופי' ווינדונגען. [7]) כ"ת בכ"י.

ותירייקי [1]) מעלו בין לגילויא בין לכשפים. פי' בתשובות יש במקומינו דבר שיוצא מאיליו ויש שקורין אותו כנגר חרזוק ל א ל י [2]) והוא מר ובלי' ערבי חנטל וכששותין אותו מתיר כריסו והן הן פקועות. (א"ב פי' בל"י זרע מין עשב נמצא כמעט בכל הגנות וריחו טוב ויש לו סגולות ברפואה ועשנו מנגד הכשפים ומבריח הנחשים). *[אחי"ה ועם פי' רבינו מסכים מהר"ם לונזאנו בכתבו במעריך וז"ל כנגר קולוקינטיד"א בלעז ובערבי חנטל והן פקועות שדה ע"כ והנה חנטל הוא ל"ע حنظل κολοκυνθίς והוא מין פקועות וכבר הארכתי בע' אנגירון לפרש דברי הערוך והגהתי שם בכמה אופנים [3]). שוב ראיתי באו"מ לוואולירס I, 668 כי חנטל (حنظل) של ערבי מבואר ע"י خربز، خربزه روباه פי' קשואים של שועל שמראם אדום ומעתה דעתי להגיה במקום חרזוק: חרוזק (ו במקום בית) והוא ממש خربزه פי' קשואים ומלת לאלי הוא ג"כ לשון פרסי لالی פי' א ד ו ם ומה מאוד כנים דברי הערוך כי יש שקורין מין פקועות כנגר, [ו י ש ש ק ו ר י ן] חרוזק לאלי כלומר קשואים אדומים (או עגולים כפנינים כהוראת לאלי בל"פ) ובאמת נקראו קשואים אדומים ועגולים גם בל"פ انجيره אנגיר והוא לפע"ד אנגירון ואחד הוא עם כנגר. ועוד יש כנגר אחר עיי"ע בכריא ח"ב צ"א ומ"ש. וכל זה כתבתי בשטת רבינו אבל עתה הוברר לי כי כנגר הוא ל"פ הרשומה בתחלת הערך והוא צמח הנאכל לאדם ומברכין עליו בורא פרי האדמה כדמוכח מבה"ג הלכות ברכות פ"ו דף ח' רע"ב (שהרנג) [שהדנג = ساه دانه בל"פ זרעוני קנבוס ראויים לאכילה ובלשון ערבי ساهدانج شاهدانق] ו כ ַנ ג ר בורא פרי האדמה. וזה הצמח كنكر נקרא בל"ע حرشف (עיין לעף פפנצ"נ 293). ואולי זה חרזוף (במקום חרזוק) של ערך הנוכחי — ור"ב כיון אולי לל"י κάγχρυς ,Rosmarin] —

כַּנְדֵּי (לפע"ד [4]) מל"פ كنده צמחים קשים בלא"ש (verhärteter Auswuchs, Warze דקיימי כנדי כנדי בפ' אלו טרפות (חולין מ"ח רע"ב) כבר פירשנו בע' טנר.

כַּנְדֵּי (הקבוץ מן כַּנְדָּא פירוש כמו גונדרא מל"י med. pers. Oberkleid וכן בל"ר אמצ' κάνδυς (candys, candis בפ' ואלו מגלחין בגמ' דסמוך ר' אליעזר (מ"ק כ"ד.) אמר ליה לשמואל נח נפשיה דרב קרע עליה תליסר כנדי מאני. — (א"ב מלה זו בגירסאות שלנו איננה ופירושה בל"י מין לבוש פרסי). *[אחי"ה אמת שלי' לפנינו כי אם תריסר מאני ובכ"י מ' תליסר ב ג ד י מני ונשתבש מן כ נ ד י מני וכ"ה באמת בהל' ריצ"ג הל' אבלות צד כ"ט ובתוה"א לרמב"ן שער הקריעה צד י"ז סע"א וכ"ה בכ"י רש"י (עיין ד"ס במקומו). ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') אי' כברי מאניה וצ"ל כנדי מאני. ומצאתי בחי' הריטב"א וז"ל והא דאקשינן מדשמואל דקרע על רב תליסר כנדי מ פ א משום דקנדי מאני היינו חבילות של בגדים וכו'. וצ"ל כנדי מאני (בשתי פעמים) אבל אינו חבילות של בגדים כי אם ח ל י פ ו ת בגדים כדאי' בכ"י רש"י אצל ד"ס שם. ובענין גזרת המלה עיין מ"ש בע' גנד (ח"ב, שי"ז) וס' טראכטען לברילל 59 אבל מ"ש בענין غنده אין למלה זו שייכות לכנדי] —

כַּנְדֵּי (קבוץ מן כַּנְדָּא לפע"ד מל"פ كندو، كندوك ונעתק לל"ע كندوج כלי יוצר töpfernes (Geschirr בפ' כל שעה בגמרא חמץ של נכרי (פסחים ל'.) דאמר שמואל להנהו דמזבני כנדי אשוו וזבינו פי' „אגני דפחרא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח לפסחים ושם אי' אשוו ז ב י נ ו כלומר מכרו בזול וכו'. ובכ"י מ' אשוו זביניכו וכ"ה ברש"י ובתוספו' סוכה ל"ד: ד"ה ולידרוש ובנו"ג אשוו זביני אכנדיכי ונ"ל לקיים גי' ר"ח וכצ"ל בערוך כי אשוו הוא צווי מן ל"ע سوى פי' נעשה שפל וזול ושעורו מכרו בזול. והמלה אכנדיכי כדאיתא בש"ס היא כנדי בכינוי כלומר כלי יוצרכם מל"פ הנ"ל וכן מובנו של אגני דפחרא עיין ערך פחר במו"ע. וממנו התואר כנדוקא פי' עושה כלי יוצר עיי"ע במו"ע] —

☚ כנד[י] (?) רימין כנדי (ברכות מ' סע"ב) כן כתוב בנוסחאות. בעל הערוך גרס כנרי ע"ש [5]).

☚ כַּנְדּוּקָא (מל"פ כַּנְדוּק עיי"ע כנדי ג' פי' יוצר (Töpfer מסכת חולין פ' אלו טרפות (מ"ט:) מנִיומין כנדוקא איגלי ליה (כנדוקא) [צ"ל בסתוקא] דדובשא פירש"י מוכר כדים. ואולי גרסינן פנדוקא כמו פונדקי או כוורדקא שפירושו מבשל. *[אחי"ה הביא דברי ר"ב בעל סד"ה בע' מנימן (קל"ז: בד' ווארש') והיה לר"ב להביא ס"א בע' כואנגר עיי"ע הבא אבל לא הוצרכנו לתקונו כי המלה ל"פ הרשומה היא כאמור ועוד עיין מ"ש

[1]) בענין שנוי הנוסחאות עיי"ע אנגירון (ח"א קל"ח:) ומ"ש ובנו"ג ואבנגר. [2]) כן הוא בדפ"ר, ובשרפ"ע לאילי. [3]) ושם בח"א, קל"ט. שורה י"א מלמטה צ"ל نجور במקום نجور. [4]) לעווי טעה לגזרו מע' כנדי ג'. [5]) והדין עם בעל הערוך.

בע' בסתק (ח"ב קל"ו). ופירש"י אי' בשם שמעתי. ובפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ש"ח סע"ב) אי' כנדוקא: עושה דבש למכור ע"כ ושיער כן בנפשו ממה דסמוך בסתוקא ד ר ו ב ש א. וביוחסין השלם (צד 166) גרס מנימין בנקודא פי' שהיה מוכר כדים לפני רבא ע"כ וזה כפירש"י והיה צריך לגרוס כרש"י, ורבינו בערך בסתק גרס לנכון ע"ש] —

* כונדקא (?) בע' כואנגר הביאו רבינו בס"א כפי ני' דפ"ע וט"ס הוא עיי"ע כואנגר ומ"ש.

כִּנָּה (= כִּינָה מל"ט כנם כנים רק בקבוץ וכן בל"פ كنه Laus, Insekt) בפ' ט' בפרה (מ"ב) הדירה והכנה כבר פירשנו בע' דרא. *[אחי"ה עיי"ע בח"ג, קל"ט: ומ"ש כי דירא ג"כ ל"פ הוא ונרדף עם כנה והוזכרו יחד פ"ט בפרה מ"ב וכן בתוספת' כ"י אירפ' תרומו' פ"ז הל' י"א האוכל את הדירה .. ואת הכנה שבתבואה. ובל"ט נפקד הנפרד יחיד ואי' בדרז"ל עוד בשבת י"ב. ק"ז: ההורג כינה בשבת וכו', חגיגה ה' סע"א ההורג כינה בפני חבירו וכו', עירובין ס"ה, אי קרצתן כינה וכו', עיי"ע קרץ ב' גיטין ס"ט סע"ב כינה דזכר ונקבה, יבמות י"ט, כינה מהו שתחוץ. שבת פ"ב רע"א לא קטיל לכו כינה אמנא כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג כינא אמני־כו. שם: ק"ז: כינה אין פרה ורבה .. כינה פרה ורבה עיין תוספות שם י"ב. ד"ה שמא שהעלו כי זו שאינה פרה ורבה היא כינה הרוחשת. ושם נקרא פרעוש: כינה הקופצת ועוד שחורה הקופצת. והקבוץ שבת ק"ז: ביצי כינים, פסחי' קי"ב: כינים לבנים, ב"ק פ"ב סע"א כינים שבבני מעיים. קהל"ר פ' ברבות הטובה: אף כי אנוש רמה (איוב כ"ה, ו') אלו הכנים שבחייו ובתוספ' שבת שם הגי' אלו כנים שבראש. אסת"ר פ' בשנת: י' חלקים של כינים בעולם תשעה בפרסיים ואחד בכל העולם בקידושין מ"ט: איתא י' קבים כנים ירדו לעולם תשעה נטלה מ ד י] —

* כָּנוּנֵי וְכָנְווּתָא (לפע"ד מל"ס כָּנוּן שם חודש ונקרא כנון קַדְמָיָא החודש December וכנון אַחְרָיָא החודש Januar) ובישני החדשים אלה חגו הסוריים חגיהם וכבר חויתי דעתי בזה הענין בח"א, רנ"ח בע' אקניתא בחנוני עש"ה לפרש על ידי שמות הנ"ל כנוני וכנוותא דירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג [1]).

כַּנְיָא (שם עוף לפע"ד כָּנְיָא פַּרְוָא בל"פ خنیا پروا פי' משורר בעל כנף der beflügelte Sänger ונקרא כן העוף Nachtigall) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולין ס"ב סע"ב) אמר רב כהנא כניא פרוא אסיר וסימניך פרוא מגושה (יומא ל"ה רע"א). (א"כ בנוסחאות כתוב בוניא). *[אחי"ה והיה לר"ב להוסיף בנו"ג בוניא ש ר י פרוא אסיר וכן לא העיר בע' בוניא ואולי גם לפניו לי' כמו שלי' לפני רבינו בכל הדפוסים וכ"י וא"כ שני השמות שם אחד הם וממש כן הוראתם בל"פ משורר בעל כנף ונקרא עוף הנ"ל בל' פרסי ג"כ مرغ طرب המשורר מנעים זמירתו ורב כהנא בחר לו זה הכינוי כדי לתת עליו סימן פרוא מגושא ועיי"ע פרוא ובפירש"י וכן בפי' רגמ"ה כ"י חולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שט"ז סע"ב) הביא זה הציון מיומ' הנ"ל ופירש פרוה אמגושא שמכשף עשאה (את בית הפרוה) ע"כ ומרוב נעימות הזמירות יפה מכנה העם את העוף נאכטיגאלל בשם מכשף וכן נקרא בל"פ مرغ جادو עוף מכשף Zaubervogel. והח' לעוויזאהן פי' בע"א בספרו זאאלאגיא 182 אבל בלי ספק שמות פרסיים הם ועיי"ע אנדרפתא. בר אדא ב', הרנוגה, חבה א'] —

* כנכב ט"ס עיי"ע כבכב.

כְּנִמָּא (= כְּנִימָא, כְּנִימָה אולי משרש עברי כנם עיין או"מ לפירשט וכן בל"י κνῖπες In-sekten, Ungeziefer) בריש חולין בגמרא וכולן ששחטו (חולין י"ג רע"א) הא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא בריש פ' אחרון דמכשירין (פ"ו, מ"א וכ"ה בתוספ' מכשירין רפ"ג) המעלה פירותיו לגג מפני הכנימא [2]) פי' תולעים שבפירות ושמן רצינתא כדאמרינן (ב"ב צ"א סע"ב) [3]) בסלמנטון. פ"א כינים כדכתיב (שמות ח', י"ג) ותהי הכנם באדם ובבהמה. *[אחי"ה וכפ"א איתא בפירש"י בחולין ובר"ש למכשירין, ורש"י לועז שם: כיצונ"ש שבפולים ועדשים וכן לועז בחולין ס"ז רע"ב זיזין כוצונ"ש והוא Holzwurm; cosson, cusson. — ולפי פירוש ראשון בערוך כנימא: תולעים קצת שלא בדיוק הוא שהרי מצאנו חילוק ביניהם ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד והן שהרכיבו מן הכנימה אבל אם הרקיבו מתולעין וכו', אבל יפה דייק שהן ב פ י ר ו ת כדאי' בספרי עקב פ' מ' לא כנימה ולא רקבובות תכנס בפירות וכו' ושם: כשם שאני נותן בשדה

---

[1]) וכן פי' לעווי בעמה"ל ח"ב 349 מבלי שהזכירני. [2]) בנו"ג וכן בתוספ' כתב יד אירפורט הנ"ל וכן בעה"ק כנימה. [3]) ועיי"ע דרה, סלמנטון, רצן וסד"ט לרה"ג לפרה פ"ט, מ"ב.

כנימה ורקבובית בפירות וכו' והקבוץ שהש"ר פ' נפת דרש לא בלתה (דברים ח', ד') ולא היו עושין כְּנִמִּיּוֹת] —

כְּנֵמָא (הורכב מן כֵּן ומא so nämlich או מן כ' פי' כמו ומן נֵמָא = נֵימָא = נֵימַר (wie folgt, wie wir sagen werden בעזרא (ד', ח'), וכנמא פתגמא (ה', י"א), כנמא (אמכנא)[1] [צ"ל אמרנא] (שם ה', ד'. ט') פי' כן, וענין כנמא כמו: כן מה. פי' אחר כמו שנאמר[2].

כָּנַם (מל"מ וכ"ה בל"ס כְּנַם ונרדף עם כנש פי' ענין גניזה ואסיפה einsammeln וגם עוד מענין הוראת ל"ע كنس = خنس בא באוהל או הביא לאוהל במקום טמון והושאל לרז"ל לנשואים עיין בפנים וש"נ שמות ופעל״ם) בריש מגילי' (פ"א מ"א) מקדימין ליום הכניסה. פירוש „יום שני ויום חמישי נקראו יום הכניסה מפני שנכנסין בני הכפרים בכרכים כדי שיתפללו בצבור ויקראו בספר תורה"[3]. ובפרק י' בכלים (מ"ח) היו בכונס משקה השרץ בעליונה כולן טמאות. בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ה:) ניקב בכונס[4] משקה טהור מלקדש מי חטאת פירוש נותן מים בספל ומשקע הכלי בתוכו ממקום הנקב אם יכנס המים בתוכו זהו נקב בכונס משקה[5]. בפ' המקבל בגמ' המקבל שדה מחברו ולא עשת[6] (ב"מ ק"ה סע"א) כל שאין כונס שלו רואה פני חמה פירוש כונס שלו אמרינן כרי שתעמוד בו הרחת (שם סוף העמוד)[7] והוא כגון נעיצת חנית[8] בארץ כך זה כשנועץ הרחת בכרי של תבואה אם הוא [כרי][9] גדוש ועולה עומדת הרחת ואם הוא מעט נופלת לפיכך באנו לדקדק איזה צד של רחת נועץ בכרי הצד שהוא יד של רחת והוא דק או הצד הרחב שיש בה כמין מסגרת קטנה משני צדדיה שזורה בה תבואה וקיבול הרחת של גרנות נקרא בית כינוס כדתנן בפרק ט"ו[10] (מ"ה) זה הכלל העשוי לקבלה טמא[11] לכינום[12] טהור[13]. בר"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ג סע"א ורע"ב) אמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית. פי' פועל של תורה משיזרח השמש עד הערב כדכתי' (תהלים ק"ד, כ"ב, כ"ג) תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון, יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, וזה הפועל שמשכים בבוקר ועושה מלאכת בעל הבית קודם זריחת השמש חסד עושה עמו ומוסיף משלו לבעל הבית וזה שמניח בעל הבית הפועל מבעוד יום קודם הערב חסד עושה עמו ומניח משלו, וכן מפורש בב"ר פרשת ע"ג (ע"ב) ויבוא יעקב מן השדה בערב[14]. ובס"ג דברכות (ס"ג.) מפורש

---

[1]) וכ"ה בטעות אצל רמ"ל. [2]) ועיין מ"ש בע' אימא ח"א, קי"ב. [3]) הועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) וכן פירש רש"י ועיין ב"ק פ"ב. [4]) וכן הוא ברפי' שונצ' ובכ"י א"פ (ד"ס שם) אבל בנו"ג ככונס וצ"ל בכונס וכ"ה בנדה מ"ט. ובחולין ק"ז. ברש"י. [5]) וכן הוא בפירוש ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא בדף צ"ז.) ושם: מביא ע ר י ב ה. ובנדה שם הוא פלוגתא כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה ע"ש ובתוספי' שם ד"ה אם. [6]) כן הוא בדפ"ר ובירושלמי אבל בשדפ"ע עשה ובמשניות ובש"ס בבלי עשתה. [7]) והוא מימרא דר' יוסי בר' חנינא וזה ביאר ר' אבהו על ידי: כל שאין כונס שלו וכו' וזה כונת רבינו בקצור לשונו. [8]) בשט"מ בשם ר"ח אשר ממנו הועתק כל הפירוש איתא דחפת וצ"ל דחנית. [9]) וכ"ה בפי' ר"ח שם. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ה"ב וב"ה, ובכ"י ו"ו י"ה ונשתבש בדפ"ע י"ח. [11]) בדפ"ע טמאה. [12]) בנו"ג לכנוס. [13]) פי' רבינו עד וקיבול הרחת הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ באריכות קצת יותר ועיין עוד תוספי' ב"מ שם ד"ה ר"ח. והסיום פי' ר"ח בשט"מ כ"ה: ויש לה (להרחת) תוך ותוכה הוא נקרא כונס כלומר מכנס התבואה ברחת ואינו מניח להתפזר ע"כ ומ"ש רבינו ב י ת כינום יש להביא ראיה מירו' ב"מ רפ"ט דו"ב. ראי' שם ב י ת מכנס. [14]) ודע כי רבינו הלך גם בזה בשיטת ר"ח הובאה בתוספי' ב"מ שם סד"ה הפועל וגם ר"ח הביא ראיה מב"ר אבל כבר הקשו התוספי' שאדרבי' שם משמע איפוך ע"ש היטב בתוספי' ובב"ר ותמצא שכנים דבריהם ועיין ג"כ מ"כ לב"ר שהביא בקיצור את בעלי התוספי' וראיתי בפי' יפה תואר (במד"ר דפוס פירדא צד ת"ח ע"ג) שרוצה ליישב פי' ר"ח על אופנו שלא תקשה מב"ר שהוא היפך כדברי ר"ח וכתב וז"ל: ונ"ל שמ"ש ר"ח שבב"ר משמע כפירושו היינו מדקאמי' תנאי בי"ד הגדול הוא משמע דלאו דינא דאורייתא הוא אלא ששנו מנהגם מדין הכתוב אבל לא ידעתי איך אפשר לו להלום מה שאמר וכו' ע"ש שהניח בקושיא. וכן מתמיה בעל י"ת על ערוך שהביא ראיה מב"ר ותירץ בזה"ל: ונראה דלא הוה גרס בגרסתנו אלא כדגרסינן בירושלמי תנאי בי"ד הוא ומ"ט השכמה של פועלים והערבה של ב"ה תשת חושך וגו' תזרח השמש וג' יצא אדם לפעלו וגו' דהשתא צריך לומר דיצא אדם לפעלו ראיה למה שאמר השכמה משל פועל דהא מדינא זמניה מהנץ והשכמתו קודם זה משל פועל הוא שכן נהגו ולעבודתו עדי ערב ראיה למה שאמרו הערבה משל ב"ה דמדינא צריך להעריב אצלו ומה שממהר לבוא קודם לכן תו קודם צאת הככבים משל ב"ה הוא שכן נהגו ותמהני איך לא הזכיר התוספות לשון הירושלמי הזה שאי אפשר לפרשו אלא כפי' ר"ח ע"כ. וזו הקושיא עצומה מאוד בפרט על ר"ח למה הביא ממרחק היינו מב"ר ראיה לשיטתו וכמעט עוקם עלינו את המדרש ולמה לא הביא ראיה גדולה מ י ר ו ש ל' לכן נ"ל שמה שכתב ר"ח (עפ"י המסורה של בעלי התוספו') „שכן משמע ב ב " ר " טעות סופרים נזדמנה לבעלי תוספו' וצ"ל שכן משמע ב י " ר ר"ל בירושלמי ועוד י"ל כי מצינו שהחליפו הראשונים את הירושלמי בב"ר או במדרש עיין הדוגמא בערך גט (ח"ב רע"ב בהערה) וכבר החליט מהרז"ף (מבוא הירושלי' קמ"ח:) כי מצינו בהרבה מקומות שמביא בעל הערוך מאמרים מן ב"ר ועיקר מקום מאמרים אלה הוא בירושלמי ולא הביא הירושלי' ע"ש אבל בנדן דידן נ"ל כי

אית[1]) דמכנסין[2]) פזר וכו'. *[אחי"ה בהוראה ראשונה פי' כְּנַס ענין אסיפה וצבור כל"מ ד"מ ב"ק פ"ו מ"א הכונס צאן לדיר, ירוש' מ"ש ספ"ג דנ"ד ע"ג כנסיהו בגבולין, שמ"ר ר"פ י"ז כינסן מעל הארץ, ובינוני: נגעים פ"ד מ"ג; פ"י מ"ב, מ"ג מכונס, לנקבה שם פ"א מ"ו מכונסת. והקבוץ שם פ"ד א' מד' שו"ט מזמור ע' מכונסות. ובהתפעל ובנתפעל מתכנסין תענית כ"ו, כ"ז: נתכנסו ב"ר פנ"ט, ס"פ פ"א וכ"ה בתרג' בקצת מקומות ולרוב נמצא כנש עיי"ע במתורגמן. וממנו השם כְּנֵסִיָּה Verein אבות פ"ד מי"א במד"ר פ"א והקבוץ כְּנֵסִיּוֹת אבות פ"ג, מ"י, בני כנסיות פתיחת' איכ"ר סי' י' פ' ולא אותי, וכן כְּנִיסָה בב"ר פמ"ט יום כניסה עיין ריש הערך. כְּנֶסֶת Versammlungs-haus, Synagoge ירו' נזיר פ"ז דנ"ו. כל כהן שעומד בכנסת וכו', בכורות פ"ה מ"ה, זבים פ"ג מ"ב לבני הכנסת, יומא פ"ז מ"א חזן הכנסת . . ראש הכנסת והקבוץ פסחים מ"ט רע"ב ראשי כנסיות, חולין נ"א רע"א מפטיר כנסיות עיי"ע חזן. ולרוב בצירוף בית עיי"ע בֵּית כְּנֶסֶת (ח"ב, ע"א:) וש"נ. ובל"ע كنيسة וכן בירוש' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד אמרין בכניסתא וכו' ובל"ס כנישתא עיי"ע כנש. ונקרא ישראל בתואר הכבוד כנסת ישראל עיין ברכות נ"ג: שבת מ"ט. פסחים פ"ז. קי"ח: פסיקת' דר"כ פ' שוש אשיש צד קמ"ט. ובפסיק' רבתי שם פל"ז שהיש"ר פ' דומה דודי ועוד הרבה במדרש. ועוד נקראה אסיפה של אנשי שם קריאי מועד שמשכה מתחלת בית שני עד מלכות יון באזיא לערך מאתים שנה: כנסת הגדולה Synode עיין ד"מ למרז"ף 3 והלאה, וקריאי מועד נקראו בשם אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה עיין ברכות ל"ג. יומא ס"ט: (עיי"ע עטר) ב"ב ט"ו רע"א, מגילה ב'. אבות פ"א מ"א, וכבר הרחיב דבורו בזה הענין לעווי במ"ע מהרז"ף ח"ד 266 והלאה ועיין גרעטץ בפי' קהלת 155. ועוד השם כְּנוּס, כִּינּוּס das Einsammeln, Aufnehmen ב"ב ס"ח רע"א בית כינוס העצים, סנהדרין ע"א סע"ב כִּנּוּס לרשעים וכו', נדה מ"ט: כינוס ע"י הדחק, ירו' קידושין פ"א דנ"ט ע"ד מקום כינוס שער. כּוֹנֶס, וכוֹנֶס משקה עיין לעיל בערוך. בהוראה שניה פי' כנס כמו ל"ע كنس בא אוהלה ins Zelt treten וממנו הושאל לכל ביאה והליכה eintreten unter ובפרט לביאה בתוך חופת חתנים den Hochzeitsbaldachin מענין ראשון ברכו' ח'. פסחים ב'. תענית י': ב"ק ס': לעולם יכנס אדם וכו', ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג כיון דכנס חדא וכו' והרבה בנפעל והפעיל שבת קל"ז: כשם שנכנס לברית כן יִכָּנֵס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ירושל' חגיגה פ"ב דע"ז: ובבלי חגיגה י"ד: נכנס בשלום, ושם נכנסו עיי"ע פרדס. סוטה כ"א: כיון שנכנסה, כתובות פ"ח, מ"ז הנכנסים והיוצאים, ברכו' כ"ח: סנהד' ס"ח. סנהד' ק"א. נכנסו . . לד̇ר̇ו, פסיק' דר"כ צד קל"ח איכ"ר פתיחת' סי"ט נכנסו שונאים, ילק' ישעיה ר' רמז של"ו וילק' צפניה תקס"ז נכנסו גוים. שבת קל"ז: להכניסו בבריתו של א"א, ירו' ברכות פ"ט די"ד. עיי"ע חף ג', שבת קי"ח סע"ב עיי"ע אם ד' (ח"א, קי"א), ושם: יהי חלקי ממכניסי שבת וכו', כתובות ג' סע"ב מכניסין את המת וכו', איכ"ר פתיחת' רסי' י"ז מכניסים את המתים וכו', ויק"ר פכ"ט מכנים בזו ומוציא בזו. בהשאילה ירושל' יבמות פ"א ד"ג. אתם מכניסים ראשי בין ההרים הגבוהים, ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: למה אתם מכניסין עצמכם למספק הזה. ובהתפעל ב"ר רפי"ב מתכנסין ויוצאין ילקוט תהלים רמז תתל"א (בשם הפסיקתי) מתכנסין מה"ש אצל הקב"ה. ומענין שני פי' נשא אשה heirathen, ehelichen ברכות ט"ז סע"א הכונס את הבתולה וכו', כתוב' ג': ברביעי כונסה וכו' שם לכנוס בשלישי, שם י"א: י"ב. כנסה בחזקת בתולה, פ': וש"נ כְּנִסָה,

כבר מצא רבינו נתן גי' המשובשת בפי' ר"ח מלת ב"ר (תחת בירושלמי) והוא טרח למצוא המקור שהוא בב"ר פ' ע"ג (לפנינו ע"ב) ואגב ריהטא לא דק היטב במ"כ כי משם אדרבה ראיה לסתור פירושו שהוא פי' ר"ח כאמור. ואולי הרגיש בזה רבינו בעצמו כי בעי' פעל רמז על ערך הנוכחי והוסיף להביא פ"א היפך לשיטתו דכאן וזה יען שהזר מפירוש זה כי מב"ר נדחה פירושו דכאן. ובכ"ז קצת צ"ע למה לא הביא רבינו ראיה לשיטתו דכאן מהגדה דתהלים שהביא לפעמים (בתשעה מקומות כמו שאראה לדעת אי"ה בספר מפתח לערוך השלם) כי בשו"ט מזמור ק"ד אי' בזה"ל ד"א ולעבודתו עדי ערב א"ר אבהו בשם ר"ל מכאן אמרו חכמים שתהא היציאה של בעל הבית והכניסה משל פועל שצריך הפועל שתזרח לו השמש בשדה במלאכתו וצריך בעל הבית שיהא (משקיע) [נ"ל משפיע] הפועל להיות בביתו ע"כ. וזה מכוש כשיטת ר"ח ורבינו. שוב ראיתי בשט"מ לב"מ שהובאה בין יתר השטות (ראב"ד תוספו' הרשב"א, וריטב"א) גם שיטה אחת בזה"ל ואחרים פי' פועל בכניסתו למלאכה בבקר וכו' וכו' עד וזה פי' נכון וכן משמע במדרש תלים ולעבודתו עדי ערב מכאן אמרו חכז"ל שתהא היציאה של בעה והכניסה של פועל וכו' וכו' ושיהא בע"ה משפיע את הפועל בעיר ע"כ וכן אמרו בירו' עכ"ל. כל זה הביא בעל שט"מ בשם הריטב"א (ולפנינו בחי' הריטב"א לב"מ ליתא): ואולי תחת ואחרים פי' צ"ל ור"ח פי' ואז הכל על מקומו יבא בשלום. הארכתי בראותי כי בעל הפשב"ע לא הרגיש מכל הענין הנ"ל מאומה. [1]) כנו"ג בשעת ובכ"י פ' ובתוספתי ב"כות ספ"ז בעת ואולי כצ"ל גם בערוך. [2]) כ"ה בדפ"ע הוין מדפ"ר וישם דמכניסין וכ"ת המכניסין לפנינו אבל בב"נ כבדפ"ע שמכנסין ובכ"י פ' ותוספ' שם המכנסים.

שם ק"ט רע"א או כנוס או פטור, ירו' עירובין פ"ג דכ"א: ירו' גיטין ספ"ז דמ"ט. ומיכנסניך (בירוש' גיטין בט"ס ומנכסיך) ליום פלן . . ולא כנסתיך וכו', ירוש' כתובות רפ"א דכ"ד ע"ד בשכנס, ושם אילין דכנסין ארמלן צריך לכונסה (צ"ל לכונסן, וכ"ה בירו' יומא פ"א דל"ח סע"ד) מבעוד יום וכו', ירוש' יבמות רפ"א ד"ב: רצה לכנוס לשם תואר כונס לשם ממון כונס. ירוש' סוטה פ"ב די"ח: שומרת יבם וכְנוּסָה. נפעל ירוש' יבמות פ"ד ד"ו: קהל"ר ט', ט' היכנסי וגדלי את בני אחותיך ובשמחות פ"ז בהתפעל התכנסי ותגדלי וכי'. והשם כְּנִיסָה בענין ראשון הפכו יציאה עיין ברכו' פ"ד מ"ב סוכה כ"ט. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג במד"ר פי"א. וכן בענין שני כתובו' פ"ח מ"ד בכניסתה . . ביציאתה. שם י"ב. ב"מ ק"ד. כניסתן לחופה. ושם המופשט הכנסה עיי"ע. —
מיני כניסות ט"ד עיי"ע כבס ב'] —

* כָּנַם (נ"ל מל"ע خنس ענין כבישה וכפיפה ע"י דריכה (ein- zusammengedrückt sein
ירושל' עירובין פ"א די"ט: רואין אותו כילו הוא כנוס, ירו' סוכה פ"א דנ"ב. אפי' כנוסה כמה וכו', מדות פ"ג מ"א כונס ועולה במדה זו. ובינוני פעול תוספת' אהלו' פ"א הַכָּנוּס בו עיי"ע שפוד. והשם כּוֹנֶס (בל"ע خانس) ירושלמי עירובין רפ"ז דכ"ד סע"ב עיין ערך כָּבֶשׁ.

* כְּנַע (מל"מ כָּנַע קרוב להוראת כרע פי' ענין השפלת רוח (sich beugen, demüthigen
בבינוני פְּעִיל ירו' תרומות ספי"א דמ"ח: על ידי דאינון כְּנִיעִין (הפכו פחיזין). אתפעל: מ"ק ט"ז: ולא אִיכַּנְעָא מקמיה ות"ו מובלעת, ב"ר פל"ג לא איתכְּנַע . . איתכנעת מיניה, ירושל' תענית פ"ג דס"ו ע"ג מתכנעין . . לא מתכנעין עיי"ע דרום (ח"ג, קנ"א).

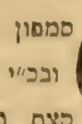
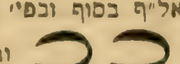
* כנעה (?) ירו' נדרים רפ"ג דל"ז סע"ד והא כנעה מלי קיטרין ט"ס וצ"ל נגעה פי' צומח הנקרא Minze עיי"ע מנתא וע' נענע, והח' לעווי טעה לומר שהוא כְּנָה!

* כְּנַעַן נאמר לשון כנען על שפת הסלאויים (slavisch) עיי"ע פרגין ומ"ש במבוא VII
ועתה הוברר לי כי כבר משתמש בזה הדבור רגמ"ה ז"ל כי כן מצאתי בכמה מקומות בכ"י שהביא רגמ"ה זה הלשון ובפרט בפי' לחולין ד"מ לדף ח': (בקבוץ כ"י אנגייליקא דף פ"ד סע"א) לא ליסחוף איניש כפלי משמע זו כפלי שהוא נוטל מבשר אחד ואינו טְרֵיבוֹנוֹ בל' כנען וכו'. לדף מ"ז: (בקובץ כ"י שם דף ש"ז:) מוריקא כרו שותא הומלון כמין בל' כנען. לדף נ"ד. (בקובץ כ"י דף שי"ב.) אינימא (מכסה) [מכפא] דידה וכו' פֶּלְצָה בל' כנען וכו'. לדף ע"ו. (בקובץ כ"י דף של"ה.) ערקומא שקורין בליש' כנען טיג. והרבה משתמש בל' כנען האו"ז עיין ד"מ הל' חלה סי' רט"ז פרגין פי' בערוך מקוביצ"א בל' כנען ועיי"ע פרגין והג"י. שם הל' הליצ' סי' תרס"ו והמנעל וכו' בל' כנען פט"א. הל' שבת ססי' ס"ב ברד . . בל' כנען לוד. שם סי' ס"ז חגורות . . בל' כנען זקיב"ה, שם סי' ס"ח דפוס של מנעל בל' כנען קופיט"א, סי' ע"ח סק"ג פוקסת וכו' בל' כנען פוט"ץ ועיין סי' פ"ד ס"ק י' פוטי"ץ. סי' פ"ג ס"ק ט"ו עלוקות . . בלש' כנען פיוצ"י [1]). סי' פ"ד ס"ק ד' בת נפש . . בל' כנען זפונ"א. ה' יו"ט ר' סי' שס"ב תנור . . בל' כנען אוש"ג ועוד זולתם — ובענין הכנוי ל' כנען ערך לי מכתב ידידי הח' האכמוטה ראב"ד בוועספרים וכתב וז"ל עיינתי בע"מ של היינזיאוס והוא אמר ג"כ שמלת Sclave נגזרת מן Slave בעבור שהגרמנים מכרו שבויי הסלאווען לעבדים ולשפחות . . וגם רמז יש על עבד עבדים ובמכתב לר' חסדאי אשר ערך למלך כוזר כתוב וז"ל ומהם (המלכים) מלך אשכנזי ומלך הגבלים שהם אל צקלאב ומלך קשטנטינה. והגבלים הם הסלאווען ע"כ ועיין עוד מאמר אורהיימיש להח' שפיטצער ראב"ד בעססעק.

כָּנָף (מל"מ וכן בל"ע كنف בל"ס כְּנֵף, כֵּנְפָא אבר והושאל לפאת בגד וזולתו ,Flügel, Arm
Zipfel, Saum ועוד עיין בפנים) בר"ג דיבמות (ד'. ועיין מ"ט.) כנף שראה אביו לא יגלה. פי' אביו שאנס אשה וראה כנפיה לא יגלה אותו בנו. בפ' ערבי פסחים בגמרא ואפי' מן התמחוי (קי"ג.) מאה קרי בזוזא תותי כנפיך [2]) פי' [3]) ק' קרי בזוזא במתא ונזדמן לך קרא בשדה [אל תזלזל בו] [4]) והביאהו בידך. פ"א כשנותנין הוצאה מיד קח אותה. פ"א כשנותנין לך הוצאה בזול ותקנה אותה שים אותה תחת כנפיך שלא יראה אותה אחר ויהיה לך עין הרע [5]). בריש ואלו טרפות בגמ' פסוקת הגרגרת

[1]) וכן בל' הונגרי .Blutegel, piócza [2]) וכ"ה באה"ת ושם ותותי. [3]) נ"ל שצ"ל קודם פי': ס"א ק' קרי בזוזא במתא וכ"ה לפנינו ושם הסדר במתא בזוזא אבל בפי' ר"ח אשר ממנו הועתק זה הפי' אי' כגי' רבינו. [4]) השלמתי מפי' ר"ח. [5]) קצת קרוב לזה הפי' בפירש"י ורשב"ם ע"ש. ודע כי שני הפירושים האחרונים בערוך עלו בגי' ראשנה בלא מלת במתא ולכן מהראוי לסדרם קודם פי' ק' קרי בזוזא במתא וכו' שהוא גי' ופי' ר"ח ודע עוד כי בכ"י מ' וא"פ מאה. קרי במעה תותי כנפך, ובכ"י ב' מאה קרי בזוזא ומעה תותי כנפך וכתב בעל ד"ס (צד קע"ה) ואולי צ"ל במתא ע"כ ול"נ כי שתי גירסאות נתערבו כפי גי' אחת בזוזא וכפי גי' אחרת במעה וכ"י ב' כללן יחד ואח"כ נשתבש במעה להיות: במתא

(חולין מ״ה.) כל הצואר כולו כשר לשחיטה מטבעת גדולה ועד כנף[1]) הריאה התחתונה. פירוש קצה הריאה כדכתיב (ישעיה כ״ה, ט״ז) מכנף הארץ[2]). ובפ׳ אחרון דפרה (פי״ב מ״ה) היה טהור אוחז בקרדום טמא בכנפו[3]) פי׳ כדכתיב (חגי ב׳, י״ב) בכנף בגדו[4]) הטהור אוחז הוא בקרדום הטמא במקצתו ומזה עליו. בכלי מתכות פי״א בכלים (מ״ו) סומפוניא[5]) אם יש בה בית קיבול כנפים בין כך ובין כך טמאה וזהו צורתו [6]). ובפרק י״ד (כלים י״ה, מ״ד) העול של מתכת והקטרב והכנפיים המקבלות את הרצועות פי׳ ראשי העול יש בהם שני הורין ובשני הנקבים שני עצים ובראש כל נקב עץ מכניסין לשם הרצועות שמושכין הבקר[7]). בבכורות בפ׳ עד כמה בס״ג (ל׳:) מקבלין לכנפיים ואח״כ מקבלין לטהרות, בתוספת׳ דמאי בפ׳ האורז[8]) (פ״ב וכן בירו׳ דמאי פ״ב דכ״ג רע״א) פי׳ ,לנטילת ידים אם קיבל עליו להזהר שלא לאכול בלא נטילת ידים ובכל דבר שצריך נטילת ידים אח״כ מקבלין אותן לטהרות לאכול חולין בטהרה״[9]). יונה כנפיה מגינות עליה (שבת מ״ט.) כבר פירש׳ בערך יון. *[אחי״ה וציון משבת שם וק״ל. אלישע בעל כנפים עיי״ע בעל כנפים ח״ב, קמ״ו. וש״נ — פי׳ כנף כמו אגף וגף במספר זוגי אגפיים נאמר לא רק מעופות כי אם מאדם וכלים כמו שפי׳ רבינו לנכון בע׳ אגף ב׳ (ח״א, כ״ו) וע׳ גף י׳ וי״א (ח״ב של״ו והלאה) ואלה הן קצת דוגמאות לכל הוראה והוראה. נאמר א) מעופות ד״מ כלים פי״ז מי״ד עיי״ע עז כ׳, תענית כ״ב. כנף אחד עיין פירוש רש״י וד״ס תענית צד ס״ג סע״ב. ועיין עוד במתורגמן כנף א׳. ב) מאדם כמו בל״פ كنف פי׳ כנף של עוף ויד של אדם Hand, Extremitäten ובזו ההוראה כנף כמו כף ד״מ נזיר מ״ו: תורת הנזיר בין שיש לו כפים ובין שאין לו כפים (בענין תנופה עיין פירש״י) ותחת זה בירו׳ נזיר ספ״ד דנ״ה ע״ג בין שיש לו כנפים בין שאין לו כנפים. וזה מקבלין כנפיים בכורות ותוספ׳ הנ״ל פי׳ נטילת ידים כפי׳ הרגמ״ה וכן בפירש״י שיטול ידיו וכו׳, וכן עולה מפי׳ הרמב״ם שפי׳ טהרת הידים אבל כפי׳ אה״צ למהרז״ף בירו׳ דמאי הנ״ל פי׳ מל׳ כנופיא (עיי״ע הבא אח״ז). ולדעתי נקרא אלישע בעל כנפים שהיה זהיר בנטילת ידים וזה מה שאי׳ בשבת שם תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים ובירו׳ ברכות פ״ב ד״ד סע״ג כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין ולדעת מהרז״ף באה״צ שם היא הוספת הגאונים. ועוד בהוראת יד: בשבת ה׳ רע״א דילמא דפשיט כנפיה וקיבלה פי׳ הושיט ידו ורש״י פי׳ בע״א. ג) מבהמה פסחים פ״ד. ראשי הכנפים עיין ערך סחס במו״ע. מריאה עיין לעיל בציון מחולין. ובויק״ר רפי״ח נדרש הראות (קהלת י״ב, ג׳) אלו כנפי הריאה וכו׳ ולפע״ד זה מה שתרג׳ אונקלוס והראה (דברים י״ד, י״ג): בת כנפא פירוש שיש לה ריאה הזקה. ד) מכלים ופירושו כמו בל״ע וסו׳ הרשומה בתחלת הערך פי׳ קצה האחרון עיין כלים ופרה הנ״ל, כלים פי״ד מ״ה וכנפים העשויות לנוי — ובמקרא הושאל כנף לכמה ענינים עיין רד״ק בשרשים. וכמשפט ל״מ נדרש כנף ברות רבה פ׳ ישלם: שיש כנפים לארץ..וכנפים לשמש . . כנפים לחיות..כנפים לכרובים..וכנפים לשרפים, ובפסיקת׳ דר״כ ר״פ נחמו (צד קכ״ד) אי׳ עוד כנפים לשחר, והובאו שם ושם מקראות לכל אחד ואחד. ועוד בדרך ל״מ (תהלים ל״ו, ח׳) בצל כנפיך יחסיון הושאל למחסה השכינה בדבור: כנפי השכינה שבת ל״א. סוטה י״ג: סנהדרין צ״ו. ע״ז י״ג: ב״ר ס״פ מ״ז ויק״ר פ״ב ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ ע״ג, ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ב וע״ג ושם ג״כ כנפות שמים מכילת׳ בשלח סוף פרש׳ ב׳ תחת כנפי אביהם שבשמים. והוא לפע״ד מל״ע كنف צל ומחסה, ועוד פי׳ בל״ע كَنِيف מכסה Decke והפעל ממנו מכסה ומזה נבין דרוש ולא יכנף (ישעיה ל׳, כ׳) בפסיקת׳ דר״כ (צד כ״ט) תנחומ׳ סוף תצא ילק׳ בשלח ר׳ רס״ח כל זמן שזרעו של עמלק קיים בעולם כביכול כאלו כנף מכסה את הפנים אבד זרעו של עמלק מן העולם ניטלת הכנף שנאמר ולא יכנף וגו׳ וכן נאמר בל׳ נקיה מנשואין גלה כנף = פרש כנף כמו ברכות ג׳, ט׳ ופרשת כנפך על אמתך עיין רש״י וראב״ע שם וכן ביחזק׳ ט״ז,

[1]) בנו״ג עד כנפי. [2]) ורש״י פי׳ אוני ריאה. [3]) וכן הוא בפירוש רה״ג בסד״ט 9 וכן מוכח מר״ש ובנו״ג אוחז הוא הטהור בקרדום הטמא ובכנפו, וגי׳ בכנפו גם במשנה שבמשניות. [4]) וכ״ה בפי׳ רה״ג ונראה שהוא מקוטע ויש להשלימו מערוך והמו״ל לא הרגישו. [5]) בנו״ג סימפוניה ובתוספ׳ כלים ב״ק פ״א ובע׳ סמפון ג׳ באל״ף בסוף ובפי׳ הרמב״ם סמפונין. [6]) כ״ה בכ״י ב״ר וקרוב לה בכ״י פאריז וכן בכ״י ה״ב ובכ״י ל״ד: ובכ״י ו״ו חסר וכן נפקד בכל דפוסי הערוך אע״ג שבדפ״ר איתא תיבות: וזהו צורתו. [7]) הועתק קצת מפירוש רה״ג בסד״ט 10 ושם באריכות קצת יותר וכולו נעתק מלה במלה בע׳ קטרב לכן מה שהגיה המו״ל בדברי רה״ג טעות הוא ונעלם מעיניו ע׳ קטרב אבל מר״ש לכאורה ראיה לתקונו ע״ש. [8]) בדפ״ר בט״ס האור. [9]) עד כאן הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י לבכורות (בקובץ כ״י אנגי׳ דף צ״ד סע״א).

ח׳ ואפרש כנפי עליך ואכסה ערותך לכן נקרא בלרז״ל כנף חֵיק Schooss ב״ב י״ב: בת רב חסדא הוה יתבה בכנפיה דאביה ופי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב כנפיה: חיק, ושם נ״ח רע״א גאני בכנפה דשרה עיי״ע גן ב׳ (ורש״י פי׳ בין זרועותיה, מענין הוראה שניה דלעיל). ב״מ פ״ה רע״א תליא לרישיה בכנפיה דרבי פי׳ החביא את ראשו בחיקו של רבי (ורש״י פי׳ תחת כנפי כסותו). ואולי כנף בזו ההוראה נגזר מל״י κόλπος (ול׳ ונו״ן מתחלפות כידוע) וכן העתיקו ע׳ זקנים חֵיק (בראשית ט״ז, ה׳, במדבר י״א, י״ב; דברים י״ג, ז׳; כ״ח. נ״ד. נ״ו; ש״ב י״ב, ח׳; ירמיה ל״ב, י״ח)] —

כְּנַף (פירוש קבץ sammeln כְּנוּפְיָא מל״ע قنب, قنف קבוץ אנשים Volkshaufen, Versammlung) בפ׳ במה אשה בגמ׳ סנדל (שבת ס׳ רע״ב) בשבת מאי טעמא דאיכא כינופיא. בפ׳ הוציאו לו בגמ׳ נטל את המחתה (יומא נ״א.) אי משום דאתי בכינופיא פי׳ בבוא כל ישראל לחוג. בפ׳ ראהו בית דין בגמ׳ בתעניות (ר״ה כ״ז.) אי בעית אימא כל כינופיא דכסף שנאמר (במדבר י׳, ב׳) עשה לך שתי חצוצרות כסף. בפ״ק דגיטין בגמרא כל השטרות (י״א.) רבינא סבר לאכשורי בכינופיא [1] דארמאי א״ל רפרם ערכאות תנן, פי׳ שמתקבצין לצוותא בעלמא לאו מושב בית דין. — (א״ב תרג׳ יקבץ און לו (תהלים מ״א, ז׳) יכנוף [2] עלא ליה והוא ל״מ לפי דעת קצת המפרשים ולא יכנף עוד (את) מוריך (ישעי׳ ל׳, כ׳). *[אחי״ה כ״ה דעת רד״ק לא יאסף ולא יעצר, וכן בפשיט׳ נכנש, וכן בתרג׳ כ״י תהלים הנ״ל יכנוס ופי׳ כמו יכנוש ענין קבוץ וצבירה וכן פירש״י שבת ע״ג סע״ב האי מאן דכניף וכו׳ פירש״י שצבר. סנהד׳ כ״ט: כניפי.. כנפינהו פירש״י קיבצום. תענית כ״ג סע״ב (ניכניף) [בכ״י ש״ס ליכנוף], ע״ז י״ט: כנוף ואתי כ״ע, ב״ק קי״ג. וכי לדידכו כנופיכו ופירש״י הקהלתי אתכם. באפעל ובפעל גיטין כ׳ סע״א כנופי מכניף כ״ה בע׳ רשם ע״ש ובנו״ג מיכנף, ביצה ל״ג סע״ב מהזי כמאן דמכניף כ״ה בדפ׳ שונצ׳ ובכ״י ש״ס (ד״ס צד מ״ה.) ובאו״ז ה׳ יו״ט סי׳ שס״ב ובחי׳ הרשב״א ובנו״ג מכניא. ברכות נ״ח סע״ב דמכנפי. שבת קמ״ז, כל אדעתא דלכנופי אסור. אתפעל תרג׳ שה״ש ח׳, ז׳ ואי מתכנפין. לדעת מהרז״ף מזה הענין מקבלין כנפיים עיי״ע הקודם] —

כְּנַר (כִּינָרָא, כְּנָרָא בל״פ كنار והועתק לל״ע ויוני (עיין בפנים) ונקרא בלא״ש Lotus, Christdorn ור״ב פי׳ בע״א עיין למטה) בפ׳ ערבי פסחים בגמ׳ לא יפחתו לו (קי״א רע״ב) ה׳ טולי קשי [3] הוו טולא דדיקלא יחידאה וטולא דכינרא. בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ (עדים) [צ״ל ערים] [4] אין לו [5] חזקה (ב״ב מ״ח:) טבי תלא [6] לפפי [7]. אכינרא פי׳ שם אילן [8]. בפ׳ כיצד מברכין בגמרא הנובלות (ברכות מ׳ סע״ב) רימין [9] כינרי פירשנו בערך רימין [10]) בר״ג דמגלה (ו׳.) כנרת זו גנוסר. ולמה נקרא שמו כנרת דמתיקי פירחא [11]) ככינרא פי׳ כפרי של כנרת [12]). פי׳ אחר כי קלא דכינרא די מהני [13]) למאן דשמע קליה [14]). — (א״ב בנוסחאות דידן כתב רימין כנדי ובל״י ורו׳ כונר מין אילן עושה פרי). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י ורומי׳ Artischoke, κινάρα, cinara וכ״ה דעת לעווי והנכון מ״ש לעף (פפלאנצען 284) כי הוא ל״פ וע׳ كنار וממנו בל״י κόναρος (κόνναρος) עץ ממיני קוצים ופרח תמיד ונקרא בל״ר zizyphus spina ופריו הוא הנקרא בל״י Lotus, λωτός ולדעתי על תכונת העץ שעומד ופורח תמיד כיון הלשון (כפי גי׳ רבינו) דמתיקי פירחא ככינרא אבל מפי׳ רבינו כפרי משמע שגרם פירהא כגי׳ כ״י ש״ס ומלשון פרי. ובנו״ג דמתיקי פירא כקלא דכינרי וקשה להלמו דמה מתיקות הפרי אצל מתיקות כלי שיר כנור אשר על כן רוצה משכיל אחד (במ״ע מהרז״ף חט״ו, ע׳) לומר כי איזה כותב דלא גמיר הגיה כן כקלא דכינרא במקום ככינרא יען שנגרר אחר פ״א בערוך ולעף מסכים עמו אבל אין נ״ל כי אדרבה פ״א בערוך מיוסד על גירסא אחרת: כי קלא דכינרא וזה פי׳ די מהני וכו׳ יען שחשב רבינו כי מלת קלא הוא קול וכינרא הוא כלי זמר כנור (עיי״ע הבא) אבל בכ״י א״פ (ד״ס מגילה צד ח׳.) הגי׳ משום דמתיקי פירהא כקוליא דכינרא ואינו ט״ס כדעת בעל ד״ס כי אם לפע״ד קוליא הוא ל״י καυλός = caulis עוקץ Stengel וא״כ

---

1) וכ״ה ברש״י, ובנו״ג בכנופיאתה. 2) בנו״ג יכסוף. 3) עיי״ע טל ג׳ בח״ג, ל״ב הערה 10. 4) והוא כגי׳ רבינו עיי״ע ערס ד׳ ובנו״ג ארים. 5) כ״ה לנכון בדפ״ר ובשדפ״ע להם. 6) בכ״י ו״ו תלת! 7) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג טאבא בכ״י א״פ טבאי.. לפאפי. 8) בדפ״ר האילן. 9) כ״ה בדפ״ר וכ״ה בע׳ רמי ובדמאי פ״א מ״א, ובדפוסי ערוך האחרונים רימון. 10) כ״ה לנכון בדפ״ר ואמ׳ וכונתו על ע׳ רמי, ובדפ״ע רימון. 11) כ״ה בכ״י ל״ד וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען ובד׳ פיזרו ושם ושם פירהא אבל בדפ״ע פירה. 12) נ״ל שצ״ל כנרא. 13) כ״ה לנכון בדפ׳ וויניציא; ובדפ״ר ופיז׳ בתיבה אחת דימהני, ובדפ׳ אמ׳ דמיהני. 14) בדפ״ר ליי קליה.

שני ענינים נכללים בו א') כי מתוקים פירי דכינרא, ב') כי הם כקוליא דכינרא ועפ"י זה פי' רבינו. ושני ענינים מצאתי באמת בפליניאוס מתכונת וסגולת הצומח לוטוס והרבה לספר (פי"ג, ל"ב; ט"ז נ"ג) מרוב מתיקות של לוטוס ובמקום ראשון הוסיף לומר Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur נשמע מזה כי מעוקץ של כינרא (שהוא לוטוס) היו רגילים לעשות מיני כלי זמר חלילים וכיוצא בזה. ושם הוסיף עוד לדבר כי באיטליא נקראו cerasi ובמקום שני אמר וז"ל: lotos, sive faba Graeca, quam Romae a suavitate fructus silvestus quidem sed cerasorum paene natura loton appellant כלומר לוטוס המכונה פול יוני (גריקא) והוא כמעט מטעם של פרי ציראזי (קירשען) מרוב מתקו נקרא לוטוס. ומעתה נוכל לפרש הלעז בע' רמי' אשר שם פי' הערוך הרימין (דמאי א', א') פולצרקי (כ"י ל"ד ה"ב וב"ר) ובכתב יד עיקרי התלמוד לזכות בשם הערוך פול צרקי (בשתי תיבות) והוא לפע"ד פול = faba וצרקי = cerasi או אולי לפי דפוסי הערוך פולצראקי צ"ל פול גראקי וזהו ממש faba Graeca של פליניאוס וגם רימין קצת מעיד על זה כי בל"פ رمان פי' = graecus (יוני) וקראו צומח הלז ככה בפי ההמון אבל דע כי בכ"י פ' גורס בברכו' מ': הדימין כינרי ולפ"ד גם זה נכון כי בל"י ἥδυμον פי' מתוק ויאות הכנוי הזה ללוטוס. אבל גי' כנדי בברכות, כנדא בפסחים, בנדא בכ"י ש"ס לב"ב בודאי ט"ס הוא והגי' היותר מעולה כנארא כגי' כ"י ב' בפסחים או כנרא כגי' כ"י א"פ בפסחים וכ"י ה' בב"ב (עיין ד"ס שם ושם) וזו הכתיבה עולה יפה עם משפט כתיבת מלה פרסי' הנ"ל. והקבוץ בירו' מגילה פ"א ד"ע. מגדלות כינרים] —

כִּנּוֹר וידוע מל"ם וכן בל"ע كنارة בל"ס כֶּנָּרָא ובל' פעניקיא כִּנֹּר והושאל לל"י κινύρα, κιννύρα כלי נגון כמו נבל (Harfe, Guitarre) בר"ג דברכות (ג' סע"ב) כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו [1]) שבאותו הלילה שיצאו ישראל ממצרים נשבה רוח צפונית בחצי הלילה וכך מנהגה לנשב בכל חצי הלילה ותנא בר"ג דפרק הערל (יבמות ע"ב רע"א) כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה איכא דאמרי שהקב"ה מטייל בגן ערן עד חצי הלילה ואחר חצי הלילה הולך לו ורוח צפונית מנשבת מיד בכל העולם איכ' דאמרי בכל לילה מחצות לילה ועד שחרית מנשבת רוח צפונית לפי שד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח מערבית מתחלת הלילה ועד הציה ורוח צפונית מחצות לילה ועד שחרית ורוח מזרחית מתחלת היום ועד חציו רוח דרומית מחצי היום ועד ערבית כדאמרינן בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ה) אמר רב חנן בר אבא [2]) ד' רוחות מנשבות בכל יום ויום [וכו'] [3]) והיה לדוד חלון פתוח (מרוח) [צ"ל לרוח] צפונית על מטתו וכיון שמגיע חצות לילה היה מנשב מצפון הרוח בשערות הכנור ומנגן מאיליו. *[אחי"ה כוונת רבינו על ירו' ברכות הנ"ל אע"ג שלא הביאו ואולי ראה כל הפי' באחד מפירושים אשר נגרר אחריהם ועוד ידוע כי בעל הערוך לא הביא את הירושלמי לפרשו בפני עצמו כעין מה שמפרש המשנה עיין קצת דוגמאות בזה הענין סוף מבוא הירושלמי למהרז"ף. והצעת הירו' ארוכה יתר מזו של בבלי ועיין ג"כ פסדר"כ ויהי בחצי צד ס"ב: ופסיק' רבתי פי"ז איכ"ר פ' קומי תנחו' בהעלתך סי' י' רות רבה פ"ו פ' חצות לילה תנא דבא"ר פי"ח צד ס"ה. ילק' תהלים הנ"ל ורמז תתס"ז ורמז תתע"ו. והנה לפי הצעת הבבלי וקצת המדרשים הנ"ל היה נגון הכנור בחצות לילה על דרך פלא אולם לפי הירו' ופסיקת' היה זה מעשה חושב כי נתלה הכנור נגד החלון הפתוח לצד צפון עיין הערת ר"ש באבער בפסיק' שם. ורה"ג פי' בע"א ברוך טבע כנור של דוד עיי"ע אדק ח"א, ל"ז ומ"ש. ובלי ספק בעל המאמר הנ"ל היטב ידע כבר תכונת כינור הנקרא Aeolsharfe שהוא מנגן מאיליו בהיות מופנה לרוח עיין וויעזנער שאליען ברכות 7, לעבענסאלטער ללעף 316 — מקצת מקומות של מקרא מוכח כי כנור היה כלי שיר אשר היה המנגן ביד (עיין ש"א ט"ז. כ"ג; י"ח, י'; י"ט, ט') אבל לדעת בן מתתיהו (קדמוניות ז', י"ב, ג') היו מכין אותו בשבט (πλῆκτρον) והיה לכנור בימיו עשרה נימין אבל בזמן חכמי התלמוד היה לו רק שבעה ערכין י"ג: ר' יהודה אומר כנור של מקדש של שבעה נימין

[1]) וכ"ה בסנהדר' ט"ז סע"א וכ"ה בילק' תהלים נ"ו ר' רמז תשע"ו בשם ברכות הנ"ל אבל בנו"ג שם בא (ובכ"י ש"ס באת) רוח צפונית וכו' ובירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ד אי' כנור היה תלוי כנגד חלונותיו של דוד והיה רוח צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאליו. [2]) וכ"ה בתש' שערי תשובה סי' ע"ג ובתש' הגאונים דפ' ליק סי' ל"ב ששם הובאה כל תש' רה"ג אי' רבא כדאי' בב"ב לפי גי' כ"י ש"ס ובגיטין ל"א: ושם עוד אמר רב. [3]) כצ"ל כי מכאן עד סוף הערך הוסיף רבינו לפרש ציון מברכות.

היה, ותוספ' שם פ"ב ר' יהודה אומר שבע נימין בכנור בזמן הזה. וגם נראה מזה שהיו לכנור חוטין Saiten ועיין עוד ע' נם ג' ציון מעירובין ק"ב: וק"ג. תואר של כנור היתה כמו Lyra שלנו ולדעת גרעטץ מ"ע ח"ל 245 יש לים כנרת זו התמונה ולפי דעתו מתואר על שמו גם הכנור. והקבוץ כנורות תוספת' ערכין רפ"ב ועיי"ע נבל א'. וש"נ הקבוץ כנורות, אבל גם בל"ז כינורים פסיק' רבתי פכ"ו] —

כנר (?) (ויותר טוב בַּנָּר והקבוץ בַּנָּרִיּוֹת Bade-kleider עיי"ע בנרי ח"ב, קכ"ז ומ"ש) בב"ר פרשת מ"ו (מ"ה) ותעניה שרי: דליים [1]) וכנריות נתנה למרחץ. — (א"ב בגרסאות שלנו כתוב בנריות ויהיה הפירוש כמו בלנריות ויהיה בנריות ובלרי ובלנרי הכל אחד אשר ענינם מטפחות מיוחדות בבית המרחץ לנשים [2]).

כְּנַשׁ (בל"ס וכן בל"ע كنس מכבד הבית או הרחבה ausfegen, kehren והתואר כְּנוֹשָׁאָה בל"ע كناس der Ausfegende) כנשאי [3]) וזלוחאי (חולין פ' רע"א) כבר פירשנו בע' זלח. בר"ג דפרק אלו מציאות [4]) (ב"מ כ"א:) הכא בכנישתא דבי דרי עסיקינן דאבידה מדעת היא. פי' בכיבוד הגרנות כשמכבדין הגורן בשעה שמפנין התבואה מן הגורן. *[אחי"ה וכתב בהפשב"ע לפנינו אי' הכא במכנשתא דביזרי עסיקינן ורש"י לא פירש כלום ע"כ אמת כי כ"ה לפנינו אבל לפום ריהטא נעלם מעיני הגאון כי בדף כ"א עמוד א' אי' לנכון במכנשתא דבי דרי [5]) עסקינן ופירש"י בשעת אסיפת גרנות וכו'. ולכן לא היה צריך לרש"י לכפול פירושו בדף כ"א: כי בודאי גם שם ככה גרס וכ"ה בגי' הב"ח וכן מוכח משט"מ בסוגי' עש"ה. וגי' רבינו עולה יותר עם הוראת המלה הערבית כי כיבוד הבית בל"ע كناسة אבל מכנשתא = مكنسة נקרא המכבד Besen. והפעל ממנו חולין שם: אתא זיקא כנשיה לימא. ב"מ פ"ה. הוה קא כנשא . . וקא כנשא להו ופירש"י מכבדת הבית] —

* כְּנַשׁ (מל"ס ונרדף עם כנס ענין קביצה ואסיפה sammeln, ein- versammeln השם כְּנִישָׁא כְּנִישְׁתָּא בל"ס כנושתא Versammlungsort, Schule Synagoge) ירו' ברכות ספ"ט די"ד רע"ד בשעה דמכנשין בדר ובשעה דמבדרין כנוש, ושם ואם לאו כנוש ובתוספתא ברכות ספ"ז הגי' המכנסין עיי"ע כנס, וע' בדר. ירו' מ"ש ספ"ד דנ"ה ע"ג מה דאת זרע לית את כנש מה דאת מליד לית את קבר. ויק"ר פכ"ה הי"א (תרנגולתא) מכנשא להון וכו'. והרבה בתרגום עיין במתורגמן ואצל לעווי. ועוד כמו אסף בלשון מקרא ענין פטירה עיין תנחומא כי תצא סימן ד', פסיקתא דר"כ דכ"ג. איתכנש (מתכנש) ילק' תהלי' ר' תתס"ח מתכניש והשם כְּנָשָׁא וכ"ה בל"ס תרגום האסיף (שמות ל"ד, כ"ב) חגא דכנשא, ותרג' לגוים (בראשית י"ז, ט"ז) ותהי לִכְנִשָׁן (ובתר"י א' לכינשין), ובית אסיפה הן ללימוד הן לתפילה נקרא כנישא, כנישתא (= כְּנִיסָה, כְּנֶסֶת) ד"מ ירוש' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד עברה קומי חדא כנישא, ותרג' עצירה (יואל א', י"ד) כנישא. ויותר רגיל כנישתא א) ללימוד בבית הספר עיין ברכות י"ז סע"א בבי כנישתא ירושל' חלה פ"א דנ"ז: לא ניעל בנינן לכנישתא וכו'. ב) לעיון תפילה ב"ר פ"ו; ירושלמי כלאים פ"ט דל"ב: ירו' כתובות פי"ב דל"ה ע"ג תמני עשרה כְּנִישָׁן ובקהל"ר ט', י' אי' כְּנִישְׁתָּא. לאסיפה אזיל לכנישתא ירושלמי ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג; אזיל צור כנישתא ירו' פ"א' פ"א דט"ו ע"ד או לתלמוד תורה עיי"ע בי כנישתא (ח"ב, נ') וש"נ. ויש מהן היו מתוארין ד"מ מגילה כ"ו סע"ב בי כנישתא דרומאי כ"ה בדפ' פיז' וויניציא וכ"י ש"ם (עיין ד"ס שם צד ס"ח:), שם כ"ט. כנישתא דהוצל עיי"ע הוצל, שם ור"ה כ"ד: בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא עיי"ע שף ב'. ירו' שבת פ"ו ד"ח. כנישתא דבבלאי, ירו' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג כנישתא דכולי (בולי), פסיקת' דר"כ צ'. כנישתא דמגדלא. ירו' ביכורים פ"ג דס"ה ע"ד בכנישתא מדרתא. ירוש' סנהדרין רפ"א די"ח. בכנישתא מדרתא דקיסרין ואולי הוא כמו בי מדרי (ח"ב, נ"א) כלומר בית הכנסת בקסרין שכנוי במורד אבל בירו' נזיר פ"ז דנ"ו. בכנישתא מרדתא דקיסרין ולדעת גרעטץ (קורות היהודים ח"ד מהדורא ב' צד 313) זו עיקר הגי' והעתקתו Revolutionssynagoge. (ועיין ערך מרד). והקבוץ ירושלמי שקלים סוף פרק ה' דף מ"ט: אילין כְּנִישָׁתָא דלוד. תרגום דברי הימים א' ח', ל"ג כתי כנישתיא וצ"ל כנישָׁתָא — תרג' שה"ש ו', ה' חכימי כנישתא רבתא, ושם ז', ג' אנשי כנישתא רבתא פירוש אנשי כנסת הגדולה עיי"ע כנס. -- מכנשתא בע' הקודם לדעת רש"י מזה הענין פי' אסיפה] —

---

[1]) ובמו"ע ע' בנר גרס דליות ויותר טוב דְּלָיִים קבוץ מן דְּלִי. [2]) והדין עם ר"ב עיי"ע הנ"ל וע' בלנרי ח"ב, ק' ולעווי טעה בגזרת כנריות וכבר השיג עליו פליישער בהוספותיו 453 ,II. בדפ"ר הערך מקוטע כי לי' דליים וגרס כנורות נשאה. [3]) בערך זלח כנושאי וכ"ה לפנינו. [4]) בדפ"ר בטעות: טרפות. [5]) ועיי"ע בח"ב, מ"ט.

כנשר (= כִּינְשְׁרָא כמו כישור בל"מ פלך Spinn-rocken) ידיה שלחה בכישור (משלי ל"א, י"ט) תרגומו ידהא פשטה בכינשרא. *[אחי"ה בדפ"ר בכונשרא וכ"ה בקצת דפוסי התרגו' אבל בכ"י תרג' כגי' הערוך הנ"ל וכתב רד"ק בשרשים שרש כשר וז"ל . . בכישור הוא שקורין ורטי"ל כלומר שמשימין אותו בראש הפלך כדי לישר המטוה והוא נגזר מהענין הראשון ע"כ כלומר מן כשר שנרדף עם ישר והלע"ז הוא verteil, vertel עיין המו"ל שם ובתיזוירום לגיזיניאוס II, 722 וכן בפי' רש"י במשלי: בכישור שקורין ווירטיל [1]) בלע"ז המכשיר את הפלך לטוות] —

כנשר (= כּוּנְשְׁרָא אולי הורכב מן ל"פ كون, كن אחור ומן ל"ע سر בל"ם שֻׁרָא ועברי שֹׁר וא"כ כנשר Bauchknoten, Nabel ברילל במ"ע ח"א, 207) תרג' רפאות תהי לשריך (משלי ג', ח') אסותא תהי לכונשרך [2]).

כנת (= כַּנְתָּא נ"ל מל"פ كندو סל Korb או לפי פירוש רבינו מל"י κανήτιον סל קטן מגמי Binsenrohr) בר"ג דפ' דייני גזילות (כתובו' ק"ה סע"ב) רב ענן איתי ליה כנת גברא כנתא (דגילדאי) [צ"ל דגילדני] [3]). בס"ג דפ"ק דסוכה (כ':) חזו לכנתא דפירי. בפ' האשה רבה בגמ' האשה (יבמות צ"ג.) ר' ינאי הוי ליה ההוא אריסא דהוי מייתי ליה כנתא דפירי כל מעלי שבתא [4]) פי' חוצלות של שעם ושל גמי חזו לתפרן ולעשות מהן כנתא שהיא כלכלה דפירי. (א"ב פי' בל"י סל וטנא). *[אחי"ה אולי כיון למלה יוני' הרשומה אבל אז היה לו להוסיף טנא שנעשה מן גמי או שעם כפי' הערוך ומלה הנ"ל היא לי' קלילה מן κανής פי' גמי וסל ממנו. או אולי כיון ר"ב לל"י κανοῦν, κάλαθος פי' סל. וגם ל"פ הנ"ל ענינו כן ובנו"ג בסוכה כינתא ובכ"י ש"ס בנתא וצ"ל כנתא וכ"ה בכתובות ק"ה: כנתא דפירי ופירש"י סל פירות] —

כנת (= כּוּנְתָּא Dinkel, Spelt כונתא דגן מעליא הוא (מ"ק י"ג:) כבר פירשנו בערך כונת. *[אחי"ה בע' כונתא (אחר ע' כון ע"ש) לא הביא זה המאמר כי אם הא דרב דימי ואולי רבינו כיון בזה הערך רק להעיר על מלת כונתא ולא כיון לה כאלו היה מפרש הציון הנ"ל. ונ"ל כי רבינו שכחו מלהביא בע' כונתא על כן בא להשלים עתה בסיום הערכים של בעלי שתי אותיות כ ן ודוגמתו תראה בע' אם ד' (ח"א קי"א:) ועיין ערך כם צד 271] —

כַּנְתָּא (Mitteldarm) הדורא דכנתא (חולין מ"ח: קי"ג.) עיי"ע הדר. *[אחי"ה וכבר רמזתי בע' הדורא (ח"ג קפ"ח) על ל"פ כי كان كون كن (עיי"ע כנשר ב') מורה אחור ואצל רז"ל במ, במושג מה דעמו היינו בני מעים האמצעות וכן בל"ס: כַּנָא כַּנְתָּא פי' האחור והיינו פי הטבעת, ועיין ברילל במ"ע א' 207. ורבינו לועז בע' הדורא: כנתא . . אינטריליי"ו והוא ממש ל"צ עפ"י הלע"ז של רגמ"ה אשר אחריו נגרר כי בהיותו לאי"ט היה צריך לכתוב אינטיורא = interiora פי' דקין Eingeweide, ועוד לועז פעם שנית אינטריל [5]) בע' פטר ב' ושם מצויין גיטין ס"ט סע"א: כנתא פטירתא. והסמיכות כנת מעיא הובא בע' כרוכה מויק"ר פ"ג וזו הגי' עיקרית וכ"ה בילק' קהלת עיין ערך כרוכה ולא בנת מעיא כדאי' בכ"י ו"ו ובספרים שלנו] —

כְּנָוָתָ[א] (לדעת המפרשים חברים וסיועות ולפע"ד מל"פ كن שהוא צווי במקום בינוני מן كردن פירוש עובד וא"כ כְּנָוָתָא Mitarbeiter, Genosse) בעזרא (ד', ז') ושאר כנותיו [6]) פי' חבורה. *[אחי"ה וכן שם ט', ושם י"ז ושאר כְּנָוָתְהוֹן, ושם כ"ג וכנותהון וכן ה', ג' ו', ו', י"ג. והוא בקבוץ עם הכינויים לכן צ"ל בראש הערוך כנותא ולא כנות כגי ר"ב ובל"ס נמצא גם היחיד כְּנָוָתָא ופי' מי שהוא חבר בעבודה וע' זקנים העתיקו σύνδουλος והמפרשים פי' לנכון חברים, רעים וסיועות אבל לגזרה מפעל כנה כרעת גיזיני', פירשט. לעווי לא מוחוור בעיני ולדעתי הוא מל"פ הנ"ל ושעורו חבר בעבודה ובפקידה Amtsgenosse ובעל מצודת ציון מפרש על פי גי' רבינו בע' כן א' בכנותהון (כריתו' ג'.) וטעות היא כי ני' ופירוש רבינו הוא בע"א ע"ש] —

* כנתי יומא פ"ד רע"א מין לחש זה עיי"ע קנדי.

כם (= כְּסֵא ידוע מל"מ שם לכלי מושב ובל"ס כּוּרְסֵא, כּוּרְסְיָא ובל"ע كرسى Sessel, Stuhl, Thron) בפ' ד' דזבין (מ"ד) על שני כסיות פירוש לשון רבים כסיות כדכתי' (ישעית י"ה, ט') הקים מכסאותם. לשון יחיד כסא [7]). בפ' במה אשה (שבת

[1]) וכן בלא"ש Wertel עיין במתורגמן, וכ"ה בעה"ק. [2]) בנו"ג כונישרך ובתורגמן עוד הגי' כושרך וסיים צ"ע. [3]) עיי"ע גלדן ח"ב רצ"ב הערה ג'. ושם פרש אותו רבינו. [4]) כן הוא בכ"י ל"ד, וכדפ"ע נשמט בטעות. [5]) או לגי' עה"ק שנ"ב: אינטרייל (והוא ממש ל"צ הרשומה בע' הדורא). [6]) במקרא כתיב חסר כנותו. [7]) הועתק מפי' רה"ג בסדי"ט 40 רק שם הגי' כיסיות ופי' וז"ל: פירוש לישן (יתיד) [יחיד] ככא לשון רבים כיסאית הקים מכסאותם לכאורה לשון דרה"ג

ס״ו רע״א) כסא וסמוכות שלו פירשנו בע׳ סמך. (מטה) [צ״ל כילה] וכסא גלין (שבת קל״ח.) כבר פירשנו בע׳ אסל [1]) ובע׳ גל [2]). *[אחי״ה כסא של כלה כלי׳ פכ״ב מ״ד עיי״ע חף א׳. ושם מ״ג הכסא שלפני קתדרא ועיי״ע קתדרה. ברכות ל״ב. כסא של שלש רגלים. ובהשאילה נאמר מהאל יתברך וממלכותו ושכינתו כסא הכבוד עיין ברכות נ״ט. שבת פ״ח: קנ״ב: פסחים נ״ד. יומא פ״ו. חגיגה י״ב: שקלים ג׳. סוטה י״ז. חולין צ״א. אבות דר״נ פל״ו ילק׳ ישעיה רמז שי״ו וגם בלי תואר כבוד חגיגה י״ד. אחד לכסא וכו׳ ועיי״ע שרפרף. ב״ר ר״פ פ״ב קבוע בכסאי וכ״ה באיכ״ר פ׳ איכה יעיב עיי״ע איקונין (ח״א, רנ״ז:) ושם נסמן ילמדנו במדב״ר רפ״ד ותרג׳. ויק״ר פכ״ט, פסיקת׳ דר״כ צד קנ״א: כסא הדין . . כסא רחמים. ועוד נאמר לאדם בדרך כבוד לסימן גדולה ומלכות עיין ברכו׳ כ״ח: הכינו כסא לחזקיה מלך יהודה שבא ועיין ירו׳ סוטה ספ״ט דכ״ד ע״ג וירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג. ובענין בית הכסא עיי״ע ח״ב ע״א וש״נ, ועוד שם הקבוץ בתי כסאות ויש להוסיף שמ״ר פל״א] —

כם (מל״מ כָּסָה, בל״ס כְּסָא נרדף עם כפר וסכך ובענין מוסרי פי׳ נעלם (מל״מ בראשית י״ח, י״ז) השם ;verhüllen, zu- verdecken, verheimlichen כְּסוּי ;Decke, Deckel כֶּסֶא בל״ס כֵּסָא מועד במלוי החודש או בחסרון ובמקרא לפי דרז״ל רק בכסוי החודש (die Zeit, der (Mond) Verhüllung בסוף פרה (פי״ב מ״י) כסוי והמיחם שקבעו [3]) בשלשלת. בברייתא דר׳ אליעזר בסוף פרק ז׳ [4]) בכסא (תהלים פ״א, ד׳) ביום שמתכסה כולו שנאמר (שם) תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגינו [5]). בויק״ר אמור אל הכהנים פרשת לעולם ה׳ (פ׳ כ״ט) תקעו בחדש שופר והא כל חדשים אינם חדש אלא בכסא [6]) והא [7]) כל חדשים אינם נכסין אלא יום חגינו והלא ניסן חודש ונתכסה [8]) ויש בו חג אלא שחגו בפני עצמו ואין לך חדש שהוא נכסה ויש בו חג וחגו ב ז י ו מ ו [9]) אלא תשרי. *[אחי״ה בויק״ר קצת בשינוי וגי׳ רבינו עולה יותר עם גי׳ הפסיקתא דר״ה (בחודש השביעי) צד קנ״ג [10]) וסוף דברי הפסיק׳ מובא בע׳ תשרי. ודרוש מר״ה ט״ז. הובא בע׳ חדש ועיין תוספ׳ עירובין מ׳. ד״ה זכרון, ובפסיק׳ רבתי ס״פ ל״ט מהו בכסא בחודש שהוא כיסוי ופירוש השם כיסוי במקום התואר והיינו בינוני פעול כָּסוּי ובהיפך כָּסוּי סמיכות כְּסוּי של מקרא (במדבר ד׳, ו׳, י״ד) נעתק במדבר רבה פ״ד כִּיסוּי עור תחש וכן העתיק התרג׳ חוּפָאָה Decke פי׳ מכסה. ועוד בזה הענין תמיד ה׳, ד׳ וכסוי היה לו ובע׳ מטוטלת הגי׳ וכיסוי, כלים ב׳, ה׳ כסוי כדי יין . . וכסוי חביות וכו׳ עיי״ע נייר ב׳. ושם כסוי הלפס ועיי״ע אלפס (ח״א, ק״ה:) וש״נ ב״ר ספ״א ויק״ר פל״ה. פסחים צ״ד. ככיסוי קדרה. ובלא״ר כִּיסּוּיָא (בל״ס כּוּסָיָא) שבת קכ״ה סע״א תענית כ״ב: כתובות ס״ח. ובל׳ נקבה כיסיתא לסיפרא שרי מגילה כ״ו סע״ב כ״ה בכ״י מ׳ ובכ״י א״פ כיסתא ובכ״י ל״ד כיסותא ובנו״נ פריסא לספרי ועיין ד״ס שם צד ס״ח: ועיי״ע פרס ז׳. — כסיית עינים מגילה כ״ח סע״א עיין מ״ש בע׳ כהחלונות. — ועוד השם המופשט כִּסּוּי, כִּיסּוּי das Zudecken ד״מ כסוי הדם חולין ר״פ ו׳ ובירו׳ ברכות פ״ט די״ד. כיסוי הדם. עירובין י׳: עור כיסוי של בית הכסא ובע׳ אסלא (ח״א. קפ״ג) גרס רבינו עור כ ס א של וכו׳. קהל״ר ס״פ טוב מלא: וכסה ענן הקטרת (ויק׳ ט״ז, י״ג) הכסוי הזה וכו׳ — והקבוץ ירו׳ תרומות פ״ח דמ״ה ע״ד נקלקל את הכִּיסּויין פי׳ מים המכוסים והפכו גילוי, מים מגולין (עיי״ע גל, בח״ב ר״פ:) ומה שענינו בל׳ תרגום כְּסוּ, כְּסוּתָא = ל״ע كساء = كسوة ובלשון זכר כִּיסּוּיָא (תרגום אסתר שני ו׳, י׳) ידוע מל״מ כְּסוּת פי׳ שמלה עיי״ע כסה במתורגמן וש״נ דוגמאות ג״כ כסוי בלשנא העלמה. ומזה הענין גם בדרז״ל הפעל בפיעל ונפעל. בפסחים קי״ט רע״א ולמכסה עתיק (ישעיה כ״ג, י״ח) זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי נינהו סתרי תורה וכו׳ עיי״ע סתר א׳, טעם ב׳. שם נ״ד רע״ב מְכוּסִים מבני אדם וכו׳. ב״ק צ״ג. דרש כסות עינים (בראשית כ׳, ט״ז)

זה גוח יותר ממה שנדפס בערוך כי לפי זה קשה היאך הביא ראיה מפסוק לרבים אחרי אשר בכתוב נכון הוא באלף ובמשנה אי׳ ביו״ד אבל לפי הצעת דרה״ג לא קשה כי הוא גרס כיסיות ופירשו כמו כיסאות ועל זה הביא ראיה מפסוק, ודע כי בנו״ג בש״ס בזבין שם ו׳ כסאות, ושם בסוף המשנה, אשר עליה כיון רבינו, אי׳ שתי כסאות אבל במשניות אי׳ בפעם ראשונה כסיות וכ״ה בפי׳ רמב״ם ור״ש ובפעם שניה כסאות ומזה הטעם פי׳ הרמב״ם כסיות כלי חגורות של עור (עיין תוי״ט שם). ועוד אי׳ הקבוץ ביו״ד בכלים ב״מ ספ״י הכסיות שבבמה. [1]) אצלנו אסלא ח״א, קפ״ב. [2]) גל א׳ ח״ב, רע״ו. [3]) בנו״ג כסוי מיחם שהוא מחובר. [4]) מדפי׳ פיז׳ והלאה אי׳ פ׳ ז׳ ב ס ו כ ה וטעות הוא ו ל י ת א בדפי״ר וכ״י. [5]) בפדר״א הסדר: מנין שהוא מתכסה כולו שנא׳ תקעו וגו׳ ביום שמתכסה כולו. [6]) בנו״ג בכסה. [7]) לי׳ לפנינו. [8]) בדפי׳ וויניציא ונכסה וכ״ה לפנינו במדרש. [9]) כ״ה בדפוסי ערוך חוץ מדפי׳ וויניציא ושם וחגו בו ביום ובילק׳ אמור תרמ״ה: ביומו, ובמדרש אי׳ כמו שנסחתי. [10]) הובא בילק׳ תהלים רמז התל״א בשם הפסיקת׳ ר ב ת י ויש למחוק מלת רבתי וכן ליתא בילק׳ אמור רמז תרמ״ה ובילקוט פנחס רמז תשפ״ב.

הואיל וכיסית ממני ולא גלית וכו' ובב"ר פנ"ב כסות שהיא מכוסה מן העין . . ד"א אתם כסיתם מני את העין וכו' ובילק' וירא רמז צ"א הואיל וכסית מנאי וכו' ועיין לקח טוב לזה הפסוק (בהוצ' ר"ש באבער צד מ"ז). גלי דכסי לפי' ג' רבינו בע' דכום (ח"ג, נ"ח) או גלי דכסייה קהל"ר פ' בעצלתים עיין מ"ש בע' הנ"ל ורבינו פי' בע"א. — סנהדרין פ"ב מ"א, הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה. שהש"ר פ' דומה דודי במד"ר פי"א רות ר' פ' ויאמר לה בעז פסיקתא רבתי פרק ט"ו ילקוט הושע ר' תקי"ח גואל הראשון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם (נגלה וחזר ונכסה) . . ושם כמה נכסה מהן וכו'. נכסה, נכסין, נתכסה עיין תחלת הערך. באתפעל נאמר רק בענין כיסוי של מעלה והפכו גלה. קידושין ל"ג סע"א ולא מיכסי רישא וכו' במקום מיתכסי[1]) כמו בפַעל כַּסִּי רישך וכו'. שבת קנ"ו: כתובות ס"ג רע"א שאילי מאני לבוש ואיכסאי (וכן בפעל בקהל"ר פ' שלח: ואכסי ביה תתאי). ובהשאילה תענית כ"ה סע"א רקיע רקיע כסי פניך לא איכסי אמר כמה עזין פני רקיע איכסי ואתא מיטרא] —

כם (= כְּסַס בל"ס כְּסָא, כְּסַס הוכיח וענש züchtigen, zurechtweisen בל"ע كس רדף ומנצח בריב (verfolgen, überwältigen אל תוכח לץ פן ישנאך [הוכח לחכם ויאהבך][2]) (משלי ט', ח') תרג' לא תיכוס[3]) (לממקנא) [צ"ל לממיקנא][4]) דלא ניסניך אכים לחכימא דנרחמיך[5]). ועזב תוכחת מתעה (שם י', י"ז) תרג' ודשביק מכסנותא תעי. *[אחי"ה בכ"י ו"ו א' בטעות מיסכנותא והנכון כבדפוסים עיי"ע מכסן וכ"ה בל"ס מכסנותא פי' תוכחת והוא משרש כסן עיי"ע ונרדף עם כסס. באפעל אַכֵּים ותרגום מוכיח אדם (שם כ"ח, כ"ג) דמכים לבר נשא. ותרג' יסר יסרני (תהלים קי"ח, י"ח) מכסא אכסנני כ"ה בדפ' וויניציא ובמתורגמן, ותרג' והוכח אל אל (איוב י"ג, ג') ומכסוא עם אלוה כ"ה בד' רגיא עיין לעווי עמת"ר 374 וכן בל"ס כסא נרדף עם כסס וכן העתיקה הפשיט' יכסה (איוב ל"ג, י"ז) והוכח (שם י"ט) ונכַּסֵא] —

כם (= כּוֹס מל"מ וכן בל"ע كاس ובל"ס כָּסָא פי' גביע Becher) בפ' ג' דתמיד (מ"ד דל' סע"א) השקו את התמיד בכוס של זהב למה שיהא נוח העור להתפשט מן הבשר כמפורש בביצה (מ'.) אבל משקין ושוחטין את הבייתות משום סירכא דמישכא[6]). ויש מפרשים שאם היו סירכות בריאה מחמת הצמאה שמדבקת בלב ובצלעות נפרדות כששותה[7]). בר"ג דפרק תפלת השחר (ברכות כ"ח רע"א) יומא בכסא דמנקרא[8]) ותיתבר. פירוש מי שמשתמש בכלי מעולה יום אחד ונשבר לא איכפת ליה. ובר"ג דפ' אין עומדין (שם ל"א רע"א) אייתי כסא דמנקרא בת ארבע מאה זוזי ותבר קמייהו ואיעציבו. פירוש אחר[9]) דמנקרא מלשון בנקרת הצור (שמות ל"ג, כ"ב) כלומר כוס זכוכית חקוקות בו צורות שהוא יקר מאוד. בפ' הקומץ רבה בגמ' שבעה קני מנורה (מנחות כ"ח סע"ב) גביעין למה הן דומין כמין כוסות אלכסנדריים. בפרק שמונה שרצים בגמ' אבוב רואה (שבת ק"ט:) חמישה כוסתא. בילמדנו ויהי ביום השמיני כי יתן בכוס עינו (משלי כ"ג, ל"א) בכיס כתיב אתה נותן עיניך בכוס והחנווני נותן עיניו בכיס שלך אם יש בו מעות הרבה אם לאו. *[אחי"ה מן תיבות אם יש וכו' נראה שהוא פי' רבינו. ובתנחומ' שמיני סי' ה' ובילקוט משלי כ"ג אי' כי יתן בכוס וכו' השכור נותן עינו בכוס לשתות והחנוני נותן עינו בכיס ובויק"ר ר"פ י"ב ובאסת"ר ר"פ ה' פ' אל תרא הגי' הוא נותן

---

[1]) ובלי הבלעת התיו רגיל בתרג' עיין תר"י א' לשמות כ"ב כ"ו; תר"י למ"א י"א, כ"ט לישעיה ג', ז' ועוד במקומות אחרים. [2]) כצ"ל כדמוכח מתרג' שהביא רבינו. [3]) ובנו"ג תְכוּס ויותר טוב תַּכֵּיס באפעל וכ"ה בפשיט' תַכֵּס. [4]) וכ"ה בע' ממק. [5]) כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ ע דירחמיך. [6]) וכן מפורש בפי' כ"י רגמ"ה לחולין צ': (בקובץ כ"י אנגיילינקא בדף ש"מ.) וז"ל השקו את התמיד וכו' כלומר קודם שחיטתו שיהא נוח להפשיט וכן בפירש"י בחולין בפסחים כ'. ד"ה צריך ובביצ' שם. [7]) וכתי' המאירי בביצ' הובא זה הפי' בזה"ל: ובערוך פי' דאי איכא סירכא מישתמטא כלומר אם יש סירכא מתחדשת במקרה מן הריאה ללב או לצלעות מחמת צמאונה מתפרקת בשעה ששותה ע"כ ונמה שהעתיק לשון הערוך דאי איכא סירכא מישתמטא נראה שנגרר רבינו אחר פי' הרי"ף ושם אי' ממש בזה הלשון (ועיין ש"ך ליו"ד סי' ל"ט סעיף י"ב ס"ק ל"ב) וכן מוכח מפי' משניות להרמב"ם סוף ביצ' וז"ל כי ההשקאה קודם שחיטה יתיר ריאתה ואם יש שם סירכא חלושה נשמטת ונכרתת ע"כ וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) איכא סירכא משתמטא. וברי"ף כ"י אי' הערה מרשב"ם הובא בר"ס סוף ביצה וז"ל ואני שמואל תמה על זה הפירוש שנראה שעל סירכי הריאה הוא אומר כך חו"ש לא תהא כזאת בישראל להכשיר הטרפה בהערמה ואנו מפרשין על סירכות שיהא נוח להפשיטו ממה שהוא סרוך ואדוק בבשר עכ"ל. [8]) בנו"ג דמוקרא וכ"ה בדף ל"א. אבל בערוך כ"י ה"ב דמן יקר וכ"ה במנו"ה סי' ס"ו ובכ"י ש"ס מינכען בדף ל"א. ובדף כ"ח אי' במן יקר ושם לי' בכסא ובכ"י א"פ כסא דיקרא ובב"נ כסא דמן יקרא ועוד שם דמאן יקרא עיין ד"ס בשני מקומות ובנו"ג כסא דמוקרא ובילק' תהלים רמז תתפ"א כסא דמן קרחי (!) ובסוף הגיון שלמה רוצה ר"נ באמבערגער להגיה דמנקרא של דפוסי הערוך להיות דמוקרא כבש"ם אבל אצלי ברור דאדרבה דמוקרא הוא משובש וצ"ל דמנקרא כגי' הערוך מטעם שאכיא בפנים בזה הערך. [9]) בכ"י ה"ב ליתא תיבת אחר.

עינו בכוס וחנוני נותן עיניו בכים ובמדרש משלי פכ"ג זה נותן עינו בכוס והמוכרו נותן עינו בכיסו. ודרוש אחר באותו הפסוק עיין בע' כם ו'. ובענין כסא דמנקרא נ"ל כפי' אחר בערוך אבל לא מטעם גזרת הנ"ל מלי' בנקרת כי אם מל"פ מינאקר = ميناكار פירוש כלי זכוכית מעולה ועושה כלי זכוכית, ميناكر עושה צורות חקוקות בכלי זכוכית הנקרא Emaillarbeit. וכן פירש"י כסא דמוקרא (ברכות כ"ח.) כוס זכוכית יקרה ובדף ל"א. כוס של זכוכית לבנה — וכנ"ה כסא דזוגיתא חוורתא בברכו' שם ועיי"ע חוור. ושם נ"א: כסא דברכתא עיי"ע נבג א'. פסחים ק"ט: חולין פ"ז. כוס של ברכה. כוס עיקרין שבת ק"ט רע"ב עיין בע' דקר א' (ח"ג קכ"ז:). מגילה ז' רע"ב מלי כסא וכו'. ב"מ כ"ט: כסא דהִרְשִׁיז . . כסא דפשרין עיי"ע חרש א' פשר א'. ועוד עיין דרשות רז"ל בענין כוס וכסא ברכות נ"א. ושם: נ"ה. שבת ל': ס"ז: ק"מ. פסחי' פ"ו: קי"ט: יומא ע"ה. ע"ו. כתובות ס"ה. ע"ו. גיטין צ'. סוטה ל"ח: ב"מ פ"ג: סנהדרין ק': חולין ק"ה: מסכ' כלה. ועוד עיי"ע גסא ומ"ש בח"ב שכ"ח. הקבוץ כּוֹסוֹת פסחים ק"י. סוטה ט'. — תוספת' פרה רפ"ב כוסות של אבן. תוספת' כלים ב"ב פ"ז הכוסות הצידונים. ובל' ארמי כָּסֵי פסחים ק"י. נדרים מ"ט: שקלים ה' סע"ג ירו' שבת רפ"ח די"א. ירו' נדה ספ"ב ד"נ: כסייא טיברייא. ובכנוי: כסייהן של אבן תוספת' פרה שם. וגם בלי' נקבה שבת ק"ט: חדא כּוֹסְתָּא והקבוץ שם כּוֹסָתָא עיין לעיל. בי כסי, בית הַכּוֹסוֹת עיין ערכם בח"ב, נ'; ע"ב. וערך הבלילא — כסא דהרסנא שייך לע' כם י' ע"ש] —

כם (= כּוֹס נלפע"ד מל"פ قاش (ועיין עוד كيس، كيسو) גבות עינים Augenbrauen ועיין בפנים) פ' שני דפרה (מ"ה) ר' יהודה אומר [1]) בתוך כוס אחד היו בתוך ב' כוסות [וכו'] פירוש שכונה שצומח בה שיער נקראת כוס. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב, ובכ"י ב"ר פירש כינתא וצ"ל פי' שכינה. ודע כי בע' שכן הביא רבינו תר"י יצרנהו כאישון עינו (דברים ל"ב, י') שכנא בבא דעינא ע"כ ובכ"י ק"ט שכוני וכו' ובנו"ג יותר טוב שכינא ובתר"י ב' שיכנא והוא בל"י σκύνιον ורגיל בקבוץ σκύνιας פי' גבות עינים אשר בהן השיער וממש כן ענין כוס בל"פ ולפי זה היה שיעור המשנה לדעת ר' יהודה היו בה (בפרה) שתי שערות שחורות או לבנות בתוך כוס אחד כלומר בתוך שערות של אחת מגבות העין היו בתוך שתי כוסות והן מוכיחות זו את זו פסולה פי' או אם שתי שערות שחורות או לבנות בשתי גבות עיני הפרה ואחת תורה על חברתה שלא במקרה הן שחורות או לבנות כי־כן נצמחו מהטבע אז פסולה. אבל בכ"ז לבי נוקפני כי זה הפי' הוא נגד המפרשים שכולם מסכימים כי כוס אחד הוא עם גומא אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו ורבו של ר' יהודא היה קורא לגומא כוס עיין כ"מ בהל' פרה פ"א הל"ב ותוי"ט שם ועיין מ"ש כ"מ ליישב לשון הרמב"ם שפתח בגומא וסיים בכוסות ללמד שהיינו גומא היינו כוס ובאמת בירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב סע"א אי' בפירוש הן כוסות הן גומות וכן בתוספת' פרה ספ"ב לשון ר"י הוא: אפי' בתוך שתי גומות והן מוכיחות זו את זו פסולה לכן אולי יש לקיים נ' הערוך שבדפוסים האחרונים מדפ' פיז' והלאה דאי' שם „פי' גומא שצומח בה שיער נקראת כוס" ובדפ' וויניצ' התיבות האחרונות נקראת כוס ליתנהו. וז"ל רה"ג בפי' סד"ט 29 ד"ה גומא פי' גומא כל מקום שצומח בו השיער כמו שאמר בהשותפים (ב"ב ט"ז.) בשביל איוב. כים שכינס בה השיער ע"כ. והנה תחלת דבורו בענין גומא העתיק רבינו בע' גם ב' (ח"ב, ש"ד) [2]) ולכן גם בע' הנוכחי נגרר אחריו ואולי שכונה ט"ס מן שכינס ושני פירושים היינו פי' של גומא ושל כוס נתערבין יחד וצ"ל כמו בפי' רה"ג הנ"ל. ואפשר שבפי' רה"ג בענין כוס צ"ל כבערוך. וגם לכאורה קצת ראיה כי גומא בב"ב ט"ז נאמר ג"כ משערות של גבות העין דאי' שם שאלמלא ב' (נימין) יונקות מגומא אחת מחשיכות מאור עיניו של אדם] —

כם (= כִּים מל"מ וכן בל"ס כִּיסָא ובל"ע كيس ובל"פ كيسه (Beutel, Geldbeutel בפ' הגוזל ומאכיל (פ"י מ"א דף קי"ג.) אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכים [3]) של גבאים. בפ' מי שהיה נשוי שתי נשים (כתובות פ"י מ"ד דף צ"ג.) וכן שלשה שהטילו לכים. פי' עשו שותפות. בר"ג דפ' הדר (עירובין ס"ה רע"ב) אמר ר' אילעא [4]) בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו [5]). פי' „בכוסו בשעה שמתגבר יינו עליו אם יכול לכבשו אם לאו.

---

[1]) בנו"ג אפילו בתוך כוס וכו' אבל עיין כ"מ ותוי"ט בשם הר"ש ופי' רע"ב וחידוש שלא התעוררו גם מגי' רבינו שלא גרס אפילו. [2]) ע"ש ושכחתי להעיר כי מקור הגי' הלז הוא פי' רה"ג. [3]) כ"ה לנכון ברפ' אמ' אבל בדפוסים הישנים בט"ד מכוס. [4]) בנו"ג אילעאי ובכ"י מ' אילא ועוד עיין ד"ס במקומו. [5]) ובמס' דא"ז פ"ה ובכ"י מ' הסדר בכיסו בכוסו ובכעסו.

בכיסו בשעה שמתעשר אם אין דעתו זחה [1]) עליו, ובכעסו אם מושל בכעסו לבלתי הסיתו". בר"ג דפ' ר' אליעזר אומר האורג (שבת ק"ה סע"א ורע"ב) משום דקבעי למיתני הקורע על מנת לתפור ב' תפירות תנא התופר שתי תפירות [2]) היכי משכחת לה דעביד ככיסתא [3]) פי' שאין התפירה שוה אלא מצד אחד גבוה וקורעה על מנת לתופרה ולהשוותה. תנא מיניה ארבעין זימנין ודמיא כמאן דמנחא ליה בכיסתיה (פסחים ע"ב רע"א מגילה ז': כתובות נ'.) [4]). *[אחי"ה פי' כיסתא בלא"ר תיק וכן פירש"י בברכות כ"ד סע"א בכיסתא תלה: בתוך תיקן תלה. — וכנ"ה כים. כיסא בברכות ל"ב רע"א ותלה לו כים על צוארו, ושם נ"ח: לא שקיל ידא מן כיסא וכו', פסחים קי"ג. שרי כיסך פתח שקך (כגי' רש"י ורשב"ם), שבת קנ"ז. קידושין ל"ב: והלאה חסרון כים. ירושלמי הוריות ספ"ג דמ"ח ע"ג כולם נוטלין שכרן מכים אחד והקבוץ כִּיסֵי ע"ז ע'. כִּיסַיָּא ירו' קידושין פ"א ד"ס ע"ד — וכן נקרא כים תיק שנתון באמה של זב ובדדי העזים עיין שבת נ"ג. בפירש"י. וכן נקרא בל"ע كيس תיק הביצים folliculum genitale עיין הירטל Onomatologia 117 ובזה נבין ניטל כים ולא זכרות בכורות ל"ט: ובתוספת' שם פ"ד כים ולא זכר עיי"ע זבן, וגם תשמיש המטה נקרא כן בל"ע ובזה נבין מאמר רז"ל בויק"ר רפי"ב כי יתן בכוס עינו בכים כתיב לשון נקי הוא כדכתי' (משלי א', י"ד) כים אחד יהיה לכולנו ובמד"ר פ"י מפורש בכים לשון נקי דברה תורה לומר שיבא על הערוה ועוד עיי"ע כם ד' בהוספותי וש"נ — וגם כיון לל"ע ופ' كس ערות אשה וממנו בל"י κυσὸς, κυσσὸς] —

כם (= כִּיסָא לפע"ד או מל"י הרשומה בע' כב ד' או מל"י κυσὸς, κύσθος, κύστις, κύστη פי' אבעבוע Blase) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) לכיסא לימא הכי פירוש בלעז אנפולא"ן. *[אחי"ה בדפ"ר אנפיל"א ובשדפ"ע אנפול"א ובעה"ק כמו שניסחתי והוא העיקר כי בלאי"ט ampollina, Bläschen וכן הענין bolla וכ"ה בלע"ז ברש"י עיין מ"ש בע' כב ד' וכגי' הערוך אי' ג"כ ברש"י דפ' שונצינו וא"כ סלקה תמיהת הגרי"ב בהפשב"ע ע' כם ו'. ולפני רבינו היו שתי גירסאות כיבא וכיסא לכן הביאן במקומותן כדרכו ועיין למוד ערוך שבת צד נ"ט — ודע כי בעה"ק נפרד לנכון זה הערך בפני עצמו אבל בערוך הגדול נסדר עם ע' הקודם] —

כם (= כְּסַס מלש' פרסי خايدن, خسيدن kauen והשם خاش לעיסה das Zerkauen ובלשון צענד qâsha טעימה) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ז.) הכוסס מן החטה. בס"ג דפרק המדיר (כתובות ע"ז.) אכסוה שערי לאלעזר פירוש האכילוהו שעורים. *[אחי"ה וכן פירש"י ועוד הוסיף כל הנאכל שלא כדרכו קרי ליה כוסס ע"כ וכן בברכות שם ושם ל"ו: ד"ה כם פלפלי וביומ' פ"א: ד"ה כם פילפלין ובמגילה ז': בעאי למיכס צעא אבתרא ובכתב יד פ' דאכסייה ורש"י גורס דאיכסייה ופירש רש"י כל אכילה שלא כדרכה קורא בתלמוד לשון כסיסא [5]) ע"כ. ולכן באה המלה תמיד באכילה שלא כדרכה והיינו לאכול דבר כמו שהוא בלי בישול והרבה פעמים מחטה עיין חוץ ממקומות הנ"ל בירו' ברכות פ"ו ד"י: ירו' תרומות רפ"ו דמ"ד. הכוסס את החטים, ירו' שבת פי"ד די"ד רע"ד וירו' יומ' פ"ח דמ"ה. הכוסס חיטי תרומה. תוספת' ברכות פ"ד הכוסס חיטים, ושם ובירו' ברכות שם ובבבלי ברכות ל"ז. הכוסס את האורז ונקשר הפעל עם היחס את ולכן גם בערוך צ"ל הכוסס את החטה במקום מן, ובע' קס ב' הביא כן רבינו בשם הירוש' ובקו"ף. המקור: לכוס עיין ערך כם י"ב לפי' גי' כ"י ה"ב ושייך לכאן. — ועוד מזה הענין כיסא, כיסתא עיי"ע כם י"א. — ועה"ק שנ"ב פי' כוסס קייען בל"א והוא kauen. באפעל כתובות הנ"ל. בילק' סוף אסתר רמז תתרנ"ט ובעי' דאיכסיסיה צ"ל דאיכסייה כגי' רש"י הנ"ל — במד"ר פי"א היו כוססות ט"ס עיי"ע בְּסַס (ח"ב, ב"ד:)] —

כם (עיקרו בשרש נְכַס פירוש בל"ס זבח, טבח schlachten ועיין בפנים וש"נ גם ל"פ וענינו הֵמִית) בס"פ תמיד נשחט בגמרא שלא לאכליו (פסחים ס"א סע"א) ר' אומר [6]) לשון סורסי הוא כאדם שאמר לחברו כוס לי טלה זה. בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט את המסוכנת (חולין ל"ז:) נבלה

[1]) בכ"י ו"ו זזה וצ"ל זחה כדאיתא בפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) אשר משם הועתק כל הפי'. [2]) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ ובנו"ג משובש עיין ד"ס שבת צד קט"ו. [3]) בנו"ג כי כסתא ובכ"י א"פ כניסתא וצ"ל ככיסתא. [4]) לי' מראה מקום בערוך ודע כי בכתובות אי' כגי' רבינו אבל בפסחים ובמגילה בכיסיה ובכ"י ש"ס בשני מקומות כבערוך ובעל ד"ס לא העיר עליו וכן הוא בכתב יד ש"ס בברכות כ"ח סע"א ובנו"ג רק תנא מיניה ארבעין זימני וכן הוא בכתובות כ"ב רע"ב. [5]) כ"ה בכ"י רש"י אצל ד"ס מגילה. צד י"ג. [6]) במכילתי' בא פ"ג ד"ה תכוסו ובירו' פסחים פ"ה דל"ב סע"א איתא כן בשם ר' יאשיה.

וטופה לא אכלתי (יחזקאל ד׳, י״ד) שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם פי׳ מהר ש ח ו ט אותה קודם שתמות והיינו מסוכנת דאין צדין (ביצה כ״ה:) [1] והיא כגון גוססת. ואמרתם זבח פסח הוא לה׳ (שמות י״ב, כ״ז) תרגום ירושלמי [א׳] מיכס פיסחא הוא. *[אחי״ה בנו״ג נכסת חייסא הוא והוא השם בל״ס נֶכְסְתָא פי׳ טביחה וזביחה ועיי״ע נכס ב׳ במו״ע וש״נ והצווי כוס כמו דוה, טול מן נדר נטל כמו בל״מ גש מן נגש וא״כ עיקר מקומו בע׳ נכס ע״ש מ״ש וכן תר׳ אונקל׳ וטבח טבח (בראשית מ״ג, ט״ו) כוס ניכסתא, ושחטו (שמות י״ב, כ״א) תרג׳ אונקל׳ ותר״י וכוסו. מיכס שהביא רבינו הוא המקור תרג׳ לשחט (בראשית כ״ב, י׳) למיכס. ועוד נ״ל כי כוס הוא ל״פ كس והוא ציווי מן كشّن פי׳ הרג וכן דרש בסנהדרין פ״ב: כזבי: שאמרה לאביה כ ו ס ב י עם זה פי׳ הרוג על ידי. ובענין כוסברתא עיין ערך כרת ולחוזק הפעולה נכפל כוס כוס פי׳ הרוג ושחוט מהר ובמסכת כותים (צד 33 בהוצ׳ הר״פ קירכהיים) נכתב בתיבה אחת: כוסכוס . . ושליל. ומה שפי׳ רבינו והיא כגון גוססת אינו כן כי פירושו תראה בע׳ גסס (ח״ב, שכ״ח). ועוד י״ל כי גוסס נגזרה מל״פ خسة חולה ומי שמצבו ברע הוא] —

כם (= כִּיסֵי לדעת הערוך = כשות שעושין ממנו השכר והנכון כי כשות ל״פ كشوث ונעתק לל״ע וסו׳ ובל״ר cuscuta עיין לעק פפל״נ 230. ובענין כיסי עיין בפנים) בס״ג דפ׳ המפקיד (ב״מ מ״ב סע״ב ומ״ג רע״א) רב אשי אמר בכיסי ומשלם ליה דמי כיסי פי׳ רב שר שלום כיסי כשות שאינו מנוקה ויש בה עשבים רעים כשמטילין אותם בתמרים ועושין ממנו שכר אותו שכר נפסד. פ״א כשות שאינה מתוקנת שעדיין צריכה ריכוך [2] ותיקון. *[אחי״ה פירוש שני הוא פירוש ר״ח הובא בתוספ׳ וכן הוא בנדפס בש״ס ווילנא ושם ליתא ר י כ ו ך . וכפירוש ראשון פירש״י רק שם אי׳ כיסי כישות גרועה ו ק ו צ י ם מעורבין בה וכו׳ ועיין מה שהקשו התוספו׳ ועיין הפשב״ע. ונ״ל כפי פירש״י כיסי הם קוצים ובפרט אותם אשר מהם עושים מין משקה בל״פ كس עיין ווולירס II, 832 או סתם קוצים Dornstrauch בל״ס כסא ומזה דאכלי כיסי בשבת ע״ז: אבל רבינו גורס ביסי עיי״ע בס (ח״ב, ק״ל והלאה) ושם בסוף הע׳ האצלתי כיסי מלשון כיסתא (עיי״ע הבא) ולא הוצרכנו לזה. ועוד דע כי בע׳ כשות פירוש רבינו עפ״י רה״ג כשות הם חוטין ירקרוקין וכו׳ ע״ש וא״כ בהיות כיסי לפי פירוש רב שר שלום כשות שאינה מנוקה וכו׳ נוכל לגזור כיסי מל״פ ليس חוטין דקין של שער — ועה״ק שנ״ב פי׳ הופפאן בל״א וכיון על Hopfen אבל זה יתכן יותר על פי׳ כשות ע״ש] —

כֵּס (כֵּסָא, כֵּסְתָא פי׳ בל״ס מאכל־בהמה Viehfutter ועוד עיין בפנים) ויתן תבן ומספוא (בראשית כ״ד, ל״ב) [תרגום] תיבנא וכיסתא תרגום ירוש׳ כסא. מספוא לחמורו (שם מ״ב, כ״ז) תרגום כסתא לחמריה תר״י כסא לחמריה. *[אחי״ה ציון הראשון אי׳ ר ק בדפ״ר וציון השני בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ל״ד ה״ב וב״ר ועה״ק שנ״ב ור״ב בע׳ כסת ג׳ הביא ג״כ ציון הראשון וזו ראיה שלא היה מונח לפניו דפ״ר ובאונק׳ אי׳ לנכון כבערוך אבל בתר״י א׳ בשני המקומות אי׳ אספסתא וכן מתורגם לפנינו בכל מקום מספוא בתר״י אספסתא ובאונק׳ כסתא ובקצת דפוסים כיסתא ועוד עיין תרג׳ שופטים י״ט, י״ט. כ״א לכן עלה במחשבתי לומר בע׳ בס (ביסא, ח״ב, קל״א.) כי היא ל״י κύτισος וכ״ה בל״ר פירוש Klee וכן ענין איספסתא בל״פ וע׳ עיי״ע בח״א, ק״צ. ועוד י״ל כי היא ל״ס הנ״ל. ופירוש מאכל בהמה וכן הועתק בפשיט׳ מספוא. וכן פי׳ רש״י בב״מ פ״ה רע״א כיסתא: מספוא — ונגזרה משרש כסס פי׳ לעס. ומזה הענין כסא דהרסנא עיי״ע הרסנא, ופי׳ כסא מאכל וכ״ה quâsha בל׳ צענד עיי״ע כם ח׳] —

כם (= כְּסַס פי׳ לעס עיי״ע כם ח׳ ועיי״ע נגס) בפ״ק דחולין [בגמ׳] השוחט בשבת וביוה״כ (חולין ט״ו סע״א) עד כאן לא שרי ר״מ אלא במבשל דראוי לכוס פי׳ קודם הבישול וכמאן דמבושל קודם השבת הוא והשתא לא מתקן מידי, אבל בשוחט דאינו ראוי לכוס פי׳ קודם שחיטה לא אמרינן דהשתא הוא דמתוקן ואסור אפילו בשוגג והא מתניתא דשוחט ואמר רב הונא בריה דרב [2] ונסבין חבריה למימר ר׳ יהודה היא, הא ר״מ שרי פי׳ דמשמע דסבירא ליה לר״מ (דבר) [צ״ל דבין] [3] מידי דחזו

---

[1]) וכ״ה בפי׳ כ״י רגמ״ה לחולי׳ (בקבוץ כ״י אנג׳ דף ש״ב.) וז״ל כוס כוס זו היא מסוכנת שאמר כוס כוס מהרה שמיד תמות ע״כ ובגוף הדבר אי׳ כן בפירש״י ועוד עיי״ע כרת א׳. [2]) בכ״י ו״ו חיכוך ונראה שט״ס הוא כרמוכח מפי׳ ר״ח הובא בתוספ׳ ב״מ מ״ב: ד״ה בכיסי. [3]) בנו״ג ואמר רב הונא דרש חייא בר רב משמיה דרב ועיין תוספ׳ חולין י״ד. ד״ה אמר. [4]) וכן הגיה לנכון ר״ש באמבערגער בהגיון שלמה כ״ב אשר שם הובא זה הערך מכ״י ה״ב אשר היה גם תחת ידו בסובת ידידינו מהרשז״ח האלבערשטאם נ״י.

ליה מאתמול ובין מידי דלא חזי ליה מאתמול הואיל בשוגג ואכתי איכא למפרך -רב מאי טעמא משתיק ליה ופריק כי משרי ר"מ בשוחט כגון שהיה לו חולה מבעוד יום אבל לא היה לו חולה מבעוד יום דלאו דעתיה עילויה מאתמול ואינו ראוי לכוס קודם שחיטה לא דעד כאן לא שרי ר"מ אפילו בשלא היה לו חולה אלא במבשל דראוי לכוס קודם בישול דהשתא לא מתקן מידי אבל בשוחט בשלא היה לו חולה לא אמר הכי. מ"ט דר' יהודה אסור פי' והיה לו חולה מבעוד יום דהא שוחט ברשות הוא ובין שוחט ובין מבשל מותר ומשני כגון שהיה חולה והבריא בשבת קודם שחיטה ופלוגתא דר"מ ור' יהודה בשהיה לו חולה מבעוד יום והבריא בשבת ר"מ סבר מבשל דראוי לכוס קודם בישול בין היה לו חולה מבעוד יום ובין לא היה לו מותר אבל אם היה לו [חולה][1] מבעוד יום אעפ"י שהבריא קודם שחיטה (רב אוסרה) [צ"ל דבאסורא][2] קא שחט הואיל ודעתיה עילויה מאתמול מותר ור' יהודא סבר היה לו חולה מבעוד יום וישחט לחולה מותר ומבשל נמי מותר אבל אם הבריא לפני השחיטה הואיל ובאסירא קא עביד אסור. ואי תיקשי הואיל דסבירא לן לר"מ בשוחט בשלא היה לו חולה אסור אמאי לא מוקמינן מתני' דהשוחט [בשבת] וביוה"כ כר"מ בשלא היה לו חולה[3] (והתניא) [צ"ל והתירוץ][4] כדאמרינן מעיקרא שבת דומיא דיוה"כ מה יוה"כ בין היה לו חולה ובין לא היה לו חולה לא יאכל אף שבת נמי. ולר"מ הא אמרינן בשהיה לו חולה אע"ג דבאסור קא שחיט מותר ואי תקשי לר' יהודה נמי נימא הא סבירא ליה (בשלא היה) [צ"ל בשהיה][5] לו חולה מבעוד יום וישחט לו שמותר ונפרוק נמי שבת דומיא דיוה"כ הא לא (דמי) [אמר][6] אע"ג דבאסורא קא שחיט שרי דהא [לא] אמר אעפ"י שהבריא מותר הואיל והיה לו מבעוד יום אבל לר' יהודה בהבריא אסור משום דבאסור קא שחט דסבירא ליה לר' יהודה דכל היכא דבאסורא קא שחיט אע"פ שהיה לו חולה מבעוד יום מאחר שהבריא אסור השוחט דיעבד[7] (ולר' יהודה) [צ"ל ולר' מאיר] ליכא חלוק דהיכא דאיכא שבאסורא קא שחיט קא שרי בהבריא ולדידיה יכלינן למפרך קתני שבת דומיא דיוה"כ אבל לר' יהודה ליכא למפרך מידי. והא דמפלגינן בין מבשל דראוי לכוס ובין שוחט דאין ראוי לכוס כי הא דאמר רבי אחא ואמרי לה אמר רב יצחק[8] השוחט לחולה בשבת פי' שלא היה לו חולה מבעוד יום אסור לבריא המבשל לחולה בשבת אעפ"י שלא היה לו חולה מבעוד יום מותר לבריא מ"ט האי דראוי לכוס פי' מבשל ראוי לכוס קודם בשול הואיל דברשות קא מבשל מותר אמר ר ב א[9] פעמים שהשוחט מותר כגון שהיה לו חולה מבעוד יום דמאתמול דעתיה עילויה מבשל לחולה אסור בשלא היה לו חולה מבעוד יום כגון שקצץ עליו דלעת פי' כגון שהיה לו דלעת במחובר קצצה לחולה דקציתא היא בשולה וכי האי גוונא אסור אע"ג דראוי לכוס הוא כיון דמחובר הויא ליה לאו דעתיה עילויה והוי כשוחט ואסור[10] אבל קיצץ לחולה שהיה מבעוד יום מותר כדין שוחט. לכוס פירוש מלשון הכוסס את החטה. *[אחי"ה ע"כ העתקתי מכ"י ה"ב והובא גם בהגיון שלמה עם רוב הערות הנ"ל אבל בשאר כ"י ודפוסי הערוך נשמט. ולפע"ד כתב בן רבינו בסיום ערך כס במהדורא תניינא אחרי שגמר לסדר ערכי כס והשלים אח"כ זה הפי' שראה בספר אחד מהראשונים ושייך לע' כס ח' כדמוכח ג"כ מסוף הערך ודוגמתו עיין בע' אס ג' ועיי"ע כנת ועוד בערכים אחרים] —

* כס נאה במד"ר פ"א כאן אני בונה כס נאה ט"ס וצ"ל אכסניא וכ"ה בתנחו' במדבר סוף סי' ב' ובילקוט.

* כיסי בבלייתא שבת קמ"ז. וצ"ל כישי עיי"ע כיש א' כסכס וע' מרזב.

* כִּיסִין (= קִיסָא בקבוץ פי' עץ (Holz) ירו' שבת ספ"ו ד"ח סע"ג ורע"ד הוה נפק מיקטוע כיסין פי' יצא לבקוע עצים עיי"ע קס וע' פר ד'.

כְּסְבַּר (= כּוּסְבַּר מלשי' סורי כּוּסְבַּרְתָּא ונעתק לל"פ كُزْبَرْتَا בל"ע كُزْبُرَة، كُسْبُرَة ובל' יוני' החדש' κουσβάρας Coriander רימ"ז ולעף ספל' 209) בריש דמאי (פ"א מ"א) האוג והחומץ[11] והכסבר.

[1] וכן השלים רש"ב בהגיון שלמה. [2] הגיון שלמה שם. [3] וכן הקשו התוספ' ד"ה כי וכ"ה בחי' הרשב"א וכבר התעורר עליו בעל הגיון שלמה. [4] ה"ש שם. [5] וכ"ה בה"ש שם [6] בה"ש שם [7] כיון לתירוץ התוספ' והרשב"א עיין בה"ש שם. [8] בנו"ג בדף ט"ו רע"ב רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה א"ר יצחק בר אדא אמר רב. [9] וכ"ה בחי' הרשב"א וכ"ה כפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקבוץ כ"י אנג' דף רס"ט.) ובנו"ג רב פפא. [10] וכ"ה בפי' רגמ"ה שם וז"ל כגון שקצין לו דלעת במחובר דלא היה ראוי מעי"ש וביום השבת קיצין ובישל ועכשיו עשה איסורא [11] בנו"ג עוד: שביהודה אבל לי' בירוש' ובכ"י מי ועיין ד"ס ריש דמאי.

בריש כלאים (פ"א מ"ב) ובגמ' דפ' כל שעה (פסחים ל"ט סע"א) כסבר וכסבר שדה [1] בפ' ט' בשביעית (מ"א) ובפ' לולב הגזול (סוכה ל"ט:) והכוסבר [2] של הרים [3]. בגמ' דפ"ק דע"ז (שלח ליה כוסברתא בהלכה יום גיניסיא) [צ"ל בהלכה דיום גניסיא (ע"ז י' רע"ב) שלח [4]) ליה כוסברתא]. והמן כזרע גד (במדבר י"א, ז') תרג' ירוש' [א'] כסבר [5]) חיור, וכך שמו בלשון ישמעאל כסבר פירוש כוליינדר"ו בלעז. *[אחי"ה ובע' גדגדיות (ח"ב, רמ"א:) הלע"ז בקו"ף קוליינדר"ו וכ"ה רד"ק שרש גד וכ"ה בפי' מהר"י בן מלכי צדק בכלאים שם. ובשביעית לועז כוליאנדרו והוא בל' אספמיא culandro בל' רומנית culiandro בלאי"ט coriandro מל"ר corian-drum והלע"ז ברש"י ובר"ש ורע"ב במקומות הנ"ל בסד' זרעים אליינדרו עיי"ע גדגדניות וכ"ה ברש"י סוכה שם ובע"ז שם לפי גי' דפ' פיז' ושאלוניקי (ד"ס ע"ז צד י"ב:) ושם אליינטרא וצ"ל אליינדרא וכ"ה ברש"י כתובות ס"א רע"א דאכלה כוסברתא וכו'. ועיין לשבת ק"ט רע"א כוסברתא אין בה משום רפואה וכו'. וזו במשקל סורי וכ"ה בלשון העם בארץ ישראל כדמוכח מירו' דמאי רפ"א דכ"א רע"ד ושם מפורש כוסבר של משנה ע"י כוסברה. כוסברתא אבל אי' ג"כ בל' זכר ירוש' שבת פ"ז. ההן דגזז כוסבר ירו' ערל' רפ"א ד"ס סע"ג כוסבר שזרעה לזרע . . כוסבר שיש לו גורן וכו' מעשרו' פ"ד מ"ה איתא בלי וי"ו כסבר שזרעה לזרע וכו' ושם פ"ג מ"ט כסבר שהיא זרועה בחצר וכתב שם בפי"מ להרמב"ם: וכ"ה בערבי כסברה ע"כ ובשרשי לרד"ק הנ"ל אי' וכן בערבי נקרא אלכסבור ע"כ והוא الكزبر וכן מצאתי בתוספת' ב"ב רפ"ה וכסבורה בפילפלין ובכ"י אירפ' וכוסברת וזו ג"כ ל"ע كزبرة. ובענין פי' כוסברתא בע"ז הנ"ל עיי"ע כרת א' אבל בתוספ' כלאים רפ"א ולמעש' רפ"ג אי' גם בכ"י אירפורט כוסבר] —

* כסידא (?) תרי"א לשמות ט', ל"א אביב כסידא וצ"ל בסירא וגי' רבינו לנכון בסירן עיין ערך בְּסַר ח"ב, קל"ה.

כָּסַח (מל"מ וכ"ה בל"ס כְּסַח ענין כריתת הזמורה ודומה abmähen, abschneiden) בפרק שני בכלאים (מ"ה) [6]) אם ניכש או כיסח. לא תזמור (ויקרא כ"ה, ד') תרג' לא תכסח. יש מפרשים כיסוח בעשבים שחותך הרעים מן הטובים ולא היינו ניכוש שניכוש עוקר מן העיקר כיסוח מחתך מלמעלה. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש בלי הזכרת הערוך. — וכנ"ה בשביעית פ"ב מ"י אין מכסחין. סנהדרין כ"ו. דהוה כסח בכרמי פירש"י זומר כרם — ונאמר מקוצים ירו' מעשרות פ"ג ד"נ ע"ד קוצים כסוחים כסחתי וכ"ה בפסיקת' דר"כ ויהי בשלח צד צ"ב כפי גי' כ"י א"פ וכרמולי, ב"ר פמ"ט מגל כוסחת כובין (פי' קוצר קוצים) . . ירוש' שקלים רפ"ה דמ"ח סע"ג ניכשו כיסחו עידרו וכו', והשם מ"ק ג' סע"א עידור כיסוח. ב"ר ר"פ י"ב מה עשה פקח אחד כסח ונכנס כסח ונכנס נכנס דרך הכסוח ויצא דרך הכסוח ועיין ריש שהש"ר וקהל"ר פ' ופניתי — ועוד נגזר ממנו השם מכסח ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד פי' למקום כריתה וסכנה] —

* כוסטריינים (או מל"ר אמצ' custor = custos שומר ונבנה ממנו תואר כמו custodianatus פקידת השמירה Aufsichtsbeamter או אולי ט"ס מן כוסטינרים quaestionarius שופט וחוקר דין (Untersuchungsrichter, Scharfrichter שהש"ר פ' אל גנת: למקום ארימון שהוא משובש בנייסות מה עשה המלך הושיב בו כוסטריינים בשביל לשמרו כדי שלא יקפחו לעוברים ולשבים ובויק"ר פל"ה הגי' הושיב בו קוסטרינוס בשביל לשמרו ובמו"ע ע' קסטר א' הגי' קסטריינוס ופי' אנשי מערכה וא"כ כיון לל"ר castra ולדעת רימ"ז בט"ר ח"א 119 פירושו Grenzsoldaten, castrensiani וכן דעת לעווי בעמת"ל ח"ב 363 והנכון כפירוש מהרז"ו שצ"ל קוסטנירוס (עיי"ע קסטינר) והוא הממונה להרוג הרוגי מלכות ומל"ר הרשומה בתחלת הערוך] —

* כוסיא ב"ק קט"ו: ט"ס עיי"ע בֵּסְיָא (ח"ב קל"א:).

* כסיתא עיין ערכו אחר ע' כסת.

כָּסָךְ (נלפע"ד מל"פ كسخ משיחה (Strick הגור בכסכיו (שבת קל"ח:) כבר פי' בע' אסל [7]). כילה וכסכיה (שם קל"ט רע"ב) פי' חוטין ומשיחות שעליה שבהן נוטין אותה ולא הוי כמשוי דבטלין לגבי בגד. *[אחי"ה והועתק מפירוש ר"ח (בש"ס וי"ו) ורש"י פירש בשני המקומות: רצועות והנכון כפירוש הערוך כי הוראת המלה הנ"ל

---

[1]) וכן הוא בלא וי"ו בדמאי ובפי"מ להרמב"ם שם ולכלאים ובנו"ג שם ובפסחים כוסבר. [2]) וכן בוי"ו בפי"מ להרמב"ם לשביעית וכ"ה לפנינו. [3]) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם כ"י שם (לעת שם) וכ"ה ברש"י לסוכה ובנו"ג שבהרים. [4]) בנו"ג שדר. [5]) בנו"ג בוי"ו. [6]) ברפו"ו עוד: ובגמרי דפי כל שעה וט"ד הוא ובא מעי' הקודם כסבר. ויש למחוק ולי' בדפ"ר ופיז' באסיל ואמ"ש. [7]) עיי"ע אסלא ח"א, קפ"ב: ושי"נ השנויים.

חוטין הנמתחין והמשיחות. בנו"ג בדף קל"ח בכיסנא ובדף קל"ט: ובכסכסיה וכ"י א"פ וכיסכסיה והנכון כגי' רבינו וכגי' ר"ח (שם)] —

כִּסְכֵּם (לפע"ד מל"ע هسهس mit der Hand pressen ענין שפשוף וצחצוח ביד עד שירכך הדבר הקשה glätten) בס"ג דפ' משקין (מ"ק י' רע"ב) רבא שרי לכסכוסי קרמי [1]). ובנדה בפרק האשה (ס"ב רע"א) צריך [2]) לכסכס שלשה פעמים על כל דבר ודבר [3]). בזבחי' בפ' דם חטאת בגמ' אחד הבגד (צ"ד רע"ב) אמר רבא כל כיבוס דלית ליה כסכום לאו [4]) כיבוס הוא. ובפ' ר"א אומר תולין בגמ' אין שורין (שבת ק"מ סע"א) לכסכום [5]) כיתניתא פירוש [6]) לרכוכי קא מיכוין ושרי או דילמא לאולודי וכו' פי' „לקבץ מקצת הבגד של פשתן בתוך ידו לשופו מפני שרוחצין הבגד ומתיבש בשמש או ברוח עומד אשון פי' קשה ורוצה לרככו נותן הבגד לתוך ידו ומוליך ומביא ידיו עד שיעשה הבגד ההוא כמו קפולים [7]) קטנים כמין קמטים כי הא דאמר ר' זירא בפ' חבית (שבת קמ"ז.) כגון כסכוסי מאניה דמיתחזי כמרזב [8]) וכי הא דתנן בפ' האשה שהיא עושה צרכיה (נדה שם) צריכא לכסכס שלשה פעמים על כל דבר ודבר ואמרינן בגמ' (נדה ס"ג.) בעי ר' ירמיה אמטויי חד ואיתויי חד או דלמא אמטויי [חד] ואיתויי תרי תיקו. וכן עוד מפוריש בתלמוד ארץ ישראל (ירו' סוכה פ"ג דנ"ג סע"ד) בענין מוליך ומביא שבלולב. (מיהא) [צ"ל מהא] שמעינן דכיסכום כעין שפשוף הוא ומתקווץ [9]) הבגד פי' יתכמש ונראה קמטין קמטין וכשלובשו מתפשט, וכדאמר (שבת קמ"א סע"א) רב כהנא ואיתימא רב יהודה [10]) טיט שעל בגדו מכסכסו מבפנים ומדקרי להאי כיתניתא [11]) שמעינן מינה דסודרא ליתיה כיתניתא [12]) ולא יתכן לומר שהוא צמר שאם היה צמר איך אומר לו היה לך ללמוד פשתים מצמר והדבר רחוק ביניהן ואינה אלא צמר גפן שזה קרוב לזה ופשט רב חסדא [13]) דלרכוכי מיכוין ושרי [14]). *[אחי"ה כל הפי' הועתק מפי' ר"ח הובא באו"ז סוף הל' שבת ס' סי' פ"ח וכן מצאתי עתה נדפס בפי' ר"ח מכ"י אנג' בש"ס ווילנא ומפי' ר"ח העתיק רבינו מלה במלה — ומפירש"י לשבת ק"מ. קמ"א. זבחים ונדה שם ושם מוכח ג"כ שהוראת כסכס לשון שפשוף כדרך המכבס שכופלין צד זה אל צד זה ומשפשף ומוליך ומביא וכן לועז עה"ק שנ"ב ע' כסכס ואלטי"ן בל"א וכיון ללש' אשכנ' falten. וזהו כסכוסי מאני פי' אגידת הבגד בכריכות כעין קמטים וכמרזב עיי"ע מרזב — וכנ"ה ירו' שבת פ"ז ד"י. לא יכסכס. והפכו ממרחו בידו אחת (שם) ובעצם וראשונה פתרונו דוחק ביד ושוחק. בירו' ביצ' ספ"ד דס"ב ע"נ בקעת סומכה לכותל בשביל שלא תכסכס ואולי זה האחרון הוא ל"פ خشخاش עושה חבורה והיזק — זבחי' צ"ד: אי' ג' פעמים אבל כיבוס לא וצ"ל כִסְכּוּס לא וכן מוכח משאילתות מצורע סי' פ"ח] —

* כִּסְכֵּם (מל"ע كسكس ובל"פ خشخاش שבר היטב הדק zerbröckeln) תנחו' ריש ויגש היה ממלא אפונדתו אפונין של נחשת ונוטל מהן ומכסכס בשיניו וחמתו עולה.

* כסכסיה לפי גי' רבינו בע' בזביזה (ח"ב, ל"א:) ובנו"ג בשבת ס"ז. יותר טוב כס כסייה והוא שם שר בל"פ עיין מ"ש בע' הנ"ל.

כֶּסֶל (מל"מ ענין סכלות ועוד בטחון מעצם הוראת ל"ע كتل fest, kräftig עיין בפנים וממנו גם ענין צד Flanke) בפ' במה מדליקין בסוף הלכה (שבת ל"א:) זה דרכם כסל למו (תהלים מ"ט, י"ד) יודעים רשעים שדרכם למיתה ויש להן חלב על הכסלים [15]) ושמא תאמר שכוחה מהם [16]) ת"ל (שם) ואחריהם בפיהם ירצו סלה. — בילמדנו בריש שלח לך אנשים (בתנחו' לי' [17]) מהו וישימו באלהים כסלם (תהלים ע"ח, ז') פליגי תנאי בהא מילתא חד אמר כסלם זה מחשבותם שנא' (ויקרא ג', ד') אשר על הכסלים, חד אמר טפשותן שנא' (קהלת ד', ה')

[1]) בנו"ג קירמי ובריי"ץ גיאת הלי' חו"מ עמוד ט"ו קורמי. [2]) ולמטה גרס צריכא. [3]) וכ"ה בירו' סוכה פ"ג רנ"ג סע"ד וכ"ה באו"ז הלי' שבת סוף סי' פ"ח ובנו"ג לכל א' וא'. [4]) בנו"ג לא שמיה. [5]) בנו"ג לכסכוסי. [6]) כלומר פי' בגמרא שם. [7]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובאו"ז קיפולים ובש"ס ווילנא בט"ס אנסו וצ"ל אשון כבערוך. [8]) וכ"ה באו"ז וכ"ה בכ"י ש"ס ובדי' אמשי' אי' כגון כיסי בבלייתא והוגה ככה לפע"ד ע"י ר"ב כוספיא עפ"י הצעת הש"ס ובאמת גי' רבינו בע' כ"ש ז' ובע' מרזב: כגי' הרי"ף כישי בבלייתא ובכ"י ש"ס כושי. [9]) באו"ז ומתכויץ ובש"ס ווילנא מתקבין. [10]) וכן הוא בש"ס ווילנא (ושם איתא כדאמרינן רב כהנא) בבה"ג ובראי"ש ובנו"ג רק אמר רב כהנא ובכ"י א"פ א"ר הונא ואיתימא רב יהודה ובאו"ז כדאמר רב והנה צ"ל כהנא. [11]) באו"ז כיתנא בש"ס ווילנא כיתונתא.. [12]) באו"ז ש"מ דסודרא ליתי כיתנא בש"ס ווילנא כתינתא. [13]) וכ"ה באו"ז ובה"ג ובריי"ף ובראי"ש ובחי' הרמב"ן הרשב"א והריטב"א וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס שבת צד קס"ה:) ובנו"ג רב ספרא. [14]) וכ"ה בכ"י א"פ ובאו"ז ובנו"ג ושפיר דמי. [15]) בנו"ג על כסלם. [16]) כ"ה בדפ' פיזי והלאה וכ"ה בילק' תהלי' סוף רמז תשנ"ח ובדפ"ר בשם שכחה מהם וכ"ה באה"ת ובנו"ג שכחת היא מהן. [17]) וא' בילק' ריש שלח רמז תשמ"ב וילק' תהלי' רמז תחי"ט ובשניהם בשם ילמדנו

הכסיל חובק את ידיו וחד אמר בטחונם שנאמר (איוב ל"א, כ"ד) אם שמתי זהב כסלי [1]). ובפ' על אלו מומין (בכורות מ'. במשנה) תנן השחול והכסול איזהו שחול שנשמטה ירכו כסול שירכו אחת גבוהה [2]). גמרא (שם) כסול שרגלו אחת בתוך הכסל ורגלו אחת [3]) על הכסל. פי' „כסול שרגלו אחת נכנסת בתוך הכסל ורגלו אחת על גבי הכסל לסוף הכסל כדרכו". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י בבכורות שם (בקובץ כ"י אנג' דף ק"ד.) ושם: נכנסת בתוך הכסלים. ועיין בפירוש רש"י ובתוי"ט שהגיה לפי זה הענין גם דברי הרמב"ם, וכתב הרמב"ם עוד (תוי"ט שם) וכסול נגזר מן הכסלים ע"כ וכן לועז רש"י פלנק"ש = Seiten, flancs ועיין פירש"י בחולין ח' סע"ב ד"ה מפסיק ובשרשים לרד"ק שרש כסל: פלנק"ש (בל' אספמיא flanco והקבוץ flancos) ועוד אמר שם: והכסלים הם סמוך לכליות תחת המתנים והם עקרי היריכים וכו'. וא"כ בתוך הכסל הוא כדרך הבהמה שהירך מחוברת באליה סמוך לכסלים וכפירש"י וזו כונת ג"כ כמ"ש הערוך (עפ"י רגמ"ה) לסוף הכסל כדרכו אבל כונת המשנה לפע"ד על ל"ע كَتُول = כָּתוּל פי' גבוהה יותר מחברתה ונגזר מל' ערבי كَتَل עב dick, fest, gedrungen ועיי"ע כפל ב' ומ"ש ולפי התוספתא בכורות פ"ד (פסול) [צ"ל כסול] „כל שהכסלים יוצאין" מוכח כי רק ביציאת שני הכסלים נקרא כסול וזה מתנגד לש"ס — ומצאנוה גם בל"נ: ילק' וישלח רמז קל"ג משך קשתו והכה לעשו (בכסא) [צ"ל בכסל] ימנית וכו'. והושאל בל"מ כסל, כסלה לענין חזקה ועוצם הן לטוב בענין בטחון ותקוה הן לרע בענין טפשות עיין פירשט זה הערך וזו כונת הילמדנו הנ"ל בהוראות האחרונות ובענין הוראת מחשבה הושאל פתרון כסלים כמו כליות כדאיתא בברכות ס"א סע"א וש"נ כליות יועצות עיי"ע כִּלְיָה] —

כסל (= כְּסָלָא מל"ס כְּסוּלָא יתידות הבולטות emporragende Pfeiler) כי כסלא לאגיא (ברכות ו'.) כבר פירשנו בע' אגיא. *[אחי"ה עיין ערכו בח"א, כ"ב וש"נ שנויים, ובכתב יד וויען בערך הנוכחי כי כסלין, ורבינו פירוש בע"א ע"ש וגם החכם לעווי לא דק כהוגן בזה כי גזר אומר כסל מן כס = קץ, קצץ והנכון כי הוא ל"ס הנ"ל] —

כְּסִיל (מל"מ כוכב הנוגה שנקרא Orion ולדעתי הוא מל"ע كَوْثَل והוא שבט המנהיג של ספינה Steuerruder am Schiff עיין כפנים) בפרק הרואה בגמ' על הזיקין (ברכות נ"ח:) שמואל רמי כתיב (איוב ט', ט') עושה עש כסיל וכימה וכתיב (עמוס ה', ח') עושה כימה וכסיל. פירוש כסיל יש בו חמות גדולה [4]) וכימה יש בו צנה גדולה וצינת זה שוברת חמות של זה וחמות זה שוברת צינת זה [5]) וגמירי (שם) אי לא [6]) דיתיב עוקסא [7]) דעקרב בנהר דינור כל מאן דהוה טרק ליה עקרבא [8]) לא הוה חיי. נראין הדברים שעוקץ עקרב מכוכבי כימה הוא שהן ממונין בצנה [9]). התקשר מעדנות כימה (איוב ל"ח, ל"א) דמקטרא לפירי או מושכות כסיל תפתח (שם) דמכבשא לפירי [10]) אגב אורחיה קמ"ל קררא קמיט חמאנא [11]) מרפי. *[אחי"ה ובענין נתינת או מניעת כח הפירות ע"י כימה וכסיל פי' זה הפסוק גם רלב"ג באיוב שם. ותרג' לזה הפסוק הביא רבינו בע' נפל ב'. ונקרא זה המזל נפלא וכן בל"ע جَبَّار פי' גבור ולפי מושג הפרסיים הכוכב הנ"ל הוא נמרד (אשר יכונה ג"כ גבור, בראשית י', ט') הושם בשמים ולזה כיון הרמב"ם במו"נ ח"א רפ"ב ועיין מונק בהעתקה צרפתית שם צד 38 וגיזיניאוס פי' לישעיה י"ג, י' צד 458 ועוד איזה כוכבי שבת נשבו ונתקשרו בשמים לדעת הפרסיים עיין בונדיהיש ושפיעגעל איראנישע אלטערטומסקונדע א', 141 ואולי זכר לדבר לדמיון הפרסיים הוא פסוק באיוב ל"ח, ל"א. ולפי פי' ר' יונה ן' גנאח נקרא כסיל אצל הערביים سُهَيْل (כתאב אלאסול צד 327) וכן הובא בשמו בשרשי רד"ק שרש כסל (ועיין בראב"ע לעמוס ה', ח') וזה שנקרא אצל רומיים canopus והוא כוכב מאיר במנהיג ספינה הדרומי im südlichen Steuerruder des Schiffes עיין גיזיניאוס פי' ישעיה שם וא"כ יש בידינו לגזור כסיל מל"ע كَوْثَل שפי' שבט המנהיג בספינה וחידוש כי נעלם זה מגיזיניאוס ופירשט ולא ראיתי מי שהעיר על זה — ובל"א

---

1) בילק' בשני המקומות אי' ר' יהודה ור' נחמיה אחד מהן אומר (חד אמר) . . ובילק' שלח: ורבותינו אמרו טיפשותן וכו'. 2) בנו"ג במשניות שאחת מיריכותיו ובמשניו' דבש"ס שאחת מיריכים גבוהות. 3) בנו"ג אחד . . אבל בפי' רגמ"ה לנכון אחת. 4) כ"ה בדפ"ר. 5) וזה פי' לדברי ש"ס שם אילמלא חמה של כסיל וכו'. 6) בדפ"ר אילא. 7) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ובכ"י ו"ו ב' עוקצא ובכ"י ב"ר עקוצא ובדפ"ע עקוסא וכצ"ל בע' עקס א' תחת עקומה של דפוסי הערוך, ובכ"י ודפ' אמש' לנכון. 8) בכ"י ל"ד חיויא וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובדפוס עדית. 9) וכ"ה בע' עקס א'. 10) וכן הביא הרד"ק בעמוס ה' ח' זה המאמר בשם ואמרו ז"ל ובגי' מכלל יופי לר"ש בן מלך אי' ואמרו רז"ל ואני לא מצאתיו בש"ס וכן לי' בכ"י ש"ס אצל ד"ס וליתא בילק' איוב רמז תתק"ד. 11) בכ"י ו"ו חממנה.

נקרא כְּסְלָא (= כְּסִילָא) ברכות שם גמירי דלא עבר כסלא ואי עבר (כלו' כוכבא דשביט) כסלא חרב עלמא ובירו' ברכות פ"ט די"ג ע"ג אי' אין עבר ההן זיקא בכסיל מחריב העולם ופי' בדרך טבע תמצא במ"ע גייגער ח"ג 275] —

כסל [1]) (= כּוּסִילְתָּא מלש' סורי כוסלתא סריטה למציצת הדם בהקזה das Schröpfen ועיין בפנים) בפ' סדר תעניות האלו בגמ' איזהו דבר (תענית כ"א סע"ב) והוה ליה לבושא דאית ביה ביזעי ביזעי באפי כוסילתא [2]). בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) כריבדא [3]) דכוסילתא. ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' הכותב כתובת קעקע (מכות כ"א סע"א) רב ביבי בר אביי קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא. ובפ' מפנין בגמ' מילדין (שבת קכ"ט.) רב יוסף שתי עד דנפיק מריבדא דכוסילתא. בחלק (סנהד' צ"ג:) ילדים אשר אין בהם כל מום [4]) (דניאל א', ד') ריבדא דכוסילתא לא הוה בהון [5]). בפרק אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ז סע"א) אפי' ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מנייהו. פי' ריבדא דכוסילתא בסוף משקין (מ"ק כ"ח.) [6]) „כמו סריטה שסורט האומן בצואר למציץ דמו כגון אותו הצער היה (לו) [צ"ל לי'] ביציאת נשמה מן הגוף". *[אחי"ה הועתק מפירוש ר"ח במ"ק (בש"ס ווילנא) — וכן פירש רבינו בע' תרף ג' כי תרפתא דסיכורי פי' כהקזת דם מן הצואר ע"כ וזו כגי' ואית דגרסינן בריש"י כתובות ל"ט רע"ב ובנו"ג כי ריבדא דכוסילתא. אבל רש"י בע"ז שם פי' ריבדא דכוסילתא כלי אומן המקיז בכתפים. ובכ"מ הנ"ל לועז כוסילתא: פלימ"א, פליימ"א, פלמואה והוא ל"צ Schröpf-flamme פירוש כלי הקזת דם עיין מ"ל למסכ' schnäpper שבת דף ק"ח: ד"ה לחסודה ובסנה' שם לועז פלגמאל ובדפוסים הישנים פלבמאל ונ"ל שצ"ל פלבמאט בל"צ flammette והיא היא. ובע' פגר פי' רבינו ריבדא דכוסילתא בל' ישמעאל אלמחגמה כ"ה בכ"י ו"ו א' ה"ב וב"ר [7]) והוא בל"ע محجم Schröpf-schnäpper כלי אומן להקזת דם וכן מצאתי בחי' הריטב"א למכות כ"א. וז"ל ריבדא דכוסילתא רש"י ז"ל מפרש בכל מקום [8]) שהיא הקזה בכתף ור' מאיר ז"ל [9]) כתב שהוא שקורין ישמעאלים בל"ע אלמחגמה וידועה היא אצל הרופאים ע"כ. והמלה הרשומה כוסלתא פי' ג"כ בל"ס מציצת דם בהקזה ואולי אחת היא עם ל"ע قصال, مقصال, مقصل, مخصل סכין חד] —

* כּוּסְמִין (הוא הקבוץ מן ל"מ כֻּסֶּמֶת Dinkel, Spelt) כבר פירשתי בע' כונתא ע"ש ואיתא רק בקבוץ. תוספת' ברכות פרק ד' פת שעורים ופת כוסמין וכו' וכוסמין אין ממין שבע. בירושלמי חלה ריש פרק א' דף נ"ז. מבואר כסמת (ישעיה כ"ה, כ"ה) זה הכוסמין, ושם: השיפון מין כוסמין עיי"ע שפן ועוד עיי"ע דשר [א'] בח"ג, קס"ח. והח' לעווי טעה לפרשו ע"י ל"ע كرسنه אבל זה הוא כרשינה וכבר השיג עליו הח' לעף בספרו פפל"צ צד 105 והוא העיר ג"כ כי מלת הכוסמת בפי"מ להרמב"ם בשבת פ"א מ"ה (וכרשינין הכוסמת) ועיין שם פ"כ מ"ג יש למחוק ולי' בכ"י פי' ערבי להרמב"ם אשר בבערלין ושגגת המעתיק היא — ודע כי בל"פ كشنى, كشنك אחד הוא עם לשון ערבי كرسنه ואולי המעתיק כתב كشنى להורות מהו כרשינין ונשתבש למלת כוסמת בהיותה רגילה יותר.

כסן (= כִּיסְנִין לפע"ד מל"פ خشك نان פת נקיה לקינוח הסעודה ונקרא אצלנו Zwieback והוא כעך בל"ע كعك ובל"פ كاك ועוד בל"פ كاكا, كاكا פירות יבשים ומיני תרוגימא ועיין בפנים) בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו (ברכות מ"א: מ"ב.) פת הבאה בכיסנין [10]) פי' רב האיי גאון הם כעכי והיא פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת שעושין אותה כעכין יבשין וכוססין [11]) אותה בבית המשתה ושלא בבית המשתה ומנהג בני אדם שאוכלין ממנו קמעא וכשאכל רב הונא הרבה אמר רב נחמן (ברכות מ"ב רע"א) עדי כפנא זה רעב ולרעבונו אכל לשבוע ממנה ולא בתורת כיסנין וצריך לברך אחריה. ורבינו חננאל פירוש זו הפת עשויה כמין כיסין [12]) מלאים סוקר [13]) ושקדים ואגוזין [וכיוצא בהן שעושין אותו] [14]) כמין כעכין

[1]) כן הוא בכתב יד ל"ד ועה"ק שנ"ב ובנו"ג כסיל וכן הוא בערך רבד בדפ"ר ובדפו"ו שם כסול. [2]) בכתב יד ב' מינכען ג"כ ביזעי ביזעי ובנו"ג דהוה בזיעא כי כוסילתא ובדפ' פיזי בי כוסילתא. [3]) וכן הוא בכתב יד ב' מינכען ובנו"ג כי ריבדא. [4]) במקרא מאום. [5]) בנו"ג אפילו כריבדא וכו'. [6]) וכונתו על פ' ואלו מגלחין. [7]) בדפ"ע בט"ס אלמגומא בכתב יד ל"ד אלמזוגא. [8]) ואני מצאתי רק ברש"י לע"ז הנ"ל. [9]) כונתו על רבינו מאיר הלוי. [10]) בנו"ג בכסנין ובתוספתא ברכות פרק ה' בכיסנין. [11]) כן הוא לנכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ד וכוכמין. [12]) כן היא לנכין בעה"ק שנ"ב וכן הוא באו"ז הל' ברכ' המוציא ס' סימן קמ"ט וכן הוא בטור או"ח סי' קס"ח, ובבית יוסף שם ובשלחן ערוך שם ס"ק ז' כיסים. [13]) כן הוא בעה"ק וכ"ה סוקרא באו"ז. ובש"ע או"ח סוקר ובטור שם צוקרא, ובדפ"ע סוכר. [14]) כצ"ל וכ"ה באו"ז.

ולועסין אותן כבתי משתאות [1]. תניא בתוספתא [2] הביאו לפניו מיני תרוגימא [3] מברך עליהן בורא מיני כיסנין [4]. וראיה לדברי הגאון וכל לחם צידם יבש היה נקדים (יהושע ט׳, ה׳) תרג׳ וכל לחם זוודהון יביש הוה כיסנין. ו נ ק ד י ם ו ב ק ב ק ד ב ש (מ״א י״ד ג׳) [5] [תרגום וכסנין וזלוע דדבש]. *[אחי״ה וכן תרג׳ והיה נקדים (יהושע שם פי׳ י״ב) והוה כסנין והביאו הרד״ק בשרש נקד עם פסוק מלכים הנ״ל ותרגומו ופירשו ע״י פת הבאה בכסנין והביא פי׳ רה״ג הנ״ל ועל זה העיר רא״א בנימוקים: הפסוק הראשון (היינו מיהושע) מורה שהוא לשון עפוש והפסוק השני מורה שהוא כדרז״ל ע״כ והנכון כי גם לשון כסנין דתרגום יהוש׳ ענינו יבישות וכן ענין נקדים פירוש כמו יקודים כלומר יבשים כנשרפים ובמלכים ענינו לחם דק אפוי בתכלית הקישוי ולכן נקרא Zwieback, biscocta ובל״פ خشك نان לחם יבש והיא היא כסנין וכן העתיקה הפשיטא למלכים שם וכסני, וכסנין אינו נגזר מפעל כסס כדמוכח מפי׳ רה״ג כי אם נתחבר מן כסק ומן נאן. ועפ״י פי׳ זה זכינו להבין י״מ השני שהביא מרן ר״י קארו בש״ע או״ח סי׳ קס״ח סק״ז שהוא עפ״י פי׳ רה״ג וז״ל וי״מ שהוא פת וכו׳, (כעבים) [צ״ל כעכים] יבשים וכוססין אותם והם הנקראים בישקוני״ש ע״כ והוא בל״צ biscuit ובל׳ אספ׳ biscunos וי״מ הראשון שם הוא כפי׳ ר״ח בערוך וכ״ה בטור או״ח שם בלי הזכרת ר״ח. ובענין גזרת כיסנין מל׳ כיס״ן היינו שק ותיק מלאים סוקר וכו׳ קשה להלמו ויותר נכון עפ״י פי׳ ר״ח לרמוז על خوز שפי׳ בלשון פרסי קנה סוקר — [Zuckerrohr

כסן (כִּיסַאנֵי, כּוּסַאנֵי לפע״ד מל״ע ﭼاشنى מיני מגדנות וממתקים Delikatesse, Süssigkeiten ועוד עיין בפנים) בפ׳ בכל מערבין בגמרא בסוף הלכה [הכל] נלקח בכסף מעשר (עירובין כ״ט סע״ב) הני כ ו ס א נ י [6] מעלו לליבא. בפרק האשה שנתאלמנה בגמ׳ רבי יוחנן (כתובות י״ז:) ארמלתא לית לה כיסנין [7] פי׳ עושין לבתולה בשעת נשואים ולא לאלמנה רגילין לבשל חיטין ופולים ולועסות אותן ולתת בהן צימוקים וקרויין כיסני והן שאמר רב חסדא [8] הני כיסני מעלו לליבא. פ״א אלמנה לית לה כיסנין שאין משליכין לפניה קליות ואגוזים. *[אחי״ה וכפ״א אי׳ ברש״י וכן פי׳ בכ״מ כיסנין קליות וכמו כן בברכות מ״א: של ע׳ הקודם ועוד עיין פירושים שונים בשט״מ לכתובו׳ הנ״ל; ודע כי בה״ג ברכות רפ״ו ד״ז סע״ב פירש כיסאני לישנא דרבנן דמיקרו שאהדנג ואינון קנבדים, ובע׳ כנגר הוכחתי כי שאהדנג הוא זרעוני קנבוס וא״כ לפי זה מזה הענין גם כיסאני ואולי הוא ל״פ چاش، جاش זרעוני קנבוס או פשתן, ודרכם היה לזרוק חטין אורז או שעורין בפני חתן וכלה עיי״ע אסינתא (ח״א, קפ״ה.), ובענין פי׳ הראשון נ״ל לגזרו מל״פ הרשומה בתחלת הע׳ ופי׳ מיני ממתקים, ובע׳ תרגימא פי׳ רבינו לנכון מיני תרגימי ע״י מיני כיסנין, (וזה שלא כפירוש ר״ח בעירוב׳ (בש״ס ווילנא) ע״ש הלשון שמגומגמת בדפוס) וכן הוא בפירוש בירו׳ פסחים רפ״י דל״ז: מהו לוכל מיני (כיסנית) [צ״ל כיסנים, כיסנין] מהו לוכל מיני תרוגימא ובתוספת׳ ברכו׳ רפ״ד תרגימא מברך עליהן בורא מיני כסאנין (כ״ה בכ״י אירפ׳), — ומזה בתרגום ירו׳ במד׳ כ״ה, כ״ה בנתהון דמדיינאי . . הואן זבנן זיני כיסנין בבציר מן טימהון כלומר היו מוכרין מגדנות וכל מיני מתיקות למטה מערכן, והוא עפ״י הירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח רע״ד והושיבו שם נשים מוכרות מיני כיסנין ובספרי בלק פ׳ קל״א מיני כסנין ובילקוט תהלים רמז תתס״ה מיני בישמים ובמד״ר פ״כ: כל כלי חמדה ובסנה׳ ק״ו. כלי פשתן ולפע״ד על פי שמועה באה הגדה זו לבבל על כן החליפו כיסנין בכיתנין כלומר כלי פשתן, עוד נ״ל שהבינו חכמי בבל כיסני מל״פ خيش כלי פשתן מיני כתיתות שו״ט ט״ו עיי״ע כתית] —

* כְּסַן (= כְּסַס עיי״ע כס ג׳ פירוש הוכיח וענש (zurechtweisen, züchtigen הרבה בתרג׳ ירו׳ ד״מ לדברים ד׳, ל״ו; כ״א, י״ח, תרג׳ תהלים ו׳, ב׳; ל״ח, ב׳; צ״ד, י״ב; לאיוב ד׳, ג׳; ו׳, כ״ה, כ״ו; י״ג, ג׳. באפעל אַכְסֵין תרג׳ תהלים י״ז, ד׳, מ״א, ד׳ ועיין הדוגמאות במתורגמן ואצל לעווי.

---

1) וכן הובא באו״ז שם בשם ר״ח רק שם עוד הוספה בזה״ל ומעשה דרב הונא שאכל פת הבאה בכיסנין תליסר ריפתא כעכי מתלת תלת ריפתא [בקבא] ולא ברך אחריהן ואמר רב נחמן עדי כפנא הוא פי׳ זה האיש רעב הוא וסעודתו קבע בהם וצריך לברך אחריה וכו׳ וכו׳ ע״ש. 2) רפ״ר דברכות ובערך תרגימא אי׳ כפי דפי׳ וויניצי׳ וכל כ״י בפירוש: תניא בתוספתא ד ב ר כ ו ת. 3) כ״ה לנכון בדפ״ר ועיי״ע תרגימא. 4) וכ״ה בע׳ תרגימא כפי גי׳ כל הכ״י ודפ׳ וויניציא אבל בשדפ״ע בורא מיני מ ז ו נ ו ת ודע כי בכ״י אירפורט אי׳ בתוספ׳ שם מזונות כסאנין והיטיב להביא המו״ל רק כיסאני כי בל״ם שתי נוסחאות נתערבו וגי׳ כיסנין או כיסאנין העיקרית. 5) כן הוא רק בדפ״ר וכן הוא בכתב יד ו״ו ול״ד. 6) כן הוא בדפ״ר ובנו״ג כיסאני וברש״י ובשדפ״ע כיסני. 7) בנו״נ כיסני ובשט״מ הובאה עוד הגי׳ כסני. 8) בעירובין שם איתא לפנינו אמר א ב י י אמרה לי אם.

* כְּסָן כִּיסְנָא (נ"ל מל"פ چِينَه טיט עב Lehm, Schlamm) בע' טשטוש ע"ש הביא רבינו תרג' תהלים מ' ג' מטיט: מכסן, עלי טיט (איוב מ"א, כ"א) עילוי כסאן, ותרגום בצה (שם ח', י"א) כיסנא כ"ה בכ"י תרגום אצל לעווי I, 377 ודעתו שאות כ' שמושית היא ואין נ"ל, והנכון שהיא ל"פ הנ"ל ואות چ היא לעומת אותיות כס. — כיסנא שבת קל"ח: ט"ס עיי"ע כסך.

☞ כְּסֶסְטָאוֹת (בל"י ξέστης = sextarius (Maass ca. 20 Unzen) מדר' ב"ר פ' יהי רקיע (פ"ו) המים העליונים יתרים על התחתונים כשלשים כססטאות פי' שם מדה בל"י מחזקת הין עיי"ע קסט. *[אחי"ה והוא מדת יבש או לח ומחזיק לג. עיין מ"ש על זו המדה ועל המשקלות לה' צוקערמאן Boekh metr. U. 203 ז' והלאה] —

כְּסַסְטֵר (Gallerie) חלקה היתה בראשונה והקיפוה כסוסטרא (מדות ב', ה') פירשנו בערך גזזטר [1]).

1 כָּסַף (מהשם כֶּסֶף פי' הלבין ככסף weiss, blass sein, werden או מל"ע خصف aschgrau sein) בפ' אלו עוברין בפסח (פסחים מ"ח סע"ב) כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו, בפ' כל שעה בגמ' ואלו ירקות (שם ל"ט.) ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין, פי' פני הירק מכסיף מחמת המרירות. בס"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ז סע"א) משיכסיף ראש החוטם. פירוש כשיתחיל להלבין ראש הדד. בס"ג דפ' במה מדליקין (שבת ל"ד:) הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון זהו בין השמשות. בר"ג דברכות ירושלמי (רפ"א ד"ב:) הכסיפו זהו בין השמשות השחירו נעשה העליון שוה לתחתון זהו לילה. — (א"ב ענין כסף כלומר שהלבינו כמו כסף). *[אחי"ה ובל"ע كسف פי' ג"כ ענין אסיפת קרני השמש וזה פי' הכסיפו בשני ציונים האחרונים וזה טעם פירש"י בשבת הכסיף: השחיר אבל בפסחים ל"ט. פי' לנכון מכסיפין אינו ירוק מאוד ככרתי אלא פלד"ש ע"כ פירוש בל"צ pale blass. ובכ"י מ' גרס גם במאמר של ר' יוחנן בן ברוקה (פסחים שם) כל שיש לו שרף ופניו מכסיפין ועיין ד"ס שם ובירושלי' פסחים ספ"ב דכ"ט רע"ג מפורש במרור: ירק מר ופניו מכסיפין ויש לו שרף] —

2 כָּסַף (מערך הקודם בהשאילה ענין בושה ואולי מל"מ צפניה ב', א' blass werden, sich schämen) בר"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קי"א.) אמר ליה דאמר רב הונא אמר רב הלכה כרבי זכריה בן הקצב אמר ליה אשלח ליה אכסיף [2]). בס"ג דפ' הנושא את האשה (כתובות ק"ד:) מ"ט [3]) אמור רבנן כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם דאמרינן [4]) מחמת [5]) כיסופא הוא דלא תבעה [6]). תלקט ולא תכלימוה (רות ב', ט"ו) תרגום [תהא] צבירא ולא תכספונה [7]). *[אחי"ה קצת קשה למה הביא מרחוק ראיתו שהרי כל לישנא כלימה דבאיוב משלי תלים מתורג' בל' כסופא עיין במתורגמן הדוגמאות. — וכנ"ה בערכין ט"ז: דליכסוף עיין ערך חס, שבת ג' רע"ב וחגיגה ה'. כספתיה, קידושין פ"א. כספתינן, ושם תיכספו.. ולא תיכספו מיני, הוריו' י"ג סע"ב כסיפיתנן והוא פַּעֵל. ובאתפעל תענית כ"ב רע"א וכסיפא להו למימרא כ"ה בכ"י מ' ובכ"י ב' איתא מלתא למימרא וכ"ה ברש"י עיין ד"ס בתענית צד ס"ב [8]), ושם כ"ה רע"א איכסיפא, שבת קנ"ו רע"ב הוה קא מיכסיף כ"ה לנכון במנו"ה סי' קצ"ד [9]) קידושין פ"א סע"ב ולא מיכספי מהדדי, יבמות י"ז. איכסיף ב"ב קכ"ג סע"א מיכספא ושם קי"א. עיין לעיל. ובתר"י א' לבמד' י"ג, י"ד מִכַּסְפָא ועוד בלי הבלעת הת"ו תרג' איוב ו', כ'. באפעל אכסיף עיין לעיל ב"ב קל"ג רע"ב אכסיף, כתוב' י"ז. ברכות נ"ח: קא מכסיף, ושם כסיפא מילתא ועיין למטה. ובשהש"ר פ' עמודיו ולמה קורין אותו כסף שהיה מכסיף בעד כל בעלי זהבים, ובשמ"ר ר"פ ל"ה כל הזהבים שהיו שם. ובאמת יפה גזר אומר הכסיף מן כסף ורוגמתו הלבין ענין בושה מן לבן עיי"ע וכן בל"מ פניו יחורו ישעיה כ"ט, כ"ב עיין רד"ק שם ובשרש חור ושם כתב וז"ל וכנה הבושת על דרך הלובן כי האדם שיש לו בושה יתלבנו פניו. והשם כִּסּוּפָא, כִּיסוּפָא תענית כ"ה רע"א ב"ק פ"ו: משום כיסופא (כסופא), סנהדרין י"א מחמת כיסופא, הוריו' י"ג סע"ב אתיא מלתא לידי כסופא, תענית ט' רע"ב רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי, ברכות נ"ח:

[1]) עיי"ע בח"ב, רס"ג: והלאה ועוד עיי"ע כצוצרה ומ"ש. [2]) בנו"ג באתפעל איכסיף וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י איכסף וכ"ה בע"ז ל"ו. ובפירשב"ם אכסוף וצ"ל אכסיף. [3]) בנו"ג טעמא מאי. [4]) כן הוא בכתב יד ל"ד ובדפ"ע נתקצר ע"י וכו'. [5]) בנו"ג משום. [6]) כ"ה בכ"י ל"ד ובנוסחאות ובדפ"ע תבעי. [7]) בנו"ג יותר טוב תכספינה. [8]) ובנו"ג באפעל ואכסיפו. [9]) ובנו"ג מכסף וכ"ה בכ"י ש"ס.

דכל מאן דכסיפא מילתא למשקל וכו' ובכ"י מ' למאן דהוה ליה כיסופא אתי ושקלי ולא מיכסף ועיין ד"ס שם צד קס"ה. ובלשון נקבה ב"מ כ"ב סע"א משום כסיפותא. ובמד"ר פי"ד מנין לכסף שהוא לשון חרפה שכן בלשון ירושלמי קורין לחרפה כסופא וראיתי בחי' הרד"ל שפי' בזה"ל כלומר בלשון ש"ס ירושלמי והוא מדברי ר"מ הדרשן המסדר ע"כ ולפע"ד כיון על תרגום ירושלמי דאי' שם כמה פעמים כיסופא בענין חרפה וכלימה (עיין תרג' ירו' בראשית ג', י'; במדבר ט"ז, ד' וכן בתרג' תהלים ט"ו, ג'; ל"א, י"ב; ס"ט, ח'. כ'; ק"ט, כ"ט; איוב כ', ג') אבל בתרגום בבלי היינו באונקלס בל תמצא זו המלה] —

כָּסַף (פי' בל"ע كسف מי שמצבו ברע הוא im schlechten Zustand sein) בפ' האשה שנפלו לו בסוף הלכה המוציא הוצאות[1] (כתובות פ':) הלכתא בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום מ"ט אמר אביי חיישינן שמא תכסיף ורבא אמר משום רווח ביתא מאי בינייהו איכא בינייהו ארעא דמקרבא למתא לאביי דאמר שמא תכסיף פירוש שמא יפסיד הלוקח קרקע ליכא למיחש כיון דמקרבא למתא מיחזא חזו לה ולא שבקי ליה לאפסודא למאן דאמר משום רווח ביתא כיון דזבין פירי ליכא רווח ביתא אי נמי בעל (עדים) [צ"ל ערים] דלוקח [הוא][2] למאן דאמר שמא תכסיף ליכא למיחש דהא בעל גופיה (עדים) [צ"ל ערים] הוא. למאן דאמר משום רווח ביתא ליכא רווח ביתא כדמעיקרא דלית ליה אלא למהצה לשליש ולרביע אי נמי זוזי דשקל מן ארעא[3] עביד בהו עיסקא למ"ד שמא תכסיף איכא למיחש למ"ד משום רווח ביתא כיון דקא עביד בהו עיסקא וקא רווח הרי רווח ביתא[4]. בפ' מי' שהיה נשוי בגמ' מי שהיה נשוי ד' נשים (כתובות צ"ד רע"א) הכא בחיישינן שמא תכסיף קא מפלגי פי' אפי' בן ננס מה שגבה לא גבה ואמאי נשבעת דסברה כיון דבלא שבועה יהבין ליה משום הכי דדעתייהו לאפוקה מינאי אם תמצא לומר אחת שלהן גזולה ותכסיף השדה דלא סמכה דעתה עלה אבל אי נותנין לה בשבועה סמכה דעתה ולא תכסיף ות"ק סבר לא חיישינן שמא תכסיף ולא משבעינן לה[5]. בר"ג דפ' המוכר שדהו בשעת היובל (ערכי' ל':) מכרה במאתים והכסיפה ועמדה במנה מניין שאין מחשב[6] אלא במנה וכו'[7]. *[אחי"ה הכסיף הפכו השביח ורש"י פי' בערכין הכסיפה נתקלקלה ופחתו דמיה ובשט"מ לכתוב' פ': הביא פירש"י ממהדורא קמא שמא תכסיף: שמא יכחיש לוקח את הקרקע וכו' ומזה ג"כ כתובות ק"ד סע"ב מכספי' והפכו משבחא (שם). ולפע"ד נגזר מל' ערבי הרשום' ועוד פירוש كسف שבר לרסיסים ובזה ענין בשה"ש פ' כמעט: ומכסיף את הבריות . . והחריב בית המקדש וכו' פי' שבר ורצץ] —

כֶּסֶף (בל"מ Geld, Silber כַּסַפְּתָא, כְּסִיפְּתָא Geld-kasten) בכל התדיר פ"י בזבחיי (צ': במשנה) כל האשמות שבתורה באין בני שתים פי' בני שתי שנים ובאין בכסף שקלים פי' שקנוי בשתי סלעים חוץ מאשם נזיר ואשם מצורע שהן באין בני שנתן ואינן באין בכסף שקלים. בפסיקתא דכי תשא (פסיק' דר"כ י"ד:) כסף נבחר לשון צדיק (משלי י', כ') זה עידוא[8] שאמר ועצמות אדם ישרפו עליך (מ"א י"ג, ב') מלמד שחלק כבוד למלכות ולא אמר ועצמות ירבעם ישרפו עליך (שם בפסיקת' צד ט"ו. ובילקי מ"א רמז קצ"ט)[9] — בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"ב.) ההוא[10] דבטש[11] בכספתא[12] דחבריה. ובפ' הזרוע והלחיים בגמרא והמשתתף (חולין קל"ג רע"ב) הכא במאי עסיקינן דיתיב גוי[13] אכסיפתא. פירוש ארגז שמשימין שם הכספין. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בב"ק ועיין גם בחולין שם. וכנ"ה בב"ק שם מי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא או לא. ונאצל מהשם כסף — ויש להוסיף בכורות נ': קידושין י"א: כל כסף קצוב האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה ועיין ב"ק ל"ו: ובתוספ' שם ד"ה ושל ובתוספ' כתובות ס"ז. ד"ה אמר אביי. תוספתא סוף כתובות לפי גי' כ"י אירפורט (הוצ' צוק"מ 275) אעפ"י בבבל גובה כסף ארץ ישראל כסף שדיברה בו תורה

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. [2]) לפנינו בכתו' אי' אי נמי בעל ארים הוא וגי' רבינו ערים עיי"ע ארים ועי' ערס ד' ומלת דלוקח מפי' רבינו הוא. [3]) וזה מפי' רבינו הוא. [4]) וכפי' רבינו דומה מה שפי' תלמידי רבינו יונה הובא בשט"מ בסוגיא. [5]) וזה הפי' עולה כפי' שיטת ר"ת הובאה בתוספ' ד"ה שנמצאת ובשט"מ שם וע"ש מה שהאריך בין שיטת רש"י ור"ת, וריטב"א הלך בשיטת שניהם. [6]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לערכין ובנו"ג מחשבין ובירו' קידושין פ"א דנ"ט רע"ב אי' ג"כ כפי' גי' דפ' אמשי נמכר במאתים והכסיף ועמד על מנה מניין שאינו מחשב וכו' ובד' קראט' ל"י. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע נקטע ע"י וכו'. [8]) וברש"י בשם התנחומ' ובפסק' דר"כ אי' עידו, ובערוך כ"י ו"ו עזרא וט"ס הוא. [9]) ועיין בהערות ר"ש באבער שם. ורבינו היה מקטע לשון הפסיקתא כי שם האריך יותר. [10]) בנו"ג ההוא גברא. [11]) בכ"י ב"ר דכנש. [12]) כ"ה בכ"י ב"ר וכ"ה לפנינו, ובכ"י ו"ו ובדפ"ע בכסיפתא. [13]) בנו"ג כותי.

בכל מקום זו היא כסף צורי איזהו כסף צורי זה ירושלמי. ובזה נבין פירוש של ספרי כי תצא פ' רל"ח מאה כסף (דברים כ"ב, י"ט) כסף צורי, ושם פ' רמ"ה חמשים כסף (שם פי כ"ט) כסף צורי וזוהי כונת המשנה בכורות פ"ח מ"ז ע"ש ברע"ב ותוי"ט. ובענין דינר כסף עיין מ"ש בע' דנר (ח"ג, צ"ט) — וכנ"ה כסף (וזהב) באלה המקומות ברכות ל"ב. שבת נ"ד. פסחים קי"ט. יבמות ט"ז: כתובות ס"ח. סנהדר' ק"ב. ע"ז ב': נ"ב. גיטין נ"ו. דהבא וכספא פסחים פ"ז סע"ב כסף מצרים, בכורות ה' רע"ב כספה וזהבה של מצרים ושם נ' סע"א כספה וזהבה של ירושלים ב"מ מ"ב. יהא כספו של אדם מצוי בידו, קידושין ע"א רע"א כסף מטהר ממזרים. יבמו' ס"ג: מזונותיו תלויין בכספו. ירוש' קידושין פ"א דנ"ח ע"ד עיי"ע יֶקר. ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד ר' מנא מיקל לאילן דמתמניי בכסף. ובקבוץ שם: לא בכַסְפַּיָּא אתמני וכו' והקבוץ במשקל עברי כספים פסחים ל"א: ב"מ מ"ב. כתוב' ס"ז סע"א ירו' יומא רפ"ד דמ"א: — והתואר כַּסָּפִי Silber-arbeiter, בקבוץ סוכה נ"א: כַּסָּפִין בפני עצמן. שהש"ר פ' קמתי: איכן הם הַכַּסָּפִים וכו' מנהון דהבים ומנהון כספים וכו'. — כסף גולגלתא עיין ערך ארנון וע' גלגל (ח"ב רפ"ז)] —

* כַּסְפָּא (= חספא Scherben פירוש חרש ואולי מל"ע كسفة דבר שניתן להשבר Zer-brechliches) ירו' נדרים ספ"א דל"ז רע"א וירוש' נזיר רפ"א דנ"א סע"א אילין ניוותאי (לשון ניוותי הוא nabatäisch) דינון קריין לחספא כספא עיי"ע חסף ג' והיותר נכון כי הוא ל"ע خزف פי' חרש.

כֻּסְפָּא (לדעת רבינו מל"ר ויוני' capsa κάψα Kiste והנכון שהוא מע' הבא Trester) בס"ג דפ' סדר תעניות האלו (כ"ד:) חזא כינופיא [א"ל] מאי האי [א"ל] אכוספא דתמרי דקא מזדבן [1]) פי' לשון לעז הוא כוספא של תמרים. (א"ב מין כלי). *[אחי"ה הוספתי „א"ב" כי היא הוספת בעל המוסיף ובד' אמי נשמט. וכונת רבינו ללשון יוני ורו' הנ"ל וכן בלאי"ט capsula תיק קטן. והנכון שהוא ל"פ كسبه, كُسْبه והועתק לל"ע كُسْب, كسب, كسبج והוא פסולת של שומשמין Sesamtrester והוא כפי' רש"י בל' שני, ובלשון ראשון פי' כמו בערוך ע"ש. וכן בל"ס כוספא ופי' מין מרקחת והיינו מן פסולת של שומשמין ועוד עיין ערך הבא. ובכנויים בה"ג ברכות פ"ו ד"ז ע"ג על כוספיהון (של אמגוזי לוזי ובוטמי) בורא פרי האדמה] —

כֻּסְפָּן (מע' הקודם מלש' פרסי וער' פסולת של שומשמין) בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע"ז ל"ח:) הכוספן של גוים [2]) שהוחמו חמין. בגמ' בפ' במה טומנין (שבת נ' רע"ב) כוספא דיסמין שרי. פי' פסולת שומשמין שכובשין אותן בוורד של יסמין ומייבשין אותן ושוחקין אותן ורוחצין בהן ידים מזוהמות כדאמרינן באין מעמידין (ע"ז שם) הכוספן של גוים שהוחמו חמין. ויסמין הוא סימלק שאמרו חכמים בכיצד מברכין (ברכות מ"ג רע"ב [3]). פ"א כוספא דיסמין גפת שומשמין והיינו הפסולת שבפירוש שלמעלה. *[אחי"ה ודע כי זה הערך שייך לע' הקודם אבל מה אעשה כי בכל כ"י וְדפ"ע נפרד לע' מיוחד בדבור המתחיל כספן והנכון כי כוספן הוא הקבוץ מן כוספא שענינו בל"פ וע' פסולת של שומשמין ולכן היטב פי' רבינו בל' ראשון והיינו כוספא ע"י פסולת של שומשמין Sesamtrester ויסמין ע"י וורד של יסמין Jasminrose ונוהגין לעשות ממנו שמן בשמים וזהו מישחא דיסמין שהביא בה"ג בסוף הלכות ביצים (קל"א סע"ד) וגם במה שכתב רבינו יסמין הוא סימלק נגרר לפע"ד ג"כ אחר בה"ג כי כן כתב בפירוש הלכות ברכות פ"ו דף ח' ע"ג וז"ל אמר רב גידל אמר רב האי סימלק בורא עצי בשמים וסימלק היינו יסמין ע"כ ומעתה אינו נחוץ לומר כי בפירש"י נוסף מאמר: „סמלק יסמין קורין לו בל' ישמעאל" מערוך (עיין מ"ש בע' יסמין) כי אם מבה"ג עצמו שהוא ג"כ המקור לפי' הערוך. ולפי פ"א בערוך מבואר כוספא ע"י גפת והיינו פסולת ויסמין ע"י שומשמין לא דק כהוגן כי יסמין איננו שומשמין ולכאורה אחר פ"א נגרר רש"י בשבת נ': בפירושו כוספא דיסמין „פסולת שומשמין" ובזה נסתלקה תמיהת הפשב"ע בזה הערך כי הניח רש"י מלת יסמין בלי פירוש והאמת כי פירשה ע"י שומשמין ולא מטעם בעל לימוד הערוך (שבת במקומו) כי יסמין וששמי (שומשמין) אחת היא כי אם בהיותו נגרר אחר פ"א בערוך כאמור ובפרט במסכ' שבת השתמש רש"י בערוך עיי"ע גויה. ומלת כוספא פירש"י בתענית כ"ד: לנכון ע"י פסולת. ואולי גדבונא (גדמונא) בל"ס

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב"ר ושם ובדפ"ע אכיספא וצ"ל אכוספא ובדפ"ע לי' מן חזא עד אכוספא וכ"ה דקא מזדבן בספר המפתח לר' ניסים לברכו' צד י"ז ובנו"ג קיימי דקא מזדבן. [2]) בנו"ג עכו"ם. [3]) זה הפי' הובא בשם הערוך באו"ז הלכו' סעודה סוף סי' קע"ט.

שענינו ג"כ פסולת (עיין פערלעס עט"ש 21) נשתבש מן גרבונא והוא كسبج הנ"ל בע' הקודם ודע עוד כי בל"ס גתרא ג"כ ענין פסוֹלת ופערלעס (שם) הניחו בצ"ע והוא לפע"ד מל"פ كسجارة פסולת ונו"ן מובלעת ולכן יש לדגוש גְתָּרָא] —

* כָּסִיפָא (שם מקום) ויק"ר פ"ה ארץ רחבת ידים (ישעיה כ"ב, י"ח) זו כסיפא ורש"י בישעי' הביא בכסיפיא וא"כ קרוב הדבר שהוא כָּסִפְיָא של עזרא ח', י"ז והוא מחוז Caspiana והח' פירשט באו"מ זה הערך האריך בדבר ע"ש.

כְּסֻפְתִּיאַס (לדעת ר"ב Meeramsel κόσσυφος ולדעת הח' לעוויזאהן 259 Schwerdt-ξιφίας fisch) כגון אקונס ואפונס [1]) וכספתיאס (חולין ס"ו רע"ב וע"ז ל"ט.) כבר פירשנו בע' אקונס. — (א"ב פירוש כוססופוס בל"י מין דג טהור ויש מין אחר נקרא בל"י כספיאס). *[אחי"ה בחולין הסדר אקונס ואפונס כספתיאס ואכספטיאס ואטונס ובפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ח.) הגי' כספטים ואכספטיים ובע"ז הגי' אקונס ואפונס כטספטיי' ואכספטיים (ואוטנס) [וצ"ל ואטונס] [2]) ובר"ף ד' קושט' ואפונים וכספתיאס ואכספתיאס ובכ"י ר"ח (בקובץ כ"י אנגייליקא דף פ"ד:) הגי' וכספתיאוס ואספיתיאוס . . אילו כולן שמות של מיני דגים בל' יוני הם ע"כ ורש"י בחולין פירש כולן ל' פרסי הן ע"כ ואני מצאתי רק לשם אפונס שרש מל"פ, וגי' ר"ח אספיתיאוס (ובתוספת' חולין פ"ג (ד') הספתיאס ובכ"י אירפו' כספתיאס) ראיה לפי' הח' לעוויזאהן כי נקרא ξιφίας גם espadon בל"צ ובלשון איט' spada ונקרא ככה דג של בעל חרב רחב מל"ר breites Schwerdt, spatha ועיין מ"ש בערך אספטי (ח"א, קפ"ו)] —

כסיריא (= כְּסוּרְיָא מל"י ἐξορία גלות Exil, Verbannung) בויק"ר זאת תהיה (ס"פ י"ח) בשר ודם נותן כסוריא והקב"ה נותן כסוריא הד"ד (ויקרא י"ג, מ"ה) בדד ישב. — (א"ב פי' בל"י גירוש ושלוח חוץ לגבול). *[אחי"ה בנו"ג אכסיריא ובמו"ע אכסוריא עיי"ע בח"א, פ"ב וכ"ה בל"ס וכן תרגום בַּדַּי (איוב י"ח, י"ג) ייכול כסרא לפי גי' דפ' ויניציא מל' בדד ובנו"ג בט"ס בסרא] —

כֶּסֶת (מל"מ ופי' ענין כר Kissen, Polster) בפ' ח' בברכות (מ"א דף נ"א:) ובי"ה אומרים על הכסת. בפ' כ"ח בכלים (מ"ט) כסת הסבלים טמאה מדרס „פי' אלו הסבלים ששמן בטיית חמאלין [3]) והן סובלין על כתפיהן ופעמים בראשיהן ויש להן כמין כסת שנותנין על כתפיהן (ומקצתו) [וצ"ל ומקצתן] [4]) על ראשיהן כדי שיהא נוח לסבול" [5]). ובפ' אחרון דמקואות (פ"י מ"ב) כסת עגולה הכדור והאמום פי' כסת עגולה [6]) וקטנה שעושין השרים תחת מראשותיהן ובארץ ישמעאל [7]) סומכין עליו כשהן אוכלין. *[אחי"ה ובר"ש הובא רק תחלת המאמר בשם הערוך ואולי גי' כ"י עיקר כי מברכו' הנ"ל נראה כי היה מנהג בארץ ישראל להשתמש (בסעודה) בכסת להניח בה את המפה, עיין תוספת' ברכות פ"ו (ה') מקנח ידו במפה וכו' שמא נטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת וכו' אלא מקנח ידו במטה ומניחה על הכסת. ועוד משתמשין בה לשינה כדאי' בירוש' כלאי' פ"ט דל"ב סע"א מפני שהוא נותנה (את המטפחת) על הכסת וישן עליה, תמיד פ"א מ"א ופרחי כהונה איש כסתו בארץ לא היו ישנים בבגדי קדש אלא פושטין ומקפלין ומניחין תחת ראשיהן וכו', כלים פכ"ח מ"ה מטפחת שעשאה כסת ועיין תוי"ט שם. ונרדף עם כר וכן הוזכרו יחדיו בשבת נ"א. תחת הכר או תחת הכסת, כלי' פכ"ו מ"ה עור הכסת, מקואו' פ"י מ"ב הכר והכסת של עור ועיי"ע כר א', החלוק שביניהם. כלים ט"ז, מ"ז עיי"ע קמר ב', גיטין נ"ו. בן ציצית הכסת עיי"ע צץ. והקבוץ כלאים פ"ט מ"ב הכרים והכְּסָתוֹת ובל"מ רק בקבוץ (יחזקאל י"ג. י"ח, כ') ובהשאילה בשר העגבות מדמיון לכר וכסת ב"ר פי"ז עשה לו כסתות ובקהל"ר פ' כי מקרה: עשה לו כסתות לתחתיתו שלא יהא מצטער בשעת ישיבתו, ובילק' קהלת רמז תתקס"ט בשם ב"ר עשה לו כסות [צ"ל כסתות] שלא ישב ויצטער. ועיין התוספ' בכורות שבע' הבא אח"ז] —

כֶּסֶת (לדעת רבינו מענין הראשון בהשאילה polsterartig, hervorragend ולפע"ד מל"ס

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בע' אטונס במו"ע בח"א ס"ד ובע' אקונס (שם, רנ"ח) ובדפ"ע בערך הנוכחי אנוטס והוא ט"ס. [2]) וכ"ה בדפי' יושטיניאן. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ע ובפי' רה"ג חמלין ובכ"י ו"ו א' המלין ובכ"י ב"ר המאלין ובכ"י ו"ו ב' בט"ס אמלין. [4]) וכן מוכח מפי' רה"ג. [5]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 20 ושם קצת בלי קצרה ובשנוי וז"ל פי' אלו הסבלין ששמן בטיית חמלין והן סובלין על כתפיהן ומקצתן על ראשיהן שעליו המשוי נתון כדי שיהא נוח לסבול ושמו בטיית ברזן ע"כ ונ"ל כי חמאלין עיקר הגי' והוא בל"ע حمال Lastträger ומלת ברזן נ"ל שהוא ל"פ بردن פי' נושא משא ובא רה"ג לפרש מהו לסבול. [6]) בדפ"ר נשמט מן כסת עגולה עד כסת עגולה. [7]) ובכ"י ל"ד ישרי, כלוי ישראל.

כּוּסְתָּא höckerig ועוד עיין בפנים) כפ׳ מומין אלו בגמ׳ בעל הפיקן (בכורות מ״ה.) תנא בעל הפיקן והשופנר אמר ר׳ יוחנן בעל הפיקן יש לו כסתות שופנר שאין לו כסתות כל עיקר. פי׳ מי שעקיבו ופיסת רגלו בולטין לחוץ כעין כסתות וביניהן עמוק הרבה זהו בעל הפיקן ומי שאין לו כל עיקר ורגלו שוה מלמטה זהו שופנר. עיקר פי׳ הפיקן מן וצא השדה (בראשית כ״ז, ג׳) תרג׳ פוק לחקלא [1] ועיקר השופנר מן שפיר. *[אחי״ה ובערך פקא פי׳ רבינו פיקה יוצא מגודלו (בכורות מ״ה.) פי׳ כמין חתיכת בשר יוצא מגודלו ע״כ ולזה עולה יותר מה שפי׳ בתוספו׳ בכורות מ״ה. ד״ה בעל הפיקין וז״ל: ובערוך פי׳ שפרסתו גבוהה ויש בשר הרבה לצד ראש הרגל ובעקב וכו׳. ולשון כסתות משמע כפירושו דאיירי בבשר וכו׳. והביאו ראיה מב״ר (הנ״ל בע׳ הקודם) ע״ש בתוס׳. וא״כ לפע״ד נוכל לגזור כסתות מל״פ گوشت פי׳ בשר וזה יתכן גם בב״ר הנ״ל ומדברי התוספ׳ בשם הערוך שפרסתו ג ב ו ה ה וכו׳ נוכל ג״כ לדון של״ס הנ״ל הוא פי׳ גבוהה כעין גבן וכן העתיק׳ הפשיט׳ גבן (ויקרא כ״א, כ׳) כוסתנא והוא מן כוסתא] —

כסת (פי׳ מספוא Viehfutter) תרג׳ תבן ומספוא לגמלים (בראשית כ״ד, ל״ב) תבנא וכסתא לגמליא. *[אחי״ה בע׳ כס י״א כבר פירשתיו ור״ב לא ראה כי כ״ה בדפ״ר וציון אחר (מבראשית מ״ב, כ״ז) בכל כ״י ועה״ק על כן בא להוסיף זה הערך והוא ללא צורך] —

כסיתא (ט״ס וצ״ל כְּסִיתָא מל״ע ופי׳ بسذ, بسذ Koralle) בר״ג דפ׳ אם אינן מכירין (ר״ה כ״ג.) אלמגים (מ״א, י׳ י״א. י״ב) כסיתא. כפ׳ אלמנה ניזונת בגמ׳ מכרה (כתובות צ״ח.) ההוא גברא דאפקידו גביה כסיתא דיתמי פירוש הוא אלמוג ובלעז קורל״ו. *[אחי״ה בלאי״ט corallo בנו״ג בכתובו׳ כיסתא וזה פירש״י מספוא (מע׳ הקודם ומע׳ כס י״א) אבל בל״א ברש״י גורס ופי׳ כבערוך, וזה כפי׳ הגאונים כדמוכח משט״מ בכתובות שם. ודע כי בשלשה מקומות הערתי כי עיקר הגי׳ בבי״ת כסיתא עיי״ע אלווס (ח״א פ״ט בהערה) ערך אלמוג (שם צ״ח) ובע׳ בסיתא (ח״ב, קל״ד) ושם שערתי כי בל״ס כסנא. כסלא נשתבש ג״כ מן בסנא. בסלא וגם סימנתי בערכים הנ״ל שינויי הנוסחאות ועתה מצאתי לשמחת לבבי כי בכ״י ש״ס (ה׳) בב״ב פ״א רע״א אי׳ באמת אלמוגים ב ס י ת א וכ״ה בדפוס פיזרו ברשב״ם שם בסיתא עיין ד״ס ב״ב צד קכ״ז. ובכל מקום הוגה ללא נכון כסיתא וכ״ה במו״ע ע׳ קורלין ויותר נשתבש בפשיטא (למ״א הנ״ל) קיסותא (בהוצאת לעע עיין רימ״ז בט״ר ח״א 140. ולעף פפלנ״צ צד 211 ושם הובא ג״כ ל״פ پسند) ובקו״ף מוכח גם מע׳ קשיטה כי שם הביא רבינו מב״ר פרש׳ פ׳ (לפנינו ס״פ ע״ט) אשאל לי מרגלותיך אשאל לי ק ש י ט י ך וכו׳. ובנו״ג השאילי לי כסיתתך וכו׳ וא״כ לפי גי׳ רבינו מרגליות וקשיטא אחת היא וכן הוזכרו יחד בכ״ף בר״ה כ״ג. מסקן כסיתא . . מסקן מרגנייתא (בכ״י א״פ ול״ד ובע״י ובילק׳ אצל ד״ס ר״ה צד כ״ז. מרגלייתא) ושניהם מורים על ענין אחד כי בסיתא (בל׳ פרסי بسد, بسذ) כמו مرجان בל״ע פי׳ קאראללען. ושם בר״ה בכ״י מ׳ בורני גדולה למאי עבדי לה למסיק בה כסיתא כלומר ספינה גדולה ראוייה להעלות בה קאראללען. ושם: וקטר אטוני דכיתנא בכסיתא עיי״ע מד ב׳ לפי גי׳ דפ״ר וכ״י ק״ט] —

* כִּיסְתָּא (בל״א נקבה מן כיסא Beutel) שבת ק״ה רע״א עיי״ע כס ו׳ ומ״ש.

כַּעַךְ (בל״ע كعك ובל״פ كاك Zwieback עיי״ע כסן א׳) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ היו לפניו (ברכו׳ מ״ב רע״א) ר׳ הונא אכל (תריסר) [צ״ל תליסר] [2] ריפי [3] כעכי [4] בני תלתא תלתא כ נ א לקבא [5] ולא בריך פי׳ שלא היה שבע דסבר אין מברכין ברכת המזון אלא על השובע דכתי׳ (דברים ח׳, י׳) ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך [6]. ובסוף הלכה דחוץ מן היין (ברכות ל״ז סע״ב ול״ח רע״א) עישאה כ ע כ י ן [7] חייבת [8] [בחלה] [9] כלימודים [10] פטורה. ובפ׳ אלו עוברין בפסח בסוף הלכה בצק החרש (פסחים מ״ח רע״ב) לא שנו אלא ככרות של בבל שנושכות זו א ת ז ו [11] אבל כעכין לא פי׳ „ככרות שנושכות זו את זו נראות כאלו נכנסות זו בתוך

[1]) ובנו״ג תלקא. [2]) וכ״ה בע׳ חמט א׳. [3]) וכ״ה בע׳ חמט ובד׳ שונצ׳ וויניצ׳ ובאסיל ובה״ג ובגליון הש״ס כ״י ובנו״ג ובכ״י ש״ס ריפתי עיי׳ ד״ס ברכו׳ צד קי״ב. [4]) לי׳ לפנינו ובכ״י א״פ כעכי ריפתא ובפי׳ ר״ח הובא באו״ז הלי׳ המוציא סי׳ קמ״ט ריפתא כעכי. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו וכנא הוא שם מדה עיי״ע כן ג׳ ובדפ״ע לי׳ וכן לי׳ לפנינו ובכ״י ש״ס כי בנו״ג בני תלתא תלתא לקבה ובכ״י מתלת תלת לקבה ובפי׳ ר״ח (באו״ז שם) מתלת תלת ריפתא [בקבה]. [6]) וזה הפי׳ הביא רש״י בשם רבותיו ובשם בה״ג ודוחה אותו עיי׳ הפשב״ע ובע׳ כסן פי׳ הערוך כפי׳ הראשון ברש״י והוא כפי׳ ר״ח שמסייע לפירש״י הראשון וכתב בעל האו״ז שם: וכן מסתבר דהוא עיקר ע״כ ועיי׳ ל״ע בברכות צד כ״ב: [7]) וכ״ה בכ״י ש״ס עישאה כעכים ובנו״ג עשאן כעבים וט״ס הוא עיי׳ מ״ש בע׳ טרת ב׳. [8]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג חייבין וכ״ה בע׳ טרת. [9]) וכ״ה בכ״י ש״כ וכן מוכח מע׳ טרת אבל בכ״י פ׳ לי׳ ולי׳ בירו׳ חלה ספ״א ובתוס׳ חלה רפ״א. [10]) בנו״ג כלימודין וכ״ה בע׳ טרת ובכ״י ש״ס לימודין. [11]) וב״ח בפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס ובנו״ג מזו.

זו", פי' כעכין חלות חלוקות שאין נושכות זו את זו „הסל מצרפן לחלה"[1]). פ"א ריפי כעכי[2]) ספר אחר ככי והוא כעכי כי הרבה מבליעין בל' ארמית ח' וע'[3]). וכעכי היא פת הכאה בכיסנין שפירשנו בע' כסן. *[אחי"ה בע' כסן הארכתי להוכיח כי כיסנין בל"פ ענינו לחם יבש והוא ג"כ כעך בל"ע או كاك כאך בל"פ ואם נכתבה המלה כאכא אז ענינה פירות יבשין והן מיני תרוגימא. ועוד מזה הענין בהבלעת הע' כוכא דארעא עיי"ע טרקנין ומ"ש. ואם כפירושנו כי כאכא = כאך בל"פ היינו מיני תרוגימא זכינו להבין שלא רצו לקבוע ברכה לאחריו מאחר שאין בא אלא לקינוח הסעודה והוא מעוט וזו סברת ר' יהודה ב"ר יצחק של"י שהביא האו"ז סי' קמ"ט ע"ש] —

כִּעְכַּע (לפע"ד מל"ע قعقع räuspern הוציא קול בגרונו) בויק"ר פרש' אחרי מות (פי"ז, ולפנינו לי') מה אם בשר ודם שנכנס לבית חברו כמוהו צריך לכעכע כהן גדול שנכנס לבית קדש הקדשים על אחת כמה וכמה על שום שנשמע קולו בבאו אל הקדש. — (א"ב נ"ל שענין מלה זה כמה כ י ח ה בפני רבו שמוציא קול בגרון להשליך הרוק עיי"ע כח). *[אחי"ה לפנינו בויק"ר איתא רק ר' יוחנן כד הוה סליק למשאל שלמיה דר' חנינא הוה מבעבע על שום ונשמע קולו וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד קע"ז. ובפירשב"ם פסחים קי"ב. ד"ה ולא תכנס הביא הגי' ר' יוחנן כי הוה עייל לביתא מנענע משום שנאמר וכו'. וכ"ה גי' מנענע בילק' תצוה ר' רמז שפ"ב והנכון כגי' רבינו והוא מל"ע הרשום' ועיי"ע קעקע ב' — ועה"ק שנ"ב העתיק לנכון כעכע: ריישפרי"ן וכונתו על räuspern] —

כְּעַן (עתה nun, jetzt) בדניאל (ב', כ"ג) וכען הודעתני. תרגום עתה כען. *[אחי"ה והרבה בדניאל (ג', ט"ו; ד', ל"ד; ה', י"ב. ט"ו, ט"ז; ו', ט') ובעזרא (ד', י"ג. י"ד. כ"א; ה', י"ז; ו', ו') וכן עתה תרג' ככה עיין תרג' אונק' לבמדבר כ"ב, ד'. ו'. י"א; תרג' יהושע ב' י"ב, ש"ב ב', ו'. ובריש שהש"ר כרם כען. ונראה שהורכב מן כ' הדמיון ומן עַן, ובל"נ עַנְתָּא (בל"מ עוֹנָה) ופי' כְּעֶת וגם י"מ עֵת נגזר מן עֶנֶת (רד"ק שרש עת) והראיה כְּעֶנֶת (עזרי' ד', י'. י"א; ז', י"ב) ובפשיט' אכענת ובקטיע וכְעֶת בעזרא, ד', י"ז. ולפעמים בתרגום כ"י כען ובנו"ג בתמורתו השתא, כדון עיי' עמת"ר ללעווי I, 378, ולפי דעת ה' פירשט כען כמו כֵּן, כַּאן והראיה עד כען (עזרא ה', ט"ז) ובתרג' ש"ב ג', ח' מכען, — וקרוב במבטא הוא לל"פ كنون (الكنون) פירוש עתה] —

* כָּעַס (מל"מ ענינו עצב קצף verdriesslich sein, zürnen) מצוי הרבה עיין בבכורות ו': ז'. כ"ח: ל"ב. ל"ט. ס"א: ס"ג: שבת ל': פסחים ס"ו: קי"ג: תענית כ"ג. כתובות ח': נדרים כ"ב. ושם: נזיר מ"ט: גיטין ע'. (עיי"ע מל י"ב) קידושין ע"א. סנהדרין ק"ג. ושם: ע"ז נ"ד: זבחים מ"א: תמורה ט"ו. ובבינוני פעול שמ"ר פמ"ה פניך כְּעוּסוֹת . . פני כעוסות. מדרש לקח טוב בראשית מ', ו' והנם זועפים: כעוסים. בהפעיל הִכְעִים סנהד' כ"ז. ק"ב. ק"ג: ק"ח. אבות פ"ה מ"ב ובאפעל סוף רות רב' אכעים יצרך ולא תחטא ובפסיק' דר"כ קנ"ח. לפי' גי' כ"י א"פ וכרמולי א כ ע י ס יצרך ולא תבוא לידי חטא, ובמדרש תהלים רמז ד' וילקוט תהלים רמז תרכ"ז אכחיש עיין הערת רש"ב שם ושם בפסיק' אכופס יצרך וכו' וט"ס הוא. ריש אסת"ר מן דאכעסון וכו' תר"י ב' לדברים ל"ב י"ז, כ"א והשם כַּעַס ברכות ו': ל"ב. נ"ד: ס"ג: עירובין ס"ה: (עיי"ע כם ו') פסחים פ"ז: יומא ס"ט: כתובות ס': אבות פ"ד מי"ח, ירו' סוט' פ"ט דכ"ד. כעס הוא לפני המקום וכו', שמ"ר פמ"ה כשאהיה בכעס אתה מרצה אותי, ספרי מטות פ' קנ"ז בא לכלל כעס בא לכלל טעות. תר"י ב' לדברי' ל"ב, כ"ז כעסא דשנאה. — כארס בכעוס שבת ס"ב סע"ב וילק' ישעיה רמז רס"ד עיי"ע ארס ומ"ש בח"א, רצ"ו.

כָּעַר (= כָּאַר ע"ש מל"פ שם hässlich sein) מסכ' כתובות פ' אעפ"י (ס' סע"ב) דאכלו גרגושתא הוו ליה בני מכוערי. תרגום ושמתיך (ברואי) [צ"ל כראי] (נחום ג', ו') ואשוינך מכוערא עיי"ע כאר. *[אחי"ה בנו"ג מכערא וכ"ה בפי' רד"ק שם המפרשים ביארו כראי מל' ראי, רעי פי' טנוף אבל היותר נכון[4]) כדעת החכם לעווי שדרש כראי הפך מן כאר = כער, ובמתורגמן

---

[1]) תיבות מסומנין שייכין לר"ח כי כ"ה בפירושו ורבינו מרעת עצמו הכניס בין דבריו פי' כעכין. ופ"א עיי"ע טרת, ודע כי נשיכה נאמר ממאכלים ד"מ תוספתי' טהרו' רפ"א . . והשיך לה אחרות . . ואיזו הוא הנושך וכו' אבל אם היו ממעכין זה את זה . . הרי אלו אינן חבור. [2]) כלומר כעכין הם ריפי כעכי. [3]) בכ"י ו"ו אי' פ"א כחכי והוא כעכי ועל זה יפה עולה כי הרבה וכו'. [4]) דעת ה' לעווי לא נכונה היא ואין לה כל טעם כי לא יתכן לאמר ושמתיך בלי כף הדמיון ולפי לעווי יהיה הכף מהשרש. וראי הוא שמוטציג בלשון עברית כמו מ ו ר א ה ונגאלה (צפניה ג' א') ל ר א ו ה בך (יחזקאל כ"ח י"ז) ולא מלשון רעי ע"כ פי' ר"פ סמאלענסקין.

פי' ג"כ טל' טנוף וכתב בדרז"ל יש הרבה ובעל הערוך לא הביאו ע"כ. אבל בע' כאר הביאו בל' ס"א ע"ש. וכן הביא זה הציון מכתובות הנ"ל בע' גרנשתא (ח"ב, שנ"ג:). ולרוב הוא בבינוני פעול לזכר כָּעוּר ב"ר ס"פ ל"ו כעור ומפוחם ושם פ"ס שכעור לאיש להיות מהלך אחר האשה. ולנקבה חולין קס"ז רע"א ושם ק"ז. וקידושין ט': כעורה זו ששנה רבי וכו' תוספת' כלים ב"ב רפ"ב כעורה מזו. אסת"ר פ' ותמאן אם רואין אותי כעורה וכו' והקבוץ זכר ב"ר רפ"מ כעורים ושחורים. שהש"ר פ' ראשו כעורין ושחורין, ושם לנקבה: כעורות ושחורות ובבינוני פעול בפיעל מכוּעָר גיטין נ"ח סע"א כתובו' ק"ה. תעני' ז' סע"א. והקבוץ זכר יומ' פ"ז סע"א. סוטה ח': ולנקבה תענית ל"א. המכוערות עיי"ע כאר. ובהתפעל ב"ר פי"ז הִתְכַּעַרְתִּי בעיניו ושם פמ"ה היא מתכערת ומתעזבת. והשם כִּיעוּר בל"פ خوارى Hässliches, Verächtliches והושאל לחטא חולין מ"ד: הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו ובתוספ' יבמות ספ"ד (בכ"י אירפ') ובאבדר"נ רפ"ב ובמד"ר פי"נ ומן הדומה לביעור. והשם המופשט ירו' גיטין ספ"ט ד"נ ע"ד מביאה לידי כְּעִירוּת ובאסת"ד פ' בשנת שלש: עשרה חלקים של כעירות בעולם וכו'] —

* כ"ף (אות עשתי עשר באל"ף בית והקבוץ שבת ק"נ סע"ב כפין, ונקרא כן על שם כף פי' יד כפופה שדומה לה עיין הציור באו"ם לפירשט.

כַּף (טל"מ שם לכלי בית קבול מדמיונו לכף כפופה Löffel, Schale, Kelle ועוד כף בענינים שונים עיין בפנים) בפ' המוציא יין (שבת פ':) חול כדי ליתן על מלא כף סיד. גמרא (שם) תנא כדי ליתן על מלא כף של סיידין [1]) בפ' ג' במדות (מ"ד) ולא היו סדין אותן בכפין של ברזל וכו' פי' אותו ברזל של סייד שעשוי כמין כף [2]). בגמ' דפ' כל שעה (פסחים כ"ח רע"א) כפא דחם [3]) נגרא בנויה [4]) נשרוף חרדלא. פירוש כף שחקק האומן באותו כף עצמו שורף פיו כחרדל חזק כלומר משל דר' יהודה קשיא ליה השתא מה שאמר הוא בקבורה חמט וחקק אחד הוא [5]). בהסייף פי"ג בכלים (מ"ב) קולינריפון שניטלה כפה טמאה בפני שינה פי' בערך ק' [6]). מכחול שניטל הכף טמא מפני הזכר (כלים שם) פירשנו בע' מ' [7]). בהסנדל פ' כ"ו בכלים (מ"ג) כף לוקטי קוצים טהורה. פי' המלקטין קוצין יש להן כמין כף והוא יד מעור כדי שלא יחבלו ידיו וראיה לדבר [8]) ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו (ש"ב כ"ג ו') [9]). מנת כפה [10]) אכפי [11]) ומטלטל בגמרא דפ' נוטל אדם את בנו (שבת קמ"ב סע"ב). פי' מניח אדם תרווד אכיפי הן כנון (שבת נ"ז: חולין קל"ת) כיפה של צמר. פ"א מניח תרווד על עומרין. מהלכי כפים בחיה טמאתי לך בפ' בהמה המקשה בגמ' בהמה שמת עוברה (חולין ע':) פירוש, עובר טמא שהוא ממהלכי כפים שאין פרסותיו סדוקות בחיה טמאתי לך כלומר אף שהאם חיה טמאתי לך [12]). בר"ג דפ' ואלו קשרים (שבת קי"ב) סנדל שנפסקה אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו [או] שניטל כל הכף טמא ב' אזניו או ב' תרסיותיו או שניטל רוב הכף טהור [13]). בפ' אלו טרפות בסוף הלכה דרוסת הזאב (חולין נ"ד רע"א) מורה [14]) בה רב מכפא דמוחא ועד אטמא פי' מכף הקדקוד ועד הירך [15]). *[אחי"ה הנחה הראשונה של כף בל"ע كف בל"ס כַּפָּא. כַּפְּתָא היא תוך היד לפי שהיא כפופה וממנו הושאל גם ליד באדם ובהמה ד"מ תענית כ"ו: נשיאת כַּפַּיִם עיי"ע שא ב'. ובבהמה מהלכי כפים (Tatzen) חולי' הנ"ל. וכן נקרא כף בית יד לצורך היד Handschuh כלים כ"ו, ג' הנ"ל. ועוד כף הרגל בל"מ והוא תחתית הרגל. ובסנדל כף: Sohle (שבת קי"ב. הנ"ל). ועוד כף ל"מ ול"ס כלי קבול ד"מ בזיך Löffel ועוד כף במאזנים כמו בל"ע וסו' Wagschale עיין אבות פ"א מ"ז; ב', ה'. והקבוץ תוספת' כלים ב"מ רפ"ב הכיפין שלי של מתכת וצ"ל הכפיין — ועוד נקרא כף כמו גב מקום גבוה בבית הבושת של איש או אשה נדה נ"ב: אחת על הכף ואחת על הבצים. תוספת' נדה

[1]) בגו"נ על פי כף יכו'. [2]) בגו"נ כפים וכ"א בכשנית כפים וכן מובח בפי' רע"ב ועיין תוי"ט. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח וברש"י בדפ הישנים עיין ד"ס פסחים צד ל"ח. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובגו"נ בנויה. [5]) בפי' ר"ח מבואר יותר טוב ע"ש. [6]) והיינו בע' קלגרפין. [7]) ובפי' רה"נ אעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר. [8]) נג"ר אחר פי' רה"נ בסד"ס צד 19. [10]) בגו"נ כפא ובכ"י ס' כיפא. [11]) בגו"נ ובכ"י אכיפי. וכ"ה בפי' ר"ח אשר משם הועתק פי' ראשון. [12]) עד כאן הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגעליקא דף של א':). [13]) וכה הסדר בכ"י מ' וא"פ ובה"ג ובכל הדפוסים הישנים והפכו המהרש"ל עפ"י רש"י (עיין ד"ס שבת צד קכ"ד:) אבל ברש"י אי' הסדר גם בתוספ' כלים ב"ב רפ"ד. — ודע כי ברפ' ובכ"י אי' רוב הכף טמא כל הכף שלו (בכ"י כולו) טהור ובה"ג הגי' רוב הכף טמא מיעוט הכף טהור. וראיה לשיטת רבינו מצאתי בתוספתי כלים ב"ב הנ"ל שאי' שם רוב כף אחת טהור... כל כף אחת טמא — וברפ"ד אי' בקביע אחת מאזניו או שניטל רוב הכף טהור. [14]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובגו"נ מורי וברפ"ע מורה. [15]) ובכ"י ו"ו ועד כף הירך אבל בפי' רגמ"ה כ"י להולין נ"ב ועד הירך

רפ"ו משתפשט את הכף . . עד שתפשט את הכף ויותר טוב בירושל' יבמות פ"א ד"ב ע"ד עד שתתפשט הכף. נדה מ"ז: מאי כף וכו' עיי"ע גב ג'. ועוד יש להעיר כי כאף בל"פ كاف פי' כמו בל"ע فرج בית בושת וערות האיש או האשה — ומה שענינו עמרים שבת קמ"ב: הנ"ל לפי פ"א עיי"ע כף ג' וע' כפי ב' ומ"ש] —

כֵּף (מל"מ פי' סלע וכן בל"ס כִּיף, כִּיפָא, כְּאף, כְּאפָא Stein, Fels, Riff ועוד חוף הים מל"ע كفة קצה ושפה (Saum, Rand נהרא מכיפיה מבריך [1]) בפ' במה אשה בגמ' הבנות (שבת ס"ה רע"ב) ובפ' אין בין המודר בגמ' המודר הנאה מחברו (נדרים מ' סע"א) ובגמ' דפ' אחרון דבכורות [2]) (נ"ה:) פי' הנהר מסלע היוצא ממנו משם ברכת מלאתו ולא ממימי המטר ועביד מפצי לבנתיה שהיה (מסתירם) [צ"ל מסתירן] מבני אדם שעל הנהר וטובלות בפרת כי דברי הכל בתשרי זוחלין הן ולמה הוא במפצי דלית להו טהרה במקוה אבל בניסן הוה עביד להו מקוה דסבר פרת לא סליק להו ביה טבילה בניסן דרוביה שאובין נינהו [3]) ואע"ג דנדה וזבה לא בעו מים חיים אבוה דשמואל חייש משום מים שאובין ומנא לו דנדה וזבה לא בעו מים חיים דתנא במגילה (תוספתא מגילה פ"א) שאין בין זב לזבה וכו' עד אלא שהזב טעון ביאת מים חיים וזבה אינה טעונה ביאת מים חיים [4]). פ"א מכיפיה מבריך מגדותיו מתברך שאינו מתגדל ממי הגשמים [5]) אלא מעצמו והיינו פלינא דרב דאיהו אמר סהדא רבא פרת כלומר שמגשמים מתגדל ומפצי ביומי תשרי ומניחן בקרקעית הנהר לפי שהנהרות מתמעטין ביומי תשרי מן רוב [6]) החום שהיה ויש טיט בקרקעית המים בעיקר הנהר והיה משים המפצים כדי שלא ישקעו רגליהן בטיט ולהוי חציצה לטבילה [7]) וההיא דאמר שמואל לעיל נהרא מכיפיה מיבריך [8]) הוי פליגא אהא דאמר שמואל אין המים מיטהרין [9]) בזוחלין כלומר אין המים מיטהרין שאין שם נוטפין אלא זוחלין בלבד אלא פרת ביומי תשרי לפי שכבר נתמעטו מימי הגשמים שנטפו בו אלמא ממי גשמים מתגדל ביומי ניסן כשמתפשרין השלגים והמטר ואיהו אמר שאינו מתגדל אלא מכיפיה" זה פירוש רבינו גרשם [10]) והראשון של ר' חננאל [11]). בפרק תינוקת בגמ' דאמר רב [12]) שמואל בר [13]) יצחק אשה לא תטבול בנמל [14]) (נדה ס"ז רע"א) אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוה ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי [15]). אכיף ימא אסיסנא [16]) בירתא [17]) בריש פסחים (ד' רע"א) פי' על חוף הים אייסר [18]) בירא. והלך על כל גדותיו (ישעיה ח', ז') והירדן מלא על כל גדותיו (יהושע ג', ט"ו) תרג' על כל כפוהי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' יהושע ד', י"ח על כל גדותיו על כל כפוהי והנכון כגי' המתורגמן כיפוהי. וכן כל הסלע מתורגם כֵּיפָא ע"ש הדוגמאות וכן במיוחס לרש"י בנדרים שם מכיפיה מתבריך: שנובע מגדותיו. ובר"ן שם מסלעו כלומר ממקורו וברש"י בשבת ס"ה: משפתו וממקורו ומסלעו וכו' ע"ש — וכנ"ה בל' נקבה באסת"ר פ' ויבז: נפלת כֵּיפָה על קידרא וי לקידרא נפלת קידרא על כיפה וי לקידרא וכו' ובילק' אסתר רמז תתרנ"ד אי' קופה. אהלות פ"ח מ"ה כיפת הברד (Hagelstein) ובקבוץ זכר מ"ק כ"ה סע"ב כיפי דברדא, ושם כיפי דנורא (Feuer-steine, Meteor). כריתו' ו' רע"א דרמי כֵּיפֵי ורבינו פי' בע' כף י"ב אולם כאן מקומו. וכן שייכים לזה הערך כל הציונים בע' כפי א' ע"ש. כתובות קי"ב סע"א כיפי דעכו וביר' שביעית ספ"ד דל"ה ע"ג כֵּיפָתָא דעכו (ועיי"ע אלסוס) ובל' זכר בירו' ע"ז

---

[1]) וכן הוא בחידושי הרמב"ן בשבת ס"ה: ובנו"ג מיברך, ובבכורות בסמוך מיבריך ובכתב יד פי' רגמ"ה מיתבריך וכן הוא מתבריך בנדרים בסמוך ובשיטה מקובצת בנדרים מבריך . . ושם גם כן מתברך. [2]) כן הוא לנכון בכתב יד ומד' באסיל והלאה ובדפ"ר פיזי' וויניצי' בט"ס ברכות. [3]) ופי' כמו רוב מימיו שכתב רבינו בע' טף א' ע"ש בהערה 3. [4]) וכן פסק הרמב"ם פ"א ה"ה ופ"ט ה"ה דמקואות ועיין בתש' גאוני' ד"פ בשנת של"ה סי' ר"ו וז"ל אחר שבזמן הזה כל נדה ספק זבה היא והזבה צריכה מים חיים לא עלתה לה טבילה בים מפני שהיא כמקוה שאינה מים חיים ועיין בתוספ' שבת ס"ה: ד"ה שמא — וזה הפי' כולו הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ' אפס קצהו תראה) ועיין בחי' הרמב"ן לשבת ובע' טף א' ומ"ש. [5]) בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגי' דף קי"ז.) אי' לא מגשמים ולא ממעיינות. [6]) בפי' רגמ"ה כ"י שם לי'. [7]) ובתוספ' נדה ס"ו: ד"ה אשה כתבו בשם הערוך טעם משום צניעות אבל כבר פירש החי' באמבערגער בל"ע בשבת צד ג"ד: אות קי"ד דכוונתם לפי' הערוך אליבא פי' דר"ח ובשט"מ לנדרים שם הובאו שני הטעמים ע"ש היטב. [8]) וכ"ה בפי' ר"ח אבל בפי' רגמ"ה מתבריך. [9]) בנו"ג בבכורות שם נטהרים. [10]) בקובץ כ"י הנ"ל דף קי"ז ע"א עד סע"א. [11]) עיין מ"ש בעל ל"ע במקום הנ"ל אות ק"ט בענין פי' ר"ח זה. [12]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וה"ב, ובכ"י ל"ד ובנוסח' נדה ס"ו סע"ב לי': רב. [13]) בנו"ג עוד: רב. [14]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ"ע נשמט ואי' רק בגמ' ראת ובכ"י ל"ד בגמ' ראתה שמואל וכו' ואי"כ אי' כגי' כ"י ודפ"ע. [15]) בדפ"ע קטוע ולנכון אי' בכל כ"י כמו שניסחתי שאליו כיון רבינו ועוד עיי"ע מפוץ. [16]) בנו"ג אסיסני ועיין זה הע' ומ"ש בח"א, קפ"ה: [17]) בנו"ג ביראתא. [18]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' ובשדפ"ע בט"ד אייסר.

פ"ד דמ"ג ע"ד אילין כיפייא: ומענין חוף היינו שפה אי' כיף ימא פסחים הנ"ל וכן בלי יו"ד קהל"ר פ' שלח: הוה מטייל על כף ימא רבה. ובל"א ירוש' גיטין פ"א דמ"ג ע"ג (ר') חמא חד בר נש מכֵּיפְּתָא ולעיל. והקבוץ זכר ב"ר ס"פ כ"ג עד כֵּפֵּי ברבריאה (ג' פעמים) ומזה ג"כ במ"ק כ"ה סע"ב כיפי דפרת . . כיפי דרגלת. ורבינו הביאו בערך כף י"א ופי' בע"א ע"ש] —

כַּף (= כַּפָּה נלפע"ד מל"ע كبّة פקיעין Knäuel או מל"פ كفه שבלי שעורים או חיטין בעודם בתבואות עם התבן noch unausgedroschene Fruchthalme) בסוף שבת (קנ"ה. במשנה) מפספסין את הכפין [1]) פי' בגמ' (שם) אמר רב הונא פקיעין הן הן כפין פקיעין תרי פי' בשתי מקומות מקושר כפין תלתא בשלשה מקומות מקושר [2]). בפ' המוכר את הבית מכר את האבנים שהן לצורכה (ב"ב ס"ח סע"ב) גמרי' (שם ס"ם רע"א) מאי הוא [3]) הכא תרגימו אבני דאכפא [4]). בפ"ג דסנהדרין בגמ' א"ר יהודה איטתי (סנהדרין כ"ו סע"ב) חד גנב כפא ופסליה „פי' אלומה קטנה כמו אבני דאכפי והן אבנים המוכנים לתת על (האולמות) [צ"ל האלומות]" [5]). ס"א הזמת [6]) וכבר פירשנו בע' הזם. *[אחי"ה כן הוא בכל כ"י וצ"ל בע' הזמת. וכדפ"ע אי' ס"א חזמת כפא כבר פי' בע' חזם. וכבר הארכתי בע' הזמת (ח"ג, קכ"ח) דעיקר הגי' כגי' כ"י כי כפה (או כפא) אחת היא עם הזמת ובע' הנ"ל העיר כבר ר"ב כי בנו"ג קבא דשערי ע"ש ושם הוכחתי כי גי' הרי"ף כ"י והרא"ש כפא דשערי ובפי' ר"ח לי' מלת דשערי ולפע"ד הובאה פנימה מגליון להורות על כפה (או כפא) בל"פ הרשומה ענין כפה שבלים של שעורים או חיטין (עם הקש). ורש"י בשבת קנ"ה. פי' לנכון: הן הן פקיעין הן הן כיפין כולן קשין של שבלין הן ע"כ. והיותר נכון לגרוס כפין עיין לעיל הערה 1 וכ"ה בירושלמי שבת פ"ג ד"ה ע"ד תלתא כפין פי' שלשה אגודות של תבן להטמין שם המאכל. וכן פי' הר"ן כיפי דכיתנא בנדרים מ"ח רע"ב אגודות של פשתן (אבל עיי"ע כפי ב' וע' שמט מה שפי' רבינו) וכן מהפכי כיפי פסחים מ' סע"א פי' ר"ח ורש"י ענין עמרים ורבינו גורס בע' אבן כתף כפי עיין בח"א, י"ד ובהערה 5 ופי' עמרים ע"ש. אבל בע' כפי ב' פי' בע"א ע"ש. ובע' דדב (ח"ג, כ"ה.) הביא רבינו מגיטין פ"ו: ביני כיפי ופי' בין עמרים, וכ"ה כפי' רש"י ובע' כף א' הביא רבינו משבת קמ"ב סע"ב מנח כפה אכפי (לפי גי' הנכונה) ובארו כפי פ"א על עומרין. בכל המקומות הנ"ל ענין כַּפָּא (כַּפָּה) וקבוץ כַּפֵּי (ולא כיפי) או אגודות או שבלי שעורים וקש ודומה מל"פ הנ"ל או מל"ע הרשומ' כי כבה פי' פקיעין ואגודות Knäul, Gebund, Hand-voll ובזו המלה ביאר רה"ג בכלים פ"י מ"ד (בסד"ט 6) והפקעת וז"ל פי' קבורתא בארמית ובובה בטיית ע"כ וצ"ל כובה והוא ל"ע كبّة וכן בִל"ס כַּפָּא פי' אגודה ומלוא יד ועוד עיי"ע פקע ה'] —

כף (= כִּפָּה מל"מ פי' ענף וסעיף העליון Zweig, Wipfel ולפע"ד נגזר מל"ע كاف, كيف פי' כרת והשם كيفة דבר כרות והוא הענף ועוד עיין בפנים) כפ' מקום שנהגו בגמ' כיוצא בו (פסחים נ"ב סע"א ורע"ב) רבן גמליאל [7]) אומר אוכלין על של בין [8]) הכיפין [9]) ואין אוכלין על של בין [10]) השיצין. פי' בין הכיפים הוא עיקר חריות של דקל במקום שדבוקות בדקל מאכילין מן הבית נשרו של בין הכיפים או שאכלום עופות ויש בין השיצים מכלין ומבערין מן הבית וכפים הם האמירים וי"א הן כפות תמרים, שיצים הן קוצין. *[אחי"ה רמז לזה הפי' אי' בפי' ר"ח וז"ל אוכלין על של בין הכפים פי' הנסבכין בין האמירין שאיפשר לאדם ללקטן ואין אוכלין על של בין הישצים כגון שנסבכו על קוצין שמכין היד וכו' ואין נכשרין אלא לעופות ע"כ, וכפירוש י"א שבערוך פירש"י: כמין כפות תמרים, ושיצים פי' קוצים סביב בעיקרן של דקלים ע"ש ולולי מסתפינא הייתי אומר כי שיצין הוא אחד עם שצינא ב"מ צ"ט: לפ' גי' הערוך בזה הערך (ובנו"ג חביצא) ופי' רבינו אמיר כמו מכבדות של תמרה ע"כ והמלה היא ל"ע شجنة ענפי דקל המסובכין ביותר וא"כ אין חלוק בין כיפין ובין שיצין כי אם זה שכיפין הם ענפים שאינם מסובכים ושיצין הם מסובכים לכן אין אוכלין על של בין השיצין שאי אפשר לאדם ללקטן כי אם בדוחק

[1]) וכן הוא בעי' פספס א', פקע א' וכן הוא במשניות נאפולי וכפי' ר"ח ובנו"ג כיפין. [2]) ועיי' ג"כ בפירש"י. [3]) כ"ה בכל כ"י אבל בדפ"ע בקטיע בפ' המוכר את הבית בגמ' הכא תרגימו, ורבינו נגרר אחר גי' ר"ח שהבאתי בעי' הזמת ע"ש ובכ"י ש"ס מאי ננהו ובנו"ג מאי אבנים שהן לצורכה [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ב', וכ"ה בנוסחו', ובכ י ו"ו א, וה"ב אבני דכיפא, ובדפ"ע דאכפי וכ"ה בכ"י ש"ס הי פ' ואיפ (ד"ס ב"ב צד ק"ה:). [5]) וכ"ה לנכון בכ"י פירוש ר"ח בסנהדרין שהבאתי בעי' הזמת ע"ש. [6]) וכ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב, וכ"ה בעי' הזמת ובדפ"ע כאן: חזמת. [7]) בנו"ג רשב"ג ובתוספ' שביעי' ספ"ז ר' שמעון. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס מ', ובנו"ג על שבין, ובתוספ' שם על בין. [9]) ובכ"י אירפורט בתוספ' אי' נקוד הַכִּיפִין, ובכ"י א"פ בפסחים הכפין. [10]) וכ"ה בעי' שץ א' ובכ"י ש"ס עיי' ד"ס פסחים צד ע"ו.

ואין נכשרים אלא לעופות. ובענין כיפין כבר אמרתי שגזרתו מל"ע הרשומה ולא משרש כפף כדעת הרד"ק אשר ביאר ג"כ (בשם אביו) בעודה בכפו יבלענה (ישעיה כ"ח, ד') בעודה בענף ונקרא כן הענף לפי שהוא כפוף (וכן דעת הח' לעווי). והראיה לגזרה הנ"ל כי עוד הוראת אותו השם كفة בל"ע חתיכת בגד וזולתו שתופרין על בגד מלפנים בשפתו. ומעתה זכינו להבין תוספתא כלים ב"ב רפ"ה כף של נייר שהתקינה לחגור בה את מתניו טמאה כף של סיב שהתקינה וכו' שתי כפין של סיב שתפרן זו בזו והתקינה לחגור בה וכו'. ויותר טוב הגי' שתי כיפין של סיב שתפרן וכו' (שם בתוספ') וכן בתוספ' שם רפ"ב מעשה באחד שכיפת שתי כיפין של תמרה וכו' ורבינו בערך כפת ד' פי' בע"א ע"ש — שצים שככפים ירוש' שבת פ"א ד"ד. עיי"ע כפים] —

כף (כַּפָּא לדעת רבינו כמו כַּתְפָּא פירוש כתף Schulter ואולי יותר טוב לגזרו מל' צענד akhmã כתף) בפ' המוכר פירות בגמ' המרתף (ב"ב צ"ו רע"ב) ושמואל אמר חמרא אכפא דגברי שואר [1]). בפ"ק דסוט' בגמ' אלו אסורות (ו':) אטו בפרחי כהונה בכפה [2]) תלו (ליה) [צ"ל לה]. ובפ' אלו נאמרין בגמ' ואלו נאמרן בל' הקודש (שם ל"ד סע"א) ונמירי דטעונא דמידלי אינש בכפא תילתא דטעונא הוי [3]) דדרו באגדא [4]) נדרו באכפא (ביצה ל'.) כבר פי' בע' גד. בפ' סדר תעניות האלו בגמ' על כל צרה (כ"ג:) וגלימא על חד כפיה [5]). פי' כתף. *[אחי"ה ובביצ' שם פירש רש"י ד"ה דדרו: באכפא במוט בידיהם וא"כ פירשו מע' כף א' והיינו יד אבל בע' אכפא (ח"א, פ"ג.) כבר סמנתי גי' הרי"ף אכיתפא (אכתפא). ועוד באל"ף בראש אי' בשבת ס"ו רע"ב חמרא דאכפא עיין פי' בע' אנקטמין (ח"א, קנ"ה: והלאה), וברש"י בדפ' הישנים פי' חמור הנישא בכפיים וכ"ה באו"ז הל' שבת סי' פ"ד ס"ק כ"ב וא"כ פירשו ג"כ מע' כף א'. ומלת אכפא בציון דב"ב הנ"ל יש לנקד אַכַּפָּא וכ"ה אכפא (שתי פעמים בע' גד ג' כפי גי' דפ"ר). ואם נניח גזרת המלה מן כתפא אז נוכל לגזרה מל' צענד הרשומ' כי כ"ף ומ"ם מתחלפות — ועוד בל"פ كفت כמו كتف בל"ע פי' כתף וא"כ אַכַּפָּא כמו אַכַּפְּתָא] —

כָּף (מפעל כּוּף בל"ס כָּף פי' ענין נטייה ועקימה beugen, krümmen ונרדף עם ל"מ כָּפָה, כָּפַף beugen, stürzen. בנפעל נִכְפֶּה Epileptiker ועיין בפנים) בגמ' דפ' ראוהו בית דין (ר"ה כ"ח סע"א) שכפאו שד. שכפאוהו פרסיים (שם [6]). בפ' מומין אלו (בכורות מ"ד רע"ב) נכפה אפי' אחת לימים הרבה [7]). בס"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמות ס"ד:) לא ישא אדם אשה לא ממשפחת נכפין ולא ממשפחת מצורעין. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ומניקה (כתובות ס' סע"ב) דמשמשי [8]) בי ריחיא הוו להו בני נכפי, פי' שגעון שנופל לארץ. *[אחי"ה והחולי נקרא בן נפילין וכבר פירשתיו בח"ב קי"ז: והלאה, וכן פירש"י בבכורות [9]) נכפה: נופל מחמת חולי ובכתובות לועז פישיאו"ן והוא Piè-Jean פָאללזוכט עיין מ"ל לרמ"ל ובשטמ"ק בכתובות הובא פירש"י ממהדורא קמא: נכפה חולי המפיל את האדם ומנענע כל איבריו ע"כ. והוא בנין נפעל מן כפה וכ"ה בפסחים קי"ב: הוי נכפה, תינוק נכפה, ושם: הקבוץ בנים נכפין (ובגי' ר"ח נכפים) ופי' נכפה נשפל וכן פי' ראב"ע יכפה אף (משלי כ"א, י"ד) ישפיל כמו יכפף וכן בל"פ خفته פי' מי שנופל לארץ מפעל خفتن פי' כפף ועוד עיי"ע נכפה ומ"ש. — ובל' נקבה ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג, דרגש נזקפת ואינה נכפית, והקל הרבה בדרז"ל עיי"ע כף ח' וש"נ] —

כף (= כּוּפִיתָא, כּוּפְתָא לדעת רבינו מפעל כפף היינו כלי על שם כפיפות ולפע"ד מל"ע كفة כל דבר עגול עיי"ע כַּפָּה א' ומ"ש והושאל לקערה Schüssel או בל"י κῦφος כלי חלול hohles Gefäss ובל"ר אמצ' coupha (cupia) גביע (Becher בס"פ איזהו נשך בגמרא אין פוסקין (ב"מ ע"ג:) רבינא הוי יהיב זוזי לבני אקרא דשניתא [10])

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אכתפא דמאריה אבל בכ"י ה' בבה"ג ברי"ף ובראי"ש ורשב"ם אכתפא דגברא (עיין ד"ס ב"ב צד קמ"ז) וכ"ה בשטמ"ק, וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל חמרא אכתפא דגברי שנושאין אותו מבית מוכר, שוור כלומר עקר ומפיק טעמו ממנו ע"כ והועתק בלי הזכרת שמו בע' שוור ושם גרס ג"כ אכתפא דגברי וכה"ג ברשב"ם בד"פ. [2]) בנו"ג בכיפה. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וב"ה, ובדפ"ע קטוע: לכפא תולתא דטעוניה הוי. ובנו"ג לכתפיה. [4]) בכ"י ו"ו ב' בט"ס באגרא וכ"ה לפנינו עיין מ"ש בע' גד ג' (ח"ב, רל"ו) בהערה 3. [5]) בנו"ג בחד כתפיה וכ"ה בכ"י ש"ס אחד כתפיה וכ"ה בערוך ע' צב ו'. [6]) מדפ' פיז' והלאה איתא או שכפאוהו וט"ס הוא וכן לי' או בדפ"ר. [7]) לי' לפנינו. [8]) בנו"ג דמשמשא . . הוי לה. [9]) ובפי' רגמ"ה כ"י לבכו' אי' פעם אחת: ניכפא. [10]) כ"ה בכ"י ה"ב וכצ"ל בכ"י ו"ו במקום דשניתא ובכ"י ו"ו ב' דשנותא ובכ"י ב"ר ובדפ"ע וברש"י דשנוותא וגם בע' אקרא גורס רבינו דשוניתא ועיין מ"ש בזה בח"א, ר"ס וש"נ יתר השנויים.

ושפכו ליה טפי כופיתא [1]). בס"ג דפרק כל גט (גיטין ל"ב רע"א) אפי' קניא בכופתא רפיא פירוש קנה שבסל כדאמרינן בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) כופתא כוף תיב [2]). פי' כלי שיש בו בית קיבול הפוך הכלי מאחוריו ושב. — (א"ב פירוש בל"י כלי עשוי לשמור דבר מה). *[אחיה ואולי כונת ר"ב היתה ג"כ למלה יוני' הרשומ' ואחת היא עם σκύφος בל"ר scyphus ועם κύπελλον ובל"ר cupella לשון קלילא מן cupa עיי"ע כב א' והוא כלי לשתיה או למדה וכן פירש"י בשבת שם כיפתא בל"א מדה לחטין ע"כ וכן פתרון בל"ר אמצ' cupa ולפי גזרת האגדה בשבת היטב יש להאציל כופתא מן כוף פי' כפיפה נטייה והיפוך וכן ל"ע كفة נגזר מן كف פי' ענין כריכה וסבוב in sich-, zusam-menwinden ולכן בדפוסים הישנים עד דפ' אמש' נסדר הע' יפה בערכי כף אבל ר"ב שנה לנו הסדר להעתיקו בערכי כפת. והראיה כי התי"ו אינה מן השרש מירו' עירובין רפ"ז דכ"ד: הורי ר' יוחנן (כד מרייה) [וצ"ל בר מרייה] [3]) למיכבש עלוי כוף פי' כופין עליו קערה. וכן כפיפה עיי"ע שפי' סל הורה על גזרת כפף וכן פי' רש"י בגיטין ל"ב. כופתא: כפיפה. וכן דעת רבינו שפירשו ע"י סל. ומזה ג"כ בירו' מעשרות ספ"ה דנ"ב. הדא איתא הוו לה ירבוזין דתרומה גו כִּפתא פירוש בקופתה ובסלה. אבל מה שפי' רש"י בשבת ע"ז: כופתא.. ול"נ כמין גולם עץ וכו' יש לו פי' אחר עיין ערך כפת —

כָּף (מע' כף ו' והוא מל"מ כפה פי' הפוך דבר ופניו למטה über etwas-, um- aufstürzen, um-kippen וקרוב להוראת כפף biegen, beugen והושאל אצל רז"ל לענין הכרח (zwingen, nöthigen בפ' אלו הן הנשרפין בגמ' ואלו הן הנהרגין (סנה' ע"ז.) כפה עליו גיגית ו פ ר ע ע ל י ו א ת ה מ ע ז י ב ה [4]). ובפ"ק דע"ז (ב': וכ"ה בשבת פ"ח. עיי"ע גגית ב' ומ"ש) מלמד שכפה עליהן את ההר כגיגית. — (א"ב ל"מ זה מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א, י"ד) ענין כסוי [5]). כופין על מדת סדום בפרק השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ב:) [6]). ובר"פ הנושא את האשה בגמ' לא יאמר הראשון (כתובות ק"ג.) פי' כל שזה נהנה וזה לא חיסר [7]) ומונעו זו מידת סדום שאומר שלי שלי שלך שלך (עיין אבות פ"ה מ"י) [8]). בר"ג דפ' האורג (שבת ק"ו.) [9]) ובס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ה:) מחוי כפוף. פירוש „כפוף מעיקר גודל ועד ראש אצבע כשהן דבוקות זו בזו. פי' פשוט מראש גודל ועד ראש אצבע כשהן פשוטות (ואף) [צ"ל דאף] ע ל פ י כ ן א י נ ן ה ו ו ת ז ר ת" [10]). פ"א כפוף כמו שיכול לפשוט אצבע שהוא צ ר ת [11]) גודל מאמה, פשוט כמו שיכול להרחיק [12]) אצבע מגודל שהוא טפי ולהכי קרי ליה פשוט [13]). בויק"ר אחרי מות פרשת לדוד (פכ"א) כפה סיח את המנורה. — (א"ב זה ענין אחר מל' זוקף כפופים (תהלים קמ"ו ח'). *[אחי"ה המשל כפה סיח וכו' מצוי הרבה במדרשים עיין פסיקתא דר"כ פ' איכה צד קכ"ג ושם פ' אחרי מות צד קע"ז

[1]) ובשט"מ בב"מ קופיתא אבל בע' אקרא הגי' ג"כ בכ"ף ועיין מ"ש שם רבינו. [2]) בנו"ג ותוב. [3]) עיין מבוא הירו' למהרז"ף ע' ר' יוחנן בר מריא, והתי' לעווי טעה להגיה ברמרייה כאלו היה שם עיר והלך בעקבות בעל הגליון בדי' קראטאשין שחשב כי אחת היא עם דמהריא עיי"ע דם ח"ג, ע"ת. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בע' גגית גם בדפוסים. [5]) ועיי"ע כף ו' ומ"ש. [6]) ועיין עוד בערך סדום. [7]) כ"ה בדפ"ר פיזו' באסיל ואמ' ושם בט"ד וזה תיסר, ובדפו"ו ולא חסר וכ"ה ברש"י בב"ב ובכתובות. [8]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. [9]) ושם איתא לפנינו כפול אבל במגיד משנה להל' שבת פ"ט הל"ז ובאו"ז רסי' ס"ג ובחי' הר"ן בשבת לפי גי' י"מ אי' כפוף. [10]) הועתק מ פ י ר"ת בשבת (בש"ס ו"ו). תיבות דאעפ"כ וכו' לא הביאן התוספו' מנחו' ל"ה: ד"ה וכמה ושם אי' בזה"ל ובערוך פי' בע' כף דכפוף היינו מעיקר גודל עד ראש אצבע כשהן דבוקות זו בזו ופשוט מראש אצבע עד ראש גודל כשהן פשוטות ע"כ וכונת רבינו במ"ש ואעפ"כ וכו' נתבאר לי ממה שכתב בע' סט ב' וז"ל פ"א סיט פשוט שני חלקים של זרת וכו' ע"כ נמצא שריוח בין גודל לאצבע אינו זרת כי אם שני חלקים של זרת וכן פוסק הרמב"ם הל' שבת פ"ט הל"ז וז"ל וכמה רוחב הסיט כדי למתוח מן בוהן של יד עד האצבע הראשונה כשיפתח ביניהן בכל כחו והוא קרוב ל ש נ י ש ל י ש י ז ר ת ע"כ ועיין מ"ש על זה האו"ז הל' שבת סי' ס"ג סק"א. [11]) כ"ה לנכון מאוד ב ד פ"ר ובכ"י ה"ב וכ"י ערוך וואטיקאן סי' 418 כמו שהעירני התי' בערלינער וכ"ה בהגיון שלמה צד כ"ג ובדפ"ע אחרונים מפיזו' והלאה בט"ס ז ר ת. [12]) בכ"י וואטיקאן להחזיק וט"ס הוא. [13]) ודברי רבינו מבוארים היטב ממה שאיתי' ביומא י"ט: מכין לפניו באצבע צרדה ופי' שם בגמ' מאי צרדה אמר רב יהודה צרתה דדא מאי היא גודל ופירש"י צרתה דדא צרתה של זו אצבע תהי צרה לזו ומאי היא זה גודל באצבע הסמוכה לגודל היה מחברו לגודל בחזקה וכו' ועוד עיין פירש"י למנחו' ל"ה: ד"ה צרדה וכ"ה בפי' רע"ב ליומי. וא"כ מ"ש ערוך אצבע שהוא צ ר ת גודל פי' היא האצבע שהיא צרה וסמוכה לגודל ונקרא בלא"ש Zeigefinger ואמה הוא אצבע ארוכה ואמצעית Mittelfinger ועיי"ע אצבע. וא"כ כשפושט את האצבע שהיא צרת הגודל מן אמה שהיא אצבע האמצעית אז נקרא כפוף שהוא קרוב לחצי שיעור ממה שיש בין אצבע לגודל לכן נקראה זו המדה האחרונה, שהיא כמעט ב' פעמים יותר גדולה, פשוט. ועפ"י זה פירש"י בשבת ק"ו. ד"ה רב יוסף ע"ש היטב ובזו השטה הלך רש"י ג"כ בפי' למנחו' ל"ה: רק שם מדייק יותר במה שכתב וז"ל לפי שמאצבע לגודל מתפשט י ו ת ר ה ר ב ה מבין אצבע לאמה ע"כ וצע"ג. למה נתפלא בעל הפסב"ע בע' כף ז' על פירש"י במנחו' שלא נתן שיעור ולא פי' כפי' בשבת ואדרבה פי' במנחו' הוא העיקר דידוע כי מאצבע לאגודל איננו ממש כפלים כמידת ריוח

ילק׳ ריש אחרי מות בשם ויק״ר (כ״א), ירו׳ יומא פ״א דל״ח סע״ג (ושם: הסיח), ספרי ריש פנחס (ושם: סייח) ובל׳ ארמי נמצא בשבת קט״ז: עיי״ע בטש ומ״ש. וענין הכפייה הוא שפני הכלי למטה וגבו למעלה (רד״ק שרש כפה) — וכנ״ה בירוש׳ חגיגה פ״ב דע״ז סע״ב ויבונין גו קידרין חדתין וכפונון על רישיהון, ירוש׳ פסחים פ״א דכ״ז ע״ג כופה עליו כלי. תמיד פ״ה מ״ה עירובין ק״ד: עיין ערך פסקטר. תוספת׳ אהלו׳ פי״ב חבית כְּפוּיָה . . סאה כפויה. מ״ק ט״ז רע״ב כפו מטותיהן, ושם כ׳: כ״ז. כופה מטתו. ושם דרגש אין צריך לכפותו אלא זוקפו, ושם (הרבה פעמים) אינו צריך לכפותה, ירו׳ ברכות פ״ג ד״ה סע״ד וירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג רע״א מאימתי כופין את המטות, שם ושם כפו את המטות, שם ושם מטה כפויה, ירו׳ מ״ק שם מיטות כפויות ובירושל׳ ברכות פ״ג ד״ו רע״א אי׳ כפופות, ושם גרמתני לכופפה. ובירוש׳ מ״ק שם אי׳ לכפותה ושם כבר כפינום עפ״י זקן. ב״ב ד׳ סע״א מיכפא לקרנא מלגיו, ושם באפעל: אכפיה ליה וכו׳, אבל בכ״י ש״ס בשתי פעמים דכייף ובכ״י ר׳: ונכפייה מלגיו [1]). — כפאתו סנהד׳ ע׳ רע״ב עיי״ע כפת. נפעל יר׳ ברכות וירו׳ מ״ק שם ושם נכפית עיי״ע כף ו׳. אתפעל ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג אִיתַּכְּפוּן אנדרטיא . . איתכפון איקוניא עיי״ע אנדריטא (ח״א, קמ״ב). והושאל אצל רז״ל לענין הכרח עיין חוץ מדוגמאות שהביא רבינו, ברכות ס׳: כוף את יצרי וכו׳, חגיגה ט״ז. כייף ליה ליצריה, סנה׳ ק״ז. אי בעייא למכפייה ליצרי הוה כייפינא וכו׳, ושם ל״ו סע״א מיכף הוה כייף, פסחים נ״א סע״א אנן כייפינן להו, ב״ב מ״ח רע״א וש״נ כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, כתובות פ״ז מ״י וי״א: כופין אותו להוציא . . אין כופין אותו להוציא, והרבה מזה הענין בירו׳ שם דף ל״א ע״ד, ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ד כופין את הבן לזון את האב, ירושלמי נדרים פי״א דמ״ב ע״ג וירו׳ נזיר רפ״ט דנ״ז ע״ג כופה ומשמשתו, ירוש׳ גיטין פ״א דמ״ג: כפוניה ויהב ליה תורון, ובאפעל ברכות נ״נ, ואכפה לך ויהבת להון וכו׳, ובכ״י פ׳ ובב״נ דאכפת להון ובכ״י מ׳ הגי׳ משונה, ב״ב ד׳ סע״א וח׳, עיין לעיל. —

והשם: כְּפִיָּה (das Umstürzen) כְּפִיַּת המטה תענית כ״ג: מ״ק ט״ו, כ׳, והלאה, ירושל׳ ברכות וירו׳ מ״ק הנ״ל — ונרדף עם כפה ועוד עם כפף בהוראות האמורות, נאמר כָּפוּף, וקבוץ כְּפוּפִין בהיפך פשוט, פשוטין עיין שבת ק״ד, ושם ק״ג: ר״ה כ״ו: הכופף קומתו ב״ק נ״ה סע״ב ונ״ו רע״א, ב״ר ס״פ פ״ז כופפת אני את קומתך, במד״ר פ״ו נביא כופף ידיו ורגליו וכו׳ עיי״ע כפת, ובענין הכרח: ירוש׳ נזיר רפ״ט דנ״ז ע״ג כפפו רבו וכו׳, ושם ויכוף את אשתו, ירו׳ סנהדרין רפ״א די״ח, מומחה שכפף ודן וכו׳, במד״ר פ״י אברהם שכף את יצרו וכו׳, שהש״ר פ׳ זאת קומתך: אני הוא שכפפתי יצרה של ע״ז, ושם פ׳ שיר השירים: היית צריך לכוף אזניך (ב׳ פעמים) כופפה, כפופות עיין לעיל, בינוני פָּעִיל כְּפִיף תרג׳ ישעיה נ״ח, ה׳; ס׳, י״ד; תהלים קמ״ו, ח׳ — נפעל פסיקת׳ רבתי פכ״ח נכפפה קומתם, במד״ר פ״ה נכפפה היריעה, ערכין י״ט סע״א נכפף, ב״ק ס״א, נכפפת עיי״ע קלח א׳, והשם כֶּפֶף (Biegung) ירוש׳ יבמות ר״פ י״ב די״ב ע״ג ולרוב בל׳ נקבה כְּפִיפָה שבת ק״ד, סנהדרין ס״ה, ירושלמי ברכות פ״א ד״ג ע״ד] —

כף (= כַּפּוּתָא, כַּפּוּיָא פי׳ כמו כַּבָּא בל״ע זבל (Mist, Excrement בפ׳ ח׳ שרצים בגמ׳ וכוס העיקרים (שבת ק״י:) ליתי [2]) שערתא דמשתכח בכפותא דבודנתא [3]). (ובסוף) [צ״ל ובריש] גמר׳ דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ג רע״ב) אפיק [4]) כפותא [5]) וסכריה לירדנא, בפ׳ בכל מערבין בסוף הלכה הכל נלקח (עירובין כ״ט סע״ב) כפויי דרעיא בניסן ויש שגורסין כבויי והן זבלים של שור מרעה. *[אחי״ה כגי׳ רבינו איתא בכ״י ש״ס וכגי׳ י״ג אי׳ לפנינו עיי״ע כבויי ושם הוכחתי כי עיק׳ בבי״ת כמשפט המלה בל״ס וע׳ והראיה מזבחי׳ קי״ג: ע״ש ופי׳ רגמ״ה בכ״י לב״ב רמא כופתא: עשה ריעי ע״כ וכן בפירשב״ם הטיל ריעי. ורש״י בשבת: גללי פרדה לבנה ותוספו׳ שם ד״ה ואפיק: כופתא היינו רעי כדאמרינן בחלק (סנהדרין צ״ח רע״ב) אחמיניה ואיתיב בטולא דכופתא דחמריה ע״כ וכן פירש״י בסנהדרין: בטולא דכופיתא דחמריה

שמבין אצבע לאמה. על כל פנים בגוף הפי׳ הלך רש״י בשני המקומות בעקבות הערוך לפי פ״א דערך הנוכחי. ותמה אני על בעל הגיון שלמה איך היה מבאר דברי הערוך אצבע שהיא צרת גודל עפ״י דברי הערוך ע׳ צרדה שכתב ומאי צרדה אמצעית פי׳ היא אצבע הארוכה ע״כ ואדרבה דברי הערוך בע׳ צרדה סותרין לדברי הערוך דכאן ואף אם אמת נכון פירושו בענין צרדה כמו שהוכחתי ג״כ בע׳ אצבע (ח״א, ר״נ) בכ״ז בע׳ הנוכחי היתה כונת רבינו על אצבע שהיא צרת גודל היינו אצבע סמוכה לגודל ולא אצבע אמצעית שהיא הארוכה. [1]) וכן בדף ח׳. במקום: אכפיה לר״נ אי׳ בכ״י כפייה לר״נ. [2]) בנו״ג לנקוט. [3]) בדפ״ר בט״ס דסרגותא ובנו״ג דכודנא חיורא. [4]) וכ״ה בתוספ׳ שם ובתוספות הרא״ש הובא בשט״מ בב״ב. ובנו״ג רמא. [5]) וכ״ה בכ״י רגמ״ה לב״ב בש״ס דפ׳ פיז׳ ובכ״י, ובנו״ג כופתא ובאה״ת נטופתא וצ״ל נופתא כדאי׳ בשט״מ ועיין בסוף הע׳.

בצל הרעי של חמורו . . כופיתא רעי כמו ורמא כופיתא (כ"ב ע"ג:) ע"כ וגי' כפיתא אי' גם בכ"י א"ם בשבת שם, וכצ"ל בכ"י פ' בסנהדרין שם במקום דנפיתא (ד"ס סנהי קמ"ז.) אולם גם בשט"מ לב"ב הנ"ל אי נופתא בשם הרא"ם ופי' שם בזה"ל השליך רקיקה וכו'. ועפ"י פי' זה נ"ל להגיה כופתא והוא בל' פרסי كفج רוק, רקיקה. ועוד עיי"ע כפת הירדן אבל בטולא דכופתא בסנהד' נ"ל לגזרו מלשון פרסי كفك והוא שפת האוכף Sattelsaum וראיה מגי' הילק' ירמיה ריש רמז ש"י בטולא דכפתא דגמליה ונ"ב פי' בצל כר הגמל] —

כַּף (= אֱכַף (den Sattel auflegen הא דמיכף הא דלא מיכף (נדה י"ד רע"א) כבר פירשנו בערך טרטן והיינו אוכף המפורש בע' אוכף. *[אחי"ה וכן פירש"י אבל גם הוא גורס מכף כבספרים וצ"ל כגי' רבינו ועיי"ע אֱכַף בח"א. פ"ג — וכן בל"ע آكف מטיל כר הגמל ונגזר מהשם اكاف, وكاف] —

כַּף (= כִּיפָּה מפעל כּוּף, כָּפַף Krümmung, Wölbung, Himmelsgewölbe וכן בל"י ἄψις bung cupa, cupula, cuppula ובלש' רומי אמצ' wölbe Schwiebbogen וכן בל"פ قوبله) בפ"ק דעירובין בגמ' ואם יש לו (י"א:) ובפ"ק דיומא בגמרא ללשכת פרהדרין (י"א:) כיפה ר"מ מחייב במזוזה פירוש זו כיפה האמורה כאן פתוחה מארבע רוחותיה אלא מסוכתה [1]) כפופה כמו קשת ועומדת על ד' רגלים ר"מ מחייבה במזוזה שאומר שהיא כמו בית וראויה לדירה וחכמים פוטרין שאינה ראויה לדירה ושוין שאם יש ברגלה י' טפחים הואיל וגבוהה כל כך ראויה לדירה וחייבת במזוזה אמר אביי הכל מודים כל היכא דהכיפה רחבה ד' טפחים ואין ברגלה ג' ולא כלום דכל דפחות מג' כלבוד דמי ואפי' אויר ליכא הכא יש ברגלה ג' ואין רחבה ד' טפחים ולא כלום דכל פחות מד' לא הוי מקום כי פליגי דיש ברגליה ג' ורחבה ד' ואינה גבוהה י' ויש בה לחוק ולהשלימה לי' ר"מ סבר הואיל ויכול לחוק רואין כמה שחקוק ומושלם לי' ונחשוב הרגלים אע"פ שאינן מגיעין לי' כמו שמגיעין לי' דמו והוי כמו שיש ברגליה י' וחייבת ורבנן סברי אין חוקקין להשלים עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר רואין ומר סבר אין רואין אבל אם יש בעלית [2]) כיפת הכיפה ממנה ולמטה י' טפחים דכולי עלמא אעפ"י שאין ברגליה אלא ג' נחשבים כמו שהן י' וחייבת. זה פי' הגאון בעירובין [3]). כיפים על גבי כיפים [4]) כיפה כנגד האוטם (פרה פ"ג מ"ו) כבר פירשנו בע' אוטם. בפ' ואלו מגלחין בגמרא אין קורעין (מ"ק כ"ה סע"ב) כי נח נפשיה דרבה ורב יוסף נשוק כיפי דפרת אהדדי דאביי ורבא נשוק כיפי דדיגלת [5]) אהדדי, פי' כיפאות של גשרים נשתברו ונשקה כיפה זו את זו [6]). בפ' דמגלה (י"א סע"א והובא בילקי אסתר ר' תתרמ"ה, וילק' מ"א ר' רמז ר"א) מהודו ועד כוש (אסתר א', א') תנו רבנן ג' מלכו בכיפה [7]) פירוש בכל העולם כולו כלומר תחת השמים שעשוי ככיפה [8]). בפ' המוציא תפילין בגמ' נגר הנגרר (עירובין ק"ב סע"א) אמר רב אסי הני כיפי דארבא בזמן שיש בהן טפח וכו', פי' יש לספנים [9]) לוחות שקושרין אותן בטבעות שבספינה וכופפין אותן ע"ג הספינה ובימות החמה כשתקדיר עליהן החמה פורשין ע"ג הלוחות מחצלות ומסככין על עצמן [10]). בפ' אין דורשין בס"ג (חגיגה י"ט.), ובפ' השוחט אחד בעוף בגמ' נפלה סכין (חולין ל"א רע"ב)

---

[1]) בכ"י ל"ד מסוכה. [2]) כ"י ב"ר בעליה. [3]) אולי כיון לר"ח אבל בפי' ר"ח לעירו' (הודפס מקובץ כ"י אנגיליקי ע"י האחים ראם) איתא בזה"ל: הנה כיפה זו כגון שיש ברגלה י' טפחים ומשם ולמעלה עוקם הבנין כמו קשת ועולה והאבנים (שבשאי) [שבראשי] כיפה אעפ"י כי אינן מגיעות לרגליה שהן המזוזות נקרא פתח ושער לדברי הכל חייבת במזוזה וכו' וכו' אמר אביי הכל מודים אם כיפה זו רחבה ד' טפחים ואין ברגליה ג' ולא כלום היא דכל פחות מג' כלבוד דמי . . וכי יש ברגליה ג' ואינה רחבה ד' ולא כלום הוא וכל פחות מד' לא הוי מקום כי פליגי דיש ברגליה ג' ורחבה ד ואין גבוה עשרה ויש בה לחוק ולהשלימה לעשרה ר"מ סבר הואיל ויש בו לחוק ולהשלימה לעשרה רואין אותו כאלו הוא חקוק ויש בה ברגליה עשרה וחייבת במזוזה כי פתח מעליא הוא ורבנן סברי הואיל ואינו חקוק לא אמרינן רואין כאילו הוא חקוק השתא מיהא אין ברגליה עשר ע"כ. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע במ"ס כפים, ובע' אוטם כיפין. וכ"ה לפנינו. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר (ועיי"ע בח"ג, י"ז:) ובשדפ"ע דריגלא. [6]) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק ולפע"ד שייך לע' כף ב' ע"ש בסוף הערך ובאמת הקבוץ מן כיפה של ע' הנוכחי הוא כיפים, כיפין ולא כיפאות [7]) בכתב יד מ' הגי' בקופה וכן מצאתי בתוספתי כ"י ארפורט לעירובין רפ"ז (פ"ה) בהוצ' צוק"מ 146 מקום חקופא, ובדפוסים איתא מקום הכיפה וכ"ה בירו' עירובין פ"ה דכ"ב סע"ד. [8]) וכ"ה בפירש"י תחת כל כיפת הרקיע. [9]) ופי' סַפָּנִים מנהיגי ספינה, ובדפ"ר במ"ס כזה: ישלם פנים. [10]) נגרר אחר פי' ר"ח שכתב בפי' לעירובין בזה"ל: הני כיפי דארבא כמין קרשין כפופים ע"ג הספינה ויש טבעות קבועות וכשתהיה החמה קושרין באותן טבעות מחצלאות ופורסין (אותה) [אותן] ע"ג הספינה מפני החמה ע"כ ורש"י פי' אילמות שעושין בספינה וכו' ע"ש ובגליון ערוך דפ' ווניצי' הרצ"א הושאל לי בטובת ב"ג מצאתי כתוב וז"ל: רבינו נסים ז"ל פי' הספנים יש להם לווחין שקושרין אותן בטבעות וכופפין אותן ע"ג הספינה לסכך בהן מן השמש והמטר אם יש ברוחב אחד מהן טפח שנחשב כאהל מלמעלה

מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין פי׳ שני ראשי הגל המחוברין במי הים (כפים) [צ״ל כיפים] אמצעית הגל העשוי ככיפה כדתניא [1]) מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפים לפי שאין מטבילין באויר [2]). בפ׳ האיש מקדש בו [בגמ׳] ובהקדש [3]) (קידו׳ נ״ה סע״ב) אמר אביי (בחטאת) [צ״ל כחטאת] מלמד שכונסה לכיפה [4]) ומתה מאיליה. בפ׳ אלו הן הנשרפין (סנהד׳ פ״א רע״ב במשנה) מי שלקה ושינה כונסין [5]) אותו לכיפה. גמ׳ (שם) מאי כיפה אמר רב יהודה מלא קומתו. בפ״ק בע״ז (ט״ז סע״א במשנה) הגיעו לכיפה שמעמידין בה ע״ז פירוש היו בונים מרחצאות ומנהגם לעשות בהן בנין כמין צורה זו:

[6]) ועושין בה צורה של ע״ז אסור לבר ישראל לבנותה. בפ׳ לא יחפור בגמ׳ מרחיקין (את המשרה) [צ״ל את הנבלות] [7]) (ב״ב כ״ה רע״ב) וכיון שחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחורי כיפה. בר״ג דפ׳ ואלו נאמרין בכל לשון (סוטה ל״ד רע״א) מלמד שהיו המים נגרשין [8]) ועולין כיפין ע״ג כיפין. *[אחי״ה אין לערך זה סדר יפה ויש הרחק רב בין הציונים השייכים זה לזה, ודע כי הנחה ראשונה של כיפה הוא בנין הפתוח לארבע רוחות ומכסה שקערורי בראשו כעין קשת ונקרא בלא״ש Wölbung ובל״י ἅψις ובל״פ كمان והוא אולם בל״מ ולכן היטב פירש״י בסוטה ל״ד. כיפין: אולמות ארקוול״ד והוא ל״צ arche voûte געוועלבטער באגען = Schwiebbogen וכן בלאי״ט arco, volto וכן לועז ארקוולו״ד בישעי׳ ט׳, י״ג וכצ״ל ברש״י זבחי׳ נ״ח. שלא יבננו (ר״ל המזבח) לא ע״ג מחילות ולא ע״ג כיפין ופירש״י אילמים ארקמלו״ט וצ״ל אולמות ארקוולו״ט. וכן לועז רד״ק בשרש אלם מלת והאולם (מ״א ו׳, ג׳) „הוא כפה שקורין בלעז בולט״א ע״כ והוא בלאי״ט volto בל״ר אמצ׳ voluta ובל״צ כאמור רק רש״י הרכיב במלה צרפתית ג״כ מלת arche להחזיק הענין וביחזקאל מ׳ ל׳ לועז אלמות: ארקו״ן arches בל״ר arcus ועיין מ״ל לרמ״ל בזבחי׳ שם ורה״ג בפרה פ״ג מ״ו פי׳ בסר״ט 29 כיפין „פירוש קנטרה בטיית אוטאק״ [וצ״ל או טאק]. ראשון הוא ל״ע قنطرة בנין גבוה שיש לו מכסה עגול ומסוכך כקשת ואחר הוא עם ל״ע ופרסי طاق Gewölbung, ועוד עיי״ע הבא אח״ז ופירוש רה״נ שאכתוב. וצורת כיפה ראה בפירש״י בעירו׳ י״א: שהיא קרובה קצת לצורת כתב יד ו״ו הנ״ל ובהשאילה נקרא רקיע השמים כיפה, ויפה לועז עה״ק שנ״ב גיוועלב בל״א (Himmels =) Gewölb ומזה אחורי כיפה (ב״ב כ״ה רע״ב) ופירש״י דרך חלון ואולי אינו מפירש״י כי אם מהצעת הש״ס וכן מוכח מפי׳ רגמ״ה שם אבל בכ״י ש״ס ליתא. וכן בב״ר פמ״ד ר״פ מ״ח שמ״ר פמ״ח במד״ר פ״ב תנחומ׳ חיי שרה סימן ו׳ וסד׳ שופטים סימן י״א העלה אותו למעלה מכיפת הרקיע. ועוד הושאל לגל מים דומה לעקום כקשת bogenartige Welle עיין כיפין לעיל בציון מחגיגה וחולין ומזה הציון מסוטה הנ״ל בסוף הערך והיחיד כיפה יבמו׳ פ׳: הובא בע׳ טהר ב׳ ע״ש ופירש״י שם כיפה: קילוח ארוך מרחוק ומזה הושאל לש״ז תוספ׳ יבמו׳ ספ״י כל שאינו עושה כיפה. — ועוד הושאל לבית הסוהר מדמיונו לכיפה שהיה בקערורית הבנין למטה בתחתית הבית unterirdisches Gewölb ועיין ציון מסנהדרין הנ״ל מכניסין אותו לכיפה. ובלא״ר נאמר כִּיפְּתָא (עיין למטה) ומזה תרג׳ ירמיה כ׳, ב׳, ג׳ המהפכת: ויהב יתיה לכיפתא ואולי הוא רמז ג״כ על מלה יוני׳ האמצ׳ κῦππος מל׳ רומי ceppus, cippus [9]) Block והוא העץ שמשימין בו רגלי האסורים ובל״מ סד ועיין רד״ק שרש הפך ושרש סוד ונגזר מלה רומי׳ הנ״ל מל״י κύφων Werkzeug des Krummschliessens מן κῦφος פי׳ כפיפה ואולי לזה כיון רב יהודה בביאורו (סנהד׳ שם) כיפה: מלא קומתו כלומר עומד כפוף מלא

מותר לפרוס על גבן מלמעלה שהרי אין זה התחלה בעשיית האהל בשבת אלא מוסיף הוא על אותו עובי הטפח ואם אין באחד מהן רוחב טפח והן סמוכין זה לזה בפחות מג׳ כלבוד דאמי הרי כל אותן הלווחים נעשו בלוח אחד בתורת לבוד ומותר לפרוס על גבן מחצלת שמוסיף על אוהל עראי הוא ושפיר דמי״ ובזו השיטה הלך רש״י בעירובין.

[1]) בחולין דתנן וכ״ה בפי׳ ר״ח (חגיג׳ בש״ס ו״ו) אשר משם הועתק קצת. ועיין תוספו׳ שם והנכון כגי׳ רבינו וכ״ה בחגיגה. [2]) בפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגייליקא דף רצ״ט.) פי׳ בזה״ל נגזור ראשין אטו כיפין כלומר ראשין גלים שמחוברין לנהר דהן בני טבילה אבל לגזור ראשין אטו גלים שתלושין מנהר ונעשים בכיפה וכו׳. ורש״י בשני המקומות פי׳ כיפין אמצעיתו הגל שעומד באויר כמין כיפה ע״ש וזה כפי׳ הערוך. [3]) כ״ה בדפ״ר. [4]) בדפ״ר לכופה. [5]) וכ״ה בירו׳ ובגמ׳ בבלי אבל במשנה דבבלי מכניסין וכן שם ובירו׳ בית דין מכניסין (כונסין) וכ״ה כונסין בתוספ׳ ב״ק רפ״ה ולסנה׳ פי״ב. [6]) כ״ה בכ״י ו״נ ובכ״י ל״ד הצורה כזו: ח, ובכ״י פאריז ∧, ובכ״י ב״ר ובדפ״ר אי׳ „בנין כמו זה הצורה״ והצורה לי׳ וכן לי׳ בשרפ״ע וכן לי׳ תיבות הנ״ל. [7]) כי סוגיא מרחיקין את המשרה היא למטה מאותו ענין של הנבלות. [8]) בנו״ג אי׳ נגדשין וכ״ה בע׳ גדש א׳ ובילק׳ יהושע רמז י״ד ובכ״י אירפ׳ בתוספתי סוטי רפ״ח אבל בדפוסי׳ אי׳ מגרשין. [9]) וממנו התואר בל״ר אמצ׳ cipparius, Stockmeister.

קומתו שלא היה לו ריוח יותר להתפשט בין הכבלים או בסד ועוד בל"ר אמצ' בית הסוהר cuppa ורבינו גורס בתרגום הנ"ל כופתא והביאו בע' כפת ה'. ובכיפה היינו במקום מכוסה בכיפה העמידו ע"ז שלהם בבית מרחצאות כדמוכח מע"ז הנ"ל ועיין ג"כ ירו' סנה' פ"ז דכ"ה ע"ד עלון לטיסחי בהדין דימוסין דטיבריה וכו'. ותפשתון כיפה. ובלא"ר כיפתא עיין ירו' ע"ז פ"א ד"ם. — ועוד פי' כיפתא גומא עגולה מתחתית הארץ אשר שם נקברו המתים בכוכין (Nischen) וזה מוכח מירו' נזיר פ"ז דנ"ו . . לא הוי עבר תחות כיפתא דקיסרין . . . הוון מטיילין בפלטיא דקיסרין הגיעו לכיפה ופירש ר' כהן הגיעו למקום טהרה והזר אצלון, ועוד נ"ל כיפתא = כיפה ענינו כאן מל"ר אמצ' Graben, Wall, chiffa חפירה וחריץ בתוך הארץ שמכמינים עצמם החיל נגד האויב לירות משם ובתוך חפירות דומין לחפירות שמכמינים שם היו קוברין את המתים והוא כעין כוך (עיי"ע), והראיה ממה דאי' הוון מטיילין בפלטיא דקיסרין והוא ג"כ מל"ר אמצ' platea מקום מצודה וקסטרא befestigter Ort, Schutzwall ומעתה נראה אור בהיר בספור בירו' כלאים ספ"ט דל"ב רע"ד וירוש' כתובות פי"ב דל"ה סע"ב . . הוון מטיילין באיסטרין ראו ארונות שהן באות מחוצה לארץ לארץ וכו' ונ"ל להגיה בגיסטרין (בקיסטרין) פי' מקום מבצר (ח"ב ש"ל) ומצודה וקסטרא הוא חוץ לעיר ושם נקברו המתים, ועוד יש לי ראיה מב"ר פצ"ו ותנחומ' ויחי סי' ג' מעשה . . שהיו מהלכין בפילי שחוץ לטבריא ראו ארון של מת וכו'. ופילי הוא ל"ר אמצ' Wall, Damm pila, מצודה ודיק וא"כ ארונות של מתי חוצה לארץ שהובאו לא"י נקברו בחפירות המצודות בחוץ לעיר ובפסיקת' רבתי פ"א איתא מטיילין באילפס והגיה החכם פריעדמאן באילפא ול"נ שצ"ל בפילי כב"ר ותנחו' אשר רמז עליהם ג"כ המו"ל הנ"ל. והחכם גרעטץ בט"ע ח"ל 536 הגיה אילסים עש"ה. אבל פירושי כיפה = chiffa פירוש חפירה בארץ היטב מסייע פירוש באסטן שהביא הח' גרעטץ שם 533 וכן בל"פ خفج פי' בית הקברים — ועתה זכינו להבין מאמר סתום בפסיקת' רבתי ר"פ מ"א שאי' שם משוש כל הארץ (תהלים מ"ח, ב') . . כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים והשבונותיהם היו יוצאים ועושים חוץ לירושלים תחת אותה הכיפה מחוץ לעיר והיו אוכלים ושותים בתוך העיר וכ"ה בקצת שינויים באיכ"ר פ' ספקו ובשמ"ר ס"פ נ"ב ילקוט תהלים רמז תשנ"ה ולפע"ד חושבי חשבונות שעשו פישרה בעסקי ממון או זולתם שלא יהא מרמה זה את זה הלכו חוץ לעיר תחת אותה הכיפה שהמתים נקברים שם וכמאמר רז"ל ברכות ה'. ואם לאו יזכור לו יום המיתה וכו' ואחרי שעשו חשבונות באמונה היו משמחים זה לזה בתוך העיר] —

כֵּף (= כֵּיף, כֵּיפָא פירוש סלע, אבן Fels, Stein עיי"ע כף ב') בפ' ואלו מגלחין בגמרא אין קורעין (מ"ק כ"ה סע"ב) דר' חייא נחיתו כיפי דברדא מן רקיעא דרב המנונא נחיתו כיפי דנורא מרקיעא [1]) פי' אבנים [2]). בפ"ח באהילות (מ"ה) כיפת הברד פי' חתיכת הברד כמו (פסחים מ"ה: חולין קכ"ט.) כיפת [3]) שאור שיחדה לישיבה. פ"א כמין כפה שפירשו חכמים קובה העשויה מן הברד או מן הכפור ובלשון ישמעאל [4]) ויבא אחר איש ישראל אל הקובה (במדבר כ"ה, ח') וכן כיפה שניהן אל קובה [5]). בפ"ק דכריתות בסוף הלכה המפטם (ו' רע"א) [טוב גילדנא סריא למיכל] [6]) מכותחא דרמי כיפי. פירוש מוטב דג סרוח לאכול מכותח הקשה שמשבר הסלעים [7]). — (א"ב תרגום סלע עיטם (שופטים ט"ו, ח', י"א) כיף עיטם). *[אחי"ה ר"ב הביא ראיה מאותו פסוק כי גם במתורגמן ע' כֵּף ב' מציינו בראשונה זה הפסוק ושם הרבה בדוגמאות. וכבר הערתי בע' כף ב' כי כל כֵּף, וכֵּיפָא של זה הערך וע' כפי א' שהוא מענין סלע ואבן שייכים לע' כף ב' [8]). מל"ס ונגזר מל"ע كاف חתך וכרת כמו סלע صلاع מל"ע سلع חתך עיין פירשט שריש כֵּף וכן כיפת הברד באהלו' הנ"ל פי' חתיכת ברד וכפי' רבינו אבל בפ"א נגרר אחר רה"ג בסר"ט 24 רק שם אי' בזה"ל כפת הברד פי' כמין קופה שפירשו חכמים קובה העשויה מן הברד פי' המים כשקפה שם אותו הקיפוי ע"כ

[1]) בדפ"ר רק פעם אחת בלי הזכרת שם האמורא: כיפי דנורא מרקיעא ובנו"ג. דרי חייא נחיתו כיפי דנורא . . דרב המנונא נחיתו כיפי דברדא ובכ"י מ' כגי' הערוך דנורא רק שם בשתי פעמים. ובמנוה"מ סי' רי"ג בשתי פעמים דברדא אבל גי' הערוך יותר טובה כי לולי זאת הו"ל למימר דרי חייא ורב המנונא נחיתו וכו' עיין ד"ס מ"ק במקומו. [2]) וכ"ה במיוחס לרש"י וזה הציון והבא שייך לע' כף ב' ע"ש. [3]) בפסחים בנו"ג כופת ובע' כפת ג' כפת והציון מחולין לא הביא. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב ומדפ' פיז' והלאה אי' כענין ועיין מ"ש למטה בסוף הערך. [5]) בדפ' וויניצי' בטעות הקובה. [6]) וכ"ה בע' גלדן וכן מוכח מפי' רבינו דכאן. [7]) ובגוף הענין מפורש כן בפירוש רגמ"ה כ"י לכריתות (בקובץ כ"י אנגי' דף ק"ע:) ובמיוחס לרש"י לכריתו' ובהוריות י"ב. בלי ראשון ע"ש. [8]) ולדעת ר"ס סמאלענסקין גם מל"ם ירמי' ד', כ"ט; איוב ל', ו' ועיין בפירש"י.

והמו"ל הגיה פי' כמין קובה אבל מפי' רה"ג פי' המים כשקפה וכו' מוכח כי עיקר הגי' קופה מלשון קיפוי zu Eis erstarren שנקרשו לקופה כפירוש הרא"ש. ול"נ שחסרון בפנים הוא בפי' רה"ג וכצ"ל פי' כמין כיפה שפירשו חכמים קובה העשויה מן הברד אי נמי כמין קופה פי' המים כשקפה וכו'. ותחלת המאמר העתיק כאן רבינו בתוספת לשון קצת וקרוב הדבר שהיה כן בכ"י שלו מפי' רה"ג ושם היה כתוב כן גם בל' ישמעאל אלקובה וכונתו: כלומר אל הקבה של מקרא וכיפה של חכמים שניהם מפורש בל' ישמעאל ע"י אלקובה (בתיבה אחת צ"ל) והוא אמת ויציב כי בל' ערבי قبة פי' כל דבר שקערורי והיינו כיפה (עיין ערך הקודם) ועוד פי' אהל שהוא ל"מ קֻבָּה. ותחת בל' ישמעאל כדאי' בדפ"ר ובכ"י ערוך נשתבש בשאר דפוסי ערוך כענין ונ"ל שבתחלה היה כתוב ב"ע אי כ"ע והוא בלשון ערבי או כל' ערבי ופשטו בטעות את כ"ע: כענין! והראיה כי היה כתוב בפירוש רה"ג „בל' ישמעאל" אחרי שבע' גרל ב' (ח"ב, רצ"ג) העתיק רבינו פירושו ג"כ מפי' רה"ג אות באות בסיום: „ובל' ישמעאל גליד" ובכ"י אשר מתוכו נדפס ליתא לפנינו אלה התיבות בהוצאת פי' רה"ג דפוס בערלין ודע כי שני פירושי הערוך הובאו בלי הזכרת שמו גם בפי' ר"ש בקוצר נמרץ וז"ל כיפת הברד: חתיכת הברד מלשון (תהלים קמ"ז, י"ז) משליך קרחו כפיתים אי נמי לשון כיפה ע"כ וכ"ה בפי' רע"ב ושם אי': אי נמי ברד העשוי ככפה ארקוול"ט בלע"ז ע"כ ועיין על זה הלע"ז בע' הקודם לזה — ול"מ כפתים אין לו שייכות למלת כפה כי הוא מל' פת וכן בל"ע فتات פי' חתיכות דקות Stückchen] —

☞ כַּפָּא (בל"י κάππα im gr. Alph. der 10. Buchstabe, der Zahlenwerth 20) איכ"ר פ' רבתי בנוים (ד"ה חד בר נש סי' י"ז) ומנהן [1] יליף לה ר' יוסי (קפדוקדיא) [צ"ל קפודקיא] [2] כפא בלשון יון עשרים דוקיא [הן] [3] בלשון יון קורות. וכן הדבר כי אות עשירית באלפא ביתא נקראת כפא ועולה במספר עשרים [4].

* 1 כִּפָּה (מל"ע كَفّة פי' כל דבר עגול עיי"ע כף ו' runde Masse, Haufen) ירו' סנהדרין ספ"י דכ"ז סע"ד לכיפה של אבנים כיון שנתרועעה אחת מהן נתרועעו כולן וכצ"ל בירושל' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ג למה הדבר דומה לכיפה של אבנים כיון שנתרערעה (צ"ל שנתרועעה) וכו'. ובב"ר פ"ק דומים לכיפת אבנים את נטל ממנו אבן אחת וכולה מתרועעת וכו'. עיין שבת ק"ו רע"א. פי' גל של אבנים מל"ע הנ"ל.

2 כִּפָּה (= כִּיפָּה או מל' כָּפָה פי' מכסה או מל"ר אמצ' capa, chapa, cuphia, cappa כסוי הראש Kappe, Kopfbedeckung) בפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטין כ'.[5]) אבל לא בכתב שעל כיפה ואנדוכתרי. פי' כיפה של צמר ארוגה אם רקם באריגה גט אשה או גט חירות אינו גט. בר"ג דפרק במה אשה (שבת נ"ז:) אבל כיפה של צמר שפיר דמי, פירוש בגד שמשימה על ראשה האשה בשיער ומקבלת הזוהמא ועל כפה השבכה והיא קפילא [6] בלעז כמשמעה ולא שלפה ומחויא לפי שתראה השער מדתני רבי שמעון בן אלעזר דכבול למטה מסבכה [7] ש"מ כיפה של צמר הוא [8]. פ"א „כיפה של צמר חוטי דעמרא דנדילין מעשה עבות ורחב שתי אצבעות שיעור ציץ כדאמרינן בס"ג דפ' ראשית הגז (חולין קל"ח.) כפה של צמר מונח בראש כהן גדול ועליו ציץ [נתון] [9] שנאמר (שמות כ"ח, ל"ז) ושמת אתו על פתיל תכלת" [10]. וכיצד היה מונח ומצנפת בראשו ובתחלת פדחתו סמוכה לשערו ומניח את הציץ ואמרו חכמים (זבחי' י"ט סע"א וערכי' ג' סע"ב) שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח התפילין. בס"ג דפ' נגמר הדין (סנהדרין מ"ח רע"א) ובפ' כ"ח בכלים (מ"ה) כפה שהוא טמא מדרס ונתנו על [11] הספר טהור מן המדרס וכו' פ"ד בזבים (מ"א) ר' יהושע אומר נדה שישבה עם הטהורה במטה כפה [12]

---

1) וכ"ה במו"ע בע' דקא (ח"ג, קכ"א) ובנו"ג ומן הן. 2) וכ"ה במו"ע שם. 3) כ"ה לפנינו ולי' במו"ע שם. 4) ועיין מ"ש בע' דקא במקום הנ"ל. 5) ובענין גי' הירו' עיי"ע אנדוכתרי ח"א, ק"מ. 6) כ"ה בכ"י ו"ו רק שם בט"ס בקפילא והוא בלאי"ט capello, cappello שער וכובע Kopfhaar und Hut ובכ"י ב"ר קופלה ובדפ"ע קופולה ובכ"י ה"ב קופואה ואות לי חסר כי קופואה הוא בלאי"ט capo ראש. 7) בנו"ג שבכה. 8) וזו ג"כ שיטת רש"י. 9) וכ"ה ברי"ף ובנו"ג עוד: לקיים מה שנאמר. 10) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס וו') ע"ש וזה עולה כפי פירוש הרי"ף וכ"ה בשמו ובשם הערוך באו"ז הל' שבת סי' פ"ד סק"ג ושם איתא (דוושי) [חיטין] דעמרא וכו' והמו"ל טעה בזה שתי שגגות כי הביא במסגר דוושי וכי הגיה חיטי במקום חוטי כדאיתא ג"כ לפנינו ברי"ף אבל עיקר כתיבתו ברי"ף היו בתחלה רוושי והוא ל"פ ריש ریس חוטים Fäden. 11) בסנהדרין לספר אבל בפי' ר"ח כ"י לסנהדרין העתיק כגי' רבינו וכ"ה בכלים שם. 12) וכ"ה בנוסחי' ובפי' ר"ח כ"י בסנהדר' העתיק כיפה.

שבראשה טמא מדרס. בס"ג דב"ק (קי"ט.) אבא שאול אומר מוכרת אשה כד' וה' דינרים [1]) כדי לעשות כפה לראשה. *[אחי"ה וכנ"ה בכתובות ס"ד: ונותן לה כפה לראשה ופירש"י כפה צעיף וכ"ה כפירש"י בב"ק וסנהד' שם ושם אבל בחולין ושבת שם ושם פי' כובע ובגיטין פי' כעין כובע של צמר ונותנות הנשים תחת צעיף קישוריהן ע"כ וזה יפה עולה עם גזרת המלה שפי' כמעט בכל לשונות רומניות כסוי ראש הן של איש הן של אשה עיין ארעלונג אוצ"מ ערך Kappe ומגיע עד גבות עינים כדאי' בירו' שבת פ"ה ד"ז: כהדא כיפה דהיא משויא גבינתא] —

* 3 כִּיפָּה (לפע"ד מל"י אמצ' $\kappa\acute{\alpha}\pi\alpha$ ומל"ר אמצעי' capha כסוי בהמה ומחצלת Matraze, Decke) ירושל' שבת ספ"ה ד"ז רע"ג אין הרחלים יוצאות חנונות רב יהודה אמר כיפה של צמר כלומ' נותנין על הרחלים כסוי של צמר כדי לחום על צמרם. והוא מל"י ורו' הנ"ל ומזה הענין גם בל"פ کوب, کوپ Decke.

* כִּיפָּה (?) שבת ס"ג. לכיפה לימא הכי עיין ני' ופי' רבינו בע' כב ג' וד' וע' כס ז'.

כפח (= כּוּפָּח כירה קטנה אולי מל' ערבי كبوة kleiner Herd) בפרק כירה (שבת ל"ח:) כופח שהסיקוה בקש ובגבבה הרי היא[2]) ככיריים[3]). בפ' ה'[4]) במנחות (ס"ג.) הרי עלי כתנור לא יביא מאפה כופח. פ"ה בכלים (מ"ב) הכופח שעשאו לאפייה שיעורו כתנור. ובפ"ו (מ"ב) עליה ועל הכופח טמאה. פי' בגמ' (שבת שם) היכי דמי כופח היכי דמיא[5]) כירה א"ר יוסי ב"ר[6]) חנינה כופח מקום שפיתת קדירה אחת כירה מקום שפיתת ב' קדירות. *[אחי"ה ורגמ"ה כ"י למנחו' שם בקובץ כ"י אנג' דף ט"ו:) פי' כופח תנור קטן הוא כדי שפיתת קדירה (אחרת) [צ"ל אחת] ע"כ וכ"ה בפירש"י במנחו' שם. ועיין בפי"מ להרמב"ם בכלים פ"ה מ"ב] —

כפח (נ"ל מל"ע كفخ robuster Mensch עיי"ע גבח ח"ב, רכ"ד:) בפרק מומין אלו הכיפח והננס (בכורות מ"ה:) הוא גבח וכבר פירשתי במקומו.

*[אחי"ה עיי"ע במקום הנ"ל וש"נ שינוי הנוסחאות וכגי' רבינו אי' ג"כ בירו' ברכות פ"ט די"ג סע"ב הרואה . . את הכיפח ואת הננס] —

* כופיח (שם מקום) ירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד אתא עובדא קומי ר' ירמיה בכופיח וכפפו.

כפי (= כֵּיפֵי לדעת רבינו נזמים ולפע"ד מע' כף ב' כֵּיף, כֵּיפָא אבן בפרט אבן טובה כמו בל"י $\lambda\acute{\iota}\vartheta o\varsigma$ אבן ואבן טובה Edelstein) בר"ג דפרק המוצא תפילין (עירובין צ"ו סע"ב) אמר רבא[7]) משום דתני אהבה כיפי[8]) תלא ליה[9]). ובס"ג דפ' האשה שנפלו לה נכסים (כתובות פ"א:) אטו רב חנינה פאפי[10]) כיפי תלה לה ושלחה[11]) פי' כיפי נזמים כלומר קישט זו השמועה ככלה שנקבלה ממנו. בר"ג דפ' המפקיד (ב"מ ל"ה.) ההוא גברא דאפקיד כיפי גבי חבריה א"ל הב לי כיפאי[12]) א"ל לא ידענא היכא אותיבתינהו[13]) אתא לקמיה דרב נחמן א"ל כל לא ידענא פשיעותא היא זיל שלים. ובפ' חזקת הבתים בגמ' ולא לאשה (ב"ב נ"ב רע"א) דביתהו דרבה בר בר חנה כי קא שכבה אמרה הני כיפי דמרתא ובני ברת[14]) אתא לקמיה דרב א"ל אי מהימנא לך דביתיך[15]) עשה כפירושה ואם לאו עשה פירוש לפירושה. ואיכא דאמרי הכי א"ל אי אמידא לך ברתך[16]) עשה כפירושה ואם לאו עשה פירוש לפירושה[17]). ובפ' הזהב בגמ' האונאה (ב"מ נ"א.) ההוא גברא דהוה נקיט כיפי וכו'. יקרה היא מפנינים[18]) (משלי ג', ט"ו) תרג' יקירא היא מן כיפי טבאתא[19]). כי טובה חכמה מפנינים (שם ח', י"א)[20]). — (א"ב פי' כופה בל"י מיני תכשיטין כמו ענקים והנזמים). *[אחי"ה לאיזו מלה יוני' כיון ר"ב לא ידעתי, והנכון כי היא בל"ס כֵּיף פי' אבן והושאל לאבן טובה וכ"ה עוד בתרג' פנינים (משלי כ', ט"ו) כיפי טבתא וע' זקנים העתיקו ג"כ פנינים (איכה ד', ז') $\lambda\acute{\iota}\vartheta o\varsigma$ ורגמ"ה כ"י לב"ב ורשב"ם לשם פירוש כיפי: עגילים וכפי' הערוך נזמים אי' בפירש"י בב"מ בשני המקומות בכתובו' ובעירובין שם ושם ובפירוש ראשון שם איתא מרגליות] —

---

[1]) בנו"ג דינר. [2]) וכ"ה במשניות כד' פיזי ובכ"י א"פ ובנו"ג זה. [3]) כן הוא בכתב יד ל"ד ובדפ"ע קטוע ע"י וכו'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובדפ"ע בט"ס ח'. [5]) בנו"ג דמי. [6]) וכן העתיק רה"ג בסד"ם 5 ובנו"ג בר. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע רבה. [8]) כדפ"ש בגמ' ורש"י כיפי. [9]) בנו"ג לה. [10]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ ע פפי ובנו"ג בר פפי. [11]) וכ"ה בשט"מ כתובו'. [12]) בנו"ג כיפי. [13]) בנו"ג אותבינהו. [14]) וכ"ה בכל כ"י ש"ס ובנו"ג ברתא. [15]) וכנ"ה בריי"ף כ"י ובנוס' ל"י ובדפ"ר אי' בערוך (כביתרי) [כבי תרין]. [16]) כ"ה בכ"י ל"ד ובכ"י ו"ו דברתך וכ"ה בריי"ף ובכ"י ש"ס עיי' ד"ס לב"ב צד פ"ב וש"נ גי' שט"מ. [17]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ול"ד. ובדפ"ע לי'. [18]) בקרי מפניים. [19]) כן הוא לנכון בדפו' ראשו'. [20]) כן הוא בדפ"ר וכ"י ל"ד.

כפי (= כִּיפֵי לדעת רבינו קערות ודעתי כדעת ר"ב שהוא עמרים Garben ועיין בפנים) בפסחים (מ' סע"א) אמר להן רבא להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצה. פירוש כיפי קערות כלומר הפיכו[1] הקערות עם החטים בשקים שכשטוחן אדם חטים בשביל הפסח צריך לשומרן בשעת הרקדה מתחלה ועד סוף. — (א"ב פירש"י עומרים והוא פי' יותר מתישב ואם לא כן מימרא דנדרים לא שייכא בערך זה). בגמ' דפ' השותפין שנדרו (נדרים מ"ח רע"ב) ההוא גברא דהוה ליה ברא דהוה שביט כפי דכיתנא[2] פי' תלמידי חכמים[3] ממגנצא שהיה כל עסק שלו לקנות פשתן והיה שומט ומוציא ממנו מקצת ומוכר הנשאר בקרן שלו והיה עוסק בכך ולא היה עוסק בתורה. לשון אחר אמר לן רבי[4] שהיה גוזל וחוטף מבני אדם ומוכרו, וקמיתא עיקר. *[אחי"ה כל זה איתא קצת בשינוי בשט"מ בשם הרי"ץ עיין מבוא XII ושם הוכחתי כי כל זה הפירוש שייך לרגמ"ה וכל"א אי' בפי' המיוחס לרש"י וכן פירוש ענין חטיפה בע' שמט א' ולפום ריהטא נראה ששכח רבינו ממה שכתב כאן וקמיתא עיקר, וכפירוש הראשון הובא בפירוש הר"ן לנדרים. ודע כי מה שפי' בענין כיפי של פסחים הנ"ל כלומר קערות יש לגזור המלה מע' כף ז' אבל יותר טובה כפי (בלי יו"ד) וכ"ה בפסחים בכ"י ש"ס בכ"י ב' וכן העתיק רבינו בע' אבן כתף (ח"א, י"ד) ושם פירוש לנכון עמרים וכן מוכח מפי' ר"ח לפסחים וכ"ה בפירש"י ובריי"צ גיאת הלכ' פסחים עמוד פ"ט ובאו"ז הלכות פסחים ר' סי' רמ"ט ועוד עיי"ע כף א' ומ"ש בסוף הערך — ובענין גזרתה עיי"ע כף ג' ומ"ש בסוף אותו הערך. ובכ"י ו"ו ול"ד נשמט מראש הערך עד בגמ' דפ' השותפין] —

* כָּפוּי (מל"ע كفأ מתנגד לדבר ונלחם כנגדו ופנה ממנו etwas bestreiten, ihm sich abwenden) ע"ז ה' סע"א ורע"ב וילק' סוף כי תבא א"ל משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה (ושם איזה פעמים), ויק"ר פ"ד שלשה כפויי טובה הן הארץ והאשה והנפש פי' שמתנגדים לטובה ואינם מכירים אותה.

* כּוּפְיָא (מין דג span. Makrele) פסחים ל"ט. מררתא דכופיא עיי"ע אספנין. ח"א, קפ"ט ומ"ש בשינוי נוסחאות ומל"פ בהערה שם. ועוד בל"ר אמצ' שם דג אחד chipia.

* כַּפְכָּף הביא רבינו בשם יש ששונין בערך כככב ע"ש.

כפל (= כַּפְלָא das Zackige, Gekrümmte, krummer Pfad) והיה העקוב למישור (ישעיה מ', ד') תרג' ויהי כפלא למישור, ומעקשים למישור (שם מ"ב, ט"ז) תרג' וכפלא למישרא. *[אחי"ה כי כל דבר עקום נראה ככפל[5] ועוד אולי רמז על ל"ר אמצ' capulus, capulum פירוש כמו בלא"ש Gipfel גבעת ההר וכן ענין עקוב מל' ערבי عقبة Hügel, Bergrücken וראיה מתרג' מכפלה (בראשית כ"ג, ט'. י"ז. י"ט; כ"ה, ט'; מ"ט, ל') כָּפֵילְתָּא ועוד כַּפֵילְתָּא zackig gewundener Ort] —

כָּפַל (מל"ט verdoppeln; כַּפְלָא מל"ע كفل פי' מה שהוא פי' שנים das Doppelte בל"ר duplum (עיי"ע דפלון) והושאל בל"ע לשתי עגבות Hinterbacken ועוד בל"ע الكفل Kreuz ואצל רז"ל לכסל Lenden) בהבגד פ' כ"ז בכלים (מ"ה) חלוק של קטן ר' אליעזר אומר כל שהוא וחכ"א עד שיהא בו כשיעור ונמדד כפול. פירוש עד שיהא באורך החלוק שראוי ללבוש נער ונמדד כפול — בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולין צ"ג.) חמשה חוטין אית בהו בכפלי[6] פי' הכסלים[7] בלעז אלמטי[8]. [ויעש] פימה עלי כסל (איוב ט"ו, כ"ז) תרגומו ועבד רוטבא עילוי כפלא. *[אחי"ה וכן תרגום ירושלמי א' הכסלים (ויקרא ג'. ד'. י'. ט"ו) כַּפְלֵי ובכינוי בתרג' דפ' רגיא כְּפֵלַי תרגום כסלי (תהלים ל"ח, ח')[9] חולין ח' סע"ב כפלי עילוי בשרא עיי"ע סחף א'. ונקראו כסלים בשם כפלי

[1]) כן הוא בדפ"ר ואמ', ועה"ק ובשדפ"ע בט"ס הכפי. [2]) כן הוא בדפ"ר ובכ"י ו"ו ובכתב יד ל"ד ושם כיפי ובנו"ג שמיט כיפי דכיתנא וכן הוא בע' שמט אי ובדפי פיזי וויניצי' באסיל ואמ' דכינתא וצ"ל דכיתנא וכן הוא בע' שמט. [3]) כן הוא בדפי פיז', באסיל ואמ', ובדפ"ר בקו על י': תלמיד ואיי חכמים וזה מהסגנון של מברך הסופר עיין מבוא צד LII, ובדפי וויניציא אי' תלמיד חכם ועיין מבוא צד XV על חכמי מגנצא. [4]) כ"ה בדפ"ר פיזי באסיל ואמ' ובדפי וויניציא ר' ועיין רשימת זה הדבור „אמר לן רבי" שרגיל על לשון של פי' רגמ"ה בע' חלק ג' ומ"ש. [5]) אמר ר"פ סמאעלנסקין בלשון מקרא בכפל רסנו איוב י"א ה' וגם ותכפל חרב יחזקאל כ"א י"ט לדעתי הוא מזה השרש דאס שווערט ווירד געבאָגען ווערדען, ובלשון תלמודית רגיל יותר קפל. ואחרי כתבי מצאתי שגם התרגום יתרגם ותכפל ותתכפיל. [6]) בנו"ג אית ביה בכפלי ובדפ"ר בכופלי ובפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגיליקא שמ"א.) בכיפלי וכ"ה בעה"ק שנ"ב. [7]) כ"ה בעה"ק שנ"ב. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ואולי צ"ל אלמבי בלאי"ט lombo מל"ר lumbus פי' מתנים וכן לועז רש"י חולין צ"ג. ד"ה האי תרבא דתותי מתני: לונביל"ש lombes, Lenden, אבל בדפ"ע הלעז בערוך: אלייטן ובדפ"ר אלייטי ובכ"י ו"ו בי אליוטי בכתב יד ה"ב אליירא ובכ"י ב"ר אליאני. [9]) ובנו"ג כסלי.

(כופלי, כיפלי) מכפלותם בשני צדדים או מעוביו של בשר וכן משפט לשון כסל שהוראתו בל"ע עב וחזק עיי"ע כסל. — ומה שנוגע כפול בכלים שם וכן כפולה, כפולין שם מ"ו פי' משני צדדיו עיין באריכות בפי' הר"ש ורע"ב לכלים שם. — וכנ"ה בברכות ס"ג. כופלין לו פרנסתו. והפכו פשוט פסחים קי"ט סע"א וסוכה פ"ג מי"א מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט וכו'. ושם בגמ' ל"ט. ופסחי' קי"ט: ר' כופל בה דברים . . מוסיף לכפול וכ'. ב"מ ק"ד רע"ב מקום שנהגו . . לכפול גובה מחצה. שהש"ר פ' גן נעול דרך חתן להיות כופל כתובה של כלה. ב"ר ס"פ צ"ה (ועיין ילקוט ויגש רמז קנ"ג) כל מי שכפל שמו בברכתו של משה היה גבור וכל מי שלא כפל שמו לא היה גבור וע"ש, ובספרי זאת הברכה פ' שנ"ד ובב"ק צ"ב. נשמע בהיפך כי אותן שהוכפלו בשמות הם היו החלשים וצריכין חיזוק לפיכך כפל את שמם לחזקם כפירש"י בב"ק שם ועיין ג"כ על התורה בראשית מ"ז, ב' ולקח טוב לאותו הפסוק ומ"ש המו"ל שם. באיתפעל מִיכְּפַל ב"ק צ"ב: ב"מ ק"ד רע"ב — ועיין עוד עה"ב אח"ז. בנפעל ירושלמי כלאים פ"ט דל"ב ע"ג ונכפלו לו שניו. ב"ר ר"פ ל' ול"ח ושמ"ר פ"ב תנחומ' שמות סי' י"ח ילקוט ריש נח רמז מ"ז ילק' ד"ה ס' רמז אלף ע"ב כל מי שנכפל שמו יש לו (חלק) בעוה"ז ויש לו לעוה"ב. בפועל והֻפעל ויק"ר פי"ט ומכופל כמה כפולות בילק' ריש מצורע ר' תקנ"ז ומוכפל כמה כפלות והשם מל"מ כֶּפֶל סנהדרין ב', ג' סע"א ב"ק ס"ב: כִּפְלָא ירושלמי פיאה פ"ז ד"י: ב"ר פצ"א. כִּיפְלָא איכ"ר פ' היו צריה. כִּיפְלָה ירושל' פסחים פ"ד ד"ל ע"ד. כְּפֵילָא ב"ק ס"ה: ושם ובירו' סוט' ספ"ג די"ט: בכינוי כפילו. ושם המופשט ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: כְּפִילָה והפכו פשיטה (שם). והקבוץ ב"ק ק"ח. כפילי ומספר זוגי כִּפְלַיִם. כִּפְלַיִם סוכה נ"א: פסחים ק"י רע"א] —

* כפל (= אִיכְּפַל, אִכְּפַל השרש אכף ול' נוסף מקצור של יחס שאליו (עיין בפנים) והעתקתו כמו העתקת איכפת עיין שם ח"א, ס"ג) שבת ה'. זבחים ט"ו רע"א ואיכפל תנא לאשמעינן כל הני, ב"מ מ"ו רע"א וכתובות ס"ב סע"א איכפל תנא לאשמועינן, ב"ק צ"ד. אכפל כל הני תנאי לאשמועינן, ב"ב צ"א. איכפל ואוליד וכו'. ופירש"י בב"ק טרח ועמל וכו' ובב"מ נתעסק התנא וטרח להורות וכו' ובשבת: טרח התנא בכ"ז וכו' וכן פירש רש"י בשבועות מ"ח רע"ב איכפלי ואתאי וכו' טרחתי ובאתי וכו'. ומאוד מאוד כיון רש"י לאמת כי כבר הודעתיך בע' איכפת כי השרש אכף בל"ע وكف שענינו דואג ושוקד על דבר מה וממנו גם בל"ס אכף דואג על דבר besorgt sein ועיקר הוראת מלה ערבית وكف אשר קרוב לו اكف (עיי"ע אוכף) הוא מעמים וטוען auf- bebürden, belasten וזה מה שפירש"י בכ"מ הנ"ל טרח כלומר מעמים על על עצמו ושוקד על דבר ולרוב פעמים בא הדבור (מה) מאי איכפת והוא גוף נסתר נקבה (ולשון נקבה בא להורות על ענין שאינו מוגבל ומיועד) ותמיד בא בקשור ל' כמו בערבי במלה הנ"ל עיין דוגמאות בע' איכפת וכן נאמר בל' סורי אכפת לה פי' שקד עליו ושם עליו לבו (עיין מ"ש רא"ג במ"ע מ"ג חכ"ח 148) וא"כ בירו' סוט' פ"ה ד"כ: מה אכפה ליה צ"ל ג"כ אכפת כמו שהעירותי ככר בע' איכפת ומרוב ההרגל של אכפת השתמשו בתי"ו כאלו תהיה שרשית לכן נאמר במקור ג"כ בתי"ו בגיטין ס"ב. דילמא לא איכפת ליה השתא לתקוני קא מכוין מיכפת [1]) לא איכפת ליה? ובהפך נשמט התיו של גוף נסתר ונתקשר השרש בלמ"ד היחס לתיבה אחת וא"כ אִיכְּפַל בדוגמאות הנ"ל נתקצר מן אִיכְּפַת לֵיה, ולפי זה אִיכְּפַלִי (בשבועות הנ"ל [2]) הוא גוף מדבר בעדו וקטוע מן אִיכְּפַת לִי. ובירושלמי תרומות פ"ח הל' ג' דף ל': כפי דפ' זיטאמיר: מה אכפלן מצות גבי נקורים ויש לנקדו אַכַּפְּלָן והוא גוף נסתר נקבה ברבים ושם ביחיד: מה אכפת לן למצות לגבי ניקורין (ובד' קראט' בדף מ"ו רע"א איתא בט"ס מה אפך לן . . מה אפכיי להן) ועיין עמת"ל להחכם לעווי ח"ב 379 והשגות להח' פליישער שם 454 והוא הביא ג"כ ראיה מל' תרג' מודלא ובכנויים מודלי מודלך במקום מה דלי, מה דלך וכו' וכן מטול במקום מטו ל'.. וראיה לזה תמצא בע' מדל ב' ע"ש.

* כפלון ב"ר פנ"ט בא בכפלן מפולש וכו' ט"ס וצ"ל בפילון כגי' רבינו בע' פלן ג' ע"ש ובע' דפלון (ח"ג ק"י) ומ"ש.

* כפליות (אולי מל"ר אמצ' ceppa, ceptolus הגפן Weinrebe) מעדני מלך (בראשית מ"ט, כ'): כפליות (ואנפקימן) [צ"ל ואנפקינון] [3]) ובילקוט וברש"י לדברים ל"ג, כ"ד הגי' אנפקינון ובקפלאות וכ"ה בספרי שם פ' שנ"ה ובעל המשביר

[1]) בח"א 83 אי' בט"ר מכבת. [2]) ובכ"י ש"ס בט"ס איטפלי, וכן בט"ס בילק' רות איקפל וכ"ה בכ"י ש"ס בב"ב עיין ד"ס (שם צד קמ"ב) וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ואיקפיל ואוליד. [3]) עיי"ע בח"א קנ"ג:

והח' לעווי שיערוהו מל"ר cephalones פירוש פרי דקל והיינו תמרים ואולי לפי זה הוא כמו כפניות כמו שהגיה בעל מ"כ בב"ר שם אבל הם אינם מעדני מלך שאין הגוף נהנה מהם עיי"ע (כפנת) [כפניות] עיין בחי' הרד"ל, אבל מה שרמז על תוספת' נגעים פ"ח קפליאות שהוא מן צפור דרור דע שבנו"ג המקובלאות ובכ"י אירפורט הקיבלאות וענין אחר הוא ע"ש. והח' לעף בספרו פפלאנצענ-נאמען לא באר כפליות.

* כפליין (מל"ר אמצ' capellus, capellum ומזה בלא"ש Kappe, Kappel כיסוי ראש מל"י κεφαλαῖον Kopfbedeckung) ירושלמי נדה פ"ב ד"נ. כפליין של ראש הבא ממדינת הים.

* כיפליסין (פי' כמו כִּפְלַיִים das Doppelte וס' נוסף) ירושלמי כלאי' פ"ז ד"כ רע"א עיי"ע בשן (ח"ב, ר"ז:) ושם הבאתי פי' וגי' הערוך מע' שפך: שעושה כ פ ל י ם ואולי מתחלה היה כתוב כיפלים ובספר אחר כיפלין ונתערבו שתי גירסאות.

כְּפַן [1]) (בל"ס רעב hungern מל"ע كفن sich zu-sammenwickeln עיין פירשט באוצ"מ, והשם כָּפָן בל"מ ובל"ס וארמי כַּפְנָא Hunger, Hungers-noth) בס"ג דפ' הרואה (ברכות ס"ב רע"ב) אדכפנת [2]) אכול. פי' גאון [3]) עודך רעב אכול כשם שהרעב אם אוכל בשעה שהוא רעב או אחרי כן כמעט הרי הוא אוכל בתאוה ונהנה במאכלו ואם מעכב הרבה המרה הירוקה גוברת עליו וכחו כחש וכשבא לאכול אינו יכול לאכול הרבה כך בעסקי העולם הזה והעוה"ב כענין שכתוב (קהלת ט', י') כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה ופתרונו בזמן שכחו עליו וכדתניא (שבת קנ"א:) ר' שמעון בן אלעזר אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודן בידך [4]) ואם תניח צרכי היום וחובותיו למחר דיו [5]) ליום שני לעמוד בצרכיו וחובותיו ואיך יעמוד בשל תמול וכשם שהרעב בערב ודוחה אכילתו לערב שני איני יכול לאכול אפי' אכילה של עת אחד וכש"כ של כמה עתים כן פתרון אדכפנת אכול ואדצחית [6]) שתה דברי חכמה יפים במשל שמצוי תמיד וידוע לכל. אדרתחא [7]) קדרך שפוך בזמן שיש בידך עושר שאתה יכול לעשות חסדים שנמצא מה שבידך כמים רותחין בקדירה ונשפכים לחוץ כי הקדירה לא תכילם לפיכך מה שניטל מן הקדרה באותה שעה הרי הוא נשמר ויכולין בעליו לעשות בו חפצם ולהאכיל ממנו עניים אם נוטלין ממנו ומחסרין את הקדירה בדעת ואם מעלימין עין הרי הוא נשפך ארצה כי אין הקדירה מכילה אותן ואבד מבעליו וכך משל של ממון. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות ל"ה: כפי גי' כ"י א"פ ואכפין למצה לאורתא וכ"ה בכ"י א"פ לפסחים ק"ז: ואיכפן ואיטעם טעם מצה לאורתא ובכ"י מ' שם ואכפן אמצה אורתא עיין ד"ס ברכות צד צ"ז אות ט' ופסחים צד קס"ג. אות ט' וכה"ג כפי' ר"ח בפסחים ונכפין למצה ובנו"ג בע"א וריש המאמר הביא רבינו בע' גרד א' (עיין מ"ש שם ח"ב, שנ"ה הערה 1). ברכות נ"ח רע"ב כל דהוי עייל כפין נפיק כי שבע [8]). מגילה ז': כפין עניא ולא ידע, ב"מ פ"ג. עניי אנן . . וכפינן, תענית כ"ד רע"א אמרו (אגירי) . . כפינן. ובינוני פעול בב"ר ר"פ ע"ט דרש כָּפָן (איוב ה', כ"ב) זה לבן שבא כָּפוּן על ממונו לשודדו, ובילק' וישלח רמז קל"ג שהיה כפון וכו', אבל בילקוט איוב רמז תתצ"ט הגי' שהיה שפון על ממונו וצ"ל כפון. ובאפעל שבת ל"ג סע"א מַכְפֵּין נפשיה. ותרגום וירעבך (דברי ח', ג') ואַכפנך. לא ירעיב (משלי ג', ג') תרג' לא מכפין ובקל הרבה בתרג' עיין במתורגמן, התואר כָּפִין, כַּפְנָא גם זה שם ובעמת"ר להחכם לעווי ח"א 380 וכן בקהל"ר פ' יש רעה: ערטיל וכפין. והשם כְּפַן, כַּפְנָא תענית ח': י"ט רע"א וכ"ד: ב"ב צ"א: ב"ק צ"ב: גיטין נ"ו סע"א סנה' כ"ט. ומזה פירש"י ביחזקאל י"ז, ז' כפנה שרשיה: לשון רעבון כמו לשוד ולכפן. וכפי' תוספות שם כפנה כמו כנפה מל' כנופיא והיינו אסיפה עולה גם פי' הרד"ק שם ובשרש כפן וכ"ה בס' אלאסול לר' יונה 'ן גנאח 329 בהוצ' נייבויער) והתרג' פי' כפן כמו כפף לכן העתיק כפת וכן דעת החכם לעווי שהעתיקו ע"י zubiegen ולפע"ד הוא ל"ע كفن שפי' כרך עיין בתחלת הע' תרגומו וכן הבינו ע' זקנים περιπεπλεγμένη פי' היתה כרוכה וכן הוא בפשיטא וגפתא הרא אכרכת עקריה עלוהי. ובהיות הבני מעים מכורכין ונצמתין בעת שאדם רעב על כן נקרא רעבון בל"מ כָּפָן ובל"ס כַּפְנָא ועיי"ע צם ד' — ועוד מזה המושג נסתעף שם כפניות בע' הבא אח"ז] —

---

[1]) בכ"י ב"ר ובדפוסים הישנים בערוך הובא זה הערך בין כפל א' ובין כפל ב' ובכתב יד ו"ו ול"ד הסדר כפן כפל א', כפל ב', ונכון הוא בסדר דפו' אמשטרדם ואחריו נמשכתי. [2]) בנו"ג עד דכפנת. [3]) והוא רב האי גאון וכן מוכח מע' אסטמא שפי' שם מאמר הקודם לזה (שינה בעמוד השחר וכו') וסיים זה פירש רב האי גאון ובח"א, ק"ע. שורה כ"ד מלמעלה אחר תיבות אבל בעמוד השחר מותר נשמטו בטעות דפוס אצלנו אלו התיבות. [4]) בנו"ג ועודך בידך ובכ"י מ' עשה צדקה . . ועדיין בידך. [5]) בכ"י ל"ד דין. [6]) בנו"ג בברכו' שם עד דצחית. [7]) בנו"ג עד דרתחא. [8]) וגי' כ"י מ' שם עיי' בע' כסף.

כְּפְנִיּוֹת[1]) (מל"ע كفن פי' כרך einhüllen וכן בל"ס וממנו כפניות פרחי ונצני התמרים die Blüthen der Palmen ועיין כפנים) בפ"ק דערלה (מ"מ ובירושי' ערלה פ"א דס"א סע"ב) בכפניות של ערלה. בפ' האומ' לחברו בית כור בגמ' האומ' לחברו חצי שדי[2]) (ב"ב ק"ז סע"ב), ובפ' ב'[3]) בבכורות בגמ'[4]) ר"ע אומר משמנין (י"ח.) א"ל ר' חייא בר אבא לר' יוחנן והא אנן משמנין בניהן תנן א"ל[5]) אדאכלת[6]) כפנייתא בבבל[7]). בר"ג דפ' בכל מערבין (כ"ח:) [ו]בריש תוספת מעשר שני (פ"א) כפניות נלקחות[8]) בכסף מעשר ומטמאות[9]) טומאת אוכלין. בפרק במקום שנהגו בגמרא כיוצא בו (פסחים נ"ב:) ר' אילא קק[10]) כפנייתא דשביעית. בסוף חלומות דהרואה (ברכו' נ"ז:) שלשה דברים נכנסים לגוף[11]) ואין הגוף נהנה מהן גרגדניות וכפניות ופגי תמרה[12]) פי' פרי של תמר שאינו מתבשל לעולם ועוד מפורש בע' נסן. *[אחי"ה ובע' נסן הביא רבינו בשם בה"ג וז"ל כפניות דניסני דקרו להו גופרי מברכין עליהן בפה"ע וכיון דלא עבדי פירא אחרינא היינו פיריהו ע"כ ולפ"ע ניסני[13]) הוא כמו הנצנים בל"מ כלומר פרחים Blüthen ואף אם הוא מל' ניסן יש לו פי' עיי"ע נסן על כל פנים כפניות שוין להוראת גופרי או כדאיתא בה"ג (הל' ברכות פ"ו ד"ז סע"ד) כופרי ושניהם נכונים כי בל"ע جفرى אחד הוא עם كفرى, كافور ופירושו פרחי תמרים Palmen-blüthe ויען שאין לו פירות כי אם פרחים ונצנים לכן כתב בה"ג הנ"ל וכיון דלא עבדי פירא אחרינא היינו פיריהו. ובענין גזרת המלה כבר אמרתי שנחצבה מל"ע הרשומה בתחלת הערך ופי' הנצנים אשר הם עוד מכורכין ומכוסין בחריות של דקל ומזה המושג נסתעף שם كافور מל"ע كفر ein-wickeln, um-verhüllen בעבור זה נקראו הציצים והכפתורים אשר מהם עלו הנצנים בתמר: كافور והם אינם פירות ובהיותם Fruchtansatz, Knollen רכים נאכלים וזה מה שפי' רה"ג בעוקצי' פ"ג מ"ז וז"ל כפניות כופרא בל' רבנן טלע בטיית פי' אילונית אילן שאינו עושה פירות ופי' חותכין הדקל בארץ ישמעאל וראשו הוא רך ואוכלין שבתוכו ואותו שאוכלין שבתוכו הרך קנואקאולע(?) בל' ישמעאל וראיש גומר ובל' קודש קור ע"כ ונ"ל להגיה קנאה קלאע פי' בל"ע שדרה של ענף דקל החתוך der Rückgrath des abgeschnittenen Palmzweiges (והח' לעף בספרו ספלנ"צ 122 לא ידע לפתור אותו וגם לא הביא גזרת כפניות (שם 116) וראיש גומר הוא בל"ע جمار פירוש רך שבפנים הדקל והוא מוח הדקל Palmhirn וכפניות פי' ר"ח בפסחים נ"ב על ידי אלטלע והוא בלש' ערבי الطلع נצנים של תמר Palmblüthe כשעולים מן הקרום ויפה כיון הרמב"ם בפירוש לעוקצי' שם בזה"ל וכפניות הם עוקצי התמרים בתחלת צמיחתן והם מכוסין בקרומ' וכו'. ובפירוש רגמ"ה כ"י לבכורות שם (בקובץ כ"י אנגייליקא דף פ"ב.) מצאתי בזה"ל כפנייתא: תמרים רעים ע"כ וכ"ה בפירש"י ברכות נ"ז: ובפי' ריש"י פסחים נ"ב: כפניות תמרים קטנים שלא בישלו וכ"ה בפירוש ר"ש לעוקצי' שם: כפניות תמרים שלא בישלו כל צרכן ע"כ וכן פירש"י בעירובין כ"ח: אהיני ע"י כפניות ואולי לפי זה גזרת כפניות כמו גופני עיי"ע גפנן (ח"ב, של"ט) ענבים שאינם מתבשלים יפה והושאל לפי זה לפירות תמרים שאינם מתבשלים וזה מה שהוזכרו קור וכפניות אצל פגי ערב שביעית עיין תוספת' שביעית ספ"ג ובירושלמי שביעית ספ"ד דל"ה ע"ג קור וכפניות הרי הן כעץ, והיחיד בירו' ב"ק רפ"ו ד"ה סע"ב חדא כפוני — בעה"ק שנ"ב ע' כפנת סיים: ,ערפריין ב"א" ואולי כיון ללא"ש Erd-beeren ? ולדעת החכם אייזלער במ"ר ח"א, 60 כפניות = פכניות, πέπων, ודוחק הוא] —

כפס (= כָּפִים מל"מ Querbalken) בפ' השותפין (ב"ב פ"א מ"א) מקום שנהגו לבנות[14]) גויל גזית כפיסין, ובר"ג דפ' הבית והעליה (ב"מ קי"ז:) בגזית שומעין לו[15]) בכפיסין אין שומעין לו. גמר' (ב"ב ג'.) כפיסין ארחי פי' ,שהן

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע כפנת [2]) וכ"ה בדפ' פיז' ובכ"י ש"ס ובנו"ג ובדפ"א שרה. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר באסיל ואמ' וכ"י, ובדפ' פיז' וויניצי' בט"ס בפרק. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ' באסיל ואמ' אבל בדפ"ר פיז' וויניצי' בט"ס ד'. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, ובדפ"ע לי'. [6]) וכ"ה ברש"י ותוספ' בכורו' וכ"ה בכ"ב ובנו"ג בבכורו' עד דאכלת ובדפ"ר פיז' ובאסיל אדכלית וצ"ל כגי' דפ' וויניצי' ואמ' אדאכלת. [7]) בכתב יד ו"ו א' וב' ארכפנת ואכלת כפנייתא בבבל. [8]) בנו"ג ניקחות. [9]) וכ"ה בכ"י אירפורט וכ"ה בכ"י ש"ס בעירובי' וברש"י ד"ה התם עיי' ד"ס לעירו' שם ובנו"ג ומטמא. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה ר' אילא בע' נסן ובכ"י ש"ס בפסחים ובפי' ר"ח ובנו"ג אילעי (ועיין ערכו בח"א, ס"ח:) — ובדפ"ע ליתא. [11]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע בגוף. [12]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע לי' ואי' בע' גרגדניות (ח"ב, רמ"א.). [13]) כה"ג גם בפעם ראשונה מציונים דפסחים ועירו' לפי ג' כ"י ערוך בדניסני ע"ש בע' נסן. [14]) כ"ה בכ"י ל"ד. [15]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה לפנינו בזו הבבא עליון שבא לשנות עיין ב"מ שם.

חצי לבינה כי הלבינה [1] יש בה ג' טפחים" [2] כדתנן (עירובין י"ג סע"ב) האריח [3] חצי לבינה של ג' טפחים. — (א"ב אולי וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב', י"א) שהוא לשון מקרא מענין זה ופי' חתיכת עץ כמו כפים זה שהוא חתיכת לבנה והתרגום מוכח כן). *[אחי"ה וזו שיטת הרד"ק בשרשים ע"ש ובפי' מצודת ציון. ותרג' לאותו הפסוק הביא רבינו בע' מרש ובע' שף י"א. — וכנ"ה בתוספת' עירובין רפ"ח ומיעטה באבנים וכפיסים וכו' כ"ה בכ"י אירפורט אבל בכ"י ו"ו ובנו"ג בתי"ו וכ"ה בע' כפת ד' כפי גי' דפ"ר ע"ש. — ובענין כפיס של ברזל מדות פ"ג מ"ד עיי"ע כף א' וש"נ] —

כְּפַס (נלפע"ד מל"ע كفس כורך סביב סביב umwinden, umringen) תרגום בפסוק ועמודי שש (אסתר א', ו') כפיסן עלוי עמודי מרמרין.

* כֵּפִּים (כֵּפּוּס לפע"ד מל"י κῆπος פי' גן Garten) ירושלמי ביצה פ"ג דס"ב. דמדמניות שבכרם . . השיצים שבכפים לפע"ד פירוש מין תמרים רעים של גן ובירושלמי שבת פ"א ד"ד. משובש שצים שבכפים והח' לעף בספרו ארמ' פפלנ"צ 114 טעה בפירושו וכן לא פירשו כהוגן הח' לעווי כי הוא מגיה כפים מל' כף ואין לו שחר.

כָּפַע (נלפע"ד מל"ע كبع חתך ופקע auseinan-derreissen) (בסוף בראשית רבה) [צ"ל בסוף בראשית בבראשית רבה] [4] (ס"פ כ"ח) התחיל לשבר בקנים ומכפיע בחיצאות ומקרע כילאות [5]. פי' כענין פקע. *[אחי"ה בנו"ג התחיל לשבר את הקנקנים ו מ פ ק י ע בחיצאות ומקרע בכיליות ועיין במ"כ שם ועיין בסנהדרין ק"ח סע"א הגי' המשונה] —

כפפה (= כְּפִיפָה = קְפִיפָה, קופה מל"ע قفة סל ארוג מן הנצרים או מעלי דקל gefloch-tener Korb) (בהזרוע) [6] [וצ"ל בהזורע] פ"ט בתרומו' (מ"ג) תולה כפיפות בצוארי בהמות [7]. פ"ב בסוטה (מ"א דף י"ד.) היה מביא את מנחתה בכפיפה מצרית [8]. בר"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ב סע"א) אין אדם דר עם נחש בכפיפה א ח ת [9]. פי' קופות שעושין מן הגמי ומכל הנצרים [10] וכגון מיני ערבה ויש עוד קפיפה בק' ואחד [הוא]. *[אחי"ה עיי"ע קפיפה וכ"ה בכ"י ש"ס בתרומ' בקו"ף עיי"ע זמם ב' בהערה 11 וכ"ה בכ"ף בכלי' כ"ו מ"א כפיפה מצרית וע"ש הר"ש ובכ"ף איתא ג"כ בפי' בסד"ט לרה"ג וכ"ה במנחו' ס"ט. ועיי"ע פיל, ופירש"י קופה מצרית מצירי דקל ע"כ ובפי' רגמ"ה כ"י למנחו' מצאתי בזה"ל כפיפה מצרית של נ צ ר י ם וכ"ה בכ"ף בשבת קל"ט. אבל בכ"י א"פ ובמשניות נאפ' ופיז' ובירושל' איתא בקו"ף ובכ"י אירפורט בתוספת' שבת רפ"ח (ט') בכ"ף ובדפוסי' בקו"ף. וכ"ה בע' קפיפה ובקוף העיקר כפי משפט מלה ערבי' שפירושה סל מן נצרים של דקל וכ"ה בפירש"י בסוטה הנ"ל ע"ש. ובפי' רה"ג בכלים כ"ו, א' צד 18 איתא בזה"ל כפיפה מצרית (פי שטלא) [צ"ל פירוש סלא] דהוצא בלישנא דרבנן ע"כ וגם זה נכון מאוד כי ענין מלה ערבי' הנ"ל מסכים לזה. ועוד כפיפה וקופה אחד הן כי בירושלמי יומא ספ"ח דמ"ה ע"ג אי' שאין חמור נוהק אלא מתוך כפיפה של חרובין ובבבלי ברכות ל"ב רע"א אין ארי נוהם מתוך קופה וכו' ועיי"ע קף ד'] —

* כְּפִיפָה עיי"ע כף ח' בסוף הערך וש"נ מה שענינו נטייה והפכו זקיפה.

כָּפָר (בסמיכות כְּפַר והוא ל"מ וכן בל"ע كفر ובל"ס כַּפְרָא Gehöft, Dorf, Gau) כפ"ה בכלים (מ"ד) מעשה שנפלה דליקה בתנורי כפר סיגנא [11]. פ"ב בתרומות (מ"ה) תורמין בצלים מן בני המדינה על הכופרים. בפ' (ח') [צ"ל ט'] בנדרים (ס"ו.) והלא הכופרים יפין ללב [12] פירוש בצלים של כפרים. בריש כלאים (פ"א מ"ו) כלב כופרי [13] והשועל. בפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ'.) מגדלין כלבים כפריים [14]

---

[1]) בכ"י רגמ"ה כי לבינה שלימה. [2]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. [3]) בנו"ג אריח ועיי"ע ארח בח"א, רע"ט. [4]) ועיי"ע זנין וע' טווס. [5]) כן הוא בדפ"ר, ובשדפ"ע כיליות. [6]) וכ"ה בט"ס בע' זמם ב'. [7]) בנו"ג בהמה וכ"ה בירו' תרומות רפ"ט דמ"ו רע"ד וכ"ה בע' זמם ב'. [8]) וכן פי' הר"ש בתרומות ע"י זה דסוטי. [9]) לי' לפנינו וכן לי' בדף ע"ז סע"א ופ"ו: ולי' בירו' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ד הרי כדר עם הנחש בכפיפה אבל בתוספ' דמאי פ"ג הרי הוא כשרוי עם נחש בכפיפה אחת וכן מוכח מפירש"י כתובות ע"ב. שפי' בכפיפה: בתוך סל א ח ד. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ועיין עוד ע' נצר א', ובדפ"ע מן הגומא ומכל הנסרים. [11]) וכ"ה בפי' סד"ט לרה"ג ובנו"ג סגנה וכ"ה במנחו' פ"ח מ"ו לפי גי' המשניות אבל בש"ס אי' כפר סיגנא. [12]) בכ"י ו"ו ול"ד אי' בפ"ד דנדרים בגמ' ראו אותו שהכופרי יפה ללב וט"ס הוא כי לפנינו לי' בנדרי' שם אבל היחיד הלא הכופרי יפה ללב אי' ג"כ בנוסחאותנו. [13]) ועיי' בשנוי נוסחאות בע' כלב א' ונ"ל שיותר טוב בה"א הידיעה ויגיד עליו רעו והשועל. [14]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי' וה"ב וב"ר וכ"ה בערך חלד א' ושם כופריים וכ"ה בשט"מ לב"ק ובכ"י ל"ד כפרים ובנו"ג כופרין. ובתוספ' שביעי' פ"ה כופרים ובתוספ' ב"ק ספ"ח ותוספ' לע"ז רפ"ב כופריים ובתוספ' כלאים פ"ה כלב כופרי. איכ"ר פ' דרכי ציון כלבא אחת כופרית ועיי"ע קרט וע' כלב.

והתולות[1]) וקופים . . מפני שהן עשויין לנקר את הבית[2]) פי' כלב קטן שצווח בלילה במדברות מן כפרים כגון בצל כופרי[3]). בריש מגילה (כ'.) כפרים ועיירות גדולות. (וילכד את בנותיה) [צ"ל וילכדו בנותיה] (במדב' כ"א, ל"ב) תרג' (וכבש) [צ"ל וכבשו] ית כפרנהא[4]). תרג' ירושלמי [כ'] בחצריהם ובטירתם (בראשי' כ"ה, ט"ז) [ב]כפרניהון[5]). ובתי החצרים (ויק' כ"ה, ל"א). הבמחנים אם במבצרים (במדב' י"ג, י"ט). *[אחי"ה שני הציונים האחרונים רק בכ"י ו"ו ול"ד ובנו"ג בתרג' ירושלמי א' לויק' שם ובתי כופרניא אבל תרגום לבמדבר הן של אונק' הן של תרג' ירושלמי א' איתא בע"א וכן בע"א הובא בע' תל ב' ע"ש. ויתר דוגמאות ע"ין במתורגמן ע' כפר ד'. והוא על דרך ל"ס כַּפְרוּנָא פי' בל"מ כפר. ובקבוץ בשהש"ר פ' שחורה: מהו לכנות (יחזקאל ט"ז, ס"א) לכוּפְרָנִין. ירושלמי ברכות רפ"א ד"ב סע"א עיי"ע דקיק (ח"ג, קכ"ז.) ובדרך ל"מ אי' בנימין כ': כפר קטן וכו'. וישם בני הכפר מגילה י"ט. חגיגה י"ג: עיי"ע בן כפר (ח"ב, קט"ז.). מגילה ג' סע"ב וה'. איזו היא עיר גדולה כל שיש בה י' בטלנין פחות מכאן הרי זה כפר. ועיי"ע בטל. והקבוץ מגילה פ"א, מ"א כפרים. וממנו התואר כּוּפְרִי dörflich, vom Dorf וא"כ כלב כוּפְרִי Dorfhund וכ"ה בלי ה' הידיעה בירושלמי כלאים פ"א דכ"ז סע"א כלב כופרי (ב' פעמים) והקבוץ ב"ק פ'. כלבים כופרין ויותר טוב כגי' רבינו כלבים כפריים או כגי' רש"י כלבים כופריים ופירש"י קטנים ונכנסים הם ל"א כלבים גדולים של ציידים ע"כ. ל' ראשון הוא כפי' הערוך וכל"א אי' בשטמ"ק בב"ק בשם הגאון. ואם נגרוס כלב הכופרי (עיי"ע כלב) אז ענינו כלב של בני כפרים ויש לנקוד הכוּפְרֵי ובירושלמי בכלאים שם: כלב כופרין. וזה כונת רבינו פי' כלב וכו' מן כפרים והביא ראיה מן בצל כופרי וכיון לנדרים שם. והקבוץ ירושל' שביעית פ"ב דל"ד סע"א בוצלייא כּוּפְרַיָּא וגי' רבינו עיין בע' בצל (ח"ב, קנ"ד) ובתרו' הנ"ל הכופרים הפך מן בצלים מן בני המדינה על כן אולי יש להגיה בירושלמי דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג בצלים הנמכרי' ובני המדינה הנמכרין במידה שצ"ל בצלים הכופרים וכו' עיין לעף פפלנ"צ 76[6]). — והרבה פעמים בא כפר בצירוף שם מקום להורות על קטנו כדרך הפסוק (יהושע י"ח, כ"ד) כפר העמוני. וזה הצירוף מצאנו באלה המקומות ואסדרם עפ"י א"ב. וקצת מהם תמצא בתבואת הארץ לר"י שווארץ וברוהב ביאור בגיאג' תלמודית לנייבויער עיין לוח השמות. כפר אובלין תוספת' סוף נדה (ועיין תוספ' זבחי' פ"א כפי גי' כ"י אירפ' איבליים ובר' אובלים, אוכלי). כְּפַר אָגִין עיי"ע אגין ח"א, כ"ד. כפר אחים, גם זה שם. כפר אימי ירושלמי שבת ס"פ ט"ז דט"ו סע"ד, ירו' נדרים ספ"ד דל"ח ע"ד ואחד הוא עם כפר אמי בירושלמי יומא פ"ח דמ"ה: ועיין הסיפור שם (הובא בח"ב, קכ"ג בע' בני קצרא של ציפורין). כְּפַר אִימְרָא עיי"ע אמר (בח"א, קכ"ו:). כְּפַר בִּישׁ עיי"ע בִּישׁ (ח"ב, נ"ט.). כפר בנותני עיי"ע למטה כפר עותני. כְּפַר בַּרְקָאִי עיין ח"ב, ר"א. כפר גבוריא, כפר גבור חיל עיי"ע למטה כפר נבוריא. כְּפַר גּוּן ירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. נראה שאחד הוא עם כפר אגין. כְּפַר דַּכְרְיָא, כְּפַר דִּיכְרִין עיי"ע בח"ג, ס"ב: כְּפַר דָּן ירוש' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג ועיין מבה"י למהרז"ף צד ק"א: כְּפַר דָּרוֹם סוט' כ' סע"ב ובמד"ר פ"ט עיי"ע דרום ומ"ש בח"ג קנ"ב: כְּפַר הטיאה ב"ר פס"ה ובמ"כ כפר חטייא. ובפסיק' רבתי פט"ז כפר הטייה. כְּפַר חִיטַּיָּא ירושלמי מגילה פ"א ד"ע. עיי"ע חט (חִטָּה) בח"ג שס"ט: והלאה. כפר חנניא ב"מ ע"ד סע"א ב"ר פ' פ"ו. תוספת' כלים ב"ק פ"ד. כפר חנניה שבת ק"כ: ירושל' מעשרות פ"ב דמ"ט ע"ד ותוספת' בכורות רפ"ז. כפר חנון ב"ר פ"ו ופ"ט. כפר חנין פסיק' רבתי פל"ג. כפר חֲרִיבָה ירושלמי תענית פ"ד דס"ט. (ועיין ירושלמי דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד כפר וחרוב) ובאיכ"ר פ' בלע הגי' כפר חרוכא. כְּפַר טָבִי עיי"ע טָבִי. כְּפַר יָמָּה ירושל' מגיל' פ"א ד"ע. עיי"ע ימי ומ"ש. כְּפַר יַתְמָה ערלה פ"ב מ"ה. כפר לְקִיטַיָּא איכ"ר פ' על אלה. כפר מַנְדּוּ פסיקת' דר"כ צד קס"ג סע"ב והובא בילקוט איוב ר' רמז תתק"ו ובב"ר סנ"ב ויק"ר פ"א כפר מנדי וכצ"ל בב"ר פע"ד תחת כפר מגדי, ובתוספת' יבמות פ"י כפר מנדין (ובכ"י אירפורט כפר מנורי?). כפר נבוריא עיי"ע יעקב איש כפר נבוריא וזה הערך במה"י למהרז"ף צד ק"ד: ויש"נ והובא שם ט"ס גבוריא מב"ר פ"ז וכעין זו

[1]) וכ"ה בע' חלד א' וקפד ד' ובנו"ג וחתולים. [2]) כ"ה בכל כ"י אבל בדפ"ע נשמט כל הציון. [3]) עיי' מ"ש בסוף הערך בפנים. [4]) בדפ"ר בט"ס כפרהנא. ואולי כיון רבינו לפסוק במדי' ל"ב, מ"ב וילכד את קנת ואת בנותיה ותרג': וכבש ית קנת וית כפרנהא. [5]) ובתרי"י א' בופפרניהון. [6]) אבל שם כלאי' א', ח' צ"ל ו' בטעות הוא מצויין כי אין נזכר שם מבצלים מאומה וגם בירו' עירו' דף כ' ע"ג לי' בצל הכופרי.

הטעות במגילה י"ח. ר' יהודה איש כפר גיבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל וצ"ל כמו בכתובו' ס"ה רע"א איש כפר גביריא וא"ל איש כפר גבור חיל וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ופ' ול"ד עיין ד"ס מגילה צד נ'. ושם הובאה גי' אה"ת איש כפר תמרתה וכ"ה ביוחסין השלם 147 וילק' כ"י תהלי' ס"ה ונ"ל ששתיהם נכונין כי נברא הוא עיקר הדקל עיין ערך גבר וזהו תמרתה ועיין עוד כפר תמרתה למטה. כְּפַר נָחוּם קהל"ר פ' ומוצא אני והיא עיר Κεφαρνώμη אצל בן מתתיהו (חייו סי' ע"ב) ובספריהם (מתתיהו ד', י"ג) Χαφαρναούμ ונראה שאחת היא עם כפר תחומין, כפר תנחומין שהש"ר פ' יונתי. ירושלמי סוף תרומות דמ"ח: ועיין למטה בע' כפר תחמין ועיין נייבויער גיאג' 221. כְּפַר נִמְרָה איכ"ר פ' בלע ולפע"ד אחת היא עם בית נמרה, נמרין, עיי"ע בח"ב ע"ו. ושם ס"ד. כְּפַר סָבָא נדה ס"א. ירושלמי דמאי פ"ב דכ"ב: תוספת' נדה פ"ה. כפר סגנה (סיגנא) עיין לעיל בערוך ובתוספ' תרומו' פ"ג כפר סגנא ובכ"י אירפ' (צוק"מ 30) בפרסגנא! כְּפַר סְכַנְיָא ע"ז י"ז רע"ב כ"ז: (גיטין כ"ז.) ובתוספת' דחולין פ"ב כְּפַר סַמָּא ובתוס' שאנץ כפר סכניא (עיין ד"ס ע"ז צד ל"ג:) וכן כפר סמא ירושלמי ע"ז ד"מ ע"ד. כפר סיסאי גיטין ו' רע"ב תוספת' גיטין פ"א כפר ססי (ובכ"י אירפורט סאסאי ובתוספת' אהלו' ר"פ י"ח סיסית בכ"י אירפורט סוסיתא) עיין ערך סיסין ומ"ש. כפר ספורייא עיי"ע בית שופרי ח"ב, פ"ו: כפר עדים תוספת' כלים ב"מ פי"א. כפר עותני ירושלמי ב"מ ספ"ז די"א ע"ג ותוספת' גיטין פ"א ופ"ז (ובמשנה דגיטין פ"א מ"ד ופ"ז מ"ז כפר עותנאי) ותוספת' בכורות רפ"ז. כפר עזיז כלאים פ"ו מ"ד ותוספ' כלאים פ"ד. כפר עכו תענית כ"א סע"א ב"ר פי"ב תוספת' כלאים פ"א ותוספת' סוטה ספ"ח כפי גי' כ"י אירפורט ובנו"ג עכום ובחולין נ"ה סע"ב כפי גי' רש"י כפר עיכום בסמ"ך והח' שווארץ מצא הגי' בטעות אבום וציון מירושלמי סנהדרין פי"א כמו שמציין בספרו (ד' ה' לאנד 89 וכ"ה באו"מ לפירשט ע' כפר אבום) הוא טעות וצ"ל ירושלמי יבמות פי"ב מ"ז ובמשנה דבבלי ביבמות ק"ו א' כפר עיטם ועפ"י זה יש להגיה מ"ש הח' נייבויער 271 ולפע"ד כפר ענים בפסיקת' רבתי פכ"ג צ"ל ג"כ כפר עכום (עכו). כפר עמאיק ובכ"י אירפורט עמאוקו בתוספ' ב"ק פ"ח (בנו"ג בט"ס נימאייק). כפר עמיקו תענית כ"א סע"א ועיי"ע עמק ג' ושם הגי' עמקי וכ"ה בפירוש רה"ג לכלים פכ"ו מ"א עי"ש. כפר עקביה ירושלמי נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד. כפר פגי תוספת' כלאים פ"ב ובתוספת' כ"י אירפורט ריש מעיל' כפר בית פאגי ועיי"ע בית פאגי (ח"ב, ע"ט). כפר פגש ירושלמי ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד עיי"ע אונגדור (ח"א כ"ב) ובתוספת' ע"ז פ"ז כפי גי' כ"י אירפורט כפר פגשה. כפר פרשא ע"ז ל"א סע"א בדפוסי' הישני' ובנו"ג כפר פרשאי. כפר צמח ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג תוספת' שביעי' פ"ד. כפר קסם תוספ' ע"ז פ"ז (כפי גי' כ"י אירפ'). כפר קריינוס ויק"ר פכ"ח וכ"ה כפר קריינוס בפסיקת' דר"כ צד ס"ו. ועיין שם ע"ב רע"ב ובמד' רות רבה פ"ב כפר קרינוס וממנו נשתבש בפסיק' רבתי פי"ז כפר קרנים ובילק' אמור רמז תרמ"ג נשתבש: קריטס וצ"ל קרינוס כמו שהעיר לנכון ר"ש באבער בצד ע"ב: ושם הגיה ג"כ קרצום דמגיל' ט"ז שצ"ל קרינוס ובאמת כ"ה בכ"י ש"ס ובאה"ת ובע"י הראשון ובילק' כ"י עיין ד"ס מגילה צד מ"ב: כפר שובתי ב"ר ספ"ה. כפר שיחיא סוף יבמות (ובתוספ' סוף יבמות כפר שחרא ובכ"י אירפ' שחדא). כפר שיחין בשבת ק"כ: תוספת ב"מ פ"ו. כפר שיחליים גיטין נ"ז. ובאיכ"ר פ' בלע כפר שחליים. כפר שלם ע"ז ל"א. ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד בספרי המכביים ז', ל"א Χαφαρσαλαμά. כפר תחמין ירו' תענית פ"א דס"ד ע"ד ועיין לעיל מ"ש ב"ע כפר נחום. כפר תמרתא מגילה ט"ז: כפי כ"י (ובנו"ג תמריתא) וכ"ה בויק"ר פכ"ד ובפסיק' רב' ר"פ וקרוב לס"פ ט"ו. ועיי' לעיל בע' כפר נבוריא ובתוספת' חולי' פ"ד כפר תמרתא שביהודה — ועוד כיפרא = כפרא שם מקום ולדעת ר"י היא עיקר טיבריא קדמייתא עיין ירו' מגילה פ"א ד"ע. וכנ"ה כיפרא ירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד ירו' פסחים ספ"ח דל"ו. ועיין ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד. וכן סנהד' בבלי ה' סע"א בר אחא בר סלא[1]) דמכפרי. וראיתי בשט"מ לב"ק פ'. שפי' בשם הגאון כלבים כופריים של אותו מקום ע"כ וכיון לשם הפרטי הנ"ל] —

כפר (= כּוּפְרָא בל"ע كفرى, كافور ניצני התמר בעודם בקרום בענפי הדקל הרכים ועוד ענפים
1 Die Blüthenknospe des jungen Palm- עצמם
בפ' כיצד מברכין (zweiges. 2 der Palmzweig

[1]) כ"ה בכ"י ש"ס ועיין ד"ס שם ובעי' כרסלא.

בגמרא חוץ מן היין (ברכות ל"ו:) ובפ' מקום שנהגו בגמ' כיוצא בו (פסחים נ"ב:)[1] שומר לפרי אימת הוי בכופרי[2]. בפ' הכונס צאן לדיר בגמרא כיצד משלמת (ב"ק נ"ט:) האי דקץ כופרא מאי משלם א"ל דמי כופרא והא הוו תמרי א"ל דמי תמרי א"ל והא לאו תמרי שקל, פי' כל זמן שהפרי רך ולא נגמר נקרא כופרי. וי"א כפניות כעין זה[3] — בפ' מקום שנהגו בגמ' מרכיבין דקלים[4] (פסחים נ"ו רע"א) מנחי כופרא דיכרא לנקובתא[5] פי' רב אחא (אמר)[6] לא היו זורקין בו כלום ולא היו מנקבין אותו אלא מנחי כופרא ענף דדיכרא לנקובתא[7] שבנקב שמוציא בו[8] ונותן בו ענף אחר. הנעוץ קרי זכר, והנקוב נקבה. פ"א בע' נסן — אסבוה[9] כופרי (כתובות י'.) כבר פירשנו בע' חבט. *[אחי"ה ממה שמציין רבינו זה דכתובו' מוכח שכיון למה שפי' בע' אסבוה כפי גי' כ"י ה"ב שם שענין כופרי חריות של דקל וכ"ה בע' חבט על כן נגררנו אחר עה"ק שנ"ב שהיה מסדר הכל תחת סוג ערך אחד אבל בדפ"ע התחילו בדבור כפ' מקום שנהגו מנחי וכו' ערך מיוחד ובאמת הוראת כופרא היא בל"ע בשני ענינים א) הניצנים שבתמר השמורים כמו בקרום עיין מ"ש הרמב"ם שהבאתי בע' כפניות, ב) הריות וענפי הדקל הנחתכין von der Rispe abgeschnittene Ruten. וכפי הוראה ראשונה כופרא או גופרא (כדאי' בה"ג הובא בע' נסן וכ"ה בפי' ר' ניסים בברכות ל"ו: בשם בה"ג ובפי' ר"ח בפסחי' נ"ו.) שמות נרדפים הם ואחד הוא עם טלע שפי' בל"ע כמו כופרא בשתי הוראותיו ועיי"ע נסן, ושם מבואר ג"כ ענין הרכבת דקלים שמהם זכר ומהם נקבה וכן פי' הרמב"ם בפי"מ לפסחים וז"ל והוא שתולין יחור של דקל זכר על דקל נקבה וזה מפורסם אצל בעלי העבודה וזהו ענין אטרם מרכיבים דקלים ע"כ ועיין ג"כ מ"ש סופר רומי Amm. Marcel. 24. 3] —

כֹּפֶר (בל"י Cyperblume κύπρος ולדעת רבינו מין בושם הנקרא Gewürznelke) בפ"ק דנדה (ח'.) בגמ' ר"א אומר ארבע נשים והתנן כפ"ז בשביעית (מ"ו) הורד והכופר[10]) והקטף והלוטס[11]) יש להן שביעית[12]) פי' גירופלא[13]). לשון ישמעאל קרנפל. — (א"ב ל"ט זה (שה"ש א', י"ד) אשכל הכופר). *[אחי"ה ואלה דברי הרמב"ם בפי"מ בשביעי' : והכפר נקרא בל"ע חנה וכן נאמר באשכול הכופר אלחנה היא אשכלות יפות עד מאוד ויש מי שיאמר שהכפר הוא גרופלי ע"כ וזה כדברי הערוך ואם גם אמת כי הלעזים שבפי"מ לרמב"ם מן המעתיק הם בכל זאת גם בכ"י אי' בפי"מ מלה ערבית שהביא הערוך וה' ר"מ שטיינשניידער העתיק בעבורי לשון הרמב"ם מתוך כ"י Cod. Berl. 566 Qu. f 138 b וז"ל הכ"י: הכופר אלחנא וכדֹא קיל פי אשכול הכופר אנה ענקוד אלחנא לאנהא תעמל ענאקודאת פי נהאיה מן אלגסّאל. וקיל אל כופר אלקרנפלן ע"כ וכתב לי על זה הח' הנ"ל כי במקום מלה ערבית זו היה מעתיק בעל המעתיק גרופלי והוא gariofilata שנקרא היום בלאי"ט ואצלנו Benediktinerkraut עכ"ל ומלת גירופלא (כגי' כ"י ו"ו ב') הוא בל"צ ובל' אספמיא Gewürznelke, girofle וטמנו בלאי"ט garofano ומשובש מל"י καρυόφυλλον ובל"ר garyophyllon, caryophyllon וכן בל"ע قرنفل שהביא הערוך וכ"ה בל"ם קרפלון והנכון כדעת ר"ב שמלת הכפר (הכופר) היא היא הַכֹּפֶר של מקרא והיא בל"ע حناء וכ"ה ברד"ק שרש כפר; „הוא הנקרא בערבי אלחנ"א" ונקרא בל"י κύπρος, cyprus ורו' ולינגע מכנהו Lawsonia inermis וראב"ע פי' בשה"ש שם . . והקרוב שהוא כמו בל' ישמ' וכו' וכיון למלה ערבי' كافور של ע' הקודם וכן הביא בשמו הרד"ק שם. וכל הפירושים הנ"ל מצאתי בספר אסול לר' יונה ן' גנאח וז"ל (329 בהוצ' נייבויער): אשכל הכפר דודי לי, כפרים עם נרדים قيل انه الكافور وليس الكافور عنقود [ورايت] فى شرح משהא דכופר לרב[ינו] שרירא [גאון ז"ל] انه غصن الحناء وهذا التفسير عندى هو الصحيح لان

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וה"ב וב"ר ובדפ"ע נשמט. 2) בברכות בכופרא ובכ"י מ' אי' אימת הוי להו שומר לפירי בכופרא. 3) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכונתו על מ"ש בע' כפניות שהם פרי של תמר שאינו מתבשל לעולם וכונתו במלת כעין זה כלומר לא כפניות ממש שאלו אין מתבשלין לעולם אלא דומה להן בענין קושי הגמר ועוד עיי"ע מתחל אבל כפי גי' דפ"ע „ויש מפרשים כפניות בענין זה" אין הלשון עולה יפה ועיי' בהגיון שלמה ועוד עיין בסוף הערך. 4) כ"ה בכל כ"י ערוך. 5) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח נקיבתא ובדפ"ע נוקבתא וכ"ה לפנינו. 6) בדפו"ו בש"ס אשר ובכ"י ו"ו לי' ובאמת מיותר כי רבינו פי' דברי רב אחא. 7) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"א, ובדפ"ר לנקבתא. 8) אולי צ"ל שחוצב בו ועיין פירש"י שקוצץ וכו'. 9) וכ"ה בע' אסבוה ובע' חבט וצ"ל אסבוהו. 10) וכ"ה בכ"י מ' בשביעי' וכ"ה בנדה. 11) כ"ה בכ"י ב"ר, ובכ"י ו"ו ב' והלטוש ובע' לטום אי' במ"ס. 12) כ"ה בכל כ"י, ובדפ"ע בקטוע. 13) כ"ה בכ"י ו"ו ב', ובכ"י ו"ו א' גריפולי ובכ"י ה"ב יירופלי ובכ"י ב"ר ובדפ"ע גרופלי.

الحناء من الطيب وله عنقود ע"כ והעתקתו: אומרים כי (כפר של מקרא) הוא אלכאפור אבל אין לאלכאפור אשכול וראיתי בפירוש משחא דכופר (גיטין ס"ט סע"ב) שפי' רבינו שרירא גאון ז"ל כי הוא ענף(?) של אלחנא וזה הפירוש אצלי אמת כי אלחנא הוא מן הבשמים ויש לו אשכול" ודע כי אחר תיבות אשכל הכפר אי' בהגה מכ"י R قرنفل ועוד תחת غصن אי' בכ"י R دهن וזה הנכון כי دهن פי' שמן או בל"א משחא וא"כ לפי פי' רש"ג ענין משחא דכופר היינו שמן של אלחנא (ולא כמו שפירש"י בגיטין ס"ט: ועיי"ע כפר ז') ור' יונה מסכים עמו בפי' כופר של מקרא וש"ס — ואולי רבינו נתן בעל הערוך ורבינו משה שאבו יחדו מתורתו של ר' יונה אשר גם לפניהם היה כתוב כראי' בהגה בכ"י R והיינו قرنفل ותרג' כפרים (שה"ש ד', י"ג) כפורין] —

כְּפֹר (מל"מ ופי' שם לרסיסי לילה Reif) במקואות פ"ז (מ"א) השלג והברד והכפור והגליד מלשון [1]) כפור כאפר יפזר (תהלים קמז, ט"ז). *[אחי"ה וכן הסדר בתוספת' דאהלות פי"ד אבל באהלות פ"ח מ"ה הסדר: והשלג והכפור והגליד ופי' הרמב"ם שם: כפור הוא מה שיקפא מהמים היורדים כטל ע"כ ועיי"ע גלד ב' שאי' קרוב לזה הפי' (בשם רה"ג) לענין גליד] —

כפר (= כַּפָּרָה die Sühne, Versöhnung) הריני כפרת בן בתי כוזא מטזר.. ואין אני כפרת בן בתי כדה (יבמות ע'.) כבר פירשנו בע' כד, בס"ג דפ"ק דסוכה (כ' סע"א) הריני כפרת ר' חייא ובניו, ובפ' שני דסנהדרין (י"ח.) כל העם אומר [2]) אנו כפרתך, בפ' ב' דנגעים (מ"א) בית [3]) ישראל אני כפרתן הרי הן כאשכרוע לא לבנים ולא שחורים אלא בינוניים, בפ"ב ביומ' בגמ' מעשה שהיו שניהן שוין (כ"ג סע"א) אמר להן [4]) הרי הוא כפרתכם. בפ"ק דקידושין בגמ' כל מצוות האב (ל"א סע"ב) מכבדו במותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו והני מילי תוך שנים עשר חדש [5]) מכאן ואילך זכרו לברכה [6]) לחיי העולם הבא. בריש כלים (מ"ח) עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כיפורים נכנס לשם פירשנו בע' חסר. *[אחי"ה וש"נ כל מחוסר כפורים, והוא מל"מ כִּפּוּרִים וכן יוֹם הַכִּפּוּרִים (בקטיע יו"כ) עיין עירוב' מ': ע"ג: והלאה יומ' פ"ב: פ"ה: פ"ז. פ"ח. ועוד הרבה ולפעמים גם ביחיד יומ' פ"ה סע"ב יום כפור אבל בכ"י איתא גם שם יום הכפורים ובירו' שבועות פ"א דל"ב סע"ד יום הכיפור ובל' ארמי יומא דכפורא ברכות ח' רע"ב כתובות ס"ז סע"ב תנחומ' כי תשא. (וביומ' י"ד: אי' רק יומא: סדר יומא). והקבוץ יומא דכִפּוּרֵי ברכות ל"ו סע"ב יומא כ'. פ"ז. פ"ז: ובפסיקת' דר"כ צד ל"ו. בצומא רבא דכִפּוּרַיָּא. — ובענין מחילה אי' עוד כַּפָּרָה בשבת ס"ד. יומ' פ"ו. סוכ' נ"ה: סנה' מ"ו: פ"ב: ירו' סנהד' רפ"י. דכ"ז ע"ג. ועוד מחילה ע"י קרבן ספרי שופטים פ' ר"י מלמד שהמתים צריכה כפרה, זבחים ט': אין כפרה למתים. וכן במאמר סתום וחתום בחולי' ס': אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח וכ"ה בב"ר פ' ו' וצ"ל על שמיעטתי וכ"ה בשבועות ט'. כפי גי' ש"ס מינכען וברש"י בדפ' ווניצ' ובכ"י פ' ואה"ת ורי"ף כ"י (אצל ד"ס שבועות צד ז'.) יהא כפרה עלי על וכו' ועיין שם מה שפירשו התוספות בד"ה שעיר בשם הערוך וכבר כתבתי במבוא צד XXV וצד XXXVIII שלי' בערוך שלנו ורבים וכן שלמים היו מתיגעים למצוא פשר דבר ולא עלה בידם ועיי' מה שנכתב בצד בגליון ש"ס שבועות ועוד עיין פי' הרי"ף בשבועות ומ"ש הח' באך במ"ע גרעטץ חכ"ט 268 והלאה והוא העיר כי לי' זה הדרוש בירושלמי אבל נעלמו מעיניו כי כ"ה בבראשית רבה הנ"ל שהיא אגדת ירושלי' ובמופלא ממנו לא נדרוש (עיין בזוהר פ' ויקרא) רק על זאת אעיר כי בפי' ר"ח כ"י לשבועות (בקובץ כ"י אנג' דף מ':) מצאתי כתוב בזה"ל שעיר זה מכפר ו א ח ר י ת י (!) יהא כפרה לפ נ י שמיעטתי את הירח ע"כ [7]) — והקבוץ כַּפָּרוֹת זבחים נ"ד. ירו' שבועו' פ"א דל"ג. ב"ר פמ"ד. — והפעל מורגל הרבה בפיעל כל"מ עיין ברכות נ"ה רע"ב שבת פ"ח: יומ' ה'. מ"ג: מ"ד. ס"ז: פ"ה: פ"ז. סוכ' נ"ה: תענית כ"ח. שקלים ב': קידושין נ"ז. כתובות י': גיטין נ"ד. סוט' מ"ו. ב"ב י': סנה' פ"ב: מכו' י"א: (ושם איכפר והוא

[1]) כ"ה ברפא"מ אבל בדפ' ראשונים לי'. [2]) בנו"ג במשניות ובירו' אומרים לו ובמשני' דש"ס בבלי אומר לו אבל במשני דש"ס בדף מ"ג: אי' אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי, ובברכו' ס'. לכל עונותי. [3]) וכ"ה בפי' רע"ב ובנו"ג בני. [4]) לפנינו לי'. [5]) עיי' שבת ל"ב: משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש. [6]) בנו"ג אומר זכרונו לברכה ובתורת האדם לרמב"ן (שער הגמול עמוד צ"ט רע"ב) אומרים זכרו לברכה וכ"ה זכרו שם בצד קי"ג ע"ג ובפיסקי הראש פ"א סי' נ' והוא כל"מ (משלי י', ז') עיין צור געשיכטע לריט"ל צונץ 322 והלאה ש"נ השינויים בענין ז"ל, זצ"ל ועוד ועוד. [7]) ובפי' רגמ"ה כ"י לחולי' לי' פירוש ולא הובא המאמר כלל ולי' בפי' ן' טיגאש לשבועות.

אתפעל) זבחים ו': פ"ח: כריתו' י"ח: תנחומ' וישלח ווישב כי תשא. בהתפעל ר"ה י"ח. ב"ב ט'. שבועות י"ב: ירו' מכו' פ"ב דל"א ע"ד פסיק' דר"כ קנ"ח: תנחומ' תצוה וסי' ט"ו ושם ובשבועות הנ"ל נתכפר בנתפעל. — ועוד השם כּוֹפֶר בל"מ כֹּפֶר ובל"א וסו' כּוּפְרָא פי' פדיון כסף Sühne — Lösegeld עיי' ב"ק מ'. מ"א ושם: והקבוץ שם מ'. כּוֹפְרִין] —

כָּפַר (בהורא' הראשונה מל"מ ענין כסוי וכן בל"ע וסו' كفر, כְּפַר zu- bedecken ואם הוא כיסוי חטא ענינו מחל עיי"ע הקודם והושאל להכחשה היינו כסוי האמת וכן בל"ע ובא בקשור ב' ab- verleugnen) בפ' כל הצלמים בגמרא הגוים (ע"ז מ"ו סע"ב) ובפ' אלו דברים בפסחים בגמ' אמר ר' אלעזר[1]) אל תכפרני[2]) בישעת הדין, פי' „אל תחשדני בכופר על מה שלימדתני אתה לימדתני הזאה שבות ואינה דוחה את השבת"[3]). פ"א אי אתה יכול להכזיבני בשעה שאני דן לפניך דהזאה אינה דוחה את השבת שכך מקובל אני ממך דהזאה דוחה שבת. בס"פ מי שמת בגמ' וחכמים אומרים המוציא מחברו ע ל י ו ה ר א י ה[4]) (ב"ב קנ"ד:) אמר ר' זירא אם יכפור ר' יוחנן בר' אלעזר תלמידו. בפ' אלו מגלחין בגמ' אלו (מכבסין)[5]) [צ"ל כותבין] (מ"ק י"ח:) אי חזיא לך לא אזלא מינך ואי לא כפרת בה [צ"ל בהי][6]) פי' כפרת באמונה דאמרת לא מסתייעא צלותא כלום הואיל דלא מיזדמנא לי[7]) דעד השתא[8]) צלינא עלה ולא אסתייעא מלתא אמר אי לא מינסבא או היא תמות מקמאי דלא אחזי כד מינסבא לאחר ומצער בה או איהו עצמו ימות מקמי דתינסבא איהי לאידך ולהכי מארס במועד שלא יקדמנו אחר ברחמים שתמות היא[9]). בפ' הגוזל רבה בגמ' נתן לו את הקרן (ב"ק ק"ה רע"א) אין משלמין חומש על שבועת כפירת שעבוד קרקעות. פי' כגון שאין גזילה קיימת וכיון שהניח קרקע ובא הנגזל לטרפו להפרע דמי גזלה שגזלו אביו ודחה היורש וכפר ונשבע בה נמצאת שבועתו שכפר ונשבע על הקרקע שהניח מורישו. ברייש גמר' דבבא מציעא (ד'.) מה להצד השוה שבהן שכן לא הוחזק כפרן שנא' (דברים י"ט, ט"ו) לא יקום עד אחד באיש וגו' וכן אם כפר והודה לא הוחזק כפרן. פי' אם כפר הלוה והעיד עליו עד אחר לא הוחזק כפרן כדרבא דאמר רבא (יבמות כ"ה רע"ב וש"נ) אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע[10]). אין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות (ב"מ ד':) [פי'] כשם שאם יטעון לחברו שדה לי בידך והלה כופר במקצתה אין חייב עליה שבועה בכפירתו כך הטוען על חברו בשעבוד קרקעות והלה כופר במקצת אין חייב בשבועה על כפירתו[11]). בפ' המפקיד בגמרא השוכר פרה (ב"מ ל"ו רע"א) כפירת ממון אישם. פי' אם כפר ממון ונשבע עליו לשקר חייב להביא אשם כדכתיב (ויקרא ה', כ"א) וכחש בעמיתו בפקדון וגו' ואת אשמו יביא לה' אין שם כפירת ממון אלא ביטוי שפתים (שם בב"מ) כלומר „נשבע לשקר על דבר שאין (בה) [בו] הנאת ממון חייב חטאת" כדכתיב (שם ה', ד') או נפש כי תשבע לבטא בשפתים וגו' והביא את א ש מ ו לה' על ח ט א ת ו א ש ר ח ט א נ ק ב ה מ ן ה צ א ן כ ש ב ה (שם ו')[12]). — (א"ב תרגום פן אשבע וכחשתי (משלי ל', ט') דלמא אשבע ואכפר)[13]). *[אחי"ה וכן בתר"י ותכחש שרה (בראשית י"ח, ט"ו) וכפרת שרה, וכחש בעמיתו (ויקרא ה', כ"א) ויכפור בחבריה, ולא תכחשו (שם י"ט, י"א) ולא תכפרון. וכן בדרז"ל ב"ק ק"ו: ק"ז. גיטין נ"א: ב"מ ג' והלאה ועוד הרבה. ועוד נאמר מהכחשת דבר רוחני תרג' ירו' בראשית כ"ה, כ"ט וכפר בחיי עלמא, לבמד' כ"ד, י"ד ויכפרון באלההון, ותרג' ירו' ב' ויבז עשו (בראשית כ"ה, ל"ד) וכפר בתחיית מיתיא עיין ב"ב ט"ז סע"ב וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים וכו'. שבת קט"ז. הללו מכירין וכופרין והללו אין מכירין וכופרין, מגילה י"ג. כפר בע"ז וכו'. קידושין מ'. כל הכופר בה (בע"ז) כמודה בכל התורה. סנהדרין ק"ו. עד שתכפור בתורת משה רבך. שם ל"ח: כפר בעיקר. בפסיקת' דר"כ צד קס"ג: אפי' כפרת בעיקר. ב"מ ע"א. זה כפר באלהי ישראל. סנהדרין ק"ב: אחאב כפר באלהי ישראל, והתואר במקום השם סנהד' ל"ט. כופר ובל"ע كفور (Sektirer, Gottesleugner), אבל

---

1) בנו"ג אליעזר. 2) וכ"ת בכ"י ש"ס בפסחים ובנו"ג אל תכפירני. 3) הועתק מפי' ר"ח לפסחים. ופ"א הוא ג"כ פי' ר"ח בע"ז בקובץ כ"י אנג'. כ"ט: ע"ש. 4) כ"ה בכ"י ו"ו. 5) יש למחוק כי רבינו קאי על משנה הבאה אחר משנת מכבסין. 6) וכ"ה בנוסחאותנו וזו עיקר כדמוכח מפי' באמונה, אבל בכ"י מ' ובכ"י רש"י אי' ג"כ בה. 7) במיוחס לרש"י ל י ה. 8) במיוחס לרש"י כ ל ו מ ר השתא אבל בכ"י רש"י לי'. 9) וכל הפי' אי' במיוחס לרש"י. 10) בשט"מ בב"מ ד'. הובא זה הפי' בשם ר"ח ז"ל ע"ש. וכ"ה בנדפס בש"ס ווילני ע"ש. 11) וגם זה שייך לר"ח כדמוכח משט"מ בב"מ ד': סד"ה ושאני הכא ע"ש ובנדפס בש"ס ווילני ע"ש. 12) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע קטוע מן אשמו עי' וגו' אבל עיקר הראיה רק מסוף הפסוק: על חטאתו אשר חטא וגו'. וזה הפי' הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילני ב"מ ל"ה: ע"ש). 13) וכ"ת במתורגמן ובנו"ג דלא אשבע ואכפר.

ג׳ המעולה קיסר עיי׳ ד״ס לסנהד׳ צד נ״ד: ועוד התואר כַּפְּרָן Lügner ובל״ע كفرين ערום ובעל תהכולות. שבועות מ״א: מ״ב רע״א, ב״מ ט״ז סע״ב והלאה וממנו השם המופשט כפרנות ירו׳ גיטין פ״ה דמ״ו ע״ג וירו׳ שביעי׳ פ״י דל״ט ע״ג אי׳ כפרנית. ושם המופשט כפירה עיין לעיל. שבועות ל״ט: כפירת טענה] —

כֹּפֶר (= כּוּפְרָא בל״ס כמו כֹּפֶר בל״מ וכן בל״ע كفر פי׳ מין זפת וחמר Poch, Erdharz) בס״ג דפ׳ במה אשה (שבת ס״ז רע״א) וישבעה כופרי משבעה ארבי פי׳ שבעה חתיכות זפת מז׳ ספינות. בפ׳ כלל גדול בגמרא הלש והאופה (שם ע״ד:) האי מאן דארתח כופרא חייב משום מבשל פי׳ שהרתיח את הזפת. בפ׳ אלו מציאות בגמ׳ והתיכות של בשר (ב״מ כ״ג סע״ב) ההוא גברא דאשכח כופרא בי מעצרתא. ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטין ס״ט סע״ב) תלת ניטופייתא מישחא דכופרי פי׳ שלשה טיפין של פסולת זפת והוא העיטרן. בר״ג דפ׳ האומר משקלי (ערכין י״ט.) באתרא דתקלי כופרא פטר נפשיה אפי׳ בכופרא. בפ׳ הנודר מן המבושל (נדרים נ״א רע״א) שקל דיקולא רבה ופחייה[1] כופרא וסחפיה על רישיה[2]. — (א״ב ל״מ הוא (בראשית ו׳ י״ד) וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר, ובלשון יוני (?) כפורא) *[אחי״ה בלי כל ספק היה ר״ב כתב בל״י וכונתו ללשון ישמעאל ובד׳ אמש׳ פשטו את הר״ת בל״י בלשון יוני וצ״ל בל׳ ישמ׳ והיא המלה הרשומ׳ על כן צ״ל כופרא במקום כפורא בדברי ר״ב ומלה ערבי׳ זאת הובאה ג״כ ברד״ק שרש כפר וכתב שהוא מין חמר ועוד הביא ציון משבת ס״ז. מענין זפת ובאמת בע׳ פח ה׳ פי׳ גם רבינו מל״מ הנ״ל וכן פי׳ ע״י זפת רש״י במקומו הנ״ל ורגמ״ה בפי׳ כ״י לערכין. וע׳ זקני׳ העתיקו כפר (שם) ועוד חמר (בראשית י״א, ג׳; י״ד י׳ שמות ב׳, ג׳) ע״י ἄσφαλτος Asphalt, Erdpech. ובפי׳ ר״ח ב״מ כ״ג: (בש״ס ווילי) מצאתי פי׳ כופרא אצטלע וצ״ל אל טל״ע וכדאי׳ בשט״מ בשם ר״ח והוא ל״ע الطلاء זפת נזול flüssiges Pech — ופי׳ רש״ג בענין ציון מגיטין הנ״ל עיי׳ בע׳ כפר ב׳ ומ״ש. ובענין ב״מ ע׳ רע״א עיי׳ מ״ש בע׳ בן כופרא ח״ב, קט״ז.] —

כפר (מל״מ וְכֻפַּר (ישעי׳ כ״ח, י״ח) וכן בל״ס כְּפַר פי׳ ענין קינוח abwischen, abreiben וממנו כפור מל״מ פי׳ מזרק Opferschale) בפ׳ הניזקין בגמ׳ סיקריקון (גיטין נ״ו.) אמר נירון הקב״ה ניחא ליה לאחרובי ביתיה וכפורי ידיה בההוא גברא[3]. בפ׳ כל הזבחים שקיבל דמן (זבחים כ״ה סע״א) ודם הסכין במאי מקנח ליה אמר אביי בשפת מזרק כדכתיב (עזרי׳ א׳, י׳) כפורי זהב. בפ׳ דם חטאת בגמרא נתז (שם צ״ג:) ובפ״ק דמנחות בגמ׳ אחת מנחת חוטא (ז׳ סע״ב) אלא לא גמר מקנח אצבעו בפנים[4] במאי מקנח ליה אמר אביי בשפת מזרק דכתיב כפורי זהב. פי׳ על שם כך נקרא המזרק כפור שהיה מקנח בו אצבעו על גבו משום השירים[5]. בר״ג דפ׳ האשה שהלכה היא ובעלה (יבמות קט״ו:) אי איתא דפנינהו[6] מכפר[7] הוה כפר ליה. פי׳ היה מוחק לההוא כתב. כפרא דודי (ב״ק ק״א.) כבר פירשנו בע׳ כלבוס. אכלה ומחתה פיה (משלי ל׳, כ׳) תרגום אכלה ומכפרה פומהא[8]. *[אחי״ה וכ״ה באתפעל בתרג׳ שני ג׳, ח׳ כדין תתכַּפַּר מלכותא דהדין טיפשא מעלמא פי׳ תִמָּחק ותתבטל וכן תרגום וכפר בריתכם (ישעי׳ שם) ויבטל קימכון וכן פירש״י שם ויתבטל הברית . . כל כפרה ל׳ קינוח ע״כ וכן בחולי׳ ח׳: למיכפריה פי׳ לקנחו ומזה קרי למזרקים כפורי ע״ש ברש״י אבל מ״ש רש״י בבראשי׳ שם והרבה בתלמוד וכפר ידיה ע״כ ובעז׳ שם: כמו דכפר ידיה בגלימא דחבריה, ובדה״י א׳, כ״ח, י״ז „ודוגמא בפ״ק דב״מ ההוא גברא דכפר ידיה בגלימא דחבריה" וגם התוי״ט בשקלים פ״ו מ״ה הביאו בשם רש״י בשני המקומו׳ האחרונים ולא הראה מקומו בש״ס (והוא בב״מ כ״ד רע״א כפי גי׳ כ״י ש״ס והרא״ש ובנו״ג ונגיב עיי״ע נגב)[9] וראיה זו הביא התוי״ט לפי׳ רע״ב שפי׳ זהב לכפורת (שקלים שם) כמו כפורי זהב אבל צ״ע שאז צ״ל כפורים ועיין בע׳ הבא אח״ז] —

כפר (= כְּפֹּרֶת או כמו בֵּית הַכַּפּוֹרֶת, או מלש׳ כְּפֹּרֶת מן כָּפַר פי׳ צפוי Bedachung) בפ׳

[1]) כ״ה בכל כ״י ובדפ׳ וויניצי׳ וחפייה וכ״ה לפנינו ובע׳ סחף א׳ כפי דפ׳ אמ׳ אבל בשאר דפ׳ ערוך גם שם פחייה והראיה מע׳ פח ה׳ ע״ש. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ובי ל״ד ה״ב ובדפ׳ וויניצ׳ וכ״ה בכל הדפוסי׳ בע׳ סחף א׳ ופח ה׳. [3]) בנו״ג קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה וכו׳. [4]) זה מפי׳ רבינו הוא ועיין בפירש״י במנחות שם ד״ה אלא אצבעו ועיי׳ ר״ש פרה ג׳ מ״ט [5]) וכ״ה בפירש״י בזבחים מנחות ובעזרי׳ שם ועיין בפירש״י לבראשית ל״ב, כ״א ועוד ברד״ק שרש כפר. [6]) בנו״ג אם איתא דפינהו. [7]) בנו״ג מיכפר. [8]) וכ״ה במתורגמן ובנו״ג פומה. [9]) ועל ציון דב״מ הנ״ל העירני ידידי ה׳ ר״פ סמאלענסקין ובדקתי אחריו ומצאתי כי בכ״י ש״ס ובהרא״ש אי׳ כהנ״ל עיין ד״ס שם שלא העיר על גי׳ רש״י.

הוציאו לו בנמ' יצאו והניחו (יומ' נ"ה:) ובתמורה[1]) בגמ' דפ' וולד חטאת (תמור' כ"ג:) והתנן בפ"ו בשקלים (מ"ה) י"ג שופרות היו במקדש וכו' עד וזהב לכפורת פי' בתוספתא דשקלים (פ"ג) האומ' הרי עלי זהב מביא דמי דינר זהב ונותן לשופר כהנים מקלחין[2]) אותן ולוקחין בהן זהב ועושין אותן ריקועי זהב צפוי לבית קדש הקדשים והכי משמע זהב לכפורת זהב לבית קדש הקדשים שנקרא בית הכפרת. ותניא בתוספתא דתמורה כפ' הנרבע (פ"ד) נתן לה זהב ר' יוסי ב"ר יהודה אמר אין עושין אותו ריקועין[3]) אפי' אחורי בית הכפורת. פירוש אחר כמו וכפרת שאם היה צורך בצפוי הבית היו נותנין מאותו השופר. וזו המשנה כולה מפורשת בתוספ' דשקלים. *[אחי"ה בפ"א כיון לפע"ד על פי' רגמ"ה כי כן מצאתי בפירושו כ"י לתמורה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף רל"ו סע"ב) וז"ל זהב: שמהן זהב לצורך כפרת ואיכא דאמרי זהב לכפורת לצורך בדק הבית לכלים המצופים זהב ע"כ וא"כ נ"ל להגיה בערוך כזה: שאם היה צורך בצפוי בדק הבית וכו' ולפי זה אולי יש לנקוד זהב לְכַפֹּרֶת ובאמת כ"ה נקוד בכ"י ב' ש"ס ביומ' (ד"ס שם צד ע"ז:) ורע"ב בשקלים פי' זהב לכפרת כמו כפורי זהב עיי' סוף ע' הקודם ונגרר בזה אחר פירש"י ביומ' נ"ה: ד"ה כולן עולות אבל כבר העירותי שאז צ"ל זהב לכפורים ובאמת גרסו כן התוספות ישנים ואולי הוא ט"ס וכבר השיג עליו הריב"א ועיי' ג"כ בחי' הריטב"א ליומ' ובשניהם הובא דבירושלמי דשקלים פי' לבית הכפורת שעושין ממנו שם רקועי פחים ע"כ ואולי כיונו על התוספתא דשקלים הנ"ל. — ובענין בית הכפורת עיי' מ"ש בע' בית כפירות ח"ב. ע"ב] —

*כִּפְּרוֹסָאֵי (שם אומה או ארץ) תר"י כ' בראשי' י' ט"ו ית ערקאי וית כפרוסאי. אולי יסוב התרג' על כפתורים (בפסוק י"ד) ואז כפרוסאי בני של Cypern, Κύπρος.

כָּפַשׁ (מל"מ וכן בל"ע كبس פי' ממלא פיו עפר ושחה לעפר in den Staub beugen; כָּפוּשׁ überfliessend; כְּפִישָׁה לדעת רבינו סל עיין בפנים ולפע"ד מל"ע כלי העשוי מטיט) בפ"ה[4]) באהילות (מ"ז) כפישה שהיא נתונה על יתדות מבחוץ טומאה תחתיה כלים שבכפישה טהורין. בפ' י"א באהילות (מ"ט) כלים שבין שפתי כפישה לבין שפתי (החדוד) [צ"ל החדות][5]) אפי' עד תהום טהורין. בפ"ק דנדה בגמרא כיצד דייה שעתה (ז'.) והתנן בפ"ד בטבול יום (מ"ב) אשה טבולת יום לשה את העיסה וקוצה הימנה חלתה ומנחתה[6]) בכפישה או באנחותא[7]). ובס"ג דפ' הניזקין (גיטין ס"ב רע"א) אבל עושין חוליו[8]) בטהרה ונוטל הימנה כדי חלה ומניחה בכפישה[9]) או באנחותא[10]). בסוף הלכה קמ' דפ' כל הבשר (חולי' ק"ז.) חמת וכפישה שתיקנן נוטלין מהן לידים פי' בלאי חמתות מקורעין שטהרו מלקבל טומאה[11]). פ"א כפישה דאהילות היא קרטליתא והיא קפיזא[12]) בלישנא דרבנן (שבת ק"י רע"ב פסחים מ"ח: גיטין ע. סוטי' מ"ט: מנחות ע"ח: ב"ב צ':) והוא כעין סל גדול שכובשין בו זיתים לכומרן[13]) כדתנן בזתים פ"ט בטהרו' (מ"ח) המניח זתים בכופיש[14]) וכו', ונותן בו ענבים כדתנן (אהלות פי"ח מ"א) ונותן לתוך הכפישה ומוליכה[15]) לגת ובית מושבה רחב[16]) ותניא הבור והדות בחצר וכפישה נתונה עליו טהור[17]) ואנחותא נמי כלי הוא[18]). כיוצא בו ביבמות בר"ג דפ' בי"ש (ק"ז:) פישון הגמל במדה כפושה מרד לפיכך מרדו לו במדה כפושה[19]) פי' הוא היה מורד פירות נכסיה ומוכרם במדה כפושה כלומר היה מפסידם לפיכך מרדו לו במדה כפושה והורו

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד, ובדפ"ע בטד בתרומה. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בתוספ' ובדפ"ע מחלקין. [3]) וכ"ה בכ"י אירפורט, ובנו"ג רקועין וכ"ה בע' רקע ד' אבל צ"ל ריקועין כדאי' בתמו' ל': ובפי' רגמ"ה שם אשר אחריו היה נמשך רבינו כמו שאוכיח שם בעזרת האל. [4]) כ"ה בכ"י ו ו, ובדפ"ע ה'. [5]) ועיי"ע דות (בח"ג ל"ב:) ובכ"י ל"ד החרול! [6]) וכ"ה בט"י, ובנדה מניחתה. [7]) כ"ה בנדה ובר"ש לט"י ובפי' רה"ג לט"י באינחותא ובנו"ג בנחותה, ובט"י בכפישה מצרית. [8]) כ"ה כדפ"ר ולפנינו ובשרפ"ע חולין. [9]) ובתוספתי דמאי רפ"ג אי' ונותן לפי כפישא. ובתוספתי סוף ט"י כ"י אירפ' מנחת בכפישה או בנחותא. [10]) בדפ"ר בנחותה וכ"ה בע' נחותה. [11]) וכן הוא בפירש"י בגיטין שם ועיין ברש"י בחולין. [12]) עיין הערה 13. [13]) בר"ש אהלות פ"ה מ"ו גרס בשם הערוך: לשומרן. [14]) וכן הוא בע' מתן א' אבל בנו"ג בכותש עיי"ע כתש. [15]) בנו"ג ומוליך. [16]) כל פ"א הועתק מפי' רה"ג עם תוספת ביאור רבינו באמצע כי ז"ל רה"ג באהלות פ"ה מ"ו צד 23 וכפישה פי' כמין קרטליתא שנותנין בו ענבים משבוצרין בו את הכרם כדתנן באידך פרקין ונותנין לתוך הכפישה ומוליך לגת ובית מושבה רחב ע"כ. או אולי חסרון בפנים הוא בפי' רה"ג וצריך למלאות מהערוך. ודע כי בפי' טבול יום שם כתב רה"ג צד 4 וז"ל בכפישה פי' קרטליתא כבר פי' באהילות קפייא בלי רבנן ע"כ ואצלי אין ספק שצ"ל קפיסא (והוא כמו קיפה עיי"ע כפפה) וא"כ גם בדברי רבינו יש לתקן במקום קפיזא: קפיסא, כי קפיזא הוא כלי מחזיק ג' לוגין עיי"ע קפז ב'. [17]) באהלות פ"ה מ"ו אי' הבור והדות שבבית וכפישה וכו' וכ"ת בר"ש פי"א מ"ח, ובתוספתי אהילו' ספי"א הדות שבבית. [18]) ועיי"ע נחותא ושם נגרר רבינו אחר פי' רה"ג ע"ש ומ"ש. [19]) בדפ"ר בפעם ראשונה כפישה.

למאן אשתו[1]) שלא בפניו. בירושלמי (ריש י״ג דיבמות די״ג ע״ג) מקשו במעשה דפישון הגמל ומתמהי וקשיא[2]) אלו העושה דבר שלא כשורה[3]) מתירין ערוה שלו ופריק רב חסדא הדא אמרה עברה ומיאנה מן הנשואין ושלא בפניו[4]) על דעת בית שמאי מיאוניה מיאונין. — (א״ב פי׳ בל״י ורומיי כלי עשוי לקבל בתוכו כלי אחרים כמו תיבה סל ותיק). *[אחי״ה כונת ר״ב על capsa, κάψα אבל אז אין להשם שייכות עם הפעל וכבר העיר רמ״ל כי היא ל׳ עברי מלש׳ הכפישני באפר איכ׳ ג׳, ט״ז והביא רש״י וב״ר בלי מקור ולפי זה השם כפישה אין לו שייכות עם הפעל אבל לפי מה שכתבתי בתחלת הערך הכל עולה בקנה אחד כי בל״ע פתרון הפעל كبس בהוראה הראשונה ממלא בעפר את הבור וכיוצא בזה והשם كبس בית קטן עשוי מטיט והתואר كابس פי׳ מה שעודף על המדה עד שירוץ das Mass über-steigend, überlaufend ועתה הכל מיושב דבר דבור על אפניו כי הכפישני בעפר של מקרא פי׳ כפה אותי בעפר עד שימלא פי בעפר ויפה פי׳ רש״י כפה אותי בעפר ככלי הכפוי על פיו ארנטי״ר בלע״ז [versanden, arentir] ויש דומה במשנה פישון הגמל במדה הכפושה מדד ע״כ וביבמות שם פירש״י במדה כפושה מדד במדה כפויה מדד. . וחברו מצאתי בתוספתא דאהלות קדירה שהיא נתונה וכו׳ היתה כפושה לשון הכפישני וכו׳ ע״כ וכונתו לתוספת׳ אהלות פ״ו היתה כפושה טומאה תחתיו והיא רוצצת וכו׳ פי׳ הקדירה היתה בפיה הפוכה וכפוייה בעפר (ועיין י״מ ברד״ק שרש כפש) ובזה הענין בב״ר ר״פ ע״ה וילק׳ זכרי׳ ר׳ רמז תק״ע כל זמן שהיא מוּכְפֶּשֶׁת בעפר וכו׳ וענינו כמו כבש פניו בקרקע עיי״ע כבש ג׳ פי׳ ענין העטפה והטמנה. ועוד בל״ע ענין דחיקה וכתישה ומזה השם המניח זתים בכופש לפי גי׳ רבינו וכ״ה בתוספת׳ טהרו׳ פ״י כפי גי׳ כ״י אירפ׳ ושם: בכיפש ועיי״ע כבש ג׳ שבמקום קורות שכובשין גי׳ כ״י ב״ר כותשין וא״כ כופש (כיפש) הוא כמו כבשי׳ Pressbalken — אבל מדד בכפישה בירו׳ יבמות רפי״ג די״ג ע״ג או במדה כפושה הוא מהוראת ל״ע פי׳ יתר על המדה ועודפת לה אולם בירו׳ שביעי׳ פ״ח דל״ח. זה שהוא מודד בכפישה וכו׳ פירושו כמו כפישה הנ״ל כמה פעמים בערוך והוא לפע״ד מל״ע كبس Lehmgehäuse והוא כלי מדה ומצאתי און לי מפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין ק״ז. (בקובץ כ״י אנג׳ דף שכ״ג.) וז״ל חמת וכפישה: חמת כלי עור הוא כפישה שמתקנין מטיט ע״כ ועיין תוספת׳ כלי׳ ב״ק ספ״ה בכ״י אירפ׳ עשוייה ככפישה אעפ״י שהטיט שוקע לתוכה וכו׳ ובנו״ג ככפיפה — וכנ״ה החמת והכפישה תוספ׳ ידים רפ״א, המורת והכפישה תוספ׳ כלי׳ ב״ק פ״ו. מדר׳ שוח״ט ר׳ מזמור כ״ד ויש אדם בחור ואשתו מכוערת ושנואה ונתונה באפריון ככפישה הזאת . . והעם אומ׳ אבד בחור זה בכפישה הזאת וכו׳ ובילק׳ תהלים ר׳ תתקי״ז אי׳ אבוד הבחור הזה על הכפושה הזו] —

☞ כַּפְשַׁנֵי (פי׳ מין תורים עיין בפנים) מסכת חולין פ׳ אלו טרפות (ס״ב רע״ב) הני כפשני ציצייני באתריהו סתמא קרי להו פי׳ תורים עיי״ע כבשני. *[אחי״ה ובע׳ הנ״ל כבר פירשתיו על פי מלה ערבי׳ הנ״ל לחזק השערת ה׳ לעוויזאהן שהוא מין יונים הנקרא Schleier-taube בהיות בראשם כעין כובע הכומרים Mönchs-kappuze ועתה נ״ל יותר ברור לגזרו מל״ר אמצ׳ capsana כובע של ראש דומה לכובע הכומרים וא״כ כפשני וצוצייני אחד הוא וצוצייני נקראו על שם ציצית שיש להן בראשיהן עיי״ע צץ ג׳] —

כפת[5]) הירדן (לדעת רבינו מין בשמים לקטורת הנקרא Ambra ועיין בפנים) בפ״ק דכריתות בגמרא המפטם (ו׳.) ר׳ נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא פי׳ „בושם שגדל על שפת הירדן ויש אומרים רעי של דג בירדן והוא עמברא בלע״ז״. — (א״ב בירדן היה גדל כמו זפת והוא כמו נפט אשר בהגיעו לאש נדלק ומעלה להב אלא יש הפרש שהנפט כמו שמן נגר וכיפת עב וקשה אבל בעודו בירדן הוא נתך וצף על פני המים ויש לכיפת סגולות ברפואה). *[אחי״ה ודע כי פי׳ רבינו הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י לכריתו׳ (בקובץ כ״י אנג׳, דף ק״ע סע״ב) ושם ובנו״ג כיפת הירדן ביו״ד ואולי הוא מין כֵּיף פי׳ חוף ושפה והוא הסמיכות לירדן וזה מ״ש שגדל על שפת הירדן ועיי׳ בפירש״י ולפי פי׳ י״א נגזר מן כף ט׳ מל׳ אפיק כפותא וסכריה לירדנא (ב״ב ע״ג רע״ב) ובין כך ובין כך התי״ו איננה מן השרש. ולפע״ד הוא מלה פרסי׳ שהבאתי בע׳ כף ט׳ והיא كفج, كف רקיקה וקצף Speichel, Schaum ועיי״ע כופיא

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד וכ״ה בדפ״ר רק שם ט״ס והודו. וצ״ל הורו כדאי׳ בדפ׳ וויניצי׳ אבל מדפ׳ פיזי והלאה בטעות והורו למאן דאמר! [2]) בדפ״ר וקשייא. [3]) בנו״ג עוד: שמא. [4]) זה לי׳ ואולי מפי׳ רבינו הוא. [5]) מה שנדפס בדפ׳ אמ׳ ופראג בע׳ כפת א׳ הובא בע׳ כף ז׳ ע״ש ומ״ש.

וע' אספנין ושם הוכחתי כי דג הנזכר שם נקרא על שם הקצף שצף על פני המים אשר בהם נמצא הדג ההוא. ואולי מזה הענין כיפה והוא קצף בתוספת' דמאי ספ"א כפת המרחץ פטורה מן הודאי ואין צריך לומר מן הדמאי רבשב"ג אומ' אף אינה מטמאה טומאת משקין, פי' קצף (מביצי דגים) הצף במים של מקום המרחצאות. ובנו"ג כפת! ודע עוד כי יש עשב נודף ריח ובהגיעו לאש מעלה להב שנקרא בל"פ خف ובל"ע مرخ —, ובענין ובלשון ערבי ambar, ambra, ambare ופ' عنبر עיי' אוצר המלין לדוקאנגע ופרייטאג וואוללירס ועוד בהערת רמ"ל. וקאסטיללוס באוצ"מ סוריות הביא מין עשב בושם הנקרא בל"ס כְּפַת עַרְטְנָא] —

כְּפַת (בל"מ (בדניאל ג' כמה פעמים) וכן בל"א פי' קשר ובל"ע كفت חבר יחד ומשך אצלו an- zusammenziehen) בפ"ד בתמיד (מ"א) לא היו כופתין את הטלה. בפ' ג' בפרה (מ"ט) כפתוה בחבל של מגג[1]). פי' קשרוה כדכתיב (לגו אתון נורא מכפתין) [וצ"ל לגוא אתון נורא יקידתא מכפתין] (דניאל ג', כ"ג)[2]). בהקדר[3]) פ"ז בטהרות (מ"ה) אפילו מובל[4]) ואפי' כפות הכל טמא. *[אחי"ה וכנ"ה בפסחי' מ"ט: כאילו כופתה ומניחה לפני הארי (ובסנה' צ': וילק' דה"י ב' ל"א אי' כאלו נתנה). מכות כ"ב: כופת שתי ידיו וכו'. סוכ' ל"ב. יכפתנו עיי"ע הפיא א'. גיטין י"ד: אומרין כפותו כופתין, ירו' גיטין ספ"א דמ"ג ע"ד כְּפוּת עיי"ע אמה (ח"א, קט"ז.), תמיד ל"א: ב"ב קס"ז. כפתיה. סנהדרין ע' רע"ב מלמד שכפתתו אמו וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג שכפאתו ובכ"י פ' שכפפתו עיין ד"ס שם. ב"ר פנ"ו וילק' וירא ר' רמ"ז ק"א כופת שריהן של אומות העולם (ובקצת דפוסי' החדשים כובש). ושם: כפתני יפה יפה, ובנפעל שהש"ר פ' אשכל: יצחק שנִכְפַּת על המזבח. בפיעל: תוספת' כלי' ב"ב רפ"ב מעשה באחד שכיפת שתי כיפין של תמרה וכו' אבל עיי"ע כפת ד'. ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח: נביא מכפת ידיו וכו' והנכון כוסף עיי"ע כף ח'. בפועל: אסת"ר פ' חור והיו מכופתין בכפאתין של כסף. והשם כְּפָאתִין פי' קשורים וכן בב"ר הנ"ל: אילין כְּפָתַיָּא ג', אשתרון יתהון כפתיא, וילק' שם: ישתריין יתהון כפתייא. והשם המופשט כְּפִיתָה כלי' פי"ב מ"א, ובתרג' איוב ג', י"ח כופתא עיין עמת"ר לה' לעווי וש"נ יתר דוגמאות מהפעל וקצתם במתורגמן] —

כפת (= כּוּפְתָא נ"ל מל"פ كُفّة עיגולין מבשר וכיוצא בו Klumpen, runde Masse) בר"ג דואלו עוברין בפסח (פסחים מ"ח:) כפת שאור שיחדה לישיבה ביטלה פי' הוא קמח שעורים שלשין אותו ועושין אותו עיגולין ומיבשין אותו ולאחר שייבש ומצטמק עושין ממנו כותח הבבלי ואמרינן (פסחים מ"ב סע"א) מכחשת[5]) הגוף משום קומניתא דאומא. *[אחי"ה ועיין מ"ש בע' אומא ח"א, מ"ה ובע' טהר ב' בהערה 6 בנו"ג בפסחים כופת בוי"ו ובכ"י ב' מינכען ובשערי תשובה סי' רע"א כיפת וכ"ה בחולי' קכ"ט. ופירש"י מוטיי"ל אבל בפסחים גרס כופת ופי' מטו"ן והוא בל"צ Klumpen (motton) motte וכן ענין קומניתא עיי"ע וע' אומא מל"ע הרשומ' שם, וכן ענין כופתה בל"פ הנ"ל והתי"ו מן השרש ולא כמו שכתב הר' מנוח (הובא בר"ס בפסחים שם) בפי' על הרמב"ם ה' חו"מ סעיף ט"ו כפת שעור וקראוה כן מפני שעשויה ככפה וכו'. וגי' רבינו היתה ג"כ בלי וי"ו אבל בוי"ו אי' לנכון בירו' פסחים פ"ג דכ"ח ע"ד בצק שעשאו כופת.. אהן כופת מאים הוא. ולדעת רש"י כופת שאור אחד הוא עם כופת של עץ עיי"ע הבא — ובענין כפותין של טוריים תוספת' כלי' ב"ק פ"ז בכ"י אירפורט ובנו"ג כפיתין עיי"ע קבת ומ"ש] —

כפת (= כּוּפָּת לפע"ד מל"פ چوب גולם של עץ Stück Holz, Klotz וזה מ"ש הערוך עץ עב) בהכרים פ"כ בכלי' (מ"ה) כופת שקבעו בגדבך קבעו ולא בנה עליו[6]) בנה עליו ולא קבעו טמא פי' עץ הוא בנוי בדימוס כדי לחזקו והוא מלש' כפיתו[7]) בסרבליהון (דניאל ג' כ"א). פ"א עץ עב מן תמרה כדתניא (תוספת' דכלי' ב"ב רפ"ב) אמר ר"מ מעשה באחד שכיפת שנים כיפין מן תמרה וכו'[8]) ועוד

[1]) ועיין פירושו בע' מגג א'. [2]) ובפי' סר"ט לרה"ג 29 הובא הלא גברא תלתא רמינן לגו נורא מכפתין (שם פסוק כ"ד) אבל במקרא כתוב הלא גברין תלתה רמינא לגו נורא מכפתין. [3]) ברפ"ר בתכדר. [4]) כ"ה לנכון בדפ"א, ובדפ"ר מיכל ומדפ' פיזי והלאה מגבל ובתוספתי' טהרו' רפ"ח בט"ס ממלאו כפות ובכ"י אירפורט מוול או כפות וצ"ל מובל וכ"ה בע' מבל ושם פי', עפ"י רה"ג, גידם ור"ש הביאו בשם הערוך. [5]) בנו"ג מכחיש. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ת"ב ובדפ"ר אבל מדפ' פיזי והלאה אי' ולא בנה עליו טהור. [7]) במקרא כפתו. [8]) וכ"ה בכ"י אירפ' ושם שתי כיפין של תמרה, ובנו"ג שכיפה וצ"ל שכיפת והראיה אינה מתיבת כיפת (שהוא הפעל מן כפת עיי"ע הקודם) כי אם מן: שתי (או לגי' הערוך שנים) כיפין ולא ידעתי למה לא הביא רבינו ראיה מתחלת הפרק שם ובאמת כ"ה לנכון בפי' רה"ג לכלי' שם וז"ל: כופת פי' עץ עב מכורתו של קורה.. והן מן תמרה כדתניא [כופת] חלק שאין בו גובה טפח טהור וכו' ע"כ וכ"ת

תניא (תוספתי שבת ספי"ד) כופת[1]) ב"ן חקוק בין שאינו חקוק מטלטלין אותו בשבת לא אמרו חקוק אלא לענין טומאה. בסוף תוספת עירובין (רפ"ח) ומיעטה באבנים ובכפיתים ובסולם המצרי[2]). כפ' כ"ב בכלי' (מ"ט) כופת שסירקו וכירכמו ועשאו פנים ר"ע מטמא וחכמים מטהרי' עד שיחוק בו. פי' עץ שקבעו בכותל כדי לחזקו שסירקו: שצבעו. שכרכמו בזעפרן[3]) בשביל נוי. עד שיחוק בו (כליי שם) אינו מטמא עד שחופר בו מקום לישיבת הנר שהוא פנס[4]). ראש פט"ו באהילות (מ"א) ובפ' י"א באהילות (מ"ג)[5]) סגוס עבה וכופת עבה אין מביאין את הטומאה. פי' גאון קורה היא[6]). ויתן אותו אל המהפכת (ירמי' כ', ב') תרגומו ויהב יתיה לכופתא[7]). כל אלו כפת קרובי ענין אחד הם חוץ מן הראשון. *[אחי"ה ברפ' אמ' יש כאן מן ויתן אותו וכו' ע' מיוחד ובסוף ע' הקודם סיים אחר: קורה היא וז"ל פי' אחר בע' קפל ע"כ. אבל בכל דפוסים הישני' ובכל כ"י ציון מתרגום נכלל עוד בזה הערך וכ"ה נכון לפי פי' רבינו כי כפת הוא עץ או קורה וא"כ השוה כופתא של תרגום לכופת כלומר עץ שמשימין בו רגלי האסורים כמין סד ועיי"ע כף = כיפה ומ"ש. — ומ"ש רבינו כי כל אלו כפת חוץ מן הראשון (היינו כפת הירדן) קרובי ענין קצת בלי דיוק הוא כמו שהוברר מגזרות שונות אשר עסקנו בהן אבל במ"ש בע' הנוכחי פי' כפת (כופת) עץ עב או קורה נכון הוא לפי גזרת ל"פ הרשום' בתחלת הע' הנוכחי. ומזה הענין אי' עוד בתוספ' אהלות רפי"ב שני כופתין זה על גב זה ואבן ע"ג הכופתין וכו' כה"ג בר"ש אהלו' פי"א מ"ג וע"ש פירושו ובנו"ג כפיתין וכ"ה בכ"י ארפורט. וכן תוספת' כליי ב"ב רפ"ב עיין לעיל. ובירו' עירובין פ"ז דכ"ד: כופת שהדריגוה וכו' פי' חתיכת עץ שעשה ממנו מדריג'[8]). ועוד י"ל כי כופת של זה הערך הוא כמו כף = כִּפָּה פי' ענף מל"ע كِفّة עץ כָּרוּת] —

כְּפַת (מל"ם Knospen ansetzen) תרג' ויגמול שקדים (במדבר י"ז, כ"ג) וכפית שגדין. *[אחי"ה וכן העתיקה הפשיט' וכפת לוזא ועוד העתיקה גבעל (שמות ט', ל"א) כתנא כפת. ופי' כפת בל"ס הוציא פרח וכן בל"ס כופתא דרומנא פרח הרימון ולפע"ד מזה ל"מ כפתור פי' ציורי פרחים künstliche Blüthenknospen ועיי' רד"ק ע' כפתור] —

כַּפְתּוֹר (שם אומה) בב"ר פרשת ל"ח (ל"ז) אמר ר' אבא בר כהנה פתרוסים וכסלוחים (בראשית י', י"ד) היו מעמידין הטליסים והיו אלו גונבין נשותיהן של אלו ואלו גונבין נשותיהן של אלו מה[9]) יצא מהם פלשתים וכפתורים פלשתים גבורים כפתורים ננסים. *[אחי"ה ועיי' גי' הילק' נח רמז ס"ב פלשתים גבורים פתרוסים ננכים כפתורים ננסים ובילק' דה"י רמז אלף ע"ג אי' כגי' ב"ר וערוך ופי' במ"כ כפתורים ננסים קצור ועגול ככפתור ועיין רש"י על בראשי' שם ובענין פשט הכתוב עיין ברמב"ן שם ולפע"ד דרש כפתור מל"ע כפדר قفدر איש מתועב ונשחת מראהו וממנו قفندر ננס Zwerg — ובענין הטלים עיי' זה הערך ומ"ש] —

כַּפְתּוֹר (מל"מ ראש העמוד Säulenknauf) בויק"ר אל תונו פרשת מות וחיים (ר"פ ל"ג) הך הכפתור (עמוס ט', א') זה יאשיהו. וירעשו הסיפים אלו סנקליטין שלו. ובצעם בראש כלם אמר ר' שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן סאה מלאה עונות ומי מקטרג בכולן[10]) זה גזל. *[אחי"ה ופי' מהרז"ו הכפתור עומד למעלה על המשקוף של הפתח וע"כ הכפתור בדמיון המלך והסיפים העומדים מן הצדדים בדמיון השרים שעומדים בצד המלך ובצעם דורש מל' בצע וגזל שהוא בראש כל העונות. ורבינו בע' סנקלט פי' רק סנקליטין שלו בית דין שלו. ובע' כפת האחרון הבאתי דעת רד"ק כי נקראו כפתורים על שם ציורי פרחים וכן נאמר במקרא בסמוכים: כפתור ופרח במנורה ואי' במנחו'

בר"ש בקצור ע"ש ובנו"ג כיפת חלק ובר"ש כליי פכ"ב מ"ט הובא באריכות ושם הגי' שכפת שתי כופות. [1]) בנו"ג כיפת אבל בכ"י אירפי' כרפת וצ"ל כופת. [2]) כ"ה רק בדפ"ר וכ"ה בנוסחי' אבל בכ"י תוספת' הגי' ובכפיסין ובסולם הצורי עיי"ע כפס. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד והוא ל"ע עיי"ע זעפרנא, ובדפ"ע כאן בצעפרן. [4]) והוא ל"י φανός פי' נר ואבוקה. [5]) כן הוא לנכון בכ"י ל"ד וכ"ה בכ"י ו"ו רק שם בטעות ראש פט"ו בכלים, וגי' ראש אי' ג"כ בדפ"ר אבל שם ובכל דפוסים בטעות בפ' י"ח — והנכון להביא בתחלה פי"א ואח"כ פט"ו באהילות כדאי' באמת בע' סגוס ובע' קפל א' ור"ש בפ' ט"ו כתב כי זו משנה שאינה צריכה וחד מנייהו אגב גררא נסבא ע"ש ורה"ג פי' רק משנה דפט"ו עיין בסמוך. [6]) כונתו על פי' רה"ג לכליי פ"כ מ"ה שזכרתי לעיל בהערה 8 כי פי' רה"ג לאהלו' ט"ו העתיק רבינו (בלי שהזכירו) בע' קפל א' ע"ש כי על פיו יש לתקן דברי רה"ג והמו"ל לא הרגיש בזה. [7]) גי' שלנו עיי' בע' כף = כיפה. [8]) ושם קצת קודם לזה אי' תני בכל ממעטין באבנים ובלבינים ובסולם מצרי וכו' הרי שגירסי' תוספת' כ"י בעירו' רפ"ח הכפיסין עיקר ולא הכפיתים כגי' דפ"ר בערוך הנוכחי ועיי"ע כפס. [9]) עד כאן נשמט בדפ"ר ושם יצא מ ש ם. [10]) בנו"ג ב ה.

כ"ח סע"ב כפתורים למה הן דומים כמין תפוחי הכרתיים פרחיה למה הן דומין כמין פרחי העמודין ופירש"י תפוח הכרתיים: מקום וכ"ה תפוח כרתים במנחות ס"ג. ונ"ל שהוא מקום Creta כי זה ענין אי כפתור בירמי' מ"ז, ד' עיי' או"מ לפירשט שרש כפתר וזה הערך אצל וויענער רעאלוו"ב I, 210. אבל רבינו בע' תפוח גרס ברתיים ושם אראך כי הלך בעקבות רגמ"ה ע"ש. — והושאל לדבר יפה עיי' ב"ר ס"פ צ"א וילק' מקץ ר' רמז קמ"ט בשעה שהיה אדם אומ' דבר מתוקן לפני ר"ט היה אומר כפתור ופרח — ועוד הושאל בל' עברי החדש' על ענין אשר בו הקושיא היא תירוצה של קושיא אחרת עיי' ס' הקנה (ובמ"ע יר"ב לה' ברילל ח"ב 142) מאי תהו א"ל בבהו ומאי בבהו א"ל תהו א"ל היינו כפתור ואין לדבר סוף] —

☞ **כֵּיצַד** (פי' כאיזה צד wie? auf welche Weise) פי' כאיזה צד כלומר באיזה אופן. *[אחי"ה וז"ל הרמב"ם בפי"מ לברכות רפ"ו כיצד מברכין (ל"ה.) „מלת כיצד מורכבת משלש מלות כאי זה צד ופירושו על איזה ענין והיא שאלה בעד איכות דבר או הדומה לו" ע"כ והוא מצוי בבה"ג וכ"ה בבמד"ר פ"ד שתי פעמים כאי צד ובקצת דפוסי' כאיזה צד וכ"ה בירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד הא כאי זה צד (אבל בגי' מהרש"ס כיצד) ובירו' כתובות פ"ג דכ"ז ע"ד באי זה צד ועיי"ע איזה (ח"א, ס"ז) וש"נ שהשש"ר פ' מי זאת וכ"ה כאיזה צד (בתיבה אחת) בכ"י מ' בעירובי' ע"ט. ושם: וכתב בעל ד"ס שהוא מצוי בכ"י. ומפי' הרמב"ם הנ"ל מוכח כי כן היתה גירסתו בברכות שם וכן כתב בפירוש בפחד יצחק ע' כיצד וז"ל וכן תמצא בהדיא באיזה צד במשנ' בריש הזהב ובפ' כיצד מברכין ע"כ ועיין עוד תוי"ט לברכות פ"ו מ"א. וכ"ה באיזה צד בבכורות נ"ח: במשנה ושם בגמרא באי זה צד אבל במשניות כיצד עיי' בהפשב"ע. ובתוספ' ב"מ פ"ז בכ"י אירפורט מצאתי: כי זה צד שכרו וכו' ובנו"נ כיצד. ובענין הדוגמאות בענין כיצד בפ"י שם. ובספר טערמינאל' לה' שטיין מפורש כיצד מן כ = איך, וצד ולא הוצרכנו לזה] —

כְּצוּצְרָה (כְּצוּצְטְרָה מל"י ורו' הרשום' בע' גזזטרא ופי' בלא"ש Gallerie ועיין בפנים) פי' „מי שיש לו בית על שפת הנהר מוציא מן הכותל לנהר שתי קורות עד שעומדין כנגד המים ובין זו לזו כג' או כד' אמות ומקרה על אותן שתי קורות ועושין בקירויז[1]) ארוכות ומשלשל[2]) דלי וממלא זה לענין עירובין וכזה יעשו[3]) על גבי רשות הרבים" וכבר פירשנו בע' גזזטר. *[אחי"ה כל הפי' הועתק מפי' רה"ג לזבי' פ"ד מ"א צד 40 וא"כ אחר כצוצרה יש לציין מראה מקום (זבי' הנ"ל) זב שהקיש על כצוצרא ולזה הוסיף רבינו פי' מי וכו' וכה"ג לפנינו אבל בפי' רה"ג אי' „שהקיש על גזוסטרה א"ר כצוצטרה" וכ"ה נכון וכן במקום גזוזטרא עירו' פ"ז: אי' בירו' סוכ' פ"א דנ"א ע"ר כצוצטרה וכ"ה בע' קש א' ושם הביא רבינו וז"ל פי' הכה כאותה ששנינו (מנחות פ"ז.) הקיש בקנה ע"כ והם המה הדברי' בסיום פי' רה"ג בזבי' שם. ובענין שנויי הנוסח' כבר הארכתי בע' גזזטרא בח"ב, רס"ד וע"ש פי' רש"י לשכת צ"ו. שהבאתי ולעז שם planche פי' לוח ונסר וזה מה שפירשו רה"ג ורבינו הקיש על כצוצטרה כמו הקיש על הקנה, ומזה תבין כי כנים דברי הח' רש"ב בפסיק' דר"כ צד מ"ז בסוף הערה פ"ב שהביא מאמר התנחום' חיי שרה פ' ואברהם זקן: לא בנחושת ולא בברזל אלא בקורות בגזוזטראות. ומלת בקורות הוספת המעתיק היא להורות על גזוזטראות ובאמת בשמ"ר פט"ו לי' בקורות. אבל בענין אהליות ובחצצריות ובכ"י א"פ ובצוצטריות צ"ל וקסטריות כמו שהעירותי בע' גסטרא (ח"ב, ש"ל:) ע"ש] —

כָּר (בל"מ מין מרדעת בל"ע כַּר ובדרז"ל נרדף עם כסת ופי' כר מצע לשכיבה Unterdecke, Decke עיין בפנים) בסוף כלאים (פ"ט מ"ב) הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים. בפ' מקום שנהגו בגמ' מוליכין (פסחים נ"ה:) ובס"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"ג רע"ב) מביאין כלים מבית האומן כגון כר מבית הכרר[4]) בהגדה דמגילה (י"ב.) כרפס (אסתר א', ו') א"ר יוסי ב"ר חנינא כרים של פסים. פי' כסת הוא קטן שמשים תחת מראשותיו, כר הוא ששוכב עליו[5]) כדאמרינן בפ' השולח גט בגמ' המוכר עצמו[6]) (גיטין מ"ז.) אמרה ליה ברתיה לא בעית מירי למזגא אמר לה כרסי כרי. *[אחי"ה ופירשו התוספ'

[1]) בפי' רה"ג בקירוין. [2]) בכ"י ו"ו ומשליך אבל כגי' הפנים אי' גם בפי' רה"ג. [3]) בפי' רה"ג: וכן היא. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי' ל"ד ב"ר וכן הביאו הרד"ק בשרש כרר, אבל בכ"י ה"ב וכדפ"ע לי' ובאמת כ"ה בכל הדפ' הישנים בגמ' וברש"י הכר מבית הכדר וכ"ה בראש במ"ק בדו"ו וכתב בד"ס פסחים צד פ"ב וטעות הדפוס הוא בכולן ע"כ וכונתו שצ"ל הכר מבית הכדר וכן סימנתי בע' כד ע"ש אבל מע' הנוכחי מוכח כי גם לפני רבינו היתה הגי' כר מבית הכרר (כצ"ל כגי' כ"י ו"ו ולא כדר כגי' כ"י ל"ד). [5]) וכ"ה בתוספ' ב"מ ע"ט: ד"ה כסותו ע"ש אבל בתוספ' ע"ז ס"ה. ד"ה ה"ג הובא כן באריכות יותר בשם ר"ת וכן מוכח מפי' הריטב"א שבשט"מ לב"מ שם. [6]) כ"ה בכ"י.

שם ד"ה כריסי: דרכן היה לשכוב על בטנם כדאמרינן בזבחים (ה'.) וכו' ע"כ וא"כ עיקר הראיה לפירוש רבינו כי כר הוא ששוכב עליו הוא מניטין ולכן קצת צ"ע על פירוש הרמב"ם (כספ"ד רשבת) שכתב ששניהם מניחין תחת הראש אלא דכסת הוא גדול ועיין תוי"ט למקוא' פ"י מ"ב והפשב"ע ע' כר ושם הובא עוד סיוע לפירוש רבינו ממשנה דסוף פ"כ ופכ"ג דשבת שכר הוא תחת גוף האדם ע"ש וכן נ"ל להביא ראיה סיוע מתרג' איכ' ג', כ"א שהעתיק שכבו לארץ וג' דהוו רגילין למשכוב על כָּרִין דמילת. ועוד ראיה מעירובין ק' סע"ב ונעשית כר לבעלה ועיין תוספ' ע"ז ס"ה: ועוד מירו' נדה ספ"ב ד"נ: ראת על הכר נאמנת לומר כזה ראיתי וא"כ מוכח כי כר הוא המצע כי בודאי לא ראתה הכתם בכסת שתחת מראשותיה, אבל מירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד וירו' תענית פ"א דס"ד ע"נ ר' יונה תרי מרטוטה ויהב לה תחות (כדה) [צ"ל כרה] יש לדון כי כר הוא שמשימין תחת מראשותיו כי קרוב לשכל שנתן הסמרטוט תחת מראשותיו להעביר בה למחר על פניו ולא נתן תחת המצע אשר שכב עליו — ירו' שבת רפ"ה ד"ז: כרים יוצאין לבובין ט"ס וצ"ל זכרים וכדאי' לנכון בדפו"ו ובד' זיטאמיר] —

כר (= כִּירָה מל"מ בטספר זוגי כִּירַיִם שם למקום שפיתות שתי קדרות שמבשלים (Koch- Feuerherd בר"ג דפ' ר"א דתולין (שבת קל"ח:) כירה שנשמטה אחת מירכותיה. פי' „כירה זו כלי מתכות היא וכל זמן שתורת כלי עליה מותר לטלטלה לצורך מקומה לפיכך אם אחת מירכותיה נשמטת עדיין היא כלי שיכולה לעמוד בשלשה[1]) אבל אם נטלו שתים בטלה מתורת כלי שאינה יכולה לעמוד בשתים רב אמר אפי' אחת ניטלה אסור לטלטלה גזירה שמא יתקע (שבת שם) והלכתא כרב"[2]). בהעושה פ"ו בכלי' (מ"ב) כירת נזירים בירושלם[3]). פי' ששם היו הנזירים מבשלין השלמים ומשלחין תחת הדוד. כירה שהסיקוה כבר פירשנו בע' כפח. *[אחי"ה נ"ל להגיה: כ פ' כירה: כ ו פ ח שהסיקוה כבר פי' בע' כפח. או כירה שהסיקוה כבר פירשנו בע' גב (והוא בע' גב ו' ע"ש). ולדעת רד"ק שרש כיר נגזר' המלה מן כִּבִיור אש בעצים (זכריה י"ב, ו') לפי שמדליקין בו האש תמיד ונקרא בל' שנים כי כירים הוא מקום שפיתת שתי קדירות ע"ש וכ"ה גמר' ערוכה בשבת ל"ח סע"ב ועיי"ע כפח וכ"ה ברש"י ביצ' כ': ד"ה כירה ושם בגמ' (ועיין בירו' ביצ' פ"ב דס"א רע"ג) ומה במקום שכירתך סתומה כירת רבך פתוחה וכו' ופירש"י כירה יש לה בית קיבול לקבל שתי קדרות ושייך למימר בה סתומ' ופתוחה ע"כ וכן היו רגילים לעשותה משתי אבנים: כלי' פ"ו מ"א העושה שתי אבנים כירה וחברם בטיט ועיין שם מ"ד — תוספת' כלי' ב"ק ספ"ו כירה שנתנה על גב ארובה העליונה וכו', כלי' פ"ר מ"ב כירת הטבחים עיין פי' בר"ש. ובענין הגזרה עיי"ע הבא אח"ז — בית כִּירַיִם עיי"ע כח"ב ע"ב:] —

כר (= כּוּר בל"ע כירה של נפחין Feuerherd der Schmiede ובל"מ של צורפים (Schmelzofen בתנור פ"ח בכלים (מ"ט) כור שיש בו בית שפיתה טמא. פי' יש בו מקום שמחזיק קדירה הרי הוא ככלי ומקבל טומאה. לעשות פי כור של צורפי זהב (שבת ע"ח:), פירשנו בע' פי. *[אחי"ה והוא בע' פי כור ובפי"מ להרמב"ם בכלי' שם מבואר כור הוא המקום אשר יעשה להתיך בו המתכות וכו' והיא מלה עברית וכו'. ובר"ש מפורש כור שחופר בארץ וטח בטיט וכו', וכן كور בל"ע ענינו כן הוא חפירה בארץ אשר שם הכירה עשויה מטיט. וכ"ה בתוספת' כלי' ב"ק ספ"ו כור של נפחין שהוא עומד בארץ וחברו בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה טמא. ומל"מ כור הברזל (דברים ד', כ'; מ"א ח', נ"א) הוא ג"כ כורא דברזלא בתרג' למלכים שם ועיין תרג' יחז' כ"ב, כ"ב, וכ"ה בל"ס כּוּר כּוּרָא פי' כבשן ועוד מפח Blasebalg וכ"ה בל"ע كير ונגזר מל"ס כּוּר באתפעל אתכַּוַּר (וכן בלשון ערבי سعر) פי' ענין המימות ודליקה ועיי"ע קודם לזה דעת רד"ק ועוד נ"ל כי שם ערבי הנ"ל נבנה מפעל كار פי' דקר וחפר ונרדף עם כָּרָה בל"מ ולפע"ד נקראו כירה, כור על שם חפירתם בארץ] —

כר (= כְּרַהּ בל"ס כְּרָא ענינו כאב ומי שמצבו ברע הוא ובפַעל כָּרִי פי' קצר kurz, eng sein, mit Schmerzen behaftet sein ונגזר טל"ע كره (sich ekeln, übel befinden וקצר רוח (משלי י"ד, כ"ט) תרג' מאן דכריה רוחיה. — (א"ב עיי"ע כרה רביעי). *[אחי"ה ובאמת שם עיקר מקומו כי הה"א מן השרש כמו בל"ע וכן בל"ס באתפעל

[1]) בדפ"ר בגי' ופשטוה בדפ' פיז' בטעות: בגמרא וכ"ה בדפ' באסיל ועוד אי' שם הנקודה קודם מלת גמרא והכל בטעות. [2]) ע"כ הועתק אות באות מפיי ר"ה הודפס מחדש בש"ס המפואר בהוצאת האלמנה והאחים ראם. [3]) בנו"ג כירת הנזירים שבירושלים.

אתכרה krank sein כונת התרגום הנ״ל וכן בתרג׳ קצר אפים (משלי י״ד, י״ז) מן דכריה רוחיה היינו לאות הנפש והרוח ungeduldig sein וזה אות הוא כי נפשו חלה בו או אולי הבין קצר מן ואקץ בם (ויקרא כ׳, כ״ג) ופי׳ געול ומאוס נפש וכן הבין רד״ק בע׳ קוץ ע״ש וסיים כלם ענין צוקה וצרה ואמר ואקץ בם על דרך משל ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטים י׳, ט״ז) ע״כ. ומזו ההוראה كره בל״ע כי כהנחתה הראשונה פי׳ קץ בדבר והושאל למי שאינו בקו הבריאה הן של גוף הן של נפש. והשם תמצא בע׳ כרה ועל זה כיון ר״ב ומ״ש רביעי רצונו לומר ציון רביעי באותו הערך והוא ציון התרג׳ ע״ש] —

כֹּר (בל״מ שם מדה שוה לחמר והוא שלשים סאים וכן שם מדה בל״ס כּוּרָא ובל״ע كر וממנו בל״י ורו׳ κορός, corus) בר״ג דפ׳ המקבל (ב״מ ק״ה:) ד׳ קבים לכור. *[אחי״ה וזה מאמר של ר׳ אלעזר ואיתימ׳ ר׳ יוחנן וקודם לזה ר׳ אמי א״ר יוחנן ארבעה סאין לכור ר׳ אמי דיליה אמ׳ שמונת סאין לכור. ושם: כור זרע . . כור תבואה. ושם סע״א עיי״ע אלל ג׳. ב״ב פ״ו: ק״ה סע״א ק״ו סע״ב כור בשלשים וע״ש הרשב״ם. תוספת׳ ב״ב ספ״ו פחות רובע לסאה או הותיר רובע לסאה שהן שבעה קבין ומחצה ל כ ו ר. ובכ״י אירפורט חסר ללא נכון מלת לכור כי כור היינו שלשים סאים ושלשים פעמים רובע קב הוא שבעה קבין ומחצה לכור עיין ג״כ על המדות לה׳ צוקערמאן 45, ועוד עיי״ע כר י״ג וע׳ בית כור] —

כֶּר (= כֵּירִי בל״י χείριος (כמו ὑποχείριος) עבד שהוא ביד אדון Unterthan ובל׳ קריאה χείριε ! oh Diener או מל״פ עיי׳ בפנים בסוף הערך) בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירובין נ״ג:) כירי תפלה הוית לי. פי׳ רצתה לומר קירי[1]) אדוני תפלה[2]) הות לי כלומר קורה היה לי[3]) ואמרה כירי: עבדי קורה[4]) היתה לי ונגבוה ממני[5]) וכדו הוית כלומר כל כך היתה גדולה כדמטי לך עילויה[6]) כלומר אם היו מטין אותך עליה[7]) לא היו רגליך מגיעין לארץ[8]). — (א״ב כירי בל״י עבד פי׳ קירי בל״י אדון). *[אחי״ה ורט״ל העתיק אחר ערך דכור המתחיל כר מלה יוני׳ κύριος ותרגם Gewalthaber אבל זה מפי׳ של קירי ור״ב כיון במלת עבד על ל״י הנ״ל והוראתה הראשונה היא מי שנִתן ביד אחר וסר למשמעתו. ומלה קטועה היא וע״י ὑποχείριος העתיקו ע׳ זקנים בידכם נתנו (בראשית ט׳, ב׳), בידך (שם י״ד, כ׳) בידי (במדבר כ״א, ב׳) נתתי בידך (יהושע ו׳, ב׳). והנה האי איתתא דגלילאה טעתה בין קו״ף לכ״ף ולכן גי׳ ב י ר י כדאי׳ בקצת דפוסים הראשונים (ד״ס שם) ט״ס הוא וכן בטעות כחולי׳ קל״ט: אמרה לה חברתה סומא אמרי קירי קירי אמרה סומא אמרה קירי ב י ר י וצ״ל כירי עיין גליון הש״ס. כלומר עד שתאמר קירי כלומר אדון! κύριε קרא: כֵּירִי χείριε עבד! ותחלת המאמר הובא׳ בע׳ מל ח׳ וקר ט״ו. — ובב״ר ר״פ פ״ט מבואר כר נרחב (ישעי׳ ל׳, כ״ג): כירי עבד קירי אדון ונראה לי ברור כי מלות עבד אדון באו מגליון להורות על כירי וקירי והראיה מגי׳ פי׳ המיוחס לרש״י כירי קירי מרובה בעולם כירי עבד קירי אדון וכו׳. הרי שזה הפי׳ לא גרס בפנים תיבות הנ״ל וכן לי׳ בגי׳ רבינו עיי״ע כר ט׳ — ודע עוד כי גי׳ פי׳ ר״ח בעירו׳ שם כירא וגי׳ רש״י בד״ש בשתי פעמים כרי ולעד״נ עיקר והוא מל״פ كرو, كراى פי׳ ע ב ד] —

כר (= כּוּרָא לפע״ד מל״פ كُروهه, كُرهه עיגול של חוטי האריגה Fädenknäul) תרתי בבת נירא וחדא ב כ ו ר א (שבת ק״ה סע״א) כ ב ר פירשנו בע׳ בת נירא. *[אחי״ה נסחתי עפ״י גי׳ כ״י ה״ב וכ״ה בדפ״ר פיז׳ וויניצ׳ בע׳ נר ה׳ וכ״ה בדפ״ר פיז׳ וויניצ׳ בע׳ הנוכחי רק כאן הגי׳ וחדא בבת כורא ובדפ״א ובאסיל בבת נירא ובע׳ נר בדפ״א בנירא ובאסיל בנורא והנה בע׳ בת נירא (ח״ב רי״ב הערה 2) החלטתי כי גי׳ כורא ט״ס הוא מטעם הפי׳ דאי׳ בע׳ הנ״ל ובאמת באו״ז הל׳ שבת סי׳ ס״ה גרס ג״כ וחדא בנירא והביא שני פירושי דרבינו מע׳ בת נירא ומע׳ נר ה׳ ולא העיר על גי׳ כורא ובכ״י ק״ט באמת גם בע׳ נר הגי׳ נירא ונ״ל כי שתי גירסאות מונחות לפני רבינו והראיה מגי׳ כ״י ו״ו דאי׳ שם וחדא לנירא בכרא וצ״ל בנירא בכרא הרי בפי׳ הביא רבינו (או בעל המעתיק) שתי גירסאות ביחד. ויש לקיים ג״כ הגי׳ בכ״ף והוא מל״פ הנ״ל כי כרהה פי׳ פקעיות של חוטין (ותתכן גי׳ כ״י ו״ו בלא ו״ו אחר הכ״ף). והנה בדפ״ע אי׳ פירשנו בע׳ נירא ולי׳ מלת ככר אבל בכ״י ה״ב שגרס בע׳ בת נירא היטב הוסיף מלת ככר. ובע׳

[1]) κύριε. [2]) ברש״י בד״ש טפלה. [3]) ר״ל כמו טבלא tabula. [4]) בדפ״ר קורא. [5]) משמע שגרס רבינו וגנבוך מ נ א י כדאי׳ בדפ׳ פיזי וויניצי רפ״ב ובע״י הראשון עיין ד״ס עירו׳ צד ק״ב. [6]) כ״ה לנכון בדפ׳ פיזי ובאסיל, ובדפ׳ אמ׳ כד מטו ובדפ׳ וויני׳ כדמטו לך עילוה ובדפ״ר כדמטי לה עילוי ובנו״ג וכדו הות דכד שדרו לך עילוה, ובפי׳ ר״ח נדפס מחדש בש״ס ווילנא ע״י האחים ראם תגי׳ א נ י ו כ ר י ת ו א י כד הוה שדרו לך עליה. [7]) וכדפ״ר אם היו מטין א ו ת ת עליה, והוא לעומת גירסי׳ ל ח. [8]) רבינו נגרר בפי׳ אחר פי׳ ר״ח הנדפס בעירו׳ שם.

נר ה' נגרר רבינו אחר פי' ר"ח כמו שאוכיח בעה"י שם. ובאו"ז שם לא העיר כי הועתק פי' של נר מפי' ר"ח] —

כר (= כָּרָה מל"מ (דברים ב' ו'; הושע ג', ב') פי' קָנָה וכן בל' סאנסקריט kri ובל"פ خريدن kaufen ובל"ע كرا ענין שכירה (an sich bringen, dingen בר"ג דפ' ראוהו (ר"ה כ"ו סע"א) תניא[1]) אמר רבי[2]) כשהלכתי לכרכי הים קורין למכירה כירה למאי נפקא מיניה לפרושי בקברי אשר כריתי (בראשית נ', ה') ובפ"ק דסוט' בגמ' יוסף זכה (י"ג.) נהי דזבין בכרותיה[3]) פשיטותיה מי זבן אין דכתיב אשר כריתי לי ואמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה. *[אחי"ה ורד"ק בשרש כרה הביא זה הפי' בשם יש מפרשים ולא זכר כי גמרא ערוכה היא. וגם מִכְרָם (במדבר כ', י"ט) מִכְרָה (משלי ל"א, י') פי' רד"ק ענין קנין — וגם תרגום שמרוני העתיק שברו (בראשית מ"ג, ב') כור, ונשברה (שם ג') נכור, ולפי זה השרש אצלו כור, כרר עיין גיזיניאוס תיזוירוס II, 711] —

כר (= כִּירִי לפע"ד מל"ע خير، خيرية Wohl Wohlbefinden ולדעת ר"ב מל"י χάρις ששון (Freude בב"ר בריש ויהי מקץ (ר"פ פ"ט) ותרעינה באחו (בראשית מ"א, ב') אהבה אחוה בעולם בשעה שהשנים יפות וכן הוא אומר ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב (ישעי' ל', כ"ג) כירי כירי מ ר ו ב ה[4]) בעולם פ י' ש ל ו ם[5]) וכן הוא אומר (תהלים ע"ב, ג') ישאו הרים שלום לעם אמר רבי אחא ישאו הרים משאתן[6]) שלום לעם. — (א"ב פי' כר בל"י טובה ששון חן ויש גירסא אחרת בנוסחאות והיא לא ישרה בעיני). *[אחי"ה ר"ב כיון לגי' שהבאתי בע' כר ו' וכגי' רבינו מוכח מפי' המיוחס לרש"י בב"ר שם. ולפע"ד מל"ע הנ"ל וכן בבמד"ר פ"ד מכרכר (ש"ב ו', י"ד). כירי רם כלומר שלומי הוא רם והיינו האל הרם והנשא ובמ"כ נדחק וה' לעווי פי' ששון רב הוא כפי' ר"ב] —

כר (= כָּרְיָא מל"י χοῖρος פי' חזיר ובית ערות אשה) בית גליא קורין אותו בית כריא (תמורי כ"ח: ע"ז מ"ו.) פירשנו בע' בית גליא. *[אחי"ה עיי"ע בח"ב, ס"ה ושם ע"ב ומל"י הנ"ל, ואולי גם מל"ט كرة זוהמא Schmutz ועוד עיפוש Schimmel ומזה בסוט' ג': כי כריא לשומשמי לפי גי' יש ששונין בע' כד כלומר כפסולת ועיפוש בשומשמין — ודע כי גי' בית גליא אי' בדפ' וויניצ' ואמ'[7]) אבל בדפ"ר פיז' וכ"י ו"ו אי' בית גדיא והוא כפ"א [צ"ל כס"א] בע' בית גליא ע"ש — ובענין כּוּרָא בשבת ק"מ: עיי' מ"ש בח"ב, ל"ד: וגי' רבינו ביזרא[8]).

כר (= כְּרִיָּה חפירה פי' מל"מ כָּרָה ובל"ע كرا (graben בפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ח'.) רב פפא רמי כריא חדתא איתמי פי' הטיל חפירות הנהר על היתומין, הכל לכריא דפתיא[9]) ואפילו מרבנן (שם) פי' לחפור ברחבה ולהשוותה לתקן העיר להסיר הרכסים שלא יכשלו בהן העוברים והשבים. ואי נפקי באוכלוזא[10]) ככר פירשנו בע' אכלוסא[11]). פ"א של גאון כריא דפתיא נהר של מדינה שרגילין לשתות ממנו מסייעין רבנן לתקנו למיפק בכילוזא כאלוז[12]) ממש מלש' ישמעאל כגון שרגילין להקבץ אנשי אותה העיר ולצאת גדודים גדודים לשמירת אותו מקום לצעוק ולהודיע להם. *[אחי"ה הפי' הראשון שייך לר"ח כדמוכח מתוספו' כ"ב ח', ד"ה כריא ע"ש. וכ"ה בשט"מ לב"מ ק"ח. כפי' הרא"ש אליבא דר"ח ז"ל. ומ"ש באכלוזא נינהו מיהו משדרי גבר' דקאי בהדיקייהו ע"כ צ"ל בהריקייהו כלומר במקומם עיי"ע בהרק ומ"ש. ופ"א הוא קרוב למה שפי' רגמ"ה וז"ל בכ"י לב"ב: לכריא פתיא שחופרין למלאות ממנו מים לשתות ועל שם כך קרי ליה כריא פתיא שדולין בכלי חרס כמו פתיא אוכמא[13]) וכו' ואי קא נפקי בכלוזא כלומר שיוצאין חבורות בני העיר הן עצמן וכו'. ופי' ל"ע הנ"ל פירשתי בע' כלז ע"ש. ורש"י פי' בב"ב כריא פתיא חפירות בור לשתות מים ועל שם הכלי המונח שם בבור תמיד לשתות בו עוברי דרכים קוריהו פתיא ועיי' ג"כ פירש"י בב"מ שם והוא כפ"א בערוך. — וכנ"ה בב"מ ק"ח. לכריא דנהרא וכו'. ושם ק"י. וכרי כריא עיי"ע טסקא ב'. ירו' פסחים פ"ג ד"ל. הדוק קירויה וכרויה ועיי"ע

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [2]) וכ"ה לפנינו ובכ"י ש"ס אבל בדפ' קראקא וכ"י ילק' (ד"ס ר"ה צד ל"ג:) אי' לנכון תניא א"ר עקיבא. [3]) בנו"ג בכירותא פשיטותא. [4]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב ובדפ"ר פיז' וויניצ' ובאסיל מריבה, בדפ"א מרבה. [5]) כ"ה בעה"ק, ולזה עולה יפה הראיה מפסוק. [6]) נשיאתן. [7]) ובדפ' באסילי' בטעות גמרא! [8]) ושם בשורה י"ב מלמטה بيرون ט"ד הוא וצ"ל بيرون. [9]) וכ"ה ברי"ף דפ' קושט' ובר"אש, וכ"ה בב"מ ק"ח. ובנו"ג פתיא. [10]) בכ"י ש"ס ואי קא נפקי בכלוזא וכ"ה בכ"י פי' רגמ"ה בב"ב ובנו"ג אבל נפקי באכלוזא וכ"ה בס"א בע' אוכלוסא וגי' בכלוזא אי' בדפוסי' הישנים וברי"ף ובר"אש בד' הישני' עיין ד"ס ב"ב צד ט"ו. וכן מוכח מפ"א בערוך. [11]) עיי"ע אוכלוסא ח"א, ע"ז. [12]) בכ"י ו"ו בט"ס באלון. [13]) פסחים פ"ח.

קרויה. והשם המופשט כְּרִיָּה הסכו פתיחה עיין ב״ק מ״ט סע״ב נ׳. נ״א. נ״ב. — תוספת׳ ב״ק רפ״ו קול הכרייה, ובמכילת׳ משפטי׳ ס״פ י״א קול הכריה. והפעל במכילת׳ שם אם הפותח חייב הכורה לא כ״ש . . הקיש פותח לכורה וכו׳ ע״ש כל הענין ובב״ק נ״א. ושם: זיל כרי לן ואזל כרא להו. תענית כ״ד רע״א הוה כריא. סוכ׳ נ״ג סע״א בשעה שכרה דוד שיתין וכו׳. ושם נ״ג: והא חזינן דכרינן סורתא וכו׳ עיין גי׳ רבינו בע׳ גבג ב׳. ובאתפעל בתרגום תהלים צ״ה, י״ג עד דְיִתְכְּרֵי] —

כר (= כְּרִי מל״ע كرة בקבוץ كرى עיגול והיינו חמרים וכן בל״פ خره (Haufen, runde Masse כפ׳ הריני נזיר מן הגרוגרות בגמ׳ הפילה (נזיר י״ג.) ר׳ יהודה דכרי הוא דאמר (שם ח׳ סע״א) ספק נזירות להקל. בפ׳ ואלו מותרין בגמ׳ סתם נדרים (נדרים י״ט.) הריני נזיר אם יש בכרי הזה מאה כור והלך ומצאו שנגנב או שאבד רבי יהודה מתיר. *[אחי״ה וכנ״ה בתוספתא תרומות סוף פרק ג׳ תורמין מן המוץ על הכרי אבל לא מן הכרי על הערימה. בסנהדרין פ״ח. וש״נ יפריש מן הכרי עיי״ע מרח. ב״מ ק״ה. ואוקים כְּרָיָא קדמך וכו׳. ובכנויי הגוף ירו׳ תרומו׳ פ״א ד״מ: הבקיר כריו ומירחו. ירושלמי מעשר׳ פ״א דמ״ט ע״א תבואה משיתמרח . . מן דו ישפר אפוי דכריה פי׳ מעת שייפה ניחליק פני הכרי. והקבוץ ירו׳ שקלים פ״ג דמ״ז ע״ג אלו שני כְּרִיִּים וכו׳ ובל״ם כְּרַוָן (מהיחיד כַּרְיָא) וזהו כְרוּנִן תרג׳ של חמרים עיי״ע הבא אח״ז אולם כאן עיקר מקומו] —

כר (= כִּירֵי נלפע״ד מע׳ הקודם פי׳ חמרים חמרים) כפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף[1]) (חולי׳ ס״ב רע״ב) אמר רב יהודה הני כראזי[2]) דבי חילפי שרי הבי כורי[3]) אסירי איכא דאמרי דבי כירי. [דבי חילפי] פי׳[4]) שרצים שהן מתגדלין באגמים מקום שיש סוף וגומא. הבי כורי[5]) פי׳ תילי עפר. חמרים חמרים תהגום ירו׳ [א] (שמות ח׳, י׳) כורין [כורין]. א״ב דבי כרבי כתוב). *[אחי״ה וברש״י אי׳ רבי כרבא ופי׳ כרוב ע״כ ובפי׳ הני כרזי כתב וז״ל הגבין דבי חלפי אורטאו״ש ע״כ והוא ל״צ Brennnesseln, orties ועיין בפירש״י בשבת קנ״ב. ד״ה חילפי. וכן מצאתי הלעז בפי׳ רגמ״ה כ״י בחולי׳ הנ״ל וז״ל דבי הילופי כו׳ כלומר דריירי ביני חילפי שקורין אורטיי״ש בלע״ז דביני כורכי מוֹלְשְׁ ע״כ. ונ״ל שזה האחרון הוא ל״צ molles כריכת ערבים Büschel, Weidenbänder ולעז כן באשר גרס בכ״ף כורכי מל׳ כריכה. ועוד עיי״ע כורכיא גירס׳ רבינו בתר״י. — ודע כי פי׳ כורי (כירי) תילי עפר הוא רק עפ״י התרג׳ הנ״ל שהביא רבינו כפי דפ״ר כורין כורין והבינו רבינו מלשון כור (כר) והיינו חמר וא״כ חמרים חמרים: כורין כורין שתי פעמים צריך להיות אבל בשדפ״ע הגי׳ כרוון כְּרַוַן וכ״ה בנוסח׳ בתרג׳ ובתר״י ב׳ לבמד׳ י״א, ל״ב כּוּרוון (ובתר״י א׳ שם: כירוויין) ולפי זה שייך זה הערך לע׳ כר ה׳ ולפע״ד שייך לע׳ הקודם לזה והוא ענין כְּרִי ומל״ם כַּרְיָא בקבוץ כְּרַוָן (כְּרַוְתָא) פי׳ גדיש — ובענין כראזי עיי״ע כרזי]—

☞ כֵּירֵי (בל״י χαῖρε שלום! (Heil Dir בילמדנו פרשת ויהי מקץ אמר ליה קירי כירי פי׳ בל׳ יוני שלום עליך. *[אחי״ה ובנו״ג בתנחו׳ מקץ סי׳ ט׳ קירי ברא וצ״ל כירא ועיי״ע אמפרטור בח״א, קכ״ד] —

* כֵּירָה (מל״ם כֵּרָה פי׳ ארוחה das Speisen, die Mahlzeit) ב״ב ע״ה רע״א יכרו עליו חברים (איוב מ׳, ל׳) ואין כירה אלא סעודה שנאמר (מ״ב ו׳, כ״ג) ויכרה להם כרה גדולה וכן פירשו ראב״ע ורד״ק עיין בשרשים שרש כרה וכתב שם: והפעל הכבד להכרות את דוד (ש״ב ג׳, ל״ה) כן כתוב אבל קרי להברות כן אמרו רז״ל (סנהדרין כ׳.) כתיב להכרות וקרי להברות וכו׳ ע״ש עד ואנחנו לא מצאנוהו כן בכל הספרים המדוייקים אשר ראינו ע״כ ועיין מנחת שי לש״ב שם שמצא בדפוס ישן כתיב להכרות בכ״ף וקרי להברות ע״כ ובד״ס לסנהדרין צד כ״א: הביא גי׳ הילק׳ כ״י בש״ב כתיב לברות וקרינן להכרות כו׳. והגי׳ בבי״ת הובא ג״כ בערוך ע׳ בר (ח״ב קע״א) — ואולי כֵּירָה רמז ג״כ על ל״פ خوان פי׳ אכילה וארוחה — ולדעת התוספ׳ בביצ׳ כ׳: ד״ה שכירתך מפורשת כירתך ג״כ מל׳ כֵּירָה גדולה. והנכון כפירש״י עיי״ע כר ב׳. — וראיתי בפי׳ רגמ״ה כ״י בחולי׳ ה׳ רע״א (בקובץ כ״י אנג׳ דף שט״ז:) וז״ל: דניצבות ליה לחמא כלומר בעינא ליכרה לו כירה סוק צבית כלומר הכן לו הכירה וכו׳ ובנו״ג בעינא דאיצבית ליה נהמא לאלהיכו ועיי״ע צבת ב׳.

---

[1]) כ״ה בכל כ״י ערוך. [2]) ובי״ת בפי׳ רגמ״ה כ״י בחולין (בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף שט״ז:) וז״ל כראזי גרסינן ע״כ ובנו״ג כרזי וכ״ה בע׳ כרזי. [3]) בדפ״ר כוורי וצ״ל כורי וכ״ה בדפ״ר בסמוך. [4]) השלמתי עפ״י דפ׳ אמש׳ רק שם אי׳ בזה״ל איכא דאמרי דבי חילפי פירוש וכו׳ וא״כ נשמט: דבי כירי קודם דבי חילפי וכן בעה״ק שנ״ב ערך כרז גרס לנכון וז״ל וכראזי דבי חילפי פי׳ וכו׳. [5]) כ״ה בדפ״ר, ובשדפ״ע כירי.

* כירים עיי"ע כדם ב'.

כרב (= כְּרוּב, כְּרוּבָא, כרבא מל"י κραμβη בל"ר crambe בל"ע ופ' كرنب בל"ס כְּרַבָּא (Kohl בבצל פ"י בתרומות (מי"א) כרוב של שקי[1]) עם כרוב של בעל פי' של שדה הנשקית ביד כלומ' כרוב הגדל בשדה שלחין של חולין נשלק עם כרוב של בעל תרומה אסור אותו של חולין מפני שהוא בולע[2]). בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות ל"ח רע"ב) כל שתחילתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה משכחת לה בסילקא קרא וכרבא כל שתחילתו פ"ה שלקו שנ"ב תומי וכרתי[3]). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ט) ת"ר ששה דברים מרפאין את החולה[4]) ורפואתן רפואה ואלו הן כרוב ותרדין ומי סיסין יבשין[5]) וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים. — (א"ב פי' מין ירק). *[אחי"ה ואחד הוא עם אכרוב עיי"ע ח"א, פ"ג וש"נ. ויש להוסיף ירו' ביצ' פ"ה דס"ג רע"א קולסי אכרוב. כתובות קי"א: קלח של כרוב. גיטין ס"ט רע"ב קלחי כרבא עיי"ע קלח א' וכרוב מדברי שקלחיו דקין נקרא תרובתור עיין פי"מ להרמב"ם לכלאי' פ"א מ"ג וע' תרבתר ושם פי' רבינו בל' ישמעאל אלקרנביט והוא قنبيط בל"י החדש' καρναβίτι Blumenkohl (לעף פפלנ"צ 214). ובפי' מהר"י בן מלכי צדק קרוביט וצ"ל קרנביט. קולסי הכרוב ערלה פ"ג מ"ז, עוקצי' פ"א מ"ד עיי"ע נפס. ועוקצ' פ"ב מ"ז, נדרים נ"ג: עיי"ע אספרגוס (ח"א, קע"ב:[6]) שבת קט"ו רע"א מקנבי כרבא. ועוד עיי' תוספת' תרומ' פ"ג תוספת' פסחים ספ"ב (ג'), תוספת' נדרים ספ"ב — ובמשקל יוני כרנבי עיי"ע במו"ע. והקבוץ ירו' נדרים רפ"ז ד"מ: קרייא וכרובָתָא. — בענין כְּרַבֵי חולי' ס"ב: עיי"ע כר י"ג גי' רבינו] —

כָּרַב (מל"ס כְּרַב ובל"ע كرب פי' חרש ackern, pflügen והשם כְּרָבָא בל"ס das Pflügen, (der Pflug בִּינִיתָא דבי כרבא (מכות ט"ז:) כבר פירשנו בע' ביניתא[7]). אי יומא זרעא תרי יומי כרבא לא הוי (ב"ב י"ב.) פירשנו בע' רד[8]). בפ' טרף בקלפי בסוף הלכה קשר לשון זהורית (יומ' מ"ג רע"ב) ובפ' תינוקת שלא הגיע זמנה בריש גמרא (נדה ס"ה:) לא [הוו][9]) מסקי[10]) מינה אלא כדמסיק[11]) תעלא מבי כרבא פי' לא הוו מסקי מינה שום טעמא להיתירא יותר מבעילה ראשונה כמה דמסיק תעלא מבי כרבא. כלומר כשם שהשועל אינו מוציא כלום מזון משדה חרושה שהוא אינו אוכל לא זרעים ולא עשבים. *[אחי"ה והפעל ממנו שבת ל"ג: חזו אינשי דקא כרבי וזרעי וכו', ושם ע"ג רע"ב מכדי מְכַרֵב כרבי ברישא וכ' ב"ק, צ"ו: אזל כרב בהו כרבא. ב"מ ק"ה. לכתר הכי כריבנא לה, ושם ק"ז רע"א לא אמרן אלא דלא כריב ותני אבל כריב ותני לית לן בה, ב"ב י"ב. יומא דכרבא דכריב ותני עיי"ע רד ט'] —

☞ כְּרוּב (מל"ע كريب מדת ארץ לחרישה ju-gerum, Juchert) תרג' כברת ארץ (בראשית ל"ה, ט"ז) כרוב ארעא. *[אחי"ה וכן תרג' כברת ארץ במ"ב ה', י"ט. ובענין ל"מ כברת ארץ הארכתי בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד 51 והלאה ושם הבאתי דעת ראב"ע ורד"ק כי הכ"ף שמושית היא ולא שרשית ומוצא המלה היו לברות למו, ותברני לחם עיין הרמב"ן אבל לפע"ד עתה כי מוצאו מלשון וברא אותהן בחרבותם (יחזקאל כ"ג, מ"ז) ענינו כריתה ודקירה והשרש ברא נרדף עם ברה (עיין פירשט) ומזה המושג גם כריב בל"ע מן كرب כרת ודקר בחרב של מחרישה את הארץ והיינו חרש ומזה השם كريب תלם וגם מדת ארץ הנחרשה ולכן שייך זה לערך הקודם אבל רמ"ל לא עשה כהוגן שהרכיב דברי ר"ב עם דברי הערוך בלי כל סימן ההיכר] —

* כַּרְבָּא (מל"ע كرب סוף הענף העב בעיקר הדקל אשר ממנו יצמחו הענפים das knollen-artige Ende der Palmenäste) ב"ק צ"ב. ילק' ירמי' רמז רס"ו בהדי הוצא לקי כרבא וגי' רבינו בדיל עיי"ע הץ (ח"ג, רל"ה) פי' כשתעקר סוף הענף העב בעיקר הדקל אשר ממנו יצמחו הענפים אודות העלים כלומר שתוכל ללקט העלים אשר

---

1) בנו"ג שקיא ובמשנ' דירוי' שיקי' וצ"ל שקיא ועיי"ע בעל ג' ח"ב, קמ"א: 2) וכן פי' מהר"י בן מלכי צדק נדפס בש"ס ווילנא בהוצאת האחים ראם. 3) כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג בכרבא וסילקא וקרא אבל כגי' כ"י ו"ו הוא בכ"י ש"ס מינכען, ובכ"י פי' הסדר בקרא וכרובא וסילקא וגי' כרובא אי' ג"כ בכ"י ערוך ב"ר ובדפ"ע ושם בט"ס אקרא וצ"ל וקרא ובדפ"ר חייא וצ"ל קרא. 4) בנו"ג עוד מחליו וכ"ה בפי' ר"ח כ"י לע"ז ובברכות מ"ד: וכ"ז: אבל בכ"י ש"ס ע"ז לי'. 5) וכ"ה באה"ת בע"ז ובברכות נ"ז: ושם סיסין ובדף מ"ד: ומי סיסין דבש וצ"ל יבש וכ"ה בב"נ ועיי' בד"ס בשני מקומות, ועיי"ע הרת, רת, סוסין, תרדין. 6) ויש להעתיקו ע"י Kohlkeim עיין לעף שם 51. 7) כיון לע' בניתא (ח"ב, קכ"ט:) ובעה"ק שנ"ב הוסיף עוד פי' זירע של שדה חרושה ע"ב — ולא ידעתי למה חיה מיחד בעה"ק ערך בפני עצמו לזה הציון. 8) והוא בע' רד ט' וכ"י ל"ד בט"ס רך. 9) וכן מוכח מפי' רבינו וכ"ה בנדה אבל ביומי לי'. 10) בדפ"ר מפקי. 11) כ"ה בנדה וכ"ה בכ"י א"פ ביומי ובנו"ג אלא כמאי דמסיק.

צמחו בעיקר ההוא אז תלקה הכרבא ולא יצלח לכל דבר עיין פליישער בהוספותיו לעמת"ל לה' לעווי ח"א, 557 ורש"י פי' בע"א. מלשון כרוב.

* כְּרוּב (מל"מ ובקבוץ כְּרוּבִים וכן בל"ע كروبيون שרי המלאכים אצל הערביים ובדרז"ל נדרש כְּ־רַבְיָא פי' כנער) חגיגה י"ג: סוכ' ה' רע"ב מאי כרוב אמר ר' אבהו כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא עיי"ע רב ב'. ושם ושם: היינו כרוב היינו אדם? אפי רברבי ואפי זוטרי. יומ' כ"א: ה' דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכפרת וכרובים וכו'. ושם נ"ד סע"א כרובים דצורתא הוו קיימי ובכ"י מ' בצורתא וכ"ה בע' צר ג' וע"ש פירושו. ושם: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם[1]) את הפרוכת ומראים להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה. ושם רע"ב בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה לזה הוציאום לשוק ואמרו וכו' ובכתב יד יצאו לשוק וכן הוא בכ"י ילק' ס' תרומה (ר"ס יומ' צר ע"ו) ועיין מ"ש בזה הענין בעל ד"ס שם. ובענין גזרת המלה עיין אוצרי המלות עבריות ורוו"ב לוויענער I, 225.

* כְּרוּבָה (נ"ל מלי' κροῦμα (Schall, Geklingel, תרג' מצלות הסוס (זכריה י"ד, כ') כרובת סוסיא פי' כל דבר המקשקש ומשמיע קול ואותיות ב' ומ' מתחלפות או אולי צ"ל כרוכת סוסיא והוא מל"פ كوبا כלי זמר כעין תוף. וה' לעווי העתיק Pferdedecke! ור"ב הביאה בלי פי' בע' כרבת.

1 כִּרְבֵּל (הפעל מל"מ פי' עטף במעיל והשם כַּרְבַּלְתָּא א') Mantel, Hülle ועוד עיין ל"פ בפנים. ב') מל"ס כַּרְבַּלְתָּא (Hahnkamm בפ' ראשין דברכות בגמרא וחכ"א (ז'.) ובחלק בגמ' ארבעה הדיוטות (סנהדרין ק"ה:) וברנ"ג דע"ז (ד':) א י מ ת ר ת ח ב נ' ש ע י ק מ י י ת א[2]) כי חוורא כרבלתא דתרנגולא[3]). בס"נ דפ' שמונה שרצים (שבת ק"י סע"ב) הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו — בפ' מי שמתו בגמ' העומדים בשורה (ברכות כ'.) ח ז א ל ה ך א י ת ת א ד ל ב ש ה[4]) כרבלתא בישוקא[5]) פי' בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה[6]) — בילמדנו פרשת הן האדם כרבלתהון (דניאל ג', כ"א) אלו (הקסירין) [צ"ל הקסידין[7]) שבראשיהן כמין כובעין. וי"א אלו הטליות שהן עטופין. — (א"ב פי' בל' יוני מין מעטפת של ראש וגם נקרא כן תכשיט זהב אשר משימין אותו על שער הראש גם קשרי שער מתוקנים מן המצח ועד הקדקד כמו כרבלתא דתרנגולא וזה אומרם הקסרין (?) שבראשיהן פי' בל"ר תלתלי שער). *[אחי"ה כונת ר"ב בתחלת דבורו על ל"י κρωβύλος ועל ל"י κυρβασία הראשון נקרא בלא"ש 1 Haarschopf, Turban, והשני 2 Haarbüschel auf dem Helm ובמ"ש הקסרין hahnenkammartige hohe Mütze, בל"ר וכו' כיון לל"ר cirrus או Haarbusch, crista ונראה שגי' מוטעת נזדמנה לו וכן Haarlocke ברפ"ר הרקיסין וצ"ל הקסידין כדאי' בע' קסר בשם ילמדנו הנ"ל ובשרשים לרד"ק בפי' דניאל נ', כ"א הביא מדרש תנחומא בזה"ל כרבלתהון אלו הסקרין שבראשיהם ודומה לו כרבלתא דתרנגולא ע"כ וכר"ש בן מלך גרס אלו הסרקים שבראשיהם וכו' ונראה שכיון על לשון מסרק Kamm ונעלמו מעיניהם כי הביא רבינו זה הילמדנו בע' קסר: אלו הקסידין ופי' כמו כאן כמין כובעין ובלי ספק כיון לל"ר Helm, cassis. ולפי דעת י"א אלו הטַלִיּוֹת פי' מעילים ודעתם כי כרבלתהון אחד הוא עם סרבליהון (בדניאל שם) שהוא לדעת ר' יודן בגוליהון (ב"ר פל"ו) עיי"ע גל (ח"ב, רע"ח) ועיי"ה ע' סרבל ומ"ש ויש להביא ראיה מדה"י א' ט"ו, כ"ז ודויד מְכֻרְבָּל במעיל בוץ פי' הרד"ק מעוטף ומכוסה. ולפע"ד כרבל וכן כרבן (עיי"ע) הוא פרעל מפעל כבל (בל"ע كبل) פי' קשר חגר וענין ודויד מכרבל וג' כמו ודוד חגור אפוד בד (ש"ב ו', י"ד) עיין תיזוירוס לגיזיניאוס 711. והשם כרבלתא פי'

1) בכ"י ש"ס גוללין. 2) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, בע"ז ובברכות אמר אביי כתלת שעי וכו'. 3) בסנהדרין בלי נכון תרנגולתא וצ"ל תרנגולא כדאי' באה"ת וכ"ה בברכות ובע"ז. 4) כ"ה בכ"י ל"ד ובנו"ג חזייה להיא כותית דהות לבישא ובכ"נ להיא איתתא וכ"ה בתש' הגאונים דפ' בערלין סי' ק"א צד ל"ג: ובכ"י ש"ס איתתא גויה. 5) ובכ"י ש"ס וקיימא בשוקא. 6) ביוחסין השלם 106 הובא זה הפי' בקצור וז"ל והערוך פי' בגד אדום כמו כרבלתא דתרנגולת (צ"ל דתרנגולא) ע"כ ושם קודם לזה הובא פי' רב צמח גאון ז"ל משום שעטנז עשה ויש פירוש אחר ע"כ וכזה הפי' נמצא בתש' הגאונים הנ"ל בתש' רש"ג (ועיין מבוא לסוף חלק א') וז"ל משום שעטנז הוא דעבד ע"ש, וכן באה"ת (ושם הגי' סרבלתא עיין ד"ס ברכות צד מ"ח:) מפורש דהוי של כלאים ע"כ ומ"ש רבינו שהוא פריצות וכו' מסכים לזה רמ"א ביו"ד סי' קע"ח ס"ק א' וז"ל וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העכו"ם לשום פריצות כגון שנהגו ללבוש מלבושים ארומים וכו' ע"ש ועיין מהרי"ק שרש פ"ח ענף ג' (וכבר רמז עליו בהפסב"ע כזה הערך) שמיישב דברי הרי"ף עפ"י פי' הערוך. 7) וכ"ה לנכון בע' קסר.

מעיל או הוא מל"פ کربلی מין לבוש מסורק בגוונין וזה מה שפי' רבינו שהוא פריצות שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו. אבל כרבלתא בארבעה ציונים הנ"ל בראש הערך הוא מל"ס מסרק התרנגול וכ"ה בעירו' ק' סע"ב ובתר הכי אמר לה שונרא לישמטיה לכרבלתיה דתרנגול אי הוית ליה כ"ה בכ"י ש"ס ויתר מקומות שהביא בד"ס שם וכן מוכח מפי' ר"ח הנדפס מחדש בש"ס ווילנא על ידי האחים ראם. ובתוספת' שבת רפ"ו (ז') האכילוה כרבלתה וכו'. ובעה"ק שנ"ב ובמתורגמן בע' כרבל סיים: קאמפ"א בל"א = Kamm ובלא"ש נושנת Kamp. והציון מילמד' לי' בעה"ק אבל בד' ויניצ' אי' שתי פעמים פעם ראשונה נכלל בזה הערך ופעם שנית בע' מיוחד בפני עצמו ואחד מיותר] —

2 כְּרְבֵל (מל"ע کربل, غربل בל"ר cribro פי' הניף בכברה (sieben בילמדנו פרשת את עוץ בכורו (בראשית כ"ב, כ"א) (בתנחו' לי') והכברה בידו והיה מודד עפר ומכרבל. — (א"ב פי' כרבר בל"ר מרקד בכברה). *[אחי"ה ועוד עיי"ע אַרְבֵּל וע' אַרְבָּלָא בח"א, רס"ח וע' גרבל ומ"ש] —

☞ כרבלין (בל"י χοραῦλαι רַקְּדִים Tänzer ור"ב פי' בע"א) במדינה עיי"ע הרדולוס. *[אחי"ה ובע' הרדולים (ח"ג, ר"מ) פי' ר"ב כרבלום בל"י עוגב ידים והנכון שהוא ל"י הרשומה ועיי' מ"ש בע' אורדבלא בח"א, ל"ט] —

* כַּרְבֵּן (בנין פרעל מן כבל בל"ע کبن עיי"ע כרבל א' פי' חגר וקשר (umbinden תרג' אענדנו עטרות לי (איוב ל"א, ל"ו) אכרביניה כלילן לי כ"ה בד' וויניצ' ובנו"ג בט"ס ארכביניה.

כַּרְבִּין (שם מקום) בפ' ואלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' נ"ט:) ההוא עיזא דכרבין פי' מקום. *[אחי"ה בכל הכ"י ודפוסים הראשונים עד דפ' אמש' נסדר זה הערך אחר ע' כרבל וקודם ע' כרג וכ"ה בעה"ק נשמע מזה כי בספרי רבינו היה כתוב כרבין ולא כרביז כדאי' בדפ' אמ' אשר שם משונה הסדר אבל בכ"ז גי' כ"י ו"ו ב' כרבוז וכ"י ה"ב כרביז על כן יש להגיה כרבין ובכ"י ו"ו א' אי' כרכין וכה"ג אצ"ל בוקסטארף וזה ראיה להשערת הח' נייבויער (גיאג' 394) שהגיה כרבין במקום כרכוז (עיי"ע) של גי' הש"ס ולפי דעתו הוא אחר עם כרך (קידושין ע"ב.) ולפע"ד אם גי' כרבין העיקר אז יש להשוות כרבין עם Charbanus שם מקום על שם ההר בדרך Ecbatana עיי' מאננערט ח"ה 360 ואם כרביז עיקר אז היא שם מקום Karbis אשר שם מצאו אנשי Nearchus עזים עיין מאננערט שם 18 — ובענין עיזא דקרקסא עיי"ע (טרבן) [טרבל] וע' קרקס ג'] —

☞ כַּרְבֵּק (?) (שרק zischen, pfeifen) תרג' וישרק עליו ממקומו ויכרבק עלוהי מן אתריה. *[אחי"ה בנו"ג וישרוק עלוי וכן בתרג' איכ' ב' ט"ו, ט"ז. הועתק שרק בלי השתנות; שריק וכ"ה בל"ס על כן אולי כרבק טעות הוא אף אם ככה הגי' בתרג' דפ' וויניצ' והמתורגמן לא הביאו וכן לי' בערוך בשום מקום ונפלאתי על מסורת הח' בוקסטארף שכתב (בעמת"ל 1085) כי בכ"י ערוך הובא באות ב': יברכק! ואם יש שרש דבר לגי' כרבק אז אולי נגזר מן حربش שפי' בל"ע שריקת האפעה] —

☞ כרבת (?) תרג' על מצלות הסוס (זכריה י"ד, כ') על כרוכת סוסיא. *[אחי"ה וגם זה לי' בערוך ובמתורגמן, והמלה יש לסדר תחת סוג כרובה עיי"ע ומ"ש] —

כַּרְגְּ (= כַּרְגָּא מל"ע خرج, خراج והקבוץ اخراج כסף גלגולת (Kopfsteuer בפ' הכותב לאשתו בגמ' כתב לה נדר (כתובות פ"ז.), ובס"ג דפרק אלמנה ניזונת (שם ק':) ובפ' הניזקין בגמ' יתומים (גיטין נ"ב רע"ב), ובפ' המקבל תבואה לא יזרענה קיטנית (ב"מ ק"ח:) לכרגא למזוני ולקבורה מזבנינן בלא אכרזתא. פי' לפרוע אכרגא רעליה למלכא או למזונותיו או למזונות יתומים ואלמנות או לצורכי קבורת מת. וכרגא הוא מס הגולגולת [1]. היתה למס (איכ' א', א') תרג' הות לכרגא. ספר אחר ולמיתן להון כרגא בתר רנן [2]. ורמיה (היתה) [צ"ל תהיה] למס (משלי י"ב, כ"ד) תרג' ורמאי יהון (למראתא) [צ"ל למדאתא] [3]. — (א"ב גם בל' יוני כרגא מין מס הוא). *[אחי"ה ול"נ כי ר"ב היה כותב בר"ת בל"י [4]) וכיון לל"ש' ישמעאל ובדפ' אמש' פשטו בטעות בל' יוני ואין מקורו בל' יוני כי אם בל' ישמעאל בהוראת מס מן הקרקעות וכדומה ואצל רז"ל ביחוד מס הגלגולת

---

[1]) ובזו השטה הלך גם רש"י בב"מ והתוספי השיגו עליו אבל הריטב"א מגין בעד רש"י עיין שט"מ לכתובות שם. ועי"ש פירש"י מכהדורא קמא וז"ל לכרגא מה שחייבין יתומים מראשיהם וכו' עד סוף הדבור אסקא מס מן הקרקעות. [2]) ובנו"ג כס"א ושם בתר דנא. [3]) וכ"ה בפשיטה והוא ל"ס כמו בל"מ מנדה ובנו"ג בתרג' שם: למיסא. [4]) ודוגמתו עיי"ע כפר (= כּוּפְרָא) ומ"ש.

כדאי׳ בב״ב נ״ה. כרגא אקרקף דגברי מנח עיי״ע קרקף א׳, ב״ב שם: אפי׳ שערי רכדא משתעבדי לכרגא עיין בפירשב״ם. ב״מ ע״ג: יהבי זוזי אכרגא וכו׳ מאן דלא יהיב כרגא לשתעביד למאן דיהיב כרגא, ועוד עיי״ע אנדיסקי. סוכ׳ מ״ה. איידי דמיפק מכרגא דמלכא וכו׳ עיי״ע קלניא. יומ׳ ע״ז. עיי״ע אכרנא (ח״א, פ״ג). סנהדרין ק״ט רע״א קא מובילנא כרגא לקיסר. תרג׳ דה״י ב׳ ט׳, י״ד מובלין כרגא ועוד עיין תרג׳ קהלת ב׳, ח׳ נ׳; אסתר ב׳, י״ח; י׳, א׳. ואולי מל״ע הנ״ל נגזר χαράτζιον מין מכס בל״י אמצ׳ עיין מיירסיאום 617] —

כַּרְדוּ (שם מקום עיין בפנים) בס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב צ״א סע״א) אמר רב חנן בר רבא אמר רב עשרה שנים נחבש אברהם אבינו שלשה בכותי¹) ושבעה בכרדו. *[אחי״ה בנו״ג בכותי.. בקרדו ובכ״י ה׳ בש״ס אצל ד״ס ב״ב צד קמ״ב אי׳ בקדרו וכ״ה בילק׳ פ׳ לך רמז ע״ז וברשב״ם בד׳ פיז׳ וכ״ה בפי׳ כ״י רגמ״ה וז״ל כותי וקדרו מקומות הן ע״כ אבל בכל הדפוסי׳ הישנים כגי׳ הערוך בכרדו ודע כי אי ומקום בחוף הטיגרים נקרא אצל הסוריים כַּרְדוּ ועוד קַרְדוּ ועוד עם של Γορδυαῖοι אצל שטראבו או Γορδυηνοὶ אצל פתלימיאום או Καρδοῦχοι נזכר הרבה פעמים מסופרים יוניים ומקום מושבם היה מהרי טיגרים לצפונית מזרחית בין אשור ובין ארמיניא עיין באריכות אצל מאננערט ח״ה, 161 והלאה ושם 164 נזכר בשם פתלימיאום מחוז Κωταία על ים Wân ונראה לי שהיא היא כותי בב״ב. ודע כי בילק׳ כ״י הגי׳ בשתי פעמים בכנתי ואולי הוא עיקר והיא עיר המפוארת Ganzaka ואצל הארמיניים Gandag ואצל סופרים ביצאנציים Κάνζακα עיין שפיעגעל קדמוניות של איראן ח״א 133 ומעולם חשבוהו למקום לידת צאראאסתר אשר יסד עם עובדי האש והיה באותו מקום היכל מוקדש לאש (آذرخش) אשר ממנו נולד אש של פרסיים כפי דמיונם וזה המקום ישן נושן הוא ועוד עומד בתלו על חוף ים קטן ואולי לזה כיון רב חסדא בב״ב שם עיברא זעירא (דכותי) [בכ״י ילק׳ דכנתי] זה אור כשדים פי׳ „אותו מעבר קטן שבכותה" כמו שפי׳ רבינו בע׳ עבר (והוא מהעתקת רגמ״ה בב״ב). ורשב״ם פי׳ עיברא זעירא כך שמו וזהו אור כשדים ע״כ ואולי גם זה נכון כי מקום הנ״ל Ganzak (כונתי) נקרא עוד אצל שטראבא Vera, Οὔερα עיין מאננערט (102) ושפיעגעל שם. ובין כך ובין כך אותו המקום היה מוחזק להיות מקום לידת עבודת האש וכל המחוז הצפוני של אטרפטיני נקרא מטעם זה Azerbidschan ארץ האש Feuer-land כי הוחזקו יושביה לעובדי האש (ועוד עיי״ע כותי) ועל כן השוהו ר״ח עם אור כשדים] —

כרדט (= כֶּרְדוּט בל״י χειριδωτός מעיל שיש לו בית יד והוא לבוש כהנים mit Aermeln versehener (Priester-) Mantel) ועוד עיין בפנים) לעשות כּוֹנים (ירמי׳ ז׳, י״ח) תרג׳ למעבד כרדוטין. וכן תרג׳ עשינו לה כונים (שם מ״ד, י״ט). חגור אפוד בד דשמואל (ש״א ב׳, י״ח) ודוד (ש״ב ו׳, י״ד ועיין דה״י א׳, ט״ו, כ״ז). תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (ש״ב, י״ג, י״ח) תרג׳ כרדוטין. — (א״ב פי׳ בל״י מעיל עם בתי ידים). *[אחי״ה וכן העתיקו ע׳ זקנים מעילים הנ״ל ועוד פסים (בראשית ל״ז, ג׳) ע״י χειριδωτὸς χιτών. וטעם התרג׳ של כונים מלשון כיון וכוונה שיהא הלבוש מכוון לדפוס של מלכת השמים ולפ״ז יש לתרגם כַּוָּנִים an-passende Hüllen ואולי כרדוטין בשני המקומות בירמיה הוא ל״פ کرداد תיקון ובנין לאיזה ציור Formstruktur וכן פי׳ רד״ק בירמי׳ ובשרשים ואולי קראם כונים וכיון לכיון דעתם ולבם עליהם לעשותם ולתקנם היטב. ועוד פי׳ שם: מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלכת השמים וצלמיהם ע״כ ואולי לפי פי׳ זה כרדוט ט״ס מן כרדוני והוא ל״פ خوردنی מיני מאכלים] —

* כרדוכאות ט״ס עיי״ע כרנבאות.

כְּרַהּ (מל״ס וע׳ הרשומ׳ בע׳ כר ד׳ ופי׳ ענין חולי krank sein התואר כְּרִיהָא וכ״ה בל״ס והשם כְּרִיהוּתָא וכ״ה בל״ס Schwäche, Kränklichkeit) בפ״א דשבת (י׳ רע״א²) כריהותא³) למיסר המיינא. ובר״ג דפ׳ במה מדליקין (שם כ״א.) ובענפוהי נייחי כל כריהי דמערבא⁴). ובפ׳ חבית בגמ׳ חלות דבש (שם קמ״ה:) זימנא חדא איקלעו להתם ועבדו כותחא דבבלאי ושאילו מינאי כל כריהי דמערבא⁵). תרג׳ ירו׳ [א׳]

---

¹) כ״ה בכ״י ו״ו ה״ב וב״ר אבל בדפ״ע בכות ובדפ״א בכותי בקו על התי״ו. ²) כ״ה לנכון בקצת כ״י אבל בכ״י ו״ו בפי׳ אחרון וסופר טעה לפשוט בפי׳ א׳ (וכ״ה בדפ״ר) כאלו היה אחרון. ³) ברפ״ר בט״ס בשתי תיבות ולנכון בכ״י ובדפ׳ וויניצי׳ ואמ׳ ובנו״ג טריחותא כמו שהוא בעגול בדפ׳ אמש׳ וכה״ג באו״ז הל׳ טהרת ק״ש ותפלה סי׳ קל״א וכנראה כי כ״ה בכ״י ש״ס כי בר״ס לא העיר בשינויים. ⁴) בנו״ג נייחן כל בריחי וכו׳. ⁵) כ״ה בכל כ״י ערוך ודפ׳ וויניצ׳ רק שם בריתי וכ״ה בריחי בנוסח׳ ובכ״י ש״ס ושם מינאי כגי׳ הערוך ובנו״ג מיניה. ובש״ס דפ׳ שונצי׳ בגמ׳ וברש״י כריתי

והסיר ה' ממך כל חולי (דברים ז' ט"ו) כל כרהא[1]). רוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח, י"ד) תרג' רוחיה דגברא תסובר כורהניה. — (א"ב עיי"ע כר (שלישי) [צ"ל רביעי]. בג' גירסאות כתוב בתרגום כרח באות חי"ת וכן הביא המתורגמן). *[אחי"ה וגם בזה הלך ר"ב בשטת המתורגמן שהציג בערך דבור המתחיל כרח בחי"ת נגד סדר האל"ף בי"ת כי ערך כרויה שבא אחריו מראה באצבע כי עיקר הגי' בה"א וכ"ה בכל כ"י וכ"ה בדפוסים עד אמש' וגם שם בה"א בפנים הערך. והמתורגמן גרס בכל הציונים של התרג' בחי"ת ועוד הביא תרג' בל חליתי (משלי כ"ג, ל"ה) בל איכְּרָהִית ויותר טוב כני' כ"י תרג' אִיכַּרְהֵית והוא אתפעל במקום איתכרהית ומזה בדניאל ז', ט"ו אֶתְכְּרִיַּת רוחי כלומ' נלאה ונחלה רוחי ועיין תרגום משלי בע' כר ד'. ולפי זה השרש כְּרַהּ מובן היטב י ש ש ש ו נ י ן שהביא רבינו בע' כד הני תמרי דכרה (חולין נ"ב רע"ב) פי' נחלו ונלקו[2]). ובע' כר ד' הוכחתי כי ההוראה הראשונה מזה השרש היא לאות וגעול נפש לכן היטב אי' בציון ראשון משבת י'. תחת כריהותא של גי' הערוך בדפוסים: טריחותא, Ermüdung, Beschwerde. — ומזה חשרש נסתעף ג"כ כורה, כורחא עיי"ע] —

כַּרְוְיָא (בל"ס ומל"ע كروياء אצל לינגע (der gemeine Kümmel, carum carvi מסכת ע"ז אין מעמידין (כ"ט רע"א) מאי אסותא מייתי כמונא כרויא. פי' בל"י ורו' וישמעאל מין אחד מהזרעים חמים כמו כמון. *[אחי"ה ובע' כמן א' הביאו רבינו בלי פירוש וע"ש על השנויים וגי' כמונא כרויא או כרויא כמונא (לפי' גי' רבינו) בלא וי"ו החבור הוא הנכונה כי כמונא מתואר ע"י כרויא והמלה מלשון ערבית נחצבה וכ"ה בל"י κάρον, κάρεον, κάριον, κάρος בל"ר careum וכן בל' רומניות carvi וממנו בלא"ש Karbe שענינו Feldkümmel עיין פליישער בהוספותיו לעמת"ל לה' לעוי ח"ב 455 ופפלנ"צ לה' לעף צד 207 ועוד 348 ושם הובא ג"כ כי בל"פ נקרא כרויא: قرنباد ולפע"ד זה קנבוס של כלאים פ"ב מ"ה ונתקצר מן קרנבוס ולכן היטב פי' הרמב"ם שם: קנבוס י"א שהוא הנקרא בל"ע כרויא ע"כ והראיה מפי' מהר"י בן מלכי צדק וז"ל ראינו במשניות כתוב בהן קנבוס והוא טעות אלא קרבס. גרסינן בירושלמי איזו קרבס קרבייאו ע"כ ובתוי"ט כלאי' שם כתב וז"ל . . יש גרסי' קרנוס וגירסתם עיקר שהרי וכו' ע"ש ובלי ספק צ"ל קרבוס והוא קטוע מן קרנבוס. ובתוי"ט שם הביא גם את הערוך וז"ל ובערוך מצאתי קנבוס ופי' לשם שהוא מן תבלין שמשימין בקדרה ע"כ וכיון לע' קנבס ודע כי בדפוסים יש טעות בסדר דברי רבינו כי תיבות: יש מפרשין ממיני תבלין הוא כמו כמון שמשים בקדרה ע"כ שייכין תיכף אחר ציון הראשון מכלאי' פ"ב מ"ה וכ"ה באמת בכ"י קאהוט וכן מוכח מהעתקת בעל ספר עיקרי התלמוד כ"י ושם הובאה עוד תיבה אחר כמון וז"ל י"מ ממיני תבלין הוא והוא כמון או כ ר ו י י א שמשימין בקדרה ע"כ והוא כפי הרמב"ם ומהר"י בן מ"צ שהבאתי לעיל ומוכח ברור כשמש כי קנבוס בכלאי' או מל"פ קרנבוס נשתבשה או שצ"ל קרבוס, וכצ"ל במקום ק ר כ ו ס שהביא האו"ז הלכ' כלאים סי' רס"ו בשם י"ם ע"ש — וראיתי להעיר עוד כי מ"ש רש"י בע"ז כמון כרוייא: כמון כף אגרוף נ"ל שגזר אמר כרויא מל"י χείρ פי' יד, אגרוף Hand, Faust] —

כָּרַז (בל"א כְּרַז וכ"ה בל"ס ובלש' יוני κηρύσσω וממנו בל"ע كرز פי' קרא בקול רם laut ausrufen ונגזר מל' סאנסקריט kruç בל' בקטרית khruç, הוצואריש khruçtan, בל"פ החדש' خروشيدن öffentlicher Aufruf, ועוד עיי"ע כְּרַס. אַכְרַזְתָּא (Licitation בפ"ק דבבא מציעא בגמ' מצא שטרי חוב (ט"ז.) רב פפא אמר עד דמתחלן אכרזתא[3]), ובסוף הלכה ראשונה דפ' המפקיד (ב"מ ל"ה רע"ב) רבא אמר מכי שלימא אכרזתא[4]) כבר פירשנו בע' אדרכתא. ובפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (חולין צ"ד:) היכי מכרזינן אמר רב יצחק בר יוסף נפל בישרא לבני חילא. — (א"ב תרג' ויקרא ויאמר (יונה ג', ד') ואכריז (ואמיר) [צ"ל ואמר]. *[אחי"ה והיה לו להעיר כי כבר מצוי בדניאל ה', כ"ט והכרזו עלוהי וממנו השם עיין למטה. ובקל כורז אסתר ר' פ' והמן עיי"ע גליור (ח"ב רצ"ו.) בתנחו' משפטי' סי' י"ט וכשהמלאך כורז וכו' ומצוי בהפעיל ואפעל תנחו' שם ואחר מהן (מהמלאכים) מכריז

אבל בדף כ"א. גם שם בריתי (ד"ס שבת צד קע"ג) ובכולם צ"ל כגי' הערוך ובעל ד"ס לא העיר עליו. ובדפ"ע חוץ מדפ' וויניצי' נשמט כן כל כריהי דמערבא ראשון עד כל כריהי דמערבא השני. [1]) בנו"ג מרעין וכ"ה באונק' בעה"ק כירהא ובמתורגמן בשם רבינו כריחא. [2]) אבל כי כריא (בסוטה ג':) שהביא שם רבינו פירשתי בע"א בע' כר י' ע"ש. [3]) בנו"ג יומי אכרזתא. [4]) בנו"ג וכה"ג בדפ"ר ופיז' בע' אדרכתא, ובשדפ"ע שם מכי שלמין יומי (ובח"א, 40 שורה ד' נדפס בטעות יומא וצ"ל יומי) אכרזתא וכ"ה בנוסחי ימי אכרזתא ובדפ' פיז' בע' אדרכתא לי' מלת יומי וכן לי' בפי' ר"ח בב"מ ל"ה: (בש"ס ווילני) אשר העתיק ממנו רבינו כל הערך הנ"ל.

לפניו [1]), ב"מ פ"ב מ"א חייב להכריז .. אין חייב להכריז ושם כ"ח רע"ב מי שמצא אבידה היה מכריז עליה וכו' התקינו שיהו מכריזין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ושם: אבידתא מכריז .. גלימא מכריז ועוד עיי"ע אבן טוען (ח"א, י"ר). חולי' צ"ד: מקום שמכריזין .. מקום שאין מכריזין, ערכי' פ"ו מ"א ומכריזין בבקר ובערב, יומ' ע"ב: מכריז ר' ינאי וכו' כתובות ע"ז: מכריז ר' יוחנן וכו', ע"ז י"ט: מכריז ר' אלכסנדרי וכו', קידוש' פ"א. מר זוטרי מלקי ומכריז. ויק"ר רפ"ו ושמעו קול החזן מכריז מאן גנב וכו', תוספתא ערכין ריש פרק ד' ומכריזין בבקר ובערב. ובהשאילה פסחים קי"ב סע"ב וקידושין פ"א סע"א מכרזי ברקיע וכו', פסחי' קי"ג סע"א מכריז עליהן הקב"ה וכו' ועיין תר"י לדברי' כ"ד, ג'. כולם ענין קריאה בקול והעברת קול הוא ותרג' ויזעק (יונה ג', ז; זכריה ו', ח) ואכריז, ויעבר קול פי' המיוחס לרש"י „כרוז הכריז" וכן בתרג' אונק' (לפי כ"י לונדון בהוצ' הגאון ר"נ אדלער) ויעבירו קול (שמות ל"ו, ו') ועברו כָּרוֹזָא וכ"ה בתר"י א' והוא ל"מ ברניאל ג', ז' וכָרוֹזָא קרא בחיל ועיי' פי' הראב"ע שם. וכן השם כָּרוֹז, כָּרוֹזָא בל"ס ובל"פ خروشان בל"י κήρυξ (Herold) סנהדרין פ"ו מ"ב וכרוז יוצא לפניו. ב"ר פ"ל כרוז אחד וכו' עיי"ע לפיד ומ"ש. ויק"ר רפ"ו הוציא כרוז במדינה וכו' למחר הוציא כרוז ואמר וכו' עיי"ע קמפון וש"נ גם מפסיקת' (דר"כ צד פ"ב:) וכן בפסיקת' רבתי פ"ה שילח את הכרוז ואמר וכו', ויקרא רבה ס"פ ל"ז נפק כרוזא קדמו. ירושלמי שבת פרק ט"ז דט"ו ע"ד וירו' נדרים פ"ד דל"ח ע"ד אפיק כרוזא בשוקאי דארמאי וכו', ירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד וירו' סוכ' פ"ה רנ"ה ע"ג אכריז כרוזא עיי"ע גבר (בח"ב, ר"ל בהערה) וע' בן גבר (שם קי"ב.) ובקבוץ דב"ר פ"ד והכרוזות כורזין לפניו (והוא במשקל לקוחות) אבל בילק' תהלים ר' תשע"ב הגי' הבריות ועוד עיין ני' הילק' שם ר' תר"ע — גביני כרוז עיי"ע בח"ב רכ"ז; והשם המופשט הַכְרָזָה עיי"ע] —

כְּרָזֵי (פעל כְּרַז, פי' בל"ע كرز הולך בנחת וכן בל' פרסי كرازيدن וא"כ כְּרָאז הולך בנחת והושאל בדרז"ל לענין זחילה kriechen ועוד עיין בפנים) דבי חילפי כבר פירשנו למעלה בזה הפרק בענין כר (י"ג). *[אחי"ה ושם הגי' כראזי והוא הנכון לפי משפט המלה הפרסי' הרשומ' ופי' שרצים כמו שפי' שם רבינו אבל רש"י פי' חגבים ואולי אז פי' מל"פ كرازيدن schwirren, Geräusch machen וא"כ כראזֵי היינו מין חגב כמו צלצל (מן צלל) die Schwirrheuschrecke אבל התוספו' חולי' ס"ב: השיגו על פירש"י והעלו דמיירי בעופות קטנים מאוד ושורצין על הארץ ע"כ וזה כפי' הערוך שרצים או אולי לדעת התוספ' מל"ע كرز עוף בן שנה רק. הם מכנים את העוף הקטן ביותר ע"י כרזי, ורמ"ל וה' לעווי העתיקו כרזי Amphibien וכבר דחה זו הדעת ה' לעוויזאהן זאאל' 296 ע"ש אולם גזרתו מן כרזבא אין נראה לי עיי"ע כרזוב] —

כָּרוֹז (בל"ע ופ' كراز Krug בקבוק ולדעת ר"ב מל"י χρωσσός (Wasser-, Aschenkrug בויקר' רבי' בצו פרשת אהבת צדק (פ"י) ככלי אין חפץ בו (ירמי' כ"ב, כ"ח) רב חמא ב"ר חנינא אמר כי כרוז של מימי רגלים ר' ישמעאל בר נחמן אומ' כי כרוז של מקיז דם. — (א"ב פי' בל"י מין כלי מיוחד לבלנים ולמי רגלים ולהקזה). *[אחי"ה בנו"ג רחב"ח אמר ככדין של מי רגלים ר' שמואל בר נחמן אמר ככדין של מקיזי דם ע"כ והוא העתקה של ל"י הנ"ל שמורה ג"כ כד Wassereimer ובפסיקת' דר"כ פ' שובה (צד קס"ג.) והובא בילק' ירמיה ר' רמז ש"ג גרס ככלי של מימי רגלים.. ככלי של מקיזי דם ועיקר הגי' כבערוך] —

כְּרְזוֹב (אולי כמו ארזבונית, הרזבנית מל"י ἐρυσίβη מין חגב Heuschrecke עיין בח"א, רע"ז) ושקמותם בחנמל (תהלים ע"ח, מ"ז) תרג' בכרזובא. *[אחי"ה ורש"י וראב"ע (בשם חסאון) פירשו חנמל ג"כ בפתרון הארבה ומדרשו עיי"ע בחנמל ובלקח טוב בשמות ט', כ"ג ועיין בהערת המו"ל. וכן תר"י א' החגב (ויקרא י"א, כ"ב) כרזובא דהיא גדונא וגי' רבינו עיין בע' כורכה ב'. ומזו המלה פי' הח' לעוויזאהן כרזי עיי"ע ובזו השטה הלך הח' לעווי כעמת"ר ח"א, 386 — ועוד נ"ל כי עיקר הגי' כרזוך והוא מל"פ جراسك، جراسك، جرواسك מין חגב הנקרא Heupferd ועוד עיי"ע כרסנית] —

כְּרַזִים (שם מקום Χοραζίν, Χωραζίν) בפ' כל קרבנות הצבור בגמ' אין מביאין לא מבית הזבלין (מנחות פ"ה. במשנה) ר' יוסי אומר אף חיטי כרזים וכפר [2]) אחים פי' מקומות הן. *[אחי"ה בנו"ג א"ר יוסי אף חטי כרזיים וכפר אחים ובתוספת' מנחות רפ"ט ר' יוסי אומר אף חיטי ברחיים וכפר אחום ובתוספות מנחות שם ד"ה תנאי הגי' חיטי

---

[1]) ועל שם זה נקרא המלאך אכזריאל עיין ערכו בח"א, פ"ר. [2]) בדפ"ר בט"ס ובפרק!

ברזיים וכפר אחים ובלי ספק גי' רבינו עיקר כי כרזים הוא מקום הרשום בתחלת הערך ובא זכהונו בספריהם (מתתיהו י"א, כ"א, לוקס י', י"ג) ובפשיט' נכתב כָּרַאזִין עיין וויענער רוו"ב ח"א 228 ונייבויער 220 ושם ההשערה כי כפר אחים הוא כפר נחום ובאמת לפי עדות היעראנימוס היתה תכונת כרזין כערך שני מילין קרוב לכפר נחום Capernaum וא"כ כפר אחום של תוספת' מנחות צ"ל אחום שהוא משובש מן נחום ועיי"ע אגין וע' כפר ועוד עיי"ע כורסאיי] —

כרזל (= כַּרְזִילָא בל"ס רועה צאן Schafhirt) בר"פ הכונס צאן לדיר בגמ' הֱניחה בהמה (ב"ק נ"ו:) אורחיה דרועה[1] למימסר לכרזיליה[2]. „פי' [רועה שתחת ידו כי][3] הרועה הגדול מקבל מבני אדם ויש לו אחרים תחת ידו שמוסר להן הבהמות ויוצאין ומרעין אותן ביער (וכרזלא) [צ"ל וכרזילא] לרועה כמו (ב"ב כ"א סע"א) ריש דוכנא[4] למלמדי תינוקות". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בשט"מ ושם ג"כ בט"ס ברזילא ועוד האריך שם ר"ח ע"ש. ועיקר הגי' כגי' רבינו וכ"ה כרזילא או כרזולא בל"ס ופי' רועה צאן וכן ענין התרג' בשה"ש א', ח' ועיין מ"ש בע' ברזל ח"ב, קפ"ט ושם בט"ד כרזוילא וצ"ל כרזילא, כרזולא] —

*כְּרְזִימִין (פי' כמו גרוזמי מל"י החדשה הרשומ' בח"ב, שס"ב או יותר טוב מל"ר אמצ' grutum פי' פרפראות ע"ש ח"ב 362 ,Naschwerk (Nachtisch באסת"ר פ' גם ושתי: אמר הקב"ה לא עשאתי בני ככרזימין הזה שבא באחרונה וכו' . . הלואי עשאוני ככרזימין הזה שבא באחרונה וכו' ובפתיחתא סי' י' באיכ"ר אי' כגרוזמי וזה העיקר עיי"ע הנ"ל ואז הוא מל"י האמצ' γαρίσμιον פליישער בהוספותיו II, 455.

* כרזניתא מפעל כרז עיין גי' רש"י ב"מ מ': וצ"ט: עיי"ע ברזא א' בח"ב קפ"ח, בהערה 4.

* כּוֹרַח, כּוּרְחָא, כָּרְחָא (מל"ע كره פי' חזקת היד ובלי חפץ ונגד רצון -Zwang, Un-, Wider (wille אבות פ"ד מכ"ב על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה חי וכו'. קידושין מ"א סע"א מה לגירושין שכן ישנן בעל כרחה. גיטין כ"א. בין מדעתה ובין בעל כורחה . . דמדעתה אי' בעל כורחה ליתא. תוספת' ב"מ רפ"ז א"ל מדעתו . . אומר לו על כורחו (כן הוא בכ"י אירפ' ובנו"ג על כרחו). תר"י ב' בראשית מ"ד י"ח על כורחיה דאבא. ותרג' בחזקה (שמואל א', ב', ט"ז) בעל כרחך ופי' כולם שלא ברצון ובחזקה וכן ענין מלה ערבי' הנ"ל וגם בערבי מושך אחריו מלת על דרך משל אומרים עשה שלא ברצונו: فعله على اكراه וכן נאמר בל"ע החדשה: طوعا او كرها פי' ברצון או שלא ברצון, והפעל ממנו בב"ר ר"פ ע"ה דרש הכריעהו (תהלים י"ז, י"ג) הכריחהו לכף זכות. ומזה השרש נאצל כְּרַח עיי"ע וע' כר ד'. ובל' עברי מאוחרת הכרח, הכרחי עיין בספר הגדרים צד כ"ב.

כַּרְטִים (בל"י ὁ χάρτης בל"ר charta וממנו בל"ס כַּרְטִיסָא וכן בל"ע قرطاس (Karte, Schriftstück, Wechsel כתובו' דירוש' פ' הכותב לאשתו (ספ"ט דל"ג ע"ג) (דבר נש מימר) [צ"ל אורחא דבר נשא מימר] אבד כרטים עבד חורן פי' בל"י ורומי אגרת ושטר. *[אחי"ה בנו"ג אבד כרטיסו, ושם איזה פעמים כהן דמר אבד כרטיסן עבד חורן, ושם: צריך מימר לבר מן כרטוסה קרמייה דאית לי גבך, ופי' כרטים נייר והושאל לשטר כמו קרטס בקו"ף עיי"ע קרטס ה', ו'] —

כְּרַךְ [מל"ס ענין הלאטה ועטיפה וסבוב -ein-, um hüllen, umwickeln; כֵּרְכָא Gebund כְּרָכָא Matte; כְּרֵכְתָא Kreis, Zaun עיי' בפנים ובהוספות) בסוף כלאים (פ"ט מ"ד) תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בהן משום כלאים. ירושלמי (כלאים פ"ט דל"ב סע"א) במתים חפשי (תהלים פ"ח ו') כיון שמת אדם[5] נעשה חפשי מן המצות[6]. בפ' אין עומדין (ברכות פ"ה מ"א ד"ל:) אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. בילמדנו בריש וארא (וכ"ה בתנחו' שם רסי' ד') מה ראו חכמים להקיש כריכת נחש למלכות אמר ר' שמעון[7] בן פזי דכתיב (ירמי' מ"ו, כ"ב) קולה כנחש ילך כי בחיל ילכו ובקרדמות באו לה[8]) מה [ה]נחש מלחש והורג אף המלכות מלחשת והורגת . . דבר אחר מה הנחש הולך מעוקם אף המלכות מעקמת דרכיה[9]) — כרכי דזוזי[10]) (שבת

---

1) כ"ה בכ"י ערוך. 2) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ה"ב ל"ד וב"ה, ובדפ"ע בכורזליה ובנו"ג לברזיליה. 3) השלמתי מתוך שט"מ בשם ר"ח אשר ממנו הועתק הפי' הזה. 4) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וב"ר וכ"ה בע' דכן (ח"ג נ"ז.) ובדפ"ר נפוזי בכאן דיכנא וצ"ל דוכנא כברא"מ וכ"ה בשט"מ. 5) בנו"ג שאדם מת אבל בנדה ס"א: אי' כגי' רבינו. 6) ועיין פי' הר"ש שהביא זה דנדה אבל בפי' מהר"י בן מ"צ פי' כבערוך ולא הזכיר לא את הערוך ולא את הירו'. 7) בנו"ג ר' יהושע. 8) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ובדפ"ע קטוע. 9) בתנח' בלשון יותר ארוך ע"ש. 10) בכ"י ו"ו א' וה"ב זה הציון הוא מהמשך הערך אבל בכ"י ו"ו ב' ול"ד הוא ע' בפני עצמו וכ"ה בדפ"ע אבל ממה שפי' רבינו בע' בד א' פי' מחצלאות כרוכות

י"ט: קנ"ו:) כבר פירשנו בע' (כר) [צ"ל בד][1], בשלשה (פרקים) [צ"ל תריסין][2] פ' כ"ד בכלי' (מי"ד) תכריך נבלי בני לוי[3]. פי' עור שמכריכין בו כלי השיר של לוים[4] ושל תכריך הכלים[5] פי' לשמור בו את הכלים כגון הסכין והמספריים והמחט[6]. בפ' השותפין בגמרא ולא את הטרקלין[7] (ב"ב י"ד רע"ב) דכריך מיניה פורתא וכריך מלעיל[8] פי' „לאחר שהיה כרוך כולו[9] חוזר וכורך מסופו לבדו כרך מעט כשיעור שיכנס [האחר][10] וישב בריוח באותן שני טפחים"[11]. בפ' אלו מציאות (ב"מ פ"ב מ"א דף כ"א.) כריכות ברשות הרבים פי' כריכות הן אלומות קטנות. והאלומות[12] נוטל ומכריז (שם כ"ב סע"ב) פי' הן גדולות[13]. בסוף הלכה קמ' דאלו מציאות (שם באמצע הדף) כרכתא מאי א"ל אסירן. פי' כגון שאם בעל התמרים עושה גידור פסיפס[14] ברשות הרבים תחת דקלין הנוטין[15] כדי שיפלו התמרים שמשיר הרוח בתוכו מאי אעפ"י שברשות הרבים הוא כיון דהקיפו מחיצה בשביל תמרים הנושרין אסור דגלי דעתיה דלא הפקירן ולא מחל. פ"א „אם היו דקלים מוחזקין ליתמי דלאו בני יאוש נינהו או דקלין בכרכין דלא שכיחי בהו שקצים למיכלינהו אסירי[16]. פ"א דקלים הרבה שמוקפות גדר"[17]. הדורות כרוכות וחדוקות[18] (חולי' נ"ט:) כבר פי' בע' הדר. בס"ג דפ' ארבע מיתות (סנהד' ס"ז:) אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ שדי[19] כריכי דשיראי מנחיריה. והנה אנחנו מאלמים אלמים (בראשית ל"ז, ז') תרג' ירוש' מכרכין כרכוון. *[אחי"ה בדפ' אמ' כרכון ובמתורגמן מכרכן כירוכין ורש"י בב"מ כ"א. ד"ה כריכות הביא תר"י מכרכן כריכן וכ"ה בשם רש"י בתוי"ט ב"מ רפ"ב אבל בנו"ג בתר"י א' וב' מפרכין פירוכין וכתב בהפשב"ע וז"ל וצריך אני לומר דטעות נפל בדפוס ושמו פ"א תמורת כ"ף ע"כ אבל נעלם מעיני הגאון כי גם בירו' חגיגה פ"ב דע"ז רע"ג מוכח שהגי' בכ"ף וז"ל שם רב אמר תאלמנה שפתי שקר (תהלים ל"א, י"ט) יתחרשן יתפרכן ישתתקן יתחרשן וכו' יתפרכן כמה דאת אמר והנה אנחנו מאלמים אלמים ע"כ וכ"ה בשנוי קצת בב"ר ר"פ א' ע"ש ובלשון יותר מדויקת הובא זה בשם ב"ר בילק' תהלים רמז תשט"ו תאלמנה שפתי שקר אמר רב הונא משום בר קפרא יתפרכן יתחרשן ישתתקן יתפרכן כמד"א והנה אנחנו מאלמים אלמים וכו'. ובערוך ע' פרך ג' הובא ג"כ בריש ב"ר אתפרכן המד"א והנה אנחנו מאלמים אלמים פי' ענין קשירה ע"כ ועוד עיי"ע אלם הרי שהיו גירסות בכ"ף ובפ"א ובידי משה בב"ר מצאתי וז"ל אתפרכין ובירוש' גרס יתכרכין והוא מלשון כריכות בגמ' והוא פי' של אלומים ע"כ הרי שלפי עדות בעל ידי משה היה כתוב גם בירוש' בכ"ף. וכריכה פי' ג"כ ענין אגידה וקשירה וכן פירש"י במנחות ע"א. במשנ' כריכות: אלומים קשורים ועיין תוספ' שם ע"ב. ד"ה כריכות שהשיגו עליו אבל ראה היישוב בהפשב"ע ותוי"ט בב"מ רפ"ב ובמנחות פ"י מ"ט. וכפי' רש"י מצאתי גם בפי' רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנגי' דף כ"ב סע"א) כריכות: עומרין קשורין ע"כ ועיי"ע צבת ג'. ושם הובא כריכות מעירובין פ"י מ"א ולא פי' אבל ברש"י בעירובין צ"ז. ד"ה כריכות דכריכן טובא פי' כי הדדי ואין כ' ב' קשורים ע"כ כלומר כולם באגודה אחת ובתוספת פאה פ"ג הוזכרו כריכות עם אמרים. וכן נאמר כריכות על הגדיש עיין ירו' פיאה רפ"ה דף י"ח ריש עמוד ד' ועיין ר"ש ברפ"ה דפיאה. ובענין ב"מ כ"ג רע"א עיין ערך מנשתפא. וכן ענין כרך (תוספתי מעשר שני פ"ד) וּכְרִיכָא בל"ס פי' קשירה ואגודה Bund, Bündel וכ"ה בל"ס

וכו' נראה בעליל ששייך לזה הערך ודע כי כל הפי' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח (נדפס מחדש בש"ס ווילנא) וגם בפירוש ר"ח הגי' כרכי דזוגי כגי' רבינו בע' בד אי וש"נ השינויים וכבר רמזתי על ע' כרך בי של דפוסים ואצלי הוא כרך אי — ובענין גזרת כרכי עיין מ"ש בהוספותי למטה. [1]) בד אי בח"ב, י"ג. [2]) וכ"ה לנכון בדפי אמי. [3]) וכה"ג בר"ש ברע"ב ובנו"ג ושל תכריך ושל נבלי בני לוי. [4]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו. [5]) נ"ל שצ"ל ס"א ושל תכריך הכלים ובמשניות נ"ב ס"א ל"ג ועיין תוי"ט וחידוש שלא העיר על הערוך וכן נעלם מעיני הגי' בהשב"ע כי רבינו גרס גם ס"א רק בסרר הפוך. [6]) ופי' הרמב"ם בנא"י עיין בתוי"ט שם ופי' רה"ג נפקד לזו המשנה. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ובדפי' וויניצי. [8]) בנו"ג ביה . . וכרכיה לעיל, ובכ"י ש"ס קצת בע"א עיין ד"ס במקומו. [9]) בפי' כ"י רגמ"ה: כולו עמוד אחד היה. [10]) וכ"ח בפי' רגמ"ה. [11]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה וסיים ומנח ליה לאותו כרך קטן על הכרך גדול וכו' מוכח מזה שגרס כגי' כ"י ש"ס ומנח ליה לכרכיה. [12]) בנו"ג והאלומות בין ברה"ר בין ברה"י. [13]) וכ"ה בפירש"י במשנה ובדף כ"ב סע"ב. [14]) פי' גדר של אבנים ועיין פירש"י שהלך בזו השטה. [15]) בכ"י ו"ו חניטין. [16]) בזה הפי' כיון רבינו לאיבעיא בגמ' שם יתמי דלא בני מחילה נינהו מאי וכו' ועוד עיי"ע באג. [17]) וזה כיש שפירש שהובא בשט"מ בד"ה והשתא וע"ש קרוב לזה הפי' בסוף אותו הדבור שם וי"מ כריכתא מוקפת גדר וכו' ועוד עיין בחי' הריטב"א. ועתה מצאתי מפורש כן בפי' ר"ח (בש"ס ווילני) ב"מ כ"א סע"ב וא"כ מן פ"א הראשון עד גדר הועתק משם. [18]) כ"ה בדפ"ע ובכ"י ו"ו וחרוקות ועיי' שנויי הגירסאות בע' הדר בח"ג, קפ"ז בהערה א' ושם בט"ד כרך ב' וצ"ל ב' והיינו אצלי כרך א'.
[19]) בנו"ג ושדי.

כרכא פי' צרור ומזה גם בב"מ ל"ז. כמי שהפקידו לו בכרך אחד ושם הקבוץ בשני כריכות עיין פירש"י. ואולי מזה הפעל כרך פי' לקח בצרור אחד שבת ל"ד סע"ב ומנחות פ"ז. כרוך ותני ופירש"י בשבת כרוך ותני שני הדברים בכרך אחד בתורה אחת. ועוד בל"ס עטיפה das Umwickeln מנחות ל"ט. חוט של כרך ועיין למטה הפעל. ועוד בל"ס ספר שעליו נאחזים בתכריך Heft, Buchrolle ובפשיטה הועתק גליל (Rolle) שה"ש ה' י"ד ועוד מגלה (יחזקאל ב', ט'; ג'. ב'. ג') ע"י כֵּרְכָא. ומזה בב"מ כ"ט סע"ב לא יקראו בו ג' בני אדם בכרך אחד ובירו' ב"מ ספ"ב ד"ח רע"ד ולא יקרו בו ג' בכרך אחד כלומר בספר מכורך או במגילה שנגללה דפיה. והקבוץ רות רבה פ' והנה בועז: הרי היא כתובה בין הכרכים שנאמר הלא הם כתובים על ספר דברי הימים כלומר מגילת אסתר וזכרון ספורה כבר כתובה בספרי דברי הימים למדי ופרס ורשומה היא בין שאר ספרי המלכות ובירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד הגי' הרי היא כתובה ומעלה בארכיים הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס ע"כ ולפי זו הגי' היא Archiv, ἀρχεῖον עיי"ע ארך (ח"א, רפ"ז) — ועוד השם כרכתא ב"מ כ"ב: לפי פי' רבינו ורש"י גידור. גדר וגזרוהו מל' כריכה ולפע"ד אין זה מן המושג הזה כי אם מל' צביעין (zabisch) כְּרִיכְתָּא ומל"פ كرس היקף ועיגול Kreis, Umzäunung או מל"י ורו' κίρκος, circus והראיה כי תרג' כל גדרותיו (תהלים פ"ט, מ"א) כל כרכוי ועיין רש"י בבמד' שהבאתי בע' הבא ועוד עיי"ע כָּרִיךְ וגם כרכי דזוזי שבת הנ"ל אין ענינו כְּרִיכָה כי אם מל"ע كراخة מחצלת של קנה Rohrmatte אבל כרוכה א' שנסדר בע' מיוחד שייך לכאן עי"ש. — והפעל בקל בינוני בשבת קל"ג סע"א כּוֹרֵךְ ושם קל"ג: כורכו. פסחים קט"ו. ירו' חלה פ"א דנ"ז: היה כורך עיי"ע זכר א'. תוספת' שבת פ"ב היו כורכין, ושם פ"ח (ט') כדי לכרוך, ועיין תוספתא מגילה פ"ד (ג'), תוספתא סוט' ר"פ ט"ו. בינוני פעול ברכות פ"ה מ"א כָּרוּךְ ובהשאילה כרוך אחריו חולי' ע"ח: ע"ט. פי' ענין דבוק וחבור anhängend — וכן וכורכין את שמע תוספת' פסחים ספ"ב (ג'), פסחים פ"ד מ"ח ושם בגמ' נ"ו. כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין ופירש"י וכורכין: מדבקין ועש"ה. ולנקבה כְּרוּכָה קידושין ס"ו. והקבוץ זכר שבת נ"ב. יוצאין כְּרוּכִין . . . אין יוצאין כרוכין, ספרי עקב פ"מ ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים ועיין למטה. שמ"ר פל"ג היו כרוכין זה בזה פי' היו מעורין ודבוקין זה בזה. ולנקבה כְּרוּכוֹת חולי' הנ"ל. יומ' ל"ח רע"א עמד הוא וכרכה פי' וחבקה וכן כרכתיה בע"ז י"ח רע"ב. יומא ע"ח: כריך סודרא וכו', תענית כ"ב רע"א כרכינהו ושקלינהו. שבת ק"י. כרכיה חיויא. ירו' תענית פ"ג דס"ט. כריכא עליה. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד כריך עליה. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. כריך הוה וכצ"ל בירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג תחת בריר. ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח סע"ב עיי"ע מקטורין. שבת קכ"ט סע"א היכא דכריך זיקא פי' במקום שמנלגל ונשף הרוח. וכן תרג' תסוב (משלי כ"ו, י"ד) דִמְכָרַךְ וכן בפיעל תוספת' כלי' ב"מ פ"ט מכרך בו את המטה עיי"ע מזרן. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט. ויכרכינה כסיב וכצ"ל שם ספ"ב דע"ח: תחת ט"ד בסיכ'. ובפועל ויק"ר פל"ה הסייף והספר ניתנו מכוּרָכִין מן השמים וכו' ושם הככר והמקל ניתנו מכורכין וכו' וכספרי כרוכים מן השמים עיין לעיל ובע' סיף ושם כרוכין זה בזה. בנפעל יומ' ס"ט רע"א שמא תִיכָּרֵךְ וכו' ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו: יִכָּרֵךְ המת בסדינו ועיי"ע תכריך. אפעל ב"ר פל"ג מכריך בחדא מחצלא וכו' והמלות ולאט. וילט. לוטה. חפו מתורגמין בזה השרש עיין במתורגמן ואצל הח' לעווי הדוגמאות. ובאתפעל בקהל"ר פ' טובה חכמה ורישיה מִיכְּרֵיךְ (ת' נבלעת) פי' ראשו היה עטוף] —

כָּרָךְ (בל"א כְּרַכָּא או כל"ס כַּרְכָּא עיר מוקפת חומה ובדרז"ל רק עיר גדולה eine mit einer (Veste, Burg umringte Grossstadt כפ' הרואה (ברכות פ"ט מ"א דנ"ד.) הנכנס לכרך. בריש מגילה (פ"א מ"א) כרכין המוקפין חומה. ערים גדולות (ו)בצורות (יהושי י"ד, י"ב) תרגומו קירוין רברבן וכריכן[1]. — (א"ב פי' בל"י עיר מוקפת חומה). *[אחי"ה כונת ר"ב לל"י χάραξ פי' מצוד, מצור וכן העתיקו ע' זקנים מצוד (קהלת ט', י"ד) מצור (דברים כ', י"ט) סוללה (ישעי' ל"ז, ל"ג; יחזקי ד', ב' כ"ו, ח') והנכון כי היא ל"ס הנ"ל כאמור ובזה המשקל כרכא יומ' נ"ג רע"ב תענית כ"ב רע"א. חולי' נ"ו: — וכ"ה בל"ע كرك ונאמר גם על מקום קטן אבל בדרז"ל הורגל יותר על עיר גדולה תרג' עיר ואם בישראל (ש"ב כ', י"ט) קרוא דהיא כרך רב ואמא בישראל ותרג' עיר (תהלים ק"ח, י"א)

[1]) בנו"ג כריכן כלי מקרא בצורות.

כרכא רשיעא וכיון לעיר רומי וכ"ה בכ"י וכן תר"י ב' מעיר (במדבר כ"ד, י"ט) כרכא מחבלא (בתר"י א' מרודא) ורומי הרבה פעמים מתואר ע"י כרך (כמו בל"ר urbs עיר היינו רומי) סנהד' כ"א סע"ב ירו' ע"ז רפ"ג דמ"ב ע"ד כרך גדול שברומי ובפסחים קי"ח סע"ב כרך גדול של רומי כ"ה בכ"י מ' ובאה"ת וכ"י ילק' ישעי' כ"ג (ד"ס קפ"ט:) שברומי וכ"ה בדפוסים הישנים ונשמט בד' באסיליא מן הצענזור וכן נשתנה מן הצענזור בשבת נ"ו: ובכ"י ש"ס אי' נבנה כרך גדול שברומי ובדפו' הישנים של רומי. ילק' ריש חקת עתיד לרחוק שרה של כרך גדול ממחיצתו. ספרי עקב פ' נ"ב עמד רמילו ורומולו (Remus, Romulus) ובנו שני כְּרַכִּין ברומי. כתובות ק"י רע"ב ישיבת כרכים קשה. ערכי' ל"ג: כרכים גדולים, והפכו כפרים קטנים ועיין ערך חניגה י"ג: ועיין ערך בן כפר, בן כרך (ח"ב, קט"ז). סנהדרין צ"ה. כרכי עממיא דכבשית. תרג' אונקל' ובטירתם (בראשית כ"ה, ט"ז) ובכרכיהון, במבצרים (במדבר י"ג, י"ט) בכרכין, והערים בצרות גדולות מאד (שם פ' כ"ח) תרג' וקירויא כריכן ורברבן לחדא ועיין רש"י לזה הפסוק וסיים ובל' ארמי כריך עגול ע"כ וא"כ גזרו מע' הקודם. — ועוד בצרוף עם שמות המקומות ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד כרכה דבר הזרג ובתוספת' שביעי' פ"ד בכ"י אירפ' כורכא דבית חרב. ותוספת' שביעי' שם כרכא דבר סינגורא וספרי סוף עקב וילק' שם כרכא (כרבא) דבר סנגרא בירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג בט"ס ברכה רבא וכר סנגדא ובתוספ' שם בכ"י אירפ' וכפרא דבר סנגרא ועיי' נייבויער 18 — והרבה פעמים בא הקבוץ בצרוף ים: כרכי הים ברכות ו': ס"א. שבת כ"א. נ"ד: צ"ה. עירובי' י"ח. ר"ה כ"ו. סנהדרין ק"י: נדה מ"ה: ב"ר פל"א במד"ר פי"ט שהש"ר פ' משכני אבדר"ן פ"ד. במקום אפריקי דאי' בר"ה שם גרס רבינו בע' קשיטה: כרכי הים. ובמקום ערביא בר"ה שם גרס כ"י ש"ס ב' כרכי הים מזה יש לדון כי כרכי הים היינו ערים בחוף ים האמצעי Küstenstädte des mittelländischen Meeres השייכין לאסיא קטנה ועיי"ע אפריקי ומ"ש בח"א רמ"ד ובע' זפירין בח"ג, שי"א. ולפע"ד גם גליא אשר הלך שמה ר"ע (ר"ה שם) היא אי Galata בים האמצעי או Galatia שנקרא ג"כ Γαλλίαν (Γαλλογραικία) באסיא קטנה עיין וויענער רוו"ב 384 וישבו שם גם היהודים (כן מתחיהו על הקדמוניות ט"ז, ו' ב') —]

כָּרַךְ (מ"ע כרך א' פי' כורך ידו במפה ואכל פתו Brot essen mit einer Serviette umwickelten Hand) בפ' מי שמתו בגמ' בעל קרי (ברכות כ"ב: כרכי[1]) ריפתא בהדי הדדי פי' אכלו לחם ביחד. *[אחי"ה וכנ"ה בתענית כ"ג סע"א יתיב קא כריך ריפתא ושם כ"ג רע"ב יתיב וכרך ריפתא ולא אמר להו לרבנן אותובו[2]) כרוכו ריפתא[3]), ושם בכ"י מ"ט לא אמר לן מר כרוכו ריפתא וכו'[4]) חולי' ק"ה: כרך ריפתא וכו' כה"ג בע' יַבָּל ע"ש. שבת ל"ג: ב"מ ק"ז: עיי"ע דר ג' ח"ג, קל"ד. תר"י א' לדברים ל"ב נ' ובעו שושביני למיכרך ריפתא. ודע כי רבינו בע' בל (ח"ב, צ"ג) פי' (עפ"י פי' רגמ"ה כשהוכחתי) דקא אכלי בבלאי (חולי' ק"ז:) כרכי ידייהו בחמת ישן ואכלי בלא נטילת ידים ע"ש. ועיין ג"כ פירש"י חולי' ק"ז סע"א ד"ה במפה. לכן פי' כורך אכילת לחם בלא נ"י ע"י כריכה במפה וכן דעת ה' לעווי ועוד י"ל כי נקרא על שם כריכת מטפחת קטנה שקושרין סביב לצואר שלא יתלכלכו הבגדים עיין מ"ש בע' אפסתתיה בח"א, רכ"ה] —

☞ **כרך לבנון** (וצ"ל כרסילכנון בלי' -χρυσο λάχανον Gartenmelde) מה נפיק מנהון כרכי לבנון (ירו' כלאים פ"א דכ"ז.) נוסחא משובשת היא עיי"ע קרסולכנון. *[אחי"ה אבל בע' הנ"ל שכח ר"ב להביא המלה אך הביאה בע' שזף בשם רבינו שמשון אבל לפנינו אי' כפי' ר"ש לכלאי' פ"א מ"ד בשם הירו': קירבי לבנין ובנו"ג בירו' כירבי לבנון ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב כורסין לבנין ובכ"י ב"ר כורסי לבנון ובכ"י ק"ט בורסיה לבנון ובדפ"ע משובש עוד יותר אבל בדפ"ר הגי' לנכון בתיבה אחת כרסיבלנון וצ"ל כרסילבנון[5]) והיא היא המלה היוני' שרשמנו והוא בלעז אטריפצ"י (לפי' גי' דפ"ר) Melde, atrepice בלאי"ט מל"י ἀτράφαξις עיין פפלנצ' ללעף 337] —

כֶּרֶךְ (לפע"ד מל"ס כֶּרְכָא פי' כוס Trinkglas) ירו' שבת רפ"ח ד"א. וירו' שקלים רפ"ג דמ"ז סע"ב מהו לשתותן (שיעורן של ד' כוסות) בכרך אחד . . הדא אמרה אפי' שתיין בכרך אחד יצא ובפסחים בבלי ק"ח: אי' שתאן בכת אחת יצא

---

1) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע כרכו ובנו"ג כריכו. 2) כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובנו"ג איתו. 3) בכ"י הנ"ל עיין ד"ס תענית צד ס"ט. 4) ובנו"ג מ"ט כי כריך מר ריפתא לא אמר לן איתו כרוכו ובירו' תענית פ"א דס"ד סע"ב ולא אמר לון אתון כריכין. 5) ובאו"ז הל' כלאים סי' רמז רנ"ו ברוסלינון.

ופירש"י עירה ארבעתן לתוך כוס אחד ע"כ וכ"צ לפרש בכרך אחד (עיין פי' קה"ע לשבת ושירי קרבן לירו' שקלים) ונ"ל לגזרו מל"ם הנ"ל. ומי שפי' זה אחר זה אינו אלא טועה כי בזה אחר זה לא פליגי בבלי על הירושלמי דיצא עיין שירי קרבן.

* כּוֹרֶךְ (מל"ם כרוכא כמו כרובא חרב של מחרישה (Pflugeisen עיין מ"ש בע' ברך (ח"ב, קצ"ב: והלאה) לפי גי' רה"ג, ולפי גי' רבינו בע' חרב ב' וע' יצול.

* כְּרִיךְ (נלפע"ד מל"פ ܟܪܟ = ܟܪܟܐ, ܟܪܟܬܐ Knoten, (Absatz an der Pflanze ויק"ר ר"פ ט"ו א"ר אבין משל לגנת ירק שהמעין לתוכה כ"ז שהמעין לתוכה היא עושה כריכין כך כל מי שהולך אצל אשתו נדה עושה בנים מצורעים פי' מרבוי המים נצמחים קשורים וקמטים בצמחים כך מרבוי הדם תבוא הצרעת כי הקמטים כעין קליפות ע"ג קליפות וכן פי' רש"י בחולי' נ"ט: כרוכות גילדי גילדי קליפה על קליפה. ומ"כ פי' ג"כ קשרין רק נראה שגזר המלה מפעל כרך א' והמשביר פי' Riedgras, carex ואחריו נמשך הת' לעווי, ובילק' תזריע רמז תקנ"ד הגי' היא עשויה ביצין ולעף בפפלנ"צ לא הביאו.

* כָּרִיךְ (פי' עגול (rund ב"ק נ': משום דקטין וכריכא פי' קצר ועגול מל"פ או יוני הרשום' בע' כרך א' ועיי"ע כרך ב'.

כַּרְכֹּב (מל"מ ופי' סובב מל' צביעין עיין גיזיניאוס, (Einfassung, Rand בזבחי' בסוף הלכה קמ' דקדשי קדשים (ס"ב.) איזהו כרכב רבי מאיר[1]) אומר זה כיור ר' יוסי בר יהודה אומר זה סובב. *[אחי"ה נגררנו אחר סדר הערכים בדפ' אמ' אבל בדפוסי' הישנים וכן בכ"י ערוך נסדר זה הערך אחר ע' כרכום. וכרכב ל"מ (שמות כ"ז, ה; ל"ח, ד') הוא ותרגומו סובב והוא כדעת ר' יוסי וכ"ה בפירש"י בשמו' כ"ז, ה' סובב כל דבר המקיף סביב בעיגול קרוי כרכב והביא ראיה מחולי' כ"ה סע"א כל שעתיד לשוף . . ולכרכב וכן פי' וגרס בזבחים שם וכה"ג כרכב בפירשב"ם וברד"ק שרש כרכב ופירשו שם כלומר לסבב במחוגה וע"ש כל הענין והנה בע' כרכום גרס רבינו בחולי' ולכרכם וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י בחולי' (בקובץ כ"י אנגי דף רצ"ד רע"א) וז"ל לכרכם לשון צרקל"ש ע"כ ושתי גירסאות ישנן בתוספת' כלי' ב"מ ספ"ב ורפ"ו, במקום הראשון אי' כל שהוא עתיד לשוף לגרר כרכב [וצ"ל לכרכב], ובמקום השני: ואם עתיד לכרכם עד שיכרכם ולשרטט עד שישרטט וכו', ונ"ל ששתי גירסאות הללו מול שתי דעות בזבחי' הנ"ל הן כי גי' לכרכב מקבילה לדעת ר' יוסי וגי' לכרכם מקבילה לדעת ר"מ ופי' לכרכב לסבב במחוגה ופי' לכרכם לצייר פרחים וצורות ע"י צבע אדום ככרכום, והנה רש"י בחולי' הלך בזו השטה לכן גרס לכרכר ופי' בציורים שקורין ניי"ל ע"כ ויש להסביר פירש"י מפירושו בשבת י"ח, ד"ה גפרית וז"ל תחת כלי כסף שמציירין בהן פרחים וצורות בחרט ומעשנן בגפרית והן משחירות וניכרות וקורין ניילי"ר ע"כ והוא ל"צ nieller, neller, schwarze Zierrathen einarbeiten והן הן משוקדים בל"מ עיין פי' לשמות כ"ה ל"ג ומ"ל לשבת שם, וא"כ לכרכר לדעת רש"י הוא מלשון כיור בזבחי' הנ"ל שפי' שם ציורים, וזה כשטת רבי (או ר"מ לגי' הערוך) אבל בפירשב"ם ובפי' רגמ"ה הנ"ל קשה לי להעמיד שטתם אליבא דאחד משני תנאים בזבחים כי רשב"ם גרס יכרכב ופי' כל"מ כרכב סביב המזבח ע"ש בכ"ז סיים בזה"ל בליטות וציורין שבכלים וגומות שעושין בהן קרוין כן ע"כ וקשה אם כדברי ר' יוסי גרס האיך מפרש כדברי רבי (או ר"מ) וכן קשה לי על פי' רגמ"ה שגרס כרכם וא"כ לדעת רבי (ר"מ) מכוון כלומר ציור בצבע כרכום ובכ"ז לועז צרקל"ש פי' בל"צ cercles מחוגה והיא כדעת ר' יוסי וצע"ג. — ובזבחים שם אמר רב נחמן בר יצחק תרי (כרכובים) הוי חד לנוי[2]) וחד לכהנים דלא נשתרקו כלומר שלא ימעדו רגליהם בעבודה, ושם: איזה כרכוב (ובירו' שקלים ספ"ח דנ"א: איזהו כרכוב המזבח אמה ועיין תוספת' שקלים ספ"ג) בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי הכהנים] —

כֶּרְכַּד (פי' בל"י κερκίς, ἱδος שבט של אורגים אשר בו שובטין החוטין Stab am Web- (stuhl, Weblade, Spule בפ' המוציא יין (שבת פ"א רע"א במשני) זכוכית כדי לגרור[3]) בה ראש הכרכד[4]). ובפ' כל הכלים (שם קכ"ב: במשני) את הכוש ואת הכרכד[5]) לדחוף בו[6]) בפ' המצניע

1) בנו"ג רבי. 2) ובכתאב אלאסול לר' יונה הביא בשרש כרכב הגי' חד לגואי. 3) וכ"ה לפנינו וצ"ל לגרוד כדאי' בירו' ובע' גרד (ח"ב, שנ"ה ע"ש). 4) כ"ה לנכון בירו' וכ"ה במשניות פיזי' ובריי"ף כ"י (ר"ס שבת צד פ"ו.) ובנו"ג כרכר וכ"ה בכ"י ערוך וכ"ה בע' גרד אבל סדר האותיות בערכים מורה כי עיקר הגי' בדל"ת וכ"ה בכ"י ערוך ע' כש ג' ע"ש וכן מוכח מגזרת המלה. 5) וכ"ה בירו', 6) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בכ"י ש"ס ובמשניות פיזי' ובנו"ג לתחוב בו.

בגמ' המוציא ככר[1] (שם צ"ב סע"ב) ובספרא בפ' חטאת חלב של יחיד (דבורא דחטאות פרק ט' פרש' ו') שנים אוחזין [במלגז ולוגזים][2] בכרכד[3] ושובטין פי' כרכד „יש לאורגים עץ או עצם שראשו חד ונקרא כרכד[4] ודומה למחט של שקאין וכך שמו בלשון יון (כורכיתי) [וצ"ל כורכית][5] מעבירו על השתי כשהוא מתוח לפניו ושובט בו החוטין ומקרב המבדילין בין שני חוטין העליונים והתחתונים ומיד נוחים להתפרק[6] העליונים מן התחתונים ונפתחת נפש המסכת[7] לירות בתוכה חוט הערב ואין זה אב אלא הרי הוא בכלל מסיך[8] והמדקדק הוא המדקדק על חוט הערב כדי להידבק ולהלחץ[9] עם חבירו וזהו בכלל ארינה". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח (שנדפס בכמה טעיות בש"ס ווילנא) שפי' כן על שובט הרי הוא בכלל מיסך מדקדק בכלל אורג (שבת ע"ה:) ויען שרבינו הביא זה הציון בע' שבט א' ופי' (בקצת שנויים קטנים) כמו כן לכן אולי נשמט מראה מקום על דברי הש"ס דשבת ע"ה: כמו שהעיר לנכון בעל ל"ע בט' שבת צד ס"ו: או י"ל כי רבינו ראה הפי' בענין כרכד בפי' ר"ח שהביא בדף ע"ה: והעתיקו כאן אף אם עיקר הפי' סובב על דף ע"ה: ודע כי בפי' ר"ח שם הודפס בטעות כדבר וצ"ל כבערוך בדפוסים (ולא כבכ"י) כרכד והוא הסמיכות מן הנפרד כרכית (כצ"ל ולא כרכיתי) שהביא רבינו בערך הנוכחי וידוע כי על רוב נבנתה בדר"זל מלה יונית מהסמיכות ולא מהנפרד ובש"ס בבלי ובכ"י ערוך אי' בט"ס ברי"ש בסוף וכ"ה כרכר בטעות בירו' שבת פי"ז דט"ז: וירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד ובספרי ראה פ' צ"ז אבל לנכון כרכד בירו' שבת פ"ח די"א: ובירו' שם פ"א עיין הערה 3 ובירו' ע"ז ספ"ג דמ"ג ע"ג. ובעה"ק שנ"ב פי' דומה למחט של שקאין שטריק נאדי"ל או הוא שפול' בל"א וכיון ללא"ש Strick-nadel, Spule וכאמת גם ל"י הנ"ל פירושה Haar-nadel, Spule] —

☞ כַּרְכֵּדוֹן (בל"י הרשומ' בע' כרכד פי' אבן טובה Karfunkelstein) מד' שמות רבה פרשת וזה הדבר אשר תעשה (ס"פ ל"ח) לוי יקינטון יהודה כרכדון פי' בל"ר מין אבן טובה. *[אחי"ה בע' כרכד הארכתי עש"ה ור"ב הגיה במקום ברדינון של נוסחאות כרכדון והוא אבן טובה הנ"ל וכ"ה בל"ס כַּרְכֵּדְנָא ועיין רימ"ז בט"ר ח"א 24 אולם יש לקיים הגי' בדל"ת כרכדנא עיי"ע הנ"ל ומ"ש] —

* כֶּרְכּוּז בחולין נ"ט: עיזא דכרכוז לדעת רימ"ז בט"ר ח"ב 100 שם מקום Χερχίς אבל עיין גי' רבינו בע' כרכין ומ"ש.

1 כְּרוּכָה (פי' מלשון כָּרַךְ א' והושאל לבני מעיים (das Gewundene, Gewickelte, der Darm בריש ויק"ר פרשת טוב מלא כף נחת (פ"ג) מכריסה לכנת מעיא ומכנת מעיא לכרוכא קטינא ומכרוכא קטינא לכרוכא עביא. — (א"ב אלו דקין של בני מעים והם כרוכים ונבדלים אצל הרופאים לעבים ולדקים). *[אחי"ה לפי זה כרוכא קטינא der Dünndarm, כרוכא עביא Dickdarm וא"כ שייך לע' כרך א' ובנו"ג מְכריסא לבי מעיה מבי מעיה לכרוכת קטינא וכו' ובקהל"ר פ' החכמה הגי' בנת מעיא וצ"ל כנת מעיא כראי' לנכון בילק' קהלת רמז תתקע"ו ועיי"ע הדורא וע' כנת ומ"ש. — ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: וצם תרין יומין אפסק כרוכה ודמך פי' שנפסקו בני מעיו ומת ובירו' חלה פ"א דנ"ז רע"ג בט"ס אפסק ברובה. — ודע כי בל"ע זפק של עוף נקרא كَارِجه מל"פ كراجه ואולי יש איזה יחס ביניהם] —

2 כְּרוּכָה (מין חגב) ואת החגב למינהו (ויקרא י"א י"ז) תרג' ירושלמי כרוכה לזנוהי[10]. *[אחי"ה בנו"נ כרזבא והיא כמו כרזוב עיי"ע וככר הגהתיה שצ"ל כרזוך ואולי בספרי רבינו גי' מוטעת היתה וצ"ל כרזכה. — ובסדר הערכים נגררנו אחר דפ' אמ' אבל בדפוסי' הישני' נכלל זה הע' בסוף ע' הבא אח"ז] —

כּוּרְכְּיָא (בל"ע كركى והקבוץ كراكى Kranich בל"ר grus) בפ' האיש מקדש בו בגמ'[11] האיש מקדש את בתו (קידושין מ"ד סע"א) ריש לקיש צווח כי כורכיא[12] ויצאה והיתה וליכא דמשגח[13])

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בדפ' וויניצ' אבל בשרפ"ע נשמט מן ובפ' כל הכלים. [2]) וכ"ה בע' מלגז וכתוספתי שבת פ"ט (י'). [3]) בשבת ובספרא וכב"י ערוך בכאן ובע' שבט א' ובתוספתי שבת הנ"ל תגי' בכרכר וצ"ל בדלת. [4]) בכ"י ו"ו ול"ד כרכר. [5]) בכ"י ו"ו כורכירי וצ"ל כורכידי ובכ"י ל"ד בלעז כורכורי. [6]) כ"ה נכון גם בע' שבט א' ובדפ"ע בכאן להפרק ובפי' ר"ח הועתק בטעות ומרנחם (!) להתפרק. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בע' שבט במקום ונפתח שער. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס בשבת ע"ה: אבל בנו"ג מיסך וכ"ה בפי' ר"ח. [9]) כ"ה בדפ' אמ' ובד' וויניצי' ולהרחק ובע' דק בי א"י כדי להרחק ולהלחץ ובערוך דפ"ר פיז' ובאסיל בע' הנוכחי: להידבק ולהלחם וצ"ל ולהחלץ אבל בפי' ר"ח יותר משובש כדי להרחיק ולהחלם וצ"ל כבערוך בע' דק כדי להרחק ולהחלץ. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג לזנית וכדפ"ע למינה. [11]) כ"ה בדפ"ר. [12]) וכ"ה ברד"ק שרש סוס ובנו"ג כי כרוכיא. [13]) בנו"ג דאשגח.

ביה. וסים ועגור (ירמי' ח, ז') תרג' וכורכיא וסנוניתא[1]). — (א"ב כן בל' יוני והוא עוף כמו עורב). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κόραξ עורב וכ"ה ברמ"ל והנכון כי הוא מל"ע הנ"ל וכן פירש"י תרג' של עגור (ירמי' שם) גרואה בלע"ז = Kranich grue אבל בפי' בירמי' הביא זה התרג' על מלת סים וא"כ כצ"ל גם בפירש"י בקידוש' אבל מרד"ק שרש סוס ומפי' לירמי' מוכח כי לפניו היה כבר בפירש"י בקידושי' כדאי' לפנינו ובכתאב אלאסול לר' יונה (477 בהוצ' נייבויער) פי' ג"כ כורכיא מל"ע הנ"ל והביא ראיה מתרג' ירמיה שם. ובספר אהבת עולם לר"ש אלגזי גרס כורביא וזה רמז לגזרת ל"ר corvus עורב (לעוויזאהן זאאלאגיא 169) אבל אם גם היתה גירסתו כורכיא בכף י"ל שהוא ל"פ كراك עורב ועוד בל"פ كرغ Krähe — ירו' דמאי פ"ב דכ"ה רע"ג בהדא כורכיא ט"ס וצ"ל סירקי כדאי' בירו' דמאי פ"ג דכ"ג ע"ג ובירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג] —

* כַּרְכִיתָא כמו כריכתא מן כרך א' עיי"ע גרגתני א' ח"ב שנ"ד וע' נעתא.

* כְּרִכְתָּא עיי"ע כרך א'.

כַּרְכּוֹם (בל"מ ובל"ס כּוּרְכְּמָא מל"פ كركم ובל"ע كركم בל"י ורו' Safran, crocus, κρόκος והפעל ממנו כַּרְכֵּם mit Safran färben) כורכמא רישקא (שבת ק"י. ב"מ ק"ז:) בע' רשק[2]). סירקן או כרכמן (כלי' פט"ו מ"ב) בע' סרק (ו'). בסוף פרק א'[3]) דחולין (כ"ה.) לשבץ לגרר[4]) ולכרכם ולהטיח. שבלת נרד וכרכום בפ"ק דכריתות בגמ' המפטם (כריתות ו'.) *[אחי"ה וכ"ה בירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד. וכנ"ה בב"ק פ"א. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ רע"ג ירו' ב"ב פ"ה דט"ו. שדה מליאה כרכום והקבוץ ירו' ברכות פ"ב ד"ה רע"ד מליאה כורכמין, ירו' ב"ב ספ"ט די"ז: זורעין כורכמין בכרם. ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. כרכמין [צ"ל כורכמין] מהו שיהו מותרין משום ספחין. תוספת' מעשר שני פ"א בכ"י אירפ' כרכוס (והוא במשקל ל"י). נדה י"ט. כקרן כרכום עיי"ע בר ב' (ח"ב, קס"ד:). שבת קל"ט סע"א עיי"ע כשות — ותרג' אהלים (משלי ז' י"ז) כורכמא וכ"ה בפשיט'. ועיי"ע כורקמא כמו"ע — ומזה הפעל כרכם וכגי' רבינו אי' בחולי' הנ"ל גם בפי' רגמ"ה כ"י עיין מ"ש בע' כרכב ועיין ר"ש בכלי' שם שהביא גי' הערוך. ושם מפורש או כרכמן בשם הגאון וז"ל שייפה אותן הכלים בכרכום וכונתו לפי' רה"ג בכלי' (בסד"ט צד 11) ושם אי' כלומר שיפה אותן הכלים בכורכום ע"כ ועיי"ע סרק ו' ושם הובא עוד כלי' פכ"ב מ"ט ועיי"ע כפת ד'. — והרבה בצרוף פנים ובפרט בנתפעל ועניני מראהו נעשה אדום ככרכום מפני בושה או עצב ירו' כלאים פ"ט דל"ב: ירו' כתובות פי"ב דל"ה. ב"ר פל"ג נתכרכמו פניו של רבי. ירו' סנהד' פ"א די"ט. נתכרכמו פני ר' שמעון, ירו' קדושי' פ"א דס"א: ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג פסיקת' רבתי פכ"ג נתכרכמו פניהן של רבותינו. ועיי' עוד יתר דוגמאות בע' כרם ה' ועוד עיי"ע כרכם אחר ע' כרכמית אבל כאן עיקר מקומן] —

☞ כַּרְכּוֹם (= כרקום ע"ש Umschanzung, Bollwerk) תרג' ובנית מצור (דברים כ, כ') ותבני כרכומין עיי"ע כרקום. *[אחי"ה ובע' כרקום א' פי' ר"ב. ובכ"ף הגי' גם במתורגמן וכ"ה בכ"ף בתרג' איכ' א', י"ט ובנו כרכומין אבל בערוך הביא בע' כרקום תרג' דברי' בקו"ף וכ"ה לפנינו] —

☞ כַּרְכּוֹם (= בל"י χάλκωμα (התואר מן χαλκός) מן נחושת was aus Kupfer ist) תרג' יצוק נחושה (איוב כ"ח, ב') יתיך כרכומא. פי' כלכומא בל"י נחושה. *[אחי"ה וכן תרג' נחושה (שם מ', י"ח) לפי' גי' כ"י אצל הח' לעווי וכן בנו"ג בתרג' שם כ', כ"ד; ומ"א, י"ט ותרג' תהלי' י"ח, ל"ה. ובהעתקת ע' זקנים באיוב שם וכן בבראשית ד', כ"א; שמו' כ"ה, ג' אי' χαλκός] —

כַּרְכְּמִישׁ (עופרת Blei, Bleierz) בעט ברזל ועופרת (איוב י"ט, כ"ד) תרג' בקלמוס פרזלא וכרכמישא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' ירו' א' לבמד' ל"א, כ"ב להעתקת העפרת והוא בל' סנסקריט kriku וממנו בל"פ قرقوش ומלת מיש הוא ל"פ مس נחושת עיי' פערלעס במ"ע מהרז"ף חט"ז ש"א — בכ"י ש"ס פסחים ק"א רע"ב כרכמושא ט"ס עיי"ע כרמשא — ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

* כַּרְכְּמִית (שם שפחה אחת) ברכו' י"ט רע"א מעשה בכרכמית שפחה משוחררת בירושלים וכו' וכ"ה בעדיות פ"ה מ"ו ובילק' נשא רמז תש"ו ובירו' סוט' ספ"ב די"ח: ובמד"ר פ"ט

[1]) כ"ה בדפוסים הישנים בכאן ובע' שפנין אבל בד' וויניצי' חסר בכאן וכורכיא ובד' אמשי' חסר וסנוניתא. [2]) ע"ש ומ"ש ועוד עיי"ע מרקא ג'. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר והפשיטו מדפ' פיז' והלאה פרק אחרון וצ"ל פי' אל"ף היינו פ' קמא וכ"ה לנכון בע' גלם א', שבץ, שף ב', טנס. [4]) וכ"ה בר"ש כלי' שם בשם הערוך וכ"ה לפנינו ובדפ"ע לגדר וכ"ה בע' שבץ.

אי' כורכמית ובע"י הראשון בעדיות בכרמית, ובגליון הש"ס כ"י בברכו' (אצל ד"ס צד מ"ה: בכרכמיש וט"ס כי אי אפשר לומר שהוא שם העיר (ישעי' י', ט) עיי"ע קרקסיון, אבל עיין פירש"י בברכות שם.

כַּרְכֵּם (מהשם כרכום א' פי' נשתנה פניו ככרכום מרוב צער sein Gesicht ist safrangelb geworden) בילמדנו (ויקח קרח פרשת קח את המחתה) [צ"ל בחקת פרשת קח את המטה] (עיין ילקי' שם סוף רמז תשס"ג) והוא מכרכם פניו כנגדן ונשבע שאינו מוציא להם אלא מאיזה שהוא מבקש. — (א"ב פי' בל"י פועל הנעת הראש כמו כרכש). *[אחי"ה ר"ב לא דק כהונן ורמ"ל טעה להעתיק על פיו והח' לעווי גזרו מל"י κιρκόω והוא חג חוג ואין ענינו לכאן אבל בלי כל ספק עיקר הגי' כדאי' בכ"י ו"ו וכבדפוס וויניציא כרכם במי"ם ולא כשאר דפוסי הערוך כרכס בסמ"ך וטעות זו נולדה יען שהיה רבינו מסדרו אחר כרכמיש והיו סבורין שצ"ל כרכס לפי סדר האותיות ורבינו היה מסדרו כן כי נעלם מעיניו הוראת המלה כפי גזרתה והראיה שלא כלל מליצה נתכרכמו פניו בסוג ע' כרכום כי אם בע' כרם ה' ע"ש. והראיה שעיקר הגי' מכרכם פניו כבדפוס וויניצ' ופירושו כמו נתכרכמו פניו מגי' הילק' הנ"ל שהביא זה הילמדנו בזה"ל אמרו ליה (למשה) מזה אנו מבקשין אם מן הסלע הזה אי אתה מוציא אף מן אחרת אין אנו מבקשים ו נ תְ כ ר כ מ ו פניו כנגדן ונשבע שאינו מוציא להם מים אלא מאותה שהוא מבקש ע"כ] —

* כֶּרְכְּסָא (מל"י κέρκος זנב עיי"ע כרכש ב' במו"ע ומ"ש.

* כרוכסין? בירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג לפי גי' הגליון בדפ' קראט' ואחריו נמשך הח' לעווי ופי' מה שפי' והנכון כגי' שלנו פרוכסין עיי"ע במו"ע שגרס כן על נכון ושם אביא ראיות לזו הגי'.

כִּרְכֵּר (מל"מ ענין רקוד tanzen ונגזר מל"ע كركر hin- und herfliegen, sich hin- und herwenden והושאל אצל רז"ל לעקיפין Umschweife machen) בב"ר פרשת כ' אל האשה אמר ובפרשת מ"ו (לפנינו ס"פ מ"ה) והוא יהיה פרא אדם. ובפרשת ס"ד (לפנינו ס"ח) שני גוים בבטנך ר' אבא בר כהנא בשם ר' ב י ר י[1]) כמה כירכורין כירכר להשיח עמה שנאמר (בראשית י"ח, ט"ו) לא כי צחקת. — (א"ב ל"מ (ש"ב ו', ט"ז) (מכרכר ומפזז) [צ"ל מפזז ומכרכר]). *[אחי"ה וכן שם בפסוק י"ד מכרכר בכל עז ופי' רד"ק שרש כרכר פירושו מרקד ע"כ ובאמת בא תמורתו בדה"י א' ט"ו, כ"ט מרקד וכן פי' רד"ק ובכרכרות (ישעי' ס"ו, כ') לפי שברוב קלותם ומהירותם דומים שמרקדים ע"כ וכ"ה בכתאב אלאסול לר' יונה ן' גנאח 337 ול"נ כי ל"ע הוא ובהוראה ראשונה פי' كركر רץ וא"כ כרכרות הם גמלים קלי המרוצה Drommedar וכן בל"פ كاركر בהמה ממהרת לרוץ ומזה הענין נ"ל בפסוקת' רבתי י' הדברות פ' קמייתא פ' כ"א (צד ק' בד' וויען) למלך שהיה עומד ומכרכר על פתח פלטין שלו וכו' עד כך היה הקב"ה כשעמד ומכרכר על הר סיני וכו' פי' ענין רוץ ושוב ועסק בענין hin und her eilen, hin und her flattern ובהשאיל' נאמר כמה כירכורין כירכר או בירו' סוט' שם כמה כירכורי כירכורים הקב"ה כלומר הרבה עסק בענין רץ ושב ועושה עקיפין. ותרג' לישעי' תושבחן והוא מגליון בא להורות על מלת ובכרכרן בראותו בעל הגליון כי תרג' מכרכר: משבח — כרכר חולי' כ"ה רע"ב צ"ל כרכב עיי"ע. כֶּרְכֹּר ט"ס וצ"ל כֶּרְכֹּד] —

כַּרְכֵּשׁ (נרדף עם כשכש ע"ש ופי' ענין תנועה ונדנוד schütteln bewegen) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) ובעיא לכרכושי בקי. בר"ג דפ' מי ש מ ת[2]) (ב"ב קמ"ב סע"ב וקמ"ג רע"א) ובר"פ יוצא דופן בגמ' כל הנשים (נדה מ"ב סע"א) זיל לגבי דר' אבין[3]) דאסברתה[4]) ניהליה וכרכיש ביה רישיה בי מדרשא. בהלכה קמה דפ' הדר (עירובין ס"ה רע"ב) י ת י ב ר ב ה ו ר ב י ו ס ף ב ש י ל ה י פ י ר ק י ה ד ר ב ש ש ת ו י ת י ב ר ב ש ש ת ו ק א מ ר כ מ א ן א מ ר ה ר ב ל ש מ ע ת י ה כר"מ[5]) כרכיש ביה[6]) רישיה. כלומר ערבו לו דברי רב שישת והודה לו. — (א"ב פי' בל"י פועל הנעת הראיש להודות דבר מה או למאנו). *[אחי"ה לזה הפי' כיון גם בע' כרכם וכפי גירסתו כרכס אבל

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א', ובכ"י ו"ו ב' ביריי ובכ"י ה"ב בריי ובדפ"ע כירי וצ"ל בירי וכ"ה בב"ר פ' מ"ה ושם אי' ר' אבא בשם ר' בירי וצ"ל ר' אבא ב ר כ ה נ א בשם וכו' וכ"ה בילק' לך לך ר' רמז פ', ובב"ר פ"כ אי' בשם ר' יצחק ובב"ר ס"פ מ"ח בשם ר' א י ד י וכ"ה בילק' וירא רמז פ"ב. ובלי כל ספק גי' ר' בירי עיקר וכ"ה בירו' סוט' רפ"ז דכ"א סע"ב א"ר בא בר כהנא . . א"ר בירי וכו' ובמבה"י לא מצאתיו וכן לא ראיתי ביוחסין ובסד"ה. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ומדפ' פיז' וחלאה. בט"ס מי שמתו, ובד' באסיל ואמ' עוד: בברכות וני"ב כ"ב! [3]) כ"ה בב"ב אבל בנדה זיל שייליה לר' אבין. [4]) וכ"ה נכון בב"ב בדפ' וויניצי' רפ"ח ובנו"ג בט"ס דאסברתא ובנדה דאסברית. [5]) בדפ"ר ליי. [6]) בנו"ג רבה.

בל״י לא מצאתי סעד לפירושו כי אם בל״ע בשווי כרכש למלת כשכש ע״ש ובע׳ כרכשתא ב׳ ובאמת בשבת ע״ז: הגי׳ בכ״י ש״ס לכשכושי. ובפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב גרס ק י ר ק ש בה רישא ע״כ וכמו שכשכש אחד הוא עם קשקש כן כרכש אחד הוא עם קרקש עיי״ע. וכולם ענין נדנוד ותנועה הם ורק בהשאילה פי׳ הודה כלומר הניע ראשו להודות וכדמוכח מהוריו׳ ג׳ רע״ב לפי גי׳ כ״י ש״ס ותוספ׳ הרא״ש דכרכש ברישיה ובנו״ג כגון שהרכין בראשו. ובפי׳ ר״ח כ״י (בקובץ כ״י אנג׳. דף קכ״ד) הביא שתי הגירסאות — ולפי׳ ההמשך פירש״י בעירו׳ ורשב״ם בב״ב כרכש הודה. אבל בשבת שם פירש״י לכרכושי להבריח וי״ל כי בשבת ענין המלה כמו كركس בל״ע פי׳ הרחיק ורדף wegtreiben והיינו הבריח] —

כַּרְכֵּשׁ (פי׳ חלחולת שבקצה המעיים אולי מל״ר אמצ׳ carcasium, carcosium עיין Ducange) בפ׳ הרואה בגמ׳ לא יקל (ברכות ס״ב.) ובהגדה דהנזיקין (גיטין נ״ז.) א ת א ד ר ק ו נ א [1]) ושמטיה לכרכשיה. בס״ג דפ׳ המוציא יין (שבת פ״ב רע״א) דהאי כרכשיה [2]) אתלת שני יתיב. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ נקבה הקיבה (חולין מ״ט סע״ב) דכרכשא ודטרפשא דלבא [3]). בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ שולח אדם (שם צ״ה סע״ב) ר׳ ח י י א ב ר א ב י ן א י ת ב ד ל י ה [4]) כרכשא ב י נ י ד נ י [5]). בפ׳ כל הבשר בסוף הלכה הכחל (שם קי״ג.) הדורא דכנתא ומעיא וכרכשא [6]), פי׳ הוא המעי הדבוק כפי הטבעת. — (א״ב פי׳ בל״י זנב וגם פירושו טבעת שהוא סוף המעי הנדבק בפי הטבעת — ובמדרש אסתר פ׳ ביום השביעי וכרכס (אסתר א׳, י׳) ר׳ שמואל בר נחמן אמר כרכס לשון יוני הוא). *[אחי״ה ר״ב כיון לשתי מלות יוניות κέρκος זנב κρίκος, κίρκος טבעת אבל מלה אחרונה אין ענינה טבעת שהוא בסוף המעי. ורש״י פי׳ כ״מ כרכשא טבחיי״א והוא החלחולת וכן פי׳ רבינו בע׳ חל י״ב ע״ש וא״כ כרכש אולי מל״ר הנ״ל. — ומ״ש ר״ב בענין מד׳ אסת״ר קטוע הוא וז״ל המדרש שם וכרכס כרכסא כתיב. ר׳ שמואל בר נחמן אמ׳ לשון יוני הוא היך מה דאת אמר כרכסון ע״כ וקשה להלמו כי במקרא גם לפנינו כתיב וכרכס לכן דעתי שדרש זה השם הפרטי מל״י האמצ׳ κοραχὶς שפי׳ נערה בתולה וכרכסא הוא הקבוץ κοράχιες וחשב הדורש כי כרכס היה כותב הנערות הבתולות להביאן אל המלך או לשמרן וזה יאות לו בהיותו סרים המלך וכן דורש שם זתר זנות ראה של אותו רשע. ורשב״ן דרש כרכס מל״י κουρὶξ הנחתך מפעל κουρίζω, abschneiden] —

כַּרְכֻּשְׁתָּא (מל״ם כָּכוּשְׁתָּא בהשמטת הריש Wiesel) בהגדה דמגילה (י״ד סע״ב) חדא שמה זיבורתא וחדא שמה כרכושתא. בהגדה דהשוכר את הפועלין (ב״מ פ״ה רע״א) הוו שרו [7]) בני כרכושתא הוה קא מכליא [8]) להו. בחלק בגמ׳ דארבעה הדיוטות (סנהדרין ק״ה סע״א) כרכושתא ושונרא עבדו יומא טבא [9]) מתרבא דביש גדא [10]). החלד והעכבר (ויקרא י״א, כ״ט) תרג׳ ירו׳ [א׳] כרכושא ועכברא. — (א״ב פי׳ כרכוש בל״י חלד ועכבר שדה). *[אחי״ה כונתו לל״י κέρκος והנכון שהוא ל״ס וכן העתיקה הפשיט׳ חלד ככושתא ובסורית הוכפלה אות ראשון ובל׳ שומרוני הוכפלה אות שלישי כשושתה וכן העתיק תנשמת (ויקרא י״א, ל׳) ובאה״ת לסנהד׳ שם גרס כרשושתא — והעתקת שם חלדה הנביאה כרכושתא ועיי״ע זבורא ח״ג רס״ז: ומ״ש] —

כַּרְכַּשְׁתָּא (פי׳ זוג Schelle, Klingel עיין בפנים) בפ׳ שור שנגח את הפרה בגמ׳ ס מ ו ך כ ס ה ו ה ר א ש ו ן [11]) (ב״ק נ״ב רע״א) מאי משכוכית [12]) כרכשתא פי׳ כבש גדול שתלוי זוג בצוארו והולך בראש העדר. ירושלמי בר״ג דפ׳ קמא דקידושין בהלכה בהמה גסה (דף ס׳ רע״ב) מאי משכוכית [אית דאמרי] חוטרא ואית דאמרי שרקוקיתא ואית דאמרי נגדתא [13]). ירושלמי בר״ג דפ׳ חזקת הבתים (רפ״ג די״ג ע״ד) מאי משכוכית אית דאמרי [14]) חוטרא ואית דאמרי פנדורא [15]) ואית דאמרי תיישא רבא. — (א״ב בנוסח׳ גרים קרקשתא ופירש״י זוג שמקרקש

[1]) כ״ה בכל כ״י ערוך וכ״ה בע׳ דרקון. [2]) בנו״ג כרכשתא אבל מתוך פירש״י מוכח: כרכשא. [3]) צ״ל כדאי׳ בע׳ טרפש ע״ש. [4]) כ״ה בדפ׳ וויניצי׳ ובנו״ג איתבר ובכ״י ו״ו אייתר ליה. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ובדפ׳ וויניצי׳ וכ״ה ברי״ף ובהרא״ש, ובשדפ״ע ובנוסחי׳ בט״ס דיני. [6]) בנו״ג תרגמא אכרכשא ומעייא והדרא דכנתא אבל מפירש״י מוכח הסדר כבערוך. [7]) בנו״ג ובילק׳ תהלים ר׳ תתפ״ח הוה שדיא וברש״י שריין. [8]) בנו״ג וקא כנשא. [9]) בנו״ג הלולא וכ״ה בילק׳ ריש בלק. [10]) כ״ה לנכון בדפ״ר ופיז׳, ובד״א גר ובדפ׳ וויניצי׳ גדיא. [11]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד. [12]) Leithammel; [13]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וה״ב וכ״ה בירו׳ ובדפ״ע איכא דאמרי אבל סגנון הירו׳ אית דא׳. [14]) בנו״ג אית דאמרין וכ״ה בכ״י ו״ו. [15]) בכ״י ה״ב פנרורא וט״ס הוא עיי״ע פנדורא במו״ע ושם הובא גם הציון מירו׳ ב״ק ספ״ט ד״ז ע״ג והוא ל״י φάνδουρα, πανδοῦρα כלי שיר ובעל הגליון בד׳ קראטאשין טעה בפי׳.

בו לפני העדר). *[אחי"ה אבל ממה שכתב רש"י קרקשתא גרסינן מוכח כי היה לפניו גם כרכשתא וכ"ה בע' משכוכית וכ"ה באמת גי' הרי"ף[1]) וגזרת המלה לפע"ד מל"ע خشخش פי' השמיע קול כזוג וא"כ כרכשתא כמו כשכשתא או קשקשתא עיי"ע כרכש א'] —

כַּרְכַּשְׁתָּא (הקבוץ מן כרכש בל"י κροκύς, κροκίς בל"פ كرك (wollige Flocken, Fransen כריש בבא מציעא (ז'.) מתניתין[2]) דתפיסי בכרכשאתא[3]) נימין שבקצותיה ובלע"ז ציר"י. — (א"ב כרוכיש פי' בל"י חוט ונימא). *[אחי"ה והוא ל"י הנ"ל והלעז הוא ל"ר Fransen, cirri חוטין שעוזבין האורגין בבגד אחר האריגה ועיין צמח דוד זה הערך. ור' יונתן (הובא בשט"מ) פי' בכרכשא בציציות שבראשי הטלית ע"ש ורש"י פי' בגרדין שבשני ראשין שקורין ברניי"ש ע"כ וצ"ל פרינ"ש franges עיי"ע גרד (ח"ב שנ"ו הערה ב'), והמלה האשכנזית Franse נגזרה מל"פ ژرنه בזו ההוראה] —

כָּרַם (לפע"ד נולד מל"פ خرمن קביצה וכרי Haufen, Schichte ומטנו הפעל anhäufen, (aufschichten כפ' אמר ר"ע בגמ' מנין לפולטת (שבת פ"ח:) בכרמי עין גדי (שה"ש א', י"ד) מי שהכל שלו יכפר[4]) לי על עון גדי שכרמתי לי מאי משמע דהאי כרם[5]) לישנא דמיכבש[6]) הוא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן בהכדור פ' כ"ג בכלים (מ"ד) כסא של כובס שכורם עליו את הכלים[7]). פי' מקפל[8]) את הכלים ומניחן עליו ומשים מכבדות מלמעלה. *[אחי"ה וכ"ה בגוף הפי' בפי"מ לרמב"ם ור"ש ושם מסדר עליו ובפי' רה"ג הובא א"ד קורם ופי' וטוען ורש"י פי' כרמתי: אספתי — וכנ"ה בתוספת' כלי' ב"ב ספ"ב ג' מטות הן העשויה לישיבה טמאה מדרס (שמוכרין) [צ"ל שכורמים] עליה כלים טמאה טמא מת. תוספת' מנחות פ"ט לא היו בוצרים ענבים וכורמין אותן וכו' ובכ"י אירפ' וכומרין] —

כֶּרֶם (מל"מ ופי' קבוץ נטיעות זיתים או גפנים הרבה במקום אחד Oliven-, Weinpflanzung, Weingarten והושאל לישיבת הסנהדרין ביבנה die jamnensische Akademie; כרם רבעי Wein- (trauben im vierten Jahr der Pflanzung כפ' יש נוחלין בגמ' האומר איש פלוני יירשני (ב"ב קל"א רע"ב) ובפ' ד' בכתובות (מ"ט.) זה מדרש דרש ר' אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה[9]). ובפ' החולץ בגמ' אחד[10]) בתולות (יבמות מ"ב:) אי הדר ביה מטתניתא דכרמא הדר ביה דתניא א"ר ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה כולן צריכות להמתין שלשה חדשים. פי' משום מתניתא דכרמא הדר ביה ואמר אין הלכה כר' יהודה, וכן פרשו רב אחא דמן שבחא בשאלתות ביורא אליו (סי' י"ב)[11]). ירושלמי בסוף הלכה קמ' דפ' תפילת השחר (פ"ד ד"ז רע"ד) וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות ככרם[12]). פ"ה בכלאים (מ"א) הרי זה נקרא כרם (כל) [צ"ל דל][13]). כרם שהוא נטוע ערבוביא[14]). כרם רבעי

[1]) ושם הגי' משכונית וכן הוא משכוניתא בכתב יד ו"ו. [2]) כונתו מתניתין משכחת לה עיין שט"מ. ובנו"ג אמר רב פפא. [3]) כ"ת בדפ"ר ופיז' ובשדפ"ע כרכשתא. [4]) כן הוא בכ"י ש"ס וכ"י ילקי ד"ס שבת צ"ד: ובנו"ג מכפר וכן הוא בפי' רה"ג. [5]) וכן הוא בכתב יד ש"ס ובפי' רה"ג ובר"ש כלים כורם ובנו"ג כרמי. [6]) בפי' רה"ג דכבשא ובכתב יד ש"ס דמכמש צ"ל כבכ"י א"פ דמכבש וכגי' הערוך ובנו"ג דמכניש עיין פירש"י. [7]) בכתב יד א"פ שכורם ובכלי' שהוא כורם ובדפוסי' בשבת שכורמים. [8]) בדפ' וויניצי' ובעה"ק שנ"ב בט"ס מקבל, ובכ"י ו"ו פי' מקום שמקפל. [9]) וכ"ה בירו' ברכות פ"ד ד"ז רע"ד אבל בירו' יבמות פט"ו די"ד ע"ד אי' מדרש דרש ר' לעזר בן עזריה ובירו' כתובות פ"ד דכ"ח סע"ד מדרש שדרשה ר' אלעזר בן עזריה. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בשאילתות וירא סי' י"ב ובנו"ג אחת. [11]) בכ"י ה"ב לי' מן וכן פרשו וכו' והח' בעל הגיון שלמה דן מזה כי בצדק ליתנהו תיבות הנ"ל כי הרואה בשאלתות יראה דלא הוסיף כלום אלא כתב רק כפי דאי' בסוגיא וכמו שהעיר ג"כ הגרי"ב בהפשב"ע ודע עוד כי הגרי"ב שם התפלא על דברי רבינו בעל הערוך שאמר אין הלכה כר' יהודה ואמר כי מיבמות מוכח, שצ"ל ר' יוסי וכנראה מרש"י ותוספ'. אבל מה שנ"ל כי בדיוק רב כתב הערוך אין הלכה כר' יהודה כי רבינו גרס ג"כ ביבמות ר' יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד כדאי' בעירובין מ"ז. ובכתובות ס': וא"כ ר' יהודה לא מתיר בלי המתנת ג' חדשים ולפי זה לפי המסקנא שהדר ר' יוחנן ממתני' דכרמא הדר ואין צריך להמתין ג' חדשים בודאי אין הלכה כר' יהודה כי אם הלכה כר' יוסי (ועיין תוספ' שם ד"ה הלכה) ועל זה היטב תביא רבינו משאילתות שם כי גם שם בפי' נאמר ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ועל זה הביא הלכה כר' יוסי ושחזר ממתניתא דכרמא הוא חוזר אבל בכ"ז לבי נוקף לאפושי פלוגתא בין ר' יהודה ובין ר' יוסי עיין רש"י ותוספ' יבמות ד"ה ר' יוסי. [12]) ועיי' בספר המפתח לר' נסים גאון בברכות ס"ג: שתביא עוד ציון מפסחים ועל הירו' כיון גם רש"י בפי' בברכות ס"ג רע"ב ד"ה לכרם ובכתובות שם. [13]) ומפורש בירו' כלאים פ"ה דכ"ט ע"ד ואיזהו כרם דל א"ר יונה דל בגפנים ועשיר בעבודות. [14]) וכ"ה בע' ערב א' ושם מפורש. ודע כי כגי' רבינו אי' לפנינו בש"ס במשנ' ובירו' אבל במשנ' אי' בטעות כרם (דל) שהוא

(ברכות ל"ה. פאה פ"ז מ"ו, תרומות פ"ג מ"ט, מעש' שני פ"ה מ"א ב', ג', ביצ' ה'. ושם: ר"ה ל"א: קידושין נ"ד: ב"ק ס"ט. ושם: עדיות פ"ד מ"ה, פרה פ"א מ"א) פי' כרם של שנה רביעית שנטע. *[אחי"ה כתב הרד"ק בשרש כרם ויקרא כרם זית מקום נטיעת זתים הרבה ביחד וכן דעת רז"ל (ברכות ל"ה. ב"מ פ"ז:) כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי ונקרא כרם לקבוץ נטיעות זתים הרבה במקום אחד כמו שנקרא נטיעת הגפנים הרבה כאחד כרם . . וכן אמרו רז"ל (כלאים פ"ד מ"ו) כי נקרא כרם גפנים נטועות שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ובפחות מכן לא יקרא כרם ע"כ והושאל כרם לקבוץ החכמים שנתקבצו ביבנה וזה לפי שהם דומים בישיבתם שורות שורות כשורות הכרם והשם יתברך קרא כנסת ישראל כרם שנאמר כרם היה לידידי אלה דברי הרמב"ם בפי' משניות לעדיות פ"ב מ"ד וכן מצאתי בשהש"ר פ' כרם: כרם היה לשלמה אלו ישראל שנאמר (ישעי' ה', ז') כי כרם ה' צבאות בית ישראל וכו', ושם: דבר אחר כרם זו סנהדרין דתנינן תמן (עדיות שם) ג' דברים העיד ר' ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה וקבלו דבריו וכי בכרם היו יושבין אלא זו סנהדרין שעשויה שורות שורות ככרם, היה לשלמה למלך שהשלום שלו ע"כ ואולי בחרו רז"ל זה הכנוי לתאר בו הסנהדרין ביבנה [1]) אשר שמה קבץ רבי יוחנן בן זכאי אחר חרבן הבית שארית ושרידי התורה והיה כונן שם מפלט לכנסת ישראל (ועיין ד"מ למהרז"ף 64) וכן נקרא בדרך מליצה האל יתברך בעל הכרם ב"מ פ"ג: אבל גם במובן פשוט יכונה ישיבתם בסנהדרין כרם כאמור שעשויה שורות שורות ודוגמתו עיי"ע אֲדַר (ח"א ל"ט) אסטרונגילון (שם קע"ז) גֹּרֶן (ח"ב, שס"ט:) אבל אז קשה למה לא תכונה ככה ישיבת הסנהדרין גם ביתר המקומות שגלתה הסנהדרין (עיין ר"ה ל"א.) ואולי יש כאן רמז בכנוי כרם לשם Ἀκαδημία מקום אשר שם הורה אפלטון ונקרא על שם איש Academus והיה המקום הלזה מקום שעשועים וכרם חמד נטוע באילנות אשר בצלם לָמדו ולִמדו ועיי' מכילתי' (הובא בגיאג' לנייבויער 74) בצל של שובך ביבנה ועיי"ע יבנה וע' שבך, ואולי כרם רמז למלה פרסי' خرم מקום נאה ומשובח. וגם בל"פ נקרא מקום שנושאים ונותנין בחכמות آبدان פי' מקום ישיבה אשר שמה יתאספו אנשים הרבה עיי"ע בי אבידן (ח"ב, מ"ו והלאה) — והקבוץ כַּרְמַיָא סוכ' מ"ד:] —

כרם (= כְּרְמָא שם הנהר עיין בפנים) בפ' אחרון דיבמות בגמ' ר' יהודה (יבמות קכ"א רע"א) ההוא גברא דאיטבע בכרמא ואסקוה אבי חיורי [2]) פי' אלו שני המקומות על שפת נהר אחד. *[אחי"ה בנו"ג דטבע בכרמי ואסקוה אבי הדיא ופירש"י בכרמי שם העיר ע"כ ולדעת הח' נייבויער כרמא הוא נהר Corma על שפת טיגרים מזרחה אבל נהר הדיא או חיורי לגי' רבינו לא פירש ול"נ כי שניהם שמות נהרים הם בזוזיאנא כרמא הוא נהר גדול Karun או יותר רגיל Kuran (Korna) וכערך שש שעות ממקום Sabla יפרד הנהר והיה לשני ראשים שם האחד Hafar נשפך לנהר טיגרים ושם השני (Bahamshir) הולך עד לשון הים הפרסי עיין קדמוניות לאיראן להח' שפיעגעל ח"א 111 ולדעתי כרמא אחד הוא עם נהר הנ"ל וחיורי הוא אגף הנהר Hafar ועוד עיין מאנגערט ח"ה ב' צד 310] —

כרם (= כְּרוֹם לדעת ר"ב מל"י χρῶμα צבע Farbe וכ"ה בל"ס כְּרוֹמָא ועיין בפנים) בפ"ק דברכו' בגמ' וחכמים אומרים (ו':) מאי כרום זלות (תהלים י"ב, ט') דברים שעומדין ברומו של עולם בני אדם מזלזלין בהן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרויהו כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום [3]) מאי כרום כי אתא ר' דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שחמה זורחת [4]) מתהפך לכמה גוונים. — (א"ב פי' בל"י צבע וגוון). *[אחי"ה וכר"ב פי' הח' לעווי אבל כבר עמד על זה הח' ברילל (פר"ש רעדענסארטען 54) כי לא תתכן זו הגזרה והעלה שהוא ל"י οἰνάς ובל"ר vinago ובל"ס כרמיונא [5]) והוא עוף אחד (מין יונים מדבריים) שנוצותיו מסורקין בגוונין ונקרא על שם צבע היין שדומה לו בגוונו כדמוכח מסופר אייסטאטיאוס οἰνωπὸς τὸ χρῶμα עיין היאראזאיקאן לבוכארט ח"ב, 524 והלאה ולפי זה אולי אחת היא עם מזגא חמרא עיי"ע בת מזגא חמרא (ח"ב, רי"א) וכ"ה דעת לעוויזאהן אבל כרום פי' הוא ג"כ מל"י χρῶμα והוא צבוע של ב"ר

נטוע וכו' ועיין מ"ש בעל ד"ס לכלאים שם בענין רשימת עגול וכתיבה בגליון כזה: ס"א ל"ג שנמצאו במשניות עפ"י הגהה של תוי"ט. [1]) ומזה גם בתרג' קהלת ב', ד' אנציבית לי כרמין ביבנה. [2]) בכ"י ה"ב בי חורי ובכ"י ב"ר אבי חיזרי. [3]) וכ"ה בילק' תהלים ר' תרנ"ט ובנוסחת ב"נ אבל בנו"ג עוד שנא' כרום זלות לבני אדם ובאמת קשה להבינו והגמ' הביאו לפרושי מאי כרום עיין ד"ס ברכות צד י"א. [4]) וכ"ה בילק' ובב"נ ובנו"ג עוד: עליו. [5]) כצ"ל ולא כמו שכתב החי הנ"ל כרמנולא.

הנזכר שם (זאאל' 183) והעתיקו ,Paradiesvogel
— [Sonnenvogel

כרם (רבינו לא פירשו ול"נ כי כולם שייכים לע' כרכום שממנו נבנה הפעל ובצרוף פנים פי' (safrangelb werden) בב"ר פ' כ"א (לפנינו פ"כ) ויאמר ה' אל הנחש: נתכרכמו פני רבן גמליאל ולא יכול להושיבו. ובפרש' ל"ד (ל"ג) א"ל ר' חייא רבה והרי הוא בא נתכרכמו פני רבי א"ל ארונו הוא בא[1]) ובפרש' (מ"ו) [צ"ל מ"ז] (ולפנינו מ"ו וכן הובא בילק' לך לך ר' רמז פ"א) [2]) למטרונה שאמר לה המלך עברי לפני ועברה לפניו[3]) ונתכרכמו פניה. בפסק' דפרה אדומה (פסדר"כ צד ל"ח. וכ"ה בילק' ריש חקת) באותה שעה נתכרכמו[4]) פניו של משה הה"ד (קהלת ח', א') ועז פניו ישונה. בילמדנו ויחי יעקב (תנחו' ויחי סי' י') יצאו שמעון ולוי פניהם מכורכמין[5]) ופני כלם קבצו פארור דנחום (כ' י"א) תרגומו ואפי כולהון אתחפיאו אכרום אוכמין כקידרא. קדרתי שמה החזקתני (ירמי' ח', כ"א) תרג' אתחפיאו אפי אכרום אוכמין כקידרא אישתממו אחדתני. ושעריה אומללו קדרו לארץ (שם י"ד, ב'). כל פנים קבצו פארור (יואל ב', ו'). *[אחי"ה רבינו הביא הפסוקים שלא כסדרם. ונראה שפי' רבינו נתכרכמו מלשון התרג' אבל אין זה מן השם כי אכרום בתרג' פי' מל"י χρῶμα של ע' הקודם והיינו צבע לכן הוסיף התואר אוכמין כלומר נעשה פניו מושחרות כקדירא אבל נתכרכם נבנה מן כרכום א' כאטור אבל בכ"ז נמצא ג"כ בהשאילה בענין שחרות בשהש"ר פ' אל תראני: קפחתו החמה על ראשו ונתכרכמו פניו וכו' והפכו נתלבן (שם). אבל הלשון אינו הגון כל כך ובאמת בילק' שהש"ר ר' תתקפ"ב חסר ואי' רק: נפחם כשמש וכו' עד שנתלבן. ונאמר זה הדבור במליצה על שנוי הפנים מפני צער בושה או רוגז עיין שהש"ר פ' כשושנה: נתכרכמו פניו (של ר' אלעזר) והלך לו אצל ר"ע רבו א"ל למה פניך חולניות. מדר' תהלים מזמור י"ח לעתיד לבוא הקב"ה מושיב מלך המשיח לימינו ואברהם לשמאלו ופניו מתכרכמין וכו' ובילק' ש"ב רמז קס"ב ופני אברהם מתכרכמות. ילק' מלכים א' ר' רמז קע"ו אברהם ויצחק פניהם מתכרכמין וכו' ויתר הדוגמאות עיין בע' כרכום א' ומזה הענין מה שהביא רבינו בע' כרכם ע"ש] —

☞ כְּרוֹם (לפע"ד כרום ימא פי' צבע ים ותואר לאבן טובה Chrysolit, Edelstein von meergrüner Farbe) תרג' תרשיש ושהם (שמות כ"ח, כ' עיין שם ל"ט, י"ג; יחזק' כ"ח, י"ג) כרום ימא ובורלא פי' בל"י מין אבן טובה נקראת כרומא ואבן הים. *[אחי"ה ואולי כונת ר"ב על ל"י κρώμαξ סלע ואיננו נכון וכונת התרג' על אבן טובה הנקראת χρυσόλιθος אשר גוונה כגוון הים (ואולי בתחילה היה כתוב כרום ימא פי' אבן שהוא מצבע זהב וים) עיין פליניאוס ל"ז, כ' probatissimi sunt ex iis (chrysoberyllis) qui viriditatem puri maris imitantur . . sed in fulgore exeunte colorem aureum. ובזו המלה העתיקו ע' זקנים תרשיש (שמות כ"ח, כ'; ל"ט, י"א) וכן העתיקו עקילס (ביחזק' א', ט"ז; י', ט') וכונת התרג' והעתקת השבעים ועקילס כי הוראת תרשיש בקצת מקומות גם ים עיין פירשט שהביא ל' סאנסק' tarischa פי' ים וממנו ל"י θάλασσα. ועוד היום נקרא מין אבן טובה Beryle שאין ערכה רבה aquamarin על שם צבע ים. ועוד אי' פעם אחת זו המלה בתרג' אסת' ה', ט"ו לביש מינקא דכרום ימא עיי"ע מנייק] —

☞ כּוּרְמִיזָא (לדעת ר"ב אבן לירות בה עיין בפנים ולפע"ד אבן לְבֵנָה ורעפים מל"י κεραμίς וממנו בל"ס קרמידא ובל"ע قرميد Ziegelstein) תרג' באבן או באגרוף (שמות כ"א, י"ח) באבנא או בכורמיזא פי' בל"י אבן מוכנת לירות בה. *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י χερμάδιον (עיין רימ"ז בט"ר א' קט"ד) אבל אין נ"ל כי זו המלה רגילה רק במליצה ולא בפי המון העם כמו שהעיר על נכון הח' פליישער נגד הח' לעווי בעמת"ל ח"ב 457 אבל מה שהעלה הוא כי הוא בנין פרעל מל"ע [illegible] אחוז במלוא כפו רוחק הוא והנכון כי היא ל"י סוריי וערבי' הנ"ל כמו שהעירותי כבר בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס 189

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפי נשמט מן א"ל עד א"ל ואי' רק האמצע ובנו"ג א"ל ר' חייא רבה והרי הוא עומד בחוץ נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו הוא ובירו' כלאים פ"ט דל"ב: א"ל הא רב הונא לבר נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו בא ובירו' כתובות פי"ב דל"ה. א"ל הא רב הונא לכאן נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו הוא. [2]) כי רבינו מונה פרש' אחת יותר מחשבון שלנו עיין מ"ש בהשחר שנה י' חוברת ו' ובאמת הביא רבינו מאותה פרשה שהיא לפנינו מ"ו ציונים בשם פ' מ"ז בע' אקיום, מגרף (לפי גי' כל הכ"י (ובדפ"ע בט"ס מ"ד)) גם ד', פסט (לפי גי' דפ"ר). [3]) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע לי'. [4]) ובמד"ר פי"ט בט"ס נתכרמו. [5]) וכ"ה בב"ר פצ"ט יצאו אף הם ופניהם מכורכמות.

(ועיין רימז שם) עפ"י פי' רשב"ם וספרא מעיד לזו הגזרה עיי"ע קרמיד ור"ב פי' שם כהגון פי' בל"י רעפים וכו' ע"ש וכן ענין כלוך בל"פ אשר על ידו העתיק טאווס מלת אגרוף — וכנ"ה במדר' משלי כ"ב, ו' מתלא אמר לחכימא ברמיזא ולשטיא בכרמיזא עיין בלומענלעזע לה' דוקעס 78 ושם מתורגם בטעות ושעורו די לחכם רמז בעלמא אבל שוטה נוכח רק בראיות חזקות כרעפים. וכתיבה בחסרון וי"ו אחר כ"ף ראיה לגזרת המלה] —

כַּרְמֶל (ל"מ ונדרש כר (בחלוף רך) ומל מפעל מלל zerreiben או הורכב מן כר פי' כסת ומן מלא. כרמלית פי' מקום רחב ידים שאינו לא רשות היחיד ולא רשות הרבים ועיין בפנים) בפ' ר' ישמעאל בגמ' קצרוהו (מנחות ס"ו רע"ב) (ובסוף [צ"ל ובסיפרא[1]) (פרק י"ד פרש' י"ג) פרשת ואם תקריב: כרמל (ויקרא ב', י"ד) רך ומל . . דבי ר' ישמעאל תני כרמל כר מלא[2]) פי' „שמלא הדגן בראש השבולת ככר שהוא מלא נוצה כלומר שהוא נתגדל כולו"[3]). כרמלית ומקום פטור בר"ג דשבת (ו'.) ירוש' בריש שבת (פ"א ד"ב סע"ד) תני ר' חייא כרמל רך מל[4]) לא לח ולא יבש אלא בינוני [ו]הכא לא רשות היחיד ולא רשות הרבים אלא כרמלית. *[אחי"ה בכל כ"י ערוך ובעה"ק שנ"ב נכלל הדבור כרמלית עם ע' כרמל ובדפ"ע הוא ערך בפני עצמו והנכון ככ"י כי גם בירו' הנ"ל מפורש כרמלית מלש' כרמל עפ"י הדרש כר = רך ומל כמו שאי' לנכון בפי' קה"ע וז"ל פי' כרמל הכתוב בתורה היינו שנמלל ביד ואינו לח ולא יבש לגמרי אלא כשמוללין אותו ביד הוא מתרכך לגמרי וכ"ה במנחות וכ"ה בערוך בשם הירושלמי עכ"ל. וכצ"ל כר ומל בתוספו' שבת ו'. ד"ה כרמלית (עיין גליון הש"ס) ובתוספ' מנחו' ס"ד: ד"ה משום ופירשו שם דהוי כמו שמלה שלמה עיין בהפשב"ע ושם הובא פירש"י בכ"מ בענין כרמל. ונלפע"ד כי עיקר דרשם איננו כמו שמלה שלמה כי אם מהרכבת המלה כרם — מל והיינו ברמז על ל"פ חרם פי' רך לח וחדש neu, frisch ומן מל מלי' מלילות מה שנמלל ביד, וזה מ"ש רש"י בשבת ק"ה רע"א ד"ה כרמל: גבי מנחת העומר כתיב גרש כרמל שמביאה כשהיא לחה בעוד שהזרע נפוח וכו' וכן בפירש"י לויק' ב', י"ד גרש כרמל גרוסה בעודה לחה וכו' ועיי' ראב"ע כרמל שהתבואה לחה ומלאה בקשין ע"כ ועיין ספרי בענין העתקה פרסי' לריב"י טאווס 309 והלאה ושם פי' העתקות הישנות וטאווס העתיק כרמל ע"י דלמל וזהו ג"כ בל"פ שבלת רכה אשר נמללה ביד. ועפ"י דברים אלה קשה להלום פי' כרמלית מל' כרמל אף בדרך דרוש וגזרתה נעלם ממני. ובפי"מ להרמב"ם שבת פ"א מ"א פי' בזה"ל ומפני זה נקראת כרמלית כאשה האלמנה שאינה בתולה ולא בעולת בעל כמו כן אלו הרשויות אינם רשה"ר ולא נשלמו בהם תנאי רה"י ויהיה אמתת השם כארמלית ע"כ ועיי' ג"כ בפי"מ לרע"ב שבת פי"א מ"א. — ובירו' שבת פי"א די"ג. מבואר המושג כרמלית בזה"ל: כל המעכב דריסה ברשות הרבים נקרא כרמלית. הקבוץ ירו' שבת שם די"ג: שתי כרמליות סמוכות זו לזו] —

* כַּרְמֶל, כַּרְמְלִי (מל"מ כרמיל Karmin, Scharlachglanz עיין פירשט ח"א, 631) ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד כשעוה וכשושנת כרמל, נדה כ"א רע"א השרוני נדון ככרמלי חי, תוספת' נדה ספ"ג היין השרוני הדומה לכרמלי.

כְּרוּמַנְקְיָא (בל"י האמצ' χειρομάνικον כבלי יד ברזל Handeisen עיי' מיירזיאום 622) בפסיקתא רשובה (פסדר"כ צד קס"ב) וילכדו את מנשה (בחחים[5]) [צ"ל בחוחים] (דה"י ב' ל"ג, י"א) מהו (בחחים) [בחוחים] ר' אבא בר כהנא בכרומנקיא פי' נחשת של ברזל[6]) נקרא בל' יוני כרקומא. — (א"ב פי' בל"י כבלי וזיקי ידים). *[אחי"ה תתכן דעת ר"ב והוא בל"י אמצ' כאמור והורכב מל"י χείρ ומל"ר manica וברות רבה פ' ויאמר לה בועז אי' כירומניקאה ובירו' סנהד' שם בדפ' וויניצ וקראט' כירומניקיא ובקצת דפוסי' כט"ס בבירי מניקיא ויתר שבושים בכ"י פסיקת' רבתי שם עיין הערת ר"ש באבער שם ושם מפורש לנכון מלה יונית עפ"י מה שהוגה בלוח הטעות, ולא העיר כי כ"ה רק בל"י האמצעית והוא תקן לנכון קרקומנקיא שאי' בשהש"ר פ' אתי מלבנון שצ"ל כירומנקיא. וכ"ה בתרג' דה"י שם כירומנקייה, וכן תרג' בנחשתים (דה"י ב' ל"ג, ו') ואסרוהי בכירומנקיא

---

[1]) ובכ"י ו"ו: בפסי' וצ"ל בסיפ' וממנו נפשט בטעות בדפ"ע בסוף וצ"ל כמו שהגהתי. [2]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' אבל בדפוסי' הראשונים כרמלא אבל גם בפי' רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנג' דף י"ח). אי' כראי' לפנינו בש"ס בשתי תיבות. [3]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה הנ"ל ושם אי' בתוך השבולת. ונוסח בספרא שלפנינו משונה בענין דבי ר' ישמעאל מגי' הש"ס ורבינו לא פליג ואולי לפניו עלתה גי' שתיהם בקנה אחד. [4]) ובנו"ג בירו' מלא. [5]) וכ"ה בירו' סנהדרין פ"י דכ"ח ע"ג. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב, ובדפ"ע הנחשת.

וזה טעם נחשת של ברזל בערוך ועיין הגיון שלמה 24, אבל ממה שרמז רבינו על כרקומא שכיון למלת כרכום ג' מוכח שנעלם מעיני רבינו הוראת המלה עיין מה שכתב הח' לעווי בעמת"ר ח"א, 362 — ובפדר"א פמ"ג משובש כזה: ואחזו אותו במינקת ראשו!] —

כְּרְמְשָׁא (= כְּרוּמְשָׁא בל"ס והעתקתו בלא"ש Spierlingsbaum ולדעת רבינו הוא Feig-bohne) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפתחו לו (קי"א רע"ב) אמרה ליה שידתין לבריה איזדהר מכרומשא פי' תרמוס סלבאטיקו. — (א"ב לא מצאתי מימרא זו בגמרא). *[אחי"ה לא מצא מפני שנ"ב ק"י אבל נמצא בדף קי"א רע"ב רק שם בט"ס בשתי תיבות וז"ל: אמרה לה שידה לברה פירחי נפשיך מכרו משא וצ"ל מכרומשא וכ"ה בר' ווניצ' ש"ח וביתר דפוסים הראשונים אצל ד"ס במקומו וכ"ה בכ"י א"פ ובכ"י מ' בט"ס בכרכמושא והוגה בטעות מכררמושא, וגי' שידתין אי' ג"כ בכ"י ש"ס מינכען א' וב'. והמלה היא סורית כאמור, וכונת רבינו על ל"ע ترمس בל"י θέρμος עיי"ע תרמוס שפי' בלאי"ט lupino ורמ"ל טעה לחשוב כי הוא lupus זאב לכן העתיק כרמשא Wolf! אבל ממה שמוכח מגמ' שם שכרומשא מין אילן (כמו זרדתא עיי"ע) הוא אולי גם רבינו כיון למין אילן ויש להגיה במקום תרמוס או תורמוס כגי' כ"י או כמו ששיער הח' לעף (ספלנ"צ 287) קורמיש Spierling או כפי דעתי שורבא מלאי"ט sorbo עיי"ע גובירי ח"ב, ר"ל וע' עזרד] —

* כַּרְמַת (לפע"ד מל"ע كرمة Weinstock) תוספתא מנחות פ"ט אין מביאין לא מן הכרמת ולא מן הדלית אלא וכו' כ"ה בכ"י אירפורט (בהוצ' צוק"מ 526) ובדפ' מן הכדמת וצ"ל בריי"ש והוא כמו דלית וקנוקנת של גפן וכן בבונדיהיש (הובא בספלנ"צ ללעף 88) كرم عץ הגפן. והח' לעווי ציין המלה בע' כדמת וגזרה מל"ע והוא טעות וכבר השיג עליו הח' פליישער ומ"ש דוחק הוא מפני שלא ראה גי' הכ"י.

☞ כְּרַן (לדעת ר"ב מל"י χρόνος עת Zeit ולפע"ד מל"פ كران גבול מלי צינד karana Grenze, ואו"כ בכרן יומא ביום מוגבל ומזומן an dem begrenzten, determinirten Tag) תרג' בעצם היום הזה (בראשית ז', י"ג) בכרן יומא דין ופי' כרון בל"י עת וזמן). *[אחי"ה והיה יכול לומר גם בל"ע قرن פי' עת וזמן אבל לפע"ד ברור כי הוא ל"פ הנ"ל ופי' בכרן יומא ביום המוגבל ומזומן וכן פי' הרמב"ן בויקר' ל"ג, ל' וז"ל ומצאנו עוד שהזכיר הכתוב בעצם היום הזה בענינים נגזרים לעתים מזומנים ע"כ ודוגמתו בת"י כאשון מל"ע הרשומ' בע' אשן (ח"א, ש"ט) כלומ' בעת קבוע. אבל הרמב"ן במקום הנ"ל גורס בתרג' בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו וכחו . . כי בעבור שהכח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו . . וי"ג בתרג' בכרן בכ"ף והכל אחד כי בכתוב כובע וקובע שוים וכו' ועיי' באוהב גר לרשד"ל 33 וכבר היה נתפלא אם היתה הגי' בימי הרמב"ן בקו"ף איך אבד זִכרה ולא תמצא עוד באחד מן הספרים אשר בידינו היום ע"ש בכ"ז פיים כי נאמן עלינו הרמב"ן שלא העיד לנו עדות שקר ע"ש ולפי גזרה הנ"ל מל"פ היטב נגרוס בכ"ף כי בל"ע ופ' כתיבת האות ك מקבילה לאות כ"ף בלי עברי וארמי. וכל עצם היום ענינו בו ביום עיין רש"י לבראשית י"ז, כ"ג כלומר ביום המזומן וכזה נבין יומ' פ"א. בעצם היום הזה על עצומו של יום הוא מוזהר ואינו מוזהר על התוספת ופי' על עצומו כמו עצמו וכ"ה בכ"י ש"ס ב' א"פ ול"ד (ד"ס יומ' צר קל"ב) וכ"ה בפי' ר"ח הודפס בש"ס ווילנא] —

* כרנבו (שם הפרטי או תואר השם לאמתלאי) ב"ב צ"א. אמיה דאברהם אמתלאי בת כרנבו אמיה דהמן אמתלאי בת עורבתי עיי"ע אמתלאי. אולי כרנבו ועורבתי תוארים הם ומלי' צענד כרנבו qarenôhvant = qarenâo הדר וגאון der majestätische, glänzende והפכו עורבתי kaurva שחור der schwarze.

☞ כְּרַנְבֵּי (לדעת ר"ב מל"י κράμβη ולפע"ד הוא במשקל לשון ערבי ופי' كرنب Kohl) מדרש איכה פ' נחנו פשענו ומרינו: אית כרנבי מרירן פי' בל"י כרוב ובעל הערוך גרס עליתא ע"ש. *[אחי"ה וכן העיר ר"ב בע' עלת א' אבל בנו"נ כרנכי וצ"ל כגי' ר"ב והוא ל"ע ופ' הנ"ל עיי"ע כרב א', ועיי' פי' יפה ענף באיכ"ר שם ולא כפי' מהרז"ו שגרס בדברי ר"ב כרנכי] —

כְּרְנְבָאוֹת (היחיד כרניב בלשון יוני χέρνιβον, וממנו בלשון ערבי χερνίβιον במיית كرنيب Becken, Wasser hinein zu schöpfen) למה שאנו קורין בלי לעז בצילי[1]) בלש' ישמעאל קורין כרנבאות. בסיפרי[2]) בפרשת אל ראשי המטות

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אי ב' ל"ד ה"ב ג"ג, ובכ"י כ"ר בגילי ובדפ"ע בשילי. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ת"ב ובדפ"ר בסיפי ונפשט בשדפ"ע בטעות בסיפרא.

(סיפרי מטות פי' קנ"ח). *[אחי"ה בנו"ג וכל אשר לא יבא באש כגון הכרדוכאות והכוסות וכו' ובכ"י (הובא במאיר עין לספרי שם צד ס':) אי' קרנבאות והוא הנכון כי המלה נגזרת מל"י הנ"ל ופי' אגן מים לשתות או לרחוץ וטמנו בל"ע בטיית עיין מ"ש ה' פליישער לעמת"ל ללעווי 457 וא"כ כרנבאות הוא יחיד מן כרניב كرنيب ואלה דברי הכ"י ה"ב: בל' ישמעאל קורין כרנבאות בלשון רכים ובלשון יחיד כרניב ע"כ והיא הוספה מחוכמת להמעתיק כי לי' בשאר כ"י וכן סגנון הלשון מוכיח שלא פלטתה קולמסו של רבינו אבל בגוף הדבר נכון הוא. ועל זה מראה הלעז בצילי בלא"ט Becken, bacile. ודע כי בכל כ"י (חוץ מכ"י ג"ג) ובדפ"ר ופיז' וכנראה גם בדפ' ווניצ' אי' בבית כרנבאות אבל מדפ' באסיל והלאה בטעות כרנכאות, ובתר"י א' לבמד' ל"א, כ"ג אי' וכל דלא מיתעל בנורא כהנכתא כסיא וכו' ונראה שהוא משובש תחת כְּרוּנְבָּתָא מל"י וע' הנ"ל וה' לעווי בעמת"ל ח"ב, 410 הגיה כרנכתא מפני שהוא גורס בדברי רבינו כרנכאות בכ"ף וטעות היא] —

כָּרֶס ומל"מ כְּרֵשׂ או אולי יותר טוב כֶּרֶשׂ ובל"ס כְּרֵס, כַּרְסָא ובל"ע كرش בטן (Bauch, Leib בפ' אלו טרפות (חולין פ"ג מ"א) הכרס הפנימי [1]) שניקבה [2]) או שנקרע רוב החיצונה. פי' הכרס הפנימית [3]) הוא הכרס עצמו החיצונה הוא הבשר ממש וי"א הוא ראש הכרס [4]). ובגמ' דסימני חיה (חולין ס'.) אמר רב יהודה שור כרסתן פרסתן [5]) פי' כשתבא לקנות השור בדוק אם יש לו כרס גדולה ורגלים (גדולים) [צ"ל גדולות] וראשו גדול וצעדיו רחבין קנהו שהוא טוב למלאכה וחילופיו בחמור כלומר החמור טוב כריסו דקה ורגליו קטנות וכן ראשו וכן זנבו [6]) וכן פסיעותיו לא יהיו פתוחות. המכסה את הקרב (ויקרא ד', ח') תר"י [א'] כריסא. בפ' ר"א אומר תולין בגמ' אין שורין (שבת ק"מ רע"ב) אמר רב קטינא העומד [7]) באמצע המטה כאלו עומד בכריסה של אשה (עוברה [8]) ולאו מלתא היא. שתי שערות שאמרו אחת בגבה ואחת בכריסה (נדה נ"ב:) כבר פירשנו בע' גב [ג']. — (א"ב ל"מ זה (ירמי' נ"א, ל"ד) [מלא] כרשו מעדני). *[אחי"ה בפי' רד"ק שם גרס כריסו ולנכון כרשו בשרשים. בענין כרס פנימית ישנן בחולי' שם דעות מחולקות עיי"ע אסטומכא. מל ד', סן א' פרע. חולי' מ"ד. טפח בכרס סמוך לושט זהו כרס הפנימי עיי"ע סער [צ"ל שער] באות סמ"ך ויק"ר פ"ג מכריסא לכנת מעיא וכו' עיי"ע כרוכה א' וע' כנתא. חולי' נ': נפל כרסא בבירא לשון נפל על לשון יוני κρωσσός פי' כד ודלי לשאוב בו נפל בבור ואין מברר הדבר כן פי' בעל המלואים במשביר החדש צד ל"ג ועיי"ע פאה ג' ומ"ש. ברכות ל"ב. מלי כריסיה וכו' עיי"ע זן ג'. תענית כ"ו רע"א כרס מלאה. כתובות ט"ז. הרי כריסה בין שיניה. גיטין מ"ז. כריסי כרי עיי"ע כר א'. שבת קנ"א: ותשבר כד (קהלת י"ב, ו') זה הכרס . . לאחר ג' ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו ואומר לו טול מה שנתת בי ועיי' קהל"ר פ' עד אשר. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: וירו' יבמות ר"פ ט"ז דט"ו ע"ג ב"ר פ"ק ועיין מ"ש בע' טס ב' בענין דמיוני פרסיים. חולי' נ"ו סע"ב פקע כרסיה, ושם נ"ז רע"א וחייטיה לכרסיה. פסיקת' דר"כ צד קס"ד: הא כריסא דההוא גברא קדמך קום בזעיה. ב"ק צ"ז. עבדא דנהם כריסא לא שוי עיי"ע נהם ומ"ש. ב"ב ז' רע"א שוף אכריסך ועול ושוף אכריסך ופוק ע"ש פירש"י. ב"ר פ"ע הכריסא טענא רגליא בילק' ויצא רמז קכ"ג כרסא טעין רגליא. ויק"ר ס"פ כ"ז תחות כורסי אמהון אנא מחנק יתהון ובשו"ט מזמור כ' פ' על ה': תחות כורסייה דאמהון אנא מחינא להון ועיין אגדת בראשית פ"ב. ופי' בעודם בבטן אמם אני אמית אותם ותרג' בבטן אמי (תהלים קל"ט, י"ג) בכריסא דאמי ועיין תרג' שם כ"ב, י', י"א ולאיוב ל"א, כ' — יבמות ס"ה סע"ב אינו ילדת לי חדא כרסא אחריתי עיין פירש"י והקבוץ סוכ' כ"א רע"ב כריסותיהן רחבות, ובמשקל סורי: כתובות ק"ג: תרי כַּרְסָתָא לית לה. ויק"ר פל"ד חמי כַּרְסָוָן עיי"ע קפרן, והתואר כַּרְסְתָן (חולי' הנ"ל) פי' מי שבטנו גדולה וכ"ה בל"ס כַּרְסָנָא ובל"ע كرشاء dickleibig בל"ר ventrosus בל"י γάστρις ועוד נ"ל שהוא ל"ע كرفس בהמה שיש לה פרסות ורגלים גדולות והראיה פרסתן] —

---

1) וכ"ה כפירש"י וברע"ב וכן העתיק הש"ס בדף נ' רע"ב אבל במשני' ובמשניות ובערוך בסמוך ובע' אסטומכא אי' הפנימית. 2) צ"ל שניקב וכ"ה, באו"ז הל' טרפו' רסי' תי"ד. 3) כ"ה בכל דפ"ע ועיין הערה הקודמת. 4) הפי' הראשון עולה לפי דעת ר' יוסי בר חנינא בגמ' נ': כל הכרס כולו זו היא כרס הפנימי' ואיזהו כרס החיצון בשר החופה את רוב הכרס. אבל י"א נלפע"ד הוא כדעת ר' ישמעאל (שם) איסתומכא דכרסא וצ"ל כגי' רבינו בע' אסטומכא: איסטומכא דכרס והוא פי הכרס וזהו ראש הכרס שכתב רבינו כאן ואולי וי"א הוא בטעות מן ר"ת רי"א כלומר ר' ישמעאל אומר. 5) וכ"ה בע' גנב ג' ובנו"ג ופרסתן וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י בחולין. 6) בדפ' ווניצי' בט"ס זכנו. 7) כ"ה לנכון בדפ"ר, ובשדפ"ע זה עומד. 8) לי' לפנינו וכן לי' בדפ"ר ולי' בכ"י ש"ם ויש למחוק.

כֶּרֶס [1]) כמו בטן בל"ם (יונה ב', ג') ובל"ע בֶּטֶן פי' תוך ואמצע (das Innere, Gewölbe
בב"ר פרשת ס"ט (ס"ח) ויחלום והנה סולם: אמר ליה זיל מני (עשר) [צ"ל עשרים [2]) שריין בכרסיה דביתך [3]) ואת משכח ליה. — (א"ב פי' בקרב ביתך ורש"י פי' בזוית ביתך). *[אחי"ה כלומ' המיוחס לרש"י וכן מוכח מגי' ירו' מ"ש פ"ד דנ"ה סע"ב גו בייתיך (עיי"ע דקא) פי' תוך ובאמצע ביתך ולא הוצרכנו להגיה כדאי' בחי' הרד"ל בקריתא דביתך כלומר בקירוי הבית והגג] —

כרס (= כּוּרְסְיָא, כּוּרְסְיָה בל"ם כּוּרְסֵי, כּוּרְסְיָא בדניאל כָּרְסֵא פי' כמו בל"ם כִּסֵּא א') כסא כבוד למלכות ב') למשפט Thron, Richterstuhl והושאל א') לכסא שמניחין עליו ס"ת Pult ב') לכסא כבוד לכלה בחופה (Brautsessel) בר"ג דבני העיר (מגילה כ"ו:) אמר רבא מריש הוה אמינא האי כורסיא דספר תורה [4]) תשמיש דתשמיש הוא ושרי לאשתמושי ביה פי' שלחן שמניחין עליו ספר תורה כשקורין בו [5]) כיון דחזאי דזמנין דמניחין ספר תורה עילויה [6]) פי' מניחין ספר תורה על הכסא בלא מטפחת אמינא תשמיש קדושה הוא ובעי גניזה [7]). בס"ג דפ' הערל (יבמות פ"ג:) מאי עביד ליה ר' יהודה לטומטום דבירי דאותביה אבי כורסיה ונקרע [8]) ואוליד שבע [9]) בני. בפ' בית שמאי בגמ' רבן גמליאל אומר אם מיאנה (שם ק"י.) עובדא הוה בנרש [10]) ואיקדשה כשהיא קטנה גדלה ואותבוה אבי כורסיה ואהדרוה [11]) ואתא אחרינא חטפה מניה. פי' הושיבוה בחופה והקיפוה בני אדם שישבו סביבותיה. פ"א ואהדרוה שהחזירוה לבית בעלה. — (א"ב תרג' יושב על הכסא (ש"א א', ט'; ד', י"ג) יתיב על כורסיא). *[אחי"ה עיין כמה וכמה דוגמאות במתורגמן כי כל לישנא כסא מלכות וכסאות למשפט וגם כסא הנאמר על השם יתעלה מתורגם כורסיא ובקצת ספרים כורסֵיה ואין זה כנוי הנסתר אשר עליו השיג בעל המתורגמן כי אם הנפרד כּוּרְסֵיָה = כורסיא ויש לנקד כורסְיָה רם (תרג' ישעי' ו', א'), כורסְיָה יקרא (שמו' י"ז, ט"ז) (ובנו"ג באונק' כורסי יקרא ובכ"י לונדון כורסא יקרא עיין נתינה לגר להגאון ר"ן אדלער שם) וכן בדניאל (ז', ט') כָּרְסָיָה שביבין ובחגיג' י"ד. הובא בשני יודי"ן כרסייה. וכ"ה בשני יודין במגיל' הנ"ל וביבמות ק"י. אבי כורסייה ובחולי' נ"ט סע"ב נפל מכורסייא לארעא. ובכנוי הנסתר גיטי' ל"ה סע"א הפכוה לכורסֵיה ובפ"א ברש"י בשני יודין הפכוה לכורסייה פי' תשפל גדולתו. ובקבוץ כָּרְסָוָן בחגיג' י"ד. וסנהד' ל"ח סע"ב אבל בדניאל ז', ט' בוי"ו אחד ובתרג' תהלים קכ"ב, ה' כורסְוָן, קהל"ר פ' מה יתרון: ואית דאייתי כורסוון עיי"ע גהרק (ח"ב, רנ"ג.), ושם פ' כל הדברים: כך אמר פלוני וכו' יעשו כורסוון לרבים פי' כך אמר אותו האיש (ישו) מותר לעשות מאתנן זונה ומחיר כלב בתי כסאות וכ"ה שם קודם מעט ועיי"ע בית כסא וסוף ע' אסלא — ובכנוים תרג' ישעי' י"ד, ט' כורסותהון, ליחזק' כ"ו, ט"ז כורסותיהון] —

כְּרַס (נ"ל מל"י κράζω, κρώζω מל' צענד khruç (mit rauher Stimme schreien הינהק (איוב ו', ה') תרג' כ"י האיפשר דמַכְּרַס.

כרס (= כְּרוּסְיוֹן χρυσίον (Gold, golden אולון (כרוסון) [כרוסיון] כבר פירשנו בע' אולון [12]).

* כּוּרְסָאיי (נלפע"ד שהם יושבי מקום כורסאי) ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ג גמליאל דיקונתיה קברוניה כורסאיי גבון בתר תלתא יומין אימלכון מחזרא יתיה וכו' כלומר אנשי מקום כורסאי קברו אצלם את ר"ג דיקונתיה ולאחר ג' ימים נמלכו לפנותו ולהחזירו ולקברו במקומו ופני משה גרס בורסאי אולם מקום בורסא לא היה בא"י ולפע"ד הוא כרזים שם המקום אשר דברנו בו עיי"ע. והח' נייבויער לא הביא כורסאי. וה' לעווי טעה להגיה כזה: קברון כורסייה גבון ופי' קברו את גופו

---

[1]) כל הערך נשמט בדפ"ר. [2]) עיי"ע דקא ח"ג, קכ"א ומ"ש. ובדפ' באסיל ואמ' אי' עשי בקו על השי"ן ובדפ' פראג חסר גם הקו ונדפס עש! [3]) בנו"ג בכרסא דביתך וכ"ה בכרסה בכ"י ה"ב ובכ"י ב"ר בכריסה ובע' שר י' אי' בכריסיה דבייתך. [4]) לי' בש"ס בדפו' ובכ"י ובאו"ז ה"ב רסי' ישנ"ו ואולי מפי' רבינו הוא. [5]) וכן בפירש"י בימה של עץ וכ"ה באו"ז הנ"ל. ובחי' המאירי במגילי' פי' בזה"ל אותו לוח שמניחין ספר תורה עליו והוא הנקרא כאן כורסייא וכו' ע"ש ועיין מ"ש בע' במות בח"ב ק"ח: [6]) וכ"ה בסמוך בש"ס ומנחי ליה ספר תורה עילויה בכ"י ש"ס וברי"ף ובאו"ז שם עיין ד"ס במקומו ובנו"ג בסמוך ומנחי סיפרא ובמימרא דהקודם כיון דחזינא דמותבי עלויה ס"ת ובכ"י ב' כגי' הערוך זמנין דמותבי. [7]) בנו"ג. ואסיר אבל בבה"ג אי' ונגנז ובכ"י ש"ס ונגנזין ובמקום ושרי של קודם לזה אי' בכ"י ב' ולא באעי גניזה וא"כ מוכח כאן במימרא דאסיר כגי' רבינו. [8]) בנו"ג ואיקרע. [9]) בכ"י ה"ב לי' וכן לי' בדפ' פיזי ובדפ"ר בט"ס שם וצ"ל שב ובנו"ג שבע. [10]) כ"ת בכ"י ו"ו ב' ול"ד וכ"ה בדפ' וויניצי, ובכ"י ו"ו א' בכרש וצ"ל בגרש (וכ"ה בש"ס במעשה השני במימרא דרב פפא) ומזמנו בטעות בכ"י ב"ר בדי באסיל ודפ' אמ' כרגש וכ"ת בד' פראג ובד' פיזי בברתא ובדפ"ר נשמט עד ואותבוה. [11]) לי' בנוסחאותנו. [12]) עיי"ע בח"א, פ"ט: בדפ"ר אי' אילו כרוסיון וצ"ל כרוסיון כבר פי' בע' אילו וצ"ל אולון, וש"נ שנויי הנוסחאות.

אצלם! וא״כ הבינו מל׳ כרם ובזה הע׳ היה מסדרו. ועוד נ״ל שצ״ל כורסאנֵי עיי״ע כרסנא.

☞ כריסו ארגירא (ר״ב לא ידע לפתור אותו וצ״ל כְּרִיסוּאַרְגִּירָא מלשון יוני ורו׳ χρυσάργυρον, chrysargyrum עיין מיירסיאום 627 מין מכס קשה עיין בפנים) מסכ׳ קמ׳ דירוש׳ פרק המניח את הכד (רפ״ג דף ג׳ רע״ג) אהן כריסו ארגירא עד דלא ייתי אהן כריסו ארגירא שרי מימר פלן עבד עבדתי [1]). לא השגתי עד עתה פירוש אמתי. *[אחי״ה אבל הג׳ שי״ר בע״מ 193 הכיר על נכון המלה שצ״ל במלה אחת כאמור והיה מכס עצום וקשה נודע בשם chrysargyrum והיה נלקח מכל בעלי מלאכה מיוחדת סך מסוים והיינו מכולם ביחד (צונפט) אך כפי רבות הפרטים היה מבקש השוטר לפעמים יותר ויותר ולכן בטרם בא זה לאסוף את המכס מצד הממשלה היה מותר לאומן לאמר פלוני עוסק במלאכה כמלאכתי וכן פלוני ועי״ז בא להקל מעצמו חלקו בעול המכס . . אמנם אחרי שבא ככר לעיר אסור למסור אותם למלכות וכו׳ עכ״ל הזהב של הג׳ שי״ר עש״ה ובבט״ר לה׳ רימ״ז ח״ב 140 והוא תקן גם כרסגניות בשהש״ר פ׳ כשושנה שצ״ל כרסרגניות וזה דוחק כי בנו״ג בורסגניות ופירשתיו לנכון בח״ב. קצ״ז ועיי״ע דמס ג׳ [2]). וכן הגיה הרימ״ז פרבגרון (ב״ר פס״ד) שצ״ל כרסרגרון אבל עיי״ע פרבגרון ומ״ש —

* כרסנית (מין חרגול) חולי׳ ס״ה: חרגול . . למינהו להביא את הכרסנית כה״ג בע׳ שחלנית בדפ״ר וצ״ל או כרסבית או כרסכית מן כרזוב עיי״ע ומ״ש מל״פ. ועוד עיי״ע כרספת] —

כרסגניות עיי״ע כריסו ארגירא בסוף.

* כריסה ט״ס עיי״ע חכן א׳.

כרסט (= כְּרַסְטְיָיתָא מל׳ יוני χαριστίων ובלשון סורי כרסְטְיוּנָא ובלשון פרסי كرستون (كرستون) ובל׳ ערבי قرستون מאזנים או פלס גדול לשקול בו eine grosse Wage עיין פליישער בהוספות לעמת״ל לה׳ לעווי 457) במגילת איכה היו צריה לראש: קם ומסר להון הדין [3]) כרסטייתא והדין חושבנא ס״א חושבנא ד מ ת ק ל י וחושבנא (ד א ת ב ע י) [צ״ל דאצבעי] [4]) פי׳ בל״ע קורין לטורטני קרסטון ובלעז אישתדירא. [*אחי״ה מלה ערבית היא והיא המלה הרשומה בתחלת הערך ונעתקה מל״י הנ״ל והוראתה כלי משקל גדול לשקול על ידו במהירות וארכימעדעס המהנדס היוני המפורסם היה הממציא של כלי המשקל הלזה ונודע גם אצל הסיריים בשם כרסטיונא והיא קרצטיונא של איכ״ר והעתקתה בלא״ש Schnell-wage וזה ממש אישתדירא או איסתדירא (בכ״י ערוך ודפ׳ אמש׳) של ערוך והיא בלאי״ט stadéra Schnellwage [5]) וא״כ כרסטייתא (או יותר טוב להגיה כרסטיונא) אחד הוא עם קרסטון ומבואר ע״י חושבנא דמתקלי של ס״א. חושבנא דאצבעי נ״ל איננו חשבון באצבע כדעת מ״כ או חשבון על האצבעות לדעת כפל כל מספר מן ששה עד ט׳ כדעת בעל יפה ענף כי אם חשבון מדת האורך על ידי מדה שנקראת בל״ע اصبعة בקבוץ اصابع = Zoll אשר מהם שנים עשר יעשו מדת פסיעה (قدم) Fuss וא״כ עיקר הגי׳ חושבנא דאצבעי ולא כגי׳ כ״י דאתבעי ובעל הגיון שלמה שרוצה להחזיק בזו הגי׳ לא דק כהוגן להמציא המלה מל׳ תבע בתרג׳ ובש״ס וגם המשך הסיפור באיכ״ר אינו סובל זה הפי׳ כי היתכן שר׳ צדוק היה מודיע לרופאים! ענין התביעות שהיה לאנשי ירושלים זה לזה וע״י זה היה יוכל אספסיאנוס לכבוש את א״י אבל חשבון משקלות ומדות הנהוגות בא״י היה יוכל למסור לרופאים כי זה הדבר יאות למלאכתם ועסקם. ור׳ צדוק היה בדוק בחשבונות משקלות ומדות וכן בנו ר׳ אליעזר עיין ד״מ למהרז״ף ע׳ ר׳ אליעזר בן יעקב (73 והלאה) ובסוט׳ פ״ט מ״ד נחלקו ר׳ אליעזר ורע״ק בענין המדידה גבי עגלה ערופה ושפט מהרז״ף בצדק כי הוא ר׳ אליעזר בן צדוק] —

* כריסית עיי״ע כרתית.

* כרסלא (?) (ט״ס במקום בר סלא שם איש) סנהד׳ ה׳ סע״א איבו וחנה וכו׳ כולהו בני אבא בר אחא כרסלא מכפרי הוו ובכ״י מ׳ בר אחא בר סלא דמכפרי ובכ״י פ׳ ר׳ אבא בר אחא סלא מכפרי וכ״ה ביוח׳ השלם ע׳ חנה וביוחסי׳ השלם ע׳ אבא אית׳ בר אחא סילא ובע׳ אחא העתיק ר׳ אחא סלא (ד״ס סנהדרין שם) וא״כ תתכן גי׳ כ״י ה״כ בע׳ אבא

---

[1]) בנו״ג פלן עביד עבידתי פלן עביד עבידתי. [2]) ואחרי הרימ״ז נמשך בפיי ותיקון המלה גם ה׳ לעווי ולא חש לעיין בפירושי שהיה מונח כבר לפניו. [3]) בכ״י ו״ו בט״ס הרי. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב ושם אי׳ דאתבעי ובכ״י ו״ו אי׳ ובי׳: קם ומסר להון הדין כרסטייתא והרי חושבנא ס״א חושבנא דמתקלי וכ״ה בכ״י ל״ד וב״ר, ובדפ״ע היו צריה לראש כרסטייתא ס״א חושבנא דמתקלי וחושבנא ד א צ ב ע י ובנו״ג ויהב להו הדין חושבנא דאצבע וחדין קרצטיונא. [5]) ולא כדעת ה׳ לעווי statera שהיא מטבע קטנה.

שנרס בר אחא ש ל א ומה שרציתי להגיה כרסלא עפ״י ג׳י סנהד׳ (עיי״ע אבא ח״א, ג׳ הערה א׳) בהיפך הוא כי כרסלא של דפוסים יש להגיה ולהיות בר סלא.

* כְּרִיסְלַכָנוֹן (χρυσολάχανον) עיי״ע כרך לבנון במו״ע ומ״ש.

* כַּרְסָם (מל״ע Brustfellentzündung) עיי״ע ברסם ומ״ש בח״ב, קצ״ז ושם פירשתי ג״כ בשטת רנמ״ה ורש״י שהוא ל״י κόρυζα Schnupfen עש״ה[1].

* כורסין (?) תוספת׳ נגעי׳ ספ״ה צ״ל בורסין עיי״ע ברס, ח״ב י״ט:

* כורסינין (לפע״ר או בט״ס עיי״ע בורסי (ח״ב, קצ״ז) או מל״י האמצ׳ κούρτζα, κόρτζα מגן ותרים (Brustschild) ירו׳ שבת פ״ה ד״ז: (כרים) [זכרים] יוצאין לבובין (שבת פ״ה, מ״ב) שהוא נותן עור מכורסינין כנגד לבו והוא מתרים כנגד חיה ובע׳ ברסי חשבתי להגיה מבורסנין פי׳ עור מעובד ומתוקן אבל י״ל כי היא ל״י האמצ׳ הנ״ל פי׳ נותנין עור להיות כתרים ומגן נגד לבו ויותר נכון לכורסין כלומר לתריסים ומגנים והם מגינים את האלים נגד החיות וזה והוא מתרים כנגד חיה. ובבבלי שבת נ״ג: מאי לבובין א״ר הונא תותרי אולי הוא ל״ר tutela מגן ומחסה Schirm, Schutz אבל עיי״ע תתר א׳. ועוד ראיה מפי׳ של עולא בשבת שם: עור שקושרין להם כנגד לבם כדי שלא יפלו עליהן זאבים.

* כרסנא, כרסנה (שם עיר) ירו׳ שביעי׳ פ״ט דל״ט. אילן דבית כרסנה ומזה המקום היה ר׳ שמעון הנקרא על שמו ר׳ שמעון בר כרסנא (ירו׳ עירובין פ״ג דכ״א סע״א ושם פ״ה דכ״ב ע״ד, ירו׳ ר״ה רפ״ה, ירו׳ יומי פ״ה דמ״א. ירו׳ שבת פי״ד די״ד ע״ג, ושם רפ״ג ד״ה ע״ד אי׳ בהיא כרסנה) ואולי הוא אחד עם כרזים. שוב ראיתי כי כ״ה דעת מהרז״ף במה״י קכ״ט: והוא הביא ג״כ זה דירו׳ מ״ק הנזכר בע׳ כורסאיי רק שהוא גרס בורסאיי וצ״ל בכ״ף כאמור ומעתה נוכל להגיה כורסאני כלומר יושבי מקום כרסנא (כרסנה) וכן הגיה לנכון מהרז״ף בר סנא בירו׳ דמאי רפ״ג דכ״ג: שצ״ל כרסנא.

כְּרִיסְפָּא שם אמורא עיי״ע כרוספדאי.

כְּרַסְפְּדָ[א] (בל״י κράσπεδον שפת הבגד (Saum, Rand am Kleid) תרג׳ על ציצת הכנף (במדבר ט״ו, ל״ח) כרוספדא דכנפא. גדלים תעשה לך (דברים כ״ב, י״ב) כרספדין[2] תעביד לך פי׳ בל״י שפת הבגד. *[אחי״ה וכן העתיקו ע׳ זקנים ציצת במד׳ שם וכן בציצת ראשי (יחזק׳ ח׳, ג׳) וכן כנף (דברים כ״ב, י״ב; זכרי׳ ח׳, כ״ג) וכן העתיק סומכוס כנף (ש״א ט״ו, כ״ז) ובלי ספק זו המלה מורגלה היתה בפי העם הישראלי לכן העתיקו ככה על פי האגדה אבל דבר תימה הוא אם שגור בפי העם למה לא תמצא לא במשנה ולא בברייתא זו המלה במובן ציצית וגם הפשיטה הסורית שחברה איש יהודי העתיקה צוּצִיְתָא (פערלעס Meletemata 26) וכן בתרג׳ ירו׳ א׳ וב׳ אי׳ ציצין, ציציתא וכן בהעתקת מאוום הכל לפי ההלכה וזאת שנית כי גזרת המלה היונית עמומה וסתומה היא וכבר חכמו בה מחקרי הלשון עיין פאססאו אוצ״ם יוניות ע׳ κράσπεδον לכן נ״ל כי מוצאה מל״פ תלתלים וחוטין בכנף הבגד Troddeln, Quasten ובלי ספק מלת כרספדא ככר הורגלה בפי העם קודם זמן משנה והעלוה היהודים מבבל יען כי היא מצויה בתרג׳ אונקלס ולא בתר״י אבל בכ״ז בש״ס בבלי לא השתמשו בה כי נגררו חכמי התלמוד אחר לשון מקרא עיי״ע צץ ג׳. ורגלים לדבר כי המלה ההיא היתה בפי העם הרבה אחרי כן עיין בע׳ הבא אח״ז] —

* כְּרוּסְפְּדַאי (שם אמורא) סנהדרין ס״ט. א״ר כרוספדאי א״ר שבתי בכ״י ש״ס שבתאי וכ״ה בנדה מ״ו. אבל שם אי׳ א״ר כרוספדאי בריה דרב שבתאי וביוחסי׳ השלם 162 אמר כרוספדאי בריה דר׳ שבתי ובמדר׳ הזוהר אומר שהיו ב׳ ע״כ וכן הובא לנכון ביוחסי׳ השלם 189 א״ר כרוספדאי א״ר שבתאי. ובר״ה ט״ז: כריתו׳ כ״ד. א״ר כריספדאי א״ר יוחנן ונראה שהוא אדוק במצות ציצית לכן קראוהו ככה על שם כרוספדין של ע׳ הקודם. וה׳ לעווי הטיב לשער כי היא העתקה של בן ציצת (גיטין נ״ו. עיי״ע בן ציצית הכסת). ומן כרוספדאי נקצר שם קריספא ועוד כריספא והראיה כי בירו׳ ר״ה פ״א ה״ג, בפסיקת׳ רבתי פ׳ החודש ובילק׳ בא רמז קצ״א אי׳ א״ר קריספא בשם ר׳ יוחנן לשעבר אלה מועדי ה׳ וכו׳ ובפסיקת׳ דרב כהנא צד נ״ד. אי׳ רב כרוספדאי בשם ר׳ יוחנן ובפסיק׳ דר״כ פ׳ שובה צד קנ״ז: ר׳ כריספא בשם ר׳ יוחנן והוא המאמר שנשנה בר״ה בבבלי בשם ר׳ כרוספדאי ובירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח. אי׳ ג״כ ר׳ קריספא בשם ר׳ יוחנן ועיי׳ עוד יתר המקומות

[1]) וכן פי׳ הי׳ לעווי בע׳ כרסם מבלי לחזכירני. [2]) בנוי״ג כרוספדין.

בסד"ה סוף אות קו"ף ובמבה"י אות קו"ף קכ"ב ושם עוד השנויים ר' קריצפא, קריספי קרוספי קריספדא. ונ"ל כי היו מקצרין את השם הארוך להיות כרוספא, קריספי וכו' כדי להשותו עם שם העצמי Crispus והוא תואר לסופר המפורסם Sallustius וענין crispus בל"ר מי שקוצותיו תלתלים ונוכל להעתיק שם התואר ע"י Kraus שמצוי בינינו מאוד — וגם כרוספדאי הוא כמו crispatus .gekraust

* כרספת מין חרגול עיי"ע כרפסת ומ"ש.

* כורוסתי בייה (נ"ל מל"י χαρίζεσθαι ποίει עשה לרצוני וכבודי erweise (mir den Gefallen, thue es mir zu Lieb! ירו' נדרי' פ"ג דל"ח. אם בזה אומר מפני כבודי וזה אומר מפני כבודך אמרתי ד"ה מותר א"ר הילא כן אורח' דבר נשא מימור לחבריה כורוסתי בייה. והרבה נתחבטו בזה המפרשים ובע' ביה (ח"ב מ"ה:) רציתי לפרשו מל"י ע"ש וכן מצאתי עתה מפורש במ"ע לברילל ח"א. 131 אבל ההמשך סובל יותר ענינו כמו שכתבתי בתחלת הע' הנוכחי מל"י הנ"ל כלו' רגילין בני אדם לומר זה לזה עשה לרצוני ומפני כבודי ולפ"ז יותר טוב להגיה כורוזסתי. ואולי בייה נשתבש מל"י εἰπέ פי' אמור ואז מובנו אמור מפני כבודי ועולה יפה למ"ש וזה אומר מפני כבודך אמרתי.

* כַּרְסָתָן עיי"ע כרם א'.

כְּרָע (במקרא רק במספר הזוגי כרעים פי' ברכי הבהמה או רגלי החגב לנתר ובדרז"ל גם יחיד וכ"ה בל"ס כְּרָעָא ובל"ע كراع רגל דבר חי או בלתי חי Unterschenkel, Fuss eines lebenden oder leblosen Wesens) בפ"ק דברכו' בגמ' וחכ"א (ו') לצפרא[1]) חזי ככרעי[2]) דתרנגולא. פי' רגלי המזיקין דומין לרגלי התרנגולין. בשידה[3]) פ' י"ח בכלי' (מ"ה) [נטלה][4]) קצרה ושתי כרעים טמאה ארוכה ושתי כרעים טהורה ר' נחמיה מטמא. כרע[5]) שהיתה טמאה מדרס (שם מ"ז) פי' רגלי המטה. בפ' כיצד צולין את הפסח (פסחים פ"ז מ"א) שפוד של רימון תוחבו מתוך פיו ועד בית נקובתו ונותנין את כרעיו ואת בני מיעיו לתוכו[6]). הקרב והכרעים (ויק' א', י"ג) מפורש בע' רגל[7]). בתמיד פ' לא היו כופתין (ל"א רע"א) חתך את הכרעים ונתנן למי שזכה בהן. *[אחי"ה במקרא רק בזוגי ונאמר מבהמה וחגב אבל בדרז"ל כמו בל"ם ארמי וערבי גם מאדם וביחיד. יומ' י"א: מנחות ל"ד. כי עקר אינש כרעיה דימינא עקר ברישא. יומ' ע"ח רע"א הוה כאיב לי כרעאי, ושם: מסאני גבא דכרעא הוה. שבת ק"מ. עד טופרא דכרעי, ע"ז ל"ח: עד טופרא דכרעייהו. יבמות ק"ג. עיי"ע חדס ח"ג, שמ"ח — ונאמר במשל לענין נשואין בקידוש' מ"ט. מסאנא דרב מכרעאי לא בעינא עיין פירש"י. והקבוץ ירו' ביכורי' רפ"ג דס"ה ע"ג חזי שאקי חזי כרעין וכו' ובירו' שקלים פ"ה דמ"ט. חמון שקין חמון כרעין וכו'. ויק"ר פל"ד חמי שקיין חמי כרעין וכו'. וכן נאמר מבהמה ושאר דברים שאינם בעלי רוח ברכות ז'. וקאי (תרנגולא) אַחַד כרעיה, גיטין ס"ז: כרעא דחיותא. שבת ק"ד. כרעיה דגימל. מנחות כ"ט רע"ב כרעא דה"י ולרוב נאמר מרגלי כלי הבית כלי' הנ"ל ותוספת' כלי' ב"מ פ"ט כרע שהוא טמא מדרס וחיברו למטה ותוס' שם ספ"ח כרע שפירש עם הארוכה וכו'. תוספת' שבת פי"ג (י"ד) כרע של שלחן והקבוץ שם ספ"ח כרעים של שולחן, ושם שתי כרעיים. ובסוכ' ט"ו סע"א וט"ז רע"א וכלי' פי"ח מ"ה אי' ביו"ד אחד. ביצ' ג' רע"ב. תוספת' כלי' ב"מ ספ"ט כרעי המטה, ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"ג ד' כורְעָתָא דערסא (וגי' איכ"ר פ' רבתי ד"ה חד כותאי ב': ארבעת שטותא דערסא)] —

כְּרַע (נרדף עם ל"מ כנע ועוד בל' שומרוני כרע ובל"ע ركع ענין נטייה והושאל לנטיית כף מאזנים über's Gewicht geben, eig. die Wag-schale neigen; הִכְרִיע (Ausschlag geben בפ"ק דפסחים בגמ' ר"מ אומר אוכלין כל חמש (פסחים י"ג רע"א) ונימא מר הלכה כרבן גמליאל דהוה ליה מכריע [א"ל] רבן גמליאל לאו מכריע הוא. ובסוף[8]) הגוזל זוטא בגמ' זה בא בחביתו (ב"ק קט"ז רע"א) ובסוף דפרק [קמא דפסחים][9]) (כ' סע"ב) בית שמאי

[1]) וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג בצפרא. [2]) בנו"ג כי כרעי. [3]) בדפ"ר וכ"י ו"ו בט"ס כשירה. [4]) וכ"ה בע' קצר ד' ושם מפורש. [5]) בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וב"ר ובדפ"ר ואמ' הוא לנכון בהמשך הערך אבל בדפי פיז' וויניצי' ובאסיל מתחיל כאן ע' מיוחד. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וריש המאמר אי' גם בע' תהב. וגי' רבינו מסכמת עם כ"י ש"ס וכ"ה במשניות נאפולי ופיז' ובירו' ועיין ג"כ מ"ש בע' בית נקובה (ח"ב, ע"ז) ובנו"ג מביאין שפוד וכו' ותוחבו לתוך פיו עד וכו' ונותן את וכו' — ובדפ"ע נשמט כל הציון. [7]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה בע' רגל ב' ושם הביא תרגי' לזה הפסוק, ובדפ"ע גם זה נשמט מתוך ע' הנוכחי. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' וה"ב. [9]) וכ"ה לנכון בע' הבל.

אומר[1]) תשפך הכל[2]) וכו' עד אמרי[3]) ליה אין הכרעת שלישי מכרעת. בפ' כירה בגמ' מעשה שעשו אנשי טבריא (שבת ל"ט סע"ב) כל מקום שאתה מוצא שנים חולקין[4]) ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע. בנזיר בפ' כה"ג בגמ' השדרה (נ"ג סע"א) ובפ' ראשית הגז בגמ' וכמה הוא (חולין קל"ז סע"א) והאמר מר אין הכרעת שלישי[5]) מכרעת א"ר יוחנן מפי שמועה אמרה מפי[6]) חגי זכריה ומלאכי. פי' [אין הכרעה אלא][7]) בזמן ששנים חולקין ואחד מכריע כאחד מהם שנמצאו שנים ואחד והלכה כרבים אבל בזמן שאומר חצי דברי זה וחצי דברי זה אין זה מכריע טעם שלישי הוא[8]). פירוש אחר שפי' ר"ח ז"ל בהגוזל זוטא הכרע כגון שני חכמים חולקין ובא בן זוגם שהוא שקול כמותם והכריע הלכה כדברי המכריע אבל אם הוא הבא להכריע קטן מהן כגון ר' ישמעאל בר ר' יוסי משום אביו וכו'[9]) וכן[10]) פי' בפ' ראשית הגז ומצאנו שר' יוסי תלמיד ר"ע ור"ע תלמיד ר' אליעזר ור' אליעזר תלמיד רבן[11]) יוחנן בן זכאי ורבן יוחנן בן זכאי תלמיד הלל וזו אינה חלוקת הלל עצמו ושמאי עצמו אלא תלמידי שמאי והלל הם נקראין בית הלל ור' ישמעאל משום דר' יוסי אביו בא להן שלישי לפיכך אין הכרעת שלישי מכרעת[12]). בפ"ק דקידושין בגמ' וחכמים אומרים בכסף (כ"ד:) המכריעין לפני חכמים אומרים נראין דברי ר' טרפון בשן ועין שהתורה זכתה לו וכו'. בס"ג דפ' המוכר את הספינה (כ"ב פ"ט רע"א) תנו רבנן מנין שאין מעיינין במקום שמכריעין ואין מכריעין במקום שמעיינין תלמוד לומר איפה שלמה (דברים כ"ה, ט"ו)[13]) בפס'[14]) דויהי בשלח (פסיקת' דר"כ צד פ"ב.) באכרעתא דאכרעון[15]) איתכרע להון. *[אחי"ה עיי"ע אכרעתא ח"א, פ"ד ושם פירשתי עפ"י כ"י כרמולי מן הכרעה של כף מאזנים (ועיין תר"י א' בשמות א' ט"ו והות כרעא כף מודנא) ועתה מצאתי און לי מפירש"י בחולי' קל"ז סע"א בד"ה והאמר מר שסיים בזה"ל: הכרע לשון כף מאזנים וכו' ע"ש ולפע"ד השם המופשט נגזר מפעל כְּרַע שהוא נרדף עם כָּנַע מל"מ הִכְרִיעַ (תהלים ע"ה, ל"א) תַּכְרִיעַ (שם י"ח, מ') ענינם ענין הכנעה כדעת רד"ק בשרש כרע ועוד בל"ע בהיפך אותיות רכע פי' ענין נטייה וכ"ה בל' שומרוני כרע ענין נטייה לארץ (עיין גיזיניאוס ופירשט) ומזה ממש כמו בל"ע הנ"ל בירו' ברכו' פ"ב ד"ה, אנא מחזיק טיבו לראשי דכד הוי מטי למודים (כגי' המהרש"ס) הוא כרע מגרמיה פי' נוטה וכופף מצד עצמו. והושאל לנטיית דעת פסחים פ"ג: חולי' צ': ירו' כתובות פ"ב דכ"ו: הדעת מכרעת ופי' כמו דעת נוטה (חולי' שם) ועיי"ע דע (ח"ג, ק"י.) וש"נ הכרעת הדעת ועוד עיי"ע הכרע (שם, ר"ח) ומזה אחד מכריע הנ"ל כלומ' נוטה דעתו כאחד משנים החולקין בדבר. וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא השלישי (כ"ה בברייתא דר' ישמעאל בריש ספרא; ובל"ב מדות דריה"ג בסוף מסכ' ברכות מדה ט"ו אי' הכתוב

---

[1]) בנו"ג אומרים. [2]) כן הוא בכתב יד ה"ב ודפוס וויניצי', ובדפוס אמ' הכל עיין ערך ח"ג, קע"ה. [3]) בדפ' וויניצי' אמריי בקו וי"ל ובכתב יד אמר ובנו"ג אמרו. [4]) וכן הוא בכתב יד ש"ס ובנו"ג חלוקין. [5]) בנו"ג שלישית. [6]) וכן הוא בנזיר ובכורות נ"ח. ע"ש תוספ' ובחולי' מפני. [7]) עיין בהערה הבאה. [8]) כה"ג בכתב יד ו"ו א' וב' וה"ב וכן הוא בדפ"ר אבל בשדפ"ע מדפ' פיזי והלאה בטעות ואחד מכריע אין הלכה כאחד מהם וכו' וכ"ה בכתב יד כ"ר. ונ"ל ברור כי ערבוב דברים יש כאן ובמקום ואין הלכה צ"ל אין הכרעה ושייכות קודם תיבות בזמן ששנים וכו' וראיה נצחת כי דברי רבינו הם הם ממש דברי רה"ג שהביא ר"ח בפי' פסחים כ"א. וז"ל ור' האי ז"ל היה אומר בקבלה כי אינה הכרעה אלא בזמן ששנים חלוקים ואחד מכריע כאחד מהן שנמצאו שנים ואחד מכריע והלכה כרבים אבל בזמן וכו' כדברי הערוך הנ"ל וכפי' רה"ג אי' בגוף הענין בפירש"י בחולין קל"ז. ד"ה והאמר מר ועוד עיי' בפירש"י בפסחים י"ג. וביד מלאכי סי' קפ"ג ויתר מקומו' שהביא מו"ל פי' ר"ח לפסחים לצד ל"ח הערה ד'. [9]) כ"ה לנכון בדפ' פיזי והלאה, משמע דלא העתיק כל דברי ר"ח אבל בדפ"ר ובכ"י ו"ו לי' מלת וכו'. [10]) בדפ' פיזי לי' בט"ס. [11]) וכ"ה בפי' ר"ח בפסחים וכן כתב רבינו בע' אביי בשם רש"ג ורה"ג אבל קשה כי כבר העיר מהרז"ף בר"מ 65 כי בכל נוסחאות המשנה והברייתא אי' רבי יוחנן בן זכאי ולא רבן מזה נראה שלא נהג בנשיאות ע"כ ומע' אביי לא משמע כן ולפי שטתו כתב לנכון רבן. [12]) וכן פי' ר"ח בפסחים כ' סע"ב וז"ל . . והלכה ככ"ה ואע"ג דאמר ר' ישמעאל בר' יוסי אני אכריע וקיימא לן כ"מ ששנים חלוקים ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע ר' ישמעאל תלמיד הוא ולא חשיב ר' ישמעאל בר' יוסי לאכרועי דהא ר' יוסי אביו של ר' ישמעאל שאמר שמועה זו משמו תלמיד שלישי לגבי ב"ה וב"ש הוא לכשתחשוב מרבן יוחנן בן זכאי שהוא תלמיד להלל עצמו עד ר' יוסי אתה מוצא אותם שלשה ר' יהושע ור' עקיבא ור' יוסי ולא עדיף ר' ישמעאל לאכרועי על ב"ה וזהו שאמר אין הכרעת שלישי מכרעת ושמועה זו בהגוזל זוטא וכו' עד כאן וזו הדעת של ר"ח הובאה בתוספ' שבת מ'. סד"ה הלכה וביתר אריכו' בתוספתא ב"ק קט"ז. ד"ה הכרעה. [13]) וכ"ה בילק' קדושי' ר' רמז תרי"ח ושם ת"ל איפה שלמה וצדק, ובש"ס הביא ראיה מריש הפסוק: אבן שלמה וכ"ה בכ"י ש"ס ושם כהוגן אבן שלמה וצדק (עיין ד"ס ב"ב שם) ועיין ספרי כי תצא פ' רצ"ד. [14]) כ"ה בדפ"ר והוא קצור מן פסיקתא, ובשאר דפו"ע בפיסקא. [15]) בנו"ג בפסיקת': דאכרעתון כה ובכ"י כרמולי: דתכרעתון.

השלישי) ויכריע ביניהם ודוגמ' עיין במכילתא יתרו סוף פרש' ט'. תוספת' פסחים פ"ב (ג') מי מכריע . . אני אכריע, תוספת' סוט' פ"ה יכריע המקום בינותינו הכריע על דברי שרה, תוספת' קידושי' ריש פרק א' הכריעו חכמים לסייע דברי ר"י — ובהשאילה זכיות מכריעות ירו' פיאה פרק א' דט"ז: כלומר נוטות יותר ועודפות על העבירות וזה הדמיון לקחו מדמיוני הפרסיים עיין מאמרי במ"ע דמ"ג חכ"א 561, 569 (ועיין תר"י א' לדברים כ"ה, א') — ופירוש מכריעין בב"ב הנ"ל ענין הטייה והעדפה והפכו מעיינין כלומר שוה בשוה עיי"ע עין א' וע' בד ב' (ח"ב י"ג והציון מכריתו׳ שם), ועוד עיי"ע הכרע וש"נ — ועוד הפעל כָּרַע בל"מ ענין כפיפת הרגלים כמו כרעו על ברכיהם (שופטים ז', ה') וברכים כורעות (איוב ד', ד') ומזה בברכות י"ב סע"א המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, ירו' ברכות פ"א ד"ג סע"ג משהוא כורע אינו זוקף עד וכו', ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה רע"ג כשהיה כורע היה נועץ גודלו בארץ וכו'. והשם: ברכות ל"ד רע"ב מגילה כ"ב: כריעה על ברכים, ירו' סוכה פ"ה דנ"ה ע"ג ר' חייא רבה הראה כריעה לפני רבי אבל בירו' ברכות שם במקום הראה ב ר י כ ה ובירו' שם: ר' לוי בר סיסי הראה כריעה לפני רבי ונפסח ולא נתרפא, ובירו' סוכה שם הראה בריכה וצ"ל כריעה עיין פירש"י למגילה כ"ב סע"ב ד"ה אחוי קידה ובתענית כ"ה סע"א ד"ה לוי אחוי. הקבוץ ברכות ל"א. כריעות והשתחויות] —

ברף (= כְּרוּפָה נ"ל מל"פ كُرب עשבי בשמים (wohlriechende Kräuter בס"ג דפ' מי שהפך (מועד קטן י"ג סע"ב) ר ב י ה ו ד ה [1]) שרא להנך כרופייתא דפום בריתא [2]) למיזל ולזבוני ב ש ו ק א כ א ו ר ח י י ה ו [3]) פי' מוכרי בשמים. *[אחי"ה בכ"י ה"ב איתא פי' נמ' מוכרי בשמים, וכתב בעל הגיון שלמה שכונת הכ"י על מסקנא הא בפירי הא בתבלין (מ"ק שם) ממילי כרופייתא היינו מוכרי בשמים ועפ"ז יובן מ"ש התוספ' שם דבערוך פי' מיני בשמים ע"כ אבל נעלמו מעיניו כי גם במיוחס לרש"י אי' כרופייתא: מוכרי בשמים ובלי ספק זה הפי' שייך לרגמ"ה ואולי גמ' בכ"י ה"ב הוא ט"ס תחת גרשם. וגם הרמב"ם בפ"ז מהל' יו"ט הלכ"ג הבין כרופייתא כמו בפי' הערוך שכתב וז"ל מ ו כ ר י ת ב ל י ן מוכרין כדרכן בפרהסיא ע"כ וכ"ה בריצ"ג שם וז"ל רב יהודה שרא להנהו ערופייתא פי' מוכרי תבלין וכו' ואולי ערופייתא הוא מל"ע عَرفة ריח טוב או צ"ל קרופייתא וכ"ה בה"ג ובר"ף וכן ברא"ש ושם כרופיתא פי' מוכרי תבלין. ומפי' התוספ' קצת נראה שלא היה לפניהם פי' המיוחס לרש"י בדבור המתחיל כרופייתא או שהיתה לפניהם גי' הערוך מ י נ י בשמים כמו שכתבו. ובאמת בלשון פרסי הנ"ל ענין כורפה מיני עשבים של בשמים] —

כְּרַף (לדעת רבינו ענין רפיה schlaff werden, ועיי' עוד בפנים) schlottern בר"ג דפ' בא סימן (נדה מ"ח סע"א ורע"ב) אמר לה הקב"ה ל כ נ ס ת ישראל [4]) איכרפית דדיך ולא הדרת ביך פי' איכרפית מלשון רפיה כלומר רפו ונטו ונתקשקשו ואשתדור מלשון שדר כלומר נתקשו מלחלוחית שבהן. *[אחי"ה בנו"ג איכרפו דדיך לא הדרת בך אישתדו דדיך נמי לא הדרת בך ורבינו בלי ספק היה גורס אשתדור וזה מוכח מע' שדר ג' אשר שם הביא חצי האחרון מזה המאמר ורומז על ערך הנוכחי לכן נסחתי גם כאן אשתדור מלשון שדר כ ד א י ב ד פ "ר ופיז' ובאסיל רק שם ושם מלש' שדירן ובד' ווניצ' ואמ' אשתרור מל' שרירין וכ"ה בכ"י ו"ו ובכ"י ה"ב שרירן ואם נגזר אותו מל' שדר אז פי' אשתדור מל"מ (עזרי' ד', ט"ו, י"ט) ענין מרידה (עיי"ע אשתדור בח"א, שכ"ט) ואולי זה מ"ש נ ת ק ש ו ובכ"י פאריז נ"ב ובלי ישמעאל קורין לזקן שהזקין שיך סרף ע"כ אבל אין ענינו לכאן ול"נ כי דרש בעשות ממצרים דדיך (יחזק' כ"ג, כ"א) שהוא לשון כבישה ומעיכה וכ"ה كرب בל"ע drücken, pressen וא"כ איכרפית דדיך ממש כמו בעשות דדיך ואשתדרו (לפי גי' רבינו) הוא מל"ע شرد מתרשל בדבר כלומר בעת שלא חש איש בדדיך ולא פנה להוד יפיך אבל גי' אשתדו תתכן יותר כי לשונו נפל על לשון מקרא (יחזק' שם) שדרש: למען שדי נעוריך ועפ"י זה פירש"י עש"ה. — ובעה"ק שנ"ב פי' (איכרפות) [צ"ל איכרפית] שלוידרנא בל"א וכונתו ללא"ש schlottern ואולי לפי זה גזרתו מל"ר crepo ענין קשקוש] —

[1]) וכן הוא בבה"ג ברי"ף ובריצ"ג הי חוה"מ צד כ"ב ובכתב יד ש"ס אצל ד"ס ושם הובא כי כ"ה במ"מ פ"ז מהל' יו"ט הלכ"ג ובנו"ג רב הונא. [2]) לי' לפנינו אבל בכ"י ש"ס אי' דפומבדיתא וכן הוא ברי"ף, וגי' הערוך בשתי תיבות מצויה הרבה עיי"ע בריתא (ח"ב, י"ז ומ"ש). [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובה"ג וברי"ף ושם כי אורחייהו ובנו"ג כי אורחייהו בשוקא. [4]) בנו"ג לישראל.

* כרפונה (?) (מין פול לבן) ירו' כלאי' רפ"א דכ"ז רע"א ובגי' רא"פ כרפוזנא וגי' רבינו ספרווה עיי"ע פול ומ"ש.

כַּרְפַּס (בל"ס כְּרֶפְסָא, כְּרַפְסָא בל"ע ופ' كرفس Eppich בל"ר apium) בפ' לולב הגזול בגמ' הלוקח לולב (סוכ' ל"ט:) ובפ' ט' בשביעי' (מ"א) כרפס שבנהרות וגרגר שבעפר[1]. ירושלמי (שביעי' פ"ט דל"ח ע"ג) ר' יוסי בר חנינא אמר[2] פיטרוסילינון[3]. בפ' אעפ"י בגמ' מניקה את בנה (כתובות ס"א רע"א) דאכלה כרפסתא[4] הוו לה בני זיותני י"א[5]) כרפס בל' לעז אפיו[6]) ובל' ישמעאל כרפס[7]). *[אחי"ה ז"ל הרמב"ם בפי"מ לערל' פ"ב מ"י ומיני הכרפס שהם מינים הרבה משונים ולהם שם אחד ר"ל שכל מיני הכרפס נקראין כרפס ע"כ וכרפס שבנהרות הוא בל"ע كرفس الماء apium palustrum על שם שיגאה במקום בצה. וי"א שהביא הערוך הוא כדעת ר"י בר חנינ' בירו' הנ"ל לכן תתכן גי' הכ"י ה"ב י"א בלי וי"ו כי apium הוא מין ממיני ירק Petersilie ורש"י בסוכ' שם כתב וז"ל והכרפס . . וי"א כרפס אפי"א וכן שמעתי ע"כ. ונ"ל כי שמע כן בשם הערוך כי בל"צ נקרא ache ואפיא הוא רק במשקל איטלקי[8]) ובלי הוספת שמעתי הביא רש"י זו המלה בכתובו' שם וכן פי' לנכון בע"ז כ"ח סע"א כרפסא אפי"א בלעז — וכנ"ה שם ל"ח: ביזרא דכרפסא. תוספת' כלאים ספ"ג הכרפסא וחמיטה. וכצ"ל בתוספ' כלאים רפ"א הכוסבר והכרפס ולא כגי' כ"י אירפ' (צוק"מ 73) והכרקס. וכן נשנה כרפס אצל כוסבר בירו' שבת פ"ז ד"י. עיי"ע מנתא] —

* כַּרְפְּסָא (Baumwollzeug) בתרג' אסתר א', ו'; ח', ט"ו והוא מל"מ (אסתר א', ו') וגזרתו מל"פ كرباس ובל"ע كرفس בל"י ורו' κάρπασος, carbasus ואולי ביזרא דכרפסא בע' הקודם מזה הענין והראיה מצדו וביזרא דכיתנא (ע"ז שם) וכן רעת ה' לעווי והח' לעף ספלנ"צ 225 בחנם השיג עליו.

* כרפסת (מין חרגול Heuschreckenart) חולי' ס"ה רע"ב הבא ויש לו גבחת וכו' מנין ת"ל חרגול זה רשון למינהו להביא את הכרפסת כה"ג בפי' רגמ"ה כ"י חולי' שם (בקובץ כ"י אנג' דף שי"ז.) וכ"ה בערוך ע' שחלנית כפי גי' כ"י ב"ר ונ"ל שהוא ל"פ خرپشته מי שיש לו גבחת וזהו תואר לחרגול שיש לו גבחת. אבל בנו"ג הכרספת וכ"ה כ"י ה"ב בע' שחלנית. ובדפוסי' בערוך גירסאות שונות ע"ש ועיי"ע כרסנית ומ"ש. ועיי' עוד המשביר ע' כרפסלה שהגיה פרופסלה מין תכשיט שקושרין על הרגל.

כְּרוּפְּסֶלָה (מל"י χειροψέλλιον פי' צמיד, אצעדה Armband) ירו' שבת פ"ו ד"ח: אצעדה כרופסלה כן הביא הגי' ר"ב בע' פרפסלה ופי' לנכון בל"י אצעדות של ידים ע"כ והוא אמת ובזו ההרכבה אי' זו המלה בל"י אמצ' אבל בע' זקנים אי' רק ψέλλιον להעתקת צמיד (בראשית כ"ה, כ"ב; יחזקי' ט"ז י"א; כ"ג, מ"ב) ועוד קשרים (ישעי' ג', י"ט), ובנו"ג כדופסלה ועיין מ"ש הח' אייזלער בט"ר סח"א.

כרץ (= כרצא לדעת רבינו שרץ בני מעים Spulwurm ועיין בפנים) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט:) לכרצא אנפקא דחמרא באטרפא רערא[9]) פי' שרץ בני מעים. *[אחי"ה וכן פירש"י כירצא[10]) תולעים שבמעים ע"כ ואולי הוא מל"ע خراطين והוא הקבוץ מן خراط פי' תולעים ששורצים בארץ לחה ובב"מ ק"ז: נקראו כינה שבבני מעים. ועוד בל"ע قراشم תולעת — וכנ"ה בגיטין שם כירצא חיורא ליתי כזרא גלגילא עיי"ע בזר א'] —

כַּרְקוֹם (מל"י χαράκωμα מעגל runde Lager-umwallung ועוד מצור Bollwerk im Kriegs-lager) בפ' שני דכתובו' (כ"ז.) עיר שכבשה כרקום[11]) כל כוהנות שבתוכה פסולות. בפ' כל גט (כ"ח: על עיר שהקיפוה[12]) כרקום[13]). ירושלמי בפ' כל גט (פ"ג דמ"ה רע"א) איזהו כרקום כגון זוגין[14]) ושלשלאות וכלבים[15]) תרנגולין ואסטריטאות[16]) מקיפין את העיר ובנית מצור (דברים כ' כ') תרג' ותבני כרקומין[17]). ויבא המעגלה (ש"א י"ז, כ') תרג' ואתא לכרקומא. וכן תרג' ושאול

1) וכ"ה בכ"י ש"ס בסוכ' ובנו"ג של אפר. 2) כ"ה בכ"י ובדפוסי' רק ר' חנינא. 3) πετροσέλινον. 4) בנו"ג יותר טוב כרפסא. 5) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב עיי' בסמוך ובדפ"ע וי"א. 6) בלאי"ט ἀπίου מל"ר הנ"ל. 7) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וה"ב וכ"ה בדפ"ר באסיל ואמ', ובלי נכון בדפ' פיז' וכ"י ב"ר כראפס ובדפ' וויניצי' כרפוס. 8) ודוגמתו עיי"ע אסטומכא בח"א ק"ע. 9) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ' וויניצי' רק שם בט"ס רעיזא וצ"ל רערא וכ"ה בע' ער ז' ובשר"פ לי' שתי תיבות הללו. 10) כ"ה בנוסחי'. 11) בנו"ג כרכום. 12) בנו"ג שהקיפה אבל במשני' דירו' אי' כגי' הערוך. 13) ובמשניות בגיטין פ"ג מ"ד אי' כרכום וני"א כרקום. 14) וכצ"ל בירו' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד ושם בטעות דוגין עיי"ע אפרטוסות (ח"א, רל"ח) וע' דוגין (ח"ג, כ"א) ועיי"ע זג א' (שם רס"ח). 15) בירו' כתובות שם וכבלים עיי"ע כבל. 16) בנו"ג ואיסטרטיות וכ"ה בכ"י ה"ב ובירו' כתובות ואפרטוטות עיי"ע אפרטוסות. 17) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב.

שוכב במעגל (שם כ"ו, ה'). — (א"ב פי' בל"י מצור שבונים על העיר ללכדה, וכן מעגל שבונים אנשי המחנה שלא יפול עליהם האויב פתאום). *[אחי"ה הגרי"ב בהפשב"ע הפליא על רש"י בכתובו' שם שגרס בכ"ף והביא ראיה מתרג' כרכומא ובגיטי' שם כתב בקו"ף עפ"י אותו התרגום וכן הביאו בע"ז ע"א רע"א על עיר שכבשוה כרקום והניח הגרי"ב בצע"ק, אבל לפע"ד אין כאן צ"ע כי גירסאות שונות הן בכתיבת המלה עיי"ע כרכום א' ששם הובא בכ"ף כדאי' בתרג' שלפנינו אבל גי' רבינו לפי כ"י הנ"ל בקו"ף וכ"ה בקו"ף בתרג' לשמואל הנ"ל בענין העתקת מעגל וכן תרג' מצב (ישעי' כ"ט, ג') כרקום ובהיפך אי' לפנינו בע"ז י"ח: ולכרקום מותר וכו' וכ"ה בפי' ר"ח כ"י לע"ז ובתוספת' ע"ז ספ"ב ט"ס ולכרקום וצ"ל במי"ם בסוף ועוד שם לכרקומין (או י"ל שעיקר בסמ"ך ופי' כרקום Circus) ובכ"י ש"ס ובדפוסי' הראשונים וברי"ף ובראי"ש ובילק' ריש תהלים אי' בכ"ף כרכום. וכן בע"ז ע"א רע"א בנו"ג כרקום ובדפ' פיז' ווניצ' וביתר הדפוסים שציינם בעל ד"ס (שם צר ע"א.) אי' כרכום. והוראתן הן בכ"ף הן בקו"ף מל"י הנ"ל מצור ומעגל ומלת χαράκωμα אחת היא עם χάραξ אשר על ידה העתיקו ע' זקנים מצור (דברים כ', י"ט) מצוד (קהלת ט', י"ד) סוללה (ישעי' ל"ז, ל"ג; יחזק' ד', ב'; כ"ו, ח') וכן העתיקו מגור (בישעי' ל"א, ט') כאלו כתוב מצור וכן מצב (שם כ"ט, ג') כדאי' ג"כ בתרג' עיין לעיל. וכן העתיקו כרים (יחזק' כ"א, כ"ז) וכ"ה בקהל"ר פ' וישב העפר לשום כרים: עשה כרקומין עיי"ע כֶּבֶשׁ והוא הקבוץ כמו בתוספת' ע"ז הנ"ל. ואולי לפי זה גם כרקום בסמ"ך (שם) תתכן והוא ל"י χάραξ ואחד הוא עם χαράκωσις אשר ע"י העתיקו ע' זקנים מצור (דברים שם)] —

☞ כַּרְקוֹם (מל"י הרשום' בע' הקודם ופי' בפנים Pfahl an dem die Rebe sich aufrankt) מדרש ב"ר פרשת אסרי לגפן עירה (בראשי' מ"ט, י"א) (ב"ר פ' צ"ח) ר' יהודה אומר גפן שכוחה רע אוסרין לה כרקום אחד. פי' בל"י עץ ויתד שסומכים בו הגפן. *[אחי"ה דברי ר"ב כנים הם אבל בדפ' אמש' הובא בין ערך זה לערך הקודם בינתים ערך כורקמא וזה בלתי נכון הוא כי שני הערכים שייכים להדדי] —

☞ כּוּרְקְמָא (= כורכמא Safran, Crocus) תרג' מר אהלים וקנמון (משלי ז', י"ז) מירא וכורקמא וקונמא פי' בל"י מין בשם כמו זנגביל ועינו כעין כרכם אבל אין זה אהלים כי אם הבשם הנקרא אקסיל אלואי בלשון יוני עי"ש. *[אחי"ה והוא כרכום שדברנו בו עיי"ע וכה"ג כמתורגמן ובפשיטה אבל בתרג' שלפנינו ובכ"י אי' בקו"ף ועוד עיי"ע בר ב' (ח"ב, קס"ד:)] —

* כַּרָר (מלש' כר פי' עושה כרים Polsterverfertiger) מ"ק י"ג: כר מבית הכרר כה"ג בכ"י ערוך ע' כר א' ובשרשים לרד"ק.

כרש (= כְּרֵישָׁא, כְּרֵישָׁה בל"ע كراث בל"י πράσον Porree, Lauch) בס"ג דפ' כל שעה (פסחים ל"ט סע"א) ובריש כלאים (פ"א מ"ב) כרישין[1] וכרישי שדה כספר[2] וכספר שדה. בכלל גדול פ"ז בשביעית (מ"א) העולשין והכרישין. בפ' המוציא יין (שבת ע"ט. פ':) וחכ"א כדי לזבל כרישה[3]. בסוף עוקצין (פ"ג מ"ב) חוץ מכרישי שדה והרגילה. כרישין בלעז פור"י ובל' ישמעאל כ ו ר א ת. *[אחי"ה כ"ה לנכון בדפ' ווניצ' וכ"י ב"ר אבל בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב לי' מן בל' ישמעאל וכן לי בדפ"ר ומדפ' פיז' והלאה הגי' בט"ס כיאת וצ"ל כוראת ובעה"ק שנ"ב כוראות ובפי' רע"ב לכלאי' פ"א מ"ב פורא"ת וצ"ל כוראת ובכ"י ב"ר סיים בזה"ל: רגילה: רגילא ולמה נקרא שמו רגילה שרגילה לצמוח בכל מקום ע"כ ובלי ספק הוספת מבורך הסופר היא, ולי' ג"כ בע' רגילא ע"ש. ומלת כוראת היא ל"ע הנ"ל והוא porrum בל"ר ובלאי"ט porro ובפי' רע"ב בכלאי' שם פורו"ש והוא בל"צ הישנ' porées הקבוץ מן porée פאר"י שאי' בתוי"ט שם בשם גליון או"ה ושם בלא"ש לאוי"ך Lauch וכ"ה בעה"ק שנ"ב עיי"ע כרת, ובל"ס כרתי עיי"ע כרת, וכ"י פי' משניות לרמב"ם בל"ע כותב תמיד כראת והמעתיק שם תחתיו: כרתי עיין ספלנ"צ ללעף 227 וש"נ כרישי שדה ברמב"ם: كراث الفحصى ובפי"מ לשביעית כרישין וכרישי שדה הכרתי הגני והמדברי ועיין פי"מ לר"ש בשביעית פ"ז מ"א ועיין פי' מהר"י בן מלכי צדק לשני מקומות הנ"ל — וכנ"ה במכשי' פ"א מ"ה הממחק את הכרישה ובתוספ' ריש מכשירין הממחיק את הגג ואת הכרישה עיי"ע מחק. ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד ופי"ב די"ג ע"ג כדי ליטע כרישה. והקבוץ ברכות מ"ד: כרישין

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע כרישים. [2]) בנו"ג כוסבר ועיי"ע. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר פיזי כרישיה ובדפ' באסיל בט"ס ברישיה ובדפ"א כרישים אבל בנו"ג כרישא.

קשין לשינים ויפין לבני מעים ופירש"י כרישין: כרתי ועיי' עירובין נ"ו רע"א. ב"ב פ"ב מ"י מרחיקין . . את הכרישין מן הבצלים. נדרי' פ"ו מ"ט הנודר מן הכרישין . . מותר בקפלוטין, ירו' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד תוספת' שם פ"ג עיי"ע קפלט. ורש"י בשבת בשני המקומות פי' כרישא קפלוט וקפלוטות (בל"י κεφαλωτόν בל"ע قفلوط) הוא חציר הנעשה בארץ הצבי (רמב"ם בפי"מ במעשר שני פ"ב מ"א) ותרג' אונק' החציר (במדבר י"א, ה') כרתי ובתר"י קפלוטייא. ומזה תבין ב"ר ס"פ ל"ז ששם דרש חצרמות (בראשית כ', כ"ו) מן חציר מות ועיי"ע פפייר, ועיי"ע חצר א' — כרישין באו"ז הל' שבת סי' נח ט"ס הוא וצ"ל פרישין עיין לעף בפפלנ"צ 144] —

כרש (= כְּרִישָׁא, כְּרֵשָׁא מין דג אולי זה שנקרא Sonnenfisch עיין בפנים) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד סע"א) והוה הדר לה מינא דכוורא דשמיה כרישא. *[אחי"ה וכה"ג בכ"י ש"ס ה' וז"ל והדר לה מינא דכוורא דשמיה כרשי ובכ"י א"פ כרשי ובכ"י מ' כריש ובנו"ג והדרי לה מיני דכוורי דמקרי כרשא וגי' דשמיה כרשא אי' בפירשב"ם וכתב: כך שמו ע"כ ולדעת ה' לעוויזאהן (זאאלאגיא 271) הוא שם דג השמש אשר אוהב דברים שיש להם מראה צהוב וגזרת המלה מל"פ خورشيد שמש ונקטעה המלה גם בל"פ خرشا ולפי זה גי' הספרים כרשא תתכן יותר. ולפע"ד יש כאן רמז על דג המשלי אצל פרסיים הנקרא kara והרבו ספרי הפרסיים לספר אודות karô maçyô פי' דג כרא עיין שפיעגעל העתקת אפיסטא במבוא לח"ג LIV ושם צד 160 ועיין ג"כ מאמרי במ"ע דמ"ג חכ"א 590] —

* כְּרוּשָׁה עיי"ע כרושייתא.

כַּרְשַׁן (כַּרְשִׁינָא, ־ה בלשון ערבי كرسنه בלשון פרסי كشنى، كشنك، كرشنه Linsenwicke) בסוף תרומו' (פי"א מ"ט) כרשיני תרומה מאכילין אותן לבהמה וכו'. וישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה וכו' [1]). בריש שבת (י"ז:) בית שמאי אומרים אין שורין דיו סממנים [2]) וכרשינין. בר"ג דפ' הכל שוחטין (חולי' ו' וכן הוא בתוספתי דמאי סוף פרק א' ושם ל"י: מהן ועיין תוספתא תרומות רפ"י) כרשינין לעשות מהן טחינין פי' בלעז ביצי [3]). ובפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ צ' רע"א) מביא כרשינין ותולה לה מפני שהכרשינין יפין לה מן הכל [4]). בתוספתא דשבת בפ' אין עוקרין (פט"ז) גוזזין לו כרשינין [5]) ואין צריך לעשר. *[אחי"ה וכנ"ה ביחיד בכורות פ"ו מ"א נקבה מלא כרשינה ועיין בגמ' שם ל"ז: כמה נקיבת האוזן מלא כרשינה וכו' ושם כרשינה הנכנס ויוצא או כרשינה העומדת וכו' ותוספת' בכורות רפ"ד עד כרשינה . . עד כעדשה, ירו' קידושי' פ"א דנ"ט רע"ד וירצע הסחוס פחות מן הכרשינה שמא יבא לידי כרשינה וכו', ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד כרשינה תשעה קבין, כריתו' ו', בורית כרשינה עיי"ע ברית אבל רבינו לא פירשו וכפי' רגמ"ה כ"י אי' כרשינה של אותו מקום וי"א כרשינא של חלב כר בן שנה עיין מ"ש בסוף ע' הבא אח"ז. והקבוץ ברכות ל"ב רע"א האכילה כרשינין, ספרי האזינו פ' שי"ח מאכילו כרשינים, מעש' שני פ"ב מ"ב בכרשינים ובתלתן ושם מ"ג ותוספת' מ"ש רפ"ב כרשיני מעשר שני, אהלו' פי"ז, מ"א רובע כרשינים, מעיל' פ"ג מ"ו כרשיני הקדש ובתוספ' מעיל' פ"א לפי גי' כ"י אירפ' כרשני הקדש (ובנו"ג בט"ס כר שני), תוספת' תרומו' פ"י כרשיני תרומה. ע"ז מ"ט רע"א כרשיני ע"א וכ"ה בתוספת' ע"ז רפ"ז. תוספת' עירו' פי"ח, לב"ק פ"א כרשינין. תוספת' עוקצין פ"ג כרשינין מטמאין טומאת אוכלין . . ביקיא מטמא טומאת אוכלין וכו' וכן הוזכרו יחד בירו' חלה ספ"ד ד"ס: מפני מה לא גזרו על הבקייה . . אימתי גזרו על הכרשינין וכו' נשמע מזה כי כרשינין מין ביקיא הם וזה ביצי של לעז הנ"ל והקבוץ בפי' רע"ב בשבת פ"א מ"ה וז"ל כרשינים מאכל בהמה . . וקורין להם בערבי כרסנ"ה ובלע"ז ויצש ע"כ וכן פי' רמב"ם בכ"מ כרשינין נקרא בערבי כרסנ"ה [6]) אבל מה שאי' לפנינו בפי"מ בשבת פ"א מ"ה וכרשינין הכוססת טעות המעתיק היא ומעולם לא כתבו הרמב"ם ולי' בכ"י ערבי עיין מ"ש בע' כוסמין ובחנם נדחק בעל תוי"ט בשבת שם ליישבו] —

כַּרְשָׁן (כַּרְשִׁינֵי רגבי עפר מל"ע خرشوم ארץ קשה ועיין בפנים) מסכת שבת

---

[1]) וכו' בא לרמוז שאי' עוד באותה המשנה המלה ושם עוד ג' פעמים כרשיני תרומה. [2]) וכ"ה במשניות ובכ"י ש"ס ובנו"ג סמנים. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ובכ"י ב"ר בצי ובדפ"ע ביצא וכ"ה ברש"י שבת י"ז: בדפוסי' הישנים עד בנבנשתי ובדפוסי' האחרונים בט"ס בינא ובבכורות ל"ז: ד"ה הינרא לועז ויצא והוא ל"צ vesco בלאי"ט véccia, Wicke וכ"ה בל"י ורו' וערבי עיי"ע ביקייא ח"ב, קנ"ח ועי' הגרא בח"ג רכ"א. [4]) בנו"ג שהכרשינין יפות להן מן הכל ובכ"י בתוספ' תרומות רפ"ח נותין לתוכה כרשינן והן יפות להן מהכל. [5]) בנו"ג כרשינן ובכ"י אירפ' כרישין וצ"ל כרשינין. [6]) ובפי"מ לעריות פ"א מ"ח בט"ס חרסנ"ח וצ"ל בכ"ת.

פ' המוציא יין (שבת פ"א.) מאי פיים[1]) א"ר זירא כרשיני בבלייתא פי' רגבים עיין ערך פיים. *[אחי"ה ובע' פיים ופרפס גרס רבינו בעצמו כן וכ"ה לפי ס"א בע' קרשן. ובע' פיים פי' רבינו בג' אופנים ע"ש ולפע"ד שהוא מל"ע הנ"ל ואותיות מ' ונו"ן מתחלפות וכן בל"ע נאמר עוד במקום خرشنم בכתיבה כזה كرشغه harte Erde = خرشاف, ודע עוד כי בלשון פרסי خرسنك חתיכת אבן גדולה ungeformter Steinblock ולפע"ד על ידי זו המלה יבואר היטב דרוש באסת"ר פ' והקרוב: כרשנא (אסתר א', י"ד) אמר הקב"ה בוזק אני לפניהם כרשינין ומשירן מן העולם ועיי' בפירושים שנתחבטו במובן זה הדרוש ולפע"ד ענינו אני אפזר אבנים גדולות לפניהם ואשמידם מן העולם כי פי' כרשנק בל"פ אבן גדולה מושלכת בארץ כדי לעכב את ההליכה. — ועוד דרש שם כרשנא: מי מקריב לפניך פר בן שנה וצ"ל כר בן שנה ועפ"י זה מצאנו מקור הפי' של י"א שהביא רגמ"ה בע' הקודם ע"ש] —

כְּרוּשְׁיָיתָא (היחיד כרושה כְּרוּשְׁיָה מל"פ خورش[2]) אכילה עיי"ע ברושיא (ח"ב, ר"ב) אבל לפע"ד Butterhonigkuchen) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט:) לפירחא דלבא[3]) ליתי תלת כרושייתא דשערי תלת כורשייתא דחיטי. פי' ג' חלות. *[אחי"ה כמו שנסחתי אי' בכ"י ו"ו א', ב' ל"ד ה"ב ב"ר וכ"ה הסדר בגיטין רק שם באריכות יתרה ובדפ"ע אי' בתחלה כרושייתא (וכ"ה בכ"י ב"ר) דחיטי ואח"כ: כרושייתא דשערי ולפי' גי' כ"י תתכן הויו אחר הכ"ף כמו בל"פ הנ"ל — בכ"י (חוץ מכ"י ב"ר) לי' וי"ו בערך דבור המתחיל וצ"ל לפי גזרה מל"פ הנ"ל כורשייתא אבל בכל דפ"ע הוי"ו אחר הריש וכ"ה בגיטין רק שם הגי' בבית ברושייאתא, ברושייתא והוא הנכון ע"ש מ"ש — ולדעת החי' ברילל במ"ע שלו ח"א 194 מוצא המלה מל"ר Brötchen, crustum] —

כְּרְשְׁתִּינָא (פי' לדעת רבינו א') עטלף Fledermaus ב') תרנגול דביתא Haushahn וזה העיקר עיין בפנים) בפ' המוציא יין בגמ' ושאר כל המשקין (שבת ע"ח.) רשב"ג אומ' דם כדי לכחול בו[4]) עין אחת שכן כוחלין ליארור[5]) ומאי ניהו דמא דכרשתינא[6]) פי' עטלף, פ"א תרנגולא דביתא שמצוי ביישוב וכוחלין ממנו ליארור[7]) חולי שבעין שאינו בולט וסימניך גוא לגוא. *[אחי"ה בשני הפירושים נגרר רבינו אחר פי' ר"ח הודפס מתוך כ"י אנג' בש"ס ווילנא וז"ל כרושתינא תרנגולא דביתא וי"א אלכפאש ודמה מועיל לכאב שבעין ודם דוכיפת מועיל לכאב שמחוץ לעין ע"כ ופי' ודם דוכיפת וכו' העתיק רבינו ג"כ בלי הזכרת ר"ח בע' תרנגול ע"ש ושם פי' ג"כ תרנגול ברא: דוכיפת וכ"ה בפי' ר"ח (שם קצת קודם) וז"ל דם של דוכיפת ד"א תרנגול ברא[8]) או של עטלף וכו' ע"כ ורש"י פי' ג"כ כרושתינא עטלף וכן ענין אלכפאש שהביא ר"ח כי בל"ע נקרא עטלף الخفاش Fledermaus אבל הפי' תרנגול דביתא יתכן יותר כי הפכו לתרנגול[9]) ברא שהוזכר בשבת שם שדמו מועיל לברקית[10]). נשאר לנו עתה לבאר גזרת המלה לפי פי' תרנגול דביתא ונ"ל שמלת כרשתינא הורכבה מן שתי תיבות פרסיות ר"ל מן خروس = خروه פירוש תרנגול Hahn ומן שתינא = ستانه = استانه משקוף וחצר והתואר استانى השייך לחצר ולבית וא"כ כר־שתינא תרנגול דחצר או דביתא, אבל להוראת עטלף לא מצאתי פתרון ומה שמצאתי הוא כי בל"פ خرسته[11]) והקבוץ כרשתאני ענינו עלוקה שמוצץ דם Blutegel שמשתמשין בהם גם היום לחולי העין אבל דמי כרשתינא קשה להלמו] —

* כְּרִית לפעד"נ מל"ע جرية שלולית וריצת הנהר (Wasserlauf, Fluth, Strömung ירו' תרומות פ"ח דמ"ו רע"א עד כדי שתפוח הכרית כלומר מעיין כל זמן שמושך אין בו משום גילוי עד (שתפוח) [צ"ל שתפרח] תפסק ריצת המים. ירו' מ"ק רפ"א ד"פ רע"ב הגי' עד כדי שתפרח חברית, ושם: פרחה חבריי' ולא פסקו למפריעו וצ"ל הכרית ומלת פרח הוא ג"כ מל"ע فرج פסק וחדל. ואולי נחל כרית במ"א י"ז ג'. ה' הוא ג"כ מל"ע הנ"ל ופי' נחל שריצתו היתה במהירות.

* כּוֹרֶת, כֹּרֶת פי' כמו כּוֹרָה, קוֹרָה עיי"ע כורה קודם ע' כוררק.

---

1) בנו"ג פאיים. 2) כצ"ל ג"כ בח"ב, ר"ב: 3) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ה"ב, ב"ר וכ"ה בע' פרח ז', ובדפ"ע נשמט. 4) כ"ה בכ"י. 5) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ב' ול"ד וב"ר וכצ"ל בכ"י ה"ב וכ"י ו"ו א' עיי"ע ירור ובדפ' וויניצי' ובנו"ג בט"ס ליארוד וכ"ה בסמוך, ובשדפ"ע לי' מן רשב"ג עד ליארוד. 6) בדפ' וויניצי' ברשתינא וסדר האותיות מוכיח כי ט"ס הוא אף אם בכ"י א"פ אי' ג"כ ברושטינא ובכ"י ו"ו ב' אי' דכרושתא. 7) כ"ה בכ"י הנ"ל. 8) ועיי"ע דכיפת ח"ג ס"א. 9) כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובנו"ג תרנגולת. 10) ולפי גי' ר"ח (שם) חוורוור והוא כגי' התוספות שעליה כיון רש"י עיי"ע ירור. 11) מעתה עולה יפה גי' כ"י ו"ו כרושתה.

כרת (= כַּרָתֵי בל״ס וכן בל״ע كراث Lauch, Porree (עיי״ע כרש א׳) והתואר כרתן, כרתינון בל״ע كراثي (lauchgrün, πράσινον) בריש ברכות (ט׳:) ר׳ אליעזר אומר מ ש י כ י ר[1]) בין תכלת לכרתן[2]) ויש ששונין בין תכלת לכרתא[3]). ובסוכה בפ׳ לולב הגזול (ל״ד סע״ב) והירוק ככרתן[4]) פי׳ מין צבע ירקרק[5]) תרגום (כרישין) [צ״ל החציר][6]) כרתי בשביל שהן ירוקין ובלעז (פרסני) [צ״ל פרסינו][7]). ובס״ג דפ׳ כל גט (ל״א:) ופרים עליה סרבלא דכרתי. בילמדנו ויקרא יעקב אל בניו (בתנח׳ לי׳) כדי שיכיר אדם בין תכלת לצבע כרתינון[8]) בתוך ד׳ אמות. בפ״ק דע״ז בגמ׳ יום גנוסיא (י׳ רע״ב) (שדר ליה כרתי) [צ״ל שדר ליה גרגירא שדר ליה איהו כוסברתא שדר ליה כרתי][9]) פי׳ גרגירא בלעז אורוג״א[10]) ר מ ז ל ו ד ב ת ו ה י ת ה ש מ ה ג י ר א ש ז י נ ת ה ו מ ש ו ם ה כ י ש ד ר ל י ה ג ר ג י ר א[11]) כלומר דבתו נגררת אחר הזנות, שדר ליה א י ה ו[12]) כוסברתא כלומר כסה עליה הוא סבר שאמר לו לשוחטה לשון תכוסו ל ש ו ן כ ו ס (חולי׳ ל״ז:) ת ר ג׳ ו ש ח ט (ויקרא א׳. ה׳. י״א) ו י כ ו ס[13]). שדר ליה כרתי בתמיהא כלומר מצוה אתה להכריתה שלח ליה לא אלא חסא[14]) חפה עליה. פ״א „שדר ליה כוסברתא כלומר הרוג בתך כ ו ס ב ר ת ך[15]) שדר ליה כרתי כלומר אם יהרגנה יכרת זרעו שדר ליה חסא כלומ׳ חוס עליה“[16]). — (א״ב תרג׳ ואת החציר ואת הבצלים (במדבר י״א, ה׳) וכרתי ובוצלי). *[אחי״ה נראה ברור כי גם לפני ר״ב היתה גי׳ מוטעת תרג׳ כרישין כרתי שצ״ל כמו שהגהתי עפ״י תוספות בשם הערוך וא״כ גם רבינו כיוון לתרג׳ החציר ובפרט לפי גי׳ כ״י פרסינו וכן העתיקו ע׳ זקנים חציר (במדבר שם) ועקילס בישעי׳ מ׳, ז׳ חציר ע״י πράσον וכן העתיקו ע׳ זקנים שהם (בראשית ב׳, י״ב) πράσινος והוא תואר לאבן שצבעה ירוקה ככרתי lauchgrün[17]) וזה התואר בילמדנו הנ״ל וכ״ה בירו׳ סוכ׳ פ״ג דנ״ג ע״ד הירוק ככרתן ר׳ זעורה בעא קומי ר׳ אימי כהן כ ר ת י נ ו ן או דדמי להן (כרתינין) [צ״ל כרתינון] אמר (להן) [צ״ל ליה] כהן כרתינון. וכן בתר׳ אסתר א׳, ו׳ גון חיור בספירין וכרתנין וצ״ל כרתינין הקבוץ מן כרתינון. ורגמ״ה בקובץ כ״י אנג׳ דף ש״ז פי׳ בחולי׳ מ״ז: כי כרתי פורי״ש ע״כ וכן בפירש״י ברכו׳ ט׳: ד״ה תכלת: לצבע כרתי שקורין פוריי״ש ע״כ ובפירש״י בע״ז שם: פורי״ש והוא ל״צ הישנה עיי״ע כרש א׳ ובסוכ׳ ל״ד סע״ב לועז רש״י פורי והוא בל״צ porrée, porreau ובכ״י רש״י לי׳ (ד״ס סוכ׳ צד נ״ד.) ובגיטי׳ ס״ט: איצרא דכרתי פירש״י סחיטת כרישין ע״כ וגי׳ רבינו יותר נכונה עיין בע׳ עצר ופי׳ שם ג״כ עצירת הכרישין. וכן פי׳ רבינו כרתי של פסחים קט״ז. כרישין עיי״ע קף ט״ז וכ״ה בפירשב״ם שם. וכנ״ה בגיטי׳ ס״ז: לשמשא עתיקתא .. ליכול כרתי. כריתות ו׳: רע״א עיי״ע קר ו׳, ירו׳ שבת פ״ז ד״י, כוסבר כרתין. ודע כי כַּרָתֵי, כַּרָתִין הוא הקבוץ, והיחיד כַּרָתָא עיין לעיל בכ״י ה״ב לפי י״ש ובהערה 3] —

כָּרֵת (מל״מ ענין קציצה ובמובן הִכָּרֵת נפש בדרז״ל כָּרֵת קטוע מן הִכָּרֵת Ausrottung ובקשור עם ברית ענינו קשור אהבה ואמונה Bund schliessen ועוד עיין בפנים) ונסקל בפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ העובד ע״ז[18]) מפורש (סנהדרין ס׳ סע״ב) אתרו ביה קטלא ולא אתרו ביה כרת[19]). בפ׳ בית שמאי בגמרא

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען רק שם משיכירו ובתוספ׳ חולי׳ מ״ז: ד״ה אלא עד שיכיר, ובדפ״ע לי׳. [2]) וכ״ה בירו׳ ובכ״י ו״ו לכרתין ובנו״ג לכרתי וכ״ה בירו׳ בגי׳ מהרש״ס וכ״ה באו״ז הל׳ ק״ש רסי׳ י״ג. [3]) כ״ה בכ״י ה״ב ויש לנקדו כַּרָתָא והוא היחיד בל״ס. ובדפ״ע כרתה. [4]) וכ״ה בירו׳ ובה״ג ובהלכו׳ הריצ״ג ה׳ לולב צד ק״ז רע״א וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״י רי״ף וכ״י רש״י (עיין ד״ס סוכ׳ צד נ״ד.) וכ״ה בתוספ׳ חולי׳ מ״ז: ד״ה אלא ובנו״ג ככרתי וכ״ה בדף ל״א: [5]) עיין תוספ׳ חולי׳ שם שהביא את הערוך ושם בנכון תרג׳ של ח צ י ר הוא כרתי. [6]) עיין תוספ׳ שם והערה הקודמת. [7]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וה״ב וכצ״ל בכ״י ב״ר במקום פרנסה ובכ״י ל״ד במקום פרקט, ובדפ״ר פיזי באסיל ואמ׳ אי׳ פורו (ובדפ״ו פורי) והוא ג״כ נכון עיי״ע כרש א׳ רק שם לנכון יותר בא הלעז להורות על שם הירק וכאן על צבע הירק שדומה לצבע החציר שנקרא בלאי״ט prassino ועיין בסוף הערך. [8]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובשדפ״ע כריתינון. [9]) השלמתי כי פי׳ רבינו סובב והולך על כל המאמר והמדפיסים קטעוהו, ובדפא״מ אי׳ בטעות בתחלת הציון „שדר ליה גרגירא“ ט טעם שרבינו מתחיל בפי׳ גרגירא. [10]) עיי״ע ארות ח״א ש״ה גרגר א׳ בח״ב, ש״נ והלא. [11]) כ״ה בדפ״ע ובכ״י ב״ר אבל בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וה״ב לי׳ ובע׳ גר ד׳ גר גילה ועפי״ז גרס ג״כ גרגילא ועוד עיי״ע גרגר א׳ ומ״ש. [12]) וכ״ה בכ״י ש״ס. [13]) כ״ה בכ״י ה״ב ופאריז ובדפ״ע לי׳ ועיי״ע כ ס ט׳. [14]) בנו״ג בע״ז שם: שלח ליה חסא. [15]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו וה״ב. [16]) הועתק מפי׳ ר״ח לע״ז בכ״י אנג׳ ושם הגי׳ כגי׳ כ״י הנ״ל כוסברתא: כלומר הרוג ב ר ת ך: כ ו ס ב ר ת א״. ואחר מלת עליה אי׳ עוד ו ש ב ק ה. וכפ״א אי׳ ג״כ ברש״י ועיין עוד תוספו׳ ע״ז ד״ה שדר שהביאו פי׳ ר״ח והערוך ומה שהשיגו על רש״י עיי׳ יישוב לדבריהם בהפשב״ע. [17]) והוא צבע ירוק כמו של עשבים עיין רש״י בחולי׳ מ״ז: אבל עיין תוספ׳ שם. [18]) בנו״ג עכו״ם. [19]) וכ״ה בכ״י ש״ס עיי׳ ד״ס במקומות ובנו״ג כי אתרו ביה . . כי לא אתרו ביה וכו׳.

הממאנת באיש (יבמות ק"ח:) מימינו בכסף שתינו (איכי ה', ד') פי' התורה נמשלה למים[1]) בכסף שתינו אותה מאי היא בשעת הסכנה נשאלה שאלה זו[2]) וכו' עד זו לא צריכה[3]) לאיסור אשת איש שהוא כרת התרת לאיסור לאו שהוא מחזיר גרושתו משנשאת[4]) לא כ"ש[5]). בב"ר פרשת כ"ט (כ"ח, הובא בילקי' צפני' רמז תקס"ז ועיין בשה"ש רבה פסוק משכני) בסוף בראשית א"ר חנין נעשה בכרכי הים מה שלא נעשה בדור המבול הוי יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב', ה') [גוי] שהוא ראוי כרת ובאיזה זכות עומד וכו' עד פתר לה לשבח היך מה דאת אמר כורתי בריתי עלי זבח (תהלים נ', ד'.)[6]). כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת (הושע ח', ד') למען יכרתו אין כתיב כאן אלא למען יכרת כאיניש דיימר[7]) ימחוק[8]) שמיה דפלן דאפיק[9]) ברי לתרבות בישא. בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' נפלה סכין ושחטה (חולי' ל"א סע"א) לאיסור כרת התרת לאיסור לאו לא כ"ש[10]) פי' ר"ח ז"ל[11]) שניהן בידי שמים עון מיתה פחות מעון כרת כי הכרת הוא ובניו והמיתה הוא ולא בניו ומצאנו סיוע לדבריו בר"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמות נ"ה.) ואנו עתידין לפרשו בעזרת העוזר בע' ער. *[אחי"ה ושם בע' ער ד' הביא גמ' דיבמו' שם ערירים יהיו (ויקרא כ', כ"א) יש לו בנים קוברן ערירים ימתו (שם כ') אין לו בנים הולך ערירי ופי' רבינו הולך בלא בנים ע"כ ועיין ג"כ פירש"י ביבמו' שם שפי' ערירים יהיו דאם יש לו בנים קוברן אבל ערירים ימותו פי' משמע דאם הן עכשיו ערירים כן ימותו ואפי' יולדו להם לאחר מעשה ע"כ משמע קצת שגם ערירים ימותו פירש"י שימותו ערירים בלא בנים אפי' יולדו להם לאחר מעשה, או י"ל שכונתו שימותו קודם בניהם שימיו נכרתו והראיה כי בחולי' ל"א סע"א פירש"י וכרת חמור ממיתה דימיו נכרתים וזרעו נכרת כדכתיב ערירים יהיו ע"כ ולא הביא ראיה מפסוק הקודם ערירים ימותו[12]) ובשבת כ"ה סע"א ד"ה וכרת: במיתה בידי שמים ימיו נקצרים אבל אינו הולך ערירי, ושם רע"ב ד"ה כרת פירש"י ג"כ כרת עדיפא דאית בה תרי חומרי ימיו נכרתים והולך ערירי[13]) ועיין פי' לפירושו בתוספו' יבמות ב'. ד"ה אשת אחיו ושם הובאה דעת ריב"ן דאין נכרת הוא וזרעו אלא בעריות דכתיב בהו עריר' וחילוק יש בין מיתה לכרת כדאמר בירוש' (ביכורי' רפ"ב דס"ד ע"ג) דכרת בן נ'.. ומיתה היא בס' כמתי מדבר וחולק על ש"ס שלנו דבמ"ק (כ"ח.) אמרינן מנ' ועד ס' זו היא מיתת כרת וכו' ע"ש. ובמ"ק אי' בזה"ל מת בחמשים שנה זו היא מיתת כרת.. ששים זו היא מיתה בידי שמים.. אמר רבה מחמשים ועד ששים שנה זו היא מיתת כרת. ובירו' ביכורי' שם הגי' (כמה פעמים) מת כהיכרת, ושם: דבר שהוא בהיכרת. שמע מזה כי כרת הוא קטוע מן היכרת (הִכָּרֵת) מקור בנפעל והוא בנוי על דבור הִכרת תכרת (במדבר ט"ו, ל"א) ודרשו ר"ע בסנה' ס"ד סע"ב הכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב[14]). — וכנ"ה כרת בידי שמים יבמות מ"ד סע"א מ"ט רע"א קידושין ע"ד: ספרי תצא פ' רמ"ח. שבועות ז'. שכן בכרת ועיין שם תוספ' ד"ה ואחת שכתבו כרת לא בעי אזהרה ועיי' תוספ' ב"ק ק"ה: ד"ה מאי וגמרא ערוכה היא במכו' י"ג סע"ב חייבי כריתות לא צריכה התראה ועיין תוספ' רע"ק בפ"ג דמכות מ"ט ועיין בפ"י ע' כרת ושם הובאו הערכים השונים בענין כרת. והקבוץ יבמו' מ"ד סע"א מכו' שם והלאה חייבי כריתות. מכו' כ"ג סע"א כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן[15]). ירו' שבת פ"ז ד"ט רע"ד שני לאוין וכרת אחת לאוין חולקין כריתות ובמכו' בבלי י"ד רע"ב שני לאוין וכרת אחד חלוקין הן לקרבן ובכריתו' ג' רע"א אי' חלוק חטאת ביניהן. כריתו' רפ"א מ"א שלשים ושש כריתות בתורה וכו' ע"ש היטב בפירוש המיוחס לרש"י. — ומפני שמסכת זו מלאה על כל גדותיה מענין כריתות לכן נקובה בשם כְּרִיתוֹת. והפעל ממנו: ירו' ביכורים רפ"ב דס"ד ע"ג צא מהן

---

1) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו א' וב' ובדפ"ע במים. 2) בנו"ג נתבקשה הלכה זו. 3) בנו"ג לא הוצרכנו. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ע משנסאת. 5) וכן פירש"י ותוספ' ולא כריב"ן. 6) וזה הפסוק הביא ג"כ הפי' המיוחס לרש"י והוסיף לומר וכן מפורש בפסיקתי דרב כהנא ובמדר' חזית ע"כ ולפנינו הובאו פסוקים אחרים ע"ש. 7) בנו"ג דאמר. 8) בנו"ג יתמחיק. 9) בנו"ג דאפקיה לברי. 10) בנו"ג עון כרת הותרה (ובתוספי' התרת) איסור מיתא מיבעיא וכן מוכח מפי' הגמ"ה כ"י לחולין. 11) בכ"י ה"ב הובא זה הפי' ר"ח מיד אחר ציון מיבמות ואח"כ הציון מב"ר. 12) וצ"ע כי הפחד יצחק בע' כרת העתיק בדברי רש"י הפסוק ערירים ימותו. 13) רע"ב בסנהדר' ספ"ט הביא דברי רש"י הנ"ל אבל הוא בעצמו פי' הכרת יש עליו עונש לאחר מיתה אם לא עשה תשובה כראוי ע"כ ועיין מכות י"ג רע"ב חייבי כריתות ישנו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין להן. ועוד עיין בפנים. 14) ועיין הרמב"ם הלכות מדע פ"ז הל"א שפירשו: כלומר שאותה הנפש שפירשה מן הגוף בעוה"ז אינו זוכה לחיי העוה"ב אלא גם מעוה"ב נכרתת. ושם הל"ה: הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים וכו' ופי' לפירושו עיין בתורת האדם לרמב"ן צד ק'. ועוד עיין במו"נ ח"ג פרק מ"א.
15) ועיין מ"ש בהערה 13 במ"ש הרע"ב ועיין הרמב"ם פי"ז מהל' סנהדרין הל"ז.

(משבעים שנה) עשרים שנה שאין בי״ד של מעלן עונשין וכורתין וכ״ה בירו׳ סנהדרין פי״א ד״ל: ושם שאין בי״ד של מעלה עונשין וכורתים ועי׳ תוספ׳ מ״ק כ״ח. ד״ה ומיתה. בנפעל ירו׳ פיאה פ״א דט״ו סע״ד הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה (במדבר ט״ו, ל״א) מה ת״ל עונה בה מלמד שהנפש נכרתה ועונה עמה ועיין ספרי שלח פ׳ קי״ב. בהפעיל: תנחומ׳ ראה סי׳ ז׳ והכריתם. ושם סי׳ ח׳ שאינו מכרית את הגוים — ועוד מהוראת כורת ברית שהביא רבינו בדרוש של גוי כרתים מבראשית רבה הנ״ל הרבה בש״ס ועיין הדוגמאות בע׳ ברית א׳ וש״נ ברית כרותה ועוד ציון מנדה נ״ח: עיי״ע פשפש ב׳. ובנפעל סוט׳ ל״ז: נכרתו עיי״ע ברית והוא בדרך גזר קים שבתרג׳ ובל״י percutere ובל״ר τέμνειν σπονδάς, ὅρκια τέμνειν foedus עיין פירשט או״מ שרש כרת. ובהיפך בענין הפסקת ברית של נשואין ע״י גט מל״מ כריתות (דברי׳ כ״ד, א׳; ישעי׳ נ׳, א׳; ירמי׳ ג׳, ח׳) בדרז״ל גם בפעל: גיטין כ״א: ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה. ושם ופ״ג. ושם: וקידושי׳ ה׳. וש״נ דבר הכורת בינו לבינה. ב״ב ק״ע. עידי מסירה כרתי .. עידי חתימה כרתי ועיין גיטין ט׳ סע״ב י׳ סע״ב. והשם כְּרוּת גיטי׳ ט׳. כרות גיטא. ירו׳ גיטי׳ רפ״ג דמ״ד רע״ר (כמה פעמים) כרות לשמה וכ״ה שם פ״ט ד״נ סע״ב. שם פ״ז דמ״ח ע״ד גט כרות הוא. ירו׳ ב״ב ספ״ח דט״ז רע״ג כרות הוא. והשם המופשט גיטי׳ י׳: בני כריתה — להכרות (ש״ב ב׳, ל״ה) עיי״ע כירה ומ״ש] —

כרתי ופלתי (Kretenser und Philistäer) כבר פירשנו בע׳ אחר. *[אחי״ה ושם הביא רבינו מברכו׳ (ד׳ רע״א) למה נקראו סנהדרין כרתי ופלתי כרתי שכורתין את דבריהן וכו׳ וא״כ גזרוהו רז״ל מענין הקודם פי׳ בענין קציצה ופסיקה ועל כן ברפ״ע נכלל עם ערך הקודם אבל בכ״י ו״ו א׳ וה״ב ערך בפני עצמו וזה האחרון עיקר כי כרתי ופלתי היו שתי משמרות לדוד המלך לקוחות מיושבי כְּרֵת Kreta ופלשתים עיין פירשט שרש כרת ולפי דעת הרד״ק היו שתי משפחות בישראל ששמן כך ותרג׳ קשתיא וקלעיא Bogenschützen und Schleuderer וזה לפי ענין פקודתם — וכרתי בהוראת תואר המקום אי׳ ג״כ בצרוף תפוח עיי״ע כפתור ומ״ש וגי׳ רבינו בבי״ת עיי״ע תפוח] —

כַּרְתִּית (שק של עור לפע״ד מל״ע كُرزة בל״ם כּוּרְסְתָּא Reisesack או מל׳ ערבי خريطة lederne Jagdtasche) בהכרים פ״כ בכלים (מ״א) התרמל[1]) ה׳ קבים וכרתית[2]) סאה פי׳ שק של עור יכיל סאה שהוא שליש איפה והוא ב׳ הינין והוא כ״ד לוגין והוא צ״ו רביעיות[3]) והוא קמ״ד ביצים כדאמרינן בעירובי׳ (פ״ג רע״א) סאה מדברית קמ״ד בצים [הוה]. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג בכלים שם בפי׳ סד״ט 15 וכיונו לעירו׳ שם אי דמדברית קמ״ד הויא. ועיי׳ שם פירש״י. ובפי״מ להרמב״ם פי׳ כריסית שק קטן ובפי״מ לר״ש שק קטן וזהו כפי׳ רה״ג והערוך ורק בפי׳ רה״ג אי׳ כלי של עור וצ״ל שק של עור וכ״ה בפי׳ רע״ב ועיין בתוי״ט והוא לפע״ד מל״ע הנ״ל] —

כש (= כִּישָׁא, כּוּשָׁא מל״ע كوساء בקבוץ كوس וכן בל״ם כָּשִׁיתָא פי׳ קבוץ ואגודה Gebund, Bündel) בפ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ תולין בגמ׳ אין שורין (שבת ק״מ רע״ב) אמר רב חסדא האי[4]) בר בי רב דזבין ירקא ליזבין אריכא כישא כי כישא ואריכא ממילא[5]). בפ׳ מי שמת בגמ׳ השולח סבלונות (ב״ב קמ״ו רע״ב) הדרא בא איהי אפי׳ כישא דירקא הדרא[6]). בפ׳ האיש מקדש בו בגמ׳ האיש מקדש את בתו (קידושי׳ מ״ה רע״ב) בכישא דירקא בשוקא[7]) פי׳ אגודה של ירק. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ורשב״ם בב״ב שם וברש״י בשבת וקידוש׳ וכ״ה נכון כי גזרתו מל״ע וסו׳ הנ״ל מן כְּשָׁא פי׳ בל״ם אֲגַד. ודע כי בכ״י ש״ס בשבת שם אי׳ בישא כי בישא ואולי איננה ט״ס והוא ל״פ بستة מה שנאגד: אגודה וכ״ה בכ״י ש״ס בשבת שם וא״ר חסדא האי בישא דירקא ובנו״ג כישתא דירקא וצ״ל כשיתא פי׳ בל״ם אגודה ורבינו גורס הוצא עיי״ע הץ (ח״ג, רל״ד ועיין בהערה) והגי׳ היותר מעולה כושא והוא קבוץ בל״ע הנ״ל וכ״ה באמת כפי גי׳ רבינו בע׳ שלף ב׳ מציון בחולין ק״ה: ולא שלף לכו ירקא ואכיל לכו מכושא דאסר גינאה וכה״ג מכושא בפי׳ רגמ״ה כ״י בחולין (בקובץ כ״י אנג׳ דף שכ״ב) וז״ל מכושא דאסר גינאה כלומ׳ מאותו קישור שקשר בעל הגינה ע״כ ובנו״ג ב׳ פעמים כישא ועוד עיי״ע כש האחרון] —

כָּשׁ (= כּוּשׁ מל״מ שם מדינה בערב הדרומי הנקראת Aethiopien והתואר כושי, ולנקב׳

---

[1]) בנו״ג התורמיל. [2]) ברפ״ר וכרתות בנו״ג הכריסית אבל במשניות כגי׳ הערוך ובפי׳ רה״ג הגי׳ והקריתות. [3]) בפי׳ רה״ג: והוא רביעית. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ הץ ובנוסחי לי׳. [5]) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ב׳ וכ״י ה״ב וכ״ת לפנינו ושם ואורכא ממילא אבל בכ״י ב״ר ובדפ״ע אי׳ בט״ס ליזבין ארעא אריכא כישא ואריכא ממילא ובכ״י ו״ו א׳ דזבין חמרא זרקא לזבון אריכא וכו׳ ואין לו שחר. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס אצל ד״ס. [7]) בנו״ג בשוק.

כושית Aethiopier, -rin והושאל לשחור ממראה עור יושביה) בפ׳ לולב הגזול (סוכ׳ ל״ד: במשנ׳) אתרוג הכושי פסול פי׳ כושי אוכמא והוא שחור[1] כוש בן ימיני (תהלים ז׳, א׳) . . על אודות האשה הכשית (במדבר י״ב, א׳) . . עבד מלך הכושי (ירמי׳ ל״ח, ז׳) . . הלא כבני כשיים אתם לי (עמוס ט׳, ז׳) וכי כושיים שמם והלא ישראל שמם[2]) אלא מה כושי משונה בעורו אף ישראל משונים במעשיהם מכל אומה ולשון[3]) בר״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק ט״ז:). *[אחי״ה רבינו היה מקצר בציון זה המאמר עיין במ״ק שם ובילק׳ בהעלתך ושם ושם נדרש כוש (תהלים שם) וכי כוש שמו והלא שאול שמו אלא מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו ובילק׳ שם: במראיו וכ״ה בספרי בהעלתך פ׳ צ״ט ובב״ר ר״פ ל״ז דורש כוש בן ימיני על נמרוד וכי כושי הוה אלא שעשה כמעשה נמרוד. ב״ר פמ״ב וילק׳ לך לך ר׳ ע״ב ג׳ שמות נקראו לו כוש ונמרוד ואמרפל כוש שהיה כושי ודאי וכו׳ ופי׳ שהיה שחור ומפוחם, וכן דרש אמרפל עיי״ע וע׳ אספרון. ב״ר ס״פ ע״ג מעשה בכושי אחד שנשא לכושית אחת והוליד ממנה בן לבן וכו׳, ושם ס״פ פ״ו כושי . . גרמני עיי״ע גרמן (ח״ב, שס״ח) וגם הפכו גיחור ולווקן עיי״ע גחר (ח״ב, רע״א והלאה) וע׳ לווקן. ב״ב צ״ז: יין כושי פי׳ יין שחור ועיי״ע ברק ג׳ וע׳ אלייסטון. — לצד הלאומי הפכו ישראל ב״ק קי״ג סע״א ישראל וכושי שבאו לדין וכו׳ ושם: אי דכושי . . אי דישראל ונראה שיד צענזאר שלטה בה וצ״ל כותי ועיי״ע גוי וכן נקרא מקום בשומרון עין כושי ע״ז ל״א. ופירש״י מקום כותים ובירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד עין כושי׳ בקו על היו״ד ובירו׳ שביעי׳ פ״ה דל״ו. עין כושין — ועוד בדרז״ל נראה לכאורה כי יש למלת כושי. כושית גם הוראה יפה ונאה כי כן דרשו בספרי בהעלתך הנ״ל האשה הכושית וכי כושית היתה אלא מדיינית היתה . . ומה ת״ל כושית מה כושי משונה בעורו כך צפורה משונה בנויה יותר מכל הנשים במ״ק שם אי׳ במעשיה ותר״י ב׳ תרג׳ עפ״י ההגדה בצירוף שתי נוסחאות: כן הות צפורה אתת משה יאה בריוה ושפירא בחזוה ומשניא בעובדיא והשמרוני העתיק יאירתא ורס״ג בדפ׳ קונשט׳ حسنا פי׳ יפה וכן פירש״י בסוכ׳ נ״ג. הנהו תרתי[4]) כושאי דהוו קיימי קמיה שלמה אליחרף ואחיה (מ״א ד׳, ג׳) וכו׳ ופירש״י תרי כושאי על שם שהיו יפים קרי להו הכי ע״כ ודעתי כדעת פערלעס במ״ע מ״ג ח״כ 447 שכיוונו ללשון פרסי خوش פי׳ יפה ונאה ועיין שם ג״כ מ״ש הח׳ ג״ג צד 163 ובלי ספק היה בקבלה אצל הקדמונים כי מובן „כושית" הוא יפה ונאה ועיין פירש״י לזה הפסוק ושם אי׳ כושית בגמטריא יפת מראה ובכ״י אי׳ זה הפי׳ בשם ושמעתי עיין רש״י בהוצ׳ בערלינער צד קל״א] —

כֻּשׁ (= כּוּשׁ פי׳ כּוּשָׁא בל״ם כמו כשור ופלך בל״מ (Spinnrocken, Spindel בפ׳ כל הכלים (שבת קכ״ב: במשנ׳) ואת הכוש ואת הכרכד[5]). במחט פ״ט בכלים (מ״ו) כוש שבלע את הצינורא. פי׳ כוש שטוות בו הנשים פשתן או צמר והוא הפלך אם נשקע הברזל שבראשו בתוך העץ ובל׳ ישמעאל שמה צינרא ובלעז מוסקלא (?). כוש בלעז פוס״ו ובל׳ ישמעאל מגזל והוא קרוב לתרג׳ ירוש׳ טוו (שמות ל״ה, כ״ה) גזלן. — (א״ב בנוסחאות כתוב עזלן גם בבבלי גם בירושלמי). בסוף פרה (י״ב מ״ח) כוש של רובן לא יזה [לא] על הכוש ולא על הפיקה. פי׳ כוש שטוין בו אורבני והוא גמי הצומח במים והן עושין ממנו מחצלאות. *[אחי״ה בשני מקומות האחרונים נגרר רבינו אחר פי׳ רה״ג בסד״ט כי בכלי׳ שם פי׳ רה״ג וז״ל הכוש שבלע את הצינורה פי׳ מגול והוא פלך כדכתיב וכו׳ הצינורה פי׳ צינורה בטיית מברזל הוא במקום מגול צ״ל כבערוך מגזל והוא ל״ע مغزل Spindel פלך ועל זה הביא רבינו ראיה מתרג׳ ירו׳ טוו גזלן וכבר עמד ר״ב להוסיף שבנו״ג עזלן אבל גם רבינו ידע זאת ונשמר מזה באמרו והוא קרוב לתרג׳ וכו׳ וכונתו כי עזל בל״ע غزل קרוב במבטא הוא למגזל כי העי״ן בנקודה עולה עם ג׳ בעברי וכן מלת מגזל בל״ע מעֹזל נגזרה משרש עֹזל[6]) והוא בלאי״ט פוס״ו fuso. ומלת צינורה הוא בל״ע صنارة ראש הפלך אשר תפש בו החוטין הנטוים ואולי לפי זה צ״ל פוסקל״א והוא בלאי״ט fusajuólo Wirbel an der Spindel, אבל בע׳ צנר א׳ פי׳ רבינו צינורא: ברזל שעל הכוש שטוין בו היתה כפופה שיתפוש החוט (ועיין פי׳ רה״ג לכלי׳ פי״ג מ״ה ופי״מ להרמב״ם לפרה פי״ב מ״ח ורע״ב שם) וא״כ אולי במקום מוסקלא יש להגיה

---

[1]) ושם ל״ו: כושי כשר דומה לכושי פסול ובירו׳ סוכ׳ פ״ג דנ״ג ע״ד אתרוג הכושי פסול הבא מן הכושי כשר. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ׳ וויניצ׳ ובשדפ״ע לי׳ ובדפ״ר לי׳ עד גמירא. [3]) וכ״ה בע״י ובילק׳ בהעלתך ר׳ תשל״ח ובכ״י ש״ס ובאה״ת ובנו״ג מכל האומות. [4]) בכ״י ש״ס תרי וכ״ה ברש״י. [5]) כ״ה לנכון בדפ״ר, פיז׳ ובכ״י ב״ר אבל בשאר כ״י ודפוסי הערוך מדפ׳ וויניצ׳ והלאה ובירו׳ שבת פ״ו דט״ז רע״ב אי׳ כרכר ועיי״ע כרכד. [6]) ועוד עיי״ע אזל ב׳ (ח״א, נ״ב).

מונופלא manipolo בית אחיזת יד Griff וכן صنارة פי' בל"ע בית אחיזת יד. ומה שנוגע לפי' הציון מפרה גם בזה הלך בעקבות דרה"ג וז"ל בסד"ט 30 הכוש פ' של אורכן א' ד' של רובן א' ד' של רחבן א' ד' של אורכן כרסו פסה כישמגול בטיית של ארכו שיש בל' רבנן קצב אלברה בטיית כגון גמי היוצא מן המים והן עושין ממנו מחצלות ע"כ ורבינו העתיק רק סוף הפי' (וכ"ה בר"ש בשם הערוך) והשמיט כדרכו התיבות הערביות. אבל גם אנחנו כמעט נמשוך ידינו מלהביאן מרוב השבושים שאי' בהצעת הפי' הנ"ל ומבין השורות יצהירו כי רה"ג רוצה לבאר שתי תיבות כוש של רובן אשר מזה האחרון העיר כי א"ד של אורכן א"ר של רחבן א"ד של (אורכן) [צ"ל אורבן] ובתוספ' סוף פרה (ס"פ י"א) אי' ג"כ כוש הארבלי עיי"ע ארבל ח"א. רס"ח ועל מלה זו הביא ביאור כרסו פסה ונ"ל להגיה בתיבה אחת כרסופתה פי' בל"ע كرسفة פי' צמר גפן Baumwolle כישמגול. נ"ל בהיפך להגיה בשתי תיבות כוש מגזל בטיית פי' כוש של משנה הוא בטיית מגזל וכדאי' בערוך וכל המאמר צ"ל בהיפך הסדר כזה כוש מגזל פי' של אורבן כרסופתה ותהיה אז אורבן בל"י εἴριον צמר. ועוד פי' רה"ג פ"א של ארכו בל' רבנן שיש וצ"ל ארבן (כדאי' ג"כ בנ"א במשניות תחת רובן) שיש כלומ' שמצוי בל' רבנן [1]) קצבא אלברא בטיית צ"ל קצבא אלברדי בטיית = قصب البردى Papierbast פי' גמיי העולה על המים וכן פי' רה"ג בעצמו בכלי' פ"ט מ"ח של שיפין . . אורבני ויש שמפרשין שיפה קנה גומא והוא עולה על המים והן עושין ממנו מחצלות גמא פי' קצב אל ברדי ע"כ [2]) — וכנ"ה ביומ' פ"ב סע"א עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב ובתוספת' יומ' רפ"ד: תוחבין לה בכוש ושהריחה תרומה תוחבין לה בכוש בכ"י אירפ' ברוטב. תוספת' פרה רפ"י בזמן שתחבה בכוש או בקיסם וכו'. והקבוץ ירו' יבמו' פי"ב די"ב סע"ד אית לך כּוּשִׁין] —

כַּשׁ (= כִּשְׁכֵּשׁ מל"ע خضخض נרדף עם حسحس حشحش ענין תנועה ונדנוד schütteln, bewegen ועיי"ע כַּרְכֵּשׁ) בפ' יום טוב בביצה בגמ' בית שמאי אומרים מביאין שלמים (ביצ' כ' סע"א) כישכש לה [3]) בזנבה. בפ' השוחט אחד בעוף (חולי' ל"ז רע"א במשנ') או עד שתכשכש בזנבה, ובגמרא (שם ל"ח רע"א) כשכשה באזניה [4]) הרי זה פירכוס. בפסקא דזכור (פסיקתא דר"כ צד כ"ד:) מכשכשו [5]) והוא בולם [6]). פי' מחככו והוא בועט. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ע חוץ מדפ"ר ושם מחברו ובכ"י ו"ו מחכמו ובכ"י ל"ד מחבבו וכולם צ"ל מחככו כלומר כשתעשה לסוס נחת על ידי חיכוך וחבטה על גבו ביד כדי להרגיעו גם אז הוא בועט ואינו מכיר טובה ורש"י פי' בתהלים ל"ב, ט' וז"ל ומכסכס ברסנו וכשאתה מקרדו ומקרצפו אתה צריך לבלום ולסגור פיו וכו' וגם הוא הבין כסכסו מל' חיכוך רק לא בדרך עשיית מרגוע לסוס כי אם בקירוד וקירצוף במגוררת ולפי זה גזרת המלה מל"ע حس (حسحس) striegeln ובילק' סוף כי תצא גרס משכשכו (צ"ל מכשכשו) הוא בולם מקרדו הוא בולם וכו' ונ"ל כי נתערבו שתי נוסחאות או הובא מקרדו מגליון פנימה להורות על מכשכשו שהבין בעל הגליון כרש"י. ועוד ראיתי להעיר על גי' התנחו' תצא סי' ו' ופסיקת' רבתי פי"ב שגרסו אדם הולך ליתן עליו תכשיטין ונ"ל ברור כי הוא העתקה של מכשכשין שהבין בעל המעתיק מל"ע خضض מפאר בכלי תכשיטין את הצואר כמו במרגליות וכדומה והנה רבינו לא פי' בציונים הראשונים מהו כשכש בזנבו ואולי סובב פירושו מחככו גם על ציונים הנ"ל אבל זה קשה להלמו עפ"י משפט הלשון אבל לפע"ד ברור שהוא מל"ע הנ"ל ופי' נדנוד ורפרוף וכן סיים עה"ק שנ"ב גישיטל"ט בל"א וכיון ללא"ש ge-schüttelt. ומזה הענין יומ' פ"ד סע"ב מכשכיש ליה באמגוזא לפי גי' כ"י ש"ס ובנו"ג משביש וכ"ה בע' שבש ב' אצל הגי' מקרקיש שאי' ג"כ בכ"י א"פ ואז נרדף עם כרכש וקשקש עיין ערכם ומזה ג"כ בקהל"ר פ' טוב ילד דהוא (יצר הרע) מכשכש לברייאתא כָּמֵן ביני סריאתה וכ"ה בשו"ט מזמור ט' ד"ה אודה ושם לי' כמן פי'

---

[1]) עיי"ע ארבנא בח"א, רס"ח. [2]) וזה הציון נעלם מעיני החי' לעף בספרו אראמעאישע פפלאנצעננאמען 54 אף אם הגיה לנכון בדברי רה"ג בפרה וגם הביא דבריו מכלי' פ"י מ"ד שצ"ל ברדי במקום כרדי. וכן נסמן שם פי' הרמב"ם בכלאי' פ"ו, מ"ט גמי ופי' כ"י ערבי بردى ובהעתקות אי' כמו אפיפיריות = Papierstaude. [3]) וכ"ה לנכון בכל הדפוסים הישנים וברש"י בכ"י (ד"ס ביצ' צד כ"ג:) ובנו"ג להם וטעות הוא ובירו' ביצ' פ"ב דס"א רע"ג וירו' חגיג' פ"ב רע"ח. התחיל מכשכש בזנבה. [4]) בנו"ג באזנה. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר ואמ' אבל בדפ"ר פיזי וויניצ' ובאסיל משכשכשו ובע' בלם מכשכשו וכ"ה בילק' תצא עיין מ"מ בע' בלם ובהערות ר"ש באבער ובילק' תהלים משכשכתו וצ"ל כמו שנסחתי. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בע' בלם אבל בדפ"ע כאן בט"ס בולס ובילק' תהלים רמז תשי"ט איזה פעמים בולט.

מניע ומעורר בני האדם בהיותו טמון בין הקוצים ודרש הסורים (קהל׳ ד׳, י״ד) מן הסִירִים ועוד י״ל שהוא כמו כרכש = קשקש מל״ע خشخش משמיע קול כקול הסירים] —

כש (לפע״ד מל״ע הרשום׳ בסוף ע׳ הקודם ועוד לשון נופל על לשון הקריאה והנזיפה שמבטאין להרחקת איזה דבר) בהגדה דפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ פ״ה רע״ב) בלב נבון תנוח חכמה (משלי י״ד, ל״ג) זה תלמיד חכם בן תלמיד חכם בקרב כסילים תודע (שם) זה תלמיד חכם בן עם הארץ אמר עולא היינו דאמרי אינשי אִסתירא בלגינא כיש כיש קריא פי׳ בל׳ ערבי לדבר שמשמיע קול קורין אותו כיש כיש. *[אחי״ה בנו״ג קיש קיש וכ״ה בילק׳ תהלים ס׳ רמז תתקנ״א וכ״ה בע׳ קיש אצל ס״א כיש כיש. וזה המשל הובא ג״כ בחבור יפה מהישועה לר׳ ניסים ומבואר המעט תירוש בצפחת. עיין בלומענלעזע לה׳ דוקעס 116 אבל בחנם נתפלא על זה הביאור כי הוא רק לפי הענין ולא לפי משפט הלשון] —

כש (עיקרו בשרש נְכַשׁ ובל״א וסו׳ נכת ונרדף עם נָקַשׁ בל״מ פי׳ ענין הכאה וכן בל״ע نكش، نخز، نخس חפר ודקר stechen, bohren) בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ במה דברים אמורים במחזיק (ב״ב נ״ד סע״א) כיון שהכיש[1]) בה מכוש[2]) אחד קנה כולה[3]) פירוש[4]) כיון שחפר בה חפירה אחת. בפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ השולח את בנו (שם פ״ח רע״א) הכישה נתחייב בה פי׳ הכה אותה ועקרה. בפ׳ אלו מציאות בגמ׳ מצא שק (ב״מ ל׳ רע״ב) הכישה נתחייב בה[5]). *[אחי״ה בע׳ נכש, נכת ונקש מקומו ושם אני עתיד לפרשו ובפי׳ רגמ״ה לב״ב נ״ד. פי׳ ג״כ מענין חפירה ובדף פ״ח פי׳ הכישה במקל וכ״ה בפירשב״ם. ובכ״י רומי גרס בב״ב נ״ד. שנכש בה והוא הפיעל עיי״ע נכש וש״נ יתר הדוגמאות מהפעיל וכן עיי״ע קש. ובע׳ מכש הביא רבינו מב״ר פס״ד אפעל ואתפעל והוה מַכֵּשׁ להון ולא מִתְכַּשִּׁין ע״ש ומ״ש] —

כש (= כישא (כושא) מע׳ כש א׳ פי׳ אגידַת הבגד das Aufschürzen, Aufheben des Klei-des) בפ׳ חבית בגמ׳ מי שנשבר (שבת קמ״ז סע״א) מאי מרזב א״ר זירא כישי בבלייתא פי׳ שמלקטין במתנים שקורין בלעז גירונ״ש וכשמלקטין נראין כמרזב וי״א בלעז גיירא[6]) והיינו טיריז[7]) שפירשנו במקומו[8]) ועל כן נקראו כישי בבלייתא שמנהג הבבליים לאוגדם ועיקרו מן כישא דירקא[9]). — (א״ב כיסי כתוב בנוסחאות ופירש״י כמין כים וענין אחד הוא). *[אחי״ה כבר הארכתי בשנויים בע׳ כסכס א׳ ע״ש וכ״ה כישי בפי׳ ר״ח הודפס בש״ס ווילנא ושם הוגה ללא נכון כישא ונעלם מעיני בעל מגיה שצ״ל כישי בקבוץ וראיותו מצדו: בבלייתא וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ מרזב. ובענין גזרתו דעת רבינו שהוא מע׳ כש א׳ פי׳ אגידה אבל אז גם ג׳ כושי בוי״ו נכון כדאי׳ בכ״י מ׳ והוא מל״ע הרשומ׳ בע׳ כש א׳ ומע׳ טרז ב׳ מוכח כי זה הפי׳ שייך לרה״ג. אבל בע׳ מרזב העתיק רבינו (בלי זכרון) פי׳ ר״ח מלה במלה (נדפס בש״ס ווילנא) רק השמיט סיום וז״ל ר״ח שם: וי״א זולתי פירוש זה ע״כ כלומ׳ אחרים פירשו בענין אחר ממה שהוא פירש (עיי״ע הנ״ל) ונ״ל כי כיון לפי׳ רה״ג אשר אחריו נגרר רבינו כאן. ובענין לעז גיירא עיין מ״ש בע׳ טרז. ובענין גירונ״ש נ״ל שהוא מלאי״ט giornea, Mannsrock, Waffenrock בגד של בעלי מלחמה שהגיע עד מתנים] —

כִּישׁ, כִּישׁ הביא רבינו בע׳ כשר ג׳ בס״א ע״ש ומ״ש.

כְּשַׁט (נלפע״ד מל״פ كشادن، گشادن הצליח glücklich sein) ואז תשכיל (יהושע א׳, ח׳) תרגומו ובכן תכשט. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ה״ב וכ״ה בתרג׳ שלנו ובמתורגמן ושם נקוד תכשֵט ובדפ״ע ובכ״י ב״ר תכשיט ויש לנקוד כבתרגום שלנו תַּכְשַׁט כי בל״פ השי״ן יבוטא כהברה ארוכה ועניני הצלחה ובחר התרגום זה הלשון מפני שלא רצה לכפול את הלשון כי כבר אמר בכן תצלח עיין רד״ק שם. ומי שיאמר כי הוא מל׳ תכשיט (וכ״ה בטעות בכ״י ו״ו תקשט) אינו אלא טועה וה׳ לעווי בחנם רוצה להגיה תכשר כדאי׳ בפשיטה הסורית] —

כָּשַׁל (ידוע מל״מ wanken, straucheln; כּוֹשֵׁל, נכשל פי׳ חַלָּשׁ der Schwache ועיין בפנים) בהכותב פ״ט בכתובו׳ (משני ב׳ דף פ״ד.) ר׳ טרפון

---

[1]) בכ״י ו״ו א׳ ובי׳ וה״ב בט״ס שהחזיק. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ב׳ ב״ר ועה״ק שנ״ב וכ״ה ברפ״א אבל בשדפ״ע מכיש וצ״ל מכוש וכ״ה בע׳ מכש ובפי׳ רגמ״ה כ״י בב״ב גרס ניכוש. [3]) בדפ״ר בט״ס שלה ולנכון בע׳ מכש. [4]) כ״ה בכ״י. [5]) וכ״ה בגי׳ רש״י ובנו״ג חייב בה. [6]) וכ״ה בכ״י ו״ו בי׳ ב״ר וה״ב ובדפ״ר ופיזי׳ אבל בכ״י ו״ו גררא וצ״ל גירא ובדפ׳ וויניצ׳ ועה״ק שנ״ב גידא ועיי״ע טרז יתר השנויים. [7]) וכ״ה בע׳ טרז ובכ״י ו״ו וה״ב בט״ס טירין. [8]) טרז ב׳. [9]) עיי״ע כש א׳ וש״נ.

אומר יתנו לכושל שבהם. גמר׳ (שם) לכושל שבראייה[1]. ירושלמי (פ״ט דל״ג רע״א) כגון מלוה בשטר ומלוה בעדים[2] נתנו למלוה בעדים[3] שאין יכול לחזור בכל מקום ובכל עת עם עדיו בבתי דינין. פי׳ כושל עני כדכתיב (תהלים ק״ה, ל״ז) ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל. *[אחי״ה כושל נאמר בעצם הראשונה על אבדן ההתגברות ורפוי הכח ויאמר כן גם על הרבות העוני עיין מצוד׳ ציון (לתהיל׳ שם). ובירו׳ כתובות שם פי׳ רב אחא לכושל בגופו ועני משמע שתרתי צריכין להיות והלכתא גברותא בזו השטה עיין שט״מ בכתוב׳ שם. — וכנ״ה בנפעל פסיקת׳ דר״כ צד קס״ה. וילק׳ הושע ס׳ רמז תקל״ב והיו בני אדם נכשלין בו (בצור). ירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ג ופי״ד דט״ו רע״ג נכשל באצבעו. איכ״ר פ׳ רוח אפינו. ויק״ר פט״ו נכשל באצבעו הקטנה והוא מל״ס כשל חבט והזיק — ומל״מ בהשאילה בענין עבירה או דבר הלכה. פסיקת׳ דר״כ שם ירו׳ סוט׳ פ״א די״ז. במ״ר פ״ט. קהל״ר פ׳ ראה זה מצאתי בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה. בירו׳ סוט׳ שם והלה נכשל בה. שבת ק״כ רע״א חגיג׳ י״ד סע״א גיטין מ״ג סע״א אלא א״כ נכשל בהן. ברכו׳ כ״ח: שלא אֶכָּשֵׁל בדבר הלכה.. ולא יכשלו חברי בדבר הלכה. בהפעיל: ב״ק ט״ז סע״ב הכשילם בבני אדם וכו׳. ר״ה כ״א: ל״א יומ׳ ע״ז: מכשילן לעתיד לבא. ירו׳ שביעי׳ ספ״ג דל״ד ע״ד מכשלת את הרבים. ע״ז י״א: הכשילן פיהם. גיטין נ״ז. אכשליה פומיה — ירו׳ ברכות פ״ט די״ג סע״ג מכשלו בגבעות עיי״ע חשל וע׳ רשל. — והשם כִּשָּׁלוֹן מל״מ (משלי ט״ז, י״ח) שבת קי״ט סע״ב חגיג׳ י״ד סע״א אפי׳ בשעת כשלונה של ירושלים וכו׳ מד׳ שו״ט מזמור כ״ד תכף לכשלון רעה] —

כַּשִּׁיל (מל״מ פי׳ קרדום Axt, Haue) בסוף בבא קמא (פ״י מ״י קי״ט סע״א) ובכשיל[4] הרי הוא של בעל הבית. ובפ׳ משוח מלחמה (סוטי מ״ד.) וכשילין של ברזל בידיהן. ובקרדומות באו לה (ירמי׳ מ״ו, כ״ב) וכמה דעיילין בכשילין. *[אחי״ה ובב״ק קי״ט סע״ב מחלק בין חציני רבתי ובין זוטרתי דלרבתי קרי לה כשיל וע״ש וכע׳ חצן ב׳] —

*** כַּשְׁמֵי, כְּשִׁימֵי** (מל״פ جشم، جشمه חור ובית קבול) עיי״ע גשם ח״ב שפ״א: דלית ליה גשמא ותחת זה הובא בע׳ דלת (ח״ג ע״ד) ס״א כישמי ועתה מצאתי כי כל הפי׳ הנ״ל הועתק מפי׳ ר״ח שנדפס חדש מקרוב בש״ס ווילנא ושם אי׳ בפי׳ ר״ח הגי׳ כשימי וע״ש כל הענין.

כשף (= כּוּשְׁפָּא הוא בל״ס יריעה Tapete, Teppich) רקמה תרגומו כשפין דוורדא: המה רכליך במכלולים בגלמי תכלת ורקמה[5] (יחזק׳ כ״ז, כ״ד). — (א״ב בגלומי תכלת ורקמה תרג׳ וכושפין דוורדא בנוסחאות כתוב דארזא והמתורגמן בספרו גרים דיורדא). *[אחי״ה גם רבינו כיון לזה הפסוק עם תרגומו ולר״ב ספר חסר היה לו מערוך לכן הוסיף להשלים. ודע כי עיקר הגי׳ כושפין וכ״צ לנקד כְּשְׁפִּין בערוך והוא ל״ס הנ״ל ומלת וורדא באה לתעודת הצבע שהיתה היריעה אדומה אבל ענין רקמה הוא מסורק בגוונים לכן נ״ל כי וורדא הוא כמו ברדא בל״ע برج buntgefärbt (עיין בראדא) וכצ״ל וורדא במתורגמן תחת יורדא ואם גי׳ הספרים דארזא היא נכונה אז נ״ל להאצילה מל״פ ارج، ارز מל׳ צענד areza מגודל הערך ועוד כבוד וחשיבות וא״כ כושפין דארזא Ehrenteppiche, kostbare, werthvolle Teppiche. ורד״ק פירש בדוחק כושפין מלרז״ל גושפן עיי״ע גשפק ומ״ש] —

כשף (לפע״ד מל״פ كرف، كرف، كشف، كشف זפת Pechbaum ודעת רבינו עיין בפנים) בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ג.) ושרף כשף יפה מכולם שמענו ששמו בלעז פרוגנ״ו. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו א׳ אבל בכ״י ו״ו ב׳ כמו בדפ״ע פורונגו ובכ״י ב״ר פרונגי וה״ב כירונגו וכולם צ״ל כגי׳ כ״י ו״ו א׳ דהוא בלאי״ט prugno Pflaumenbaum ומין אחד נקרא prugnola = Schlehe וכ״ה בל״צ prunelle וזהו פרוניי״ל ברש״י בביאור כשף. ודע שברש״י ובגמ׳ לפנינו אי׳ קטף אך בכ״י מ׳ אי׳ כגי׳ הערוך כשף ואשר נ״ל אמרתי כי הוא מל״פ הנ״ל ונקרא העץ Pechbaum שהוא ממיני עצי קטף על שם הזפת שנותן, וכן נקרא קטף של עץ לבנה Fichte: זפת לבן = weisses Pech Fichtenharz וזהו היותר יפה מכל השרף ויפה לדיו] —

*** כִּשֵּׁף** (ל״מ ופי׳ העושה דברים במרמה להטעות המון עם zaubern ונגזר מל״ס כְּשַׁף דִּבֵּר בלחש ובקול נמוך flüstern כדרך האמנושים עיי״ע וע׳ רטן) סנהדר׳ מ״ג. על שכישף והסית והדיח את ישראל וכ״ה בסנהדר׳ ק״ז: וסוט׳ מ״ז. ונשמט מן הצינזור בד׳ באסיליא ובד׳ החדשים

---

[1]) בירו׳ כתובו׳: לכושל שבראיותיו. [2]) בירו׳ הפוך הסדר ע״ש. [3]) בדפ״ו בט״ס נכפל זה המאמר. [4]) בכ״י ו״ו בכשילין.
[5]) כ״ה בכ״י ערוך ודפ׳ וויניצי׳.

והועתק כולו בר"ס סנהד' צד ק"ע. — סנהד' ס"ז. המכשף זה העושה מעשה וכו' כ"ה במשניות נאפולי ובכ"י ש"ס וכ"ה בציון המשנ' בגמ' עיין ר"ס צד צ"ה: והתואר וכן במקום השם כל"ט כַּשָּׁף שם: למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה וכן שם וכן אמר ר' יוחנן למה נקרא שמן כשפים וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובילק' כ"י (ד"ס צד צ"ו), ושם: בלהטיהם (שמות ז', י"א) אלו מעשה כשפים ועיי"ע לט ג' גי' הערוך, הוריו' י'. נגעי כשפים. ירו' כתובות רפ"א דכ"ד ע"ד מפני הכשפים. מד' שו"ט סוף מזמור פ' כַּשָּׁפִין ונואפים ורוצחין וכו' ובויק"ר ס"פ י"ג הגנבים והמנאפים והמכשפים. וכן התואר בירו' ר"ה ספ"ג דנ"ט. עמלק כּוֹשְׁפָן היה וכו' ולנקבה כַּשְּׁפָנִית בקבוץ פסחים ק"י. יומ' פ"ג: נשים כַּשְּׁפָנִיּוֹת. ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה רע"ד מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב, י"ז) אחד האיש ואחד האשה אלא שלימדתך התורה דרך ארץ מפני שרוב הנשים כשפניות ובבבלי סנהד' ס"ז סע"א מפני שרוב נשים מצויות בכשפים והוא קבוץ מן כֶּשֶׁף בל"מ ובדרז"ל רק בקבוץ ברכות נ"ג סע"א בנות ישראל מקטרות לכשפים אטו כולהו לכשפים מקטרן ה"ל מיעוטא לכשפים וכו'. עירובי' ס"ד סע"ב בדורות הראשונים שאין בנות ישראל פרוצות בכשפים אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל פרוצות בכשפים וכו'. סנהד' ק': הזקינה שמא תעשה כשפים. מסכ' סופרים ס"פ ט"ו הכשירה שבנשים בעלת כשפים. קידושי' מ"ט: י' קבים כשפים ירדו לעולם וכו'. גיטין מ"ה. עיי"ע בחש א' (ח"ב ל"ז), שבת ק"ד: ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד עיי"ע בן סטדא (ח"ב קי"ח:). והשם המופשט כשוף (ובל' עברי המאוחרת מַכְשֵׁפוּת) בסנהד' נ"ו רע"ב אף על הכישוף (נצטוו בני נח) . . בפרשת כישוף בן נח מוזהר עליו וכו'. פסיקת' רבתי פ' פרה פי"ד לא כשוף ולא כשפים עשיתי אלא כו"כ הסחתי לה באזנה וכו'.

כָּשֵׁר (מל"מ (אסתר ח', ה') ונרדף עם יָשָׁר וענינו ראוי ונכון recht, gut, tauglich sein ובהפעיל כמו בלשון מקרא ענין tauglich machen הכנה באופנים שונים עיין בפנים) בריש יבמות (ו' רע"א) מה ללאו דמחמר[1]) שכן הכשר מצוה. פי' לפיכך לא דחי דאין מצות כיבוד אלא אכילה וכיוצא בה אבל כשאמר לו אביו הבא לי פירות על החמור בשבת לאו מצוה גמורה היא אלא הכשר מצוה. בס"ג דפ' האיש מקדש בו (קידוש' נ"ז רע"א) ובכריתות בגמ' דפ' המביא אשם תלוי (כ"ה.) ובפ' שילוח הקן בגמ' עוף טמא (חולי' ק"מ) תנא דבי ר' ישמעאל[2]) נאמר מכשיר ומכפר בפנים ונאמ' מכשיר ומכפר בחוץ וכו' פי' מכשיר ומכפר בפנים אשם מצורע וחטאתו האשם מכשירו שנאמר (ויקרא י"ד, י"ד) ולקח הכהן מדם האשם כלומר מטהרו ומכשירו לשוב לביתו כראשונה החטאת מכפר עליו שנא' (שם י"ט. כ') ועשה הכהן את החטאת . . וכפר עליו ומכשיר בחוץ צפור משולחת של מצורע שמזה עליו מדמה חוץ למחנה מכפר עגלה ערופה שנא' (דברים כ"א, ח') כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר ששניהן קדשי קדשים ואסורין לזרים דכתיב (ויקרא י"ד, י"ג) [כי] כחטאת האשם הוא לכהן אף מכשיר האמור בחוץ עשה בו מכשיר להיות אסור לכל אדם כמכפר[3]). בר"ג ד"פ נגמר הדין (סנהדרין מ"ב סע"ב) מפרים הנשרפים הוה ליה למילף שכן הוציא אל מחוץ למחנה (עיין ויקרא ד', י"ב) מכשיר ומכפר פי' נסקלין הוי הכשר מצוה ודין הוא שמקיים בו מצות ובערת הרע מקרבך (דברים י"ג, ו') ומכפר דמיתתו מכפרת לו כדכתיב (במדבר ל"ה, ל"ג) ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו[4]) ופרים הוה הכשר מצוה ודין הוא שיהו נשרפין ומכפר דאתו לכפרה אבל שוחט בחוץ אינו מכשיר ומכפר אלא עובר עבירה הוא. פי' אחר פר כהן משיח הוא הנשרף וכשחטא כהן משיח אסור לו להקריב קרבן על אחרים עד שיקריב קרבנו קודם ויוכשר הלא תראה ביוה"כ מקריב חטאתו ואח"כ חטאת העם הלכך פר כהן משיח מכשיר ומכפר עליו ומקלל מיתתו מכפרת עליו ומכשירו. ויש אומרים סמיכה ומכשירי[5]) מצוה ובמקלל כתיב (ויקרא כ"ד, י"ד) וסמכו כל השומעים וכפר העדה

---

[1]) כן מוכח משקלא וטריא ע"ש ובנו"ג מהו להנך. [2]) בכריתו' לי' לפנינו אבל בפי' רגמ"ה כ"י בכריתו' (בקובץ כ"י אנג' דף ר"ד) אי' כמו בקידו' ובחולי' שם ושם. [3]) וז"ל רגמ"ה בפי' לכריתות שם: נאמר מכשיר ומכפר בפנים היינו אשם מצורע שמכשירו לוכל בקודש ומכפר היינו חטאת מצורע ועשייתן בפנים הויא בעזר' ונאמר מכשיר ומכפר בחוץ היינו צפור שחוטה דמצורע שמכשירו ליכנס למחנה ומכפר בחוץ היינו עגלה ערופה מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשו בו מכשיר כמכפר דזה וזה אסורה בהנאה מחיים משעה שהקדישן אף מכשיר ומכפר האמור בחוץ עשו בו מכשיר כמכפר דשניהם אסור בהנאה מחיים. ואיכא דאמרי מכשיר בחוץ היינו צפור משולחת דמצורע ואסור בהנאה מחיים עד שעת שילוחה אבל לאחר שילוחה מותר בהנאה ע"כ. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו. [5]) בכ"י ה"ב מכשירי.

סמיכה[1]) — בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ג סע"א) האי כשרתא מברכינן עלה בורא עצי בשמים פי' עיקרו שמן ומערבין בו כמה מינין מעצי בשמים שמכשירין אותו מעשה רוקח מפוטם[2]) משחא כבישא פי' רבותינו שכובשין שומשמין ועצי בשמים זמן הרבה וקולט השומשמין הריח של בשמים וטוחנין אותו ויש בו ריח של בשמים. פי' משחא טחינא קרוב לטחינתן נתן עליהן עצי בושם מהו דתימא[3]) כיון דקרוב לטחינתן[4]) נתנן בהן לא קלטן[5]) קא משמע לן דבין כשירתא בין משחא כבישא בין משחא טחינה כולהו מברכינן עלייהו בורא עצי בשמים. *[אחי"ה וזה כפי' בה"ג הנ"ל וכ"ה שטת רה"ג הובא בחי' הרשב"א בברכות סוף ד"ה אמר מר זוטרא וכ"ה דעת ר"ח.. הובא' בתוספ' ברכות שם וז"ל פי' ר"ח שמענו מרבותינו וכו' וכו' ע"ש וכ"ה בתוספ' ר"י החסיד (ברכ' משלשת צד ל"א.) ובתוספ' הרא"ש (שם) ואולי גם בערוך צ"ל במקום פי' רבותינו: פי' ר"ח שמענו מרבותינו וכו' וכן כתב הרי"ף שמן כבוש: שמענו מרבותינו וכו' עיין או"ז הל' סעודה סי' קע"ט. — ודע כי רבינו היה גוזר כשרתא מלשון כשר כמ"ש שמכשירין אותו וכו' כי על כן הביאו בזה הערך אבל בע' קשט א' פירש זו המלה כמו כשרתא בלישנא דרבנן ונגרר בזה אחר פי' רה"ג בעוקצ' פ"ג מ"ה ובאמת קושט הוא העיקר מל"ע סורי' יוני' ורומי' והעתקתו Kostwurz ונ"ל כי מתחלה היה כתוב כשותא (= קושטא) ונשתבש להיות כשרתא[6]), והראיה נצחת מצאתי לזו ההשערה באו"ז הנ"ל שגרס באמת כשותא ופירשו ע"י קושטא עיי"ע כשת. על כל פנים כשרתא איננו מלשון כַּשְׁרוּת Tüchtigkeit, Fähigkeit אבל אי' זו המלה בזה המובן בקידושי' מ"ח: ע"ב רע"ב חזקת כשרות. יבמות נ"ז. כשרות מיתוספא בה וכו'. במד"ר פ"כ בתחלה הבריות נוהגות בכשרות. קהל"ר פ' מתוקה: יגע זה בשתי שעות בכשרות וכו' ושם במשקל סורי: מה מהני.. כשירא בכשירותיה פי' כמו כשרון בל"מ (קהל' ה', י'). ועוד השם כּוֹשֶׁר פסחים פ"ג. פ"ד רע"ב ירו' יבמות פ"ח ד"ט ע"ד שעת הכושר. ירו' ברכות פ"ט די"ד סע"א חזקת כושר. ירו' תרומ' פ"ח דמ"ו רע"א חזקת בני מעים כושר ובירו' ביצ' פ"ג דס"ב. לכושר. ירו' פסחים פ"ה דל"ב רע"ב (איזה פעמים) מחשבה לכושר. והפכו לפסול וכן בירו' יומ' ספ"ה דמ"ג סע"א שלש לכושר ושלש לפסול. ירו' סוכ' פ"א דנ"א סע"ד ממעטין בה לכושר.. לפסול. ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: עברין בכושר וכו' והפכו: עברין בפחז. ובלא"ר ב"מ צ"ג: כושרא דחיותא פי' כושר הבהמות ולמודות בבית עיין פירש"י. והתואר כָּשֵׁר מל"מ והפכו פסול. טריפה חולי' י"ט: כשר למליקה.. כשר לשחיטה. שם כ"ב. כשר בתורין פסול בבני יונה וכו' עיי"ע דייציפי. ושם מ"ג. והלאה הרבה פעמים כשר כשרה (היינו להיאכל) ושם נ"ד. כשרות בבהמה וכו' ושם נ"ו: ואלו כשרות בעוף. גיטי' פ"ז סע"א עד כשר. ושם: כשרין. ועוד ביו"ד אחר שי"ן קידושי' ע"ז. והלאה בתו כשירה לכהונה ובתרג' הרבה כַּשְׁרָא. כְּשֵׁרְתָּא. כְּשֵׁירְתָּא ועוד בענין צניעות fromm ברכות פ"ב מ"ז כשר היה. קידושי' פ"ב. הכשר שבטבחין וכו'. ב"ק ל"ח: אם כשירה היא. ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד מהו צנועי כשירי כך שנינו שהכשר נקרא צנוע. ירו' תענית פ"ב דס"ה: חציפה נצח לכשירא. והקבוץ קידושין פ' סע"ב כשרים והפכו פרוצים (שם). ירו' יומ' ספ"ג דמ"א רע"ב כשירי כל דור ודור. ועוד ענין חריצות כמו בל"ס כשירא emsig עיין תרג' משלי ו', י"א; י', ד' ובקהל"ר פ' מתוקה עיין לעיל. והשם המופשט הכשרות עיי"ע — והפעל מל"מ (קהל' י"א ו') שבת ע"ה: כל הכשר להצניעו. ירו' חלה פ"א דנ"ז: ושם ע"ג שכשרו.. לא כשרו. ותרג' תישר (שופטי' י"ה, ז') וכַשְׁרַת. ותרג' יָשַׁר (ירמי' י"ח, ד') כְּשַׁר. הפעיל ואפעל מל"מ (קהלת י', י') מַכְשִׁיר ומכפר עיין לעיל.

[1]) מפירוש אחר עד גמירי שייך לפירוש ר"ח (בקובץ כתב יד אנגייליקא לסנהדרין דף ק'.) וזה לשונו באריכות קצת יותר: מפרים הנשרפין הוה ליה למילף שכן יש בהן הוציא אל מחוץ למחנה כשם שכתב במקלל ובשחיטת חוץ אין כתיב בו הוצא ועוד פר כהן משיח מכשירין לעבודה שאין חוטא מקריב לכפר הלא תראה ביוה"כ חטאתו ואח"כ חטאת העם ומכפר חטאתו ומקלל מיתתו מכפרת כרכתיב ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו ומכשירו וי"א מדכתיב בפר העדה וסמכו זקני העדה את ידיהם ובמקלל כתב וסמכו כל השומעים את ידיהם הנה זה מכשיר וזה מכשיר והיא הסמיכה וכן פר העדה מכפר וחייב מיתת בית דין מכפרין ע"כ. [2]) דברי הערוך מובאין בתוספות הרא"ש (בספר ברכה משלשת צד כ"ט.) ועל זה הביא בשם הראב"ד וז"ל זהו דוקא כשהעצים בתוכו אבל אם הוציא משם העצים אין מברך עליו אלא בורא מיני בשמים דברכת בורא מיני בשמים כוללת הכל ע"כ וז"ל בה"ג פ"ו דהל' ברכות צד ח' סע"ג ומשחא דכבישין ביה ריחני דמתברך עליהון בורא עצי בשמים על משחא נמי בורא עצי בשמים והיכא דמבסמין שושמי בריחני וטחנין להון בורא עצי בשמים דאמר רב אדא בר אהבה האי כשרתא וכו' וכו' נהרדעי אמרי אפי' משחא טחינא והלכה כנהרדעי ע"כ. [3]) נראה שגי' אחרת היתה לרבינו עיין בהפשב"ע. [4]) בכ"י ו"ו בי' פעמים: לחניטתן. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' וה"ב, ובדפ"ע לקטן. [6]) ובדפ"ר פעם אחת כשירתא.

ב"ק פ"א מ"ב הכשרתי את נזקו, עירובי' ק"ב: ק"ג. מכשירי מצוה, שבת קל"ו. מכשירי מילה, ירו' שבת פי"ט די"ז. מכשירי שחיטה, מגיל' ז': מכשירי אוכל נפש, ב"ר פנ"ו מכשרת אוכלים עיי"ע מאכלת. ב"מ פ"ט רע"ב לאכשורי גברא . . לאכשורי פירי. תרג' ש"א י"ז, ח' לא אכשרו יתי וכו'. הָפְעַל שבת ע"ו רע"א, יומ' נ' רע"א הוּכְשַׁר, חולי' כ"ב: הוכשרו. אתפעל: זבחים כ"ה. תִתְכַּשַׁר, גיטין פ"ז. וליתכשר, חולין צ"ג ס' ע"ב איכַּשׁוּר דרי, התפעל: קהל"ר מתוקה: מִתְכַּשֵׁר במלאכתו, ועוד ענינו כמו התיר erlauben כלומ' ענין הכנה לאיזה דבר היתר. בהפעיל: ברכות ט"ו סע"א מגיל' י"ט: יבמות מ"ה: חולין י"ח. אפעל שם נ"ח: יבמו' שם, ב"ק צ"ט: איבעי ליה לאכשורי, זבחים כ"ה רע"א, סנהדרין כ"ח. הָפעל חולין ל"ג. הוכשרו בשחיטה. אתפעל תר"י א' לויק' י"ד, ז' מִתְכַּשְׁרָא למיכלא, ושם פסוק מ"ז חייתא דמִיכַּשְׁרָא (ותי"ו נבלעת), ועוד ענין הכנה לקבלת טומאה על ידי אחד משבעה משקין וסימנו יד שחט דם) והרבה בהפעיל והפעל הכשיר, הוכשר חולי' ל"ג והלאה, וגם אי' באתפעל שם ל"ו: וז"ל הרמב"ם בפי"מ לריש מכשירין: ולמדנו מזה (מן וכי יותן מים וגו' ויקרא י"א, ל"ח) כי שום זרע לא יטמא כשאינו בלול וכו' וכשיבללו האוכלין על התנאים שהתנינו נקראים מוכשרים ר"ל שהם מוכנים לטומאה והמשקה אשר יבלול אותם יקרא מכשיר וכו' עש"ה. ונקראה מסכת שרוב עסקה בענין אופני ותנאי ההכשר של קבול טומאה: מַכְשִׁירִין — והשם המופשט הכשר עיי"ע בח"ג, ר"ה — ירו' כתובות פי"ב דל"ה. יהא מכושר ט"ס וצ"ל מְבוּשָׂר כדאי' בירו' כלאים פ"ט דל"ב:] —

כשר (= כְּשׁוּרָא פי' בל"ס קורה Balken) בריש הגוזל עצים בגמ' גזל פרה (ב"ק צ"ו.) כשורי רברבי ועבדינהו זוטרי [1]) לא קני. ובגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ח:) ובפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות (כתובות פ"ו.) כפיה רפרם לרב אשי ואגבי מיניה כי כשורא [2]) לצלמי [3]) פי' כמין משל לראיה כלומר דן ואפיק מן המעולה שבקורות. פי' גאון [4]) קורה שמניחין אותה משקוף לפתחים ורגילין לפתח בה פיתוחי צלמים וצורות להיות נאה ואין כשר לצלמי אלא קורה [5]) חזקה מעץ טוב ומשל מצוי שמושלין בה כל דבר חזק ואמיץ. — (א"ב תרג' קורות בתינו ארזים (שה"ש א', י"ז) דכשרוהי יהוין מן ארזין דעדן). *[אחי"ה ובגוף הדבר פי' כמו כן גם רש"י בשני המקומות הנ"ל. ובע' שב ד' הביא רבינו משל אחר מהוריו' ג': כי היכי דנימטין שיבא מכשורא ע"ש פי'. ובע' הנ"ל הביא משבת ס"ז רע"א ז' שיבי [6]) מז' כשורי. וכנ"ה בשבת ק"ח: כשורא דאפי' בכל מימות שבעולם לא טבע. כתובות י"ז. אי דמיין עלייכו ככשורא [7]) וכו', ב"ק י"א. אמרי אנשי כשורא במתא בזוזא כשורא בדברא בזוזא, קידושי' פ' סע"ב גנבי כשורא. גיטין ס"ז: מיעסק בכשורי ובע' גשר גרס רבינו גשורי ופי' כשורה וגשורה אחד הן, וע"ש ל"פ שהבאתי (בח"ב, שפ"ג:) ולפע"ד ממנה נגזר' גם מלה סורית כשורא ופי' עץ ארוך וזקוף וקורה, ותרג' ירו' קורתי (בראשית י"ט, ח') כשורא הדא. ותרג' ולַקְּרוֹת (דה"י ב' ל"ד, י"א) למיעבד כָשׁוּרִין וכן תרג' המקרה (תהלים ק"ד, ג') דטליל היך בנינא דכשורי — ובמשל נאמר בתר"י דברי' א', י"ט חיון ככשורין והוא על דרך נחש כקורת בית הבד (נדרים פ"ג, מ"ג)] —

כשר (כִּשְׁרָא מל"ע كسر, كسرة פי' חתיכה וחלק נפרד Stück, Theil) בפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הלמי (שבת ק"ח:) במערבא מלחי כשרי כשרי. ספר אחר כישי כישי פי' חתיכות חתיכות. *[אחי"ה בנו"ג כישרי כישרי ובכ"י ש"ס ובכ"י רי"ף כשורי כשורי וברי"ף בדפו' פישרי פישרי והנכון כגי' הערוך בלי יו"ד אחר הכ"ף והוא מל"ע הנ"ל. ולס"א כישי כישי נ"ל לגזור כיש מל"פ كس פי' איזהו אחד בל"ר quis וא"כ כיש כיש כל אחד ואחד איש איש בפני עצמו] —

* כשרתא (= כּוּשְׁתָּא Kostwurz) עיי"ע כשר א' וע' כשת ומ"ש.

כָּשׁוּת (מל"פ كشوث, كشود ובל"ע كشوث, كشوثى, كشوثاء בל"ס כשותא פי' Cuscuta והוא צמח שגדל בהיזמי והיגי והושאל לשעיריות דקות Flaum, Härchen ועוד עיין כפנים) באלו חוצצין פ"ט במקואות (מ"ד) כשות של קטן לא מיטמא ולא מטמא [8]). בר"פ שני דעוקצין (מ"א) כשות של קישות והנץ שלה טהור. פי' כשם שיש לקישות כשות שהן הקִישוּאין קטנים שיש להן [9]) כמו שער קטן כן יש לקטן והוא הכשות פי' כשות

[1]) בנו"ג כשורי זוטרי. [2]) בדפ"ר ואגבי ביה כשורא. [3]) וכ"ה בכתובי', ובב"ק לצלמא. [4]) בכ"י ה"ב כגון. [5]) בכ"י ו"ו בט"ס תורה. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס, ובנו"ג ציבי. [7]) ברש"י כי כשורא. [8]) ובר"ש הביא בשם הערוך לא מטמא ולא מיטמא ובנו"ג לא טמא ולא מטמא. [9]) כ"ה לנכון בדפ"ר ופיז' ובאסיל ואמש' אבל בדפו"ו בט"ס מהן.

של קישות בל' ישמעאל זגב[1]) אלנואר פי' זגב הוא כמין ציצין שהן על צלעות הקישות כשהן קטנים דומה לשער אלנואר הוא פרח הקישות כמו (במדבר י"ז, כ"ג) ויוצא פרח. בר"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"ז סע"ב) האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי חייב משום עוקר דבר מגידולו פי' „שכן מפרש בר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח:) דחזינן דקטלין [לה] להיזמיתא ויבשא כשותא"[2]) והגאון רב האיי אמר כמו כן נקרא בל' ישמעאל כשות והוא כמין חוטין ירקרוקין כגון של ברקת שעיקרן בארץ ופרין על קוצין הנקראין היזמי. ועוד פי' צמח כדמות זהב נמשך בחוטין למעלה מהקוצים[3]). בגמ' אבוב רואה[4]) (שבת ק"ט סע"ב) רב שימי גופיה[5]) בלע חויא אתא אליהו אידמי ליה כפרשא אכליה כשותא במלחא וכו'. ובר"ג דפ' ר' אליעזר אומר תולין (שם קל"ט סע"א) כשותא בכרמא[6]) עירובא[7]) ויש מהן בע' חזין[8]). באלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ז:) ריאה כעין כשותא כעין מוריקא כעין ביעתא[9]) טרפה. — (א"ב וכן נקרא בל"י ורו' ועיקר מלה זו ארמי ויפה פי' הגאון כי אין שרש ולא ענף לעשב זה ומסתבך בקוצים וגם במיני נטעים אחרים ויש לו סגולות נפלאות ברפואה). *[אחי"ה אולי כוונת ר"ב ג"כ על cuscuta אבל זו המלה איננה באוצרי מלין יוניות ורומיות ומשובשת היא מל"פ וערבי' הנ"ל וגם פליניאום (י"ג מ"ו) מדי דברו מזה הצמח לא נשא את המלה הנ"ל על שפתיו מטעם הכמוס אצלו ואולי רק לשמע אזניו כתב סגולות הצמח הלזה וזה מ"ש non omittendum est et quod „לא נחדל מלהזכיר Babylone seritur in spinis (צמח) אשר נזרע רק בבבל על הקוצים" ועוד הרבה לספר מתואריו כי ביום נטעו ישגשג (quod eodem die germienat, quo injectum est) וכי מבסמין עמו יין וזאת תכלית זריעתו (condiunt (eo vinum et ideo serunt[10]). הארכנו בזה כי מעידים דברי פליניאום על אמיתת דברי רז"ל בכמה ענינים: א') גרסינן בעירו' כ"ח סע"א .. כשות וחזין[11]) מערבין בהן ומברכין עליהן בורא פרי האדמה לא קשיא הא מקמי דאתא רב לבבל הא דבתר דאתא רב לבבל ופירש"י בבבל אוכלין (חזיז) [חזין] וכי אתא רב לבבל וחזא דאכלי להו אמר מערבין ומעיקרא אמר דאין מערבין ע"כ הרי כשותא וחזין נצמחים רק בבבל כעדות של פליניאום ומעתה ברור אצלי כי חזין היא מלה ערבית כטיית של ההמון اقسين שנשתבש מן ἐλξίνη (לעף 142 ולדעת קצת אחת היא עם כשותא (שם 230); ב') עוד גרסינן בעירו' שם: כשות נמי מארעא קא רבי דהא קא חזינן דקטלינן לה להיזמתא ומייתא כשותא. נשמע מזה בקוצצין היזמתא היינו הקוצים מיד מתה הכשותא וזה מ"ש פליניאום (שם): quoniam non aliubi vivit באשר אינה חיה רק שם היינו בקוצים כי שם גידולה וזה מה ששנינו: ג') האי מאן דתליש כשותא מהיזמי והיגי חייב משום עוקר דבר מגידולו (שבת ק"ז סע"ב); ד') בהיות גידולה בהיזמי והיגי היו מסופקין רז"ל אם כשותא כלאים היא בכרם או לא גרסינן בשבת קל"ט סע"א כשותא[12]) ר' טרפון אומר אין כלאים בכרם וחכ"א כלאים בכרם ועיין פירש"י ד"ה כשותא; ה') למ"ש לעיל בשם פליניאום שמבסמין כאותו צמח את היין יש ג"כ להביא ראיה ממ"ק י"ב: ר' יהודה שרא .. למקטל[13]) כשותא .. כשותא חזי לשיכרא[14]) ועוד עיי"ע הזמי (ח"ג קצ"ו.) הציון מכתובו' ע"ז סע"ב ופירש"י לשם —. כשותא אין בו משום גזל (ב"ק קי"ט: עיי"ע חזין) ונ"ל להסבירו מפני שגדל במספר רב עד כי יוכל האדם להוליכה בעגלות (לעף שם). וצבע של כשותא הוא ירוק כמוריקא וזה מה שאי' בחולי' שם ריאה ככשותא כמוריקא. וקלחי הכשותא דומין לשערות דקין כחוטין וזה מ"ש הגאון (רה"ג) בערך הנוכחי צמח כדמות זהב נמשך בחוטין למעלה מהקוצים. ועוד שם: כמין חוטין ירקרוקין, לכן הושאל ג"כ כשות לשערות דקין של נער ועוד של קישואים כמו שפי' רבינו בתחלת הערך ונ"ל ברור כי גם בזה הלך רבינו בשטת רה"ג רק שלפניו היה פי' יותר ארוך ממה שנדפס אצלנו וז"ל רה"ג בסד"ט 35

[1]) בכ"י ו"ו בט"ס זנב. [2]) הועתק מפי' ר"ח בשבת שם ובפי' ר"ח ג"כ הגי' ויבשה אבל בנו"ג בעירו' שם ומייתא. [3]) ובאו"ז הלי' נדה סי' שס"ג ס"ק י"א הובא כל הערך בשם רבינו ושם הסיום: נמשך למעלה מן הקוצין. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר בשתי תיבות וכבר העירותי כמה פעמים כי עיקר הגי' אבוב רועה עיי"ע ועי' חטר. [5]) ובכ"י אי' א"ד ר"ש בר אשי איהו גופיה ובנו"ג רב שימי בר אשי בלע וכו'. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ובי ל"ד ב"ר וכ"ה בש"ס אבל בדפ"ע בט"ס בכרכמא ולנכון בע' ערב א'. [7]) וכ"ה בכל הדפוסים הישנים בגמ' וברש"י וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס במקומו) ובנו"ג עירבובא. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ר ובדפ"ע וכ"ה בע' חזין (ח"ב, שנ"ז) ובכ"י ו"ו א' ובי ול"ד אי' חזיז כגי' הספרים שהבאתי בע' חזין ע"ש. [9]) בנו"ג דדמיא ככשותא כמוריקא וכגון ביעהא. [10]) עיין פפלנ"צ לה' לעף 231 שהעיר כבר על ציון זה מפליניאוס. [11]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפוסי' הראשונים. [12]) כ"ה בכ"י א"פ ובנו"ג בט"ס כישות וצ"ל כשות כראי' בתוספתי כלאים ספ"ג. [13]) בכ"י ש"ס למלקט אבל גי' הדפוס יותר טובה לפי מ"ש באות ב' מעירו' שם. [14]) ובהלכ' ריצ"ג צד י"ט בט"ס לשיפרא.

כשות של קטן פי' כשם שיש לקשות כשות ששמו בטיית זגבאלנואר כך יש לקטן [שיער והוא] כשות ע"כ וצ"ל זגב אלנואר כדאי' בערוך וכפירושו זגב הוא כמין ציצין . . אלנואר הוא פרח, וכ"ה באמת בל"ע زغب שעיריות דקות על לחייו של קטן; אלנואר = النور פי' פרח Blüthe, וכן פי' הרמב"ם בריש עוקצין: כשות בל"ע (זנגב) [צ"ל זגב][1]) והוא כעין שערות ובפי"מ במקואו' פ"ט מ"ד השעיריות אשר יהיה על גופות נערים הקטנים והוא דומה לשער דק מאוד. (ועיין ג"כ בפי"מ לרע"ב במקואו' וז"ל שם . . כעין השער שנולד בקשואין שקורין פאקי"ש בערבי ע"כ והוא הוא الفقوس = קישואים שהביא הרמב"ם בכ"י ערבי הנ"ל) שנמצא על הקישות בעת חתיכתו והנץ שלו הפרח אשר בקצהו ע"כ ואולי רה"ג אשר אחריו נגרר רבינו פי' אלנואר לביאור נץ שלה של משנה ולא על כשות של ק י ש ו ת והראיה ממה שפי' רה"ג בעוקצין (בסד"ט 43) וז"ל כשות פי' זגב בטיית של קישות פי' אלביאר ע"כ ובלי ספק צ"ל אלכיאר והוא בל"פ וע' الخيار פי' קישואים וא"כ גם בערוך עיקר הגי' זגב אלכיאר[2]) ופרח אשר בקצה הכשות נקרא חומרתא דכשותא (גיטין ס"ט סע"א) והוא מל"ס חומרא (האלמקנאטען) וגי' רבינו עיי' בע' סמידתא — ובענין כיסי (ב"מ מ"ב סע"ב ומ"ג רע"א) עיין כס י' ומ"ש ושם הבאתי מלה פרסית كيس שפי' חוטין דקין של שיער ונופל על לשון כשות של קטן — ודע כי בכ"מ פירש"י כְשות, כשותא הומלו"ן והוא בל"ר אמצ' humulus, hu-mulo, humlo בל"צ haubelon, houblon וכ"ה בל"ר אמצ' hupa וממנו בלא"ש Hopfen וגם בלשון דעננעמארק ושוועדיא homle, humle ובל' פיניא humala ו ב ל' כ נ ע ן (böhmisch) chmel בל' הונגרית komló בל' מאנגאלית kumelak — ונראה לי ברור כי רש"י נגרר בפי' זו המלה אחר פי' רגמ"ה כי כן מצאתי בפי' רגמ"ה לחולי' (בקובץ כ"י אנג' דף ש"ז:) וז"ל כשותא הומלו"ן כמיל בלש' כנען ע"כ] —

כשת (= כּוּשְׁתְּ = קוּשְׁטְ בל"ע قسط בל"ס קוּשְׁטָא בל"י ורו' κόστος, costus —um מין בושם (Kostwurz הכושת ו ה ח מ ם[3]) (עוקצין פ"ג, מ"ה) ס"א קושט[4]) פי' בע' ק'. — (א"ב תרג' ירו' (א') נטף ושחלת (שמות ל', ל"ד) קטף וכשת). *[אחי"ה וכן מציין הירוש' בכ"ף זה של עוקצין עיין ירו' עירובין ספ"ט דכ"ה רע"ד הכושת (וההכם) [צ"ל והחמם] ירו' חגיג' פ"ג דע"ט ע"ג הכושת (וההחמה) [צ"ל והחמם] אבל עיקר הגי' בקו"ף וכ"ה בפי' רה"ג בעוקצי' ופירשו ע"י כשרתא בל' דרבנן עיי"ע כשר — ודוגמא אחרת לכתיבת כ"ף במקום קו"ף עיין בע' הבא אח"ז. ועה"ק פי' הכושת י"א הופפן בל"א [Hopfen] פ"א קושט בע' קו"ף, בזה די"א כיון לפירש"י עיי' סוף ע' הקודם לזה ושם שייכת הערה זו ולא לע' הנוכחי] —

* כְּשׁוּת, כִּישׁוּת (= קישות פי' בל"מ קשואים רק בקבוץ (Kürbis, Gurke שבת ק"ט. כשות אין בהן משום רפואה, ושם כל מיני כשות שרו לבר מטרוזא, ובכ"י ש"ס הגי' כישות ורבינו בע' טרז גרס קישות וכ"ה בפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) וזה נכון והוא מל' משנה עיי"ע קִישות אבל גם בירו' עירובי' ובירו' חגיג' הנזכרים בע' הקודם לזה מצויה הגי' בכ"ף (כושת) [צ"ל כשות וקירויה פי' קשואים ודלעת.

כַּת (= כִּתָּא, כִּיתָּא נלפע"ד מל' בקטרית quaêtu ענין קרבות ושייכות וכן בל"פ החדש' خويش Angehörigkeit, Verwandtschaft ועיין בפנים) בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיג' י"ד:) אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית. — (א"ב תרג' ויבאו בני האלהים (איוב א', ו'; ב', א') ואתו כיתי מלאכי פי' כיתי בל"ר ועד או חברת אנשים). *[אחי"ה וכן מתורג' באיוב ל"ח, ז' בני האלהים ובתרג' תהלי' כ"ט, א' בני אלים ור"ב כיון לל"ר Versammlung, coetus ואין אצלי ספק שנגזרה מל' בקטרי' הנ"ל וממנו גם בל"פ החד' מענין האמור בתחלת הע'[5]) והטיב לחקור בזו הגזרה הח' Spiegel במ"ע מ"ג חי"ז צד 58 ועוד עיין יוסטי צענדלעקסיקאן 86 ונאמר quaêtu משייכות המלאכים לאליל עליון אורמזד ומזה המושג יצא גם התרגום הנ"ל ומרוב הַמְּצאה של מלת כת, כיתא הושאלה גם לכל חבורה השייכת זו לזו שאנשיה נקשרים בקשר של אחוה ואהבה הן לטוב הן לרע — וכנ"ה במשנה ה' וז' בפ"ה דפסחים כת ראשונה . . כת שניה ושם מ"י כת הראשונה. ביצ' ט"ו: כת ראשונה עיי"ע בעלי מארה, בבלי' כ"ה מ"ד של כת קודמין היא עיין פי' הר"ש, אבל שם גי' רה"ג של בת וא"ד שלות

---

[1]) וכ"ה בכ"י ערובי' בפי"מ להרמב"ם עיי' לעף שם. [2]) עיין לעף שם. [3]) כ"ה לנכון ברפ"ר בכאן ובע' קשט ועיי"ע זנגביל וע' (חמס) [חמם] וכדפ"ע אחרים החמס. [4]) וכ"ה לפנינו ובספרי ראה ס"פ ק"ז. [5]) וזו הגזרה תתכן יותר מגזרת kata שפי' בלי בקטרית בית עיין פערלעס עט"ש 85.

וגי' הערוך שלחת עיין ערכו. ירו' נדרים ספ"ו ד"מ. כת קטנה שבא"י עיי"ע אשל (ח"א, שט"ו:). ירו' פסחים פ"ה דל"ב ע"ג כת אחת, ושם בסוף העמוד כת עצלים ויק"ר ר"פ ט"ז היתה רואה כת של בחורים, סוט' מ"ב. כת ליצים כת חניפים כת (שקרים) [שקרנים][1]) וכת מספרי לשון הרע. מד' תהלים מזמור י"א כת המעולה שבהן שמקבלין פני שכינה וכו' . . וכל כת וכת יש לו מדור בפני עצמו (ועיין מ"ש במ"ע דמ"ג כ"א, 569) ושם ושם הקבוץ כתות, כיתות. וכ"ה נכון ביו"ד שבת ק"ד. כיתות כיתות של אומות העולם, ירו' סנה' פ"י דכ"ט ע"ג כ"ד כיתות של מינים, כתובות ק"ד סע"ב ג' כיתות של מה"ש . . ג' כיתות של מלאכי חבלה, ויק"ר פ"ט כיתות כיתות של לסטים. ובברכות ס"ג: דרש הסכת (דברים כ"ז, ט') עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה[2]) בבא קמא ע"ד. שלש כתות. ועוד הקבוץ זכר: שם כ"ד, תלת כיתי סהדי. שבועות מ"ז: שתי כיתי עדים, ירושלמי כתובות פרק י' דל"ג ע"ד שתי כיתי בנות, ירו' תענית פ"ב דס"ה רע"ד ארבע כיתים נעשו אבותינו על הים וכו', מכילתי בשלח ס"פ ב' ד' כיתין נעשו על הים וכו' תר"י לשמו' י"ד, י"ג ארבע כיתין אתעבידו בני ישראל. ב"ר פ"ח נעשו מה"ש כיתים כיתים — בשבת ק"מ: פי' כיתוניתא: כיתא נאה עיי' פירש"י, אבל בכ"י א"פ ובמנו"ה (ד"ס במקומו) אי' כיתנא נאה] —

כָּת (פי' בל"ס ספיח: כָּתָא והכפל כָּת כָּתִי (בסמיכות) zweiter Nachwuchs) פי' ספיח של ספיח היינו סחיש, שחים את ספיח קצירך (ויקרי כ"ה, ה') תרגומו ית כתי חצדך. ספיח . . סחיש (מ"ב י"ט, כ"ט) תרג' כתין . . כתכתין. *[אחי"ה נגררנו אחר סדר דפ' אמש' אבל בדפוסי' הישנים אי' זה הערך אחר ע' כתית שלא כסדר. ודע כי ר"ב שנה הגי' לנסח: כתכתין, וזאת באה לו מהמתורגמן שגרס ג"כ בכי"ת וצ"ל כדאי' לפנינו בערוך בדפוסי' הישנים ובדפוסי התרגום וכן העתיק שחים (ישעי' ל"ז, ל') כתכתין וצריך לנקדו כָּתְכָּתִין והוא הכפלות מן כת ובסמיכות כדאי' לנכון בפשיטה הסורית כָּת כָּתֵא פי' ספיח של ספיח היינו מה שצומח אחר הספיח הראשון עיין רד"ק בשרש שחס אבל בשרש סחש אי' בלי נכון בדברי התרג' קתקתין. ולפע"ד נגזרה מלה סורית כָּתָא ממלה ערבית كاث פי' ספיחת וצמיחת עשב או תבואה אחרי קציר. ותרג' ירו' ספיחיה (ויקרא כ"ה, י"א) כאוותהא והוא במשקל ערבי הנ"ל. וכן תרג' ספיחיה (איוב י"ד, י"ט) כָּתָהָא] —

כְּתָא (= כְּתָח, כּוּתָח מל"פ كثخ, كثخ 1. Sauermilchspeise, 2. Zuthat zu den Speisen) בהלכה קמא דפ' הדר (עירובין ס"ה.) אמר אביי אמרה לי אם קריב לי כותא (א"ב כותח כתוב לא גרסי'[3]). בפ' חבית בגמ' כל שבא (שבת קמ"ה:) ר' יוחנן (דייק) [צ"ל רייק] מכותא דבבלאי פי' היינו כותח. *[אחי"ה וכן היתה לפני ר"ח הגי' וז"ל בפי' לשבת (בש"ס ווילנא) פי' מכותא מכותתא היא ויש מי שאומר מכותא כותחא היא ע"כ וכי"א אי' בערוך אבל בע' כרה גרס מציון דשבת תיכף אחר זה הנ"ל: כותחא דבבלאי. ועוד עיי"ע כתח] —

כְּתָב (מל"מ נרדף עם מכתב die Schrift, das Schreiben עיין בפנים ועוד שם מושגים שונים שמסתעפים מן השם והפעל). בפ' בעשרה מאמרות (אבות פ"ה מ"ו) ובפ' מקום שנהגו בגמ' מקום שנהגו להדליק (פסחים נ"ד.) עשרה דברים נבראו בין השמשות וכו' עד והכתב והמכתב והלוחות. פי' „כתב צורת [ה]אותיות, מכתב: צירוף האותיות להיות תיבה להקראות במלה, ד"א כתב אלו כ"ב אותיות כתב הקודש[4]) שאנו כותבין בו ומשתמשין בו[5]) מכתב הוא הנקרא טטרגונא[6]) שנראה ונקרא מכל צד מד' צדדים והוא הכתוב על הלוחות" והוא שפי' הכתוב (שמות ל"ב, ט"ז) והמכתב מכתב אלהים הוא חרות וגו'[7]) — בפ' כה"ג בגמ' לא ירבה לו נשים (סנהד' כ"א סע"ב) בתחלה נתנה התורה[8]) בכתב עברי ובלשון הקודש[9]) ובירוו להן ישראל כתב אשורי ולשון הקודש.

[1]) וכ"ה בסנה' ק"ג. ע"ש. [2]) ובכ"י ש"ס שלא נתנה תורה אלא בחבורה ועוד שם יתר שנוים עיין בד"ס במקומו. [3]) בכ"י ש"ס אי' כגי' הערוך לי וליתי' אי' אמרה, ובע"י הראשון ובפי' ר"ח בעירו' (בש"ס ווילנא) אי' לא גרסי וכ"ה בערוך בדפ"ר אבל בדפי' פיז' וויניצי' לא גרסי' בקו על היו"ד ובד' באסיל לא גרסינ', ובדפ"א ופראג נשמטו שתי תיבות אלה בטעות. [4]) בפי' ר"ח אי' כתב הוא כתב הקודש שהן כ"ב אותיות. [5]) לי' בפי' ר"ח. [6]) עיי"ע טטרגון וכונת ר"ח שאחריו נגרר רבינו היא על ירושי' הרשומי' בע' טטרגון ע"ש ועיין תוי"ט לאבות הנ"ל ד"ה והמכתב וחידוש שלא הביא את הערוך שם אחרי שרע"ב נגרר אחר פי' הערוך אף אם לא הזכירו. [7]) הועתק בקצת שנויים מפי' ר"ח לפסחי' ורשב"ץ בספרו מגן אבות (פ"ה מ"ו) הביא פי' בעל הערוך ועל פיו הוא מיישב יפה מה שאי' בירו' סוט' ומד' חזית עש"ה. ורש"י פי' המכתב חקיקתן וצורתן כך שמעתי ולי נראה וכו' ע"ש וכנראה שמע זאת בשם הערוך או ר"ח. [8]) בנו"ג ניתנה תורה לישראל. [9]) בנו"ג עוד: חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי.

והניחו להדיוטות כתב עברי[1]) ולשון ארמי מאי הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברי[2]) כתבא[3]) ליבונאה[4]). בסוף תמיד (ל"ג רע"ב) במקדש אומרים את השם ככתבו ובמדינה ככינויו. בפ' אין בין המודר בגמ' תורם (נדרים ל"ז סע"ב) כתבן ולא קריין קריין ולא כתבן הלכה למשה מסיני וכו'. *[אחי"ה בנו"ג קריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלמ"מ אבל בסוף העמוד אי': הלין קריין ולא כתבן וכתבן ולא קריין וכו' ובשני אופנים מציין זה המאמר הרב בעל מנחת שי בדברו מהתיבות קריין ולא כתיבן או בהיפך וכולם נזכרו בנדרים שם ועיין בפרטיות במנחת שי לש"ב ח', ג'; שם ט"ז, כ"ג; לירמי' ל"ב, י"א; נ', כ"ט; לרות ב', י"א; ג', ה'. י"ז ובענין כתיבין ולא קריין עיין במנח' שי למ"ב ה', י"ח; לירמי' נ"א, ג'; יחזק' מ"ה, ט"ז; לרות ג', י"ב — כְּתִיב או כָּתוּב הוא בינוני פעיל ופעול ושניהם מורים איזה פסוק במקרא ובאו לרוב כשמכחישים זה את זה לפי ההשקפה הראשונה עיין ד"מ כתיב.. וכתיב בברכות ז'. ושם: ל"ה. ושם: נ"ה: שבת ל': עירובי' נ"ד. ס"ג. פסחים נ': ס"ח. חגיג' ז'. מ"ק ט': ר"ה י"ז: יומ' כ"ב: נ"ד. ע"ב: ע"ה: ע"ו: פ"ו. סוכ' נ"ב: תענית ז'. נדרים ל"ב: ס"ב. סוט' י'. ל"ה: מ"ב: ב"מ פ"ז. ב"ב צ"א: ע"ז ד'. י"ט. מ"ד. סנהד' י"ט: כ'. כ"א: ל"ח. ל"ט: מ"ד: צ"א: צ"ד: צ"ח. ושם: ק"ג: ק"ה. ק"ו: זבחים קט"ז: חולי' ס': צ"א: נדה ל"א. — כתוב אחד אומר.. וכתוב אחד אומר עיין יומ' ג': מגיל' כ"א. חגיג' י"ג: י"ד. גיטין ס': תמור' י"ד: סנהד' פ"ב. נדה ע': והקבוץ שני כתובים המכחישים זה את זה עיי"ע כרע. בענין שני כתובין הבאין כאחד אי מלמדין או אין מלמדין פלוגתא היא עיין בסנהדרין מ"ה: ס"ז: קידושין כ"ד סע"א וש"נ. קידושין ל"ה. שלשה כתובים הבאים כאחד אין מלמדין. והקבוץ ירו' נדרים ספ"א דל"ז. כתורה כקדושת תורה ככתוב בה כקדושת כְּתוּבַיָּא ועוד נאמר כתוב לא רק על פסוק אחד כי אם על מקרא היינו התורה חגיג' י"ח. לא מסרן הכתוב אלא לחכמים. בכורות כ"ו: לא מסרך הכתוב וכו' ע"ש בפירש"י וכלל בזה עיי' ביד מלאכי סי' רט"ז — ככתוב בתורת משה יומ' פ"ג מ"ח; פ"ד מ"ב; פ"ו מ"ב — וגם נאמר הכתוב אומר על הנביאים (פיאה פ"ח מ"ט) ועל הכתובים (תענית פ"ג מ"ח) והקבוץ כְּתוּבִים או בלא"ר כְּתוּבֵי נאמר על חלק השלישי של העשרים וארבע וכן נקראו בל"י τὰ ἁγιόγραφα פי' כתבי הקודש. ואנשי מחמד קורים לאלקאראן: الكتاب. כתובות נ' סע"א תורה נביאים וכתובים (ובקטוע נאמר תנ"ך) מגיל' ל"א. ע"ז י"ט: כתוב בתורה.. שנוי בנביאים.. משולש בכתובים. מגיל' י"ט סע"א ורע"ב הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא עיי"ע מגל ג'. ידים פ"ג מ"ה כל הכתובים קדש ושה"ש קדש קדשים. ב"ב י"ד סע"ב סידרן של כתובים רות וספר תהלים וכו' ע"ש. ושם ח' רע"א עברת אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי. תרג' שה"ש ה' י' אורייתא ופתגמי נבואה וּכְתִיבֵי. תענית ט'. מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמזי באורייתא. כתובו' ק"ו רע"ב א"ל דאקריך כתובי לא אקריך נביאי. ונאמרו העשרים וארבע בדרך כבוד: כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ עיין ידים פ"ג מ"ה, ב"ב פ"א מ"ו, שבת פט"ז מ"א, ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג, תוספת' שבת רפי"ד, איכ"ר פ' רוח אפינו ובתר"ש אסתר ז', י' כִּתְבֵי קדישין. — וכמו כתוב הנ"ל נאמר ג"כ כְּתָב מן התורה ויק"ר ס"פ כ"ח מה דאמר כתבכון וכו', יומ' כ"ח: תורותי (בראשית כ"ו, ה') אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה. תנחומ' נח סי' ג' תורה שבכתב תורה שבעל פה ירו' מגילי פ"ד דע"ד ע"ד דברים שנאמרו בפה.. דברים שנאמרו בכתב. ירו' חגיג' ספ"א דע"ו ע"ד, ילק' הושע רמז תקכ"ה דברים הנדרשין מן הכתב.. דברים הנדרשין מן הפה. ושם ובירו' פיאה פ"ב די"ז. נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים בכתב. גיטין ס': תמורה י"ד: דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב ושבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה. שמ"ר ר"פ מ"ז המקרא אני נותן להם בכתב והמשנה והתלמוד והאגדה אני נותן להם על פה וכו' ע"ש היטב ועיין תנחומ' כי תשא ס' סי' ל"ד ושם וירא רס"י ה' ועיין פסיקת' רבתי רפ"ה וילק' הושע הנ"ל. ועוד כתב כמו מכתב אבות הנ"ל. גיטין פ'. ע"ז י'. שאין להם לא כתב ולא לשון. גיטין י"ט: כתב שאינו יכול להזדייף. שבת ק"ד: כתב ע"ג כתב. יומ' ל"ח. ושם: מעשה הכתב עיי"ע בן קמצר. ב"ר פ' מ"ח, ע"ח בכל מקום שאתה מוצא הכתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב הנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה וכו' ועיין ירו' פסחים פ"ט דל"ו ע"ד שהש"ר פ' צוארך, במד"ר פ"ג אבדר"נ פל"ד, ילק' וירא ר' פ"ב וילק' וישלח רמז קל"ג — מגיל' י"ח סע"ב שלא מן הכתב (Vorschrift, Formular) עיי"ע בי בר הבו. פסחים

---

[1]) בנו"ג אשורית.. עברית אבל באה"ת אי' כגי' הערוך. [2]) בנו"ג עוד א"ר חסדא אבל לי' גם בכ"י ש"ס ובאמת מיותרת היא. [3]) בנו"ג כתב. [4]) פירשתי ברוחב ביאור בע' אשר ב' בח"א, שכ"ד והלאה.

כ"א: דברים ככתבן כלומר כמובן על פי פשטו וכן בסנהד' ע"ה: בעינן קרא כדכתיב. והקבוץ ב"ר פ"י כתבין בישין עיי"ע בלדר (ח"ב, צ"ה.) וש"נ. שמ"ר פמ"ב וכתבו למלך ונכנסו הכתבים (ובקצת דפוסי' בט"ס הכתמים). במד"ר ר"פ כ"ג כתבים רעים מן המלכות. ריש אסת"ר שלח כתבים ממדינה למדינה — חילש כתבא עיי"ע חלש ב' — ועוד השם כתובה, כתבת עיין ערכם. והשם המופשט: כְּתִיבָה ברכות ט"ז, גיטין י"ז, שבת ק"ג: ק"ד: מנחות ל"ד סע"א (כתיבה תמה) ירו' ברכות פ"ב ד"ה. ובלשון ארמי ב"ק ס"ו, כְּתִיבָא. והתואר כותב בלשון ערבי كاتب = בל"ס כָּתוּבָא, כַּתְבָן כליי פי"ג מ"ב תוספתא כלי' ב"מ פ"ג, ירו' שבת פ"ח די"א: מכתב שניטל הכותב וכו' עיי"ע מחק, ירו' סנהד' רפ"ב די"ט ע"ד ר' חנינא כָּתוּבָא, ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ג יהב רשו לכתובא שיכתוב. קהל"ר פ' ושנאתי אני: ר"מ היה כתבן טב וכו', והקבוץ ירו' מגיל' פ"א דע"א סע"ד כותבנים אומנים היו בירושלים וכו' — והפעל כמו בל"מ בקל ובנפעל אבל אצל רז"ל גם ההפעיל מצוי ונאמר מהאל יתברך שצוה לכתוב[1]) מכילת' בשלח פרש' ג' והלא כבר הכתבתי, ב"ר פכ"ב כבר הכתבתי בתורה, קהל"ר פ' כאשר דבר הכתבתי בתורתי לא תקום, רות רבה פ' ויאמר לה (כמה פעמים) . . אילו היה יודע שהקב"ה מַכְתִּיב עליו וכו'. ובב"ר רפ"צ ויק"ר ס"פ כ"ד שתי פרשיות הכתיב לנו משה בתורה וכו' אינו מדויק וצ"ל כתב וכ"ה באמת בילק' מקץ ר' רמז קמ"ח — שמ"ר פט"ו מכתיב לו עיי"ע סטרטיוטין במו"ע. בהָפעל כתובות נ"ח רע"א ב"ב צ"ב: מוכתב למלכות וכ"ה ברש"י קידושי' י"א. ד"ה או מוכתב ע"ש. ב"ר ס"פ ע"ט עיי"ע כלדר וע' סקרדין] —

* כְּתָבָה (שם פרטי) במ"ר פי"ד אמר סומה בר כתבה בשם ר"ל.

כְּתוּבָּה (בל"ס כְּתִיבְתָּא ובל"ע كتيبة Scriptur ואצל רז"ל הושאל: א) לשטר שכותב הבעל לאשתו בשעת נשואין שיהיו כל נכסיו אחראין לה עד סך קצוב; ב) סך הקצוב שנכתב בישטר זה 1. Hochzeits-Verschreibungsdokument, 2. die verschriebene Hochzeitssumme) בר"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובות נ"ה רע"א) איתמר כתובת בנין דיכרין וכו' מפורש בפ' מי שהיה נשוי (שם צ"א.) היה שם יותר[2]) דינר אחד אילו נוטלין כתובת אמן ואלו נוטלין כתובת אמן. *[אחי"ה בדף צ': וצ"א. הרבה שקל וטרי בזה הענין — ודע כי כתובה (או במלואו: ספר כתובה, יבמו' קי"ז.) היא מתקנת שמעון בן שטח שבת י"ד: ויותר באריכות בכתובות פ"ב: בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והיו מזקינין ולא היו נושאין נשים עד שבא שמעון בן שטח ותיקן כל נכסיו אחראין לכתובה. כתובו' פ"א מ"א בתולה כתובה מאתים ואלמנה מנה. פ"ד מ"ז לא כתב לה כתובה בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שהוא תנאי בית דין. ירו' יבמות פ"ז ד"ח סע"א כתובה מדבר תורה, ושם פט"ו די"ד סע"ד כתובה דבר תורה. כתובות נ"ו סע"א קסבר ר' יהודה כתובה דרבנן. גיטין פ"ה מ"א כתובת אשה בזיבורית ר"מ אומ' אף כתובת אשה בבינונית ובלא"ר כתוּבְתָא כתובות פ"ז. שקילנא מכתובתאי, מתן תר"י ב' לבראשי' ל"ד, י"ב פורן וכתובתא והקבוץ קידושי' ע': כמה כתובָתָא, כספנו (בראשית ל"א, ט"ו) תר"י ב' כתובָתָן. ובל' עברי: כְּתוּבּוֹת (כתובי פ"ט:) ועל שם זה נקובה מסכת כְּתוּבּוֹת כי רוב ענינה בדבר זה עוסק. והפעל ממנו כתובות נ"ב: לא כתב לה בנין דיכרין וכו', כתובות פ"ג. הכותב לאשתו וכו'] —

כְּתֹבֶת (בל"מ בלא וי"ו אבל ברז"ל כְּתוֹבֶת Schrift, Schreibung) בפ' אלו הן הלוקין (מכו' כ"א.) הכותב כתובת קעקע קיעקע ולא כתב כתב ולא קיעקע[3]) ובפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטי' כ':) לרמי בר חמא נמי לא קשיא בכתובת קעקע. *[אחי"ה ובענין כתובת קעקע עיי"ע קעקע א'. ובויק"ר פי"ט ותנחומ' סוף לך לך דרש וכל תועבותיו אשר עשה והנמצא עליו (מ"ב כ"ה, ה') . . שכתב כתובת קעקע בבשרו] —

כׇּתֶבֶת (= קַשְׁבָּא טל"ע قسب פי' פרי התמר היבש getrocknete Dattel) בפ' יוה"כ (יומ' פ"ח מ"א ובגמ' שם ע"ט רע"א) ובפ' י"ז בכלים (מי"ב) האוכל ביום הכפורים ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה[4]) פי' ר' ניסים זצ"ל[5]) כמה שני קא

---

[1]) עיין ב"ר בפ"ח ובילק' בראשית רמז י"ג בשעה שהיה משה כותב את התורה וכו' א"ל כתוב וכו'. [2]) בנו"ג מותר. [3]) בנו"ג כתב ולא קעקע קעקע ולא כתב וכ"ה לנכון בעי' קעקע א' ע"ש. [4]) במשניות פיזרו ביומי' ובירו' יומי' וכגלעינתה וכ"ה בעי' גלען ח"ב, ש"א: וש"נ השנויים בלמ"ד הרגיל יותר ואולי הוא מל"ס גלעתא והקבוץ גילעא פי' חרצן של תמרה עיין ספלנ"' ללעף 123. [5]) בכ"י ה"ב אי' פי' ר' חננאל אבל מלבד שלי' בפי' ר"ח ככה בפי' ביומי' כרמוכח מנדפס בש"ס ווילנא, גם התוספו' ביומי' ע"ש, ד"ה כותבת גרסו בשם הערוך: ר' ניסים גאון זצ"ל.

קשיא לי והוה מצטערנא עלה דאי נקטת פשטא דמתניתא וקא מצרכת ככותבת הגסה וכגרעינתה הא בכולי גמרא לא מדכר אלא ככותבת ביוה״כ ולענין שיעורי אמרינן (עירובי׳ ד׳ רע״ב וש״נ) דבש ככותבת ביוה״כ ולא מדכר גרעינתה, ונמי[1]) אי לתרי שיעורי קא בעי נימא כביצה גדולה אי נמי מידי אחרינא דהוה שיעוריה ככותבת וכגרעינתה ולא נצטרך למיתלא מילתא בתרי שיעורי וכמה קושיי קשו לי עלה עד דאשכחנא פירוקא בגמ׳ דבני מערבא והכי גרסינן התם (ירו׳ יומי פ״ח דמ״ד סע״ד) א״ר יוסי זאת אומרת שהוא צריך למעך את חללה דלכן מתני כמוה וכגרעינתה וכחללה[2]) והכין בירורה דמילתא כי הכותבת הגסה אינה דבוקה כגרעינתה אלא יש בין גופה ובין גרעינתה חלל[3]) ולהכי איצטרך למיתנא ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתא לחומרא דלא תיטעי ותשער כמו השלמה דנפיש שיעורה דהוי לקולא ולא מחייבת ליה עד דאכיל כהאי שיעורא אלא מכי אכיל כמוה וכגרעינתה בלחוד בלא חללה מיחייב והיינו דאמר ר׳ יוסי זאת אומרת צריך למעך חללה כדי שידבק גופה של כותבת בגרעינתה ולא ישאר בה חלל וכתר הכי[4]) משערינן בה אכילה של יום הכפורים ומשום הכי איצטריך למיתנא כמוה וכגרעינתה למעוטי חללה. *[אחי״ה עיי׳ תוספו׳ יומי׳ ע״ט. ד״ה כותבת שהביא זה דר״נ גאון בשם הערוך וסיימו וז״ל והיינו דקא מיבעיא ליה הכא בגרעינתה דהיינו לאחר שנתמעך חללה או שלא בגרעינתה פי׳ כברייתה ממש קודם שנתמעך חללה ע״כ וכן פסקו הרקח והר״ן ועפ״י זה צע״ג מ״ש הרי״ץ גיאת ריש הל׳ יוה״כ (צד מ״ט.) ושיעור אכילה דמחייב עליה כרת בככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה וכחללה ע״כ וא״פ פסק הריצ״ג איפכא ולקולא וכבר עמד על זה הגאון בפירוש יצחק ירנן עש״ה — ובירו׳ יומ׳ שם מפורש מאמר המשנה ע״י: ככותבת נמרית, ובבלי יומ׳ ע״ט סע״ב אי׳ כותבת הגסה שאמרו פחות מכביצה כביצה משבעא ככותבת מיתבא דעתיה. — והקבוץ בב״ר ס״פ מ״ב ושם דרש ואת כל אכלם (בראשית י״ד, י״א) ר׳ נחמיה אמר אלו הכותבות] —

כתח (= כּוּתָּח כבר פירשנו בע׳ כתא ע״ש) בפ׳ ג׳ בפסחים ואלו עוברין בפסח (פסחים פ״ג מ״א דף מ״ב.) כותח הבבלי, מפורש בגמ׳ (שם) יש בו קומניתא דאומא ומלחא ונסיובי דחלבא[5]). בר״ג דפ׳ הדר (עירובי׳ ס״ב:) ובס״ג (דפרק אלו מציאות) [צ״ל דואלו מלאכות] (כתובות ס׳:) אפי׳ ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה פי׳ לא אצטריך מביצה שנולדה אלא אפי׳ אותה שמוצא במעי אמה כדאמרינן בר״ג דביצ׳ (ו׳:) השוחט את התרנגולת ומצא בה בצים גמורות מותרות לאוכלן בחלב דלאו כגופה דתרנגולת דמיין ורב חסדא לא פשט בשני[6]) דרב הונא רבו כיון שיש בכותח חלב וביצת שחוטה נראית כבשר אע״פ שמותר בבירור לא רצה להתיר. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר׳ נסים גאון בספר מפתח במקומו וכן מוכח מפי׳ ר״ח נדפס בש״ס עירובי׳ בדפ׳ ווילנא, ותוספ׳ בשני מקומו׳ הנ״ל הביאו פי׳ הערוך והקשו עליו ע״ש ובהפשב״ע שהאריך בזה — וכנ״ה בפסחים מ״ג, ועיי״ע מתכלתא, כריתות ו׳ רע״א עיי״ע גלדן וע׳ כף י״א, — ועוד עיי״ע כתא] —

כֻּתִי (= כּוּתִי תואר מן כּוּת, כּוּתָה שם מקום בבבל ועל שם עירם נקראים כותים והם השמרונים (Samaritaner בפ׳ ח׳ בברכו׳ (מ״א דף נ״א: וכן הוא בתוספתא ברכות סוף פרק ג׳ ועיין שם פ״ה) אין עונין אמן אחר כותי המברך, פי׳ הם השומרונים הדרים בשומרון אשר באו מכותה. *[אחי״ה וזה מוכח מהמקרא מ״ב, י״ז כ״ד ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוא ומחמת ומספרוים וישב בערי שמרון תחת בני ישראל ויירשו את שמרון וישבו בעריה, ושם פסוק ל׳ נקראו: אנשי כות, ותכונת מקום כותא, כות היתה לפי עדות בן מתתיהו בפרס, ואלה דבריו (על הקדמוניות ט׳, י״ד, ג׳) Οἱ δὲ μετοικισθέντες εἰς τὴν Σαμάρειαν Χουθαῖοι, ταύτῃ γὰρ ἐχρῶντο μέχρι δεῦρο τῇ προσηγορίᾳ, διὰ τὸ ἐκ τῆς Χουθᾶς καλουμένης χώρας μεταχθῆναι, αὕτη δ᾽ἐστὶν ἐν τῇ Περσίδι, καὶ ποταμὸς τοῦτ᾽ ἔχων ὄνομα ועוד הכפיל דבריו בקדמוניות י׳ ט׳, ז׳ כי נקראו השמרונים כותים על שם מקור מחצבם למקומותם שהיו בפנימיות של פרס ומדי (οἱ πρότερον ἐνδοτέρω τῆς Περσίδος καὶ τῆς Μηδίας ἦσαν) ולזה הסכימו גם סופרים ערביים שהזכירו עיר كوثا, كوثى באיראק כערך שתי פרסות מנהר מלכא למזרחית של טיגרים עיין רוו״ב לוויענער ח״א, 237 ושם הובא דעת מי שאומרים שכותים הם הם Kossaei (κοσσαῖοι) בזוזיאנא (עיין מאננערט ח״ה,

---

[1]) לי׳ ברפ״ר בט״ס, ושעורו קשיא לי נמי. [2]) בנו״ג ניתני כמוה וכגלעינתה ומחללה. [3]) עיין פי״מ לרמב״ם בכלי׳ פי״ז מי״ב. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו וה״ב, ובדפ״ע הכין. [5]) וכן מוכח הסדר מפי׳ ר״ח בפסחים ומפי׳ ר׳ נסים בעירובין בספר מפתח לדף ס״ב; ולפנינו אי׳ הסדר משום נסיובי דחלבא . . משום מילחא . . משום קומניתא דאומא. [6]) בפי׳ ר׳ נסים גאון: בימי.

ב' 359 והלאה) ועוד עיי' או"מ לפירשט ע' כות ועוד עיי"ע כרדו ומ"ש. ועוד עיין כרמי שומרון להח' המהולל רפאל בן שמעון קירכהיים אשר חקר בשקידה ועיון בעניני כותים וכלם נכחים למבין ועוד הוציא לאור (בשנת תרי"א בפא"מ) בין שבע מסכתות קטנות ירושלמיות מצד ל"א עד ל"ח מסכת כותים והוא קבוץ של ברייתות שנשנות קודם שקלקלו הכותים מעשיהם עיין פי"מ להרמב"ם לברכות פ"ח מ"א ועל ר"פ בנות כותים. ומפני שקבוצת מאמרי הברייתות נסדרה בסדר יפה עם מקורי מחצבן לכן משכתי ידי מלהעתיקם וזיל קרי בי רב הוא — ובבחינת מצב הכותים בתוך בני ישראל כבר נחלקו בימי התנאים אם גירי אמת או גירי אריות הם עיין קידושי' ע"ה רע"ב וש"נ וכן נחלקו רבי ורשב"ג כותי כגוי דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר כותי כישראל לכל דבר (ירו' ברכות רפ"ז די"א רע"ב ירו' דמאי פ"ג דכ"ג סע"ג, ירו' כתובות רפ"ג דכ"ז סע"א, ירו' שקלים פ"א דמ"ו רע"ב, תוספת' תרומו' ספ"ד) וזה מה שאמר רשב"ג (חולי' ד'. קידושין ע"ו. גיטין י'. תוספת' פסחים פ"ב) כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקים בה יותר מישראל. אבל מאחר שמצאו להן דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדין אותה (חולי' ו'.) עשאום נכרים גמורים (שם), בירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד. כבר נתקלקלו הכותים. נדה ל"א: תוספת' נדה רפ"ה בנות הכותים וכו'. סוט' ל"ג: הר גריזים והר עיבל שיושבין בהן כותיים בירו' סוט' פ"ו דכ"א ע"ג אי' שבין הכותים וכו' ע"ש. ע"ז כ"ו רע"א. כותי לא ימול ישראל מפני שמל לשם הר גריזים ועיין תוספ' ע"ז פ"ג וירו' יבמות פ"ח ד"ח סע"ד וט' רע"א. האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר שביעי' פ"ח מ"י וע"ש תוי"ט. עירובי' ל"א: מי שאינו מודה בערב מאן א"ר חסדא כותאי וכן הקבוץ במשקל ארמי כותאי חולי' ו', בי כותאי ירו' קידושי' פ"ד דס"ו: אילין כותאי (בירו' ב"ב פ"ח דט"ז: נפתאי), ב"מ ס"ט סע"א הנהו תרי כותאי, ירו' יבמות פ"א ד"ג. לא יחסרונך כותאי, ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד כותאי דקיסרין, ושם כותייא דקיסרין, אתו כותייא. ונסכון כותייא. והיחיד כותיי ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: ירו' תעני' פ"ד דס"ו: חד כותיי ובאיכ"ר פ' רבתי: חד כותאי. ולנקבה כתובות פ"ג, מ"א הכותית, תוספת' אהלו' פי"ח כותית — והרבה פעמים הביאה יד הצינזור מלת כותי במקום מלת גוי עיי"ע כש ב' וע' גוי — ובתוספת' תרומות פ"ח איתא בכ"י אירפ' חנוני ובנו"ג הכותי] —

* כְּתְכָּתִין עיי"ע כָּת.

* כּוֹתֶל, כְּתָלָא, כּוֹתְלָא (פי' קיר Wand) מן אחר כתלנו (שה"ש ב', ט') ובדניאל ה', ה' די כְּתַל והקבוץ בְּכְתְלַיָּא (עזרי ה', ח') וכן בדרז"ל ברכות נ"ח רע"ב השתא נפל ליה כתלא ולא אתנח[1]), שבת פ': מן כותלא עיי"ע אנדיפי, ערע ושם ה'. עיי"ע שפע, ב"מ פ"י מ"ד לסתור את הכותל, וע"ש מ"ה וב"ב רפ"א —. אהלות פ"ו מ"ג כותל המשמש את הבית וכו' ע"ש ובדרך משל ויק"ר ר"פ ל"ב אזנים לכותל עיי"ע (איזגדין) [איזגרין] וקהל"ר פ' גם במדעך: ובעל כנפים יגיד דבר משום אזנים לכותל ועיין בלומענלעזע לה' דוקעס 93 שהביא מעומר השכחה (דף קל"ד) משל דומה לזה . . שמור הקיר פן יהיה אחריו גונב דברים המלחשים. ובירושלמי בבא בתרא פ"ב דף י"ג: כּוֹתְלָה. והקבוץ: ב"ר ר"פ י"ח כתלים של זהב, ירו' שקלים פ"ד דמ"ח. זיזין וכתלין ברכות כ"ח. מכותלי ביתך (אתה)[2]) ניכר וכו' עיי"ע פחם. ב"מ נ"ט רע"ב כותלי בית המדרש יוכיחו. יומ' כ"ח רע"ב מכי משחרי כּוּתְלֵי עיי"ע שחר א'. ובהשאילה נדה ג' סע"א כותלי בית הרחם. — חולי' י"ז. מגיל' י"ג סע"א כתלי (כותלי) דחזירי עיי"ע קתל ג' ופי' רבינו ושם אבאר אי"ה.

* כתליקין עיי"ע קתליכום.

כֶּתֶם (והפעל כתם בל"מ ענין רשימה (ירמי' ב', כ"ב) וכן השם בל"ס כּוּתְמָא, כּוּתְמְתָא Einstich, Mal, stigma (Fleck) והושאל לרז"ל סימן רושם של דם (Blutmal, Fleck כפ' כל היד (נדה י"ד.) מודים חכמים לר"ע ברואה כתם. בס"ג דפ"ק דיבמות (ט"ז סע"א) ובפ' שור שנגח ד' וה' שוורים בגמ' של ישראל (ב"ק ל"ח סע"ב) כל הכתמים הבאים מרקם טהורים ור' יהודה מטמא מפני שהן גרים וטעה כתמים הבאים[3]) מן הגוים[4]) טהורים[5]) פי' שאין כתמי גוים מיטמין. כתם בלע"ז מקל"א. *[אחי"ה והוא בלאי"ט macolo מל"ר Fleck, macula וכנ"ה הרבה בנדה ה'. נ"ז. ושם: פ"ח מ"ג והקבוץ כתמים[6]), כתמין נדה ה' סע"א תוספ' נדה ספ"ח. כִּתְמֵי דמא סנהד' צ"ה סע"א. ועקרו מל"מ נכתם ירמי' שם והתרג' העתיקו: הא כרושם כיתמא.

[1]) כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג נפל בתלא. [2]) לי' בכ"י ש"ס. [3]) לי' לפנינו. [4]) בנו"ג מבין הנכרים. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ובדי וויניצי. [6]) ובשמ"ר פמ"ב בקצת דפוסי' הכתמים וט"ס הוא עיין סוף ע' כתב.

וזה לביאור וחוזק הענין, ותרג' כשני (ישעי' א', י"ח) כתימין כצבעונין. והח' פירשט בשרש כתם השוה הפעל למלה ערבי' كتن מזוהם ויותר קרוב להיות מל"ע قتم besudeln והשם قتمة = כתם — [Besudelung, Schmutz

כתן (= כִּיתָן, כיתנא בל"ס כֵּתָנָא בל"ע كتن פשתה Lein, Flachs והבגד ממנו כיתונא, כתניתא בל"ס כותינא בל"מ כתונת Leibrock בל"י χιτών) בפ' ר' אליעזר אומר תולין בגמ' אין שורין (שבת קי"מ סע"א) אמר רב חסדא האי כתניתא משלפי ל ד י ד ה מקניא שרי קניא מ י נ ה אסיר[1] פי' „למשוך הבגד ששטחו בקנה להינגב ונעשה נגוב וישאר הקנה במקומו ולא יטלטלנו[2] מותר אבל למשוך הקנה מן הבגד ולטלטלו בשבת אסור שהקנה אינו כלי להטלטל בחצר"[3]. בר"ג דפ' כיסוי הדם (חולי' פ"ד רע"ב) ובפ' אלו מציאות בגמ' מצא כסות (ב"מ כ"ט סע"ב) וילבש כלי פשתן כיתנא רומאה[4]. בס"ג דפ' ראוהו בית דין (ר"ה כ"ז:) לא תימא דהפכיה כי כיתונא[5]. פי' לא תאמר שהפכו כבגד פשתן שמכפנים לחוץ. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ו סע"א) וסימניך כיתונא דוורדא דמיתנח[6] בה ריאה כלומ' דאדום הפנימי כוורד ותתאה כאהינא סומקא[7]. ובסנדל כפ' כ"ו בכלי' (מ"ה) עור הכתן ועור הכתף פי' עור הכתן שמשימין אותו אומני פשתן בפניהן וקושרין אותו במתניהן שלא יסתבך[8] עליו הניפוץ. עור הכתף שמשים בכתיפו תחת משאו שלא יזיקו המשאוי. המחלצות והמעטפות (ישעי' ג', כ"ב) תרג' כיתוניא ושושיפיא. — (א"ב פי' בל"י מין מלבוש פנימי כמו חלוק ולפעמים גם מין מלבוש חיצוני. ומלה זאת נעתקה מל' עברי כתנת וכן נקרא בל' יוני כיסוי וקרום כבד וריאה, ותרג' והפשתה והשעורה (שמות ט', ל"א) וכתנא ושערי). *[אחי"ה כונת ר"ב למלה יוני' הנ"ל ועל ידי χιτών העתיקו ע' זקנים כְּתֹנֶת (בראשית ל"ז, ב', ל'; ויקרא ח', ז'; י', ה'; ט"ז, ד'; ש"ב י"ג, י"ח וכן הקבוץ כתנות בראשית ג', כ"א; שמות ל"ט, כ"ו; עזרא ב', ס"ט) וכן העתיקו מעיל (ישעי' ס"א, י') וגם בגד (שמות ל"ה, י"ח; מ"א כ"א, כ"ז; ישעי' ל"ה, כ"ב) הרי שלפי הע' הזקנים אין חלוק בין בגד פנימי וחיצוני ששניהם העתיקו בשוה וכן הבינו כתנת בבגדי כהונה אבל כבר הרגיש הרד"ק שרש כתן כי איננו מעיל. — ובהנחה ראשונה ענין המלה פשתים וכן תרג' פשתים (ויקרא י"ג, מ"ז. מ"ח; דברים כ"ב, י"א; שופטים ט"ו, י"ד; משלי ל"א, י"ג); וכן דעת רז"ל כיתנא הוא שש עיין יבמות ד': מדשש כיתנא וכו' עיי"ע תכלת ועיין יומ' ע"א: וע' בד ג' וע' שזר א'. ובשבת כ': מבואר חסן של משנה (פ"ב מ"א) כיתנא דדייק ולא נפיץ עיי"ע חסן א' וכן תרג' והיה החסן לנערת (ישעי' א', ל"א) כנעורת כיתנא, נדה ס"א. עמרא וכתנא תרג' אסתר א' י"א עמר וכיתן, ב"ק ק"ג, אייקר כתנא, ב"מ צ"ג סע"ב אפקד כיתנא וכו' עיי"ע שב ח', ושם ק"ז רע"א עיי"ע תחל, ר"ה כ"ג, עיי"ע אֵטֻן, ע"ז ל"ח: ביזרא דכיתנא עיי"ע בזר א', חולי' נ"א סע"ב עיי"ע דק א' ושם פ"ה: עיי"ע יניכא, נדרים מ"ח רע"ב עיי"ע כפי ב' וע' שמט א', ירו' סנהד' פ"ב ד"כ סע"ג עיי"ע אותונית (ח"א. של"ד:), ירו' מעש' שני ספ"ה דנ"ו ע"ד רב הוה לי כיתן וכו' ומגבלא אדמיה בזרע כיתן, ירו' סנהד' פ"י דכ"ג. זרעו חיטים וכיתן, מפרי האדמה (בראשית ד', ג') תר"י א' מדרע כיתנא והוא עפ"י האגדה בתנחומ' זרע פשתן היה עיין פירש"י לאותו הפסוק, והקבוץ ירו' שבת פ"ז ד"י, ההן כיתנייא וכו'. ובהשאילה בירו' שבת רפ"ב ד"ד רע"ג מבואר ירוקה שעל פני המים (שבת פ"ב מ"א) כיתן דמיי (Wasserflachs). וכ"ה בל"ע كتان ירוקה שעל פני המים Wassermoos. והתואר כַּתָּן אורג פשתן Flachsspinner וכ"ה בפי' רמב"ם בכלים הנ"ל עור הכתן העור אשר יחגור אותו ה פ ש ת נ י וכו'. ור"ש העתיק כל הפי' הנ"ל בלי זכרון הערוך. וכנ"ה בתוספתא כלי' ב"ב פ"ד עור הכתן אבל בכ"י אירפורט בהוצ' צוק"מ 594 בטעות הפתן, והקבוץ ירו' פיאה פ"א דט"ז, חנותא דכִּיתָּנָאֵי הוה לן צומת עיי"ע חבץ (ח"ג, של"ח) — אבל כיתונא דוורדא וכו' חולי' מ"ו סע"א לפע"ד אין לו שייכות עם כיתנא הנ"ל כי הוא מל"ע كتنة תיק קטן להניח בו מיני בשמים Gewürzkästchen

[1]) כ"ה לנכון בדפי' וויניצי' וכ"ה לי' נקבה לדידה . . ממנה בנוסחי' כי כתניתא לי' נקבה היא אבל בשרפ"ע בטעות משלפיה מקניא שרי קניא מ י נ י ה אסור ובדפ"ר נשמט וא"י רק משלפיה ובדפ"ע חוץ מדפ' וויניצי' נשמט: לדידה. [2]) בפי' ר"ח ולא מטלטלין. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת נדפס מכ"י אנגיייליקי' בש"ס ווילנא ושם נכון אינו כלי להטלטל וכ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב אבל בדפ"ע אינו כלי ו מ ו ת ר וצ"ל ש מ ו ת ר כדאיי בכ"י ב"ר אבל היותר נכון כגי' כ"י ו"ו וה"ב שלי' כדליתא בפי' ר"ח. [4]) בנו"ג בכיתנא רומיתא. [5]) בנו"ג ככתונא. [6]) בנו"ג דמנחה ביה. [7]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגייליקי' דף ש"ז). [8]) כ"ה לנכון בדפ"ר וויניצי' באסיל וא"מ וכ"ה בר"ש בהעתקת זה הערך אבל בדפי' פיזי' וכ"י ה"ב ניסתכך ובכ"י ו"ו יסתכן בפ"ס.

והושאל אצל רז״ל לכיס קטן שהמוח מונח בו או אולי הוא כדעת ר״ב ג״כ ל״י χιτών, Schaale — [Hülle

* כותניין (שם מקום) ירו׳ מעש׳ שני רפ״ד דנ״ד רע״ד כהרא רבי ה״ל פירין הכי ופירין בכותניין וכו׳.

כָּתֵף (מל״מ זרוע ממעל לשכם Schulter וכן בל״ע كتف ובל״ס כַּתְפָּא; הפעל כְּתֵף ובפַעל כַּתֵּף auf der Schulter tragen; התואר כַּתָּף Träger, der die Lasten auf der Schulter trägt) בפ׳ איזהו נשך בגמ׳ אין מושיבין (ב״מ ס״ח:) תנו רבנן מקום שנהגו להעלות שכר כתף למעות מעלין. פי׳ אם היו פירות בעל המעות נתונין בחצר המקבל אותן בתורת עיסקא מעלה לו הפירות כשער שבשוק ומעלה עליהן שכר כתף שהיה מביאן מביתו של בעל המעות לביתו ישל זה[1]. בפ׳ המניח את הכד בגמ׳ שני קדרין (ב״ק ל״א.) מאי לאו שעמד לכתף דאורחיה הוא[2]) לא כשעמד ליפוש[3]) פי׳ בערך פש[4]). בסוף גמ׳ דיומא (פ״ז רע״א) ובר״ג דסנהד׳ (ז׳:) מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי כי לא[5]) לעולם חוסן (וכו׳) [צ״ל וגו׳] (משלי כ״ז, כ״ד[6]). ובלבד שלא יכתף (ביצ׳ כ״ה סע״ב) כבר פי׳ בע׳ אלנקי[7]). בפ׳ כל כתבי בגמ׳ כיצד נפלה דליקה (שבת קי״ט.) רב נחמן בר יצחק מכתף עייל מכתף נפיק[8]). שבח המגיע לכתפים (ב״ק צ״ה סע״ב ב״מ ק״י: ב״ב מ״ב:) פי׳ בע׳ שבח[9]). בכל זית פ״ז בפיאה (מ״ד) איזו היא עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף. ירושלמי (פ״ז ד״כ.) כתף פסיגין זו על גבי זו נטף תלויות בשיזרא[10]) ויש אומרים נטף קרסול וי״א נטף כפוף כתף זקוף. תוספתא (פ״ג דפיאה) אי זהו כתף פסיגין[11]) המחוברות בשדרה זו על גבי זו איזהו נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות. ·[אחי״ה וכפי״מ לרמב״ם בפיאה אי׳ כתף הוא שיצאו מן האשכול שריגים דקים מלאים ענב וכו׳. ולפע״ד כונת הרמב״ם על ל״ע كتف ענין מלאוי ורבוי ונאמר מגרגרי הצמחים וכדומה והשם ממנו كثاف die Fülle, Compactheit אבל לפי פי׳ הירוש׳ והתוספ׳ הנ״ל נגזר מפעל ערבי كتف פי׳ ענין אידוק וחבור זה על גב זה וזה פי׳ כתף המחוברות בשיזרא (בשדרה) זו על גבי זו, כמו שישאו ענבים זה את זה בכתף auf der Schulter tragen וזה ענין הפִעל כִּתֵּף והפַעל כָּתֵּף פי׳ נושא או מתקן משאו על הכתף — וכנ״ה חוץ ממקומות הנ״ל בשבת ה׳: לכתף (הפכו לפוש) וע״ש פירש״י. ושם ח׳. ורבים מכתפין עליו . . ולא כתופי מכתפי, ירו׳ שביעי׳ פ״ח דל״ח: מכתפי פירות, ירו׳ ע״ז רפ״ה דמ״ד ע״ג כיתף עמו חבית בחבית וכו׳, ירו׳ נדה רפ״ב דמ״ט ע״ד שהיתה מכתפת יינות לנסכין וכו׳ והושאל לטעינה בשו״ט מזמור ב׳ אלו שבע מצות שהן כְּתוּפִין בהם פי׳ טעונים על ידם. והשם כל״מ כָּתֵף סנהדרין נ״ב: מורכב על כתפו של אבא, שמ״ר רפ״ב הרכיבו על כתיפו וכו׳, ב״ר פ׳ נ״ו טוען צלובו בכתפו — שביעי׳ פ״ג מ״ט, ב״ב ס״ט, עיי״ע אבן כתף (ח״א, י״ד.). קידושין פ״א. על כתפיה, ירו׳ שבת פ״א ד״ג. על כתיפָּתֵיה דר׳ חייא בר בא והוא הקבוץ במשקל ארמי. ובל׳ נקבה (כמו כתפות הפתח, יחזק׳ מ״א, ב׳) קישרי כתפותיהן התירו ירו׳ סוט׳ ספ״א די״ז סע״ב כה״ג במתנ׳ כהונ׳ בב״ר רפ״ק ובנו״ג בסוט׳ כתפיהן ובב״ר שם בט״ס כפתותיהן וצ״ל כתפותיהן, ירו׳ ברכות פ״ג ד״ה ע״ד עיי״ע חלץ. ותרג׳ שכם וכתף: כְּתַף, כַּתְפָּא עיין במתורגמן. והתואר כַּתָּף כלי׳ פכ״ו מ״ה עיי״ע כתן, ירו׳ קידושי׳ רפ״ב דס״ב. חייבו שבועה על ידי הכַּתָּף והקבוץ ב״מ ק״ז: כַּתְפֵּי, ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו. ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב סע״ב נמסר לכתפים, ירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו. הכתפים אסורים בנעילת הסנדל וכו׳, ירו׳ ב״מ פ״ה ד״י: אגר הכתפין, ירו׳ שביעי׳ פ״ח דל״ח: החמרין והכתפין[12]) שבועות פ״ז דל״ח רע״א סמכון כַּתָּפַיָּא גבי קפילייא] —

[1]) שייך לר״ח כדמוכח מתוספי ב״מ ס״ח: ד״ה מקום וכגי׳ ר״ח שם ולא כגי׳ רש״י וע״ש ובהפשב״ע. [2]) כאן אי׳ עוד בנוסחי: וקתני חייב דהוה ליה להזהיר אבל גם בעי׳ פש א׳ לא גרס רבינו להני תיבות וכן ל״י באמת בכתובי׳ ל״א סע״א. [3]) בנו״ג לפוש וכ״ה בעי׳ פש א׳ וכ״ה בכתובי׳ ל״א סע״א ורע״ב ובשבת ה׳: אבל בכ״י ש״ס אי׳ לייפש. [4]) ובדפ״ר הגי׳ בעי׳ נפש וצ״ל פש (א׳) ובעי׳ הלזה פי׳ רבינו ממש כפי׳ ר״ח כשבת ה׳: כפי מה שנדפס בש״ס ווילנא. [5]) לי׳ בטעות בדפ׳ וויניצי׳. [6]) בכ״י ו״ו בטעות כי לעולם חסרו. בנוסח הערוך אי׳ בסנהד׳ אבל ביומ׳ לפנינו: רב זוטרא כי הוו וכו׳ הוה אמר כי לא וכו׳ אבל בכ״י ש״ס כפי גי׳ כ״י ב׳ לנכון מר זוטרא וכ״ה בילק׳ משלי קרוב לס׳ רמז תתקס״א ועיי׳ ביצ׳ כ״ה: ובע״י הגי׳ כגי׳ הערוך מר זוטרא חסידא כדאי׳ בסנהד׳ הנ״ל. [7]) ח״א, ק״א: ושם הובא ג״כ מכתפי להו וכו׳ ופירשו רבינו בשני אופנים לכן לא פירשו בעי׳ הנוכחי ונשען כאן על פירושו דשם. [8]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג ועייל . . ונפיק. [9]) ובענין פי׳ של רצ״ג עיין מ״ש במבוא בח״א XX [10]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה בירו׳ לפנינו אבל בשרפ״ע בשידרה וכן מוכח מפי׳ הר״ש ומפי׳ מהר״י בן מלכי צדק בשם הירוש׳ — ובכ״י ו״ו ול״ד בט״ס כשורת וצ״ל בשיזרא. [11]) בדפ״ר סיגין וכ״ה בכ״י ב׳ בתוספתי אבל בכ״י אירפ׳ בסיגין וצ״ל פסיגין כדאי׳ כהיצאות ועיי״ע פסג. [12]) ובירו׳ ע״ז הנ״ל החמרים והכתפים.

* כַּתְּפִּי עיי"ע טט א'.

* כתיפין (ט"ס וצ"ל כפיתין) תוספ' כליי ב"ב פ"ב שני כתיפין היו בבית אבא וכו' צ"ל כפיתין כהגהת הגר"א והוא מע' כפת = כּוּפָּת פי' גולם של עץ.

כֶּתֶר (מל"מ פי' עטרה וכן בל' פעניקיא כְּתַר וממנו בל"י κίδαρις, κίταρις Krone, Diadem והפעל כָּתַר בהפעיל ענין קישוט בכתר eine Krone auf-setzen, verleihen) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירובי' נ"ג:) נתיעץ במכתיר והנגיב למפיבושת פי' ר' יוחנן שהיה סומך לתלמידים ומכתירם והנגיב למפיבושת הלך אצל חכמים שבדרום ללמוד תורה ועל שם מפיבושת בן שאול שהיה חכם קורא לכל תלמידי חכמים מפיבשת שהיה מבייש פני דוד[1] בהלכה (ברכות ד'.)[2]. מרדכי מוכתר בנימוסו [הוה][3] (מגילי י"ב סע"ב) פירושו בע' נימוס[4]. והצניפות והרדידים (ישעי' ג', כ"ג) תרגומו וכתריא וכבינתיא[5]. ואל איל תימורים[6] (יחזק' מ', ט"ז) תרג' ועל איילא[7] כותרתא[8]. — (א"ב פי' בל"י צניף ונעתקה מלה זאת מל' עברי כתר ללשון פרסי ומלשון פרסי' ללשון יוני ונקרא כן בראשונה צניף של מלך והושאל שם זה לכל הצניפים). *[אחי"ה והנכון כמו שכתבתי בתחלת הע' כי מלה יוני' נעתקה מל' פעניקיא כְּתַר צניף והמלה הנ"ל בל תמצא בל' פרסי בזו ההוראה, אבל המושג כי בצניף הנקרא אצל היונים κίδαρις השתמשו מלאכי פרס בראשיהם נמצא בספרי יונים עיין או"מ לפאססאו — וכנ"ה בחולי' ס' רע"ב אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, שמ"ר פ"א והוא (משה) נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו וכו' ותרג' עטרת (ישעי' ס"ב, ג'), כתר וציץ (ירמי' מ"ח, ט') כיתרא. והקבוץ אבות פ"ד מי"ג שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן וכ"ה בקצת שנויים באבות דר"נ פמ"א. שמ"ר ר"פ ל"ד במד"ר פ"ד ופ' י"ד קהל"ר פ' טוב שם, מד' שמואל פ' כ"ג תנחומ' ויקהל סי' ז' וח', ילקוט קהלי רמז תתקע"ג. והושאל לתגין של ספר תורה כגון באותיות שעטנ"ז ג"ץ שצריכין כל אות ג' זיונים שבת פ"א. מנחות כ"ט: קושר כתרים לאותיות ע"ש ובפירש"י. — ובהשאילה נאמר עוד מסנדלפון (חגיג' י"ג:) שעומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו . . אלא (לאו) דקשר לכתר ומשביעו בשם המפרש ואזל תגא יתיב בדוכתיה כ"ה באה"ת ובע"י וגי' ואזיל ויתיב ברוכתיה אי' ג"כ בכ"י ש"ס ובנוס' משובש. ואולי אכתריאל בברכות ז' רע"א הוא הוא המלאך שקושר כתרים לקונו או אולי הוא השכינה שנקראה אצל הפרסיים הישנים as-qarenâo ובל"פ החד' خره، كياخره עיין ספרי על המלאכים והשדים 34 — ועוד בהשאילה כּוֹתֶרֶת (יחזקאל מ' ט"ו, כ"ב; מ"א, י"ח. י"ט) נאמר מראש העמודים Knauf על שם שהוא כצורת כתר ומל"מ כתרת עיין רד"ק בשרש כתר. ובהשאיל' תנחו' כהר רסי"א' אין לך פרשה בתורה שאין לה כותרת מלמעלן ובסים מלמטן פי' שכל פרשיותיה נדרשין לפניהן ולאחוריהן ועיי' בויק"ר פ' כ"ה. — והפעל מכתיר בהפעל מוכתר עיין לעיל ובהשאילה על אופן וקושר כתרים לקונו: בויק"ר ס"פ כ"ד כך בכל יום ויום העליונים (ובילק' ישעי' רמז רע"ב מלאכי השרת) מכתירין להקב"ה ג' קדושות מה הקב"ה עושה נותן בראשו אחת ושתים בראשן של ישראל] —

כַּתַּר (מל"מ וכן בל"ס ענינו המתין warten) ולתורתו איים ייחלו (ישעי' מ"ב, ד') תרג' ולאורייתיה נגוון יכתרון. ואל זרועי ייחלון (שם נ"א, ה') ועל דרועיי[9] [יכתרון][10]. כתר לי זעיר ואחויך[11] (איוב ל"ו, ב'). *[אחי"ה ורד"ק בשרש כתר הביא ג"כ תרג' לתהלים כ"ב, ג' ולא דומיה לי: ולא אכתר לי אבל בנו"ג לא שתיקותא לי. וכן פי' בשם אביו כתרו את בנימין (שופטים כ' מ"ג) מענין המתנה ע"ש] —

כָּתַשׁ (מל"מ ענין שחיקה ונרדף עם כתת וכן בל"ס כְּתַשׁ ובל"ע كدش stossen, zerstossen) בפ"ד בשביעית (מ"ט) כותש וסך בשדה. בפרק (רביעי) [צ"ל חמשה][12]) בתרומות (פ"א מ"ח) זיתים

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע מן פיזי והלאה פני רבו ובדפ"ר פני חכמים. [2]) וזה לשון ר"ח בפי' לעירובין (נדפס בש"ס ווילנא): נתייעץ במכתיר נשא עצה מראש ישיבה, והנגיב: והלך לארץ הַנגב אצל חכמי דרום ע"כ ובזו השטה הלך גם פירש"י אבל ממה שפי' הערוך במכתיר פי' ר' יוחנן שהיה וכו' נראה לי ברור כי הלך רבינו בשטת ר' צמח גאון שראה פירושו והשתמש בו עיין מ"ש במבוא בח"א XVIII ד"ה נגב. [3]) וכ"ה בע' גמס ובכ"י ש"ס ובנו"ג היה. [4]) ר"ל בע' גמס ע"ש. [5]) עיי"ע כבינת ומ"ש. [6]) במקרי' תמרים. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג אילא, ובדפ"ע איליא. [8]) וכ"ה לפנינו ובכ"י ו"ו כותריתא. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב', ובכ"י ב"ר זרועי. [10]) בתרג' וליתקוף דרע גבורתי יכתרון. [11]) כ"ה בכל כ"י חוץ מכ"י ה"ב ובדפ"ע לי' רק מהוספת ר"ב אי' בראש"מ. [12]) בדפ"ר פיזי באסיל ואמי' אי' בפרק ד' וצ"ל ה' והוא מפשטות של איזה סופר דלא נגמר שהיה מקטע מלת חמשה אשר על שם התחלתה: חמשה לא יתרומו וכו' קראו רבינו פרק: חמשה והסופר היה מקטעה ה' וממנו בט"ס עוד ד' עד שנפשט בדפי' וויניצי' רביעי!

הנכתשים מלשון כתישה: אם תכתוש את האויל במכתש (משלי כ״ז, כ״ב). בפ׳ כלל גדול אמרו בשבת (שבת ע״ה, רע״א) כותש פי׳ „שהוא כותש[1]) ומסיר קליפות החטין מעליהן לטחון אותן להוציא סולת או[2]) לעשות דיסא או טיסני וגם זה מפריש פסולת מן האוכל״ [הוא]. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח לשבת נדפס בש״ס ווילנא — וכנ״ה בביצ׳ י״ד. אין עושין טיסני ואין כותשין במכתשת. מנחו׳ פ״ו. וכותש ונותן לתוך הסל וכו׳ עיי״ע גרגר ב׳. ירו׳ חגיג׳ פ״ג דע״ט ע״ג מביא גרגרין וכותשן. פסיקת׳ דר״כ צד מ׳. תנחומ׳ וילק׳ חקת: כותשין אותה (את הפרה). ב״ר פל״ב ול״ד הפשתני.. כל שהוא כותשה (הפשתן) היא משתבחת וכו׳ ועיי׳ פר׳ נ״ה שמ״ר פ״ב ילק׳ וירא רמז צ״ה. ילק׳ ישעי׳ רמז ש״ב. ילק׳ תהלי׳ רמז תרנ״ד. קהל״ר פ׳ טוב ללכת: ולמה כותשין על הלב מימר דכולה תמן. ילק׳ וישלח ר׳ קל״נ בשם מ׳ ויסעו וכתשה לכל מי שקרב אצלה. ובירו׳ קידושי׳ פ״א דנ״ט. פי׳ נחרפת לאיש (ויק׳ י״ט, כ׳) כתושה לפני איש ועיי״ע ערפה. תרג׳ ירו׳ א׳ ושחקת (שמות ל׳, ל״ו) ותכתוש. תרג׳ כתית (שם כ״ז, כ׳) כתישא וכן וכתות (ויקרא כ״ב כ״ד) כתישן פחדוי. ונפעל תרומו׳ הנ״ל וכתש נרדף עם כתת ובתוספתי׳ אהלות רפ״ב אפי׳ משוברת אפי׳ מְכוּתֶּשֶׁת וכו׳ (בהָפעל) ובירו׳ נזיר פ״ח דנ״ו ע״ג אפי׳ מכותתין. והשם שהש״ר פ׳ לריח מה השמן הזה אינו משתבח אלא ע״י כתישה וכו׳ לקח טוב לשמות כ״ז. כ׳ לפי שאין זית זך יוצא אלא ע״י כתישה וכו׳ ובמנחות נ״ג סע״ב אי׳ ע״י כתית ביצ׳ ז׳: ח׳: והא קעביד כתישה. שבת ע״ד רע״א עני אוכל פתו בלא כתישה — ב״מ ל״ח רע״ב עיי״ע כתית — ועוד השם כּוֹתֶשׁ פיאה פ״ב מ״ג כלאי׳ פ״ה מ״ג ירו׳ פיאה פ״ב די״ז. שער כותש עיין פירושו בע׳ שער באות סמ״ך — ובענין כּוֹתֶשׁ בטהרות פ״ט מ״ה עיי״ע כפש] —

כְּתַשׁ (פי׳ בל״ם מריבין מתאבקין וחולקין זה עם זה mit Jem. streiten ומזה גם מפציר זה בזה (in Jem. dringen בר״ג דפ׳ שבועת העדות (שבועות ל׳:) בצורבא מרבנן מכתשינן בעם הארץ לא מכתשינן[3]). כריש וירא אליו בבראשית רבה (ר״פ מ״ח) איתתיה דר׳ יוסי הוות מכתשא עם אמתה. ובויקר׳ רבה בצו (רפ״ט) לא חמית תרין רמכתשין[4]) דין עם דין ולא יהבית שלמא ביניהון. ובסוף אחרי מות (שם כ״ב) חמית תרין (פשוטין) [צ״ל פשושין][5]) מכתשין דא עם דא[6]) פי׳ חולקות זו עם זו. *[אחי״ה והמלה סורית היא בהוראה הנ״ל וכן במיוחס לרש״י בב״ר ר״פ מ״ח מכתשא: היתה עושה מריבה. ורש״י בחולי׳ גרס בבי״ת כאמור ופי׳ מבתש: מפציר. אבל בלי ספק עיקר הגי׳ בכ״ף וכן מצאתי בפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגי׳ דף רפ״ג.) וז״ל הוה קא מכתש ביה טובא כלומר מבקש ממנו יותר מדי ע״כ ולרוב בא בל״ס באתפעל ܐܬܟܬܫ וכנ״ה בהתפעל בתוספת׳ פיאה פ״ב ובירו׳ פיאה פ״ד די״ח רע״ב שנים שהיו מתכתשין על העומר ובא עני אחר וחטפו וכו׳, ילקוט יהושע רמז כ״ד בשם ספרי היו ד׳ מלכיות מכתשות זו את זו . . פסולת של א״י מכתשות עליה וכו׳ ומקורו בספרי ריש עקב אבל בנו״נ שם (כמה פעמים) בט״ס מתכחשות והמו״ל לא העיר על גי׳ הילק׳ ביהושע — ותר״י א׳ לבראש׳ ל״ב. כ״ה ויאבק: ואתכתש. ושם (כ״ו) בהאבקו עמו: באתכתשותיה עמיה] —

☞ כְּתַשׁ (= מַכְתַּשׁ מל״ס מַכְתָּשָׁא Schlag פי׳ הכאה ובהשאילה נגע (Plage תרג׳ נגע אחד (שמות י״א, א׳) מכתש חד[7]).

1 כָּתִית (מל״מ כתת נרדף עם כָּתַשׁ פי׳ שחיקה ובינוני פעיל כָּתִית נשחק כלומ׳ מקום בגוף שנשחק wunde, aufgeriebene Stelle ולדעת רבינו מורסא ועוד עיין כפנים) בפ׳ המוציא יין (שבת ע״ו: במשנה) דבש כדי ליתן על פי כתית[8]). בפ׳ מי שהחשיך בגמ׳ הגיע (שם קנ״ד:) כשהדביש למאי חזי (לכותיתא) [צ״ל לכתיתא][9]) דגמלי. פי׳ כתית מורסא. *[אחי״ה רבינו הלך בשטת ר״ח שפי׳ (לפי כ״י אנגי׳ שנדפס בש״ס ווילנא) בשבת ע״ז: וז״ל הכתית הוא הנקרא בל׳ ישמעאל דומל ע״כ והוא בל״ע دمل שפי׳ מורסא Karbunkel, Geschwür ועה״ק שנ״ב העתיקו בל״א בלאטר [Blatter]. אבל אני נגררתי אחר פירש״י שכתב בשבת ע״ו: במשנ׳ וז״ל כתית שבגבי הסוסים

---

[1]) לי׳ בפי׳ ר״ח. [2]) בפי׳ ר״ח כגון כותש. [3]) וכ״ה גם בכ״י ש״ס וכן מוכח מפירש״י בחולי׳ ז׳: ד״ה מכתש והביא בזה״ל וחברו בשבועו׳ רק שגי׳ רש״י בבי״ת ולא בכ״ף עיין הגרי״ב בגליון בשבועות וכ״מ לענין דינא. ובנו״ג מותבינן ליה לצ״ט ולע״ה כמי אמרינן ליה תיב ואי קאי לית לן בה. [4]) בנו״ג דמתכתשין. [5]) וכ״ה לנכון בע׳ פשש. ובדא״מ בכאן פשישין וצ״ל פשושין. [6]) בויק״ר הגי׳ וחמא תרתין צפרין מתנציין חדא עם חדא. [7]) ובע׳ מכתש ארכה דוגמאות ע״ש. [8]) וכ״ה בכ״י מי על פי הכתית אבל כבר העיר בעל ד״ס שם כי ממה שאמר בגמ׳ שם ע״ז: תנא על פי כתית מוכח דט״ס הוא לגרוס הכי במשנ׳ ואולי כיון גם רבינו על דף ע״ז: אבל אז היה צ״ל תנא כדי ליתן וכו׳. [9]) וכ״ה באמת בע׳ דבש.

והגמלים מחמת המשאות רדויישׁ״א [1]) בלע״ז והכי אמר בהמפקיד בב״מ (ל״ח סע״א ורע״ב) דבש והדביש למאי חזי לכתותא דגמלי אבל רבותי וכו׳ ע״ש. והלעז נ״ל הוא מל״צ rudesse, Rauhigkeit וכדף קנ״ד: לועז רש״י רדויישדודא אבל בכ״י רש״י לי׳ אבל מאחר שבקידוש׳ פ״א. ד״ה סקבא לועז רש״י סקבא דדרישדור״א נ״ל לקיים הגי׳ אבל משובשת היא ואולי צ״ל וורישור״א והוא = froissure חבורה Quetschung זה פי׳ סקבא עיי״ע סקב. על כל פנים מוכח מפירש״י כי הבין כתית מענין כתישה שעל ידי המשוי יהיה גבו של גמל כתוש ומסוקב והראיה האמיתית תמצא בפירש״י לב״מ ל״ח רע״ב וז״ל לכתישא דגמלא: לכתישא שעל הגמל שגבו כתוש ומסוקב מחמת משאוי איישרא בלעז ע״כ [בל״צ Schorf, escarre] ובע׳ כתש כבר רמזנו על זה הציון מב״מ לומ׳ כי כתישא אחד הוא עם כתית ובאמת בשבת הנ״ל גרס רש״י בציון מב״מ: לכתותא וצ״ל לכתיתא וכ״ה בחי׳ הריטב״א לב״מ שם — וכנ״ה בשבת ע״ז: בעי רב אשי על כתית אפומא דכולה כתית או דילמא אמורשא קמא דכתית לאפוקי הודרנא דלא תיקו ופי׳ המאירי יש מפרשים וכו׳ [2]) ובכלל הוא כל בואה היוצאת וכשמתכשלת להוציא מורסא [3]) מתחדדת מעט ואותו שפוע נקרא פי כתית וכל השטח נקרא כתית ומתוך כך שאלו בברייתא וכו׳ ע״ש. ובשבת שם: בראׄ שבלול לכתית וכו׳ עיי״ע שבלול ושם גי׳ הדפוסי׳ לכתות וצ״ל לכתית כדאי׳ בספר עיקרי התלמוד כ״י בשם הערוך. וכ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״ט דיי״ג סע״ג שבלול לכתית לפי גי׳ המהרש״ם ופי׳ שם: כתית הוא בשר כתוש שנפגע באבן או בכותל ע״כ ובנו״ג בט״ם שבלון [4]) להזיות ונ״ב צ״ל לחזזית. — וכן ענין כתית מיני מתיקות שנכתשין שו״ט ריש מזמור ט״ו וילק׳ תהלי׳ שם משל לעירני שנכנס למדינה וראה אותן שמוכרין מיני כְּתִיתִין וכל דבר אמר מי יוכל לשבוע מאלו וכו׳ ומפרש מלות זרות בילק׳ כתב בצדו כתיתין מיני תענוג ע״כ ואין ההמשך סובלתו והוא מענין האמור דברים הנכתשים (עיין למטה הפעל בציון מירו׳ שבת) או יותר טוב נ״ל להגיה מיני כסינין עיי״ע כסן ב׳ — ובפרט בא כתית כל״מ משטן זית זך כתית מנחות פ״ו. ושם: זך כתית למאור ואין זך כתית למנחות. ושם: אין כתית אלא כתוש. שם נ״ג סע״ב עיי״ע כתש א׳. — והפעל ירו׳ שבת פ״ז ד״י. ההן דכתית אורז שערין חליקה חייב משום דש. ומל״מ כַּתֵּת: בפַעל ע״ז מ״ד. בדין הוא דכַּתּוּתֵי לא הוי צריך אלא וכו׳ עמד וכיתתו (את הנחש הנחושת מ״ב י״ח ד׳) יבמו׳ ק״ג: כד מְכַתַּת דמי פי׳ כאלו היה נתוץ. ב״ר פכ״ב התחיל מכתתו עיי״ע שף ח׳ ושם הובא ריש המאמר. שו״ט מזמור כ״ג מלאך המות מכתת מהם ט״ו אלף וכו׳. תר״י א׳ לבמדב׳ כ״ד כ״ג מכתת אומיא ומלכיא. ירו׳ נזיר פרק ח׳ דנ״ו ע״ג מכותתין עיין ערך כתש א׳. תוספתא אהלות פ״ב אפילו מְכֻתֶּתֶת. אתפעל סוכ׳ ל״א סע״ב דכתותי מִיכַּתַּת שִׁיעוּרֵיה. וחולי׳ פ״ט רע״ב ע״ש. — והם תכו לרגליך (דברים ל״ג, ג׳) דרש בב״ב ח׳ רע״ב אלו ת״ח שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה] —

2 כָּתִית (נ״ל מע׳ הקודם התיכות דקות של סחובי בגדים Fetzen שמדרכם להניחם על פי הכתית) בפ׳ במה אשה (שבת ס״ו רע״א במשני׳ וסע״א בגמ׳) אם יש לו בית קבול כתיתין [5]) טמא. פי׳ „חקוק בתוך הקב הקיקה להיות שם הכתיתין [6]) ומוגלא הזבה מרגליו מתקבצת [7]) באותה החקיקה ולא יהיו מצערים אותו בארכובותיו״ הקבים [8]). בפ׳ יוה״כ בגמ׳ ותשמיש המטה (יומ׳ ע״ח:) ובר״ג דפ׳ מצות חליצה (יבמות ק״ב סע״ב) אמר אביי דאית ביה כתיתין [9]) ומשום תענוג. — (א״ב פי׳ חתיכות בגדים דקים ורכים). *[אחי״ה נגרר אחר פירש״י בשני מקומות הנ״ל ע״ש. וביומ׳ סיים רש״י בזה״ל שהם נוחות לו לסמוך שוקו עליהם ע״כ וכן פירש״י בשבת קל״ד סע״ב נותנין ע״ג המכה מוך יבש . . אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין ופירש״י כתיתין חתיכות בגדים דקים ע״ש. ובפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) פי׳ סמרטוטין וכ״ה בסתם בע׳ נקר ב׳. ובשבת נ״ג סע״א אבל יוצא הוא באגד שעל גבי המכה ובקשישין שעל גבי השבר וכה״ג בפי׳ ר״ח לכן העתיק גם רבינו בע׳ קש ט׳ ובקשישין [10]) אבל בע׳ אגד הביא הגי׳ מתוך פירושו של באגד: פי׳ אגודת (פתיתין) [11]) [כתיתין] שעל

---

[1]) כ״ה ברש״י בדפי׳ שונצי׳ וויניצי׳ באסיליאה וקראקא עיין ס״ד שם. [2]) והוא כשטת רבותיו של רש״י ע״ש. [3]) והוא כפי׳ הערוך. [4]) ובדי׳ קראטאשי׳ שכלון. [5]) וכ״ה בש״ס ווילנא היו״ל מקרוב ע״י האלמנה והאחים ראם אבל בדפוסי׳ הקודמים אי׳ כתותין במשני׳, ובגמ׳ כתותים אבל בכ״י ש״ס כתיתים וכ״ה בירוש׳ ומשניות נאפולי ופיזי׳ ד״ס במקומו וכ״ה בערוך בכ״י ו״ו, אבל בדפוסי׳ בערוך כמו שנסחתי וכגי׳ הערוך בדפוסים אי׳ בפי׳ ר״ח נדפס בש״ס ווילנא. [6]) בדפ״ע במ״ם בסוף. [7]) בפי׳ ר״ח זבין מתקבצין. [8]) כ״ה רק בדפי׳ וויניצי׳ אבל לי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח אשר ממנו הועתק כל הפי׳. [9]) וביבמות לפנינו בגמ׳ כתיתי אבל ברש״י כתיתין. [10]) לפי גי׳ המעולה של דפ״ר. [11]) כ״ה בכל דפוסים הראשונים וכן הצעתי אבל צ״ל כגי׳ דפי׳ אמשי׳ בכ״ף.

גבי המכה ע״כ וכן הגירסא כתיתין בתוספתא שבת פרק י״ב (י״ג) ובכתב יד ש״ס ובר״ף ובמאירי (ד״ס בשבת צד נ״ג.) ושם הובאה גם כן גירסת ספר העתים ובכתישין וזו גם גי׳ כ״י ה״ב בערוך ע׳ אגד (ח״א כ״א הערה 7) ובאו״ז הל׳ שבת סי׳ פ״ג סק״ט הביא בשם הערוך שתי גירסאות (כתותין) [צ״ל כתיתין] וקשישין. — וגזרת המלה מע׳ הקודם כאמור, ודע עוד כי בל״ע החד׳ נקראים חוטים דקים מסחובי הבגדים שמניחין ע״ג המכה كتيت — [Charpie

כָּתוּת (מל״מ פי׳ ענין כתישת ביצים באבנים עד שנימוחין (Kastrirter ומעוך וכתות (ויקרא כ״ב, כ״ד) כבר פירשנו בע׳ גד. *[אחי״ה וכן הביא הפסוק בע׳ מעוך ורומז על ע׳ גד ובע׳ גד י״ג (ח״ב, ר״ט) הביא רבינו הפלוגתא מקידושין כ״ה. אי סירוס דגיד או דביצים הוא ע״ש וכן בבכורו׳ ל״ט: וספרא אמור פרק ז׳ פרש׳ ז׳ צד צ״ט בהוצאת החי׳ וויים ופי׳ הראב״ד שם ורש״י על התורה פי׳ כתות: כתושים יותר ממעוך ובבכורות ל״ט: פי׳ כתות: כתתו באבנים עד שנימוח ע״כ ואחריו נגררתי — ובענין כתישת ביצים ורסיסתן הבינוהו רוב המעתיקים ומפרשים הישנים. אונקל׳ תרג׳ ודרסים (בכ״י בריטיש מוזיאום בהוצאת נתינת לגר להג׳ מר״ן אדלער ודי רסים) ובהעתקת העין הזקנים θλαδίαν καὶ ἐκτεθλιμμένον והיותר נכון להפוך הסדר כי θλαδίας תתכן יותר להעתקת כתות מן תיבת θλαδίας כי ἐκτεθλιμμένος פי׳ מי שנרססו ביציו וכן העתיקו רסיסים (עמוס ו׳, י״א) ע״י השם θλάσμα וכן חעתיקו רציץ (שופטים י׳, ח׳; ש״א י״ב, ד׳; מ״ב י״ח, כ״ב; יחזק׳ כ״ט, ז׳; איוב כ׳, י״ט) ומהץ (ש״ב כ״ב, ל״ט) ע״י הפעל θλάω ורס״ג העתיק כתות: الدقوق פי׳ נרסס הדק היטב וכן טאווס كوفتة der Zerstossene ובספר אלאסול לר׳ יונ׳ ן׳ גנאח (334 בהוצ׳ נייבויער) פי׳ ג״כ כתות: „معناه الرض والكسر“ פי׳ ענינו רסיסה ושבירה] —

נ*וה ינוה פעמי לבשר. ת*ופש הכל בגליליו כבאפסר. נ*וצר שורריו כמישור שר. מלך מלך לעם מיוסר. בימי ערך ערך חדסר. וישכילני לערך ערך תריסר.

*[אחי״ה כתם אות כ״ף נמצאו החרוזים האלה אשר אופניהם ינהגו בכבדות בכ״י ו״ו א׳ ב׳ ל״ד ובריטיש מוזיאום בישנויים קצת, ואלה המה: נווה ינווה אי׳ בכ״י ו״ו ב׳ ול״ד ושם נווה ינוה ובכ״י ו״ו א׳ נוהי נוה ובבריטייש מוזיאום בתיבה אחת נוהימה וצ״ל נוהי נוה או נוה ינוה — בכ״י ו״ו א׳ ול״ד לנכון בגליליו ובכ״י ב׳ בגלילין ובברית׳ מוז׳ בגלילי ושם לנכון כבאפסר ובכ״י ו״ו א׳ וב׳ כאפסר — בכ״י ל״ד ובריט׳ מוז׳ שורריו, ובכ״י ו״ו א׳ ישורדיו ובכ״י ב׳ שוררין (?) — במקום כמישור שר של כ״י ו״ו א׳ אי׳ בבריט׳ מוז׳ כמישור שור ובכ״י ל״ד ב׳ במשור שר! (בתיבה אחת), ומכאן ואילך אין חלוק בגי׳ הכ״י. — בכ״י ב״ר נפקדו החרוזים ואי׳ רק: אתחיל ערך למ״ד. ובכ״י ה״ב אי׳: ונשלמה אות הכ״ף ברוך העוזר. ואחל ערך שנים עשר והוא ערך הלמד בשם ה׳ אל עולם] —

קצת הערות ותקונים.

בע' אסובי (ח"א, קס"ד עמוד ב' שורה 10) שקורין ליאט' אינה לאי"ט כי אם ל"צ Zäpfchen = luette (עיין מ"ש החי' פערלעס בייטרעגע 51).

בע' גם ב' (ח"ב ש"ד ע"א שורה 9) פי' גומא עומק וכו' הועתק מפי' רה"ג לפרה פ"ב מ"ה עיי"ע כס ה'.

בע' גרזם (שם, שס"ב ע"א שורה 23) פי' בלעז קוציאי הוא מלאי"ט guscio (בל"צ gousse Hülse Schotte (פערלעס שם 45).

בע' דל (ה"ג, ס"ז ע"א שורה 18) כיון רבינו במלת מחלה על ל"ע محالة Winde עיי"ע מסתוריתא וע' סתר.

בע' המנק (שם ר"ז, ע"א שורה 20) הלעז ברש"י אולי הוא מל"צ Gabel, fourchette (פערלעס שם 95).

בע' חבל (שם של"ב ע"ב שורה 31) ולא חבלוני כיון רבינו לדניאל ו', כ"ג כמו שהעירני ידידי הח' ליבש אייזלער נר"ו.

חם (= חֶמָא) (שם תכ"ד, ע"א שורה 23) בענין גזרת חמא דע שהיא ל"ס חאמא Rettig עיי"ע נפס ומ"ש.

בע' טאריקי (ח"ד ב') כתב לי ה' פערלעס שעיק' הגי' טאדיקי וקטוע הוא מן קטאדיקי = καταδίκη.

בע' טיידון (ח"ד, כ"ז) והפעל ממנו יטידוך (פי' הרא"ש ימליצוך) עיין מ"ש ה' פערלעס (שם 65) והאריך להוכיח כי הוא כמו מטייט פי' שעושה חרוזים בנקודת האותיות אבל מ"ש שעיק' הגי' צ"ל טייר וקטוע מן אלפאבטיירין אין נ"ל.

טרגיא עיקרו בע' לטרגיא ומל"י λιτουργία מלאכה ועבודה Handarbeit (ואח"כ הושאל לעבודת האל Liturgie) (עיין מ"ש ה' פערלעס 69).

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו.

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על דפוס ראשון של הערוך (כערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ מוהר״ר ישראל קאָהוט

רב ואב״ד בק״ק גראָססוואַרדיין ולפנים בק״ק פּינפּקירכען והגליל יצ״ו.

חלק רביעי.

בעזר האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

ווינן תרמ״ה.

בדפוס של געאָרג בראָג

(המנהל מ. סמאָלענסקין.)

מנחת זכרון

לכבוד

ראש החוקרים גדול מרבן שמו מוהר״ר

יום טוב ליפמאן צונץ נ״י

ליום מלאת לו תשעים שנה משני חייו אשר

עומד לשרת בקודש כאיש אמונות ורב ברכות אין כמוהו

מאת

מוקירו

המו״ל ספר ערוך השלם.

מנחת זכרון

לכבוד

ראש החוקרים גדול מרבן שמו מוהר"ר

יום טוב ליפמאן צונץ
נ"י

ליום מלאת לו תשעים שנה משני חייו אשר

עומד לשרת בקודש כאיש אמונות ורב ברכות אין כמוהו

מאת

מוקירו

המו"ל ספר ערוך השלם.

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione principis (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus supremus Magno-Varadinensis (Grosswardein).

Tomus quartus.

Auctoris, cui caes. scientiarum Academia Vindobonensis subvenit, impensis typis mandatum.

VIENNAE 1885.

Im Selbstverlag des Verfassers.

Buchdruckerei von Georg Brög, Wien, IX. Schlickplatz, Kolingasse 20.

(Unter der Leitung von P. Smolensky.)

אות הלמד

* ל (Lamed) הוא אות השנים עשר מאלפ"א בית"א: א׳) יבא לפעמים במקום נו"ן ורי"ש ד"מ לדנא, לידנא (= נִדְנָה), לובדקס (= ניבדקס) להוא (= נֶהֱוֵא), אלמנה (= ארמלא, ארמלתא), שלשלת (= שרשרת) חרדלית, חולסית עיי"ע. ב׳) לפעמים נהפך היו"ד ללמ"ד לולינוס (במקום יולינוס), לסטים (= יוסטוס). ג׳) ובהיפך בא היו"ד במקום למ"ד גיגל במקום גלגול, קיקלתא (בל"מ קיקלון) = קלקלתא. ד׳) לפעמים הלמ"ד בראש המלה נשמט בורני במקום ליבורנין, ברנטין במקום לברנטין. ה׳) לפעמים נכפל הלמ"ד בראש התיבה עיי"ע לחלוחית, לכלוך, לכלוכית, לפלוף. ו׳) מהיות ל׳ דומה לקו"ף הפוך בא בתמורתו עיי"ע קברנט במקום לברנט. ז׳) הוא יחס שאיליו כמו בעברי ובצרוף ש = שֶׁל = אֲשֶׁר אֶל (= בל׳ ארמי דִלְ־). ח׳) כמו בל"ע ل להורות תכלית הדבר או לחזוק הענין עיי"ע לכתחילה, לקולא, לחומרא. ט׳) בא להורות על התכלית הפעול והוא המקור לֵילֵךְ (= ללכת), לֵישֵׁב (= לשבת) והרבה זולתו. י׳) ועוד לגוף נסתר בעתיד עיין ד"מ ב"מ מ"ו רע"א ליקני, כתובו׳ נ"ט. דלידע, שם פ"ד. לישקול דמי וליהדר, סנה׳ מ"ג. ליקטול, חולי׳ קט"ו. ליתסרו.

לא (כמו בל"מ מלת השלילה בכל עניני משפט לשון עברית = בל"ע لا nicht, nein ובלא"ר וסורי לָא = לַאו בל"ס ܠܐ ובא ג"כ בהוראת השם (Verneinung, Verbot) בר"ג דמגילה (ג׳:) גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. פי׳ „כגון זקן שאין כבודו להנהיג בהמה אם ראה בהמת חברו נדחה אינו חייב להשיבה נמצא כבוד זקן דוחה לא תוכל להתעלם" (דברים כ"ב, ג׳) [1]. לא תעשה שניתק לעשה בס"ג דיומ׳ (פ"ה סע"ב) ובס"ג דחולי׳ (קמ"א סע"א) מפורש על הנוטל אם על הבנים ר׳ יהודה אומר לוקה ואינו משלח משום דקסבר לאו שניתק לעשה לוקין עליו וכו׳ גנב וגזלן לאו שניתק לעשה דרחמנא אמר לא תגזול (ויקרא י"ט, י"ג) והשיב את הגזלה אשר גזל (שם ה׳, כ"ג), לא תשוב לקחתו (דברים כ"ד, י"ט) ושב ולקח [2]. לא תכלה פאת שדך (ויקרא י"ט, ט׳) וכלה [3]. ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר [וגו׳] (שמות י"ב, י׳) זה יש לו דין אחר שבא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו [4]. ובריש תמורה (ד׳ רע"ב) מפרש והרי ממר שהכתוב נתקו לעשה וכתיב (ויקרא כ"ז, י׳) לֹא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב ואם המר ימיר בהמה בבהמה [וכו׳] [5]. (לא תגנוב) [צ"ל לא תגנובו] קרא יתירה הוא דהא כתיב לא תגזול בשאילתא דאלה תולדות נח (סוף סי׳ ד׳ והובא בתנחומ׳ נח ס׳ סי׳ ד׳) מפורש בר"ג דפ׳ איזהו נשך (ב"מ ס"א רע"ב) לא (תגנוב) [צ"ל תגנובו] דכתב רחמנא למה לי (פ"א) [נ"ל ס"א] שכתוב לא תגזול גזילה היינו גנבה לכדתניא לא תגנוב על מנת למיקט וכו׳ [6]. בריש תמורה (ג׳ סע"א) כל לא תעשה האמור בתורה יש בו מעשה לוקין עליו

---

[1]) הועתק מפי׳ ר"ח למגילי בפי׳ ר"ח בעירובי׳ מ"א: נרפס בש"ס ווילנא וכ"ה ברש"י במגילי ובשבת פ"א רע"ב וכן מוכח מפירושו בברכות י"ט: אבל בשבת צ"ד: ובעירובי׳ שם פירש"י לא תעשה: לאו דלא תסור וכ"ה בספר המפתח לרי׳ נסים גאון בעירובי׳ וכ"ה מפורש במנחו׳ ל"ז סע"ב ול"ח רע"א. [2]) כלומר והוא שב והזר לאחריו ולקח על כן לוקין עליו ובפי׳ אי׳ בפיא׳ פ"ו מ"ד ובב"מ י"א. לפניו אינו שכחה ושל אחריו שכחה מפני שהוא בבל תשוב ופי׳ הרמב"ם בפיאה: כל תשוב ר"ל שהוא עובר על דברי הכתוב שאמ׳ לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה ועיין פירש"י בדברי׳ כ"ד י"ד. [3]) כלומ׳ ניתק לעשה של לעני ולגר תעזוב אותם (ויקי׳ י"ט, י׳) ועיין פירש"י. [4]) התיבות יש לו דין אחר לי׳ בחולי׳ שם ומפי׳ רבינו הן [5]) הפסוק הביא רבינו מדעת עצמו לפרש כי לאו דכתיב ולא יחליפנו וגו׳ ניתק לעשה ואם המר ימיר וגו׳ וכן מפורש ברש"י לכן טוב מאוד הגירסא בכ"י ו"ו א׳ ובי׳ ל"ד וק"ט לציין כל הפסוק כמו שנסחתי אבל בדפ"ע קטעוהו בטעית ע"י וכו׳. [6]) וכ"ה לא תגנוב בעי׳ קט א׳ אבל כבר הרגיש הגרי"ב בהפשב"ע שצ"ל לא תגנובו (ויקרא י"ט י"א) וכדאי׳ בתוספתא ב"ק ס"פ י׳ ועיין גליון הש"ס ב"מ הנ"ל ושם בט"ס בפ"ו אבל מה שמצייננו לא תגנוב משנ"ית כי טעית הוא עיין פירש"י בב"מ ד"ה

אין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר והמברך את חברו בשם וכו'[1]) ובריש תמורה (ג':) ובריש שבועו' (ג':) שבועה שאוכל ככר זו היום ועבר היום ולא אכלה.. ר' יוחנן אומר אינו לוקה משום דהוה ליה[2]) לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וכו'. לאו שבכללות אין לוקין עליו בס"ג דפ' כל שעה (פסחים מ"א רע"ב) לאו דחרצן וזג לאו דנא ומבושל[3]). וכפ' כל המנחות באות[4]) בגמ' דסמוך יש טעונות (מנחות נ"ח:) המעלה משאור ודבש על גבי המזבח .. אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות. מה ללאו דהקפה שאינו שוה בכל[5]) בר"ג דיבמות (ה'.). פי' שאינו נוהג בנשים לפיכך קל. מה[6]) ללאו דמחמר (יבמות ו' רע"א) דהוי לאו גרידא פי' דאמר ליה אבוה הבא לי פירות בחמור כגון לאו דמחמר דהוא לאו גרידא[7]) שנאמר (שמות כ', י') אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך שמעינן מינה כי מחמר בבהמה קא אסר רחמנא וכבר פירשנו בע' חמר במחלוקת ראשון[8]) לא יהיה כלי גבר על אשה (דברים כ"ב, ה') מפורש בר"ג דפ' שני נזירין (נ"ט.) שלא יתקן איש בתיקוני[9]) אשה. המעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא יהיה כלי גבר על אשה (שם בריש העמוד[10])). לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין להן בפ' החולץ בגמ' היתה אחת כשרה (יבמות מ"ד.). לא תסגיר עבד אל אדניו (דברים כ"ג, ט"ז) ר' אומר בלוקח עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר בפ' השולח גט בגמ' או לחוצה לארץ (גיטי' מ"ה.). לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג, י"ט) בס"ג דפ' האיש מקדש בו (קידושין נ"ז:) וכבר פירשנו בע' גד[11]). ובס"ג דפ' כסוי הדם (חולי' פ"ט.) לא מרבכם מכל העמים [וגו'] (דברים ז', ז') אמר הקב"ה חושק אני בכם[12]) שאפי' בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם וכו'. לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי בפ' יש בערכין בגמ' וכן מצינו (ערכי' ט"ז סע"ב) פי' „כשהייתי אומר דבר על שום אדם לא הוצרכתי לחזור ראשי לאחורי[13]) ולראות שלא יהא שם בעל הדבר שאפי' יהיה שם לא הייתי חושש שאיני משקר ואין אומרו בלשון הרע"[14]). לא הלך זרזיר אחר עורב אלא שהוא מינו בבראשית רבה פרשת ס"ו ויהי עשו (לפנינו ר"פ ס"ה). *[אחי"ה בנו"ג לא הלך עורב אצל זרזיר אלא וכו' ובב"ק צ"ב סע"ב וחולי' ס"ה. ר' אליעזר אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו וכ"ה בילק' סוף תולדות ובילק' שופטי' ריש רמז ס"ז ובילק' תהלי' ס' רמז תשצ"ה, ושם על חנם. — והרבה פעמים מתחיל המאמר במלת לא ובא בחציו השני אלא עיי' ד"מ ברכות ד'. ל"ד: נ"ט. ס"א: שבת ל': ל"א: פ"ט: קי"ט: עירובי' י"ג: ס"ג: ס"ה. יומ' ד': כ"ו. תענית כ'. כ"א: פסחי' פ"ז: ב"מ ל': גיטי' ס': נדרי' ל"ח. ס"ב. סוט' י"ב: ע"ז ד': ה'. י"ז. סנהדר' נ"ח: צ"ח: ק': תמיד כ"ז: נדה ל"א. — לא.. עד עיי' עירובי' ס"ג. קידושי' ס"ט: גיטי' פ"ח. ב"ב ט"ו. ע"ז ה': זבחי' ק"א: — לא עוד אלא ברכו' ז': מכו' כ"ג סע"א. — לא.. לא (weder .. noch) עירובי' נ"ד: פסחי' קי"ב: יומ' ע"ב רע"א כתובו' י"ז. ב"מ צ"ז. קידושי' ע"א: — ועוד יש להעיר על איזה כללים: עירובי' צ"ו. שבועו' ד'. כ"מ שנאמ' השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. מנחו' מ'. וש"נ כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבוא עשה וידחה את לא תעשה ע"ש התוספ' ד"ה סדין ויד מלאכי סי' שכ"ב. חולי' קמ"א. כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין לוקין עליה, ובמכו' פ"ג מ"ד אין חייבין עליה ע"ש רע"ב. קידושי' כ"ט. במשנה כל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא

לא תגנובו וכ"ה לנכון לא תגנובו בשאילתי הנ"ל ובמקום פ"א נ"ל שצ"ל ס"א וקאי על שאילתא דילמדנו ר"פ נח ועוד עיין הפשב"ע שהאריך בפי' הערוך. 1) בנו"ג עשה בו מעשה לוקה לא עשה בו מעשה פטור חוץ וכו' ומקלל חבירו בשם ובשבועו' כ"א. ובמכו' ט"ז. אי' כגי' רבינו רק שם ושם אי' כבתמורי' והמקלל וכו' וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח בשבועו' ובמכו' ובפי' רגמ"ה לתמורי. 2) וכ"ה בשבועו' שם ובדף כ"א. ובמכו' ט"ז רע"א ופסחים ס"ג: אבל בתמורי' לי' בדברי ר"י משום דהוה ליה. 3) עיי"ש פיר' ר"ח. 4) כ"ה בכ"י. 5) בנו"ג שכן לאו שאינו וכו' ובתוספי שם ד"ה מה: שכן אינו שוה בכל. 6) ביבמו' לי'. 7) כ"ה רק בכ"י ו"ו א' ובי' ול"ד אבל בכ"י ק"ט ב"ר וה"ב ודפ"ע נשמט מן לאו גרידא עד לאו גרידא. 8) כונתו על חלק ראשון של ערוך היינו עד למ"ד וכן כ"י ערוך שלי שקראתי שמי עליו מתחיל במחלוקת שניה באות למ"ד עיין מבוא צד L. וכיון רבינו על ע' חמר א' ששם פי' המחמר אחר בהמתו (שבת קנ"ד.) והפי' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). וכן הפי' ביבמות כפי מה שניסחתי עפ"י כ"י הנ"ל שייך ג"כ לר"ח כדמוכח מחי' הרשב"א והריטב"א בסוגיתנו ותוספי' יבמות ו'. ד"ה שכן הכשר ע"ש. 9) כ"ה בכ"י ו"ו ק"ט וה"ב וב"ר, ובדפ"ע כתיקוני. 10) לפנינו הסדר בהיפך בתחלה המעביר שער וכו' ואח"כ הדרוש שלא יתקן וכו'. 11) ח"ב, ר"מ. 12) בנו"ג אמר הקב"ה לישראל חושקני בכם. 13) כ"ה בדפ"ע ובכ"י ו"ו א' ובי' ה"ב ל"ד ראש, ובכ"י ק"ט לי' וכן לי' בפי' רגמ"ה. 14) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגי' דף קל"ז:) ושם הסיום: לא היה חושש שאינו משקר ואין אומרו בלשון הרע ובשטה זו הלך רש"י בפי' הראשון ועוד שם ל"א ע"ש ובפירש"י בשבת קי"ח: ד"ה לא אמרתי.

אחד האנשים ואחד הנשים חייבין חוץ וכו' ע"ש ובגמ' שם ל"ה. והלאה. מכות י"ד סע"ב כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו וע"ש ט"ו. ועיי' יד מלאכי סי' שצ"ט. חולי' שבועו' הנ"ל בריש הערך לאו שניתק לעשה . . לאו שאין בו מעשה, יד מלאכי סי' שע"ה. פסחי' מ"א רע"א לאו שבכללות ועיי' יד מלאכי סי' שצ"א. שצ"ב. שבת קנ"ד סע"א לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד אין לוקין עליו ע"ש התוספ' ויד מלאכי סי' שפ"ג. לאו הבא מכלל עשה ר"ל אמר לוקין עליו ר' יוחנן אמ' אין לוקין עליו זבחים ל"ד. וש"נ. והוראת לאו במקום השם היא ובקבוץ יבמות כ' סע"א והלאה מ"ט. ע"ם סע"ב חייבי לַאוִין, שם: לאוין גרידא יומ' כ"ב רע"ב עובר בשני לאוין, ב"מ קי"א. לעבור בשני לאוין עיין יד מלאכי סי' שמ"ז. ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד עיי"ע כרת ב'. ושם ספ"ט די"ב סע"א בא משני לאווין צ"ל לווין, תמורה ד': תרי לַאוֵי — אבל גם בהוראת מלת שלילה ב"ק י': קידושי' פ"א. אי לאו, שבת קמ"ה: עירובי' נ"ד, ושם: מ"ק י"ז, סנה' נ"ח: צ"ז: ב"ק ס'. אם לאו, ושם י'. בלאו איהו, וכן בקשור בי"ת ב"מ ק"ז. בלא חטא, ושם ק"ח: בלא אכרזתא. לאו דוקא עיי"ע דק ח"ג קי"ט: קידושי' ל"ט סע"א לאו מילתא היא עיין יד מלאכי סי' שצ"ח וש"נ] —

לא (מל"מ לָאָה בל"ס לְאִי ענין עיפות abmüden, sich bemühen וכן בל"ע לאי הלך בלאט) ואתה עיף ויגע (דברים כ"ה י"ח) תרג' ואת משלהי ולאי. *[אחי"ה וכן תרג' וילאו (בראשית י"ט, י"א) ולאיו, ונלאו (שמות ז', י"ח) וילאון ועיין עוד תרג' שמ"ב כ"ג, י'; תרג' ישעי' ט"ז, י"ב; מ"ב, ד'; מ"ז, י"ג, והשם לֵיאוּ, ליאותא בל"ס לֶאוּתָא תרג' בראשי' ל"א, מ"ב; לבמדבר כ"ג, כ"א; לדברים כ"ו, ז'; כ"ח, ל"ג; לישעי' מ', כ"ז; נ"ה, ב'; לירמי' כ', ח'; ליחזק' כ"ג, כ"ח ועוד עיי"ע לה (= להי), לע (= לעי) וכתב המתורגמן כל לישנא ליאות דבתרג' של איוב משלי תלים מתורגם לעות בעין ע"כ והוא כדרך לשון ערבי כמו שאוכיח בע' לע] —

* לאגרא (צ"ל לְאִינְרָא פי' על הגג) קהל"ר פ' טובה חכמה יצתה בת קול ואמרה כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי מזומן לחיי העוה"ב בר מן קצרה דהוה תמן ולא אתא כיון דשמע כן סלק וטלק גרמיה מן איגרא ונפל ומת יצתה בת קול ואמרה אף לאגרא קצרא מזומן לחיי העוה"ב. לפי ההשקפה הראשונה הוא שם הפרטי של קצרא אבל בקהל"ר פ' כל אשר תמצא עיקר הגי' סליק לאיגרא וטלק גרמיה מן איגרא וכו' ובלי כל ספק כצ"ל גם במקום הראשון: כיון דשמע כן סלק לאיגרא וטלק גרמיה וכו' וערבוב השורה נזדמן בדפוס והמפרשים לא השגיחו ע"ז ואיננו שם הפרטי כדעת הח' לעווי וכמו שהגהתי אי' באמת בירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתובות פי"ב דל"ה. ע"ש.

לָאט (מל"מ אט מ"א כ"א, כ"ז ענינו בנחת ועם ל' שאליו כמו לאטי (בראשית ל"ג, י"ד) אבל נדרש בהגדה עיין בפנים) בפסקא[1]) את קרבני לחמי (פסיקתא דרב כהנא צד ס'.) יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט (ישעי' ח', ו') ר' שמעון בן לקיש אמר[2]) חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו לאט, אלא זה חזקיה מלך יהודה שהיה מטהר את ישראל במקוה[3]) שיש בו מ' סאה מנין לא"ט.

לאיי (לדעת רבינו הורכב מן לא ומל"י υἱέ בן nicht doch mein Sohn! ולפע"ד מל"פ עיין בפנים) אפנויי מפני בפ' במה אשה בגמ' בירית (שבת ס"ד.)[4]), בר"ג דפ' אמר לו אכלת חלב (כריתות י"ב.) לאיי[5]) הכא נמי[6]) מתריץ דבוריה לא עמדתי בטומאתי אלא טבלתי[7]). פי' לאיי לא בני יי בל' יון בן[8]). *[אחי"ה ודע כי בשבת שם פירש"י לאי: „באמת". וכן פי' בשבת קל"א. לאי אפנויי מופנה וכ"ה לאי בב"ק כ"ה: אבל כגי' הערוך צ"ל לאיי וכ"ה בנדה ל"ז רע"א א"ל לאיי האי נמי גורם הוא ופירש"י לאיי: באמת, חגיג' ט' ע"א לאיי אפנויי מופנה ופירש"י באמת וכן פירש"י הא לאי בריה בידי אדם היא פסחים נ"ד. ופירש"י באמת ובכ"י ש"ס ב' הא לאו ובילק' כ"י אלא (ד"ס פסחים צד ע"ח:) וכן בכ"י אירפורט בתוספתא סוף עירובי' הא לְוו והמו"ל רומז על תוספ' עירובי' רפ"ה א"ל הַא לְוו (בהוצ' צוק"מ 143) ובדפוסי' ובכ"י וי"ו בלא נקודות הא לוו וכן בס' תוספת' עירובי' בדפוסי' ובכ"י ו"ו אי' הא לאו. הא לאוו וכן בתוספת' חגיג' ספ"א בדפוסי' ובכ"י ו"ו אלא הא לוי ובכ"י אירפ' רק: אלא. וכל הטעיות האלה

---

[1]) בדפ"ר בט"ס בסו' וצ"ל בפס' וכ"ה בכ"י ק"ט והוא קטוע מן פסיקתא. [2]) בנו"ג בר קפרא אמר. [3]) כ"ת לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ממקוה ובפסיקת' ובמד' משלי פי"ג. במקוה. [4]) ובנו"ג לאי אפנויי מופני. [5]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לכריתו' שם בקובין כ"י אנגייליקי דף קפ"א: ושם קו על היו"ד: לאיי ובנוסחי ליי זו המלה. [6]) בדפ"ר בט"ס כמו. [7]) בנו"ג הכא נמי לא עמדתי בטומאתי אבל טבלתי אבל בפי' רגמ"ה שם הגי' כבערוך. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ב' ול"ד ובדפ"ר פיזי באסיל ואמ' ועה"ק שנ"ב ובכ"י ו"ו אי וכ"י ק"ט ודפ' וויניצי כן וצ"ל בן.

נזדמנו להכותבים מחסרון ידיעת המלה לאיי שאי' לנכון לאיי אפנויי מופנה (מופני) גם בסנהד' מ': (ילק' ראה ר' רמז תתפ"ח) יומ' פ"א סע"א בכורות ל"ב, מ"ג, יבמות י"ז: ע', ע"ד, ועוד אי' לנכון בכריתות ו': לאיי מיצרך צריכי, ושם: לאיי דכתיב וכו', ירמ' כ"ב סע"ב לאיי אפרעו מגופיה, עירובי' י': לאיי פליגיתו. כריתו' י', לאיי ביום מ' חזיא. בכל המקומות האלה יתכן פירש"י: באמת ונ"ל לגזרו מל"פ וערבי لائح גלוי, ונראה לעינים klar, deutlich וא"כ עיקר כתיבת המלה לאייה וזה מה שכתב רגמ"ה בכריתו' לדף ו': ולדף י"ב, לאיי' בקו על היו"ד, ודוק ותשכח. וה' לעווי (בעמת"ל ח"ב 462) פי' לאיי מהרכבת לא — יי = לא — הי וכבר קדמו בזה הפי' רשד"ל בספרו דקדוק לשון כשדי 101 לפי העתקה אשכנזי' אבל אין מחוור לי כי זה הקצור או זו ההרכבה הורגלה לרוב רק בירושלמי אבל זו המלה לא מצאתי בירושלמי וממה שנמצאת רק בבבלי לכן בלתי ראוי לגזרה מל"י ναί פי' הן, אבל, באמת ja, wahrlich כדעת ה' קריגער בהעתקת דקדוק של רשד"ל במקום הנ"ל כי ל"י לא רגילה על לשון חכמי בבל. ור"פ סמאלענסקין העתיק לאיי ?wohin? wie so] —

* לאיטור עיין אחר ע' ליטור.

* לָאִית עיי"ע לית.

* לַאכְסָא (נ"ל מל"י λάξ דריסת רגל λάξ πόδος Fusstritt) תחת רגליו (איכ' ג', ל"ד) תרג' לכבשא תחות לאכסא ריגלוי, כ"ה בדפ' ויניצ' ובקצת דפוסי' והח' לעווי לא דק בפי' זו המלה.

לאכסן (ל בראש נוספת כמו לאלתר מל"י ὀξύς, ὀξέως rasch, schnell) בויק"ר ולקחתם לכם (פ"ל) אמר ליה לאכיסן[1]) לא אשתייר לי מכל דקפחית, פי' לאלתר. — (א"ב פי' בל"י אוכסן במהרה). *[אחי"ה כיון לל"י הנ"ל ועיקר מקומו באות אלף (עיין ח"א, פ':) ובנו"ג א"ל מן כל מה דקפחית ומן כל מה דנסבית לית ליה לההוא גברא כלום וכו']—

* לָאפִּיסְיָא עיי"ע לפס.

* לְאַפְרַשׁ מל"פ הרשומה בע' אפרש עיי"ע ח"א, רמ"ד:

לֵב, לֵבָב (מל"מ שם אבר פנימי והושאל למשכן השכל: דעת ומחשבה Herz, Gedanke, Ansicht) בית דין מתנה עליהן בר"ג דזבחים (ו' סע"ב) ובהלכה קמא דב' דייני גזלות (כתובות ק"ו:) ובפ' התודה בגמ' הנסכים (מנחות ע"ט:) ובפ"ק דשבועות בגמ' ר"ש בן יהודה (שבועו' י"א.). בבראשית רבה פרשת מ"ט (מ"ח) וסעדו לבבכם אין כתוב כאן אלא וסעדו לבכם (בראשית י"ח, ה') הדא אמ' שאין יצר הרע שולט במלאכים היא דעתיה דר' חייא דאמ' שיתו לבבכם לחילה אין כתוב כאן אלא שיתו לבכם (תהלים מ"ה, י"ד) ה"א[2]) שאין יצר הרע שולט לעתיד לבא. בסוף ברכות (פ"ט מ"ה רנ"ד.) בכל לבבך (דברים ו', ה') בשני יצריך[3]) ביצר טוב וביצר הרע. — (א"ב פי' אליבא מלה מורגלת בגמ' לדעת כמו ללב) — הזכרים יוצאין לבובין (שבת פ"ה מ"ב) פי' בגמ' בפ' במה בהמה (שם נ"ג:). (ועור) [צ"ל ועורות][4]) לבובין בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ט רע"ב במשנ'). בגמ' (שם ל"ב סע"א) ת"ר איזהו עור לבוב וכו' — בפסקא דסליחות (פסיקתי דר"כ צד קס"ו.) אמר לו ייפה כחך ליבב כח בגבורה[5]) כמה דאת אמר (במדבר י"ד, י"ז) ועתה יגדל נא כח ה'. *[אחי"ה בדפ"ע מן דבור המתחיל בפסקא אי' ערך בפני עצמו אבל בכ"י ק"ט לנכון הכל ערך אחד ואחריו נמשכתי כי נבנה הפעל לִבֵּב מן לֵב ועניננו beherzt, muthig sein וכן נבנה בלשון פרסי دلير אמיץ לב מן دل לב ובל"ע לִבֵּב beherzt וכן בלשון מקרא ילבב (איוב י"א, י"ב) וכן בפסיקת' הנ"ל ומובנו הראתיך לדעת בערך גשש עיין שם. וכן בל"ם לַבֵּב כמו בל"ר cordatus אַמֵּץ הלב ermuthigen, beherzt machen. וכנ"ה בב"ר פע"ז והיה המלך נוטל את בנו ומלבבו בארי וכו' בשהש"ר פ' מי זאת זיווג את הארי והיה מלבבו כנגד בנו וכו' ומזה גם ילמדנו בע' הבא אח"ז ע"ש וש"נ. ובבנין פלפל לבלב וכן בל"ס (מן השם לֶבָּב) תר"י ב' לשמות י"ד, י"ג, י"ד נלבלבא לקובליהון והוא עפ"י האגדה (במכילתי לאותו פסוק וירו' תעני' פ"ב הל"ה) ואחת אומרת נצווח כנגדן. ותר"י ב' נלוולי עיי"ע לוול במו"ע — ועוד הפעל לבב מהשם לב פי' נותן או קורע כנגד הלב וזה מה שפי' עורות לבובין הנ"ל: עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב וכו' עיי"ע קד א' ובתוספ' כ"י אירפורט בע"ז פ"ה כל שנקוב כנגד לבו. ירו' ע"ז פ"ב

---

1) בכ"י ק"ט לאכסן. 2) כ"ה בדפ"ר והוא קטוע מן הדא אמרת, ובשדפ"ע בט"ס ד"א. 3) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, ובדפ"ע יצרים. 4) וכ"ה בע' קד א'. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וב"ר ובכ"י ו"ו אי וב' ול"ד לייבב וצ"ל ליבב או ילבב והוא מול ייפה של כ"י הנ"ל ובדפ"ע יפה . לבב ובפסיקי יפה כחך לבב כח גבור ובכ"י א"פ לבב כח כגיבור עיי"ע גשש ח"ב, שפ"א ועוד עיי"ע גאל שם, רי"ח הערה ב'.

דמ״א: כיצד הוא עושה קורעה עד שהייתה בחייה ומוציא לבה לע״ז — ופי׳ לבובין (שבת פ״ה מ״ב) בירו׳ שבת פ״ה ד״ז: עיי״ע כורסינון, וע׳ תתר, ובנפעל ירו׳ שבת ספ״י די״ב: העושה פסיקא לילָבֵב (ובתוספתא כלים בבא בתרא ספ״ד ללבב) — ומה שענינו פרח עיין ערך לבלב, מהשם לב בל״ע لبّ מוח ופנים הרך של צמחים ומזה בהשאילה במגיל׳ י״ד, בדרשו תֹּמֶר (שופטים ד׳, ה׳) מה תמר אין לו אלא לב אחד אף ישראל שבאותו הדור לא היה להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים וכ״ה בסוכ׳ מ״ה: ועוד עיין ב״ר פמ״א תנחומ׳ במדבר סי׳ ט״ו במד״ר פ״ג ילק׳ תהלי׳ ר׳ תתמ״ה, ובויק״ר ס״פ ל׳ לולב לבה של תמרה. — ומאדם: ברכו׳ ז׳: לבו נוקפו עיי״ע נקף, מ״ק כ״ו: לבו גס בו עיי״ע גס ב׳, שבת י׳, חליש לבייהו עיי״ע חלש, שבועות כ״ו, לבך אנסך, סנהד׳ ל״ה, ליבא דאינשי אינשי, קהל״ר פ׳ ויותר ליבא לפומא לא גליא וכו׳ ועוד ליבא היפך פומא עיין ב״ר פפ״ד, מד׳ תהלים מזמור כ״ח, ב״ר פ״ע עיי״ע כרס — וכל״מ הושאל ל מ ח ש ב ה ו ד ע ת וזהו לב אחד לאביהן שבשמים, וכן ביומ׳ ב׳, להוציא מלבן של צדוקין, ב״ר ס״פ פ״ז כדי להוציא מלבן של בריות וכו׳, נדרים כ׳: גרושת הלב פי׳ שגמר בלבו לגרשה, והקבוץ סוט׳ פ״א מ״ח לפי שגנב ג׳ לבבות לב אביו ולב בי״ד ולב ישראל וכו׳ סוט׳ ט׳: גנבות צ״ל לבבות, ב״ב י״ב: קודם שיאכל אדם וישתה יש לו שתי לבבות לאחר שאוכל ושותה אין לו אלא לב אחד, שהש״ר פ׳ שרוך מבואר לבנון שכל הלבבות שמחות בו ועיי״ע לבן, תנחומ׳ כי תבוא רסי׳ ב׳ בכל לבבכם (דברים י״א, י״ג) . . בא הכתוב להזהיר את הכהנים בשעה שעובדין עבודה שלא יהיה להם שתי לבבות אחד לפני הקב״ה ואחד לדבר אחר וכ״ה בסוף סי׳ א׳ בשעה שאתם מתפללים לפני הקב״ה לא יהיה לכם שתי לבבות וכו׳ — ובאל״ף בראש אליבא ריקנא (חולי׳ נ״ט רע״א) והוא כמו אל־לִיבָּא = על ליבא ובהשאילה פי׳ לדעת עיי״ע אליבא ח״א, פ״ה וצ״ל אַלִּיבָּא] —

לב (או מל״מ בלבת אש (שמות ג׳, ב׳) בהבלעת הה״א תחת בְּלַהֶבֶת וא״כ לְהַב השרש brennen, entflammen בל״ס להב בל״ע لهب; או מפעל לָבָה בל״ע لفح = glühen לָבַב anfachen בל״ס מעורר ובדרז״ל מעורר גחלים לוחשות ונרדף עם נָבָה בפיעל נִיבָּה עיין בפנים) בילמדנו בלבת אש מתוך הסנה (תנחו׳ שמות סי׳ י״ד) למה בלבת אש כדי ללבבו בסיני ויראה אותן אישות[1]) ולא יתיירא מהן, בפ׳ הכונס (ב״ק פ״ו מ״ד) בא אחר[2]) וליבה[3]) המלבה חייב, גמר׳ (שם ס׳ רע״א) מאן דתני ליבה לא משתבש דכתיב (שמות שם) בלבת אש ומאן דתני ניבה[4]) לא משתבש דכתיב (ישעי׳ נ״ז, י״ט) בורא ניב שפתים[5]), בפ״ק דב״ק בגמ׳ כל שחבתי (ט׳:) לא שנו אלא שמסר לו ג ח ל ת ו ל י ב ה[6]) אבל מ ס ר ל ו ש ל ה ב ת ו ל י ב ה ח י י ב[7]). *[אחי״ה וכנ״ה בב״ק פ״ו מ״ד ליבתה הרוח ובירו׳ ב״ק ד״ה רע״ג ליבתו הרוח אבל במשנה גרס הירו׳ ליבהו הרוח, ירו׳ שבת רפ״ג ד״ה ע״ג מלבה עליו נעורת של פשתן, ובנתפעל שם וְנִתְלַבַּת ובבבלי שבת ל״ז סע״א ונתלבתה, והשם ב״ק ס׳ רע״א אם יש בְּלִבּוּיוֹ כדי ללבותה חייב וכו׳ וגי׳ התוספת׳ עיין לעיל, ורש״י בב״ק שם ד״ה צמרה אי׳ גם השם ליבוב ע״ש ולפי זה מהפעל לבב עיי׳ בתחלת הערך, ועיי׳ רד״ק שרש לבב שפי׳ בלבת אש מזה השרש ולפי פי׳ אחר הוא כמו בלהב האש ולבת על משקל אַוַּת נפשך (דברים י״ב, ט״ו)] —

לֵב (= לוּב, לוּבִי מל״מ ארץ באפריקא הישנה בל״י ורו׳ Λιβύη Libya, Libye, בל״ס לוּבִי והעם לוּבָיָא בלשון ערבי لوبة Libyen, Libyer) בפ״ק דבכורות בגמ׳ דסמוך פרה שילדה (ה׳:) אין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו לו צ׳ חמורים לובים. *[אחי״ה בנו״ג שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים, והיחיד שבת נ״א: חמרא לובא עיי״ע לבדקס ושם הובא מירוש׳ שם הארץ ההיא: לובי ובנו״ג בירו׳ שבת רפ״ה ד״ז רע״ב גרים הבאים מלובים . . ושם גר מלובי ובירו׳ כלאי׳ פ״ח דל״א ע״ג אי׳ הבאים מליבוי וזה על משקל מלת יונית Λιβύη, ותרג׳ לובים (נחום ג׳, ט׳) לוּבָאֵי ולובים של מקרא הוא כמו להבים בראשית י׳, י״ג דה״י א׳, א׳, י״א ותרג׳ ירו׳ א׳ בבראשי׳ שם ליווקאי ובתר׳ ד״ה בדפ׳ ווילנא לווקאי והוא התואר היוני Λιβυκοί וכן התואר לבדקס עיי״ע — ומה שענין לובי פול עיי״ע לובי ומ״ש] —

1) וכ״ה בשמ״ר פ״ב ובתנחו׳ הגי׳ אותה האש. 2) כ״ה בדפ״ר אבל בשרפ״ע אחד. 3) כ״ה נכון בכ״י ק״ט, ובדפ״ע וליבא. 4) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע ניבא. 5) בתוספתי ב״ק פ״ו אי׳ גי׳ אחרונה ניכה וניבתו הרוח אם יש בשלו כדי לנבות וגם בירו׳ ב״ק פ״ו ד״ה רע״ג הובאו שתי גירסאות אית תניי תני ליבה אית תניי תני וניבה מאן דמר וליבה דכתיב בלבת אש מאן דמר וניבה והיה בלבי כאש בוערת (ירמי׳ כ׳, ט׳). 6) כ״ה בכ״י ו״ו וק״ט וב״ר ושם בט״ס וליבאי וצ״ל וליבה כדאי׳ בכ״י ו״ו ול״ד ובכ״י ל״ד ובדפ״ע לי׳ גחלת. 7) וכ״ה בב״ק נ״ט סע״כ אבל בדף ט׳: אי׳ אבל שלהבת חייב ובכ״י ש״ס מינכען ובירו׳ ב״ק שם אבל מ ס ר לו שלהבת חייב.

לְבָּא (לפע"ד מל"ע لِبَأ die erste Brustmilch וכל"פ لبوه geronnene Milch ועיי' בפנים) חמאה וחלב (בראשית י"ח, ח') תרג' ירוש' (א') לבא וחלבא. — (א"ב פי' ליפא בל"י שומן וכל דבר שמן כמו חמאה ושמן). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י λίπα Oel, Fettigkeit = λίπος וכן העתיקו ע' זקנים שמן ישעי' ל', כ"ג λιπαρός וסומכוס העתיק שמן (במדבר י"א, ח') λίπος וכן העתיק דשן (שופטי' ט', ט') וחלב (תהלים ע"ב, ז') וכ"ה בתרג' אונקלוס חמאה: שְׁמָן, אבל בכל זאת נ"ל ברור שגזרתו מל"ע הנ"ל והוא החלב שיש בדד אשה או בהמה אחר לידתה ונקרא בל"ר colostrum (= מל"י γάλα ועוד στεῤῥεὸν חָלב של דד) ואכלו אותו בימים הקדמונים כמעדני מלך עיין מארטיאל י"ג, ל"ח. ובנו"ג בתר"י לוואי שמין עיי"ע במו"ע. אבל הגי' בכי"ת עיקר וכנ"ה בעירובי' נ"ג: לפי גי' כ"י ערוך בע' תא כ"י ו"ו א' ול"ד ודפ' וויניצ' תאי דאוכליך לבא ובשדפ"ע חלבא אבל בע' שלך אי' גם בדפוסי' לבא וכ"ה בכ"י ש"ס וכל הדפוסי' הישנים וכן מוכח מפי' ר"ח (בדפ' ווילנא) והמהרש"ל הגיה לביא עיין ד"ס בעירובי' צד ק"ב. ולא העיר על ע' תא — ועוד עיי"ע קלבא] —

לְבָּא (נ"ל שם מקום Λίβα, Liba (פאליביאוס ה', נ"א) דרך יום לנציבין (Nisibis) על יד טיגרים או אולי מל"פ הרשום' בפנים ופי' גלי הנהר) בס"ג דפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) פום כדיתאי[1]) לבאי כוורי פי' עשו דרך לנהר שיצאו המים ונשתיירו הדגים ודבר זה בחולו של מועד. פום בדיתא[2]) שהוא פי הנהר. ובר"ג דפ' י' יוחסין (קידושי' ע"ב סע"א) דאקפו פירא דכוורי[3]) לבאי[4]) בשבתא. ס"א בריתא[5]) לבאי אזול כולי עלמא צוד איתו כוורי שרא להו רבא למימלח מינייהו. — (א"ב בנוסחאות המלה לבא איננה וכתוב בודיתא ולא בריתא ופי' רש"י שם נהר). *[אחי"ה ר"ל כי בקידושי' לי' לבא (לבאי), ובמ"ק הגי' בדיתא. והנה בע' בדיתא ככר הארכתי כי בכ"י רש"י הגי' א"ד פומבדיתא עולה עם פי' ראשון של ע' הנוכחי וגם הפי' מסכים עם פי' הערוך. ודע עוד כי בכ"י רש"י אי' עוד וז"ל לבאי כוורי כלומ' יצאו כל המים ונשתיירו שם הרבה דגים איכא דאמרי פומבדיתא שם מקום לבאי כוורי הכי עשו וכו' (כמו שנדפס לפנינו) ופי' בעל ד"ס (שם) דללשון ראשון הנהר בודיתא לבאי יצאו מימיו מאליו ונשתיירו שם דגים וללשון אחר גרסי' פומבדיתא ופי' בני העיר פומבדיתא לבאי כוורי עשו דרך וכו' כדי שיצודו הדגים ע"כ ולא ירדתי לסוף דעתו ואת אשר נ"ל כי בל' ראשון גורס רש"י בריתא כבערוך ובל' איכא דאמרי פומבדיתא ג"כ כערוך ועל מלת בריתא קאי פירש"י כלֻומ' יצאו כל המים וכו' ונ"ל כי בריתא הוא ל"פ برايد פי' עלה למעלה על כל גדותיו ולבאי הוא ג"כ ל"פ لبه גלי הנהר וא"כ בריתא (= בְּרֵיְתָא לְבָּאֵי צפו גלי הנהר על כל גדותיו וכן הבין הרמב"ן בתורת האדם ענין מלאכה (צד נ"ה ע"ג) וז"ל ולגבי מועד איתמר בריתא[6]) לבאי כוארי פי' צפה הנהר על כל גדותיו והדגים שטין על פני הנהר ויצאו לחוץ וכו'. ולפי פי' זה לא גרסינן פום עיין הר"ן למ"ק בסוגי' וכן לא גרס רי"ץ גיאת הל' חול המועד י"ז וז"ל בדיתא שם הנהר עלו כו דגים התיר להם רבה לבני פומבדיתא לצוד ולהביא וכו'. אבל לפי פי' רבינו וכאשר גרם פומבדיתאי לבאי וכו' הדבר קשה להלמו. ולפי מה שפי' רש"י לבאי „שם מקום" נ"ל שהוא מקום הרשום בתחלת הערך, ויהיה מה שיהיה בין כגי' רבינו בין כגי' הש"ס סגנון הלשון דוחק הוא, ור"ח במ"ק העתיק לשון הש"ס כזה: רבא שרא לבני בדיתא לבאי למיצד ולמימלח. — ועוד עיין ערך כוור] —

לָבַד (מל"ס לְבַד ובל"ע لبد ענין קישור וחבור (verbinden, befestigen, anschliessen לגוד וללבוד ולדופן עקומה (סוכ' ו': עירובי' ד':) ככר פירשנו בע' גד (ב'). *[אחי"ה ושם הובא גם סוכ' ז', כלבוד דמי וכ"ה שם ט"ז סע"ב שבת צ"ז סע"א, ובע' הנ"ל הביא רבינו מעירובי' ט', אי גוד אמרינן וכו' ובנו"ג או לבוד אמרינן וכו', ושם ט"ז: לבוד מרוח אחת . . לבוד משתי רוחות] —

---

[1]) כ"ה בדפי' וויניצ' ועיי"ע בדיתא (ח"ב, י"ז:) וברוב כ"י ש"ס אי' כן בשתי תיבות, ובדפ"ר פיז' באסיל ואמ"ש פומבדיתאי ובכ"י רש"י (בד"ס מ"ק צד ט"ז.) לפי איכא דאמרי הגי' פומבדיתא ובריי"ף ובספ' האשכול קמ"ז: בפומבדיתא. [2]) כ"ה נכון בדפי' וויניצ' אבל בשדפ"ע פומבדיתא ובדפ"ר פומבדתא. [3]) וכ"ה נכון ברש"י ובנו"ג בט"ס בכוורי. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' קף ו': לבאי וע"ש פי' כל הענין אבל בדפ"ע כאן לבא. [5]) בכ"י ה"ב בדיתא וכ"ה בדפי' אמשי' בע' קף ו' אבל בשדפ"ע שם בריתא וכ"ה בדפ"א בכאן ובכ"י ב"ר וק"ט אבל בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד ברייתא ובכ"י ו"ו א' נקוד: ברייתא לְבָּאֵי והוא בט"ס וכן בכ"י עיקרי התלמוד לאברהם זכות הובא בע' קף ו' בבראייתא לכאי וצריך להיות לבאי. [6]) ובדי' ווארשא ברייתא ולפי מה שכותב כאן יש ללמוד זכות על זו הגירסא ואיננה טעות כמו שרציתי לומר בע' בדיתא.

לֶבֶד (בל"ע لبد (gekrämpeltes Stück Zeug, Filz בסוף כלאים (פ"ט מ"ט) הלבדין[1]) אסורין מפני שהן שועין פי' קורין בל' ישמעאל לבד[2]) ובלעז פילטר"ו. *[אחי"ה והוא בלאי"ט feltro פִילץ ובעה"ק שנ"ב ו י ל צ " א בל"א. — וכנ"ה בספרא קדושי' פרק ד' מנין לרבות את הלבדים.. דבר שהוא שוע טווי ונוז, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה, זבין לבדין ובאיכ"ר פ' על אלה מזבין לבידין צ"ל ליבדין עיי"ע הבא אח"ז, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג אילין ליבדייא ובתוספת' כליי ב"ב פ"ה ותוספת' נגעי' רפ"ה וספ"ה הלבדין עיי"ע עב ב' ויחיד תוספ' כלי שם העושה חלוק מן הלבד. העושׂה מעטפת מן הלבד וכן נקרא בל"ע لبادة מעטפת ומעיל נגד הגשם. ותרג' ירו' א' בויק' י"ג. נ"ה בגבחתו: בלבדיה כלומ' בחלק גבוה ועב שלו אבל עיי"ע גבח ב' ח"ב רכ"ה] —

לֶבֶד (= לִבְדָּא מענין הראשון ועוד חלק מה שתופרין על כתונת הבגד בגבו בל"ע لبد Tunikbesatz (auf dem rückwärtigen Theil der Tunik בגמ' דפ' היה קורא בירוש' (ברכות פ"ב ד"ה.) ובמגילת איכה כי רחק ממני מנחם (פי' על אלה בד"ה מעשה בדואג) אזיל זבין תורוי וזבין קנקנוי ואיתעביד מזבין ליבדין למיינוקיא[3]). ובפ' במה אשה ירוש' (רפ"ו ד"ז רע"ד) רב הונא הורי לאיתתיה דריש גלותא מיתן ליבדא[4]) דדהבא על קפלותה[5]). — (א"ב פי' פסקיא בגד או תכשיט ארוך וצר מרובע).

*[אחי"ה ול"נ כי בציונים הראשונים ענין ליבדין מע' הקודם תכריך ועטיפה מלבד לצורך הינוקים הנלודים והוא לפופי ינוקי עיי"ע לף א' ובציון האחרון ג"כ ענין פסקיא שתופרין על הכתונת אנשים ונשים והוא מין נוי לבגד וכן ענין מלה ערבי' הרשומה בתחלת הערך, ומן הראוי לכלל כל הציונים תחת סוג אחד כי ממושג אחד יוצאים וענין קפלותה הוא בל"ע قبيلة חלק בגב הבגד אשר תופרין בו הפסקיא לתכשיט הבגד והחכם לעווי לא הרגיש בזה וגם נעלם מעיני הבלשן פליישער] —

לִבְדִּקְס (התואר מן לוב, לובים בל"י Λιβυστικός, וכל"ר Λιβυκός Libycus, Libyscus, Li-bysticus = aus Libyen, libysch) בכלאי הכרם פ"ח בכלאים[6]) (מ"ד) ולא את הלבדקס[7]) לגמלים[8]). ובפ' במה בהמה (פ"ה מ"א) ולא את הלבדקס[9]) בפרומביא. גמר' (שבת נ"א:) חמרא לובא בפגי דפרזלא. ירוש' (כלאי' פ"ח דל"א ע"ג) אית תנאי דתנו[10]) ניבדקום[11]) מאן דמר[12]) לבדקס[13]) על שם ולובים וכושים במצעדיו (דניאל י"א, מ"ג) ומאן דמר ניבדקום[14]) א ב ה נ ו ם[15]) מאי אבהנום[16]) חמר סלק. ר' יונה אמר ר' ה ו ש ע י ה[17]) בעי גרים הבאים מ ל י ב ו י[18]) מהו להמתין להם (עד)[19]) ג' דורות אמר ר' יונה ב ו צ ר י ה[20]) מה דאנן חמיין ההן פולא מצריי כד הוא[21]) רטיב אינון צווחין ליה לובי כד הוא נגיב אינון צווחין ליה פול מצריי[22])

---

[1]) וכן הוא בירושלמי ובמשניות נאפ' ובכל המפרשים ובכתב יד מ' ובנו"ג במשניות שלנו לבדים. [2]) וכן הוא בפי"מ לרמב"ם. [3]) כן הוא בכתב יד ו"ו ל"ד ב"ר וכן הוא בירושלמי כפי גי' המהרש"ס ובנו"ג למיינוקא. ובדפ"ר לייםיינוקייא, וט"ס הוא ובדפ"ו למינוקיא ובאיכ"ר הגי' זבין ההוא גברא תוריי זבין פרניה והוה מזבין לבידין דינוקין וצ"ל כגי' הערוך ליבדין ועיי"ע הקודם. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ליבדה ובירו' ליברה. [5]) כ"ה לנכון בדפ' פיזי באסיל ואמש' אבל בדפ' וויניצי' ובכל כ"י קפלותיה ובירו' גרס קפיליטה. [6]) כ"ה לנכון בכל כ"י ערוך ובדפ"א אבל בשדפ"ע בט"ס בכלים. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ק"ט ל"ד ב"ר ה"ב ודפ' פיזי ואמ' וכ"ה במשניות הישנים הלובדקס וכ"ה בירו' ובנו"ג במשניות הלובדקס ובדפ"ר הלבדקס וצ"ל בסמ"ך בסוף ובספרי כי תצא ס' פ' רל"א אי' הדולפקס וצ"ל הלובדקוס. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ק"ט ל"ד ה"ב, ובדפ"ע בגמלים, ובדפ' פיזי בגמליהם. [9]) כ"ה בדפ' פיזי וויניצ', באסיל ואמ' אבל בדפ"ר הלבדקס ובכ"י ק"ט הלברקס וכ"ה ברי"ש והליברקים במשניו' נאפ' וצ"ל כמו במשניו' פיזי והליבדקס וכצ"ל בירו' במקום והליבדקם ובפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) והליבדקים. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר אית תנא תני ובשדפ"ע אית דתני ובירו' אית תניי תני. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ' פיזי באסיל ואמ' ובכ"י ה"ב נבדיקום ובדפ' וויניצ' נבדיקום ובדפ"ר ניבדקם ובירו' ניברקוס ובירו' שבת רפ"ה ד"ז רע"ב אי' בט"ס לגדקס. [12]) בדפו"ו ובכ"י ערוך ובשדפ"ע ובנו"ג דאמר. [13]) בדפ' וויניצ' וכצ"ל בכ"י ק"ט במקום לברקס ובירו' ליבדקס. [14]) בדפ' פיזי וויניצ' באסיל ואמ', ובדפ"ר ניבדקם ובירו' ניברקוס וכ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב נבדיקום ובכ"י ל"ד ניוודקום ובכ"י ב"ר נוודקוס ובירו' שבת שם לגדקס. [15]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב וב"ר וכ"ה בדפ' פיזי באסיל ואמש', ובדפ' וויניצ' אמבטים וכ"ה בירו' שבת רפ"ה ד"ז רע"ב ובדפ"ר אבחטם וכ"ה בירו' ודע כי בדפ"ר אי' קודם זו המלה עוד: טורקום. [16]) עיין הערה הקודמת ובכ"י ל"ד אבהטם ובדפ' וויניצ' ובירו' שבת שם: מהו אמבטים. [17]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע אושעיה וכגי' הערוך אי' בירו' שבת שם אבל בירו' כלאי' שם ר' יונה רב הושעיה. [18]) כ"ה בדפ"ר ופיזי באסיל אמ' ובכ"י ו"ו ל"ד ב"ר וכ"ה בירו' שם ובכ"י ק"ט מלבוי וכ"ה בכ"י ה"ב ובדפ' וויניצ' מלובי ובירו' שבת שם מלובים ותוספ' בבכורו' ה': ד"ה תשעים הביא בשם הירו' פוט (ולוב) [צ"ל ולובים] (נחום ג', ט'). [19]) כ"ה בדפ' וויניצ' וייש למחק ולי' בכ"י ושדפ"ע ולי' בירו' בשני המקומות. [20]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בן צרויה וכ"ה בירו' שבת שם אבל בירו' כלאי' לנכון (ועיי"ע בוצרה ח"ב, קנ"ו). [21]) בירו' כלאי' רק כד אבל בירו' שבת כדון ובפעם שנית כדו והוא קטוע מן כד הוא עיי"ע כד. [22]) בדפ' וויניצ' חסר בטעות מן אינון צווחין

הדא אמר גר מלובי[1]) צריך להמתין ג׳ דורות הוא לובי הוא מצרים. ועירם עשרה (בראשית ל״ב, ט״ו) תרג׳ ירוש׳ (א׳) לבדקין עשרה. *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן ובנו״ג בתר״י א׳ וילדין דקין ובתר״י ב׳ ולודין דקין ור״ש בכלאי׳ פ״ח מ״ד גרס בתר״י ליבקסין. ודע כי בע׳ אבהונום (ח״א, ה׳) נסיתי לפרש כל הענין והיינו כי אבהונום פי׳ חמור יערי מהרכבת אב = אבא יער ומל״י ὄνος חמור וא״כ חמור סלק = סרק כדעת ר״ב בע׳ הנ״ל [2]) או לדעתי שם ממש מל׳ סֶלֶק שהורגל מאוד בש״ס ותרג׳ פי׳ עלה וזהו אמבטים בל״י עיי״ע הנ״ל וע׳ אמבטים (ח״א, קי״ג.) אבל מה שרציתי להגיה בע׳ אבהונום במקום לבדקום שצריך להיות סלבדקום silvaticus ובמקום נברקום: הנקרוס אינו מן ההכרח שבודאי לבדקום (ובכ״י תוספתא ריש פ״ה דשבת הלובדקים) הוא תואר מהשם לוב, לובים עיין ריש הערך וכן פי׳ ר״ח בשבת (בש״ס ווילנא) וז״ל לבדקס: לובא חמור לוב ע״כ, ובלי ספק זו ג״כ דעת רבינו בעל הערוך ועל כן הוא מסדר תיכף אחר ע׳ לב ג׳ (שפי׳ לוב, לובים) את ע׳ לבדקס כפי גי׳ כ״י וכל הדפוסי׳ עד דפ׳ אמש׳ ואנן אחר דפ׳ אמ׳ נגררנו מטעם הסדר היפה — אבל דעת הרמב״ם בפי״מ לכלאי׳ שם כי לובדקים הוא חמור הנמצא בארץ לודים ע״כ ואחריו נמשך רע״ב בפירושו. ואולי בתר״י ב׳ לודין דקין צ״ל במלה אחת לודקין (Λύδικοι) עיין ערך לדיק וכיון ג״כ על חמורים לודיים. — ובענין ניבדקום נ״ל עתה שהוא תואר מן השם Νοῦβαι Nubei = Nubien (עיי׳ שטראבא 17,786 פתלימיאוס 4,7.30 ; פליניאום 6,35) עם היושבים בלוב וכוש ופליניאום שם קוראם Nubei Aethiopes ויש מחכמי הנוצרים שפירשו לוב על ידי נוב עיי׳ וויענער רוו״ב ע׳ Libyen (I, 27) — שוב ראיתי שפי׳ הג׳ שי״ר במ״ע גייגער ח״ב 59 והלאה כל הענין בעומק החקירה וראויים הדברים למי שאמרם, אבל פי׳ ניברקום νέβραξ וולד אינו צורך כל כך כי יש לקיים הגי׳ בדל״ת כאמור וה׳ ברילל במ״ע שלו ח״א, 132 נגרר אחר פי׳ שי״ר והעתיק שם הירו׳ ללא״ש ע״ש והעיר עוד לנכון כי רבי יונה היה סבור כי לובי פי׳ מין פול הוא מענין לובים אבל הנכון שהוא ל״י וע׳ כמו שתראה מע׳ לובי אחר ע׳ לבט] —

* לבוי עיי״ע לב ב׳ — לִיבּוּי עיי״ע לב ג׳ וע׳ לבדקס.

* לבזה ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה. עיי״ע בית נתזה (ח״ב, ע״ז.) [3]).

* לבזבז עיי״ע לזבז.

* לבט (מל״מ ענין מהירות וכן בל״ע لبط eilen, rennen עיי׳ רד״ק זה השרש ועוד ענין עוות וטלטול דרך auf dem Weg hin- und her- verschlagen werden) ספרי בהעלותך פ׳ פ״ד מתרעמים על המלך שנתלבטו על דרך זו המלך צריך להתרעם עליהם שבשבילם נתלבט על דרך זו כך הלכה שכינה בו ביום ל״ו מיל כדי שיכנסו ישראל לארץ התחילו ישראל מתרעמים לפני המקום שנתלבטו על דרך זו והמקום צריך להתרעם עליהם שבשבילם הלכה שכינה ל״ו מיל וכו׳ פי׳ מהרו ללכת בטלטולים בלי מנוחה ועיי׳ פירש״י לבמדבר י״א, א׳ רע באזני ה׳: אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מעינוי הדרך, ובכי״ר לובטנו (רש״י בהוצי׳ ה׳ בערלינער 258) ולזה הציון מספרי כיוון רש״י בפי׳ לדברי׳ א׳, ב׳ . . נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה השכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ וכו׳. — והשם לֶבֶט ב״ר ר״פ נ״ב דרש ואויל שפתים ילבט (משלי י׳, ח׳) זה לוט . . הביא עליו לבטי לבוטים וצ״ל לבטי לבטים כדאי׳ בילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ו ופי׳ מ״כ על פי רש״י וראב״ע כשלון ויגיעה] —

* לְבִי (מל״מ רק בקבוץ לְבָאִים פי׳ אריות) לבאים (תהלים נ״ז, ה׳) זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה ירו׳ פיאה פ״א דט״ז. פסיק׳ דר״כ צד ל״א: ויק״ר פכ״ו תנחו׳ חקת סי׳ ד׳ מד׳ שו״ט מזמור ז׳ ילק׳ מ״א ר׳ רי״ג.

* לוּבִי (בל״י λοβός בל״ע لوبا، لوبياء בל״פ لوبيا، لوبياه، لوبا פי׳ פול מצרי Dolichos Lubia, ägypt. Bohne) ירו׳ שבת וירו׳ כלאי׳ הרשומ׳ בע׳ לבדקס פולא מצריי כד הוא רטוב אינון צווחין ליה לובי ועיין פפלנ״צ ללעף 234 ומ״ע לברילל ח״א 132.

ליה עד אינון צווחין ליה ובדפ״ר אי׳ אחר כד הוא נגיב וז״ל: לשון ישמעאל קורין לגמל הרץ והזריז נגיב ע״כ ויש למחוק מפנים שהובא שמה לפע״ד מגליון שאיזה סופר התחכם לרשום כי نجيب נגיב בל״ע גמל זריז ואין ענינו לכאן ולי׳ בשדפ״ע וכ״י. [1]) בכ״י ק״ט ובפי׳ ר״ח בשבת בש״ס ווילנא מלוב. [2]) וכפי גי׳ דפ״ר אבחטום טורקום צ״ל אבהונום טורקום נ״ל שאיזה כותב העיר ככה בגליון להורות על מלת חמור סלק = סרק שהבין בענין Saracener עיי״ע סרק ז׳ שתרג׳ ישמעאלים: סרקאי והיה סבור שהוא טורקום türkisch. [3]) ושם בט״ד דל״ח וצ״ל דל״ה.

לְבַךְ (מל״ם פי׳ תמך ואחז ergreifen, erfassen) תרג׳ תמכו פלך (משלי ל״א, י״ט) לבכין מעזלא. *[אחי״ה וכעין זה ג״כ בל״ע لبخ] —

לַבְלֵב (בל׳ שמרוני וכושי ענינו נציצה והברקה leuchten, schimmern ובתרגום ובדרז״ל פריחה (hervorsprossen, Sprösslinge treiben ויוצא פרח (במדבר י״ז, כ״ג) תרגום ואפיק לבלבין. *[אחי״ה וכן תרג׳ אונקל׳ עלתה נצה (בראשית מ׳, י׳) אפקת לבלבין (ואניצת נץ) יש בזה עירבוב שני פירושים עיין נתינת לנר להגאון ר״נ אדלער ותר״י א׳ לבלובין וכן בתר״י א׳ לשמות ל״ז, כ״ו בלבלוביהן והיחיד נצתו (איוב ט״ו, ל״ג) ליבלביה (ובכ״י תרג׳ אצל ה׳ לעווי) לבלוביה. והפעל ילבלב תרג׳ לתהלים צ״ב, י״ג; לאיוב י״ד, ט׳, ילבלבו שם ח׳, י״ט; מלבלבלא תר״י א׳ לדברים ח׳, ח׳; מלבלבין שם לדברים ל״ב, י״ג; יומ׳ ל״ט: מה יער מלבלב אף בית המקדש מלבלב עיי״ע לבן א׳. ושם פ״א: כל שלבלבו מראש השנה עד יוה״כ. ע״ז ל״ח: מלבלבי. ברכות מ״ג: ר״ה י״א. אילני דקא מלבלבי] —

* **לבלבו** (שם מקום) גיטין ז׳: תוספת׳ אהלו׳ ס״פ י״ח עד לבלבו עיין גיאוגראפיא לנייבויער 233 ובנו״ג בתוספ׳ שם כלאבי, ובתוספ׳ שם רפי״ח כפי גי׳ כ״י אירפ׳ לבנוב ואולי הוא לבלוב.

* **לבלונית** (= לבנונית פי׳ לבן ביותר sehr weiss) עיי״ע לבן א׳ והקבוץ ירו׳ ביכורי׳ פ״א דס״ג סע״ד מן הענבים הַלַּבְלוּנִיּוֹת.

לִבְלָר (= לִיבְלַר בל״ר librarius, libellarius ובל״י האמצ׳ λιβράριος פי׳ כותב Sekretär, Schreiber) בפ׳ כל גט (פ״ג מ״א) אמר ללבלר [1]) כתוב ואיזו שארצה אגרש בו פסול. בס״ג דפ״ק דסנהדרין (י״ז סע״ב) רופא אומן ולבלר ומלמד תינוקות. בפ׳ המצניע בגמ׳ באמת [2]) האשה חוגרת [3]) בסינר (שבת צ״ב:) תני שכן [4]) לבלרי מלכות עושין כן. פי׳ „לבלרי מלכות חוגרין בסינר ותולין פיתקין [5]) במתניהם פעמים שבאין לפנים ופעמים שבאין לאחור ואי אכפת להן" [6]). — (א״ב תרג׳ בפסוק (אסתר ג׳ י״ב) ויקראו סופרי המלך ואיתקר׳ לבלרין דמלכא). *[אחי״ה ועיין תרג׳ שם ח׳, ט׳; אסת׳ שני ט׳, כ״ג; והיחיד תרג׳ דה״י ב׳ כ״ד, י״א לבלרא דמלכא. וכנ״ה בשמ״ר ס״פ מ״ו עלה הלבלר לכתוב כתובה, דב״ר ספ״ג הגייר והלבלר וכו׳ עיין ילק׳ כי תשא ס׳ רמז שצ״ו וכ״ה בלא יו״ד בש״ס בבלי ותוספת׳ גיטין פ״ח (ו׳), תוספת׳ ב״ק פ״ז, תוספת׳ ב״מ ספ״ו אבל בירושלמי לנכון ביו״ד פיאה פ״ב מ״ו נחום הליבלר (אבל בש״ס בבלי ובנזיר נ״ו סע״ב הלבלר), ירו׳ שבת פ״א מ״ו ובגמ׳ שם דף ג׳: ולא הליבלר וכו׳ [7]), ירו׳ גיטי׳ פ״ג דמ״ד ע״ד מפני תקנת הליבלר וכו׳, הקבוץ שבת י״א. ילק׳ משלי רמז תתקס״א וכל בני אדם לבלרין. תרג׳ סופרים ושוטרים (דה״י ב׳ ל״ד, י״ג) לבלרין ופורענין ועוד עיין ציוני התרג׳ בריש הערך] —

לָבָן (מל״מ weiss והשם לוֹבֶן das Weisse והפעל לָבַן ובהפעיל הלבין weiss machen ובענין מוסרי זיכך ובירר reinigen, läutern ועוד עיי׳ בפנים) בפ׳ שני בשביעית (מ״א) עד אימתי חורשין בשדה הלבן, פי׳ שדה תבואה שהיא לבנה ואין בה אילן שיעשה צל [8]). בפ׳ כלל גדול אמרו בשבת (שבת ע״ג סע״א במש׳) המלבנו [ו]המנפצו. בר״ג דפ׳ טרף בקלפי (יומ׳ ל״ט:) למה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל כשלג יער הלבנון מה יער מלבלב וכו׳ [9]), בריש ויקר׳ רבה (רפ״א) למה נקרא שמו לבנון שמלבין [10]) עונותיהם של ישראל כשלג [11]) הה״ד (ישעי׳ א׳, י״ח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו רב טביומי אמר [12]) על שם שכל לבבות שמחין בו הה״ד (תהלי׳ מ״ח ג׳) יפה נוף משוש כל הארץ, רבנן אמרי על שם והיו עיני ולבי שם כל הימים (מ״א ט׳, ג׳) [13]). בפ׳ שני

---

[1]) בירו׳ לליבלר. [2]) וכ״ה במשניו׳ פיזי ובירו׳ ובנו״ג באמת אמרו. [3]) בנו״ג החוגרת וכ״ה בע׳ אמת ועי׳ סנר. [4]) לי׳ בדפ״ר אבל מוכרח להיות כן וכוונת רבינו על ברייתא עיין מ״ש הגרי״ב בהפשב״ע בזה הערך. [5]) בכ״י ערוך פיטקין אבל בנו״ג ובפי׳ ר״ח ג״כ בתי״ו. [6]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח בשבת (כש״ס ווילנא) ושם בדף צ״ג סע״ב הסיום ואי אפכת והמו״ל לא הבינו לכן הביא בין שני חצאי מרובעת „חייבי" והנכון כי צ״ל כבערוך אכפת וכ״ה בדפ׳ באסיל ואמ׳, ובדפ״ר פיזי ווניצי׳ עכפת וכ״ה בכ״י ק״ט, והנכון אכפת = איכפת עיי׳ ערכו. [7]) אבל בירו׳ שבת פ״ו ד״ח רע״ב בלי יו״ד וכ״ה בירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב. [8]) וכן פי׳ הר״ש בשביעי׳ בשם עצמו וכנ״ה בב״ב קכ״ב. שדה לבן והפכו שדה פרדס ופי׳ רגמ״ה שם: שדה פרדס אילנות. שדה לבן תבואה. ועוד שדה לבן . . הפכו שדה כרם ירו׳ כלאיי פ״ה ד״ל. [9]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ל״ד ב״ר וכ״ה שם: שמלבנין אבל בכ״י ק״ט לנכון שמלבין. [10]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה לפנינו בויק״ר ובמד״ר רפ״ח ובספרי ואתחנן פ׳ כ״ח ובילק׳ ואתחנן ר׳ רמז תתי״ו ובשאר כ״י שמלבנין. [11]) כ״ח בכ״י ובויק״ר ובמד״ר אבל בדפ״ע לי׳. [12]) ובמד״ר אי׳ ר׳ שמעון בן יוחאי אומר. [13]) ודע כי כ״ה הצעת כל כ״י הנ״ל אבל בדפ״ע אי׳ כל זה בשם ציון מיומי הנ״ל ואח״כ אי׳ בזה״ל: ובויק״ר כמו כן יער הלבנון מה יער מלבלב וכו׳ אבל באמת לפנינו לי׳ כל פסוקי הנ״ל

דזבין (מ״א) ומטמאין באודם[1]) כאשה ובלובן כאיש וטומאתן בספק. פי׳ לובן מטמא באיש ולא באשה ואודם מטמא באשה ולא באיש כמפורש בר״ג כפ׳ בנות כותים (נדה ל״ב:), (ובספרא בפרשת זבין) (? פרשי׳ א׳ פרק א׳ דף ע״ה ע״ג בהוצ׳ ה׳ ווייס) [2]) [בתוספתא בפרק ב׳ דזבין] (רפ״ב) וטומטום ואנדרוגינוס שראו לובן[3]) או אודם אין חייבין על ביאת מקדש ואין שורפין עליהן את התרומה מפני שטומאתן בספק[4]) וכן מפורש לענין בנות כותים בפ׳ בנות כותים (נדה פ״ד מ״א דל״א:). בויק״ר אשה כי תזריע בסוף פרשת אחור וקדם צרתני[5]) (פי״ד) אין הקב״ה צר את האדם אלא מטיפה (של בנונית) [צ״ל שלבנונית][6]) שבו[7]). ביש בשיער בפ׳ רביעי בנגעים (מ״ד) עיקרן מלבין וראשן משחיר טמאה כמה יהא בלבנונית[8]) פי׳ במקום לבן כלומר השיער שמקצתו לבן ומקצתו שחור כמה יהא אורך הלבן שבשיער. בארץ ישראל[9]) פרק[10]) ח׳ במקואות (מ״ב) לבנים ונמשכים טמא ר׳ יוסי אומר לבנים כעכורים. *[אחי״ה לָבָן הוא המראה הבהיר יומ׳ ע״ה. לבן כמרגלית עיי״ע גד ח׳. שם ס׳. ושם: בגדי לבן, ספרי כי תצא פ׳ רל״ד גדלים (דברים כ״ב, י״ב) זה לבן, והפכו תכלת מנחות פ״ד מ״א. והפכו שחור ירו׳ יבמות פ״א ד״ב ע״ד השחור רבה על הלבן, ויק״ר פל״א הגלגל הזה של עין אין אדם רואה מתוך הלבן שיש בו אלא מתוך השחור וכו׳. ולנקבה בכור׳ מ״ה: לבן לא ישא לבנה עיי״ע בהק (ח״ב, כ״ד.), ספרא תזריע פרש׳ ה׳ פרק י״ג מה פשתים לבנה אף צמר לבנה. ירו׳ שקלי׳ פ״ו דמ״ט סע״ד התורה שנתן לו הקב״ה למשה נתנה לו אש לבנה חרותה באש שחורה ועיי׳ ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ד שהש״ר ס״פ ראשו דב״ר רפ״ג. דיה לְבָנִית חולי׳ ס״ג. וגי׳ רבינו בע׳ דיו (ח״ג, מ״ו.) לבנה. והקבוץ זכר מקואות הנ״ל, תוספת׳ שבת ספ״א הלבנין . . הצבועין ולנקבה לבנות מכו׳ כ׳: נגעים פ״ב מ״א. והשם: לוֹבֶן נגעי׳ פ״ד מ״א מראה לובן, שבת פ״ז רע״ב לובן של ביצה, גיטי׳ נ״ז סע״ב לובן ביצה והושאל לזרע שהוא לבן, ירו׳ שבועות פ״ב דל״ג ע״ד זבי׳ הנ״ל לובן הפכו אודם — ירו׳ כלאי׳ פ״ח דל״א ע״ג הלובן מן האיש, ב״ר ס״פ נ״ז טפה של לובן, קהל״ר פ׳ ברכות טפה של לבנית ועיי׳ לעיל לבנונית. וקהל״ר שם הקבוץ: שממנו הלובנים — ועוד השם לִיבּוּן, לְבּוּן עיי״ע הכא אח״ז. — ושם יער סמוך לירושלים נקרא לבנון כי הוא לבן מפני שלג עולמים שעליו (עיי׳ ירמי׳ י״ח, י״ד). ודרשות רז״ל עיין יומ׳ ל״ט: שהש״ר צוארך. ושם פ׳ מעין גנים פ׳ עיניו כיונים. פ׳ אתי מלבנון, ספרי דברי׳ פ׳ ו׳ — ארקא דליבנן ב״ר ס״פ ל״ז עיי״ע בח״א, ש״ב[11]) — והפעל לָבַן בפיעל פי׳ חָוַר עיי״ע והושאל לכביסה waschen ברכות נ״ח רע״א גזז ולבן ונפץ. ירו׳ ברכות פ״ט די״ג רע״ג גזז וליבן וכו׳, ירו׳ שבת פ״ז ד״י רע״ג המלבנו וכו׳, חייב משום מלבן וכו׳. ב״ר פ״ס לבן מלובן ברשע ועיי״ע אפרדוכסום וש״נ. סנה׳ ע׳: במד״ר פ״י בן מלובן וכו׳ עיי״ע בר בטני מל״מ לברר וללבן (דניאל י״א, ל״ה). והושאל לנקיה מעונות ב״ר פ״ע עתיד ללבן עונותיכם כשלג וכן בקל ב״מ קט״ו. ואין לובנין לבנים, תוספת׳ כליי ב״ק פ״ג ותוספת׳ אהלו׳ פי״ז הלובן לבנים וכן בהפעיל מלבין עוונותיהן של ישראל יומ׳ ל״ט: ע״ה. — ושם ס״ח: וירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ג עיי״ע זהר (ח״ג, רע״ד:), ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: והן מלבינין . . והן משחירין, ירו׳ כתובות ס״פ י״ב דל״ו. עד שילבין ראשה, נגעי׳ פ״א מ״ו היו שחורות והלבינו, ושם פ״ד מ״ד עיין לעיל. שהש״ר פ׳ ראשו כתם: להלבין כנף אחד מן העורב אינן יכולין וכו׳. והושאל לענין בושה המלבין פני חברו אבות פ״ג מי״א, סנה׳ צ״ט. ועיי״ע חוור, ירו׳ סוכ׳ ספ״ה דנ״ה

ביומ׳ ולי׳ בכ״י ש״ס אבל אי׳ בויק״ר שם על כן הצעת הכ״י של ערוך עדיפא ובהפשב״ע אי׳ בהיפך שסוגר ציון מויק״ר והעתיק כל הדרוש בשם ציון מיומ׳ וצ״ע. [1]) בנו״ג בט״ס בדם ועוד עיי״ע איש ח״א, ש״ח. [2]) ואולי במקום הנ״ל היה כתוב כן בספרא של רבינו ולפנינו לי׳ ול״נ לחגיה כבפנים. [3]) בנו״ג בין . . בין. [4]) לפנינו לי׳ הסיום. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ודפ׳ וויניצי׳, אבל בדפ״ר פרשת אחרי והוא בקטוע אחור וקדם ובשדפ״ע לי׳. [6]) כ״ה בכ״י ו״ו וצ״ל בתיבה אחת וכ״ה בילק׳ ריש תזריע של לבנונית ויותר נכון לגרוס גם בערוך של לבנונית ולי׳ נשמט בט״ס ובכ״י ה״ב של בלונית וכ״ה בדפ״ר פיז׳ וויניצי׳ באסיל וצ״ל בתיבה אחת כבדפ״ר אבל גי׳ כ״י ו״ו עדיפה ובכ״י ק״ט של פלנית ובכ״י ו״ו ב׳ של כלולית כ״י ל״ד של כלובית וכולם ט״ס ובדפ׳ אמ׳ הגיה של לבונית ונראה שר״ב הגיה ככה ובנו״ג של לבנות. [7]) ובנדה ל״א סע״א לא נוצר האדם מן כל הטפה אלא מן הברור שבה וכ״ה בילק׳ תהלים ר׳ תתפ״ז. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ה״ב ודפ׳ אמ׳ וכ״ה לפנינו ובתורת כהנים הובא בפי׳ ר״ש בנגעי׳ ע״ש, ובדפ״ע בלבלונית וכ״ה בכ״י ק״ט ל״ד וב״ר. [9]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ק״ט ושם הובא לנכון זה הציון באחרונה אחר ציון מנגעים וזה עיקר כי לראיה של לבנונית דויק״ר הנ״ל היה מציין זו המלה מנגעים אבל בשאר כ״י ובדפ״ע אי׳ בתחלה זו דמקואות ואח״כ זו דנגעים. [10]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ׳ וויניצי׳ כאן ובע׳ לבס בטעו׳ פרשת. [11]) ובדבור המתחיל ארקא ב׳ נשמט בדפ׳ סימן כוכב להורות שזה הערך הוא מהוספותי.

ע"ג למה נקרא שמו נבל שמלבין כמה מיני זמר וכו' ע"ש — התפעל שמות רב' פכ"ג מתלכלכת וחוזרת ומתלבנת וכו' ומל' מקרא יתבררו ויתלבנו (דניאל י"ב, י'). נתפעל שהש"ר פ' אל תראוני: נתלבן גופו וחזר ליופיו] —

לִבֻּן (= לִיבּוּן פי' נְקִיּוּת der Zustand der Reinigung) בגמ' דפ"ק דשבת (י"ג רע"ב) בימי ליבוניך מהו אצליך פי' כשפוסקת מן הדם וסופרת שבעה נקיים. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בש"ס ווילנא ימי ליבוניך: ימי נקיים ועיי' ג"כ פירש"י. — וכנ"ה בענין כביסה ב"ק צ"ג: ליבון הוי שינוי, ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד ליבון כשינוי] —

לִבֵּן (פי' עשית אבנים שרופות בכבשן מל"מ נלבנה לבנים (בראשית י"א, ג'). והשם ליבון das Glühendmachen) בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ג, סע"א) ואין מלבנין את הרעפים. פי' „מצרפין הקדירות באש ומתכוין לבודקן אם נגמרה מלאכתן ומקבלין האור ולא יתבקעו"[1]. ליבן סכין באור ושחט בה בר"ג דחולין (ח' רע"א) פי' הרתיחה באור ונעשית כגחלת ושחט בה שחיטתו כשרה חידודה קודם ליבונה (שם) פי' חידודה מקדים לחתוך קודם מכוית[2]) ליבונה. *[אחי"ה רבינו נגרר אחר פי' רגמ"ה (כ"י אנגיולי' דף רפ"ג:) שכתב וז"ל ליבן סכין ששרפו באור עד שהיה אדום וכו' וזה מ"ש רבינו ונעשית כגחלת, וע"י פי' רגמ"ה יתפרשו היטב דברי רש"י בחולי' ד"ה ליבן באור בל' חכמים נקרא ליבון ובל' הלועזים קורין באדמותי' ע"כ וכונתו כי ליבון נאמר על שריפה באור ובני צרפת השתמשו בענין אדמימות להורות על חימום באש כדרך שאמרו faire rougir ראטה מאכען וכפי' רגמ"ה עד שהיה אדום. ולולי דבריהם הייתי אומר כי רעפים שצבעם בטבע אדום ע"י שרפה נעשו לבנים. ופי' אין מלבנין את הרעפים כמסקנא בש"ס ביצ' ל"ד רע"א ברעפים חדשים עסקינן מפני שצריך לבדקן כלומ' ע"י שרפתם נגמרו מלאכתן ועי"ז כיון רבינו ובירו' ביצ' ספ"ד דס"ב ע"ד אית תניי תני מלבנין ואית תניי תני אין מלבנין מ"ד מלבנין בבדוקים ומ"ד אין מלבנין כשאינן בדוקים. והושאל לכל כלי מתכות שנכוו באור, חולי' ח', ליבן שפוד, ע"ז ע"ה: את שדרכו ללבן באור ילבן באור השפוד והאסכלה מלבנן באור עיי"ע אסכלה ב'. ושם ע"ו סע"א עד כמה מלבנן וכו' עיי"ע יורה, ירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ג בחרב מלוּבֶּנת נכווה. והשם ליבון עיין לעיל וירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: בגדולה (היינו בסכין גדולה) צריכה ליבון והליבון צריך שיהו ניצוצות מנתזין ממנו ועיין בכלי ע"ז ע"ו. ושם: וע' יורה ונצוץ] —

לבן (= לְבֵנָה = לְבֵינָה מל"מ לְבֵנָה = בל"ע لبن והקבוץ לְבֵנִים פי' רעפים Ziegel, gebrannter Backstein) בריש השותפין (ב"ב פ"א מ"א) כפיסין לבינים כונים[3]). אמת מלבנן לבוני[4]) (שבת ק"ד.) כבר פירשנו בע' אמת. במחט פרק תשיעי בכלים (מ"ו) לבינה שבלעה את הטבעת פי' היה מנהגם לעשות סימן בטבעת על כל לבינה אם נשקעה הטבעת בלבינה אינה ניצולת מטומאת אהל[5]). ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"א) העושה מקום לבינה[6]) בשבלים פי' נותנין אבן על השבולים שמא סובלתן הרוח[7]). *[אחי"ה וכנ"ה בלא"ר לְבֵינְתָּא ובל"ס לְבֶתָּא נו"ן נבלעת ב"ק צ"ו רע"ב האי מאן דגזל עפרא מחבריה ועבדיה לבינתא לא קני . . לבינתא ועבדה עפרא קני מאי אמרת דלמא הדר ועביד ליה לבינתא האי לבינתא אחריתי הוא וכו', שבת נ': עפר לבינתא עיי"ע עפר בי"ם אבל עיי"ע הבא אח"ז — ותרג' אונק' ותהי להם הלבנה לאבן (בראשית י"א, ג') והות להון לבינתא לאבנא וכ"ה בתר"י א' והקבוץ נלבנה לבנים (שם) באונק': נרמי לִבְנִין ובתר"י א' נרמי ליבנין וכ"ה בב"ב ג': רמו ליבני לפי גי' כ"י ש"ס ובנו"ג שריגי ליבני, ירו' ב"ב רפ"א די"ב ע"ד ובנתיה בליבנין. ויחנו בלבנה (במדי' ל"ג, כ') תר"י א' שרו בלבנה אתר

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח לביצ' בש"ס ווילנ' דף ל"ג סע"ב ע"ש. [2]) כ"ה בכ"י וי"ו א', ב' ל"ד, ובדפ"ע מכוות, מכווה ובכ"י ק"ט מכות. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ופיז' ושם לבנים וכ"ה במשניות ובמשנ' דירו' ולבינים ובמשנ' דש"ס בבלי לבינין אבל בדפ' וויניצ' אי' כפיסין ארחי לבנים ליבני וזה כפי פי' הגמ' ב"ב ג'. ושם לבינין ליבני אמנם מע' ארח וע' כפס נראה שלא גרס רבינו שתי התיבות לבינין ליבני וכן לי' בכ"י ש"ס ובאמת הן מיותרין על כן גי' דפ"ר וכ"י הנ"ל עיקר כי כיון רבינו על המשנה ולא על הגמרא ובדפ' אמ' כפיסין ארחי לבנים בונים ובדפ' באסיל אשר שם נקודה קודם בונים! בטעות נתערבו משנה וגמר'. [4]) בכ"י ק"ט לביני ושאר שינויים עיי"ע אמת ח"א, ק"ל: והנכון כגי' כ"י ש"ס דשם. [5]) וראיה לזה הפי' מצאתי בתוספתא מקואות רפ"ז (כפי' גי' כ"י אירפ') טבעת שנתונה כלבינה של טיט טופח והטבילה טהורה ואם היה טיט היון וחיברו כאלו לא טבלה, והובא בפי' ר"ש למקואות פ"ט מ"ז ובאו"ז הלכ' מקואות סי' של"ז סק"י ושם ושם בטעות וחביריו וצ"ל וחיברו. והיה מנהגם לערב בטיט דברים אחרים לחזקו עיי"ע מרק ג'. [6]) בנו"ג לבנה אבל במשניות בס"א לבינה. [7]) וכ"ה בפי' כף נחת שהביא תוי"ט לאהלות עם פי' הערוך ורע"ב גרס לבינה ופי' כאלו כתוב לבנה כשיטת המפרשים וכבר השיג עליו בעל תוי"ט שם.

דתחומין לה מַלְבֵּינְתָא בְנְיַין וצ״ל מִלְּבֵינָתָא בְנְיַין[1] והקבוץ מל״מ לבנים ב״מ פ״י מ״ה. מכשירי׳ פ״ה מ״ח. וביו״ד לבינים תוספ׳ אהלו׳ פי״ז תוספ׳ כליי ב״ק פ״ג והקבוץ בלא״ר לבני סנה׳ ס״ד: ק״ט: כתובות ע״ז: לבינין עיי׳ לעיל בהערה 3 — ומה שענין לְבֵנָה (לְבֵינָה) הפכו של אריח עיי״ע ארח (ח״א, רע״ט) וש״נ. והפעל ממנו עירו׳ י״ד רע״א מלבין (ליה) [לה] בטינא עיי׳ פירש״י] —

לבן (= לְבוֹנָה מל״מ וכן בל״ע لبان ובל״ס לבונתא ובל״י Weihrauch, λίβανος) בפ״ק דכריתו׳ בגמ׳ המפטם את הקטרת (ו׳.) החלבנה והלבונה. *[אחי״ה וכ״ה בירו׳ יומ׳ פ״ד דמ״א ע״ד, ובכריתו׳ שם: ובע״ז י״ד. לבונה זכה. סנהד׳ מ״ג. קורט של לבונה עיי״ע קרט ב׳ ותרג׳ לבנה זכה (שמות ל׳, ל״ד) לבונתא דכיתא. וכן פי׳ ר״ח בשבת (בדפ׳ ווילנא) עפר לבינתא (שבת נ׳:) מלשון מר ולבונה (שה״ש ג׳, ו׳) ועיי״ע עפר בפי׳ הראשון] —

לבן (= לִבְנֶה מל״מ והוא עץ שגזרתו לבן בל״ס הורא בל״י λεύκη Weisspappel) [תחת] אלון[2] ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד׳, י״ג) תרג׳ לבן ובוטמא. *[אחי״ה וא״כ תהיה העתקת כל המאמר: תחות בלוט ולבן ובוטמא ארי מעפי טוליה. ותרג׳ מקל לבנה (בראשית ל׳, ל״ז) חוטרין (במתורגמן חוטר) דלבן. וכן נקרא בל״ע حور (חוור) Weisspappel ור׳ יונה (הובא ברד״ק שרש לבן) פי׳ ע״י מלה ערבי׳ لبنى אבל זה הוא מין עץ שרף שנקרא בל״י στύραξ והע׳ זקנים העתיקו לבנה (בראשית שם) ע״י התואר στυράκινος, ועקילס העתיק נכאת (בראשית ל״ז, כ״ד; מ״ג י״א) ע״י στύραξ] —

* לבון, לבין עיי״ע אספר וע׳ לכין.

* לְבָנָה (מל״מ ירח Mond ונקראת כן לפי שנראית לבנה) סנהד׳ מ״ב: וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן וכו׳. שמ״ר פט״ו ברא הלבנה בשביל מועדות שיהיו ישראל מרבין וממעטין כלבנה ואינו רע לה. ושם דיסקוס של לבנה. ב״ר ס״פ ל״ג ימות הלבנה — סוט׳ ו׳: ל״א. עיי״ע מזור.

ליבונאה (כנוי לכתב שומרוני samaritanische Schrift) מסכת סנהדרין פ׳ כהן גדול (כ״א סע״ב) כתב ליבונאה פירש״י אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ובמזוזות ור״ת פי׳ שהוא כתב משונה ונקרא כן על שם מקום. *[אחי״ה אם שם מקום הוא יוכל היות לְבוֹנָה בשופטי׳ כ״א, י״ט ותכונתו היתה בין בית אל ובין שכם (ראבינזאהן פאלי ח״ג, 309) וקצת דוחק לומר שעל מקום זה יכונה כתב המשונה עיין מ״ש רא״ג במ״ע שלו ח״ה 117 והוא פירשו מן מלבן ליבוניה (שבת ק״ד. עיי״ע לבן ד׳) עפ״י מ״ש הח׳ דערענבורג ואשר נ״ל כבר כתבתי בע׳ אֲשֶׁר ב׳ (ח״א, 325) קח נא משם ועוד נ״ל שהוא ל״פ لبنه פי׳ דשן וגדול וזה עולה יפה עם פירש״י ואותיות שמרוניות באמת גדולות הנה] —

* ליבנוס (מל״י Λίβανος לבנון) תר״י א׳ לבמדבר כ״ד, ו׳ כארזיא דליבנוס.

לֶבֶם (כל״י λέβης בל״ר lebes יורה גדולה Kessel) בכלי מתכות פרק[3] י״ד בכלים (מ״א) הלבם כדי לקבל קיתונות[4]). ס״א הלפס פי׳ „לבם קומקום[5]) גדול ופיו רחב ביותר[6]) והוא צר משוליו[7]) ומחמין בו חמין ומכניסין בו הכלים כגון קיתונות ודומה להם להדיחם במים חמים״. — (א״ב פי׳ בל״י ורומי יורה גדולה). *[אחי״ה פי׳ רבינו הועתק מפי׳ רה״ג בסד״ט 10 ושם לנכון פי׳ ליבם ביו״ד ובכי״ת הגי׳ בתוספתא כליי ב״מ רפ״ד אבל במשנ׳ דכליי אי׳ כס״א הלפס וכ״ה במשניו׳ וס״א הלבם והקבוץ בספרי סוף מטות פ׳ קנ״ח כל דבר אשר יבא באש כגון הלכוסין והסכינים וכו׳ וצ״ל הלבסין ובע״ז ע״ה: אי׳ כגון היורות — וע׳ זקנים העתיקו דוד (ש״א ב׳ ט״ז; דה״י ב׳, ל״ה, י״ג), כיור (מ״א ז׳, ל״ט) סף (ש״ב י״ז, כ״ח), סיר (תהלים נ״ט, ח׳; ק״ז, ט׳) ע״י מלה יונית הנ״ל] —

* לבקן עיי״ע לווקן.

* ליברה ט״ס עיי״ע לבד ג׳.

* לברות עיי״ע מרדיא.

* לבריון (הלמ״ד אינו מן השרש והוא כמו בריון בל״ר אמצ׳ barigena נבל ובליעל) ילק׳ אסתר ר׳ תתרנ״ו ד״ה ומרדכי: משל ללבריון שרגם איקונין של מלך וכו׳ וצ״ל משל לבריון וכו׳ עיי״ע בריוני וציון משמ״ר שם דאי׳ שם משל לבריון . . רגם וכו׳.

---

[1]) וכן הגיה לנכון ה׳ לעווי בעמת״ר I, 401. [2]) כ״ה בכי״ ק״ט. [3]) ברפו״ו בט״ס פרשת. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ב״ר וכ״ה בסמוך ובכ״י ו״ו א׳ וק״ט קיתוניות וכ״ה בע״ז ע״ה סע״ב ובדפ״ע קיתונית וצ״ל קיתונות וכ״ה לפנינו ובפי׳ רה״ג. [5]) ור״ש העתיק קומקמן וכ״ה בתוספי כליי ב״מ רפ״ד קומקמין. [6]) וכ״ה בפי׳ רה״ג ור״ש העתיק ותם ביותר וט״ס הוא. [7]) וכן העתיק הר״ש ובפי׳ רה״ג יותר בקומקום צ״ל מקומקום.

* לובירים(?) ילק' ראש זאת הברכה רמז ללבירים וכו' עיי"ע לטירים.

לברניא (פי' בל"י ורו' λίβυρνον, λιβυρνίς = liburna (navis) ספינה קלה לרוץ (leichtes Schiff, Schnellsegler תר"י (ב') והשיבך ה' מצרים באניות (דברים כ"ח, ס"ח) ויחזור אתכם מימרא די"י למצרים בלברניא, פי' בל"י ורו' ספינה קלה בנויה לשדר יורדי הים. *[אחי"ה וכן בתר"י ב' לבמדבר כ"ד, כ"ד ויפקון אוכלוסין סגיין בלברניא. ירו' שקלי' פ"ו ד"נ, אפי' ליברנין גדולה אינה יכולה לעבור בה. ועוד עיי"ע ברן = בורני בח"ב, קצ"ה: ומ"ש] —

* **לברנטין** עיי"ע ברנט ח"ב קצ"ו ומ"ש.

* **לבורנקיא** עיי"ע ברנק ח"ב, קצ"ו: ומ"ש.

לבש (מל"ם ענינו נתינת בגד על הגוף Kleid anziehen ועיי' בפנים הבנינים והשמות) בשקלים פ"ה (מ"א) פנחס המלביש[1], ירושלמי (דף מ"ט.) שהיה מלביש בגדי כהונה פי' לכהן גדול[2], בריש עוקצים (פ"א מ"ב) השיזרה[3] של שבולת והלבוש שלה, פי' הקלף שעל החטים בשבולת הוא הלבוש שלה[4]. לבושא לא בושה בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז סע"ב) פי' מאחר שלבוש אין לו בושה. *[אחי"ה וכנ"ה בתעני' כ"א: והוה ליה לבושא וכו' עיי"ע כסיל ב', נדה כ', עולא אמר כלבושא סיואה ופירש"י אשחור דמתניתין קאי . . סיואה שם מקום ועושין שם מלבושים שחורים ע"כ ול"נ כי הוא ל"פ سِیاه פי' שחור והראיה מצדו עולא איקלע לפומבדיתא חזייה לההוא טייעא דלביש לבושא אוכמא וכו'. ב"ר פכ"א לבושיה מיניה וביה, שמ"ר פ"א לבושו מצרי, והקבוץ סנהד' צ' סע"ב יוצאה בכמה לבושין וכו' עיין מ"ש בזה במ"ע דמ"ג כ"א, 578 והלאה. תמיד ל"ב: לבושין דארגון. השם המופשט יומ' ל"ב. ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג לבישה והפכו פשיטה, ויק"ר ס"פ כ"ב לבישת כלאים — והפעל ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: לובש שחורים . . לובשים לבנים, ב"ר פע"ה לובשי ברזל, שמ"ר פט"ו לובשי קסדה. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד לביש סנדלוי. ברכות כ"ח עיי"ע מד, שבת י': עיי"ע מל, כתובות נ"ד סע"א לבישתינהו, קידוש' ל': ולבשייה ונכסייה — וכל לישנא לבוש התרג' כמו בעברי עיין המתורגמן — בינוני פעול ב"ב קכ"ב. אלעזר מְלוּבָּשׁ אורים ותומים, תוספת' אהלו' רפי"ג מלבין שהוא מלביש בפיקות צ"ל מלובש. הפעיל יומ' ה', כיצד הלבישן וכו', סוט' י"ד, מלביש ערומים, ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: מי שמביא את הדור הוא מלבישו. אפעל ירו' כלאי' שם ירו' כתובות פי"ב דל"ה. עיי"ע בורידקיא (ח"ב, קפ"ז:), קידושי' פ"א: יצר אַלְבְּשָׁה, ועיין תרג' אונק' לבראשית ג', כ"א; כ"ז, ט"ו, ט"ז, תרג' ש"ב א', כ"ד; לתהלים קל"ב, ט"ז; למשלי כ"ג, כ"א ועוד הרבה] —

לֹג (מל"ם במקרא חסר ואצל רז"ל לוֹג פי' שם מדת הלח ושעורה ששה ביצים חלק י"ב מההין ששוה למדת קסתא = ξέστης ובל"ר sextarius) בלוג היה מנסך כל שמונה[5] בפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ח רע"ב במשנ'). *[אחי"ה וכנ"ה במנחות פ"ט מ"ב לוג וחצי לוג ורביעית לוג, פסחים ק"ט, קיסטא[6] דמוריסא דהוה בציפורי היא הות (כמין)[7] לוגא דמקדשא[8], ירו' שבת רפ"ח די"א, וירו' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג לוגא דאורייתא תומנתא עתיקתא דמורייסא דציפרין, ירו' תרומו' פ"י דמ"ז: כמה סאתה עבדא עשרים וארבעה לוגין וכמה לוגא עביד תרתין ליטרין וכמה ליטרא עבדא מאה זינין' וכו' עיי"ע לטר, ירו' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג שמן זית הין שנים עשר לוג שבו שולקין את העיקרין וכו' שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשו בו מתחילה ועד סוף שמתחלה לא היו בו אלא שנים עשר לוג וכו' ועיין היטב בהוריות י"א ע"ב וכריתות ה' רע"ב] —

* **לוּגָא** (שם הפרטי) תוספת' יומ' ספ"ב א"ר עקיבא סח לי שמעון בן לוגא וכו' כ"ה בכ"י אירפ' ובכתב יד ב' לינא ובשהש"ר פ' מי זאת עולה אי' לוגה.

לגא (= לַגָּאֵי תואר מל"י λαγῷος ארנבת וא"כ λαγωεία מה שהוא מן הארנבת ד"מ עור וזולתו (vom Hasen = Hasenfell בב"ר פרשת כ"א (ס"פ כ') ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (בראשית ג', כ"א) ר' יהושע אמר

---

[1]) וכ"ה במשניות נאפולי ופיזי ובירוי ובכ"י א"פ (ד"ס שקלים צד כ' :) ובנו"ג על המלבוש. [2]) בנו"ג בפירוש בגדי כהונה גדולה אבל בכל הדפוסי' הישנים ובכ"י ש"ס לי' לכן בא רבינו לפרש. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכצ"ל בדפ"ע במקום השיורה ובנו"ג השדרה וכ"ה בכ"י ק"ט וב"ר. [4]) וכן בפי' הר"ש ועיין בפי' הרמב"ם. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד אבל בדפ"ע ובכ"י ב"ר שבעה. [6]) כ"ה בבה"ג ברי"ף בערוך ע' קסט ובפירשב"ם כ"י ועיין תר"י א' לשמות ל' כ"ד ובנו"ג קסתא. [7]) ולי' בע' קסט ובכ"י ש"ס ובכו"פ. [8]) ועיין מ"ש בזה התח' צוקערמאן במאמרו על המדות צד ו' והלאה

לגא[1]). — (א"ב פי' לגיא[2]) בל"י עור ארנבת). *[אחי"ה והוא התואר מהשם הנ"ל ועקילם תרג' שפן (דברים י"ד, ז') ע"י λαγώς וכן העתיקו ע' זקנים שפנים (תהלים ק"ד, י"ח) λαγωοῖς כפי עדות של היעראנימוס (epist. ad Suniam) ולפנינו אי' בע"א וגם ידוע כי ארנבת של מקרא (ויקרא י"א, ו'; דברים י"ד, ז') איננו מתורגם ע"י λαγώς כי אם בע"א עיי"ע דייציפי (ח"ג, נ"ב.) ומ"ש ובע' ארנבא (ח"א, רצ"ד.),

* לגדקס ט"ס עיי"ע לבדקס.

לָגַז (פעל מן מלגז ע"ש mit der Gabel (auffangen משנת שבת פ' כל הכלים (פי"ז מ"א) את הרחת ואת המלגז פי' כמו מזלג שלש השינים והוא עתר להפוך בו קש בגורן עיי"ע מלגז. *[אחי"ה ובמשניות נאפ' פיז' ובמשניו' ובירו' ובריי"ף ובמאירי ובחי' הר"ן ובכ"י ש"ם אי' המזלג אבל בע' מלגז אי' כגי' שלנו וכמו שציין הר"ב וכ"ה בשבת צ"ב סע"ב וספרא ויקרא פרק ט' פרש' ז' ותוספת' שבת פ"י שנים אוחזין במלגז ולוגזין ועוד עיי"ע מלגז] —

לֶגַטוֹן (מל"ר legatum ובל"י האמצ' λεγάτον ובל"ס לֶגְטָא, לֶגְטוֹן[3]) פי' מתנת שכיב מרע (Legat, testamentarisches Geschenk ר"נ דפ' חלק בסנהד' (צ"א סע"א) אב שכתב לגטון (לבנו) [לבניו] פי' בל"ר מתנת שכיב מרע ובעל הערוך הביא זה [ה]ערך חוץ למקומו בע' גט ופירשו כהוגן. *[אחי"ה ובע' גט (ח"ב, רע"ג) הערה י"ב כבר רמזתי לזה והבאתי גי' הילק' לגיטיין ואולי יותר טוב להגיה ליגטון עפ"י משקל סורי וכן אי' בתנחו' נח רסי' י"ד אברהם התחיל בזקנה . . ובלינטא . . בלינטא שנאמ' (בראשית כ"ה, ו') ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מ ת נ ו ת. ובנו"נ בסנה' אב שנתן אנטין ובכ"י ש"ם שכתב גיטין וכ"ה באה"ת, ובכ"י פ' אגיטין וכ"ה ברש"י דפ' ויניצ' בסיל' וקושט' וברש"י דפ"ש אניטין עיין ד"ס למקומו] —

לֶגְיוֹן (בל"י λεγεών מל"ר legio בל"ס לֶגְיוֹן, לֶגְיוֹנָא צבא של רומיים Legion ועוד שר הפקיד עליו (Befehlshaber einer Legion בסוף הלכה קמא דפ' אין עומדין (ברכות ל"ב:) יעל כל לגיון ולגיון[4]). בפ' כ"ט בכלים (מ"ו) יד המעצד של לגיונות טפחיים, פי' יש להם ללגיונות שהולכים במלחמה כמין מעצד חד להכות בו כמו בחרב. בפ' העור סמוך לגמר' המפשיט (חולי' קכ"ג רע"א) תנו רבנן לגיון העובר ממקום למקום. פי' מחנה[5]). בויק"ר אמור אל הכהנים ולקחתם לכם (פ"ל) ובפסיקתא ולקחתם לכם[6]) (פסיקת' דר"כ צר קפ"ב.)[7]) עבר חד לגיון (דמלכא) [צ"ל למגבי][8]) [וכו'] שמע ההוא לגיונא [וכו'][9]) אמר אית בר נש ידע לך זכו אמר לגיון פלן. — (א"ב תרג' (מלאכי) [צ"ל יצאו מלאכים] מלפני בצים (יחזק' ל', ט') [יפקון] איזדגדין[10]) קדמי בלגיונין, פי' בל"ר ויון צבא של רומיים במספר אנשי מלחמה ידוע אצלם). *[אחי"ה בתר"י א' לבמדב' י"ב, ט"ו שיתין ריבוון דהינון סכום תמניין ליגיונין וא"כ לגיון אחד היה שבעת אלפים וחמש מאות איש (ובתר"י ב' הגי' תמניא) אבל אצל הרומיים מספר הלגיונות היה משתנה בעתים שונות עיין אוצ"מ לשעללער ע' legio. ותרג' ירו' א' לבמדב' כ"ד, כ"ד וצים: ויצטרפון בלגיונין ועיי"ע אספר וע' לכין וכן פירש"י בצים ביחזק' שם כמו וצים היינו בלגיונין אבל וצים (במדבר שם) פי' רש"י ספינות גדולות — וכנ"ה בב"ר ספ"ד משל למלך שהיה לו לגיון קשה אמר המלך הואיל ולגיון זה קשה אל יכתב שמי עליו וכו', ושם פ"ה משל למדינה שמרדה במלך שלח המלך לגיון קשה והקיפה וכו', ושם פ"כ נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד משל זיתים בגליל ולא לגדל תינוק אחד בא"י. והקבוץ לגיונות כלי' הנ"ל וכן בירו' ברכות פ"ד ד"ח, ויירשוהו לגיונות, שמ"ר פט"ו משל לדוכוס שזרקו לו הלגיונות פורפורה וכו' עיי"ע ליפס. ושם פכ"ג לגיונותי נתונין בצרה ואתם אומרים לפני שירה. במד"ר פ"א משל למלך שיש לו לגיונות הרבה ואומר לפרפסיטוס[11]) לך מנה את הלגיונות חוץ מן הלגיון העומד לפני והוא מה שקוראין אנו Leibgarde ומזה הענין במד' שו"ט מזמור צ"ג משל למלך שהיה לו שני לגיונות כשהיה המלך נכנס אצל זה נקרא גדול היו אומרים גדול הלגיון שהמלך נכנס בו וכו'. ושם פי"א מלך בו"ד כשהולך למלחמה הוא הולך באוכלוסין ובלגיונות וכשהולך

1) בנו"ג ר' יהושע בן לוי אמי לגאי. 2) ויותר טוב: לַגָּאיָא. 3) לדעת קאסטיללוס כמו לקט בעברי. 4) ועוד עיי"ע גסטר[א] ח"ב, ש"ל וע' רהטון. 5) ועיי"ע קרקפל. 6) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וכ"י ק"ט ול"ד, ובדפ"ע לי' אבל אי' בע' דמס ג' (ח"ג, פ"ו: הערה א') ובע' פלק כפי גי' דפ"ר וכצ"ל בע' צד ג' ע"ש. 7) ויפה העיר המו"ל שנשמט' מלת פסיקתא קודם ולקחתם ע"ש. 8) וכצ"ל במקום דמרבא בכ"י ק"ט. 9) השלמתי כי רבינו קיטע המאמר. 10) וכ"ה בכתורגמן, ובנו"ג איזגדין עיי"ע איזגדא ח"א, נ': 11) Praepositus עיי"ע פרפסט וילמדנו שם.

לשלום הולך יחידי אבל מדת הקב"ה אינו כן כשהוא הולך לשלום יוצא באוכלוסין ובלגיונות וכו'. ועוד הושאלה זו המלה לשר הפקיד של לגיון ויק"ר ופסיקת' הנ"ל ומזה הענין בתנחומ' בלק סי' י"ב לגיון שמורד במלך חייב מיתה והקבוץ ירו' תעני' פ"ב דס"ה: למלך שהיה לו שני לגיונות קשים אמר המלך אם דרים הן עמי במדינה וכו', ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: נשמעות אתן לליגיונותי ואין אני הורג אתכן. -- ויק"ר ס"פ ט"ז קורא הקב"ה לגיונות אולי צ"ל אילוגיות elogia עיי"ע אלוגין ח"א, פ"ח — ורס"ג פי' לגאיונים (תהלים קכ"ג, ד') לגיונים עיין שפת יתר לראב"ע סי' י"א וזה דוחק מאוד וכן לא נמצא הקבוץ במין זכר — לגיונין בשמ"ר פט"ו פי' כמו גליונין עיי"ע ליפס ומ"ש] —

לַגִין[1] (= לַגִינָא מל"י ורו' λάγηνος, λάγυνος = lagena בל"ס לֵגִינָא כד, צלוחית Flasche, Krug) בהזורע[2] פ"ט בתרומה (מ"ה) מאה לגנה[3] של תרומה ואחת של חולין. בפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ט:) ביום טוב בלגין. בעבודה זרה בפ' השוכר (ס"ב. במשנ') אף על פי שהניח[4] לגינו עליה שכרה מותר. בסוף כלים (פ"ל מ"ד) לגינים גדולים. פי' כדים גדולין. בפ' בכל מערבין בגמ' נפל עליו (עירובי' ל"ו סע"א) תנן התם (טבול יום פ"ד מ"ד) לגין טבול יום שמילאהו[5]. פי' לגין טמא שהטבילו ועדיין לא העריב שמשו נקרא טבול יום[6]. — (א"ב תרג' הטי נא כדך ואישתה (בראשי' כ"ד י"ד) ארכיני כדון לגיניך ואשתי). *[אחי"ה וכנ"ה באהלו' פ"ה מ"ד לגין שהוא מלא משקין טהורין וכ"ה בחגיג' כ"ב רע"ב לפי גי' כ"י ש"ס ועיין חגיג' כ"ו[7]. ב"מ פ"ה: עיי"ע כש ה'. קיש. עירובי' ל"ח: יערבו בלגין ע"ש פירש"י. ובלא"ר לְגִינְתָּא עיין תרג' לבראשי' כ"ד ט"ו — כ'. כ"ג. והקבוץ לגינין לאיוב ל"ב י"ט עיי"ע זרנק (ח"ג, שכ"ג); לקהל' ד', ב' לגינין דחסף. ביצ' ט"ו: עיי"ע בעלי מארה (ח"ב, קמ"ו:). כלי' פט"ז, מ"ב עיי"ע בית לגין (ח"ב, ע"ג.) ושם אי' פי' רה"ג וכ"ה בית הלגינין בתוספ' כלי' ב"כ ספ"ד. ירו' דמאי ספ"ז דכ"ו ע"ג שני לגינין, ירו' חגיג' ספ"ב דע"ח ע"ג שני לגינים. ובל' נקבה ילק' ש"ב רמז קס"א בשם שו"ט כל מימות [ש]בעולם אפי' שבכדים ושבלגינות וכו' — והמפרשים (רמב"ם ר"ש ר"י בן מלכי צדק רע"ב) שפירשו בתרום' הנ"ל מאה לגנה בענין ערוגה אולי כונתם על ל"ר אמצ' lignea = linea פי' שורה וזה מה שתרגם שורה (ישעי' כ"ח, כ"ה) כזרעי חיטין על לגנין[8]) ולא כמ"ש דעת קצת מל' כי כסלא לאגיא (ברכות ו'.) וכבר השיג על זה התוי"ט בתרום' פ"ט, ה' ד"ה לגנה ע"ש] —

☞ לגין (נ"ל שהוא = גלין χλαῖνα מעיל יקר שלובשין מעל הכתונת עיין מ"ש בע' אותונית ח"א, של"ד) מסכ' סנהד' פ' כהן גדול [בירושלמי] (סנה' ספ"ב ד"כ ע"ג) ולבוש לגין דידך פי' המפרש כתונת חשוב. *[אחי"ה וכעת מצאתי כי הח' ברילל (טראכטען 49) פי' כמו כן המלה מל"י הנ"ל אבל פרט ליגא בספרי כי תצא פי' רל"ד ט"ס הוא וצ"ל פרט לטיגא מל"י ורו' toga, τόγα והראיה כי בעל העיטור (דף ל"ב ע"ד) גרס פרט לטינא וצ"ל לטיגא ועיין טראכטען 50 וע' טג] —

לִגְלֵג (בל"ס לַגְלֵג = בל"ע لجلج ענין לעג שפתים höhnisch sprechen, לָעַג בעברי = stottern spotten) בפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל' סע"ב) לגלג עליו אותו תלמיד א י ן כ ל ח ד ש ת ח ת ה ש מ ש[9]). בהגדה דפ' המוכר את הספינה (כ"ב ע"ה.) ליגלג עליו ההוא מינא[10]) אמר[11]). השתא כי ביעתא דצוצלא[12]) לא אשכחן. בתרג' ירוש' (א') ויאמרו הכזונה יעשה את אחתנו (בראשי'

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפ"א אבל בשדפ"ע בט"ס לגיון. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס בהזרוע. [3]) וכ"ה לפנינו אבל כפי מה שסידר רבינו בזה הערך בהוראת כד יותר תתכן גי' לגינה וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' ובפי' הר"ש ובפ"א למהר"י במ"צ, והרא"ש וברע"ב בדפ' הישנים ובתוספ' תרומ' רפ"ח לגינין ובכ"י אירפ' לגין. [4]) בנו"ג עוד נכרי אבל לי' במשניות נאפ' בירו' בדפ' הראשוני' ובריי"ף ובראש"ש. [5]) וכ"ה בט"י וכ"ה בעירו' בכל דפוסי' הישנים וכן העתיק רש"י בעירו' ל"ח: ד"ה יערבו ובאו"ז הל' עירובי' סי' קל"ז ובנו"ג ש מ ל א ו מן החבית ובירו' עירובי' פ"ג דכ"א: נשמט בטעות: שמלאהו. [6]) ובגוף הענין פי' כן ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנא) באריכות קצת יותר וז"ל פי' ט"י פוסלת התרומה וזה הלגין אעפ"י שהוא ט"י פוסל התרומה כיון שבעת שמילאו מן הטבל הטבול תרומת מעשר לא הזכיר עליו שם תרומה מעכשיו אלא לכשתחשך ע"כ. [7]) ובנו"ג בחגיג' כ"ב: לוגין וכן גורס הר"ש בתרומו' הנ"ל בשם תוספתי' הנ"ל מאה לוג והנכון עיין לעיל. [8]) לפי' גי' דפ' ווניצי' ומתורגמן ומו"ע אבל בנו"ג בייר. [9]) כ"ה בכל הכ"י, ובדפ"ע לי' ובכ"י ק"ט ירו' אין כל וכו' אולי צ"ל במקום ירו': אמר וכ"ה לפנינו ואמר אבל באה"ת לי' כמו שלי' בשאר כ"י ערוך. [10]) בנו"ג אותו תלמיד וכ"ה בסנהד' ק'. [11]) לי' בכ"ב ואי' בסנהד' ובאה"ת ובילק' כ"י עיי' ד"ס ב"ב צד קי"ח: [12]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ובדפ"ר וכ"ה בע' צוצלא ובאה"ת בב"ב ובדפ"ע מפיזי והלאה דצוצילתא וכ"ה בכ"י א"ס בסנהד' ובשבת פ': ובאו"ז הל' שבת סי' נ"ו ובכל הדפ' הישנים דצילצולתא ובכ"י ש"ס בב"ב דצילצלא, דצילצולא ובכ"י ש"ס ק' בסנהד' דצולצילתא ועיי' בד"ס בשלשה המקומות.

ל"ד, ל"א) מלגלג בנפשיה[1]) [וכו'] פי' ענין לעג. — (א"ב פי' ללג בל"י פועל הזועק על דברי חבירו וקורץ בשפתיו ולועג עליהם). *[אחי"ה כונתו על λαλαγέω schwätzen, והנכון כמו שכתבתי כי נרדף עם לעג בל"ס לעז. לעץ דבור של לעגי שפה וקרוב לענין תעתוע ושחוק וקלס. וכנ"ה בב"ב וסנה' שם ושם מלגלג על דברי חכמים אתה. ברכות ל"ט. לגלג . . על המלגלג אני כועס . . על מה לגלגת וכו', ב"ק נ' רע"ב ליגלג עליו, ב"ר ס"פ ס"ד זיל תהא מלגלג ואומר וכו'. דב"ר רפ"ה אמר רשב"ג אל תהי מלגלג בדין וכו'[2]). אתפעל: תרג' לאסתר א' י"ז לאיתלגלגא. השם בשהש"ר פ' הביאני דרש ודגלו: וליגלוגו עלי אהבה, והתואר ירו' ברכות פ"ו ד"י ע"ג כפי גי' המהרש"ם לא לזה גרגרן[3]) אני כועס[4]) אלא לך לוּגְלְגָן . . למה לגלגת וכו' בנו"ג בט"ס לוגלן] —

לִיגְלוּג (לדעת רבינו גרעינים Körner ולפע"ד ענפים מל"י λύγος (Zweig, בס"ג דפ' לא יחפור (כ"ב כ"ה:) מ פ נ י[5]) שבאות ואוכלות ליגלוגי חרדלא פי' גרגרים. — (א"ב פי' זה לא יתכן כי הדבורים אינן אוכלות גרגרים כי אם פרחים וכן דעת רש"י שפי' פרחים). *[אחי"ה והתוספות בב"ב י"ח רע"ב ד"ה ליגלוגי השיגו גם על פי' הערוך גם על פירש"י והעלו לפי דעת הר"י כי לינלוגי הם ענפים ע"ש ובאמת כן פי' רגמ"ה (כ"י לב"ב י"ח סע"א) ותהיה לפי זה המלה ל"י הרשומ' ונ"ל להסביר דעת רבינו במ"ש גרגרים ממה שהקשה הש"ס בב"ב י"ח: אי בבינתא וכו' אי בטרפא וכו' עיי"ע בין א' שפי' רבינו לפי פ"א ביניתא גרעינין דחרדל — ודעת רש"י נ"ל להסביר כי בל"ע جلجة ובל"פ جلجه פי' כל דבר שהוא כבושם וריחו נודף וזה מ"ש פרחים] —

לגלוגות (Portulak) ס"א חלגלוגות (ר"ה כ"ו: מגילי י"ח סע"א) כבר פירשנו בע' ח'. *[אחי"ה בע' חלגלגות בח"ג, שצ"ד: והלאה הרחבתי דבורי וש"נ שינויי נוסחאות וברוב המקומות עיקר הגי' בחי"ת אבל בכ"י ש"ס לר"ה ובמגילה כפי גי' כ"י ב' וא"פ אי' לגלוגות ועיין מ"ש בע' הנ"ל צד שצ"ה רע"ב לקיים גי' זו] —

לגם (= לוּגְמָא מל"ע لقمة טעימה ומלא הפה ein Bissen, ein Schluck והשם המופשט לְגִימָה (לגימא) בל"ע لقيم מה שנבלע בפעם אחת וקצת קרוב לזה המושג של בליעה ומלא הפה הוא בל"י λυγμός (der Schluck, בפ' ערבי פסחים בגמ' דסמוך למנחה (פסחים ק"ז סע"א) המקדש וטעם מלא לוגמיו[6]) יצא. בפ' יוה"כ (יומי ע"ג: במשנ') והשותה מלא לוגמיו חייב. בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהדר' ק"ג סע"ב) גדולה לגימה[7]) שהרחיקה[8]) שתי משפחות מישראל וכו'. בפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנשרפין (שם נ"ב.) בשביל חנופה שהחניפו לקרח[9]) על עסקי לגימה חרק עליהן שר של גיהנם שיניו. בפ' כל פסולי המוקדשין בגמ' כל המומין (בכורות ל"ה סע"א) רועה ישראל בי כהנים נאמנין ללגימה[10]) לא חיישינן פי' לגימה[11]) טעימה. מלא לוגמיו מלא פיו. — (א"ב פי' בל"י לחיכה ויהיה פי' מלא לוגמיו שעור מה שאדם יכול לתת לתוך פיו בלחיכה אחד). *[אחי"ה כונת ר"ב לל"י הרשומה וכן מוכח מירוש' יומ' פ"ח דמ"ד סע"ד שפי' מלא לוגמיו: מלוא לוגמיו שהוא ניתן ללוגמא אחת תני משום בית שמאי מלוא לוגמיו ברביעית. ואקשינן בירו' שם ולמה לא תנינתה מקולי בי"ש ומחומרי בי"ה א"ל מפני לוגמו של בן אבטיח שהיה מחזיק יותר מרביעית. ועיין כל השקלא והטריא בבבלי יומ' פ' סע"א ועיין תוספ' פסחים ק"ז, ד"ה אם ותוספ' עירובי' ע"ט: ד"ה אם ותוספ' שבת ע"ו: ד"ה ויעמוד. וביומ' שם פי' ריב"ב מלא לוגמיו: כדי גמיעה, וזה השיעור אי' ג"כ בענין סתירת הסוטה בירו' סוט' פ"א דט"ז סע"ג ר' יהודה בן בתירה אומר כדי לגימה שלש בצים מגולגלות זו אחר זו (ובבבלי סוט' ד' רע"א ר' יהודה ב"ב אומ' כדי לגמוע שלש בצים זו אחר זו) והקבוץ ר"ה י"ח. וילק' מ"א ר' קל"ד עשר לגימות] —

☞ לגומיא (לפע"ד מל"י λύμη דבר של שמצה Schande, Schmach או λῦμα דבר זוהמא (Besudelung, Schmutz מדרש מדבר רבה בסוף פרשת וידבר ה' אל משה ואל אהרן (ס"פ ב') למשל למלך שהיה משיא את בתו ונמצא בשושבין שלהּ דבר של לגומיא פי' בל' יוני דבר

---

[1]) בנו"ג במיליה. [2]) בילקי ריש פי שופטים: אל תהי קץ בדין. [3]) בנו"ג גורגרן. [4]) בנוי ליי. [5]) וכ"ה בכל כ"י ש"ס בב"ב י"ח סע"א וכ"ה: עיין בד"ס שם. [6]) וכ"ה לנכון בכל הכ"י של ש"ס וכפי' ר"ח וברי"ף ובנו"ג לוגמא אבל בעירובי' ע"ט: מלא לוגמיו. [7]) ברפ"ר לוגמה. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס, ובדפ"ע שריחקה. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס, ובדפ"ע לו לקרח. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב ב"ר, ובש"ס ללגימא ובכ"י ק"ט ללוגמא ובדפ"ר פיזי וויניצי' באסיי ואמי' ללגומא. [11]) כ"ה בכ"י הנ"ל וגם בכ"י ק"ט, ובדפ"ע לוגמא.

אשר לא ישכח (?). *[אחי"ה וכן העתיק רמ"ל ונ"ל שצ"ל אשר לא יְשַׁבַּח ור"ב פי' כן לפי הענין ונ"ל שהיא ל"י האמורה והראיה כי הילק' שמיני ר' רמז תקכ"ה גרס דבר זוהמא אבל עיי"ע זיטימא (ח"ג, רפ"ד:) ומ"ש. ובעל המשביר וה' לעווי פי' מל"י λάγιος אין Unheil ואין נ"ל] —

☜ לגין (עיי"ע אחר ע' לגיון ומ"ש ופי' ערוגה ושורה) תרג' ושם חטה שורה (ישעי' כ"ח, כ"ה) חטין על לגגין.

לגם (מל"ע لغط דבר בלעגי שפה אמרים בלתי מובנים unverständlich reden ואצל רז"ל היינו ענין גמגום לשון) כפ' אין דורשין בענין אחר (חגיג' ט"ו, רע"ב) ההוא ינוקא מלגם [1] בלישניה הוה. — (א"ב בנוסח' כתוב הוה מגמגם בלישניה) [2].

* לוֹגִסְטֵים (בל"י λογιστής חושב Finanzverwalter, Rechnungsrath) בילק' ריש צו בשם התנחומ' לטבח שהיה מוכר בשוק והיתה חנות מלאה בשר וראה הלוגסטוס מסתכל בבשר א"ל מרי כבר שלחתי אופסנין לביתך וגי' התנחומ' עיי"ע אפסונין ח"א, רכ"ג וש"נ שאר שנויים, ופי' לוגיסטים חושב וכן העתיקו ע' זקנים חושב (דה"י ב' כ"ו ט"ו) והוא היה ממונה אצל היוניים על תקנות השוק להשגיח על המדות והמשקלות.

לגש (נ"ל מל"ע لغوس פי' צמח רך dünne Pflanze ועוד עיין בפנים) בבמה מדליקין (שבת פ"ב מ"א) לא בלגש ולא בחסן. פי' ב י ן קליפה לעץ של עץ ארז [3]) דבר רך כעין צמר רך. — (א"ב פי' בל"י מין עץ אשר עליה דומה לערבה ומקליו נכפפים כאגמון ובנבול הפרח יצא כמו צמר וגם בל"י נקרא כן כל מין גמא אשר בו בני כפר קושרים מלאכתם ויש גמא שעושין ממנו פתילות). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י λύγος ואולי היא היא לונשא של ירושלמי ר"פ ב' דשבת ד"ד ע"ג עיי"ע דדנין (ח"ג, כ"ו:) ומ"ש ורבינו בע' הנוכחי ובע' עמר ע"ש נמשך אחר פי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וז"ל לכש עמרניתא דביני ביני דארזא ע"כ ולפי זה המלה מל"ע הרשומ' צמח דק ורך וזה מ"ש דבר רך כעין צמר רך ולפי פי' זה גי' רבינו (שהיא כגי' הירוש' שבת שם) בלגש (= לוגישא) תתכן אבל בע' עמר וע' שך גרס רבינו בעצמו כבנוסחאותינו בלכש. ולפי גירסא זו אולי המלה ל"י היא λειχήν סיב סביב האילן moosartiges Gewächs, Flechte וזהו זאזא (עיי"ע) ור"ח בפי' שבת (בש"ס ווילנא) פי' באמת שוכא דארזא: ע"י „זאזא גזותא יבש דרומני" [4]) אבל לפי מה שפי' ר' אחא בשם ר' לייא בירו' שבת שם לונשא ע"י (דרינין) [צ"ל דרנין] אולי גזר אומר מל"ר lux עיין מ"ש בע' דרנין, ודדין הוא לפיד שעושין עצו מאורז וכן ענין דדין בל"ם Kienfackel] —

לֵד (עקרו ילד בהשמטת היו"ד כמו רַד במקום ירד (שופטים י"ט, י"א) ובלא"ר לֵיד gebären) בר"ג רביצה (כ':) הוה ליה נולד ואסיר [5]) פי' „כל דבר שלא היה מאתמול ונעשה היום נקרא נולד". *[אחי"ה הועתק מ פ י' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא). בענין השרש ילד עיי"ע ומ"ש וכן נשמט היו"ד לפעמים כתרג' ד"מ תרג' לשופטי' י"ג כ"ד ולֵידַת אתתא (לפי קצת דפוסי' וילידת). ושם פסוק ז' ותלידין, והיחיד תְּלִיד אונקל' לבראשית י"ז, י"ט, כ"א והשם לֵידָה כמו בל"ם לֵדָה עיין שבת ל"א: בשעת לידתן, יומ' כ' סע"ב אף לידה עיי"ע רד ח', יבמו' ס"ה סע"ב צער לידה. שם ע"ז סע"ב תלאן בלידה, סוט' י"ב. מקיש לידתה להורתה וכו', ע"ז ח'. נדה ל': יום הלידה, ירו' ברכות פ"ב ד"ד ע"ד אשרי אדם ששעת מיתתו כשעת לידתו וכ"ה בל"ע لدة עת הלידה. יולדה (ישעי' י"ג, ח') תרג' לֵידְתָא — והקבוץ לֵידוֹת ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג] —

לֻד (= לוּד א) מחוז הנקרא Lydien ב) = לוּד בחלק בנימין (עיין תבואות הארץ לרי"ש ע"ח) והתואר לוּדִי, לוּדָאָה Lydier) בס"ג דפרק קמא [6]) דביצה (י"ד:) לעשות מהן לודיות פי' מבשלין החיטה בלא דיכה ומערבין עמה אגוזין ורימונין ואוכלין אותן בקינוח סעודה — בר"ג רשבת (י':) (ובפסח ראיש) [7]) [צ"ל בפסחי' פ' ראשון] (י"ב:) [8]) שנייה מאכל לודים. בפ' השולה גט בגמ' המוכר את עצמו (גיטין מ"ז.) ריש לקיש זבין נפשיה ללודאי, פי' אומה שאוכלין בני אדם [9]) — בפ' שני בכלים (מ"ב) מקדירות דקות [10]) ועד חביות לודיות. פי' חביות מן לוד. *[אחי"ה בכ"י ובדפ"ע עשו מזה הערך שלשה ערכים נפרדים ולא ידעתי

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו, ק"ט, ב"ר, ה"ב, ובדפ"ע לגס. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס אבל נ"ל גי' רבינו עיקר ומל"ע הרשומה בתחלת הערך ועיי"ע לגלג. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' (ושם מין וצ"ל בין) ובכ"י ק"ט ל"ד ה"ב וכן מוכח מע' עמר וכן נראה מפירש"י ורע"ב, ובנו"ג פי' קליפה של עץ ארז. [4]) ואחריו נמשך רבינו בע' זאזא ע"ש"ה. [5]) בנו"ג בנולד אסיר. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפ"ק לנכון בשאר כ"י ובדפ"ר בפ"א והיינו כפ' א' אבל בשדפ"ע רק בפרק. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וצ"ל כבפנים. [8]) בדפ"ע כ"ת שנייה ובנו"ג שעה ראשונה מאכל וכו'. [9]) וכ"ה בפירש"י בשבת ועיין בפסחים. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ח"ב וק"ט ובנו"ג מהקדירות הדקות.

למה כי בכל ציונים הנ"ל משמעות לוד הוא המחוז באסיא הקטנה מערבית שנקרא Lydien, Λυδία ויושביה היו מפונקין ורעבתנין (היראדאט א', צ"ג) עד שאמרו עליהם רז"ל לפי פי' רבינו ורש"י שהיו אוכלין בני אדם והיו מפורסמין באומנת יד (היראדאט א'. כ"ה. נ"א. צ"ד) וזה חביות לודיות דלעיל וסנדל לדיקי עיי"ע אסיא א' (ח"א קע"ח:) והיו תגרנים גדולים (העערען אידעען א' קנ"ד והלאה) וזה מ"ש בב"מ מ"ט: תגרי לוד וכנראה היו מוכרין גם נפשות בני אדם עיין גיטין הנ"ל ושם מ"ו סע"ב ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי וכו', ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד אלו זבנת גרמך ללודנין הוה מזבן להון בדמין יקירין וכו', ירו' גיטי' ספ"ד דמ"ו: מעשה באחד שמכר עצמו ללודים . . מה נעשה מפני חייו עשה. והרבה יהודים היו יושבים בלידיא עיי"ע אסיא א' ומ"ש. — ועוד לוד אצל בן מתתיה (על המלחמו' ב', י"ט, א'; על הקדמוניו' כ', ו', ב') Λύδδα בל"ע لد, لدة והוא לֹד של מקרא (נחמי' ז', ל"ז; י"א, ל"ה; דה"י א' ח', י"ב) והיה מהלך יום אחד מירושלים מעש' שני פ"ה מ"ב לוד מן המערב ושם הורה ר' אליעזר סנהד' ל"ב: אחר ר' אליעזר ללוד ונזכרו חמשה זקנים בלוד תוספת' מקואות ספ"ח ושם היה בית דין עיי"ע בן סטדא (ח"ב קי"ט.) — וזו הלוד היתה בדרומית מזרחית לא"י והרביתי לעסוק בענין לוד שהיא בדרומה של א"י בע' דרום ע"ש. והיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון ירו' מגיל' פ"א ד"ע סע"א. פסחים נ'. הרוגי לוד, ובקהל"ר פ' אמרתי אני: אי' לודקיא. ירו' מ"ש רפ"ה דנ"ו רע"ב בנות לוד, ירו' סוכ' ר"פ א' דנ"א ע"ד מעשה בסוכתה של הילני המלכה בלוד וכו' ועיין בבבלי סוכ' ב': ותוספת' שם פ"א. מסכ' שמחו' פ"ב הל"ד מעשה בבן גורנוס בלוד וכו' — והתואר לוּדָאָה ע"ז ל"ו. שמלאי לודאה קאמרת שאני לוּדָאֵי דמזלזלו ובכ"י ש"ס מזלזלין הן ושם נ"כ הגי' ר' שמלאי ונ"ל ברור כי זה ר' שמלאי בשם הכנוי לודאה אחד הוא עם ר' שמלאי הדרומי שנזכר בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד יצחק בר שמואל בר מרת' נחית לנציבין אשכח ר' שמלאי הדרומי יתיב ודרש ר' ובית דינו התירו השמן וכו' וכ"ה בבבלי ע"ז ל"ו רע"א דכי אתא רב יצחק בר שמואל בר מרתא ואמר דרש ר' שמלאי בנציבין שמן ר' יהודה ובית דינו נימנו עליה והתירוהו וכו' ועל זה סיים הש"ס א"ל [ר'] שמלאי לודאה קא אמרת וכו' א"כ [ר'] שמלאי לודאה הוא הוא ר' שמלאי הדרומי ונקרא כן שהיה דר בדרום כדמוכח מירו' פסחים פ"ה דל"ב סע"א ר' שמלאי אתי גבי ר' יונתן א"ל אולפן אגדה א"ל וכו' את נהרדעי ודר בדרום וכו' והבאתי זה הציון באריכות בע' דרום (ח"ג ק"נ:)[1] ובפסחים בבלי ס"ב: בשינויים ואי' שם א"ל מהיכן את א"ל מלוד וכו'. ומעתה נ"ל לשער כי לודא, לודה שאי' איזה פעמי' שהוא שם אמורה הוא הוא ר' שמלאי לודאה, בשבת צ"ו: והתניא לודא ובכ"י ש"ס (ר"ס שם) והתני לודה, ושם בדף קל"ז סע"א והתני לודא בכ"י ש"ס לודה[2]) והיותר נכון להגיה לודאה וכ"ה לנכון ביבמות ע"א רע"ב והתני לודאה ופירש"י שם חכם וכן פירש"י בשבת קל"ז. ובירו' תעני' ספ"ג דס"ז. אי' אמר ר' לודה וגם כאן נראה לתקן ר' לודאה פי' אותו חכם שהיה מלוד[3]) — ובעל היוחסין השלם (162) הביאו וסיים ונראה כי הוא בזמן שמואל ע"כ ובאמת גם ר' שמלאי חי בזמן רב ושמואל] —

לַדְנָא (= לודנא מל"י ורו' = λήδανον, λάδανον ledanum, ladanum, cretischer Cistus orient. Baumharz, Gummi בל"פ لادن בל"ע اللاذن, اللادن) בס"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ז:) אמר אביי פילא ולודנא וגירדא דאזגא וגירדא דאשפא[4]). פי' לודנא[5]) לאודנו[6]) גירדא דאזגא[7]) חתיכות זכוכית[8]). — (א"כ בנוסחאות כתוב גירדא דאגוזא ופירש"י קליפי עץ אגוז[9]) ופי' לדנא בל"י ורו' הוא כמו שאמר בעל הערוך והוא מיץ נקפא הנוטף מנטע הנקרא קסטוס והוא חם במדרגה שניה מרכך המורסאות [ה]קשות ומחזיק הבשר). *[אחי"ה וכן העיד פליניאוס כ"ו, ל' (ladanum) capillum fluentem cohibet מונע נשירת שער הראש והיינו מחזיק עור הבשר, וכן שם furfures cutis et manantia hulcera . . sanat סובים בעור

---

[1]) ושם בשורה כ"ה צ"ל וזה מה שהשיב ר' יונתן לר' שמלאי וכו'. [2]) בכ"י א"פ בט"ס לידה ובמקום ראשון לורא. [3]) שוב ראיתי בהוספות למבה"י למהרז"ף קמ"ז: שהגיה באמת כן, וברוך שכוונתי. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' גרד א', ובדפ"ע דאשפה ועיין מ"ש בע' אשפה (ח"א, שכ"א:) [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע לידנא. [6]) בלאי"ט laudano. [7]) כ"ה בשתי פעמים בדפ"ר ודפ' אמ' וכ"י ב"ר אבל בכ"י ו"ו ב' ול"ד דאוגא וכ"ה בדפ' פיז' והלאה וצ"ל דאזגא וכ"ה בע' גרד א'. [8]) ובע' גרד א' פי' רבינו בשם י"א קליפה של אג:ז ע"כ ע"ש ומ"ש בהערה. ולפי פי' זה עולה יפה ג' כ"י ק"ט בע' הנוכחי גירדנא (וכ"ה בכ"י ל"ד) [וצ"ל גירדא] דאגיזנא וכפעם שנית גירדא דאגזה וכ"ה גירדא דאגוזא בש"ס וברש"י אבל לפי פי' הערוך בכאן צ"ל גירדא דאזגא ועיי"ע אזגא (ח"א, נ'.) [9]) ועיין הערה הקודמת.

הנוף ומכות טריות מרפא וגם לדעת הש"ס כתובו' שם לודנא הוא אסותא לדילוף עינים ודיבת נחירים וריר מפומא ע"ש — ורש"י בכתובו' לועז לודנא: אליישונ"א והוא בל"צ Wermuth, aluin וכן לועז בע"ז ל'. אפסינתין ובפסחים ל"ט. הרדפנין. וכתיבת הלעז תתכן אלויי"ן וכ"ה בשבת ק"י: ד"ה אהלא ועיין בגיטין ס"ט: ד"ה אהלה. — ויש מי שאומרים כי חלבנה היא לודנא ואינם אלא טועים וכבר השיג על זה הרמב"ם בפי"מ לכריתו' פ"א מ"א עש"ה. וקרוב הדבר כי לדנא הוא לט של מקרא (בראשית ל"ז, כ"ה; מ"ג, י"א) וזהו לֵטוּם = ledum בתרגומים שם עיין מ"ש בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס 178] —

לַדְנָא[1] (כמו נָדָן, נדנה בל"מ פי' תער החרב (Scheide וישלפה מתערה (ש"א י"ז, נ"א) תרג' ושלפה מלדנה[2]) מצמדת על מתניו בתערה (ש"ב כ', ח') תרג' בלדנה. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י ודפו"ו אבל בשרפ"ע לי'. וכנ"ה בתרג' ירמי' מ"ז, ו'; ליחזק' כ"א, ח'; ט', י'; לד"ה א' כ"א, כ"ז. ול' ונו"ן מתחלפות עיי"ע נדנא] —

לדיק (= לודקיא נ"ל ἡ Λυδική = Lydien והתואר בפ' (Λυδιακός, Λυδικός, ἡ, όν lydisch כ"ו בכלים (מ"א) סנדל לדיקי פי' על שם מקומו לודקיא. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' ול"ד ק"ט ודפ' ויניצ'. ובשרפ"ע לדיקיא ובכ"י ו"ו ב' וב"ר לדוקיא ובכ"י ה"ב לדוקייא. נראה לי כגי' לודקיא והוא שם מקום הנ"ל עיי"ע אסיא תואר מלוד והראיה בע' לד וש"נ פסחים נ'. הרוגי לוד ובמקומו בקהל"ר פ' אמרתי אני: בלודקיא. מ"ק כ"ו. פקע שורא דלודקיא. ב"ר פי"א זמנני אדם אחד בלודקיא. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג משכו צינורות דם בלדוקיא ורחוק הדבר לומר שהוא Λαοδίκη מחוז בפריגיא (עיי"ע Laodicea ברו"ו לוויענער) שהיה רחוק מא"י ולא היו יושבים שם יהודים וצ"ל בלודקיא — לודקין עיין סוף ע' לבדקס] —

☞ לוּדר (בל"ס לוּדָרָא צייד אריות Löwenjäger ובל"י האמצ' ludarii = Λουδάριος (der die wilden Thiere tödtende Gladiator מדרש שמות רבה פרשת ואלה המשפטים (ס"פ ל') הלך ושאל ללודר אמר מתי פילוטומיא נעשית. פי' בל"י איש מגדף ומחרף. פ"א לודר כמו לטר ע"ש). *[אחי"ה כונת ר"ב לל"י λοίδορος Schmähsüch-tiger אבל הנכון כי הוא ל"י הנ"ל בתחלת הערך והיה האיש הממונה על מיתת חיות רעות בתיאטראות ובקרקסאות ויען שהיתה לו סכנת נפש בעת שנעשית פילוטומיא (φιλοτιμία נדיבות וכבוד עיי"ע במו"ע) שהיה מוכרח הלודר ללחום עם החיות הרעות לכן הרחיק העת המיועדת לחג פילוטומיא (עיי"ע) כי דיה צרה בשעתה ולמה יקדים לו הפורענות אבל המלך שעושה פילוטומיא אמר קרובה היא העת להיות חג השחוק הנ"ל, כן שיער לנכון החי' רימ"ז בבט"ר ח"א 120 ולא העיר על ל"ס הנ"ל ועיין ג"כ פערלעס עט"ש 26 וה' לעווי בעמת"ל ח"ב 480] —

לָהּ (מל"מ (an, mit ihr בר"נ דסוט' (ג'.) ולאחתו הבתולה לה יטמא (ויקרא כ"א, ג') רשות דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר חובה. *[אחי"ה הביאו אודות הדרוש שמקושר עמו ודוגמתו עיין בע' הוא (ח"ג, ק"צ:)]

לה (= לָהָה בל"מ כמו יָלָה ובלא"ר לְהִי נרדף עם לאי (עיי"ע) ענין עיפות (müde sein, ermüden הוגעתם ה' בדבריכם (מלאכי ב', י"ז) תרג' אלהיתון קדם ה'. במה הוגענו[3]) (שם) [תרג' במה אלהינא קדמוהי]. *[אחי"ה והוא אפעל. ומזה ואַלְהֵי תרג' ויגהר (מ"ב ד', ל"ד. ל"ה) לפי גי' רש"י ע"ש וברד"ק שם ואלהית. ובפעל בתרג' ישעי' מ"ב, ד' לא ילהי ולא ילאי בתר"י ב' לדברי' כ"ה, י"ח לָהֲיָין ומשלהיין. וזה האחרון הוא בנין שפעל עיי"ע שלהי ב'. וכן העתיק אונקל' ותֵּלַהּ ארץ מצרים (בראשית מ"ז, י"ג) ואשתלהי וכו' וא"כ להי של תרג' אחד הוא עם להה של מקרא וכן פי' ז' גנאח (בכתאב אלאסול) אבל עיין ערך הבא אח"ז] —

לה (= לָהָה מל"מ לפי פי' רבינו נ"ל מל"ע لَهَ ענין שגעון וטרוף הדעת verwirrten Sinnes (sein ותלה ארץ [מצרים] (בראשית מ"ז, י"ג), כמתלהלה היורה זקים (משלי כ"ו, י"ח) פי' ענין שגעון. *[אחי"ה עיקרו להה ודוגמת ותֵּלַהּ כמו ותֵכַהּ (איוב י"ז, ז') משרש כָּהָה עיין רשב"ם בבראש' שם אבל רש"י פי' כמו ותלאה לשון עיפות כתרגומו ודומה לו כמתלהלה ועיי"ע הקודם וכן הבין רס"ג אצל רד"ק בשרש להה ורד"ק עצמו פי' כמו בערוך ותלה ענינו ותשתגע כי מרוב הרעב יצא האדם מדעתו וכן בהכפל פ"א הפעל כמתלהלה ע"כ וכן הבין ראב"ע בפי' לתורה ולמשלי שם ושם ונ"ל כי כלם גזרוה מל"ע הרשומ' בתחלת

[1]) כ"ה בכ"י, ובדפ"ע בה"א בסוף. [2]) בנו"ג מנרנה. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכדפ"ר בס"ס במת הוגעתנו ובשרפ"ע לי'.

הע'. — בדפ"ע הראשונים ובכ"י הובא זה הערך אחר ע' להט ובכ"י ק"ט הובא מתחלה ע' להט ואח"כ לה ואח"כ להט ואח"כ לה הכל שלא כסדר והנכון כסדר דפ' אמש'] —

להב (בל"ע لهب ובל"ס להב וכן בלא"ר ענין הבערה brennen) לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת. *[אחי"ה הביא רבינו חמשה שרשים לה, להב, להג, להם להק מיוקר מציאתן בתנ"ך וכן יש להסביר טעם רבינו במה שהביא כפי דפוסים הראשונים שלשה שרשים לעג לעז. לעט עיין ערכם — להב, להבת שלהבת (יחזק' כ"א, ג') מלות עבריות הנה, ומהשם להב נבנה בלא"ר שַׁלְהֵב בנין שפעל עיי"ע וכן בל' תרגום השם לְהוֹב (נחום ג', ג') לַהֲבָא רק בקבוץ ובסמיכות אישתא (תרג' ירו' א' לשמות ג', ב'; ותר"י ב' לדברים ל"ג, ב') לַהֲבוֹתָא (כמו לֶהָבָה בל"מ) תרג' לתהלים ק"ו, י"ח. וכל"מ דב"ר פי"א שרפי להבה] —

לַהַג (מל"ע لهج שקידה על דבר מה eifrige Beschäftigung) הרבה יגיעת בשר (קהל' י"ב, י"ב). *[אחי"ה ורד"ק בשרש להג פי' למוד מאין הבנה ע"כ ולדעתי כיון לל"ע لهج דִבֵּר מה שאיננו במחשבתו, וראב"ע פי' בל' ישמעאל הוא כמו קריאה ע"כ וכיון לל"ע הרשומ' בתחלת הערך אך ענינו כאמור, ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח. פי' ולהג הרבה וכו' להגיון נתנו ליגיעה לא נתנו, ובקהל"ר במקומו: להגות נתנו ולא ליגיעת בשר נתנו, ובמד"ר פי"ד בשינויים . . אבל מה יש לו לאדם לעשות שיהא מייגע בשרו הרבה להגות דברי חכמים הה"ד ולהג הרבה וכו' [1]) ולפי מדרשים אלה[2]) הלמ"ד שמושית היא ולהג = להגות והיינו לקריאה כמו לרד (ישעיה מ"ה, א') במקום לרדת עיין פי' קהלת מאת הח' גרעטץ 143] —

להט (מל"מ לְהָטִים Zauberei ועיין בפנים) בהגדת ילמדנו (וכן בתנחומי וארא סי' י"ד) א"ר יוחנן בלטיהם (שמות ז', כ"ב) מעשה שדים בלהטיהם (שם י"א) מעשה כשפים לפי שאין השד יכול לעשות פחות מכשעורה. *[אחי"ה וכן מוכח הגי' מסנהד' ס"ז: שמ"ר ספ"ט וילק' וארא ר' רמז קפ"ב אבל בע' לט הביא רבינו מסנהד' הסדר בהיפך וכן מוכח מהעתקת לקח טוב (בהוצאת ה' באבער 34) וזה לשונו בלהטיהם אלו מעשה שדים וכה"א (בראשית ג', כ"ד) את להט החרב המתהפכת, בלטיהם אלו מעשה כשפים דבר הנעשה בלט כמו לוטה בשמלה (ש"א כ"א, י') והוא אחיזת עינים ע"כ וה' המו"ל לא העיר על גי' בעל הערוך וכי יש סדר אחר בש"ס ובמדרשי' שלפנינו. ובענין להטים ובכנוי להטיהם נוכל לומר שהוא כמו לטיהם שניהם מפעל לוט ונרדף עם לאט וכן פי' ז' גנאח (בכתאב אלאסול 346) כי בלהטיהם כמו בלאטיהם] —

לָהַט (מל"מ וכן בל"ס וארמי ענין שריפה brennen ואכילת אש ונרדף עם להב flammen והושאל לתשוקה רבה באשר השתוקק לאיזה דבר entflammen, begierig verlangen) להט החרב המתהפכת (בראשית ג', כ"ד) בבראשית רבה פרשת כ"ב (ס"פ כ"א) להט החרב על שם משרתיו אש לוהט (תהלי' ק"ד, ד') המתהפכת שהן מתהפכין פעמים אנשים פעמים נשים פעמים רוחות פעמים מלאכים. *[אחי"ה וכ"ה בילק' בראשית רמז ל"ד ושם ובב"ר שם נדרש עוד: ואת להט החרב המתהפכת על שם ולהט אותם היום הבא (מלאכי ג', י"ט) המתהפכת שהיא מתהפכת על האדם ומלהטתו מראשו ועד רגליו ומרגליו ועד ראשו אמר אדם מי מציל את בני מאש לוהטת [3]) זו. ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. אש יצאה מבית קודש הקדשים וליהטה סביבותיו. ויק"ר פט"ז בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו — ובקל בבינוני פעול בהשאילה ענין תשוקה עזה כאלו אש בוערת בקרבו ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד להוט אחר התורה. ירו' תעני' פ"ו דס"ט: היו להוטים אחר המתיקה שמרגלת את הלשון לתורה. ירו' ע"ז רפ"א דל"ט: להוטין אחר היין, ב"ר פכ"ב להוטים אחר האדמה ושם פמ"א ונ"א עיי"ע בולימוס (ח"ב צ"ח). ויק"ר פכ"ב להוטים אחר עבודה זרה וכן דרשו להטים (תהלים נ"ז, ה') בויק"ר ר"פ כ"ו שהיו להוטין אחר לשון הרע וכן פירש"י בתהלים שם וכיון לויק"ר הנ"ל ע"ש. ומזה ג"כ בירו' נדה ספ"ג דנ"א. אילין לְהָטַיָּה נפקין קדמא. עיין פני משה. שהש"ר פ' משכני: להוטים הם ישראל אחרי השכינה — ועוד אולי להט הוא הוא لهض, لهد לקק בלשון lecken והושאל לאכילה מהירה עיין פירשט או"מ זה השרש וכן נאמר בלא"ש מאכילת האש lecken] —

לָהַם (מל"מ ומל"ע لهم verschlingen) כמתלהמים (משלי י"ח, ח'; כ"ו, י"ח). *[אחי"ה ופי' ראב"ע מסותרין ומתכסין ולע"ד כיון לל"ע הנ"ל שפירושו מבולעין וכן פי' ר' יונה בספר השרשים

---

[1]) ועיין ג"כ פסיקת' רבתי פ"ג. [2]) עיי"ע מרום, מירום ומ"ש. [3]) בילקי' לוהט.

שלו (בהוצאת נייבויער 346) ועוד עיין יתר פירושים אצל פירשט וגיזיניאוס, ורד"ק פי' חלקים ורש"י פי' מהלומות וא"כ להם בהיפך האותיות כמו הלם — ולפע"ד שיעורו דברי נרגן כמבולעין וכמכוסין בכ"ז ירדו חדרי בטן] —

לָהֵן (כלא"ר פי' אך deswegen, ausser, nur) בדניאל להן לאלהיהון. *[אחי"ה בדניאל ג', כ"ח אי' לֵאלָהֲהוֹן ושם ב', י"א להן אלהין ועוד לָהֵן שם פסוק ו', ט' להן חלמא, שם ד', כ"ד להן מלכא; עזר' ה', ב' לָהֵן מן די וגו' פי' כמו לָא הֵן, מגילה תענית פי"ב להן כל איניש וכו' וכ"ה בתענית י"ב, לפי כ"י ש"ס עיין ד"ס שם צד ל"ב, אות א'] —

להק (= לַהֲקָה Trupp) להקת נביאים (ש"א י"ט, כ'). *[אחי"ה פי' כמו חבל נביאים (שם י', י') והוא מל"ע لقّ, لاق ענין חבור וקשור sich anschliessen עיין פירשט ולא הוצרכנו להשותה עם קְהִלָּה] —

* לוֹ (כל"ס לו (لو) פי' כמו לֹא nein) ב"ר פ' ע"ג הן לו יהי כדברך (בראשית ל', ל"ד) . . כל דבר ודבר שהיה לבן מַתְנֶה עם יעקב היה חוזר בו י' פעמים פי' הן לוֹ קרי ביה הן לא כלום' מתחלה הן ואח"כ לא וכו' עיין במ"כ. וכן כתיב שלש פעמים במקרא לו (ש"א ב' ט"ז; כ', ב'; איוב ו', ב') תחת לא עיין מנחת שי לש"א ב' ט"ז ובישעי' מ"ט, ה' [1]).

1 לו (= לָוָה מל"מ ענין שאילת כסף או איזה דבר מזולתו geliehen nehmen, leihen, borgen) בפ' מי שמת בגמ' שכיב מרע (ב"ב קמ"ז סע"ב וקמ"ח רע"א) אמר רב נחמן שכיב מרע [2]) הלואתי [3]) לפלוני הלואתי לפלוני [4]) ואע"ג דליתיה בבריא פי' הלואתי לפלוני אותיותי שהן השטרות שכתוב בהן ההלואה וקיי"ל (ב"ב ע"ו סע"א וש"נ ע"ש) דאין אותיות נקנות במשיכה [5]) אלא בשטר ובמסירה ולגבי שכיב מרע אמרו [6]) רבנן דברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמו (שם קנ"א סע"א) ושמואל אמר לא ידענא מאי אידון בה זה שקנה מידו וסתם קנין לכתיבה עומד שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר (ב"ב קנ"ב). *[אחיה ודעת רב הובאה בע' רכש ע"ש ונ"ל שרבינו הביא זה דשמואל לפרושי דמלתא הלואתי לפלוני דבי רב משמיה דרב סברי הלואתו לפלוני דאם עמד אינו יכול לחזור בו דהרי היא כמתנת שכיב מרע ושמואל אמר לא ידענא מאי אידון בה שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה ועיי' כתובות נ"ה: ותוספו' שם. — וכנ"ה בב"ב ו' ע"א שבועות מ"א סע"ב כתובות פ"ח. כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי, וכתובו' שם נועל דלת בפני לווין, ב"מ ע"ב: אין לווין על שער שבשוק. חולי' פ"ד. כגון אנו לווין ואכלין, ביצ' ט"ו: בני לוו עלי וקדשו קדושת היום וכו', תעני' י"ב: לווה אדם תעניתו ופורע, שמ"ר פל"א בא וראה כל בריותיו של הקב"ה לווין זה מזה היום לווה מן הלילה והלילה מן היום ואין דנין זה עם זה כבריות . . הלבנה לווה מן הכוכבים והכוכבים מן הלבנה . . ובשר ודם לווה מחבירו ומבקש לבולעו ברבית ובגזל. והפעיל בשמ"ר שם ראו כמה הלויתי ואיני נוטל רבית ומה הלותה הארץ ואינה נוטלת ריבית אלא אני נוטל הקרן שהלויתי והיא נוטלת את שלה שנא' (קהלת י"ב, ז') וישב העפר וגו'. ב"מ ל"ד: שבועו' מ"ג סע"א הלויתני . . הלויתיך. ב"מ מ"ד: מ"ו. ע"ה. הלויני ושם ושבת קמ"ט. להלוות, ב"מ ל"ה. והלאה הרבה פעמים מלוה . . ושם ע"א. והלאה מלוה בריבית, שבועות מ"א. והלאה המלוה, שבת ס"ג סע"א גדול המלוה וכו' עיי"ע טל א', יבמות ס"ג רע"א המלוה סלע לעני בשעת דחקו וכו', מכות ג': המלוה סתם וכו' והשם המופשט הלואה עיי"ע] —

2 לו (= לָוָה מל"מ ענין דבוק וחבור sich zu Jem. gesellen בפרט להלוית המת begleiten) בפ' המדיר (בגמ') [צ"ל סמוך לגמרא] אם היה טוען (כתובות ע"ב.) דלואי [7]) ילווניה פי' מי שמלוה את המת אחרים ילוו אותו. *[אחי"ה בירו' כתובו' רפ"ז דל"א: לווי דילוון ובקהל"ר פ' טוב ללכת: דלווי ילוונך [8]) והוא בנין פַּעֵל וכן בפיעל והפעיל ובמקרא גם בקל קהל' ח', ט"ו והוא יִלְוֶנּוּ בעמלו ונדרש בקהל"ר פ' הנה אשר: וכי אכילה ושתיה מלוין את האדם לקבר ומה מלוהו תורה ומעשים טובים, ברכות י"ח. כל הרואה את המת ואינו מלוהו [9]) עובר משום לועג לרש (משלי י"ז, ה') ואם הלוהו מהו שכרו . . מלוה ה' חונן דל (שם י"ט, י"ז) —

[1]) וכן לוא (תחת לא) אי' כפי המסורה ל"ה פעמים. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע לי' בטעות ובגי' הערוך אי' בכ"י ש"ס ובנו"ג. והאמר רבא אמר רב נחמן. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ' פיזי ובתוספ' אבל בנו"ג תנו הלואתי. [4]) וכ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס, ובדפ"ע לי' בפעם שנית. [5]) כ"ה רק בדפ"ר. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי' ל"ד וה"ב, ובכ"י ק"ט ובדפ"ע אמור. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס, ובדפ"ע דלוואי. [8]) ובמו"ק כ"ח: ובנדרים ס"ג: לוי. [9]) בכ"י ש"ס בבה"ג ובאה"ת: ואינו מלוהו ארבע אמות.

ועוד בהוראת חבור ודבוק לחי das Geleit geben שבת קי"ט: שני מה"ש מלוין לו לאדם וכו', סוט' מ"ו: כל שאינו מְלַוֶּה ומתלוה כאלו שופך דמים. וכן בהתפעל כל שמִתְלַוֶּה עיי"ע לויתן. נתפעל ב"ר ספס"ג שנתלוה לו קלונו של רעב. תנחומ' וישלח סי' ג' ונתלוו לו. אפעל סוט' שם ברכו' ל"א. אלוייה ובתרג' אונק' לבראש' י"ב, כ'; י"ח ט"ז; תר"י כ"ד, נ"ט. נ"ט ועוד. והשם לְוָיָה סוט' מ"ה סע"ב הנחנוה בלא לויה. שם מ"ו: שכר הלויה. המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה. חולי' ז'. עיי"ע בני לויה. שו"ט מזמור ל"ז וילק' תהלים ר' רמז תתס"ט עיי"ע אשל (ח"א שט"ו:). שמ"ר פ"כ אין שילוח האמור כאן אלא לויה ובילק' בשלח ר' רכ"ו אין שילוח בכל מקום אלא לוייה. ובמכילת' פתיחתא דבשלח אלא לווי ובלקח טוב: אלא לשון לווי. שו"ט ריש מזמור ק"ד יהא אליך לוויתך וכן בלא"ר ב"ר פצ"ב פוקו לכון דלווייתא אנא עבד. ושם ר"פ ט"ז טובוי דהוא (הזהב) בביתיה טובוי דהוא בלווייתיה. ועיין ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד. שמ"ר ר"פ ל"ה. במד"ר פי"ב. שהש"ר פ' עמודיו. ילק' בראשית רמז כ"א. נמטי לווייתא אמר אית לווייתא קומינן וכו'. איכ"ר פ' רבתי ועוד עיי"ע אלוויתא. הלואה ב' מלויתא — ומזה גם ע' הבא אח"ז] —

לְוָוִי (מפעל הקודם לזה פי' שם מחובר Beiname, (eig. was zugelegt, beigesellt ist בכפ' אחרון בנגעים (פי"ד מ"ו) ובצלוחית פי"א בפרה (מ"ז) כל אזוב שיש לו[1]) שם לווי פסול, פי' „שם לווי כדאמרן בנדרי' (נ"ג. במשנ') הנודר מן היין מותר ביין תפוחים ואמרינן בסיפא (שם) מן הירק מותר בירקות [ה]שדה[2]) שהוא שם לווי[3]) כלומר (שאין) [צ"ל שיין][4]) זה סתם וכשאתה מוסיף תפוחים הוא לווי וכך[5]) אזוב סתם כשר אזוב רומי הוא שם לווי שנלוה רומי על אזוב". *[אחי"ה כל זה הועתק מפי' סד"ט לרה"ג לנגעי' צד 28. ובפי"מ להרמב"ם בשני המקומו' מפורש שם לווי שם מחובר, ע"ש. ואביי נתן בסוכ' וחולי' שם ושם כלל על זה: כל שנשתנה שמו קודם מתן תורה ובאת' תורה והקפידה עליה בידוע שיש לו שם לווי. ושם לווי פי' הר"ש (בנגעים שם) מלשון וילוו עליך וישרתוך (במדבר י"ח, ב') ותוי"ט לנדרי' פ"ו מ"ט הביא הפסוק הפעם ילוה אישי אלי (בראשית כ"ט, ל"ד) וזה נכון כי על כן נקרא שם לוי] —

לְוַי, לְוַואי (כל"ס ܠܘܝ לְוַי בל"מ לוּ, לוּא מלת החבור והוראתה תקוה ורצון (oh! wenn doch הן לו יהי כדבריך (בראשית ל', ל"ד) תרג' ברם לווי[6]) יהי כפתגמך תרג' ירו' (א') לוואי[7]). אך אם אתה לו שמעני (שם כ"ג, י"ג) תר"י לוואי אם את מקבל מנאי[8]). מי יעלה לנו (דברים ל', י"ב) תר"י (ב') לוואי הוה לן[9]). *[אחי"ה וכנ"ה לְוַי באונק' לשמות ט"ז, ג'; לדברים ה', כ"ט; בתרג' ליהושע ז', ז'; לישעי' כ"ג, ד'; לירמי' כ', י"ז; ובתר"י לרוב פעמים לוואי. לואי עיין לדברי' שם וכ"ח, ס"ז; לבמדבר כ"ב, ו', י"א ועוד עיי"ע אלווי (ח"א, פ"ח:), הלואי (ח"ג, ר"ו:) וכן בדרז"ל ולואי סנהדר' ז': יומ' פ"ו. פ"ז. ב"ב ה'. מגיל' י"ד רע"א בכ"י ש"ס עיי"ע הלואי. שמ"ר ר"פ מ"ז] —

☞ לוואי (= לבא מל"ע ופרסי הריש' שם (die erste Brustmilch, geronnene Milch תר"י (א') ויקח חמאה וחלב (בראשית י"ח, ח') ונסיב לוואי וחלבא פי' כמו לבא ע"ש. *[אחי"ה ושם פירשתיו והוכחתי כי הגי' בבי"ת עיקר אבל בנו"ג בתרג' בוי"ו וכן בתר"י א' לדברי' ל"ב, י"ד לוואי שמיני תורין; בתרג' איוב כ', י"ז דובשא ולואי, ושם כ"ט, ו' בלוואי] —

* לֵוִי (שם הפרטי א') לבנו של יעקב אבינו; ב') לכמה אמוראים והתואר עיין בפנים) הדרושים בענין לוי ושבט לוי עיין באלה המקומות יומ' כ"ו, ס"ו: קידוש' ע' סע"ב וע"א רע"א, סוט' ל"ו רע"ב ל"ז. ב"ב קכ"א: סנהד' י"ז. פ"ב רע"ב הוריו' י"ג. חולי' כ"ד. בכורו' ד'. ל': ערכי' י"ג: ל"ג: תמיד כ"ח רע"א ב"ר פי"ט, ע', ע"א, פ', צ"ה, צ"ח, צ"ט, ק'; שמ"ר פ"ה, ט"ו, ל"ח; ויק"ר פ"ג, ט', כ"ה, ל"ב; במד"ר פ"א עד פ"ז, פ"ט, י"ג, ט"ו, י"ח; שהש"ר פ' מצאוני; קהל"ר פ' יש אחד — ובענין שמות האמוראים לוי בר סיסי (סיסיי, סוסיי) ר' לוי (הוא בעל אגדה ודורש מקראות בדור השני והשלישי) ר' לֵוִי סוכיא (סוכייה), ר' לוי צנבריא,

---

[1]) במכילתי בא שיש עליו. [2]) כצ"ל אבל בפי' רע"ב ותוי"ט ג"כ שרה. [3]) וכ"ה בפי' רה"ג בסד"ט ובפי' המיוחס לרש"י בנדרי' ובנו"ג לוויי אבל במשניות ובספרי חקת פי קכ"ד וקכ"ט ובמכילתי בא פרשי י"א חולי' ס"ב: סוכי י"ג. בוי"ו אחת. [4]) וכ"ה לנכון בפי' רה"ג. [5]) בפי' רה"ג: וכן כאן. [6]) בנו"ג לוי. [7]) כ"ה בכ"י וי"ו א' וב', ובכ"י ק"ט לואי וכ"ה בתר"י, ובדפ"ר לווי אילו ובדפו"ו רק: לווי אבל אז אין חלוק בינו ובין תרג' אונקל' ובשאר דפ"ע נשמט מן תר"י עד גמירא. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט (ושם ל"י אם) ובכ"י ל"ד וב"ר, ולפנינו בתרג' ירו' ל"י — ובדפו"ו רק הפסוק. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וב"ר, ובכ"י ק"ט לואי ובדפי ווינ' לווי ובנו"ג אלווי.

ר׳ לוי בר חיתה (חיותא), לוי בר גזירה, לוי בר פאטי, ר׳ לוי בר פלטא עיין באריכו׳ במבה״י למהרז״ף ק״י: עד קי״א: ועוד ר׳ לוי בן פרטא פסיקת׳ רבתי פ׳ ז׳, פ׳ כ״ד (עיין בהוצ׳ החו׳ פריעדמאן צד קכ״ה.), ר׳ לוי חתניה דר׳ זכריה פסיקת׳ רב׳ פי״ז, ר׳ לוי בר זכריה שם, ר׳ לוי ברבי שם פ׳ ל״ב, ר׳ לוי בר חנינא פסיק׳ רבתי בהוספה ב׳ אצל ה׳ פריעדמאן צד קצ״ז: — ועוד הרבה פעמים ר׳ יהושע בן לוי, ובקטוע רק בר ליואי עיי״ע בח״ב, קע״ז וש״נ ועוד עיין נדה מ׳, תני בר ליואי, וזה תואר השם מן לוי וכן בל״ם לֵוָיָא פי׳ שבא מלוי ועיין חולי׳ קל״א. ההוא ליואה וכו׳ והקבוץ ירו׳ מעש׳ שני פ״ה דנ״ו: ייעול ר׳ יהושע בן לוי דמסייע לְלֵיוָאֵי (ועיין בעזר׳ ו׳, ט״ז לֵוָיֵא). ולנקבה לְוִיָּה ירו׳ יבמות פ״י ד״י ע״ד לויה שזינתה . . לויה שנשבית, ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד. כהנת . . לוייה. והשם המופשט לְוִיָּה = לְוִיָּה Lewitenthum שבת צ״ו רע״ב מחנה לויה, סוט׳ י״א סע״ב בתי כהונה ולויה, ירו׳ סוט׳ פ״ז דכ״א ע״ג זקני כהונה ולויה, ירו׳ יבמות פי״א די״ב, מתנות כהונה ולוייה, שמ״ר זה נוטל כהונה ונותן לויה וזה נוטל לויה ונותן כהונה, במד״ר פ״ג ששה הם שנבחרו כהונה לויה ישראל מלכות בית דוד ירושלים בית המקדש וכו׳.

* לְוִיָה (מפעל לָוָה, לְוִי ענין דבוק והושאל לאשה הנדבקת בבעלה Gattin) יומ׳ נ״ד רע״ב כאיש המעורה בלויה שלו עיין פירש״י וע׳ כרוב ומזה נבין פירש״י באיוב ג׳, ז׳ העתידים ערר לויתן: להיות ערירים במחברתם ליחד ליווי שלהם מחברת איש ואשתו מאין בנים ע״כ אבל עיין ערך הבא אח״ז.

לוית (= לְוָיָה ועם הכנויים לויתה ihr Klagelied ענין שיר אבל עיין בפנים) ירושלמי בפ׳ משקין (מ״ק פ״א ד״פ ע״ד) לא תעורר אשה לוייתה[1] כמה דאת אמר (איוב ג׳, ז׳) העתידים עֹרר לויתן. *[אחי״ה וכן העתיק הרמב״ן בתוה״א שער ההספד כ״ט ע״ג וכ״ה ברי״ץ גיאת הל׳ חוה״מ י״ב רע״ב ושם ושם (את) לויתה וברד״ק שרש לוה ובפי׳ לאיוב לויתה במועד ובנו״ג לא תעורר אשה ליוייתה במועד רב נחמן בשם ר׳ מנא אמר לוייתה כמה דתימר העתידים וגו׳ ולזה הירו׳ כיון רש״י בפי׳ איוב וז״ל ובגמ׳ ירוש׳ ראיתי עורר לויתן לקונן על ליווי שלהם כשימות כמו (מ״ק ח׳.) לא יערער[2] על מתו ע״כ וכן פירש רס״ג (הובא ברד״ק שרש לוה) לויתן אבלם ונו״ן כמו מי״ם וזו כונת התרג׳ אליותהון פי׳ קניהן עיי״ע אלייה (ח״א, צ״א:) ועוד עיי״ע אלית (שם צ״ד.) וזה מה שפי׳ הש״ס בבלי מ״ק ח׳. ולא יעורר על מתו כד הדר ספרנא במערב׳ אמרי יבכון עמיה כל מרירי ליבא. ובכ״י תרג׳ אִילַוָּיוּתהון והוא צרוף הלשון מן אליה בל״ם קנה ומן לוי כלומ׳ קנה על הלוית המת ובזה הענין לוייתה או לויתה בירוש׳ הנ״ל] —

* לְוִיטָס (שם התנא) אבות פ״ד מ״ד ר׳ לויטס איש יבנה.

* לִוְיָתָן (בל״מ ענינו שם התנין הגדול שבים Seeungeheuer ואצל רז״ל הוא דג המשלי Lewiathan) ב״ב ע״ד סע״א ההוא כוורא וכו׳ עד ואזילנא לפומיה דלויתן ושם ע״ד סע״ב וע״ה רע״א עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן[3] . . ואלמלא הקב״ה עוזרו אין יכול לו, ושם: בשעת שלויתן רעב מוציא הבל מפיו ומרתיח כל מימות שבמצולה וכו׳ ע״ש כל הענין, שם ובילק׳ ישעי׳ רמז שס״א עתיד הקב״ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן וכו׳ עתיד הקב״ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״ב סע״ב ושם פ״ג דע״ד. אנטונינוס אמר לרבי מייכלתי את מן לויתן לעלמא דאתי א״ל אין וכו׳, ע״ז ג׳: רביעיות יושב ומשחק עם לויתן, ב״ר פ״ז ויברא אלהים את התנינים הגדולים . . זה בהמות ולויתן שאין להם בן זוג ועיין ב״ב ע״ד: ויק״ר פי״ג (כל) בהמות ולויתן הן קניגין של צדיקים לע״ל וכו׳ ע״ש כיצד הם נשחטים בהמות נותץ ללויתן בקרניו וקורעו ולויתן נותץ לבהמות בסנפיריו ונוחרו, שם ס״פ כ״ב, במד״ר פכ״א, פסיקת׳ רבתי פט״ז ויספרו לך דגי הים (איוב י״ב, ח׳) זה לויתן, ועוד הרבו לספר מלויתן בילק׳ יונה רמז תק״נ ושם: לויתן מלך על כל דגי הים. ובמאמרי במ״ע מ״ג חכ״א 590 הראיתי לדעת כי דמיונים הנ״ל בענין לויתן מפרסיים באו לרז״ל ששמעו מה שמשלו בענין Karô macyô (Karmâhi) מלך על כלי דגי הים שסובב והולך כנחש עקלתון סביב Haoma שמעותד להיות טל התחיה לצדיקים והעתיקו בשנויים כפי מושגים ורעיונות הגאותין לשכל זך של היהודים וכל זה לחזק האמונה בלב ההמון הישראלי והסמיכו הדרשות על מלת לויתן שעצם הוראתה ג״כ ענין סבוב וכריכה בעקלתון, וכן

[1]) בכ״י ק״ט לויתה ועיין בפנים. [2]) בכ״י ש״ם לא יעורר וכ״ה בתוה״א שם ועיין ד״ס במקומו. [3]) ועיין מ״ש בזה בספרי על המלאכים והשרים 71.

דרשו זה השם מהפעל לוה בשו"ט מזמור ק"ד ד"ה מה רבו לויתן שכל מי שמִתְלַוֶּה עמהן עתיד להעשות שחוק עמהם לעתיד לבוא, ושם כל מי שמתלוה עמהן עתיד הקב"ה לשחק עמהן לעתיד לבוא — ועוד עיי"ע מלויתא.

1 לוּז (שם העיר עיין בפנים) בפ' עגלה ערופה (סוטי' מ"ו:) ויקרא שמה לוז (שופטים א', כ"ו) תנא[1]) היא לוז שצובעין בה תכלת [וכו'][2]) ואף מלאך המות אין לו רשות בה, בבראשית רבה פרשת פ"ב[3]) (לפנינו סוף פ' ס"א[4]) ויבא יעקב לוזה (בראשית ל"ה, ו') למה נקרא שמה לוז[5]) לוז היה עומד על פתח המערה והיה חלול ונכנסין דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הה"ד (שופטי' א', כ"ד) ויראו השומרים איש יוצא מן העיר, *[אחי"ה זו דעת ר' אלעזר בשם ר' פנחס בר חמא בב"ר ס"פ ס"ט וקודם לזה אי' שם כציון מסוט' וז"ל ואולם לוז היא לוז שצובעין בה את התכלת היא לוז שעלה סנחריב ולא בלבלה נבוכדנצר ולא החריבה היא לוז שלא שלט בה מלאך המות מעולם הזקנים שבה מה עושין להם כיון שהם זקנים הרבה מוציאין אותם חוץ לחומה והם מתים[6]) א"ר אבא בר כהנה למה נקרא שמה לוז כל מי שנכנס בה הטריף[7]) מצות ומעשים טובים כלוז ורבנן אמרי וכו' עד א"ר סימן לוז היה עומד על פתחה של עיר וכו'. לדעת ה' וויעזנער (ב"ח פארשונגען משנת 1866 צד ע"ה) כיוונו רז"ל על כפר Lizan (בקורדישתאן) בנהר זַאב אשר עליו העיד ה' ריטטער (ערדקונדע XI, 611) כי עוד מראים יושבי כפר ההוא הסלע אשר היה מעותד להשליך משם כל הזקנים והזקנות, והיה אויר הכפר טוב מאוד והאריכו שם בני אדם ימים ורז"ל העתיקו שם הכפר לעיר לוז המקרא — והאגדה על המדינה שאין בה מות הזכרתי באריכות במבוא לח"א צד LII ע"ש. אבל אין שלטון ביום המות עיין הספור בסוכ' נ"ג, הני תרתי כושאי וכו' שדרינהו למחוזא דלוז כי מטו למחוזא דלוז ש כ י ב ו ע"ש פירש"י וע' כש ב', ואולי בחרו רז"ל להגדה הנ"ל כי בלוז אין מות בזו המלה גם מטעם הוראת لوز בל"פ ענין נחמד וטוב ולכן אמרו עוד כל מי שנכנס בלוז הרטיב מצות ומע"ט. ומ"ש שצובעין בה תכלת וכן בסנהד' י"ב. ובידם דברים הנעשים[8]) בלוז מאי ניהו תכלת נ"ל כי דרשו כן כי لازورد (Lazur) בל"פ תכלת] —

2 לוּז (מל"ט וכן בל"ע لوز ובל"ס לוּזָא ענין שקדים Mandel, Mandelbaum) בב"ר פרשת צ"ב (ס"פ צ"א) בטנים ושקדים (בראשית מ"ג, י"א) משח דבטנים ומשח דלוזים[9]) וכן בתר' ירושי' (א')[10]). בפ"ק דבכורות בגמ' דג טמא (ח':) ת"ר תרנגולת לכ"א יום וכנגדה באילן לוז. *[אחי"ה וכ"ה בירו' תענית פ"ד דס"ח ע"ג מה הלוז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו כ"א יום ובקהל"ר פ' וישב העפר אי' מה השקד הזה וכן תרג' ירו' א' לבמד' י"ז, כ"ג ויגמל שקדים: ועביד לוזין ובתר"י ב' וחסיל לוזין בר לוזיא פי' גמר (= גמל) שקדים פרי שקדים[11]), וכנ"ה בקבוץ בירו' כלאים פ"א דכ"ז. לוזין ובוטמין[13]) מה נפק מביניהון פיסטקין — והיחיד לוז עיין בע' הקודם ובע' אח"ז] —

3 לוּז שֶׁל שִׁיזְרָה (Mandel des Rückgrats, „Juden-knöchel") בויק"ר זאת תהיה פרשת וזכור את בוראך (ר"פ י"ח) וינאץ השקד (קהלת י"ב, ה') זה הלוז מהיכן אדם מניץ לעתיד לבוא מלוז של שיזרה[13]) הביא לוז אחד נתנו במים ולא נמחה, באור ולא נשרף, ברחים ולא נטחן וכו', פי' חוליא קטנה שבסוף י"ח חוליות וכל גופו של אדם נרקב חוץ מאותה חוליא ודומה לשקד. *[אחי"ה בויק"ר שם הגי' וינאץ השקד אילין קרסולות ויסתכל החגב זה לוז של שדרה וזה הדרוש עולה בקנה אחד עם הדרוש בשבת קנ"ב. עיי"ע קליבוסת אבל בקהל"ר פי' גם מגבוה נדרש ג"כ כגי' הערוך וינאץ השקד ר' לוי אמר זה לוז של שדרה, ושם ובויק"ר שם מהיכן אדם מניץ (בויק"ר מציץ) וכו'

---

[1]) בנו"ג תניא. [2]) השלמתי כי רבינו היה מקטע את המאמר ובנו"ג עוד: היא לוז שבא סנחריב ולא בילבלה נבוכדנצר ולא החריבה וכ"ה בילק' שופטים ס' רמז ל"ח וקצת בשנויים בתדא"ז ס"פ ט"ז וכן מוכח מפירש"י ורד"ק בשופטים שם. [3]) כ"ה לנכון בדפו"ו וכ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד. [4]) לפנינו שם רק ויבא יעקב לוזה שכל מי שנכנס לתוכה הרטיב מצות ומעשים טובים כלוז אבל כגי' רבינו מוכח מב"ר ס"פ ס"ט ומשמע שכן היה לפני רבינו גם בפ' פ"ב (שהוא לפנינו פ' פ"א) ובאמת כן מוכח מהעתקה המיוחסת לרש"י בב"ר ס"פ פ"א, צא ולמד כי גי' כ"י הנ"ל ודפ' וויניצי היא נכונה אבל בכ"י ק"ט פר' ב' וכ"ה בדפ' פיזי ובאסיל', ובדפ"ר פ' כ' ובדפ' אמ' פ' פ' וכולם בט"ס. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, ובדפ"ע לוזה. [6]) וקצת בע"א בסוטי' ע"ש. [7]) יותר טוב הרטיב. וכ"ה בס"פ פ"א עיין לעיל ובילקי שופטים ס' רמז ל"ח (בשם ב"ר פ' צ"ט וצ"ל ס"ט) הפריח. [8]) כ"ה לנכון בע' זג ב' ובכ"י ש"ס. [9]) בנו"ג דשקדים. [10]) משח דלוזין. [11]) בר בל"פ היינו פרי. [12]) נ"ל להגיה בוטנין האזעלניססע עיי"ע בטן = בוטנא ח"ב מ"א: [13]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ב"ר וכ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב שזירה ובשרפ"ע שידרה.

נשמע מזה שבספרי רבינו היתה הגי׳ בויק״ר כמו לפנינו בקהל״ר ושם אי׳ ג״כ הביא לוז אחד של שדרה נתנו במים ולא נמחה וכו׳. ודע כי חכמי הטבע הבקיאים בניתוח איברים הפנימיים בגוף האדם לשוא עמלו למצוא לוז של שיזרה (שדרה) עיין מ״ש הח׳ הירטל in das Arabische und Hebr. der Anatomie צד 161 ושם נקרא זה הלוז אצל סופרים אשכנזים Judenknöchel ובצד 160 הוזכר כי אצל הסאלערניטארים נמנו ג״כ י״ח חוליות שבשדרה מה שאין כן כפי עדות החכמים שבזמנינו. — ואולי יש איזה המשך בין לוז של שיזרה ובין שם המקום לוז אשר שם (לפי ההגדה) אין המות שולט] —

* לוּז עיי״ע לז מה שענינו נטייה ולעיזה.

* לוּח עיי״ע לח.

* לוּט עיי״ע לט.

* לוּט שם בן אחי אברהם (Lot) ודרושי רבז״ל תמצא באלה המקומות ברכות נ״ד: עירובי׳ ס״ה רע״א מגילי׳ כ״ה רע״ב נזיר כ״ג ע״א וע״ב ב״מ פ״ו סע״ב שבועות ל״ה: נדה ע׳: ב״ר פכ״ו, סמ״א, מ״ב, מ״ד, מ״ה, מ״ט, נ׳, נ״א, נ״ד, ס׳, שמ״ר פ״ג, ויק״ר פי״ב, כ״ג, במד״ר פ״ג ופ״י.

לֶוְוטִין (אולי מל״ר אמצעי׳ leda, leuda, letia מס הקצוב ושכר קבוע fixirter Tribut, bestimmter Lohn או מל״י λῃΐς, ἆθος שלל המלחמה Kriegsbeute) בילמדנו וישא משלו (בתנחומ׳ לי׳) (מבקש) [צ״ל מבקשין] לקבוע לו לווטין. — (א״ב פי׳ בל״י תשורה שלוחה למלאכי מלך ומדינה אחרת). *[אחי״ה בע׳ פלט ד׳ הביא רבינו זה הציון בזה״ל פעם אחת הרגיש שהיו הפליטי ומינין[1]) מבקשין לקבוע לו לוויטין ולפע״ד צ״ל הפלוטי ומינוי פי׳ העשירים (מל״י πλοῦτος, πλούσιος) והשררה מבקשין לקבוע לבלעם מס קצוב או שלל המלחמה מל״ר או יוני׳ הנ״ל כלומ׳ בקישו לתת לו שוחד ועל זה אמר (במדבר כ״ג, י״ט) לא איש אל ויכזב וגו׳] —

לֶווּטֶס (נלפע״ד מל״ר אמצעית leutus עבד שמשועבד לקרקעות ein am Boden haftender Sclave) בב״ר פרשת כ״א (פ״כ) והוא ימשל בך: מעשה באשה אחת משל בית טברינום[2]) שהיתה נשואה ללווטס[3]) אחד. — (א״ב בנוסחאות כתוב לליסטים). *[אחי״ה ותתכן גי׳ רבינו ופי׳ אשה ממשפחת טברינוס שהיתה יקרה בישראל היתה נשואה לעבד המשועבד לקרקעות ומפאת משפחתה היתה ראויה האשה למשול בעבד בעלה אבל בכ״ז בקללת אשה הוא ימשל בה] —

* לוּטוּס (נ״ל מל״ר laetus שומח ומי שלבו טוב ein Fröhlicher) מדר׳ שמואל פ״ב ללוטוס שעבר עני על פתחו לפני שלחנו א״ל זכה עמי א״ל איזיל ואת אתי וכו׳ פי׳ עני בא על שלחן של בעל השמחה ובקש ממנו פרוסה אחת משלחנו והמפרש לא הבינו ובילק׳ שמואל רמז ע״ת הגי׳ משל לה״ר למלך בו״ד שעשה משתה לעבדיו בא עני אחד וכו׳ א״ל תנו לי פרוסה וכו׳ וה׳ לעווי לא הביא את המלה ובמשביר (במלואים) הגיה ללא נכון „מגירס״!

* לְוִיטַס (שם תנא) באבות פ״ד מ״ד ר׳ לויטס איש יבנה.

* לוטיינוס (שר רומי Licinius) ב״ר ס״פ פ״ג יום שמלך לוטיינוס נראה לר׳ אמי בחלום היום מלך מנדיאל וכו׳.

1 לוּל (מל״מ בנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות ובצירוף תרנגולים Hühnersteige) בר״ג דפ׳ הבונה (שבת ק״ב:) העושה נקב בלול של תרנגולים. ובר״ג דפ׳ כל הכלים (שם קכ״ב:) וישל לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין, ובפ׳ הבית בגמ׳ אין נוקבין (שם קמ״ו סע״א) דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכנים ולהוציא אינו פתח ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין דעביד לעיולי אוירא ולאפוקי הבלא. פי׳ נקב חלול עשוי (להכנס) [צ״ל להכנים][4]) הרוח ולהוציא החמות[5]) ולול הוא בית התרנגולים שהוא עשוי בנין חלול לקנן בו התרנגולין כדכתי׳ (מ״א ו׳, ח׳) ובלולים יעלו שהן הלולים כגון ארובה להיות עולין ויורדין בתיכם. בר״ג דפ״ק דפסחים (ח׳.) ורפת[6]) ולולין ומתבן. *[אחי״ה ודע כי פי׳ לול של תרנגולין בשבת קמ״ו. הועתק מפי׳ ר״ח הודפס בש״ס ווילנא אבל הפי׳ ובלולים יעלו כגון ארובה שייך לרבינו וכ״ה כרד״ק בשרש לול ז״ל ויש לפרש ובלולים ובארובית כלומר דרך ארובה היו עולים מזו לזו ע״כ ועיי״ע הבא אח״ז. אבל העיקר כפי׳ ראשון

1) כ״ה בדפ״ר ובדפ׳ וויניצי׳ הפוליטו ומיניו ובכ״י ק״ט הופליטו ומנין. 2) כ״ה בדפ״ר ושדפ״ע חוץ מדפ׳ ו״ו ושם סברינוס וצ״ל כמ׳ וכ״ה בכ״י ובכ״ר אבל בנוסחם לרש״י טיירינים. 3) כ״ה נכון בסמך בסוף בדפ׳ וויניצי׳ והלאה וכ״ה בכ״י ו״ו א׳ ובי, ה״ב ול״ד וק״ט, אבל בכ״י ב״ר ובדפ״ר ופיזי בנים בסוף. 4) וכ״ה בפי׳ ר״ח לשבת בש״ם ווילנא. 5) בש״ם ווילנא הועתק בש״ס כ ה מ ו ת! 6) בכי״י ורפת בקר וכ״ה בכ״י א״פ לייד׳ וא לע״א אבל בניפוי׳ לי׳ שם ב ק ר.

של רד"ק בשרשים וכפי' לפסוק למלכים שם כי פי' לול במעלות לפי שהיו עולין בהם במסבה וכן העתיק יונתן ועיין פי' רש"י למלכים. ונאצל לול מן לוה וכן בל"ע لوى neigen, biegen וממנו لواء Windung מסבה. עיין אוצ"מ לפירשט ע' לול. ומה שפי' רבינו ארובה כונתו כי לול כמו חלול ואות חי"ת נשמט' בראש התיבה או אולי לול לפי זה הוא מל"פ لوله חלול כמו אבוב Flöthe, Rohr — וכן הוזכר לול אצל חלון בעירו' ע"ו: ע"ש ובירו' עירובי' רפ"ז דכ"ד. דרך לולים ירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג חלון שהוא ארבע על ארבע וכו' חייבין במזוזה . . לולין אילו ע"ג אילו חייבין במזוזה. ושם היחיד: לולא דר' איליי וכו'] —

2 לוּל (מערך הקודם ארובה ורֶוַח חלול בבנין (Hohlweg, ein hohler Raum בהלכה קמא דפ' כל שעה (פסחים כ"ו רע"א) לולין היו פתוחות בעליית בית קדש הקדשים. פי' ארובה בעליית בית קדש הקדשים כמו (מ"א ו', ח') ובלולים יעלו[1]). בהקומץ רבה בסוף הלכה ב' פרשיות (מנחות ל"ד רע"א) איתמר לול פתוח מן הבית לעליה. בפ' כל היד בגמ' משל (נדה י"ז רע"ב) לול פתוח מעלייה לפרוזדור. בפ' כל שעה בהלכתא האוכל תרומת חמץ (פסחים ל"ד סע"א) לול קטן היה בין כבש למזבח. *[אחי"ה ובדף ע"ז סע"א פירש"י לול קטן וכו' א ו י ר יש בין כבש למזבח וכו' ע"ש ובאמת כן מצאתי מפורש בזבחים ס"ב: א ו י ר יש בין כבש למזבח וכו' ושם ק"ד. אי' ריוח יש וכו' וזה ראיה לגזרת הנ"ל שבראש הערך הקודם ועיין ג"כ סוף הערך הנ"ל ובפסחים ל"ד סע"א פירש"י לול: כמין גומא חלולה וכו' ובמנחו' ל"ד רע"א פירש"י לול: ארובה באמצע העלייה, ובעירובי' ע"ו: פירש"י לול: ארובה בקרקעית העלייה, ובתוספ' סוכ' ספ"ג לול קטן היה בין כבש ה א ו ל ם ולמזבח. תוספת' ב"ב רפ"א עושה לו לולו ובכ"י אירפ' בט"ס ליל. ובעה"ק שנ"ב פי' ארובה י"א ווענדל שטע"ג בל"א ע"כ וכונתו על Wendelsteg = Wendeltreppe ועיין הלעז ולא"ש ברש"י למלכי' א' ו', ח'] —

3 לוּל (לחש הוא עיין בפנים) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (פסחים קי"ב.) לול שפן אנגרון[2]) אנדיפון ביני כוכבי יתיבנא ביני בלועי שמיה[3]). — (א"ב לחש זה). *[אחי"ה ובע' אנגרון (ח"א. קל"ט) פירשתי, וס"א נ"ל כי לול ל"פ لولو שם שד מפחיד בני אדם בפרט הילדים, שפן אנגרון נ"ל בתיבה אחת שפנאנגרון çpeñjaghra בל' צענד שד בשם זה ומתנגד לשר האש וברר ומלת אנדיפון לפי גי' הערוך אולי הוא תואר לשד מל' צענד naidhyanh פי' בזוי עיי' יוסטי צענד־לעקסיק' 170. אולם עוד הדבר צריך לימוד] —

☞ לוול [צ"ל לַוְולֵו] (כמו לַבְלֵב בנין פלפל מן לבב (beherzt sein תרג' ירוש' (ב') בפסוק ה' ילחם לכם (שמות י"ד, י"ד) כתא דהוה אמר נלוולי לקבליהון). *[אחי"ה ובתר"י א' נלבלבא מפעל לְבַב בל"ם התעורר נגד האויב בלב חזק] —

1 לוּלָב (כמו לַבְלָב מפעל לַבְלֵב ענין הניצה ופריחה והשם לולב (לַבְלָב, לַבְלְבָא) פרח וענפים צומחים בפרט מדקל frischer Zweig, (besonders der Palme בר"ג דפ' הרואה מקום (ברכות נ"ה רע"א) י' דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים[4]) ועלי גפנים ולולבי גפנים וכו'. בפ' יוה"כ בגמ' והשותה (יומי פ' :) בשר שמן ככותבת לולבי גפנים ככותבת[5]). בפ"ז בשביעית (מ"ה) ובסוף עוקצין (פ"ג, מ"ד) לולבי זרדין. בפ' הכונס בגמ' כיצד משלמת (ב"ק נ"ט רע"א) כשאכלה לולבי גפנים וייחורי תאנים. בר"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים מ"ט סע"א) לוליבא דקרא בי סילקא[6]) לוליבא דכיתנא בכותחא. פי' לולבין הפרחים שעולין בשורש האילן. וי"א לב האילן. *[אחי"ה ועה"ק שנ"ב סיים „הפרחים געבליכ"ר בל"א" וכיוון על לא"ש Geblüh. ועוד עיי"ע לַבְלֵב וש"נ התרגומים. ודע כי כל דבר רך קרי לוליבא שמלבלב ומצמיח ועיי' פי' הרא"ש בנדרים מ"ט. וביחוד נקראו כפות תמרים של מקרא (ויקר' כ"ג, מ') אצל רז"ל לולב עיין המקומו' ברכו' נ"ז. סוכ' כ"ט: ל"א: ל"ט. מ"א. מ"ג: מ"ה. מ"ו. תוספ' שביעי' פ"ז, תוספ' שבת פ"ח (ט'), תוספ' סוכ' רפ"ג, תוספ' ב"ק פ"ו ועוד הרבה ובלא"ר לוּלָבָא סוכ' ל"ב. עיי"ע הפיא א', הץ. ב"ק צ"ו. — קטר (את) לולבך, ירו' שבת פ"ב ד"ה: ב"ר פ"ו. ילק' קהלת רמז תתקס"ט. והקבוץ לוּלְבִין . . . לוּלֵיבִי ע"ז נ"ז:] —

2 לוּלָב (לדעת רבינו שתי קורות העומדות בצדי הקורה הגדולה die, den grossen Press-

---

[1]) ועיין מ"ש בע' בלולין בח"ב, צ"ח ושם תקנתי המעוות שבדפוסי הערוך. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ועיי"ע אנגרון, ובדפ"ע אניגרון. [3]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב ובדפ' באסיל שמי וצ"ל שמיה ובשדפ"ע שמני ועוד עיי"ע אנגרון ומ"ש. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב ואמש' ובדפ' ווניצי' קינים. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו אי וכ', ל"ד כ"ה, ובדפ"ע רק: לולבי גפנים בכותבת ובנו"ג ככותבת. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ווניצי' כי סילקא, ובדפא"מ בסילקא וכ"ה בנוסחאותינו.

(balken umgebenden Stangen (ע"ה.) בס"ג דע"ז ובפ' תינוקת בר"נ (נדה ס"ה סע"א) הדפין הלולבין והערשין[1]) פי' רבינו[2]) גרשם ז"ל הדפין הנסרים שמניחין על גבי הענבים והעדשים היינו הגת עצמו הים שבו דורכין הענבים והלולבין הן שתי קורות המתאימות שעומדין מכאן ומכאן לקורה הגדולה ובהן נועלין אותה הקורה הגדולה כל אלו מדיחן במים והן טהורין בלא טבילה משום דהדפין והלולבין הוו פשוטי כלי עץ והעדשים הים אעפ"י שהוא כלי כיון דהוי מחובר לקרקע לא צריך טבילה והעקלים של נצרים היינו לאחר שמילאו כל הגת מן ענבים או מן זיתים מפנין סביב ועושין שביל ליין שילך ויפול אל הבור ולפי שלא יתפזרו הענבים ויפלו אל השביל מביאין נצרים של דקלים וכורכין סביב לענבים כמין סייג קטן[3]) ולהכי נקרין עקלין שעוקלין ועוקמין אותן וכורכין אותן סביב כשעקל בית הבד כרוך עליה (ב"ק ק' ט"ו) פי' הבד שנסדקה קשורה ומהודקת כמין אריגה בזמורות שהן כמו[4]) חבלים לבלתי הפרד שבריה ואמר לן רבי דרב האי גאון אמר מביאין כמין קופה גדולה נמוכה ונקובה ומשימין סביב והיינו[5]) עקלין של נצרין ואח"כ משימין הדפין עליהן וטוענין הקורה ויש שעושין אותן עקלין של בצבוץ מן נצרים[6]) של פשתן ארוך שקורין קנב"ץ ואותן צריך לנגבן כדאמרינן בסוף מסכת עבודה זרה (ע"ד סע"ב וע"ה רע"א) צריך לנגבן באפר ומים ואפר לפי שהן בולעין היין אבל אם הן הנצרים של שיפה[7]) ושל גמי צריך ליישנן לפי שהן בולעין היין הרבה ואין מתבטל מהן היין לא ע"י הרחה ולא ע"י ניגוב. *[אחי"ה תחלת הפי' הזה שייכת לרגמ"ה וגם ואמר לן רבי הן הן מדברי רגמ"ה כמו שהוכחתי בע' חלק (ח"ג צר תי"ד בהערה) ובלי ספק כל הערך נעתק מפי' רגמ"ה או לע"ז או לנדה. וראש דברי הערוך מצאתי בקצת שינוי הלשון בפי' רגמ"ה לב"ב כ"י לדף ס"ז: וז"ל כלונסאות אלו עצים שעומדין מיכן ומיכן לקורה ונקובין ומשימין בריח זה לזה ומעמידין הקורה על הבריח וכו' וא"כ רגמ"ה חשב לולבין שהם כמו כלונסאות. ומה שהביא בשם רה"ג כן מוכח מפי' רה"ג לטהרות לסוף פ"י ע"ש וע' עקל ועוד עיי"ע דף ופירש"י לע"ז ע"ה. ועיין מ"ש בע' גרגי (ח"ב, ש"ג) ועוד עיין תשוב' גאונים קדמוני' דפ' בערלין סי' קנ"ב צד ל"ט ע"ב ד"ה סביבות וד"ה העקלין — ולדעת רש"י לולבין כן טאטיתא שמכבר בה הענבים המתפזרין לאוספן, ובנדה פי' כמו כן לולבין חופיא שמנקין בה את הגת. ונ"ל להסביר פירושו כי מנהגם לעשות מכבדות מכפות תמרים עיין מ"ש בע' אלבינא (ח"א, פ"ה) — לולי פירש"י והערוך הייתי אומר כי לולבין עיקרו מל"ע لولب צנור אשר בו מקלחין המים והוא השביל שעושין ליין שילך ויפול אל הבור] —

* לוליבא (שם פרטי) ר' חייה בר לוליבא ירו' ערל' פ"ב הל"א ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג.

* לולגין (?) תוספת' כלי' ב"ק ספ"א או לולגין פרוסה טהורה מגופפת הרי זו טמאה וראו"ו הגיה אלו לגין ולי נראה שצ"ל אולולגין (בתיבה אחת) פי' מל"י ξιλλαό כלי כמין כוס של עץ ובכלי' פ"ב מ"נ אי' כככב.

לוליון (פי' בל"י בעל פטפוטי מלין λάλος, λάλιος (Schwätzer בס"ג דפ"ק דע"ז (י"ח:) מוליון לוליון סגלריון[8]) פי' מיני ליצנות. — (א"ב פי' לליון בל"י לועג ולץ מדבר דברי מהתלות וצחוק). *[אחי"ה וכבר הרחבתי דבורי בכל אלה השמות של מיני ליצנים בע' בקיון (ח"ב קנ"ט) ושם העירותי על עיקר גי' הילק' ההולך .. ולבית השחוק וכו' וה' פערלעס (עמ"ש 101) רוצה להגיה לודיון סגילרון ופי' ludi saeculares אבל גם בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח כ"י לע"ז הגי' לוליון וכ"ה בע"י הראשון ובתוספת' דע"ז פ"ב לי' לוליון וכן לי' בתוספ' רבי' אלחנן הובא בד"ס לע"ז כ"ג] —

* לולייני (שם הפרטי הרומי Julianus ולמ"ד הראשון במקום יו"ד) שהש"ר פ' גן נעול . . לא היו קורין לראובן רופוס (Rufus) ולשמעון (צ"ל וליהודה) לא היו קורין לולייני וכו' ובויק"ר פל"ב לא היו קורין ליהודה רופ'[9]) ולא לראובן לוליאני וכו' וצריך להפוך הסדר — ועוד נקרא כן אביו של ר' חייה ירו' כתובות פי"ג דל"ה ע"ד ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד ירו' נדרי' פ"ג דל"ז ע"ד ירו' נזיר פ"ד דנ"ג רע"ג ר' חייה בר לולייני — ועוד שם פרטי ר' לולאני בר שוורי' פסיקת' דר"כ פ' פרה וצ"ל בר טיברים עיין הערה קס"ז לר"ש באבער צד ל"ט ובפסיקת' רבתי פי"ד אי' בט"ס ר' לולייאני בר כוברים.

---

[1]) עיי"ע בח"ג דף ק"ח ושם בהערה 4 וש"נ סדר ושינוי הנוסחאות. ועוד עיי"ע עדש ב'. [2]) כ"ה ברפ"ר, ובשדפ"ע רבי. [3]) בדפ"ע אי' עוד כדי שלא יתפזרו אבל הם מיותרין וכפולים ובאמת לי' בכ"י ה"ב. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע כגון. [5]) לי' בכ"י ה"ב. [6]) בכ"י ה"ב הגי' מן השבת של נצרים. [7]) בכ"י ה"ב חשיפה. [8]) כ"ה בכל הכ"י ובדפ' ערוך החדשים אבל בדפ"ר פיז' וויניצ' בט"ס סגלדיון בדל"ת. [9]) כ"ה ברפוסים ראשונים וצ"ל רופוס אבל בדפ' אחרונים פשטו והדפיסו רופא.

* לולינום, לולייאנום (מערך הקודם Ju-lianus) לולינוס (לוליינוס, לולייאנוס) ופפוס ירו' תענית פ"ב דס"ו: ירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ג, ירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ב, תענית בבלי י"ח: ב"ר פס"ד, ספרא אמור פ"ט ובחוקותי פ"ה ועיין רש"י לב"ב י': ד"ה הרוגי לוד. — לוליינום מלכא ירו' נדרי' פ"ג דל"ז ע"ד ט"ס הוא וצ"ל דוקליטיאנוס כדאי' בירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד עיין קורות היהודים לה' גרעטץ ח"ד ב' 494.

לוליינית (לפי ר"ב מלשון לול treppenartig ולפע"ד תואר מהשם הפרטי הקודם julianisch) בס"ג דפ' כה"ג (סנהדר' כ"ב סע"ב) ובס"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א.) אמר רב יהודה תספורתא יחידתא היכי דמי אמר רבא [1]) ראשו של זה בצד עיקרו של זה. פי' שתהיה הראש מכוסה בשיער כיצד ראש זה השיער מגיע בעיקר השיער שלמעלה הימנו. — (א"ב נגזרת מלה זו ממלת לול שהתספורת היה כמין סלם. פי' אחר על שם איש נקרא לוליון). *[אחי"ה צ"ל על שם איש נקרא לוליינוס, בכ"י ו"ו ב' אי' לוליון ובכ"י ו"ו א' ול"ד לולינית וכ"ה בנדרים ובכ"י ה"ב וק"ט לוליאנית וכן העתיק פי' ר"ח כ"י לסנהד' ובנו"ג לוליינית וכ"ה בדפ"ע] —

לוליתָא (לפע"ד מל"ע لألأ blitzen גירא דלוליתא Meteor = Leuchtgeschoss) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט רע"ב) לגירא ליתי גירא דלוליתא. פי' אבן עשוי כחץ הנופל עם הברד ומהפכה השטן למטה. *[אחי"ה שלש תיבות האחרונות באות לפירוש המלה וניפכי' (בגיטי' שם), ובכ"י ה"ב הגי' הנופל מן הברד ואולי יותר טוב מן הברק כי הפעל הערבי הנ"ל פי' הבריק וא"כ גירא דלוליתא חץ של ברק פי' אבן עשוי כחץ שנופל מן הברק. ובנו"ג דליליתא ופירש"י חץ של לילית ועיין מ"ש בע' גִּירָא בח"ב, שמ"ו: ועוד י"ל כי לוליתא ל"ס הוא ופי' חנית ורומח וכן דעת הח' לעווי] —

* לולניות בע"ז ח': ט"ס וצ"ל לונכיות עיין ערך לנך. ובתוספ' סוט' ספ"ג בכ"י ארפ' ניתלו בו עשר לולכיות צ"ל לונכיות ובנו"ג שבטים.

לולשפט [2]) (שם מקום עיין בפנים) בפ' איזהו נשך בגמ' אין פוסקין (ב"מ ע"ג:) משלם ליה כדקא אזיל אפרוותא דלולשפט, ובפ' המוכר פירות לחברו בגמ' המוכר יין (ב"ב צ"ח.) האי מאן דמקבל חמרא מחבריה דממטי ליה לפרוותא דלולשפט פי' קיבל ממנו מעות לקנות לו מן השוק הידוע להמכר בו יין ואם לא קנה לו יתן לו יין כמו הנמכר באותו השוק בעת ההיא. — (א"ב זולשפט כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה כ"ה בב"מ וכצ"ל בב"ב אבל בנו"ג שם דוול שפט וכ"ה בפירשב"ם ותוספו' שם ד"ה האי ובדפוסי' הישנים דוילשפט, ברי"ף דבילשפט ובריף כ"י (בר"ס ב"ב קמ"ט.) דבי לישפט ובכ"י רומי דבי לשפט ובכ"י מ' דולשפט ובשט"מ לב"ב אי' עוד הגי' דבלשפט. ואולי הגי' הנכונה דטולשפט והוא שם מקום במסופוטמיא Thilsaphata עיין מאנגערט ח"ה, ב' 247 ונייבויער גיאגראפיא 392] —

* לוּמא עיי"ע לם.

* לוּן (פי' לָהֶם) הרבה בירוש' בהבלעת הה"א במקום לְהוֹן ירו' ברכות פ"ג ד"ו: אמר לון וכו'.

* לונביאות ט"ס עיי"ע לנך.

* לֵוִינְטִי (שם אמורא דא"י Lewinti) ירו' דמאי פ"ז דכ"ו, ע"ג ירו' שבת פ"ג ד"ו. ירו' יבמות פ"ט ד"י: עיין מבה"י למהרז"ף ק"א:

* לוּנְיָא (אולי מל"י λινέα חוט Faden) שהש"ר [3]) פ' צוארך בחרוזים אלו ע' סנהדרין שהיו חותים אחריהם בלוניא של מרגליות והביא בעל מ"כ גי' הילק' כלוניא ופי' לעז ממש וכיון על colonia עיי"ע וע' בלוניא וש"נ גי' הילק' ואולי עיקר פי' בלוניא כמו בחרוזות המרגליות שהן חרוזין בחוט זו אחר זו.

* לוּם (שם פרטי) גיטי' י"א רע"ב לא בא לידינו אלא לוקום ולום והכשרנו ודוקא לוקום ולום דלא שכיחי ישראל דמסקי בשמהתייהו ול"נ שהם שמות יוניים Λύκος, Λύσις, Λυσίας או Λούκιος עיי"ע לקום (= ליקום) ומ"ש.

* לוֹעַ עיי"ע לע.

לוּף (בל"ע لوف ובל"ס לופא Schlangenkraut, Drachen-, Natterwurz) בבית שמאי בפ"ו בפיאה (מ"י) כל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים. בהזורע פ"ט בתרומות (מ"ו) איזהו דבר שאין זרעו כלה כגון הלוף והבצלים והשום. בס"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרים נ"ח רע"ב) אלו הן חסיות כגון הלוף והבצלים והשום. בפ"ז בשביעית (מ"א) עלה הלוף השוטה וכו' עד שיש להן שביעית ולדמיהן שביעית ויש להן ביעור ולדמיהן ביעור.

---

[1]) וכה"ג בכ"י ש"ס לסנהד' ובאה"ת ובנו"ג אמר ר' יהודה א' שמואל תספורתא יחידאה ה"ד אמר רב אשי. [2]) נגררנו אחר הסדר של דפוס אמ"שט' אבל בדפוסי' הראשונים ובכ"י נסדר זה הערך קודם ע' לז. [3]) בע' בלוניא ח"ב, ק' בט"ד אי' קהל"ר.

פי׳ ירק כמין סילקא [1] ועליו רחבים. וי״א הוא שורש ויש לו עלים ארוכים כשני זרתות ורחבים כשני זרתות והשורש שלו נאכל עם הבשר. ורבי דניאל ז״ל פי׳ קאולוקאסו [2] ואמר לעליו יש שביעית שאין עושין בהן סחורה בשביעית ויש להן ביעור לאחר שכלו מן השדה מבערו מן הבית אבל לעיקר אין ביעור שאינו כלה שעומד תחת הארץ (כדתנן בפיאה פ״ו (מ״י) כל הטמונין בארץ כגון הלוף והשום והבצלים בספרים של ארץ ישראל לשפט) ובל׳ ישמעאל ק ל ק א ס [3] (ולא מסתברא דתניא בהדיא (מעשרו׳ פ״ה מ״ח) הלוף והקאלקס דאלמא לוף לחוד וקאלקס לחוד עיין בגמ׳ דבני מערבא בגמ׳ המוכר יין (?)) [4]. בפיאה בפ׳ כלל [5]) אמרו בפיאה ירושלמי (פ״א דט״ז ע״ג עיין ירו׳ נדרי׳ רפ״ז ד״מ סע״ב) קולקס לירק למעשרות לשביעית ולפיאה. ולוף השוטה (שביעית פ״ז מ״א ומ״ב ירו׳ שביעי׳ רפ״ז דל״ז: עוקצין פ״ג, מ״ד) דומה ללוף אחר וממינו הוא אבל עליו רחבים יותר כדגרסינן (סוכ׳ ל״ב.) הדס שוטה [6]. — (א״ב כתבו המדברים על הנטעים שיש נטע הנקרא לוף בל׳ סורסי ועלהו מתואר כמו לב והוא עב כמו עלי קיסוס ובו הברברות לבנות ונטע זה יצמח בחרף ובשרב ייבש ושרשו לבן והוא עב ולו טעם חריף ויאכל וגם העלים כבושים יאכלו). *[אחי״ה וכן כתב דיאסקארידעס (הובא אצל רימ״ז בט״ר ח״א 115) Ἄρον τὸ καλούμενον παρὰ Σύροις λοῦφα ועוד שם שאצל יושבי Kypria נקרא κολοκάσσιον והוא מין ממיני פול והיינו מיני קטניות וכן פירש״י בשבת קכ״ו: ולא את הלוף: מין קטניות שאינו ראוי חי אפי׳ לבהמה ע״כ (ואחר זה הפי׳ נגרר רע״ב בפי׳ לשבת פ״כ מ״א ועיין בתוי״ט שם). אבל מ״ש המיוחס לרש״י בנדרים נ״ח: בד״ה ודילמא הלוף לופינא ע״כ וכיון לל״צ lupin מל״ר lupinus Wolfsbohne נראה שכתב כן מנפילת הלשון על לשון, או אולי סבר שהוא כמו פול ועיי׳ בסוף זה הערך — ודע שמיני לוף הרבה הם ואחד מהם קלקאס כדעת רבינו בזה הערך (לפי תיקונינו) על פי פי׳ ר׳ דניאל ובע׳ קרקס (ולכן הוזכרו יחד בירו׳ עירו׳ רפ״ג ד״כ ע״ג עיין לעיל) וכן דעת רה״ג בפי׳ לעוקצין הנ״ל וז״ל הלוף השוטה פי׳ זה לוף דומה לקולקוס והוא במינו עליו רחבים וכו׳ וכן מדובר בעליו של קולקוס בירו׳ שביעי׳ פ״ב דל״ד רע״ב.. באילין ע ל י ק ו ל ק ס י י (בירו׳ נדרים רפ״ז ד״ט סע״ב עלי קלוקסייה) שאסור לגמות בהן מים וכו׳ ועיין פליניאוס כ״א, נ״א הובאו דבריו בע״מ לבוקסטארף ע׳ קולקס ומלעף פפלנ״צ 241. זרע לוף הע ל י ו ן.. אינן נאכלין מעשרו׳ פ״ה מ״ח וכ״ה בירו׳ מעשרו׳ רפ״א דמ״ח סע״ג יכול שאני מרבה לוף העליון, ובירו׳ סוף מעשרו׳ (דנ״ב סע״א) א״ר יוסי מתניתין אמרה כן זרע לוף העליון וכו׳ ומסיק כיני מתנית׳ זרע ה ס י ל י ו ן של לוף ור״ש למעשרו׳ גרס זרע הסלולין ע״ש אבל בפי׳ הרמב״ם שם אהז בגי׳ העליון וז״ל ואמרו ה ע ל י ו ן אמרו בגמ׳ כי שיטת המאמר כן הזרע העליון של לוף ע״כ (ועיין פי׳ הרע״ב במעשרו׳ שם מ״ש בשם הרמב״ם) וכבר העיר ה׳ לעף (פפלנ״צ שם) על גי׳ הרמב״ם האמיתית אבל מ״ש

---

[1]) Mangold בעה״ק בט״ס פילקא. [2]) בכ״י ובדפ״ע בשתי תיבות וצ״ל בתיבה אחת והוא פול המצרי בל״י κολοκασία בל״ע قلقاس. [3]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ובכ״י ק״ט, ובשאר כ״י ורפ״ע קאלקס. [4]) ודע כי כל מה שהבאתי במסגר לי׳ בכ״י ו״ן א׳ ובי ל״ד ה״ב וב״ר וק״ט ובאמת אינו מדרכו של רבינו לחלוק על ר׳ דניאל אחיו אשר אחריו נגרר תמיד בפרט בפירושיו לסדר זרעים (עיין מבוא צד XIV) וגם אין מסגנון לשונו לומר „ע י י ן בגמ׳" וגם ציון המדובר בו טעות הוא כי לא נמצא זכרון הלוף והקולקס כי אם בירוש׳ עירובין רפ״ג ד״כ ע״ג וגם בציון הקודם דתניא בהדיא הוא קצת בלי דקדוק כי כונת המציין היא על סוף מעשרות כמו שהבאתי ושם אי׳ שום בעל בכי וכו׳ ר״מ אומ׳ אף ה ק ר ק ס.. זרע לוף העליון וכו׳ וא״כ אינו נזכר הלוף והקאלקס כמ״ש בעל המציין, אף אם אמת הוא כי קרקס אחד הוא עם קלקאס עיין בפי׳ הרמב״ם ורע״ב למקומו וגם רבינו סובר כן כנראה מע׳ קרקס א׳ ושם פירש רבינו בסיום לשונו: והוא ממין הלוף שפירשנו במקומו ע״כ הרי שרבינו מסכים בפירוש לדעת ר׳ דניאל שהביא בע׳ הנוכחי מכל זה הדין כי מה שהסגרתי מגליון של איזה ספר מחוכם בא פנימה ויש למחוק. ודע עוד כי בכ״י פאריז הביא הה׳ אלמרה (עיין עליו במבוא LIII) תיבות: בספרים של ארץ ישראל לשפט במסגר והשלימן בע׳ לולישפט אחר התיבית: אפרוותא דלולישפט וכתב וז״ל בספרים של ארץ ישראל לושפט ע״כ אבל במחילת כבודו לא כיון לאמת כי מלבד שלי׳ זכרין אפרוותא דלושפט בירושלמי קשה להלמו לומר כי הסופר טעה לכתוב מאמר אחד ששייך לערך אחר אם יש ערך אחר בינתיים כי גם לפי סדר הדפיסים הישנים אשר שם נערך לוף קודם לולישפט יש ערך לווקן בינתיים. ואולי כוונת הה׳ אלמרה על גי׳ כ״י ריף שאי׳ שם דבי ל י ש פ ט עיין מ״ש בע׳ לולישפט ולי נראה להגיה בספרים של ארץ י ש מ ע א ל וכיון בעל הגליון למלת السبط lilicht ש שבו מתואר בספרים ערביים השם לוף וכן כותבים סוריים בר אלי ובר בלול: לופא שבטא עיין לעף פפלנצ נ 232 ועוד 240. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט, אבל בדפ״ע אי׳ עיד בט״ס גדול, ובדפ״ר נכפל הדבור בפיאה בפ׳ כלל גדול אמרו בפיאה. [6]) זה הפי׳ שייך לרה״ג עיין בסד״ט לעוקצי׳ שם צד 45.

כי הערוך בע' סליון גרס גם בציון דמעשרות הסיליון נעלם ממנו כי כ"ה רק בדפוסים מפיזרו והלאה אבל בדפ"ר חסר כל הערך סליון וכן לי' בכ"י ה"ב. ובאמת ע' סליון מעולם לא יצא מקולמסו של ערוך וראיה גדולה מצאתי בכ"י קאהוט שאחר שנעתק שם הערך סליון כמו שנדפס בדפוסים אי' עוד הסיום בזה"ל „ר' יצחק דסיפונט" ע"כ הרי ר' יצחק דסיפונט הוליד את הערך הזה, וזה ר' יצחק דסיפונט אחד הוא עם ר' יצחק בן מלכי צדק (עיין גרעטץ קורות היהודים מהדורא ב' חלק ו', 409 מ"ש בשם ר' בנימין מטודילה) בן דורו של ראב"ע ובאמת בפי' מהר"י בן מלכי צדק לתרומו' (הנדפס עתה בש"ס ווילנא) אי' ממש כמו שנדפס בערוך ע' סליון ע"ש — ודעת רמב"ם בכ"מ (פ"ו מ"י דפיאה, פ"ט מ"ו דתרומו' שביעי' פ"ז מ"א ובמעשרו' הנ"ל) כי לוף מין ממיני הבצלים. ובעוקצי' הנ"ל העירה את מקורו בכתבו וז"ל ולוף מין בצל פי' הש"ס הירושלמי וממנו מין ידוע בלוף שוטה ע"כ ובלי ספק כיון לירושי' שביעי' פ"ה דל"ה ע"ד הטומן את הלוף עד כדון לוף בצלים א"ר יונה היא לוף היא בצלים. אבל כפי הנראה היא לוף היא בצלים פירושו שדין אחד להם ולא שהם ממין אחד ומזה הטעם הוזכרו יחד הלוף והשום והבצלים (פיאה ותרומו' הנ"ל) אבל גם הסופר Salmasius סבר כי לוף הוא ממיני בצלים עיין רימ"ז בט"ר הנ"ל — ובתוספת' שבת פ"ח (ט') נזכר הלוף עם החרדל והתורמסין וזו ראיה למיוהם רש"י בנדרי' הנ"ל כי לוף כמו פול] —

* לוּף, לופין עיי"ע לף, לפין.

* לופייני עיי"ע בר לופייני בח"ב, קע"ח. וגזרתו מל"ע שנרשמה בע' לפין וענינו מי שריסי עיניו גדולות או ששערותיו מרובות.

* לוּפָר עיי"ע קודם ע' לפת.

* לוּץ עיי"ע לץ.

* לוּק (= לָקַק lecken) עיי"ע לק.

* לְוְקָאֵי (שם הפרטי die Lybier Λιβυκοί) תרג' להבים (דה"י א' א', י"א) לווקאי ובתר"י א' לבראשית י', י"ג לִיוְקָאֵי.

לֶוְקָן (בל"י λευκός, όν לבן weiss) בפ' הרואה בגמ' דסמוך על הזיקין (ברכות נ"ח:) הגיחור והלווקן והברדניקום[1]. בפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) הכושי והגיחור והלווקן[2]. גמרא (בכורות שם) לווקן חיוורא כי ההוא דאמר להו מאן בעי לווקני[3] ואשתכח חיוורי. — (א"ב פי' בל"י לבן ובפרט בזה השם נקראו אנשים אשר בהרות בהרות לבנות בפניהם או שנהפך עור הבשר ללבן נגד הטבע ודבר זה ידוע אצל הרופאים). *[אחי"ה וע"י מלה יונית זו העתיקו ע' זקנים לבן (בראשית מ"ט י"ב), לח (שם ל', ל"ז), חִוָּר (דניאל ז', ט') ועוד זולתם — ועוד עיי"ע לקן ב'] —

* לוקניתא עיי"ע לקן ב'.

* לוקום, לוקים, לוקין עיי"ע לקום (= ליקוס).

* לורטיא עיי"ע במו"ע אחר ע' לקש.

☞ לָוֶת (וכן בל"ס פי' מלת היחס כמו אל ול . . בעברי' an, zu, gegen, bei) תרג' ויבא אל האדם (בראשית ב', י"ט) ואייתיה לות האדם. *[אחי"ה ועם הכנוים לְוָתִי, לְוָתָךְ, לְוָתִיךְ, לְוָתֵיה והדוגמאות עיין אצל המתורגמן וה' לעווי — ב"ק קי"א: ב"מ ס"ב: לְוָתִי] —

1 לָז (= לוּז, לָזָה בל"מ ענין כריכה ובהשאילה נטייה וכן בל"ע لز עיין פירשט ineinander gewickelt, verkehrt sein) בסוף כלאים (פ"ט, מ"ח) נלוז ומליז את אביו שבשמים עליו מפורש בע' שעטנז. *[אחי"ה ותרג' יליזו (משלי ד', כ"א) ניזלן וז"ל נילזן וכ"ה בתרג' כ"י אצל לעווי בעמת"ר ח"א 407 — ומל"מ הנ"ל פי' הרמב"ם לנכון נלוז ומליז של כלאי' הנ"ל] —

1 לָז (לוּז לדעת רבינו ענין לזות שפתים ולדעת ה' לעווי כמו לָעַז Nachrede gegen Jem. führen, murren) בפסיקתא את קרבני לחמי לאשי (פסיקתי' דר"כ דף נ"ט:) צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי י"ג, כ"ה) זה חזקיה מלך יהודה שלא היה עולה על שלחנו בכל יום אלא ב' אגודות של ירק וליטרא בשר והיו ישראל מליזין[4] עליו ואומרים זה מלך רצין ובן רמליהו יאותו למלוך ומשוש את רצין ובן רמליהו (ישעי' ח', ו')[5]. פי' מלשון

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ובי ל"ד וק"ט, אבל בדפ"ע אי' עוד: גמרא לווקן והברדניקום ובא זה מציון שבסמוך.
[2]) כ"ה במשניו' וברש"י וכ"ה בירו' ברכות פ"ט די"ג סע"ב ותוספ' ברכות פ"ז כפי גי' כ"י אירפורט (בהוצי צוק"מ 15) ובדפוסי' שם הלוקין ובתוספ' בכורות ספ"ה לויקן וצ"ל לווקן, ובנו"ג בבכורות הלבקן בשתי פעמים וכ"ה בספרא אמור פרק ג' פרשי ג'. [3]) בנו"ג לוקיאני וברש"י לוקייני. [4]) וכ"ה במדרי' משלי פי"ג ובילק' משלי רמז תתקי"ן ובפסיקתי רבתי פי"א וכ"ה בפסיקת' דר"כ לפי גי' כ"י א"פ אבל בנו"ג מלעיגים. [5]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו ול"ד אי' רצין בן רמליהו יאה למלך ומשוש את רצין ובן רמליהו וכ"ה בדפע"א וכ"י ק"ט ובפסיקתי משובש עוד יותר ע"ש.

לזות שפתים (משלי ד׳, כ״ד). *[אחי״ה והראיה כי מליזין כמו מלעיזין ממה שאי׳ בתמורתו מלעיגים — וכנ״ה בירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג, ירו׳ שקלים ספ״ה דמ״ט. ויק״ר רפ״ו היו הכל מלעזין עליו, ב״ר פנ״ד ע״י שהיו מליזין בארון, שהש״ר פ׳ גן נעול שמע קול הבריות מליזין אחר בנותיו. והשם לוּזָה ירו׳ גיטי׳ פ״ד דמ״ה ע״ד שלא להוציא לוזה על בני חורין ויותר טוב לִיזָה כדאי׳ בירו׳ גיטי׳ פ״ט ד״נ: וירו׳ יבמו׳ ספ״ג ד״ה. שלא להוציא ליזה וכו׳ והוא קטוע מן לעיזה ובבבלי מורגלת הלשון להוציא לעז] —

לַזְבִּיז (= לִיזְבִּיז לדעת ר״ב מל״י λαβίς מסגרת בית יד (Rand, Griff, Henkel בפ׳ ב׳ בכלי׳ (מ״ז) ואם יש לו ליזבז[1]) עודף. ובהשידה פי״ח (מ״א) ועובי ליזבזין[2]) נמדר. בפ׳ אלו עוברין בגמ׳ דסמוך רבן שמעון [בן גמליאל][3]) (פסחים מ״ח:) בעי ר׳ ירמיה טבלה שאין לה לזביז[4]) מהו תוך כלי בעינן והא ליכא או דילמא אויר כלי בעינן והא איכא[5]). פי׳ מסגרת[6]). — (א״ב פי׳ לביז בל״י בית יד ואוזן הכלי או מסגרתו עשוי להחזיק בו הכלי ובל׳ חכמים אמרו לזביז וכן מן לג אמרו לגלג). *[אחי״ה ואלה דברי פי׳ המש׳ לרמב״ם בכלי׳ פ״ד מ״ד: דע ששפיות וזר ולזביז ודופן ענין כולן בזאת המסכתא שוה וכו׳ ומסיק שמרובע נקרא לזבז ע״ש. ובמקואו׳ פ״ד מ״ב פי׳ ליזבז: מסגרת גבוהה וכו׳ ובחגיג׳ כ״ו סע״ב בחופה את לבזבזיו (ובכ״י ש״ם לבזביז) פירש״י: לבזבזין שפה לשלחן סביב ובכ״י רש״י (אצל ד״ס במקומו) שפה שעל השלחן. וכנ״ה בתוספת׳ כלי׳ ב״ק פ״ב ליזבז טמא ובכ״י אירפורט הגי׳ ליזבין, אבל בתוספ׳ כלי׳ ב״ק ספ״ו ובתוספ׳ כלי׳ ב״מ ספ״י גם בכ״י אירפורט ליזבז וכ״ה בתוספת׳ כ״י לעוקצי׳ ספ״ב, ותוספ׳ אהילו׳ ספי״ב יש לה ליזבז ובירו׳ פסחים פ״א דכ״ז: לזבז ובקבוץ תוספת׳ כ״י כלי׳ ב״מ רפ״ח הליזביזין ובנו״ג במ״ס הלישביזין — ועה״ק שנ״ב סיים רנא״ט או ליישׁ״ט בל״א = Rand, Leisten] —

לַח (מל״מ הפך היובש frisch, feucht והשם לֵיחָה, לֵחָה ובל״מ לֵחַ (Feuchtigkeit, Saftigkeit בסוף מכשירין (פ״ו מ״ז) אלו לא מטמאין ולא מכשירין הזיעה והליחה סרוחה, בגמ׳ דפ׳ דם הנדה (נדה נ״ה סע״ב) ט׳ משקי הזב הן זיעה ליחה סרוחה והריעי טהורין מכלום דמעת עינו ודם מגפתו והלב שבאשה[7]) מטמאין טומאת משקין ברביעית אבל זובו ורוקו ומימי רגליו מטמאין טומאת חמורה בכזית. פי׳ ליחה סרוחה ליחה דבמורסה דם מגפתו אנכרדורא בלעז[8]). בס״ג דפ׳ נגמר הדין (סנהד׳ מ״ט.) ואחרי אבשלום לא נטה (מ״א ב׳, כ״ח) מאי טעמא אמר[9]) רבי אלעזר[10]) עדיין לחלוחית של בית דוד קיימת כלומ׳ עדיין היה דור בליחותו וכוחו. *[אחיה וכנ״ה להוציא ממנה ליחה כתובות ו׳ סע״ב, ירו׳ שבת פי״א די״ג. הליחה, ירו׳ שביעי׳ רפ״א דל״ג: ואין הליחה מצויה וכו׳, והושאל לטפה סרוחה: שהש״ר פ׳ אמרתי אעלה שמ״ר פ״כ, רפ״ל לחה (ליחה) סרוחה ובמקרא לֵחַ עיין סוף ספרי אל תקרא לא נס לחה אלא לא נס לחה עכשיו כלומר אל תאמר שלא נס לחו של מ״ר בעבר אלא נם עכשיו בכל הזמנים לחה של משה עומדת וקיימת וככחו אז ככחו עתה וכמו שסיים: כל הנוגע בשרו של משה לחה פורחת אילך ואילך — והתואר לַח הפכו יבש עיין דמאי פ״ב מ״ה ירו׳ דמאי ספ״ב דכ״ג. והקבוץ לַחִים ירו׳ ברכות פ״א ד״ב ע״ג וב״ר רפ״ד. ולנקבה לַחָה שבת מ״ט רע״א, ובכפלית לְחָלוּחַ Feuchtigkeit שהש״ר פ׳ אני חבצלת: יש בו לחלות, והקבוץ תוספת׳ מקואות ספ״ו לחלוחי פירות, ולנקבה לְחָלוּחִית ב״ר פמ״ח אין בה לחלוחית. שם ר״פ ס״א זו לחלוחית שלו וגי׳ רבינו עיין בע׳ לכלוך. שהש״ר פ׳ אל תראני: ועלה לחלוחית מכן ומכן, ובהשאילה סנהד׳ צ״ב: לחלוחית של מצוה, ובלא״ר ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״ב. לחלוחתא אסורה. ושם: לחלוחי שריא. וממנו הפעל: ירו׳ שבת רפ״ד ד״ו ע״ד נתלחלחו. ב״ר פל״ו נתלחלחה האדמה. שם ס״פ מ״א דמלחלחין מחתיך ובע׳ מג לא גרס לו רבינו וכן לי׳ בב״ר פס״ט] —

לֻחַ (= לוּח בל״מ ענין נסר ושטח העליון ובל״ע לֻחַ (Brett, Tafel, Platte הקרש האחד (שמות כ״ו, ט״ז) תרג׳ [ירוש׳] לוחא חרא. הלוחות[11])

[1]) בכלי׳ שם מ״ג הגי׳ לזביז ובפי״מ לזבז אבל בר״ש לביזבז ובמשנ׳ ז׳ לביזביז ועוד לבזבז ובנו״ג שם לבזביז. [2]) בנו״ג לבזבזין. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ולפנינו רבן גמליאל. [4]) בכ״י ו״ו ב׳ לזבז ובכ״י ש״ס לבזבז ובפי׳ ר״ח לבזביז ובנו״ג לבזבזין. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ושאר כ״י חוץ של ה״ב וכ״ה בדפ׳ וויניצי׳ ובישרפ״ע לי׳. [6]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בפסחים. [7]) בנו״ג האשה. [8]) כ״ה בדפו״ו והלאה ובדפ״ר ופיז׳ אנבדרורא ובכ״י ו״ו א׳ אנכטרא ובכ״י ו״ו ב׳ ול״ד וב״ר אנכרוטרא ובכ״י ק״ט אנפרדירא ובכ״י ה״ב אינכררורא ואולי הוא לאי״ט imbratattura לכלוך Schmutz. [9]) ובנו״ג באריכות לשון ע״ש ונראה שגי׳ רבינו כמו גי׳ כ״י ילק׳ הובא בד״ס סנהד׳ במקומו. [10]) כן הוא בכתב יד ה״ב וכ״ה בש״ס. [11]) כ״ה בכל כ״י אבל בדפ״ע חלות.

והבימות[1]) (מגילה ל"ב.) כבר פירשנו בע' בם[2]). בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז סע"א) לוחים[3]) של סקבס[4]) פי' סקבס ארקו בלישטר"ו[5]). בלעז ולוחים[6]) הן כעין דף קטן שמשימין בתוך העץ כדי לזרוק החץ ואם החזיר אותו דף לא יחברנו במסמרים. פ"א מטרה שיורין בה חצים[7]). לוחי וקוקרי[8]) בפ"ק דשבת בגמ' בית שמאי אומרים אין שורין (שבת י"ח.) פי' הללו לוחי וקוקרי אינם כלים אלא חופרים בקרקע ונותנין בהן חיטין ונותנין על פי החפירה לוח נוטה על החפירה וסומך הלוח ההוא בקיסם דק נשען על החטים וכשיכנס העוף בחפירה וימשוך החטה שהקיסם נשען עליו מיד נופל הקיסם והלוח אחריו על שפת החפירה ונשאר העוף בחפירה וכיוצא בזה קוקרי. *[אחי"ה ורש"י פי' בע"א קרוב לפי' הערוך בע' קקר ע"ש — והקבוץ לוּחוֹת ברכות ח': שבת פ"ז. ק"ד. עירובי' נ"ד. פסחים נ"ד. פ"ז: יומ' ד'. שקלים י': נדרי' ל"ח. ב"ק נ"ה. ב"ב י"ד. ועוד עיי"ע לחת ב', ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: ירו' כתובות פי"ב דל"ה. קהל"ר פ' טובה חכמה נאמרו לוחות הברית בהשאילה על רבי. ומה שעניגו נסרים הקבוץ לווחים. לווחין ב"מ קי"ז. ירו' ב"מ רפ"י די"ב ע"ג, ירו' שבת ר"פ י"ב די"ג ע"ג ושם ר"פ י"ז דט"ז. ובסמיכות שבת ק"ד רע"ב לווּחֵי פנקס. — לוח בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: עיי"ע לע] —

☞ לַחְדָ[א] (פי' מאוד מורכב מן ל' ומן חדא (einzig in der Art, vorzüglich, sehr תרג' והנה טוב מאד (בראשית א', ל"א) והא טב לחדא. *[אחי"ה ותרג' מאד מאד (שם י"ז, כ') לחדא לחדא ועיין עוד לבראשית ז', י"ח. י"ט] —

☞ לְחוֹד (וכן בל"ס כמו לבד בל"מ allein, ein- (zig, besonders תרג' רק רע (בראשית ו', ה') לחוד ביש, ותרג' חמש היריעות לבד (שמות כ"ו, ט') חמש יריעות לחוד, תרג' ירוש' וגם ללוט (בראשית י"ג, ה') ולחוד ללוט. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן אבל בנו"נ ואוף ללוט ויתר הדוגמאות עיין במתורגמן ואצל ה' לעווי. וכן אצל רז"ל לחוד . . לחוד ברכות כ' סע"ב עירו' ב'. תענית כ"א: קידושין ה'. נזיר י"ד. ושם: חולי' נ"ה. ובכנויים: קידושי' פ"א סע"א לחודאי. פסחי' מ"ד: נזיר מ"ח: מ"ט. מנחות ל"ח. לחודיה. ובבית בראש כמו בל"ס בַלְחוֹד (כמו בלבד) ירו' ברכות פ"א ד"ג ע"ד, ושם ספ"ב ד"ה ע"ד, ירו' פיאה פ"א דט"ז: ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד, ירו' יבמות ספי"ב די"ג. ובתר"י עוד לבלחוד כפי ג' כ"י אצל ה' לעווי (עמת"ר ח"א, 407)] —

לְחִי (א') מל"מ עצם שבו השנים סדורות Kinn-backe ואצל רז"ל כמו חח בל"מ. die eiserne Platte am Kinnladen (ב') כמו לוּח פי' נסר (Latte, Brett כפ' י"א בכלי' (מ"ח) קסידה טמאה ולחיים טהורים פי' הברזל שעושין בלחי הסוס[9]). ובפ' כ"א בכלים (מ"ב) ר' יהודה מטהר בלחיים פי' ב' עצים שבנקבי העול[10]) — לחי וקורה בריש עירובין (ב':). *[אחי"ה ועיין עוד שם י"א: ושם ט"ו רע"א לחי העומד מאליו. ועוד עיין ירו' עירובי' פ"א די"ח סע"ג ושם פ"ב ד"כ: תוספת' שבת רפ"י (י"א) ותוספת' עירובי' ספ"י (ז'). ובלא"ר לְחְיָא עירובי' ט"ו סע"א והקבוץ לְחָיַיִם, לְחָיַיִן עירו' ח': ט'. י"א: י"ב. י"ד: ט"ו. ירו' עירובי' פ"א די"ט רע"ב — ובהוראה ראשונה לחי כל"מ חולי' קל"ד: נגעי' פ"י מ"ט הפרק של לחי. והקבוץ תוספת' אהלו' ספ"א והלחיין ובכנויים שבת נ"ז: עד לחייה עיי"ע אב א' (ח"א, ב':). בירו' תענית פ"ד דס"ח ע"ד יעלו עשבים בלחייך וכו', תנחומ' עקב סי' י' כל מי שאינו עושה לחייו כאבן הזה אינו זוכה לדברי תורה עיין עירובי' נ"ד. ושמ"ר פמ"א — ובכלי' לחיים הם שני טסי ברזל היורדים על ב' לחיי הסוס] —

*לְחַיֵּי (הורכב מן ל' היחס ומן חַיֵּי פי' לחיים zum Leben (ש"א כ"ה, ו') קרוב לל"מ כה לחי à la bonne heure! Glück zu! wohlan! והיא מלת הקריאה להסכמה לאיזה דבר בתרג' רות פ"ג, י"ג הרי טב ויפרוק לחיי! עירוב' ט"ו. בשלמא קמה

---

[1]) כ"ה נכון מאוד בכ"י ק"ט והראיה למה שכתבתי בע' במות בח"ב, ק"ח. ופ"א בערוך שם הוא כפי' ר"ח במגילי ל"ב. ע"ש. [2]) עיי"ע במות אצלנו. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו אי ל"ד וכ"ה בע' סקבס גם בדפ"ע אבל בע' נוכחי לוחיים וכ"ה בכ"י ה"ב וק"ט. [4]) בנו"ג לווחין של סקיבס ובכ"י א"פ ובערוך כ"י ב"ר סקיבוס ובריי"ף כ"י סיקבוס עיין ד"ס שבת צד מ"ו ועוד עיי"ע סטיכת והוא ט"ס. [5]) ובכ"י ו"ו אי ובי וה"ב ארבליסטרו ובכ"י ל"ד ארבליסטא וברש"י בשבת: ארבלשטרא ועיי"ע בלסטר. [6]) בדפ"ע ולוחיים וברש"י ולווחים. [7]) וכפי' ראשון איי בפירש"י ועוד עיי' במאירי. ובגליון של ערוך דפי' וויניצי' מצאתי כתוב וז"ל ולווהים של סקובום פירשם רבינו האיי ז"ל בלשי ישמעאל וקאל אנהא אלואח תנצב עליהא שכל מא ידור ותגעל הדה אללרמי(?) באלקסי למן אראד יתעלם סוף פרק כירה ע"כ ולא איתפריש לי היטב. [8]) וכ"ה בלוחי בכ"י ש"ס א"פ אבל בנו"ג בלהי וכ"ה בגיטין ס"א. ובע' קקר בדפ"ר בליחי. [9]) ומה שהעיר כאן רמ"ל לפי פי' הערוך צריך להביא משנה קודמת (מ"ה) כבר קדמהו ר"ש בכלי' שם ע"ש. [10]) וכן הביא בשם הערוך הר"ש וגם פי' הרמב"ם עולה עמו בקנה אחד ע"ש.

לחיי אלא וכו', חגיג' ט"ז. בשלמא מה למעלה . . לחיי אלא ועיין עוד גיטי' ס"ז: כתובו' י"ז. סנהדר' ל"ט. חולי' ס'. ערכי' כ"ט: ע"ז ס"ז:

לְחִיָּת (שם מקום במואב) מערוער אשר על שפת נחל ארנון (דברים ד', מ"ח) תרג' ירו' [ב'] מלחית[1]) על[2]) גיף נחל [ארנונא]. *[אחי"ה וכן העתיק אונקלוס ער (במדבר כ"א, ט"ו. כ"ח; דברי' ב', ט') לְחָיַת. ועוד היתה לְחָיָה שם מקום בפלשתים עיין ש"ב כ"ג, י"א ויאספו פלשתים לחיה. ורד"ק פי' „לחיה עיר פרזות שאין לה חומה". ומצאתי און לי לפרש כן מתרג' אסתר ט', כ"ז למקרי ית מגילתא . . . בגו פציחיא ולחיתא והוא עפ"י מגיל' פ"א מ"א קורין . . כפרים ועיירים גדולות] —

לָחַךְ (מל"מ ענין לקוק lecken) בריש ב"ק בגמ' ולא השור (ב"ק ו' רע"א) לאיתויי ליחכה נירו וסיכסכה אבניו פי' השוה השדה שהיתה נירה וחרושה. *[אחי"ה וכ"ה בירו' ב"ק פ"ו ד"ה רע"ג ליחכה נירו סיפספה אבניו. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: והיתה האש מלחכת[3]) אותן כלחיכתן מסיני. פסחים מ"ט. מלחיך עיי"ע בר מחים וע' פנך א'. ב"ר רפ"ד יצתה האש מלמעלה וליחכה את פני הרקיע. וכנ"ה בקל חולין קמ"ב. ילחוך עפר. ע"ז כ"ח. לחכוה לשקיה. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג לוחכה בלשונו. שמ"ר פי"ט לוחכת אותה. אסת"ר פ' ותאמר אסתר: כי לוחך הייתי מנעל רגליו. והשם לְחִיכָה עיין ירו' חגיג' הנ"ל] —

* **לְחֵלַח, לִיחְלוּחַ, לַחְלוּחִית** עיי"ע לַח.

1 **לֶחֶם** (מל"מ Brod) בפ' שתי הלחם בגמ' אחת (מנחות צ"ה סע"ב) הכי קאמר ליה ליכא לחם כי אם לחם הפנים המוסרים [מלפני ה'] (ש"א כ"א, ז') אמר להו לא מיבעיא הא דכיון דנפק ליה ממעילה דרך חול הוא גביכו[4]) אלא אפי' האיך נמי דהיום יקדש בכלי הבו ליה וליכול דמסוכן הוא. *[אחי"ה וכנ"ה ביומ' ע"ה: לנערים לחם לזקנים שמן וכו', סנהדר' פ"א: לחם צר. ושם ק"ד: כל האוכל מלחמן של ישראל וכו', תמיד ל"ב. לחם של זהב ובהשאילה זבחי' פ"ה. מעיל' ז': לחמו של מזבח אבל עיי"ע הבא אח"ז. ירו' סנהדר' ס"פ י"א ד"ל ע"ג לחם שקר . . לחם אמת. ב"ר פ' פ"ב לחמו של עוה"ב. רות רב' פ' ויאמר לה בועז: זו לחמה של מלכות. ובלא"ר לחמא ברכות מ"ב סע"ב. נדרים מ"ט: סנהדר' ק': ע"ז ל"ה סע"ב תרג' לבראשית י"ח. ה'; מ"ג. ל'. ל"א. — והקבוץ ירו' חגיג' ספ"ג דע"ט ע"ד שני לְחָמִים] —

2 **לֶחֶם** (מל"מ = וערבי لحم פי' בשר Fleisch) בס"פ קמ' במעילה (ז':) אימורי קדשים קלים שהעלן לפני זריקת דמים לא ירדו נעשו לחמו של מזבח. לחם אשה (ויקרא ג', י"א. ט"ז). ולחמם כגללים (צפניה א', י"ז). פי' בשר קורין בל' ישמעאל לחם. *[אחי"ה וכן פירש"י בצפני' וכ"ה בפי' ראב"ע וברד"ק שהבינו כן גם בלחומו (איוב כ', כ"ג). ובשרש לחם פי' כן הרד"ק גם לחם אלהיו (ויקרא כ"א, כ"ב) וזה קצת דוחק וכן דוחק לומ' כדעת הערוך בענין לחמו של מזבח. ובשמ"ר פמ"ב פי' ר' לוי לחום של צפני' בפירוש ע"י בשר: א"ר לוי בערביא קורין לבשרא לחמא] —

לֶחֶם (= לַחְמִי קטוע מן בֵּית הַלַּחְמִי bethlehmisch) בפ"ב בכלים (מ"ב) מלודיות ועד לחמִיּוֹת כחצי לוג „פי' על שם מקומן שהן מבית לחם [כמו שאמרו חכמים][5]) לשון זכר ישי בית הלחמי (ש"א ט"ז, א') לשון רבים. לשון נקבה לשון יחיד לחמית[6]) לשון רבים לחמיות". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רה"ג. ודוגמ' ליחיד נקבה החבית הלחמית בכורות כ"ב. תוספת' כלי' ב"מ רפ"ז. והקבוץ כלי' הנ"ל. תוספת' כלי' ב"ק רפ"ב מלחמיות ועד חצבים גדולים] —

* **לָחַם** (פי' בל"ע لحم חבר ודבק zusammen- anfügen) ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג המלחם את התריסין וכו' וכצ"ל בירו' שבת ר"פ י"ב די"ג ע"ג. ויק"ר פ"ג כאדם שהוא מלחים שני נסרים ומדביקן זה לזה . . כאדם שהוא מלחים שתי כרעי המטה ומדביקן זה לזה ורבינו הביאו שלא בדקדוק בע' מלח ג' ע"ש. שהשי"ר פ' מעין גנים ושם פ' עיניו כיונים: זה מלחים מקצת דבר וזה מלחים מקצת דבר וכו'. — ובהתפעל כמו נפעל בל"מ ענין מלחמה ירו' חגיג' רפ"ג דפ"א ע"ד מתלחמים אתם וכו'.

לַחְמָנִיּוֹת (רקיקי מצות נאפית בין שני דפים של ברזל Eisenkuchen, Oblaten) מערבין בהן ומברכין עליהן[7]) המוציא לחם מן הארץ. פי' הן כגון פת הבאה בכיסנין בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו (ברכות מ"ב). *[אחי"ה

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב. ובשאר כ"י ובדפ"ע מלוחית וחויי"ו ט"ס הוא, ובנו"ג טן לחיית. [2]) כ"ה בכ"י ח"ב ובכ"י ו"ו א', ובשאר כ"י ובדפ"ע בט"ס עד. [3]) ברות רבי פ' ליני: מלהטת. [4]) לפנינו לי'. [5]) כ"ה בפי' רה"ג בסדר"ט 8 אשר משם הועתק כל הערך. [6]) לי' בפי' רה"ג ויש להשלים מהערוך. [7]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ע עלייהו.

ורש״י לועז אובליא״ש [1]) והוא בל״צ oublies וכן פי׳ עה״ק שנ״ב וז״ל אובלאטין Oblaten ב״א מיני מתוק עושה [מ]קמח ודבש ע״כ אבל רש״י בדף מ״א: ד״ה פת הבאה פי׳ פת שנלושה עם תבלין כעין אובליאי״ש שלנו ע״כ אבל התוספ׳ דחו פירש״י ע״ש בד״ה לחמניות ובהפשב״ע ועוד עיין מ״ש רמ״ל במ״ל לברכות ל״ז: ד״ה לחם] —

לחנת (= לְחֵנְתָּא פי׳ פלגש Kebsweib) תרג׳ את . . פלגש אביו (בראשית ל״ה, כ״ב) ית לחינותא דאבוהי. *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן ובנו״ג לחינתא. וכן כל פלגש של מקרא מתורגם כן וכבר מצא מקומו בדניאל ה׳, ב׳; ג׳, כ״ג ובשמ״ר ס״פ מ׳ ואין לך ירוד משבט דן שהיה מן הלחֵינות ובתנחומ׳ כי תשא סי׳ י״ג מן השפחות וכן תרג׳ ואמהתי (איוב י״ט, ט״ו) ולחינתי ובענין גזרת המלה הרבה נתחבטו המבארים עד שהבלשן ה׳ פליישער (בעמת״ל לה׳ לעווי ח״ב 535) גזר אומר שהוא ל״ע لخناء ריח רע ויותר טוב לומר שהוא ל״ע لحن ניגון Melodie והשגל היתה משחקת עיי׳ ש״א י״ח, ז׳ ואו״מ לפירשט ע׳ לחן] —

לָחַץ (מל״מ עניגו דחוק drängen, drücken) בפ״ק דקידושין בגמ׳ והנרצע (קידושין כ״ב רע״א) והבאתה (דברים כ״א, י״ב) מלמד שלא ילחצנה במלחמה [2]).

לָחוּשׁ (נ״ל מל״פ لحشه (لَحِجَه) שלהבת וגחלים rothgebrannt, glühend roth, וממנו לחוש erhitzt) תרג׳ וכל חום בכשבים (בראשית ל׳, ל״ה) תרג׳ ירוש׳ וכל לחוש באימריא. *[אחי״ה וכן כל חום שבאותה פרשה פסוק ל״ב, ל״ג, מ׳. ומזה השם נבנה הפעל גחלים לוחשות פסחים ע״ה: ועיי״ע הבא אח״ז] —

1 לָחַשׁ (נ״ל מע׳ הקודם לזה פי׳ גחלת בוער׳ כאש brennen [von der Kohle]) בר״ג דפ׳ כיצד צולין (פסחים ע״ה:) הא כיצד מביא מן הלוחשות פי׳ שעדיין שלהבת מהבהבת בהן. *[אחי״ה וכן פירש״י לוחשות בוערות וה׳ לעווי טעה לגזרו מע׳ הבא אח״ז. וכנ״ה בירושלמי יומ׳ ספ״ד דמ״ב. ובספרא אחרי מות פרק ג׳ פרש׳ ב׳ וע״ש פי׳ הראב״ד שהעלה כי דייק מדקאמר גחלי אש (ויקר׳ ט״ז, י״ב) ולא קאמר אש גחלים ש״מ כי הגחלים עיקר ולא השלהבת וצריך שיהו מאוכלות ר״ל עד שתכלה מהם השלהבת וכו׳] —

2 לָחַשׁ (מל״ם דבר בחשאי באוזן ins Ohr raunen ובל״ע لحس צפצף) בפ״א בברכות בגמ׳ וחכמים אומרים [3]) (ז׳:) ובפ״א דמגילה בגמ׳ דסמוך קראו את המגילה (ו׳:) אם לחשך אדם לומ׳ בני אל תתחר במרעים (תהלים ל״ז, א׳) [4]), בפ׳ מי שמתו בגמ׳ ר׳ יהודה אומר (ברכות כ״ב.) נחום איש גם זו לחשה ליה [5]) לר׳ עקיבה, פי׳ אמרה לו דרך סוד. בסוף סוטה בגמ׳ משרבו הרוצחנין (סוט׳ מ״ז:) משרבו לוחשי לחישות בדין [6]). בס״ג דפ׳ מקום שנהגו (פסחים נ״ז סע״א) אוי לי מלחישתן פי׳ „שהיו רכילין״ [7]). בפ׳ אין דורשין בגמ׳ ולא במרכבה (חגיגי י״ד סע״א) ונבון לחש (ישעי׳ ג׳, ג׳) זה שמוסרין לו דברי תורה שניתנו בלחש [8]) פי׳ שהתורה ניתנה בחשאי מפני השטן. *[אחי״ה ודע כי פתרון לחישה הוא דבור בסוד ובחשאי כדעת הערוך וכ״ה בשרשי׳ לרד״ק וזהו אם לחשוך אדם לומר וכו׳ עיין לעיל ובגיטין כ״ג: מי לחשך עירובי׳ צ״א. במד״ר פ״ד וכן בפיעל: ירו׳ ברכות פ״א ד״ג סע״ג נחנין ומלחשין וכו׳, תנחומ׳ בלק סי׳ י״ד מלחשין אחריו בשכמל״ו, בנפעל: קהל״ר פ׳ אם ישך: נלחש לו מלעיל, באתפעל: יומ׳ פ״ב: לחשו לה ואילחישא. ומזה דיבור בצפצוף ובלאט כדרך החוברים סנהד׳ פי״א מ״א, שבועות ט״ו: תנחומ׳ ריש וארא הלוחש על המכה וכו׳ עיין סנה׳ ק״א. וירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח. סנהד׳ שם לוחשין על שמן שבכלי וכו׳ ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג: זהו שהוא לוחש נותן שמן ע״ג ראשו ולוחש וכו׳, ירו׳ סוט׳ פ״א דט״ז ע״ד כל איתתא דידעה מילחוש לעיינא תיתי תלחושי וכו׳ ע״ש ובויק״ר פ״ט ובמד״ר פ״ט. ולחש ליה בשמיה דישו וכו׳ עיי״ע בן פנדרא (ח״ב, קכ״א) וש״נ. ועוד נאמר הפעל על קול הנחש שמ״ר פ״ט מה הנחש מלחש והורג וכו׳ והוא כדרך ל״מ קהלת י׳ י״א. והשם לְחִישָׁה das Zischeln סנהד׳ ק״א. לוחשין לחישת נחשים וכו׳, אבות פ״ב, י׳ במד״ר רפ״ג לחישתן לחישת שרף. ומהוראת

[1]) ובאו״ז הל׳ בה״מ סי׳ קמ״ט הביא הגי׳ אוביל״ש. [2]) ועיין פירש״י ותוספו׳ שהשיגו עליו וספרי כי תצא פי׳ ריה״ג אשר משם יש ראיה לפירש״י ועוד עיין רא״ם חי׳ פני יהושע חי׳ אור חדש והמקנה במקומו שהאריכו בזה. [3]) כ״ה בכ״י ערוך. [4]) בפסוק לי׳ בני וכן לי׳ בש״ס אבל בלי ספק כן היתה גי׳ הערוך בש״ס והראיה כי בכ״י ש״ס ובדפי׳ פיז׳ וויניצי׳ קושט׳ וקראקא אי׳ ג״כ בני בסמוך קודם הפסוק המצויין אל יקנא לבך בחטאים ובפסוק (משלי כ״ג, י״ז) לי׳. [5]) לי׳ לפנינו. [6]) בתוספתא סוט׳ ר״פ י״ד בבית דין. [7]) הועתק מפי׳ ר״ח. [8]) וכ״ה בפירש״י לישעי׳ ג׳, ג׳ ראוי למסור לו סתרי תורה שנתנו בלחש ע״כ וכ״ה בתש׳ הגאוני׳ שערי תשובי׳ סי׳ קכ״ב (בתש׳ רש״ג ורה״ג) וכ״ה בתש׳ הגאוני׳ דפ׳ ליק סי׳ כ״ט ובנו״ג שראוי למסור לו דברי תורה.

דבור בחשאי ובסוד: עירובי' נ"ג סע"ב קא גרים בלחישה, ירו' ברכות פ"א ד"ג רע"ד מהו דין לחישה וכו', ירו' ביצ' ספ"א דס"א. אמרה לו בלחישה וכו', ב"ר רפ"ג ויק"ר פל"א כשם ששמעתיה בלחישה כך אמרתיה לך בלחישה. דב"ר ספ"ב והוא אמר בלחישה בשכמל"ו, ועוד השם לחש, חגיג' הנ"ל, עירובי' נ"ד רע"א היה שונה בלחש וכו' והפכו בקול רם סוט' ל"ח סע"א ובתרג' לְחָשָׁא, לְחִישָׁא עיין תרג' לישעי' ח', י"ז והקבוץ לשמות ז', י"א; ח', י"ד] —

לחת (= לחתא לדעת רבינו גב ועליון הרגל obere Fläche des Fusses ועיין בפנים) בסוף הלכה קמ' דפ' מצות חליצה (יבמות ק"ג.) אמר אמימר האי מאן דמסגי על לחתא [1]) דכרעיה לא ליחלץ פי' רגליו הפוכות גביהן למטה ותחתיהן למעלה ולא יכיל למידחסיה לכולי כרעיה אארעא. *[אחי"ה וכפי' זה מוכח מפי' ר"ח שהביאו התוספ' וע"ש ג"כ פי' גאון אחד וזה כפירש"י שרגלו הפוך ודורס בעליונו של רגל ליחתא לשון לווחים (שבת מ"ז.) פלנקא ע"כ וכיון על flanc הצד הרך ואולי י"ל לפי זה גזרת המלה מל"ע لح מה שהפוך עליון למטה. ובלי פירושם הייתי אומר שהוא ל"פ لخت חלק מה ולא כל דבר וא"כ מי שהלך רק על חלק של רגל ולא על כלה לא יכול לדרוס ולדחוס במקום מדרס רגלו על הארץ] —

לֻחַת (= לוחות Bundestafeln) בילמדנו (תנחומ' עקב סי' י') שני לוחות (דברים ט', י') א"ר חנינא לחת כתיב לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה. *[אחי"ה וכן בתנחו' שם נדרש זה על שני לוחות האבנים אבל במקרא כתיב לוחת ועל זה כתב רש"י לוחת כתיב ששתיהן שוות ע"כ אבל בכי תשא (שמות ל"א, י"ח) כתיב שני לחת העדת וגם שם כתב רש"י לחת כתיב שהיו שתיהן שוות ע"כ וכן דרש ר"ח על זה הפסוק בשמ"ר פמ"א: לחת כתיב לא זו גדולה מזו ע"כ וזה מדוייק יותר מפסוק בעקב כי שם כתיב רק חסר ובכי תשא חסר דחסר ועיין עוד מ"ש לכי תשא שהביא ג"כ הזוהר ביתרו: תרי הוו ומתחזיין חד. — ובתנחו' ובשמ"ר שם ושם ובעירובין נ"ד. דרש בכמה אופנים בענין לוחות] —

לָחַת (נ"ל לגזור מל"ע لهط zur Erde gestreckt sein) ויגהר עליו (מ"ב ד', ל"ד) תרג' ואלחת עלוהי. — (א"ב מדר' ויק"ר פ' זאת החיה אשר תאכלו (ר"פ י"ג) הטעין לחמורי חמשה סאין ולכלבו שתי סאין והיה החמור [מהלך] והכלב מלחית פי' המפרש רובץ). *[אחי"ה וכן הוא במ"כ שם וכ"ה בספרי ברכה פ' שמ"ג פי' היה פשוט מלא קומתו ארצה וזה פי' המלה בל"ע וכן ענין גהר בל"מ אשר תרגומו אלחית ובנו"ג אלהית] —

*לְחַת (נ"ל מל"פ لخت ענין הכאה ודקירה stechen, schlagen) פסיקת' בשלח פ"ו: הובא בילק' בשלח רמז רכ"ז לפום דהדין כלבא מלחית בלישניה ברם הכא ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות י"א, ז') פי' הכה בלשונו.

לֹט (ל"מ ein wohlriechendes Harz) בבראשית רבה פרשת צ"ב (ס"פ צ"א) נכאת ולט (בראשית ל"ז, כ"ה) נכאת שעוה ולוט מסתיכי. *[אחי"ה והוא לשון יונ' μαστίχη בל"ר mastix וכן העתיק היוני של Venetia ואסף ק"ד מסטיכין (לעף פפלג"צ 70) = בל"ע المصطكى ובכ"י ק"ט הגי' מטיכסי וכ"ה בכ"י ה"ב ושם עוד: ס"א מטכסי וצ"ל מסטכי, ובב"ר במ"ס מצטבא וצ"ל מצטכא. ובענין לט הרחבתי דבורי בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס 178. ונראה שהוא אחד עם לוטם של משנה עיי"ע וכן העתיק התרג' לטמא וכ"ה בהפשיט' הסורית] —

לָט (כל"ס וכן בל"ע لعط קלל fluchen) [אביו ואמו] קלל דמיו בו (ויקרא כ', ט') תרגום [אבוהי ואמיה] לט קטלא חייב. *[אחי"ה והרבה דוגמאות כאלה במתורגמן קח נא משם וכן אצל רז"ל שבת ק"ח. לייט רב. ושם ק"כ. לייט עליה רב . . לייט עליה אביי וכן בקידושי' ל"ג: וש"נ. סנהד' מ"ט רע"א תהא לוטָא ולא תהא לָאטָא ויותר טוב כגי' הכ"י ליטא או כגי' כ"י ילק' (ד"ס סנה' צר ע"ב:) לייטא פי' תהא מן המקוללים ולא מהמקללים. לוטא הוא בינוני פעול בל"ס לִיטָא ולְיִיטָא בל"ס בינוני פועל. סנהד' ק"ג. דילמא כי מילט יהושע הכי לט וכו'. והשם זכר לְוָט, לְוָט, לְוָטָא תרג' שמות ט', כ"ח; לבמד' ה' כ"א. בתר"י א' לשם פסוק כ"ד, כ"ז. ב"ר פל"ז דרש לבני לט סלה (תהלים פ"ג, ט') לְלָוָט, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. לווטיה דרבה אפי' על מגן, והקבוץ לְוָטִין, לְוָטַיָא תרג' לבראשית כ"ז, י"ב, לבמד' ה', כ"ג, ויק"ר פי"ז לְוָט ביתא באילין לְוָטַיָא, ולנקבה יחידה לְוָטְתָא והקבוץ לְוָוטָתָא תרג' ירו' א' לדברי' כ"ט, י"ט סנהד' קי"ג. — ועוד נרדף עם לוט, לט הפעל

[1]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב ובש"ס ליחתא ובדפ"ע לוחתא.

לְטָא, לְטַט עיין הדוגמאות אצל הח' לעווי וכן בברכות ז'. אלטייה והשם לטותא נדה י"ג: לטותא תנן, סנהד' מ"ח: לטותא דלטייה אבוך] —

לט (= לָטִים (Zauberkünste בס"ג דפ' ארבע מיתות (סנהד' ס"ז: ועיין שמ"ר ספ"ט) לטיהם אלו מעשה כשפים, להטיהם אלו מעשה שדים וכן הוא אומר (בראשית ג', כ"ד) ואת להט החרב המתהפכת. פי' סימנא בעלמא שהשד מתהפך לכמה גוונים (יומי ע"ה.) והכי מסתבר אע"ג דכתיב בספרים להפך[1]) ובילמדנו[2]) כדאמר בע' להט. *[אחי"ה והמהרש"א בחי' אגדו' השיג על גי' הערוך ע"ש ובהפשב"ע ע' לט שהאריך בזה ליישב דברי הערוך] —

לְטָאָה (מל"מ מין שרץ שנקרא בלא"ש (Eidechse בריש אהילות (פ"א מ"ו) כגון זנב של לטאה שהיא מפרכסת. *[אחי"ה בנו"ג הלטאה וכ"ה בשאר מקומות שהבאתי בע' הלטתא (ח"ג ר"ז) ורבינו אחז לשון הקרא (ויקרא י"א, ל') ורש"י לועז שם ליישרד"ה והוא בל"צ Eidechse = lézard אבל בשרשי' הביא רד"ק לטא בשם רש"י לניגרמוש"א בלעז. ורה"ג בסד"ט 22 פי' זנב הלטאה: סינברם ע"כ ונ"ל ברור שהוא سام ابرص שהביא ן' גנאח בספר אלאסול 352 ועיין בענין זו החיה באוצ"מ לפרייטאג ע' برص — ותרג' אונקל' הלטתא (חלטתא) וכן בל' צאביים לטתא ועיי"ע הלטתא] —

לטם (= לוטם בל"ס לָטְמָא בל"ע لطيم ein kle-Kastanie, ולדעת רבינו (briges Aroma ולדעת ר"ב (Lotos Eichel בפ"ק בנדה בגמ' ר' אליעזר (ח'.) והתנן בפ"ז בשביעית (מ"ו) הוורד והכופר והקטף והלוטם פי' בלעז גלנדא ובל' ישמעאל בלוט. — (א"ב תרג' וצרי ולוט וקטף (בראשית ל"ז, כ"ה) ולוטום פי' בל"י ורומיי מין עץ גבה ופריו כמו פול למאכל ולחזק הבטן ואינו גדל בכל הארצות ויש נטע נקרא בשם זה ובגבעוליו שלשה עלין זה כנגד זה ובראש הגבעולים פורחים נצנים קטנים ודקים או לבנים או ירוקים וריחם ערב ונ"ל שהמשנה מדברת על נטע זה בתוך הנטעים אשר ריחם טוב). *[אחי"ה טעות היא בידו ועוד שנה עלינו הגירסא כי בנו"ג בין במשנ' בין בתרג' לוטם במי"ם או לטום ובכ"י ש"ס שביעית והלטם והוא ל"ס וע' הנ"ל והוא מין בושם ורבינו פירשו ע"י לשון ערבי بلوط וכן פי' הרמב"ם נקרא בערב שאה בלוט شاهبلوط Königseichel, Kastanie וכן דעת רס"ג וטאווס עיין ספרי על העתקה פרסית הנ"ל 178 ושם נסמן ראב"ע שהסכים עם דעת הגאון (רס"ג) וכתב עוד הרמב"ם בפי"מ לשביעי' וי"א שהוא נקרא צנובר הוא פינולי"ש ע"כ והועתק בלי מקור בפי' רע"ב והוא ל"ע صنوبر Pinien-zapfen עיין לעף פפלנ"צ 70 והוספו' ה' פליישער לעמת"ל לה' לעווי (ח"ב 533) — ורש"י בבראשי' שם פי' לט, ולוטם ע"י אשטרולוזיאה osterluzei, aristolochia (האהלוואורץ) עיין ספרי על העתקה פרסית הנ"ל] —

* לִיטְמָא (צ"ל לַטִימָא נ"ל מל"ע لطيمة כלי לשמור בו בשמים וכל דבר חשוב Gewürzbüchs-chen, Schatzkästchen) ילקוט ישעי' רמז שט"ז בשם התנחומ' משל לאדם פרגומטוט. [צ"ל פרגמוטוט][3]) שהיו לו אבנים של זכוכית והיה מוציאם לשוק ולא היה מבחין למנינם ולא היה משגיח עליהם לפי שהיו של זכוכית והיה לו ליטמא אחת של מרגליות נאות והיה נוטלה ומוציאה במנין וכו' ונ"ב פי' אגוד וכן פי' הח' בוקסט' לפי הענין וה' לעווי גוזרו מל"ר linteum! ולפע"ד ברור שהוא ל"ע הנ"ל ונאצל מע' הקודם לזה כי לטים בל"ע מין בושם הנ"ל ולטימא כלי לשמור בו בושם וכל דבר יקר, ובתנחו' במדבר סי' כ' בא בתמורתו והיה לו סחורה אחרת ובילק' במדבר בשם התנחו' והיה לו אחת של מרגליות וכן במד"ר פ"ד והיה לו פרגמטים אחת של מרגליות נאות וכו' בכולם שינו וחלפו מחסרון ידיעת מלה זרה.

* לטימיא אהלות פי"ז מ"ג החורש מלטימיא וכו' ה' לעווי וגייגער פתרוה מל"י λατομία, λατομεῖον Steinbruch אבל לפי דעת רבינו המי"ם הוא שרשי כדמוכח מע' מלטמיא פי' מלא טמיא מלא עצמות כמו שפי' רה"ג וכן אי' בפירוש הגי' בתוספת' כ"י אירפ' ר"פ י"ז באהילות החורש מלוא טימיא ועיין מ"ש הח' צוקערמאנדל במ"ע גרעטץ חכ"ג, 39 הערה ב'. ועוד עיי"ע טְמַיָּא.

* לְטוּסָאֵי, לוּטְסָאֵי (שם פרטי) תרג' הארודי (דה"י א' א', ט"ז) לטוסאי ובתר"י א' י', י"ח: לוטסאי.

לטר (= לִטְרָא, לִיטְרָא בל"י λίτρα וכ"ה בל"ס והוא כמו libra של רומיים (Pfund במסכ' תרומו' בגמ' דבני מערבא (פ"י דמ"ז:) וכמה ליטרא[4]) עבדא מאה זינין[5]) פי' הוא זין הוא דינר הוא

---

1) עיי"ע להט א' ומ"ש. 2) עיי"ע הנ"ל. 3) מל"י πραγματευτής סוחר. 4) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע בט"ס לטירי.
5) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפא"מ אבל בדפ"ר פיזי וויניצי ובאסיל: זימנין!

זוז¹). — (א"ב פי' בל"י משקל מאה דרכמין והוא משקל מנה אשר משקלו ושוויו מאה זוזים. ודע שמשקל דרכמא ומשקל זוז אחד הוא, ותרג' רבע שקל כסף (ש"א ט', ח') זוזא חד דכספא וכבר ידעת שהשקל ארבעה דרכמין. ולא ידעתי על מה סמך הרמב"ם בפ' שלישי מהלכות חובל ומזיק ואחריו הריב"ש באמרם שבליטרא שלשים וחמשה דינרים והלא משקל דינר וזוז כמעט אחד הם שמשקל שבעה דינרין כמשקל שמונה דרכמין וזו דעת ירושלמי (תרומו' שם) בפירוש ולא חשש לעשות הפרש בין דינרים לזוזים). *[אחי"ה יפה כיון ר"ב חשבון הנ"ל ודברי הרמב"ם הלא המה בפרק החובל ומזיק הל' ה' ועוד ו' ע"ש. אבל הריב"ש (בתשובי סי' כ"ז, סי' פ', וסי' רי"ו) בכ"מ שדיבר מליטרא של זהב והביא דברי הרמב"ם עפ"י הירושי' ב"ק פ"ח ד"ו רע"ג (חד בר נש איקפד לריב"ח וכו' וקנסיה ליטרא דדהב) לא נחית למנינא לומר שליטרא של זהב היה משקל ל"ה דינר וכן לי' חשבון זה בטור חו"מ סי' ת"כ ובטור יו"ד סי' של"ד ועיין ג"כ סי' רמ"ד ותשובי' הרא"ש כלל ט"ו אות י' לכן נ"ל שגם הרמב"ם מודה כי ליטר זהב הוא בערך מאה דינר רק זה בא לחדש שאין גובה לבושת ת"ח כי אם משקל ל"ה דינר ולזה אמר כבר נפסק הדין ולא לדינא דגמרא כיון אבל בכ"ז הוסיף לומר בהלכה ו' „שהדיינין היו אומרין למבייש חייב אתה ליתן לו ליטרא זהב" כי הדיינים על דין תורה עומדין אבל בענין הגבהה אין גובין רק ל"ה דינרין ומעתה תו לא קשה מידי על הרמב"ם ובענין ביטול הגבהת ליטר זהב עיין בתש' מהרי"ק שרש קס"ג, אבל על ההגהה בשם תשובות מהר"ם מ"ץ מ"ו קשה מאין לו שליטר זהב הם ל"ה זהובים עיין פרישה ליו"ד סי' של"ד ולחו"מ סי' ת"ך ואין להאריך יותר אבל י"ל כי נשתנה ערך ושווי הליטר אצל האשכנזי' כדמוכח מתשובות שונות המובאות בספר צור געשיכטע לה' צונץ 561 ועוד עיין בחו"מ ססי' ת"ך בסמ"ע. — וכנ"ה ליטרא של זהב בשבועו' פ"ו מ"ג ב"ר פי"ז ובדב"ר ריש דברי' וס"פ ראה. — בכורו' פ"ה מ"א תמור' פ"ג מ"ה ונשקלין בליטרא. תוספת' תרומו' פ"ה ליטרא קציעות, שם פ"ח ליטרא מעשר ראשון . . ליטרא של מעשר שני. ספרי ראה פ' קט"ז כתובו' ס"ז: ליטרא בשר, ירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג וב"ר פמ"ט ליטרא דקופד. עירובי' כ"ט. ליטרא ירק, נדרי' נ"ט. ליטרא בצלים. ספרי כי תצא פ' רצ"ד ליטרא חצי ליטרא ורביע ליטרא. ירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. חצי ליטרא עיי"ע טרטימר. תוספת' כלי' ב"מ ספ"ב חצאי ליטרא שלישי ליטרא רביעי ליטרא. ירו' נדרי' פ"ו דל"ט רע"ד פחות מן ליטרא. והקבוץ ב"ר פנ"ח כל שקלים האמורה בתורה סלעים ובנביאים ליטרין (וכ"ה בירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג אבל שם בדף נ"ט סע"ד ליטרא) וכו'. ב"ב פ"ט. עשר ליטרין, ירו' פיאה רפ"ח ד"כ ע"ד ארבע ליטרין, ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: תרתין ליטרין, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד עיי"ע אסקרנדה (ח"א, קצ"ט: תוספת' תרומ' רפ"ח עשר ליטרין ב"ר פי"ג ש' לטרין . . מאתן לטרין. ושם פ"י ליטְרָאות וכ"ה בויק"ר פכ"ב ובירו' פיאה פ"ז ד"כ. ליטריות וזה מהיחיד נקבה ליטרתא שאי' בירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג ובפסיקת' רבתי פכ"ג — ירו' נדרי' הנ"ל ליטרי ט"ם צ"ל לי טרי עיי"ע טרית] —

☞ ליטור (לדעת ר"ב מל"ר lictor ולפע"ד מל"ר latro רוצח Räuber) ירו' דברכו' פ' מי שמתו (פ"ג ד"ו.) ואפילו ליטור יוצא ועורר עליה ללמוד תורה פי' בל"ר לקטור מלמד. *[אחי"ה ר"ב שגה ברואה כי ללמוד תורה מוסב למטה: ללמוד תורה ולישא אשה כלומ' מותר לכהן ליטמא ולצאת לחוצה לארץ ללמוד תורה ולישא אשה ועוד מותר להציל שדה מן הגוי ואפילו ליטור יוצא ועורר עליה פי' אפי' הגוי רצחן וסיקריקון ויש ספק אם יכול לעמוד נגדו מותר לעורר עליה להציל שדה מן הגוי עיין פי' אה"צ למהרז"ף ובפי' מהרש"ם גורס אפי' דילטור והוא מל"ר delator המסור עוד י"ל אולי הוא ליטור מל"ם לודרא שנגזר מל"י λουδάριος מי שממית חיות רעות בקירקוס שנקרא אצל רומיים Gladiator (פערלעס עט"ש 26) כלומ' אפי' הוא לוטיר שהוא גבר אלים מותר לצאת לחו"ל לעורר נגדו. וה' לעווי לא דק בפירושו — ובירו' נזיר פ"ז דנ"ו רע"א חסר: ואפי' ליטור יוצא ועורר וכן חסרה מלת ליטור בשמחו' פ"ד הלי"ג] —

* לֵאיטוֹר, לֵאיטָר (פי' מליץ ודרשן בל"י ῥήτωρ והועתק לל"ם רהטור, ריטור ולמ"ד ור"י"ש מתחלפות Redner, Vertheidiger) ספרי וזאת הברכה ר"פ שמ"ג מגיד הכתוב שכשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום משל לה"ד ללאיטור שהיה עומד

¹) והראיה שבמקום זוז של תרומו' פ"י מ"ח אי' בתוספת' תרומ' רפ"ט זין ועיי"ע זוז א' וע' זין.

על הבימה וכו' ובילק' הברכה רמז תתקנ"א אי' משל להי"ד ללאיטר ונ"ב מליץ, והוא הנכון ומגיד עליו רעו הבימה שהוא בל"י מקום גבוה לדרוש ברבים עיי"ע בימה (ח"ב קי"ז).

☞ לוּטֵרְיָא (לדעת ר"ב מל"י λούτηρ Bade-wanne) מדר' איכ' פ' טומאתה בשוליה: למטרונה שאמר לה אוהבה עשו [צ"ל עשי] לי חמין ונטלה לוטריא של מלך פי' בל"י ספל וכלי מיוחד לרחוץ בו ובעל הערוך גורס ברנטין ע"ש. *[אחי"ה ובע' שם כתב ר"ב בנו"נ לורטיא וכן הביא בע' לורטיא וכאן הגיה לוטריא ועיי"ע ברנט (ח"ב, קצ"ו) ושם הארכתי ליישב לפי כל גי' וגי'] —

* לֶטֻרְגְיָה מל"י λιτουργία Handarbeit עיי"ע טרגיה ח"ד ע"ד ומ"ש בסוף ח"ד בתקונים.

לַטִירִים (מל"י λάτρις משרת ואיש מלחמה בשכר Söldner, Söldling ולדעת ר"ב מל"ר Trabant, laterensis) בפסיקת' וזאת הברכה (פסיק' דר"כ צד קצ"ו:) מהו וירגז המלך (ש"ב, י"ט, א') א"ר יצחק רמז ל ל ט י ר י ם[1]) ודקרו אותו. — (א"ב פי' בל"ר עבדי המלך המלוים אותו בצאתו ובבאו חלוצים). *[אחי"ה וכיון לל"ר הנ"ל ויותר טוב ל"י הנ"ל ובנו"ג ללופירין ועיי"ע לופר ובילק' הברכה רמז תתק"ו ללובירום ובילק' שמואל רמז ללוכידין וצ"ל ללטירין כגי' הערוך ועיי' הערת רש"ב במקומו. ובכ"י ק"ט אי' בראש ובאמצע הע' לטריאם והוא היחיד λάτρις, λατρεύς. ולטירים הוא הקבוץ וכ"ה בירו' מגיל' פ"ג דע"ד סע"א שלשה ליטירין עיי"ע אבדוקוס ושם הגי' ליטורין] —

1 לָטַשׁ (מל"מ ועוד בל"ע لسّ ענין הכאה ביד schlagen, stossen ולפי' רה"ג נ"ל מל"ע لدس، لشط זרק werfen) בפ' ואלו עוברין בפסחים (מ"ח:) תפח תלטוש בצונן זו גמרא של רב האי גאון, פי' תפח כמו (עוקצי' פ"ב מ"ח) בשר שתפח [וצ"ל בשר העגל שנתפח][2]) מלשו' לצבות בטן (במדבר ה', כ"ב) לאפחה מעין כלומ' אם נשתנה כמו שדרך הבצק לתפוח תילטוש בו צונן[3]) ופי' תלטוש ת ז ר ו ק בו מים[4]). פ"א אם מתנפחת היא בתוך התנור מ כ ה בידו כשהיא שרוייה על העוגה לפי שהעוגה כשמתנפחת עולה למעלה מן המצה ולידי[5]) חמץ לא באה לפיכך חייבונו ללוטשה בצונן כדי להמעיט בה הנפיחה וחוזרת כמה שהיתה. *[אחי"ה ורש"י פי' תלטוש ידיה במים צונן אבל במיוחס לרש"י סביב הרי"ף: תלטוש ה ע י ס ה במים צוננין וזה כפ"א בערוך. ופי' לטש בפי' רה"ג הוא כמו לדש בל"ע זרק. — בכ"י ב' ש"ס הגי' ת א פ ה ותלטוש בצונן ואולי לזו הגי' כיון ר"ח באמרו תפח תלטוש בצונן וי"א תפח ע"כ ונ"ל להגיה וי"א תאפה אבל אין לו שחר] —

2 לָטַשׁ (מע' הקודם מל"מ ומל"ע וסו' פי' ענין חדוד וצחצוח schleifen, poliren) בפ' י"ד בכלי' (מ"א) מחוסר לטישה טהור פי' כמו לוטש כל חורש נחשת וברזל (בראשית ד', כ"ב) וכתב ללטוש איש את מחרשתו (ש"א י"ג, כ') ותרג' לחרפא גבר יד פרשיה. *[אחי"ה וכן בפי' רה"ג הובאו פסוקים הנ"ל ונוסף לאלה עוד כתער מלטש (תהלים נ"ב, ד'). ובגי' רה"ג אי' מחוסר לטיסא. וזה במשקל ל"ע —. וכנ"ה בתרג' ברזל בברזל יחד וגו' (משלי כ"ז, י"ז) פרזלא בפרזלא לטיש וגברא לטיש אפיה דחבריה וא"כ הבין יחד כמו יחדד ועיין פירש"י. ובמתורגמן הביא ג"כ תרג' מבראשי' הנ"ל לטיש כל עבידת ולפנינו לי'] —

* לֵי (= לֵית פי' לא) הרבה בירו' ובפרט הורכב עם נא (= אנא) לי נא ירו' סנהד' פ"א די"ט. ושם פ"ג דכ"א: ושם ספ"ז דכ"ה ע"ד ובתיבה אחת לֵינָא, לֵינָה פי' כמו לית אנא עיין ירו' שביעי' פ"ד דל"ה, ושם ספ"י דל"ט ע"ד, ירו' סנהד' רפ"א די"ח, ושם פ"י דכ"ח: ויק"ר פכ"ג. וכן בקבוץ לי נן פי' לית אנן עיין ירו' פיאה ספ"ז ד"כ ע"ג, ירו' מעש' שני רפ"ה דנ"ה ע"ד וירו' חגיג' פ"א דע"ו: ובתיבה אחת לֵינָן ירו' ערלה ספ"ב דס"ב ע"ג וירו' תענית פ"ב דס"ה: ועוד עיי"ע לַנְנָן.

לֵיָא (פי' לאין הורכב מן ל' היחס ומן יא = יֵיא פי' אֵי, הֵי (עיי"ע יֵא wohin) כגני ליא (ברכות נ"ח.) כבר פירשנו בע' כגני.

* לַיָּא, לַיָּיא (שם אמורא ירושלמי) ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"א וע"ג ושם פ"ג ד"ו: ושם

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו אי' ל"ד ב"ר ובכ"י ו"ו בי' ללטורים ובכ"י ה"ב לנטירים וצ"ל ללטירים ובעל הגיון שלמה הביא רמז ללטרים ולא ידעתי אפוא מצא זה בכ"י ה"ב ובדפ"ע לטירים בט"ס. 2) וכ"ה בעי' תפח א'. 3) ולפי זה אולי צ"ל בריש הערוך ג"כ בו צונן ועל זה אמר רבינו זו גמרא של רה"ג כי בנו"ג בצונן (וכ"ה במכילת' בא, פ"ט ובירו' פסחים פ"ג ד"ל רע"ב בצונין) אבל בכ"י ק"ט הגי' גם באמצע הע' בצונן. 4) כ"ה בכל כ"י וכן מוכח מפי' רה"ג [ורש"ג] שהובא בתשו' הגאוני' ש"צ ססי' ר"צ וז"ל ופי' תפח מלאפחח (וצ"ל מ ל א פ ח ה כלו' מתיבת התרג' לאפחה) מעין ופי' תלטוש ת ז ר ו ק מים זריקה חדא ע"כ ובדפ"ע בט"ס תוריק בו מים. 5) כ"ה בכ"י ב"ר ובדפ"ר אבל בשדפ"ע וליד ובכ"י ו"ו אי' ב', ל"ד ה"ב וק"ט ולדין.

ע״ד ועוד הרבה שינויים בזה השם עיי״ע אילא וע׳ ר׳ הילא במהי״ר.

* לְיֵי (הורכב מן ל׳ היחס ומן יי = אֵי, הֵי wohin, wozu) הרבה עם דא ירו׳ שבועות פ״ב דל״ג ע״ד ליי דא, ושם: ליידא ועיי״ע יי. ולדעת הח׳ אייזלער בכט״ר ח״ב 51 אלף מובלעת במקום לאיידא והוא בל״מ לאיזה.

* לֵידָה עיי״ע לד.

* לִיזָה עיי״ע לז ב׳.

* לֵיכָּא (es ist nicht da קטוע מן לֵית כָּא) והפכו איכא עיי״ע. וכמעט בכל דף בש״ס.

* לִיכָּא בשבת קל״ד רע״א עיי״ע לך ב׳.

* לֵיכְסָא עיי״ע אלכסא בח״א, צ״ד.

לַיִל (= לַיְלָה מל״מ הפכו יום Nacht ורוח ההריון השולט בלילה) בפ׳ כל היד בגמ׳ כל הנשים (נדה ט״ז:[1]) מלאך שממונה על ההריון לילה שמו נטל את הטיפה ומעמידה לפני הב״ה ואומר לפניו רבונו של עולם טפה זו מה תהא[2] גבור או חלש חכם או טיפש עני או עשיר אבל[3] צדיק או רשע לא אמר וכו׳. *[אחי״ה ודרש איוב ג׳, ב׳. ועוד שם בנדה: לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון. סנהד׳ צ״ו. אותו מלאך שנזדמן לאברהם לילה שמו — וכן מלאך ההריון אצל היוניים נקרא δαιμόνιον γενέθλιον עיין ספרי על המלאכים והשדים 89. ושם הפרטי נאצל משם כללי ליל, לילה, הקבוץ לילות ועוד לֵילְוָתָא ב״מ ל׳ סע״ב, פ״ו. לילוותא ב״ב ע״ג: ובכ״י ש״ס לברכו׳ נ״ח: ליליתא (ד״ס צד קס״ה.) והסמיכות אצל רז״ל לֵילֵי סוכו׳ מ״ח רע״א תעני׳ כ״ג רע״א פסחים קי״ב רע״ב ועוד תואר הפעל כמו בל״ם לֵילֵי Nachts פסחים ב׳, ג׳. ובלא״ר לֵילְיָא, לֵילְיָא דניאל ב׳ י״ט. ה׳, ל׳ עירוב׳ ס״ה. קהל״ר פ׳ ומוצא אני והושאל לעת צרה ירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד רע״א רבינו ישעי׳ מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה (ישעי׳ כ״א, י״א) . . א״ל לא כשאתם סבורים אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעים בקר לישראל ולילה לאוה״ע. שהש״ר פ׳ עד שיפוח לילן של מלכיות . . בלילן של מצרים. ומזה תרג׳ ירו׳ ב׳ יְלֵל (דברים ל״ב, י׳) לֵיל — ירו׳ דמאי רפ״ז דכ״ו. דיתקן ל י ל א ט״ס תחת לה כגי׳ הר״ש עיין אהבת ציון למהרז״ף במקומו] —

לִילִית (מל״מ רוח לילה Lilith, Nachtgespenster) כפ׳ המוציא תפילין בגמ׳ אילן (עירובי׳ ק׳ סע״ב) במתניתא תנא ומגדלת שיער כלילית פי׳ כמו אך שם הרגיעה לילית (ישעי׳ ל״ד, י״ד). בפ׳ המפלת בגמ׳ אמר שמואל (נדה כ״ד:) המפלת דמות לילית אמו טמאה ולד הוא אלא שיש לו כנפים. *[אחי״ה ובקבוץ בעירו׳ י״ח: כל אותן השנים שהיה אדה״ר בנידוי הוליד רוחין ושידין ולילין. וכל דמיונות אלה על ברכי פרסיים נולדו עיין ברוחב ביאור בספרי על המלאכים והשדים 87 והלאה — גיטי׳ ס״ט: גירא דליליתא עיין ערך לוליתא] —

* לֵימָא פי׳ כמו לאמר עיי״ע אימא (ח״ב, קי״ב.) ובענין לימא דלא כי האי תנא, לימא תנן סתמא דלא כפלוני, לימא כתנאי עיין יד מלאכי סי׳ שצ״ו, ת״ד, ת״ה.

* לִימֵין (Hafen) עיי״ע למן.

* לִימִין (מטבע) עיי״ע לם ומ״ש.

לֶימוֹן (מל״י λειμών פי׳ לח feucht) תוספת׳ בכורו׳ ספ״ה הלימון כ״ה בכ״י אירפ׳ פי׳ שיש על פניו לחלוחת ובנו״ג הלימיז ועיי״ע לימיז.

* לִימְצָא (בל״י λεῖμαξ Schnecke) בב״ר ר״פ נ״א וילק׳ תהלים רמז תשע״ו עיי״ע אשת (ח״א, שכ״ז).

☞ לֵינָא (= לֵית אֲנָא) בתלמוד ירוש׳ לית אנא לינן לית אנן[4].

* לִינָה (das Uebernachten) עיי״ע לן.

* לֵיסְטֵים, לסטים, לֵיסְטָאָה, ליסטות, לֵיסְטִיָּא כולם בע׳ לסטים.

* ליסטטירין בשהש״ר פ׳ יפה את עיין ערך סטטירין.

* ליסטרון עיי״ע זמליסטר בח״ג, רצ״ז.

* לִיעֶזֶר (אמורא דא״י) ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס ע״ג, ירו׳ סוט׳ פ״ג די״ט. ואין זה ר׳ לעזר המצוי לרוב עיין מה״י למהרז״ף קי״א:

* ליפס עיי״ע אחר ע׳ לפס.

לִיפּוֹד (מל״י λιπώδης fettig) תוספתא בכורות ספ״ה הליפוד כ״ה בכ״י אירפ׳ פי׳ מי שיש לו שמנונית על פניו ובנו״ג הליפיז.

* לִיץ לִיצָן לִיצָנוּת עיי״ע לץ.

* ליצין (?) (לפי הנראה החוטין) תוספת׳ נגעי׳ פ״ה חליצין (שבבקעת) [שבפסקעת]

---

[1]) לפנינו הוא בגמ׳ כש״א אבל גם במשניות כל הנשים וכש״א חדא משנה היא ורבינו דבור ראשון תפס. [2]) בנו״ג עוד: עליה. [3]) בנו״ג ואלו. [4]) עיי״ע לי וש״נ.

מצטרפין זה עם זה כה"ג בכ"י אירפ' ובדפ' זאלקיעב הליצין ואולי צ"ל הלינין והוא מל"י Faden λίνον.

* לַיִשׁ, לַיִּשׁ, לֵישָׁא, לִישָׁה עיי"ע לש.

☞ לֵית (בל"ס לַיִת קטוע מן לָא אִית nicht עיי"ע אית) תרג' ואדם אין (בראשית ב', ה') ואנש לית. *[אחי"ה לית, ליתא הפכו אית, איתא עיין שבת קנ"ה: ב"מ פ"ו: חולי' נ"ח: לית וכו'. ב"מ ה'. אם איתא . . השתא נמי דליתא וכו', ושם: על דאית ליה . . או על דלית ליה, שבועו' מ"ח. אי איתה לדרב שמואל איתה אי ליתה ליתה, נדרים ז': לית דחש לה וכו' עיי' יד מלאכי סי' שס"ח, ובכנויים קידושי' כ"ב. ליתוהי, ירו' פיאה פ"ג די"ז רע"ד וליתנן. ובהרכבה נשמט התי"ו כמו לֵינָא, לֵיכָּא עיי"ע לֵי] —

☞ לַיִת (בלשון מקרא לַיִשׁ alter Löwe) תרג' כאריה וכלביא (בראשית מ"ט, ט') כאריא וכליתא. *[אחי"ה וכן תרג' לְבִיָּא יחזק' י"ט, ב' ועוד עיין תרג' איוב ד', י' וכן תרג' שחל איוב, כ"ח, ח'] —

לֵךְ (מעיקר הָלַךְ gehen) בספרא בצו וכל דם לא תאכלו (ספרא צו פרק ט"ו סוף פרש' י') יכול אף דם מהלכי שתים וכו'. ובפ"ב בביכורי' (מ"ז) ודם מהלכי שתים שוה לדם בהמה להכשיר את הזרעים. פי' בני אדם שמהלכין על (שני) [שתי] רגלים שאין לך בהמה שיש לה שתי רגלים. — (א"ב העיקר הלך). *[אחי"ה ועיין במבוא צד X בענין דקדוק של רבינו. וצווי בויק"ר פי"ז ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג לְכָה (לך) לדרך זו עיי"ע כלך] —

לְכָּא (= לִיכָּא טירוף ועירוב בל"ע لك, لاخ das Klopfen, Vermischen) בפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא בגמ' מוציאין (שבת קל"ד.) התם לא בעי ליכא הכא בעי ליכא הכי נמי נעביד ולא לילוך [1]) פי' „עירוב יין ושמן להוליך השמן בתוך היין על ידי עירבוב". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא אבל לילוך איננו מן ילך (הלך) כי אם מפעל ערבי הנ"ל בהוראה הנ"ל וכן פירש"י שמערבב ואינו לוכך] —

לַכָּא (בל"ע لك ובל"ר Lack, lacca עיין ר"ב) דבעי לדמיה ללכא (חולי' כ"ח רע"א) כבר פירשנו בע' יניכא [2]). — (א"ב פי' בלש' ישמעאל ורומי: מין צבע אדום הגדל כמין שרף דבק במקלות המובא מארץ מזרח ובשרף הזה חותמים הכתבים). *[אחי"ה ורש"י בחולין פי' עור אדום שקורין פרקא ובפסחים מ"ב: דצבעו בהו לבא פי' סרכ"א והוא לדעת רמ"ל כמ"ל Wichse, Lack, cirage וגי' לבא אי' ג"כ בפי' רגמ"ה כ"י בחולי' ופי' כלומ' פרייא יירמניק! אבל ברש"י כ"י (בד"ס פסחים ס"א.) ובכ"י א"פ ובפי"מ להרמב"ם בפסחים ובהל' רי"ץ גיאת עמוד פ' הגי' לכא וה' בוקסט' הביא בשם הערוך: פערש והוא בלאי"ט purpurschwarz, perso] —

* לִכְאוֹרָה (מלשון אור, אורה פי' בהשקפה ראשונה beim ersten Anblick) עיי"ע כאורה ומ"ש.

* לְכַךְ (מפעל ערבי لك, لاخ vermischen) שבת קל"ד רע"א נעביד ולא לילוך עיי"ע לכא וגירסת לילוך איתא ג"כ באו"ז הלכת מילה סי' ק"ו סק"ב וכ"ה בכ"י ש"ס מ' וא"פ וברש"י כ"י (ד"ס שבת צד קנ"ו.) ובגליון שם אי' ברש"י ליכא לשון ליכלוך הוא ע"כ וא"כ פירשו מע' הבא אח"ז.

* לְכַךְ (מורכב מן ל' וכך dazu, zu diesem Behufe) מלת יחס הפעל להגביל התכלית אבות פ"ב מ"ח לכך נוצרת, כתובות ב'. לכך שנינו, שבת קכ"א. לא היה צריך לכך.

1 לִכְלוּךְ (נדרף עם לחלוח Frische, Feuchtigkeit וכן הפעל לכלך כמו לחלח benetzen, befeuchten) בויק"ר בסוף אחרי מות (ס"פ כ"ב) ובפסקתא את קרבני לחמי (צ"ד נ"ח.) רבנן אמרי [3]) כל מה שהירדן מכנים לי"ב חדש הוא עושה גמיאה [4]) אחת מ"ט כי יגיח ירדן אל פיהו (איוב מ', כ"ג) ויש בהן כדי [5]) ליכלוך פה רב הונא בשם ר' יוסי אומר אין בהם כדי [6]) ליכלוך פה [7]) פי' שריית פה [8]). בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (צד צ"ב:) ולא היה ריחן קשה

---

[1]) בנו"ג לילך. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב', ל"ד ק"ט ה"ב ב"ר וכ"ה ברפי פיזי וויניצי' אבל בדפ"ר ואמש' יניבא עיי"ע ועי' אניבא ומ"ש. [3]) כ"ה בפסיקתי' שם וכ"ה במד"ר פכ"א ובפסיקתי' רבתי פט"ז ובילק' פנחס רמז תשע"ז אבל בתנחומ' פנחס סי' י"ב הוא קטוע ועיין בתנחו' נצבים סי' ד' ובילק' איוב רמז תתקכ"ו אי' בשם רשב"ל ובויק"ר הנ"ל בשם ריב"ל. [4]) בפסיק' דר"ה שם בויק"ר ובמד"ר ובתנחו' שם ושם גמיעה אבל בפסיק' רבתי ובילק' איוב שם ושם גמיאה ובילק' פנחס גמייה ועיי"ע גם הי' (בח"ב, ש"ו). [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וק"ט וכ"ה בתנחו' פנחס. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה במד"ה שם ובילק' פנחס, ובכ"י ו"ו ל"ד משום. [7]) כ"ה בכ"י הנ"ל רק אין בהן ליכלוך פה ובדפ' וויניצי' כדי ליכלוך פה וא"כ קטוע באמצע ובקצת דפוס בפסיקתי' רבתי בט"ס לחלוך וצ"ל לחלות וכן הגיה החי' בעל מאיר עין. [8]) ובמ"כ בויק"ר פי' אינו מספיק ללכלוך פיו.

מריח הזיעה א״ל מתלכלכין[1]) היו מדשאי[2]) הבאר וריח שלמותיך כריח לבנון (שה״ש ד׳, י״א[3]). בבראשית רבה פרשת ס״ב (ר״פ ס״א) ויוסף אברהם: ויונקתו לא תחדל זו ליכלוכית[4]) שלו. בפרשת ע״ט[5]) ויבא יעקב שלם: תבא בכלח אלי קבר (איוב ה׳, כ״ו) רב יצחק אמר תבא בך ליכלוכית אלי קבר[6]) פי׳ כולן ענין לחלוחית הן. *[אחי״ה והוא כמו בלשון זכר לִיכְלוּךְ ענינו לְחָלוּחַ[7]). ירושלמי ברכות פ״ח די״ב. ליכלוך משקה והפעל ירו׳ חגיג׳ רפ״ג דע״ח ע״ד מלוכלָך במשקה, שבת קמ״ד: ירו׳ שבת פי״ז דט״ז: כריתות י״ג. מלוכלכת על פי הדר ועוד עיי״ע הבא אח״ז, ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ה. כההוא דמלכלך, ירו׳ מגיל׳ פ״ג דע״ד. מלכלך באוריתא פי׳ בהשאילה שיש בו ריח תורה] —

2 לְכְלוּךְ (מערך הקודם Befeuchtung, Besudelung) באלו הוצצין פ״ט במקואות (מ״ד) לכלוכי צואה שעל בשרו כדאמרינן (יומי ע״ז:) היה מלוכלך בטיט ובצואה[8]). — (א״ב ענין טינופת). *[אחי״ה בדפוס אמש׳ חסרו אותיות: א״ב. וכן הוזכרו יהד בויק״ר פכ״ז מלוכלך ומטונף וכו׳, ובהשאיל׳ מד׳ שו״ט מזמור כ״ג והובא בילק׳ דברי׳ רמז תת״ח מהו ידע לכתך (דברים ב׳, ז׳) הילוכך לכלוכך צערך בפרנסתך, רות רב׳ פ׳ ויאמר לה בעז: זה לכלוך מעשים ושם הפעל: לכלך מעשיו בחומץ ממעשים רעים. וכן ענין לכלוכית נדרים ס״ו: לכלוכית שמה.. יפה קורין אותה לכלוכית שהיא מלוכלכת במומין, ויק״ר פי״ד טיפה של לכלוכית וכו׳. פסיקת׳ רבתי פ״מ, מ״ז מלוכלכים בעבירות, שמ״ר ס״פ כ״ב ידיו מלוכלכות בגזל, ושם ס״פ כ״ז כל הגוף מלוכלך בעבירות, ילק׳ משלי רמז תתקמ״ז מלכלך את תורתו. ובהתפעל ב״ר פס״ה מתלכלך בעונות, שהש״ר פ׳ כאהלי קדר מתלכלכין בעונות, ושם פ׳ אחות כך כל מה שישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעונותיהן וכו׳, אסת״ר פ׳ ויהי אומן: נתלכלכתי בטומאה, ובלי השאילה ויק״ר פ״א עיי״ע אספקלריא. נדרי׳ ס״ו: עיי׳ לעיל, תוספת׳ ברכו׳ פ״ז סוף שמלכלך את החלוק ב״ר פכ״ב ידיך מלוכלכות, ושם פס״ה בבגדים המלוכלכין, תוספת׳ שבת ספט״ז (י״ז) אם היו רגליו מלוכלכות בטיט, וכ״ה בתוס׳ יוה״כ פ״ה (ד׳) ובהתפעל ירו׳ ב״ק פ״ג ד״ג ע״ג נתלכלכו כליו חייב, ושם: (נתכלכלו) [צ״ל נתלכלכו] כליו פטור. שמ״ר פכ״ג מה השמלה הזאת מתלכלכת וחוזרת ומתלבנת וכו׳ ובשהש״ר פ׳ כאהלי קדר מה יריעות שלמה זו מתלכלכת ומתכבסת וחוזרת מתלכלכת ומתכבסת וכו׳] —

* לְכֵן (פי׳ כמו לְכָךְ dazu) ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג: ירו׳ עירוב׳ רפ״ז דכ״ד.

* לָכֵן (קטוע מן לָא כן nicht so) והרבה בהרכבת ד׳ בראש דלכן (דילכן) פי׳ דאי לא כן עיי״ע דל האחרון (ח״ג, ס״ז) וע׳ די האחרון.

לָכִין (צבא בל״ע Heer) אספר (סנה׳ ק״ו.) כבר פירשנו בע׳ אספר[9]).

לְכִים (מל״י λυγαῖος שחור ולא (כדעת רמ״ל) מל״י λευκός לבן) בב״ר פרשת ז׳[10]) ישרצו המים: מביא שני דגים אחד חיור ואחד לכים כבר פירשנו בע׳ אספרון. — (א״ב לא הביאו בע׳ אספרון ולא מצאתיו במדרש אבל מצאתיהו בירושל׳ מסכת כלאי׳ פרקא קמ״א (דכ״ז.) מייתי חוט וקטר באודנא דלכיסא ובאודניה דיריקא). *[אחי״ה ואני מצאתיו בע׳ אספרון כפי ס״א של כ״י שהבאתי (כח״א, קצ״ד:) וכן מוכח מהעתקת המיוחס לפירש״י בב״ר פ״ז כד״ה אמר רבי יונה וז״ל כיצד מייתי חוט וקטר באורניה דלכסיא מין דג ובאודני דיריקא גם הוא מין דג אחר ע״כ וכנ״ה בירו׳ ב״מ עיי״ע אספרון ומ״ש — ועה״ק שנ״ב פי׳ לכים שחור] —

לְכְסָן (= לוֹכְסָן מל״י λοξόν עקום schräg ועוד קראו כן לקו עובר באלכסון במרובע Hypothenuse) בסוף דמאי (פ״ז מ״ח) שתי שורות לוכסן. בהשידה פי״ח בכלי׳ (מ״ה) (גדר) [צ״ל גרד][11]) שני שלחנות לוכסן[12]) (נדר) [גרד או גדד] שתי כרעים טפח על טפח לוכסן, פי׳ לוכסן הוא אלכסון ובלשון חכמים קרנזול (ב״מ ק״ח סע״ב ב״ב י״ג) (גדר) [גרד או גדד] ב׳ כרעים טפח על טפח לוכסן קיטע ב׳ רגלים טפח על טפח בשוה או

[1]) בנו״ג בט״ס מתלכלין וצ״ל כגי׳ הערוך וכגי׳ הילק׳ עקב רמז תת״ן בשם הפסיקת׳. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ וצ״ל בדישאי וכ״ה בכ״י ו״ו ב׳ רק שם בט״ס ברשאי ובכ״י ה״ב וק״ט וכל דפ״ע בראשי וצ״ל בדשאי. [3]) ובשו״ט מזמור כ״ג מגעגעין ובשהש״ר ס״פ נפת תטופנה הגי׳ מתגעגין ועיין עוד יתר ניקומות שהביא רש״ב בפסיקי׳ שם ששם הגי׳ בט״ס מתענגים ובכולם צ״ל מתעגעגים עיי״ע עגעג. [4]) בנו״ג לחלוחות. [5]) וגם לפנינו ככה פ׳ ע״ט ועיין בענין חילוק פרשיות בט״ש בהשחר שנת י׳ חוברות ו״ו. [6]) בנו״ג לח. [7]) עיי״ע לכך א׳ מ״ש בשם גליון כ״י ש״ס. [8]) וכ״ה בפי׳ סר״ט לרה״ג. ושם או בצואה וכנו״ג כגי׳ רבינו וגי׳ הכ״י ש״ס ובשאר ניקומות שהביא ד״ס (יומי צד קכ״ב:) ואם היו ידיו מלוכלכות. [9]) עיי״ע אצלנו כה״א קצ״א ומ״ש. [10]) וכצ״ל בע׳ אספרון ובט״ד פרש׳ ו׳. [11]) כ״ה בתוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ח ובנו״ג בכלי׳ שם גדד וגם זה נכון. [12]) בנו״ג שתי לשונות לוכסן ובתוספת׳ שם אלכסון.

שמיעטם מטפח וקיטעם והניחם פחות מטפח. — (א״ב פי׳ בל״י דבר עקום וחז״ל אמרו כן לקו העובר מזוית אל זוית שכנגדו). *[אחי״ה פי׳ לוכסן ע״י קרנזול הועתק מפי׳ רה״ג בסר״ט צד 14 — וכנ״ה בירו׳ כלאים ספ״ד דכ״ט ע״ג במודד לכסן ובירו׳ שבת פ״ט די״ג סע״א כמודד לוכסן, ושם פי״ב די״ג ע״ג לוכסן היה כתוב עליהן, ירו׳ עירובי׳ פ״א די״ט: נותן את הקורה לוכסן, ירו׳ יומ׳ פ״ה דמ״ב ע״ד שהיה לפניו לוכסן, פתיחת׳ דאיכ״ר פ׳ הוי מגיעי חורש שדהו לוכסן וכו׳] —

* לְכֶשׁ שבת פ״ב מ״א עיי״ע לגש ומ״ש.

לַכְתָּא (נ״ל מל״פ لخت חתיכת עץ ומקל Stück Holz, Kloben) בס״ג דפ׳ הזורק (שבת ק״ב.) לכתא ומתנא אגודו [1]) בידו הוא פי׳ משקולת והחבל שלו, פ״א בע׳ בוכיאר [2]). אי נמי בלכתא [3]) (שבת קנ״ד:) כבר פי׳ בע׳ חבר גואלקי. *[אחי״ה עיין ערך חבר (כח״ג, של״ח) ושם בהערה 6 הגהתי בלכתא וראיה מע׳ הנוכחי, ושם פי׳ רבינו (עפ״י פי׳ ר״ח נדפס בש״ס ווילנא) ונקרא העץ ההוא לכתא ע״כ וכן מוכח מפי׳ ראשון בע׳ בכיאר וכן מפי׳ רש״י בשבת בשני מקומות וזה כהוראת מלה פרסי׳ ובפי׳ הר״ן לשבת ק״ב. לכתא סכין או אבן וכו׳ ופי׳ כן לפי דמיונו ורמ״ל העתיק Saumsattel!] —

*לְכַתְּחִלָּה (הורכב מן לכ־ומן תְּחִלָּה, von vorn herein, was erst geschehen) הרבה מאוד בש״ס ולשון חכמים הוא והפכו דיעבד חולי׳ ב׳. הכל שוחטין לכתחלה ושחיטתן כשרה דיעבד, ושם ט״ו: דיעבד אין לכתחלה לא וע״ש כ״ז. ר״ה ל״ג סע״א והרבה זולתו ונמצא אך מעט מזער בירושלמי ד״מ ירו׳ מעש׳ שני רפ״ד דנ״ד רע״ד אפי׳ לכתחילה מותר. ולרוב אי׳ בתחילה ירו׳ מע״ש שם, ירו׳ שבת פ״ג ד״ה ע״ד והורגל לרוב כאן לשעבר כאן לבא עיי״ע בא.

לם (= לוּמָא בל״ס מין מטבע וכן בל״י λάμα ובל״ר dünnes Plättchen, kleine Münze, lamina) בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ המורים (ע״ז ל״ד:) קיסטא דמורייסא בלומא קיסטא דחמרא בד׳ לומי פי׳ מטבע. *[אחי״ה בנו״ג קיסתא אבל בפי׳ ר״ח לע״ז כ״י (בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף כ״א) גרס ג״כ כערוך ופי׳ לומא מעה, ובדרך משקל רומי לימין תוספתא דמאי ספ״ג סלי תאנים וסלי ענבים וקופות של ירק לימין מדה גסה מלימין ולמטה מדה דקה ובירו׳ דמאי ספ״ב דכ״ג. אי׳ בט״ס טמן וצ״ל לימין ור״ש לדמאי פ״ב מ״ה גורס לימון ויותר טוב לומין] —

* לְמָא, לָמָא עיי״ע למה א׳ וב׳.

* לְמְבַּרְנְיָא (Lombardei) תר״י א׳ לבמדבר כ״ד, כ״ד מן למברניא ומארע איטליא עיין מ״ש בספרי על העתקה פרסית לריב״י טאווס צד 223.

* למ״ד (שם האות הזה Lamed) בירו׳ שבת פ״ז ד״ט: דרש אלה הדברים (שמות ל״ה, א׳) אל״ף חד למ״ד תלתין ה״א חמשה ועוד עיי״ע ה״א (ה״י) וש״נ יתר דוגמאות, ובענין למד יוני עיי״ע למד ב׳ במוספיא.

לָמַד (פי׳ מל״מ ענין קנות ידיעה ע״י הרגל או עיון lernen, gewöhnen) בפ׳ במה אשה בגמ׳ בירית (שבת ס״ד.) הניחא למאן דאמר מופנה מצד אחד למדין ואין משיבין וכו׳ מפורש בר״ג דפ׳ המפלת (נדה כ״ב:) אמר שמואל משום ר׳ ישמעאל כל גזירה שוה שאינה מופנה כל עיקר אין למדין הימנה מופנה מצד אחד לר׳ ישמעאל למדין ואין משיבין לרבנן למדין ומשיבין מופנה מב׳ צדדין לדברי הכל למדין ואין משיבין. פי׳ למדין ומשיבין למדין הימנה ואם יכולים לעשות עליה תיובתא עושה. בס״ג דפ״ק בסנהדרין (י״ז:) למידין [4]) לפני חכמים לוי מר׳. בפ׳ התודה בגמ׳ ולד תודה (מנחו׳ פ׳:) אמר למדין לפני [5]) ר׳ וניתי לחם [6]). בפ׳ ארבע מיתות בסמוך המחלל (סנהד׳ ס״ה:) לימודי ערבי שביעית [7]) חטים יפות. פי׳ נוהגים ורגילים לומר ערבי שביעית חטים יפות לזורעם עקורי קטניות מהיות רעות פי׳ אם יעקור אדם מקצת מן הקטניות בתחילה וישליכם לאיבוד הנשארים לא יהו רעות [8]). בילמדנו בריש אמור אל הכהנים (בתנחו׳ ל״י) ולמדנה בנותיכם נהי (ירמי׳ ט׳, י״ט) מה ראו הקינים והנהיות להנתן לנשים בשביל שהביאו מות לעולם.

---

[1]) בנו״ג אוגדו וכ״ה בכ״י ה״ב ובשאר כ״י איגודו. [2]) ושם פי׳ פ״א לכתא ומתנא קנה קשור בחוט ארוך וכו׳ וזה הועתק מפי׳ ר״ח בשבת (בש״ס ווילנא נדפס בדף ק״ב סע״ב) וזה הפי׳ עולה יפה עם גזרת המלה הפרסית הנ״ל. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע וויניצי׳ אי׳ גמי לכתא ובדפ״ר פיזי׳ באסיל ואמשי׳ בליכאתא. [4]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י למדין ובדפ״ע הלמדין ובנו״ג כבדפ״ר ובמעילי ח׳: הלמידין וע״ש התוספו׳. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר, ובדפ׳ וויניצי׳ בפני. [6]) בנו״ג אמרו למדין (ברש״י למידין) לפני רי וליתי לחם ובפי׳ רגמ״ה כ״י למנחות (בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף כ״ח.) אמרו למידים לפני רבי היינו לוי כדאמרי׳ בסנהדרי׳ למדין לפני חכמי׳ לוי מרי ע״כ וזה כשיטת רש״י והתוספו׳ השיגו עליו ע״ש ועיין הליכות עולם שער א׳ ויבין שמועה שם צד ט׳ סע״ב (דפ׳ ליוורנו) ופחד יצחק ע׳ למדין. [7]) וכ״ה בכ״י פ׳ אבל בנו״ג שביעיות. [8]) וכן בפירש״י ע״ש.

*[אחי"ה א) ענין קנות ידיעה ע"י עיון ד"מ בקל כל הלומד תורה וכו', ר"ה כ"ג, סנהד' צ"ט, ע"ז י"ט, למד לשונך לומר איני יודע וכו', ברכות ד'. למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו וכו', יבמות ס"ב; ועוד הרבה דוגמאות עיין ברכות ג'. י"ז, כ"ח: ס"א: ס"ב, ס"ג, ושם: שבת ע"ה. עירובי' מ"ז: נ"ד: פסחים פ"ז, יומ' ע"ב: סוכ' מ"ב. ר"ה ל"א: תענית ז', מגילה ו', ט"ו: חגיג' ג'. יבמות פ"ד, ק"ה: כתובות קי"א. נדרים ל"ח, גיטי' נ"ז: סוט' כ'. ל"ה: קידושי' כ"ט: ועוד זולתו. בפיעל: ברכות ז': כ"א, כ"ח: שבת ל"א. קל"ט. עירובי' כ"א: פסחים קי"ב. ר"ה כ"ג, ל"א: סוכ' מ"ט: סוט' כ', קידושין ל', ל': ב"ק ל"ח. ב"מ ק"ו: ב"ב ח': כ"א, סנהד' ה', י"ז: י"ט: ס"ח: צ"ב, ק"א, ע"ז י"ט: ועוד ענינו למוד ע"י היקש מאיזה דבר לאחר ד"מ מכילת' בא פרש' ג' בא הכתוב ללמדך וכו', ושם פ"א נמצינו למדין, ברייתא דר"י: דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו ועיין סנהד' פ"ו. — ושם ע"ג, ופסחים ל"ה: הרי זה בא ללמד ונמצא למד. ירו' קידוש' פ"א דנ"ט. לְמִידָה . . למד נמצא למד ומלמד. סוט' מ"ד, חולי' פ"ד. למדה תורה דרך ארץ, ב"ר פל"א לימדתך תורה ד"א, ברייתא דר"י (תחלת הספרא) ללמד על עצמו . . ללמד על הכלל כולו. ירו' תרומו' רפ"ב דמ"א רע"ב כל הדברים למידין ומלמדין וכו' ע"ש — ב) ענין הרגל והתנהגות, בקל: ירו' תרומו' פ"ד דמ"ב ע"ד כמות שהוא לָמוּד, ויק"ר ר"פ כ"ה אם היה למוד לקרות . . ואם היה למוד לשנות וכו', שהש"ר פ' שחורה אני: אם היה למוד לאכול סעודתו וכו', תנחומ' נח סי' ב' מה שלמד היה אוכל. ויק"ר פ"ר למודה . . אינה למודה. והקבוץ זכר דמאי פ"ד מ"ד למודים לאכול. ירו' דמאי פ"ד רכ"ד. בלימודין אבל בשאין לימודין וכו'. פיעל הוריו' י"ג: לעולם ילמד אדם עצמו וכו' (ברכות ס"ב: ינהיג את עצמו), תענית י"א סע"א לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו אולי צ"ל ילמד וכבכ"י מ' יעשה, ובע"י ובילק' (ד"ס כ"ט:) יראה אדם. בינוני: סנהד' ק"ט רע"ב מלומד בניסין, סוכ' כ"ט. מלומדין במכותיהן. ובהתפעל להתלמד ברכו' נ"ג: גיטי' כ"ד רע"ב ס'. יומ' ל"ז: תעני' כ"ז: — והשם לימוד (למוד) ברכות ז' סע"ב סוכ' כ"א סע"ב, קידושי' מ': וש"נ, ב"ב ק"ל: הוריות י"ג רע"ב ביצ' ל"ד: מנחות ט"ו. (ועיין יד מלאכי סי' שצ"ד) שהש"ר פ' משכני והשם המופשט למידה יבמות ק"ט:] —

למד (= לִימוּדִים, לְמוּדִים נ"ל מל"י λάμπαδιον קישורין Verbindung ור"ב פי' בע"א) בפ' כיצד מברכין בסוף הלכה חוץ מן היין (ברכות ל"ח רע"א) כלימודין פטורה, פי' כגון עמודים ארוכים כדגרסינן בתנור פ"ה בכלי' (מ"ט) תנור שבא מחותך מבית האומן ועשה לו[1]) ליטודין ויש מפרשים לימודין דתנור ענין שיפוץ. — (א"ב פי' בל"י אות אחת עשר במספר האותיות וצורתה קוים שנים מחוברים בראשם והולכים ונפרדים ונרחקים עד סופם ועל שם צורה זו קראו למדים חז"ל לנסרים או עצים מחוברים נוגעים בראשם להגן על דבר מה עשוים כמו אוהל). *[אחי"ה ר"ב כיון לצורת אות יוני Λ הנקראת λάμβδα ולפי זה תתכן יותר גי' למודים בלא יו"ד וכ"ה באמת בכלי' שם ובברכו' שם כגי' כ"י א"פ אבל בתוספת' חלה פ"א ובירו' חלה ספ"א דנ"ח. עשאה לימודין וכן בתוספת' כלי' ב"ק פ"ד וכפ"ז אי' ביו"ד (אך בר"ש לכלי' שם בלי יו"ד) וכן בתוספת' כ"י לפסחי' רפ"ז ובמ"ק י"ב. עיי"ע הבא אח"ז. ולפע"ד נ"ל לפרשו מל"י הנ"ל ופי' קשורין וכן פי' הרמב"ם בכלי' שם עש"ה. ורש"י בברכות פי' נסרים והביא זה דמ"ק ופי' ע"י לוחין, וכפי הנראה פי' רבינו למודים כמו עמודים ועוד עיי"ע טרתא ושם בסוף הערך ג"כ מענין למוד] —

לָמַד (ענין חיבור וקשור aneinanderfügen) בפ' כל הכלים בגמ' האבן שבקרויה (שבת קכ"ה:) צאו ולמדום פי' רבי חננאל זה שאמר רבי צאו ולמדום עשו להם לימודים [ו]יש מי שאומ' עיינו בהן כלומ' לימוד בעינן[2]) בלא מעשה וי"א לימודין כגון זה ששנינו במסכת משקין בפ' מי שהפך (מ"ק י"ב.) עושה לו לימודים בשביל שלא יחמיץ והן כסויין עצים ועליהן טיט (שרוצים)[3]) [וצ"ל[4]) שצריכים] מעשה[5]) וראיתן הא דגרסינן בבמה טומנין (שבת נ'.) תני רבה בר [רב][6]) הונא[7]) קמיה דרב חריות של דקל שגרדם[8]) לעצים ונמלך[9]) עליהם וכו'. — (א"ב בנוסחאות כתוב תני רבה בר בר חנא קמיה דרב חריות של דקל שגרדם לעצים

[1]) בנו"ג בט"ס בו אבל לנכון בתוספתי כלים ב"ק פ"ד לו. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח, ובדפ"ע בענן. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח בש"ס ווילנא. [4]) כראי' בדפא"מ. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובשאר כ"י ודפ"ע וכן בפי' ר"ח אי' מעשים. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) כ"ה לנכון בדפ' וויניצי ובכ"י ה"ב ובפי' ר"ח, ובנו"ג בר בר חנה, ובכ"י ערוך ו"ו א' ל"ד רבא בר חנא ובכ"י ב"ר חמא ובכ"י ק"ט רבא בר חינא ובדפ"ר רבה בר חנה. [8]) וכ"ה בע' חרית ע"ש ובפי' ר"ח לדף קכ"ה: ולדף נ'. שגררום, שגררן, ובכ"י ה"ב בכאן: שגודרם. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע בט"ס ונסמך.

ונמלך עליהם לישיבה צריך לקשור). *[אחי"ה ולפי מ"ש בשם כ"י ערוך גם רבינו גרס כן ונמלך וכו' וע"י וכו' היה מקצר וכל דברי הערוך הועתקו מפי' ר"ח נדפס מעתה בש"ס ווילנא לדף קכ"ה: ופי' למדום תקשרו וסדרו אותם ועיין בפירש"י שהביא ג"כ ראיה ממ"ק הנ"ל וכ"ה בחיד' המאירי בשבת. ודוגמתה בעירובי' ל"ד: פוקו עבידו כבושי כבשי עי"ע כבש ד'] —

לָמָּה (מל"מ מלת השאלה ?wozu, weshalb) בס"ג דפ' המזבח מקדש (זבחים פ"ח:) א"ר עינייני בר ששון[1]) למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות וכו'[2]). *[אחי"ה וכנ"ה בברכות ט': למה אמר אליהו וכו', ב"מ ס"א: למה לי דכתב רחמנא וכו', יומ' כ"ט. סוכ' י"ד. למה נמשלה וכו' שבת פ"ח; נ"ד. עירובי' נ"ד: סוכ' מ"ט: חגיג' ג': תענית ז'. למה נמשלו דברי תורה וכו', שבת פ"ח. למה נמשלו ישראל וכו', פסחים ל"ט. למה נמשלו מצריים וכו', ברכות י'. מ"ק כ"ח. למה נסמכה וכו', ברכות ט"ז. למה נסמכו וכו'. ב"מ פ"ז. נזיר כ"ג. סנהד' מ"ג: למה נקוד וכו', בירכות ד'. שבת קי"ג: יומ' ל"ט: ס"ט: סנהד' כ"ו: ס"ז. חולי' ז': צ"א. תמור' ט"ז. בכורות נ"ה. זבחים קי"ג: ע"ז י"א. למה נקרא וכו', ברכות ג'. סימנא למה לי] —

לְמָה (מורכב מן לָא מָה = לָא מָא nichts) בילמדנו למה משה ואהרן (שמות ה', ד') (תנחומא לי' והובא בילק' שמות רמז קע"ו) אתם למה ודבריכם למה[3]). בב"ר פרשה ב' והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א', ב') זה אדם הראשון ללמה[4]) ולא כלום. כי תהו המה (ש"א י"ב, כ"א) תרג' הוו[5]) למה. וילכו אחרי ההבל ויהבלו (מ"ב י"ז, ט"ו; ירמי' ב', ה') תרגום והוו למה. כי במה נחשב הוא (ישעי' ב', כ"ב). *[אחי"ה תרג' בישעי' שם וכלמא חשיב הוא וכן בכל התרג' הנ"ל באל"ף בסוף, רק בכ"י תרג' על תהו (איוב כ"ו, ז') על למה. וצריך לנקד בכל מקום לָמָה, לָמָא ולא לְמָא כבדפוסים עיין לעווי בעמת"ר ובמתורגמן אבל שם בטעות לְמָא] —

* לְמוּאֵל עי"ע למלם.

* למטור"ך עי"ע בן נפיל בח"ב קי"ח ומ"ש.

* לומכסה ירו' הוריות פ"א דמ"ו. ט"ס תחת: של מכסה.

* לימיז, לימין (מל"ר schielend, limus, um) תוספת' בכורות ספ"ה הלימיז אבל בכ"י אירפ' הלימין ואולי הוא ל"ר הנ"ל פי' מי שעינו אחת מביטה לצד זה והאחרת לצד אחר אבל עיין ערך לפן ועוד עי"ע לֶימוֹן.

* לְמֻלֵּם (מל"ס לַמְלֵם murmeln, üble Nachrede halten) פסיקת' רבתי פ"ו לא לימלם אדם אחר משה. ושם היו ישראל מלמלין אחר משה וכו'. קהל"ר בריש: למואל שֶׁלַּם לאל בלבו וכו' כן הגיה לנכון ה' לעווי במקום שנם דאי' בנוסח'. ועוד עי"ע מלמל.

לִמֵן (= לִמֵין, לִימֵין מל"י λιμήν ובל"ס לִימְנָא, לְמִינָא חוף Hafen) בפ' מי שהוציאוהו (עירובי' מ"א:) פעם אחת לא נכנסו ללמן עד שחשכה למן הוא נמל הוא מחוז. — (א"ב פי' בל"י חוף ים ומושב הספינות). *[אחי"ה ובנו"ג לנמל. וכנ"ה בירו' ב"מ ספ"ו די"א. פרק ספינתו בלמן וכ"ה למן בקהל"ר פ' טוב ישם ובפ' גם שמש ותתכן הגי' למין ב"ר פל"א. פל"ב שמ"ר ר"פ מ"ח, לימין אסת"ר פ' והשתיה בלימין אחת. אגדת בראשי' פרק ל"ד הגיע לפתח הלימין. ירו' יומ' ספ"ג דמ"א. הגיע ללמינה של יפו. ירו' גיטין פ"א דמ"ג: למינה של קיסרין. בירוש' ברכות פ"ג ד"ו ע"ג כיון דמטון ללמינה והוא ל' נקבה — וכמו שפי' רבינו נמל הוא מחוז כן העתיקו ע' זקנים מחוז (תהלים ק"ז, ל') ע"י λιμήν] —

לַמָם (מל"י λαιμάσσω — ζω gierig, gefrässig sein והשם λαιμός, λαιμία Gefrässigkeit) בפ' במה אשה בגמ' לא יצא האיש לא בסייף (שבת ס"ג סע"א ורע"ב) שכן בל"י קורין לכלב למס. *[אחי"ה בירו' ב"ק ספ"ז ד"ו. חסר סיום שכן בל"י וכו' והרבה נתחבטו המבקרים בפי' זו המלה עיין לעוויזאהן זאאלאגיע 83 ועל פיו העתיק ברילל (פרעמדשפר' עלעמ' 24) ועיין ברילל יאהרביכער ח"א 129, ובח"ב 210 ומהרז"ף במ"ע חט"ו 396

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ר' ענייני בר ששון ובכ"י ו"ו אי עיניני בר שישון בכ"י ל"ד בר שושין ובכ"י ו"ו ב' עונייני בר שישין ובדפ"ע ענני בר ששון ובנו"ג ר' עיניני בר ששון ובשבת ס"ד: ענני בר ששון אבל בכ"י מ' ובראי"ש דפו"נ עינני עיין ד"ס שם וש"נ גם ג' עניני, ענייני ויוחסין השלם 176 הביא הגי' בר עניני בר סיסי וד"ק ר' ענגאי בר ששון. [2]) בנו"ג בסדר הפוך פ' קרבנות לפי בגדי כהונה. [3]) בילק' למה אתם למה דבריכם. [4]) בנו"ג שהיה ללמה. [5]) כ"י ה"ב.

(λιμός וכצ"ל במהי"ר ז') והנכון כמו שרשמתי בתחלת הע' ונקראו כן הכלבים שלא ידעו שבעה וכן דעת בעל המשכיר ועוד היום נקרא שלשלת הכלב ἡ λαιμοπέδη. ודרש למם (איוב ו', י"ד) מפעל מסס כלומ' מונע והסיר ועיין רש"י בכתוב' צ"ו. ולא מענין מס כדעת ר"י מיגאש בתשובה סי' ל"ז] —

לְמַעַן (טל"מ מלת הטעם כמו בעבור damit, auf (dass, wegen בפ"ק דברכות (ז':) למען ה'[1]) (דניאל ט', י"ז) למענך מיבעי ליה אלא למען אברהם שקראך אדון. בס"ג דפ"ק דקדושין (ל"ט:) בכיבוד אב ואם כתיב (דברים ה', ט"ז) למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ובשלוח הקן הוא אומר (שם כ"ב, ז') למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות עלה לבירה שלח האם ונטל את הבנים בחזירתו[2]) נפל ומת היכן טובו[3]) של זה והיכן אריכות ימיו של זה[4]) אלא למען ייטב לך בעולם שכולו טוב והארכת ימים בעולם שכולו ארוך.

לַמְפָּדָם (בל"י ורו' λαμπάς, άδος lampas, dis ירוש' (Fackel, Leuchte, Lampe דיומ' פ' אמר להם הממונה (פ"ג דמ"א.) תרג' עקילס לקבל נברשתא (דניאל ה', ה') לקבל למפדם פי' בל"י ורו' עששיות ונרות. *[אחי"ה תרגום עקילס לזה הפסוק אין לפנינו אבל כן מתורגם בע' זקנים κατέναντι τῆς λαμπάδος וכן מתורגם לפיד בראשית ט"ו, י"ז; שמו' כ', ט"ו וכן בתר"י ב' לשמו' כ', ב' למפד דנור . . למפד דאשא. ונעתקה לל"ס לַמְפְּאדָא, לַמְפְּדָא וכל' קלילה בל"י λαμπάδιον וכן העתיקו ע' הזקנים גֻּלָּה (זכרי' ד' ב', ג')] —

* לימצא עיי"ע לעיל במקומו.

1 לָן (= מפעל עברי לון והשם לִינָה das Ueber- nachten ועוד עכבה בלילה das Uebernacht- (bleiben בפ' הדר בגמ' האחים (עירובי' ע"ב סע"ב) מקום לינה גורם[5]). בפ' בעשרה מאמרות (אבות ה', ה') ובס"ג דפ"ק ביומ' (כ"א.) צר לי המקום שאלין בירושלם פי' לא אמר אדם אין לי מקום ללון בירושלם שהמקום צר. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' צ"א: ויפטר בלא לינה. ירו' מעש' שני פ"ב דמ"ט ע"ד מה בין לינה מה בין שביתה אדם מגלגל בלינה ואין אדם מגלגל בישביתה בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכ"מ. שמ"ר פ"א אין ויואל (שמות ב', כ"א) אלא לשון לינה. והקבוץ ב"ר פ"ס ללין (בראשית כ"ד, כ"ג) לינה אחת ללון (שם כ"ה) לִינות הרבה וכן דורש בויק"ר פ"כ ויתלונן (איוב ל"ט, כ"ח) לינות הרבה. ובמד"ר פי"ב דרש יתלונן (תהלים צ"א, א') שלן שם לינות הרבה. ובהוראת עכבה בלילה ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד ע"ד ירו' סוט' פ"ב די"ח. נפסלין בלינה. ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ג לינה פוסֶלת בידים . . אין לינה פוסלת בידים] —

2 לָן (מפעל עברי לון בנפעל והפעיל ענין תרעומות והתגרות (murren כי תלינו עליו (שמות ט"ז, ז'). *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר ודפו"ו אבל בשדפ"ע לי' ולי' בכ"י ה"ב ואי' בשאר כ"י ערוך רק בכ"י ק"ט ובכ"י ב"ר הובא הפסוק כי תלינו עליו (במד' ט"ז, י"א) ובשתי הפעמים כתיב תלונו בוי"ו וכן במד' י"ד ל"ו וילונו וקרי וילינו] —

* לִין (?) ירו' שבת פ"ב ד"ה רע"א מהו מהרכין לין מפספסין לין צ"ל לָן פי' לנו וכ"ה לָן בירו' שם קודם מעט עיי"ע חרך.

לֶנְטִית (= לוּנְטִית בל"י λέντιον, λίντιον ובל"ר linteum, leinenes Tuch. בפ' הבית (שבת קמ"ז.) מסתפגין בלונטית אחת לונטית הוא אלנטית וככר פירשתי במקומו. — (א"ב פי' לנטון בל"ר מטפחת). *[אחי"ה וכן בל"י הנ"ל ובע' אלנטית (ח"א, ק':) ככר הבאתי הנוסחאות והעירותי כי בירו' ובמשניו' נאפולי ופיז' אי' בלא אל"ף כגי' הערוך וכן בפי' ר"ח לשבת (בש"ס ווילנא גרס אלונטיות אצל לונטיות) והיחיד לונטית אי' עוד בירו' שבת פ"א ד"ג. ושם פ"ט די"ב. ברי"ף הגי' בשבת אלונתית וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס קע"ו.) ובתוספת' שבת פ"ג (פ"ד) אלונתת וכולם בט"ס. והקבוץ לונטיות ירו' שבת פ"ג ד"ו. ירו' סוכ' ספ"א דנ"ב. — ומזה נבנה לינטין פי' lintio עוסק במטפחת והושאל על האדם המקנח את הביבין בהיותו לובש מטפחות עיין אגדת בראשית פ"ב (בית המד' ליעללינעק 4) שאלו היית לנטין וסל בידך וכו'] —

לנך (= לוֹנְכָא, לוֹנְכֵי מל"י ἡ λόγχη רומח (Lanze ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע' רע"א) אמר שמואל האי מאן דמחו ליה בלונכי[6]) פרסאי. בפ"ק דסנהד' בגמ' סמיכת זקנים (סנה' י"ד.) ובפ"ק דע"ז בגמ' וקרטיסים (ח':) אמר לא זזו משם עד

[1]) בפסוק: ארוני. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובשדפ"ע ובחזרתו. [3]) בנו"ג טובת ימיו. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב. [5]) ושם ע"ד: גרים. [6]) בנו"ג באלונכי.

שנעצו בו ש' לונכיות של ברזל[1]). בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) ובחלק בגמ' עדת קרח (סנהד' ק"י סע"א) שקלי גבבא דעמרא ואמשיתיה במיא וכרכתיה עילוי לונכא, ס"א עילוי רומחא[2]). פי' לשון לעז לנצ"א[5]) רומח. — (א"ב בנוסח' שלנו כתוב לולניאות והוא טעות ופי' לונכי בל"י רומח). *[אחי"ה בנו"ג כמו שכתבתי וכ"ה בטעות לונביות בסוט' ט'; ובמד"ר פ"ט לונבייאות וצ"ל לונכיאות, וע' זקנים תרגמו ככה מלת רמח (נהמי' ד', י"ג. ט"ז; יחזק' ל"ט, ט'), חרב (איוב מ"א, י"ח), חנית (ש"א י"ז, ז'), מחי (יחזק' כ"ו, ט')] —

* לַנְנָן (קטוע מן לָא אֱנָן nicht wir) ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד ולמה לננן (אמר) [צ"ל אמרין] וכו' ועיי"ע לי.

לסוטה (נ"ל מל"ר אמצעי' feingewebter Frauen-überwurf, lusdi עיין אוצ"מ Du Fresne) ירוש' בפ' במה אשה (פ"ו ד"ח:) הרדידים (ישעי' ג', כ"ג) לסוטה כמא דתימא (שה"ש ה', ז') נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות. *[אחי"ה וכנ"ה בירוש' שם ר"פ י"ג די"ד. ההן לסוטה אפי' בסוף כאריג הוא. ירו' מ"ק פ"ב דפ"א: הדין לסוטה וכו', והקבוץ ירו' שבת ספ"ד ד"ז רע"א לסוטות, ירו' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד לסוטיא] —

לֵסְטֵים (מל"י λῃστής Räuber) מזויין (קידושין י"א. כתובות נ"ח. ב"ק נ"ז. נ"ז: פ'. קי"ד. קי"ד: ב"מ כ"ב. כ"ט: מ"ג. נ"ח. צ"ג: צ"ה. ב"ב צ"ב: תמור' ט"ו: ירו' שקלים רפ"ב דמ"ו ע"ג). — (א"ב תרג' ושאף צמים (איוב ה', ה') ויבוזון ליסטין[4]) פי' בל"י שודד ואורב בפרשת דרכים ובירו' מסכת הוריות פ' כהן משיח (פ"ג דמ"ז ע"ג) מיכן ואילך בליסטיא[5]) היו נוטלין אותה פי' בל"י בגניבה וחטיפה). *[אחי"ה בדפ"ר בראש הע' לסטם ובדפ' אמ' לסטים אבל בשדפ"ע לנכון לסטים בס' בסוף אבל גם בש"ס הרבה פעמים גם ביחיד לסטים, ליסטים ד"מ חוץ מדוגמאות הנ"ל עירובי' נ"ג סע"ב לסטים כמותך, יבמות כ"ה: מעשה בליסטים אחד וכו' וכ"ה בתוספ' שם פ"ד אבל לנכון בירו' יבמו' ספ"ב ד"ד רע"ב בליסטים אחד, ובירו' ברכות פ"ט די"ג רע"ב חד ליסטים, ירו' כתובות פ"ב דכ"ו: אשת לסטים כלסטים ולנכון בפסיק' דר"כ צד פ'. אשתו של לסטם כלסטם. ירו' סנהד' פ"א די"ט רע"ב שותף ליסטים כליסטים וצ"ל בס' בסוף וכצ"ל בירו' סוט' פ"ט דכ"ד. והליסטים עמו בבית וצריך להיות ליסטס בפסיקת' דר"כ צד קפ"ב. למה"ר לליסטים שהוא יושב בפרשת דרכים אבל לנכון בילק' אמור רמז תרנ"א לליסטס. בקהל"ר פ' אני אמרתי עיי"ע גרדם (ח"ב שנ"ט:) ובתר"י א' לבראשי' כ"א, י"ג לעם ליסטים. והקבוץ קידושי' פ"ב. אומנת לסטים ע"ז כ"ה: פגעו בהן לסטים. ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד ויק"ר פי"ח ליסטין, ביצ' ט"ו סע"א לסטים וכ"ה בב"ק פ"ו מ"א אבל במשנ' דירו' שם ליסטים וכ"ה בירו' שבת פ"ב מ"ה ובירו' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד כליסטים הן. ירו' ב"מ ספ"ו די"א. נפלו עליהן ליסטין ע"ז כ"ו רע"א לסטין דא"י, תוספת' ב"ב פ"ד הגיעו ליסטים (כ"ה בכ"י אירפ') תנחומ' אמור סי' י"ח בדרך ליסטים, קהל"ר פ' ומוצא: לקיש ליסטים בכיר לצלובין — ב"ר פ"כ נשואה ללסטים ט"ס עיי"ע לווטס גי' רבינו — ובמשקל סורי ליםטאה ובל"ס לֵסְטָיָא: ויק"ר פ"ל ההוא (ליסטא) [צ"ל ליסטאה] (עיי"ע צד ג'). אסת"ר פ' ותמאן הן דליסטאה — סנהד' ק"ו: פנחס ליסטאה וה' פערלעס במ"ע גרעטץ חכ"א 267 הגיה פליסטאה Pilatus — והקבוץ תרג' איוב ד', י"א ליסטייא, ב"ר פ"ס לִסְטָאֵי, פסיקת' דר"כ צד קס"ה: ליסטייא, ילק' הושע רמז תקל"ג לסטייא עיין מאמר Nuovo Saggio להח' לאטטים צד 80. ועוד ענין ליסטייא = ליסטות, לִיסְטָיוּת והוא השם המופשט חטיפה בל"י λῃστεία אומנת שודדים Räuberei ירו' הוריו' הנ"ל, ירו' ב"ב פ"ט די"ז רע"א אדם שיצא לליסטייא אחיו חולקין עמו, ב"מ פ"ד. ליסטאה בליסטיותיה ידע. סנהד' מ"ו: יצא לליסטיות ובכ"י ש"ס מ' ופ' לליסטייא. יבמות כ"ה: נתפס על ידי ליסטיות. קידושי' ל': ליסטות וממנו הפעל ב"ב קכ"ג. סנהד' ע"ב רע"א (ומלסטם) [צ"ל ומלַסְטֵם] את הבריות שמ"ר רפ"א כפי דפ' קושט' והיה מלסטם את הבריות ובדפ' אחרוני' בטעות מלסט — וכן בל"י λῃστεύω rauben, plündern, וכן העתיקו ע' זקני' פשט (הושע ז', א') ובשם λῃστής העתיקו שודד (ירמי' י"ב, ט"ו), פריץ (שם ז', י'), גדוד (שם א', כ"ב; הושע שם), רכיל (יחזקאל כ"ב, ט')] —

לְסְטִים (שם הפרטי Justus) שהש"ר פ' גן נעול ובויק"ר פל"ב לא היו קורין . . ליוסף לסטים — ול' בא בתמורת יו"ד עיי"ע לוליני.

---

1) בסנה' לפנינו בט"ס לונביאות אבל בכ"י ש"ס פי' לונכיאות ויתר שבושים עיין בד"ס במקומו, וכה"ג לונכיות בכ"י פי' ר"ח לע"ז אבל בנו"ג לולניאות ובכ"י ש"ס לובלניות והוא ט"ס. ועיי"ע לולניות. 2) בנו"ג בריש רומחיה, ובכ"ב בראשה דרומחא. 3) בל"ר Lanze, lancea. 4) כ"ה במתורגמן ולפנינו הגי' ויבזון ליסטסין. 5) בנו"ג בליסטייא עיין סוף הערך.

לֵסֶת (קטוע מן לְעֵסֶת מפעל לָעַס kauen ונקראו כן הלחיים Kinnbacken אשר בהן לועסים) כפ׳ שואל אדם בגמ׳ אין מעצמין[1] (שבת קנ״א סע״ב) והככבים (קהלת י״ב, ב׳) אלו הלסתות[2]. ויכה את מיכיהו על הלחי (מ״א כ״ב, כ״ד) תרגומו על ליסתיה. ושמתי חחי ב א פ ך[3] (ישעי׳ ל״ז, כ״ט; מ״ב י״ט, כ״ח), ולחיי למרטים (ישעי׳ נ׳, ו׳)[4]. *[אחי״ה וכן תרגום לחי (איכ׳ ג׳, ל׳) ובתר״י א׳ לדברים ל״ה, ז׳ לַחֹה ליסתיה ודרשו מן לחי. בלחייך (יחזק׳ כ״ט, ד׳; ל״ח, ד׳) על לִיסָתָךְ, ועוד זולתו. וכן אצל רז״ל נדה כ״ג: הלסת וגבת הזקן, ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ג הלסת והחוטם, והקבוץ נדה שם וירו׳ יבמות רפט״ז דט״ו ע״ג לסתות — וע׳ נבלעת כמו דץ במקום דעץ, זירא במקום זעירא וכן לֵסֶת, לִיסְתָּא במקום לעֵסֶת, לְעִיסְתָּא וכ״ה דעת ה׳ פליישער בהוספותיו לעמת״ל לה׳ לעווי ח״ב 535] —

* לִיסְתָּא (מל״ם לוּסְתָּא בטן Unterleib) דלתי בטני (איוב ג׳, י׳) תרג׳ כ״י (אצל ה׳ לעווי) פִּרְתִּי וליסתיי דהינון דשי כרסי.

לע (= לְעָא בלשון מקרא לָעָה (איוב ו׳, ג׳) כמו לָאָה בלשון מקרא ענין עיפות sich be-, ab-mühen) לו חכמו ישכילו זאת (דברים ל״ב, כ״ט) תרג׳ ירושלמי לעיין באורייתא[5]. כי כל דרכיו משפט (שם ד׳) תר״י (א׳) תלת שעי לעי[6] באורייתא[7]. בבראשי׳ רבה פרשת י״ד (ספי״ד) דאי לא לעי לא נגים[8]. נתנני בידי לא אוכל קום (איכ׳ א׳, י״ד) לעיין בימּמא ובליליא ולא מטי[9]. ואתה עיף ויגע (דברים כ״ה, י״ח) תרג׳ י ר ו ש ל מ י[10] (א׳) לעיין ומשלהין. פרי אדמתך וכל יגיעך (דברי׳ כ״ח, ל״ג) תרג׳ ירוש׳ (א׳) וכל לעותכון. בויקרא רבה ויצא בן אשה (פל״ב) הוה מחי ליה כוליה יומא ואמר ל ע י נ ו ת טאבות[11] כלומ׳ יגע בטוב במלאכה. ובכי ימוך אחיך פרשת אשרי משכיל (שם פל״ד) לית את אזיל לעי ונגים[12] פי׳ אין אתה הולך ומתייגע במלאכה ואוכל. נבל תבל (שמות י״ח, י״ח) תרג׳ ירוש׳ מילעא תילעי[13] ועצביך בבית נכרי (משלי ה׳, י׳) תרג׳ ולעותך תעייל לביתא דאחריני. יגענו ולא[14] הונח לנו (איכ׳ ה׳, ה׳) תרג׳ לעינא ולא הוות נייחא. נפש עמל עמלה לו (שם ט״ז, כ״ו) תרג׳ נפשא דלעיא לעותא[15] תסובר. *[אחי״ה זה הערך קצת בלי סדרים הוא כי בתחלה הביא דוגמאות מתרגום בענין פעל ואח״כ ממדרש ואח״כ מתרג׳ ומדרש לפעל ולשם ואח״כ לפעל ולשם — וכנ״ה בירו׳ גיטי׳ רפ״ז דמ״ח ע״ג והוה לעי וכ״ה בקהל״ר פ׳ ושנאתי, ולנקבה ירו׳ עירובי׳ פ״א די״ח ע״ר ולעתה בתריה וכו׳, ירו׳ שבת פ״ו ד״ז ע״ד, ב״ר ס״פ ל״ד, קהל״ר פ׳ מה יתרון לעי באורייתא, רות רב׳ פ׳ באשר תמותי לעיין באורייתא, ירו׳ סנהדי׳ ספ״ב ד״כ ע״ד לעין באורייתא, ירו׳ שקלי׳ ספ״ה דמ״ט: דילעון באורייתא, ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל: דאינון לָעֲיֵי. והשם לֵיעוּתָא עיין חוץ מדוגמאות הנ״ל תרג׳ לתהלים ע״ג, ה׳ צ״ד כ׳; ק״ז, י״ב; לאיוב ד׳, ה׳; ושם כ׳, י״ח משיב יגע: מתיב ל י ע ו ת חורנא כן הוא בכתב יד (אצל לעווי) ובנו״ג ליאות] —

לע (= לוֹעָא בל״ס כמו לוֹחָא בלא״ר ולחי בל״מ Kinn, Kinnbacke, Wange) תרג׳ לחי חמור (שופטים ט״ו, ט״ו) לועא דחמרא. *[אחי״ה וכן תרגום והלחיים דברים י״ח ג׳. ותרג׳ בלעך (משלי כ״ג, ב׳) בְּלוֹעָךְ וכן פירש״י בלחייך. וכנ״ה בדרז״ל שבת ס״ז. בלועא דחמרא חטרתיה. שם נ״ד: עיי״ע בר לועא (ח״ב קע״ז:). סנהד׳ נ״ח: דרש ילע (משלי כ׳ כ״ה) הסוטר לועו של ישראל כאלו סוטר לועו של שכינה ובב״ר ר״פ פ״א דרש זו המלה: תבא מאירה לאדם שאוכל קדשים בלועו והוא מל״מ לעַ. ולועא נרדף עם לוחא (עיי״ע דק ג׳) פי׳ לחי ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: קרום באדר פוח

---

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ובפי׳ ר״ח בשבת (כש״ס ווילנא) אין מאמצין ועיי״ע אמין וש״נ. ועיי״ע עמץ. [2]) ובויק״ר ר״פ י״ח וקהל״ר פ׳ עד אשר: ראשי לסתות. [3]) כ״ה לנכון בדפ״ר וויניצי׳ ובכ״י ו״ו ול״ר בט״ס חתים ובכ״י ק״ט בט״ס במתניך ומדפ׳ פיזי׳ והלאה חוץ מדפ״ר חסר עד גמירא. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ק״ט ל״ד ב״ר ובדפ״ר וויניצי׳ ובשדפ״ע ליי. [5]) בנו״ג בתר״י א׳ מסתכלין באורייתא ובתר״י ב׳ ויליפו אורייתא. [6]) בנו״ג עסיק. [7]) עפ״י האגדה בע״ז ג׳: ע״ש. [9]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בעי׳ נגס אבל בדפ״ר פיזי׳ וויניצי׳ בכאן: נגים וצ״ל בסמ״ך וכ״ה בקהל״ר פ׳ ושנאתי ופ׳ וטוב מלא לעי ונגים. ופי׳ נגס אכל וכ״ה מפורש באיכ״ר פ׳ הכשיל עיין בהערה הבאה. [9]) בנו״ג הוא דעתיה דר׳ חנינא דאמר נתנני וכו׳ לעי באורייתא בלילא וביממא לא מטי ובאיכ״ר פ׳ הכשיל דאי לא לעי לא אכיל היא דעתיה וכו׳ עד אי לא לעי ביממא בליליא לא אוכל קום ועיי׳ ג״כ בקהל״ר פ׳ ושנאתי וע׳ נגס. [10]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט. [11]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר פיזי׳ וויניצי׳ ובאסיל בט״ס ל ע י ט ת ואותיות נו נשתבשו לאות ט׳ ובדפ׳ אמ׳ הגי׳ לעי טבות ובאמת כ״ה לפנינו לעי טבאית לעי טבאית אבל בכ״ז עיקר הגי׳ כגי׳ כ״י הנ״ל ומוכח שגי׳ רבינו היתה כדאי׳ בתנחומ׳ בסוף אמור: ליענות טבאות ליענות טבאות. [12]) כן הוא בכתב יד ק״ט ובדפ״ר פיזי׳ וויניצי׳ בט״ס ונגים ולנכון בדפא״מ עיין לעיל בהערה 9. 10. [13]) באונקלס איתא מילאה תילאי ובתר״י א׳ מיתר תינתר? [14]) במקרא: לא. [15]) בנו״ג ובדפוס אמשטרדם לעוותא.

לוחיך (ופוק) [צ"ל יפיק] לקובליה ובתמורתו בירו' סנהד' פ"א דף י"ח ע"ג פח בלועה יפיק לקיבליה ובבבלי סנהד' י"ח: יפח בלועך עיין פירש"י] —

לָעַב (מל"מ ענין לעג ובזיון verspotten) כלה[1]) לעג לי (ירמי' כ', ז') תרגומו לעב[2]). ולקלס כל היום (שם ח') תרג'[3]) וללעב[4]) כל יומא. והיה לשחוק גם הוא (שם מ"ח, כ"ו) [תרג' ויהון ללעיב אף אינון]. כי ענבים בפיהם (יחזק' ל"ג, ל"א). *[אחי"ה בנו"ג שם ארי תולעבא בפומהון. וכל הדוגמאות הנ"ל רק לשם לְעֵיב (לָעָב) בל"ם לַעְבָא. וכן תרג' ללעג (יחזק' ל"ו, ד') לְלָעָב. ותרג' וקלסה (שם כ"ב, ד') ולעב ובמתורגמן ולעג. ולעב ולעג קרובים בענין הם. באתפעל אתלעב עיי' תרג' לבראשית כ"ז, י"ב; לשופטים י"ט, כ"ה; לש"א ל"א, ד'; למ"ב ב', כ"ג ועוד זולתו ובהפעיל ירו' סוט' פ"ג די"ט. זו שהיא יושבת ומלעבת על דברי תורה, והוא ל"מ ויהיו מלעיבים ד"ה ב' ל"ו ט"ז] —

* **לָעַג** (מל"מ נרדף עם לעב ומזה הענין) בהפעיל עירובי' כ"א: גיטין נ"ז רע"א כל המלעיג על דברי חכמים וכו' ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד ירו' קידוש' פ"א דס"א: עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם וכו' אסת"ר פ' אם על המלך: מלעיגין אותנו, תרג' לירמי' ח', י"ח מלעיגין לקבל נבייא, וכן בקל פסיקת' רבתי פל"ד לעגנו על דבריהם.

* **ליעותא** (Müdigkeit) עיי"ע לע א'.

1 **לָעַז** (בל"מ ענין דבור בלשון אחר שלא בלה"ק וכן בל"ם לְעֵז ובל"ע لغز لغط dunkel, unverständlich reden) בפרק (א') [ב'] דמגיל' (משני א') אבל קורין אותה ללעוזות[5]) בלעז. כי תניא ההיא בלעז יונית (עיין מגיל' י"ח.) — (א"ב ל"מ היא בית יעקב מעם לועז (תהלים קי"ד, א') וענינו מי שאינו מדבר בלשון עבר). *[אחי"ה בנין פעול הוא הנכון כדאי' בערוך לְלָעוזות וכ"ה בירו' מגיל' רפ"ב דע"ג. היתה כתובה כהלכתא הלָעוז יוצא בה בלעז, ושם פ"ד דע"ה. הלָעוזות לא נהגו כן אלא אחד קורא כל הפרשה כולה. תוספת' מגיל' ד' (ג') בכ"י אירפורט (צוק"מ 226) בית הכנסת של לעוזות. ובמשקל סורי: מכו' ו' סע"ב הנהו לָעוֹזֵי וכו' ופירש"י בעלי לשון אחרת שאין הדיינין מכירין בה. והשם לַעַז ובל"ם לַעְזָא מגיל' י"ח. לעז יוני לכל כשר, ושם בלעז יונית. ירו' מגיל' רפ"ב דע"ג. יודע אשורית ויודע לעז יוצא בה בלעז וכו'. ירו' ב"ב ספ"ח דט"ז ע"ג ותוספת' ב"ב ספ"ט הכותב דיותמין בלעז עיי"ע בח"ג מ"ח ירו' מגיל' פ"א דע"א: ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ג אסת"ר פ' וישלח ספרים לעז לזמר עיי"ע אלייה (ח"א, צ"א:)] —

2 **לָעַז** (כמו לָעַג ועיי"ע לָז ב'. — spotten, übel beleumunden, raisonniren) בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"א.) ולעזה עליהם כל[6]) המדינה. — (א"ב פי' ענין רינון ולעג). *[אחי"ה והראיה תמצא בע' לז ב' ע"ש ושם הובא ירו' שקלים ספ"ה הכל מליזין עליו ובשקלי' בדפ' ש"ס בבלי ספ"ה ד"ט. אי' הוו מלעיזין עליו. והשם: שבת צ"ו סע"ב צ"ז. קידושי' פ"א. מוציא לעז. סנהד' מ"ג: אל תוציא לעז וכו' סנהד' מ"ד: ב"מ פ"ד. כתובות ק"ג. סוט' ט': שלא להוציא לעז וכו' שמ"ר פ"ג שלא להוציא לעז על בשרו של משה וכו'] —

* **לָעְזָר** (וכ"ה שם הפרטי בל"ם. והוא קטוע מן אלעזר) מגדולי האמוראים של דור השלישי ששימש רב ושמואל עיין מבהי"ר למהרזף קי"א: ועוד ע"ש מדף קי"ג והלאה הציונים בענין ר' לעזר דרומיה, ר' לעזר ב' ר' חגיי, ר' לעזר בר חנינה, ר' לעזר בי ר' יוסי', ר' לעזר בר מרום, ר' לעזר בר פרטא. ויש להוסיף ר' לעזר בן ינאי ירו' גיטי' פ"ג דמ"ה. ר' לעזר בן אנטיגנוס בשם ר' לעזר ב' ר' ינאי ירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: ירו' ב"מ פ"ז די"א סע"ב, ר' לעזר בי ר' צדוק ירו' פסחים פ"י מ"ג ובמשניות ר' אליעזר בר צדוק. ר' לעזר בן עזריה ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד ושם ג"כ ר' אלעזר.

לָעַט (מל"מ ענין נתינת המאכל בתוך החך zu essen geben ולבהמה ענין פטום füttern ועיין בפנים) בפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ה:) אין ממרין את העגלים אבל מלעיטין, גמר' (שם) אמר רב יהודה המראה למקום שאינה יכולה להחזיר

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ק"ט ב"ר ודפא"מ ובדפ"ר כלו ובדפי וויניצי' כולו. [2]) בנו"ג כולהון מחיכין בי אבל ריש המאמר הייתי לשחוק כל היום תרג' הויתי ללעב כל יומא ואולי לזה המאמר כיון רבינו וקצר עיי' וכו' כולו ומדפיסים הביאו רק סוף הפסוק אבל גם בכ"י הובא כן. [3]) בדפו"ו בט"ס ת"ר. [4]) בקצת דפוסים וברד"ק ללעג. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכ"ה בירוש' ובשרשי' לרד"ק וכ"ה הלעוזות בתוספת' מגיל' פ"ב אבל במשניו' ובש"ס בבלי ללועזות וכ"ה מדפי פיזי' והלאה בערוך. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ולפני' לי'.

הלעטה למקום שיכולה להחזיר. *[אחי"ה ופי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) הלעטה: לתת המאכל בחך שלו ע"כ ובענין המראה עיי"ע מר ה'. ובל"ע لعط = لعز פי' לחך ולקק בלשונו ועוד קרוב לו لعض לקיחה בקצה הלשון וגמיאה. ומזה הענין בקל דב"ר רפ"א וילק' ריש דברי' רמז תשצ"ד ולועט הימנו. ומורגל בהפעיל כמו בל"מ ירו' עירובי' פ"י דכ"ו: מלעיטין אותו (בתוספת' שם פי"א (פ"ח) הגי' אובסין אותו). ב"ק ס"ט. הלעיטהו לרשע וימות. תוספת' ב"ק פ"ו ותוספ' חולי' פ"ג (ד') הלעיטה חילתית. והשם חולי' נ"ה: לעיטה והמראה] —

לע"ט (ראשי תיבות עיין בפנים) בס"ג דפ' שלשה שאכלו (ברכות נ"א.) ללע"ט יפה לרמ"ת קשה[1] פי' לע"ט לב עין טחול, פי' רמ"ת ראש מעים תחתוניות. *[אחי"ה וכן פי' רבינו נסים גאון בשם הלכות גדולות. ובכ"י מ' לי' כלל האי סימן ואי' בתיבות יין יפה ללב וכ"ש לבני מעיים והתניא לראש ולתחתוניות רעה עיין ד"ס שם] —

* לַעְיָי (שם אמורא קטוע במקום אלאעי) ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ג ר' לעיי אמר משום ר' ליעזר ובתוספת' דמאי רפ"א ר' אלאעי משום ר' אליעזר.

* לעיל (הורכב מן ל' ומן עיל פי' למעלה über, oberhalb והפכו לרע) תר"י א' לבראש' א', ז' מיא דלעיל פי' מים העליונים. ושם תר"י ב' מ', כ"ג חסדא דלעיל וחסדא דלרע. שבת ל' רע"א לעילא מר' תנחום. חולי' נ"א. לעילא מר' רבה. קהל"ר פ' אם ישך: נלחש לו מלעיל פי' מלמעלה כלומ' מן השמים. ובנוסח התפלה לעילא מכל ברכתא וכו'.

* לעם (?) ט"ס בקהל"ר פ' את הכל דרש העולם (קהלי ג', י"א) הולעם להם שם המפורש כ"ה בקצת דפוסים אבל בדפ' אמש' שנת א"ת אי' לנכון הועלם וכ"ה בדפ' ווילנא. ושייך לעיקר עָלַם.

* לְעוֹלָם (stets) עיי"ע עולם.

לעין[2] (= לעינין = לעונים Gartenmelde) בריש כלאים (פ"א מ"ג) התרדין והלעינין[3] פי' תרדין בלעז בליט"י[4]) ובל' ישמעאל אל מלק[5]), לעינין (אטריצפי) [צ"ל אטריפצי][6]). בירושלמי (ירו' כלאי' פ"א דכ"ז.) המעויין. *[אחי"ה ובאו"ז הל' חלה סי' רנ"ה הובא מירוש' לעונין המעמץ ע"כ ונראה שצ"ל המעויין וכ"ה בר"ש ובמהר"י בן מלכי צדק ושם הוסיף בזה"ל לעז יונישקי ע"כ ובפי"מ להרמב"ם: לעונין נקראין בערבי קטף = قطف البحرى Meldenstrauch עיין לעף פפלנ"צ 338. אבל בענין המעויין של ירושלמי אין נ"ל מ"ש שם בהערה. אולי משובש מן: הימאן כי כן נקרא בל"ע עשב הנ"ל بقل يمانية jemensisches Kraut — וכנ"ה הלעונין בנדה ס"ב. ובשבת צ'. בגי' כ"י שם הלעינין ופירש"י והלעונין: לענה] —

* לענה (= ספר בן לענה אחד מהספרים החיצונים) ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. הקורא בספרים חיצונים כגון ספרי בן סירא וספרי בן לענה וכו' ובקהל"ר פ' ויותר הגי' וספרי בן תגלא. לדעת החו' פערלעס במאמרו במ"ע צרפתי Revue des Etudes Juives סי' ה' צד 118 העלה כי תגלא אחד הוא עם תעלה ואם כן בן תגלא = בן תעלה והוא הוא ספר משלי שועלים (והוא הוא כלילא ודימנא של הנדויין אשר נודע כבר לרה"ג עיין בלומענלעזע לה' דוקעס 7) ובן לענה משובש תחת בלנאי בל"י βαλανεύς כובס וא"כ ספרי בלענה = ספרי בלנאי הם הם משלי כובסים. ואם גם אין ראיה לדבר זכר לדבר הוא ומי שלבו שלם יותר יעמוד על הדבר להעמיק הענין.

* לַעֲנְתָא (בל"מ לענה Wermuth) ירו' תרג' ב' לדברי' כ"ט, י"ז מריר כלענתא דמותא.

* לעינות (Mühe, Müdigkeit) עיי"ע לע (= לְעָא).

לָעַם (פי' בל"ע لعس נשך וטחן בשינים kauen, mit den Zähnen zerbeissen) בפ' כל שעה (פסחים ל"ט:) לא ילעוס אדם[7]) חטין. בהאשה פ"ט בנדה (ס"ב.) לעיסת גריסים של פול של[8]) עוקת נפש פי' „כשילעוס אדם גריסין יפה יפה ולא נשאר בהם כלום אלא הם בעוקת נפשו[9]) ופי' כשבא[10]) בהכנסת בית הבליעה שדומה לעוקה של בית הבד ולעוקת (בית)[11]) [וצ"ל

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע לע"ט. רמ"ת. [2]) זה הע' אי' אחר ע' לעס ולא ידעתי למה והנכון כבדפ' אמ'. [3]) בנו"ג והלעונים ובכ"י מ' ובעה"ק שנ"ב והלעונין. [4]) בל"י βλίτον בל"ר Melde, blitum. [5]) ملوح בל"מ מלוח Meldenstrauch ובדפ"ר אל סלק והוא בל"ע السلق בלי תלמוד סילקא Mangold וזה נ"ל יותר וכ"ה בפי"מ להרמב"ם בכלאי' שם ד"ה תרדין. וא"כ בלע"ז בליטי הוא לאי"ט bleta, bieta עיי"ע הרת (ח"ג רמ"ח בהערה). [6]) בלאי"ט atripee מל"ר Melde, atriplex גי' אטריצפי כ"ה בכ"י ערוך וצ"ל כמו שהגהתי ובדפ"ע אטריגפ"י וצ"ל אטריפצ"י וכ"ה בעה"ק שנ"ב. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [8]) כ"ה לנכון בדפא"מ ובשאר דפ"ע על. [9]) בפי' רה"ג נפש. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בפי' רה"ג ובדפ"ע: פירוש כשילעוס. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובשאר כ"י ודפ"ע מים.

גת][1]) ומערה מים (עיין מקואות פ"ו מ"א) של[2]) אותן נריסין יפים להוציא הכתם[3]). — (א"ב תרג' ובטלו הטחנות (קהלת י"ב, ג') ויתבטלון (כני) [צ"ל ככי] פומך עד דלא יכלין למלעס). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קל"ג סע"א לועס בשיניו ונותן; ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: הָלָעוּס כבלוע. ועוד עיי"ע אלם (ח"א, ק"ב.) ציון מב"ק פ"ד. תוספת' שבת פי"ב (י"ג) אין לועסין מסטיכי בשבת. תוספתא פסחים ספ"ו עומד ללעוס קופץ את פיו ולועס] —

לעם (מענין הקודם בהשאילה) בילמדנו בריש ואלה הדברים (בתנחו' ל"י) היה אותו הגדון לפניו ברמז[4]) ארים[5]) הדין לעיסה דקומו עיניך ארים הדין זביתא[6]) דבין עיניך מזכירו השוחד והחמס שהיה נותן. *[אחי"ה נ"ל שפירושו ארים הסר הלעיסה פי' מה שנטחן בשינים היינו דבר הנלעס ועוד בין השינים וזביתא פי' צרעת עיין ויק"ר פי"ח הבאתי בע' זב בסוף (ח"ג, רס"ג) וכל זה רמז לשוחד וחמס שהיה נותן. ור"פ סמא־לענסקין הגיה ארים הדין לעיסה דקומו שיניך וכו' ושיעורו כמו טול קיסם מבין שיניך טול קורה מבין עיניך ופי' זביתא לדעתו כמו זבורית במקואות (פ"י מ"א) אבל ענין זו המלה עיי' בערכו (ח"ג, רס"ז)] —

לֹף (= לוף = לָפַף בל"ס ובל"ע لف פי' ענין כריכה umwickeln) בפ' במה אשה בגמ' הבנים (שבת ס"ו:) לפופי ינוקי בשבתא שפיר דמי. פי' תינוק מבן חדש ועד בן שנה[7]) אמו מרחצתו בחמין וסכתו בשמן ומולחתו בהדס יבש שחוק ומלפפתו בפסקיא מכריסו ועד רגליו וזהו לפופי ינוקא שמתחברין איבריו כמו ויחבר (שמות ל"ו, י'. ט"ז) דתרגומו ולפיף[8]). ועיקר זו המימרא דר' יוחנן[9]) בס"ג דפ' חביות[10]) (שבת קמ"ז סע"ב) ובס"ג דפ' מפנין (שם קכ"ט סע"ב) והחתל לא חתלת (יחזקי ט"ז, ד') מיכן שמלפפין את הוולד בשבת. עוללי טפוחים (איכ' ב', כ') תרג' עולימיא רגיגיא דהוו מתלפפין בסדינין דמילתין[11]). אשר טפחתי ורביתי (שם כ"ב) תרג' דלפפית בסדינין ודרביתי בתפנוקי מלכין. בר"ג דפ' השותפין (כ"ב ד' סע"א) אתי חבריה לייף ביה[12]) ליפופא מידע ידיע (שם). בס"פ איזהו נשך (כ"מ ע"ד.) בגמ' היה הוא תחילה לקוצרים[13]) והא[14]) מחוסר לפופי ויבישי[15]). בפ' השואל בגמ' היו לו ב' עבדים (ב"מ ק' רע"ב) כדאמר רב פפא בדלייפי הכא נמי בדלייפי[16]) פי' מחוברין כמו (שמות ל"ט, ד') על שני קצותיו חבר[17]) תרג' מלפף. *[אחי"ה וכן תרג' בכל מקום הפעל חבר בשמות פרש' כ"ו ול"ו והשם: לִיפּוּפָא בל"ס לְפָפָא בתר"י א' לשמות כ"ו. ד'. י', ותרג' חתלתו (איוב ל"ח, ט') ליפופיה ובמתורגמן ע' לפף בט"ד ליפומיה. ועוד השם לוּפֵי ובזה תרגם החברת (שמות כ"ו. ד'. י') מחברת (שם ל"ו, י"א). וילפת (רות ג', ח') דרש ברות רב' פ' חצות לילה: לפפתו כחזזית. ובבכורו' מ"א. דרש ילפת (ויק' כ"א, כ') שמלפפת והולכת עד יום המיתה. ובבינוני פעול בפיעל דב"ר פ"ג מלופפת באש. ונרדף עם לוף וממנו לייף בב"ב הנ"ל וכן בחולי' י"א. דלייף לית לן בה, ושם ק"ז. מילף לייפי. וממנה השם לייפא כ"ה בכ"י ש"ס בב"ב ד' סע"א במקום ליפופא של נוסחאות. ועוד השם ליפותא עיי"ע לפתא. ופירש"י בשבת ס"ו: לפופי לכורכו בבגדים וקושרו בחגורה רחבה ע"ש. ובדף קכ"ט: פירש"י בכ"י (הובא בד"ס שם) מאזרו ומחברו שיהו אבריו פשוטין וזקופין ולא כפופים ועקומין ויחבר תרג' ולפיף ע"כ. ומיוחס לרש"י סביב לרי"ף בספ"ו ובס"פ כ"ב סיים וויקל"א באשכנ"ז והוא wickeln וכ"ה בעה"ק שנ"ב וויקל"ן בלא"ש] —

לֹף (= אֱלַף ענין למוד והרגל וא' נשמט) בפ' אעפ"י בגמ' דסמוך הטיילין (כתובות ס"ב.) אבל הא דשנן בה [לא] היינו דאמרי אינשי דמלפא[18])

---

1) וכ"ה בפי' רה"ג. 2) ובפי' רה"ג בט"ד על. 3) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסדר"ט צד 32 ועוד עיי"ע חלק ג'. 4) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וק"ט וכצ"ל בחמז בכ"י ה"ב ובדפ"ע בר מן ובכ"י ל"ד ברנין. 5) בכ"י ו"ו ב' וב"ר, ובכ"י ו"ו א' ארים. 6) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וב"ר ובכ"י ה"ב וביתא ובכ"י ו"ו וביתה וצ"ל זביתא ובדפ"ע זכותא, זכותה. 7) עיין בהפשב"ע הוכיח עפ"י שבת קכ"ט: דמיד כשנולד התינוק צריך לחמין וא"כ נראה שצ"ל בערוך תינוק עד בן שנה ע"ש וכהגיון שלמה (כ"ה.) שהביא מס' אסור והיתר לר' יונה גירונדי (סי' נ"ט סי"א) בזה"ל מלפפו פי' הערוך היינו לסוך אותו מכריסו עד רגליו שמתחברין אבריו ואפי' עד בן חדש ותרג' וחבר ולפף עכ"ל וא"כ לכאורה זו עיקר הגי'. 8) וכן בפי' ר"ח בשבת לדף קמ"ז: (בש"ס ווילנא) וז"ל לפופי ינוקא לחבר אברים של תינוק וכרתרגם ויחבר ולפיף ע"כ. 9) עיין בהפשב"ע תמה על זו הגי' אבל באמת כ"ה גי' רבב"ח אמר ר' יוחנן בדפ' שונצינו וכן אי' בדף קמ"ז: עיין ד"ס במקומו וכ"ה בספר מפתח לר' נסים. 10) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט בכ"י ו"ו ול"ד. 11) מלי התלמוד טפיח, מטפחת, ובנו"ג רגיגתא . . מלפפין בסדינין דמיליתיה. 12) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג לייף ליה חבריה. 13) כ"ה לנכון בדפ' וויניצי' ובכ"י ובדפ"ע מדפ"ר פיז' והלאה חוץ מדפו"נ: היה פוסק עמו. 14) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע במ"ס והוא. 15) בכ"י ה"ב חסר מהתיבות ועיקר זו המימרא עד בפ' השואל. 16) וכ"ה בגי' הב"ה בדלייפו ובנו"ג בדיילפי ובשט"מ בדילפי וצ"ל בדליפי וכ"ה בכ"י ש"ס בשבועות מ"ג (ד"ס שם) ובנו"ג שם הגי' הערוך בבית יודי"ן. 17) כ"ה בכ"י ודפ"ר ובשדפ"ע חוץ מדפו"ו. 18) וכ"ה בע' תכלי ובדפו"ו דמלפה.

תכלי לא בהתה. — (א"ב פי' למד). *[אחי"ה בדפא"מ חסרו אותיות א"ב. וכן פירש רבינו בע' תכלי: מלומדת וכן פירש"י אשה הלימודת ועיי"ע בהת ב' ומה שכתבתי, ומלפא כמו מאלפא ואל"ף נבלעת] —

לָפְדָא (מל"י Tiegel, Napf, Teller, λοπάς, ἀδος Schüssel כל מיני כלים אשר בהם מביאים המאכל ובפרט תאנים על השלחן) בהלכה קמה דכירה (שבת ל"ז סע"ב) לפדא דייסא ותמרי מצטמק ורע להן פי' תבשיל של תאנים[1]. בהגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד רע"ב) עבדו ליה שיתין מיני לפדא. ובפ' הנודר מן המבושל בגמ' ביצה טרומיטא (נדרי' נ':) מאי בלופסין[2] מיני תאנים דעבדין מנהון לפדי ההוא גברא דיהב עבדא לחבריה לאגמוריה אלפא מיני לפדי. — (א"ב תרג' ובשלו בפרור (במדבר י"א, ח') מבשלין יתיה בלפדיא פי' בל"י פרור ומרחשת). *[אחי"ה כ"ה בתר"י ב', ובתר"י א' בלאפוסיא וזה על משקל יוני λοπάς ומסמיכות λοπάδος נבנה לָפְדָא, ועוד עיי"ע לפס, לפצא] —

לפד (= לַפִּיד מל"מ אבוקה Feuerfackel, Leuchte) בכלי עץ פ' שני דכלי (מ"ח) הלפוד[3] טמא. ס"א הלפיד „פי' אבוקה כדכתיב (שופטים ז', כ') ויחזיקו ביד שמאלם בלפידים"[4] פי' הלפידים יש[5]) מנהג בארץ ישמעאל[6]) שמוליכין הכלה מבית אביה לבית בעלה בלילה[7]) קודם הכנסתה לחופה ומוליכין לפניה בעשר קונדסין של עץ ובראש הקונדס כעין קערה של נחשת ובתוכה חתיכת בגד ושמן ועיטרן ומדליקין אותן ומאירין לפניה ועוד לפני שומרי העיר מוליכין מהן לפניהן.

לַפִּיד (נ"ל מל"פ لابدن, لافيدن laut, prahlerisch, rufen) בבראשית רבה בריש ואלה תולדות נח (פ"ל) לפיד בוז (איוב י"ב, ה') אמר ר' אבא[8]) אמר הקב"ה כרוז אחד עמד לי בדור המבול זה נח תמן אמרי כריז[9]) ליה לפיד ליה. *[אחי"ה פי' בל"פ קרא בקול בגרון והתפאר על דבר מה והשם لاف, لاف דבור בחלקות Schmeichelrede ומזה נ"ל ל"ס לַפִּידָא אהוב בדברי געגועין וקאסטעללום לא הבינו, אבל בסנהד' ק"ח רע"ב (וילקי' שם) דרש רבא מאי דכתי' לפיד בוז וכו' שהיה נח הצדיק מוכיח אותן ואמר להם דברים קשים כלפידים וכו' ולפי הנחתנו יותר טוב דברים נאותים ונחמדים כלפידים כענין המלה הפרסית הנ"ל ומי שהאציל לפיד מל"ע لفظ (ברילל פרעמדשפר' עלעמענטע 35 ולעווי ע' לפד) טועה ועיי' ג"כ הוספות ה' פליישער אבל גזרתו מע' הקודם אין נ"ל — ועוד מענין מלה פרסי' הנ"ל لبيد בעל הסיפור Erzähler וזהו כרוז הנ"ל] —

* **לְפוּם** (בלא"ר ובל"ע فم כמו פה בל"מ עיי"ע פם וא"כ לפום כמו לפי בל"מ gemäss) אבות פ"ה מ"ג לפום צערא אגרא. כתוב' ס"ז. וש"נ לפום גמלא שיחנא. ב"מ צ"ו רע"ב וש"נ לפום חורפא שבשתא. ב"ר ספ"כ לפום חילך אכול וכו'. ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ ע"ד וב"ר פ"פ עיי"ע גַּן (= גַּנָּה) (ח"ב, שי"ג:) פסיקת' בשלח עיי"ע לְחַת. ובהרכבת כן: לפום כן ירו' יבמות רפ"ג ד"ג ע"ג לפום כן צרך מימר וכו', תר"י א' לבראשית ל"ח, כ"ה (לופום) [צ"ל לפום] כן צרכית למשמע פי' כמו לפיכך.

לְפִי (כמו בל"מ = כפי, לפי nach Massgabe, weil וכמו על פי) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) מה טעם אין מדליקין לפי שאין מדליקין[10]). בסוף פי הניזקין בגמ' אלו דברים (גיטי' ס'.) א"ל אין כותבין ומה טעם לפי שאין כותבין. פי' בעא מיניה טעם ולא נתן לו אלא א"ל כי אין כותבין כלומ' קבלה היה לבני אדם לכתוב הכי. ובפ' האשה שעושה צרכיה בס"ג השאילה חלוקה (נדה ס'.) בעא מיניה ר' יוחנן מר' יהודה בר ליואי מהו לתלות כתם בכתם אליבא דר' לא תיבעי לך השתא ומה התם דקא חזיא מגופה אמרת אינה תולה הכא דמעלמא קא אתי לא כ"ש כי תיבעי לך אליבא דרשב"ג התם הוא דקא חזיא מגופא תליא הכא דמעלמא קאתי לא תליא או דילמא לא שנא א"ל אין תולין לפי שאין תולין. *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ב"ר וכן מוכח מע' תל א' ע"ש — וכנ"ה בכתובו' ב'. לפי ששנינו וכו' ע"ז ח'. לפי שראה אדם הראשון וכו' ירו' יבמות רפי"ג די"ג ע"ג לפי שמדד וכו' עיי"ע לפיכך וע' כפש. ב"ר פכ"ו לפי שהיו שטופים בזנות וכו'. שהש"ר פ' כלך יפה: לפי שכל השבטים וכו'. ועוד בענין לפי = על פי של מקרא ידים פ"ד

[1]) וכן פירש"י בכאן ובב"מ. [2]) בנו"ג כלופסין ועיי"ע בלפסין ומ"ש. [3]) וכ"ה בר"ש אצל גי' לפיד. [4]) ע"כ הועתק מפיי רה"ג בסד"ט צד 4. [5]) כ"ה בכ"י ערוך וכן הביא הר"ש בשם הערוך. [6]) בכ"י בארי ישי. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וכן העתיק הר"ש. [8]) בנו"ג עוד בר כהנא וכ"ה בילק' איוב רמז תתק"ו. [9]) בנו"ג בב"ר ובילק' כרוז. [10]) בנו"ג מאי טעמא לפי שאין מדליקין ובכ"י א"ס מה טעם לפי שאין נדלקין ועיין ברש"ם שם

מ"ו לפי חיבתן וכו', ב"ר פי"ט לפי גדולתו של נחש וכו', ויק"ר פ"ה לפי מתנותיך מרחיבין לך, מד' שו"ט מזמור ט"ז מה המשל אומר לפי זוזי רקוד] —

לפי (מפעל לפא = לוף = לָפַף ענין חבור וסדר (zusammenfügen, anreihen תרג' ירו' (א') ובער עליה הכהן עצים (ויקרא ו', ה') וילפי עליה כהנה אעין. *[אחי"ה והוא אפעל פי' יסדר עפ"י יומ' ל"ג. סדור ב' גזירי עצים] —

* לְפִיכָךְ (= הורכב מן לפי ומן כך עיי"ע לפום (deshalb, demgemäss קידושי' ל'. לפיכך נקראו ראשונים סופרים וכו', מנחות מ"ד. לפיכך דמיו יקרים עיי"ע חלזון. סנהדר' צ' סע"א לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיה"מ. יבמות ק"ז: ירו' יבמות רפי"ג די"ג ע"ג עיי"ע כפש. נדה ס'. לפיכך היא מתוקנת, לפיכך שתיהן מקולקלות וכו'.

לַפְלוּף (או מלשון לפף בל"ע בכפולים لفلف ענין חבור ודבוק Klebriges והורכב עם העין Augenschmutz או אולי מלשון רומי lippus (das Triefen im Auge בפ' ט' במקואות (מ"ד) לפלוף שבעין וגלד המכה. בפ' תינוקת בגמ' ראתה (נדה ס"ז.) אמר מר עוקבא לפלוף שבעין לח אינה חוצץ יבש חוצץ פי' צואת העין. *[אחי"ה וכן פי' הר"ש והרע"ב במקואות שם מ"ב: לפלוף שחוץ לעין, ועם הכנוי ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: סב מן איבה והב לפלופה. ור"ב הבין ככה גם לופין של ערך הבא אח"ז וטעות הוא בידו] —

לפן (= לוּפִין נ"ל מל"ע الف מי שריסי עיניו גדולות ודבוקות der grosse und zusammen- (schliessende Augenbrauen hat בפ' מומין אלו בגמ' החרום (בכורות מ"ד.) תנא הזיוור[1]) והלופין[2]) והתימין[3]). לופין דנפישי זיפיה פי' „שריסי עיניו גדולות". — (א"ב פי' בל"ר בעל חולי עינים שהם מלאים ליחות וריר עב ומזאת (מלה) [צ"ל המלה] נגזר לפלוף שבעין בכפל האותיות על דרך הרהור דקדוק). *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפירוש רגמ"ה (בקובץ כתב יד אנגייליקא דף ק"ח.) ועיי"ע זוור וע' תמן. ונגזר מלשון ערבי הנ"ל כמו שהוכחתי בע' זוור. ועוד י"ל שהוא ל"ע ليفانى מי ששערותיו רבות. ועל כל פנים אין ענינו עם לפלוף כדעת ר"ב לא רק מטעם גזרת המלה כי אם מהטעם שאם עיניו מלאות ליחות וריר איך תגדלנה שערות רבות בריסיו] —

* לִפְנַי, לִפְנַיי (מן פנים ובא בסמיכתו לפני ולפנים (vor und inwendig, ganz inwendig יומ' ס"א. ספרי אחרי מות פרק ח' מקדש הקדשים (ויקרא ט"ז ל"ג) זה לפני (לפניי) ולפנים. ירו' יומ' רפ"א דל"ח: ירו' שבת פי"ב די"ג: הוריות י"ג. נכנס לפני ולפנים. — ובהשאילה ב"מ ט"ז סע"א לפנים ולפני לפנים ע"ש פירש"י ועיין ירו' כלאי' פ"ט דל"ב:

לָפַם[4]) (מל"י λοπάς flaches irdenes Geschirr, Pfanne, Napf עיי"ע לפרא) בסוף פיאה (פ"ח מ"ד) שכן דרך בעל הבית להיות מוציא מלפסו. פי' כשיש לבעל הבית ירק מועט מתקנו ומעשרו מן האילפס לפיכך נאמן העני כשיש לו ירק מועט מבושל לומר של מעשר עני הוא. בר"ג דפ' כסוי הדם (חולי' פ"ד.) עשרה מנה יקח ללפסו[5]) ליטרא דגים. פי' אילפס[6]). ב ר ' ח נ י נ א[7]) בפ"ב בעדיות (מ"ה) ועל לפסין עירניות[8]) שהן טהורות באוהל המת כבר פירשנו בע' אילפס. — (א"ב פי' בל"י סיר וקדירה ומחכת). *[אחי"ה והוזכר יחד עם קדירה במעשרו' פ"א מ"ז קדרה ולפס, חולי פ"ד. יקח ללפסו . . ישפתו לו קדירה וכו', ירו' נדרי' רפ"ו דל"ט ע"ג מן היורד לקדירה אסור ביורד ללפס מן היורד ללפס מותר ביורד לקדירה, ובקבוץ ירו' מגיל' פ"א דע"ב רע"ב וירו' מ"ק פ"ב דפ"א רע"ב לפסין וקדרות ובירו' נדרי' רפ"ד דל"ח רע"ג (לפסים) [צ"ל לפסים] וקדירות. ופי' לפס כמו אילפס כדאי' בערוך וכן מוכח מתוספת' ערכי' ספ"ד דאי' אלפס ובתמורתו בחולי' הנ"ל לפס, ויק"ר ר"פ ל"ו שמים וארץ לא נבראו אלא כאילפס וכיסוי ובירו' חגיג' פ"ב דע"ז רע"ד אי' כלפס הזה וככסויו. בתוספת' ביצ' ספ"ג כפי גי' רבינו (בע' אלפס) ובכ"י אירפורט (צוק"מ 206) אלפסין סתומות ובירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג לפסים ובתוספתא שבת פרק ט"ז (י"ז) לפסין, ובמשקל סורי

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' רק שם בט"ס הזיויר וצ"ל הזיוור או הזיור כגי' כ"י ק"ט ועיי"ע זוור ובנו"ג הזריר ובפי' רגמ"ה הזיוור ובדפ"ע הזיזור וצ"ל הזיוור ועיי"ע תמן ובדפי' וויניצ' הזירין. [2]) בפי' רגמ"ה והליפין ובעי תמן והליפן. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובע' תמן והתמין ובנו"ג והתמיר. [4]) נדפס אחר ע' לפסן בלי סדר. [5]) בנו"ג לפסו וכ"ה בפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ט.) והנכון כגי' רבינו. [6]) וכ"ה בפי' רגמ"ה שם. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' וב"ר וק"ט ונשתבש בדפ"ר ובכ"י ב"ר בראש חגיגה! ובדפו"ו חסר ובדפי' באסיל ואמש' נדפס במקום עדיות: הריות. [8]) בנו"ג אירוניות ועיי"ע בח"א, ע"ב וש"נ שנוי הנוסחאות ועוד עיי"ע אלפס (שם ק"ה:) ובירו' שבת פי"א די"ג. וירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג ארוניות.

לְפָסָא, לְפָצָא, לְפָצָה, ירו' פיאה פ"ז ד"כ. כהדין (לפיסא) [צ"ל לפסא] וכו' ושם פ"ח ד"כ ע"ד. ותקניה מן גו לפסא, ושם דכ"א סע"א עיקר תבשילה לא מן גוא לפסא הוה אכיל מן לפצא, ירו' שביעית פ"ב דל"ד. לא תלקוט אלא צורכא דלפצא, פי' לצורך תבשיל של מרחשת, וזה הענין ירו' שביעית ספ"ו דל"ז. עשה לנו לפס אחד של ירק, ועיין בחולי' הנ"ל יקח ללפסו] —

☞ לָיְפַּס (נ"ל מל"י λοιπάς (Steuerüberrest, מדרש שמות רבה פ' החדש הזה לכם (פט"ו) משל לדוכוס שזרקו לו הלגיונות פורפירה מה עושה פונה ליפס ושורף את השטר פי' בל"י מלקוח. *[אחי"ה רק לפי הענין פי' כן והנכון שהיא ל"י הנ"ל פי' שארית המס שחייבין לשלם וכן דעת רימ"ז בט"ר ח"א 168 והביא לביאור זה המדרש מ"ש סופר רומי Spartianus ע"ש ברימ"ז. ובע' פס ג' הביא רבינו מב"ר פ מ" ב[1]) ויק"ר בריש ויהי ביום השמיני ויהי בימי שפוט השופטים (פי"א ומפסיקת' דסוכה ולקחתם לכם[2]) (פסיקת' דר"כ צר קפ"ב:) למדינה שהיתה חייבת ליפס למלך וכו' ולא פי' רבינו כי חשב שאחד הוא עם פסין אבל באמת הלמ"ד שרשית הוא וכ"ה זה המדרש בריש אסת"ר ובתנחום' אמור רסי' כ"ב[3]) ובילק' אמור רמז תרנ"א, ובקהל"ר פ' לך אכול אי' הקבוץ ליפסין וברות רבה פ' ושם האישא לימלך: ליפסי] —

לַפְסָן (נ"ל מל"פ וער' لِسان מין ממיני חרדל wilder Senf ולדעת רבינו Andorn ולדעת ר"ב wilder Kohl) בריש כלאים (פ"א מ"ה) החרדל והלפסן, פי' עשב הוא ונקרא בל' ישמעאל לבסאן[4]) ובלעז מרובי"ו[5]). וסבירא לן זה שכתב בפ' אחרון דעוקצים (פ"ג מ"ב) ר' יוסי אמר חוץ מן (הבלופסין)[6]) [הבולסין][7]) לפסן הוא כמו זה. — (א"ב פי' בל"י ורומיי מין כרוב מדברי אשר עלה כמו עלה של נפוס ונאכל מבושל אבל בולבוסין[8]) הוא מין אחר כמו שפירשתי). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י ורו' lapsana = λαψάνη (λαμψάνη) ein Gemüsekraut והוא ג"כ קרוב לחרדל וקרוב לו בל"ע ופ' לבשאן כמו שרשמתי ויפה פי' מהר"י בן מלכי צדק וז"ל ואני שמעתי עשב הוא ודומה לחרדל בעליו ובפריו אבל אין טעמן שוה . . וי"א חרדל ברא ע"כ וכן נקרא בל"ע ופ' لِسان ג"כ خردل صحرائي פי' חרדל שדה, חרדל ברא. אבל רבינו כיון לפע"ד על ל"י لبسه מין ירק עיי"ע בלפסין] —

* לְפָצָא, לְפָצָה עיי"ע לפס.

* לפקקה (?) עיי"ע זלוקפא (ח"ג רצ"ד:) ומ"ש.

☞ לופר (נ"ל מל"י λάφυρον מלקוח ושלל ופקיד עליו Beuteaufseher, Häscher) מדרש במדבר רבה פ' איש או אשה כי יפליא (פ"י) בא הלופר ותפסם ומסרם למלכות עיי"ע ארכי ליפורין. *[אחי"ה בע' ארך ח"א, רפ"ו כבר העירותי על זו המלה ודרכה להיות מחוברת עם ארכי (ארכו) ופי' בעל המלקוח ופקיד על השלל והקבוץ ב"ר פס"א לופרין ועיין גי' רבינו בע' אמפורין ובע' תגר א'. פסיקת' דר"כ קצ"ו רמז ללופירין שלו ודקרו אותו וגי' רבינו עיין בעי' לטירים וש"נ גי' הילק' ללובירים — והח' לעווי פי' לופר מל"י ϙήτσπμλ ורמ"ל מל"י ἐλαφρὸς ממהר לרוץ והיה לו להביא ג"כ ראיה מל"ר אמצעי' der Schnelle, liperus קל המירוץ אולם זו המלה נכתבה לפרוס עיי"ע מקרולפרום] —

לֶפֶת (= לֶפְתָּא בל"ס לֶפְתָּא, לַפְתָּא בל"ע ופ' لفت Rübe) בפ"ק דכלאים (מ"ט) ובמ"ג דפ' במה טומנין (שבת נ' סע"ב) הטומן לפת וצנון[9]) תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין [וכו']. פי' רב האיי[10]) טעות הוא זה שאם הא'מהות טמונין והעלים מגולין הרי זו זריעה מעולה אלא דוקא אם היו מקצתן מגולין אינו חושש משום כלאים דלאו ירק באילן נינהו[11]) ולא משום שביעית דלאו זריעה נינהו ולא משום מעשר דאי איכא התם שמנה[12]) ראשי לפתות לא מצטרפי הני לחיובינהו

---

[1]) לפי גי' המעולה בכל כ"י, ובדפ"ע בט"ס כ"ב. [2]) לפי גי' המעולה בכל כ"י, ובדפ"ע נשמט. [3]) ובתנחומ' שמיני סי' ט' אי' מס. [4]) כ"ה לנכון כפי מסורת מהר"י בן מלכי צדק בשם הערוך בכלאי' שם רק שם לבאסן ובעה"ק שנ"ב בלי ישמעאל בסאן ונראה שצ"ל לבסאן ובדפ"ע לכסאן ובכ"י ק"ט לפסן. [5]) בלאי"ט marrobbio מל"ר marrubium ובמהר"י בן מ"צ אי' בשם הערוך מרוזו וצ"ל מרוי"ו עיי"ע תמכה שפי' רבינו לפי י"א מרויי"ו = בל"ר marruvium. [6]) כ"ה בדפו"ו וצ"ל כמו שציינתי בפנים. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט, ובדפ"ר פיז' באסיל הבולוסין עיי"ע בלפסין (ח"ב ק"ד ומ"ש). [8]) בנו"ג בעוקצי' הבלוסין ונראה דגי' ר"כ היתה כגי' ס"א שהביא הערוך בסוף ע' בלפסין וע"ש ג"כ מו"ע. [9]) בנו"ג בצנונות וכ"ה במעשרו' פ"ה מ"ב, ובאו"ז הלכו' כלאים רסי' רס"ב צנונית. [10]) בדפו"ו רב היי, ובכ"י פריז ר' שרירא אבל ר' האי עיקי' כי כן הובא בתוספ' שבת ובחי' הרשב"א שם ובפי' הר"ש לכלאי' ובאו"ז הנ"ל. [11]) ועיין בלמוד ערוך במס' שבת צר ל"ח טעם שלא כתב רה"ג דלא כלאים בכרם הוי כמ"ש רש"י בעירובי' ע"ו. [12]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי' ק"ט ול"ר וכ"ה בהעתקת הר"ש הרשב"א בשבת ואו"ז הנ"ל.

להנך במעשר וניטלין בשבת נמצא תיובתא דשמואל ורב הונא דלא קא מצריך למשלפינן ומדצינן[1]. במחט פ"ט בכלי׳ (מ"ד) וכן חתיכה של לפת ושל גמי פי׳ אם נפלו במים טמאים ושתו ואח"כ נפלו לתנור. הלפתם[2]) והמקבן ושראשו שקוט בפרק מומין אלו (בכורות פ"ז מ"א). גמרי׳ (בכורות מ"ג רע"ב) לפתן דדמי רישיה לגרגלידא דליפתא פי׳ „שראשו דומה ללפת שרחב למעלה מכל צדדיו". *[אחי"ה הועתק מפי׳ רגמ"ה לבכורות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ק"ז סע"א) וכן פירש"י עיי"ע גרגלד (ח"ב, ש"נ) וש"נ ברכו׳ נ"ו. והוא כמו ראש הלפת כלאי׳ פ"ג מ"א, והקבוץ סנהדי׳ י"ט סע"ב כראשי לפתות, ירו׳ תרומות פ"ב דמ"א סע"ג ראשי לפתות וכנ"ה כלאי׳ פ"א מ"ג הלפת והנפיץ בחולי׳ פ"ז מ"ד כבשר כלפת, עוקצי׳ פ"א מ"ד קולסי הכרוב והלפת, כתובו׳ קי"א: שועל קינן בלפת. תוספתא פסחים ספ"ב (ג׳) לא היו נותנין (פיאה) אלא ללפת .. נתן .. פיאה ללפת. ובירו׳ ברכות פ"ו ד"י, ב"ר פט"ו פי׳ לפת: לא פת ע"ש. ובל"ס ליפתא ב"ק כ׳ רע"א. לפתא ברכות מ"ד סע"ב ונבנה ממנו הפעל ע"ז ל"ח. נ"ט. לְלַפֵּת, אתפעל ביצ׳ ט"ו סע"א מְילַפֵּת (כ"ה בכ"י ש"ס) ובנו"ג מלפתא] —

לפתא (= לופתא פי׳ בל"ס לִיפוּתָא חבור, דבוק Anheftung, Verbindung כלומ׳ אריכת ותוספת הבנין בכותל וזולתו (Anbau בפ׳ השותפין בגמ׳ כותל חצר (ב"ב ו׳.) ומודה רב הונא בלופתא ובקרן זוית[3]) ומודה רב נחמן באפריזא[4]) ובבקעתא דכשורי. פי׳ רבינו חננאל „לופתא כגון שלא בנה כותל כנגד כותל המחיצה אלא היה לו כותל בגוי קודם לכן ועכשיו חיבר אליו והאריכו כנגד כותל המחיצה או שעשה לו קרן זוית או שהיה קטן והרחיבו בקרנות דבהני כולהו אינו חייב אלא כשיעור שסמך"[5]) ומודה רב נחמן שאפי׳ לא בנה עכשיו כותל אלא היה לו כותל כנגד זה הכותל של מחיצה ועמד עכשיו ועשה על אותו הכותל הישן שהיה לו בחצרו אפריזא שהן קרשים מוכנים לתת עליהם קורות התקרה או קבעתא דכשורי שהן כמו חלונות להכנים בהן ראשי הקורות נתברר שברעתו לתת התקרה על זה הכותל ועל הכותל של מחיצה וחייב לתת חצי הוצאת כותל של מחיצה ואעפ"י שאינו כנגד כל הכותל ואפי׳ לא בנה כותל כנגדו אלא היה לו כותל בחצרו ועשה בו עכשיו אפריזא או קבעתא דכשורי חייב בכל. פ"א ומודה רב הונא בלופתא שאם ליפף באותו חצי כותל שבנה וסדו בסיד מצדו שאין בדעתו להשלימו או עשה קרן זוית כגון שהכותל שבנה היה מצד מערב כנגד כותל חצר שבמזרח שבינו לבין חבירו וזה חצי כותל מצד מערב שבנה הוא בראשו מצדו מצפון בנה בנין אחד או מעט או הרבה גלי דעתיה דשוב לא ישלימו ולמאי דלא סמך לא סמך ומודה רב נחמן באפריזא כגון גידודי שעושין לכותל כשרוצין להוסיף עליו ובקבעתא דכשורי עשה לכותל מערבי שבנה מקום לשום שם קורה אחת או שתים בצדו של כותל שילך כנגד כל הכותל שבין שתיהן ובראש אחד של קורה ישים סמוכות גלי דעתיה שיקרה בין כותל המחיצה לכותל שעשה והקורה שהולכת בצד מערבי. *[אחי"ה פי׳ לופתא מפעל לוף בלפף חיבר וא"כ לופתא חיבור וכן פירש"י וכן פי׳ ר׳ יוסף אבן מיגאש ליפתא מל׳ ליפוף שהוא חיבור עיין בשט"מ במקומו. ורגמ"ה בפי׳ כ"י לב"ב כתב וז"ל: בקרנא ולופתא: קרנא שאם התחיל אותו כותל שסמך מרחוק שלא כנגד אותו כותל שהגביה חבירו אלא סופו של אותו כותל שסמך אתו כנגד זוית של אותו כותל שהגביה חבירו בהא מודה רב הונא שאין מגלגלין עליו ליתן אלא כנגד חלקו באותו קרן שאם היה דעתו לסומכו היום ומחר כולו כנגד אותו הכותל לא היה בונה משך בנינו לצד אחר לופתא אנפנדיץ בלע"ז [= בל"צ appendice = אנהאנג, אנבוי] כלומ׳ שלא סמך האי כותל כנגד גובה של כותל חבירו אלא הגביהו כנגד מחצית כותל של חבירו ולא משום בית אלא לקרות עליו מעט בהא מודה רב הונא שלא יתן אלא כנגד אותו גיבה של אותו לופתא לפי שאין בדעתו להגביהו יותר וכו׳ — ומזה נ"ל תנחומ׳ עקב סי׳ ז׳ יש מקומות שקורין לפת ליפתותא פסתא שנ׳ יהי פיסת בר וכו׳ כלומ׳ לפת הוא הבור לפת] —

---

[1]) בדפ"ר בט"ס ומדיוננין ור"ש בכלאי׳ אחרי שהעתיק דברי הערוך כתב בזה"ל ועל חנם דחק לשבש המשנה ועוד מה שפי׳ דמעשר בעי צירוף לא מצינו כן בשום מקום אלא גבי מעשר בהמה דמעשר ירק פשיטי׳ דמחייב אכל לפת ולפת ע"כ וכן הביאו דברי הר"ש חי׳ הרשב"א ובאו"ז שם ועיין פלפולם בשיטת הרה"ג ועוד עיין בחי׳ הרמב"ן בענין מ"ש על פי׳ מקצת הגאונים ועוד עיין בתוספי׳ שבת ד"ה במקצת. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו אי ל"ד ב"ה, ובדפ"ע הלפתן. [3]) בנו"ג בקרנא ולופתא אבל מתוך פי׳ הראב"ד והרשב"א שהובאו בשט"מ לב"ב מוכח כי הם גרסו ג"כ כערוך. [4]) בדפו"ו בט"ד באפיזא. [5]) ע"כ הובא פי׳ ר"ח בשט"מ מרי׳ יונה בעליותיו וסיים בזה"ל ומסתברא בהאי פירושא לפי שמתחלת הבנין אין מחייבין אותו בענין זה אלא למה שסמך וכו׳ ע"ש.

לפתן (נ״ל מל״ע لَفِيتَة מעשה קדירה עב dicker Brei או מל׳ לפת ובל״ע لَفْتِيَة תבשיל מלפת aus Rüben bereitete Zukost ולדעת ר״ב מל״י ἄλφιτον aus Gerstengraupen bereitetes Kuchen-brod) בריש סוכ׳ (ו׳.) ובפ׳ בהמה המקשה בגמ׳ וכן האשה (חולי׳ ע״א:) דתנן בפ׳ שלשה עשר בנגעי׳ (מ״ט וכן בתוספת׳ פ״ז) מיסב ואוכלה בלפתן. לפתן ככר פירשנו בע׳ בשש. שמענו[1]) אלו השיעורין לחומרא נאמרו פת חטין יותר נאכל בזריזות מפת שעורין ואם הוא מיסב כהוגן יותר אוכל בזריזות ממי שאינו מיסב וכן מי שיש לו לפתן ממי שאין לו לפתן. — (א״ב פי׳ אלפתן בל״י מעשה קדרה נעשה עם קמח עב מעורב ביין או בדבש או במין אחר וחז״ל אמרו כן לכל מעשה קדרה). *[אחי״ה ובע׳ בשש (ח״ב, ר״ט) ככר העירותי כי פי׳ ר״ב יתכן ועולה עם מה שפי׳ רבינו בע׳ שם, וכן בפי׳ רה״ג בנגעי׳ כל דבר שיאכל עם הפת והביא ראיה מברכות מ׳ רע״א הבא מלח הבא לפתן, ושם: אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד. ועוד פי׳ רה״ג לפתן דבר שילפת בו הפת ע״כ, ובקהל״ר פ׳ כי העשק מבואר ליפתן . . שני תבשילין לפותין זה בזה כלומ׳ מחוברין אבל כל זה רק דרוש הוא והגזרה עיין כמו שרשמתי בתחלת הערך — תפל (באיוב ו׳, ו׳) הביא התרג׳ כמו לפת ולכן העתיק כמה דלית איפשר לאתאכלא ליפתנא בלא מלחא וכו׳] —

לֵץ (מל״ם לוץ ענינו התול ולעג spotten ונרדף עם לוז עיי״ע לז) בבראשית רבה פרש׳ ל״ט[2]) (לפנינו פל״ח) ר׳ יהודה אומ׳ התכנסו כל אומות העולם לידע איזו בקעה מחזקת להן ובסוף מצאו א״ר נחמיה וימצאו בקעה אם ללצים הוא יליץ (משלי ג׳, ל״ד). בס״ג דפ׳ אמר להם הממונה (יומ׳ ל״ח סע״ב) בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו[3]) שנאמ׳ (משלי שם) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן, בגמ׳ דפ״ק דע״ז (י״ח:) כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנא׳ (ישעי׳ כ״ח, כ״ב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. *[אחי״ה ושם בע״ז מאחר שלא ישב היכן לץ וכו׳ ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומ׳ ולצת וגו׳. הפעיל שמ״ר ר״פ נ״ב היו מליצין אחריו וכו׳, ושם: אותם שמליצים אחריו (ובשמ״ר פנ״א מדברים מאחריו, ובילק׳ פקודי רמז ת״ז מתלוצצין) ובהתפעל ע״ז שם כל המתלוצץ נופל בגיהנם, קידושי׳ פ״א, הוה מתלוצץ, והשם בירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״ג חד ליצן, שו״ט מזמור א׳ מכאן שהיה לייצן בל״מ ליץ סוט׳ מ״ב, כת לצים, סנהד׳ ק״א, מגננין בו לצים, ע״ז י״ח: מושב לצים, והקבוץ ירו׳ ברכות פ״א ד״ד ע״ד אין לך דור שאין בו ליצנים, ירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג: סיעת לִיצָנִין, פסחים קי״ב: דליצני הן, שמ״ר פנ״א ושם רפנ״ב ליצני ישראל. והשם המופשט: הַלִּיצָנוּת ירו׳ ברכות ספ״ב ד״ה ע״ג במ״ר פ״ז, שהש״ר פ׳ לריח, ליצנותא פסחים קי״ב רע״ב מגילי׳ כ״ה סע״ב ע״ז מ״ד. תרג׳ לקהלי׳ ב׳, ב׳; ז׳, ד׳ — ובשהש״ר פ׳ כמעט דרש פלצות (ישעי׳ כ״א, ד׳) פה שהוא מפיץ דברי לֵצוֹת, ושם: ע״י (שנפקו) [צ״ל שנפקרו] לדבר לֵצוּת] —

לָץ (= מליצה schwungvolle Rede) להבין משל ומליצה (משלי א׳, ו׳).

לצוי בירניות (כ״ב ע״ה:) ככר פירשנו בע׳ טפף.

לק (= לָקָה, לקי נ״ל מל״ע لَاقَ ענין התרכך והכאה weich machen, schlagen) בפ׳ הערל בגמ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ (יבמות פ׳:)[4]) כל שאין לו זקן ושערו לקוי ובשרו מחליק. פי׳ שער רך ובשרו חלק יותר משאר בני אדם. בהנתקים פ״י בנגעי׳ (מ״א) ושער דק (ויקרא י״ג, ל׳) לקוי קצר. בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ כל היוצא מן העץ (שבת כ״ח סע״א) ושלקה ביד כהן, פי׳ „כגון שהחזיק [הכהן] בעור לבודקו ועודנו בידו לקה בצרעת לאלתר״[5]). — (א״ב תרג׳ ויכו שוטרי ישראל (שמות ה׳, י״ד) ולקו סרכי [בני ישראל]). *[אחי״ה וכתב המתורגמן שרש לקה: כל לשון הכאה שאינו אלא לרדות וליסר מתורגם בלש׳ לקוי ומלקות וכו׳. וכן אצל רז״ל ספרי כי תצא סי׳ רפ״ו והכן הוא לוקה בין כתיפיו. מכילת׳ בשלח פרש׳ ב׳ שוט שישראל לוקין בו סופו ללקות, מכות פ״א מ״א לוקה ארבעים. שם: מ״ב לוקה שמנים, תמור׳ ד׳ סע״ב אמאי לקי . . האי דלקי, ה׳. לילקי. יומ׳ י״ט: לוקה בגופו. ב״מ מ״ג. ירו׳ שבועות רפ״ז דל״ח: ילקה בחסר ויותר — ועוד ענין הכאה ע״י צרעת או הפסד שבת כ״ח. עיין לעיל. שמ״ר פ״ג ללקות בצרעת. חולי׳ נ״ה.

[1]) וכן פי׳ הרמב״ם בנגעי׳ שם. [2]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובכ״י ו״ו א׳ ב׳, ל״ד ק״ט ב״ר אבל בדפ״ע מפיזי והלאה ל״ח וידוע כי רבינו מונה בפרשיות מב״ר אחת יותר מחלוקי פרשיות שלנו עיין מ״ש בהשחר שנת ח׳. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ועיין בתוספ׳ שבת ק״ד. ד״ה ואית דגרסין ובנו״ג פותחין. [4]) בדפ״ר פיז׳ וויניצי׳ אי׳ בט״ס ר׳ אליעזר אומר תולין אבל בכ״י ק״מ ובדפא״מ ובאסיל לי׳. [5]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא.

לקתה בכוליה, מכשירי' פ"ה, מ"ג שבת י"ב רע"א בשביל שלא ילקה הכותל, סוכ' כ"ט. כל זמן שמאורות לוקין וכו', ושם בזמן שהחמה לוקה. תוספת' סוט' פ"ד (איזה פעמי') הוא לקה תחלה . . הם לקו תחלה. והושאל בירו' ב"ק רפ"ד ד"ד. נמצאת מדת הדין לוקה, ירו' יבמות פ"ז ד"ח: בזו מדת הדין לוקה. ועיין תוספתא יבמות פ"ט. ובינוני פעול לָקוי יבמות נגעי' ותוספתא יבמות הנ"ל ספרא תזריע פרש' ה'. נפעל תוספת' סוט' הנ"ל תילקה ירך תחלה. הפעיל שבת קי"ג: מכות כ"ב. והלאה קידושי' דף פ"א. מלקין. קידושין שם: מַלְקִי, לַלְקִי. פעול רות רב' פרשת וימותו: אף הוא משובר ומוּלְקֶה. והשם לְקוּתָה חולי' מ"ג. נ"ה: יומ' ע"א: זבחים י"ח סע"ב, ב"ב ט"ז: תרגום אונקלס לדברים ל"ב, ל"ב ולקותהון. — ועוד עיי"ע מלקות] —

לק (= לָקַק מל"מ ונרדף עם לחך lecken) בילמדנו בריש אחרי מות (בתנח' לי') אמר הקב"ה לגדעון (שופטים ז', ז') בשלש[1]) מאות [איש] המלקקים בידם אושיע אתכם שאותם שכרעו על ברכיהם לשתות היו עובדים לבבואה. *[אחי"ה וכן הובא בשנוי קצת בילק' שופטים רמז ס"ב בשם התנחומ' אמר הקב"ה . . דורו של גדעון היה משתחוה לבבואה א"ל הקב"ה בשלש מאות איש המלקקים אושיע את ישראל. — פסיקת' דזכור (כ"ו.) ילק' בשלח סוף רמז רס"ב עמלק . . עם לק אומה שבא ללוק דמן של ישראל ככלב ועוד עיי"ע עמלק. סנהד' ס"ח: הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפי' ככלב המלקק מן הים. פרה פ"ט מ"ג מפני שהיא מלקת (?) פי' לוקקת עיי"ע מלק ב' — פלפל ירו' שבת ספ"ח די"א ע"ג המים שליקלק בהן הכלב, ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. כלב שליקלק את השמן] —

* לָקַח (מל"מ ענינו קבלה, קניה ונשא אשה (kaufen, nehmen, zur Frau nehmen א') בענין קבלה: שמ"ר פ"ג לקח את שלו והשם לְקִיחָה סוכ' י"א: ל"ז. ירו' יומ' רפ"א דל"ח. ב"ר ר"פ כ"ה. ב') קניה ברכות ה'. לוֹקֵחַ שמח. ב"מ ט"ו סע"א לוקח מגזלן, שם ק"י. לְקוּחָה היא בידי. ירו' פסחים פ"ב דכ"ט: הלָקוּח בכסף מעשר. נפעל במעש' שני פ"א מ"ג אינו נלקח . . נלקח בכסף מעשר ובחולי' כ"ה: ניקח. מנחות מ"ב סע"ב ואין נקחית . . ואין ניקחין אלא מן המומחה. והשם לְקוּחוֹת פי' קונים Käufer ב"מ ט"ז. י"ט. והלאה ב"ב ק"ז. ג') בענין נשואין בנפעל ובאתפעל קידושי' ב': מפני מה אמרה תורה (דברים כ"ד, א') כי יקח איש אשה ולא כתב כי תִלָּקַח אשה לאיש וכו'. כתובו' נ"ב: נ"נ: תתלקחן לגוברין. והשם לקיחה ירו' יבמות רפ"ו ד"ז: ירו' סנהד' רפ"ט דכ"ו ע"ד. ועוד השם המופשט ליקוחין, ליקוחים (das Heirąten) רק בקבוץ סוט' י"ב. ב"ב ק"כ. קידושי' פ"ב רע"א, נ': — ועוד בהשמטת הלמ"ד עיי"ע קִיחָה.

לָקַט (מל"מ ענין אסיפת דבר מפוזר sammeln, auf-, ablösen והושאל למין תפירת בגד flicken וכן בל"ע لقط. לֶקֶט מל"מ Nachlese; התואר לקוטא. לְקִיטָא בל"ס לָקוֹטָא der Einsammler בל"ע لقاط עבד ועיין עוד בפנים) בס"ג דפ' אלו מגלחין (מ"ק כ"ו סע"א) למוללן וללוקטן פי' אינו תופר כדרכו אלא כאדם המלקט מכאן ומכאן ואינו מלקט כסדר[2]). שספק לקט לקט (פיאה פ"ד מי"א) כבר פירשנו בערך חר [א']. בפרק איזהו נשך בגמ' אין פוסקין עד שיצא השער (ב"מ ע"ב סע"ב) ללקוט ולמוכר[3]) פי' „עני המלקט לקט שכחה ופיאה נקרא לָקוּט כלומ' לא חרש ולא זרע ולא קצר וכי לא זה בפירות הללו שבידו אלא בלקיטה בלבד"[4]). בס"ג דפ' נערה שנתפתתה (כתובות נ"ד.) א"ר חייה בר אבין וחילופה בלקוט[5]), פי' שכירו ולקיטו אם הלבישו בגדים כשיצא יפשוט ואח"כ יצא[6]). בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ז.) א"ל רבינא לרבא מתלקט מהו. פי' כגון שהיה בשר מפוזר מעט הנה ומעט הנה אם תקבצנה יהיה הרבה[7]) — מראתו בנצתה (ויקרא א', ט"ז) תרג' ירו' [א'] זלפקקה[8]) בלקטה. — (א"ב תרג' חוטבי עצים (יהושע ט', כ"א) לקטי[9]) עא"ן. *[אחי"ה בדפ'

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בשש. [2]) לי' בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ב"ר וק"ט. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט רק שם בט"ס ללוקח וכ"ה בט"ס בתוספתי' ב"מ רפ"ו ללוקח ולמוכר, ובנו"ג בב"מ ללוקט וצ"ל ללקוט ובדפ"ע בט"ס ללקוט ולמכור. [4]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ שם ושם סיים ר"ח: תלמוד א"י ר' יוחנן אמי כל העיירות הסמוכות לטבריה כיון שיצא השער בטבריה פוסקין ע"כ ועיין בירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג. [5]) בנו"ג בלקיט. [6]) ובגוף הענין פירש כן גם רש"י עיין שם בד"ה בלקיט ויותר מבואר בפירש"י במהדורא קמא שהובא בשט"מ בכתובי ע"ש. [7]) בפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגי דף של"ג.) פי' כלומ' הבשר שחופה את העצם מתלקט שאינו חופה רוב העצם במקום אחד אלא מתלקט בכמה מקומות עד שחופה את רובו. [8]) כ"ה לנכון בדפ"ע ובכ"י ערוך ולפקקה צ"ל בזין ובכ"י ב"ר לפקקה עיי"ע זלוקפה ומ"ש. ובכ"י ערוך חוץ מכ"י ב"ר לי' מלת ירושי. [9]) וכ"ה בבוקסט' ובנו"ג מלקטי ויתר דוגמאות בתרג' עיין עמת"ר ללעווי.

אמ' אי' זו ההוספה קודם ציון מראתו מפני שר"ב היה מחלק זה הערך לשני ערכים אבל בכל דפוסים הראשונים ובכ"י הוא ערך אחד והוא הנכון כי ממושג אחד מסתעף כי תרג' נוצתה ע"י לקטה כיון לענין אסיפת הצואה בזפק וזה טעם תרגומו בנצתה מלש' צוא, צואה וכן בל"ע لاقطة פי' זפק של עוף ועוד لقاطة צואה וכל מה שנלקט ועיי"ע גמש ומ"ש בח"ב רע"ג: והפעל בקל אי' עוד: בפיאה פ"ד מ"ט מי שלקט וכו', שם פ"ה מ"ו ללקוט. ירו' פיאה פ"ד די"ח: ילכו וילקטו. שבת קנ"ו רע"א דלא לקיט בלישניה וכו'. בפיעל פיאה פ"ה מ"ו שילקט. מ"ק ח'. מלקט . . עצמות. סנהד' מ"ו סע"א מלקטין את העצמות. בכורות ז' סע"ב מלקט. ויק"ר פ"ו ההוא מְלַקֵּט אמר ליה לַקֵּט לַקֵּט דמן דידך אנת מלקט. פועל פיאה פ"ה מ"א שלא לוּקַט. הפעיל פיאה פ"ד מ"ה היו מלקיטין כ"ה במשניות בירוש' ובגמ' שם די"ח: ובע' נמר א' לפי' גי' כ"י ק"ט (ובדפ"ע ובמשניות ובש"ס בבלי מלקטין בפיעל) שבת קנ"ה: תוספ' שבת פי"ח מלקיטין עיי"ע הלקיט (ח"ג, רי"ג) ועוד עיי"ע הלקט. התפעל מִתְלַקֵּט חולין שם, ושם מ"ו. מעשר שני פ"ב מ"ה, דב"ר פ"ב נתלקטו המעות. והתואר לָקוּט, לָקִיט פי' בל"ע עבד: שבועות מ"ו: שכירו ולקיטו. ב"מ ק"י סע"א שכירי ולקיטי, ירו' עירובי' פ"ו דכ"ג רע"ג שמשו ולקיטו. והקבוץ לקוטות (ע"ד לקוחות) ב"מ ע"ב: ועוד ב"מ כ"א: לָקוּטֵי עיי"ע נמש. איכ"ר פ' על אלה כפר לָקִיטַיָּא. והשם לֶקֶט בל"מ וכן בפיאה פ"ד מ"ג. מ"ו. מ"ט. מ"י; פ"ה מ"ב. מ"ד; פ"ו, מ"ה; פ"ח, מ"א. ובכנוי ירו' פיאה רפ"ה די"ח ע"ד ליקטן של עניים. ובתרג' אונק' ויקרא י"ט, ט' לְקָטָא ובתר"י א' לְקָטָא. והשם המופשט לְקִיטָה פיאה פ"א מ"ד, ר"ה י"ד: ט"ו. ירו' פיאה פ"א דט"ז ע"ג ירו' ביכורי' פ"ב דס"ה. ועוד לִיקוּט ובפרט בהרכבת עצמות פסיקת' רבתי פמ"ב, תוספת' מגיל' פ"ד (פ"ג), ירו' פסחי' ספ"ח דל"ו: ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד — והקבוץ ירו' פיאה פ"ד די"ח ע"ג הקילו חכמים בליקוטין — ועוד ענין לָקַט כמו בל"ע ענין תקנת הבגד ע"י תפירה וכן פי' כ"י רש"י למ"ק כ"ו סע"א (הובא בד"ס צד מ"ו.) וז"ל ללוקטן: שמלקטין מקום התפירה ביחד כשמתקנין התפירה ע"כ. והישם מ"ק כ"ו רע"ב הקורע . . מתוך הלקט] —

* לָקַט (ענין תענוג sich ergötzen) תרג' שני באסתר פ"ג פסוק ח' מְלָקְטִין פישרי דטבת

פי' מתענגים וכן העתיק פתשגן הכתב וממנו נ"ל התואר לָקִיט פי' מעונג ונחמד תרג' מ"א ז', י"ט. כ"ו. כם סגלגל לקיט כשושנתא ובתרג' דה"י ב' ד', ה' לַקִיט. אולי קטוע הוא מל"ר delectare כדעת ר"פ סמאלענסקין.

☞ לוּקְטָא (עיין בפנים ein wenig) מדרש העיר רבתי עם לא יהבת לי לוקטא לוקטא כן כתוב בגרסאות אבל בעל הערוך גרס קטלפטא ויפה גרס ע"ש. *[אחי"ה לגי' הערוך אין יתר שאת מגירסתינו כי לוקטא לוקטא[1]) הוא ממש ל"פ لختة لختة פי' מעט מעט. וכן יש לפרש ברות רב' פ' ותאמר אלקטה נא מעט תפסה לוקו מאותו שכבית שהיא מצפה לה ונ"ל שדרש ואלקטה = לוקטה כלומ' תפסה לוקטא אחזה לשון מעט לומר שמגמתה היתה לאסוף רק מעט. ונ"ל שתיבת מעט באה מגליון פנימה להורות על לוקטא] —

לקטיות (מל"ע וס' הרשום' בע' אלקטיות פי' בתי הקיץ Sommerhäuser) בפ' שלישי במעשרות (מ"ז) ובסוף אהילות (פי"ח מ"י) הצריפין והבורגנין והלקטיות ספר אחר והאלקטיות וכבר פירשנו בע' א'. *[אחי"ה גי' הנכונה והאלקיטות כמו שהגהתי וכן מצאתי בפי' רה"ג בסד"ט 26 וז"ל והאלקיטיות כבר פי'[2]) בית הקיץ שהוא חדר המקרה כמתרגם רב יוסף בית קיטא[3]) ע"כ ועל פיו פי' רבינו בע' אלקטיות. והיותר נכון לכתוב ואלקיטות כי בל"ע אל הוא לעומת ה' הידיעה בעברי וא"כ האלקיטות כופל את ה' הידיעה ללא צורך. וכפי' הערוך אי' בפי"מ להרמב"ם ור"ש בשני מקומות וכ"ה בפי' מהר"י בן מלכי צדק למעשרות ושם ישנם עוד שני פירושים אחרים ע"ש. ועהק"צ שנ"ב יפה לועזו ע"י זומרהויש בל"א = Sommer-haus] —

לוקטמין (= אנקטמין מל"י הרשומ' בזה הע' ח"א. קנ"ו טהורין (שבת ס"ו.) ס"א אנקטמין[4]) וכבר פירשנו בע' א'. *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ובדפו"ו. וכיון על ע' אנקטמין ע"ש באריכות פירושי וכעת הוברר לי כי פ"א דאי' שם: חמרא דאכפא גידם וכו' שייך לר"ח כי כן נדפס בשבת בש"ס ווילנא] —

☞ לוקוּטֶנְנְטֵים (פי' בל"ר אמצ' משנה לשופט locumtenentes, Richterstell-vertreter) מדר' תהלים מזמור הללויה שירו לה' שיר חדש (מזמור קמ"ט) דוכוס יש לו לוקוטננטים[5])

[1]) כ"ה לפנינו. [2]) בלי ספק כיון לפירושו במעשרות. [3]) תרג' עמוס ג', ט"ו. [4]) בכ"י ק"ט אקטמין. [5]) בנו"ג לוקוטינינטים.

פי' בל"ר הוא המשנה אשר הדוכוס נשען על ידו ולפי דעתי מלה זאת אינה מדברי המדרש אבל אחד מהסופרים הוסיפה לפרש מלת אפרכוס כי מלה זו חדשה היא ואינה נמצאת בלשון הקדמונים. *[אחי"ה יפה פי' ולזה מעיד ההמשך: והם נושאים עמו במשאוי המלכות . . אבל הקב"ה אינו כן אין לו לא דוכוס (δοῦκος = dux) לא אפרכוס (ὕπαρχος) ולא משנה וכו' וכנראה בעל המאמר כיון בזה לדת החדשה לנוצרים עיין פערלעס עט"ש 87. והמלה בשנת 1302 למספרם היתה כבר ידועה בענין משנה לשופט עיין או"מ של Du Cange. וכן נאמר בלשון אשכנז Statthalter למשנה ופקיד המלכות] —

☜ לֶקְטִיקָא (בל"ר Sänfte, Tragsessel, lectica) מדרש ילקוט פרש' שש שנים יעבד (ילק' משפטי' ריש רמז ש"א) ולא יטלו לא בפוריון[1] ולא בכסא ולא בלקטיקא פי' בל"ר מין עגלה בלא אופנים. *[אחי"ה וכבר מצא מקומו במכילתא ריש פ' משפטים לא יטלנו לא בפוריון ולא בכסא ולא בלקטיקא כדרך שעבדים עושין. ובילק' הגי' בפורין . . בלקטקא. וזו המלה נעתקה גם לל"ס לקטיקין והוא על דרך ל"י אמצ' הרשומה בע' גלוגדיקא (ח"ב, רצ"א) וש"נ שינוי הנוסחאות ע"ש] —

* לוּקְטוּר (בל"ר legatarium (= legatum) מה שמצווה מחמת מיתה das, durch's Testament Verordnete) בע' גט (ח"ב, רע"ג) הביא רבינו מב"ר ס"פ ס"א ואיכן הוא לוקטור וכו' ובנו"ג שטר שילוח וכבר פירשתיו שם ועתה אוסיף כי המלה היא הנ"ל ובילק' חיי שרה רמז ק"ט אי' לגיטיי"ן והוא legatum עיין בח"ב שם בהערה 12 ואחד הוא עם legatarium עיין אוצ"מ רומיי לשעללער מה שהביא בשם Tertullian. ובל"ר אמצ' נקרא שטר המתנה אשר נכתב בציווי השכיב מרע legatariae chartae עיין Du Cange.

* לְקַלֵּק (lecken) עיי"ע לק ב'.

לקן (= לקני שם עוף מים בל"פ הרשומ' בע' בטן ג') ובטני (חולי' ס"ג.) כבר פירשנו בע' בטן. *[אחי"ה ובפי' רגמ"ה בחולי' הגי' לקני וכטני. והראיה שעוף מים הוא נ"ל ממה דאי' קודם לכן הדרוש מפסוק (תהלים ל"ו ז') משפטיך תהום רבה ופי' רגמ"ה שמביא מזונותיו מתהום רבה ע"כ וגם לקני = ليك، لكلك = Trappe עוף של בצה ואגם הוא Sumpfvogel ועל זה הביא לנכון השייכות לפסוק משפטיך וגו'] —

לקן (= לֶקוּנָא[2]) מל"י λεκάνη, λακάνη ספל וקערה (Kanne, Schüssel, Kübel) בגמ' דפ"ק בשבת (י"ב.) [רבא] שדי להו ללקונא[3] דמיא. בב"ר פרשת י"ג ואדם אין מימי אוקינוס מה הן[4] אמר לו מים בולעין מים[5] אמר לון וחזון לי מלא לקונין מיא[6]. תרג' מלוא הספל מים (שופטי' ו', ל"ח[7]) לקונא. — (א"ב פי' בלשון יוני ספל). *[אחי"ה בנו"ג בתרג' לקנא. ובע' זרנק (ח"ג, שכ"ד.) הביא רבינו הקבוץ מתרג' איוב ל"ב. י"ט לקינין ע"ש. ובקהל"ר פ' כל הנחלים אי' ומלון לוקְנְיָתָא מים וכו'. והיחיד אי עוד בשבת קמ"ג. אגב לקנא דמיא ובכ"י רש"י לקונא (ד"ס צד ק"ע:) ובע' פלז הביא רבינו מב"ק קי"ג: זבן לקנא וכו' ע"ש. וע' זקנים העתיקו ספל (שופטים ה' כ"ה; ו', ל"ח) ע"י λεκάνη והועתק לל"ס לַקְנָא וא"כ לקונא עולה עם משקל יוני ולקנא עם משקל סורי] —

☜ לֶקֶן (= מל"י λευκὸν לבן והוא δηνάριον λευκὸν Weisspfennig) ירוש' דמעש' שני המוליך פירות (רפ"ד דנ"ד ע"ד) היך עבדא דינרא הכא בתרין אלפין ובארבאל בתרין אלפין ולקן פי' המפרש מין מטבע קטן. *[אחי"ה עיין על המשקלות לה' צוקערמאן 29 שהעלה כי שוויו היה ל"ב פרוטות כמו אספר (עיי"ע אספרי ח"א, קצ"ג:) ששויו מעה אחת וכן נקרא אספר דינר לבן כמו שתרגמתי. — וכנ"ה בירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג לקן בלקן אסור כלומ' אין מחללין מעה לבן עם מעה לבן ועיין בבלי ב"מ מ"ה רע"א] —

לְקוּם (= לִיקוּס = לוּקוּס בל"י λύκος זאב Wolf) ליקוס עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל (סוכ' נ"ו:) פי' זאב לשון יון ליקוס. *[אחי"ה בכ"י ק"ט ו"ו ובדפ' וויניצ' אי' לנכון בסמך אבל בשאר כ"י ודפ"ע בטעות במ"ם בסוף וכ"ה בטעות בדפו"ו רפ"א וקוש' בגמ' וברש"י אבל לפנינו לנכון לוקוס ובדפו' וויניצ' רפ"ו ליקוס כגי' הערוך (ד"ס סוף סוכ') ובתוספת' סוכ' ספ"ד לוקים אתה החרבתה את נכסיהם של ישראל. צ"ל לוקוס

---

[1]) בל"י φορεῖον. [2]) ובכ"י ל"ד כ"ה בתחלת הערך בדבור המתחיל. [3]) בנו"ג לקנא וצ"ל ללקנא כדאי' בדפ"ש ובכ"י מ' וא"פ ובחי' הריטב"א (ד"ס ט':) [4]) בנו"ג הינון. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיזי וויניצי. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט לקנין ובשדפ"ע ליקונין, ובנו"ג א"ל הבו לי מנהון יהבון ליה מלא לקינייאתה. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר מלא הספל מים תרג', ובדפו"ו במ"ם ימלא.

לוקום כני' הירו' סוף סוכ' דנ"ה סע"ד או ליקום ליקום כני' הערוך[1] — ועוד ענינו שם פרטי כמו אצלנו זאב Wolf גיטי' י"א: עיי"ע לום ושם רגיל היה אצל גוים בזמן רז"ל וכן מוכח מירו' תרומו' פ"י דמ"ז: ואילין אגרתא לא גיים לוקס כתיב בהן וכו' ובירו' ע"ז פ"ב דמ"ב. הגי' יותר משובשת: לא גוים לוקין כתיב בהן, וכן בירו' גיטי' רפ"א דמ"ג רע"ב אמר לון גוים לוקין חתומין עליו. ולפע"ד נ"ל כי בכ"מ יש להגיה גיים לוקים = לוקין והם שמות רומיים ויונים Γάϊος, Λούκιος, Λεύκιος = Gajus (Cajus) Lucius וזהו גיים ולוקים, ואם נגרום לוקין אז תהיה Lucianus = Λουκιανός עיי"ע גיים (ח"ב, רע"ה:) וגיים ולוקין היו רגילים הרבה עד כי כתבו בתיבה אחת גיוסלוקין בשהש"ר פ' אם חומה ושם הוא משובש עיי"ע גיים. ובזה נבין פסיקת' רבתי פכ"א (בהוצאת פריעדמאן ק"ז. ועיי' שם ק"ח.) גיים מן הגודר (גדר) ולוקים מן סוסיתה והיו מתגנבים אילו בנשותיהם של אילו וכבר הע"ר המו"ל כי רוב יושבי ערי גדר וסוסיתה רומיים ויוניים היו לכן הטיב להגיה הח' ר"מ גידעמאנן (בסוף הספר צד ר"ד) שצ"ל גיוס ולוקיוס Gajus, Lucius ולא כמו שנדחק הח' לעווי בפירושו] —

* לקק (מל"מ כמו לחך lecken) עיי"ע לק.

* לקרה (שם אביו של ר' יודה) ירו' סוכ' פ"ד דנ"ד: ר' יודה בר לקרה בשם ר' שמואל בר נחמן וגי' בעל סד"ה לקרח ואז אולי הוא הוא ר"י בן קרחה (סנה' ו':) כפי גי' בעל סד"ה (צד פ"ד: דפו"ו).

לָקַשׁ (בל"מ רק בפיעל וענינו קצירה מאוחרת וכ"ה בל"ס לַקֵשׁ ענינו איחור הן מפירות הן מלידת צאן הן ממטר spät sein) בר"נ דפ' כה"ג (סנהד' י"ח:) אי בכיר ולקיש כחדא יינץ דין הוא אדר. — (א"ב ל"מ זה יורה ומלקוש (דברים י"א י"ד). *[אחי"ה וכן הפעל באיוב כ"ד, ו' וכרם רשע יְלַקֵּשׁוּ כלומ' שיאחרו הענבים בגפנים עיין בשרשים לרד"ק. ואצל רז"ל גם בהפעיל ויק"ר פ"כ דרש יעטף (תהלים ק"ב, א') מה הפועל הזה וכו' וילקישנה בסוף, ובשו"ט מזמור ק"ב וילק' תהלי' רמז תתנ"ה בשם הילמדנו: דהוא אתי ומלקש לה, תנחומ' ריש פ' במדבר וילק' ירמיה רמז רס"ז בשם התנחומ' שמא אמרתי שאני מביא להם טובה והלקשתי אותה, והתואר לקיש, לקישא בל"ס לֶקְשָׁא, לֶקִישָׁא סנהד' שם, וכן ר"ה י"ט: ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: עיי"ע אדר (ח"א, ל"ז:), קהל"ר פ' ומוצא עיי"ע לסטים ובתרג' ירו' א' לויקר' כ"ו ד'; לדברי' י"א, י"ד והקבוץ ב"ר ס"פ ע"ג לקישיא ללבן וכצ"ל בויק"ר פ"ל במקום לקישא וכן תרג' אונק' העטפים ללבן (בראשית ל', מ"ב) לקישיא ללבן ובתר"י א' לקישייא, אפילות בתר"י א' (שמו' ט', ל"ב) לְקִישַׁן, והשם לקישותא תרג' אונק' לבראשית ל', מ"ב וכן בל"ס לְקִישָׁיוּתָא die Spätzeit] —

* לָקִישׁ בפרט ר' שמעון בן לקיש תלמיד חבר של ר' יוחנן שמו נודע בירוש' ובבלי עיין מבהי"ר למהרז"ף קכ"ט. ובקטוע נקרא ג"כ ריש לקיש ב"מ פ"ד סע"א. ושם ג"כ בר לקיש.

* לקת הוא היפך של תקל (דניאל ה', כ"ה) עיין סנהד' כ"ב. ושהש"ר פ' כמעט.

☞ לורטיא (צ"ל לוטריא Badewanne) מדרש איכ' פ' טומאתה בשוליה: ונטלה לורטיא של מלך ועשה לו חמין, בעל הערוך גרס (ברנטיא) [צ"ל ברנטין][2] ואני אומ' שהגרסא תהיה לוטריא פי' בל"י כלי מיוחד לרחוץ הגוף סף עיי"ע (לטריא) [צ"ל לוטריא]. *[אחי"ה וכה"ג לפנינו לורטיא ויפה הגיה ר"ב לוטריא עיי"ע ומ"ש ובע' ברנט] —

* לְרַע (קטוע מן לַאֲרַע nach unten; מִלְּרַע von unten) ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. חד מלעיל וחד מלרע ובירו' פאה ספ"ה די"ט. מן לרע ועיי"ע לעיל. ובאונק' לבראשית א', ז'; ובתר"י א' שם כ"ז, כ"ח, ובתר"י ב' שם מ' כ"ג.

לָשׁ (מל"מ לוש פי' עריכת הבצק kneten) בפ' כלל גדול (שבת פ"ז מ"ב) הלש והאופה. *[אחי"ה וכנ"ה בפסחים ל'. אין לשין . . ואם לש וכו', ושם ל"ו. עיי"ע קטף ב' וציווי נקב' לושי תרג' אונק' בראשית י"ח, ו' ולרבים זכר לושו (פסחים שם), המקור בפסיקת' רבתי פכ"ב דאזלת מליש, תרג' הושע ז', ד' מעידן מֵילוּשׁ לישא. ובינוני פעיל דְלִישׁ במשחא אונקל' לבמד' י"א, ח' וא"כ הבין לשד בהיפך האותיות דלש, ועיין ספרי בהעלתך פכ"ט כלייש זה שָערוך בשמן ומקוטף בדבש וכו' — נפעל נִילוֹשׁ עיין פסחים ל"ה, ל"ו. מנחות נ"ה, והשם ספרי שם, ירו' פסחי' רפ"ג דכ"ט ע"ד מלמולין דְלַיִשׁ, ב"ק מ"ח. אכליה ללישא, ושם י"ח רע"א דמאים בלישא עיי"ע ווס גי' רבינו, ע"ז ע"ו רע"ב עיי"ע גזנף, ובתרג' אונקל' לשמות י"ב, ל"ט, ובתר"י א' שם ט"ז, ב'

[1]) ובפי' הרמב"ם הועתק זו המלה לל"ע עיין מ"ש בע' בלגה (ח"ב צ"ד). [2]) וכן הביא בע' לוטריא.

ועוד זולתו. והשם המופשט לְישָׁה פסחי׳ ל״ו. מ״ה: תר״י א׳ לשמות י״ב י״ז ית לישתא, ירו׳ שבת פ״ז ד״י: חייב על לישתה, ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט. לישתו — והתואר כמו בל״ס לַיָּיש ירו׳ חגיג׳ רפ״ג דע״ח ע״ד· כהדין לייש פי׳ כאופה] —

לִשְׁכָּה (מל״מ ענין חדר Zelle, Halle) בפ״ג בתמיד (מ״ג דף ל׳.) ואחת לשכת החותמות פירוש הרוצה להקריב נסך נותן דמיו לכהן שהוא ממונה על החותמות ונותן לו החותם ומוליכו לממונה על היין ונותן לו החותם והוא נותן לו צרכו מן היין. *[אחי״ה וכנ״ה שם: לשכת הטלאים . . לשכת בית המוקד . . לשכת הַכלים. מדות פ״ה מ״ד, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג, אסתר שני ד׳, א׳ לשכת הגזית עיי״ע גזת (ח״ב, ר״ע) וש״נ. שקלי׳ פ״ד מ״א ומ״ב תרומת הלשכה. תרג׳ ירמי׳ ל״ה, ד׳ לשכת רברביא. והקבוץ תמיד שם ארבע לְשָׁכוֹת היו שם וכן בדה״י ב׳ ל״א, י״א] —

לשלשת (או מל״ע لثى Schmieriges, Klebriges או מלשון פרסי لوش Leim, klebriger Koth) בפ׳ דם חטאת בגמ׳ אחד בגד (זבחים צ״ד.) ועור בר כיבוס והתנן בפ׳ נוטל אדם (שבת פכ״א, מ״ב דף קמ״ב:) היתה עליו לשלשת מקנח בסמרטוט. פי׳ צואת תרנגולין. *[אחי״ה הועתק מתוספ׳ זבחים שם וכן פירש״י בכ״י (ד״ס שבת צד קס״ט.) רוק או רעי או צואה ועיין רע״ב ותוי״ט לשבת שם ובכ״י ש״ס הגי׳ בשלשה ובכ״י ש״ס בזבחי׳ בשלש׳ בקו על השי״ן וכ״ה במשנ׳ דירו׳ אבל גם בתרג׳ לאיוב, ל״ט, כ׳ תרגם נחרו: לישלושתא דנחיריה וגזרת המלה מל״ע או פרסי הנ״ל בכפל האותיות. ועוד עיין ערך לשישית. ולדעת ר״פ סמאלענסקין הוא שלשול בהיפך האותיות] —

לֶשֶׁם (שם עיר בדן) בר״ג דמגילה (ו׳.) ובפ׳ מעשר בהמה בגמ׳ ר״מ (בכורות נ״ה.) ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם (יהושי י״ט, מ״ז) א״ר יצחק לשם זה פמיאס [1].

1 לָשׁוֹן (מל״מ ובלא״ר לִישָׁן, לִישָּׁנָא וכ״ה בל״ס לֵשָׁן, לֵשָּׁנָא Zunge, Sprache, Redeweise) בפ״ק דשבת בגמ׳ שמנה עשר דבר (שבת ט״ו.) אידך דתאני [2]) בריש עדיות (פ״א מ״ג) הלל אמר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה שחייב אדם לומר בלשון רבו. פי׳ לא אמר בשיעור קבין ולא שיעור לוגין אלא מלא הין מים כמו שהתורה משערת בהין וחצי הין ורבו היינו משה רבינו עליו השלום. פירוש אחר כמו שקיבל מרבו ממש [3]). בפ״ק דע״ז בגמ׳ ויום גנוסיא (י׳.) הנה קטן נתתיך בגוים (עובדי׳ א׳, ב׳) שאין מעמידין [4]) מלך בן מלך, בזוי אתה מאוד (עובדי׳ שם) שאין להם לא כתב ולא לשון [5]). בפ׳ הזורק גט בגמ׳ כתב לשם מלכות שאינה הוגנת (גיטין פ׳.) מאי מלכות שאינה הוגנת רומי [6]) שאין להם לא כתב ולא לשון. פי׳ היאך מלכות רומי מלכות שאינה הוגנת ואין להם כתב והלא אמרו (ע״ז ב׳ רע״ב ושבועו׳ ו׳: לפי גי׳ כ״י ש״ס ור״ח) זו מלכות רומי שטבעה יצאה בכל העולם כולו וחזינן דאית לה ב׳ כתיבות הכי מסתבר דמלכות רומי נתחלקה לב׳ מלכיות אחת גדולה וטיבעה יוצאה בכל העולם כולו ויש לה כתב והיא הוגנת ואחת קטנה (נקראין אלבניזי [7]) ואינה הוגנת ואין לה כתב וגזרה הגדולה שיכתבו רבנן הגט לשמה ומשום שלומה תקנו מלכות בגיטין וגזרו שלא לכתוב לשום שאינה הוגנת שמולכת עמה ביחד ולא לשום מלכות מדי ומלכות יון ולא לבנין הבית ולא לחרבנו כדמפורש טעמא בגמרא. בפ׳ על אילו מומין (בכורות מ׳ סע״א) ושנטל רוב המדבר של לשונו. פי׳ „היינו רוב הלשון שנפרד מן החיך התחתון [אותו] שיכול לכפוף למעלה״ [8]). בפ״ק דקידושין בגמ׳ וחכ״א בכסף (קיד׳ כ״ה.) ר׳ אומ׳ רוב המדבר שבלשונו. בפ׳ ראשית

[1]) בכ״י ו״ו אי ב׳ ל״ד פומיים, בכ״י ק״ט כומים ובנו״ג פמייס, ובדפי׳ הראשוני׳ פמייס ועיי״ע פנייס. [2]) כ״ה בדפ״ר פיז׳ באסיל ואמ׳ ובדפו״נ דתני ובכ״י ק״מ דתנין. [3]) ופי׳ ראשון הביא רש״י בשבת בשם רבותי אבל הוסיף לומי׳ ולבי מגמגם שהרי בכמה מקומות לא הקפיד על כך עכ״ל ועיין ג״כ הקדמה לספר יוחסין אחרי שהביא פי׳ הערוך כתב וז״ל ותימא על בעל הערוך כי לוג שכן לשון תורה הוא וכן בנביאים ברעב שומרון מצינו לשון קב ורובע הקב חריונים וגו׳ (מ״ב ו׳, כ״ה) ואילו גרסין הין בה״א ולא באל״ף ולא בחסרון יו״ד וכו׳ כן בשמות עצמם היו מקפידים וכו׳ ופי׳ הרמב״ם בעדיות בשם אביו כי שמעי׳ ואבטליון שהיו גרים היו אומרים אין במקום הין וכו׳ ע״ש ועיין בחי׳ הרמב״ן לשבת מ״ש בשם הראב״ד ובתוי״ט לעדיות, וכפי׳ שני בערוך פי׳ הרע״ב בעדיות שם ובכלי׳ פ״ח מ״ט ועיין ג״כ בהפשב״ע בענין פי׳ הערוך ומה שהקשה על רש״י מברכות מ״ז. מיושב בתשי׳ זכרון יוסף סי׳ ח׳ צד י״א ע״ג ע״ש. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובילקי׳ עובדי׳ ובנו״ג מושיבין. [5]) עיין פי׳ רש״י שבע״י הראשון הובא בד״ס לע״ז צד י״ב. והתוספי׳ לע״ז שם. [6]) כ״ה בדפי׳ פיז׳ ווינצי׳ וכ״ה בכ״י ק״ט, ובשדפ״ע לי׳ ובנו״ג „מלכות הפרסיים״ והוא נשתנה מן הצינזור. [7]) לי׳ בדפ״ר וכתבי יד ערוך ואולי הוספה מאוחרת היא, ובאמת הלשון של Albanien מגומגמת ומעורבבת ביותר עד כי מאלף מלות אלבניזיות מאה לקוחות הנה מל״י ומאה וששים מלי רומי ויתר משאר לשונות, עיין אוצ״מ Mayer ועוד ערש וגרובער ע׳ Albanien.
[8]) הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לבכורות (בקובץ כ״י אנגיילקי׳ דף ק״ד.

הגז בגמ' ר' דוסא (חולין קל"ז:) מתני ליה לבריה רחלים א"ל אתנייה רחלות א"ל כדכתיב (בראשית ל"ב, ט"ו) רחלים מאתים א"ל לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן [1]. בפ' יש בערכין בגמ' וכן מצינו (ט"ו:) במערבא אמרי לישן תליתאי [2]) קטל תליתאי הורג למספרו ולמקבלו ולמספרין עליו [3]. היכי דמי לישנא בישא וכו' (שם סוף העמוד). בויקר' רבה בריש אמור אל הכהנים (ר"פ כ"ו) למה נקרא שמו שלישי וכו' עד בימי שאול הרג וכו', בירוש' בפ"ק דפיאה (דף ט"ז.) ובפסקא דפרה (פסיקתי דר"כ צד ל"א:) אשכבה לוהטים (תהלים נ"ז, ה') זה דואג ואחיתופל שהיו להוטים אחר לשון הרע וכו'. בנדה בפ' האשה בגמ' בדקה (ס"א.) האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא ליבעי למיחשי ליה ליבעו. בעלי חצים (בראשית מ"ט, כ"ג), לא תלך רכיל (ויקר' י"ט, ט"ז) תרג' ירושלמי [א'] לישן תליתאי [4]. *[אחי"ה לשון לִישְׁנָא א') בענין הלשון שבפה יאכל וידבר מגילה י': שאר זה הלשון. חולי' קמ"ב. לישנא דר' חוצפית מתורגמן. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: רות רב' פ' ליני לשונו של ר' יהודה הנחתום וכו'. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג לוחכה בלשונו וכו'. ויק"ר פט"ז ולשון זה נתון בין שני לחיים וכו', שם ר"פ ל"ג זבן ליה לישן ע"ש. והקבוץ שם: לשונות רכים ולשונות קשים. ב') ענין דבור ושפה כמו בל"מ וכן בל"ס וארמי לִישְׁנָא ד"מ ברכות כ"ח. לישנא דתברא דצערא. שבת נ"ג: לישנא דקרובי, נ"ד. לישנא דגלוי. שם: לישנא דלא עביד פירי וכו', ק"כ. לשון שבועה. קמ"ט: לישנא דפורא. עירובי' נ"ג. רדייק לישנא ועיין עוד פסחי' ז': ל"ו: ביצ' ט"ז. מגיל' י': סוט' נ'. י'. י"א. י"ב: ב"ק ל"ח. ב"ב ט"ו. סנהד' י"ב. ק"ו. ק"ח: ע"ז מ"ד. מנחות ס"ה. נדה ל"א. פרה פ"א מ"א — ברכית י"ג. שמע בכל לשון, שם ל"א: יבמות ע"א. כתובו' ס"ז: דברה תורה כלשון בני אדם. נדרים מ"ט. ירו' נדרים רפ"ו דל"ט ע"ג הלכו בנדרי' אחר לשון בני אדם. פסחים פ"ז. לשון תורה, ב"ר פי"ח הלשון הזה נופל על הלשון הזה עיי"ע אנתרופי, ושם פכ"ב דברו הכתובים בלשון מועט וכו', ב"ק ו': לישנא קלילא ועיי"ע אבדן, מכו' י"א. לשון קשה.. לשון נחת, גיטי' ל"ו: לישנא דחוצפא.. לישנא דניחותא, ושם מ"ה. לישנא דצפורי, חולי' צ': לשון הואי עיי"ע הבאי ומ"ש. עירובי' נ"נ: לשון הכמה, לישן דחוכמתא עיין סוף ע' חכם, ושם: לשון חכמים ועיין כתוב' ק"נ. שהש"ר פ' הנך יפה: בלשון כפול.. בלשון פשוט. ב"מ ק"ד. לשון הדיוט עיין ערכו וש"נ. פסחים ג'. ושם: לשון נקייה, וכ"ה בירו' כתובות פ"ה סוף הל' ח' ד"ל: ושם הלי"ג סוף העמוד ובפ"א דכ"ה סע"ג וב"ר רפ"ע לשון נקי = לישנא מעליא פסחים ג'. וש"נ. ושם: לשון כבוד. קידושי' ב'. לשון נקבה.. לשון זכר. שבת פ"ח: לפי גי' כ"י מ' מגילה י"ג: שקלים ח': סוט' ל"ב. ל"ו: סנהד' י"ז. מנחות ס"ה רע"א שבעים לשון. ספרי בחוקתי פרק י"א חגיג' ט"ז. שקלים ו'. סוט' ל"ב. ל"ו: ל"ז: מ"ב. מ"ט: סנהד' צ"ו: לשון הקודש (קודש), שבת י"ב: סוט' מ"ט: סנהד' כ"א: ל"ח: לשון ארמי, חולי' כ"ד. לשון כשדים, פסחים ס"א. סוט' מ"ט: לשון סורסי, ושם לשון פרסי [5]) אסת"ר פ' וישלח ספרים.. לשון מדי.. לשון פרסי, ושם: לשון רומי (בלשון) [מלשון] יוני ועיי"ע בָּד (ח"ב, ט"ו) ומ"ש. שבת ל"א: ס"ג. מגילה ט': סוטה שם לשון יוני (יונית). ב"ר פצ"א לשון דרומי עיי"ע אבל וע' דרומי. במד"ר פי"ד לשון ירושלמי. ספרי ברכה פ' שמ"ג לשון עברי.. לשון ערבי ע"ש — שבת ל"ג: נ"ו. פסחי' פ"ו. קי"ח. יומ' מ"ד. תעני' ז': סוט' ל"ה. מ"ב. ב"מ ל"ג. ב"ב קס"ד: קס"ה. סנהד' צ"ג: ק"ו: זבחים פ"ח: ערכי' ט"ו. שם: ט"ז. דרך ארץ זוט' פ"ב ב"ר רפ"ע לשון הרע = לִישָׁן בִּישׁ, לִישָׁנָא בִּישָׁא ירו' תענית פ"ב דס"ה: ב"ב ל"ט. ושם: מגילה י"ג: מ"ק ט"ו. ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד רע"ב — ובענין לשונות שישתמש בהן בעל הערוך עיין מ"ש במבוא ח"א VI והלאה. — והקבוץ ירו' שבת פי"ט די"ז. לשונות ריביין.. לשונות כפולות, ספרי ברכה הנ"ל לא בלשון אחד נגלה אלא בארבע לשונות. ר"ה ג', עיין ערך כי ב', ירו' ב"ב ספ"ח דט"ז ע"ג בעלי לשונות עיין ערך דיותמין — ועוד ענין לשון דעת סברה ופירוש חולי' ג': להך לישנא.. להך לישנא, שבת קנ"ד. לישנא קמא.. לישנא בתרא ועיין בזה הכלל ביד מלאכי סי' שפ"ה [6]. והקבוץ כתובות צ"א. כהנך תרי לישנאֵי קמאי, מנחו' ס"ה רע"א דהוה בייל לישנֵי ודרש] —

2 לָשׁוֹן (כל דבר בדמות לשון מל"מ (יהושע ז', כ"א) (Stange, Streifen, Leisten בפ' ואלו

---

[1]) כן הוא בכתב יד ק"מ, וברפ"ע לעצמו ועיין בזה הכלל ביד מלאכי סי' שנ"ד. [2]) בנו"ג לשון. [3]) בנו"ג ולאומרו. [4]) ועוד עיין תר"י א' לבראשית א', י"ח ותרגי לתהלים ק"א ה'. [5]) אבל בב"ר פע"ד צ"ל לשון ארמי במקום לשון פרסי. [6]) ובענין לשנא דקרא עיין שם סי' שפ"ח, שפ"ט.

מציאות (פ"ב מ"א דף כ"א.) ואניצי פשתן ולשונות של ארגמן. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הגפת (ב"ב י"ט.) וכי דרכן של בני אדם להטמין בלשונות של ארגמן[1]) דתניא בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר ובלשונות של ארגמן ובמוכין. פי' אגודות של צמר הטווי והצבוע[2]). בר"ג דפ' המוציא תפילין (עירובי' צ"ו:) המוציא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטין כשרין מאי שנא לשונות דפסולין דאמרינן[3]) אדעתא דגלימא צבעינהו. *[אחי"ה ומזה הענין לשון של זהורית ר"ה ל"א; יומ' ל"ט[4]), ס"ז. ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג — ועוד ענין עץ דומה ללשון שהמלבן מונח עליו עיין כלי' פי"ח מ"ד ובע' מלבן וכן בתוספתא ב"מ פ"ח מטה שעשה שתי לשונות שלה מלווחין ובע' לכסן גירסת רבינו שני שלהנות] —

* לָשַׁן (מל"מ ענינו דובר רעה והולך רכיל (ונבנה מהשם לשון) verläumden וכ"ה בל"ס באפעל אַלְשֵׁן ועיין لسن בל"ע) שמ"ר פ"ג מה הנחש כשהלשין וכו' אסת"ר פ' אם על המלך; מיד עמד השטן והלשין עליהם לפני הקב"ה וכו' מל"מ אל תלשן עבד (משלי ל', י') וכ"ה בתרג' לא תלשון וכו'.

* לשישית (?) (מין צמח) תוספתא כלאי' ספ"ג ותוספ' שביעי' רפ"ה הלשישית וחלבוצין (וחלביצין). ובירו' שביעי' פ"ו דל"ז רע"ג מהו לצבוע בטובת הנייה מן מה דתני השלשושית וכו' וא"כ נשמע מזה שהוא צמח שצובעים בו ואולי נגזר מן לשלשת פי' ענין דיבוק שעל ידו צובעים — או אולי הוא ל"ע ليث מין צמח.

לָתָא (נ"ל מל"ע لوث און ומזל רע Missgeschick, Unglück או אולי מל"ר אמצ' lot, loth, lottum גורל Loos) בפרק[5]) המקבל אכלה חגב (ב"מ ק"ו.) אמר ליה משום לתך הוא ואמאי הכא נמי נימא אי משום לתאי היא. — (א"ב פירש"י בשביל מזלי). *[אחי"ה וכן פירש"י בב"מ כ' רע"ב משום לתאי דידי; בשביל מזלי, וביבמו' כ"ט רע"א משום לתא דידה פירש"י משום מזל דידה ע"כ ונ"ל שהוא ל"ע הנ"ל או אולי ל"ר אמצ' ופי' בגורלי וברוב לשונות רוֹמניות נקרא גורל loz, loza, lot, lod, lott, lut וממנו לא"ש Loos ועיין זה הע' אצל אדעלונג. — ודע כי נגררנו בסדר זה הע' אחר דפ' אמש' אבל בדפוסי' ראשוני' ובכ"י ערוך נסדר זה הע' אחר ע' הכא אח"ז ועוד הדבור המתחיל לתך וזה טעות גמורה היא כי לתך פי' מזלך או גורלך והוא מקוטע מן לתאך כדאי' ג"כ בב"מ ק"ג וא"כ השרש הוא לתא] —

לֶתֶךְ (מל"מ מדת יבש וערכו חצי כור) בפ' שבועת הדיינין (שבועות ל"ח:) כור תבואה יש לי בידך אין לך בידי אלא לתך קיטנית פטור. בר"ג דפ' המקבל (ב"מ ק"ד רע"א) בית כור אני מוכר לך אעפ"י שאינו אלא לתך הגיעו. פי' הוא חצי כור וזהו חמשה עשר סאין והוא חמש איפות. — (א"ב ל"מ זה ולתך שערים (הושע ג', ב'). *[אחי"ה וכפי' הערוך כ"ה בפירש"י בב"מ. ורשב"ם בב"ב ק"ב; ד"ה האומר לחבירו בית כור. ורע"ב שביעית פ"ג מ"ב. והר"ן בפי"ח דשבת ובפ"ו דשבועות. — וכנ"ה בשביעית פ"ג מ"ב ב"מ פ"ו מ"ה, תמיד פ"ה מ"ה ערכין כ"ה. כתובות צ"ט. ב"ב ז', ק"ג. ושם ובערכי' ג"כ חצי לתך] —

לָתַת (מל"ע لث ענין שרייה benetzen, anfeuchten) בפ' כל שעה בגמ' ואלו דברים (פסחי' ל"ו סע"א) אי הכי מילתת נמי נילתות פי' לשון שרייה. *[אחי"ה בנו"ג מילתת נמי לתית ובכ"י מ' ליתותי נמי מילתת ובכ"י א"פ כגי' הערוך ליתותי נמי נלתות — וכנ"ה בפסחים שם ובדף מ'. ומ"ב. אין לותתין אותה, שם ל"ו. מנחת העומר לותתין אותה, שם מ'. ובסנהד' ה'; מותר ללתות, ושם בפסחים; מ"ט משום דלא לתתי. ירושלמי שביעי' ספ"ה דל"ו. וירו' גיטי' ספ"ה דמ"ז ע"ג כאן בלותת כאן בשאינו לותת. ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד; לא לותתין ולא טוחנין וכו'. תוספתא בבא קמא פ"י לטחון ולא לתתן. ירושלמי שביעית רפ"ו דל"ו רע"ג וירו' גיטין פ"א דמ"ג ע"ג במה אתון לַתְּין פי' במה אתם שורים. ירו' גיטין שם; אנן שלקין ביעין ולתין במיהון וכצ"ל בירו' שביעית שם ושם בט"ס ולתון כמיהן. תוספתא מכשירין ריש פרק ג' המעלה (האגודות) לגג ללותתן בטל

[1]) וכה"ג בכ"י ש"ס א"פ אשר שם נמחק בגיזי צמר ואי' רק בלשונות של ארגמן וכן משמע מפירש"י (ד"ס ב"ב צד מ"ד:) ובכ"י פ' ור' לי' בלשונות של ארגמן כי אם בגיזי צמר הרי אחד בא מגליון ללמוד על האחר ובכ"י רגמ"ה לב"ב אי' ג"כ כבערוך בלשונות של ארגמן אבל בנו"ג בגיזי צמר ולשונות של ארגמן. [2]) ובכ"י רגמ"ה אי' בהיפך: ולשונות של ארגמן צמר שאינו טווי שצובעין בארגמן וכו' ועוד עיין ערך צף ח'. [3]) וכ"ה בד"ש וכן העתיק פי' ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנא) ובנו"ג דאמר. [4]) עיי"ע זהר ח"ג רע"ד ושם בט"ד ס"ט: [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, ובדפ"ע בסוף.

ובנשמים וכו' וזה ממש כהוראת ל"ע הנ"ל פי' ענין שרייה ולכלוך בטל. וכן פירש"י בסנהדרין שם ללתות: לשרות ועיין רש"י בפסחים ל"ו, ד"ה לתיתה: לשרות מעט במים וכו' עיין עוד בהפשב"ע מה שתמה על פירש"י — והשם פסחים שם ובדף מ'. לתיתה ובמקום לתתי (שם) גרס כ"י ב': „דלאו בני לתיתה נינהו" והפכו: לישה, והרמב"ם פי' לתיתה שבוללין החיטים במים] —

„נורא תּ֯הילות נ֯אסר ברהטים אוהבי מוסר. השכילני בערך תריסר. כן יצליחי בתליסר".

*[אחי"ה החרוזים האלה עם ר"ת נתן ישנם בסיום האות הלמ"ר בכ"י בריטיש מוזיאום בלונדן וכ"ה בכ"י ו"ו א' ושם אי' השכילי, וכבכ"י זה אי' בכ"י ל"ד אבל בכ"י ב"ר ובכ"י ו"ו ב' לי', ובכ"י ה"ב חסרים איזה דפים מאות למד והיינו מע' לפלוף עד ע' מאוד אבל בתחלת אות מ' כתוב בזה"ל: „בעזרת האל משפיל ומרומם אתחיל אות המ"ם". ובכ"י קאהוט אי בסיום האות בזה"ל: נשלם ערך הלמד תהלה לאל דעת מלמד. אתחיל ערך מ"ם] —

אות המים

* מ הוא האות הי"ג באלפא ביתא ובא: א׳) לרוב במקום ב׳ שבאותו המבטא ד"מ מטע = טבע, מתנן = בותנן (בָּשָׁן). ב׳) הוחלף באות נו"ן עיי"ע ן׳. ג׳) לרוב הוא אות שמושי לבנות על ידו שם מן הפעל כמו בל"מ מזבח = מדבחא מן דבח = זבח; מנורה = מנורתא מן נור. ד׳) ועוד לבנות על ידו מקור בפיעל ובפַעֵל ד"מ מֵיכַל, מְיַדַּע. ה׳) בא לפעמים נוסף באמצע התיבה ד"מ פרומביא עיי"ע, למפד, למפרם = לפיד עיי"ע, סמפירינון, ספירינון עיי"ע. ו׳) הוא מלת היחס מִ בדגש אחריה כמו בל"מ ועיי"ע מי. ז׳) ועוד הוא מ׳ שלילה כמו לפע"ד בל"מ באיוב י"ט, כ"ו ומבשרי אחזה אלוה כלומ׳ נפרד מבשרי בהיותי בלי בשר וכן ענין בל"י μήν ובל"ר nicht, ne ומזה דרשו בתנחו׳ משפטי׳ סי׳ י"ד מאחיך (דברים ט"ו, ז׳) ששניכם שוים ואל תגרום לעצמך שתעשה כמותו מאחיך לשון יונית כלומ׳ מ׳ של מאחיך לשון יוני׳ פי׳ שלא תהיה כאחיך האביון.

☞ מָא (בל"ס ובל"ע כמו מָה בל"מ was) תרג׳ של מה. מה זאת עשיתם (שופטי׳ ב׳, ב׳) מא דא עבדתון. למא תרג׳ של למה ובלש׳ גמרא מאי, פי׳ מה, אמאי פי׳ למה, מהו פי׳ מה הוא, מָאִים בתרג׳ כמו מה אם. מדין כמו מה דין[1].

* מָאגְנִיוֹת (פי׳ בל"י μάγγανον כמו μηχανή פי׳ כלי אומן Werkzeug והושאל לאותיות שנדברו ע"י כלי מבטא בפה) בפסיקתא רבתי פ׳ ל"ג דף קנ"ג. בדפו"ו: ובתיבה אחת מצינו אחד עשר מאגניות משמשים ובעלילותיכם (יחזק׳ כ׳, מ"ד) פי׳ י"א אותיות שנדברו ע"י כלי מבטא בפה Sprachwerkzeug. ועוד עיי"ע מגנון.

מְאֹד (מלת תואר הפעל לסמן הפלגת הפעולה sehr עד מאד gar sehr) בסוף ברכות (פ"ט מ"א נ"ד.) בכל מאודך (דברים ו׳, ה׳) בכל ממונך ד"א[2]) בכל מאודך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו מאוד מאוד. *[אחי"ה כה"ג לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה במשניו׳ *בירושלמי ובדפ׳ נאפ׳ ובע"י הראשון ובכ"י ש"ס (עיין ד"ס לברכות צד קמ"ד:) ובדפ"ר ובמשניות הוי מודה לו במאוד מאוד ובשאר הדפוסי׳ הוי מודה לו מאוד מאוד ובכ"י ק"ט בכל הוי מודד לו בכל מאוד מאוד, ובנו"ג בש"ס בבלי הוי מודה לו ותו לא. ונדרש מאד בלש׳ מידה, מודה ומאוד — ב"ר ספ"ט הוא מאוד הוא אדם עיי"ע הוא — אבות פ"ד מ"ד מאד מאד הוי שפל רוח] —

* מַאְדִים (מל׳ אָדֹם der Planet Mars, Kriegsgott) שבת קכ"ט: דקיימא מזל מאדים בזוזיה מעלי שבת נמי משום מאדים בזוזיה כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דקיימא ליה מאדים בזוזי מעלי שבתא נמי קיימא בזוזי ועיין בפירש"י, שם קנ"ו סע"א האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא.. אמר רבה אנא במאדים הואי. פסיקת׳ רבתי פ"כ לכך ברא הקב"ה מאדים וכו׳. ב"ר פ"י כוכב נוגה ומאדים שאינן גומרין הלוכן אלא לארבע מאות ושמנים שנה.

מֵאָה (מל"מ hundert) (בברכות) [צ"ל במנחות][3]) (מ"ג סע"ב) מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום שנאמ׳ (דברים י׳, י"ב) ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה, וי"א שכל הפסוק הזה עולה למנין מאה אותיות. בפסיקתא[4]) ותאמר ציון (צד קל"א:) ומצאהו רעות רבות וצרות (דברים ל"א, י"ז) אלו מאה חסר ב׳ קללות שבתורה. מאתים וארבעים ושמונה אברים שבאדם מפורשים בראש אהילות (פ"א מ"ח[5]). רמ"ח תיבות יש בקרית שמע שמשמרות[6]) רמ"ח איברים שבאדם בילמדנו פרש׳ כי אם שמר תשמרון (בתנחו׳ עקב לי׳). *[אחי"ה בכל דפוסי ערוך עשו מערך שלנו שני ערכים ולא ידעתי למה ובכל כ"י ערוך חסר בערך מאה א׳ הציון ממנחות

---

1) עיין כל ע׳ וע׳ במקומו. 2) בכ"י ק"ט מאן דאמר. 3) ועיי׳ ג"כ בסוף הע׳. 4) כ"ה בכ"י ו"ו א׳ ב׳ ל"ד ה"ב, ובכ"י ק"ט בפסק׳ ובדפ"ע בפסי׳ ובכ"י ב"ר בט"ס בפסוק. 5) בדפ"ר ק"ק וארבעים ושמונה ובשדפ"ע רמ"ח. 6) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובדפ"ע משמרת ובכ"י ה"ב שמשמע.

ואולי הוספה מאוחרת היא כי באמת בע' אספרמקי הביא רבינו זה הציון קצת בל"א בסיום כזה: מה ה' שאל מעמך מ א ה מ מ ש ע"כ הרי שרבינו לא גרס אל תקרי מה אלא מאה וכן לי' בפי' רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ד') דאי' בזה"ל שואל מעמך כלומר מאה שואל ע"כ, אבל כבר הוכחתי בע' אספרמקי כי כה"ג בסדור רע"ג ועתה מצאתי כי כן גרסו במנחות אל תקרי וכו' גם הרי"ף והרא"ש בסוף ברכות וכ"ה באבודרהם ס' תפלות של חול צד י"ג רע"ב[1]). וכתב בעל הפשב"ע וז"ל ודע דמה שמורגל בפי רבים וכן שלמים עד שג"כ שלחו ידם והדפיסו בנוסח מעמדות לשבת א"ת מה אלא מאה לאו קושטא ענתה בם כי לדעת ר"ת וגם לרש"י . . הך א"ת מה אלא מאה לא היה ולא נברא ואיננו נזכר בגמרא ע"כ וחידוש גמור שנעלמו מעיניו הרי"ף ורא"ש ואבודרהם שגרסו כן במנחו'. וגדולה מזו מצאתי שגם רש"י שכתב במנחו' מה: קרי ביה מאה ע"כ ולפי זה לא גרס בגמ' במנחו' א"ת בכל זאת הוא בעצמו גרס כן בגמ' דברכות ירוש' א"ת ואלה דבריו בפרדס סי' ה' וז"ל: תניא היה ר"מ אומ' חייב כל אדם מישראל לברך מאה ברכות בכל יום ו ב ג מ ר א ד א ר ץ י ש ר א ל ג ר ס י נ ן הכי תנא שכל אדם מישראל שאינו עושה מאה ברכות בכל יום שנאמ' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך אל ת ק ר י מ ה א ל א מ א ה ודוד מלך ישראל תיקנם כשהודיעוהו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום וכו' ע"ש[2]) הרי שרש"י היה גרס בירו' ברכות (סוף ברכות) ככה[3]) וא"כ יש לקיים בראש הערך הציון: ב ב ר כ ו ת וכיון לירוש' ברכות כגי' רש"י בפרדס — ובענין כתיבת שואל מלא עיין מנחת שי לדברים י', י"ב שהביא אבן ירחי ורמב"ן ואחרים שמצאו כן מלא — וכנ"ה בשבת קכ"ט: מאה קרני בזוזי וכו' עיי"ע פגר וגי' רבינו ומ"ש. פסחים קי"ג רע"א עיי"ע כנף א'. יבמות ס"ג. עיי"ע חפר. ושם פ"ח: וש"נ מאה נשים כעד אחד דמיין. שבועות מ"ב. וש"נ מאה כתרי ותרי כמאה. סוט' מ"ב: עיי"ע בן (ח"ב, ק"י.), ב"ק כ"ז: מאה פנדי בפנדא למחייה ועיי"ע פדא. מד"ר דב"ר ס"פ וילך מאה מיתות ולא קנאה אחת — והקבוץ כלא"ר מָאתַיִן עזר' ו', י"ז. ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. תלת מָאתָן צומין ובירו' כלאי' פ"ט דל"ב: תלת מאוון צומין, ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד: תלת מאוון נזירין . . תשע מאוון קרבנין, וכן בתרג' לשמות י"ח, כ"ב לפי גי' המתורגמן רבני מַאְוָן, למאות (ש"א כ"ט, ב') תרג' למאון. וכן הקבוץ מֵיוֹת בל"ע مئات בל"מ מאיות (וכתיב מֵאוֹת) במד"ר פי"ג קוממיות (ויקרא כ"ו, י"ג) קומה של מיות, ושם: קוממיות קוף מאה מיות מאתים ועיין בשינוי כב"ר פי"ב ועוד עיין ב"ב ע"ה.] —

* מאוס (· אמאוס Emmaus עיי"ע בח"א, קי"ב.) ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד ר' אחא אזל למאוס וקטוע מן לאמאים, ועוד עיי"ע אמוס ח"א, קכ"ג:

* מָאוֹר (מל"מ Licht, das Leuchtende) ברכו' פ"ח מ"ה מאור האש . . מאורי האש, ושם נ"ב: הרבה מאורות יש באש. תוספת' ברכות פ"ו (פ"ה) מאור ובשמים, מגילי' כ"ד. כל שלא ראה מאורות מימיו וכו' וכ"ה בירו' מגילי' פ"ד דע"ה סע"ב וירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד ועיין תנחומ' תולדות רסי' ז' סוכ' כ"ט. מאורות לוקין וכו', ובהשאיל' ברכו' י"ז סע"א מאור תורה, ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג אילו אותי עזבו ותורתי שמרו (השאור) [צ"ל המאור] שבה היה מקרבן אצלי. פסחים ס"ב סע"ב כבה מאור עיניהן וכו', חגיג' ה': מאור עינים הוא פי' כמו סגי נהור. ומה שענינו מקום פתוח לאור בכותל Lichtloch עיי"ע אר (ח"א, רס"ב: ורס"ג.) וש"נ שבת קנ"ז. ואהלות פי"ג מ"א ועיין ג"כ תוספת' רפי"ד ואילו הן שירי המאור חלון שהיה סותמו וכו'.

* מֹאזְנַיִם (מל"מ שם לכלי המשקלת Wage והושאל למזל בכוכבי לכת) עיין פסיקת' החודש צד קנ"ד. פסיקת' רבתי פ"כ וס"פ מ"א וילק' פקודי' רמז ת"ח וילק' מ"א רמז קפ"ה — והקבוץ בלא"ר מאזניא דניאל ה', כ"ז, ותרג' ויקרא י"ט, ל"ו מאזנוון (מוזנוון).

---

[1]) ושם אי' ג"כ מה בא"ת ב"ש עולה למנין מאה כדאי' בתוספות מנחות ע"ש. וכן באבודרהם: עוד יש רמז להם מן הנביאים שנא' ומה ה' שואל מ ם ך בגימ' מאה וגם יש רמז מן הכתובי' כ י כ ן יבורך גבר וכו' ע"ש. [2]) ובטור א"ח סי' מ"ו כתב כן בשם ר' נטרונאי וסומך על פסוק הוקם ע ל (ש"ב כ"ג) ע"ש — וכן הובא זה הדרוש ועוד תיבות: קרי ביה מאה בתנחומ' סוף קרח וכל הענין שם בלי ספק הוספה מאוחרת היא וכן לי' בכ"י אשר ממנו הועתק כמו שמעיר המדפים לראיה שאיננו מהמחבר עיין תנחומ' דפ' ווירונא. ועיין ג"כ במד"ר פט"ו הוקם על כנגד ק' ברכות שבכל יום מתים מישראל ק' אנשים בא דוד ותקן להם ק' ברכות ונעצרה המגפה. [3]) ובנוי"ג שם ובתוספתי סוף ברכות כמו שהבאתי בע' אספרמקי ועתה ראיתי בהשחר שנת י"א צד 27 כי גם החי' השלם מהר"ש באבער הניף ידו על זה המאמר של מנחות והוסיף להביא דברי בעל שבלי לקט כ"י אשר ת"י שהביא גם הוא בערוגה א' ממנחו' תניא היה ר"מ אומ' וכו' ועוד דברי הירושלמי ע"ש בהשחר ומה שכתב בע"ל ש"ל ומצאתי בשם רבינו שלמה שדוד המלך יסדם וכו' כיון למ"ש רש"י בתוס' הפרדס הנ"ל, והרב החי' ר"ש לא העיר על זה.

* מַאי עיי"ע מיי.

* מָאִין עיי"ע מי.

* מאינון (?) בפסיקת' רבתי פ' ל"ג ר' יהודה אומר מאינון ט"ס תחת טאינון עיין ערך טיינון.

* מֵאִיר שם תואר להגדול בתלמידי ר"ע עיין עירובי' י"ג: לא ר"מ שמו אלא ר' נהוראי שמו ולמה נקרא שמו ר' מאיר שמאיר עיני חכמים בהלכה ובכ"י ש"ס מינכען וא"פ ובד' שאלוניקי ווינצ' רפ"ת הגי' במקום ר' נהוראי: ר' מיישא שמו וכה"ג בפי' ר"ח (בש"ם ווילנא) ר' מייאשא והיוחסין השלם 43 האריך בזה לקיים זו הגי' ושם הביא ג"כ פי' ר"ח בגי' מיאשה ע"ש. ועוד עיי"ע מיישא. בענין לימודו וקורותיו עיין ד"מ למהרז"ף 154 והלאה, ופי' הירוש' סוף כלאי' הא משיחכון עיי"ע אסיא א' ומ"ש. ב"ר פ"ט פ"כ ופצ"ד בתורתו של ר' מאיר. ושני התלמודים מלאים משמו ובבבלי בלבד יותר משש מאות פעמים ובתוספתא כערך שתי מאות ושבעים פעמים נזכרו הלכותיו.

* מָאַךְ = מוּךְ עיי"ע מך א'.

* מַאֲכָל (מל"מ Speise, Mahl) שבת י'. מאכל לודים . . מאכל ליסטין עיי"ע לר א' מאכל בן דרוסאי עיי"ע אכל א' וע' בר דרוסיי בקבוץ ב"ר פ"כ אוכל מאכלות.

מַאֲכֶלֶת (מל"מ סכין ששוחטים בו Schlachtmesser) בבראשי' רבה פרש' נ"ז (נ"ו) למה נקרא שמה מאכלת שמכשרת את האוכל ורבנן אמרי כל אכילות שישראל אוכלין בעולם הזה אוכלין בזכות אותה המאכלת.

מַאֲכוֹלֶת (פי' כנוי לכינה האוכלת die Nagende, Laus) בראש פ' כל היד בגט' דרך ניחוש (נדה י"ד.) דילמא דם מאכולת הוא, פי' דם כינה. *[אחי"ה וכ"ה בנדה נ"ב סע"ב ושם י"ד. מאכולת רציפה עיי"ע רצף. ושם י"ט: מאכולת של ראש ועיי' תוספות שבת י"ב. ד"ה שמא, שבת שם ותוספ' שבת ס"פ ט"ז (י"ז) אין הורגין את המאכולת בשבת. והקבוץ ירו' נדה רפ"ב דמ"ט ע"ד מַאֲכוֹלוֹת, ירוש' תענית ספ"ד דס"ט ע"ג כל עצים שהן נקצצין בו אינן עושין מאכולות וה' בוקסט' בע' אכל הביא זה הציון בלי מראה מקום וגם הח' לעוויזאהן זאאלי' 307 לא הערה מקומו. ובפתיחת' ל"ג באיכ"ר ד"ה ר' זעירא פתח הביא הגי' ביחיד אין עושין מאכולת, ושם: תני כל עין שנמצא בו תולעת או מאכולת פסול מעל גבי המזבח, אבל במדות פ"ב מ"ה ליי' מלת מאכולת וכן לִי' במנחות פ"ה:] —

☞ מָאִים (מורכב מן מָא ומן אִם vielleicht, wenn etwa) תרג' אולי אבנה (בראש' ט"ז, ב') מאים אתבני. *[אחי"ה ועוד עיין תרג' לבראשית י"ח, כ"ד; כ"ד ל"ט; לבמדי' כ"ב, ו'; ליונה א', ו' ועוד] —

* מַאֲמַר (א') מל"מ דבור שלם וצווי Wort, Befehl ב') ביבמה Ansprache) אבות פ"ה מ"א בי' מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות וכו'. מגיל' כ"א: ר"ה ל"ב. בראשית נמי מאמר הוא, ב"ר פ"ד תלויים במאמר, ס"פ מ"ד מאמרו של הקב"ה מעשה וכו' — שבת ס"ג סע"א העושה מצוה כמאמרה וכו'. ב') יבמות פ"ב מ"א עשה בה מאמר פי' שקידש יבמה בכסף ונקרא מאמר לפי שאין דין קרושין אלא באמירה ולא בשתיקה עיין תוי"ט יבמו' שם. ורש"י בקידו' מ"ג סע"ב פי': „קידושי יבם ביבמתו קרויי' מאמר". ועיין ביבמו' י"ח. והלאה, ירו' יבמו' רפ"ב ד"ג ע"ג ולקחה לו לאשה (דברים כ"ה, ה') זה המאמר, ושם: איזו היא מאמר ביבמה וכו' ע"ש ובפ"ה ד"ו ע"ג וירו' קידוש' פ"א דנ"ח ע"ד וירו' גיטי' ספ"ח דמ"ט ע"ד ותוספתי יבמו' רפ"ב.

* מָאן, מָאנָא וכ"ה בל"ס פי' כלי ועוד מלבוש עיי"ע מן ז'.

* מָאן (= מָן irgend Jemand) עיי"ע מן י"א.

* מָאַן (בל"מ בפיעל מֵאֵן ובדרז"ל מִיאֵן נרדף עם מנע ובפרט מקידושי יתומה שהשיאוה אמה ואחיה והשם מִיאוּן die Weigerungserklärung eines unmündigen Mädchens) יבמות י"ח סע"א ר"ג אומ' אם מיאנה מיאנה ואם לא מיאנה תמתין עד שתגדיל וכו', פי"ג מ"א בי"ש אומרים אין ממאנין אלא ארוסות ובי"ה אוֹמרי' ארוסות ונשואות . . . אמרו להן בי"ה לבי"ש ממאנת והיא קטנה וכו' עד אלא ממאנת וממתנת עד שתגדיל ותמאן ותנשא, ושם משנ' ב' איזו היא קטנה שצריכה למאן כל שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה השיאוה שלא לדעתה אינה צריכה למאן וכו' ושם משנ' ד' מיאנה בו ונישאת לאחר וכו' מיאנה בו והחזירה וכו', שם משנ' ה' הממאנת באיש נשאת לאחר וגירשה לאחר ומיאנה בו וכו', שם משנ' ז' ר"א אומ' מלמדין את הקטנה שתמאן בו וכו' ובגמ' יבמות ק"ז. והלאה בשקל' וטריא הרבה פעמים, הפעל עדיות פ"ו מ"א ממאנין את הקטנות, תוספת' ריש יבמות: וכל שיכולה למאן ולא מיאנה וכו'. והשם מִיאוּן עדיות פי"ג מ"ד ומ"ה יבמות ק"א: וש"נ, והקבוץ שם ק"א: ק"ז: ב"מ כ', ב"ר ר"פ צ"ג המיאונין, המיאונים. — ומזה השרש נאצל לפע"ד מין פי' הממאנים בדת יהודית עיי"ע מן ו'.

☞ מאם (מל״מ ענינו תעוב ור״ב לא דק כראוי עיין בפנים) מדרש איכ׳ סחי ומאוס (איכ׳ ג׳, מ״ה) מאסיא פסיליא פי׳ בל״י תועבה ופי׳ פסילי דבר בזוי קטן ושפל. *[אחי״ה ר״ב כיון לשתי מלות יוניות μισητή ψιλότης Verhasstes, Nacktes וכן דעת ה׳ לעווי וטעות היא וצ״ל מ א י סַ יָ א פְסִילַיָא מאוסים ופסולים כמו שפי׳ לנכון בעל מתנת כהונה, ובנו״ג משובש עוד יתר: מאסייא פסילאייא. וצ״ל כמו שהגהתי והוא הקבוץ מבינוני מאוס (ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג: כלי מאוס) = מָאִים (ביצ׳ ל״ט. יומ׳ ס״ג סע״ב, ב״ק י״ח. כתובות ס״ג:) ועוד הקבוץ יבמות ק׳ רע״א משום דמאִיסֵי[1]) — והנפעל נִמְאָס חגיג׳ ה׳. ספרא בחקתי פרק ח׳ נמאסו. השם מִיאוּס שבת מ״ד. קנ״ז. מְאִיסָה, איכ״ר פ׳ אזכרה ופ׳ למה לנצח פ׳ כי אם ובפסיקת׳ רבתי פל״א ובלא״ר מאיסותא מנחות ס״ט.] —

* מַאסָא (פי׳ רופא מפעל אסי) רפאי אלל (איוב י״ג, ד׳) תרג׳ כמאסֵי אלל וה׳ לעווי הביא מכ״י גם היחיד בתרג׳ לאיוב ל״א, י״ח היך מאסא ובנו״ג כְּאֵבָא.

* מאספוטמיא עיי״ע מספוטמיא.

* מַאֲפֶה (מל״מ דבר הנאפה Gebäck) מנחו׳ פ״ה מ״ט עיי״ע כפח א׳. עירובי׳ פ׳: ירו׳ עירובי׳ פ״ו דכ״ג ע״ד מאפה סאה.

* מָאר, מָארָא (פי׳ ארון) עיי״ע מר ב׳.

* מָארִי עיי״ע מרי.

מְאֹרַת[2]) (מל״מ ודרש מארת (בראשית א׳, י״ד) מן מְאֵרָה Fluch) במגילה איכה על אלה א נ י ב ו כ י ה[3]) ברביעי היו מתענין [על] התינוקות שלא תעלה אסכרה בפיהן י ה י מ א ו ר ו ת (בראש׳ שם) מ א ר ת כ ת י ב[4]). בפסיק׳[5]) דהחודש (פסיקתי דר״כ צד מ״ב.) לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד שנאמ׳ יהי מאורות מארת כתיב. *[אחי״ה ובכ״ר ר״פ ו׳ חסר הסיום עיין מ״ש רש״ב בפסיקת׳ שם, ובלקח טוב לבראשית צד ו׳. וכן הובא זה הפסיקת׳ במנחת שי הנ״ל. — וכנ״ה בתוספתא ב״ב רפ״ו קִישוּאין מקבל עליו עשר מ א ר ו ת לסאה אבל בכ״י אירפורט יותר טוב: מ ר י ם. ובספרא תזריע פרק י״ד דרש ממארת (ויקרא י״ג, נ״א) תן בו מארה ולא תהנה בו. ברכות כ׳: תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. יומ׳ ל״ט: נשתלחה מארה וכו׳, ירו׳ פ׳אה ספ״ה די״ט. תבא מאירה למי שהוא נותן לאביו מעשר עני, ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד תבא מארה למי שאשתו נאמנת והוא אינו נאמן, ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח: שלשה בהן מארה, תוספתא קידושין פרק א׳ תהי לה מאירה כה״נ בכתב יד אירפורט ובנו״ג לא תהא לה מורא (?). ב״ר פכ״ג ונהיה פרות ורבות למארה. שם פל״ד אהיה פרה ורבה למארה — ובענין בעלי מארה ביצ׳ ט״ו: פי׳ בעלי איחור עיי״ע בח״ב, קמ״ו:] —

* מְאוֹרָע (מפעל אָרַע פי׳ ענין מקרה וקורות היום Ereigniss, Tagesereigniss) ב״ר ס״פ ל״ז לשם המאורע שמ״ר פ״א על שם המאורע שאירע לה וכו׳, ספרי דברי׳ פ׳ א׳ ואין מקום שנקרא אלא על שם המאורע, ירו׳ תענית רפ״א דס״ג ע״ד הכל לפי הזמן הכל לפי המאורע — שבת כ״ד. ירו׳ ברכות פ״ד ד״ח. (כמה פעמי׳) אומר (צריך להזכיר) מעין המאורע ועיי״ע מורע קודם ע׳ מזבח ותרג׳ ירו׳ לשמו׳ י״ב, ט״ז; לויקר׳ כ״ג, ג׳ וזולתו מקרא קודש מְאָרַע קדיש, וא״כ הבין כמו מקרה קדש פי׳ ענין קורות. ובתר״י מְעָרַע ועוד עיי״ע ערע ב׳.

מַאֲרוּפוֹת (לפי פי׳ רבינו אולי מל״ע مهرب קרדום ומרא של עץ Holzkarst) בבנות שוח פרק (ח׳) [צ״ל ה׳] בשביעי׳ (מ״ד) בי״ש אומרים עוקרין אותה במארופות של עץ פי׳[6]) הן כעין מרא של עץ. *[אחי״ה ובכ״י מ׳ הגי׳ בחרופות של עץ וכבר פירשתיו בע׳ חרף (ח״ג ת״ק:) ע״ש, ולפי ני׳ רבינו נ״ל מל״ע הנ״ל וכפי׳ הערוך איתא בר״ש ברע״ב ובפי׳ מהר״י בן מלכי צדק וז״ל מעץ חזק עשוי כמו מרא ונקרא בל׳ חכמים מארופ׳ ע״כ. ובכ״י ה״ב הגי׳ מעריפות] —

* מְאוּשְׁכָּן (מהשם אֶשֶׁךְ פי׳ מי שביצותיו גדולות בכורות מ״ד: עיי״ע בעל גבר. גרבתן והערכים הנסמנים שם ושם ני׳ רבינו.

* מָאִית (בינוני מן מות) עיי״ע מת ב׳.

* מְבוֹאָה עיי״ע מבוי.

---

[1]) אבל מי מאיס בקהל״ר פ׳ יש רעה ופי׳ גם זו ט״ס הוא ובספרא ויקרא סוף פרש׳ י״ב (בהוצ׳ ה׳ ווייס (כ״ה) [כ״ח]) אי׳ מי מעיין ופי׳ הראב״ד מי שליקת המעים, ואות אמת גרס מאוס ומעריך: מאוז ופי׳ מל״ע موز עיין לעף פפלנ״צ 317.

[2]) כ״ה לנכון בדפ״ע ובכ״י ב״ר אבל בשאר כ״י מאורות. [3]) בכ״י ה״ב. [4]) באיכ״ר פ׳ על אלה ד״ה מעשה בדואג חסר הסיום יהי מאורות וכו׳ אבל אי׳ בירו׳ תענית פ״ד דס״ח: ובמסכ׳ סופרי׳ פי״ז ועל זה כיון רש״י בתעני׳ כ״ו: ד״ה בר׳ על האסכרה ועיין פירושו על התורה ועיין עוד במנחת שי לזה פסוק ובזוהר שהביא שם. [5]) כ״ה בדפ׳ וויניצי׳ ובכל כ״י ערוך וכיון לפסיקתא אבל מדפ׳ פיזי באסיל והלאה בט״ס בפסוק, ובדפ״ר בקיצור בפס׳. [6]) כ״ה בכ״י ה״ב וק״ס׳

* מְבָאנָא עיי"ע מבן.

* מובאת עיי"ע מבת.

* מַבְגַּאי (לדעת רבינו מל"פ بَاغ וא"כ פי' עובד האדמה Landbauer) בבראשית רב' פרש' פ"א [1]) (לפנינו פ' פ') וישמעו אל חמור: שכם נסיב ומבגאי קטע ובס"ג אלו הן הגולין (מכות י"א.) כלומ' „בשביל שכם שביקש לישא דינה העיר כולה נימולים. מבגאי מלשון (בגא) [צ"ל באגי] [2]) כלומר עוכדי אדמה במשל כן זה הדבר כלומ' זה הרג וכהן גדול מתחייב" [3]). בר"ג דפ' הדר (עירובי' ס"ד:) מבגאי קח [4]) גלוסקין הללו. ובריש תוספתא דפסחים (פ"ב). *[אחי"ה בדפ' אמש' סיים בזה"ל: שם אדם ובלי ספק הוא נוסף מר"ב. ודע שבכל דפ"ע וכ"י נפרד זה הערך לשני ערכים ולא ידעתי למה כי בשני אופנים או הוא שם פרטי או שם כללי כדעת רבינו עפ"י פי' ר"ח. ולפע"ד שבשני ענינים הוא שם פרטי והראיה מירו' ע"ז ספ"א ד"מ סע"א אמר לו מה שמך אמר לו מבגיי ועל זה סיים כיון רבן גמליאל ברוח הקודש וכ"ה בקצת שנויים בעירובי' ובתוספת' פסחים ובויק"ר פל"ז ושם הגי' מבגי ובב"ר הנ"ל מנבאי וצ"ל מבגאי כדאי' בערוך ובפי' המיוחס לרש"י ופי' שם: שם אדם, ורש"י במכות שם פי' מבגאי שם האיש מבני העיר ועיין מה שהקשה על זה בהפשב"ע אבל מ"ש כי רבינו בעל הערוך פי' בע' מבגאי ב' שם אדם קצת תימה כי בדפוסי' הראשונים ובכ"י לי' כי אם מהוספת ר"ב היא כאמור למעלה. ועוד היה מבוג שם אמורא זבחים ט' רע"ב אמר רב משמיה דמבוג ופירש"י שם חכם ע"כ. ודע כי עיר אחת היתה בסוריא ונקראת מבוג (והיא היא מפג בע"ז י"א:) עיין נייבויער גיאגראפיא 305 ואולי היה האמורא הזה מזו העיר ואולי מבגאי פי' איש אחד מן מבוג ומ"ש בעל המשביר שהשם הפרטי הוא מל"י βαγώας סרים קשה להלמו בכל המקומות הנ"ל] —

* מְבַהֲתָנָא (בל"ס כמו מביש בל"מ Schändlicher) תרג' מביש (משלי י', ה'; י"ז, ב'; י"ט כ"ו) ונגזר מפעל בהת עיי"ע.

* מַבּוּג עיי"ע מבגאי.

מָבוֹי (בל"מ מָבוֹא פי' שער ומקום כניסה Eingang, Durchgangshalle) בריש עירובין (פ"א מ"א) מבוי שהוא גבוה. פי' מקום שנכנסו ממנו לחצירות ולבתים. *[אחי"ה והוא מל"מ מבוא העיר (שופטים א', כ"ד) עיין תוי"ט לריש עירובי'. והוא על משקול מַשׁוֹי וכנ"ה בעירו' ח': מבוי עקום, ושם מבוי העשוי כנדל עיי"ע נדל. שם פ"א מ"ב הכשר מבוי שם פ"ו מ"ב מבוי בירושלים, שם מ"ח למבוי . . במבוי, שם ס"ו: ע"ג רע"ב המבוי לחצירות כחצר לבתים, ושם: בני מבוי, שם פ"ט מ"ד למבוי המפולש. ירו' שבת פט"ז דט"ו סע"ג מבוי שאינו מפולש, ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: וירו' כתובות פ"א דכ"ה סע"ד מבוי שכולה גוים וישראל אחד דר בתוכו וכו'. תוספת' שבת רפ"י (י"א) מבוי ששוה לרה"י וכו', תוספתא ריש עירובי' מבוי שיש לו צורת פתח, תוספתא טהרו' פ"ד הילך במבוי ועשה עיסה. וכן בל"ג מְבוֹאָה עירובי' ט"ו סע"א כתובות ע"ז: ב"ב כ"א: עיי"ע בר מבואה. — והקבוץ מְבוֹאוֹת ברכות כ"ד: ירו' ברכות פ"ב ד"ד: ירוש' סוט' פ"א דט"ז ע"ג שמ"ר פמ"ג ויק"ר פ"ט] —

מַבּוּל (מל"מ ובלא"ר מבולא Sintfluth) עיין שבת מ"א. וש"נ סנה' ל"ח: ק"ח. זבחים קי"ג: ב"ר פ"ל, פל"ג, פל"ט פ"פ פסיקת' דר"כ צד קל"ט. — תוספ' תענית פ"ב (פ"ג) מבול של אש וגפרית . . מבול של דבר, ושם: נפל לים טבעה ספינתו בים ומת הרי הוא מבולו. תרג' לחבקוק ג', ה'; לתהלים כ"ט, י'.

מבל (= מוּבָל לדעת רבינו גידם אבל העיקר מל"מ יבל בהפעל der geführt werden muss) בהקדר בפ"ז בטהרות (מ"ה) ואפי' מובל ואפי' כפות פי' גידם. — (א"ב פי' מי שאינו יכול לילך ברגליו ואחרים מובילים אותו). *[אחי"ה ופי' הערוך שהובא ג"כ בר"ש הועתק מפי' רה"ג 36 ושם אי' בזה"ל מובל א"ד מוול פי' מובתלא בטיית והוא גידם ע"כ ומלת מובתלא הוא בל"ע مبتل מפעל بتل גדע, גדם. ויותר יתכן פי' ר"ב ומזה הענין ע' הבא אח"ז ע"ש] —

מבל (= מוּבָל, מוּבִילְתָּא פי' בל"ע موبل אגודה ומשוי Bündel, Last מפעל وبل = בל"מ יבל, הוביל tragen, führen) בבראשית רבה פרש' פ"א (פ"פ) הוה חד מנהון עליל טעין מובילתיה [5]) פי' טעון משאו. *[אחי"ה והוא כמו מובל, מובלא ירו' חלה ספ"ד ד"ס: עבר חד טעין מובל דקיסין וכ"ה בירו' פ"א דס"ד סע"ב ובאיכ"ר פ' רבתי מובלא דקיסין פי' אגודת עץ וכן הוא בל"ע ואחד הוא

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב וב"ר אבל בשדפ"ע חסר ציון הפרשי' ובכ"י ק"ט אי' פרשי' א' וצ"ל פרש' פ"א. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח אשר ממנו הועתק. [3]) הועתק מפי' ר"ח למכות עיין מגדל חננאל צד 16 וסוף ע' טב. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג טול. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשדפ"ע מובילתיה ובנו"ג מובליתיה.

עם مُبَل ובזה המשקל בירו' דמאי פ"ג דכ"ג סע"ב מיבל דקיסין . . מיבל דגברא ובירו' חלה שם מובלא דגברא — מובילה עיי"ע מגבילה] —

* מְבַלְבְּלִיתָא (מן בלל פי' תבלול) בכורו' מ"ד. עיין ערך ברבל (ח"ב קפ"ג:) וגי' רבינו שם.

* מבלינא (בְּלִינָא נ"ל מל"ע הרשום' בע' אדר ח"א, ל"ז עץ רימון) סנהד' ק"ח: מאי גופר . . זו מבליגא וכ"ה בכ"י מ' לר"ה כ"ג: לענין קתרוס, וגי' רבינו עיי"ע אדר ועיי"ע גלמוש (ח"ב, רצ"ט.) וע' זמבליגא.

מַבְלַעְוָא (בל"ע مبلع פי' בית הבליעה Schlund) חולי' מ"ג: עיין ערך בלע (ח"א, ק"ב:) וע' תרבץ.

מבן (= מבינא, מבאנא פי' מטאטא Kehrbesen עיין בפנים) בב"ר פ ר ש' פ'[1] (לפנינו בס"פ ע"ט) ויקן את חלקת: אשאיל לי מבאניך[2] אשאיל לי מטאטיך, וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעי' י"ד, כ"ג) תרג' ואהממינה כמה דמהממין במבינה. *[אחי"ה ובקצת דפוסי' במכינה וזה נ"ל עיקר ועיין מ"ש בע' אלבינא וש"נ גי' הירו' מגילי' פ"ב דע"ג, ואם מכינה עיקר אז אולי נגזר מל"פ مخ לולב של דקל כי מכבדות נעשו מלולבי הדקל עיי"ע הנ"ל — ובעה"ק שנ"ב סיים בעז"ם בל"א והוא Besen — ובשו"ט מזמור ט' פ' אודה: כי מבית הסורים (קהלת ד', י"ד) דהוא מכשכש לברייתא מביני סוריאתא ובקהל"ר פ' טוב ילד אי' כמן ביני סריאתה ואולי צ"ל כמביני סוריאתא פי' שמיסר את הבריות כבשבטים של מטאטא ועיין המשביר ע' מבן ועוד עיי"ע כיש] —

* מבסימא (שם פרטי) ירו' סוף מעשרו' דנ"ב. מנחם בר מבסימא אחוי דיונתן.

מבססין (לדעת ר"ב בכ"ף וכיון לל"י μύξα כבר פירשנו (Sebasten, Pflaumenart בע' אלכסון. — (א"ב לא דקדק בעל הערוך כי משפט מלה זו מוכססין באות כ"ף עיין למטה וגם לא תתכן גי' אלכסון כי אם אלכסין ראה שם). *[אחי"ה ודע כי בע' (אכלסין) [אלכסין] (ח"א, צ"ד:) גרס רבינו בפי' מוכססין כדאי' ברפ' ויניצ' באסיל ואמ' וכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב וב"ה, וברפ' פיז' טוכסין וכ"ה בכ"י ש"ס בע"ז והוא העיקר כי עולה יפה עם פי' מלה יוני' הנ"ל אשר עליה כיון ר"ב בע' מוכססין אולם מ"ש כאן כי תתכן גי' אלכסין צ"ל אכלסון כדאי' בע' מוכססין אבל כבר פי' בע' אלכסין שזו הגי' עיקרית או י"ל שכיון ר"ב להגיה אלכסין במקום אלכסון בוי"ו ועיי"ע אלכסין בהערה[3]] —

* מְבַסְרָנָא (מן בסר פי' מבזה Geringschätzender) תרג' תהלים ס"ח, י"ז; קכ"ג, ד' מְבַסְרָנַיָא.

* מַבּוּעָא (= בל"מ מַבּוּעַ Quelle) ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד הא מבועא קמך. ירו' דמאי פ"א דכ"ב. לית מבוען מספק לן, תרג' למשלי י"ד, כ"ז מבועא דחיי, והקבוץ אונקל' לשמו' ט"ו כ"ז מבועין דמיין, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד מבועין דמיי.

* מַבַּע (מפעל בָּעָא באפעל beschleunigen) תרג' וחיש (דברים ל"ב, ל"ה) מבע עיי"ע בע א' (ח"ב, קל"ז).

* מַבְעֶה (מפעל בָּעָה בל"ע הרשום' בע' בע (כח"ב קל"ח.) zerstören) ב"ק פ"א מ"א המבעה וההבער וכ"ה בתוספ' ב"ק רפ"ט כפי גי' הכ"י אירפ' ובנו"נ המבעיר וההבער וכן מוכח מירו' רפ"א דב"ק המבעה כי יבער איש שדה (שמות כ"ב, ד') וא"כ גי' הירוש' היתה ג"כ המבעיר.

* מַבְעִיר (משם בְּעִיר das Austreiben des Viehes) עיי"ע הקודם לזה, ועיי"ע גלל ב'.

* מַבְעוּר (מן בער Feuerherd) תרג' מיקוד (ישעי' ל', ד') ממבעור.

* מַבְּרָא (קטוע מן מַעְבְּרָא Fähre, Fahrzeug zum Uebersetzen) חולי' צ"ד רע"א שמואל הוה קא עבר במברא וכו' ופירש"י ספינה רחבה שעוברין בה את הנהר ע"כ ושם צ"ה סע"א רב הוה יתיב אמברא דאישתטית וכו' עיי"ע בח"א שכ"ט. ורבינו גרשום מ"ה כ"י לחולי' (בקיבץ כ"י אנגייליק' דף שמ"ג) גרס ופי' אמעברא דאישטיא נהר ע"כ ושם עמוד ב' (רב) חזי מברא דקאתי לאפיה ופי' רגמ"ה (שם) מברא דאמר מעברא דאתי לאפאי ע"כ וכן שם: רב בדיק במברא וכ"ה כפי' רגמ"ה, אבל גי' רבינו מעברא עיין ערכו. כתובות ק"ה: כי הא דשמואל הוה עבר במברא

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' קשיטה. [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע מבניך ובנו"נ מבנייך ובמיוחס לרש"י ביו"ד אחד.
[3]) והי' לעת בפפלנ"צ 892 לא פי' מלת מוכססין.

ופירש"י גשר[1]) אבל במהדורא קמא (הובא בשט"מ במקומו) פי' לנכון: מברא ספינה העשויה לעבור בה מעבר מים ע"כ. — ועוד ענין מברא כמו מעברא ובל"מ מַעֲבָר Furt הקבוץ מ"ק כ"ח: אוורי ואמברי עיי"ע אוורי (ח"א, מ"ז.) ומ"ש. — מברתא שהוא קטוע מן מעברתא עיין סוף ע' מעברתא.

* מַבּוֹרָא (תואר מערך הקודם Fährmann) חולי' צ"ד רע"א א"ל לשמעיה פייסיה למבוריה פירש"י תן שכרו לבעל המעבורות ע"כ וה' לעווי בעמת"ל ח"ג 11 הביא מקהל"ר פ' מי כהחכם: אמר הדין מברא וכו' והגיה מבורא ולא עיין כהוגן כי בנו"ג הדין גוברא ובדפוסי' החדשי' הדין גברא ובירו' שבת רפ"ח די"א. ובירו' פסחים פ"י דל"ז ע"ג אי' חדא מטרונה ובברכות נ"ה. ובירו' שקלי' פ"ג דמ"ז רע"ג מטרוניתא. אבל בע"ז ס"ה רע"ב א"ל למברויא צ"ל לַמַבּוֹרָיָא פי' לסַפָּנִים.

* מַבְרֵי (פי' לחם מל"מ הבריא) תרגי' לחם (תהלי' מ"ב, ד'). וכן באפעל מן ברי תהלים מ"א, י' אוכל לחמי: מַבְרַי סעודתי עיי"ע בָּר (ח"ב, קע"א.) ושם בסוף הע' הובאו ציונים מש"ס ע"ש.

מברכתא (לדעת רבינו שם כפר ולפע"ד פי' שיירא Karavane מל"ע مبرك מקום ששוכבים הגמלים והשיירא) כפ' מי שהוציאוהו בגמ' דסמך וחכ"א אין לו (עירובי' מ"ז סע"ב[2]) הנהו דיכרי דאתו למברכתא פי' שם כפר. [מר יהודה אשכחינהו לבני מברכתא][3]) בסוף כיצד מעברין (עירובי' ס"א:) *[אחי"ה הפי' שם כפר הועתק מפי' ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנא) וז"ל בד"ה הני: פי' מברכתא שם הכפר והביאו שם נכרים אלים בשוק של בהמות למכור ביו"ט שרא להו רבא לבני מחוזא שבאו ע"י עירוב למברכתא למזבן מינייהו ולאייתינהו למחוזא . . והדר רבא ואסר להן לבני מחוזא דלא הוו אתו למברכתא אלא ע"י עירוב [כי] בין מברכתא למחוזא יותר מאלפים אמה הוה ע"כ ובסיום דבריו כיון למ"ש בעירובי' בסוף העמוד הדר אמר רבא בני מחוזא לא ליזבנו מינייהו אבל לזבונינהו בני מברכתא כ"ה לנכון בדפ' שונצי' (ד"ס במקומו) אבל בנו"ג בשבוש ע"ש. — וכן פירש"י מברכתא: שם מקום ע"כ וכן פירש"י בכתובות י'. מברכתא וכן פי' רבינו בע' חבט כפי גי' כ"י פריז בסוף הערך בשם ס"א עיי"ע חבט (ח"ג, של"א.). אבל שם מקום מברכתא לא מצינו בספרים אחרים וגם מלשון הגמ' בעירובי' מ"ז סע"ב דכולה מברכתא לדידהו כד' אמות דמיא משמע שאינו שם מקום ולכן קרוב הדבר שהוא כדעת בעל המשביר: שיירת הסוחרים אבל לא מגזרת ל"ר הנזכר שם כי אם מל"ע הנ"ל בראש הערך וטעם מברכתא דכתובו' פי' סיעת נשים פרוצות וכן פי' הח' לעווי. ומזה הענין בירו' סוט' פ"א די"ז. וירו' כתובות פי"ג דל"ה רע"ד ובב"ר ס"פ פ"ה מברכתא היתה עוברת ופי' המיוחס לרש"י[4]) שיירא ועיין במ"כ שם] —

* מְבַשְׁקְרָנָא (מפעל בשקר) תרג' מפלשי (איוב ל"ז, ט"ז) עיי"ע בשקר ומ"ש בח"ב. ר"ה.

מְבָת (= מוּבָאת genau entsprechend) בספרא בסוף פרש' נגעים (פ' תזריע פרק י"ב) ובגופה פ"ו בנגעי' (מ"ו) א"ר שמעון אימתי בזמן שהיא כעדשה מובאת[5]) פי' כעדשה מכוונת. *[אחי"ה וכן פי' הר"ש ועיין ג"כ בפירמב"ם ובר"ש שם הובא התוספתא (והוא בפ"ב דנגעי') א"ר אימתי דברי ר"ע בזמן שהיא כעדשה מובאת וכו' ודע כי בנו"ג מכוונת וכ"ה בכ"י אירפורט (620 בהוצי' צוק"מ), וכן פי' הראב"ר בספרא שם: על שקצצה מובאת[6]) פי' מכוונת כמו שהובא לשם שלא חסר ולא הותיר ע"כ וזה מה שאי' שם בספרא קודם מעט: יכול אפי' קצצה במתכוין וכו' ועיין בכורות ל"ד רע"ב. ולפע"ד השרש באה כדעת ראב"ד אבל לא מטעם פירושו כי אם מל"ע שענין באה ≐ باء השוה זה לזה במתכוין genau entsprechen והשם بواء genaue Uebereinstimmung, ובעל המשביר ואחריו ה' לעווי גזרוה מל"מ בת שם מדה!] —

* מְבָתָא, מַבְתוּתָא (Herberge) מלשון בות, ובל"ע بات פי' לָן והשם הנ"ל מָלוֹן וכ"ה בל"ע مبيت מקום דירה והדוגמאות עיין בח"ב ע"ג:

מָג (מל"מ מוג פי' ענין מסיסה zerfliessen) בב"ר פרש' מ"א (וכ"ה לפנינו[7]) ושמתי את זרעך כעפר הארץ ובפרש' ס"ט (וכ"ה לפנינו[8])

---

[1]) וכן פירש"י מברא בביצ' ז' רע"ב. [2]) ועיי"ע דכר ומ"ש. [3]) כצ"ל ובדפ"ע ובכ"י לי' בט"ס. [4]) רק שם בט"ס מברכותא. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ב"ר ק"ט ובדפ"ר אבל בשדפ"ע מובת וזו הגי' היתה לפני ר"ב לכן הוסיף: א"ב מובאת כתוב. [6]) בנו"ג שם בספרא מובאות. [7]) וכן מצאתי תמיד בציון מב"ר פמ"א שאין נטיה מחשבון פרשיות שאצלינו עיי"ע בולמוס. דטולמים, מגלב, סב ד', סקס, סר ח', פרן ו', פרצטק, קף א', ראתן ועיי"ע רד ט', שק ג'. [8]) וזה קצת תימה לפי חשבון רבינו שמונה פרשה אחת יותר בב"ר (עיין מ"ש בהשחר שנת י') ובאמת בעי' תרע הביא פ"ע ועוד עיי"ע רד ט'.

והיה זרעך כעפר הארץ[1]) מה עפר עשוי דייש כך בניך עשויין דייש[2]) למלכיות[3]) הה"ד (ישעי' נ"א, כ"ג) ושמתיך ביד מוגיך אלו דממניין מחתך אעפ"י כן לטובתך משקשקין[4]) ליך מן חוביך כמה דתימא (תהלים ס"ה, י"א) ברביבים תמוגגנה. *[אחי"ה בב"ר פמ"א אי' אילין דממיגין מכתיך דמלחלחין מחתיך אפילו כן וכו' ומיוחס לרש"י הביא בס"א מלחלחין מכתיך ע"כ וכפ' ס"ט אי' אילין דממיגין מחתיך (נ"א מכתיך) וכבר העירותי בע' לח שרבינו לא היה גורס כס"א של פמ"א. ובילק' ישעי' הנ"ל קטוע אילו דמגיין ביך אפילו כן לטבתך מקשקשין לך מחוביך. והתרג' העתיק מוגיך: מונן ליך וא"כ קרא מוניך עיין מנחת שי שם — ועיין עוד ע' מגג] —

מַגֵב (= מַגּוֹב, מַגֵּיב א') כלי עור שלובש על ידו جوب לבוש בלי בית יד ב') מל"ע مُجوب כלי ברזל או יותר טוב מַגִּיב = مِنجاب eiserner Feuer-schürer ועיין בפנים) בסוף טבול יום (פ"ד מ"ו) המעדר[5]) והמזרה והמגוב[6]) וכן מסרק של ראש שניטלה אחת משיניה. פי' „מגוב כלי עור שלובש אדם על ידו. פירוש אחר למגיב[7]) כלי שדומה ליד של אדם[8]) ויש לו ב' ב' כמו אצבעות[9]) והוא לנגוב[10]) בו התבואה המלוחלחת. והמזרה עור דומה ליד אדם ויש לו כמו אצבעות[11]) כדכתיב (ישעי' ל', כ"ד) [אשר זורה][12]) ברחת ובמזרה ונקרא על שם זריית החטים". *[אחי"ה ע"כ הועתק פ"א מפי' רה"ג לכלי' פי"ג מ"ז ובלי ספק נשמט מראש הערך הציון בהסייף פי"ג בכלים כדאי' לנכון בע' מעדר ועיי"ע מסרק. וכפי פ"א גזרת המלה מלש' נָגַב trocknen אבל היותר נכון כי היא ל"ע הרשומה פי' כלי ברזל לחתות בו באש של תנור והושאל לכלי הגורן כי כולם כלי הגורן הן עיין בפי"ט להרמב"ם וברע"ב רק שם אי' בט"ס מגוג עיין תוי"ט לכלי'. ובענין פי' ראשון י"ל שהוא ל"ע הנ"ל פי' לבוש בלי בית יד ועהק"צ שנ"ב הביא רק זה הפי' ולועזו הענטשוך בל"א ע"כ והוא Handschuh] —

* מגבאי בב"ר פ"פ ט"ס תחת מכגאי עיי"ע.

* מְגְבָּה עיי"ע מגביתא.

מְגַבְיָא (Alaun) בפרק שמנה שרצים בגמ' וכום העיקרין (שבת ק"י סע"א) מיתקל זוזא מגביא גילא י"מ בלעז אלומ"י והוא אלשב[13]) — (א"ב פי' הרמב"ם בהלכות תכלת[14]) תבן מענין לגבבא גילי (אונקלי לשמות ה' י"ב) ושגגה היא, ושם (כפ"ב מהל' ציצית) פי' שבלולתא מענין שבלול, והוא תלתן) *[אחי"ה ומקור לזו ההלכה הוא מנחות מ"ב סע"ב' ר' יצחק בריה דרב יהודה בדיק ליה מייתי מגביא גילא ומיא דשבלולתא וכו'. וגם חזר הרמב"ם בפי' המלות הנ"ל ממה שפי' במשנה דשבת לדף ק"י. וז"ל ואותן העקרים הם זאג מאסכנדריא"ה [וצ"ל מאסכנדריא"ה] ועשב סרו בערבי עשבה אלסדור [צ"ל אלסרור] ופירושו עשבה שמחה [וצ"ל עשב השמחה] ע"כ ופי' זאג מאסכנדריאה aus Alexandrien (زاج) Vitriol ועשב סרו (= سراء) = עשבה אלסרור (= عشب السرور) פי' עשב השמחה וא"כ פי' גילא מל"מ גִּילָה ותיבת מגביא לא ביאר כלל, כי כיון בפירושו על קומא אלכסנדריאה ואולי יש להגיה במקום זאג: זמג בל"ע صمغ Gummi וזהו קומא ובהיפך רבינו בעל הערוך לא פי' כי אם מגביא באומרו שהוא בלעז אלומי והוא בלאי"ט allume ובל"ר alumen והוא בל"ע الشب Alaun (עיי"ע חפר וע' נתר) וכ"ה מפורש בסד"ט לרה"ג ועוד מרגמ"ה ור"ח כמו שהעירותי בע' חפר (ח"ג, תס"ה). וגם רש"י בשבת ובמנחות פי' מגביא ע"י אלו"ם בלע"ז והוא alun בל"צ ולא

---

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו א', ב' ל"ד ה"ב ובדפ"ר וויניצי' אבל בשרפ"ע ובכ"י ק"ט וב"ר לי' זה הציון. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וי"ו, ל"ד, ה"ב וכ"ה בב"ר פמ"א אבל בפ' ס"ט דיש וכ"ה בדפוסי ערוך. [3]) בפ' מ"א לעובדי כוכבים ובפס"ט לי'. [4]) וכ"ה בע' שק ג' אבל בכ"י ה"ב מקשקשין וט"ס הוא אבל כה"ג ג"כ בילק' ישעי' ר' שליז ובמיוחס לרש"י פס"ט ובפמ"א אי' כגי' רבינו ודפוסים. [5]) בנו"ג המעבר וכ"ה בכלי' פי"ג מ"ז ובפי' רה"ג שם המעבר א"ד המעדר וכ"ה בע' מעדר שתי נוסחאות ועוד המעפר. [6]) וכ"ה בכלי' ובט"י וכ"ה בע' מזר ב' ובע' מעדר וכ"ה בכ"י ק"ט וב"ר אבל בכ"י וי"ו ול"ד ודפ"ר מגיב אבל כצ"ל לפי פ"א. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב רק שם מפורש תחלה מזרה ואח"כ מגיב וגי' מגיב אי' ג"כ בדפ"ר פיז' באסיל ואמ"ש ושייך לפ"א אולם הר"ש לכלי' ורה"ג לישם גרסו מגוב בוי"ו. [8]) בפי' רה"ג עור דומה ליד של בני אדם וכ"ה בע' מעדר. [9]) כ"ה בכ"י וי"ו א' ב' וק"ט רק בכולם אי' כ"ב ובכ"י ה"ב ב"כ וצ"ל ב' ב' כדאי' בפי' רה"ג וצ"ל שיניים שיניים כמו אצבעות וסופר טעה לחשוב שהוא שניים ולכן קצר ב' ב' ובע' מעדר אי' לנכון שיניים שיניים, ובכ"י ל"ד וב"ר השמיט וכתב רק כמו אצבעות וממנו בדפ"ר כמה וכ"ה בר"ש ובשרפ"ע חסר כל עיקר. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' רה"ג, ובר"ש ליגוב ובדפ"ע לנגב. [11]) כ"ה בכ"י ב"ר רק שם נשנה הסדר על מגיב אי' יש בו כמו אצבע[ות] ועל מזרה אי' יש לו כ"ב כמו אצבעות וצריך להיפך כדאי' באמת לנכון בפי' רה"ג אבל בכ"י וי"ו א' וב' ל"ד וק"ט ובר"ש כ"ד אצבעות ובכ"י ה"ב ר' אצבעות ואולי צ"ל כמה אצבעות כדאי' בדפ"ר רק שם נשמט מן ויש לו עד ויש לו ובשרפ"ע השמיט כל עיקר מלת כמו או כמה. [12]) כ"ה בפי' רה"ג. [13]) לי' בדפ"ר ובכ"י ערוך חוץ מכ"י ה"ב. [14]) ר"ל הלכות צצית פ"ב הל"ח.

פי' גילא ונ"ל שזו המלה רק לתוספת ביאור ותואר היא למלת מגביא (כדאי' בכ"י א"פ גם בשבת או מגבי כגי' כ"י מ') ובאמת בכ"י מ' לי' כלל גילא. אבל בלי ספק מי"ם של מגביא שרשית היא ומל' סורי מְגַבְיָא או מַגְבְּיָא והוא אלשב כפי' הטוב של רבינו וכדמוכח מפי' רה"ג הובא בע' נתר ושם אי' כפירוש מן מגביא הרי שהמ"ם שרשית היא לכן רמזתי בע' גביא (ח"ב, רכ"ה) על ע' מגביא ולא כפי' ה' לעווי, וגם ה' לעף פפלנ"צ (83) אף אם הביא ע' מגביא לא הערה מקור המלה. ומלת גילא היא לפע"ר ל"פ كل כל דבר שיקשה כחרס וחרס עצמו Thonerde וא"כ גביא גילא Alaunerde והוא אלומי כמו שיחפר בארץ שיש מעורב בו חרס עיין ערש וגרובער ח"ב 324 וזהו מ"ש רבינו בע' צרף ו' כלי מחפורת של צריף (ע"ז ל"ג:) כלים העשויים מאדמה שחופרין ממנה צריף שקורין אלומ"י ע"כ ובגוף הענין פי' כן רה"ג בכלי' פ"ב מ"א כלי מחפורת של צריף ופירושו כלים המדובקים במגביא שהוא בטיית שב ע"כ ולקוח הוא מה"ג הלכות יין נסך צד קכ"ג רע"ב כלי מחפורת של צריף פירושא מאני דמידבקי במגביא ע"כ — אבל רגמ"ה בכ"י למנחות פי' מגביא גילא ממין צבע וקשולטר בלעז ע"כ וכן רה"ג בכלי' שם פי' כי שב עומר לצבוע בו הבגד ע"ש] —

* מגבילה (שם אמורא דא"י) ירו' ברכות פ"ב ד"ו. מגבילה אחוי דר' אבא בר כהן אמר קומי ר' יוסי ובמהרש"ם הגי' מובילה והוא ט"ס כי בירו' נזיר פ"ו הל"א אי' גבילה.

מַגְבִּיתָא (מל' גָּבָה, גְּבִי וכן מְגְבָּה, מַגְבִּית Steuer-einhebung) והמכשלה הזאת (ישעי' ג', ו') תרג' ומגביתא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' מ"ב כ"ג. ל"ה ורמא מגביתא על עמא. ובתוספתא מגילה רפ"א מגבית פורים לפורים מגבית העיר לאותה העיר אין מדקדקין במגבית פורים וכו' ובירו' מגיל' פ"א ד"ע: מגבת, ויק"ר פ"ה לעסק מגבת צדקה לחכמים ובאסת"ר פ' בהראותו: על עסק מגבת חכמים, ירו' כתובות פ"ט דל"ג: ירו' גיטי' פ"ה רמ"ו ע"ד, ירו' שבועות פ"ה דל"ו: במגבה הדבר תלוי וכ"ה בל"ע جبا גבית היים] —

מָגָג (פי' מין גומא eine Schilf- Binsenart) בפ"ג בפרה (מ"ט) כפתוה בחבל של מגג. בפ' כיצד מעברין בגמ' אין מודדין (עירובין נ"ח.) תני רב יוסף ג' חבלים הן[1] של מגג ושל נצרים[2] ושל פשתן של מגג לפרה דתנן (פרה שם) כפתוה בחבל המגג[3] פי' מין גומא הוא ועושין ממנו חבל דומה לגמי וחשיפה וחלפה. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לפרה וז"ל בחבל של מגג: פי' עשב שמו מגג ועושין ממנו חבל דומה [לגמי] וחשופא וחלפא. וכן פירש"י מגג יונ"ק בלע"ז = Binse, jonc ועיין פירש"י לשמות ב', ג'] —

* מָגַג (נרדף עם מוג, מגא ענין מסיסה ורכיכה erweichen, zerfliessen) ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג ע"ג מוגג בידים, ובהתפעל פסיקת' רבתי ספכ"א דרש נמוגים (תהלים ע"ה, ד') כבר היה העולם מתמוגג והולך וכו' וכ"ה בריש רות רבה, ובריש פכ"א בפסיקתא רבתי ובשהש"ר פ' דמיתיך: מתמגמג וכצ"ל בשהש"ר פ' שובי שובי וי"ם בט"ס מתגמגם — והשם ירו' מעש' שני שם מגיגה.

מָגָג (נ"ל מל"ע مجاج, مجاجة מיץ הנסחט מהמשקה der ausgepresste Saft ודעת רבינו עיין בפנים) בר"ג דפ' ערבי פסחים (פסחים ק"ז.) לוי שדר ליה לרבי שיכרא בר תליסר מגגי ס"א מגאני[4] פי' בתשובות במקומנו[5] כך עושין שכר יש להן ג' גיגיות ביום אחד נותנין באחת תמרים וכשות ומים ולמחר נותנין תמרים תמרים וכשות בגיגית אחרת ומטילין אותן המים שהטילו בגיגית ראשונה ביום ראשון עליהם ונותנין על הראשונה מים אחרים יום שלישי נותנין תמרים וכשות בגיגית ג' ומטילין אותן מים שהטילו ב' פעמים בגיגית ג' ובר[6] י"ג מגאגי[7] שכר שמוטל י"ג פעמים מגיגית לגיגית. פ"א „שכר מסונן בי"ג מסננות כלומר הורק מכלי אל כלי"[8]. — (א"ב מגני כתוב). *[אחי"ה בכ"י ה"ב יש כאן בסיום הערך הוספה בזה"ל: „ואני מבורך למרתי לפני ר' מצליח ז"ל מגגי ופי' לו מי"ג גנות שלקח ענבים מכל גן המובחר שבגנות והמובחר שבענבים ומובחר שבמקום ממקום שאין שותה מים אלא מי שמים בלבד כגון מקום לשלח ושחטן ועשאן בכלי חרש ומתוך דובשנן וחוליין לא נתנו עיין אלא בפסח הוציא מינייהו ושדר ליה ואמר לוי בנפשיה איי לראובן למשמע בתנגנא (?) דרבי דשתא מחמרא דשדרת ליה יקום ר' ולישחטינהו כולהו" וזה מבורך הסופר

---

1) כ"ה בכ"י ה"ב. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ' וויניצי רפ"ח ובריי"ף ובראי"ש ובנו"ג של נצר עיין ד"ס במקומו. 3) בכ"י ש"ס כמו בפרה: של מגג וכ"ה בתוספתא פרה פ"ג. 4) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע מגנאי. 5) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשדפ"ע במקומות. 6) כ"ה לנכון בכ"י ו"ד א' ובי, ל"ד וב"ר אבל בדפ"ר ופיזי ובכ"י ק"ט בט"ס וכך. 7) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ב' ה"ב וב"ר וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י מ' אגני ובדפ' וויניצי ובאסיל ואמשי' מגגי ובדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ל"ד וק"ט מגאני וכ"ה בכ"י א"פ והוא כס"א ובדפ' פיזי בט"ס מגכגי. 8) הועתק מפי' ר"ח לפסחים.

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על דפוס ראשון של הערוך (כערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ מוהר״ר ישראל קאָהוט

רב ואב״ד בק״ק נעוו־יאָרק ולפנים בק״ק גראָססוואַרדיין ופינפקירכען והגליל יצ״ו.

חלק חמישי

בעזר האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

וויען תרמ״ט.

בדפוס של א. פאַנטא

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione principis (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus Congregationis „Ahawath Chessed“ in New-York (America).

TOMUS QUINTUS.

Auctoris, cui caes. scientiarum Academia Vindobonensis subvenit, impensis typis mandatum.

VIENNAE 1889.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Buchdruckerei von A. Fanto in Wien, IX., Rögergasse 5.

DEDICATED

TO

JACOB H. SCHIFF ESQ.

THROUGH WHOSE GENEROSITY THIS VOLUME WAS PUBLISHED

AS ATOKEN

OF

GRATITUDE AND ADMIRATION

FOR THE BENEVOLENCE HE HAS BESTOWED UPON

HUMANITY AT LARGE

AND UPON

THE ISRAELITES OF AMERICA

IN PARTICULAR

AND

FOR THE ZEAL AND WARM INTEREST

HE HAS DISPLAYED

IN BEHALF OF

JUDAISM AND JEWISH SCIENCE.

THE AUTHOR.

מזכרת תודה

לכבוד

הנדיב ושוע איש חיל רב פעלים מן קבצאל אשר צדקתו היא סמכתהו גדול ליהודים באמעריקא ובכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת צדקתו הכל נכבדות ידברו

הוא האדון הנעלה

ר׳ יעקב צבי שיפף
נ״י

אשר הגיש מנחה בצדקה וכפלים לתושיה לסמוך ולתמוך ידי המחבר ולהוציא תעלומות חכמה.

תהי נא זאת תשורתי, אדון נעלה, לרצון כי במקום גדולתך שם ענותנותך ואכתיר ספרי בשמך המפואר למען ידעו דור אחרון כי זה גאון **יעקב** וצבי ישראל היה להמחבר עזר לעתות בצרה לכן יקרא ספרי על שם זה עזריה כדברי רז״ל (ויק״ר פכ״ה עיי׳ ס׳ט׳ כ״א.) „עץ חיים היא למחזיקים בה.. ע״י שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו״. ובזה צדקתו לעולם עומדת כי השאיר אחריו ברכה.

המחבר.

הוא הוא המעתיק של כ"י ערוך עיין ערך אונוס ובמבוא LII אבל בכ"י ב"ר לי' זו ההוספה המאוחרת — ולפע"ד ל"ע הנ"ל הוא ועיקר הגי' מגאגי ורבינו היה גוזרו מל' גיגית. ובגוף הענין פי' רש"י כפי' ראשון בערוך ע"ש והוא גורס מגני וכ"ה בפירשב"ם ושם מפורש בזה"ל ומגני נראה שהוא לשון אשר מגן צריך בידיך (בראשית י"ד, כ') ומתרג' ומסר והוא ל' מסר (?) כך השיכרא היה כותש ג"כ ו מ ש ב ר התמרים וכו' ויפה הגיה הרש"ש לשון שבר וכן פי' רש"י באיכ' ג' ס"ה מגינת לב: שבר לב כמו . . אשר מגן צריך ע"כ או י"ל שכיון הרשב"ם על מסר שהוא העתקת מגרה תרג' ש"ב י"ב, ל"א עיין רד"ק שם וזה מ"ש רש"ל מסר ונ"ב פי' מגרה] —

מֶגֶד (מל"מ וכן בל"ע مجد המשובח והמעולה ובפרט מהפירות köstliche Früchte) בר"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ז:) ואחד של כל מיני מגדים פי' מיני פירות כ ד כ ת י ב (בראשית כ"ד, נ"ג) ו מ ג ד נ ו ת ו מ ת ר ג' ו מ ג ד נ י ן. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב וב"ר וכן פי' רש"י לזה הפסוק ועיין ראב"ע. ורד"ק שרש מגד כתב וזה"ל כלל המלה הזאת הדבר שמשובח והמעולה בין בפירות בין בזהב וכסף ואבנים יקרות ובגדים וכו'. וכן תרג' מגד (דברים ל"ג, י"ג. י"ד) מגדנין ובתר"י א' מגדין, ועוד עיין תר"י א' לשמות ט"ו, י"ט; לדברים כ"ח, כ"ג: אספרמקי ומגדי ועיין שבת קכ"א: ומנחות מ"ג:] —

* מְגַדָּא (מפעל נגד פי' משיכה Leitung) תרג' בחבלי אדם אמשכם (הושע י"א, ד') במגרת בנין רחימין נגדתינון ורש"י הביא: במשיכת.

מְגֹד (= מְגוֹד נ"ל מל"ע مِجْدَةٌ עץ אשר סומכין בו דבר מה Pflock ודעת רבינו עיין בפנים) בפ' כל שעה בגמ' דסמוך לא יסיק בו[1]) פסחים כ"ו:) ובפ' אילו מציאות בגמ' מצא כסות (ב"מ ל' רע"א) לא ישטחנה לא על גבי מטה ולא על גבי מגוד לצורכו פירוש דבר שמזומן לשטוח עליו כלי כביסה פירוש אחר גודא ממש. *[אחי"ה ורש"י לועז קבילי"א והוא ל"צ Pflock, cheville וא"כ עולה יפה עם המלה הערבי' הנ"ל ולדעת רבינו כפי' פירוש ראשון י"ל שהיא מלה ערבי' مجد חבל קטן לשטוח בו דבר מה ועקרו נגד כמו נגוד לי גלימא בכורות מ"ד: ועיין עירובין צ"ד. וכפי' התוספו' בפסחים. ובשני אופנים אות ג' דגושה לתשלום הנו"ן. ובכ"י ק"ט ובעה"ק לי' פירוש אחר] —

* מגדיון עיי"ע גד י"א ח"ב רל"ט: ומ"ש.

מִגְדָּל (ל"מ Thurm) בפ' ר' אליעזר אומר האורג (שבת ק"ו.) ובר"ג דפ' אין צדין (ביצ' כ"ד רע"א) הצד צפור למגדל ו צ ב י ל ב י ת[2]) פי' „מגדל זה של עץ הוא והוא[3]) ככלוב גדול אם פתח שער המגדל ועשה תחבולות להיכנס[4]) שם צפור וסגרו חייב"[5]). בגמ' אין דורשין (חגיגה ט"ו סע"ב) ובגמ' דד' הדיוטות בחלק (סנהד' ק"ו:) ת'[6]) בעיי בעיין דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר פי' משנה ידועה היא בפ' ד' באהילות (מ"א) מגדל שהוא עומד באויר ופירושו תיבה ארוכה כמגדל תלויה בחבלים. פירוש אחר[7]) ראשו של למד כלומר עליון של למד למה גבוה מכל האותיות. *[אחי"ה פירושים אלו כתב גם רש"י בשני המקומות ע"ש וגוף הענין פי' רבינו בע' אויר ע"ש — וכנ"ה בנזיר נ"ה. שידה תיבה ומגדל פי' אהל זרוק עיי"ע אהל ב' (ח"א מ"ב). פסחים ח'. גג המגדל. ב"ב ע"ה: עיי"ע טפף. סנהד' ק"ט. עיי"ע אויר. ב"ר פל"ט עיי"ע מניט ב'. תוספתא סוט' פ"ג אנשי המגדל פי' דור ההפלגה והקבוץ תוספתא ב"מ רפ"ב מגדלות, ירו' ב"ב פ"ד די"ד ע"ג המגדלין תרג' ליחזק' ל"ח, כ'; לדה"י ב' כ"ו, ט'. י' מִגְדְּלַיָּא] —

מִגְדָּל (שם מקום) במעות פ"ו בשקלים (מ"ד) בהמה שנמצאת בירושלם ועד מגדל עדר. *[אחי"ה וכבר הוזכר במקרא (בראשית ל"ה, כ"א ועיין מיכ' ד', ח'). ותכונת המקום הזה היתה קרובה לעיר בית לחם עיין נייבויער גיאגראפיא 142 — מ ג ד ל ח ר ו ב ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג (שם צד 17). מ ג ד ל מ ל ח א ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג (שם 269). מ ג ד ל ש ר כ"ה במגילה ו'. בכ"י ל"ד וכ"ה בע' אחד (ח"א נ"ה.) לפי גי' כ"י ובכ"י א"פ מגדל צר (ובכ"י מ' צור) ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג מגדל שיד וכ"ה לפי פ"א בע' אחד ובמגילה שם בנו"ג מגדל שיר ובתוספתא שביעי' פ"ד ובילק' עקב רמז תתע"ד מגדל שרשן. ועיין ג"כ נייבויער שם 11. מ ג ד ל צ ב ע י י א ירו' תענית פ"ד דס"ט. ב"ר פצ"ד. מגדלא דצבעייא ב"ר פס"ט. איכ"ר פ' בל"ע ועיי"ע פלגין ומ"ש מ ג ד ל א נ ו נ י א, מ ג ד ל א

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב. [2]) כ"ה בכ"י ובכ"י וי"ו א' מלת צבי נקודה עיין מבוא XLVII. [3]) ובפי' ר"ח: שחשוב. [4]) בפי' ר"ח עד שנכנס. [5]) הועתק מפי' ר"ח בשבת נדפס בש"ס ווילנא שבת ק"ו סע"ב. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט, ל"ד ב"ר וכ"ה ברפ"ר פיזי וויניצי וכ"ה ארבע מאות בסנהד' ובכ"י ש"ם לחגיגה ובע"י הראשון ובילק' ישעי' ל"ג ובחש' הרשב"א ח"ה סי' קפ"ה ובנו"ג בחגיגה תלת מאה. [7]) בכ"י ה"ב פ"א ש ש מ ע ת י א נ י מ ב ו ר ך והיא הוספה מיותרת שב"ה גם בערוך גם ברש"י בחגיגה וסנהד' ובענין מבורך עיי"ע מגג ומ"ש.

נשיא עיי"ע גדל ג' בח"ב 244 ומ"ש, וש"נ סתם מגדלא, מגדלאה, ויש להוסיף ירו' מעש' פ"ג ד"כ ע"ג אחת במגדלא ואחת בטבריא, ירו' סנהד' רפ"ב די"ט ע"ד ערק להדא מגדלא, שם רפ"ב ד"כ רע"א בהדא מגדלא, ירו' הוריו' רפ"ג דמ"ז, בהדא דמוגדלא, קהל"ר פ' חופר גומץ: כנישתא דמגדלא ובע' פלנין אי' סתם מגדלא ובנו"ג מגדלא דצבעייא] —

* מְגְדָּנִין עיי"ע מֶגֶד.

* מְגִידוֹנִית (אולי נאצל משם מקום מְגִדּוֹ eine aus Megiddo אבל יותר נ"ל שהוא ט"ס) ילק' מטות רמז תשפ"ו בשם התנחומ': שאלה מגידונית את רבי יוסי בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו וכו' וג"ב פי' מוקדנית מגוי מוקדון ע"כ וטעות הוא ויותר היה לו לכתוב מעיר מגדו אבל האמת נ"ל שצ"ל מטרונית וכ"ה לנכון בתנחומ' מטו' סי' ו' שאלה מטרוניתא אחת את ר' שמואל בן חלפתא בכמה ימים וכו' ויותר טוב לגרוס את ר' יוסי בן חלפתא והראיה מפסיקת' רבתי פי"ז שאלה מטרונית את ר' יוסי בן חלפתא, ושם פכ"ג מטרונית שאלה את ר' יוסי בן חלפתא וכו' ועיין ג"כ בהוספה בפסיקת' רבתי בהוצ' הח' פריעדמאן צד קצ"ב רע"א מעשה בגוי אחד ששאל את ר' יוסי בן חלפתא.

* מִיגְּדֵר (מפעל גדר das Umzäumen) יבמות צ': מיגדר מילתא שאני פי' לעשות גדר וסיג ועיין סנהד' מ"ו. ותש' מהרי"ק שרש ק"פ ומסיק שם דלא מקרי מיגדר מילתא רק במילי דשמיא שהדור פרוץ לעבור על דברי תורה עש"ה, ובכללי הדינים ליד מלאכי סי' תל"ח העלה כי כל דבר שהוא חיזוק לדבריהם הוי כמו מיגדר מילתא.

* מִגּוֹ, מִיגּוֹ (קטוע מן מִן גּוֹ פי' כמו מתוך והוא לשון רגילה בבית המדרש והונח על טענה שיוכל על ידה לפטור עצמו aus dem Grunde (da doch והרבה בש"ס עיין הדוגמאות בע' גו (ח"ב, רנ"ג:), ובענין הדוגמאות של אופני מגו כבר האריך ספר הכריתות מסי' קע"ז עד קצ"ח ופחד יצחק ע' מגו. ודע כי במשנה ובירו' לי' זו המלה ובירוש' מורגל במקומה מלת מאחר עיי"ע גו.

* מְגוּפָה (מל"ע הרשום' בע' גֻּף = גּוּף (ח"ב, של"ד: א') מכסה Deckel א') חבית מל' ערבי مجوف כל דבר חלול (Gehöhltes בענין ההוראה הראשונה עיי"ע הנ"ל. ובענין הוראה השניה ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ד כדי שתשרה פי המגופה ויש מגופה נשרית אלא וכו' ועיין ב"ר פי"ג. ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג היו מכניסין את המגמר במגופה, ותרג' מגרפתיהם (יואל א', י"ז) מגופתהון, וכן תרג' אונק' צמיד (במדבר י"ט, ט"ו) מגופת שייע והוא מההוראה הראשונה.

* מָגוּר, מָגִיר, מְגוּרָה עיי"ע מגר.

מְגַזְיָין (לפע"ד הקבוץ מיחיד מגזיא והוא ל"ע مجز חרמש Sichel) ירושלמי בבמה אשה (שבת פ"ו ד"ח:) וחניתותיהם למזמרות (ישעי' ב', ד') למגזיין[1]. — (א"ב פי' בל"י ורומיי מין כלי זמר ואומרים שצורתו מרובעת ויש לו שני יתרים). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י μαγάδιον, μαγάδις Magadis כלי זמר כמו כנור וצורתו שלש השינים אבל אין נ"ל כי בלי ספק ענינו מגל וחרמש מל"ע הנ"ל מלשון גזז וכן הבין המפרש בירו' כלי שגוזזין בו צמר או שחת ע"פ וכן תרג' למזמרות: למגלי ועיי"ע מגל א' הבא אח"ז] —

* מְגִיזָא, מְגִיזָה (מזיגה) אולי מל"ע مجاز דרך לעבור בו (Weg, Durchgang, Furt יבמו' כ"ה: במגיזת קפוטקיא[2], ירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד כשבאתי למגיזה של קפודקיא[3] ועיין גיא־גראפיא לנייבויער 318 — ותרג' העברה (ש"ב י"ט, י"ט) ועברו מגיזתא, ותר"י א' העברים (במדבר כ"א, י"א), מעברים (ירמי' כ"ב, כ') מגיזָתָא, ועוד זולתו עיי"ע גָּז במתורגמן ובע' גַּז ד', ה' אצלנו (ח"ב, רנ"ט: והלאה). — ועוד עיי"ע מזגא. — דייני דמגיזתא ב"מ ל': עיי"ע מגסתא.

מַגָּל (מל"מ פי' חרמש וכ"ה בל"ס מַגְלָא ובל"ע مِنجل Sichel ועיין השרשי' לרד"ק) בריש חולין (ט"ו:) ובסייף והסכין בפרק י"ג בכלי' (מ"א)[4] מגל יד ומגל קציר. גמרא (חולין שם) בשלמא מגל יד לכתחילה לא דילמא אתי למעבד באידך גיסא[5]. בפ' המביא בגמ' אין מבקעין (ביצ' ל"א:) לא במגל ולא במגירה. בס"ג דפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) הא. במגלי הא בחציני. פי' מגל יד עשוי לשבר עצמות ועצים

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ופיז' באסיל ואמ' וכצ"ל בדפ' וויניצי' ושם בט"ס למזגיין, ובכ"י ו"ו א' ול"ד למזגיין, בכ"י ו"ו ב' למגזוין בכ"י ב"ר למגזין, בכ"י ה"ב למגוזיין. [2]) בתוספתא יבמות פ"ג רק: בקפוטקיא. [3]) ביבמות בבלי קכ"א. למדינת קפוטקיא וכ"ה בתוספתא שבת פט"ו (פט"ז) במדינת של קפוטקיא ובכ"י אירפ' במזיגת קפוטקיא וכן במ"ק כ"ו. בכ"י מ' במדינת דקסרי ובנו"ג במזיגת קיסרי. [4]) כ"ה בדפ"ר ובכל כ"י ערוך אבל בדפ"ע מפיז' והלאה חסר הציון הראשון. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב, ובדפ"ע קטוע ע"י וכו'.

והוא חלק, מגל קציר עשוי שינים שינים, ומגל דמשקין הוא מגל קציר שעשוי כמסר כדכתיב (ישעי׳ י׳, ט״ו) אם יתגדל המשור. *[אחי״ה וכ״ה במיוחס לרש״י במ״ק מגלי: מסר הגדול ואין נ״ל כי מסר הפכו של מגל כדאי׳ בירו׳ סוכ׳ פ״ג דנ״ג ע״ג העשויה כמין מגל פסולה כמין מסר כשרה (ועיין בבלי סוכ׳ ל״ב רע״א עקום דומה למגל), ובביצ׳ ל״א סע״א לועז רש״י מגל דולויר״א או שרפ״א (= בל״צ Kneipe, serpe; Hobeleisen, doloire) וכצ״ל בחולי׳ במקום רפש״א, ומגל קציר לועז בחולי׳: פלצילא וכ״ה בב״מ פ״ד. ד״ה ומגל יד ומגל קציר והוא בל״צ faucille ובלאי״ט falciulo, Sichel ובפי׳ רגמ״ה כ״י לחולי׳ (כ״י אנגיייליקא דף ר״ץ) פי׳ וז״ל: מגל קציר ששל״א בלע״ז (Sichel?) ע״כ ושם לדף ט״ו: (בקובץ כ״י דף רפ״ט.) פי׳ במגל יד: סכין של פועלים שחותכין הכרמים שמקופל ראשו לפניו לחתוך חפציו ע״כ וכפי׳ הערוך אי׳ בר״ש לכלי׳ שם בלי הזכרת הערוך וכנ״ה בחולי׳ י״ח. השוחט במגל קציר בדרך הליכתה. תענית ל״א. יום תבר מגל עיי״ע תבר א׳. קתא דמגלא שבועות מ״ג: עיי״ע קת. סנהד׳ צ״ה: אמר הקב״ה לגבריאל מגלך נטושה וכו׳ עיי״ע נטש ומ״ש. תנחום׳ מצורע סי׳ ד׳ השאילני מגלך השאילני קרדומך — ירו׳ קידושין פ״ג דס״ד ע״ד מגליך עד דאתי שמואל צ״ל רגליך כדאי׳ בירו׳ יבמות ספ״ד ד״ו ע״ג — תרג׳ חרמש (דברים ט״ז, ט׳) מגלא, והקבוץ מגלין תרג׳ מזמרות (מיכ׳ ד׳, ג׳; יואל ד׳, י׳) ועיי״ע מגזיין] —

מגל (= מוּגְלָא) בל״ס בל״ע مجل וכן בל״י של ביצאנץ μοῦχλα[1] trübe Flüssigkeit, Eiter וכן בלשון פרסי خل, خيل, خلم מיץ אפים עיין יאהרביכער לברילל ח״א 195) בפ׳ הערל בגמרא פצוע דכא (יבמות ע״ה רע״ב) ונפק מיניה מוגלא[2]. ובפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולין מ״ח סע״א) ובגמ׳ נטלו הכליות (שם נ״ה רע״ב) אי מליא מוגלא טרפה[3] פי׳ ליחה סרוחה.

מגל (= מְגִלָּה, מְגִילָּה מל״ט שם תואר לספר או לאגרת הנגללת Rolle, Buchrolle וביחוד נקראת כן מגלת אסתר die Estherrolle) בפ״ק דשבת בראש גמרא[4] (שבת ו׳:) ובר״ג דפ׳ הזורק (שם צ״ו:) מצאתי מגלת סתרים. פי׳ מגלה שיש בה הלכות פסוקות כעין ספר הלכות שאינן בתלמוד שמצוי אצל כל אדם[5]. מגילה בזמנה ביחיד (מגילה ה׳ רע״א) כלומ׳ „בארבעה עשר קורין אותה אפי׳ ביחיד, שלא בזמנה שמקדימין ליום הכניסה אין קורין אותה אלא בעשרה[6]. פי׳ ר״ח הילכתא כרב דהא ר׳ יוחנן אמר בפירוש בפרקין דלקמן[7] (מגילה י״ט רע״ב) הקורא את המגלה הכתובה[8] בין הכתובים לא יצא לא אמרו אלא בציבור לאו מכלל דסבירא ליה שקורין אותה ביחיד ואע״ג דחש ליה רב להא דרב אסי (מגילה ו׳:) קיימא לן הלכתא כרב״[9]. מר[10] רב צמח גאון כתב בשליח צבור הקורא את המגלה שקורא וכורך כספר תורה ורבינו האיי גאון אמר מנהגא דחזינא קורא ופושט כאיגרת אבל קורא וכורך כספר תורה לא חזי לנא[11]. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ק״ט ל״ד ודפ״ר[12]) וכן הובא באו״ז הל׳ מגילה סס״י ש״ע וסיים: וכתב ה״ר משה בר מימון זצ״ל ומנהג כל ישראל שהקורא את המגלה קורא ופושטה כאיגרת וכשיגמור חוזר וכורכה כלה ע״כ עיי׳ יד החזקה פ״ב מהלכות מגילה הי״ב. וזה רבינו האי הובא גם ברי״ף ובו״ש פ״א דמגילה והובא עוד בטור או״ח סי׳ תר״צ ועוד שם: ורב נטרונאי ז״ל כתב הוו יודעין שבשתי ישיבות שבבית רבינו שבבבל ובכ״מ ישראל קורין וכורכין כס״ת ונוהגים בספרד ובאשכנז וצרפת כרב האי ע״כ וראיתי בהגמי״מ למגילה פ״ב הנ״ל שכתב באות צ׳ וז״ל אמנם כתב רב צמח[13]) גאון דהקורא את המגילה קורא וכורך כס״ת וכן מנהג בשתי ישיבות ובית רבינו שבבבל ובכ״מ ישראל וכן כתב ר׳ פלטוי גאון אבל רבינו האי גאון כתב כרבינו המחבר[14]) וז״ל מנהגא

[1]) ועיי״ע מחל א׳. [2]) בנו״ג כחוט דמוגלא וברש״י: כי חוט דמוגלא ע״כ ואולי צ״ל מחוט דמוגלא והוא בל״ע مخاط פי׳ ליחה שבאף והושאל לשכבת זרע שדומה לה ואחד הוא עם מוגלא ואולי בא מגליון פנימה ע״כ לא הביאו רבינו ובעי׳ חרז א׳ הובא ריש המאמר. [3]) וכן משמע מהעתקת רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגייליקי דף שי״ג) אבל בנו״ג לי׳ הא דרב מתנא כי אם בדף מ״ח. [4]) כ״ה בדפ״ר. [5]) ועיין ג״כ פירש״י. [6]) וכ״ה בפירש״י וש׳ם סיים: דבעינן פירסום נסא. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וה״ב ודפ״ר. [8]) כ״ת בכ״י ח״ב וכ״ה בכ״י ש״ס וברי״ף ובנו״ג הקורא במגלה הכתובה וכ״ה בדפ״ע ובכ״י ק״ט וכ״ה בפי׳ ר״ח. [9]) וכן כתבו התוספו׳ במגילה ו׳: בשם ר״ת ובאו״ז הל׳ מגילה רסי׳ ש״ע אי׳ וכן פי׳ ר״ח וכן פסק ר׳ יצחק אלפסי ז״ל ע״כ ועי״ש שהאריך בזה בראיות וכל הפי׳ הועתק מפי׳ ר״ח במגילי׳ (בש״ס ווילנא דף ה׳. עי״ש). [10]) כ״ה בכ״י ק״ט ו״ו ל״ד ובדפ״ר אבל בשדפ״ע רב צמח, בכ״י ה״ב מר בר רב צמח ומלת בר ט״ס הוא. [11]) ובכ״י ה״ב לא חזינא מי עבד הכי. [12]) ועיין מבוא XXI. [13]) וכ״ת באו״ז הנ״ל. [14]) ר״ל כרמב״ם.

דחזיא לנו וכו' עד לא חזי לנא וכן כתב ס"ה משמו וכן נמצא במנהגינו כתוב בשם רבינו מאיר ש"צ וכן הנהיג מהר"ם ע"כ. — ונקראה איגרת אסתר מגילת אסתר ב"ב י"ד: ירו' מגילה פ"א ד"ע ע"ד ועל שם זה נקראה המסכתא מגילה ועוד מסכת תענית אשר רוב ענינה מתעניות אחר חתימת ספרי קודש. וכנ"ה מגלת סוטה תוספת גיטי' פ"ב. מגלת תענית תעני' י"ב. ר"ה י"ט: ירו' מגילה פ"א ד"ע ע"ד ירו' נדרים רפ"ח ד"מ ע"ד — מגילת יוחסין יבמות מ"ט: עיי"ע יחס. ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ואיכ"ר פ' רוח אפינו מגילת קינות. יומ' ל"ח סע"א מגילת סממנין ברש"י סמנין וכ"ה בירו' שקלים פ"ה דמ"ט. תורה מגילה מגילה נתנה . . ושם מגילה להתלמד בה. דב"ר רפ"ח היאך אדם למד תורה תחלה אומרים לו תחלה קורא במגלה ואח"כ בספר ואח"כ בנביאים וכו'. מגלה נקראת אגרת ועוד ספר לכן יש לה קצת דיני ספר תורה וקצת דיני אגרת עיין ר"ן פ"ב דמגילה — וכן נאמר במגלת ספר (תהלים מ', ח') ותרגומו במגילת סיפרא אוריתא. יחזק' ב', ט' מגלת ספר ותרגומו מגלת ספרא] —

מַגְלַב (מל"ע מצרית مجلب רצועה Riemen עיין פליישער בהוספות לעמת"ר לה' לעווי ח"ב 567) בב"ר פרש' מ"א[1]) ובפ' נ"ג (ספנ"ב) ויקח אבימלך: היה מלאך עומד ומגלב בידו. בויקרא רב' פרש' אמור אל הכהנים (פכ"ז) חמתיה לדיין דדיין במרזובות[2]) ובמגלבין[3]). בילמדנו ויהי חשך (תנחומ' בא ססי' בא) חמשין מגלבין[4]). שוט לסוס ומתג לחמור (משלי כ"ו, ג') תרג' שוטא לסוסיא ומגלבא לחמרא. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן אבל בנו"ג בט"ס ומגלכא — וכנ"ה בב"ר פפ"ד מאה מגלבין שמ"ר רפי"ד חמשים מגלבין, במד"ר פי"ג חמשה מגלבין, ושם כבלים ומגלבין וכ"ה בתנחו' מצורע ססי' ד', ויק"ר פט"ו כיון דחמת מגלְבַיָּא וכו'] —

* מִגַּלְיָינָא (אתפעל מפעל גלי וכ"ה בל"ס מֶתְגַּלְיָינָא מה שנגלה ונבדל ונסוח ממקומו) ירו' יומ' פ"ג ד"מ רע"ג קרצו (שם במשנה ד') מפורש ע"י נסוחה ועל זה אמר מאן דאמר נסוחה מגליינא מחומר קורצתי גם אני (איוב ל"ג ו') פי' נגזרתי והוא ל' עקירה והבדלה וכ"ה מלת מגליינא נתגלה ונעקר ממקומו. ועיין דוגמאות באתפעל בע' גל ז' (ח"ב, ר"פ:).

מגלון (אולי שם מקום כפירש"י) בפ' אלו עוברין (פסחים מ"ח סע"א ורע"ב) קבא מגלונאה לפסחא. וכן לחלה[5]). — (א"ב פי' בל"י גדולה ובנוסחאות כתוב מלוגנאה ופירש"י שם מקום). *[אחי"ה וכגי' רבינו אי' גם בכ"י ב' מינכען ובשאלתות צו ססי' ע"ג[6]) ובכ"י ר"ח ורש"י ורי"ף וש"מ המצויינים בד"ס ושם הובא פי' הרשב"ץ במאמר חמץ סד"ל וז"ל קבא מלוגנאה קב של חוני המעגל שהוא תקנו על אותו שיעור מוכח שצ"ל בו מגלונאה. ור"ב כיון לל"י μέγας (μεγάλος) ודוחק הוא. ובענין שיעורו עיין בפירש"י] —

מגלם (בל"י μοχλός וממנו בל"ע مغلق פי' בריח der Riegel) והפותות לדלתות (מ"א ז', נ') תרגומו מוגלסיא [לדשי]. — (א"ב פי' בל"י מנעול ומסגר הדלת ובריח ברזל להסגירו). *[אחי"ה וכזו המלה העתיקו ע' זקנים בד (שמות ל"ז, ל"ב; ל"ח, ה'), בריח דה"י ב', ח', ה' ועיין לשופטים ט"ז, ג' לירמי' מ"ט, ל'; נ"א, ל'; ליחזק' ל"ח, י"א] —

* מְגַמֵּג (בנין פלפל מן מגג מל"ם פי' ענין מסיסה zerfliessen) תוספתא כלי' ב"ב פ"ז ממגמג ושופך כה"ג בר"ש כלי' פ"ל מ"ב ופירשו מל' ברביבים תמוגגינה (תהלים ס"ה י"א) ובנו"ג ממגמיג ובכ"י אירפ' ממגמוג. ובהתפעל מתמגמג עיי"ע מגג.

מְגַמְגֵּם (מל"ע הרשומ' בע' גמגם (ח"ב, ש"ז) unverständlich reden, stottern) בס"ג דמגיל' (ל"א:) מגמגם וקרא בארורי[7]) פי' שטוף[8]). — (א"ב פי' בל' ישמעאל מי שאינו מבטא המלה בפעם אחת אלא הוא עמום בלשונו ואולי נאמר כן מאות גמא יונית כי העלגים חוזרים ואומרים אות גימל פעם אחר פעם עיי"ע גמגם. *[אחי"ה ובע' הנ"ל רומז רק על ערך הנוכחי וענין מלה ערבי' הנ"ל הוא כפי' ר"ב ובע' גמגם הארכתי להביא דוגמאות ע"ש — ובכ"י ובדפ"ע נסדר זה הערך קודם ע' מגלם ולא ידעתי למה ובדפא"מ הוא בסדר נכון — ועם פי' הכ"י ה"ב עולה יפה פי' רש"י מגמגם: קרא אותן במרוצה ובקושי ובברכות כ"ב: פי' ג"כ מגמגם במרוצה] —

מְגֻמַּר (בל"ע مجمر מחתה ועוד מיני ריחנים לקטורת Räucherpfanne, Räucherwerk) בפ' כיצד

---

[1]) וכ"ה לפנינו עיי"ע מג בהערה 7. [2]) בנו"ג ומד"ר רפ"י ובשהש"ר פ' וחכו בט"ס בנור ובזפת. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע במגליבין. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב וב"ר ודפ"ע אבל בכ"י ק"ט וי"ז א' ב', ל"ד מנגלבין וזה עולה יפה עם גזרת מלה יוני' μαγγλάβια רצועות ושוטים עיין רימ"ז בט"ר ח"א 114. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בפסחים מ"ח סע"א. [6]) אבל בדפ' ווילנא עם שאלת שלום מהגרי"ב אי' כגי' הספרים. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח ולפנינו לי' וקרא. [8]) כ"ה רק בכ"י ה"ב.

מברכין (ברכות מ״ב רע״ב) והוא אומר על המוגמר[1]) פי׳ מיני ריחנים[2]) שמעשנים כהם הבית. וי״מ מחתה והוא כלי שנותנין עליו גחלים ונותנין עליו בשמים ובל׳ ישמעאל מחתה מגמרת על שם גחלים ושמם אלגמר ובל׳ הקדש גומרין, וגמר העיקר. *[אחי״ה ובע׳ גמר (ח״ב, שי״א: וש״נ) כבר רמזתי על מלה ערבי׳ מִגְמָר וגם יבוטא מֻגְמַר לכן מי שכתב מלא לא טעה ולא טעה מי שכתב חסר, ור״ב בע׳ הנ״ל הביא גם לשון התרגום ע״ש לכן שנה לנו נוסח רבינו לכתוב בע׳ הנוכחי במקום בל׳ הקדש: בל׳ תרגום וכבר הוכחתי במבוא IX אופנים אשר השתמש רבינו בדבור לשון הקדש ע״ש. ובעה״ק אי׳ שמעשנין בהם הבגדים או בית ע״כ ובאמת כ״ה בירו׳ פ״א ד״ד. נותנין מגמר תחת הכלים מערב שבת והן מתעשנין והולכין בשבת. ובכ״י ה״ב הגי׳ אחר מעשנין את הבית: ואני שמעתי מרי מצליח ז״ל מחתה יושבת [על גבי] גחלים ונותנין עליה בשמים ועגבר [והוא ל״ע عنبر מיני ריחנים] בשביל כבוד ובל׳ ישמעאל וכו׳ ובלי ספק היא הוספת מבורך הסופר עיי״ע מגג] —

* מוגמרין (? ענינו ציווי ע״י כתב schriftlicher Befehl) ירו׳ כתובות פ״ט דל״ג: אנן כתבין דין מוגמרין וכו׳ ובלי ספק נשתבש ולפע״ד שתי תיבות צריכין להיות מלה אחת דיוגרממין והוא בל״י διάγραμμα schriftlicher Befehl ובירו׳ שבועות פ״ז דל״ח. הגי׳ דיאטגמתין עיי״ע דטגמא (ח״ג, ל״ז:) ואולי נשתבש מזו המלה.

☞ מַגָּן (בל״ע مجانا חנם umsonst) תרג׳ ועבדתני חנם (בראשית כ״ט, ט״ו) ותפלחני מגן וכן בל׳ ישמעאל. *[אחי״ה וכן הרבה בתרג׳ בשמו׳ כ״א, ב׳; לבמדבר י״א, ד׳ בתר״י א׳, תרג׳ ישעי׳ נ״ב, ג׳; לדה״י א׳ א׳, מ״ד. ותרג׳ לשוא (שמות כ׳, ז׳; דברים ה׳, י״א) למגנא ובתר״י על מגן ובדלת בראש תרג׳ כ״י לאיוב א׳, ט׳ איפשר דמגן (בנו״ג די למגן) איוב דחיל. וכנ״ה בדרז״ל ב״ק פ״ה. ואי א״ל אית לי אסיא דמגן א״ל אסיא דמגן כמגן שוי כ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג דמגן במגן ועוד יתר שנויים בד״ס (ב״ק צד צ״ט.), ירו׳ ביכורי׳ רפ״ג דס״ה ע״ג לא [על] מגן מאריך ימים. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט. אפילו על מגן עיי״ע לט ב׳. ויק״ר פכ״ג על מגן צווחין ליה רבי] —

☞ מגן (עיי״ע מגג) בר תליסר מגני (פסחים ק״ז.) בעל הערוך גרס מגגי ע״ש.

* מָגֵן (מל״מ פי׳ צִנָּה Schutz, Schild) פסיקת׳ דר״כ צד ע׳ דרש ואֶל מצנים (איוב ה׳, ה׳) לא בזיין ולא במגן וכו׳ כאלו כתוב ואַל ומצינים מל׳ צנה וסוחרה עיין הערת רש״ב שם וש״נ אסת״ר פ׳ והמלך קם: לא בזיין ולא בצינה . . כמד״א צנה וסוחרה אמתו. אבל בויק״ר פכ״ח אי׳ כבפסיקת׳. ועוד נקרא מגן ברכה ראשונה בתפלת י״ח דברים רב׳ רפי״א טעה בשלש ברכות הראשונות חוזר בתחלת מגן. — והקבוץ שהש״ר פ׳ כמגדל מגינים הרבה. ובלא״ר ב״ר ס״פ נ״ט אניף במגיניה . . אין כמגינא אניף. ושם ס״פ ע״ז מגיניה דדין לקבל מגיניה דדין וכו׳. והקבוץ מגינין תרג׳ מ״א י׳, י״ז; י״ד, כ״ו. כ״ז.

* מְגָנָא (בל״ס מַגְנָא פי׳ בית משכב Ruhelager מפעל גני) תרג׳ אסת׳ שני א׳, ט׳ בקבוץ מְגָנָיָא דמלכא ובקצת דפו׳ בט״ס מנגניא.

* מְגַנְיָא (מפעל גני schmähen והשם פי׳ דבר דופי Makel) ב״ר פ״ס מילתא דאית בך מגניא קדים ואומרה ובב״ק צ״ב: אי׳ מילתא דגנאה ועיי״ע גן ד׳ (ח״ב שט״ו) וש״נ דוגמאות מן מגונה, מיגניא.

* מגניה (שם מקום) בפ״ו בכלאים (מ״ד) והעלהו משם לבית המגנייה[3]) פי׳ שם מקום. *[אחי״ה וכ״ה בר״ש. והוזכר שם במשנה אצל כפר עזיז ומוכח שהיה קרוב לו] —

* מגנימין (נ״ל מל״י μίγνυμα (μίγμα) Farben-mischung) ירו׳ ר״ה פ״א דנ״ז: כבני מרון . . רבנן אמרי כהדה [צ״ל כחדא] במגימין כלומ׳ כולם יחד בצביעה אחת וכבר פירשתי באריכות בע׳ בן אימרנא (ח״ב, קי״א) והרבה פירושים ראיתי ולא נהירא לי. ועוד נ״ל כי הוא ל״ר magnanimus, grossmüthig ודרש בני מרון מל׳ מרום כלומר רום לב, גודל לב והבורא כל אחד יעביר לפניו בגודל לבו ויעבור על פשעם וזה מ״ש מה טעמ׳ היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם והוא יודע יצרם.

מַגַּנוֹן (= מַנְגַּנוֹן מל״י ורו׳ אמצ׳ μάγγανον manganum כמו כבש ברזל במלחמה feind-

---

1) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ק״ט, ל״ד ה״ב ובנוסח׳ אבל ברפ״ע בלא ו״ו. 2) כ״ה ברפ״ע ובכ״י ב״ר אבל בכ״י ל״ד ו״ו ב׳ ובעה״ק שנ״ב מיני רחנים, ובכ״י ו״ו א׳ וק״ט מיני ריחים. 3) כ״ה בכ״י ו״ו, בכ״י ק״ט מגניא ובראש הע׳ מגניה, בכ״י מגיניה ובנו״ג המגנייא, וברפו״ו באמצע הע׳ בט״ס אמגניא, וברפ״ר המנגנייא.

והושאל לתחבולה liches Belagerungswerkzeug (Künstelei כב"ר פרש' מ"ד (מ"ג) אשר מגן צריך (בראשית י"ה, כ') שהיפך מגנון[1]) שלך על צריך ר' יודן אומ' כמה מגניות[2]) עשיתי להביאן תחת ידיך. ובפרש' פ"ט (פ"ח) פרעה קצף[3]) מגנון עשו לו לחנקו. ס"א מנגנון[4]) ומפורש למטה בע' מנגנון. — (א"ב פי' בל"י תחבולה ומלאכת ערמנות ומגנון ומנגנון אחת היא כמו שיודעים הבקיאים בל"י). *[אחי"ה כי בהכפלות אות ג' בל"י יבוטא ג' כמו נו"ן. ובמכילת' בשלח ספ"ב כפי שנדפס בא"צ נטל מגניות שלהם וכו' וכצ"ל בשו"ט מזמור י"ח עיי"ע סנגיות א' ובנו"ג מגפות ובילק' הגי' סנגיות וכ"ה במכיל' פ"ה ד"ה ויהם ועיי"ע סנגיות בשם הילמדנו — ועפ"י זה יש להגיה נטל מַפּוֹת עיי"ע מפה ומ"ש] —

1 מַגִּם (בל"ס מַגְסָא = קערה Schüssel, Teller מל"י μαγίς עיין בפנים) בתמיד פ"ה בפסחים (ס"ד רע"ב) ובפרק ב' שעירי (יומ' ס"ז סע"ב) נתנו במגס והקטירו ע"ג המזבח. בכל כלי עץ פי"ו[5]) בכלים (מ"א) ר' יהודה אומ' אף המגס וקוד[6]) הבבלי. תרג' קערה מגיסתא[7]) וכן בל"י ורו' קערה. *[אחי"ה פי' מלה יוני' הנ"ל משארת Backtrog והושאל לכלי אשר הושם שמה הלחם ומזה קערה וכ"ה בל"ר magis וממנו ל"ס הנ"ל. ותרג' קערה (במד' ז', י"ג. י"ט וזולתו) מגיסתא. ובתוספת' כלי' ב"מ פ"ה אי' במקום מגס הגי' קערה. — והקבוץ מגיסַיָא תרג' לבמד' ד', ז'. פ"ד ובכנוי מגיסוהי תרג' לשמו' כ"ה, כ"ט. ועיקר כתיבת המלה ביו"ד אחר גימל וכ"ה בנוסח' ביומ' ופסחים אבל בירו' פסחים ספ"ה דל"ב ע"ד ובכלי' ובתוספת' פסחי' ספ"ג (ד') בלא יו"ד וכ"ה בפי' רה"ג ובפי' ר"ח בפסחים (בש"ס ווילנא) והוא על דרך ל"ס. ומזו המלה אף הע' הבא אח"ז — אבל מגיס בירו' יומ' רפ"ה דמ"ב רע"ב מהו כף מגיס שייך לע' גם ד' (ח"ב, שכ"ז) ע"ש] —

2 מַגִּם (מל"י הקודם μαγίς = μαγδαλία Brod-(krumme בפתותי לחם (יחזק' י"ג, י"ט) תרג' מגוסין דלחם. — (א"ב פי' בל"י פרור לחם הן יבש הן במעשה קדרה). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל והיחיד מגיסא עיין תרג' ירו' א' לבמד' י"א ו'; תרג' תהלים קכ"ג, ב' — ודע כי אחר סדר ר"ב נגררנו כי בדפוסי' הראשוני' וכן בכ"י נסדר זה הע' אחר ע' מגסתא] —

3 מגם (או מל"י הנ"ל μαγίς עיסה שנילושה geknetete Masse והושאל ללחם או י"ל שהוא מפעל גס. גיס בל"פ אכל בסעודה (עיי"ע בח"ב, שכ"ח) das Mahl בויק' רב' אמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) אזל עבד ליה מגיס אוחרי א"ל מאי עבדית לך דסרחת מגיסי א"ל למגסך אנא צריך (לא כן בנוסחאות[8]). ובפסקא[9]) את קרבני לחמי (פסיק' דר"כ צד ס"א.) משל למלך שהיו לו שני מגרוסין[10]) בישל הראשון לו[11]) תבשיל ואכלו. ובפסקת' דהעומר (פסיק' דר"כ ע'.) מגירסיך[12]) אנא לית את יהיב לי מתבשילך. במגילת איכ' שרתי במדינות (לפנינו ר"פ רבתי בגוים) בפלגא דיומא עבד ליה מגום[13]). ס"א אריסטון[14]). תקרא כיום מועד מגורי (איכ"ר פי תקרא) מהו מגורי מגירסי בני אדם שהיו קוסיטרפיזין[15]) הבאתם עלי. ותזנה משלום נפשי: מעשה באשה אחת שהוליכה את בנה אצל המגרוס[16]). בילמדנו בראש בחקותי (בתנחו' לי') תרי המגרוסין עד שלא יבשלו בחצי היום הן מבשלין של ערב. והשיג לכם דיש את בציר. פי' בל' יון[17]) קורין למבשל מגירוס. *[אחי"ה ודע כי כל הערך הביא ר"ב תחת דבור המתחיל מגרס וגורס בכ"מ מגרס אף בויק"ר פכ"ח

---

[1]) ובלקח טוב (דף ל"ג: בהוצאת רש"ב) הגי' מגינן. [2]) בנו"ג מנגנאות. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קצף פרעה. [4]) וכ"ה לפנינו. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ו"ו ב', ובדפ"ע בט"ס י"ג. [6]) בכ"י ובדפא"מ וכ"ה בע' קד ג' ובדפ"ר וויניצי' בכאן בט"ס וקור. [7]) כ"ה בכ"י ק"מ וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' ובדפ"ע מגוסתא. ובפי' ר"ח ליומ' מגיסטא וצ"ל בתי"ו. [8]) זוהי הגהת ר"ב כמו שנדפס בדפי' אמש' ודע שבנו"ג בזה"ל סליק ר' לגביה א"ל בגין מה את לא תשבוק אריסיא [צ"ל אריסטיא] (עיי"ע אריסטא ח"א, רצ"ח:) דיגסון אמר דלא תימר למיגס אתיתי. ובקהל"ר פי' מה יתרון אי' אזל ועבד אריסטון אוהרן . . . א"ל למה את עביד כן שביק אריסטון דיכלין אמר לו לא תהא סבור דבגין מגיסך אתית אלא וכו'. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ל"ד וק"ט ודפו"ו, ובכ"י ו"ו ב' בפסיקת' ובדפ"ר בפס' ומשובש בדפ' פיז' בפסחים. [10]) בנו"ג מגרסין ובויק"ר פ"ז מגירסין ובילק' פנחס רמז תשע"ז מגרסין אבל בפסיק' רבתי את קרבני בט"ס מגריפין. [11]) לי' בדפו"ו ובפסיק' לי' הראשון אבל בפסיק' רבתי וילק' אי'. [12]) כ"ה בכ"י ה"ב, ובכ"י ו"ו א' ב', ל"ד וק"ט מגירסך ובדפ"ר מגריסין וצ"ל מגירסיך ובדפ' פיז' וויניצי' מגוסך ובד' באזיל מגיסך וכ"ה בפסיק' דר"כ וצ"ל מגרסך או מגירסך וכ"ה בויק"ר פכ"ח וילק' אמור רמז תרמ"ג וילק' תהלים רמז תשצ"ה וילק' ירמי' רמז רע"ו ובנו"ג לית את מטעים. [13]) בנו"ג אעליה ועביד ליה מגים. [14]) עיין לעיל ציון מקהל"ר שאי' כן במקום מגים של ויק"ר. [15]) כ"ה לנכון בדפ"ר ופיז' וויניצי' ואמ' ובכ"י בשתי תיבות וכ"ה ללא נכון בע' קס וצ"ל בתיבה אחת והוא ל"י συντράπεζος איכלי שולחן Tischgenossen ובנו"ג בט"ס מגירי מגו ביתאי . . בני אדם שעשו קוסי פרפיראן ומ"ב לא דק כהוגן וע"ש. [16]) בנו"ג נחתם אחד. [17]) בכ"י ק"ט וה"ב רומי.

ובאיכ"ר פ' שרתי ולכן הוסיף ציון דירו' ביצ' אשר אביא בע' מגיריון ע"ש. והאמת כי בע' הנוכחי עניני מגים ומגירוס נתערבו יחד אבל בכ"ז משכתי ידי מלהפרידם בעבור שנכללו בדפוסים הראשונים עד דפ' אמש' ובכל כ"י ערוך, וכנראה דעת רבינו כי שתי המלות ענין אחד ומשפט אחד להן ורי"ש במלת מגירוס נוספת היא והנכון כי מגים פי' או בל"י הנ"ל בטעם האמור בראש הערך וכן העתיקו ע' זקנים צליל בשופטים ז', י"ג. או יותר טוב לגזרה מפעל גס, גים בטעם האמור הנ"ל, והראיה כי הפעל והשם נזכרו יחד בויק"ר ר"פ כ"ח כיון דעלון אורחין יתבין למיגם כיון דהוה מגיסא עליל הוה עליה תלת מאוון דמתלין וכו' אמר רבי לשמשנוי למה מגִיסַיָא נפקין . . אמרין ליה אית תמן גבר סב וכיון (דמגוסי) [צ"ל דמגוסא] עליל . . א"ל בגין מה את לא תשבוק וכו' ובקהל"ר פ' מה יתרון אי' במקום מגיסא הגי' תבשיל, תבשילא. ובל' נקבה בירו' סנהד' ספ"ח דכ"ו ע"ג דאנא ידע דלא אתי אלא מיסב מגוסתי מיניי — ובענין דינא דמגיסתא עיי"ע הבא אח"ז. — ובענין מְגִירוֹס יש לדעת כי היא ל"י μάγειρος (וממנו ל"ס מִיגַרְסָא) פי' טַבָּח ומבשל Koch וע' זקני' העתיקו כן מבשלים (יחזק' מ"ו, כ"ד) וטבח (ש"א ט', כ"ג. כ"ד) ורב טבחים (מ"ב כ"ה, ח'; ירמי' ל"ט, ט') ἀρχιμάγειρος ולנקבה טבחה (ש"א ח' י"ג) μαγείρισσα והפעל טבח μαγειρεύω איכ' ב', כ"א ועוד עיי"ע מגיריון] —

מגסת (= מגוסת שם אדם) בפ' הערל (יבמות ע"ט:) העיד ר' יהושע בן בתירה על בן מגוסת שהיה בירושלי' סרים אדם. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בנוסח' ובכ"י ה"ב אי' פ י' סרים אדם א ח ד, ומזה אולי מוכח כדעת בעל החלוץ כי רבינו לא היה גורס במשנ' סרים אדם ע"כ בא לפרשו והוא מל' צענד magavô = βαγώας סרים, ובדפ"ע אי' אדם סרים, בירו' הגי' בן מגיסת] —

מַגִסְתָּא (= מַגוּסְתָּא, מַגִיסְתָּא נ"ל מל"פ مكست פי' עוות והיינו עוות הדין Rechtsverdrehung ועוד עיין בפנים ורבינו פי' ענין גַסוּת) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' אין פורטין (ב"ק קי"ד רע"א) לא אמרן אלא בדיני דמגוסתא, ובפ' אלו מציאות בגמ' דסמוך אי זו היא אבידה (ב"מ ל':) אטו דינא דמגיסתא[1] בו ד י י נ י[2], פי' דין של אומות העולם של הדיוטות שדנין בגסות כדאמרינן בגמ' (ב"ק שם) נטלו מוכסין לא שנו אלא בלסטים גוי דדייני בגיתי פי' גוים שדנין בשמא ובשחד ובאונס ובגאוה ו ב ג א ו ת[3]) ולא מיאש אבל בלסטים ישראל כיון דכי מייתי ליה לבית דין אומר בית דין מי יימר דהאי לסטים הוא ומי ייממר[4]) שזה חמורך איושי מיאש דאמר מי יימר דמחייבי ליה בי דינא וכיון דמיאש מותר ליקח מליסטים י ש ר א ל[5]). — (א"ב פי' בל"י גדולים וראשי העם וחז"ל קראו כן לדייני האומות והרומיים אומרים להם מגיסתרת. ובכ"מ מגוזתא כתוב). *[אחי"ה בְנו"ג בב"מ מגיזתא ע"ש פירש"י וסיים וחבירו בב"ק (קי"ד. דייני בגזתיא ע"כ ובנו"ג בב"ק שם: דדייני בגיתי וכ"ה בע' גת ע"ש ומ"ש. ושם בסיום הע' הבאתי מכ"י פ' פי' בשם רה"ג וגם בע' הנוכחי כתוב כי בכ"י פאריז בסיום הע' וז"ל ורבינו האיי [פי'] בגיתי באל מגאזפה ע"כ פי' בל"ע مغضبة כעס וזה עולה קצת עם פירש"י בב"מ מגיסתא: גוזאה ע"ש — אבל בב"ק פירש"י דמגיסתא בני כפר שאין יודעין לדון במשפט ע"כ וזה נ"ל עיקר כי בל"פ מגסת עניננו כמו شكست וזה פי' עוות הדין וערבוב הדעת ומעתה נוכל לבאר בגיתי ג"כ מל"פ كيت, كيچ, كيج, كيج פי' ערבוב וטירוף הדעת verwirrt והפכו של דינא דמגיסתא: (דינא) בי דוואר פי' ג"כ מל"פ האמורה בע' דוור (ח"ג, ל"א:) פי' ש ו פ ט. ואולי י"ל כי נגזרה מל"י אמצעי' μάγιστα ענין כישוף ואחיזות עינים וקראו כן רז"ל שופטים שדנו ללא אמת ונרויח כי דדייני בגיתי פי' ג"כ מל"י γόης אוחז עינים (עיי"ע גת בח"ב, שפ"ה:). אבל פי' ר"ב מלשון יוני μεγιστᾶνες, ומל"ר magisteres קשה להלמו] —

מַגִסְתְּרוֹן (= מַגִיסְטְרָנֵי מל"ר magister ובל"י אמצ' μαγίστηρ, μάγιστρος פקיד וממונה der Vorgesetzte ס"א מְנִיצְטְרָנֵי מל"ר אמצ' ministeriani (Tafelservierer, האחשדרפנים והפחות (אסתר שני ט', ג') תרג' מגוסטרני ורברבניא ס"א מ נ י צ ט ר נ י[6]). — (א"ב פי' בל"ר פקיד וראש. מדר' שמות רב' פרשת ואלה המשפטים (פ"ל) קרב קיסים למגסטר. ובמדר' ויק"ר פרשת והבאתם את

---

[1]) כ"ה בדפ"ר, בכ"י ב"ר דמגיסטא, בכ"י ו"ו אי' דמגוסטא, בכ"י ל"ד, ק"ט ה"ב ושדפ"ע דמגוסתא. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט בי דייני ובנו"ג לדיינו ובדפ"ע לי'. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ק"ט ושם לי' בגאוה ועוד עיי"ע גת (ח"ב, שפ"ו.). [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע יאמר. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו כ"י ל"ד ב"ר וה"ב ובדפ"ר פיז' וויניצי' ובאז' בט"ס מגיסתא ובדפי אמי גוים! [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו אי' ל"ד ה"ב וכצ"ל בכ"י ו"ו כ' תחת מביצטרני אבל בכ"י ב"ר ובדפ"ע בט"ס מכיצטרכי מכיצטרבי.

עומר ראשית קצירכם (ספכ"ח) מגיסטר פלטין ראש על ההיכל של מלך, ובנוסחאות כתוב ומסטרני ורברביא והוא טעות). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן, אבל בויק"ר ספכ"ח בנו"ג מנסטאר פלטין והוא כל"ר minister palatii עיי"ע בלן, וזה כגי' ס"א עפ"י כ"י ערוך בע' הגוכחי. ודע כי בדפ"א גם בראש הע' מגסטרון בטי"ת (ועל זה רמז בע' מסטרני) וכ"ה בכ"י ק"ט וזה עולה יותר יפה אבל כפי סדר האותיות תתכן בערוך הכתיבה עם תי"ו ור"ב שינה סדר הערכים ולפעמים אות ר' נשמט' כמו בב"ר פכ"ו עיי"ע מנטרומין במו"ע] —

* מַגָּע (מפעל נגע das Berühren) כלי' פ"א מ"א והלאה שהן מטמאין במגע ובמשא. טהרו' פ"ו מ"ד ע"ז ע' סע"א ספק מגע וכו', ושם נ"ח: מגע נכרי, ושם ס"ט סע"א מגע חבירו, והקבוץ מַגָּעוֹת ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד.

* מַגָּף (מפעל גוף פי' סתום Verschluss) ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד (מעש) [צ"ל מעט] מגף.

* מַגֵּפָה (מל"מ ענין הכאה, ומכת דבר Wunde, Plage, Pest) חולי' ל"ה: תוספת' זבים רפ"ה דם מגפתו, מכשירי' פ"ו מ"ח דם מגפתה. מ"ק כ"ח. מיתת מגפה, ירו' ביכורי' פ"ב דס"ד ע"ד לשלש מת במגפה . . ברכות ד': בשעת מגיפה, ועיין עוד סוטי' ל"ה. ובלא"ר מגיפתא תר"י ב' לבמד' כ"ה, ח'. — מגפות במכילת' פ"ב ט"ס עיין ערך מגנון, וע' מפה.

מְגַפַּיִם (מל"ע تجفاف מלבושי כלי מלחמה מברזל eiserne Rüstung ואצל רז"ל הונח רק על כלי המנעול eiserne Beinschienenpaar) בפ' במה אשה (פ"ו מ"ב ד"ס.) לא בקסדה ולא במגפיים. גמר' (שם ס"ב.) אמר רבה בר רב חנה[1]) פוזמקי פי' רב שר שלום מסאני דלבדא דנמטא דעמרא או דעיזי היינו דגרסינן בריש שבועות העדות[2]) (שבועות ל"א.) שלופו פוזמקייכו וחותו לדינא. בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ח) הכידון והניקון והמגפיים פי' כולן מנעלין של נחושת או של ברזל שנותנין אנשי מלחמה לפני שוקיהן שכשירוצו לא ינגפו[3]) כדכתיב (ש"א י"ז, ו') ומצחת נחשת על רגליו ומתרגמינן וטרקלינין[4]). *[אחי"ה כל הערך בשנוי קצת הסדר הועתק מפי' רה"ג לכלים 8 ומזה ומע' חפר ועוד מערכים אחרים (עיין מבוא ברשימה XVI אות ש') מוכח כי רבינו החזיק את הפי' לטהרות לרב שר שלום. וקרוב לפי' הנ"ל אי ג"כ ברי"ף ורא"ש וברמב"ם הלכ' שבת פי"ט הל"א ע"ש ובכ"י ש"ס אי' (פומקי) [צ"ל פזמקי] שוקיים ואולי צ"ל לפני שוקיים כפי' רה"ג. ובפי"מ להרמב"ם בשבת מפורש: מגפיים מלבוש של ברזל יתכסה בו האדם בשעת המלחמה כדי שלא יכו אותו ויפול ע"כ והוא עולה עם גזרת מלה ערבית הנ"ל — אבל בחיבורו חזר מזו הדעה ובאמת אצל רז"ל ענין המלה כלי ברזל שמניחין על רגליו או לשוקיו ועל זה רומז פוזמקי שהוא מכנסים (עיי"ע פזמק ומ"ש) ומספר זוגי מגפיים רומז על שתי רגליו או שוקיו — ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ג המלה רק ביחד אחד המגפים וכן ברי"ף. ובכ"י אירפורט בתוספ' כלי' שם בט"ס והמנפש] —

* מָגוּר, מָגִיר (נ"ל מל"ע مجير גומא קטנה טוחה בסיד mit Kalk betünchte kleine Grube) תוספת' כלי' ב"ק ספ"ד כירה של מתכות שעשה לה מגור ובר"ש לכלי' פ"ה מי"א גורס מגיר ופי' מגיר הוא מקום שהכירה יושבת וגבה עליו ע"כ ול"נ שהוא מל"ע הנ"ל ופי' מקום כעין גומא קטנה שהטיחה בטיט כדי לשפות עליה את הקדירה.

מגור (= מְגוּרָה מל"מ מקום אוצר התבואה Speicher, Magazin) בהמפריש פ"ד בתרומה (מ"ב) מי שהיו פירותיו במגירה. בפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ז:) לא מכר את המגורות של מים[5]) פי' בריכות של מים כמו (יואל א', י"ז) נהרסו ממגורות. פי"ט בכלי' (מ"ז) מגורות שלה[6]) טמאות, פי' חדרים קטנים של תיבה ובלעז פורדי[7]). בפ' הדר בגמ' אנשי חצר[8]) (עירובי' ע' סע"ב) ישראל וגוי[9]) ששבתו במגורה[10]). ובר"ג דפסחים (ט'.) ובר"ג דפ' כל הצלמים (ע"ז מ"א:) ובפ' כל היד בגמ' כל הנשים (נדה ט"ו:) חבר שמת והניח מגירה מליאה פירות פי' מקום שמכניסין בו התבואה כמו (חגי ב', י"ט) העוד הזרע במגורה. מסתברא גר העיקר כמו (חבקוק א' ט"ו) יגרה

[1]) וכן הוא בע' פזמק ובכ"י ש"ס, ובאו"ז הל' שבת רסי' י"ג, ובפי' רה"ג לכלי' פי"א: רבא בר רב הונא, ובנו"ג רב. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו. [3]) בדפא"מ בט"ס יחפו. [4]) בדפ"א טרקלילין ובפי' רה"ג לכלי' וטרקילין עיי"ע טרקליל. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ועיי"ע מערה. [6]) בנו"ג שבה. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב, ובשאר כ"י ודפ"ר ופיז' וויניצי' פודרי, פידרי וצ"ל פורדי והוא לפע"ד בלאי"ט Abtheilung Fach, parte ובדפי' אמ' ופראג בט"ס עודרי. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ב"ר ודפ"ר. [9]) וכ"ה בדפ"ש ובכ"י ש"ס ובפי' ר"ח וכן היה לפני רש"י והגיהו עיין ד"ס במקומו. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם בכ"י א"פ לי' מלת אחת כבערוך ובנו"ג שרויין במגורה אחת.

בחרמו ויאספהו במכמרתו. *[אחי"ה והפי' הראשון בראיה מפסוק ביואל הנ"ל העתיק רבינו מפי' ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנא) ובע"ז (בקובץ כ"י אנגי' דף כ"ו סע"ב) והוא מענין קנים Fächer והטיב לפרש ע"י לעז הנ"ל ובזה הענין תוספתא כלי' ב"מ רפ"ח שידה שהמגורות שלה מבפנים. תוספת' כלים ב"ק פ"ב עיי"ע בית תבלין (ח"ב, פ"ז הערה [1]). ב"ר פי"ח בנה בה מגורות יותר מן האיש וכו' ושאר ציוני הערוך מענין אוצר הוא וכנ"ה במעשרו' פ"א מ"ב האגוזים משיעשו מגורה, תוספתא מעשרות פ"א וירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד האגוזים והשקדים משיעשו מגורה, וכן ענין מגורֶת בירו' דמאי פ"א דכ"ב, מן המגורת בצידון ובתוספתא דמאי רפ"א מן המוגירות בצידון ומן המוגורות כ"ה בכ"י אירפ' וצ"ל כבדפוסי' המגורות] —

מָגַר (מל"מ מִגַּר פי' השליך הִפִּיל וכ"ה בל"ס (stürzen, zu Falle bringen וחציך מיד ימינך אפיל (יחזק' ל"ט, ג') תרג' וגירך מיד ימינך אמגר [1]). ויפל רוכבו אחור (בראשית מ"ט, י"ז) תרג' [2]) וימגר [3]) רוכביהן לאחורא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' למ"א כ', כ"א; למ"ב ט', ל"ג; לתהלים פ"ט, מ"ה ועוד עיי"ע מרג ג' ומ"ש — ועוד בענין גמירה וכליון באותיות הפוכות כמו גמר עיי' תרג' לתהלים ק"א, ה', ח', קי"ט, קל"ט; קמ"ג, י"ב. ותרג' כ"י לאיוב כ"ג, י"ז נצמתי: לא אתמגרית ובנו"ג אתגמרית] —

* מָגֵיר, מָגוּר (מפעל גור פי' שכן Nachbar, ולנקבה מְגִירְתָּא Nachbarin) בע' גר ז' (ח"ב, שמ"ד) כבר הביא רבינו ל' נקבה מגירתא מנדרי' כ"א סע"ב וע"ש ר"ב ומ"ש ועתה אוסיף להביא עוד דוגמאות, ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד חד כותי (ובירו' שבת ס"פ ט"ז דט"ו ע"ד חד נפתי, ובירו' יומ' פ"ח דמ"ה: חד נפתיי) הוה מגיריה (בירו' שבת בט"ס במגורה) דר' יונה נפלת דליקתא במגירותיה דר' יונה וכו', ירו' ב"ב ספ"ג די"ג ע"ג והוה מגיריה וכו', ירו' פסחים ספ"ג ד"ל: מגור הוה, קהל"ר פ' לשחוק חד מגר וצ"ל מגיר, ושם פ' ומוצא אני: דהוה ליה מגיד צ"ל מגיר ליסטים, ושם: אתתא דמגרא צ"ל דמגירא ובויק"ר פכ"ה אנתתיה דמגירא. תרג' שכן (ירמי' ו', כ"א) מגיר והקבוץ שם י"ב, י"ד ובכנוי אונק' לדברים א', ז' מגירוהי ובירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד הוו להו מגורין נוכראין, שו"ט מזמור ר"פ מ"ח כמא דאמרין מגיריא, איכ"ר פ' היו צריה: כל מגירייא דעבדין בישא למגיריהון עבדין, שהש"ר פ' מה יפו: פלגון . . לכל מגיריהון, ולנקבה מְגִירְתָּא ויק"ר ספ"ה ושם פ"ו, והקבוץ שם פ"ט מגירתא נדרי' כ"א סע"ב עיי"ע גר ז'. ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד מגיריית. והשם המופשט מגירותא עיין ריש הערך:

* מוֹגִיר (vermiethen) אפעל מן אגר עיי"ע.

* מַגְרֶדֶת (מפעל גרד Kamm, Bürste) שבת קמ"ז: אין גורדין במגרדת עיי"ע גרד א'. והקבוץ כלים פי"ב מ"ו עיי"ע תל א'. תוספתא כלי' ב"מ ספ"ב מַגְרֵדוֹת של אוליירין, וכ"ה מַגְרֵדָא, מַגְרַדְתָּא שבת שם לפי גי' רבינו בע' גרד ובתוספ' עיין ד"ס שבת צד קע"ז. ובתוספת שבת ספט"ז (י"ז) בכ"י אירפ' בט"ס אין מתגררין במגוררת וצ"ל אין מתגרדין במגרדת.

☞ מגיריון (בל"י μαγειρεῖον בית הבשול Küche) בירוש' דביצה פ' משילין פירות (ספ"ה דס"ג:) קבלין מגו מגיריון דידן, פי' בל"י בית הבשול. *[אחי"ה אלה דברי ר"ב סוף ערך מגרס שהוא אצלנו ע' מגס. ובזו המלה העתיקו ע' זקנים בית המבשלים ביחזק' מ"ו, כ"ד ועוד עיי' היקסאפלא לאוריגינים שהעתיק ככה הטירות (שם פסוק כ"ג)] —

* מוגרמת, מגרומתא (הפעל מן גרם ע"ש פי' שחיטה מתוך הטבעת) חולי' י"ח: מוגרמת שהיא כשרה . . מוגרמת פסולה, ב"ק צ"ט סע"ב ההיא מגרומתא וכו'.

* מְגִירוֹס (בל"י μαγειρός טַבָּח Koch) עיי"ע מגס.

* מַגְרוֹס (פי' ריחים Mühle מפעל גרס = טחן) ירו' כתובות פ"א דכ"ה ע"ג קול מגרוס בעיר וכו' עיי"ע אר (ח"א, רס"ב:).

מגרף (= מַגְרֵיף, מגרופי, מגרופית, מגריפה כולם מענין גרף ע"ש פי' יעים Schaufel, ועוד מגריפה eine Art Orgel) בילמדנו ויך את המצרי (וכן בתנחו' שמות סי' ט') במה הכהו י"א מגריפה [4]) של טיט נטל והוציא מוחו. בבראשית רבה פרש' י"ו בישעה שהיה מושלם לבוראו ד' ראשי נהרות היה פותק במגרופית אחת. ובפרש' ל"ט (ל"ח) הבא נרדה: איטי לי כולב ומייתי ליה מגרופי. בויק"ר בריש קדושים תהיו (פכ"ד) מאן דאית ליה פסא או מכוש או מגרופין [5]), בפ' אלו מציאות בגמ'

[1]) בכ"י ק"ט וה"ב אימגר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ' וויניצי. [3]) בדפ' וויניצי' בט"ס ויגמר. [4]) בשמ"ר פ"א מגריפו' [5]) בנו"ג מגרופי.

כלי כסף (ב"מ ל'.) מגריפות וקרדומות ישתמש ברך אבל בקשה לא מפני שמפחיתן. בסוף גמר' דפ' אין דורשין (חגיגה כ'.) ובר"ג דפ' טבול יום (זבחים צ"ט סע"א ורע"ב)[1] עודהו[2]) הסל על ראשו ומגריפה בתוכו. ובסוף שקלים (פ"ח מ"ב) חוץ מן הסל והמגריפה והמריצה המיוחדין לקברות. בבראשי' רב' פ' מ"ז[3]) (והוא ר"פ מ"ו) עד שאורין אותם בסלים ומגריפות. פי' לוקטי. תאנים יש להם מגריפה שקורין בלעז רישלו[4]) ותופס בו יחור של תאנה ומורידו לארץ ולוקטן ומניחן בסל. פ' כ"ט בכלי' (מ"ח) יד מגריפה של בעלי בתים בי"ש אומרים ז' ובי"ה אומרי' ח' ושל סיידים בי"ש אומרי' ט' ובי"ה אומרי' י'. בפ' אין נערכין[5]) בגמ' לא היה מכה (ערכי' י' סע"ב) מגרפה היתה במקדש וי' נקבים היו בה כשמזמרין בה יוצאין ממנה ק' נעימות ואין דומות זו לזו[6]). ובפ' י"ג בכלי' (מ"ד) מגריפה שניטלה כפה טמאה מפני שהיא כקורנס. פי' כפה „שבוחשין בה ומגיסין בה הקדרה וכן מגריפה שגורפין בה הטיט"[7]) בלעז קאצה[8]) וזו של טיט משמע שהיא קרויה פלא[9]) בלעז. וכבר פירשנו מגריפה בע' גמד [ג'][10]) ובערך[11]) גרף. *[אחי"ה והשם עם הפעל נזכר בשבת פי"ז מ"ב מגריפה לגרוף בו את הגרוגרות ועיי"ע גרף (ח"ב, שע"ה) ושם הובא השם מגרף בשם ילמדנו ע"ש. ואחד הוא עם מגרופי' ולנקבה מגרופית וכ"ה בפסיקת' רבתי פ"ו לא נשבר (מגרופות) [צ"ל מגרופית] ולא קורדום. והוזכרה מגרפה (מגריפה) הרבה אצל סל עיי' לעיל ועוד עיין תוספתא טהרו' ספ"ח שהש"ר פ' אתי מלבנון, במד"ר פט"ו ובל' זכר סלו ומגריפו ירו' שביעי' פ"ג דל"ד ע"ג וירו' מ"ק פ"א ד"פ: והקבוץ מגריפות תמיד פ"ב מ"א עיי"ע גרף. ותרג' היעים (במדי' ד', י"ד) מַגְרוֹפְיָתָא, ויעיו (שמות כ"ז, ג') מגרופיתיה — ובפסיקת' רבתי פט"ז מגריפים ט"ס עיי"ע מגס וצ"ל מגירסין. — ומה שענין מגריפה כלי זמר עיי"ע גרף וע' גמד ותמיד פ"ג מ"ח, ופ"ח מ"ו וירו' סוכ' פ"ה דנ"ה:] —

* מגררת. מגררתא ט"ס וצ"ל מגרדת, מגרדתא עיי"ע וע' גרד.

מַגוּשׁ (כבר פירשתי בע' אַמְגּוּשָׁא (ח"א קי"ג) (Zauberer, Magier, Mager בפ' אמר להן הממונה (יומי ל"ה רע"א) פרוה מגושא[12]) פי' בע' פרוה[13]). בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה.) הלומד דבר מן המגוש[14]) חייב מיתה. פי' רב האי אמגושתא[15]) היא הנודעה בל' ישמעאל זמזמה שהמגושין בשעת סעודתן שותקין ואין מוציאין דבר מפיהם אלא מוציאין קול שאינו מחותך בנעימות והנעימות בלבן. פ"א מגוש בל' יון מכשף. גידופי כופר בעיקר. ראטין מגושא (סוט' כ"ב רע"א) פי' בע' רטן. — (א"ב פי' בל"י ורומי מכשף). *[אחי"ה מה שהביא הערוך בשם רה"ג אי' כן בקיצור נמרץ גם בפי' ר"ח בשבת (נדפס בש"ס ווילנא) וז"ל אמגושתא פי' בלי ערבי זמזמה מגוש בל' יון מכשף גידופי כופר בעיקר ע"כ וכונתו לל"ע زمزمة קול שאינו מחותך בנעימות כי אם בגרון ע"י צפצוף והקבוץ زمازمة פי' בל"ע מגושי Magier כי כן דרך המגושין לדבר ככה וזהו רטין מגושא בסוט' הנ"ל. ופי' רה"ג ופ"א אפלוגתא דרב ושמואל קאי עיין הפשב"ע ויתר דברי בענין מגוש תקח מע' אמגושא ע"ש] —

מְד . . . רק בצירוף עם השם או הפעל כמו מדרישא מדסיפא, מדקתני וכדומה והורכב מן: מן ועוד דְ ופי' ממה אשר . . .

מד (מפעל מָדַד messen מְדִידָה das Abmessen; מִדָּה das Flächenmass, Hohlmass והושאל לכמה ענינים עיין בהוספותי בפנים מאות א' עד אות ח') בס"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ ל"ג סע"א) העוסק במקרא מדה שאינה מדה פי' „העוסק במקרא בלבד מדה שאינה מדה שהרי לא נתעסק[16]) בפתרון המצות. במשנה מדה ונותנין עליה[17]) שכר פי' המתעסק בפתרון המשנה שיש בה הרבה

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס נהפך הסדר כזה בסוף גמ' דפ' טבול יום בזבחים ובפ' אין דורשין ובכ"י ק"ט רק בס"ג דפ' אין דורשין וחסר ציון מזבחי' ובדפ"ר חסר ציון מחגיגי' ואי': בס"ג דפ' טבול יום. [2]) בנו"ג בחגיגי' ידו אבל בכ"י ש"ס כגי' רבינו וכ"ה בזבחים. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב, ובכ"י ק"ט פ' י' ובדפ"ע פמ"ד וצ"ל פ' מ"ז. [4]) אולי לאי"ט Raspel, rázzola. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע בערכין. [6]) בנו"ג בע"א ע"ש. [7]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' צד 9 ושם עוד: ושמו בטיית מגריפה והוא ל"ע مغرفة כלי לשאוב בו ועיין פימ"ש להרמב"ם. [8]) כ"ה בעה"ק ובדפ"ע קצא והוא לאי"ט cucchiajo פיי כף Löffel. [9]) בלאי"ט Schaufel, pala. [10]) בדפו"ו בט"ס גמר. [11]) ובכ"י ק"ט ובערבי! [12]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ע בע' פרוה אבל בע' הנוכחי מגושה. [13]) ושם אוכיח כי העתיק דברי ר"ח. [14]) בנו"ג דבר אחד אבל בכ"י א"פ לי' כש"ס. [15]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח ובנו"ג מגושתא וצ"ל מגושא כדאי' בתוספ'. [16]) בשט"מ: גם בפתרון. [17]) כן הוא בכתב יד ו"ו וה"ב ובשט"מ ובדפ"ע ונוטלין ממנו וכ"ה בירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ובב"מ עליה.

מן המצות[1]) שהן קבלה והן תלויות במשניות החיצוניות[2]) וכשהוא מתעסק במשנה צריך לעיין באותן הברייתות כולן ופתרוני החכמים יש לו בזה שכר מצוה אבל המתעסק בתלמוד ומורה ומבאר המצות כתיקנן[3]) ומגיד[4]) הלכה למעשה אין לך מדה גדולה מזו כי בתלמוד פתרון התורה והמשנה והמצות שהן בקבלה הלכה למשה מסיני"[5]). וכר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א רע"ב) במדה (ויקרא י"ט, ל"ה) זו מדידת קרקע[6]) שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים. פי' באותו חבל עצמו לפי שבימות הגשמים החבל לח ומתפשט ובימות החמה החבל יבש ונכווץ ויבוא לו פחות[7]). פ"א בימות החמה הקרקע מתבקע ומתרווח בתפתיחא[8]) בימות הגשמים מתדבקים הרגבים ומתקווץ שנמצא בימות הגשמים המדה מוספת[9]) וזו הברייתא בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ט:)[10]). בפ' שואל אדם בגמ' מטילין חלשין (שבת קמ"ט סע"ב וקי"ג רע"א) שבתה מדהבה (ישעי' י"ד, ד') אומה שהיתה אומרת[11]) בעולם הזה מדוד והבא[12]) מדוד והבא[13]) ואמרי לה הכי מאד מאד הבא בלא מדה. בויק"ר [סמוך לפרשת][14]) זאת תהיה (ספט"ו) שבתה מדהבה מלכות שאומרת מוד והבא מוד והבא[15]) ר' אבהו[16]) אמר מלכות שהיא מדהבת פניו של אדם בשעה שהוא בא אצלה רב טביומי אמר על שום פומא דדהבא[17]) רבנן אמרי על שום רישא דדהבא. בחלק בענין משיח (סנה' צ"ח.) אין בן דוד בא עד שיהו כל המדות שות[18]) פי' מרוב אמת[19]) כל בני אדם מוכרין במדה שוה[20]). בסוף מקואות (פ"י מ"ה) מטבילין במקום[21]) המדה פי' עד מקום שחישב לחתכו משם. בס"ג דפ' האומר התקבל גט (גיטין ס"ז.) א"ר שמעון לתלמידיו בני שנו מדותי שמדותי תרומות[22]) מתרומות מדותיו של רבי עקיבא. בריש ויק"ר טוב מלא כף נחת (רפ"ג) טוב מי שהוא שונה הלכות ומדה[23]) ורגיל ממי ששונה הלכות ומדה[24]) ותלמוד ואינו רגיל. פי' טוב מי ששונה משניות ומכילתות[25]) כלומר מדרשות כעין מכילתא ומרגילין בפיו. *[אחי"ה משפט מלת מִדָּה כן הוא א') כמו בל"מ ענין דבר המתוח בארך או ברחב וגם שיעור דבר מה הן יבש הן לח ד"מ ב"ב פ"ז מ"ב ומ"ג מדה בחבל אני מוכר לך, ושם קכ"ח. מדת משקלותיו. קידושי' מ"ב: וש"נ כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין וכו'. פיאה פ"ב מ"ד וה' מדה דקה . . מדה גסה. כלי' פי"ז מי"א מי"ב ויש שאמרו מדת דקה . . ויש שאמרו במדת גסה. ב"ב פ"ט מדה חסרה או יתרה. מנחות פ"ט מ"ב מדה יתירה של לוג ומחצה היתה שבה היה מודד למנחת כה"ג תוספתא מנחות פ"ח שריבה מדת עשרונן או שחסר מדת עשרונן שהיתה מדה מרובה מחברתה או חסרה מחברתה וכו'. והקבוץ כלי' פי"ז מי"א מדות הלח והיבש וכו'. מנחות פ"ט מ"א שתי מדות של יבש היו במקדש. ושם מ"ב שבע מדות של לח היו במקדש וכו'. ר"ה י"ג. כל מִדּוֹת חכמים כן הוא וכו' תוספתא כלי' ב"מ ספ"ו כל המדות שאמרו חכמים בכרם וכו'. ירו' ב"ב פ"ה דט"ו סע"א ורע"ב למדות ולא לשיעורין עיי"ע אגרינומון (ח"א, כ"ט:) והשם המופשט מדידה ב"מ וב"ב הנ"ל בראש הערך. וכנ"ה בסוט' י"ד: לעסוק במדידה ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג מצות עיסוק מדידה; עירובי' נ"ח. יפה למדידה; פסיקת' דר"כ צד ז'. מדידה . . משיחה. והפעל עיין בסוף הערך — ב') הושאל

---

[1]) בשט"מ: שיש עליה הרבה מעניני המצות. [2]) כונתו תוספתות עיי"ע אפתק א' כבד א' ועי' משנה. [3]) בשט"מ כתיקונן. [4]) בשט"מ ומבאר. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ ושם גם פי' לסוף המאמר ולעולם הוי רץ וכו' ובעי' תלמוד הובא בלי פירוש וכל הענין נדפס עתה בש"ס ווילנא ב"מ עם פי' ר"ח עש"ה. וזה הציון דב"מ אי' ג"כ בירו' שבת הנ"ל אבל בירו' שבת פ"א ד"ג: ובירו' ברכות פ"א ד"ג: ובירו' הוריו' פ"ג דמ"ח ע"ג אי' רק: במידה זו מידת הארץ. [6]) ובספרא קדושי' פרש' ג' פרק ח' אי' בקטוע. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר פיזי באזיל ואמ' אבל בדפי' וויני' ונמצא חלק האחד פחות. ודע כי פי' רבינו זה הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב כי בכ"י לשם כתב וז"ל: שלא ימוד לאחד בחבל קרקע חלקו בימות החמה שהחבל יבש ונכווץ ומתקצר ואם מודד לחבירו באותו חבל עצמו בימות הגשמים מפני שהעולם מלוחלח מתפשט החבל והוי חלקו של זה יתר משל חבירו אלא לשניהן מודד בימות החמה או בימות הגשמים ע"כ ובזו השטה הלכו רש"י רשב"ם לב"ב פ"ט: ד"ה לאחד בימות החמה ורמב"ם מהלכות גניבה פ"ח הל"ג. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר פיזי ובאסיל אבל בדפו"ו ובכ"י ב"ר בתפיחה ובכ"י ו"ו א' בתפיחתא ובכ"י ב' בתפיחותא ובכ"י ק"ט בפתיחא, ובדפא"מ בפתיחתא ובפירשב"ם לב"ב בפתיחיו והנכון כמו שנסחתי עיי"ע תפתח. [9]) זה הפי' שייך לר"ח שהובא בפי רשב"ם לב"ב פ"ט: וכן פי' ר"ת כדמוכח משט"מ לב"מ ס"א רע"ב. [10]) בדפא"מ אי' בב"מ וצ"ל בב"ב. [11]) כ"ה בגליון כ"י ש"ס. [12]) בדפ"ר דהבא. [13]) בנו"ג רק פעם אחת וכ"ה בילק' ישעי' רמז רפ"ו. [14]) כצ"ל ועיי"ע פסק. [15]) כ"ה בדפ"ר ואמ"ש ובשדפ"ע פעם אחת ובנו"ג מדוד והבא. [16]) בנו"ג ר"ש בר נחמן. [17]) לפנינו לי' וכונת רבינו הטיב מפורש ע"י שהש"ר ס' אמרתי אעלה עיין המפרש מהרז"ו. [18]) בנו"ג כל השערים כולן שקולין וכ"ה בכ"י ש"ס וילק' עיין ד"ס סנהד' קמ"ה: שלא העיר על ג"י הערוך. [19]) בכ"י ה"ב אמונה [20]) בכ"י ה"ב אחת. [21]) בנו"ג עד מקום וכן מוכח מפי' רבינו. [22]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשדפ"ע שהן תרומות. [23]) בנו"ג מדות. [24]) בנו"ג מדות. [25]) בדפ"ר מכילות.

לשיעור טובה או פורענות ברכות מ"ח סע"ב ככל דין שדנך בין מדה טובה בין מדה פורענות ושם נ"ד. בכל מדה ומדה שהוא מודד לך וכו' עיי"ע מאוד, מגיל' י"ב: סוט' ח'. במשנה במדה שאדם מודד בה מודדין לו וכו', ושם בגמ' אע"ג דמדה בטילה במדה לא בטיל. נדרי' ל"ב. סנהד' צ'. פתיחת' דאיכ"ר פ' והצרוע מדה כנגד מדה. ג') אופן ותואר Art und Weise, Eigen-schaft הן של קב"ה הן של אדם עיין הדוגמאות ברכות ה'. י'. י"א: י"ב. ט"ז: מ'. שבת נ"ה. צ"ז. ק"ד. ק"כ. קכ"ז. קנ"א: עירובי' י"ט. נ"ד. פסחים קי"ט. יומ' כ"ג. ע"ה. ע"ו. ר"ה י"ז: (שלש עשרה מדות פסיקת' דר"כ נ"ז. שלש עשרה מדות של רחמים) תענית כ"ה. מגילה ט"ו. כ"ח. חגיג' ט'. סוט' ה'. ל"ד: ב"ב י'. פ"ח: סנהד' ל"ח. צ'. קי"א. ע"ז י"א. מנחות צ"ט: נדה ל"א. אבות פ"ה מ"י והלאה ומזה ג"כ תוספת' חגיג' רפ"ג לא כמדת הקדש מדת התרומה מרובה מדת הקדש ממדת התרומה וכו' וזה המאמר לי' בכ"י אירפורט רק חציו הראשון ע"ש. ד') בפרט מדת הרחמים ומדת הדין בב"ר ספי"ב אם בורא אני את העולם במדת הרחמים וכו' אלא הרי אני בורא אותו במדת הדין ובמדת הרחמים. ושם פל"ג בכ"מ שנאמר ה' מדת רחמים . . בכ"מ שנאמ' אלהים הוא מדת הדין. (ועיי' תרג' לתהלים נ"ו, ה'. י'), ירו' תענית פ"ב דס"ה: כי הנה ה' יוצא ממקומו (ישעי' כ"ו, כ"א) יוצא לו ממידה למידה יוצא לו ממידת הדין ובא למידת רחמים על ישראל וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד קס"ב. ושם ממדה למדה וכו'. ועיין עוד ברכות ז'. ל"ב. ל"ג: ירו' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג שבת נ"ה. פסחים קי"ט. מגילה ט"ו: כתובות נ': סנהדר' צ"ד. צ"ז. ק"ג. קי"א: ה') משפט אנושי והשכל הישר gera-des, menschliches Urtheil יומ' מ"ג: כך היא מדת הדין נותנת, ירו' ב"ק רפ"ד ד"ד. ירו' יבמות פ"ז ד"ח: מדת הדין לוקה ועוד פירושו עיקר הדין ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג סע"ב עיין מבהי"ר למהרז"ף צד י"א: ושם עמוד א' הובאו דוגמאות להוראת למידת הדין היינו: ו') דין ממון Civil-prozess ירו' ברכות פ"ב ד"ה. ירו' שביעי' פ"י דל"ט ע"ג וירו' סנהד' ספ"ה דכ"ג. ועוד זולתו עיין במה"י שם. ז') כל מה שנדרש בהבנת דבר מתוך דבר ובפרט מפסוק ועוד בכלל דבר הנדרש וכלל עצמו וכ"ה בל"ע مداد schriftliche Deduc-tion, Lehre, Norm פסחים ע"ז: ירו' פסחי' פ"ז דל"ד ע"ג מנחות ט'. כ"ו. כמדת ר' אליעזר . . כמדת ר' יהושע, שקלי' פ"ד מ"ז ר' אליעזר השוה את מדתו. ושם מ"ו ובירו' פסחים פ"א דכ"ח. אינה היא המדה ומזה גיטי' ס"ז. שנו מדותי עיין לעיל. ויק"ר רפ"ג עיין לעיל. ח') ועוד נאמר לכללים אשר בהם נדרשה התורה ונתיסדה ההלכה ברייתא דר' ישמעאל בריש ספרא הלל הזקן דרש שבע מדות וכו' תוספתא סנהדרין ספ"ז שבע מדות דרש הלל לפני זקני בתירה וכו', ריש ברייתא דר' ישמעאל ר' ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת וכו'. בסוף מסכת דברכות נדפסו שלשים ושתים מדות של ר' יוסי הגלילי ועיין פירושם בספר כריתות ח"ג צד י"ט והלאה (דפ' קרימונה) ועיין הליכות עולם ויבין שמועה צד ל"ג: והלאה — ועוד עיי"ע מכלא, מכילתא. — ונקרא על שם מדות המסכתא הנקובה ככה ולפי' יומ' ט"ז רע"א ראב"י היה שונה אותה: מאן תנא מדות ר' אליעזר בן יעקב היא ועיין ד"מ למהרז"ף 73 — והפעל עיין עירובי' מ"ג: יומ' ל"ח: ל"ט. תענית ח'. מגילה י"ב: סוט' ח': מ"ה: תוספתא סוט' רפ"ג, ירו' סוט' פ"א די"ז.] —

מד (= אֲמַד כמו עמד פי' בל"ס טובל ושט במים (tauchen, schwimmen בריש[1]) גמ' דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ג.) ונחית בר אמודאי וקטר אטוני דכיתנא בכסיתא[2]). וברי"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד רע"ב) ונחית בר אמודאי לאיתויי. וברי"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ז:) ולינחות במיא ולימוד ולותיב[3]) פי' אדם שיודע לשוט[4]) על פני המים. — (א"ב פי' בל"י איש בקי לצלול במים אדירים עד הגיעו אל חול אשר בקרקע הים כמו אוספי מרגליות בלב ים). *[אחי"ה המלה איננה יונית כי אם כמו עמד בל"ס כמו שהוכחתי בע' אמודאי (ח"א קט"ו:) ובע' בר אמודאי (ח"ב קע"ג.) ושם ושם רמזתי כי רבינו נגרר אחר פי' רגמ"ה, וכנו"ג בכ"מ אמוראי ברי"ש אבל בכ"י ש"ס ר"ה וכן בכ"י ש"ס לב"ב (ד"ס שם) לנכון בדלי"ת וכ"ה בדפ' פיז' בגמ' וברשב"ם ובקצת כ"י בע' הנוכחי בט"ס בריש אבל מסדור האותיות וגם מפעל לימוד (בגיטין הנ"ל) נראה בעליל שצ"ל בדלי"ת. ומזה פי' רה"ג מלת משומד וז"ל מחברת הערוך מר"ש פרחון סוף אותיות המשמשין ואמר רבינו

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב. [2]) ונ"ל שצ"ל בבסיהא עיי"ע בסיתא ח"ב, קל"ד: ובדי פיז' ובדפו"ו בכסותי והנכון בדפ"ר ועיי"ע כסיתא. [3]) בנו"ג וליקום במיא . . ולימוד וליסלוק ולותיב. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר והוא כפי' רגמ"ה עיי"ע בר אמוראי ומ"ש ובכ"י ק"ט וה"ב תחת המים ובדפ' פיז' והלאה במים.

האיי ז"ל כי משומד עקרו משועמד אבל הפילו העי"ן מפני הטורח כי שם מים המקודשים להם [כי הטבילה במים] בלשון (אדום) [ארם] העמדה ע"כ ויותר מדוקדק בע' שגע לרש"פ וז"ל ואמר רב האי גאון כי משומד משפטו משועמד מלי עמד והשי"ן יתירה ומשום שיעמידוהו לטבול במים המקודשים נקרא כך ע"כ ועיין דברי המו"ל הח' זלמן ז' כוכב טוב שהביא ראיות מאונגליון וזה פי' רבינו האיי הביא גם בקצת שנויים היוחסין השלם צד 15 ועיין מ"ש הח' צונץ סוף אותיות המשמשין במחברת הערוך הנ"ל — ועוד עיי"ע משומד] —

מַד (= מַדָּא מל"מ מַד לבוש העליון (Oberkleid בר"ג דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ח.) מאן דלביש מדא ילבש מדא[1]) פי' מלך שלובש הכתר, מזה בן מזה (שם) פי' כהן בן כהן. — (א"ב אולי מדא הוא כהן שהיו לבוש מדו בד והענין כפול). *[אחי"ה ובאמת בירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד ובירו' תענית פ"ד דס"ז ע"ד לי' כי אם מי שהוא מזה בן מזה יזה וכו' ופי' מדא כדאי' ברש"י הרגיל ללבוש המעיל ילבוש כלומ' הרגיל בנשיאות יהיה נשיא. וזו כוונת ר"ב, ומזה הוא הפעיל מן נזה מלי מזה מי הנדה (במד' י"ט, כ"א)] —

* מדאני עיי"ע מדן א'.

* מַדָּאתָא, מִדָּה עיי"ע מִנְדָּה.

* מַדְבְּחָא (בל"א (עזרי ז', י"ז) וסורי כמו בל"מ מזבח (Opferaltar תרג' מזבח (שמות כ', א'. ה' והלאה; כ', כ"ד) ועוד זולתו מדבח, מדבחא. זבחים נ"ד רע"א רב מתרגם (ובין כתפיו שכן דברי' ל"ג, י"ב) באחסנתיה יתבני מדבחא. והקבוץ תוספתא כלי' ב"מ פ"ה פסחים י"ז. בית מדבחַיָּא עיי"ע בית דבח (ח"ב, ס"ו:) וע' בית מטבחים (שם ע"ד) וע' דבח.

* מַדְבַּךְ (אולי משרש דבך = דבק (Schichte סוכ' כ' סע"ב מדבך אבנים וכ"ה בכ"י מ' וא"פ בשבת קכ"ה: מצא שם מדבך של אבנים ובנו"ג נרבך ופי' רש"י אבנים סדורות ועיין פירושו לסוכ' הנ"ל ובע' רבג גי' רבינו מרבג ס"א מרבך ועיי"ע רבג ומ"ש. ולפי הענין מדבך כמו מַדְבַּק ענין חבור זה לזה ורגיל בתרג' עיין למ"א ז', כ"ט. ל"ו; לירמי' ל"ח, י"ב; ליחזק' י"ג, י"ח. והיותר נכון כי מדבך = מדבק מל"ע مدماك אבנים סדורין זו ע"ג זו עיי"ע נרבך.

מְדֻבְלָל (לפי רבינו מעורבב וא"כ מפעל בלל) כפ"ג בבכורות (מ"ד דף כ"ה רע"ב) הצמר המדובלל (בבשור) [בבכור] פי' מעורבב ואינו מתוקן, סוכה מדובללת (סוכ' כ"ב.) כבר פי' בע' דבל. *[אחי"ה (ושם בחיג, ה': ו'.) הארכתי בענין גי' ופי' המלה עש"ה] —

* מִדְבָּק (Gefüge, Verbindung) עיין ערך מדבך וש"נ ל"ע.

* מִדְבָּר (מל"מ כלי מבטא והוא קצה הלשון (Sprachorgan שה"ש ד', ג' מִדְבָּרֵךְ, תוספת' בכורות פ"ד רוב המדבר בלשון, בכורו' מ'. קידוש' כ"ה: שבלשונו עיי"ע לשון, ולנקבה שהש"ר פ' כמגדל: מדברך יאי מדבּרתיך יאיא, והקבוץ שבת ס"ז: שמ"ר פ"י כלה מדברותיך עיי"ע כלך ובב"י ש"ס בסנהד' ל"ח: כלך למדברותיך והוא כמו מִתְדַּבְּרוֹתֶיךָ ומזה מדברותיך דברי' ל"ג ג' עיין פירש"י וראב"ע.

מִדְבָּר (= מִדְבָּרִי תואר מן מדבר die zur Wüste, (Trift, zum Anger gehörend בסוף ביצ' (מ'.) שוחטין את המדבריות פי' בגמ'. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו א', ב' ל"ד אבל בכ"י ק"ט הסיום: פי' „בגמר' מדבר" ואח"כ נכתב ציון מע' מדבר ב' ויותר משובש בדפ"ע הסיום פי' בגמ' „מלשון מדבר". ובגמר' דפ' מי שהפך וכו' הרי שנכללו שני ערכים ללא נכון, והאמת כי אחר מלת פי' בגמר' יש לשים נקודה ומלת מדבר הוא דבור המתחיל לע' הבא כדאי' בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב ודפא"מ. וכיון רבינו במ"ש פי' בגמר' על הא דאי' בביצ' שם: אלו הן מדבריות וכו' כל שיוצאות בפסח ורועות חוץ לתחום וכו' אלו הן מדבריות כל שיוצאות ורועות באפר וכו' היכא דיוצאות ורועות בפסח ונכנסות ברביעה ראשונה וכו' ובירו' סוף ביצ' אילו הן המדבריות אילו שהן יוצאות בפסח ונכנסות ברביעה . . אילו הן מדבריות הגדילו' באפר בתוספתא ביצ' פ"ד קצת בע"א ע"ש — והיחיד נקבה יומ' מ"ד: עירובי' פ"ג. סאה מדברית והשם מדבר (בקבוץ מדברות ברכות נ"ד. בלא"ר וסו' מַדְבְּרָא כ"ב ע"ג: ע"ד:] —

מְדַבָּר ((מדבור פי' בל"ע مدبر מנהיג ומתקן וא"כ מדבר דנורא מתקן אבוקות Fackelanordner ועיין בפנים) בגמ' דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב סע"ב כיון דבעי מדברי דנורא פי' אבוקית[2]). —

[1]) כ"ה בכ"י ח"ב. [2]) ונראה שאחריו נגרר הט"ר או"ח סי' תקל"ח ע"ש.

(א"ב בנוסאות דידן כתוב מדוכרי). *[אחי"ה בכל כ"י ערוך חוץ מכ"י ה"ב א' מדבורי וכ"ה בכ"י ש"ס ובה"ג ובריי"ף כ"י וד' ויניצ' (ד"ס מ"ק י"ט:) ובחי' הריטב"א ובריי"ץ גיאת הלכ' חוה"מ ס"ע כ' ושם מדבורי דגברי וצ"ל דנורא אבל בכ"י ה"ב ובראיש דפו"ו אי' מדברי ונ"ל שהוא מל"ע הנ"ל (וכן בל"מ בהפעיל) פי' מנהיג ומתקן כמו מדברנא בל"ס כדאי' בכתובות י"ז. ובסנהד' י"ד. עיי"ע דבר (ח"ג י"ב:) וא"כ צ"ל בערוך וגם במיוחס לרש"י פי' נושאי האבוקות וגם לפי גי' הערוך בדפוסי' מדבירי כן הענין וצ"ל מְדַבִּירֵי בל"ע היינו מנהיגים ומתקנים ומנהיגי ומתקני הנורא הם נושאי האבוקות והראיה המופתית כי גי' השאילתות סוף זאת הברכה סי' ק"ע מדברני דנורא [1]). וגם הר"ן סביב הרי"ף פי' מדכורי [צ"ל מדבורי] אבוקות לפני הנושאים ע"כ וידוע כי הר"ן דרכו להעתיק פירש"י ואולי כן מצא ברש"י וכצ"ל בערוך והוא נושאי האבוקות. והמשביר הגיה ללא צורך מדדכרי ופי' מל"י δᾳδοῦχος נושאי האבוקה ויותר טוב היה לו להגיה כפי גי' רבינו מדבורי דדבורי = δᾳδοφόρος Fackel-träger והי' לעווי טעה להעתיק ע"י Feuerfackel והשוה מדבורי למללי דנורא פי' גחלים לוחשות עיי"ע מלל] —

* מְדַבְּרוֹת (פי' בל"ע مدبارة הליכה נוכח פני איש ולכן ענין התנהגות (die Aufführung קהל"ר פ' אמרתי אני: דברת (קהלת ג', י"ח) מְדַבְּרוֹת שהצדיקים מְדַבְּרִים בעוה"ז בסיגוף בתענית וביסורין וכו' וכונתו כמ"ש הה' ר"פ סמאלענסקין כמאמרם אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה.

* מְדַבְּרְנָא (Leiter, Lenker) עיי"ע הקודם וע' דבר א' וש"נ ג"כ מדברנותא בתרגום ועיי"ע דבר ב' במו"ע ומ"ש.

* מַדְבֶּשְׁתָּא (שם מקום) תר"י א' וב' דִּיבוֹן במדבר ל"ב, ג' מדבשתא וכ"ה בתר"י א' לשם פסוק ל"ד.

* מְדְדָא (בל"ע مدر Mist עיי"ע מירדה ומ"ש לפי שטת הרי"ף.

* מַדְוֶה (פי' כמו דוה כלומ' דם נדה) עיי"ע דוה (ח"ג, ל':) וש"נ נדה מ"א: ומכו' י"ד: ובנדה נ"ד: דאמר קרא (ויקרא ט"ו, ל"ג) הדוה בנדתה מדוה כמותה מה היא מטמאה אף מדוה (מטמאה) [מטמא] — וקרוב לזה בתרגי' אסתר ו' א' וממדונא לא איתנחמנא פי' לא היינו מתנחמים מכאבנו והוא כמו מדוה בל"מ ובל"ס מַדְוָיָא פי' עצב ובל"ע مدى זעיף.

מָדַי (= מָדִיִּי der Meder ולנקבה מָדִיִּית die Me-derin) בפ' במה אשה (ס"ה.) מדיות פרופות, פי' נשים מדיות פרופות בגדיהן, ופירוש [2]) פורפת על האבן [3]) ועל האגוז ועל המטבע (שבת שם) דרכן לצאת במקטורין ומישימות אגוז או אבן כנגד בית הצואר וקושרין אותה ברצועה [4]) ובפ' כ"ג בכלים (מ"ב) מדוכה המדית פי' מלשון או דכו במדוכה (במדבר י"א, ה') והיא ממדי ופרס ועל שם מקומה נקראת והיא מכתשת שדוכין בה. *[אחי"ה והובא בר"ש בשם הערוך בסיום: על שם מקומם נקראת מכתשת חקוקה ויש במקומנו כיוצא בו ואף הנשים יושבות עליו כדרך רכיבה וכותשות בו לפיכך יש עליו תורת מרכב ע"כ ובגוף הענין הלך רבינו בשטת רה"ג שפי' כן בסד"ט 17 אולם מ"ש ומדוכה המדית פי' ממין סראגי שייך לדבור המתחיל הבא אחריו ועבי"ט של גמל והוא ממין סראגי פי' בל"ע سرج מכסה גמל — וכנ"ה בירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג חטים מָדִיּוֹת. אסת"ר פ' להביא זה אומר מדיות נאות וזה אומר פרסיות נאות ועיין מגילה י"ב: והיחיד זכר סנהד' צ"ח: סוס מדי; אסת"ר פ' וישלח מדיי נושא פרסית . . ופרסי נושא מדיית, ובל"ס מָדָיָא מי שהוא ממדי דניאל ו', א'. והשם מָדַי עיין יומ' י'. מדי זו מקדוניא, ושם י"א: שער המדי ועיי"ע הבא, שקלים פ"ג מ"ד ולשום מדי, ב"ק ק"ג. יוליכנו אחריו למדי, קידושין ע"א: ב"ר פל"ז עיי"ע בר ה' ובירו' יבמות ספ"א ד"ג: למדי חולה. אסת"ר פ' בשנת תשעה (של נוי) במדי — ועל שם זה התואר נקרא תנא נחום המדי שחי בזמן חרבן הבית עיין נזיר פ"ה מ"ד ועיד בד"מ למהרז"ף 63] —

מָדַי (מע' הקודם) בפ"ק דיומ' בגמ' ללשכת פרהדרין (יומ' י"א:) שער המדי כך נקוד בפי' ר"ח ז"ל והיא כיפה שהיא בל' יון קמרא והוא שער המדי [5]) דפליגי ביה ר"מ ורבנן. *[אחי"ה והועתק

---

1) וע"ש בפי' שאילת שלום שהביא ג"כ זה דכתובות אבל פי' קצת בע"א ומה שכתב כי רבינו גרס מדוברי ולא פי' כלום קצת בלא דקדוק כתב. 2) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפא"מ אבל בשדפ"ע ואפי' וצ"ל ופי' והיינו ופירוש. 3) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בע' פרף והוא כגי' המשני בשבת שם. 4) וזה לשון ר"ח ז"ל בפי' בשבת (בדפי' ווילנא) פורפת על האבן וכו' פי' נותנת אבן או אגוז או מטבע בקצה הסדין כמין קרס בלולאות שלא ישמט הסדין מעליה כדי שתהא מתעטפת באותו סדין ונותנת זה שעשאתו כמין קרס. נשים מדיות מנהגן לצאת בענין הזה פרופות ע"כ ועיין ג"כ פירש"י ועיין עוד באו"ז הלכי שבת סי' פ"ד סק"כ. 5) כן הוא לנכון בכ"י ו"ו וב"ר ובשאר כ"י ודפ"ע קמרי ובכתב יד ל"ד והוא משער דפליגי.

מפי׳ ר״ח ביומ׳ (בש״ס ווילנא) וז״ל שער המדי יש מי שמחייב דתניא כיפה בל״י קמרא והיא שער המדי ר״מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרין ע״כ ובלי ספק כונת רבינו במה שכתב כך נקוד בפי׳ ר״ח כלומ׳ כך גירסתו כי בכ״י ש״ס ובילק׳ אי׳ שער מדינה וכ״ה בחי׳ ריטב״א (ד״ס יומ׳ צד י״ב:) ובכ״י א״פ אי׳ שערי מדינה . . ושער המדי ונ״ל שאחת בא להורות על אחרת ושתי גירסאות נתערבו יחד וכן הביא הריטב״א שתיהן. אבל בערוך כ״י ו״ו ול״ד נקוד הַמְּדַי כי הכותב הבין כי זו היא כונת רבינו במ״ש כך נקוד בפי׳ ר״ח וכן הבין ה׳ דירינ־בורג במ״ע ג״ג ח״ד, 128 והג׳ שי״ר בתולדות ר״נ הערה 93 צד 56 אנב חורפיה שיבש הגי׳ ע״ש כי בודאי אינה כונת רבינו לכתוב שער קמרי כמו שרוצה להגיה מאחר שראינו כי העתיק רק לשון של ר״ח ז״ל וכן ללא חנם הגיה רמ״ל בשם דודו: שער טרי (עיי״ע טדי בהערה[1]). ובענין פי׳ שער המדי היינו כיפה (בל״ע قبة Gewölb = בל״י καμάρα) אי׳ כן גם בפירש״י ע״ש] —

* מוֹדְיָא (בל״י ורו׳ μόδιος, modius שם מדה לתבואה der Modius) עירובי׳ פ״ג. שיגר בוניום לדבי מודיא דקונרים וכו׳ כ״ה בדפ׳ פיז׳ ובנו״ג דקונדסא עיי״ע קנרס. אסת״ר בריש: חד מודיא דדינרין ובירו׳ פסחים ספ״ד דל״א. רע״ג חד מודיי [צ״ל מודיא] דדינרין והקבוץ מודיות גיטי׳ נ״ז. ירו׳ מעש׳ פ״ד דנ״א: וירו׳ פסחים פ״ג ד״ל. רע״א מודייה — ירו׳ ב״ק פ״ט ד״ו ע״ד ו״ז ע״א מודיי.

* מָדוֹךְ Stössel עיי״ע הבא.

מְדוֹכָה[2]) (לדעת רבינו כמו מדוך פי׳ בוכנא Stössel ולדעתי מל״מ פי׳ מכתישת Mörser) בפ׳ המוציא יין בגמ׳ צרור (שבת פ״א.) ואם לאו (בהכרע) [צ״ל כהכרע] מדוכה קטנה של בשמים. פי׳ „ראשו של בוכנא שדכין בו והוא מקום[3]) שמעבירין בתוך המדוכה לשחוק בו. ובירושלמי (ספ״ז די״א ע״ג) מלא רגל מדוכה קטנה של בשם״[4]). בר״ג בפ׳ כל הכלים (שבת קכ״ג רע״א וקכ״ד. וירו׳ שבת ר״פ י״ז דט״ז.) מדוכה אם יש בה שום מטלטלין אותה ופי׳ מהם בע׳ דך. *[אחי״ה בע׳ דך א׳ הביא הציון מיומ׳ ע״ה. ע״ש ושם הגי׳ המעולה מנדרי׳ נ״ח סע״א (ועיין ב״ר פ״ה) ע״ש — וכנ״ה בכלי׳ פכ״ג מ״ב עיי״ע מדי. והושאל לכלי הדומה למכתישת יבמות ט״ז. ירו׳ יבמות פ״א ד״ג. על מדוכה זו ישב חגי הנביא, ודוגמתו אסיתא עיי״ע בציון מכתובו׳ מ״ט: ומ״ק כ״ב: ובלא״ר מדוכא באיכ״ר פ׳ רבתי אישכח חד מדוכא מטלקא. ושם: הדין מדוכא תבירא. וכן מדוכתא תרג׳ של מדכה (במדבר י״א ח׳) ירו׳ שבת פ״ז ד״י. כד שחיק במדוכתא משום טוחן, ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס ע״ד שמואל שחק על סיטרא דמדוכתא[5]) ומזה הענין בירו׳ שבת ספ״ז הנ״ל מדוכה קטנה של בשם, אבל רבינו עפ״י פי׳ ר״ח הבינו מלשון מדוך שהוא עלי ובוכנא Stössel ביצ׳ י״ד. מדוך של אבן . . מדוך של עץ תוספתא ביצ׳ ספ״א התבלין נידוכין במדוך של עץ וכו׳. ושם: מוליכין תבלין ומדוך אצל מדוכה ולא מדוכה אצלן. ובהשאילה פרוש מדוכיא . . דמשפע כי מדוכיא (סוט׳ כ״ב:) פי׳ הולך כפוף כבוכנא עיין פירש״י וערך פרוש] —

* מְדוֹנִי (איש מעיר מדון) קידושי׳ כ״ו רע״ב וירו׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ד מעשה במדוני אחד שהיה בירושלים וכ״ה בב״ב קנ״ו רע״ב בכ״י ש״ס ב׳ אבל בנו״ג במרוני ופירש״י על שם מקומו ובקיד׳ פירש״י מדוני מאותו מקום כדכתי׳ מלך מדון אחד (יהושע י״ב, י״ט) ע״כ ועיין יהוש׳ י״א, א׳ וביהושע

---

[1]) ודוגמתו תראה בע׳ ביבי שכתב בזה״ל ביבי בר אביי כן נקוד בפי׳ ר״ח ז״ל בפ׳ אמר להם הממונה ע״כ ובשני ערכי ביבי (ח״ב ו׳, ז׳) העמסתי עלי לתקן לשון רבינו ולהשלים דבריו מתוך פי׳ של יוחסין וסדה״ה ע״ש היטב אבל עתה אחרי שזכיתי להנות מאור פירושי ר״ח ביומ׳ ל״ד: נוכחתי שגם בזה העתיק רבינו כדרכו ממש של ר״ח ז״ל כי כן כתב ר״ח שם (בש״ס ווילנא) וזהו שאמר רב ביבי ב ר א ב י י שלא הגיע לצירוף וכו׳. וא״כ כונת רבינו בהביאו זה של ר״ח רק בעבור שגרס רב ביבי ב ר א ב י י כי בנוסחאותינו לי׳ תיבות בר אביי ובודאי גי׳ הספרים נ״ל יותר מדוקדק כי הכי תעלה על הדעת שרב ביבי בר אביי היה חולק על אביו ע״ש ומ״ש בע׳ ביבי וזה נ״ל צע״ג על פי׳ וגי׳ ר״ח. [2]) כ״ה בכל כ״י ערוך ובדפ״ר מדכה ובדפ׳ אמ׳ מדך אבל בשאר דפ״ע נכלל בע׳ מדי ללא נכון. [3]) לי׳ בכ״י ה״ב. [4]) כל הפי׳ הועתק מפי׳ ר״ח לשבת (בש״ס ווילנא) ושם אי׳ בזה״ל: ו ה י י נ ו ש מ ע י ן פירושא הכרע מדוכה קטנה ד א י נ ה [צ״ל ראשה] של בוכנא (שרורכין) [צ״ל שדוכין] בו והיא (מקנח) [צ״ל מקום] שמעבירין אותו במדוכה לשחוק בו. וראינו בתלמוד א״י מלא רגל מדוכה קטנה של בושם ע״כ והראיה שדברי ר״ח צ״ל כהעתקת רבינו נתן ממה שפי׳ הרי״ף וז״ל ואם לאו כהכרע מדוכה קטנה של בשמים פי׳ ר א ש של בוכנא ש ד ו כ י ן בו את הבושם ופירשוהו בתלמוד ירושלמי מלא רגל מדוכה קטנה של בושם ע״כ וזו שיטת הגאונים שהביאו בחי׳ הרמב״ן והמאירי ור״ן ועיין תוספ׳ ד״ה ואם לאו שהביא פי׳ ר״ח בקיצור ובחי׳ הריטב״א לשבת ודלא כדעת רש״י. [5]) ובאיכ״ר פי׳ ומרב עבודה מדוכתא ט״ס עיי״ע כנש.

י"ב, כ' מלך מראון אחד והיא היא בית מרון עיי"ע ח"ב, ע"ה:

☞ מָדֵין (= מא דין פי' כמו בל"ס מָדֵין מה זה מדוע warum?) תרג' מדוע לא אכלתם את החטאת (ויקרא י', י"ז) מדין לא אכלתון ית חטאתא מלה מורכבת היא מא דין. *[אחי"ה וכן תרג' מדוע לירמי' י"ב, א'; כ"ו, ט', ותר"י א' לבראשית מ' ז'] —

* מְדִינָה (מל"מ א') פלך Provinz ב') עיר (Stadt א') מעשר שני פ"ג מ"ד פירות בירושלים ומעות במדינה, ובר"ה פ"ד מ"ג וסוכ' פ"ג מי"ב מדינה גם ירושלים בכלל הפכו מקדש ועיין תוי"ט פ"א דשקלי' מ"ב, ב') כמו בל"מ עיר (נחמי' א', ג') פסחים נ"א. כל המדינה, ב"ר ספ"ג משל למדינה שהיו לה שני פטרונין אחד עירוני ואחד מן המדינה ע"ש. — מדינת הים גיטי' רפ"א פי' חוצה לארץ עיין פירש"י. — ובל"א מדינתא דניאל ג' ב', ג' וזולתו. תענית י"ט רע"ב איכ"ר ר"פ רבתי.

* מַדְכוּתָא (מפעל דכי Reinigung) תרגום שני לאסתר ג' ח' עבדין הדליקה ומדכותא.

* מַדְכַּנְתָּא (das reine Fett) כפי גי' רבינו בע' מרכנתא וכפי' רגמ"ה.

מדל (משרש דלל בבינוני הפעיל מידל עיי"ע דל ח"ג ס"ו: dünn, spärlich machen) בפ"ג בפיאה (מ"ג) המדל נותן מן המשואר על מה ששייר פי' מדל שלופי כדגרסינן בריש משקין בגמ' אבל לא מימי קילון (מ"ק ד' סע"א) מי סברת מאי מדלין מדלין ממש [1]) כלומ' שדולין מים ומשקין השדה מאי מדלין שלופי כדתנן בפ"ז בפיאה (מ"ה) המדל בגפנים כשם שמדיל בשלו כך [2]) מדל בשל עניים ותנן בפ"ד בשביעית (מ"ד) איזהו מדל אחד או שנים המחליק שלשה זה בצד זה. ירושלמי (שביעי' פ"ד דל"ה:) תנא דבי [3]) רבי מדל נוטל אחד ומניח שנים וכך מנהג בזמן שהבצלים זרועים רצופים מוציא להם מבינתים שיתגדלו בריוח ויעשו גדולים אותם שעוקר משם להרויח הנשארים אינן נחשבים לקצירה לפי שתקנ' הנשארים הוא הילכך נותן פיאה מן הנשאר לבד ומן הנעקר לבד [4]). המחליק באחת יד (פיאה פ"ג מ"ג) פי' בענין אחד או כולן לגורן או כולן לשוק [5]) פ"א באחת יד בפעם אחת. *[אחי"ה בע' דל במקום הנ"ל כבר הארכתי לבאר כי המי"ם שמושית היא ועיק' הגי' ביו"ד אחר מי"ם וכ"ה תמיד בירוש' וכ"ה במ"ק ד' רע"ב אבל בכ"י ש"ס בלא יו"ד. ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג על מנת להדל עיי"ע דל ומ"ש ראיה לגזרה מלי' דלות ודקיקות ולא כדעת חד מאן דאמר במ"ק ד' סע"א דולין מיא ועיין פירש"י] —

מְדַל (= מִידַל, מַדְלָא, מוֹדְלָא הורכב מן מא ומן דל פי' מא דְלִי, מא דלך וזולתו ובמלה אחת מדלי, מדלך וכו' וכן בל"ע עושר مال הורכב מן ما ובכנויי הגוף لى، لك עיין פליישער בהוספות לעמת"ר להי' לעווי) במגלת איכה רבתי בגוים אפקיד מידלא גבי ההוא גברא ס"א פועלה [6]). ס"א מה דיליה [7]) מאן דאית ליה [8]). ירוש' בשקלים הלכה מותר שירי הלשכה (פ"ד דמ"ח.) בר ימינא [9]) אתפקד גביה מידל דיתמין. כל הון ביתו יתן (משלי ו', ל"א) תרג' כוליה מידלא דביתיה יהיב [10]). *[אחי"ה בנו"ג בתרג' וכוליה מזלא וכ"ה מזליה בתרג' משלי כ"ח, ח'; כ"ט, ג' וצ"ל מדליה ובכ"י תרג' מודליה ועיי"ע סגע ומ"ש והרבה בירו' עיין ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה: מידלא דאבוך, ירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד מדלא דיתמין. ירו' שבת ספט"ז דט"ו ע"ד וירו' יומ' פ"ח דמ"ה: בגדך מדלי, ירו' נדרי' פ"ט דמ"א ע"ג הוא ומדליה. ירו' שקלים פ"ה דמ"ט. וירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג כל מדליה מן דיהודאי, איכ"ר ס"פ רבתי . . עותרא ומדלא הדין, ובריש אותו הדבור הב לי מה דלי, ושם והב מדלי, יהיב ליה מה דיליה. מזה תדין על גזרת המלה כאמור בתחלת הערך] —

* מַדְלָא כבר פירשתי בע' אמדלא (ח"א קט"ו.) בציון משבת קנ"ה. וכל הפי' דרבינו נעתק מפי' ר"ח כמו שנזכר בע' הנ"ל וכן מצאתי מלה במלה עתה גם בפי' ר"ח בש"ס ווילנא ושם סיום הפי' בזה"ל: מפני שהן צדדין והצדדין אסורין וכו' [11]) אינו מותר להשתמש ולעלות אלא בקנים שהן מעלות הסולם וכו' וכ"ה באו"ז שם ובדפ"ע נשמט מן שהן עד שהן ויש להוסיף על פי פי' ר"ח אשר אחריו נגרר רבינו.

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובה"ג ובנו"ג מיא [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' פיא' פ"ה די"ט רע"א ובנו"ג כן. [3]) בנו"ג דבית. [4]) וכ"ה בר"ש ובפי' מהר"י בן מלכי צדק לפ"ג דפיאה ועיין המיוחס לרש"י במ"ק שם. [5]) וכ"ה בפי' הר"ש. [6]) בכ"י ה"ב לי'. [7]) בנו"ג אפקיד בידיה מדיליה וכו' הב לי מה דלי. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב. [9]) בנו"ג בר זמינא. [10]) כ"ה בכ"י ה"ב ול"ד וכצ"ל בכ"י ק"ט ובכ"י ו"ו במקום יתיב, ובדפ"ר יתן וכ"ה בכ"י ב"ר ובשרפ"ע לי' כל עיקר. [11]) באו"ז סוף הלכו' יו"ט לי'.

* מְדָלָא פסחים מ׳ רע״א עיין ערך זל א׳ ח״ג, רצ״ב:

* מְדָלָעָה (מענין דלעת פי׳ שדה דלעת Kürbiss-feld) שביעי׳ פ״ב מ״א, מ״ב ובהבלעת העין בירו׳ שביעי׳ רפ״ב עיי״ע אמדלא ומ״ש.

* מַדְמְכָא (מפעל דמך (עיי״ע ח״ג פ״ב) פי׳ משכב das Schlafen, Liegen) תרג׳ משכב (איוב ל״ג, ט״ו. י״ט) בית (בי) מדמכא ועיין עוד תר״י א׳ לבראשית ב׳, כ״ד; לדברים ל״ב, כ״ה ותר״י ב׳ לבמד׳ ל״א, נ׳.

מדן (= מַעֲדַן מל״ט מַעֲדַנּוֹת קשורים וחבילות die Bande, Gebünde) בס״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת ל״ג סע״ב) חזא ההוא סבא דהוה נקיט תרין מ ד נ י [1]) אסא, ובפ״ק דסוכ׳ בגמ׳ חבילי קש (סוכה י״ג:) הני צריפי דאורבני כיון שהותרו ראשי מדנין [2]) שלהן כשרין. פי׳ מדן ע׳ מובלע והוא מעדן כדכתי׳ (איוב ל״ח, ל״א) התקשר מעדנות כימה. אלו הקשרין אינן שנויין להטלטל בהן ותנן בהכרים פ״כ בכלי׳ (מ״ז) וכן המתיר ראשי מעדנים טהורה נחלקה לאורכה ונשתיירו בה שלשה מעדנים שלשה טפחים טמאה. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח לסוכ׳ (בש״ס ווילנא) וכפי׳ רה״ג לכלי׳ שם אי׳ מעדנים א״ד מ ד נ י ם עטאף בטיית ע״כ והוא בלש׳ ערבי عطاف، عاطوف، عطوف Schlinge. ורש״י לשבת שם פי׳ חבילות והביא פסוק הנ״ל מאיוב וכן הביא בסוכ׳ הנ״ל ועוד עיי״ע מעדן] —

☞ מדן (= מודנא פי׳ מאזנים בל״ע ميزان Wage) תרג׳ ירוש׳ על פסוק ויאמר מלך מצרים למילדות (שמות א׳, ט״ו) קיימא בכף מודנא פי׳ בכף מאזנים, ובתוספת אות אלף תרג׳ מאזני צדק (ויקרא י״ט, ל״ו) מארנין דקשוט. *[אחי״ה כדפ״ר לנכון מודנוון ובקצת דפוסי׳ משובש מורגון, ובתרג׳ קהל׳ ב׳, ח׳ העתיק והמדינות: ומואדנין דקשוט ובמתורגמן ומאדנין] —

* מְדִינְחָא, מַדְנְחָא (מפעל דנח פי׳ זרח והשם כמו בל״ט מזרח Osten, Morgen) עיי״ע דנח (ח״ג, צ״ו:) וע׳ בני מדינחא (ח״ב, קט״ז:).

* מַדָּע (מל״ט Wissen, Kenntniss בלא״ר מַדְעָא) תרג׳ ירמי׳ ג׳ ט״ו במדע ובחוכמא, תרג לקח (משלי א׳, י׳) מדעא. משתין בקיר תרג׳ ידע מדע עיין תרג׳ ש״א כ״ה, כ״ב. ל״ד; מ״א י״ד י׳. ט״ז; י״א כ״א; מ״ב ט׳, ח׳ והבינו מענין משית בקירות לבו כפירש״י במ״א י״ד, י׳ וע״ש רד״ק. — והפעל מַדַּע תרג׳ דעת (תהלים קל״ט, ו׳) למימדע. תרג׳ וידעים (דברים א׳, י״ג. ט״ו) מַדַּעָן עיין עמת״ר ללעווי. ירו׳ תענית פ״ד דס״ז ע״ג בגין מדעתון פי׳ להודיעם.

מֹדָעָא [3]) (מפעל ידע פי׳ ענין הודעה Protest, Kundgebung) כבר פי׳ בע׳ דע. [4])

מַדּוּעַ (מל״ט ? warum) לא אכלתם את החטאת (ויק׳ י׳, י״ז) בטבול יום פ׳ אחרון דזבחים (ק״א.) מפורש בהלכה שנייה.

☞ מִדַּעַם (פי׳ מאומה irgend etwas עיי׳ בפנים) תרג׳ אל תעש לו מאומה (בראשית כ״ב, י״ב) לא תעביד ליה מדעם ובהבלעת אות עין מידם, תרג׳ כל מר מתוק (משלי כ״ז, ז׳) כל מידם דמריר חלי לה. *[אחי״ה ועיי״ע מידם וכן בל״ס מֶדֶם פי׳ מאומה בהבלעת העין וממנו ג״כ מידי בהשמטת המ״ם עיי״ע מידי. והח׳ פליישער השכיל לבאר מִדַּעַם מן מַדַּע מָא פי׳ לדעת מה והראיה מן מִנְדַּעַם ובלי׳ צביים מִנְדַע פי׳ מאומה ובל״ס החדשה מֶנְדִי, וכנ״ה מדעם בתרג׳ אונק׳ לשמות י׳, כ״ו; לבמדבר כ״ב, ל״ח; לדברים י״ז, א׳; כ״ד, י׳; תר״י א׳ לבראש׳ י״ח, י״ד; לויק׳ ה׳, כ״ד; לבמד׳ י״ט, כ״ב ועוד זולתם. ובדרז״ל ב״ב קכ״ג. ולא מדעם, סנהד׳ נ״ה רע״א מדעם אחרינא. בכורות נ״א: מידעם ביש. תנחומ׳ חקות רסי׳ ב׳ מן מדעם מסאבא] —

מדעית (= מודעית והוא מודיעים, מודעין שם מקום Μωδαείμ, Μωδείν, Μωδεαίμ) בפ׳ חומר בקודש (חגיג׳ כ״ה: במשנ׳) מן המודעית ולפנים נאמנין על כלי חרס. בפ׳ מי שהיה טמא (פסחים צ״ג:) אי זו היא דרך רחוקה מן המודעית ולחוץ גמר׳ (שם) אמר עולא מן המודעית לירושלים ט״ו מילין הוי פי׳ שם מקום. *[אחי״ה בכ״י ה״ב שם מקום י ד ו ע. ודע כי בכ״י פי׳ ר״ח לפסחים אי׳ כגי׳ רבינו מודעית ובירו׳ לפסחים וחגיג׳ מן המוריעית וכ״ה בגמ׳ בירו׳ בכ״מ ובירו׳ פסחי׳ פ״ו דל״ג: וכ״ה במשניות לחגיג׳ ובמשני׳ נאפולי ופיזר׳ לפסחים, ובכ״י ש״ס לפסחים המודעים ובכ״י ש״ס לחגיגה המודעין, מודעין (ד״ס חגיגה אר מ״ד:) ובנו״ג

---

[1]) וכ״ה באח״ת ובמנו״ת סי׳ קנ״ה דפ׳ קושט׳ ובנו״ג מדאני. [2]) וכ״ת מדנים בדפ׳ פיז׳ וויניצי׳ בסיליא׳ וקושט׳ ובה״ג וברש״י כ״י ובריא״ף כ״י (ד״ס סוכ׳ צד י״ח ע״ש) ובתוספתי׳ כלי׳ ב״מ ס״פ ה״א ובנו״ג ומערנים. [3]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר ואמ׳. [4]) ושם מבואר גם מודעים בעירובי׳ נ״ד סע״ב ע״ש גי׳ רבינו ומ״ש.

המודיעים וכ"ה בקידושי' ס"ו. ובכל"ס נקרא מודעים ובכל"י כמו שהוזכר בריש הערך ועיין ספר מקביים א' ב', ע' ושם י"ג, כ"ה — ל' ועוד בקדמוניות לבן מתתיהו י"ב, י"א. י"ב Μωδιείμ ובמלחמות א', א' ג' Μωδεείν והיה מקום מושבו של מתתיהו החשמונאי ומקום מנוחתו ולבנו יהונתן, ועיי' נייבויער גיאוגראפיא 99 ולפי דעתו אחד הוא עם כפר הנקרא היום el — Mediyeh. ועל שם המקום נקרא ר' אליעזר המוֹדָעִי אבות ב', י"א ונקרא ג"כ סתם מודעי שבת נ"ה: ועיין ד"מ למהרז"ף 127 ויש להוסיף פסיקת' רבתי פכ"א] —

מְדַף (נ"ל משרש נדף פי' דחף = בל"ע نذف והשם منذف = מדף א') כלי להבריח הדבורים ב') כלי לצוד העופות Klappe ג') ענין נדיפה וריח הטומאה Hauch, Duft ועיין בפנים) בר"ג דנדה (ד' סע"א ורע"ב) ככר שנתונה על הדף ומדף טמא מונח תחתיה אעפ"י שאם נפלה אי אפשר לה אלא אם כן נגע[1]) טהורה וכו' עד הכא בטומאה דרבנן דקתני מדף כדכתיב (ויקרא כ"ו, ל"ו) קול עלה נדף פי' טומאה קלה מדרבנן ומדף משמע קול כדכתיב קול עלה נדף לפיכך קתני טהורה — פי"ו בכלי' (מ"ז) והמדף של דבורים והמנפא טהורין. פי' מדף זה נחיל של דבורים שהן כמין קערות של עץ פ"א[2]) כלי שמשימין בו אש וגללי בקר ומעשנין בו בשביל שיפרחו הנחילין מן הכוורת[3]) ויקח הדבש מלשון (תהלים א', ד') אשר תדפנו רוח. פ"א „כמין דף וקרש ולוח שהוא נתון[4]) לפני כוורת דבורים כשיבואו הדבורים מן המרעה ינוחו במדף קודם ואח"כ יכנסו[5]) בכוורת"[6]). ובפ' כ"ג בכלי' (מ"ה) הרשתות והמכמורות המדף והפלצור פי' „לוח של ציידים שצדין בו העופות כיצד מביאין לוח של אבן או של עץ ומעמידין אותו מוטה והמקום נמוך וסומכין אותו בעץ ומניחין תחת העץ מזון או פתיתין ויבא העוף לאכול ונופל העץ והמדף עליו ונתפש העוף"[7]). ובעדיות פ' ששי (מ"ב) שהחי עושה משכב או מושב מתחתיו לטמא אדם לטמא בגדים ועל גביו מדף לטמא אוכלין ומשקין מה שאין המת מטמא. פ' רביעי דזבין (מ"ו) שהזב עושה משכב או מושב מתחתיו לטמא אדם ולטמא בגדים ועל גבו מדף מטמא אוכלין ומשקין מה שאין המת מטמא פי' „המצע והבגדים שתחת הזב שמו מ׳שכב[8]) ובגד שהוא כסוי לזב שמו מדף כשהוא מושם למעלה מן הטמא ומתנענע מכחו[9]) ואין זה הדין אלא באוכלין ומשקין ולא זה אלא בזב בלבד"[10]), ובפ' עשירי בפרה (מ"א) כל הראוי לטמא מדרס מדף לחטאת. ובפ"ח בטהרות (מ"ב) אם אינה חוצצת טמאה מדף, ובפ' חמשי בזבין (מ"ב) האוכלין והמשקין והמשכב והמושב והמדף מלמעלה מטמאין וכו' עד האוכלין והמשקין והמדף מלמטה טהורין. *[אחי"ה לפי הנראה עניני זה הערך ממושג נדיפה ודחיפה מסתעפים והוא א') מְדַף של דבורים כלי להבריח הדבורים מן הכוורת כדעת רבינו ורמב"ם הנ"ל ולדעת רה"ג הוא אחד עם דף וזה קצת דוחק שאות מ' היא שרשית ולפי פי' ראשון כמין קערה נ"ל מל"ע مترفة. ב') מדף בכלי' פ"ג מ"ה כלי כשנדחף נופל מאליו ותופש העוף. ג') ענין ריח נודף היינו ריח הטומאה כלומר טומאה קלה ואלה דברי פי"מ להרמב"ם לזבי' פ"ד מ"ו והלשון הזה של מדף משתמשין בו בענין אחר של טומאה . . ועל אותן הענינים אמרו בש"ס (נדה ד':) מאי מדף כדכתיב קול עלה נדף ר"ל כי הוא מענין תנועה ופי' הזה אינו מן הגמרא אלא שכתבוהו בגליון מן פירוש סבוראי וכתבן המעתיק בתוך הדברים ולא (נזכרו) [צ"ל נזהרו][11]) עליהן אמנם הענין אשר אנחנו בו בכאן עיקרו מנדף והוא יוצא ממאמרם ריחו נודף ר"ל יריח למרחוק הרבה והפליג הענין הזה על הזב אשר יטמא כלים שעל גביו ואפי' אם היה ביניהן חציצה רבה כאילו יעבור ריחו ויגיע אליה ויטמאם על דרך הדמיון ע"כ ולפע"ד להקטין הענין משתמש במלת מדף כלומר אינו אלא ריח בעלמא של טומאה היינו טומאה קלה וכדעת רבינו נתן וכן פירש"י לנדה ד'. ד"ה ומדף טמא וז"ל ומדף לשון טומאה קלה הוא ע"כ ועיין ראב"ד' לעדיות פ"ו מ"ב ולספרא מצורע זבים סוף פרק ד פרש' ג' ושם הרבה פעמים נעשה על גביו מדף . . עשה תחתיו מדף עש"ה ועיין זבי' פ"ד מ"ו

1) וכ"ה נוגע בתוספתא טהרו' רפ"ד ובנו"ג נגעה. 2) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם לכליי ע"ש. 3) ר"ש העתיק בזה"ל בשביל שיברחו מן הכוורת הנחילה צ"ל הנחילים עיין רע"ב וכן בעה"ק להבריח. 4) בפי' רה"ג נותן. 5) בפי' רה"ג נכנסין. 6) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 13 ובפי"מ להרמב"ם לפי נוסח א"י שהובא בתוי"ט לכלים הוא לוח פשוט משימין בו אש וכו' הרכיב שני פירושי רבינו. ושני פירושים אלה הובאו גם בר"ש בשם הערוך והראשון חסר. 7) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 17 בקצת שנויים קטנים ושם מזון א ב ר או פתיתים נ"ל שצ"ל מזון א ו ב ר או פתיתים והר"ש גורס בשם הערוך והגאון ח ט י ם או פתיתים. 8) בפי' רה"ג משכב. 9) בפי' רה"ג מכח אוירו. 10) כל זה הועתק מפי' רה"ג לפרה פ"י מ"א רק שם באריכות יותר מעורבי' בין דבריו דברי המעתיק עיין הגהת המו"ל 54. 11) כ"ה בתוי"ט בשם הרמב"ם.

הנ"ל ומזה הענין הציון הראשון בערוך והיה לו לרבינו להזכירו בסוף הערך או סוף הערך היה לו לסדר אחר הציון הראשון אבל כמו שמסודר ברפוסי' ערבוב דברים הוא — וכנ"ה בהוראה אחרונה תוספת' טהרו' רפ"ד ומדף נתון תחתיו וכו'. ושם רפ"ט טבילת מדף. תוספת' פרה רפ"י (ט') כל הראוי ליטמא טמא מת אפי' טמא אינו מדף וכל שאינו מדף בתרומה אינו מדף בחטאת. ירו' סוט' פ"ה ד"כ: שאלן טמא מת עושה מדף . . לא השיבו אותו כראוי שאין טמא מת עושה מדף. ושם הקבוץ: לא היו בקיאין בְמַדָּפוֹת. ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד מהו מדפות מגעות. ירו' דמאי פ"ב דכ"ג. מדפות הסיטות. תוספת' ידים פ"ב והמדפות והמשקין] —

* מִיְּדָק (מפעל דָּקַק שממנו בינוני פעול מְיֻדָּק das Dünne) ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד ע"ד המידק של יין. והפכו המעובה (שם).

מדר (= מְדוּרָה, מְדוּרְתָּא מל"ט מדורה כמו דּוּר עץ להסיק (Holzstoss zum Anbrennen בסוף עירובי' (ק"א.) ובפ' המביא כדי יין בגמ' אין מקיפין[1]) (ביצ' ל"ב סע"ב) אמר רב יהודה האי מדורתא מלמעלה למטה שרי פי' דרך בנין אסור כגון שנתן עצים בארץ ואחרים על גבן אבל אם אחז העץ למעלה ונתן אחר תחתיו ועוד אחר תחתיו עד שמגיע לכירה[2]) כיון שאינם דרך בנין מותר וכן אם מבקש לצלות ביצים בענין הזה הוא עושה אוחז העליונה ונותן אחרים תחתיה. וכן פוריא אוחז הקרשים ומניח את הרגלים וכן חביתא כדים של יין שמשימין שורות שורות אוחז העליונה ומניח אחרת תחתיה. *[אחי"ה כל זה הועתק מפי' ר"ח בעירובי' בש"ס ווילנא ושם באריכות יותר קצת וכמדומה לי שרבינו נגרר אחר לשון ר"ח בביצ' אשר עליה כתב ר"ח בפי' בעירובי' וז"ל: שמועה זו עיקרה בי"ט וכבר פירשנוה שם וכו'. ופי' מדורתא היסק עיין פירש"י[3]). ותרג' מדרתה (ישעי' ל', ל"ג) מדורא אשתא. תמיד פ"א מ"א. ירו' ביצה פ"ב דס"א ע"ג כנגד המדורה] —

מדר (= מְדָרָא = מֶדְרוֹן פי' מורד ושפוע Abhang, abschüssige Stelle עיין בפנים) בס"ג דפ' כל שעה (פסחים מ"ב רע"א) שופכן במקום מדרון. בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות מ'.) עומד במקום גבוה וישתין במקום מדרון[4]). ובס"ג דהשוכר את האומנין (ב"מ פ"ב סע"ב) תינח במקום מדרון. במיכה (א', ד') כמים המוגרים במורד תרגומו כמיא דאשידין[5]) במדרון[6]). בפ' לא יחפור בגמ' מי שהיה כתלו[7]) (כ"ב כ"ב:) אמר רב זביד בממדיר את כתלו פי' לא אמרינן בטפח בלחוד סגי אלא במשפע ויורד כותלו כמו מדרון שאין אדם יכול לעמוד בו שמחליק ונופל ויש ששונין במרדד את כותלו. *[אחי"ה וקרוב לזה פי' רגמ"ה בכ"י לב"ב וז"ל בממדיר את כותלו שעושהו חד למעלה כמדרון מיכן ומיכן שאינו יכול לעמוד עליו ולהציף ע"כ ועיין ג"כ פירש"י. וגי' בממדיר אי' ג"כ בכ"י מ' ופ' אבל בכ"י ה' ובהרא"ש במרדד וכ"ה בשט"מ אצל גי' של ספרים במדיר אשר פירש"י עושה ראש כתלו מודרון ומשפעו וכו'. וא"כ לפי גי' הספרי' השרש נדר בהפעיל מַדִּיר ובהוראת ל"ס ענין שיפוע ולפי זה יש לנקד השם מֶדְּרָא בקבוץ מֶדְּרֵי שבת קמ"ה סע"ב עיי"ע בי מדרי (ח"ב, נ"ה) ועוד מֶדְּרוֹן והראיה הכתיבה המלאה בירו' שבת פ"ט די"ג. כשהיה המקום מונדרון. ירו' עירובי' פ"א די"ח ע"ג היה מונדרון באמצע המבוי. ובירו' ב"ב ספ"א די"ג. אם היה המקום מנדרון ובירו' עירו' רפ"י דכ"ו. כשהיה המקום מנדרן. בירו' סוט' פ"ט דכ"ג סע"ג היה מנדרן מיכן ומיכן וכו' וצ"ל מנדרון. ותרג' סורי במיכ' שם מיא דנדרין. ואם מדר השרש אז השם מְדְרָא. מדרון אולי בהיפך האותיות מל"ט מורד ועיין מ"ש בע' בי מדרי. וכנ"ה מדרון בתוספת' שבת רפ"י (י"א). לעירובי' פ"א — ובענין כנישתא מדרתא. מרדתא עיי"ע כנש ומ"ש] —

מְדָר (מל"ע ‏مدر‎ בל"ס מֶדְרָא פי' טיט ורגבי אדמה weiche Erde, Erdscholle) בתורת כהנים (פ' מצורע פרק ד' ספ"ו) ועפר אחר יקח (ויקרא י"ד מ"ב) ועפר לרבות כל עפר במשמע אפי' מדר ואפי' חרסית פי' בל' ישמעאל קורין לקוזזות אדמה מדר. (א"ב פי' בל' יוני חלק וקרח לכן חלקי אבנים נאמרו כן). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י μαδαρός kahl אבל הדין עם רבינו והוא מל"ע הנ"ל ופי' הערוך הובא בר"ש נגעי' פי"ב מ"ו ע"ש והוא גרס מרד ופי' ע"י מנא דמרדא (ע"ז ע"ה:) וכן הביא פי' רבינו הראב"ד בגי' מרד. והקבוץ תוספת' אהלות ריש פרק י"ז החורש . . משדה מדרין כדאי'

[1]) כ"ת בכ"י ה"ב. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בפי' ר"ח בעירובי' ובכ"י ח"ב עד שמגיע בקרקעית הכירה ובדפ"ע עד שמגיע בקרקע למטה. ועתה בא לידי ש"ס ווילנ' מס' ביצ' ושם אי' באמת בפי' ר"ח כמו שהעתיק רבינו כאן. [3]) ומה שחולקים עליו בעלי התוספו' עיין בהפשב"ע ע' מדר. [4]) כ"ת בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב ובדפ"ע נשמט בטעות. [5]) כ"ת לנכון בכ"י ח"ב ובדפ"ע ראשרין. [6]) וכ"ת אצל רד"ק ובנו"ג במודרון. [7]) כ"ת בכ"י ח"ב ובדפ ר.

בכתב יד אירפורט (ושם מדרון) ובדפוסים בט"ס מרדין] —

* מְדָר, מְדָרָא, מָדוֹר, מְדוֹרָא (כולם מפעל דור wohnen והשם הנ"ל פי' דירה Wohnstätte) עיין דניאל ב', י"א; ד', כ"ב, כ"ט; ה', כ"א; ז' כ"ד. ותרג' מעון (ירמי' ט', י') מעונה (תהלים ע"ו, ג'), בעל מעון (במדי ל"ב, ל"ח), המעונים (דה"י א', ד', מ"א) ועוד תרג' יזבלני (בראשית ל', כ') נוה (איוב ה', ג') וזולתם ע"י מדור וכן אצל רז"ל שבת קנ"ב: ר"ה כ"ר: ב"מ פ"ג: נדה ל"א. ירו' פסחים פ"א רכ"ח. אהלות פי"ח מ"ט ומ"י תוספתא אהלו' פי"ח והקבוץ מְדוֹרוֹת פסחים ט'. אהלות פי"ח מ"ז — בכורות מ"ד: מדורי וצ"ל מדרי כגי' רבינו בע' בי מדרי.

* מְדֵירָא (בל"ס מַדְרְיָא בל"מ מזרה Wurfschaufel) תרג' ישעי' ל', כ"ד והקבוץ תרג' ירמי' ט"ו, ז' עיי"ע דר ד' (ח"ג, קל"ה) וש"נ ב"מ ע"ד.

* מַדְרָא (בל"ע ופרסי אדמה, חרס) עיי"ע מרדה ומ"ש בשטת בה"ג ועיי"ע מדר ג'.

* מדוורתא (אולי מל"ע مداورة מפעל دار הלך סביב סביב ונאמר מרצוע שרצה ומשגת את האדם die umhergehende (sich windende) Peitsche) יומ' כ"ג. עיי"ע דר וע' מטרקא וע' פקע ג' ורבינו העתיק פירושו מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) אבל שם בט"ס הגי' פקיע מדולרתא וצ"ל מדוורתא, ובנו"ג מדרא ובכ"י ל"ד מרתעא ובכ"י א"פ מתעורתא עיין ד"ס יומ' צד כ"ט ועיי"ע פקע.

מַדְרֵגָה (מל"מ ול"ע כאמור בע' דרג Treppe, Steige, Stufe) כבר פי' בע' דרג. *[אחי"ה וש"נ פ"ג בשביעי' מ"ח וירו' שביעי'. ויש להוסיף קידו' מ': מדרגה התחתונה, ירו' כלאי' פ"ו ד"ל ע"ג העומד במדרגה גבוהה, ושם: שתי שורות במדרגה, ירו' שבת פי"א די"ג. זרעים נהנים מן המדריגה, שם: שיפוע מדריגה, והקבוץ ירו' פיאה פ"ב די"ז. מדריגות שהן גבוהות י' טפחים] —

מַדְרוֹכִיתָא (מפעל דָּרַךְ. שם סנה Felsklippe die man besteigen kann) תרג' ושם האחד סנה (ש"א י"ד, ד'). *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע א' עוד תרג' סנה ושם האחד וכו' ועיי"ע שרע ב' וש"נ שם האחד בוצץ] —

מִדְרַס (das Treten, drücken) כבר פירשנו בע' דרס. *[אחי"ה (בח"ג, קנ"ז. והלאה) ושם מצד קנ"ט: העתיק רבינו מן תיבות וראוי שנפרש כמה הן הטומאות וכו' עד סוף הערך מהקדמת לסדר"ט לרה"ג מתיבות: והרי נפרש וכו' עד גמירא וגם את הנביאים (וגם) [צ"ל ואת] רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכרי' י"ג, ב') וכצ"ל בערוך ובדפ"ע משובש, ובדפ' פראג קטוע בסוף הערך. וישנן איזה חילופים בין העתקת רבינו ובין העתקת של רה"ג עש"ה — ובאלה מקומות מצאתי מלת מדרס בש"ס: שבת נ"ט, ס"ו. ע"ט, פ"ד. ושם: קי"ב: עירובין כ"ד, ביצ' כ"ג: חגיגה י"ח: כ'. כ': כ"ג. סוכ' כ'. ר"ה י"ג, סנהדרין מ"ח. עדיות פ"ב מ"ח, פ"ג מ"ד, מנחות כ"ד: בכורות ל"ח. חולין ל"ה, ע"ב: קכ"ג: נדה ל"ג: מ"ט. כלים פי"ח מ"ה ו', ז'; פי"ט מ"ה, ט'; פ"כ מ"א ב', ו' פכ"ב מ"ח, י'; פכ"ג מ"ד. פכ"ד משנ' א' עד משנ' ט"ז; פכ"ו מ"ד, ה', ו', ט'; פכ"ז מ"ב, ז', ח', ט' י'; פכ"ח מ"ה-ו', ח', ט'; נגעי' פי"א מי"א פרה פ"י מ"א; טהרות פ"ה מ"ז; פ"ח מ"ב, פ"י מ"א, זבים פ"ג מ"א, פ"ד מ"א; ידים פ"ד מ"א, ועיי' עוד תוספת' חגיג' רפ"ג, לטהרו' פ"ח] —

מדרקא (צ"ל מרדקא מל"פ مرقه، مرقق בשר מת todtes Fleisch) כבר פירשנו בע' אלל[1].

* מִדְרָשׁ (מן דָּרַשׁ פי' חקירה בתורת אלהים Schriftforschung) ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג כל מדרש ומדרש כענינו, כתוב' פ"ד מ"ו וירו' יבמות פט"ו די"ד ע"ד עבד כתובה מדרש. ב"ר פמ"ב זה המדרש עלה בידינו מהגולה וכו' פסיק' רבתי פ"ה המדרש הזה עלה בידינו מבבל, שקלים פ"ו מ"ו זה מדרש דרש וכו', תוספת' סוט' ספ"ז זו משנה.. זה מדרש. ויק"ר פ"ט יחסל מדרשא ועיי"ע דרש, בי מדרשא, בית מדרש וש"נ והקבוץ מִדְרָשׁוֹת כריתו' י"ג: ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה: ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: — ועוד שם אסיפות מאמרי אגדה והלכה עיין ברכות י"א: קידושי' מ"ט. ושם: יבמות קי"ז. ועל שם זה נקובים: מדרש רבה (ונקרא ג"כ אגדות ארץ ישראל[2]), מדרש שיר השירים מכונה ג"כ מדרש חזית על שם פתח דבריו. מדרש אסתר, מדרש איכה, מדרש קהלת וכו' והקבוץ מִדְרָשִׁים. וכבר הניף על כל זה ידו החזקה הרב החכם הגדול צונץ והרב החריף מהור"ה וויים בדו"ד ח"ג.

מָה (מל"מ וכן מַה, מֶה ונקשר עם בכל"ם: במה, כמה, למה, מה א') מלת הגוף was, etwas, das

[1]) ח"א, צ"ה: וש"נ השנויים ועיקר הגי' כמו שהגהתי מל"פ הנ"ל ועוד עיי"ע מרד א'. [2]) מדרש ויקרא מכונה בע טספ. שע א' אגדת ויקרא.

ב') מלת השאלה (? was) בס"ג דפ' שני דכתובות (כ"ז:) ובבכורות בס"ג דפ' כל פסולי המוקדשין (ל"ו.) כיון דעדים דאיכא מיא מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן [1]) בילמדנו כמתאוננים (בתנחו' בהעלתך לי' ואי' בילקי איכ' ג' רמז תתר"ס בשם ילמדנו) מהו מה יתאונן אדם חי (איכ' ג', ל"ט) אלא משאדם מת הוא מתאונן [2]) אלא אמר ר' שמואל מה יתאונן אדם על חי העולמים ועל מי יתלונן אדם גבר על חטאיו אמר שלמה (משלי י"ט, ג') אולת אדם תסלף דרכו וגו'. *[אחי"ה מלת מה בהוראת מלת הנוף הרבה בש"ס ובא אחריו לפעמים: אף או כך או על אחת כמה וכמה ואז ענינו מה שנוגע wenn schon das, was das betrifft ד"מ ברכות ה'. כ'. נ"ג: נ"ח: ס"ג: שבת פ"ח: קל"ג: חגיג' ט"ו. ושם: מ"ק ט"ז: תענית ז'. כ'. יומ' ע"ה. ב"ק ס"ט. ב"מ צ"ב. ב"ב ט'. גיטין נ"ז. כתובות קי"ב. ע"ז ג': ד'. סנהד' ל"ד. מ"ט. צ"א: צ"ב. צ"ד: ק"ב. חולי' פ"ט. ערכי' ט"ו: תמור' ט"ז. מנחות נ"ג: מה לי.. מה לי עיין ב"מ ל"ו: ס"ג. חולי' ל"ה: יבמות קי"ט סע"א סנהד' ב': ותוספו' שם — ובהוראת מלת השאלה עיין פסחים נ"ג: מגילי ט"ו: כ"ו. ב"ב י': קכ"ג. קידושי' כ"ב: יבמו' קט"ז: סוט' י"ז. שבועות ט'. סנהד' צ"ח: תמיד ל"ב. זבחים קט"ז. מנחות ק"ד: בכורות ה': כריתו' י"א: ערכי' ט"ו: ט"ז: נדה ט': — מה נפשך כלומ' כמו שרצית פי' בין כך ובין כך so oder so שבת ל"ה: עירו' י'. חולי' כ"ט. ב"מ קי"א: ירו' ברכות רפ"א ד"ב: רפ"ח די"א ע"ד, ירו' הוריו' ספ"א דמ"ו: — מה אנן קיימין ירו' גיטין ספ"א דמ"ג ע"ד ובירו' יומ' פ"ח דמ"ה. מה נן קיימין והרבה בירו' עיי"ע נן. מה טעם קאמר נזיר י"ז: עיין יד מלאכי סי' תנ"ב — מה בין לי.. פסחים פ"ט מ"ג ומ"ה סנהד' פ"ד מ"א כלי' פ"ג, מ"ג ויתר דוגמאות עיי' ביד מלאכי סי' ת"ן. מה בין.. מה בין ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. מה ראית יבמות ע': עיין ספר הכריתות סי' ד' וש"נ. במה דברים אמורים ירו' יומ' פ"ה דמ"ג. עירובי' פ"א: פ"ב. סנהד' כ"ה. כ"מ שאמר ר' יהודה אימתי ובמה במשנתינו אינו אלא לפרש דברי חכמים ור' יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק ועיין תוספ' עירו' פ"א ד"ה ה"ג וביצ' ט':

ד"ה ולא ובמבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד כתוב וז"ל בד"א מאימתי ובזמן באמת הלכה למשה מסיני וזה דבר תמוה כי זה הכלל עולה רק על באמת עיי"ע ועיין ספר כריתות ימות עולם שער א' סי' י"ט ושער ג' סי' י"ח ולשון לימודים שער ב' סי' כ"א. ועיין בהגהת הגרי"ב שכתב וז"ל הנך ג' תיבות בד"א מאימתי ובזמן לא הבנתי וכו' ע"ש ועיין בהגהות בן אריה שרוצה לתרץ דברי רשה"ג. — לָמָּה ד"מ למה הדבר דומה (בקצור למה"ד) ברכו' ז': י"ג. ב"ק ס': ע"ז ד'. נ"ד: נ"ה. לָמָּה פי' כמו על־מה ד"מ למה נמשלה וכו' יומ' כ"ט. סוכ' י"ד. למה נמשלו ד"ת וכו' שבת פ"ח: עירובי' נ"ד: סוכ' מ"ט: חגיגה ג': תענית ז'. למה נסמכה וכו' ברכות י'. מ"ק כ"ח. זבחי' פ"ח: למה נקוד וכו' ב"מ פ"ז. נזיר כ"ג. סנהד' מ"ג: למה נקרא וכו' ברכות ד'. שבת קי"ג: יומ' ל"ט: ס"ט: ע"ז י"א. סנהד' כ"ו: ס"ז. חולי' ז': צ"א. זבחים קי"ג: בכורות נ"ה. תמור' ט"ז. — מַהוּ (קטוע מן מַה־הוּא כמו מַשְׁהוּ קטוע מן מה־שהוא) ירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג מהו דינרין כלומ' איזה דינרין, ועוד מלת השאלה ? wie ist das חולי' מ"ו. ב"ב קס"ה: מהו דתימא ערכי' כ"א. תמורה כ"ה. ועיין ספר כריתות לשון לימודים שער ג' סי' צ"ח. ולנקבה ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג מהיא כרון] —

* מְהִיבָא עיי"ע מוהבא.

* מהגינות ט"ס עיי"ע סלע.

* מַהֲדוּרָא (מפעל הדר א') מחזיר על הפתחים Hausirer ב') חזרה על הלימוד Re-daction, das Wiederholen der Studien) עיי"ע הדר ב' וש"נ.

1 מְהָה (בל"ע مه، مها בלה abnutzen) בר"ג דנדה (ד'.) ובפ' דם הנדה בגמ' והשרץ (שם נ"ו.) ובזתים בטהרות (פ"ט מ"ט) נמצא שרוף [3]) על גבי זתים [4]) וכן טלית המהוהא [5]) פי' ר"ח שחרכה האש ונשארה כגון קורי עכביש. וי"מ בגד בלה. כשלשה תריסין פ' כ"ד בכלים (מי"ו) שלשה קופות הן מהוהא [6]) שתליוה [7]) על ברייה פי' בגד בלה שתפרו על בגד חדש הולכין

---

[1]) בבכורות בנו"ג בט"ס מה לו לשקר וצ"ל מה לי וכו' וכ"ה בב"ב ל"א רע"א ל"ג רע"ב ועיין תוספ' לדף ל"א. ד"ה מה לי ודע כי בע' נהר ב' תביא רבינו עוד מה שאי' בשני מקומות הנ"ל בענין נהר פקוד אבל בע' הנוכחי אשר עליו רומז נשמט בטעות המעתיקים ועליהם ליתן את הדין. [2]) בילקי בט"ס מת מתאונן. [3]) בנדה שם ושם נמצא שרץ שרוף. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו והי"ב וכ"ה בדפ"ר אבל בשרפ"ע לי'. [5]) וכ"ה בנדה נ"ו. וכצ"ל בדף ד'. ושם אי' המהומ', ובטהרו' מהוהא. [6]) בנו"ג מהותה ובפי' רת"ג לסר"ט טיחותא. [7]) בנו"ג שטליית.

אחר הברייה[1]) דנין אותה כדין ברייה[2]) בהבגד פ׳ (כ״ח) [צ״ל כ״ז] בכלים (מ״ב) שלש על שלש שנמהה[3]) מטנה חוט אחד. *[אחי״ה כי״מ ענינו בל״ע הנ״ל וכן פירש״י בנדה ד׳. בלויה ובדף נ״ו. בלויה ונרקבת, וכן פי׳ הרמב״ם בטהרו׳ מהוהא בלתה ורע״ב בכלי׳ ספכ״ד וספכ״ז אבל בטהרו׳ פי׳ כפי׳ ראשון בערוך עיין תוי״ט שם ד״ה וכן מטלית, אבל בכלי׳ כ״ד פי׳ בעל תוי״ט מלשון תוהו ובוהו!] —

2 מְהָה (= מְהָא מל״ע مها dünn machen, ver- dünnen) בפ׳ מרובה בגמ׳ אין הנוגב[4]) (ב״ק ס״ט.) ובפ׳ בתרא דמעשר שני (פ״ה, מ״א) ושל קברות בסיד ממהא[5]) ושופך פי׳ ממחה חתיכות של אדמה במים ושופך. בפ׳ איזהו מקומן בגמ׳ העולה[6]) (זבחים נ״ד.) ומביא סיד וזפת וקוניא וממהה[7]) ושופך מסתברא אלו שני חלקים מלשון וימח (בראשית ז׳, כ״ג). בפ׳ אחרון דאהילות (מ״ד) נותן לתוך כברה שנקביה דקים וממהא. — (א״ב בנוסחאות כתוב ממחה ופי׳ ר׳ שמשון המחה חלב וגמעו (חולי׳ קי״ב.) והענין כמו ממחה בקערה (עיי״ע מח ד׳) שפירושו ממרק ויעשהו דק מאוד). *[אחי״ה והנכון שהוא מל״ע כאמור, ולא כדעת הח׳ לעווי שנגזרו מע׳ הקודם לזה] —

מְהַט (מל״ע مخط putzen, schnäuzen) בפ׳ אמר ר׳ עקיבי (שבת צ׳ סע״א) צינורה קטנה של נחשת למאי חזיא אמר אביי שמוהטין[8]) בה את הפתילות. בפ׳ המביא כדי יין בגמ׳ אין חותכין את הפתילה[9]) (ביצ׳ ל״ב רע״ב) מוהטין את הפתילה ביו״ט מאי מוהטין עדויי חשוכא[10]) פי׳ "המתעבה בקצה הפתילה כמין גחלת ומעכב האורה מותר לחותכה" *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח לביצ׳. בע׳ הט פי׳ רבינו קצת בע״א ע״ש וכ״ה בפירש״י ובאו״ז הנ״ל. והוא מל״ע הנ״ל שפי׳ הסרת המיץ של אפיים והושאל אצל רז״ל לקניחת ולנקיית הפתילה. בחי׳ המאירי פי׳ מל׳ מחט כלומ׳ „דאפי׳ במחט מצי עביד הכי"! וברש״י בשבת הנ״ל וביצ׳ כ״ב. ד״ה קנבא לועז מוקיי״ר והוא בל״צ moucher שנייטצען, פוטצען פי׳ הסרת פחם מעל הפתילה ועיין תוספו׳ הנ״ל מ״ש בענין שני חטויי] —

* מְהֵימָן, מְהֵימָנָא (מפעל הֵימִין ein Beglaubig- ter) שבת י׳ : כתובות כ״ז: עיי״ע הימין (ח״ג, ר״א :) ירו׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ז. ועיין ב״מ מ״ד : בתוספ׳ ד״ה גימא ועיי״ע הימן בציון מירו׳ ב״ק פ״ד ד״ד :

1 מָהַל (= מול ענין חתיכת בשר beschnei- den) והשם מְהוּלְתָּא (Beschneidung תרג׳ חתן דמים למולת בדמא דמהולתא הדין. *[אחי״ה ר״ב הרכיב תרג׳ של חתן דמים אתה לי עם הפסוק הקודם וכצ״ל חתן דמים אתה לי (שמות ד׳, כ״ה) תרג׳ בדמא דמהולתא הדין, ותרג׳ חתן דמים למולת אילולי דמא דמהולתא הדין וכו׳. ובתר״י א׳ גזירת מהולתא. תר״י א׳ לבראשי׳ מ״ה, ד׳ חמון גזירת מהולתי עיין פירש״י. ותרג׳ ירו׳ א׳ מצותו הפר (במדבר ט״ו, ל״א) תפקידת מהולתא בטיל ועיין סנהד׳ צ״ט. והשם עוד מְהוּלָא כתובות ח׳ סע״א בי מהולא. והתואר מָהוּלָא שבת קנ״ו סע״א אי טבחא אי (מוהלא) [מהולא] ושם אמר רב אנא במאדים הואי ולא גנבא ולא אומנא ולא טבחא ולא מהולא אנא כ״ה בכ״י מ׳ ובנו״ג רבה ולי׳ סיום המאמר. והקבוץ שם קל״ה. מהולאֵי. והפעל שם: כשהוא מהול, ושם קל״ד סע״א ולימהלוה, ושם קל״ו רע״א ממהל היכא מהלינן ליה וכו׳, סנהד׳ ל״ט. (דמהלינן) [דמהילנן] אתון מהליתו וכו׳ ובכ״י ש״ם אלא אתון מיהלן וכו׳, יבמות ע״א. ונמהליה ועוד עיי״ע גבן וערב ד׳; שם ע״ב. לא מהלינן ביה עיי״ע סבר. ירו׳ יבמו׳ רפ״ח ד״ח ע״ד על מנת למוהלן, ושם את מוהלו בעל כרחו ושם כמה פעמים להמול. מוהלן, מהול. ב״ר פמ״ו מוהלים אותו. ושם פ״ס לא נבעלה ממהול, במד״ר פי״א שהש״ר פ׳ עד שהמלך: היה מוהל] —

* 2 מָהַל (מל״מ פי׳ מזיגת היין פי׳ חותך חריפת היין verfälschen d. h. den Wein be- schneiden) מל״מ סבאך מהול במים (ישעי׳ א׳, כ״ב) וכן אומרים סופרי ערביים חותך קוטל וחובל היין בהשאילה למזיגת היין כלומ׳ לשבר תקפו עיין דוגמאות רבות בפירוש ישעיה לה׳ גיזיניאוס ח״א 167 ורד״ק שרש מהל, והגהה לספר אלאסול לר׳ יונה שרש מהַל. וכנ״ה בדרז״ל ב״מ ס׳. מזגא

[1]) בנו״ג הבריאה. [2]) וכ״ה ברי״ש בשם הגאון והערוך אבל בסד״ט לרה״ג אי׳ רק: בלויה כלקה (?) ע״כ. [3]) בכ״י ו״ו שנמהא בשאר כ״י שנמהה ובנו״ג שנמחה. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר. [5]) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע ממהה ובנו״ג ממחה. [6]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [7]) בדפ״ר ממחה. [8]) ברש״י שמוחטין ועוד עיי״ע מחט ובנו״ג בש״ס שמחטטין. [9]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [10]) וכ״ה באו״ז הל׳ יו״ט סי׳ שס״א עדויי חשיכה ובנו״ג לעדויי חושכא צ״ל עדויי וכ״ה בתוספ׳ ביצ׳ כ״ב. ד״ה קנבא וכ״ה בע׳ הט.

דידי מידע ידיע וכ"ת דטפי (ומחייליה) [צ"ל מהיילי] ומזבין ליה וכו', פסיקתא דר"כ צד קכ"ב: אמר לבר ביתיה המהיל ליה פי' מזוג וערב לו את היין במים, וריש המאמר הביא רבינו בע' קסט.

מְהוּלְתָּא (בל"ע منخل פי' נפה das Sieb) כבר פירשנו בע' הל. *[אחי"ה ושם פי' מל"ע ע"ש ושם הביא רבינו ציון מביצ' כ"ט: וב"ר פס"א ועיי"ע טרש ג', תענית ט': וסימנך מהולתא עיי"ע נהל וציון ממ"ק י"א. עיין בריש ע' גדל (ח"ב, רמ"ג). והתואר בירו' מ"ק פ"ב דפ"א: לאילין מהולייא מעברינן במועדא לצורך המועד — ושרש הל נרדף עם נהל עיי"ע ומ"ש — והתואר הנ"ל ראיה עצומה כי גזרת המלה מל"ע نخل ובל"ס נחל ומים וגו"ן ה' וח' מתחלפות] —

* מוֹהַל (Saft, Flüssigkeit) עיי"ע מחל.

* מַהֲלָךְ (מל"מ פי' אורח Weg, Reise) פסחים צ"ג: כמה מהלך אדם ביום י' פרסאות חגיגה י"ג. מהלך חמש מאות שנה ע"ש. וע' סנדלפון.

* מַהֲלִים (in Salzlacke einlegen) עיין סוף ערך הלמי (ח"ג, רי"א).

מָהַם (נבנה מהשם מְהוּמָה Unruhe, Verwirrung ואו"כ הפעל מָהַם ממהר בבהלה stürmisch eilen) בפ"ק דנדה בגמ' והמשמשת בעדים[1] (ה'.) מתוך שמהומה לביתה אין מכניסתו[2] לחורים ולסדקים. פי' שלהוטה אחר בעלה לתשמיש. *[אחי"ה וכן פירש"י ממהרת לשמש ע"כ. בקהל"ר פ' ויתרון מהומה ומהמה צ"ל שהומה ומהמה עיין ערך המה (ח"ג, רי"ד). והשם מהומה מל"מ. מַהֲמָה (קהלת י"ב, י"ב) דרש בסוף קהל"ר: מהומה ע"ש עיי"ע בן סירא (ח"ב, קי"ט:). אבות ה' ח' רעב של מהומה ובתרגום אסתר א', י' הבין מהומן מל' מהומה: מהומן דמתמני על מהומתא. ועיין ערך הבא] —

מהם (משרש הטי = בל"ע همى בל"ס המָא באפעל wegwenden) ומעלים עיניו רב מארות (משלי כ"ח, כ"ז) תרג' ודמהמי עיניה מן מסכינא סגיאן לווטתיה. *[אחי"ה המ"ם שמושי' היא ואין זה העיקר כי אם המי באסעל מַהְמֵי ובנו"ג בח'] —

* מְהוּמָן (שם סריס אחד) באסתר א', י' נ"ל מלש' צענד magavan ובל' סאנסק' maghavan גדול ועוד מי שאינו נשוי וזה נאה לתואר סריס שאינו יכול לנשוא. ומ"ם ואות ו' = ט מתחלפין כנהוג.

* מַהֲמוֹרוֹת, מַחֲמוֹרוֹת (שוחות עמוקות tiefe Gruben) ירו' מ"ק פ"א ד"פ סע"ג בראשונה היו קוברין אותן במהמורות נתאכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותם ברזים ובירו' סנהד' ספ"ו דכ"ג סע"ד אי' במחמורות וכו' בארזים וכתב הרד"ק שרש המר במהמורות (תהלים ק"מ, י"א) ענינו לפי מקומו בשוחות עמוקות וכן בדרז"ל בראשונה היו קוברין אותן במהמורות וכו' ע"כ. ובשמחות פי"ב אי' קברוני תחלה בבקעה ובסוף לקט עצמי ותנם בגלסקמא בארזין, ואולי צ"ל בכ"מ בארון, ומהמורות הוא בלא ארון עיי' תורת האדם לרמב"ן צד ל"ח סע"ד.

* מַהֵן (הורכב מן מה ומן הן פי' כמו מַהוּ was ist das?) ירו' עירובי' ספ"ה דכ"ג. אחורי הגגין מהן.

* מֵהֵן (הורכב מן מ־ומן הֵן פי' מן הן = מן זה aus diesem) ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. מהן מודע לך וכו'.

מְהַסֵּם (פי' מתנגד widerstreiten) כבר פירשנו בע' הסם (בח"ג, רכ"ז).

* מַהֲפִיכְתָּא (פי' מהפכה Verkehrung) כמהפכת סדום (דברים כ"ט, כ"ב) תרג' כ"י ובקצת דפוסי' כמהפיכתא דסדום.

* מַהְפְּכָנָא (פי' איש תהפוכות ein Verkehrter) תרג' איש תהפוכות (משלי ט"ז, כ"ח) גברא מהפכנא.

מָהַר (מל"מ ענין פתיות ועשות דבר בבהלה närrisch, unüberlegt handeln) בויק"ר (פ"ט) זוב דמה: אמרו לנמהרי לב (ישעי' ל"ה, ד') רב אושעיא רבה אמר למפגרי לבא היך דאת אמר (נחום ב', ו') ימהרו חומתה[3]. *[אחי"ה ופי' רד"ק שרש מהר: אמרו לנמהרי לב: ענין זה ענין הפתיות ואפשר שבא הל' הזה לפי שהפתיים מעשיהם במהירות ובבהלה וכו'. וכן ענין פגר בל"ע فجر מי שמעשיו נפסדים ומשחתם בם. ובזה הענין הבין המדרש הפסוק בנחום ענין אבוד והשחתה —

1) בכל כ"י ובדפ"ר. 2) בנו"ג אינה מכנסת. 3) כ"ה בכ"י וי"ו א', ב' ל"ר ח"ב ובדפ"ר.

ובלי השאילה בענין חפז ידוע מל״מ ד״מ שבת צ״ז. ממהרת לבא. ב״ק צ״ג. ממהרין לצועק. תואר הפעול אבות פ״ה מי״ב מהר לשמוע ומהר לאבד וכו׳ כמו מהיר בל׳ עבר החדשה. והשם המפשט מְהִירוּת ב״ר פ״י] —

* מוֹהֳבָא (מפעל יְהַב פי׳ מתנה Geschenk) תרג׳ משלי כ״א, י״ד ובקצת דפוסי׳ גם בתרג׳ משלי ו׳, ל״ה ובכ״י מהיבא ובל״ס מוֹהַבְתָא ובזה המשקל עיין כמה דוגמאות בעמת״ר ללעווי.

* מוהי (כינוי לשבועה ועוד כנוי למשה) גדרי׳ י׳. נדר במוהי ועיי״ע שבותה גי׳ רבינו. נדרי׳ י׳: האומר במוהי לא אמר כלום במומתא דאמר מוהי וכו׳ עיין פי׳ הר״ן.

* מוֹהַר (מל״מ מהר בל״ע مهر Morgengabe) מכילת׳ משפטי׳ פרש׳ י״ז מהר ימהרנו (שמות כ״ב, ט״ו) מגיד שהוא עושה עליו מוהר ואין מוהר אלא כתובה וכו׳ ועיין בשינויים בכתובות ירו׳ פ״ג דכ״ז ע״ד, והקבוץ ירו׳ שם רפ״ג דכ״ז. אלו היו כתיב בתולות כְּמוֹהֲרִיּוֹת. ב״ב קמ״ה. מוֹהֲרֵי הדרי וכו׳ פי׳ סבלונות הדרי במיתת האשה.

* מָהִיר (שם מקום מדבר בא״י) ירו׳ ב״ק ספ״ז ד״ו. ירו׳ פסחים פ״ד ד״ל ע״ד וירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ד כגון מהיר שהוא ששה עשר מיל על ששה עשר מיל.

* מוהרין, מוהרנקי ט״ס עיין ערד מוהרקני וע׳ מסרדי.

מהרק (מל״פ مهره ובל״ע مهرق Schriftstück, Diplom עיין בפנים) בר״ג דפ׳ הדר (עירו׳ ס״ב.) במוהרקי (ואבריגני) [ואברוגני][1]) פי׳ רבינו חננאל כגון בנין[2]) ורבינו גרשם ז״ל פי׳ כלי הבית[3]), ורבינו נסים פי׳ (אבריגני) [אברוגני] שלוחים מוהרקי כתיבה וחתימה כדאמרינן בס״פ איזה נשך בגמ׳ אין פוסקין[4]) (ב״מ ע״ג:) מוהרקייהו דהני בספטא דמלכא מנח והוא הכתב שיש בו כרגא שעל כל אחד ואחד, ויש כפ׳ החולץ בגמ׳ המחזיר גרושתו[5]) (יבמות מ״ו.) מוהרקייהו דהגי בספטא[6]) דמלכא מנח ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא לישתעבד למאן דיהיב כרגא כלומ׳ כאלו מכורין הן וצריכין גט חירות.

*[אחי״ה בע׳ אברוגני (כח״א, י״ח) כבר הארכתי לדבר על שתי תיבות פרסיות אלה והעמדתי דברי רש״י ר״ח ור״נ על בורים עש״ה ודע כי מהרק הוא בל״ע ונאצלה מל״פ בהוראת נייר מוחלק ומצוחצח ועוד בהוראת שטר וספר ובעצם וראשונה פי׳ בל״פ כל דבר שחתום בטבעת וזהו כתיבה וחתימה שפי׳ ר׳ נסים. ואבריגני שצ״ל ואברוגני נ״ל להגיה אברונגי מל״פ הרשום׳ בע׳ הנ״ל. והח׳ פליישער לא ידע לפרשו] —

* מוהרקני (מל״פ مهرکان ובל״ע مهرجان שם אד של פרסיים) בע״ז י״א: לפי גי׳ רבינו בע׳ מסרדי ע״ש כל הענין. ומ״ש.

* מַוְחֵי (אפעל מן יחי פי׳ מִהֵר beeilen) תרג׳ איש מהיר (משלי כ״ב, כ״ט) גברא דמווחי ובכ״י דמוחי ועיי״ע יחי.

מַוְעֵי (אפעל מן יעא בל״ס כמו יצא בל״מ ובאפעל אַוְעִי הוציא hervorbringen) יפיח כזבים (משלי י״ט, ה׳. ט׳) תרג׳ ודמווער כדבותא. יביע אומר (תהלים י״ט, ג׳) תרג׳ ומווער מימרא. — (א״ב פי׳ בל״י פועל המדבר בקול רם ופועל המפיח ושואף רוח). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י μύζω עיין בט״ר לה׳ אייזלער ח״א 109 אבל הנכון כמו שכתבתי שהוא אפעל מן יְעָא וכנ״ה בתרג׳ משלי י׳, ל״א ינוב חכמה: מווער חכמתא כ״ה בכ״י תרג׳ ובנו״ג כאן ובתרג׳ תהלים הנ״ל מבעי — מַעֲוֵי (אפעל מן עוי) עיי״ע מעוי ומ״ש.]

מַוְרָן (מל״י μαυρὸν, ἀμαυρὸν dunkel) כבר פירשנו בע׳ אספרון. *[אחי״ה עיין ח״א, קצ״ד: ומ״ש. וע׳ זקנים תרגמו כהה (ויקרא י״ג, ו׳. כ״ו—כ״ח) ועקילס סומכו׳ ותודוס העתיקו כהה (ישעי׳ מ״ב, ג׳) ע״י ἀμαυρὸς וממנו הפעל ἀμαυρόω להעתקת כָּהָה עיין עקילס לבראשית כ״ז, א׳; לש״א ג׳, ב׳. י״ג. וע׳ זקנים לדברי׳ ל״ד ז׳; לאיוב י״ז, ז׳] —

מז (= מַזְיָא מל״ם מֵזָא שער ובל״פ موی Haar ועוד בל״פ مژه שער של עפעפים) בפ׳ הקורא את המגילה (י״ח סע״א) לא הוו ידעי רבנן מאי סלסלה ותרוממך (משלי ד׳, ח׳) וכו׳ עד דהוה קא

[1]) וכ״ה בע׳ אברוגני ובפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא. [2]) הביאו התוספ׳ בעירו׳ וכ״ה בפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא. [3]) בעה״ק שנ״ב אי׳ בט״ס כליבות. [4]) כן הוא בכל כ״י ובדפ״ר. [5]) בכתב יד ובדפ״ר. [6]) בנו״ג בב״מ וביבמו׳ בטפסא וגי׳ רבינו תתכן יותר עיין ערך ספט.

מהפך במזייה[1] אמרה לו עד מתי אתה מסלסל בשערך. בס"ג דע"ז (ע"ה סע"א) הני רווקי[2] דארמאי דמזייא[3] מריחן, פי' שקין של שמרים של שיער. *[אחי"ה וכן פירש"י, ויותר מבואר בסוף תשובות גאונים קדמוני' הנ"ל צד מ' סע"ב וז"ל ראוקי דארמאי משמרת כמו שאמרו חכמים (שבת קל"ז:) (רב) [רבי] אליעזר אומ' תולין את המשמרת ביום טוב והוקשה לך מאי שנא בין דמזיא לדעמרא לדכיתנא דמזיא כיון שקשה הוא (מדימן) [צ"ל מדיחן] דעמרא רך מן השער ומנגבן דכיתנא כיון דרך הוא ביותר ובולע מישנן שנים עשר חודש ע"כ — וכנ"ה בנדרי' נ'. מן מזייה, נזיר ל"ט. האי מזיא וכו' סנהד' ק"י רע"א סתרתה למזייה, תנחומ' הישן ס' קרח סי' כ"ד וסתרי למזייה, יבמות קט"ז: סתרי מזייך, תר"י א' וגלחה את ראשה (דברים כ"א, י"ב) ותספר ית מזיא דרישה] —

מז (= מְזֵמֵז בל"ע مزمز ענין נדנוד hin- und her-bewegen) בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברה השידרה (חולי' מ"ה:) הומרך[4] פסול נתמסמס פסול נזמזמ כשר הומרך נשפך כקיתון כלומר נמס כדונג בתוך האש, נתמסמס כלומ' אינו יכול לעמוד אלא נכפף נתמזמז פי' נתנדנד ונתקרקר[5] ואינו מוליד, הרפאים יחוללו (איוב כ"ו, ה') תרג' אפשר דגיבריא מתמזמזין. *[אחי"ה בנו"ג איפשר דגבריא דמתמזמזין יתבריין, וכנ"ה בתר"י א' לבראשית ל"ג, ד' על צערא דשינוי דאתמזמיזו — חולי' שם בהמה שנתמזמז מוחה טרפה[6], ושם נתמזמז מוחא דדין, ופירש"י נתמזמז נתרוקן מהמוח מקצתו מאליו ע"כ ורגמ"ה פי' לשון שבור אבל פי' רבינו הוא מעולה כי כן ענין ל"ע הנ"ל] —

1 מֹזָא (= מוּזָא לדעת רבינו ראשי הבצלים Zwiebelköpfe אבל עיין בפנים) בפ' האיש מקדש בגמ' במעשה בה' נשים[7] (קידושי' נ"ב:) ההוא גינאה דשקיל מוזא דירקא מוזא דשמכי פי' ראשי בצלים שהיו בשותפות בלא חלוקה וקידש בהן ואמרו אינה מקודשת. *[אחי"ה כן פי' הרי"ף וז"ל פי' מוזא דשמכי ראשי הבצלים ע"כ ומוכח ג"כ שגרס כדאי' בנוסח' ההוא אריסא[8] דקדיש במוזא דשמכי וכו' וכ"ה בחי' הריטב"א אבל מתוך פירש"י נראה שהיתה גי' אחרת לפניו שכתב ה"ג. ונ"ל ששתי גירסאות נתערבו כאן והיינו מוזא דירקא ועוד מוזא דשמכי ובע' מצה ג' גרס רבינו רק מוזא דירקא ופי' פסולת של ירק ונגרר אחר רה"ג לכלי' פ"ט מ"ח ע"ש ונראה שפי' מענין מוצא = מוץ היינו קש כדאי' בע' מצה ע"ש והוא מל"ע موص קש — אבל הנכון מוזא דשמכי כמו בל"ס שמכא ונתפרש ע"י בצלא דזוא, בל"ע بصل الزنى، الزيزى Meerzwiebeln[9]) ורש"י פי' מלא יד וכ"ה בר"ן ובריטב"א וא"כ יש לגזור מל"פ مشت פי' מלא קומצו] —

2 מֹזָא (= מוּזָא פי' כמו מוּצָא מל"ט מֹץ, מוץ Spreu) וכמץ גנבתו סופה (איוב כ"א, י"ח) תרג' וכמוזא דיטלטליניה עלעולא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' תהלים א', ד'; ל"ה, ה' ובתרג' כ"י נקוד בחולם וכ"ה נכון ואחד הוא עם מוץ, מוצא עיי"ע מצה ג' ושם פי' רבינו מזה הענין גם מוזא דשמכי של ערך הקודם ועוד עיי"ע מצה ג'] —

* מוזבה (ט"ס) ירו' כתובות רפי"א דל"ד: הדא ארמלתא דר' אבדימס דמוזבה אמר לה ר' בא וכו' וגי' הרא"ש רימו בה · ואמרו לה.

* מוֹזְנָוֹן (פי' מאזנים Wage, Wagschale) תרג' מאזני (ויקרא י"ט, ל"ו) מוזְנָוָן ובקצת דפוסי' מאזנוון, תרג' במאזנים (ישעי' מ', י"ב. ט"ו) במוזניא.

* מוֹזְפוּ (מפעל יזף Schuld) תר"י א' לדברי' כ"ד, י' מוזפו דמדעם, והוא כמו מִזְפוּ בתר"י א' שם כ"ג, כ' והתואר מְזוֹפָא פי' נושה עיין תרגום לתהלים ק"ט, י"א. ולנקבה מן מוזפו: מְזוֹפִיתָא תר"י א' לדברים ט"ו, ב'; לתהלים ס"ו, י"ב.

* מות, מוט, מוך, מוכני, מול ויתר הערכים שוי"ו הוא עיין הפעל עיין למטה בערכי' המיוחדים בלי וי"ו.

* מוּם (körperlicher oder Charakterfehler) מל"ט והוא קטוע מן מְאוּם כמו דניאל א', ד'

---

[1]) כ"ה בכ"י ש"ס בר"ה כ"ו: ובנו"ג שם בשערית. [2]) כ"ה לנכון בכל דפוסי ערוך כאן ובע' רווק וכ"ה בל"ע כמו שאוכית שם ובכ"י ערוך רוקי, ובתש' גאוני' קדמוני' דפי בערלין בסוף: ראוקי וזה תיותר נכון כפי כתיבת מלה ערבי'. [3]) כ"ה לנכון בכ"י וכן הסדר בע' רווק אבל בע' הנוכחי ברפ"ע דמזייא דארמאי. [4]) בנו"ג נתמרך וכ"ה בפי' רגמ"ה בכ"י חולין. [5]) כ"ה בכ"י ת"ב וברפ"ע נתקרקש. [6]) בת"ספי הולי' רפ"ג אף שנתמזמזה מוחה פסולה. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [8]) ובריי"ף נ"ב גברא ואולי צ"ל גינאה. [9]) עיין פפלג"ץ ללעק 75.

אשר אין בהם כל מְאוּם, ובאיוב ל"א, ז' ובכפי דבק מאום, וענינו חסרון טבעי או מוסרי וכן בדרז"ל נדרי' ס"ו: עד שתראי מום יפה שביך וגי' הב"ח מאום ופירושו שום דבר בה עיין הר"ן, זבחי' ע"ז. בעלת מום, מנחות מ"ד. מה מום ראית בי, בכורו' ל"ז רע"ב מום רע . . מום עובר, ושם ל"ח: מום קבוע, צף אינו מום . . הרי זה מום ועיי"ע חלזון א'. פסחים קי"ב: אל תעש מום בעצמך, ב"מ נ"ט סע"ב מום שבך אל תאמר לחבירך, יבמות ק"א. מנוקין מכל מום, סוט' מ"ב: מבונה מכל מום. בעל מום עיי"ע וש"נ. ובמשקל סורי מוּמָא עיין בכורות ל"ו. ל"ט. מ"ג: גיטין נ"ו רע"א והקבוץ מוּמִין, מוּמֵי בכורות ל"ז: מ"ג. מ"ד. ע"ח. סנהדר' ה': וְהֻפְעַל נבנה מהשם, ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד קטורת שכבת הוממה, ירו' שקלים פ"ד דמ"ח: תמימין והוממו, שהש"ר פ' יפה את ובמד"ר ספי"ב ולא הוממו ולא הזקינו וכו'.

* מוֹמִי עיי"ע מם ב'.

* מוּפְיוֹן (מל"י אמצ' μαππάριοι = mapparii) בירו' ע"ז פ"א ד"מ. מוקיון מופיון פי' מופיון על שם Tuch, mappa שהשתמשו בה יושבי קרקום להתחיל משחק עיין עט"ש לפערלעס 101 מ"ש בשם דוקנגע ובבבלי ע"ז י"ח. אי' תמורתו בוקיון עיי"ע בח"ב קנ"ט.

* מוּץ, מוּק, מוּר, מוּש, מוּת עיין ערכם בלי וי"ו.

* מוֹרָע (קטוע מן מְאוֹרָע Ereigniss) תוספתא בְרכות פ"ג מעין המורע עיי"ע מאורע — ובענין רָעָה עיי"ע מרע.

מִזְבֵּחַ (מל"מ במה עשויה להקריב בה זבח או לזרוק עליה הדם Opferaltar) בילמדנו ויקחו לי תרומה (תנחומ' תרומ' סי' י') מזבח מ' מחילה, ז' זכות, ב' ברכה, ח' חיים. מזבח הפנימי הוא מזבח הזהב הוא מזבח הקטורת (עיין מראה מקום בסוף הערך). *[אחי"ה ובכתובות י': דרש ראשי תיבות מזבח מֵזִיחַ ומֵזִין מְחַבֵּב מכפר. ויתר דרשות עיין ברכות ט"ו. שבת צ"ב. סוכה מ"ה. נ"ה: סנהדר' ק"ג: זבחים ס"א: ס"ב. קט"ו: מדות ל"ו. ירו' מעש' שני ספ"ה דנ"ו ע"ד, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. ובענין מזבח הפנימי, מ' הזהב, מ' הקטורת עיין אלה המקומות עירו' ד'. י"ט. חגיג' כ"ו: כ"ז. יומ' י"ד: כ"א. כ"ה. ל"ג. ל"ג: נ"ח: נ"ט. כתובו' ק"ז: שבועות י': זבחים כ"ז: ל"ו: מ"ב. מ"ז. נ"א. נ"ב: ס"ד. מנחות ט"ז. כ"ז. מ"ט. נ'. נ': צ"ז: מעיל' י"א: י"ב. תמיד כ"ח: ל'. ל': ל"ג. כלי' פי"ז מ"י] —

מַזְבְּלֵי (מל"ע زبل כל שנארג מעלי דקלים כמו כפיפות וכדומה aus Palmblättern geflochtene Körbe u. s. w.) בס"ג דפ"ק דסוכה (כ'.) מאי חוצלות מזבלי פי' "עושין כמין יריעות (צרות) [צ"ל קצרות] ואח"כ תופרין אותן ועושין מהן כפיפות וכסויין." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח. בנו"ג מאי חוצלות . . מרזובלי . . מאי מרזובלי ר' אבא מזבלי. ובכ"י ש"ס מינכען ב' אי' רק מזבלי וכן בסמוך כ': אי' כן במקום מרזובלים וכנראה גם רבינו לא היה גורס זו המלה. ורש"י בכל הדפוסים הישנים לועז בולז"ש[1]) ועשוי לרועה להניחן תחת ראשו ולשכב ע"כ ואולי הוא Balsak] —

* מְזַבְּנָא, מְזַבְּנָנָא, מְזוֹבְנָנָא (מפעל זְבַן פַּעֵל זַבֵּין נבנה התואר הזה ופי' מוכר Verkäufer) ירו' ב"מ רפ"ה ד"י. ווי לזבונא . . ווי למזבנא, אסת"ר פי' ויבז ווי ליה למזבניה ווי ליה לזבוניה בתרג' שני לאסת' ג', י"א לא היך זבונא ולא היך מזבננא, תרג' כקונה כמוכר (ישעי' כ"ד, ב') זבנא כמזבננא ובתרג' יחזק' ז', י"ב. י"ג אי' מזובננא ועיין עוד ע' זבן.

מָזַג (בל"ע مزج וכן בל"ס כמו מסך בל"מ מערב היין den Wein mischen) בפ"ק דסנהדרי' בגמ' עריפת העגלה (סנהדר' י"ד:) אילימא לדבר הרשות מי נפקי אל יחסר המזג כתיב (שה"ש ז', ג') פי' כשם שיין מזוג שני חלקים מים ואחד יין כך אי אפשר שתהא לשכת סנהדרין בלא שלישי סנהדרין וכמה הן כ"ג כנגד סנהדרי קטנה[2]) בילמדנו ריש כי תשא (תנחומ' כי תשא סי' ב') אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת לצורכו רואין אם יש שם כ"ג יוצא ואם לאו אינו יוצא. בפ' אחד דיני ממונות בגמ' בסנהדרין[3]) (סנה' ל"ז.) אל יחסר המזג וכו'[4]). בפ' ב' בנדה (י"ט.) וכמזג[5]) שני חלקים מים ואחד יין מן היין השרוני[6]) ובריש נגעים (פ"א מ"ב) כיין המזוג בשלג . . כדם

[1]) בנו"ג בולו"ס. [2]) וכן מוכח מסנהדרי ל"ז. ע"ש בפירש"י. [3]) כ"ה בדפ"ר. [4]) רבינו היה מקטע ע"י וכו' כי כ"ה כמו בילמדנו. [5]) במשניות וכמזוג. [6]) ועיין במד"ר פ"א מי שהוא מוזג כראוי מוזג שלישי של כוס יין ושני חלקים מים כך היתה סנהדרין יושבת מתמיד השחר וכו'.

המזוג בחלב . . כיין המזוג במים[1]. בפ' יוה"כ בגמ' שתה ציר או מוריים (יומי פ"א סע"ב) לשנה[2]) איית:[3]) כולי עלמא מזוג ושתו אימר דאמרי[4]) אנא חייא מזיגא מי אמרו[5]). בפ' ערבי פסחים בגמ' אפי' עני (ק"ח:) אחד חי ואחד מזוג. ממולח טהור קודש (שמות ל', ל"ה) תרג' ירוש' (א') ממזג[6]) דכי קודשא. ובפ' ח' בברכות (מ"א דף נ"א:) מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים. בפ' כיצד צולין (פסחים פ"ו.) כשהשמש עומד למזוג את הכוס. ובפ' אמר להם הממונה בגמ' בשחר[7]) (יומי ל"ה:) אמר אביי כי חמרא[8]) במזגא. בפ' השוכר בעבודה זרה (ס"ט.) ואם אמר לא הוי מוזג ושותה. משקה מלך מצרים (בראשית מ', א') תרג' ירוש' (א') [רב] מזוגַיָא[9]) דמלכא[10]) ושתו ביין מסכתי (משלי ט', ה') ואשתו בחמרא[11]) דמזגית. *[אחי"ה מזג נרדף עם מסך ושניהם נשנו יחד בע"ז נ"ח: יין שמסכו נכרי מהו א"ל ואימא מזגו וכו' ע"ש ושם יין שמזגו נכרי והתוספות שם בד"ה כדכתיב נתנו הכלל: מזיגה ביין עצמו אבל מסיכה הוא תיקון מים ביין ע"כ ומזג הוא לשון חכמים ועיין ג"כ רד"ק בשרש מזג ומסך. וכנ"ה בכתוב' ד'. יינו מָזוּג, ירו' נדה ספ"ב ד"נ: כוס מזוג, ספרי נשא פ' כ"ג יין זה מזוג שכר זה חי, עירוב' נ"ד סע"א דקא מזיג ליה כסא אמר ליה הב לי ואמזגיה ובנדרי' נ"ה. דאמזיג ליה, ב"מ ס'. מזגיה טעמיה וכו', פסחים פ"י מ"א, מ"ב מזגו לו את הכוס, קהל"ר פ' מתוקה מזג ליה עבדיה כסא, איכ"ר פ' רבתי: תרין מזגין וחד שתי וכו', נפעל: ירו' ע"ז פ"ה דמ"ה. נִמְזַג כל צורכו מהיתר. — ובהשאילה נאמר מזג כמו ל"ע مَزَجَ מעורר הכעס (in Zorn aufwallen, zu Zorn aufregen) ומזה הענין בשמ"ר פמ"ה תרתין אפין מזגין רותחים עיין דב"ר פ"ג שתי הפנים בכעס אני ואת כועסין עש"ה. — והשם מֶזֶג Temperament ב"ר פכ"ח מזגו של מלך רע. ונשתמשו בזו המלה בלשון עבר החדשה ויאמרו מזג טוב, מזג רע וגם בלשון הרפואה. ואלה דברי ספר הגדרים (נ"ח.) מזג הוא איכות מתחדש מהפעלות איכיות הפכיים נמצאים ביסודות קטני החלקים כדי שיגיע רוב אחד מהם ברוב האחר כשיתפעלו בכחותם קצתם בתוך קצת יתחדש מכללי איכות מתדמה בכלם והוא המזוג וכו'. — ובלא"ר מְזִיגָא וכ"ה בל"ס מוּזָגָא והוא כמו מֶזֶג Mischung נדרי' נ"ה. הדין מִיזְגָא ובעירו' נ"ד. האי מזיגא, יומ' ל"ה: עיי' לעיל. ממסך (משלי כ"ג, ל') תרג' בית מזגא. והקבוץ ב"ב ע"ג רע"ב תרי מִזְגֵי דחמרא, ירו' נדה ספ"ב ד"נ: כמזגי אבא בר חנא. והשם המפשט שבת פ"ח מ"א מזיגת הכוס ועיין שם ע"ו: ע"ז, כתובו' ד': ס"א. ועיין עוד לעיל. והתואר מָזוֹגָא ירו' שבת פ"א ד"ג. רמז חייה בריה למזוגא. אסתר שני א', ח' רמיז ליה למזוגא, ושם: ומזוגא דהוה מזיג להון, תר"י א' לבראשית מ', ה' מזוגא ונחתומא, והקבוץ מזוגַיָא עיין לעיל. — מזגא חמרא, בת מזגא חמרא שם עוף אחד עיין ערך בת מזגא חמרא ח"ב, רי"א.

* מְזַג (שם אומה) תרג"י דדן (בראשית י', ז' ולדה"י א', ט') מזג ולדעת קצת הוא Mazoces, Mazices ועיין עמת"ר ללעווי.

* מְזְגָא (שם מקום) בב"ר ס"פ ל"ד מן הֵן (אתון) [אתין] אמרין מן מזגא אמר אנא (חכם) [חכים] מזגא ולית בה אלא תרתין עמודין. — מזיגא עיי"ע מגיזא.

☞ מזד (צ"ל מזודה בל"ע مزود, مزادة Reisesack) הרבצל (והמזור) [צ"ל והמזוד] עיי"ע מזור. *[אחי"ה בע' מזר ג' כתב כן רבינו עפ"י א"ד של פי' רה"ג כמו שאוכיח אבל עיקר הגי' בדל"ת והמזדה והוא ל"ע הנ"ל ואחד הוא עם מְזֵוַד ופי' שק שמשימין בו צדה לדרך, ובמשנ' דש"ס בט"ס אבל במשניות המזודה ועיין בתוי"ט. ולנכון כתב רבינו בע' זווד ג' בל"י מזווד ע"ש ומ"ש בח"ג, רע"ח] —

מזדנדזין (נ"ל מזהנדזין = מתהנדזין berechnen, erwägen) באלו טרפות בגמ' הריאה[12]) (חולי' מ"ח סע"א). א"ל אף אני אומר כן אלא שהתלמידים מזדנדזין בדבר. — (א"ב מזדנזין כתוב בנוסחאות ופירש"י מגמגמים). *[אחי"ה בדבור המתחיל אי' מזדנדזין בכל דפ"ע וככ"י חוץ מכ"י ו"ו א' שאי' מזנדנדזין וכ"ה בכ"י ו"ו כ' אבל הוגה כבדפ"ע ובכ"י

---

[1]) אי' בקטוע ע"ש ובע' פתך. [2]) כ"ה לנכון בדפ"א ובדפ"ר ופיזו וויניצי' לישנא. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג נפקי. [4]) בכ"י ו"ו אי' עוד רבנן. [5]) נוזו הגי' נראה שלי' בספרי רבינו הגי' אימר דאמרי אנא פורתא טיבא מי אמרי וכן לי' איסר דאמרי אנא דיעבד לכתחילה מי אמרי וכן לי' בכ"י ש"ס ועיין ד"ס ליומי צד קל"ד. ובנו"ג ברוחב ביאור ע"ש. [6]) בנו"ג עובר ממזיג מערב ולשון מיותר הוא וכנראה שתי גירסאות נתערבו יחד כי ממזיג היינו מערב ועיין תר"י א' לשם ל', כ"ה ממזיג. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ר. [8]) בנו"ג כחמרא. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט וכדפ"ע מזוגא. [10]) וכ"ה בתר"י לפסוק ט', כ', כ"ג. [11]) בנו"ג ואישתיו חמרא. [12]) בכ"י ובדפ"ר.

ק"ט מזנדזין וכ"ה באמצע הערך ואולי לפי זה הוא כפי דעת המשביר מל"י ἐνδοιάζω מסתפק ואז צ"ל מתנדזין בהתפעל אבל דעתי שהוא מל"ע ופ' האמורה בע' הנדז והוא בהתפעל עיין מ"ש בח"ג, רכ"ב ובהערה 11] —

* מַזֶּה (מפעל נָזָה מל"מ der Sprengende, Priester) תוספתא פרה פי"א אומרין לו למזה פרוש מאחריך פי' הוא הכהן המזה מי הנדה, ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד ובירו' תענית פ"ד דס"ז ע"ד עיי"ע מד ג' ומ"ש בפי' הציון מברכות כ"ח.

* מְזוּזָה, מְזוּזְתָא (א') מל"מ והוא לחי השער Thürpfoste ב') המגילה הקטנה אשר בה פרשיות דברים ו' ד'—ט'; י"א, י"ג—כ"א וקבועה היא בפתח הבית) בהוראה א') קידושין כ"ב: מה המזוזה מעומד אף הדלת נמי מעומד ותרג' בזו ההוראה סקיפה אז סיפה עיין רד"ק שרש זוז. — בהוראה ב') מנחות כ"ח. שתי פרשיות שבמזוזה וכו', שם מ"ג: מזוזה בפתחו. והרבה עוד עיין שבת כ"ג: ל"ב: ב"מ ק"ב. ע"ז ג': כלי' פי"ז מט"ז והקבוץ מְזוּזוֹת יומ' י"א. מגילה ח': י"ח: מנחות ל"ב: ל"ג והלאה ובלא"ר מזוזתא מנחות ל"ג. ע"ז י"א. והקבוץ מזוזְיָן תרג' דברים ו', ט'; י"א, כ'. ובכנוים בתרג' בריחיה (קהלת ב', ט') מזוזתהא.

* מָזוֹן (מל"מ שם תואר למיני מאכל Speise, Nahrungsmittel) עירובי' פ"ג מ"א הנודר מן המזון מותר במלח ומים והובא בירו' נדרים רפ"ו דל"ט ע"ג אכיל חליטא ואמר לא טעמית מזון בהדה יומא והא תנינן הנודר מן המזון וכו' פתר לה ר' יאשיה דאמר הילכו בנדרי' אחר לשון תורה ומניין שכל דברים קרויין מזון וכו' ע"ש ובירו' נזיר פ"ה דנ"ה ע"ג וב"ר ר"פ צ"ד. פסחים קי"א. ברכת המזון. ובל"ס ובלא"ר מזונא תרג' ירו' א' לבראשית ג' י"ח וניכול מזון מן מזונא דארעא ועוד הרבה, ברכות מ"ד. עירובי' ל'. כתובו' ס"ה. מזונא והקבוץ מזונות, מזוני עיין ברכות ל"ה: ל"ח: שבת נ"ג: קכ"ט. קנ"ח: עירובי' י"ח: פסחים קי"ח. יומ' ע"ו. ביצ' ט"ז. ל"ב. תענית י': כ"ה. מ"ק כ"ח. יבמות ס"ג: כתובות מ"ז: גיטין ז'. ב"ב ט'. י'. סנהד' ק"ח סע"ב תמור' ט"ז. ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד מזונין — והיחיד מזוניתא בב"ר פמ"ח דפתא מזוניתא דליכא אבל ברש"י לבראשי' י"ח, ה' לנכון יותר: סעדתא עיי"ע סעד.

* מְזוּפִית, מַזוּפִיתָא (מפעל נזף פי' גערה das Drohen) תרג' המגערת (דברים כ"ח, כ') מַזוּפִיתָא (ובתר"י מְזוּפִיתא) וכן תרג' גערת (תהלי' י"ח, ט"ז) לישעי' ל', י"ז מזופית חד ועיין שם נ', ב' ועוד זולתו.

* מְזוֹר, מְזוֹרָה עיי"ע מזר.

מזחל (= מַזְחִיל מפעל זחל והוא מדרון סמוך לכותל Wand- Dachrinne) בפ' המוציא תפלין (עירובי' צ"ט:) קולט אדם מן המזחילה פירוש מקום מדרון שעושין סמוך לכותל שזוחלין בו המים ויורדין לארץ ופעמים שתהא של בנין ועושין בנין מדרון שזוחלין בו המים ולהכי נקרית מזחילה שכל דבר שמהלך עם הארץ ועם הכותל נקרא זוחלין ועיקרו מן הכתוב (דברים ל"ב, כ"ד) עם חמת זוחלי עפר, כי הנחש לעולם על הארץ מהלך ולהכי[1]) שנינו מים זוחלין (עיי"ע זחל). והמזחילה יש לה חזקה (ב"ב נ"ח: במשנ') ואוקימנא (שם נ"ט רע"א) במזחילה של בנין. בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ב:) מרחיקים הכותל מן המזחילה ארבע אמות הכא במזחילה משופעת עסקינן[2]) פי' כ י ו ן[3]) שמגיע לחצי גובה הכותל משופע[4]) ומוציא אבנים מן הכותל כעין זיזין והוא בנין כנגד כותל כולו שנמצא בראש הכותל עודף ויוצא בנין מחוץ לעובי הכותל כמו אמה שהמים של הגג עוברין עליו וזו היא מזחילה משופעת של בנין[5]). ובפ' חזקת הבתים (ב"ב נ"ח:) המזחילה יש לה חזקה פי' כגון לוח קבוע בכותל בעל העלייה למטה מן הגג שיעור אמה ברוח מזרחית כולה כנגד גג העליה כולה משוך מן הצפון לדרום על פני כל המזרח ורחבו של לוח כשיעור אמה והמים זוחלין ושותתין מגגו של זה לתוך חצרו של זה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספתא טהרות ספ"ט המזחילה שהיתה שותה ויורדת משקין וכו', תוספתא עירובי' פ"ט (פ"ו) לא יצרף אדם . . עם המזחילה אם רשות הגג למעלה מי' טפחים וישתה וכו'. ירו' ב"ב ספ"ג די"ד: המזחילה יש לַה רשות ארבע אמות. ובפי' ר"ח לעירובי' (בש"ס ווילנא) מבואר ג"כ מזחילה מענין ירידת מים ע"ש] —

[1]) בכ"י ק"ט ודפ"ר מהכי. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ם ובנו"ג הכא במאי עסקינן במזחילה משופעת ד"ס ב"ב צד נ"א. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפי' וויניצי' אבל בדפ"ר כגון ובשרפ"ע לי'. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ה, ובשרפ"ע משפע. [5]) זה הפי' עולה עם פי' שהביא באריכות לשון בעל שט"מ לב"ב כ"ב: סוף ד"ה מכנגדן ומים בזה"ל וזה הפירוש האחר הוא הנכון. עש"ה.

* מזי (שם מקום) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד מזי ובתוספתא דשביעי' פ"ד מזין ובכ"י אירפ' ומזיין ולדעת ה' נייבויער צד 23 הוא Meïs.

* מֵזִיד (בשתי הוראות בשול ועשות רעה ברצון) כבר מפורש בע' זֵד (= זוד) בח"ג, רע"ב. ובלי' נקבה מְזִידָה והפוכה שוגגת בירו' סוט' רפ"ה ד"כ.

* מְזַיַּיע (= פַּעֵל מן זוע ענין תנועה רתת וחלחלה (erschüttern, erschrecken תר"י א' לויק' כ"ו, י"ט דלא מזייע . . דמזייע. והקבוץ תואר לשדים תר"י א' לבמדבר ו', כ"ד ויטרינך מן לילי ומְזַיְּיעֵי פי' מן המרעידים.

* מַזָּל (מל"ט צורות הכוכבים Sternbilder ב') בדרז"ל ענין גד (Schicksal, Glück משרש נזל וכתב רד"ק בשרש נזל והענין הזה לשמש ולירח ולמזלות (מ"ב כ"ג, ה') ולפי שהם נוזלים במרוצתם נקראו כן ע"כ ולפע"ד שהוא כדעת ר' יונה בן גנאח מל"ע نزل אשר ממנו השם منزل והקבוץ منازل מעמדות Station, Absteigquartier ועיין געזעניאוס תזוירום ע' נזל ודברי ר' יונה הלא הם בכתאב אלאסול 369 להוצ' ה' נייבויער. וז"ל ספר הגדרים צד נ"ז ע"ג וע"ד מזל יאמר על ב' ענינים אחד מהם השעור אשר יהיה חלק מי"ב חלק מן הגלגל אשר יגדר לחלק בככבים או בנקודות מיוחדות והענין האחר הוא הצורה הנרשמת על שעור מצב הככבים המדומים לצורה אשר יקרא בה ע"כ. ומזה הענין בברכות ל"ב: (לפי גי' כ"י מ') אמר הקב"ה לנביא לך אמור לה לכנסת ישראל י"ב מזלות בראתי בשמים[1]) כנגד שנים עשר שבטים ועל כל מזל ומזל בראתי בו שלשים חיל וכו' בראתי שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי בו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון וכו' ועיי"ע גסטר (ח"ב, ש"ל) קרטון, רהטון. וגם לפי דמיוני הפרסיים הככבים הם כערוכי מלחמה ועומדים במערכות זה לעומת זה כצבא השמים עיין מ"ש בספרי על המלאכים והשדים 92 והלאה. שבת ע"ה. תקופות ומזלות. ירו' פסחים רפ"א דכ"ז: לא שמשו המזלות בשנת המבול עיין ב"ר פל"ד שם פ"י עד שלא חטא אדה"ר היו המזלות מהלכין בדרך קצרה ובמהירות וכו' יש מזל שגומר הילוכו לי"ב חודש כגון כוכב חמה ויש מזל שגומר הלוכו לשלשים יום והיא לבנה ויש מזל שגומר הלוכו עש"ה כל הענין. — ובהוראה שניה ב"ר ר"פ מ"ג מזל צדק היה מאיר לו (לאברהם). נדרי' ל"ב. הסתכלתי במזל שלי עיי"ע אסטגנין (ח"א, קס"ו), שמות רבה פ"כ והיה רואה במזל וכו'. שבת קמ"ו. אע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוה. מגילה ג'. אע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזו וע"ש עוד ביחיד מזליה חזי. שבת קנ"ו סע"א מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל ור' יוחנן אמר אין מזל לישראל וע"ש כל הענין. שם: לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם[2]), שם נ"ג: ב"ק ב': אדם דאית ליה מזלא . . בהמה דלית לה מזלא. תענית כ"ט: ברי מזליה . . ריע מזליה תר"י א' לבראשית ל' י"א מזלא טבא. תרג' קהלת ט', ג' מזל ביש. קהל"ר פ' את הכל טמיע מזליה. מ"ק כ"ח. לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזל תליא מלתא. ב"מ ק"ה. מזל דבי תרי עדיף. ב"ר פ"י אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע וכו' במד"ר פי"ב לית מזל חמי במה דקדים ליה ולית מזל חמי במה דלעיל מיניה אלא וכו' ועיי' בספרי הנ"ל ושם הוכחתי כי אמונה במזלות נשתרשה בלבות הפרסיים אשר דמו בנפשם כי לכל דבר ולכל נפש יש מלאך מליץ אחד הנקרא פרואשי = Fravashi ונגד דעה זו נאמר מאמרם אין מזל לישראל כלומ' שישראל איננו עומד תחת יד וכח איזה בינוני כי אם בלי בינתים תחת ממשלת הבורא בכל זאת יש דברים שאין הקב"ה רוצה לשנות הילוך המזלות עיין תוספי נדה ט"ז: ד"ה הכל. ועיי' ג"כ תרג' קהלת ז', ט"ו מזליא דאיתבריאו בהון בני אינשא. ושם ט', א' כולא במזליא איתגזר וכו' ושם ב' כולא במזליא תליא מן שמיא אתגזר וכו' — מה שענין הון בתרג' מזלא. מוזלא בכולם צ"ל מדלא. מודלא עיי"ע מְדַל וע' סגע ומ"ש. וכן תרג' כ"י כחיל (איוב כ', י"ח) היך מְזָלָא ובנו"ג כדעתריה] —

* מְזָלָא (מְדְלָא) פסחים מ' רע"א עיי"ע זל א'.

מַזְלֵג (מל"ט פי' שלשת השנים (Gabel בפ' י"ג בכלי' (מ"ב) ניטל[3]) המזלג טמאה[4]).

* מַזְמֵז עיי"ע מז ב'.

מזמוט (או מל"פ زمزمة זמירות Gesänge או אולי צ"ל מזטוט והיא מל"פ مرحة נעים זמירות ומשחק (Fröhlichkeit, Lustbarkeit בפ' אין דורשין

---

[1]) תרג' ירו' א' לבמדבר ז', פ"ד. [2]) יבמות ס"ד: מזל גורם. [3]) בנו"ג ניטלה. [4]) ועיי"ע זמלסטר בח"ג, רצ"ז.

כגמ' ולא במרכבה[1] (חגיגה י"ד:) כבני[2] אדם שמתקבצין לראות במזמוטי חתן וכלה, פי' זמירות שאומרין לפני חתן וכלה כדי לשמחן. — (א"ב (ושנותיהם) [צ"ל ושניהם] בנעימים (איוב ל"ו י"א) תרג' ושניהן במזמוטין). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן וגם שם בט"ס ושנותיהם, וסיים פי' זמירות ובתרג' כ"י בבסימיא וכ"ה בפשיט'. ובכ"י ש"ס כמזמוטי וצ"ל כבמזמוטי ובכ"י ב' במזטוטי ואולי יש לקיים גם זו הגי' מל"פ הנ"ל שענינה שחוק ושמחה וכן פירש"י „מיני שחוק שמשחקין לפניהם". וכפי מלה ערב' زَمْزَمَة פי' קול בגרון (ועיי"ע זימזום, זמזמי) שנעתק לל"פ בהוראת קול זמרה פי' רבינו זמירות והרכיב עם פי' זה גם ענין מלה פרסי' שניה ומה שפי' ה' לעווי ופליישער קשה להלמו — ועיין טור יורה דעה הלכ' אבילות ססי' שצ"א וברמ"א בשם הטור שהשתמשו בזו המלה: בשעה שעוסקים שם במזמוטי חתן וכלה] —

* מַזְמַן (כמו זְמַן Zeit) תרג' בכל עת (משלי ה', י"ט) בכל מזמן.

* מזמס עיי"ע קלמזמס.

* מִזְמוֹר, מִזְמוֹרָא (שם תואר לשיר Lied, Psalm מל"מ) ברכות ז': מזמור לדוד (תהלים ג', א') קינה לדוד מיבעי ליה וכו' עד משום הכי אמר מזמור. ויק"ר פ"י המזמור הזה (צ"ב) אדם הראשון אמרו. ושם פל"ד כולה ענינא דמזמורא (של ק"ט) והקבוץ מזמורות ירו' ברכות פ"ד ד"ז סע"ד וירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג וירו' תענית פ"ב דס"ה ע"ג אבל בויק"ר פ"ד מזמורים ובקהל"ר פ' טוב אחרית מזמורין.

* מַזְנוֹן, מְזִינִין (פי' תואר הפעל מן זן וקבוץ זְנִים פי' ממינים שונים von verschiedenen Arten) כלים פט"ז מ"א עיי"ע תמחוי וגי' רבינו עפ"י גי' רה"ג.

* מַזִּיק (מפעל נָזַק בהפעיל מַזִּיק פי' מפסיד der Beschädigende ב') תואר לרוח רע Dä‥on) ב"ק פ"א מ"א. מ"ב המזיק עיין בפחד יצחק מראה המקומות. יומ' פ' סע"ב פרט למזיק — קידושי' כ"ט: הוה ההוא מזיק בי רבנן . . הוו מיתזקי וכו' פי' כמו חובל בקהל' ח', ג' בתרג' דלית רשו מזיקא לחבלא בי והקבוץ מזיקין ברכות ג' סע"א ו' רע"א פסחים נ"ד. ב"מ ק"ז: חולי' ק"ה: ק"ט: וכן ענין מלאכי חבלה בל"פ עיין ספרי על המלאכים והשדים 59. — ובב"ר ר"פ נ"ד הובא בילק' משלי רמז תתקנ"ד נקראים פרעושים יתושים וזבובים מזיקי בית.

מַזַקְפְּתָא[3] (Striegel) בס"ג דפ' הזהב (ב"מ ס':) מזקפתא ככר פירשנו בע' חזר[4].

מזקת[5] (= מְזִיקְתָּא פי' כמו זיק כלו' תעלה ויעש תעלה (Graben, Wasserbehälter (מ"א י"ח, ל"ב) תרג' מזיקתא תעלת הברכה העליונה[6]. *[אחי"ה תרג' מזיקת בריכתא עיליתא ועוד עיין תרג' מ"א י"ח, ל"ה; מ"ב י"ח, י"ז] —

מזר (= מְזוֹרָה והקבוץ מְזוֹרֵי Pressbrett) זיירי ומזורי (שבת קכ"ג.) כבר פירשנו בע' זייר. *[אחי"ה עיי"ע בח"ג, רפ"ח וכל הפי' ההוא נעתק מפי' ר"ח לשבת שם (בש"ס ווילנא) עש"ה. ושם מפורש מזורי כלי עץ שהכובס מכה בו את הבגדים על האבן] —

מזר (= מִזְרֶה מל"מ Wurfschaufel) המזרה והמגוב (כלי' י"ג, ז'; טבול יום ד', ו') ככר פירשנו בע' מגב. תוספת' כלים ב"ב רפ"ז ושירי המזרה טפחים. ומזה נ"ל מזרת בתוספת' מנחו' רפי"א בכ"י אירפ' תנור היה לה כמין מזרת מרובע וכו' ובדפ' אי' מורת.

מזר (= מזרה צ"ל מזדה = מזוד בל"ע مزود, مزادة Reisesack, Ranzen) בהכרים פ"כ דכלי' (מ"א) ר' יהודה אומר אף הרבצל והמזרה פי' כיס שנותנין בו צידה לדרך ויש אומרים נוד צבוע ופתוח לשום בו לחם וצידה לדרך וכן תרג' צידה (בראשית מ"ב, כ"ה; שמות י"ב, ל"ט; יהושע א', י"א) זוודין והכי הוא זה והמזרה ובלש' ישמעאל שם הכלי מזור. — (א"ב מזוודא כתוב בנוסחאות והשתא אתי שפיר שהוא ענין צידה). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב כי עיקר הגי' בדל"ת כמו שהעירותי ככר בע' מזד ע"ש אבל רבינו הלך בזה הערך בעקבות א"ד שהביא רה"ג בסד"ט לכלי' שם צד 15 וז"ל והמזדה א"ד מזרה מזויות (?) בטיית פי' שנותנין בו צידה לדרך תרג' זוודין לאורחא ע"כ וא"כ לפי א"ד העריך רבינו כאן אבל בע' זווד ג' פי' לנכון מל' ישמעאל מזווד ובלי ספק גם כאן צ"ל בסיום הערך שם הכלי מזוד ולא מזור וכצ"ל בפי' רה"ג במקום מזויות. ולנכון אי' בפי"ם

---

1) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 2) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מבני. 3) כ"ה בכ"י ה"ב. 4) עיי"ע חורא ח"ג, שס"ה. 5) כ"ה בדפ' אמש' ובשאר דפ"ע מזק. 6) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ודפ"ר.

להרמב"ם בכלי' וז"ל ומזודה הוא כלי של עור ישימו בו הולכי דרכים מזונותיהם ותרג' צידה זוודין ע"כ ועיין ג"כ ע' מזד וש"נ השינוים ויש להוסיף כי בע' רבצל גרס רבינו ג"כ ברי"ש וכ"ה במשנה דש"ס בכלים וכולם בט"ס] —

מָזַר (= מוֹזָרוֹת die Spinnenden עיין בפנים) במי שקינא פ"ו בסוט' (מ"א דף ל"א.) משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה ובפ"א בסוט'[1]) בגמ' ואלו אסורות (ו' סע"ב) ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. ובסוף גמרא דגיטין (פ"ט.) ר"ע אומר משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה[2]) אמר לו ר' יוחנן בן נורי וכו'. פי' כשנשים מתקבצות לטוות באור הלבנה משיחות פלונית מעשיה כך וכך ואם יזכירוה בדבר ערוה תצא ר' יוחנן בן נורי אומר בדבר ברור וכן הלכה. *[אחי"ה וכן פירש"י בגיטי' שם מוזרות בלבנה נשים הטוות בשוק לאור הלבנה ודרכן לשוח שיחות בטלות וכו' ועיין ג"כ פירש"י בסוט' ו': וכן אי' מפורש בגיטי' שם ונשים טוות לאור הנר. וכן פי' ר"ח (הובא בתוספו' סוט' כ"ז. ד"ה דומה ועיי"ע דם א') פי' מוזרות נשים שטוות פשתן משזר כך מפורש בגמ' ארץ ישראל ע"כ וכוונתו לירו' סוט' רפ"ו ד"כ סע"ד אנן תנינן מוצרות אית תניי תני מוזרות מאן דמר מוצרות מצרן עמר ומאן דמר מוזרות שזרן כיתן. וא"כ לפי זה מזר היינו שזר ועוד יוכל היות מל"ע زر תפר ואגד בפקיע את הבגד ולפי דעת המשביר מוזרות מן אזל = עזל כמו מוזלות מל"מ (יחזק' כ"ז, י"ט) מאוזל] —

מָזַר (מל"ע مذر פי' מושחת verdorben sein) בפ' שלוח הקן (חולי' ק"מ:) או ביצים מוזרות פטור מלשלח. זמרי (במדבר כ"ה, י"ד) שנעשה כביצה מוזרת כבר פירשנו בע' זמר. *[אחי"ה עיי"ע זמר ה' (ח"ג, ש"א) וש"נ סנהד' פ"ב: ושאר מקומות ועיין עוד ע' זב א' וציון מנדה ל"ה רע"ב ובהפעל בספרי כי תצא פ' רמ"ח לא יבא ממזר כל שהוא מוּמְזָר והמו"ל הגיה ללא נכון מום זר] —

* **מֵזֵר** לפע"ר מל"ע نزر ממהר ללכת antreiben (zum raschen Schritt ב"ר פ"י מזרות (איוב ל"ח, ל"ב) . . מזל הוא שהוא ממזר את הפירות פי' מחיש וממהר בישולו ובפי' המיוחס לרש"י אי' לשון הפרשה כמו הנה זורה את גורן השעורים וכמ"כ מפורש מע' הקודם ואין נ"ל.

* **מִזְרָחִי** (תואר מן מזרח östlich) תמיד פ"ו מ"א מדשן את המזרחִי והקבוץ שם: נרות מזרחיים. ושם פ"ג מ"ט נרות מזרחיות. והיחיד נקבה שם פ"ד מ"א מזרחית צפונית — ירו' ברכות פ"ג ד"מ. מזרחייא צ"ל מרזחייא.

☞ **מַזְרְיוֹן** (לדעת ר"ב מין עשב בל"ע مازريون עיין לעף פפלנ"צ 247 והנכון שהוא מפעל זור. זיר בל"ע زار ענין עצירה das Auspressen) מסכת פסחים בסוף דפ' ערבי פסחים (ק"ז.) אישתי מזריון ולא אישתי שכרא. בעל הערוך גרס מי זריון בע' מי בשתי תיבות וגם רש"י פי' מי משרת פשתן אך נראה לי שהיא תיבה אחת ופירושה גרעין וזרע של מין עשב אשר לו סגולה להריק וכן נקרא בל' ישמעאל וטעם הענין כי השכר עוכר הגוף ומשלשל יותר ממה שעושה משקה ההרקה העשוי בגרעין זה. *[אחי"ה בנו"ג מי זוריון אבל בכ"י ש"ס ובכ"י רשב"ם מי זריון וכ"ה בע' מי והנכון כבדפוסים זוריון או זיריון מפעל זור או זיר ועפ"י זו הגזרה פירש"י ורשב"ם מי משרת פשתן ועיי"ע זיירי וע' זר ד'] —

מזרן (= מיזרן Matraze עיין בפנים) בהמפרק פי"ט דכלי' (מ"ג) המזרן היוצא מן המטה כל שהוא פי' בגד צמר שנותנין בני אדם הגדולים החשובין על מטותיהן תחת כל המצעות ובלש' לעז טפיטא ועיקרו בל' ישמעאל מיזרו[3]). *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלי' שם וז"ל המיזרן פי' בגדי צמר שנותנין בני אדם גדולים וחשובים על מטותיהן תחת כל המצעות והוא כמעשה אלו שנותנין בגד צמר בשפת (נייתיהן) [אולי: גגותיהם] למנוע המטר מן הקירות וכן עושין הגדולין בשפת ארוכות המטה ע"כ וגזרת המלה כפי הנראה מפעל מזר ד' מלשון מוזרות בלבנה היינו מה שנטוה ונארג וזה טפיטא בערוך Tapet וכן בל"ע مزرور פי' חבל נארג ואולי מושג תחת כל המצעות עיקר ואז יש לרמוז על מלה פרסי' زير תחתון של דבר וכן נקרא כסוי ומלבוש התחתון. ור"ש אחרי שהביא דעת הגאון והערוך כפי נוסח הערוך הוסיף עוד וי"מ מיזרן הוא עור הכרוך על המטה ויוצא על המטה

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וה"ב, ובדפ"א ובדפ"ר והלאה בט"ס בגיטין ושייך לציון אחר. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע ובשאר כ"י משובש ומקוטע. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו א' וב' מזרו ובכ"י ל"ד מזרן ובכ"י ב"ר מיזר וכ"ה בדפ"ע.

ויוצא חוץ למטה ע"כ, ובפי' הרמב"ם מפורש מיזרן הוא אזור ארוג ע"ש וכיון לל"ע مئزر، ميزر וכן בל"ס מַיְזָרָא, מַיְזְרָנָא אזור ארוג. — וכנ"ה בכלי' שם מ"ד נישא הזב על המטה ועל המיזרן, ושם נישא על המיזרן, ושם מ"ה ומ"ו וכרך לה מיזרן. ובתוספתא כלי' ב"מ פ"ט (מזרין) [צ"ל מיזרן] [1] שהוא מכריך בו את המטה וכו' ועל פי זה מפורשת דעת י"מ בר"ש, ורע"ב היה מערבב הענינים עיין תוי"ט שם ד"ה חבק — ועה"ק סיים בלא"ש קולטרן והוא בל"א האמצעי Kulter פי' מכסה] —

מִזְרָק (= מַזִירְקָא פי גידי הצוואר מלאים דם (Blutgefässe am Hals אומצא[2]) ביעי ומזירקי[3]) כבר פירשנו בע' אמץ. *[אחי"ה וש"נ שינויי הנוסחאות ושם לא פי' רבינו מהו מזירקי או מזרקי אבל בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנג' דף שמ"א) מצאתי כתוב בזה"ל מזירקי גידים גדולים שבצואר שהן מלאים דם ע"כ ובענין גזרת המלה נ"ל שהוא מִזְרָק בל"מ כלי אשר מלא דם וזורקין ממנו והושאל לגידי הצואר המלאים דם — ותרג' מִזְרָק (במדבר ז', י"ג, י"ט והלאה) מִזְרְקָא ובתר"י א' מַזִירְקָא. וכן הוראת vena בל"ר עורקי הדם ועוד כלי קבול [Ader, Gefäss —

מזרק (?) תרג' כתוא מכמר (ישעי' נ"א, כ') כמזרקי מצדן. *[אחי"ה לא תרגמתי מחסרון ידיעת המלה[4]) ודע כי בל"ע مزراق פי' גמל אשר משאו נשלף מגבו, וא"כ ענינו בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כמו הגמל הנצוד אשר משאו נשלף ממנו ותרג' מכמר מל' מִכְמֶרֶת, מִכְמוֹרֶת, אבל ההעתקות של ע"ן זקנים והפשיט' וערבית הבינו תוא בענין תריד כדעת היעראנימוס או בענין תיאה ולכן העתיקו ע"י עשב σευτλίον סלקא, سلق Mangold עיין געזעניוס תזוירוס ובאכארט היאראזאיקאן ח"ב 370 והוא הגיה בתרג' תחת כמזרקי מצדן: כמא רימי או כרימני מצדין! — ואולי צ"ל כמוריקא ואז תהיה אחת עם ההעתקות הנ"ל בהיותא מוריקא (Saflor) ג"כ עשב אחד. והח' לעווי העלים עיני מפי' זו המלה ועוד הדבר צריך לימוד] —

מח (נ"ל מהשם מח פי' להסיר המוח וכן בל"ע مخ (entmarken בפ' אלו דברים בפסחים (ס"ח.) מיחוי קרביו רב הונא אמר מנקבן בסכין פי' להוציא הרעי. *[אחי"ה כן מפורש בפי' ר"ח לפסחים וז"ל בפי' לפסחים ס"ה: פי' מיחוי קרביו היא שירקא דמעייא והוא כמו שומן רך שדומה למוח וקרוב להיות רעי ועל זה השומן שדומה למוח נקרא מיחוי קרביו ובפי' לדף ס"ח. פי' מיחוי קרביו מנקבן בסכין להוציא הרעי פי' שירקא דמעיא השומן דומה למוח ודבוק במעים כמו הפרש הדבוק במעים ואינו מתפרק אלא בגרירה אלא בסכין וכו' וכדברים האלה פי' רבינו בשם רה"ג בע' שרק ג' ע"ש. — ובירו' פסחים פ"ו דל"ג סע"א פי' ר' יוחנן מיחוי קרביו מטעם שלא יהא נראה בנוטל אימורין מתוך מזבח מנוול — ובלי פי' רבינו (עפ"י ר"ח כאמור) הייתי אומר כי מיחוי הוא מל"מ (במדבר ה', כ"ג) פי' קנוח המעים ומזה ממחה בב"ב פ"ח. עיי"ע מח ד'. ורש"י פי' בע"א ע"ש] —

מח (= מְהָה ב' מל"ע הנזכר שם פי' ממרק ונעשה דק (verdünnen, auflösen בפ' ר' אליעזר אומ' תולין בגמ' ונותנין ביצה[6]) (שבת ק"מ רע"א) חרדל שלשו מערב שבת ממחו ביד ואין ממחו בכלי. — (א"ב פי' ממרקין ועושין אותו דק במים או ביין עיי"ע מהה). *[אחי"ה כגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס א"פ וכ"ה ברש"י וברי"ף ובשא"ש ובדפ"ש ובנו"ג ממחה בכלי אבל לא ביד ופירש"י בדפוסי' הישנים עד לובלין דישטיפרי"ר (ד"ס שבת צד קס"ד:) והוא ל"צ distemperer auflösen, zerweichen, ויותר טוב ברש"י פסחים ל"ה סע"א ד"ה המחהו דישטנפרי"ר ובדף ס"ח. ד"ה מנקבן בט"ס דשנפי"ר (ובכ"י לי"), ושם פירש"י מזה הענין מיחוי של ערך הקודם והביא ראיה מפסחים ל"ה. המחהו וגמעו ועוד מעש' שני פ"ה מ"א עיי"ע מהה ב'. — וכנ"ה בתוספת' פסחי' פ"א (ב) אחד האוכל ואחד ממחה ושותה וכו', בב"ר ר"פ כ"ח מי ממחה את העפר המים, שו"ט מזמור ו' התחיל בוכה וממחה בדמעות מטתו ובנפעל ירו' פסחים רפ"ג דכ"ט ע"ד רקיק מבושל שלא נמחה, ירו' תענית פ"ג דס"ו ע"ד עיי"ע אבן טועין וש"נ. ב"ר פכ"ח וקהל"ר פ' גם מגבוה עיי"ע לוז. בהפעיל פסחים ל"ה. הנ"ל וירו' פסחים רפ"ג דכ"ט ע"ד המחה את החמץ, ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג: המחה את החלב. והתואר ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: עודהו מחוי] —

מָח (= מְחָה, מְחָא בל"ט ובל"ס ענין הכאה (schlagen בס"ג דפ' הקורא את

[1]) וכ"ה בסוף הפרק ושם בכ"י אירפ' גם מזרן ובקצת דפוסי' בט"ס חזרן. [2]) בחולי' צ"ג: אומצי, ובפסחים ע"ד: אומצא ורבינו גרס בע' אמץ גם בחולי' אומצא. [3]) בכ"י ח"ב ומזירקא וכ"ה בע' אמץ. [4]) ורמ"ל גבא להעתיקה ע"י Gazelle [5]) ומלת מצדן לי' בעה"ק. [6]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר.

המגילה עומד (מגילה כ"ה.) מחינא ליה במרזפתא[1]) ובס"ג דפ' הקורא את המגלה למפרע (שם י"ט רע"ב) ומחו לה אמוחא פי' (גמ')[2]) שמכה שמועה זו על קדקדה כלומר מפני שלא תקרע היריעה היא ולא משום קדושה. — (א"ב ל"מ זה נהרות ימחאו כף (תהלים צ"ח, ח') ועיין גירסת הגמרא כי היא אחרת). *[אחי"ה גי' הגמ' איננה אחרת אבל ר"ב לא דק בהציונים כי גם בדפוסים שקדמוהו נערך בשבוש יען שנשמט ציון הראשון מן בס"ג דפ' הקורא את המגלה עד בס"ג דפ' הקורא את המגלה ובדפ' אמש' הביא הציון הראשון והשמיט הציון השני והביא ממנו רק ומחו לה אמוחא וסבר ר"ב כי זו שייכת עוד לציון ראשון ועיין בהפשב"ע ע' מח. וציון ראשון הובא בע' ארזף לפי תקוני עיי"ע בח"א, רע"ח ולנכון בע' מרזב וש"נ גם ברכות ל"ד. וש"נ שינוי נוסחאות בענין מרזפתא. ור"ב טעה לגרוס בע' זה באזרפתא וצ"ל בארזפתא ובנו"ג במרזפתא וכ"ה בס"א בע' מרזב ובע' ארזב גרס בארזפתא ושם ושם גי' רבינו מחינן וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מחינא. ובציון שני נדפס בטעות מלת גמ' ובענין פי' של ומחו לה אמוחא דאי' במגילה י"ט: ב' פעמים עיין ג"כ ברש"י קרוב לפי' רבינו וכ"ה באו"ז סי' שע"ה ולפי' רש"י לאחר שאמר שמועה זו הכה על קדקדו מצאתי סיוע מירוש' מגילה פ"א דע"א רע"ד ומחי ליה על מוחא אם הלכה למה לא יקרע ואם לא יקרע למה הלכה ע"כ מוכח מזה שבעל השמועה הכה על קדקדו — ורבינו הקדים ציון ממגלה כ"ה. לציון מדף י"ט: כי זה האחרון רק בהשאילה. ודע כי בדפוסי' הראשוני' ובכ"י שלשה ערכים נכללו בסוג ערך אחד ולא ידעתי למה ולנכון בדפא"מ שאחריו נגררנו בסדר. — וכנ"ה במ"ק י"ז. חזיתיה להההוא גברא דמחי לבנו גדול וכו', ב"ב כ"א. כי מחית לינוקא לא תמחי ליה אלא בערקתא דמסאני. ב"ק צ"ח. עיי"ע טרש א' ב"מ פ"ה: יומ' ע"ז. חגיגה ט"ז. עיי"ע פלס ד', ב"ר ר"פ מ"א וס"פ נ"ב אמר לה אין אמרת מחי מחינא וכו' וריש המאמר הובא בע' מגלב. והרבה בתרג' הכה, ויך, ויגוף עיין במתורגמן ושם הובא השם מָחָא, מַחֲתָא לתרג' מַכָּה, ולתרג' יד ה'. ועיין ג"כ הדוגמאות בעמת"ר לה' לעווי] —

מח (= מָחָה קרוב לל"מ פי' ענין קנוח abwischen מל"ע مسح והוא כענין מָחַק abkratzen) בפ' המוכר את הספינה (ב"ב ה', י' דף פ"ח סע"א) החנוני[3]) מקנח מדותיו פעמים בשבת וממחה משקלותיו פעם אחת בשבת. פי' מדות הלח מקנח בספוג או בבגד שמא הוקרש השמן או היין בתוכם ויבא הפסד לקונה, ומשקלות ששוקל בהן ממחה בסכין או בעץ שמא נדבק שום דבר על המשקל וכשיקנה בהם יפסיד המוכר[4]) בפסיק'[5]) את קרבני לחמי (פסיקתא דר"כ צד ס"א.) ובויק"ר בפ' צו (ז') הכניסו לו תבשיל ואכלו וערב לו והתחיל ממחה בקערו הה"ד (תהלים ס"ו, ט"ו) עולות מחים אעלה לך. *[אחי"ה בפסיקת' והובא בילק' פנחס רמז תשע"ז קצת באריכות יותר והכניסו תבשיל ראשון אכלו והיה ערב לו וכן השני אכלו וערב לו התחיל ממחה בקערה כך עולות מחים אעלה לך כעולות מחים אעלה לך כזה שהוא ממחה את הקערה אבל בויק"ר אי' כגי' רבינו ושם תבשיל ראשון אבל בילק' צו סוף רמז תע"ט לי' כמו שלי' בערוך, וריש המאמר עיין בע' קבטין ובמו"ע ע' אקוביטון ע"ש. ובחי' הרא"ם (וכ"ה בפירשב"ם לב"ב) פי' ממחה מל"מ ומחה אדני ה' דמעה (ישעי' כ"ה, ח') וכ"ה בתוי"ט לב"ב, וענינו כמו מחק כפי' רגמ"ה ויפה כיון מ"כ בויק"ר גרף באצבע — ולא ימחה שמו מישראל (דברים כ"ה, ו') דרש בירו' יבמות פ"ד ד"ה רע"ג את שמי מחוי.. את שאין שמו מחוי, אסת"ר פ' ויפקד: אל יד הגא סרים המלך וג' מחוי היה והיה ממונה על הבתולות, והשם המופשט בבמד"ר פ"י דרש למחות מלכין (משלי ל"א, ג') הזהר בדברים האלו שהם מְחִיַּת מלכים — ועוד השם המופשט: מְיחוּי עיי"ע מח א' ומ"ש — ומה שענינו מחאה עיי"ע מה האחרון] —

מח (= מָחָה, מחי מל"ע مخى א') הרחיק מעצמו, נתק מאליו von sich weisen, sich losmachen und einem Andern zuweisen ב') מל"פ مخ = مخيدن ענין הידוק ודיבוק (anfügen, sich festsetzen בפ' המקבל (ב"מ פ"ט מי"ב דף קי"א סע"א) המחהו אצל חנוני או אצל שולחני אינו עובר — בר"ג דפ' במה אשה (שבת נ"ז.)[6]) דכי סלקן מנהרא מחית ליה ברישייהו[7]). — (א"ב ענין שימה ונתינה וכן

---

1) לי' ברפ"ע חוץ מדפ' אמ' ועיין בסוף הערך ומ"ש. 2) צריך למחוק. 3) וכ"ת בכ"י ש"ס ובמשניות נאפולי (ד"ס ב"ב צד קל"ו.) ובנו"ג חנוני. 4) וכן בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל חנוני שבכל יום ויום מודד מקנח אחת בשבת המידה וממחק משקלותיו דשמא נדבק בחם כלום ושוקלין יותר ע"כ. 5) כ"ה בכ"י ובדפ' וויניצי', ובדפ"ר בפס' וממנו נשתבש' בשרפ"ע בפסוק, ובע' קבטין בטעות בפרשת. 6) עיין בהוספותי. 7) כ"ה בדפ' באזילי ואמש' וכצ"ל כדפו"ו תחת ברישייהו ובדפ"ר וכ"י ח"ב בראשויהו ובכ"י ק"ט לי' כל הציון.

בעזר׳ (ו׳, י״א) וזקיף יתמחי עלוהי) *[אחי״ה במקרא כתיב יתמחא ופי׳ מצודת ציון יושם ובדרז״ל המחהו אצל חנוני ע״כ ובאמת כ״ה ענינו יושם ויתלה עליו אבל הוא רק בהשאילה כי עיקרו מל״מ מחא פי׳ הכה ועיין אוצ״מ לפירשט שרש מחא והציון מב״מ אינו מזה הענין כי אם בהיפך ירחיק מעצמו וינתקו מאצלו כפי׳ רש״י ורע״ב ע״ש, ותוי״ט פי׳ מל״מ ומחה על כתף ים כנרת ולפע״ד הוא מל״ע הנ״ל. ועה״ק שנת ש״ב יפה כיון להעתיקו בלא״ש איבר־וויז״ן = überweisen כי בהיות מרחיקו ומנתקו מאצלו היה מוסרו לאחר לפנות אליו —, אבל פי׳ מחית בשבת ענינו בהיפך הידוק וקביעה במקום אחד מל״פ הנ״ל ור״ב והפשב״ע לא חשו כי לי׳ כל הציון בנוסחאותינו וגם אני סמנתיו (במבוא צד LXVI) ברשימת מקומות מנוסחאות שלי׳ בש״ס שלפנינו אבל עתה מצאתי מקורו בש״ס כ״י מינכען שאי׳ שם (בד״ס צד ס׳) וז״ל חזינא להו לאחוותי דלא קפדן עלייהו דכי סלקן אתיין מנהרא מחתן להו ברישייהו ע״כ וכן מוכח מהעתקת ר״ח בפי׳ לשבת (בדפ׳ ווילנא) וז״ל אבל תיכי חלילתא לא גזרו בהו רבנן דהא אחוותיה דרב הונא בריה דר׳ יהושע הווי טבלי (בדמחת׳) [צ״ל בדמחתן] הני תיכי חלילתא בראשיהן ולא הוו קפדי וכיון דלא הווי קפדי שרו ע״כ ולפי הענין פי׳ תיכי חלילתא היו מדובקין ומהודקין בראשיהן ואולי מזה הענין גם יתמחא בעזר׳ הנ״ל וכן בתרג׳ אסתר ז׳, ט׳ וזקיף יתמחי עלוהי] —

מח (= מְחָא פי׳ אָרַג weben) בר״ג דפ׳ במה אשה (שבת נ״ח סע״א) הכא במאי עסיקינן דמחא מימחא[1]) וכדרב הונא בריה דר׳ יהושע[2]) דאמר כל שהוא אריג לא גזרו. בפ׳ מי שמתו בגמ׳ היה עומד[3]) (ברכות כ״ד.) ובס״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ח.) ובס״נ דפ׳ כל שעה[4]) (פסחים מ״ב.) כולהו חדא[5]) מחיתא מחתינהו פי׳ מעשה אורג (שמות כ״ה, ל״ב; ל״ט, כ״ב) תרג׳ עובד מחי. *[אחי״ה וכ״ה בכ״י ש״ס בברכות וכ״ה בחולי׳ נ״ח: אבל בשבת ובפסחים מחיתא מחיתנהו ופירש״י בחולי׳ וכי באריגה אחת ארגתם לכולם לשון (שמות ל״ט בתרג׳) עובד מחי דתקון דבור קרו לו אינשי אריגה שמסדר את דבריו ע״כ[6]) ועיין רש״י לפסחים. וכנ״ה הפעל בירו׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג כד מְחַיְיָא, תרג׳ לישעי׳ נ״ט, ה׳ מָחְיָא; ולשם י״ט, ט׳ ומחן, והשם מְחָא שם י״ט, י׳ — ואולי נבנה הפעל ממושג ההכאה שעל ידי הכאת רגל ויד האורג נמשכים ונארגים החוטים זה עם זה] —

מֵחַ (= מֵיחַ (מוֹחַ) מל״ע مخ בל״מ מֵחַ (כדרך צֵל) פי׳ המשובח והמפואר בדבר das Beste, Kräftigste והוא תואר לקמח (Kraftmehl בר״ג דפ׳ כירה (שבת ל״ז סע״ב) כל דאית ביה מיחא[7]) מצטמק (ויפה) [צ״ל ורע][8]) לו ובפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ חוץ מן היין[9]) ריהטא דחקלא דמפש׳ ביה מיחא[10]) בורא מיני מזונות. פי׳ קמחא. בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים מ׳:) למימח בחסיסי. — (א״ב בנוסחאות כתיב למימח קמחא בחסיסי). *[אחי״ה ט״ד נזדמן לר״ב דבנו״ג לממחה קדירה בחסיסי אבל כגי׳ רבינו אי׳ גם בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ חסם ושם לא העיר ר״ב על השינוי וכ״ה בהל׳ ריצ״ג הל׳ פסחים צ״א רע״א. וכן בפסחים שם מחי ליה קידרא בחסיסי ובכ״י ש״ס מחו ליה בחסיסי וכ״ה ברי״ף ובהרא״ש, וכן בפסחים ל״ט סע״ב לא לימחי איניש קדרא בקמחא דאבישנא עיי״ע אבשונא. ועיין הל׳ ריצ״ג שם — והוא הפעל מהשם מיחא וכ״ה בשבת שם אבל בכ״י ש״ס הוגה קימחא וכ״ה קמחא בברכות אבל בכ״י ש״ס הוגה „א״ד מיחא והיא היא״ והוא מל״מ תהלים ס״ו, ו׳ וממנו הפועל ישעי׳ כ״ה, ו׳ אבל בפיעל בענין פתרון השללה כמו שֵׁרֵשׁ כלומ׳ העדר המֵחַ (המוח) entmarken עיי״ע מח א׳] —

מֹחַ (מל״מ (איוב כ״א, כ״ד) עיי״ע מח א׳ Gehirn, Mark ובל״ם וארמי מוֹחָא) מוח בקדקדו [כבר פירשנו בע׳ אין]. *[אחי״ה כצ״ל ושם הביא הציון מיבמות ט׳, (ירו׳ יבמות פ״א ד״ב ע״ג) מנחות פ׳: וכנ״ה שם ל״ז. עיי״ע רפס ג׳, מגילה י״ט: עיי״ע מח ג׳. ברכות נ״ו. עיי״ע מקר א׳. חולי׳ מ״ב. קרום של מוח, שם מ״ה סע״א מוח כל מה שבקדירה נידון כמוח, ושם: דמתנח ביה מוחא עיי״ע חת, ושם: נתמזמז מוחא דרין וגי׳ התוספתא עיין בע׳ מז ב׳. ועוד עיין תרג׳ אונק׳ לדברים כ״ח, ל״ה; תרג׳ לש״ב י״ד, כ״ה; ובתר״י א׳ לדברים כ״ח, כ״ב מוֹחְיָא. תרג׳ הרה עמל (ישעי׳ נ״ט, ד׳) וממללין שקר

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בכ״י ש״ס וברש״י בדפוסי הישנים דמחא ממהא וכ״ה בדפ׳ וויניצי׳ בערוך ובדפ״ר דימחא ממחא ובנו״ג דמיחא ביה מומהא. 2) ובנו״ג עוד דאמר רב הונא בריה דר׳ יהושע ולי׳ בכ״י ש״ס (ד״ס צד ס״א.). 3) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 4) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 5) וכ״ה בכ״י ש״ס ברכות ובפסחים בדפי אבל בנו״ג בברכות ובשבת בחדא. 6) ועיי״ע מסך א׳. 7) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ק״ט בפעם שנית וכ״ה בדפ״ר. 8) ובכ״י ק״ט וה״ב ודפ״ר לי׳. 9) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 10) בכ״י ובדפ״ר אבל בשרפ״ע בשתי פעמים מוחא.

מוחן, ודמה מחשבה להריון עיין רד"ק ובעל משביר החדש סבר שהוא פעל והעתיק erdenken ואין נ"ל] —

☞ מח (= מַחֵא (פַּעֵל) וכן בל"ע مخى verbieten, wehren) בדניאל (ד׳, ל"ב) די ימחא (בידיה) [בידה] פי׳ לשון מניעה ועכוב. *[אחי"ה וכן הוא בקשור יד בתרג׳ קהל׳ ח׳, ד׳ ומן הוא גברא דְּמָחֵי בידיה ובדרז"ל פסחים נ"ה: נ"ו. מִיחוּ בידם . . לא מיחו בידם תוספתא שקלים ספ"א אין ממחין ביד הפרנסין, תוספת׳ כתובות רפ"א ולא מיחו בידם. ובלי צירוף יד: שבת נ"ה: היה בידם למחות ולא מיחו, ושם: אם מיחו בהם וכו׳ סוכ׳ כ"ט: שהיה סיפק בידם למחות ולא מיחו, ב"ב ל"ח. איבעי ליה לְמַחוּיֵי ושם ל"ח: מיחה בפני שנים כתובות י"א. למחות (כמה פעמים) ושם: מיחתה, ממחיא, ירו׳ פסחים רפ"ח דל"ה ע"ד האשה מְמַחָה, ושם: ממחין. ובשהש"ר פ׳ זאת קומתך: עמדו ומיחו על עצמן ולא עבדו כו"מ — והשם מְחָאָה ב"ב ל"ח. והלאה מ׳ רע"ב כתובות י"ז: — ועוד השם מיחוי פסחים פ"ח. אין לך מיחוי גדולמזה — ומה שענינו קינות עיין ערך מח א׳ ומח ד׳] —

* מַחֲבֵא (מל"מ מקום מסתר Versteck, Schlupfwinkel) נדה ל"ט רע"א אם היתה במחבא וכו׳, תוספתא יבמות רפי"ב ילדו . . במחבא. פיאה פ"ז מ"ב כתובות כ"ז. והקבוץ מנחות ס"ג. עיי"ע חב ב׳. ועוד הקבוץ מהבויין ירו׳ פיאה פ"ז ד"כ. מַחֲבוֹיִים ירו׳ כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד ובל"מ מַחֲבֹאִים.

מַחֲבַת (מל"מ כלי שנאפה בו כמין מרחשת Pfanne) כבר פירשנו בע׳ חב.

* מַחֲבוֹטָא (מפעל חבט schlagen) תרג׳ בשבט (ישעי׳ כ"ח, כ"ז) במחבוטא, שבת ל"ג רע"א וחד מהבטא להוי כ"ה כפי גי׳ י"א בע׳ פש ב׳ בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכן העתיק ר"ח בפי׳ בשבת (כש"ס ווילנא) ושם חד מחבטא ניהוי אבל בשדפ"ע בט"ס מחכתא. ועיי"ע מחטרא. מקור: מיחבוט ירו׳ ביצ׳ ספ"ג דס"ב: עיי"ע חבט.

* מְחַבֵּל (מפעל חבל der Beschädigende) סנהד׳ כ"ד. עיי"ע חבל א׳ (ח"ג, של"ב:) והושאל למזיקים (עיי"ע מזיק) במד"ר פי"ד מיכן שניתן רשות למחבלים לחבל. והתואר מְחַבְּלָנָא וכ"ה בל"ס וכן מתורגם משחית (משלי י"ח, ט׳; כ"ח, כ"ד).

* מַחְבֶּלֶת, מַחְבַּלְתָּא (פי׳ יולדת Gebärerin) עיי"ע חבל (ח"ג, של"ד) וש"נ.

מָחוֹג (נ"ל מל"ע أحجى פי׳ חשב מחשבות בפרט בחידות ובמסתרים über Räthsel nachdenken ודעת רבינו עיין בפנים) בר"ג דפ׳ ג׳ שאכלו (ברכות מ"ו:) פרסאי במחוג משתעו [1]) ובגמ׳ דפ"ק בחגיגה (ה׳:) מחוי במחוג קמי מלכא [2]) פי׳ מורין באצבעות כלומ׳ כל דבריהם ברמז הן ומרגישין זה דברי זה וזה דברי זה. *[אחי"ה וכן פי׳ בספר מפתח לר׳ נסים לברכות שם וכן בפירש"י בשני מקומות: מחוג ברמז ול"נ כאמור בראש הע׳ בחידות ובמסתרים ובדברי לחש ובקול נמוך משתעשים] —

מחגר (מל"מ מַחְגּוֹרֶת פי׳ אזור שקושרין בצואר הבהמה Halskette) בפ׳ י"ד בכלי׳ (מ"ד) הסומך והמחגר פי׳ „הוא החבל שקושרין תחת הצואר השור" ובלעז שמו פליירא (?) *[אחי"ה הועתק מפי׳ רה"ג לסדר"ט צד 10 ושם אי׳ עוד אלבינאק בטיית וצ"ל אלזינאק כמו שהגיה לנכון הח׳ פליישער והוא الزناق קשר סביב לצואר ובל"ר collare וכ"ה בלאי"ט וכצ"ל לפע"ד כליירא בערוך תחת פליירא או פלוירא בכ"י ק"ט או מליירא בכ"י ו"ו ב׳. ובר"ש שהובא פי׳ הגאון והערוך לי׳ לא מלה ערבי׳ ולא הלעז של ערוך. ובפי"מ להרמב"ם פי׳ והמחגר הוא ג"כ יתד מברזל יהיה בקצה העול וכו׳. וכ"ה ברע"ב בפי׳ השני ובגי׳ המסגר ועיין תוי"ט ובפי׳ הראשון הלך בשטת הערוך מבלי שזכרהו] —

* מָחוֹז (שם מקום) ערכי׳ י"ד. עיי"ע חלת א׳. ובתוספתא ערכי׳ רפ"ב מחוזא. ובלשון ראשון פירש"י מחוז עיר. ובזו ההוראה תמיד ל"ב: בבא דמחוזא. והקבוץ ב"ב ע"ג: שיתין מחוזי — ובברכות ל"ז: ריהטא . . דמחוזא פירש"י בני כרך והפכו דחקלאי בני כפר ובע׳ רהטא פי׳ מערך הבא.

* מָחוֹזָא (שם מקום ידוע בחוף הטיגרים) עיי"ע בני מחוזא ברכות נ"ט: תענית כ"ד: בד"פ עיי׳ ד"ס שם. כתובות ס"ה. ביצ׳ ל׳. (עיי"ע גר ג׳) ועיין יומ׳ י"א. קידושי׳ ע"ג. ב"ק ל׳. ב"מ ק"ו: ב"ב ע"ג. עירוב׳ ו׳. ע"ד: ק"ד. ובמקומות אחרים ועיין נייבויער גיאגראפיא 356 ועל שם מקומו נקרא אבא יוסי המחוזי מכילת׳ בשלח רפ"ג, ר׳

[1]) וכ"ה בכ"י אצל בית נתן דבמחוג קא משתעי וכ"ה בכ"י פ׳ ובנו"ג דמחוי ליה במחוג. [2]) וכ"ה בכ"י ב׳ בש"ס מינכען ובנו"ג במחוג יחוי קמיה מלכא ובכ"י ש"ס אחר משתעי במחוג וכו׳

חנין מחוזאה קידושי' ו'. גיטי' פ"ה: מחוזנאה ועיי' שבת פ"ז: ב"ק ע"ב. מכות ט"ז. עירו' נ"ז. ועיי"ע בי חוזאי. ובל"נ קידושי' ע"ב: איתתא מָחוֹזָיְתָא.

* מְחַוְנִיתָא (das Abgrenzen) עיי"ע בר מחווניתא (ח"ב, קע"ח:) ושם מפורש.

* מְחוּוָּר (מפעל חֲוַר פי' לבן וצהיר ובשאילה המשובח (das Einleuchtende, Beste פסחים נ"ה: עיי"ע חוור (ח"ג שנ"ג, שנ"ד) וש"נ. ובל' זכר ירו' שקלים ספ"ג דמ"ז ע"ג אי זהו המחוור שבכולן, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד והמחוור שבכולן ב"ר ס"פ מ"ז אין לך מחוור מכולם וכו' וכן בל"ע مخور = مخيّر המעולה והמשובח והשם خيار.

* מֵיחוּשׁ (מפעל חוש פי' כאב (Schmerz, Leid שבת י"א. מיחוש ראש ומיחוש אזנים ומיחוש עינים והקבוץ נדרי' מ"א. מיחושֵׁי ראש — קידושי' ה': עיי"ע בית מיחוש.

* מָחֲזֵי (מפעל חזא, (Gestalt, Anblick תרג' מראה (ויקרא י"ג, ל"ב) מחזי ובכנויים מחזוהי (שם ד', כ"ה. ל"א).

* מַחְזִיתָא (מראה (Spiegel וכ"ה בל"ס ותרג' במראת (שמות ל"ח, ח') במחזית נשיא, ותרג' הגליונים (ישעי' ג', כ"ג) מַחְזְיָתָא.

* מַחְזוֹר (פי' תשובה מפעל חזר Rückkehr ועוד תקופת חמה (die Umkreisung, der Ciclus ב"ר פכ"ו לא יהי ליך מחזורי (ואולי צ"ל מחזוריך) להכא ועיין מ"ק ט': ובילק' יהושע רמז ל"א — ברכות נ"ט רע"ב כל כ"ח שנין דהדר[1]) מחזור ועיי"ע חמה. ובקבוץ תרג' ירו' א' לבראשית א', י"ד מולד סיהרא ומחזורין — ועוד נקרא מחזור בל' עבר החדשה סדר תפלות למועדים הבאים בתקופת השנה.

מָחַט (נ"ל מהשם יַחְטָא בל"ס נפל Fehlgeburt וממנו הפעל (abortiren בילמדנו בסוף[2]) פרש' בראשית (כתנחו' ל"י) שוורות ופרות שלהם מתעברות ויולדות בלא צער ולא היתה אחת מהן מוחטת שנא' (איוב כ"א, י') שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל. *[אחי"ה ועיי"ע יהט ומ"ש] —

* מָחַט (מל"ע مخط הסיר מין אפים ובדרז"ל הסרת פחם מעל הפתילה (das Licht schnäuzen ירו' יצ' ספ"ד דס"ב סע"ג מוחטין את הפתילה ביום טוב ועיי"ע מהט וע' הט ומ"ש.

* מַחַט (מפעל חוט בל"ע خاط פי' תפר nähen והכלי אשר תופרין בו مخيط Nähnadel, Pfrim בל"ס מְחַטָא ובל"א מַחְטָא) ברכות ס"ג. עיין ערך תלמיותא. שבת י"א. וי"א: לא יצא החייט במחטו, ושם ל"ו. (חולי' מ"ח:) מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות (ועיי"ע עב ב'), שם נ"ז, (ירו' פ"ו ד"ח:) במחט נקובה . . במחט שאינה נקובה, ירו' שבת פי"ז דט"ז: ירו' ע"ז פ"ב ד"מ. מחט של יד. פ"ג בטהרו' מ"ה, כלי' פי"ג מ"ה עיי"ע חלד ג' ועוד עיי"ע חרר, סק ב', עקץ, ערל' פ"א מ"ד עיי"ע מתה, ירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג מלא מחט, ושם: מלא משיכת מחט. והקבוץ ירו' קידוש' פ"א דנ"ח ע"ג המחטים, ירו' שבת פי"א די"ג. המחטין, ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ד ירו' תענית פ"ד דס"ז ע"ד ירו' יבמות פ"ב די"ב ע"ד חגיג' כ"א: (עיי"ע צנר א') מחטין — ותרג' החריטים (ישעי' ג', כ"ג) עיי"ע ברנק (ח"ב, קצ"ו:).

* מַחְטְרָא (פי' הכאה במקל Züchtigung mit dem (Stock מלי חוטר, חוטרא עיי"ע חטר. שבת ל"ב רע"א בחד מחטרא ליהוי וכ"ה בילק' בראשית רמז ל"א וכ"ה בע' פש ועיין ג' אחרת בע מחבוטא.

* מְחִי (מל"י μοιχάω מנאף אשת איש verführen (eine Ehefrau סנהד' ק"ט: דמחי (ליה)[3]) לאיתתא דחבריה (ומפלת) [ומפלא] (ליה)[4]) ואולי מזה בשהש"ר פ' כמעט מחי את ועיי"ע באמי ומ"ש ובמו"ע כאמי. ובזו המלה היוני' נעתק ע"י ע' זקנים שרש נאף (שמות כ', י"ג; ויק' כ', י') נואף (איוב כ"ד, ט"ו; משלי ו', ל"ב) מנאף (ישעי' נ"ז, ג'; תהלים מ"ט, י"ט) והשם המפשט μοιχεία והיא העתקת נָאוּף (הושע ד', ב') נאופים (ירמי' י"ג, כ"ז) נאפופים (יחזק' כ"ג, מ"ג).

1 מִחְיָה (מל"מ וענינו נגע ע"י בשר חי שבגופו (Gewächs von wildem Fleisch בראש נגעים (פ"א מ"ג) מחיה או שיער לבן. *[אחי"ה והוא מל"מ מחית בשר חי (ויקרא י"ג, י') — וכנ"ה בנגעי' שם מ"ה מחית השחין והמכוה ומחית המכוה והבוהק היתה בה מחיה והלכה לה המחיה, שם פ"ג מ"ו, מ"ז, פ"ד מ"ב במחיה, שם פ"ו מ"ז, מ"ח משום מחיה] —

1) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג והדר. 2) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 3) לי' בכ"י ש"ס ובילק' לך לך רמז ע': לה. 4) לי' בכ"י ובילק'.

*2 מִחְיָה (מל"מ פי' קיום החיים (Lebensunterhalt ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד שייר קרקע כ"ש יש לו מחיה שייר אבנים טובות ומרגליות אין לו מחיה. ועוד עיי"ע בית מחיה (ח"ב, ע"ד).

* מְחִיצָה (מפעל חוץ, חיץ פי' ענין פרידה עיי"ע חץ א' Abtheilung והושאל לכותל וגדר המפריד (Scheidewand, Zaun ב"ב פ"א מ"א עיי"ע גד ה', שבת ק"א. עיי"ע גד ב' וש"נ, ושם מחיצה תלויה. והושאל למחנה ולריוח ולכל מקום הנגדר שבת קמ"ט: צא ממחיצתי, ב"ר פ"נ ופס"ח נדחו ממחיצתן (עיין תר"י א' לבראשית כ"ח, י"ב), ושם פצ"ח בעלי חצים (בראשית מ"ט, כ"ג): בעלי מחיצתו, ויק"ר פכ"ו ליכנס למחיצתך, במד"ר פ"ד מחיצת הכהנים, דב"ר פ"א מחיצתן של צדיקים, והקבוץ מכות כ'. קלטוה מחיצות — במד"ר פ"ז נתנו חכמים מחיצות וכו' ושם פי"א שבע מחיצות של אש. וכן בלי' זכר מחיצין עירו' ד'. — תרג' היציע (מ"א ו', ו') ותרג' צלע (יחזקי מ"א ה', ו') מְחִיצְתָא.

☞ מחך (= מָחוֹךְ מפעל חוךְ (פי' צחק) והוא כלי אשה לתכשיט Schnürleib ועיין בפנים) תרג' טבעת וכומז (שמות ל"ה, כ"ב) ועזקן ומחוך. תרג' והמטפחות וחחריטים (ישעי' ג', כ"ב) לבורנקיא ומחכיא. *[אחי"ה וגי' רבינו בע' ברנק: מחטיא עיי"ע מַחַט ובירו' שבת פ"ו ד"ח: מפורש החריטין זוגרין מציירין וכו' וא"כ מבארו מפעל חרט zeichnen. ושם בירו' פי' כומז י"א טפוס של רחם וי"א טפוס של דדים (ועיי"ע טפס ד') וכ"ה בתר"י א' לשמו' שם ולבמדבר ל"א, נ' מחוכיא מבית תדיהון ועיין שבת ס"ד סע"א וע' כמז וע' ענל ו' — ועיי"ע מעוכא. ובשבת שם מחוך דבר המביא לידי מ י ח ו ך כ"ה גי' כ"י ש"ס וילק' עיי"ע גחך (ח"ב, רע"א:)] —

מַחַל (= מוֹחַל, מוֹהַל מל"ע مهل וקרוב לל"י של ביצאנץ שהובא בע' מגל = מוּגְלָא dicke, (zähflüssige Materie בזיתים פ"ט בטהרות (מ"ג) אמר ר' שמעון לא נחלקו על המוחל [1]) היוצא מן הזיתים [2]) שהוא טהור על מה נחלקו על היוצא מן הבור שר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין, ובר"ג דפ' חבית (שבת קמ"ד סע"ב) תנן התם ביש מעלין פ"ז במקואות (מ"ג) נפל לתוכו יין ומוחל [3]) ושינו את מראיו. ובהמעלה פ"ו במכשירין (מ"ה) מי החלב כחלב והמוחל [4]) כשמן שאין המוחל יוצא (ידי) [צ"ל מידי] [5]) שמן דברי ר' שמעון ר"מ אומ' אעפ"י שאין בו [6]) שמן. פי' „מוחל המים היוצאין מעקל בית הבד עת [7]) שנותן [8]) קורות בית הבד על הזיתים הטחונים והוא מי זיתים ויש בהן צחצוחי שמן". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בשבת (כש"ס ווילנא) וכן מוכח משבת שם מוחל היוצא מעיקול בית הבד טמא לפי שא"א לו בלא צחצוחי שמן וקצת בשנוי בתוספתא טהרות רפ"י ע"ש. ורה"ג בסד"ט צד 38 פי' המוהל כשמן פי' דורדיא דחמרא שמה בגמ' שדריא ובמקרא שמרים ושל שמן שמו מוהל וכו' וכ"ה בע' דרד. וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין קי"ד רע"א (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שכ"ו.) וז"ל והמוחל ש מ ר י ם של שמן פ"א מוחל שבא תחלה כשדורכין הזיתים לעשות שמן מה שבא תחילה כמים הוא ואין שמן גמור ע"כ ועיין ג"כ פירש"י בשבת קמ"ד: ד"ה נפל לתוכו. ועיקר הגי' מוהל בה"א וכ"ה בירו' תרומו' פי"א דמ"ז ע"ד המוהל היוצא מהן. והוא מל"ע הנ"ל. והושאל ללִיחת המת ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: בשר המת שנתוק והמוהל שקרש. ושם פ"ט דנ"ז ע"ד ובירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. עד מקום שהמוהל יורד — ועוד עיי"ע חל (ח"ג, שצ"ב:)].

מחל (= מָחוֹל פי' מל"מ ענין תנועה בחוג Kreis-bewegung והושאל לסביב הכרם Umkreisung) בקרחת פ"ד בכלאים (מ"א ומ"ב) מחול הכרם פי' סביב הכרם כמו מחולות — וכס"ג דתעניות (ל"א.) עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן. — (א"ב ל"מ (ירמי' ל"א, ד') ויצאת במחול משחקים) *[אחי"ה בע' חל (ח"ג, שצ"א: והלאה) כבר הארכתי בענין שני ציונים הנ"ל ובשנויי נוסחאות. וברש"י לתענית פי' ג"כ מחול סביב ל' מחול הכרם. וברגמ"ה כ"י לתענית (אשר ת"י מקובץ כ"י מינכען) פי' לעשות מחול להצדיקים שהצדיקים עושין מחול והקב"ה יושב באמצע ע"כ ולפע"ד נ"ל שהצדיקים סובבים את הקב"ה כלומ' יהנו מזיו השכינה בלי ממוצע וזה כל אחד ואחד מראה באצבעו וכו' — וכנ"ה בהוראה ראשונה בירו' כלאי'

1) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר ובעת"ק שנ"ב וכ"ה בתוספת' טהרו' רפ"י אבל בשרפ"ע מיחל. 2) בדפ"ר, וכ"י ק"ט ושדפ"ע זתים עיי"ע זת. 3) כ"ה בדפ"ר וכ"י ק"ט וה"ב, ובפי' ר"ח ורש"י כ"י מוהל ובשדפ"ע מיחל – בשבת אי' עוד עפ"י פירש"י א ו ח ו מ ץ ולי' בכ"י ובדפוסי' הראשוני' ובמאירי עיין ד"ס צד קע"ב. 4) בכ"י ודפ"ר, ובשדפ"ע מיחל. 5) ובכ"י ק"ט בט"ס ידי חובתו. 6) בנו"ג עמו. 7) בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר ואמ' עד וצ"ל עת. 8) בפי' ר"ח שטוען.

רפ"ד דכ"ט רע"ב אין זנב לכרם גדול ולא מחול לכרם קטן, ושם יש לו מחול, ושם ניטל המחול. ובפי' מהר"י בן מלכי צדק לכלאי' פי' ג"כ סביב וי"א שביל בין כרם לכרם עיין הצורה בש"ס ווילנא] —

מָחַל (מפעל חלל בהפעיל הֵחֵל ובל"ע حل los-machen והושאל לסליחת חוב ועון vergeben והשם מְחִילָה Vergebung) בפ' בא לו כה"ג (יומ' ס"ח:) ובאלו נאמרין פ"ז בסוט' (מ':) ועל מחילת העון. *[אחי"ה וכנ"ה סנהד' מ"ד: לא תהא להם מחילה לעולם, ירו' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג הוציא עליו שם רע אין לו מחילה עולמית, ושם לא תהא להם מחילה לעולם. — והפעל מצוי הרבה בקל: ברכות ה': י"ב: כ"ח. ל"ב. שבת ל'. ק"ה: קי"ח: קי"ט: יומ' פ"ו: פ"ז. פ"ח. ר"ה י"ז: תענית כ"ו: חגיגה ה'. מ"ק ט'. קידושי' ל"ב. ושם: נדרי' מ': סנהד' י"ד. ק"ו. זבחי' קט"ז רע"ב. ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד ובענין מחילת חוב ב"מ כ'. ע"ג: ב"ב קמ"ד. ירו' ב"מ ספ"ו די"א. כתובות פ"ה: פ"ו. ירו' כתובות פי"ג דל"ה ע"ד — נפעל תענית ז': ירו' ביכורי' שם — ב"מ י"ז. כתובות פ"ה] —

מחל (= מְחִילָה. מְחִלָּה מל"מ פי' חפירות hohle Stelle, Höhlung מפעל חלל) בס"ג דפ' כיצד צולין (פסחים פ"ו. ועיין שם ס"ז:) מחילות לא נתקדשו. ובפ' אחרון דיבמות בגמר' נ פ ל[1]) (יבמו' קכ"א.) נכנס אחד מהן למחילה של דגים. — (א"ב ל"ם ובמחלות עפר (ישעי' ב', י"ט) ענין חפירות ומערות) *[אחי"ה וכן פי' הרד"ק בשרש חלל חפירות חלולות תחת העפר כמין מערות. וכנ"ה ביבמות שם: הכיר פתחה של מחילה ובתוספת' יבמות פי"ד אי' פתחה של מ ע ר ה, ושם: מחילה של דגים. והקבוץ פסחים שם וכ"ה שם מחילות מתחת ההיכל, כתובות קי"א: מחילות נעשות להם בקרקע, שם: שמא לא יזכו למחלות. ועוד בל' זכר בפסיק' רבתי פל"א הקב"ה עושה להם מחילים מחילים מלמטן, ב"ר רפ"א והאדם עשוי מחילים מחילים נקבים נקבים וכו', במד"ר רפ"ט דרש מחללך (דברים ל"ב, י"ח) עשיתי אתכם מחילים מחילים וכו' וכן בתר"י א' מחילין מחילין, ובתר"י ב' מַחֲלִין מַחֲלִין[2]) ובע' חל י"ג הביא דרוש אחר ע"ש. ותרג' לישעי' הנ"ל ובמְחִילֵי עפרא] —

מחל (= מחיילא אולי מפעל חול בלשון ערבי حول עיגול וסביב כמו מחילה Knäul, runder Haufe) בב"ר פרש' ע"ח (ע"ז) ויותר יעקב אשכחון חרא מחיילא דמיטכסין. — (א"ב נראה שפי' מלה זו אגודה). *[אחי"ה בנו"ג חזרון ואשכחן מחיילא דמטקסין ופי' במ"כ מחיילא פי' הערוך מ ש א של משי. ולפנינו בערוך לי' ולי' בכ"י ערוך אבל בע' מטכס הביא רבינו ג"כ בלי מראה מקום זה הציון דב"ר מחיילה דמטכסין וכתב: ופי' משי מ ו ב ח ר וכו' ואולי שב פי' הערוך על מחיילה ולא על מלת מטכסין וא"כ מחיילה הוא מובחר ואז הוא מל"ע مخير מובחר או مخيل בעל גאה והושאל לכל המפואר מחבריו. והמיוחס לרש"י פי' ג"כ מחיילא מ ש ו י כ ר ך א ח ד של מעילים לשון ישמעאל ע"כ ואולי עפ"י פי' זה כתב בעל מ"כ כי מחיילא הוא משוי אבל מטכסין איננו מיושב לפי מ"ש המיוחס לרש"י כי ענינו משי. ואם הפי' משוי נכון הוא אז אולי היפך הוא מן חמל שהוא حمل בל"ע משוי כדעת הח' אייזלער (במ"ר ח"א, 65) אבל לפע"ד נראה משרש חול כאמור. ודע עוד כי בע' מטכס גרס רבינו מחיילה בה"א ובע' הנוכחי באל"ף בסוף כדאי' בב"ר, ובכ"י ק"ט כאן מחילה, ובכ"י ה"ב מחלה ובדפ"ר מיחלא — ובסדר הערכים נגררנו אחר דפ' ווינציי' רק שם מחל ב' צ"ל מחל א' כמו שאי' בכ"י ק"ט ובדפ"א] —

* **מְחַלְיְיתָא** (פי' חלי Süssigkeit) בשהש"ר פ' כמעט בשעת מחליית שינתא.

* **מַחֲלָף** (Messer) בירו' יומ' פ"ג דמ"א, מפורש מחלפים (עזרי א', ט') אלו הסכינין ועיי"ע בית חלף (ח"ב, ע'.).

מַחְלֵץ (= מחצל נ"ל מל"ע مخصل = مقصل כלי ברזל אשר שוברין בו והוא כלי בונים Maurerkelle ועוד עיין בפנים) בפ' משקין (מ"ק י"א.) אבל לא במחלצים[3]) וכ"ה במשנ' דירוש' פי' בלעז קצולה. — (א"ב ל"מ זה והלבש אותך מחלצות (זכרי' ג', ד'). *[אחי"ה טעות נראה לעינים הוא והדין עם רבינו שלועזו ע"י לאי"ט cazzuola. ודע כי רבינו גורס כדאי' בספרים אבל בכ"י ש"ס אי' במשנ' ובגמ' במחצלים וכ"ה ברי"ף ברא"ש ויתר המקומות שהביא בעל ד"ס במ"ק צד ט"ו: וכ"ה במכו' ט': עד שישמט מחצלו (עיי"ע

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר. 2) וכן בכ"י ה"ב בערוך גרס בלי יו"ד מחלה, מחלות. 3) כצ"ל וכ"ה בעי' מחצל ובדפ"ע בכאן מהלציים בבי' יודין.

מחצל) ופירש״י הוא כלי אומנות של בונים ובלעז טרואיל״ה והוא ל״צ truelle וכן לועז בשבת פ׳: על מלא כף סיד [1]) וענין אחד הוא עם קצולה [2]) של הערוך. וגי׳ הירו׳ מכו׳ רפ״ב דל״א ע״ג שמיטת המחלצין, ושם עד שיתיר כל המחלצין [3]). ואולי גם כאן צ״ל המחצלין כמו בבבלי ועיי״ע מחצל. ולדעת בעל המשביר הוא ל״י Hebel, μοχλός Hebebaum הוא הכלי ומוט שמניעים על ידו דברים כבדים] —

* מַחְלוֹקֶת (מל״מ מַחְלֶקֶת פירוד das Theilen, die Abtheilung והושאל לפירוד הדעות וכ״ה פלוגתא (getheilte Meinung, Streit ב״מ ז׳: מחלוקת בששניהם אדוקים וכו׳ פי׳ היינו יחלוקו עיין פירש״י ותוספ׳ שם ובספר כריתות ל׳ לימודים שער ג׳ סי׳ נ״ג וש״נ ירו׳ ריש פיאה מפני המחלוקת כלו׳ יש כמה חלוקים בתרומה. בב״ר פ״ד דרש כי טוב (בראשית א׳, ד׳) שבו נברא המחלוקת שנאמ׳ ויהי מבדיל וגו׳ אם מחלוקת שהיא לתיקונו של עולם ולישובו אין בו כי טוב מחלוקת שהיא לערבובו עאכו״כ. תרג׳ יונתן א׳ לבראשית ג׳, א׳ ליואי במחלוקתהון (עיין עזרי׳ ו׳, י״ח) — ובהוראה השאולה הרבה בש״ס עיין ברכות ל״ז. ל״ח: פסחי׳ מ״ה. מגיל׳ ג׳. יבמות ט״ו: נדרים ס״ב: סוט׳ כ״ה. ב״ב קמ״ז. סנהד׳ ק״י. הוריות י״א: בכורות ל״ו. נדה ל״ו: אבות פ״ה, מי״ז סוט׳ מ״ז סע״ב תוספת׳ סוט׳ פי״ד ירו׳ תענית פ״ד דס״ט. ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ג, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג. מחלוקת ואח״כ סתם, מחלוקת בברייתא וסתם במשנה, מחלוקת אחרי הסתם בחד בבא מחלוקת במשנה וסתם בברייתא. מחלוקת בספרי וספרא ותוספתא מחלוקת יחיד ורבים עיין ספר כריתות ימות עולם שער ג׳ סי׳ ו׳, לשון לימודים שער ב׳ סי׳ צ׳, שער ג׳ סי׳ כ״ו, ימות עולם שער ג׳ סי׳ ח׳ וסי׳ ט׳ י״א. ועיין עוד המקומות שהביא פחד יצחק בע׳ מחלוקת ובד״מ למהרז״ף מצד 270 והלאה.

* מָחְלַת (פי׳ רוקדת שם שד נקבה) אגרת בת מחלת פסחים קי״א. במד״ר פי״ב עיי״ע אגרת (ח״א, ל״א).

מֵחַם [4]) (מפעל חם, חמם וכ״ה בל״ס מַחְמָא ובל״ע محم כלי לחמם בו מים (Wasserwärmer בפ׳ כירה (שבת מ״א סע״א במשנ׳) מיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן [5]) בשביל שיחמו. בפ׳ כיצד צולה (פסחים פ״ו סע״א) והמיחם באמצע [6]). ובסוף פרה (פי״ב מ״י) הוזה המיחם לא הוזה הכסוי [7]). בכלי מתכות בפרק [8]) י״ד בכלים (מ״א) קומקום כדי לחום [9]) בו מיחם כדי לקבל בו סלעים פי׳ מיחם שניקב ממלאין אותו סלעים אם לא יצאו ממנו הרי הוא כלי ומקבל טומאה. *[אחי״ה פי׳ מיחם הוא כלי עשוי לחמם בו המים וכן פי׳ הרמב״ם בכלי׳ פ״ג מ״ז והפכו קומקום כלי׳ שם ובתוספת׳ כלי׳ ב״מ רפ״ד ובל״ע אחד הוא עם קומקם قمقم ועיי״ע קמקום. ירו׳ שבת רפ״ג ד״ה ע״ג העביר את המיחם וכו׳. תוספת׳ שבת פ״ג עקר את המיחם] —

* מַחְמַדְתָּא (כמו בל״מ מחמד (Kostbares קהל״ר פ׳ ברבות אית בר נש דמוביד מחמדתיה ולא בכי.

* מֶחְמֵי, מֵיחְמֵי (פי׳ מראה Anblick מפעל חֲמִי) תר״י ומראיהן (בראשית מ״א, כ״א) ומחמיהן, מעל פני (שם כ״ג, ג׳) תר״י מן מחמי וכן מלפני (שם פס׳ ח׳) מן מחמי, לעיני (דברים ד׳, ו׳) למיחמי.

* מַחְמְעָא (מפעל חֲמַע = חמץ (Gesäuertes תרג׳ מחמצת (שמות י״ב, י״ט, כ׳) מחמעא.

* מחמצן (Wasserteich) כבר פירשנו בע׳ חמץ ב (ח״ג, ת״ל).

* מֵחֲמַת (wegen) עיי״ע חמת (ח״ג, ת״ם).

מחס (= מַחְסָא, מְחוֹסָא נ״ל מפעל חסא מבזה ומנבל מל׳ ערבי خس، خسا ונרדף עם خزى והשם مخزاة והקבוץ مخاز עלבון וחרפה (Schmach חמסי עליך (בראשית ט״ז, ה׳) תרג׳ ירו׳ (א׳) מחוסי ושירוי צערי [10]) וכעסתה צרתה גם כעס (ש״א א׳ ו׳) תרג׳ ומרגזא לה פנינה ארתח ומחסא לה. — (א״ב פי׳ בל״י מלחמה וקרב אך בנוסחאות שלנו לא נמצא תרגום זה). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י μάχη מלחמה אבל הנכון כמו שכתבתי ועיין נ״כ ע׳ חסא ומ״ש [11])] —

* מְחָסָא (מפעל חוס (Erbarmen תרג׳ ישעי׳ ס״ג, ט׳ ברחמתיה ובמחסיה עליהון.

---

[1]) וכ״ה בל״י ורו׳ τρουλλίον, trulla. [2]) כ״ה בכ״י ק״מ ודפ״ר, ובשדפ״ע קוצולה. [3]) בדפ׳ זיטאמיר ובפעם ראשונ, בדפ׳ קראטשין בט״ס המחלצון. [4]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ע מיחם. [5]) כ״ה בכ״י ק״מ ובדפ״ע צוננין ובירו׳ במשני׳ מים צונין בשביל שייחמו. [6]) כ״ה בכ״י ה״ב ובד׳ באסי׳ ואמ׳ אבל בדפ״ר פיז׳ וויניצי׳ בט״ס באצבע. [7]) בנו״ג הזה על המיחם הוזה הכסוי הזה על הכסוי לא הוזה המיחם. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ק״מ ובדפ״ר אבל בדפו״ו בט״ס ובפרק. [9]) בנו״ג ליחם. [10]) בנו״ג דיני ועלבוני עיי״ע חסא (ח״ג תנ״ב). [11]) וקודם זה הע׳ נשמט בט״ד סימן כוכב להאיר על ההוספה שהיא גופך משלי.

* מַחְסְיָא עיי"ע מתא.

* מַחְסוֹמִית (מפעל חָסַם פי' עצירה הידוק ודבוק Verschluss, Befestigung) תוספתא כלי' ב"מ רפ"א מחסומיתו מן הטמא כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג חסומיתו.

* מַחְסוֹרְיְיתָא (לשון נקבה מל"מ מחסור Mangel-haftigkeit) בכורות מ"ד. אבל מחסורייתא לא וכו' ועיי"ע דק האחרון.

מְחֻסְפָּס (פי' מקשקשת הרבה schuppenartig מל"מ ובל"ע עיין אוצ"ה לפירסט) בר"ג דף יוה"כ (יומי ע"ה:) טל מלמעלה וטל מלמטה ודומה כמי שמונח בחפיסה[1]) ד"א[2]) דבר שנמוח כפיסת היד ד"א[3]) שנבלע ברמ"ח אברים רמ"ח מנין מחספס. *[אחי"ה וכה"ג בכ"י א"פ שכן מחוספס בגימטריא וכ"ה בע"י ובילק' ולפנינו לי'. ובענין פירוש המלה כבר הארכתי בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד 301] —

מֹחְפּוֹ (סימן עיין בפנים) בג' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ה סע"א) ובפ' הערל (יבמות ע"ג:) מיתה, חומש, אין לה פדיון, ואסור לזרים.

* מַחְפּוֹרֶת (מפעל חפר Schacht) כתובות ע"ט: ע"ז ל"ג: עיי"ע חפר ב' ח"ג, תס"ה, וש"נ הקבוץ מתרג'.

* מַחְפְּרָנָא (מפעל עברי חָפֵר וממנו התואר הנ"ל Einer, der erröthen macht) וכ"ה בל"ס תרג' מחפיר (משלי י"ט, כ"ו) מחפרנא.

מָחָץ (נ"ל מל"ע ופ' مخاض נדנוד ושכשוך במים והושאל לרז"ל לכלי שקוע אשר משכשכין במים Schöpfgefäss) בפ' ה' דפרה (מ"ה) לא בשולי המחץ ולא במגופת החבית בסוף טהרות (פ"י מ"ז) היו זולף במחץ, ובריש ידים (פ"א מ"ב) ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית[4]) פי' שולי המחץ תחתונו של מחץ „ומחץ זה דומה לגת כמו שאמר לענין יין נסך בס"ג דע"ז (ע"ד:) הגת והמחץ והמשפך רבי מתיר בניגוב וחכמים אוסרין" וכלים של חרס הן. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 4 ומ"ש וכלים של חרס הן כן מוכח מירו' ע"ז פ"ה דמ"ה: וחכמים אומרים יקלוף את הזפת ושל חרס ועל זה אמר בירו' שם דלא כר' דתניא הגת והמחץ וכו' משמע דשל חרס הן וכן פירש"י בע"ז ע"ש ומחץ פירש"י כלי שדולין בו מן הבור לחבית ע"כ וכן מוכח מפי"מ להרמב"ם לטהרות שם ע"ש ובפירוש משניות לפרה פי' מחץ כלי השוקע ואלו בתוכו קערורית והוא אשר יקרא שולי המחץ. וברע"ב לפרה פי' מחץ כלי גדול של חרס שקורין בערבי אלמחגי"ר[5]) ע"כ ובסוף תשובו' גאונים הקדמונים (דפ' בערלין צד מ"א:) מצאתי בזה"ל מחץ כלי חרס גדול ונקרא אצבא ע"כ] —

* מַחְצָב (פי' מקום שחצבו שם אבנים Steinbruch) כמו בל"מ אבני מַחְצֵב (מ"ב י"ב, י"ג; כ"ב, ו') שביעי' פ"ג מ"ה לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו וכו' עיי"ע חצב ד', מרביות א'. ושם מ"ו פחות מיכן מחצב. ירו' שביעי' פ"ג דל"ד סע"ג מחצב שבינו לבין חבירו וכו'. ירו' שקלים פ"ה דמ"ט. מחצב של אבנים טובות ומרגליות וכו'. קהל"ר פ' גם במדעך ובילק' קהלת רמז תתקפ"ט מחצב של סנפרינון. שמ"ר פמ"ו ברוך הנחצב שנחצב ממנו (עמוד נאה). ויק"ר ס"פ כ"ו ומילאו המחצב לפניו דינרי זהב ובתוספת' יומ' רפ"א ומילאו עליו את המחצב דינרי זהב. וכ"ה בספרא אמור ריש פרש' ב'. אסת"ר פ' חור: המחצב הזה לא נגלה לבריה אלא למלכות הרשעה הזאת. ותרג' הפסילים (שופטים ג', י"ט. כ"ו) מַחְצְבַיָּא.

* מֶחֱצָה (מל"מ פי' חצי die Hälfte) ברכות נ"ג. פסחים ע"ט. יומ' פ"ד סע"ב חולי' כ"ח: כ"ט. מחצה על מחצה. שקלי' פ"ז, מ"א מכשירי' פ"ב מ"ג עד סוף הפרק מחצה למחצה. ע"ז י' סע"ב מחצה לאהרן ומחצה לבניו. ויק"ר פ"י תשובה עושה מחצה ותפלה עושה הכל. ושם תפלה עושה מחצה.

מַחְצָל (= מַחְצֶלֶת כמו חוֹצֶלֶת מל"ע הרשומ' בע' הנ"ל Matte, Decke) בגמ' דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ה:) אשתעו כלי[6]) צלמניא והוו למחצלייא[7]) פי' נמחו כל הפרצופין והוו חלקים כמחצליים. ירושלמי בר"ג דפ' כל הצלמין (פ"ג דמ"ב רע"ג) כד

---

[1]) וכן הוא בכתב יד ש"ס ובנו"ג בקופסא עיי"ע חפס ח"ג, תס"ד. [2]) והוא מאמר של ריש לקיש. [3]) מאמר של רבי יוחנן. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע נשמט. [5]) ובע"ם לבוקסטארף הביא הגי' אלמטגיר. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"י אבל בנו"ג למחלצייא וכ"ה בתוספ' פסחים ק"ד. ד"ה דלא ושם ובתוספ' ע"ז נ'. ד"ה ה"ג אי' אישתנו.

דמך ר' נחום בר סימאי[1]) חפון איקונתא מחצלן אמר כמה דלא חמתון בחיויי[2]) לא יחמון ברמיכותיה[3]) וחכמין אינון כלום ארשב"ל אין בינינו ולצדיקים אלא דבור פה בלבד וכו' עד למה נקרא שמו נחום איש קדש קדשים שלא הביט בצורת[4]) מטבע מימיו, בר"ג דפ' ערבי פסחים (פסחים ק"ד.) מאי ניהו[5]) בנן של קדושים ר' מנחם ב"ר סימאי[6]). ובפ' אלו הן הגולין בגמ' השונא (מכו' ט':) עד שישמט מחצלו מידו[7]) ס"א מחלצו כמו מחלצים של מעלה דמשקין (כ"ק י"א.) וי"מ מחלצים אגפיים של מעגילה וכך מפרש שפין את הסדקין במעגילה בלא מחלציים[8]) אבל עם[9]) המחלציים אסור. *[אחי"ה עיי"ע מחלץ ומפני שהשוה רבינו מחצל כפי ס"א מחלץ עם זו המלה האחרונה לכן העריך ע' הבא אח"ז בערך מיוחד ובאמת ע' אחד הוא כי כל מחצל בזה הערך הוא מנפרד מחצלתא בל"א והקבוץ מַחְצְלָן וכנ"ה בירו' שבת פ"ז ד"י. ההן דעביד קונטרן נָפָּן מחצלן חייב משום מיסך ועוד הקבוץ מַחְצְלָתָא בקהל"ר פ' כל אשר] —

מַחְצֶלֶת (מע' הקודם לזה) בפ"ק דסוכה (י"ט:) מחצלת קנים מחצלת[10]) גדולה, ובפ' אעפ"י (כתובות ס"ד רע"ב) נותן לה מטה ומפץ אם אין לו[11]) מפץ ומחצלת. וביש מביאין בפ"ח באהילות (מ"א) סדין ומפץ ומחצלת. *[אחי"ה וכנ"ה בכלי' פ"ב מ"ז עיי"ע כי א'. שבת ק' רע"א זרק לתוכה מחצלת חייב חילקה במחצלת פטור, סוכ' כ'. מחצלת של שיפה ושל גמי עיי"ע שף י"ג. ירו' שבת רפ"ה ד"ז רע"ב מחצלת גוררת, ירו' ביצ' רפ"ה דס"ב ע"ד פורשין מחצלת ע"ג שיפוף של לבנים בשבת צ"ל מחצלת של שיפות ע"ג לבנים תוספ' ביצ' פ"ג אין מביאין עצים . . ולא במחצלת וכו', תוספת' כלי' ב"מ ספי"א מחצלת אהל. ויק"ר פכ"ז ראה שם עני אחד ומחצלת קנים תחתיו ומחצלת קנים על גביו וכו', וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד ע"ד ובתנחומא הישן ס' נח סי' ח' ובס' אמור סי' ח' אבל בב"ר פל"ג אי' מחצלא ובקהל"ר פ' שמח נטל מחצלת וכרכו בה. והקבוץ סוכ' כ'. ושם: החוצלות . . מחצלות ממש סוכ' שם כ' סע"א ירו' סוכ' ספ"א דנ"ב ע"ג מחצלות של אושא. ירו' שביעית פ"ג דל"ד ע"ג במחצלות ובקש ובאבנים. ירו' פסחים פ"ז דל"ד ע"ד ירו' נזיר פ"ט דל"ז ע"ד חיפהו מחצלות. ירו' עירובי' פ"ז דכ"ד ע"ג מחצַלְיות. במד"ר פכ"א פורס את המחצלאות] —

מָחַק (נרדף עם מחה ובל"ע محق ab- wegwischen, abreiben, abstreifen) בפ' כלל גדול בשבת (שבת ע"ג:) המעבדו המוחקו[12]) פי' משיר השיער[13]). ובגמ' דפ' הקורא את המגלה (י"ט רע"א) נייר: מחקא והוא חיפה[14]), בהסייף[15]) בפ' י"ג דכלים (מ"ב) מכתב שניטל הכותב טמא מפני המחק[16]) פי' קולמוס נחשת ראשו האחד דק עשוי לכתיבה והאחד עב עשוי למחיקה ואין כותבין בו אלא על הדונג או על האבק[17]) בכל כלי פי"ז בכלי' (מט"ז) קנה מאזנים והמחוק. ובר"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קס"ג סע"א) שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר. ובר"ג דפ' הוציאו לו (יומ' מ"ח.) מלא חפניו שאמרו מחוקות או גדושות, ובס"פ המוכר את הספינה (ב"ב פ"ה מ"א) למחוק לא יגדוש לגדוש לא ימחוק, גמר' (שם פ"ט.) ת"ר מניין שאין מוחקין במקום שגודשין. ת"ר אין עושין את המחק לא של דלעת וכו' (שם פ"ט רע"ב), ובפ' השוכר את האומנין בגמ' דסמך כל האומנין[18]) (ב"מ פ' רע"ב) תרג' אביי במחיקתא פי' להביא לתך חטים שהן ט"ו סאה והביא י"ו סאה שעורי' פטור ומשני י"ו סאה שעורים מחוקות הן שהן גדושות לתך[19]). ובפ' אמרו לו אכלת חלב בגמ' שאלו ר' עקיבא[20]) (כריתות ט"ו רע"ב) תנן התם בריש מכשירין (פ"א מ"ה) הממחק[21]) את הכרישה פי' מרחק ידו על הכרישה להסיר ממנה הטל[22]).

---

[1]) ובכ"י ש"ס למ"ק אי' ר' מנחם ברי סימאי ועיין הגהת הגרי"ב למ"ק ובכ"י ק"ט ג"כ ר' מנחם ב"ר סימי וכ"ה בכ"י ה"ב ובנו"ג ברי יוסי והוא ט"ס. [2]) בדפ"ר ובכ"י ה"ב בחיוי ובכ"י ק"ט בחיויה ובירו' בחייוי. [3]) ובכ"י ק"ט בדמוכיתיה ובנו"ג בדמכותיה. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו בצורה. [5]) בנו"ג מאן ניהו ובכ"י ש"ס ומאי גינהו ובכ"י א"פ אינון. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס בסמוך ר' מנחם בר סימאי שלח ובנו"ג שלח ליה. [7]) וכ"ה בנוסח ובכ"י ש"ס. [8]) בדפו"ו בט"ס מלחציים. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכדפ"ע על. [10]) וכ"ה בירוש' ובריי"ף ובראיש ותוספי רי"ד ושם ומחצלת ועיין ד"ס סוכ' צד כ"ז: וש"כ כי כגי' רבינו אי' ג"כ במשניות נאפולי ופיזרו, ובנוסחי לי' בפעם שניה מחצלת. [11]) וכ"ה בשט"מ לכתובות עש"ה ובנוסחי לי'. [12]) וכ"ה במשניות ובירו' ובנו"ג המעבד את עורו והממחקו וסדר המשניות ובירו' המותקו והמעבדו עיי' ד"ס שבת צד ע"ח: [13]) וכן פירש"י מגרר שערו. [14]) ורש"י פי' בע"א ע"ש. [15]) כ"ה בדפ"ר. [16]) בנו"ג המוחק. [17]) ובגוף הענין פי' כן רה"ג בסד"ט 9 ועיין בסוף הערות בצד 49 ובפי' הר"ש בלי שהזכיר את הערוך. [18]) כ"ה בכ"י ה"ב. [19]) וכן מוכח מפירש"י ולא כפי' תשובות הגאוני' ע"ש. [20]) כ"ה בכ"י. [21]) בנו"ג בכריתו' המוחק. [22]) וכ"ה בר"ש בלי שהזכיר את הערוך ובפי' סד"ם לרה"ג 37 פי' בזה"ל הממחק פי' כעין מוחק כשיש מים בכרישין ומעביר באצבעו מראש הכרישה ומוריד המים לסופא כרתניא (תוספתא מכשירין פ"א) הממחק את הגת ואת הכרישה

ובר"נ דפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ג:) תניא ר' אליעזר אומ' בו ביום גדשו סאה. פי' „בו ביום שהושיבו את ר' אליעזר בן עזריה בראש גדשו סאה כלומ' מדת הסאה ו' קבים והיא מחוקה והוסיפו מדבריהם רבותינו כמה דברים[1]) כגון הגדישה שהיא יתירה על העיקר והדברים שהוסיפו מהן להיתר ומהן לאיסור והכל להיות העיקר שמור ומוזהר והוא כגון זה ששנינו (שבת פכ"ד מ"א) נותן כיסו התירו לו לתתו לנכרי שלא יביאהו בעצמו ויחלל שבת זה וכיוצא בו להיתר[2]). ולאיסור כל גזירות שגזרו מקצת מן המותר לעשות גדר לנשאר שהוא אסור מן התורה ור' יהושע אמר בו ביום מחקו סאה פי' העמידו כל דבר על עיקרו לא פחתו ולא הוסיפו אלא התירו העיקר המותר מן התורה ואסרו העיקר שהוא אסור מן התורה שאילו בא להוסיף על דבריהם חוששין שמא יפסדו גם דברי תורה שהן העיקר שיבא אדם להרהר ולומר כשם שזה אינו מן התורה אלא מדרבנן כך זולתי זה יש מן המצות האחרות מדרבנן כמותן ובאו לגדור ונמצאו פורצין"[3]) ירושלמי בריש שבת (פ"א ד"ג ע"ג) ר' אליעזר אומ' בו ביום גדשו סאה לחבית שמליאה אגוזים כל מה שאתה נותן בהן שומשמין מחזקת פי' הוסיפו גזירות לגדור גדירות ר' יהושע אומ' בו ביום מחקו סאה לא הוסיפו ולא גרעו אלא התירו המותר ואסרו האסור לחבית מלאה שמן אם יתן לתוכה מים מקיאה השמן[4]). *[אחי"ה הוראת מהק א') בעצם הראשונה כמו מחה בל"מ פי' כמו שחק ובזה הענין כלי' פי"ג מ"ב הכותב . . המוחק ועיין תוספ' כלי' ב"מ פ"ג וירו' שבת פ"ה די"א: ובבבלי בשבת ע"ה: מוחק . . כותב ושם: מחק את גדולה, מגילה ט"ז רע"א מוחק . . כותב, ב"ב קס"ד. מחיק לה וכתב, מכות כ"ב. המוחק את השם, ב"ר ר"פ ס"ה מחיק שמיה . . מחיקת שמא, קהל"ר פ' גם מגבוה שחיק עצמות מחיק שמיה, אסת"ר פ' בהראותו: שחיק מחיק, ירו' מגילה פ"א דע"ב. מוחק אני כל הללויה שבו וכו' (ועיין פסחים קי"ז.), אבות פ"ר מ"כ נייר מחוק, ותרג' ומחה (במדבר ה', כ"ג) וימחוק. בנפעל בירו' שם ובירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד הללויה נמחק וכו', ב"ב קס"ד. נמחק פעם אחת נמחק שתי פעמים. בפיעל ממחק שבת ע"ג. ע"ה: עיין לעיל. באתפעל: ב"ר ס"פ כ"ח יתמחיק שמיה דפלן וכו' ב') ענין הסרת העודף והפכו גדש עיין ב"ב פ"ה מי"א, יומ' מ"ח. ובמשקל סורי הקבוץ מְחִיקָתָא (ב"מ פ':) עיי' לעיל, ירו' שבת פ"ז ד"י. המוחקה חייב משום מכה בפטיש פי' הסרת קליפת העץ וגרידתו. והשם מַחַק פי' גרידה ב"ב קס"ג: ועדיו על המחק, שם קס"ד. חותמין על המחק וכו', ירו' כתובות פ"ב דמ"ד: שטר על החלק ועדיו על המחק, ירו' ב"ב רפ"י די"ז ע"ג צריך להרחיק מן המחק וכו' וכן: מַחֲקָא ב"ב קס"ד. והפכו ניירא, ובתרג' ירו' א' לויקר' י"ט, ל"ה מחקא והקבוץ שם קס"א: כל המְחָקִין וכו', והתואר מַחָק שם פ"ט: אין עושין המחק של דלעת וכו' ושם: אין עושין את המחק צדו אחד עבה וכו', ועוד התואר מָחוק כלי' פי"ז ט"ז עיין לעיל ותוספת' כלי' ב"מ פ"ז וקהל"ר פ' גם זה. והקבוץ ירו' יומ' פ"א דל"ח: ומחוקיהן כסף . . ומחוקיהן זהב וכו' וכ"ה בויק"ר פכ"א. והשם המפשט מחיקה עירובי' י"ג רע"א כתיבה . . מחיקה, ירו' סוט' פ"ב די"ח. זו למחיקה ניתנה, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג מאי מחיקה היתה במשכן וכו'] —

מְחֻקָּק (מל"מ ודרש בגימטריא) בויק"ר ויהי ביום השמיני (ס"פ י"ב) כל השותה יין הרבה סוף שהוא שוכח ברמ"ח איברים שבו הה"ד (משלי ל"א, ה') פן ישתה וישכח מחוקק מְחֻקָּק כתיב והיינו[5]) רמ"ח.

מְחִיר (מל"מ Kaufpreis) כל האסורין פ"ו בתמורה (ל'.) איזהו מחיר כלב (דברים כ"ג, י"ט) האומר לחברו הא לך[6]) טלה זה תחת כלב זה[7]) וכו'.

מָחָר (מל"מ א') יום שאחר יום ההוה morgen ב') תואר לזמן העתיד Zukunft) במכילתא

אעפ"י שהמים [יורדין] מצד העליון לתחתון ע"כ ובפי' רגמ"ה כ"י לכריתות (בקובץ כ"י אנגיילקי' דף קפ"ז סע"ב) וז"ל המוחק את הכרישא: חציר כגון שהיתה כרישא מליאה מי גשמים ומוחק באצבעו הגשמים שעל הכרישא שיפלו ממנו ע"כ. [1]) בפי' ר"ח הסדר: הוסיפו רבותינו כמה דברים מדבריהם. [2]) לי' בפי' ר"ח. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) ועיין מ"ש בעי' בו ביום כפי מה שהניח הרב יד מלאכי בצ"ע בענין פי' רבינו ובאמת הוא פי' ר"ח אבל גם בעל הליכות עולם פי' (צד י"ד: בדפי' ליוורנו) כל היכא דאמרינן בו ביום אמרו יום שמינו לר' אליעזר בן עזרי' הוא כמו שנזכר בברכות בפי' תפלת השחר ע"כ ובפחד יצחק ע' בו ביום פי' בו ביום מחקו סאה וכו' בו ביום שגזרו י"ח דבר בדאי' בשבת פ"ק הרבו סייג לתורה במדה גדושה ויפה מדדו להרבות גדר בישראל וכו'. ובאמת זה דהתירו לתת כסו לנכרי הוא מי"ח דבר וגזרת די"ח דבר קדמי להך ענינא של ישיבת ראב"ע בראש וכבר עמד על זה בעל למוד ערוך מס' שבת צד קל"ח: [4]) בנו"ג מפזרת את השמן, ורבינו הכנים באמצע פי' משם עצמו. [5]) בנו"ג ואינון. [6]) וכ"ה במשניות ובמשני דש"ס הוליך. [7]) וכ"ה במשניות ובמשני דש"ס כלבי.

והיה כי ישאלך בנך מחר (פרש' בא פרש' י"ח) יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן וכו'. *[אחי"ה מחר עכשיו היינו יום הבא כגון למחר יהיה האת הזה (שמות ח', י"ט) ומחר לאחר זמן כגון כי ישאלך בנך מחר (שם י"ג, י"ד) וכן מחר יאמרו בניכם (יהושע כ"ב, כ"ד ועיין כ"ז) — ויק"ר פל"ד יומא דין היא הכא למחר לית היא הכא, ושם ר"פ כ"ד יפקון הכא למחר. ירו' גיטין רפ"ב דמ"ד: מחרא דמחר ועוד עיי"ע יומחרא ובמספר הזוגי: מדרש שו"ט מזמור ר"פ י"ב יש לי לחרוש היום ומחר ולמחרתיים נלך ביחד פי' ביום מחר דמחר übermorgen] —

מַחֲרָאוֹת (מל"מ מ"ב י', כ"ז Kloake) כבר פירשנו בע' דביון[1].

* מַחְרוּזוֹת (מפעל חרז ובל"מ חֲרוּזִים Schnüre) ב"מ כ"א. כ"ג רע"ב תוספת' ב"מ רפ"ב ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: מחרוזות של דגים עיי"ע חרז (ח"ג, תפ"ח), ירו' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג אם היו מחרוזות מותרות, תוספתא שקלים פ"ג בשר שנמצא בעזרה מחרוזות מותר שאין עושין בשר הקודש מחרוזות, ותוספתא ב"מ שם מחרוזות של בשר, תוספת' מכשירין ספ"א מצא . . מחרוזות וכו'.

* מחורי (?) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג עיין ערך מסרדי.

* מֶחֱרוֹךְ (מפעל חֲרַךְ verbrennen וא"כ השם Brandwunde) תרג' ירו' כויה (שמות כ"א, כ"ה) מחרוך.

* מַחֲרֵשׁ (= מַחֲרֵישָׁה פי' מַגְרֶדֶת Kamm, Bürste) בס"ג דפ' המקבל (ב"מ קי"ג סע"ב) אלא מחרישה למאי חזיא אמר רבה בריה דרבא[2] מחרישה דכספא פי' כמין מסרק היא ומחכך בה בשרו במרחץ. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח אגרדתא וכן פי' ר"ת הובא בתוספו' ב"מ קי"ג. ד"ה ואת המחרישה וכ"ה בשט"מ לב"מ ובשט"מ לכתובות ס"ח. בשם תלמידי ר' יונה ע"ש ועיין שבת קמ"ז: וע' גרד א' (ח"ב שנ"ו) — ומה שענינו בל"מ מַחֲרֵשָׁה Pflugschar עיי' ערלה פ"א מ"ג ירו' פיאה רפ"ב די"ז, ירו' שבת רפ"ז דט"ז, ירו' נזיר רפ"ו דנ"ה ע"ד תוספת' שבת פ"ו] —

* מַחְרֶשֶׁת (שם מקום בתחום א"י) עיין תוספת' שביעי' רפ"ד ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג הגי' מרחש'.

* מְחַרְתָּא (שם מקום בתחום א"י) בירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ובתוספתא שביעי' רפ"ד הגי' סחרתא.

* מַחֲשָׁבָה, מַחֲשֶׁבֶת (מל"מ ענין כונה Absicht, Vorhaben) עיין ברכות ס"א. פסחים נ"ד: חגיגה י': סוט' מ"ט: קידושי' ל"ט: מ'. סנהד' י"ט: כ"ו: זבחים מ"ו: מנחות כ"ט. נדה ס"א. ויק"ר פט"ו ובל"ס מַחְשַׁבְתָּא וכ"ה בעירובי' כ"ט: ובתרג' לירמי' מ"ט, כ'; נ', מ"ה והקבוץ לתהלים נ"ו, ו'; צ"ב ו'; ליחזק' ל"ח, י'.

☞ מחת (= מחתא אולי מפעל נחת abfallen והשם Abfall, Schlacke) תרג' ולב רשעים כמעט (משלי י', כ') ולבא דרשיעי מחתא. *[אחי"ה מענין נחיתה ונפילה והיינו פסולת — והקבוץ ויק"ר פי"ח אית תמן מְחָתִין פי' ירידות ובקהל"ר פ' גם מגבוה מחתותיין וצ"ל מחותיתיין הקבוץ מן מחותיתא עיין איכ"ר פ' יעיב — ועיין ערך מחתנא ועוד ענין מחתא תרג' מום (שה"ש ד', ז')] —

מַחְתָּה (מל"מ Kohlenpfanne) בפ"ב בכלי' (מ"ג) ומחתה פרוצה פי' מלשון (במדבר י"ז, י"א) קח את המחתה ואין לה צדדין. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י, ובדפ"ע לי'. וכנ"ה בכלי' שם מ"ז מחתה שלמה ובלא"ר מחתיתא אונקל' לויק' ט"ז, י"ב, לבמדבר שם ובתר"י א' מַחְתְּיָא והקבוץ מַחְתְּיָין, מחתיתא לבמדי' ט"ז ו'; י"ז ב' והלאה] —

* מַחְתְּנָא (מפעל נחת פי' Abhang) תרג' מורד (יהושע ז', ה'; י', י"א) מחתנא, ירו' עירובי' כ"ב רע"ב ומחתנא דגדר עיי"ע גדר (ח"ב, רמ"ט.).

* מַחְתֶּרֶת (מל"מ פי' פרצה Einbruch) סנהד' ע"ב. הבא במחתרת וכו' ובלא"ר שם: כל דאתי עלאי במחתרתא וכו' והקבוץ מ"ק כ"ה סע"ב סנהד' ק"ט סע"א מחתרָתָא — והושאל על פתיחה וארובה Oeffnung סנהד' ק"ג. עשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע וכו' עיי"ע חתר (ח"ג, תקכ"ב:), ברכות ס"ג. לפי נ"י ע"י (כ"ב בגליון ש"ס) גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי וככתב יד ש"ס פ' (ר"ס ברכות צד קפ"ד.) אי' על פום דאיגרא.

[1] ח"ג, ח'. ותקרי מוצאות.

[2] בנ"ג אמר רבא בר רבה.

מט (= מוט מל"מ פי' בד Tragstange ורבינו פי' יתד) בפ' אין צדין (ביצ' כ"ה.) לא יביאנה במוט פי' יתד. — (א"ב פי' ל"מ זה במוט בשנים (במדבר י"ג, כ"ג). *[אחי"ה ועל זה נאמ' בסוט' ל"ד סע"א וישאהו במוט בשנים ממשמע שנאמ' במוט איני יודע שבשנים מה ת"ל בשנים בשני מוֹטות עיין פירש"י. והיחיד נקבה מוֹטָה (ביצ' שם) הוא מוט קטן ובירו' הגי' במטה ובריי"ף במיטה וצ"ל במוטה] —

מט (= מוט, מָטַט נרדף עם מוד, נוד נוט מל"מ ענין נטיה wanken ובהפעיל ואפעל wanken machen) בהזב פ"ג בזבין (מ"ג) כל שאינה יכולת להמיט בה אדם[1]) פי' „כשיעלה אדם בספינה אם גדולה היא אינה מתמוטטת"[2]). ובפסיקת'[3]) דויהי בשלח פרעה (פסיקתי דר"כ צד פ"ב.) במטה דאמיטון אתמיט[4]) להון, פי' במה שרצו להמיט נתמוטטו. ויש מפרשי' במטה שרצו להכות בו הוכו. *[אחי"ה ובנו"ג בפסיקת' באמטיתא (בכ"י א"פ במטתא) דאמיטון בה איתמט (בכ"י א"פ אתמיט) להון ועיין מ"ש הח' רש"ב בהערה מ"ב ועיי"ע אכרעתא ובע' כרע ב' ובע' אמטיתא הארכתי עש"ה. ובהתפעל ובנתפעל: ב"מ ע"א. המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין וכו' הללו מתמוטטין ועולין והללו מתמוטטין ואינן עולין. אסתר רבתי בתחלה: לכשיתמוטטו שונאיהם של ישראל וכו', ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד אם ראיתם זכות אבות שמטה (צ"ל שֶׁמָּשָׁה) וזכות אימהות שנתמוטטה וכו', ובאתפעל תרג' תהלים צ"ד, י"ח איתמוֹטְטָה ריגלִי והקבוץ שם ע"ה, ב' איתמוֹטָטָא ריגלַי ועיין שם קכ"א, ג', ותרג' במוט הרים (מ"ו, ג') כי מתמוטטין טוריא ובקל בב"ר פע"א דרש מטה מטה (במדבר י"ז, י"ז) מָטוּ מָטוּ בני מטו בעגל מטו במרגלים — ובפלפל: איכ"ר פתיחת' ד"ה והפיצך: רגל מְמַטְמְטָה פי' רגל מועדת (משלי כ"ה, י"ט), והשם תוספת' ב"מ ספ"ו מטמוט זה איני יודע מה הוא וכו' ובירו' ב"מ ספ"ה ד"י ע"ד המיטמוט הזה וכו'. הפעיל ב"ר ר"פ ע"ה מֵמִיט עצמו וממנו השם: קהל"ר פ' את הכל: שהצדיק עתיד לבא לידי מַיְיט] —

☞ **מט** (= מְטָא מל"ס פי' הגיע gelangen, reichen an etwas וקרוב לו ל"מ מָצָא ועיין בפנים) תרג' הגיע היום (יחזק' ז', י"ב) מטא עדן ובמסכת חגיג' פ' הכל חייבין (ה' רע"א) מנקיט תאיני שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו פי' הגיע זמנן כלומ' נתבשלו. *[אחי"ה וכן פירש"י מטו: נתבשלו ע"כ וקטוע היא מן מטו זמנייהו וכן בתרג' מ"ב י"ט, כ"ו עד דלא מטו למהוי שובלין ועיין תרג' ישעי' ל"ז, כ"ז. וכן בחולי' קי"ב סע"א ודילמא תתאה מטא עילאה לא מטא פי' צד התחתון נצלה והעליון לא נצלה עיין פירש"י —. ובלי השאילה פי' כמו מצא בל"מ (ר"מ באיוב י"א, ז') ואי' כבר בדניאל ד', ח' והלאה; ו', כ"ד ועוד, וכן בדרז"ל מענין השגת מקום עת ודבר סנהדר' ק"ט רע"א כי מטא להתם, כתובות ס"ג. כי מטיא לגביה, שם: מטא מעלי יומא דכפורי' ע"ז ד': כי מטיא ההוא שעתא. חגיג' ד': וה'. (כמה פעמים) כי מטי להאי קרא, סנהד' ק"ג: כי הוי מטי להאי קרא. ראשו מגיע (בראשית י"א, ד') תרג' רישיה מטי, וראשו לעב יגיע (איוב כ', ו') ורישיה לענני ימטי, והגיעו שנים (קהלת י"ב, א') תרג' וימטון עלך שנין, ובהשאילה מהמאורעות קהל' ח', י"ד אשר מגיע אלהם תרג' דמטי להון ביש, אליו לא יגיעו (תהלי' ל"ב, ו') תרג' לותיה לא ימטון, ירו' ברכות פ"ג ד"ו. מטתיה אונס, ירו' פיאה ספ"ז דכ"א: מטתיה כן, ירו' כתובות רפ"ד דכ"ח: מטינתא לההיא דתני וכו', ובאפעל אמטי ב"ק קי"ז. ב"מ ט': ע"ג רע"ב, ב"ק קי"ט: נדה ס"ג. אמטויי ואתויי, ב"ב כ"א. לא ממטינן, כתובות ק"ג סע"ב אמטיוהי, המציאו (ויקרא ט', י"ג) תרג' אמטיאו ועוד זולתו. ב"ר רפי"ד ממטי לכון עיי"ע זיטא] —

☞ **מט** (= מָטוּ, מְטוּתָא מל"ס ܒܥܘܬܐ פי' בקשה מפעל מטא = פגע פי' הגיע ובקש das Angehen, die Bitte) תרג' ירו' (א') בי אדוני (בראשית מ"ג, י"ט) במטו מנך רבוני, תרג' על פסוק כי יציל אביון משוע (תהלים ע"ב, י"ב) דבעי מטו כלומ' מבקש בקשה. *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י לשמות י"א, ח' ויבעון מטו מיני, יומ' פ"ז. המבקש מטו מחבירו. ויק"ר פכ"ה עיי"ע זנס. — ובצירוף ב' ברכות ל"ה: יומ' ע"ב: ועיין סנהד' צ"ז. במטותא מינייכו, וסנהד' שם במטותא מינך, ובתרג' ירו' לשמות ל"ב, ל"א במטו מינך, ובתרג' אונקל' אי' תמיד בָּעוּ, בְּבָעוּ] —

* מַטְבָּחַיִּם, מַטְבָּחַיָּא עיי"ע בית מטבחים (ח"ב ע"ד).

---

[1]) בנו"ג באדם ובפי' רה"ג הגי' למוט. [2]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 39 ועל פיו פי' רע"ב ע"ש. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ודפו"ו, אבל בשדפ"ע בפסוק. [4]) כ"ה בדפ"ר וכן מוכח מפי' ובנו"ג איתמט ובשדפ"ע אמיט באפעל.

מַטְבֵּעַ (מַטְבְּעָא מפעל טבע פי' השם Münze) תרג' ושמעו הולך בכל המדינות (אסתר ט', ד') ומטבעיה נפיק. *[אחי"ה והוא עפ"י ב"ר פל"ט שיצא . . מוניטין בעולם, עיי"ע טבע. ברכות מ': וירו' ברכות פ"ו ד"י: (לפי גי' המהרש"ס) כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכו' וכו'. ירו' ברכות פ"ה ד"ט: מטבע הברכה. ירו' מגיל' ספ"ג דע"ד ע"ג מטביעה של תפלה. ירו' ברכות פ"ה ד"ט: מטביעה צ"ל מַטְבְּעָה עיי"ע טבע (ח"ה, י"א:). אבות דר"נ פי"ח עשה כל התורה מטבעות מטבעות[1]) — ובלי השאילה פסחי' נ"ד: ב"ק צ"ז. ושם: ב"מ מ"ה: סנהד' ק"ד. והקבוץ מַטְבֵּעוֹת סנה' ל"ז. ב"מ כ"ה רע"א ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: פסיקת' דר"כ צד רכ"ב:] —

* מוּטָּה (קרוב לל"מ מֻטּוֹת מפעל נטה פי' אבר הקצר הקיצון שנוטה לתחת das äusserste Ende) תנחומ' תזריע סי' ח' והיה מוטות כנפיו (ישעי' ח', ח') המוטה הזו של תרנגול אחר מן ששים בכנפיו ועל זה התנחומ' כיון רש"י בישעי' שם ע"ש ובשו"ט מזמור ע"ט בט"ס אחד מעשרים וצ"ל מששים — יבמות ק"ג. מוטה מפעל נטה ע"ש.

מִטָּה (מל"ט Bett) מטה (גליתא) [צ"ל גיליתא][2]) כבר פי' בע' גל (א')[3]). מטה של טורבל בערך טרבן, מטה של טרסיים בערך טרסי. *[אחי"ה ברכות ה': מטה ארמית עיי"ע ארם א'. ירו' ברכות פ"ג ד"ה ע"ד אי זו היא מטה עיי"ע דרגש (ח"ג קס"ב:) וש"נ מטה סרוגה, מטה של עור ע"ש. מ"ק פ"ג מ"ח אין מניחין את המטה ברחוב ושם כ"ד: מטה זקופה עיי"ע זקף. ושם כ"ז: מטה כפוייה עיי"ע כפה. ברכות י"ז: נושאי המטה עיי"ע חלף א'. והושאל ליוצאי המטה כלומ' זרע פסחי' נ"ו. שמא ח"ו יש פסול במיטתי וכו' ויק"ר פל"ו יעקב מיטתו שלימה וכו'] —

* מַטָּה מל"מ הפכו מעלה unten) ב"ק ע"ט: עין של מטה . . אזן של מטה והוא לשון כבוד במקום עין של מעלה עיין פירש"י. חגיג' פ"ב מ"א תמיד ל"ב. מה למעלה מה למטה, ובנו"ן בסוף בתוספת' סוף מקואות יצא מלמטה . . יצאו מלמטן. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: ירו' פסחים פ"ו דל"ג. בי"ד של מעלן . . בי"ד של מטן ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג למעלן . . למטן, ירו' שבת פ"ו ד"ח. מלמטן, ויק"ר ס"פ כ"א שורות של מטן.

* מַטַהֶרֶת (מן טהר בהפך רהט Baderinne) בע' טהר א' (ה"ד, ט"ז) הביא רבינו מפ"ו (מי"א) דמקואות המטהרת שבמרחץ ופי' ענין רהטים ע"ש ומ"ש וכ"ה בתוספת' מקואו' פ"ה. ושם פ"ו בזמן שמטהרת שלה פתוח לרשות היחיד. תוספת' עירובי' פי"א (ה') הקבוץ: שתי מטהֲרוֹת זו ע"ג זו וכו'. ולפע"ד הוא מל"ע הרשום' בע' טהר ע"ש.

* מַטְוִיתָא (מפעל טוי Gebratenes) ברכות מ"ד: עיי"ע גלגל א'. (ח"ב, רפ"ד:)

* מטוורד ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג עיי"ע מצליף גי' רבינו.

* מְטָחָא (מפעל טוח ובל"ע طاخ Beleidigung) תרג' תפלה (איוב א', כ"ב) עיי"ע טח ב' כגי' רבינו (ח"ה, כ').

מטח (= מְטַחְתָּא נ"ל מל"ע مطحو مطحى רחב ועב והושאל לירך כמו אטמא עיין ערך Hüfte, Lende) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט ס"ע ב) לשיגדונא[4]) ליתי פתיא דמינוני וניגנדריה[5]) שיתין זימנין אהא מטחתא[6]) וס' זימנין אהא מטחתא. פי' פתיא[7]) כלי חרס מלא ציר של דגים ומגלגל אותו ס' פעמים אהא ירך וס' פעמים אהא ירך. מטחתא היא אטמא ובלעז אנקא. *[אחי"ה בלאי"ט anca וכ"ה ברש"י הנקא והוא בל"צ Hüfte, hanche וגם בגוף הפי' נגרר אחר פי' הערוך. ועוד עיי"ע שגדן ומ"ש] —

* מטחן (בל"מ טחנה ובל"ע مطحنة Mühle) שמ"ר ר"פ ל"ו עיי"ע טחן א' וש"נ.

* מְטוּטֶלֶת (כמו מטולטלת מפעל טלטל, דלדל ענין תלייה Angehängtes, Herabhängendes Senkblei) והושאל לאנך של בנאים ועיין בפנים) בפ"ו בכלאים (מ"ט) רואין אותו כאילו מטוטלת[8]) תלויה בו. ובפ' במה בהמה (שבת פ"ה, מ"ג) לא יצא הגמל במטוטלת[9]). גמר' (שם נ"ד.)

---

[1]) כ"ה ברש"י גיטין ס"ז. ד"ה אוצר בלום ובנו"ג טבעות. [2]) ובכ"י ק"ט גוליתא וצ"ל גיליתא וכ"ה בה עתקת ר"ח בשבת מ"ו: וקל"ח. ועיין מ"ש בע' גל א'. [3]) ח"ב, רע"ו. [4]) וכ"ה בע' שגרן ובנו"ג לשיגרונא וכ"ה בע' פתיא א'. [5]) כ"ה' לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר וניגרדיה וברש"י ולגנדריה עיי"ע גנדר (ח"ב, שי"ח) ובשדפ"ע בט"ס וניגרריה. [6]) בדפ"ר מטחאתא ובנו"ג מטחתיה. [7]) ברש"י בט"ס פחיא. [8]) בכ"י ש"ס מטולטלת. [9]) וכ"ה במשניות ובכ"י ש"ס ובתוספת שבת רפ"ד (ה') ובחי' המאירי ובנו"ג במטולטלת.

תנא לא יצא הגמל במטוטלת הקשורה לה בזנבה וכחוטרתה אבל יוצאת היא במטוטלת הקשורה לה בשלייתה. פי' חתיכה של בגד שקושרין בשלייתה בשביל שלא תצטנן ועיקרו מן טלת [1]) ובפ"ה בתמיד (מ"ד) וכיסוי היה לו וכמין מטוטלת נתונה [2]) עליו מלמעלה. פי' כסוי זהב דומה לחתיכת בגד שאין לה שפה בטבעת — ופי"ב בכלי' (מ"ח) המטוטלת והמשקולת [3]) פי' הבנאים שרוצין שלא יבא הכותל עקום מביאין חבל ובראשו ברזל ומכנים ראש החבל בתוך עץ ותופשו הבנאי בידו ושוקל בו הכותל [4]) ואותו ברזל שמו מטוטלת וי"א [5]) זהו הברזל שהוא לטורטני [6]) והוא ממיני מתכות והוא מטוטלת ושמה בטיית רומאן [7]) שהוא עגול כרימון [8]) ומשקלו זוז ושנים ומאה ואלף שבמאזנים [9]) שמם משקולות" [10]) ושמו בלעז פונדרוני [11]). משקולת החוט של בנאין ששקולין בו הבנין והוא ענין כובד ועיקרו מן (משלי כ"ז, ג') כובד אבן ונטל החול. *[אחי"ה ודע כי בדפוסי וכ"י הכל ערך אחד הוא אבל בעה"ק שנ"ב מציון של כלים מתחיל ערך מיוחד ואולי ממושג אחד נסתעפו שתי הוראות היינו ממושג תלייה ונקרא מטוטלת א') כר מלא מוכין שנותנין תחת זנב הגמל וכן דעת רש"י בשבת נ"ד. ד"ה בשלייתה ודעת ר"ן סביב הרי"ף והמאירי בהיות תלוייה מתחת הזנב וזה מה שלועז רש"י פושל"א והוא לאי"ט Bündel, fascicula ודעת רבינו שעיקרו טלת קשה להלמו ויותר טוב שעיקרו מטלת כדעת רע"ב בשבת, וזהו חתיכת בגד של הערוך ושל המפרש בתמיד הנ"ל ע"ש. ועיין רע"ב לתמיד שהביא את הערוך. ובענין חתיכת בגד Lappen כמו מטלת אי' ג"כ בתוספת' שבת רפ"ו (ז') הקושר מטוטלת (בכ"י אירפורט מטולטלת) על יריכו וחוט אדום על אצבעו . . ה"ז מדרכי האמורי. ב') ונקרא כן הברזל או אנך שתלוי בחבל משקולת הבנאים עיין לעיל. והקבוץ מהוראה ראשונה בירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד אצטרובילין בִּמְטוּטָלוֹתֵיהֶן והקבוץ מהוראה שנייה בתוספת' כלי' ב"ב ספ"ז והמטלטלות והמשקלות, וזו הגי' היתה ג"כ לפני רה"ג כדמוכח מהנ"ל לפי תקוני] —

מְטַטָר (= מְטַטוֹר, מִיטַטוֹר, מִיטַטָר מל"י אמצעי' μιτάτωρ השליח ההולך לפני המלך der dem Herrscher vorausgehende Gesandte ועיין עוד בפנים ושם פי' רבינו ור"ב) בילמדנו בסוף כי תשא (תנחומי' כי תשא רסי' ל"ה) אני הולך לפניהם מטטור [12]) וה' הולך לפניהם יומם (שמות י"ג, כ"א). וישמע בלק כי בא בלעם (במדבר כ"ב, ל"ו) [מלמד] ששלחו מיטטרין לפניו [13]). ראה החילותי (דברים ב', ל"א) (בתנחו' ל"י) אי איפכת לך אני מיטטור [14]) שלך ולא תתמה עליהן ולא עתיד אני לעשות מיטטור לפני אדם ערל לפני כורש שנא' (ישעי' מ"ה, ב') אני לפניך אלך והדורים אישר לפני אשה אני עתיד לקדם לפני דבורה וברק שנא' (שופטים ד', י"ד) הלא ה' יצא לפניך. נראה שענין הקדמה הוא וי"ל ענין שמירה, וישמר משמרתי (בראשית כ"ו, ה') תרג' ונטר מטרת מימרי. — (א"ב פי' בל"ר ממונה הולך לפני צבא לתור לאנשי המלחמה מנוחה ובית מלון). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר Grenzabtheiler, Grenzabmesser, metator ובזו השטה הלך כבר ה' בוקסט' ואחריו כמה חכמי הזמן (עיין ערש וגרובער חכ"ז צד 41 וה' רימ"ז בט"ר ח"א 108) ועוד זולתם) וזה האחרון הביא כפתור ופרח פ"י צד ל"ר: אצבעו של הקב"ה נעשה מטטרון למשה והראהו כל ארץ ישראל ע"כ ונ"ב ופי' מטטרון מראה מקום וכן הביא הגי' הרמב"ן (לשמות י"ב, י"ב) בפי' פסוק אעשה שפטים אני ה' ולפי דעתו הוא המלאך הגדול שנקרא בעבור כן מטטרון ופי' המלך מורה הדרך ע"כ ועיין למטה בסמוך. אבל בספרי האזינו פ' של"ח אי' לפנינו ר' אליעזר אומ' באצבעו היה מראה מטטרון למשה והראהו את כל א"י ע"כ תחומו של אפרים ע"כ תחומו של מנשה וכו' וזה ראיה לדעת הרמב"י

[1]) וכן פי' ר"ח בחיי שבת (בש"ס ווילנא) שהטעם שלא תכ"נס בו הרוח. [2]) בנו"ג היה. [3]) בנו"ג המטולטלת והמשקולות ובפי' כד"ט לרה"ג 8 והמטוטלית (צ"ל והמטולטלות) איכא דאמרי מטוטלת והמשקולות. [4]) נשמט בפי' רה"ג. [5]) בפי' רה"ג ואני אומר. [6]) ובפי' רה"ג עוד וז"ל שהוא קפאנית [מל"ע قبّانه = ל"פ كپان מאזנים גדולה grosse Wage] ויש מנחושת ע"כ ורבינו השמיט ל"ע כדרכו. [7]) בל"ע رمّانه Wagengewicht. [8]) ל"י בפי' רה"ג. [9]) בפי' רה"ג בט"ס שמאזנים. [10]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג וקצת הובא כפי' ר"ש בכלי' בשם הערוך. [11]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב, ובדפ"ע פונדרורני אבל בכ"י ק"ט פונדוליי ובכ"י ו"ו ב' פונדלוני. הראשון נ"ל מל"ר ואי"ט wägen, ponderare והשני בלאי"ט hängend, pendolone וזה האחרון מסכים יותר עם הוראת מטוטלת שהיא מטולטלת. [12]) בנו"ג מיטטור. [13]) בתנחו' בלק סי' י' ובילק' בלק רמז תשס"ה אי' מלמד ששלח שלוחין לבשרו ובבמד"ר פ"כ מלמד ששלח שלוחים לבלק לבשרו ובפסיקתי זוטרתי מלמד ששלח לפניו אנשים להגיד כי הוא בא. [14]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע מטטור.

ומוספיא אבל היותר טוב שמלה יונית אמצעי' היא ופי' שליח ההולך לפני המלך וכן מבואר באוצ"מ של מיירזיאום (349) בשם Suidas וז"ל μιτάτωρ ὁ προκαποστελλόμενος ἄγγελος πρὸς τοῦ ἄρχοντος ובזה עולה יפה ילמדנו כי תשא אני הולך לפניהם מיטטור לבאר ל"מ: וה' הולך לפניהם יומם וכן אני מיטטור שלך וכו' (ילמדנו דברי' הנ"ל) לבאר ל"מ: אני לפניך אלך וגו' ובזה מובן כי תחת מיטטורין (הקבוץ) ישל גי' הערוך (ילמדנו בלק) אי בנוסחאותינו שלוחים. והרמב"ן בשמות הנ"ל גרס בשם ילמדנו בלק: ששלח מטטרון לפניו ונ"ל שצ"ל כגי' הערוך מטטרין בקבוץ. וכן במקום גי' הרמב"ן בציון מילמדנו דברים: אי איכפת לך אני מטטרון שלך צ"ל מטטור שלך כגי' רבינו. ורמב"ן גרס כן בעבור שהשוהו עם מלאך מטטרון עיין לעיל בציון מספרי. ואולי בספרי צ"ל ג"כ באצבעו היה מיטטור מראה למשה וכו' כלומ' המלאך היה מראה באצבעו למשה[1]) וראיה מופתית לזה התיקון מצאתי בפי' המיוחס לרש"י בב"ר פ"ה שאי' שם נעשה קולו של הקב"ה מטטרון למשה בשעה שאמר לו עלה על הר העברים, נעשה קולו של הקב"ה מטטרון על המים הה"ד (תהלים כ"ט, ג') קול ה' על המים אבל גי' המיוחס לרש"י מיטיטור מנהיג ע"כ והוא ל"י הנ"ל וכפי' הערוך מקדם לפניו וכונת המדרש כמ"ש בסוט' י"ד, שמשה עצמו לא היה יודע היכן הוא קבור והיאך עלה למקום שאינו יודע אלא שהקול עצמו נעשה לו שליח ומוליך וכן המים כמ"ש בשמ"ר פט"ו שלא ידעו היכן ילכו ואיך באו למקומם אלא שהקול הוליכם עיין בפי' מהרז"ו בב"ר שם]

* מִיטְטְרוֹן (שם פרטי למלאך ולפע"ד על שם הפרטי הפרסי הישן וצענד Mithra) רבים וכן שלמים נתחבטו בגזרת זו המלה ואין אצלי ספק כי נולד השם הזה על ברכי דמיוני הפרסיים שהרבו לספר מראש המלאכים שלהם שנקרא Mithra וכבר הארכתי אודותו ברוחב ביאור בספרי על מלאכים ושדים 36 והלאה וכבר אמרו בירושלמי ר"ה פ"א דנ"ו סע"ר (וב"ר פמ"ח) שמות המלאכים עלו בידן מבבל. ואלה המה סימני ההיקש בין מיטטרון ובין מיטהרא Mithra א') בפרשה הנקובה על שם Mithra בצינדאפעסטא (Mihir Yast) נקרא מיטהרא aokhtônâmanô yazatahê פי' מלאך שנקרא בשם כלומ' בשם רבו. ועליו מפורש בראש הפרשה הנ"ל בזה"ל Âaṭ yaṭ mithrem yim vourugaoyaoitim frâdadhãm azem çpitama âaṭ dim dadhãm avâontem yêçnyata avâontem vahmyata yatha mãmciṭ yim ahurem mazdãm פי' „כשבראתי את מיטהרא בעל רוחב השדות בראתיו בערך גודל להיות ראוי להתפלל ולהֶעָבֵד כל כך כמו בערך עצמי אהורא מצדא" (אליל העליון) ועל פי זה נבין ספור בסנהד' ל"ח: אמר ההוא צדוקי לרב אידית[2]) כתיב (שמות כ"ד א') ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב כי שמי בקרבו (שם כ"ג, כ"א) אי הכי ניפלחו ליה כתיב (שם) אל תמר בו אל תמירנו בו א"כ לא ישא לפשעכם למה לי א"ל הימנותא בידן[3]) דאפי' בפרוונקא נמי לא קבילניה דכתיב ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' וטעם לדבר ששמו כשם רבו כלומ' ידוע בשם ונקרא בשמו של בורא כאמור הנ"ל אצל מיטהרא והבינו על פי מסורת ההמון הפרסי הנ"ל כי זה הוא מיטטרון וסמך לזה מפסוק הנה אנכי שלח מלאך לפניך וגו' כי ילך מלאכי לפניך כאלו הוא הממצע וגם מיטהרא נאצל מן mith, maêthana פי' ממצע בין אדם ואלהיו וכן מסר כותב יוני Theopomp כי הפרסיים קראוהו מיטהרא בהיותו הממצע διὸ καὶ Μίθρην Πέρσαι τὸν μεσίτην ὀνομάζουσι עיין ווינדישמאן מיטהרא צד 56 ומאמרי על המלאכים צד 36 ועוד 40 ועל זה בא לחלוק רב אידית (רב אידי) הימנותא בידן אפי' בפרוונקא נמי לא כלומ' לא קבלנוהו אפי' כתייר ושליח (עיי"ע פרוונקא) ההולך לפנינו מול אלהים. ב') מיטהרא פי' בל' צענד שטר Vertrag עיין מקומו' שהביא הח' שפיעגעל בקדמוניות של איראן (ח"ב, ח') ולכן מיטהרא הוא אליל וממונה על השטרות ועל אמונה במשא ומתן בין איש לחבירו ועל אמונת בעל הדת מול אלהיו ולא ידע רחמים למי שהפיר השטרות וברית הכרותה בין איש לחבירו או בין אדם לקונו (עיין יאשט מיטהרא פסוק י"ח, כ') ולכן דרשו רז"ל ג"כ אל תמר בו על מיטטרון רק הפכו הענין לטוב אל תמירנו בו אבל כמו שיתפתל עם עקש כן עם חסיד יתחסד עם גבר תמים יתמם הוא מלאך הרחמים ובזה נבין מדרש סוף תנחומ' (ועיי' תנחומא הישן ואתחנן סי' ו') כיון שהשלים עצמו (משה)

---

[1]) וגי' הילק' באצבעו של משה היה מטטרון מראה למשה ובפסיקי זוטרתי אצבעו של הקב"ה היה מטטרונו של משה מלמד שהיה מראה לו כאילו באצבע. [2]) בכ"י ש"ס לרב אידי. [3]) בכ"י ש"ס בידך.

למיתה פתח הקדוש ברוך הוא ואמר מי יקום לי עם מרעים מי יעמוד לישראל בשעת כעסי ומי יעמוד במלחמתן של בני [1]) מי יבקש רחמים עליהם בשעה שחוטאין לפני באותה שעה בא מיטטרון ונפל על פניו וכו׳. וכן מוכח מאליהו זוטא פ״כ וכן קורא למלאכי השרת ובתחלה קורא למטטרון ואומר לו אני קראתיך שמך בשמי שנאמר כי שמי בקרבו מפני מה ראית שכינתי מסתלקת וביתי חרב ולא בקשתם עליהם רחמים וכו׳. ופקודת מטטרון להטיב עם הטובים ולהרע עם הרעים יוצא מפורש מחגיגה ט״ו. חזא (אחר) מיטטרון דאיתיהבא ליה רשותא למיתב למכתב זכוותא דישראל וכו׳ א״ל מ״ט כי חזיתיה לא קמת מקמיה איתיהיבא ליה רשותא למטטרון [2]) למימחק [3]) זכוותא דאחר [4]). וכמלאך הרחמים הוזכר עוד בפתיחתא דאיכ׳ סי׳ כ״ד ד״ה משא גיא: באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ע״ש. ג׳) מיטהרא כל רז לא אנים ליה ויש לו חוזים ושלוחים המודיעים את כל הנעשה ודמו הפרסיים שיש לו אלף עינים ואלף אזניים לראות ולשמוע כל עניני תבל (יאשט הנ״ל מ״ה, מ״ו, ס׳ והלאה, פ״ב והלאה) וכן נאמר בילק׳ בראשית רמז מ״ד בשם מד׳ אזכיר מיד שיגר מטטרון שליח לשמחזי וכו׳ ד׳) אומרים על מיטהרא (יאשט פ׳ ס״ד) וז״ל yahmi vyâni daênayâi çrîrayâi perethufrâkayâi maza amava nidhâtem אשר בו תנוח ידיעת הדת הטהורה המועלת לרחבת ידים הגדולה והעצומה. ועוד נקרא zaota ahurâi mazdâi (שם פ״ט) כהן לאל עליון ועוד (שם קט״ו) nmânya ratavô המלמד בשמי מעל וכן נאמר בע״ז ג׳. יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה וכו׳ עד איבעית אימ׳ מיטטרון וכו׳ [5]) וכן נאמר במד״ר קרוב לס״פ י״ב והוא משכן הנער ששמו מטטרון שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים לכפר על ישראל וכו׳ [6]) וכן אי׳ בתר״י שמות כ״ד, א׳ ולות משה אמר מיכאל ס ר כ ן ח כ מ ת א ותחת זה אי׳ בסנהד׳ הנ״ל זה מיטטרון, ובתר״י לדברים ל״ד, ו׳ נמנה מיטטרון בין ר ב נ י ח כ מ ת א וכן נאמר בתר״י לבראשית ה׳. כ״ד וקרא שמיה מיטטרון ס פ ר א ר ב א והכונה שהוא חכם ומבין גדול. ועוד י״ל שענינו סופר וכותב וכדאי׳ במדר׳ אלה אזכרה קרא הקב״ה למטטרון וא״ל כ ת ו ב ששה חדשים שלמים נגע צרעת שאת וספחת וכו׳ וכן יחשבו הפרסיים למיטהרא לבעל חימה ונוקם ולקנא (יאשט הנ״ל ע״ה, ק״ח, ק״י) ועל פי זה יפה כיון ר״ח בפי׳ לסנהד׳ (בקובץ כ״י אנגי׳ דף צ״ט) בפי׳ וז״ל הגה.. שולח מלאך וג׳ ומלאך זה מיטטרון וכתב ביה כי שמי בקרבו מל׳ בקרב העם הזה . . כלומ׳ הוא יודע כי שמי אל קנא ונוקם ה׳ ובעל חימה לפיכך לא ישא לפשעכם. ה׳) מיטהרא הוא מגין העולם וז״ל יאשט פ׳ ק״ג: yim haretâremca aiwyâkhstâremca fradathaṭ ahurô mazdâo vîçpayâo fravôis gaêthayâo הוא אשר בראו אהורא מצדא למגין ולמחסה לכל העולם כולו, ובזה התואר יכונה הרבה פעמים בשם הכבוד vourugaoyaoitis מושל שדות הרבה עיין ספרי על המלאכים צד 38 וכן יחשבו למיטטרון האחרונים שהוא שר העולם עיין חולין ס׳. יבמו׳ ט״ז: ד״ה פסוק זה בתוספו׳ ועיין רש״י סנהד׳ צ״ד. ד״ה שר העולם. עיי״ע נער [7]) אבל כדי להודיע שאין ביכולתו לעשות מאומה חוץ מרשות קונו יפה אמרו בחגיגה ט״ו. אפקוהו למיטטרון ומחיוהו שיתין פולסי דנורא ועיין התוספ׳ שם ד״ה ומחיוהו ועיי״ע פלס ד׳ ופי׳ רבינו שם וש״נ. — ובזה יצאתי ידי חובת ביאור בענין השתוות מיטטרון ומיטהרא [8]) והרביתי להביא ראיות מצענד אפעסטא עם הצעת הלשון להוציא הדעה המוטעת האומרת כי אין השתוות בין מיטטרון ומיטהרא [9]) ועיקר הכתיבה מיטטרון כדאי׳ בש״ס וקצת כ״י וכמו בע׳ הקודם לזה אבל אין לו שייכות עמו וכדי להשותו עם גימטריא ש ד י השמיטו היו״ד ועיין רש״י לשמות כ״ג, כ״א מטטרון בגימטרי׳ שדי אבל בסנהד׳ ל״ח: לא פי׳ כן] —

מטכם (= מְטַכְסָא, מִיטַכְסָא בל״ס וכן הוא בל״ר metaxa ≑ μέταξα, μάταξα משי Seide) בס״ג דב״ק (קי״ז רע״ב) ההוא גברא [10]) דאחו

[1]) וכן מיטהרא שנקרא בעל מלחמה בעבור שיוצא למערכות המלחמה ללחום בעד הטובים עיין יאשט הנ״ל כ״ד, ע׳ והלאה, צ״ג והלאה. [2]) בכ״י ש״ס. [3]) בכ״י ש״ס למעקר. [4]) ולדעת הפרסיים מיטהרא הוא אחד מדיינים ושופטים ששוקלים בכף מאזניים זכיות וחובות הנשמה לאחר פטירת האדם עיין שפיעגעל מבוא לכתבי הפרסיים ח״ב 138. [5]) וכן משובה (ביאשט שם קט״ז) כוהו של מיטהרא אצל התינוקות של בית רבן. [6]) (ועיי׳ זוהר תרומ׳ קמ״ג, א׳ קנ״ט א׳). וקרוב לזה נאמר במיכאל עיין מנחות ק״י. ובשנוי קצת בחגיג׳ י״ב: זבחים ס״ב. מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו ועיין ספרי על המלאכים 27. [7]) ובעלי הקבלה הפריזו על המדה לכנותו ידוד הקטן (ספר חנוך קט״ו) אשר ממנו אמר האל יתברך גדלתי כסאו מהוד כסאי והרביתי כבודו מהוד כבודי (שם). [8]) ושמעתי כי כבר ה׳ ציפסער המנוח נסה בשטה זו חילו במ״ע אוריענט אבל מ״ע הנ״ל לא בא לידי מעולם מרוב יקרותו. [9]) עיין החי׳ האמבורגער בספרו רוו״ב תלמודי 781 והחי׳ לעווי בעמת״ל שלו לא שת לבו למה שכתבתי בענין הנ״ל זה רבות בשנים בספרי על המלאכים. [10]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנוס׳ לי׳.

מטכסא [1]) דר' אבא בב"ר פ' ע"ח ויותר יעקב (פ' ע"ז [2]) [אשכחון חרא] [3]) מחיילה דמטכסין [4]) פי' משי מובחר הוא ובל' רומי [5]) טיטכסי. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת כ': מטכסא . . היינו כלך עיי"ע כלך א' וסי' שם רבינו ע"י השיראין, וכן בירו' כלאים רפ"א דל"ב. מבואר שיריין ע"י מטכסה ועיי"ע שר ה', ירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג יהב דינרין למטכסה, ויק"ר פל"ד כד הוו יהבין ונסבין בהדין מטכסא וגי' רבינו עיין בע' בלדר והקבוץ שהש"ר פ' מי זאת חבילה של מיטכסין, ושם מטכסין וכ"ה בילק' משלי רמז תתקל"ה, תנחומ' ריש תרומ' ובילק' ריש תרומ' מטכסא ובתנחומ' הישן מטכסין, ירו' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג מטקסין וכ"ה בב"ר הנ"ל] —

מְטַכְסָא (בל"י μεταξύ תוך ואמצע (inmitten בב"ר פ' ויבא הראשון (פס"ג) אוקימון [6]) על מטכסא דמדינתא פי' בל"י תוך ואמצע ובעל הערוך גרס טכסא ופירושו בל' יוני קיר וחומת העיר. *[אחי"ה ובפי' המיוחס לרש"י פי' ברחוב העיר, ודע כי בין (בראשית א', ד') ומבין (שם מ"ט, י') העתיק עקילס ע"י מלה יונית הנ"ל וכן העתיק סומכוס מתוך (תהלים נ"ה, ה')] —

מְטוּל (פי' בל"ס מְטֻל בגלל, למען ob, wegen, weil) תרג' כי יודע ה' (תהלים א', ו') מטול דגלי קדם יי' ובא בתוספת אלף תרג' עור בעד עור (איוב ב', ד') אברא אמטול אברא. *[אחי"ה ובכינוים בכתובות ס"ז: אמטולתיה פי' בשבילו עיי"ע אמטול וש"נ בהשמטת הל', וכן בתרג' בגוף מדבר בעדו ובנוכח: משלי ח', ט"ו, ט"ז מטולתי (כפי גי' כ"י אצל ה' לעווי), ושם קט"ו, א' תרג' לא לנו: לא מטולתנא] —

* 1 מַטּוּל (מפעל נְטַל נשא, וכן בל"ס מַטָּלָא משאוי Last) ירו' חגיג' פ"א דע"ז: בשעת שומדא הוון מטענין להון מַטּוּלִין והוון מתכוונין מיטעון תרי חד מטול וכו'. תרג' משא (במדבר ד', ט"ו. י"ט. ל"א. ל"ב. מ"ז) מטול. כמשא כבד (תהלים ל"ח, ה') תרג' כמטול יקיר. מסובלים (שם קמ"ד, י"ד) תרג' מארי מטול. והקבוץ תרג' ישעי' מ"ו, א' נשאתיכם: מטולי (מעותהון) [טעותכון]. כמטיל ברזל (איוב מ', י"ח) פי' רש"י כמשאוי ברזל ובתרג' כדפ' רגיא כמטלותא פרזלא, ובכ"י תרג' (אצל לעווי) היך מטליא דפרזלא ותהיה אז מל"ע עיי"ע מְטָל.

* 2 מַטּוּל (= מַטַּל כמו משא בל"מ בהשאילה לדבור אשר דבר הנביא בשם אל pro-fetischer Ausspruch) המשא (חבקוק א', א') מטל נבואתה, תרג' משא בבל (ישעי' י"ג, א') מטל כס די לוט לאשקאה ית בבל. וה' נשא עליו את המשא הזה (מ"ב ט', כ"ה) ומן קדם . . אתנטל עלוהי ית מטל נבואתה הדין, בכל אלה המקומות מטל כמו מטול בהיות נאום ה' משא אשר נטל עליו הנביא. ומה שענין מטול כמו מטלנא עיי"ע מטלנא.

* מְטָל (כמו בל"מ מטיל מל"ע مطل das Eisen strecken, schmieden והשם مطال das gestreckte Eisen, der geschmiedete Stab) תרג' וכידון (ש"א י"ז, ו') ומטל עיין רד"ק שם, וממנו הקבוץ מטליא בתרג' איוב עיי"ע מטול א' (ועוד עיי"ע מטלון), ומה שענינו סוכות עיי"ע מטלא בע' הבא אח"ז.

* מַטְלָא, מַטְלָלָא, מַטְלְתָא, מַטְלַלְתָּא (נאצל מן טְלַל, טְלָלָא בל"ס ובל"מ צל והושאל לסוכה Bedachung, Hütte) והמלה סורית היא בכל משקל ומשקל הנ"ל והושאל לסוכה כאמור (ישעי' ד', ו') וסכה תהיה לצל יומם, ותרג' בסכה (תהלים י', ט') במטלליה, סכה (יונה ד', ה') תרג' מטללתא [7]) וכ"ה בתרג' ישעי' א', ז' ובסמיכות בתרג' אונקלי' לויק' כ"ג, מ"ג, ובתרג' ישעי' ד', ו' מטלת ענני. ובפרט נקרא כן סוכת החג, תר"י א' לויקרא כ"ג, מ"ב במטללתא וכ"ה בסוכ' כ"ח: כ"ט. עיי"ע תן א', ושם נ', יתיב אפומא דמטלתא, ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג, על ליה למטללתא, דמוך גו מטללתך, ובל' זכר ירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג עבד ליה מטלא גו שוקא והקבוץ בתרג' בסכות תשבו (ויק' כ"ג, מ"ב) במטליא תתבון, חג הסכות (שם ל"ד) תרג' חגא דמטליא — ועוד הקבוץ בתרג' בראשית ל"ג, י"ז מַטְלָן — במסכ' שמחו' ס"פ י"א הישן ע"ג ספסל או ע"ג מטלתא דכרמא האודיינא במ"ק כ"א. לי' ובא מגליון להורות על האודייני שהוא כסא (עיי"ע אדן) וצ"ל כמו שהגיה ה' ברילל (מ"ע שלו I, 54) מטלתא דכרסא.

---

[1]) כ"ה בכ"י קי"ט וה"ב, ודפ"ע אבל בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד אמיטכסא ובנו"ג אמטכסא ובכתובות פ"ה. אי' ההוא דאפקיד מטכסא. [2]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' רק שם פ' ע"ז וצ"ל ע"ח כדאי' בע' מחל ה' כי רבינו חשב פרשה אחת יותר ממנין שלפנינו. [3]) כצ"ל עיי"ע מחל ה'. [4]) בנו"ג דמיטקכין ועיין למטה בסמוך. [5]) ובדפ"א בלי יוני ושניהם טובים [6]) וכת"ג במיוחס לרש"י ואוקמינון ובנו"ג ועקמון. [7]) כגי' המתורגמן ובנו"ג מטלתא.

* מַטְלוּל (מענין הקודם מן טלל Bedachung) תרג' ירו' א' וענגך עומד עליהם (במד' י"ד, י"ד) וענגך מטלול עילויהון.

* מַטְלוּתָא (מאפעל של נטל ענין רגימה באבנים Bewerfung mit Steinen) תרג' ירו' לשמו' ל"א, ט"ו; ל"ה, ב' יתקטיל במטלות אבנין, תרג' ירגמהו באבן (ויקרא כ', ב') תר"י א' יחייבון יתיה במטלות אבנין, ועיין הפעל בע' אטל (ח"א, ס"א) — ומה שענינו משאוי כגי' התרג' דפ' רגיא עיי"ע מטול א'.

* מְטַלְטְלָא, מִטַּלְטְלִין, מְטַלְטְלֵי (מפעל טלטל נכסים שיוכל לטלטל ממקום למקום bewegliche Güter) ב"ב ק"נ סע"א הרבה פעמים אי' כמטלטלא והפכו כמקרקעא אבל בכ"י ש"ס ובפירשב"ם הקבוץ כמטלטלי, ושם המטלטלין ולרוב אי' כן בקבוץ עיין קידושי' כ"ו: כ"ז: והלאה ס"ה: כתובות פ"א: ב"מ י"א: ב"ב מ"ד. תוספת' קידושי' פ"א. ב"ר פכ"ב וילק' בראשי' רמז ל"ח המטלטלים ועיין יתר הדוגמאות בפחד יצחק.

* מְטוּלְטֶלֶת עיי"ע מטוטלת.

מטליא (מין פולים eine Bohnenart) בתוספתא פ"ג במעשרות ובפ' אין מעמידין בגמ' והשלקות (ע"ז ל"ח:) תנא היא מטליא היא פסיליא היא שעיתא אמר רבה בר בר חנה וכו'. *[אחי"ה וכ"ה שעיתא בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח כ"י ושם אי' בפעם ראשונה המטליא ובפעם שני' מטליא ובנו"ג המטליא ובכ"י החמטליא וכ"ה בה"ג הל' יי"נ צד קכ"ב רע"ג החימטליא ואין זה حنظل = حنظل Coloquinte כי אם ממיני פולים ובכ"י אירפורט בתוספתא במעשרות גרס אמיטליא. ורש"י לע"ז המיטליא, וכ"ה בכ"י אירפורט בתוספתא ע"ז פ"ד (ה') ובנו"ג המוטליה ובירו' שבת פ"א ד"ג סע"ג מוטלייה. ועוד עיי"ע פול] —

מַטְלִיּוֹת (מהיחיד מַטְלִית, מַטְלֶת Fleck, kleines abgerissenes Stück מפעל טָלָא טָלָה flicken והושאל לחתיכת ארץ ein Fleck Landes) ככר פירשנו בע' טל [ב'] ובטלת[1]) — בראש מגילת איכה (פתיחת' סי' ה' ד"ה לכן כה אמר והובא בילק' יחזק' ס' רמז שס"ב) לנתחיה לנתחיה הוציאה (יחזק' כ"ה, ו') מטליות מטליות היו גולין כלומר חתיכות חתיכות גלו לא גלו כולן ביחד. ובפסיקתא[2]) דדברי ירמיהו (פסיקת' דר"כ צד קי"ד.) ז' שנים נתקיים בארץ ישראל גפרית ומלח [וגו'] (דברים כ"ט, כ"ב)[3]) כותים מה היו עושין מטליות מטליות והיא נשרפת זורעין כאן והיא נשרפת זורעין כאן והיא נשרפת[4]) ודומין לאלו[5]) למטליות שאין בהן שלש על שלש. *[אחי"ה כונתו על שבת קכ"ה רע"א סוכ' ט"ז רע"א מטלניות שאין בהן שלש על שלש ועיין תוספ' שבת כ"ו. ד"ה אין וכה"ג בערוך כ"י ה"ב למטלנניות וצ"ל למטלוניות וכ"ה מטלוניות בב"ב כ'. ובע' רקע ב'. וכ"ה בציון מפסיקת' הנ"ל כפי גי' הילק' דניאל הנ"ל, אבל בכ"י ש"ס בשבת מטליות ובזבחי' צ"ד רע"א ביחיד מטלית פחותה משלש וכ"ה בתוספת' אהלות רפי"ד — וב"ר רפ"ד דרש יהי רקיע: יעשה מטלית לרקיע] —

* מְטַלְיָא־ה עיי"ע הבא אח"ז.

☞ מְטַלּוֹן (מל"י ורו' metallum, μέταλλον והועתק לל"ס מטלון Bergwerk, Steinbruch) מדרש במדב' רב' פרש' וישלחו מן המחנה (רפ"ז) מלך בשר ודם יש לו מטלון של טירודין[6]) פי' בל"י ורו' מקום מחצב המתכות אשר לשם היו גולים האנשים הפושעים ועונשים אותם לחפור ולחפוש המטמונים. *[אחי"ה וכנ"ה בדברי' רב' פ"ב אמר המלך אילו בטובתו שיברה (איקונין של מלך) היה נהרג עכשיו ששיברה שלא בטובתו יטרד למטלון וכו'. ושם ספ"ו כן עשת (לערב אנונא של מלך) תיטרד למטלון וכו' כיון שאמרה (מרים) לשון הרע על אחיה אמר הקב"ה תיטרד למטלון וכו' והקבוץ יוני ורומי (metalla, μέταλλα) אי' במגילת תענית פ"ח כשעלתה גלות הראשונה הלכו להם למטליא זו של כותים ולא הניחום וכו' ובמגילה איכ"ר פ' גדר בעדי רבנן אמרי זה מטליה[7]) של כותיים. ומ"כ בבמ"ר ודב"ר טעה לפרוש מלשון טלטול וגלות, והנכון כפי' ר"ב ומהשם היוני הנ"ל נאצל הפעל μεταλλεύω, με-

---

[1]) בכ"י ק"ט לנכון בהמשך הערך רק שם נשמט תחלת הדבור, אבל בשאר כ"י ודפ"ע בראש מגילת איכ' ע' בפני עצמו הוא. [2]) בדפ' פיזי' ובאסיל ואמשי' בט"ס בפסוק, ובדפ"ר בפסי. [3]) בנו"ג עוד: על שם והגביר ברית לרבים שבוע אחת (דניאל ט', כ"ז). [4]) ועיין בירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ג וירו' כתובות פי"ב דל"ה: סוף פתיחתא דאיכ"ר ססי' ל"ד ובילק' ירמי' רמז רפ"א ובילק' דניאל רמז אלף ס"ו ועיין ביומי' נ"ד. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב אלו ובדפ"ע לי'. [6]) בנו"ג טרודין. [7]) כ"ה לנכון בדפוסי' הראשונים, ובאחרוני' אי' בט"ס מטלית.

ταλλίζω נענש לטירוד במקום מחצב המתכות.
תחצב נחושת (דברים ח׳, ט׳) העתיקו ע׳ זקנים
μεταλλεύσεις χαλκὸν] —

* מַטְלָנָא (= א׳) כמו מַטּוּל א׳ משאוי schwere
Last ב׳) מַטּוּל (מן נטל) מַסָּע (Zug
תרג׳ כמטיל ברזל (איוב מ׳, י״ח) בדפ׳ וויניציא היך
מטלנא דפרזלא וגי׳ אחרת עיי״ע מטול א׳ —
ותרג׳ משא (כמו דאי׳ מסע) (ישעי׳ כ״א, א׳) כפי
גי׳ דפ׳ וויניצ׳ ורד״ק: מטלן משיריין[1]) והקבוץ
למסעיו (בראשית י״ג, ג׳) תרג׳ אונק׳ למטלנוהי,
למסעיהם (שמות י״ז, א׳; במדבר י׳, ו׳; ל״ג, ב׳) תרג׳
למטלניהון.

* מַטְלָנִיּוֹת עיי״ע מַטְלִיּוֹת.

* מְטַלַּעְתָּא (ובל״ס טְלַעְתָּא פיסח das Hinken)
כתובות ק״ג ריש ע״ב צריכא לך
ולמטלעתך, ולוי פיסח היה עיי״ע טלע.

* מְטַמֵּט (zum Wanken bringen) עיי״ע מט ב׳
וש״נ השם מְטַמּוּט.

מטמטם (אולי מל״ע ظمى בקש בתאוה ולהט
אחר הדבר gelüsten) איסורי קא מטמטם
(לי׳ לפנינו בש״ס) פי׳ לא עביד לוותורי נפשיה אלא
טעם עבירות בעי למיטעם. *[אחי״ה וכתב
הגרי״ב בהפשב״ע אולי בע״ז כ״ו: ובהוריות י״א.
היה גירסתו כך ובנו״ג בעי למיטעם טעם דאיסורא
וכ״ה בכ״י ש״ס בהוריו׳ (עיין ד״ס שם צד י״ח.) אבל
גי׳ רבינו לי׳ בכ״י ש״ס. ולפי ענין פי׳ להיטה אחר
עבירה ומל״ע הנ״ל ולא מענין טמטום בע׳ טם א׳
ע״ש] —

* מַטְמוֹן (מל״ט ובדרז״ל מקום מסתר geheimer
Ort) במד״ר פ״ט התחילו בני המדינה
מטמנים כספם וזהבם לתוך המטמונים וכו׳ וריש
המאמר הובא בע׳ קטדיקום במו״ע ובב״ר ר״פ כ״ד
בשינויים ע״ש ועיי״ע קטן ה׳. ויק״ר ספ״א הולך
במטמונים והפכו הולך בפרהסיא. ובב״ר פנ״ב אי׳
בל׳ נקבה הולך במטמוניות, וכן בילק׳ בראשית
רמז ל״ח לשעבר היו מקנין להקב״ה במטמונים
חזרו להיות מקנין אותו בפרהסיא אבל בב״ר פכ״ג
אי׳ במטמוניות וכ״ה באיכ״ר פתיח׳ סי׳ כ״ב ובילק׳
יחזק׳ רמז שמ״ח. והורגל מין נקבה עוד בב״ר פי״ז
למה במטמוניות, בכורות ל״א רע״א ע״ז ז׳. חזרו
במטמוניות. פסיקת׳ רבתי רפ״ח מחפשת כל מה
שבמטמוניות וכו׳ — והיחיד גם במובן ל״מ מטמון
היינו אוצר נסתר אי׳ בסנהד׳ ק׳: בל׳ נקב׳ בת
לאביה מטמונת שוא וכו׳.

מטמע (= מִטְמוּעַ, מִטְמְעָא פי׳ שקיעת החמה
Sonnenuntergang) כבר פירשנו בע׳ טמע.
*[אחי״ה ולרוב בא בצירוף שמשא עיי״ע טמע
ועוד בירו׳ תרומות ספ״ז דמ״ו: והפעל עם השם
ירו׳ ר״ה ספ״ב דנ״ח: כד יטמע . . מטמועין וכו׳
ע״ש. תרג׳ ירו׳ א׳ מבא השמש (דברים י״א, ל׳)
מטמעא דשמשא, ושם (כ״א, כ״ג) מטמוע שמשא.
ותרג׳ מבאו (תהלים קי״ג, ג׳) מטמעיה.

* מטמועיתא ט״ס עיי״ע מטעמת.

*מַטְמוֹרָא, מַטְמוֹרִיתָא (מפעל טמר ופי׳ כמו
מטמון מקום מסתר Aufbewahrungs-
ort, Versteck) תרג׳ ישעי׳ ל״ב, י״ד בית תקפנה
ומטמורנא, והקבוץ תרג׳ ירמי׳ מ״א, ח׳; מ״ט, י׳
ובמשקל סורי מַטְמוּרְתָּא תרג׳ ישעי׳ כ״ב, ח׳.
והקבוץ תרג׳ ש״א כ״ג, כ״ד מַטְמוֹרָיָתָא דאיטמר
תמן.

* מְטַנְנָה (מע׳ טן א׳ פי׳ ענין לחות Das Anfeuchten)
ירו׳ פסחים פ״ג ד״ל. מטננה אסור.

* מַטָּע, מַטָּעָה (מל״ם מַטָּע Pflanzung) ירו׳ כלאי׳
רפ״ד דכ״ט. מטע כרם. ושם כ״ט ע״ג מטע
שש עשרה על שש עשרה, ויק״ר פכ״ה לא נתעסק
הקב״ה אלא במטע תחלה וכו׳, והנקבה ב״ר ר״פ
ט״ו ישבעו מטעתן, שם פ״ל מטעת כרם, שהש״ר
פ׳ כתפוח מטעת של כרם.

*מַטְעֲיָא, מַטְעִיתָא (מפעל טְעִי באפעל פי׳ זונה
Buhlerin) תרג׳ אונק׳ לויק׳ כ״א, ז׳
אתתא מטעיא ותר״י א׳ לבראשית ל״ד, ל״א כאיתא
מטעיא תרג׳ ירו׳ א׳ קדשה (בראשית ל״ח, כ״א. כ״ב)
מטעיתא והקבוץ לבמדבר כ״ד, י״ד מַטְעֲיָתָא.
סמיכות לבראשית מ״ב, ט׳. י״ב מטעיית ארעא.

* מַטְעֲמָא (בל״ם מַטְעַמִּים רק בקבוץ Leckerbissen)
תרג׳ חבקוק א׳, ט״ז ושירותא מטעמא.

*מַטְעֶמֶת, מַטְעֲמִיתָא (מפעל טעם das Kosten
einer Speise oder eines Getränkes) ברכו׳
י״ד. מטעמת אינה טעונה ברכה, ירו׳ נדרים רפ״ח
ד״ם ע״ד הא מטעמיתא אין בה לא משום ברכה
וכו׳, ירו׳ גיטין ספ״ג דמ״ה: הרא מטעמיתה וכצ״ל
בירו׳ ב״ב ספ״ו דט״ו ע״ג ושם בט״ס מטמועיתא.

[1]) וגי׳ רש״י מטול ובנו״ג מטל.

מְטְפַּחַת (מל"מ מלבוש להעטפת הגוף Hülle, Umhüllung, Lacken) בפ' בני העיר (מגילה פ"ד מ"א דף כ"ה סע"ב ועיין תוספתי' מגילי רפ"ג (פ"ב)) תיבה לוקחין מטפחות. ובסוף כלאים (פ"ט מ"ג) מטפחות הידים מטפחות הספרים מטפחות הספוג[1]) פי' מטפחות הספוג שעשויין לקנח בהן[2]). ובשלשה תריסין פכ"ד בכלים (מי"ד) שלש מטפחות הן של ידים טמאה מדרס ושל ספרים טמאה טמא מת ושל תכריך בני לוי[3]) טהורה מכלום[4]). *[אחי"ה בפי"מ להרמב"ם בכלאי' פי' מטפחות הידים הם המפות שינגבו בהם הידים ועיי' ג"כ לכלי' שם ושם צ"ל במקום מנעול: מנטיל וכ"ה בדפ' פראג והוא בל"ע منديل Handtuch בסנהד' ק'. הווי קא מתקני מטפחות, וחיחיד שם: לא בעיא מטפחת. בכלי' פכ"ח מ"ה כסת שעשאה מטפחת ומטפחת שעשאה כסת, חגיג' פ"ב מ"ז תוספת' חגיג' רפ"ג והיתה מטפחתו מדרס לקודש, והיתה מטפחתו מדרס לחטאת עיי"ע דרס, תוספת' ביצ' פ"ג אבל מביא הוא במטפחת ובחיקו] —

* מַטְפִּיָּיתָא (פי' ענין נטיפות Tropfen) איכ"ר פ' רבתי: מן מטפייתא דחמרא ספיג ובסימא תסים ועיין סנהד' ק"ד: של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף.

מַטְפְּרָסָא (אולי מל' צענד matpaitifraça מלוא העונש mit Strafen versehen, Straf-fülle) בס"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ז:) ובס"ג דכריתות (כ"ח:) בריך רחמנא דשקליה לישׂשכר איש כפר ברקאי למטפרסיה בהאי עלמא. בפ' כהן גדול בגמ' לא ירבה לו נשים (סנהדרין כ"א.) שקלתה מיכל למטופרסא. בפ' מצות חליצה בגמ' החרש שנהלץ (יבמות ק"ה:) א"ר יוסף שקליה ר' למטופרסיה פי' גבה דינו ממנו, וי"א מטופרסיה לשון ארמי הוא ופי' נטל חלקו וגורלו מן העונש כנגד חובתו. *[אחי"ה נגררנו אחר דפ"ר שבו נסדר הערך קודם ע' מטר וכן נסדר בדפ' פיז' והלאה בכל זאת הגי' בדבור המתחיל ובאמצע הערך מטרפס, מטורפסיה וצ"ל מטופרסיה כדאי' גם בדפ"ע (עד דפ' אמש') בציון מסנהד', וכה"ג מטפרסא מטפרסיה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד, ובנו"ג מיטרפסה ובכ"י ש"ס לסנהד' מטרופסה אבל בכ"י פי' ר"ח כגי' רבינו מטופרסה ופי' חלק חוקה כלומ' להקס דינא ע"כ, ורגמ"ה בקובץ כ"י אנגייליק' סוף כריתות גרס מטרפסיא ופי' דינו, ורש"י בסנה': פרעון חטאת, ורש"י ליבמות ולפסחים: גמולו וכ"ה בכריתו' ושם ג"כ ל"א מלקותו, ונ"ל שהמלה לי' צענד היא כי paitifraça ובל' הוצואריש pâtfrâç פי' עונש ודין ומלת maț פי' צירוף, עם ומשותף והיינו מלוא העונש. ורמ"ל העתיק מטרפס Vergeltung, Los עפ"י פי' רבינו בלי גזרת המלה ואולי כיון לל"ע ופ' طرف חלק, והח' לעווי גרס ג"כ מטרפס והאצילו מל"י μετάτροπος That der Vergeltung והובא אצל היזיאד ἔργα μετάτροπα מעשה גמול הושב בראש עושה רע ואינו מורגל בפי העם ועוד רב יוסף שהשתמש בזו המלה חי בין הפרסיים ולכן דעת נוטה שמקורה בל"פ כאמור — ור"ב ואחריו רמ"ל העתיקו המלה ממקומה להעריכה אחר ע' מטר] —

* מְטַקְסָא (Seide) עיי"ע מטכס.

* מְטַר (באפעל אמטר כמו בל"מ המטיר regnen lassen, והשם מִטְרָא, מִיטְרָא וכן בל"ס מטר Regen) בתרג' אונק' לבראשית י"ט, כ"ר; תר"י א' לשם ב', ה' אַמְטַר, והשם תרג' איוב ל"ז, ו'; י"ג, ט"ו, ברכות נ"ט. שבת ס"ה: תענית ו': ע"ז נ"ה. סנהד' קי"ג. והקבוץ תרג' ירו' א' לבראשית י"ט כ"ד ועם הכנויים תענית ט': משקרי מטרייהו.

מטר (= מֵיטְרִין מל"י μήτρα בל"ר matrix אם האשה Gebärmutter) בכ"ר פ' מ"ח (ר"פ מ"ז) וברכתי אותה ובפ' ס"ד[5]) (פ' ס"ג)[6]) כי עקרה היא: עיקרי מיטרין לא היה לה וגלף לה הקב"ה עיקרי מיטרין. ובפסיקתא[7]) דזכור (פסיקתי דר"כ צד כ"ג:) כשהוא יוצא ממעי אמו חותך מיטרין שלה שלא תלד הה"ד (עמוס א', י"א) על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו, פי' בל' רומי רחם מיטרא. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ' אמש', ובכ"י ו"ו א' ב', ל"ד מטרא, ובדפ"ר ופיז' מטירא וצ"ל מיטרא ובדפ' ו"ו מטרי, ובמקום בל' רומי צ"ל בל' יוני ולפעמים בא זה תמור זה, וכנ"ה בסוף רות"ר עיקר מיטרין עיי"ע ביצה (ח"ב, קנ"ב). ובתנחומ' כי תשא אי' מיתרין, ובפסיקת'

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וכ"י ה"ב אבל בדפ"ע קטוע ע"י וכו'. 2) וא"כ פי' רבינו קאי על מטפחות הספוג ועיין ג"כ ע' ספ"ג. 3) בנו"ג ושל נבלי בני לוי וביר' כלאים פ"ט דל"ב. הובא ושל תכריך נבלי בני לוי וכ"ה בר"ש לכלי' שם ע"ש. 4) כ"ה לנכון בכ"י בדפ"ר וויניצי' אבל בשדפ"ע לוי. 5) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב ודפ"ר וויניצי' ובשדפ"ע לוי. 6) ועוד עיין פנ"ג. ועיי' תנחומי' חישן ויצא סי' ט"ו. 7) כ"ה לנכון בדפ' וויניצי' אבל בדפ' פיז' בט"ס בפסוק ובדפ"ר בפס' ובדפ' אמש' בפסחים!

רכתי פי"ב חתך מטרין של אמו; ושם פמ"ב ויעש ה' לשרה כאשר דבר שלא היה לה מטרין ועשה לה מטרין (ועיין יבמות ס"ד). תנחומא הישן תצא סי' ד' התך מיטרין שלה — וע' זקנים העתיקו רֶחֶם (בראשית כ', י"ח; שמו' י"ג, ב', י"ב, ט"ו; במד' ג', י"ב) וכן רַחַם (ש"א, א', ה'. ו' ועיין יחזק' כ', כ"ו) הקבוץ רחמים (מ"א ג', כ"ו; ועיי' עמוס שם), ועוד קובה (במדבר כ"ה, ח') ע"י מלה יוני' הנ"ל] —

* מַטָּרָא, מַטַּרְתָּא (מפעל נְטַר כמו בל"מ משמר (Wache, Gewahrsam, Beobachtung תרג' משמר, אשמורת, פקדה מַטְרָא, מַטָּרָא עיין מתורגמן שרש נטר ועמת"ר ללעווי ע' מטרא. ובל"ס מַטַּרְתָּא וכ"ה בפתיחת דאיכ"ר רסי' ב' אייתו לן נטורי קרתא והוון מייתו להון ריש מטרתא וסנטרא וכו' ע"ש וכ"ה בקצת שנויים בשו"ט מזמור קכ"ז, ובילק' תהלים רמז תתפ"א הובא בשם ירו' מגילה וצ"ל ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג ושם ושם לי' מלת מטרתא ע"ש וראה בבלי ב"ב כ"א. — והקבוץ תרג' פקדות (מ"ב י"א, י"ח) מטרָאן, ולדה"י א' ט', כ"ב מַטְּרָאתָא; לתהלים ס"ג, ז' מַטְּרָתָא.

* מַטְרְדָא (מפעל טרד (Beschäftigung עיי"ע סרד ג' ומ"ש.

* מַטְרִיד (מל"ע [illegible] שפוד קטן (kleiner Spiess תוספת' כלי' ב"מ פ"ג המטריד שנפרץ [1] וניטל עוקצו טהור.

מוֹטְרְדַי (איד של פרסיים עיי' בפנים) עיין ערך מסרדי כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה ובע' הנ"ל אוכיח כי נגרר אחר גי' ר"ח. אבל הנכון כגי' כ"י ש"ם מוטירדי ופי' בע' טוריסקי ע"ש ואם גי' מוטרדי כדאי' לפנינו הוא עיקר אז נלפע"ד שהוא איד הפרסיים שנקרא אצל היראדאט ג', ע"ט Μαγοφονία ונקבע לזכר עולם למזכרת עון מלך שקר Smerdis אשר נטרד מכסאו ומדי שנה בשנה יחגו הפרסיים חג הטירוד הזה וא"כ יש להעתיק מוטרדי (מפועל של טרד) die Feste der Thronstürzung עיין מ"ש באריכות במ"ע ישורון לקאבאק ח"ח 56 והלאה ועוד עיי"ע מסרדי] —

* מטרון (אולי כפי' הח' פליישער מל"ע [illegible] (Metropolit ספרי האזינו פ' שי"ז עם חלב כליות חטה (דברים ל"ב, י"ד) אלו מַטְרוֹנִיּוֹת שלהם, והוא ראש הכומרים אצל הסוריים וכ"ה בל"ס מיטראן והקבוץ בל"ע [illegible], ולדעת ה' פערלעס (עט"ש 93) צ"ל או קמטרניות commentarienses שלוחי בית דין או צ"ל מגסטרניות או מסטרוניות עיי"ע.

מַטְרוֹנָא (= מַטְרוֹנִיתָא מל"ר matrona וכ"ה בל"י האמצעי' ματρώνα Gattin (besond. der Fürsten תרג' שומר הפלגשים (אסת ב', י"ד) נטיר מטרוניתא. *[אחי"ה והוא הקבוץ וכן תרג' השרות (דה"י ב' ל"ה, כ"ה) ומטרונייתא. וכ"ה אצל רז"ל ירו' נדרים ספ"ג דל"ח: שמ"ר ר"פ י"ט משל לשתי מטרוניות וכו', ב"ר פמ"ה ופנ"ג והיו מטרוניות באות וכו' והיחיד מטרוניתא חולי' ק"ה: נדרי' נ', ויק"ר רפ"ח במד"ר פט"ז. וכן כמו תואר שפחה מטרונית הפכו שפחה כושית שמ"ר פ"ג, וכן ענין מַטְרוֹנָא, מַטְרוֹנָה ירו' שבת פ"ב ד"ה: ירו' יבמות ר"פ ט"ז דט"ו ע"ג ירו' סוט' פ"ג די"ט. ירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד ב"ר פ"א, פ"ד ר"פ מ"א, פנ"ב, תנחומ' הישן וירא סי' כ"ז סוף איכ"ר שמ"ר ר"פ מ"ד, ויק"ר פט"ו פכ"ז, תנחום' אמור סי' י"א וי"ב ובתנחום' שלח סי' י"ג אותה מטרונא, ושם אותה מטרוניתא, תנחומ' הישן בראשי' רסי' כ'] —

* מַטֶּרְנִיאוֹת (בל"י אמצ' ματερία בל"ר אמ' materies, materiamen, materia (Bauholz ספרי שופטים פ' ר"ד ובנית מצור על העיר (דברים כ', כ') עושה אתה לה מיני מטרניאות ובילק' מטרסאות פי' עצים לבנין ועיי' פערלעס עט"ש כ"א ועיי"ע מתרא.

מֶטְרָפְּלִין (= מטרופולין בל"ם מִטְרָופָּולִים מל"י μητρόπολις עיר ואם במדינה -Mutter (stadt, Hauptstadt כפ"ק דמגילי בסוף הלכה אבל זמן [2] (מגילה ו', סע"א) עקרון תעקר (צפני ב', ד') זו קיסרי בת אדום שהיא היתה מטרפולין של מלכים, בב"ר פ' צ"ב (ספצ"ב) בסוף ויהי מקץ: מטרופולין של מלכים היתה ואת אמרת העירה (בראשית מ"ד, י"ג) [3] ובילמדנו זאת תהיה (בתנחומ' מצורע לי') הפסולת של א"י טובה ממטרופולין של מצרים. ויצא לקראתו אל עיר מואב (במדבר כ"ב, ל"ו) למטרופולין שלהן

[1]) ובכ"י ארפורט שנפרד. [2]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ובכ"י וי"ו א' ב' ל"ד ה"ב. [3]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ובכ"י וי"ו א' ב' ל"ד ח"ב.

(תנחומי׳ בלק סי׳ י׳ ותנחומי׳ הישן בלק סי׳ י״ד ובמד״ר פ״כ) פי׳ אם של עיירות כלומר גדולה של עיירות אם בלעז מטרי[1] פולין[2] בל׳ יון[3] עיר. — (א״ב בל״י מטרופולין שרתי במדינות). *[אחי״ה וע׳ זקנים העתיקו עיר ואם (ש״ב כ׳, י״ט), עיר ממלכה (יהושע י׳, ב׳) בערי הפרזות (אסתר ט׳, י״ט) ע״י μητρόπολις וכנ״ה שמ״ר פכ״ג עתידה ירושלים להעשות מטרופולין לכל הארצות. תנחומ׳ הישן הוספה לפ׳ דברים סי׳ ג׳ הגי׳ מטרופוליא לכל העולם. איכ״ר פ׳ היו צריה: משחרבה ירושלים נעשית קיסרין מטרופולין ותנופולין תוספת׳ אהלות ספי״ח מזרח קיסרי מכנגד מטרופולין שלה וכו׳ — ב״ר פמ״ב מטריפולין ט״ס עיי״ע אליותרופולים (ח״א צ״ב:)] —

* מטרופסא עיי״ע מטפרס.

מַטְרְקָא (מל״ע مطرق מקל ושבט שמכין בו Stab, Ruthe) בר״ג דפ״ב ביומ׳ (כ״ג.) מטרקא קטירא[4] דטייעי דפסיק רישיה פי׳ פקיע מדוורתא[5] והיא מטרקא והיא כמין חבל מפתיל תלוי במקל כגון הרצועה שמכין בית דין בה[6] ופירשנו בע׳ דר[7]. בפ׳ יוה״כ בגמ׳ ונעילת הסנדל (יומי׳ ע״ז סע״א) ודילמא מסוסיא ומטרקא. *[אחי״ה כלומ׳ זה שאמר הולך יחף (ש״ב ט״ו, ל׳) פי׳ מניעה מן סוסים ומן שוטים ורצועות. וכגי׳ רבינו אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס ב׳, ובכ״י מינכען דמטרקא ובנו״ג ומרטקא, ומאמר הש״ס הסמוך אי׳ בע׳ יחף ע״ש — ובהיפך האותיות מרתק עיי״ע וע׳ בנתיקה] —

מֶטְרַתָּא (מל״י μετρητής בל״ר metreta שם מדה לדבר לח והושאל ג״כ לדבר יבש וכן בל״ע مطر בקבוץ امطار Maass für flüssige, dann auch trockene Gegenstände) בפ״ק דע״ז בגמ׳ ויום גנוסיא (י׳:) שלח ליה דהבא במטרתא[8], ובפ׳ אחרון דכתובות בגמ׳ שנים שהוציאו (ק״י.) רב ששת אמר[9] הפוכי[10] מטרתא למה לי. פי׳ מטרתא הן שליפין של שק שנושאין בהן[11] תבואה וכל מיני קטנית ע״ג שוורים זה מחזיק י׳ סאין וזה מחזיק י׳ סאין למה לנו להפיך משאוי של זה על זה ושל זה על זה יעמוד כל אחד במשאו. — (א״ב פי׳ בל״י ורומיי מדה מחזקת שני בתים ועשרה בתים הם כור) *[אחי״ה אולי גם ר״ב כיון לזו המלה היוני׳ והרומי׳ רק דע כי היא מדה מחזקת בת והראיה כי ע׳ זקנים העתיקו בת (דה״י ב׳ ד׳, ה׳) ע״י מלה הנ״ל והוא מחזיק ע״ב קסטין ξέστης וכ״ה ὁ βάδος (בת) לפי חשבון של בן מתתיהו על הקדמוניות (ח׳, ב׳) ובת הוא ג׳ סאין, ולכן קצת קשה כי ע׳ זקנים העתיקו כבית סאתים (מ״א י״ח, ל״ב) ג״כ ע״י μετρητής, אבל לנכון העתיקו פורה (חגי ב׳, ט״ז) ע״י המלה הנ״ל כי פורה (בתרג׳ גרבא) ענין אחד הוא לדעת הע׳ זקנים עם בת. אבל דעת רבינו שהוראת המלה שליפין של שק וכן דעת רש״י שקים גדולים, מרצופין (marsupium) וכן פי׳ הרמב״ן בבראשית מ״ב, כ״ז על ויפתח האחד את שקו וז״ל אמתחת שק גדול יש לו שני צדדים הנקרא בל׳ תלמוד מתראתא ע״כ קשה להלמו] —

* 1 מִי (א׳) כמו בל״ם מלת כנוי השאלה wer? ועוד ב׳) כמו בל״ם גוף סתמי פי׳ אחד welcher? Jemand) מ״ק י״ז. מי קורא לך, ע״ז מ״א: מי יימר, מי גרם וכו׳ תענית ה׳: מכות י׳. סוטה מ״ח: — ועוד כמו ما בל״ע מלת התמיה wie denn, was denn? פסחים י״ד: ט״ו. מי דמי וכו׳, חולי׳ ל״ב סע״ב מי מצטרף, שם ק״ז: מי לא בעי, ערכי׳ כ״ב. מי ציית, נדה י״ט סע״א מי לא אמר, שבת ס״ח סע״ב מי איכא, ושם קל״ח רע״א מי איכא מידי עיין יד מלאכי סי׳ תכ״ז ועיין שם תכ״ב, ושבת צ״ג. מי כתיב וכו׳ פסחים ג׳ רע״ב מי לא כתיב וכו׳.

* 2 מִי (כמו מִן כלומ׳ מעת ההיא והלאה או כמו בל״ע لما בעת אשר .. als, in der Zeit dass) והרבה בירושלמי וענינו כמו כד ירו׳ ברכו׳

1) בלאיי״ט matre מל״י μήτηρ ובל״ר mater. 2) יותר טוב פולים עיי״ע אליותרופולים. 3) ובכ״י רומי. 4) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ו״ו אי ב׳ ה״ב, ובכ״י ל״ד קטורה ובכ״י ק״ט ודפ׳ פיז׳ באסיל ואמ׳ ופר׳ בט״ס קטילא ובדפ׳ וויניצי׳ לי׳ וכן לי׳ בש״ס בדפו׳ ובש״ס כ״י וכן לא העתיק פי׳ ר״ח ולפי הנראה תתכן הגי׳ קטירה פי׳ רצועה שיש בה קשרים וחוא פי׳ על פקיע פתילה דאי׳ בכ״י ש״ס (ד״ס יומ׳ צד כ״ט:) כלומ׳ חבל מפתיל כדאי׳ בפנים או חבל מפושל כדאי׳ בע׳ פקע ג׳. 5) כ״ה בדפ״ר ואמ׳ וכ״ה בע׳ פקע ג׳ ובע׳ דר ג׳ וכצ״ל בכ״י ה״ב במקום: מרוורתא ובפי׳ ר״ח מדולרתא ובנו״ג טדרא וככ״י ש״ס ל״ד מרתעא ובכ״י א״פ מתעורתא. 6) הועתק מפי׳ ר״ח (שנדפס בש״ס ווילנא) וסוף דברי ר״ח הועתק בע׳ פקע ג׳ ע״ש. 7) דר ג׳ עיין ח״ג, קל״ד ושם פירשתי מל״פ ענין ריצה והשגה ע״ש וי״ל ג״כ שענינו היקף סביב הרצועה היינו מפושל ringsumwunden. 8) וכ״ה בע״י ובריי״ף לכתובות ועיין בסוף הערך גי׳ הרמב״ן ובנו״ג במטראתא. 9) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וה״ב. 10) כ״ה לנכון בכ״י הנ״ל ובדפ׳ וויניצי׳ ובשדפ״ע לי׳. 11) בכ״י ה״ב מהן.

פ"ב ד"ה ע"ג מי נפקין, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג: מי נפק (ועיי"ע נפק ב'), ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ג מי אכיל, שם פי"א דמ"ח: מי אזיל ליה, ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג מי דמיך (ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ג אי' כד דמך) ועיי"ע דמך וש"נ המקומות, ירו' תעני' פ"ג דס"ו רע"ד מי עלל וכן בתיבה אחת בירו' ב"ק פ"ט ד"ז, מידמכא ובירו' ברכות פ"ב ד"ה רע"א לפי גי' המהרש"ם מן דמכייא ובנו"נ מי דמכייא עיי"ע דמך, ירו' פיאה פ"ח דכ"א: מי חזרין, ירו' שקלים ספ"ח דמ"ט: מיחזר חזר.

מַי (בל"מ רק בקבוץ מַיִם אבל בל"ע ماء גם ביחיד (Wasser, Flüssigkeit, Saft בר"ג דסוט' (ד': מים ראשונים[1]) צריך להגביה ידיו למעלה שמא יצאו המים לזרועו שלא נטל איתו במים שהוא הוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים מים אחרונים צריך להשפיל ידיו למטה שמא יצאו מים מידיו מזוהמות וילכלכו את זרועו[2]). בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח (עירובי' כ"ו: במשנ') ירושלמי (עירובי' פ"ג ד"כ רע"ד) אמר ר' יסא[3]) [לפי] שאין הגוף ניזון מהן א"ר לוי שהן מן קללה פי' המים על דור המבול[4]) והמלח בסדום[5]). ובפ"ק דערלה (מ"ז) העלים והלולבים ומי גפנים, פי' היוצא מן הגפנים כשזומרין אותן[6]). בסוף הלכה א' דפ' ערבי פסחים (ק"ז.) אמר רב[7]) אישתי מי זריון[8]) ולא אישתי שכרא. *[אחי"ה ובשני מקומות האחרונים ענין מים: דבר היוצא ע"י עצירה והיינו לחלוחית ומי"ן ד"מ פסחים מ'. מי פירות, ירו' שביעי' רפ"ו דל"ו ע"ב וע"ג וירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ג מי ביצים. שביעי' פ"ד מ"ח הבוסר משהביא מים וכו' עיי"ע בֹּסֶר, מכשירין פ"ו מ"ה תולדות למים היוצא מן העין מן האוזן מן החוטם מן הפה, ושם מי חלב, ושם ומ"ו מימי רגלים, מי רגליו תוספת' שבת פ"ח (פ"ט) מימי האף, נדה נ"ה: מי האף, ושם כ', מימי אדמה, בכורות ל"ח: עיי"ע חוור — ובענין הוראה ראשונה יש להוסיף סוכ' פ"ד מ"ט ניסוך המים, ושם: שער המים פרה פ"ח מ"י סנהד' ה': מי ביצים עיי"ע בֵּין (ח"ב, קנ"ב:), מקואות פ"א מ"ח מים מוכין, פרה פ"ח מ"ט המים המוכים, ושם: המים המכזבים, ושם מ"י מי הירדן מי ירמוך . . מי תערובות, חולי' ק"ה: מים הרעים, פסחים מ"ב. מים שלנו עיי"ע בָּת (ח"ב, רי"ד), ושם עיי"ע גדף, גרף א'. ועוד עיין ברכות נ"ט: עיי"ע דגלת, הדקל. יומ' ע"ז סע"ב וע"ח. ר"ה ז', ט': יבמות קכ"א. ועיי"ע מרזו, גיטי' ס'. ועיי"ע בר שניא. סוט' ל"ד. עיי"ע גרש א', כף י"א. ב"ב י'. סנהד' ק"ח: עיי"ע אשיות. ובל"ס מַיָא עיין שבת ע"ח. עיי"ע מס א'. פסחים מ'. חולי' צ"ז: ק"ה: ב"מ ע"ו. פ"א: ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד וירו' סנהד' פ"ו דל"ג ע"ג ב"ר פ"ע ותרג' מים חיים (בראשית כ"ו, י"ט) מיין נבעין, תרג' לשמות ט"ו, י' מיין תקיפין — והושאל להנאת ההורה חגיג' ג'. תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין, ב"מ פ"ד סע"ב הוריו' י"ד. מימיהן אנו שותין, אבות פ"א מי"א ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים וכו' — ועוד נאמר מים בענין חומר הראשון המשותף לכל הנמצאים הגשמיים[9]) חגיג' י"ד: א"ל ר"ע כשאתם מגיעין אצל אבני שיש אל תאמרו מים מים וכו' ועיין ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז. בתחלה היה העולם מים במים . . חזר ועשאו שלג וכו', ושם דע"ז ע"ג מי שהוא אומר בתחלה היה העולם מים במים הרי זה פוגם לפרדיסו של מלך. שמ"ר פט"ו בא ליתן היסוד והיו המים עולים מן התהום וכו' כך מתחלה היה העולם מים במים וכו', ושם פי"ד שלשה בריות קדמו את העולם המים והרוח והאש וכו' — ירו' ברכות פ"ט די"ד. ירו' תענית פ"א דס"ד: ב"ר פי"ג המים העליונים . . והתחתונים] —

* מַי (בל"פ مى יין Wein) ע"ז לי' מי בארג או באדג עיי"ע בארג גי' רבינו.

☞ מַיי (לדעת ר"ב = מהאי, והיותר טוב הורכב מן מָא (= מַה) ומן יִי (= הִי) פי' מה היא ?was? wie) מסכת דשבת דירוש' פ' המוציא יין (פ"ח די"א סע"א) מיי כדון העיד ר' יהושע (עדיות פ"ח מ"א) פי' מהאי וכן כיי פי' כהאי. *[אחי"ה ונמצא מיי כדון ירו' ברכות פ"ג ד"ו: ירו' פיאה פ"ד די"ח: ירו' תרומו' רפ"ד דמ"ב ע"ג, וכן מַי כדון ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ב וע"ג וירו' פסחים פ"א דכ"ח. ועוד: מאי כדון ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. וכן הרבה פעמים

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע הראשונים . . אחרונים. [2]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט, ה"ב ודפ"ר וכ"ה בירו' ובדפו"י יוסא. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר אבל מדפ' פיזי והלאה הן על דור וכו'. [5]) ובענין מים הראשונים מים האחרונים, מים אמצעיים עיין עירובי' י"ז: חולי' ק"ה. והלאה עיי"ע פע ב'. [6]) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר פיזי באסיל ואמי רב אשי ונראה שנכפל מבסמוך אישתי, ובדפו"י רבא. ובכ"י ש"ס מינכען ב' א"פ או"ז הלכי ע"ש סי' כ"ה ר' זירא. [8]) ועיין מ"ש בע' זוריון (ח"ג, רע"ט). [9]) ונקרא אצל הפילוספיים היונייים ὕλη ואצל הפילוספיים העבריים היולי.

מאיי עיין ברכות ז': ס', ס"ב: שבת פ"ט, פסחים כ"ה: חגיג' י"ב, י"ג, י"ג: יומי ל"ח: ב"ק ל"ח, ב"מ פ"ו: ב"ב כ"ה, קכ"ג, כתובות י': ק"ה: סוט' י"א: מ"ב: מ"ח: סנהד' כ"ד, צ"א, צ"ג, צ"ג: צ"ו, צ"ט: ק"א: ק"ב, ק"ג: ק"ד, קי"א, ע"ז כ"ד: כ"ה, מ"ד, זבחים קט"ז: מאי היא ברכות ס"ג: מאי האי גיטין נ"ו: האי מאי פסחים ט'. מאי טעמא שבת ע"ז: ק"ד, חולי' ק"ז: מאי לאו שם ל"א: מאי אירא' אריא עיי"ע איירי (ח"א, ע"א:) נזיר כ"ג: מאי דכתיב, ערכי' כ"א: מאי שנא, שבת קמ"ה: כגון מאי', חולי' ק"ז: מאי הוי, קידוש' נ': מאי הוי עלה ועיין יד מלאכי סי' תמ"ב, מאי קראה שם סי' תל"א, מאי קמ"ל שם ת"ג, מאי חזית דאפכת קמייתא וכו' חולי' מ"ט: יד מלאכי סי' תכ"א — ובאלף בראש אַמַּאי עיי"ע] —

מִיאוּמָס (= מִיאמוֹס מל"י ורו' μῖμος der mimus (Geberdekünstler, בראש מגילת איכה (פתיחתא דאיכ"ר סי' י"ז) ומכניסין את המיאומס לתיאטרון שלהן וראשו מגולה וכו'. — (א"ב פי' בל"י ורו' לץ אשר עושה עצמו כאחר ללעוג עליו). *[אחי"ה בנו"ג באיכ"ר הנ"ל ומכניסים את המתים לתיטרון שלהם וראשו מגולח וכו' ובלי ספק צ"ל כגי' הערוך המיאומס ועיין מ"כ ומה שהביא בשם פי' אב"א (היינו אברהם בר אשר) ובאיכ"ר פ' הביא בכליותי הגי' ומכניסים את המומס לת יאטרון שלהם וראשו גלוח וכו' על מה ראשו של זה מגולח וכו' — והקבוץ בב"ר רפ"פ שהן מכניסין מוֹמָסִין לבתי תרטייאות וכו' עיי"ע ממס במו"ע ורמז על זה הערך. וגי' היותר מעולה מיאמוס והוא מל"י ורו' הנ"ל וכפי' ר"ב כאן ובע' ממס, ובדפ' פיז' באמצע ה' מיאומס ובראש הע' מאומס ובדפא"מ הוא בהיפך, ובדפ"ר וויניצ' ובכ"י ק"ט ו"ו א' ב', ל"ד וב"ר תמיד מיאומס ובכ"י ה"ב בט"ם במי"ם בסוף. ובע' תאטר הביא רבינו ריש המאמר מריש מגילת איכ' ובהייתי שחוק (והוא לפנינו תחת ד"ה פי' הביא בכליותי) ולכן נלפע"ד שכצ"ל גם בע' הנוכחי: בראש מגילת איכה ובהייתי שחוק] —

* מֵיבָל, מֵיבָלָא (= מובל פי' משאוי Last) ירו דמאי פ"ג דכ"ג: עיי"ע מבל.

מִידֵי (קטוע מן מֵדֵם בל"ס פי' מאומה וכן אצל רז"ל מֵידַם בהבלעת העין תחת מדעם עיי"ע etwas, irgend etwas) תרג' היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו', ו') כמא דלא מתעכל בידי בשש [בלא מילחא][1]) פי' כמו מדעם ומידם וכולם ענין מאומה. מסכת חולי' פ' הכל שוחטין (חולי' י"ט.) מידי דהוה חצי[2]) קנה פגום. מסכ' זבחים פ' טבול יום (זבחים קי"ד:) מידי איריא סיפא בשר רישא (אמורים) [אימורין]. *[אחי"ה ועיין רשימה של מידי איריא, אריא בע' איירי ובע' אר (ח"א ע"א, רס"ד) וכנ"ה בגיטין ט"ו: יבמות ס"ג, מי איכא מידי דאילו וכו', שבת קל"ח, מי איכא מידי דרבנן מחייבי וכו' עיין יד מלאכי סי' תכ"ז, שבת צ"ה: חולי' ק"ג: תמורה ל"ד, ולא אמר ליה ולא מידי, סנהד' ל"ה רע"א ולא הוו קא אמרי ולא מידי, ביצ' ל', ולא אמרינן להו ולא מידי, גיטין י"ד, לא פש גביה ולא מידי, עירובי' ק"ג: סוכה ל"ו: ותו לא מידי[3]), פסחים ל"ו, נדה ג': מיד דהוה וכו', נדה ח': מידי דקפיץ . . מידי דלא קפיץ כו', הוריות י"ג: איכא בי מדרשא מידי, גיטי' נ"ו: בעי מינאי מידי וכו' סנהד' צ"ד רע"א אע"ג דאינהו לא חזו מידי וכו' פסחים י"ז רע"א מידי הוא טעמא וכו' והוא ענין כלום etwa? וכן פירש"י כלום אתה מקשה וכו'. ובזה הענין בכתובו' ק"ה סע"א מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו, תמור' ל"ד, מידי שמיע לך בהא, עירובי' כ' סע"ב וש"נ מידי גבי הרדי תניא ועיין ספר כריתות לשון לימודי' שער ב' סי' ס"ז — אבל מִידֵי (מל"מ) שהוא קטוע מן: מִן יְדֵי פי' מיד von, aus ד"מ פסחים ט': ע"ז מ"א: מידי וודאי, תמור ל"ד, יצאו מידי מעילה] —

מֵידַם (בל"ס מֵדֵם כמו מידי פי' מאומה עיי"ע מְדַעַם) תרג' כל מר מתוק (משלי כ"ז, ז') כל מידם דמריר חלי לה כמו מידעם. *[אחי"ה וכ"ה במו"ע בע' מדעם ע"ש ומ"ש — והוא כמו כל מידי בתרג' שני שבע' הקודם לזה עיין בהערה] —

מִיהָא (= מִיהַת הורכב מן: מי (= מִן) ומן הָא, יַת פי' קצת מזה כלומ' כל הפחות wenigstens) מסכ' גיטין פי' השולח (ל"ד. זיל[4]) השתא מיהא ותא למחר, פי' מן הכא ובמסכ' ע"ז פ' ר' ישמעאל (ע"ז נ"ז רע"ב) קתני מיהת מלו ולא טבלו אין פי' מן התם. *[אחי"ה והנכון

---

[1]) וכ"ה בע' בשש ובגוסח' אבל בכ"י תרג' מידי בלא בשש מילחא. [2]) בנו"ג אחצי. [3]) ופי' לא מאומה והפכו: כל מידי (תרג' שני א', ט') פי' כל מאומה. [4]) בנו"ג איזיל.

כמ״ש בדבור המתחיל פי׳ מיהא. מיהת כל הפחות וכנ״ה בנדה ו׳: קתני מיהת ובע״ז נ״ז. קתני מיהת דולים אין וכו׳ ושם מ״ט סע״א אודו לי מיהות וכ״ה בעירו צ״א: מכות י״ז. שבועות כ״ב רע״ב בשבת קכ״ה. אודי לי מיהא בכ״י מ׳ (ד״ס צד קמ״ב:) אודי לי איזי מיהת. ושם קמ״ה: לפי גי׳ כ״י מ׳ ולימא לן מר איזי מיהת ובכ״י א״פ איזה מיהת ובנו״ג איזה מהן ועוד עיי״ע איזי (ח״א, ס״ז.) וש״נ יתר הדוגמאות. פסחים פ״ד: השתא מיהת. ב״ק ק״ז. מיהא השתא. ועוד אי׳ מיהת ומיהא פסחי׳ ט׳: יבמות ס״ב רע״ב חולי׳ ל״א: ב״מ פ״ד: ע״ז ס״ה. ועיין בע׳ הבא] —

מִיהוּ (הורכב מן: מי־הו וקרוב למלת מיהא פי׳ כל הפחות על כל פנים zum min- (desten, allein מסכת ע״ז פ׳ כל הצלמים (מ״א.) הוא מיהו דזיל באפיה כולי עלמא פי׳ על כל פנים או לפחות. *[אחי״ה וכנ״ה שם י״: סנהד׳ ל״ט. מימר שפיר קאמרת מיהו וכו׳, גיטי׳ ט״ו. מיהו היכא דמית וכו׳] —

* מֵיוֹת (Hunderte) בל״מ מאות עיין סוף ע׳ מאה.

* מַיוּמַס (מל״י μαιουμᾶς בל״ר Majuma מין חג ויו״ט של סוריים ורומיים) ראשון לציון לזה החג הוא במכילת׳ בשלח פ״א (לשמות י״ד, ב׳) כפי גי׳ כ״י מינכען[1]) פי׳ החירות אין חירות אלא מקום חירותן של מצרים . . מקום עבודה זרה שלהם . . בין מגדול ובין הים . . שם היתה מ י ו מ ס שלהם[2]) וה׳ פערלעס הוכיח שהוא חג ויו״ט הנ״ל אשר הרבו לספר אודותו כותבי יוניים ורומיים עיין מיירסיאוס 320 ולדעת Suidas (שם) חגוהו בחוף הים באכילה ושתיה ופריצות (ἡδυπαθεῖν ἠνείχοντο ἐν τοῖς θαλλαττίοις ὕδασι) וזה מקום ח י ר ו ת ן של מצריים . . וזה מה שבא לביאור בין מגדול ובין ים וזה מה שמבואר בבמד״ר פ״י וסרחים על ערשתם ואכלים כרים וגו׳ (עמוס ו׳, ד׳) שהיו מסריחין בעבירות את מטותיהן שהיו מחליפין נשותיהן זה לזה . . כל שבט ושבט היה לו מיומס בפני עצמו כיון שהיה מבקש לילך למיוחס שלו וכו׳ וכ״ה בתנחו׳ שמיני סי׳ ה׳ בא וראה כל שבט ושבט היה לו מיומס בפני עצמו כיון שהיה מבקש לצאת למיומס שלו וכו׳ ובתנחומ׳ הישן שמיני סי׳ ח׳ מיומס. ובמד׳ שו״ט מזמור י״ח כשהוא הולך לטייל למיומס שלו נוטל לגיונותיו לתשמישו וכו׳ ובפסיקת׳ רבתי פכ״א בט״ס יוצא לפיוס וה׳ בעל מאיר עין הגיה למיאומס והביא הערוך אבל הנכון שהוא מיומס וכבר הרגיש בזה ה׳ גידעמאן בסוף הספר. ובפסיקת׳ דר״כ פ׳ בחדש השלישי צד ק״ח. לי׳ זו המלה ובשמ״ר פכ״ט בשיבוש: ל א מ י ר ה ובספרי בהעלתך פ׳ ק״ב אי׳ בטעות ב ש ל ו ם. לשלום ואולי היה כתוב שם ג״כ יוצא ל פ י ו ס כמו בפסיקת׳ רבתי והשכיל הכותב להעתיקו לל׳ עברי ובויק״ר פ״ה מה מרזח סרוחים א״ר איבו י״ג דימסיאות היה לכל שבט ושבט ואחד לכלם וכו׳ וצ״ל כדאי׳ בכ״י מינכען (אצ״ל פערלעס) שלש עשרה מ י ו מ ס א ו ת היו אחת לכל שבט ושבט ואחת לכלן וכו׳ ובילק׳ עמוס רמז תקמ״ה נשמטה המלה הזרה ואי׳ רק: י״ג היו להם. וכצ״ל בשו״ט מזמור נ׳: י״ג עגלים עשו אחד לכל שבת ושבט ו ד י מ ו ס לכולם וצ״ל ואחת מיומס וכו׳ עיין מ״ש דֵימוּס, דֵמָס (ח״ג, פ״ה. ופ״ה:) —

* מֵיחָא עיי״ע מֵחַ.

* מֵיחַם עיין לעיל אחר ע׳ מחלץ.

* מִיט. מַיִט (das Wanken) עיין סוף ע׳ מט ב׳.

* מֵיטְבָא (כמו בל״מ מֵיטָב das Beste מפעל יָטַב) ב״מ ק״ד. ירו׳ יבמות פט״ו די״ד ע״ד וירו׳ כתובות פ״ד דכ״ט. אשלם במיטבא.

מִיל (כל״ע ميل מדת ארץ והועתק מל״י ורו׳ μίλιον, μίλι miliarium אצל הרומיים (Mil, ein Längenmass מדת ארץ של אלף פסיעות משנת יומ׳ פ׳ שני שעירי (יומ׳ ס״ח:) הולכין מיל וחוזרין מיל (ושונים) [צ״ל ושוהין] כדי מיל פי׳ בל״י ורו׳ מדת ארץ של אלף פסיעות ולכל פסיעה שתי אמות כי אלפים אמה לכל מיל. *[אחי״ה ואף אם נגזר׳ מלה ערבי׳ הנ״ל מל״י ורו׳ הנ״ל כדעת הח׳ פליישער בהוספותיו לעמת״ל ללעווי ח״ג, 310 בכל זאת מיל אצל רז״ל איננו מדת milia-rium של רומיים היינו אלף פסיעות כדעת ר״ב כי אם שבע אסטדיות וחצי והיינו רס״ו ושני שליש

[1]) הובא בס׳ שפראכ־ אונד זאגענקונדע לה׳ פערלעס אי ועוד עיין עט״ש להנ״ל 96 והלאה. [2]) ובילק׳ בט״ס מקום מיוחס שלהם, ובדפ׳ מכילי׳ מקום מרומם ואולי במקום מ י מ ר ם דאיי בשהש״ר פ׳ אמרתי אעלה צ״ל ג״כ מ י ו מ ס וזה מ״ש תפתיא (דניאל ג׳, ב׳. ג׳) מימרם [צ״ל מיומס] ולמה הוא קוראן כן תפתיא ש מ פ ת י ן י צ ר ה ר ע ע ל ה ז נ ו ת (ועיין ג״כ חידושי הרד״ל).

אמות כמו שהעלה החשבון על נכון הח' צוקערמאן (מאאסזיסטעם 28) ומיל היה תחום שבת היינו אלפים אמה עיין יומ' ס"ז. בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ופירש"י. ונרשם כמה פעמים ריחוק מקום ע"י מיל והקבוץ מילין עיין מגילה ו'. יומ' ס"ח: פסחים צ"ג: צ"ד. סנהד' צ"ו. ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ירו' יומ' פ"ג ד"מ: מכילת' בא פ' י"ד במד"ר פ"ב — ובל"ס מִילָא חולי' קל"ט: פתי מילא והקבוץ בתרג' ירו' לשמות י"ד כ"ב; י"ז, ח'; כ' י"ח; לבמדבר ב' ג'; י', ל"ג] —

* מִילָא, מִילָה, מִילָן, מִילַפְפוּנָא, מִילְרִין עיין בערכים מל, מלפפן, מלרין.

☞ מילת (ענין צמר נקי) עיי"ע מל (י"ד) כי שם הביאו בעל הערוך.

מיימים (לפע"ד כפי גי' הספרים הימוס מל"י ἅμμα קשורים וקמיע ולפי גי' רבינו צ"ל ἴαμα = ἴασις רפואה Heilung ודעת ר"ב עיין בפנים) בב"ר פמ"ו (ר"פ מ"ה) ותאמר שרה: מיימים היא צריכה. ס"א[1]) קמיע היא צריכה כלומ' רפואה מלשון מחי יומסי (עיין בפנים). — (א"ב פי' בל"י אומנות המילדת). *[אחי"ה בע' הימוס (ח"ג ר"ב) כבר העירותי כי כוונת ר"ב על μαίευσις ואני פירשתיו מל"י הרשומ' בדבור המתחיל והראיה מס"א קמיע ועיין ג"כ גי' הילק' הרשומ' בע' הימוס ואם פי' רפואה העיקר אז הימוס כגי' ספרים או יותר טוב הימוס כדאי' בדפוסים הראשונים הוא ל"י ἴαμα רפואה או צ"ל ייסים ἴασις ומי"ם הראשון בגי' רבינו קשה להלמו. וגי' כ"י ו"ו ב' ה"ב וב"ר מיימים במ"ם בסוף וכ"י ל"ד מיומים. ובעל מ"כ גרס ג"כ הימוס במי"ם והביא בשם הערוך גי' הימוס לשון מסו ורפואה וא"כ לא גרס מלשון מחי כי אם רק מסו וכ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. אבל לשון מחי ומסי א' ג"כ בנוסח חסליחות וכן תרג' ירו' ב' מחצתי ואני ארפא (דברים ל"ג, ל"ט) אנא הוא דמחי ואנא הוא דמסי, ועוד עיין שבת ל"ג: כל היכא דהוה מחי ר"א היה מסי ר"ש] —

* מֵימַר, מֵימְרָא (בל"ס מֵאמְרָא בל"מ מאמר Wort, Ausspruch) הרבה בתרג' ובפרט ביחוס קול ודבור האל ומימרא די"י, קל מימרא די"י הוא כמו ὁ λόγος וכבר האריך בענין זה ה' מאיבוים רב ודרשן בבערלין במאמרו מיוחד.

* מִין, מִינוֹק, מֵינֶקֶת, מִינְתָּא עיי"ע מן וערכים הנ"ל בלי יו"ד, ועוד ע' מס, מץ, מק.

☞ מַיְירִי (אפעל מן ארי lehren כמו מורה בעברי) תרג' ירו' (א') עד אילון מורה (בראשית י"ב, ו') עד מישר דהוה מיירי ובל' גמר' קמיירי פי' קא מיירי מורים ואומרים עיי"ע אייר וע' אר (ג').

* מִירִי (בל"י μυρία Myriade) פסיקת' דר"כ (צד ק"ז:) עיי"ע כילי.

מַיְישׁ (מל"ס מַיְשָׁא ובל"ע ميس der Zürgelbaum, Elsbeerbaum ופריו Elsbeeren) במסכ' תמיד בגמ' אבל באלו (כ"ט:) ר' אלעזר[2]) מוסיף אף של מייש ושל אלון. בב"ר פרשת ע"ג (ר"פ ע"ב) וימצא דודאים ר' יודה בר ר' סימון אמר מיישין פי' פרי של אילן ששמו מייש. *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר והוא גרס מישון וצ"ל מישין וביו"ד אחד תתכן יותר הגי' כמשקל ל"ע ועיין מ"ע דמ"ג חי"ד 637 וחט"ז 588 ופפלנ"צ ללעף 250] —

* מֵישָׁא, מַיְישָׁא, מִישׁוֹר, מִישָׁר עיי"ע מש הערכים בלי יו"ד, וכן בע' מת לערכים מית מיתה והנסתעפים ממנו.

☞ מיית (צ"ל מַיְתִי והוא אפעל מן אֲתָא ועי' בפנים) תרג' ינופף ידו (ישעי' י', ל"ב) מוביל ומייתי בידים. *[אחי"ה ר"ב העתיק ככה מתורגמן ע' מיית וסיים וגם זה איננו בערוך ע"כ ולכן הוסיף ר"ב וללא צריך הוא כי עיקרו אתא אשר ממנו באפעל אייתי וכ"ה בתרג' שני ד' א' ובל' תלמוד מוליך ומביא ובעל המתורגמן בע' יבל א' כתב: „לא ידעתי מהו"] —

* מֵיתָא, מֵתְיָא (מפעל אֲתָא die Ankunft) בא מבוא (בראשית כ"ה, ס"ב) מבואר בב"ר פ"ס אתא ממיתא. גיטי' ל'. חזו דאתאי חזו דאתאי אמר שמואל לא שמיה מתיא. ובכנוי כתובו' י"ז. סנהד' ט"ו. בריך מתיך לשלם.

* מְיַיתְבוּתָא (מפעל יְתֵיב, יַתֵּיב Besetzung) מ"ק ב'. עיי"ע תב ג'.

* מיתוי, מִיתוֹן (das Ausspannen des Fadens) עיי"ע מתה.

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר ומד' פיזי והלאה פ"י. [2]) וכ"ה בתוספתא מנחות פ"ט אבל בספרא ויקרא פרש' ד' פרק ו' אי' ר' אליעזר.

מָךְ (= מוּךְ, מָכַךְ מל"מ ענין שפלת ערך sinken, beugen, niedrig sein וכפעל יוצא משפיל niederlegen) בר"נ דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד רע"ב) מייכי ליה ס' נמטי. בפ' הרואה בגמ' על הברקים (ברכות נ"ט.) ובגמ' דפ' ראשון בתעניות (ו':) מטרא במפתח כבא[1]) בר חמרא מוך שקיך וגני פי' פשוט וערוך שקיך והצע בקרקע ושכב[2]). רפדתי יצועי (איוב י"ז, י"ג) תרג' מאכית שיוויי. משכב וספות (ש"ב י"ז, כ"ח) תרג' מככין[3]) [וקולין][4]). וישבת על מטה כבודה (יחזק' כ"ג, מ"א) תרג' ורמית דרגשין מככין דיקר. בפ' יוה"כ בגמ' מפני שספק (יומי פ"ד:) אע"ג דקא מכיך[5]) מכוכי. *[אחי"ה וכנ"ה משרש מוּךְ בפסחים מ"ט סע"א מך רבע ופירש"י מקפל לבושו ורובץ. תענית כ"א סע"ב ומך להו ובע' בסתרקי גרס רבינו ומאיך ליה וכ"ה בתרג' שרש מְאַךְ תרג' והיום רד (שופטים י"ט, י"א) יומא מאך, תרג' וענה גאון ישראל (הושע ה', ה') וימאך יקר ישראל, תרג' וישח (ישעי' ב', י"ז) וימאך, ובאפעל: אשפיל (שם י"ג, י"א) אַמְאִיךְ ועיין עוד תרג' לישעי' נ"א, כ"ג; נ"ז, ט' ובפעל מאכית בתרג' איוב הנ"ל. וכן אפעל משרש מוּךְ בברכות נ"ד רע"ב הוה ממיךְ להו טורי[6]). והצווי בירו' כתובו' פי"ב דל"ה: ובקהל"ר פ' כל אשר: אמיך אפיך. ובנפעל נָמוּךְ שהוא ג"כ התואר עיי"ע נמך. ועוד התואר מַכִּיךְ וכ"ה בל"ס מַכִּיכָא תרג' שפל (ויקרא י"ג, כ') מכיך, נכה רוח (ישעי' ס"ו, ב') תרג' מכיך רוח, והקבוץ שם נ"ז, ט"ו רוח מַכִּיכִין; תרג' דכאי רוח (תהלים ל"ד, י"ט) מכיכי רוחא. שהש"ר פ' כמגדל טוריא מַכִּיכַיָּא. והשם בתרג' מלאכי ג', י"ד מכיכות רוחא ועיין עוד תרג' קהל' י', ו' והפעל מכך תרג' נכים (תהלים ל"ה, ט"ו) דמככין לי במילהון תרג' ואל תדכא (משלי כ"ב, כ"ב) לא תמכיך וכן ציון הנ"ל מיומ' מזה השרש והתפעל נתמכך עיי' בע' הבא אח"ז. ועוד קרוב לזה השרש מְכָא עיי"ע מך ג'] —

מָךְ (= מִיכָה איש מהר אפרים (עיין שופטים י"ז) ודרש מכך כמו מעך zerdrücken; מְכָא = מוּךְ מְכַךְ והבינוני מָכָא וכ"ה בל"ס ופי' נמוך ומעוך gedrückt) בחלק בגמ' שלשה מלכים (סנהדר' ק"א:) ובילמדנו בפ' כי תשא[7]) מיכה שנתמכך[8]) בבנין פי' שנתמעך[9]) בבנין של פרעה שהיו ישראל בונין והיו נוטלין המצרים בני ישראל כשהן קטנים ומניחין אותן בבנין במקום האבן אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כך עושין לבני אברהם אמר לו הקב"ה אלו הקטנים אם מניחין אותן ויתקיימו בעולם יהיו רשעים ואם אי אתה מאמין קח אחד מהם ותראה מה יהיו מעשיו ולקח מיכה — ובפ' מפנין בגמ' מילדין (שבת קכ"ט סע"א) לישקול זוזא מכא וליזיל לזי חנוותא. בר"נ דפ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק ל"ז.) הוה נקיט זוזא מכא בהדיה פי' „זוז מעוך שנתמעך מטבע הצורה ונראה כאסימון". *[אחי"ה הועתק מפי ר"ח לשבת שם (נדפס בש"ס ווילנא) וכנ"ה בבכורות נ"א רע"א זוזא מאכא ופירש"י שנפחתה צורתה. ובכ"י רגמ"ה (כ"י אנגייל' דף קי"ג.) גרס ממכא ופי' קל. — ויתר דרשות בענין מיכה (מיכהו) ופסלו עיין פסחים קי"ז. סנהד' ק"ג: שבועות ל"ה: שמ"ר פכ"נ ורפמ"א ויק"ר פל"ב, במד"ר פ"י וט"ז] —

מָךְ (= מְכָא, מְכִי = מוּךְ gebeugt sein) בויק"ר ויהי ביום השמיני (פי"ג) הדא חיותא כד סלקא מן ימא היא מכיא[10]) מן חורשא לית היא מכיא פי' ענין נמיכות. — (א"ב תרג' שפל מן העור (ויקרא י"ג, כ') מכיך מן משכא). *[אחי"ה דוגמא אחרונה שייכה לע' מך א' כי שרשו מכך, ומכיא של ויק"ר הוא משרש מכא והבינוני זכר מָכָא עיי"ע הקודם, ולנקבה מָכְיָא ובשהש"ר פ' כמעט אי' מָכַיָה (ושם ובילק' הגי' בהיפך עיין במ"כ ומאדר"נ פל"ד), והקבוץ ב"ר פל"ב טוריא מָכַיָּא ובשהש"ר פ' כמגדול מְכִיכַיָּיא עיי"ע מך א', ובאפעל ב"ר רפי"ז כי סליק אמכת לאפה ונפקת. ובאתפעל תרג' ונדכיתי (תהלי' ל"ח, ט') ואיתמכיית, וימכו (שם ק"ו, מ"ג) תרגו' ואיתמכיאו — והשם ב"מ קי"ד. שיהא במָכוּתוֹ מתחלה ועד סוף] —

---

[1]) וכה"ג בכ"י ש"ס ועיין מ"ש בשנויי הגירסאות בע' אנש אות ב' (ח"א ק"ס:). [2]) ובגוף הענין פירש"י כן וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לתענית וז"ל מוך קפל ודמוך כלומ' שכל היום יורד מטר ע"כ. ובפי' ר"ח אי' הצע חשק שלך ושכב שאין לך היום הליכה. [3]) וכ"ה ברפ' וויניצי' אבל בנו"ג וברד"ק מככין. [4]) כצ"ל וכ"ה בע' קל ז'. [5]) וכ"ה ברש"י ובכ"י א"פ עיין ד"ס למקומו ובנו"ג ממכיך. [6]) ובב"נ הגי' והוה מכיך משרש מכך ודוגמתו בתרג' (תהלים קמ"ז, ו') משפיל: מכיך ובתרג' כ"י ממאיך וכצ"ל בפסיקת' רבתי ס"ס העומר דאגא ממאיך קדלי ובנו"ג מאמיך, או צ"ל ממיך וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד ע"ב: ובילק' אמור רמז תרמ"ג וכ"ה בויק"ר ספכ"ח מימיך קדל. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד, ה"ב אבל בכ"י ק"ט ב"ר וכדפ"ע לי' ולפע"ד על זה המדרש כיוון רש"י לסנהד' ק"א: ד"ה נתמכמך ע"ש. [8]) כ"ה ברפ"ר ובשרפ"ע נתמכמך וכ"ה בנוסה'. [9]) וא"כ דרש מיכת כמו מעכה ובאמת במקום מיכיהו ברה"י ב' י"ג, ב' אי' בס"א ט"ה ב' מעכת. [10]) בנו"ג ממכיא.

מָךְ (= מוּךְ לפעל מל"ע مخ בלויי הבגד Lappen, abgeschlissenes Stück או מל"ע مخ כל דבר רך ודעת רבינו עיין בפנים) בפ' במה טומנין (שבת מ"ז:) לא במוכין ולא בזוגין[1]. בפ' במה אשה (שם ס"ד:) ובמוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לנידתה. בפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט סע"א) מוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו. בפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא בגמ' מרחיצין חמין (שבת קל"ד סע"ב) [נותנין] חמין ושמן במוך שעל גבי מכה. בפ"ק דיבמות (י"ב:) ג' נשים משמשות במוך פי' הפשתן המסורק המובחר קורין בל' שמעאל אלמוך[2]) פ"א מוכין שגורדין מן הבגדים. וכפי' י"א בנגעים (מי"א) עד שיראה באריג ובמוכין ואם קיצץ הבגד קצצים קטנים נקרא מוכין כדתנן בזה הפרק (מי"ב) קיצצו ועשאו מוכין טהור. *[אחי"ה בפ"א נגרר רבינו אחר פי' ר"ח בשבת מ"ז: (בש"ס ווילנא) שפי' מוכין סמרטוטין בגדים מקוצצים כדתנן בנגעים וכו', אבל לפי' ראשון לא מצאתי לו מקור וגם לא מצאתי מלה ערבית אלמוך בזו ההוראה, ולפע"ד לפ"א של רבינו עולה יפה מלה ערבי' مخ היינו כתיתי ובלויי בגד ולפי' ראשון עולה יפה מלה ערבי' مخ וכן פירש"י בשבת מ"ז: כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר נפן . . ונרירת בגדים בלויים ע"כ וכ"ה בראשוני' ר"ן ומאירי לשבת ועיין ריטב"א שם ורשב"א ליבמות, ועיין מ"ש שט"מ לסוף ב"ק בשם הר"ם. וכן הוזכרו יחד מוך ומטלית בתוספ' תרומ' ספ"ט, ובתוספ' שבת פי"ד (ט"ו) הוזכרו מוכין עם לשונות של ארגמן, ובתוספת' סוף ב"ק אין לוקחין מן הסורק מוכין . . לוקחין מן הכובסין מוכין, וכנ"ה בשבת מ"ט. מוכין לחין וכו' עיי"ע מרט א'. ירו' שבת פ"ד ד"ו סע"ד, ושם פ"ו ד"ח רע"ג תוספת' שבת פ"ח (פ"ט)] —

מָךְ (= מוּכִּין מפעל נכה schlagen פי' מים מוּכִּין מים ניזקין כלומר מים רעים עיי"ע מַי) בפ"ק דמקואות (מ"ח) ולמעלה מהן מים המוכין[3]) שהן מטהרין בזוחלין. בשנים בפ"ח בפרה (מ"ט) מים[4]) המוכין פסולין ואלו הן מים המוכין המלוחין הפושרין. — (א"ב מלשון (שמות ז', כ') ויך את המים. *[אחי"ה ופי"מ להרמב"ם לפרה מבאר מוכין מזיקין ועיין תוי"ט לפרה שהביא יתר פירושי הרמב"ם] —

* מִיכָאֵל (מלאך Michael) כבר מצא מקומו בדניאל (י', י"ג) מיכאל אחד השרים הראשונים, מיכאל השר הגדול (שם י"ב, א'), מיכאל שכרם (שם י', כ"א) וכן בתר"י א' לשמות כ"ד, א' מיכאל סרכן חכמתא, תרג' תהלים קל"ז, ז' מיכאל רבה דירושלם ושם פ"ח מיכאל[5]) רבה דציון, ותרג' איוב כ"ה, ב' מיכאל מן ימינא והוא דאשא, אבל במקומות אחרי' נראה שמיכאל של שלג הוא עיין שהש"ר פ' צאינה: מיכאל שר של שלג וגבריאל של אש, ושם: המשל ופחד עמו (איוב שם) המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל[6]) וכ"ה במד"ר פי"ב ובד"ר פ"ה ועיין ג"כ יומ' ע"ז. מוכח שגבריאל הוא של אש[7]), ושם מוכח כי מיכאל הוא שר ישראל אמר הקב"ה למיכאל מיכאל סרחה אומתך אמר לפניו רבש"ע דיו לטובים שבהם וכו' והוא של חסד וגבריאל הוא של דין עיין שבת נ"ו: סנהדי' כ"א: ובאיכ"ר פ' ולא זכר (ב', א') אי' כפי' מלאך הקשה שביניהם זה גבריאל ומזה הטעם הוא משמאל השכינה ומחנה ישראל עיין פדר"א פ"ד ד' כתות של מלאכי השרת וכו' מחנה ראשונה מיכאל מימינו מחנה שניה גבריאל משמאלו, במד"ר פ"ב . . כך סיבב לכסאו ד' מלאכים מיכאל וגבריאל ואוריאל ורפאל מיכאל בימינו כנגד ראובן למה נקרא שמו מיכאל בשעה שעברו ישראל בים פתח משה בשירה מי כמוך וגו' מי שסיים את התורה אמר אין כאל ישורון מי כמוך אין כאל הרי מיכאל וכ"ה בפסיקת' רבתי פמ"ו ושם אי' וכשסיים את התורה וכו' ועיין עוד ב"ר פ"א מיכאל מותח בדרומו וגבריאל בצפונו. ומצפון תפתח הרע ולכן מושב גבריאל שהוא מלאך הדין בצפון אבל בכ"ז לא החליטו רז"ל בכל ענין שמיכאל הוא חסד ורחמים וגבריאל רוגז פחד ודין עיין שמ"ר פי"ח[8]) ושהש"ר פ' אמרתי אעלה ומה שנאמ' מגבריאל (סנהדי' כ"א:) נאמ' בירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ממיכאל. ושניהם יחד נקראו שומרי ישראל עיין שמ"ר שם עשאן הקב"ה שומרין לישראל ומי הם מיכאל וגבריאל, ובשהש"ר פ' הנה מטתי וקהל"ר פ' כל אשר תמצא פסיקת' דר"כ פ"ה צד

---

1) וכ"ה בירו' אבל בנו"ג ולא בזגין ולא במוכין. 2) כן הוא בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב, ובכ"י ק"ט אלמיך וכדפ"ע אלמך. 3) בנו"ג מוכין. 4) בנו"ג המים. 5) כ"ה בכ"י ובנו"ג גבריאל. 6) ובב"ר פי"ב אי' בהיפך המשל זה גבריאל ופחד זה מיכאל. 7) ועיין ג"כ פסחים קי"ח. ותנחומ' ויגש סי' ו' ושם אי' מיכאל מן המים. 8) ועיין ג"כ שם פ"כ.

מ״ח: פסיקת׳ רבתי פט״ו במד״ר פי״א ילק׳ משפטי׳ סוף רמז שס״ב וילק׳ תהלים רמז תשצ״ה[1]) מלאכי צבאות (תהלים ס״ח, י״ג) מלכיהון דמלאכיא אפי׳ מיכאל וגבריאל וכו׳ איכ״ר פ׳ כל רעיה בגדו בה זה מיכאל וגבריאל, ירו׳ ברכות פ״ט די״ג. אם באת על אדם צרה לא יצוח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצוח וכו׳ — ב״ר פמ״ח גדול שבהן . . זה מיכאל עיין ספרי על המלאכי׳ והשדים צד 26 ושם הוכחתי כי כמה ענינים שנאמר על מיכאל נולדו על ברכי דמיוני הפרסיים וכן מה שאי׳ בחגיג׳ י״ב: עיין מנחות ק״י: מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב ועיי״ע מיטטרון.

מְכַבֵּד (מפיעל של כִּבֵּד פי׳ kehren מטאטא Kehrbesen וכפות תמרים שדומה לו) בפ׳ מקום שנהגו בס״ג (פסחים נ״ו:) אבל בשל מכבדות דברי הכל אסור גזרה שמא יעלה ויתלוש. בפ״ק דסוכה בגמ׳ חבילי קש (סוכה י״ג: תוספת׳ ביצ׳ רפ״ד ובירו׳ ביצ׳ פ״ד דס״ב ע״ג) מכבדות ובהם תמרים. בריש עוקצי׳ (פ״א מ״ג) המכבד של תמרה ד׳ טפחים, פי׳ פצעילי תמרה והוא האשכול שתלויים בו התמרים ומפני שני דברים נקראת מכבדת אחד משום הפרי שהוא תלוי עליה היא כבידה ונתלית למטה ואחד שהיא לכבד את הבית. ופי׳ מכבדות של תמרה ריכבא דהוצי. *[אחי״ה הפי׳ הזה הועתק מפי׳ רה״ג לסד״ט צד 43 רק שם אי׳ וז״ל מ כ ב ד ת של תמרה פי׳ צ ע ף א ל ת מ ר בטיית ושמה מכבדת מב׳ פנים אחד משום וכו׳ ואחד שהוא לכבד את הבית כראמ׳ בשבת (קכ״ד:) מכבדת של מילת מותר לטלטלן בשבת אבל של תמרה לא ופי׳ מכבדות וכו׳. וא״כ מוכח שנגרר רבינו אחריו ולכן נ״ל כי במקום פצעילי תמרה (שהם פגי תמרה עיי״ע פצעל) צ״ל צעף אל תמר שהוא בל״ע سعف التمر כפות תמרים אשר בהם תלוי האשכול ועוד מהיותו דומה למטאטא נקרא מכבר ועיי״ע אלבינא וע׳ כבד ועיין פי״ט להרמב״ם לעוקצי׳ הנ״ל. ובתנחומ׳ סוף מסעי (סי׳ י״ג) דרש והאחרון הכביד (ישעי׳ ח׳, כ״ג) הכבידן כבמכבר ועיין ג״כ איכ״ר פתיחת׳ סי׳ נ״א הובא בע׳ אלבינא. וכנ״ה בתוספ׳ שבת רפ״ו (פ״ז) שב על המכבד . . אל תשב על המכבד . . הרי זה מדרכי האמורי. ורה״ג גרס בעוקצ׳ ובשבת הנ״ל בל׳ נקבה מְכַבֶּדֶת ובנו״נ בעוקצ׳ המכבד ובשבת הנ״ל הקבוץ מכבדות של מילתא וכן בירו׳ פיאה רפ״ד די״ח, תמרים במכבדות, ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ח ע״ד מכבדות תמרה] —

מַכְבַּנְתָּא (אולי כמו כבינתא עיי״ע כבינת וכן בל״ע مقبّن ענין קשירה ותפישה das Verbinden, Zusammenhalten ועיין בפנים) [בפ׳ במה אשה ולא בכוכלייר][2]) (שבת ס״ב.) מכבנתא פי׳ היא בית הנפש ועגולה כמו כוכליאר דיומ׳ (כ״ה.) ויש בה מחט שתופשת[3]) עמה בגדיה ואותו מחט נכנס בעינו של נחש כדאמרינן (שבת קנ״ו:) שקלתה למכבנתא ואיתרמיא בעינ׳. פ״א בע׳ כוכלייר. *[אחי״ה ועם הוראת מלה ערבי הנ״ל עולה יפה פי׳ ראשון שתופשת עמה וכו׳ וכן פירש״י בשבת ס״ב. מכבנתא נושקא״ה ע״ש שמכבנת וקושרת מפתחי החלוק ע״כ ור״ת היה מפרש דמכבנתא היינו צעיף ורש״י לשבת קנ״ו: פי׳ אשפינגלא בלעז[4]) והוא ל״צ Stecknadel, epingle וזה כפי׳ הערוך מחט ועיי״ע ככליאר ומרפה לשון מרמ״ל במ״ק י״ב: ואו״ז שם שהאריך בענין נידן שלנו והביא ג״כ כי בית נפש קורין בל׳ כנען זפונא ובל״א וורשפן [Vorspann?] ועוד הביא כי ה״ר יוסף קרא זצ״ל פי׳ בתי הנפש נושקלי ע״ש ואם נושקא הוא כדעת רמ״ל nusquo, nucchio נרתק חומט אז הוא מין תכשיט בזו התבנית שנושאין אותה הנשים כנגד לבן שהוא כבית נפש עיין ערכו אצלנו] —

מַכְבַר (= מַכְוַור הר במזרחו של ים המלח הנקרא Μαχαιρός (בן מתתיהו על הקדמוניות י״ג ט״ז, ג׳) (Machärus תרג׳ ירו׳ את ארץ יעזר (במדבר ל״ב, א׳), בפ׳ ג׳ בתמיד (מ״ח) עזים היו לאבא בהרי מכבר והיו מתעטשות מריח הקטורת. *[אחי״ה בכ״י ו״ו א׳ ב׳, ל״ד ב״ר וה״ב מכוור וכן במשניות בהר מכוור ובמשנ׳ דש״ס בערי המכוור וביומ׳ ל״ט: בט״ס מכמר וצ״ל מכוור וכדאי׳ בכ״י א״פ, ובכ״י ב׳ מכאוור וצ״ל מכוואר וכ״ה בע׳ הר בציון מתמיד ובירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. מכוור ועיין הערה בע׳ הר וש״נ. ובתר״י א׳ וב׳ לבמד׳ ל״ב, א׳, ג׳, ל״ה מכוור, ובתר״י ב׳ שם כ״א, ל״ב מכבר והנכון בוי״ו וכן הוא במתורגמן ור״ב לא הרגיש בזה] —

☞ מכבר (?) תרג׳ כעס לאביו (משלי י״ז, כ״ה) מכביר לאבוי. *[אחי״ה העתיק דברי המתרגמן והוא סיים איני יודע מהו ואולי

[1]) ועיין מדרש שמואל ס״פ י״ז. [2]) וכ״ה בע׳ ככליאר. [3]) ובכ״י ק״ט שתולה, ובעה״ק שנ״ב שתופרת. [4]) כפי׳ ו״י המעולה באו״ז ח׳ שבת סי׳ פ״ד סק״ד ועיין לעז ברש״י שבת נ״ז. ד״ה שאינה נקובה.

שרשו כבר ושייך שם ע"כ וכה"ג בדפ' וויניצ' אבל בקצת דפוסי' יותר טוב מ כ ב י ד והוא מל"ס אתכבד ענין כעס ועיין ברכות ס"א: כבד כועס] —

* מַכְבֵּר (מל"מ קרוב להשם כְּבָרָה Flechtwerk, Sieb) והקבוץ ב"ר פל"ט ועיין סוף רות רב' הביא מַכְבֵּרוֹת וכבר את הראשון וכו' פי' הביא נפות והניף וכו'.

מַכְבֵּשׁ (מפעל כָּבַשׁ Presse, Mange, Gestell, Holzbank) בכל כלי עץ שנחלק פי"ו בכלי' (מ"ז) המכבש של חרש. ובהגוגע פ' כ"א בכלי' (מ"ג) במכבש של חרש ובקושתנית[1]) פי' „כל דבר שהוא לכיבוש[2]) דבר אחר[3]) באמצעו שמו מכבש"[4]) וכל חרש לפי מלאכתו יש לו מקום שכובש ועוצר העץ עד שיתקנו למלאכתו[5]) וכן מכבש של כובס יש לכובס שני דפין אחד שיכבשם מקפלם ומניחן ביניהן ועוצרין ונראין יפין, כדתנן בשבת (קמ"א.[6]) מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין וכן פי' בע' כבש[7]) ובפ"ד בזבין (מ"ז) ועל המכבש של כובס[8]) כלים שתחתיו טהורין, בפ' אלו מגלחין בגמ' דסמוך מפני שאמרו (מ"ק כ"ג סע"א) ת"ר כל ל' יום לגיהוץ אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים היוצאין מתחת המכבש[9]). *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' מ"ק ספ"ב לפי גי' כ"י אירפ' מכבש של כובס ובדפוסי' כובשים, ובתוספת' כלי' ב"ב רפ"א מכביש שעל גבי הקנים, ושם: מכביש הנגר, ובסוף הפרק: מכבש של שכף שהוא מותח עליו את העור וכו', ירו' שבת ספ"כ די"ז ע"ד מכבש עשו אותו כקרקע. וברש"י שבת קמ"א. לועז פריש"א ובמ"ק שם פירוש וצ"ל כבכ"י רש"י (ד"ס מ"ק צד ל"ט.) פריסא והוא ל"צ presse וכ"ה בלא"ש] —

* מִכַּדִי (מלת תמיה נ"ל שמורכבת מן: מִ־כַּדִי = כַּד הִיא פי' ממה אשר היא כלומ' מאחר אשר היא nachdem nun, da nun, da doch) ברכו' ט' סע"ב מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע וכו' מ"ט תקנוהו רבנן לאחר י"ח ברכות וכו', שם י' רע"א מכדי מעשה שאול הוה ברישא ליכתוב ברישא וכו', שם כ"ב רע"ב מכדי כולהו אמוראי ותנאי בדעזרא קמפלגי וכו', שם ל"ג. מכדי אנשי כנה"ג תקנו להם לישראל וכו' נחזי היכי תיקון וכו', מגילי ב'. מכדי כולהו אנשי כנה"ג תקנינהו וכו' עיין פירש"י מדהקילו חכמים . . על כרחך אנשי כנה"ג . . כולהו הני זימני תיקון וכו', פסחים י"ד. מכדי בשר שנטמא בוולד חטומאה מאי הוי שני וכו', מכדי שמן שנפסל בט"י מאי הוי שלישי וכו', שם: מכדי האי נר מאי קא מהניא וכו', כ"ג: מכדי בין למר ובין למר אסורין בהנאה מאי בינייהו וכו' חגיג' ד' רע"א למה לי קרא מכדי מצות עשה שהזמן גרמה היא, ט'. מכדי מאי עצרת וכו', י"א רע"א מכדי שנויי שניי' מה לי דר ומה לי לא דר וכו', י"ב רע"ב מכדי בשמים אתחיל ברישא וכו', ביצ' ב': מכדי מאן סתמיה למתניתין רבי מ"ש וכו' יבמות ק"א: מכדי חא סתמא והא סתמא מ"ל חד סתם מ"ל תרי סתם (עיין ספר הכריתות לשון לימודי' ש"ג סי' קטו, קע), כתובות כ"ב: מכדי תרי ותרי נינהו וכו', גיטין נ"ה: מכדי ההוא גברא בעל דבביה דההוא גברא הוא, ב"ק ג'. מכדי שקולין הן ויבאו שנים. חולי' כ"ט. אלא רישא מכדי על עוף קאי וכו'. נדה ד' רע"ב מִכדי האי ככר ספק טומאה ברה"י הוא וכו'.

* מַכָּה (מל"מ ענין הבאה ונגע Schlag, Plage) ברכות נ"ח. מכת בכורות, ירו' נזיר פ"ד דנ"ג: מכת מרדות, תענית י"ט. מכת בצורת, ב"ק קט"ז. מכת מדינה — ובהשאילה מכת פרושים ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד עיי"ע פרוש. והושאל עוד מכה למקום מילה סוט' י': עיי"ע מכתם — והקבוץ מַכּוֹת סנהד' פ"א מ"א מכות בשלשה — ונקראה המסכת מ כ ו ת מרוב עסקה מענין מלקות.

* מָכוֹן, מְכוֹנָה (מל"מ ענין דירה Wohnstätte) חגיגה י"ב: מכון שבו אוצרות שלג וכו' תרג' שופטים ה', י"א בית מכונת ליסטין — והקבוץ אהלות פ"ח, מ"א מכונות חיה ועוף[10]) — ירו' שבת פי"ז דט"ז: במכונה ט"ס עיי"ע בכאן (ח"ב, צ"א) וע' זיירי.

* מַכְוַור עיי"ע מַכְבַּר.

* מָכוּת (מפעל מְכָא Verarmung) עיין סוף ע' מָךְ ג'.

---

[1]) וכ"ה בפי' רה"ג אבל בעי' קשט: קשטנית וכ"ה בנוסחאותנו. [2]) בפי' רה"ג לכבוש. [3]) בפי' רה"ג בט"ס אחד ובדפו"ו אי' ד"א וקודם לזה אי' בטעות נקודה כאלו מתחיל בד"א פי' אחר. [4]) ע"כ בפי' רה"ג לסד"ט 16 ועוד שם ציון משבת קמ"א. ונראה שפי' יותר ארוך היה לפני הערוך. [5]) עיין פי' הר"ש. [6]) וכ"ה בתוספת' שבת ר"פ ט"ז (י"ז). [7]) כבש ב'. [8]) כ"ה בדפ"ר, ובדפו"ו כובש. [9]) וכ"ה בריי"ץ גיאת הל' אבל עמוד מ"ח ובבה"ג ובריא"ף וברא"ש ובכ"י ש"ס מתחת ידי מכבש ובנו"ג מתוך המכבש. [10]) ובתוספת' אחלות רפ"ט עדר בהמה חיה ועוף.

* מכותא עיי"ע מכתא.

מַכְחָל, מַכְחוֹל (מפעל כָּחַל ובל"ע مكحل, مكحال ובל"ס מַכְחֳלָא Schminkstift ועיין בפנים ועוד כינוי לבעילה) בסוף בבא קמא בגמ' ואם מחמת הגזלן (קי"ז סע"ו) הוו מדלו ליה במכחלא דכספא [1]). בפ' י"ג בכלי' (מ"ב) מכחל [2]) שניטל הכף טמא מפני הזכר ניטל הזכר טמא מפני הכף. פי' מכחל צורת כרכד [3]) הוא מברזל או מנחשת [4]) „וראשו אחת כוחלין בו העין והוא חד ונקרא זכר ואחד מנקין בו האוזן מן הרעי והוא רחב ונקרא כף"[5]) וזה צורתו

[6]) — בפ' [7]) השוכר את הפועלים בגמרא דסמוך היה עושה (ב"מ צ"א סע"א) דאמר שמואל במנאפים משיראו מנאפים [8]) ובכלאי' [9]) עד שיכנס כמכחול בשפופרת. ובס"ג דפ' כיצד העדים (מכות ז'.) ראיתם כמכחול בשפופרת ורבנן היכי דייני כשמואל דאמר משיראו מנאפין. בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ה.) הרבה תורה למדתי [10]) ולא חסרוני תלמידי [11]) כמכחול [12]) בשפופרת [13]). *[אחי"ה וכנ"ה בכלי' ט"ז, ח' תיק מכחל, שהש"ר פ' לריח ולא חסרתיה רק כאדם שמטביל זכרותו כמכחול בים צ"ל זכרותו של מכחול עיין פי' מהרז"ו. והקבוץ גיטין ס"ט רע"א ולימלי תלת מכחָלֵי בהאי עינא ותלת מכחלי בהאי עינא וריש המאמר עיין בע' ברק א'. — ובעה"ק שנ"ב פי' בלא"ש אורשערא = Ohr-scheere והוא שמנקין בו האוזן ויותר טוב להקרא Ohrlöffel שהוא רוחב ככף וכפי' הערוך וזה החלק הרחב נקרא בתוספת' כלי' ב"מ פ"ג מקבל: מכחול הניטל זכר שלו אעפ"י שהיה המקבל שלו מלא חלודה טמא ניטל המקבל שלו וכו'] —

* מַכְיָרִין עיי"ע מכר ג'.

* מְכַךְ כמו מַךְ בל"ס ונרדף עם מְכָא beugen בפעל ואפעל נתפעל עיי"ע מך א' וב'.

מכל (= מְכִילְתָא פי' בלא"ר כמו מדה בל' עברי והושאל לכללים שבהם נדרשה התורה (עיי"ע מד) ובפרט נקרא כן מדרש לשמות) בפ' השולח גט בגמ' המוכר עבדו (גיטין מ"ח.) פוק עיין במכילתיך. אימור אהדר ליה במכילתא אחריתי (פסחים מ"ח.) [14]). בריש ויק"ר פ' טוב מלא כף נחת (פ' ג') ריעותיה מיתקרי בר מכללא [15]). פי' מכילתא ברייתא שהיו בה טעמי התנאים. ר' ניסים זצ"ל פי' מכילתא מגילתא ג' בכ' מתחלפין כמו מכורותיך (יחזק' כ"א, ל"ה) מגורותיך [16]). פ"א מכילתא מידה כדמתרגמינן משורה (דה"י ב"ג, כ"ט) מכילתא. וגרסי בני מערבא במסכת (שבועות ובפרק אחרון) [17]) [וצ"ל שביעית בפ' אחרון] (ירו' שביעי' ספ"י דל"ט סע"ד) אמר ר' יוסי הד בר נש דתני חדא מכלא [18]) [פי'] מסכתא א' אינמי דהיינו מדת הכמה אחת מהחכמות דהיינו מכילתא. *[אחי"ה בכ"י לי' מן ר' ניסים עד גמירא. וכירו' שביעי' הנ"ל אי ג"כ בירו' מכות פ"ב דל"ב רע"א דחכם הדא מיכלה וכו' צ"ל לון הדא מיכלא אנא חכים. ובב"מ כ"ג סע"ב אי' בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו במסכתא וכו' ועיין שם תוספ' ותוספ' קידו' ל'. והוא ראיה לפי' רבינו כי מכילא פי' מסכתא. ודע כי מציונים מגיטין ופסחים הנ"ל קצת ראיה לפי' ר' ניסים וכן השתמשו ראשוני המפרשים לכתוב במקום לקמן בסוגיא: לקמן במכילתין או יותר טוב במכילתן. ומדה היא בלא"ר מְכִילָא [19]) או מְכִילְתָא עיי"ע כל ו' והקבוץ מכילָתָן, מכילָתָאן או מְכִילָתָא (כדמתרגמינן המנקיות (ירמי' נ"ב, י"ט) מכִילָתָא ועיין תר"י א' לשמות ל"ז ט"ז וע' כל וע' מכל במתורגמן וירו' ב"ב ספ"ה דט"ו: הוה מחי על מְכִילְתָא ולא על שיעוריא.) וא"כ מכילתא אולי צריך לנקד מכילָתָא ופי' ספר המידות ועיין מבוא למכילתא לה' מאיר איש שלום צד XXXIII ושם כל הענין כי האריך, ושם XXXI הביא ג"כ דעת המהרז"ף ממ"ע לישנה שנייה צד ישצ"ב וז"ל וייש להסתפק מאוד אם כינה

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ורי' עיין ד"ס ב"ק צד ק"נ ובנו"ג דלו ליה במכהלתא. [2]) בנו"ג מכחול וכ"ה בע' כף א' ובפי' רה"ג. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ואמ', ובשאר כ"י ודפ' וויניצי' כרכר, ובד' פיזי' באסיל כדכד. [4]) עיין בפי"מ להרמב"ם. [5]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 9 ע"ש. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב אי' חנ"ל לי' הצורה אף אם אי' וזה צורתו ורמ"ל השמיט גם תיבות הללו.

ובכ"י ב"ר [7]) בדפ"ע בשט"מ

ובדפ"ע ובפי' רה"ג ובכ"י אי' כאן ע' ושם משיראו בפני עצמו ולא ידעתי למה ובעה"ק שנ"ב לנכון רק ע' אחד. [8]) וכ"ה כמנאפים וכ"ה במכו' ז'. ובנו"ג בב"מ עד שיראו כדרך המנאפים. [9]) בדפו"ו במ"ס ובכלים. [10]) בדפ"ר ובכ"י. [11]) ובכ"י ו"ה"ב ולא חסרתי תלמידי. [12]) בנו"ג אלא ובכ"י ש"ס אפי' כמכחול. [13]) בכ"י ב"ר וק"ט לי' מן כמכחול בשפופרת הראשון עד השני. [14]) וכ"ה בכ"י ש"ס עיין ד"ס פסחים צד ס"ח. ובנו"ג אימור שתיק ליה במתני' ואהדר ליה וכו'. [15]) בנו"ג בר מכילאן עיי"ע ובקהל"ר פ' טוב מלא: מרי מכילאן. [16]) במקרא (בראשית י"ז, ח'; כ"ח, ד') כתוב בל"ז מגוריך וכן דרש בתנחומ' ויחי ססי' ט' מכרותיהם (בראשית מ"ט, ו') מגורותיהם כד"א מכורותיך ועיי"ע מכר ג'. [17]) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו לי' ובפ' אחרון. [18]) בנו"ג הדה אמרה בר נש דתני חדא מיכלא. [19]) ובירו' שביעי' הנ"ל מיכלא.

ר׳ ישמעאל את ספרו (היינו מדרש לשמות) בשם מיוחד והיותר נראה שהשם מכילתא היא מזמן מאוחר ומכילתא ענינו מדה ואולם ר״י היה מפורסם למחבר הי״ג מדות על כן קראו גם זה הספר מכילתא דר״י כלומ׳ מדה דר״י ע״כ וזה נ״ל נכון וברור. ועוד עיי״ע מד ושם הוכחתי כי הושאל שם מדה על הכללים אשר בהם נדרש המקרא. ועיין ג״כ דברי בעל ברורי המדות שהובאו במבוא הנ״ל, ועוד ספר על הדרשות לריט״ל צונץ צד 47 ודרכי המשנ׳ למהרז״ף 308 ומבוא למכילתא להרב א״ה וויס צד XVI והלאה — ובעשרה מקומות הביא רבינו ציונים ממכילתא כמו שתראיך במפתח לזה הספר הערוך השלם] —

מכל (= מְכְלָה ל״מ פי׳ כליל זהב (lauter Gold בפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ ז׳ קני מנורה (מנחו׳ כ״ט.) מאי מכלות זהב (דה״י ב׳ ד׳, כ״א) אמר רב אסי אמר ר׳ יוחנן [1]) שכילתו לכל זהב סגור של שלמה מלך ישראל. *[אחי״ה לפי דרוש זה אולי כילתו כמו כִּילוּי, כְּלָיָה פי׳ כליון Vernich-tung וכן נשמע מפירש״י מנחות שם ד״ה והכתיב אין כסף, ופי׳ מִכְלָה פירש״י בדה״י מזוקק וצרוף וכן פירש הרד״ק שם בשם י״מ ע״ש ובפי׳ הראשון פי׳ מכלות כמו כלי וכ״ה בשרשים ע׳ כל] —

* מַכָּל (אולי מל״ר macula ענין זהומא (Schmutz מכילת׳ משפטי׳ פרש׳ י״ג השמן אין מקבל מכל וכו׳ ובילק׳ משפטי׳ רמז שמ״ג הגי׳ מעל. ובתוספ׳ ב״ק פ״ז הגי׳ דלים עיי״ע בח״ג, ע״א.

* מֵיכַל, מֵיכְלָא, מֵיכַלְתָּא, מֵיכְלוּתָא (כמו מאכל, מאכולת בל״מ (Speise, Nahrung הרבה בתרג׳ עיין אונק׳ לבראשית ו׳, כ״א; מ׳, י״ז; לויק׳ י״א, ל״ד; כ״ה, ל״ז; תר״י א׳ לבמד׳ י״ג, כ״א; תרג׳ למשלי ד׳ י״ז; כ״ג, ג׳; כ״ז, כ״ז; כ״ח, א׳; ל״א, י״ד.

מְכִילָתָא (Opferschaalen) תרג׳ ואת המנקיות וית מכילתא. *[אחי״ה עיי״ע מכל א׳ ומ״ש. וכן תרג׳ בָּתִּים (מ״ב כ״ג, ז׳) מְכִילָן לפי גי׳ כ״י ב״ר ועיי״ע כל ו׳ ומ״ש. והתרג׳ השוה בָּתִּים לְבַּתִּים] —

* מְכַלֶּה (מפעל כלה (der Vernichtende דברים רב׳ פ״ג אף וכו׳ משחית ומכלה ועיי״ע השחת (ה״ג רמ״ט) וש״נ.

* מְכַלָּלָה (פי׳ בל״י μεγαλόν גדול) עיי״ע בלטוורא (ח״ב, צ״ז) ומ״ש.

* מַכְלַלְתָּא (מפעל כלל באפעל die Kronenver-theilende) שם מקום וכן מתורג׳ בתר״י א׳ עטרות (במד׳ ל״ב, ג׳. ל״ד. ל״ה).

מִכְמָס (שם מקום Machmas = Μαχμάς מקביים א׳ ט׳, ע״ג והוא מִכְמַשׂ של מקרא) וזנוחה אלפא לסלת בפ״ח [2]) במנחות (פ״ג:) פי׳ מקומות הן. *[אחי״ה וכ״ה מכמס במשנ׳ שבמשניות ובנו״ג בט״ס מכנים ועוד עיי״ע זנוח ומ״ש. והוזכר מכמס בעזרא ב׳, כ״ז ואחד הוא עם מכמש ש״א י״ג ב׳ — ט״ז, מכמש נחמי׳ י״א, ל״א, ונקרא היום שם כפר مخماس עיין וויענער רוו״ב ב׳, 92] —

* 1 מִכְמַר (מפעל כָּמַר (das Warmmachen פסחי׳ נ״ח סע״א ב״מ ע״ד. עיי״ע כמר א׳.

2 מִכְמָר (= מִכְמֶרֶת, מִכְמֹרֶת מל״מ פי׳ רשת Netz, Fischergarn) בפ׳ אחרון דיבמות בגמ׳ נפל למים (יבמות קכ״א.) שני בני אדם שהיו מכמירין [3]) מכמורות בירדן. בהכדור פכ״ג בכלי׳ (מ״ה) הרשתות [4]) והמכמורות, ובפ׳ ה׳ במכשירין (מ״ז), במצודות וברשתות ובמכמורות פי׳ מיני חכין הן כדכתיב (ישעי׳ י״ט, ח׳) ופורשי מכמורת. *[אחי״ה וכג״ה בתוספ׳ ביצ׳ רפ״ג ולא מן המצודות ולא מן המכמורות, ובירו׳ ביצ׳ רפ״ג דס״ב רע״א ולא מן המכמורות ולא מן המצדות, והיחיד ירו׳ פסחים פ״ד ד״ל ע״ד וירו׳ מ״ק ספ״ב דפ״א סע״ב צד הוא במכמורת] —

מכנה (= מֵיכָנֵי מל״י μηχανή ובל״ר machina (Maschine, Maschinerie בפ׳ אמר להם הממונה (יומי פ״ג מ״י) אף הוא עשה מיכני [5]) לכיור שלא יהו מימיו נפסלין בלינה. גמר׳ (יומ׳ ל״ז סע״א) מאי מיכני אמר רבא [6]) גלגלא דהוו משקיעין ביה [7]) פי׳ „מיכני גלגל הוא כדתנן בסוף עירובין (ק״ד.) וממלאין מבור הגולה בגלגל בשבת ודייקינן

---

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע רק אמר ר׳ יוחנן ובנו״ג אמר רב אמי. [2]) והוא כמספר החשבון של משניות ובש״ס אי׳ פי ט׳. [3]) כ״ה ככ״י ק״ט ובדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ס מכמורין ובנו״ג מכמרין מכמורין ובתוספתי׳ יבמות פי״ד מכמרין מכמרות, ובירו׳ יבמות פט״ז דט״ו ע״ד שירדו לכמור מכמורת. [4]) וכ״ה במשני׳ שבמשניות אבל בש״ס בט״ס הרששות. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וב״ר ובדפ״ר בכל הענ׳ וכ״ה איזה פעמים בדפי׳ אמש׳ ובשרפ״ע מוכני כדאי׳ בנוסחאותינו. [6]) בנו״ג אביי וכ״ה בפי׳ רה״ג לכלי׳ י״ח, מ״ב. [7]) בנו״ג דהוה משקעא ליה ובכ״י ש״ס דהוו משקעי

ב מקדש[1]) אין במדינה לא דאולודי קלא בשבת אסור וזה יש לו קול כדתנן בפ"ק בתמיד (כ"ח: וכ"ה בירו' סוכ' פ"ה דנ"ה:) עד שיהו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מיכני לכיור והן אומ' הגיע ומפורש בפ"ב בזבחים (כ', כ"א:) והוא שהיה מושך ומסלק הכיור מלא מים מתוך הים שעשה שלמה שהיה משוקע בו כל הלילה שלא יפסלו מימיו בלינה וגרסינן בירושלמי (יומי פ"ג דמ"א.) הים הזה בית טבילה לכהנים היה שנאמ'[2] (דה"י ב', ד' ו') והים לרחצה לכהנים בו ואקשינן ולאו כלי הוא ופרקינן כההיא דא"ר יהושע בן לוי אמת המים היתה מושכת לו מעין עיטם"[3]. ובס"ג דפ' כירה (שבת מ"ו.) ותנן בהשידה פי"ח (באהלות) [צ"ל בכלים] (מ"ב) מיכני שלה בזמן שהיא נשמטת. פי' גם זה גלגל הוא כגון גלגל של עגלה אי נמי גלגל של בור שתולין אותו על פיו ומעלין בו דלי כדכתי' (קהלת י"ב, ו') ונרוץ הגלגל אל הבור. ויש אומרין מיכני מלש' ואת כנו (שמות ל', כ"ח[4]). בפ' הכל שוחטין בגמ' השוחט במגל יד (חולי' ט"ז:) השוחט במיכני שחיטתו כשרה פי' במיכני דבר המתגלגל בעיגול כדאמרינן (יומ' הנ"ל) אף הוא עשה מיכני ומפרש בגמ' (יומ' שם) גלגלא ומיכני זה לשון יון והוא כגון סולם שליבותיו עולות בנין שגלגל[5] סביבותיו כמין כבש ומשתפע ועולה כעיגולא. ויש כענין הזה סכין מובלעת בתוך יד הסכין ואינה נראית הסכין אלא זנבה יוצאת מן הקצה התחתונה של יד הסכין וכשמחזיר בגילגול זנב הסכין ראשה יוצאת מן הקצה האחד וכל זמן שמתגלגל הזנב בגלגול הריחים הסכין יוצאת בענין הזה אם היתה הבהמה רבוצה ונתן יד סכין זה בצוארה וסיבב זנב הסכין ויצא הסכין ושחטה כיון שמכח בן אדם נמשך הסכין ושחטה שחיטתו כשרה אבל אם היו מים מסבבין את זנב הסכין כעין סדנא דפחרא שהוא כגון גלגל של יוצרים ואם מכח המים יצא הסכין ושחט כיון דלאו מכח אדם שחטה שחיטתו פסולה כדתנן (חולין ל"א.) נפלה הסכין ושחטה ואעפ"י ששחטה כדרכה שחיטתה פסולה ואם מכח בן אדם נפלה הסכין ושחטה שחיטתו כשרה זה פי' מיכני וסדנא דפחרא וסדנא[6]) רמיא. סדנא דפחרא הוא גלגל היוצר שגלגלו ע"י אדם וסדנא דמיא כגון הריחים של מים פי' כח ראשון (חולי' שם) אתי מכח אדם וכדרב פפא הא דרב פפא באלו הן הנשרפין (סנהד' ע"ז:) זהו פי' ר"ח זצ"ל. — (א"ב פי' בל"י ורומי' מעשה ערמנות עוזר לעשות דבר מה בקלות ובפרט להגיע כובד גדול. תרג' שני בפסוק בימים ההם כשבת (א', ב') כורסא במוכנא אזל). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג במוכנוי. וכן שם: ותנינא דכספא חד במוכנוי. ושם בסוף הפסוק בתרג' שני א' במנגנון עיי"ע. ובפי' רגמ"ה כ"י לחולי' ט"ז. (בקובץ כ"י אנגיליקא צד רפ"ט.) כתב בזה"ל: מוכני כלומ' גלגל שקשר הסכין במוכני וכדרך גלגולו שהיה מגלגלו שחט ועכשיו כיון שבא מכח אדם שחיטתו כשרה וכו'. וכן פירש"י מוכני גלגל ועיי' טור יו"ד סי' ז' ובי' שם שסיים הרי"ף השמיט כל זה מפני שהן דברים שאינם מצויים. ועיקר הכתיבה מיכני כדאי' בכ"י וכדאי' ג"כ תוספת' פרה פ"ג וי"א מיכני היתה עולה. והוא הוא מל"י ורו' הנ"ל] —

מכן (= מְכוֹן, מְכוֹנָה מל"ם בית דירה Wohnstätte) ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"א) ומכונות חיה ועוף[7]) ששכן והעושה מקום לבינה בשבלים. פי' מקום ששוכנים החיות והעופות ונותן אבן על השבלים שלא יפזרם הרוח. ענין אחר[8]) „העושה מקום לבנה שעושה לה חיה בית מקום לבנה שלקה מן השבלים". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לסדר"ט 24 — ועוד עיי"ע מכון ומ"ש] —

* **מַכְנֵס, מַכְנֵיס** (מפעל כָּנַס פי' ענין צבירת תבואה וכל דבר שכנוס Das Hereingebrachte, Eingeheimste) ירו' כלאי' רפ"ב דכ"ז ע"ג דרך מכנס. ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג רוב מכנסי מישראל. ושם ע"ד פירות מכנסו. ירו' ב"מ רפ"ט די"ב ע"ג בית מכנס שלה. ב"ר פל"א רוב מכניסו דבלה. — ועיי"ע כנס.

* **מִכְנְסִין** (כמו מכנסים בל"מ Beinkleider) עיין תרג' שמות כ"ח, מ"ב; ל"ט, כ"ח; לויק' ו', א'; ט"ז, ד'.

* **מַכְנַשְׁתָּא** (מפעל כְּנַשׁ das Zusammenfegen) ב"מ כ"א. ושם: מכנשתא דביזרי עיי"ע כנש.

מֹכֶס (מל"ם ענין מס וכ"ה בל"ע مكس Abgabe, Zoll) ובל"ס מָכְסָא. וכן מוֹכֵס, מוֹכְסָא Zöll-

---

ב גוויה ליח עיין ד"ס יומ' צד מ"ט. פי' שהיו הכהני' משקעין להכיור באותו מוכני ועיין שם פי' ר' אליקום, ונראה שגי' רבינו היתה כגי' כ"י ש"ס. [1]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובפי' ר"ח אבל בכ"י ק"ט ושרפ"ע בט"ס בשבת. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח, ובירו' לי'. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא. [4]) כ"ה דעת ר"ח בפי' לשבת מ"ד: (בש"ס ווילנא דף מ"ה.) וז"ל מוכני כן מלשון את הכיור ואת כנו ע"כ וכ"ה בפי' הר"ש בשם עצמו. [5]) כ"ה בדפ' אמ' ובדפ"ד ווניצי' סגלגל. [6]) וכ"ה בע' סרן ג' ובנו"ג בחולי' ט"ז, סרגא. [7]) בנו"ג והעוף ששכן. [8]) כוונתו: פי' אחר.

ner) בפ׳ המוציא יין המוציא[1] קשר של מוכסין חייב (שבת ע"ח סע"א במשנ׳) גמ׳ (שם:) כמה שיעור קשר מוכסין שתי אותיות[2]. בפ׳ ארבעה נדרים בגמרא[3] נודרין להרגין ולחרמין (נדרי׳ כ"ח.) מוכס שאין לו קצבה . . במוכס העומד מאיליו. ובפ׳ דיני ממונות בגמ׳ ואלו הן הפסולין (סנהדר׳ כ"ה:) הרועין והגבאין והמוכסין אמר גאון ז"ל „הני מוכסין לאו משום דשקלי טפי ממאי דקייץ להו פסלינהו רבנן דאי הכי היינו גבאין אלא בזמן שהמלך מטיל מס לגבותו מן היהודים מכל אחד[4] לפי ממונו והני מוכסין המעריכין נושאין פנים למקצתן ומקילין ולאחרים מכבידין יותר מן הראוי נמצאו גזלנים". *[אחי"ה הועתק מפי׳ ר"ח כ"י (בקובץ כ"י אנג׳ דף פ"ז ע"ב) שאי׳ שם ג"כ בשם: אמר גאון ז"ל וסוף דבריו: „וכיון דחזו רבנן הני מוכסין שמעריכין העם ונושאין פנים למקצתן וכו׳ נמצאו גזלנים לפיכך פסלינהו רבנן" ע"כ וגם בספרי אונגליון (מתתיהו ט׳, י׳ והלאה; י"א, י"ט; כ"א, ל"א והלאה; לוקי ה׳, ל׳; ז׳, ל"ד) ובספרי היוניים והרומיים נזכרו המוכסין (τελῶναι) עם החוטאים רועי זונים וגזלנים יחד[5] וכן נאמר בב"ק קי"ג. אין פורטין לא מתיבת המוכסין וכו׳ ופירש"י לפי שהן של גזל, ושם ובנדרי׳ כ"ז: לחרמין ולמוכסין, ירו׳ קידושי׳ פ"ד דס"ו: היה עומד בצד המוכסין ואמר בני הוא וחזר ואמר עבדי הוא נאמן ובבבלי ב"ב קכ"ז: אי׳ היה עובר על בית המכס וכו׳ ועיי"ע בית מכס (ח"ב, ע"ד) וש"נ ילק׳ ישעי׳ רמז שס"ד תנחו׳ לך לך סי׳ ה׳ נתקבצו המוכסין, והיחיד שבועות ל"ט. אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין ובלא"ר וסורי מוכסא עיי"ע בעיא (ח"ב ק"מ) ושם מפורש מעשה דבעיא מוכסא. וה׳ לעווי שהגיה בריה דמוכסא (עמת"ל 114 ח"ג) טעה. וכן מִכְסָא, מִיכְסָא ע"ז ד׳. שבקו ליה מיכסא, י"ג. שקלי מכסא מיניה, שם י׳ סע"ב עיי"ע אלפא (ח"א, ק"ד:). ב"ר ב"מ כיון דמטי למכסא אמרין ליה הב מכסא אמר אנא יהיב מיכסא ועיין ילק׳ לך לך סוף רמז ס"ז פסיקת׳ דר"כ צד קס"ד לאחד שגנב את המכס וכיון דאיתצד אמרין ליה אייתי מיכסא וכו׳ דהות יליף גניב מיכסא. ובל"מ מֶכֶם עיין שבת ל"ג: סוכה ל׳. ב"ק קי"ג. ע"ז י"ג. תנחו׳ לך לך סי׳ ה׳ מכם של חטין . . מכם של פלפלין] —

מכם (= מִיכְסָה מל"מ ענין מחיר ומספר Zahl, Betrag) בר"ג דפ׳ יש בערכין (ערכי׳ י"ד:) ת"ר מסכת הערכך (ויקרא כ"ז, כ"ג) מה ת"ל לפי שנא׳ (שם ט"ז) זרע חמר שערים בחמשים שקל כסף יכול אף שדה מקנה כן ת"ל מכסת הערכך.

* מִכְסֶה (מל"מ כמו כסות Decke) שבת כ"ח. שני מכסאות היו וכו׳ ר׳ נחמיה אמר מכסה אחד היה. במד"ר פי"ב האהל והמכסאות.

* מִכְסָח (מפעל עברי כָּסַח וכ"ה בל"ס ענין כריתה והושאל למקום חיה רעה Aufenthaltsort wilder Thiere) ירו׳ שבת ספ"ו ד"ח ע"ד קריב למכסח והב לה חמרה ואכלה ועיין המפרש.

* מכסיוטינוס מכילת׳ יתרו מסכ׳ דעמלק ספ"ב עיי"ע טכסיוטינוס.

מכסן (= מַכְסָנוּתָא בל"ס כמו בעברי מוסר ותוכחה Züchtigung, Zurechtweisung) ותוכחת נאץ לבי (משלי ה׳, י"ב) תרג׳ ומכסנותא אסלי[6] לבי. ודרך חיים תוכחות מוסר (שם ו׳, כ"ג) תרג׳ ואורחא דחיי מסכנותא ומרדותא. *[אחי"ה זה הע׳ אי׳ רק בכ"י ו"ו א׳ ב׳, ל"ד ובדפו"ו אבל בשדפ"ע לי׳ ועיי"ע כסן וממנו השם מכסנותא בל"ס כאמור ואי׳ עוד בתרג׳ תהלים נ׳ י"ז; ע"ג, י"ד; קמ"ט, ז׳[7] תרג׳ משלי ט"ו, ה׳; כ"ה, י"ב; תרג׳ איוב כ"ג, ד׳, ושם ל"א, כ"ג תרג׳ כ"י משאתו ומן מכסנייה ובנו"ג ומן מספייה. והתואר מכסן עיין תרג׳ משלי כ"ד, כ"ה, והפעל תרג׳ תהלים צ"ד, י"ב, לאיוב ל"ג, י"ט] —

מוכססין (= מוֹכְסִין נ"ל מל"י הרשומ׳ בע׳ מבססין Sebesten) פ"ק דמסכת ע"ז (י"ד רע"א) אכלסון[8] אצטרובילין ומוכססין פי׳ בל"י מין פרי כמו אגסים אשר בתוכו גרעין קשה והפרי גדל באשכולות והוא ידוע אצל הרופאים לקרר החמימות ולחולאי החזה ובעל הערוך גרס מובססין בבי"ת. *[אחי"ה ובע׳ מבססין הוכחתי כי גם רבינו בע׳ (אכלסין) [אלכסין] גרס בכ"ף ושם רמזתי על גי׳ כ"י ש"ס אשר עמה עולה ל"י הרשומ׳ בע׳ מבססין עש"ה] —

---

[1]) וכ"ה במשניות פיז׳ ובכ"י א"פ, ובנו"ג והמוציא. [2]) בנו"ג כמה קשר מוכסין. ובע׳ שתי גרס ופי׳ רבינו כפי׳ ר"ח כמו שאוכיח שם אי"ה ובבכורות ל׳. קשרי מוכס ועיי"ע קמע א׳ וגי׳ שם. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [4]) בפי׳ ר"ח אי׳ אלא בזמן שהמלכות מטילה מס כך וכך לגבותו מן היהודים מכל אחד ואחד. [5]) עיין ווינער רוו"ב ח"ב 739. [6]) וכ"ה בכ"י ו"ו ב׳ וכצ"ל בכ"י ו"ו א׳ תחת אכלי, וכ"ה בע׳ אסל ג׳ (ח"א, קפ"ג:) ובנו"ג אשלי. [7]) ובדפו׳ התרג׳ תהלים ל"ט, י"ב במסכנותא צ"ל במכסנותא כדאי׳ בכ"י תרג׳. [8]) עיי"ע מבססין ומ"ש.

מכסר (= מכסירין לדעת רבינו כמו אכסרה עיי' בפנים) בילמדנו מי מנה (בתנחו' ל"י) אמר לו הקב"ה חייך משתטול את שלך ותעשה המכסירין[1]) סופך להודות לי הוא ענין א כ ס ר ה שפירשנו. *[אחי"ה כ"ה בדפ' פיז' ועה"ק ובדפו"ו אכסרא ובדפ' באסיל ואמש' אכסר ובע' אכסרה פי' רבינו דבר שאינו לא מדוד ולא שקול וי"א הפסד וא"כ תהיה ענינו ותעשה חשבון באומד ובהשערה או תעשה הפסד ודע כי בדפ"ר אי' הוא ענין א כ ס ד ר ה. ואז אולי מכסירין הוא מל"ר אמצעי' maxara כנין עצים בלי טיט וחמר ושיעורו לכשתעשה זה הבנין לקבר. או אולי הה"א משרש הוא ואז מל"י ἁμαξάριον מרכבה ועגלה למת. או אולי אכסדרה צ"ל אכסוריא וזה ענין שלוח וטירוד עיי"ע אכסוריא וע' כסוריא כלומ' תֵעשה השילוח והטירוד מזה העולם והיינו כשתמית ועוד בל"ע مكسور פי' נשבר בלב ונדכה ובכ"ז לבי נוקף בכל הפירושים הנ"ל ועוד הדבר צריך לימוד] —

* מַכְפָּה (= מַקְפָּה Brei) ירו' סוכ' ספ"ב דנ"ג. לא סוף דבר מקפת גריסין אלא אפי' מכפה של כל דבר נראה שהוא מקפה כל דבר עב וגס.

* מַכַּפְלָה (נראה שהורכב מן מה אכף (אכפת) לה (welches Bewandtniss, was liegt daran? ירו' עירובי' פ"ג דכ"א: (שתי פעמים) מכפלה פתילה גבי ביצה ירו' סוט' פ"ה ד"כ: מה אכפה ליה עיי"ע איכפת (ח"א פ"ג) וכן הקבוץ ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. מה אִכַּפְלָן מצות לגבי ניקורין כמו אכפת לן (בדפ' זיטאמיר). ודוגמתו לזו הרכבה כלפיליא עיי"ע כלפי וע' לייא.

מַכָּר (פי' מל"מ (מ"ב י"ב: ו', ח') איש ידוע Bekannter) כפ' יש נוחלין בהלכות בנות צלפחד (ב"ב קכ"ג:) א מ ר י[2]) ב מ כ ר י כהונה ו ל ו י ה[3]) פי' כל כהן י ד ו ע כי פלוני ופלוני כל תרומותיו וכל מתנותיו לזה הכהן נותנין אותן וכיון שנשחטה זו הבהמה בחיי אביהן נתברר שהמתנות לו הן ואעפ"י שלא הורמו בחזקתן הן עומדין שאינו רשאי לתתם לכהן אחר זולתו הלכך מוחזקין הן[4]). כפ' כל גט בגמ' המלוה מעות (גיטי' ל'.) ואע"ג דלא אתא לידיה אמר רב במכרי כהונה ולויה פי' אוקמה רב למתניתין במכרי כהונה ולויה כדכתיב (דברים י"ח, ח') לבד ממכריו על האבות מה מכרו אבות זה לזה אתה בשבתך ואני בשבתי וכן כל אדם הידוע שנתן כל מתנותיו לפלוני כהן אין לכהן אחר חלק בהן אלא הן בחזקת אותו כהן אעפ"י שלא הגיעו לידו עדיין וכן מעשר ראשון ללוי וכן מעשר עני לעני. *[אחי"ה רבינו פי' מכרי דגיטין מענין מכירה ולכן הביא הפסוק מדברי' הנ"ל וכן נדרש זה הפסוק בספרי שופטים פ' קס"ט ובסוכ' נ"ו. ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה ע"ד אבל בפירש"י בגיטי' מבואר מכרי כהונה לנכון מל' הפסוק מ"ב, י"ב הנ"ל — והיחיד בירו' גיטי' פ"ג דמ"ה, ויש מַכָּר לעני] —

מָכַר (מל"מ verkaufen) ר' עקיבא סבר מוכר בעין יפה מוכר בר"ג דפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ד:) *[אחי"ה והקבוץ בתואר נקבה מְכֵרוֹת על דרך לקוחות אף שהוא ל' זכר בב"ר פצ"ח דרש מכרותיהם (בראשית מ"ט, ו') למי הם ראויים למכרותיהם לעשו שמכר את הבכורה — והשם מֶכֶר קידושי' ו': כ"ו. במכר לא קנה והשם המופשט מכירה ב"ק ס"ח. והלאה, ר"ה כ"ו. סוט' י"ג. ירו' קידוש' פ"א דנ"ט. ובירו' מ"ש רפ"ג דנ"ד. אי' בט"ס מכורה וצ"ל כבדפ' זיט' מכירה. — ובל"ס הוראת מְכַר ובאתפעל אתמכר הנשא לאיש sich verheiraten an einen Mann ומזה בתרג' משלי י"ט, י"ד מתמכרא איתתא לגבר ובחנם הגיה המתורגמן בשרש מכר שצ"ל אתְמסרא] —

מכר (= מַכֵּירָאָה בל"י μάχαιρα חרב) בבראשי' רב' פ' פ"ט (ר"פ פ"ח) פרעה קצף ר ב א מ ר[5]) בגתן ותרש (אסתר ב', כ"א) קונדא מכיראה[6]) נתנו במנעליהן. בילמדנו (תנחו' ויחי ס"ט) מכרותיהם (בראשית מ"ט, ו') לשון יוני שקורין לחרבות מכירין[7]) בברייתא דר"א פ' ל"ח ועוד שקילל הרכם בל' יוני שנ' (בראשית שם) שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. *[אחי"ה ובפדר"א אי' עוד: שהיוני' קורין לחרב מכיר ע"כ ועיין ג"כ פירש"י לזה פסוק. וע' זקנים העתיקו ע"י μάχαιρα חֶרֶב (בראשית כ"ז,

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר פיז' ווניצי' אבל בדי אחריי המכסורין. [2]) וכ"ה בש"ס דפי פיזרו ובנו"ג הכי . . . עסקינן. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י ובפי' ן' מיגאש בחי' ב"ב (ובשט"מ ב"ב בט"ס ע"ש) ובנו"ג מכירי כהונה אבל בתוספ' עוד: לויה וכ"ה בכ"י ש"ס וכן מוכח מפי' רשב"ם וכ"ה כגי' רבינו בירו' סוט' פ"ט דכ"ד. ובחולי' קל"ג. [4]) וכ"ה בפי' ן' מיגאש ובקיצור בפי' רגמ"ה ועיין פירש"י לחולי' קל"ג. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיז' באסי' אמש' ובכ"י ה"ב, ובכ"י ק"ט אי' רבנן אמרי ובדפו"ו ד"א וצ"ל ר"א והיינו רב אמר. [6]) בב"ר מכירין [7]) ובע"א דרש מכרותיהם בתנחו' שם עיי"ע מכל א' בהערה.

מי ; ל״א, כ״ו; ל״ד כ״ח. כ״ו) מאכלת (בראשית כ״ב, ו׳. •) ועקילס ותודוס העתיקו כן שכין (משלי כ״ג, ב׳) ובע׳ קנדא פי׳ הערוך בל״י קצר וא״כ קונדא מכיראה = κονδὰ (κοντὰ) μάχαιρα = חרב קצר. ומיוחס לרש״י בב״ר הנ״ל גרס קיטרא מכירין „ופי׳ סכינין חדין״. ונ״ל שצ״ל קירטא מכירין והוא מל״ר curtus = קצר, kurz. והנכון כפי׳ הערוך כי בל״י אמצעי׳ κοντός = κονδός פי׳ קצר ולולי פירושו הייתי אומר שהוא מל״י κόντος אשר בו העתיקו ע׳ זקנים חץ (ש״א י״ז, ז׳) צנה (יחזק׳ ל״ט, ל׳) ועקילס העתיק ככה רמח (במדבר כ״ה, ז׳) וא״כ קונדא מכירין ענין אחד במלות שונות כדאי׳ ג״כ בב״ר שם תיכף אחר זה פיילי פוטירין עיי״ע פטר ה׳ במו״ע] —

* מְכָרִין (פי׳ מל׳ כירה vom Herd) ירו׳ חלה פ״א דנ״ח רע״א עיסת מכרין[1]) פי׳ מעשה כירה עיין המפרש שם.

* מכורסנין (ט״ס) עיין סוף ע׳ ברסי (ח״ב, קצ״ז.)

מכש (= מַכּוּשׁ, מַכּוּשָׁה מפעל נָכַשׁ = נקש פי׳ הכאה בפטיש או במגרופי וגם פטיש ומגרופי Hammer, Hacke, Grabscheit) בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ במה דברים אמורים במחזיק[2]) (ב״ב נ״ד:) כיון שהכיש בה מכוש אחד קנה כולו. ובפ״ק דע״ז בגמ׳ הגיע לכיפה[3]) (ע״ז י״ט: ע״ז[4]) אימת הויא במכוש אחרון מכוש אחרון לית בה שוה פרוטה. בב״ר פרשת מ״ה (מ״ד) וירד העיט: אמר רבי אסי ננשא[5]) אברהם מכושה[6]) והוא מכש[7]) להון ולא הוו מתכשין[8]). בויק״ר בריש קדושים תהיו (פכ״ד) מאן דאית ליה פסא או מכוש[9]). ובסוף קדושים תהיו (פכ״ה) יטעון מכושיה ויחצוב בטורא[10]). ס״א יסב פסא. — (א״ב יש שענינו פטיש ויש שענינו מגרופי עיין ערך כש). *[אחי״ה עיי״ע כש ו׳. וכנ״ה בויק״ר הנ״ל אצל פסא ומגרופי. ירו׳ נדרי׳ רפ״ד דל״ח ע״ג קורדום של מכוש. ועוד ענינו כמו גיל Klöppel הפכו פעמון מדרש שו״ט מזמור ז׳ פעמון של זהב ומכושו של מרגליות] —

מכתא (= מַכּוּתָא לדעת רבינו ספינה ולפע״ד עץ ארוך מל״ר אמצ׳ Stock, macha, machia Knüttel ועיין בפנים) רבה בר רב הונא צייר מכותא פי׳ ספינה ורב חסדא היה כותב בגט ס׳ מחסדא ורב הושעיה היה כותב ע׳ מהושעיה ומכירין התימות ידייהו ומקומו[11]) זכור בע׳ חרותא. *[אחי״ה והוא מציון גיטי׳ ל״ו. פ״ז רע״ב וב״ב קס״א. ופירש״י וילון של ספינה ורשב״ם לב״ב פי׳ תורן של ספינה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י ואולי כצ״ל גם בערוך פי׳ תורן של ספינה וכן מוכח מכתובו׳ ס״ט: לפי גי׳ רבינו בע׳ אסקריא ע״ש. והמלה מל״ר אמצעי׳ הנ״ל פי׳ עץ ארוך כמו מטה וכדומה והוא תורן] —

מְכַתֵּב (מפעל כתב ובל״ס מָכְתְּבָנָא Schreibwerk-zeug, Schreibgriffel) מכתבא גללא בזע (ע״ז כ״ב:) כבר פירשנו בע׳ גלל [ב׳] ובע׳ דגל [א׳]. מכתב שניטל הכותב טמא מפני המוחק (כלי׳ פי״ג מ״ב תוספתא כלים ב״מ פ״ג) כבר פי׳ בע׳ מחק. *[אחי״ה וכנ״ה בבכורות ל״ז: נ״א. והקבוץ מַכְתְּבִין באיכ״ר פ׳ בלע ופ׳ עיני נגרה ובירו׳ תענית פ״ו דס״ט. בט״ס מכתובים] —

* מִכְתָּב (מל״מ die Schreibung) אבות פ״ה מ״ו פסחים נ״ד. עיי״ע כתב. ועוד ענין הודעת דברים ע״י כתיבה תוספת׳ שבת ר״פ י״ח (י״ז) המכתבין שבכרכים וכו׳ ובכ״י אירפורט המכתמין.

מִכְתָּם (מל״מ ודרש עפ״י אגדה מך־תם) בפ״ק דסוטי׳ (י׳:) לדוד מכתם (תהלים נ״ז, א׳) שיצא ממנו דוד שהיה מך ותם ד״א שהיתה מכתו תמה שנולד מהול, ד״א כשם שבקטנותו הקטין וכו׳. *[אחי״ה והקבוץ עיין סוף ע׳ מִכְתָּב] —

מַכְתֵּשׁ (מל״מ = מַכְתֶּשֶׁת Mörser) בפ׳ המוכר את הבית (פ״ד מ״ג דס״ה.) מכר את המכתשת הקבוע אבל לא את המיטלטלת. בפ׳ שלשה פרקים בגמ׳ זמן עצי כהנים (תענית כ״ח.) במכתשת שלפנינו [ו]בעלי שעל כתפינו. בפ׳ אין נערכין[12]) בגמ׳ לא היה מכה (ערכי׳ י׳:) מכתשת היתה במקדש כבר פי׳ בע׳ אסיתא. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ סוכ׳ ספ״ה דנ״ה ע״ג ובתוספ׳ ערכי׳ רפ״ב מכתשת של מִקדש של משה היתה ושל נחשת היתה. ביצ׳ י״ד. מכתשת גדולה . . מכתשת קטנה.

---

[1]) כ״ה בדפ׳ זיטאמיר ובד׳ קראטאשין בט״ס מברין. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [3]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [4]) ל״י לפנינו אבל מפי׳ ר״ח כ״י מוכח דאי׳. [5]) בנו״ג נסב. [6]) כ״ה בדפ״ר, ובדפו״ו מכושא ובנו״ג מכישה. [7]) והוא אפעל מכש ובנו״ג מכיש. [8]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ב׳ ל״ד ק״ט ה״ב וכ״ר ובדפ״ר וויניצי׳ אבל בדפ״א מכתשין ובדפ׳ פיזי׳ מתכנשין. [9]) בנו״ג הפוך הסדר. [10]) בנו״ג ויפוק וינצוב ליה נציבין. [11]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב, ובדפ״ע ומקומן. [12]) כ״ה בכ״י אבל בדפ״ע בערכין.

ב״ב ס״ח: תוספ׳ ב״ב רפ״ג ירו׳ ב״ב רפ״ד די״ד ע״ג מכר את המכתשת החקוקה אבל לא את הקבועה ופי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב כמו סלע היוצאת מאליה מקרקע שהיא מחוברת מעיקרא וחוקקין אותה במקומה לצורך מכתשת וכו׳. תוספת׳ נדה פ״ח מכתשת מלאה עצמות. ופי׳ כעין חפירה וגומא וכן פי׳ רש״י לשופטי׳ י״ה, י״ט המכתש ועיין פי׳ רד״ק ורלב״ג וב״ר פצ״ח המקום ההוא מכתש שמו ועיין פי׳ מהרז״ו — ובל״מ בל״ז מכתש תוספתא תענית ד׳ (ג׳) במכתש הלז. ירו׳ פיאה פ״ב די״ז. כעלי במכתש] —

* מכתותא עיי״ע כתותא (ח״ב רט״ו) בהערה ב׳ וש״נ.

1 מָל (= מָלַל מל״מ פי׳ הֵדֵק וּמָרֵחַ (zerreiben בפ׳ ד׳ במעשרות (מ״ה) ובס״ג דפ׳ ראשון דביצה (י״ג:) המולל מלילות של חטים מלשון (דברים כ״ג, כ״ו) וקטפת מלילות. *[אחי״ה וכנ״ה בביצ׳ שם: כיצד מולל וכו׳ ושם י״ב: מוללין מלילות וכו׳ ושם ובתוס׳ ביצ׳ פ״א המולל מלילות וכו׳ תוספת׳ שבת פ״ה (פ״ו) מוללו ומריח בו. שבת י״ב. ותוספת׳ שבת פט״ז (פי״ז) מולל וזורק. ושם פי״ד (פט״ו) המלול. ובנפעל גיטי׳ נ״ט. דבר הנמלל ונמתח אבל עיי״ע מלתח. ומהפעל מלל נבנה השם מֶמֶל עיי״ע — והשם המופשט ירו׳ שקלים פ״ו ד״נ. קשין בני מלילה נינהו] —

2 מָל (= מָלַל מע׳ הקודם kochen ein Gericht (aus zerriebenen Aehren בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים מ׳:) ת״ר אין מוללין את הקדרה בפסח והרוצה שימלול נותן את הקמח וכו׳. — (א״ב פירש״י נותנין קמח לתבשיל) *[אחי״ה כפי הנראה ענינו מע׳ הקודם עשית קדרה מפרוכי השבלים. ובפי׳ ר״ח אי׳ פי׳ מלילות הקמח בקדרה וכו׳. ואולי הוא כמו בלילה כי אותיות השפתים מתחלפות עיין המשביר — תוספתא תרומו׳ ספ״ג הכנים שובלין לתוך ביתו לעשותם מלילות. ירו׳ פסחים רפ״ג דכ״ט ע״ד מלילות שלא הביאו שליש] —

3 מָל (= מָלַל מל״ע مل תפר בחוטין גסין mit (groben Fäden nähen בסוף כלאים (פ״ט מ״ט) מפני שהוא מולל. בס״ג דפ׳ אלו מגלחין (מ״ק כ״ו סע״א) למוללן וללוקטן. — (א״ב פירש״י לקפל בגד בתפירה). *[אחי״ה ומזה הענין תוספתא כליי ב״ב רפ״ה עד שיטול. עד שעה שימול פי׳ עד שיעשה חוטין יתירין בסוף הבגד zottig [machen, ausfasern —

מל (= מֶלֶל השם מן ע׳ הקודם ענף של בגד מחוטין הגסין die Fransen, der geheftete (Saum eines Kleides בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ פתילת הבגד[1]) (שבת כ״ט רע״ב) לענין טומאה ... וכן תנן בפ׳ כ״ח בכליי (מ״ז) שלש על שלש שאמרו חוץ מן המלל, פי׳ מלל מה שמשייר האורג בראש הבגד ובסוף הבגד שיעור שתי אצבעות והוא ענף של בגד וכיון ששתי לבדו הוא ואין בו ערב אינו מצטרף לארג ושמו מלל ובלשון רבנן שמו כרכשתא[2]) והוא כרוספדין[3]) בל׳ יון ובלע״ז צירי[4]). *[אחי״ה בגוף הענין פי׳ כן גם רה״ג בסדי״ט צד 19 והביא ג״כ ראיה ממ״ק כ״ו רע״ב (ירו׳ מ״ק פ״ג רפ״ג:) הקורע מתוך המלל וכו׳ ובאמת מֶלֶל נולד מפעל מָלַל ג׳ כמו שכתבתי בתחלת הערך. ורה״ג כתב והוא (מלל) כמין חוטין יתירין היוצאין בבגד משני קצותיו ושמו בטיית הורב ע״כ ונ״ל שצ״ל הודב בל״ע هدب שפירושו חוטין יתירין בשפת הבגד Fransen, Troddeln וכן פי׳ ענף העץ וזה מה שפי׳ לנכון רבינו ענף של בגד. ור״ש הביא את דברי הערוך ועיין מה שהשיג עליהם ועיין ג״כ בפי׳ רע״ב, ובלימוד ערוך לה׳ באמבערגער למסכת שבת צד כ״א:] —

מל (= מיללין מל״ע ملول שפול ונבזה der Ge- (ringe; der, das Verachtete בפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ המקלל אביו[5]) (סנהדרין ס״ו.) לא תקלל חרש (ויקרא י״ט, י״ד) במיללין שבעמך הכתוב מדבר פי׳ שפלים והדיוטות. *[אחי״ה וכה״ג בכ״י ש״ס והוא מל״ע הנ״ל ובנו״ג באומללים וכן גרס רש״י ופי׳ בשפלים — ולפי משפט מלה ערביי׳ הנ״ל עיקר הגי׳ מלולין במקום מיללין ומי שאמר שהיא מל״ר male אינו אלא טועה — עוד י״ל שקטוע היא מן אֻמְלָלִים ומל״מ עיין ערך אֻמְלַל ח״א. קי״ח:] —

מל (= מִילָה מפעל עברי מול ענין חתיכת הערלה (Beschneidung בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ אין מדליקין בשמן שרפה ביו״ט (שבת כ״ד:) וכפ׳ כיצד צולין בגמ׳ חל ששה עשר (פסחי׳ פ״ר רע״א)[6]) לבדו (שמות י״ב, ט״ז) ולא מילה שלא בזמנה דאתיא בקל וחומר פי׳ „ומה אוכל נפש

---

[1]) כ״ה בכ״י ערוך. [2]) עיי״ע כרכשתא ג׳ והוא ל״י κροκίς. [3]) ע׳ κράσπεδον עיי״ע כרספד. [4]) בלאי״ט corro והקבוץ Troddeln, corri וכ״ה בע׳ כרכשתא ג׳. [5]) כ״ה בכ״י ערוך. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר וויניצי׳, ובשאר דפ״ע ל״י הסוגיות.

שאעפ"י שהוא באזהרת שמחה אינה[1]) מצוה[2]) דוחה יו"ט מילה שאעפ"י שלא בזמנה מצוה היא שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות וחייב עליה כרת אם לא ימול אינו דין שידחה יו"ט תלמוד לומר לבדו ולא מילה שלא בזמנה ומה אם מלה שלא בזמנה אינו דוחה יו"ט כל שכן עשה של נותר שלא ידחה יו"ט שאפי' בטלו לגמרי אינו ענוש כרות'[3]). בילמדנו ויצא בן אשה (ויק' כ"ה, י') (בתנחו' לי' ואי' בילק' ירמי' ר"י רמז רפ"ה בשם ילמדנו) ופקדתי על כל מול בערלה (ירמי' ט', כ"ד) מהו מול בערלה שהיו מולין ומשכו להן ערלה וחמשה היו על מצרים שהיו מהולין בימי יוסף וכשמת יוסף משכו להן ערלה ועל יהודה זה יהויקים מלך יהודה ועל אדום זה עשו ועל בני עמון אלו שילדו בנות לוט ועל על קצוצי פיאה זה חירם מלך צור ויש אומרי'[4]) אלו הישמעאלים. *[אחי"ה והרבה דרשו בענין מילה עיין שבת פ"ו, ק"ח, ק"ל, עירובי' מ': פסחי' ד', מגילה ט"ז: י"ז: יבמות ע"א: נדרים ל"א: ל"ב, גיטין נ"ו: ב"מ פ"ו: ע"ז כ"ו. מנחות מ"ג: נ"ג: חולי' ט'. כרית' ט'. נדה ל"א: ונקרא ג"כ מילה אבר הנימל ירו' מגילה פ"א דע"ב: שלא הביט (רבי) במילתו כל ימיו ועיין שבת קי"ח סע"ב מימי לא נסתכלתי במילה שלי. — והקבוץ ירו' שבת פי"ט די"ז. ירו' יבמות פ"ח ד"ח סע"ד המול ימול (בראשית י"ז, י"ג) מכאן (גזירה) לשתי מִילוֹת אחת למילה ואחת לפריעה וכו'. ובדב"ר רפ"ו דרש למולות (שמות ד', כ"ו) שתי מילות. — והפעל שבת קל"ז: ר"ה י"ט. יבמות ס"ד: ע"ב. קידושי' כ"ט. סנהד' פ"ט: מעיל' ט"ז. ויק"ר פכ"ה ע"ש ובנפעל נִימוֹל שבת קל"ה: קל"ז, סנהד' ק"י סע"ב ירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג] —

מל (= מוּלָאֵי לדעת רבינו א') גדולים ולפע"ד לפי זה מל"ע مولى Vornehme ב') מפעל מול, חתך abgeschnitten, = sinnlos ועיין עוד בפנים) בפ' המקבל בגמ' המקבל שדה מחבירו לשנים (ב"מ ק"ט.) ובס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ז:)[5]) אמר רב פפא[6]) משום דאתו ממולאי אמריתו מילי ממולייתא[7]) פי' גאון זה נאמר על אדם גדול מפני שהוא גדול מדבר גדולות. פ"א משום שאתם מבית עלי שהן חתוכי שנים[8]) תאמרו דברים חתוכים שאין להן ראש ואין להם טעם. *[אחי"ה וכפ"א אי' ברש"י כתובות שם כפי פי' ראשון וכן בפי' לעירובי' הנ"ל וכ"ה בפירשב"ם לב"ב קל"ז: כפי' ראשון, וכן פי' תלמידי רבינו יונה הובא בשט"מ לכתובות. ובזו השטה פי' רגמ"ה כ"י לב"ב מקוצצות ומקולקלות ובענין פי' גאון נ"ל לגזור המלה מל"ע הנ"ל ולפע"ד נ"ל מל"י μῶλυς עיף ותשש כח ואומלל וכן פירש"י ביבמות ממולאי: ממשפחה אומללה וכו' רק אצלו מולאי היא היא אומלל ואצלי הוא מלה יוני', ועוד הוראתה בהשאילה סכל דום ושיעורו מפני שבאתם ממשפחת העיפים והנחשלים והאומללים אמרתם דברים סכלים. ובע' ממלא פי' רבינו על שם מקום וכ"ה פי' ר"ח ע"ש] —

מל (= מִלָּה מל"מ פי' דבור Wort, Ausspruch מפעל מלל, וכן בל"ס מֵלָא, מֵלְתָא ובדרז"ל מִילְתָא ובל"ז מִילָא, מִלָּא) בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות[9]) (ע"ז ל"ח:) אמר רב אשי אמר לי חנינא[10]) מילין מילין סלקא דעתך אלא במילין פי' מילין דברים בעלמא נינהו ולא היה מעשה מעולם ואמרי לה במילין שעושין דבר זה ע"י לחישה דכשפים"[11]) בפ' שילוח הקן בגמ' ואיזהו שאינו מזומן[12]) (חולי' קל"ט:) אמר רב אשי אמ' לי' ר'[13]) חנינא מילין מילין סלקא דעתך אלא במילין פי' מילין לא היו דברים מעולם דליהוו מישתעי אותם יונים מילין סלקא דעתך הוא אמר לדידי חזי לי מילין כלומ' במכשפות היו עושין לדבר היונים אלו מפירושי מגנצא. ור"ח פי' במילין בשיחתן של עופות כלומ' אלו שמע רב כהנא מהן שאומרים (קורי קורי) [צ"ל קירי קירי][14]) בשיחתן[15]) הוא יודע שיחת העופות כאשר הוא מפורש בגיטין[16]) (מ"ה.) שהיה רב עיליש יודע שיחת העופות ובאת יונה וצפצפה לפניו עיליש

---

[1]) בפי' ר"ח ואינה. [2]) בדפי' אמי' חסר בטעות ע"כ לא מצא ידו בפשט הענין. הגרי"ב בהפשב"ע ע"ש. ועיין התוספ' פסחים פ"ד. ד"ה ולא. [3]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים ושם הסיום קצת באריכות ובגוף הענין פי' כן בחיי לשבת (נדפס בש"ס ווילנא.) [4]) לי' בילק' הנ"ל. [5]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ"ר ובשדפ"ע רק בפי' המקבל. [6]) בנו"ג בב"מ רב פפי וכ"ה בב"ב בכ"י ש"ס ה' אבל ברי"ף ובראש רב פפא, ובעירובי' כ"ה: ביבמות ע"ה סע"ב, כתובות פ"ה. אי' רב פפי ובנו"ג בב"ב שם ובדף קנ"א. רב הונא בריה דרי' יהושע. [7]) בנו"ג מוליתא, מולייתא, מולייאתא. [8]) עיין ר"ה י"ח. יבמות ק"ה. ועיין בב"ר ר"פ נ"ט ועי' ממלא. [9]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר. [10]) בנו"ג ר' חנינא. [11]) הועתק מפי' ר"ח לע"ז קובץ כ"י אנגייליקי דף כ"ד. וכ"ה בפירש"י ע"ש. [12]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [13]) לפנינו לי'. [14]) וכ"ה בע' קר ט"ו. [15]) בדפא"מ ששיחתן. [16]) כ"ה לנכון בדפא"מ וכ"ה בסדר הדורות ע' עילש בשם רבינו ועיין מה שהשיג על רבינו ובדפ"ע הראשונים בט"ס: בכתובו'.

ברח עיליש ברח קם וערק ואיתרחיש ניסא ואישתיזב. בר״ג דפ׳ הקורא את המגלה (י״ח.) ובויק״ר זאת תהיה (פט״ז) מרים בפיה חטאת וכל איבריה לקו אמר רבי יאשיה [1]) סמא דמילתא משתוקא א״ר אושעיא מלה בסלע ומשתוקא כ א ב ן ט ב א וכו׳ [2]). בתוספתא דפסחים בפ׳ הפסח (רפ״ט) יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשין וכן הוא אומר (משלי י״ז, כ״ח) גם אויל מחריש חכם יחשב אינו צריך לומר חכם מחריש [3]) אוטם שפתו נבון (שם). — (א״ב במסכת יומ׳ פ׳ טרף בקלפי (מ״ב.) ומשמע ממילא פי׳ מן המלה עצמה ונעתקה לכל דבר שנעשה מעצמו. תרג׳ בפסוק כלילה ההוא נדדה (תרג׳ שני לאסתר ו׳, א׳) ואית גלגלו פצימיא ממילהן [4]) פי׳ מאליהן). *[אחי״ה וכנ״ה ממילא שבת ק״מ רע״ב אורכא ממילא. ב״מ ט״ז. ממילא היא, בכורות ל״ה. ממילא הוא, ברכות ל״ח. ממילא אתיא, ב״ב קכ״ג סע״ב וקכ״ד רע״א דממילא קא אתי, זבחים י״ג סע״ב התם ממילא וכו׳ — ובל׳ נקבה מילתא (דניאל ב׳, ט׳; ד׳, כ״ח. ל׳; ה׳, ט״ו) והרבה בש״ס ד״מ שבת ע״ה רע״ב מילתא דאמרי אימא בה מילתא וכו׳, שם פ״א: גברא רבה אמר מילתא וכו׳, קכ״א: נפיק מילתא מבינייהו, ביצ׳ ל״ח. אימא מילתא דתתקבל, גיטי׳ כ״ג. זבחי׳ צ״ד. לאו מילתא היא, ערכי׳ ט״ו: ט״ז. כל מילתא דמיתאמרא וכו׳, ירו׳ תרומות ר״פ י״א דמ״ז ע״ד מילתיה אמרה וכו׳, והקבוץ מִילֵי גיטי׳ כ״ט. מילי לא מימסרן לשליח. שם ע״א: מילי מימסרן לשליח, ב״ב ע״ז. מילי נינהו ומילי במילי מיקנין. ומסגנון הירוש׳ (דמאי פ״ד דכ״ד רע״א; פ״ו דכ״ה ע״ד ועוד) מיליהון דרבנן אמרי עיין מ״ש מבה״י למהרז״ף צד ט״ז. — ועוד בהוראת דָבָר כמו בל״מ Etwas, Sache, Gegenstand ברכות ב׳: סוכ׳ מ״א: גיטין כ״ט. עיי״ע אורח (ח״א, ר״פ.), שבת י׳: מילתא דעבידא לאיגלויי, ר״ה כ״ב: וש״נ כל מילתא דעבידא לאגלויי לא משקרי בה אינשי, שבועות מ״א: כל מילתא דלא רמיא וכו׳, ע״ז י״ח. זילא בי מילתא, ב״ק צ״ב: מילתא גנאה וכו׳, ב״מ קי״ד: דחיקא לי מילתא, תמור׳ ד׳ סע״ב כל מילתא דאמר רחמנא וכו׳, ירו׳ יבמות פ״ב ד״ג ע״ד ויק״ר סכ״ד מלה בישא, והקבוץ שבת נ״ג. מילי דשבתא, שם פ״ב. מילי דעלמא, ירו׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג מילין דכל עלמא, כתובות ק״ה: מילי דשטיא, נדרי׳ כ״ב רע״א מילין דעזובה, פסחים קי״ג. גיטין נ״ז. ב״ק קי״ג: ב״ב צ״א: כל מילי וכו׳, סנהד׳ כ״ט: בכורו׳ ח׳: עיי״ע כדי, חולי׳ ק״מ. מנא הני מילי והרבה פעמים בקטוע בר״ת מנה״מ וכן ר״ת מהיחיד מנא הא מילתא. והא לך סדר יפה מכולא מ נ א ה א מ י ל ת א (מנה״מ) ד א מ ו ר ר ב נ ן בש״ס עפ״י סדר א״ב א׳) מנא הא מילתא דאמור רבנן אוקי מלתא אחזקיה חולי׳ יו״ד: מה״מ דא״ר אין זנות לבהמה יבמות נ״ט: סוט׳ כ״ו: תמור׳ ל׳: מה״מ דא״ר אין חללה אלא מאיסור כהונה קידושי׳ ע״ז: ב׳) מה״מ דא״ר בני בנים ה״ה כבנים יבמו׳ ס״ב: ה׳) מה״מ דא״ר הוו מתונין בדין סנהד׳ ז׳: מה״מ דא״ר המלוה את חבירו סתם וכו׳ מכות ג׳: מה״מ דא״ר השכם ואכול בקיץ ב״ק צ״ב: ז׳) מה״מ דא״ר זיל בתר רובא חולי׳ י״א. מה״מ דא״ר זכר צריק לברכה יומ׳ ל״ח: ח׳) מה״מ דא״ר הברך קרייך וכו׳ ב״ק צ״ב: ועיי״ע אכף. כ׳) מה״מ דא״ר כל המבקש רחמים על חבירו וכו׳ ב״ק צ״ב. מה״מ דא״ר כל המחובר לו ה״ה כמוהו שבת מ״ח: מה״מ דא״ר כל פחות מג׳ כלבוד דמי שם צ״ז. מ׳) מה״מ דא״ר מי שנתחייב ב׳ מיתות וכו׳ סנהד׳ פ״א. מה״מ דא״ר מיתה עושה ניפול וכו׳ חולי׳ ע״ד. פ׳) מה״מ דא״ר פדיון שבוים מצוה רבה וכו׳ ב״ב ח׳: ש׳) מה״מ דא״ר שם רשעים ירקב יומ׳ ל״ח:] —

מל (= מֶלֶל מל״ע مل גחלים לוחשות glimmende Kohlen) בפ׳ שמונה שרצים בגמ׳ א ב ו ב ר ו א ה [5]) (שבת ק״ט:) ולותבה במללי דנורא וליכלה. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ מ ת ר פ א י ן מ ה ן [6]) (ע״ז כ״ח:) ונותבה על מללא דנורא [7]) פי׳ גחלים לוחשות *[אחי״ה וכ״ה בפירש״י ומל״ע הנ״ל וה׳ לעווי טעה לנזרה מל׳ התרג׳ מְלָלָא פי׳ דבור] —

מל (= מַלְלָא נ״ל מל״פ مال זהב או כסף Erz, Gold oder Silber) בפ׳ מציאת האשה בגמ׳ ר ב ן ש מ ע ו ן [8]) (כתובות ס״ז.) הכא במאי עסיקינן בדהבא סריכא, פי׳ זהב שבור כיון שאינו פוחת בכלים חשוב רב אשי אמר במללא פי׳ זהב מטלא זהב הנלקט מן הארץ מטוצאו הנקרא בל׳ ישמעאל

[1]) בכ״י ק״ט ר׳ יהושע וכן בגו״ג בויק״ר אריב״ל. [2]) בנו״ג בויק״ר בשתים ובמגילי בתרק ובפי׳ ר״ח בתרתי. ועיין מ״ש בעל ד״ס למגילה צד נ׳. בשם שי״ר כי מלה ומשתוקא שם פרי הוא. [3]) לי׳ בפסוק וכן לי׳ בתוספתי ורבינו לפרש הענין תפשו. [4]) בדפי׳ וויניצי׳ ובמתורגמן ממיליהם ובדפי׳ אחרונים מאיליהם. [5]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר. [6]) בכ״י ובדפ״ר. [7]) בגו״ג ולינח אמללא דנורא ור״ח (בקובץ כ״י אנגייליקי י״ז:) העתיק ולינח [על] ממללא דנורא. [8]) כן הוא בכ״י ודפ״ר.

אלתיבר[1]. *[אחי"ה וכן פי' התוספו' ע"ש ושם לי' מלת אלתיבר שהיא בל"ע التبر Edelmetall זהב וכסף כשניטל ממוצאו היינו בחפירה בארץ. ובנו"ג בממלא ועיין הגרי"ב בהפשב"ע ועיי"ע מֶלֶל ומ"ש ועיקר הגי' כגי' רבינו ומל"ע הנ"ל ולא כהגהת המשביר במטללא]—

מל (= מוליא, מליא נ"ל מל"ע مايلة מקום גבוה של קבוצת החול Sandhaufe, Erderhöhung וכן בל"ר האמצ' (mullio, mullo) בפ' כיצד מעברין בגמ' דהיו שם גדודיות (עירובי' נ"ו.) הני מוליאתה דבי בארי דנרש[2]) אזקנון. ובס"ג דפ' משקין (מ"ק י":) ובפ' חזקת הבתים בגמ' במה דברי' אמורי' במחזיק[3]) (ב"ב נ"ד.) מוליא במוליא[4]) ונוציא בנוציא ס"א[5]) נצא בנצא פי' מוליא גבוה נצא נמוך וי"א מוליא מקום חזק ויש בו גבשושית[6]) נצא מקום רפה ונמוך. *[אחי"ה ורגמ"ה כ"י לב"ב פי' מוליא תל נצא חריץ וכ"ה בפירשב"ם ושם נצא: גומא. ובמיוחס לרש"י למ"ק מוליא מקום גבוה, נצא: מקום נמוך, וברש"י לעירובי' מעלות ומורדות, ור"ח שם (בדפ' ווילנא בש"ס) מיליאת' „דביקים גבוהים" (עיין מ"ש בעי' מליאתא) ול"נ מל"ע הנ"ל ואולי מזה ירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג וירו' מגילה ספ"ד דע"ה ע"ג חולדת המולים חייב במזוזה ובספרי סוף ואתחנן אי' והלולים]—

מל (= מַלְיְתָא, מוּלְיְתָא מפעל מַלֵא füllen וכן בל"ס בל"ז מַלְיָא das Gefüllte, die Füllung) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד סע"א) האי[7]) מלייתא[8]) שריא. פי' „עוף או כבש מלא בשר בתוכו ונצלה בתוכו[9]) [ואמר אביי כבולעו כך פלטו כלומר][10]) וכשם שבולע מן הבשר שבתוך העוף ושבתוך הכבש כך פולטו בולע מבפנים ופולט מבחוץ"[11]). פ"א כל דבר שממלא מבשר חי[12]) וצולהו היינו מולייתא כגון פשטיד"א[13]). בפ"ג במקואות (מ"א) עד שיצא ממנו מלואו ועוד. פי' מלואו של מקוה כיצד היה המקוה מ' סאה חסר ג' לוגין ומלאו בג' לוגין שאובין פסול עד שיצאו ממנו אותן שלשה לוגין שמילאו אותו ועוד מעט[14]) בר"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קס"ב:) מלאהו בקרובין כשר. פי' היה בין כתב לעדים חלק שתי שיטין ומילא החלק בקרובין כשר[15]). בס"ג דסוטי' (מ"ח:) אבנים הללו אין כותבין עליהן בדיו משום שנא' (שמות כ"ח, כ"א) פתוחי חותם ואין משרטין עליהן באיזמיל משום שנא' (שם פ', כ') במלואותם אבל כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מעליהן כתאנה שנבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום. בפ' איזהו מקומן בגמ' העולה[16]) (זבחים נ"ד רע"ב) קרנות המזבח חלולות היו שנא' (זכרי' ט', ט"ו) ומלאו כמזרק כזויות מזבח [הכי נמי] אבנים שלמות תבנה (דברים כ"ז, ו') אמר רחמנא אלא דמנח מידי ושקיל[17]). בסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ע'.) אמר ליה אליהו לר' נתן אכול שליש ושתה שליש ולכשתכעוס תעמוד על מלואך כלומ' לא תמלא כרסך ממאכל לכשתכעוס ימלא כרסך מכעס ולא יבקע[18]). בר"ג דתמורה (ד'.) [מלאתך ודמעך לא תאחר] (שמות כ"ב, כ"ח) מלאתך אלו הבכורים „כלומ' שניטלין בתחלה כשעדיין הכל מלא שלא ניטל ממנו כלום ודמעך זו התרומה שניטלת [מן הדמע][19]) מן הדימוע מאחר שיש בהן חולין של בכורים עם הטבל של תרומה". *[אחי"ה השם מִלוּי, מילוי אי' עוד בפרה פ"ז, מ"ב פוסלת במלוי, תוספת' פרה ספ"ג והמילוי והקידוש, ירו' סוכה ספ"ה דנ"ה ע"ג מילוי המים, והקבוץ שם פ"ד דנ"ד ע"ג מִלוּיָין לשם החג. ול"נ מליתא, מלייתא עיין תרג' במדבר י"ח, כ"ז. ויק"ר פכ"א יתיב ליה על מלויתא דנשיא (עיין כתובות ס"ב:). ועוד ענינו כמו מלוא בל"ט Wall וכן תרג' סללה ש"ב כ', ט"ו מליתא עיי"ע מלתא ב' כפי גי' כ"י ודפ"ר ולגי' הרד"ק ירמי' ל"ב, כ"ד מיליתא. ועוד כמו מלא בל"מ = מלוא ובל"ס מלאא שבת ל' סע"א כמלא גימא, קידושי' ל"ג.

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ע אלחבר ובכ"י ו"ו אי בי ל"ד במ"ס אלתצר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב וב"ר וכ"ת בכ"י מ' עיין ד"ס עירובי' צד קי"ג. ועיי"ע ביברי (ח"ב, ט') וש"נ ובדפ"ר בכאן-דבי בארי דנראש, ובכ"י ו"ו א', בי ל"ד דביברי דנרש. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [4]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בנוסחי' וככ"י ק"ט ובדפ' וויניצי' מליא במליא. [5]) וכן הוא בנוסחאותינו. [6]) כ"ה בדפ"ר ובשאר דפ"ע וי"א מקום גבשושית. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט. [8]) בכ"י ש"ס בי' מליתא וכ"ה בפי' ר"ח. [9]) כ"ה בכ"י ה"ב ובפי' ר"ח. [10]) כצ"ל וכ"ה בפי' ר"ח. [11]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים. [12]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [13]) בלאי"ט pastíccio וכן בל"ר אמצ' pasticia מל"ר אמצ' pastata, empastata בלא"ש Pastete וכן לועז רש"י בפסחים ע"ד: ד"ה טפליה אבל התוספו' שם השיגו עליו „דבפשטיד"א לא אמרינן כבולעו כך פולטו" וזה קשה ג"כ אליבא דפ"א בערוך. [14]) ולפי פי' הרמב"ם בפי"מ זה הענין כגון שהיה בו כ' סאה ע"ש. [15]) וכן פי' רגמ"ה. [16]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [17]) בנו"ג דמחית מידי מתותיה ושקיל. [18]) וכ"ה בפירש"י. [19]) כצ"ל וכ"ה בפי' רגמ"ה. ע"ב הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיליקא דף רי"ב).

מלא עיניו, ע"ז כ"ט. מלא חמש אצבעתיה . . שקיל מלא אצבעיה רבתי ומלא אצבעיה זוטרתי, ירו' סוכ' רפ"א דנ"א ע"ד נפרצה במלואה, ושם: מלואו של דלי. ועוד ענינו שלמות Vollkommenheit במד"ר פי"ב דרש במלך שלמה (שה"ש ג', י"א) מלך שברא בריותיו שלמים ברא חמה וירח על מליאתן, ב"ר פי"ב אעפ"י שנבראו הדברים על מליאתן וכו', ושם פי"ד על מליאתו נברא . . על מליאתה נבראת. והתואר מלא כל"מ בכורות נ"ח. אדר הסמוך לניסן זמנין מלא וזמנין חסר והקבוץ תרג' לדברים ו' י"א מלן, יחזק' ל"ו, ל"ח מליין והפעל נִפּעל ב"ב הנ"ל, הוריות י"א: ממלא מקום אבותיו, גיטין י"ט סע"א ממלאים, ירו' עירובי' פ"ח דכ"ד ע"ד במשנ': מְמַלִּין = מְמַלְּאִין, בפַּעל פסחים ע"ז רע"א תענית כ"ט. מלויי מליוה, ע"ז כ"ט. ומלייה מיא, שם ל"ג: מלינהו מיא, ב"מ ק"ה רע"ב למליותיה. התפּעל ונתפּעל: ירו' ברכות פ"ט די"ג ע"ד התמלאי דנרי זהב, ב"ר פל"ג והתמלאתי עליה רחמים, ירו' תענית פ"ד דס"ט: נתמלא הקב"ה רחמים, ירו' סוכ' ספ"ג דנ"ד. נתמלא זקנו, תרג' ותמלא (בראשית ו', י"ג) ואתמליאת, ובהבלעת האל"ף בתר' יחזק' ל"ב, ו' יתמלון, בתרג' משלי כ"ה, ד' מתמלין] —

מל (= מֵילָה בל"י μελία (Esche, Eschenbaum בר"ג דעירובי' (ג'.) ובמדות בפ' המזבח (פ"ג מ"ז) חמש אמלתרות של מילה היו על גביו פי' אמלתרות קורות לאחיזת הקיר כגון (מ"א ו' ל"ו; ז', י"ב) וטור כרותות ארזים ובלישנא דרבנן (עירובי' ט"ו.) למיסר[1]) בניינא מילה שם אילן ופירותיו נקראין מילין כדגרסינן (גיטין י"ט.) אין מי מילין על גבי מילין[2]), והשונה של מילת[3]) טועה הוא"[4]) כפ' המביא גט בגמ' בכל כותבין[5]) (גיטין י"ט, סע"א) שאין מי מילין ע"ג מי מילין, פי' ר' אבהו אמר אם הקלף שהגט כתוב עליו היה מעובד עפצא[6]) רושם לו מי שיודע לכתוב במי עפצא ושאינו יודע לכתוב כותב על הרושם דקיימא לן אין מי מילין שהוא עפצא ע"ג מי מילין רב פפא אמר רושם לו ברוק. כפ' מקום שנהגו (פסחי' נ"ג. וכ"ה בתוספ' שביעי' פ"ז ירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד) סימן להרים מילין. פי' „עפצים גדלים בהרים ודקלים אין גדילתן אלא בעמקים נפקא מיניה דאין דקלים טובים אלא בעמקים ומהן ראוי להביא בכורים[7]) (ביכורי' א', מ"י). בראש[8]) בראשית רב' (פ' א') טלו מילנין וקלמין וקונדילין[9]) לבני[10]) פי' מילנין[11]) דיו, קלמין קסת כמו קלמרין[12]) קונדילין קולמוס. בילמדנו מלן וקלמין [בכי] מראש צורים (לפנינו בתנחו' לי) [13]). שחורה היא[14]) כמילניא[15]) כלומ' כדיו[16]). — (א"ב המש אמלתראות של מילה מלה זו אינה מענין מלין כי פי' מיליא בל"י מין עץ סרק ארוך מאוד וגזעו ישר ועגול אשר ממנו לעשות קירות ארוכות וישרות עד מאוד ואין זה העץ המגדל עפצים כי אם מינים של ארז הם המגדלים העפצים) *[אחי"ה והרין עם ר"ב וכיון על ל"י הנ"ל ועיקר הגי' מיליא (עיין מ"כ לויק"ר פי"ז) ובכ"י ש"ס עירובי' ג'. נתקן בכ"מ מילא באל"ף וכ"ה לנכון במדות בויק"ר רפי"ז ובתוספו' מנחות כ"ח: עיין ד"ס לעירובי' צד ג'. ומן מילה נשתבש מילת עיי"ע אמלתרא ומיץ של מילא (מיליא) נקרא מי מילין גיטי' הנ"ל ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד ועיין גראפישע רעקוויזיטען להי' לעף ח"א 159 ועוד 234 — מן בראש ב"ר עד גמירא נשמט בדפא"מ מפני שר"ב היה מיחד לו ע' בפני עצמו בע' מלן ומה שמוסיף אביא בע' מלין ע"ש] —

מל (= מִילָא, מִילָת בל"ס מִילְתָא מל"י אמצ' μαλίον, μαλή צמר נקי Wolle ועיין ל"י (das wollige Haar der Schafe μαλός, μαλλός בר"ג דשבת (י':) מילתא אלבישייהו יקירא. ובהגדה דמגילה (י"ב:) מילת לבנה. ובפ' אלו טרפות בגמ' כרם (חולי' נ': ועיין כ"ב:) מקום שאין בו מילת. פי' אותו דבר שמן הכרם לאחר שמרתיחין אותו דומה לצמר[17]) נקי[18]). כפ' הניזקין בגמ' הפעוטות (גיטין נ"ט.) סיבני[19]) וחומס סובני[20]) סלסלה ומלמלה פי' בע' סבן[21]). במעילי' בר"ג דפ' הנהנה

---

[1]) בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) בט"ס למיסד בנינא. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח לעירו' אבל בנו"ג בגיטין ע"ג מי מילין. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ודפא"מ אבל בדפו"י של מי מילת. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בעירו' (בש"ס ווילנא) ועוד עיי"ע מלתרא. [5]) בכ"י ערוך. [6]) בנו"ג אפצא עיי"ע. [7]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר וכ"ה בע' קלמר אבל בשדפ"ע בכאן בט"ס חסר. [9]) לי' לפנינו ועיי"ע קנדיל ובמו"ע. [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [11]) עיי"ע מלנין. [12]) בל"י καλαμάριον Federbüchse וכ"ה בילק' בראשית ר' רמז ב' ועיין בהערה הבא אח"ז. [13]) אבל אי' בילק' בלק רמז תשס"ו בשם ילמדנו תנו (מילמדין) [צ"ל מילנין] וקלמרין לבני וכו'. [14]) ככ"י ו"ו אני. [15]) כ"ה בכ"י ובדפר, ובשדפ"ע כמילני. [16]) לא נודע לי מקומו. [17]) בכ"י ובדפ"ר אבל בדפ' וויניצי' בט"ס לככר [18]) בכ"י פי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ש"ט) אי' רק: מילת זהו דבר שטגרדין מן חכרם מאחר שמרתיחין אותו ע"כ ועיין בפירש"י.
[19]) וכ"ה בע' סבן ובנו"ג סיבני. [20]) וכ"ה בע' סבן ולפנינו לי'. [21]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סובני.

(י"ח.) בלבושא מציעאה[1]) ומלמלה פי' „בלבוש[2]) הלובש בן זה לזה שאינו פוגם עד זמן מרובה מלמלה[3]) בגד של צמר דק[4]) כדגרסינן בגיטין (נ"ט.) שנמתח ונמלל דהוי כאמגוזא שכל כך דק שכורכין אותו ואינו גדול יותר מאגוז[5]) וכיון דדמיו יקרים אינו לובשו אלא פעם ופעמים בשנה ומשמרו הרבה שלא יפגם ואינו פוגם עד זמן מרובה"[6]). בר"ג דשבועות (ו':) מאי כצמר לבן כצמר נקי בן יומו שמכבנין אותו[7]) למילת. בר"ג דפ' על אילו מומין[8]) (בכורות ל"ז:) ובפ"ק דקידושי' בגמ' הנרצע (כ"א:) אמר ר' אלעזר יודן ביר בי[9]) היה דורש כשהן רוצעין אין רוצעין אלא במילת[10]) פי' הרך שבאוזן אותו שלמטה[11]). בפ' כל היד בגמ' ב"ש אומרי' (נדה י"ז.) בודקין מיטותיהן במילא פרהבא גם זה מלשון (שבועות הנ"ל) צמר נקי שמכבנין[12]) אותו למילת[13]). צמרי ופשתי שמני [ושקויי] (הושע ב', ז') תרג' כסות מילא ובוץ משח. — (א"ב שם אי נקרא מילת בל"י ורומיי והיא קרובה למחוז איטליא והיה שם צמר דק ונקי מאוד וממנו עושים בגדים אשר יצא שמותם בכל הארץ). *[אחי"ה ר"ב כיון לשם עיר Μίλητος Miletos וממנו התואר μιλήσιος, והנכון כמ"ש בראש הע' כי מילא = μαλλος וכנ"ה בתרג' בראשית מ"ט, י"א; תרג' אסתר ח', ט"ו, ובתוספתא שבת ספ"ה (פ"ו) בכ"י אירפ' מילא ובנו"ג חמלא והוא הנכון עיי"ע חמל (ח"ג, תכ"ח) — ובל"ס מילתא מ"ק כ"ח: איצטלא דמילתא והוא = מילת תרג' ירו' א' בד (ויקי ט"ז, ד') בוץ מילת. תרג' צמר צחר (יחזקי כ"ז, י"ח) עמר מילת כבינא והקבוץ מילתין עיי"ע לף וכן הקבוץ בקהל"ר פ' מה שהיה גזוז מילתן עיי"ע גלא קסינון ח"ב, רפ"ט: והוא תואר קבוץ ויותר נכון מילתין כלו' שערת הזאב עתיד להיות כצמר רך — ותרג' אסתר א', ו', וברות רבה פ' ותלכנה מכסה בבגדי מילתין — ובהשאילה לרך שבאוזן שהוא רך כצמר — ואולי הוא מל"ר mollis רך] —

* מוּלָא, מולתא, מולון עיי"ע מלאות.

* מִילָא (= חֲמִילָה פי' בל"ע יריעה עבה dickes Stück Zeug) תוספתא שבת ספ"ה (פ"ו) ביריעה ובמילה כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בהמלא, ובחמלא ועיי"ע חמל (ח"ג, תכ"ח).

מַלָאי (מל"ע ملا, ملاء, مالية הון וסחורה Waare, Vermögen) בפ' כל שעה בגמ' נכרי (פסחי' ל"א:) חנות של ישראל ומלאי של ישראל. בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ו.) מלאי הטילו על בעלי בתים. בס"ג דסוט' (מ"ז סע"ב ותוספתי סוטי פי"ד) משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים רבה השוחד[14]) והוטה[15]) המשפט ופסקה הטובה[16]). בפסחים בפ' מקום שנהגו בגמ' מקום שנהגו (נ"ג:) מטיל מלאי לכים של ת"ח לשום שמים ולא היה לוקח מן הריוח[17]). — (א"ב פי' בל"י מתנות כופות, אף פי' אחר מלאי כמו מדלי שענינו הון ורחוש ופי' מלה זו סחורה נתונה לאחר לישא וליתן בה אם להיות הריוח לנושא ונותן אם ליתנו לבעל הסחורה). *[אחי"ה בפי' ראשון כיון ר"ב לל"י μείλια Geschenke, erfreuliche Gaben וזה נעלם מהח' אייזלער בט"ר ח"א 66 אבל בענין פי' מדלי לנכון העיר כי מלאי הוא ל"ע כאמור — ועיין עוד ע' מדל — וכנ"ה בתוספתא פסחים פ"א (פ"ב) המלאי של ישראל. פי' פרקמטיא וכן פי' רש"י בכל מקום. — ועוד שם אמורא כמו סחורא. שבת קל"ט. א"ר מלאי משום ר' אלעזר, ושם: אמר ר' אלעזר בן מלאי משום ריש לקיש. ושם: אמר ר' מלאי משום ר' יצחק מגדלאה ובכ"י ש"ס (ד"ס במקומו) אי' א"ר שמלאי. סנהד' צ"ח. אמר ר' מלאי משום ר' אלעזר ברבי שמעון[18]) כ"ה בכל הדפוסים הישני' עד אמשי' (עיין ד"ס סנהדי צד קמ"ה:) וכ"ה בסד"ה ע' מלאי והמו"ל ר"נ משכיל לאיתן בחנם העמים על המחבר שהעתיקו בט"ס מס' נחלת שמעוני. ובנו"ג בסנה' ר' שמלאי] —

* מלאי, מלאין עיי"ע מלען.

---

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"י ובפי' רגמ"ה. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובפי' רגמ"ה אבל בדפ' וויניצי' כלבוש ובכ"י ה"ב מלבוש, בדפ"ר חסר. [3]) בפי' רגמ"ה ומלמלי. [4]) בפי' רגמ"ה בגד של פשתן דק הרבה ביותר וכ"ה בפירש"י בגיטין והנכון כפי' רבינו כי מלמלה הוא בלי הודו בגד מצמר דק מאוד שנקרא מוססעלין עיי"ע מלמל ופי' רגמ"ה עיין בע' סבן ומ"ש. [5]) בפי' רגמ"ה שכשכורכין אותו כולו ביחד אינו גדול יותר מאגוז. [6]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ר"ע: [7]) ועיי"ע כבן וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בו — ובענין צמר נקי עיי"ע נקיא ומ"ש להוכיח כי ענינו בל"ס כבש. [8]) כ"ה בכ"י ז"ו ל"ד ה"ב ובדפ' וויניצי'. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ברבי ובדפי וויניצי' ברי. [10]) וכ"ה בבכורות ובסיפרי ראה פי' קכ"ב ובקידושי' בט"ס במילתא. ובירו' קידושי' פ"א דל"ט ע"ד המילת הזה נרצע שלא יהא כהן ויפסל. [11]) בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות מילת: „בשר שתחת האוזן" ועיין פירש"י בקידושי. [12]) כצ"ל במקום שכובנין של דפר ובשרפ"ע שכובשין ובכ"י ק"ט לעיל בציון דשבועו' שמכבסין. [13]) בכ"י ק"ט הסר מן שלמטה עד למילת. [14]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע השחד. [15]) וכ"ה בתוספת', ובגמ' דסוטי והטיית. [16]) בתוספתא לי' ואי' והיו לאחור ולא לפנים. [17]) זה כפי' רבינו הוא ולי' לפנינו. [18]) בכתב יד ק' משום ר' אלעזר בן שמוע.

* **מַלַּאי** (נ"ל מל"ר (Schlägel, Beil, malleus ירו' ביצ' פ"ב דס"א. ועיין ירו' מ"ש פ"ה דנ"ו ע"ג וירו' חגיגה פ"ב דס"ח. כל כשורתא בעיא מלאי כה"ג בחי' המאירי לביצ' כ'[1]). ופי' קורה צריכה היא לכריתה ואין אדם כורתה אלא במינה כך דברי ב"ש לא נפסלו אלא בשלהם. ולפע"ד היא מל"ר פי' מקבת וגרזן.

* **מַלְאָךְ** (מל"מ פי' שליח ומצווה לדבר וכן בל"י (Gesandter, Engel, ἄγγελος הרבה בש"ס עיין פסחים קי"ח. יומ' י"ט: מגילה ט"ז. ושם: חגיגה י"ג: י"ד. סנהד' פ"ב: צ"ב: צ"ד. צ"ו. ק"ה: חולי' צ"ב. זבחים צ"א. צ"ב. נדה ט"ז: ל': ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. המלאך עצמו חציו מים וחציו אש ואית ביה חמש גפין וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש וכו'. ב"ר פ"ט מלאך חיים . . מלאך מות. שמ"ר ר"פ כ"א המלאך הממונה על התפלות. והקבוץ ויק"ר רפ"א נקראו הנביאים מלאכים. ירו' ר"ה פ"א דנ"ו. שמות המלאכים עלו עמהן מבבל עיי"ע מיטטרון. ב"ב ע"ה. תרי מלאכֵי ברקיע. קהל"ר פ' שבתי וראה מלכיהון דמלאכייא עיי"ע מיכאל. חגיגה ה': מלאכי השלום. ירו' שבועות פ"ו דל"ז. וקהל"ר פ' וטוב משניהם: מלאכי חבלה. מלאכי השרת (בקטוע מ"ה) הרבה בש"ס עיין ברכות כ': כ"ה: ס"א: שבת י"ב: נ"ה: פ"ח. פ"ח: קי"ט: יומ' ד': ל"ז. ע"ה: ר"ה ל"ב: תענית י"א. כ"א. מגילה ט"ו: ט"ז. חגיגה י"ב: י"ד. י"ד: ט"ז. כתובות ק"ד. נדרי' כ'. שם: גיטי' ז'. ס"ח: סוט' י"ב. ושם: י"ג: ב"מ פ"ו: פ"ז. ב"ב ע"ה: סנהדרין ל"ח: ל"ט: נ"ט: צ"ו. שם: ק"ג: ק"ה.

* **מַלְאָכִי** (ש"פ אחרון שבנביאים) נזיר נ"ג. בכורות נ"ח. מפי שמועה אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי. מגיל' ט"ו רע"א מלאכי זה מרדכי, ושם: מלאכי זה עזרא. שמ"ר פכ"ח בימי מלאכי לא נאמר אלא בידי מלאכי שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני.

מְלָאכָה (מל"מ (Arbeit שאינה צריכה לגופה פטור עליה (שבת ע"ג: וש"נ) כבר פי' בע' דבר. בסוף פ' כיצד הרגל (ב"ק כ"ו:) לענין שבת מלאכת מחשבת[2]). בס"פ קמא דחגיגה (י' רע"ב) מלאכת מחשבת אסרה תורה ומלאכת מחשבת לא כתיבא. פי' הלכות מרובות כהרים גבוהים ומקרא מועט תלויות בו שדומה לחוט השערה כדכתי' (שופטים כ', י') אל השערה ובשבת כתיב לא תעשה כל מלאכה סתם ולא כתיב בה מחשבה אלא דסמכינן אמשכן דכתי' (שמות ל"ה, ל"ג) כל מלאכת מחשבת[3]). בר"ג דפ' מציאת האשה (כתובות ס"ו.) בעי רבינא עשתה ג' וד' מלאכות בבת אחת מהו פי' מניקה וטוה הם ב' בבת אחת, דורכת גת ברגליה ושומרת גן בעיניה ועושה בפלך בידיה ומלמדת תינוקות מיני זמר או קינות וכיוצא בהן בפיה ובלשונה ובכולן נוטלת שכר יש לבעל לומר כשדוחקת עצמה כל כך יגיע לה חולי ולאו כל כמינה להפיל עצמה למדת חולי ותקום עלי לרפאתה אלא א"כ השכר שלי. *[אחי"ה וכן מוכח מפי' ר"ח שהובא בשט"מ לכתובות שם סד"ה הערפה בשם ר"ח מלקוטי הגאונים. והרבה השביחו רז"ל ערך המלאכה ועיין ברכות י"ז. י"ט: ל"ב: ל"ה: שבת פ"ט. קי"ד. עירובי' י"ג. פסחים נ': נ"ז. יומ' ע"ב: מ"ק כ"ז: נדרי' מ"ט: גיטי' ס"ז: ב"ק ע"ט: ב"מ ע"ז. אבות פ"א מ"י ועיין שם פ"ב ט"ו. ט"ז סוט' י"א: ל"ו: מ"ד. אבות דר"נ פי"א והקבוץ שבת ע'. ע"ג.] —

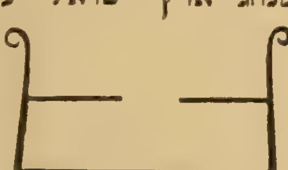
מְלָאוֹת[4]) (פי' בל"ר (Maulthier פרד mulus בר"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ב.) מולאות של בית רבי יוצאין[5]) באפסריהן פי' הן כודנייתא והן יימים והן בלעז כמשמעם[6]). בפסיקתא דשובה (פסיקת דר"כ קס"ב.) ויאסרהו בנחשתים (דה"י ב', ל"ג, י"א) עשה לו כמין מולא של נהשת ועשו בו נקבים ונתנו לתוכה והסיק תחתיו אש[7]). — (א"ב פי' בל"ר פרד ובפי' איתמר בירושלמי דברכו' פ' אילו דברים (פ"ח די"ב:) אין בעיתון מיזכן מולין[8]) תהין[9]) זבנין אילין דאורניהון דקיקין שאמו סוסה[10]) ואביו חמור). *[אחי"ה בתרג' לדה"י ב' ל"ג, י"ג מולתא ובתר"י א' לשמו' י"ד, ז' מוליתא והקבוץ שם י"ד, כ"ה בתר"י ב': מוליָתא ובמכילת' לפסוק שם: פרידות וכן פי' ר"ח בשבת שם מולאות: פרידות ובירו' תענית פ"ג דס"ו ע"ג מולוותא דר' (ובחולי' ז': אי' כודנייתא חיוורתא) ועיין ג"כ ע' טטראמולין] —

[1]) ובנו"ג בשירותא בעייא מוליי. [2]) כ"ה בכ"י וי"ו א' ל"ד ח"ב. [3]) וכ"ה בפירש"י. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפו"ו אבל בדפ"ר מליאות וצ"ל מולאות. [5]) בנו"ג יוצאות. [6]) פי' בלאי"ט פרד mulo. [7]) בנו"ג מולי של נחושת ובירו' סנהד' פי' דכ"ח ע"ג מילא צ"ל כדאי' בילק' מ"ב רמז רמ"ו בשם הפסיקתי מולא וברות רב' פ' ויאמר לה: מולת ובדב"ר פ' ב' מולין של נחשת ובתרג' לדה"י שם מולות נחשא ועיין הערת רש"ב לפסיקת' שם. [8]) בנו"ג מוליון אבל לנכון בפי' מהרש"ם מולון. [9]) בנו"ג תהון. [10]) בפי' מהרש"ם סוסיא.

מִלְּבַד (פי' בל"מ זולת ausser) במגילת איכ' ויחמוס כגן סוכו (איכ' ב', ו'[1]) וכי איפשר שהקב"ה משכח שבתותיהם ומועדיהם של ישראל חס ושלום אלא שבתות וימים טובים שבדה ירבעם מלבו מלבד כתיב (מ"א י"ב, ל"ג) המד"א (ויקר' כ"ג ל"ח) מלבד שבתות ה'. *[אחי"ה בנוסח' לי' חו"ש ועיין שם באריכו' קצת יותר ועיי' במד"ר ספכ"א, תנחו' פנחס ססי' י"ז ילק' ישעי' ר' רנ"ה] —

מלבז (= מנבז = מונבז מלך של הדייב Monoba-zes) בפרק אמר להם הממונה (יומי ל"ז.) מולבז המלך עשה כל ידות הכלים (פירוש) [צ"ל בירוש'] מולבז המלך בל'[2]) מונבז תנא בנ'[3]). — (א"ב שמו מונבז היה וכן כתוב בספר יוסיפון לרומיים והוא היה מלך הדייב). *[אחי"ה ורע כי בדפ"ע נשתבש כל הערך כי במקום בל' אי' בלעז ובמקום בנ' אי בגמר' שאין לו מובן וקולמס רבינו בלי כל ספק היה כותב ב נ' כדאי' בכ"י ה"ב וסופרים דלא גמרו טעו לכתוב ב ג' ופשטו אח"כ בטעות בגמר' וכונת רבינו כי מולבז שאי' בספרים שלנו היינו בבבלי נקרא בירושלמי מונבז ומלת פירוש צ"ל בירוש' והיינו בירושלמי ודוגמתו עיי"ע אפוטרופוס, הדפה, ותק, חנא, כיון א'. ובאמת בבבלי אי' מולבז ביומ' בכ"י ש"ס במשנ' ובציון המשנ' (עיין ד"ס יומ' צד מ"ח. וכ"ה בית מולבז בכ"י תוספתא מגילה פ"ד (ג') עיין הוצאת התוספ' להי צוק"מ 228 בהערה) אבל בירו' ביומ' הנ"ל במשנ' אי' מונבז וכ"ה בירו' פיאה פ"א דט"ז: וכ"ה בכ"מ לפנינו במדריש ובתוספת' עיי"ע מונבז ושם אעריך — ובעל סד"ה מעתיק הערוך בטעות ולא הרגיש גם המו"ל לתקן המעוות — ועוד י"ל כי כוונת רבינו מולבז המלך בל' ומונבז תנא (שבת ס"ח: שבועות כ"ו:) בנו"ן ואז אין צריך להגיה פירוש להיות בירוש'] —

מַלְבֵּן (מל"מ פי' דפוס ששורפין בו לבנים וכ"ה בל"ע ملبن והושאל לכל דבר המרובע כעין מלבן שיש לו ארבע טבלאות viereckiges Gestell (aus 4 Platten oder Tafeln בפ"ג בפיאה (מ"א) מלבנות התבואה שבין הזיתים פי' כגון שיש לו תבואה זרועה בין זית לזית ומלבנות הן ערוגות הואיל ועומדות הערוגות פסקי פסקי ואין מתערבות זו עם זו אומרים בי"ש פיאה מכל אחת ואחת ואם מתערבות ראשי השורות מודין בי"ש לבי"ה שנותן פיאה אחת על הכל[4]). בפ' ראשית הגז בגמ' אין נוהג אלא ברחלי' (חולי' קל"ז.) ובפ' בא סימן בגמ' כל שהוא חייב בפיאה (נדה נ' סע"א) ובפ"ג בפיאה (מ"ד) מלבנות הבצלים שבין הירק ר' יוסי אומר פיאה מכל אחת ואחת פי' הואיל והירק פטור מן הפיאה וכל ערוגה לבדה אין מצטרפות. בתרומה בפ"ד (מ"ח) המלבנין מעלין את העיגולין. פי' חתיכי תאנים מרובעות דומין ללבנין המרובעות וכן דרך הערוגות להיות מרובעות. בהנוגע פ' כ"א בכלי' (מ"ג) אף הנוגע במלבן של מסר הגדול טהור. פי' שני צדדיו[5]). בהשידה פי"ח בכלי' (מ"ד) מלבן שנתנו על לשונות פי' יש עץ ארוך ברחבה של מטה ונקוב ב' נקבים בשני צדדים ומכניסין[6]) באותן נקבים כרעי המטה ונקליטי המטה ופעמים מוציאין אותן מלבנין ותוקעין באותן נקבין ב' עצים ועושין בו לשון של זהורית ובני לוי תולין באותן מלבנין כנורות ומצלתים[7]) פירוש אחר מנהג ארץ ישראל עושין מטות וזו צורתן:

[8]) אם נפרד זה[9]) מן המטה והתקינו לישב עליו לרחוץ המשיהיתה פליגא בין חכמים אמרו מה נאמר בשביל שהעמיד אותו לזה הדבר ועשה בו נקבים לתיקון המשי הרי הוא כלי ומקבל טומאה או כשנפרד מן המטה אינו כלי ואינו מקבל טומאה. וי"א זו המטה היא כמו שעושין בארץ עשו[10]) החבלים שנמדדין בה נקראין לשונות זה פי' ר' מצליח. ובפ' המוכר את הבית בגמ' אבל לא מכר (ב"ב ס"ט סע"א) מלבנות של פתחים .. מלבנות של חלונות .. מלבנות של כרעי המטה פי' כגון מלבנות המטה כן מלבנות הפתחים שתי ארוכות הן המזוזות ושתי קצרות הן המשקוף והמפתן ועושין כמותן בחלונות והן לנוי ולחיזוק. פי' מלבנות של כרעי המטה

---

[1]) במקרי: שכו. [2]) כ"ה לנכון בדפ' וויניצי' ובשרפ"ע בטעות בלעז. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב אבל בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס בגמ' ועיין מ"ש בהוספותי למטה בפנים. [4]) וכ"ה בפי' ר"ש בשם עצמו. [5]) וכן מוכח מתוספתא כלי' ב"ב פ"א אף הנוגע במלבן של מסר הגדול מכאן ומכאן טהור. [6]) בסד"ט לרה"ג ובר"ש אי' ונכנסין. [7]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 14 רק שם יש חסרון בפנים ומו"ל מלא החסרון מתוך הערוך וכ"ה בר"ש לכלי' שם ועיין מה שהשיג על זה הפי'. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט פאריז ל"ד וה"ב ובכ"י ו"ו אי' הצורה

ובכ"י ב"ר הצורה

גב הקוים הנפרדים אדום. [9]) שלש תיבות אלה נכתבין בכ"י ק"ט ל"ד וה"ב בתוך הצורה על בתוך. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אבל בשרפ"ע

כגון נקליטי המטה וכיוצא בהן שאינן מטלטלין עמה. פ"א „מלבנות של כרעי המטה אלו לבנים שמשימין תחת כרעי המטה שלא יתליעו וירקבו מן לחלוחית הקרקע"[1]. *[אחי"ה עיקר הוראת מלבן כמו שכתבתי (ועיי"ע דבל ח"ג ו': ומ"ש בשם הרמב"ם) והוא דפוס מרובע שעושין בו לבנים, ירו' שבת רפי"ב רי"ג. כנוטל מלבן ונותנו ע"ג לבנים. זבחים נ"ד. כיצד בונין את המזבח מביאין מלבן וכו' ע"ש כל הענין ובע' מהה ב' ובע' מפלם. והושאל לכל ציור המרובע כעין לימוד Gestell נגעי' פי"ג מ"ג מלבן הבנוי על גביו תוספת' כלים ב"מ פ"ח חמור שתחת המלבן, ושם: מלבן של עריסה. תוספת' אהלות רפי"ד כפי גי' כ"י אירפורט (מלבין)[2] [מלבן] שהוא מלביש[3] בפיקות. תוספת' עירובי' פי"א (פ"ח) מלבן של ספקלריא תוספת' ב"ב פ"ב מלבן או צורת הפתח. תוספת' כלי' ב"מ פ"ה עשה מלבן להיות נותנו ממיטה למיטה. ב"מ קט"ז: מלבנא רווחא. ב"ר פל"ח כזה שהוא כותש את השעורים במלבן וכו'. והקבוץ מַלְבֵּנוֹת אבל גם בל"ז מלבֵנים נגעי' פי"ג מ"ג. תרומ' פ"ד מ"ח פיאה פ"ז מ"ב; ובתוספת' פיאה ספ"ג מלבנין] —

* מלבניקי ט"ס עיי"ע מלכניקי.

* מלבשתא שם מקום והנכון מדבשתא ע"ש.

מְלַג (מל"ס פי' ענין מריטה abrupfen ונרדף עם ל"ס מלק בל"ע ملك, מלוג בל"ס מְלָגָא das Abrupfen והושאל לנכסים אשר טובת הנאתם לבעל) בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ד.) תנו רבנן מולגין את הראש ואת הרגלים[4] פי' „מרתיחין אותן בחמין להעביר השער מעליהן ומהבהבין אותן באור אבל אין טופלין אותן בחרסית"[5]. באלמנה פ"ז דיבמות (ס"ו. במשני') אילו הן עבדי מלוג אם מתו מתו לה אם הותירו הותירו לה. בפ' החובל בגמ' חרש (ב"ק פ"ח סע"ב) האשה שמכרה נכסי מלוג. פי' מלוג כענין מליגת הראש שתולשין השער ועוזבין הראש כך הבעל אוכל הפירות ומניח הקרן ואין לו רשות בהם. פ"א[6] נכסים שקבל עליו בדבור בלא אחריות כשנכנסה או לאחר שכנסה נפלו לה בירושה או במתנה שכן לוגו[7] [וצ"ל לוגוס][8] בלשון יון דבור. אלה הדברים בלשון יון טוטה אילוגה[9] [וצ"ל טוטא אי לוגא][10]. בב"ר פרש' מ"ו (ר"פ מ"ה) ולה שפחה מצרית (בראשית ט"ז, א') שפחת מלוג היתה והיה חייב במזונותיה ולא היה רשאי למוכרה בעון קומי ריש לקיש[11] מהו דתנינן (יבמות פ"ז מ"א) אמר להון מה דאת מליג מליג[12]. זה סיוע לפי' הראשון. — (א"ב פי' בל"י ורומיי פעל המחלב דדי בהמה ונעתקה מלה זו להסרת דבר אחר ובפרט להסרת פירות מן האילן). [*אחי"ה ר"ב כיון לל"י ורו' ἀμέλγω, mulgeo וכן בל"א melken ולע"ד נ"ל כפי' הראשון בערוך והיינו שמרתיחין השער בחמין ומהבהבין אותן והוא בלא"ש abbrühen וכן לועז עה"ק שנ"ב אבריא"ן בל"א. והוא מל"ס הנ"ל. וא"כ נכסי מלוג הם הנכסים אשר מורט אותם הבעל כלומ' טובת הנאתם לו והפכו נכסי צאן ברזל יבמות פ"ז מ"א תוספתא יבמות רפ"ט וירו' יבמו' הנ"ל ושם: וולד בהמת מלוג לבעל וולד שפח' מלוג לאשה חנניה בן אחי יהושע אמר וולד בהמת מלוג כוולד שפחת מלוג ועיין כתובות ע"ט רע"ב. ב"ק צ'. איש ואשה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו ולא כלום — ובענין דיני מליגת הראש והעופות עיין ש"ע יו"ד סי' ס"ח ותשו' רדב"ז סי' רמ"ח הובא בלקט הקמח יו"ד צד י"א סע"א] —

מְלָגָא (בל"י μολγός שק של עור בהמה Sack von Rindsleder) בר"ג דפ' הכותב[13] לאשתו (כתובות פ"ה.) ובמי שמת בגמ' שייר קרקע[14] (ב"ב קנ"א.) אימיה דרב עמרם חסידא הוה לה מלוגא דשטרי. — (א"ב פי' בל"י שק של עור). *[אחי"ה ור"ב כיון לל"י הנ"ל ובפירש"י לכתובות פי' תיק מלא שטרות ובפירשב"ם לב"ב כרך של שטרות א"נ נרתק מלא שטרות וכפי' הראשון אי' בפירגמ"ה כריכות הרבה של שטרות] —

מַלְגֵּז (= מַזְלֵג Gabel, Heugabel) בפ' כל הכלים (שבת פי"ז מ"א דף קכ"ב:) את הרחת ואת המלגז[15] בפ' המצניע בגמ' המוציא ככר[16] (שבת צ"ב סע"ב) ובסיפרא בפ' חטאת חלב

---

1) הועתק מפי' רגמ"ה וכ"ה בפירשב"ם. 2) וכ"ה מלבין בכ"י תוספי שבת פי"ג (י"ד). 3) ברי"ש לכלי' פי"ח מ"ד מלובש בנו"נ גמ"ס מלובן. 4) ובתוספי ביצי ספ"ג, אי' ואת הכרעים וכ"ה בתוספתי פסחים ספ"ת אין מולגין הראש ואת הכרעים. 5) הועתק מפי' ר"ח לביצ' (בש"ס דפוס ווילנא). 6) בכ"י ק"ט בט"ס ס"א. 7) כ"ה בדפ' וויניצי' ועה"ק ובשדפ"ע וכ"י לג. 8) בל"י λόγος. 9) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע וכ"י טוטא לוגא. 10) בל"י οὗτοι οἱ λόγοι ועי' הזקנים העתיקו אלה הדברים (דברים א', א') οὗτοι οἱ λόγοι ואולי לזו ההעתקת כיון רבינו ונראה שהוא בעצמו לא ראה זו העתקה רק שמע ממנה. 11) כירו' יבמות רפ"ז ד"ח. אי' קומי ר' מני. 12) וכ"ה בירו' יבמות אבל בב"ר מלוג מלוג. 13) כ"ה לנכון בדפ"ר ובדאי"מ אבל בדפו"ו הכותב גט. 14) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ערוך. 15) ועיין שנוי הנוסחאות בע' לגז וכגי' שלנו אי' ג"כ בפי' ר"ח (בש"ס דפוס ווילנא. 16) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר ודפו"ו.

ויקר׳ פרק ט׳ פרש׳ ז׳) שנים אוחזין במלגז ולוגזין פי׳ כלי עשוי כשיני מסרק לטלטל תבן. — (א״ב עיי״ע לגז פי׳ מזלג בחילוף אותיות על דרך כבש כבש, שמלה שלמה). *[אחי״ה וכה״ג מלגז בתוספתא שבת פ״י ושבת קכ״ב: וירו׳ שבת פי״ז דט״ז: ופירש״י במשנ׳ פי״ז מלגז כמין עתר שקורין (פורק״א בל״צ fourche ובל״ר Gabel, furca) של ברזל ולו ג׳ שינים ומהפכין בו קש בגורן ע״כ (ולנכון לועז עה״ק שנ״ב רעכי״ן = Rechen) והפעל ממנו לגז עיי״ע] —

* מוליגא (ט״ס) ויק״ר פי״ב מוליגא ללב צ״ל מליגמא וכ״ה בילק׳ תהלים רמז תרע״ה בשם ויק״ר. וכ״ה בשו״ט מזמור י״ט ודב״ר פ״ח עיי״ע מלגמה.

מֶלִיגַלָה (מל״י μέλι דבש ועוד γάλα חלב mit Milch zubereiteter Honig-kuchen) פרקא קמא דחלה בירושלמי (דנ״ז ע״ד) דובשנין: מליגלה פי׳ בל״י רקיקים עשוים בדבש וחלב מלי בל״י דבש גלה בל״י הלב. *[אחי״ה בנו״ג מלי גאלה בשתי תיבות וצ״ל בתיבה אחת מליגאלה ופי׳ כדעת ר״ב ולא כפי׳ ה׳ לעווי μέλι — λάγανα] —

מַלַגְמָא (= מְלוּגְמָא, מְלוּגְמָה וכ״ה בל״ס מל״י μάλαγμα ובל״ר malagma מזור die Wunde erweichende, Umschlag, Pflaster) פ״ח בשביעית (מ״א) כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא[1] פכ״ח בכליי (מ״ג) מלוגמא בבגד טהורה. בפ׳ לולב הגזול בגמ׳ הלוקח לולב[2] (סוכ׳ מ׳ רע״ב), ובפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ הנותן צמר[3]. (ב״ק ק״ב.) ומוציא אני את המלוגמא שאינו שוה בכל אדם. פי׳ רפואה. — (א״ב בל״י ורומיי רטיה ומזור). *[אחי״ה וע׳ העתיקו ולא זרו ולא חבשו (ישעי׳ א׳, ו׳) οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι וסומכוס העתיק ויחבשנו (הושע ו׳, א׳) μαλαγματίσει, והישיכיאום פי׳ μάλαγμα ע״י ἴαμα פי׳ רפואה כפי׳ הערוך ורש״י בשבת קי״ט: ובסוכ׳ שם ובב״ק שם לועז אלנפשט״ר והוא בל״צ emplatre ובל״ר emplastrum וממנו בלא״ש Pflaster וזה הנכון ויפה פי׳ כ״י ערך מילין (בקובץ כ״י האלבערשטאם) וז״ל מלוגמא: גם זאת המלה יונית גמורה ענינה כל מיני תחבושת שמשימין לרפואה על האבעבועות הקשות לרכך עכ״ל וכן נזכר יחד בתוספת׳ דמאי ספ״א מלוגמה ורטייה ובתוספת׳ כלי׳ ב״ב ספ״ו אספלנית מלוגמה ורטיה ועיין בסוף כלאי׳ בתוספתא כ״י (עיי״ע אספלנית). ירו׳ שבת פ״ז ד״י: ההן דגבל . . קילורין מלוגמה וכו׳ דב״ר פ״ח קילורית לעין מלוגמא למכה ועיין ויק״ר פי״ב מדרש שו״ט מזמור י״ט וילק׳ תהלים רמז תרע״ה (ועיי״ע מולינא). ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה: פגין מהו לעשות מהן מלוגמא. שם רפ״ח דל״ז ע״ד עושין מהן מלוגמא . . אין עושין מהן מלוגמא. ירו׳ פסחים ספ״ב דכ״ט ע״ג מלוגמה שנסרחה וכו׳ ירו׳ שביעי׳ רפ״ז דל״ז רע״ב מלוגמא שאינה אלא לחולין ובבבלי ב״ק ק״ב. אי׳ לאכלה ולא למלוגמא ופי׳ רה״ג בסד״ט לכלי׳ פכ״ז מ״ג וז״ל מלוגמא: פי׳ רב נחשון בבא קמא (שם) לענין שביעית לאכלה ולא לעשות ממנה מלוגמא מלא לוגמיו דמחוור פומיה בגוויה ע״כ ובעל מ״כ בויק״ר פי״ב פי׳ מוליגא: מלוגמא משקה מל׳ מלוגמא הנמצא בתלמוד ע״כ אמת כי ג׳׳ מוטעת מוליגא צ״ל מלוגמא אבל אין הוראתה משקה כי אם תחבושת ורטייה והושאל לרפואה כאמור ועיי׳ רע״ב שביעי׳ פ״ח והפשב״ע זה הע׳. והקבוץ ירו׳ שביעי׳ רפ״ח דל״ז ע״ד מיני מלוגמיות] —

* מוֹלָד, מוֹלְדָא (פי׳ מפעל ילד א׳) ענין לידה והושאל ללידת הלבנה והתחדשותה Neu-mond ב׳) מינקת (Amme) ב״ב ט״ז רע״ב מתרפאה ממולדה — תר״י א׳ לבראשית א׳, י״ד מולד סיהרא. לדה״י י״ב ל״ב סופיסטין במולדא פי׳ יודעים תולדת הלבנה כדאמרינן בר״ה כ׳: מחשבין את תולדתו ופירש״י מולד הלבנה. ועוד ענין מינקת ע״ז כ״ו. מולדא יהודייתא ואולי מזה ר׳ חנן בן מולדא (סנהד׳ ע׳. וע״א.) פי׳ בן מינקת.

* מְלֹוָה (מפעל לוה das Darlehen, die Schuld-forderung) ב״מ ד׳. הכופר במלוה. ק״ד רע״ב לעשות כתובה מלוה. ערכין ו׳ סע״ב וש״נ מלוה על פה, קידושי׳ י״ג: מלוה הכתובה בתורה וכו׳, שם ו׳: מ״ו. מ״ז. המקדש במלוה. שם מ״ז: מלוה בעל פה . . מלוה בשטר עיין רמב״ם פי״א מהלכות מלוה ולוה. כתובות פ״ד. מלוה להוצאה ניתנה עיין תוי״ט לכתובות פ״ט מ״ב ולפ״ב דקידושי׳ מ״א ולמ״א דסנהדרי׳. ועוד הרבה דוגמאות בפחד יצחק ע׳ מלוה.

---

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט בכ״מ ובדפ״ע מלוגמה ובנו״ג באלף בסוף. [2]) כן הוא בכתב יד ובדפ״ר וויניצי. [3]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר וויניצ׳.

* מַלְוֶה (מפעל הקודם Gläubiger) עיי"ע לוה. והקבוץ שבועות מ"ז: שני מַלְוִין ושני לווין.

* מְלַוִיתָא (מפעל לוי בפַעל Begleitung) מדרש שו"ט מזמור ק"ד דרש לויתן: טובוי מן הדא מלויתא ובילק' תהלים רמז תתמ"ב טוביו מאן דאת מלויתיה. עיי"ע לו ב'. — בירו' יומ' רפ"ג ד"מ: מלויתא ובירו' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד דמלייתה ט"ס וצ"ל דמְיַלָּדְתָּא.

* מְלוּיְתָא (Ort wo Wasser gefüllt wird) מפעל מְלִי) ויק"ר פכ"א עיי"ע מל י"ב.

* מלוון עיי"ע בית מליון, מלוון ח"ב, ע"ד: — ועיי"ע מונבז ומ"ש.

* מָלוּשׁ (מפעל לוש פי' עריסה שלושין בה Mulde) ירו' גיטי' רפ"ח דמ"ט: זרקו לה בתוך המלוש שלה. ור"ב פי' כמו מילסא עיי"ע מלס וע' מלוש אחר ע' מלקות.

מלוזמה (לדעת רבינו מטבע אולי מל"י אמצ' μῆλον = μιλιαρίσιον בל"ר אמצ' milia-risium וכן בל"ר אמצ' mallia פחות של מטבע kleine Münze) בברכות בס"ג דפ' אלו דברי' (נ"ג רע"ב) כדי שיכיר בין מלוזמה של טבריה פי' מטבע וזהו שאמר עולא [1]) שיעור איתו דתנן במתניתין [2]) ירושלמי (פ"ח די"ב רע"ג) ר' חנינה ענתוניה [3]) כדי שיבחין בין מטבע למטבע. י[אחי"ה וכן הביא זה הירוש' (בלי שם אמורא) רב נסים גאון במפתח וכן פי' רי"ץ גיאת (שם) וז"ל מלוזמא פחות מטבע ומו"ל הגיה פירוש כטבע אבל באמת הוראת מלה יוני' הנ"ל היא פחות מטבע. ועוד הביא ריצ"ג זה הירוש' וכ"ה בתוספ' הרא"ש ע"ש ורש"י פי' משקל. אבל קצת קשה כי סימן כדי שיהא יודע להבחין מה בין מטבע למטבע שאי' בירוש' הוא לעומת פי' עולא דבבלי כדי שיכיר בין איסר לפונדיון ולא לעומת פי' חזקיה כדי שיכיר בין מלוזמא וכו' ואולי לפי זה י"ל כי עולא וחזקיה לא פליגי ומר אמר חדא ומר אמר חדא במלות שונות. ולולי פי' רבינו הייתי אומר כי מלוזמא אולי ל"י μιλιασμός סימן מדידת המיל Meilenzeiger ואז תתכן בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של ציפורי ודו"ק] —

מֶלַח (מל"ט וכ"ה בל"ס וע' Salz; מליח gesalzen ועוד דג מליח Häring; מִלְחַת Salpeter; מלחתא Saline) בר"ג דפ' הישן (סוכ' כ' סע"ב) ובפ"ג באהילות (מ"ז) או שאכלתו מלחת. פי' חפירה שתהא בארץ ויהיה באותה חפירה כמין עפר לבן דומה למלח כדכתי' (ירמי' י"ז, ו') ארץ מלחה ולא תשב ותחתך הכותל מצד לצד [4]) ויתאכל העפר וימלח עד שיעשה בה כמין חור כדכתי' (ישעי' נ"א, ו') כי שמים כעשן נמלחו [5]) — בפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ד רע"א במשנ') הביאו לו [6]) מליח פי' דג מליח כדתנן (נדרי' נ"א:) הנודר מן המליח אינו אסור אלא במליח של דגים [7]). ואוכלי פירות גיניסר [8]) (שם [9]) כמו תאנים שרף התאנים [10]) קשה לשפתים ואוכלין המליח דג או ציר והן עיקר והפת טפילה [11]), ובגמר' (שם) אמר רב בל סעודה שאין בה מליח [12]) אינה סעודה כלומ' שלא שבעו שאין יכולין לאכול אלא מליח אינה סעודה שלא שבעה בפ' חבית שנשברה (שבת קמ"ה:) חוץ מן המליח [13]) הישן וקוליים האספנין. בפ' האומר לחבירו צא וקדש לי בגמ' האומר לאשה קדשתיך (קידושי' ס"ו.) אבותינו היו אוכלין מלוחין בזמן וכו' פי' ינאי המלך היה מבני חשמונאי וכשחזר מן המדבר הביא עמו ירקות ושמם מלוחים והן חרולין כדמתרגמינן ממשק חרול ומכרה מלח (צפניה ב', ט') משמט חרולין ומחפורין דמלח אמר לחכמים אבותינו כשעשו המשכן היו במדבר אוכלין מלוחין ועושין המשכן פי' מלוחין כדכתי' (איוב ל', ד') הקטפים מלוח עלי שיח — בר"ג דפ' מציאת האשה (כתובות ס"ו:) מלח ממון חסר ואמרי לה חסר [14]) פי' כל דבר צריך מלח למלחו שלא יסרח וממון צריך למולחו שלא יכלה ובמה מולחו בגמילות חסד. ואמרי לה חסר שצריך לחסרו לצדקה ולמצות ולכבוד תורה [15]). בפ' גיד הנשא בגמ' ירך (חולי' צ"ז:) ובפ' כל הבשר בגמ' הכחל [16]) (שם קי"א: וש"נ) מליח הרי הוא

---

[1]) וכה"ג ברי"ץ גיאת ה' הבדלה עמוד ט"ו ולפנינו הגי' חזקיה. [2]) עיין לימוד ערוך ברכות צד כ"ח אות ו'. [3]) כ"ה ברפ"ר ובשדפ"ע ר' יאשיה ענתוניה ובנו"ג רק רב חיננא אמנם אי' ר' חנינא ענתייה, ענתונייה באיזה מקומות בירו' עיי' סד"ה זה הערך ברפ' ווארשא צד 150. [4]) בפי' רה"ג: ותחתר מצד לצד. [5]) ע"כ הועתק מפי' רח"ג בסר"ם 23. [6]) וכ"ה באו"ז הלי' סעודי' סי' קס"א ובכ"י ש"ס להם אבל בסמוך: לו ובנו"ג לפניו. [7]) בנו"ג של דג. [8]) כ"ה ברפ"ר, ובשדפ"ע גינוסר ובנו"ג גנוסר עיי"ע. [9]) מימרא דרב אשי באוכלי פ"ג שנו. [10]) עיין מימרא דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן וע' שרף ד'. [11]) ובזו השטה הלך ר"ח הובא באו"ז שם ע"ש ולא כפירש"י. [12]) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס ובנו"ג מלח. [13]) וכ"ת בכ"י ש"ס ובנו"ג כמליח. [14]) בנו"ג בהיפך הסדר. [15]) וכמו כן בפירש"י ע"ש. [16]) כ"ת בכ"י ובדפ"ר וויניצי.

כרותח — בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ו סע"ב) ליזיל למילחתא וליתקול מתקלא מלחא פי' למקום שעושין מלח. *[אחי"ה פי' מילחתא קרוב לפי' מלחת עיין ריש הערך ור"ח בסוכ' (בדפ' ווילנא) פי' ארץ מליחה ע"כ וא"כ הוא מקום שהופרין שם מלח וכנ"ה שבת ע"ג סע"ב האי מאן דכניף מילחא ממילחתא ונבנה מהשם מֶלַח מל"מ ובכנוי מחמת מלחו חולי' קי"ב. ובלא"ר ובל"ס מֶלְחָא עזר' ד', י"ד. חולי' י"ב. כורא דמילחא, ושם קי"ב. עיי"ע גלל. יבמות ס"ג. עיי"ע חפר בכורות ח': מילחא כי סרי, נדה ל"א: עיי"ע פץ א'. ירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג יהב דינר למלחא. תרג' בראשית י"ד, ג' ימא דמילחא תר"י א' שם י"ט, כ"ו דהטת במילחא. והקבוץ פסחים ח'. (ע"ז ל"ג.) עיי"ע בי מִילְחֵי והתואר (והוא בינוני פעיל) מְלִיחַ חולי' קי"ג. בשר מליח. שם: טהור מליח וטמא תפל ובפרט דג מליח ברכות מ"ד. עיין לעיל בפי' הערוך ורש"י פי' כל דבר המלוח, ועוד התואר ירו' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד ר' אבדומא מַלָּחָא פי' היה עוסק במלח (זאלצ־הענדלער) עיין סר"ה 19 — ומל"מ מַלּוּח בל"ס מַלּוּחָא בל"ע ملاح אי' הקבוץ בקידושי' הנ"ל. — והפעל מָלַח ובל"ס מְלַח עיי' שבת ע"ה: מלח בישרא, חולי' קי"ג. מלח ליה במילחא, שם מולחו יפה, מולח ומדיח, ב"ב ע"ד: ומלחה לצדיקים, ירו' תענית פ"ד דס"ט: מיני מלוחים, ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג שלוקיהן מלוחיהן וכו', איתפעל חולי' צ"ז: דאימליחו, ושם קי"ב: אִימְּלַח ליה, הפעל מל"מ ספרא ויקר' פרק י"ג פרש' י"א לא הוּמְלְחָה — והושאל לזירוז ולהידור קידושי' כ"ט: אם בנו זריז וממולח עיי"ע זרז א' וכ"ה בל"ע مَلُحَ eifrig, vorzüglich, rührig sein. — תוספת' שביעי' פ"ד מלח דזרואי בכ"י אירפ' מלי חזרואי ועוד נוסחאות שונות עיין גיאגרפיא לנייבויער 20] —

מַלֵּחַ (פַּעל מהשם מַלָּח בל"מ מנהיג הספינה in der Salzfluth rudern) בר"פ הכותב לאשתו בנמ' הניח פירות (כתובות פ"ה רע"א) רב פפא ממלח מלוחי פי' מנהיג הספינה במשוט כמו המלחים. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י ממלח[1]) מלוחי: מנהיגה בעוגין שלה שקוריןריימ"ש Ruder, rames = פי' משוט ועיין לעז בפירש"י ליחזק' כ"ז, ו' ובענין ממלח רומז רש"י ג"כ על ל"מ (יוני א', ה') המלחים וכן פירש"י בב"ק קי"ז: בל"א אתא ההוא גברא מלח ליה לחמרא דההוא גברא ופירש"י כמו המלחים התחיל המלח להציל הספינה ובלי ראשון פירש"י מלח ליה דחפו לחמור וכלשון ראשון אי' בכ"י ש"ם מינכען (עיין ד"ס למקומו) דחיוה ההוא חמרא ולפ"ז נ"ל לפרשו מל"ע ملخ עקר ושלף כלומ' שלפו מן הספינה ודחפו. וגי' הראש מלח ביה חד מינייהו שדייה לנהרא וכ"ה ברי"ף רק שם שדייה לחמריה במיא אולם בכ"י ש"ם הי' ובכ"י רי"ף (ד"ס שם) אי' מלא ביה חד טינייהו בחמאריה שדייה בנהרא טבע וגי' מלא ביה אי' ג"כ ברש"י דפ' פ"ז' ובבה"ג כ"י וכ"ה בשט"מ ופי' וז"ל מלא ביה חד מינייהו (לחבריה) [צ"ל לחמריה] כלומ' איתמלי חימה חד מבני הספינה ודחפו והשליכו לנהר ונטבע נמצא שהציל כל ממונו שהיה לו בספינה בממון זה וכו'. ודע כי בכ"י ר' אי' מלחכה (צ"ל מלח בה) דחיוה נ"ל ששתי גירסאות נתערבו — והשם בקבוץ תענית כ"ד: חזאי למלאכי דאידמו למַלָּחֵי וכו' גיטי' ע"ג. אגור מלחי לעבורינהו] —

(מלח) [צ"ל מַלְחִים] (הפעיל מן לחם פי' בל"ע הדביק) בריש ויק"ר פ' טוב מלא כף נחת (פ"ג) כאדם שמלחים שני נסרים ומדביקם זה בזה כאדם שהוא מלחים שני כרעי המטה. פי' המדביק שני חתיכות בין של מתכת בין של עץ שמו בלי' ישמעאל לחאם. *[אחי"ה כונתו על ל"ע لحم שפירושו באמת בבנין רביעי הדביק זה לזה וכבר הארכתי להביא דוגמאות בע' לָחַם כי שם עיקר מקומו וכפי' רבינו וא"כ יש למחוק מסדר האותיות מ' והערך שייך לאות ל', ור"ב לא הרגיש בזה] —

* מִלְחָא, מִלְחֵיָּא, מִלְחֵיָּה (שם מקום בגליל העליון Mellaha נייבויער 269) ירו, דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג מגדל מלחא. ב"ר פמ"ב[2]) ר' יוסי ממלחייא וכ"ה בירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג, ירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג ממלחייה, ויק"ר רפכ"ו ואיכ"ר פ' טומאתה ד"ה כד דמך: ממלחיא ובילק' ישעי' רמז ש"ב (דף מ"ז רע"ב) בט"ם יוסף ממלי.

* מִלְחָמָה (מל"מ פי' קרב Krieg) סוט מ"ב. כהן משוח מלחמה, שם מ"ד: ירו' סוט' ספ"ח רכ"ג. מלחמת חובה . . מלחמת מצוה . . מלחמת רשות. ועוד עיין ברכות נ"ג: נ"ח. עירו' י"ז. פסחי' קי"ג. ושם: ר"ה כ"ט. מגילה ט"ו: י"ז: מ"ק ט"ז: חגיגה י"ד. נזיר נ"ט. ב"ק ל"ח. סנהד' צ"ז: ק"ט. קי"א. מכות י'. ע"ז נ"ד: מסכ' סופרי' ספט"ו הטוב . . (שבעכו"ם) [שבמצריים] בשעת מלחמה

---

1) בנו"ג מימלח. 2) וסד"ה בטעות פמ"ז לכן לא מצאהו המו"ל.

הרוג. עיי' תוס' ע"ז כ"ו: ד"ה ולא ובירו' סוף קידושי' ובמכילת' בשלח פ"א נשמט בטעות בשעת מלחמה והקבוץ מ"ק כ"ה רע"ב ספר מלחמות. ע"ז ב': הרבה מלחמות עשינו.

* מִילוּט (שם מופשט מפעל מלט die Rettung) פסחים ק"א סע"א מילוט נפשות של צדיקים.

* מלטוכים מ"ם עיי"ע מלטמיא ב'.

מלטמיא (= מְלָא טְמָיָא Beinhaufen ועיין עוד בפנים) בפי' (י"ו) [י"ז] באהילות (מ"ג) פי' פרפיסא של עצמות כדאמרינן (בב"ר ר"פ ע"ח ויק"ר פכ"ה) [1] שחיק טמיא בע' טמיא. — (א"ב פי' בל"י נתוח איברי המת). *[אחי"ה אולי כיון להרכבת המלות היוניות μέλος אברים τόμος נתוח והנכון כי לדעת רבינו ולפי"ט להרמב"ם היא הרכבת שתי מלות מלא טמיא וכ"ה בתוספתא רפי"ז עיי"ע לטימיא וע' טמיא ורבינו נגרר אחר פי' רה"ג עיי"ע טמיא והוא ממש צבירת העצמות שאי' בסמוך באהלות הבא מגליון פנימה וזו ראיה כי מלטמיא מלה זרה היא היינו מל"י הנזכרת בע' טמיא ובע' לטימיא ע"ש. ודע כי בפי' רה"ג לאהלות אי' כנון פיסא ופירשתיו בע' טמיא ע"ש ועוד יש לפרש כי כנון הוא ל"י κάνεον, κανοῦν טנא ופיסא צ"ל פרפיסא בל"י παροψίς קערה וזו המלה היתה לפני רבינו בעל הערוך [2] ואולי כנון בא מגליון פנימה על כל פנים ענינו כלי מלא עצמות — ובענין פי' הר"ש עיי' בתוי"ט לאהלות שם] —

מלטמיא (= מְלִיטוֹמָיָא מל"י μελίτωμα Honig-gebäck) בפסיקת' [3] את קרבני לחמי (בפסיקת' דר"כ נ"ח.) ל' כור סולת וס' כור קמח (כ"א ה', ב') [4] אלו מיני מלטמיא [5]. בב"ר וירא אליו (פמ"ח) שלש סאים קמח סלת (בראשית י"ח, ו') מ' סאין איפה [6] ג' עוגות וג' חביץ וג' מיני מלוטומיא [7]. — (א"ב פי' מל"י מאכל מתוקן בדבש). *[אחי"ה בנו"ג בב"ר מילוטמיה וצ"ל מליטומיה ובירו' שבת ספ"ו ד"ח סע"ג אי' חמא חד מזב מן אילי מלטומה וצ"ל מלטומָיָה, ובפסיקת' דר"כ שם אי' לציקי קדרה (עיי"ע צק ב') וכ"ה בילק' מ"א רמז קע"ו אבל בילק' פנחס רמז תשע"ז מיני מלטמיא ובפסקת' רבתי פט"ז מלטוכים וצ"ל מלטומיה עיי' מ"ש ר"ש באבער בפסיק' שם אות ל"ה] —

מלטש (Querbalken) בסוף הלכה ראשונה דפ' מרובה (ב"ק ס"ז רע"א) צלעות הבית (יחזק' מ"א, כ"ו) אלו המלטוסין והעובים (שם) אילו המרישות פי' המלטוסין הנדבך של עץ שמניחין על הקיר להניח עליו ראשי הקורות. המרישות אילו הקורות שמשימי' על המלטוסי אלמא דבבנין נמי איקרו מרישות. — (א"ב עיי"ע המלטה). *[אחי"ה וכגי' רבינו המלטוסי אי' נ"כ בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י פ' המלטסין ובנו"ג המלטטין ובכ"י ר' המלטין ורד"ק בשרש ע"ב גרס ג"כ המלטסי ופי' החורים שמניח אדם בקיר להנחת הקורות וכו' ועה"ק שנ"ב לועז מויאר לאט בל"א = Mauerlatte. ובענין המלטה עיי"ע בח"ג, רט"ו] —

☞ **מַלְטִיתָא** (צ"ל בלטיתא) (רקב Fäulniss) תרג' וכרקב בעצמותיו (משלי כ"ה, כ') היך מלטיתא בקיסא. *[אחי"ה בע' בלטיתא הוכחתי שכצ"ל ע"ש וכ"ה בפשיטה סורית] —

* מוליי עיי"ע מַלַּאי.

* מַלְיְיתָא, מוּלְיְיתָא עיי"ע מל י"ב ועיי"ע מְלָאוֹת.

מַלְיָאתָא (= מוֹלְיָאתָא Hügel, Erderhöhung) בפ' כיצד מעברין בגמ' היו שם גדודיות (עירובי' נ"ו.) הני מוליאתה דבי בארי (ו)דנרש [8] אזקנון פי' רכסים גבוהים. *[אחי"ה כבר הארכתי בפי' בע' מל' י"א וש"נ פי' ר"ח ונ"ל שצ"ל במקום דביקים גבוהים: רכסים גבוהים כפי' הערוך] —

מָלַן (בל"י μέλαν, μελάνη דיו Tinte, Schwärze) מלנין וקלמינין (ב"ר ר"פ א') מפורש בראש זה הפרק (בע' מל י"ג). — (א"ב פי' בל"י דיו שחורה ופי' קונדלין בל"ר טבעת לחתום). *[אחי"ה העתקתי דברי ר"ב שהוסיף לע' מלן ואצלו לי' ע' הנוכחי ולי' סוף ע' מל י"ג ע"ש] —

מליון (= מוליו נ"ל מל"י הרשום' בע' בקיו פי' עוקם שפתיו לליצנות Mundverzieher, Possenreisser ולר"ב מל"ר Maulthier- mulares, treiber) בפ"ק דע"ז בגמ' אין בונין (י"ח:) פי' בע' בקיון. — (א"ב פי' בל"ר נוהג פרדים). *[אחי"ה עיקר הגי' מוליון בוי"ו אחר מי"ם וכ"ה בע' בקיון ובתוספ' ע"ז פ"ב ובירו' ע"ז פ"א ד"מ] —

---

[1]) עיי"ע טמיא ח"ד, מ"ב. [2]) וכב"י ק"ט בט"ס פרכים. [3]) כ"ה בכ"י ובדו"ו בפסיק' ובדפ"ר בפס' ובדפוסי' האחרוני' בט"ס בפסוק. [4]) בפסוק אי' שלשים כר סלת וששים כר קמח. [5]) בכ"י ק"ט מלוטמיא וצ"ל מלטומיא. [6]) בנו"ג אפתח. [7]) כ"ה בדפ"ר וויניצי וצ"ל מליטומיא [8]) וכ"ה בכ"י ובדפ"ר ועיי"ע מל י"א ושם אי' דנרש ובדו"ו דבי נרש.

*** מוליון** צ"ל מלוון בירו' ברכות פ"ח די"ב: עיי"ע מלאות.

מליייר (= מוֹלְייר מל"י ורו' μιλιάριον, miliarium דוד נחושת גבוה וצר לחמם המים ein hohles und spitzlaufendes Gefäss zum Wärmen des Wassers) בפ' כירה (שבת מ"א.) מולייר[1] הגרוף פי' כלי של ח ר ס[2] ויש לו ב' גגות ומים בגג התחתון בין גג לגג ואינן נראין והיינו מים מבפנים ונחלים בגג העליון שנראין והיינו מבחוץ[3] והואיל ונחלים למעלה והוא גרוף אינו חם כל כך ומותר. פי' אנטיכי בי דודי והוא כלי של נחשת כמו הדוד של נחשת ומשימין מים בעליון שהוא מבחוץ וגהלים בתחתון ומשום הכי אסורה שלא יצא ממנה החום אעפ"י שגרופה ועוד נהושתה מחממתה. בי כירי בכירה עשויה מחרס בנין שאינו נשמט כמין מולייר וגחלים בתחתון ומים בעליו ואעפ"י שהוא של חרס הואיל ועושין בו תמיד אש מתחמם מאוד משום הכי אמר כ"ש בי כירי אבל בי דודי הנשמט ואין שם תמיד אש כיון דגריף לית ליה חמימות כל כך[4]. בילמדנו מי מנה (בתנחו' ל"י) מנגנון נתן בפיו כמולייר[5] הזה כשהוא מבקש הוא נועל וכשהוא מבקש הוא פותח. (א"ב פי' בל"ר ויוני דוד נחושת גבוה וצר מוכן לחמם מים בימי החורף[6]).

1 **מֶלֶךְ** (מל"מ König) שהמלכות בשלשים מעלות (ברייתא דאבות) [7] פי' מפורשות המעלות במשנה סנהדרין בפ' כה"ג (סנהד' י"ח. כ'. כ': כ"א. כ"א: כ"ב.) ואילו הן מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין אשתו ולא נושאין אלמנתו מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו וכשמברין אותו כל העם מיסב על הארץ והוא מיסב על הדרגש ויוצא למלחמת הרשות עפ"י ב"ד של שבעים ואחד ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דרך המלך אין לו שיעור וכל העם בוזזין ונותנין לפניו ונוטל חלק בראש ולא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן אפסניא שלו וכותב לו ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והוא עמו נכנס והוא עמו יושב בדין והוא עמו מיסב והוא עמו אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ואין רואין אותו ערום ולא כשהוא מסתפר ולא בבית המרחץ הרי אלו שלשים מעלות[8]. בר"ג דפ' אחרון דכתובו' (ק"ה רע"ב) מלך במשפט יעמיד ארץ וגו' (משלי כ"ט, ד') אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית בבית[9] הגרנות יהרסנה. את ה' האמרת היום (דברי' כ"ו, י"ז) תרג' ירוש' [ב'] ית מ י מ ר א ד י י[10] אמלכתון. מ ל כ ו ת ש א י נ ה ה ו נ נ ת (גיטי' פ'.) כ ב ר פ י רְ ש ת י ו ב ע' ל ש ו ן[11]. *[אחי"ה ובל"א וסורי מְלֵיךְ מַלְכָּא (דניאל ב', ל"ז; עזר' ד', י"ג) ולנקה מַלְכָּה שבת קי"ט. ובל"א וסו' מַלְכְּתָא ב"ק ל"ב: כריתות כ"ח: פסחים נ"ז סע"א ב"ר פצ"א. ומלך הוא תואר לאדנות ומתואר בו האל יתברך ב"ב קנ"ט סע"א תוספת' נגעי' פ"ג גזירת מלך היא, סנהד' ל"ח. מלך מלכי המלאכים הקדוש ברוך הוא והפכו למלך בשר ודם (שם) שבת ע"ד: יומ' מ"ז. — מלך המשיח שהש"ר פ' התאנה. חגיג' י"ג: מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר. והרבה מאמרים בדרז"ל בענין מלך ומלכא עיין ברכות נה. פסחים נ"ז. ר"ה ג': ח': תענית י"ז. מ"ק כ"ו. חגיג' י"ד. יבמות ע"ו: כתובי י"ז. ק"ג: גיטי' נ"ו. שם: ס"ב: נזי' ח'. סוט' ט' קידושין ס"ו. ב"ק קי"ג: ב"מ כ"ח: סנהד' מ"ו: צ"ו. צ"ז: ק"ג. שבועות מ"ז: ע"ז י'. שם: מ"ד. הוריות י"א: י"ג. זבחים ק"ב. חולי' נ"ז: צ"ב. ירו' סנהד' פ"א די"ט. מלך וכה"ג, תמיד ל"ב. והקבוץ ברכות ד'. ט': נ"ח: שבת ס"ו. פסחים פ"ז: יומ' כ"ה: סוכ' כ"ז: מגילה ו'. י': נזי' ח', כ"ג: סנהד' כ': צ"ה: הוריו' יא: י"ב. חולי' נ"ו: ס'. קכ"ג. ושם

[1]) וכ"ה בירו' שבת פ"ג ד"ו סע"א ובעי' אנטיכי ובעי' הנוכחי בדפ' וויניצי' ובסמוך בדפ"ר אצל גי' מלייר ובווי"ו העיקר וכ"ה בפסחים מ"ב. וכ"ה בכ"י ש"ס אצל הגי' מוליאר וכ"ה במשניות נאפולי ופיזו' ובריו"ף כ"י (ד"ס שבת מ"ב.) והיותר נכון בכ"י אירפורט בתוספתא שבת פ"ח (ט') מ י ל י א ר ו ן קטנה. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובפסחים מ"ב. פי' רש"י דוד גדול של נ ח ו ש ת וכן ולפי"מ להרמב"ם ג"כ מנחושת עיין למוד ערוך מ' שבת צד ל"א: [3]) בריו"ף כ"י הגי' מים מבחוץ וגהלים מבפנים (ד"ס שם) וכן מוכח מפי' ר"ח בשבת (שם) ולפירש"י והרמב"ם האש מן הצד והמים מצד עיין ל"ע ושם מפורש יתר החילוקים בין באנטיכי בין בי כירי ובי דודי. [4]) הסדר בעי' בי דודי ובעי' הנוכחי בי דודי ב' כירי וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס שם) ולפנינו בתחילה בי כירי ואח"כ בי דודי ובכ"י ש"ס אי' בשינוי האמוראים עיין בד"ס ובגי' חר"ן בחיי' הובא בי דודי בשם רבה. [5]) וכ"ה בעי' מנגנון. [6]) עיין ע"מ רומיים לשעללער ע' miliarium. [7]) ועוד הפעם הביא רבינו מברייתא דאבות בעי' שני. [8]) ועיין בסוף מגן אבות לרשב"ץ בפ"ו באבות עם פירש"י דפי' וויען: הפשב"ע ע' מלך. [9]) בנו"ג על. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע ית . . [11]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ן, ל"ד הי. [12]) מלכות הרשעה וכ"ה שמ"ר ספ"ט קהל"ר ה' כל הנחלים ולפעמי' רק מלכות והוא רומי וכן מלכות אדום (ב"ר רפ"ג ויק"ר פי"ג), מלכות כותים שהש"ר פ' התאנה.

והשם המושטט מַלְכוּת ברכות י"ג. ט"ח: נ"ח: ס"א:[1]: שבת ט"ו. ל'. נ"ו. קי"ג: עירובי' נ"ג. פסחים נ"ד: קי"ג. יומ' כ"ב: ר"ה י"ט. מגילה י': י"א. י"ד. שם: ט"ו: ט"ז: חגיגה ח': יבמות ע"ו: גיטין י"ד: סוט' י"א. ל"ו: ט"ט: ס"ו. ב"ק קי"ג: ב"ב ד'. ט"ו: צ"א: קמ"ז. קס"ד: סנהד' ט"ט. צ"ד: ק"א: ק"ב: ק"ה. שבועות ל"ה: ע"ז ב': ד'. ט"ד. זבחים ק"ב. והקבוץ ברכות י"ב: מלכיות. והושאל לברכת השופר בתפלת מוסף ר"ה עיי"ע זָכָר. — ובקטוע מלכו ותמיד ל"ב. והרבה בתרג' עיין אונקל' לבראשית כ"ה, כ"ג; לבמדבר כ"א, ל'; תרג' לשופטים ט', ט'; לש"א ב', ל"ה; לש"ב ז', י"א והקבוץ מַלְכְוָן, מלכותא. מלכוותא אונק' לבראשי' כ"ה, כ"ג; תרג' ירמי' כ"ח, ח'; שם נ"א, כ"ז; תר"י ב' לדברים ל"ב, כ"ד — והפעל בקל מגילה י"א סע"א סנהד' כ': ע"ז י'. הפעיל שם י"ח. סנהד' ס"ד סע"א, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ג ירו' נדרי' רפ"ט דט"א: אפעל תר"י ב' לדברים הנ"ל בסוף הע' ועיין תרג' למ"א ט"ג נ', ז'; למ"ב י' ה'; למשלי ח', ט"ו. הפעל דניאל ט', א'. ובנפעל ענינו כמו בל"ם התיעץ sich berathen ברכות ג': נמלכין בסנהדרין, ד'. אני נמלך, שם כ"ט סע"ב הִמָּלֵךְ, ב"מ י"ד. צריך לימלך, סנהד' ל"ח סע"ב נמלך בפמליא של מעלה, ב"ר פ"ח נמלך במלאכי השרת, ירו' סנהד' רפ"א די"ח. נמלך בבית דין של מעלן טהרו' פ"ח מ"ד ונמלכו והלכו להן ובזה הענין באתפעל בל"ס אֶתְמְלֵךְ ב"ב ד'. בתר דעבדין מתמלכין, ובהבלעת הת"ו ברכות כ"ז סע"ב איזיל ואימלך; ב"מ י"ד. צריך לימלך, שם ט"ו. אמליך, ב"ב י"ב: לאימלוכי ביה, נדרים נ"ד: לאמלוכי עלה, דמימליך עלה ורע"ב צריך אימלוכי. ובתרג' בלי הבלעה עיין למ"א י"ב, ו' ח'; לישעי' ח', י"א; ל', א'; ל"ב ח'; לתהלים ס"ב, ה'; ע"א, י' ובתרג' מצוי עוד קל ואפעל עיין תרג' לבמד' כ"ה, י"ד; לש"ב י"ז, ז', י"א; למ"א א', י"ב — ליהושע ט"ו, י"ח; לשופטים א' י"ד; לשה"ש ו', י"א והשם ב"ר פ"ח לית הכא מלכו פי' עצה עם מה"ש — ועוד פי' מָלַךְ משל בכסא של רבנות, תפש בישיבה als Schuloberhaupt fungiren ברכו' ס"ד. מלך רבה . . מלך ר' יוסף, והרבה באיגרת רש"ג. ובנפעל עוד פי' חזר מדעתו anderen Sinnes werden ביצ' י"ג, גיטין כ"ד, תמור' א', ט'] —

* 2 מֶלֶךְ עם הרכבת בת ובקבוץ בנות עיי"ע בת מלך ומ"ש.

* מֵלַךְ, מֵילַךְ, מִלְכָּא, מִילְכָּא, מִילְכְּתָא (ומפעל מְלַךְ, נִמְלַךְ כולם ענין עצה Rath, Rathschluss) עיין הדוגמאות במתורגמן ואצל הח' לעווי וכן בל"ס מוּלְכָנָא וכ"ה בתר"י א' לבמדבר כ"א, ל' ותרג' עצתך (תהלים כ', ה') מילכנך, וכ"ה תרג' עצה (משלי ח', י"ד) ותרג' תושיה (שם י"ח, א') ובל"ג מִלְכַּתְנוּתָא וכ"ה תרג' יועץ (שם י"א, י"ד).

* מַלָּךְ (הורכב מן מַה־לָּךְ כמו מַלָּכֶם) עיי"ע חשב ושם עוד הגי' מילך ע"ש.

* מָלוּךְ (שם אמורא בדור השלישי) חולי' ט"ט. ר' מלוך, ושם: מלוך ערבאה ע"ש פירש"י ירו' סוכ' רפ"ג רנ"ג ע"ג, ירו' ב"ב רפ"ח דט"ז. עיין מהי"ר למהרז"ף קי"ד.

* מַלְכִּיָא, מַלְכִּיוּ (שני אמוראים בזמן רבא) ביצ' כ"ח: וש"נ שפוד (ביצ' שם) שפחות (כתובות ס"א:) וגומות (נדה נ"ב.) רב מלכיו, בלורית (ע"ז כ"ט.) אפר מקלה (מכות כ"א.) וגבינה (ע"ז ל"ה:) רב מלכיא וכו' ע"ש. שבת ט"ו. רב מלכיא איקלע לבי ר' שמלאי. יבמות קי"ג. בשיבבותיה דרב מלכיו, ושם: אמר רבא מאן הכים כרב מלכיו דגברא רבא הוא. עירובי' ח': ר' כהנא בר מלכיו היינו ר' כהנא רביה דרב.

☞ מַלְכִּיָא (פי' מל"י μαλακία חולשא Unpässlichkeit, Schwächlichkeit) מדרש דברי' רבי פ' כי תצא (פ"ז) לתלמידו של רופא שעלת מלכיא לראותו פי' בל"י אשה חולה. *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י μαλακή והנכון שהוא השם המושטט חלי וכן העתיקו ע' זקנים חלי (דברי' ז', ט"ו; כ"ח, ס"א; דה"י ב' כ"א, ט"ו. י"ח. י"ט) מחלה (שמות כ"ג, כ"ה) מחלויים (דה"י ב' כ"ד, כ"ה), מכאוב (איוב ל"ג, י"ט) תחלואים (דה"י ב' כ"א, י"ט). והפעל ממנו μαλακίζομαι פי' חָלָה וכן העתיקו זה הפעל ע' זקנים בש"ב י"ג, ח'; בישעי' ל"ח, א'. ט'; בדה"י ב' ט"ז, י"ב — ועיי"ע מלניא ומ"ש בסוף הערך] —

מַלַכְנִיקִי (לדעת ר"ב מל"י ἡ μαλάχη μολόχη והועתק לל"ע ملوخيا, ملوخية, ملوكيه Malve) ירושלמי בס' במה אשה (פ"ו ד"ח סע"א) ר' אבהו כריך אגוד מלכניקי סבר אגוד מלכניקי מן המוכן הוא. — (א"ב פי' מלכי בל"י שם עשב אשר לו סגולות ברפואה מרפא הכאבים והמורסאות).

[1]) מלכות הרשעה וכ"ה שמ"ר ספ"ט קהל"ר פ' כל הנחלים ולפעמי' רק מלכות והוא רומי וכן מלכות ארום (ב"ר רפנ"ה יק"ר פי"ג), מלכות כותים שהש"ר פ' התאנה.

*[אחי"ה ובנו"ג מלבניקי ותהיה אז מל"ר malva אשר ממנו התואר malvenförmig, malvaceus עיי' פליניאוס כ"א, י'] —

* מָלַל עיי"ע מל.

* מְלַל (מל"ם reden) ובפעל מַלֵּל הרבה בתרג' עיין אונקל' לבראשית ל"ט, י"ג; מ"ב, ל' וזולתו. אתפעל תר"י א' לשמות כ', י"ט; ל"ג, ט', י"א; לבמד' ז', פ"ט וזולתו. ירו' שקלים פ"ו ד"נ. יין דמתמללין בעלמא.

מַלְמָד (מל"ם שם כלי המרגיל את הבהמה לחרישה Ochsenstecken) בפ"ט בכלי' (מ"ו) מלמד שבלע את הדרבן פי' „פרשא[1]) בלשון דרבנן והוא מלמד הבקר (שופטים ג', ל"א) והדרבן כמו מחט עבה נעוץ בראש המלמד כדכתי' (קהלי י"ב, י"א) דברי חכמים כדרבונות"[2]) ובפסיקת' דראש השנה (פסיקתי דר"כ צד קנ"ג.)[3]) ג' שמות נקראו לו מלמד שמלמד הפרה לחרוש ל י ת ן ח י י ם ל ב ע ל י ה[4]). מרדע מורה דיעה לפרה, דרבן שמדיר בינה[5]) לפרה.

☞ מלמל (לדעת ר"ב ענין רמיזה ולפע"ד מל"י ורו' μορμύρω, murmuro ובלא"ש murmeln פי' מרנן ומהרהר) מדר' קהלת אין אדם שליט ברוח אותו הדור היו ממלמלין בפיהם ומפריזין באצבעותיהם פי' עושים רמזים של ליצנות. *[אחי"ה לדעת ר"ב מל"ם (משלי ו', י"ג) מולל ברגליו כלומ' כאילו מדבר ברגליו ורומז בהם ולדעתי מל"י ורו' הנ"ל בחילוף הלמ"ד והרי"ש והראיה כי בתנחו' ס"פ פקודי אי' והיו לצני הדור מרננין ומהרהרין אולם בפסיקת' רבתי פ"ו אי' מלמלאין על משה, ושם: היו הכל מלמלאין על שלמה ואולי צ"ל ממלמלין אבל בז"א כתב מלמלמין וכן בסמוך אי' בפסיק"ר עוד לא לימלם אדם אחר משה והוא מל"ם עיי"ע למלם פי' דבר בלעגי שפה כלומ' מליז ומרנן אחריו וא"כ גם בקהל"ר יש להגיה היו מלמלמין בפיהם] —

☞ מֶלִימֵלָה (בל"י μελίμηλα Honigäpfel) ירו' דמעשרו' פ' כלל [אמרו] (פ"א דמ"ט.) תפוחים מלימלה בין גדולים בין קטנים חייבים פי' בל"י מין תפוחים מתוקים מאוד. *[אחי"ה בנו"ג בשתי תיבות מילי מילה וצ"ל בתיבה אחת ובתוספ' מעשרות תפוחי נמלה ובכ"י אירפ' תפוחי מי נמלה צ"ל מילמלה] —

* מַלְמְלָא (מל' הודו וחועתק לל"פ ململ Mousselin) גיטין נ"ט. סלסלה ומלמלא פי' סלסלה בל' הודו سيله בגד מצמר דק מאוד כמו מלמלא = ململ עיי"ע סבן ומ"ש וע' מל האחרון.

מִלְמְלִין (= מְלְמוּלִין מפעל מלל ענין פריכה וכ"ה בל"פ ماليدن והושאל לגרגרים שיתעגלו על הידים ע"י זיעה וכדומה Schweiss-krümchen, Brodkrumen) באילו חוצצין בפ"ט[6]) במקואות (מ"ב) המלמולין וטיט היון פי' אדם שידיו מלוכלכות בטיט או בבצק או בזיעה ומולל ידו אחת על חברתה ונעשה על ידיו כמין גרגרין של שעורין והעיקר מן (דברים כ"ג, כ"ו) וקטפת מלילת. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 34 וז"ל והמלמולין פי' כדגרסינן (ירו' פסחים רפ"ג דכ"ט ע"ד) מלמולין דלש כשהיא יד אדם מלוכלכת בטיט עבה או אם לש בצק בידו ונמלל ידו אחת על חברתה נעשין על ידיו [כמין] גרגרין של שעורין. ור"ש הביא רק הערוך ועוד עיין פי"מ להרמב"ם] —

☞ מלני (בל"י μέλαινα שחור schwarz) אימרא ירו' ע"ז פ' לפני אידיהן (פ"א דל"ט ע"ג) (מלכי) [צ"ל מלני][7]) אימרא פי' בל"י יום שחר עיי"ע אימרא[8]).

* מֶלַנְיָא (מל"י μελανία פי' שחרחורת die Schwärze והושאל לנמיכות רוח Schwermüthigkeit) ב"ר פמ"ד לפי ג"י הילק' לך לך ס' רמז ע"ז וילק' תהלי' ס' רמז תשל"ז קטע הדין מלניא מלבך והיותר נכון בפסיקת' דר"כ צד מ"ג [פסק] מילניה מן לבך ובע' קטע הביא רבינו בשם הפסיקת' דהחדש פסק (חדא) [צ"ל הדא] מיליא מן לבך[9]) וכ"ה בשו"ט מזמור מ' ובפסיקת' רבתי פט"ו הדא מלכי לבך ובב"ר בדפ"ר הדא מוטניא מן כדו ובדפוסי' אחרוני' מוגיטו מן כדו ובע' קטע בשם ב"ר פטטיא מן כדו ובכולם בט"ס ועיקר הגי' כגי' פסיקת' דר"כ וילק' הנ"ל פי' מל"י

---

1) ובפי' רה"ג בט"ס פרשנא וצ"ל פרשא עיין ב"מ פ' רע"א וע' פרש. 2) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 6 עיי"ע דרבן. 3) עיי"ע דרבן. 4) לי' בפסיקת' ולי' בפסיקת' רבתי ר"פ ג' ואי' בירו' סנהד' פ"י דכ"ח. בשביל ליתן חיים לבעליה ובויק"ר פכ"ט כדי שתתן (ובקה"ל פי' דברי: ליתן) חיים לבעליה ובמד"ר פי"ד להביא חיים לעולם. 5) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ועיי"ע דרבן ומ"ש ובדפ"ע בט"ס בינו. 6) כ"ה בכ"י ודפ"ר, ובשדפ"ע בפ"ח. 7) בנו"ג מילני. 8) ח"א קכ"ט. — קודם ע' מלני נדפס בדפא"מ ע' מלן והוא סוף ע' מל י"ג ע"ש ודברי ר"ב הבאתי בע' מלין ע"ש. 9) כ"ה ברפו"ו ואמש' ובדפ"ר מילתא.

כלומ' פסוק והרחק השחרחורות ונמיכות רוח מקרבך ובהשאיל' נאמר μελανία על נמיכות רוח עיין בספר בן סירא היוני י"ט, כ"ב ἔστι πονηρευόμενος ודס συγκεκυφὼς μελανίᾳ יש רשע-הולך כפוף בנמיכות רוח וסיים ולבו מלא נכלים. וא"כ מפרש המלות בילק' שרשם בצדו מלניא צער כיון לפי הענין לאמת אולם נראה ג"כ השערת רש"ב שבכולם צ"ל מלכיא ומל"י μαλακία שוועכע עיין ערך מלכיא — וגם בלש' פרסי נאמר על נמיכות רוח ماليخوليا ובקטיעה ماليخ (מל"י μελαγχολία) וא"כ הדא מלכי צ"ל מליך מל"פ הנ"ל.

מלם (= מילוסא אולי מל"י אמצ' μιλλός חלל gehöhlter Raum, Höhlung) בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את החצר (ב"ב ס"ז.) לא מכר מילוסא של חצר פי' רווחא דהצר ודקאמר [1] במתניתין לא מכר אלא אוירא של חצר. *[אחי"ה כלומ' מילוסא אחד הוא עם אוירא ובאמת כ"ה מפורש בכ"י רגמ"ה מילוסא: אוירא ובכ"י ר' אי' כש"ס במקום אוירה של חצר: מילוסיה, ובכ"י א"פ הגי' מילוסה (בה"א) ובכ"י ה' מילוסה וכ"ה בפי' רה"ג לעוקצי' פ"ב מ"ג עש"ה — ואולי המלה מל"י הנ"ל פי' דבר החלול ומנוקב ולכן בל"ס מוליסא פי' בבת עין שהוא כמו בחלל של עין — וה' לעווי השמיט את המלה בעמ"ת שלו] —

☞ מלם (= מילסא נ"ל מל"ס מַלְשָׁא כיור נחושת kupferner Kessel) תר"י ובשלו בפרור (במדבר י"א, ח') ובשלו במילסא. *[אחי"ה כה"ג במתורגמן אבל בנו"ג בלפדיא וכנ"ה בפרור (ש"א, ב', י"ד) תרג' או במליסא, ובצלחות (דה"י ב' כ"ה, י"ג) תרג' מילוסַיָא] —

מַלְעֵן (נ"ל מל"י μάλιον Haar, Haarlocke והוא שיער השבלת Granne) בריש עוקצין (מ"ג) ובריש פ' העור (חולי' קי"ט סע"ב) מלעין של שבלים מיטמין ומטמאין ומצטרפין. פ"א מלאין פי' הוא שיער השבולת שהוא זקן השבולת כמו לחיים כדמתרגמינן והלחיים [2] (דברים י"ח, ג') ולועא [3] לפיכך יש ששונין מלעין והן כמו שיער עבה דמי לסאסא [4] כדאמרינן (חולי' י"ז:) סכינא חריפא דמיא לסאסא כשרה ואמרי [5] (חולי' קי"ט:) מלאי למאי חזי א"ר אלעאי [במלאי] שבין המלאין כלומ' נימא שבין הנימין שמגינין ושומרין.

*[אחי"ה אלה דברי רה"ג בפי' לעוקצין ומלעין בטיית ספה א"ד מלאין ראש השבולת שהן כמו קשין קטנים ודומין כנסרים שמם מלעין כדגרסי' (חולי' קי"ט:) בהעור והרוטב ע"כ וספה הוא בל"ע سفا כלומ' سفا السنبل ראש השבולת והוא שער השחור בלתי חלק אשר בראש השבולת כפי"מ להרמב"ם ודבריו בל"ע הביא לעף בספלנ"צ 159 ושם לא נתבאר גזרת המלה מלען והקבוץ מלעין ולפע"ד הוא מל"י הנ"ל והוא ל' קלילא מן -μαλ λός, μαλός שיער עבה ובלתי חלק zottiges Haar עיי"ע מל האחרון וזה מ"ש בעל הערוך שיער עבה דמי לסאסא וסאסא הוא כמו זאזא עיי"ע ומ"ש בח"ג רס"ב: והושאל לשערות השבולת וכן פי' רגמ"ה כ"י לחולי' י"ז: (בקובץ כ"י אנג' דף ר"ץ) וז"ל דמיא לסאסא כלו' דמי לשערות שבולת ע"כ. וכן מפורש בחולי' קי"ט סע"ב מלאי שבין המלאים [6]: נימא שבין הנימין. ובר"ש לעוקצי' פ"א מ"ג פי' מלעין של שבולים (סאתא) [צ"ל סאסא] דשבולתא הוא זקן השבולת שיוצא כמין שערות הזקן ע"כ ועיין ג"כ פירש"י בחולי' קי"ט: ד"ה מלאי ולדף י"ז: ד"ה דמיא לסאסא(ה). ובתוספת' עוקצי' הובא בר"ש עוקצי' פ"א מ"ד אי' ג"כ בעי"ן: מלעין של שבולים. ובנו"ג בט"ס סלעים! של שבולי' וצ"ל מלעין ובכ"י איפורט בריש עוקצין אי' באל"ף מלאין של שובלין] —

מַלְפָן (= מַלְפָנָא בל"ס פי' מורה Lehrer מפעל אלף = ילף) בפ' כיצד אשת אחיו בגמ' כלל [7] (יבמות כ"א רע"ב) אמרו לי כלדאי [8] מלפנא הוית [9] כמו (איוב ל"ה, י"א) מלפינו מבהמות ארץ. *[אחי"ה ותרג' ולמלמדי (משלי ה', י"ג) ולמלפני ובב"ר ר"פ ס"ח וילק' תהלים ס' רמז תתע"ח דרש אל ההרים (תהלים קכ"א, א') אל ההורים למלפני ולמעברני. ובלי נו"ן נוספת בירו' כלאים פ"ט דל"ב: הוא (ר' חייא) הוה גלי מַלְפָה ובירו' כתובות פי"ב דל"ה. מַלְפָא. ויתר משקלים עיי"ע אלף וע' ילף] —

מֵלָפְפוֹן (= מֵילָפְפוֹן מל"י μηλοπέπων Apfel-melone) בריש כלאים (מ"ב) הקישות והמלפפון אינם כלאים זה בזה. פי' בירוש' (פ"א דכ"ז רע"א) אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של קישות ונוטעה והיא נעשית אבטיח [10] אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של

[1]) כ"ה כ"י ה"ב וברפ"ע וכי דקאמר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ' ו"ו ב' לחיים. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע בט"ס ודלועא. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט בשתי הפעמי' ובדפ"ע לססא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ואמר. [6]) ובדף ק"כ. מלאי שבין המלאין. [7]) כ"ה בכ"י. [8]) בדפו"ו כדלאי בט"ס. [9]) בדפ"ר ואמ"ש הויתי. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בירו' וכן העתיק את הירו' הר"ש ומהרי"ו בן מלכי צדק וכדפ"ע לי'.

אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון [1]). ר' יהודה אומ' כלאים דקא סבר עיקרן כלאים אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של אבטיח ומעה מפיטמ' של תפוח ונותנן בתוך גומה אחת והן נתאחין ונעשין כלאים לפום כן צווחין ליה מלפפון בל' יוני [2]). בסוף פ"ב בתרומו' (מ"ו) הקישות והמלפפון מין אחד ר' יהודה אומ' שני מינין. בהלכ' קמ' דחולי' (י'.) תנן התם בפ' (ז') [3]) [צ"ל פ"ח] (מ"ד) דתרומה: ג' משקין אסורין משום גילוי וכו' עד.. הקשואין והדלועין והאבטיחים והמלפפונות (מ"ו). בחלק בגמ' עדת קרח (סנהד' ק"י רע"א) ו מ ט ל ל ב כ ו [4]) כי מילפפונא [5]). בילמדנו וישמע יתרו (תנחומ' יתרו סי' ז') [6]) אפי' צנון בתמוז ומלפפון בניסן לא היה שולחנו של שלמה חסר ולמה אמר (קהלת ג', י"א) את הכל עשה יפה בעתו מפני שהטעם משתנה [7]). — (א"ב היונים קראו מלופפון למין פרי האדמה ערב למאכל ומלא מיץ מתוק והוא הנקרא בלש' הקדש אבטיח ותרג' ירו' (ב') ואת האבטיחים (במדבר י"א, ה') וית מלפניא ולפעמים היונים קראו כן למין אחר שהוא ג"כ נאכל והוא מלא דדים בולטים ובפרט בקטנותו והוא כמו כמין קִשׁאים ונראה כי כן שמו מלופפון בלש' משנה כי הרופאים מנו ארבעה אלו וקראו לזרעים שבמעותם ארבעה זרעים קרים [8]) ולכן אמרו שהקישות והמלפפון אינם כלאים כי זרע של שניהם דומה ודוק שבמשנה במקומות אחרים [9]) נזכרו שלשה מינים לבדם ולא נזכר המלפפון בתוכם כי כללוהו תחת קשאים, ומאמר הירושלמי לא יכולתי להולמו בדברי ר' יהודה כי מעה של אבטיח לא מתאחי' עם מעה של תפוח ואמת הוא שבלש' יוני קוראים למינים אילו פפון [10]) כלומ' פרי מבושל ומלא מיץ ראוי למאכל אבל מלון לא נקרא התפוח לבדו כי אם כל הפירות אשר קליפתם רכה ודקה והם רכים ובתוכם פטמא למעט שקדים לוזים ערמונים וזולתם הנקראים בלני [11]) בשם סוגיי). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב בכלל אבל מה שאמר כי מלון (μῆλον) לא נקרא התפוח לבדו קשה להולמו כי באמת נקרא כן וכן העתיקו ע' זקנים תפוח (במשלי כ"ה, י"א; שה"ש ב', ג'. ה'; ז', ח' ועוד) ועקילס לשה"ש ח', ה', ובענין פלוגתא דת"ק ור"י עיין מ"ש בעל שנות אליהו לריש כלאים. — בל"ס נקרא מַלְפוּנָא ובזה המשקל אי' בתר"י ב' לבמדב' הנ"ל בקבוץ מַלְפָנַיָא ובכ"י אירפ' בתוספ' בתרומות ספ"א (ומלפונית) [ומַלְפוּנוֹת [12]) ובכ"י לשם רפ"ד מַלְפוֹנִיּוֹת אבל בתוספ' כלאים רפ"א גם בכ"י המלָפְפוּנוֹת וכ"ה שם פ"ב וספ"ג ובפ"א דפסחים ובתרומות פ"ח מ"ו ומעשרו' פ"א מ"ד והיחיד המלפפון כלאי' פ"א מ"ב. תרומו' פ"ב מ"ו תוספת' תרומות רפ"י ובתוספ' טהרו' רפ"ה מלפפן ובתוספ' עוקצי' פ"ב מלפפין ושם מלפין ובכולם צ"ל מלפפון [13]). ומלפפון פי' הרמב"ם בתרומו' פ"ח מ"ו אלכיאר ובכלאי' פ"א מ"ב כתב הקשות הם הקשואין הירוקין ונקראין אלפקון [14]) והמלפפון הם קשואים לבנים ונקראים בל' ערב (פיא"ר [15]) [צ"ל כיאר] ע"כ והוא בל"ע נעתק מל"פ خيار ובתרומו' פ"ב מ"ו פי' הרמב"ם קישות ומלפפון שהם נקראים בערבי כיארוקתא צ"ל לפע"ד בשתי מלות כיאר וקתא וקתא הוא ל"ע قثاء פי' קשות (ועיי"ע ירקות וע' פקועות) ובענין melopepones עיין פליניאוס י"ט, כ"ג] —

מָלַק (מל"מ דקירת העוף בציפורן מבלי שיבדיל הראש einschneiden in den Kopf des Opfervogels) בפ"ו בזבחים (מ"ז דף ס"ד סע"ב) מלק חוץ למקומו. בפ"ק דחולין ב ג מ' ה ש ו ח ט מ ן ח צ ו א ר [16]) (חולי' כ"א רע"א) כיצד מולק חטאת

---

[1]) כ"ה בכ"י הנ"ל ובירו' ובר"ש ובמהר"י במ"צ אבל בדפ"ע אדם נוטל מעה אחת מפטמה של אבטיח ו מ ע ה א ח ת מ פ ט מ ה ש ל (לי' בדפ"ר) קישות ונוטען והוא נעשה מלפפון ובכ"י ק"ט רק: אדם נוטל מעה אחת מפיטמא של קישות ונוטעה והיא נעשית מלפפון. [2]) עיין למטה במו"ע. [3]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט ודפ"ו בפ"ו ובכולם צ"ל כמו שהגהתי. [4]) כ"ה רק בכ"י ק"ט. [5]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע אחרונים מלפפונא ובנו"ג ומיטלל לכו כי כופתא ובכ"י ש"ס כי כפותא (ככפותא) ובילק' ריש קרח אי' בע"א ע"ש ובכ"י ילק' ג"כ בע"א עיין ד"ס לסנה' צד קע"ז ושם הובא לשון הילק' בע"א ממה דאי' לפנינו. על כל פנים נשמע כי גי' רבינו היתה כי מלפפונא. [6]) עיין למטה גי' התנחו'. [7]) בתנחו' אי' אפי' קרח בתמוז ומלספנון בניסן וכו' וגי' הילק' ויתרו' רמז רס"ט בשם התנחו' אפי' מרור בתמוז ומלפפונין בניסן וכ"ה בילק' שה"ש ס' רמז תתקס"ח בשם א"ר תנחומ'. [8]) semina quatuor frigida majora עיי' אור אסתר להאחים באנדי 120 ושם בטעות semita. [9]) תרומות פ"ג מ"א; מעשרו' פ"א מ"ה; כלאים פ"ב מי"א, פ"ג מ"ה. [10]) עסπέπ. [11]) עיי"ע בח"ב, צ"ט: [12]) וכ"ה רפ"א דמעשרות. [13]) וה' לעף פפלב"צ 352 הביא ציונים שלא בדיוק [14]) צ"ל אלפקוס = בל"ע الفقوس، الفقوص עיין ברע"ב לתרומו' פ"ב מ"ו ובכלאיי שם. [15]) וברע"ב יותר משובש פיא"ר. [16]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר.

העוף[1]) חותך שדרה ומפרקתה בלא רוב בשר הגיע לוושט או לקנה חותך סימן אחד או רובו ורוב בשר עמו ובעולה שנים או רוב שנים. בסיפרא בפרשת והנותרת מן המנחה קדש קדשים (סיפרא ויקרא פרשי' ט' פרק י"א) להתיר מליקת ישראל. *[אחי"ה בגו"ג מלוקית ישראל וכן אִי' שם איזה פעמים מלוקות ישראל. ושם: מלוקות כהנים, מלוקותיהן, מלוקת מצוה, מלוקת רשות ונראה שהוא עיקר והוא בינוני פעול והשם הוא נשנה בפרק ח' פרש' ז' אי' כמה פעמים מליקה ע"ש וכ"ה השם מליקה בחולי' י"ט: מליקתו פסולה . . מליקתו כשרה, ושם ובדף כ'. מצות מליקה, זבחים ס"ד: בית מליקתו, והקבוץ קידושי' ל"ו. מליקות. והפעל בקל בכמה פעמי' בחולי' בזבחי' הנ"ל ובנפעל ירו' שבת פ"ב ד"ה. והרי מליקה עד שלא נמלקה אסורה לזה ולזה משנמלקה אסורה לזרים ומותרת לכהנים. וכתב דונש בתשובותיו על מנחם (דף 75) כי ראייה הוא לדברי רבותינו שראו עבודת בית המקדש כי הוא חותך בצפורניו שדרה ומפרקת מאחריו עד שמגיע לצואר ויורד וקוצץ עד שמגיע לסימנין וקוצצן ע"כ עיין פירשב"ם לויק' א', ט"ו] —

מלק (= מְלַקֵּק מל"ם ונרדף עם לָחַךְ lecken) בצלוחית פ"ט בפרה (מ"ג) חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקת פי' לוקקת[2]).

* **מֶלְקַחַת** (פי' צבת מל"ם מֶלְקָחַיִם Zange) פסיקת' רבתי פ' ל"ג מהו במלקחים (ישעי' ו', ו') . . נטל המלאך גחלת במלקחתו מתוך המזבח של מעלה והוא משליך אותו ונוטל מלקחת אחרת ונותן את הגחלת בשתיהן וכו' ושם: וכשנטל הגחלת במלקחת אחת נכוה עד שנטל מלקחת אחרת וכו' ועיין בילק' ישעי' רמז רע"ג ושם הגי' ונטל המלאך את הגחלת במלקחים וכו' ונטל עוד מלקחת אחרת וכו' ובתנחומ' וישלח סי' ב' במלקחים מהו מלמד שהיו שתי מלקחות הלך המלאך ליטול את הגחלת ונכוה נטל מלקחת אחת . . וחזר והביא מלקחת שניה וכו' ועיי"ע הבא אח"ז.

1 **מִלְקָט** (מפעל לקט פי' כמו מלקחת מן לקח וכן בל"ע ملقط, ملقاط מספרים ואצל רז"ל צבת השער Haarzange) בפ' י"ג, בכלי' (מ"ח) וכפ' החולץ בגמ' וכן שאר[3]) (יבמות מ"ג רע"א) ניטלו ממנו שתים ועשאן למלקט טמאות. פי' היא מכלי הסַפָּר והגרע והיא לוקטת השער כמו ששנינו בפ' אלו הן הלוקין (מכות כ':) ר' אליעזר אומר אפי' ליקטן במלקט וברהיטני חייב"[4]). וכן בפ' שלשה מינין אסורין בנזיר בגמ' נזיר שגילח (נזי' מ' :). מלקחיה ומחתתיה (שמות כ"ה, ל"ח; ל"ז, כ"ג) תר"י (א') מלקטתהא[5]) ומחתיתהא. מלקחיה דבמדבר סיני (במדבר ד', ט') תר"י (א') ומלקטטהא.[6])

2 **מִלְקָט** (עיין פי' הערוך) בפ' י"ו[6]) בכלי' (מ"ה המלקוט של בקר פי' עור שמשימין בעיני הפרה לסבב בדישה. *[אחי"ה בגו"ג ג"כ מלקוט וכ"ה בפי' רה"ג אצל הגי' והמיקלט וכ"ה המקלוט בנוסחאות מהר"ם ובמשניות ישנים מנוקדים שהזכיר תוי"ט לכלי' שם. ופי' רבינו הובא בר"ש בשם הערוך וברע"ב בשמו ורמב"ם פי' כלי מעור יקבצו בו רפתי הבקר כדי שלא יאכל מן החטה וכו' ותוי"ט הביא לשון הרמב"ם בזה"ל כדי שלא יפסיד החטה בעת הדישה. ובפי' רה"ג נשאר בלי פירוש. ועוד עיי"ע מקלוט] —

מַלְקוּת (מפעל לָקָה עיי"ע פי' הכאה ובפרט ל"ט הכאות gerichtliche Bestrafung mit 40 (39) Geisselhieben) סמכו רבנן שהן ל"ט הכאות דכתיב ונקלה אחיך לעיניך (דברים כ"ה, ג') אח"ך בגימטריא הכי הוו. *[אחי"ה זה הע' לי בכ"י כי אם בדפ"ע ובדפ"ר פיז' וויניצ' ובאזיליא אחר ע' מלתא ולפום ריהטא הייתי חושב כי מגליון בא פנימה כי לכאורה דברי בעל הערוך צריכין עיון גדול דקאמר סמכו רבנן וכו' כי במכו' כ"ב. במשנ' ושם: בגמ' נדרש בענין אחר עיין הפשב"ע ע' מלקות אבל אחר חיפוש גדול מצאתי מקור זה הערך בתש' בנימין זאב[8]) ושם בדיני נידוי וחרמים ססי' רפ"ד כתב וז"ל ומשם רב נטרונאי גאון מצאתי דאין לנו מלקות התורה עכשיו אבל מכות מרדות נוהג באוטר ולהקל ממלקות של תורה ומלקות מ' חסר א' ואסמכוה רבנן דמלקות ל"ט הכאות הן דכתיב ונקלה אחיך לעיניך אחי"ך בגימטריא ל"ט הוו ע"כ ובלי כל ספק נגרר רבינו אחר ר' נטרונאי גאון. ועוד ראיתי באותה תשובת בנימין זאב וז"ל ומצאתי משם גאון דמלקות דאורייתא צריך אומד בי"ד וצריך שיהו מכות

---

[1]) בגו"ג מולקין וכ"ה בחולי' כ"ח. וזבחים ס"ה: [2]) עיי"ע לקק' [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [4]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ם 10 ושם הגי' אפי' ליקטן במלקטט וכן גרס מלקטת בכלי' שם וכ"ה לפנינו אבל ביבמות אי' כגי' רבינו. [5]) בדפ"ר ועה"ק שנ"ב מלקטהא ובגו"ג ומלקטייהא. [6]) וככ"י ח"ב ומלקטטיא ובכ"י ק"ט ומלקטטא ובגו"ג ומלקטיא. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וח"ב וכ"ה בעי' חסם ובדפ"ר פי"ז וט"ס הוא. [8]) חושאל לי ממר ידידי החי הגדול מהר"י אולמאן נר"ו.

משולשות ואין מלקין אלא על חייבי לאוין ועל חייבי כריתות שאין בהם מיתת בי"ד אבל עבד על מ"ע אי נמי על חייבי לאוין בלא התראה מכין אותו בלא מספר ובלא אומד וקורין אותו מכות מרדות על שם שמרד בדברי תורה או בדברי סופרים עכ"ל והארכתי לציינו כי בע' מרד נגרר רבינו אחר פי' זה הגאון ורבינו פי' בסתם בשם עצמו ע"ש. ובהכתב והקבלה לרי"צ מעקלענבורג (לדברים כ"ה, ג') מצאתי ביאור ל"מ לפי פשוטו באופן שיסכים עם המקובל ולפי זה הפי' אין המובן במלת יכנו כמו אשר יכה איש את רעהו כ"א הוא לשון הסרון וגרעון המורגל בדרז"ל מנכה לו מן הדמים וא"כ ארבעים יכנו ירצה ההכאה האחרונה שהיא הארבעים יגרע ויחסר ממנו שלא יהא נלקה כ"א ל"ט ע"כ ע"ש כי האריך — ירו' נזיר רפ"ד דנ"ג סע"א מלקות תורה ארבעים חסר אחת ועיי' ירו' מכו' פ"ג דל"ב: ובסוף תנחומ' קרח (דפ' שטעטין רע"ז.) מלקות ארבעים מן התורה דכתי' (שמות ל"ה, א') אלה הדברים אשר צוה ה' אלה ל"ו, דברים ב', הדברים ג'. הרי ארבעים חסר אחת ארבעים יכנו לא יוסיף . ופחתו חכמים אחד משום לא יוסיף [1]). מכות פ"א מ"ג (דף ד'.) מלקות ארבעים. והקבוץ מלקיות ברכות ז'. יותר מכמה מלקיות עיי"ע מרד, סנהד' פ"א: מלקיות של כריתות. יבמות ס"ד סע"ב עיי"ע נשא. ירו' נזיר פ"ו דנ"ה ע"ג עשר מלקיות] —

* מלרין, מלריין, מלרין, מלריה נראה שהוא משובש עיי"ע בקיון בח"ב קנ"ט.

☞ מָלוֹשׁ (לדעת רב כמו מילסא עיי"ע ולפע"ד מל"ס מַלָּשָׁא כיור נחושת) ירו' דגיטי' פ' הזורק (רפ"ח דמ"ט:) בתוך מלוש שלה פי' המפרש מלה זו כמו מילסא שפי' קדרה ופרור. *[אחי"ה ועיי"ע מלס ומ"ש, ובע' מלוש אחר ע' מלוון פי' בע"א ע"ש] —

* מַלְשִׁינָא (מפעל לְשַׁן בהפעיל פי' דִּבֵּר רעה Verläumder) תרג' תהלים ק"כ, ג' מה יהיב לך מלשינא. והקבוץ בתפלת י"ח ולמלשינים והשם המופשט בתרג' תהלים נ"ב, ד' עביד מילי מלשינותא.

* מילת עיי"ע מִילִיתָא.

מִלְתָּא (פי' הקזה Aderlass מל"י μήλη, μήλιον, μηλίς Sonde כלי כמו סכין חד = σμίλη chirurgisches Messer) בפ' כל הבשר בגמ' הכחל [2]) (חולי' קי"א.) שמואל עבדי ליה תבשילא דטחלי ביומא דעביד מילתא. פי' יום הקזה. *[אחי"ה בכ"י ק"ט וה"ב מלתא וכ"ה בחולי' ופירש"י מלתא הקזה וכן פירש"י לתענית כ"א סע"ב כי עביד מילתא: כשהיה מקיז דם. שבת קכ"ט סע"א עביד מילתא ופי' ר"ח (בש"ס ווילנא) באותו היום שמקיז דם ע"כ והונחה המלה היוני' בעצם וראשונה על כלי אומן אשר בו בודק המכה והושאל לכלי ההקזה עיין פערלעס עט"ש 52 [3])] —

מִלֵּתָא (= מַלְיְתָא בלא"ר כמו מִלּוּא בל"מ Wall) תרג' סוללה מליתא [4]) באבלה [5]) ובית מעכה [6]) [וישפכו סללה אל העיר] [7]) (ש"ב כ', ט"ו) ולא ישפך עליה סללה (מ"ב י"ט, ל"ב; ישעי' ל"ז, ל"ג). והקימותי עליך מצורות [8]) (ישעי' כ"ט, ג'). *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בכ"י ק"ט ב"ר ובדפוס פיז' והלאה כל הערך קטוע הוא ולי' פסוקים הנ"ל וכנ"ה בתרג' לש"ב ה', ט'; לדה"י ב' ל"ב, ה' ועוד עיי"ע מל י"ב, וש"נ גי' הרד"ק לירמיה ל"ב, כ"ד] —

* מִילִיתָא, מִלָת. מִילָת (לפע"ד מל"י σμῖλαξ = σμῖλος מין קטניות אשר פריו נקרא λόβια = לובי) בע' טפח (טופח) ציינתי ירו' כלאי' רפ"א דכ"ז רע"א לפי גי' רבינו בע' פול ור"ש בריש כלאי' טופח: מילותא וכ"ה בפי' מהר"י בן מלכי צדק ובנו"ג מילותה ובדפ"ד וויניצ' וכ"י ע' בע' פול הגי' מיליתא והיא נכונה ומל"י הנ"ל [9]) שענינה בצירוף κηπαία ein in Gärten gezogenes Schotengewächs מין קטניות הגדל בגנות מלא קליפות ופריו נקרא λόβια וא"כ מיליתא הוא ממיני פול המצרי ולכן היטב הוזכר מיליתא בירו' שם עם פתילתה ויותר טוב לגי' רבינו בע' פול: פסילתא = φασήολος, φασίολος Bohne שוה בהוראה עם σμίλαξ ועם ל"ס לוביא שהוא λόβια ועיי"ע לובי. ונראה כי מענין מיליתא היא מילת

---

1) ועיי' כ"מ לרמב"ם פי"ז לה' כנהדרין הל"א שחותר אחר טעם הרמב"ם שאינו לא במשנה ולא בגמ' והיה יכול למצוא המקור בתנחו' הנ"ל ועיי' בפ"י ע' מלקות. 2) כ"ה בכ"י. 3) ושם בטעות מצויין שבת קכ"א וצ"ל קכ"ט סע"א. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמש', ובדפו"ו ובכ"י ק"ט מילתא. 5) בכ"י ערוך בט"ס דאכלה ובדפ"ר דאבל וצ"ל באבלה. 6) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובמקרא אי' בית המעכה ובפסוק שלפניו אי' אבלה ובית מעכה. 7) כצ"ל כי מזה הובא ראית. 8) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ערוך מצודות ובפסוק אי' מצרות. 9) ואות σ בראש נשמטה ועיי"ע מלתא א' μήλη = σμίλη.

שנזכר בתוספת' שביעי' רפ"ה עלי וורד ועלי מ י ל ת [1]) ושם: בכ"י ב' (וויען) עיקר הכלבסין עקר וורד ועקר מלת [2]) וה' לעווי ע' מילת מעה לבארו מל"י μίλτος שהוא מין צבע [3]). ובפפלנ"צ לה' לעף 173 הובא מילותא. מיליתא ולא מצא ידו בפירושו.

• מילתא עיי"ע מל ח' — מִילֶת עיין ערך מל י"ד והקבוץ שם מִילְתִין (מִילְתָן).

• מַלְתִין (כמו מַלְתְעִין מל"ם מַלְתָעוֹת פי' כמו לסתות Kinnladen) שמ"ר פ"מ יש שהוא תלוי בראשו של אדם . . ויש בפיו ויש באזנו ויש במלתין (זה מקום הנזם) והסגור בא מגליון פנימה להורות על מלתין שסבר שהוא מילת (עיי"ע מל י"ד) אליה רכה שבאוזן והנכון שהוא מל"ם מלתעות ור"ל הלחיים עיי' מ"כ שם.

מֶלְתָּחָה (מל"ם ארגז הבגדים Kleiderschrank ונדרש משתי תיבות עיין בפנים) בפ' הניזקין ב ג מ' ה פ ע ו ט ו ת [4]) (גיטין נ"ט.) מאי מלתחה (מ"ב י', כ"ב) דבר הנמלל ונמתח כגון אמתחת העשויה מעור או מבגד שנמלל ונמתח זה פי' ר"ח זצל. ו א נ ו פ י ר ש נ ו כ מ ו (איוב ל"ח, ט') ו ע ר פ ל ח ת ו ל ת ו ד כ ת י ב (מ"ב, י' כ"ב) ה ו צ א ל ב ו ש ו ה י א ת י ב ה ה פ ו כ ה כ מ ו כ ב ש כ ש ב. *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ו"ו א' ול"ד אבל בשאר כ"י ודפ"ע לי' ובענין פי' ר"ח עיין ג"כ ע' סבן ועוד עיי"ע מל י"ד] —

* מָלַתְּרָא, מָלַתְּרָה (מל"י μέλαθρον Querbalken) כבר מבואר בע' אמלתרא (ח"א, קי"ח) ובע' מל י"ג ובשני הערכים נגרר רבינו אחר פי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) כי בע' אמלתרא הועתק כל הערך עד ס"א ובע' מל י"ג הועתק ריש הערך מפי' ר"ח (הנ"ל). ובירו' אי' בלא אלף נוספת ירו' עירו' רס"א די"ח: וירו' סוכ' פ"א דנ"א רע"ד לא סוף דבר מקורה אלא נתן מלתרא ויש בו רחב ד' טפחים מתרת את המבוי, ושם סע"ד א"ל והדה היא אמלתרה אילו מלתרה שמא אינו מותרת ופי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) לעירו' שם: שמה אינה מתרת כלל ואמלתרא זו שמתרת לא מפני רחבה אלא מפני חשיבותא וכל העובר נותן עיניו עליה מפני חשיבותא וכו'. ובירו' עירו' שם רע"ב וירו' סוכ' רפ"א דנ"א סע"ג את רואה את (המלתירה) [המלתרה] [5]) כילו (כאילו) יורדת וסותמת וכו'. ירו' חגיג' פ"ב דע"ח: מלתרא עבה. והקבוץ ירו' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג תחת מָלַתְּריות. ויק"ר רפי"ז מלתריות של מילא (מליא) עיין מ"כ שם וסוף ע' מל י"ג.

* מם, מ"ם (שם של אות הי"ג באפ"ב וכן בל"ע مِيم Mem) שבת ק"ג: מם יוד מם: מַיִם, ושם ק"ד. מם פתוחה מם סתומה, מעשר שני פ"ד מי"א מ"ם מעשר. מגיל' ב': מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מ"ם מ"ם . . ממאמר למאמר וכו', שם: מ"ם שלהם סתום וכ"ה בריש עמוד ג' שם. והקבוץ שבת ק"ג: ממין (בכ"י מינכען) [6]) סמכין, סמכין ממין.

מם (= מוֹמִי מפעל יְמָא בל"ם יְמָא נשבע schwören) בהגדה דהשוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה.) הא מומי [7]) עזובה דא פי' בשבועה עזבתי זה הדרך הרע וי"א בשבועה עזבתי זו האשה שהייתי רגיל לילך אצלה. תרג' לא תשא (שמות כ' ז') לא תימי [8]). בפ' ערבי פסחים בגמ' אפי' מן (העני) [צ"ל התמהוי] [9]) (פסחים קי"ג רע"ב) וכי ימיין בחייהון דרבנן קדישי ד א ר ע א [10]) ד י ש ר א ל [11]). *[אחי"ה וכנ"ה ירו' נדרים ספ"א דל"ז. נדר במוהי במומי דנדר משה ועיי"ע מוהי וע' שבותה ומ"ש. ויק"ר פ"ו בין זכאי בין חייב לידי מומי לא תיעול וכ"ה בילק' בשני המקומו' שהבאתי בע' בין ג' ע"ש וגי' רבינו: בשבועה. ובכנוי: ילק' יתרו ר' רמז רפ"ו צפה הקב"ה שהן עומדין במומיהן וכ"ה בילק תהלים ס' רמז תשצ"ו ובפסיקת' דר"כ צד ק"ז משובש באמונתם ובפסיקת' רבתי פכ"א בשבועתם בתומיהם וצ"ל במומיהם ומלת בשבועתם באה מגליון פנימה. ושם: ושבטו של לוי עומד בתומיא צ"ל במומיה (עיין מאיר עין שם) וכצ"ל שם

---

[1]) כ"ה בכ"י אירפ' צוק"מ 68 ובנו"ג מלת. [2]) ובכ"י אירפ' לי'. [3]) וטעה ג"כ במ"ש כי במקום תוספת' שביעי' הנ"ל (עקר וורד ועקר מלת) אי': בירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: כזה: ע ק ר ה א ג ה כי בתוספ' שביעי' הנ"ל אי' ג"כ עיקר (חרוב) [צ"ל וורד] ועיקר הגא ולעומת זה אי' בירו' שם: עיקר הוורד ועיקר האגה. [4]) בכ"י ובדפ"ר. [5]) ובירו' עירו' פ"ח דכ"ה. אי' באלף בראש עיי"ע אמלתרא. [6]) ובנו"ג מימין. [7]) בדפ"ר האמומי ובכ"י ק"ט האי מומי ובנו"ג מומי. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע תמי. [9]) וכ"ה בע' אשכף א', צהב א' ובדפ"ע חוץ מדפ"ר לי'. [10]) כ"ה בכ"י, ובדפ"ע אדעא. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג ומוסתייהו הכי בחייהן רבנן קדישי דבארעא דישראל ובכ"י ש"ס באפעל וכי מיימן כיימן הכי חייהון דרבנן קדישי ארעא ויתר שנויים עיין בד"ס פסחים צד קע"ו. ועיי"ע ימא ובפי' ר"ח העתיק: וכד א ש ת ב ע י אמרי הכי וכו'.

פ׳ אנכי ארשב״י (אינך) [אנך] אין אתה עומד (במימיו) [צ״ל במומיו] [1]). תרג׳ אונק׳ קול אלה (ויקי ה׳, א׳) קול מומי; בשבועת האלה (במדבר ה׳, כ״א) ללוט ולמומי. בית האלי (מ״א ט״ז, ל״ד) תרג׳ בית מומי עיין רד״ק שם. ותרג׳ אלה (ישעי׳ כ״ד, ו׳; ירמי׳ כ״ג, י׳) מומי. ובל״נ מוֹמָתָא תרג׳ לבראשי׳ כ״ד, ח׳, מ״א; כ״ו, כ״ח; לשמות כ״ב, י׳; לבמדבר ה׳ כ״א, ב״ק קי״ד רע״א אמומתא שדי ליה עיין פירש״י. פסחים קי״ג רע״ב עיין למטה בהערה 10 נדרים י׳: עיי״ע מוהי] —

* מומיתא (לפי הענין כנים Läuse) ירו׳ שבת פ״א ד״ג: מומיתא דרישא מתעביד עקרב ודמניא שממי ופי׳ פני משה כינה שבראש נשתנה להיות מין עקרב וכינה של בגדים נשתנה להיות שממית ע״כ במקום ודמניא נ״ל להגיה ודטניא פי׳ מל״ר tinea ע״ש עיין פירש״י בחולי׳ כ״ח. ששם לועז רש״י יניכא: טיניא (= ל״צ teigne), אבל מומיתא או מימיתא כגי׳ פ״מ לא איתפריש לי שוב ראיתי בפי׳ ר״ח לב״ק ט״ז. (נדפס בש״ס ווילנא) שגרס בירו׳ הנ״ל: ממוחו דרישא מתעבד עקרב ודמעיא סממא.

* מומייקה ט״ס עיי״ע מנייק.

* מוּמוֹם עיי״ע ממס.

* מְמְזוּר (מפעל מָזַר Gezwirntes) ירו׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג ההן דעבד ממזור פֵּי׳ ענין טְוִיָּה.

מַמְזֵר (ל״מ מפעל מזר ענין תערובות Bastard, Mischling ולפי תרג׳ בפנים מלשון זָר) בסוף הלכה קמא דפ׳ י׳ יוחסין (קידו׳ ע״ב סע״ב) מאי וישב ממזר באשדוד (זכריה ט׳, ו׳) כדמתרג׳ ר׳ יוסף דיתבון בני ישראל לרוחצן בארעהון דהוון דמיין בה לנוכראין. *[אחי״ה בשרש מזר הביא הרד״ק זה התרג׳ דהוו ביה כנוכראין ופי׳ ג״כ מענין זר ושני הממין נוספות כמו ממגרות (יואל א׳, י״ז). וכנ״ה ביבמות מ״ט רע״א וש״נ איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר״ע שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו ר׳ יהושע אומ׳ כל שחייבין עליו מיתת ב״ד. וע״ש בגמ׳ כל שקלא וטריא ועיין השיטות בזה בפחד יצחק ע׳ ממזר ובספר מלוא הרועים. יבמות מ״ה. כותי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, שם מ״ט. מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מאשת איש. קידושי׳ ס״ח. הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה שאין הולד ממזר וכו׳ ושם ר׳ סימאי אומ׳ מן הכל היה ר״ע עושה ממזר חוץ מאלמנה לכה״ג וכו׳ בואו ונצווח על עקיבא בן יוסף שהיה אומ׳ כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר, מסכת כלה: עז פנים ר״א אומ׳ ממזר ר׳ יהושע אומ׳ בן הנדה ר״ע אומר ממזר ובן הנדה פעם אחת וכו׳ ע״ש המעשה. יומ׳ ס״ו: כפי גי׳ כ״י ש״ס ב׳ (ד״ס שם צד צ״ג) שאלו את ר״א ממזר מהו לירש אמר להן ומהו ליבם וכו׳ הוריות י״ג. (במד״ר רפ״ו) ממזר תלמיד חכם קודם לכה״ג עם הארץ[2]), ירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד ע״ג ופ״ד דס״ה ע״ד ירו׳ יבמות ספ״ח ויק״ר ס״פ ל״ב אין הממזר חי [3]) יותר משלשים יום וכו׳, ספרי תצא עיי״ע מזר ה׳. ובלא״ר מַמְזֵרָא, ממזירא אונקל׳ לדברים כ״ג, ג׳, יבמות ע״ח: ממזרא לא חיי וכו׳, ירו׳ יבמות פט״ו דט״ו. ממזירא קמא שמיא, ושם ספ״ח ד״ט סע״ג שמע קלון קריין ממזירא ומַמְזֵרְתָּה (והוא ל״נ), ובירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה ע״ד ממזרא ממזרתא ושם פ״ג דס״ד סע״ג ממזרה וממזרתא, ובל״נ עברית מַמְזֶרֶת יבמו׳ ע״ח: כתובות כ״ט. והלאה. והקבוץ מַמְזֵרִין יבמות שם ול״ז: קידוש׳ ס״ט. ע״א. ממזרים יבמות י״ד סע״א והשם המופשט מַמְזֵרוּת (Blutschande) ירו׳ יבמו׳ ספ״א ד״ג: ירו׳ קידושי׳ פ״א דנ״ח ע״ד ירו׳ גיטי׳ רפ״ד דמ״ה ע״ג יומ׳ בבלי י״ח:

מְמֻחֶה (בינוני פעיל א׳) מן מחה, מחי מל״ע محى רחק עצמו מדבר והושאל ליוצא מן הכלל פי׳ משובח ומפואר ,ausgenommen, ausnehmend d. h. vortrefflich ב׳) לדעת רבינו מל״מ עיי׳ בפני׳) בפ׳ במה אשה (שבת ס׳.) ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה, בפ׳ ד׳ בבכורות (כ״ח:) כל המומחה לבית דין פטור מלשלם. — (א״ב פי׳ בקי ומדקדק) — בפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ח:) אין מודדין אלא מן המומחה [4]) פי׳ מומחה דכיצד מעברין מקום מיושר [5]) מלשון (במדבר

[1]) ומ״ע צד ק״ה הגיה ללא נכון בטימיו. [2]) והאידנא נהגו איפכא עיין רע״ב לגיטי׳ פ״ה מ״ח ותוי״ט שם ומהר״י קולון שרש ח׳. [3]) בירו׳ קידו׳ חיה, חיי׳ [4]) כ״ה בכ״י וי״ן ל״ד ב״ר וק״ט וכ״ה בדפ׳ וויניצי׳ רק הציון הזה הובא קודם הציון מבכורות ובכ״י ק״ט לי׳ הך דבכורות ובכ״י ה״ב ובדפ״ע אחרי׳ לי׳ זה דעירובי׳ והנכון כמו שסדרתי שבתחלה הביא רבינו ציונים משבת ובכורו׳ וענינו כמו שמוסיף ר״ב (ובדפ׳ אמש׳ חסר סימן המובהק: א״ב) ואח״כ הביא זה מעירובי׳ ועל זה סובב רבינו בסוף העי׳ אבל בלי ציון זה אין לערוך לא ראשו ולא סופו. [5]) כ״ה לנכון בדפ״ע ובכ״י ק״ט מישור.

ל״ד, י״א) ומחה על כתף ים כנרת. — (א״ב זה פי׳ הביא תוספות בשם ר״ח ורש״י גרס אלא מומחה[1]) ופי׳ בקי ולא נהירא דא״כ היה לו לומר אין מודר אלא מומחה). *[אחי״ה ובאמת קושיא עצומה היא וכן הקשו תוספות חדשים על רע״ב שפי׳ ג״כ כרש״י ובכל זאת גורס אלא מן המומחה והלך בזה בשיטת פי״מ להרמב״ם והרא״ש ותוי״ט הביאו ראיה מירו׳ שאמר אמתניתין ההדיוט שריבה אין שומעין לו אבל כבר דחו זו הראיה תוספות חדשים דהירו׳ קאי אסיפא דמתניתין ריבה למקום אחד וכו׳ ע״ש ובאמת לפי גי׳ הגמ׳ אלא מן המומחה א״א לפרש אלא כפי׳ הערוך שנגרר אחר פי׳ ר״ח והוא כפי׳ הגאון שהביא תוי״ט ופי׳ ר״ח (נדפס עתה בש״ס ווילנא) כתב בזה״ל: אין מודדין אלא מן המומחה פי׳ מקום ישרה מלש׳ ומחה [על כתף] ים כנרת ע״כ והתוספו׳ והרא״ש הביאו קצת בע״א ובאריכות יתירה ע״ש ועיי׳ קרבן נתנאל טעם למה מיאנו הפוסקים בפי׳ הגאון — ודע כי בכל הדפוסים הראשונים עד דפ׳ אמ׳ אי׳ רק ע׳ אחד וכ״ה בכ״י ערוך אבל ר״ב מתחיל בציון מעירו׳ ע׳ בפני עצמו ומוסיף לע׳ ממחה א׳ מה שציינתי בשם ר״ב. ובענין פי׳ בקי ומדקדק שהוסיף ר״ב יש להעיר כי הוא רק בהשאילה כי לפע״ד נבנה מל״ע הנ״ל פי׳ אחד שיוצא מהכלל וכן הענין מלה רומית eximius פי׳ מפורסם ומשובח מפעל eximio הוציא מהכלל. ובעל התשבי השוה מומחה לל״מ עולות מחים (תהלים מ״ח) לשון מוח שהוא שמן ונבחר ולא נהירא. ור״ח בסנהד׳ ה׳ רע״א (בש״ס ווילנא) פי׳ אם היה מומחה לרבים: מומחה מנוסה בדינים ע״כ. וכנ״ה מומחה לרבים סנה׳ ל״ג. ע״ז כ״ז רע״א ר״ה כ״ה סע״ב ושם: אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו. ירו׳ ר״ה פ״א רנ״ו ע״נ הראהו למומחה. ע״ז שם רופא מומחה. תוספתא שבת פ״ד (ה׳) קמיע אע״פ שהוא מומחה. ושם: איזה הוא קמיע מומחה[2]). כל שריפה ושנה ושילש וכ״ה בשבת ס״א סע״א ובירו׳ שבת פ״ו ד״ח: נאמן הרופא לומר קמיע זה מומחה רפיתי בו ושניתי ושילשתי. ושם מומחה גברא מומחה קמיע. ב״ר פ״ל צדיק ומומחה והקבוץ חולי׳ ג׳: מומחין סנהד׳ כ״ג. והלאה ובירו׳ תרומות רפ״ב דמ״ב. אי׳ כמה פעמי׳ מ מ ח י ן (חסר וי״ו). והפעל ממנו שבת ס״א. ס״א: איתמחי גברא . . איתמחי קמיע וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) תחת מומחה גברא דלעיל. וס״א רע״ב למחויי גברא . . למחויי קמיע] —

* מְמַיְקְנָא, מְמַיְקְנוּתָא עיי״ע ממק.

מֶמֶל (Reibstein) מפעל מָלַל ענין פריכה וכתישה עיין בפנים) בפ״ק במעשרות (מ״ז) נוטל מן העקל ומן[3]) הממל. בפ׳ המוכר את הבית (ב״ב ס״ז: המוכר בית הבד מכר את הים ואת הממל. גמר׳ (שם) ממל א״ר אבא ב״ר ממל מפרכתא. פי׳ אבנא דחקיק בה בחלון ומביאין עץ גדול ומכניסין צידו אחד באבן וצידו אחד בקורה וטוחנין בו זיתים וקורין אותו מפרכתא ושמו בל׳ ישמעאל ז א ר[4]) ובלש׳ ארמי מצרא זיירא (ע״ז ס׳ סע״א[5]). ויש אומרים אבן שמשימין על הזיתים ומשברן. וי״א ה כ ו ר[6]) העליון שכותשין בו הזיתים. *[אחי״ה הפי׳ הראשון מסכים עם פי׳ ר״ח שהביא הרשב״ם בב״ב שם ע״ש בד״ה ממל. והמלות ערביות זאר, וזיירא העתיק בלי ספק ג״כ מפי׳ ר״ח וכן הוברר לי עתה כי מה שפי׳ רבינו בע׳ זיירי (ח״ג, רפ״ח) הועתק מלה במלה מפי׳ ר״ח לשבת קכ״ג. (כרפ׳ ש״ס ווילנא). וי״א הראשון קרוב לפי׳ רגמ״ה (ברפ׳ ש״ס ווילנא) וי״א השני עולה עם פי׳ ר״י מיגאש ועיין פי״מ להרמב״ם ורע״ב ועיין ג״כ שט״מ לב״ב שהביא ר״י מיגאש. וקצת ראיה לפי׳ י״א הראשון מירו׳ תרומות פ״ב דמ״ב רע״ב אם רצה מביא זתים ונותנן תחת הממל והולך ובא עליהן. ומלת מֶמֶל[7]) (ע״ד ממש מן משש עיין ר״ב ע׳ ממש) נבנה מפעל מלל כמו מֶרֶר (משלי י״ז, כ״ה) ופי׳ ממל אבן שכותשין בו הזיתים כי הוראת מלל ענין כתישה וכתיתה מל״מ מלילות (דברים כ״ג, כ״ו) עיי״ע מל א׳. וקרוב לזו ההוראה בל״י ורו׳ mahlen, μύλλειν, molere zermalmen והשם μύλη Mühle, mola, ריחים של טחינה ופריכה ומזה ג״כ בכתובות ס״ז. הכא במאי עסקינן בדהבא פריכא רב אשי אמ׳ במללא ופירש״י דק דק של זהב ע״כ וא״כ מללא כמו פריכה אבל עיין גי׳ רבינו בע׳ מל ״ — ונראין דברי הגאון רש״ל ראפופורט (בהשחר ג׳, 103) אשר האריך במלת ממל כי ר׳ אבא בר ממל היה ממקום ששמו כך על דבר שעסק יושביו בכתישת וטחינת

---

[1]) וכ״ת בכ״י א״פ בש״ס עיין ד״ס עירו׳ צד קי״ת. [2]) בכ״י אירפ׳ בלאף בסוף. [3]) וכ״ת בכ״י ש״ס ובנו״ג ומבית. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ק״מ וי״ו ל״ר ת״ב, ובכ״י ב״ר זאד וכ״ה בדפ״ר זאר וצ״ל זאר אבל בשרפ״ע בט״ס ואד. [5]) וכ״ת בע׳ מצר ג׳ וזר ו׳ ושם ושם זירא וכ״ה כאן בכ״י וי״ו ל״ר אבל בכ״י ק״ט ודפ״ע זיירא והיא היא זיאר שפירשנו בע׳ זיירי (ח״ג רפ״ח בהערה 3) ובנו״ג בע״ז מעצרא. [6]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר, ובשרפ״ע תכור. [7]) ולא כמו שנקוד מֶמֶל בכ״י ש״ס (עיין ד״ס לב״ב צד ק״ב; אות ז׳).

פירות והראיה מעירו' נ"א: מעשה באנשי בית ממל [1]) וכו' שהיו מחלקין גרוגרות וצמוקים לעניים בשני בצורת מזה אנו רואים כי אנשי בית ממל היו להם הרבה תאנים וענבים כתותים ולכן ידע ר' אבא משם לפרש היטב המלה במשנה ממל היא מפרכתא. ור' אבא בר ממל ובירו' ר' בא בר ממל נזכר הרבה בשני התלמודים עיי"ע אצל סד"ה ואצל מהרז"ף במה"י צד ס"ז: ואין זה ממלא של ע' הבא אח"ז] —

מְמְלָא (שם מקום עיין בפנים) בב"ר פרש' נ"ט [2]) ואברהם זקן [3]) ר' מאיר אזל לממלא ראה אותן כולן שחורי ראש אמר להן מאיזו משפחה אתם שמא מעלי אתם וכו'. פי' „ממלא שם עיר ומסתברי דלהכי אקרי (כתובות פ"ה. וש"נ) דבית עלי ממלאי על שם ממלא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח כדמוכח משט"מ לב"מ ק"ט. ד"ה ממולאי ועיי"ע מל ז' וע' בֵּיבָּי (ח"ב, ז'.) ובילק' חיי שרה ר' רמז ק"ג וילק' משלי רמז תתקנ"ו נ"ב שם מקום ובמדר' שמואל פ' ח' אי' בפירוש: ר"מ על לחדא אתרא דאקרי ממלא. ובשט"מ לכתובות פ"ה. ד"ה משום הובא בשם תלמידי רבינו יונה ממולאי מל' ימול קצירו וי"א דעל שם העיר שנקראה ממולא כדאמרינן ר"מ איקלע למימלא וכו' ולדעת פליניאום פ' כ"ג (בשם קאללימאכוס) נקרא אי' Mimallis : Melos] —

* מַמְלַל (מל"ס מַמְלָלָא פי' דבור Redensart, Sprechweise) תרג' דברים אחדים (בראשי' י"א, א') וממלל חד. תרג' לשמות ד' י'; ו', י"ב; ל"ג י"א: לדברים ל"ד, י' ותר"י א' לבמד' כ"ב, כ"ח. ותרג' ובלשון אחרת (ישעי' כ"ה, י"א) בשינוי ממלל.

מָמוֹן (בל"ס מָמוֹנָא והועתק לל"י באונגיליאון μαμωνᾶς, μαμμωνᾶς פי' מעות ורכוש Vermögen, Geld) תר"י רכוש את לוט ואת רכושו (בראשית י"ד, י"ב). *[אחי"ה בנו"ג קניניה אבל תרג' אונק' מה בצע (שם ל"ז, כ"ו) מה ממון נתהני לנא. ותרג' כופר (שמות כ"א, ל') ממון ובתר"י א' קנסא דממונא ותר"י א' אשמו (במד' ה', ז') ממונא ועיין פירש"י. ותר"י א' לבראשית י"ג, י"ג בישין בממונהון ועיין פירש"י. ותר"י א' לדברי' א', י"ח בין דיני ממונא לדינא נפשתא. תרג' ישעי' מ"ה, י"ד לא בדמין ולא בממון. ותרג' מהונך (משלי ג', ט') מן ממונך. וחידוש שלי' במתורגמן זה השרש. והרבה בש"ס עיין ברכות ס"א: (וסוף מטות בתנחומ' סי' ז') פסחים פ"ו: קי"ט. יומ' ל"ט. ר"ה ו': סוט' י"ב. ב"ק ט"ו. ל"ה: ל"ט. מ"ו. ק"ח. קט"ז: קי"ז. קי"ח. קי"ט. ב"מ ב': ק'. יבמות ט'. כתובות ל"ז: סנה' י'. ע"ב. צ"ד: ק"ט. קי"ב. אבות פ"ב מי"ב ע"ז ד'. הוריו' ח'. חולי' נ"ו. נגעי' פי"ב מ"ה ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד: בתנחו' סוף מטות סי' ו': ממון מה שאתה מונה אינו כלום] —

* מְמוּנֶה עיי"ע מן ב' וג'.

מִמֶּנּוּ (מל"מ מִן מלת היחס בכנויים מִמֶּנִּי, מִמְּךָ, מִמֶּנּוּ von ihm) בפ' מי שהיה טמא בגמ' מה בין פסח (פסחים צ"ו סע"א) ממנו (שמות י"ב ט', י') למה לי לכדרבא [4]) אמר רבי יצחק פי' בהלכה קמא דפ' הערל (יבמות ע"ד.) אמר רבא אמר ר' יצחק תלתא ממנו כתיבי בפסח חד לגופיה וחד לאפנויי וכו'. *[אחי"ה בנו"ג וחד לגזירה שוה וחד למא"ד בא הכתוב ליתן לך עשה אחר ל"ת ובפי' ר"ח בפסחים העתיק קרוב לגי' רבינו וחד מופנה לדון ממנה גזירה שוה וכו'. ובענין ממנו (במדבר י"ג, ל"א) עיי"ע בעל ומ"ש בח"ב, ק"מ: ועיי"ע אלא (ח"א, פ"ה.)] —

* מַמְצִיא (שם מקום עיין נייבויער גיאגראפיא ט"ז. Memçi) תוספת' שביעי' פ"ד וירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג.

ממם (= מוּמוֹס מל"י μῶμος בל"ר mimus der Mime, Geberdenkünstler) מדרש ב"ר פ' ותצא דינה בת לאה (ר"פ פ') שהם מביאין [5]) מוטסין לבתי טרטיאות [6]) פי' בל"י ורו' לץ עושה עצמו כאחר ולפעמים נותן פרצוף עשוי על פניו עיי"ע מיאומס. *[אחי"ה עיי"ע ושם נסמן היהיד מומס מאיכ"ר פ' הביא. ובפתיחת' דאיכ"ר סי' י"ז משובש המתים וצ"ל המומוס ועוד נקרא בל"ר אמצ' פרצוף עשוי על הפנים momus והשם המופשט momeria וממנו בלא"ש Mummerei] —

ממק (= מְמַיְקָנָא מל"ס פי' לץ Spötter, Possenreisser) יסר לץ (משלי ט', ז') תרג' וירדי

---

[1]) וכ"ה בתוספת' עירו' ספ"ד (פ"ה) אבל בירו' עירובי' ספ"ד דכ"ב. בט"ס בית ממה ועיי"ע בית ממל ומ"ש בח"ב, ע"ה. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב ובדפ"ע בט"ס כ"ט אבל לפי חשבון הפרשיות של ב"ר אצל רבינו שמונה פרש' אחת יתר ממה שנדפס לפנינו צ"ל פ' ס' וכן מוכח מעי' זנין (ח"ג, ש"ו: הערה 6) ועיי"ע דפלון ועי' פלן ג' ובעי' קלר ב'. [3]) בכ"י ה"ב. [4]) וכ"ה ביבמו' ע"ד. ובכ"י ב' וא"פ בפסחים שם וכ"ה בפי' ר"ח וכ"ה בדפי' הישנים עיין ד"ס לפסחים צד קמ"ט: ובנו"ג לכדרבה וכ"ה ביבמות ע"א. אבל בדפי' פיז' לנכון לכדרבא. [5]) בנו"ג מכניסין. [6]) בנו"ג טרטייאות.

ממיקנא. ולצים לצון חמדו להם (שם א׳, כ״ב) וממיקני ממיקנותא [רגינו להון]. אל תוכח לץ (שם ט׳, ח׳) לא תיכום [1]) לממיקנא. ולצת לבדך תשא (שם ט׳, י״ב) ואין תהוי ממיק. — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ ליץ). *[אחי״ה כונת ר״ב על התואר μιμικός = mimicus מן מומוס של ע׳ הקודם לזה והנכון שהוא ל״ס. מְמֵיְקָנָא והקבוץ מְמֵיְקָנַיָּא תרג׳ לתהלים ל״ה. ט״ז; מְמֵיְקָנֵי תרג׳ למשלי א׳ כ״ב; י״ט, כ״ט; והשם המופשט מְמֵיְקָנוּתָא עיין לעיל ועיי׳ תרג׳ לתהלים מ״ד, י״ד וממנו הפעל בתרג׳ לתהלי׳ קי״ט. נ״א הליצני ממיקנן] —

* מְמְקָק (פי׳ עש הספרים והמטפחות עיין ערך מקק.

☞ מוּמָר (הָפעל מן מור ובשמוש השם פי׳ כמו משומד (Apostat, Abtrünniger אוכל נבילות לתיאבון בפ׳ דיני ממונות בסנהד׳ (כ״ז.). *[אחי״ה וגי׳ רבינו משומד עיי״ע. ע״ז כ״ו: מומר פליגי רבי אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר להכעים מין הוי וחד אמר אפי׳ להכעים נמי מומר אלא איזהו מן זה העובד ע״ז וכ״ה בהוריות י״א. בכ״י ש״ס ובד׳ ויניצ׳ אבל משינוי הצענזור בדפ׳ באסיליא הוגה צדוקי. חולי׳ ד׳ סע״א ערכי׳ נ׳. ישראל מומר. חולי׳ שם: מומר לערלות . . מומר לאותו דבר . . מומר לע״א . . מומר לכל התורה כולה וגי׳ רגמ״ה בכ״מ הנ״ל משומד ע״ש. ושם ה׳. והלאה. ירו׳ פסחים פ״ז דל״ד ע״ג מומר בהורייה (יבמות ע״א. המרת הדת) — ועיין פחד יצחק ע׳ מומר ותשובות שנסמנו שם — ול״נ מוּמֶרֶת עיי״ע משמד בסוף הוספותי מציון התוספת׳ דסוף סוכ׳] —

* מַמְרֵא (התואר נבנה מפעל עברי מרא widerspenstig sein) ובפרט זקן ממרא (dissentirender Lehrer א׳) זקן ממרא סנהד׳ פ״ד: פ״ו: במשנ׳ ופי׳ בגמ׳ (שם פ״ז.) זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת וכו׳ ע״ש. ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד אנא כתיב עלך זקן ממרא. ב׳) שם העצם (בראשית י״ה, י״ג) והוא שוכן באלוני ממרא — ר׳ יהודה אומ׳ במשריא דממרא ור׳ נחמיה אמ׳ בפלטין דממרא על דעתיה דר״י אתרא הוא דשמיה ממרא ולמה נקרה שמו ממרא . . שהמרה פניו באברהם וכו׳ א״ל (לאברהם) ממרא וכו׳ ועיין תנחומ׳ וירא סי׳ נ׳ ואגדת בראשי׳ פי״ט — מנחות פ״ה. (שמ״ר פ״ט) עיי״ע יוחני.

ממרו (מין עשב עיין בפנים) ברפואות דס׳ מי שאחזו (גיטין ס״ט.) לחינכי א״ר יוחנן חומתי ממרו. — (א״ב פי׳ בל״י מין שורש ואומרי׳ שהוא קטן ודק ולבן בפנים ונוטה לגוון ירוק מחיץ חם ויבש במעלה שלישית מנגד סם המות). *[אחי״ה אולי כיון לל״י אמצ׳ μαμηρά עיין מיורסיאוס 324. ול״נ שהוא ל״פ مامیران Schwalbenkraut, Schellkraut עיין או״ם פרסיי׳ לוואולירס ב׳, קי״ד ובענין חמתי עיי״ע ח״ג, תמ״א: וש״נ שינוי הנוסחאות ואם מלה פרסי׳ הנ״ל היא אז תתכן גי׳ ממרן] —

* מימרם (?) שהש״ר פ׳ אעלה בתמר עיי״ע מיומס ומ״ש בהערה . . .

מְמֵשׁ (מפעל מָשַׁשׁ ענינו תפישת דבר ביד Fühlbares, Tastbares והושאל לעצם דבר (Wirkliches, Wesentliches בס״נ דפ׳ שואל (שבת קנ״ב:) גשייה [2]) חזייה דאית ביה ממשא [3]). — (א״ב תר״י (ב׳) והידים ידי עשו (בראשית כ״ז, כ״ב) ממוש ידוי דעשו. ול״מ זה נשה נא ואמשך (שם כ״ז, כ״א). ומלת ממש על משקל וממר ליולדתו (משלי י״ז, כ״ה)). *[אחי״ה וכזה המשקל מֶמֶל עיי״ע ומ״ש וכן תֶּמֶס מן מסס וכתב רר״ק בשרש משש ענין המשוש ידוע ויש לפרש מזה וימש חשך (שמות י׳, כ״א) ע״כ וכן מבואר בשמ״ר רפי״ד שהיה בו ממש. סנהד׳ ס״ג סע״ב יודעין היו ישראל בעכו״ם שאין בו ממש וכו׳ ירו׳ גיטי׳ רפ״א דמ״ג. ערר שיש בו ממש . . שאין בו ממש, ירו׳ יבמות פ״ז ד״ח: העובר עשו אותו כממש לפסול ולא עשו אותו כממש להאכיל. תר״י ב׳ לדברים ל״ב, י״ז שידיא דלית בהון ממש. ובכנויים חולי׳ ק״ח. טעמו ולא מְמָשׁוֹ, ע״ז ס״ז. ושם: כל שטעמו וממשו אסור וכו׳ ע״ש. ובל״א ממשא שבת שם ובנדרי׳ צ״א: לית בה מששא. ותואר הפעל מָמֶשׁ (wesentlich, wirklich) סוכ׳ כ׳. ושם: מחצלות ממש. ב״ק פ״ג: מיתה ממש, ושם פ״ד. איסלקא דעתך ממש וכו׳ מה להלן ממש אף כאן ממש . . עין ממש. סנהד׳ ס״ד. דבוקים ממש. וישלח יעקב מלאכים פירש״י (בשם ב״ר) מלאכים ממש. ובעל התשבי טעה לחשוב כי ממש בשתי ממין השרש והנכון כמ״ש כי השרש בשתי שינין] —

* מְמְשָׁל (נ״ל מל״ע مماثل פי׳ דבר הדומה זה לזה ähnlich, gleich והושאל למשל

---

[1]) בנו״ג תכום. [2]) וכ״ה בילקי כ״י אצל ר״ס שבת צר קפ״ו: ובנו״ג גששית. [3]) וכ״ה בכ״י א״ם (ר״ס שם).

שהוא דמות דבר אל דבר Gleichniss, Parabel ועיין בפנים) גיטין ל"ה סע"א גלופקרא[1]) אחד וספר תילים אחד וספר איוב ומְמְשָׁלוֹת בלועים וכו' ובתשובו' הנ"ל אי' לנכון וממשלות שועלים (Fuchsfabeln)[2]) וכ"ה ממשלות שועלים וממשלות כובסין בסוכ' כ"ח. כפי' גי' רבינו בע' משל ב'[3]) וכ"ה שם בציון מב"ב קל"ד. ושם ושם הסדר ממשלות כובסין ממשלות שועלים וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ור' לב"ב (ד"ס צד קפ"ה.) ובילק' כ"י פנחס וכ"ה בכ"י מ' לסוכ' וממשלות שועלים וממשלות כובסין ובהקדמת נר א' למנוה"מ אי' היחיד ממשלת וכ"ה בדפ' הישני' בסוכ' וכ"ה ממשלת שועלים בכ"י ש"ס לסנהד' ל"ח סע"ב ובילק' משלי י"א דפ' שאלוניקי וצ"ל ממשלות וכ"ה בתש' הגאונים דפ' ליק סי' ל' ובשערי תשובה דפ' לייפציג סי' י"ג[4]) וז"ל רה"ג בתש' הגאונים הנ"ל . . לא מצינו בשאלותיכם כתיב ממשלות וכן הוא מפי השמועה כאשר כתבנו ודעו כי משלים אלה יש בהן מוסרים ולימודים שאומרים כאלו מפי חיות כגון כתב של הנדויין שנקרא כלילה ודמנא . . ואלו הממשלות שהיו לו לר"מ היה כל אחד מהם מוסמך על המקרא שדומה לטעמו וכו' ע"כ ונ"ל שמטעם זה היה הגיה הגאון גי' השואלים כי ממשלות כמו מלה ערבי' הנ"ל שענינה דבר דומה לדבר וכן במשלי ר"מ המשל המוסמך על המקרא דומה לטעמו. והמ"ם הא' היא שרשית כמו הממשלים לבית אביהם (דה"י א' כ"ג, ו') ר"ל דומים להם (עיין רד"ק שרש משל). וכדי להבדילו מל"מ עשו רז"ל הקבוץ בל"נ מְמְשָׁלוֹת — ובהגהות ר"ש באבער לתש' הגאוני' צד 9 הגיה ללא נכון המשלות במקום הממשלות.

* מְמָת. מְמוֹתָא (מל"מ מָמוֹת רק בקבוץ מְמוֹתִים (der Tod, die Todesart תרג' לירמי' ט"ז, ד' ממת ממרעי; ליחזק' כ"ח, ח' ממת מטעני חרבא, ולפסוק י' ממת רשיעין, ותרג' לדבר (תהלים ע"ח, ס"ו) לְמְמוֹתָא מסר.

* מוֹמָתָא (פי' שבועה) עיי' סוף ע' מם ב'.

* מוֹמִיתא עיי' אחר ע' מם ב'.

* ממתום (ראשי תיבות מן מנא (דניאל ה', כ"ח) סנהד' כ"ב. שהש"ר פ' כמעט: שמואל אמר ממתות ננקפי' אאלרן ופי' ר"ח (כש"ס ווילנא) לשמואל (נפק) מן מ"ם ממתום ונו"ן מן ננקפי' ואל"ף מן אאלרן הרי מנא וכו' ע"ש ובפירש"י.

1 מָן (מל"מ ענין מזון וחלק (מפעל מון, מנה) (Zugetheiltes, Gabe, Speise בפ' לולב הגזול בגמ' הלוקח לולב[5]) (סוכ' ל"ט:) בכדי מן שנו מאי משמע דהאי מן לישנא דמזוני הוא דכתי' (דניאל א', ה') וימן להם המלך פי' „כדי מזונותיו כלומ' כדי שימכור אלו ויקנה בדמיהן פת ובשר כדי אכילתו". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) ושם לי' מלת בשר. ובל"ם מַנָא וכ"ה מַנָא בתרג' אונק' שמות ט"ז, ט"ו, ל"א; לדברים ח', ט"ז; ל"ה, ח' בתר"י א' ובתר"י ב' לדברים ח', ג' מַנוֹנָא להעתקת לחם] —

2 מָן (= מָנָה מל"מ א') פי' ספר ב') ענינו הכנה והזמנה 1) zählen, rechnen 2) (zum Vor- (gesetzten) bestimmen, ernennen בסוף תרומו' (פי"א מ"ב) לא מנו חכמים ז' משקין כמונה פיטמין[6]) פי' כרוכל המוכר בשמים שמונה והולך ומשייר אלא מנו ז' משקין בלבד טמאין ואין מוסיפין עליהן כלום ואילו הן הטל והמים והיין והשמן והדם והחלב ודבש דבורים[7]). בבכורות בפ' מעשר בהמה בגמ' כיצד מעשרן[8]) (בכורות נ"ט סע"א) ובריש בבא מציעא בגמ' זה ישבע (ו':) מניין הראוי פוטר. פי' „כגון שהיה לו עשר צאן בדיר שהן ראויין לעשר והוציאן בפתח אחד אחד והוא מונה למי שיצא תחילה קראו אחד והיוצא אחריו מנאו שני ואחריו שלישי וכן כולם עד שיצאו התשעה אעפ"י שלא יצא אחריהן העשירי אלא מת או קפץ מתוך הדיר קודם שיסקרו בסיקרא ונתערב עם המנויין נפטרו במנין הראוי"[9]). ובילמדנו והיה עקב פרש' כי הארץ (בתנחו' לי') מהו חיטי מינית[10]) (יחזק' כ"ז, י"ז) שהיתה אשה מונה חיטה חיטה שהיו גסות. במגילת איכה (פ' ויגרס) ותזנח משלום [נפשי] (איכ' ג', י"ז) ר' אחא אמר חיטי

---

[1]) בערוך ע' גלפקר אי' גלופקרין וכ"ה בתשו' המיוחס לרמב"ן סי' מ"ח. [2]) וכבר העיר על זה ה' ברילל במ"ע י"ב ח"ד צד VI ע"ש. [3]) בדפו"ן. [4]) וכן בתחילת הקדמת ס' תמת ישרים להר"ב מוסאל כותב: ממשלות הובא בס' תשובו' הגאונים עם הגהות איי הים דפ' ליוורנו צד ו' וסיים ולא ידעתי מנין לו! וגם אשתמיט מניה זה דהגיטי' ל"ה סע"א. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [6]) וכ"ה בירו' פטמין ובמשניות פטמים ובכ"י ש"ס בשמים. [7]) וכן פי' מהר"י בן מלכי צדק ע"ש ובירו' מעשרו פי"א דמ"ז ע"ד. [8]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וכ"ה במשניות ובמשנ' דבבלי באיזה צד מעשרין. [9]) הועתק מפי' ר"ח לב"מ (נדפס בש"ס ווילנא) עם קצת יותר ביאור ובקיצור נמרץ וקצת בע"א בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות בקובץ כ"י דף קי"ט: [10]) במקרא חטי מנית. ועל זה כיון רש"י ביחזק' כ"ז י"ז מ"ש בשם מדרש אגדה ועיין מ"כ באיכ"ר פ' ויגרם ובהערה הבאה אח"ז.

מינית חיטין דמניין [1]). בס"ג דפ' מי שאמר הריני נזיר מגלח (נזיר כ' רע"ב) במערבא אמרין אין הכחשה במונה. בפרק [2]) האשה בפסחים (פ"ט.) נמנין ומושכין ידיהן ממנו עד שישחט. בגמרא [3]) הממנה [4]) אחרים [5]) (שם פ"ט רע"ב במשנ') בממנה [6]) על פסחו [7]) ור' היא פי' ממנה לזונה על פסחו בשביל אתננה [8]). — (א"ב ל"מ זה (במדבר כ"ג, י') מי מנה עפר יעקב). *[אחי"ה ומזה גם ע' הבא אח"ז ע"ש. בקל בנפעל ובהפעיל פי' ענין מספר וחשבון ובפיעל ובפַעל ענין הכנה והזמנה לגדולה ולפקידה. א') כנ"ה בהוראה ראשונה בקל: ברכות ס"ב: שבת ס"ט: יומ' כ"ב: סוכ' כ"ט. ר"ה י"ב. י"ח: תענית ח': מגילה ה'. י'. י"א: י"ב. י"ג. גיטין ס"ו. סוט' י"ב. קידוש' ח': ט'. ל'. נ"ו. סנהד' ל"ט. ק"ג: ק"ד. שם: חולי' ס': ס"ג: ערכי' י"ב: ל"ב: מנחות ס"ה: ס"ו. זבחים נ"ו: בנפעל ברכות כ"ז. שבת ל"ד. מ"ט: עירו' י"ג: פסחים פ"ו: פ"ט. מגילה ט"ז. סוט' י"ד. סנהד' ע"ד. מכות י': הפעיל פסחים פ"ט. עיין לעיל בערך. ב') בפיעל ובפעל גיטי' נ"ב. ושם: כתובות פ"ח: אפיטרופוס שמינוהו וכו' ועיין שם פ"ו: הוריו' י"ג: שממונים אביהם פרנס על הצבור וכו'; תוספת' תעני' רפ"א מינוהו בי"ד על הצבור ובפרט בענין סמיכה סוט' מ'. ר' אבהו אימנו עליה רבנן לממנייה ברישא וכו', שם מ"ב. למה סגן ממונה. ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה סע"ג ורע"ד הוון בעיין ממניתיה . . קביל עלוי ממניתיה, ושם: ומנוניה על מנת לחזור וכו', ממנין זקנים בחוצה לארץ ע"ש ירו' סנהד' פ"א די"ט. בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו . . בי"ד שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי ונשיא שמינה שלא לדעת בי"ד מינויו מינוי חזרו והתקינו שלא יהא בי"ד ממנין אלא מדעת הנשיא וכו' ע"ש. אתפעל נתפעל ירו' ביכורי' שם זהו שהוא מִתְמַנֵּי בכסף אין עומדין בפניו ואין קורין אותו רבי וכו'. חכם שנתמנה מוחלין על כל עונותיו. — ועוד בענין ההכנה תוספ' סוט' פ"ז נתמנה לאדם פרנסה וכו' — והשם בהוראה א') מִנְיָן בל"מ וכ"ה בל"ס ועוד מֵנְיָנָא ובלא"ר מנינא ועיין ביצ' ג': כל דבר שבמנין לא בטל עדיות פ"א מ"ז רוב בנין או רוב המנין. אהלו' פ"ב מ"א בכורות מ"ה. רוב בנינו ורוב מנינו וכו'. בכורות נ"ט. ושם: מנין הראוי פוטר עיין לעיל פירושו. שם ס' סע"א במניינא פרסאה וכו' עיי"ע חד ומ"ש בח"ג. שמ"ו והושאל לחשבון הרעות והיינו הסכמת הדעות בעת שמנו אותן בקבוץ חכמים (Abstimmung) ביצ' ה'. כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו. סנהד' כ"ו. קשר של רשעים אינו מן המניין. ירו' ברכות פ"א ד"ג. נעמוד על המנין . . גדול ממנו בחכמה ובמנין וכו' ע"ש. סנה' ל"ו. גיטי' נ"ט רע"א אנא הואי במניינא וכו' ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג אנא סלקית ממניינא. ובהוראה ב') ירו' סנהד' פ"א די"ט. עיין לעיל. ושם: תמן קריי (למנוייה) [למינויא] סמיכותא. ושם פ"א די"ה סע"ג בכתב בית ישראל לא יכתבו (יחזק' י"ג, ט') זה המינוי וכו'. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: לעיבור הולכין אחר המינוי וכו' וכצ"ל בירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג. ירו' הוריו' ספ"ג דמ"ח ע"ג אבל למִנּוּי רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות (אסתר א', י"ד) ועיין אסת"ר פ' והקרב. במד"ר ספט"ז יום מנוי הזקנים. ותרג' במפקד (דה"י ב' ל"א, י"ג) במינוי. והפעל ממנו הרבה בתרג' עיין הדוגמאות במתורגמן ע' מָנָה וע' מִנָּה] —

מן (= מַנִּי מע' הקודם בהוראה ב') an- be- stellen) בדניאל (ג', י"ב) (דימני') [צ"ל די מנית] יתהון והוא לשון וימן ה' דג גדול (יונה ב', א') ובלש' משנה (שקלים פ"ה מ"א) ואלו הי' הממונים פי' פקידים זה ענין קרוב לשקדם. *[אחי"ה עיי' לעיל בע' הקודם באות ב'. והיחיד הַמְּמוּנֶּה תמיד פ"ג מ"א. מ"ב; שם פ"ו מ"ג ברכות י"א: יומ' ט"ו: כ"ח. סוט' מ"ב. עיי"ע סגן ומ"ש — ועוד השם: קהל"ר פ' כי העשק: הוה ממני תרין מַנָּאִין בכל שנה] —

מִן (= מִין מל"מ שם קבוץ לפרטים רבים אשר להם תכונה אחת (Art, Gattung כמ' כל הזבחים שנתערבו [9]) בגמ' דם שנתערב [10]) (ע"ט.) אמר רבא [11]) אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן ברובא ואמור רבנן בחזותא מין בשאינו מינו

---

[1]) בנוי"ג כמה מינין יש בחטה רבי אחא אמר בחטי מנית חטים דלא מנין ורבנן אמרי חמש מאות בחטין כמנין מנית אבל בקהל"ר פ' כל הדברים הגי' רבנן אמרי בחטי מנית חמין דמנין ר' אחא אמר חמש מאות מינין בחטה כנין מנית ועיין מ"כ באיכ"ר פ' ויגרס ומ"ש ליישב תגי' והביא שם את הערוך. [2]) בכ"י ודפוסי' הראשונים כאן מתחיל תרבור בע' בפני עצמו אבל כדפ' אמ' לנכון המשך מע' הקודם. [3]) בכ"י ה"ב וק"ט בפרק וט"ס הוא. [4]) בכ"י ק"ט בט"ס בכאן ובסמוך הממונה. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח וברש"י ובסמוך בגמ' ובירו' ובמשניו' נאפולי (ד"ס פסחים צד קל"ז:) ובנוי"ג הממונה עמו אחר. [6]) צ"ל בנקוד: בממנה ובכ"י א"פ נקוד בממַנה. [7]) וכ"ת בכ"י ש"ס ובתמור' ל': ובנוי"ג בפסחים בממנה זונת. [8]) וכן מוכח מפי' ר"ח. [9]) בכ"י ובדפ"ר ואמ', ובדפו"ו בט"ס. [10]) בכ"י ובדפ"ר. [11]) בדפ"ר רבה,

בטעמא וכו'. בפ' גיד הנשה בגמ' ירך[1]) (חולי' צ"ז סע"א) אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בס'[2]). בר"ג דפ' מעשר בהמה (בכורות נ"ג סע"ב) מה מעשר דגן ממין על שאינו מינו לא אף מעשר בהמה ממין על שאינו מינו לא[3]). — (א"ב ל"מ זה עץ [פרי עשה] פרי למינו (בראשי' א', י"א)). *[אחי"ה כלאים פ"ג מ"ב והלא' מין זרעים, חולי' ם', מין חייה .. מין בהמה שם ע"ט. חדא מינא, שם ס"ו. דמיניה והקבוץ מינין ברכות ל"ה. ושם: ל"ו: והלא' פסחים ל"ה. נדרים נ"ה. נזיר ל"ד. והלא' מ"ד. והלא' ירו' פסחים פ"ב דכ"ח ע"ד ויק"ר ספ"ל] —

מִן (= מל"ט מלת היחס von ובל"א מִין ובכינויים מִינִּי (מִינַּאי), מִינָּךְ, מִינֵּיה, מִינָּה, מִינָּנָא (בקטוע מִינָּן) וכו') בר"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ח רע"א) דקא אזיל מיניה ומיניה[4]). פי' „התרנגול מנקר בלישא[5]) שבחבל ומגלגל הדלי עמו והקישו לאבן ונשבר הדלי ונפסק החבל בחיטוטו כי האי גוונא משלם נזק שלם כי בגופם[6]) הזיקו הדלי ולא בכוחם[7]) וכן פי' מיניה ומיניה דגרסינן בס"ג דפ' ר' ישמעאל בע"ז (ס"א.)[8]) וכן פי' מיניה ומיניה דפ' שור שנגח ד' וה' שוורים בגמ' שור שהיה מתחכך (ב"ק מ"ד סע"א ורע"ב) כגון שמתחכך בכותל להנאתו ולא נתכוון להזיק וכגון שנפל הכותל מחיכוכו והשור עמו ונפלו על האדם. *[אחי"ה וכנ"ה בכינויים סוט' ה'. לא מינה ולא מקצתה, שם מ'. ומאי נפקא ליך מינה מיני ומיניה יתקלס עילאה, ע"ז י"ז: מינאי ומיניך תסתיים שמעתתא. ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו רע"ג ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ירו' חגיג' פ"ב דע"ח. מיניה וביה, ירו' פיאה פ"ז ד"כ: מיניה וביה הוא שמ"ר פ"ב מינה ובה ובב"ר ר"פ ל"ג שהם ממינה פי' כמו בל"מ מהם ובהם, ירו' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג לא כולא מיניה ובבבלי ב"ב קנ"ד: כל כמיניה שבועות מ"א. לאו כל כמינך עיי"ע כל. ב"ק י"ט. בעי מיניה, ושם: שמע מינה ובקטוע לרוב: ש"מ ומצינו דקאמר ככה אף דלא שמעינן כן מעובדא יד מלאכי סי' תרכ"ז. ירו' ברכות פ"ב ד"ה: ירו' ביצ' פ"א ד"ס: מן הן, שבת פ': מן דיליה, מ"ק י"ח: מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים וכו', תמיד ל"ב. מן השמים, איכ"ר פ' על אלה מן דנפק ולפעמים בקשור עם מלה הבאה ירו' תענית פ"ד דס"ט. מנפקין פי' = מן נפקין. ירו' ברכות פ"ה ד"ט סע"א ר"ל מנהגו באורייתא צ"ל מִנְהֲגֵיהּ = מן הגיה[9]) פי' הוה מהגי כגי' המהרש"ם. ושם פ"ב ד"ה ע"ג לגי' המהרש"ם מסברת פי' כמו מן סברית ובנו"ג מי סברית, מי דמך = מידמך כמו מן דמך ועיי"ע דמך וע' מי. ובהשמטת הנו"ן כמו בל"מ. ד"מ מגיל' י"ט. מהכא, ברכות ל"א: ס"ד. סוט' י"ב. ב"מ פ"ז. סנה' ק"ד: מכאן. חגיג' ג'. סוט' ל"ד. סנהד' קי"ג. ממשמע. סוט' מ'. סנהד' צ"ז. חולי' ק"ה: מריש ה"א וכו'. ובהרכבה עם אַיִן תחת מֵאַיִן (כל"מ) אצל רז"ל מְנַּיִן פי' מִן אַיִן עיין ברכות ו'. ז'. י"ח: שבת י"ב: ע"ה. ק"ה. קי"ט: קנ"ו. עירו' נ"ד: מ"ק י"ח. גיטין ס"ב. סוטה ל"ח: ב"ב כ"ה. זבחים פ"ח: סנהד' כ"ט. צ': צ"א: צ"ב. ערכי' ט"ז. והרבה פעמים אין לי אלא . . מנין יומ' מ"ד. נ"ג. ר"ה י"ח. ערכי' כ"ה. בריש סיפרא כמה פעמ'] —

מִן (= מִין לדעת ר"ב מע' הקודם והושאל לכופר דת ישראל כאילו יוצא ממנה Häretiker, (Ketzer, Schismatiker בפ"ק דר"ה בגמ' בד' פרקים[10]) (י"ז.) אבל המינין והמסורות. בפ' השולח גט בגמ' אין לוקחין ספרים[11]) (גיטין מ"ה:) ספר תורה שכתבו מין ישרף פי' עובד ע"ז. — (א"ב נ"ל שטעם מלה זו שהנוטים מן הדת היו קוראים לעצמם מאמינים וחז"ל קטעו המלה וקראום מינים כי יש ביניהם מינים ממינים שונים). *[אחי"ה ר"ב הרכיב שני פירושים שונים כי לפי' ראשון הוא מין קטוע מן מַאֲמִין ולפי' שני הוא ענין מינים ממינים שונים ובעל צמח דוד והתשבי ורמ"ל ואחרים סוברים שהמין נקרא על שם מאני! — ואת אשר נ"ל השרש מֵאֵן בל"ט עיי"ע ובל"ע مان פי' ענין מניעות weigern ועוד בל"ע ענין חלוק ופירוד וביקוע ומזה הענין ג"כ בל"י σχίσμα Spaltung מפעל σχίζω וא"כ מין הוא בינוני פְּעִיל משרש מאן[12]) ולזה עולה יפה גי' הסיפרא המאינים[13]). ובאיזה מקומות מוכן מין מאמיני ישו

[1]) בכ"י ובדפ"ר. [2]) בכ"י ה"ב. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע קטוע ע"י וכו'. [4]) בשט"מ ב"ק כתב וז"ל וספרים נמי מצאתי דלא גרסי מניה מיניה אלא דאזיל מניה והיא גי' ישרה וכו' ע"כ אבל בנו"ג כגי' רבינו וכ"ה בחי' ר"ח כש"ס ווילנא. [5]) וכ"ה בכ"י ר"ח ובדפ"ר אי' בלישנ'. [6]) בפי' ר"ח: כי הכא ודאי בגופם. [7]) ובפי' ר"ח אי' עוד וז"ל: אבל אם נפסק החבל שלא מחמת חיטוטו ונפל הדלי ונשבר זה דין צרורות הוא וחצי נזק הוא דמשלם ע"כ ועיין ג"כ שט"מ למקומו. [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח לב"ק. [9]) עיין לעווי בעמת"ל ע' מן. [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [11]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [12]) ועיין ערש וגרובער חכ"ז, כ"ב קצת מזה ועוד עיין מאמר מיוחד בזה הענין במ"ע גרעטץ תי"ט, 163 וחלאה. [13]) עיין גרעטץ קורות היהודים ח"ד ב', 433.

וכ״ה בפירוש בב״ב כ״ה סע״א דמורו בח מ י נ י י ש ו כ״ה בדפ׳ וויניצ׳ ומחקו המהרש״ל בדפ״ר עיין ד״ס ב״ב צד נ״ה. ועיין פירש״י בסוט׳ מ״ב רע״ב בדפ׳ אמש׳ וגליון הש״ס ושם צ״ל אחר טעות ישו ותלמידיו. אבל בע״ז כ״ו רע״ב ד״ה מינין פי׳ בזה״ל מינין כומרין לע״א בין עכו״ם בין ישראלים ע״כ ונראה שפי׳ כן מדאי׳ שם: איזהו מן זה העוכד ע״א [1]), וכ״ה בהוריו׳ י״א. לפי גי׳ כ״י ש״ס ובנו״ג צדוקי. ברכות כ״ח סע״ב ברכת המינין [2]) ביבנה תקנוה ופירש״י בדפ׳ שונצ׳ (ד״ס ברכות ע״ה.) קרוב לתרבותו של ישו הנוצרי שלמדו להפך דברי אלהים חיים. שם כ״ט רע״א טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת המינין [3]) מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא, שם נ״ח. ההוא מינא [4]) וכ״ה בסנה׳ ל״ח. ל״ח: המינין . . מינא ובנו״ג צדוקים, צדוקי. ירו׳ ברכות פ״א ד״ג ע״ג מפני טינת [5]) המינין, שם פ״ט די״ב ע״ד ודי״ג. שאלו המינים את ר׳ שמלאי כמה אלוהות בראו את העולם וכו׳ כל מקום שפקרו [6]) המינין תשובתן בצדן תוספת׳ סנהד׳ פ״ח שלא יהו המינין אומרי׳ שותף היה עמו במעשהו. שבת קט״ז. הגליונים וספרי מינין עיי״ע גליון (ח״ב, רצ״ה:) וש״נ. במד״ר פ״ט סנהד׳ ק׳: ספרי מינין [7]) וכ״ה חגיגה ט״ו: בכ״י ש״ס ובדפוסי׳ הראשונים ונשתנה מן הצענזור ספרי ט ו ע י ן, ושם ה׳: ההוא מינא כ״ה בכ״י ש״ס ובדפוסי׳ הישנים ונשתנה לפנינו: אפיקורוסא. ירו׳ סנהד׳ ספ״ז דכ״ה ע״ד אהן מינייא . . ההוא מיניי . . חד מיניי. קהל״ר פ׳ כל הדברים המיניין . . מִינָאֵי, מִינַיָּא. שמ״ר פי״ט המינין והמשומדין ועיין ר״ה י״ז. תוספתא סנהררי׳ פי״ג — ע״ז ד׳. מִינֵי. פסחי׳ נ״ו. תרעומת המינין, ובנהרדעא דליכא מינין, חולי׳ י״ג רע״ב אין מינין באומות ע״ש תוספת׳ חולי׳ פ״ב חוקי מינין, ספרא ויקר׳ רפ״ב פתחון פה למינין — והשם המופשט ע״ז ט״ז סע״ב וי״ז רע״א כשנתפס ר״א למינות וכו׳ ר׳ שמא מינות בא לידך והנאך ועליו נתפסת ל מ י נ ו ת א״ל עקיבא הזכרתני פעם אחד . . ומצאתי א ד ם א ח ר מ ת ל מ י ד י י ש ו ה נ ו צ ר י וכו׳ עד כך לימדני ישו הנוצרי וכו׳ כ״ה בכ״י ש״ס ובשאר מקומו׳ שהביא בעל ד״ס שם ובנו״ג בע״א ונשתנה מן הצענזור ועיין תוספתא הולי׳ פ״ב וקהל״ר . . פ׳ כל הדברים — ברכות ל״ג: האומ׳ יברכוך טובים ה״ז ד ר ך מ י נ ו ת [8]) סנהד׳ צ״ז. עד שתתהפך כל המלכות למינות כ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג צדוקים. ב״ר ר״פ מ״ח במינות הכתוב מדבר עיי״ע חנף (ח״ג, תמ״ח) וש״נ. ויק״ר ר״פ כ״ח נוטין לצד מינות ועיי׳ קהל״ר פ׳ מה יתרון ופ׳ שמח. שהש״ר פ׳ היושבת ומינות ופלוגת דברים] —

מן (= מָאן בל״ם מָאנָא פי׳ כלי והושאל לכלי המחרישה (Pflugsterze בס״ג דפ׳ השוכר את האומנין (ב״מ פ׳ רע״א) דנקיט מנא משלם. פי׳ [9]) אותו שהולך אחר המחרישה עץ המחרישה של אחריה בידו ומכבידו בקרקע כדי שיעמיק חרישתו. — (א״ב תרג׳ כלי פתוח (במדבר י״ט, ט״ו) מן פתיח.) *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן ובנו״ג באונק׳ מן ד ח ס ף פתיח וכ״ה בתר״י ב׳, ובתר״י א׳ מאן דפחר פתיח. ועיקר הכתיבה באל״ף כמו בל״ס וכתב המתורגמן כתיב באלף וכן נ״ל כי כל לשנא מנא ומאנין בכל קריא חסר אלף ושל כתובים מלאים ודוק ותמצא ע״כ ע״ש הדוגמאות ובעמת״ר ללעווי ואוהב גר לשד״ל 112 והלאה. ומלא אי׳ ג״כ בדניאל ה׳. ב׳, ג׳, כ״ג ובשבת ק״ה: מָאנֵי תבירֵי, והיחיד ב״ק י״ז סע״ב מנא תבירא תבר, ושם כתר תבר מנא אזלינן. עירובי׳ כ׳: (הרבה פעמים) נקיט מנא. ובענין בגד ומלבוש נכתב מלא עיין ברכות ו׳. הגי מָאנֵי דרבנן וכו׳, כתובות ס״ג. מאני לבוש. שבת קי״ט רע״א לבוש מאניה, ושם קי״ג סע״ב ר״י קרי למאניה מכבדותי. ב״מ מ״א. עירובי׳ כ״ז: סנהד׳ ס״ב סע״ב מובילנא מאניה בתריה ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב ע״ב מובלנא מאניה אבתריה. ושם מאנוי עיי״ע בזע (ח״ב, ל״ג:). ב״מ כ״ת סע״א לעיוני במאניה] —

מן (= מָנֶה מל״מ פי׳ חלק (Theil, Portion בכל פסולי פ״ה בבכורות (מ״א דף ל״א סע״א) שוקלין מנה כנגד מנה בבכור פי׳ אעפ״י שאסור לשקול בשר בכור בליטרא מפני שהגייתו לבעלים והואיל ואין הנאתו להקדש שאין מזלזלין בו חלק כנגד חלק מותר. *[אחי״ה והועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לבכורות (בקובץ כ״י אנגייליקא דף צ״ת.). וכנ״ה במ״ק כ״ח סע״ב גיטין נ״ט: נדרים ס״ב רע״ב וליטול מנה יפה ראשון, ספרי ראה פ׳ נ״ג וילק׳ ראה ס׳ רמז

---

[1]) ומזה ג״כ ראיה לפי׳ הערוך הנ״ל ועיין חולי׳ י״ג סע״א שחיטת מין לע״א ע״ש בפירש״י. ותוספ׳ חולי׳ רפ״א שחיטת המין עבודה זרה. [2]) כ״ה בכ״י ובכל הדפוסי׳ הישני׳ ונשתנה מן הצענזור הצדוקים. [3]) כ״ה בכ״י ש״ס. [4]) כ״ה ג׳ פעמים בכ״י ש״ס ובנו״ג צדוקי. [5]) כ״ה בגי׳ המהרש״ם ובנו״ג טענת. [6]) בגי׳ המהרש״ם ובנו״ג שפרקו. [7]) כ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג צדוקים. [8]) כ״ה בכ״י ש״ס עיין ד״ס צד צ״א וכ״ה במגילה כ״ה רע״א ובכ״י ש״ס שם המינין. [9]) ועוד עיי״ע קנקן.

תתע"ה ליטול מנה יפה . . הניחה על המנה היפה. והקבוץ שבת קמ"ט. וכמה מָנוֹת עתיד להניח לפניהם ובתוספ' שם (פי"ח) וכמה מנות צריך שיתקן להם — ובל"ס מְנָתָא וכ"ה בתרג' ש"ב ו', י"ט ומנתא חדא. ובקבוץ מַנְוָתָא עיין תרג' שני לאסתר ב', ט'] —

מן (= מָנֶה מע' הקודם והושאל למשקל אחד עיי' בפנים (Geldgewicht, Mine בפ' החובל (ב"ק צ'. במשנ') ר' יוסי הגלילי אמר [1]) מנה. גמר' [2]) (שם:) איבעיא להו מנה צורי תנן או מנה מדינה תנן פי' מנה מדינה אחד משמנה במנה צורי. מנה מונח ומנה מוטל [3]) בתוספתא דמעשר שני בפ' מוצא [4]). — (א"ב ל"מ זה המנה יהיה לכם (יחזק' מ"ה, י"ב) ונאמ' בל"י ורו' משקל מאה דרכמין ובהיות למטבע זוז משקל דרכמא אמרו למאה זוז מנה — ואלו שני ערכין אחד הם) *[אחי"ה וכנ"ה במקרא מ"א י', י"ז; עזר' ב', ס"ט; נחמי' ז', ע"א. ע"ב וממנו הועתק לל"י μνᾶ, μνάα, μνέα ועוד הועתק לל' קפטית (amna, emna) עיין בעקה (Böckh) משקלות 34.39 וכנ"ה בפיאה פ"ח, מ"ה כתובה פ"ה, מ"ח, עדיות פ"ג מ"ג חולי' פי"א מ"ב ושם בגמ' קל"ז: ותוספ' פ"י כריתו' ו'. סנהד' ע'. — בבכורות מ"ט: ותוספתא פ"ו, ע"ז י"א. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה: ב"ר פ' פ"ד נזכר מנה צורי. ובשביע' פ"א מ"ב. ומ"ג מנה באיטלקי ועיין על המשקלות לה' צוקערמאן 5.33 ובל"ס מַנְיָא ובזה המשקל בירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד בר נש דיהב לחבריה חמשה (מיני) [צ"ל מָנוֹי] עמר וחמשה (מיני) [מָנוֹי] סממנין וכו' הוה טב עשרין וחמשה מנוי וכו' עיין תוספו' ב"ק ק': ד"ה אם וש"נ הגי' מנוי אבל ברא"ש שם מנין, מנים. וכ"ה בויק"ר פכ"ח ואסת"ר פ' מהר קח י' מנין. ועיי"ע הבא אח"ז. ירו' מגיל' פ"ד דע"ד ע"ד תרין מניי ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד ירו' שקלים רפ"ו. דמ"ט ע"ג מנים — מיהזק' הנ"ל מוכח כי המנה היה ששים שקלים והיינו מאתים זוז ומנה של קודש כפול היה והוסיפו בימי יחזקאל שתות והיינו ר"מ זוז עיין רש"י ורד"ק ביחזק' שם ובכורו' ה'. ושם: וכן פי' רגמ"ה ב"י לבכורות שם. חולי' קל"ז סע"ב מנה דקאמ' בן ארבעים סלעים דהוה בששים. ושם קל"ח רע"א ותנא תני מנה בן ארבעים סלעים עיין פירש"י ור"ש לכלי' פי"ז מ"ב ותוספת' כלי' ב"מ פ"ו — ומן מָנָה נבנה הפעל כלומ' לוה מנה שבועו' ל"ר. ושם: מנה מניתיך, מנה מניתי לך וכו'] —

☞ מן (= מָנֶה מע' הקודם (Mine als Münze תר"י (א') עשרים גרה השקל (שמות ל', י"ג) עשרין מנין סלעא פי' מעין. ובמדר' אסתר פ' מהר קח את הלבוש אמרין ליה סגיין בעשרה מָנִין. *[אחי"ה עיי"ע הקודם ור"ב היה מיחד לו ע' בפני עצמו להורות שהוא כאן ענין מטבע כמו מעין ובאמת עשרים גרה יהיה השקל (ויקרא כ"ז, כ"ה) תרג' אונק' ותר"י א' עשרין מעין וכ"ה בתרג' יחזק' מ"ה, י"ב] —

מַן (= בל"א וסו' וע' ﻣﻦ פי' מִי wer, wàs = מָאן, מאנא פי' מה (was? ינצרהו (תהלים ס"א, ח') בילמדנו אם כסף תלוה (תנחומ' משפטי' סי' ט') אמר דוד לפני הקב"ה רשב"ע ישב [5]) עולמך בשוה הענים והעשירים א"ל א"כ חסד ואמת מן ינצרהו. פ"א בע' ישב. — (א"ב תרג' מי: מן ולפעמים מאן, ובגמ' מנו פי' מן הוא, מני פי' מן היא). *[אחי"ה ואלה דברי המתורגמן בע' מָן תרג' של מי בכ"מ מָן בלי אל"ף ובספרים שכתוב מאן באל"ף טעות הוא וכו' כי מאן באל"ף הוא תרג' של כלי וכו'. ועל זה כתב רשד"ל באוהב גר (113) אך עוד אחרת היה לו להוסיף, ורבה היא, והוא כי תרג' של מִי הוא מַן בפתח, ותרג' של מָה הוא מָן או מנה בקמ"ץ וזה ידוע הרבה בסורי . . ומזה (שמות ט"ז, ט"ו) מָן הוא כי לא ידעו מה הוא מָן הוא ענינו מה הוא ע"כ. תרג' מי מָן עיין תרג' לבראשי' כ"ד, כ"ג; ל"ב, י"ח; שמות י', ח' ועוד רבים וכן במקרא דניאל ג'. ו', י"א ט"ו; עזר' ה', ג', ד', ט' וכן אצל רז"ל סנהד' י"ד. כתובות י"ז. כל מַן דן וכו' אבל גם לרוב באלף שבת נ"ז. מאן דכר שמיה, יבמות ק"ז: מאן תנא, חולי' ג'. מאן דהו, ירו' תענית פ"ג דס"ו ע"ד מאן דהוה מובד מילה. ברכו' ל': חזי מאן גברא רבא וכו' ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: פוק וחמי מאן בעי לך [6]). יומ' ע"ד: סנהד' ק': ע"ז ד'. מאן דאית ליה וכו' ב"מ צ"ה. למאן דאית ליה . . אלא למאן דלית ליה, שבת קי"ט. מאן דיזיף, הוריו' י"ב. מאן דבעי למיעבד וכו', שבת קכ"ט. מאן דעביד מילתא, שם נ"ה. סוכ' נ"ב: ב"מ פ"ו: סנהד' צ"ב: מאן נינהו. עירובי' פ"ג. וש"נ מאן חכמים וכו' ועיי' יד מלאכי סי' ת"ו. מאן תנא יד מלאכי תנ"ה, תנ"ו. מאן לימא לן עיין יד

---

1) בנו"ג ר' יהודה אומ' משום ריה"ג. 2) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר. 3) בכ"י אירפ' המנה נוטל. 4) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע המוציא והוא טעות ובדפא"מ אי' נקודה קודם המוציא והורכב עמו הציון מתעניי שבע' מן האחרון ורמ"ל השמיט המלה כל עיקר. 5) בתנחו' תיישר. 6) בב"ר פ' ל"ג מן במ"ק ט"ז רע"ב מי.

מלאכי סי׳ תל״ט, ספר כריתו׳ ל׳ לימוד׳ שער ג׳ סי׳ קמ״ז. מאן חכים למיעבד י״מ סי׳ תע״ט. ב״מ כ״ח. כמאן דליתי דמי. ברכות ו׳, נ״ה: שבת ע״ז: ק״ט: קכ״ט. ק״מ: קנ״ו. פסחים קי״א. מגילה ג׳. כ״ה: כ״ט. ב״ק ל׳. ב״מ פ״ד. סוט׳ מ״ב: מ״ז: סנהד׳ ל״ח: האי מאן וכו׳. ע״ז ב׳. מאן דתני . . מאן דתני עיין יב״ן שמועה סי׳ רצ״ד. ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג: מאן דאמר . . ומאן דאמר. ובקטוע מ״ד, למ״ד עיין ב״מ ט״ו: צ״ה. ק״י: עיין תוספ׳ לדף צ״ה. ד״ה הניחה. ועיין יד מלאכי סי׳ רי״ח — ובכנוי: מַנּוּ = מַן הוּא. מַנִּי = מַן הִיא שבת ק״מ: כי קארי אינש אבבא לא תימרון מנו אלא מני. פסחים ל״ז. סנהד׳ י״ד. חולי׳ ט״ו: מנו (מני). פסחים ל״ב. ל״ה: הא מני. סוכ׳ ג׳. דאמר לך מני וכו׳ ועיין בתרג׳ משלי כ׳, ו׳; כ״ז, ד׳; ל״א, י׳ — מַנּוּ וכ״ה בל״ס פי׳ מַן הוּא ומה שענינו מה בלא״ר מָן, מָנָא כמו בל״ס עיין בתרג׳ ירו׳ לשמות ט״ז, ט״ו; לתהלים ל״ט. ה׳. ח׳; קמ״ד, ג׳; למשלי ד׳, י״ט; כ״ז, א׳ וזולתו ובגוף הפי׳ מן ינצרהו ידוע דעת קצת שפי׳ מן מלא נון להורות כי ינצרהו הוא מלא — ומה שהביא היוחסין בשם הערוך (של רצ״ג?) עיין מ״ש במבוא לח״א צד XIX] —

מן (= מָנֶה מע׳ מן ט׳ והושאל לאיש גודל הערך ויקר (werthvoll, würdig בר״ג דפ׳ סדר תעניות האלו (תענית כ״א:) מנה בן מנה „פי׳ חכם בן חכם, מנה בן פרס (שם) חכם בן מי שלא היה אביו חכם״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח לתענית (בש״ס ווילנא). ולפע״ד פי׳ מי שעשיר בחכמה וידיעות וכמאמרם בב״ב קמ״ה: עתיר סלעים עתיר תקוע זהו בעל פלפול וכו׳. וכן בעירו׳ פ״ה סע״ב ופ״ו רע״א פנו מקום לבן מאה מנה אתא אינש אחרינא אמר להו פנו מקום לבן מאתים מנה ע״ש פירש״י. ונאצל מע׳ מן ט׳ לכן כללו ר״ב זה הציון בע׳ הנ״ל, אבל בדפוסי׳ הראשונים ובכל כ״י הוא ע׳ בפני עצמו] —

* מְנָא (הורכב מן: מִן ועוד הָא ?woher? woraus) ב״ק מ״ד. מנא ידעינן, חולי׳ ט״ו: מנא תימרא עיין יד מלאכי סי׳ תפ״ד. מנא הא מילתא. מנא הני מילי (בקטוע מנה״מ) עיין סדר יפה בזה בע׳ מל ח׳. ועיין יד מלאכי סי׳ תע״ה, מְנָא לָן סוכ׳ מ״א. מגילה כ׳. ב״מ פ״ט סע״ב זבחים פ״ט. ועוד בתיבה אחת מנלן מגילה ב׳. מ״ק י״ט: ר״ה ל׳. עיין יד מלאכי סי׳ ת״ל. תמ״ה. מנליה כתובו׳ ט״ז. עיין יד מלאכי סי׳ תמ״ו ועוד עיין יבין שמועה כלל כ״ה ב״ר ס״א מְנָאן את מידע לי. והבלעת האל״ף עיי״ע מנן במו״ע.

* מָנָא, מָנִי, מוֹנָא, מָנָא בַּר תַּנְחוּם שמות אמוראי דא״י עיין מבה״י למהרז״ף קי״ד: והלאה. ר׳ מנא דשאב בשם ריב״ל עיין סדר הדורו׳ דפ׳ ווארשא צד קל״ו. וש״נ ויש להוסיף פסיקת׳ רבתי פי״ד ופ׳ מ״ז. ר׳ מנא דציפורין סד״ה שם. ר׳ מנא דקיסרין פסיקת׳ רבתי ר״פ י״ז עיין במאיר עין צד פ״ה. — ירו׳ ב״מ רפ״ה ד״י. ר׳ בא בר מינא (אולי הוא אחד עם ר׳ אבא (ר׳ בא) בר זמינא עיין מבה״י צד נ״ו:). ירו׳ ברכות פ״א ד״ג ע״ד ר׳ שמואל בר מינא (בגי׳ מהרש״ם איניינא) אולי הוא ר׳ שמואל בר ינא (מבה״י צד קכ״ה:).

* מְנָאן (פי׳ כמו מִן אָן בתיבה אחת ?woher) עיין סוף ע׳ מְנָא.

* מַנָּאִין (מפעל מני פי׳ ממונה) עיי״ע מן ג׳.

* מוֹנְבָּז (עיי״ע מלבז = מָנְבָּז א׳) מלך של הדייב בעלה של הילני המלכה ואביו של מונבז השני Monobaz (עיין בן מתתיהו כ׳, ב׳, א׳) ב׳) שם תנא) ב״ר פמ״ו ומעשה במונבז המלך ובזוטס בניו של תלמי המלך (!) וכו׳ ע״ש ובבי״מ ליעללינעק (ח״ד קל״ג והלאי) נמנו בין עשרה מלכים שנתגיירו חירם וכו׳ תלמי המלך מונבז המלך וכו׳ ובסדר עולם זוטא ומלך אגריפס בן המלך הורדוס ועמד אחריו מונבז בנו (!) ועיין ג״כ מ״ש במבוא לח״א צד XVIII בשם רצ״ג. והנכון כי מונבז היה מלך של הדייב ועיין מ״ש החי׳ ברילל במ״ע יאהרביכער ח״א 72 והלאה. תוספתא פיאה פ״ד ירו׳ פיא׳ פ״א דט״ז: ב״ב י״א. מעשה במונבז המלך שעמד ובזבז (שבזבז) כל אוצרותיו (ואוצרות אבותיו) בשני בצורת (ופירש״י לב״ב מונבז: בנה של הילני המלכא מזרע החשמונאים?). יומ׳ ל״ז. עיי״ע מלבז. מנחות ל״ב סע״ב ותוספתא מגילה ד׳ (ה׳) של בית מונבז וכו׳ ובירו׳ מגילה ספ״ד דע״ה קרוב לסע״ג בט״ס בית מלוון — ומה שענין = מונבז שם תנא (ובתוספתא פ״ט (פ״ח) מנבז) בעל פלוגתא של ר״ע עיי״ע מלבז ומ״ש.

מנביית = מָנוֹבִית (לפ״ע מל״ע مناب ממלא מקומו ועומד תחתו (Stellvertreter בס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב צ״א.) עד דלא שכיב שיכבא קיימא מנוביתיה פי׳ המזומנת לביתו. וי״א מקוננת. — (א״ב בנוסח׳ שלנו שתי תיבות הן מנו ביתיה (ופירש״י) [צ״ל ופי׳ רשב״ם] ממונה על ביתו). *[אחי״ה כפי׳ ראשון אי כפירשב״ם מנו כייתיה עומד ומזומן ככר הממונה על ביתו׳ ועומד במקומו ע״כ ופי׳ של י״א הוא פי

רגמ״ה כ״י בב״ב. בנו״ג בשתי תיבות אבל בכ״י ש״ס מנוביית׳ ובכ״י ר׳ מנוביתיה וכ״ה בכ״י ערוך ובדפ״ע באמצע הע׳ אבל בדפוס׳ ראשוני׳ בד״ה מנביות וצ״ל מנביית כגי׳ כ״י ערוך והעיק׳ כבאמצע חע׳ מנובית[1]) והוא בל׳ נקבה מתואר זכר מנוב שפי׳ בל״ע כאמור בראש הערך וכסיום פירשב״ם ועומד במקומו. וטעם של פי׳ ראשון ופירשב״ם שחשבו כי נגזר מפעל מני (מנה) פי׳ ממנה (עיי״ע מן ב׳ וג׳) — ועוד נ״ל ישר דעת ה׳ פערלעס (עט״ש 82) כי יש שייכות בין מנובית ובין מלה בקטרי׳ nmâna-paiti בל׳ הוצואריש מאנפת וממנו בל״פ החדש׳ مُوبَد כומר של עובדי האש. והשיעור: מיד אחר מיתת אדם בא הכומר לבית האבל לשאול בעניני הקבורה] —

* מַנְגְּדָנָא (מפעל נגד פי׳ מכה Schläger) יומ׳ ט״ו. נ״ה רע״א מחוי ר׳ יהודה כמנגדנא פי׳ עיין בע׳ מצליף. נגד ב׳.

מַנְגַּנוֹן (בל״י ורו׳ הרשום׳ בע׳ מגנון וכ״ה בל״ע مَنْجَنُون Hebewerk, Maschinerie) בפסיקת׳ דויהי בשלח פרעה (פסיקת׳ דר״כ צד פ״א) מה נורא מעשיך (תהלים ס״ו, ג׳) מה דחילן אינון מנגניא דידך הנהרגין הורגין את הורגיהן וכו׳[2]) בילמדנו והיה עקב תשמעון (בתנחו׳ לי״) וימררו את חייהם (שמות א׳, י״ד) הפך הקב״ה עליו מנגנון שנא׳ (תהלים קל״ו, ט״ו ועיין שמות י״ד, כ״ז) וניער[3]) פרעה וחילו. ובמי מנה (תנחו׳ בלק לי״[4]) מנגנון[5]) נתן בפי׳ בלעם כמולייר הזה. בריש (פיסק׳) [פסיקתא] דאחרי מות (פסיקת׳ דר״כ צד קס״ח)[6]) ובויק״ר בריש אחרי מות (רפ״כ) כיון שביקש פרעה לישב על כסא שלמה לא היה יודע מנגנון[7]) שלו הכישו נחש ושברו ארי[8]). פי׳ ערמנות ובלעז הוא אינגיני״ו[9]). — (א״ב פירשתי בע׳ מגנון ותרג׳ בפסוק בימים ההם כשבת (תרג׳ שני אסתר א׳ ב׳) די במנגנון הוון סלקין). *[אחי״ה ושם באותו פסוק בתרג׳ שני הוה תנינא רבה מפקע במנגנון, ושם: סלקין במנגנון, והקבוץ שם: הוו מַנְגְּנִין פקעין. וכנ״ה בשמ״ר פי״ח דרש נגינתי (תהלים ע״ז, ז׳) נזכר אני . . מנגנון שעשית למצרים פי׳ תחבולה ובתנחו׳ לך דרש מגן (בראשית י״ה, כ׳) מנגנא עשה הקב״ה ומסרן בידך. ב״ר פמ״ג ובפ׳ פ״ח עיי״ע מגנון וש״נ השנויים. ומנגניקון בקהל״ר הנ״ל הוא בל״י החדש׳ μαγγανικόν ובל״ם מנקניק ובל״ע مَنْجَنِيق Maschinenwerk — פסיקת׳ רבתי פל״ג עיי״ע מאגניות] —

* מוֹנְגֵּינוֹם (מל״י μονογενής בן יחיד einzig-geborner, der einzige Sohn) פסיקת׳ רבתי פ״י אתה מארי מאבד את בנך מן העולם לא הוא שיש לך מונגינום הוא וכו׳.

* מִינְגָּנָא גי׳ הילק׳ במקום ניגאני עיי״ע נגאן.

מָנֹד (= מָנוֹד מל״מ פי׳ ענין נענוע ורתת Das Hin- und Herbewegen, Zittern) בגמ׳ דפ׳ הבונה (שבת ק״ד סע״א) מכאן שניתנה תורה במנוד[10]), פי׳ בענוה וברתת[11]) כמו מנידברישיה (סנהדרין צ״ה)[12]).

מִנְדָּה (מל״מ ובלא נון מִדָּה ובלא״ר מִדָּא Steuer, Geldabgabe) בלו והלך (עזרי ד׳, י״ג; ז׳ כ״ד) בס״ג דפ׳ קונם[13]) יין (נדרים ס״ב:) כבר פירשנו בע׳ ארנון. *[אחי״ה ובע׳ הנ״ל הובא ג״כ ב״ב ח׳. ע״ש ומ״ש והוא מנת המלך] —

* מְנוּדָּה (מפעל נדה, נדי ונבנה ממנו נִדּוּי Bann ואח״כ מְנוּדָּה in den Bann gelegt) נדרי׳ פ״א מ״ז מנודה אני לך ומפורש בגמ׳ (נדרי׳ ז׳ רע״ב) במנודה אני לך ר״ע סבר לישנא דנידוי הוא ורבנן סברי לישנא דמשמתנא הוא ובל׳ זכר במ״ק פ״ג מ״א והמנודה שהתירו לו חכמים והקבוץ זכר פסחי׳ קי״ג: שבעה מנודין לשמים וכו׳.

* מַנְדִּי (שם כפר) עיי״ע כפר וע׳ מנורי.

* מָנְדִּיאָן (נברכת אשר שם כובסים הבגדים בנדנוד) ב״ב י״ט. על נברכת הכובסין פי׳ הש״ס שם לא שנו אלא מן המחמצן אבל מן הנדיין ד׳ אמות וכו׳ וכן שם בסמוך מן הנדיין וכ״ה בע׳ נד

[1]) וכ״ה בדפ׳ אמש׳ אף בד״ה. [2]) וכ״ה בילק׳ ריש בשלח ר׳ רכ״ה ובריש אסת״ר מה דחילין אינון מנגנית שלך וכו׳. [3]) ודרש מלשון חכמים עיי״ע נער א׳. [4]) ועיי״ע כלנס ועי׳ מלייר. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בע׳ מלייר, ובדפ״ע כאן: מנגנין. [6]) ושם: מנהג מנגטן שלו וצ״ל מנגנון ומלת מנהג בא מגליון פנימה. [7]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״י בט״ס לנגנון. [8]) בויק״ר שם הגי׳ לא היה יודע (מנהגיו) [וצ״ל מנגנון] הכישו ארי ושברו וכ״ה בפסיק׳ שם ובתנחו׳ ריש ואתחנן לא היה יודע (מנגנין) [מנגנון] שלו הכישו הארי ושברו ובקהל״ר רפ״ט ד״ה שמעון בר אבא פתח הנכלל בפ׳ וראיתי את כל מעשה האלהים לא היה יודע מנגניקון שלו והכישו ארי ושברו. [9]) בלאי״ט ingegno Getriebe, Schöpfwerk ובכ״י ה״ב אינייגיאו. [10]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג במנוד ראש. [11]) וכ״ה בפירש״י. [12]) ועוד ingenium מל״ר הפעל עיי״ע נד. [13]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר קונס ובשאר דפ״ע כונס.

לכן נסחתי גם בע' בקע ב' מן נדיין כגי' כ"י ערוך עיי' ח"ב. ק"ס אבל בדפ"ע בע' בקע אי' מנדיאן וכ"ה בכ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"ב צד מ"ד:) בשתי הפעמים: המנדיאן וכ"ה בשט"מ בשם ר"י מיגאש, אבל בכ"י מינכען ב' פעמים הנידיין ובדפ' פיז' הנידאן, וז"ל רי"מ בשט"מ לב"ב שם: ופי' מנדיאן האבן שחובטים עליה את היריעות ואת הבגדים בשעה שמכבסים אותם וכו'[1]) ולפי שבשעה שחובטים את הבגדים על המנדיאן ניתזין ממנו (צינורות) נ"ל: ניצוצות][2]) אילך ואילך בעי הרחקה מן הכותל יותר מן המחמצן וכו' וכו' ומספר רבינו ברוך שמואל הביא השט"מ בשם הגאון פי' נדיין לשון הזאה ויז מתרגמינן ואדי והוא מקום שהכובס חובט שם הבגדים על הסלעים והמים ניתזים בכח ע"כ. ועיין פי' רבינו בע' בקע ב' וע' חמץ ב'. וגי' נדיין (הנדיין) נ"ל עיקר ולא מפעל נדה, נדי ענין הזאה כדעת המפרשי' הנ"ל כי אם מל"פ הרשום' בע נדיין א' ע"ש.

* מַנְדַא, מַנְדְעָא ולנקבה מַנְדַעְתָּא פי' כמו בל"מ מַדַּע (das Wissen, die Kenntniss הרבה בתרג' ירו' עיין לשמות ל"ה, ל"א, ל"ד; לדברים א', י"ג, ט"ו; לתהלים י"ט, ג'; צ"ד, י'; לאיוב י', ז'; י"ג, ב'; ל"ג, ג'; ל"ה, ט"ז; ל"ו, ד' ועיין לקהלת ט', י"א במנדעותהון.

☞ מְנַדְּעַם (= מִדַּעַם (etwas תרג' ירוש' (א') (ולא) [צ"ל ואל] תעשה לו מאומה (בראשית כ"ב, י"ב) ולא תעביד ליה מנדעם כמו מדעם. *[אחי"ה הועתק מלה במלה מהתורגמן וגם שם בט"ס ו ל א. ובנו"ג בתרג' מדעם וכן הביאו ר"ב[3]) ועוד עיי"ע מידם וש"נ הגזרה] —

* מְנְדְּרוֹן, מְוּנְדְּרוֹן, (מנדרן) (פי' שפוע ומורד (Abhang, abschüssige Stelle עיי"ע מדר ב' וש"נ ומבואר.

* מנדרנא (פי' כמו נדרנא היינו אני נודר ich gelobe) ירו' נדרי' פ"א דנ"א סע"א אילו האומר מנדרנא שמא אינו נזיר וכו'.

* מָנָה עיי"ע מן ב', ג', ח', ט', י', י"א.

* מִנְהָג (מל"מ (מ"ב ט', כ') ענין הרגל מעשה (das Verfahren, die Führung, der Brauch שבת כ"ה: תענית ל' סע"א מנהגו של ריב"א וכו', תענית כ"ו: מנהג מירדש לא דרשינן וכו' עיי"ע נהג א', ע"ז נ"ד: עולם כמנהגו נוהג וכו', ב"ב ט"ו: מנהגו של עולם וכו', שם צ"ג: מנהג גדול היה בירושלים וכו' ועיי"ע אפסחתיה, סנהד' ל', כך היה מנהגן של נקיי הדעת, ב"מ פ"ז, מ"א (תוספתא שם פ"ה) הכל כמנהג המדינה, שם פ"ו: אל ישנה אדם מן המנהג, סנהד' מ"ו: דלא לישתני מן המנהגא, ירו' ב"מ ספ"ו די"א. אין משנין על המנהג של שיירה, ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ג המנהג מבטל את ההלכה, ירו' תענית פ"א דס"ד ע"ג ירו' פסחים רפ"ד ד"ל רע"ד אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (עיין שם ובעמוד ג' הרבה פעמי'), ביצ' ד' סע"ב הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד (וב"ר פ"ק) אני איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומנו. מנהג חשוב . . מנהג אינו חשוב עיין תוספו' פסחים נ"א, ד"ה אי אתה, נדה ס"ו, יבמות י"ג: אמינא לך אנא איסורא ואת אמרת מנהגא, סוכ' מ"ד, מנהג נביאים עיי"ע ערב ז' — ירו' ברכות פ"ה ד"ט סע"א מנהגו, מנהגיה עיי"ע מן ה' שהוא = מן הגיה.

* מַנְהִיג עיי"ע נָהַג.

* מַנְהָרָא פי' כמו בל"ע نهار יום הזורח der anbrechende Tag) ירו' יומ' רפ"ג ד"מ: וירו' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד אנהר מנהרא וכן נאם בל"ע نهار انهر הבריק וזרח היום.

מְנַהֲרוּתָא (צורך עבודות Dienstbeflissenheit, Dienstfertigkeit ועיין בפנים) בפ' אין בין המודר בגמ' לא יזון[4]) (נדרים ל"ח:) עבדיו ושפחותיו לנהרותא עבידן פי' לצורך עבודות עשויין ולא להתפטם ולאו הנאה היא לו. *[אחיה לפע"ד זו מלה נושנת עברית וענינו מרוצה אל החפץ וכזה פי' הרד"ק את השרש נָהַר בישעי' ב' ב' ירמי' ל"א, י"ב; נ"א מ"ד וכן ענין نهر בל"ע schnell drängen, treiben ושיעורו עבדיו ושפחותיו למרוצת חפצו הם עומדין והיינו לצורך עבודות. והרא"ש פי' למראית העין לכבוד ולעמוד לפניו לשמשו, נ"ל כי גזרת המלה לפי זה מענין אז תראי ונהרת (ישעי' ס', ה') פי' ענין צהבת פנים. ובנו"ג מנחרותא והר"ן פי' ענין נחירה וקשה להלמו ועוד שם הגי' מנקרותא ופי' לנקר הבית ולתשמיש

1) וכן פי' גוהא וכר גוהא כמ"ק ח': המחמצן והמנדיאן. 2) עיי"ע בקע ב'. 3) ושם בלי טעות ע"ש. 4) כן הוא בכתב יד.

והיותר נכון להגיה מנקדותא בדל״ת עיי״ע מנקדותא ומ״ש — ועוד נ״ל אולי הוא ל״פ (הועתק׳ מל׳ הודו) مونه פי׳ קורת רוח ונייח נפש] —

* מָנוֹחַ (א׳) כמו מְנוּחָה מל״מ Ruhe, Ruhestatt ב׳) שם פרטי) שבת קנ״ב: הללו יש להן מנוח והללו אין להן מנוח. ברכות ס״ד. ת״ח אין להם מנוחה וכו׳, זבחים קי״ט: אל המנוחה (דברים י״ב, ט׳) זו שילה ועיין תוספתא קרבנות ס״פ י״ג ובתרג׳ מָנָח עיין תרג׳ לבראשית ג׳, ח׳; ח׳, ט׳; לדברים כ״ח, ס״ה — ובהוראת שם פרטי נמצא רב הונא בר מנוח תענית ט׳ סע״א מגילה כ״ה: גיטי׳ כ״ד. ס״ד: ב״ק כ״ב סע״א נ״ח: ב״מ ע״א: סנהד׳ מ״ב. יבמות מ״ג. בכורות כ״ח: מ״ה.

מנוולין (מל״ר אמצעי׳ manuale פי׳ סודר Hand- tuch, Schweisstuch) בבראשית רבה בריש פרשת (ד׳) [צ״ל ה׳] [1]) ובריש פרש׳ כ״ט (פ׳ כ״ח) שואלין בשלום המלך ברמיזה ובאצבע ובמנולין [2]) ובמגילת איכה (פ׳ פרשה) ובסודרין. *[אחי״ה בנו״ג באיכ״ר רק ברמיזה ובאצבע ולי׳ ובסודרין וכן לי׳ במנוולין עיין פי׳ מהרז״ו. ובאמת גי׳ בסודרין ממש לעומת מנוולין היא כי מלה רומי׳ הנ״ל פי׳ כמו sudarium = סודר, ולפי זה אינו נחוץ להגיה מנוולין להיות מנדלין מל״ע منديل، مندل כמו שהגיה פליישער בעמת״ל ללעווי ח״ג 312 ועוד עיי״ע מנטולין] —

* מְנַוַּולְתָּא (תואר מפעל נַוֵּול hässlich) תענית ו׳: טבא לשתא דטבת מנוולתא. והבינוני פעול בהוראת התואר בנזיר כ״ח. אשה מְנוּוֶלֶת ובל׳ זכר קידושי׳ ל׳: סוכ׳ נ״ב רע״ב אם פגע בך מנוול זה וכו׳ שהש״ר פ׳ לסוסתי אין לך מנוול ומשוקץ וכו׳, ירו׳ פסחים פ״ו דל״ג. מזבח מנוול, והקבוץ ירו׳ מ״ק רפ״ג דפ״א ע״ג שלא יכנסו לרגל מְנוּוָלִין.

* מנזקא, מנזיקנא ירו׳ נזי׳ רפ״א דנ״א. לשונות מגומגמות מכינויי כינויים.

* מנח עיי״ע מָנוֹח.

מנח (= מִנְחָה מל״מ קרבן נדבה הבאה מסלת Opfergabe, Speiseopfer והושאל לעת הקרבת המנחה (= מנחת הערב, עזרי ט׳, ד׳. ה׳) ולעת תפלת המנחה Nachmittagsgebet) בר״ג דפ׳ יש בקרבנות בתמורה (י״ד.) ובסיפרא באמור אל הכהנים בפרשת סוכות[3]) (סיפרא אמור פרשת י״ב פרק י״ד) מנחתם ונסכיהם (ויקרי כ״ג, י״ח) בלילה ואף למחר[4]) אמר רב פפא (תמורי י״ד:) נזדמנו לו נסכים הבאים בפני עצמן מקדישן ומקריבן בלילה, ר׳ יהושע בן לוי אמר (שם י״ד סע״א) מניין לנסכים הבאין (מן)[5]) [עם][6]) הזבח שאין קריבין אלא ביום ת״ל (במדבר כ״ט, ל״ט) ולנסכיכם ולשלמיכם מקיש נסכים לשלמים וכו׳. *[אחי״ה רבינו הביא השקלא וטריא שלא כסדר שהקדים הא דרב פפא לזה דר׳ יהושע. והושאל לעת מנחה ר״ה ל״א. מנחתה דשבתא, סוט׳ ל״ט סע״ב מנהתא דתעניתא, ברכות פ״ד מ״א תפלת מנחה עד הערב ר׳ יהודה אומ׳ עד פלג המנחה ושם כ״ו: איזה מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה ועוד ע״ש. ובתוספתא ברכות רפ״ג וכמה הוא פלג המנחה אחת עשרה שעות חסר רביע. פסחי׳ נ׳: מן המנחה ולמעלה, ירו׳ פסחים פ״ד ד״ל ע״ד מן מנחתא ולעיל. — והקבוץ מְנָחוֹת ובשם זה נקובה המסכת מנחות שרוב ענינה בקרבנות] —

* מְנַחֵם (שם הפרטי א׳) לחבירו של הלל (חגיג׳ פ״ג, מ״ב) ב׳) לתנא נראה כי הוא בנו של ר׳ יוסי עיין ד״מ למהרז״ף 199 וסד״ה וע׳ וורדימס (ח״ג רנ״ז), מנחם בן סגנאי (עדיות פ״ז מ״ח ג׳) לכמה אמוראים ד״מ: מנחם בן סגנאי, ר׳ מנחם בר סימאי, ר׳ מנחם אחוה דר׳ גוריון, ר׳ מנחם דמן גליא (ובתוספתא עירובי׳ פי״א (ח׳) אי׳ ר׳ מנחם איש גליא), ר׳ מנחם יודפאה, ר׳ מנחם בן גופתא, ר׳ מנחם איש כפר שערים, ר׳ מנחם בר תנחום, ר׳ מנחם בר מכסימא, ר׳ מנחם בן נפח, ר׳ מנחם טלמיא, ר׳ מנחם חתניה דר׳ אלעזר בר אבונא, מנחם בר יהודה בר לוי עיין על כולם בסד״ה ע׳ מנחם. מנחם איש גמזו עיי״ע גם זו (ח״ב, ש״ז). ר׳ מנחמא פסיקת׳ רבתי פט״ו. פכ״ב ילמדנו פ׳ אחרי

[1]) תקנתי לפי הכלל שרבינו נוטה במנין הפרשיות של ב״ר ממספר שאצלנו באחת יותר רק מפרש׳ י״ז והלאה (עיין מה שכתבתי בהשחר שנה עשירי׳ חוברת ו׳) לכן צ״ל פ׳ ה׳ כלפנינו באמת הביא רבינו ציונים מזו הפרש׳ בשם פ׳ ה׳ בע׳ בז א׳, קלון א׳ (ועיי״ע פלט ג׳). [2]) בפ׳ ה׳ אי׳ בוי״ו אחת ובפ׳ כ״ח בשני ווי״ם במנוולים ובילק׳ תהלים ר׳ רמז תתמ״ח במטולין צ״ל במנוולין. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו בי ל״ד ה״ב וכ״ה בדפ״ר. [4]) בתמורי: מנחתם ונסכיהם בלילה מנחתם ונסכיהם למחר ובמנחו׳ מ״ד: אי׳ אפילו למחר ועיין היטב תוספ׳ ד״ה מנחתם, אבל בסיפרא שם אי׳ מנחתם ונסכיהם ביום ומנחתם ונסכיהם למחר ועיין פי׳ הראב״ד בסיפרא. [5]) כ״ה בדפ״ע וצ״ל ככ״י עם. [6]) כ״ה בכ״י קי״ט.

מות אצל סד"ה, ר' מנחמה בי ר' הייא הגדול פסיקת' רבתי פי"א. ר' מנחמן פסיק' רבתי פי"ז, סכ"א ד') ועוד על שם מנחם נקרא משיח עיין סנהד' צ"ח: ירו' ברכות פ"ב ד"ה. איכ"ר פ' על אלה.

מניט (השורש נוט = מוט ונרדף עם נוד מל"מ ענין נענוע bewegen ובהפעיל fortbringen, aufschrecken) ואין מחריד (ויקר' כ"ו, ו') תר"י (א') ולית דמניט, ובתר"י (א') דויהי כי תבא[1]) (דברים כ"ח, כ"ו). *[אחי"ה ובתר' אונקל' לויק' אי' דמניד וזו ראיה כי המי"ם אינו שרשית ועקרו בע' נוט שנרדף עם מוט וכן בל"ע ناص בפעל עומד ענין העמדה ובבנין י' בפעל יוצא ענין הרחקה — ואולי לדעת רבינו שהמי"ם שרשי' יש לגזור מל"ר minatio ענין גערה Drohung] —

מניט (= מוֹנִיטָא, מוֹנִיטָה, מוֹנִיטוֹן, מוֹנִיטִין מל"ר moneta ובל"י אמצ' μονήτα, μονίτα פי' מטבע וחקיקת צורה Münze, Münzgepräge) בב"ר פ' ל"ז (ס"פ ל"ו) ארור כנען א"ר לוי לאחר שקבע מוניטין שלו בתוך (אבלו) [צ"ל אהלו][2]) של מלך אמר המלך גוזר אני שיתפחמו פניו ויפסל מטבעו. ובריש לך לך (ב"ר פ' ל"ט) ארבעה הן שיצא להן מוניטין בעולם וכו'. — (א"ב פי' בל"ר מטבע) *[אחי"ה בזו ההוראה העיקרית אי' בריש איכ"ר פ' העיר: המי הדא מוניטא, שמ"ר פ"ה משל לזהבי שהביאו לו מוניטה אחת וראה אותה מכפנים של הרס וכו' הביאו לו מוניטה שכולה זהב וכו' והושאל קביעת צורה במעות לסימן ממשלה גבורה ופירסום השם עיי"ע טבע ג'. (ח"ד י"ב) וש"נ ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: מוניטה דמרן שאול קיים (עיין מגילה י"ד:), בסוף אסת"ר מה המלך מוניטה שלו הולכת בכל הארץ כך מרדכי מוניטה שלו הולכת ומה מוניטה שלו וכו' ובב"ר פל"ט אי' מוניטין[3]) וכ"ה בילק' יהושע ר' רמז י"ז. ועוד הושאל לחותם שמות המשפחה ב"ר פל"ז כל מוניטא של מצרים אינה אלא בידם לודים לודי ים וכו' ע"ש ובילק' נח ר' ס"ב מוניטון של מצרים אינו אלא פסולין, שמ"ר ס"ם ט"ו מוניטא של אלהיכם בטלה וכו' עיין פי' מהרז"ו] —

* מַנְטוֹלִין בל"ר mantelium, mantilium ובל"ר אמצ' mantilia = mandilia ובל"י אמצ' μαντεῖλαι ובל"ע مندل = منديل פי' מפה לקנח בה ידים Handtuch, Serviette) ירו' ברכות ס"פ ג' ד"ו סע"ד ההן דרקיק אמנטולין כה"ג בראש לברכות כ"ד. (פ"ג ססיי ל"ט) ובנו"נ אצטלין ובאו"ז ה' תפילה ססי' צ"ח איסטילין. — ועוד עיין ערך הבא אח"ז.

☞ מַנְטֵר (ענינו מעיל לפע"ד מל"ר וע' הרשומ' בע' הקודם Mantel ור"ש ולמ"ד מתחלפין ור"ב פי' בע"א) תר"י (א') ועשית את מעיל האפוד (שמות כ"ח, ל"א) ותעביד ית מנטר מעילה. אם זו מלה ארמית שרשה נטר שהמעיל שומר גוף האדם ואולי יונית היא וכן נקרא הלבוש המגין על האדם כמו כובע שריון ומגפים. *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י שם בפסוק ל"ד מינטר מעילא. ועוד עיין לשמו' ל"ט, כ"ב והלאה ואולי שתי התיבות מהוראה אחת הנה ואחת באה להורות על השנית ובתרג' לדה"י א' ט"ו, כ"ז אי' בלי הוספת מעילא: מתעתף בְּמַנְטֵר דבוץ. ואולי ענינה כמו מנטולין בע' הקודם. ור"ב פי' מלא"ר מְנַטֵּר פי' משמרת שתרג' (במדבר ג', ל"ו) מנטר. ועוד כיון לל"י אולי למלת ἀμυντήριος-ον מגין abwehrend] —

* מְנַטַּר (Bewachung) עיי"ע הקודם מל"א נְטַר פי' שמר.

☞ מנטרומין (נ"ל מנטרוסין מל"ר monitores המזכירים והמשגיחים במלחמה Kriegsaufseher ור"ב פי' בע"א) מדר' בראשית רב' פ' ויהי נח בן חמש מאות שנה (פ' כ"ו) זמזומים (דברים ב', כ') א"ר יוסי[4]) מנטרומין מגיסטי מלחמה פי' טרמין בל"י ורו' חרדים א"כ מנטרמין מחרידים ומטילים אימה. *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י ורו' τρέμω = tremo פי' חרד אבל ראש המלה אין לה פתרון. ולפע"ד צ"ל בסמ"ך מנטרוסין כאמור וא"כ מגיסטי (צ"ל מגיסטרי) מלחמה הוא פי' של מנטרוסין פי' משגיחי וממונה המלחמה וילק' נח רמז מ"ז גרס מנרמטין ואולי צ"ל מנדטין מל"ר mandati הפקידים כלומ' השגחת המלחמה עליהם. ורימ"ז בט"ר א', נ"ה וה' לעווי בעמת"ל ג', קנ"ר נבוכים הם בפי' המלה] —

* מוניני עיי"ע מנוני.

* מניומי, מנימין (שם הפרטי) עיין נחמי' י"ב, י"ז, מ"א פי' כמו בנימין מגילה כ"ח סע"א מנימין בר איהי ובכ"י ש"ם בנימין, נדה ס"ה. מנימין סקסנאה ובירו' ברכות פ"ב ד"ה: בנימין

[1]) כן הוא רק בדפ"ר ובכתב יד ערוך. [2]) וכ"ה בב"ר ובדפ' אמ' היכלו. [3]) בב"ק צ"ו: אי' כמבע. [4]) בנו"ג ע"ד בר חנינא.

גנזכיא. חולי׳ מ״ט: עיי״ע כנדוקא. מניומי חבר רב נחמן, מניומי בר חלקיה, מניומי בריה דרב נחומי, מניומי אסיא. ועוד אדא בר מניומי, אדא ב״מ וזולתו עיין סד״ה זה הער׳.

מִנַּיִן (פי׳ מן אין (von wo? בגמר׳ (עיין הציונים בעי׳ מן ה׳) מלה מורכבת מן אין וכן מנן (עיי״ע מְנָא) כמו מן אן וכן מנלן כמו מן הא לן.

מנייק[1]) (= מוּנְיָיק, מוּנְיָיקָה מל״י ὁ μανιάκης בל״י אמצ׳ = μανάκιον, μαννάκιον ובל״י החדש׳ μανιάκι פי׳ רביד הזהב μανίαξ (goldenes Halsband בילמדנו והכהן הגדול מאחיו (תנחו׳ אמר לי׳) היה הכרוז לפניו והמונייק בידו א״ל אילו זכית היה המונייק הזה שלך. — (א״ב פי׳ בל״י שרשרת והוא של זהב כי כירומניק הוא כבל של ברזל לאסור את הידים ע״ש). *[אחי״ה תרג׳ של ע׳ זקנים לדניאל (ה׳ ז׳. ט״ז. כ״ט) למלת המנוכא: μανιάκης וכן העתיקו עקילס וסומכוס רביד (בראשית מ״א, מ״ב) וסומכו׳ שהרונים (ישעי׳ ג׳ י״ח) וכ״ה בירו׳ שבת פ״ו ד״ח סע״ב הסהרונים: עונקייה אבל גי׳ רבינו עיין בע׳ סהרון — וכנ״ה בויק״ר פי״ב נעשו דברי תורה עטרה לראש מונייק לצואר וכו׳[2]). דב״ר פ״ד למה״ד לעבד שאמר לו רבו ל ע ב ד ש א מ ר ל ו ר ב ו[3]) הרי מ ו נ י י ק של זהב ואם לאו הרי כבלים של ברזל[4]). פסיקת׳ רבתי ס״פ כ״ט למלך שהיה אוהב את בנו עשה לו מונייק של זהב ותולה אותו בצוארו לא עשה אלא הכעיסו ונטל אביו ממנו את המונייק ועשה לו כבלים וכו׳ כך עשה הקב״ה אותיות של תורה כמונייקית ונתנם על צואריהם של ישראל. ירו׳ שבת פ״ו ד״ח רע״ב מהו מפיק בההוא מומייקה צ״ל מונייקה והראיה כי מבואר שם ברמז על דניאל המניכא — ומזה ע׳ הבא אח״ז] —

מנך (= מְנִיכָא כמו מ ו נ י י ק של ע׳ הקודם) תרג׳ רביד הזהב (בראשית מ״א, מ״ב) מניכא דדהבא. *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ לאסתר ב׳, י״ז; ז׳, ו׳. תמיד ל״ב. שדי מניכא דדהבא על צואריהון והקבוץ בתר״י ב׳ לבראשית מ״ט, כ״ב מניכין. — ואחד הוא עם המניכא עיי״ע ח״ג; רט״ז ומ״ש] —

* מנכייה ירו׳ סוט׳ פ״ה ד״כ ע״ג צ״ל מה הנכיה עיי״ע הנכיה (ח״ג רכ״ר:).

* מנם ט״ס עיי״ע נם ב׳.

מוֹנוֹמָכוֹס (פי׳ לוחם יחיד בל״י μονομάχος Zwei-kämpfer, Gladiator) בילמדנו ויקרא יעקב אל בניו (תנחו׳ ויחי לי׳) למה לא קרא עשו לבניו שאין מנמכוס עושה דייתיקי שכן עשאו אביו מנמכום שנא׳ (בראשית מ״ז, מ׳) ועל חרבך תחיה, לשן יון מנה יחיד מכום לוחם. *[אחי״ה וכן העתיק עקילס[5]) יחידתי (תהלים כ״ב, כ״א; ל״ה, י״ז) והפעל ונלהמה יחד (ש״א י״ז, י׳) העתיקו ע׳ זקנים μονομαχήσωμεν ושם פסוק ח׳ וירד אלי העתיק סומכוס εἰς τὸ μονομαχῆσαι ושייך לפסוק ט׳ להלחם אתי עיין שלייזנער ח״א 577 — ועיקר הכתיבה מונומכוס כדאי׳ בכ״י ק״ט בראש הע׳ ובכ״י ה״ב ודפ״ר באמצע הע׳ ובשדפ״ע תמיד בלי וי״ו אחר מ׳ ונו״ן] —

מְנַמְנְמֵי (מל״ע نمّ בקבוק نمون קוראים בלחש ובקול נמוך כדרך המלשינים שיפיחו כזב Verläumder, leise Flüsterer, Ohrenbläser ויותר טוב להגיה מ ז מ נ י עיין בפנים) הוא דתן ואבירם ק ר י א י העדה (במדבר כ״ו, ט׳) תרג׳ י ר ו ש ל מ י[6]) (א׳) מנמנמי כנישתא. — (א״ב פי׳ בל״י פרנסים). *[אחי״ה כיון לל״י ὁ μνήμων יועץ ומנהיג והנכון כי הוא מל״ע כאמור וכן דעת ה׳ פליישער בהוספותיו לעמת״ר לה׳ לעווי. והתרג׳ דייק מלת ק ר י א י. ובנו״ג מערעי וה׳ פערלעס (עמ״ש 5) הגיה מזמני כנישתא ובאמת ב ת ר״ י א׳ לבמדבר א׳ ט״ז אי׳ ככה קריאי העדה: מזמני עם כנישתא — ובנין פלפל מנמנם פי׳ ענין תנומה עיי׳ בע׳ נם ב׳] —

מְנוּמָּר (בינוני פעול מן נִמֵּר נאצל מן נָמֵר פי׳ נקוד כנמר parderartig gefleckt, gesprenkelt) בפ׳ לולב הגזול ב ג מ׳ ע ל ת ה ח ז ז י ת[7]) (סוכ׳ ל״ו.) ומנומר פסול[8]). בפ׳ הניזקין ב ס מ׳ ה ל כ ה ה מ ט מ א[9]) (גיטין נ״ד סע״ב) אבל דכוליה ספר[10]) לא משום דמיחזי כמנומר. בסוף בבא קמא (קי״ט:) אבל לוקחין מהן בגד מנומר פי׳ נקודות. *[אחי״ה וכנ״ה במנחות כ״ט סע״ב משום דמיחזי

---

[1]) בדפוסי׳ הראשוני׳ נסדר זה הע׳ אחר ע׳ מניק ונגררנו אחר הסדר היפה של דפ׳ אמ׳. [2]) ובשו״ט מזמור י״ט וילק׳ תהלים רמז תרע״ה אי׳ ענק לצואר (ענקים לגרגרותך). [3]) כה״ג בילק׳ ישעי׳ ר׳ רנ״ו בשם ויק״ר? [4]) ובילק׳ שם הגי׳ נזמי זהב. [5]) לפי קובץ כ״י וואטיקאן סי׳ 754. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב בדפ״ר ובעה״ק שנ״ב. [7]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [8]) כ״ת לנכון בכ״י ק״ט, ובדפ״ע מנומר ופסול. [9]) כ״כ בכ״י ובדפ״ר וכן מוכח מע׳ פשפש ג׳ כי בספרי רבינו הכהנים שפיגלו וכו׳ איננה משנה בפני עצמה ונכללה במשני׳ המטמא וכדאי׳ במשניות. [10]) בנו״ג ספר תורה.

כמנומר, ירו' מעש' פ"א דמ"ט. וירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד הרי מנומר. ודוגמאות מבנין פיעל עיין בע' נמר ב'] —

מָנוֹן (מל"ם אולם נדרש לפע"ד מל"ר moneo בל"ר אמצ' mannire בלא"ש = mahnen vor Gericht laden וממנו בל"י μνήμων יועץ מזכיר ומנהיג) בר"ג דפ' החליל (סוכ' נ"ב:) שכן באטב"ח דבי רבי[1]) [אחא בר חנינא][2]) כבר פי' באטב"ח. ובבראשית רבה פרשת כ"ג (כ"ב) אם תיטיב שאת: אמר ר' אבין[3]) כל מי שמפנק[4]) את יצרו בנערותו סופו להיות מנון עליו[5]) בזקנותו. — (א"ב פי' בל' יוני חזקה כח ואיום. Kraft, Stärke μένος *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ויותר טוב היה ר"ב לרמוז על ל"ע منين، ممنون חזק ואמיץ אבל ענין מנון בסוכה ודאי כמו סהדא בל"ע شهيد פי' עד ולכן מן הנחוץ להיות פתרונו כן גם בב"ר ונ"ל שדרש מנון של מקרא מנפילת לשונו על לשון רומי' ויוני' הרשומ' בתחלת הע' שפי' לקרוא למשפט להיות עד וכדומה וא"כ שיעורו כל מי שמפנק וכו' סופו להיות שופט ומעיד עליו בזקנותו וכן נדרש בסוכ' שם (ובילק' שם) אותו הפסוק יצר הרע מסיתו לאדם בעוה"ז ומעיד עליו לעוה"ב שנא' מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון (משלי כ"ט, כ"א) וראיה לזה הפי' מהתרגום עיי"ע נסח ב' ומ"ש — ודע עוד כי בל"י μενοινάω והשם μενοινή ענינו אהבה עזה ותשוקה רבה heftiges Verlangen וזה מה שסיים בב"ר שם אחר הבאת המאמר הנ"ל והדרוש מפסוק הנ"ל וז"ל וא"ת שאינו ברשותך ת"ל וכו' ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו. ועיין ג"כ פירש"י בסוכ' נ"ב: ד"ה עבדו. ורש"י במשלי פי' מנון שליט מל' ינון שמו ועיין ג"כ פי' ראב"ע ורלב"ג ומיוחס לרש"י לב"ר. ובמעריך המערכות לברד"ח ראיתי פי' מעולה וז"ל בשרש מנון: הוא משרש מנה כמו חרון משרש חרה רזון מן רזה וכו' וענינו עורך וכו' ופי' המעדן את עבדו מנוער לסוף ירצה העבד להיות העורך והמסדר עסקי אדוניו רק כחפצו עכ"ל] —

☞ מְנַן (= מִינָּן הורכב מן: מִן אָן פי' מֵאַיִן: woher?) תרג' אי מזה אתה (ש"ב א', י"ג) מנן את מלה מורכבת מן אן. *[אחי"ה עיי"ע מן ה' וע' מנאן ועוד עיין תרג' אונקל' לבראש' ט"ז, ח' מנן את אתיא (ובתרי"י א' מן האן), ושם כ"ט, ד' מנן אתון; לבמד' י"א, י"ג מנן לי בישרא (בתרי"י א' מינן), תרג' ליהוש' ב', ד' אי מנן אינון, ליונ' א', ח' מנן את אתי, ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח ע"ד מנן מרי.

מנוני (= מַינוּנֵי נ"ל הורכב מן מַי (= מיא) ומן נוּן פי' מי דג, ציר דג Fischsaft וכן בל"ס מי נונא ונעתק לל' ערבית בהמון עם مانون עיין מ"ע דמ"ע חל"ז 470 ועוד עיין בסוף הע') בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"י:) ניתי[6]) מינוני דקמצא[7]) פי' ציר של ארבה ניתי מינוני דנקידי[8]) פי' שאין בציר שום אריבה כלומ' מנוקדים[9]). בס"ג דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ט סע"א) ויואב יחיה את שאר העיר (דה"י א' י"א, ח') אמר רב יהודה אפי' מינוני וצחנתא טעים ופרים[10]) להו. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין[11]) (ע"ז כ"ט רע"א) חלא לסיבורי ומינוני לתעניתא. פי' מינוני ציר של דגים צחנתא דגים קטנים טעים ופרים להו כלומ' כל שהיה אוכל דבר מועט היה מחלק יואב לעניים שהיה חסיד גמור. *[אחי"ה וכנ"ה בכתובו' ס' סע"ב דאכלה מוניני וכו' עיי"ע מן. פי' רש"י דגים קטני' וכ"ה בפי' למקומו' הנ"ל אבל בגיטי' ס"ט: פתיא דמוניני פירש"י ציר דגים קטנים וכ"ה בע' פתיא א'. ופי' המלה מל"ס או ארמי הנ"ל[12]) — ורבינו נגרר אחר פי' תשובו' גאוני' הקדמוני' (מונח בכתבי' בקיבץ כ"י פעטערסבורג והח' ר"א הרכבי העתיק מהם איזה דברי' יקרים במ"ע גרעטץ הל"ב ועוד עיין מ"ע מ"ג הנ"ל) וז"ל בטיית מוניני מאנון (مانون) הוא ציר של דגים ועיקר לשון ארמית מיא דנוני ויאמר ברוחב לשון על מי החגבים ע"כ] —

* מנסקי ט"ס עיי"ע סקפטס.

* מָנַע (מל"ט נרדף אם מֵאֵן בל"ע منع abhalten, verhindern) ברכות י' סע"א אל ימנע עצמו

1) כ"ה בכ"י ערוך וצ"ל כמו שהגהתי. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס וכצ"ל כאן ובע' אטב"ח ע"ש ומ"ש (ח"א, ס'.) וש"נ ג"י הטנוה"מ „שכן בערביא קורין למנין סהדא" ופי' רבינו בע' אטב"ח הועתק מפי' ר"ח לסוכ' הנ"ל (נדפס בש"ס ווילנא). 3) וכ"ת בילק' משלי רמז תתקס"ב ובע' אטב"ח אי' בט"ד תתק"ב, ובילק' שם ר' תתקס"א: "אמר ר' אבא. 4) וכ"ה בילק' תתקס"ב ושם תתקס"א ממתק. 5) בילק' בשני המקומו' להיות מותח עליו. 6) בנו"ג לייתי. 7) בנו"ג ובכ"י ק"ט ודפ"ר בשתי הפעמי' מוניני. 8) כ"ה בכ"י ק"ט וכן מוכח מפי' וכ"ת בכ"י ש"ס א"פ וכ"ה בע' נקד ב' ובדפ"ע נקירי וכ"ת לפנינו בש"ס בדפוסי' הישנים ובכ"י מ' בקירי וצ"ל נקירי. 9) כ"ה בכ"י ק"ט ות"ב ובדפ"ע מנוקרים. 10) בנו"ג פרים. 11) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 12) ודע עוד כי בל"ר אמצ' muuua פי' שם דג הים - ות' לעוויזאהן העתיק (בזאאלאגיא 261) ע"י Erlitzo.

וכו׳. פסחים קי״ג: המונע מנעלים מרגליו וכו׳, כתובות צ״ו. סנהד׳ צ״א: כל המונע וכו׳. ירו׳ נזיר רפ״ב דנ״א ע״ד מנוע אני ממנו. כל לשון מנע חדל וגרעון מתרגמינן מניעה עיין במתורגמן. נפעל גיטי׳ ל״ו. ושם: נמנעו. יבמות י״ג: והלאה לא נמנעו. אתפעל לא מתמנעין רבנן וכו׳ עיי״ע ה״א (ח״ג, קע״א:) וש״נ. ובהבלעת הת״ו גיטי׳ נ״ב: אתי לאמנועי. הפעיל ירו׳ ברכות פ״ט ד״ד, לפי׳ גי׳ המהרש״ם שממניען זו מזו וירו׳ תענית פ״א דס״ד: שאת ממניען זו מזו.

מַנְעָל (בל״מ נַעַל וכ״ה בל״ע نعل ומה שלבוש בנעל נקרא منعل Schuh, das (den Fuss) (Beschuhende בסוף כלאים (פ״ט מ״ז) ומנעלות הפינון[1]), ומנעל של זרד[2]) פירשנו במקומם. ירושלמי (ספ״ט דל״ב ע״ד) אית אתרא דזרבין עמרא[3]) מלגיו כהדא דר׳ זעירא[4]) [בר״ג דפ׳ מצות חליצה (יבמות ק״א.)]. *[אחי״ה עיין מ״ש בריש ע׳ הבא אח״ז — מנעל הפכו סנדל עיין יבמות ק״ב. ירו׳ יבמות פי״ב די״ב ע״ג כלי׳ פכ״ו מ״ד ועוד עיי״ע אמום (ח״א, קי״ט.) וש״נ. אסת״ר פ׳ ותאמר אסתר: מנעל רגליו. הקבוץ שבת קכ״ט. מנעלים לרגליו. ירו׳ שבת פ״ו ד״ח. מנעלים וסנדלים. — מנעל לשון חכמים ונעל לשון תורה עיין פירש״י יבמות ק״ב. ד״ה ה״ג א״ל] —

מַנְעוּל (מל״מ מסגרת Riegel, Verschluss) (בריש[5]) גמר׳ דפ׳ מצות חליצה) (יבמות ק״א.)[6]) ברזל ונחשת מנעליך (דברים ל״ג, כ״ה) עיברא דרשא דארץ ישראל היא[7]). ובפ״ק דמשקין (מ״ק י״א.) המנעול והמפתח שנשברו מתקנן במועד. בפרק ד׳[8]) דזבין (מ״ג) הקיש על הדלת ועל הנגר ועל המנעול. בפ׳ המוכר את הבית (ב״ב ס״ה:) ת״ר המוכר את הבית מכר את הדלת את הנגר ואת המנעול פי׳ מסגר כמו ברזל ונחשת מנעליך ובלעז קייבדור״א. *[אחי״ה כ״ה בדפ׳ ויניצ׳ והוא לאי״ט Verschluss, Riegel chiusura ובכ״י ה״ב ובדפ״ר פיז׳ באסיל ואמש׳ הגי׳ קלבדורא ואז הוא ל״ר Schloss, Riegel, clausura = claustrum והושאל מנעול לשפה התחתון סגור בצלעות האדם ב״ר פי״ז וקהל״ר פ׳ כי מקרה עיי״ע אפיפודין (ח״א רכ״ו:)] —

מְנַפָּא (= מְנִיפָּא Fächer כלי שמניפין בו ומוליכין ומביאין ע״י זה האויר) בפ׳ ט״ז בכלי׳ (מ״ז) המדף של דבורים והמנפא[9]) בהגדה דפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ פ״ו סע״א) בתי הניפילי במניפיך[10]) פי׳ כלי המביא את הרוח מלש׳ ינופף ידו (ישעי׳ י׳, ל״ב[11]) ובלישנא דרבנן מרווחתא ובל׳ ערבי מרוחה[12]) ובלעז בינטלו[13]). *[אחי״ה גם לעז זה שייך לפי׳ רבינו והוא Fächer, ventaglio ויתר דברי הערוך הועתקו מפי׳ רה״ג והמלה הערבי׳ הנ״ל היא مروح = مروحة Fächer. ובענין לישנא דרבנן עיין מ״ש במבוא לח״א IX אולם לא מצאתי בש״ס מרווחתא — ובע׳ נף גרס רבינו ביבמו׳ ס״ג. אי במנפה התנופפי ובנו״ג בע״א עיי״ע נף] —

* מנפוח, מרפים (צ״ל מנפות, ממפים (Memphis פסיקת׳ רבתי רפי״ז: נוף מנפוח ובפסיקת׳ דר״כ צד ס״ג: נוף זה מרפים ובשתיהם צ״ל מנפות, ממפים עיין גיאראפיא לנייבויער 409, הערת ר״ש באבער לפסיקת׳ דר״כ שם ועיי״ע מפיס.

מַנְפּוֹל (בל״י μονοπώλης המוכר לבדו Allein-händler) בפ׳ ה׳[14]) בדמאי (מ״ד) ומודה ר׳ יהודה בלוקח מן המנפול פי׳ מנפול[15]) שקונה הפת מן הפלטר ומוכרו לאחרים ובל״י קורין לו מנופולוס[16]) [צ״ל מנופולים]. — (א״ב פי׳ בל״י הקונה סחורה מסוחרים רבים למכרה הוא לבדו). *[אחי״ה ובירו׳ דמאי פ״ה דכ״ד ע״ר אי זהו מנפול דבי ר׳ ינאי אמרי תשעה פלטרין ועשרה נחתומין

---

1) כ״ה נכון בדפ׳ אמ״ו וכ״ה בע׳ פנן וכ״ה בנוסחי׳ אבל בכ״י ערוך כאן הפונין. 2) וכ״ה במשניו׳ אצל נ״א רב עיין בענין שתי נוסחאו׳ בע׳ זרב (ח״ג, שי״ב.) וע׳ זרד (שם שכ״א.) 3) בנו״ג בטעות עיי״ע זרב. 4) כ״ה בכ״י ע׳ ולפנינו אבל בדפ״ע ר׳ עקיבא. 5) בכ״י ה״ב בסוף. 6) ושם אי׳ חלצה במנעל וא״כ שייך זה הציון לע׳ הקודם לכן הוספתיו שמה וכאן סגרתיו והידוש שבעל הפשב״ע לא הרגיש בזה מאומה. ועוד אולי היה לפני רבינו נוסחא אחרת ביבמו׳ ק״ב. עיין פירש״י ד״ה ה״ג א״ל ובתוספו׳ שם ד״ה וכי חולצין. לכן לא מחקתי זה הציון מע׳ הנוכחי. 7) אולי כתוב כן בילמדנו שנאבד ממנו, ונשמט בערוך הציון ילמדנו. ובספרי לזה הפסוק (זאת הברכה פ׳ שנ״ה) אי׳ וז״ל שארצו של אשר היא היתה מנעולה של א״י ועוד עיין פירש״י ורמב״ן לזה הפסוק. 8) כ״ה לנכון בכ״י ע׳ ובדפ״ר בט״ד אי׳ ר׳ וממנו פשטו שהוא ראשון לכן השתבש מדפ׳ פיז׳ והלאה פ׳ קמא. 9) וכ״ה בפי׳ רה״ג בטד״ט 13 אצל הגי׳ מנפא וצ״ל המנפה וכ״ה לפנינו. 10) וכן העתיק רה״ג שם וכ״ה בר״ש וכה״ג במניפיך בכ״י ש״ס (עיין ד״ס במקומו) ובנו״ג הניפי עלי במניפא. 11) זו היא מהוספת רבינו כי בפי׳ רה״ג לי׳. 12) כ״ה בכ״י ה״ב ול״ד וכ״ה בפי׳ רה״ג ובדפ״ע מרוח. 13) כן הוא בכתב יד ו״ו ל״ד ה״ב, ובדפ״ע בינטולו ובכ״י ב״ר בינטיול. 14) כ״ה בכ״י ערוך ובדפ״ע בט״ס ה׳. 15) כן הוא בכתב יד ק״ט וה״ב. 16) כן הוא בכתב יד וה״ב וב״ה, ובכ״י ל״ד מנפולס בכ״י ו״ו מנפולין ובדפ״ר מנפולם וצ״ל כבדפ׳ פיז׳ מנפולים וכ״ה בדפ׳ אמ׳ ובד״פ וויניצי׳ מונופולי.

תומניא מן דתומניא וחד מן דתריי ועיין הר"ש לדמאי שם. ודעת ר"מ בירו' שם מבוארת בע' דפוס ע"ש] —

* מנפש (ט"ס) תוספת' כליי ב"מ רפ"ג כפי גי' הכ"י אירפורט וצ"ל מגפיים עיי"ע.

* מנצפ"ך (ר"ת מחמש אותיות אלה הסתומות) שבת ק"ד רע"א מגילה ב': ב"ר פ"א מנצפ"ך צופים אמרום, ירו' מגילה פ"א דע"א ע"ד מנצפ"ך הלכה למשה מסיני מהו מנצפ"ך ר' שמואל (ר') [צ"ל בר] יצחק מה שהתקינו לך הצופים וכו' עש"ה וב"ר שם ובמד"ר פי"ח ובתנחו' קרח דפ' שטעטין סי' י"ב.

מיניק (= מֵינִיקָה מפעל ינק א') Amme, Säugende והושאל לחוה עפ"י דמיון המצריים ששיערו כן מן Isis ב') מֵנֶיקֶת = גְּשִׁתָּא (eine Art Heber בפ' כל הצלמים בגמ' המוציא כלים[1]) (ע"ז מ"ג.) אף דמות מיניקה[2]) וסראפס[3]) מניקה על שם חוה שהניקה את כל העולם כולו — במחט פ"ט בכלי' (מ"ב) ומניקת[4]) (לתוכה) [צ"ל בתוכה][5]), ובפ' י"ד (מ"ב) עשה בראשו מניקת, בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת[6]) (ע"ז נ"ח.) אגרדימוס גוי[7]) שקדח במינקת, פי' „הוא גשתא שפירשתי ועוד שמה אדק[8]) אלא זו מזכוכית ומינקת יש מקנה ויש מכלי חרס". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלי' פ"ט ע"ש ובע' אדק, ובפי' רה"ג הגי' מיניקת וכ"ה בירו' ע"ז פ"ד דמ"ד: אגרונימוס[9]) שטעם מן הכוס או מן המיניקית וכו' וכ"ה בכ"י אירפורט בתוספת' דמאי רפ"ג אפי' אינה אלא מיניקית אחת של יין וכו' והוא מינקת והוא גשתא עיי"ע בח"ב שפ"ד: ופי' כאלו יונק מחבית, ותרג' ירו' האנקה (ויקרא י"א, ל') מינקת חיויא, והבין מפעל ינק בהפעיל. וכן ב"ב ע"ח: חמור מניקה ופרה מניקה, כתובות ס'. ושם: מֵינֶקֶת ירו' נדה פ"א דמ"ט: נתנה בנה למיניקה, והשם המופשט קידושי' ל"ו. ימי מניקותה ובירו' נדה פ"א דמ"ט, ימי מיניקותה, איכ"ר פ' רבה: ירחי דמינקותא, ותינוק הינק נקרא מְיַנּוֹק, מינוקא, מינוקה עיין ירו' שבת פ"א ד"ד: שם פי"ד די"ד ע"ד ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד, ב"ר ר"פ פ"ז והקבוץ ירו' ברכות פ"ב ד"ה, מְיַנּוֹקִי, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ד, שם פ"י דכ"ט. ירו' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד ויק"ר פל"ז מְיַנּוֹקַיָּא. ולנקבה בתרג' עלות (תהלים ע"ח, ע"א) מְיַנְּקָן, ועוד הקבוץ לנקבה: פסיקת' רבתי רפ"ג כהדא ספירא דמיינוקייתא ופי' כדור של בנות ודורש כן כדרבנות (קהלת ב, י') עיי"ע כדור — והושאל מניקה לחוה עיין ריש הערך ודמות מניקה אסורה רק דנקטא בן וקא מֵניקה (ע"ז מ"ג רע"א) פי' ר"ח בע"ז (כ"י אנגיליקא דף כ"ז:) שעושין אותה כמין אשה מחזקת בן ומניקתו והיא זו כמו חוה שהיתה אם כל חי ע"כ ודמיון ומושג זה בא לרז"ל מהמצריים ששיערו כן מאִיזִים שמניקה את Horus הקטן עיין רימ"ז בט"ר ח"ב, צ"ט; רעליגיאנסג' שטודיען לה' גידעמאן צד כ"ב והלאה] —

* מְיַנּוֹק, מְיַינּוֹקָא, מְיַינוֹקְתָא, מֵינִיַקת, מֵינִיקִית, מֵינֶקֶת, מֵינִיקוּת עיי"ע הקודם לזה.

* מְנַקְדוּתָא (בל"ס נַקְדוּתָא ענין טהרות Reinlichkeit עיי"ע נקד ב') חולי' ק"ה: משום מנקדותא כ"ה בערוך ע' נקד ב' וכ"ה בפי' רגמ"ה שם בחולי' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שכ"ב) ופי' רגמ"ה כלומ' שרוצה לנקד ביתו ע"כ, ע"ז ל' סע"א אמנקדותא קפדי כה"ג בע' נקד ב' ובכ"י ש"ס מנקיותא ובנו"נ בשתי הפעמי' מנקרותא וכה"ג בפי' הרן לנדר' ל"ח: עיי"ע מנהרותא ודע כי מנקדותא נאצל מהתואר נקיד, נקידא וכ"ה בל"ס פי' טהור' ומחצבו מל"פ הישנה anâhita (die reine) עיי"ע נקד וא"כ לפי זה אולי יש להגיה מנהדותא שם מופשט (das Reinmachen) תחת מנהרותא, מנחרותא; וזה מה שפי' רבינו בע' מנהרותא „צורך עבודות" היינו לתשמיש הנקיה לכל מה שבבית.

* מְנַקֵּט (מפעל נקט = לקט Sammler) אבות דר"נ ספי"ח לר' יוסי הגלילי מְנַקֵּט יפה יפה בלא גסות רוח.

מנקטא (פי' לפע"ד בצירוף עם פארי חגורת צואר שמגעת עד החזה ein bis zur Brust reichendes Halsband עיין בפנים) בפ' במה אשה (שבת פ"ו מ"א) ולא בקטלא. גמר' (שם נ"ט:) מאי קטלא מנקטא פארי[10]) פי' לשון ארמי הוא והוא

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובתוספתי' ע"ז פ"ו ובכ"י אירפורט מיניקן, ובדפ"ע מניקא [3]) בכ"י ש"ס סרפיס והוא הנכון והוא Σάρκαπις ובתוספתי' ע"ז שם: סרפס ובנו"ג ובכ"י ערוך סר אפים וצ"ל בתיבה אחת. [4]) בפי' רה"ג הקבוץ ומיניקות. [5]) וכ"ה בפי' רה"ג. [6]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ועיי"ע אגרדמין, אגרדמים (בח"א כ"ח.) ובדפ"ר ובכ"י ערוך אגרדמים גוי ובכ"י ש"ס גוי אגרדמים ובשדפ"ע רק גוי. [8]) עיי"ע (בח"א ל"ו:) ובפי' רה"ג עדק. [9]) עיי"ע בח"א כ"ט ע' אגרינומון ושם צד כ"ח הערה 3. [10]) בכ"י ה"ב פירי אבל בע' פארי גם שם פארי.

התכשיט המפורש בע' קטלא. — (א"ב עיי"ע פארי). *[אחי"ה ר"ב לא היה מכוון על פארי (ב') של רבינו כי שם נרמז רק עיי"ע מנקטא וע' קטלא אבל היתה כונתו על פאר ג' אשר שם הוסיף ר"ב להביא מסכ' ע"ז פ' כל הצלמי' (מ"ז.) בני מעים מהו לפארות פירש"י נימין של כנור ועל זה כתב ר"ב ואולי מזה מנקטא פארי וכו' ע"ש ולפעד"נ עיקר הגי' מנטקא וכה"ג ברי"ף כ"י על זה רסוקה (רסיקה) (שבת נ"ט:) וכה"ג באו"ז הל' שבת סי' פ"ד ס"ק ז' ופי' בל"ע منطقة פי' חגורה[1]) ומלת פארי הוא ל"פ بِرور ובל' צענד vara חזה וא"כ מנטקא פארי חגורה שמגעת עד החזה והוא ענק של צואר המגיע עד החזה ומעתה זכינו להבין פי' הגמ' (שבת נ"ט:) מאי קטלא מנקטא פארי ופי' ר"ח בשבת (נדפס בש"ס ווילנא) קטלא תכשיט בצואר כגון ענק והיא בל"ע מכנקא ע"כ וכן פי' הרי"ף בל"ע מכנקא וכ"ה בפי' רה"ג לסד"ט צד 8 על משנה ח' פי"א דכלים[2]) והיא מלה ערבי' مخنقة פי' ענק Halsband וא"כ קטלא (catella) אחד הוא עם (מנקטא) [מנטקא] פארי. ואם נגרוס ככב"י ה"ב פירי אולי הוא אז משובש מן כירי והוא ל"פ كيرى צואר וא"כ מנטקא כירי ממש חגורת צואר אבל קשה עלי לשבש כל הנוסהאות שאי' שם פארי. ועוד י"ל כי יש לקיים גי' מנקטא היינו מל"א נקט פי' אחז ופארי הוא ל"פ بُر שערות הרכות סביב לצואר וא"כ מנקטא פארי הוא מן ענק שתלוי בצואר לאחיזת שערות הרכות סביב לצואר וזה קרוב לפי ר"ב בע' פאר ג' ע"ש — ופי' התוספו' מנקטא פארי „פרורי הפת" קשה להלמו ונראה שכיוונו לל"פ پاره חתיכות קטנות] —

* מנקרותא עיי"ע מנקדותא.

* מנורי (?) תוספתא יבמות פ"י בכ"י אירפ' כפר מנורי ובכ"י ו"ו מנורי ועוד הגי' בדפוסי' מנדין ונראה שזה עיקר ובב"ר פנ"ב ופע"ד ויק"ר פ"א קהל"ר פ' טוב ללכת ירו' ר"ה פ"א דנ"ז סע"א מנדי ועוד היום נקרא Kefr Menda עיין נייבויער גיאגראפיא 270.

* מְנָרְתָּא (בל"א כמו מְנוֹרָה (Leuchter תרג' מנורה מנרתא עיין תרג' אונק' וירו' לשמו' כ"ה ל"א והלאה ועיין שבת מ"ה: ירו' יומ' פ"ג דמ"א. פסיקת' דר"כ צד קכ"ג, ב"ר ס"פ ס"נ שהש"ר פ' כמעט. ובענין מנורה שבמקדש עיין מנחות כ"ח:

כ"ט. פ"ו: פ"ח: ובהשאילה עיי"ע כף ז' ומ"ש, ועוד בהשאילי' ב"ר פ"כ עיי"ע לווטס.

מְנַשֶּׁה (שם פרטי) בחלק (סנהד' ק"ב סע"ב) שנשה יה [ד"א] ש ה נ ש י א ת י ש ר א ל.[3])
*[אחי"ה ועיין עוד דרושים בענין מנשה בן חזקיה שבת קי"ג סע"ב, נדרי' ל' סע"ב, יבמות מ"ט רע"ב, סנהד' צ', ק"ג, ק"ד. ויק"ר פי"ז פל"ו במד"ר פ"ט, י"ב, י"ג, דב"ר פ"ב, רות רב' פ"ה. ועוד הרבה אמוראים נקובים בשם זה ד"מ רב מנשה תלמיד רב יהודה, רב מנשה בזמן עולא, רב מנשה בר זביד, ר"מ בר גדא. וכן רב מנשיא בר שגובלי, רב מנשיא בן עות (כסד"ט עזת), רב מנשיה בר ירמיה, רב מנשיא בר יהודה, ה"מ בר יעקב, ר"מ בר תחליפא, ר"מ מדויל, מנשיא בר מנחם, מנשיא בר מנשה, ועוד רב מנשי עיין על כל אלה בסד"ה דפ' ווארשא צד קל"ז והלאה — ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ג יוסי בר מנשיא וכצ"ל בירו' מגיל' פ"ב דע"נ: במקום: יוסי בר מנישא עיי' מבה"י למהרז"ף צד ק"ב:] —

מנשתפא (הוא אתפעל מן נשף בל"ע نشف נעתק ממקומו ונתגלגל von der Stelle (rücken בר"נ דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"ג רע"א) כריכות ברשות הרבים הרי אילו שלו מ ש ו ם דמנשתפא[4]) פי' מתגלגלין ועיקרו מן נשפת ברוחך (שמות ט"ו, י') כלומ' הרוח מנשבת בהן ומתגלגלין. *[אחי"ה הפי' נכון הוא אבל לא מגזרת נשף שהוא ל"מ כי אם מל"ע הנ"ל ושייך לע' נשף ב' ושם מפורש לנכון: ז ז מ מ ק ו מ ו וש"נ יתר הדוגמאות ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') פי' מינשתפי: מתגלגלין ברגלי בני אדם. — והגרי"ב בהפשב"ע לא עיין בזה יפה לכן כתב מה שכתב] —

1 מְנָת (מל"מ פי' כמו מָנָה ענין חלק ומתנה (Theil, Gabe המלך ככר פירשנו בע' ארנונא. *[אחי"ה ושם מפורש מנדה (עזרי' ד', י"ג) ע"י זו „מנת המלך" והוא ל"מ (בדה"י ב' ל"א ג') במשקל קְצָת, עֶזְרָת. ע"ז ע"א. הפס עלי מנת המלך עיי"ע פס ד'. ב"ב י"ב. מנת בכרם אני מוכר לך וכו' עיי"ע פרדס. ושם קס"ז. מנת ראובן ושמעון אחי, סנהד' צ': יש לו מנת . . אין לו מנת. ובל"ס וארמי ב"ק קי"ג: פרע מנתא דמלכא, ב"מ ק"ט: בעי למיתב מנתא לאריסא, יבמו' ל"ח. ומנתא אית לך בהדן] —

[1]) ונכון פי' הרי"ף ריסוקא חגורה של עור ונקראת בל' ישמעאל (מגנוקא) [צ"ל כמו בכ"י: מנטקא] ע"כ. [2]) וקצת דבריו הובאה בע' קטל ב' ע"ש. [3]) כ"ה בכ"י וצ"ל ד"א כמו שהשלמתי וגם צ"ל וכו' כי קטוע הוא. [4]) בנו"ג דמינשתפי וכ"ה עיקר וכ"ה בע' נשף ב' בכ"י ש"ס ושם ג"כ גי' מ ש ו ם כבערוך ולפנינו ליי.

2 מְנָת (מע' הקודם בצירוף על או במלת ב' בראש פי' ע"י חלק כלום' בתנאי auf den Theil hin, mit Bedingung) בסוף ב"ב (קע"ה רע"ב) הנח לו ואני נ ו ת ן לך[1]) פטור שלא על מנתו הלוהו פי' רבי' גרשם ז"ל שלא על מנתו של ערב הלוהו כלומ' לא אמר לו ערב בשעת מתן מעות הלוהו על מנת שאני אפרע לך[2]) ויש ששונים ומפרשים א מ ו נ ת ו ממש. *[אחי"ה וכ"ה במשנ' בבבלי וירו' ובמשניו' ופי' אמונתו הבטחתו. ובגוף הדין עיין הרמב"ם הלכ' מלוה ולוה פכ"ה הל"א וטור חו"מ רסי' קכ"ט. — וכנ"ה בב"ב קע"ג רע"ב על מנת שאפרע. ב"מ נ"א סע"א וש"נ על מנת שאין לך עלי אונאה. קידושי' ו': מתנה על מנת להחזיר. שם וש"נ על מנת שתחזירהו לי. ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד ומנוגיה על מנת לחזור. חולי' קל"ד רע"א הרבה פעמים ע"מ (ר"ת על מנת). אבות פ"א מ"ג על מנת לקבל פרס וכו'. ועוד בבית: ירו' ב"מ פ"ה ד"ה ע"ג במנת לעלות לו ולד אחד וכו', כ"י אירפ' תוספת' דמאי ספ"ה אם התנה עמו במנת כן מותר ובנו"ג על מנת לעשות כן. ושם רפ"ז הרבה פעמי' גם בכ"י אירפ' על מנת כן ע"ש ועיי' מכילת' משפטי' פ"כ] —

מִנְתָּא (לדעת רבינו פי' בל"י ורו' μίνθα, μίνθη = Minze, mentha בל"ע نعنع ובל"ס ננעה) בפ"ק בעוקצין (מ"ב) שרשי המינתא[3]) והפיגם „פי' בל' ישמעאל נענע"[4]) ובלעז מינטא ממש[5]). ירושלמי בכלל גדול אמרו בשבת (פ"ז ד"י.) ההן דגזז כסבר[6]) כרתין כרפס ג ר ג י ר[7]) טרוקסמין כשומין[8]) נענע חייב משום קוצר. — (א"ב וכן נקרא בל"י ורו'). *[אחי"ה וכן פי' הרמב"ם בעוקצ' והמינתא ממין הנקרא בערב נענע ע"כ וכנ"ה בירו' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג מינתה הנאגד בפני עצמה. וזה היא Minze אבל בשבת הנ"ל ובדף ק"ם. ויתר מקומות צ"ל אַמִּיתָא והוא Ammi וכן ענין ניניא (ננהא) עיי"ע נניא ומ"ש] —

מם (מַסָּן והוא בינוני פַעל מן אָסִי פי' בל"ס מרפאין sie heilen) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ח.) כל שקייני מסו[9]) ומטללי בר ממיא דמסו ולא מטללי פי' מסו מ ר פ א י ן. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע מתרפאין ופי' מַסָּן היינו בינוני פַעל בקבוץ מרפאין ור"ח בפי' בשבת (בדפ' ווילנא) לא העתיק המלה רק מפרשה: מעלו וסעדי ע"כ והוא הוא מרפאין[10]). ועוד הקבוץ מַסְּיָין גיטי' נ"ו: והיחיד מַסֵּי שבת קי"א. עיי"ע אס א' (ח"א קס"ג:) כי שם מקומו. ובל"ס מַאסֵא הבינוני בפעל וא"כ נוכל ג"כ לנקד מָסָן, מָסְיָן, תרג' אונק' לדברי' ל"ב, ל"ט ואני ארפא: ואף מסינא ובתר"י ב' דמָסֵי ובתרג' משלי (ד', כ"ב) מַרְפֵּא: מָאסֵי כאלו כתיב מְרַפֵּא וכ"ה בפשיט' הסורי' שם ולפסוק י"ב, י"ח מאסי ובתרג' שם מָאסְיָה, ותרג' רפאי אלל (איוב י"ג, ד') כמאסי אלל] —

מם (= מָסָא, מָסִי לדעת רבינו מל"ם מָסָה = מָסַס ענין התכה zerschmelzen, zerfliessen ולפי פי' ר' זעירא נ"ל מל"ע ماص ממעך ביד zerreiben ולפי' אחר בירו' (עיי' בפנים) מל"י μεσόω נעשה מחצה zur Hälfte sein, die Mitte, Hälfte bilden וכן בל"ע مسل) בראש מעשרו' (פ"א מ"ב) הרימונים משימסו. ירושלמי (פ"א דמ"ח ע"ד) ר' זעירא בשם ר' יסא משיתמעך האוכל תחת ידו[11]) ונראה שהוא מלש' והם השמש ונמס (שמות ט"ז כ"א[12]). ועוד (פירוש) [נ"ל יותר טוב[13]) בירוש'] (בירושלמי שם[14]) משיכניסו מחצה. ר' יונה בעי דילמא מן רבנין דאגדתא הוא שמע לה אחינו המסו את לבבנו (דברים א', כ"ח) פ ל ג ו ן לבבינו. ונראה שהוא לשון ל ע ז[15]) חצי מיסו. ומצינו במגילת איכה (פ' רבתי ד"ה חד מירושלים) קפץ במיסון דחנותא[16]) ובראש ילמדנו (בתנחו' לי') אמר לרקיע בוא[17]) ועמוד (באמצע) במִיסוֹן. — (א"ב פי' בל"י תוך ואמצע). *[אחי"ה והיינו בל"י

---

[1]) וכ"ה בירוש' ובמשניות נאפולי ובכ"י ש"ס (ד"ם לב"ב רל"ב.) ובנו"ג ואני אתן לך אבל לי' במשניות שלפנינו ובדפוסי' הראשונים. [2]) לי' בכ"י ק"ט וה"ב ובאמת לי' גם בכ"י רגמ"ה לב"ב הנ"ל ואולי אי' כן בתשוב' רגמ"ה. [3]) בכ"י ה"ב בט"ס המניתא, בכ"י ק"ט המנתא, בפי' רה"ג בעוקצין 42 א"ד מינתא אצל הגי' ההמיתא עיי"ע (בח"ג תמ"א:) וכ"ה בתוספת' כלאי' ספ"ג ובכ"י אירפ' שם (צוק"מ 78 בראש השורה) בט"ס וחמיטא ור"ש גורס אמיתא וה' לעיו פפלנ"צ 261 פי' הכל בלא"ר אשר ממנו נעתק לי' μίνθα. [4]) הועתק מפי' רה"ג הנ"ל. [5]) עיי"ע אמיתא (ח"א, קל"א.) ומ"ש בסוף הע' שם. [6]) בכ"י ע' ובדפ"ר בט"ס בספר. [7]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובירו' ובשדפ"ע גרגר. [8]) בכ"י ק"ט רשימין ובירו' בשומין ובדפ' אמש' ופר' כשותין. [9]) וכ"ה לפנינו אבל בכ"י ש"ס יותר ט"ב מ ס ן. [10]) ועתה הוברר לי כי גם פי' גם גי' בדגלילא בעי' גליל (ח"ב, רפ"ד.) שייך לר"ה (שב). [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובירו' וכן העתיקו הר"ש למעשרו' ובדפ"ע ידיו ובפי' מהר"י ן' מלכי צדק ב ת ו ך ידיו. [12]) וכן בפי"מ להרמב"ם במעשרו' ע"ש. [13]) ועיי"ע אפיטריפס הדפה ותיק כיון א'. [14]) ושם אמורא הוא: ר' יהודה בר פזי בשם ר' יהושע בר לוי. [15]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר ואמ' והוא בלאי"ט mezzo, ובדפו"ו ל' יון. [16]) בנו"ג וקפץ ואשתכח במיצי דחנות. וה' לעוזי בעמת"ל ח"ג 107 כתב שלו באיכ"ר ולא דק היטב. [17]) כ"ח לנכון בדפ"ר ובדפו"ו בט"ס בו.

μέσον Mitte ובלי ספק באמצע בא מגליון להורות על מלת במיסון, וכנ"ה באיכ"ר פ' רבתי אשתין במיסוון דאורחא פי' השתין מים באמצע הדרך (עיין סנהד' ק"ד: נכרי נפנה לדרך). וכן הבין ר' יהודה בר פזי (בירוי הנ"ל ועיי' ג"כ בקצור בב"ר פי"ז) דבור משימסו של משנה ורבנין דאנדתא דרשו כן המסו של מקרא מל"י הנ"ל μέσον ומהפעל μεσόω וע' זקני' העתיקו תָּוֶךְ (מ"א ח', ס"ה; דה"י ב' ט"ז ל'; ירמי' ל"ט, ג') תּוֹךְ (דברים ג', ט"ז) בְּתָוֶךְ (בראשית ט"ו, י') בְּתוֹךְ (שמות כ"ח, כ"ח; במדבר ל"ה, ה') תִּיכוֹן (מ"ב כ', ד'; נחמי' ח', ג') מחצית (מ"ב כ', ד'; נחמי' ח', ג') וזולתו ע"י μέσον והפעל ממנו בשמו' י"ב, כ"ט בחצי הלילה μεσούσης τῆς νυκτὸς ועוד עיי"ע המיסו (ח"ג, רי"ז.) ובעל מ"כ הבין כן מסו (בב"ר ספ"ד ופ' י"ד) אבל עיי"ע מסו] —

מְסָא (בל"פ ماشه עתר של תנור Ofenschaufel בסוף[1]) גמ' דפ' חסידים (תענית כ"ה רע"א) אמרה לה פלניתא אייתי מסא דחריכא[2] ריפתיך[3] תנא אף היא להביא מרדה נכנסה[4]. בר"ג דפ' עד כמה (בכורות כ"ז.) ואי ליכא כהן קטן שקלה לה בריש מסא ושדי לה בתנורא. פי' מסא היינו מרדה[5] שרודה את הפת מן התנור. *[אחי"ה ובאמת בע"י הראשון בתענית הנ"ל הגי' אייתי מ ר ד ך במקום מסא. ופירש"י בתענית מסא: עתר שמוציאין בו הלחם מרדה פאלי"א בלעז[6]) ומרדה ומסא חדא מילתא היא ע"כ ובבכורות הנ"ל לועז מסא: פורגו"ן והוא ל"צ fourgon Ofenkrücke אוד וכן לועז אוד בביצ' ל"ג. והוא מתוארה בדרז"ל עיי"ע מתרא וע' חד ג' (ח"ג, תפ"א הערה 11) ופי' מסא מל"פ הנ"ל כאמור[7]). וראיתי בפי' רגמ"ה לבכורות (כ"י אנגייליקא דף צ"ב.) שפי' מסא: ראשית העיסה עד כאן וכיון לל"ר Teig massa וקשה להלמו] —

מִסָּא (לדעת ר"ב ואולי גם רבינו מל"ר missus eine Tracht, Gang Speisen ויותר טוב מל"י אמצעי' μίσος, μίνσος מאותה הוראה) בראש וידבר בילמדנו (בתנחו' ל"י) כותב על גבי הסגמוס[8]) כמה מיסא יש פי' בלעז קורין לתבשיל מיסא[9]). — (א"ב בל"ר מיני תבשילים שונים). *[אחי"ה אולי רבינו ור"ב לדבר אחר נתכוונו והיינו על ל"ר הנ"ל ומזה נעתק גם לל"י אמצ' הנ"ל ופי' הליכה עם התבשיל שהשמש הלך ובא אצל כל אחד מהחבורה עם התבשיל ובתבשיל שני חוזר חלילה ולכן נקרא גם בלא"ש Gang וכנ"ה מיסון במעריך לר"מ לונזאנו וז"ל בע' מיסון בריש י ל מ ד נ ו כתיבת יד לא הכנסתי לפניהם אלא מיסון מיסון. פי' תבשיל תבשיל לבדו ולא כמנהג ערבי"א שמכניסין כל התבשילין יחד ע"כ. ואולי מזה בקבוץ תוספת' פסחים רפ"ב (ג') המסות שנפל לתוכן קמח הרי זה אסור כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג המסית, חמסית] —

* מְָסָא (מל"ט מָסָה בל"ס מְסָא וממנו השם מָסָא ענין התכה ובצרוף עם לב כמו בל"מ מורך das Zerfliessen, Verzagen) באיכ"ר פ' שרתי דרש למס (איכ' א', א') לְמָסָא דליבא ועיין ביחזק' כ"א, י"ב. ובנפעל נמסית תוספת' סוט' רפ"ג ומפעל מסס בנפעל דב"ר ספ"א תימס עיניו של אותו האיש.

* מיסון, מִיסְוָון פי' אמצע עיי"ע מס ב', וסוף ע' מִסָּא. ועוד עיי"ע מסין ב'.

* מַסִּין (die Steuern הקבוץ מל"מ מס) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד מעלי מסין. בשהש"ר פ' יונתי ובויק"ר ס"פ ל"ג מסים וגי' רבינו בע' זמיון (ח"ג, רצ"ו: עיין הערה 4) פסין.

* מסין ירו' כלאים רפ"ג דכ"ח ע"ג אולי צ"ל מיסון פי' אמצע.

* מֵיסָן (מפעל אסי פי' רופא Arzt) ירו' גיטין פ"א דמ"ג: הוי מיסן, והפעל עיי"ע מס א'.

* מִיסְרָא (Gebund) עיי"ע אחר מסר האחרון.

* מְסָאֵב, מְסָאֲבָא (בל"ס מְסַיְבָא פי' טמא ein Unreiner) ולנקבה מְסָאַבְתָּא כולם מפעל סאב עיי"ע.

* מְסָאנָא במשקל סורי פי' סאון בל"מ ועיי"ע מסנא.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע בריש. [2]) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ע דחרוכא. [3]) וכה"ג בכ"י ש"ס מינכען אייתי מסא דהריכא ליך ריפתיך ובנו"ג דקא חריך לחמיך. [4]) משמע שלא גרס רבינו אמרה לה אף אנא להבי עיילי כדאי' לפנינו וכן לי' בכ"י ש"ס ועיין ד"ס בתענית צד ע"ה: [5]) בכ"י ה"ב וב"ר נקוד מרדה. [6]) בל"צ pelle בל"ר Schaufel pala. [7]) ועיין הוספת פליישער לעמת"ל ח"ג, 313. [8]) וכ"ה בע' סגמוס בכ"י ק"ט ובדפ"ר שם: סגמוס ובשדפ"ע אסגמוס וצ"ל הסגמוס. [9]) בכ"י ק"ט מסא אבל בע' סגמוס לג כון מיסא.

מַסָּאסָא (= מַסָּסָא וכן הוא בלשון סורי[1] ובלשון ערבי منسة, منساة וגם مساس Ochsenstecken) מלמד בקר בראש פסקות (ר״ל פסיקתא דראש. השנה) (פסיקתי דר״כ צד קנ״ג.) מהו מלמדך להועיל (ישעיה מ״ח, י״ז) (מסקד) [צ״ל מסקיד][2]) לך כגון הדין מסאסא[3]) מסקד להרן פרתא. פי׳ מלמד שמנהיג את הפרה. *[אחי״ה ג״י מססא עולה יפה עם משקל סורי וגי׳ מסאסא עולה עם כתיבת המלה הערבי׳ ובין כך ובין כך יש לרגוש ס׳ הראשון לתשלום הנו״ן הנשמט כי שרשו נס = نس פי׳ דפק ונגש antreiben עיין הוספו׳ ה׳ פליישער לעמת״ל לח״ג 313 וכן ענין شقذ וזהו מסקיד] —

* מִיסַב (מקור מן נסב פי׳ לקח das Nehmen עיי״ע נסב וע׳ סב א׳.

* מֵסַב (מפעל סָבַב פי׳ ישב בסביבות לאכול וממנו השם מֵסַב Sitz beim Tischgelage) שבת ס״ג רע״א במה סעדת היום . . במסב רחב או במסב קצר והושאל לניאוף עיין פירש״י וע׳ יין וע׳ סב ו׳.

* 1 מְסִיבָּה, מְסִבָּה (נרדף עם ע׳ הקודם Trink-gelage, Gastmahl) ברכות נ״ב: סתם מסבת כותיים לע״ז. ב״ב ק״כ. בישיבה הלך אחר החכמה במסיבה הלך אחר זקנה פי׳ בסעודה והוא ל״מ (שה״ש א׳, י״ב) כי דרכם היה בימי קדם ועוד היום באנשי מזרח לישב על המאכל והמשתה סביב סביב ועיין רד״ק שרש סבב. והתואר מְסוּבָּה ובקבוץ מְסוּבִּין נגזר מזה עיי״ע מְסוּבִּין.

* 2 מְסִיבָּה, מְסִבָּה, מְסִיבְתָּא (מל״מ והוא מְסִבּוֹת (איוב ל״ז, י״ב) ענין סבוב והיקף והושאל אצל רז״ל ללול Wendeltreppe) תמיד פ״א מ״א יוצא והולך לו במסבה ההולכת תחת הבירה. מדות פ״ד מ״ג ואחר למסיבה, ושם מ״ה ומסבה היתה עולה וכו׳, ושם: היה עולה במסיבה, ושם ס״ה מ״ג ומשם מסיבה עולה לגג בית הפרוה, ותרג׳ ונסבה (יחזק׳ מ״א, ז׳) מסיבתא וכן תרג׳ ובלולים (מ״א ו׳, ח׳) וכן במסיבתא ועיין פי׳ נכון בענין זה ברש״י וברד״ק ליחזק׳ שם ובתוי״ט למדו׳ פ״ד מ״ה[4]).

מְסוּבִּין (הקבוץ מתואר מסובה הנאצל מהשם מְסִיבָּה, מְסִבָּה א׳ פי׳ היושבין במסיבה die an der Tafelrunde sitzen ופי׳ רבינו עיין בפנים) בראש פיסקא דרני עקרה (פסיקת׳ דר״כ צד קמ״א:) עיקר מסובין של[5]) לאה היו אלא שהיו עושין רחל[6]) עיקר. פי׳ הגדולים. *[אחי״ה רבינו פי׳ כן רק לפי הענין ההמשך אבל לא לפי גזרת המלה כי לפי זו היה לו לומר מי שיושבין במסיבה והחשובים היו נסמכים אל צד שמאלם בעת אכילה ולכן נקראו המסובין בהשאילה החשובים והגדולים ומברכו׳ מ״ו: מוכח כי גדול מיסב בראש עיי״ע סב ו׳ ובעל המאמר דרש רחל עקרה (בראשית כ״ט, ל״א) ע״י עיקר וכן דרש ר׳ יצחק (בפסיקת׳ שם) בפירוש עקרה: עיקרה ועיין ג״כ ברות רבה פרש׳ ז׳ פ׳ ויאמרו בשינוי האומרים ושם הגי׳ רוב מסובין משל לאה לפיכך הוא עושה את רחל עיקר וכו׳ וכגי׳ רבינו מפסיקת׳ אי׳ ג״כ בב״ר ר״פ ע״א ושם: רוב מסובין עיקר של לאה היו לפיכך וכו׳[7]). וכנ״ה בע״ז ס״ט סע״ב וע׳ רע״א ישראל מסובין . . נכרים מסובין. ויק״ר פכ״ז והושיב אותו האיש בראש של מסובין. איכ״ר פ׳ בני ציון: אילין מְסוּבַּיִין יתבין בשלוותהון וכו׳, ברכות מ״ז. אין המסובין וכו׳ ובע״ז שם היחיד: לית את מְסוּבָּה — ועוד הקבוץ בל״נ ע״ז ע׳: (ההוא) [צ״ל ההיא] מְסוּבָּיְתָא דמסרה לה איקלידא וכו׳ פי׳ אחת מיושבי במסיבה ורש״י פי׳ בע״א ע״ש ועיי״ע סב ה׳ וסב ו׳ ומ״ש] —

* מַסְבֵּךְ (מפעל סָבַךְ ein mit Aesten bewach-sener Stock) פרה פ״ג מ״ג עיי״ע סבך ג׳.

מְסֻבְלֵי (= מְסוּבְלֵי אולי בהיפך האותיו׳ מל״י συμβολή ענין חבור, מחברת die Verbin-dung והיינו מחרוזות Schnüre) בר״פ המוכר את הספינה בגמ׳ המוכר פירות (ב״ב פ״ו.) אמר בר רב אשי[8]) במסובלי דתומי. פי׳ מחרוזות של שומן שאין נותנין בכלי. *[אחי״ה בנו״ג בט״ס במתאכלי דתומי וכגי׳ רבינו אי׳ בכ״י רי״ף וברשב״ם דפ׳ פיז׳ (ד״ס ב״ב צד קל״ב.) וכ״ה בפי׳ הר״י מיגש ובהרא״ש ובכ״י ש״ס במסאכלי (ותומי) צ״ל דתומי כמו בכ״י ה׳ (ד״ס שם), וכן מצאתי בפי׳

[1]) בלי אל״ף אחר ס׳ ראשון. [2]) וכ״ה בע׳ מסקיד ועיי״ע סקד כפי׳ ג״י הכ״י, ובע׳ תנוכהי בכ״י ק״ט מפקד וצ״ל מסקד וברפ׳ פיזי באסיל ואמ׳ בט״ס מסקר ועיי׳ מ״ש בע׳ מסקיד. [3]) וכ״ה בפסיקת׳ ובויק״ר פכ״ט אבל בכ״י ה״ב בע׳ מסקיד ובע׳ סקד ובכ״י ק״ט בע׳ סקד אי׳ לנכון מססא וכ״ה בדפ׳ אמ׳ ישם ובדפוסי׳ הראשונ׳ שם בט״ס אבבא וצ״ל מססא. [4]) ומה שסיים שם בזה״ל ואף בפירש״י דיחזקי מ״ז נמצא כדבריי האלה צ״ל מ״א, ז׳. [5]) ובנו״ג מישל. [6]) בנו״ג של רחל. [7]) וקטוע אי׳ בבמד״ר פי״ד רחל שהיתה עקרת הבית היא היתה עיקר ביתי של יעקב. [8]) כ״ה בכ״י ע׳ ובדפ״ר.

רגמ"ה כ"י לב"ב ומפרש: במסובלי דתומי חבילות של שומין שנושאין אותן ע"ג החמור בלא כלי ע"כ ואחריו נגרר. רבינו רק לפי פירושו יותר עולה הוראת מלה יוני' הנ"ל עם מחרוזות כי חוברת (שמות כ"ו, ד', י') מחברת (שם כ"ו, ד', ה'; ל"ו, י') העתיקו ע' זקנים במלה יוני' הנ"ל] —

* מסבסלה, מסוסלא (?) ירו' שבת פ"ז ד"י. ההן דשטח צלין צימוקין מסבסלה ווקלטה חייב משום מעמר ובדפ' זיטאמיר הגי' מסוסלה בוקלטה ופי' קרבן העדה צלין מין תאנים [1] צימוקין ענבים יבשים מסוסל' מלח בוקלטה עצים יבשים ששוטחין ליבש וי"ג מסוסלה קלטה חייב וכו' וה"פ אם קבצן להנך מינים חייב משום מעמר וכ"נ עיקר ע"כ ופני משה פי' בזה"ל ההן דשטח צלין צימוקין זהו ששוטח הצמוקין על עורות לייבשן צלין מלשון (עססא) [צ"ל ערסא] דצלא מסוסלה בנקלטה ממיני מידות הן כלומ' שאחר כן מקבץ מהן לתוך המדות מעט מעט חייב וכו' ובמרדכי בפרקין ראיתי שמביא הגי' דשטח צימוקין קלטה חייב וכו' וזהו ידוע למי שרגיל בדפוס ממלאכת המסדרים הבורים שמערבין האותיות ועושין תיבות זרים ומשימין אותן בין המצרים ואצל המגיהים שולטות עינים כהות וידים עצלות ומניחין כך מבלתי לתקן את המעות ע"כ והיטב חרה לו דלית נגר ובר נגר דיפרקינה בלי תיקונים רבים ומשכנו ידינו מלעשות ככה אחרי ראיתי כי גם בעל או"ז הלכ' שבת ססי' נ"ז כתב על זה הירוש' [2]: „ואין בידי לפרש" וה' לעווי העתיק המלה ע"י Melde יען שראה שהמפרש פי' מלח והבין שהוא מלוח!

* מסוגין (אולי מל"ר אמצ' masagium, massagium, mesuagium בית לדירה Wohnhaus) ירו' ב"ב רפ"ב די"ג. אילין דעבדין מסוגין אילין לאילין וכו' והמפרש פי' קופות גדולות וא"כ השוהו לסוגין עיי"ע סג ג'

* מַסְגָּן (מפעל סְגִי Grösse, Menge) תרג' ישעי' ה', כ"ד מסגן תוקפיהון.

* מַסְגֵּר (מל"מ Verschluss) ירו' ב"ק רפ"ה ד"ד ע"ד ושם רפ"ו ד"ה סע"ב דאית לה מסגר. שמ"ר פט"ו ונעל המסגר בפניה וכו', ותרג' מסגר (תהלים קמ"ב, ח') מסגירא. ועוד מי שסוגר Abverschliesser גיטין פ"ח סע"א וסנהד' ל"ה. מסגר (מ"ב כ"ד. י"ד. ט"ז) כיון שסוגרין שוב אינן פותחין ופירש"י כיון שסוגרין הלכה וכו' וכן הוא בפי' בסנהד' שם.

* מסגריא (שם מקום בבבל) קידושי' ע"ב סע"א מסגריא איכא בבבל וכו' וגי' רש"י מסיגריא ואולי הוא Mejacarire, Majocariri שם מקום במיסופוטאמיא עיין מאננערט ח"ה, ב' צד 221.

* מְסַהֲדָא (מפעל סְהֵד, בל"ט שהד Zeuge) תרג' שהדי (איוב ט"ז, י"ט) מסהדי.

☞ מָסוּ (נ"ל מל"פ ماست، ماستو החלב הנקפה הנמצא בקיבת הכבשים אשר בו מקפיאים חלב לגבינה ובלא"ש Lab ור"ב כיון לל"י הרשום' בפנים) מדרש ב"ר פרשת יהי רקיע (ס"פ ד') כיון שירד טיפה אחת של מסו מיד הוא קופה פי' בל"י טמיסו קיבה המעמדת את החלב עיי"ע מסוס. *[אחי"ה וכיון למלת יונית τάμισος Lab אבל היותר רגילה מלת πυτία באותה הוראה וגם קשה להשמיט אות ט' מראש המלה לכן נ"ל לגזרה מל"פ הרשומ' בתחלת הע'. וממנו מסס הקיבה אשר בו מסו כדעת רבינו בע' מסס וא"כ מסו עולה עם כתיבת המלה הפרסי' מאסתו ובל"ם מסתא (ות' נשמטה), ומסס עולה עם מאסת וכ"ה בל"ע. ועוד עיי"ע המסס (ח"ג, רי"ז) — וכנ"ה בב"ר שם משל לחלב שהיו נתון בקערה עד שלא תרד לתוכה טיפה אחת של מסו הוא מרפף וכו' עד כך . . עמודי שמים ירופפו: עָמְדוּ שמים ניתן בהם את המסו, ושם פי"ד לקערה שהיא מליאה חלב עד שלא נתן מסו בתוכו החלב רופף משנתן מסו לתוכו הרי החלב קופה ועומד וכו' וקרוב לזה בויק"ר ספי"ד] —

* מַסּוּ עיי"ע מס א'.

* מַסְוֶה, מַסְוָוא (מל"מ מסוה Schleier, Decke) תוספת' כלי' ב"ב רפ"א המסוה שבמעדר. ובע' (ירוד) [ירור] הביא רבינו מאיכ"ר פ' גם תנין: אית להון מַסְוָן על אפיהון, והוא קבוץ מן יחיד מסווא, ובנו"ג מסוין ובע' מעפרת הביא רבינו עוד מסוות (מסויות) — ומזה רצה לפרש ר"ב מלת סוי בע' סוי בכתובות ס"ב: ועיי"ע מסוי.

---

[1] וכ"ה במו"ע ע' צל ז'. [2] ושם הגי' מסוסלה בוקולטה.

* מַסּוֹי (= מַשׁוֹי מל"ט Last) ירו' דמאי ס"ב דכ"ב ע"ד מסוי של צימוקים. ושם נ"כ משוי אחד של צימוקים [1].

מַסְוֵי (אפעל מן סוי פי' כמו דוי ראה והביט [2] (sehen, anglotzen בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' מניקה (כתובות ס'.) הוה קא מסוי לה [3] לאפה. — (א"ב פירש"י מביט). *[אחי"ה וכן פירש"י (כתובות ס"ב:) סוי לבה: ראה לבה וכו' והוא כגי' ס"א בע' אסתקר ע"ש ושם ובע' דו = דוי הארכתי בנזרת המלה לחזק פי' רש"י אף שאין צריך חיזוק ור"ב בע' סוי נדחק בפירושו] —

* מסוסלא עיי"ע מסבסלה.

* מַסְחִיט (אולי מל"ע مشط Stützholz) תוספת' כליי ב"מ רפ"ו המסחיט של דלת וכו' נ"ל הוא עץ ארוך אשר על ידו נשענה הדלת.

* מַסְחוּתָא (בל"ס מפעל סְחִי בל"ס סחא באפעל אַסְחִי פי' רחץ והשם מַסְחוּתָא das Bad) קידושי' ל"ג. (ב' פעמים) הוה יתיב בי מסחותא ובע' אשן נ' הביא רבינו הגי' מסותא וח' לרוב מובלעת עיי"ע מסותא. סר ב', שד ה'. והפעל באפעל ירו' שביעי' פ"ח דל"ח. על מסחי עיי"ע אדוותא וע' אשן ג'. ירו' תרומו' ספ"ח נחתין למסחי. תר"י ב' לשמות ט"ו, ב' מַסְחֵי יתן ועיי"ע סח ד' במו"ע.

* מְסָחַיָּיא (נ"ל מל"ע مسح יגע ועמל הרבה בטלטול (viel hin- und herwerfen, abmüden תרג' שני באסתר א' ס"פ נ' ונפל על קברי מסחייא והביאו המתורגמן בסיום: איני יודע מה הוא גם בעל הערוך לא הביאו ע"כ ובנו"נ מרזחיא ובספר אחר הגי' על קברי עָנֵי והוא הנכון לפי הענין כלומר על קברי המיוגעים והעמלים בחייהם.

מְסַחֵף (= מְסַחְפָּא נ"ל מל"ע مصحفة עתר ברזל (eiserne Schaufel וכידון נחשת (ש"א י"ז, ו') תרג' מסחפא דנחש. *[אחי"ה נראה שלא היתה לפני רבינו ההוספה שהביאה רש"י ורד"ק לזה הפסוק כמו שלי' בדפוסי' שלנו ע"ש — ובמתורגמ' בע' סחף פי' כלי מלחמה שהוא מסחף האדם לארץ ועוד עיי"ע סחף האחרון במו"ע] —

מַסְחָתָא (= מַסְאָתָא בל"ס מאזנים Wage והושאל לחנות קצבים Fleischbank אשר שם במאזנים שקלו הבשר) בפ' כיצד הרגל בגמ' דסמוך איזהו תם (ב"ק כ"ג סע"ב) ת א [4]) תיב אמסחתא וקביל זוזי. בפ' שבועות הדיינין (שבועו' מ"ב רע"א) אתורי יהבת לי ואתית (ויהבית) [צ"ל ויתבית] [5]) אמסחתא וקבילת זוזי. בפ' הזרוע בגמ' השוחט לכהן (חולי' קל"ב:) הני מילי ה כ א [6]) דלא קבע מסחתא. פי' השולחן שמוכרין עליו הבשר. פ"א טורטני. במאזנים ישאו יחד (איוב ו' ב') במסחתא יטלון כחדא. *[אחי"ה בנו"נ במסחאתא וכ"ה הקבוץ בתר"י א' לדברים כ"ה, ט"ו ובתרג' לאיוב ל"א, ו' אי' במשחתא וצ"ל כגי' כ"י במסאחתא והיחיד בתרג' לתהלים ס"ב, י'; למשלי י"א א'; ט"ז י"א. והושאלה המלה לחנות שמוכרין בה בשר וכן פירש"י בחולי' מסחתא: חנות. ובשבועו' פי' מקום שמקבצין הבשר ומוכרין. ובב"ק: מקום מעמד הקצבים. וכנ"ה בחולי' קל"ג רע"ב דיתיב כותי אמסחתא וכו' ועיין פירש"י והחי"ת נוספת במלה זו והפכה !תמצא בע' מסותא שהחי"ת מובלעת היא] —

* מִסְטוּבָא, מסטוביתא, מסטווה (פי' בל"ע ופ' مصطبة = مسطبة הדום רגל כסא קטן משענת הרגלים Fussschemel) ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: חד בר נש זבין כל דרתיה שייר בה חד מסטובא והוה עליל ויתיב עלה. שהש"ר פ' לא ידעתי בל"נ: אן הוא מסתכל לההיא מסטוביתה וכו' ושרי מסתכל לההיא מסטוביתא דהוה נהיג יתיב ומחייט עלה וכו', והקבוץ ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג לא תיתבון לכון על מִסְטוּבְיָיתָא ברייתא . . דאינון צנינין. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. בנתון ע"ג מסטווה . . בנתון ע"ג המיטה. והקבוץ ירו' פסחים ספ"ה דל"ב סע"ג מִסְטְוָיוֹת היו עושין להן פי' כסאות קטנים שלא ישתקעו הכהנים בדם ומי שפי' כמו אצטבאות סטיו כפול אינו אלא טועה אבל מסטווה בירו' עירובי' רפ"ז דכ"ד סע"ב פי' כמו אצטבא עירובי' בבלי ע"ז: עיי"ע אסטוה ב' (ח"א, קס"ז) והי' לעווי כולל גם זה הציון בע' מסטווה ופי' ע"י ל"י στιβάς Matratze וטעות היא, וה' פליישער לא העיר כי היא היא המלה הפרסי' והערבי'.

* מוסטבי ט"ס עיי"ע מסטכי.

---

[1]) ושם עשוי של צימוקים צ"ל עשוי משוי אחד של צימוקים כגי' הרא"ש. [2]) עיי"ע דו (דוי) ח"ג, כ"ח וסוף ע' אסתקר. [3]) וכ"ה בכ"י ק"מ ורפו"ו ובדפ"ר ליה ובנ"ס לי'. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ם ולפנינו לי'. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ם פ' ויתבת ובנו"נ ואיתיבת. [6]) לי' לפנינו ע"ש.

* מַסְטֵי, מַסְטוֹנָא (מפעל סְטָא כמו בל״ם שָׂטָה ענין נטייה מדרך הישר das Abweichen (vom Recht בתרג׳ מוטה (ישעי׳ נ״ח, ו׳) דין מסטי ומזה הענין מסטי דין עיי״ע מסטור. הטו מני אורח (שם ל׳, י״א) אבטלונא ממסטונא כ״ה בגי׳ בוקסטארף ובנו״ג ממסרתא.

מַסְטִיכֵי (בל״ע مصطكى בל״י ורו׳ μαστίχη (Mastix, mastiche מדרש ב״ר פרשת וירא יעקב כי יש שבר (ס״פ צ״א) נכאת (בראשית מ״ג, י״א) שעוה ולוט מסטיכי פי׳ בל״י רומי וישמעאל מין שרף הנוטף ממין עץ ויש לו תועלות ברפואה. ויש בנוסהאות כתוב בהם מ צ ט י כ א. *[אחי״ה בנו״ג בב״ר מוצטבא אבל בדפ׳ אמש׳ שנת ת״א לְנכון מצטכא וכ״ה בילק׳ מקץ רמז קמ״ט מצטוכא ונ״ב מין שמן מסטיק בלע״ז ע״כ. וגי׳ ר״ב מצאתי בכ״י אירפורט בתוספת׳ שבת פי״ב (י״ג) אין לועסין מסטיכי בשבת אימתי בזמן שמתכוין לרפואה וכו׳ ובכ״י וויען שם הגי׳ מוסטבי ובנו״ג מוסתכין ובכולם צ״ל כגי׳ ר״ב, אבל נראה כי ככה גרס רש״י וזה מה שפי׳ בביצ׳ ל״ג סע״ב כי תניא ההיא במוסתקא: בל״ע קורין אותו מוסתקי אבל עיין פי׳ היותר נכון בע׳ מסתק ומ״ש — ובענין התועלת ברפואה עיין פליניאוס ספר י״ב פ׳ ל״ו; ספר כ״א פ׳ נ״ו] —

* מְסוּטָפוֹת (מוסטפות) (פי׳ מל״ע شطب, شطف מתבקע (spalten דמאי פ״א מ״א עיי״ע סטף.

מסטר (= מסטירין (מסטורין) מל״י -τὸ μυστή die Geheimnisse, ριον, τὰ μυστήρια (das Mysterium בבראשית רב׳ פרש׳ נ״א (נ׳) כי משחיתים אנחנו ובריש ויצא יעקב (פ׳ ס״ח) מלאכי השרת ע״י שגילו מסטירין של הקב״ה פי׳ ענין סתר. בויקר׳ רב׳ ויצא בן אשה ישראלית (פ׳ ל״ב) ויטמנהו בחול (שמות ב׳, י״ב) במסטירין של בני ישראל קברו הה״ב (הושע׳ ב׳, א׳) והיה מספר בני ישראל כחול הים. — (א״ב פי׳ בל״י ורומי סוד וסתר). *[אחי״ה ותודוס העתיק סוד (תהלים כ״ה, י״ד; איוב ט״ו, ח׳) וע׳ זקנים העתיקו רז (דניאל ד׳, ו׳) רזא (שם ב׳, י״ח. י״ט כ״ז. כ״ט) וכן העתיקו ע׳ זקנים עקילס ותודוס רזי (ישעי׳ כ״ד ט״ז) ע״י מלה יוני׳ הנ״ל — וכנ״ה ב״ר פע״א בעלי מסטירין עיי״ע פלך א׳. שם פע״ד מילי דמסטירין עיי״ע (איזגרין) [איזגרין] (ח״א, ג׳). שם פצ״ח ואגלה לכם מסטירין של מלך. פסיקת׳ רבתי רפ״ה מי שמסטירין שלו בידו הוא בני א״ל ומה הם מסטירין שלך זהו המשנה. בשמ״ר פי״ח מסטורין של אלהים. במד״ר פ״כ שהש״ר פ׳ השבעתי ולא גילו (יגלו) מסטורין שלהם. תר״י א׳ לבראשית כ״ה, י״ב מסטירין דמרי עלמא, תר״י א׳ לבמד׳ ט״ז, כ״ו מסטירין דילי. ירו׳ גיטין פ״ב דמ״ד: כתב מסטירין ובירו׳ שבת ס״פ י״ב די״ג ע״ד מילה מסטריקון והוא התואר μυστηρικόν — ועוד נכתב בתי״ו עיי״ע מסתורין וש״נ] —

מסטור (לדעת ר״ב מל״י μήστωρ Berather אבל לפע״ד ט״ס הוא עיי׳ בפנים) מדרש ב״ר פ׳ ויבאו שני מלכים סדמה (רפ״נ) חמשה ראשי דיינים היו בסדום קץ שקר ורב שקר ורב מסטורין פי׳ בל״י חוקר. *[אחי״ה ובנו״ג מסטירין והנכון כי הוא מסטירין כגי׳ המ״כ ופי׳ מטה דין וא״כ צ״ל בשתי תיבות וכה״ג במיוחס לרש״י מסטי דין וזה כמו דין מסטי בע׳ מסטי ע״ש. וכן גרס בשתי תיבות רבינו בע׳ קלפנדר: מסטה דין ע״ש. ור״ב שנה הגי׳ מסטורין (תחת מסטירין) מטעם מלה יוני׳ הנ״ל. ובסנהד׳ ק״ט: אי׳ מצלי דינא (ובכ״י ילק׳ אצל ד״ס: דין).

מסטרני עיי״ע מגסטרן. *[אחי״ה כיון לע׳ מגסתרון ע״ש ומ״ש] —

מְסְיָא (= מוּסְיָא בְל״י Mysien, Μυσία באסיא הקטנה) בפ״ק דיומ׳ (י׳.) משך (בראשית י׳, ב׳) זה מוסיא וכן תרג׳ ירושלמי[1]) משך ותירס. *[אחי״ה בנו״ג בתר״י א׳ אוסיא ובתר״י ב׳ אנסייא וצ״ל מוסייא וכ״ה במתורגמן ובירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א: אבל בב״ר רפל״ז איסניא ועיין מ״ש בכל זה בע׳ אנייקי (ח״א, קמ״ט.)] —

* מְסִיבוּ (מפעל סיב פי׳ בל״מ שֵׂיבָה Greisen- (alter יבמו׳ ס״ה סע״ב מסיבו דילה מאי תיהוי עלה דהך איתתא פי׳ בזקנותה.

* מַסְיָין (בינוני פועל באפעל מן אסי פי׳ רופאים (heilend גיטין נ״ו: עיי״ע מס א׳.

* מַסִּית (מפעל עברי סות בהפעיל (כמו מַלִּינִים מן לון) ענין גרוי ועצה לרעה בפרט

[1]) כ״ה בדפ״ר ובשר פ״ע ת״י.

לע"ז (anreizen, verlocken zum Götzendienst סנהד' פ"ז מ"ד המסית והמדיח. ושם מ"י (סמ"ז) כפי ני' הירוש' המסית זה ההדיוט המסית את ההדיוט[1]) ועיין שקלא וטריא בגמ' סנהד' ס"ז. ירו' יבמות ספט"ז דט"ו ע"ד המסית זה הדיוט והניסית זה ההדיוט. ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ד מסית אומר בלשון גבוה והמדיח אומר בלשון נמוך . . מסית אומר בלשון הקודש ומדיח אומ' בלשון הדיוט. ברכות ס"ב: בכ"י מ' קראת לי מסית חייך שאני מסיתך בנו"ג מכשילך והקבוץ. אבות דר"נ ספט"ז וְהַמַּסִּיתִים והמדיחין.

1 מָסַךְ (נרדף עם נסך מל"מ ענינו יציקה והתכה giessen) מוסך בילום[2]) אננקי (ב"ר ס"פ י"ב) בעי' אננקי ובע' (בולוס) [בלס][3]). *[אחי"ה וממנו השם מַסֵּכָה בל"מ gegossenes Götzenbild ספרא קדושים רפ"א מסכה על שם שהם ניסוכים. ובשמ"ר ס"פ מ"ב דרש ל"מ מסכה בכמה אופנים ע"ש] —

2 מָסַךְ (= מַסֶּכֶת בל"מ das Gewebe (שופטים ט"ז י"ג י"ד) מהפעל מסך = נסך בל"ע نسج ארג weben) בהנוגע פכ"א בכלי' (מ"א) ובישתי העומד[4]). ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"ד) מסכת הפרוסה. פי' מסכת שלפני האשה כשאורגת לעולם פרוסה לפניה. ואפי' במסכתא דכלה (תעני' י': קידושי' מ"ט רע"ב[5]) כבר פירשנו בע' כלה [כל ג']. בפ' אלו מציאות בגמ' ר' שמעון[6]) (ב"מ כ"ג סע"ב) בהני ג' מילי משנו רבנן[7]) במיליהו במסכתא[8]) בפוריא ובאושפיזא מסכתא שקראה ואמר איני יודע כי לא קראתיה לא מחזקינן ליה בשקרי דעביד כרבנן (דאמר) [צ"ל דאמרי][9]) (ברכות ד'. ד"א זוט' פ"ג ילקי בא רמז קפ"ו) למד לשונך לומר איני יודע. וכן יאמר לא שימשתי מטתי וכן אם שינה האורח שכבדו בעל הבית מפני כי פחד שלא ירגישו בני אדם וילכו לביתו כדכתי' (משלי כ"ז, י"ד) מברך רעהו בקול גדול וגו'. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח לב"מ (בש"ס ווילנא) ועיי' נ"כ תוספ' קידושי' ל'. ד"ה אל, וערכי' ט"ז רע"א. — ודע כי ברפ"ע ובכ"י נכלל זה הע' עם ע' הקודם וצריך להפרידו כי זה הע' פי' לנו ענין מַסֶּכֶת ובל"א מַסֶּכְתָּא וגזרת המלה מל"מ הנ"ל ומפעל מסך = נסך בהוראת ל"ע הנ"ל וההפעיל בתוספת' שבת פ"ח (ט') המסיך שלשה חוטין, שבת ע"ג. והטווה והמיסך, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג חייב משום מיסך . . משום מִיסכת (בל"נ). והשם עם ההפעיל הוזכר יחד בשמ"ר ס"פ מ"ב מסכה רעה הִסַּכְתֶּן לדורות כלומ' אריגה רעה ארגתם לדורות[10]) עיין בפי' מ"כ בל"א ואם נקודתו הַסָּכָתָן אז יש לו פי' אחר עיי"ע הַסָּכָה (ח"ג, רכ"ז). ודרש מסכה (שמות ל"ב, ח') כמו מַסֶּכֶת (שופטי' הנ"ל בראש הערך) ובזה המשקל הורגל בדרז"ל עיי' לעיל בע' ובהשאילה בשו"ט מזמור ל"ח אנו המסכת ואתה האורג. ועוד הושאל לארג ומטוה במערכת איזה לימוד וכ"ה בל"ר textus פי' אריגה וחיבור הדברים עד שיאמרו לרבק טוב הוא. בירו' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג דרש ויסף (ש"ב כ"ג, ט"ז) קבעה מסכת לדורות[11]) שבת ג': בהא מסכתא . . במסכתא אחריתי, ושם קי"ח סע"ב דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן. עירובי' נ"ג סע"א בני יהודה דגלו מסכתא נתקיימה תורתן בידן בני גליל דלא גלו מסכתא וכו' דוד גלי מסכתא שאול לא גלי מסכתא, הוריו' י': אוקימתון מסכתא פלן ומסכתא פלן וכו', נדרי' ח' רע"א פרק זה . . מסכתא זו. מנחות ז'. מסכתא איתעקרא. סנהד' מ"ט. פתיח להו במסכתא והקבוץ שהש"ר פ' אחת היא ששים המה מלכות (שה"ש ו', ח') אילו ששים מַסֶּכְתִּיּוֹת של הלכות וכו', מדר' שו"ט מזמור ק"ד אילו המסכתיות דבר קפרא וכו' — ור"ב בע' מסכתא פי' בע"א ע"ש] —

3 מָסַךְ (מל"מ נרדף עם מָזַג den Wein mischen) בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת[12]) (נ"ח:) בעא מיניה ר' אסי[13]) מר' יוחנן יין נסך שמסכו גוי מהו א"ל אימא מזגו אנא כדכתיב קאמינא מסכה יינה (משלי ט', ב') א"ל לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. *[אחי"ה בויק"ר רפכ"ב סיבא לסמוך בו נגיא ומ"כ גרס

[1]) ובבבלי ובמשניות המסית זה הדיוט והמסית את ההדיוט. [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע בולוס ועיין גי' בעי' בלס ב'. [3]) עיי"ע ח"א ק"נ: והלאה; ח"ב, ק'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ' אמ' וכ"ה בע' נפש א' ושם מפורש וש"נ גם נגעי' פי"א מ"ט. [5]) בנו"ג בתענית מסכת דכלה ובכ"י ש"ס כלה וכ"ה בע' כל ג' וכאן היה גורס רבינו כמו בקידושי' הנ"ל וכ"ה בפי' ר"ח בתענית (בש"ס ווילנא) שהובא ג"כ בקצת שנויים בע' כל ג'. [6]) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ר וכ"ה בע' נגב. [7]) בנו"ג עבידי רבנן דמשנו. [8]) וכ"ת בפי' ר"ח ובנו"ג במסכת וכ"ה בתוספ' קידושי' ל'. ד"ה אל. [9]) וכ"ה בפי' ר"ח. [10]) ושם בלא"ר משתי בישתא אישתיתון לדרייא והוא מלשון שתי. [11]) ועיין בבלי ב"ק ס"א. [12]) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ר. [13]) כ"הג בדפ"ר ואמ' ובכ"י ק"ט יוסי ובדפו"ו ר' אמי.

נניא ופי' להמתיק בו עשב מר הנקרא נניא וכו' ע"ש ני' הילק' ורבינו גרס בע' סג א' באופן אחר ע"ש ומ"ש] —

מסכן (= מְסוּכָּן בינוני פעול בפועל מן סכן מל"מ יסכן בם (קהלת י', ט') (gefährdet sein ירושלמי בפ' התקבלי גט (פ"ו דמ"ח סע"א) מה בין חולה למסוכן[1] חולה בדרך ארץ מסוכן שקפץ עליו החולי. בפ"ק דסוט' בגמ' וכן לענין[2] (י"א) ערי מסכנות (שמות א', י"א) רב ושמואל חד אמר שמַסְכְּנוֹת את בעליהן כלומ' פעמים נופל הוא מן הבנין ומת ופעמים נופל הבנין על האנשים והורגן וחד אמר שממסכנות את בעליהן דאמר מר (יבמו' ס"ג.) כל העוסק בבנין מתמסכן. *[אחי"ה עיי' פירש"י בס"ד שממסכנות ומשם מוכח כפי' הערוך וכ"ה בשמ"ר פ"א ושם הגי' שממסכנות את בוניהם. והפיעל שמְסַכְּנוֹת וההפעיל מצוי עוד בדרז"ל עיי"ע סכן ושם השם סַכָּנָה, סַכַּנְתָּא. ובינוני פעול עוד בגיטין ס"ה: אף הַמְסוּכָּן, ברכות ס"ב: מסוכן הוא, טהרות פ"ו מ"א המסוכן. תוספת' שבת רפט"ו (ט"ז) מפני שהוא מסוכן ולנקבה מסוכנת חולי' ל"ז. ושם: תוספת' נזירות ספ"ד] —

מִסְכֵּן (בל"מ וכ"ה בל"ע مسكين ובל"ס מֶסְכִּינָא פי' אביון (ein Armer, Bedürftiger בילמדנו מה טובו אהליך יעקב (בתנחו' בלק לי' אבל אי' בילק' קהלת ר' תתקפ"ט בש"ם תנחו') וחכמת המסכן בזויה (קהלת ט', ט"ז) וכי כל החכמים[3] עשירים הם שנשמעים דבריהן שגוזרין גזרה על הצבור והן מקיימין אלא זה שמסכן מדברי תורה שמלמד לאחרים והוא אינו מקיים לפיכך דבריו אינן נשמעין. *[אחי"ה ובקהל"ר פ' ואמרתי אני קרוב לזה: וכי חכמתו של ר"ע שהיה מסכן בזויה היתה אלא זה זקן שהוא יושב ומסכן בדבריו .. הוי אין מסכן אלא מי (שממסכין) [שמסכין] דבריו. ובקהל"ר פ' ומצא בה: זה יצר טוב ולמה קורא אותו מסכן שאינו מצוי בכל הבריות ואין רובן של בריות נשמעין לו. ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג הוה אינש מסכין. ירו' שבועות פ"ז דל"ז ע"ד עתיר גו שוקא ומסכן גו ביתא וכו' ע"ש. רות רבה פ' ויאמר ברוכה: אוהבת האשה בחור מסכן מזקן עשיר והקבוץ ירו' סוט' פ"ג די"ט. מעשר מִסְכֵּינִין פי' מעשר עני. ועוד עיין תרג' ירו' א' לדברים ט"ו, י"א. לשמואל א' ב', ה'; לתהלים י', ח'; למשלי כ"ב, ז' והפעל ממנו באפעל סוט' י"א. שמ"ר פ"א עיי"ע מסכן א', שהש"ר פ' משכני: מְמַסְכְּנֵי אחריך נרוצה. ותרג' הורד (תהלים נ"ו, ח') תמסכן (מלש' רז"ל הורד מנכסיו). ותרג' יענו (מלי' עני) (שם צד, ה') ימסכנון. תרג' תדכאו (ישעי' ג', ט"ו) ממסכנין. ובאתפעל מִתְמַסְכֵּן סוט' י"א. שמ"ר פ"א עיי"ע הקודם לזה ותרג' לש"א ב', ה'; לתהלים ל"ד, י"א; ע"ט, ח'; למשלי כ', י"ג; כ"ג כ"א; ל', ט'. והשם כמו בל"ס מִסְכֵּנוּתָא ויק"ר פי"ג פל"ה פסיקת' דר"כ קי"ז. שהש"ר פ' משכני עיי"ע ערקא ב' ועיי"ע ברזא ב' ומ"ש (ח"ב, קס"ח:), ותרג' לש"א ב', ה'; למשלי ו', י"א; ועוד בקיצור מִסְכֵּינוּ תרג' לדברים ח', ט'; לישעי' מ"ח, י' — ובל"מ מִסְכֵּנוּת. ומהתואר מִסְכֵּן נאצל הפועל בל"ם מְסֻכָּן ישעי' מ', כ'] —

מסכין (Moschus) עיי"ע מסקין[4] כי כן גרס בעל הערוך.

מְסַכְסֶכֶת (בינוני מל"מ סכסך behindernd, auf-haltend) כשרה בפ"א בחולין בגמ' חוץ ממגל קציר (חולי' י"ז רע"ב)[5] מסכסכת מצד אחד (שם)[6]. — (א"ב מלשון וסכסכתי מצרים (ישעי' י"ט, ב') לשון בלבול וכן הפגימה שהיא מצד אחד מקלקלת הנוגע בה כי מצד האחר אינו מרגישה). *[אחי"ה בנו"ג מסוכסכת וכ"ה בכ"י ק"ט בערוך אבל ביתר הכ"י וכדפ"ע מסכסכת וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ר"צ:) וכן אוגרת (עיי"א ח"א, כ"ז) הוא בינוני פועל פי' מעכבת היד ע"י פגימה שבסכין וכן מסכסכת פי' מבלבלת ומגָרה היד ע"י פגימה] —

* מסוכריה כתובות ו'. ועוד עיי"ע סכר ד'.

מַסֶּכְתָּא (לדעת ר"ב מל"מ עיין בפני') בפ"ק דתעניות (י':) ובפ' האיש מקדש בקידושי' (מ"ט רע"ב) אלא כל ששואלין דבר בתלמודו[7] ואומרו ואפי' במסכת כלה[8] פי' מסכת שמועה מלשון הסכת ושמע ישראל (דברים כ"ז, ט') כי דברי תורה שבעל פה היו מקובלים משמועה אל שמועה וזה ענין שמעתא בריש כיצד מעברין בעירובין (נ"ג סע"א) דוד גלי מסכתא שאול לא

---

[1]) בנו"ג מה בין מסוכן מה בין חולה. [2]) כ"ה בכ"י ע'. [3]) בילק' שם וכי ר"ע וחביריו עשירים הם. [4]) מסק ג'.
[5]) כ"ה רק בכ"י ערוך. [6]) בנו"ג מרות אחת. [7]) בקידו': דבר אחד בלימודו בתענית דבר הלכה בלימודו. [8]) עיין ערך מסך ב'.

נלי מסכתא פי' אומר שמועות ומורה הוראות. *[אחי"ה וכן מוכח מפירש"י כי מסכת הוא שמועה ע"ש אבל גזרת ר"ב מל"מ הנ"ל אין נ"ל כי התיו מן הסכת היא שרשית ובמלת מסכתא לא והנכון כמ"ש בע' מסך ב' ע"ש ועיין ס"ש התוי"ט בפתיחה לפי' המשניות בשם ספר החסידים סי' תתקכ"ט — ומאותו מושג נסתעף שם King ועוד Sûtra עיין עמ"ש לפערלעס 41] —

* מְסוּלְיָיא, מְסוּלְיָים עיי"ע סליים.

* מְסַלְסְלָא פי' מסרק Kamm עיי"ע סרק ב' הציון מאיכ"ר פ' סלה.

☞ מְסָמָא עיי"ע אבן מסמא. *[אחי"ה עיי"ע בח"א, י"ג לפי פי' רבינו שם צריכים אנו לנזור מפעל סום (בל"מ שום) והעתקתו ein hingelegter Stein] —

מסמס (מל"י ἡμίσευμα בל"ר semissis פי' כמו semi as halber As) חצי האס בפ"ק דקידושי' ובגמ' [1]) ובי"ה אומרים בפרוטה (קידו' י"ב.) מסימס שני קונטרינקין [2]) פי' מטבעות הן. — (א"ב נקרא בל"ר סמיסים). *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ה מיסמס שני קונטרונין (בכ"י אירפ) ובנו"ג קונטריסין, והקבוץ שם איסר שני מיסמסין (בקידושי' מוססיסים) ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד פונדיון שני מסימיסין מסימים שתי פרוטות] —

מסימס (מל"ע הרשום' בע' אכסלגס (ח"א, פ':) פי' יקר מאוד hochgeschätzt) כלי מסימס (חגיג' כ"ו: מנחו' צ"ז.) כבר פירשנו בע' אכסלגס [3]) *[אחי"ה ושם פי' רבינו עצי מסימס דיקירי וכ"ה בפי' ר"ח בחגיג' (בש"ס ווילנא) ושם לנכון הגי' אכסלגוס. ובפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגי' דף ל"ט:) בש"ס אבטולגוס. וכלי מסימס פי' עץ יקר הרבה ע"כ וכן ענין המלה בל"ע. וכתיבתה מסאמס ובמקום האל"ף בא היו"ד לסימן הברה ארוכה בני' מסימס וכ"ה בפי' רגמ"ה הנ"ל ובכ"י ש"ס מסמס ובנו"ג בש"ס מסמים] —

1 מִסְמֵס (נ"ל מל"ע مسّ הנחת הדעת והשכנת הרוח beruhigen, besänftigen) בפ' החולץ בגמ' וכן שאר [4]) (יבמות מ"ב רע"ב) דידיה ממסמסא ליה בחלב ובביצים. בראש' רבה פרש' פ"ג (פ"ב) ותאמר לה המילדת אל תיראי: אמר לו כך ממסמסין נפשה של היה אומר לה בשעת הלידה אל תיראי כי בן זכר ילדת.

2 מִסְמֵס (פי' כמו מסס נרדף עם מסא. מסי ענין התכה zerfliessen וע"י זה מלוכלך besudelt sein) בר"ג דחולין (ד'.) ודלמא סימנא הוה ליה בגויה אמר רב משרשיא דמסמסי [5]) ליה מסמוסי פי' „מלכלכו [6]) שלא ישאר בו סימן" [7]). בהלכה ב' דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' כ"ח.) ההוא בר אווזא [דהוה בי רבא אתא כי ממסמס קועיה דמא. ובפ' אילו טרפות בגמ' ודרוסת הזאב (שם נ"ג:) ההוא בר אווזא] [8]) דהוה בי רב אשי על לביני [9]) קניא אתא כי ממסמס קועיה דמא. נתמסמס הבשר רואין אותו כאילו אינו היכי דמי נתמסמס כל שהרופא גורדו [10]) ומעמידו על בשר חי (שם) ובס"נ דפ' דבהמה המקשה [11]) (שם ע"ז), בפ' אילו טרפות בגמ' נשתברה השיזרה [12]) (שם מ"ה:) הומרך פסול נתמסמס פסול כבר פי' בע' מז [13]). ובפ' המפלת בגמ' וחכמים אומרים (נדה כ"ד.) איתמר המפלת שפניו [14]) מוססין פי' שבשר פניו נימוק תחת העור. פ"א כגון כלי מתכות שנצרף [15]). *[אחי"ה מסמס הוא בנין פלפל מן מסס. עיי"ע מס ב' נפעל נמסית תוספת' סוט' פ"ג, והנתפלפל נתמסמס וכנ"ה בירו' תרומות פ"ח דמ"ו. נתמסמסו בני מעיה אסור. חולי' י"ח. עיי"ע פרת ב'. ובנדה הוא בינוני פעול תחת ממוססין [16]) וכ"ה בירו' סנהד' פ"י דכ"ח. בשעה שהן (דברי תורה) יוצאין ממוססין הן מרים וכו' ועיי' במד"ר פי"ד. ותר"י א' לדברים א' כ"ח המסו: מסמיסן. נמגים (תהלים ע"ה, ד') תרג' כד מתמססין, למסת (איוב ט', כ"ג) תרג' כד

---

1) לי' בדפ"ע חוץ מדפ"ר. 2) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' קנטרינק ע"ש. ובכ"י ק"ס כאן: קונדריסין וצ"ל קונדריקין כגי' דפ"ע ובכ"י ה"ב קונדרינקין ובנו"ג קונטרונקין ובכ"י אירפ' לתוספת' ב"ב ספ"ה קונטרונין. 3) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ב"ר ובדפ"ר, ובכ"י ק"ט אכסלגס, ובכ"י ה"ב ובדפו"ו אבסלגס. 4) בכ"י ובדפ"ר. 5) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובנו"ג ממסמס. 6) בפי' רגמ"ה: בטים. 7) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגיילי דף ר"ס ע"ב) ורש"י פי' ממעכו וםכתשו אבל בציון שאחרי זה פי' כרבינו. 8) בדפ"ע נשמט מן ההוא בר אווזא עד ההוא בר אווזא. 9) בכ"י ה"ב לבי. 10) ובחולי' ע"ז. קודרו צ"ל קודדו. 11) כ"ה רק בכ"י ערוך. 12) כ"ה בדפ"ר, ובשרפ"ע השירה. 13) בכתב יד וכדפ"ר בט"ם מס וצ"ל מז [ב'] וש"נ השינויים. 14) בנו"ג מי שפניו. 15) כ"ה בדפ"ר ובשאר דפ"ע אבל בכ"י שנשרף. 16) ודוגמתו עיי"ע מעם וע' מעך, מרם א', משמש.

מתמסמסין. — אבל מימסמס בירו' שבת פי"ט די"ז. וירו' יבמו' פ"ח ד"ט. ט"ס תחת ממשמש עיין המפרש שם. והשם: מַסְמָסָה חולי' מ"ה: נ"ג: הפכו המרכה עיי"ע מז ב' וע' המרכה] —

* מסמסיה (שם שד בל"פ Mûs עיי"ע בזביזה) שבת ס"ז. מסמסיה כה"ג בע' הנ"ל ובנו"ג מם מסייה ובכ"י ש"ס מסמטיה וצ"ל כגי' הערוך וכ"ה בסמוך בשבת מסמסיך ובכתב יד ש"ס מסמסייך וכבר הארכתי אודות לחש זה בע' הנ"ל (ח"ב, ל"א:).

מסמסתא (תרג' עזרה Terrasse des Altars) מהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה[1] (יחזק' מ"ג, י"ד) תרג' ממסמסתא זעירתא ועד מסמסתא רבתא. — (א"ב מסמתא כתוב). *[אחי"ה וכנ"ה ביחזק' שם פסוק י"ז. כ' ושם מ"ה. י"ט ורש"י לציון הראשון גורם מסתמא ופי' לשון רצפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבנים מזפת וסיד וכו' ע"ש] —

מַסְמֵר (מל"מ וכ"ה בל"ע مسمار ובל"א מַסְמְרָא יתד Nagel, Stift) בפ' במה אשה (שבת ס"ז. במשנ') במסמר הצלוב[2]) משום רפואה פי' שכן דרך מי שנתחייב לתלות ממיתין אותו תחילה ואח"כ פושטין אותו וקובעין לו מסמר בעץ ותולין אותו באותו מסמר. בטבעת בפ' י"ב בכלי' (מ"ה) מסמר שהתקינו להיות פותח ונועל בו טמא והעשוי לשמירה טהור פי' אם המסמר עשוי כדי לפתוח בו את הדלת הרי הוא כלי ומקבל טומאה ואם שמו בדלת כדי לשמור המסמר שלא יאבד טהור עד שיצטרפנו[3]) מערבו עם כלי אחר ויהיה כלי. מסמר של שולחני (שם) שקובע בו הטבלות[4]) שלפניו כל זמן שמושיבה לפניו כדי שלא תפול. בריש טבול יום (פ"א מ"ג) מסמר שאחר הככר. פי' בצק היוצא מן הככר כמו מסמר[5]) וי"מ סימן הככר שעושין אחורי הלחם דומה למסמר. *[אחי"ה ור"ש הביא שני פירושים אלה בשם עצמו ע"ש. — וכנ"ה בכלי' שם מ"ד מסמר הגרע ואבן השעות עיי"ע גרע ואבן שעות. ובכלי' שם מסמר הגרדי והוא כמו בירו' ב"ב רפ"ב די"ג: מסמרא דגוולא. כלי' פי"ד מ"ב עיי"ע חזינא. תוספתא שבת פי"ד (ט"ו) מקל שעשה בראשו מסמר וכו', ירו' פסחים פ"ה דל"ב ע"ג ירו' יבמות פי"ג די"ג ע"ג קביעא גבך כמסמרא (כמיסמרא). ויק"ר פ"ה איזה מסמר קבעת כאן וכו' עיי"ע גל ז' (ח"ב, רע"ט:). תנחומ' בהעלותך סי' ט"ו למה כתיב כמשמרות (קהלת י"ב, י"א) ואנו קורין מסמרות ללמדך שאם קבעת אותם כמסמר בלבך הם משמרין אותך. והקבוץ ב"ב ז': אלעזר בני קבע בה מסמרות. ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. ובמד"ר פי"ד בשעה שדברי תורה יוצאין מפי בעליהן כתיקנן הן ערבין לשומעיהן כמסמרות נטועים וכו'. תוספת' שבת רפ"ד (פ"ה) ועשה מסמרות הרבה מלמעלה. תוספת' כלי' ב"מ פ"ג המסמרות והסניפין. ועוד הקבוץ בל"ז כמו בל"מ (ישעי' מ"א, ז' ודהי"א כ"ב, ג') ב"ר ס"פ ס"ח הטמין לתוכו מסמרים . . ונקבו מסמרים את בני מעיו ובתרג' לירמי' י', ד' לישעי' הנ"ל מסמרין; ולדה"י הנ"ל מסמרייא. והפעל ממנו שבת ס'. ירו' שבת פ"ו ד"ח. ביצ' י"ד: ט"ו. סנדל המסומר. ירו' חגיג' רפ"ג דע"ח ע"ד כל חד וחד נסיב חד מסמר וקבע לי בנויה . . עד כדון מתקרי כיפא מַסַּמְרָא] —

* מַסְמֶרֶת (אולי מל"ע مضمرط מי שיש לו קמטים Falten) תוספת' נגעי' ספ"ב המסמרת והיובלת וכו' ובר"ש לנגעי' פ"ו מ"ז הובא הגי' המסמרות[6]). ולפע"ד הוא הקמטין, שבמשנ' ח' בנגעי' פ"ו, ובמשנ' ז' שם אי' היבלות והדלדולין עיין ערך דל ד' (ח"ג, ס"ו:).

מסון עיין ערך מם (ב').

מסנא (= מְסָן, מְסָאנָא בל"ס פי' כמו סאון בל"מ Schuh, Beschuhung) תרג' שרוך נעל (בראשית י"ד, כ"ג) ערקת מסנא. *[אהי"ה ועוד הרבה בתרג' עיין המתורגמן ובעמת"ר ללעווי וש"נ כי בתרג' ירו' לרוב פעמים אי' באל"ף מסאנא. אבל זה הכלל אינו עולה יפה כדמוכח מהדוגמאות שהביא וכן בדרז"ל בש"ס בבלי לרוב באל"ף כמו בסנהד' ע"ד: עיין ערך ערקא קידושי' מ"ט. מסאנא דרב מכרעאי וכו'. ב"ר פמ"א ונ"ב מסאנא דמטרונא עיי"ע דטולמים ומ"ש. בגיטין נ"ו. הוה שליפא מסאנא ושם: הוה סיים חד מסאנא וכו', ובאיכ"ר פ' היו צריה חד

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך. [2]) כ"ה בדפ' וויניצי' וכ"ה בירו' ובמשניו' נאפולי ופיז' אבל בדפ"ר ובכ"י ע' מן הצלוב וכן הוא לפנינו בש"ס בבלי. [3]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ואמ' אבל בכ"י ק"ט שיצרפנו וכ"ה לפנינו אבל פי' רבינו מוכיח על גי' הדפוסים. [4]) בכ"י ק"ט והי"ב הטבלא. [5]) וכן הוא בפי' סוטי' לרה"ג צד 42. [6]) והי' צוק"מ בפי' המלות שבתוספתא צד LXXIV כתב שגי' הר"ש המסתרת ולא ידעתי מנין לו זה.

מסן, והקבוץ שם תרין מסאני. תענית כ"ב. מסאני אוכמי, קידושי' כ"ב: שלוף לי מסנאי] —

* מְסָאנָא, מְסָנְתָּא (נ"ל מל"ע صان כלי לשמור בו דבר מה כגון סל וכדומה מפעל صان שמר וגנז Behältniss) ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד שלח . . חדא מסאנא דתאיני . . ההיא מסנתא דשלחת לי וכו' פי' סל מלא תאנים ובאמת בב"ר פ"ם אי' חד קרטיל (בל"י κάρταλλος סל).

* מסננא (מפעל סְנַן ומהתואר הסורי סְנִינָא פי' מזוקק geläutert והשם מסננא זהב מזוקק (geläutertes Gold) תרג' מכתם (ישעי' י"ג, י"ב) מסננא דאופיר.

* מְסַנֶּנֶת (מפעל סָנַן בל"ע سن בבנין שני سنن ענין לטישה וצחצוח והושאל לנקיון המשקה או מאכל מן הפסולת seihen והשם Seiher) שבת קל"ד. קל"ט: ירו' שבת רפ"כ די"ז. מסננת של חרדל.

מְסָס (לדעת רבינו מענין מסס (ישעי' י', י"ח) ולדעת ר"ב טליר Rindsdarm, omasum עיי' בפנים) בפ' אלו טרפות (חולי' מ"ב.) המסס ובית הכוסות פי' אסטומכא לפי שמעכלת המאכל נקרא המסס כמו (ישעי' הנ"ל) והיה כמסוס נוסס. ויש מפרשי' הקיבה שבה המסו[1]). בב"ר פ' ד' ובפרש' י"ד[2]). לקערה שהיא מלאה חלב עד שלא נתן לתוכה מסו החלב רופף משנתן לתוכה מסו החלב קופה הוא שאמר איוב (י', י"ב) הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני. — (א"ב פי' הומסום בל"ר אחד מן קרבי הבהמות המעלות גרה וכלל זה יעלה בידך כל הבהמות הטהורות יש להן שלשה כרסים ולריאה שלהן יש אונות גם לכבד שלהן יש אונות והכליות שלהם מחותכות לא כן הבהמות הטמאות כי כרס אחד להן והריאה וכן הכבד והכליות חתיכה אחת כל אחת מהם וכנגד השלשה כרסים שיש לבהמות הטהורות יש גם כרסים שלשה לעופות טהורות זפק וקרקבן וכרס אחר קטן גם לדגים הטהורים יש כרסים) *[אחי"ה בע' המסס (ח"ג רי"ז) פירשתי בין לדעת ר"ב בין לדעת רבינו והבאתי ראיה לדעה אחרונה זו מויק"ר פ"ד, ופי"ח וקהל"ר ע"ש. וגם משקל ארמי מראה לגזרת רבינו מלש' מסוס כי בקהל"ר פ' (קהלת י"ב, ד') וסגרו דלתים פי' בשפל קול הטחנה על ידי דלית מסוסא טחין, וכן מוכח מפירש"י וראב"ע לקהלת ע"ש. ותהיה לפי זה הה"א שמושית והיינו ה' הידיעה ונכון העריך רבינו את המלה באות מי"ם. ורש"י בחולי' שם ובשבת ל"ו. ד"ה המסס לועז המלה ע"י צינפיי"ל והוא ל"ר centipellio פי' מאה עורות ונקראה כן קבה השנית בבהמות וחיות בעבור רוב הקמטים שבה עיין פליניאוס כ"ח, מ"ב[3]) וגם הובלילא לועז כן רש"י בסוכ' ל"ד. והוא הוא המסס עיי"ע בית כוסות (ח"ב, ע"ב) וע' הבלילא (ח"ג קע"ח)] —

☞ מְסוּסְטְלָא (= מְסוּסְטוּלֵי פי' בל"י μεσόσ-τυλον — τύλιον ריוח בין שני עמודים והוא מדת השטח המיוחד Raum zwischen (zwei Säulen) מסכת שבועות דירושלמי פ' שבועות שתים (פ"ג דל"ד ע"ד) חמית משך (דחווי) [דחזוי] עיבוד[4]) על תמניא[5]) מסוסטלא פי' בל"י חצי עמוד. *[אחי"ה ויותר מדויק ריוח בין שני עמודים וזה מה שאי' בירו' נדרים הנ"ל עביד אורי על (עומני) [תומני] מססטולא וצ"ל מסוסטולי וכ"ה בירו' שבועות מסוסטול' וצ"ל מסוסטולי] —

* מַסָּע (מל"מ (מפעל נָסַע) ענין העתק ממקום למקום (das Fortziehen, das Aufbrechen des Lagers) שהש"ר פ' מי זאת: מתנודדין ממסע למסע וכו'. והקבוץ מַסָּעוֹת ר"ה ל"א סע"א שמ"ר פכ"ה תנחומ' במדב' סי' ב' דב"ר רפ"א.

* מַסִּיעַ (מפעל נסע) כמו הַסִּיעַ בהרכבה עם דעת פי' הסרה מזכרון) ירו' תעני' רפ"ד מסיע דעת עיי"ע הסיח. הסיע (ח"ג' רכ"ז).

* מַסָּעָה (כמו מַשָּׂאָה מל"מ מַשּׂוּאָה פי' אבוקה (Fackel) כ"י אירפ' תוספת' ר"ה רפ"ב (פ"א) בראשונה היו מסיעין מסעיות ועוד שם הקבוץ מַסָּעוֹת ובכ"י ו"ו משואות, מסועות ועיי"ע שא א' וע' משואה.

* מוּסַף, מוּסְפָא (מפעל יָסַף ענין תוספת לדבר אחר או לקרבנות או לתפלה ,Ansatz (Zusatz (Zusatzopfer, Zusatzgebet) כלי' פ"ה מ"ה

---

[1]) עיי"ע טסו. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ועליו מוסב סיגנון הלשון בערוך. [3]) ושם דבר ג"כ פליניאוס מהחלב הקפוי שבקיבת הצביים ע"ש. [4]) בנו"ג עיביד וצ"ל עביד וכ"ה בירו נדרי' רפ"ג דל"ז ע"ד. [5]) בירו נדרי' בט"ס עומני וצ"ל תומני.

מוסף התנור .. מוסף היורה עיי"ע סף ב' ושם הגי' מוסיף וכ"ה הרבה פעמים בתוספת' פרה פי"א ע"ש. כלי' שם מי"א מוסף של טיט. תוספת' כלי' ב"ק ספ"ד עשה לו מוסף. — ברכות כ"ח סע"א אחת של מוסף. שבת כ"ד. קרבן מוסף. מגילה כ"א. כל שיש בו מוסף וכו'. ירו' יומ' פ"ז דמ"ג ע"ד כד מפני מוספה והקבוץ ברכות כ"ו סע"א ושל מוספין. שם כ"ח רע"ב תפלת המוספין. ושם סע"א תפלה של מוספין ושם רע"ב צלותא דמוספין ע"ז ד': צלותא רמוּסָפֵי.

* מסופות עיי"ע הבא אח"ז.

מסיפס (אולי מל"ר sepes גדר Verzäunung, Zaun) בפ' הדר בגמ' חמש חבורות[1] (עירו' ע"ב.) א"ר נחמן מחלוקת במסיפס אבל במחיצה עשרה וכו'[2]. בראש השותפין (ב"ב ב':) מאי לאו כותל לא במסיפס בעלמא. בע"ז בפ' השוכר בגמ' דסמך לבולשת[3] (ע':) חצר שחלקו במסיפס[4] טהרותיו טמאין ובגוי[5] אינו עושה יין נסך[6]. פי' הגאון מסיפס כותל חלול שיש בו חלונות חלונות. — (א"ב פי' בל"י דבר חלול באמצע). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י μεσοπόρος[7] ורש"י פי' בכ"מ מחיצה נמוכה וכן פי' רגמ"ה כ"י לב"ב מחיצת קנים. ור"ח לעירו' שם (בש"ס ווילנא) פי' פיסקא דארזי. — וכנ"ה ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד סע"ב חצר דחלוקה במסיפס. תוספת' שבת ספ"ח (פ"ט) צרור אבן .. כדי לעשותן מסיפס ובכ"י אירפורט מסופות ואולי הוא העיקר ומל"ע مسافة ריוח באמצע והיינו מחיצה. והקבוץ ילק' פקודי רמז תכ"ב ועשית מכסה לאהל (שמות כ"ו, י"ד) כמין מסיפסין היו עשויות] —

מֶסְפּוֹטַמְיָא (בל"י Μεσοποταμία, Mesopotamien) בבראשית רבה פרשת מ"ה (מ"ד) אל תירא אברם: אשר החזקתיך מקצות הארץ (ישעי' מ"א, ט') מספוטמיא ומחברותיה. בפרשת ס"א (רפ"ס) אשר הלך חשכים (שם נ', י') [שבא] ממספוטמיא[8] ומחברותיה. — (א"ב פי' בל"י ורומיי ארם נהרים שהיא יושבת תוך שני נהרים מסו פי' תוך פוטמו נהר בל"י) *[אחי"ה צ"ל מסוס = μέσος תוך פוטמוס ποταμός. וע' זקנים העתיקו ככה ארם נהרים (בראשית מ"ד, י'; דברים כ"ג ד'; שופטי' ג', ח') וכן פדן (בראשית כ"ה, כ'; כ"ח, ב'. ה'. ו'. ז')] —

* מִסְפְּיָא (מפעל סְפִי פי' פחד Furcht, Ehrfurcht) תרג' פחד (איוב ל"א, כ"ג) ותרג' משתו (שם מ"א, י"ז) ממספייה. ובקצת דפוסים וכ"י ממסייפיה.

* מִסְפָּק (כמו סָפֵק Zweifel) הרבה בירו' ד"מ ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: למה אתם מכניסין עצמכם למספק הזה. ושם פ"ב דנ"ח. אתה למה הכנסתה עצמך למספק. ירו' סוט' פ"ג די"ט. ושם רפ"ד די"ט. מפני שהכניסה עצמה למספק הזה. ירו' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ג מה ראית להכנים עצמך למיספק הזה המרובה. אסת"ר פ' ויפקד באו לידי המספק הזה.

* מִסְפָּר (מל"מ ענין מנין Zahl, Zahlung) עדיות פ"ב מ"ט מספר הדורות. ספרי כי תצא פ' רפ"ו במספר ארבעים מנין סמוך לארבעים. מכות כ"ב: אי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים עיי"ע מלקות וע' מרד. ועיי"ע סְכַם ומ"ש להשוות הגירסאות סוכם וסמוך עפ"י לש' השמרוני.

* מַסְפְּרָא, מַסְפָּרַיִם, מַסְפֶּרֶת (פי' תער וצבת בל"ם מַסְפְּרָא, מַסְפַּרְתָּא Scheermesser, Zwickmesser) ב"ב נ"ח. אייתי מספרא וכו'. סנהד' צ' רע"א זיל אייתי לי מספרא וכו'. שם: הבו לי מספרא ויהבו ליה מספרתא. ותרג' תער (במדבר ו', ה'; ח', ז') ותרג' מורה (שופטים י"ג, ה'; ט"ז, י"ז) מספר. ובדרז"ל בזוגי אצל מספרת כלי' פט"ז מ"ח תיק מספרת ומספריים. שם פי"ג מי"א מספרת שנחלקה לשנים עיי"ע ספר א' כפי גי' כ"י ודפ"ר וש"נ גם מספורת של פרקים (שבת מ"ח: נ"ח:) וכ"ה לפנינו וצ"ל מספרת כדאי' בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ג. מ"ק י"ז: בתער אבל לא במספריים ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"א בסכין ובמספרת אבל לא במספריים. ועיי"ע נגוסטרי ומ"ש.

* מספרתא (שם פרטי) סנהד' מ"ד. ר' יהודה בר מספרתא וכן הוא בב"ר פנ"ג ושם: ר' יודן.

מָסַק (נ"ל מל"ע مشق נרדף עם مزق ענין כריתה וחיתוך ועקירה herabpflücken, herab-

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [2]) כ"ה בכ"י. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [4]) בנו"ג אמר רב טהרותיו וכו'. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [7]) עיין מ"ש ה' אייזלער בט"ר ח"א, 67 ושם בט"ם μεσόπειρος. [8]) בנו"ג מאספמיא ובב"ר ספ"ל מאספוטמיא ובשניהם צ"ל כגי' הערוך עיי"ע אספוטמיא וע' אספמיא.

reissen) בפ"ב בנגעי' (מ"ד) האיש נראה כעודר וכמוסק. פי' המצורע כשבא להראות לכהן את נגעו מגביה ידו כמוסק זתים מגביה ידו עד שיראו שחיו והאשה כאורגת בעומדין[1]) פי' כאורגת במסכת העומד[2]) שדרכה להגביה ידה הימנית ונראה שחיה[3]). כטוה בפשתן לשמאלית (נגעי' שם[4]) פי' הטווה בפשתן דרכה להגביה ידה השמאלית ומראה שחיה[5]) ולא יראנה הכהן ובאלו ענינין נראין בין הסתרים. וכבר פירשנו מוסק בע' אר. *[אחי"ה עיי"ע אר ב' (ח"א, רס"ג) ושם פי' רבינו כי מוסק ענין לוקט בזיתים ע"ש ושם הבאתי ראיה מב"מ פ"ט: שבת ע"ג: לפי גי' כ"י וירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ג וד"י. ויש להוסיף ירו' דמאי רפ"ו דכ"ה: זתים למסוק בשמן וכ"ה בתוספת' דמאי רפ"ו[6]) ושם: למוסקו בזיתים, תוספתי ברכו' ספ"ד ומוסקין בזיתים, ושם לשבת ספ"ט (י') הקוצר והמוסק, שם לטהרו' רפ"י המוסק זיתיו וכו', אם עד שלא מסקן . . משמסקן, שם לב"מ רפ"ט זיתים מסוקין, והשם מָסִיק (כמשקל קָצִיר, בָּצִיר) פי' לקיטת הזיתים, תוספת' טהרו' שם אם יש מסיק על פני האדמה וכו', ירו' מעשרו' פ"ה דנ"א ע"ד זיתי מסיק, ירו' כ"ב פ"ג די"ד, ג' שנים קציר ג' שנים בציר ג' שנים מסיק, ירו' יבמות פט"ו די"ד ע"ד יצא בציר ונכנס מסיק ועיי' בבלי יבמו' קט"ז: ושם מופשט שבת י"ז. גוזרני אף על המסיקה, והקבוץ ב"ב ל"ו: וימסוק ג' מְסִיקוֹת. ובענין פי' משנ' הנגעי' הנ"ל עיי"ע עדר ועוד עיי' בספרא תזריע הנ"ל ובפי' הראב"ד שם ובתוי"ט לנגעי' ועוד עיי' ויק"ר ספט"ו] —

מסק (= מַסִּיק, מַסִּיקָא מל"ע مسيك, مساك בוצע בצע ומשתוקק לדבר מה der Gierige, Hab-süchtige) בפ' הגוזל ומאכיל הגוזל שדה מחבירו ונטלוה מסיקין (ב"ק קט"ז: במשנ') גמר' (שם) מאן דתני מציקין לא משתבש דכתי' (דברים כ"ח, נ"ג) במצור ובמצוק ומאן דתני מסיקין לא משתבש דכתי' (שם מ"ב) יירש הצלצל מתרגמינן יחסנינה[7]) סקאה. *[אחי"ה והוא מין ארבה והקבוץ סקאין תענית ו'. עיי"ע סקא. ותר"י ב' לדברים שם העתיק: מַסִּיקָיָא וזו ראיה נצחת לגי' מסיקין והוא מל"ע הנ"ל פי' האוכל בתאוה והשתוקקות ובלהיטה, ועוד ענינו בוצע בצע ירו' שבת ס"פ ט"ז דט"ו ע"ד סופך לעשות במסיקין פי' עסקך בין החמסנים והאנסין, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד מן המסיקין שנו, והיחיד בנדה ט"ו סע"ב מעשה בשפחתו של מסיק אחד ברימון וכו', ובפסחים ט' סע"א[8]) ובע"ז מ"ב, ותוספת' אהלו' ס"פ ט"ז הגי' של מציק אחר] —

מסק (= מוסקין בל"פ مشك, مشكين בל"ע مشك בל"י ורו' Moschus, μόσχος, muscus) ירושלמי בסוף כיצד מברכין (ספ"ו ד"י ע"ד) על הדין מוסקין מברך אשר נתן ריח טוב במיני[9]) בשמים[10]). — (א"ב פי' בל"י ורומיי וישמעאל מין שם בשם עיי"ע משק ובנוסחאות שלנו כתוב מוסכין) *[אחי"ה גי' שלנו תתכן יותר כי הכ"ף הוא לעומת ك בל"ע ופרסי וגי' מוסקין (או מוסכין) עולה יפה עם מלה פרסית הנ"ל וגי' מושק עם מלה ערבית ויוני' ורומי' עיי"ע משק. ועוד עיי"ע פלייטון וש"נ השינויים] —

* מִיסַּק (מקור של פעל נְסַק das Aufgehen, Aufsteigen) תרג' תהלים ע"ב, ה' מיסק שמשא. לשה"ש ג', ו' מיסק קריצתא ובתר"י א' לבראשית ל"ב, כ"ד מיסק עמוד קריצתא.

* מַסָּקָא, מַסּוּקְתָּא, מַסּוּקִיתָא (שם מופשט מפעל נסק ופי' עֲלִיָּה, מעלה das Hinaufsteigen, die Anhöhe) תרג' ועליתו (דה"י ב' ט', ד') ומסקתיה, תר"י א' לדברי' ל"ב, מ"ט מסוקתא, ולבמד' ל"ד, ד' מסוקיתא וכ"ה תרג' מעלה (ישעי' ט"ו, ה'; ירמי' מ"ח, ה'; דה"י ב' ל"ב, ל"ג) והקבוץ מַסּוּקְיָן (תר"י א' לשמות כ', כ"ז; לדברי' כ"ח, מ"ב) וכן מתורגם שיר המעלות (תהלים ק"כ—קל"ד) ובל' זכר בויק"ר פי"ח אית תמן מַסָּקִין וכ"ה בקהל"ר פ' גם מגבוה, ובאיכ"ר פ' איכה יעיב אי' מסוקיתיה וכ"ה בתרג' שמרוני מעלה (במדב' ל"ד, ד') ועיי"ע מחת במו"ע.

---

[1]) כ"ה במשני דנגעי' אבל בספרא תזריע מסי דנגעים פרשי' ג' פרק ד' כעומרי' ובויק"ר ס"פ ט"ו בעמרים וצ"ל כגי' הערוך ועיין תוי"ט לנגעי' שם וכו"ש בשם הראב"ד. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בעומד' והתוי"ט הביא חעומדת. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. ובדפו"ו שיחיה ובדפ' פיז' באזיל ואמ' ופראג בט"ס שהיה. [4]) ושם הגי' ר' יהודה אומר אף כטווה וכו' וכ"ה בספרא הנ"ל אבל מתוספו' נדה ס"ז. ד"ה ומניקה נראה שלא גרסו אף כמו שלי' בערוך וכן לא גרס רבינו האשה כעורכת וכמו שלא גרסו התוספו'. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשדפ"ע שיחיה. [6]) ושם הגי' זיתיו. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ע חוץ מדפ' וויניצי' ושם יחסיניה בט"ס ולנכון בע' סקאה. [8]) ובכ"י ש"ס הגי' ברומי. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [10]) בנו"ג אהן מוסכין דיימר ברוך אשר נתן ריח טוב וכו'.

* מַסְקָנָא (מפעל נסק בל"ס מַעֲלֶה Anhöhe והושאל למה שעולה מן השמועה או מאיזה דבר (Schluss, Endergebniss תרג' מעלה (במדי' ל"ד, ה'; יהושע י', י'; ש"א ט' י"א; מ"ב ט' כ"ז; כ', י"א) מסקנא. מגילי' י"ד רע"ב ומסקנא הכי הואי, פי' סוף שעלתה לו כך. ב"ק פ"ד סע"ב ואמסקנא קיימי פי' על סוף המשמעות קאי. ובלש' עברי המאוחרת הרבה פעמי' מסקנא דשמעתתא.

מַסְקִיד (נ"ל מל"ע شقذ כמו בל"ס שְׁקַד ענין מהירות והשתדלות ונהיגה בדפיקה An- treiben (zum raschen Gehen)) בויקר' רבה אמור אל הכהנים (פ ר ש ת ל ע ו ל ם[1]) (פ' כ"ט) ובראש[2] פסקות [צ"ל ובפסקת' דראש השנה] (פסקת' דר"כ צד קנ"ג.)[3]) מלמדך להועיל (ישעי' מ"ח, י"ז) מסקידנא[4]) לך כהדין[5]) מ ס ס א[6]) דמסקיד בתורתא[7]) פירשתי בראש הפרק[8]). — (א"ב יש נוסחאות כתוב בהם בדל"ת ויש ברי"ש. ותרג' כי כאשר ייסר איש את בנו (דברים ח', ה') היכמא דמסקר גבר ית בריה). *[אחי"ה כ"ה בתרג' ירו' א'. וני' ברי"ש אי' ג"כ בילק' בשני המקומו' הנ"ל בהערה 7 והנכון בדלת מל"ע הנ"ל וכן מוכח מע' סקר ע"ש. וכן פירש"י נשקד באיכ' א', י"ד ע"י ל"א של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמד הבקר ע"כ ובויק"ר ובפסיק' הנ"ל דרש מלמדך כמו מַלְמֵד הבקר וכמו שפי' הרד"ק בשרש שקד וז"ל כלומ' אהיה עמך תמיד להנהיגך כמו שהמלמד דבק תמיד בפרה להנהיגה עכ"ל ומ"ש בשם רה"ג עיי' מה שאכתב בס"ד בע' סקר ג'] —

* מסקום (?) ירו' ביכורי' ספ"ג דס"ח ע"ד שמעון בר ווא הוה כד מסקום צ"ל בדמסקום וכדאי' בגליון בדפ' קראטאשין. ובפני משה כתוב עני מאוד מל' מסכן ע"כ ואולי ט"ס תחת מסכן כי היה בתכלית העניות עד שלא היה עיגול מיכליה והוי ר' יוחנן קרי עלוי וגם לא לחכמים לאכול ירו' בכורי' שם ובקהל"ר פ' וגם לא לחכמים כפי ציון בסד"ה ע' ר' שמעון בר אבא אבל לפנינו בקהל"ר פ' שבת' וראה לי'.

מַסָּר (בל"ס מַסָּרָא בל"ע منشار בל"ט מַשּׂוֹר (מפעל נָשַׂר) (die Säge בפ' כל הכלי' (שבת קכ"ג: במשנ') חוץ ממסר[9]) הגדול. ויישם במגרה (ש"ב י"ב, ל"א) ומסר יתהון במסרין, מ ג ר ר ו ת ב מ ג ר ה (מ"א ז', ט')[10]) [תרג' ממסרן במסרין]. *[אחי"ה עיי"ע נסר א' במו"ע — וכנ"ה בתרג' ישעי' י', ט"ו; ט"ד, י"ג ולדה"י א' כ', ג' ושם: במסארין והוא במשקל ערבי הנ"ל. ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ג העשויה כמין מסר. ב"ר פ"ו כמסר הזה שהוא נוסר בעץ. ועה"ק שנ"ב סיים זענא בל"א והוא Säge וכ"ה בלאי"ט sega ועי' זה לועז הרד"ק בשרש גרר את מגרה שיג"א בלעז] —

מסר (= מָסוֹרָא בל"ס מָסוֹרָא פי' מלשין Ange- ber, Denunciant מל"ע مسر im Geheimen (verläumden בר"ג דב"ק (ה'.) ובר"ג דכריתות (ב' :) למעוטי מפגל ו מ ס ו ר[11]) פי' "המוסר חברו לגוים ונענש ממון על ידו או מסר ממון חברו לגוים אם יש עדים חייב לשלם". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח לב"ק (בש"ס ווילנא) ושם ג"כ הגי' מוסר וצ"ל מסור וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לכריתו' הנ"ל וז"ל: ומסור המלשין על ממונו של חבירו לגוים ע"כ וכ"ה בפירש"י לב"ק ה'. ולדף קי"ט. ד"ה מסור אבל בדף ס"ב. לא פי' תקנת נגזל במסור ועיין שם התוספו' ד"ה עשו. ובעל תוי"ט בנדרי' פ"י מ"ג האריך על המשקל פעול מסור שצריך להיות לכאורה מוסר ע"ש כל הענין (והובא קצת בהפשב"ע בזה הערך) ובמח"כ נעלם ממנו שהוא במשקל סורי כאמור. ונ"ל שבכונה השתמשו רז"ל בזה המשקל הסורי מפני שרצו להבדילו מן המוסר דין על חבירו (ר"ה ט"ז: ב"ק צ"ג.) שהוא מסרת הדין לגבוה כמו ישפוט ה' ביני וביניך עיי' פירש"י לר"ה הנ"ל. והקבוץ מן מָסוֹר (ע"ד בְּכוֹרוֹת הֶדְיוֹטוֹת לְקוּחוֹת, לְקוּטוֹת, תִינוֹקוֹת) הַמְּסוֹרוֹת ר"ה י"ז. סנהד' צ"ז סע"א. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג אבות דר"נ ספט"ז עיי"ע מן ו', מסית. ושם מופשט מְסִירוּת ב"ק ס"ב. וכ"ה בל"ס מְסִירוּתָא Angeberei] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך. [2]) בכ"י ה"ב ובפרש'. [3]) וכ"ה בע' מסאסא. [4]) וכ"ה ברד"ק שרש שקד בשם ויק"ר מסקדנא וכ"ה בדפ' אמש' ובנו"ג בויק"ר ובפסיק' מסקיד. [5]) בדפ' פיז' ובאזיל בט"ס בהדין. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר ופיז' ובאסיל ואמ' וכצ"ל בדפ' ווינצי' תחת מסקא ותחת אססא בע' (סקר) [צ"ל סקד] בד' ווניצי' ועיי"ע מסאסא וש"נ יתר שנויים. [7]) בויק"ר מסקד ובפסיק' מסקיד ל ה ד א פ ר ת א וכ"ה בילק' אמור רמז תרמ"ה ובילק' פנחס ר' תשפ"ב אבל רד"ק הביא: ל ת ו ר ת א. [8]) ר"ל בע' מסאסא. [9]) בנו"ג מן המסר וכ"ה במשניו' ובירו' במשנ' ובגמ' שם ר"פ י"ז דט"ז. [10]) כ"ה בכ"י וי"ו ה"ב ל"ד ובדפ"ר. [11]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע חוץ מדפ' ווניצי' ושם מוסר וכ"ה בב"ק (ולא מוסרי כדאי' בהפשב"ע) כפי הגהת המהרש"ל בדפ"ר אבל בדפוסי' הראשונים ובכ"י ש"ס בב"ק מסור וכ"ה בכריתו'.

* מָסַר (מל״מ ענין נתינת דבר ביד והושאל לנתינת שם בן ארבע אותיות, דבור, ונפש die Aussprache des Tetragramm, Worte mittheilen, Leben preisgeben) קידושי׳ ע״א. שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרין אותו לתלמידיהן וכו׳, ירו׳ יומ׳ פ״ג ד״מ ע״ד איתא ואנא מסר ליה וכו׳ קהל״ר פ׳ את הכל הוה בידיה שם המפורש .. אמר אית הכי בר נש דמימסר ליה ע״ש כל הענין, ובנפעל ירו׳ יומ׳ שם: בראשונ׳ היה נמסר לכל אדם משרבו הפריצים לא נמסר אלא לכשרים — אבות פ״א מ״א ומסרה ליהושע וכו׳, קידושי׳ י״ב: מסר מודעא, ושם ע״א. חכמים מוסרים אותו וכו׳, ועיין ירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט ע״ד ועיי״ע בן ציון (ח״ב קכ״ב). אתפעל גיטי׳ כ״ט. מילי לא מימסרן לשליח — ברכות כ׳. מסרי נפשייהו אקדושת השם. ב״מ קי״א סע״ב ואליו הוא נושא את נפשו (דברי׳ כ״ד, ט״ו) דבר המוסר נפשו עליו[1], ושם קי״ב רע״א ומסר את עצמו למיתה, ספרי תצא פ׳ רע״ט ומסר לך את נפשו. ירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ו: אפי׳ כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל וכו׳, ותר״י א׳ לבמדי׳ ל״א, ה׳ ומסרון נפשהון. בינוני פעול ב״מ נ״ח: דבר המָסוּר ללב, ולנקבה מכילת׳ ריש כי תשא לכם שבת מסורה ואין אתם מסורים לשבת, ושם מסורה לבית דין, לשם שבת מסורה ואינה מסורה לבי״ד. ועוד בלי השאילה ענין נתינת דבר ביד (übergeben, überliefern) עיי׳ שביעי׳ פ״י מ״ב המוסר שטרותיו לבי״ד, ב״מ ח׳: המוסר דבר לחבירו. ושם: מאן קא מסר ליה ועיי״ע מוֹסֵרָה. שם פ״ד. עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה. פסחים קי״ב. ומוסרך לַמלכות. נפעל מנחו׳ ס״ד: אין נמסרין בידכם. ונתינה ביד מתורגם בל׳ מסירה עיי׳ המתורגמן, והשם המופשט גיטי׳ ט׳: והלאה עידי מסירה קידוש׳ כ״ה: נקנית במסירה, שם וב״ב ע״ה: כיצד במסירה וכו׳ — ובענין מַסוֹרֶת עיי״ע מסרת.

מסר (= מוֹסֵרָה מל״מ מוֹסֵרָה כמו מוֹסֵר פי׳ קשור וחבל (Band, Strick) בפ״ב בפרה (מ״ג) קיפל עליה את המוסירה[2]) פי׳ „אמר ר׳ חלבו אמר רב הונא[3]) הלוקח[4]) מוסירה מחבירו קנה במציאה ובנכסי הגר לא קנה מאי טעמא אמר רבה בר אידי[5]) אסברה לי מאי לשון מוסירה[6]) כאדם שמוסר דבר לחברו (ב״מ ח׳:) והוא חבל שקשורה בו הבהמה ונמשכת ופעמים משליכין בקיפול אותו[7]) חבל על הבהמה ואם עשה כן בפרה פסולה משום שנאי׳ (במדבי׳ י״ט, ב׳) אשר לא עלה עליה עול״[8]). [פי׳] „מוסירה כגון פרומביא ושיר[9]) ואפסר כל בהמה כראוי[10]) לה״. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח לב״מ (כש״ס ווילנא), וכנ״ה בפרה קשרה במוסרה .. כשירה ובשבת נ״ב. קשרה בעליה במוסרה ופירש״י אפסר[11]) וכה״ג בלי יו״ד בב״ק מ״ה: קשרו בעליו במוסרה אבל שם נ״ח: צ״ט: במוסירה. אף כי פי׳ הש״ס מאי לשון מוסירה .. כאדם המוסר דבר וכו׳ איננו מלשון מסירה כי אם מפעל יסר נרדף עם אסר וממנו מוֹסֵר (תהלים ב׳, ג׳; ק״ז, י״ד; קט״ז, ט״ז) ומזה בל״נ מסורת הברית (יחזק׳ כ׳, ל״ז) והוא קטוע מן מאסורת (עיי׳ רד״ק שם)[12]) וכן מצאנו נפילת הלשון הזאת בירו׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: מסר לה במוסרה מהו, ירו׳ קידושי׳ פ״א ד״ס. היו לו עשרה גמלים קשורים זה בזה מסר לו מוסרה של אחד מהם וכו׳, והקבוץ יבמו׳ ע״ז, דרש מוסרי (תהלים קט״ז, ט״ז) שתי מוֹסֵרוֹת שהיו עלי פתחתם וכו׳] —

* מֵיסָרָא (בל״ס מִיסוֹרָא ובל׳ שמרוני מסורה פי׳ אגודה Gebund) איכ״ר פ׳ רבתי מיסרא דחסין, ולנקבה בשהש״ר פ׳ כתפוח מיסרתא דאיזוב פי׳ אגודת אזוב (שמות י״ב, כ״ב) וכ״ה בתרג׳ שמרוני (שם) מסרת אזוב (ובאונקל׳ אסרת דאיזוב), והקבוץ מֵיסָרִין איכ״ר שם, ובירו׳ שביעי׳ ספ״ב דל״ד. טעון עשר מֵיסָרָן דלובי וכו׳, וגם זה מפעל יסר = אסר ענין קשור.

* מְסָרְבָן (מפעל סָרַב והתואר ממנו פי׳ סורר der sich weigert, ungehorsam) תרג׳ סורר (תהלים ע״ח, ח׳) מסרבן ובתרג׳ ישעי׳ ס״ה, ב׳ מסרבנא, ועיי״ע סרב.

מסרדי (?) (איד של פרסיים עיי׳ בפנים) ומורייסקי מוהרקני ומירון בפ״ק דע״ז בגמ׳ יום

---

[1]) וכן תרג׳ אונקלוס ע״ש. [2]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה לפנינו, אבל בשרפ״ע מוסרה ובתוספו׳ ב״ב ע״ה: ד״ה אחזה הגי׳ מסירה. [3]) וכ״ה לפנינו בב״מ ח׳. ובכ״י ש״ס בהרבה שנויים עיי׳ ד״ס במקומו. [4]) בפי׳ רה״ג לפרה: קיפל הלוקח ובב״מ לי׳ גם הלוקח. [5]) וכ״ה בכ״י ש״ס רומי (ג׳) ובכ״י ר׳ אי אי׳ אמר ר׳ אבא ר׳ אידי וגי׳ ר׳ אידי אי׳ גם בכ״י ש״ס מ׳ ובנו״ג אמר רבא אידי ובפי׳ רה״ג. אמר רבה בר רב אידי. [6]) וכ״ה בפי׳ רה״ג אבל בב״מ אי׳ זה הלשון קודם אמר רבא ע״ש. [7]) לי׳ בפי׳ רה״ג. [8]) ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג לפרה בסד״ט ((?)). [9]) לי׳ בפי׳ ר״ח, ובכ״י ק״ט בש״ס שור. [10]) בכ״י ק״ט בט״ס הראוי. [11]) וכן פי׳ עה״ק שנ״ב האלפטרא — Halfter. [12]) ורש״י שם הבינו מלי מסירה ע״ש.

תגלחת[1]) (ע"ז י"א:) שמות תועבות של פרסיים[2]). — (א"ב בנוסחאות דידן כתוב מוטרדי). *[אחי"ה בנו"ג ודפרסאי מאי מוטרדי וטוריסקי מוהרנקי ומוהרין וגי' הכ"י וגי' ר"ח כ"י לע"ז וגי' כ"י ערוך הבאתי כבר בע' טוריסקי ושם פי' הכל יפה יפה ע"ש ושם העליתי כי במלת מסרדי ובכ"י ר"ח מוסרדי עיקר הגי' כגי' כ"י ש"ס מוטירדי ופירשתי בע' טוריסקי — ובע' מוטרדי פי' בענין אחר ע"ש אבל מסופק אני אם היא מלה עברית על כן יותר יתכן פירושי בע' טוריסקי] —

* מְסַרְהֲבָא (בל"ס ממהר לעשות והחציף פנים (verwegen, voreilig תרג' וכל און (משלי כ"א, ה') וריגלא דמסרהבא והקבוץ מסרהבין תר"י א' לדברי' ל"א, כ"ז ותרג' לתהלי' ס"ו, ז'. ותואר הפעול מסרהבאית וכ"ה בתרג' מהר (משלי כ"ה, ח'), ועיי"ע סרהב.

* מַסְרֵךְ, מַסְרוֹכֵי פי' חגורה Gurt עיי"ע סרך א'.

* מסרולה (?) (מין נטע) ירו' נדרי' פ"ז ד"מ: עיי"ע אפימיליה ומ"ש בח"א, רי"ח:

מַסְרֵק (בל"ס מַסְרוּקָא, סרקא ובל"ע מסרק, Kamm, Striegel והושאל לראשו של רמון kamm-artiger Bestandtheil des Granatapfels) בפ' החולץ בגמ' אחד בתולות[3]) (יבמו' מ"ג רע"א) והתנן בסייף בפי"ג בכלי' (מ"ח) מסרק של פשתן שניטלו שיניו. פי' שמסרקין בו הפשתן[4]). בסוף טבול יום (פ"ד מ"ו) מסרק של ראש פי' „שמסרק בו אדם שער ראשו"[5]). בפ"ב בעוקצין (מ"ג) ר' אליעזר אומר המסרק טהור. פי' ראשו של רימון שממנו מינץ[6]) יש בו שינים ודומה למסרק וג' דברים יש בו[7]) ושם לכל אחד ואחד העמוד שבאמצע שמו פיטמא וסביב[8]) הפיטמא שמן שיער כדתניא[9]) (תוספתי ספ"א דעוקצין או בקצת דפוסים ספ"ג דטבול יום) ר' אליעזר אומ' הנוגע בעמוד טמא בשיער[10]) ובמסרק טהור[11]). *[אחי"ה כל הפי' הביא הר"ש בעוקצין פ"ב מ"ג בשם עצמו ועיי' ברוחב לשון בפי' רה"ג בסד"ט 43 בעוקצי' אבל שם חסרון הוא בפנים ויש להשלימו מן הערוך ומפי' רה"ג לספ"ב דכלי' ע"ש — וכנ"ה בכלי' פ"ב מ"ח מסרק של צרצור (עיי"ע צרצור) וגי' רה"ג בא"ד מסרוק וכ"ה בתוספת' כלי' ב"ק ספ"ב ובכ"י תוספת' עדיות רפ"ב[12]) — שבת מ"א. הביאו לי מסרק, חולי' י"ט רע"ב שחיטה העשויה כמסרק עיין פירש"י. ובל"א מסרקא עיי"ע סרק ב' ציון מאיכ"ר. ברכו' י"ח: מסרקאי והקבוץ שם ס"א: מסרקות של ברזל, גיטי' נ"ז רע"ב במסרֵקי דפרזלא ועיי' איכ"ר פ' וזכור ופ' בלע וקהל"ר פ' ועוד ראיתי — ועה"ק שנ"ב לועזו קאם בל"א = Kamm] —

מַסּוֹרֶת[13]) (מפעל מסר מה שנמסר מפה על פה ולכן נקרא' כן תורה שבעל פה (mündliche Ueberlieferung, Tradition יש אם למסורת כבר פירשנו בע' אם. *[אחי"ה עיי"ע אם ג' וש"נ. ויש להוסיף זבחי' ל"ז: ל"ח. אהני מקרא ואהני מסורת. והמסורת היא שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה והם גדר וחיזוק לתורה שבכתב עיי' רע"ב לאבות פ"ג מי"ג מסורת סייג לתורה ובמגיל' ג'. דרשו ויבינו במקרא (נחמי' ח', ח') אילו פסקי טעמים ואמרי לה אילו המסורת[14]) ובירו' מגיל' פ"ד דע"ד ע"ד ויבינו במקרא זה המסורת ובב"ר ס"פ ל"ו מיכן למסורת. וכן נקרא' המסורת הגדולה אשר ממנה נמשכות כמה גופי הלכות גימטריות ופרפראות וטעמים ופירושים פשטים ומדרשים סודות ורמזים ואלמלא בעלי המסורת שהעמידו התורה והמקרא על עמדה כמעט לא מצא אדם ידיו ורגליו במחלוקות וכבר נשתכחה תורה מישראל ונעשית תורה ככמה תורות ח"ו ולא היינו מוצאים שני ספרים בכל ספרי המקרא שיהיו מסכימים יחד כאשר קרה לשאר ספרי המחברים פוק חזי רבותא במסרה דאשכחן בכמה דוכתי דתלמודא פליג עלה

---

[1]) כ"ה בכ"י. [2]) כ"ה לנכון בכל כ"י ערוך ובדפ"ע שמות עבודה זרה של גויים. ובהיותי עתה עסוק בהגהה באה לידי הוברת ראשוני' של תשי' הגאוי' מו"ל החי' הרכבי ושם צד 22 אי' בתוך שאלות מר' משה בן מרי יצחק המערבי זו התשי' (סי' מ"ו) ואילו אידיהן של פרסיים אשר הוזכרו מוסרדי ומיהרקאני-טריאסקי ומהרוז ועכשיו מוסרדי וטריאסקי אינן נוהגין אבל מהרקאני עד עכשיו אילו הדילו מיים (נותנין) [נוהגין] בם בבבל ונקראין מהרגאן בראש הקיץ ובראש ההורף. ומהרוז הוא יום ההודש מלה מפורסנות בלי' פרסי וכו' עש"ה ומ"ש בע' טוריסקי. [3]) בכ"י ובדפ"ר. [4]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו ורה"ג פי' כמו שכתב רבינו לציון מטבול יום. [5]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' הנ"ל ועיין הערה הקודמת. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ב"ר ודפ"ר וכ"ה בר"ש לעוקצי' פ"ב מ"ג ובדפו"ו מנץ ובכ"י ה"ב ודפא"מ הנץ. [7]) עיין בסוף הע'. [8]) בכ"י ק"ט וה"ב וסביבות. [9]) כ"ה לנכון ככ"י ק"ט וה"ב ושם הוכפל עוד הפעם: כדתנן ר"א אומ' המסרק טהור פי' כדתניא וכו' ולשון יתירה היא ובכ"י ק"ט לי' ובדפ"ע בט"ס כדתנן וצ"ל כדתניא. [10]) בכ"י אירפורט בסיאר. [11]) וכ"ה בר"ש שם ובנו"ג בט"ס טמא. [12]) ובנו"ג שם מסרי וצ"ל מסרק. [13]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מסרת. [14]) וכצ"ל בנדרי' ל"ז: ושם בט"ס המסורות.

ומ"מ עבדינן עיקר מהמסורת וכלהו ספרי ותקון ס"ת הוויין אליבא דידה וכוותה נקטינן דאנשי כנסת הגדולה יסדוה ובתרייהו גרירינן עכ"ל ר' אברהם נורצי בפתיחה גדולה מהמחבר[1]) צד ו' ושם בעמוד הקודם הביא דעת הראשונים בענין מסורת הגדולה קח נא דבריהם משם — ונקרא' עוד השמועה שנמסרה בעל פה מכילת' יתרו פרש ב' אתם ראיתם וגו' (שמות י"ט, ד') לא במסורת אני אומר לכם לא כתובים הם לכם וכו'. חולי' ס"ג סע"ב עוף טהור נאכל במסורת. תוספת' בכורו' רפ"א העוף נאכל במסורת. ירו' פסחים פ"ה דל"ב. ירו' יומ' פ"ג דמ"א סע"א מסורת בידי מאבותי, סוט' י': ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד דבר זה מסורת (מסורת היא) בידינו מאבותינו, ירו' גיטי' פ"ה דמ"ז: מסורת בידם מאבותם, ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג שכן מסורת להם מאבותם וכו', תרג' איוב ט"ו, י"ח מַסּוֹרְתָּא דאבהתהון. ירו' ב"ב ספ"ו דט"ו ע"ג מסורת אגדה היא וכו', ב"ר ספ"פ מסורת היא ביד הכנעניים וכו'. שמ"ר פ' מ"ג היה הדבר מסורת ביד משה. והקבוץ בתנחומ' סוף ואתחנן סי' ו' בשעה שאמר יהושע ברוך אשר בחר בצדיקים נטלו מַסּוֹרוֹת חכמה ממשה ונתנו ליהושע וכו'] —

☞ מַסְרֵת (בל"מ מַשְׂרֵת כלי בשול כגון מחבת Pfanne, Tiegel) ותקח את המשרת (ש"ב י"ג, ט') ית מסריתא. *[אחי"ה וכן תרג' מחבת (ויק' ב', ה'; ו', י"ד; יחזק' ד', ג') והקבוץ החבתים (דה"י א' ט', ל"א) מנחת מַסְרְיָתָא — ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט סע"ב לחם עוני פרט לסורסין ולחלת המסרת] —

מְסַּת (מל"מ מִסָּה בסמיכות מִסַּת ענין שעור וערך Verhältniss, Massgabe ובל"ס מֶסְתָּא, מֵסַת, מֵאסַת פי' די genug, zur Genüge) בר"ג דפ' הרואה (ברכו' נ"ה סע"א) חלמא בישא מסתייה עציבותיה[2]). די מחסורו (דברים ט"ו, ח') תרג' כמיסת חוסרניה. מסת נדבת ידך (שם ט"ז, י') [תרג' מיסת]. *[אחי"ה רבינו לא הביא התרג' כי שוה למלת המקרא. וכן כל לשון דַי וּדֵי מתורגם בלי מיסת עיי' המתורגמן וכן כדוי לחמי (איוב ו', ז') והות מסתיא לסעודתי. ב"ב קכ"ו. לא מסתייא ובכנויים מִסְתְּיָךְ גיטי' נ"ו: תרג' לדה"י א' כ"א, ט"ו, כ"ז. תר"י א' לבמד' י"ב, י"ד אלהן מסתְיָהּ דתטרד וכו', ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג לא מִסְתְּיָהּ דסליקת לכהונתא וכו', ולזכר גיטי' י"ד: חולי' ק"ז: לא מִסְתְּיֵהּ, קהל"ר פ' טוב מלא: לא מיסתייה. וכן בברכו' הנ"ל מסתייה פי' דיו ושם: חלמא טבא חדויה מסתייה. ומזה גם מסת: עיי"ע. ובלי כנויי ויק"ר רפ"ג הדין מיסת מתפרע וכו' פי' כדי שיתפרע] —

מִסַּת (ל"מ מע' הקודם ונדרש מן מס Steuer, Beitrag) בפ"ק דחגיג' בגמ' עולות[3]) (ח'.) מאי משמע דהאי מסת (דברים ט"ז, י') לישנא דחולי[4]) הוא אמר רב משרשיה דאמר קרא[5]) (אסת' י', א') וישם המלך אחשורש מס וגו'. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב והוא הנכון כי עיקר ההוכחה היא מסוף הפסוק מס על הארץ משמע דל' חולין הוא, וכן מובא הפסוק בחגיג' אבל בילק' נשמט הסוף] —

מְסַתּוּ (פי' ענין סיפוק מע' מסת א' או י"ל שהוא כמו מסתייעה (בהבלעת העין) ענין סיוע וראייה Beweis) בבראשי' רבה בסוף אלה תולדות פרשת ל"ט (ל"ח) לאחד שהיה לו מרתף של יין פתח חבית אחת ומצאה חומץ וכן ב' וכן ג' אמר האי משאפו[6]) דכולה בישא. ובראש מגלת איכה (פתיחתא דאיכ"ר סי' י"ב ד"ה מעדה בגד) האי מסתו דכולה בישא[7]). — (א"ב משפו כתיב). *[אחי"ה ר"ב כיון לציון מב"ר ובאמת בע' משפו רומז רבינו על זה הע' לכן ברור הוא כי כן כתב רבינו בעצמו ומפני כן הבאתי פנימה גי' הכ"י ה"ב והוא ל"ע صاف, مصفى פי' ברה והוברר ועל זה הביא רבינו (לפי גי' כ"י ודפ"ר) עוד גי' מאיכ"ר מסתו וא"כ ענין זו המסתו ג"כ כמו משפו צ"ל משפי פי' הוברר והיינו כמו מסתייעה ובנו"ג באיכ"ר מסתיא ויפה פי' בעל מ"כ הרי ראייה וסייעתא וילק' נח רמז ס"ב גרס גם בב"ר מיסתיא] —

מְסוּתָא (ח' נבלעת = מְסְחוּתָא מפעל סחי das Bad, Baden) בפ' שנים אוחזין בגמ' זה ישבע[8]) (ב"מ ו' רע"ב) ההיא מסותא דהוו מינצו עלה בי תרי. ובהמפקיד בגמ' המפקיד אצל חבירו חבית[9]) (שם מ"א.) א"ר יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא אובילנא[10]) מאניה לבי מסותא מסחותא ח' מובלעת

[1]) הו"ל הרב ה' יעללינעק בשם מקדש יה. [2]) בנו"ג בהפך עציבותיה מסתייה. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [4]) כ"ה גם בכ"י ש"ס ובנו"ג דחולין וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וגי' הילק' ראה ר' תתקי"ה דהוי ליה. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' שם רק: אמר קרא ובנו"ג רק דכתיב. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובשאר כ"י ובדפ"ע מסתו ועיי' בסוף העי. [7]) כ"ה רק בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [8]) בכ"י ובדפ"ר. [9]) בכ"י וי"ו ל"ר ה"ב. [10]) בנו"ג מובילנא וכ"ה בעירוי' כ"ז: סנה' ס"ב:

והוא המרחץ. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ס"ז סע"ב איזה פעמי' בי מסותא ועיי"ע ילתא. בחולי' מ"ה: הוה יתיב בי' מסותא ובע' אשן ג' חביא רבינו מציון קידושי' ל"ג. הגי' מסותא ובנו"ג בחי"ת ובע' סר ב' כתב בזה"ל דרך לשון ארמי להבליע ח' וע' כגון שודא דדייני היינו שוחדא וכגון מסותא שהוא מסחותא תרג' רחיצה ע"כ ונגרר בזה אחר פי' ר' נסים גאון שכתב כן בס' המפתח לריש פ"ו דעירובי' עיי"ע סר ב' ועיי"ע שד ה'] —

* מיסתיוסים (פי' בל"י μίσθωσις שכירה Ver-pachtung) ירו' פסחי' פ"ו דל"א: מיסתיוסים כאוני היא עיי"א אָן א' (ח"א, קל"ד).

מסתקי (= מוסתקי כמו בוסתקי מל"פ וער' המפורשת בע' בסתק פי' כלי חרס וכקבוק irdenes Gefäss, Krug) בפ' המביא כדי יין בגמ' דסמוך ומגבב[1] (ביצי' ל"ג סע"ב) כי תניא ההיא במוסתקי. פי' „כמו[2]) קציעות מהודקין בתוך החבית"[3]). פ"א חבית רעועה דהויא כמו שנשברה מערב יו"ט. *[אחי"ה ופ"א הוא הנכון ומל"פ וע' הנ"ל ועיי"ע בסתק וכפ"א אי' גם ברש"י במוסתקי חבית שבורה שמדבקין שבריה בשרף וכו' ע"ש וכיון ג"כ למלת מסטיכי עיי"ע ומ"ש] —

* מִסְתָּר (מל"מ מפעל סתר פי' מקום סתר gehei-mer Ort) ב"ר פפ"ב דרש מצפניו (עובדי' ו') גיליתי מסתריו בשביל לגלות את הממזרים שביניהם.

☞ מסתורין (Geheimnisse) עיי"ע מסטורין. *[אחי"ה ושם לי' בתי"ו כי אם במד' שו"ט מזמור ט' מה אמר לה (לרבקה) מסתורין זה אני מגלה לך וכו' שמ"ר פי"ט אומה אחרת אל יתערב בו ואל ידע מסתוריו אלא אתם לעצמכם בעוה"ז. והיחיד בתר"י א' (לדברי' כ"ט, ה') והות אורייתי תדירא מסתרא במדרשכון. והוא ל"י הרשומ' בע' מסטר וכתיבה בתי"ו ראיה כי השבו שהמלה נאצלה מל"מ סתר] —

* מַסְתּוּרִיתָא (מפעל סתר ג' עיי"ע Winde) חולי' ס'. נעביד לי הדא מסתוריתא וכו' ע"ש ופירש"י בע"י דישוולטייר"ש פי' במרפה לשון devidoir, Haspel ומצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לחולין שלועזו אַטְרְדִיוֹל[4]) ואולי הוא ל"צ Has-pel, treuil ועוד עיי"ע סתר ג' ומ"ש.

מע (= מָעָה בל"ס מָעָא פי' מטבע קטנה בל"מ גֵרָה kleine Münze, Obolus) בפ' הזהב בגמ' אסימון קונה את המטבע (ב"מ מ"ז רע"ב) מעות ניתנות בסימן לבית המרחץ. פי' „מעות ידועות שרשום בהן שם בעליהן וכל עת שיכנס לבית המרחץ נותן לבלן אחת מהן כדי שידע כמה פעמים נכנס למרחץ ובאחרונה מוציא הבלן המעות הרעות ומחזירן לבעליהן ומקבל שכר"[5]). בפ"ק דקידושי' בגמ' בית הלל אומרין בפרוטה (קידושי' י"ב.) שש מעה כסף דינר מעה שְׁני פונדיונין. בר"ג דפ"ב בבכורות (י"ג רע"ב) דבר תורה מעות קונות. בריש חגיג' (ב'.) ב"ה אומרי' הראייה מעה כסף אלו מעות של כסף יפות. — (א"ב עיי"ע אסימון ומעה שם כללי ושם פרטי וכן דינר וכן טבוע) *[אחי"ה פלוגתא דבי"ה ובי"ש לענין חשבון המעה עיין בקידושי' י"ב. ירו' קידו' פ"א דנ"ח ע"ג וע"ד ומשם מוכח כי מעה היותר קטן שבמטבע וז"ל סוף מטבע כסף מעה. ומב"מ ק"ב: ב"ב ק"ה: משמע כי מעי הנזכר שם היינו פרוטות ועיי' ג"כ מעש' שני פ"ב מ"ח. מ"ט עדיו' פ"א מ"י ב"מ מ"ה. ב"ב קס"ה: ותוס' שם ד"ה אימא. ומעות הוא שם כללי כמו מטבע ד"מ כתובו' פי"ג מי"א מעות ארץ ישראל .. מעות קפוטקיא ועיי' בגמ' כתובו' ק"י: וירו' כתובו' פי"ג דל"ו: וספרא ויקר' רפ"כ — מעות כזביות ומעות ירושלמיות תוספת' מעש' שני פ"א ב"ק צ"ז: ושם מעות שאינם יוצאות. ירו' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ד מעות של סכנה. ב"מ פ"ד מ"א מעות הרעות. פסחים נ': מעות הבאות ממדינת הים. קידושי' י"ב: מתן מעות. ירו' מגיל' פ"א ד"ע: מעות פורים, מעות הנתונות לאולייר, מעות הנתונות בסימן עיי"ע אליירין (ח"א, צ"ג). מעות של דיסגנים עיי"ע (ח"ג נ"א) והם מעות רעות שנתונות לסימן (Marken). ועוד הקבוץ מָעִים ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד מָעֵי ב"מ ק"ב: קידושי' פ"א. ובתנחומ' סוף מטות נדרש עפ"י הגדה מעות שהן מעת לעת ובמד"ר ספכ"ב מעות מה לעת. ועוד נאמר מעה (כמו מנה) משקל מעה ויק"ר רפי"ז עיי"ע אספריטן (ח"א קצ"ג:) ולא כמו שפי' ר"ב בע' מע ג' ע"ש. ועוד מעה תרג' קשיטה באיוב מ"ב, י"א ועיי"ע חרף וע' מרגל וע' קשיטה] —

---

[1]) בכ"י ובדפ"ר. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [3]) הועתק מפי' ר"ח לביצי' (בש"ס ווילנא). [4]) כ"ה נקוד. [5]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ושם הסיום: ומקבל כנגדן מעות יפות ונוטל הללו בעליהן.

מע (= מְעָא, מְעָיא בל"ס מֵעְיָא הקבוץ מַעְיָא, מְעִין פי' בל"ט מֵעִים (רק בקבוץ) פי' הפנימי וכן בל"ע معى das Eingeweide והושאל לפנים של נטע והיינו הגרגיר der Kern ומעיינא עיי' בפנים) בפ' ג'[1]) בעידיות (מ"ג) מעי אבטיח וקניבת ירק פי' הוא הפנימי שלו. בריש תעניות (י' סע"ב וי"א רע"א) קסבר משום מעיינא פי' „שאם אוכל הרבה מתכבד במיעיו ואין יכול לילך"[2]). פי' אחר „אם יאכל הרבה יקחהו שלשול ויבא להתאחר מן השיירא"[3]). — (א"ב נקרא חולי השלשול מעיין בלי חז"ל וזה אמרם (נדרי' מ"א:) ברדם אין מזכירין אין מבקרין[4]) אותו מ"ט מפני שהוא כמעיין הנובע עיי"ע ברדם) *[אחי"ה מַעְיָינָא הוא ל"ס ופי' כמו מְעָא פי' קרביים. ותרג' מרחם (תהלים כ"ב, י"א) מן מעינא, ותרג' בתוך מעי (שם מ', ט') במצע מעייני ותרג' ממעי אמי (שם ע"א, ו') ממעיינא דאמי. ובתרג' כ"י לאיוב כ', י"ד; ל' כ"ז אי' ג"כ המלה הזאת[5]) ובנר"ג מעי, וא"כ מעיינא בתעני' בין לפי' רגמ"ה בין לפי' ר"ח ענינו חולי מעים וכנ"ה חולי מעים נדרי' מ"א. חולי מעיים שבת י"א. חולי מעיין עירובי' מ"א: ומצוי הרבה פעמים בקשור בני עיי"ע בני מיעיים (ח"ב, קט"ז:) וש"נ, ויש להוסיף חולי' נ'. נ"ו. נ"ו: סנהד' נ"ב. (במשנ'), וכן בלי קשור הנ"ל עיין תעני' י"א רע"ב בתוך מעיו. נדה כ"ב. בתוך מעיה, חולי' צ"ג. ריש מֵעַיָּא עיי"ע ריש ב'. והושאל לדבר חלול (כמו בל"י κοιλία מעיים ודבר חלול) ירו' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג המת והנזיר . . תחת מעי הגמל תחת מעי השקוף. ועוד הושאל לפנים של נטע ירו' כלאי' פ"א דכ"ז. מעה אחת מפיטמה של אבטיח ומעה של קישות וכו' ושם: מעה מפיטמה של תפוח וכו' עיי"ע מלפפון. תוספת' כלאי' פ"א הנותן מעה של תורמוס בצד מעה של דלעת וכו' כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג בט"ס מינה והקבוץ כ"י תוספת' תרומו' רפ"י מֵעֵי אתרוג . . מעי אבטיח. ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד מעי מילפפון . . מעי אבטיח ונמצא ג"כ בירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. אבטיח שניקר שניתמסמסו בני מיעיה עיי"ע מסמס ב'. — בענין מעי של נטע יש ג"כ יחיד עיי' לעיל ולא מענין מעיים של בעלי חיים אבל בתרג' אי' גם יחיד עיין תרג' לתהלי' נ"ח, ד'; קכ"ז, ד' וכ"י תרג' לשם ט"ד, כ"ו[6])] —

☞ מע (לדעת ר"ב חוט ולפע"ד מע' מע א' ע"ש סוף הע') מדרש ויק"ר פ' ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם (ר"פ י"ז) האשה זו טווה מעה אחת דקה ומעה אחת עבה פי' לפי הענין חוט וּמטוה.

* מַעְבָדָא (מל"מ ענין פעולה die Handlung) תרג' מעבדיהם (איוב ל"ד, כ"ה) מעבדיהון ב"מ קט"ז: טינא דמעבדא עיי"ע טן ב' ושם מופשט תרג פעל (משלי כ"א, ו') מַעְבְּדָנוּתָא וכ"ה בל"ס. וממנו השם מַעְבְּדָנָא פי' בורא עיי"ע מלפן וש"נ. והקבוץ ב"ר ס"פ פ"ט נדרש הורי (בראשי' מ"ט, כ"ו)[7]) על מלמדי ועל מעבדניי.

* מַעֲבֶה (מל"מ Dickicht) באיכ"ר פ' קלים הקבוץ: דולקין אחר הַמַּעֲבִיּוֹת.

* מְעוּבֶּה (בינוני פעול מן עָבַב פי' עב Dichtes) ערכי' כ"ה. ירו' סוט' פ"ב די"ח. לא מעובה ולא מידק אלא בינוני, ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד ע"ד המעובה של מים. והקבוץ פסחי' ס"ד: עיי"ע מעוך.

* מַעֲבֵט (Bottich für Weintrauben) טהרות פ"י מ"ד, מ"ה כפי גי' הערוך בע' עבט ב' ע"ש.

* מַעֲבֵר עיי"ע מעדר.

מַעֲבָר (א' מל"מ וכן בל"ס מעברא ובל"ע معبر Fähre שם כלי שעוברין בו את הנהר ב') בענין תפילין עיי' בפני') בפ' גיד הנשה בגמ' בגמ' שולח אדם[8]) (חולי' צ"ה:) רב בדיק במעברא[9]) פי' היה מנחש אם ימצא בשפת הנהר מעברא[10]) שהיא כגון בוצית[11]) ודוגית שהן ספינות קטנות שעוברין בהן בני אדם בנהר ונקראות מעברות אם יעבירוהו מיד ואין צריך להמתין ידע שמצליח — בפ' הקומץ רבה בגמ' ארבע פרשיות[12]) (מנחו' ל"ה.) אמר אביי האי מעברתא דתפילי הלכה למשה מסיני. פי' מעברתא דתפילי הוא תיתורא וכן גשרים נקראין מעברתא

[1]) כ"ה בכל כ"ר ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס קמא. [2]) הועתק מפי' רגמ"ה (בש"ס ווילנא שנדפס מתוך כ"י אשר תחת ידי). [3]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). [4]) בנו"ג בהיפך הסדר ושם בורדם עיי"ע ברדם. [5]) עיין עמת"ר להי' לעוי ח"ב, 57. [6]) בטננו: מענא, ובנו"ג מעייננא עיין לעיל. [7]) מפעל הורה. [8]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [9]) כ"ת בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובנו"ג במברא עיי"ע, ובשדפ"ע בכאן במעברתא ובפי' רגמ"ה גרס מברא ופי' ע"י מעברא. [10]) בכ"י ק"ט ובדפ"ר, ובשדפ"ע מעברתא. [11]) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובדפי' וויניצי' ביצית. [12]) כ"ת בכ"י ובדפ"ר.

ונקראין תיתורא ובתפילין הוא מקום שמכניסין בו הרצועה ונקרא מעברתא רתפילי. *[אחי"ה זה הפי' הובא בתוספו' מנחו' שם ד"ה מעברתא וע"ש פי' לפירושו ובהפשב"ע שהעיר על חסרון שבפנים בהעתקת דברי הערוך — ובענין שם כלי לעבור הנהר כמו גשר וספינה וכדומ' אי' ג"כ בנדרי' כ"ז: אתא ופסקיה מעברא וכ"ה ביבמו' ק"ו. מעברא לפניו ויותר טוב כגי' ב"ק קט"ז. מעבורות לפניו ופירש"י ספינה רחבה שעוברים בה רוחב הנהר ע"כ וכן דעת י"מ שהביא הרד"ק בשרש עבר לביאור הָעֲבָרָה (ש"ב י"ט, י"ט), וכ"ה בל"מ מַעֲבָר. ועוד בל"מ מַעְבָּרָה, מַעְבֶּרֶת פי' מקום שעוברין עליו Furth אי' בירו' תעני' פ"ד דס"ח סע"ג ורע"ד מעברתא דלוד . . מעברתא דטרלוסא. והקבוץ ברכו' נ"ד סע"א מעברות הים . . ומעברות הירדן . . ומעברות נחל ירדן וכו'] —

מַעְבַּרְתָּא (מפעל עבר פי' מעבר בין ב' קצוות (Durchgang, Abtheilung בהלק ב ג מ' ר"ע [1] (סנה' ק':) דאית ליה מעברתא בדקניה פי' היכירא בזקנו כגון שחור ולבן כולי עלמא לא יכלי ליה דהוי ערום גדול. — (א"ב יפה פירש"י שזקנו מפוצל ומחולק ויש בין שני (שבולות) [צ"ל שבילות] כמין מעבר. ובעלי חכמת הפרצוף הסכימו שזה סימן לערום) *[אחי"ה וכפירש"י העתקתי ולפי' הערוך ראיה מגי' הש"ס בדפוסי' ישנים (מלבד קראקא) דאית ליה מכרתא ובל"א ברש"י אי' הכרתא ופי' כמו בערוך שיש לו היכר בזקנו אבל קשה לפי' הערוך שגרס כספרים שלנו ופי' כגי' בכ"ף ובri"ף כ"י ודפ' ישני' (ד"ס סנהד' צד קנ"ב:) הגי' מברתא ונראה שהוא קטוע מן מעברתא עיין סוף ע' מברא] —

מעגל (= מַעְגִּלָה מלשון עָגַל (Walze בפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) ומעגילין אותן [2] במעגילה. בפ' אלו הן הגולין (מכות ז'.) היה מעגל במעגילה [3] פי' עץ עגול כבד ארוך כשתי אמות משאוי אדם ומעגילין אותו על הטיט או על הסיד שבעליה להשוות הסדקין: *[אחי"ה וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י במ"ק מעגילה עץ גדול עגול וכו'. ירו' מ"ק רפ"ב דל"א ע"ג היה מעגיל במעגילה כדרך הליכתה וכו'. ועוד עיי"ע מחלץ ומחצל] —

מעד (= מוֹעֵד מל"מ פי' חג (Festtag בריש פסחי' (י': במשני) לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד. פי' ר' יהודה סבר אם לא בדק באור י"ד יבדוק בשחרית ואם לא בדק בשחרית יבדוק בשעת הביעור אבל מכאן ואילך לא יבדוק ורבנן סברי אם לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד וישבית [4] מפני שהוא אסור בהנאה ואם לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה ובהא פליגי דר' יהודה סבר לאחר הביעור לא יבדוק גזרינן דילמא אתי למיכל מיניה ורבנן סברי לא גזרינן הוא מחזר עליו לשורפו מיכל קא אכיל מיניה והא דתנן בסיפא מה שמשייר יניחנו בצנעא לא אהדר אתוך המועד ולאחר המועד שהוא תוך הפסח ולאחר הפסח אלא סליקא ליה פלוגתא דר' יהודה והכמים והדרא ליה מימרא לסתם מתניתין דאור י"ד וקתני מה שמשייר אחר שבדק באור י"ד יניחנו בצנעא ודבר זה איפשר כגון שהיה במדינת הים וחזר בתוך המועד או לאחר המועד. ירושלמי (פסחי' פ"א דכ"ז רע"ד) שעת הביעור שעה ה'. *[אחי"ה וז"ל היידנו שעת הביעור . . ר' בא אמר חמישית. וכן הובא זה הירו' כפי' ר"ח לפסחים ושם אי' תורף פי' רבינו בשנוי לשון ע"ש ובשיטת רבינו בעל הערוך הלך ג"כ הרמב"ם בפי"מ ע"ש. ומועד הוא חג ממש וכפי' הרי"ף ועוד עיי' התוספו' במנחות ס"ז: ד"ה ובשעת ולא כפירש"י ע"ש בתוספ' ובתוספ' פסחי' י': ד"ה ואם והטעם שכתבו שם להסביר שטת רש"י. אבל לשון הש"ס משמע מפורש כפירש"י עיי' פי' שירי קרבן בירושלמי בסוגי' ד"ה מה אם. וכנ"ה במ"ק ח': אין נושאין נשים במועד, שם י"ח רע"ב חולא דמועדא, מגיל' כ"א. ושם: וכ"ב: חגיג' י"ח. חולו של מועד. מ"ק כ"ז: אין מועד בפני ת"ח וכו', שבועות י'. ר"ח נמי איקרי מועד. והקבוץ מועדים (שבת קמ"ה: פסחי' קט"ז:) — עירובי' נ"ד: סע"ב עיי"ע דע. ועוד כל"מ בל"נ מוֹעֲדוֹת פסחי' קי"ח. אבות פ"ג מי"א המבזה את המועדות, ירו' עירובי' ספ"ג דכ"א ע"ד סדרי מועדות. מגיל' ל"א. פרשה מועדות, ב"ר פי"ג אתם יש לכם מועדות ואנו יש לנו מועדות וכו'. שבת נ"ד: מגילה ז': סוכה ד': סדר מועד. ונקרא' המסכתא מועד קטן [5] שרוב ענינו עוסק בדברים האסורים בחולו של מועד שהוא כמו מועד קטן והמשנה תקרא מועד ימים שאנו קורין חולו של מועד והם הימים שבין כל מועד ומועד עיי' פי"מ להרמב"ם לרפ"א דמ"ק — ותרג' מימים ימימה

---

[1] כ"ה בכ"י ובדפ"ר רק בגמ'. [2] ברפ"ר, ובדפ"ו אותו. [3] כ"ה בדפ"ר וכ"ה לפנינו ובשדפ"ע במעגלה ועוד עיי"ע מחצל. [4] כ"ה בכ"י ק"ט ח"ב ובדפ"ר ובשדפ"ע בט"ס וישבות. [5] ורבינו קראה משקין על שם תחלתה.

(ש"א א', ג') מזמן מועד למועד. ונקרא חג מועד
שבא מימים ימימה בזמן מיועד עיי"ע ידיעה] —

* מוּעָד (הָפעל מן עוד ענין-אזהרה וההעדאה
(bezeugt, verwarnt והפכו תם ב"ק ט"ו.
ט"ז: מה בין תם למועד וכו', שם כ"ג: איזהו
תם ואיזהו מועד וכו' וכנ"ה שם י"ז: י"ח: כ"ו.
וש"נ יבמות ס"ד: ס"ה. ובהשאילה במד"ר פ"ט
כיון שנתלש בחטא נעשה מועד לעבירה. והקבוץ
מוּעָדִין ב"ק ד'. ט"ז. ל"ג. והלאה ולנקבה יחידה
מוּעֶדֶת שם י"ז. י"ט: מ"ה:

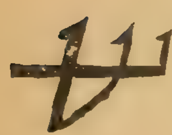
* מְעַדְיָא (תואר מפעל עדי פי' הרה (schwanger
תרג' הרה (בראשית ט"ז, י"א) הא את
מְעַדְיָא ועוד עיין שם ל"ח, כ"ד; לש"א ד', י"ט
וזולתו והקבוץ תרג' למ"ב ח', י"ב; לעמוס א', י"ג
להושע י"ה, א'; לאיכ' א', ט"ז.

1 מַעֲדָן (מל"מ מַעֲדַנּוֹת (בקבוץ) פי' קישורים
בהכרים (Knoten, zugeknöpfte Stelle
פ"כ בכלי' (מ"ז) וכן המתיר ראשי מעדנים טהורה.
פי' מנהג עושה מחצלאות כשמשלימין המחצלת
נשאר כמין מלל וגודלין אותן בכל ב' טפחים
גידול אחד וקושרו שלא יסתר האורג ואם ניתר
עומד לסתירה ונתבטל מתורת כלי וטהורה וכבר
פירשנו למעלה בע' מדן. *[אחי"ה ושם הבאתי
לשון רה"ג בכלי' שגרס אצל מעדנים ג"כ מדנים
ומתוך פי' הר"ש לכלי' מוכח כי כל הפי' הזה
הועתק מפי' רה"ג אבל בכ"י אשר מתוכו נדפס
הפי' בהוצאה שלפנינו לי'. והוא מל"מ מעדנות
וכ"ה בפי' ר"ש לכלי' מתוספת' כלי' ב"מ (ספי"א)
עד שלא קשר ראשי מעדנות וכו' ובנו"ג
ראשי המדנין. ושם: ונשתיירו בה שלשה מדנים
שהן ששה טפחים בין מדן למדן וכו'
ובנו"ג מדנין בין מדין למדין וכה"ג בתוספ' כ"י
אירפורט. ועוד הביא הר"ש תוספתא כלי' ב"מ
(ספ"ז) משיקשור ראשי המדנים . . כל כשדרך
המדנים טמאה וכו' ובנו"ג המדנין וכ"ה בכ"י
אירפורט. אבל בירו' סוכ' ספ"ב דנ"ב סע"ג א"
ראשי מעדנים. ובפי"מ להרמב"ם בכלי' מפורש כן
גם ל"מ (ש"א ט"ו, ל"ב) וילך אליו אגג מעדנות פי'
מקושר הידים ועיי' ג"כ רד"ק בשרש ערן שנתן
יתר שאת לזה הפי'] —

* 2 מַעֲדָן (מל"מ רק בקבוץ מַעֲדַנִּים (מפעל עֲדַן
(kostbare Speisen מעדני עולם יומ'
ע"ה. סוט' ט'. ט"ו: במד"ר פ"ז ופ"ט.

מַעְדֵּר (מל"מ (Gäthacke בהסיף פי"ג בכלי' (מ"ז)
ובסופ[1]) טבול יום (פ"ד מ"ו)[2]) המעדר
והמזרה והמגוב איכא דאמרי המעבר[3]) ואיכא
דאמרי המעפר[4]) פי' „מן (ישעי' ז', כ"ה) וכל ההרים
אשר במעדר יעדרון והוא כמו רחת אלא שהרחת
רחב כפה[5]) וזה שינים שינים כדי להעביר בה[6])
התבן[7]) ממקום למקום ודומה ליד של בני אדם"[8])
כדתנן (כלי' וטבול יום שם ושם) שניטלה אחת
משיניה[9]) וזה צורתו
*[אחי"ה כ"ה הצורה

בכ"י ק"ט ה"ב וב"ר.
ובכ"י ו"ו
הצורה
כזו ובכ"י

ובדפ"ע לי'
אי' אותה
בזקופה
ל"ד כזו

הצורה —
וכנ"ה תוספתא כלי' ב"מ ספ"ג הדוקרין[10]) והמעדיר.
תוספ' כלי' ב"ב רפ"א עיי"ע מסוה. ושם: הרציעות
שבמעדר וכו'. ופי' מעדר כלי חפירה ועבודת
הכרמים] —

* מעה, מעא עיי"ע מע א'.

מַעֲוִי לדעת רבינו כמו מוועי עיי"ע פי' הוציא
durch die Nase Luft כפרט הבל מחוטמו
hervorbringen, ולפע"ד צועק עיין בפנים) בפ'
ר"א אומ' בגמ' אין עושין לו חלק (שבת קל"ד.) האי
ינוקא דלא מעוי פי' שאין מוציא הבל מחוטמו. —
(א"ב פי' בלי' פועל הנושף ושואף רוח) *[אחי"ה
וכזה כתב ר"ב ג"כ בע' מוועי ע"ש ושם העירותי כי
הנכון מל"מ יעא באפעל כמו יצא בל"מ וא"כ בין
לרבינו בין לר"ב מעוי כמו מוועי איש איש לפי
שטתו ולפע"ד מעוי הוא מל"ע עוי הוציא קול
וצועק schreien וכן פירש"י מעוי ביבמו' ע"א:
סוט' י"ב. ובחולי' נ"ג. קא מעואי פירש"י נוהם
אבל בשבת שם פי' אין רוחו נכנס ויוצא יפה
אליינא בלע"ז = Athem, halein[11]). וביומ' ע"ז
סע"א בדפ' השנים עד דפ' באסיליא ובע"י והנה
שר יון בא עוי עוי וליכא דאשגח ביה וכתב ר'
אליקים (הובא בד"ס ביומ' צד קכ"א:) עוי עוי כלומ'
. . היה צועק אותו שר של פרסיים וכו'] —

[1]) כ"ח לנכון בדפ"ר. [2]) בדפ' פיז' באסיל אנושי לי'. [3]) כ"ח בנוסחי בישני המקומות. [4]) וכ"ה בר"ש ובדפ' אמ' בט"ס המעדר ובפי' רה"ג לי' המעפר. [5]) וכ"ח בר"ש אבל בפי' רה"ג לי'. [6]) כ"ח בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בר"ש ובפי' רה"ג. [7]) בכ"י ה"ב התבואה. [8]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 10. [9]) בנו"ג משיניהן ובר"ש משיניהם [10]) כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג הדורקין. [11]) וגי' רבינו בחולי' נ"ג. עיי"ע מצוי.

מעזב (= מַעֲזִיבָה מל״מ עזב ענין חזוק הבנין Aufbau ועיין בפנים) בפ׳ הבית והעליה (ב״מ קט״ז: במשני) התחתון נותן את התקרה והעליון נותן[1]) את המעזיבה, גמר׳ (שם קי״ז.) מאי מעזיבה ר׳ יוסי בר ר׳ חנינה אמר קנים וסנאין וטינא ([א״ב][2]) וסטיני כתוב) ריש לקיש אמר לוחאי[3]) ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה[4]) מנהגם לשום על הקורות קנים וקוצים וחרסית וצרורות ושמו מליטה[5]) בל׳ ארמית מן (ירמי׳ מ״ג, ט׳) וטמנתם במלט במלבן ושמו מעזיבה מן (נחמי׳ ג׳, ח׳) ויעזבו (את) ירושלם, ובאתריה דמר משימין לוחות על הקורות ונקראין מעזיבה. בפ׳ לא יחפור (ב״ב כ׳:) צריך שיהא תחתיו מעזיבה ג׳ טפחים. *[אחי״ה עיי״ע המלטה וע׳ מלטס. ומעזיבה היפך מן תקרה עיין מדות פ״ד מ״ו ב״ב ג׳: ב״מ קי״ז. רבנן סברו מעזיבה אחזוקי תקרה . . ור׳ יוסי סבר מעזיבה אשוויי גומות הוא וכו׳ ודע כי עיקר הגי׳ בב״מ שם יסטיני ארשב״ל או יוסטני משום רשב״ל וכ״ה בכ״י ש״ס עיין ד״ס (ב״מ צר קע״ה.) וכ״ה באמת בירו׳ רפ״י די״ב ע״ג ר׳ יוסטא בשם ר״ל התחתון נותן תקרה והעליון את המעזיבה. וא״כ לנכון פירש״י וסטיני שם חכם תלמידו של ר״ל ע״כ ובעל מוסף ערוך גורע בע׳ קר י׳ ועיי׳ סד״ה סוף אות ו׳ ועוד עיי״ע יוסטא, יוסטינה (ח״ד, ק״כ). והרד״ק בשרש עזב פי׳ מעזיבה כפי׳ הערוך (מבלי שהזכירו) והוא כפי׳ שהביא בע׳ קר י׳ — ויק״ר ספי״ט וכיצד שלשלוה לו (ליכניה) פתחו המעזיבה ושלשלוה לו, וצ״ל פחתו וכ״ה בירו׳ עירובי׳ ספ״ח דכ״ה רע״ב פוחת המעזיבה ומשלשל וממלא] —

* **מַעְזֵי** (בל״ע معز, معزاء פי׳ עז Ziege) תרג׳ עזים (שמות כ״ה ד׳; כ״ה ז׳; ל״ה, כ״ו) מַעֲזֵי, מַעֲזַיָּא.

* **מַעֲזֵילָא** (מפעל עזל בל״ע غزل פי׳ מַטְוֶה der Spinnende) קהל״ר פ׳ אל תבהל: היכמא דמעזילא עזיל על פלכתיה וכו׳. ועוד נְטְוֶה בל״ע مغزل ובל״ס מוּעְזָלָא das Gespinnst ירו׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג הדא אתתא . . דשרקה מַעְזְלָה וכו׳ וכן תרג׳ פלך (משלי ל״א, י״ט) עיי״ע עזל.

מעט (= מִיעוּט, מִיעוּטָא ענין פחיתות מל״מ מעט Verminderung, Minderheit) בר״ג דפ׳ אחרון דיבמו׳ (יבמות קי״ט.) וכר״ג דפ׳ בנות כותים (נדה ל״ב רע״א) קטן וקטנה לא חולצין ולא מיבמין מ״ט אין מיבמין קטן שמא ימצא סרים קטנה שמא תמצא אילונית דאזיל בתר מיעוטא. *[אחי״ה בנו״ג דחייש למיעוטא עיין יבמות שם וש״נ, ושם: ובע״ז ל״ד: וש״נ מיעוטא דמיעוטא לא חייש ר״מ עיין מ״ש המרדכי הובא בפ״י ע׳ מעיט, ירו׳ פיאה ספ״ו די״ט ע״ד, ירו׳ יבמות רפי״ב די״ב: ירו׳ הוריות רפ״א דמ״ה ע״ג מיעוט אחר מיעוט לרבות, ירו׳ ב״ק רפ״ה ד״ד ע״ד לא הילכו במידת הדין בממון אחר הרוב אלא במיעוט, וכן מיעוט הפכו רוב ורובה עיין ירו׳ קידושי׳ פ״א דנ״ט: ירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ד ע״ג — גיטי׳ ס׳: ומיעוט ע״פ . . . ומיעוט בכתב, ברכות ל״ד, גיטי׳ ע׳. ומיעוטן יפה, ב״ב קס״ה, מיעוט בעריות, אבות פ״ו במיעוט סחורה, נדה ל״ח: מיעוט תקופות שנים מיעוט ימים שנים, ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ, מה ימים מיעוט ימים שנים אף רבים מיעוט רבים ג׳. ויק״ר ס״פ כ״ז רק לשון מיעוט והקבוץ ירו׳ ברכות פ״ט די״ד: אכין ורקין מיעוטין ועיי״ע אך א׳ וש״נ. ירו׳ שבת פ״ז ד״י: אך הוא הרי אילו מיעוטין, תוספת׳ שבועו׳ רפ״א דרש ריבויין ומיעוטין, שבועו׳ כ״ו. דרש ריבויי ומיעוטי וע״ש כל הענין ושם כ״ז: וסוט׳ י״ז: סנהד׳ מ״ה: מ״ו רע״א. והפָעֵל ע״ז ה׳ סע״א ו׳. למעוטי וכו׳, שבועות ל״א. (כפי׳ גי׳ הכ״י[7]) ויומ׳ ע״ד. למעוטי מאי . . למעוטי מלך . . למעוטי משחק בקוביא. בפיעל יומ׳ ל״ח. למעט כבוד המקום, תעני׳ כ״ו: ממעטין בשמחה, חולי׳ ס׳: לכי ומעטי את עצמך, ב״ר פ״ו מיעטה עצמה, במד״ר פט״ו מיעטו עצמן סנהד׳ י״ז, ומיעטתם עצמכם. ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י. ממעטתו, ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ. כל ששמועו מרובה ושמועו ממועט תפשתה המרובה לא תפשת תפשת את הממועט תפשתה (ועיי׳ בבלי יומ׳ פ׳.), ירו׳ כתובו׳ פ״ג דכ״ז ע״ד בושת הגדול מרובה ונזקו ממועט וכו׳. הפעיל ברכו׳ ה׳: י״ז. אחד המרבה ואחד הממעיט וכו׳. התפעל ונתפעל עירובי׳ נ״ד. סנהד׳ צ״ו. ע״ז ח׳. תוספת׳ סוט׳ ספי״ד ערכי׳ ל׳: פסיקת׳ רבתי פי״ד ספרא צו פרק ט״ו פרש׳ י״א. והתואר זכר מוּעָט[8]) חגיג׳ י׳. י״א. מקרא מועט. ב״ב ז׳ סע״ב ומה חול שהוא מועט[9]) וכו׳ תוספת׳, ב״ב ספ״ב דבר מועט ולנקבה גיטי׳ י״ד. מתנה מוּעֶטֶת, ספרא צו פרק ט״ו פי״א סמיכה מועטת.

---

[1]) כ״ה בכ״י ש״ס ובה״ג סוף רבית. [2]) לי׳ בדפ׳ אמש׳ אבל הוספת ר״ב היא ועיי״ע קר י׳ ומ״ש. [3]) בנו״ג לווהים. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב. [5]) בכ״י ה״ב בטעות פליטא. [6]) לי במקרא. [7]) ובנו״ג לאפוקי. [8]) והוא קטוע מן ממועט (בינוני פועל) עיין ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ. [9]) כ״ה בכ״י ש״ס וכ״י ילק׳ אצל ד״ס במקומו ובגי׳ רש״י ובנו״ג שמועט.

והקבוץ זכר: מוּעָטִים, מוּעָטִין ברכו' ס"א. שבת קנ"ה: יומ' ל"ח: ירו' יומ' ספ"ב ד"מ. מנחו' כ"ט: ולנקבה מוּעָטוֹת חגיג' שם ושם, ערכי' ל': ועוד התואר מָעוּט[1]) בקבוץ סוכ' מ"ה: והן מועטין עיי"ע על א'. ירו' פסחים פ"ה דל"ב. וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג מעוטי תורה] —

מַעֲטָן (פי' מל"ע عطن מרכך erweichen והוא כלי שמרככין שם הזיתים Behälter zur Erweichung der Oliven) בפ' רביעי במעשרות (מ"ג) הנוטל זתים מן המעטן. בפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ב:) על המעטן של זתים. פי' כלי שנותנין בו זיתים מלש' (איוב כ"א, כ"ד) עטיניו מלאו חלב. *[אחי"ה וכן פי' הר"ש בטהרו' רפ"ט בשם עצמו — וכנ"ה בירו' נדרי' פ"ב דל"ז סע"ב הנוטל זתים מן המעטן, ירו' ביצ' רפ"ה דס"ב סע"ד על המעטן של זיתים. ירו' דמאי פ"ו דכ"ה סע"ג ורע"ד מעטן של זתים (זיתים) וכ"ה בתוספת' דמאי ספ"ו ובכ"י אירפורט שם ובמעשרו' פ"ג אי' מעוטן של זיתים ושם מעשרו' רפ"ג מעטין הזה . . מעטין אחר ובנו"ג מעטן, וכ"ה בכ"י אירפורט בטהרו' רפ"ג זיתים המבוקעין מן המעטן ושם רפי"א היה קוצץ מן המעטן ומעלה לראש הגג ונמצא שרץ בגג המעטן טהור נמצא במעטן טמא הגג וכו' ע"ש ובטהרו' פ"ט מ"א ומ"ט. ובלא"ר סנהד' י"א: לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא ובירו' סנהד' פ"א די"ח רע"ד בקבוץ: ממעטנֵי זיתיא ובירו' מעשר שני ספ"ה דנ"ו ע"ג מן מעטני זיתיא — ומלת מעטן יפה מפורשת בפי"מ להרמב"ם במעשרו' פ"ד מ"ג וז"ל מעטן שם המקום שמקבצים שם הזיתים עד שיתרככו ויהיו ראויות להוציא שמנן ע"כ והוא מל"ע הנ"ל ופירש"י עיין בב"מ ע"ב: ד"ה על העביט. ועוד עיי"ע עטן] —

* **מַעֲטֶפֶת** (בל"מ בקבוץ מַעֲטָפוֹת ובל"ע معطف פי' מעיל Hülle, Mantel) תוספת' כלי' ב"ב רפ"ה העושה מעטפת מן הלבד (בכ"י אירפ' הלבוד).

מַעְיָן (= מעיין מל"מ פי' מקור Quelle) בב"ר וישלח יעקב (ר"פ ע"ה) מעין נרפש ומקור משחת (משלי כ"ה, כ"ו) כשם שאי אפשר למעין להרפש[2]) ולמקור להשחת כך אי אפשר לצדיק למוט לפני רשע. *[אחי"ה וכנ"ה מקואות פ"ה מ"א ומ"ג עיי"ע סף ג', ספסל, נדל. אבו' פ"ב מ"ח מעין המתגבר והושאל א') לשלשול עיי"ע ברדס וע' מע ב' וש"נ. ב') לאבר המוליד ולמקור האשה ב"ר פכ"ו כיבש הקב"ה מעיינו והוליד לחמש מאות שנה. ויק"ר פל"ב ושהש"ר פ' גל נעול מעין חתום אלו הזכרים. יבמות ס"ד סע"ב מעין גורם, וקבוץ נדה כ"ח סע"ב ל"ד: לזכר (ויקרי' ט"ו, ל"ג) לרבות את המצורע למעינותיו ולנקבה (שם) לרבות את המצורעת למעינותיה. — מעין (מעיין) מוכס צ"ל כגי' הערוך עיי"ע בעיא (ח"ב, ק"מ) — מֵעין עיי"ע עַיִן — מעיין, מֵעַיִם, מְעִי עיי"ע מע ב' וש"נ] —

* **מְעוּיָּין** (מין נטע) עיי"ע לעין.

* **מְעִיל, מְעִילָה** עיי"ע מעל.

* **מְעִיקָה** (מבינוני עיק כמו בל"מ העיק והשם כמו בל"מ מְצוּקָה Bedrückung) עיין תרג' לתהלי' ק"ז ו', י"ג, י"ח; קי"ט, קמ"ג; לאיוב ט"ו, כ"ד; ל"ו, ט"ז.

מָעַךְ (מל"מ וכן בל"ע معك ענין לחיצה ודחיקה drücken, zerdrücken) בס"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ז רע"ב) צמל מלמעלה בידוע שנתמעך הכף מאי כף וכו', כבר פי' בע' גב (ג'). מעוך[3]) וכתות כבר פי' בע' גד (י"ב). בס"ג דפ' ד' אחין (יבמות ל"ד רע"ב) תמר באצבע מיעכה ב א צ ב ע א[4]) [פי'] באותו מקום והוציאה בתוליה. בס"ג דפ' תמיד (פסחים ס"ד:) ונתמעך שם זקן אחד והיו קורין אותו פסח מעוכין[5]). *[אחי"ה וכ"ה באיכ"ר פ' העיר והיה שם זקן א' רמסוהו ואותו הפסח היו קורין פסח מְעוּכִין על שם שמעכו את הזקן. ובתוספת' פסחי' ספ"ד אי' הספור פעם אחת ביקש אגריפס המלך לידע כמה מיניינם של אוכלוסין וכו' בו ביום נכנסו ישראל להר הבית ולא היה (מחזיקין) [צ"ל מחזיקן] והיה נקרא פסח מעוכין כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג מוכין, מועכין וכזה הספור אי' בפסחי' שם וסיים והיה קורין אותו פסח מעוכין ובכ"י ש"ס מנוין ובע"י הראשון מונין ובאיכ"ר שם לי' זה הסיום ע"ש — נדה כ"ב. מָעוּךְ ע"י הדחק. ירו' דמאי פ"ו דכ"ה סע"ג ורע"ד בכ"מ נשוך חיבור מעוך אינו חיבור וכא אפי' מעוך חיבור, תוספת' כלי' ב"ק פ"ז והמיעך שבחביות, תוספת' ביצ' ספ"ג וממעכין אותה ביד בפיעל ובירו' שבת ספ"כ

[1]) והוא בינוני פעול. [2]) בנו"ג להרפס וכ"ה בילק' וישלח ר' רמז ק"ל ובילק' משלי רמז תתקס"א ועיין בתנחו' וישלח רסי' ג'. [3]) בכל כ"י ערוך הוא המשך הערך ולא כבדפ"ע הראשונים שמתחילין הדבור. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [5]) בכ"י ק"ט מעיכין.

די"ז ע"ג ממעך ביד אבל לא בכלי[1]. ברכות מ"ה. ימעך הקורא קולו (והפכו הגביה קולו). תוספת' ב"ק ספ"א ב"ק ט"ז. למעך את האדם וכו'. כתובו' ל"ו: מפני שמיעך לה בין דדיה וכו'. נדה כ"ב: ממעכתו. ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד צריך למעך את חללה עיי"ע כֹּתֶבֶת. כל מוּעָכוֹת של בית רבי תמר שמן יבמו' ל"ד רע"ב הוא קטוע מן ממוּעָכוֹת ודוגמתו עיי"ע מסמס ב'. מעט. התפעל מנחו' ס"ו. כדי שלא יתמעך. ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד עיי"ע מס ב'. תוספת' מקואות רפ"ז והן מתמעכין על הבגדים ובכ"י אירפורט מתמעטין(?) — ב"ר ס"פ מ"ז נתמעך . . לא נתמעך. ודשמות ממנו עיי' ערכים הבאים אח"ז] —

☞ מְעוֹכָא (מפעל מעך מע' הקודם Schnürleib) תר"י (ב') בפסוק ונקרב את קרבן . . (במדבי' ל"א, נ') ומעוכא מבית תדיהון כמו מחוך ע"ש. *[אחי"ה בנו"ג הקבוץ מְעוֹכַיָּא מן בית תדיהון. ועיי"ע מחך ומ"ש] —

* מְעֻבוֹן (פי' מע' הקודם ענין לחיצה Bedrücker) ב"ר ספנ"ז וילק' וירא סוף רמז ק"ב מעכה (בראשי' כ"ב, כ"ד) מעכון. עיי"ע גחמון.

מָעַל (מל"מ וכן בל"ע مغل ענין בגידה treulos sein והשם מְעִילָה Veruntreuung) תחילת מעילה (ב'.) קדשי קדשים ששחטן בדרום מועלין בהן פי' „אעפ"י שדינן לישחט בצפון ושינה ושחטן בדרום לא יצאו מקדושתן ומי שנהנה מהן בשוה פרוטה חייב להביא קרבן מעילה אשם כסף שקלים"[2]. בפרק[3] מצות חליצה בגמ' חלצה ורקקה (יבמות ק"ד:) שני דברים המתירין מעלין זה בלא זה. פי' חליצה ורקיקה שני דברים המתירין את היבמה מעלין זה בלא זה שאם רקקה ולא חלצה נפסלה על האחין. בפ"ק בפסחי' בגמ'[4] ועוד א"ר יהודה (י"ג:) שני דברים המתירין מעלין זה בלא זה. פי' „שחיטה וזריקה שמתירין חלבים למזבח והבשר לאכילה מעלין[5] זה בלא זה כלומ' מקדש[6] האחד בלא חברו ונהנה ממנו נהנה[7] מן ההקדש שחייב קרבן מעילה"[8]. *[אחי"ה וגזרת מעילה משם מְעִיל כמו בָּגַד מן בֶּגֶד וא"כ מָעַל פי' עושה כמו מכוסה בבגד ונעלם מעיני כל וכן נאמר בלא"ש hinter der Decke handeln ובספרי נשא פי' ב' ופ' ז' אין מעילה בכל מקום אלא שיקור. ירו' קידושי' רפ"ג דס"ג ע"ג מעילתה ברורה . . מעילתה ספק ובפרט נאמר על הבגידה בהקדש כריתו' ו'. אין בהם משום מעילה. מעילי' ב'. יצאו מידי מעילה. נפיק מידי מעילה ושם: ומי איכא מעילה מדרבנן וכו'. — והמסכת מְעִילָה נקראה כן מפני שרוב ענינה ממעילת ההקדש והקדשים. והקבוץ זבחים פ"ה מ"ה אשם מְעִילוֹת. והפעל מעל לרוב פעמים בקשור בי"ת מעילי' ב'. והלאה מנחות מ"ז רע"ב מועלין בהן; אבל גם בלא בי"ת מעילי' ב': מעל . . לא מעל. מנחו' מ"ז סע"א מועלת ליוצא וכו' קידושי' מ"ב. שליח מעל . . בע"ה מעל] —

מעל (= מועיל מפעל יעל בהפעיל בל"מ ענין תועלת nützen, dienen) בפ' דיני ממונות זה בורר בגמ' אמר ר' שמעון (סנהד' כ"ו:) אמר עולא[9] מחשבה מועלת אפי' לדברי תורה. פי' מחשבה שאדם מחשב מכל דבר מועלת לבטל תורתו[10] אפי' אם מחשב כל זה אני שונה היום שנא' (איוב ה', י"ב) מפר מחשבות ערומים. *[אחי"ה העִקר יעל ע"ש] —

מעל (= מַעֲלֶה הפעיל מן עלה heraufbringen) בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח:) א"ר חנינה מעלין אזנים בשבת פי' „גידין המחוברין באזן וכשסורחין[11] למטה ומשתנין ממקומן אדם מצטער ומי שבקי להעלותן מעלה אותן אפי' בשבת מפני הסכנה". — (א"ב העיקר עלה). *[אחי"ה וכנים דברי ר"ב אבל מה שהיה ר"ב מנסח (בדפי' אמש) פי' גידין ס"א אונקלי טעות הוא בידו ואחריו אנו נגררין בע' אזן לאן ציינתי ע"ז כ"ט. ושם אי' באמת מעלין אונקלי בשבת אבל בע' אזן ובע' הנוכחי כיון רבינו על דף כ"ח: וכל הפי' הועתק מפי' המלות שבסוף תשוב' גאונים קדמונים (דפי' בערלין) דף מ"א: וכן רש"י פי' (בע"ז כ"ח:) אזנים גידי אזנים.

[1]) ובבבלי שבת ק"מ רע"א אי' ממחו. [2]) הועתק מפי' רגמ"ה למעילה (כ"י אנגיליקא דף רמ"א:) ושם באריכות קצת ע"ש. [3]) בדפ"ע כאן מתחיל הדבור לע' בפני עצמו ולא ידעתי למה כי הוא הפעל מאותו הערך. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [5]) בפי' ר"ח מועלין. [6]) בפי' ר"ח מקדיש. [7]) בפי' ר"ח כנהנה. [8]) הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. [9]) בכ"י ה"ב רבא וכ"ה בילק' כ"י איוב ה' (ד"ס סנהד' צד ל"ה. ושם מוכח כי ג' מוטעת היא) ובנו"ג בילק' איוב ר' רמז תתצ"ט הג' א"ר שילא אבל בילק' משלי ר' תתקנ"ט לנכון אמר עולא. [10]) בכ"י ה"ב ובדפ"ר מחשבתו אבל גם בפי' ר"ח בסנהד' אי' מועלת אפי' לבטל דברי תורה. [11]) בכ"י ק"ט וה"ב וכשפורחין אבל בתש' הגאוני' עיין למטה ג"כ וכסורחין וצ"ל וכשסורחין. ומצינו זה הפעל מאזנים עיין יומ' פ"ג: אזנים סרוחות.

ובירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד אי' בנות אזנים וכ"ה בשם ירו' בפי' ר"ח בע"ז (כ"י אנגיליקי דף י"ז). ולפע"ד הוא מל"ר vena בקבוץ משקל עברי פי' בנות גידים Adern ועפי"ז יש לתקן מ"ש בח"א, קנ"ח בענין מעלין אונקלי בשבת ע"ז כ"ט.] —

מעל (= מַעֲלָה מל"מ ענינו מדרגה Stufe, Steigerungsgrad ועוד יתר ההוראות המסתעפות עיין בפנים) בפי' טרף בקלפי בגמ' שחטו וקיבל דמו במזרק (יומי מ"ד:) מעלות דאורייתא והכי נמירי ליה[1]) פי' „כגון עשר קדושות ששנינו בריש מסכת כלים (פ"א מ"ו) וקדושת כל אחת יש לה מעלה מן האחרת ומעלת ההיכל זולתי (מעלת) [צ"ל מעלה] [2]) בין האולם ולמזבח". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ליומא (בש"ס ווילנא) — וכנ"ה בענין מדרגה ביומ' כ"ג. מעלות האולם. עירובי' כ"ב. נ"ו. מעלות ומורדות. והושאל ליתרון hoher Grad, Vorzug הגיג' י"ט: חמש מעלות וכו' והיחיד שם כ' רע"א לא קתני בהו מעלה. כתיבות י"ג סע"א ט"ו. קידושי' ע"ג. מעלה עשו ביוחסין, ושם ע' סע"ב מעלה יתרה. כלי' פ"א מ"ב והלאה למעלה מהן וכו'. שבועו' ו': ירו' שבועו' פ"א דל"ב ע"ד עיי"ע אפרכום (ה"א, רל"ט). ועוד ענינו כמו בל"מ (ש"א ט', ב'; שופטים א', ל"ו) כמו יותר aufwärts ובא בקישור ל' בראש קידושי' ע"ו. אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה וכו' ברכו' כ"ו: משש שעות ומחצה ולמעלה.. מתשע שעות ומחצה ולמעלה, פסחים נ': ירו' שבת פט"ז דט"ו רע"ג מן המנחה ולמעלה. ועוד בל' בסוף ירו' פסחים רפ"ד ד"ל ע"ג משש שעות ולמעלן ועוד עיי"ע מטה וש"נ. ושם נ"ב דוגמאות להוראת רקיע מה שהוא למעלה עיין הגיג' י"א רע"ב תמיד ל"ב. והושאל לאל יתברך מכילת' משפטי' פט"ו עין של מעלה.. אוזן של מעלה עיין ערך מטה] —

מַעֲלֶה (בינוני הפעיל מן עָלָה (עיי"ע in die Höhe treibt) עישן פי' בע' עישן. *[אחי"ה כ"ה בע' מיוחד בכ"י קאהוט ובדפ"ע נכלל ללא נכון בע' הקודם לזה. ובע' עשן הביא רבינו מעלה עשן מיומ' ל"ח. וכה"ג בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ואחריו נגרר בפירושו ע"ש ובנו"ג שם להעלות עישן. אבל ביומ' נ"ג. כריתות ו'. תוספת' יומ' פ"א ופ"ב ירו' יומ' פ"ג דמ"א. ירו' שקלי' ס"ה דמ"ט. ספרא אחרי מות פרשה ב' פרק ג' אי' מעלה עשן, והוא עשב שהעלה עשן] —

* **מְעִיל** (מל"מ בגד חשוב עליון Obermantel, Ornat) מעילי ט"ז. זבחי' פ"ח. מעיל מכפר על לה"ר. רות רב' פ' ויאמר הגואל מעילו (איזה פעמיי) וממנו הפעל רות רב' פ' ויהי בימי: יצתה לה שפחתה מעילת בסידקי וכו' כלומ' עטופה במעיל.

* **מְעוּלֶּה, מְעַלִּי, מְעַלְּיָא** (מפעל עָלָה בפיעל עִילָּה וממנו בינוני פעול מְעוּלֶּה ובל"א מְעַלִּי, מְעַלְּיָא פ' בל"מ נעלה erhaben, vorzüglich) ברכו' י'. מבואר עליה (מ"ב ד', י') מעולה שבבתים, ב"ק ט"ז: מבואר העלייה (במשני' שם) במעולה שבנכסיו. וכן הביא שם הש"ס ראיה מדה"י ב' ל"ב, ל"ג ויקברוהו במעלה קברי בני דויד: במעלה אצל מְעוּלִּים שבמשפחה וכו'. ברכו' י'. בני דמעלי, שבת קכ"ט סע"א דמעלי ביה שמשא. כתובו' ס"ב סע"ב צניע ומעלי. שם ק"ה: דמעלי טפי. ב"ב ע"ד: מעלי.. לא מעלי. תרג' לדה"י ב' י"ג, ב' שמא דמעלי; לאיוב ל"ג, ל"ח נהורא מעליא ולנקבה מעליא עיי"ע לשון שבועו' מ"ה: כמה מעליא הא שמעתא והקבוץ ברכות ח'. מילי מעלְיָתָא, פסחים מ"ח סע"א חיטי מעלייתא.. שערי מעלייתא. והשם מַעַלְיוּתָא וכ"ה בל"ס מנחו' מ"ג. שבועו' מ"ה: והפכו גריעותא.

* **מַעֲלֵי, מֵיעֲלֵי** (בל"ס מֵעֲלָא פי' כמו מעלה בל"מ עליה למקום גבוה das Aufgehen, Hinaufgehen והושאל לביאה Beischlaf ועם שמשא Sonnenuntergang) ועֹנתה (שמות כ"א, י') תר"י ב' מיעלה ומיפקה לותה (ובתר"י א' מעייל לה וצ"ל מֵיעַל) ובל' הש"ס ביאה. וכן מל"מ מבא השמש תר"י ב' לבמד' כ"ה, ד' ועם מעלי שמשא וכן בדניאל ו', ט"ו ועד מֵעָלֵי שמשא. ובהשמטת שמשא תר"י א' לבראשית י"ד, י"ג במיעלי יומא דפסחא. ולבמד' כ"ב, כ"ח במיעלי שבתא וכ"ה בב"מ מ"ט סע"א גיטי' ע"ז. חולין ס': מעלי שבתא. כתובות ס"ב: ס"ג. מעלי יומא דכפורי.

מעלל (= מְעַלְּלָא נ"ל כי צ"ל מעלעלא בל"ע علعل ערות האיש membrum virile) כי ערות הארץ באתם (בראש' מ"ב, י"ב) תרג' ירוש[3])

[1]) כ"ה בכ"י ק"ם וכ"ה בפי' ר"ח ובשאר כ"י ודפ"ע לה ובנו"ג להו. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח. [3]) כ"ה בכ"י ק"ם ובדפ"ר ועה"ק שנ"ב.

מעללי ארעא. — (א"ב אין בנוסחאות תרג' זה). *[אחי"ה אבל במתורגמן הגי' מעלעלי ארעא ופי' כמו אללין דאונקלוס (עיי"ע אלל ב') פי' מרגלים אבל לפע"ד הוא מל"ע הנ"ל. ובנו"ג בתר"י שם פ' ט' ופי' י"ב, מטעיתא (מטעיית) ארעא] —

* מַעֲלָלָא (מל"מ מַעֲלָל פי' פעולה That, Hand-lung) כרע מעלליהם (תהלים כ"ח, ד') תרג' כ"י כבישות מעלליהון בנו"ג עובדיהון.

* מַעֲלָנָא (פי' כמו מַעֲלֵי Eingang, Sonnenunter-gang) גיטי' נ"ו: דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה. תרג' פתח (שופטי' ט'. מ'. מ"ד) ותרג' מבוא (יחזק' מ"ו, י"ט; המביא שם מ"ב, ט') מעלנא והקבוץ מעלני תרג' לתהלי' ט', י"ד; ליחזק' א', א'. ובהוראת מבא השמש תרג' לתהלי' נ', א'.

* מַעֲמָד (מל"מ (מ"א י', ח') ענין עמידה ועוד מצב (der Stand, Beistand, die Anwesenheit מגיל' כ"ג. תוספ' פסחי' פ"ב (ג') ותוספת' מגיל' רפ"ג מעמד ומושב — גיטי' י"ד. ב"ב קמ"ד סע"א קמ"ח. קמ"ט. מעמד שלשתן עיי"ע תן ג' ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ג, ירו' שבועו' פ"ו דל"ז. ירו' סנהד' פ"א די"ט. במעמד פלוני ופלוני (ובבבלי שבועו' מ"א: בפני פלוני ופלוני) תוספת' כתובו' פ"ג שהעידו על מעמדן — תמיד פ"ה מ"ו ראש המעמד, תעני' ט"ו: והלאה אנשי מעמד והקבוץ מעמדות תעני' כ"ו. כ"ז: מגיל' ל': עיי"ע אנשי משמר.

* מַעֲמִיד (מהפעיל של עָמַד (Halt, Untersatz שבת ט"ו סע"ב ס'. הכל הולך אחר המעמיד [1]) ירו' שבת פ"ו ד"ח: אחר מעמידיו. והקבוץ ירו' יבמו' פי"ב די"ב ע"ד מעמידין של עץ.

מָעוֹן (מל"מ משכן ומקום לדור והושאל למקדש ולרקיע Aufenthalt, Wohnung, (Tempel), Himmel) בגט פשוט בגמ' כ ת ו ב ב ו [2]) (ב"ב קס"ו סע"א) ובריש כריתות (ח'.) המעון הזה לא אלין הלילה. פי' „נשבע שבועה במקדש". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב (וכ"ה בפירשב"ם) ובכ"י לכריתו' שם פי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף קע"ה.) וז"ל המעון הזה נשבע במי ששכן שמו בבית הזה ע"כ ורצ"ג פי' בדרך רחוק עיין מבוא לח"א צד XVII. וכנ"ה בכתובו' כ"ז סע"ב ותוספ' כתובו' רפ"ג המעון הזה לא זזה ידה מתוך ידי [3]) ופירש"י שבועה היא ובכריתות כ"ה. לא פי' רש"י כלום ועיין הפשב"ע ע' מעון כי האריך [4]) תוספת' כרית פ"ד המעון הזה אלו וכו' וכן נקרא מעון רקיע (החמישי) חגיג' י"ב: ע"ש ועיי"ע וילון, זבול ומושג זה בא לרז"ל מדמיוני הפרסיים עיין מ"ש במ"ע מ"ג חכ"א 562.567 ואצלם נקרא מ ע ו ן האליל העליון n m â n a — ירו' תעני' פ"ד דס"ח. ספרי זאת הברכה פ' שנ"ו עיי"ע (זטוטי) [זאטוטי] [5]) ב"ר פס"ח כתיב מעונה (דברים ל"ג, כ"ז) וג' אין אנו יודעין אם הקב"ה מעונו של עולם ואם עולמו מעונו מן מה דכתי' (תהלים צ', א') ה' מעון וג' הוי הקב"ה מעונו של עולם ואין עולמו מעונו ועיי"ע מקום — בשמ"ר פכ"ד ברא הקב"ה מעון בתוך גרגרתו וכו' פי' דירה ובקצת דפוסי' מעין. — מָעוֹן = בית מעון שם מקום קרוב לטבריא עיי"ע בח"ב, ע"ה. ועל שמו נקרא ר' יוסי מעונאה ב"ר רפ"פ יוסי מעונאה תרגם בכנישתהון דמעונא וכו' וכ"ה בילק' יחזק' רמז שנ"ז י ו ס ף מעוניא תרג' בכנישתהון דמעונאי אבל בירו' סנהד' ספ"ב ד"כ רע"ד תירגם יוסי מעוני בכנישתא ב ט י ב ר י ה. ובאמת (בית) מעון קרוב היה לטבריא] —

מַעֲנָה (מל"מ פי' חריץ בין התלמים Strecke einer Furche) בפ' י"ז באהילות (מ"ב) חצי מענה. — (א"ב ל"מ זה (ש"א י"ד, י"ד) כבחצי מענה צמד בקר) *[אחי"ה וכנ"ה באהילו' שם ומ"א מלא מענה ועיי"ע בית פרס (ח"ב פ': והלאה) וש"נ. תוספת' שביעי' פ"ג ובלבד שלא יסמוך לה (לפרה) מענה. תוספת' חולי' פ"ד (ה') אפי' עומד וחורש על גבי מענה] —

מעם (= המעסה, מְעִיסָה פי' גבילת העיסה בחמין Mehlbrei) ירושלמי בפ"ק דחלה (דנ"ח רע"א) איזו הי המעסה הנותן חמין לתוך הקמח. חליטה קמח לתוך חמין :כבר פי' בע' חלט. *[אחי"ה בנו"ג שם המעיסה וכ"ה המעיסה. החליטה בחלה פ"א מ"ו וכ"ה בעדיות פ"ה מ"ב פסחים ל"ז רע"ב וירו' פסחים פ"ב דכ"ט ע"ג, ובתוספת' פסחי' ספ"א (ב') בלא ה"א מעיסה ועוד עיי"ע המעיסה, גלש, חלט וש"נ השינויים. ופי' הרמב"ם בחלה שם וז"ל כשהמים הם רותחין בתכלית הרתיחה נותנין בו קמח ולשין הכל וקורין אותו מעיסה ע"כ] —

---

[1]) בתוספת' כליי ב"מ ספ"ג אחר העומדין. [2]) בדפ"ר בט"ס כתובו'. [3]) עיי"ע זז חג ר"פ וש"נ בט"ד כ"ד: [4]) ושם בט"ד איי כתובו' קי"ז: וצ"ל כ"ז; [5]) ח"ג רפ"ג: והלאה.

*מְעַפֵּר (מן עפר פי' המעלה עפר Staubaufwirbler) כלי' פי"ג מ"ז עיי"ע מעדר בגי' א"ר.

מְעֻפֶּרֶת (בל"ם אֲפַר = עפר בל"ע غفر מכסה zu- bedecken וממנו השם مغفرة (غُفارةٌ غِفارة) בל"ס מַעְפְּרָה סודר שמעטף הראש (1 Kopfbedeckung, 2 mantelartige Hülle בפ' כ"ט בכלי' (מ"א) הפונדא והמעפורת והפרגוד. בר"ג דשבת (ט':) משיניח מעפורת של סַפָּרִים בין ברכיו[1]). בפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ג: קכ"ד.) אפי' שייר בה כדי מעפורת. בריש ויק"ר פרשת הבן יקיר (פ"ב) ובריש קדושים פרשת ויגבה ה' (ס"פ כ"ד)[2]) ובפסיקת' דכי תשא (פסיקת' דר"כ צד י"ז.)[3]) אדני זקן: מכל מעפראות[4]) שיש לך אי אתה מצוה אותי אלא על זו אמר לו שאותה לבשתי ביום שנתמניתי זקן[5]). ויתחפש באפר (מ"א כ', ל"ח) תרג' וכריך במעפורא[6]). פי' בגד צמר שמתעטפין בו בארץ פלשתים. וי"א סודר שמעטף ראשו וכשמגלח מניחו על ברכיו שיפול שם שערו. ובעלי מקרא מפרשין „אפר ממיני מסוות[7]) הוא מה שמכסים[8]) הראש עם הפנים והכל מכוסה זולתי העינים לבדהן". *[אחי"ה הועתק ממחברת של מנחם בן סרוק שרש אפר[9]). הוראת מעפרת מל"ס וע' הנ"ל בגד אשר במקצת כנפו מכסין בו הראש וביתר חלקיו את שאר הגוף ולא כל הגוף וזה מה שדרש בספרי כי תצא פ' רל"ד אשר תכסה בה (דברים כ"ב, י"ב) פרט למעפורת שלא יכסה בה ראשו ורובו, תוספת' מגיל' פ"ד (ג') היה עטוף במעפורת, והעטפות (ישעי' ג', כ"ב) מבואר בירו' שבת פ"ו ד"ח: קולבין ומַעְפְּרָן ושתיהם על ענין אחד כיוונו כי קולבין בל"י κολόβιον = κολοβίων בגד בלי בית ידות לעטיפה ומעפרן הוא בל"ס קבוץ מן מַעְפְּרָא. ובמשקל עברי הקבוץ מַעַפְּרָאוֹת, מַעֲפוֹרִיּוֹת עיי' לעיל. ובכנוי שבת ט': מאימתי התחלת המרהץ משיערה מעפרתו[10]) הימנו, ירו' תרומו' פ"ז דמ"ד ע"ד גזל מעפרתו של זה ונתן לזה, ורש"י בפי' מ"א הנ"ל ובשבת ובחולי' הנ"ל והר"ש לכלי' פכ"ח מ"ח פירשו מעפורת ע"י סודר, והביאו את התרג' למלכי' הנ"ל וכן הביאו הרמב"ם בכלי' כ"ט, א' וכ"ה בפי' רה"ג לסדר"ט צד 20 וז"ל והמעפורת פי' תרגמינן וכו' עד: במעפרא אנפליו כסא בטיית ע"כ ופי' نوفلية كسا לבש בגד צמר לעטיפת ראש. ועוד הוראת מעפורת מלבוש יקר לסימן התמנות לזקן וזה מה שאי' בויק"ר פ"ב ופסיקת' הנ"ל משל לזקן שהיתה לו מעפורת וכו'. ומי שראוי להתלבש בבגד זה להמנות זקן נקרא מַעַפְּרָיָא עיין בירו' ביכורי' ספ"ג דס"ה ע"ד אבהו ריגלותיה אתמני שמעון דמעפריא לא אתמני. ובל"ס נקרא מעפריא שם כבוד לכומר עליון (וכן מפרינא = מעפרינא) על שם אדרת יְקָר שלובשין אותו בה ותרג' סורי' של אדרת (מ"א י"ט. י"ג. י"ט; מ"ב ב'. ח'. י"ג. י"ד) מעפרא. וזו המלה נעתק גם לל"י μαφόριον וגם לשאר לשונות בני מערב ד"מ mafors, mafortium, maforteum, mafora, mavoro, mavorte עיין טראכטען לה' ברילל 42 ובט"ר לרימ"ז א', פ"ו. ור' יונה בע' פאר פי' ל"מ מל"ע مغفر והביא ג"כ תרג' הנ"ל] —

מַעֲצָד (פי' מל"מ ענין קרדום Axt וכן בל"ע معضد) בפ' הבונה (שבת ק"ב:) המכה בפטיש ובמעצד. בסוף ב"ק (קי"ט סע"א וקי"ט:) מה שחרש[11]) מוציא במעצד והנפסק במגירה. בפ"ו בערכים (כ"ג:) ונותנים לו שני מעצדין[12]) פי' מעצד קופיץ קטן ומשוה בו הנסרים וקוצץ בו התיכות קטנות מעשה ידי חרש במעצד (ירמי' י', ג'). *[אחי"ה וכן פי' הר"ש בכלי' שם[13]) וא"כ אחד הוא עם מפסלת (כלי' שם) אשר פי' רה"ג (ור"ש) כמין מעצד ובפי"מ להרמב"ם שם לועזו איישוד"ה והוא אייש"א (= aisieau, aisseau, aisso בל' פראבינצא) שהביא הרד"ק (שרש עצר) אצל הלעז דולדווירא (= doleiere, doladoira) וכ"ה ברש"י בירמי' שם ובערכי' דולדור"ש, ובכלי' פכ"ט מ"ו פי' הרמב"ם ע"י ל"ע טבריזין = طبرز Beil

[1]) בנו"ג על ברכיו. [2]) עיין בהערה שאחר זו. [3]) כה"ג בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב וכ"ה בדפ"ר וויניציאה אבל בשדפ"ע וכן בכ"י ב"ר וק"ט נשמטו שני ציונים האחרונים ואי' רק בריש ויק"ר אדני זקן וכו' ודע כי בויק"ר ס"פ כ"ד אי' המשל כזה: משל למלך שהיה לו איפקר[illegible]ן והיה מצוה את עבדו נערה וקפלה וכו' וע"י וכו' נתקצר כל הסיפור ובעל הדרוש (ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמן) סמך על המבואר בפ' ב' (ושם בעל המאמר ר' ברכיה וכ"ה בפסיקתי שם. ובילק' תצוה ר' שע"ו אי' אמר רבי בלי שם ברכיה ובתנחומ' כי תשא רסי' ח' חסר דרש ר' ברכיה). [4]) כ"ה בויק"ר פ"ב ובפסיק' אי' מעפוריות. [5]) בויק"ר לבשתי כשנתמניתי זקן ובפסיקתי שבה נתעטפתי כשנתמניתי זקן תחלה. [6]) גי' רש"י במעפרא וגי' רד"ק במעפרתא עינוהי ונ"א וכריך במעפרא עלי אפוהי באפר. [7]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ובדפ' פיז', באסיל מסיות ובדפ' אמ' מסוות ובכ"י ק"ט מכסיות. [8]) בכ"י ק"ט מה מכסים בדפ"ר מהמכסים. [9]) בענין בעל מקרא עיין מ"ש במבוא לח"א, XV. [10]) בפי' ר"ח בשבת הועתק בט"ס מפרתו. [11]) בנו"ג החרש וכ"ה בתוספ' סוף ב"ק. [12]) בנו"ג בט"ס מצערין וצ"ל כגי' הערוך וכ"ה בפי' רגמ"ה וברש"י. [13]) ושם נדפס קצת בטעות.

ועיי"ע לגיון, ורגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגייליקי דף קמ"ה סע"ב) לועזו טרידר"ש אולי צ"ל דלודור"ש. ופי' זה דב"ק עיין ברד"ק שם] —

מעצר (בל"ע معصار ובל"ס מַעְצַרְתָּא Presse, Kelter גת שעוצרין בו ענבים) בס"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' ס' רע"א) רמי ליה רב ברונה לרב יהודה במעצרתא דבי בר ס נ י נ א[1]) יקב תרג' מעצרתא. *[אחי"ה עיין תרג' לבמד' י"ח, כ"ז. ל'; לדברים ט"ו, י"ד; לישעי' ט"ז, ט"ו; ס"ג, ב'. ג'; לירמי' כ"ה, ל' — וכנ"ה בעירו' מ"ט. בבי מעצרתא דבי רב זכאי. ב"מ ע"ד. עיי"ע כמר א'. ע"ז ס'. עיי"ע מצר ג' זר ו' זיירא. שם ע'. עיי"ע טש א'. שם ע"ד: דדכי לי מעצרתאי, ירו' ע"ז ספ"ד דמ"ד: הוו ליה קופין גו מעצרתא] —

מַעֲקֶה (מל"מ יציע שעושין סביב הגג לשמירה Geländer, Gitter) בפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) ועושה מעקה לגג ולמרפסת. *[אחי"ה ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ח מעקה שבמגדל וכו'] —

* מַעֲקוּצֵי (מפעל עקץ פי' עקיצה der Stich) קהל"ר פ' כי יש דברים עיי"ע אמכותי (ח"א קי"ח.)[2]).

* מְעוֹרָב (בינוני פועל מן ערב וכל"מ בהפעיל פי' טמא שטבל ולא בא השמש עליו) בצרוף עם שמש פרה פ"ג מ"ז שהיו (הצדוקים) אומרים בִמְעוֹרָבֵי שמש היתה נעשית עיי"ע ערב ה'. ולנקבה יחידה מְעוֹרֶבֶת שמש ספרא סוף מצורע פרק ט'. — ומה שעניינו עירוב עיי"ע ערב.

* מַעֲרָב, מַעֲרָבָא (מל"מ פי' פאת ערוב השמש נגד מזרח וכ"ה בל"ע مغرب ובל"ס מַעְרְבָא West, Occident) ב"ב כ"ה. חוץ ממערבה, פרה פ"ג מ"ט עומד במזרח ופניו למערב. התואר זכר מערבי זבחים פ"ה מ"ב יסוד מערבי ובתרג' ישעי' כ"ג, ד' ותר"י א' לשמות כ"ו כ"ב מַעַרְבָעָה ולנקבה מערבית ב"ב שם עיי"ע ערף. ונקרא מערבא א"י ויושביה: בני מערבא עיי"ע ח"ב. קט"ז ומ"ט בע' אמר ו' (ח"א קכ"ח.). סוט' מ"א: ר' יהודה בר מערבא.

* מַעַרְבְּלָא עיי"ע ערבלא במו"ע.

* מְעָרָה, מְעַרְתָּא (מל"מ פי' מחילת חפורה Höhle) ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד וירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד מי מערה. ובל"א מערתא שבת ל"ג: עיי"ע טש א'. ב"ב נ"ח רע"א כי מטא למערתא דאברהם . . למערתא דאד"ה. והקבוץ שם: מציין מְעָרָתָא. ובמשקל עברי ב"ב ס"ז: לפי גי' כ"י ש"ס ולא את המערות של מים ובנו"ג המגורות עיי"ע מגור וכגי' כ"י אי' בתוספתא ב"ב פ"ג ולא את המערות שבתוכו.

מַעֲרוֹךְ (מפעל עָרַךְ פי' לוח שעורכין עליו הלחם Walgerbrett) (בכל) בכלי עץ[3]) פט"ו בכלי' (מ"ב) וכן המערוך[4]) טמא. פי' עץ ארכו באמה ומרדדין[5]) בו הרקיקין ושמו בלעז (ספנטורו) [צ"ל ספנטויו]. *[אחי"ה והוא בלאי"ט spiana-tojo, Mangelholz והוא כגי' כ"י ו"ו אבל בדפ"ע וברוב כ"י ספלנטורו ובכ"י ה"ב סלפונטורו וצ"ל כמו שנסחתי. ועה"ק שנ"ב לועזו וועלגר האלץ Walgerholz. וכל פי' רבינו עד בלעז הביא הר"ש בשם ה ג א ו ן והערוך, אבל בפי' רה"ג בסד"ט 11 לי' ומ"ש כי בטיית מורק הוא ל"ע مرقاق עץ שעורכין בו הלחם] —

* מַעֲרָכָה (מל"מ ופי' א') סדר גזירי העצים במזבח der aus Reihen bestehende Holzstoss auf dem Altar ב') סדר העבודה בביהמ"ק Tempeldienstordnung) תמיד פ"ב מ"ג החלו מעלין בגיזרין לסדר אש[6]) המערכה. ושם מ"ד מערכה[7]) גדולה וכו' ושם מ"ה סדר המערכה שניה לקטורת. ושם הציתו שתי המערכות באש. יומ' מ"ג: (במשני) בכל יום היו שם ארבע מערכות והיום חמש וכו' עיין בגמ' שם מ"ה. תענית כ"ח. עצים למערכה, ירו' פסחים ספ"ג ד"ל: עצי המערכה, זבחי' נ"ד. מקום המערכה תוספתא סוט' פי"ג אש של מערכה וכו' — יומ' י"ד: ל"ג. אביי הוה מסדר מערכה משמיה דגמרא וכו'.

* מְעָרַע (מפעל עָרַע) כמו מְאָרַע עיי"ע מְאוֹרָע.

* מְעַרְקָא, מַעֲרוֹקָא (מפעל עֲרַק פי' נס Flüchtling) תרג' נס (ירמי' מ"ח, י"ט) שאילו

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר פיז' ובאסיל, ובכ"י ה"ב סבנא צ"ל סננא וכה"ג בר סנינא בש"ס בדפי פיז' וויניצי' רפ"ב (עיין ד"ס עירו' צד ק"כ:) ובנו"ג חנינא והוא משובש (עיין ד"ס) וכ"ה עפ"י גי' שלנו בערוך בדפי' וויניצי' ואמשי' ובעל ד"ס לא העיר עליו. [2]) ושם צ"ל אמקוצי. [3]) מלת בכל יש למחוק. [4]) וכ"ה במשניות ובש"ס במשני' בקצת דפוסי' ובפי' רה"ג בט"ס מערוד וצ"ל כגי' הערוך. [5]) בדפי פיז' באסילי' ואמ' בט"ס ומודדין וצ"ל כגי' כ"י ודפ"ר וויניצי' מרדדין וכ"ה בר"ש ובעה"ק. [6]) בש"ס במשני' את. [7]) בש"ס במשני' סידר המערכה.

למערקיא, מנסת חרב (ויקרא כ״ו, ל״ו) תר״י כמערוקי חרבא.

מעש (= מעשים סימן הסוגיא עיין בפנים) בר״ג דפ׳ הערל (יבמות ע׳:) מעשי״ם כרותי״ם ברב״ר העב״ד פי׳ מעשי״ם: מחוסר מעשה בגופו[1] שנא׳ (בראשית י״ז, י״א) ונמלתם את בשר ערלתכם[2]; כרותי״ם[3]: [שנא׳] (שם פ׳ י״ד) וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה; ברב״ר: מצות מילה קודם דבור מתן תורה מאברהם; העב״ד[4]: מילת זכריו ועבדיו מעכבת זה פי׳ הסימן. *[אחי״ה וכנ״ה בענין פעולה ומקרה Ereigniss, That ברכו׳ כ״ד. מעשה לסתור, כתוב׳ ז׳. מעשה שהיה כך היה, יבמות קט״ז: סנהד׳ י״ט. משום מעשה שהיה, ב״ב ק״ל: מעשה רב, ע״ז ע׳. הלכה למעשה, שבת נ״ג: קכ״ז: גיטין ל״ה. נ״ז: נ״ח. ב״ק נ׳: צ״ד: ב״ב קל״ג: מנחות מ״ד. מעשה באדם אחד וכו׳, גיטין נ״ח. סנהד׳ ק״ד: מעשה באשה אחת וכו׳, גיטי׳ שם מעשה בבנו ובבתו של וכו׳, ב״ק נ׳. מעשה בבתו של וכו׳, ברכות י״ח ל״ב: שבת ק״נ: קכ״ז: מעשה בחסיד אחד וכו׳, סנהד׳ ס״ד. מעשה בכותית אחת וכו׳, שבת ל״א. מעשה בעכו״ם אחד, ב״ב י״א. מעשה במונבז המלך, ברכות ט״ז. ל״ד: ס׳. שבת ס״ז: עירובי׳ כ״א: ב״ב ע״ד: גיטי׳ נ״ח. סוט׳ ל״ג. מעשה ברבי פלוני, שבת ל״א. סנהד׳ ק״ד. מעשה בשני בני אדם וכו׳, ברכות כ״ז: שבת י״ג. מעשה בתלמיד אחד וכו׳, ע״ז כ״ה: מעשה בתלמידי ר״ע וכו׳ ועוד עיין ברכות ב׳. ל״ג. ל״ד: יבמות ק״ד. קט״ז. ב״ב קל״ד. קנ״א: והקבוץ שם קע״ג: מעשים בכל יום. נדה כ״ב: שני מעשים העלה וכו׳, שבת כ״ה: אשה נאה במעשים, יומ׳ פ״ו. מתוקנים מעשיו, מ״ק ט״ז: משונה במעשיו, מגיל׳ ט״ו. כל שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין וכו׳, ירו׳ סוף ביכורי׳ דס״ה ע״ד בל מי שאינו מכיר מעשיו של אברהם יכיר מעשה אבותיו של זה. מעשים טובים או בקטוע מ״ט עיי׳ בברכות ל״ב: שבת ל״ב. ס״ג: יומ׳ פ״ו: יבמות ל״ב: סוט׳ מ״ד. ב״מ פ״ד: סנהד׳ צ״ז: אבות פ״ד מי״ז — מעשה בראשית ומעשה מרכבה עיין בברכו׳ כ״א: נ״ח. שבת פ׳: סוכ׳ כ״ח. מגיל׳ כ״ד: חגיג׳ י״א: י״ג. י״ד. ירו׳ חגיג׳ רפ״ב דע״ז. עיי״ע מרכבא — ומעשה (של מצות לפעמים הפכו של למוד או תלמוד עיי׳ מקומות בע׳ בית ארים (ח״ב, ס״ב:) בית נתזה (שם ע״ז.) סוט׳ מ״ט. אנשי מעשה] —

* מַעְשְׁנָא (בל״ס פי׳ עוז Stärkung עיי״ע עשן) תרג׳ מעוז (משלי י׳, כ״ט) מעשנא.

מַעֲשֵׂר (מל״מ der Zehent) בתרומה כפ״ב (מ״ב) בן לוי שהיה לו מעשר טבל. פי׳ בע׳ טבל. *[אחי״ה מעש׳ שני פ״ה מ״ו כיצד היה בעור נותנין תרומה ותרומת מעשר לבעליו ומעשר ראשון לבעליו ומעשר עני לבעליו ומעשר שני והבכורים מתבערין בכ״מ. ושם מ״י מעשר לוי ועיין שם פ״א והלאה מעשר בהמה. והקבוץ מעשרות. ועל שמו נקראין המסכתות מעשרות ומעשר שני] —

מַפְגִּיעַ (מל״מ (איוב ל״ו, ל״ב) ובדרז״ל תכונה כו חיה קטנה שמרעדת את הארי) בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז:) אימת מפגיע על ארי פי׳ „חיה קטנה שהיא מהלכת בין רגלי הארי וצועקת בקול גדול וכששומע הארי את קולה מתפחד״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ושם הסיום: ונקראת אל פרת אך. אולי צ״ל פרנאך והוא בל״ע فرانق מל״פ پروانك חיה קטנה שהולכת לפני הארי. וה׳ באכארט ואחריו הח׳ לעוויזאהן (316) חשבוה ליתוש כושי äthiopische Mücke ועיין פירש״י] —

* מְפַגְּרוּתָא (פי׳ הריסה Zerstörung עיי״ע פגר) תרג׳ ארץ הרסתך (ישעי׳ מ״ט, י״ט) ארע מפגרותיך.

מַפָּה (בל״י אמצ׳ ורו׳ Serviette, mappa, μάππα (Mappe) בפ״ח בברכות (מ״א דנ״א:) מקנח ידיו במפה פי׳ בל׳ לעז הוא מפא[5]) ממש. ובתלמוד (פסחי׳ ק׳: וירו׳ פסחים רפ״י דל״ז:) פורס[6]) מפה ומקדש. — (א״ב פי׳ בל״ר המטפחת שפורסים על השלחן וגם המטפחת אשר בו מקנחים הידים). *[אחי״ה וכנ״ה בברכות נ״ב: פסחי׳ שם ב״ב צ״ג: ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ד, ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב. ירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ד ע״ד, ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א ע״ד, תוספת׳ שבת פט״ז (י״ז) ובל׳ קלילה מפלא mappula עיי״ע אפסחתיה (ח״א, רכ״ה. והלאה) — ועוד הוראת מפה גם Fahne אשר בו היו עושים סימן בקרקסאות ומי שהרימו נקרא μαππάριος

---

[1]) בכו״ג מחוסר מעשה ומעשה בגופו. [2]) בדפ׳ וויניצי׳ ט״ס ערלתם. [3]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובשרפ״ע כרת. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ודפ״ר, אבל בשרפ״ע בט״ס העברי. [5]) בלאי״ט mappa. [6]) בירו׳ פסחי׳ פירש.

mapparius ובזה הענין במד״ר פ״ב סימנין היו לכל נשיא ונשיא מפה וצבע על כל מפה ומפה ע״ש. וכצ״ל במכילתא בשלח פרש׳ ב׳ נטל מפות שלהם ולא היו יודעים מה הם עושים ובנו״ג מגניות עיי״ע מגנון וש״נ גי׳ היל׳ סיגניות ועיי״ע סגניות א׳ ועיי׳ עט״ש לפערלעס 87 — וממנו מופיון עיי״ע] —

* מפוקים (מפעל נפק פי׳ יציאה Ausgang) קהל״ר פ׳ אשר אין: לית להון מפוקים פי׳ מ״כ אין יציאה וקץ לשלותם ובחי׳ הרד״ל גרס מפיקין ופי׳ אין להם נפקא מינה בין זה לזה.

מפוחא (מל״מ מַפֻּחַ שם כלי שנופחים בו Blase-balg) בס״ג דפ״ק (דחגיג׳) [צ״ל דתענית (י״ב) דמי[1]) למפוחא דמלא זיקה. פי׳ נוד מלא רוח. *[אחי״ה ורש״י פי׳ הוא המפוח שנופחין בו הנפחין את האור וכו׳. וכן פי׳ ר״ח ביומ׳ מ״ה סע״א ועביד במפוחא ופי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ומנפח במפוח. וכ״ה לשון הש״ס ביצ׳ ל״ד סע״א תוספת׳ שם ספ״ג אין נופחין במפוח] —

* מַפָּח (מל״מ ענין נפיחה ונשיבת רוח Blasen, das Anfachen ועוד בל״מ בצרוף נפש ענין דאבון Schmerz) תוספת׳ ב״ב ספ״ב לקח בית מפח מסוייד ומכויר פי׳ בית שמקררין בו ובל״מ חדר המקרה ובכ״י אירפורט בית מפוייחת ומסויידת ומכויירת[2]) — תנחומ׳ סוף שמיני סי׳ י״א הלך לו במפח נפש ועיי״ע פחי. ותרג׳ אנוש (ישעי׳ י״ז, י״א) ותרג׳ לקצפה (יואל א׳, ז׳) ותרג נפחה נפשה (ירמי׳ ט״ו, ט׳) לַמְפַּחַת נפש.

* מַפְטִיר (א׳) ענין שלוח חפשי מל״מ (דה״י ב, כ״ג, ח׳) ב׳) סיום קריאת הפרשה עם פ׳ אחת מנביאים (1 der Beschliesser, 2 Beschluss חולי׳ נ״א. מפטיר כנסיות אני ע״ש פירש״י — מגיל׳ כ״ד. המפטיר בנביא. ובכנויי ברכות נ״ג סע״ב בעידן מפטרייהו וכו׳ ועוד עיי״ע אפטרא (ח״א רי״ב.), הפטרה (ח״ג, רל״ב).

* מִפַּטְרָא פי׳ מגורשת eine Geschiedene עיי״ע פטר.

* מְפִיבֹשֶׁת, מְפִבֹּשֶׁת (שם פרטי א׳) לבנו של שאול ברכות ד׳. יבמות ע״ט. עיי״ע כתר א׳. ב׳) לבנו של יהונתן שבת נ״ו: וכי מריב בעל שמו והלא מפיבשת שמו וכו׳ — עירובי׳ נ״ג: עיי״ע כתר א׳ ועוד עיין ב״ר פצ״ח ובמד״ר פ״ח.

* מֵיפַךְ (מפעל אפך das Umwenden) עיי״ע אפך ח״א, רט״ו.

* מוּפְלָא (הָפעל מן פָּלָא Sonderbarer, Ausgezeichneter, Abgesondertes) עיי״ע פלא א׳ וש״נ: — מַפְלִיא עיי״ע פלא ב׳.

* מוּפְלָג (הָפעל מן פלג) עיי״ע פלג א׳ וש״נ.

* מַפָּלָה, מַפַּלְתָּא, מַפּוֹלֶת (מל״מ מַפָּלָה, מַפֶּלֶת Sturz, Einsturz, Untergang) ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט: איכ״ר פ׳ בלע מפלתה של תרמוד, ברכו׳ י׳. סנהד׳ ל״ט: ירו׳ סנהד׳ ספ״ד דכ״ב ע״ג מפלתן של רשעים. ב״ר פי״ז תחלת מפלה שינה וכו׳. ירו׳ תעני׳ ספ״ג דס״ז. מפלתא הויא תמן[3]), ברכות ג׳. ושם: מפני המפולת. פסחי׳ פ״ב מ״ג ירו׳ פסחי׳ פ״ב דכ״ט. נפלה עליו מפולת. ירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ה: נפלה בו מפולת. ירו׳ כתובו׳ פ״א דכ״ה ע״ד נפלה בתוכה מפולת. ירו׳ ברכו׳ רפ״ה ד״ח ע״ד במפולת של מחריביו חתם. ירו׳ שבת ספט״ז דט״ו ע״ד מצילין. מיד המפולת — ב״מ ק״ה. למפולת יד או למפולת שוורים ועיין ערכי׳ כ״ה. — מַפּוֹלֶת יד (Wurf) חולי׳ פ״ב: ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ג עיי״ע חט ה׳ (ח״ג, שס״ט.) וע׳ חרצן (שם תק״ד).

מפלם (= מְפוּלָּם לפע״ד או מל״פ עֶלֶם גוש עפר או מל״י πήλωμα גוש טיט Schlammmasse feucht) ומכנו נבנה הפעל ענין לחלוחת בר״ג דפ׳ אין צדין (ביצ׳ כ״ד:) גוי שהביא דגים מפולמים. בר״ג דפ׳ אין דורשין (חגיג׳ י״ב.) בהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום. בפ׳ איזה מקומן בגמ׳ העולה[4]) (זבחי׳ נ״ד.) מביא חלקי אבנים מפולמות גדולות וקטנות[5]) פי׳ בריאים לחים וחזקים. — (א״ב תרג׳ אבן (חושך) [צ״ל אפל] וצלמות (איוב כ״ח, ג׳) תרג׳ מפלמין דמתמן נפק חשוך) *[אחי״ה בנו״ג אבנין מפוּלָמָן וכו׳ ורש״י פי׳ בכ״מ לח, לחלוחית. ומל״פ או מל״י הנ״ל היינו מהשם נבנה הפעל פי׳ המלוכלך בטיט. והשם πηλός עניננו חומר ההיולי Urstoff וזה מה שדרש בחגיג׳ שם בוהו אלו אבנים המפולמות וכו׳ וע׳ זקנים העתיקו חמר (בראשי׳ י״א, ג׳ י׳; איוב

---

[1]) כ״ה בכל כ״י. [2]) ושם הפעל אין מפייחין וכו׳. [3]) ותרג׳ מפלה (יחזק׳ ל״א, י״ג. ט״ז) מפלתא ועיין תרג׳ אסת׳ ח׳, ט״ו. [4]) בכ״י ק״ט ובדפ׳ אמ׳, ובשדפ״ע בט״ד העולם. [5]) בנו״ג בין גדולות בין קטנות.

י, ט׳; ל״ח, י״ד) טיט (ש״ב כ״ב מ״ג; תהלים י״ח, מ״ו; ועקילס וסומכוס לישעי׳ נ״ז, כ׳) עפר (איוב ד׳, י״ט) ע״י מלה הנ״ל. והשם פילומא ממש כל״י הנ״ל עיי״ע פלם ומ״ש] —

מְפַלֶּצֶת (מל״מ ונדרש מפל — לץ עיין בפני׳) בפ׳ כל הצלמין בגמ׳ ר׳ יוסי אומ׳ שוחק (ע״ז מ״ד.) מאי מפלצתה (מ״א ט״ו, י״ג) אמר רב יהודה ד ה ו ה מפליא ליצנותא תני רב יוסף כמין זכרות עשתה לו והיתה נבעלת לו בכל יום. *[אחי״ה כ״ה לנכון בכ״י ק״ט, ה״ב ובדפ״ר וכ״ה בש״ס ובשדפ״ע אי׳ אמר רב יהודה מפליא ליצנותה וא״כ רבינו לא פי׳ מאומה רק מציין דברי הש״ס אולם ממה שלא מציין רבינו כדאי׳ לפנינו בש״ס כ ד ת נ י רב יוסף וכו׳ יש הוכחה קצת לדעת התוספות אליבא דרבינו עיין מ״ש הגרי״ב בהפשב״ע. ורב יוסף אולי כיון בפירושו למלת Φαλλός, Phallus עיין עט״ש לפערלעס 100 והוא צלמי זכר שביחזק׳ ט״ז, י״ז עיי״ע זמר = זמורה ומ״ש בח״ג, ש׳:] —

מְפוּלָּשׁ (מל״ע فلج ענין פרוד ורחוק gesondert, entfernt) בבראשי׳ רבה פרשת מ״ה (ר״פ מ״ד) אל תירא אברם: מאציליה קראתיך (ישעי׳ מ״א, ט׳) ממפולשים שבה זימנתיך[1]. — (א״ב פי׳ ממפורסמים ועיקר מלה זו בע׳ פלש) *[אחי״ה אבל כציונים בע׳ פלש ענין המלה פתוח ע״ש ומ״ש לכן היה מיחד רבינו כאן ע׳ בפני עצמה כי כאן ענין המלה מרוחקים. ומל״ע הנ״ל ובעל המאמר דרש מאציליה מל׳ לא אצלתי מהם (קהל׳ ב׳, י׳) ענין פרוד. ובעל מ״כ פי׳ כמו ר״ב] —

* מְפַנַּק (מפעל פנק (מל״מ וע׳ فنق zart, verzärtelt) עיי״ע פנק א׳. והשם בל״ס מְפַנְקוּתָא וכ״ה בפסחי׳ נ׳: משום מפנקותא הוא וכו׳. מהתענג (דברים כ״ח, נ״ו) תרג׳ אונקל׳ כ״י (אצל לעווי) ממפנקו.

מֵפִים (מפעל פים בל״ע فاض פותח öffnen ועוד מרחיק ומתפזר אנה ואנה ומזה הענין בפסחי׳ עיין בפני׳) בר״נ דשבת (ג׳.) ובס״ג ד פ׳ ר׳ א ל י ע ז ר א ו מ׳ ה א ו ר ג (שם ק״ז:) ו ב ר י ש כ ת ו ב ו ׳ (ו׳ סע״ב) ו ב פ״ב ב ע ד י ו ת (מ״ח[2]) חמפים מורסא בשבת אם לעשות לה פה וכו׳. בס״ג דערבי פסחים (ק״ז.) בליליא צעריה אמר מיסרן ומפים פי׳ „מסיר הדעת כמו המסית שבא בדברים רכים והוא מתוק ומפתה בני אדם ל ש ת ו ת ו[3]) ואחר כ ך[4]) מצערן מלשון המפים מורסא״. — (א״ב[5]) מפיים כתוב) *[אחי״ה אבל בכ״י ש״ס אי׳ כגי׳ הערוך וכ״ה בפי׳ ר״ח אשר משם הועתק כל הפירוש ועה״ק שנ״ב סיים מפים פי׳ פותח — ורש״י פי׳ מע׳ הבא אח״ז] —

מֵפִים[6]) (מפעל פים עיי״ע פס ב׳ ענין מבחין בגורל entscheiden) בסוף במה מדליקין (שבת ל״ג סע״א) שמואל ה ק ט ן[7]) חש ביה אמר רבש״ע מי מפים. וכפ׳ במה בהמה בגמ׳ והעזים (שם נ״ד.) אבל מי מפים ש ז ו ליבש ו ז ו לחלב[8]) פי׳ „מי מבחין״. — (א״ב לשון פיים שהוא גורל) *[אחי״ה וכפי׳ ר״ב אי׳ ברש״י בשבת שם ושם מי מטיל גורל להבחין. ור״ח בשבת דף נ״ד. (בש״ס ווילנא) פי׳ מי מבחין כבערוך. ועוד עיי״ע פס ב׳ וש״נ] —

מַפֵּים (פי׳ בל״ס מַפֵּס כמו בל״י Μέμφις עיר המפוארת במצרים) נשאו שרי נוף (ישעי׳ י״ט, י״ג) תרגומו טעו אנשי מפים[9]) וכן ג ם ב נ י נ ו ף[10]) (ירמי׳ ב׳, ט״ז) תרג׳[11]) [בני מפים]. — (א״ב כן נקרא בל״י ורומיי ממפים) *[אחי״ה והיה לר״ב לומר כי מפס הוא במשקל סורי. וכ״ה בתרג׳ ירמי׳ מ״ד, א׳ וליחזק׳ ל׳, י״ג. ובפסיקת׳ דר״כ צד ס״ג: משובש מרפים וצ״ל ממפים עיי״ע מנפוח] —

מפס (עיקרו פוס פי׳ כמו בל״מ חלל entweihen) מחלליה מות יומת (שמות ל״א, י״ד) תרג׳ י ר ו ש ׳[12]) יתה מתקטלא זה מע׳ פ ס[13]). — (א״ב בנוסחאות כתוב דיפסינה אתקטלא אתקטל) *[אחי״ה ובע׳ פס ז׳ ארבה הדוגמאות. בינוני פעול מַפְסָה תר״י ב׳ לויק׳ כ״א, ז׳ להעתקת חללה] —

* מַפְסֶלֶת (כמו מצעד Hobel מפעל פָּסַל) כלי׳ פי״ג מ״ד המפסלת כ״ה במשנ׳ דש״ס וכ״ה בע׳ פסל ובמשניות ובפי׳ רה״ג המפסלית

---

[1]) בנו״ג קראתיך זימנתיך. [2]) כ״ה לנכון בבל כ״י ובדפ״ר ווניצי׳ אבל בשדפ״ע רק ציון הראשון משבת ועי״ד אי׳ בירו ברכות פ״ב ד״ה. [3]) בדפ׳ ווניצי׳ לשטותו בט״ס. [4]) וכצ״ל בפי׳ ר״ח. [5]) לי׳ בדפ״א. [6]) בדפוסים הראשונים וכ״י הערוך נכלל בע׳ הקודם והנכון כבדי׳ אמי. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ר לי׳ גם שמואל. [8]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג איזו . . ואיזו. [9]) בנו״ג בט״ס מכים. [10]) כ״ה בבל כ״י ובדפ״ר ודפ׳ ווניצי׳. [11]) כ״ה בדפ״ר אבל השאר לי׳. [12]) כ״ה בדפ״ר ובעה״ק. [13]) כ״ה בדפ׳ פיז׳ ווניצי׳ באסיל ואמ׳ אבל בכ״י ובדפ״ר רק פ׳ ועיי״ע פס ז׳.

עיי' פירושו בע' פסל א' (כפי פי' רה"ג) ועיי"ע מעצד. תוספת' שבת פי"ג (י"ד) מטלטלין את המקבת ואת המפסלת . . ולא יכה במקבת ע"ג מפסלת. ותרג' וכילפות (תהלי' ע"ד, ו') ומפסולת[1]).

* מַפְסוּעִית (מע' פסע ד' ע"ש das Herschreiten).

מַפָּץ[2]) (מפעל נָפַץ ענין שטוח ומצע והושאל למחצלת השטוחה בארץ ובל"ע نفاض Unterlage (Matte) בפ"ד במעילה (י"ח.) העור והמפץ מצטרפין זה עם זה פי' כמין מחצלת עשויה מן חילף ומן כיוצא בה. מַפָּצֵי ביומי תשרי (נדרי' מ':) כבר פירשנו בע' כף [ב']. *[אחי"ה הובא המשנ' דמעילי' הנ"ל בסוכ' י"ז: בשבת ע"ו סע"א ועיין כלי' פכ"ז מ"ב ועיין מ"ג וירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד — אהלו' פ"ח מ"א כתובו' ס"ד: עיי"ע מחצלת. ב"מ קי"ג: עיי"ע סדר. והקבוץ כלי' פ"ד מ"י שלשה מַפָּצִים הן וכו', נדרי' מ': עיין לעיל וע' כף ב'] —

* מַפְקָא, מִיפְּקָא (בל"ס מַפְּקָא יציאה Ausgang מפעל נפק) תרג' שמות ל"ד, כ"ב מיפקא דשתא. ובקבוץ ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו סע"ב ורע"ג במפקי שבתא פי' במוצאי שבת.

* מַפַּקְתָּא (מל"ס פי' בל"ט צֵאָה Excrement) תרג' את צאתך (דברים כ"ג, י"ד) ית מפקתך ועוד עיין תרג' מ"ב ו', כ"ה; י', כ"ז; י"ח, כ"ז; לישעי' כ"ו, י"ב; ליחזק' ד', י"ב; ח', ט"ז. שבת קל"ד. דלא ידיע בי מפקתיה וכו' לפי גי' כ"י בע' בי מפקתי (ח"ב, נ"א:) ע"ש.

* מַפְקָנָא, מַפְקָנוּתָא (מפעל נפק בל"ס מַפְּקָנָא, מַפְקַנוּתָא פי' מוצא, יציאה der Ausgang, das Herausgehen) הרבה בתרג' עיין תרג' מ"ב ב', כ"א; לתהלי' קכ"ו, ד'; ליחזק' מ"ד, ה'. לשמות כ"א, ז' — למדב' ל"ג, ב'. לתהלים פ"ט, ל"ה; ק"ז ל"ב, ל"ד — והושאל להעתקת תוצאות (שם ס"ח, כ"א) מפקנות נשמתא (עיין ברכו' ח'.) — גיטי' נ"ו: מפקנא לית לה פי' מוצא דרך בית הרעי (רש"י).

* מַפְרַחְיָיתָא (פי' כמו פָּרוֹחֵי hin- und herflatternde Stücke) שבת נ"ט סע"ב עיי"ע נסך א', רסק.

מַפְרַכְתָּא (Reibstein, Pressstein) כבר פירשנו בע' ממל. *[אחי"ה והוא מציון ב"ב ס"ז: ושם נ"כ הקבוץ את היקבים ואת חמפרוכות ובקצת דפוסי' וכ"ה בכ"י ש"ס רומי המפרכות אבל בשאר כ"י (אצל ד"ס ב"ב צד ק"ב:) המפריכות וכן מצאתי בתוספת' ב"ב רפ"ג. ופי' שונים בענין המלה עיי"ע מֶמֶל] —

* מפרין עיי"ע פרן ז', ועוד עיי"ע מפרים ומ"ש ויש להעתיק מַפְרִינִים (= מְאַפְרִינִים sie segneten פי' היו מברכים.

* מְפְרוֹנָא מל"י περνή (Morgengabe כמהר הבתולות (שמות כ"ב, ט"ז) תר"י א' כמפרוני בתולתא ועיי"ע פרן ה'.

מַפְרִים (לר"ב מפעל עברי פרס ענין חלוק וחנופה glatt sein, theilen ועיין בפנים ולפע"ד ענין הערמה hinterlistig) בבראשית רבה פ' כ"ג (כ"ג) ויצא קין יצא כמפרים כמרמה בבוראו — בסוף פרשת ע"ה[3]) (ס"פ ע"ד) וישכם לבן אמר ר' איבו דויים וכפויים[4]) ולא היו מפריסים אלא כפה. — (א"ב אולי פי' כמפרים הוא כמחלק כי פרס הוא חלק ובע' פרן גרס בעל הערוך מפרינים אלא בפה ופי' מפייסים) *[אחי"ה לא מצינו שמוש פרם בענין הנ"ל לכן דעתי נוטה שהיא ל"ס פרם פי' עושה ברמיה והוא מפעל עברי פרש ענין כסוי ובשאילה מכסה האמת וגם בל"ע فرش פי' מכסה ומכזב וא"כ שיעור יצא כמפרים: יצא כמערים ובאמת גי' הילק' בראשי' רמז ל"ח יצא כמערים וכ"ה בויק"ר פ"י ויגיד עליו רעו כמרמה. ובשו"ט מזמור ק' הביא על הפסוק מכסה פשעיו לא יצליח זה קין שנא' ויצא קין מלפני ה' אבל המלות הזרות לי' שם — אבל בציון השני מב"ר פ' ע"ה והוא לפנינו ספע"ד[5]) ענין מפרין מל"פ افرين פי' ברכה (עיי"ע אפרייא בח"א רל"ח) וממנו עשו רז"ל פעל מפרינים (בהבלעת חאל"ף תחת מאפרינים) פי' היו מברכים והביא ר' איבו זה הדרוש על פסוק ויברך אתהם, וכן דרש ר' איבו בב"ר פ"ס ויברכו את רבקה ולא היו מפרינין אלא בפה וכן הביא הגי' רבינו בע' פרן ז'. ולבי אמר לי כי היה בספרי רבינו הגי' בפר' ע"ד מפרימים ובאמת בכ"י ו"ו ול"ד הגי' מפרימם ובד"ה מפרים. ובכ"י ב"ב גם בע' הנוכחי

---

[1]) כ"ה בכ"י אצל לעווי ובנו"ג ומיפסלת. [2]) כ"ה בדפ"ר ובכל כ"י, ובדפ' פיזי והלאה בט"ס מפוץ. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע בט"ס ע"ח. [4]) בנו"ג דווים וסגופים ועיי"ע דו ב' בהערה 4 וש"נ השינויים. [5]) וכצ"ל בעי' דו ב' בח"ג, כ"ט בהערה 4 וכצ"ל: מב"ר (פע"ח) [צ"ל פע"ה] והוא לפנינו פע"ד בסוף.

מפרינים ומפני שלא הבין גזרת חמלה היה מביאה בע' הגנוכחי ובפ' ס' היתה גירסתו לנכון מפרינים אבל פי' אין נ"ל] —

* מַפְרַע (מל"ע فرع עָלָה למעלה aufsteigen מלת הפעל להגביל מקום או זמן מה שהוא למעלה ומלאחריו das im Raume und in der Zeit Zurückliegende)[1] ותמיד בקישור ל' עיי' ברכו' ט"ו. מגיל' פ"ב מ"א. ושם י"ז. ושם: סנהד' כ"ז רע"א ב"ק ע"ב: חולי' י"ד: ירו' דמאי פ"ז דכ"ו: ב"ר ס"פ מ"ט רפע"ה, תוספת' סוט' פי"א. ובכנויי הגוף ירו' גיטי' ספ"ג דמ"ה: למפרעו. בירו' שביעית פ"ב דל"ד סע"א וירו' מגיל' ספ"ב דע"ג ע"ג למפריעו. ירו' יבמו' פ"א ד"ב סע"ג ורע"ד למפריעה. ומו"ע בע' פרע ג' רוצה לפרשו מל' התרגום ע"ש.

* מַפְרַעְתָּא (מפעל פרע entblösste Stelle) חולי' נ': עיי"ע פרע.

מפרקת (מל"מ עצם שאחורי הצואר Genick) (זבחי' ס"ה: חולי' י': כ': כ"א. כ"ה. קי"ג.) פי' עצם של צואר כדכתי' (ש"א ד', י"ח) ותשבר מפרקתו.

* מְפוֹרָשׁ עיי"ע פרש וע' יחיד (ח"ד, קכ"ג).

* מְפָרֵשׁ (בינוני מן פָּרַשׁ ענין פירוד ובפרט פירוד מיבשה ללכת בים Seefahrer) גיטי' י"ג: וש"נ אף המפרש והיוצא בשיירא. והקבוץ מְפָרְשֵׁי הים ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. ירו' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג[2]. מפרשי ימים עיי"ע ים (ח"ה, קל"ו.) וש"נ[3] והוא כמו בל"מ יורדי הים.

* מַפְשׁוּטִיתָא, מַפְשִׁיטוּתָא (ענין התפשטות ודחיה Ausdehnung, Verlegung) ירו' שביעית פ"א דל"ג סע"ב וירו' ע"ז רפ"ד דמ"ג רע"ד תרין מילין סלקון בידכון[4] מפשוטיתא דתעניתא וערבתא[5] דיומ' שביעייא וכ"ה בירו' סוכה רפ"ד דנ"ד: ושם: מפשיטותא ופי' המפרש שני דברים יעלו בידכם והוא אחד מד' דחיות שאין קובעין ר"ה ביום אד"ו ביום ד' ו' אין קובעין מפני יו"כ שלא תגע סמוך לשבת ומפני תקנת המתים שלא יסריחו שאין הקבורה דוחה אותן א' אין קובעין אותו מפני שביעי של ערבה שלא תגיע בשבת והוא שאמר מפשוטיתא דתעניתא שהוא צום כיפורים שמפשיטין אותו מיומו ודוחין אותו ליום אחר וכן ערבה דיום שביעי מפשיטין ודוחין אותה.

מפת (= מוֹפֵת מל"מ ונרדף עם נס Wunder) בס"ג דפ' גיד הנשה (חולי' ק"ג:) א"ל מופת הדור כלומ' „אדם חשוב". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגיליקא דף שמ"ז.) וכן פירש"י גדול הדור כמו (זכרי' ג', ח') אנשי מופת המה. ועיין ג"כ התרג' שם. וכן ענין מופתא בתרג' כמו בל"מ והקבוץ מוֹפְתִין, מוֹפְתַיָא תרג' לשמות ד', כ"ב; לדברים ו', כ"ב] —

מַפְתֵּחַ (מל"מ Schlüssel) של ארכובה (כלי' פי"ד מ"ח) כבר פירשנו בע' ארכובה. *[אחי"ה וכתוספת' כלי ב"מ ספ"ד מפתח (ובכ"י אירפורט מפתיח) של רוכבה. וכנ"ה בתוספת' שבת ספ"ד(ה) לא תצא אשה במפתח שבאצבעה לרה"ר וכו' — בכורו' מ"ה. כשם שמפתח לבית[6]) כך מפתח לאשה והקבוץ שני מפתחות וכו' תמיד פ"ג מ"ו ירו' מ"ק דפ"ג: ירו' הוריו' דמ"ח: עיי"ע כיון. תעני' ב'. ושם: שלשה מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים . . במערבי אמרי אף מפתח של פרנסה וכו' ועיין סנהד' קי"ג סע"א דב"ר פ"ז ופסיקת' רבתי פמ"ב תרג' ירו' ב' לבראשי' ל', כ"ב; ולדברי' כ"ח, י"ב ומ"ש בזה במ"ע מ"ג חכ"א 579 — ובל"א מפתחא ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג, ובירו' סנהד' רפ"ב ד"כ, וירו' הוריות רפ"ג דמ"ז, מפתחה] —

* מִפְתָּח (כל"מ פי' פתח Oeffnung, Eingang) מקוא' פ"ח מ"א חוץ למפתח . . מלפנים מן המפתח. תרג' פתחון פה (יחזק' כ"ט, כ"א) מפתח פומא. והקבוץ ברכות ס"א סע"א שני מִפְתְּחֵי הלב.

* מְפַתֵּחַ (פי' כמו פתוחי חותם Graveur) כלי' פכ"ט, מ"ה מפַתְּחֵי אבנים עיי"ע מקב.

* מְפַתֵּחַ, מְפַתְּחָא (בינוני מן פָּתַח פי' פקח עינים offenen Auges והוא בל' נקייה תואר לסומא Blinder) ויק"ר פכ"ב חד סמיא וחד מפתח

[1]) עיין פליישער בהוספותיו לעכות"ל להי' לעווי ח"ג, ר"ב. וכן ענין למעלה מן עלה = علا וממנו معلى וכן בלי"ע ἄνω, ἐπάνω שם 315. והי' הבלשן A. B. Ehrlich אמר לי שעיקרו מל"ע فرغ פי' הריק שהראשון בא בסוף והסוף בראשונה וזה למפרע umgekehrt. [2]) ובבבלי שם כ': נחותי ים עיי"ע אשלג. [3]) ושם בשורה י"ט צ"ל פסיק' רבתי ר"פ ט"ז. [4]) בירו' ע"ז: מן גביכון. [5]) בירו' ע"ז: בט"ס וערובתא. [6]) ובויק"ר פי"ד כשם שיש מפתחות.

וכו' ירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. וירו' קידושי' פ"א דס"א. רב ששת דהוה גברא מפתחא ובירו' שבת פ"א ד"ג. מפתחה. ועיין ברכות בבלי נ"ח. רב ששת סגי נהור הוה. ועיי"ע כגני. וע' בטט א'.

מץ (= מָצַץ בל"ע مص aussaugen ונרדף עם מָצָה בל"מ ענין סחיטה ועצירה ausdrücken, auspressen ובל"ס מצא. אמצי בל' שומרוני המציא) למצות מדותי (מנחו' י"ח.) כבר פירשנו בע' חב[1]. ובפ' ר' אליעזר אומ' אם לא הביא (שבת קל"ג סע"א במשנ') מולין[2] ופורעין ומוצצין. בפ' אעפ"י בגמ' מניקה (כתובות ס':) בני מציצי עיינא. פי' קטני עינים[3]. בפ"ט בפרה (מ"ג) כל העופות פוסלין חוץ מן היונה מפני שהיא מוצצת. בריש מקואות (פ"א מ"ו) למעלה מהן מי תמציות שלא פסקו מפורש בתוספתא (שם פ"א) אלו הן מי תמציות כל זמן שהגשמים יורדים וההרים בוצצין. כלומ' שיתמצו[4] המים ומבצבצים[5] ומבעבעים כדאמרינן (חולי' מ"ו: מ"ז: נ"ו.) לענין טריפות אי מבצבצה טריפה"[6]. *[אחי"ה וכנ"ה גיטי' צ' סע"א ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו וכו', ירו' סוט' פ"א די"ז. יש לך אדם זבוב מת [נופל] לתוך כוסו והוא נוטלו ומוצצו ושותיהו וכ"ה במד"ר פ"ט ובתוספת' סוט' רפ"ה נופל לתוך תמחוי שלו נוטלו ומוצצו וזורקו וכו' ועיי"ע בן סטדא. זבוב. דב"ר פ"ב אין לך טבעת מוץ אותה ימות . . שמע לה ומץ ובילק' ומצץ. ונאמר ג"כ מדברים שאינם בעלי חיים ויק"ר פט"ו ספוג לא שהוא מוצץ[7]) אלא שהוא משמר את המכה. שהש"ר פ' עמודיו דרש זהב מופז (מ"א י' י"ח) דומה לגפרית הזה שמוצצת האש — ונרדף עם מוץ שבת קל"ג: האי אומנא דלא מָיֵיץ סכנתא הוא[8]). שם קל"ד. האי ינוקא דלא מייץ וכו' ע"ש. ע"ז ל"ב רע"א ומייצי להו לחמרייהו. וממנו השם (כמו בל"מ) ירו' נזיר פ"א דנ"א: מיץ של ערלה ובענין מיצה כליי פ"ט מ"ח עיי"ע מצה ג'. ועוד נרדף עם מצה בל"מ ומזה מנחו' הנ"ל. וכנ"ה בספרא ויקר' פרק ח' פרש' ז' הוא מוצה, ושם: ונמצא דמו: דם כולו אוחז בראש ובגוף ומוצה משניהם. שם פרק י"ח פרש' י' מוצה ומזה. בפיעל תרומ' פי"א מ"ח ב"ב פ"ז: הרכינה ומיצה וב"ב פ"ז. הרכינה ומיצית ובכ"י ש"ס ובפי' רגמ"ה כ"י ומיצת ופי' הרשב"ם העיקרי (בש"ס ווילנא) מיצת: „נתמצה שמן בשולי הכלי". בכורו' ז' רע"ב אין ממצות אותו מגופן, זבחי' נ"ד. וממצה דמה על קיר המזבח, שם ס"ד: מיצה את דם הראש ולא מיצה דם הגוף וכו' ועיין שם ס"ו. שם ס"ה. חוזר וממצה ב"ר פפ"ה וס"פ צ"ב וילק' וישב רמז קמ"ה ממצה את החבית וכו'. התפעל זבחי' ס"ד: מתמצה על היסוד, מתמצים ליסוד וכו'. אתפעל תרג' אונקל' לויק' א', ט"ו; ה' ט'; תרג' לאיוב ד', י"ב דאיתמצי מיניה, והשם המופשט מְצָיָה (ובל"ס מְצָיָא) ספרא ויקרא פרק ח' פרש' ז' לענין הקטרה . . לענין מצייה והקבוץ חוליי קל"ב סע"ב המציות, ועוד השם מִצּוּי, מיצוי (das Auspressen) עיין זבחים נ"ב. ס"ה. ושם: — ועוד עיי"ע מָצָה ומ"ש. ועיי"ע מצמץ] —

* מוץ (?) תוספת' תרומו' פ"ג תורמין מן המוץ על הכרי אבל לא מן הכרי על הערימה כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג מן הערמה עיי"ע.

* מָצָא (מל"מ finden) עיי"ע מצוי, וש"נ מציאה, מציאתא.

* מַצָּבָא, מַצַּבְתָּא (מפעל נְצַב Pflanzung) עיין תרג' לישעי' ה', ב'; למיכה א', ו'.

* מַצּוּבָה (א') כמו חצובה Dreifuss) ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח סע"ב ורע"ג כגון אהן מצובה . . מהו כגון אהן מצובה כגון אהן קרפיפה של שלשה בני אדם וכו' והוא מל' חצובה כג' רגלי הקנקן עיין פי' פני משה ובבבלי בב"מ כ"ה סע"א אי' באמת חצובה עיי"ע חצב (ה"ג, ת"ע — ב') שם מקום בא"י בתחום צור ירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד אילו עיירות אסורות בתחום צור . . בצת ופי מצובת ובתוספ' שביעי' פ"ד ופומא ציבא, לדעת הח' נייבויער גיאגראפיא 22 היא Maasoub אצל Bassa (בצת).

[1]) חב א' (ה"ג, שכ"ח.) וש"נ השינויים. [2]) וכ"ה בירושי ובבבלי ובמשניו' מוהלין ובכ"י ה"ב מלין. [3]) וכה"ג לפנינו והוא מל"ס מציצא כחוש אבל בע' טף א' (ח"ד נ"ז) גרס רבינו בני מטיפי עינא פי' נוטפי עינים ועיין בהערה א' שם ולפי זה נ"ל כי בני מציצי עינא הוא מל"ע مصيص לח feucht והיינו נוטפי עינים ורש"י פי' עיניו פורחות ונעות תמיד וא"כ גזרו מפעל צוץ. [4]) בפי' רה"ג שנתמצו. [5]) ועיי"ע בצץ, ובפי' רה"ג מפצפצים. [6]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג למקואות צד 33 ושם הסיום בט"ס כשירה. ועיי"ע בץ א'. [7]) באיכ"ר פ' רוח אי' מרפא. [8]) ועיי"ע אומן ומ"ש בח"א ק"כ. ומפני שנאמ' הפעל גם מאינם בעלי חיים יש הוכחה לדעת רימ"ס שזכרתי בע' אומן.

מצביתא (= מְצוּבִיתָא נ"ל שנאצל מן צוביתא, ציב, ציבתא מל"פ [illegible] עץ ובפרט עץ הגרדים שאוחז חוטי השתי והוא הנקרא בל"י καῖρος ובל"ר licia ופי' die Stäbe, welche auf dem Webstuhl durch die Kreuzung der Gelese gezogen werden והושאל לחוטי הבגד שבשפתו (Fransen בפ' ר' אליעזר אומ' האורג בנירים ובקירום (שבת ק"ה.) גמר' (שם) מאי בקירום אמר רב יהודה[1]) מצובייתא[2]). רב יהודה שלף (מצוביתא) [מצובייתא] (שם ק"ה:)[3]). בס"ג דפ' הישן (סוכ' כ"ט רע"א) וקא מבלבל מצובייתא[4]) פי' בע' קירום. *[אחיי"ה והיינו בע' קרס א' ושם פי' רבינו בשני אופנים ולפי' אחר[5]) עולה יפה גזרה הנ"ל מל"פ והוא כפירש"י בשבת ור"ש לכלי' פכ"א, מ"א עש"ה. והראיה שגזרת מצוביתא ובקבוץ מְצוּבְיָיתָא מל"פ היא מסוכ' הנ"ל אשר שם לפי קצת גי' (עיין למטה בהערה 4) אי' ציבותא, ציבי שהוא ממש ל"פ הנ"ל פי' היינו קסמין, ובהשאילה נאמר בשבת ק"ה: לחוטי שפת הבגד] —

☞ **מצג** (= מַצוֹגָא (Weinranke תר"י (א') שלשה שריגים (בראשית מ', י'. י"ב) תלתא מצוגיא.

* **מְצָדָא, מְצַדְתָּא, מְצוּדָא, מְצוֹדָה, מצוּדְתָּא** (מל"מ מצוד, מצוֹדָה, מצוּדָה ובל"ס מצוּדְתָּא פי' מכמורת (Netz, Fangeisen תרג' פח (ישעי' כ"ד, י"ז; ירמי' מ"ח, מ"ג) ותרג' רשת (שמות כ"ז, י"ז; הושע ה', א') מצדא, מצדתא. ירו' שבת פי"ג דיי"ד. מצדתא דשיתאי. ב"ר ספ"ז פריש.. מצדתיה ובירו' כלאי' פ"א דכ"ז. מצודתיה. אבות פ"ג מט"ז מצודה פרוסה, פסחים ג': מצודתך פרוסה. אסת"ר פ' וכל עבדי: מצודה פרשו לי אוה"ע.. ופרשו לו מצודה עפ"י המעין וכו'. ברכו' ט': עיי"ע מצולה שבת מ"ג: כמצודה. כלי' פכ"א מ"ג עיי"ע אשת (ח"א שכ"ז). והקבוץ ירו' שבת ספי"ג דיי"ד. ירו' עירובי' רפ"ד דכ"א ע"ד (עיין בבלי עירו' מ"ג:) מצודות.

תרג' לישעי' י"ט. ח'. ט'; ל"א, כ' מְצָדָן; לקהל' ז', כ"ו מְצָדָתָן.

1 **מַצָּה** (אולי מל"י אמצ' μάζα מל"ר massa כנוי לעור דלא מליח ודלא rohe Masse קמיח) חיפה דיפתרא (שבת ע"ם. גיטי' כ"ב.) כבר פירשנו בע' חפה. *[אחי"ה בח"ג תס"ג וש"נ ספרא שמיני פרק ז' פרש' ו' ויש להוסיף כלי' פי"ז מט"ו כים מעור המצה, ומפי' הש"ם דלא מליח וכו' מוכח שגזורה מל' מצה של ע' הבא אח"ז] —

2 **מַצָּה** (מפעל מָצַץ ענין סחיטה ועצירה (עיי"ע מץ) וממנו בל"ס מְצִיצָא כחוש ודק dünn, platt והוא תואר לעיסה שלא החמיצה dünnes, ungesäuertes Brod) בסוף פסחים (קט"ז:) מצה צריך להגביהה. פי' כשאומר מצה זו שאנו אוכלים על שום מה וכן מרור צריך להגביהו כשאומר מרור זה אבל בשר לא[6]). בסיפרא בריש צו (פרק ב' פרש' ב') מצות תאכל (ויק' ו', ט') מצוה. *[אחי"ה וכ"ה ביבמו' מ' רע"א ועיין פירושו בראב"ד בספרא שם. ועוד דרשות אחרו' שם. ירו' פסחים רפ"י דל"ז: האוכל מצה בערב פסח כאילו בועל ארוסתו וכו'. בבלי פסחי' ל"ז. עיי"ע הינא (ח"ג, ר"ב:)] —

מצה (= מוֹצָה לדעת רבינו א') קשר Knoten ב') כמו מוצא בל"א מוץ בל"מ Spreu = ובל"ע موص קש Stroh ולי נראה מוצה מל"פ مص، مصة שערו' דקין שבעפעפים וזולתן (Haarbüschel במחט פ"ט בכלי' (מ"ח) מגופת החבית שנקבה שעורה מלא מוצה[7]) שנייה של שיפון[8]) פי' „קשר שני של קנה שהוא דק ואינו עבה כראשון. פ"א הקש שעל גבי שיפון שדומה לירק ובתלמוד מוזא כדגרסינן בקדושי' (נ"ב:) מוזא דירקא והוא פסולת של ירק" ועיקר הדבר פירושו וכל חסדו כציץ השדה (ישעי' מ', ו') תרגומו[9]) כמוצא דחקלא. *[אחי"ה מן ועיקר עד גמירא הוא פי' רבינו מדעת עצמו וכל יתר דבריו הועתק מפי'

---

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע' קרס א' ובפי' רה"ג לכלי' פכ"א, מ"א ור"ש שם ובנו"ג אמר רב. 2) כ"ה לנכון הקבוץ בע' קרס וכ"ה בפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וב"ה בכ"י ש"ס א"פ בשבת ובפי' ר"ש לכלי' הנ"ל ובע' הנוכחי מצוביתא ובפי' רה"ג לכלי' ציבתנא ועוד עיין הערה הבאה. 3) כ"ה רק בדפ"ר אבל צ"ל בשני יודין וכ"ה ברש"י בריי"ף ובכ"י ש"ס ובמנו"ח דפי' קושט' מצוביאתה עיין ד"ס שבת צד קט"ז. ובנו"ג מצבייתא וכ"ח בפי' ר"ח. 4) וצ"ל בשני יודין כדאי' בע' קרס א' ובנו"ג וקא מייתי ציבותא ובכ"י ש"ס צבייתא וכ"ה בחולי' ס"ז. ועיי"ע צבת א' שף ח'. ובפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגיליק' דף שי"ח) ציבי וכ"ה בסוכ' בדפ' פיזרו, וויניציא רפ"א ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). 5) ולא כפי' הראשון שהוא פי' ר"ח בשבת ש"ס ווילנא 6) וכ"ה בפי' ר"ח. 7) בנו"ג מיצא ובפי' רה"ג מוצא. 8) בפי' רה"ג כש"ם שיפין. 9) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט.

רה"ג לכלי' שם רק הכ"י אשר ממנו נדפס פי' רה"ג מגומגם מאוד. בעבור זאת אציע לפניך הלשון עם תקוני וז"ל צד 6: מוצא: פי' איכא דאמרי (עלי) [נ"ל שצ"ל גמי] ירק סקא בטיית ובתלמוד מוזא כי דאמר בקידושין ההוא דקדיש במוזא דירקא והוא פסולת של ירקות (שניה פי' וכן מוצא שניה) [נ"ל שצ"ל פי' שני מן מוצא שניה] הקשר השני של קנה שהוא דק ואינו עבה כראשון ע"כ. הרי דברי רבינו הם הם דברי רה"ג ופי' ראשון בערוך הוא לעומת פי' שני של מוצא שניה ופ"א בערוך הוא פי' ראשון אצל רה"ג ושם צ"ל גמי תחת עלי וראיה מל' טיית סקא שהוא سقى גמי Binse וסובר רה"ג כן מפני שגרס של שיפין שהוא גמי (עיין שם תיכף בסמוך) אבל רבינו בעל הערוך היטב גרס שיפון[1]) לכן הגיה על בוריו הקש שעל גבי השיפון. ועל פי זה הפירוש גזרת מוצה (מוצא) מל"ע موص קש או לדעת רבינו מל"מ מוץ ומל"א מוצא. — ובענין פי' ראשון בערוך ופי' שני ברה"ג (וכ"ה בפי' הרמב"ם והר"ש ורע"ב) נ"ל לגזור מצה מל"פ مازو, مازه שפי' שדרא והוא כמו קשר שיש בקנה הצומח — ולולי פירושם הייתי אומ' כי (מוצא) מוצה הוא ל"פ בריש הערך והם שערות הדקין בצומח ואולי מזה מוזא דקידושי' ועיין ג"כ ע' מוזא (מזא א') — ובענין מוֹץ בל"א מוצא אי' עוד בירו' פ"י דכ"ז ע"ד לבית שהוא מלא תבן אע"ג דאת מעבר ליה מיניה אהן מוצא דבגויה וכו' ובתרג' לישעי' י"ז, י"ג; כ"ט, ה'; להושע י"ג ג'; לצפני' ב', ב'. ועוד עיי"ע מזא ב'] —

* מָצָה (לפע"ד מל"ע مضى ענין גמירה וקץ (zu Ende führen, bringen ירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז: עד כאן הן מתמצות לילד מיכן ואילך הן מתחילות לילד וכו' (ובבבלי ר"ה ח'. סמוך לגמרו עשורו). ובפרט בצרוף מלת חשבון ואולי מזה גם ל"מ למצא חשבון (קהלי ז', כ"ז) וזה הפסוק נדרש ככה בירו' סוט' פ"א די"ט. קהל"ר פ' ראה זה פסיקת' דר"כ ס"פ שובה (קס"ה סע"א ורע"ב) במד"ר פ"ט ילק' הושע רמז תקל"ג החשבון מתמצה. ב"ר פצ"ב כיון שראה יעקב אבינו שנתמצה החשבון וכו'. ובמקומות הנ"ל השם: מצוי (מיצוי) החשבון. ובל"ע مضاء, مضو die Beendigung. ועוד ماضى פי' זמן עבר וזה מה שדרשו בב"ר פצ"ב[2]) לעת מצא (תהלים ל"ב, ו') לעת מצוי היום לעת מצוי הדין לעת מצוי הנפש לעת מצוי החשבון. ובירו' ברכו' פ"ד ד"ז סע"ב אי' לעת מיצויו של יום ופי' המהרש"ם לתמצית דם התמצית כלומ' לסופו ע"כ וביפה מראה ובאה"צ אי' בדוחק ע"ש. ומעתה נוכל לפרש גם ממצה החבית ב"ר פפ"ה וס"פ צ"ב (עיין סוף ע' מץ) מריקה עד גמרה[3]) וכן נלפע"ד למצות מדותי (מדותיו) במנחו' י"ח. (עיי"ע מץ) לסיים תלמודו ולבא על קץ לימוד הלכותיו ובזה נבין דברי התוספת' ביצ' פ"ג (לפי גי' כ"י אירפורט) אמרו עליו על ר' אלעזר בר' צדוק ועל אבא שאול בן בטנית שהיו חנונין בירושלם כל ימיהם (והיו) [היו] ממלאין מידותיהם מערב יו"ט וכו' בחולו של מועד עושין מפני ביטול בית המדרש וחכ"א אף בחול עושין כן מפני מיצוי המדות כלומ' היו ממלאים את הכדים בחול שיוכלו לגמור משנותיהם. ובירו' ביצ' ספ"ג דס"ב. לי' מפני ביטול בית המדרש לכן פירשו המפרשים מפני (מיצו) [מיצוי] המדות בדרך רחוקה מאוד ע"ש] —

מִצְוָה (מפעל צוה נרדף עם השם מִפְקָד Befehl, Anordnung) בסוף פ' מציאת האשה בגמ' המשלש (כתובות ע' רע"א) מצוה לקיים דברי המת. פי' אסיקנא בסוף הלכה (שם ס"ט:) אלא גדולה מן הארוסין איכא בינייהו דבקטנה דברי הכל בין מן הארוסין בין מן הנשואין יעשה שליש מה שהושלש בידו בגדולה מן הנשואין דברי הכל הרשות בידה בגדולה מן הארוסין ר"מ סבר מצוה לקיים דברי המת יעשה שליש מה שהושלש בידו והילכתא כוותיה וכל מקום (גיטי' י"ד: ט"ו. מ'.) שאמר ר"מ מצוה לקיים דברי המת[4]) זה עיקרו. מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן (בפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח)[5]) [צ"ל בריש פ' מי שהיה נשוי] (כתובות צ"א:). *[אחי"ה ושם אי' חוב אביהן אבל בב"ב קנ"ז. אי' כגי' הערוך — וכנ"ה מצוה והקבוץ מצות בברכו' ה', ו'. שם: ט', י"א. י"ג. י"ז. כ"ו. ל"א. ל"ט: מ"ז. שם: מ"ט. נ"ז. ס"ג. שבת י"ד. כ"ב. נ"ה: ס"ג. פ"ו: פ"ז. ק"ד. ק"ל. קל"ג: ק"נ. קנ"א: קנ"ו: עירובי' כ"א: ל"א. פסחי' ד'. שם: ז': נ': ס"ד: ס"ח: קי"ב: קי"ח: יומ' כ"ח: סוכ' כ"ה. ל'. ל"ח. מ"א: מ"ה: ביצ' ט"ו.

---

[1]) Hafer. [2]) ועיין תנחומי סוף מקץ סי' י'. [3]) עיין מ"כ לב"ר ס"פ צ"ב. [4]) כ"ה לנכון רק בדפו"ו. [5]) כ"ה בכל דפ"ע וכ"י וט"ס הוא ובדפ' באזיל רומז על כתובו' פ"ד ושם לי' וצ"ל כמו שהגהתי וכן מוכח מעי' פק ג' ומעי' קטן האחרון.

ר"ה ו'. תעני' י"א. מ"ק ט'. חגיג' י'. י"ד. יבמו' כ'. מ"ז סע"א שם: כתובו' ק"ג: נדרי' כ"ה. ל"ט. נזי' כ"נ. שם: סוט' ג': י"ג. י"ד. י"ז. כ"א. ל"ז: ט"ו. שם: קידוש' כ"ט. ל"א. ל"ח. ל"ט: מ': מ"א. ב"ק ט': ל"ח. צ"א: ב"ב ח'. ע"ח. סנהד' ט'. כ': כ"א: ל"ח. נ"ו. שם: צ'. צ"ב: צ"נ: צ"ד: צ"ט: מכו' י'. כ"ג. שם: הוריו' ח'. ע"ז ב'. שם: ג'. שם: ד'. שם: י"ט. זבחי' נ"ב: מנחו' ל'. מ"ג. מ"ד. חולי' ז'. שם: צ"ב. ק"י: קמ"א. קמ"ב. נדה ס"א: אבות פ"ד מי"א, שם פ"ה מכ"א ירו' ברכו' רפ"ו ד"י רע"א, ירו' שבת פי"ג די"ד. ירו' יבמו' פ"ב ד"ג ע"ד, ירו' קידוש' פ"א דס"א: ושם היחיד בל"א אתא מצוותא לטחונייא[1]) והקבוץ ויק"ר פל"ד עביד מִצְוָון, ושם רפ"ג קהל"ר פ' טוב מלא בר מִצְוָתָא (עיי"ע בר מצוה ח"ב קע"ת.) ירו' ברכות פ"ט די"ד: עיי"ע פרוש. במד"ר פ"ט ושהש"ר פ' אל גנת עיי"ע אם א' (ח"א, קס"ג:) ובתר"י מצוון, ועוד מצוותא עיין תר"י ב' לבמד' י"ב, ט"ו; לדברי' ז', י'; ותר"י א' לשם ט"ו, י"א; כ"ג, י"ז] —

מְצוּי (מפעל מצא פי' השגת דבר אחר חיפוש או בדרך מקרה finden, auf etwas stossen; בינוני מצוי ist zu finden, anzutreffen) בפ' אלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולי' נ"ג סע"א) הוא מצוי[2]) ואנהו קא מקרקרן[3]). בפ' אלו מציאות בגמ' מצא כסות (ב"מ כ"ט סע"ב) לא אמרן אלא דלא מצויין אבל מצויין לית לן בה[4]). בבראש' רבה פ' ס"ו (ס"ה) הקול קול יעקב בזמן שיעקב מצויין בבתי כנסיות אין ידים לעשו. ס"א מצפצף[5]). בויק"ר זאת תהיה (פ' ט"ז) אינון ציפריא מציצין[6]). ס"א קלנין. *[אחי"ה וכ"ה בע' קל ה' ובנו"ג קולנין ואולי מציצין הוא מל"ע صوصا פי' צהל בקול נותנים קול והוא קולנין וכן ריש קהל"ר צפור מצויץ ויודע על מה מצויץ ובילק' מלכי' ר' קע"ה הגי' מצפצף. ועיי"ע צייץ וש"נ תוספת' שבת פ"ו (ז') — וכנ"ה בשבת קנ"א: עשה עד שאתה מוצא ומצוי ועודן בידך. ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד והוא שיהא מצוי מאותו המין בשוק. גיטי' ב': מְצוּיִין לקיימו. ב"מ י"ח. השיירות מְצוּיוֹת. — ספרא ויקרא פרק ח' פרש' ז' מה מצינו בהקטרה הראש לעצמו וכו' יבמות ז': תיתי במה מצינו וכו' ועיין ספר הכריתות כתי מדות בית שלישי סי' ב' ה' ו'. ועוד פי' כמו בל"מ (שופטים ט', ל"ג; ש"א י', ז'; כ"ה, ח'; קהלי ט', י') כלו' יש לאל ידו können, vermögen ב"ר ספ"ה השטר מצוי להגבות. ב"מ י"ד. מצי אמר ליה . . לא מצי אמר ליה. קי"ד: בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא. ב"ב פ"ד רע"א לא הוה מצית הדרת בך וכו' ובאל"ף נוספת בראש נדרי' פ"ט: לא אמצי למיתנא. כתובו' ס"ב. לא אימצי נכרי לסגויי וכו' — בנפעל נִמְצָא כלומ' הדבר המושג ומובנו כמו מוכח, מבורר אִם כֵּן, לפי זה es ist erwiesen, folglich, demnach עיין חולי' י"ט: כ"ב. כ"ד. ירו' פסחים רפ"ה דל"א ע"ג נמצאת אומר וכו', מכילת' משפטי' סוף פרש' ד', פ"כ והלאה, ספרי שופטי' פ' ר"י נמצינו למדים וכו', גיטי' פ"ב: אם תִּמָּצֵא לומר, תוספת' אהלות ספ"ד כשתמצא לומר — ובהפעיל ממציא יומ' פ"ז סע"א חגיג' ה'. כתובות ס' סע"ב ערכי' ל' סע"ב. והשם מְצִיאָה גיטי' פ"ה מ"ג ב"מ ט': ירו' סוט' רפ"א דט"ז: והקבוץ ב"מ פ"ב מ"א אילו מציאות שלו, ילק' לך לך רמז ע' הנמצאות (בראשית י"ט, ט"ו) שתי מציאות רות המואביה ונעמה העמונית. ובל"א ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג מהזר מְצִיאָן] —

* 1 מוֹצָא (מל"מ (ש"ב ג', כ"ה) ענין יציאה Ausgang) ברכות כ"ט סע"א חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים, שבת קנ"ד: עד מוצאי שבת פסחים קי"ג סע"א שבועות י"ח: במוצאי שבתות. ובראשי תיבות מו"ש שבת קי"ט: ובלש' ארמי מפקא עיי"ע.

* 2 מוֹצָא (בל"א כמו בל"מ מוֹץ Spreu) עיי"ע מץ.

* 3 מוֹצָא (שם מקום למטה מירושלים) עיי"ע קלניא. ועיי"ע ממציא.

* מַצּוּת (מל"מ (ישעי' מ"א, י"ב כמו מַצָּה מפעל נָצָה) ענין מריבה Zank, Streit) ירו' ב"ק פ"ד ד"ד ע"ג ירו' נזיר ספ"ט דנ"ח. היא מצות היא

---

[1]) ובירו' פיאה פ"א דט"ו. אתא צמות לטחוניא עיי"ע טחן (ח"ד, כ"ב.). [2]) בנו"ג מצוואי עיי"ע מצוי. [3]) עיי"ע קרקר א'. [4]) וקרוב לזו הגי' בב"י ש"ס ר' ב' מצוית ובנו"ג צויץ . . אבל דצויץ ועיי"ע צייץ ושם ציוץ ובדס"ר וב"י צייץ וכן הגי' מצויץ בכ"י ק"ט בע' הגוכחי אבל אז אין כאן מקומו. [5]) בנו"ג בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין חידים ידי עשו וכ"ת בילק' תולדות רמז קט"ו ושם הגי' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ובב"ר מעט קודם למאמר הנ"ל אי' ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו וכו' ואולי לא היה בספרי רבינו ובאיכ"ר פתיחתי ב' ד"ה ר' אבא ב"כ אי': כל זמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות (ובתי) [ובבתי] מדרשות אין הידים ידי עשו וכל זמן שאין קולו מצפצף וכו', ובילק' שם: בשעה שיעקב מצפצף בקולו וכו'. [6]) כ"ה בכל דפ"ע חוץ מדפ"ר ושם מציינין.

מריבה, ירו' סנהד' פ"ט דכ"ז, היא מריבה היא מצות ע"ש. בבלי סנהד' ע"ט. במצות שבמיתה הכתוב מדבר. ועיין שמ"ר פ"א. ב"ר פ"נ מצות גדולה עמדה על המלח וכו'. פסיקת' דר"כ צד קל"ג: בעלי מצות. ריב תרג' אונקל' (בראשית י"ג, ז') מצותא, מריבת העדה (במדבי כ"ז, י"ד) מצות כנישתא וגם מרבבות (תהלים ג', ז') מתורג' ממצותא. ובקצור מַצּוּ תרג' ש"ב ט"ו, ד'; לירמי' ט"ו, י'. והתואר שבת קנ"ב, קרחא מצויינא ובכ"י ש"ס מציא ועיי"ע שלף ב'.

* מִצְחָא (בל"מ מֵצַח Stirn) תר"י א' לבראשי' ד', ח' וטבע אבנא במצחיה.

* מצטבלה צ"ל כגי' הילק' מצטלבה עיי"ע צלב.

* מצטיכא עיי"ע מסטיכי במו"ע.

מִצְטְרָא (בל"י μύστρον כף Löffel) בויק"ר אל תונו ראש פרשי' (ר"פ ל"ג) מות וחיים (משלי י"ח, כ"א) תרג' עקילס מצטרא[1] מכירין פי' ל"י תרווד[2] מצטרא סכין מכירין. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכל כ"י ודפ"ע חוץ מדפ' ויניצ' ושם מכירי וגם זה נכון כי הוא ל"י μαχαίρι = μαχαίριον בל' קלילה מן μάχαιρα וכן העתיקו ע' זקנים וסומכוס חרב, מאכלת, ועקילס העתיק ככה שכין (משלי כ"ג, ב') ועיי"ע מכר ג'. ובנו"ג מיצטרא מוכירין ובילק' תהלי' רמז (תשס"ז) [תשס"ח] מצטרו ומכירין. וכונת התרג' כלי אחד שכולל שני כלים יחד תרווד לאכול וחרב להזיק וכן הלשון כולל מות וחיים ולעומת לשון צריך להיות הסדר בהיפך מכירין ומיצטרא ובהעקסאפלא ל"י העתקת עקילס הנ"ל ובאמת קצת קשה כי מדרך עקילס להעתיק מלה במלה ולא לפי ענין ובכנויים] —

מצטרו (מפעל צְרָא, צְרִי בל"ס ובל"ע ܨܪܐ חתך ובהתפעל נתבקע springen, platzen) בר"ג דפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ד:) מצטרו זיקי. פי' הנודות מתבקעין שהדבש בהן[3] כדכתיב (יהושע ט', ד') וילכו ויצטיירו". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). אבל הפסוק הנ"ל אין ראיה כי ענין ויצטירו (מפעל ציר) עשו עצמם צירים ומלאכים עיין פירש"י ורד"ק וזה האחרון תמה על התרג' שגרס בדל"ת ע"ש ובקצת כ"י אי באמת וַיִּצְטַיָּדוּ. ושרש של מצטרו הוא צרא, צרי ורבינו הביאו בע' צר ד' וש"נ ע"ש] —

* מציא (ביציא, בוצציא) צ"ל נוציא עיי"ע אושכי ומ"ש בח"א ש"א.

☞ מצל (= מְצִילְתָּא כמו מְשִׁילְיָא בל"ס מַשְׁלְיָא מן מזלג Gabel) תרג' ולשלש קלשון (ש"א י"ג כ"א) ולמצלת קצדיא פי' כמו משליתא שהוא תרג' מזלג. *[אחי"ה עיי"ע משליתא. ור"ב נגרר אחר גי' המתורגמן ובנו"ג ולמצלת קצריא אבל היותר טוב גי' רד"ק מצילת (קרציא) [קצריא] וקצרא הוא תרג' כובס. מצילת הוא הסמיכות ונפרד מצילה חוא כמו מַשְׁלְיָא בל"ס מזלג עיי"ע מַשְׁלְיָתָא] ←

מְצוּלָה (מל"מ פי' תהום Tiefe, Meerestiefe) חולסית ומצולה (ב"ב ס"ז.) ככר פי' בע' חלם[4]. בפ"ק דברכו' בגמ' ולא זו בלבד (ט':) כמצולה שאין בה דגים פי' במקום שהמים עמוקים שאין הדגים מצויין שם דלא רבו בלא קרקע, כמצודה[5] שאין בה דגן כלום[6] פי' כקריה[7] זו לברוח שם שאין שם דגן כלום[8] כך לא הניחו שם שום ממון, ויש מפרשי' כרשת[9] בלא דגים. *[אחי"ה בנו"ג בברכו' וינצלו את מצרים . . שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים ובכ"י ש"ס הוא בהיפך הסדר כי בתחילה אי' כמצולה ובדר"ל אי' כמצודה וכן גרס רבינו לכן פי' בתחילה כמצולה שאין בה דגים ואח"כ הביא (בלי שם האומר) כמצודה ועליו הביא שני פירושים א') עם גי' דגן ב') עם גי' דגים ושתי גירסאות ישנן ג"כ בכ"י ש"ס ובגליון כ"י ש"ס[10]) וגם למלת מצודה בל"מ יש לה שני פירושים א') כמו קריה בצורה Burg, Veste ב') ענין רשת. ולפי ענין ראשון גורס לנכון דגן ולפי ענין שני דגים ובזה הכל עולה יפה לכן גי' כ"י ק"ט כמצולה שאין בה דגן לא נהירי כי לא שייך דגן למצולה שהוא עמקי ימים וכן השיב ר' יהודה החסיד (בתוספות ר"י בספר המשולש) אליבא הגי' המהופכת ע"ש, וקשה כי כ"ה ג"כ גי' ר"ח בפסחים קי"ט. ועוד עיי"ע נצל ג' וא"כ לא הוצרכנו לפרש כדעת בעל למוד ערוך לברכות כי יש מפרשים בערוך הוא כמו יש גורסים] —

[1]) בדפ"ר מציטרא וצ"ל מיצטרא. [2]) חסר בדפ"ר. [3]) כ"ה בכל כ"י. [4]) ח"ג, ת"ז [5]) בכ"י ק"ט כמצולה. [6]) כ"ה ככל כ"י. [7]) בכ"י ק"ט כקדירה. [8]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובדפ"ע כלומר. [9]) בכ"י ק"ט כתות. [10]) עיין ד"ס לברכות שם ועוד לפסחים לדף קי"ט.

* מצולית (נ״ל מל״י μυδαλέος, μυδαλόεις רקב (faulig, moderig תוספת׳ תרומ׳ רפ״י המצולית והרקבונית של תרומה וכו׳ ובכ״י אירפורט המצולות (והרקביביות) [צ״ל והרקבוניות]. אבל ג״ כ״י ב׳ הניצולית ואולי הוא מע׳ נצל א׳ ע״ש אבל היו״ד אחר נו״ן יש לקיים גם במלת מצולית וצ״ל מיצולית וכל״י הנ״ל. ובעל המשביר הניה ללא נכון חוצלות!

מצליף (נ״ל מל״ס צַלֵּף הכה ועושה חבורה או מל״ע جلف הכה עד שפצל העור durch Schlagen die Haut abschürfen ועיין בפנים) בפ׳ הוציאו לו (יומ׳ נ״ג:) ובפ״ק דיומ׳ בגמ׳ ומקטיר (שם ט״ו.) ובזבחי׳ בר״ג דפ׳ בית שמאי (ל״ה.) אחת למעלה ושבע למטה כמצליף. גמר׳ (יומ׳ נ״ד סע״ב וכ״ה ביומ׳ ט״ו. ובזבחי׳ שם) מאי כמצליף מחוי רב יהודה כמנגדנא „פי׳ המכה שמרים ידו ואינו מכה עד שיוריד. ירושלמי (יומ׳ פ״ה דמ״ב ע״ג) כמצליף כמטבריר פי׳ שמטה ידו עד טיבורו״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח ליומ׳ נ״ד סע״ב ונ״ה רע״א (כש״ס ווילנא) [1]) ושם הובא ג״כ הירו׳ והגי׳ כמטברר [2]) פי׳ יש מי שאומרים שמטה וכו׳ ובע׳ נגד ב׳ הזכיר רבינו בעצמו שכך פי׳ ר״ח אולם דבריו שם הועתקו מפי׳ ר״ה לדף ט״ו. ע״ש וכן שמע רבינו מר׳ משה הדרשן ע״ש. ובע׳ צלף א׳ הביא רבינו התרג׳ יודע כמביא למעלה (תהלים ע״ד, ה׳) יצליף בקורנסא וכו׳ וכן תר״י א׳ לדברי׳ כ״ה, ג׳ ארבעים יכנו: ארבעין יצליף. ופי׳ המתורגמן בע׳ צלף כשהמכה מניף ידו עד שיוריד אותה נקרא מצליף ע״כ. והוא מל״ס או מל״ע הנ״ל ובחרו חכמים לשון ערומים כי בל״ע مزالف פירושו ג״כ מדרגה מלמטה למעלה או מלמעלה למטה וזה מ״ש רש״י ביומ׳ ט״ו: כמצליף וז״ל האי למטה ולמעלה דתני לא אאמצעית קאי אלא ראשונה נתן תחילה כלפי מעלה והשבע תחתיה זו למטה מזו כמצליף וכו׳ ע״ש וכן פירש״י בזבחי׳ בענין כמנגדנא ועיין עוד תוספו׳ שם. ולפי זה שיעורו כמצליף כזה המניף ידו ברצועה שתחילת ההכאה איננה מכה רבה כדאי׳ בפירוש בספרי כי תצא פ׳ רפ״ו למה נאמר (דברים כ״ה, ג׳) מכה רבה מלמד שאין הראשונה מכה רבה ע״כ וא״כ כיון להוראת צלף שבל״ס ובל״ע הנ״ל אך בדברי רז״ל ענינה הכאה שאינה חובלת רק נוגעת העור ועוד כיון להוראת ל״ע הנ״ל שההכאות הן בשורה זו למטה מזו וכן היו ההזאות תכופות וסמוכות ועיין חי׳ הריטב״א ליומ׳ ט״ו. ועיין מ״ש רבינו בע׳ נגד בשם ר״מ הדרשן. ורע״ב ליומ׳ פ״ה מ״ג — ובענין גזרת המלה פירש״י ביומ׳ ט״ו. לשון מצליף לא נודע לי ע״כ ובפי״מ להרמב״ם ליומ׳ נ״ג: אי׳ מצליף כמי שלוקה בשוט ע״כ] —

* מצלצלין עיי״ע צלצל.

* מצלתייא ט״ס ילקוט דניאל רמז אלף ס״א תמן קרן למצלתייא אלהייא וצ״ל למלכיא עיי״ע אֱלָהּ (ה״א פ״ז.).

* מַצְמְחָא (בל״ס פי׳ זְרִיחָה das Aufblühen, (Glänzen ויק״ר פכ״ד מצמחיה דיומא ועיין גי׳ רבינו בע׳ צמח ב׳.

* 1 מִצְמֵץ (פלפל מן מץ, מָצַץ (aussaugen ירו׳ תרומו׳ פי״א דמ״ז ע״ד מחוסרות למצמץ. ירו׳ מעשרו׳ ספ״ב ד״נ. מקלף בתאנים (ומצמץ) [צ״ל וממצמץ] בענבים ובירו׳ ב״מ רפ״ז די״א: יקלף בתאנים וימצמץ בענבים. תוספת׳ ב״מ פ״ח ולא ימצמץ בענבים.

* 2 מִצְמֵץ (מל״ע [illegible] מטורף בדעת verwirrt (sein משתאה (בראשית כ״ד, כ״א) נדרש בב״ר פ״ס וילק׳ חיי שרה ר׳ רמז ק״ט ממצמץ ומביט בה כלומ׳ היה מעורבב ומטורף בדעתו בהביטו ההצליח ה׳ דרכו. ומ״כ פי׳ בדרך רחוקה.

* מַצְנֶפָא, מַצְנִיפָא, מַצְנֶפְתָא (פי׳ בל״מ מִצְנֶפֶת (Kopfbund, Turban עיין תרג׳ לזכרי׳ ג׳, ה׳; לשמות כ״ח. ל״ז, ל״ט. כ״ט. ו׳; לויק׳ ט״ז. ד׳ והקבוץ תר״י לשמות כ״ח. ד׳ מצניפן.

מַצָּע (מל״מ פי׳ כר השטוח תחת הגוף למשכב (Polster, Lagerstatt בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ בר״א (ב״ב נ״ג:) הציע [3]) מצעות בנכסי הגר קנה פי׳ היינו כר. — (א״ב [לשון] מקרא זה קצר המצע (ישעי׳ כ״ח, כ׳)) *[אחי״ה וכנ״ה בשבת נ״ה: שתי מַצָּעוֹת וכו׳ נדה ל״ב: עשרה מצעות. חגיג׳ י״ד: מצעות נאות מוצעות לכם. והיחיד ב״מ קי״ג: עיי״ע סדר ב׳. ע״ז י׳: (בהשאילה): מי יתנני מצע תחתיך לעולם הבא. ובתרג׳ ירו׳ א׳ לבראשית ל״ה, כ״ב מצעא. ובסמיכות מַצַּע שם לשמות כ״ב, כ״ו] —

[1]) וקצת מזה גם לדף ט״ו. [2]) וגי׳ שלנו עיין בע׳ טבור ומ״ש בח״ד י״ג. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג המציע.

מָצַע (= מְצִיעוּתָא בל"ס מְצַעְתָא תוך וחצי Mitte ועיין בפנים) תרג' כתוך המים (בראשית א' ו') במציעות מיא. *[אחי"ה הפעל מָצַע בל"ס אֶתְמַצַע מל"י μεσόω, μεσάζω פי' חלק לשנים theilen, halbiren סנהד' י"ח. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ. הממונה ממצעו וכו', ירו' ברכו' פ"ו ד"ט ע"ד ממצעין את הכהן . . ממצעין את החבר. פסחי' קי"א. הנהו בי תרי דמצעא להו אשה נדה וכו' שם: שלשה אין ממצעין ולא מִתְמַצְעִין, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. מיצע סכינא גו פוגלא וכו'. ירו' עירובי' פ"ג דכ"א: מיצעת את התחום תוספת' עירובי' פ"ג (ב') ושם פ"ט (פ"ו) ואם מיצעו את התחום ועיין תוספ' ביצ' פ"ד. ספרא ויקרא פרק ז' פרש' ה' המזבח ממצע באמצע העזרה וכו', ב"ר ר"פ צ"ה היו ממצעים אותו וכו'. בינוני פעול יומ' ל"ג רע"ב מזבח ממוצע וכו', ירו' ברכות פ"ד ד"ח: גדולה היא דיעה שהיא ממוצעת בין שתי אזכרות (ועיין בבלי ברכות ל"ג.), שמ"ר פ"ב שהיה ממוצע ועומד וכו'. תר"י א' לבמדבר כ"א, י"ג מְמַצַע וכצ"ל בתר"י ב' לברא' מ"ט, י"ד יהוי מְמַצַע ובנו"נ מְמַצַע. והתואר ולפעמים במקום השם מִיצַע, מִיצְעָא בל"ס ובל"י μέσον ועוד מְצִיעָא ובל"נ מציעתא (וכן בל"ס מֶצְעָיָא, מֶצְעָיְתָא) עיין נדרי' ל"א רע"ב זבינא מיצעא, ב"מ ק"ח סע"א במיצעא דנכסיה. ב"ב ק"ז. מלתא מציעתא. חולי' צ"ד: רישא סיפא ומציעתא והקבוץ נזיר נ"ו: קמאי ובתראי מִיצְעָאֵי וכו', ברכות י"ח סע"ב מיצעי דיתמי וכו'. ועל שם זה נקראה המסכתא בבא מציעא וכן התוספתא דכלים מפרק י"א עד כ' בכלל, שהוא תוך בבא קמא ובבא בתרא. ותרג' תוך מציעא, מציעותא עיי"ע מצע במתורגמן, ואצל הח' לעווי. ובאל"ף בראש עיי"ע אמצע, אמצעות, אמצעי (ח"א, קכ"ה: והלאה)] —

* מצעד. מצעדין תוספת' כלי' ב"ב פ"א וערכי' כ"ג: עיי"ע מעצד.

מצף (= מֵיצַף מפעל צוף schwimmen) בפ' כל היד (נדה י"ט רע"א) מבקעת בית הכרם מצף[1] מים פירוש שופך מים. *[אחי"ה עיי"ע צף ב', ב"מ כ"ג: עיי"ע צף ט'] —

* מְצוּצָא (אולי מל"ע مزيز עזוז וחוזק Stärke, Kraft) שו"ט מזמור ק"ב דרש בעשן (תהלים ק"ב, ד') כהדין מצוצא דתננא פי' כתקפו של עשן ודרש עשן כמשמעו וכאילו כתוב באלף אשן (עיי"ע ח"א, שי"ט:) — וענין מציצא (כתובי' ס' סע"ב) עיי"ע מץ.

מֵצִיק (מל"מ פי' אנס ומיצר Bedrücker, Gedrückter) בר"ג דפסחי' (ט'.) ובר"ג דפ' כל הצלמי' (ע"ז מ"א:) מעשה בשפחתו של מציק[2] אחד ברימון פי' אנס. — (א"ב[3]) לשון חמת המציק (ישעי' נ"א, י"ג) *[אחי"ה והקבוץ ב"ק קט"ז: עיי"ע מסיק. ספרי האזינו פ' שי"ז מציקים שהחזיקו בה בארץ ישראל — ועוד ענינו כמו מיצר ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. שריין מציקין אמרין וכו' פי' התחילו האוננים והאבלים לאמר. ובקהל"ר פ' טובה חכמה אי' בט"ס מצוקין וצ"ל מציקין] —

* מָצַק (כמו יצק giessen) הוריו' י"ב. (בי פעמי') מוצקין שמן על ראשו. ב"ר ספי"ב מוצק (כלים) [צ"ל בולום] אננקי עיי"ע אננקי וע' בלס.

מצר (= מֶצְרָא מל"ס פי' נטייה ופשוט Ausdehnung ואצל רז"ל ענין גשר Brücke) בר"ג דביצ' (ז' רע"ב) ואי איכא מצרא עברא[4]. בס"ג דפ' עשרה יוחסין (קידושי' פ"א.) נקט במצרא וקא עבר במעברא[5]. בפ' משקין בגמ' צדין את האישות (מ"ק ו' סע"ב) והוא דליכא גשרא והוא דליכא גמלא והוא דליכא מצרא. בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו מלמעלה[6] (ב"ב קס"ז סע"א) אחרית ידי[7] אמיצרא[8] פי' גשר של נסר קטן מגמלא. *[אחי"ה וז"ל של רגמ"ה כ"י אשר תחת ידי וממנו הודפס בש"ס ווילנא: במעבר הנהר היה נסר קטן קצר כמו גשר ומזה בשפת הנהר קבוע יתד ובעבר האחר יתד האחר וקשור חבל מזה לזה וסומכין שם ידיהם כשעוברין ע"ג אותו נסר צר וכו'. ועיין ג"כ פירש"י בביצ' הנ"ל שפי' מצרא חבל קשור וכו' ואולי לפי זה מצרא כמו מרצא בל"ע مرسة חבל קשור להנהיג בו הספינה וכדומה — או אולי מצרא כמו מצדא בל"ע مسد חבל] —

מְצַר (מל"ס אֶתְמַצַר מתמודד ומתפשט sich ausdehnen וממנו השם מצרא בע' הקודם) (בגמ') [צ"ל בריש גמרא] דפ' השותפין (כ"ב ו':)

---

[1]) בנו"ג ובע' צף ב' מיצף. [2]) ועיי"ע מסיק. [3]) לי' בדפי' אמש'. [4]) בנו"ג ואי איכא מיצרא לא עברא. [5]) בנו"ג נקט מצרא וקא עבר. ובכ"י ק"ט נקט במיצרא. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע מלמטה. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אנחי ידאי. [8]) בנו"ג אמצרא ובפי' רגמ"ה אמצרא.

ובע״ז פ׳ השוכר בגמ׳ המניח נכרי (ע״ז ע׳:) אמצורי קא ממצרנא. פי׳ כדכתיב (מ״ב ד׳, ל״ה) ויזורר הנער והוא פישוט[1]) עצמות ואם הם הגגות משוות זו לזו יכול למימר ליה הכי אבל אם יש ביניהן מעקה גבוה אפי׳ י׳ טפחים אין יכול לומר כך אלא נתפש עליו כגנב. *[אחי״ה בכ״ב ו׳: הוסיפו המלות אמר ממצורי קממצירנא בד׳ פפד״מ מן המהרש״א ולי׳ בדפוסי׳ הישני׳ וכן לי׳ בכ״י ש״ס אבל מתוך ערוך נראה שגרס כן גם בב״ב כדאי׳ בע״ז, ובנו״ג שם א׳מצורי קא ממצרא. ורש״י גרס בע״ז: אמצרא דנג קמצרנא וכו׳ ל״א מתשובת הגאונים מתמוגג אני אשטנדלינר בלעז ע״כ[2]) והוא כפי׳ הערוך ויזורר. ופי׳ זה הובא בפנים בש״ס כ״י וז״ל אמר בעלמא הוא דקאית מוגגי בעלמא הוא דקמתמוגג. לישנא אחרינא אמיצרא דנג קמצרנא ועיין המהרש״א בע״ז (הובא בהפשב״ע) שכתב מפי׳ הערוך נראה דהוה גרס בהנך ברייתות בהיפך. וסוף דבור בפירש״י וגרסינן אמצורי קא מצרנא[3]) ובתיבת בצד מתחיל הדבור (עיין מהרש״א) אבל ה׳ לעווי טעה לחשוב כי הוא בצד״י כאלו רוצה לומר שהני׳ מצדנא בצד״י] —

מצר (= מַצְּרָא פי׳ כמו מַעְצְרָא כמו מברא תחת מעברא der auspresst) זיירא[4]) (ע״ז ס׳.) ככר פירשנו בע׳ זר. *[אחי״ה בע׳ זר ז׳ (ח״ג, שי״ח) וש״נ השינויים, ועוד עיי״ע זיירי (שם רפ״ט.) ובסוף תשובו׳ הגאונים דפ׳ בערלין בפי׳ המלות מע״ז (צד מ׳:) ד״ה כוחו פי׳ וז״ל מצרא זיירא . . פי׳ מצרא זיירא ענבים לאחר שדשין אותן מאספין אותן ועושין אותן כמין גל גדול וזוקפין לפניו לולבין שלא יתפזרו וכו׳ עד גמירא: ואעפי״כ אסר ר׳ יעקב מנהר פקוד ע״כ] —

מצר (= מִצְרִי תואר מן מצר = נֵצֶר aus Reisern [Weiden] gemacht) בפ״ק דסוט׳ (ז׳ רע״ב וט׳ רע״א) מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה, ובפ׳ שני (שם י״ד.) היה מביא את מנחתה בכפיפה[5]) מצרית. פי׳ חבל עשוי מנסרים של אילן וכן הכפיפה. *[אחי״ה וכנ״ה שם י״ט. כלי׳ פכ״ו מ״א, ב״ב נ״ח: עיי״ע קפיפה וש״נ, חלון א׳ ועיי״ע שחלא א׳] —

מֵצַר (מל״מ מֵצַר ענין צרה והושאל למשעול הכרמים engor, schmaler Fussweg) בגמ׳ דפ׳ חזקת הבתים (ב״ב נ״ה סע״א) המצר והחצב פי׳ מצר כגון משעול הכרמים שעוברין בו בני אדם הולכין ושבין משדה לשדה. *[אחי״ה ובפי׳ רגמ״ה אי׳ וז״ל: המצר זהו חריץ או גדר העשוי סביב השדה להיכרא בין שדות אחרות ע״כ ורשב״ם פי׳ מע׳ הבא אח״ז. — וכנ״ה שם נ״ו. אין שם לא מצר ולא חצב מאי. ועוד ענינו מקום צר בכרם חולי׳ נ׳: מן המיצר ולמטה וע״ש מקום צר יש בכרם — ואצל האחרונים נקרא מיצר החזה] —

* מֵצַר, מִיצַר, מִיצְרָא, מֶצְרָא (מל״מ (איכ׳ א׳, ג׳) בין המצרים פי׳ ענין גבול Grenze, Rain וכן בל״ע مصر והפעל ממנו מצר begrenzen) ב״ב נ״ג סע״א שתי שדות ומצר אחד ביניהם וכו׳ ושם רע״ב החזיק במצר לקנות שתיהן מהו מי אמרינן האי מצר אפסרא דארעא הוא וקני וכו׳[6]). שם ה׳. ועיין ב״מ ק״ז. ק״ח. ושם: דינא דבר מיצרא (מצרא) עיי״ע (ח״ב, קע״ח:) וע׳ צר ב׳. ב״מ ק״ז. אילן העומד על המיצר. מ״ק ו׳. מצר אחד מצויין. ועם הפעל: ב״ב ס״א: מָצַר לו מצרים החיצונים וכו׳ ושם בריש העמוד בל״א: מצר ליה מצרי אבראי, ושם ס״ב. מָצַר לו מֵצַר אחד ארוך ומצר אחד קצר וכו׳ עיי״ע ראש. שם ס״א: בית דהוה ליה למימצר ליה ולא מצר ליה וכו׳. שם ק״ו. בסימניו ובמצריו. שבת קי״ח. נחלה בלי מצרים. ובנון בסוף כדרך ל״ע מֶצְרָן, מֶצְרָנָא ב״מ ק״ח סע״ב עיי״ע בני מֶצְרָנֵי (ח״ב, קט״ז:)[7]) ובכנויים ב״ב ס״ג. קכ״ח. מצרנהא. והתואר יומ׳ י״ח: מֶצְרְנָאָה — ומזה הע׳ הבין רשב״ם מצר דב״ב נ״ה סע״א עיי״ע הקודם. ורש״י לע״ז ע׳: מצרנא בלשון ראשון עיי״ע מצר ב׳.

* מֵיצַר (מל״מ (תהלים קי״ח, ה׳) מן הַמֵּצַר קראתי יה ענין צרה ואנחה bedrängt, verdriesslich והושאל למך ערך unbedeutend) ר״ה כ״ה. (במשנ׳) הלך ומצאו ר״ע מיצר, גמ׳ שם: מי מיצר ר״ע מיצר או ר׳ יהושע מיצר וכו׳ ע״ש מפני מה אתה מיצר וכו׳. והוא כמו מציק עיי״ע — ב״ב קכ״ז סע״ב דקארו לי עבדא מצר מאה מאי מצר מאה מצר עבדא ק׳ זוזי ועיין פירשב״ם שסמוכים לי עליו מאה דינר במצר שלו כלומ׳ ששוה מאה דינר ע״כ ובפי׳ רגמ״ה כ״י: מצר מאה כלומ׳ מצרו

---

[1]) כ״ת בכ״י ובדפ״ה, ובשדפ״ע פשוט. [2]) בל״צ eternuer בל״ר sternuere עטש niesen. [3]) וכונתו אפי׳ תשובות הגאונים. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב, ובדפ״ע זירא. [5]) וכ״ה בירו׳ אבל בבבלי בתוך כפיפה. [6]) עיין קידושי׳ כ״ז: עיי״ע מסר ר׳. [7]) ושם הורפס במעות בני מצרני.

של עבד זה מאה זוזי כלום' בטוח ארונו של זה שיכול ליקח ממנו מאה זוז שמאה זוז סמוכין לו בכל שעבד שם ע"כ — ול"נ שהוא מל"ע مصـ כים כלום' עבד שיש בכסו מאה זוזי והיינו שוויו מאה זוזי.

* מצר פי' כמו מזר ד' ענין שזר spinnen ירו' סוט' רפ"ו ד"כ ע"ד עיי"ע מזר ד'.

* מִצְרִי, מִצְרִית, מִצְרָאָה, מִצְרָיָה (התואר מן מצרים egyptisch, aus Egypten) עיין יבמות ע"ו: ע"ה. סוט' ט'. ירו' יבמות פ"ח ד"ט: והיה שם תואר לחנמאל כה"ג בבית שני עיין פרה פ"ג מ"ה, ולחנן כתובות ק"ה. ירו' שבת רפ"ה ד"ו: פולא מצרייא עיי"ע לובי, לבדקס. ב"ר ס"פ ס"ד קורא מצראה עיי"ע קר ה'. — ובתרג' אונק' לבראשי' ל"ט, א', ב'; לשמות ב', י"ב מצראה. והקבוץ שם מ"ג, ל"א מצראֵי, ולנקבה מִצְרֵיתָא שם ט"ו, א', ג'; והקבוץ מִצְרְיָתָא שמות א', י"ט.

מְצוֹרָע (מל"מ פי' מוכה שחין ein Aussätziger) בפ' היה מביא את מנחתה בגמ' נכנס להיכל (סוט' ט"ז.)[1]) והלכה מגלח כדלעת כדתני'[2]) (נגעי' פי"ד מ"ב וע"ש) בא לו להקיף את המצורע מעביר תער על כל בשרו. *[אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמים בנגעי' ובתוספת' שם. והקבוץ מצורעים, מצורעין שם ושם ובכתובו' ע"ז סע"ב — ובתר"י א' לויק' י"ג, מ"ה; י"ד ב', ז' מצוֹרָעָא] —

* מְצִתּוּתָא (בל"ס מְצָתָא מפעל צית פי' שמע das Hören) תר"י א' לבראשי' ב', ז' מצתות אודנין.

מק (= מָקַק מל"מ בנפעל והפעיל ענין רקבון ונמיסה schwinden, faulen, zerfliessen; מָקָק Schabe, Papierlaus) בפ"ק דביכורי' (פ"א מ"ח) הפריש ביכורים[3]) נימוקו ניבוזו[4]). ובפ' תינוקת (נדה ס"ט סע"ב) הזב והזבה [והנדה] והיולדת והמצורע שמתו [עד מתי] מטמאין במשא[5]) עד שימוק הבשר. פי' עד שימס[6]) הבשר. בפ' במה אשה בגמ' ולא בכוכליאר[7]) (שבת ס"ב:) תחת בושם מק (ישעי' ג', כ"ד) מקום שהיו מתבשמות בו נעשה נמקים נמקים. בפ' א"ר עקיב' (שם צ'. במשנ') ממקק ספרים ממקק מטפחותיהן פי' תולעת שמתליעין הספרים והמטפחות. *[אחי"ה וכה"ג בירו' ובמשניות נאפולי ופיזרו ובריי"ף וברמב"ם ובערוך בדפ' אש בט"ס מקק ספרים והוא כבגמ' שם מקק דסיפרי אבל במשנה צ"ל כבערוך דפ"ר וכ"י הנ"ל ממקק וכ"ה בדפ' פיז' וויניצ'. ופירש"י במשנ' מקק: אכילת תולעת אוכלת הספרים ומרקבן ושמו מקק ע"כ והתולעת עצמה נקראה מקק ובל"ע مقّ פי' מוצץ ובכפילות לחוזק הענין مقمق، مكمك וכן בתענית כ"ה סע"ב המתינו עד שיתמקמק ויצטער. וכן בתרג' ירו' א' לבראשית ל"ד, כ"ה כד הוו מתמקמקין, ושם לדברים ל"א, י"ח עד דיתמקמקון. ותרג' ימיקו (תהלים ע"ג, ח') יתמקמקון, ותרג' ויחלש (איוב י"ה, י') יתמקמק עיי"ע מקמק ועוד בנפעל ירו' נדה ספ"ג דנ"א. נימוקה שליה.. נימוק הולד (ובנדה בבלי כ"ו. אי' נמוח) ובהפעיל ירו' ע"ז פ"ב ד"מ. שלא תמיק את העובר במעיה — סנהד' צ"ב: והומק סודו עיי"ע צף ב' מרק ב', סר ג' — כתובות ע"ז. במשנ' מפני שממקתו ופירש"י לשון המק בשרו (זכרי' י"ד, י"ב)] —

מק (= מָקַק כמו פָּקַק ענין תנועה schütteln ובאתפעל sich schütteln והיינו עיטוש niesen) ויזורר הנער (מ"ב ד', ל"ה) תרג' אתמקק רביא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' דפ' וויניצ' ואתמוקק, ובדפ' רג'א ואתמקמק ובנו"ג בט"ס ואתמורק, וכן תרג' ויתמודד (מ"א י"ז, כ"א) ואתמקק על רביא. ותרג' עטישותיו (איוב מ"א, י') זרירוהי ובכ"י תרג' מקיקוהי. ובתרג' פשיטא הסורית למ"ב הנ"ל ואתפקק הרי כי מקק = פקק. ועוד נ"ל כי מקק כמו מוג ובפיעל מוגג (מל"מ עיין פירשט) ענין רעדה ותנועה, וכן גי' הכ"י ש"ס בע"ז ע': ובפירש"י בשם תשובות הגאוני' עיי"ע מצר ב'] —

מק (= מוק, מוּקָא בל' סורי מוּקָא בלשון ערבי موق מל"פ موزه (موزك) ועוד בל"ע موزج וממנו בל"י של ביצאנציא μουτζάκιον, μουτζάκιν Halbstiefel[8]) בר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ח סע"ב) במוקיה[9]) קא אתי. בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמות

[1]) בדפ' פראג שינה בטעות במנחות בגמ' נכנס וכו'. [2]) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע כדתניא וצ"ל כדתנן. [3]) בנו"ג ביכורין. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדא"מ ושם נבוזו ובשאר דפ"ע נבוזו ובדפ' וויניצ' נימוקי ובנו"ג נבוזו נמקו ובירו' נמקו נבוזו. [5]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר רק: מטמאין במשא. [6]) בדפ' וויניצ' בט"ס סימס. [7]) כ"ה בכ"י ז"ו ול"ד ובדפ"ר בכוכלייר ובדפ' וויניצ' בכולייאר ובשרפ"ע לי'. [8]) עיין מ"ש ה' פליישער בהוספותיו לעמת"ר להי' לעווי ח"ב, 567, וכ"ה בלי הוצואריש môk עיין יוסטי צענדלעקסיקון 10 שרש aothra. [9]) בנו"ג במוקי.

ק״ב סע״ב) במוק ובסמיכת[1]) הרגלים פי׳ אלמוק בל׳ ישמעאל ועץ מלמטה ובלעז פיינילי[2]), בחלק [בענין סנחריב][3]) (סנהד׳ צ״ה סע״א) אמר לי עולם הב לי[4]) פילכאי[5]) פתקיה בריש מוקיה ומחייה ברישיה וקטלה[6]). — (א״ב כמו מוקדיה שהוא תרג׳ קדקדו ונבלעה אות דל״ת) *[אחי״ה בנו״ג בריש מוח׳ וצ״ל כגי׳ הערוך אבל ר״ב (ואחריו רמ״ל) טעה לחשוב כי הדלת נבלעה וטעה ג״כ ליחד לציון מסנהד׳ ע׳ בפני עצמו ובכל דפוסים עד אמש׳ ובכל כ״י ערוך נכלל לנכון בע׳ אחד ופי׳ מנעל בל״ע וכן פירש״י ביבמות ק״ב רע״ב רב יהודה דנפק בחמשה זוזי מוקי לשוקא: וז״ל קלשונ״ש קשים הם וכן בל״ע קורין למנעלים אלמוק ע״כ וכן לועז שם סע״ב מוק: קילצון ובגימי׳ שם קאלצונ״ש והוא בל״צ caleçons — הקבוץ מוּקי יבמו׳ שם וכן בתרג׳ אסתר ח׳, ט״ו מוקי פרתיאין רמי בריגלוי] —

מַקָּב (בל״מ רק בל׳ נקבה מַקָּבָה, מַקֶּבֶת (Hammer כפ׳ כ״ט בכלי׳ (מ״ז) יד מקבת של סתתים ששה (שמה) [צ״ל שם ה׳] יד מקבת של מפתחי אבנים טפח[7]) פי׳ כמו (שופטי׳ ד׳, כ״א) ותשם את המקבת בידה, מפתחי אבנים כמו (שמות כ״ח, י״א) פתוחי חותם. בפ׳ ז׳[8]) בבכורו׳ (פ״ז מ״א דף מ״ג.) המקבן ושראשו שקוט. גמר׳ (שם מ״ג:) מקבן אמר רבה בר רב שילה[9]) דדמי רישיה למקבא[10]) פי׳ „שבולט הפדחת הרבה לחוץ וכן העורף מאחריו ולצדעיו ושוה ראשו ודומה לפטיש שיוצא לפניו ומאחריו דהיינו[11]) מקבת“[12]). בפ״ג בפרה (מ״א) ר׳ ישמעאל אמר במקבות היתה נעשית. *[אחי״ה והוא כל״מ במקבות (ישעי׳ מ״ד, י״ב) ותרגומו: במקובין ויותר טוב במַקָּבִין וכ״ה בתרג׳ ירמי׳ י׳, ד׳ מל׳ יחיד מַקָּבָא ובתוספת׳ שבת ספי״ג (י״ד) אי׳ בל״מ עיי״ע מפסלת — והתואר מַקְּבָן פי׳ דומה למקבת, ורש״י פי׳ בבכורו׳ מ״ג: מקבא: קרדום וקשה להולמו] —

* מקבילות (Spassmacher) ירו׳ ב״ק ספ״ח ד״ו ע״נ א״ל הן תניתה אילין למקרילות למקבילות ופי׳ המפרש מילות של שחוק הם כמו חילק ובילק בבבלי ע״כ ול״נ אולי מל״י אמצ׳ μικροῦλλος (כמו μικρὸς) Kleinigkeitskrämer ומקבילות הוא כמו בר קבלוי (עיי״ע ח״ב קפ״א:) מל״י κόβαλος Possenreisser והוסיף מ״ם בראש להשות המלות במבטא ובחרוז.

* מְקַבְּלָנָא (תואר מן קבל der einnimmt, gewinnt) תרג׳ ולוקח נפשות (משלי י״א, ל׳) ומקבלנא נפשי ועיי״ע קבל.

☞ מקד (פי׳ מח וקדקד Gehirnschale, Schädel ומל״פ مغز עיין בפנים) תרג׳ מכף רגלו ועד קדקדו (איוב ב׳, ז׳) מפרסת רגליה ועד מוקדיה. *[אחי״ה ועליו כיון ר״ב בע׳ מק ע״ש וגי׳ מוקד אי׳ ג״כ במתורגמן וכ״ה לפנינו בתרג׳ לאיוב ובתר״י א׳ לדברי׳ כ״ה, כ״ח בשגעון: בשויתא דמטפשא מוקדא, ושם פ׳ ל״ה ועד קדקדך: עד מוקדא דרישיכון, ועיין תר״י א׳ לשם ו׳, ח׳; י״א, י״ח והוא מל״פ הנ״ל וגי׳ ברי״ש אית׳ בתרג׳ קהל׳ י״ב, ו׳ ותרץ גֻלת הזהב: ותהא רעיעא מוקרא דרישך והוא מל״ס מוקרא (דביעא) חלמון והושאל ל מ ו ח כדאי׳ בתרג׳ איוב כ״א, כ״ד — עיי״ע מקר א׳] —

* מוּקָד (מפעל יקד וכ״ה בל״ע موقد ענין מדורה ושרפה Brand, Feuer, Herd) בית המוקד עיי״ע (ח״ב, ע״ג:) וש״נ. סנהד׳ ל״ג: אדמוקדך יקיד עיי״ע קד ב׳. ועוד מים חמים Thermen קהלת פ׳ חפר גומץ מוי דמוקד דטבריה ובב״ר פע״ט בי בני דבית מוקד דטבריא.

* מקידה (ענין קערה אולי מלשון הצוארישׁ מיזגדאן flache Untertasse)[13]) סוט׳ ט׳, במקידה של חרש, ושם ל״ב רע״ב במה היא

[1]) בנו״ג ובסמיכות וכ״ה בתוספת׳ יבמות פי״ב. [2]) בלאי״ט Pantoffel, pianella כ״ה בדפ׳ וויניצי׳ באסיל אמש׳ ועה״ק שנ״ב אבל בדפ״ר פיזו׳ וכ״י ק״ט וה״ב וב״ר פלגולי ובכ״י ו״ו א׳ ב׳ ול״ד בט״ס פלטלי. [3]) וכ״ה בע׳ פלך א׳. [4]) וכ״ה בע׳ פלך א׳ ובכ״י ש״ס עולימא שלים הב לי ובנו״ג עלם אייתי לי פלך. [5]) וכ״ה בע׳ פלך ובדפ״ר בכאן פילקאי. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר, ובשדפ״ע קטליה. [7]) דע כי בדפ״ר אי׳ שמה וצ״ל שם ה׳ היינו בכלים שם מ״ה, ומגליון בא פנימה להורות על הציון ובכ״י ובדפ״ע אחרי׳ לי׳. [8]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר באסיל׳ ואמ׳ אבל בדפ׳ פיז׳ וויניצי׳ בט״ס ק׳ מ׳ א. [9]) לי׳ בש״ס וכן לי׳ בהעתקת רגמ״ה בפי׳ לבכורו׳. [10]) כ״ה בדפ״ר פיז׳ וכ״ה בפי׳ רגמ״ה וברש״י ובד׳ וויניצי׳ למקבת ובנו״ג למקבן. [11]) בכ״י ה״ב בט״ס ואינה. [12]) בפי׳ רגמ״ה מקבא ושם הסיום כגון „ותשם את המקבת בידה“ וזה הביא רבינו בתחלת הערך וא״כ כל חפי׳ שייך לרגמ״ה שם בקובץ כ״י אנגייליקי׳ דף ק״ז סע״א. [13]) עיין פירוש החי׳ שפיעגעל Vendidâd 335 על Fargard 14·30 והי׳ Wilson גרס merkindân עיין יוסטי צענדלעקסיקאן ערש urunya צד 65.

שותה במקידה של חרש. ירו' סוט' רפ"ב די"ז ע"ד אית תניי תני בכלי חרש לא במקידה אית תניי תני אפי' במקידה, שבת קנ"ז. וספרא מצורע ־רפ"א ועיין מ"ש בע' קר ג' להוציא מדעת רבינו שהוא אחד עם פיילי Schale, φιάλη — במד"ר פ"ט מקדח של חרס צ"ל מקדה.

* מַקְדֵּחַ (מל"ע مقداح Bohrer, chirurg. Instrument) מפעל קדח עיי"ע קדח א' וש"נ.

מַקְדּוֹן (= מוקדון בל"י Μακεδὼν, בל"ס מַקְדוּנְיָא; מֶקְדּוֹנְיָא בל"י Μακεδονία בל"ס מַקְדּוּנְיָא Macedonien) בפ"ק דיומא בגמ' ללישכת פרהדרין (יומ' י' רע"א) מ ד י [1]) זו מקדוניא. וכן תרג' ירוש' (א' וב') בבראשי' רב' פרש' ל"ח (רל"ז) יון מקדוניא. (א"ב שם מדינה בל"י ורומיי אשר בה מלך אלכסנדרוס וממנה יצא וכבש הפרסיים) *[אחי"ה וכנ"ה אלכסנדרוס מקדון (ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג) או לרוב אלכ' מוקדון עיי"ע אלכסנדרוס (ח"א, צ"ד: והלאה) (וע' אפריקי) ויש להוסיף יומ' ס"ט, ושם: סנהד' צ"א, ב"ר פס"א תרג' אסתר שני א', ב' — מכילת' יתרו פרש' ט' נפלת (בראשית ט"ו, י"ב) זו מלכות מקדון, ושם: אימה (שם) זו מקדון, תרג' אסת' א', ח' דהבא מוקדונא ועיין שם תרג' שני ו', י'. — ומ"ש רבינו וכן תרג' ירוש' בב"ר וכו' כיון לתרג' ירו' שהובא בב"ר ולפי זה היה גרס בב"ר יון מקדוניא וכ"ה באמת תר"י א' וב' בבראשית י', ב' (וכ"ה בתרג' דה"י א', א', ה') אבל בב"ר שלפנינו (רפל"ז) אי' ומדי ומקדוניא כדאי' ביומ' שם. ועוד י"ל כי רבינו היה מנסח גם בב"ר כדאי' לפנינו ואז צ"ל בערוך כזה וכן בב"ר פרש' ל"ח (ל"ז) ותרג' ירו' יון מקדוניא כי בלעדי זאת מלת וכן איננה מיושבת כל צרכה אבל אם מושכת עצמה על של לפניה היינו על ציון מיומ' היטב הביא רבינו ראיה מב"ר שאי' שם ג"כ ומדי ומקדוניא והיטב ציין תר"י כי נטה מזה לתרגם יון ע"י מקדוניא — וגי' אחרת עיין בירו' מגיל' פ"א דע"א] —

מַקְדְקְדִין (gesprenkelt) תרג' ירו' ברדים [2]) (בראשית ל"א י', י"ב). *[אחי"ה נ"ל מל"ע قضقض ענין פירוד ופיזור וזה ענין ברודים לדעת קצת כמו פרודים וכן בל"ר spargo, ובל"י πάσσω עיין פירשט ע' ברד. ותרג' אחר הביא רבינו להעתקת ברדים בע' פצח ג' ע"ש — ובנו"ג כבראשית שם: גביהון חיורין] —

* מִקְדָּשׁ (מל"מ פי' מקום קדש ובפרט בית הבחירה שבירושלים heiliger Ort, der jerus. Tempel) יומ' כ"א: מקדש ראשון מקדש שני ע"ש ועיין ירו' הוריו' פ"ג דמ"ז סע"ג. — מ"ק ט'. עירו' ב'. ושם: משכן . . מקדש והרבה בצירוף בית עיי"ע בית מקדש (ח"ב, ע"ה:) ויש להוסיף ברכות ח' סע"א שהש"ר פ' כמגדל ובתרג' מַקְדַּשׁ, בֵּית מַקְדַּשׁ (מוּקְדַּשׁ) וכן בל"ס מַקְדַּשׁ, מַקְדְּשָׁא עיין תרג' אונקל' לשמות כ"ה, ח'; לויק' י"ב, ד'; י"ג, ל' ותר"י א' שם ושם, והקבוץ ליחזק' כ"א, ז'; לתהלים ע"ג, י"ז.

* מְקַדַּשְׁתָּא (Buhlerin) תרג' קדשה (בראשית ל"ח, כ"א, כ"ב).

* 1 מִקְוֶה (מל"מ אסיפת מים ואצל רז"ל בפרט מֵי טבילה לבנות ישראל Reinigungs-Tauchbad) יומ' ל"א סע"א ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה (ועיין במ"ר פי"ח) מקואו' פ"א מ"ז מקוה שיש בו מ' סאה וכו', קידושי' ס"ד. בנות ישראל מקוה טהרה לחללין, שם ע"ז. כשם שבני ישראל מקוה טהרה לחללות כך בנות ישראל מקוה טהרה לחללים. יומ' פ"ח מ"ט ירו' יומ' ספ"ח דמ"ה ע"ג מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל. תוספת' קידושי' פ"ה ישראל מקוה לכהנים ושפחה מקוה לכל הפסולין. והקבוץ ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד א"י טהורה ומקוותיה טהורין, ירו' תרומ' פ"ד דמ"ג. שני מקוות, מקואות פ"ג מ"א שני מקואות. ועל שם זה נקראה המסכתא מִקְוָאוֹת, ואצל הגאונים ורבינו בדפ"ר ובקצת כ"י ערוך: מִקְוֹ ו ת, עיין הציונים בסוף זה החבור בספר המפתח לערוך השלם.

* 2 מִקְוֶה (אסיפת חלקי הרקבון שצפים ע"ג היין והחומץ ונקרא בלא"ש Kahm) כתובו' ע"ה. מקוה דחמרא כ"ה בערוך ע' משק ע"ש וכה"ג בפי' ר' יהונתן שהובא בשט"מ בכתובו' שם ובנו"ג קיוהא.

* מקות (?) קהל"ר פ' מה שהיה כמה מקות פנסין והגי' הנכונה עיי"ע קסלפנס.

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמש' אבל בדפ' פיזי והלאה בט"ס די. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשרפ"ע וכ"י בט"ס כדודים, בדודים, בדורים וכדומה.

* מַקְזְתָא (מפעל נְקַז בל״ע نقز springen פי' קפיצה והשׂאל לדחיית ר״ה ליום הבא Ueberhüpfung, Verlegung des Neujahrs auf den kommenden Tag) ירו' שביעי' פ״א דל״ג: ירו' סוכ' רפ״ד דנ״ד: ירו' ע״ז רפ״ד דמ״ג ע״ד הדא מקזתא.

* מַקָּזָז (נ״ל מל״ע قفز קפץ וא״כ מקזז העבד שקפץ ורץ לקול אדונו וסר למשמעתו der bohende Diener) פסיקת' דר״כ פ' ויהי בשלח צד פ״ד. והיה מהלך בשוקא מקזזוי מן קדמוי מקזזוי מן בתרוי כ״ה בערוך ע' קזז וכצ״ל בילק' בשלח רמז רכ״ה ושם אי' מקזווי ובנו״ג בפסיקת' מקקוזיי וצ״ל כגי' הערוך ובשהש״ר פ' גן נעול אי': ועבדים מהלכין אהריו וזה כפי המשך הענין כי עיקר הוראת המלה היא כמו שכתבתי בריש הע'.

* מִקְזָנָה (?) (Pechfackelholz) ירו' ר״ה פ״ב דנ״ח. בע' דרינין (ח״ג, כ״ז.) הוכחתי כי הוא כמו פקזנה ע״ש.

* מֶקַח (פי' ענין לקיחה מל״מ (דה״י ב' י״ט, ז') das Annehmen, der Kauf) דה״י שם. אבות פ״ד מכ״ב מקח שוחד עיין תוי״ט שם מ״ש בשם רבינו אפרים בענין ניקוד המלה כי י״ג. מְקַח וי״ג מֶקַח וזה וזה לא משתבש אבל מֶקַּח לא הורשה. ועוד ענין משא ומתן ב״מ ע״ט: במד״ר פ״כ מקח וממכר. ב״ב קנ״ה: מקחה מקח וממכרה ממכר. שם ס״ט: מקח טעות. שם צ'. ביטול מקח. כתובות י״ז רע״א מקח רע. שם י': זכה במקחך. ירו' כתובות רפ״א דכ״ד ע״ד יערב עליו המקח. תעני' ל״א. קחו מקחכם לש״ש. סוט' מ״ז. חן מקח עיי״ע חן ג'. סוכ' מ': דרך המקח. פסחים קי״ב: אל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים. שמ״ר ר״פ ל״ג דרש לקח (משלי ד', ב') אל תעזבו את המקח שנתתי לכם. יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו וכו'. ילק' תרומ' רמז שס״ג וילק' משלי רמז תתקל״ה יש מקח גדול מזה וכו'. ויק״ר פ״ל במקח ולא בגזל.

* מַקְטְיָא (בל״ס פי' מקשה וכ״ה בל״ע مقثاة Kürbisfeld) תרג' במקשה במקטיא לפי גי' המתורגמן[1]) וכ״ה בפשיטא הסורית. ועל פיו נקרא שם המקום ירו' מ״ק פ״א ר״פ: עיי״ע בית עולם (ח״ב, ע״ח.).

* מַקְטָיָה (מפעל קטט פי' ריב וכעס Kränkung, Zänkerei) ירו' סנהד' רפ״ג דכ״א. קיטה במקטיה וכו'. והמקור מן קטט: תוספת' ב״ק ספ״י ירו' סנהד' פ״ח דכ״ו רע״ב לא תגנובו ע״מ למקט וכו' פי' לְהַכעיסו.

* מְקַטְרֵג (מל״ס מְקַטְרְגָנָא מפעל קטרג ע״ש מל״י κατήγορος Ankläger) ב״ר ס״פ מ״ט הקטיגור הזה וכו' עמד לו הדיין נשתתק הסניגור והמקטרג הולך לעשות שליחותו ובילק' וירא ריש רמז פ״ד אי' הקטיגור וזה רגיל יותר עיי״ע.

מְקְטוּרִין (מל״ר amictorium (amictus) מלבוש בפרט מעיל ועטיפה (περιβόλαιον Umwurf ולדעת רבינו כמו برنس מעיל שיש לו בית ראש (kaputzenart. Kleid בע״ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (נ״ח:) אתא לקמיה דר' יוחנן א״ל אדמקטורך עלך זיל הדר. בפ' כל כתבי הקדש (שבת ק״כ.) ואילו הן י״ח כלים מקטורן ואונקלי פי' „כמו מעיל ובל' ישמעאל ברנוס[2]) שיש לו בית ראש ועוטף בו הלובשו ויש בו לולאות וקרסים שמחברן והוא כמו מלבוש". *[אחי״ה הועתק מפי' ר״ח הנ״ל ועפ״י זה הישב לועז בערוך הקצר שנ״ב קוגלא בלא״ש והוא בל' אשכנז ישן נושן Kogel והועתק מל״ר cucullus מעיל שיש לו בית ראש ועיין אדעלונג זה הערך. והנכון כי הוא מל״ר (עיין ברילל טראכטען 32) ועיקר הכתיבה מקטורין ביו״ד כדאי' בדפ' ויניצ'[3]) וכ״ה בתוספת' ב״מ פ״ח נתנו במקטורין (ובכ״י אירפורט ב' פעמים במקטירו) תוספ' כלי' ב״ב רפ״ז נימי פסיקיא ומקטורן, ואי' עוד בירו' ב״מ רפ״ב ד״ח: עזיל כריך במקטורה והוא קרוב לגי' כ״י תוספת' הנ״ל] —

☞ מוּקִי (קטוע מן: מוקים מפעל קום פי' העמיד) בל' תלמוד כמו מוקים עיי״ע קאי וע' תיקי.

מְקִיוֹן (= מוקיון בל״י μῶκοι Possenreisser, Grimmassenmacher) בס״ג דפ״ק דע״ז (י״ח: וירו' ע״ז פ״א ד״ם.). — (א״ב פי' בל״י ליץ הצוחק בפני ההמון) *[אחי״ה ועיי״ע בקיון (ח״ב, קנ״ח:) ושם פירשתי] —

---

[1]) בנו״ג במקשיא וכ״ה בערוך ע' בע ג'. [2]) ובפי' ר״ח נדפס בש״ס ווילנא בטעות כרכום. [3]) וביאור רפ״ע ועה״ק וכ״י מקטורן וכ״ה בשבת שם.

* מוֹקְמָא, מוֹקְמָנָא (מפעל קום פי' מעמד Stand, Standort) תרג' מעמדם (דה"י ב' ל"ה, ט"ו) על מוקמתהון, ותרג' ומעמד (שם ט', ד') מוקמנא.

* מוֹקְצָה, מוֹקֵר, מוֹקְרָא עיי"ע בלי וי"ו.

מַקֵל (מל"מ נרדף עם מטה Stock, Stab) מקל הבלשיים[1]) (כלי' פט"ו מ"ד) כבר פירשנו בע' בלש. בכל כלי פי"ז בכלי' (מט"ז) מקל שיש לו בית קיבול מזוזה ומרגלית הרי אילו טמאין. פי' אם יש בו עוכי כדי לעשותו[2]) נרתק למזוזה או למרגלית. בפ' במה אשה בגמ' ואם יש לו (שבת ס"ו סע"א) מקל של זקנים טהורה[3]) פי' דרך הזקנים שאין יכולין להלך בלא מקל כדאמרינן (שם קנ"ב רע"א) טבן תרתי מתלת[4]) טהורה מכלום שפשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה, לתרוצי סוגיא (שבת ס"ו רע"ב)[5]) פי' לתקן הילוכו עביד. *[אחי"ה וכנ"ה בברכו' נ"ד, יבמו' ו' רע"ב במקלו עיי"ע אפנדה. ע"ז ד"מ: (במשנ') כל שיש בידו מקל וכו' ובגמ' (שם מ"א.) מקל שרודה את עצמו תחת כל העולם כולו כמקל ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג מקל שהוא רודה בו את העולם ירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: מקל של ר"מ היתה בידי וכו'. תוספת' שבת פ"ז (פ"ח) השואל במקלו וכו' פסחים נ"ב: נדרש מקלו (הושע ד', י"ב) כל המיקל לו מגיד לו. ב"ר פל"ט מקל ותרמיל מיכן וכו' והקבוץ ר"ה כ"ב. ירו' ב"ב ספ"ז דט"ו ע"ד מקלות — ירו' יומ' פ"ו במשנ' ז' קלען במקלות ועיי"ע מקלעה וע'. קלע ב'] —

* מִקְלָה (מפעל קְלִי פי' שריפה, מקום שריפה verbrennen das Verbrennen, die Brand-stätte) ב"מ ע"ד. מחוסר מקלה. ועוד מקלה כמו כירה וזה אפר מקלה עיי"ע אפר (ח"א, רל"ה:) וש"נ ויש להוסיף ברכות כ"ח. ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד (עיי"ע מזה), פרה פ"ט מ"ז תוספ' שם רפ"ט, שם לתעני' פ"ב; לבכורות פ"ב; תרגום לאיכ' ב', י'.

* מקלוט (מפעל קָלַט אחז פי' כים ושק לקלוט בו גללי בקר Mistauffänger ובל"ע مقلد שק קטן לתת בו מספוא Futtersack) ירו' ב"ק רפ"ב ד"ב ע"ד הטילה גללים וכו' צריך שיהא המקלוט בידו (שתי פעמים), וזו כנוי' המיקלט, המקלוט שציינתי בע' מִלְקַט ב' ע"ש.

מְקוּלִין (כל"ס מַקְלְוָן, מַקְלוֹן מל"י μάκελον (כל"י האמצ' μακελλεῖον) בל"ר macellum בית מטבחים, חנות שמוכרין בה בשר Fleischladen, Fleischerscharren) בהקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחו' כ"ט:) א"ל חזור לאחוריך ראה שחותכין[6]) בשרו במקולין, בפ' גיד הנשה בגמ' דסמוך ואין נוהג בעוף (חולין צ"ב רע"ב) ואחת שאין שוקלין בשר המת במקולין, בב"ר פרש' פ"ז (ר"פ ס"ו) ויוסף הורד מצרימה לפרעה: שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת, פי' בלי יון[7]) קורין מקולין[8]) לבית המטבחים, ובלעז מקיל"ו[9]). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' צ"ה. מקולין וטבחי ישראל ושם: אנו נאסור כל המקולין. ספרי בלק פ' קל"א בנו להם מקולים וכצ"ל בירו' סנהד' פ"י דכ"ח רע"ד במקום קנקלין ועיי"ע וע' קלע ירו' חגיג' פ"א דע"ו: ושמחת (דברים ט"ז, י"ד) אפי' ממקולין] —

מְקֻלָּס (מהשם קוֹלָס מל"י ורו' conus, κῶνος והועתק לל"ע قونس ראש הקובע Helm-spitze) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) תניא ר' ישמעאל קוריהו תוך בר[10]) ר' טרפון קוריהו גדי מקולס. פי' תולין חוצה לו כדרך שתולה אדם המגן כלומר מזויין, וכובע נחשת (ש"א י"ז, ל"ח) תרגומו וקולס דנחש. *[אחי"ה וכ"ה בתר' שם פסוק ה' להעתקת וכובע והקבוץ בדה"י ב' כ"ו, י"ד להעתקת כובעים ועיין תרג' לירמי' כ"ו, ד'; ליחזק' כ"ג, ט"ו; כ"ד. כ"ז, י'. ועוד עיי"ע קלס ז'. ובפי' גדי מקולס הלך בעקבות דר"ח בפסחי' ועיין בפירש"י] —

* מַקְלָעָה, מַקְלִיעָתָא (פי' קליעה Geflecht) יומ' פ"ו מ"ז קלען במקלעות ובירו' אי' במקלות עיין סוף ע' מקל. וע"ש המפרשים. והושאל לקליעת השער (Haarflechte) ירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד דהות מזבנא מקליעתא וכו'.

---

1) וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' ובע' בלש הבלשיין ובנו"ג הבלשין. 2) כ"ה בכ"י ק"ט, ובדפ"ע לעשות. 3) וכ"ה בדפוסים הראשונים ובכ"י ש"ס ובאו"ז ה' שבת סי' פ"ד ס"ק כ"א והגיה המרש"ל טהור וכ"ה נכון. 4) בנו"ג טבא תרי מתלת ועיין מסכת דא"ז פ"י. 5) בנו"ג עוד: עבידא ובכ"י ש"ס הוא דעביד. 6) בנו"ג ששוקלין. 7) בדפי' אמי רומי וזה ג"כ נכון. 8) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"א ובדפ"ע אחרי' מכילים. 9) כ"ה בדפי' פיזו' וויניצי' ואמ' ובדפ"ר ובכ"י מקילוס וצ"ל מקילי בלאי"ט macello Schlacht- Fleischbank. 10) וכ"ה בכ"י ש"ס ובל"א ברש"י תכבר וכ"ה בכ"י א"פ ובמכילתי' פ' בא פ"ו ובירו' תוך ובר וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג תוך תוך.

* מַקְלוּפִין (מפעל קְלַף (Schalen, Hülsen תר״י א׳ לבמד׳ ו׳, ד׳ מגפן היין מחרצנים: מגופנין מקלופין.

מָקוֹם (מל״מ ענין מרחב שהגוף נמצא בו והושאל לאל יתברך עיין בפנים וע״ש עוד הוראות אחרות) בב״ר פ׳ ס״ט (ס״ח) ויפגע במקום (בראשי׳ כ״ח, י״א) אמר רב הונא משום ר׳ אמי למה מכנין [1]) שמו של הקב״ה וקורין אותו מקום שהוא מקומו של עולמו א״ר יוסי בר חלפתא [2]) אין אנו יודעין אם הקב״ה מקום עולמו או אם עולמו מקומו ממה דכתיב (שמות ל״ג, כ״א) הנה מקום אתי הוי אומר [3]) הקב״ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו [4]). בילמדנו הנה מקום אתי (תנחו׳ כי תשא סי׳ כ״ז [5]) א״ר יוסי בר חלפתא הנה אנכי במקום הזה לא נאמר אלא הנה מקום אתי מקומי טפילה לי ואין אני טפל למקומי. בברייתא דר׳ אליעזר פ׳ ל״ה הגיע להר המוריה בחצי היום ופגע בו הקב״ה שנא׳ (בראשי׳ כ״ט, י״א) ויפגע במקום ולמה נקרא שמו של הקב״ה מקום שבכל מקום שהצדיקים שם הוא נמצא עמהם שנא׳ (שמות כ׳, כ״ד) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. שחזרה למקומה בהקומץ רבה בגמ׳ ב׳ פרשיות (מנחו׳ ל׳:) כבר פי׳ בע׳ חזר ובע׳ דמאי. *[אחי״ה כ״ה בדפ״ר ווניצ׳ וכ״ה בכ״י ערוך — וכנ״ה בשבועו׳ מ״ה. במשנ׳ חזרה שבועה למקומה וכו׳ ועיין פי׳ בגמ׳ שם מ״ז. ברכות ו׳ רע״ב כל הקובע מקום לתפילתו וכו׳, סנהד׳ י״ד: ע״ז ח׳ סע״ב מלמד שהמקום גורם. סנהד׳ ק״ב. מקום מזומן לפורענות. ברכות ל״ד: מקום שבעלי תשובה עומדין וכו׳, חולי׳ ז׳. עיי״ע גדר א׳. תענית כ״א רע״ב לא מקומו של אדם מכבדו וכו׳, כתובות ק״ג: הוריו׳ י״א סע״ב ממלא מקום אבותיו. יומ׳ ל״ח סע״א במקומך יושיבוך וכו׳. עירו׳ נ״ד. מגיל׳ י׳: נדרי׳ ס״ד: סנהד׳ ק״ו. כל מקום שנאמר וכו׳, מגילי׳ ל״א. חולי׳ פ״ט. כל מקום שאתה מוצא וכו׳, מנחות ל׳: כל מקום ששנה וכו׳, ברכות י׳: כל מקום שהלך וכו׳, סנהד׳ ק״ד. כל מקום שהן הולכין וכו׳, ברכות י״ט: כל מקום שיש חילול השם וכו׳, חגיג׳ ה׳: כל מקום שנתנו חכמים עיניהם וכו׳, מגילה ט״ו. כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות וכו׳, סנהד׳ ל״ח: כל מקום שפקרו הצדוקים וכו׳, מנחות ל׳: מקום הגרד.. מקום המחק עיי״ע גרד א׳. ועוד עיין ברכות ח׳. י׳: פסחים קי״ט. יומ׳ כ״א. ר״ה ט״ז: אבות פ״ד מי״ד. — ועוד ענין מקום כמו בל״י τόπος ענין וטיב Bawandtniss, Verhältniss ברכות פ״ד מ״ב מה מקום לתפלה זו פי׳ ענינה וטיבה. והושאל לאל יתברך עיין לעיל ועוד ברכות ט״ז: ויק״ר פ״ה עיין סוף ע׳ חסר (ח״ג, תנ״ט), בכורות מ״ה. נדה מ״ט: המקום יהיה בעזרו, ע״ז מ׳: ברוך המקום — ובל׳ נקיה גיטי׳ ס״ט סע״ב אותו מקום פי׳ בית בושת האשה — ובל״א מקומא כמו יקום בל״מ עיי״ע מקמתא] —

☞ מקמק (תפלפל מן מְקַק עיי״ע מק א׳. (zerfallen, sich auflösen תרג׳ וגבר ימות ויחלש (איוב י״ד, י׳) וגברא ימות ויתמקמק.

מְקַמְתָּא (= מְקָמָא, מְקִימָא כמו מְקָמָא בל״ס פי׳ יקום בל״מ ובהשאילה דבר יקר ויש לו ערך (Werthgegenstand, Vermögen, Hab und Gut בבראשי׳ רבה פרש׳ ע״ד (רפע״ג) מן [6]) אכל הדין [7]) מקמתא ברך. בויק״ר וסמכו זקני (העיר) [צ״ל העדה] (סוף פ״ה) והוא ישקיט: אית לך מקימה פלני תתנין [8]) לי. מלאכת רעהו (שמות כ״ב ז׳, י׳) תר״י מקמתא דחבריה. *[אחי״ה בנו״ג בתרג׳ בעיסקא. ובזה הענין ג״כ בשמ״ר פ״ל משל לשנים שירדו למקמא אחד אומן ואחד הדיוט וכו׳ פי׳ עסק. וכן פי׳ במ״כ מקימה פלנית (ב׳ פעמי׳ בויק״ר) מלאכה פלונית ע״כ. ירו׳ מעש׳ שני ס״ה דנ״ו: פלן ברי יסב מקמת פלן. ירו׳ עירובי׳ פ״ג דכ״א: ירו׳ גיטי׳ ספ״ז דמ״ט. מקמת פלן ובירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ג ע״ד מיקמת וצ״ל מקמת ובירו׳ נדרי׳ פי״א דמ״ב ע״ג מקמה טבא. ובשהש״ר פ׳ אם חומה: למזבן מקומא] —

* מַקְנִיתָא (פי׳ ענין כַּן מפעל קני (Gestell ירו׳ מעש׳ שני ספ״ד דנ״ה רע״ג מקניתא פי׳ מה שמשימין תחת הרגל להדום. ושם מפורש מקניתא: מרגלתא ע״ש בפי׳ פני משה.

---

[1]) בדפ״ר פיזו׳ ובכ״י וי״ו ל״ד ק״ט אי׳ בט״ס מכניסים. [2]) כ״ה בדפ״ר ובדפ׳ ווניצי׳ בר ר׳ חלפתא ובדפ׳ פיזו׳ ב״ר ובדפ׳ באסיל ואמ׳ ברבי חלפתא. ושניהם נכונים כי בפסיק׳ רבתי פ״א ופי״ח אי׳ בן חלפתא ובפכ״א, בפכ״ג אי׳ בי רבי וצ״ל ברבי חלפתא. [3]) כ״ה בכ״י ה״ב. [4]) בנו״ג קצת בע״א אבל כגי׳ רבינו אי׳ בפסיק׳ רבתי פכ״א ועוד עיין מד׳ תהלים מזמור צ׳ ד״ה מעון ילקו׳ חבקוק סוף רמז תקס״ג. [5]) ועיין שמ״ר פמ״ה ילקו׳ כי תשא רמז שצ״ה. ילקו׳ תהלים רמז תתמ״א. [6]) בנו״ג מאן. [7]) בנו״ג הדא. [8]) בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה לפנינו תיתנון ובדפ״ר ופיזו׳ ובאסיל תיתבין וצ״ל תיתנין וכ״ת בדפ׳ אמ׳.

מקם (= מוקסא אולי מל"פ וע' موزك، موزج בהיפך האותיות Halbstiefel עיי"ע מק ג') בב"ר פ' (ל"ח) [צ"ל ל"ז][1]) (לפנינו ל"ו) ויקח שם ויפת: כפיתו בסרבליהון (דניאל ג', כ"א) רב יודן אמר בגוליהון רב הונא[2]) במוקסיהון. — (א"ב פי' בל"י כובע ומצנפת של ראש). *[אחי"ה על איזו מלה יונית כיון ר"ב לא איתפריש לי. וכנ"ה באסת"ר פ' להביא ובילק' דניאל רמז אלף ס"א ועוד עיין מ"ש ה' ברילל טראכטען 74 בשם סופר יוני] —

* מַקּוֹף (מפעל נקף בל"ע نقّف bohren, stechen ראש הקרדום שנוקב באדמה der spitze (Theil des Grabeisens כלי' פי"ג מ"ג נשבר מקופו טהור. ורבינו בע' קף י"ג פי' (עפ"י פי' רה"ג) מקום שנכנס בו הקתא והוא הנקב. ובפי"מ להרמב"ם הוא העץ אשר יכנס בו הקורדום.

* מוּקָּף (הָפעל מן נקף עיי"ע ענין היקף וסבוב (Umliegendes, Umgebendes תרומו פ"ד מ"ג אף מן המוקף ביכורי' פ"ב מ"ה חולי' ז'. שלא מן המוקף עיי"ע קף ב'.

* מַקְּפָא (מפעל נָקַף במקור פי' ענין סבוב umrin- (gen ירו' פיאה פ"ז ד"כ סע"א וירו' סוט' פ"א די"ז רע"ב ע"ש ושינויי נוסחאות.

* מַקְּפָנָא (מע' הקודם ופי' חל המקיף את העיר וגם חֵיל החונה סביב Ringmauer (umlagernde Truppe תרג' חל (איכ' ב', ח') ותרג' בצדיכם (במד' ל"ג, נ"ה) מקפנא ועיין תרג' יהושע כ"ב, י"ג.

מַקְפָּה (מפעל קָפָה בל"מ קפא zusammenrinnen והושאל לתבשיל קפוא ועב (Brei בפ"ב בטבול יום (מ"ג) המקפה של תרומה והשום והשמן של חולין. בפ"א דחולי' בגמ' השוחט בשבת (י"ד: שברי עריבה לצוק לתוכו[3]) מקפה. פי' מרק של פולים והוא גריס. בפ' המוכר פירות לחברו בגמ' המוכר יין (ב"ב צ"ה.) לא צריכה דא"ל למקפה פי' לציקי קדירה שהוא יין יפה הרבה שמכשם הקדירה. *[אחי"ה וכנ"ה בטבול יום פ"ב מ"ד המקפה והחמיטה וכ"ה בע' צף ב' ובתוספת' ט"י רפ"ב וחמיתה. נדרי' נ"ג: מן המקפה מותר בגריסין וכו', ירו' נדרי' ספ"ו ד"מ. מקפה של גריסים. וכ"ה בסוכ' כ"ט.] —

1 מֻקְצֶה (הָפעל מן קצה בלש' ערבי قصى הרחיק ולכן قصا חצר הבית הרחוק מן הבית مقصى רחוק Abgesondertes, zum Gehöft gehö- (riger Raum בפ' אחרון דעירובי' (ק"א רע"א) הדלת שבמוקצה פי' האי מוקצה מקום כמו דיר וסהר הוא כדאמרינן בעושין פסין לביראות (שם כ"ב. כלל אמר ר' שמעון בן אלעזר[4]) כל אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר ומוקצה. *[אחי"ה ופי' ר"ח (בש"ס ווילנא) לדף כ"ב. מוקצה מקום גבוה הוא שנעשה מוקצה מן רה"ר ומן הכרמלית וכו' ע"כ ורש"י שם דף י"ח. פי' מוקצה: רחבה שאחורי הבתים ע"כ, וכן פירש"י עצים שבמוקצה בשבת קנ"ז רע"א. — וכנ"ה בתוספת' שבת רפ"ב (א') ורפ"י (י"א) ותוספת' עירובי' פ"ג (ב')] —

2 מֻקְצֶה (מע' הקודם מה שנרחק ונפרד מדעתו (alles was abgesondert wird בכל האסורין בפ"ו בתמורה (כ"ח. ועיין בתוספתי נזיר ספ"ד) המוקצה והנעבד איזהו מוקצה מוקצה לע"ז פי' העומד לשם ע"ז שהקצהו לשמה להקריבו. בר"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"א.) מן הצאן (ויקרא א', ב') להוציא את המוקצה לע"ז[5]). אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקים בלבד (שבת מ"ה. ביצ' מ'.). פי' בירושלמי (ביצ' רפ"ד דס"ב סע"ב) א"ר שמואל בר ססרטי[6]) מפני שמסריחות בינתיים. בס"ג דפ' כל כתבי (שבת קכ"ב.) מעמיד אדם את בהמתו ע"ג עשבים בשבת אבל לא ע"ג מוקצה. בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ד סע"א ורע"ב) עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית. פי' גאון זצ"ל המוקצה הוא המקום המוכן להקצות בו פירות כדי ליבשן כדי שתגמר מלאכתן[7]) וכן פירוש המעביר תאנים בחצירו לקצות (מעשרו' פ"ג מ"א, ביצ' ל"ד:

---

[1]) וכ"ה בעי גל ו'. [2]) ועיי"ע גל ו' הערה 7. [3]) בנו"ג לתוכן ובתוספי שבת פי"ד (ט"ו) בהם. [4]) כ"ה לנכון ברפ"א רשב"א ובדפ"ר פיזי וויניצי בן גמליאל ובדפי באסיל רשב"ם? [5]) לי' בתמו' ובנדה וכן לי' בתו"כ ויקרי פרש' ב' ונראה שהוא מפי' רבינו וכן אי' בתמורי כ"ט. אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו . . עד שימסרהו למשרתי עכו"ם . . עד שיעשו בה מעשה. ועיין בתוספתי ע"ז ספ"ה (ו') איזהו מוקצה מוקצה ל ע ב ו ד ה ז ר ה. [6]) בכ"י ק"ט ססרתי ובנו"ג סוסרטיי ויש הגי' סיסרטא, סוסרטאי, סוסרטי עיין מ"ם בסד"ה צד קע"ט: ובמה"י צד קכ"ו: ושם ושם לי' ציון מביצי הנ"ל ובפיי ר"ח בביצי כ"ו סע"ב (בש"ס ווילנא) אי' בר סרטי וצ"ל ססרטי. [7]) ועיין פי"מ להרמב"ם למעשרו' פ"א מ"ה וע' הבא אה"ז.

ל"ח רע"ב) לגמר את מלאכתן, פ"א פירות שלא נגמרה מלאכתן קרי מוקצה כדתנן[1] (ביצ' ל"ד סע"א במשנ') עומד אדם על המוקצה. המעביר[2] תאנים בחצרו לקצות ליבש פ"א לקצות לעשות מהן קציעות שקציעתן זו היא גמר מלאכתן והואיל ועדיין לא עשאן קציעות אוכלין מהן ארעאי ופטורין. *[אחי"ה כפ"א אי' בפי"מ לרמב"ם במעשרו' שם, וכ"ה בפי"מ לר"ש — וכנ"ה שבת מ"ה. ביצ' ל': הוקצה למצותו פי' מוקצה מחמת מצוה. שבת מ"ד. מוקצה מחמת מיאוס . . מוקצה מחמת איסור, ושם קנ"ז. מוקצה מחמת חסרון כיס. והרבה שקל וטרי בענין מוקצה בכלליה ובפרטיה בעל פחד יצחק ע"ש וספר מלוא הרועים ע' מוקצה. ביצ' כ"ו: יש מוקצה לחצי שבת וכו', והקבוץ שבת מ"ג רע"ב מוקצות] —

3 מֻקְצָה (מענין הקודם מה שנבדל בערימה ובכרי למכור בשוק das (zum Verkauf) Abgesonderte, der Haufe) בריש מעשרות (פ"א מ"ה) אבטיח משישלק ואם אינו נשלק עד שיעשה מוקצה. פי' משעה שמגדשין אותו למכור בשוק. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש שם בשם עצמו ובפי"מ להרמב"ם שם: ענינו עד שישטח אותם ויסדר אותם והמקום ששוטחין בו הפירות נקרא מוקצה ע"כ ועיין פי' לשביעי' פ"ח מ"ו (כע' הבא אח"ז) והוא קרוב לפי' הגאון שהביא רבינו בע' הקודם לזה — וכנ"ה במעשרות פ"ג, מ"ב ולא מן הקופה ולא מן המוקצה ופי' הר"ש כרי של תאנים. ירו' מעשרו' רפ"ג ד"נ: אין אוכלין על המוקצה אלא על מקומו, ושם אוכלין על המוקצה וכו'. תוספת' מעשרות פ"ב הלוקח גרוגרות מן המוקצה. ירו' תרומו' ספ"ב דמ"א ע"ד אבא היה נוטל עשר גרוגרות מן המוקצה וכו' ובמנחו' נ"ד: נ"ה. אי' במקצוע עיי"ע מקצוע ב'. ביצ' כ"ו סע"ב מוקצה שיבש] —

מַקְצָה (נ"ל מפעל קצה = קצץ בל"ע قصّ חתך וממנו مقص כלי ברזל לחתוך בו Schneidewerkzeug) בפ' ח' בשביעית (מ"ו) תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה הוא בחרבה פי' מוקצה הוא כלי ברזל שרוך לחתוך בו תאנים. חרבה[3] סכין. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש בשם עצמו ובפי"מ להרמב"ם פי' מע' הקודם לזה, ודע שלפנינו הגי' בנכון אבל קוצץ וכ"ה אין קוצצין בכ"י ש"ס, ובמשניות ובירו' ובע' קץ א' אי' כגי' רבינו בכאן — ועוד י"ל כי מוקצה כמו מקצוע של ע' הבא אח"ז ע"ש] —

* מוּקְצִים (מהשם קָצֶה בענין קָצִין פי' ראש ומעולה הנבדל מאחרים die Spitzen, Abgesonderte) ספרי בהעלתך פ' פ"ה בקצה המחנה (במדב' י"א, א') במוקצים שבהם בגדולים שבהם וכן הוא אומר וכו' לראש וקצין (שופטי' י"א, י"א), בילק' הגי' בקצינים שלהם ועיין רש"י לבמד' שם.

1 מַקְצוּעַ (נ"ל מל"ע مقصع חרב החותך והוא כלי ברזל לחתוך בו התאנים Feigenmesser) בר"ג דפ' כל הכלי' (שבת קכ"ג: ותוספתי שבת רפי"ד (ט"ו) וירו' שבת פי"ז דט"ו.) ג' כלים ניטלין בשבת מקצוע של דבילה וכו' פי' כלי ברזל שחותכין בו דבילה העשויה עיגול ודומה זה למוקצה שלפניו. *[אחי"ה והוא מל"ע וכ"ה בל"מ במקצועות (ישעי' מ"ד, י"ג) ותרגו' באיזמיליא ועיין רד"ק שם. והקבוץ ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג משיקפלו המקצועות[4], נדרי' ס"א סע"ב עד שיקפילו[5] המקצועות, ושם ס"ב. הוקפלו רוב המקצועות עיי"ע קפל א', קץ ב', ור"ן לנדרי' שם] —

2 מַקְצוּעַ (כמו מֻקְצָה 3 Feigenhaufe ועוד עיין בפנים) בר"ג דפ' כל המנחו' באות (נ"ד סע"ב ונ"ה רע"א) א"ר ישמעאל[6] אבא היה נוטל י'[7] גרוגרות שבמקצוע על צ' ת א נ י ם שבכלכלה[8]. פי' „כלי שעושין בו הגרוגרות"[9], והמקצוע יבא כמו מוקצה שפי' הגאון. *[אחי"ה עיי"ע מקצה ב' והראיה כי בירו' תרומו' שם אי' באמת מן המוקצה עיי"ע מקצה ג'] —

מִקְצוֹעַ (מל"מ ענין פנה וזוית Winkel והושאל ליסוד Grundpfeiler) בס"ג דברכו' (ס"ג:) ובסוף ב"ב (קע"ה רע"ב) יעסוק בדיני ממונות שאין

---

[1]) בכ"י ה"ב הא דתנן ועיין מ"ש החי' במנבערגער בהגיון שלמה כ"ז. לחזק זו הגי' של כ"י ה"ב. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע המעמיד. [3]) בדפ"ר בט"ס סרבה, ובכ"י ק"ט בט"ס חוצה, ה"בה וכע' קץ א' חורבה. [4]) בתוספ' ריש דמאי המקצעות. [5]) ושם שיכפילו. [6]) בנו"ג א"ר אלעזר בר ר' יוסי ועיין הערה 8. [7]) בדפ' וויניצי בט"ס ו'. [8]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע לוי ובנו"ג. על צ' שבכלכלה אבל בירו' תרומו' ספ"ב דמ"א ע"ד אי' כגי' כ"י הנ"ל ובירו' שם אי' ג"כ א"ר י ש מ ע א ל בי ר' יוסי. [9]) כ"ח בפי' רגמ"ה למנחו' (בקובץ כ"י אנגיילי דף י"א:).

מקצוע בתורה גדול מהן [1]. — (א״ב ל״ט זה (יחזק׳ מ״ו כ״א) והנה חצר במקצע החצר. פי׳ זוית) *[אחי״ה והקבוץ תוספת׳ עירובי׳ ספי״א (ח׳) ותוספת׳ חגיג׳ ספ״א אילו שמונה מקצועי [2]) תורה גופי הלכות — ובלי השאלה בתמיד פ״ג מ״ג ויומ׳ ט״ו: מקצוע צפונית מערבית] —

* מִקְצָת (מל״מ כמו קצה ובל״ז מְקְצָה ,ein Theil. Etwas) ב״מ ג׳. מודה מקצת הטענה, שבועו׳ ל״ח: הודה במקצת הקרקעות . . במקצת הכלים, עירובי׳ י״ח סע״ב מקצת שבחו של אדם וכו׳, פסחים ד׳. מקצת היום ככולו, פסיקת׳ דר״כ צד קס״ה, מקצת הנפש ככל הנפש, ספרא שמיני פרש׳ ט׳ פרק י״א טמאת מקצת וטהרת מקצת, ירו׳ שבועו׳ רפ״ח דל״ח: לפי שנהגה מקצת ומהנה מקצת נשבע מקצת ומשלם מקצת, ירו׳ נדרי׳ פ״ג דל״ח, ביצחק (בראשית כ״א, י״ב) במקצת יצחק [3]), ירו׳ ברכות פ״ב ד״ד ע״ג מקצתן ערומים ומקצתן לבושים.

* מָקַק, מַקָּק, מְקִיקָא עיי״ע מק א׳ ומק ב׳.

מקר (= מוֹקְרָא מל״ס מוקרא דביעא פי׳ חלמון הביצ׳ והושאל למח Gehirn ועיין בפנים) בחלומות דהרואה (ברכות נ״ו.) חזאי מוחאי דאדים ונפל מוקריה [4]), בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בשליל (חולי׳ צ״ג.) רביעי ודמוקרי משום דמא. פי׳ מוח שבקדקד [5]). ומזה עצמותיו ישקה (איוב כ״א, כ״ד) תרג׳ ומוקרא דגרמוהי פטים. *[אחי״ה וכ״ה לפנינו בתרג׳ ועיי״ע מקד. ובכ״י ק״ט מוקדא ובכ״י ה״ב בכל הע׳ גרס בדלי״ת ואז מחצבה מל״פ مغز פי׳ מוח אבל רבינו בלי ספק ברי״ש היה גורס כדמוכח מסדר האותיות, וכ״ה בתרג׳ קהלת י״ב, ו׳ אבל במתורגמן ע׳ קדר גרס שם בקהלת בדלית וע״ש יתר הדוגמאות. וכ״ה בדלית בכ״י ש״ס לפי תקוני עיין למטה בהערה 4 וגם לי נראה שעיקר הגי׳ בדלת כדאי׳ ברוב הפעמי׳ בתרגומים ומל״פ הנ״ל] —

מקר (= מָקוֹר מל״מ פי׳ מבוע ועין ובדרז״ל בפרט מהנדות Quelle der Menstruirenden) בפ״ב בנדה (י״ז:) שחזקתו מן המקור. פי׳ ממקור הנידות. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ נדה ספ״ד דנ״א: דם נדה מן המקור דם בתולים אינו מן המקור אלא מן הצד] —

מקר (= מַקּוֹר (מפעל נקר) כלי ברזל לנקר בו הרחיים וכן בל״ע منقار Bohrinstrument) בפ׳ כ״ט בכלי׳ (מ״ו) יד המקור טפחיים פי׳ „כמין קורנס חד שמנקרין בו הריחיים כדגרסינן (מ״ק י׳.) מאי מכבשין רב יהודה אמר נקירתא [6]) דריחיא [7]) ושם הקורנס מקור על שם מקורו״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג לסד״ט 20 ושם הסיום: ושם (אותה קורות קורנוס) [צ״ל אותו הקורנוס] חד [מקור] על שם (ניקורן) [צ״ל ניקורו], וכצ״ל בערוך ניקורו במקום מקורו וכ״ה לנכון בר״ש בשם הערוך. ועיין פי׳ זה דמ״ק בע׳ כבש ו׳. וכנ״ה בתוספת׳ כלי׳ ב״ב פ״ז את שדרכו לאחוז בשתי ידיו כגון יד המקור] —

* מַקּוֹרָא (בל״ס מַקּוּרָא, מַקְּרָא בל״ע منقار spitzer Schnabel) ב״ר ס״פ ס״ד אתא הדין קורא מצראה דמקוריה ארוך יהב מקוריה ואפקיה עיי״ע קר ה׳. פי׳ חרטומו ארוך היה וכ״ה בפי׳ המיוחס לרש״י ושם ובמ״כ ובילק׳ תולדות ר׳ קי״א הגי׳ דמוקריה וצ״ל כגי׳ רבינו.

* מֵיקַר (א׳) מפעל קרר בינוני או תואר פי׳ מצטנן der sich kühlt (ב׳) שם ענין הצטנות Kühlendes) תרג׳ ישעי׳ כ״ה, ה׳ כיף מקר וצ״ל מֵיקר ולא מְיַקר כדאי׳ בתרג׳ שם ל״ב, ב׳ שבת נ״ג: ביצ׳ י״ח סע״א אדם נראה כמיקר פי׳ ר״ח בביצ׳ (בש״ס ווילנא) כיורד במים להצטנן ע״כ ושם בשבת: אין מיקר לבהמה. — שם קנ״א רע״ב מביאין (ובתוספ׳ פי״ז (פי״ח) נותנין) כלי מיקר וכלי מתכות פירש״י כלי מיקר שמביאים קרירות כגון זכוכית ע״כ ובע״א פי׳ רבינו בע׳ קר ט״ז ע״ש. ולנקבה ירו׳ מ״ק רפ״א ד״פ. מקרתא דציליא פי׳ בל״מ מקרה ותרגומו (מ״א ז׳, ב׳; י׳, י״ז) מקירתא.

* מִקְרָא (מל״מ א׳) ענין קריאה der Ruf, das Berufen (ב׳) קריאת ספר או מגילה

---

[1]) בנו״ג שאין לך מקצ״ע בתורה יותר מהן אבל בכ״י ש״ס בב״ב אי׳ כגי׳ רבינו וכ״ה במשניות נאפולי ובירו׳ ובר״ף ובהא״ש עיין ד״ס ב״ב צד רל״ב. [2]) בכ״י אירפורט בעירו׳ מוקצעי אבל בחגיג׳ לנכון. [3]) ובבבלי סנהד׳ נ״ט. ונדרי׳ ל״א. ביצחק ולא כל יצחק [4]) בנו״ג דאבקע רישי ונתר מוקרי ובכ״י פ׳ ופצר מוחיה ובכ״י מ׳ ונתר מן קדיי (ד״ס ברכות צד קנ״ה.) ונ״ל דצ״ל מוקדי עיין בסוף הע׳. [5]) בנו״ג ודמוקרא וכ״ה בפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי דף שט״א:) ופי׳ חייתא דכתנה ביה מוהא עד כאן. [6]) בפי׳ רה״ג נקוראתה. [7]) בנו״ג מנקר ריחיא וכן הוא בע׳ נקר א׳ ועיין ערך כבש ו׳.

ג׳) תואר לכתבי קודש die Lesung, das Lesen die h. Schrift ועוד ד׳) כמו כתוב (Bibelvers ירו׳ ברכות פ״ב ד״ד ע״ד וירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א ע״ג ילק׳ משלי ס״ר תתקל״ז יהי מקורך ברוך (משלי ה׳, י״ח) יהי מקראך לקבר ברוך. — שבת י׳ סע״א יש שם מקרא ותפלה . . אין שם מקרא ותפלה וכ״ה בתוספת׳ ברכות ספ״ב ובירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ע״ג, מגיל׳ ו׳: מקרא מגילה. נדרי׳ ל״ז: מקרא סופרים הל״מ עיי״ע כתב, עטר ב׳, פסק. — ברכו׳ ח׳ סע״א ורע״ב שנים מקרא ואחד תרגום. סוכ׳ כ״ח. ב״ב קל״ד. מקרא ומשנה גמרא וכו׳ עיי״ע תלמוד ירו׳ שבת פ״א ד״ג: העוסק במקרא מידה שאינה מידה עיי׳ בבלי ב״מ ל״ג. וע׳ מד א׳. ספרי האזינו פ׳ שי״ז זו תורה . . זו מקרא . . זו משנה . . זה תלמוד תוספת׳ סוט׳ פ״ז זו מקרא . . זו משנה . . זה מדרש. ירו׳ כתובו׳ רפי״ג דל״ה ע״ג בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה ועיי״ע בית סופר (ח״ב, ע״ז). קהל״ר פ׳ כל זו: חזרנו על כל המקרא וכו׳ עיי״ע חזר, ושם פ׳ אשר עוד ויק״ר רפ״ב אלף בני אדם נכנסין למקרא וכו׳. ב״ר פמ״א ויק״ר פל״ו עירו׳ נ״ד: ב״מ ל״ג: בעלי מקרא עיי״ע בח״ב, קמ״ז: וע׳ בעל אגדה (שם קמ״ב.) — תעני׳ ה׳ סע״א כתובו׳ קי״א. מקרא אני דורש. סנהד׳ ק״א. מקרא זה מעצמו נדרש. שם צ״ז: מקרא זה נוקב ויורד עד תהום וכו׳. סוט׳ כ״ז: ספרא שמיני פרק ח׳ פרש׳ ז׳ מביא לו מקרא מן התורה. שבת ס״ג. אין מקרא יוצא מידי פשוטו. ברכות ל״ב. עירו׳ כ״ב. סוט׳ י״ג. סנהד׳ צ״ה: ב״ב י׳. ט״ז. חולי׳ צ״א: אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו וכו׳. שו״ט מזמור י״ט מקרא מלא הוא. והקבוץ מִקְרָאוֹת יומ׳ נ״ב. סוט׳ י״ד: זבחי׳ ס״ג: סנהד׳ ל״ד. ובירו׳ כתובו׳ פ״ד דכ״ח ע״ג ושם רפי״ג דל״ה ע״ג ירו׳ תרומו׳ פ״א ד״מ ע״ד וירו׳ חגיג׳ רפ״ב דע״ז. אי׳ מִקְרְיוֹת — וממנו התואר במקום השם: מַקְרֵי פי׳ מלמד מקרא Bibellehrer עיי׳ ב״ב כ״א: כתובו׳ ק״ג: עיי״ע דרדק (ח״ג קמ״ד).

מקוּרְזָלוֹת (מל״ע קרזל נדחק בעינול gerundet, wulstartig gedrungen ועוד ענינו קשה hart) בפ׳ כירה בגמ׳ נותנין כלי (שבת מ״ג.) באבנים מקורזלות דחזיין לבית הכסא. פי׳ מתוקנות ואין בהן חידודין פ״א[1]) שראשיהן[2]) חד. פי׳ אחר אבנים רכות. *[אחי״ה פי׳ ראשון ופ״א הראשון הוא עפ״י הוראת מלה ערבי׳ הנ״ל והפי׳ פ״א הראשון הוא כפירש״י בשבת מ״ג. שפי׳ מקורזלות ראשן חד וראויות לקינוח ע״כ ובדף פ״א. פירש״י ביקועי׳ שיהיו ראויות לקינוח ע״כ ובדפ׳ שונצ׳ ביקוא׳ (ד״ס שבת פ״ו:) והגיה המרש״ל כזה״ל בקיר״ש בלעז שיהיו חדודות ראויות לקינוח ע״כ ול״נ שצ״ל פיקוד״ש כמו שלועז רש״י בסוכ׳ ל״ו: ד״ה במקורזלות וזה צ״ל או פינוד״ש בל״צ pointus gespitzt או איקוד״ש בלאי״ט acuto ובאמת בביצ׳ ל״ו. לועז רש״י מקורזלות אגוד״ש פי׳ חד על כל פנים פ״א הראשון עולה עם פירש״י והתוספ׳ בפסחי׳ מ״ז: ד״ה באבנים ובסוכ׳ ל״ו: ד״ה מקורזלות השיגו על רש״י והעלו שהוא פי׳ רכות וזה כפ״א השני בערוך ועיין הפשב״ע ושריד שבערכין. — והיחיד בירו׳ שבת פ״ח ד״א רע״ג צרור מקורזל כזית וכאגוז וכביצה נוטלו ומקנח בו את רגליו וכ״ה בתוספ׳ שבת ספי״ג (י״ד) ושם: צרור המקורזל] —

מַקְרוֹלַפְּרוֹס[3]) (בל״י μακρό-λαφρός הורכב מן μακρός גדול וארוך ומן ἐλαφρός קל schnellfüssiger) בבראש׳ רבה פרשת ס״ו (ס״ה) בנו הגדול (בראש׳ כ״ז, א׳) [והיתה שם] אשה אחת[4]) והיה לה בן ננס והיה קוראה אותו מקרולפרוס פי׳ ארוך וקל בל״י מקרולפרוס. *[אחי״ה כ״ה בכל כ״י ודפ״ע חוץ מדפ׳ וויניצ׳ בשתי תיבות מקר״י לפרו״ס וצ״ל בתיבה אחת אולם בנו״ג בב״ר ג״כ בשתי תיבות מקרוא לפרוס וכ״ה בילק׳ תולדו׳ ר׳ קי״ד ובשהש״ר פ׳ אחזו לי: מיקרו ליפארוס ובילק׳ ירמי׳ ר׳ של״ב מקרולפוס וצ״ל מקרולפרוס[5]) והורכב משתי מלות יוניות[6]) וכפי׳ הערוך ע״ש. והברה פשוטה מן ἐλαφρός היינו ε נשמטה עבור ההברה הפשוטה בסוף מקרו. ותרג׳ עקילס קל (ישעי׳ י״ט, א׳) ע״י ἐλαφρος וכן העתיק סומכוס נקלה (ש״א י״ח, כ״ג) ותודוס לאיוב ט׳, כ״ד וכן הבינו ע׳ זקנים קלל (יחזק׳ א׳, ז׳)] —

* מַקְרֵן (מהשם קֶרֶן פי׳ שהיה לו קרן א׳ gehörnt) שבת כ״ח: חולי׳ ס׳. קרן אחת היתה לו

---

1) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בדפ״ר וכ״ה בחי׳ מהרש״ל בשבת מ״ג. ובשדפ״ע לי׳ אחר כי אם פי׳ ויפה הגיה בעל שריד שבערכין (עפ״י העתקת המרש״ל) וכיון לאמת אף שלא ראה דפ״ר וכ״י ערוך. 2) בחי׳ המרש״ל (עיין בסמוך) אי׳ שאין ראשיהן וכו׳ וט״ס הוא עיי׳ שריד שבערכין. 3) בדפ׳ וויניצי׳ בט״ס מקרילפרוס. 4) כ״ה בכל כ״י ערוך ובדפ״ע לי׳. 5) וג״ב שם ענק גדול וטעות הוא. 6) ולא כמו שנדפס בע׳ אספתרין (בח״א, קצ״ו.) ושם צ״ל כמו שכתבתי בראש זה הערך.

במצחו . . מקרן כתיב (תהלים ס"ט, ל"ב) ועיי' ע"ז ח'. ובזה המושג כיוונו רז"ל ללחום נגד מושג הפרסיים שאד"ה נולד מזרע שור הקדמון עיין ברוחב ביאור מה שכתבתי במ"ע מ"ג כרך כ"ה, 78.

* מַקְרִין (מע' הקוד' zweigehörnter והוא מלכות יוניים עיי' בפנים) ב"ר פע"ו דניאל ז', ח' נדרש: ותלת מן קרניא קדמייתא איתעקרה מן קדמה זו שנתנו להם מלכותם מקרין וקרוס וקרדידוסי נ"ל מקרין בעל שתי קרנות כן נקרא אלכסנדרוס (עיי"ע ח"א, צ"ר.) ומקומו' הנ"ל בע' הקודם כי מקרין תרתי משמע כלומ' שתי קרנות. כן נקראה יפה מלכות יוניים על שם בעל הקרנים (דניאל ה', ו') שהוא אלכסנדרוס. ובדפוסי' החדשים הדפיסו בב"ר מקדין בדל"ת והוא Macedonien אבל בדפוסי' הישנים יותר נכון ברי"ש. וקרוס הוא מלכות פרס על שם קירוס Cyrus וקרדידוסי הוא לפע"ד מלכות של Καρδοῦχοι (Kurden) והוא כסלוחים של מקרא והם ג"כ מגזע של אריער עיי' ברוחב פי' במ"ע מ"ג כ"ב, 42 והלאה, ושם כ"ז 399 והלאה — ועוד עיי"ע קרן א', וע' בן נצר (ח"ב, קי"ח:).

* מְקַרְעָן עיי"ע מַרְדַעַת, וּמַרְקָע.

מַקְרָצוֹת (מפעל קרץ) (abgelöste Teigmasse בע' קרץ (ג').

* מְקַרְקַע (ענין קרקע (והפכו מטלטלא) unbe-weglichés Grundstück) ב"ב ק"נ. שאני מקרקעא דנייד ממקרקעא דלא נייד. וקבוץ גיטי' ל"ט. עבדא כמקרקעי דמי והפכו מטלטלי ב"מ י"א: ועיי"ע מטלטלא וש"נ. ועיי"ע קרקע ומ"ש.

מִקְשָׁה (מתואר קָשֶׁה פי' נִימִין הקשות של חזיר (die harte Schweinsborste בס"ג דפ' ר"ע מניין (שבת צ':) מקשה של חזיר אחת פי' נימין הקשות שבצואר חזיר שבין כתיפיו שהן קשות ומשונות מכל שערו שבהן תופרין הרצענין. *[אחי"ה ורש"י פי' מקשה נימין קשין שבשדרה של חזיר ע"כ ואולי מי"ם שמושי הוא ונמשך אחר המוציא שני נימין מזנב הסוס וכו' ועל זה אמר מקשה כלומ' המוציא מקשה פי' מן קשה שבשערות של חזיר אחת וכן מוכח מירו' שבת פ"ח די"א: זיפי חזיר אית תנייתני שתים אית תנייתני אחת מ"ד שתים באילין רכיכתא מ"ד אחת באילין קשייתא, ובתוספ' שבת רפ"ט (י') המוציא שני זפין[1]) מן הקשה[2]) שבחזיר הרי חייב רשב"א אומ' אפי' אחת יש חולקין בחזיר[3]) בין חטרתו לשאר גופו ע"כ. ומתוספ' זו יש לכאורה ראיה לפירש"י דחוטרת שהוא חטוטרת Höcker יותר מצוי בשדרה מבצואר] —

* מְקְשָׁה (מל"מ פי' כמו מקשאה שדה הקשואים ובל"ע مقثاة Gurkenfeld) תוספת' תרומו' רפ"א קטן שהניחו אביו במקשה. והקבוץ שביעי' פ"ב מ"א ומ"ב מקשאות, פסחי' ו': מקשאות ומדלעות. עירובי' ק"ד. בכ"י ש"ס ומקשאין ומדלעין ובדפ' שונצינו מקשאיו ומדלעיו וכ"ה ברי"ף ובראנ"ש עיין ד"ס עירובי' צד ר"ו. ובתוספ' שבת ספי"ח המשמר . . מקשאות מפני החיה. ותרג' במקשה (ישעי' א', ח') במקשיא עיי"ע בע ג' ומ"ש. וממנו הפעל (בינוני הָפְעַל) מוּקְשֶׁה פי' שדה שנזרע בקשואים: ירו' שביעי' פ"ב דל"ג ע"ג לא סוף דבר שיש בו (מקשה) [צ"ל מוקשה] ומודלה אלא אפי' מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשיות ובמדלעות מותר, ירו' כלאי' פ"ג דכ"ח ע"ג גובל מה שיציל את הירק מיד מוקשה, ושם: מוקשה עצמו מה שיציל בראש גובל, והקבוץ שם דכ"ח: מוקשה בין המוקשיות.

* מַקוֹשָׁה (מפעל נָקַשׁ פי' דופק על הדלתות לבוא בביה"כ Klopfer) ירו' ביצ' פ"ה דס"ג סע"א ר' שמואל בר רב יצחק (סבר) [צ"ל סבא] מקושה דכנישתא חדתא פי' זקני היה שמש ביה"כ וידפוק על הדלתות לבוא להתפלל עיין הגליון בירו' בדפ' קראטאשין.

* מַקְשֵׁי, מַקְשָׁאָה, מַקְשָׁיָא (מפעל קָשָׁה פי' מַקְשֶׁה קושיות der Fragende, Dispu-tirende) הוריו' י"ד. חריף ומקשי, ב"מ פ"ז. סנהד' ל"ט: ב"ר פמ"ח ופפ"ה אפרים מקשאה תלמידו של ר"מ ופי' מ"כ בשם רש"י (המיוחס לרש"י) מקשה קושיות ד"א שומר קישואין. והקבוץ ירו' כלאי' רפ"ג דכ"ח ע"ג ר' יצחק ור' אומי הוון יתבין מקשיי — וממנו בינוני פעול ירו' שבועו' פ"ח דל"ח ע"ד, את משכח מקשייא, ירו' מע"ש שני פ"ג דנ"ד: לית היא מקשייא.

* מַקְשֵׁיצָתָא (הפך האותיות שקץ Scheusal) תר"י ב' לדברי' כ"ט, ט"ז שקוציהם: מקשיצתהון.

---

1) בכ"י אירפורט זייפין ועיי"ע זיף (ח"ג, שי"א. 2) כ"ה לנכון בכ"י ובנו"נ בט"ס קשר. 3) כ"ה בכ"י ובדפוסי' ליי.

מר (= אֲמַר ענין הילול מל״מ עיי׳ בפנים loben, preisen) את ה׳ צבאות אותו תקדישו (ישעי׳ ח׳, י״ג) תרג׳ יתיה תימרון ענין הלול הוא. — (א״ב מלשון (דברים כ״ו, י״ז) את ה׳ האמרת היום) *[אחי״ה בע׳ אמר תמה המתורגמן על פי׳ הערוך במ״ש לשון הלול וכתב המתורג׳ ולא ידעתי למה לא יהיה לשון אמירה ע״כ ואין כאן מקום לתמיה כי בגי׳ דפ״ר אשר אחריו נגררנו אי׳ יתיה תימרון אבל המתורג׳ נגרר אחר דפוסי ערוך האחרוני׳ דאי׳ תימרון קדיש וכ״ה בכ״י ק״מ ובנוסחאות שלנו בתרגו׳ — ובל״מ הוראת אמר בהתפעל ג״כ הילול עיין תהלים כ״ה, ד׳. ותרג׳ אזמרה (שם י״ח, נ׳) אימר תושבחא[1]). ומדרך הירושלמי להשמיט אלף בראש במלת אמר ד״מ ירו׳ ברכות פ״ב ד״ד ע״ג כיי דמר ועוד עיי״ע יֵא ב׳ וע׳ יֵ, ירו׳ שבת פ״א ד״ג: חזר ומר, ירו׳ יומ׳ פ״ד דמ״א ע״ד וכא את מר, ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א: מאן דמר, ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א. דמר ר׳ יוחנן. ובקבוץ מָרִין ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״ג, ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ו. ירו׳ מעשרו׳ פ״ה דנ״א ע״ד. והצווי ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה: ומור (ובגי׳ מהרש״ס ואמור) דבתריה] —

מר (בל״ס מָר, מָרָא מל״ע مرء, مار פי׳ אדון Herr) בר״ג דפ׳ כל שעה (פסחים כ״ה:) ובפ׳ יוה״כ בגמ׳ דמי שאחזו (יומי פ״ב:) ובס״ג דפ׳ בן סורר ומורה (סנהד׳ ע״ד.)[2]) אמר לי מרי דוראי[3]) פי׳ שלטון של כפר שלי[4]) מאי חזית דדמא דידך[5]) סומק טפי כלומ׳ אתה בעל חיים להציל נפשך בנפש פלוני. בר״ג דערבי פסחי׳ (פסחי׳ ק״א.) ובפ׳ כירה בגמ׳ מעשה שעשה[6]) (שבת מ׳. וש״נ) אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב פי׳ ,מר רבה בר נחמני רביה״[7]). בר״ג דפ׳ כירה (שבת ל״ז:) ורב נחמן בר יצחק מרי דעובדא הוה. בפ׳ כל הבשר בגמ׳ הכחל (חולי׳ ק״י.) ר׳ יצחק נפחא מרי דעובדא הוה. בזבחי׳ פ׳ בית שמאי בגמ׳ ואלו דברי׳ (מ״ג רע״ב) אמר רב חסדא מרי דיכי[8]) מזבח מקום[9]) טהרה הוא. ס״א מרי ורבי. בסוף הוריות (י״ד. וכ״ה בב״ב קנ״ה:) הכל צריכין למרי חטיא. בסוף סוטה (מ״ט.) כל תלמיד חכם העוסק בתורה מפני הדחק וכו׳ עד משביעין אותו מזיו שכינה שנא׳ (ישעי׳ ל׳, כ׳) והיו עיניך ראות את מוריך ואין[10]) הפרגוד ננעל בפניו שנא׳ (שם) ולא יכנף עוד מוריך — למה נקראו החלבים אימורים (הובא באלה המקומות: שבת קט״ז: פסחי׳ כ״ד. ושם: נ״ט: ס״ג: ס״ד: ע״א. ושם: ע״ב. ושם: ע״ז: פ״ב: צ״ה: צ״ו. ביצ׳ כ׳: כ״א. מ״ק י״ז: יומ׳ ס״ז: ע׳. ושם: ע״א. סוכ׳ נ״ה: ע״ש בגמ׳ יבמו׳ ז׳. ושם: ק״ד: נזיר כ״ח: ב״ק י״ג. מכות י״ז: י״ט. זבחי׳ ד׳: ה׳: ז׳: י׳: י״ב: י״ג. ושם: כ״ז: כ״ט. ל״ה. שם: ל״ו. שם: ל״ז. ל״ט. מ״ג. מ״ד. ושם: מ״ט. ושם: נ״א. נ״ו: ס׳: פ״ב: פ״ג: פ״ד: פ״ה: פ״ט. פ״ט: צ׳. ק״ד: ק״ט: מנחו׳ ד׳. י״ג. ושם: י״ד. י״ז: כ׳. מ״ז: מ״ח. ס״א. ס״ב. ע״ד. ע״ז: פ״ב. ושם: ק״ו: בכורו׳ ה׳: חולי׳ קי״ז, מעילו׳ ו׳: ז׳: ט׳. ושם: י׳. ט״ו. ושם: תמורו׳ ל״ב: כ״א. ושם: ז׳. ע״ש פירש״י), כריתו׳ ד׳. כ״ג:) שהן מורים ואדונים על כל האברים ועולים ע״ג המזבח לחלק אדון העולם[11]). צפור דרור שאינה מקבל מרות (שבת ק״ו: ביצ׳ כ״ד.) פי׳ שאינו מצויה ביישוב שלא יתפשנה אדם ואם יתפשנה חונקת עצמה. מרי[12]) חלמא לשנאך (דניאל ד׳, ט״ז) בילמדנו פרשת ואלה המשפטי׳ (תנחו׳ סי׳ ד׳) שונאו של נבוכדנצר מי הוא ישראל וכי תעלה על דעתך שדניאל מקלל את ישראל אלא תלה דניאל את עיניו למעלה ואמר מרי רבוני החלום ופתרונו יתקיים בנבוכדנצר שנאך וערך[13]). *[אחי״ה ככר אי׳ בדניאל ב׳, מ״ז; ה׳, כ״ג ועניגו כמו אדון וכתיב בדניאל ד׳, ט״ז, כ״א באל״ף יתיר והקרי מרי עיי׳ הערה 11 והרבה בתרג׳ ובקשור עם שמות כמו בעל בל״ט עיי׳ הדוגמאות אצל המתורגמן וה׳ לעווי, וכ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״ג אתיא מרה

---

[1]) כ״ה בכ״י תרג׳ אצל ה׳ לעווי ובנו״ג אזמיר. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ווינציי אבל מדפ׳ פיז׳ והלאה נשמטו שני ציונים האחרוני׳. [3]) כ״ה בכ״י ק״מ ובדפ״ע ובעה״ק שנ״ב וכ״ה בכ״י ש״ס עיי״ע דוור (ח״ג, ל״ב.) ומ״ש ובקצת כ״י ערוך ובנוסחי אי׳ דוראי ברי״ש. [4]) ולפי גזרת המלה שהבאתי בע׳ דוור עולה יפה פי׳ הערוך ורש״י ע״ש. [5]) כ״ה בכ״י ק״מ. [6]) לי׳ מדפ׳ פיז׳ והלאה חוץ מדפ׳ ווינצי׳ וכ״ה בדפ״ר ובכ״י. [7]) כ״ה בפי׳ ר״ח בפסחי׳ שם. ובסד״ה אות מר (צד קל״ה. בדפ׳ ווארשא) אי׳ בזה״ל כ״מ שתמצא בתלמוד והאמר מר הוא היא רב כ״מ בשם של (?) אות וי״ו ע״כ. [8]) כ״ה בכ״י ק״מ רק שם בט״ס דיני וצ״ל כדאי׳ לפנינו דיכי ובכ״י ה״ב אי׳ נקיד מאריה דכי ובדפ״ע דכי ופירש״י בעל השמועה הזאת. [9]) בנו״נ מקוה. [10]) בנו״ג ר׳ אחא בר חנינא אמר אף אין. [11]) ועיי״ע אמר ז׳ ומ״ש ב״א, קכ״ח: [12]) בפסוק אי׳ מראי עיי׳ בהערה הבאה אח״ז. [13]) ותיבו׳ וכי תעלה על דעתך וכו׳ לי׳ בתנחו׳ כי אם בסמוך ע״ש ועיי׳ שמ״ר פ״ל וכתב כ״מ מנחת שי בדניאל שם מראי יתיר אל״ף ובפ׳ שבועו׳ העדות ובמס׳ סופרי׳ איכא מ״ד דמלת מראי קדש וכלפי קב״ה אמר וכו׳ ע״ש ושם פי׳ רש״י ורס״ג ושמ״ר.

דתאנתא. ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד אין את מריה דנפשך וכ"ה בד"ר פ"ב ושם: אנא מרי דנפשי אנא הוי. ירו' ב"ב ספ"י די"ז ע"ד מרי חובה ובקהל"ר פ' תן חלק: מרי חובא פי' בעל חוב והפכו ב"מ קי"ח. מרי רשותא. קהל"ר פ' יש אחר: מרי מיתה . . מרי קטטה . . מרי שלמא. וכן נקרא בעל השמועה בויק"ר ס"פ כ"ט מרא דשמעתא ובירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: מרה דשמועתה. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג הא מרי שמועתא והא מרי עובדא ובשבת ל"ז: פירש"י מרי דעובדא מדקדק במעשיו וכן פי' בביצ' כ"ט: ובחולי' ק"י. הוסיף עוד: זהיר במעשיו טובא. קהל"ר פ' טוב מלא: מרי מכילאן. ושם מרי אוסיים עיי"ע מכל (מכילתא) בהערה 15 ועיי"ע אסיא ד'. יומ' ט': נדה כ': מרה דארעא דישראל הוה עיי"ע אלעזר. בב"ר פנ"ח דרש גר תושב (בראשי' כ"ג, ד') גר דייר תושב מארי ביתא אם רצית גר ואם לאו מארי ביתא — ובהוספת נא: מָרָנָא בל"ס מָרָנָיָא נדרי' נ'. עביד מרנא עליה — ונאמ' ג"כ על אדון הכל והוא האל יתברך יומ' פ"ו. סנהד' צ"ט. שרא ליה מריה וכו', ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג ויק"ר פ"ה נדרש מרכל (אמרכל) מר על הכל (מר לכל) עיי"ע אמרכל — ונקרא בעל השמועה בסתם מר כלומ' אדון ברכו' ב'. והלאה אמר מר (והרבה מאוד בש"ס) ושם: מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ועיין פחד יצחק. שבועו' מ"ז. מר מאי דשמיע ליה קאמר ומר מאי דשמיע ליה קאמר, פסחי' ג'. מר כי אתריה ומר כי אתריה. ב"ק ס': מר א"ל לימא מר שמעתתא ומר א"ל לימא מר אגדתא. פסחי' ק"א. חולי' ק"ה. בי מר עיי"ע ח"ב, נ"ב. — ובכנויים כתובו' ק"ג סע"ב רבי מרי מרי. מנחו' י"ז. פ"א. סנהד' כ"ו: עני מרי ובב"ק מ"ט: מורי אבל בכ"י ש"ס מרי ובכ"י ר' מר עיי' ד"ס ב"ק צד נ"ג. קידו' ל"א סע"ב אבא מרי ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: וירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: לא יכעוס מרי עלי. מריה עיי' לעיל ציון מיום' וסנהד', וכן בל' תמיהא שבת כ"ב. וש"נ מריה דאברהם ע"ש פירש"י — ועוד מר כמו רב ויש מהם שהוא עיקר שמו ויש שהוא חלק משמו עיי"ע אביי ושם ציינתי באריכות. והקבוץ מן מר פי' אדון מָרְוָותָא (וכ"ה בל"ס מָרַוָאתָא) עיין גיטי' מ'. מרוותא בתראי . . מרוותא קמאי. ב"ק מ"ח. מרוותא דחצר, ושם ק"ג. מרוותיה דכיתנא, ב"ב ג' סע"ב קטלינהו לכולהו מרוותא. ולנקבה מרתא, מרתה עיי"ע. והשם המופשט מָרוּת (בל"ס מָרוּתָא בל"ע مروّة) Herrschaft שבת ביצ' עיין לעיל בערוך. ב"ר פנ"ה אתר מרותא דעלמא ובפסיקת' רבתי פ"מ אי' ארץ שמרותו של עולם (לתוכה) [בתוכה]. ושם: ואף המקום מרות הוא על כל המקומות. איכ"ר פ' נחפשה: נחנו פשענו ומרינו כמרתנו אתה לא סלחת כמרותך] —

מֹר (בל"ט שם מין בשם ובל"ס מוּרָא ובל"י μύῤῥα (Myrrhe, Gummiharz בילמדנו בנים אתם (הובא בילקוט ראה רמז תת"ץ ועיי' ג"כ שהש"ר פ' מי זאת עולה) מקטרת מר ולבונה (שה"ש ג', ו') מר זה אברהם ולבונה זה יצחק, מכל אבקת רוכל (שה"ש שם) זה יעקב[1]). בריש כריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) מר וקציעה מור ואהלות בל"י מוסקון[2]). בפ"ט במקואות (מ"ה) ואלו חוצצין בכלים הזפת והמור[3]) בכלי זכוכית. איכא דאמרי החמר. חמר כמו (בראשית י"א, ג') והחמר היה להם לחומר. מור כמו (תהלים מ"ה ט'; שה"ש ד', י"ד) מור ואהלות. איכא דאמרי מור מסתיכי[4]) כדאמרינן בתוספתא (מקואו' פ"ז) המור והקומוס[5]). — (א"ב שמות הבשמים נעתקו מל' עברי אל לשונות יון רומי וישמעאל והעד מר חלבנה לבנה אהלות קציעה קנמון נרד כרכם כי כן שמותם עד היום אצלם. והמר הוא מין שרף הנוטף ממין עץ והמעולה במינו שהוא שמן כמו בלסמון נקרא בל' עברי צרי ובלי העמים אסטקטון[6]) פי' דבר הנזל וכן אמרו חז"ל (כרי' ו'. ירו' יומ' פ"ד דמ"א סע"ב) הצרי אינו אלא שרף, ואמרו עוד (מנחות פ"ו רע"א) שמן המור אסטקטון[7]). *[אחי"ה והדין עם ר"ב ורבינו נגרר אחר פי' רה"ג במקואו' 35 שהביא אצל ג' חימר גם ג' המור[8]) ופי' מוסק והוא בל"י μόσχος וכ"ה בפי"מ להרמב"ם. וגם הביא רה"ג ראיה מתוספ' מקואו' הנ"ל וכן אי' בספרא ויקרא פרש' כ"ב פרק כ"א המערב . . קימוס במור וכ"ה בקהל"ר פ' גם זה ראיתי[9]) ושם בפ' יש רעה

[1]) בילמ' בילק' שם ובשהש"ר אי' ברוחב הענין ע"ש. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ומדפ' פיז' והלאה מוסקו. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע המר. [4]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו ול"ד מסטכי ובשדפ"ע מסתיכו ובכ"י ק"ט ה"ב בט"ס מטכסי ומסטיכי הוא μαστίχη עיי"ע. [5]) וכ"ה בפי' רה"ג למקואו' ובכ"י אירפורט ובנו"ג הקימוץ. [6]) בל"י στακτή ועיי' מ"ש בע' אסטכטון ח"א, קס"ח: [7]) עיי"ע אסתקטון ח"א, ר"ז. וע' סטכת. [8]) וכ"ה לפנינו ועיי' פי' משניו' לרמב"ם. [9]) הובא ילק' ויקר' סוף רמז תע"ט.

קומוס במור — ולע' זה שייך ציון משבת ל': שהביא בע' מר ו' ע"ש ותרג' מר דרור (שמות ל', כ"ג) מורא דכיא, ותרג' מר (תהלים מ"ה, ט') מירא. ובחולי' קל"ט: ובאסתר תרג' שני ב', ה' דרש מרדכי: מירי דכיא — ויפה פי' רבינו סמכת בע' סמכת ע"י מירי דכיא — ואולי מן מור ובל"ס מורא יש להמציא מרוא בתרג' עיי"ע מרוא ב'] —

מר (לדעת רבינו מל' מורה lehren ולפע"ד מל"ע مرى (antreiben zum raschen Lauf בפ' דיני ממונות בשלשה בגמ' מפריחי יונים (סנהדי כ"ה:) אילו שממרין את היונים פי' מל' מורה כלומ' מלמדין אותן לפרוח להקדים ליונים אחרים. *[אחי"ה ואינו מיושב לפי גזרת המלה והנכון נ"ל מל"ע הנ"ל ופי' ממרין מעורר לרוץ. וקרוב לזה פירש"י מרגיזין אותן זה על זה להלחם ע"כ. ועוד ענין מרא בל"ע מרגיז זה על זה בויכוח וכדומה streiten, wetten ובזה הענין בשבת ל"א רע"א מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה פי' מערבין עיין פירש"י ובע' ער א' מפורש כפי גי' כ"י ש"ס עיי' שם] —

מר (מתואר מְרִיא ענין פיטום (mästen בסוף שבת (קנ"ה:) אין ממרין[1]) את העגלים. פי' שמלעיטין בידו לגרונן למקום שאינה יכולה להחזירו[2]) להשליכו לחוץ מלש' (ש"ב ו', י"ג) שור ומריא ותרג' פטימא. *[אחי"ה ובגוף הענין פי' כן ר"ח בש"ס ווילנא ועיי"ע לעט א'. וע' המראה. ונגזר השרש מל"ע مرأ מאכיל zu Essen geben וממנו מריא א' ע"ש] —

מר (= מָרָה בל"ט ענין מרירות das Bittere והושאל לארס שהוא מר Gift (ועיי"ע מרה) ועוד מרה בל"ע مرّة (Galle כפ"ח בתרומ' (מ"ה) שיעור המים המגולים כדי שתאבד בהן המרה פי' ארס של נחש[3]). בפ' כל שעה (פסחים ל"ט. במשנ') ובחרחבינה ובמרור. גמר' (שם) מרור מרריתא פי' חזרת יער[4]). אימא מררתא[5]) דכופיא „פי' מרה של דג ששמו כופיא והוא שיבוטא והוא קוליים האספנין"[6]).

בפ' ח' שרצים בגמ' אזוביון[7]) (שבת ק"ט:) מרוא[8]) חיורא פי' בלעז מרוי"ו[9]). — (א"ב פי' בל"י מין עשב אשר ריחו טוב ועליו לבנים) — ואין שפתותיו נוטפות מור תכוינה (שבת ל':) כבר פירשנו בע' טף[10]). *[אחי"ה זה הציון שייך לע' מר ג' ע"ש. ומרריתא (מררתא) ובל"ס מרוריתא בפסחי' הנ"ל הוא ל"פ مرورية מין ירק כמו עולשין וכנ"ה מרירתא דאגמא סוכ' י"ג. וע"ש התוספו'. וכצ"ל בחולי' נ"ט רע"א ועיי"ע נריתא ומ"ש — אבל מרירתא דכופיא פי' מְרֵרָה (גַאללע) וכתובו' נ', עיי"ע דיו, ובשבת שם מַרְוָא חִיְוָרָא (וכ"ה בל"ס מל"ע ופ' مرو Salbey בל"ר ואי"ט salvia וזה מה שלועז רש"י שלוי"א ואצל אסף סלבייא עיי' פפלנ"צ ללעף 252 ועוד עיי"ע אזוביון ומ"ש — ורבינו אולי חשב שהוא לאי"ט Amberkraut, maro ור"ב פי' ע"י ל"י μάρον Katzenkraut — ומה שענין המלה לשון מרירות עיי"ע מָרַר] —

מָר (כל"ע مرّ פי' דקר ברזל Schaufel ובל"ס מָאְרָא מל"י μάῤῥον בל"ר (Grabscheit, marra כס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ"ב:) ואף אבא שאול לא אמר אלא במר פסל[11]) וקרדום. בר"ג דפ' חלון (עירו' ע"ז:) לא צריכא דבעי מרא וחצינא. — (א"ב פי' בל"ר כלי כעין קרדום) (וי"א לשון מקרא הוא קראן לי מרה). *[אחי"ה מי"א וכו' יש למחוק מזה הע' ואולי שייך לע' הבא אח"ז ע"ש. — וכנ"ה בשבת ק"ב: עיי"ע שפת א', קפינא. ב"ק כ"ז: עיי"ע פדא, קפינא. תענית כ"ג רע"ב דרא ציבי ומרא אבל בדפ' פיז' לי' וכן לי' בע' צב ו', מגילי' כ"ח רע"א דרי מרא אכתפיה. עירובי' ל"ה, ע"ז רע"ב עיי"ע חצין (ח"ג, תע"ד:) זבחים קט"ז: מרא חרתא, יבמות ס"ה: עיי"ע חטר, והקבוץ ע"ז ט"ז. מרי וחציני ולרוב מצינו ברש"י בלעז פשו"ר, פישו"ר, פושיי"ר עיין רמ"ל במ"ל לברכות נ"ז: והעלה שהוא fauchet רעכען ול"נ שצ"ל פרישו"ר Grabstichel, frisoir ובמגיל' כ"ח. אי' ברש"י פוריי"ש אבל בכ"י רש"י שם לי' (ד"ס במקומו)] —

---

[1]) כ"ה בירו' ובמשניו' ובכ"י ש"ס ובה"ג ובריי"ף ובראי"ש וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובנו"ג בבבלי במשנה מאמירין. [2]) בדפ' וויניצי' בט"ס לחזירו ועיי"ע לעט א'. [3]) וכ"ה בפי"ט להרמב"ם ור"ש. [4]) נ"ל שפי' כן ממה דאי' בפסחי' שם רבא דהוה מהדר אמרירתא דדבירא כפי גי' כ"י ש"ס ופי' ר"ח ובריי"ן גיאת הלי' פסחי' צ"ח (ושם בט"ד בדברא). [5]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג מרירתא. [6]) הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. [7]) כ"ה לנכון ככ"י בדפ"ה, ודע כי בדפ"ע אי' עוד עולא אמר אזוביון כו' אבל בכ"י ה"ב לי' ובאמת עולא על איזוב דאורייתא קאי עיי' פירש"י ועיי' בהגיון שלמה צד כ"ז. [8]) כ"ה בדפ' אמ' ובישרפ"ע מריא. [9]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ל"ד ה"ב ב"ר, ובכ"י ו"ו מוריו ובכ"י ב' מרויז וכ"ה בדפ"ע מרפ' פיז'. [10]) טף א' ח"ד נ"ו. [11]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר וב"ה בע' פסל א' ובדפ' פיז' וויניצי' כאן במרפסל בתיבה אחת ובדפ' באסיל ואמ' במרא ופסל וכ"ה בש"ס אבל בברכו' נ"ז: אי' כגי' הערוך מר פסל וקרדום.

מר (= מוֹרָה, מוֹרוֹס בל"י $\mu\omega\rho\grave{o}\varsigma$, $\grave{o}\nu$ שוטה dumm) בפסיקת' דשמעו (פסיקת' דר"כ קי"ח:) (שמעו[1] נא המורים)[2] מהו לישנא דמורה[3] א"ר ראובן כהדין לישנא יוונית דצווחין לשטיא מורוס[4]. בריש מגילת איכה (פתיחתא דאיכ"ר סי' ל"א ד"ה ר"ש בן יוחאי) הוי מוראה ונגאלה (צפני' ג', א') א"ר ראובן לשון יוונית הוא צווחין לשטותא מוריא[5]. — (א"ב יש אומרי' לשון מקרא הוא קראן לי מרא (רות א', כ'). *[אחי"ה הוספתי דברי ר"ב שבסוף ע' הקודם ולפע"ד נעתקו מכאן לשם וכונת ר"ב כי לש' מורה של מדרש או של צפניה הוא כל"מ רות הנ"ל. והנכון כי מורה של מד' הוא ל"י הנ"ל וכן העתיקו ע' זקני' אויל (ישעי' י"ט, י"א) כסיל (תהלים צ"ג, ח') סכל (ירמי' ה', כ"א) נבל (דברים ל"ב, ו'; ישעי' ל"ב, ה'. ו') נבלה (ישעי' שם) ע"י $\mu\omega\rho\acute{o}\varsigma$ והפעל ממנו $\mu\omega\rho\alpha\acute{\iota}\nu\omega$ וע"י זה העתיקו נבער (ישעי' י"ט, י"א; ירמי' י', י"ג; נ"א, י"ז) סכל ונסכל (ש"ב כ"ד, י'; ישעי' מ"ד, כ"ה) וסומכוס העתיק תפלה (איוב כ"ד, י"ג) ע"י $\mu\omega\rho\acute{\iota}\alpha$ כאילו כתוב תִּפְלָה והוא פי' שטותא מוריא = $\mu\omega\rho\acute{\iota}\alpha$ כגי' כ"י ערוך ובנו"ג באיכ"ר מורא. ובפסיקת' דר"כ שם אי' הרבה פעמי' אל תהי קורא לבני מורה ועל זה הביא זה דר' ראובן עיין לעיל ועיין שם מ"ש ר"ש באבער ויפה הביא שתי מלות נא המורים במסגרת והעיר כי הטעו את הרב בעל מאור עינים ע"ש. אבל לבי אומר לי כי איזה חכם ציין בגליון כי כ"ה גם בילמדנו ובתנחו' על זה הפסוק שמעו נא המורים (במדי' כ', י') ואח"כ הובא פנימה וראיה כי בגי' כ"י ה"ב אי' גם מלת שמעו אחר מלות בפסיקת' דשמעו, ואולי צ"ל גם בערוך ובילמדנו שמעו נא המורים, וז"ל התנחומ' חקת סי' ט' שמעו נא המורים מהו המורים שיטין הרבה יש בו המורים סרבנים המורים שוטין שכן בכרכי הים קורין לשוטין מוריי וצ"ל כגי' הילק' חקת רמז תשס"ג קורין לשוטה מורה, ובמד"ר פי"ט קורין לשוטים מורים צ"ל קורין לשוטה מורוס, ובשו"ט תהלים מזמור ט' דרש מורה: הכנים בהן את השטות שכן בל' יוני לשטיא [צ"ל לשטותא] קוראין מורא, ובילק' צפניה רמז תקס"ז א"ר ראובן לשון (יונה) [יוני] הוא שכן קורין (לשוטיתא) [לשטותא] מורה וצ"ל כגי' כ"י ערוך מוריא] —

מר (= מרת, מירת, מֵרִית מל"ס מֵארִית, מֵארִיתָא בל"מ תירוש Most, ungegohrener Wein) וכעסים דמם ישכרון (ישעי' מ"ט, כ"ו) תרגומו כמו דמרוין[6]) מחמר מרית. — (א"ב פי' מר בל"ר יין חי או פי' מרית כמו מרוה). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר merus יין חי בלי מזג והנכון שהוא מל"ס הנ"ל, וכן תרג' ירו' א' ושכר (דברים כ"ט, ה') חמר ומירת וכן תרג' עסים (יואל א', ה'; ד', י"ח; עמוס ט', י"ג) חמר מרת וצ"ל מירת או כגי' רבינו מרית] —

☞ מר (לדעת ר"ב ענין תמורה וחילוף מפעל מור in Verwechslung = anstatt ולפע"ד מל"פ مر חשבון וא"כ במר בחשבון in Rechnung (dessen = anstatt מסכת חולין פ' גיד הנשה (חולי' צ"ד.) תרנגלת טרפה הואי ויהבה ניהליה במר דשחוטה. מסכת בכורות פ' עד כמה (בכורות כ"ט סע"ב ול' רע"א) ההוא טבחא דהוה חשוד לזבוני תרבא דאטמא במר דכנתא פי' בתמורת וחלוף. *[אחי"ה וכן פי' ר"ת הובא בתוספו' בכורות ל'. וכן פי' במר דפרזלא (ב"ק קי"ג:) אבל עיי' ני' ופי' רבינו בע' פלז, ובבכורו' הנ"ל גרס במרכנתא עיי"ע מרכנתא, והוספו' ר"ב שם] —

* מר (פי' בל"ע مَرْءٌ איש der Mensch, Jemand) סנהד' ק"ג. בכייה ליה למר דלא ידע חייבי למר דלא ידע וכו', שם ק"ט סע"ב מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא.

* מר (bitter) עיי"ע מרר, וע' מרה.

* מוֹר (מל"מ בהפעיל הֵמִיר פי' החליף vertauschen) תמור' פ"א מ"א חולי' ב'. הכל ממירין . . לא שהאדם רשאי להמיר אלא שאם המיר מומר ועיי"ע ספג, תמור' ג'. נשבע ומימר, וממנו מוּמָר עיי"ע.

* מוֹר (= מורות אולי מל"י $\mu o\tilde{\iota}\rho\alpha$ חלק וחתיכה Stück) איכ"ר פ' ראה ה': מעי חמרמרו (איכ' א', כ') עשאן מורות, כלומ' חתיכות חתיכות ודרוש אחר עיי"ע גש א'.

[1]) כ"ה ככ"י ה"ב. [2]) ועיין מ"ש למטה בהוספותי. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיזי באסיל ואמ' אבל בדפ' וויניצי' בט"ס דמורים. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיזי באסיל ואמ' אבל בדפ' וויניצי' מורה. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו א' בי ל"ד ובדפ"ר מורא ודע כי בכ"י ק"ט לי' ציון ממגילי איכ' ומדפ' פיזי והלאה נתקצר ע"י וכו'. [6]) כ"ה בדפ"ר ובדפ' פיזי וויניצי' באסיל בט"ס דמרזין ובדפ' אמ' דמתרוין וכ"ה בתרג'.

* **מוֹרָא** (מל״מ ענין פחד (Furcht, Ehrfurcht ברכות כ״ח: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשו״ד וכו׳, אבות פ״א מ״ג; פ״ד מי״ב ומורא רבך כמורא שמים. קידושי׳ ל״א רע״א הקדים הקב״ה מורא האם למורא האב. וכן בל״ג במ״ר פט״ו מוראת הרב . . מוראת רבית ומוראת משקלות.

מַרְאָה (מל״ם כלי שמסתכלין בו הפנים (Spiegel בכלי מתכות פי״ד בכלי׳ (מ״ו) מראה שנשברה אם אינה מראה את רוב הפנים טהורה. *[אחי״ה ושם: כסוי טנא של מתכת שעשה בו מראה וכו׳. שבת קמ״ט. מראה של מתכת. תוספת׳ שבת פי״ג (י״ד) ירו׳ ביצ׳ ספ״א ד״ס. מטלטלין . . את המראה לכסות את הכלים. ושם: אין רואין במראה בשבת ואם היתה קבועה בכותל מותר ירו׳ שבת פ״ו ד״ז ע״ד שלשה דברים התירו לבית רבי שיהו רואין במראה וכו׳ ועיין תוספת׳ ע״ז פ״ג התירו לבית רבן גמליאל להיות רואין במראה מפני שהן זקוקין למלכות. ושם: ישראל המסתפר מן הגוי רואה במראה מן הכותי אין רואה במראה ועיין ע״ז כ״ט. והקבוץ ב״ר פ״ד מראות גדולות . . מראות קטנות ועיי״ע בבואה. ושם סע״ג מראות לבנות] —

מֻרְאָה (= מוּרְאָה מל״מ מֻרְאָה לדעת החו׳ פליישער מל׳ ערבי مرأ מעכל המאכל וא״ב المرئ הוא זפק (Kropf, Magen בזבחי׳ פ׳ קדשי קדשים (ס״ד: בסשנ׳) והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעים היוצאים עמה [1]) גמר׳ (שם ס״ה סע״א ת״ר והסיר את מראתו (ויקרא א׳, ט״ז) [2]) זה הזפק. *[אחי״ה וכן העתיקו תר״י קורקבן עיי״ע. יומ׳ כ״א. מוראה ונוצה. והקבוץ תמיד פ״א מ״ד ספרא ויקר׳ פרש׳ ז׳ פרק ט׳ מוראות העוף [3])] —

* **מַרְאֶה** (מל״מ ענין ראיה ותמונה ,das Aussehen (der Anblick יומ׳ ע״ד סע״ב מראה עינים באשה. ירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ג משובח במראיו. בכורו׳ מ״ד: ספרא אמור פרש׳ ג׳ פרק ב׳ מבואר מרוח אשך (ויק׳ כ״א, כ׳) מראיו חשוכין עיי״ע אשך. חשך. ספרא נגעים פרק ב׳ כהה ממראיו. תוספת׳ נגעי׳ רפ״א מראה גבוה . . מראה עמוק שבהם כמראה החמה בצל ועיין ספרא נגעי׳ רפ״א. והקבוץ מראות נגעים עיי׳ נגעי׳ פ״א מ״א מ״ד ותוספת׳ נגעי׳ רפ״א.

* **מַרְאִית** (בל״מ רְאִית (כתיב בקהל׳ ה׳, י׳ וקרי: ראות) נרדף עם מַרְאֶה ,das Ansehen לרוב בצירוף עין (der Schein, der Anblick (כמו בל״ם מַרְאֶה עינים) מראית עין, מראית העין עיי׳ כלאי׳ פ״ט מ״ב ביצ׳ ט׳. וש״נ. בכורות מ״ג: ירו׳ דמאי פ״ו דכ״ה: ירו׳ שביעי׳ פ״ב דל״ד סע״א ירו׳ עירו׳ ספ״ח דכ״ה: ירו׳ קידושי׳ ספ״ב דס״ג: ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ: ויק״ר פכ״ו.

1 **מְרִיא**[4]) (מל״מ פי׳ המפוטם der Mastochs ולדעת רבינו Büffel) בפ׳ אילו נאמרין (סוט׳ ל״ה:) ויזבח שור ומריא (ש״ב ו׳, י״ג) על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא. פי׳ בופל״ו[5]). *[אחי״ה בלאי״ם bufalo מל״ר bubalus וכן פי׳ רס״ג בל״י נאמו״ס (ראב״ע לעמוס ה׳, כ״ב) והוא جاموس Büffel אבל התרג׳ העתיק לרוב פעמים פטים והוא מל״מ וע׳ مرا, مرئ [fett, stark sein — [

2 **מְרִיא** (נ״ל מל״ע ופ׳ مرى קטטה ותחרות ,Zank Streit והושאל להוראת שדים Dämonen עיין בפנים) בבראשי׳ רבה פ׳ ז׳ (ספ״ז) אילו המריאים[6]) שברא הקב״ה את נפשותם ובא לבראות גופם וקידש היום ולא בראן, ובפ׳ י״א בשישי ברא שש ברא אדם וחוה ורמש בהמה וחיה ומריאים. פי׳ שידין. — (א״ב פי׳ בלי׳ שדים. *[אחי״ה אולי כיון ר״ב למלה יוני׳ μοῖραι die Schicksalsgöttinnen עיין בט״ר לה׳ אייזלער ח״א, 69 ור״ב לא הרגיש כי בב״ר ספ״ז אי׳ הגי׳ שדים וכ״ה בילק׳ בראשי׳ רמז י״ב בשם ב״ר. ובכ״י ק״ט הגי׳ בב״ר פ״ז המראין ואולי לפי זה הוא כמו מרעין וכן נקראים המזיקים בזוהר מרעין בישין ובספרי האזינו פ׳ שי״ח דרש: יזבחו לשדים: אין מטיבים להם אלא מריעים להם ועיי׳ בחי׳ הרד״ל בב״ר פי״א. ואם מריא באל״ף העיקר נ״ל מל״ע ופ׳ הנ״ל וענין המלה בעלי ריב וקטטה והוא מע׳ מר ד׳ ומל״מ מרא וכן הפעל ממנו: סוט׳ מ״ה.

---

[1]) וכ״ה במשניות אבל במשני׳ דש״ס עמם [2]) בנו״נ עוד: בנצתו. [3]) והשתמשו בזו המלה Meri גם בחכמת החיתוך ברפואה עיי׳ הירטל בספרו דאס אראבישע אונד העברעישע אין דער אנאטאמיא 172 — והמלה Vexeet (שם) הוא ושט. [4]) ר״ב עזב הסדר כדאי׳ בכל כ״י ודפוסי׳ הראשונים וערך את שני הערכי׳ אחר ע׳ מרטקא. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ׳ וויניצי׳ ובשאר דפ״ע וקצת כ״י בובלוס. [6]) כ״ה בדפ״ר פיז׳ באסיל אמ׳ אבל ברפ׳ וויניצי׳ ובעת״ק שנ״ב בפ״ס אמריאים ועוד עיי׳ בסוף הע׳.

סנהד' י"ד: המרה עליהן, ירו' קידושי' רפ"ד דס"ה: אימר (נחמי' ז', ס"א) שהמרו לאל במעשיהם הרעים. ב"ר ספמ"ב ממרא . . שהמרה פניו באברהם] —

מְרָאנָה (נ"ל מל"פ مرجانه, مرجانة זוהמא וחלודה Rost והושאל אצל רז"ל לתולעים Gewürm) באלו טרפות בגמ' בסוף הלכה הריאה (חולי' מ"ט.[1]) מראנא[2]) פליגי בה אבא יוסי בן דוסאי[3]) ורבנן, פי' תולעת של בהמה שנמצאת חיה במעיה. ובסוף הפרק (ס"ז:) מראנא דבשרא אסירן דכוורי שריין, פי' תולעין שהתליעו הבשר או דגים[4]). בפ' אין מעמידין בגמ' בת ישראל (ע"ז כ"ו:) ת"ר ישראל מל את הגוי לשום גר לאפוקי לשום מוראנא[5]) דלא. לבש בשרי רמה (איוב ז', ה') תרג' לבש בשרי מורני. *[אחי"ה וכן תרג' תולעה שם כ"ה, ו' ובתר"י א' לשמות ט"ז, כ' תולעים: וארחש מורנין ועיי' תר"י לבמד' י"ד, ל"ז ולדברי' כ"א, ח'] —

* מְרַאֲשׁוֹת (מל"מ Kopfseite) שבת י"ב: למעלה מראשותיו. יומ' ע"ח: תחת מראשותיו. והפכו מרגלות ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד מראשות המטה . . מרגלות המטה.

מַרְבָּג (מפעל ערבי ربك ענין סביכה זה בתוך זה של das wirr übereinander Liegende) אבנים (אהלות פ"ג מ"ז סוכ' כ':) בע' רבג[6]).

מריבג (אולי צ"ל מריבר בל"פ مرواريد בפעהלוי מרווארית בל"ס מרוריד פי' פנינים Perle, Edelsteine) תרג' בפסוק ידיו גלילי זהב (שה"ש ה', י"ד) יוסף הוה גליף על מריבג. *[אחי"ה ועיי' תר"י לשמו' כ"ח, כ' אשר שם לעומת מריבג בתר"י א' בירלא ובתר"י ב' בדולחא. וסמוך אצלה מרגניתא, מרגליתא וזה אחד הוא עם ל"פ וסו' הנ"ל ובלקח טוב אי' ישפה מאבצר והוא באותיות הפוכות מרבארץ והוא כתרג' ריב"י טאווס למלת תרשיש והביא זה הפי' בשמי הח' ר"ש באבער (בלקח טוב תצוה צד צ"ה) ושם בט"ד מזארץ וצ"ל מרבארץ, אולם שהם אי' שם בלקח טוב בוגיר וזה צ"ל בוליר בל"פ بلور וכן העתיק ריב"י טאווס שהם ועיי"ע בלר ד'] —

* מְרוּבֶּה (בינוני פעול מן רִבָּה בקשור בגדים כנוי לכהן גדול בזמן בית שני) הוריו' י"א: י"ב סע"א מגילי ט'. מרובה בגדים פי' ר"ח במגיל' שם (בכ"י ווילנא) מרובה בגדים בבית שני שלא שהיה להם שמן המשחה היה מתמנה כה"ג בלבישת ח' בגדים לפי שכל זמן שהיה הדיוט היה משמש בד' בגדים לבש עוד ד' ונתרבה בד' אחרים נעשה כה"ג לפיכך נקרא מרובה בגדים וכו' ועיי"ע משח שאחר פי' ר"ח נגרר בעל הערוך. — ובל"נ מְרוּבָּה הפכה מועט ר"ה ד': תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת ועיין סוכ' ה'. ירו' יומ' ספ"ב ד"מ. — זמן מרובה ירו' שביעי' פ"ג דל"ד סע"ג.

1 מַרְבִּיּוֹת (קבוץ מן מַרְבִּית מפעל רִבָּה פי' קבוצת אבנים לגל וכן בל"ע رابية תל erhöhte Stelle) בפ"ג בשביעית (מ"ה וכ"ה בתוספתי' שם רפ"ג) עד שיהיו בו שלש מורביות שהן שלש על שלש על רום שלש שיעורן כ"ז אבנים. ירושלמי (שביעי' פ"ג דל"ד סע"ג) איך[7]) עבידא תלתא זמנין מן תשע תשע זמנין מן תלת עשרין ושבע (פי') [נ"ל בירוש'] טרביות נדבכין. *[אחי"ה וכך יוצא מפורש מירושלמי שביעית פ"ג דל"ד רע"ד לכן נ"ל כי פי' צ"ל בירוש' ודוגמתו עיי"ע אפטרופס הדפה ותק כיון א'. ור"ש פי' כן בשם עצמו ועוד פי' מע' הבא אח"ז (ועיין תוי"ט שם) ויותר נכון כפי משפט ל"ע פי' הרמב"ם היינו גלים מן האבנים] —

2 מַרְבִּיּוֹת (מל"ס יחיד מַרְבִּיתָא יניקה וענף Zweig, Schössling) בפ' שני בתמיד (פ"ב מ"א דכ"ט) באלו רגילין במרביות של תאינה של אגוז ושל עץ שמן[8]). בפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ה רע"א) מלקטין[9]) משם מרביות[10]) של ערבה. פי' ענפים גדולים של ערבה. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רע"ב בסוכ' בשם עצמו. והוא ל"ס הנ"ל וכן העתיק' הפשיט' יניקותיו (יחזק' י"ז, ד') והנכון

---

[1]) כרפי באסיל ואמי' ופראג בטעות ס"ו עפ"י בוקסט'. [2]) בנו"ג מורנא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י. [3]) כ"ה בדפ"ר פיזי והלאה ובכ"י ק"ט ר' יוסי ובנו"ג ר' יוסף בר דוסאי ובכ"י ה"ב דיאסי. [4]) בנו"ג תולעים דרגי דבשרא אסירי וכו' ועיי"ע דרן (ח"ג, קנ"ו.) וכן העתיק רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ח.) לדרנין לא שריי ע"כ ונראה שמלת תולעים באה מגליון פנימה להורות על דרני ורגמ"ה לא העתיק [5]) בנו"ג מורנא וכ"ה בפי' ר"ח (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ט"ז:) והביא ראיה מחולי' מ"ט. אבל דף ס"ז: לא ציין ואולי גם הוא לא גרסו. [6]) ע"ש ומ"ש ועוד עיי"ע מרבך ונדבך. [7]) בנו"ג היך. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ושם לנכון במרביות ובדפ"ע במורביות וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [10]) וכ"ה במשניות אבל בש"ס מורביות.

כגי׳ רבינו בלי וי״ו אחר רי״ש אבל בירו׳ פ״ב דל״ד. אי׳ ג״כ בוי״ו: מנע ממנו שלש מורביות וכו׳ ובתוספ׳ שביעי׳ רפ״ב מרבעות ובכ״י אירפ מריעות (?) ולנכון ביחיד ירו׳ שביעי׳ ספ״א דל״ג ע״ג הדא מרביתא דתאינתא וכו׳ ובירו׳ ערלה פ״א דס״א. אי׳ מרויתא וממנו הקבוץ ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט רע״א משיורו מרויות שנייה שבמוקצה] —

* מַרְבְּיָינָא (מפעל רְבִי פי׳ מגדל erziehen ובל״ע ربى erzogen מגודל) ילידי (בראשית י״ד, י״ד) תר״י א׳ מַרְבְּיָינֵי[1]) ועיי׳ תר״י שם י״ז, י״ב, י״ג; לויק׳ כ״ב, י״א; לבמד׳ י״ג, כ״ג, כ״ט ובל״ס מַרְבְּיָנָא אומן Erzieher וכן העתיק׳ הפשיט׳ אלוף (משלי ב׳ י״ז) וכצ״ל בתרג׳ ובנו״נ מרביתא.

מרבניית (= מרבנייתא צ״ל כמו בל״ס מְרַבְּיָנִיתָא אומנת Erzieherin) בקידושי׳ בפ״ק (ל״א:) והאמר אביי אמרה לי אם מרבנייתא הואי[2]). מינקת רבקה (בראשית ל״ה, ח׳. ט׳) תר״י (א׳) מרבנייתא דרבקה. *[אחי״ה בנו״נ מרביתא וצ״ל כגי׳ הערוך ועיקר הגי׳ מְרַבְּיָנִיתָא וכ״ה בפשיט׳ להעתקת אומנת (רות ד׳, ט״ז) וכפי׳ רש״י בקידושי׳] —

* מַרְבָּעָה הקבוץ עיי״ע מרביות ב׳ בציון מתוספת׳ שביעי׳ רפ״ב.

* מַרְבַּעְתָּא, מַרְבְּעִיתָא, מַרְבְּעוּתָא (מפעל רבע פי׳ בל״מ רביצה das Lagern, die Lagerstätte) ב״ב ע״ג: עיי״ע רבע ב׳ וגי׳ רבינו. ובתר׳ אסת׳ שני א׳, ג׳ חזין מרבעותיה, תרג׳ עמוס ג׳, ד׳ ממרבועתיה.

* מרביצא (?) תרג׳ ירו׳ ב׳ לבראשית י״ד, י״ד יליד ביתו מרביצי ביתיה נ״ל שצ״ל מ ר ב י י נ י ביתיה כדאי׳ בתר״י א׳ ועיי״ע מרביינא. ואין ענינו עם תרביץ כדעת ה׳ לעווי או עם רבץ — ומה שענינו מרביץ תורה עיי״ע רבץ.

מרג (מוֹרִינָא פי׳ חֵךְ Gaumen) בר״ג דפ׳ הרואה (ברכות נ״ה רע״א) וכפ׳ המוציא יין בגמ׳ צרור אבן (שבת פ״א.) עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות וכו׳ עד ומוריגי בהמה. פי׳ חיך בהמה. דבק לשון יונק אל חכו בצמא (איכ׳ ד׳, ד׳) תרגו׳ אידבק לשון עולמיא למוריגיה בצחותא. ופריו מתוק לחכי (שה״ש ב׳, ג׳) תרג׳ ופתגמי אורייתא בסימן על מוריגי. *[אחי״ה וכנ״ה בתרג׳ לתהלים כ״ב, ט״ז; לאיוב ו׳, ל׳; י״ב, י״א; כ׳, ל׳; כ״ט, ט׳; ל״ג, ב׳; תר״י א׳ לבמד׳ י״ד, ל״ז — ורש״י בשני המקומו׳ בש״ס (מבלי שהזכיר את התרג׳) פי׳ מוריגי בהמה כל בשר שבבהמה שאינו חלק אלא דומה למורג חרוץ וכו׳ וא״כ הבינו מע׳ הבא אח״ז אבל אם כפירושו אז נתת דבריך לשיעורין כי הרבה יש בבשר בהמה שאינו חלק אבל מתרג׳ הנ״ל נראה כי רק חך בין של אדם בין של בהמה נקרא מוֹרִינָא ולפע״ד אולי מל״ע مرغ רוק בפה וממנו مرغ מה שהוא הופך אנה ואנה וכן נעתק לל״פ مراغيدن sich hin- und her-wälzen דבר שמתגלגל אנה ואנה ולכן היטב נקרא חך מורינא כלומ׳ מקום הרוק והמאכל הנלעס מתגלגל אנה ואנה עד שיורד בושט וע״י גלגול כזה החך אכל יטעם לו. ולולי יראתי הייתי אומר כי מוריגא בחילוף אותיות בומ״ף הוא כמו פוריגא והוא ל״י φάρυγξ וכן העתיקו ע׳ זקני׳ חך (איוב כ׳, י״ב; משלי ה׳, ג׳; שה״ש ה׳, י״ז)] —

מרג (= מוֹרַג מל״מ שם כלי דישה Dreschwalze ובל״ע نورج) בתמורה בר״ג דאלו ק ד ש י ם[3]) (תמור׳ י״ח.) תשא ובאת (דברים י״ב, כ״ו)[4]) אפי׳ ממוריגייהו פי׳ „אמר לך תישא ובאת להכי אתא דכיון דהגיע הרגל אי אתה רשאי לעכב מלהביא קדשיך ונדריך אלא מיד תטול אותם אפי׳ מן מִוריגייהו[5]) כלומ׳ שאפי׳ נכנסו מעצמן על הגורן ועל התבואה ועל המוריגים ודשים תקח אותם משם ותביאם לבית הבחירה"[6]). מאי מוריגים (ש״ב כ״ד, כ״ב) אמר עולא[7]) מטה של טורבן (זבחי׳ קט״ז: מנחות כ״ב.) ככר פי׳ בע׳ טרבן[8]). — כי שמטו הבקר (ש״ב ו׳, ו׳; דה״י א׳ י״ג, ט׳) תרג׳ מרגוהי תוריא — כי לא בחרוץ (ישעי׳ כ״ח, כ״ז). ובחריצי ברזל (ש״ב י״ב ל״א) תרג׳ מוריגי פרזלא. *[אחי״ה התרג׳ כי שמטו אינו מזה הענין ויש לציין בע׳ בפני עצמו ולכל הפחות לא היה לרבינו להכניסו בין ציונים של ש״ס ובין תרג׳ מישעי׳ ומש״ב י״ב, ל״א כי באלה המקומו׳ מורג, מוריג הוא כלי דישה מל״מ ותרג׳ כי שמטו הוא מענין אחר

[1]) ועיי״ע מרביצא. [2]) בנו״נ ההיא מרבינתיה הואי וגי׳ רש״י מרבניתי׳ ופי׳ אומנת. [3]) כ״ה בכ״י ובדפ׳ באסיל ובדא מ אבל בדפ״ר פיזי וויניצי׳ בט״ס קשרין. [4]) כ״ה לנכון בכ״י אבל בדפ״ע גם מלת שמה ולי׳ במקרא בפסוק הנ״ל. [5]) כ״ה בדפ״ר ובדפ׳ וויניצי׳ מוריגייהן. [6]) ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה לתמורה (בקובץ כ״י אנגיליקא דף רכ״ז סע״א ורע״ב) ושם הסיום אבל במתכוין אסור לדוש בהן דהיינו עבודה וכצ״ל בערוך ובזה מיושב קושית התוספ׳ בתמור׳ שם ד״ה אפילו במ״ש ולא נהירא שהרי אסור הוא בעבודה ע״כ ועיין ג״כ הפשב״ץ. [7]) בדפ״ר, ובדפו״ו עולה. [8]) ח״ד ע״ד וש״נ השינויים.

עיי"ע הבא אח"ז — ודע שבשיטת רבינו (ורגמ"ה שממנו הועתק פי' זה דתמורה) הלך ג"כ רש"י ע"ש והתוספו' השיגו עליו ע"ש עד וה"ר יצחק בר שניאור פי' ממרעייהו אפי' ממקום שמותר לרעותה ולגדלה דהיינו בחו"ל והביאו ראיה מספרי ע"ש ולולי דבריהם הייתי מפרש אפי' מן מוריגייהו בע"א כי זו הצעת הגמ' אפי' ממורעיהו ל"א ממורגייהו ולפע"ד ממורגייהו היינו ממש כמו ממורעיהו כי בל"פ וע' פי' مرج אפר ומרעה אשר שם רועים וגדלין הבהמות וא"כ ממורעייהו בא (אולי מגליון הובא פנימה) להורות על ממורגייהו ורבינו כנראה לא היה גורס ממורעיהו אבל רגמ"ה (בקובץ כ"י) שם היה גורס ל"א ופי' כפירש"י. והשם המופשט מירוג עיי' למטה בע' הבא] —

* מְרַג (בהיפך האותיות מְגַר בל"ס ענין השמטה stürzen) תרג' וישמטו (ש"ב ו', ו'; דה"י י"ג, ט') ומרגוהי עיי"ע הקודם לזה וכאן מקומו ועיקר הגי' מגרוהי וכן העתיק התרג' שמטוה (מ"ב ט', ל"ג) מגרוהא ועוד עיי"ע מְגַר. ובאתפעל איתמריג להעתקת ונדחה (דברים י"ט, ה'). או י"ל שהוא מל"י ἀμέργω abstreifen, abwischen.

* מֵירוּג (מל"ע مرج מַרְעֶה abweiden או מל"י ἀμέργω abpflücken) ירו' פיאה פ"ג די"ז רע"ג המירוג חייב בתחלתו וחייב בסופו ואיי דינו מירוג . . כהדא דתנינן (פיאה ג', ג') המחליק בצלין לחין לשוק ומקיים יבישין לגורן. כלומ' המירוג: המקטף. ובאה"צ פי' מל' תרג' של ע' הקודם לזה. ובתוספת' פיאה ספ"א אי' המארג וזה מוכיח עוד יותר על ל"י הנ"ל ועפ"י זה נכון הוא פי' הר"י בתוספו' תמורה י"ח. ד"ה אפילו שפי' מדארגייהו אפי' הן דלות בשר וכו' ע"ש.

* מַרְגּוּאָן (מחוז Margiana בין אקסוס ובין מחוז אַרְיַאֵ עיין נייבויער 380) ע"ז ל"א: רב שמואל בר ביסנא איקלע למרגואן. אבל בכ"י ש"ם מינכען הגי' למרגוז ובתוס' ר' אלחנן העתיק לִמַר גַזאן (ד"ס במקומו), ודע כי אִי אחד בחוף פרסית ווזיאנה נקרא Margastana עיי' מאננערט גיאגראפיא ח"ה, ב' 392.

* מרגזאות שו"ט ריש מזמור י"ב מיד גזר והטילו מרגזאות בארץ שלא יעסקו בתורה, ובילק' תהלי' ר' רמז תרנ"ו הגי' הטילו מודגראות על הארץ כיון שנתנו עליהם העול הזה וכו' נ"ל גי' מרגזאות מל"ר אמצ' marchisus, marchisius, marquisius פקיד על המדינה בתחום כל מחוז Markgraf.

* מַרְגַּזְיָיה (כפי הענין גרזן Axt, Beil) ירו' שבת פ"ז ד"י, כד מכתת במרגזייה משום דש.

* מַרְגְּזָנִיתָא (מפעל רָגַז פי' כעס zornig) תרג' כעס (משלי כ"א, י"ט) מרגזניתא וכ"ה בפשיט' הסורית.

מרגל (= מַרְגָּלָא, מַרְגְּלִי, מַרְגְּלִית, מַרְגְּלִיתָא בל"י μαργηλίς = μαργέλλιον Perle פנינים ועוד לפעמים אבן יקרה Edelstein עיי' מ"ש ר"ב ועיי' בפנים) קשיטה (בראשית ל"ג, י"ט)[1] תרג' ירושי' (א' וב') מרגליין[2]. וישפה (שמו' כ"ח, כ') תרג' ירושי' (ב') מרגליתא. אולון מרגליטון (ס"א בפסיקת' דר"כ ד"ד:) בע' אולון[3]. — (א"ב מרגריתא בל"י ורומיי כל מין אבן יקרה ובפרט הנולדת במעי הרמש בלב ים). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י (λίθος) μαργαρῖτις = Perle ועוד μαργαρίτης Perlmuschel ובל"ר אמצ' margarita עוד margaritum, margarition וזה מרגליטון בפסיקת' דר"כ הנ"ל וביתר המקומות שציינתי בע' אולון ע"ש. ודע כי מרגלא בל"ז (ומרגלי בירושי' עיי' בסמוך) ובל"נ מרגלית הוא לעומת כתיבת ל"י הנ"ל בראש הערך אבל משתמשין בו גם בהוראת ל"י אשר הזכיר ר"ב ר"ל אבן יקרה וזה מה שתרג' ישפה ועוד פטדת (איוב כ"ח, י"ט) מרגלא ירקא, כדכד (ישעי' נ"ד, י"ב) מרגלין, אבני שהם (שמות כ"ה, ז') תר"י מרגליין דפורולין ועיי' תר"י שם כ"ח, ט'. י"א. י"ב (ועיי"ע מריבג). ועוד הוא להעתקת פנינים (איוב כ"ח, י"ח) ומרגליין. ואם יש בצדו תואר טבן (שמות ל"ט, ו', י') או יקרתא (דה"י א' כ"ט, ב') אז ענינה אבן טובה אבל אצל אבנין טבן ענינה פנינים (עיי' תרג' יחזק' כ"ז, ט"ז) — וכנ"ה בע"ז ח': מרגלית ואבן טבא. ב"ב ט"ז: כפי גי' כ"י ש"ם מרגליות טובה ובנו"ג אבן טובה ב"ר פי"א מרגליות טובה והוא הקבוץ בהוראת יחיד (כמו פנינים) כמו מרגלית טובה חגיג' ג' סע"א. יומ' ע"ה. לבן כמרגלית עיי"ע גד ח'. נדה מ"א: טיפי מרגלית. ירו' ברכות רפ"ט די"ב ע"ד מרגלית דלית לה

[1]) ועיי"ע קשיטה ושם ג"כ גי' חורפא ומעה ועיי"ע חרף (ח"ג תיק.) וע' מע א'. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה בתר"י ובכ"י ק"ט מרגלא ובדפ"ע מרגל וכ"ה מרגליתא בע' קשיטה להעתקת איוב מ"ב, י"א עיי' הערה הקודמת. [3]) עיי"ע ח"א, פ"ט: וכה"ג מרגליטון בפסיקי דר"כ שם.

טימי, ירו' שקלים רפ"ב דמ"ו ע"ג שמא תזיל המרגלית, ב"ר פל"א מבואר צהר (בראשית ו', ט"ז) מרגלית. ושם הקבוץ פ"כ כתנות עור (שם ג', כ"א) נאים כמרגליות. במ"ר פי"ב שהש"ר פ' צאנה: מקובעות באבנים טובות ומרגליות. ושם פ' שני שדיך למלך שהיו לו שתי מרגליות טובות — ועוד בלא"ר זכר ירו' דמאי פ"א דכ"ב. מרגלי מן דמלכא סרקיא נפלת ועוד עיין ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד ירו' נדרי' פ"ג דל"ח. ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. ואסת"ר פ' חור. והושאל לנשמה: ירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ג ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. אנא מובד מרגליתי וכו' ועוד לשמועא של הלכה: איכ"ר פ' טומאתה מנן הוינן שמעין דא מרגליתא ועוד עיי"ע מרגניתא והוא במשקל סורי ובמשקל יוני (מרגליטום) [מַרְגַּלִיטִים = μαργαρῖτις, μαρ-γαρίτης] שמ"ר ס"פ ל"ח] —

מרגל (= מַרְגְּלָא מפעל רגל פי' הרגל ורגילות היה בפיהם ורגיל על לשונם gewöhnlicher Ausspruch, Wahlspruch) בס"ג דפ' היה קורא (ברכות י"ז.) מרגלא בפומייהו דרבנן[1]) אני בריה וכו' פי' לשון רגילות החכמים כולן המפורשין[2]) כאן[3]). אעפ"י שהן[4]) יסודי עולם אין מחזיקין טובה לעצמן בהחזיקם בתורה אומרי' כבעלי אומניות[5]) אנו אני בריה והאומן בריה הוא מתעסק במלאכתו לחרוש לזרוע ולקצור ולטחון ולאפות ואני מתעסק במלאכתי ללמוד וללמד. בזבחים בספ"ק כל הפסולים (ל"ו:) מרגלא בפומיה דרב דימי בר חנינא וכו'. *[אחי"ה ובזה דזבחי' יש לפרש כמו שפירש"י בסנהד' נ': מרגלא בפומיה דר' יוחנן וכו' וז"ל סדור היה הדבר הזה בפיו ולא ששנאה במשנה ובריית‏א אלא כך קיבלה שמועה מרבו ע"כ ושמועת רבי יוחנן אי' בתוספת' סנהד' רפי"ב] —

* **מַרְגְּלוֹת, מַרְגְּלָתָא** (פי' הפכו מראשות die Fussseite) עיין ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד בע' מראשות. וירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"ג בע' מקניתא.

* **מַרְגָּנִיתָא** (בל"פ ובל"ע ופ' مرجان פנינים כמו מרגליתא עיי"ע מרגל א' ועוד הושאל לכלל יקר בהנהגת מוסר וד"א Kostbares, köstlicher Lehrsatz) ב"ב קמ"ו. מרגניתא דשויא אלפא זוזי. והקבוץ ר"ה כ"ג. מסקן מַרְגַּנְיָיתָא וזה נזכר שם אצל כסיתא שענינו Korall עיי"ע כסיתא וע' בסיתא (ח"ב, קל"ד.) וכן ענין מרגניתא בל"ע ופ' הנ"ל Korall. והושאל לדבר יקר וחפץ קידושי' י"ח. נקט מרגניתא בידיה וכו'[6]) ברכות ל"ג: דתקינו לן מרגניתא בבבל. ובענין משל אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה עיי"ע דל ב' (ח"ג, ס"ד) ויש"נ גם הירוש'.

מַרְגָּן (מל"י ἡ μάραγνα Peitsche) איסר אתכם בעקרבים (מ"א י"ב. י"א. י"ד) תרגומו ארדה יתכון במרגנין. — (א"ב פי' בל"י שוטים אכזרים).

* **מָרְגְּנִין** (ענין צריפין Binsenhütten) תוספת' אהלות פי"ח המרגנין והבורגנין וכ"ה בר"ש לאהלו' פי"ח מ"י ובכ"י אירפ' אי' הבורגנין והבורדנין אולי הוא נכון מל"ר אמצ' bordellum, bordellus דירה קטנה לגור בה בקיץ Sommerhütte ומרגנין אולי מל"י μόργος סל נארג מקש וקנים וכדומ' ואצל רז"ל אולי דירת סוכה נארגה מקנים ודומה כעין צריפין, ועיי"ע ברגן (ח"ב קפ"ח.).

* **מַרְגּוֹעָא** (מל"מ מַרְגֵּעָה ענין שלוה Ruhe) תרג' ברגע (איוב כ"א, י"ג) במרגועא.

* **מוֹרָאגוֹרִי** כצ"ל בב"ר ס"פ צ"א עיי"ע חמר ט' ומ"ש בח"ג, תל"ו.

מרד[7]) (= מָרַד מל"ע (עיין בפנים) עם ענין fliessen triefen; מָרִיד מל"ע betäubt; מרדין מל"פ מות) בפ' ו' בנגעי' (מ"ח) השחין והמכוה והקרח[8]) והמורדין אינן מטמאין, בנגעים בפ' ח' (מ"ה) אבל לא בראש ובזקן ובשחין ובמכוה ובקרח ובמורדין[9]) פי' כמו (בע"ז כ"ח:) עין שמרדה וכן בתורת כהנים (נגעי' פרש' ג' פרק ו') שחין (ויקר' י"ג, י"ח) יכול מורד ת"ל ונרפא מכלל שמורד כשמכה פתוחה והבשר המכוה נראה בלא עור[10]) ובפ' תשיעי

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע עוד דיבנה וכ"ה בש"ס אבל בכ"י ש"ס לי. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע מפורשין. [3]) ר"ל של ר"מ, של אביי, של רבא, של רב [4]) ר"ל רבנן שאמרו אני בריה וכו'. [5]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע אומנות. [6]) וכ' כבוד נקראו כן הדרים ומל"; עיי"ע בזר (ח"ב, ל"ד) ציון משבת ק"מ: [7]) נגררנו אחר הסדר של דפא"מ אבל בדפ"ר וכ"י נסדר זה הע' אחר ע' מרדעת. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ובספרא תזריע נגעים רפ"א פרש' א' בט"ס והקרח. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב אבל בכ"י ק"ט בפעם ראשינה המורידין וכ"ה בדפ"ע בציון השני ובנו"ג בשני מקומות ועוד בנגעי' פ"ט מ"ב המורדין. [10]) וכן פי' הראב"ד בתו"ב שם שמורד: שלא נקרם העור כלל.

(נגעי' פ"ט מ"ב) היו מורדין טהורים פי' מתחריין[1], ויש אומרין מורדין מן רר בשרו את זובו (ויקרא ט"ו, ג'). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח:) עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת פי' שרוצה לצאת כאדם שמורד[2] בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ד.) ריש לקיש[3] [הוה אכיל עד דמריד][4] שיצא מדעתו — בפ' חזקת הבתים בגמ' ג' ארצות להזקה (ב"ב ל"ח:) בורח מחמת מרדין פי' נתבע תביעת נפשות — בפ' כירה בגמ' מעשה (שבת מ':) לוקה[5] מכות מרדות מדרבנן[6] פי' „מלקות דאורייתא הוא על חייבי לאוין באומד ובהתראה ובעינן מכה משולשת כרכתי' (דברים כ"ה, ג') ארבעים יכנו ואמרו חכמי' (מכו' כ"ב.) מנין הסמיך לארבעים אבל מי שעובר על מצות עשה שאמר לו עשה סוכה עשה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נשמתו בלא אומד ולא מכה משולשת ולמה קורין אותו מכות מרדות (עיי' מקומו' הנ"ל ועוד בנזיר כ"ג.) שמרד בדברי תורה ובדברי סופרים"[7]. — (א"ב תרג' ובנגעי' בני אדם (ש"ב ז', י"ד) ובמרדות בני אינשא פי' מוסר. תרג' ואני איסר (מ"א י"ב, י"א. י"ד) ואנא ארדה) *[אחי"ה בנו"ג ואנא אירדי והוא מל"ם רדא עיי"ע רד ה' והשם בל"ם מַרְדוּתא וא"כ מכת מרדות מכת מוסר כר"ב בע' רד ה'. וכנ"ה בתרג' להעתקת מוסר עיי' תרג' משלי א', ב'; ג', ז'; ד', י"ג; כ"ב ט"ו; כ"ג, י"ג ועוד. וכן תר"י א' לבמד' ל"ג, ל'. לא מסרות: אתר מרדותא. ותרג' ירו' א' לויק' י"ט, כ' בקרת: מרדו אינון חייבין. לך רד (שמות ל"ב, ז') נדרש בשמ"ר פמ"ב מרדות הם צריכין, וכן עירד וכו' (בראשית ד', י"ח) נדרש בב"ר רפ"ג כולן לשון מרדות הן וכו' עיי"ע ערוד. ברכות ז'. טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות. ובענין מכות מרדות עיין ציונים למטה בהערה 5 וכן בירו' נזיר רפ"ד דנ"ג: מלקות תורה ארבעים חסר אחת וכו' מכת מרדות חובטין אותו עד שיקבל או עד שתצא נפשו והביא זה הירו' בסיגנן אחר רה"ג בתשוב' שערי תשובה סי' ט"ו ושם הובא ג"כ ברכות הנ"ל ופי' לנכון מכת מרדות: מכת מוסר ועוד עיי' תשו' רש"ג שם סי' קפ"א ובפי' מכות מרדות שהביא הערוך נשאל הריב"ש עיי' ברוחב ענין שם סי' צ' ובהפשב"ע אולם מקור פי' הערוך (עיי' הערה 7) נעלם מעיני הגרי"ב. ועיי' ג"כ לימוד ערוך למ' שבת צד ל"א: — וגם יתר דברי רבינו צריכין ביאור כי הביא ציונים הנ"ל בסוג ערך אחד אף כי הם ממושגים שונים כי מרד (בע"ז כ"ח:) פי' לפע"ד מל"ע مرث، مرد ענין לחלוחית ונזילה וממנו בינוני מורד וזה שחין.. מורד פי' נוזל ועוד לח ולא עלה עליו קרום (ועיי' בפי"מ להרמב"ם נגעי' פ"ו מ"ח) וכן מוכח מספרא תזריע נגעי' פרש' ד' פרק ז' וירו' פסחים פ"ז דל"ד. מכות אש יכול מורדת[8] ת"ל מחית המכוה. ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג שחין המורד. והקבוץ המורדין עיי' נגעים בערוך לעיל וכ"ה בספרא נגעים ר' פרק א' פ"א. וגי' בבי' רישי"ן מוררין אי' ג"כ בפי"מ להרמב"ם ורע"ב לנגעי' פ"ו מ"ח והתואר תוספת' בכורות רפ"ה עיניו מרודניות[9] — וענין עד דמריד ברכות מ"ד. אשר נשמט בערוך ואשר פי' נכון כפי הענין יצא מדעתו הוא לפע"ד מל"ע مَرِدَ הטריף דעתו וכפירש"י ולולי דברי הערוך ורש"י הייתי אומר שהוא ל"פ مَرَشَ הקיא כלומ' אכל עד שמקיא די שבעו — וגם בורח מחמת מרדין (ב"ב שם וכב"מ ל"ט.) הוא המקור (וגם בשמוש השם) של פעל פרסי مردن מות sterben ועיי' רש"י ב"מ שם, ורשב"ם ב"ב שם. ועיי' ב"ק קי"ז. והשתא איכא פרסאי[10] דקפדי אשפיכות דמים ואמרי מרדין מרדין וכו' ולפי זה אולי יש לקיים גי' גרדין ומרדין בב"ר פע"א[11]) ששניהם בל"פ گذاريدن, مردن מורים ענין מיתה] —

* מָרַד (מל"מ וסו' וערבי مرد widerspänstig, ungehorsam, rebellisch sein והשם מֶרֶד מרידה Abfall ועיין בפנים) בתרג' הועתק מרד של מקרא וכל לישנא דפשיעה ע"י מְרַד עיי' מתורגמן, וכנ"ה במגיל' י"ג. שמרד בעצת מרגלים וכו' שמרדה בגלולי בית אביה. ב"ב קמ"ז. אל

[1]) בכ"י ה"ב מתהריין ובכ"י ק"ט בט"ס מתחרין. [2]) כ"ה רק ברפ' וויניצי' וכ"ה ממש בפירש"י בע"ז כ"ח: [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר פיזו' באסי' אמשי' ושם משובש ע"י הנקודים שלא במקומם. [4]) כצ"ל ונשמט גם בכ"י גם ברפ"ע ועליו שב הפי' שיצא מדעתו. [5]) לי' בש"ס אבל אי' ביבמות נ"ב. כתובו' מ"ה. ועיין נזיר נ"ח סע"ב וחולי' קמ"א: [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובחי' הר"ן וכפי בעל ד"ס גם במ"מ פ"ג מהלי שבת ה"ג אבל אני לא מצאתי ואי' במקומו' הנ"ל בהערה הקודמת. [7]) זה הפי' שייך להגאון שתובא בתש' בנימין זאב עיי"ע מלקות וש"נ. [8]) בירו' פסחי' הנ"ל בט"ס מגררת. [9]) ובכ"י אירפ' מצודניות. [10]) זו עיקר הגי' עיין רש"י ב"מ שם ותוספו' גיטי' י"ז. ד"ה הא וד"ס ב"ק במקום ו [11]) עיי' פי' אחר בע' גד (ח"ב, רל"ט).

תמרדו במלכות בית דוד, סנהד' מ"ט. מורד במלכות הוי, כתובות ס"ג. המורדת על בעלה וכו', שם: וכן המורד על אשתו, שם: וב"מ פ"ד רע"ב אימרדה, ירו' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ד מטבע שמרד עיי"ע כזב כ', ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: במורד ביוה"כ וכו', הפעיל ירו' כתובו' פ"ה ד"ל: התורה המרדתה עליו, בר פכ"ג נמרוד . . זה המרידן עלי. התואר: מָרוֹד עיי' תר"י א' לויק' כ"ה, י'; לבמד' כ"ד, י"ט, והקבוץ תרג' לש"ב ט"ו, ל"א; לישעי' ל', א'; נ"ג, י"ב — ב"ר רפכ"ג עיי"ע המרוד ובלא"ר מְרָדָא תר"י א' לדברי' כ', כ', מָרַדְתָּא (עזרי ד', י"ב) ירו' נזיר פ"ז דנ"ו. כנשתא מרדתא אבל עיי"ע כנש. — חולי' נ"ט רע"א מרידתא עיי"ע נריתא. ובמשקל ערבי مَرِيد איכ"ר פתיחת' ד"ה דרכך: עובדיך מְרִידָאתָא. והשם מֶרֶד כתובו' ס"ד. ירו' כתובו' פ"ה ד"ל: ירו' קידוש' פ"א דנ"ט. איגרת מֶרֶד. ב"ר פכ"ג לשון מרד, שם פמ"ב נמרוד שהעמיד מרד בעולם (עיי' לעיל הפעיל) והקבוץ יומ' ל"ו: פשעים אלו המְרָדִים, ותרג' פשעם (איוב ח', ד') מֵירְדֵיהוֹן במשקל סורי (מֵרְדָא). והשם המופשט במד"ר רפי"ח ואין נפשע (משלי י"ה, י"ט) אלא מְרִידָה, ועוד מַרְדּוּת מל"מ ב"ר ס"פ נ"ז, תרג' ש"א כ', ל' מַרְדּוּתָא (בל"ס).

☞ מרד (= מַרְדָא לפע"ד מל"פ مرد חזק והשם مردى תוקף וכפרט לתאר בו כח המוליד (zeugungskräftig תרג' בסעיפיה פוריה (ישעי' י"ז, ו') בסוכה מרדא. *[אחי"ה המתורגמן כתב וז"ל כך מצאתי ואיני יודע מה הוא ע"כ וגם ה' לעווי בעמת"ר ח"ב, 67 היה נבוך בפירושו אבל לפי פתרון מלה פרסי' הנ"ל מיושב על בוריו והושאל כח המוליד של אדם לְאילן שענפיו הוציאו פירות וזהו פוריה — וסוכה הוא מל"פ شاخ ענף] —

מְרְדָּה (נלפע"ד מל"ע مرزة עוף הנקרא Weihe ועיי' בפנים) ספיקא[1]) באלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:) (א"ב פי' מין עוף) *[אחי"ה וזו הצעת הש"ס מרדא ספיקא אמר רב אסי שמונה ספקות הן חובא וכו' ומרדא וכו' אמר אביי תרנגולא דאגמא חד מחד ספיקות הוא והיינו מרדא א"ר ספא תרנגולא דאגמא אסורה תרנגולתא דאגמא שריא וסימנך עמוני ולא עמונית וכו'. והתוספו' העלו כי שני מינים הם הקרואים כך ובין זה ובין זה הזכר והנקבה שוין ועיי' ג"כ תוספו' נדה נ': ד"ה תרנגולתא. ואלו הן סימני העוף ווייהע יש לו זנב ארוך הפוי מכנפיו על כולו אחז את שללו לא בפריחה כי אם במשיכה על הארץ וגם דר בסמיכת המים ויש מאותו המין שנקרא Wiesen-weihe וגדול ממנו הנקרא Sumpfweihe ועל שם מגורו באגם נקרא Rohrweihe ומראהו אדום ולפע"ד כנים דברי אביי כי כנוי של מרדה הוא תרנגול דאגמא והקטן מאותו המין היטב נקרא תרנגולתא דאגמא והגדול ממנו תרנגולא דאגמא ושניהם דרסו ואכלו לכן מסיק הש"ס (עפ"י דרוש מרימר) כי גם תרנגולתא דאגמא אסור והיינו נירותא ובאמת גירותא לפע"ד הוא בל"פ غليواز (= غليواج، خليواخ) כי רי"ש ולמ"ד מתחלפין ונקרא בל"פ כן עוף Weihe[2]), ועוד נ"ל כי בחרו רז"ל שם מרדה שהוא בל"ע כמו גוריתא בל"פ כי רצו לתאר ג"כ מראה עוף הנ"ל שנקרא תרנגול דאגמא שהוא אדום וכן ענין ماردى בל"פ] —

מִרְדָּה (מפעל רָדָה פי' כלי לרדות הפת Brot-schaufel ועיי' בפנים) להביא מרדה נכנסה [בר"ג דפ' חסידים][3]) (תעני' כ"ה רע"א). ברחת ובמזרה (ישעי' ל', כ"ד) תרגומו מרדה. *[אחי"ה ר"ב לא הרגיש כי בנו"ג מדירא וכ"ה בתרג' ירמי' ט"ז, ז' וכ"ה בע' דר ד' (ח"ג, קל"ה:) וא"כ התרג' אינו ראיה על מרדה דתעני' כי זה השם נבנה מפעל רדה פי' כלי לררות הפת וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י אשר ת"י (וממנו הודפס בש"ס ווילנא) וכן פירש"י ע"ש ולועזו פאל"א = pala, ומרדה יש לה שני חלקים כדמוכח מתוספ' כלי' ב"מ פ"ג מרדה ניטל הרודה טמא מפני הצינורא ניטלה הצינורא טמא מפני הרודה[4]). ובענין גזרת מדרא עיי"ע בע' דר ד'] —

* מְרְדָּה (אולי מל"ר Excremient, merda ועיד עיי' בפנים) ע"ז ע"ה: מנא דמרדה וכ"ה מנא דמרדתא בתנחום' הישן חקת סי' ב'. ורש"י בע"ז פי' אדמה וצפיעי בקר מעורבין ועושין מהן כלי ע"כ וא"כ תהיה מל"ר הנ"ל ברי"ף הגי' מנא דמרמרא ובר' קושט' דמרדא וזה ג"כ נכון כי בל"ע مدر עניינו גללי בקר Mist ועושין כלים מגללים עיי' כלי' פ"א מ"ד ור"ש שם. ועוד י"ל כי מרדה מל"ס مرد، مرج אדמה, ובשאיל' מטות סי' קל"ז אי' דפחרא, ומה"ג הל' י"נ צר קכ"נ. משמע דמרדא (כ"ה גירסתו) הוא מנא דפחרא ע"ש היטב וגי'

---

[1]) בדפ' וויניצי' עוד: להביא והוא בט"ד מעי' הבא אח"ז. [2]) ופ"א עיי"ע גרתא ח"ג, שע"ת. [3]) בצ"ל וכ"ה בע' מסא א'.
[4]) בכ"י אירפורט הצינורות, הציגורת.

מְדָרָא עולה יפה עם ל"ע ופ' مدر ובל"ס מֵדְרָא טיט של חרס Töpfererde ועיי"ע מדר ובזה הכל מיושב איש איש כפי גירסתו.

מְרַדְיָא (מל"ע مردى הקבוץ مرادى עץ שמנהיגין בו הספינה Steuerruder, Ruderholz) בפ' השוכר את הפועלים בגמ' עד שלא יתחילו (ב"מ פ"ז סע"א) צריכה ו'[1]) כי מורדיא דלברות פי' לברות שם הנהר והוא אגם כלומ' צריכה ו' כמו המשוט של מלחים שמנהיגים הדוגית בנהר הנקרא לברות. *[אחי"ה וכן פירש"י עפ"י תיקון הב"ח אבל במגיל' ט"ז: וי"ו דויזתא (אסתר ט', ט') צריך למימתחה בזקיפא כמורדיא דלברות לא פירש"י מאום וכן לא העתיקו פי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ולי' נ"כ בכ"י ש"ס ובע"י הראשון ובילק' כ"י ובראשונים שהביא בעל ד"ס (מגילי צד ס"ח.) ולכן לא הביאו רבינו עיי' בהפשב"ע] —

* מִרְדְיָא (לפי הענין גרזן Hacke) תרג' פלח ובקע בארץ (תהלים קמ"א, ז') דפלח ומבזע במרדיא בארעא אולי כלי חרישה מפעל רדי או אולי צ"ל מרריא כל"ע مر בשני רישי"ן מע' מר ו'.

* מוּרְדְּיָתָא (מפעל סורי רדא וממנו השם מַרְדִּיתָא, מַרְדְּיָתָא הליכה der Gang והושאל למענה ותלם Furche) תרג' למעניתם (תהלי' קכ"ט, ג') למורדוותהון כ"ה בדפ' רגיא ובכ"י תרג' למורדוותהון ובנו"ג למורדניתהון. או אולי מע' הקודם מפעל רדי פי' תלם והיינו חריצי של מחרישה.

* מַרְדוּת, מַרְדוּתָא (Züchtigung) עיי"ע מרד א'.

* מרידתא בחולי' נ"ט רע"א עיי"ע נריתא ומ"ש לקיים הגי' ורבינו גרס נוריתא.

* מָרְדְּכַי (שם הפרטי א') למרדכי בן יאיר ב') לאמורא דבבל בן דורו של רב אשי)

א') מרדכי שהובא במגילת אסתר שם פרסי הוא לפ"ע ממלה פרסי مردك אדם קטן ואולי נקרא כן מרוב ענותנותו והראיה מש"ר פל"ח מי גרם למרדכי לבוא לידי הגדולה הזאת אמור שהיה מתפלל בכל שעה . . מאחר שראה עצמו בגדולה לא הגים לבו וכו' עד וישב מרדכי אל שער המלך שחזר לשקו ולתעניתו וכו' ובאלה המקומות תמצא דרושי רז"ל עליו: מגיל' י': י"א. י"ב. והלאה, ט"ו. והלאה, י"ט. יבמות כ"ד רע"ב, חולי' קל"ט: מנחו' ס"ד סע"ב ס"ה רע"א שקלי' פ"ה מ"א אבל עיי"ע גגות צריפין ומ"ש. ב"ר פ"ל, ל"ט, נ"ג, ס"ז, פ"ד, צ"ט, שמ"ר פ"ב, ל"ג, ויק"ר פי"ג, כ"ח, ל', ל"ב; במ"ר פ"י, י"ד, י"ח; שהש"ר פ' הנצנים, פ' לא ידעתי, פ' זאת קומתך. רות רב' פ"ד, קהל"ר פ' טובים השנים, פ' ועת משפט, פ' אם רוח. אסת"ר פ"ד, ו', ז', ב') שם אמורא דבבל עיי' ברכו' ל"א. שבת נ': צ"ט: ביצ' ו'. (עיי' פירש"י), גיטי' נ"ט. קידושי' מ"ד: עיי' פירש"י בכורו' ה'. ב"ק נ' סע"א כתובו' פ"ז.

מְרְדְּכִיתֵיה (תרג' משענת seine Stütze, Krücke עיי' בפנים) תרג' ירוש' (א') על משענתו ונקה המכה (שמות כ"א, י"ט). — (א"ב בנוסח' דידן כתוב על מורניתיה ופי' מלה זו שבט בל"י עיי"ע מרן). *[אחי"ה עיי"ע מרן ג' ושם אוכיח נגד ד"ב שהוא ל"ע וסו' ואולי יש לקיים גי' רבינו בהיפך ה א ו ת י ו ת מדרכיתיה כי בל"פ درخت, درود درود פי' עץ וממנו שבט העשוי מעץ] —

מַרְדֵּעַ (על משקל מרצע מפעל ערבי ردع הכה בראש החנית mit der Lanzenspitze schlagen ועוד תקע יתידות של ברזל בבותל וכדומה והשם مردع חנית ואצל רז"ל מלמד הבקר אשר בראשו מסמרים או מחט der spitze eiserne Ochsenstachel) בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ז:) קוצץ מלא המרדע. פי' כשיבוא לחרוש ומרים המרדע להכות הבהמה שחורש בה לה יהו ענפי האילן מעכבין אותו[2]). מרדע פירשנו בע' מלמד. *[אחי"ה כיון על פסיקת' דר"ה (צד קנ"ג.) עיי"ע מלמד וש"נ יתר מקומות ועוד עיי"ע דרבן. בדפ"ע הראשוני' אי' מרדע פירשנו וכו' בע' מיוחד ולא ידעתי למה והנכון כסדר דפוס אמש' אשר שם נכלל בציון הראשון. ובכ"י ק"ט וה"ב נשמטו התיבות מן מרדע פי' וכו'. וכנ"ה בשבת ט"ו סע"ב תוספ' שם פ"א ובאהלו' פט"ז מ"א עובי המרדע עיי"ע עב ב'. תוספת' כלי' ב"ב רפ"ג המרדע שנפלו משקין על מקצתו וכו' ועל הדרבן וכו' ובמד"ר פי"ד נתן הכלל: המשנה קראה אותו מרדע והמקרא קרא איתו דרבן ומלמד. ודרוש: מורה דיעה עיי"ע מלמד ודרבן. והקבוץ ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. זה אומר מלא מרדע אחד וזה אומר מלא שני מַרְדְּעִים. בר"ה כ"ד. שבת י"ב: קמ"ט

[1]) במלת וקטנית. [2]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב אשר ת"י וממנו נדפס בש"ס ווילנא ע"ש.

רע"א שבועות מ"ח רע"א כל"נ: ב' מרדעות וכ"ה בתוספת' ר"ה פ"א ובכ"י ו"ו מדרעות ואולי צ"ל מדרגות כדאי' בכ"י ש"ס ר"ה (ד"ס צד כ"ח:), ובכ"י אירפורט בתוספ' שם מרדאיות] —

מַרְדַּעַת (מל"פ برذغه הועתק ללי"ע بردعة, بردعة עכ"ט של בהמה Sattel) בפ' במה בהמה (שבת נ"ב:) חמור יוצא במרדעת. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת נ"ג. הרבה פעמים ועיי' שם נ"ד: וירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד. מרדעת של חמור ואות מ' היא שרשית ולא כמו שכתב ה' לעווי כי שרשו רדע וה' פליישער לא השיג עליו והנכון שהוא מל"פ וע' הנ"ל ואותיות בומ"ף מתחלפות ועיקר הנחת המלה מורה מכסה וטלית אשר נותנין תחת הכר ובעצם הראשונ' אי' בזה הענין באיכ"ר פ' רבתי ההוא גברא מרדעא אית ליה וכה עשרים וארבע מרקעין ובע' רקע ב' מרקועין ובירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה סע"ב תרי עשר מקרען וצ"ל מרקען כדאי' בדפ' אמשט' ושם אי' איסטווא והוא ל"י מכסה עיי"ע אסטווא ג' (ח"א קס"ז:) והפשיט' העתיקה משלי כ"ג, כ"א וקרעים: רדעתא ובלי ספק צ"ל ברדעתא — ובאו"מ לה' פירשט ע' כר אי' בט"ד نردعة וצ"ל بردعة] —

* מוּרְדְּקָא ט"ס עיי"ע מודרקא.

1 מָרָה (מל"מ (הפכו מתוק) והוא שם מקום במדבר שור (שמות ט"ו, כ"ג) Mara) בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנהד' נ"ו:) עשר מצות נצטוו במרה ז' שקיבלו בני נח הוסיפו עליהן דינין דכתיב (שמות ט"ו, כ"ה) שם שם לו חק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתי' (דברים ה', י"ב. ט"ז) בעשרת דברות כאשר צוך ואמר רב יהודה[1]) כאשר צוך במרה. *[אחי"ה ועוד הושאל לכל דבר מר ד"מ לארס תרומו' פ"ח מ"ה עד שתאבד בהן המרה עיי"ע מר ו' ויפה פי' ארס של נחש ואולי כיון ג"כ למלה פרסי' ار נחיש כלומ' מה שבא מנחש. ועוד הושאל למְרֵרָה Galle חולי' פ"ג מ"א נקבה המרה, שם מ"ג. מרה שניקבה, ב"מ ק"ז: מחלה (שמות כ"ג, כ"ה) זו מרה וכו' ע"ש. והושאל לאימה וכעס כתובו' ק"ג סע"ב עיי"ע זרק א'. שהש"ר פ' כמגדל דרש המריה (בראשית כ"ב, ב') שממנו יוצא מרה לעולם. — ובל"ז ויק"ר ס"פ ל"א מר מזה מתחת ידו של הקב"ה ולא מתוק מתחת ידיך ועיי' שהש"ר פ' הנך יפה. פסחי' ל"ט. ירק מר. והפעל ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: דנפשיה (מדתיה) [צ"ל מרתיה]. ובהפעיל ב"ר פצ"ח וימררהו (בראשית מ"ט, כ"ג) בן שהמר לאדונתו. ועוד עיי"ע מרר] —

* 2 מָרָה (מפעל מרי Ungehorsam) איכ"ר פ' נחפשה עיי' סוף ע' מר א'.

* 3 מָרָה גי' רש"י בחולי' ס"ב סע"ב ובנו"ג מרדו עיי"ע זרג (ח"ג, שי"ט).

* מַרְהַבְיָא (בל"מ מעוג מפעל רְהַב Uebermuth) תרג' מעוג (תהלים ל"ה, ט"ז).

* 1 מַרְוָא, מַרְוְיָא (מפעל רְוִי ענין שיכור berau-schend) תרג' כ"י[2]) לתהלים ס"ט, י"ג למישתי מַרְוָא ובנו"ג מַרְוַת וכן תרג' היונה (ירמי' מ"ו ט"ז) מלשון יין (עיי' רש"י ורד"ק) חמר מרויא. ותרג' שכר (ויקרי' י', ט') חמר ומרוי, תרג' לזכרי' י"ב, ב' מאן מלי מרוי.

* 2 מַרְוָא (כמו מור Gummiharz) תרג' טיט (נחום ג', י"ד) מרוא לפי גי' דפ' וויניצ' ואולי אחד עם המור במקואות פ"ט מ"ה עיי' גי' בע' מר ג', מין דבק.

* מַרְוָא (בל"ע ופ' וסו' Salbey) עיי"ע מר ו' ציון משבת ק"ט רע"ב.

* מָרוּת. מָרוּתָא עיי"ע מר א'.

* מַרְוִיתָא, מַרְוִיתָא עיי"ע מרביות ב'.

* מירום. מרום, מרון, מירון עיין ערך עדכם בלי יו"ד.

* מרוּצָה (מל"מ מפעל רוץ Lauf) רות רבה ויהי בימי: והיה עולה אצל אביו במרוצה וכו'.

מַרְזֵב (מל"ע ופ' ميزاب פי' צינור Rinne, Kanal והושאל לכרך קפול בבגד בשני קצותיו rinnenförmige Gewandfaltung) בפ' חזקת הבתים (ב"ב נ"ח:) המרזב אין לו חזקה. בקולמוס פסול כמרזב כשר (יבמות ע"ה:) כבר פירשנו בע' גרד (א'). בפ' חבית בגמ' מי שנשרו (שבת קמ"ז) אסור לעשות מרזב בשבת פי' „כשיעטף[3]) אדם טליתו ויקפל[4]) שני קצותיה כמין כרך[5]) קיפול[6]) ויניחנה

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשאר דפ"ע חוץ מדפו"ו. [2]) עמת"ר ללעזוי ח"ב, 68. [3]) בפי' ר"ח אי' כשיתעטף. [4]) בדפ' באסיל ואמ' בט"ד ויקבל. [5]) בדפ' פיזו' בט"ד כרד. [6]) כ"ח בכ"י ודפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח.

על כתיפו השמאלית [1]) ויחזור ויקפל שאר הטלית המשולשל בצדו הימין ויניחנה בכתיפו הימין נמצאת טליתו מקופלת מהנה ומהנה ומופשלת על כ ת י פ י ו [2]) וחלל כנגד השדרה ונראה כמין מרזב, וכזה [3]) הוא קשר כישי [4]) בבלייתא שהיו קושרין שתי כריכות וקורין אותה כישא ו כ י ס כ ו ס י מ א נ י" [5]). *[אחי"ה ר"ח במקום הנ"ל מסיים פירושו וי"א זולתי פי' זה אבל חובה עלינו לומר בלשון רבותינו ומה שקיבלנוהו ע"כ וכן בתחלת דבור פי' וז"ל כך קבלנו מרבותינו שיש בידם קבלה ע"כ אבל רש"י פי' בע"א ע"ש. וסוף פי' הערוך הובא בתוספו' שבת ד"ה מהו והקשו עליו אבל כפי גי' רבינו וכ"י ש"ס מתורץ היטב והתוספו' לגי' הספרים שלנו הקשו ע"ש — ובענין צינור אי' עוד מרזב כמה פעמי' בב"ב נ"ח: ובתוספת' ב"ב פ"ב וירו' ב"ב ספ"ג די"ד: מקום המרזב וכ"ה בלא"ר גיטי' ס"ט. ניתיב תותי מרזבא, חולי' ק"ה סע"ב האי דלא יתבי תותי מרזיבא וכו' עיי"ע שפך. והקבוץ מ"ק כ"ה סע"ב וסנהד' ק"ט סע"א מַרְזֵבֵי דצפורי — וכ"ה בתרג' לקהל' ב' ח'; לדה"י ב' ל"ב, ל' מרזבין; לאיוב כ"ח, ד' מרזיביָא ולתהלי' מ"ב, ח' מַרְזֵיבַיִךְ כ"ה בכ"י ובנו"ג מַרְזַבְיִךְ] —

מִרְזַב (כל"ע مرزبة = ارزبة שבט ברזל לפצץ בו גוש עפר והוא כעין מקבת eiserner Stock, Hammer) בפ' אין עומדין בגמ' דסמוך העובר (ברכות ל"ד רע"א) ובס"ג דפ' הקורא את המגילה (למפרע) [צ"ל עומד] (מגילה כ"ה.) מחינן ליה במרזבתא דנפחי עד דמכוין דעתיה. בילמדנו בהעלותך (תנחומ' בהעלתך סי' ג') טול ככר זהב והשלך לאור ונעשית היא וכפתוריה ופרחיה וקניה את הוי מקיש במרזובתא [6]) מגרמה היא מתעבדא [7]) פי' בל' ישמעאל קורין למקבת מרזבא [8]). ס"א מרזפתא ויש מהן בע' ארזפתא [9]). בכשיל וכילפות יהלמון (תהלים ע"ה ו') תרג' מחיין כבמרזופין [10]). *[אחי"ה בנו"ג בברכות שם במרזפתא ובמגיל' שם ובכ"י ש"ס ברכו' ובגיטי' נ"ו: בארזפתא ועיי"ע ארזף א' ועוד שם ס"א רזובא והוא בל"ע ارزبة שפי' כמו מרזבתא مرزبة אשר ממנו הקבוץ مرازب כגי' דפ"ר בכאן, ורש"י בברכו' שם הביא ג"כ תרג' משופטי' ד' כ"א במרזפתא ובנו"ג ארזפתא וכ"ה מרזפתא בתנחום' חקת ססי' א'. והקבוץ מרזופין תרג' לתהלי' ע"ג, י' וכויק"ר פכ"ז במרזוכות ובנוסח' משובש עיי"ע מגלב. ובע' ארזף פי' רבינו קורנס של נפחים וכ"ה בפי' ר"ח למגיל' כ"ה. (בש"ס ווילנא) וברש"י לברכו' שם ועיקר הוראתו בל"ע כבר אמרתי בריש הע' הנוכחי — ובעה"ק שנ"ב האמ"ר בל"א = Hammer] —

* מַרְזוּבְלֵי סוכ' כ'. עיי"ע מזבלי ומ"ש.

מרזבני (מל"פ וע' مرزبان ובל"ס מַרְזְבָנָא Vorgesetzter, Präfekt) בפ"ק דמגילה בגמ' דסמוך קראו (ו' רע"ב) ותלת מאה ושיתין ושיתא [11]) מרזבני איכא ב ר ו מ י [12]) פי' אדונים. *[אחי"ה וברש"י דוכסים ובכ"י רש"י לי' ולא ידעתי למה כי הוא הנכון — אבל בין לפי' הערוך בין לפירש"י הוא רק כפי מובן ההמשך אבל עיקר הוראת המלה בל"פ הוא בעל התחומין ומקביל ללא"ש Markgraf עיי' פערלעס עט"ש 127] —

מַרְזוּ (נ"ל מל"ע رزا באפעל עושה נזק והשם رزء رزيئة נזק beschädigen, schaden) בפ' החולץ בגמ' ה מ ח ז י ר ג ר ו ש ת ו (יבמות מ"ז:) ובפ' א ח ר ו ן ד י ב מ ו' בגמ' א י ן מ ע י ד י ן (שם ק"כ: קכ"א.) [13]) שאני מיא דמרזו מכה פי' ממרסין פי' המכה והכויה ואינה מועלת ורפואה שכבר שאבה המכה [14]) המים והן מכבין הכויה. *[אחי"ה נראה דרבינו פי' מרזו מפעל מרז כמו מרס עי"ע ענין שחיקה וכבוי ורש"י פי' מענין רז א' ע"ש ולזה הביא ראיה מתעני' ג': ועוד י"ל כי גם רבינו כיון למה שכתבתי כי מרזו ענין נזק והפסד ופי' ממרסין מלשון מורסא] —

מַרְזֵחַ מל"מ פי' מל"ע ترنّح הרמת קול בין לבכי בין לשמחה והושאל לאבל) בס"ג דפ' ואלו

---

1) כ"ה בכ"י ובפי' ר"ה ובדפ"ע השמאלי. 2) כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח, אבל בשדפ"ע כתפו. 3) בפי' ר"ח וכענין זה. 4) וכ"ה בכ"י א"פ בש"ס ובכ"י מ' כושי ובנו"ג כיס. 5) ע"ב הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וסוף הדבור צ"ל בשניהם: וכסכוסי מאני (או מאנא) ד מ ת ח ז י כ מ ר ז א וכ"ה בכ"י ש"ס ובערוך בדפ"ר פיזי וויניצי בע' כסכס ע"ש. 6) בנו"ג בתנחו' את היה מכה בפטיש. 7) בתנהו': מעצמה נעשית. 8) בדפ"ר מראזב וגם זה נכון והוא הקבוץ מן מרזבה. 9) ר"ל ארזף א' ע"ש בח"א, רע"ח. 10) כ"ה בדפ"ר ובכ"י תרגי' ובנו"ג בט"ס בכמרזופין, ובכ"י ה"ב במרזפיין, בכ"י ק"ט במרזופיין בדפ' וויניצי' במרזפין ובשדפ"ע במרזופין. 11) בנו"ג ושיתין והמשה. 12) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' ישנים ונשתנה בד' באסיל עיי' ד"ס מגילה צד י'. 13) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י וכ"ה בדפ' וויניצי' רק שם קצת בט"ד ע"ש ובשדפ"ע אי' בפי' החולץ ש נ י מ יא וכו' והוא קטוע. 14) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר הכוויה.

מגלחין (מ״ק כ״ח סע״ב) מרזח נעשה שר לסרוחים. כס״ג דפ׳ מציאת האשה (כתובות ס״ט:) מאי מרזח[1] אבל דכתיב (ירמי׳ ט״ז, ה׳) כה אמר ה׳ אל תבא בית מרזח כלומ׳ האבל הניזח במרירות ומזדעזע מלשון (שמות כ״ח, כ״ח) ולא יזח החשן כמו (מזיז) [צ״ל מזין] ומזיח בפ״ק דכתובו׳ (י׳:). ישב בראש כמו שר, פי׳ סרוחים מלשון (שמות כ״ו, י״ג) וסרח העודף. *[אחי״ה זה פי׳ ר״ח למ״ק שם (בש״ס ווילנא): וסר מרזח סרוחים מרזח נעשה סר לסרוחים המרזח הוא האבל כלומ׳ הניזח במרירות ומפורש בכתובות ע״כ ויתר דברי הערוך אולי המה נעתקים מפי׳ ר״ח בכתובו׳ אשר אינם נמצאים תחת ידינו ובכתובו׳ שם אי׳ מר וזח נעשה שר לסרוחים ופירש״י מי שנפשו מרה ודעתו זחה ונעתקה מעליו ע״כ וגם רבינו הבין זח ככה ועל זה הביא הפסוק ולא יזח מלשון מזין ומזיח ועיי״ע זח וע׳ זן ב׳. ובכ״י מ׳ למ״ק כ״ח: אי׳ כתיבה אחת אבל שהוא מרוזח נעשה שר לסרוחים והוא בינוני פעול כלומ׳ אבל אשר עליו מרימים קול נהי וצעקה. וענין מרזח פי׳ הרד״ק בשם אביו הוא ענין הרמת קול בין לבכי בין לשמחה וכ״ה בל״ע עיין פי׳ רד״ק לירמי׳ שם ולעמוס ו׳, ז׳ ושם פי׳ סרוחים ג״כ כערוך (מבלי שהזכירו) ע״ש. ועוד הביא שם דעת התרג׳ כי מרזח הוא ענין שמחה והלולים (Gastmahl) והראיה מספרי לבמדב׳ כ״ה, ב׳ באחרונה חזרו לעשות להם (מרזחין) [וצ״ל מרזיחים] והיו קוראות לעם ואוכלים וכ״ה בתר״י לבמד׳ שם ואכלון עמא במרזיחיהון. וכ״ה בקהל״ר פ׳ טוב שם: הכל סופדין וטופחין על מיתת הצדיק (היינו שמואל) וזה הרשע (היינו נבל) עושה לו מרזיחין, אסת״ר פ׳ בימים בית המקדש חרב ורשע זה (אחשורש) עושה מרזיחין וכ״ה בפ׳ גם ושתי. ויפה הגיה הח׳ לעווי בעמת״ל ע׳ מרזיחא בירו׳ ברכות פ״ג ד״ו. לא תקבלון יומא (הן אבלא) [דין אכילה][2] למחר (מזרחייא) [מרזחייא] כלומ׳ סעודת הבראה ועיי׳ פי׳ הרמב״ן שהביא פי׳ המהרש״ם אבל במהרש״ם גורס למחר מן דידי וכן מוכח מטור יו״ד סי׳ שע״ח ושם: מחר מן דיליה. אבל בויקרא רבה פרק ה׳ (כפי גי׳ דפוסים ראשונים) וסר מרזח (עמוס ו׳, ז׳) מרזוחים מהו מרזח מרזוחים י״ג דימסאות וכו׳ נ״ל שהוא ל״פ مرزهری. مرزنك פירוש א ב ר זכר ופריצות ועוד בלשון פרסי مرز، مرزكون זנב. וכל הענין עוסק מחג מיומם אשר בו היתה שטיפת זימה ופריצות עיי״ע דמוס, דמס (ח״ג, פ״ה. ושם: והלאה)] —

מרזמא (= מורזמא, מורזימא לדעת רבינו lang und roth ועיי׳ בפנים) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ג רע״א) שיקטנאי[3] אריכי שקי וסומקי שריין וסימן מורזמא[4] פי׳ לשון פרסי הוא שכל דבר שהוא ארוך ואדום נקרא מורזמא ואם שוקיה נגסין נקראין קיזי ואית דאמרי גוצי. *[אחי״ה בנו״ג גוצי וסומקי אסירי וסימניך נגום פסול. רש״י פי׳ מרזמא שם עוף שהיה מוחזק להם בטהור ושוקיו ארוכין וגופו אדום. מורזמא או מורזימא בהוראה הנ״ל לי׳ באו״מ פרסיות ולפע״ד הורכב משתי תיבות פרסיות مرغ פי׳ עוף ועוד نیک גדול ואדום ונקרא ככה שם עוף ארוך ואדום. ובענין גוצי עיי״ע גץ (ח״ב, שמ״א:)] —

☞ מַרְזֵף (Hammer) תרג׳ (ישוב) [צ״ל ישיב] עמו הלם (תהלים ע״ג, י׳) ימחונון במרזופין פי׳ מקבות עיי״ע מרזב (ב׳).

מרח (מל״ע مرح מטהר התבואה מן הקש die Frucht reinigen ועוד ענינו משח reiben, bestreichen) בפ״ק בפיאה (מ״ו) לעולם הוא נותן משום פיאה ופטור מן המעשרות עד שימרח. בפ׳ חבית (שבת קמ״ו.) אם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח. בר״ג דפ׳ הגוזל (ב״ק צ״ד.) ובר״ג דתמורה (ו׳.) לא הפריש מן העומרין[5] יפריש מן הכרי עד שלא מרחו מרחו מעשר ונותן לו פי׳ שמטהרין התבואה מן הקש ומן התבן ועושהו גורן שלם שכן מנהג שמתללין התבואה ועושין אותה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כעין כובע ולוקח לוח ומושח עמו כל הגורן ולשון סיכה הוא כמו (ישעי׳ ל״ח, כ״א) וימרחו על השחין סיכה משיחה טיחה מריחה שיעה ענין אחד הוא. במנחו׳ בפ׳ א״ר ישמעאל בגמ׳ והשאר נפדה[6] (מנחות ס״ו:) אמר רב כהנא אומר היה ר״ע[7]) מירוח הקודש אינו פוטר פירוש[8]) „אע״ג דמירחו כשהוא הקדש לכשיפדה אינו פוטר מן המעשר לפיכך חייב בתרומה ובמעשר״[9]), בפ״ק

[1]) בכ״י ק״ט עוד אמר אביי. [2]) כגי׳ המהריש״ם. [3]) וכ״ה בעי׳ שקט ע״ש ובנו״ג שקיטנא. [4]) בכ״י ק״ט מורזימא. [5]) בנו״ג העמרים. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ערוך ובדפ״ר ובדפ׳ ווינצי׳ ושם בט״ד בארה. [7]) כ״ה בכ״י ובדפ׳ וויניצי׳ ובשדפ״ע נשמט. [8]) כ״ה בכ״י ה״ב. [9]) הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י למנחו׳ (בקובץ כ״י אנגיוליקי׳ דף י״ח) ושם אי׳ לפיכך מיחייב בחלה ובמעשר.

בכורות בגמ' אחת ביכרה (בכורות י"א סע"א ורע"ב) הלוקח טבלים מרוחים [צ"ל ממורחים] מן הגוי מעשרן. *[אחי"ה ופירש"י בבכורו' מירוח גמר מלאכה של תבואה כשמשוה את הכרי ומחליקו ברחת ע"כ וכן פירש"י בב"ק צ"ד. ד"ה מרחו וכן מצאתי כפי' רגמ"ה כ"י לתמור' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף רי"ד.) מרחו ששיוה פני הכרי ע"כ והוראת המלה בעצם הראשונה מל"מ ושל"ע ענין משיחה וסיכה ורטייה כפי' הערוך ובזה הענין בשבת קמ"ו. עיי' לעיל ושם ע"ה. הממרח רטיה בשבת וכו', תוספת' שבת פ"ה (ו') הממרח בשבת חייב חטאת, ירו' שבת פ"ז ד"י סע"א ממרחו בידו אחת. ספרא שמיני פרש' ה' פרק ט' מרחו בטיט. וכן תוספת' כליי ב"ק פ"ד ותוספת' שם פ"ז, ושם בתוספת' ומירח שפתותיה וכו' ע"ש ובהוראה שניה פי' בל"ע טהרת התבואה ע"י מטאטאות או ע"י שמחליק ומייפה פני הצבור עיי' פי' הר"ש וכדעת הערוך [1] וכן מוכח מירו' עיי' למטה בסוף זה הע' — וכנ"ה במכו' י': התבואה משימרח ואם אינו ממרח עד שיעמיד ערימה וכו', בכורו' י"א רע"ב דמרחינהו עכו"ם . . דמרחינהו ישראל. ירו' תרומו' פ"א ד"מ: הבקיר כריו ומירחו, ובבינוני פעול ירו' פיאה פ"א דט"ז ע"ג כרי ממוֹרָח, תוספת' מעשרו' ספ"ב מצא תבואה ממורחת העשויה כרי אסורה משום גזל. וכצ"ל ממורחים בציון מבכורו' הנ"ל עיי' בערוך. ובנתפעל ירו' פיאה רפ"א דט"ו. עד שלא נתמרח הכרי וכו', ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. התבואה משיתמרח ומפורש שם: מן דו ישפר אפוי דכריה — ועה"ק שנ"ב לועז ווינטשויבלן בל"א (= wind-schaufeln) — והשם תוספת' שבת פ"ה (ו') ירו' עירובי' ספ"י דכ"ו ע"ג מפני שיבא לידי מֵירוּחַ, ירו' שבת ס"פ ט"ז דט"ו ע"ד שלא יבואו לידי מירוח — ועוד ענין מירוח הכרי עיין מנחו' הנ"ל וירו' פיאה פ"ד די"ח: ירו' תרומו' ספ"א דמ"א] —

* מְרַח (נ"ל מל"ע مرخ שורה במים in Wasser weichen lassen) ירו' תעני' פ"ד דס"ט: מרוח ומלבוש . . מרוח ומתקנא ובבבלי תעני' כ"ט: לכבס וללבוש.

☞ מְרַח (בל"ע مرح übermüthig sein והתואר مرح וכ"ה בל"ס מרחא פי' יהיר stolz) תרג' זד יהיר (משלי כ"א, כ"ד) ממיקנא מריחא. *[אחי"ה וכ"ה בפשיט' הסורית וכן תרג' סוג (שם י"ד, י"ד) מן דמריח ליביה ובפשיט' דמרח בלבה] —

* מְרַחְמָא (מפעל רָחֵם כמו מֵרֵעַ, מְאַהֵב Freund) תרג' אונק' לבראשי' כ"ו, כ"ו ואחזת מרעהו: וסיעת מרחמוהי עיי' פירש"י וכ"ה בב"ר פס"ד. למאהבי (איכ' א', י"ט) למרחמַי. שבת ל"ב. אחי ומרחמי . . לא אחי ולא מרחמי וגי' הערוך עיי"ע בב א' (ח"ב, ד', והערה 6). והתואר מְרַחְמָנָא וכ"ה בל"ס פי' רחמן הקבוץ אסת' תרג' שני א' ספ"ג נבייא מרחמָנֵי.

* מֶרְחַץ (בל"ע مرحاض כמו רַחֲצָה בל"מ Bad, Badhaus) שבת ט': במשנ': לא יכנס אדם למרחץ וכו', דא"ר פ"י הנכנס למרחץ והרבה בצירוף בית עיי"ע בית מרחץ (ח"ב, ע"ו.) וש"נ. ע"ז מ"ד: עיי"ע אפרודיטי. ירו' ברכו' פ"ט די"ד: תפלת המרחץ. שם: מרחץ שהיא נסוקת וכו', והקבוץ מֶרְחֲצָאוֹת עיי"ע בית מרחץ. ויק"ר רפכ"ו עיי"ע דמוס ג'. ירו' מעשרו' ספ"ג דנ"א. מֶרְחֲצָיוֹת.

* מְרַחֵק, מְרֻחָק ובל"ג מְרַחֲקְתָּא (מפעל רְחֵק das Verwerfliche, das Zuentfernende) תרג' פגול (ויק' ז', י"ח; י"ט, ז'), תועבה (דברים ז', כ"ה. כ"ו; כ"ד, ד'; משלי כ"ט, כ"ז), נדה (ויקרי כ', כ"א),

☞ מַרְחֶשְׁוָן (ירח שמיני והוא ירח בול עיין בפנים) תר"י (א') בפסוק יערף כמטר לקחי (דברים ל"ב, ב') בירח מרחשון והוא הנקרא בל' עברי ירח בול. *[אחי"ה וכן תר"י א' יורה (שם י"א, י"ד) בכיר במרחשון ועיי' תרג' שני אסת' ג', ז'. ר"ה י"א סע"ב אותו היום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה עולה ביום ומעינות מתגברים (עיי"ע כמה). ולפע"ד זה המובן מעינות מתגברים טמון בכנוי ירח מרחשון כי הורכב מן מרחש (מפעל רָחַשׁ) כלומ' מביע ומן וָן או וָון והוא מל"פ آبان מים וא"כ מרחשון מביע מים ירח שהביע המים וכן נקרא בל"פ החודש השמיני آبان ماه ובל' צענד apanm maô חודש של מים וכן נקרא בול בל"מ (מ"א ו' ל"ח) מפני הגשמים מתחילין בו והוא כמו יבול מבול עיי' רד"ק שם, ועיי"ע בול ב' (ח"ב, כ"ח) וכן הבין לנכון תנחום ירושלמי (הובא מגיזיניאום תיזוירוס ע' יבל) וז"ל בול هو مرحشنن لانه اول نزول الامطار وبلل الارض וכו' פי' נקרא בול הוא מרחשון מפני שהמטר נזל בו ראשונה ומלחלח את הארץ. ועוד י"ל כי מרחש־ון הוא כמו חשרת מים (בהיפך האותיות) (ש"ב כ"ב, י') והוא כניסת המים וכן השתמשו בו

---

[1]) ולא הוצרכנו לומ' כפירו' תרמב"ם בפיאה שם כי פי' מריחה מריקה.

רז"ל בתעני' כ"ה: לתהומא עילאה א"ל חשור מימיך לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך (עיי"ע רד ח'). ובין כך ובין כך מרחשון פי' ירח אשר בו הוא חשרת מים היינו כניסת המים או ירח אשר בו נובעים המים] —

* מַרְחֶשֶׁת (א') מל"ם כלי טיגון Pfanne, Brat-gefäss ב') שם מקום) מנחו' ס"ג. מה בין מחבת למרחשת וכו' עיי"ע חב ב', מחבת, רחש ב'. — בתחומי א"י היה מקום מרחשת כ"ה בירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ובתוספת' שביעי' פ"ד לפי גי' כ"י אירפ' ובנו"ג מחרשת ובספרי וילק' סוף עקב מרעשת, מרעשתא. והוא כנראה אחד עם מראשה (יהושע ט"ו, מ"ד) מרשה (דה"י ב' י"א. ח'; י"ד. ח'. ט') והוא Μαρισά אצל ע' זקנים ובן מתתיהו על הקדמוניו' י"ב, ח', ו' קראהו Μάρισσα ועוד עיי' שם י"ג ט', א'; שם ט"ו, ד'; שם י"ד א' ד'.

1 מָרַט (מל"ם וכ"ה בל"ס ובל"ע مرط ענין תלישת השער ausrupfen) כפ' כלל גדול בגמ' הגוזז (שבת ע"ד:) ת"ר התולש את הכנף הקוטמו[1] והמורטו. בס"ג דפ' דם הנדה (נ"ו:) אם איתא דמיא נפל עליה אימרטוטי הוה מימרטט[2], כפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין (ב"מ ס"ח:) ואת הרחלים מפני שגוזזות[3] ושוטפות ומורטות. בגמ' דבמה טומנין (שבת מ"ט.) משכחת לה ממירטא[4] דביני אטמי. פי' „הצמר שבין היריכות של בהמה כיון שתמיד השתנתה[5] שותת בין יריכותיה יש בו לחלוחית לעולם[6]) ואינו מתנגב לעולם ואפי' עושה מאותו הצמר כסות יש בו לחלוחית"[7]. — (א"ב ל"מ הוא (עזרי' ט', ג') ואמרטה משער ראשי) *[אחי"ה ועוד בדניאל ז', ד' ועיי' ישעי' נ', ו'; נחמי' י"ג, כ"ה. בנפעל ספרא תזריע פרש' ה' פרק י' נִמְרַט ראשו מחמת חולי. בפיעל שבת ע"ד: ממרט חייב משום ממחק. נזיר ל"ט: (במד"ר פ"י) עיי"ע ספסף. ירו' מגיל' פ"א דע"ב: כל צפור כל כנף (בראשית ז', י"ד) פרט למירטים. בינוני פעול יומ' ס"א: נזיר מ"ו: נזיר מְמוֹרָט ובתוספת' נזיר ספ"א הַמּוֹרָט (כמו בישעי' י"ח, ב', ז') במקום ממורט (עיי"ע מעט), ירו' נזיר ספ"ו דנ"ה ע"ד נזיר (ומירט) [צ"ל ומורט] ופי' מי שנמרטו לו שערו וכ"ה בשמ"ר פכ"ד ונשר שערו והיה קורין אותו מְרוּטָה פי' קורח. ולא יקרחה קרחה (ויקר' כ"א, ה') תרג' לא ימרטון מרט. ועיי' תרג' לירמי' ט"ז, ו'; ליחזק' כ"ז, ל"א, ובאתפעל תרג' יחז' כ"ט, י"ח אתמרט; קהל"ר פ' אי לך דאיתמרטת עלוי, ובאתפלפל נדה נ"ו: עיי' לעיל. ע"ז ס"ט רע"א אִימַּרְטוּטֵי אִימַּרְטֵט. פלעל: חולי' צ"ב סע"ב ממרטט עיי"ע ורבינו מיחד לו ע' בפני עצמו עיי"ע הבא אח"ז. תרג' ירטני (איוב ט"ז, י"א) ממרטט יתי (ועיי"ע הבא אח"ז), ובהשאיל' תרג' נעכר (תהלים ל"ט, ג') היכנא כיבי ממרטט. והשם מְרַט מֶרְטָא כמו בל"ס ובל"ע مرطة פי' קָרְחָה Glatze עיי' תרג' לויק' כ"א, ה'; לדברי' י"ד, א'; לישעי' ט"ו, ב'. בשבת מ"ט. מירטא כגי' כ"י ק"ט ופי' ר"ח הוא הצמר הנמרט עיי' לעיל] —

2 מָרַט (מע' הקודם לזה ענין חתיכה עם שער שבבשר או מל"ע مرى חתך ומשרש von der Wurzel ausschneiden) כפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ב סע"ב) רבא ממרטט ליה „כלומ' (מרוטט) [צ"ל מחטט][8] אחריו וחותכו יפה"[9]. — (א"ב תרג' ועל ידי רשעים ירטני (איוב ט"ז, י"א) ועל ידי רשיעי[10]) ממרט יתי, נ"א ממרטט יתי) *[אחי"ה הוספת ר"ב הועתקה ממתורגמן אבל ענין התרג' שייך לע' הקודם לזה עיי"ע מרט א'] —

☜ מַרְטוּטָא (מל"ס פי' חתיכת בגד בלוי Zerfetztes, Lappen, Fetzen) תרג' מעדה בגד (משלי כ"ה, כ') דשקל מרטוט פי' סמרטוט. *[אחי"ה ונראה שהבין מעדה מל' בגד עדים (ישעי' ס"ד, ה') בל' חז"ל עד עיי"ע. או י"ל כי מרטוטא הוא מל"ס שפי' מעיל — וכנ"ה בירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ד סיפלני דמרטוט עמר . . ספילני דמרטוט דכיתן. ירו' שבת ספ"ר ד"ז. מאן דנסב מרטוט ויהב ליה על רישיה וכו', ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ג ר' יונה תרי מרטוטה וכו' עיי"ע כר. ובהוספת כ' באמצע (בדוגמא אושפיזכן) ירו' מעיש' שני פ"א דנ"ב ע"ד תליין ביה מרטוטיכיי. ובהוספת ס' בראש עיי"ע סמרטוט] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע הקומטו. [2]) בנו"ג אמרטוטי אימרטט. [3]) בנו"ג שגוזזות. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח, בנו"ג ממרטא וכ"ה בדפ"ע. [5]) כ"ה בדפ"ר, בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בפי' ר"ח ובשדפ"ע השתן, השתנה. [6]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא). [8]) גי' מרוטט אי' בכ"י ק"ט וצ"ל מחטט כי ח' נשתבש לאותיות רו וכ"ה לנכון בכ"י פי' רגמ"ה ובשאר דפ"ע אי' מרטט. [9]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שמ"א.). [10]) בנו"ג דרשיעון.

* מרטניא, מורטניא (מברטניא) מחוז הנקרא Mauritanien והתואר מוריטינוס, מוריאטינוס, מורטנית עיי"ע ברבר ומ"ש בח"ב, קפ"ד.

מרטסא (= מרטיסה מין חגב קטן eine Art (kleiner Heuschrecken ירו' דע"ז כפ' אין מעמידין (פ"ב דמ"ב רע"א) מרטוסא[1]) אין בו משום בשולי גוים ויוצאים בו משום ערובי תבשילים. *[אחי"ה אולי הוא מל"י μάσταξ מין חגב קטן ובענין חוורגס עיי"ע] —

מרטקא (מל"פ הרשום' בע' אלל פי' בשר מת (abgestandenes Fleisch עיי"ע מטרקא. *[אחי"ה ועיי"ע מדרקא וע' מרד א' וע' אלל והנכון בדלת מרדקא. וגי' מרטקא אי' בחולי' קכ"א: וילק' איוב רמז תתק"ו] —

* מָרִי, מָארִי שם פרטי לכמה אמוראים עיי' ברכו' כ"ד, מ', סוט' מ'. חולי' קי"ז. זבחי' כ"ט. מרי טבא, מרי בר רב הונא, רמי בר מרי, מרי בר איסק, רב מרי בר איסור גיורא, רב מרי ברה דבת שמואל בר שילת, רב מרי בריה דרב כהנא, מרי בר מר עוקבא, רב מרי בריה דרב אשי, רב חמא בר מרי, ר' יצחק ב"מ, רבה ב"מ, ר' תנחום בר מרי עיי' סד"ה (דפו"ו צד קל"ג והלאה) וש"נ אבא מרי ועוד רב מארי בר אבוה, רב מארי בר (רב) ביזנא, רב מארי בר מר, רב מארי בת רחל בת שמואל.

מריא (= מוֹרְיָא בינוני אפעל מן ירי lehren) בס"ג דפ' הניזקין (גיטי' ס"א:) מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא ואנא איכול קרירא. פי' מורה הוראה לעצמה כאילו לזכות אומרת אחליפנו לחבר החמה שלי וצוננת שלו כדי שיאכל הוא הטוב. — (א"ב העיקר אינו זה כי אם ירה) *[אחי"ה עיי"ע ירה, ירי (בח"ד, ק"ס:) וש"נ — ובל' זכר כתוב' ע"ט. מורה הוראה אני ועיי"ע מוריין אחר ע' מריון] —

מריה (= מוֹרִיָּה מל"מ Ehrfurcht ונדרש באופנים שונים עיי"ע ארן) כבר פירשנו הר המוריה בע' ארן. *[אחי"ה ושם הובא בשם ב"ר פנ"ו וירו' פ"ד ד"ח ע"ג (ועיי' שהש"ר פ' כמגדל) הוריה יצא לעולם, יראה יצאה לעולם. ובב"ר שם אי' עוד דרוש: מקום שהאורה יוצאת לעולם (משם אור), משם הקב"ה מורה לאו"ה (מפעל ירי), מקום שהוא ראוי כנגד ביהמ"ק למעלן (מפעל רָאָה); מקום שיהא מָרְאֶה לך; אתר מרותא דעלמא (מן מר); מקום שהקטורת קריבה (מן המור). ועוד דרוש אחר בפסיק' רבתי פ"מ עיי' סוף ע' מר ב'] —

* מרייה ירו' עירו' רפ"ז דכ"ד: כר מרייה ט"ס עיי"ע כף ז' וסוף ח"ג תקכ"ד.

* מֶרְיוֹטָאֵי (מחוז Mareotis על שם הים המכונה ככה במצרים התחתון) תרג' ירו' א' ענמים (בראשית י', י"ג).

מריולא (נ"ל כמו מריורא Majoran) מסכ' פסחים פ' כל שעה (פסחים ל"ט.) אף סוום וטורא ומריולא א"ל ר' יוסי סוום וטורא אחד הוא ומר זה הוא יולא וסמך לזה ר' יהודה אומ' אף חזרת יולין פי' מין ירק מר ובעל הע' גרס עסוום וטורא ומר ירואר בע' עסוס. *[אחי"ה עיי"ע ירואר (ח"ד, קנ"ז;) וע' חזר (שם ח"ג שס"ה.) ועוד עיי"ע עסוום] —

* מִרְיָם (שם פרטי נקבה א') לאחות משה רבינו עיין דרושי רז"ל בברכות ל"ד סע"א. שבת ל"ה. מ"ק כ"ח רע"א תעני' ט'. סוט' ט': י"א. י"ב רע"א ב"ב י"ז רע"א, ק"כ רע"א זבחי' ק"א סע"ב וק"ב רע"א. ב"ר פמ"ה פ"ע ופפ"ח; שמ"ר פ"א, פכ"ה, מ', מ"ח; ויק"ר פט"ז, כ"ז, ל'; במד"ר פי"ג, ט"ז, י"ח; דב"ר פ"ו, ז'; שהש"ר פ' הסתו, פ' שני שדיך, פ' גן נעול; קהל"ר פ' אל תתן. ב') אשתו של יהושע בן גמלא איכ"ר פ' על אלה מרים בת ביתוס (ובגיטי' נ"ו. מרתא בת ביתוס), ג') איכ"ר שם מרים בת בתו של נקדימון וכ"ה בפסיקת' רבתי ס"פ כ"ט, ד') איכ"ר שם מרים בת נחתום (ועיי' גיטי' נ"ז: בסתם אשה ושבעה בניה). ה') סוכ' נ"ו: עיי"ע בלגה, ו') נזיר נ"ז. מרים התרמודית, ז') מרים מגדלא שיער נשיא שבת ק"ד: (גר' הישני') וחגיג' ד': (עיי"ע גדל בח"ב, רמ"ד) ח') מרים בת עלי בצלים ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד ט') אבא שאול בן אמה מרים י') ר' אלעזר בר מרים רות רב' פ' ויאמר בעז לנערו אבל נלפע"ד שצ"ל בר מרום כדאי' בירו' מגיל' פ"ד דע"ה. ובירו' תעני' פ"ד דס"ח[2]); ובשהש"ר פ' שובי שובי ב"ר מרון.

* מְרִימוֹת (אולי ענין רוממות Anhöhe, Erhö- hung והנכון שהוא ט"ס) שהש"ר פ'

---

[1]) בנו"ג מרטיסה. [2]) ובמס' סופרי' פכ"א הל"ז בקצת דפוסי' משובש מקום.

אל תראני: ששזפתני השמש על שעשיתי מרימות של סוסים לשמש וכתב במ"כ שצ"ל ארוות. ועוד עיי' פי' המהרז"ו בבמד"ר פי"ב סי' ד'.

* מְרֵימָר (שם לאיזה אמוראי דבבל) עיי' שבת פ"א: ק' סע"א קכ"ט רע"א. יומ' פ"א: גיטי' י"ט סע"ב נדרי' ס': צ' סע"א והיה מרימר אחד קדמון כדמוכח מגיטי' פ"ח. ומרימר האחרון חולי' מ"ז. עיי' סד"ה (דפו"ו צד קל"ח.) וזה היה בזמן רבא ואולי הוא מרימר בר חנינא ב"מ צ"ז.

* מַרְיוֹן (שם לאמורא דבבל) בזמן ריב"ל עירובי' י"ט. סוכ' ל"ב רע"ב בזמן רבינא ב"ב כ"ו. מ"ק י"ט סע"ב. דבי מריון ב"מ כ"ד: ב"ב ח'. עיי' סד"ה שם. ב"מ פ"ד: עיי"ע מרניא.

* מְרִינָא, מְרִינָה (שם אמורא ירושלמי) עיי"ע בר מרינא ח"ב, קע"ח:

* מוֹרְיָין, מוֹרְיָינָא (השם מן אפעל של ירי פי' מורה הוראה Gesetzlehrer) כתובו' כ"ג סע"א בנן דמוריין אינין. ירו' שבת פ"ח ד"א: וירו' שקלי' ספ"ג דמ"ז ע"ג ר' יהודה מוריינא (ירו' שם רפ"ח דנ"א. מורייניה) דנשיא הוה.

* מְרִינוּס (שם לתנא ולאמורא) א') אביו של ר' שבתאי תוספת' טהרו' פ"ז ב') לאמורא ב"ב נ"ו. ע"ש בפירשב"ם ובתוספ'. נדה ל"ז. כתובו' ס'. ועיי' עוד ירו' גיטי' פ"ד דמ"ו. ירו' ברכו' פ"ו ד"י סע"ג (כפי גי' המהרש"ם) א"ר מרינוס בר' יהושע וכ"ה בב"ר פס"ד וצ"ל ר' מרינוס בר אושעיא כדאי' בילק' ירמי' רמז ש"א ובילק' איוב רמז תתצ"ד — איכ"ר פ' תקרא: ר' אלעזר ברבי מרינוס. ב"ר ס"פ צ"א רבי חנינא ורבי מרינוס.. בשם אבא גהוראי[1].

מרים (= מוּרִים, מוּרְיָים מל"ר muria ובל"י ἁλμυρίς Salzlacke עיי' בפנים) בר"ג דחולין (ו'.) הלוקח יין מבין הכותים[2] לתת לתוך המורים[3] כבר פי' מוריים בע' אומן. — (א"ב פי' בל"ר מלח נתך במים לכבוש דברי מאכל ובפרט נקרא כן מין ציר עשוי מדג כבוש הנקרא אטונס ובל"י קוראים למורים הלמי) *[אחי"ה ר"ל ἅλμη מי מלח; ἁλμαία מאכלים כבושים במלח; ἁλμυρός מלוח salzig וכן העתיקו ע' זקנים מלחה (ירמי' י"ז, ו') ואחד הוא עם ἅλμη להעתקת מלחה (תהלים ק"ז, ל"ד) וכן העתיקו מלחה (איוב ל"ט, ו') ἁλμυρίς ומזה מוריים. ע"ז ל"ד: עיי"ע אמן (ח"א, קי"ט:). פסחים ק"ט. עיי"ע קסט וע' לם. ירו' שביעי' פ"ז דל"ז ע"ג נסב ויהב בהדין מוריים. ירו' דמאי פ"א דכ"ב. יין למוריים] —

* מוֹרִיקָא (Crocus) עיי"ע מרקא ג'.

* מְרִיצָה (מפעל רוץ = רָצַץ כלי שרוצצים בו עצמות המת Hacke, Stössel ועיי' עוד בפנים) שקלי' פ"ח מ"ב עיי"ע מגרף ועיי' רע"ב ותוי"ט לשקלי' אבל בירו' שקלי' רפ"ח דנ"א. מריצה שהיא מריצה את האבן לבית הקברות הכין מהפעיל של רוץ laufen lassen וא"כ הוא מין קרון Karren.

☞ מָרַךְ (בנתפעל מהשם מֹרֶךְ erweicht werden) מסכת חולי' פ' אלו טרפות (מ"ח:) נתמרך פסול נתמסמס פסול איזוהי המרכה ואיזו היא המסמסה המרכה כל שנשפך כקיתון ופירש"י ל' מורך מל"ט והבאתי מורך בלבבם (ויקרי כ"ו, ל"ו) א"כ בנו חז"ל הפעל באות מ"ם משרתת וכן עשו בבנין משכן. *[אחי"ה ויפה דן ר"ב אבל היה לו להעיר כי עיקר מקומו בע' רכך. ועוד עיי"ע המרכה] —

* מַרְכּוֹב עיי"ע מרכוף.

* מַרְכְּבָא ובל"נ מרכבתא (בל"ס ובל"מ מֶרְכָּב Wagen, Wagensitz והושאל למרכבת כסא כבוד השכינה שראה יחזקאל (א') der Gottes-wagen, Theogonie) תרג' מרכב (ויקרי ט"ו, ט') מרכבא ובל"נ ב"ב ע"ח. מרכבתא דנשיא — במ"ר פי"ב עיי"ע אגרת — ובהשאילה למרכבת הקדש: מרכבת יקרא תרג' המרכבה (מ"א ז', ל"ג) מרכבותיך (חבקוק ג', ח', ד') וכ"ה אצל רז"ל מרכבה או מעשה המרכבה עיי"ע מעש וש"נ ויש להוסיף תוספת' מגיל' פ"ג (פ"ד). ב"ר ספ"ב האבות הן הן המרכבה. ויק"ר פט"ז סדרי מרכבה. שהש"ר פ' הביאני חדרי המרכבה. פסיקת' רבתי בחודש: מלמד שירדו עם הקב"ה עשרים ושנים אלף מֶרְכָּבוֹת וכל מרכבה ומרכבה כמראה שראה יחזקאל.

* מַרְכְּבְנָא (תואר מע' הקודם מנהיג המרכב Wagenlenker) תרג' לרכבו (מ"א כ"ב, ל"ד) ואמר למרכבניה.

---

1) ובזה השם היה נקוב המדקדק הגדול ר' יונה מרינוס (Mervân) ן' גנאח. 2) כ"ה בכל כ"י ודפ"ע לי' וכן לי' מבין הכותים בש"ס. 3) ובקצת כ"י המוריים וכ"ה בש"ס ובתוספת' דמאי פ"א בכ"י אירפורט.

מַרְכְּווֹתָא[1]) (נ"ל מל"ע مركوّ ركوة אסיפת מים ועריבה קטנה והושאל לשוקת ורהטים Tränkrinne) תרג' ירוש' (א') שוקת, ותמהר ותער כדה אל השקת (בראשית כ"ד, כ') [אל] מרכוותא[2]). ברהטים בשקתות המים (שם ל', ל"ח) תרג' [ירוש'] (א') מרכוותא[3]). לעיני הצאן ברהטים (שם מ"א) [תר"י במרכוותא]. *[אחי"ה השלמתי עפ"י תר"י כי בתר"י א' אי' במורכייתא ובתר"י ב' במרכיותא. ודע כי זה הציון האחרון (בלי תרגום) אי' רק בדפ"ר ובכ"י ע' ו"ו ל"ד ה"ב ב"ר, ובכ"י ב"ר וק"ט הכל ערך אחד אבל בשאר כ"י הנ"ל אי' מן ברהטים בשקתות ע' חדש עם ד"ה מרכוותא והוא ט"ס. וכנ"ה בתר"י א' לשמות ב' ט"ז ותמלאנה את הרהטים: ומלאה ית מורביוותא וצ"ל מורכוותא — ומהדמיון השוקת ורהטים לעריבה קטנה נקראין ככה ומל"ע כאמור] —

☞ מֶרְכָּז (מל"ע مركز Mittelpunkt eines Kreises) מלה זו מורגלת אצל בעלי חכמת הנדסה ופירושה נקודה אמצעית בכידור.

* מרככא ירושלמי יבמו' פט"ו ד"ג, עיי"ע רכך.

* מַרְכֹּל, מַרְכּוֹל (Rechnungsrath) והוא כמו אמרכל עיי"ע בח"א, קכ"ט: ומל"פ הנ"ל וגם בלי אל"ף בראש נמצאת המלה בל"פ בענין חושב וחשבון ע"ש בע' הנ"ל וש"נ ג"כ ס"א מרכל וכ"ה בירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. מרכל חותם וכו' ובאמת כן דרך עושי חשבונות שנותנים חותמם בסוף החשבון. ופי' מרכל שהיה מר על הכל (ירו' שבת פ"י די"ב. ועיי' הוריו' י"ג. ובויק"ר פ"ה בע' אמרכל) הוא בדרך לשון נופל על לשון ודוגמתו אשכולות איש שהכל בו עיי"ע אשכול (ח"א ש"א:) — והקבוץ מרכולין ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. ובמשנ' שם פ"ה מ"ג לפי גי' הירו' ובפי' הריבב"ן (בש"ס ווילנא) ובדפ' קראקא ובנבנשתי ויושטיניאן בר"ס לשקלים צד כ"ג, וכן הוא בתוספות הוריות' ספ"ב.

* מוּרְכָּנִין (בינוני הפעל מן רְכַן פירוש ענין נטיה geneigt, gesenkt) ירושלמי שביעי' סוף פ"ו דל"ז רע"א לא אמרתי אלא במורכנין.

מַרְכַּנְתָּא (לפי פי' הערוך כמו מַדְכַּנְתָּא מל' דכי טהור ועיי' בפנים) בגמ' דפ' עד כמה ישראל[4]) (בכורו' כ"ט סע"ב ול' רע"א) ההוא טבהא דהוה חשיד לזביני תרבא דאטמא במרכנתא פי' מחכמי מגנצא היה מוכר חלב של ירך „והיה אומר שהוא טהור של הדורה דכנתא דכנתא[5]) טהור כמו דכי ואמר לן רבי דאמר משמיה דר' יצחק האורליני ז"ל דהוא אמר דאקשתא ואיתרא דקאמרינן בחולין (נ'.) בחלב של קיבה הוו אבל הדורא דכנתא כוליה טהור" ולדבריהם מדכנתא בדלת. — (א"ב בנוסחאות כתובות שתי תיבות מר כנתא כלומר תמורת דכנתא) *[אחי"ה וכ"ה בע' מר י' בהוספת ר"ב וכדעת ר"ת בבכורו' ל'. ולפע"ד מר הוא מל"פ פי' חשבון כלומ' בחשבון ובחזקת דכנתא ועיי' פירש"י במקומו. אבל לפי פי' הערוך שהועתק מלה במלה מפי' רבינו גרשם מ"ה לבכורו' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף צ"ד.) צ"ל מדכנתא וכמו שהעיר רבינו על נכון ובאמת בכ"י פי' רגמ"ה הנ"ל אי' בפירוש הגי' במדכנתא ומה שהעיר רבינו ולדבריהם וכו' קצת קשה כי למה סדר זה הערך כאן באות רי"ש ולא בע' מדכנתא אחר שפי' ענין המלה מל' דכי כפי' רגמ"ה ואולי רצה ג"כ להעיר על גי' שלנו ברי"ש. ודע כי כבר העירותי במבוא בח"א צד XI והלאה נגד הג' שי"ר כי דבור ואמר לן רבי הביא רבינו כמו שמצאו בפי' רגמ"ה ולא על רבו של עצמו כיון והבאתי ג"כ בע' חלק ג' (ח"ג ת"ד הערה 2) דוגמאות כי דרך רגמ"ה להביא לשון ואמר לן רבי וע"ש בע' חלק ג' וש"נ ספר מזבח כפרה כי פעם אחת אי' ר' יצחק האורגלי (לבכורו' ל"ד. בד"ה ורמינהי צד כ"ח: לדפי ספר מזבח הכפרה) ובפעם שנית אי' ואמר לן רבי משמיה דר' יעקב האורגלי (לבכורו' ל'. בד"ה בטר כנתא צד כ"ז: לדפי ספר הנ"ל) ובפי' רגמ"ה כ"י אי' תמיד ר' יצחק האורליני או סתם ר' יצחק וזה יצחק האורליני הוא ר' יצחק מאורלינ"ש (Orleans) שהובא בתוספות מנחו' ה'. ד"ה שחיטה אבל בתוס' ד"ה

---

[1]) כ"ה לנכון ברפ"א אבל בשאר דפ"ע הראשונים ובכ"י ו"ו ה"ב ב"ר בר"ה אי' מרכיוון ובכ"י ק"ט מרכין אבל באמצע הע' לנכון מרכוותא. [2]) וכ"ה במתורגמן ובנו"ג בתר"י א' אל מורביות וצ"ל מורכיות אבל בתר"י ב' מורכיה לגו שקיא וא"כ הבין כד בהוראת מורכיה וזה הטעה להי' לעווי לחשוב כי פי' מורכיה הוא כד אבל תר"י בדפוסיי הוא ט"ס והעתקת כד עיי' בע' פן אי. [3]) בנו"ג בסורכיתא בשקייתא דמיא צ"ל במורכיתא ובמתורגמן כגי' רבינו במרכוותא רק המתורגמן הביא זאת להעתקת בשקתות המים ואין כ"ל. [4]) ברפ"ר ישי' והוא קטוע מן ישראל ובכ"י בט"ס ישב. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בפי' רגמ"ה.

הג"ה שחיטה בזבחי' י"ד: אי' ר' יעקב דאורלינ' ועיי' עוד ביבמות ד'. בתוד"ה דכתיב ובכתובו' מ"ז. בתוד"ה השתא ובגיטי' ח': בתוד"ה דגזרו[1])] —

מַרְכּוּף (= מַרְכּוּב א') כמין סוס של עץ הליצנין ב') מרכוף כלי זמר Spielinstrument ג') בית יד של מגל ועיי' בפנים) (בכל כלי) [צ"ל בכלי] עץ פט"ו בכלי' (מ"ו) המרכוף טהור פי' „אמרו שמצאו תלמוד כלים[2]) בארץ (רוחא) [צ"ל רומא][3]) ומצאו בו פי' זה הדיבור סוסיא דבר ניניתא[4]) ודומה לאותה שגרסנו כלתא[5]) (דבי)[6]) בר ציתאי (יבמות כ"א:[7]) וי"א[8]) שזה מרכוף הוא כלי מארז שעושין לזמר כדכתי' (מ"א ו', ט') ושדרות בארזים ומתרגמינן וסידריא דריכפת"[9]) רישיה שריית ארזייא. ובפ' י"ו בכלי' (מ"ז) המרכוף של זמר פי'" מרכב[10]) של זמר והוא שאמרנו[11]) שיש לזמרים כמו[12]) סוס מן ארז"[13]). ויש ששונין המרכוב טהור ומפרש העץ שבכנור שכורכין עליו החוט ומרכיבין אותו עליו והמרכוב של זמר פי' בית יד של מגל מלשון (ויק' כ"ה, ד') לא תזמר. *[אחי"ה והראיה לפי' האחרון מתוספתא כלי' ב"מ פ"ה מרכוף של זמר טהור שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע עשה בראשו מסמר להיות תופס בו ממקום הדייש טהור. ומזה נ"כ ראיה שאי אפשר לומ' כי מרכוף של זמר יהיה כלי זמר כדעת רוב המפרשים אעפ"י שהוזכר יחד עם שאר כלי זמר עיי' כלי' פט"ז מ"ו. והתוי"ט לשם הביא ממשניות ישנים מנוקדים והמרכ'ף הכ"ף בצירי. ובענין המרכוף בכלי' פט"ו פי' הרא"ש בשם הגאון (והוא רה"ג) וז"ל והוא כמין סוס של עץ והליצן משימין אותו בין שוקיו מכוסה בבגד מצוייר והבגד מגיע עד הארץ ע"כ ומעתה אולי נוכל לפרש מן שחוק זה על דרך שפירשנו בע' אקניתא (ח"א. רנ"ח:) שהיה לפרסיים חג הנקרא רכיבת נער על הסוס (كوسه بر نشين פי' נער (בלי זקן) רוכב על הסוס) ואצל הערביים מפורסם בשם ركوب الكوسج וא"כ סוסיא דבר גניתא או כגי' כ"י ק"ט כניתא הוא ממש כמו בלאתא דבר ציתאי (כגי' כ"י ק"ט ורה"ג ולא דבי בר ציתאי ולא כלתא כמו שתקנתי עפ"י גי' כ"י ק"ט) וסוסיא דבר כניתא היא כמו אקניתא או כנוותא חג של פרסיים (ע"ז י"א:) או דארמאי כגי' ר"ח (עיי"ע אקניתא) ולפי שחוק זה היו מנהיגין נער אחד על סוס וזה באלתא דבר ציתאי פי' כל"פ بالا = بالد, بالده סוס ודבר ציתאי הוא כל"פ كوسه פי' סוס של נער ומעתה יש דמיון בין סוסיא דבר גיניתא (כיניתא) ובין בלאתא (באלאתא) דבר ציתאי ומלת שגרסנו איננה באה להורות מראה מקום בש"ס כי אם כנוי שם בפי ההמון (הפרסי) וכאמור. והיינו סוסיא דבר כיניתא נקרא בפי הפרסיים بالده كوسه ובל"ע ركوب الكوسج. וזהו מרכוב של שחוק וזהו באלא שהביא ר"ח בפי' לע"ז י"א: ודו"ק] —

* מוּרָם (הָפעל מן רום פי' הנלקח מהקרבנות להיות תרומה das Enthobene der Priester-gaben) זבחי' פ"ה מ"ו. מ"ז. קידושי' ס"ט סע"ב יבמות ס"ח: פ"ז. ובכתובו' כ"ה. מפורש בתרומת הקדשים (ויקרי' כ"ב, י"ב) במורם מן הקדשים. תוספת' יבמות רפי"ב המורם מקדשי הקדשים . . המורם מקדשים קלים.

* מָרוֹם, מְרוֹמָא (מל"מ ענין רוממות ותואר לשמים Höhe besond. Himmel) כמו בל"מ (ישעי' כ"ד כ"א; איוב ט"ז, י"ט) תרג' תהלי' נ', ד' אנגלי מרומא. תרג' איוב כ"א, כ"ב שמי מרומא. שם ט"ז, י"ט ומסהיד עלי במרומיא. ויק"ר פ"ה ממרום נחצב עליו וכו' — ובקבוץ מרומי קרת נדה ט"ז:

---

[1]) ולפי זה יש לתקן במקום ר' יצחק בן מרגלו שהביא ר"ש גמע בן דאורליני עיי' מ"ש החי' ר"ש באבער בסוף המבוא לח"א LXXIII. [2]) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ר וויניצי' וכ"ה בפי' רה"ג ובהעתקת הרא"ש תלמוד ממסכת כלים ובדפ' פיז' ובאסיל ואמ' תללים כלים וכ"ה בט"ס בהעתקת הר"ש. [3]) וכ"ה לנכון בפי' רה"ג ונעלם זה מעיני הג' שי"ר עיי' מ"ש במבוא לח"א VI ובדפ"ע רוחא, רווחא, רוחה וכן בפי' הר"ש רווחה ובהרא"ש נשמט ובכ"י ק"ט כולו בט"ס מצאו תלמידי חכמים בארץ. [4]) כ"ה בדפ"ר וכר"ש ובר"אש ובשדפ"ע גניתא ובכ"י ק"ט כניתא ובפי' רה"ג גווייתא. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר כלאתא ובשדפ"ע ובר"ש בט"ס בלאתא ובפי' רה"ג בלאתי. [6]) לי' בכ"י ק"ט ובפי' רה"ג. [7]) וכ"ה בע' כלת ופי' רבינו בעלי בתים גדולים היו והיו הבנות מצויינות בבתיהם כמו כלות הבנים ע"כ וא"כ אולי כונת הערוך (עפ"י פי' רה"ג) כי כן היה מפורסם סוסיא של איזה אדם מצויין ששמו בר גיניתא עיי' מ"ש הג' שי"ר בבכ"ע שנת תקצ"א צד 88 ואולי לדמיון שתי המלות בר גווייתא (לגי' רח"ג) ובר צותאי הביא זו הדוגמי' ועוד הדבר צריך עיון [8]) בפי' רה"ג ואני אומר ודוגמתו עיי' בע' אבוב שכתב רבינ' וכך אמר ונגרר בפי' זה אחר פי' רה"ג בסר"ט צד ד' ושם כתב רה"ג וכך „אני אומר" והוכרח רבינו להשמיט אני מפני שלא הזכיר את רה"ג בשמו. [9]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסר"ט 11. [10]) בפי' רה"ג כלי מרכב. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שאמר ובדפו"י בקו על ר'. [12]) בפי' רה"ג כמין. [13]) ע"כ הועתק מפי' רח"ג שם בסדר"ט 13.

מרום, מירום, מירון (לפי פי' רבינו שם הפרטי למין או שם כללי לכופרים ולפי פי' ר"ב משורר היוני Homeros ולפע"ד ספרי הומירום Unterhaltungsbücher עיי' בפנים) בסוף ידים (פ"ד מ"ו) וספרי המירום[1]) אין מטמאין את הידים. באלו טרפות בגמ' דסמוך סימני העוף (חולי' ס':) אמר ר"ל הרבה מקראות יש שראויין להשרף כספרי מירון[2]) פי' ספרי הכופרים בבוראם[3]). ומפורש בפ' כל כתבי (שבת קט"ז.). פ"א „מין (חיה) [צ"ל היה][4]) ושמו מירום"[5]). פ"א „ספרים החיצונים של חכמת (יוני)[6]) [וצ"ל יונים][7]) שמם בלשונם המירום"[8]). — (א"ב ראש הפייטנים היונים שמו הומירום וספריו עד היום חשובים בין העמים ויש בהם שיחות וקטטות אלילים ובהדיא כתוב בירוש' בפ' חלק דסנהד' (פ"י דכ"ח רע"א) אבל ספרי הומירום הקורא בהם כקורא באגרת). *[אחי"ה אין זה לשון הירוש' כי אם ז"ל ר"ע אומ' אף הקורא בספרים החיצונים כגון ספרי בן סירא וסיפרי בן לענה אבל סיפרי ה מ י ר ם וכל ספרים שנכתבו מיכן והילך הקורא בהן כקורא באיגרת ע"כ ואם כדברי ר"ב היתכן כי לספרי הומירום יהיו יתר שאת נגד ס' בן סירא ואם ס' בן סירא נחשב לספרים החיצונים[9]) מה נאמר לספרי הומירום אשר אלפי רבבות שיחות וקטטות אלילים ופטפוטי מלים עלו על כל אפיקיהם וימלאו את כל גדותיהם, והיאך יאמר ר"ע הקורא בהן כקורא באיגרת הרי מי שקורא בהן חומס נפשו כי יעזוב מקור מים חיים לחצוב לו בורות אשר יאמר עליהם לא לנו המים לכן דעתי נאמנה כי ספרי המירם אינם ספרי הומירום המשורר היוני הגדול וכדעת בעל כ"כ ורד"ל בקהל"ר פ' ויותר והח' ר"ד קאססעל בהוצאת ספר מ"ע צד פ"ד וכן אין שם מין כי אם מחצבו מל"י ἵμερος דבר חפץ וחשק ותשוקת אהבה ויהיו א"כ ספרי המירום ספרים שיש בהם ענין דבר חפץ להגות בהם לתענוג ולשעשוע Unterhaltungsbücher ובדרך כלל נקראו ספרי מירום או המירום כל הספרים חוץ מכ"ד ספרי קודש אשר קריאת כולם דרך עראי לא נאסרה והראיה שאי' תיכף בירוש' הנ"ל וז"ל מאי טעמא ויותר מהמה בני הזהר וגו' ל ה ג י ו ן נ י ת נ ו ליגיעה לא ניתנו וכ"ה בקהל"ר פ' ויותר אבל שם לי' ספרי המירם כבירוש' סנהד' ובזה נבין מאמר מד' שו"ט מזמור א' פ' אשר לא הלך: יהיו לרצון אמרי פי יעשו לדורות ויכתבו לדורות אמרי פי יחקקו לדורות ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרי מירם אלא יהו קורין בהם ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות ובילק' תהלי' ר' רמז תרי"ג ור' רמז תרע"ח ואל יהו קורין בהם כקורין בספרי מירם אלא יהו קורין בהן והוגין בהן ונוטלין שכר עליה' וכו' הרי הקריאה בסיפרי [ה]מירם רק קריאת ארעא היא לרצון ועל זה התפלל דה"מ ע"ה לדעת בעל המאמר שאמרי פיו י ה י ו לרצון ל ד ו ר ו ת ללימוד תמידי ולהגיון לדורות וכן מוכח מבמד"ר פי"ד כי לא הקפיד על הקריאה בעלמא אלא על המיגע ועיי' ברוחב ביאור במאור עינים אמרי בינה פ"ב (צד 83 בהוצי' רד"ק), ובעל מ"ע אחרי שהביא בשם בעל הערוך כי שמע אומרים שהכונה במלת מירום על הומירום משורר יוני כתב וז"ל ולדעתי אין פירושו רק שטות בל"י וכן שונה בפ' נ"ז (צד 462) וז"ל מורום שוטה וכו' וממני אצלי ספר המירום בסוף ידים וחולין פ"ג[10]) היינו ספרי שטות ע"כ וכיון על ע' מר ח' ע"ש וכ"ה באו"מ לבוקסטארף ע' מירם. ואין נ"ל וכן קשה להלמו מ"ש ה' גרעטץ במ"ע שלו כרך י"ט 138 כי ספרי המירום פי' מל"י ἡμερήσιον פי' ספר דברי הימים (למלכי יהודה) כי למה אר"ל בחולי' שם הרבה מקראות שראויין להשרף כספרי מרום (מרון) מה היה חטא אשר פישע באלה הספרים שספרו מאורעות זמניהם ואם היה בהם איזה דבר מגונה למה התירן ר"ע כפי מה דאי' בירו' סנהד' (ולא כמו שהיה מנסח ה' גרעץ בפי' על קהלת 166) אבל אם ספרי תענוג ועגבה הם כמו שכתבתי הכל מיושב כי

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר ובנו"ג המירם ובראש המירים ובפי' הרמב"ם ור"ש ספרי מירם ובדפ"ע מפיזי והלאה המירום כ"ה בראש הערך מרום אבל ממה שנסדר קודם ע' מרמהוז מוכח כי במי"ם בסוף העיקר ור"ב שנה הסדר לערוך אחר ע' מרן כדי שיוכל להמציא המלה מן הומירום. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ה"ב ובכ"י ק"ט ודפ"ר מרון ובכ"י ל"ד וב"ר המירום ובדפי' ערוך מפיזי מרום ובכ"י רגמ"ה לפי' בחולי' מירם ו ב ח ו ל י י ל י י אבל מפי' ר"ש לידים הנ"ל מוכח כי גם בחולי' גרס מירם. [3]) כונתו ש ה מ י ר ו דת האמת בדברי שקר וכרע"ב לידים. [4]) בפי' רגמ"ה הוא. [5]) כ"ה בפי' רגמ"ה לחולי' (בקובץ כ"י אנגיליקא דף שי"ו.) ושם אי' מירם ובדפ"ע מרום אבל בדפ"ר מירום וכ"ה בכ"י ה"ב ובזו השטה הלך פי' הרא"ש. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע יוונית. [7]) וכ"ה בפי' רה"ג. [8]) כ"ה בפי' רה"ג לידים ושם וספרי המרום וכו' שמם בלשונם הומרום. וגי' דפ"ר מירום וכ"י ה"ב המירום ובכ"י ק"ט ושרפ"ע המירום. [9]) ועיין ג"כ סנהדי' ק': ובילק' כ"י (הובא בד"ס לסנה' שם) א"ר יוסף הקורא בספר בן סירא כקורא בספר מינין וכענין זה הוא ברי"ף. [10]) מוכח כי גם לפניו היתה הגי' כגי' הערוך.

בקראיתם כמה וערגה נפש הקורא על תעניני הבל וכן העתיק סומכוס כמה (תהלים ס״ג, ב׳) וערג (שם מ״ב, ב׳) ע״י הפעל ἱμείρεται ולפי פי׳ זה עיקר מקומו באות ה״א ולכן פניתי שם (ח״ג, רי״כ) מקום ורמזתי על זה הע׳ כי בכל מקומות הנ״ל מוכח כי הה״א איננה שרשית וכ״ה מוכח מפי׳ הרמב״ם בידים ע״ש פירושו הרחוק והדחוק. ועוד מסדר הערכים בכ״י ובדפוסי׳ הראשוני׳ מוכח ברור כי גי׳ רבינו היתה במ״ם בסוף וכדאי׳ לפנינו בידים ובירו׳ סנהד׳ הנ״ל.

* מְרוּמָּה (בינוני פועל מן רָמָּה ובהוראת התואר betrügerisch) סנהד׳ ל״ב: דין מרומה .. דין שאינו מרומה. שבועו׳ ל׳ סע״ב מניין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה וכו׳.

מַרְמָהוּז (מל׳ מנדאי מארמאהוז = مرماحوز צומח ישריחו נודף עיי׳ לעף פפלנ״צ 252) ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט רע״ב) וכי בשיל ליה גוזא דמרמהוז פי׳ עץ של אילן שקורין מרמהוז שהוא קשה ודאי בשיל ליה כוליה אחרינא. *[אחי״ה נגררתי אחר גי׳ כ״י ק״ט וה״ב שגרסו בזי״ן בסוף ולא בנו״ן כדאי׳ בדפ״ע ובש״ס אבל בע׳ בחש וגז האחרון (ע״ש) גם בכ״י ה״ב בנו״ן וכש״ס בשתי פעמי׳ מרמהין] —

מַרְמְטָא (= מרמיטא נ״ל מל״י μορμωτός ענין בהלה schrecklich, fürchterlich והושאל לתרדמה tiefer Schlaf ורבינו פי׳ בע״א עיי׳ בפנים) בב״ר פר׳ י״ח (י״ז) ויפל ה׳ אלהים תרדמה וכפרש׳ מ״ה (מ״ד) ותרדמה נפלה על אברם רב אמר[1]) ג׳ תרדמות הן וכו׳ עד תרדמת מרמטא אין ראה [ואין יודע] ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת ה׳ נפלה עליהם (ש״א כ״ו, י״ב)[2]) פי׳ בל׳ לעז מרמוריטו[3]) כדכתיב (שמות ט״ו, ט״ז) ידמו כאבן. ובר״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ד׳.) באבני שישא כוחלא ומרמרא. — (א״ב בנוסחאות כתוב מרמטא ונ״ל שבעל הערוך גרס מרמרא אעפ״י שבספרים כתובים ונדפסים הערך הוא מרמטא ופי׳ מרמרא בל״י ורו׳ מין אבן שיש תרג׳ בהט ושש (אסתר א׳, ו׳) קרוסטלנין ומרמרין, ועמודי שש (שם) ועמודי מרמרין) *[אחי״ה בנו״ג בב״ר בשני מקומות טרמיטה ובילק׳ בראשי׳ רמז כ״ג וילק׳ לך לך רמז ע״ז מרמטא ונ״ל שהוא ל״י הנ״ל פי׳ בהלה או מל״ע مرمثة בלבול דעת וכן פי׳ המיוחס לרש״י בב״ר פי״ז וז״ל מרמטא: לשון בהלות אישטורדישאי״ן בלעז étourdissement Betäubung והוא שנה עמוקה בל״י δαρθάνω ובל״ר dormitio ענין שנה ועוד שנה עמוקה כעין מות ובאמת גי׳ הילק׳ בשמואל רמז קל״ט (שתי פעמים) תרדימת דורמיטא והיא ל״ר הנ״ל וכ״ה בזוהר ריש פרש׳ ויגש ודרגא דמותא עלייהו ואקרון דורמיטא ועיי׳ פי׳ ידי משה לב״ר פי״ז ובמערכי לשון לרמ״ל הגיה ללא נכון דורמיטא דזוהר שצ״ל מרמטא וכן מ״ש שהוא marmota Murmelthier עכבר נרדם רק לשון נופל על לשון הוא ואין שייכות לה למרמטא כי זו היא ל״י הנ״ל ומלת marmotta, marmota לאי״ט ול׳ ראמאנית היא ולא רומית ולא יונית. ולדעת רבינו הרי״ש נופלת תחת מרמרטא μαρμαρωτός כעין מרמר וקשה להלמו. ותרג׳ ירו׳ האבנים (דברי׳ ט׳, י׳) לוחי מרמִרָא והקבוץ שם ה׳, כ״ב לוחי מרמירין ועיי׳ תרג׳ איכ׳ ג׳, מ׳ ותרג׳ לדה״י א׳ כ״ט, ב׳ ועיי״ע מרמרא כי שם הוא מקומו] —

* מַרְמוּצֵי (נ״ל מל״ע رضص שבר אבנים כדי לחדרן zerschlagen die Steine um sie zu spitzen) קהל״ר פ׳ כי יש דברים הרבה; וכן המסקל בתוך שדהו ונותנו לרה״ר מה הנייה אית ליה חד תוקלא או חד מרמוצי וי״א מרצומי פי׳ שבירה כדי חידוד אבנים וי״א מרצומי ענין פצע וחבורה עיי״ע רצם.

* מִרְמֵר (פלפל מן מָרַר עיי״ע erbittert werden) דניאל ח׳, ז׳ ויתמרמר אליו, פסיקת׳ רבתי ס״פ כ״ט מיד היה מתמרמר וכו׳. ושם: נתמרמר לצאת ותרג׳ וממר (משלי י״ז, כ״ה) וממרמיר, ועוד עיי״ע הבא וע׳ מתרמרמותא.

* מַרְמֵר (מל״ע مرمر ובל״ר murmeln, murmuro) ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה ע״ד אזלו מרמרין אמרין וכו׳ פי׳ מתאוננים ומתרעמים ולא כפי׳ פני משה — ירו׳ ב״ב פ״י די״ז ע״ג מרמר הונא ט״ס וצ״ל מדמר הונא פי׳ כשאמר הונא.

* מַרְמְרָא בל״י μάρμαρος וכן בל״ע مرمر אבן שיש Marmor) סוכ׳ נ״א: ב״ב ד׳. אבני שיישא ומרמרא ובתרג׳ מרמירא ועיי״ע מרמטא

[1]) בדפו״ו רבנין. [2]) כ״ה ברפ״ר ובכ״י וסוף הפסוק גם ברפו״ו. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ב׳ ל״ד ק״ט ה״ב וב״ר וכ״ה ברפ״ר מורמוריטו והוא בלאי״ט marmorito שיש ובדפ״ע אחריי מורמוטי ובדא״מ מרמורו.

מרן (= מוֹרָן מגדל קטן מעץ בל"י μόσυν hōl-zerner Thurm בל"ע ماذنة בקבוץ ماذن) בפ' השותפין (ב"ב י"א.) לא את המורן ולא את השובך. פי' מגדל קטן הוא שבונין בגנות. *[אחי"ה ורש"י פי' מיני פלטין ורמב"ם פי' ארמונים ולפע"ד עיקר כפי' הערוך ומל"י או ערבי' הנ"ל ואולי לפי זה עיקר הגי' מודן ברל"ת ובכ"י ש"ס מינכען המרון ובכ"י ה' המירן] —

מרן [1] (= מוֹרְנִית, מוֹרְנִיתָא בל"ס מורניתא מל"ע مرانة בקבוץ مران מין עץ הנקרא Kornelkirschbaum ועושין מעצו חניתות ע"כ נקרא בל"ע مرانة ג"כ חנית (Speer, Wurfspiess חרב וחנית ביד כל העם (ש"א י"ג, כ"ב) תרג' חרבא ומורנייתא. וחניתו מעוכה [בארץ] (שם כ"ו, ז') [תרג' ומורניתיה נעיצא בארעא] [2]. בפסיקת' דויהי בשלח (פסיקת' דר"כ צד צ"ד.) נפקין בתריהון גש חלביא [3] (בחוטרניא) [וצ"ל בחוטרייא] [4] ובמורנייתא. — (א"ב פי' בל"י שבט) *[אחי"ה צ"ל כדברי ר"ב פי' בלי' ישמעאל (ולא יוני) והוא ל"ע הנ"ל ובא גם להעתקת משענתו (שמות כ"א, י"ט) שתר"י א' על מורניתיה להעתקת מקל יד (יחזק' ל"ט, ט') אעי מורנין וביותר להעתקת חנית (ש"א י"ט, ט'. י'. כ"ו, י"ב; ש"ב כ"ג ז'; ישעי' ב', ד' ועוד) וכן להעתקת רמח (ירמי' מ"ו, ד') ומענית (תהלים קכ"ט, ג') ובשמ"ר ספי"ז הא לכם מוכנות מוֹרָנִיּוֹת שלי . . מורניות שלי מוכנות הן] —

מרן (= מוֹרָנִין קבוץ מע' מרן הקודם לזה פי' עץ קארנעלקירשבוים) תרג' תדהר ותאשור (ישעי' מ"ט, י"ט; ס', י"ג) מורנין ואשכרענין. — (א"ב פי' בל"י מין הדס והוא תדהר) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ἡ μυῤῥίνη, ὁ μυῤῥινὸς והנכון כמו שכתבתי] —

מרניא (שם מקום אולי מראון (מדון) של מקרא עיי' בפנים) בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיק' דר"כ צ"ד.) איתגלי ר' שמעון בן יוחי על מרוניא [5]. ובגמ' דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד:) שדרינהו רבנן לבני מריון [6] ואסקוה. *[אחי"ה אצלי אין ספק שעיקר הגי' בב"מ לבני מרונאי וכ"ה מרוּנָאֵי בפסיקת' דר"כ ובקהל"ר שם תחת גי' רבינו מרניא כי המקום נקרא מֵרוֹן והתואר יחיד רבים מרוּנָאֵי והתואר יחיד זכר מֵרוֹנִי ב"ב קנ"ו: מעשה במרוני אחד שהיה בירושלם . . ושם: מרוני בריא היה ובקידושי' כ"ו: וירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד הגי' מדוני ואולי גם זה נכון כי לפע"ד מרון הוא מראון של יהושע י"ב כ' שהוא אחד עם מדון (שם י"ט וי"א, א') והוא Μηρὼθ של בן מתתיהו עיי"ע בית מירון, מרון (ח"ב, ע"ה:) וע' גש חלב (שם שע"ט) ושם ושם נסמנו המקומות בש"ס ובמדרש ובענין תכונת מירון (ובזוהר שמיני מרוניא כגי' הערוך וכצ"ל בזהר האזינו תחת טרוניא: מרוניא עיי' רש"ב בפסיקת' שם) עיי' תבואת הארץ לרי"ש צד ק"א והיום נקרא مارون והוא למערב צפת בערך שתי שעות ושם ביה"כ ישנה וסמוך לכפר לצד דרום קבורת ר"י הסנדלר ובסמוך מדרש ובתוכו ציון ר"ש בן יוחאי לצד דרום ור"א בנו למערבו ובירידת הנחל הוא מערת הלל ושמאי. ועיי' ג"כ כופ"ר פי"א צד מ"ז (דפ' בערלין), ועוד עיי' גיאגראפיא לנייבויער 228 והלאה] —

מָרוֹן (לפע"ד מל"ס מָרָנָיָא מה ששייך לאדון הבית (Hausherrngut במשני' דר"ה פ"ק (ט"ז.) כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון עיי"ע אמרנא. *[אחי"ה עיי"ע בן מרן וע' (ח"א, קכ"ו.) שפי' רבינו כבני כבשים וכו' והועתק מפי' ר"ח לר"ה י"ח. (בש"ס ווילנא) והבאתי שם ראיה מלש' ירו' כהדין דירין אבל כל זה בשטת רבינו אבל עתה הוברר לי כי הוא ל"ס הנ"ל כאמור וא"כ דירין י"ל שהוא קבוץ מן דיר, דירה (עיי"ע דר ב') וענינו מה ששייך לבית והיינו כבני מרון מה ששייך לאדון הבית ועוד עיי"ע בן איטרנא (ח"ב, קי"א). ומזה הענין מָרָנָא נדרי' ג'. עיי"ע מר ב' פי' אדון, והושאל לאדון הכל היינו האל יתברך ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד יהויריב גברה (מירון) [צ"ל מרון] קרתה מסרביי מסר בייתא לשנאייא. מרון קרתה פי' אדון העיר עיי' עמת"ל לה' לעווי שהזכיר ג"כ פייט לר"א קליר לט' אב המתחיל איכה: כנמסר הבית במסרבו מרון] —

* מֵיָרן (תואר מן מר (bitter איכ"ר פ' נחנו פשענו עיי"ע כרנבאות ובע' עלת הגי' מרירן.

---

[1]) נגררנו אחר סדר שבכ"י ע' ק"ט ובדפ"ע אי' ע' מרניא קודם לזה. [2]) עיי"ע נץ א'. [3]) בנו"ג הסדר וגוש חלבאי פקין בתר יהון ובקהל"ר פ' תן חלק אי' וגוש חלב אנפקון בתריה. [4]) וכ"ה בפסיקת', ובקהל"ר שם בחוטרי. [5]) בפסיק' דר"כ לי' ואי' בכ"י א"פ וכרמולי והוי רשב"י מתגלי על מרונאי (עיי' הערת ר"ש באבער שם אות רמ"ד) וכ"ה בקהל"ר פ' תן חלק. [6]) ובכ"י ש"ס לבני כר מריון ובנו"ג לבני בירי.

* מוֹרְנָא עיי"ע מראנה.

* מורנס (בל"ר קבוץ מן miro הוא mirones פי' מראות (Spiegel פסיקת' רבתי פכ"א צד ק': בהוצ' פריעדמאן: למורנס הזה שהוא מראה פנים מכל צד כך פנים בפנים דבר ה' עמכם פי' מראות עיי' פי' מלות זרות להח' גידעמאן בהוצאה הנ"ל, וסמ"ך הוא לפעמים סימן לרבים ד"מ בוקינוס עיי"ע. ועוד עיי"ע הבא אח"ז.

* מרוס, מרות (נ"ל מל"ר mores gesittetes, zahmes Betragen) תוספת' ב"ק רפ"א במד"א בזמן שבאו מן המדבר אבל אם היו מרוס מועד משלם חצי נזק ודע כי בכ"י אירפורט אי' אם היו תרבות ובמשנ' ב"ק פ"א מ"ד בני תרבות ובכ"י ו"ו אי' מרות ובדפוסי' בט"ס מרום וצ"ל מרוס סמך סימן לרבים עיי"ע הקודם או יותר טוב צ"ל מרות, ומל"ר הנ"ל, ועיי' פי' מגן אברהם לתוספתא ב"ק.

מרס (מל"ע مرس פי' ממחק דוחק ובוחש zerreiben, drücken, pressen, rühren) בהגדה דמגיל' (י"ב:) מרס מרסנה (אסת' א', י"ד) כלום מרסו בדם כלום מרסו במנחות [1]). בפ' הוציאו לו (יומ' נ"ג:) נטל את הדם ממי שהוא ממרס בו [2]) פי' כגון בוחש כדאמרינן (ברכות ל"ח.) שבוחשין את השתית [3]). בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א) ליתי תומא יחידאה וממרסיה במשחא ומלחא. בפ"ב בשביעי' (מ"י) ממרסין באורז בשביעית פי' ממחקין ומערבבין. — (א"ב תרג' מרוח אשך (ויק' כ"א, כ') מרים פחדין). *[אחי"ה והוא עפ"י ההלכה (מנחו' פ"ז מ"ה) נמרחו אשכיו. ותרג' ומעוך די מרים וכפי' הערוך בוחש מוכח מתרג' אסת' א', י"ד הוו מרסן ובחשן ית דמא. וכנ"ה בתוספת' ב"ק פ"י לא יהא ממרס בדמה, באסת"ר פ' והקרב אליו מרס שהיה ממרס את העופות ממרסנא זה שהיה ממרס את הסלתות, ושם: מרס מי ממרס לפניך את העופות מרסנא מי ממרס לפניך את הסלתות ועוד שם: מְמרס אני מסרס וממעך את נפשם בתוך מעיהם. ויק"ר פי"ב מה ענבים הללו שאתה ממרסן וכו'] —

* מירוס עיי"ע מרום (מירום).

☞ מוּרְסָא (בועא מלאה מוגלא Eiterblatter) מסכת שבת פרקא קמא (ג'. ועיי"ע מפים וש"נ) וּמפים מורסא פי' בועא כלומ' עוצר הבועא להוציא ממנה המוגלא והליחה. *[אחי"ה אולי מל"ע مرشة מכה וחבורה מלאה דם וליחה המגעל את הגוף. וכנ"ה בגיטי' ס"ט רע"ב למורסא וכו' עיי"ע רס ב'] —

☞ מוּרְסָן (הפסולת הגס של קמח grobe Kleie הפכו סובין) משנת דחלה פרק פירות חוצה לארץ (פ"ב מ"ו) הם ושאורן וסובן [4]) ומורסנן פי' פסולת דק של הקמח נקרא סובין ופסולת הגס מורסן. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ו: תרומ' פי"א מ"ה ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ירו' שביעי' פ"ט דל"ט. ירו' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד, ירו' סוט' פ"א די"ז: תוספת' שביעי' פ"ה, תוספת' שבת פ"ח (פ"ט), תוספת' ביצ' ספ"ה, תוספת' ב"ק רפ"י — ופירש"י עיי"ע סב ב'] —

* מוּרְסְתָא (מפעל מָרַס פי' דחיקה Druck, Unterdrückung) תרג' משאון (משלי כ"ו, כ"ו).

* מוּרְסִינְטוֹן כבר פירשתי בע' איריוסטו ע"ש בח"א, רפ"ד.

☞ מְרַע (מל"ם וכן בל"ע مرض חָלָה krank sein והתואר מַרַע בל"ם = מַרְעָא, בל"ע مريض והשם מַרְעָא, מרעיתא, מרעותא Krankheit) תרג' חלה את חליו (מ"ב י"ג, י"ד) מרעית מרעיה. *[אחי"ה ר"ב הביא דוגמא ראשונה שבמתורגמן ע' מרע וש"נ כמה וכמה ציונים אחרים ע"ש. באיתפעל בתרג' מ"א י"ד, א'; י"ז, י"ז; ש"ב י"ג, ב', ה', ו'. באפעל אונקל' לדברים כ"ט, כ"א; תר"י ב' לבראשי' ג', ט"ו; בפַעֵל תרג' ירמי' י"ה, י"ח; לנחום ג', י"ט. והתואר מְרַע תרג' חָלָה מרע ובקצת דפוסי' אחרוני' שכיב מרע וכ"ה בתרג' ש"א י"ט, י"ד והרבה בש"ס עיי' ב"ב קמ"ז: קמ"ז. קנ"א. קנ"ג וזולתו והקבוץ נדרי' מ"ט רע"ב ר"ה ט"ז. עיי"ע קצר ב'. והשם ב"ב קנ"ג. ומגו מרעיה איפטר וכו' ותרג' ירו' א' למשכב (שמות כ"א, י"ח) למרע ועיי' דוגמאות אצל ה' לעווי בעמת"ר ח"ב 72 וש"נ גם מרוֹעא ומרעיתא (מרעותא) — והקבוץ מרעין בישין אונק' לשמות כ"ג, כ"ה ב"ב נ"ח: עיי"ע רש ב'] —

* מִרְעֵי, מַרְעִיתָא (מל"מ מִרְעֶה בל"ע مرعى, مرعاة Weide, Weideplatz) תר"י א' לבראשית

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מירסו בדם לפניך מירסו במנחות לפניך. [2]) וכ"ה ביומי מ"ג: ונותנו מי שהוא ממרס בו.
[3]) וכן מוכח מע' שתית ובע' בחש שתות וכ"ח לפנינו. [4]) ועיי"ע סאורא.

י"ג, ז' אתר מרעי, תרג' לדה"י א', ד' ל"ט אתר.. למרעיתא, ב"מ פ"ו רע"ב תור ממרעיתו. שהש"ר פ' שני שדיך מרעיתן של ישראל. — תמורה י"ח. עיי"ע מרג ב'. — ומה שענינו פֶּרֶשׁ עיי"ע רע ה'.

* מֵרֵיעוּת (מל"מ מֵרֵעַ Geselligkeit) מ"ק כ"ב: שמחת מריעות — תוספת שביעית רפ"ב ט"ס עיי"ע מרביות ב'.

מַרְעַל (אולי מל"ע ارعل פי' תלה משני צדדין כלומ' כלים שתלויים משני צדדי הבהמה ועוד עיי' בפני') בויק"ר בריש קדושים (פכ"ה) קרץ בליליא ומלא מרעלא וטען על חמרא פי' כלים שמשימין[1]) על החמור ושמם ציסטא[2]) בלעז. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א', ב' ל"ד והוא לאי"ט cesta פי' סל ובאמת בתנחו' קדשים סי' ח' אי' סל גדול ובנו"ג בויק"ר מה עביד מלא מרעליה תינין וכו' ובקהל"ר פ' וסבותי אני: מלא מרעיליה תאינין ולפע"ד נ"ל שבשני מקומות ט"ס וצ"ל קרטיליה שאי' קודם לזה בסיפור הנ"ל, ואם כדברי רבינו אז נגזר מל"ע הנ"ל. ועוד אעיר על ל"ר אמצעי' mergulus קערה קטנה] —

* מַרְפֵּא (מל"מ ובפרט שאילת שלום בעיטוש Genesung) ברכו' נ"ג. לא היו אומרים מרפא בביה"מ תוספת' שבת פ"ז (פ"ח) עיי"ע זיטא (ח"ג, רפ"ג.) ועי' יים במו"ע.

מְרֻפָּט (מפעל רפט מל"ע رفض schlaff herab-hängen) בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמות ק"ב.) מנעל המרופט פי' רפוי שמשתרבב מן הרגל ונופל ממנו כמו (שבת קנ"ב.) אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה (ש"ב י"ט, ל"ו) מכאן ששפתותיהם של זקנים מתרפטות ואינו יכול לקפוץ שפתותיו לטעום החיך המאכל ומשתרבבות ומתרופפות. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בשבת שם (בדפ' ווילנא): פי' מתרפטות משתרבבות והוא מתרופפות אינם מתאמצת להסתם הפה בחזקה ע"כ. עיקר מקומו בע' רפט וש"נ חוץ משני ציונים הנ"ל עוד מגילי' כ"ו: האי תיבותא דאירפט ועיי' פירוש רבינו שם (עפ"י פי' ר"ח כמו שאכתב) וקרוב לזה פירש"י במגילי' נתקלקל ונפרד מחבורו ע"כ אבל בשבת וביבמו' פי' מבקעות והוא מל"ע نفس durchstossen, durchstechen] —

* מרפייתה (?) (מין פירות ועיי' בפנים) ירו' מעשרות פ"א דמ"ח סע"ד וכל הלבנים [משיקרחו] (מעשרו' פ"א מ"ג) כגון אילין מרפייתה ואולי צ"ל מרכייתה והוא בל"ע مراكية מין צומח (דומה לחמץ حمض Sauerampfer) ופי' דרך הפירות האלה כשהן בוסר מכוסים בשערות כמו נוצה ובגמר בישולן נופלין ונעשים לבנים.

* מרפים עיי"ע מפים ב'.

מַרְפֶּסֶת (מפעל רפס (דניאל ז', ז') ענין דריכה ורמיסה והושאל לנסר שרופסין בו לעלות עליו לעליה ומשם לארץ ועיי' בפנים וכדברי רבינו כעין שנקרא Balkon, Veranda) בפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ה:) הנותן עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת [ובהשותפין גמר' אי' הולקין (ב"ב י"א:) היו חמשה בתים פתוחין למרפסת אין להם אלא ד' אמות[3]) פי' כגון אויר מסובב ובו פתח פתוח ובאותו האויר המסובב קירות יש בתוכו בתים פתוחים בו ומעלות עולות בעליות אין אומר ינתן לכל בית ד' אמות בחצר אלא נותנין לפתח המרפסת[4]) ד' אמות בלבד. *[אחי"ה וז"ל רגמ"ה כ"י לב"ב אשר ת"י (וממנו נדפס בש"ס ווילנא) מרפסת היינו עלייה שיש לה ד' פתחים או יותר בשורה אחת ועושין לפניהם נסר ארוך שרופסין עליו ולסוף אותו נסר סולם שיורדין בו לארץ ולפני אותו סולם יש פתח שנועל בעד המרפסת כל אותן ד' פתחים של עלייה ע"כ ורש"י פי' בב"ב מרפסת אלויי"ר[5]) והרבה פתחי עלייה פתוחין לו וכולן עולין דרך סולם אחד שקורין דגרי"ד[6]). וכנ"ה איזה פעמי' בעירובי' פ"ג: פ"ד. מ"ק י"א. ירו' עירובי' ספ"ח דכ"ה: ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ד תוספת' עירובי' פ"ט (פ"ו). וראיה לפירוש רגמ"ה ממה דאי' בעירו' פ"ד רע"א ומאי קרי לה מרפסת דקסלקי במרפסת וכו' — ועה"ק שנ"ב לועזו ע"י אומגנג והוא Umgang = Galerie ואולי לעז הנ"ל שברש"י צ"ל ג"כ גלרי"א galerie] —

מַרְפֵּק (מל"ע مرفق Ellenbogen פי' אציל Hand-gelenk, Achselgelenk) בפ' המצניע (שבת פ"י מ"ג) המוציא בפיו ובמרפקו. בפ"ה[7]) בערכי' (מ"א די"ט.) ממלא את החבית מים ומכניסה עד

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע שמשיאין. [2]) בדפ"ע ציסטי. [3]) כצ"ל כי על זה הציון שלי' בדפ"ע כיון רבינו בפירושו. [4]) בדפ' וויניצי' המרפשת. [5]) אולי ל"צ Lustgang allée ובמנחו' ל"ג: לועז מרפסת: אלואויר"א ואולי הוא ל"צ Gang, allure. [6]) Stufe degré. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בפ"ח.

מרפקו [1]). כפ"ק באהילות (מ"ח) [ושנים] במרפק. בב"ר פרש' מ"ה [2]) (לפנינו פ' מ"ד) אל תירא אברם. ובפ' ס"ו (ס"ה) גשה נא ואמושך והיו אוחזין במרפקו כדי שלא יפול. על כל אצילי ידי (יחזק' י"ג, י"ח) תרג' על כל מרפקי ידין [3]) פי' שחי ובלעז טימילא. *[אחי"ה והוא לאי"ט ditello פי' בית השחי Achselhöhle וכן פי' אציל עיין רד"ק ליחזק' שם וז"ל ואציליהם בית השחי וכתיב על כל מרפקי ידיו [צ"ל ידין] והמרפיק הוא בית השחי כמו שאמרו רז"ל בפיו ובמרפק ועיי' רד"ק לירמי' ל"ח, י"ב ורש"י לועז שם איישילא"ש aiselles Achsel ועיי' לשבת שם ותוספו' שם חולקין עליו עש"ה אבל גם רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגייליק' דף קמ"ב.) פי' מרפקו: בית שחי והר"ש באהלו' פ"א מ"ח חולק על זה ע"ש וכנראה שגם רה"ג פי' בענין שחי כי באהלו' שם אחרי שהביאו תרג' יחזק' מרפקי (ידיו) [ידין] כתב וז"ל ושמו בטיית הם הבין ע"כ ונ"ל שצ"ל אביט והוא ל"ע ابط ובקבוץ آباط פי' שחי ובמספר זוגי باطين באטין ואולי כצ"ל בפי' רה"ג — ובפי' רמב"ם לאהלו' מבואר ע"י קובדו והוא ל' איספניא codo, cobdo מל"ר cubitum ובזה הענין מרפק בל"ע ועיי' תוספו' שבת שם. והקבוץ נזיר נ"ב: (מפרקי) [צ"ל מרפקי] ידים ורגלים אבל עיי"ע רב א'. ובע' פרק א' פי' רבינו מרפק בענין אחר ע"ש] —

* מוֹרִיפַת (שם שְׁדֵה נקבה) שבת ס"ז. כבר פירשתי בע' אסטממיתיה (ח"א, קע"א:)

* מָרַץ (ענין ריצה) תוספת' פרה ספ"ט (י') בכ"י אירפ' המים הנמשכין והנמרצין פסולין. ובנו"ג והנגררין.

* מַרְצוּמִי פי' פצע וחבורה ועוד עיי"ע מרמוצי.

* מַרְצֵעַ, מַרְצְעָא (מל"ט שם כלי לנקב בו Pfriemen ועוד בהשאילה עיי' בפנים) קידושי' כ"א: ולקחת את המרצע (דברים ט"ו, י"ז) מה מרצע מיוחד של מתכת וכו' ד"א המרצע להביא המרצע הגדול. שבועו' ד': בכורו' נ"א. עיי"ע סל ד'. והקבוץ קידושי' שם מיוחד שבמרצעין. והושאל לגזירה ולרצועה אשר בה רודין המחוייבין. ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו סע"ב ורע"ג מרצעה דעקיבה בן יוסף בא לכאן.

מַרְצֻף (= מַרְצוּפִין מל"י μάρσιπος, μάρσιππος, μαρσίπιον, μαρσύπιον בל"ר marsupium כים ואמתחת Beutel, Sack) בפ' המוציא יין (שבת פ':) אדמה כחותם המרצופין. בפ' המוכר את הספינה (כ"ב ע"ג.) לא מכר את העבדים [ולא] את המרצופין. פ"כ בכלי' (מ"א) הכרים והכסות והשקים והמרצופין. בפ' י"ז [4]) באהילות (מ"ה) מצטרפין כחותם המרצופין. פי' שקים גדולים שנותנין בהם הסחורות של ספינות. — (א"ב פי' בל"י ורו' אמתחת וכים). *[אחי"ה וכן העתיקו ע' זקנים אמתחת (בראשית מ"ב, כ"ז. כ"ח; מ"ג, י"ב) ועוד כים (דברים כ"ה, י"ג; מיכ' ו', י"א) ועוד שק (בראשי' מ"ב כ"ז) ע"י μάρσιππος ולמשלי א', י"ד אי' בהעתקת כים: μαρσύππιον וא"כ הוא היחיד בלישנא קלילא ממלה יוני' הקודמת והוא הוא ל"ר הנ"ל וכן בירו' שבת ספ"י די"ב ע"ד להריק בה את המרצופין. אבל במקומות הנ"ל וכן בב"ב ס"ז: ירו' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג נראה שהוא הקבוץ והוזכר לרוב אצל שקים והחלוק שבניהם עיי' בפירשב"ם לב"ב ס"ז: ד"ה והשקין ומתוך פירושו לב"ב ע"ג. מוכח שדעתו ג"כ שהם שקים לפרקמטיא של ספינות (ועיי' בפירש"י לשבת פ':) וכן הוא מבואר בפירוש רה"ג לכלי' פ"כ מ"א אשר אחריו נגרר רבינו בעל הערוך ושם בסד"ט צד 14 אי' ושמו בטיית גראיר והוא ל"ע غرايِر הקבוץ מן غرارة שק של תבואה ולאהלות פי"ז מ"א לועז בטיית כורג והוא בל"ע خُرج Reisesack ובפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ס"ז: פי' מרצופין שלועזין מאל"ש ואולי צ"ל וואל"ש בל"צ valise Reisesack וכן בתנחומ' הישן פ' חקת צד נ' בהוצ' רש"ב בכ"י ר': לקח כל הכלים של ביהמ"ק ושמם במרצופים שלו וכו'] —

1 מָרַק (מל"ט (כמו מרט) ענין החלק ונקות וצחצוח וכ"ה בל"ס מְרַק reiben, poliren והושאל לגמר מלאכה vollenden ועיי' בפנים) בפ' אמר להם הממונה (יומ' ל"א:) ובר"פ השוחט בגמ' רוב אחד (חולי' כ"ט סע"א) קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו. למה לי למרק מצוה למרק (יומ' ל"ג רע"א חולי' כ"ט רע"ב) פירוש מצוה להשלים בשחיטה מיעוט סימנים שנשארו שלא ישאר כלום [5]). בר"ג דברכו' (ה' סע"א) ייסורין הממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה פי' מריקין דמו ומכלין

[1]) ושם י"ם: אי' עד האציל. [2]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ע בט"ס מ"ח. [3]) כ"ה בדפ"ר, ובכ"י ק"ם ידוהי, ובכ"י ב"ר ידים ובפי' רה"ג לאהלו' ידיו. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע י"ו. [5]) והוא עפ"י פי' ר"ח ביומ' ל"ג. וז"ל (בש"ס ווילנא יומ' ל"ב סע"ב) צריך אחר למרק כלומ' להשלים לחתוך מיעוט הסימנים הנשארים משום דמצוה למרק כלומ' מצוה לחתוך תשלום הנותר בסימנים ולא נחתך ע"כ וכן פירש רגמ"ה כ"י לחולי' כ"ט. (בקובץ כ"י אנגייליקא דף רצ"ז.) מירק כלומ' דגמר השחיטה ע"כ ועיי' תוספו' חולי' שם ד"ה ומירק ובעוקצין פ"ב מ"ה פי' רה"ג מירק באריכות ע"ש וסי"ב פי' מירוק כשיחתוך לשנים דבר שהוא חתוך בו מקצת.

כחו מלשון המתחיל במצוה אומר לו מרוק (ירושי פסחי׳ ספ״י דל״ז ע״ד ירו׳ ר״ה ספ״א דנ״ז ע״ג, ירו׳ ביצי׳ פ״א ד״ס סע״ב) פי׳ כלה והשלם המצוה[1]). בפ״ד בתמיד (מ״ב) מירק את ההפשט. ובהעושה פי״ג באהילות (מ״ג) שייר בה החרש מלמטה או מלמעלה[2]) הגיפה ולא מירקה פי׳ שייר האומן הגיפה סגר הדלת אבל לא השלים הסגירה. בסוף מקואות (פ״י מ״א) או שהכניסן כדרכן ולא מירקן פי׳ לא גמר מלאכתן. *[אחי״ה פי׳ מרק בפיעל ובפעל בדרך השאילה ענין גמר ותשלום כי ע״י מריקת הכלי הוא נגמר. ונאמר על גמר מילה ירו׳ שבת פי״ט די״ז סע״ב הדא דתימר בשאין בו (ובירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט. אי׳ בשאין ביום) כדי למרק אבל אם יש בו (ביום) כדי למרק ממרק ואינו חושש, ועוד על הזריקה ירו׳ יומ׳ פ״ה דמ״ג. הקרנות ממרקות אותן, ועוד על לקיחה ומכירה ב״מ ט״ו. ורבינו הביאו בע׳ הכא אח״ז ובאמת יותר שייך לשם. ועוד על גמר שלום הנדוניא ירו׳ כתובו׳ ספ״ו ד״ל ע״ג ולא ממריק לה פורנא וכו׳ עד שעה שהוא ממרקה. — אבל בב״ר פס״ט ממרקין לך מן חוביך נ״ל שצ״ל ממרחין עיי׳ מ״כ בפר׳ מ״א ורבינו בע׳ מג ובע׳ שק ג׳ לא גרס לה או שייך לע׳ הבא אח״ז וש״נ ג״כ ייסורין הממרקין וכו׳ ברכו׳ הנ״ל ויתר הדוגמאות כי כולם ענין שחיקה וצחצוח הם. ועוד בענין גמר חתיכה בנפעל תוספת׳ עוקצי׳ פ״ב שנמרק חצייה וחצייה קיים הרי זה אינו חבור נמרק האמצעי וכו׳ איזה פעמים ובעוקצין פ״ב מ״ה אי׳ בפיעל אעפ״י שלא מירק ועיי׳ הר״ש שם. וכן בפיעל בתוספת׳ חולי׳ רפ״א ישראל ששחט ומירק הגוי . . גוי ששחט ומירק ישראל וכו׳] —

2 מָרַק (מע׳ הקודם מל״מ ענין צחצוח poliren, reiben והושאל לנקיית הנפש מחטא (reinigen, blank reiben בבמה מדליקין בגמ׳ על נ׳ עבירות (שבת ל״ג סע״א) כל הממרק עצמו לעבירה פצועות וחבורות יוצאות בו שנא׳ (משלי כ׳, ל׳) חבורות פצע תמרוק[3]) ברע. פי׳ המהבהב כמו (ירמי׳ מ״ו, ד׳) מרקו הרמחים ענין חידוד. בפ׳ שנים אוחזין בגמ׳ מצא שטרי חוב (ב״מ ט״ו.) ואנא אוקים ואידכי ואמריק ואישפי[4]) זביני אילין. בזכחי׳ בפ׳ דם חטאת (צ״ה:) טעונין מריקה ושטיפה. בסיפרא בצו בפרשת חטאת (פרש׳ ז׳ פרק ג׳) ת״ר מריקה ושטיפה בצונן דברי ר׳ מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס וחכמי׳ אומרי׳ מריקה בחמין ושטיפה בצונן[5]). הומרק סירו (סנהד׳ צ״ב סע״ב) פי׳ בע׳ סר (ג׳). *[אחי״ה הוראת זה השרש מל״מ ענין צחצוח וחידוד ונקיות הוא ומזה בריש קהל׳ רבה מעשה וכו׳. וראה שם אבן אחת וכו׳ ומירקה פי׳ היה מצחצחה ועשאה בהירה ובריש שהש״ר וילק׳ מ״א רמז קפ״ב וילק׳ משלי רמז תתק״ס בשנוי הגירס׳. והושאל לנקיית הנפש מעון ולכאן שייך ציון מע׳ הנ״ל מברכו׳ ה׳ סע״א ייסורין ממרקין כל גופו של אדם. וכן שם: יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם[6]). וכן ביום פ״ו. יסורין ממרקין . . ומיתה ממרקת ועיי׳ ירו׳ יומ׳ ספ״ח דמ״ה ע״ג וירו׳ סנהד׳ ספ״ב דכ״ז סע״ג. ופי׳ ממרקת מנקה ומטהרת וכן בירו׳ הוריו׳ ספ״ב דמ״ו ע״ד מה חטאת מכפרת וממרקת אף אשם מכפר וממרק וכו׳, ב״ר ר״פ ס״ב החולי מטרק פי׳ מנקה עונות ועיין פירש״י בשבת ק״ח: ד״ה ממתי מחולי בני מעיים. ולפי זה יש לקיים גי׳ ממרקין לך מן חוביך ב״ר פס״ט עיי״ע הקודם וכן ענין מרק בל׳ שומרוני פרע חוב וירצו את עונם (ויקי כ״ו ס״ג) תר״י ב׳ ימרקו ית חוביהון. ולכן נאמר ג״כ מנקיית החוב והפרעון וזה ענין אמריק בב״מ ט״ו. ולכן הוזכר יחד עם אידכי (אדכי) פי׳ אטהר. אבל הממרק עצמו וכו׳ (שבת ל״ג סע״א) נ״ל מל״ע ירק פונה ונוטה מדרך הישר וכן הבין פירש״י ע״ש ובפי׳ משלי (כ׳ ל׳) הביא רק הדרוש — ובעצם הראשונה ענין מריקה מל״מ (ויק״ר ו׳, כ״א) הרבה בזבחי׳ צ״ד: צ״ה: צ״ו: צ״ז. וספרא צו הנ״ל ותוספת׳ זבחי׳ ספ״י] —

מרק (= מַרְקָא לדעת רבינו טיט מעורב בו שער של צאן או טיט שרוי בלובן ביצה עיי׳

[1]) בירו׳ בכ״מ אי׳ מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק ובתוספו׳ חולי׳ כ״ט. ד״ה ומירק הביא בשם מדרש מי שהתחיל במצוה אומרין לו מרוק וחידוש שנעלמו מעיניהם וגם מעיני הגרי״ב בהפשב״ע מקומות הנ״ל בירוש׳ ובמדרש לא מצאתי כי אם בתדב״א זוטי פ״ט מכאן אמרו כל העושה מצוה ואינו גומרה מתחייב בנפשו ועיי׳ סוט׳ י״ג רע״ב כל העושה דבר ולא גמרו וכו׳ וכ״ה בתנחומ׳ עקב סי׳ ו׳ ושם אי׳ עוד אם התחלת במצוה הוי גומר את כלה וכו׳. [2]) בנו״ג חרש מלמטן או מלמעלן. [3]) כ״ה הקרי והכתיב תמריק. [4]) כ״ה בכל כ״י ערוך וכ״ה בע׳ שף ג׳ ושם אשפי וכ״ה לפנינו אבל בכ״י ש״ס ואיפשי עיי׳ ד״ס לב״מ צד י״ח. וש״נ קצת בסדר אחר ובפי׳ ר״ח לב״מ (בש״ס ווילנא) הסדר: אנא אשפי ואמרק וארכי. ובדפ״ע בע׳ נוכחי בט״ס ואיפשי. [5]) בנו״ג בסיפרא רק בזה״ל: מריקה ושטיפה מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס. אבל כגי׳ רבינו אי׳ בזבחי׳ צ״ז. ואולי כן היה בספרי רבינו גם בסיפרא שם. [6]) ובילק׳ עקב רמז תת״ן גם כאן: כל גופו של אדם.

בפנים ולפע״ד מל״פ مرك טיט של דבק (Leim באילו חוצצין פ״ט במקואות (מ״ב) ר׳ יוסי מטהר בשל יוצרים ומטמא בשל מרקא. פי׳ טיט שמערבין בו דברים אחרים לחזקו כדכתי׳ (משלי כ׳, ל׳) תמרוק ברע ובתמרוקי הנשים (אסתר ב׳, י״ב) והוא שער של צאן. וי״א טיט מתוקן לעושי כלי חרש שרוי בלובן ביצה לתקן בו כלים שנסדקו ואין המים ממחהו [1]). *[אחי״ה הביאו הר״ש בשם הערוך וז״ל רה״ג בסד״ט 32 בשל מריקה פי׳ כדאמר׳ בתוספת׳ (מקואות רפ״ז) ר׳ יוסי מטמא בשל מריקה ששפין בו פי׳ סכין סדקי [2]) כלים וזה פי׳ מריקה טיט עבה יותר משל יוצרים כדכתי׳ (משלי שם) תמריק ברע וכתי׳ (אסת׳ שם) ובתמרוקי הנשים ע״כ וא״כ שניהם מוציאים המלה מל״מ שענינו כמו בל״ע مرغ = مرخ סיכה בשמן וזולתו או מל״ע مرج ענין עירבוב mischen ובפרט פי׳ מרקא לפי דעת רבינו שער של צאן וכיון לל״ע مرق פי׳ צמר של צאן שאינו נקי ובפי׳ י״א נ״ל שכיון לל״פ مرغة ביצה אבל לפע״ד הוא ל״פ הרשום׳ בתחלת הערך והיינו טיט של דבק לתקן בו שברי כלים, והוא יותר עב מטיט של יוצרים כדעת רה״ג והרמב״ם בפי״מ למקואות הנ״ל. ודע כי בנו״ג מרקה ובתוספת׳ מקואו׳ שם וכפי׳ נ׳׳ רה״ג מריקה [3]) ורש״י לב״מ מ״ז רע״ב פי׳ מרוקא כלי העשוי מגללי בקר נראה שפי׳ כן כמו טיט של מריקה וכיון לל״ע مرغ גללי בקר אבל עיי״ע מרוקא — ובענין הראשון היינו עירוב של סממנים מלשון תמרוקי נשים אי׳ נ״כ בירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס רע״ד העושה אלונתין בשבת חייב משום מרקיה (וצ״ל או מרקה או מריקה), ושם: ביום טוב חייב משום מרקה עיי״ע אלונתית (ח״א, ק״א.)] —

מרקא (בל״ר meracum יין בלתי מזוג ungemisch-ter Wein) בפ׳ הערל בגמ׳ א״ר יהושע (יבמות פ׳ רע״א) ממאי הוי דאפיא אימיה [4]) בטיהרא ושתיא שכרא מרקא בר״ג בפ׳ בכל מערבין (עירו׳ כ״ט סע״ב) וברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) ונשתי בתריה חמרא מרקא לישתי שכרא מרקא [5]) פי׳ מזוג במים. פ״א „השוקט על שמריו כדכתי׳ (ירמי׳ מ״ח, י״א) [ושקט הוא על שמריו] ולא הורק מכלי אל כלי״ [6]). פ״א יין המורק וצלול. — (א״ב פי׳ בל״ר חי בלתי מזוג) *[אחי״ה כפי׳ הראשון אי׳ ברש״י לעירו׳ לגיטי׳ ויבמו׳ הנ״ל וכפ״א האחרון הוא ענין מלה ערבי׳ مرق יין מסונן וצלול ור״ב׳ כיון לל ר הנ״ל] —

מרוקא (נ״ל כמו מורקא בל״ע مرخة תמרים שאינם מבושלי׳ unreife Datteln) בפ׳ הזהב בגמ׳ דסמוך לאסימון (ב״מ מ״ז סע״א ורע״ב) קונין במרקא [7]) פי׳ „גרעינא של תמרה שמחליקין בה תפר הנייר״. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא), וכ״ה בתוספ׳ ד״ה מרוקא ושם שמחליקין בהם את הקלף. ופירש״י עיי׳ בע׳ מרק ג׳ וכן פי׳ רבינו יהונתן הובא בשטמ״מ ושם פי׳ הראב״ד עביט של מימי רגלים. ולדעת ה׳ פערלעס (עט״ש 38) הוא מל״ר amurea פסולת של שמן ולפי זה עיקר הגי׳ מורקא ואולי מל״ע הנ״ל והסופרים החליפוהו במוריקא הרגיל יותר עיי״ע הבא אח״ז] —

מריקא (= מוֹרִיקָא מל״ע مريق Saflor) בס״ג דפ״ק דביצה (י״ד.) אי נמי במוריקא. בס״ג דפ״ק דע״ז (כ״ב.) הנהו מוריקא׳. נרד וכרכום (שה״ש ד׳, י״ד) תרג׳ רישק ומוריקא. *[אחי״ה ובע׳ רשק: רשקא ומוריקא ועיי״ע פוּךְ ומ״ש בענין רשקא. גיטי׳ ע׳, עיי״ע חח א׳ (ח״ג שפ״ו.), שבת ק״י רע״ב עיי״ע כן ג׳, חולי׳ מ״ז: עיי״ע כשות. ומוריקא הוא הוא חריע עיי״ע (ח״ג, תצ״ח:) וש״נ ירו׳ כלאי׳ פ״ב דכ״ה. ועוד עיי״ע אסטים (ח״א קע״ב.) ומ״ש בשם רה״ג מעוקצין ג׳. נ׳ ועוד עיי״ע כרכום — והתואר רבים מוֹרִיקָאֵי ע״ז הנ״ל זורעי גנות כרכום עיי׳ פירש״י] —

* מֵירוּק (פי׳ שפיכה die Ergiessung מפעל רוק כהפעיל) יבמו׳ נ״ה: ביאת המירוק פי׳ שפיכת הזרע, ושם מירוק גיד, מירוק עטרה.

* מְרִיקָא (מפעל מָרַק ב׳ das Ausspülen) עיי״ע מרק ב׳ וש״נ.

* מִרְקַחַת, מרקחתא (מל״מ ענינו מרקחה Salbe) ב״ר פ״י וכהם הרוקח מרקח את המרקחת. באיכ״ר פתיחת׳ סי׳ ה׳ והובא בע׳ תסס בשם בריש

---

[1]) בר״ש ממחקו. [2]) וכ״ה בתוספ׳ כ״י אירפורט ובנו״ג בט״ס מירקו וצ״ל סידקי. [3]) וכ״ה בכ״י בתוספ׳ ובדפ״ע מריקא. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ק״ט אמיה ונ״ל שצ״ל אומיה ועיי״ע טהר ב׳ (ח״ד י״ז הערה 6) ובנו״ג ג״כ דאפיה אימיה ובדפ״ע בט״ס רפיא אמיה (ראימיה) וט״ס הוא. [5]) לי׳ בש״ס וכל זה אי׳ בכ״י ויו ל״ד ה״ב וב״ר ובדפ״ע לי׳ שני ציונים האחרונים. [6]) הועתק מפי׳ ר״ח לעירובי׳ (בש״ס ווילנא). [7]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע ובש״ס במוריקא וצ״ל במרוקא וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח.

(מגילה) [צ״ל מגילת א י כ ה] גופן תוסס כהרא מרקחתא.

מֶרְקוּלִים (מל״ר Mercurius והוא אצל יוניים Ἑρμῆς עיי׳ בפנים) בפ׳ ד׳ מיתות (סנה׳ ס׳ רע״ב) הזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו[1] בע״ז פ׳ ר׳ י ש מ ע א ל אומ׳ (מ״ט:) ג׳ א ב נ י ם ז ו ב צ ד ז ו ב צ ד מ ר ק ו ל י ם[2]. בפ׳ אילו מציאות בגמ׳ ואלו חייב להכריז (ב״מ כ״ה:) באבני בית קולים מהו פי׳ „בית ע״ז שמת מרקולים (עבודתה) [צ״ל עבודתו][3] רגימת אבנים (ועיקרה) [צ״ל ועיקרו] כדתניא בר״ג דפ׳ ר״י (ע״ז נ׳. וכ״ה בב״מ שם) אלו הן אבני בית מרקולים[4] אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן״[5]. — (א״ב פי׳ בל״ר מרקורים שם אליל ממונה על עוברי דרכים והיו מקימים פסל זה בפרשת דרכים עשוי מאבן ובידו נטויה היה מורה הדרך אשר ילכו בה וגם היו מקימים אבן אחת על שתי אחרות בפרקי הדרך והאורחים בעברם לכבוד האליל משליכים שם אבן) *[אחי״ה ועיי׳ מ״ש בע׳ אבני בית קולים (ח״א, י״ד בהערה 10) ושם הוכחתי כי שם קולים יש לה קצת שייכות למרקולים ועיי׳ תוספ׳ ב״מ כ״ה: באבני. והרבה בענין מרקולים ועבודתו עיי׳ בע״ז נ׳. סנהד׳ ס״ד. חולי׳ קל״ג סע״א ירו׳ סנהד׳ רפ״ה דכ״ב ע״ד ושם פ״י דכ״ח ע״ד, ירו׳ ע״ז רפ״ד דמ״ג סע״ג ורע״ד, תוספת׳ ע״ז ספ״ז. אבל בברכו׳ נ״ז סע״ב הרואה מרקולים לי׳ בכ״י ש״ס ובתוספת׳ ברכו׳ כ״י רפ״ו אי׳ הרואה עבודה זרה ובנו״ג עכו״ם אבל עיי׳ מ״ש הגרי״ב בהפשב״ע והאריך בענין מרקולים] —

* 1 מַרְקוּעַ (פי׳ בל״ע مرقع, مرقعة חתיכה מבלויי בגדים לתקן בו הבגדים der Flecken, Fetzen eines Kleides) ירו׳ סנהד׳ רפ״ד דכ״ב: איתקלף . . מרקועך והקבוץ מַרְקוּעִין, מַרְקְעָן עיי״ע מרדעת ומ״ש וש״נ איכ״ר פ׳ רבתי וירו׳ מ״ש פ״ד דנ״ה סע״ב.

* 2 מַרְקוּעַ (= מַרְקִיעַ מל״י האמצ׳ μεργία חלק וחתיכה ופרוסה Stück, Laib) עיי״ע גרב ג׳ (ח״ב, שמ״ח:) ושם הארכתי.

מרקפא (לדעת רבינו דפק anklopfen) בריש ויק״ר פרש׳ והוא ישקיט (פ״ה) דידעא למישאל אזלא לגבי מגירתא תרעא פ ת י ח[6]) מרקפא ליה. פי׳ מקשת בפתח ודופקת ומבעבעת. *[אחי״ה ענין מבעבעת פי׳ נחירה להוציא קול עיי״ע בעבע ב׳ (ח״ב, קל״ח:) ובנו״ג מדפק ליה וזה עולה יפה עם פי׳ רבינו ואם גי׳ מרקפא נכון אז ענינו מל״ע رقب פי׳ המתין warten כלומ׳ ממתנת בפתח ולא הלכה פתאום וכמאמר רז״ל אל תכנס לביתך פתאום כ״ש לבית חברך עיי׳ סוף ע׳ בעבע ב׳] —

* מרקוש צ״ל תרקוש עיי״ע וש״נ תוספת׳ שבת ר״פ י״ד (פט״ו).

* מָרַר (מל״ט ענין מרירות הטעם bitter sein והושאל ליגון וצער erbittert sein) הרבה בתרג׳ ושם פעלים ושמות עיי׳ דוגמאות במתורגמן ואצל הח׳ לעווי וכן בדרז״ל בפיעל והתפעל שהש״ר פ׳ צרור המור ופ׳ מי זאת ומה המור הזה כל מי שליקטו ידיו מתְמָרְרוֹת כך אברהם מְמָרֵר עצמו וכו׳, בהפעיל: שבת פ״ח: מיצר ומֵימַר, בפלפל עיי״ע מרמר. והתואר מָרִיר ברכו׳ נ״ו. שבת קכ״ז סע״ב ב״מ קי״ג: ולנקבה מְרִירְתָּא ב״ב כ׳. ורבים מְרִירֵי ליבא מ״ק ח׳. והשם באסת״ר פ׳ אם על המלך: בוכים במֶרֶר והקבוץ בשהש״ר פ׳ קמתי וידי נטפו מור (שה״ש ה׳, ה׳) מְרָרִים דגזר כורש וכו׳. ובל״ס מְרָרָא (das Bittere) ע״ז ל״א: מרורא דכשותא. סנהד׳ י״ט. אגב מרריה. וקבוץ עירו׳ י״ח: מְרוֹרִין, ירו׳ מגיל׳ פ״ד דע״ד ע״ד פטירין עם מרורין וכצ״ל בתרג׳ של מצות ומררים (שמות י״ב, ח׳) ושם מופשט מֵ י ר ו ר וכן דרש מרים על שם המֵירוּר פסיקת׳ רבתי פט״ו וילק׳ שה״ש רמז תתקפ״ו (צד קע״ח רע״א) ובשהש״ר פ׳ כי הנה הסתו: מרים לשון מירור הוא. וכן דרש במד״ר ספ״ג מררי (במדי ג׳, ל״ו) על שם מירור. וכן ענין מְ ר ִי ר ו ת שמ״ר פמ״ג ויק״ר פי״ב אסת״ר פ׳ אל תירא. ובענין מָ ר ו ר, מ ר י ר ת א (מרריתא) מין ירק כמו עולשין עיי״ע מר ו׳ ומ״ש. וש״נ פסחי׳ ל״ט. מרירתא דכופיא פי׳ מרה Galle ועוד עיי״ע דיו, וע׳ מָרָה א׳.

* מְרִירִי (שם שד) במד״ר פי״ב מרירי שליט מי״ז בתמוז ועד ט׳ באב, והוא הוא קטב מרירי ברכות ה׳, פסחי׳ קי״א: ואולי בחר כן בהיות לשון נופל על לשון mairya בעל הסכנה gefährlich,

---

[1]) וכ״ה נכון בכ״י ש״ס ובנו״ג עבודתה. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר ווניצי׳. [3]) וכ״ה בפי׳ ר״ח ועיי׳ לעיל בהערה 1 [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ה׳ בב״מ כ״ה: עיי׳ ד״ס שם ובנו״ג בשני המקומות בית קולים. [5]) הועתק מפי׳ ר״ח לב״מ (בש״ס ווילנא) ע״ש. [6]) בדפי באזיל והלאה לי׳ בט״ס.

verderblich עיי' זה הערך בצענדלעקסיקאן ליוסטי צד 221.

מָרֵשׁ (= מָרִישׁ מל"ר אמצעי' עיי' בפנים פי' קורה ועצים לבנין Bauholz) בר"ג דפ' סדר תעניות כיצד (ט"ז.) אפי' גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו. בר"ג דפ' לולב הגזול (סוכ' ל"א.) האי כשורה דמטללתא[1] עבדו בה[2] תקנתא משום תקנת מריש פי' תקנת מריש[3] כדתנן בהנזקין פ"ה בגיטין (מ"ה) ובפ' ז' בעדיות (מ"ט)[4] על המריש הגזול שבנאו בבירה שיתן את דמיו[5]. ובר"ג דפ' מרובה (ב"ק ס"ו סע"ב) והרי מריש דאיכא שינוי השם דמעיקרא קרו לה כשורא והשתא טללא ותנן על מריש הגזול שבנאו בבירה שנוטל דמיו מפני תקנת השבים אמר רב יוסף (שם ס"ז רע"א) מריש שמו עליו דתניא צלעות הבית (יחזק' מ"א, כ"ו) אילו המלטוסין[6] והעבים (יחזק' שם) אילו המרישות[7] וככר פי' בע' מלטס. ובפ' ד' בזבי' (מ"ב) הקיש על המריש ועל המלבן. וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב', י"א) תרג' ושיפא מגו מרישא עני לה. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' מ"א ו', ל"ו; ז', י"ב מריש אעי ארזין ותרג' הקרות דה"י ב' ג', ז' מָרִישַׁיָּא ובב"ק הנ"ל הקבוץ המרישות ובירו' ב"ב רפ"א די"ב ע"ד מרשיו וגזרת המלה (לדעת פערלעס עט"ש 20) היא מל"ר אמצעית maeremium, maremium מן Baumaterial, materia, materies ועוד הדבר צריך למוד ולי נראה מל"ר אמצעי' maresmus באותה ההוראה וזה קרוב יותר לכתיבת מריש. ולדעת הח' ברילל (יאהרביכער א', 197) נגזר מל"ס אֵרַשׁ בל"מ רשש zerstossen] —

* מָרוֹשָׁא (נ"ל מל"ע مرسة ובל"י אמצ' μερσίνιον, μερσίνιν חבל Strick ועוד עיי' בפנים) ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה סע"ד הוה יהיב ערסיה על ארבעה מרושין דמיין פי' ר' ינאי היה מתירא מהנחש ונתן מטתו על ארבעה חבלים שרויים במים כדי שלא יעלה עליה הנחש. והמפרש פי' על עוגיות מים ולא ידעתי מאין בא לו פתרון המלה ועל פיו נגרר גם ה' לעווי, אבל מלת דמיין קשה להלמה ואולי צ"ל רָמִין פי' גבוהים ואז מרושין הוא מל"ע مربط עמודים וא"כ נתן מטתו על עמודים גבוהים.

* מרשיא (?) (מין פול לבן) זו גי' ר"ש בכלאי' פ"א מ"א וגי' רבינו בע' פול ספרווה ובנו"ג בירו' כלאי' רפ"א דכ"ז. כרפוונה. ואולי צ"ל בגי' ר"ש מאשיא והוא מל"ע ופ' ماش מין פול ירוק.

מַרְשַׁנְיָא (שם מקום עיין בפנים) אתו בני מרשוניא דפניה[8] (ב"מ ק"ז סע"ב) פי' שם מקום. — (א"ב[9] משרוניא) *[אחי"ה בע' דפן ב' פירשתי בין לגי' הספרים בין לגי' רבינו. ודע כי בכ"י ו"ו א' ב' וב"ר אי' בכ"מ מרשניא בכ"י ק"ט בכ"מ מרושניא וכ"ה באמצע הערך בכ"י ל"ד וה"ב ובראש הע' מרישניא ויתר שינויי כ"י ש"ס עיי' בד"ס ב"מ צד קנ"ט] —

☞ מָרֵשְׁוָתָא (Sägemühle) ירוש' פ' לא יחפור דב"ב (רפ"ב די"ג:) מרחקת אילין מרשותא מכותלו ד' אמות פי' המפרש רחים שמנסרין בו נסרות. *[אחי"ה בנו"ג מָרֵשְׁוָתַיָּה ונראה שנבנה מן מריש פי' רחים המנסר בו הקורות. ואם נגזר מל"ס אֲרוּשׁוּתָא ענין רשישה אז יש להעתיק Brettschneide] —

☞ מֵרֶת (= מירת בל"ס מֵארִית, מֵארִיתָא פי' תירוש Most) תרג' יטפו ההרים עסים (יואל ד', י"ח) ידבון טוריא חמר מרת עיי"ע מר תשיעי. *[אחי"ה והוא מל"ס הנ"ל ולא כדעת ר"ב בע' מר ט' ע"ש ומ"ש] —

* 1 מָרְתָא (בל"ס גבירה, גברת Herrin) תרג' כשפחה כגברתה (ישעי' כ"ד, ב') אמתא כמרתה, תרג' בעלת הבית (מ"א י"ז, י"ז) מרת ביתא ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד מרתה דביתא דקבלתן, ב"ר ר"פ מ"ז מרתא לבעלה, ושם פנ"ב וילק' משלי סוף רמז תתקמ"ז מרתא (מרתה) דבעלה — ובל' זכר מר והשם המופשט מָרוּתָא עיי"ע מר ב' וש"נ.

* 2 מָרְתָא (שם העצמי א') לנקבה מרתא בת בייתוס סוכ' נ"ב סע"ב גיטי' נ"ו.

---

[1]) בנו"ג עוד דגזולה. [2]) בנו"ג לית רבנן. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי'. [5]) בנו"ג ליטול את דמיו, שנוטל דמיו ובירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד יתן לו דמיו ובירו' גיטי' פ"ה דמ"ז סע"א נותן לו דמיו. [6]) עיי"ע מלטס וש"נ השינויים ובפי' סרי"ט לרה"ג 40 לזבין פ"ד מ"ב המלטטים. [7]) בכ"י ש"ס ר' המרישין ועיי"ע עב ג' בכ"י ק"ט ומ"ש ובכ"י מ' המארישות ושם גם היחיד בכ"מ באלף המאריש. [8]) בע' דפן ב' דפנוה וכ"ה כאן בכ"י ק"ט ובנו"ג דפנוהו. [9]) נשמט ברפ' אמש'.

כתובות ק״ד. ספרי כי תצא פ׳ רפ״א והיא היתה אשת ליהושע בן גמלא עיי׳ יומי׳ י״ח. ובאיכ״ר פ׳ על אלה אי מרים בת ביתום עיי״ע מרים, ב׳) לזכר פסחי׳ ק״ג רע״א מרתא אמר משמיה דר׳ יהושע שבת קכ״א סע״ב מ״ק כ״ו סע״ב ביצ׳ כ״ב. גיטי׳ ל״ז: יבמות ק״כ. אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי. קידושי׳ ס״ה רע״ב אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא וכ״ה בכ״י ש״ס פסחים קי״ג סע״ב ובכ״י בב״ק נ״א סע״ב ובכ״י ש״ס ברכות ג׳. ועיין ד״ס שם ונעלם מעיני בעל ד״ס שמ״ר פנ״א דאי׳ שם א״ר שמואל בר מרתא ועוד עיי״ע רב שמואל בר מרתא בסד״ה צד קע״ז ע״ג (בד׳ ווארשא) וע׳ מרתא (שם קל״ח ע״ג) — ב״ב נ״ב. עיי״ע כפי א׳.

* מוֹרְתָא (נ״ל מל״ע مارية רכה וקלה weich, leicht ותואר למעשה קדרה) ירו׳ ברכות פ״ו ד״י סע״א הדא שתיתא והדא מורתא שחיקתא אומ׳ עליו שהכל נ״ב וגי׳ המהרש״ם מירתא ופי׳ מין מעשה קדרה שג״כ מוקי לה בגמ׳ דילן (ר״ל בבבלי ל״ח.) כגון דהויא רכה ע״כ ופתרון המלה הערבי׳ הנ״ל ממש כן, ובענין שתיתא עיי״ע שתית.

* מַרְתְּחָא (מפעל רָתַח פי׳ כלי שמרתיח את האפוי או הבשול) תרג׳ ירו׳ א׳ מרחשת (ויקרי ב׳, ז׳; ז׳, ט׳) מרתחא.

מָרְתְּכָא (מל״ע مرتك וכ״ה בל״פ ונקטע מן مرده سنك אבן מתה abgestorbener Stein ונקרא כן סיג הכסף lithargyrum, Silberglätte בל״י λιθάργυρον) ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט סע״ב) מרתכא וחומרתא דפילון. בפ׳ אחרון בגיטי׳ בגמ׳ גופו של גט (שם פ״ו.) מרתכא וכבריתא. פי׳ אבן שקורין לה ליתרציר״ו [1]). — (א״ב פי׳ בלשון ישמעאל סיג כסף וזהב הנתך בכבשן ונהפך לאבן כאשר יזוקק הכסף והזהב במקום מוצאה ויפה פי׳ בעל הערוך) *[אהי״ה ובגוף הדבר פי׳ כן גם רש״י אבל הלע״ז קוגילו״ן בשני המקומות קשה להלמו כי מ״ש רמ״ל במ״ל שכיון ללאי״ט coagulo אין נ״ל שענינו קיבה המעמדת את החלב שקורין Lab עיי״ע מסו] —

* מַרְתַּף (Vorrathskammer) עיי״ע רתף ומ״ש.

מִרְתַּק (= מטרק מל״ע مطرق מקבת והכאה על ידו Schlägel; Schlag mittelst eines Hammers) בב״ר פ׳ נ״ב [2]) (פ׳ נ״א) מאת ה׳ מן השמים (בראשית י״ט, כ״ד) במרתק מן גבר. תרג׳ ירו׳ (א׳) באבן או באגרוף (שמות כ״א, י״ח) מרתיק. ירושלמי בסוף משקין (ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג:) נחית מן חמרא ויהב ליה מרתוקא גו לביה. *[אחי״ה בנו״ג חד מרתיקא וכו׳ אבל בירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה רע״ב אי׳ כגי׳ רבינו ובירו׳ סנה׳ שם עמוד ד׳ חד מרתוקה ובנו״ג בתר״י מרתוקא, ופי׳ כמו מטרק עיי״ע מקבת והכאה במקבת עיי״ע בנתיקה (ח״ב קכ״ח.) ובמ״כ ובמיוחס לרש״י בב״ר פי׳ אגרוף עפ״י התרג׳ הנ״ל אבל גם בתרג׳ ירו׳ ענין מרתוקא או כגי׳ רבינו מרתיק מקבת או מקל Schlägel, Büttel ולעומת זה תרג׳ אונקלס כורמיזא שהוא ל״ס גורמיזא מקל ועוד עיי״ע כורמיזא, ותיזוירום לגיזיניאום ע׳ גמד] —

מש (ענין תפישת דבר ביד מל״מ מָשַׁשׁ או מל״פ مسيدن = گرفتن ergreifen, erfassen) בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ז:) תימוש ההיא איתתא זוודתא לאידך. — (א״ב בנוסח׳ כתוב צבית זוודתא לאידך תימוש זוודתא לנפשך כלומ׳ הִתקן) *[אחי״ה אבל כבר העירותי בע׳ זווד (ח״ג, רע״ז הערה 3) כי כגי׳ רבינו אי׳ גם בכ״י ש״ס והוא מל״מ הנ״ל ובפלפל משמש עיי״ע זווד למשמושי [3]) ליה זוודתא (עירובי׳ מ״א:) ופירש״י לזמן תכריכין ע״כ וזה לפי הענין ולפי פשוטה של תיבה פי׳ או מל״מ או מל״פ הנ״ל לתפוש ביד ולאחוז ומזה הענין ב״ק צ״ב: אוכפא לגביך מוש פי׳ אֱחוֹז ותפוש האוכף לצורך גביך ורש״י פי׳ בע״א ע״ש ובשט״מ. אבל בע׳ אכף (ח״א, פ״ב) פירשתי בע״א כפי גי׳ רבינו אכפא מושל גביך אבל גם בכ״י ש״ס הגי׳ אוכפאְ מוש לגבך ואולי כצ״ל ג״כ בערוך והלמ״ד מתיבת מושל שייך לתיבת גביך. — והנפעל מן מוש נמושות ופלפל ממשמשין עיי״ע נמש וש״נ משושות הכל מציון ירו׳ פיאה פ״ח ד״כ ע״ד — ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ז ע״ד שֶׁמָּשָׁה עיי״ע מט ב׳] —

☞ מש (= מְשָׁא מל״ע مسى ענין קינוח יד ואצל רז״ל נטילת ידים die Hand waschen) מסכת פסחי׳ פ׳ ערבי פסחים (קי״ב רע״א) דמסובר [4]) ולא משי ידיה פי׳ לא נטל ידיו. *[אחי״ה וכן פירש רבינו בע׳ סבר ד׳, ומל״ע הנ״ל וכנ״ה בב״ק י״ז, עד דמשי ידיה, חולי׳ ק״ז. משו ידיכו וכו׳

[1]) כ״ה לנכון בדפי׳ אמ׳ והוא לאי״ט litargiro אבל בשאר דפוסי ערוך מחסרון ידיעת הסופרים ליתרוצו ובכ״י ערוך ו״ו א׳ ל״ד ק״ט ה״ב ליתרייגו ובכ״י ו״ו ב׳ לאיתרייג״ו משובש יותר. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר ובדפ״א אבל בדפ׳ פיז וויניצי׳ בט״ס כ״ב. [3]) כצ״ל ושם בט״ד למשמושיה. [4]) וכ״ה נכון עיי״ע סבר ד׳ ובנו״ג בט״ס דמסוכר.

ושם: ולא משית ידי ואמאי לא משית א"ל הוא אכיל ואנא משינא. נדרי' צ"א. מיקדמא משי אידיה לגברא יומא חד אתיא ליה מיא לממשא וכו'] —

* **מש** (מל"ע مش פי' שרה במים (einweichen ב"ב קנ"ג. אמשינהו למניה דרבא במיא וכו' ויפה פירשב"ם שראום במים, והוא ממש ל"ע הנ"ל ובפי' רגמ"ה כ"י ת"י (אשר ממנו נדפס בש"ס ווילנא) אי' וז"ל אמשינהו: שרא מלבושיו במיא וכו'. ורבינו הביא מאמר האחרון מאותו הסיפור בע' טבא.

מֵשָׁא (= מֵשָׁן Messene) בב"ר בפרש' ל"ח (ס"ס ל"ז) ויהי מושבם ממשא (בראשית י', ל') משא[1] מתה מדי חולה עילם נוססת בכל בריאה כבר פי' בע' בר (ה'). *[אחי"ה בנו"ג בב"ר עילם גובבי גוססת אבל בכל בריאה ל"י ואי' בקידו' ע"א: בזה הסדר: בכל בריאה מישון מיתה מדי חולה עילם גוססת. ובירו' קידושי' פ"ד דס"ה רע"ד מישא מתה מדוי חולה אילם וגבביי גוססות ונגביי של ירו' וגוכבי של ב"ר הוא Gabba עיי"ע גאובאי (ח"ב, ר"ית) ועוד עיי"ע בר ה' (שם קס"ז:) ובירו' יבמות פ"א ד"ג רע"ב בט"ס גווכייא. גווכאי ושם עוד הגי' מישא מיתה מדי חולה עולם [צ"ל עילם] וגווכאי גוססות. והגי' המעולה מישא . . מדוי . . אילם כגי' ירו' קידו' שעליהם שב הפתרון מתה, חולה, גוססת כי מישא דריש בלשון נופל על לשון מן מיתה, מדוי מלש' דוי ענין חולה, ואילם מל' אֱלָם ענין גוססות אבל עיקר שם מחוז הוא מישן כגי' הש"ס בקידושי' הנ"ל (עיי' פירש"י) וכ"ה ביבמו' י"ז. פסולי מישון (וצ"ל מישן) שבת ק"א: ב"ב ע"ג. עיי"ע בצית (ח"א קנ"ג.) ועוד עיי"ע מושחן והוא Messene ,Μεσηνή עיי' מאננערט גיאג' ח"ה ב', 264 והלאה. והתואר ממנו מישנית פי' לשון מישן. ויושבי מחוז הנ"ל נקראין בני מישא (ירו' קידושי' ויבמות הנ"ל) והם Μεσηνοί אצל שטעפאנוס ביצאנטינוס (מאננערט 267)] —

* **מַשָּׂא** (מל"ם ענין נשיאה das Tragen (ואם ענינו סבל אז נכתב משׂוי עיי"ע הבא) והושאל לעסק (Geschäft, Beschäftigung לרוב בחבור עם מגע כלי' פ"א מ"א מ"ב מ"ג מטמאין במגע ובמשא חולי' קכ"ד. במשא ולא במגע . . במגע ולא במשא ועיין שבת פ"ב. ולרוב בחבור עם מתן וענין משא ומתן (ובקטוע בר"ת מו"מ כמו מקח וממכר עיי"ע מקח) עסק בין בדברי פרגמטיא בין בענין התנהגות עיי' ברכות י"ז. שבת פ"ט. ק"כ רע"א פסחי' מ"ט: יומ' פ"ו. תענית י"ב: מגילה ו': קידושי' ל': ל"ה סע"א הוריו' ט"ז.

* **מַשׂוֹא**, **מַשְׂאוֹי**, **מַשׂוֹי** (מַסּוֹי) (מל"ם מַשָּׂא ענין סבל Last והושאל לחיוב Verpflichtung) ברכות ט' רע"ב משום משוי. שם כ"ט: כל שתפלתו דומה עליו כמשוי וכו' כביכול כאדם שנושא משוי וכו'. שו"ט סוף מזמ' ל"ח העבר המשוי מעליך וכו'. ויק"ר רפ"א משוי שקשה לאחד נוח לשנים וכו'. ע"ש שבת צ"ב. המוציא משאוי. שם קכ"ז רע"ב משוי שלשה חמורים. ירו' נדרי' פ"ח דמ"א רע"א משאוי אחד צימוקים ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד משוי אחד של ציטוקין, ושם: מסוי של צמוקים עיי"ע מסוי. והקבוץ ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג הביא שלשה מַשׂוֹאִין כאחת וכו'. והושאל לכובד של חיוב ירו' ברכו' רפ"ג ד"ה ע"ד אין לו מי שישא משואו . . היה לו מי שישא משואו. במד"ר רפ"א מלך בו"ד וכו' שיהו נושאים משואיהם ועושים משפטים וכו' — ועוד הושאל לנשיאת פנים Schonung, Parteilichkeit מל"ם (דה"י ב' פ"ו, כ"ג) משוא פנים אבות פ"ד מכ"ב ירו' סנהד' ספ"ו דכ"ג ע"ד וכ"ד רע"א — ועיי"ע סא [שא] ב' ושם הביא רבינו משא, משאוי.

* **מַשּׂוּאָה** (מַסָּאָה, מַסָּעָה) (מל"ם מַשָּׂאָה, מַשְׂאֵת פי' עלות עשן ועוד נס להבה -Rauch (säule, Feuerzeichen ר"ה כ"ב: בראשונה היו משיאין משואות וכו' ע"ש ובע' שא א' (וש"נ פסחי' ב' סע"ב), ובגמ' ר"ה שם: מאי משמע דמשיאין לישנא דיקוד הוא דכתיב (ש"ב ה') וישאם דוד ואנשיו ומתרגמינן ואוקדינן דוד והגרי"ב עמד על זה כי בע"ז מ"ד. דרש הש"ס בע"א זה הפסוק ובאמת בכ"י ש"ס בע"ז ל"י וכתב בעל ד"ס (שם) וכנראה הוספה מאוחרת היא ע"כ אבל מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) מוכח כי היה כתוב גם בספרי ר"ח. ובתוספת' ר"ה רפ"ב (ספ"א) כ"י אירפ' גרס: בראשונה היו מסיעין מַסָּעִיוֹת וכו', ושם היו מסיעין מסעות ובנו"נ מסיאין (משיאין) מסואות (משואות) ועיי' יתר שינויים בהוצ' צוק"מ (תוספ' 210) ועיי"ע מסעה. ירו' ר"ה פ"ב דכ"ה. מי ביטל את המשואות רבי ביטל את המשואות וכו' — ובלי' עברי החדשה פי' משואה אבוקה עיי"ע זמר א'.

* **מִשְׁאָר** (מל"ע مِئْزَر פי' שְׁאָר der Ueberrest) עיי' תר"י א' לשמו' ל"ה, ל"ד; לבמד' י"ט, ג'.

[1] בנו"ג משה.

* מֵישָׁאר, מֵישָׁר עיי"ע משר.

* מַשְׂאֵת (מפעל נָשׂא) מל"מ פי' ענין מנות וכפי' רז"ל על מנות אכילה עיי"ע סא [שא] ב'.

* מִשָּׁב (מפעל נשב פי' מפח Blasebalg) כן תרג' מַפָּח (ירמי' ו', כ"ט).

* מוֹשָׁב (מל"מ שם לכלי שעליו יושבין Sitz והושאל לעיכוב במקום אחד der Aufenthalt) כלי' פ"א מ"ה והלאה, זבי' פ"א מ"א משכב ומושב. מגיל' כ"ג. מעמד ומושב. סנהד' פ"ב: מושבה פירש"י מקום מושבה — ירו' ברכות פ"ט די"ג. מושבו בקדושה. והקבוץ ויק"ר פ"א רחק ממקומך ב' וג' מושבות וכו' פי' מקום הראוי לך ובתנהומ' הובא בילק' משלי כ"ה ד"ה כי טוב הג"י רחק ממושבך שנים או שלשה מושבות וכו' ובל"מ בא הקבוץ מהשם מושב רק בהוראת בית מושב Wohnplatz — חולי' קכ"ד. מושב זב עיי"ע הבא אח"ז.

משבזג (?) (כסא של עור grosser Armsessel, Lederstuhl) בפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ד.) הכא במאי עסקינן דקא בעי למשבזג פי' לתקן כסא של עור שקורין בלעז פלדישטור"ו דצריך לצורך אותו כסא ה' טפחים ואי פחות לא הוי חשיב. — (א"ב בנוסחאות כתוב למושב זה ולא נהירא עיי' הסוגיא) *[אחי"ה הרבה יגעתי ולא מצאתי פתרון המלה משבזג ונ"ל שצ"ל בשתי תיבות מושב זג כי מושב הוא כסא ומלת זג הוא ל"פ تكه עור דק וא"כ פי' כסא של עור (דק) וזה מה שלועז כפי גי' כ"י ק"ט ל"ד ב"ר פלדישטור"ו והוא בלאי"ט faldistoro = Prälatensessel כסא גדול לנוח בו וכנראה שכן גרס רש"י כי הוא לועז ג"כ פלאדתטור"א וצ"ל פאלדשטור"ו והרבה השתמש רש"י בזה הלעז לפתרון כסא עיי"ע אסלה (ח"א, קפ"ג) וע' טכטך (ח"ה, ל':). ובכ"י ו"ו בערוך אי' פלדישטורך וצ"ל פלדישטורה ובכ"י ה"ב פלזישטורו ובדפ"ר פלצישטורו, ובדפ' פיז' ויניצ' פלצישטורון יד ובדפ' אמ' ובאזיל ופראג פלנישטורון יד הכל בטעות מחסרון ידיעת מלה איטלקית וכן טעה בכתיבתה רמ"ל במ"ל לחולין ואיננה ל"צ Fauteuil כמו שחשבתי גם אני בע' אסלה כי נזרתה מל"ר אמצ' faldistorium, faldestorium, faldestolium, faudestolium ומזה בל"צ הישנה faudestueil וממנה נקרא היום fauteuil] —

* מְשַׁבֵּק (מפעל שבק פי' מגרש ולנקבה מְשַׁבַּקְתָּא גרושה die Geschiedene) ירו' כתובו' פי"א דל"ד: אית הכא שכונה דמשבקי וכו', ב"ר פי"ז ויק"ר פל"ד ילק' בהר רמז תרס"ה ילק' ישעי' ר' שנ"ב משבקתיה אנא. וילק' שם ושם: משבקתא, משבקתך, משבקתיה ע"ש.

מַשְׁבֵּר (מל"מ Gebärstuhl) בהכדור פכ"ג (מ"ד) כסא של כלה ומשבר של חיה פי' אָבְנָיִם כדכתי' (שמו' א', ט"ז) וראיתן על האבנים ותרג' ותחזיין על מתברא. — (א"ב וזה ל"מ (ישעי' ל"ז, ג') כי באו בנים עד משבר) *[אחי"ה וכתב רד"ק בשרש שבר: והרחם נקרא משבר על שבר האשה היולדת וחבליה ע"כ אבל בדרז"ל הוא הכסא אשר יושבת עליו היולדת וזה מה שאמרו בב"ר ספע"ב יושבת על המשבר, תנחומ' ויצא רסי' ח' עד שעה שתשב על המשבר יתפלל שתלד זכר ועיי' ילק' ויצא רמז ק"ל וילק' ירמי' ר' רצ"ט. — ובעה"ק שנ"ב העתיק גיוויו שטו"ל וצ"ל גיוויר שטול והוא לא"ש הנ"ל בתחלת הע'] —

* מְשַׁבֶּשְׁתָּא (מפעל שַׁבֵּשׁ פי' משנה או ברייתא שאינה מתורצת יפה corrumpirte Mischna oder Boraitha) שבת קכ"א: פסחי' ק' רע"א גיטי' ע"ג. משבשתא היא וכתב בס' הכריתות לשון לימודים שער ב' סי' נ"א ויש להבין דין זה היכא דקשי רישא לסיפא וליכא למימר נעשה דאזלינן בתר רובא ע"כ ושם שער ג' סי' ק"ד מוכח כי גם ממשנה נאמר משבשתא ע"ש ומה שהגיה שם בעל מגיה אין זה הכרח עיי' יד מלאכי סי' תע"ח.

* משיגא עיי"ע משוג.

מְשַׁגֵּשׁ (לפע"ד מל"ע شغر עושה שלא כמנהג ungewöhnlich handeln ועוד עיי' בפנים) בפ' השותפין בגמ' כמה יהא (ב"ב ט':) אילעא[1] משגש אורחתא דאמיה פי' לפי שהצריכה להוציא דדיה לפניו ואמרה לו עשה בשביל כבוד דדים שינקת מהם לפיכך קרו ליה אילעא[2]) משגש[3]) אורחתא דאמיה. — (א"ב בעל הערוך הביא מלה

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ועיי' בפנים למטה בסמוך ובנו"ג בדפ"ע ובש"ס עולא ובכ"י ש"ס ה' אילא ובכ"י פ' עילא וברש"י דפ' וויניצ' רפ"א ורפ"ח עיולא עיי' ד"ס לב"ב שם ועיי' למטה בסמוך ומ"ש. [2]) בכ"י ק"ט בכאן עולא. [3]) בכ"י ה"ב משגיש.

זו בע' שגש ורש"י פי' לשון מהומה ושגעון) *[אחי"ה כונת רש"י על ל"ע [illegible] ענין מהומה ולא כן דעת רבינו דאז לא היה מיחד לע' שגש ב' ערך בפני עצמו והיה לו לכללו עם ע' שגש א' ולפע"ד הוא מל"ע הרשומ' בתחלת הע' והיינו משגש אורחתא דאמיה היה פועל שתעשה אמו שלא כדרך הנשים כלומ' שגלתה דדיה. ובזה הענין פי' רגמ"ה בכ"י לב"ב וז"ל משגש מבזה ארחתיה דאמיה שהצריכה להתבזות במה שדרכה להצניע שגלתה דדיה בשבילו כדאמר לקמן ע"כ ודע כי בספר היוחסין השלם (174 ע"ג וע"ד והבאתיו לעיל במבוא לח"א, XIX) הביא פי' רב צמח גאון בגי' אילעא וכדאי' גם לפני בערוך כ"י הנ"ל אבל לפני בעל היוחסין היתה גי' הערוך עולא ואחרי שהביא בעל היוחסין גם דברי הערוך של רב צמח בר פלטוי גאון גם דברי ערוך ר' נתן הבבלי מנרבונא[1]) בע' משגש ובע' שגש הוסיף לפרש דבריהם עש"ה ועוד הובא שם פי' יוסף חלוטה ופי' הר"ן להדוש בתרא שחולק על פי' רש"י ועל פי פי' הר"ן לרב אחדבוי בר אמי קרי הכי שגרם לאמו להתבזות לפני רב ששת שהיתה מניקתו וכו' ע"ש עד גמירא ובזו השטה הלך ר"ח הובא בתוספו' ב"ב ט': ד"ה אתיא. וכן מוכח מפי' רגמ"ה לב"ב (הודפס מכ"י שלי בש"ס ווילנא) ד"ה אתיא אימא דרב אחדבוי וכו' וגם מע' שגש מוכח ברור כי רבינו בעל הערוך הלך בשטת רב צמח גאון ורגמ"ה כי לרב אחדבוי קרו הכי ועיי' ג"כ דבר חכמה בהערה להוצאת סד"ה (ווארשא צד ק"נ:) בנתינת טעם לשבח בפלוגתא דרש"י והערוך ודעמיה ותורף הענין כי הערוך ודעמיה היה מוכרח לפרש עולא משגש וכו' על רב אחדבוי דרב ששת היה עור מבטן לא היה לה לגלות שדים ולא שייך משגש. וראיה עצומה לזה תמצא בע' שגש לפי גי' דפ"ר (הבאתי קצת במבוא הנ"ל)] —

* מְשַׁדְרְתָא (מפעל שדר das Senden תרג' אסת' ט', כ"ב משדרות דורון.

* מְשַׁזְּגֵי (מפעל שזג פי' רחץ waschen ירו' שקלי' רפ"ז חד בר נש נחית מישזגי בשר איסקופתיה גו נהרא ובדפ' שבש"ס הירוש' רפ"ז ד"נ ע"ג אי' חד בר נש אזל בעי משיג' אסקופתיה בגו נהרא וכו' ובכ"י ש"ס בכמה טעות נחת משוגש, משוגע וכו' עיי' ד"ס לשקלי' (צד ל"א:) ודע כי בכ"י ש"ס לי' בשר כמו שלי' בירו' אבל פי' איסקופתיה לי' ליה שחר והמפרשים לא מצאו ידיהם ורגליהם בפירושו ונ"ל ברור כי עיקר הגי' אסקוסתיה והוא מל"פ گوشت פי' בשר (עיי"ע דוכססטום ח"ג, ס') ובלי כל ספק מלת בשר באה מגליון פנימה להורות על אסקוסתיה, וגם מלת משזגי מל"פ מחצבה והיינו מן شستن פי' רחיצה וממנו בונים רז"ל פעל שזג (עיי"ע) פי' רחץ וא"כ ענין המאמר: אחד רצה לרחוץ בשר שלו בתוך הנהר ושכח אותו והלך לו וכשחזר ללקחו אמר אסור וכו' וזה כפתור ופרח הוא.

מֹשֶׁה (שם פרטי למשה רבינו ועוד לאביו של ר' הונא הכהן) בס"ג דפ"ק בקדושין (ל"ח. ת"ר[2]) בז' באדר מת משה בז' באדר נולד וכו'. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע נקטע. והרבה דרשו רז"ל ממשה רבינו עיי' ברכו' ד'. ה'. ז' סע"א י': י"ב: (וש"נ תעני' כ"ז: מגילי כ"ב.) י"ח סע"ב י"ט רע"א ל"ב רע"א ל"ג סע"ב ל"ד סע"א מ"ה. מ"ח רע"ב נ"ד סע"א נ"ה. ס"ג: ס"ד. שבת י'. כ"ח: ל'. נ"ה רע"ב ס"ד סע"א פ"ו. (וש"נ זבחי' ק"א:) פ"ז רע"א פ"ח. פ"ט. צ"ב. צ"ו: צ"ז. עירובי' ט"ו סע"ב נ"ד: ק': פסחי' ו': נ"ד סע"א ס"ו: פ"ב. פ"ו. קי"ז. מ"ק כ"א סע"א ר"ה י"ז: כ"א: (ש"נ נדרי' ל"ח.) כ"ט. תעני' ט'. י"א. כ"ז. יומ' ד'. י"ב רע"א (וש"נ סנה' ט"ז: שבועו' ט"ו.) ל"ו: ל"ז. ס"ט: ע"ה: וש"נ. פ"ז רע"א סוכ' ה' רע"א ל"א סע"ב נ': מגיל' ד'. (ל"ב.) י': וש"נ. י"א. י"ג. ושם: י"ט רע"ב. יבמו' מ"ט סע"ב, ס"ב. (וש"נ ב"ב י"ד: מנחו' צ"ט:) ע"ב: ע"ט סע"א, כתובו' קי"ב סע"א, קידושי' ל"ג סע"ב. גיטי' נ"ט רע"א ס"ח. נדרי' ל"א: ל"ב רע"א ל"ח רע"א. נזיר י"ד. סוט' ד' סע"ב ט'. י"ב. ושם: י"ג רע"ב י"ד. כ"ז: ל"ו רע"ב ל"ז. ב"ק ל"ח סע"א ב"מ ע"ה: פ"ו: ב"ב ט': י': י"ד: ט"ו. י"ז. נ"ו. ע"ה סע"א ק"ט: ק"י. קכ"א רע"ב, ע"ז ה'. ז' סע"ב וח' רע"א, סנהד' ח' י"ג סע"ב ט"ז: י"ז. כ' רע"א ל"ה רע"א מ"ד. פ"א. פ"ב סע"א צ"א. צ"ד. צ"ח סע"ב ק"ו. ק"י. קי"א סע"א. הוריו' ו': ח' סע"א י"א: מכו' ט' סע"ב י'. כ"ג סע"ב כ"ד. שבועו' כ"ט. ל"ט: (נדרי' כ"ח.) זבחי' ס"א רע"ב ס"ב רע"ב ק"א: ק"ב. מנחו' כ"ט. נ"ג רע"ב ס"ה רע"ב. בכורו' מ"ד. וש"נ, חולי' כ"ח: מ"ב. ס': פ"ט. קל"ט: ערכי' י': נדה כ"ד. מ"ה. ידים פ"ד מ"ח תוספת' ידים ספ"ב ירו' שבת פ"א ד"ג.

1) עיי' במבוא לחא XI. 2) בנו"ג תניא אידך וגי' רבינו היא הנכונה עיי' בתפשב"ע.

עיי"ע שלשל — הלכה למשה מסיני עיי"ע הלך (ח"ג 203), ב"ר פ"א, ג', ד', ה', ח', י"ט, כ"ב, כ"ד, כ"ה, ל', מ"ג, מ"ח, מ"ט, נ"ג, נ"ד, נ"ו, נ"ח, נ"ט, ס', ס"ג, ס"ה, ס"ח, ע', ע"ו, ע"ח, פ"ח, צ"ו, צ"ז, צ"ט, ק'; שמ"ר פ"א עד פי"ב, ט"ז, י"ח—כ"א, כ"ג—כ"ה, כ"ז, כ"ח, ל', ל"ב, ל"ג, ל"ה, ל"ז, ל"ח, מ', מ"א—מ"ד, מ"ה, מ"ז, נ', נ"א, נ"ב; ויק"ר פ"א, ב', ו', ז', י"א, ט"ו, ט"ז, כ', כ"א, כ"ג, כ"ו, כ"ח, ל"ח; במד"ר פ"א, ב', ד', ו', ז', ט', י', י"א—ט"ז, י"ח, כ'—כ"ג, דב"ר פ"א — ג', ה', ז'—י"א; שהש"ר פ' חזית, פ' עד שהמלך, פ' הנצנים, פ' כחוט השני, כמגדל דוד, פ' שניך כעדר, פ' שררך, פ' אם חומה היא, רות"ר פ' כשועלים, איכ"ר פתיחת' סי' ר' זעירא פתח פ' איכה ישבה, פ' אזכרה, פ' גדע בחרי, קהל"ר פ' וזרח, פ' מה שהיה, פ' כי ברב, פ' עת ללדת, פ' את הכל עשה, פ' ידעתי כי כל, פ' אחד אשר יש, פ' אל תתן, פ' ויתרון ארץ, פ' מה שהיה, פ' טוב שם, פ' החכמה, פ' וראיתי את כל המעשה, פ' לא לקלים, פ' והסכל, פ' ויותר שהיה, רות"ר פ"ג, ד', ה' — והורגל בפי רב ספרא לומר משה שפיר קאמרת שבת ק"א רע"ב ביצ' ל"ח. ופירש"י לביצ': ביקרא דמשה קא משתבע ובסוכ' ל"ט. פירש"י גדול הדור, ובחולי' צ"ג. פירש"י תלמיד חכם ע"כ, וכן מורגל לשון זה בפי ר' חגיי בירו' דמאי פ"ד דכ"ד. ירו' תעני' רפ"ד דס"ז: ירו' סנה' רפ"ב די"ט ע"ד — ב"ב קע"ד: ערכי' כ"ג. משה בר עצרי ובכ"י ש"ס לב"ב בר עצורי וגי' בעל סד"ה ע' רב הונא הכהן (נ"ד: דפו"ו) בר עצור והיה אביו של רב הונא.

* מַשְׁהוּ (נקטע מן מה־שהוא (ein Weniges הרבה בש"ס פסחי' י"א: יומ' ל"א: ע"ב: מנחו' נ"ט: ס'. חולי' מ"ג: ק"ב. נדה ס"ו. והקבוץ עירו' פ"ז. שני מַשְׁהוּיִן.

* מְשַׁוְּרָא (בל"ם פי' קופץ (der Herumspringende ע"ז ע'. רוב משוורי ישראל כה"ג בע' שור ע"ש. והשם ממנו מְשַׁוַּרְתָּא מקום שקופצין (Springplatz) סנהד' ס"ד: כמשוורתא דפורייא עיי"ע שו"ר.

1 מָשַׁח (מל"ם ענין נסיכה בשמן משחת קדש ועוד ע"י זה התמנות למלך וכה"ג salben, weihen ועיי' בפנים) בפ"ק דמגילי' (ט':) אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים פי' כהן גדול שהיה בבית ראשון היה משוח שהיה להם שמן המשחה בבית שני שלא היה להם שמן [המשחה][1]) היה מתמנה כהן גדול בלבישת ח' בגדים [לפי][2]) שכל זמן שהיה הדיוט היה משמש בד' בגדים [לבש עוד ד'][3]) נתרבה בח' נעשה כה"ג[4]) ומפורש בגמ' דהוריות (י"ב:) משוח שעבר כגון שאירע פסול לכה"ג ונתמנה אחר תחתיו ואח"כ חוזר ראשון לעבודתו ואותו ששימש כשאירע פסול לכה"ג נקרא משוח שעבר[5]). בסוט' פ"ח (מ"א) משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם כלי הקודש. גמר' (שם מ"ג רע"א)[6]) אותם (במדי' ל"א, ו') אילו סנהדרין פנחס זה משוח מלחמה כלי[7]) הקדש אילו ארון ולוחות שבו. בס"ג דפ' בא לו כה"ג (יומי ע"ב סע"ב וע"ג רע"א) בגדים שכה"ג משמש בהן משוח מלחמה משמש בהן וכו' ושם מפורש תורת כהן משוח[8]) ומרובה בגדים ומשוח מלחמה — משחא כבישא, משחא טחינא (ברכות מ"ג סע"א) כבר פירשנו בע' כשר[9]) בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע"ז ל"ח:) האי משחא שליקא דארמאי שרי[10]) למאי ניחוש ליה אי משום איערובי מיסרח[11]) סרי[12]) אי משום בישולי גוים נאכל כמות שהוא חי ואי' משום גיעולי גוים נותן טעם לפגם הוא ומותר. ירוש' בר"ג דפ' ב' דביכורים (רפ"ב דס"ד ע"ד) לך נתתים למשחה (במדב' י"ח, ח') לגדולה לסיכה למשחה להדלקה. *[אחי"ה וכן נדרש בספרי קרח פ' קי"ז למשחה (במד' י"ח, ח') אין משיחה אלא גדולה שנאמ' (ויק' ז', ל"ה) זאת משחת וגו' ר' יצחק אמ' אין משיחה אלא שמן המשחה שנא' (תהלי' קל"ג, ב') כשמן הטוב וגו'. ועוד עיי' פירש"י לשמות כ"ט, כ"ט. ובענין משיחת מלכים עיי' הוריו' י"א. כריתו' ה': כיצד מושחין את המלכים וכו' עיי"ע כי. ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ג אין מושחין את המלכים אלא מן הקרן וכו' ועיי' ירו' הוריו' פ"ג דמ"ז ע"ג. הוריו' י"א: אין מושחין מלך בן מלך וכו' ושם: מלכי בית דוד משוחין מלכי ישראל אין משוחין. נפעל שם וירו' סוט' שם, והתואר משוח לכהן הדיוט ועוד לכה"ג ולרוב נקרא זה משיח (בינוני פעיל) עיי' הוריו' ו': ז': והלאה, ירו' הוריו' רפ"ב דמ"ו ע"ג תוספ' מגיל' ספ"א, וזה שם מְשִׁיחַ ובל"א

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנא ושם בפי' ר"ח באריכות יותר. [5]) וכן מוכח מפי' ר"ח שם בקיצור. [6]) בכ"י ק"ט בט"ס גמרינן. [7]) בנו"ג וכלי. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע משית. [9]) בדפו"ו בט"ס בשר. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב דפ"ר ואמ' וכ"ה נכון מאוד וכ"ה בכ"י ש"ס וברי"ף ובראי"ש ובנו"ג אסור וכ"ה בדפ"ע פיז' וויניצ'. [11]) בכ"י ש"ס מיסר' ובראי"ש מיסרא. [12]) לי' בכ"י ק"ט ודפ"ר ואמ'.

מְשִׁיחָא יונח גם למשיח ה' עיי' מקומות האלה: ברכו' י"ב: ל"ד: שבת ס"ג. קי"ג: קי"ח. קי"ט: קנ"א: עירובי' מ"ג: פסחי' ה'. נ"ד. ס"ח קי"ח. שם: יומ' י"ט: סוכ' נ"ב: מגיל' ג'. י"ב. יבמות כ"ד: סוט' מ"ח: ב"מ פ"ה: סנה' נ"א: צ"א: צ"ג: צ"ו: צ"ז. צ"ח. והלאה ע"ז ב': זבחי' קי"ח: חולי' ס"ג. ערכי' י"ג: נדה י"ג: ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד איכ"ר פ' בלע ושם פ' ממרום. ונקרא בר נפלי עיי"ע (ח"ב, קע"ט) מל"י הנ"ל וזהו מה דאי' בתנחו' סוף תולדות מהו ענני (דה"י א' ג', כ"ד) זה משיח. משיח בן דוד משיח בן יוסף סוכ' נ"ב. ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: ועיי' יתר דוגמאות ובפרט מתרג' ומב"ר פמ"ב וסנה' הנ"ל וכולם פירשתי באופן שווי דעות חז"ל עם דמיוני הפרסיים במ"ע מ"ג חכ"א 570 והלאה ותמצא נחת. והקבוץ משוחים במ"ר רפי"ד. משיחים פסיקת' רבתי פ"ח — והשם המופשט מְשִׁיחָה ענין נסיכה ועוד התמנות למלך או כהן גדול עיי' הוריו' י"א: ירו' הוריו' פ"ג דמ"ז ע"ג ירו' סוט' הנ"ל ספרי צו מילואים פרש' א'. ב"ר פע"א במד"ר פי"ב ועוד מְשִׁיחוּת (Hohepriesteramt) הוריו' פ"ג מ"א (ט':) משיח שעבר ממשיחותו הנשיא שעבר מגדולתו] —

2 מָשַׁח (מל"ס ול"ע مسح פי' מדד והתואר מישוחאה בל"ע مساح Feldmesser והקבוץ משוחות) בפ' מי שהוציאוהו (עירובי' פ"ד מי"א רנ"ב:) שאין המשוחות ממצין את המדות. בפ' המקבל בגמ' המקבל שדה מחברו לזורעה (ב"מ ק"ז:) א"ל רב יהודה לרב אדא משוחאה פי' מודד הארץ לחלקה. — (א"ב תרג' מדד ארכו (יחזק' מ', כ') משח אורכיה) *[אחי"ה ר"ב העתיק כדרכו רק הדוגמא הראשונה ממתורגמן ע"ש וש"נ יתר הדוגמאות מהפעלים והשמות מְשַׁח, מִשְׁחָא, מִשְׁחֲתָא ע"ש ואצל ה' לעווי. והתואר משוחאה ב"מ הנ"ל והקבוץ במשקל לקוחות: משוחות וכנ"ה בכלי' פי"ד מ"ג יתידות המשוחות.. שלשלת של משוחות ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ב אי' מושיחות וצ"ל משוחות כדאי' בע' יתד ובע' שלשל ע"ש. ובמשקל סורי מושחתא ובל"ע مساحة פי' מדידה שבת ע"ד רע"ב אי קפיד אמשחתא עיי"ע סלת א' ומ"ש. וכן ענין ב"ב קמ"ה: עתיר משח פי' רגמ"ה כ"י לב"ב: עשיר בדבר המדוד כגון איפות של חטים ואינו מרויח בהן אלא בביתו אצורין ע"כ ועיי' בפירשב"ם. והפעל בב"מ ק"ז: לא תמשחינהו כלל כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובנו"נ תימשחנו. שבת י"ט סע"א נמשח וניתיב ליה נמשח ונשקול מיניה וכו' כה"ג בע' קצר ו' ובכ"י ש"ס וברש"י הגי' לימשחיה פי' ימדדנו ובנו"נ במשחא והוא מע' הבא אח"ז] —

3 מָשַׁח (= מְשִׁיחָה, מְשִׁיחָא פי' יתר והוא חבל המודדין בו Strick, Messschnur ומע' הקודם לזה) בפ' לולב הגזול (סוכ' ל"ו:) ר"מ אומר אפי' במשיחה. בהנוגע פכ"א בכלי' (מ"ג) בחוט ובמשיחה. בפ' במה טומנין (שבת נ'.) בזמן שצבען בשמן[1]) וכרכן במשיחה. בפ' שנים אוחזין בגמ' זה ישבע (ב"מ ז'.) מאי שנא מדרב חסדא דאמר רב חסדא[2]) כר"נ דפ' הזורק גט (גיטי' ע"ח:) גט בידה ומשיחה בידו. פי' יתר — בסוף כלאים (פ"ט מ"ט) משיחות של ארגמן. פי' לשונות של ארגמן. *[אחי"ה בדפ"ע לציון האחרון מיוחד ע' בפני עצמו והנכון שהוא מענין הקודם היינו יתר וחבל וכן פי' הרמב"ם בכלאי' עבותות של ארגמן וע"ש ובפי' הר"ש וכן בתוספת' כלי' ב"מ פ"ד המשיחות והרצועות. והיחיד שם: קשר בו חבל או משיחה. ושם בתוספ' שבת רפ"ט (י') משיחה ר' נתן אומר כדי לקשור בה וכו' תוספת' עירובי' פ"ו (ה') אינו מודד.. אלא במשיחה. תוספ' ב"מ פ"א איזהו תכריך של שטרות כל שחוט או משיחה או ד"א כרוך עליו. תוספ' ב"מ פ"ז אפי' חוט ואפי' משיחה וכו' ר"ה כ"ב: וכורך במשיחה. חולי' ס"ה. חוט של משיחה ב"ר ר"פ צ"ג וריש שהש"ר קשר חבל בחבל.. ומשיחה במשיחה עיי"ע נגיא. ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ייבון משיחא ברינליי ובירו' כלאי' פ"ט דל"ב ע"נ הבון משיחתא ברגליי. ושם ושם הא משיחכון דידכון ופ"א עיי' מ"ש בע' אסיא א' (ח"א, קע"ח:)] —

* מְשַׁח. מִשְׁחָא (מל"ס והוא בל"מ מִשְׁחָה ענין שמן Oel, Fett) הרבה בתרג' עיי' תר"י לבראשי' ח', י"א. אונקל' לשמות כ"ט, ז', לבמד' ז', י"נ (סולתא דפילא במשח) ובדרז"ל ירו' שבת רפ"ב ד"ד ע"ד משח דזית ירו' מעשר שני רפ"ד דנ"ד ע"ד ר' מנא הוה ליה משח ואחתיה לעכו. ושם: ההוא משחא (כדפ' קראט' בש"ד מישחף) ע"ז ל"ז. בי דינא דשרו משחא. שם כ"ח. משחא

---

[1]) וכ"ה בדפוסי' הראשוני' ובכ"י ש"ס עיי' ד"ס צד מ"ח: ומ"ש — ובכ"י אירפ' בתוספ' שבת רפ"ח (ו') לשמן וצ"ל בשמן. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפ"ר וויניצי' אבל בשדפ"ע לי'.

דאווזא, כ״ב ע״ג: נחלי דמשחא, שם: תלת מאה גרבי משחא, ברכו׳ מ״ג, משחא דאפרסמא, שבת כ״א, משחא דקזא עיי״ע קזא, גיטי׳ ס״ט: עיי״ע כפר ח׳, הלכות גדלו׳ ביצים משחא דיסמין Jasminöl — ונקרא הר הזיתים הר המשחה ר״ה כ״ב: מביאין היו משיאין משואות מהר המשחה לסרטבא, שבת נ״ו: הובא הפסוק מ״ב כ״ג, י״ג אשר מימין להר המשחה במקרא אי׳ הר המשחית וכ״ה בע״י ובכ״י ש״ס ועיי׳ גליון הש״ס — ובנו״ן נוספת מִשְׁחָן סוכ׳ מ׳, עצים דמשחן ויפה פירש״י עץ שמן אבל רבינו בע׳ משחן רומז על שחן ושם פי׳ מענין חימום וזה כפי׳ ר״ח בסוכ׳ (בש״ס ווילנא). והקבוץ תרג׳ אסתר שני א׳, א׳; ו׳, י״א משחנין טבין.

מַשְׁחֵז (מל״ע مشحذ، مشحذة Schleifstein עיין בפנים) בכל כלי פי״ז בכליי (מי״ז) משחז שיש בה בית קבול שמן טמאה. — (א״ב זה משחז של עץ)[1] בפ׳ אין צדין (ביצ׳ כ״ח.) אין משחיזין את הסכין, בפ״א בע״ז בגמ׳ בכל מקום (ע״ז ט״ו:) אין משחיזין להן את הזיין, פי׳ אין מהדרין ושם האבן שמהדרין בה שמה משחז) *[אחי״ה והוא מל״ע הנ״ל משרש شحذ מחדד וממנו השם משחזת כדאי׳ לפנינו בכליי ובתוספת׳ כליי ב״מ ספ״ז וגי׳ רבינו משחז וכ״ה ג״כ בל״ע. אבל בכליי ענינו משחז של עץ כפי׳ ר״ב עיי׳ פי״מ להרמב״ם ור״ש מטעם האמור שם. ובזה נבין פי׳ רה״ג לכליי (בסד״ט 14) שלא הזכיר מלה ערביי הנ״ל כי אם שם בטיית מסבה וצ״ל מסכה והוא ל״ע مسواك פי׳ ע ץ לחדד בו אבן משחזת — ועה״ק שנ״ב העתיק וועטשין = wetzen] —

מִשְׁחָן (= מִשְׁחָה Oel ולא כפי׳ הערוך) עצים דמשחן (סוכ׳ מ׳.) בע׳ שחן. *[אחי״ה עיי״ע מְשַׁח ומ״ש ועוד עיי״ע שחן] —

* מושחן (אולי כמו מישאן Messene עיי״ע מֵשָׁא) ירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט ע״ד שלש עשרה עיירות נשתקעו בכותיים בימי השמד אמרין הדא עירי דמושחן מיניהון ואולי הוא מישאן כדאי׳ הגי׳ בב״ב ע״ג דמיאשן ובנו״ג בשבת ק״א, דמישן וכ״ה בע׳ בצית ובכ״י ש״ס בב״ב שם אבל בכ״י ש״ס בשבת דמישני והיא במשקל יוני Μεσσηνή ובירוש׳ רגילה אות הי״ת במטבא כידוע.

* משחף ט״ס וצ״ל משחא עיי״ע מְשַׁח.

* מְשׁוּחְרָר, מְשׁוּחְרֶרֶת עיי״ע שחרר.

☞ משחתא (?) למשחתא ליתי אקקיא (גיטי׳ ס״ט:) בעל הערוך גרס לשיחתא ע״ש. *[אחי״ה בנו״ג לרושחתא וכן מוסיף ר״ב בע׳ שחתא ופלא שסדר כאן מושחתא אחרי שהוא עצמו ראה גי׳ רושחתא ובע׳ אקקיא אשר שם הביא רבינו נ״כ גי׳ לשיחתא לא העיר ר״ב מאומה] —

* מַשְׁחִית (מל״ט והושאל לאחד ממלאכי חבלה) כבר פירשתיו בע׳ השחת (ח״ג, רמ״ט) וש״נ.

מָשׁוֹט (מל״מ Ruder) בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ג.) כל המנהיגין אותה (ב״ב פ״ה מ״א) אמר ר׳ אבא אילו המשוטות [וכן הוא אומר] אלונים מבשן עשו משוטיך (יחזק׳ כ״ז, ו׳) *[אחי״ה בנו״ג אלו המשוטין שלה אבל בכ״י ש״ס מינכען אילו המשוטות וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י אשר ת״י (וממנו נדפס בש״ס ווילנא) ושם לועז רייטי״ש וכתב עוד מישוט שמשוטטין הספינה לכאן ולכאן ע״כ וכ״ה בפירשב״ם ושם הלעז בדפו״ו רייטיש והוא ל״צ rames רודער, וכן לועז רש״י ד״ה ממלח מלוחי כתובו׳ פ״ה, עוגין: רייטי״ש — והיחיד זכי׳ פ״ד מ״ג הקיש . . על המשוט] —

* מְשַׁט (אולי מל״ע مسد ענין חריצות emsig, fleissig sein) ירו׳ מגיל׳ רפ״ד דע״ד רע״ד חמא חד ספר מושט תרגומא מן גו סיפרא כלומ׳ היה חרוץ בקריאת התרגום מתוך ספר, ופ״א עיי״ע ושט (ח״ד, קס״ט.).

מַשְׁטֶה (מפעל שְׁטָא דבר שטות thöricht, unsinnig reden) בפ׳ הגוזל ומאכיל בגמ׳ ואם אמר לו (ב״ק קט״ז.) ובפ׳ מצות חליצה (יבמו׳ ק״ו.) טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו א״ל משטה אני בך, בראש פ׳ הזורק גט בגמ׳ וכן לענין [קידושין] (גיטי׳ ע״ח:) מהו דתימא מצי אמר ליה משטה אני בך, בס״ג דפ׳ גט פשוט (ב״ב קע״ה.) אדם משטה בשעת מיתה א י ל א[2]. — (א״ב[3] פי׳ מצחק) *[אחי״ה וכן פי׳ משחק רגמ״ה בכ״י לב״ב שם, ועיקר מע׳ שטא פי׳ דבר בשטות ובלי שום כוונה] —

---

[1]) עיי׳ בהוספותי. [2]) בנו״ג או אין אדם משטה בשעת מיתה. [3]) נשמט בדפא״מ.

מִשְׁטָח (מל"מ פי' מקום אשר בו שָׁטוּחַ דבר der Ort wo etw. (zum Trocknen) ausgebreitet ist ועוד בקבוק גדול) בסוף טהרות (פ"י מ"ד ומ"ה) משטח של אדמה פי' מקום מוכן לשטוח הענבים נקרא משטוח כדכתי' (במדי' י"א, ל"ב) וישטחו להם שטוח [1]). בילמדנו ויהי ביום כלות משה (בתנחו' לי') ממלא את הכלכלה אח"כ ממלא את הסל אח"כ ממלא משטחו. לפי הענין כלי גדול הוא. *[אחי"ה בנו"ג בטהרו' שם משטיח של אדמה, ושם משטיח של עלים וכ"ה בתוספת' טהרו' ספי"א ובטהרו' שם מ"ה אי' ג"כ משמח וכ"ה כפי"מ לרמב"ם ור"ש, ובפי' רה"ג משטוח. והקבוץ משטיחין משטיהין יומ' ע"ה: ובני' כ"י ש"ס וספרי בלק פ' צ"ח משטיחים ועיי' אונקל' ותר"י לבמד' י"א, ל"ב — וענין משטח הוא מל"מ ובפרט מנגיבת הענבים וכן נאמ' בל"ע مسطح מקום מוכן לנגיבת התאנים ועוד ענינו בל"ע בקבוק גדול ובזה מובן ל' הילמדנו הנ"ל] —

* מִשְׁטַר (מפעל סְטַר הכה וא"כ כמו מסטר (Schlag במד"ר ספ"כ ונתן משטר אחד לאותו שקילל את המלך פי' הכהו מכת לחי וכ"ה בסמך בשמ"ר פט"ו מצאו סטרו מסטר.

* מְשֵׁיזִיב, מְשֵׁיזְבָא (מל"ם מְשׁוּזָבָא (מפעל שזב) פי' מוצל (der Gerettete תרג' שריד (דברים ג', ג') ותרג' פליט (יהוש' ח', כ"ב) ולנקבה משיזבתא תרג' פליטה (עובדי' י"ז) ועיי"ע שזב.

* מִשְׁיְלֵי (בל"מ מִשְׁאֲלוֹת (die Bitten תרג' משאלות לבך (תהלי' ל"ז, ד') משיילי ליבך.

* מְשִׂימָה (מפעל שִׂים, שׂוּם die Amtsverleihung, (das Einsetzen יבמו' מ"ה: קידושי' ע"ז: דרש שום תשים (דברי' י"ז, ט"ו) כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך.

* מְשִׁיפָה (מפעל שִׁיף, שׁוּף (das Einreiben שבת ע"ז רע"ב המוציא חלב של אשה ולובן של ביצה כדי ליתן במשיפה (עיי' ד"ס שם) פי' כדי לשוף בו מכה עיי' פירש"י וע' קלר א'.

* משיתא (תואר שם של יוסף) ב"ר פס"ה יוסף משיתא ע"ש הסיפור.

מָשַׁךְ (מל"מ ענין מתיחה ועוד ענין מניעה ziehen, (an sich ziehen, sich hinziehen, entziehen במכילתא משכו וקחו לכם (מכילת' בא ריש פרש' י"א) משכו מי שיש לו וקחו מי שאין לו וכו' עד ר' יצחק אמר בא הכתוב ללמדך על בהמה דקה שתהא נקנית במשיכה. בפ' הזהב בגמ' דסמוך האונאה (ב"מ מ"ט:) כדרך שתיקנו משיכה במוכרין כך תיקנו משיכה בלקוחות פי' שלאחר שמשך הקונה אינו יכול לחזור המוכר כך הלוקח אינו יכול לחזור [2]) לאחר שמשך הוא וכשנתן המעות ולא משך הפירות כשם שהמוכר חוזר כך לוקח חוזר [3]). בס"ג דפ' הוציאו לו (יומ' נ"ט סע"א) ובפ' איזה מקומן בגמ' דסמוך העולה (זבחי' נ"ג רע"ב) תנא דבי ר' ישמעאל כר"ש בן יוחאי זה וזה יסוד דרומי ומשכוה גברי לגבראי [4]). בס"ג דפ"ק בשבועות (י"ב:) ובר"ג דזבחי' (ו':) קרבנות ציבור סכין מושכתן למה שהן. פי' מה שהן אם תמידים ואם מוספין סכין מושכתן להיות כן טרם ימשכו לסכין אין לומר אי זה תמיד ואי זה מוסף אלא תלויין ועומדין בתנאי לב ב"ד שכן מתנה עליהן לב בית דין אעפ"י שאמרו עליהן כי הן תמידין אם ירצו להקריבם לשום זבח אחר רשאין לפי שבזמן שמשך זה הסכין של תמיד הרי הוא תמיד ובזמן שמשך זה לסכין של מוסף הרי הוא מוסף וזה סיוע לר' יוחנן שאם לא הוצרכו להן נפדין תמימין שלא משכתן סכין לעולם [5]). בר"ג דפ' הערל (יבמו' ע"ב.) משוך צריך שימול. פי' מיעך במקום חתיכת הערלה ונמשך הבשר ונראה כערל. בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' אין פורטין (ב"ק קי"ג.) מניין לגזל גוי שאסור שנאמ' [6]) (ויקרי כ"ה, מ"ח) אחרי נמכר גאולה תהיה לו שלא ימשכנו ויצא פי' לא ימשוך עבד עברי מביתו של גוי בכח. *[אחי"ה בעצם הוראתה ענין משך: א') מתח

[1]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג. בסד"ט 37 רק הפסוק נשמט מתוך הב"י ומו"ל השלים מדעת עצמו פסוק מיחזי מ"ז, י' ולא ראה את הערוך. [2]) כ"ה בדפו"ו ובשדפ"ע לי'. [3]) ובזו השטה הלך ר"ח בב"מ מ"ז סע"ב בש"ס ווילנא. [4]) בנו"ג וסימניך ובזבחי' קי"ט: וסימניה משכוה וכו' ועיי' תוספ' זבחי' נ"ג: ד"ה וסימניך שהסכימו לגי' הערוך. [5]) כל זה הביאו התוספו' בשני המקומו' בשם הערוך ובגוף הענין פי' כמו כן ר"ח בשבועו' כ"י (בקובץ כ"י אנג'יליקא דף מ"ב.) וז"ל סכין מושכתן למה שהן כלומי' לב ב"ד מתנה עליהן ואין נקבעין בזבח ידוע אלא בשעת שחיטתן שעד זמן השחיטה אעפ"י שאמרו עליהן כי הם תמידין רשאין לשחטן לשום זבח אחר שכך מתנה עליהן לב ב"ד שאם ירצו להקריבם לשם זבח אחר רשאין תניא נמי הכי כר' יוחנן וכו' ע"כ ועיי' בתוספ' שם כי לפי פי' הערוך לא גרסינן תניא נמי. [6]) וכ"ה בילק' בהר ובכ"י ש"ס ובנו"ג ת"ל.

אחרים ובפעל עומד מותח את עצמו היינו לקח לעצמו עיי' ב"ק נ"ב. לך משוך וקני, ב"מ מ"ז: משך הימנו פירות, גיטי' נ"ז סע"א אחד מושך אילך ואחד מושך אילך. מגיל' י"ג. חוט של חסד משוך, חגיג' י"ב: מושך עליו חוט של חסד שם י"ד. עיי"ע בעל אגדה, ירו' עירו' פ"א די"ט. מָשׁוּךְ יותר מארבעה, סוט' מ"ז: תוספת' סוט' פי"ד משרבו מושכי הרוק פירש"י סימן הגאוה, ומי שמושך לו ערלה (ונקרא בספריהם ἐπίσπαστος נקרא מָשׁוּךְ עיי' יבמו' ע"ב. ושם: חוספ' שבת פט"ו (פט"ז) ותוספת' הוריו' רפ"א. ובירו' ג"כ מושך ירו' יבמו' פ"ח ד"ט. המושך לא ימול ע"ש, ושם: הרבה משוכין וכו', ירו' פיאה פ"א דט"ז: המפר ברית זה שהוא מושך לו ערלה. ועוד ענין משך ב') כמו ארך sich hinziehen פסחי' ח'. האי משך נהררא, הוריו' י"ב. אי משיך נהוריה, ושם: דכי היכי דמשכן מיא משכן שמעתייכו. תוספת' ב"ק פ"ו המעיינות המושכין, ע"ז ב': משכו מלכותייהו. הפעיל ירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג ירו' קידושי' פ"א ד"ס. הנהיגה המשיכה וכו', ירו' מ"ק פ"א ד"פ: המשיך המעיין לתוכה, ירו' שביעי' ספ"ב דל"ד: להשקות להמשיך תוספת' שקלי' רפ"א ממשיכין לו אמת המים. נפעל הוריו' י"ב. כדי שתִּמָּשֵׁךְ מלכותם, שם: נמשכה מלכותן — ירו' יבמות פ"ח ד"ח ע"ד משוך לו אחד ערלה או שנמשכה מאליה. אתפעל שבת קמ"ז סע"ב אִימְּשִׁיךְ בתרייהו, ע"ז כ"ז: אתי למימשך בתרייהו — ועוד ענין משך ג') מנע ולרוב בצרוף יד פסחי' פ"ט. מושכין ידיהן ממנו, גיטי' ע'. משוך ידך הימנה, תוספת' סוט' פי"ג מושכין את ידיהם שהש"ר פ' באתי לגני משך המלך את ידו הכל מושכין את ידיהם וכו', מכילת' בא (עיי' לעיל בציון מפסחי') משכו מע"ז והדביקו במצוה. והשם מכיל' שם עיי' לעיל נקנית במשיכה וכ"ה קידושי' כ"ה: ב"מ מ"ח. מחסרא משיכה, ירו' ב"ק ספ"י מלא משיכת המחט — והושאל ללקיחה בדברים תנחומ' ריש פ' קרח ובמד"ר רפי"ח אין ויקח אלא משיכת דברים רכים וכו' — ועוד השם מֶשֶׁךְ פי' אורך בכינוי בב"ב ע"ג רע"ב ומשכיה דצוואריה תלתא פרסין כה"ג בכ"י ש"ם א"פ ובד"ל של"ו (עיי' ד"ס ב"ב צד ק"ג) ובנו"ג ומשאכא] —

* מְשַׁךְ, מֵשְׁכָא (בל"ם פי' מה שנמשך מן הבשר היינו עור (Haut, Fell ירו' נדרי' רפ"ג דל"ז ע"ד משך דחיוי. יומ' פ"ד רע"א משכא דאפא דכרא[1]). ב"ק ס"ו: עיי"ע אברזין ב'. סנהד' ק': משכיה עיי"ע גלדן, תנחומ' בראשי' סי' ז' הדין ערקא מן הדין משכא פי' זו הרצועה באה מן העור הזה — והרבה בתר"י עיי' לבראשי' א', כ"ז; ג', י"ד, כ"א; לשמות כ"א, ל"ו; כ"ב, כ"ו; לויק' י"ג, י"ח, כ'; לבמ' ל"א, כ'.

* מִשְׁכָּב (מל"מ ענינו רביצה והושאל למשגל (das Lager, das Beiwohnen כלי' פ"א מ"ג מ"ה והלאה משכב ומושב — סנהד' נ"ד. נדרש משכבי (ויקר' כ', י"ג) שני משכבות באשה. ותרג' משכב (במדי' ל"א, י"ז. י"ח) משכבי דכורא; לויק' י"ח, כ"ב משכבי איתא. רכבת עלי (במדי' כ"ב, ל') תר"י א' הא מתהנייתי מינך במשכבא (עיי' ע"ז ד':).

* מוֹשְׁכִי עיי"ע מושכני.

* משוכות עיי"ע משניתא.

* משיכותא עיי"ע משכל.

משכוכית (מפעל משך פי' המהלכת בראש העדר Leithammel עיי' בפנים) מאי משכוכית (ב"ק נ"ב.) הכא תרגו' כרכושתא ר' יעקב אמ' ע"זא דאזלא ברישא. פי' המהלכת בראש העדר שתולין לה זוג בצוארה והצאן נמשכין אחריה כיון שהחזיק במשכוכית ומשך שאר העדר קנה הצאן במשיכה עיי' בע' כרבושתא. *[אחי"ה ובע' כרכשתא ב' הובא ירו' קידושי' וירו' ב"ב ע"ש. וכנ"ה בתר"י א' לבראשי' ל', מ' ויהב בריש ענא (משכוביתא) [צ"ל משכוכיתא] —

משכל (= מְשִׁיכְלָא, מְשִׁיכְלְתָא ספל לרחוץ בו לפע"ד מלשון ערבי مغسل Wasch-becken) בפ' אלו מגלחין בגמ' ואלו מכבסין (מ"ק י"ח רע"ב) דמפסקי לה[2]) משיכלי דמאני דכיתנא[3]) בחולי דמועדא. בר"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד רע"ב) נגדי[4]) מתותיה שיתין משיכלי דמא. בפ' ר' ישמעאל בגמ' מצא בראשו (ע"ז נ"א:) דסחיפא ליה משכילתא ארישיה. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ולותבינהו בתרתי משיכלי. בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) משיכלא משי כולא משיכלתא משיא כלתא[5]) [משיכלא] פי' ספל גדול שרוחצין בו הכל משיכלתא[6]) פי' ספל

[1]) כה"ג בע' אפא ובכ"י ש"ם ובנו"ג דדיכרא. [2]) בנו"ג דמפקי לה וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ם דמתיא ועיקר הגי' בהלכי ריצ"ג הו"מ צד כ"ד סע"א דמקפי לה פי' שהיו מקיפין לשפתו עיי' ד"ס במ"ק צד ל'. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ם ובפי' ר"ח ובנו"נ דמני כיתנא. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ס נגרי. [5]) כ"ה נכון בכ"י ב"ר ובדפ"ע ל"י. [6]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב, ובדפ"ע משכלא, משיכלא ובכ"י ק"ט משיכולא.

קטן שרוחצין בו הכלה לבדה. *[אחי"ה וכה"ג משיכלתא בכ"י ש"ס ובדפוסי' הישנים ובדפ' החדשים משיכילתא וז"ל ר"ח (בש"ס וי"ו) מסיכלא ספל קטן של מים ע"כ וכפי' הערוך אי' גם ברש"י שבת ע"ש ועיי' פירש"י בע"ז הנ"ל וכן במ"ק ובקידושי' נ"ב רע"ב פירש"י ע"י ספל אבל בב"מ ובגיטי' הנ"ל פירש"י ערבות ולועז בב"מ קונקרי ובחולי' מ"ו: ד"ה מייתין לועז קוניינא וצ"ל קונייקא בל"צ Waschbecken, conche ויפה גרס רש"י בחולי' שם מייתין משיכלתא ובנו"ג מתיכלתא ובדף מ"ז: בט"ס משיכותא וצ"ל משיכלתא ובל' זכר משיכלא דמיא קידושי' נ"ב רע"ב ובויק"ר פכ"ג מבואר בשמיכה (שופטי' ד', י"ח) במשיכלא עיי' דר"ק לשופטי' שם וע' שמיכה. והקבוץ משיכלי חיוורי ע"ז ל"ט. חולי' נ"ה: ובענין גזרת המלה נ"ל שהיא מלה ערבי' הנ"ל בהיפך האותיות מכשל פי' ספל מים אשר בו רוחצין ופי' בשבת הנ"ל רק בדרך ההגדה הוא כמו יתר דוגמאות שם] —

מְשְׁכֵּן (= מַשְׁכֵּן והשם מַשְׁכּוֹן, מַשְׁכּוֹנָא, מִישְׁכּוֹנָא ענין עֲבוֹט Pfand, pfänden) בילמדנו אם כסף (תנחו' משפטי' סי' י"א) ובויהי ביום כלות משה (תנחו' נשא סי' י"ד) אמר להן לעשות משכן שאם יחטאו יהא הוא מתמשכן על ידיהן ובע' חבל (ה') יש מענין זה. — (א"ב תרג' אם תתן ערבון (בראשית ל"ח, י"ז) אם תתן משכנא וחז"ל עשו אות מ"ם שרשית בפעלים וכן ת"ו בתרומה) *[אחי"ה והנכון כי הוא ל"ס מַשְׁכֵּן פי' נתן ערבון והשם מַשְׁכָּנָא ונגזל מפעל שְׁכַן פי' נחה כלומ' מה שמונח להיות עד שחייב הלוה וכן בל"ר de- positum מפעל ponere, וקצת ראיה שגם רז"ל בנו המושג של מַשְׁכּוֹן מן מִשְׁכָּן היינו מן פעל שָׁכַן עיי' ילמדנו הנ"ל וזה מה דאי' בתנחו' משפטי' הנ"ל שאם יחטאו יהא בית המקדש מתמשכן על ידיהם שנא' (ויק' כ"ו, י"א) ונתתי משכני בתוככם ונתתי משכוני וכן בלעם אומ' (במד' כ"ה, ד') מה טובו אהליך יעקב כשהן בנויות ומשכנותיך כשהן חרבות אמר הקב"ה לא שאני חייב לא"ה אני ממשכן להן מקדשי וכו' וכן התניתי עם משה וכו' שאם עברו על המצות אני ממשכנן שתי משכונות וכו' ובתנחו' נשא הנ"ל ומשכנותיך אל תהי קורא מִשְׁכנותיך אלא מַשְׁכנותיך וכו' שאם יחטאו יהא מתמשכן על ידיהם וכן בשמ"ר פל"א משכנותיך ישראל שני מַשכונות וכו' לא מפני שאני חייב לאומות אני ממשכן להם משכני אלא וכו', ושם: ואם תעברו על המצות האלו אני ממשכן שני משכונות שנא' (שמות כ"ב, כ"ה) אם חבל תחבל אמר לו משה ולעולם הם ממושכנים א"ל לאו וכו', ושם פל"ה מה לַמִּשְׁכָּן (שמות כ"ה, ט"ו) א"ר הושעיה על שום שהוא עומד לְמַשְׁכֵּן וכו' אני נוטל מהם צדיק אחד וממשכנו בעדם וכו', ושם ר"פ נ"א המשכן משכן (שמות ל"ח כ"א) שנתמשכן שני פעמים על ידיהם וע"ש ובמד"ר פי"ב אל תהי קורא מִשְׁכנותיך אלא מַשְׁכנותיך ישראל שהמשכן ומקדש יתמשכנו על ישראל בעת שחטאו. ובלי השאילה הפעל ב"מ ס"ח. משכין ליה, ע"ג: משכן ליה, פ"א: פ"ב. משכנו. ק"ט: משכין, שם קי"ג: למשכנו. ירו' שקלי' רפ"ב דמ"ו ע"ג מכיון שבי"ד ראויין למשכן ולא מישכנו וכו'. בינוני פעול ב"מ ע"ג: מְמוּשְׁכָּן, ירו' פיאה ספ"ח דכ"א. היו מְמוּשְׁכָּנִין, שמ"ר פל"א עיי' לעיל. קהל"ר פ' עת ללדת עיי"ע חבל ה'. וש"נ נתפעל נִתְמַשְׁכֵּן. אתפעל אִתְמַשְׁכַּן תר"י לשמו' י"ב כ"ט; לדברי' ט"ו, ו'. והשם מַשְׁכּוֹן ב"מ פ': פ"א: והלאה גיטי' ל"ז. שבועות מ"ד. פסחי' ל"א רע"ב והקבוץ מַשְׁכּוֹנִין, מִישְׁכּוֹנִין ירו' פסחי' פ"ד דל"א: ולנקבה יחידה מַשְׁכַּנְתָּא ב"מ ס"ז. ושם: ס"ח. ע"ג: ק"ח: ב"ב ל"ח: ל"ח.] —

* **מִשְׁכָּן** (מל"מ מקום מנוחה ובפרט לאל עליון כמו אוהל מועד Stiftshütte) עיי"ע מקדש ובתרג' מַשְׁכְּנָא עיין לשמות כ"ה, א', ז', ט"ו והלאה ל"ח, כ"א והלאה והקבוץ מַשְׁכְּנִין לבראשי' ד', כ'; לבמד' כ"ה, ה'; מַשְׁכְּנַיָּא לתהלי' קל"ב, ה', ושם מופשט מִישְׁכְּנוּתָא (der Aufenthaltsort) שהש"ר פ' משכני לארעא טבתא דאיתקריאת מישכנותא.

* **מוֹשְׁכֵנֵי** (שם מקו' Moexene) קידושי' ע"א: בדיגלת עד היכא.. שמואל אמר עד מושכני ולא מושכני בכלל וכו' מושכני הרי היא כגולה ליוחסין אלא עד מושכני ומושכני בכלל עיי' נייבויער גיאוגראפיא (צד 331) שהוכיח כי הוא מחוז הנ"ל ע"ש. ויש להבדילו מן מוֹשְׁכֵי כדאי' בקידושי' ע"ב. מושכי לחוד ומושכני לחוד. ומושכי הוא Moschi בדרומה של Colchis עיי' נייבויער שם 377.

משל (= מוֹשֵׁל מל"מ ענינו שררה Herrscher) בסוף ידים (פ"ד מ"ח) [אתם] כותבין את המושל עם השם בדף פי' שם הקב"ה עם שם פרעה. בפ' המוכר את הספינה בגמ' מכר חמור (ב"ב ע"ח:) על כן יאמרו המשלים (במד' כ"א, כ"ז)

אילו המושלים ביצרם באו חשבון בואו ונחשב חשבונו של עולם וכו'. *[אחי"ה והפעל ממנו ביומ' מ"ו. משלה בהן האור ע"ש ובתוספ', ונאמ' עוד שלט בהן האור עיי"ע שלט.] —

מָשָׁל (מל"ם ענין דמות דבר לדבר וכ"ה בל"ע Vergleichung, Gleichniss, Parabel, مثل Fabel) בס"ג דפ' הישן (סוכ' כ"ח.) ובר"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ד.) ממשלות כובסין ממשלות שועלים[1]) בס"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ח סע"ב) ש' [מ]משלות שועלים[2]) היו לו לר"מ ואנו לא באו לידינו אלא אבות יאכלו בסר ואמרי לה מאזני צדק[3]). בפ' אלו הן הגולין בגמ' מכוונות להן (מכו' י':) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע (ש"א כ"ד, י"ד) וגו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו אחד בשוגג ואחד במזיד וכו'[4]). *[אחי"ה והרבה משלים נמצאו מפוזרים בדרז"ל ד"מ מ ש ו ע ל ברכו' ס"א: סנה' ל"ט. עיי' פירש"י ב"ר פע"ח (עיי"ע אגומין) אסת"ר פ' אחר הדברים האלה, קהל"ר פ' כאשר יצא; מ א ר י ב"ר ס"פ ס"ד אסת"ר שם; מ ז א ב אסת"ר פ' וכל עבדי, ילמדנו הובא בילק' ריש בלק; מ ח מ ו ר ה ו ס י י ח ה אסת"ר פ' אחר הדברי' האלה; מ ת ר נ ג ו ל ו ע ט ל ף סנהד' צ"ח סע"ב[5]) לרוב נאמר באלו משלות משל למה הדבר דומה (ובקטוע משל למה"ד) עיי' ברכו' ז': י"ג. ע"ז ד'. נ"ד: נ"ה. סנהד' קי"ג. ב"ק ס': ובשלמות אי' בר"ה י"ז: אמשול לך משל למה הדבר דומה ועוד בחסרון למה"ד, ד"מ משל לאדם ברכות ל"ב. מנחו' צ"ט: סנה' ק"ח. ע"ז י"ט. משל לענבי הגפן פסחי' מ"ט סע"א משל למלך שבת קנ"ג. משל למי שהושיב שומרין וכו' ילק' ריש בלק ושם: משל לשני כלבים וכו' עיי"ע נבח. במד"ר פ"כ משל למי המהלך וכו' שמ"ר ספי"ח משל לאשה. תוספת' ברכו' ספ"א משלו משל. ובמדרשים מובאים משלים כמעט בכל דף ודף וחדלתי לספר כי אין מספר ובמד' תנחומא יש מהם רשימה עפ"י סדרים עיי' לוח המשלים בסוף הספר בד' ווירונא ושטעטין ורז"ל הרבו בשבח של משל עירובי' כ"א סע"ב מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל וכו'. שהש"ר בריש: אל יהי המשל הזה קל בעיניך שע"י המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה. ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח ע"ג ופרשו השמלה (דברים כ"ב, י"ז) הכל משל, ב"ב ט"ו. איוב לא היה ולא נברא אלא משל הוא. סנהד' צ"ב: מתים שהחיה יחזקאל (ל"ז) . . ר' יהודה אומר אמת משל היה וכו' אלא באמת משל היה. והקבוץ סוט' מ"ט סע"א משמת ר"מ בטלו מושלי מְשָׁלִים. במד"ר פי"ד עם בלעם לא היה מדבר אלא במשלים. — תוספ' שבת פט"ו המשלים ט"ס עיי"ע משל וכן בל"נ ריש שהש"ר משלותיו של שלמה. ועיי' משלות כובסין וכו' לעיל בהערה 1 ובע' ממשל — והפעל תוספ' ספ"א דברכות עיי' לעיל. נדה מ"ז. משל משלו חכמים באשה עיי"ע בחל. שהש"ר פ' אחזו כשהוא מושל המלכיות מושלן בחיות . . כשהוא מושל המצריים מושלן בשועלים, ושם ערומין היו המצריים לפיכ' הוא מושלן בשועלים. ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג למה הוא מושל כל באי עולם כחולדה וכו'. מגילי ט"ז. אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים וכו'. ב נ פ ע ל סוט' י"א: אומה זו כחיה נמשלה, חולי' צ"ב. אומה זו כגפן נמשלה וכו' פסחי' ל"ט. למה נמשלו מצריים כמרור וכו'. ילמדנו בילק' ריש בלק נמשלו אומות לים וכו', יומ' כ"ט. למה נמשלה אסתר וכו', ושם וסוכ' י"ד. למה נמשלה תפילתן של צדיקים וכו', שבת פ"ח. למה נמשלו ישראל לתפוח וכו', שם: עירו' נ"ד. נ"ד: סוכ' מ"ט: תעני' ז'. חגיג' ג': למה נמשלו דברי תורה וכו'. מסכת סופרי' פט"ו נמשל המקרא כמים והמשנה כיין והש"ס כקונדיטון — ועוד עיי"ע מתל] —

* מְשׁוּלַחַת (בינוני פעול מן שלח eine Entlassene) נדה ס"ט סע"ב בת משולחת

---

[1]) כ"ה לנכון בדפו"י וכ"ה בכ"י ש"ס ועיי' מ"ש באריכות בעי' ממשל וש"ג ל"ע — ובדפ"ע אי' משלות וכ"ה בכ"י ה"ב. [2]) כפי מה שגרסנו בשתי פעמיי בדפו"י צ"ל גם כאן כמשלות וכ"ה באמת בכ"י ש"ס (ושם היחיד ממשלת) ובילק' משלי י"א דפ' שאלוניקו ובת' הגאוני' דפ' ליק סי' לי ובת' הגאוני' שערי תשובי סי' י"ג (ד"ס סנהד' צד נ"ה.) וכ"ה בפי' ר"ח לסנהד' (בקובץ כ"י אנגיילקי' דף צ"ט סע"א) ובש"ס ווילנא אשר ממנו נעתק אי' בטעות משלות וצ"ל ממשלות. [3]) לפי זה אין כאן רק אחד כי ואמרי לה הוא אותו משל בשינוי השם ונראה ברור כי רבינו גרס ג"כ כתש' הגאוני' בשני מקומות הנ"ל לא עלה בידינו אלא אחת רק השמיט מלת אחת מפני שהביא אבות ולעומת זה גרס ברבים לא ב א ו וגי' ר"ח ואנו לא באת לידינו אלא אחת ובכ"י ש"ס ואנו לא בא בידינו אלא אחד ובנו"ג ואנו אין לנו אלא ש ל ש אבות יאכלו וגו' מאזני צדק וגו' צדיק מצרה וגו' ועיי' בפירש"י. [4]) בנו"ג שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד. [5]) עיי' על כל זה בספר גד"פ לצונץ צד ק'.

מה היא לכהן פי׳ רש״י ישראל שהחזיר גרושתו משניסת לאחר וכו׳.

* מְשְׁלַחַת (מפעל שלח פי׳ ענין שליחות ושילוח (1. die Sendung, 2. das Loslassen במד״ר פי״ד והיה זריז במשלחתו וכו׳ שהיה רץ במשלחתו כאיל — ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה: ירו׳ תרומו׳ ספ״ט דמ״ח: ירו׳ שבת רפ״ב ד״ד סע״ג שעת משלחת זאבים היתה.

מַשְׁלְיָתָא (הקבוץ מן מַשְׁלְיָא בל״ס (מן שְׁלָא) כלי להעלות בו דבר מה כגון מזלג Werkzeug zum Heraus- und Heraufziehen, (z. B. Gabel ומחתיתא תרג׳ ירוש׳[1]) (ב׳) מזלגותיו ומחתותיו (שמות כ״ז, ג׳) והמזלג שלש השנים (ש״א ב׳, י״ג). *[אחי״ה כ״ה בכ״י ובדפ״ר וויניצ׳ ותרגומו משליא די ליה תלת שינין. ושם במזלג תרג׳ כל דמסיק משיליא צ״ל מַשְׁלְיָא כדרך ל״ס והקבוץ מַשְׁלְיָתָא כגי׳ רבינו ובנו״ג בתר״י ב׳ בכינויי משלייתה ובתר״י א׳ משלייתיה וצ״ל בפתח תחת המ״ם וכשוא תחת השי״ן. ור״ב בדפ׳ אמ׳ הביא משליתיה בראש הערך (והוא כגי׳ תר״י ב׳). וכנ״ה בתוספת׳ שבת רפי״ד (ט״ו) משלשלין את המשלית להעלות בה דלי או קיתון כה״ג בכ״י אירפורט וצ״ל הַמַּשְׁלְיָא כגי׳ דפ׳ ווילנא ובנו״ג המשלים. המשלי׳ וט״ם מחסרון ידיעה הוא. ומזה מצילת (סמיכות) כגי׳. רד״ק עיי״ע מצל ומ״ש ועוד עיי״ע של א׳ וג׳.] —

* מְשְׁלֶם, מִישְׁלָם (פי׳ תום וגמר das Ende, die (Vollendung ב״מ ס״ז: ק״י ב״ב ל״ה: ל״ח. במְשלם (במישלם) שניא אלין וכו׳, תרג׳ איוב א׳ ד׳ עד משלם יומי שבעא.

מְשְׁמָד (מפעל שמד בינוני פועל ומל״ם שְׁמָדָא פי׳ קללה וא״כ התואר לעברין ישראל (Verfluchter, dem Fluch Geweihter פי׳ מקולל אוכל נבלות לתיאבון כפ׳ דיני ממונות זה בורר שלשה[2]) בגמ׳ א״ר שמעון (סנה׳ כ״ז.) *[אחי״ה זה הע׳ נשמט בדפ׳ אמש׳[3]) ובלי ספק מיראת הצענזור ותדע כי בע׳ דפ׳ באסיל הביא אחר ערך משליתא זה הע׳ תחת דבור המתחיל מומר וכן גרס באמצע הע׳ וכ״ה בסנה׳ בדפוסי׳ (אולי גם בכ״י כי לא היה מעורר על זה בעל ד״ס אבל כגי׳ רבינו אי׳ בפי׳ ר״ח לסנהד׳ בקובץ כ״י אנגי׳ דף כ״ח:) ובש״ס ווילנא אשר ממנו הועתק נדפס מומר תחת משומד מטעם הנ״ל. אבל בירוש׳ ובמדרשים וגם בכ״י ש״ס אשר בהם לא שלטה יד הצענזור כל כך כמו בש״ס בבלי נשארה זו המלה עיי׳ חולי׳ ה׳. אי׳ בכל הסוגי׳ משומד כפי גי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגי׳ דף רפ״ב.) תחת מומר של דפוסים וכן בתוספת׳ הוריות רפ״א בכ״י אירפורט האוכל שקצים הרי זה משומד ובדפוסי׳ מומר. תוספת׳ חולי׳ רפ״א כגי׳ כ״י אירפ׳ הכל כשרין לשחוט . . אפי׳ ישראל משומד. בע״ז כ״ו רע״ב כפי גי׳ ר״ח לע״ז (בקובץ כ״י אנגי׳ דף ט״ז.) משומד אוכל נבילות לתיאבון . . משומד להכעים וכו׳ בנו״ג מומר. ושם: איזה מין איזה משומד וכה״ג בתש׳ הרשב״א ח״ג סי׳ קנ״ב (ד׳ ליוורנו צד ס״ח). עירובי׳ ס״ט. משומד לחלל שבתות. ושם משומד גלוי פנים אינו יכול לבטל רשות וכו׳ עיי׳ בד״ס (עירו׳ צד ק״מ.) ובנו״ג מומר אבל בירו׳ עירובי׳ רפ״ו דכ״ג: משומד בגילוי פנים הרי הוא כגוי בכל דבר. ירו׳ פסחים פ״ז דל״ד ע״ג משומד בהורייה. ובירו׳ הוריו׳ פ״א דמ״ה ע״ד בט״ד המ״ש ומר וצ״ל המשומד ושם פ״ג דמ״ח: גר ומשומד משומד קודם וכו׳. ירו׳ שביע׳ פ״ד דל״ה. ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א רע״ב חד משומד עיי״ע אסטו (ח״א קס״ז:), ירו׳ סנהד׳ ספ״י דכ״ט ע״ד קדשי משומד. ויק״ר פ״ב מקבלין מיני זבחים מרשעי ישראל כדי להכניסן תחת כנפי השכינה חוץ מן המשומד וכו׳. ובקבוץ ספרא ויקר׳ ריש פרש׳ ב׳ ירו׳ שקלי׳ פ״א דמ״ו רע״ב מכם (ויק א׳, ב) להוציא את המשומדים. וספרא שם: יצאו המשומדים שאינן מקבלי ברית שהרי הפרו ברית. ר״ה י״ז. כפי גי׳ כ״י ש״ס ותוספ׳ סנהד׳ פי״ג כפי גי׳ כ״י ושמ״ר פי״ט עיי״ע מן ו׳ — ושם מופשט: פסחי׳ צ״ו. בו מְשׁוּמָּדוּת פוסלת ואין משומדות פוסלת במעשר ובילק׳ בא ר׳ רי״א משמדות (פסולות) [צ״ל פוסלת] ע״ש ובנו״ג בפסחים וביבמו׳ ע״א רע״א המרת דת עיי״ע דת. ודע כי בענין גזרת המלה נ״ל להוציאו מל״מ הַשְׁמֵד (ישעי׳ י״ד, כ״ג) ענין כריתה וכמ״ש במקרא (ש״א כ״ד, כ״ב) אם תכרית את זרעי אחריו ואם תשמיד את שמי מבית אבי ולפי זה מְשׁוּמָד = מְשְׁמָד הוא מי ששמו נשמד ונכרת מבית אביו והוא ענין קללה כמו ימח שמו וכן בל״ס שְׁמָדָא פי׳ קללה או אולי הוא נרדף עם שמת (עיי״ע) מל״ע شتم טחרים וא״כ

---

¹) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ה״ב ובדפ״ר ובעה״ק שנ״ב. ²) כ״ה בכ״י ת״ב ובדפ״ר וויניצי׳ בגמ׳ וצ״ל בגימל. ³) ורמ״ל אשר לא ראה דפוס אחר ונגרר בכל מקום אחר דפא״ם השמיט ג״כ זה הערך.

מְשֻׁמָּד כמו מְשֻׁמָּת פי' מוחרם כלומ' יהי שמו מוחרם וכן נקראים שונאי ישו כדאי' באיגרת אל קרינתיים (ט"ז, כ"ב) Εἴ τὶς οὐ φιλεῖ . . Ἰησοῦν . . ἤτω ἀνάθημα μαρανάθὰ והוא משובש מן מחרמת (= מוחרם את)[1]. אבל בכ"ז משומד נקרא רק פורץ גדר ולא ככופר בעיקר וממיר דת וכן פסק הרשב"א בתשוב' הנ"ל וסיים בזה"ל ומכל אלה יראה הרואה שאין לשון משומד רינינא"ט (Renegat) כמו שאמר אלא פורץ גדר לאכול לתאוה מה שאסרה התורה וכן כל מי שתאב לאכול את החזיר וכיוצא בו עכ"ל אבל עושי הצענזור (בש"ס באסיליא) טעו לחשוב כי משומדים שבש"ס הם המשועמדים ועוברים על דת יהודית ונעשים נוצרים לכן השמיטו זו המלה והחליפוה בצדוקי במומר וכיוצא בזה. ובע' מד ג' הבאתי פי' רה"ג כי משומד הוא משועמד (בהבלעת העין) ומל"ם היינו מי שנטבל במים המקודשים ועוד עיי"ע שמד ומ"ש אבל נמצאה מלת משומד כבר בתוספתא (עיין לעיל) בעת אשר המושג מטבילת מים מקודשים עוד לא נצמח ואיך יהיה פתרונה כפתרון המלה המאוחרת בזמן. וגם נבנה בתוספת' ובירו' מהשם משמד הפעל נִשְׁתַּמֵּד, תוספת' סוכ' ספ"ד מרים בת בלגה שנשתמדה וכו' כה"ג בכ"י אירפורט ובנו"ג נעשה מומרת ובסוכ' ג"ו: אי' שהמירה דתה אבל בכ"י ש"ס שנשתמדה וכ"ה בדפו"ו רפ"א (עיי' ד"ס שם). ובל"ז ירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג וירו' הוריות פ"א דמ"ה סע"ד נתחרש או נשתטה או נשתמד וכו' ועיי"ע שעם] —

מְשְׁמָהִיג (שם אי בלשון ים, פרסי הנקרא ماش ماهى = ماشماهيك ובל"ע בקטוע سماهيج (Insel des persisch. Meerbusens[2] בפ' יוה"כ בגמ' אסור באכילה (יומי' ע"ז)[3] והבו[4] ליה עשרין והד מלכי ופרוותא דמשמהיג[5]. — (א"ב ובמסכ' ר"ה (כ"ג.) פרק אם אינן מכירין מסקן מרגניתא ומיקרייא פרוותא דמשמהיג פי' רש"י נמל של מלוכה). *[אחי"ה ורבינו לא פי' כאן ולא בע' פרוותא וכן לא פי' ר"ח בשני המקומות אבל הוא אי' בלשון פרס ב"ן ʿOmân וב"ן al-Baḥrein כמ"ש פליישער במקום הנ"ל בהערה בשם סופר ערבי Jâkût] —

מַשְׁמוּטָא (מפעל שְׁמַט בל"ס כמו חלץ ושלף בל"מ ופי' גזלן ששומט הבגדים Wege-lagerer) בפ"ק בע"ז בגמ' ובכל מקום (ע"ז ס"ו סע"ב) הכא במאי עסיקינן במשמוטא ב ע ל מ א[6] פי' לא ליסטים החשוד על הרציחה אלא גזלן בעלמא שעומד במקום צנוע ושומט הבגדים מבני אדם ובורח. *[אחי"ה בכ"י ש"ס משמיטא בעלמא ובפי' ר"ח משמטא בעלמא וגי' רש"י משמוטיה. ודע כי בל"ס שְׁמָטָא פי' חלוצת חרב וזה התואר יאות לגזלן העומד בפרשת דרכים לשלול בז ורש"י פי' ג"כ מפעל שמט ע"ש — ואם נגרס בהיפך האותיות משטומא אז קרוב למלה פרסי' مشتنك פי' גזלן גנב וגבר אלם Dieb, Räuber, Gewaltsmensch] —

מַשְׁמַע (מל"מ ענין שמוּעָה ושֵׁמַע והושאל למה שנשמע ומובן משיעור המקרא 1 das Vernehmen, 2 Entnehmen dem Wortsinn כמו מִשְׁמָעוּת (מל"מ מִשְׁמַעַת das Entnehmen, Erweisen eines Lehrsatzes) בס"ג דפ' הוציאו לו (יומי ס':) ובפ' אלו מציאות בגמ' ואף השמלה (ב"מ כ"ז.) ובר"ג דפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' ע"ה. ע"ו:) משמעות דורשין איכא בינייהו[7] פי' ר' ישמעאל דורש אותו ואתהן (ויק' כ', י"ד) אותו ואת אחת מהן שכך בל' יוני קורין לאחת הן[8]) כלומ' אחת נשרפת מי שביאתו עליה באיסור או אם אשתו או בת אשתו להוציא אשתו שאין עליה כלום ור' עקיבה דרש שתיהן ממש חמותו ואם חמותו וי"מ אותו ואת אחת מהן היינו חמותו לאפוקי אם חמותו ד א י ת א ב ש ר פ ה מ ן ה ת ו ר ה[9] בס"ג דפ' ידיעות הטומאה (שבועי' י"ט רע"א) משמעות דורשין איכא ביניהו פי' זה אומר כך פירוש זה הפסוק וזה אומ' כך פירוש זה הפסוק.

---

[1]) ומזה נקראו האנוסים באספמיא Marranos עיי' על כל זה קורות היהודי' להי' גרעטץ ח"ח 81. [2]) עיי' פליישער בהוספותיו לעמת"ר להי' לעווי ח"ג 320 ואו"מ לפרייטאג ח"ב 358 אבל באו"מ לוואולירס לא מצאתי מלה פרסי' שתהיה שם אי אף אם שתי מלות פרסיות הנה. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובע"י ובילקי' יחזקי' רי שמ"ז ובנו"ג ביומי לי'. [4]) בכ"י ש"ס יהבו וכ"ה בילקי'. [5]) בש"ס דפי' קודם באסיל אי' דמשהיג וצ"ל דמשמהיג כבכ"י ש"ס ע"י וילקי' עיי' ד"ס שם. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח. [7]) ובירו' יומי' פ"ה דמ"ג. אי' רק: משמעות ביניהו. [8]) בל"י ἕνα, ἕν. [9]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ק"ט דאיכא בשרפה מן התורה וזה נכון מאוד וכונת רבינו על מה שאמ' אביי (סנהדר' ע"ו:) ואם חמותו מדרשא אתיא ופירש"י בד"ה משמעות דורשין וז"ל ואם חמותו מדרשא דזימה אתיא כדאמ' לעיל מניין לעשות למטה כלמעלה וכו' ע"כ. ועיי' פירש"י סנה' ע"ה: ד"ה אתיא הנה הנה וכו' והוא ככונת רבינו, אבל בדפ"ע בש"ס דאינה בשרפה ע"כ ולא הרגיש בזה הגרי"ב מאוסה וצע"ג.

כפ׳ יוה״כ בגמ׳ האוכל (יומ׳ פ׳ רע״א) הואיל ושינה הכתוב [1]) במשמעו ושינו חכמים בשיעורו [2]). וכפ׳ היה מביא את מנחתה בגמ׳ כדי שיראה (סוט׳ ט״ז:) וכי עפר הוא והלא אפר הוא שינה [3]) הכתוב במשמעו וכו׳. בפ׳ טרף בקלפי בגמ׳ קשר לשון (יומ׳ מ״ב:) כל הפרשה כולה משמע מוציא מיד משמע ומשמע ממילא. *[אחי״ה וז״ל ר״ח ביומ׳ מ״ב: (בש״ס ווילנא מ״ג.) כל הפרשה כולה וכו׳ כלומ׳ מה שמרבה זה המקרא ממעט האחר מה שממעט האחר מרבהו האחר ונתתם אותה אל אלעזר הכהן אלעזר היה באותה העת סגן וא׳ אותה הפרה נעשית בסגן אבל לדורות אינה נעשית בסגן אלא או כ״ג או בכהן הדיוט והוציא אותה שלא יוציא אחרת עמה הנה אותה של נתינה מיעטה הסגן ואותה של הוצאה מיעטה אחרת וכו׳. וא״כ משמע ענינו מובן המקרא מה שנשמע ממנו והורגל על לשון רז״ל ממשמע שנאמר וכו׳ חגיג׳ ג׳. ב״מ קי״ג. כ״ב ק״י. סנהד׳ קי״ג. סוט׳ ל״ד. וזה ג״כ במשמעו של מעלה וכן שבת ס״ג: אפי׳ דבור במשמע ויק״ר רפכ״ח יכול אף בעמלה של תורה במשמע. יומ׳ ס״א. מזבח כמשמעו . . הכהנים כמשמען פי׳ מובן הפשוט ולפעמים גם מובן הפשוט בבני אדם ב״מ ה׳ סע״ב לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו כלומ׳ לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים עיי׳ תוספ׳ סנהד׳ כ״ה: ד״ה מעיקרא וספר הכריתות לשון למודים שער ג׳ סימן קמ״ד. וזה כענין כלל הפשוט בבני אדם ומזה הענין ירו׳ עירובי׳ פ״ג רכ״א: ממשמע לאו אתה שומע הן ובבבלי אי׳ מכלל לאו וכו׳ — ובענין מִשְׁמָע (= שֵׁמַע) של מקרא עיי׳ תר״י א׳ בראשי׳ מ״ה. י״ח תרג׳ ישעי׳ י״א. ג׳; לאיוב מ״ב. ה׳. ספרי זאת הברכה פ׳ שנ״ז אין לך משמע גדול מזה וכו׳. והושאל לשמועה היינו הלכה נדה כ׳. כמה נפיש גברא דלביה (גי׳ המהרש״א דעביד) כמשמעתיה] —

* מִשְׁמָר (מל״מ ענין עמידה בשמירה Wacht-posten ובפרט של כהנים בעבודתם (Wachtposten der Priester תעני׳ פ״ד מ״ב (כ״ו.) התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלם של כהנים של לוים ושל ישראלים ועיי׳ עוד שם כ״ז. ערכי׳ י״ב: הוריו׳ י״ג. תוספת׳ תעני׳ רפ״ב יבמו׳ ק׳: והלאה ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח. במד״ר פ״ג קהל״ר פ׳ וישב העפר ועיי״ע אנשי בית אב (ח״א, קס״ב) וע׳ בית אב.

* מִשְׁמָרָה (כל״מ אַשְׁמוּרָה, אַשְׁמוֹרֶת Nachtwache) ברכות ג׳. שלש משמרות הוה הלילה ועל כל משמר ומשמר וכו׳. ושם איכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא וע״ש וכדף ג׳: כל הענין וכן ג׳ משמרות בכ״י אירפורט בתוס׳ ברכות רפ״א ועיי״ע אשמורה (ח״א, ש״ט).

* מִשְׁמֶרֶת (מל״מ הפקודה הנתנת להמצוה ובדרז״ל כענין סיג למצוה Bewachung des Gesetzes) מ״ק ה׳ סע״א יבמו׳ כ״א. ושמרתם את משמרתי (ויק׳ י״ח. ל׳) עשו משמרת למשמרתי והוא כמאמרם (אבות א׳, א׳) עשו סיג לתורה.

מִשְׁמֶרֶת (מן שְׁמָרִים Weinseiher) שבת קל״ז: תולין את המשמרת ושם קל״ח. הגוד והמשמרת ופי׳ ר״ח מסננת של יין וכ״ה בערוך ע׳ אסלה. ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה ע״ד משמרת של יין, ירו׳ שבת רפ״כ די״ז. משמרת חדשה. ואולי מן שמרי יין וכדמוכח מפירש״י שבת קל״ז: ואם נבנה מפעל שָׁמַר אז יש לנקד מַשְׁמֶרֶת פי׳ מה ששומר הפסולת וזוקק הנוזלים. והושאל לתלמיד שמוציא הזך ששמע בבית המדרש וקולט דבר של בטלה עיי׳ רע״ב לאבות פ״ה, ט״ו.

מִשְׁמֵשׁ (פלפל מן מָשַׁשׁ ענין תפישת דבר ביד befühlen, betasten ועיי׳ סיר׳ הערוך) כפ׳ המוציא יין בגמ׳ זכוכית (שבת פ״א.) אסור למשמש בצרור בשבת פי׳ „משמש להחליק מקום חידודו שלא יסרוט בשרו שנמצא בא לידי כתישה או לידי טחינה״ [4]). (כפ׳) [צ״ל בסוף פרק] חבית (שבת קמ״ז סע״א) סכין וממשמשין [5]) בבני מעיים [6]). *[אחי״ה וכן נאמר מנקיית נקבים בשבת פ״ב. ימשמש בצרור באותו מקום. ברכות ס״ב סע״א עיי״ע שב ב׳ ומ״ש. ונאמר על דברים אחרים: עירו׳ נ״ד רע״ב מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו וכו׳. ב״מ כ״א: למשמש

---

[1]) וכ״ה בכ״י שם א״פ ובנו״ג רק: ששינה ויתר שנויים עיי׳ בר״ס ליומ׳. [2]) וכ״ה לפנינו ובפי׳ ר״ח ליומ׳ במשמעו . . בשיעורן ובכ״י ש״ס במשמען וגי׳ רבינו עדיף עיי׳ ד״ס. [3]) כ״ה לנכון בדפו״ו. [4]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) והובא ג״כ בהרא״ש ושם לי׳ או לידי טחינה ולא כפירש״י ובהפשב״ע האריך ליישב עפ״י פירוש ר״ח והערוך גם שיטת התוספו׳ עש״ה. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה לפנינו ובירו׳ אבל בדפ״ע משתמשין וכ״ה בכ״י א״פ ובדפ״ש. [6]) וכ״ה בירו׳ ובמשניות ובש״ס עד קראקא ומתקו מהרש״ל בדפ״ר עפ״י פירש״י.

בכיסו. ושם: משמושי ממשמש בהו. מנחות ל״ו: למשמש בתפליו. עירובי׳ מ״א: למשמושי להו זוודתא עיי״ע זווד וע׳ מש א׳ וש״נ הנפעל תימושׁ (מ״ק כ״ז:). והושאל לבדיקה כי ע״י המששה יש לבדוק דבר מה ואיזה פעמי׳ אי׳ בתמורתו פשפש עירובי׳ י״ג סע״ב ימשמש במעשיו ואמרי לה יפשפש במעשיו עיי״ע פשפש א׳. כתובו׳ י״ב. כדי למשמש את החתן ואת הכלה עיי׳ פירש״י ובירו׳ כתובו׳ פ״א דכ״ה. אי׳ יפשפשין ובתוספ׳ כתוב׳ פ״א מפשפשין. ב״ר ספ״י ממשמשין בהן, ובכתוב׳ שם: כל שלא מושמש והוא בינוני פעול תחת ממושמש[1]. ועוד הושאל למי שהולך לאט לאט והוא ענין חיפוש בידים הנה והנה להשמר ממכשול ומל״מ כאשר ימשש (דברי׳ כ״ח, כ״ט) ועוד ימששו חשך (איוב י״ב, כ״ה) ותרג׳ ימשמשון ונקשר עם בא ד״מ ירו׳ פיאה רפ״ח ד״כ ע״ד הן ממשמשין ובאין עיי״ע נמש, ירו׳ נדרי׳ פ״ג דל״ח. ראה קציעות המלך ממשמשין ובאין ראה דליקה ממשמשת ובאה וכו׳ — והשם בירו׳ ברכו׳ ספ״ג ד״ו סע״ד כפי גי׳ המהרש״ם: צואה אפי׳ עשויה כעצם אסורה מפני שמשמושה קיים מים אין משמושן קיים. והתואר לנקבה ב״ר פע״ד היא משמשנית, ושם פי״ח שלא תהא ממשמשנית, ושם: הרי היא ממשמשנית פי׳ נוגעת וממשמשת כל דבר.

* מְשׁוּמְשָׁנָא (מל״ס מְשַׁמְשָׁנָא פי׳ עבד Diener מפעל שַׁמֵּשׁ) תרג׳ מְשָׁרֵת (במדי׳ י״א, כ״ח, ל״ג, י״א; במדי׳ י״א, כ״ח) והקבוץ למ״א י׳, ה׳ מְשׁוּמְשָׁנוֹהִי וקהל״ר פ׳ מה יתרון ובויק״ר פכ״ח למשמשנוי.

* מְשׁוּמָּת (מל״ע شمت = שמת פי׳ קלל וממנו בינוני פעול verflucht) שבת ס״ז. לשידא לימא הכי . . הוית ליטא תבור משומת פי׳ תהיה מקולל נשבר ונחרם עיי״ע אסטממיתיה (ח״א, קע״א:). ועוד עיי״ע שמת.

מִשְׁנָה (או כמו מִשְׁנֶה פי׳ שנייה לתורה בל״י die zweite (mündliche) Lehre δευτέρωσις או מפעל שנן בלרז״ל שנה בל״ע سن einschärfen Lehre vorschreiben) בפ׳ אמרו לו אכלת חלב בגמ׳ ר׳ אליעזר אומר[2] (כריתו׳ י״ג סע״ב) יכול אפי׳ משנה ת״ל להורותם פירשנו בע׳ תלמוד. פי׳ למה נקראת משנה בשביל שהיא שנייה לתורה שהתורה ששמעו כל ישראל בהר סיני היא תורה שבכתב ומשה רבינו שמע המשנה מפי הגבורה פעם שניה והיא תורה שבעל פה ונתברר הדבר שהיא שנייה לראשונה כמו (מ״א י״ח, ל״ד) ויאמר שנו וישנו. פ״א הוא לשון שינון כמו (דברי׳ ו׳, ז׳) ושננתם ובלש׳ רבותינו (חגיג׳ ט׳ מנחו׳ צ״ט: נדה ס״ג.) שנה פרק אחד כלומ׳ קרא פרק אחד. *[אחי״ה לפי הפי׳ הראשון קשה קריאת מִשְׁנָה שסמיכותה משנת ובכנויה משנתו, משנתנו ואם מל׳ שנייה היא אז צ״ל מִשְׁנֶה שסמיכותו משנֵה כמו משנֵה התורה (דברי׳ י״ז, י״ח) וב״ר פ״ג ספר משנה תורה, אבל בכ״ז יש להביא ראיה לפירוש זה כי מלבד שכותבי יונים האחרונים מכנים את המשנה δευτέρωσις (עיי׳ ד״ם למהרז״ף 8. וקורו׳ היהודים לגרעטץ ח״ד הערה ב׳ 419 לפי מהדורא שנייה) שענינה שנייה לתורה גם תרג׳ יונתן הבין ככה שהעתיק בַּמִשְׁנָה (מ״ב, כ״ב, י״ד) בבית אולפנא[3]) ואולי מזה ג״כ יש להוכיח כי משנה הוא שנייה לתורה כמו גמרא שלישיתה ממה שמורגל בפי חז״ל (ברכות י״ח סע״א מ״ק ט״ז:) אם קרית לא שנית אם שנית לא שלשת וכו׳ והסדר כמו במנין השלש בברכו׳ ה׳ רע״א תורה זו מקרא והמצוה זו משנה . . להורותם זה גמרא, ובחגיג׳ י״ד סע״א דרש בביתי אין לחם ואין שמלה (ישעי׳ ג׳, ז׳) שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא ועוד עיי׳ עירובי׳ כ״א: ב״ב קל״ד סע״א ויק״ר רפ״ב ופל״ו ועוד עיי״ע מקרא — תוספת׳ ברכו׳ פ״ב לקרות בתורה ולשנות במשנה וכו׳ ועיי׳ תוספת׳ סוט׳ פ״ז. ולפי׳ שני יש להביא ראיה ממה דאי׳ בעירובי׳ נ״ד: כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וכו׳ עש״הער נמצא ביד הכל ארבעה. וא״כ היטב יש לגזור משנה מן שנה היינו ענין לימוד ושנון ובל״ע سن ובל״א תנא, תני וממנו השם מתניתא ע״ש. וראיה עצומ׳ נ״ל לפי׳ שני מויק״ר פ״ז אין כל הגליות מתכנסות אלא בזכות משניות שנא׳ (הושע ח׳, י׳) גם כי יתנו וג׳ וא״כ הוברר כי דרש יתנו מל׳ תני, תנא וממנו מתניתא, משנ׳ והתואר ממנו מַשְׁנָה והוא השונה הלכות (מגילה כ״ח:) וקבוץ שונין הלכות (סוט׳ כ״ב.) עיי׳ ירו׳ חגיג׳ פ״א דע״ו ע״ג שכר סוֹפְרִים וּמַשְׁנִים פי׳ מלמדי המקרא והמשנה, ויק״ר פ״ח סופרים ומשנים שהן מלמדין התינוקות באמונה, איכ״ר ריש פתיחתא

---

[1]) ודוגמתו עיי׳ בע׳ מסמס ב׳ וש״נ בהערה. . . [2]) כ״ה בכ״י ערוך וכ״ה ברפו״ו בע׳ תלמוד אבל בכאן בש״ס אמר ר׳ אליעזר ובדפ״ר חסר אמר. [3]) וכן הביאו הרד״ק שם ורלב״ג הביא תרג׳ יונתן במשנה בבית המדרש ועיי׳ רד״ק שרש שנה.

מאן אינון נטורי קרתא אלו סופרים ומשנים שהם הוגים ומשנים ומשמרין את התורה ביום ובלילה, שמ"ר פמ"ז לכך התקינו חכמים שיהו המשנין יושבין בבקר ובערב וכו' ובלא"ר מַתְנֵי עיי"ע מתניתא. — ודע כי משנה שם כולל לאסיפות ההלכות אשר קבצן כעמיר גרנה רבי (רבינו יהודה הנשיא) אבל כבר קדמוהו במלאכת האסיפה הזו גדול התנאים רבי עקיבא וזה מה שמצאנו לפעמים (סנהד' פ"ג מ"ד תוספת' מעשר שני פ"ב תוספ' ערכין פ"ה) מ ש נ ת ר"ע אבל אין נדון מזה כי ר"ע היה כבר מסדר המשניות כהויתן וכצורתן כמו שמונחות לפנינו כי אם שיעורו ר"ע החל לסדר איזה ה ל כ ו ת השנויות מקדם אשר נקראין מ ש נ ה ר א ש ו נ ה עיי' גיטי' פ"ה מ"ו כתובו' פ"ה מ"ג נזיר פ"ו מ"א וירו' נזיר פ"ו דנ"ה רע"א ירו' שביעי' רפ"ב דל"ג סע"ג, ירו' נדרי' ספי"א דמ"ב סע"ד תוספת' פרה פ"ה ועוד, בכל חמקומות האלה ענין משנה כמו הלכה עיי' ד"מ למהרז"פ 8 ועוד 210 ועיי' ג"כ קורות היהודים לה' גרעץ ח"ד הערה 8 צד 430 שהעיר על נכון כי משנת ר"ע נרדף עם מדותיו של ר"ע (גיטי' ס"ז.) ור' מאיר השלים על יד ר"ע המשנה ורבי השלים בנין המשנה עיי' ד"מ 307 ועוד 212 — ונקראה עוד משנה: ה ל כ ה פ ר ט י ת עיי' ירו' כתובות פ"ה דכ"ט ע"ד מתניתין לא כמשנה הראשונה ולא כמשנה האחרונה אלא כמשנה האמצעית דתניא וכו' ע"ש. ובזה הענין של הלכה יחידית מובן מה דאי' זו מ ש נ ת ד ר' נ ת ן (כתובו' צ"ג סע"א תמור' ט"ז.) כלומ' שיטתו של ר"נ עיי' ד"מ הנ"ל 190 ושם מבואר פירש"י לב"מ פ"ו רע"א רבי ור"נ סוף משנה ע"ש. וכן הוזכר בפרוטרט מ ש נ ת ר' א ל י ע ז ר ב ן י ע ק ב ונאמר עליה שהיא קב ונקי עיי' יבמות מ"ט: וש"נ ועיי' ג"כ ד"מ 74 ורב יוסף אמר גם על משנה אחת (יבמו' פ"ד מ"ג) כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה יבמות נ'. וכן א"ר יוסף בר מניומי א"ר נחמן זו אינה משנה כתובו' פ"א סע"ב ועיי' שם פ"ב. ופירש"י שם. חולי' פ"ב. עגלה רפואה אינה משנה. ולפעמים מצינו משניות סתומות סותרות זו את זו והקשה (עיי' ביצי' ב':) בגמ' ורבי היכי סתם הכא הכי והכא הכי ומתרץ רבי מעיקרא ס"ל כפלוני וסתמה והדר ס"ל כפלוני ו מ ש נ ה ל א ז ז ה מ מ ק ו מ ה יבמו' ל', ל"ב, קידוש' כ"ה, ע"ג ל"ה, שבועו' ד', חולי' ל"ב: קט"ז: — ונקראה משנה גם ל ה ל כ ה עיי' ברכות י"א: למשנה אין צריך לברך ותמורת זה בירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג ה ל כ ו ת אין צריך לברך ופי' מהרש"ם הלכות: משניות ע"כ וגם מכנה הירוש' את התוספת': משנה וזה מה דאי' ירו' יבמות פ"ג ד"ד ע"ד, ירו' קידושי' פ"א ד"ס סע"ג ירו' ב"ק פ"ד ד"ד ע"ג ירו' כתובו' פ"ט דל"ב סע"ד ר' הושעיה אבי המשנה כלומ' ראש מסדרי התוספתא כי ידוע שגם ר' חייא עסק בסידורו עיין מבה"י צד כ"ה. ובאמת רבינו נתן בע' בא מכנה התוספתא מתניתא דבי ר' חייא, ובע' אפתק א' וע' כבד א' מביא רבינו תוספת' בשם חיצונה ובע' מד א' הביא משניות חיצונות וכ"ה בבמד"ר פי"ח משנה החיצונה ולכן כינוי קבוצת אלה התוספות מִשְׁנָיוֹת עיי' קהל"ר פ' כנסתי: עשיתי לי גנות ופרדסים (קהלי ב', ה') אילו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חייא רבה ומשנתו של ר' הושעיא רבה ומשנתו של בר קפרא, ושם פ' וישב העפר: ובטלו הטוחנות (קהלי י"ב, ג') אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר"ע[1]) ומשנתו של ר"ח ור' הושעיא ומשנתו של בר קפרא, ועיי' ירו' הוריות ספ"ג דמ"ח ע"ג ואינו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה (קהלי ו', ב') אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' (חונא) [צ"ל חייא] משנתו של ר' הושעיה ומשנתו של בר קפרא — וירו' שם: לעולם הוי רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד הדא דתימר עד שלא שיקע (בי) [בו] רבי רוב משניות וכו' ע"ש ויק"ר פכ"א ועיי"ע רתק ב', — משנת חסידים ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו: וספר המשנה של רבי נחלק ל ש ש ה ס ד ר י מ ש נ ה (בקיצור ש"ס) אסת"ר פ' בימים. ועיי"ע עת. בענין חקירה אם נכתבה המשנה עיי' פחד יצחק ע' משנה וש"נ ועוד עיי' ספר דדו"ד ח"ב 216 ובענין כללי המשנה עיי' ד"מ פרק ד' 266 והלאה] —

מְשְׁנִיתָא (= מְשׁוּנִיתָא נ"ל מל"ע مسناة בקבוץ مسنوات סוללה ותל עפר **Erdaufwurf,** Damm, Wall ועיי' כפנים) בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירובי' ק'.) דמו כמשוניתא הנך דסלקי לעילאי אסירי פי' שאם יצאו מן האילן שרשין הרבה שהן מושלכין על הארץ כגשר זו

[1]) וכמה שהזכיר גם משנתו של ר' עקיבא בין משניות היינו תוספות של ר"ח ור"ה וב"ק ישוה בהשקפה ראשונה זר הוא שר"ע אשר התחיל לסדר המשנה איך ירה הוא ג"כ אבן פנתה של התוספתא נ"ל להביא ראיה לדעת מורי ורבי פראנקעל נ"ע (ד"מ 306 והלאה) כי גם ר"ע עסק בקביצת התוספתות באופן שמדובר בו בד"מ שם ע"ש.

על גבי זו מה שעולה למעלה מג׳ הוא כאילן ואסור למטה מג׳ מותר יש גורסין דמו בד׳ ויש שגורסין רמו בר׳[1]) בגמ׳ דפ׳ סדר תעניו׳ אלו (כ״ג סע״א) אהדריה משוניתא לחוני המעגל. בפ׳ המקבל בגמ׳ דסמוך המקבל שדה מחברו (ב״מ ק״ח:) ואי מפסקא משוניתא או ריכבא דדיקלי פי׳ מקום גבוה מפסיק בין ב׳ שדות כגון (אהלות פי״ח מ״ו) איזהו שונית מקום שהים עולה בזעפו[2]) וי״א כמין גומא ויש אומ׳ כגון אילני סרק. — (א״ב פי׳ מושון בל״י גדר או חומה או מקום גבוה של עצים ומלת שונית עיי׳ בע׳ שונית) *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י μόσσυν, μόσυν מגדל של עץ (כמ״ר לה׳ אייזלער ח״א, 69) עיי״ע מרן א׳ כפי מ״ש אבל כאן אין ההמשך סובלו בכ״מ ובע׳ שנית הביא רבינו זה דאהלות ופי׳ ע״י משוניתא בארמית והוא עפ״י פי׳ רה״ג באהלות ובאמת משוניתא נבנה מן שנות בל״ע سناوة ופי׳ ענין גבוה ורם וממנו במי״ם שרשית مسناة בקבוץ مسنواة סוללה ומקום גבוה וכפי׳ רבינו לציון בב״מ וכן בפי׳ לציון מעירו׳ יש משמעותו כן ובזה הענין בתעני׳ הנ״ל פי׳ עלתה סביביו סוללה ותל עפר ומאוד מאוד מדויק ג״כ זה הפי׳ באהלו׳ איזהו שונית מקום שהים עולה בזעפו כי נשברו גלי הים בעת הסערה במקום גבוה של ים היינו בחוף הים שהוא כעין סוללה ודיק סביב לים ובזה נבין תוספת׳ אהלות ספי״ח המרחץ ובית המים . . המשונית וכו׳ אין בהם משום מדור העמים כ״ה בדפ׳ זאלקיעב והוא לפע״ד חוף ומקום גבוה סביב המים ובנו״ג המשוכות. ומזה הענין בלי ספק ר׳ יצחק בר אלעזר הוה קאים ומטייל על משוניתא דימא דקיסרין וכו׳ פי׳ על שפת הים וכ״ה לנכון במיוחס לרש״י ורבינו הביאו בע׳ שנית בלי מי״ם בשוניתא ומציין עוד ויק״ר (פכ״ב) ובאמת שם אי׳ על הדא דשוניתא וכ״ה בתנחומ׳ חקת סי׳ א׳ ובקהל״ר פ׳ ויתרון ובמד״ר פי״ח אבל בילק׳ קהלת ר׳ תתקע״ב אי׳ לנכון משוניתא — ורש״י פי׳ בכל מקומו׳ הנ״ל (ועוד בב״מ ק״ט.) משוניתא שן סלע, שן הר, וכן פי׳ רגמ״ה בתעני׳ הנ״ל סלע וכ״ה באו״ז הנ״ל וא״כ חשבוה מל״מ שן הסלע אבל את אשר נ״ל אמרתי, ולפי זה כי שיניתא בכ״י ש״ס מינכען לעירובי׳ (ד״ס קצ״ה.) ט״ס הוא וצ״ל כבשאר כ״י שם ובב״מ (ד״ס צד ק״ס:) ובכ״מ: משוניתא] —

* מְשַׁנְיוּתָא (מפעל שַׁנִּי Veränderung) בכורו׳ מ״ד. אבל משום משניותא לא וכו׳ ופירש״י שמשונות (העינים) במעמדן וכו׳. ובפי׳ רגמ״ה (קובץ כ״י אנגיילק׳ דף ק״ז:) מצאתי פי׳ שמשונה מראה עיניו.

* מְשׁוּעְבָּד עיי״ע שעבד.

משעכן (מי שביציו גדולות) בפ׳ מומין אלו (בכורו׳ מ״ד: במשנ׳) המשעכן ובעל גבר. גמר׳ (שם) תנא משעכן בביצים בעל גבר בגיד. *[אחי״ה ודע כי זה הע׳ הוא רק בדפ׳ וויניצ׳ ובשדפ״ע וכ״י ל״י אבל אי׳ בעה״ק שנ״ב ושם אי׳ פי׳ שהם גדולים וארוכים ע״כ והועתק מע׳ שעבז ע״ש וע׳ בעל גבר בהערה וש״נ השנויים ואם ג״י משעכן הנכונה אז אולי יש לגזרה מל״פ شنكة אבר המוליד אבל אז תהיה משועכן (בינוני פעול נבנה מהשם) פירוש לבעל גבר ועוד עיי״ע קיק ג׳ ובנו״ג במשנה המאושכן ובמשנה שבמשניות המאושכן, ובגמ׳ המשובן ורגמ״ה גורס במשנ׳ ובגמ׳ המשוכן ופירושו העתיק רבינו בע׳ קיק ג׳ ע״ש — ואם ג״י המאושבן עיקר אז אולי צ״ל המעושבן והוא מל״ע معجون מי שביציו גדולות ובי״ת הוא במקום וי״ו — ועוד עיי״ע עֶבוז ומזה שפעל שעבז ואז משועבז עיקר ועיי״ע שעבז.] —

מְשְׁפּוֹ (= מֶשְׁפִּי פי׳ ראייה Beweis) דכולה בישא (ב״ר פל״ח) כבר פירשנו בע׳ מסתו. *[אחי״ה ושם הוכחתי כי ענינו כמו מסתו פי׳ סיוע, ובגי׳ כ״י ה״ב משפז וצ״ל משפו. וה׳ לעווי פי בדרך רחוק] —

מִשְׁפָּחָה (מל״מ Familie) בר״ג דפ׳ שבועת הדיינין (ל״ט.) כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן נפרעין ממנו וממשפחתו וכו׳ עד אין לך משפחה שיש בה לסטים שאין כולה לסטים וכו׳[3]). משפחת בית נבלטא[4]) היתה בירושלם והיתה מתיחסת משל ארנון היבוסי פעם אחת פסקו להן שש מאות ככרי[5]) זהב שלא להוציאם חוץ

---

[1]) בנו״ג בדי׳ וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה באו״ז הלי׳ עירובי׳ סי׳ ר״ו ובפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ושם אחר העתקת הדבור דמו למשוניתא אי׳ „פי׳״ אבל נשמט מתוך הכ״י ולבי אומ׳ לי שפי׳ זה בערוך משם נעתק. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר וכ״ה בע׳ שנית ובכאן בשדפ״ע מזעפו. [3]) וכ״ה בספרא קדושי׳ פרק ה׳ פרש׳ ט׳. [4]) כ״ה בדפ״ר ובתוספ׳ פיאה כ״י אירפורט ובספרי ראה פ׳ ק״י ובספרי תבא פ׳ ש״ג ובירושׁ׳ אי׳ אנטבילא ובדפ״ע אחרונים נבלט ובנו״ג בתוספ׳ גבלט ובכ״י ה״ב גבטלא. [5]) וכ״ה בספרי שם ושם ובתוספ׳ אי׳ שקלי.

לירושלים וכו׳ בסוף פיאה ירוש׳ (פ״ח דכ״א סע״א). *[אחי״ה עיי׳ פי׳ לזה באהבת ציון למהרז״ף והעלה שהוא גליון עפ״י הספרי ולא ירד הכותב לכונת הספרי וכו׳ ע״ש וחידוש שלא העיר על הערוך — משפחת בית הצריפה עיי״ע בן ציון ומ״ש (בח״ב, קכ״ב.) — וכנ״ה בדרז״ל שבת ק״ל. קל״ט. תענית ל״א. מגיל׳ י״ב: יבמות ט״ו: נ״ד: כתובות כ״ח: ס״ב: קידושי׳ ע׳. ע׳: ע״א. סנהד׳ ל״ח. ס״ג: ע״ה. ק״י: חולי׳ פ״ד. פ״ז. ב״ב ק״ט: ק״י: תוספת׳ נזי׳ רפ״א] —

* מִשְׁפָּט (מל״מ פי׳ חקור הדין ועוד דין Recht, Urtheil, Strafe) סוכ׳ מ״ט: עשות משפט זה הדין. מגיל׳ ט״ו: וליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמיתו ועוד עיי׳ מגיל׳ כ״א. חגיג׳ ד׳: י״ב: יבמות ע״ח: נדרי׳ מ״א. גיטי׳ מ״ו: סנהד׳ נ״ב: עדיו׳ פ״ב מ״י.

* מַשְׁפֵּךְ (מפעל שפך ענין מסננת Trichter) ע״ז פ״ה מ״ז נטל את המשפך וכו׳. כלי׳ פ״ג מ״ה משפך של עץ תוספ׳ שבת פ״ח (ט׳) משפך לסנן בו היין ועוד עיין תוספת׳ תרומו׳ ספ״ג ושם לכלי׳ ב״מ ספ״ג ובהשאיל׳ אבות פ״ה מט״ו והקבוץ מַשְׁפְּכִים תוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ב.

* מַשְׁפַּךְ (ענין מקום שפיכה Ort der Ergiessung) תרג׳ אשדות משפך (דברים ג׳, י״ז; ד׳, מ״ט; יהושע י׳, מ׳; י״ב, ח׳; י״ג, כ׳).

מַשְׁפֵּל (= מַשְׁפֶּלֶת לפע״ד מל״ע הרשום׳ בפנים פי׳ סל וקופה להוציא הזבל Mistkorb) כפ״ג בשביעי׳ (מ״ב) של עשר עשר משפלות. בהמפרק פי״ט בכלי׳ (מ״י) משפלת שנפחתה ר״מ מטמא וחכמי׳ מטהרין. ובשלשה תריסין פכ״ד (מ״ט) ג׳ משפלות הן של זבל טמאה מדרס וכו׳. ביש מביאין פ״ח באהילות (מ״ד) אלו חוצצין ולא מביאין מסכת פרושה וחבלי מטה והמשפלות. בויק״ר זאת תהיה פרשת ראשו[1] (ר״פ י״ט[2]) א״ר חנין דציפרין תלולית זו של עפר מה הטיפש אומר מי יכול לסיפה[3]) אבל הפיקח אומר אני ולא אחר[4]) צברה אף אני קוצה ב׳ משפלות היום וב׳ משפלות למחר עד שאני מסיפה. פי׳ קופות שמוציאין בהן זבלין ובל׳ ישמעאל נקראת אלמשפל[5]). *[אחי״ה לפע״ד צ״ל בערוך אלמזבל או אלמזאבל והוא מל״ע مَزْبَلَة בקבוץ مَزَابِل פי׳ זבל וקופה לזבל כמו זביל (= زَبِيل) זבל וסל של זבל Mistkorb עיי״ע זביל (ח״ג, רס״ה:) ומזבלי דנסמן שם. ולפע״ד היה ראה רבינו ככה בפי׳ רה״ג לכלי׳ פי״ט מ״ח שפי׳ בזה״ל: משפלה פי׳ יבולה גדולה . . ומוציאין בה הזבל וכו׳ ומו״ל הגיה פי׳ קופה אבל אין אצלי כל ספק שצ״ל פי׳ זבילה והוא ל״ע הנ״ל ואחד הוא עם מזבלה ובקבוץ מזאבל והיא היא המלה אצל רבינו והח׳ פליישער בהוספותיו לעבת״ל ללעווי ה״ג 320 לא יכול לפתרה. ובפי׳ הרמב״ם בכ״מ פי׳ משפלת קופה אשר יוליכו [בה] את הזבל וכ״ה במ״כ לשהש״ר אבל לויק״ר שם טעה לומר שהוא מרא — וכנ״ה בתוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ו משפלת שאמצעיתה גבוהה וכו׳ והקבוץ תוספת׳ כ״י אירפ׳ שביעי׳ פ״ב אין מוסיפין לא על המשפלות וכו׳, וכ״ה בירו׳ שביעי׳ רפ״ג דל״ד ע״ג ושם ובלבד שלא יפרוק את המשפלות. ושם: בפחות מן המשפלות. ירו׳ מ״ק רפ״א ד״פ: עד שיוציא עשר משפלות כאחת. שהש״ר פ׳ שרוך כשם שאין בעל הבית משגיח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של תבן וכו׳ תנחומ׳ הישן כי תשא ס׳ ב׳ משפלות של זבל . . של מוץ . . משפלות של חטים ועיי׳ בילק׳ בר׳ כי תשא וילק׳ שה״ש ר׳ תתקצ״ב ועיי׳ ט״ש רש״ב בתנחו׳ צד נ״ג] —

* מְשׁוּפָּשׁ (נ״ל מל״פ شَفَتَ עקום krumm) מנחו׳ כ״ז סע״ב זבחי׳ פ״ב: דרך משופש רש״י למנחו׳ פי׳ כמו משובש ולזבחי׳ פי׳ עקום וזה עיקר והוא מל״פ. ועוד נ״ל בהיפך האותיות מפושש והוא נ״כ ל״פ پیچش עקום krumm, gewunden.

מְשֵׁק (בל״ע مسك, مسكة בל״י μόσχος בל״ר Bisam, Moschus, moscus) בס״פ המדיר בגמ׳ כל המומין (כתובות ע״ה.) זיעה גבי כהנים אפשר לעברה במקוה דחמרא[6]) ומורה ומושקון[7]). בס״פ כיצד מברכין בגמ׳ והוא אומר על המוגמרות (ברכות מ״ג.) כולן מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמין חיה הוא ומברכין עליו בורא

[1]) כ״ה לנכון ברפ״ר ובשרפ״ע וכ״י ק״ט בט״ס ראשונה. [2]) וכ״ה בשהש״ר פ׳ ראשו ובאג׳ שמואל פ״ה ובילק׳ שה״ש רמז תתקפ״ט. [3]) ברפ״ר לסופה אבל בכ״י וברפ״ו לסיפה וצריך לנקד לסיפה פי׳ לעשות סוף היינו לכלות ור״ש בשביעי׳ פ״ב ס״ג הביא בשם הערוך: לסייפה. וכעין זה בב״ר פ״ק מי יכול לסייף את עפר הארץ ובנו״ג ביק״ר ובשהש״ר כי יכול לקצות ובילק׳ שה״ש לפנות. [4]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וברפ״ע ולא אחר ובנוסחי לי׳ כי אם: חריני קוצה ובילק׳ קודת. [5]) בכ״י ח״ב אלמשאפל. [6]) וכ״ה בפי׳ ר׳ יהונתן הובא בשט״מ ובנו״ג בקיוהא דחמרא. [7]) לי לפני׳.

מיני בשמים ועוד כתבנו בע' מסק (ג')[1] פי' יש אומרי' רעי של חיה וכן אלענבר[2] שהוא מין הדנה כיוצא[3] במושק[4] בורא מיני בשמים. מושק מושקט"ו בלעז[5]. ס"א מושך[6] ובל' ישמעאל אלמסך. — (א"ב פי' בל"י ורו' וישמעאל מין בשם הבא מארץ מזרח וכתבו שהבשם זה עשוי מחיה קטנה מוכח בשבט עד ריסוק אבריה ומותה(?) או מדמה או ממורסא הגדל בה אבל (אלנעבר) [צ"ל אלענבר] הוא מין חמר וכפר הגדל בים ונבלע מהתנינים הגדולים לכן נמצא בבטנם והוא המובחר והיקר שבבשמים) *[אחי"ה ובע' מסק ג' דברתי בשנוי הכתיבה של משק ע"ש ובע' כפת א' הוכחתי כי רבינו (בפי' ציון מכריתו' ו'.) הלך בעקבות רגמ"ה כ"י לכריתו' (בקובץ כ"י אנגייליקי' דף ק"ע:) שפי' ריע של דג שעמברא בלע"ז ועל זה כיון בפי' י"א דכאן וראב"ע הביא בפי' לשמות ל', כ"ג בשם הגאון (ר' סעדיה) מר: תרגמה מוש"ק ע"ש וזה קשה להלמו] —

* מַשְׁקֶה (מל"מ (Getränk וכל"א משקי, משקיא עיי' תרג' ירו' א' לבראשי' מ', א' לויקר' י"א, ל"ד; לאסת' א', ג' קהל"ר פ' מה יתרון עיי"ע פייל. והקבוץ משקים. משקין פסחי' כ'. מכשירין פ"ו מ"ד ועפ"י זו התחלה נקרא בפרט אצל רבינו פ"א דמסכת מ"ק עיי' הציונים במפתח לזה החבור.

מִשְׁקֹלֶת (מל"מ (מפעל שָׁקַל) Gewicht, Senk-blei, Perpendikel) בפ' לא יחפור בגמ' [אילן] (ב"ב כ"ז: ובתוספתי' ב"ב ספ"א) החרוב והשקמה כנגד המשקולת. בפ' כ"ט בכלי' (מ"ג) חוט המשקולת. יתארהו בשרד (ישעי' מ"ד, י"ג) תרג' מסר לה במשקלתא. פי' חוט המשקולת „והוא חוט ובראשו אבר שהוא עופרת והוא ביד הבנאין שבו שוקלין הכותל שלא יהא[7] עקום כדכתי' (מ"ב כ"א, י"ג) ואת משקולת בית אחאב". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רה"ג לכלי' שם. ומזה הענין פי' הרמב"ם בכלי' פי"ב מ"ח והמשקולות אבל בפי' הר"ש משקולת ממש ורה"ג שם הביא שני פירושים ועפ"י זה. פי' רבינו בע' מטוטלת ע"ש. ובענין משקולת ממש בתוספת' כלי' ב"מ ספ"ב משקלות שנשתברו. תנחומ' בלק רסי' י"ב משל לשולחני שהיה משקר במשקלות. ושם היחיד (מעולה) [צ"ל מעול] ומשקר במשקל] —

* מוּשְׁקוֹן (Bisam, Moschus) עיי"ע משק לפי ג"י רבינו ועיי"ע מסק ג'.

* מְשׁוּקָע עיי"ע שקע.

* מַשְׁקוֹף (מל"מ מַשְׁקֹף והוא העליון Oberschwelle) אבות דר"נ ספכ"ו ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקוף העליון שאין אדם יכול ליגע בו ולא כאיסקופה עיי"ע אסכופה וע' אסקופה א'.

* מַשְׁקוֹפִי (מל"ס שקף באתפעל משתקף ענין הכאה וכן בל"פ كوفتن der Schlag كوفت، كوب) תרג' חבורה (שמות כ"א, כ"ה) משקופי ותר"י לשם ט"ו, כ"ה דיני פדעא ומשקופי פי' דיני חבלות ועיי"ע פדע.

משקר (נ"ל מל"ע הרשומ' בע' חלזון ג' והוא תואר למין בעל הנרתק שנקרא Purpurschnecke ורבינו פי' בע"א) בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח רע"ב) ואי לא נייתי[8] משקרי[9] חלזוני ונחית. פי' צפרדעין שהן נסדקין וצפרדע יוצא מהן. — (א"ב חלזוני אינם צפרדעים כי אם שקץ המים הנשמר בקליפות קשות כמו לולים שביבשה) *[אחי"ה עיי' מ"ש בע' חלזון ג', ופי' רבינו מובן עפ"י תש' הגאוני' (הוצ' החי' הרכבי) סי' מ"ז צד 23 וז"ל: משקרי הן שבהן נבראי' צפרדעים ונקלפין ויוצאין מהן ונקראין אלצדף (= الصدف Muschel-schale) עכ"ל. ומה שפי' רבינו נסדקין כיון לל"ע صقر durchbrechen] —

מֵשָׁר (= מֵישָׁר (מן יָשָׁר) פי' ערוגה Plan, Ebene, Beet) בפ"ב בכלאים (מ"ו) הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין. בספ"ק בקדושין בגמ' דסמוך[10] כל העושה מצוה (קידושי' ל"ט סע"א) רב זרע לה לגינתא דבי רב משרי משרי[11] פי' ערוגות ערוגות. וי"א מן (מדבר ו', ג') משרת ענבים כלומ' מחזיק מים. *[אחי"ה וכפי' ראשון אי' ברש"י לקידושי' ובאו"ז הל' כלאי' רסי' רס"ח שהביא כל הערך בלי הזכרת הערוך וכ"ה בפי' ר"ש לכלאי'. והראיה לפי' ראשון מגי' הירו' כלאי' פ"ב דכ"ח רע"א מישר ושם איזה פעמי' והפכו מרובע — וכנ"ה בירו' עירו' רפ"ד דכ"א סע"ד משער

---

1) ושם הביא ירו' ברכות ספ"ו ד"י ע"ד. 2) בלי"ע العنبر בל"ר ואי"ט ambra באו"ז הל' סעודה סי' קע"ט בט"ס בשם הערוך אלעכבר. 3) כ"י ה"ב מוציא. 4) עיי"ע כף ט' ושט"מ לב"ב ע"ג: מ"ש בשם תוספת הרא"ש. 5) בלאי"ט moscado. 6) וכ"ה בכ"י ש"ס לברכו' וכ"ה בראי"ה. 7) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כאן ובע' מטוטלת (עפ"י פי' רה"ג) אי' יבא. 8) בכ"י ה"ב מייתי בנו"ג לייתי. 9) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג משקרי. 10) כ"ה לנכון בכ"י. 11) בנו"ג משארי משארי.

כה עיניו במישר ושם פ"ה דכ"ג רע"ד מצופות ומשער בה בעיניו במישר (ועיי' בבלי עירו' מ"ג:) — בכורו' ח' סע"ב משרא דסכיני. ויק"ר רפי"ב סוף דהוא עביד ביתיה מישרא וכו' ועיי' אסת"ר פ' ר' עזריה. יומ' ע"ה רע"א דומות (ושם דומה) עליו כמישור. והקבוץ ב"ר פמ"ב משריא דפארן .. משריא דממרא — ועיין תרג' ירו' א' לבראשי' י"ב, ו'; ל"ה, ח'; לבמד' כ"ב, א'; לדברים ג', י'; י"א ל', ובשבת ק"י סע"ב עיי"ע בתוותא גרס רבינו יחיד דמשרא ובנו"ג דמישרי ובכ"י ש"ס דמשארי ופי' רבינו ערוגות (עיי"ע הנ"ל ח"ב, רט"ו.) ויען שגם בקידושי' הנ"ל אי'. באל"ף אולי נגזר מל"ע مشارة חלק שדה העומד להִזָּרֵעַ — ובל"פ مشاره תלם וערוגה בגן הירק וזה נ"ל עיקר] —

* מַשְׁרָא, מֵישְׁרִי (בל"ס מַשְׁרְיָא (מפעל שרא) פי' מחנה Lager מַשְׁרִיתָא בל"ס מחנה וצבא Heereslager) הרכה בתרג' להעתקת מחנה עיי"ע שרה ב' במתורגמן, סנהד' כ"ו סע"א אחריה לדשא באפי משירייתיה וכו'.

* מְשָׁרָה מפעל שָׁרָה weichen פי' בריכת המים Teich) עיי"ע שר א' וש"נ.

* משרוניא עיי"ע מרשניא.

* מַשְׁרוֹעָא, משרועיתא (חלקלקות schlüpfriger Ort) עיי"ע שרע ב'.

* מַשְׁרוֹקִיתָא (Rohrpfeife) מפעל שרק בדניאל ג', ה', ז'. עיי"ע קרן א'.

* מְשַׁרְשְׁיָא (אמורא דבבל) הרכה בש"ס עיי' שבת ט"ז: קנ"ד סע"ב עירובי' מ"ו. מ"ח. ס"ח. סוכ' כ"ו. מ"ק כ"ה סע"ב גיטי' כ"ה. פ"ח: יבמות ל"ו סע"ב כ"ק ה' סע"א ב"ב קנ"א: זבחי' י': מנחו' ג': סנהד' ק"ו: הוריות י"ב. רב משרשיא בר חלקאי, ר"מ בן רבא, ר"מ בר חנין, ר"מ בריה דרב אחא, ר"מ בר רב, ר"מ בריה דר' חייא, ר"מ ברב אמי, ר"מ בריה דרב נתן, בריה דרב אידי, בר רב דימי, בריה דרב ביבי, ר"מ בר פקוד כולם עיי' בסד"ה עם רשימות מה"מ וביבמו' כ"א: רב משרשיא מתותנייא.

* מְשָׁרֵת (מל"ט פי' משמש Diener) ברכו' ס"ג: משרת תחתיך, ירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: משרת ר"מ הייתי סנהד' ס"ג: מְשרתי עכו"ם.

* מְשׁוּשׁוֹת ירו' פיאה רפ"ח ד"כ ע'ד עיי"ע מש א' וע' נמש.

* מְשָׁשָׁא (כמו ממש, ממשא פי' מה שיש לתפוש ביד כלום' עצם דבר Greifbares, Fühlbares, Wesentliches) פסחי' ד': יבמו' ק"ב: מידי משא אית ביה, נדרי' צ"א: ע"ז נ"ה. לית בה (ב"ק ע'. לית ביה) מששא, ברכו' נ"ט. לית בהו מששא. שבת קנ"ב סע"ב אית בה מששא ועיי"ע ממש.

* מששתן (?) קהל"ר פ' החכמה הריאה מששתן וצ"ל לשתות וכ"ה בשו"ט מזמור ק"ד ובילק' תהלים רמז תתנ"ו ובויק"ר פ"ד לשתיה, ועיי' רש"י לברכות ס"א: ריאה שואבת כל מיני משקין.

* מִשְׁתֶּה (מל"ט סעודה בפרט של חתנים Gelage, Hochzeitsmal) ברכו' ב'. בית המשתה, שבת ס"ז: ע"ז ח'. עשה משתה. כתובו' ח': משתה ראשונים .. משתה אחרונים ובל"ס מַשְׁתֵּי, מִשְׁתְּיָא (דניאל ה', י') פסחי' ק"ג: שבת קנ"ב. והקבוץ ב"ב צ"א. נדה ט"ז: משתאות, ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: בית הַמִּשְׁתָּיוֹת, ירו' כתובו' פ"א דכ"ה: רות רב' פ' ויקח בועז: בתי המשתיות. וכן ענין מֵשְׁתּוּתָא בל"ס ומזה הענין ע' הבא אח"ז ע"ש והדוגמאות.

(משתיתא) [צ"ל מַשְׁתּוּתָא] פי' בל"ס ענין משתה Hochzeitsmal) עיי"ע הקודם) בראשונה היו אומרים במסכ' שביעית בגמ' דבני מערבא (ספ"ד דל"ה ע"ג) דאכיל פרוטגמיא אכל (משתיתא) [משתותא] פי' דאכל סחורות בעולם הזה כגון פרקמטיא[1]) אכל משתה שלו שהיה מזומן לו לעתיד לבא כלומ' לא נשתייר לו מה לאכול לעתיד לבא. — (א"ב לא יתכן פי' זה עיי"ע פרטגם) *[אחי"ה ושם פי' ר"ב לנכון פי' בל"י נשואים ראשונים ע"כ כונתו לל"י πρωταγμία ורבינו הבינו מל"י πραγματεία סחורות. — וכנ"ה בכ"ר פ"נ שבעת יומיא דמשתותי, איכ"ר פ' זכרה שבעה יומין דמשתותא, ירו' ברכות פ"ו ד"י ע"ג סלקון למשתותי דר' חנינא ענתותיא[2]). קהל"ר פ' עד ללדת אנא משקי לכון במשתותיה וכו'] —

* מַשְׁתֵּי, מַשְׁתֵּיתָא (בל"ס משתיתא (מפעל שתי) פי' מסכת Gewebe) שמ"ר ס"פ מ"ב משתי בישתא אשתיתון לדריא ודרש מסכה (שמות

[1]) כרפ"ע פרקטמיא וט"ס הוא. [2]) כה"ג בפי' מהרש"ס ובנו"ג למשתיתיה דר' חנינא ענתינייה.

ל״ב, ח׳) מפעל נסך היינו ארג (עיי״ע מסכה) נדה נ״ח. במשתיתא עיי׳ פירש״י שהביא שם התרג׳ ועיי״ע שת ז׳, וממנו התואר מַשְׁתָּיָא בקבוץ בפתיחת׳ דאיכ״ר סי׳ כ״ד מַשְׁתָּיֵי אזלין ומשתיי אתיין פי׳ בדרך שתי הלכו ושבו ודרש שת שתו (ישעי׳ כ״ב, ז׳) ובילק׳ ישעי׳ ס״ר רפ״ט הגי׳ משתי אזלן משתי שתיין.

* משתיתא (כנראה שם מפעל עברי שָׁת במקור שָׁתוֹת ענין יסוד Grund, Fundament וכן בל״פ شست מן نشست יסוד וכסים) ב״ר פע״א משתיתן של אומ״ה עיי״ע גד ד׳ ובתר״י ב׳ לבראש׳ ל׳, י״א משתוייהון דאומיא. ושם פע״ה משתיתו ויסודו של עולם. קהל״ר פ׳ ופניתי אני משתיתו של עולם וכ״ה בשו״ט ריש מזמו׳ צ׳. מד׳ שמואל פכ״ו משתיתה של ארץ. באסת״ר פ׳ גם ושתי דרש משתיהם (ירמי׳ נ״א, ל״ט) ית משתותיהן ושם: הגיע משתותא של ושתי.

* משתמיהה עיי״ע דיוביט (ח״ב, מ״ב.).

* מַשְׁתּוֹקָא (מפעל שְׁתַק das Schweigen) מגיל׳ י״ח. ויק״ר פט״ז קהל״ר פ׳ אל תתן מלה בסלע משתוקא בתרין וגי׳ הערוך עיי״ע מל ח׳. ירו׳ ברכות רפ״ט די״ב ע״ד סמא דכולה משתוקא.

מָת (סמיכות מן מָתָא בל״ס עיר Stadt) אמרי אנשי למת ירקא שקול (מנחות פ״ה רע״א) כבר פירשנו בע׳ יוחני [וממרא] (ח״ד, קט״ז:) *[אחי״ה וכנ״ה בשבת ל״ה: קנ״ה: עיי״ע דֹּבָר (ח״ג, י״ב:) ושם קמ״ה סע״ב עיי״ע תב ב׳. בר מתא עיי״ע ח״ב, קע״ח: ב״ק י״א. עיי״ע דֹּבר, ב״ב ח׳. כ״ב. סנהד׳ קי״ב. בני מתא. ב״ב ק״י רע״ב עיי״ע בר קשא (ח״ב, קפ״א:) ב״מ ע״ה: דביש ליהּ בהאי מתא ולא אזל למתא אחריתי וכו׳, מ״ק כ״ז: עיי״ע חבר א׳ פסחי׳ קי״ג רע״א עיי״ע אסי, צנף ב׳ ושם קי״ד. גיטי׳ ס״ט. עיי״ע קקל א׳ וב׳ ואיזה פעמים נקראה עיר מחסיא: מתא מחסיא עיין כריתו׳ ו׳. הוריו׳ י״ב. (עיי״ע קקל ב׳) ברכות י״ז: ביצ׳ כ״ט רע״א ב״מ ס״ח. כתוב׳ ד׳. נ״ה. מגיל׳ כ״ו. שבת י״א. ב״ב ג׳. ב״ק קי״ט: סנה׳ ז׳: גיטי׳ ס״ח. אולי הוא מקום Massice על יד הפרת בבבל עיי׳ מאננערט ח״ה, 285 ואולי היא סורא דפרת עיי״ע סורא אבל עיי׳ גיאגראפיא לנייבויער 344, והקבוץ מָתְוָתָא עירובי׳ כ״א. גיטי׳ ז׳.] —

מת (מל״ם הפעל מות ובל״ס מִית sterben והושאל לאבר התשמיש בלא קושי. והשם מִיתָה, מוֹתָא, מִיתוּתָא (der Tod, das Sterben בפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ הבא על הזכור (סנהד׳ נ״ה.) בקושי לא משכחת לה כי משכחת לה במשמש מת. בר״ג הבא על יבמתו (יבמות נ״ה:) שכבת זרע דאשת איש פרט למשמש מת הניחא למ״ד משמש מת בעריות פטור אלא למ״ד חייב מאי איכא למימר אלא פרט למשמש מתה וכו׳. פי׳ „גיד בלא קושי נקרא מת וכן מפורש בס״נ דפ׳ ידיעות הטומאה (שבועו׳ י״ח.) נועץ צפרניו בקרקע עד שימות הגיד"[1]) — בפ׳ אלו נערות בגמ׳ הבא על בתו (כתובו׳ ל״ז: לפי שמצינו למומתים בידי שמים שנותנין ממון ומתכפר להן שנא׳ (שמות כ״א כ״ט, ל׳) וגם בעליו יומת אם כפר יושת עליו[2]) יכול אף בידי אדם כן ת״ל (חרם) [צ״ל כל חרם] אשר יחרם מן האדם לא יפדה (ויקרי כ״ז, כ״ט)[3]) אין לי אלא מיתות חמורות שלא ניתנה שגגתן לכפרה פי׳ דרך עליה לא ניתנה שגגתה לכפרה (שם ל״ח רע״א) שפטור מגלות דלא סגי ליה, מיתות קלות היכא דהרגו דרך ירידה דניתנה שגגתה לכפרה וחייב גלות וגלות מכפרת עליו ומפורש בפ׳ אלו הן הגולין (מכו׳ ז׳. והלאה). בס״ג דפ׳ משוח מלחמה (סוטי׳ מ״ד רע״א) מת תופש[4]) ד׳ אמות לטומאה. בס״ג דפ״ק ר״ה (כ׳.) מאי טיבותא אמר עולא משום ירקיא ר׳ אחא בר׳ חיננא אמר משום מיתיא[5]) פי׳ דהיכא דאיקלע יוה״כ בששי בשבת או באחד בשבת אם ישאר המת שני ימים יסריח אבל ירקיא אפשר בחמימי פי׳ „אע״ג דחיימין ירקיא אפשר למיכל מינייהו ויש אומרי׳ למשקלינהו ולבשולינהו ולמישבקינהו בחמימי דאכיל להון במוצאי יוה״כ. בעממי שיקברום גויים"[6]) במעילה בפ׳ קדשי מזבח בגמ׳ (ד ם ק ד ש י ם[7]) [וצ״ל כל הנבלות] (מעילי ט״ז.) מיתת פרה וחיי גמל אין מצטרפין. פי׳ „תלש חצי זית מפרה מתה וחצי זית מגמל חי אין מצטרפין לטומאה"[8]). בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ח.) למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרש,

---

[1]) הועתק מפי׳ ר״ח לסנה׳ בש״ס ווילנא. [2]) בכתוי לי׳ וגם בעליו יומת ואי׳ בפי׳ רש״י כ״י הובא בשט״מ ע״ש ובתוספו׳ ד״ה לפי. [3]) בש״ס רק: חרם מן האדם לא יפדה. [4]) בנו״ג תופס. [5]) וכה״ג בפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא ובנו״ג מתיא. [6]) נגרר אחר פי׳ ר״ח במקום הנ״ל ושם הסיום: ומ״ד משום ירקיא אמר מיתיא אפשר לקברן עממי והן נכרים ע״כ ונ״ל שבכונה השמיט רבינו הסיום דהא ביוה״כ אי אפשר בעממי ואי״כ גם למ״ד דירקיא חייש משום מיתיא ור״ח גי׳ אחרת היתה לו עיי׳ הערה בש״ס ווילנא. [7]) כ״ה רק בדפו״נ. [8]) הועתק מפי׳ רגמ״ה בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף רס״ז.

פרה וכו' למה נסמכה פרשת מיתת אהרן לשיבור לוחות וכו' [1]. בויק"ר אחרי מות בסמך פ' ה' אוריי [2] (ויק"ר ספ"כ ובתנחו' אחרי מות סי' ז') למה נסמכה מיתת מרים לאפר פרה וכו' למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה וכו' [3]) באחד בניסן מתו בני אהרן [ולמה] מזכיר מיתתן ביוה"כ וכו' [4]). בילמדנו זאת חקת התורה (בתנחו' חקת ל"י) מה ראה לסמוך פרשת פרה אדומה לפרשת מיתת מרים פרשת פרה היתה בשנה השנית ומיתת מרים היתה בסוף ארבעים שנה וכו'. בויק"ר בצו (פ"י) למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות וכו' וישנה בע' למה [5]). בס"ג דפ' ואלו מגלחין [6]) (כ"ח:) מותא כי מותא ומרעין חיבוליא [7]) פי' „המית של זה כמיתת כל אדם [ו]אריכות חוליו תוספת [כמו] ברבית על המלוה" [8]). *[אחי"ה מוֹתָא בל"ס (כמו מָוֶת בל"מ) וכנ"ה בשבת פ"ח: יומ' ע"ב: סמא דמותא, יבמות ס"ג סע"א קשי ממותא. ב"ב נ"ח: עיי"ע רש ב' וזה מה שדרש ר"מ בב"ר פ"ט מאד: מות. והשם מוֹתָא הרבה בתרג' עיי' תר"י א' לבראשית ל"ה, י"ח אונק' לשמות ט', ג'; לדברים ל"ג, ו'; תרג' לישעי' כ"ב, י"ד; ס"ה, ו'; לירמי' י"א, י"ט; נ"א, ל"ט. נ"ז וזולתו. והשם המופשט מִיתָה מ"ק הנ"ל מיתה חטופה, מיתה דחופה, מיתה בידי שמים, מיתת כרת, מיתת נשיקה, ירו' ביכורי' רפ"ב דס"ד ע"ג מיתה של חיבה (צ"ל חובה). ועוד עיי' ברכות ח'. י'. י"ח. ס'. שבת ל'. ל"א: נ"ה: ק"ל. קנ"ו: פסחים ק"ה. ר"ה ט"ו: תענית י"א. חגיג' ה': גיטי' נ"ו. נ"ו: צ': כתובות ל"ו: סוט' י"ב: י"ג. י"ד. כ"א. ל"ה. קידושי' כ"ג רע"א פ"א: ב"ק ס'. ב"מ פ"ו. ב"ב י'. ט"ו: סנהד' מ"ד: נ"ב: ס"ח. ע"א. פ"ט. נדה ל': ע"ז מ"א. עיי"ע אשתיאמא והקבוץ כתובות ל"ז: מיתות חמורות . . מיתות קלות סוט' ח': דין ארבע מיתות. ב"ר פצ"ו שתי מיתות יש בידו, במד"ר פי"ח נידון בשתי מיתות. ובל"ס מִיתוּתָא יומ' ע"ח: עיי"ע טעם (ח"ד נ"ב.) ב"ב ט"ז: תענית כ"ג. עיי"ע חבר (ח"ג, של"ט:). והפעל מוּת ובל"ס מִית ובינוני גם כהוראת שם מֵת עיין ברכות ג': י'. י"ו. י"ח. י"ט. ל"ג. נ"ה. ס"ב: ס"ד. שבת י"ג: ל'. ל"ב. ל"ג. ק"ה: ק"ח: קנ"א: קנ"ב. שם: עירובי' מ"א: נ"ו. ס"ג. פסחים נ"ד: יומ' ל"ט: ע"א. ר"ה ו'. י"ח. כ"ט. תעני' ה': ט'. ט"ו: כ"א. כ"ג. ל': מגילה י"ג: ט"ו: מ"ק ח': כ"ח. כ"ח: יבמות ס"ב: ס"ג: כתובו' ל"ז: (ושם הֻפעל מוּמָתִים) ק"ג: גיטי' ע'. ע"ב. צ': סוט' י"ג: ל"ה. מ"ו. מ"ט. ושם: קידושי' ע"ב: פ': ב"מ ס"ב. ב"מ ק"ו: ב"ב ע"ג: קכ"א. סנהד' כ"ב. שם: נ"ב. ס"ח. צ"ה: צ"ו. ק"ו. ק"ח: מכו' י'. כ"ד. שבועות ח': הוריו' י"ג. זבחי' קי"ח: תמיד ל"ב. מֵת מצוה נזי' מ"ז: מגיל' ג': ספרי נשא פכ"ו והקבוץ מ"ק כ'. ושם מֵתֵי מִצְוָה, ובל"ס גיטי' ל': הברך מִית, ברכות ל"א רע"א עיי"ע שר י"ב. ב"ר פצ"ו עיי"ע טען (ח"ד, נ"ד:) סנה' צ"ז. מיית, וכ"ה ירו' ברכות פ"ב ד"ה: ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג מית, מיתת (בבבלי קידושי' ל"א: מת מתה) ובתרג' מָאִית אונק' לבמ' י"ז, כ"ח; תרג' לישעי' י"א, ד'; ל"ט, ה'; לירמי' כ"ח ט"ז. והושאל לרפיון של אבר המוליד עיין דוגמאו' הנ"ל וכן תוספ' זבים פ"ב בשר המת . . בינוני פעיל ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג דקיימין מן קומי מִיתָא, בקבוץ ירו' קידושי' פ"א דס"א ע"ג קיימן על מִיתַיָּא. ר"ה כ'. עיי' לעיל בערוך. ובתר"י לויק' כ"ו, כ"ה; לבמדב' י"ז, י"ג; להושע ו', ב'; לתהלי' פ"ח י"א — מַיֵּית אפעל מן אתא עיי"ע — והתואר מִיתָנָא (בהוספת הנו"ן במשקל סורי) יבמות ל"ז: ל"ח. עיין ערך נכס ותרג' מת (דברים כ"ה ה', ו') מִיתָנָא — ומזה השם מוֹתָנָא עיין ערכו] —

---

[1]) במ"ק לי' כי אם בויק"ר ספ"כ ובתנחו' אחרי ואולי הנקודה שייכת קודם למה נסמכה ושב הציון לויק"ר שבסמוך אבל בויק"ר שם לי' ג"כ מאמר אחד שהביא הערוך עיין בהערה הבאה. ואולי צריך להשלים קודם למה נסמכה התיבה בירושלמי וכדאי' בפי' ר"ח למ"ק כ"ח. וז"ל ירושלמי בתחלת יוה"כ א"ר יודן בר שלום למה נסמכה מיתת אהרן לשבירת הלוחות וכו' וכונתו על ירו' יומ' רפ"א דל"ח: ושם אי' לשיבור הלוחות. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [3]) זה המאמ' לי' בויק"ר אבל אי' מפני מה נסמכה מיתת אהרן לשבירת לוחות וא"כ רבינו גורס מהיפך להיפך דמה דאי' בויק"ר לי' במ"ק ומה דאי' במ"ק לי' בויק"ר דבמ"ק אי' למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה ולי' שבירת (או שיביר) לוחות ובויק"ר אי' מאמר זה האחרון ולא הראשון וכגי' ויק"ר אי' בירו' יומ' הנ"ל ובתנחו' הנ"ל. [4]), וצריך להשלים ולמה כדאי' בויק"ר ובירו' יומ', ובתנחו' אי' מפני מה. [5]) כונתו על זבחי' פ"ח: שהביא שם ובש"ס אי' למה נסמכה וכו' אבל בויק"ר לפנינו לי' כי אם: כשם שהקרבנות מכפרין וכו' נשמע מזה שרבינו גרס בויק"ר כמו דאי' בזבחי' הנ"ל. [6]) בכ"י ק"ט לי' מן בס"ג דפ' ואלו מגלחין עד בס"ג דפ' ואלו מגלחין וגם בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר אי' הסדר בהיפך כי קודם למה נסמכה הנ"ל אי' זה הציון ממ"ק כ"ח: [7]) כה"ג בכל כ"י ובדפ"ע חיבולא, חיבולה [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח למ"ק (בש"ס ווילנא) ושם כמו ברבית וכו' וכצ"ל בערוך.

*מתאכלי ב"ב פ"ו. ט"ס עיי"ע מסבלי.

* מַתְאִים (כמו תיומת תואר לגבה דהוצא Knoten (am Palmblättchen ירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג נחלק המתאים ובסוכ' ל"ב. אי' התיומת עיי"ע תיים.

* מַתְאִימוֹת (תואר לשיניים הגדולות של לחי (Backzähne ספרא אמור פרק ו' פרש' ז' מן המתאימות ועיי' גי' רבינו בע' תאם וש"נ בכורו' ל"ט.

* מַתְבֵּן (אוצר התבן (Scheuer, Strohbehältniss פסחי' ח'. עירובי' ע"ט. ירו' עירובי' פ"ז דכ"ד ע"ג תוספת' עירו' פ"ט (ו') פי' בית תבן עיי"ע בית עצים (ח"ב ע"ט) וע' לול א' וע' רפת. והוא מל"מ (ישעי' כ"ה, י').

מְתִיבְאתָא (פי' ישיבות (מן פעל תִּיב, תּוּב = יתב) (Gelehrtensitz, Hochschule, Akademie בגירסייהו טרידן בר"ג דגיטי' (ו'.) כלומ' חכמי בתי מדרשות. — (א"ב תרג' של ישיבות, תרג' של ישב: יתב) *[אחי"ה העתקתי דברי ר"ב מסוף ערך הבא ע"ש כי שייכים לכאן. וכנ"ה ב"ב י"ב: ועוד בתרג' ריש מתיבתא דה"י א', י"א, כ"ה; ותרג' לשה"ש ד', ד'; ז', ג' ריש מתיבתך; לשם ב', ד' בית מתיבת מדרשא. גיטי' ו'. כיון דאיכא מתיבתא עירובי' כ"א. לא שכיחי מתיבתא, יבמו' ק"ה: אתי רבי למתיבתא. ב"מ פ"ה. ושם: מתיבתא דרבי. ב"ק קי"ז. קא מסיים מתיבתא דיומא. גיטי' ס"ח. וגמר מתיבתא דרקיעא . . וגמר מתיבתא דארעא וכ"ה מתיבתא דרקיעא בברכות י"ח: תעני' כ"א: ב"מ פ"ה: פ"ו. סוט' ז': ופי' כמו ישיבה של מעלה עיי"ע ישב (ח"ד, קס"ז: ותרג' מושב: מותב עיי"ע יתב ובמתורגמן] —

מְתִיבָתָא (נ"ל כמו תתובא פי' תשובה Einwand, (Widerlegung מתנינן[1]) בעוקצין תליסר מתיבתא (ברכות כ'. תעני' כ"ד: סנהדי' ק"ו:) כבר פירשנו בערך [זת]. *[אחי"ה כ"ה נכון מאוד בע' ה"ב רק צריך להשלים מלת זת ובע' הנ"ל (ח"ב, שכ"ו:) פירשו רבינו מתיבתא י"ג אפי וכו' ע"ש ובהערה 2 וכ"ה מתיבתא בכל כ"י ובדפו"ו מתיבאתא באמצע הע'. ודע כי בדפ"ר לי' ובדפ' פיז' באסיל ואמש' נספח לע' הקודם ועליו מוסיף ר"ב מה שהעתקנו בע' הקודם כי שם מקומו. אבל גם רש"י בתעני' ובסנה' פי' י"ג מתיבתא י"ג ישיבות אבל בפירש"י אי' בי"ג פנים וכו' ע"ש והוא כפי' הערוך בע' זת וכנ"ל ברור פירושו על י"ג אופנים היינו משיבים ונותנים ונושאים בהלכות עוקצין וכראי' בנדרי' מ"א. כי הוה גמר רבי תלת עשרי אפי הלכתא וכו' ע"ש במיוחס לרש"י ובפירש"י לברכו' שם. ובזה הענין בירוש' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"נ כל אילין מתיבתא דהוה ר' זעירא משיב וכו' ובפיאה פ"ד די"ח רע"ב אי' כל אילין (התובתה)[2] [צ"ל תתובתה] דהוה ר' זעיר' מותיב וכו' ופי' תתובא בלי תרג' (עיי"ע) כמו תשובה בל"מ] —

* מַתְבְּרָא (בל"ס כמו משבר בל"מ (Gebärstuhl תרג' משבר (מ"ב י"ט, ג') וכן תרג' האבנים (שמות א', ט"ז) ועיי"ע משבר.

* מִתְבְּרָא (מפעל תָּבַר בל"מ מִשְׁבָּר (Brandung תרג' משברי (תהלים מ"ב, ח') מתברי.

מתג האמה (שם עיר ונדרש מל"מ מתג פי' רסן (Zaum מיד פלשתים (ש"ב ח', א') בבריתא דר' אליעזר פ' ל"ו. *[אחי"ה ומפני מעשה שקשור בו הביאו רבינו עיי' פי' רד"ק שהביא ג"כ ברייתא דר"א — ובכ"י ש"ס גרס בשבת נ"א: מתגא ועיי"ע מתן ד'. והפעל פסיקת' דר"כ כ"ד: הסוס הזה את ממתגו וכו' עיי"ע בלם ג'. — והמדקדקים קראו לקו נצב לארכו: מתג כי כמתג בלחי הסוס מעכב מהירות מרוצתו כן הוא מעכב מהירות הקריאה במבטא ההברה] —

* מתגרה(?) קהל"ר פ' ידעתי כי כל: רשב"ל הוה עליל מן המתגרה וכו' ובחי' הרד"ל הגיה מן חמת גדר ועיי"ע גדר ה'.

מָתָה (= בל"מ מתח בל"ע מתי, מתא (Strick) aus-spannen והשם המופשט מתו das Aus-spannen בל"י μίτος חוט המתוח מפעל μιτόω (ausspannen בהסייף פי"ג בכלי' (מ"ה) אם התקינה למיתה טמאה, של מיתוי[3]) בין כך ובין כך טמאה. התקינה לנר ולמיתוח טמאה (שם מ"ח). בראש ערלה (פ"א מ"ד) ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא אומר כמחט של מיתון. בפ' החולץ בגמ' אחד בתולות (מ"ג.) התקינה לנר או למיתוח[4])

---

[1]) בדפ"ע ובכ"י ק"מ אי' מתניי וצ"ל מתנינן כראי' בע' זת. [2]) כ"ה בדפ' קראט' וצ"ל כבר' וויען בהוצאת מהרז"ף. [3]) כה"ג בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע למיתון וצ"ל למיתוי וכ"ה בירו' ערלה פ"א דס"א. [4]) ורש"י גרס למתוח ופי' לפרום.

טמאה. יש ספרים שכתוב בהן מיתה ויש מתוח ויש מיתוי ויש מיתון והעיקר מן וימתחם האהל לשבת (ישעי׳ מ׳, כ״ב) וכך מנהג האורגים יש להן עץ ארוך ברוחב היריעה ובראשיו שני מחטים שבורים ונועצם ברוחב היריעה מכאן ומכאן כדי למושכו ולמותחו ומכלי אורגים הוא. — (א״ב פי׳ בל״י חוט של ערב ויהיה פי׳ מחט של מיתון כלי אורגים בו נותנים תקות חוט ערב ומניעים אותו מצד זה לצד אחר לארוג הבגד) *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״י הנ״ל אבל יתר המשקלים אינם מתפרשים יפה כי אם מל״ע הנ״ל וקצת מהפי׳ של רבינו הועתק מפי׳ רה״נ לכלי׳ שם צד 9 בפי׳ לסד״ט ושם הגי׳ למיתה. למיתוח ובסוף הפי׳ אי׳ יש ששונים וצריך להשלים מן הערוך למיתון וכ״ה לפנינו בכלי׳ אצל הגי׳ מיתות (במשני ח׳) ובמשנה שבמשניו׳ מיתוח בכ״מ ובערלה מיתון ובכ״י ש״ס מיתין והר״ש בשם הערוך (ובפי׳ מהר״י בן מ״צ בשם עצמו) העתיק כל הענין. ורמב״ם בכלי׳ הנ״ל פי׳ מיתון מל׳ לכתא ומיתנא (שבת ק״ב.) וכתב וז״ל וזה המחט יקרא אלמיתו״ן לכפול החוטים עליו ע״כ ולפע״ד כיון לל״ע مَتّن ומזה تمتان תפירה גסה. ועיי״ע מתן ד׳] —

* מַתְוְיָא (כמו מתאוי מפעל אוי נרדף עם תאב פי׳ תשוקה (heftiges Verlangen תרג׳ תשוקה עיי׳ תר״י א׳ לבראשית ג׳, ט״ז; ד׳, ז׳ לשה״ש ז׳, י״א.

* מִתּוֹךְ (מן תָּוֶךְ ובל׳ חכמים כמו מִגּוֹ, מִיגּוֹ = מן גַּו (weil, aus dem Grunde שבועו׳ מ״ט: מתוך שיכול לומר עיי״ע מגו.

מָתַח (מל״מ (ausspannen בפ״ו בכלאים (מ״ט) המותח זמורה מאילן לאילן כמו (ישעי׳ מ׳, כ״ב) וימתחם כאהל לשבת. *[אחי״ה וכנ״ה בכלי׳ פכ״א מ״ג כל זמן שהיא מתוחה תוספת׳ עירובי׳ פ״ו (ה׳) מותח בכל כחו, תוספ׳ זבחים פ״ז והיה מותח צוארה והושאל למשיכת הדין ירו׳ מ״ק ספ״ג דפ״ג ע״ג הדין מתוח, ב״ר פל״ה אותה מדת הדין שהיתה מתוחה, פסיקת׳ רבתי ס״פ ל״ז היתה מדת הדין מתוחה. ובבינוני פעיל חולי׳ נ״א. גלימא מתיח, ילק׳ סוף תצא ובתנחו׳ תצא סי׳ ד׳ מתיחא, מתוחא עיי״ע זרת (ה״ג, שכ״ו.) וש״נ. פיעל ירו׳ שבת רפי״ב דייד. וירו׳ כלאי׳ ספ״ט דל״ב ע״ד הממתח (הממתיח) צדדיו. מ״ק י׳. וממתחין עיי״ע סרג ב׳, ב״מ ק״ז סע״ב ממתחי. ושם אפעל אַמְתּוּחֵי. נפעל סנהד׳ ל״ח רע״ב נמתחו אבריו, ר״ה כ״ב: יִמָּתַח על העמוד, ירו׳ ברכות פ״א ד״ב ע״ג ימתח הרקיע, ירו׳ הוריו׳ פ״ב דמ״ו ע״ד עיי״ע קשת. והשם המופשט מִיתּוּחַ עיי״ע מתה וירו׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ד סירוג . . מיתוח. ובל״ס מְתִיחוּתָא גיטי׳ פ״ח רע״א מתחתא דמגילתא — ותרגום ירו׳ יְתֵדוֹת מִתְחַיָּא ובסמיכות מִתְחֵי עיי׳ תר״י לשמו׳ כ״ז, י״ט; ל״ה, י״ח; ל״ח, כ׳, לבמד׳ ג׳, ל״ז; ד׳, ל״ב] —

מתחל (נ״ל מל״ע حثالة קליפת התמרים Dattel-rinde) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ חוץ מן היין (ברכות ל״ו:) ובר״נ דפ׳ מקום שנהגו (פסחים נ״ב סע״ב) הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי. פי׳ קליפי כפניות שהן שומרין לכפניות שהן כופרי וכשיוצאות הכפניות ונעשין תמרים נפלי הני מתחלי ולא מתקמו עד שעת גמר תמרים. בס״נ דפ׳ המדיר (כתובות ע״ז:) ומתחלי (דערלה) [צ״ל דדיקלא] סומקא. *[אחי״ה נ״ל בהפך האותיות מחתל ולא כדעת ה׳ אייזלער (בט״ר א׳ 69) מל״מ כי אם מל״ע האמור ופי׳ קליפת התמר וכפי׳ רבינו[1]) וכעין זה פי׳ ר״ח בפסחי׳ שלועזו ע״י ל״ע קצבאן דערלה והוא قسب תמרים אשר קליפתם קשה. ועוד עיי״ע כפנת וכפר ב׳] —

מָתַי (מל״מ מלת השאלה לדעת הזמן (wann? מאימתי קורין את שמע בערבין (ברכו׳ פ״א, מ״א) פי׳ ר׳ מצליח מ״ם[2]) הראשון אינו עיקר והוא כמו (תהלים מ״ב, ג׳) מתי אבא ואראה פני אלהים מתי אעשה גם אנכי לביתי (בראשית ל׳, ל׳), ויש ששונין מאימתי[3]) והאלף תוספת כמו א׳ דאזרוע זרוע ותרג׳ מתי אימתי[4]) והשונה מאמתי[5]) אינו משובח שהוא כמו (במדבר י״א, ל״א) וכאמתים על פני הארץ. *[אחי״ה בכ״י ו״ו וה״ב אי׳ נקוד מֵמַתַי ונגזר׳ המלה משרש מתה בל״ע متا, متى ובל״ס באלף נוספת אֵמְתַי בקשור ד׳ . . וכן מֵתְחָא ד׳.. פי׳ בעוד während עיין פירשט אוצ״ה ע׳ מתי] —

---

[1]) ולעף בפפלנ״צ 118 העתיק בליטהענשיידע ואין בפיו מענה בענין גזרת המלה. [2]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובדפ״ר ובדפ׳ אמ׳ בט״ס האלף ובדפ׳ פיז׳ וויניצי׳ ובאסיל רק: הראשון והגרי״ב בהפשב״ע נדחק מפני שלא ראה ערוך דפ״ר. [3]) וכ״ה לפנינו בש״ס בבלי וירו׳ ובתוספת׳. [4]) ועוד אימת עיי״ע בת״א, קל״א. [5]) וכ״ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא היוצאה ע״י החי׳ לו והוא במשקל סורי עיין בסוף הערך.

* מַתַּי, מַתַּאי, מַתְיָא, מַתְיָה (כולם שמות עצמיים הם מקצור של מתתיה Matthäus) סנהדר' מ"ג. בדפוסי' הישנים (ונשמט מד' באסיל בצענזור) חמשה תלמידים היו לו לישו מתאי[1]) וכו' אמר להו מתי יהרג וכו' עיין כל הצעת הש"ס בד"ס לסנהד' צד ס"ג: — ר' יהושע בן מתיא עדיות פ"ב מ"ה ובכ"י ש"ס יהושע בן מתתיה. ר' מתיא בן חרש יומ' פ"ד סע"א פ"ו. ועיי"ע בסד"ה (דפו"ו צד קל"ט) וש"נ. מתיא בן שמואל יומ' כ"ח. במשניות מתתיה וכ"ה במנהות ק'. אבל במשניות פיז' מתיא וכ"ה בשקלי' רפ"ה והיוחסין הביא שתי נוסחאות — ר' מתיה מן דבתרתה ירו' ערלה פ"א ד"ס רע"ד.

מַתָּכָא (מפעל נתך נרדף עם נסך ועניננו התכה והמסה das Schmelzen וממנו השם Guss-bild) ואבן משכית (ויק' כ"ו, א') תר"י ואבן מתכא. *[אחי"ה בנו"ג בתרג' ירו' א' מציירא, ובתר"י ב' דטעו וקשה להלמו לפי גי' רבינו כי מַתָּכָא עניננו כמו מסכה בל"מ והוזכר יחד עם צלם עיי' תרג' לבמד' ל"ג, נ"ב; לשופטי' י"ז, ג', ד'; לישעי' מ"ח, ה' ועוד עיין תרג' ירו' א' לשמות י"ב, י"ב; אונקל' לדברי' ט', י"ב ומזה הענין גם מַתָּךְ תרג' למ"א ז', מ"ז. כ"ג אבל אבן משכית אי אפשר לגזור מפעל נסך (= נשך) כי אם מפעל שָׂכָה וממנו שְׂכִיּוֹת החמדה (ישעי' ב', ט"ז) ואולי כן הבין ג"כ התרג' והעתיק לפי הענין מל"ע متك תבנית זכר או נקבה אשר היתה להם לשכיות החמדה] —

* מַתְּכַת, מַתְּכוֹת (מענין מַתָּכָא מה שעומד להתכה Giessbares, daher Metall) כלי' פי"ג מ"ו של מתכת עיי"ע אלמוג וע' חף א'. פסחים ע"ד. שפוד של מתכת. והרבה בצרוף כלי: כלי מתכות שבת ס"ט: כלי' פי"ד מ"א וזולתו.

* מְתִיכְלָא, מְתִיכְלְתָא (Becken) תרג' באיוב מ"א, כ"ג כמרקחה: היך מתיכלא ובחולי' מ"ו: מתיכלתא ופי' כמו משיכלא עיי"ע משכלא. — ובכ"ר פ"ס מתכלתא ט"ס וצ"ל מחבלתא עיי"ע וע' חבל האחרון (ח"ג, של"ד:).

מתכלתא (= מתוכילתא אולי כמו מאכלתא Zukost ועיי' בפנים) בר"ג דפ' (מקום שנהגו) [אלו עוברין] (פסחי' מ"ג.) ואמר להו איכא מידי דמיכלא ביה רפתא[2]). ס"א אמר להו קריבו לי מתוכילתא[3]) פי' לפתן. בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) מתוכילתא[4]) אימתי תכליתא דדא[5]) פי' מאחר שתכלה הליפתן מה אוכל פ"א סולם פ"א שפי' רב האי כישור כלי מטוה הוא וכן מנהג בני אדם כשמתחילין לעשות המלאכה לומר מתי תכלה זו המלאכה. *[אחי"ה בפסחי' פירש"י מתכילתא ישום לפת ובשבת פי' מתכוליתא דבר שמטבילין בו כגון כותח או שאר ליפתן ע"כ וכנראה שהוא כמו מאכלתא ובאמת כה"ג בכ"י ב' וברש"י כ"י ובדפוסי' הראשוני' — ובעה"ק פי' כלי מטוה שקורין ווירטלא בל"א = Wörtel ואולי כיון לל"ע مغزل Spinnrocken ועוד הדבר צריך למוד] —

מתל (מל"ע مثل בל"ס מְתַל כמו בל"מ משל dichterisch vergleichen) תרג' משל משל (יחזק' י"ז, ב') מתיל מתלא. *[אחי"ה וכן כל לשון משל העתיק ע"י מתל עיי' הציונים במתורגמן. ובדרז"ל ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ד מן מתל לךְ עם תבליא, ושם: מן מתליך עם תבליא. פסחי' קי"ד: מתלא מתלין במערבא, ב"מ פ"ג: לאו כחיותא מתילי, חולי' נ"ט: אלהכון כאריה מתיל, סנהד' צ"ד סע"ב נבוכדנצר דמתיל כאריה. ושם צ"ה. כנסת ישראל ליונה אמתילא והוא באתפעל ובברכות נ"ג: אי' בפַעל מתלי. והשם כמו משל בל"מ דמות דבר לדבר ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ד מן מה דמתלין לה מתל וכו' ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב ע"ב ב"ר ספס"ח מתלא אמר וכו'. והקבוץ סנהד' ל"ח סע"ב מתלֵי ויק"ר פכ"ח תלת מאוון דמתלין — ובל"ע עוד טעם לדבר Begründung, Entschuldigung עיי"ע אמתלא ובתמורתו בירו' מתלא ירו' יומ' ספ"ג דמ"א: מצאו מתלא לדבריהן, ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו ע"ג הביאה מתלא לדבריה — והתואר בהוראת השם כמו בל"מ מושל Parabeldichter תרג' ירו' ב' המשלים (במד' כ"א, כ"ז) מתולי מתליא ע"ש] —

* מתלנה ירו' פסחי' רפ"ג ד"ל רע"א ומתלנה ארבעה זמנין והמפרש פי' משלשל ועוד עיי"ע תלא.

---

[1]) עיי"ע בוני (ח"ב, נ"ז.) ושם בט"ד מתא. [2]) וקרוב לזה בפי' ר"ח בפסחי' ושם הגי' הבו לי מידי למכלא ביה רפתא ובדפוסי' הישני' מידי למיכלה. [3]) וכ"ה בכ"י א"פ בש"ס שבת ובנו"ג וכ"ה בכ"י ילק' (ד"ס פסחי' פ"ב:) מתכילתא. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס פסחי' ובנו"ג בשבת מתכוליתא. [5]) בנו"ג מתי תכלה דא.

* מַתְמְהָא (תואר מן פעל תמה בל"ע تمه ענין ביטול והפסד וגרוע schwach, verdorben) חלא מתמהא פסחי' ע"ד סע"ב עיי"ע חל כ"ב.

מתן (אולי מל"י νότιος, νότος לח feucht ועשו ממנו פעל befeuchten) בפ' שואל אדם (שבת קנ"א סע"א ורע"ב) מטילין אותו על החול בשביל שימתן[1]) בפ' אחרון דמכשירין (פ"ו מ"ב ובתוספ' רפ"ג) המעלה את האגודות את הקציעות ואת השום[2]) בשביל שימתינו[3]). בפ' ט' בטהרות (מ"ה) המניח זתים בכופש[4]) שימתינו[5]) שיהו נוהין לכתוש ב"ש אומרי' מוכשרין פי' לשון רפיון. וי"א לשון לחלוה וכן פירושו שימתינו דמכשירין שיתלחלחו במי המטר וכן פי' שימתין דהשואל שיתלחלח המת בחול ולא יסריח וכן פי' הא דגרסינן בר"ג דפ' לא יחפור (ב"ב י"ח.) מתונא[6]) קשה לכותל וכן הא דגרסינן בפ' אלו עוברין בגמ' כיצד מפרישין (פסחי' מ"ז: טינא בר זריעא במתונא[7]). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ב י"ט. היזיקא דמתונא ושם סע"ב במתונא. רוב המפרשים פי' המלה ע"י לחלוח ואולי הוא מל"י הנ"ל. וכן פי' רש"י בפסחי' קי"א: (לפי גירסתו המעולה) אדמתנא כרעיה[8]) פי' בעוד שרגליו לחים וכו' ובכ"י ש"ס ברטיבא כרעיה ועיי"ע טף א'] —

מתן (בל"ס מְתַן ענין יישוב הדעת ruhig, gelassen sein ועיי' בפנים השמית) בפ' השוחט (חולי' ל"ב.) או שחט אחד מהן[9]) והמתין לה עד שמתה. בפ' מי שמתו בגמ' קברו את המת (ברכו' כ'.) היינו דאמרו אינשי[10]) מתון מתון ארבע[11]) מאה זוזי שוי. פי' הממתין ואינו ממהר מרויח ת' זוזי. בס"ג דהוריות (י"ד.) מתון ומסיק[12]). תר"י (א') ויקרב משה את משפטן (במדבי כ"ז, ה') מתון וזריז[13]). אך זה היום שקוינוהו מצאנו ראינו (איכ' ב', ט"ז) תרג' ברם[14]) דין יומא דהוינן מתינן אשכחנא חזינא. ואליהו חכה (איוב ל"ב, ד') תרג'[15]) ואליהו מתן. *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' לתהלים נ"ו, ז'; ק"ל, ה'; לשה"ש ה', י"ב; לרות א' י"ג. ובאפעל אַמְתֵּין עיי' תר"י לבראש' ב', כ"ה; כ"ט, כ"ב; ל"א כ"ח ועוד זולתו. וכן בדרז"ל יבמות ס"ג. מְתוֹן, שם צ"א: איבעי ליה לְאַמְתּוּנֵי, חולי' מ"ז: המתיני לו . . המתינה לו. סנהד' ס"ד. המתן . . המתיני. ירו' פסחים ספ"י דל"ז ע"ד אילו ממתין וכו'. התפעל מתמתן עיי' תש' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' ש"ט. בינוני פעול מָתוּן ולנקב' מְתוּנָה תוספת' שבת ספ"ז (ח'). — וירו' רפ"ב דסוט' עיי"ע מתון — והקבוץ אבות פ"א מ"א הוו מתונים בדין. והשם המופשט מתינה ב"ר פס"ז, מתינות שם פ"י ובתר' איוב י"ז ט"ו מתינתא ובל"ס מְתִינוּתָא] —

מתן (= מוּתְנֵי קבוץ מל"ס מַתְנְתָא בל"מ מָתְנַיִם die Hüften) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה (חולי' נ"א.) אמתנייהו שדי להו. פי' משלשלין אותן עד מתניהם ומורידין אותן מעט מעט שלא ישברו כדי שיוכלו לרוץ. חיורא דתותי מתני (חולי' צ"ג.) כבר פירשנו בע' חיור[16]).

מתן (= מַתְנָא השרש מת בל"ע מתח הכל וא"כ מתנא متن، متان חוטי חבל היריעה ובדרז"ל רק חבל Strick) בר"ג דבמה בהמה (שבת נ"א: במתנא[17]) בעלמא סגי לה. בפ' בכל מערבין בגמ' נתנו באילן (עירובי' ל"ד.) אי דאיכא מתנא וכוותא[18]). לכתא ומתנא (שבת ק"ב.) כבר פירשנו בע' לכתא. בס"ג דפ' המקבל (ב"מ קי"ג:) מאן דאסר מתנא[19]) דכיתנא[20]) אחרציה. בפ' המוכר את הספינה בגמ' המוכר פירות (ב"ב פ"ו סע"א) אנא נמי במותנא[21]) (קאימנא) [צ"ל קאמינא]. ובסוף פרק (שם פ"ט.) קנה ומתנא שלה ט' טפחים[22]). — (א"ב[23]) פי' חבל קטן) *[אחי"ה וכנ"ה במנחות ל"ה רע"ב כל היכי דמיתלי במתנא

[1]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובשדפ"ע ובש"ס בדפוסי' שימתין ובכ"י ש"ס א"פ ובריי"ף שיצטנן. [2]) כ"ה בכ"י. [3]) והיותר נכון בר"ש שימתונו. [4]) בתוספ' טהרו' פ"י בכיפש ובטהרו' בכותש עיי"ע. [5]) וכ"ה בתוספ' כ"י ובטהרו' א"י שימתונו. [6]) בנו"ג מתונתא ובפי' רגמ"ה מתונתא דהני וכ"ה דהני בכ"י ש"ס. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב דפ"ר וכ"ה בש"ס כ"י ב' ובפי' ר"ח ובכ"י מ' מתינה ובנו"ג מתונתא וכ"ה בערוך דפו"ו. [8]) כצ"ל בע' טף א' (ח"ד נ"ו הערה 16) ושם נדפס בטעות אדמתא כרעאה. [9]) בכ"י ובדפ"ר. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [11]) בדפו"ו וארבע. [12]) וכ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ואסיק. [13]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע זריז עיין בתר"י באריכות לשון וכן בתר"י לבמ' ט', ח'; ט"ו, ל"ד; ל"ה, ו'. [14]) בכ"י ק"ט וה"ב. [15]) בכ"י ק"ט וה"ב. [16]) ושם גורס חוורתא ובנו"ג תרבא. [17]) בדפ"ר אבל בשדפ"ע במתנה ובנו"ג במיתנא ובכ"י ש"ס במיתגא ועיי"ע מתג. [18]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ש ובנו"ג כוותא ומתנא. [19]) וכ"ה בכ"י ש"ס ר' ובנו"ג מיתנא [20]) וכ"ה בכ"י ש"ס מ' ח', פ' ור' ועיי' ד"ס למקומו ובנו"ג עיד רטיבא. [21]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"ס ובחי' הר"י מיגאש ובנו"ג מיתנא וכ"ה בפי' רגמ"ה ובדפ"ע במתנא. [22]) כ"ה בכ"י ו' וה"ב ובדפ"ר ונו"ג אבל בשאר דפ"ע לי' וכן לי' בכ"י ק"ט וב"ר. [23]) נשמט בדפ' אמ'.

כ"ה בגי' רש"י ובנו"ג כל היכי דכי מיתלי במותנא וכ"ה מותנא בירו' נדרי' רפ"ג דל"ז ע"ד עיי"ע חגר ג' (ח"ג, שמ"ה.) ובע' נפש האריך רבינו בפי' מתנא (מיתנא) דב"ב ונגרר אחר פי' רגמ"ה כמו שארך ויפה פירשב"ם שם: מיתנא חבלים שהכפות תלויות בהן]—

* מָתוּן (שם אמורא דא"י) מ"ק כ"ו. א"ל ר' מתון לר' יוחנן כ"ה לנכון בכ"י מינכען ובכ"י ב' ובע"י הראשון[1]) וכ"ה ביוחסין השלם ע' מתון וכ"ה בירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: רבי מתון בעי קומי ר' יוחנן וכו', ב"ק צ"ו סע"א אמר ר' מתון א"ר יהושע בן לוי. ועוד נמצא ר' דוסתאי בר' מתון, ור' יוסטאי בר מתון עיי"ע דוסתאי (ח"ג, ק"ד: וש"נ.

* מתון (ט"ס) ירו' סוט' רפ"א דט"ז: שלא יקנא לה וכו' ולא מתוך מתון במד"ר פ"ט ליי' ולי' ברמב"ם ספ"ד מה' סוט' ובכ"מ לא ידע לפרש וכתב אולי צ"ל מחוך עיי' גליון הש"ס בסוט' ב': ובתוס' שם ד"ה מאי אי' גאוה וה' לעווי הגיה מדון ול"נ שצ"ל ותון מל"ע وَتْنَة פי' מדון Un-einigkeit או אותיות בומ"ף מתחלפות.

מַתָּן, מַתָּנָה (מל"מ פי' דבר הנתן בחנם Gabe, Schenkung) בר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרי' נ"ה סע"א) לא תיתיב אכרעך עד דמיפרשת לי[2]) מאי דכתיב (במד' כ"א י"ח. י"ט) [וממדבר מתנה] וממתנה נחליאל. כפ' הזהב בגמ' אבל אמרו מי שפרע (ב"מ מ"ט.) האומר לחברו מתנה אני נותן לך יכול להזור בו ואפי' מתנה מועטת אם חזר בו אין לו עליו אלא תרעומת. *[אחי"ה ע"ש לפי המסקנא. מתנה ע"מ להחזיר אם שמה מתנה או לא עיי' קידושי' ו': וש"נ — וכנ"ה מתנה קבוץ מתנות ברכות ה'. שבת י': פ"ט. עירו' נ"ד. פסחי' קי"ח: תעני' ט'. ר"ה כ"ח: מגיל' ז'. כתובו' ס"ז: נדרי' ל"ח. מ"ח: סוט' מ"ז: קידוש' נ"ט. ירו' קיד' פ"ד דס"ה ע"ג סנה' צ"א. צ"ג. ק': ע"ז כ'. חולי' מ"ד: קל"א. ערכי' ט"ו. זבחי' פ"ה מ"ד והלאה. ובענין מַתְּנוֹת כְּהוּנָּה עיי' שבת נ"ו. עירובי' ס"ג. מגילי' כ"ח. ב"ק ק"י: סנה' צ': חולי' קל"ב: ב"ר רפ"פ ובל"א מַתְּנָא מַתַּנְתָּא בקבוץ מתנן, מַתְּנָתָא (דניאל ב', ו'. מ"ח; ה', י"ז). עיי' ב"ב ט'. והלאה, קנ"ג. והלאה וקבוץ שבת י': מתנתא דתורא. חולי' קל"א. חטף מתנתא. ירו' סנה' ספ"ב ד"כ ע"ד כ"ד מתנתא דפקידית יתכון בסיני וכו' — בענין מַתַּן תּוֹרָה עיין ברכות נ"ח. פסחי' קי"ח. ע"ז ט'. כ"ד. זבחי' קט"ז. מַתַּן דָּמִים ר"ה כ"ח סע"ב וישם: מתן אחת .. מתן ארבע ועיי' זבחי' פ' סע"ב עירו' ק'. ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ד משא ומתן עיי"ע מַשָּׂא] —

* מוֹתָנָא (מל"ס פי' מגפה Pest) תרג' מגפה (במד' י"ז, ט"ו) ועוד עיין תרג' ל"א ט"ז וזולתו ובדרז"ל תעני' ח': כפנא ומותנא, ושם כ"א: איכא מותנא בחזירי, סנה' כ"ט. שב שני הוה מותנא וכו' — מותנא בענין חבל עיי"ע מתן ד'.

* מַתְּנָה, מְתַנְיָה שמות האמוראים עיין ציונים בסד"ה ובמבה"י צד קט"ז.

מִתְנַוְנָה נ"ל מל"ע ثَانَا נעשה כחוש ורפה schwach werden, erschlaffen) בפ"ק דסוט' בגמ ואלו אסורות (ו'.) אינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנונה והולכת וזו המשנה[3]) היא בפ' היה נוטל את מנחתה (סוט' כ"ב:[4]). בפ' ארוסה בגמ' אשת כהן (שם כ"ו סע"א) אמר רב הונא במתנונה. פי' מתחלשת מתדלדלת והולכת. ובמתנונה דרך איברים (שם) פי' שהתחיל ממנה אצבע לימוק מעט מעט. כפ' החובל בגמ' התוקע (ב"ק צ"א.) אמדוהו והוה מתנונה והולך. *[אחי"ה וכ"ה לפנינו בב"ק בוי"ו א' וכ"ה בתוספ' ב"ק רפ"ט בדפ'[5]) ובכ"י ש"ס מתנוונה וכ"ה בסוט' ו', כ"ו. הרבה פעמי' מתנוונה בשני ווי"ם וכ"ה בחולי' נ"ז סע"ב מתנוונה והולכת ובירו' סוט' פ"ג די"ט. (המתנוו') [צ"ל המתנוונה] מותרת לבעלה ופי' מתחלשת ומתכחשת וכפי' הערוך ונ"ל מל"ע הנ"ל ואצל רז"ל בענין רזון abmagern, schwindsüchtig werden ועיקר מקומו בע' נון] —

מַתְנִיתָא (מפעל תְּנָא ובירו' כינוי הוא בין למשנה בין לברייתא ובבבלי לבד לברייתא ועיי' Boraitha od. Misna im jer. Talm.) בפנים בפ' דם חטאת בגמ' אחד שבישל (זבחי' צ"ו רע"ב) רב ששת כי בעינא מיניה[6]) פשיט לי ממתניתא כי

---

1) ושם לר' יונתן. 2) בנו"ג עד דאמרית לי פירושא אבל כגי' רבינו אי' בסוטי' י"ט. ועוד עיי' קידושי' ל"ו: וש"נ.
3) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר ובשדפ"ע והמשנה. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' ובשרפ"ע לי' מן בפ"ק דסוטי' עד בפ' ארוסה.
5) ובכ"י אירפי' בט"ס נתטינה. 6) בנו"ג עוד מילתא.

משכחנא נמי מתניתא דפרכא[1]) מתניתא ומתניתא היא. — (א"ב[2]) תרג' משנה) *[אחי"ה עיי"ע משנה ומ"ש וידוע כי בבבלי מתניתא הוי כנוי לברייתא (= משנה חיצונה) ובפרט של ר' חייא ור' אושעיא חולי' קמ"א סע"א ורע"ב לאו אמינא לכו כל מתניתא דלא תניא בי ר' חייא ובי ר' אושעיא משבשתא היא ופירש"י ר' חייא ור"א סדרו את הברייתות וכו' ע"ש. ב"מ מ"ח. בדקה לוי במתניתיה ואשכח וכו', והרבה פעמי' מתניתא דבר קפרא, אתא ואייתי מתניתא בידיה עיין הציונים בע' דרום (ח"ג, קנ"א.) פסחי' ק"א: מתניתא דבי ר' הינק, כתובו' ק"ר סע"א מתניתא דבי בר קזא. יבמות ע"ב: א"ל ר"ל דידיה היא מתניתא היא היכא תני לה בתורת כהנים. ומשנת דרבי נקראת מתניתין (פי' משנה שלנו) ביצ' כ"ח: מתניתין ומתניתא תעני' כ"א רע"א כתובו' ס"ט: אי איכא דשאיל לי במתניתא דר' חייא ור' אושעיא ולא פשטנא ליה ממתניתין וכו'. שבת קל"ח: מתניתין היא כדתנן[3]) נדרי' ל"ג: מוקים לה למתניתין כדברי הכל. ב"ק פ"ה: אנא מתניתין ידענא כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובבה"ג כ"י ובכ"י פ' ור' מתני' (ד"ס ב"ק ק"ד.) ופשטוה מתניתא כדאי' לפנינו אבל אי ברייתא היא לא שייך לומ' דתנן[4]). ובירו' נאמר גם על הברייתא (ד"מ ירו' פ"ח דל"ח ע"ב מתניתא מסייעא לר' לעזר) גם על המשנה: מתניתא ירו' פיאה רפ"ב דט"ז ע"ד (והרבה פעמי' זולתו) כיני מתניתא וכ"ה בגי' המהרש"ס בירו' ברכו' פ"ב ד"ה: (ובדפ' וויניצי' כמתנייתה). תר"י א' לשמות כ"ו, ט' שית סדרי מתניתא — ובכינוי מַתְנִיתָן (כמו בבבלי מתניתין) ירו' שבת רפ"ז ד"ט. תני מתניתן, ירו' מ"ק רפ"ב דפ"א. מתניתן צריכא לדר' חייא ודר' חייא צריכא למתניתן וירו' נדרי' רפ"ד עיי' בסמוך. — והקבוץ ברכו' כ"ה סע"ב מַתְנִיָּיתָא קשיין אהדדי, נדה ל"ג: תני מתנייתא. — והתואר בהוראת השם: מַתְנֵי, מַתְנְיָין פי' כמו מַשְׁנֶה (עיי"ע משנה) כלומ' מלמד המשנה או ברייתא עיי' כתובו' ח' רע"ב מתני כניה דר"ל הוה (הפכו מקרי), ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג לא אשכחון לא ספר ולא מתניין, והקבוץ שם: ספרין ומַתְנְיָינִין, ושם: ספרייא ומַתְנְיָינַיָּא במ"ר פי"ב מתנייניה ובירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ג (מתניתין) [צ"ל מתנייניין] נסבין אגריהון, ופני משה וק"ע גרסו מתנייא וכ"ה בד' זיטאמיר וגם זה נכון והוא קבוץ מן מַתְנֵי] —

* מַתְנָן (כמו בותנן Βατάναια) תרג' בשן במד' כ"א, ל"ג, דה"י א' ה', י"ב, ט"ז, ונ"א במתנן, במותנן. — מַתְנְנָא עיי"ע תנן.

מָתַק (מל"מ פי' ענין נעימה süss sein מל"ע متك בלע וינק saugen; מָתוּק פי' פקועה היינו סרקים ועוד פקועות עיי' בפנים) בפ"ג בשביעית (מ"א) ר' יהודה אומר משייבש המתוק פי' שייבש המבושל. ירושלמי (שביעי' רפ"ג דל"ד רע"ג) משייבש המתוק: פקועה. פי' א ח י נ ו[5]) ר' דניאל ז"ל כמו פקועות שדה (מ"ב ד', ל"ט) דלועין הן קרא[6]) האי דכתיב (שם פסוק מ') מות בסיר פי' דלועין מרין פ י' ר' מ צ ל י ח ז צ"ל ו ב פ' כ ל ל נ ד ו ל א מ ר ו ב ש ב י ע י ת ב ג מ ר א (ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז רע"ב) כ ג ו ן ה ה י ן פ ק י ע ה ו ה ה י ן (יורד) [צ"ל וורד][7]). ובמשנת עוקצין בפ' יש צריכין הכשר (פ"ג מ"ד) לולבי זרדין ושל עדל[8]) ועלי הלוף אינן מטמאין טומאת (אהלים) [צ"ל אוכלים] עד שימתקו (ועי' פי' שיתבשלו ושימתקו)[9]) [וצ"ל פי' ועד שימתקו: שיתבשלו.] ר' שמעון אומר אף של פקועות כיוצא בהן ו ב פ י ר ו ש ה ג א ו ן ז צ"ל כ ד כ ת י' (מ"ב ד', ל"ט) פ ק ו ע ו ת ש ד ה[10]). מתוקה שנת העֹבד (קהלי ה', י"א) בילמדנו בריש כי תשא (תנחו' כי תשא סי' ג')[11]). מתיקה מרגלת לשון ל ת ו ר ה בפסיקתא דדברי ירמיהו (פסיק' דר"כ צד קי"ד.) ובמגילת איכ' (סוף פתיחתא דאיכ"ר). *[אחי"ה בפסיק' אי' לפי שהיו ישראל להוטין אחרי המתיקה שהיא מרגלת את הלשון לתורה וכ"ה מרגלת לשון ל ת ו ר ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע אי' תורה וכל' הפסיק' אי' בירו' תעני' פ"ד דס"ט: ובילק' ירמי' ר' רפ"א מפני שהמתיקה מרגלת לשון לתורה ובאיכ"ר סוף פתיחתא ססי' ל"ד מיני מתיקה מרגלת לשון לתורה. וכנ"ה מיני מתיקה ירו' ערל' פ"ב דס"ב:

[1]) בנו"ג ופרכא. [2]) לי' בדפ' אמ'. [3]) וידוע כי תנן נאמר על ציון ממשנה ותני או תניא לרוב פעמים על ברייתא עיין דו"ד ח"ב 239 והלאה ועיין בד"מ 312 הערה 9. [4]) ומה שהביא קיצור כללי המשנה במבוא התלמוד לר"ש הנגיד בסוף מסכי ברכות כד"ה אשכחן דקרא בגמרא למתניתין ברייתא ע"ש קשה להלמו ולי' בראש ב"ק ע"ה: [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע אחי. [6]) Kürbiss עיי"ע דלע ח"ג, ע"א: [7]) ע"כ בדפ"ר ובשדפ"ע נשמט בטעות. [8]) בירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: אי' ושל ערלה וצ"ל ושל עדל עיי"ע עדל ובדפ"ר פיזי ובאסיל אי' כאן: ארל. [9]) כה"ג בדפ"ר ובשדפ"ע לי' ועי' וכ"ל שצ"ל ועד וכמו שהגהתי. [10]) ע"כ בדפ"ר ובשדפ"ע לי' וכיון רבינו לפי' רה"ג בעוקצי' שם. [11]) ושם נדרש באריכות לכן לא הביאו רבינו כי אם רמז לעיין שם.

(איזה פעמי') ירו' נדרי' רפ"ז ד"מ: יומ' בבלי פ"ג: ב"ק פ"ה, באסת"ר פ' גם ושתי אי' מיני מתוקים צ"ל מיני מתיקה, ב"מ פ"ג, לספק במתיקה יספק. ירו' ברכות פ"ה ד"ט, כשם שהפכת את מי המרה למתיקה וכו', והתואר מָתוֹק לנקבה מְתוּקָה שהש"ר פ' חכו ממתקים: יש לך חיך גדול מתוק מזה, במדב' פי"ג היו עוסקים בתורה המתוקה מדבש. עירובי' י"ח: ואל יהו מתוקין כדבש ותלויין ביד בו"ד, תנחומ' כי תשא סי' ה' צדקה וחסד שהאומות עושין מתוקן הוא להם לישראל כארסה של נחש. והפעל ע"ז י"ח רע"ב קהל"ר פ' טובה חכמה עיי"ע טמש (ח"ד מ"ה.). עוקצי' הנ"ל עד שימתוקו וגי' רבינו שימתקו וכ"ה בירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: עד שימתקו למה שהן מרין, ושם: אין קדושת שביעית חלה עליהן עד שימתקו, ב"ר פפ"ה יבושם לכם ימתק לכם. בינוני פעיל במקום תואר מגיל' ו' רע"א דמתיקי פירה ככינרא עיי"ע כנר א'. תרג' לשה"ש ב', ה' מְתִיקָן, בפיעל תוספת' ביצ' פ"ג אין ממתקין את החרדל, שבת קל"ד. אין ממתקין אותו בגחלת .. ממתקין אותו בגחלת ומפורש בירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג מ"ד ממתקין כשנתנו (החרדל) ע"ג גחלת ומ"ד אין ממתקין כשנתן הגחלת עליו. במד"ר פי"ג חרדל צריך למתק, שבת צ'. למתק את הקדירה, והושאל בברכו' ה' סע"א מלח ממתקת את הקרבן פי' לתקן לעשותו ראוי למזבח. ירו' מגיל' פ"ג דע"ד, בקשנו למתקה וכו', ירו' ע"ז פ"ב דמ"ב. הוא יודע למתק את הים הגדול, ושם אתפעל: בשעה שהמים מקלסין את בוראן הן מִתְמַתְּקִין, תרג' לדה"י ב' י"ג, ה' לית אפשר דמתמתקן לעלם וכו'. הפעיל שהש"ר פ' חכו במד"ר פ"י חזר והִמְתִּיק להם הקב"ה את הדבור וכו'. ובעצם הראשונה הוראת מתק כמו בל"ס מְתַק ובל"ע הנ"ל ענין מציצה ויניקה ein- aufsaugen וכן בל"ע مصّ ונ"ל שמזה הענין דרש בב"ר פל"ג מתקו רמה (איוב כ"ד, כ') שמיתקו רמה מהן ובילק' איוב ר' תתק"י שמתק רמה מהם כלו' ינק ומצץ מהם. ועוד ענין מתק בל"ע פי' סדק ונ"ל מזה הענין משיבש המתוק כלומ' משיבשו הסדקים שבארץ כלומ' בעת שנעשה הארץ מחום השמש סדקים סדקים ונתיבשו מהמים שבהם אז מוציאין זבלין לאשפתות ובזה נבין פי' הירוש' בשביעי' הנ"ל משיבש המתוק פקועה א"ר מנא ההן פקועה דבקעתא ויפה פירשו רבינו בע' פקע א'[1]) (ע"ש הגי') פקועה דבקעתא והם סדקים שבבקעה כשהמטר יורד מתמלאין מים ואינן מתיבשין אלא לאחר זמן וכו' ע"כ אבל ר' דניאל הבין פקועה דבקעתא של ירוש' כמו בל"מ פקועות השדה כלומ' דלועין מרין Coloquinten (עיי"ע דלע) שהם עגולים כדלעת ואולי מדמיונם לאתרוג אשר שמם בל"ע ופי' مَتك פי' ר' דניאל מתוק ככה, וגם הרמב"ם לשביעי' הנ"ל פי' ע"י ל"ע حنظل קולוקינטירא (כצ"ל = κολοκυνθίς) Coloquinte]—

מִתְקְהָא (נ"ל מל"ע قهى זריז לעשות רצון האדון beflissen sein, gehorchen) בפסיקתא בויהי ביום כלות (פסיקתי דר"כ צד ד'.) מהו מתלקחת (שמות ט', כ"ד) א"ר יהודה בר' סימון מיתה מתקהא לעשות שליחותיה. *[אחי"ה במד"ר פי"ב הגי' מיתה מתקהלה לעשות שליחותיה בשביל לעשות רצון בוראה, בשהש"ר פ' צאינה: מיתה ומתקלהא והנכון כגי' הערוך וכ"ה בילק' וארא רמז קפ"ו ופי' בל"ע כאמור וה' לעווי טעה בגזרה וגם ה' פליישער אין בפיו מענה וה' ר"ש באבער (פסיק' שם) הודה שנעלם ממנו פי' המלה ועיקר מקומו בע' קהא] —

* מִתְקַל (מן תקל פי' כשל וא"כ מתקל כמו מכשול Anstoss) ולצור מכשול (ישעי' ח', י"ד) תרג' כיף מתקל.

* מתקל, מתקלא (בל"ס כמו בל"מ משקל Gewicht) תרג' בַּד בבד (שמות ל', ל"ד) מתקל במתקל יהא עיי"ע בד ב'. ירו' שבת פ"כ די"ז ע"ג מתקל זוזא ע"ש. הקבוץ בכורו' נ'. עשרין מַתְקְלֵי במתקלא דדינרא ועיי' תש' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' ע"ג (צד 37) ושם הגי' מתקאלא דדינארא, ועיי' שם סי' שפ"ו (צד 201).

* מַתְקוּלְתָּא (מן תקל = שקל וא"כ השם כמו משקולתא Gewicht) פסחי' נ': שכר אשתו מתקולתא עיי"ע תקל א'. תרג' קו (איוב ל"ח, ה') מתקולתא והושאל בתרג' מ"ב כ"א, י"ג מתקולת צרות.

* מְתוּקָּן (בינוני פעול מן תקן geordnet, zubereitet) עיי"ע תקן, וממנו מתקנתא בל"ס נתחזק היינו מתורץ gerechtfertigt יומ' ע'. לא משכחת לה מתקנתא אלא וכו' ע"ש פירש"י.

* מַתִּיר (בינוני הפעיל מן נָתַר פי' פתיחת קשר auflösen d. h. erlauben) מל"מ הפכו

[1]) ור"ש לשביעי' לא רמז על זה כי אם על ע' הנוכחי.

אסור הרבה מאוד בש"ם ועיי"ע אסר, אִסֶּר ובענין המתיר במצותו זבחי' כ"ט: עיי"ע פגל.

* מוּתָּר (מע' הקודם בבינוני פעול es ist erlaubt) שבת ק"ח. מדבר המותר בפיך, פסחי' מ"ח רע"א חולי' צ': מן המותר לישראל ברכו' ז': סוט' מ"א: יבמות ס"ה: ועוד הרבה מאוד.

* מִתְרָה (das Nass) עיי"ע תר ו', וש"נ מַתְרוּתָא פי' מִשְׁרָה.

מָתְרָא (= מָתוּאָרָא בל"ס מָתָרָא, מָתוּרָא פי' אוד Schürholz) בר"נ דחגיג' (ד' סע"ב) הוה נקיטא מתוארה ושרגא ומחריא בנורא פי' אוד. *[אחי"ה וכן פירש"י והלעז פרגו"ן = fourche Gabel ובעה"ק שנ"ב קריק"ן = Krücke. בנו"נ מתארה ויותר טוב בכ"י ש"ס מתארא ואל"ף הראשון במקום הברה ארוכה ובגוף הענין כבר דברתי באריכות בע' חר (ח"ג תפ"א) בהערה 11 וש"נ השנויי'] —

מַתְּרָא (לפי' רבינו דף ולפע"ד מל"ס مِتَارَة בל"ע مطهرة Waschbecken) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"ב) וניתי מתוארא ונינח עלייהו פי' דף. — (א"ב פתורא כתוב בנוס' דידן) *[אחי"ה ובנו"נ עוד וננח עלויה ואולי מלה אחת היא בחילוף המי"ם עם פ' אבל אלף הראשון ראיה לפי' ראשון וגם בשיכלי גיטי' שם מעיד עליו] —

* מְתוּרְגְּמָן, מְתוּרְגְּמָנָא (ובל"ע تَرْجُمَان der Dolmetscher) עיי"ע תרגם ושם אטיף מלתי אם חלקי בחים.

מַתְּרִין (= מֵיתוֹרִין מל"י μεθόριος, ον ומזה התואר נבנה [χώρα] τὰ μεθορία גבול Grenze) בב"ר פ' נ"א (רפ"ג) ויבאו שני המלאכים לאחר [1]) שנטל הגמוניא מן המלך עד שלא הגיע למיתורין שלו מהלך כפגן [2]) כיון שהגיע למיתורין שלו מהליך כקלמין. — (א"ב פי' בל"י גבול ותחום מקום הממשלה) *[אחי"ה המלה היוני' הנ"ל פי' רק גבול ותחום וענין ושעור הגיע למיתורין שלו הגיע לתחום מקומו היינו מקום הממשלה זו כונת ר"ב. ודע כי סומכוס העתיק גלילה (יחזק' מ"ז ח') μεθόριον פי' מה שהוא בין התחומים (τὸ μεταξὺ τῶν ὁρίων כדעת העססיכיאום) ובנו"נ בב"ר בט"ס לבית אוריין אבל בויק"ר פכ"ו לנכון מתורין וגי' פי' המיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל אוריין מקום גדולתו וישובו עיי"ע אדן א' (ח"א, ל"ו:) הערה 1 ועוד עיי"ע אוריון (שם רפ"ג) וע' פגן א' וקלמין, ושריד שבערכין שהשיג לנכון על מ"ש בעל המעריך ע"ש ובע' פגן הביא רבינו גי' ס"א מיתורין (כפי גי' דפ"ר וויניצ') והוא הנכון. ובילק' וירא ר' פ"ד גרס בית אוריין] —

* מיתרין תנחומא כי תשא ויותר טוב מיטריי עיי"ע מטר ב'.

* מַתְּרִין (= מַשְׁרִין פי' חנייה ושרייה sie lagern) קהל"ר פ' מה יתרון: כל אינש ואינש לא מתרין אלא עם בעלי אומנותיה ושם נם הגיר' משרין וזה עיקר ועיי"ע שר י'.

* מְתַרְכָא (מפעל תְּרַךְ פי' גרש ובינוני פעול מתרכא eine Verstossene, Geschiedene) תרג' גרושה (ויק' כ"א, י"ד; כ"ב י"ג) מתרכא והקבוץ מתרכין תרג' חטאים (מ"א א', כ"א), ועוד עיי"ע תרך במו"ע.

* מְתָרַצְתָּא (מפעל תְּרַץ aufrecht gehalten, richtig פי' ברייתא (או משנה) מיושבת ומבוררת) שבת קכ"א: פסחי' צ"ט סע"ב והפכה משבשתא עיי"ע.

* מִתְרַמְרְמוּתָא (או מפעל רמרם מל"פ نَاوَغَ או das Sich- Gegenüberhalten ט"ס מן מרמר עיי' בפנים) תרג' ובזוי עם (תהלים כ"ב, ז') ומתרמרמותא דעממי פי' מי שעומד קבל עם לעומתם כלומ' ללעג ולביזה מל"ס הנ"ל או אולי צ"ל מתמרמרותא מפעל ערבי مرس כָּעַס וממנו התפעל וכן העתיק אונק' וימררהו (בראשית מ"ט, כ"ג) ואתמרמרו עמיה עיי' נתינת לגר להג' ר"ן אדלער. ועיי"ע מרמר א' וב'. והי' בוקסט' פירשו מפעל רמה ואחריו הח' לעווי.

* מַתְרִים (הפעיל מן תרים מהשם תרים ענין מגן וצנה) פי' אוחז כנגדו מגן וצנה כלומ' עומד כנגדו ומרד בו עיי"ע תרים ב'.

* מִתְרַפֵּס (מפעל רפס בל"ע نَقَرَ نَقَسَ، نَقَشَ ענין דקירה ונקיבה durchbohren, durchstechen) ירו' עירובי' פ"ה דכ"ב רע"ד מתרפס ועולה מתרפס ויורד פי' מנוקב מעבר לעבר ובבבלי עירו' נ"ח סע"א מקדיר ועולה מקדיר ויורד צ"ל מקדיר עיי"ע קד א'.

---

[1]) בדפו"ו בט"ס לאחר. [2]) כ"ה נכון מאוד בדפ"ר ובדפי' אמ' וכ"ה בע' פגן א' ובע' קלמין אבל בשרפ"ע בע' הנוכחי כגפן, בגפן, וצ"ל כפגן וכראי' בילק' וירא רמז פ"ד וכ"ב כהדיוט, ובתנחו' הישן וירא סי' כ"א אי' מהלך פגן (פי' יחידי) ובא מגליון פנימה, ופי' פגן עיי' בערכו.

* מתירקנה (צ"ל מיהרקנה בל"פ مهرگان Mihrgân המעולה שבחגי הפרסיים) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ועיי"ע טוריסקי (ח"ד פ"ח והלאה) וש"נ ומפורש יפה ודע כי אליל הפרסיים הגדול נקרא בל"פ החדשה مهر ובל' צענד Mithra עיי' מ"ש בספרי על המלאכים והשדים (צד 36 והלאה) וא"כ גם התי"ו נכון רק צ"ל מיתרקנה חג של מיתרא ועוד עיי"ע מיטרטון.

* מְתוּשָׁע (מן תֶּשַׁע פי' התשיעית das neunte) ירו' שביעי' פ"א דל"ג: ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעים פי' כל תשעה מהן יעשו ככר דהיינו תשיעית לכל אחד.

* מְתִיסְתֵּים (מל"י μεθυστής שיכור Trunkenbold) בתנחו' הישן פ' קדושים רסי' ב' אמר להם לאו שיכור הוא מתיסטים הוא כ"ה בכ"י רומי ובכ"י רח"ם מתיסטוים והמו"ל הח' ר"ש כאבער לא פירשו ונ"ל שצ"ל מתיסתים ומל' יוני הנ"ל ופי' שיכור וכן μέθυσος ובזו המלה העתיקו ע' זקני' שכור (משלי כ"ו, ט') וסבא (שם כ"ג, כ"א).

* מַתִּתְיָהוּ (שם פרטי) עיי"ע מתי וש"נ. מתתיהו בר יהודה מנחו' ע"ט: חולי' ס"ז. ועל מתתיהו גאון עיי' מ"ש ה' הרכבי בתש' הגאוני' שם צד 385.

מהעדה ומהקים קיסרי הגבירי בערך שלש עשרה ויחליף כחי לערוך ערך ארבע עשרה

*[אחי"ה כן כתוב בסיום אות מ"ם בכ"י ו"ו א'. ל"ד ה"ב ושם בט"ס מהערא ומהקים קיסרי' וצ"ל מהעדה וכונתו על ל"מ (דניאל ב', י"ח) מהעדה מלכין ומהקים מלכין וגו' ואודות החרוז שנה לומר קיסר פי' מלכים (עיי"ע קסר וציון מסנה' צ"ח סע"ב). ובכ"י לונדון (בבריטיש מוזיאום) אי' כזה"ל: „נשלם אות מ' בעזרת משפיל אף מרומם ונתחיל אות נו"ן בעזרת אל רחים וחנון". ובכ"י ו"ו ב' לי' החרוז. ובכ"י ק"ט אי' כזה"ל: נשלם ערך מ"ם אתחיל ספר ערך נו"ן. וגם לפי גי' כ"י כ"ר מכנה אות אחת אחר נמרו בשם ספר עיי' מ"ש בסיום אות נו"ן. ובסיום אות מ"ם אי' בכ"י ב"ר רק: אתחיל ערד נו"ן] —

אות הנון

* נ (נון בל״ע نُون בל״א וסורי נוּנָא פי׳ דג מדמיון של נו״ן פשוטה) הוא אות הארבע עשר מהאלפ״א בית״א ובראש ובאמצע המלה נקרא נו״ן כפופה ובסוף נו״ן פשוטה. א׳) תבא במקום למ״ד ורי״ש כמו מרגניתא, מרגלית (עיי״ע) זנח (דנח) = זרח של מקרא. ב׳) באה בראש המלה ד״מ ניהו, נינהו במקום איהו, אינהו ג׳) באמצע המלה כמו זרעונים מן זרע. לוּדָנָא = לוּדָאָה ד׳) היא אות השמוש לבנין נפעל ונתפעל ה׳) סימן הרבים במלות ארמיות.

* נָא, נָה (קטוע מן אֲנָא, אֲנָה (דניאל ב׳, כ״ג) ich) זה הקיטוע רגיל בירו׳ עיין ירו׳ ברכו׳ רפ״ד ד״ז. ירו׳ תרומ׳ פ״ה דמ״ג ע״ג, ירו׳ פסחים פ״ה דל״ב ע״ג ירו׳ תעני׳ ספ״ג דס״ז. ועיי״ע אנא (ח״א, קל״ח.) ויש״נ נַן הקבוץ במקום אֲנַן ועוד עיי׳ ירו׳ ב״ק פ״ב ד״ב ע״ד. ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ח סע״ג ורע״ד ירו׳ מעש׳ שני פ״ד דנ״ה. ירו׳ תרו׳ ספ״ז דמ״ה. וזולתו — לינא כמו לית אנא עיי״ע לֵי.

* נֹא, נוֹא (עיר במצרים מל״ט) התרג׳ העתיקו ע״י אלכסנדריא עיי״ע אָמוֹן (ה״א, קכ״ב.) וכ״ה בפסיקת׳ דר״כ צד ס״ג: נוא זה אלכסנדריא ובפסיקת׳ רבתי פי״ז הגי׳ נוון (?).

נָא (ל״מ ובל״ע نِى halbgar) מאי נא (שמות י״ב, ט׳) [1] [כדאמרי פרסאי] [2] אברנים (פסחי׳ מ״א סע״א) בערך אברנים. *[אחי״ה וכן דרש תפיני תיאפה נא מנחו׳ נ׳: עיי״ע תפיני וע׳ טגן. מנחו׳ ע״ח: מצה נא עיי״ע הינא (ח״ג, ר״ב:). תוספת׳ מכו׳ רפ״ד (ג׳) כזית חי כזית נא. והקבוץ נקבה תוספת׳ ב״ב רפ״ו פיטסות נָאוֹת מגופרות אבל עיי״ע פטס. וממנו הפעל תוספ׳ כלי ב״ק ספ״ב הסקן והנאן טמאין פי׳ מי שהסיק הכלים לחצים ובנו״ג הסקין והנאין] —

☞ נאב (= נִיאָב נ״ל מל״פ نِى דלי ועוד מל״פ آب מים וא״כ نِياب Wassereimer) נזיר דירוש׳ פרקא קמא (ספ״א דנ״א ע״ג) ובמדרש ב״ר[3] (ובפרשת) [צ״ל בפרשת] איש או אשה כי יפליא (במד״ר פ״י) רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות את הניאוב מן המעין פי׳ מין חמת או כוס. *[אחי״ה במד״ר אי׳ למלא את הניאוב ובירו׳ נזיר הנ״ל יותר טוב למלאות את הניאב מים ובירו׳ נדרי׳ פ״א דל״ו סע״ב הגי׳ השאוב ובנדרי׳ ט׳. נזי׳ ד׳: תוספת׳ נזי׳ פ״ד ספרי נשא פ׳ כ״ב ילק׳ נשא רמז תש״י לי׳ מלה זרה ונ״ל שהוא ל״פ הנ״ל דלי לשאוב בו מים] —

* נָאגָא (?) איכ״ר פ׳ חשך פי׳ ר׳ לוי משחור (איכ׳ ד׳, ח׳) כהדא נאגא וה׳ פליישער (בהוספותיו לעמת״ר ללעווי ח״ג 715) הגיה גאגא בל״י γαγάτης, gagates, schwarzer Bernstein אבל זו המלה נכתבה גיטא עיי״ע גט (ח״ג רע״ב, הערה 5) ואולי נאגא צ״ל נאגאל מל״פ نگال פחם Kohle שהוא בתכלית השחרות.

* נָאדֵי עיי״ע נד.

* נָאָה (מל״מ ונרדף עם נוה ענין יופי schön sein) פיעל סוכ׳ י׳. לְנָאוֹתָהּ, התפעל ר״ה כ״ו. חוטא בל יתנאה, שבת קמ״ז. מתנאה, שם קל״ג: התנאה לפניו וכו׳, מכיל׳ מסכת׳ דשירתא פרש׳ ג׳ אתנאה לפניו ובהבלעת ת״ו נזיר ב׳: אֶנָּאֶה לפניו ועיי״ע נָו — ברכות מ״ג: ור״ה י״א. להתנאות בהן וצ״ל כגי׳ כ״י ש״ס (ד״ס לר״ה צד י׳.) ליהנות בהן וכ״ה בסמ״ג עשין כ״ז. והתואר נָאֶה, לנקבה נָאָה בקבוץ נָאִים לנקב׳ נָאוֹת ברכו׳ נ״ז: שבת קל״ג: נדרי׳ ס״ו: עיי״ע נו. ובענין תואר הפעל תוספ׳ יבמו׳ ספ״ז יש נאה דורש ואין נאה

---

[1] וכ״ה בכ״י ש״ם ב׳ ובילק׳ בא ובנו״ג ה״ד נא. [2] כצ״ל וכדאי׳ בע׳ אברנים. [3] היינו במדבר רבה.

מקיים וכו' ע"ש. ובענין נֵאוֹת (נֵעוֹת) (מפעל יאת) עיי"ע את (ח"א ש"ל:) וע' יאת (ח"ד, ק"ד:). השם נואי עיי"ע נו.

1 נָאלָא (נ"ל מל"פ نالن המילל והשם המופשט نالہ יללה וגינוח (das Aechzen, Stöhnen בפ' מומין אלו (בכורות מ"ד: במשנ') רוח[1]) קצרית באה עליו. גמר' (שם) מאי ניהו נאלא פי' רוח שטות. ירור[2]) נאלא (סנהד' נ"ט סע"ב) פי'[3]) בע' ירור[4]) (נואלו שרי צוען (ישעי' י"ט, י"ג). *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר וכשדפ"ע אבל לי' בכ"י ערוך לכן הסגרתיו ונ"ל שאיזה בעל מגיה העיר ככה לפרש נאלא ומגליון בא לפנים וכן לי' בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגייליקי דף ק"ח:) אשר שם רק מאי נאלא רוח שטות וכדאי' בערוך ומה שיש להעיר על גי' הש"ס ופי' רש"י עיי' בהפשב"ע ועוד עיי"ע בן נפיל ב' (ח"ב, קי"ח.) ושם כבר פירשתי כי ירור ממש כמו נאלה בל"פ ועוד עיי"ע (ירוד) [ירור] (ח"ד, ק"ס.) ובהיות חולה במחלה רוח קצרית נשימתו ממהרת לבא והחולה אנק ונאנח לכן התואר נאלה מל"פ הנ"ל יאות למחלה ומזה הענין רוח קצרית עיי"ע בן נפיל ודע עוד כי בל"ס נָלָא כָּבוּשָׁא Alpdrücken והוא רוח כבדה השוכבת על החזה בעת השינה] —

2 נָאלָא (מל"ע نول בקבוץ انوال עול Joch) אשר לא משכה בעול (דברים כ"א, ג') תרג' ירוש' דלא סליק בנאלא שעבוד דניר. — (א"ב אין גי' זו בנוסחאות דידן) *[אחי"ה בנו"ג בתר"י א' ולא נגדת בניר וכ"ה באונק' וכן תר"י א' ולא עלה עליה עול דלא סליק עלה דכר ובאונק' דלא סליק עלה נירא אבל כגי' רבינו אי' במתורגמן ולא פירשו ונ"ל שהוא ל"ע הנ"ל וענינו כמו ניר בל"ס. וכנראה שתי נוסחאות נתערבו] —

* נָאַם (sprechen) עיי"ע נם.

נֶאֱמָן (מל"ם Beglaubigter) בגמ' דפ' הבונה (שבת ק"ד.) נאמן כפוף נאמן פשוט. פי' תלמיד עניו ושאינו עניו. *[אחי"ה ועיי' פירש"י. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מנאמן לנאמן. ובפרט נקרא כן מי שנאמן על המעשרות עיי' דמאי פ"ב, מ"ב; פ"ד מ"א והלאה והשם המופשט: נֶאֱמָנוּת Glaub-würdigkeit עיי' תש' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' א', קצ"ח, רכ"ה, רל"ד תצ"ד] —

* נאנאי, נגי (?) (כלב Hund) עיי"ע בן (ח"ב, ק"י.) ושם הגהתי כאני ע"ש ובע' נגי.

* נאנאי (שם אמורא דבבל) יבמות ס"ו סע"ב א"ל נאנאי בריה דרב יוסף בריה דרבא לרב כהנה. — ועיי"ע ננאי.

* נאוסא, ניסא, נאסא (שם מקום?) עירו' פ"ג. שיגר בוניום לרבי מודיא דקונדסא דמן נאוסא ורש"י (בדפ' שונצ') גרס דמן נאסא ופי' מאותו מקום וביוחסין השלם מן ניסא ואולי צ"ל בונוס.. בן בונוס עיי"ע סבן מציון עירובי' פ"ה: ובכ"י א"פ גרס קרוב לזה בונים בן נוגים ובדפ"ש בונים נואם עיי' ד"ס עירו' צד קס"ד: וא"כ איננו שם מקום. ופי' בונוס בן בונוס מל"ר bonus עשיר בן עשיר עיי"ע סבן ומ"ש.

* נָאַף (מל"מ ענינו זנות באשת איש buhlen, ehe-brechen) שבועו' מ"ז: אזהרה לעוקב אחר הנואף וכו' וגי' כ"י ש"ם ורבינו מְנַאֵף עיי"ע עקב א' וב'. ויק"ר פכ"ג נואף בעיניו נקרא נואף. פיעל ע"ז י': ניאפה גילא עיי"ע נר ד' (ח"ב שמ"ג:) פסחי' קי"ג: זקן מנאף. סוט' מ"ז. משרבו המנאפים וכו', תרג' ישעי' נ"ז ג' מנאפין. שמ"ר ספל"א מנאפת עיי"ע גייף (שם רע"ו. הערה 3) והשם המופשט בל"מ נְאֻפִים ובדרז"ל גם ביחיד נִיאוּף נדרי' כ'. בא לידי ניאוף, במד"ר פ"ט ניאוף אשת איש, ספרי ואתחנן פ' כ"ו דבר ניאוף.. דבר כישוף. תוספת' שבועות רפ"ג הרציחות והנואפות צ"ל הניאופות. — ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד ונאפון היה צ"ל וכאפו היה עיי"ע אפנין (ח"א, ר"כ:).

* נָאַץ (מל"מ ענין בזיון schmähen) כתובו' ח': דור שאבות מנאצים להק"ב וכו' והשם המופשט גיטי' נ"ו: ניאוצו וגידופו וכתרג' מ"ב י"ט, ג' ישעי' ל"ז, ג' ניאוצא.

* נאקה (מל"ע ناقہ גמל נקבה) שבת נ"א: כלי' פכ"ג מ"ב[5]) עיי"ע נקה.

☞ נאתא (או מל"פ הרשום' בע' גרגתני (ח"ג, שנ"ד) או מל"פ نوچه חדש, חי והושאל לבשר חי wildes Fleisch) כרביתא עיי"ע נעתא

[1]) בדפ"ר וויניצ' ודפ' פיז' ובכ"י אבל מדפ' באסיל והלאה לי'. [2]) לי' בדפ"ע אבל אי' בכ"י ק"ט, ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב וגם הגי' בריי"ש תתכן מאוד עיי"ע ירוד (ח"ד, ק"ס). [3]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ע לי'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ו ירוד ובשדפ"ע ידור ובדפ' אמ' ופראג מע' ידוע וכנראה ר"ב שינה הגי' כדי שיוכל לגזרה מן נואלו של מקרא.
[5]) עיי"ע אכף ח"א פ"ג. ושם בשורה ה' בט"ד הל' א' וב' צ"ל משנ' ב'.

כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה וגי' נאתא כרביתא אי' נ"כ בכ"י ש"ס ובע' נעתא בדפ"ר ופיז' אבל כדפ' ויניצ' כרכיתא ובנו"ג כריכתא וצ"ל כרכיתא וכ"ה בכ"י ר' ובדפ' שונצ' (ד"ס ב"ק צד צ"ט.)[1]) וזה נ"ל עיקר ומל"פ كرخت פי' דבר שאינו מרגיש וא"כ נאתא כרכיתא כשר חי שאינו מרגיש והיינו בשר מת ועוד י"ל כי נאתא הוא ל"פ نسا הוצואריש גוסא. נסאי מל' צענד naçus בשר מת (Vulers סוף ח"ב) ואז כרביתא מל' צענד kehrp גוף והיינו בשר מת שבגוף ועיי"ע נעתא — ובע' גרגתני פירשתי בע"א ע"ש] —

נב (= ניב אולי מל"ע نايب בקבוץ نوب סדר וקבוץ ובפרט של תבן Strohschichte ועיין בפנים) כפ' הלון בגמ' מתבן (עירובי' ע"ט. ושם:) וכן אתה אומר בניב של תבן פי' „תבן מעובה[2]) כמו חבילות שבין שני תהומי שבת דין ניב זה[3]) ודין מתבן שבין שתי חצרות (עירו' ע"ט. במשני) אחד הוא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ושם הגי' נ"כ ניב וכ"ה גי' הריטב"א והראב"ד עיי"ע גב ושם הוכחתי כי גי' גוב מל"פ הרשום' שם היא העיקר אבל לגי' ניב יש לה ג"כ פתרון ומל"ע הנ"ל -- וכן בל"פ ناب ענין קביצת דברים — [Fülle, Menge

נב (= נִיב גיד נ"ל מל' סאנסקריט Sehne, snâva) בפ' אלו טרפות בגמ' ואלו כשרות (חולי' נ"ד:) והני מילי דאיתכול לניביה. פי' הגידים. *[אחי"ה בנו"ג ואי איפסיק ניביה טרפה והלכתא איפסיק נמי כשרה עד דמתעכלא אתעכולי וכן מוכח מגי' רגמ"ה ושם: עד דאיעכול איעכולי ופי' ניביה גיד (קובץ כ"י אנגייליק' דף ש"ב.) וכ"ה בפירש"י ולפע"ד נגזר מל"ס הרשומה וכ"ה בל' צענד çnâvya. çnâ, çnâvare עיי' צענדלעקסיק' ליוסטי צד 302] —

נב (השרש נוב מל"ע نبا, ناف ענין בליטה לחוץ hervorragen והושאל ליציאת הציצין והפרחים hervor- aufblühen וכ"ה בל"מ נוב והשם נִיב פי' פרח וצמח Blüthe, Spross = בל"ס נוּבָא ובל"נ נבייה) צמח בלי יעשה קמח (הושע ח', ז') תרג' נוב לא יעביד. פרי בל יעשון (שם ט', ט"ז) תרג' נוב לא יעבדון. בפ' כל הצלמי' (ע"ז מ"ח:) א"ר יוסי אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנבייה נושרת והות להון זבל. ובס"פ ג' במעילה (י"ד.) מועלין בעצים ואין מועלין לא בשיפוי ולא בנבייה פי' פרח. *[אחי"ה וכ"ה במעיל' במשנ' שבש"ס אבל במשנ' שבמשניו' בנויה וגי' רע"ב שם נמיה ופי' עלין וכ"ה במשניו' בע"ז הנ"ל ובירו' ובריי"ף בד' קושט' ויניצ' וברא"ש אבל בע"ז במשנ' שבש"ס בנביה וברש"י בנבייה ופי' עלין וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י למעיל' (קובץ כ"י אנגייליק' דף רס"ה:) וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז ושם הגי' נמיה והגי' המעול' כגי' רבינו נבייה וכן הביא רד"ק בפי' הושע ט', ט"ז משני מקומות הנ"ל ופי' נוב צמח או פרח ע"ש ובתוי"ט לספ"ג דמעיל' שהאריך בנירסאות שונות ולא הזכיר את הערוך עיין הפשב"ע וכנ"ה בתמור' ל"א סע"ב לאתויי שפוייה ונבייה וכ"ה בפי' רגמ"ה] —

נב (= ניב מל"מ מקום אשר יוצא שם הדבור בבני אדם ואצל בהמה הוא שפה העליונה Oberlefze) בס"ג דפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ח:) כוליא וניב שפתים איכא בינייהו. פי' אין עושין חליפין אעפ"י שאין הבהמה מתה ממנה אם חתך הכליות וגמם פי הבהמה כדגרסינן (חולי' נ"ט סע"א) מצא בהמה שגמום פיה וכן (שם נ"ד.) ניטלו הכליות כשרה. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' נ"ו רע"א שדא ביה מומא בניב שפתים ופירש"י שפה העליונה. ועיי' תוספו' זבחי' ע"ז: ד"ה הכא והעלו שרק בבהמה ולא בעוף איכא למימר ניב שפתים] —

נב (= נִיב מל"ס נִיבָא בל"ע ناب בקבוץ نيوب der spitze Backzahn, die Hauer) בפ' במה אשה בגמ' לא באלה (שבת ס"ג:) ובס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ג סע"א)[4]) שקילי[5]) ניביה[6]) ושקילי טופריה. בפ' כיצד הרגל בגמ' הכלב (שם כ"ג:) אפקיה לניביה וסרטיה. פי' כגון דאפקיה שיני הכלב שהן ניבים גדולים יוצאין מפיו ולחוץ והכה בהן ולא הכנים ידו לתוך פיו"[7]) ומתלעות לביא לו (יואל א', ו') תרג' וניבוהי כבר אריון. בפ' אלו טרפות בגמ' סימני בהמה (חולי' נ"ט.) גמל ניבי הוא[8]) דאית ליה. בבראשי' רב' פ' ס"ז

[1]) ושם הגי' מילקי משפטי' של"ב כרביתא. [2]) כ"ה לנכון בדפ' ויניצ' פיז' ובאס' ואמ' ובפי' ר"ח אבל בדפ"ר מעוּבה ובכ"י ק"ם מענבה עיי"ע גב (ח"ב, רכ"ג:). [3]) בפי' ר"ח אי' בכ"י נבזה וצ"ל כגי' הערוך ומו"ל הגיה ללא נכון. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ויניצ'. [5]) כן הוא בכתב יד וכ"ה בשבת ובכ"י ש"ס שקילן וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ק ובדפ' שם שקולי ובדפ"ע שקלי. [6]) בדפ"ר בט"ס נוביה. [7]) הועתק מפי' ר"ח לדף כ"ג: (בש"ס ווילנא). [8]) בנ"סח' לי' וכן לא העתיק רגמ"ה.

(ס"פ פ"ו) ויהי איש מצליח אמר לון אתון מסתכלין מה דעליה ואנא מסתכל מה[1]) בניביה. *[אחי"ה ועוד שם בב"ר פכרון ניביה עיי"ע פכר ב'. ורש"י לב"ק פ"ג. לועז ניבי ינייבי"ש וברש"י בכורו' ל"ז. ד"ה חוטין לועז ינצב"ש וצ"ל זינציב"ש וכדאי' בע"ז כ"ח. ד"ה ככי והוא בל"צ gencives מקום מושב השיניים והקשו עליו התוספו' בע"ז ד"ה ככי ועיי' מרפא לשון לשם והאריך ליישב לעז של רש"י וע"ש היטב החלוקים שעשה רמ"ל בלעזי רש"י בנידן דידן. ותרג' ירו' א' ולא נס לחה (דברים ל"ד, ז') ולא נתרון ניבי ליסתיה וא"כ הבין לחה מן לְחִי — ועוד עיין תרג' לתהלים נ"ח, ז'; לאיוב כ"ט, י"ז; למשלי ל', י"ד ושם כיבוי צ"ל ניבוי כדאי' בכ"י תרג' (אצל לעווי) ובפשיטה הסורית] —

* נוֹב (שם עיר) בירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד נמנה בין עיירות תחום צור ועיי"ע רנוב כגי' התוספת'.

נְבָא (לפי פי' אחד בע' אנבא הוא ביצי כנים וא"כ מל"ע نباغ (Kopfschuppen תא שמע מנבא חייא (נזיר ל"ט.)[2]) כבר פירשנו בע' אנבא[3]) ובע' יניבא. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בתעני' כ"ב: יניבא תולעת דגרסינן בכיסוי הדם (חולי' פ"ה:) נפל ליה לר' חייא יאניבא בכיתניה פי' גאון גי' כך הוא כינבא ונבא זהו מין כנים כגון הא דגרס בפ' שמונה שרצים (שבת ק"ז:) הטפויין וביצי כנים ועוד (בנזיר ל"ט.) ת"ש מאנבא חיה וכו' ע"ש וא"כ זה הפי' הוא המקור למ"ש רבינו בע' אנבא ע"ש וש"נ ג"כ ס"א נבא ובענין ני' אם בכ"ף אם בבית הן ולאו רפיא בידו דרכינו לכן הביא פעם ככה ופעם ככה ועיי"ע ינכא ומ"ש] —

נָבִיא (מל"ם פי' חוזה והוא המושפע ברוח אלהים (Prophet, Verkünder des Gotteswortes בפסיקת' דנחמו (פסיק' דר"כ צד קכ"ד:) ובמגילת איכה מה אעידך (איכ"ר ב', י"ג) כמה נביאים העידותי[4]) בכם אחד בשחרית ואחד בין הערבים שנא' (מ"ב י"ז, י"ג) ביד כל נביאי כל חוזה נביאו כתיב[5]). ובפ' אלו הנחנקין [ירושלמי] (סנהד' פי"א ד"ל סע"ב) ונביא אחד זקן ישב בבית אל (מ"א י"ג, י"א) (ירושלמי[6]) זה אמציה כהן גדול. *[אחי"ה בנו"ג בירו' כעידו החוזה א"ר שמואל בר רב יצחק זה אמציה כהן בית אל. — והרבה בדרז"ל בענין נביא (בל"ס נְבִיָא ובגיטי' נ"ז רע"ב ובאיכ"ר פ' בלע נבייא וכן מורגל בתרגום) והקבוץ נביאים עיי' ברכות ז'. י"ג. כ"ד: ל"ד: ס'. שבת ק"ד. פסחים ס"ו. שם: פ"ו. שם: יומ' ט': ל"ו. ע"ג: סוכ' כ"ז. ר"ה כ"א: תעני' ד'. מגיל' ג'. י': י"ד. ט"ו. יבמות מ"ט: נדרי' ל"ח. פ"א. סוטה מ"ח: ב"ב י"ב. ט"ו: סנהד' כ"ו. ל"ט: פ"ט. עיי"ע סגנון, צ'. צ"א: צ"ד: צ"ו: ק"ו. מכו' ט': כ"ד. זבחי' ס"ב. חולי' נ"ו: ויק"ר פ"ו כל נביא שנתפרש שמו ונתפרש שם אביו נביא ובן נביא וכל נביא שנתפרש שמו ולא נתפרש שם אביו הוא נביא ואביו אינו נביא (ועיי' מגילי' ט"ו רע"א), ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח: כה"ג קודם לנביא נביא קודם למשוח מלחמה. ירו' שבת פי"ט די"ז. הניחו להן לישראל אם אינן נביאין בני נביאין הן. אבות דר"נ ס"פ ל"ד י' שמות נקרא נביא אילו הן ציר נאמן וכו'. ולנקבה נְבִיאָה פסחי' ט': והקבוץ מגילי' י"ד. ארבעה ושמנה נביאים ושבע נְבִיאוֹת נתנבאו להם לישראל וכו'. ונקראו ג"כ ספרי נביאים: נביאים מגיל' כ"א: תורה ונביאים וכתובים ועיי' ירו' שבת רפט"ז דט"ו סע"ב (בר"ת תג"ד), ב"ב י"ד: סדרן של נביאים. — והשם המופשט נְבוּאָה, נְבִיאוּת עיי' שבת קל"ח: עירובי' ס': סוט' ט': י"ב. י"ג. ב"ב י"ב. סנהד' ל"ט: ק"ה. מכו' כ"ד: ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח ע"ד אין מופת (זכרי' ג', ח') אלא נבואה. ספרי זאת הברכ' פ' שנ"ז (במד"ר פי"ד) נבואתו של משה, ירו' סנהד' פי"א ד"ל: נבואתו של ירמיה, ריש קהל"ר ג' נביאים על ידי שהיתה נבואתן דברי קנתרין נתלו נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי עמוס דברי ירמיה והקבוץ ויק"ר רפ"י כל הנביאים קבלו נְבוּאוֹת נביא מפי נביא וכו'. ועוד ענין נבואה: נביא ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד שאלו לנבואה חוטא מה ענשו וכו' וכ"ה בילק' תהלי' רמז תש"ב וילק' יחזק' ר' שנ"ח בשם הפסיקת' ולפנינו בפסיקת' דר"כ פ' שובה צד קנ"ה: חסר מאמר אחד (עיי' רש"ב שם הערה מ'). ובל"ס נְבִיוּתָא וכ"ה בתרג' אונק' לשמות י"ד, ל"א נביות משה; תרג' למשלי ל', א' דקביל נביותא ובכינויים תר"י א' לבמד' כ"ד, כ"א מתל נביותיה (ב"ב י"ד: נבואתיה). והפעל כמו כל"מ ויותר

---

[1]) לי' לפנינו. [2]) בנו"ג ת"ש מהא אינבא חיה וכ"ה בע' אנבא. [3]) בכ"י ה"ב אנכא ועוד עיי"ע ינכא וזו ראיה לפי מ"ש בע' אנבא שעיקר הגי' בכ"ף. [4]) בפסיק' העדתי. [5]) ועיין ברד"ק למלכי' שם שהביא זה הדרש והובא בילק' מלכי' רמז רל"ד בשם הפסיקת'. [6]) שייך לעיל כמו שהגהתי.

מורגל התפעל ונתפעל עיי' מגיל' י"ד. סוט' י"ב: ב"ב קי"ט: סנהד' י"ז. פ"ט. צ"ד: צ"ה. ירו' סנהד' פי"א ד"ל: מתנבא לרעה . . מתנבא לטובה תוספת' סנהד' ספי"ד המתנבא לעקור דבר מד"ת . . אם מתנבא לבטל מקצת ולקיים מקצת . . המתנבא מה שלא שמע וכו' ע"ש. שמ"ר ספ"ד כמה בקש ירמיה שלא להתנבאות ונתנבא שלא בטובתו. ויק"ר פ"ו עיי"ע פסק. אתפעל אתנבי (וכ"ה בל"ס עזר' ה', א' תרג' ירמי' כ"ה, י"ג; כ"ו, ט', י"ב; ל"ב, ג'; לעמוס ב', י"ב וזולתו] —

נָבוּב (מל"מ רק בבינוני פעול ענין חלול höhlen, bohren) בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ב:) כל הרגיל ביין אפי' לבו אטום כבתולה מפקחתו[1]) שנא' (זכרי' ט', י"ז) ותירוש ינובב בתלות [וכתיב] נבוב לוחות (שמות כ"ז, ח'; ל"ח, ז') תרג' חליל לוחין *[אחי"ה וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' זכרי' ו' ובנו"ג קודם המאמר כל הרגיל זה התרג' של נבוב לוחות. ומזה נבנה אבוב בל"ע انبوب קנה וא"כ צריך לנקד אַבּוּב רועה ולא אֶבוּב רועה כדאי' בט"ד בח"א, ד':] —

נְבָג (בל"פ نفاغ כוס גדול עיי"ע אנבג grosser Pokal) בס"ג דפ' ג' שאכלו (ברכות נ"א רע"ב) כולא[2]) נבגא דברכתא היא. פי' ההוא מהדורא דכסא עד שישותין כל המסובין אחר הברכה ורגילין העם לקרות מחזור כל כוס ברכה. ויש מי שאומר נטלי דמעטר בהן נקראין נבגא[3]) דברכתא. — (א"ב כמו אנבג שהוא מין כוס ע"ש[4]).

נְבַג (בל"ס ענין בצבוץ מהנץ ובלע نبع מהמורסא שנפתח hervorbrechen, -quellen ונרדף עם נבע של מקרא) בפ' החליל בגמ' הלוים (סוכ' נ"ג רע"ב) והא קא חזינן דאיכרו פורתא וקא נבגי מיא. — (א"ב בנו"ג ונפקי מיא)[5]) פי' מפכים המים ועולין, בפ' אלו הן הנשרפים בגמ' בבועל ארמית (סנהד' פ"ב.) קברה והדר נבוג. פי' יוצאה להוץ. *[אחי"ה בנו"ג שתי פעמים קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג ויפה פירש"י בצבצה ויצאה. וכנ"ה בסנהד' ק"ד. לפי נ' כ"י ש"ס פ' וק' קברה והדר נבג קברה והדר נבג וכ"ה בע"י ובילק' מלכי' ב' ר' רמז רמ"ט (בשם פ' החלק) קברה נביג הדר קברה נביג וכ"ה ברש"י דפ"ש נבג: פלטתו ויוצא (ד"ס סנה' קנ"ם:) ובנו"ג קברה ולא איקברא קברה ולא איקברא] —

נְבַג (= נַבְגָּא בל"ס מה שנתבצבץ מן העץ דשא ענף וכדומה Trieb, Spross, Zweig מע' הקודם) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ד.) מ י י ת י[6]) בר שתיה[7]) דלית ביה קיטרי. פי' נצר חוטר. *[אחי"ה ורש"י פי' נטיעה בת שנתה וכ"ה באו"ז הנ"ל. והוא מל"ס כאמור] —

* נִיבְדִּקוֹס (ניברקוס) עיי"ע לבדקס.

* נָבָה (נ"ל שהוא נרדף עם נָפַח בל"ע نفح, نفخ anfachen) ב"ק ס'. ניבה . . ניבתה ועיין תוספת' ב"ק ס"ו ירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ג ועיי"ע לב ב'.

* נבוז עיי"ע נבוזבזתאך.

☞ נבז (= נִבְזְבָּה פי' דורן, מתנה Geschenk, Gabe) בדניאל (ב' ו') ונבזבה ויקר פי' מתנה ומנחה. *[אחי"ה בדניאל ב', ו'; ה', י"ז אצל מַתְּנָא וכן בתרג' ירמי' מ', ה' מתנן ונבזבו (הוא הקבוץ) וכן בתר"י א' לדברי' כ"ג, כ"ד נבזביית בית מוקדשא וה' פירשט באו"מ שרש נבזבה פי' מל"פ הישנה nibagvâ מתנה אבל מלה זו לי' באו"מ הפרסיים ולפע"ד קטוע מן נבזבזא וזה הורכב מן לש' הוצואריש ni ומן bakbakht בלש' צענד baghôbakhta ופי' הטוב שנתנו אלהים בתורת מתנה. וכן נאמר בל"פ החדשה نيك بخت ובקצור نيوبخت המאושר במז"ט نيو بختی מזל טוב] —

* נַבוּזְבַּזְתָאךְ (נ"ל משתי תיבות פרסיות نبازی המעולה בתענוגים ומן بستة (בל"ע بستق) עבד וא"כ אהוב ומעולה שבעבדים der vorzüglichste Diener, Oberbeamter) שהש"ר פ' מה יפית: אהבה בתענוגים: זה אהבתו של דניאל שהיה מתחטא על בלשצר שנא' (דניאל ה', י"ז) מתנתך לך להוין ונבזביתך לאחרן הב ראב"כ אמר נבוז ראשה תמן הינון צווחין ליה לאיפרכא נבוזבזאתך וא"כ זו המלה הורכבה משתי מלות

---

[1]) בנו"ג יין מפקחו. [2]) בנו"ג כל האי. [3]) בדפ' ווינציי במ"ס נגבא אבל כ"ה ג"כ בכ"י ש"ס מינכען ובב"נ אי' גבנא. [4]) ועוד עיי"ע אנפק והוא כמו אנבג וכפי' רגמ"ה בב"ב נ"ח: כ"י אשר ת"י וממנו נדפס בש"ס ווילנא. [5]) ותוספו' בבכורו' מ"ד: ד"ה אל ישתין העתיקו וקא נבעי מיא וכ"ה באה"ת ובע"י ובילק' כ"י הובא בד"ס לסוכ' צד פ"ת. ובכ"י ש"ס ואשכה'. [6]) וכ"ה באו"ז ה' פסחי' סי' רב"ט ובכ"י ש"ס בי ובכ"י מינכען ניתי ובנו"ג רק בנבגא [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובנו"ג שתא.

פרסיות הנ"ל ופי' המעולה שבעבדים והיינו ממשלתך אינני חפץ תן אותו לאחר.

* ניבזין (מל' שמרוני נבז פי' גורל Loos) ירו' סנהד' רפ"ו דכ"ג: מה בגורל אתה תופשני לית בכל ההן דרא כשר אלא את ופינחס אסקון ניבזין ביניכון וכו' ובבבלי סנהד' מ"ג: אם אני מפיל עליכם גורל ובכ"י ילק' גורלות (ד"ס סנה' צד ס"ד.) ושם הגי' אתה ו א ל ע ז ר הכהן שני גדולי הדור וסוף המאמר מפורש בע' פנטוס א' במו"ע.

נָבַח (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע نبح bellen) כך כלבא (עירובי' פ"ו.) כבר פירשנו בע' נר (י"א [1]). נבחי ביה נבוחי (ברכות נ"ז סע"א) כבר פירשנו בע' טבלא (טבל ב') [2]. *[אחי"ה ועוד נאמר בהשאילה לקול מדוכת הבשמי' ביצ' י"ד. תבלין נבוחי מנבח קלייה והפכו צליל קליה (שם). ובלי השאילה היינו לצעקת הכלב אי' עוד בפסחים קי"ג רע"א לא נבח בה כלבא. יומ' פ"ג סע"ב וי"א אף נובח ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: והכלבים נובחין בו ויש אומרים אף הוא נובח. שמ"ר ספ"כ היו נובחים. ויק"ר ס"פ ל"ג ושהש"ר פ' יונתי נבח ככלבא עיי"ע נבוכדנצר. — מנחו' ס"ג. מנבח נבוחי ט"ס וצ"ל כגי' הערוך ע' חב ב' (ח"ג, שכ"ט הערה 8) — והתואר נבחן (נבחז) (מ"ב י"ז, ל"א) סנה' ס"ג: עיי"ע תרתק] —

נְבָט (= Ναβατέα חלק מארץ ערב) ערב וכל נשיאי קדר (יחזק' כ"ז, כ"א) תרג' ערב וכל רברבי נבט. — (א"ב ארץ ערב נחלקת לשלשה גלילות גליל ראשון סמוך לא"י נקרא בלשון העמים נבט מן לש' עברי אילי נְבָיוֹת (ישעי' ס', ז') גליל שני נקרא בל' עברי קדר ובל' העמים מדבר ערב והגליל [ה]אחרון נקרא בל' עמים ערב מצליח מפני שכלה משקה כגן אבל בתרג' מצינו שמתרג' קדר נבט) *[אחי"ה תרג' נביות (ישעי' שם) נבט. הקדמוני (בראשית ט"ו, י"ט) מבואר בירוש' רפ"ו דל"ו: נְבָטַיָּה וכ"ה בירו' קידושי' ספ"א ד"ם רע"ד ובב"ר ס"פ מ"ד אי נְוָטַיָּה ועיי"ע נווט וע' נוות וע' נפתחאה ובענין נבט עיי' רוו"ב לווינער ח"ב 129 ובל"ע נקרא העם של נבטייה: انباط, نبيط ומי שנולד בארצם نبطى، نباطى] —

נָבַט (מל"ע نبط ענין בצבוץ hervorquellen, hervorbrechen ומצמחים נאמר نبت hervorsprossen) בר"ג דתעניו' (ד' רע"א) האי צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא דכיון דנבט נבט פי' בע' פרציד [3]). בפ' ואלו מגלחין בגמ' ואלו כותבין (מ"ק י"ח סע"ב) ולא אמרו אלא דלא הדר נבים כלומ' דלא יצא. *[אחי"ה בנו"ג ולא אמרן דלא הדר נבט אבל הדר נבט לא ובכ"י ש"ם דהדר נבט אבל לא הדר נבט לא. ורש"י פי' לשון צמח ויהיה א"כ מל"ע نبت אבל לפי פי' רבינו יצא וכ"ה בפי' רנמ"ה לתעני' שם (בש"ס ווילנא): שבקע ויוצא הוא מל"ע نبط ונרדף עם نبع = נבע ועיי"ע נבג ב'] —

נָבַט רק בפיעל (והפעיל) מל"מ פי' חזה hinblicken) בחלק בגמ' שלשה מלכים (סנה' ק"א:) בן נבט (מ"א י"א, כ"ו) שניבט ולא ראה ראה אש שיצא מאמתו הוא סבר דאיהו מליך ולא היה אלא ירבעם דנפק מיניה פי' שניבט בחלום ולא ראה מה שהיה סבור. תנא הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי. — (א"ב זה לשון הבטה) *[אחי"ה בנו"ג תנא וכו' קודם המאמר שלשה ניבטו ולא ראו ע"ש כל הענין וכ"ה בילק' מ"א ר' קצ"ו והשם המופשט הַבָּטָה עיי"ע ח"ג קע"ד: וש"נ] —

נְבוּכַדְנֶצַּר [4]) (מלך בבל הידוע) בב"ר פרש' מ"ו פרא אדם (ס"פ מ"ה) לקדר ולממלכות חצור אשר הכה נבוכדנצר (ירמי' מ"ט, כ"ח) נ ב ו כ ד ר א צ ר [5]) שעצרן [6]) במדבר והרגן. ובויק"ר אל תונו פרש' דסמוך אשרי משכיל (ס"פ ל"ג) נבוכדנצר את ונבוכדנצר שמך את וכלב שוין כאחד ההוא גברא נבח ככלבא נפח כקולתא [7]) נ צ ר [8]) כצרצורא [9]). *[אחי"ה בענין גזרת השם וכתיבתו עיי' באו"מ לפירשט. והרבה דרשו עליו רז"ל עיין ברכות נ"ז סע"ב שבת קמ"ט: פסחים צ"ד סע"א ברש"י, קי"ח סע"א, תעני' י"ח: מגיל' י"א סע"א ורע"ב כתובו' קי"א. קידושי' ע"ב: סוט' מ"ו: תוספת' סוט' ספ"ג ע"ז ג'. סנהד' צ"ב סע"ב צ"ג. והלאה. זבחי' קי"ג סע"א. חולי' פ"ט. ב"ר פרש' ט', ל"ז, מ"ד, מ"ה, מ"ט, ס"ח, צ';

---

[1]) ח"ב שמ"ה: [2]) ח"ד, ט'. [3]) ושם פי' רבינו עפ"י שמת ר"ת בש"ס ווילנ'. [4]) בדפ"ר פיז' ווינצי' בשתי תיבות נבוכד נצר. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בלי אלף ובמקרא כתוב נבוכדראצור בשני ווין עיי' רד"ק שם ובמנחי שי שם ובמ"י לעזרי סי' ב'. [6]) בנו"ג שאצרן וזה יתכן יותר לכתיבת השם באלף ובכ"י ק"ט שצערן. [7]) בדפ"ר בקולתא. [8]) כ"ה בדפ"ר פיז' ווינצי' ובשרפ"ע לי'. [9]) בנו"ג כצרצרה וכ"ה כל הענין בשהש"ר פ' יונתי וא"פ דרש השם בלי נוטריקי"ן עיי' במ"כ.

שמ"ר פרש' ח', י"ב, ט"ו, כ', כ"א, כ"ז, ל'; ויק"ר פרש' ז', י"א, י"ג, י"ח, י"ט, כ'; במד"ר פרש' ט', כ"ג; דב"ר פרש' א'; בשהש"ר פ' התאנה, פ' כמעט, פ' פשטתי, פ' זאת קומתך, פ' אמרתי אעלה, פ' כרם היה; רות רב' פ"ג; איכ"ר פ' אריה; קהל"ר פ' ואמרתי אני בלבי; אסת"ר פ"א ופ"ד] —

נֶבֶל (מל"מ מין כלי זמר עשוי כנוד ועליו פרוס כרם של כבש schlauchartiges Musik-instrument mit Saiten) בפ"ב בערכין (י"ג: במשנ') בנבל וכנור. פי' נבל נוד שמזמרין בו וי"מ נבל היינו עץ עשוי כמין נפה עגול ופורס עליה מיכן ומיכן כרס של כבש כדתנן במסכת (תמיד) [צ"ל קינים] (כ"ה.) מעיו לנבלים היינו הכרם, בני מעיו לכנורות (שם) היינו הדקין. בפ' ט"ו בכליי (מ"ו) נבלי השרה נבלי בני לוי. פי' נבל של שרים ושרות נבלי בני לוי שהיו מזמרין בהן. *[אחי"ה בי"ם כיון לפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנג' דף קל"ה: שפי' בערכין כי נבל: באותו נבל שמכוסה בעור הכרם קרי ליה נבל ע"כ ונבל היה כמין כנור לדעת ר' חייא בר בא בירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג היא נבל היא כנור נימין יתירות בין זה לזה א"ר חייה בר אבא למה נקרא שמו נבל שהוא מלבין כמה מיני זמר רב חונה בשם רב יוסף על ידי עור שאינו עבוד ועל ידי נימין יתירות היה מלבין כמה מיני זמר. ערכי' י'. אין פוחתין משני נבלים ולא מוסיפין על ששה ועיי' ג"י התוספ' ערכי' רפ"ב. והועתק שם נבל ליוניים ורומיים בשם nablium, naulium, νάβλας, νάβλα, ναῦλα, ναῦλον ועיי' מ"ש בזה הח' גרעץ במ"ע שלו ח"ל 241 והלאה ועיי' בן מתתיהו על הקדמוניו' ז', י"ב, ג' ולדעת העססיכיאוס νάβλα אחד הוא עם κιθάρα וזה מסכים עם ירוש' הנ"ל וע"י מלה זו (או גם νάβλαν) העתיקו ע' זקני' נבל (ש"א י', ה'; מ"א י', י"ב; דהי"א ט"ו, ט"ז; ט"ז, ה') ועקילס לתהלי' פ', ג'; לעמוס ה', כ"ג] —

נבל (= נוֹבְלוֹת תמרים הנושרים מן האילן vom Baume gefallene Datteln מל"מ נבל פי' ענין כמישת ליח הצמח welk werden) בפ' כיצד מברכין (ברכות מ':) ועל הנובלות. גמר' (שם) מאי נובלות ר' אילעא ור' זירא[1] חד אמר בושלי כמרא ככר פי' בע' כמר וחד אמר תמרי דזיקא. פי' הנושר מן הרוח ולא ילקטוהו ביד כדכתי' (ישעי' ל"ד, ד') כנבל עלה מגפן וכנבלת מתאנה. *[אחי"ה כ"ה בכ"י וכנ"ה בדמאי פ"א מ"א נובלות התמרה ערל' פ"א מ"ח נובלות והיינו של תמרים ועיי' ר"ש שם וכן בסתם נובלות בירו' ברכו' פ"ו ד"י רע"ג ובמד"ר רפ"ג עיי"ע נקלווס. תנחומ' הישן במדב' סי' י"ז מה התמרה הזו יש בהן נובלות שאינן נכנסים לאוצר וכו' ועיי' מ"ש הרב החכם רש"ב בהערה ק"מ וקמ"א. ובתרג' ירמי'ח' י"ג ניבלא, וגם מתוארי' בו השיתין ירו' שביעי' פ"ה דל"ה ע"ד השיתין הנובלות ובתוספ' שביעי' ספ"ד שיתין ונובלות ובכ"י אירפורט רק בסתם נובלות. והיחיד ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד נובלת היא וכו' — ועוד מל"מ (משלי י', ל"ב) ענין שפלות. ב"ר פי"ז שלש נובלות הן נובלת מיתה שינה נובלת נבואה הלום נובלת עוה"ב שבת. וכ"ה בב"ר פמ"ד ושם עוד: נובלת אורה של מעלה גלגל חמה נובלת חכמה של מעלה תורה. והפעל עירובי' נ"ד. הללו נוצצין והללו נובלין עיי"ע צץ ב'. ירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד עיי"ע בול ב'. בפיעל ירו' שביעי' רפ"א דל"ג. ושם פ"ד דל"ה: מנבל פירותיו ובבבלי שבת ס"ז. שמשיר פירותיו] —

נבל (= נְבֵלָה מל"מ תואר לכל גוית מת Aas, Leichnam ובפרט של בהמה שנפסל' בשחיטה. ובל"א נְבֵילָא, נְבֵילְתָא ובל"ע نبيلة Cadaver) בפ' משילין בגמ' האשה ששאלה (ביצ' ל"ח:) ובבכורו' בפ' הלוקח בהמה בגמ' ר' אליעזר אומ' (כ"ג.) הא דאמר רב חסדא בפ' ג' במנחות בגמ' ב' מנחו' (מנחו' כ"ג.) נבלה בטלה בשחוטה לפי שאי אפשר לשחוטה שתיעשה נבלה. פי' „חתיכת בשר נבלה שנתערבה בחתיכות בשר שחוטה בטלה טומאת הנבילה מן[2] החתיכות כולן ואינה מטמא במגע אפילו אחת מהן[3] כי לעולם לא יתכן להיות השחוטה כנבלה לטמא במגע ובמשא"[4] ושחוטה אינה בטלה בנבלה לפי שאפשר[5] לנבילה שתיעשה שחוטה מאי היא דלכי מסרחה פרחה לה טומאתה מינה ומפורש בע"ז בפ' השוכר בגמ' מעשה בבייתום (ע"ז ס"ז סע"ב וס"ח רע"א) ותניא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (דברים י"ד, כ"א) נבלה הראויה לגר קרויה נבלה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה ואינה

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס וברי"ש ערלי' פ"א מ"ח ובנו"ג ר' זירא ור' אילעא ועיין בד"ס שם. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח ומו"ל הגיה מין. [3]) פי' אפי' נוגע באחת מהן ובפי' ר"ח בט"ס ולא אפי'. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח לביצ' (בש"ס ווילנא). [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשאר דפ"ע ובכ"י שאי אפשר וזה שבשתא היא עיין פירש"י בבכורו' כ"ג. ר"ח שאי אפשר.

מטמאה כנבלה ומי שאכלה אינו חייב עליה מלקות. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' פ"ב מ"ד (ל"ב) כל שנפסלה בשחיטה נבלה כל ששחיטתה כראוי ודבר אחר גרם לה ליפסל טרפה עיין רמב"ם הל' מאכלו' אסורו' פ"ד הל"ח. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. בשר דנבילה. ב"ב ק"י. פפחים קי"ג. נבילתא עיי"ע נשט. ב"ר ס"פ פ"א כלב שהיה להוט אחר הנבלה וכו', והקבוץ ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה. נְבֵילוֹת וטרפות. ועוד נאמר כל"מ על פגרי אנשים עיין תרג' לדברי' כ"א, כ"ג; כ"ח, כ"ו; לישעי' כ"ו, י"ט וכן דרש בשמ"ר פכ"ד עם נבל (דברי' ל"ב, ו') שעשו נְבֵלוֹת וכו' — והפעל בענין נבלות בשחיטה בפיעל תוספת' ב"ק פ"י המוסר בהמה לטבח וניבלה וכו', התפעל ונתפעל: ירו' ברכו' פ"ט די"ד. שמא תתנבל שחיטתה, חולי' פ"א: פ"ה. השוחט ונתנבלה בירו] —

נבל[1]) (מל"מ ענין שפלות Schlechtigkeit, Verworfenes) בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לן (פסחים קי"א סע"ב) [נשוורא בביתא קשי לעניותא][2]) שרא[3]) דעניותא נ ב י ל[4]) שמיה. פי' מי שמנבל ומזלזל בפת ומשליך הפירורין לארץ ונדרסין ברגלי בני אדם משתרר עליו שר של עניות ומי (שמנקר)[5]) [צ"ל שמנקד] אותם ויצניעם משתרר עליו שר של מזונות כמפורש בריש גמ' דפ' כל הבשר (חולי' קי"ה:) ההוא גברא דהוה מהדר בתריה שרא דעניותא וכו'. בב"ר פ' פ"ב[6]) (ר"פ פ"א) ובירו' בפ' מצות חליצ' (ספי"ב די"ג.) אם נבלת בהתנשא (משלי ל', ל"ב) מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על ידי שנשאת עצמך בהן, וכפ' פ"ז[7]) ויהי כהיום הזה: יום ניבול נילוס היה והלכו הכל לראות פי' כינה. *[אחי"ה ובדפ' אמ' אי' עוד וז"ל כינה חג המצריים בשם נ ב ו ל ע"כ והוא בלי ספק הוספת ר"ב ובדפ"א נשמטו תיבות א"ב (ועיין במפתח שלי בסוף הספר) ולי' תיבות הנ"ל בדפוסי' הראשוני' וכ"י ערוך ועיי"ע זבל (ח"ג רס"ה:) וש"נ פסיקת' רב' פ"ו הגי' יום זיבול נילוס ובר' שהש"ר יום ניבול וזבול היה, ובתנחו' וישב סי' ט' הגי' יום זבוחו של נילוס היה ובילק' וישב ר' קמ"ו יום גידול נילוס ובסוט' ל"ו: אותו היום יום חגם היה והלכו כולן לבית ע"ז שלהם. וגי' הילק' נ"ל עיקר כי לזכרון גידול הנילוס שנקרא Νειλῷα חגו החג עיי' רימ"ז בט"ר ח"ב 101 ושם מבואר זבול מל"י σύμβολον ויותר נכון הקבוץ συμβολαί בל"ר symbolae öffentlicher Festschmaus וזה יום ז ב ו ח של נילוס כגי' התנחו' ועיין תוספ' ע"ז י"ה: ד"ה שמזבלין. ונבול וזבול לש' גנאי הוא, והוא קרוב למלת נִוּוּל והראיה מירו' ע"ז ס"א דל"ט: אשה לא תסוד מפני שניבול הוא לה ובמ"ק ס"א מ"ז אי' נוול. וכנ"ה בירו' שם ספ"ג דמ"ג רע"ג מפני מה הכל פורשין הימינה (מע"ז של ישראל) מפני שניבולה רע. ושם סוף עמוד א' תעב תתעבנו: צאהו נבליהו וכ"ה ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד. ושם: שקציהו נבליהו. ועוד נאמר על כל דבר נוול ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. דלא ינבלון מאנוי, שהש"ר פ' חכו ובמד"ר פ"י מנבל את עצמו, במד"ר שם המנבלת את עצמה. וכן דרש אם נבלת (משלי הנ"ל) בב"ר ובירו' עיי' לעיל וכן בברכות ס"ג: כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא וכו'. והרבה בקשור פה פי' דבר דבר מגונה שבת ל"ג. כל המנבל פיו וכו', כתובו' ח': כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו וכו', והשם המופשט שבת שם נַבְלוּת פה. ויק"ר פ"ה דרש הנבל (עמוס ו', ה') שהיו פורטים פיהם בדברי נבלות. ושם פ' כ"ד ערות דבר (דברים כ"ג, ט"ו) ערות דבור זה נבול הפה. ובל"מ נְבָלָה מסכ' דרך ארץ פ"ב מְדַבְּרֵי נבלה. ושם: הדר בנבלה עם אשתו. ב"ר פל"ח עיי"ע כלב ג'. — והתואר בל"מ נָבָל והקבוץ ירו' מכות ספ"א דל"א: אית גְבוּלִין סגין וכו' אבל נבל שמיה (פסחים קי"א:) או נביל כגי' הערוך וכ"י ש"ס אין ענינו מזה המושג ועיי' מ"ש בע' (איסרא) [איסדא]. ולפי פי' רבינו בתהלת הע' . . משליך הפירורין וכו' אולי הוא מע' נבל ב' פי' הנושר] —

* נָבַע (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע نبع ענין הקרת מים ממקורו sprudeln, quellen) נדרי' מ"א: עיי"ע ברדס א' וע' מע ב'. תרג' נחל נבע (משלי י"ח, ד') נחלא דנביע ובפשיט' דנבע, כאפיקים (תהלי' קכ"ו, ד') תרג' כד נבעין מפקני מיא. אפעל תעני' כ"ה: עיי"ע רד ח' כתובו' צ"א סע"א ב"ב קנ"א: עיי"ע סל ד'. שבת פ"ח. הא מבען אצבעתיה

---

[1]) בדפו"ו לנכון ע' בפני עצמו ובשרפ"ע וכ"י הוא המשך מע' הקודם. [2]) השלמתי על פי פי' רבינו בכאן וראיה כי כצ"ל ממה שרמז רבינו בע' נשוור על זה הערך. [3]) וכ"ה בע' נקד ב' וע' סר ה' ובנו"ג איסרא ובע' איסרא (ח"א, ר"ב) הגהתי שצ"ל איסדא פי' בל"פ אליל העליון. [4]) וכה"ג בכ"י ש"ס ובנו"ג נבל ועיי' מ"ש בע' הנ"ל ושם הגהתי נכיד ומל"פ. [5]) כגי' כ"י ש"ס בקור צ"ל נקור אבל יותר טוב בדלת כדמוכח מע' נקד ב'. [6]) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ע במ"ס ס"ב. [7]) וכ"ה לפנינו ומפני שרבינו מונה פרשה אחת יתרה ממה שנמנה לפנינו מהראוי להיות פ' פ"ת.

דמא — והושאל להקרת רוח בינה וכדומה כל'מ וכן בתרג' עיין תרג' לתהלים צ', י"ב; למשלי א', כ"ב; ג', י"ג וזולתו.

*נבעה (?) ירו' נדרי' רפ"ז ד"מ: עיי"ע אפימיליה (ח"א, ריי"ט).

נָבַר (מל"ע نبر השליך למעלה aufwerfen והושאל לחפירה וחתירה (aufwühlen בר"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ז:) חזיר שהיה נובר באשפה והתיז[1]). יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ', י"ד) תרג' ינוברינה.

נבר (בל"ס נְבָרָא בל"ע كنبار (בל"פ كمبار) das grobem Zwilch ähnliche Fasergewebe am Grunde des Blattstiels עיי' לעף פפלנ"צ 117) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת ל' סע"ב) כלי מילת[2]) נברא בר קורא פי' דקל בראש ענף שלו יש בו חריות סביביו בין חריות לחריות יש לו סביב כמו בגד עבה ודומה לארג וקרוב לשתי וערב ועושין מהן מוסרות לשוורים למעלה מהן כל נברא שקרוב ללבו של דקל מתעלה יותר מחברו עד שמגיע לקורא כדאמרינן (ברכות ל"ו. עירובי' כ"ח:) קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ונברא הוא קליפתו של קורא וכרוך עליו והעליונים שבהם רכים כקורא משום הכי קרו ליה בר קורא ודומי'א דיליה כלי מילת זה פי' בתשובות. בס"ג דפ' אמר ר"ע מניין (שבת צ':) ומשתכחא בדיקלא דחד נברא. בפ' כיצד מעברין בגמ' אין מודרין (עירו' נ"ח.) מאי נרגילא א"ר יעקב דיקלא דחד נברא יש מפרשים דקל שאין לו אלא ענף אחד. בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה (חולי' נ"א סע"ב) נברא חיישינן פי' ר"ח ז"ל עיקר הדקל. *[אחי"ה אבל בפי' בשבת צ': פי' ר"ח סיב וז"ל ויש שפירשוהו נבארא שהוא ליף בל' ישמעאל ולא דמי כי נבארא סיב נקרא ע"כ ובפי' לעירובי' נ"ח. (בש"ס ווילנא) כתב וז"ל יש מי שאומר . . דקלא דחד נבארא (זליף) [צ"ל ליף] ע"כ וזה הפי' עיקר כי נברא (זו עיקר הגי' ולא נבארא כדאי' לפנינו בש"ס ובפי' ר"ח ובפי' רה"ג בעוקצי' פ"ג מ"ב) בל"ס הוא כמו ليف בל"ע[3]) ובע' אספקימא (ח"א, רכ"ד:) פירשתי כע"א. ועל ידי סיב פירש"י בשבת ל': צ': ובחולי' שם ע"ש ובעירו' שם פירש"י נברא שגדל ומתגלגל סביב הדקל וכו'. ובפי' רגמ"ה לחולין (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שי"א) מצאתי וז"ל נ י ב ר א גדול בדקל ע"כ וענין המלה בל"ס הנ"ל ממש כפי' הערוך בשם פי' תשובות ועוד עיי"ע פלייה ואו"ז הל' עירו' רסי' קס"ג] —

* נִיבְרָה (אולי מל"ע نبر הקבוץ انبار انابير חנויות של סוחרים וגם אוצר חטים Behältniss (von Früchten oder Waaren ירו' עירובי' ספ"ה דכ"ג. מהלך את כולה וחוצה לה על ידי נִיבְרָיוֹת אולי פי' מל"ע הנ"ל אוצרות וכן פי' ה' לעווי ולא כפי' בעל קה"ע דקלים קטנים.

* נבירא (שם עיר) עיי"ע אבטליות הערה 4 וע' נמר ג'. ואולי אחד הוא עם כפר נבוריא, נבוריה אשר שם נולד ר' יעקב הנקרא איש כפר נבוריא (נבוריה, נבורייא) עיי' מבה"י צד ק"ד: וש"נ ויש להוסיף ירו' ברכו' רפ"ט די"ב רע"ד תרגם יעקב א י ש כפר נבוריא כה"ג במהרש"ס וכ"ה בתנחו' הישן חקת סי' ט"ו ובנדפס בט"ס גבוריא ובב"ר רפ"ז גבוראי וצ"ל נבוראי ועיי' מ"ש ריש"ב בתנחו' שם צד 112.

נברזא[4]) (נ"ל מל"פ نبرده אמיץ כח וחצוף kühn, stark, verwegen ועוד עיי' בפנים) ס"א נפרזא כבר פירשנו בע' אפא. *[אחי"ה ע"ש בח"א, ר"ט. וש"נ בט"ד ב"ק ק"ט. וצ"ל ט"ו. ובנו"נ נפרזה ובכ"י ש"ס נפריא ולפי גי' רבינו נברזא י"ל שהוא ל"פ הנ"ל[5]) ועוד נ"ל כי הוא מל"מ ענין ברודים מי שיש לו גוונים הרבה וכן נקרא בל"ע ابرش ובל"ס ברדא הנמר וכן ענין נמר וצבוע על שם הצבע וזה מה שפי' רב יוסף נפרזא וצבוע תרוייהו אפא נינהו עיי"ע אפא ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח לב"ק (בש"ס ווילנא). ועוד עיי"ע ברדלס (ח"ב, קס"ו.)] —

* נִבְרֶכֶת (בל"מ בְּרֵכָה בל"ע بركة Teich) ב"ב י"ז. י"ט. מ"ק ח'. עיי"ע ברך ה' בקע ב' וע' גיהא. ובירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד נברכת . . זה הבקיע ועיי' תוספ' מ"ק ספ"א.

* נברקוס עיי"ע נבדקוס וע' לבדקס.

נברש (= נֶבְרֶשְׁתָּא בל"ס נַבְרַשְׁתָּא בל"ע نبراس מנורה Leuchte) בפ' אמר להם הממונה (יומא פ"ג סי' דל"ז.) הלני אמו עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל. פי' „נר כדמתרגמינן אחפש את ירושלם בנרות (צפני א', י"ב) אפקד

[1]) ולפי מסקנה התיז והזיק ובתוספתי ב"ק ספ"א היה נוביר והזיק בחוטמו. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"נ ואכלי מילת. [3]) עיי' פפלג"צ ללעף במקום הנ"ל. [4]) בדפ' באס' ואמ' נברא. [5]) ובל"ע نبراس כמו שנדפס בע' אפא ושם ב ל"פ בטעות

בלושין ויבלשון כמה דבלשין[1]) בנברשתא י"א[2]) מנורת זהב כדכתי' (דניאל ה', ה') לקבל נברשתא". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וש"נ עוד ירושלמי (פ"ג דמ"א.) תרין אמוראין חד אמר מנרתא וחד אמר קונברתא[3]) תרג' עקילס לקבל נברשתא לקבל למפרס ע"כ וצ"ל למפרס λαμπάς, άδος עיי"ע] —

נְגָאן (מלי' צענד פי' חפירה בארץ nikanta -Graben, Eingrabung מפעל nikan הוצואריש nekân פרסי הישן nigan[4]) בריש גמר' דפ' האומר לחבירו בית כור (ב"ב ק"ג.) ובפ' האומר לחברו צא וקדש בגמ' על מנת[5]) (קידושי' ס"א.) ובגמ' דפ' אין מקדישין (ערכי' כ"ה.)[6]) הנהו נגאני דארעא מיקרו פי' מקום אשבורן מלש' שרוך אגן הסהר (שה"ש ז', ג') וישם באגנות (שמות כ"ה, ו') סלעים (במקומו' הנ"ל) כמשמען. בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"א סע"א ורע"ב) אבל מי גשמים לא מפסקי[7]) הנהו[8]) נגאני דארעא מיקרו. *[אחי"ה וכ"ה בכ"י ש"ס ובכ"י פ' נגני ובילק' בחקתי רמז תרע"ז מיננגי ובקידו' שם נאגני, ב"ק באגני אבל לנכון בערכי' ובב"ב הנ"ל כגי' רבינו נגאני וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגייליקי דף קמ"ח:) וז"ל משום דנגאני ארעא מיקרו ספלים של שדה שמשימין בהן מים כדי להשקותה ונחשבין כשדה ע"כ וכן פי' רגמ"ה בב"ב ספלים של קרקע ושם גרס כאגני וכן פי' רש"י בערכין ושם ובקידושי' ובב"ק מלי' אגנות אבל היותר נכון שאיננו מל"מ כי אם מל"פ הרשומ' בתחלת הע' וענינו מקומות עמוקים כעין חפירה בארץ והיינו אשבורן (עיי"ע) של רבינו אעפ"י שנם הוא גזר אומר מל"מ הנ"ל[9]) — וראיה עצומה לפירושי ממה שגרס כ"י ש"ס בב"ב חריצי דארעא] —

נגב (מל"מ השם נֶגֶב ענין יבשות (שופטי' א', ט"ו) ובל"ס הפעל נְגַב trocken sein) בפ' חומר בקודש (חגיג' כ': כ"א) מתיר מטביל ומנגיב[10]). בפ' אלו מציאות בגמ' ר' שמעון (ב"מ כ"ד.) דמשי ידיה ונגיב אגלימא[11]) דחבריה. פי' מייבש. והנה חרבו (בראשית ה', י"ג) תרג' והא נגיבו. *[אחי"ה ובאיזה דפוסי' נגובו וכן שם חרבו המים: נגובו מיא וכנ"ה בחגיג' כ' סע"ב אוכלים נגובין, שם כ"ד. ושם: יד נגובה. ירו' שבת רפ"ה ד"ז: וירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג כדו נגיב וכו', ירו' גיטי' ספ"ז דמ"ט. ונגב נהרא . . ויינב נהרא. בפיעל חגיג' הנ"ל מנגב, מנגיב, ע"ז ע"ד: מנגבה, ינגב מנגבן, ושם ע"ה. עיי"ע בץ ד'. ויק"ר ר"פ כ"ח עד שלא ינגבה . . ומנגב את הארץ. נפשנו יבשה (במדי' י"א, ו') תר"י א' נפשנא מנגבא. באיתפעל תר"י א' לבראשי' א', ט' תתנגיב. תרג' לתהלים ק"ו, ט' לאיוב י"ד, י"א איתנגיב. בנתפעל ירו' תענית פ"ג דס"ז. ויק"ר פל"ה ונתנגבה הארץ. בהפעיל עירו' נ"ג: הנגיב עיי"ע כתר א'. והשם ניגוב ע"ז ע"ד: ניגוב ידים סוט' ד': ותרג' ירו' א' יבשה (בראשי' א', י') נגיבתא. מני חרב (איוב ל', כ"ט) תרג' מן נוגבא] —

נֶגֶד (מל"מ פי' כמו לִפני לעומת vor, gegen; והפעל נ"ל מל"ע نجد התנשא למקום גבוה והוא כנוי למיתה sich erheben von dannen gehen) בפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב י':) שאלו את שלמה איזהו בן עולם הבא א"ל כל שבנגד זקניו כבוד (עיי' ישעי' כ"ד, כ"ג)[12]) כי הא דיוסף בריה דר' יהושע חלש ואינגיד פי' נראה כאלו פרחה נשמתו וחזרה ואמר לאביו ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה בעלי עושר והשררה שהיו עליונים בעולם הזה מושפלים למטה והשפלים ראיתי שם עליונים עליהם אמר לו אביו מה שראית הוא הברור כי שם העיקר[13]). והגאונים פירשו כי קבלה בידם עולם הפוך ראיתי (ב"ב שם) שמואל ראה דהוה יתיב קמיה דרב יהודה תלמידיה משום דמיחה בו[14]) ואמר לו (משלי כ"א,

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח וכ"ה בתרג', ובדפ"ע דמבלשין. [2]) לי' בפי' ר"ח וצ"ל כבערוך. [3]) בנו"ג קונביתא. [4]) עיין צענדלי' ליוכטי 171. 77 ועוד פערלעס מיסצעללען 29 וש"נ ל"פ החדשה نهان מקום עמוק וחפירה. [5]) כ"ה בדפ"ר, ובדפו"ו מנה. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' אבל בשדפ"ע לי' שני ציונים האחרונים. [7]) בנו"ג אבל במקום שמי גשמים שוללין שם לא מפסקי. [8]) וכ"ה בכ"י ובדפוסי' הראשוני' והמרש"ל הגיה דהנהו. [9]) ועיי"ע אגן ח"א, כ"ד: ושם הבאתי נוסחי' הספרי' ולא כגי' הערוך אבל זו העיקרית. [10]) בנו"ג בדף כ': מתיר ומנגב ומטביל ובדף כ"א. מתיר ומנגיב ומטביל ובכ"י ש"ס הסדר ומטביל ומנגיב וכ"ה בתשו' גאוני' קדמוני' (דפ' בערלין) סי' ע"ב מטביל ומנגב ע"ש כל הענין הארוך. [11]) וכ"ה בגליון הש"ס בכ"י (ד"ס ב"מ ל"א:) ובנו"ג בגלימא. [12]) ובפסוק ונגד זקניו כבוד וכ"ה באמת בכ"י ש"ס ובילק' כ"י ראה (ד"ס ב"ב צד כ"ג). [13]) קרוב לזה אי' בפי' ר"ח בפסחי' נ'. ועיי"ע נגר ה' ובגוף הדבר ג"כ בפי' רגמ"ה וברש"י. [14]) היינו בשמואל עיין תוספ' ב"ב.

י״ג) אוטם אזנו מזעקת דל כמפורש בפ׳ במה בהמה (שבת נ״ה.)[1]. הרוגי לוד (ב״ב שם) כבר פירשנו בע׳ הרג. *[אחי״ה עיי״ע הרג ח״ג רל״ט ומ״ש. וכנראה רבינו ציין זה המאמר רק אודות פי׳ ונגד זקניו כבוד ולא אודות פי׳ ואינגיד כי זו המלה מפורשת בע׳ נגד ה׳ ע״ש וכנ״ה בברכות כ״ו: תפילות כנגד תמידין תקנום עיי״ע פלג. שם ל׳. יכוון לבו כנגד אביו שבשמים. שם י׳. הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב״ה וכנגד נשמה. כנגד מי עיין שם כ״ט. פסחים קי״ח. סוכ׳ נ״ה: מגיל׳ כ״א: כ״ג. ועוד עיי״ע מדר א׳ וש״נ. סנהד׳ ק״ג: כנגד כל העולם כולו. ב״ב ט׳. כנגד כל המצות] —

נְגַד (בלי״ס פי׳ הכה schlagen, geisseln מַנְגְדְנָא בל״ס המכה (der Schläger (ברצועה) בפ׳ מקום שנהגו בר״נ (פסחים נ״ב רע״א) שמתיה א״ל ניגנדיה[2]) מר נגודי[3]) אמר ליה דעדיפא מינה עבדי ליה[4]) „כלומר השמתא חמורה מן המלקות דבמערבא מימנו אנגדא דבר בי רב[5]) ולא מימנו אשמתא פי׳ מתקבצין אצל הרב ואין מלקין עד שיסכימו בהכאתו ולא מימנו אשמתא למה שלא תהיה שמתא אלא על דבר חמור ובדבר חמור אין חולקין כבוד לרב לפיכך השמתא עדיפא[6]) איכא דאמרי דנגדיה[7]) וכו׳ אמר ליה דטבא ליה עבדי ליה המלקות קלה היא מן השמתא“[8]). בפ׳ הוציאו לו (יומ׳ נ״ד סע״ב) מחוי רב יהודה כמנגדנא פי׳ ר״ח ז״ל כמכה שמעלה ידו ומורידה וכל הכאה במקום אחד היא[9]) ואני קבלתי מרבי משה הדרשן מעיר נרבונא[10]) כך ואקשינן ולא מצינו דמים חציין למעלה וחציין למטה והתנן (יומ׳ ט״ו. וש״נ עיין שם בתוספ׳ ד״ה כמצליף) הזה ממנו מדם הפר אחת למעלה וז׳ למטה וישנינן כמצליף מאי כמצליף מחוי רב יהודה כמנגדנא וכך הם שבע למטה שראש הרצועה מגיע תחלה למטה ואח״כ למעלה כך זה שבע הזאות של מטה מזה מלמטה ועולה למעלה ואחד שלמעלה[11]) מזה מלמעלה למטה וכולן במקום אחד הם. בר״נ דפ׳ הרואה (ברכות נ״ח סע״א) חלמא כישא קשי מנגדא[12]) פי׳ ממלקות כלומ׳ יותר שובר לבו[13]). בפ׳ אלו נערות בגמ׳ הבא על אחותו (כתובות ל״ג:) ממאי דמיתה חמורה דלמא מלקות חמור דאמר מר אילמלי נגדוה[14]) לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. ביבמות בפ׳ רבן גמליאל (נ״ב.) ובריש קידושי׳ (י״ב:) רב מנגד[15]) מאן דמקדש בשוקא ומאן דמקדש בביאה וכו׳. *[אחי״ה וכ״ה בקידו׳ שם ונגדיה רב ששת. פסחי׳ נ״ב. נגדיה רב יוסף. יבמות ס״ג. לא זכה מנגדתו ע״ש פירש״י. תרג׳ לשה״ש ז׳, ה׳ למנגד מאן דיתחייב למִנְגַד (כ״ה במתורג׳ ובנו״ג לנגרא׳). איתפעיל מינגיד מכות י״א: פסחים קי״ג: עיי״ע טב א׳. והשם נִגְדָא, נְגִדְתָא פסחים נ״ב. עיין לעיל שבועו׳ מ״א. זמן נגדיה. יומ׳ כ״ג. עיי״ע פקע ג׳] —

נְגַד (בל״ס כמו נהג בל״מ führen, leiten והשם גְנוּדָא (נַגְדָא) מנהיג (Leiter בפ׳ שור שנגח את הפרה בגמ׳ דסמוך כסהו הראשון (ב״ק נ״ב רע״א) כד רגיז רעיא על עניא עביד נגודא[16]). וגם אל שפטיהם (שופטים ב׳ י״ז) תרג׳ ואף מנגידיהון. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר ולא כבשדפ״ע ואף אל מנגידיהון ובנו״ג אף מן נגידיהון וגי׳ הספרי׳ יותר טוב ואולי כצ״ל בערוך. וכתב המתורגמן (ע׳ נגד ד׳) כל לישנא שופט דבספר שופטי׳ מתורגם נגיד ע״ש ובדפוס רגיא אי׳ נָגוֹד עיין תרג׳ שופטי׳ ב׳, י״ט. כ׳; לדה״י א׳ כ״ז. ט״ז; כ״ח. ד׳ והקבוץ נָגוֹדִין, נָגוֹדַיָא תרג׳ ירו׳ א׳ לשמו׳ כ״ב. כ״ז; ל״ה. ל״א; לשופטי׳ ב׳. ט״ז והלאה; לדה״י א׳ י״ז. ו׳. י׳; ה׳, י״ג. ספרא אחרי פרק י״א פ״ט לא המשנה נָגוֹד אלא המעשה נָגוֹד. ובב״ק נ״ב רע״ב לפי גי׳ רבינו לעיל נָגוּדָא והוא במשקל סורי ובנו״ג נַגָּדָא והקבוץ נַגָּדֵי פי׳ מושבי ספינות עיין סוט׳ מ״ח. ע׳ זמר א׳ וע׳ בקר ג׳. ב״מ ק״ז סע״ב עיי״ע גד ב׳. בענין נְגַדְתָא ירו׳ קידושי׳ פ״א ד״ס: עיי״ע כרכשתא] —

[1]) הובא כל הענין בתוספ׳ ב״ב י׳: ד״ה עליונים בשם ר״ח דאמרו הגאונים. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובנו״ג ולנגדיה ובדפ״ע ניגדיניה. [3]) כ״ה בדפ״ע וכ״י ש״ס ובדפו״ו עוד בר ניגודי ויש למחוק ובנו״ג נגידי. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בפי׳ ר״ח ושם אי׳ ביה ובנוס׳ לי׳ מינה. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בפי׳ ר״ח ובדפ״ע דבי רב. [6]) בפי׳ ר״ח אלא משמתין אותו מיד לפיכך השמתא עדיפא היא מן המלקות. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט ובפי׳ ר״ח, ובדפ״ע נגדיניה. [8]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח בפסחי׳. ורש״י פי׳ קצת בע״א והסוגי׳ עולה יפה לפי פי׳ רבינו עיין בהפשב״ע. [9]) וכ״ה באמת בפי׳ ר״ח ליומי בדף ט״ו סע״א ובש״ס ווילנא בפי׳ ר״ח רע״ב ואחרי פירושו לדף נ״ד: נגרר רבינו בע׳ מצליף ע״ש ומ״ש. [10]) עיי׳ מבוא בח״א XV, XI. [11]) כ״ת בכ״י ה״ב ובדפ״ר וויניצי׳ ובשדפ״ע ובכ״י ק״ט של מעלת. [12]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע מנגדנא. [13]) ועיין ג״כ בפירש״י. [14]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ובשדפ״ע נגדוהי. [15]) בנו״ג מנגיד. [16]) כ״ה בכ״י ק״ם וכ״ת בכ״י ש״ס ובדפ״ע נגירא ובנו״ג נגדא

נְגַד (כל"ס כמו משך בל"מ sich hinziehen וממנו השם בקבוץ נגדין sich hinziehende Ebenen ועוד מהמשכת המים Bäche) שאי עיניך על שפיים (ירמי' ג', ב') תרג' על נגדין. ועל יובל ישלח שרשיו (יחזק' ל"א, ג') תרג' על נגדין ישלח שרשוהי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שפיים (ישעי' מ"א, י"ח; מ"ט, ט'; ירמי' כ"א, ז'. כ"ט) ובתר' יבל (ישעי' מ"ד, ד') ואולי בזו ההוראה ענינו כמו נגרין ברי"ש פי' נחל עיי"ע נגר ה'. ואם הוא בדלת אז מֻמשג מְשיכה והפשט במובן ל"ס (עיי"ע נגד ו') או מל"פ انجدن פי' נפשט ועוד זלף aus- hinziehen, benetzen, befeuchten ומזה ע' הבא אח"ז — ובענין זילוף בתרג' ישעי' מ"ד, ג' ומתנגדין על יבשתא תרג' ונוזלים] —

נְגַד (נ"ל מל"פ הרשומ' בסוף ע' הקודם פי' aus- ziehen ועוד עיין בפנים) בפ' מרובה בגמ' מדת תשלומי ד' וה' (ב"ק ס"ז:) יכול ישלם תחתיו ה' נגידים[1]). איחלש ואינגיד בפ' השותפין (ב"ב י"ז:) פי' ענין ויגוע ויאסף (בראש' מ"ט, ל"ג) תרג' ואיתנגיד ואיתכניש[2]) פ"א שורים כחושים שאין עליהם אלא עצמות וגידים. *[אחי"ה ורש"י בב"ק הרכיב שני פירושים נגידים גויעים .. כלומ' כחושין וקרובין למות ע"כ והביא ג"כ התרג'. ובפסחים נ'. חלש ואיתנגיד פירש"י גוע ופרחה רוחו ע"כ ובפי' ר"ה שם כאלו פרחה נשמתו וכ"ה בע' נגד א' ע"ש, ושם פירשתי אינגיד מל"ע ענין התנשאות למעלה וכן מוכח מתרג' ירו' א' לבראשי' ה', כ"ד אתנגיד וסליק לרקיעא וכן העתקת גוע (בראשית כ"ה, ח'; איוב ל"ד, ט"ו; ל"ו, י"ב) איתנגיד והוא אתפעל ובהבלעת התי"ו אִנְגֵיד וכ"ה בכ"י ש"ס בב"ב ובקצת ספרי' איתנגיד (ד"ס שם) ובפסחי' בדפוסי' איתנגד ובכ"י כ' אנגיד וצ"ל אינגיד וביוחסין השלם ע' רב יוסף (צד קנ"ד ע"ב) גרס בשני המקומות איתנגיד] —

נְגַד (מל"ס ענין משיכה ואריכה ausdehnen, ziehen, hinziehen ועיי"ע הקודם) בפ"א באבות (מ"ג) נגד שמא אבד שמיה. בס"ג דפ' איזה נשך (ב"מ ע"ד.) והא מחוסר [מכמר[3])] (עיילי) [צ"ל עיולי][4]) לבי דפא[5]) מידש ומינגד[6]) פי' ענין משיכה ונגד[7]) העיקר כמו (סוכ' ד':) גוד אסיק מחיצתא[8]). — (א"ב תרג' משך בקשת (מ"א כ"ב, ל"ד) נגד בקשתא). *[אחי"ה והרבה פעמי' בצרוף קשתא עיין תרג' לש"א ל"א, ג'; לישעי' ס"ו, י"ט; לתהלים י"א, ב'; לדה"י א' ה', י"ח; לדה"י ב' י"ח, ל"ג. וכן תרג' ירו' א' משכו (שמות י"ב, כ"א) נגודו ידיכון מטעוות מצראי עפ"י מכילת' ע"ש. במשך (שם י"ט, י"ג) תרג' אונק' ותר"י א' במיגד ועוד הרבה זולתו להעתקת נטה, נתק עיי' במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. ולזה הערך שייך מ"ש רבינו בע' גד ב' ע"ש. וכנ"ה איזה פעמי' בב"מ ע"ד. נגיד, מנגיד, ב"מ פ"ד רע"ב עיי"ע משכל. גיטי' ס"ח רע"ב נגודו מיניה מיכלא. בכורו' מ"ד: נגדו ליה גלימא, עירובי' צ"ד רע"א עיי"ע גד ב'. ויש"נ עוד ב"ב קי"א: פסיקת' בשלה (צ'.) — והשם ניגדא תרג' משך (תהלים קכ"ו, ה'; איוב כ"ח, י"ח) ויותר טוב במשקל סורי נוגדא Länge וכן העתיק' הפשיט' ארך ימים (תהלים כ"א, ה'; כ"ג, ו') נוגדא דיומיא ובתרג' שם ושם נגדא אבל בתרג' איוב י"ב, י"ב נוּגְדֵי יומין ועיי"ע נגירא] —

* נַגְדָא (? שם פרטי) ויק"ר פכ"ה נגדא אמר ופי' מ"כ שם חכם, ובב"ר פמ"ו אי' מקרא אמר וכן שם מיסתברא הדא מקרא ופי' מהרז"ו אם הוא שם חכם צ"ל הדא דמקרא (כדאי' בויק"ר שם מיסתברא דנגדא).

* נְגִיד, נְגִידָא (כל"ס נְגוּדָא Drechslerwerk) תרג' מקשה (שמות כ"ה, י"ח. ל"א. ל"ו; במדי' ח', ד'; ירמי' י', ה') והבין מקשה מן נָקַשׁ עיי' עמת"ר ללעווי.

* נְגִידָה (מל"פ הרשומ' בע' נגר ד' Vorspiegelung, Phantasie) שבת קנ"ב: גיטי' נ"ו: וני' רבינו בע' נגר ד' וזה העיקר.

נָגָה (מל"ס נָגְהָא תחילת הליל ותואר הפעל כמו לֵילֵי = נָגְהֵי Nachts ולפי' רבינו מל"מ נוֹגַהּ עיין בפנים) בר"נ דפסחי' (ג'.) רב הונא[9]) אמר נגהי פי' כנוי ליל י[10]) הוא כמו שקורין לסומא סגי נהור והעיקר גה ולא יגה שביב אשו (איוב י"ח, ה'). *[אחי"ה והועתק מפי' ר"ח פסחים

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג תחתיו נגידין וגי' נגידין אי' ג"כ בכ"י ש"ס. 2) בדפי' פיז' וויניצי' באסיל ואמ' ופראג אי' כאן גם ציון מאבות של ע' הבא אבל בכ"י ובדפ"ר לי'. 3) כצ"ל וכ"ה בע' כמר א'. 4) וכ"ה בע' כמר. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע' כמר ובנו"ג בי דפי. 6) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס ב"מ צד ק"ד.) ובכ"י ק"ט מנגיד וכ"ה בדפו"ו ובדפ"ר מינגיד ובנו"ג למידש ולמנגד. 7) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס נגד. 8) עיי"ע גד ב'. 9) בדפ"ר וכ"י רב. 10) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ע לי'.

לדף נ׳. שפי׳ כן אמסקנא מר כי אתריה וכו׳ באתריה דרב הונא קרו נגהי וכו׳ וא״כ כונת רבינו על דף נ׳. ולא כדאי׳ במ״מ על דף ב׳. עיין הפשב״ע לכן ני׳ הכ״י כנוי ל י ל י נכון מאוד ובענין גזרת נגהי ואורתא כבר הארכתי בע׳ אר א׳ (ח״א, רס״ג.) וש״נ דף ד׳. אורתא דתליסר דנגהי ארביסר. מנחות ס״ח: אורתא דשיתסר נגהי שבסר . . אורתא דשבסר נגהי דתמניסר] —

נָגַהּ (פעל מהשם נגהא של ע׳ הקודם כלומ׳ נתאחר כמעט עד לילה (וכן בל״ס באפעל אַנַהּ לְן) (verweilen, verspäten בר״נ דפ׳ אמר להם הממונה (יומ׳ כ״ח:) אי הכי נגהא[1]) ליה[2]) פי׳ הרבה נתאחר לעשות התמיד כשהעם יוצאין למלאכה ופרקינן (שם) לשכור פועלין קאמרינן דהיינו קודם היום. בפ׳ סדר תעניות האלו (תעני׳ כ״ד רע״א) נגה עד דמייתי[3]) להו רפתא פי׳ נתאחר להביא להן פת בשעת האוכל. *[אחי״ה ועוד שם בתעני׳ דהאי דנהגנא אמצוה טרחנא אבל בכ״י ש״ס לי׳ ואולי בעבור זה לא הביאו רבינו — ובע׳ סרהב הביא נגה לצלויי שבת י׳. ולא פי׳ ורש״י פי׳ יפה: איחר וכן פירש״י בנדה ס״ה: דמנהי בה טפי: יש עכוב וכו׳ וא״כ הוא אפעל אבל ני׳ רבינו עיי״ע נח ומ״ש, מ״ק ט״ז: לא ננה לך עיי״ע נגהקיהו ומ״ש] —

* נוֹגַהּ (כמו בל״מ נֹגַהּ פי׳ זהר והושאל לכוכב מזהיר הנקרא Venus) במד״ר פכ״א נוגה שזיוו מבהיק מסוף העולם עד סופו. שבת קנ״ו. האי מאן דבכוכב נוגה יהי גבר עתיר. פסיקת׳ רבתי פ״כ כוכב זה האיש ונוגה זו האשה. ובתרג׳ אסתר י׳, ג׳ ובתרג׳ שני ב׳, ז׳ מדמה מרדכי ואסתר לכוכב נוגהא. תרג׳ ישעי׳ י״ד, י״ב ככוכב נוגהא בין כוכביא.

* נָגַהּ (genau betrachten, corrigiren) נ״ל מערך הבא אח״ז.

נְגָהֲקִיהוּ (ihre Aussicht, ihr Anblick ועיי׳ בפנים) בפ׳ המוכר את הבית בגמ׳ המוכר את העיר (ב״ב נ״ח:) הא דנגהקיהו לגאו פי׳ הא דמעלינהו בבית הבד נמכרין בסתם עם בית הבד והא דמעלינהו בהני בתים לחוץ מבית הבד אין נמכרין בסתם עם בית הבד[4]) עד שיפרש כלומ׳ בית שער פתוח לעיר היינו לגאו. *[אחי״ה רמ״ל העתיק mitgebracht ואין לו שחר והנכון כמו שתרגמתי כי נ ס ר ד של זו המלה הוא נִגָהֲקָא פי׳ בל״פ نكاه, نكه הוצואריש נכאס עיין שפיגעל die tr. Lit. der Parsen צד 434 ואולירס II, 1342 פי׳ ראות עין והבטה ובהשאילה בית שער פתוח כפי׳ רבינו או פתוחין כפי׳ רגמ״ה או פתיחה כפירשב״ם ומלה הישנה היתה נכתבה نكاهك, نكاهه[5]) ובכנויי הגוף נסתר נִגָהֲקִיהוּ פי׳ ראות עינם והבטם היינו פתיחתם[6]) וכגי׳ רבינו אי׳ בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב ושם: נגחקיהו[7]) וכ״ה בכ״י ש״ס פ׳ ורי׳ נגחקייהו. (ד״ס ב״ב צד ק״ה.) ובנו״ג דנגיח קאיהי ובשט״מ אצל זו הגי׳ גם קאיהו לבד ופי׳ קאיהו לשון עמירתן! ולמלה נגהקא או נגחק מצאתי חבר במ״ק ט״ז: (בדפ׳ וויניצ׳) לא נגיהא לי ולפע״ד פי׳ לא השגחת בי. לא כוונת לבך לי כי זה ג״כ פי׳ نكاه בל״פ ובנו״ג לא נגה לך ופירש״י לא סגי לך. והנכון כגי׳ דפ׳ וויניצ׳ הובא בד״ס ובעל ד״ס כתב שאין לו פתרון! ובזה הענין משגיח ושת לבו לדבר וכיון דעתו אשר יש למלה פרסי׳ הנ״ל נוכל להסביר מלת מַגִּיהַ שענינו תקן ספר היינו שת לבו לספר להרחיק השבושים והרבה בדרז״ל ברכות י״ג. קורא להגיה. מגיל׳ י״ז. היה כותבה דרשה ומגיהה. כתובו׳ ק״ו. מגיהי ספרים שבירושלים וכו׳. מ״ק י״ח סע״ב אין מגיהין אות אחת אפי׳ בספר העזרה עיי׳ פירש״י. ירו׳ שקלי׳ פ״ד דמ״ח. מגיהין ספר העזרה. ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ ע״ג ומגיהין אותו מספר העזרה ירו׳ שבת פ״ז ד״י: הוציא דיו . . אם להגיה כדי להגות [נ״ל שצ״ל להגיה] אות אחת. בינוני פעול פסחים קי״ב. למדהו בספר מוּגָּה. כתובו׳ י״ט: ספר שאינו מוגה ובכולם יש לדגש את הגימ״ל להסרון הנו״ן. ובל׳ עברי החדשי נבנה מזה הַגָּהָה ענינו ממש כל״פ הנ״ל ובלא״ש Anmerkung] —

נגוֹת (= נַגְוָתָא קבוץ נקבה ולזכר נַגְוָן Festlande, ומאיי הים (Festlandbewohner (ישעי׳ י״א, י״א) ומנגוות ימא. החרישו אלי איים (שם מ״א, א׳)

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובמפרש לרס״ג דתמיד ובנו״ג נגה. [2]) וא״כ לא גרס טובא וכן לי׳ בכ״י ש״ס. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג נגה להו ולא אייתו. [4]) כ״ה לנכון בדפו״ו ובשדפ״ע וכ״י נשמט מן בית הבד עד בית הבד. [5]) פליישער הוספותיו לעמת״ל ח״ג 716. [6]) עיי׳ קצת מזה בהחלוץ ח״ח, 115 ופערלעס עט״ש 17. [7]) וכש״ס ווילנא אשר שם נדפס הפי׳ מתוך כ״י שלי משונה הגי׳ דנגית קייהו (בשתי תיבות) כדי לחשותה עם גי׳ רשב״ם, וכן לא יעשה!

תרג' אציתו למימרי נגוון. *[אחי"ה ועיין עוד תרג' לישעי' כ"ג, י"ג; מ"ב, ט"ו; ס"ו, י"ט; לירמי' ל"א, י'; מ"ז, ד' ותרג' וים רחקים (תהלים ס"ה ו') ונגוות ימא דרחיקין מן יבשתא אולי נגזר מן נגוו = נגב פי' יבש כלומ' אי שהוא יבשת וסביב לה מים ועוד מתורגם אי ע"י ניסא מל"י עיי"ע נס ב'] —

נָגַח (מל"מ פי' הדוף והכה בקרן stossen; והתואר נַגְחָן, נוֹגְחָן בל"מ נַגָּח der Stösser) תרג' וכי יגח (שמות כ"א, כ"ח) וארי יגח ולרוב בפיעל ובפעל מְנַגַּח תר"י שמות כ"א, ל"א; לדברי' ל"ג, י"ז ב"ק כ"א. סוט' מ"ח סע"א חולי' נ"א. ובהשאילה בשמ"ר ס"פ מ"א מנגח בהם. ברכו' נ"ו: מנגחים בתורה, תנחומ' בלק ססי' נ' מנגחים בתפילתם[1]. והשם נְגִיחָה ב"ק ב': כ"ג: ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד עיי"ע נגף — והתואר נַגְחָן תר"י א' לשמות כ"א, ל"ו ב"ק מ'. והלאה מ"ו. צ"ב. נַגְחָנָא שם כ"ד: ירו' שביעי' פ"ה דל"ו. נוֹגְחָן. והקבוץ נַגְחָנִין ב"ק ל"ט. לנקבה יחידה נַגְחָנִית ב"מ פ'. תוספת' ב"ב רפ"ד — ועוד נאמר נגח להדוף והכות במלחמה כמו יתנגח (דניאל י"א, מ') ובקשור קרבא (Krieg führen) תר"י א' לבראשי' כ"א, י' ויגח קרבא. סוט' ל"ג. לאגחא קרבא ועיי"ע גח וש"נ ושם פי' בע"א וזה עיקר ועיי"ע נצח.

נגט (= נָגוֹטָא מל"ס נָגוּדָא בל"ע ופי' ناجود כוס לשתות Becher, Pokal) בע"ז בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ל"ח:) אשקיוה נגוטא דחלא ומית פי' „כוס של חומץ". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בקובץ כ"י אנגייליקי דף כ"ד.)] —

* נוֹגֵי בברכו' דרש נוני (צפני' ג', י"ח) באופנים שונים ע"ש.

ניגמי, ניגני עיי"ע ננג ושם אי' נינני ע"ש, וע' נמג. ובאסת' שני ד', א' ניגמי ובקצת ספרי' נעימי וכולם ל"פ نامه ספר עיי"ע בוגני (ח"ב, י"א).

* נִגֵּן (מל"מ פי' הכאה ביד על כלי זמר spielen auf einem Spielinstrument) ברכו' ג' סע"ב ומנגן מאליו ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד הכנור היה מנגן מאליו. ברכו' ס"ג רע"ב חנניה ינגן בכנור. תרג' למ"ב ג', ט"ו לנגנא בכינורא; לאסת' ה', י"ד מנגנא בכינרין. והשם ניגון לישעי' ל"ח, כ'; ליחזק' כ"ו, י"ג פסחים קי"ז. ירו' סוכ' פ"ג דנ"ד. ירו' מגיל' פ"א דע"ב. ותרג' נְגִינוֹת (תהלים ו', א'; ס"ז א') נְגִינָתָא — ובלשון המדקדקים נקראו נְגִינוֹת הטעמים (Accente) מפני שיש לכל אחד מהם נגון מיוחד בקריאת המלות.

* נגנינר, נגינר, נגנגד (מקום מושבו של ר' יוחנן בן נורי) ירו' כלאי' פ"ד דכ"ט: אצל ר' יוחנן בן נורי לנגנינר ירו' עירובי' פ"א די"ט רע"ג נגנגד ובירו' סוכ' פ"א דנ"ב. נגינר.

נָגַס (נרדף עם גס מל"פ خسیدن לעס kauen ובל' צענד הוצואריש cash kâshitan פי' אכל והשם خاش בל"פ לעיסה) בפ' ג' בטבול יום (מ"ו) טהר שנגס מן האוכל פי' כמו לעס[2]. דאי לא לעי לא נגים (ב"ר ספי"ד) כבר פירשנו בע' לע (א'). — (א"ב פי' בל"י פעל האוכל וטועם) *[אחי"ה אולי כיון לל"י γεῦσις, γεύω טעם, טעימה. והנכון שהוא ל"פ הנ"ל ובע' גם (ח"ב, שכ"ח.) הבאתי גם ל"פ غاز שענינו ג"כ אכל לתיאבון אבל מ"ש בע' הנוכחי נ"ל עיקר ופי' לעס וכן פי' רה"ג והוסיף לומ' מרג בטיית וצ"ל מסג והוא مضغ לעס. וכנ"ה בקהל"ר פ' ושנאתי ופ' טוב מלא ופ' ואבד העשר ובויק"ר פ' ל"ד לעו ונגים ובאיכ"ר פ' הכשיל אי' אכיל עיי"ע לע, ירו' ברכו' פ"ז די"א: מן דיתבין נגסין כ"ה בגי' מהרש"ם (ובנו"ג אכלין) וכ"ה ב"ר פצ"א יתבין נגסין] —

נָגְסְטַר (= נָגוֹסְטְרִי אולי מלשון יוני' ὀνυχιστήριον Nagelscheere; בל"פ ناخن تراش) בפ' כל היד בגמ' בית שמאי (נדה י"ז.) ולא אמרן אלא דלא שקל בנגוסטרי. בפ' ואלו מגלחין בגמ' הנזיר (מ"ק י"ח.) אמר רב ובנגוסטרי אסור. פי' גאון מלקט והיטני מספרים זוג ונגוסטר. מלקט ידוע הוא וצורתו חתיכת ברזל אורכה כארבע או חמש אצבעות ורחבה כחצי אצבע וראשה חד הרבה מניחין אותה על נימת השיער והגודל מצד אחד ומורטין, רהיטנא צוציפתא[3] בל' ארמי ובל' ישמעאל מנקאש[4]) שני שוקים יש לה פעמים

---

[1]) ב"ר ס"פ ל"ב נוגח ט"ס עיי"ע גנח (ח"ב ש"כ) או י"ל שהוא ל"ע הרשומי' בסוף אותו הערך. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' רה"ג בפי' סד"ט 42 ובדפ"ע ליעוס. [3]) בכ"י ק"ט צוציתא. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע מנקאיש ובכ"י ק"ט מנאקש וצ"ל מנקאש בל"ע منقاش Haarzange בל"צ pincette וזהו פינצא"ש [צ"ל פינצאט] אשר בו לעז הכלבי הלי חוים סי' ס' זוג היינו נגוסטרי.

שעשויה כלי אחד מחובר מעיקרו ופעמים נעשית של פרקים שמפרקין ומחברין אותה. זוג שעשוי לכסימת שער ונקרא בל' ישמעאל אל גלם[1]) והוא שני שוקים של פרקים באחד נקבות ואחד זכרות מכניסין זה בזה ונוטלין את השיער. נגוסטר[2]) שקיל טופרי בל' ארמי ופי' נוטל צפרנים כן שמו בל' ארמי ובל' ישמעאל קורין אלמקץ ואלמקראץ[3]) וגם לחייטים יש נגוסטר אבל תער ומספרים משונים מעט זה מזה ויש שינוי בין לשון תורה ובין לשון חכמים כי תער של תורה בל' חכמים מספרים וכן מתרגמי' אותו והוא אלמוס[4]) שעשוי לגילוח ולהשחתה ואשר אינו משחית לגמרי נקרא בל' חכמים תער[5]) וקשיא לן על פי' הגאון הא דגרסינן בנזירות בס' שני נזירות (נזיר נ"ח:) אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער מיתיבא המעביר בית השחי הרי זה לוקה הא בתער הא במספרים הא רב נמי בתער קאמר כעין תער[6]). — (א"ב גנוסטר כתוב בנוסחאות וכן נהירא פי' קניסטיר בל"י מין תער) *[אחי"ה ועל פי פי' ר"ב יחדתי לע' זה מקום באות גימ"ל בע' גנוסטרי (ח"ב, שכ"ג) ע"ש וכדאי' לפנינו[7]) אבל לרוב הובא בראשונים נגוסטרי וכ"ה בכ"י ש"ס עיין ד"ס (מ"ק צד כ"ט.) ובאות ע' וכ"ה בפי' ר"ח במ"ק (בש"ס ווילנא) ובלי כל ספק נגוסטרי הוא כלי מיוחד ליטול בו הצפרנים וכפי' רה"ג ולכן נ"ל עיקר הגי' כגי' רבינו ורוב הראשונים בנו"ן תחלה והוא ל"י הנ"ל וגם בל"ם נקרא קרוב לזה כי ناخن סאנסקריט नख פי' ציפורן ובהרכבת تراش פי' כלי ליטול את הצפרנים וא"כ יש לנקד נְגוֹסְטְרִי = נוֹנַסְטְרִי ובל"ם תהיה כתיבתו נוגהתריש וש' שבסוף בא באמצע אחר הנימ"ל. ולפי כתיבתה בל"י לא צריך שום תקון ויותר מתאים משקל יוני בגי' התוספת' כלי' ב"מ פ"ג אשר שם אי' אנגיסטור = ὀνυχιστήρ-τήριον] —

* נָגַע (מל"מ ענין פגישה וסגיעה berühren, schlagen, eintreffen) סנהד' י"ט. לא אתי למנגע, ושם: ואתי ונגע, שם ל"ד. נוגע בעדותו, ירו' סיאה פ"ח דכ"א. זה מכת פרושים נגעה בו, ירו' קידוש' פ"א דנ"ח ע"ד היו נוגעין בו וכו' פי' עוסקין בו. במד"ר פי"ד אלו נגע באשת פוטיפר פי' כל"מ (בראשית כ', ו' לנגוע אליה'). הפעיל סנהד' ל"ג: אַגַּע ביה שרץ ועוד ענין פגישה סביאת העת נדרי' ס'. עד שיגיע פי' עד שבא פסח. ועוד ענין מה שנגע בו (ihn betreffen) היינו שייך לו ב"מ קי"ח רע"א הגיעוך ופירש"י הם שלך. ערכי' כ"ז. הגעתיך פירש"י הרי שלך, תוספת' ב"ב רפ"ו הגיעו. ובירו' ברכות פ"ב ד"ה סע"א ירו' עירובי' פ"ה דכ"ב ע"ד הגיעוך סוף וכו' פי' הורידו אותך לסוף הדבר שתבין ותידע עיין מבוא הירו' צד י"ד: ופי' מהרש"ם לברכו' שם — ומהוראת נגע ומכה ובפרט מצרעת תרג' מות (ישעי' ו', א') בשתא דאיתנגע בה (עיין סנה' מ"ח:) כריתו' ט': נתנגע נגעים הרבה ובהבלעת התיו חולי' ס'. אִינַּגְעָא, שם כל דמנַגַּע וגי' רבינו בע' דל האחרון דמינגע. ובפיעל מנוּגָּע והקבוץ מְנוּגָּעוֹת עיי"ע אבן המנוגעת (ח"א, י"ד.) וע' בית מנוגע (ח"ב, ע"ה.). והשם נֶגַע בקבוץ נְגָעִים עיין נגעי' רפ"א והלאה ועל שמו נקראת מסכת נגעים: נגעים ואהלות (ירו' ס"ק ספ"ב דפ"א: ואהילות) עיי"ע כַּלֵּךְ (ח"ד, רל"ו.) וש"נ. — ובל' נקבה נְגָעָה פי' דבר מנוול ב"ר פי"ד דבר כאן בנגעת יוסף שלשה דברים וכו' ובב"ר ספ"ט תנחו' מקץ סי' ג' וילק' ריש מקץ ר' קמ"ז ל"י. — נגעה ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב ט"ס עיי"ע כנעה.

* נָגַף (מל"מ ענינו דחיפה והכאה (stossen איתפעל יומ' נ"ג סע"א מינגפן עיי"ע נקף ומל"מ יתנגפו (ירמי' י"ג, ט"ז) תרג' יתנגפָן, והשם נְגִיפָה ב"ק ב': זו היא נגיחה זו היא נגיפה ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד

---

1) الجلم Wollscheere. 2) בכ"י ע' ו"ו ל"ד ה"ב כאן מתחיל ע' חדש ולא ידעתי למה. 3) المقص المقراض Scheere, Nagelscheere. 4) الموس Rasiermesser וכ"ה נכון בתוה"א לרמב"ן בשער התספורת צד ס"ג רע"ג בשם ר' יצחק בן גיאת אבל בהלי' אבל לרי"ץ גיאת אי' משובש בצד מ"ט: וכן מתרגמים אותו והואיל מום וצ"ל והוא אלמוס. 5) בריצ"ג ובתוה"א להרמב"ן שם שהביאו דברי רה"ג סיימו עוד: ובירושלמי (מ"ק פ"ג דפ"ב.) מקיל בסכין ובמספרת אבל לא במספרים (כ"ה לנכון בתוה"א להרמב"ן ועיין ג"כ ע' מספרא) ובריצ"ג הביא הגי' אבל לא במספרים ובתספורת. 6) וכתב על זה בתוה"א שם וזה שאמרו כאן מיקל בתער הטעתו לגאון ז"ל (היינו לרבינו נתן) בפירוש זה כסבור לומר דמפני שאין בו השחתה התירו כן ולא היא דהכא לאו משום דהשחתה שרינן דאטו גילות באבל מותר אלא הכא במיקל משער ראשו ומספר ממנו קצת עסיקינן וכו' ע"ש כי האריך וביצחק ירנן להלכות אבל הנ"ל ושם הוכיח הגאון באמבערגער כי רבינו האי והרמב"ן לדבר אחד נתכוונו עש"ה. 7) ובריי"ף אי' בתי"ו גנוסתרי.

נגיחה נגיפה, מכילת' משפטי' פרש' י"ב בכלל נגיפה דחיה וכו'.

גִּגְפָּם (נ"ל נפעל מן גָּפַּם בל"י γυψόω mit Gyps (überziehen בהמניה פ"ד במקואות (מ"ג) ירד לתוכו חפר[1]) ונגפס[2]) פי' ייבש העפר בקרקע המרזב והמים הולכים עליו ולא על הכלי כשר ואינו כדין מים שאובין. — (א"ב בנוסח' דידן כתוב עפר ונכבש והענין אחד ופי' שהוא דבק ומהודק כמו גפסים וסיד) *[אחי"ה ושייך זה הע' לע' גפס (ח"ב, של"ס) ושם העירותי על גי' הרמב"ם והראב"ד שגרסו ג"כ נגפס עיין תוי"ט למקואות הנ"ל. ובפיעל שנִפְּסָן כלים פ"י מ"ה כפי גי' רבינו בע' גפס ע"ש] —

נגר (= נגרא פי' בל' שמרוני נַגְּרָה בריח ובל"ע نجران עין אשר בו נהסך ציר הדלת Riegel היינו בריח ועיין בפנים) בסוף עירובין (ק"ב.) נגר הנגרר נועלין בו במקדש. בפ' השואל את הפרה (ב"מ ק"א סע"ב) המשכיר חייב בדלת[3]) בנגר ובמנעול. בפ"ג בתמיד (ל':) המעביר[4]) את הנגר. בס"ג דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב ק"א סע"א) דעביד להו כמין נגר. פי' כמין נגר הננעץ בארץ ועומד[5]) והנקבר בהן אינו נראה שוכב אלא עומד ואינן נמשכין בחצר ודחינן (שם רע"ב) כי האי גוונא קבורת חמורים היא שנשלכים בבורות. בריחי עצי שטים (שמות ל"ו, ל"א) תר"י (א') נגרי אעין דשיטין[6]). בפ' הקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחו' ל"ג.) עשאה כמין נגר פסולה פי' נגר שמשים אחר הדלת ברוחב ונקרא נגר לפי שהוא נגרר מקצה הדלת לקצה הדלת ויש מפרשי' נגר היתד הנעוץ אחורי הדלת כנקב שבאסקופה. *[אחי"ה אבל בירו' מגיל' ספ"ד דע"ה ע"ג מוכח כי בית מזוזתו של רבי היה עשוי כמין נגר. וכ"ה במנחו' ל"ג. וע"ש התירוץ — וכנ"ה בעירובי' ק"א: עיי"ע גלוסטרא א' (ח"ב, רצ"ט:) וכ"ה ירו' עירובי' פ"י דכ"ו רע"נ ושם ג"כ נגרא. ירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. שבת קכ"ו. וירו' שבת ספי"ז דט"ז: נגר הנגרר, ושם הקבוץ נגרייא דר' לעזר. ותרג' הבדים (דה"י ב' ה', ח'. ט') נגריא — כלי' פט"ז מ"ז עיי"ע בית נגר (ח"ב, ע"ו.). ובהשאילה במד"ר פט"ו תנחומ' הישן בהעלתך סי' י"ח ועיי' כו"ם פ"י דף ל"ה: ופי' כלומ' יריחו הוא נגר ומנעול. ובנדפס בתנח' אי' בט"ס סוגרה ועיי' מ"ש רש"ב בתנחו' שם צד כ"ז. יריחו נגרה של א"י — ומן השם נבנה פַעל עיין תרג' יונה ב', ז'] —

נגר (נ"ל מל' צענד zangra רגל והושאל לפסיעה (Fuss, Schritt בר"ג דבמה בהמה (שבת נ"א:) למימרא דנגרי דחמרי שערי[7]) בפ' שואל בגמ' אין מעצמין[8]) (שבת קנ"ב.) דוק בְּבכיך ותשכח בנגריך[9]). בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו (ברכו' מ"א:) מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך. פי' רגלים חזקים כברזל שנוכל לרוץ ולשמשך בכח. בר"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק נ"ז.) בבעלי חיים מודינא הואיל ואנקטה נגרא ברייתא[10]) פי' לימד אותה להלך ברגליה חוץ לדיר[11]). בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו (ק"א.) ולא חליף[12]) עלייהו שיתין ניגרי. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ס"ו: קל ניגרי וגי' רש"י נגרי ופי' פסיעה וכן פירש"י פסחי' קי"ג. לא תשוור ניגרא אבל עיי"ע נגר ה'. ורש"י פי' בכ"מ הנ"ל רגל או פסיעה ומוציא אני המלה קשת הבנה מלש' צענד הנ"ל כי אין נזרתה בלשונות של משפחות שֵם] —

נַגָּר (בל"ס נַגְּרָ, נַגָּרָא בל"ע نجّار חָרָש Zimmer-mann וּבל' צענד (zimmern, âkar בפ' ערבי פסחי' בגמ' אפי' עני (ק"ח.) כי תניא ההיא בשוליא דנגרי[13]). בע"ז (בס"ג) [צ"ל בר"ג] דפ' ר' ישמעאל (נ':) לית נגר בר נגר[14]) דיפרקיניה כלומ' חכם בן חכם[15]). החרש והמסגר (מ"ב כ"ד י"ד, ט"ז. ירמי' כ"ד, א') תרג' חרש נגר[16]), בגמ' דפ' כל שעה (פסחים כ"ח רע"א) נגרא[17]) בסודנא יתיב פי' בע' סדן (א'). *[אחי"ה ועוד בפסחי' שם נגרא עיי"ע כף א'. ושם קי"א: עיי"ע רשף. סנהד' ק"ו סע"א לגבר נגרי כה"ג בגליון כ"י ש"ס ובנו"ג לגברי נגרי וצ"ל לגבר. ב"ב ע"ג: עיי"ע חצין (חי"ג, תע"ד:) וש"נ יומ' ל"ז: ביצ' ל"ג: שבת קכ"ג: —

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר ואולי הוא נכון מע' חפר בי ע"ש וברפ"ע אפר ובנו"ג עפר. [2]) בדפ"ר בריש ובאמצע הע' בט"ד נפגם. [3]) כ"ה בכ"י ערוך. [4]) בנו"ג העביר וכצ"ל בערוך. [5]) ובפי' רגמ"ה אי' כמין נגר כמו בריח החלון היורד ונועל מלמעלה למטה זקוף וכו' ועיי' בפירשב"ם. [6]) בנו"ג דקיסי שטא. [7]) בנו"ג למימר דניגרי וכו' ובדפ' שונצי' למימרי. [8]) כ"ה בכ"י ע' ובדפו"ו מעצימין ובדפ"ר מעמצין. [9]) בנו"ג דוק בככי ותשכח בניגרי ובילק' ירמי' רמז שכ"ט בנגרי. [10]) בנו"ג מודינא לך בבעלי חיים דכיון דנקטי להו ניגרא ברייתא וברש"י נגרא ועיי' בתוספ' ד"ה א"ל אבל כגי' רבינו אי' בב"ק קי"ח רע"ב הואיל ואנקטה נגרי ברייתא. [11]) וכ"ה בפירש"י. [12]) בנו"ג עבר. [13]) ועיי"ע שול וש"נ גיטי' נ"ח. [14]) וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י ובנו"ג ולא בר נגר ועיין גי' ירו' בסוף הע'. [15]) וכ"ה ברש"י ובפי' ר"ח כ"י אנגיליק דף ל"ב. ושם ג"כ הגי' אין חרש בר חרש. [16]) בנו"ג אומניא. [17]) וכ"ה בע' סדן א' וכ"ה בכ"י ש"ס וברפ' הישני' עד בינבנשתי ובנו"ג סרגא.

ירו' מ"ש פ"ד דנ"ד ע"ד עיי"ע חתל (שם תקי"ט). תוספת' כלי' ב"מ פ"ד עיי"ע הוליץ (שם תי"ב) תוספת' ב"ק פ"ו הנות של נגר. מסכ' סופרי' פי"ג נגר שם עצמי על שם אומנתו. ועוד נגרא אומן כמו ד"מ אומן שן עיין ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג מימר לנגרא עביד לי חורי היא נפלא פי' עשה לי שן אחר תחת אותו שנפל. — והושאל לתלמיד חכם (כמו חרש עיי"ע ח"ג, תקי"ז) בע"ז הנ"ל ועוד שם אנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ופריקנא לה. ובירו' יבמות פ"ח ד"ט: ירו' קידושי' פ"ד דס"ו. מילה דנגר בר נגרין לא מפריק ליה (לה). ותואר לתרנגול ברא: נגר טורא גיטי' ס"ח: עיי"ע בר (ח"ב, קס"ו:) וש"נ מ"ש בענין זה במ"א. ועיי"ע נגר ו', והשם המופשט בל"ם נגירותא نِجَارَة וכ"ה בירו' ר"ה פ"א דנ"ז: לנגר שהיו לו כלי נגרות וכו'; ברות רב' בד"ה ר' סימון נדרש חָרָשׁ (יהוש' ב', א') כמו חֶרֶשׁ: כלי נגרות היו בידם[1])] —

נגר (= נְגִירָה מל"פ نگارش דמיון לב Einbildung או מל"פ انگارش Blendwerk פי' כישוף ואחיזת עינים) בס"ג דפ' שואל אדם (שבת קנ"ב סע"ב) אובא[2]) טמיא חיכי אסקיה לשמואל בנגירה. בהגדה דניזקין (גיטי' נ"ו סע"ב ונ"ז רע"א) אסקיה לבלעם בנגירה, אסקיה לטיטוס בנגירה. פי' בכישוף. — (א"ב פי' נקר בל"י מת ורוח המת ונקרא כן מין כישוף אשר בו שואלים המתים) *[אחי"ה ר"ב כיון למלת νεκρός והנכון מל"פ הנ"ל וכן דעת ה' פערלעס עט"ש 59 ע"ש ואות ש' בסוף נשמטה כמו בטלת נגוסטרי עיי"ע. וה' ברילל יהר"ב ח"א 214 שיער שהוא ל"פ نیرنك כשוף. ובנו"ג בנגידה ופירש"י בשבת: כן קורין למכשפות של אוב בל"א ע"כ ובגיטי' פי' רש"י אוב. וגם בכ"י ש"ס אי' בדל"ת שלא ציין בעל ד"ס שינויים ואולי נגידה כמו אגידה ענין קשירה וזה תואר למכשפות וכ"ה בל"ם بِسْتَن ובל"ר fascinare ועיי"ע אחז ב' ומ"ש[3])] —

נָגַר (בל"ת בנפעל והפעיל ענין נזילה בל"ע جرى fliessen; נִיגְרָא Fluss, Kanal; נְגָרִים (נְגָרִין) Vivarien, Thierbehälter) בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי (קי"ג.) לא תשוור גנרא[4]). בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ז סע"ב) ד' גרמידי[5]) דאניגרא[6]) דבני ניגרי[7]), בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ב סע"ב) תרתי ארעתא אתרי נגרי[8]) פי' נחל כדכתי' (איוב כ"ח, ד') פרץ נחל מעם גר[9]). נהרא נהר נובע טמעיין. *[אחי"ה ומזה הבין רש"י בביצ' כ"ד רע"ב שוחטין מן הנגרין ופירש"י מן הביברים ועל שם שעושין שם ניגרי מים וכו' קרי להו נגרים ע"כ וכ"ה גי' נגרין בתוספ' ביצ' רפ"ג ובירו' ביצ' רפ"ג דס"ב רע"א הנגרים אבל רבינו בע' גר ה' (ח"ב, שמ"ג.) גרס מן הגרדין ופי' בע"א ע"ש. ובע' שלוח הביא רבינו הפעל מתרג' ישעי' ח', ז' דנָגְרִין בנייח ובנו"ג דנגדין. תרג' ירו' א' לשמות ט"ז, כ"א ונגרין עד ימא רבא, והיחיד תרג' איוב ט', כ"ג נָגֵיר ירדנא] —

☜ נַגָּר טוּרָא (Bergkünstler) תרג' הדוכיפת והעטלף (דברים י"ד, י"ח) נגר טורא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' אונק' ובתר"י א' וב' ועיין מ"ש בע' דכיפת (ח"ה, ס"א) ובע' בר וע' נגר ג' ועוד עיי"ע תרנגל ובספרי על המלאכים והשדים פ"ג הוכחתי כי תרנגול ברא הוא עוף של פרסיים Çînamru אשר משלו עליו כי בעת שהגביה עוף על ראשי ההרים הרמים כל מקומות סביב נזרעו בְּבָר ובמקום שאין בו ישוב משליך שם זרע ואילנות גדלים שם וזה ממש מה שיסופר בגיטי' ס"ח: עש"ה ומאי עבד (תרנגול ברא) ביה ממטי ליה לטורי דלית בהו ישוב ומנח להו אשינא דטורי ופקע טורא ומנקיט מייתי ביזרני מאילני ושדי התם והוי ישוב והיינו דמתרגמינן נגר טורא וע"ש פירש"י ולפע"ד תרנגול ברא הוא מל' בָר ועל שם שמשליך בר עד כי גם סלעים גדלים אילנות וחטים נקרא היטב נגר טורא פי' אומן הרים, מְנַגֵּר טורים כדפירש"י בחולי' ס"ג. ד"ה זהו] —

* נַגִּיר, נַגִּירָא (פי' בל"ם ארך lang) תרג' ארך אפים (משלי י"ד, כ"ט, ט"ז, ל"ב) נגירא רוחא ובפשיט' נגירא וכ"ה בכ"י תרג' במשלי כ"ה, כ"ח להעתקת מעצר. וכ"ה בתרג' ארך ימים (שם ג', ב'. ט"ז) נוּגְרָא דיומתא וכ"ה בפשיט' ועוד עיי"ע נגד האחרון.

---

[1]) ועוד עיי"ע חרס א' וחרש ד' דרשות אחרות בזה הענין. [2]) כ"ה בכ"י ק"מ וכדפא"כ אבל בדפ"ר וויניצי' איבא. [3]) ודוגמא מחילוף שרש אגד עם נגד עיי"ע גד ב' (ח"ב, רל"ה: והלאה) שבמקום אוגדות אי' בכ"י ש"ס פסחי' פ"ז מגידות. [4]) בנו"ג ניגרא ופירש"י פסיעה גסה וא"כ מעי' נגר ב' ע"ש. [5]) וכ"ה בתוספו' ובכ"י ש"ס ר' ב' ובנו"ג אבות. [6]) בכ"י ש"ס דאנגרא. [7]) וזה נכון ובנו"נ לבני אניגרא ובכ"י ש"ס דבני אנגרא ועיין תפי' בתוספו' שם. [8]) כ"ה בכ"י ק"מ וכדפ"ר אנגרי ובשרש"ע נגרין ובכ"י ש"ס חדא אהאי נגרא וחדא אחאי נגרא וכן מוכח מפי' רגמ"ה וכ"ה בה"ג בראי"ש ובתי' הרמב"ן. [9]) ועיין פי' רש"י וראב"ע שם.

*** נָגַשׁ** (מל"מ ענין קריבה בהפעיל hervortreten (lassen, vorbringen ב"ק מ"ה: מי בעל דברים יגש אליהם. (שמות כ"ד, י"ד) יגיש ראיה אליהם והוא כל"מ (ישעי' מ"א, כ"א). והשם נְגִישָׁה ירו' סוט' רפ"ח דכ"ב: — בענין נגישא ב"ר רפ"פ ונַגְשָׁן בתרג' עיי"ע עגש.

נד (מל"מ נוד בל"ס נָד ענינו סור ממעמדו sich fortbewegen ונרדף עם נָדַד בל"ע ند פי' מוט wanken וממנו הפלפל נדנד ענין נענוע (schütteln בר"ג דפ' לא יחפור (ב"ב י"ט סע"א) מן הנדיין ומן המחמצן כבר פירשנו בע' בקע[1]. בס"ג דפ' לא יחפור (שם כ"ה:) הוו קא דייקי שושמי[2]) הוה נײדא[3]) אפדניה. ובר"ג דפ"ב בנדרי' (מ"ז.) רב אשי נָאדֵי מן טעמיה דאביי פי' גודד וסר מן טעם דאביי. בפ' עגלה ערופה בגמ' נמצא מכוון (סוט' מ"ה:) גופא[4]) ברוכתיה נפיל רישא[5]) הוא דנאדי נפיל[6]). בפ' האיש מקדש בו בגמ' התקדשי לי בכוס זה (קידוש' מ"ט סע"א) ואזלא נדיא (בי)[7]) קמי שיבבתי כלומ' מנדנדת אותי ומגלה דברי כמפורש בע' גדל (ג'). בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ':) ובכל מקום שיש[8]) נידנוד לעברה[9]) פי' אפי' דומה לעברה. בויק"ר זאת החיה פרש' וזכור (פי"ח) נד קציר (ישעי' י"ז, י"א) נדדתם[10]) עליכם קצירן[11]) של מלכיות קצירו של מלאך המות וקצירן של ייסורין. *[אחי"ה וכה"ג נדדתם עליכם בע' קצר א' וגם שם לא פירשו וענינו עוררתם עליכם וכ"ה באמת בל"ס כפַעל משרש נד וכן ענין נדנד בפלפל של נד פי' הבאתם עליכם והוא לשון טלטול כדאי' בב"ר פל"ט לביאור ארחיק נדד (תהלים נ"ה, ח') נדנוד אחר נדנוד טלטול אחר טלטול ומזה המושג נסתעפה הוראת נענוע ובזה הענין בב"ר סנ"ג לא נדנדת עריסה תחלה אלא וכו' וכן בנתפעל שמ"ר ספ"כ נִתְנַדְנֵד הארון ובשהש"ר פ' מי זאת דרש כנדגלות מהרכבת נד — גלות: כדור שנתנדנד לגלות וכו', ומזה נ"ל נדנוד עברה או לעברה (פסחי' הנ"ל) היינו נענוע לעברה כלומ' נטייה אצלה וכפי הענין רמז כפירש"י או דמיון כפי' הערוך. ובאתפעל בתרג' שני אסת' ו', א' אִתְנְדֲדוּ ובהכלעת התיו בתר"י ב' לשמות ל"ג, ז' אִיתְנַדּוֹן. ופעל נָדַד מל"מ ענין תנועה והרחקה קידושי' כ"ד: תוספת' ב"ק ספ"ט הכהו . . על שינו ונדדה, ושם ושם: שינו נדוהה. בפיעל ב"ב י'. במד"ר פט"ו שמנדדין שינה מעיניהם וכו', כתובות ס"ו. שמנדדות שינה מעיניהם. ונרדף עם שורש נוד מל"מ עיי' חוץ מדוגמאות הנ"ל שבת ס"ג: עיי"ע חזר ב'. ב"ב כ"ו. כד נייד עיי"ע נכתם, ברכות נ"ט: האי דניידי עינייהו וכו' עיי"ע גחר א' גי' רבינו, כתובות ט"ו: הני ניידי וכו' זבחי' ע"ג: דניידי, קידוש' ע"ב, דובי ניידי, עירובי' מ"ו. מינד ניידי. באפעל סנהד' צ"ה, תרג' שני אסת' א', ג' מניד ברישיה, תרג' מ"ב י"ט, כ"א רישיהון מנידין, ובלא ראש: תרג' מ"א ט', ח' — ועוד עיין תרג' ויקר' כ"ו, ו'; לדברי' כ"ח, כ"ו; לירמי' ז', ל"ג וזולתו — ודע כי רבינו הביא שני ציונים שאין עיקרם כאן והיינו ואזלא נדיא בי (קידו' הנ"ל) שהוא מע' הבא אח"ז ועוד נדיין (ב"ב י"ט סע"א) שהוא צנור מים עיי"ע] —

☞ **נְדָא** (בל"ס כמו נָזָה בל"מ פי' הזאה ופזור (sprengen, aussprengen תרג' ויז מרמה (מ"ב ט', ל"ב) ונדא מרמה. *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' וזה (ויק' ו', כ') ובאפעל והזה (ויק' ד', י"ז) וְיַדֵּי, והגעתם אל המשקוף (שמות י"ב, כ"ב) תרג' ותַדּוֹן לשקפא, תרג' תהלים נ"א, ט' תַּדֵּי עלי היך כהנא דְמַדֵּי. ומזה הענין ואזלא נדיא קמי שיבבתי (בע' הקודם) הלכה ופזרה (את הנשמעות) אצל שכינותי וגם י"ל שהוא מל"ע ند פי' מוציא לעז Gerücht aussprengen ודע כי בנו"נ קמי שיבבותיי וגי' רש"י גבי שבבותאי ורבינו כפי דפו"ע אי' בי קמי ונראה שתי נוסחאו' נתערבו ומלת בי מיותרת היא וכן לי' בכ"י ק"ט עיי"ע הקודם הערה 7 — אבל אדייה סנה' ז'. שייך לע' אד ג' (ח"א, ל"א.) וש"נ יתר המקומות ע"ש] —

*** נָדַב** (מל"מ בקל ובהתפעל ענין הסכמת הלב לעשות דבר טוב או לתת מתנה וכ"ה בל"ע ندب geloben, d. h. sich antreiben zu etwas (Gutem נדרי' ט': נדב בנזיר ובקרבן, שם י'. נודב ומקיים. ולרוב בהתפעל הִתְנַדֵּב עיי' פסחי' ג'.

---

[1]) ועיי"ע נדיין ומ"ש. [2]) בדפ"ר ובכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י רי"ף ובנו"נ הוו דייקי שומשמי וגי' שומשמי גם בקצת כ"י ע' ובדפ"ע ועיי"ע. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר רק שם נוידא ובשדפ"ע נידה. [4]) בכ"י ק"ט גופה וצ"ל גופיה וכ"ה בנוס' ובדפ"ע גופא. [5]) בכ"י ק"ט ראשיה בנו"נ רישיה. [6]) בנו"נ ונפיל. [7]) בכ"י ק"ט נדניא ולי' בי וכן לי' ברש"י עיי"ע הבא. [8]) בנו"נ שיש שם ולי' בכ"י. [9]) בנו"נ עברה. [10]) בנו"נ נדנדתם ובילק' ישעי' ס"ר רפ"ז נדית עלי. [11]) וכ"ה בילק' וכצ"ל בב"ר ושם קצירין.

תענית כ"ח. נדרי' י'. סנהד' מ"ג. חולי' צ': ערכי' ו': (ושם ג"כ בהבלעת התיו אִינַּדַב שרגא וכו') תוספת' נדרי' רפ"א תרג' תהלי' ק"י, ג'. והשם נְדָבָה מנחו' פ"א מ"א קנים פ"א מ"א והלאה זבחי' ב', ד': ובל"א גִידְבָא ירו' פסחי' ספ"ד דל"א: ובתרג' נְדַבְתָּא עיי' תרג' לשמות ל"ה, כ"ט; ל"ו, ג' והקבוץ נִדְבָתָא תרג' לדה"י א' ל"א י"ד והשם המופשט נִדְבוּתָא תרג' רוח נדיבה (תהלים נ"א, י"ד) ורוח נדבותא. — שם פרטי נידבה עיי"ע נדבר ג'.

נִדְבָּךְ (מל"מ (עזר' ו', ד') ואחר הוא עם מִדְמָךְ מל"ע הרשומ' בע' מדבך פי' סדר אבנים זו ע"ג זו (Bauschichte, Steinlage בפ' היה קורא (ברכות פ"ב מ"ד דט"ז.) בראש האילן או בראש הנדבך. בר"ג דפ' כל כתבי הקדש (שבת קט"ו סע"א.) שקעוהו תחת הנדבך פי' [כמו] נדבכין די אבן גלל (עזר' ו', ד'). וטור סביב (בהן) [בהם] (יחזק' מ"ו, כ"ג) תרג' ונדבכין עבידין להון, ובתלמוד (שבת ק"ב: ב"מ קי"ח: סוטי' מ"ד. סנהד' מ"ח. ועיי"ע כפת ד') שמו דומום והוא שורת בנין החומה. *[אחי"ה וכ"ה לפנינו נדבך במקומו' הנ"ל ובירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ונגנזו תחת הנדבך, ירו' שביעי' פ"ג דל"ד סע"ג ורע"ד זה שהוא מקבל נדבך מחברו, כלי' פ"כ מ"ה כופת שקבעו בנדבך (עיי"ע כפת ד')[1]) תוס' אהל' פי"ד הקבוץ שלשה הנדבכות ובירו' שביעי' שם ואהלו' פי"ד מ"א שלשה נדבכין. ודע כי בע' סוור הביא רבינו מאהלו' פ"ג מ"ז נדבך של אבנים (ובנו"ג מרבך ובפי' רה"ג מרבג ע"ש ובע' רבג) וכן מסוכ' כ' סע"ב וכ"ה באמת בכ"י ש"ס ב' אבל בנו"ג מדבך ובהיפך במקום נדבך של גירסאות שלפנינו בשבת קכ"ה: אי' בכ"י ש"ס מדבך וכ"ה במלחמות הרי שמלת נדבך ל"מ ומדבך לשון חכמי' הוא והכל ענין אחד ובחרו רז"ל הגי' במי"ם שקרובה היא למלה ערבית מדמאך مدماك (עיי"ע מרבך) שפי' שורת אבנים נסדרין זו ע"ג זו וזה מה שתרג' טור ע"י נדבך, וכן תרג' אבן על אבן (חגי ב', ט"ו) נדבך על נדבך. וא"כ יפה פי' רבינו כאן שורת בניין חומה וכ"ה כר"ש זבים פ"ה מ"ב (על אצבע של זב תחת הנדבך) בשם עצמו, ועיין ג"כ פי' רש"י ליחזק' שם. אבל בפי' הרמב"ם לכלי' פ"כ מ"ה אי' פי' משונה מזה[2]) וע"ש ובפי' המיוחס לרש"י בעזרא ד'] —

* נִדְבָּךְ ט"ס במקום נרווד עיי"ע וע' הקודם הערה 1

* נרבך, נידבה (שם פרטי) מנחו' כ"ט סע"א אשיאן בר נרבך ובלי ספק אחד הוא עם אשייאן בר נידבה בירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג.

* נִדְבְּכָה ע"ז י"א: עיי"ע נתברא, וגי' רבינו שם נתככה (נתבכא) ולפע"ד הוא מע' נִדְבָּךְ א'.

* נָדַד עיי"ע נד. וממנו השם המופשט נִידְדְתָּא ענין בריחה והמלטה תרג' נדדים (איוב ז', ד') נידדת שינתא. — ועיי"ע הבא, ועוד ע' נִדָּה.

* נְדִידָא (נ"ל מע' הקודם ובל"ע نديد בּוֹרֵחַ der Flüchtige ותואר לספינה) ירו' שבת ספ"ד ד"ז, נְדִידַיָּא דאשקלון פי' לפ"ע ספינות קטנות מקלי המירוץ כאלו בורחים ובדפ' קראט' בט"ס נדיריא.

1 נִדָּה (מע' נדד או מפיעל נדה ומל"מ וענינו רחוק והרחקה (Entfernung, Absonderung בב"ר בס"פ י"ח (י"ז) מפני מה ניתן לאשה נדה וחלה ונר של שבת וכו'. *[אחי"ה רבינו קיצר בלשון ע"ש בב"ר ותנחומ' מצורע סי' ט' וילק' בראשי' סי' כ"ג. וכ"ה נדה וחלה והדלקת הנר בשבת ל"א: ל"ב. ובזו מתוארת האשה המרוחקה מפני הטומאה והוא מל"מ יחזק' י"ח, ו' ואל אשה נדה וכ"ה בדרז"ל נִדָּה והקבוץ נִדּוֹת (נדה ל"א: והלאה) והמון עם קראוה דשתנא מל"פ עיי"ע (ח"ג, קס"ח.). ועל שם זה נקרא' מסכת נִדָּה מרוב ענין המדובר בה — והשם המופשט נִדּוּי במד"ר פ"י והדוה בנדתה (ויקי' ט"ו ל"ג) כל הימים שהיא דוה תהא בנידוי ובירו' גיטי' ספ"ט ד"נ סע"ד ושבת ס"ד: אי' תהא בנדתה] —

* 2 נִדָּה (מל"מ (ישעי' ס"ו ה'; עמוס ו', ג') וכן בל"ע ندا, ندى ענין הרחקה וכפרט מתוך הקהל והיינו חרם stossen (aus der Gemeinde), excom-municiren, in Bann thun) בפיעל ברכות י"ט. בכ"ד מקומות מנדין על כבוד הרב וכו' אלא את מי נדו וכו'. פסחי' נ"ב. מנדין על שני ימים טובים של גליות. מ"ק ט"ו. מנדין לאלתר וכו'. שם י"ז. אבי"ד שסרח אין מנדין אותו אלא וכו' ע"ש.

[1]) אבל אהלו' פ"ו מ"א ותוספתי' אהלו' רפ"ז ארבעה שהיו נושאין את הנדבך. ושם האהיל על גבי הנדבך אינו מענין זה ופי' ארון עיי"ע נרווד א'. [2]) אלטסיי"א הוא בל"ע ההמון طابية כלי אססמיי Stampferde, Wand, tapia Schanze פליישער לעט"ת ללעווי חג 716.

נדרי׳ ז׳: צריך לנדותו, ח׳. נדהו בחלום וכו׳, ד״א פ״א ונדהו ר״ג. בבינוני מ״ק ט״ו סע״ב מנודה, מנודין, מנודה לשמים, פסחי׳ קי״ג: שבעה מנודין לשמים וכו׳, מדות ל״ד: מנודה נדרי׳ ז׳: מנודה אני לך׳, נתפעל ברכות י״ט. הַמִּתְנַדֶּה שמ״ר פמ״ב נתנדה משה ונזעף. והשם נִדּוּי (Bann) עיי׳ ברכו׳ שם שבת ס״ג. עירו׳ י״ח: מ״ק ט״ו. י״ז. תענית י״ט. ירו׳ תעני׳ פ״ג דס״ז. קידושי׳ כ״ח. נדה י״ג: שבועות ל״ו. נדרי׳ ז׳: לישנא דנידויא. שמ״ר הנ״ל ואין רד (שמות ל״ב, ז׳) אלא נדוי. ובדיני נדוי עיי׳ ש״ע יו״ד סי׳ של״ד ועיין ג״כ פחד יצחק זה הע׳ וש״נ. ועיי״ע שמת.

* נָדַח (מל״מ ענין דחיפה והושאל להסתה stossen, verleiten) בהפעיל סנהד׳ ס״ז. והלאה המדיח זה האומר נלך ונעבד ע״ז. ירו׳ סנה׳ פ״ז דכ״ה ע״ד עיי״ע מסית קודם ע׳ מסך וש״נ. (סוטי׳ ט״ז: גדולה ומדחת את המים קטנה ונדחית מפני המים ע״ש פירש״י ויותר טוב לגרוס מדהת, נדהית מענין דיהא עיי״ע ח״ג, כ״ז.) נדחה (איוב ו׳, י״ג) תרג׳ (דפ׳ רגיא) איתנַדְּחַת ממני והוא אתפעל. ובנפעל נִדַּחַת עיי׳ סנהד׳ ע״א. בענין עיר הנדחת.

* 1 נְדְיָין (מל״פ ناودان צנור מים (Rinne, Kanal ב״ב י״ט. לא שנו אלא מן המחמצן אבל מן הנדיין ד׳ אמות ופירש״י מן הנדיין נברכת שכובסין ומשפשפין בה מתוך שהמים נתזין למרחוק צריך להרחיק ד׳ אמות ע״כ וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י (ונדפס בש״ס ווילנא) מן הנדיין מקום שמכבסין הבגדים עצמן בתוך המים ומכין אותם ומנתזין על הכתלים מש״ה צריך להרחיק ד׳ אמות ע״כ וגי׳ מן נדיין היא גם בע׳ נד ופי׳ רבינו בע׳ בקע ושם בט״ס מנדיאן אבל עתה מצאתי בד״ס (ב״ב צד מ״ד:) נרשם מכ״י ה׳ שאי׳ ג״כ המנדיאן אבל בכ״י מ׳ הנידיין וכ״ה בכל הדפוסי׳ הישנים ובדפ׳ פיז׳ איזה פעמי׳ הנידאן וזו האחרונה נ״ל עיקר ועולה יפה עם מלה פרסי׳ הנ״ל, ודע כי רבינו הביא בע׳ נד מפני שסבר שענינו מלשון נענוע או הזאה היינו ניתוז וכפי׳ רגמ״ה ורש״י הנ״ל ויתר המפרשים שהבאתי בע׳ מַנְדִיאָן ע״ש. אבל הנכון שהוא ל״פ ומשם נעתקה לל״ס הֶנְדְּוְיָא וזה הנתובין תרג׳ גבים מ״א ו׳, ט׳ עיי״ע (ח״ג, רכ״ו.) וגם בתרג׳ גידונין (ירמי׳ כ״א, י״ד) צ״ל נידונין עיי״ע נדן (ח״ב, רמ״ה:) ואולי גם במקום הינדזא (גיטי׳ ס׳:) צ״ל בהינדוא עיי״ע הנדז (ח״ג, רכ״ב:) בסוף הע׳. ועוד עיי״ע הבא אח״ז.

2 נְדְיָין (חגב עיין בפנים Heuschreckenart) באלו טרפות בגמ׳ ובחגבים (חולי׳ ס״ה.) חגב [1] זה נדיין. — (א״ב בנוסח׳ כתוב גדיאן ולא נהירא כי תר״י (א׳) ואת החגב למינהו (ויק׳ י״א, כ״ב) וית כרזבא דהיא נדונא לזניה) *[אחי״ה וגי׳ נדיין אי׳ ג״כ בפי׳ רגמ״ה כ״י בחולי׳ וכ״ה בספרא שמיני פרש׳ ג׳ פרק ה׳ חגב זה נדיין ולפי השקפה ראשונה הייתי אומר בע׳ גרן כי נדיין בהוראת חגב אחד הוא עם מלת נדיין שענינה גֵב וצנור מים וכן תרג׳ גֵּבִים (מ״א ו׳, ט׳) הנתובין שהוא = הנדויין (עיי״ע הקודם) ובאמת חָגָב ענין אחד הוא עם גֵב (ישעי׳ ל״ג, ד׳) שענינו עוד צנור מים (ירמי׳ י״ד, ג׳) וגם בספרי השמרונים אי׳ במקום כְּחֲגָבִים (במדי׳ י״ג, ל״ג) כְּהַגֵּבִים וידוע שמין חגבים הנקרא בל״ר gryllina דרים בהגבים ואולי זה ענין קשור בין חגב עם גב בשתי הוראתם ולכן נדיין יש לו ג״כ שתי הוראות. ועוד נ״ל נדיין מל״פ نوايدن פי׳ צפצוף מהשמעות קול החגבים ובפרט של אותו הנקרא Schnarrheuschrecke בל״ר acridium והן הן אסקרין שנזכרו בחולי׳ שם ועוד עיי״ע אסקרא (ח״א, קצ״ח.)] —

* נוֹדְיָין (פי׳ מל״ע نديان לח ורטוב מאילנות ובדרז״ל מזיתים saftige Oliven) א״ר יוס בזית נודיין . . לא סוף דבר נודיין אלא אפי׳ שאר כל הזתים מכיון שדרכן ליבחן כנודיין אפי׳ שאר כל הזתי׳ אין להן שכחה ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ. פי׳ זתים חשובים ורטובים.

נַדָּל (מל״ע نغال בל״ס דַנְדְלָא פי׳ מרבה רגלים Tausendfuss) [2] בס״ג דפ׳ אלו טרפות (חולי׳ ס״ז:) מרבה רגלים זה נדל. בר״ג דעירובין (ה׳:) מבוי העשוי כנדל. בפ״ה במקואות (מ״ג) מעיין שהוא מושך [3] כנדל. פי׳ כדאמרינן בתורת כהנים (שמיני פרש׳ י׳ פרק י״ב) מרבה רגלים זה נדל והוא שרץ שיש לו משני צדדיו רגלים הרבה וכן מבוי העשוי כנדל שהיו בו משני צדדין שבילים שבילים. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ רה״ג בסד״ט 33 רק שם הסיום ופי׳ מבוי שהוא מזרח ומערב כנדק בטיית ואולי צ״ל בזק והוא בל״פ שרץ של מרבה רגלים עיי״ע אבזק. ובפי׳ ר״ח לעירו׳ (בש״ס ווילנא) פי׳ מבוי

[1]) במקי׳ הנ״ל כתוב החגב אבל בספרא בגמ׳ ובפי׳ רגמ״ה חגב. [2]) עיין לעף פפלנ״צ 108,269 ופליישער בהוספותיו לעמת״ל ללעווי III, 716. [3]) בנו״ג משוך.

העשוי כנדל פי' מבוי ארוך שמשני צדדין יש לו מבואות קטנים פתוחין מיכן ומיכן כגון רגלי השרץ הנקרא נדל ויש לו רגלים הרבה משוכות מהנה ומהנה כדתניא עד כל מרבה רגלים זה נדל ע"כ וכ"ה בפי' התוספו' שם בשם ר"ת ושם הצורה. וכן תרג' ירו' א' לויק' י"א, מ"ב מרבה רגלים: נדל דמסגי רגלין ופירש"י שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין צינטפיד"ש ע"כ והוא centipèdes = הונדערטפיסלער, ובפי' בחולי' שם: נדל מאה רגלים קורין לו. ובירו' שבת פ"א ד"ג: כר שיזרתא דנונא מתעביד נדל] —

* נִדְמֶה (נפעל מן דָּמָה (ein ähnlich Gestaltetes עיי"ע דם ד' (ח"ג, ע"ח.) וש"נ.

* נָדָן (מל"מ תוער החרב (Scheide והושאל לגוף שהוא כתוער לנשמה סנהד' ק"ח. שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה, ב"ר פכ"ו בשעה שאני מחזיר הרוח לנדנה איני מחזיר רוח לנרניהן תוספת' סנהד' פי"ג אמר המקום אני מחזיר להם רוחם לנרנה ועיי"ע דן א' (ח"ג, צ"ב.) וש"נ. ובהשאיל' כבר בדניאל ז', ט"ו בגו נדנה, ובתרג' יחזק' כ"ב. ל"ד; לש"א י"ז, נ"א נדנה ובערוך לדנה ע"ש.

* נָדוֹנָא עיי"ע נדיין ב'.

* נִדְנֵד עיי"ע נד א'.

נָדוּנְיָא (מל"מ נָדָן = נֵדֶה מוהר הבתולות (Mitgift בס"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ד רע"ב) נדוניא דבי חמוה פי' לקנות תכשיטין הראויין לנדוניא ופי' יתנו נדה (יחזק' ט"ז, ל"ג) [1]). — (א"ב פי' מה שתכנים אשה לבעלה הן מעות הן מטלטלין מל"מ (יחזק' שם) ואת נתת את נדניך) *[אחי"ה ר"ב הביא סוף הפסוק ורבינו כפי גי' הכ"י ודפו"ו הביא ראש אותו הפסוק ושניהם לדבר אחד נתכוונו ור"ב העתיק הפי' מפי' רד"ק שם ועיי' ג"כ נימוקים לר"א בסוף השרשים לרד"ק ע' נדה. וכנ"ה בב"מ שם: לסוף זל נדוניא, כתובו' נ"ד סע"א ההוא דאמר להו נדוניא לברת זל נדוניא וכו', תעני' כ"ד, למזבן נדוניא לברתיה] —

☞ נָדַף (מל"מ ענין דחיפה והושאל להתפשטות הריח (duften תרג' וריח שמניך מכל בשמים (שה"ש ד', י') ושום טב דצדיקיך נדיף מכל בושמין. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג מכל בוסמנין, וכן שם (ז', ט') וריח אפיך: וריחיהון יהי נדיף, והוא מל' תדפנו רוח (תהלים א', ד') כדעת המתורגמן, ברכות נ"א, וריחו נודף, סנהד' ק"ח, ריחה נודף, ב"ר ר"פ ל"ט היה ריחו נודף עיי"ע פפולסמון] —

נָדַר (מל"מ וכן בל"ם ובל"ע نذر ענין קבל על נפשו לקיים מחשבתו כפועל ,Gelübde thun geloben; נֶדֶר (Gelübde כפ' השולח גט בגמ' רשב"ג אומ' שתהא נודרת (גיטי' ל"ו רע"א) אפי' למ"ד נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה והני מילי לדבר הרשות אבל לדבר מצוה וכו'. בב"ר פרשת ע"א (רפ"ע) וידר יעקב נדר לאמר: נדר לאביר יעקב (תהלי' קל"ב, ב') נדר לאביר אברהם [2]) לאביר יצחק אינו אמור אלא לאביר יעקב תלה הנדר במי שפתח בו תחילה. *[אחי"ה וכנ"ה בקל יבמו' ק"ט: הנודר כאלו בנה במה, נדרי' ט'. טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר . . טוב מזה ומזה נודר ומשלם, שם כ"ב. ע"ז: כל הנודר אעפ"י שמקיימו נקרא חוטא, שם מ"ט. והלאה הנודר מן המבושל . . הנודר מן הירק, כתובו' ע"ב. היא שנדרה, נדרי' ט'. לא נדרנא, שם כ"ב: כ"ג. נדרת אדעתא דהכי, ירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: אילו היית יודע שהנודר כאילו נוטל חרב ידוקרו בלבו נודר היית. וציווי דור עיי' רש"י לקידושי' מ"א רע"א דור הנאה ממנו, סנהד' כ"ד. דור לי בחיי ראשך. המקור תרג' לנדור (במדי' ו', ב') לְמִדַּר. נפעל ערכי' ב'. והלאה נודרין ונִידְּרִין, שם ה'. נידר, ו'. לא נידר, נדרי' י"ב. והוא שנדור וכו'. הפעיל שם כ"ז. נזיר כ"ט: הִדִּירוֹ, כתובו' ע'. והלאה המדיר. אפעל שם: דלא אדרתן . . אדרתן, נדרי' כ"א: דאַדְּרְתָּה לברתא, כ"ד. דאדריה. הָפעל גיטי' שם נדר שהוּדַּר ברבים, נדרי' מ"ב. והלאה המוּדָּר הנאה, שם מ"ז: המודר אסור. והשם: ברכו' ל"ב. התיר נדרו, סנהד' ס"ח. ירו' שבת פ"ב ד"ה: הותר הנדר, ירו' נדרי' ספ"ח דמ"א. פתיחת נדר ובל"א וסורי נֶדְרָא נדרי' ח': כ"ד. ירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: ב"ר פפ"א עיי"ע שטף ב'. והקבוץ חגיג' י'. היתר נדרים עיי"ע הר א', עירו' ס"ר: אין מפירין נדרים, מ"ק ט'. פרשת נדרים, יבמו' ק"ט. הפרת נדרים, נדרי' נ"א: בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, אבות פ"ג מי"ג נדרים סייג לפרישות ובל"א נידרין תרג' תהלי' ע"ו י"ב ובכנויים נדרהא (תרג' לבמד' ל'. י"ב

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו א' ב' ל"ד ח"ב ובדפו"ו. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר.

הולא'). ומרוב עסק בנדרים נקראת כן מסכת נדרים — והתואר כתובו' ע"א. ע"ג: אשה נידרנית ובירו' כתובו' פ"ז דל"א: אשה נדרית.

* נָדַר (בל"ם ענין שפוע abschüssig sein) בהפעיל ב"ב כ"ב: במַדִּיר את כותלו אבל גי' רבינו וכ"י ש"ם ממדיר והוא מע' מדר ב' ע"ש ומ"ש וש"נ תרג' פשיט' למיכ' א', ד' ובאפעל בתרג' למ"א י"ד, י' כמא דמַנְדְּרִין בגולילין כ"ה בדפו"ו. וממנו השם מנדרון מונדרון עיי"ע וע' מדר ב' — ובגימל בראש גנדר בל"ם ענין גלגל כלומ' הפיל ממקום שיפוע herabwälzen תרג' ונלל (בראשית כ"ט, ח', י') ונדר אבל גי' רבינו ובכ"י תרג' גנדר עיי"ע ומ"ש מל"פ كُردن.

* נדיריא עיי"ע נדידא ומ"ש.

1 נָהַג (מל"מ ענין הולכה ובדרז"ל הורגל מעשה einen Brauch beobachten, einführen ובל"ע نهج) בתעניו' בר"ג דפ' ג' פרקים (כ"ו סע"ב) מפורש מאן דאמר הלכה[1]) דרשינן לה בפירקא מאן דאמר מנהג מדרש לא דרשינן כי אתו לקמן[2]) מורינן להו[3]) מאן דאמר נהגו העם[4]) אפילו[5]) אורויי לא מורינן להו ואי עביד[6]) לא מהדרינן להו. בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמות ק"ב.) ובפ' הקומץ רבה בגמ' ד' פרשיות (מנחות ל"ב.) אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל פי' ר"ח ז"ל בפירושיו[7]). בר"פ מצות חליצה (ירו' יבמות פי"ב די"ב רע"ג) ובריש פ' השוכר את הפועלי' ירושלמי (רפ"ז די"א:) א"ר אושעיא[8]) זאת אומרת מנהג מבטל את ההלכה[9]). ועוד פי'[10]) בפ' המקבל בגמ' לשנים מועטות (ב"מ ק"י סע"א) אמר רב נחמן הכל הולך אחר מנהג המדינה[11]) ומוקמינן לה כמנהג המקום והטוען זולתי המנהג עליו הראיה וקיימא לן כוותיה[12]).

ועוד בר"פ מקום שנהגו ירושלמי (רפ"ד ד"ל רע"ד) ר' אלעזר בשם ר' בון[13]) כל דבר שאינו יודע שהוא מותר וטועה בו באיסור נשאל ומתירין לו וכל דבר שיודע שמותר ונוהג בו באיסור נשאל ואין מתירין לו כל הדברים תלו אותן במנהג נשייא[14]) דלא למעבד עובדא ביומא דירחא מנהג ודלא למעבד עובדא באפוקי שבתא עד דתתפני סדרא ובשני ובחמישי עד דתתפני תעניתא מנהג[15]).

*[אחי"ה השם מִנְהָג כבר בל"מ (מ"ב ט', כ') ובדרז"ל בפרט הרגל המעשה במצות ועניגו כמו דָבָר עיי"ע (ח"ג, י"ב: והלאה) ופי' נהגו העם בר"ה ט"ו: עירו' ס"ב: כתובו' ג': ח' סע"ב מ"ק כ"ז רע"ב, יבמו' ק"ב. כמו עמא דבר עיי"ע דבר וע' פק ג'. ובענין נהגו אם מותר לכתחלה או לא עיי' בתוספו' כתובו' ג': ד"ה ותו שהשיגו על רש"י ועיי' הליכות אלי אות תקצ"ב. וכנ"ה בשבת קל"א: נוהגת, חולי' פ"י מ"א נוהגין בארץ ובחו"ל ושם פי"א מ"א פי"ב מ"א וזולתו פסחי' ג'. נ"ג. ב"מ פ"ג. מקום שנהגו, מגיל' ה': דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור וכו', חולי' ו': נהגו בו איסור מ"ק כ"ז: כתוב' ח' סע"ב נהוג עלמא עיי"ע צדר, ירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ד היך הוה אבוך נהיג, שם פ"ב ד"ד: כד אינון נהגין גביהון וכו', ירו' שקלי' פ"ב דמ"ז רע"א כך נהגין גבהון וכו', שם אונין נהגין ומקיימין וכו', ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: הכין אתון נהיגין וכו'. בספרא צו פרש' י"א פרק י"ח דרש לדרתם (ויק' ז', ל"ו) שינהוג הדבר לדורות וכן בתרג' קהלת א', ח' נהגו בה זילותא, ושם י', ד' די הויתא נהיג; לרות ד', ז' והכין נהגין למקני. וכן בהפעיל ביצ' כ"ג, תוספ' שם פ"ב תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי וכו' ובירו' ביצ' פ"ב דס"א סע"ג הנהיג על אנשי רומי עיי"ע קלס ז'. ירו' שקלי' רפ"א דמ"ו רע"א הנהיג ר' חנינה בציפורין כהדא דרבן שמעון בן גמליאל לא אמר אלא הנהיג הא להלכה לא עיי' יד מלאכי סי' רי"ג] —

---

[1]) בנו"ג הלכה כר"מ וכן מוכח מפי' ר"ח ורגמ"ה וכ"ה בשאילתות בהעלתך ססי' קכ"ג אבל בכ"י ש"ם לי' כר"מ וכן לי' בבה"ג והוא כללא בעלמא עיי' ד"ס שם ובתוספי' עירובי' ס"ב: ד"ה ורבי יוחנן. [2]) לי' לפנינו וכן לי' בכ"י ש"ס. [3]) בנו"ג אורויי מורינן. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובדפוסי' לי'. [5]) לי' לפנינו ובכ"י ש"ם ובתוספו' נ"מ י ושתי גירסאות נכונות הן. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ם ווילנא) ובכ"י ש"ס ואי עבוד ובנו"ג ואי עביד עביד. [7]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר בפירושו ובשדפ"ע לי'. [8]) בנו"ג הושעיה ובירו' יבמו' הנ"ל אי' זה בסתם. [9]) עיין במראה מקום נ"ב בירו' ב"מ בד' קראטי ועוד עיי"ע מנהג ומ"ש. [10]) היינו ר"ח. [11]) בנו"ג הכל כמנהג מדינה. [12]) והובא זה פי' ר"ח בשם הערוך בפחד יצחק ע' מנהג מבטל הלכה צד ק"מ סע"א ורע"ב וע"ש הפירוש ועוד עיין בתשי' מהר"י קולון שרש נ"ד. [13]) בנו"ג בשם ר' אבין. [14]) כ"ה בכ"י ערוך וכ"ה בירו' פסחי' ובירו' תעני' ובדפ"ע נשיא. [15]) ודע כי בירו' פסחי' רפ"ד ד"ל סע"א ורע"ב אי' בזה"ל נשייא דנהיגין דלא למיעבד עובדא באפוקי שובתא אינו מנהג עד יפני סדרא מנהג בתרייא ובחמשתא אינו מנהג עד יתפני תעניתא מנהג.. יומא דירח מנהג וכ"ה בירו' תעני' פ"א דס"ד רע"ג בקצת שנויים ובשני מקומו' דירו' אי' זה קודם מאמרו דר"א בשם ר' אבון (בון) ולא כהצעת רבינו.

2 נָהַג (מע' הקודם Lenker, מנהיג; führen, leiten ועיין בפנים) Steuerruder בפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) ואת כל המהיגין פי' הם המשוטות שהמלחים מנהיגין[1]) בהם הספינות[2]). בפ' שנים אוחזין בגמ' היו שנים (ב"מ ח':) אמר רב יהודה נחזי אנן דתנן בפ"ח בכלאי' (מ"ג) המנהיג סופג את הארבעים. פי' „המנהיג בשור ובחמור ודש או חרש סופג את הארבעים". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). וכנ"ה שם בב"מ רכוב ומנהיג, ושם: במנהיג ברגליו וכו' תרי גווני מנהיג וכו', שם: שנים שהיו מושכין בגמל ומנהיגין בחמור או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג וכו' ע"ש כל הסוגי' ושם ט'. עיי"ע הנהגה. כלאי' פ"ח מ"ב אסורין לחרוש למשוך ולהנהיג. ובענין משוט ב"ב צ"א סע"א ורע"ב אוי לו לעולם שאבד מנהיגו עיי"ע קברנט א'. וכן נאמר על הנהגת בני אדם סנהד' צ"ב. פרנס המנהיג את הצבור בנחת מנהיגן לעו"ה. ב"ר ר"פ ל"ט תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג וכו' תאמר שהעו"ה בלא מנהיג וכו'. וכן בקל כתובו' ק"ג: נהוג נשיאותך ברמים עיי"ע דם ב'. פסחים קי"ג סע"ב צריך לנהוג בו כבוה, סוט' י"ג רע"א נהגו בהן כבוד. התפעל ירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ד רוח שהעולם מתנהג בו וכו'. ועוד בא בקישור שבעולם עם בינוני פועל בשמוש שם מופשט בנוהג שבעולם[3]) ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד (עיי"ע אנגקי) ירו' סוט' פ"א די"ז. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז; ב"ר ספ"ע. פי' במה שהוא נוהג בעולם היינו מנהג העולם כעין עולם כמנהגו נוהג עיי"ע מנהג] —

* 1 נְהִי (מל"ם נְהָה (בנפעל) ענין קיבוץ ובל"ע نهى (sich hinzuthun בתרג' באיתפעל תרג' וינהו (ש"א ז', ב') ואתנהיאו, ונקוו (ירמי' ג', י"ז) ויתנהון כפי גי' המתורגמן. ועוד עיין תרג' ירמי' ל', כ"א; ל"א, כ"ב; להושע ב', ט"ו; ג', ג', ה'.

* 2 נְהִי (בל"ס נְהֵא מפעל הוי בעתיד נֶהֱוֵי (ב"מ י"א.) ובקטיעה נְהִי פי' יהיה כלומ' אם גם הוא (sei es auch, wenn auch ב"ק ע"ו. נהי דסבר וכו', יומ' ס"ד. נהי נמי וכו', יבמות ס"א. נהי דמיעטינהו קרא וכו', סנהד' ל"ה סע"א נהי דפומא[4]) כתבין וכו', ע"ז ס"ה. נהי דלגין דינא הוא לאותוביה וכו', כתובות ק"ג: נהי דאינו ממלא מקום אבותיו וכו', הוריו' י"ג סע"ב עיי"ע קטר ג'. מנחו' ק"ב: נהי דמהניא להו וכו'.

נְהַל (בל"ס נְחַל ובל"ע نخل פי' הנפה (sieben בפ"ק בברכות (ו'.) נייתי קיטמא נהילא. פי' עפר הנעבר בנפה. בפ"ק בתעניות (ט':) נהילא מקמי מיטרא אתי מיטרא. פי' „המטר היורד דק כמו הקמח אם הם תחילת ירידת חמטר ירד מטר הרבה וסימן נפה שכיון שמתחלת לפלוט הדק[5]) פולטת סולת וצריד[6]) וכיוצא בו אבל אם זו נהילא באחרית המטר דע דפס מטרא וזהו תמצית מטר וסימנך הריא דעיזי"[7]) ס"א (רדיא) [צ"ל דריא][8]) וכבר פירשנו בע' חר (ה')[9]). באלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א סע"ב) קיטמא נהילא חיישינן פי' כיון שנעבר[10]) האפר בכברה ודאי לא משרק וחיישינן לריסוק האברים. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה (כ"י בקובץ אנגיילי דף ש"י סע"ב) וז"ל נהילא חיישינן שעשוייה ככברה ודאי לא מישרק ע"כ. וכנ"ה בביצ' כ"ט: נהלא קמחא עיי"ע הל[11]) כתוב' ס"ב: כִא נהלא קמחא ובבינוני פעיל נְהִילא פי' רָקוּד והוא מל"ם וע' הנ"ל ואותיות ה' ח' נתחלפו. והשם מהולתא = منخل נפה Sieb וזה הפי' יותר נוח מגזרת המלה שבע' הל. והתואר מָהוּלא עיי"ע נהולתא] —

* נִיהֲלִי, נִיהֲלָךְ, נִיהֲלֵיהּ עיי"ע נהליה במו"ע אחר ע' נטש.

* נָהַם (מל"מ ענין צעקה של ארי וחושאל לזעקת הים ולהמית צער (brummen, lärmen, toben בהוראה הראשונה ברכות ל"ב. אין ארי נוהם וכו' חולי' נ"ט סע"ב ניהם חד קלא . . ניהם קלא אחרינא והושאל לאדם. ויק"ר ספ"ו והמדגים (ישעין י', י"ד) אילין דמנהמין וכ"ה בתרגו' ישעי' שם: מנהמין והוא לפ"ע מל"ע نأم דבור וקול בשאפת

1) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע מנהגין. 2) וכ"ה מפורש בגמ' שם מנהיגין: אילו המשוטין שלה. 3) על דרן אם בה בנותן טעם (חולי' פ"ז מ"ד); בכונס משקה נדה מ"ט. עיי"ע כנס. 4) כגי' כ"י ש"ס וכהגהת המרש"ל. 5) וכ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע הרק הדק. 6) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובשדפ"ע וכ"י צריר וצ"ל צ'יד ועי' י"ג צרד א' ובכ"י ה"ב וי"ו צריך וט"ס הוא. 7) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בתעני' (בש"ס ווילנא) וכן בפי' רגמ"ה כ"י: נהי'א מטר דקה. 8) וכ"ה בכ"י וי"ו וה"ב ובכ"י ק"ט דדיה ועיי' מ"ש בע' חר ת' ובדפ"ע כאן רדיא וזהו ודאי ט"ס. 9) בח"ג, תפ"ב: והלאה ע"ש וש"נ פי' רגמ"ה. 10) בכ"י ק"ט כאן ובריש הע' נעכר. 11) ח"ג ר"ו ושם בשורה ו' אי' נהר בט"ד וצ"ל נהל.

רוח ונאמ' גם מיונה ברכות ג'. ב"ק שמנהמת כיונה וכן תרג' מנהגות כקול יונים (נחום ב', ח') מנהמן כקול יונים. והשם (כל"ט נְהָמָה) איכ"ר פ' טומאתה: כדי שלא ישמעו נהמת ביניהן וכו', והשם המופשט פסיקת' רבתי פכ"א ילק' ישעי' ר' של"ו דרש מנחמכם (ישעי' נ"א, י"ב) הנהימה שניהמתם לפני בהר סיני וכ"ה בפסיקתי דר"כ צד ק"מ לפי גי' כ"י פארמא ובשאר כ"י בט"ס נחמה שנחמתם עיין מ"ש ר"ש באבער שם. ועוד השם ניהומי (בל"ס נוּהָמָא) ילק' תהלי' סוף רמז תתס"ד ויגער בים סוף (תהלים ק"ו, ט') .. לא מגעורי אלא מנהומי וינהם עליהם כנהמת ים (ישעי' ה', ל') ובמד' שו"ט מזמור ק"ו אי' מנהם עליהם כנהמת ים. תרג' שאגה (ישעי' ה', כ"ט) ניהומי ובתרג' זכרי' י"א, ג' קל ניהמתהון, בשאגתי (תהלי' ל"ב, ג') בנהמותי וכ"ה בל"ס נֶהֱמְתָא.

נהם (= נָהֲמָא מל"פ نان לחם Brot) בפ' הגוזל עצים בגמ' ר"מ אומ' (ב"ק צ"ז.) אמר רב נחמן עבדא נהם[1] כריסיה לא שוי. בביצ' בר"ג דפ' יו"ט (ט"ז.) ובר"פ הנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט:)[2] כבלאי טפשאי אכלי נהמא בנהמא. פי' „הדייסא פת היא"[3] ואין דרכה להאכל עם הפת לענין ברכה כבר פירשנו בע' דבר (א'). בפ' אלו נערות בגמ' דסמוך האונס (כתובו' ל"ט:) כי נהמא אקושי בחינכי. פי' הבולע פת יבשה וכואב לו בית הבליעה וכשבולע פוצעתו. *[אחי"ה המלה פרסי' היא ואינה בירושלמי כי אם בש"ס בבלי חוץ מקומו' הנ"ל עוד ברכו' י"ב סע"א תמרי ונהמא וע"ש כמה פעמים נהמא, ושם ל"ה סע"ב נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח שם ל"ז: נהמא דהנדיקא עיי"ע הנדיקא וע' טרתא. ובכ"י ש"ם לדף מ"ב: הרבה פעמי' נהמא ובדפוסי' לחמא. שבת ק"מ: מ"ק כ"ח. נהמא דשערי, ושם לא תיכלון נהמא כאפי גברייכו ע"ש פירש"י. ב"מ קי"ג: מאן דאכיל נהמא ולא מסגי ארבעה גרמידי, פסחי' מ'. נהמא דעיפושא. עירובי' כ"ט סע"ב עיי"ע טבהק, חולי' ס': בעינא דאיצבית ליה נהמא לאלהיכו ובע' צבת ב' גרס רבינו לחמא. תמיד ל"ב סע"א אייתו לי נהמא אייתו ליה נהמא דדהבא וכו', סנהד' ק"ט: לא יהבו ליה נהמא, כתובו' י' סע"ב מקמי נחמא .. לבתר נהמא. ילק' אסתר תתרנ"ו טולמא דנהמא עיי"ע טלם (חי"ד ל"ד:) וש"נ ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ סע"ג מנהם טלמא צ"ל מנחם טלמ'א כדאי' בקהל"ר ר"פ כרבות, ובהשאילה תשמיש המטה כמו לחם בל"מ נדה י"ז. עיי"ע פקל ב' — ודע כי הה"א במלת נחמא ובסמיכות נַהְם (לפי גי' היפה מציון ב"ק צ"ז. עיין לעיל) משתמש הברה ארוכה לעומת מלה פרסית نان ובל' צענד — פאצענד لما נראה שהוא מל"ס לחמא פי' פת ולפי זה אולי נהמא הוא לאמא הנ"ל] --

* נהפכנותא (מפעל הָפַךְ בל"ס מהפכנותא Verkehrtheit) תרג' משיבת פתאים (משלי א', ל"ב) דנהפכנותא דשכרי ובפשיט' מהפכנותא.

* נָהַק (מל"מ (איוב ו', ה') ענין געית החמור wild schreien) ריש שהש"ר וריש קהל"ר חמור נוהק והוא יודע מה נוהק, ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד וירו' שקלי' רפ"ה דמ"ח רע"ד שריית מנהקה. והשם בתרג' ירו' א' לבראשית ל' ט"ז קל נהיקא דחמרא.

נָהַר (מל"מ וכן בל"ס נְהַר leuchten, hell sein בל"ע انور leuchtend ועוד עיין בפנים) בגמ' דפ"ק דתעניות (י'.) חשוך ענני סגיאין[4] מוהי נהור ענני זעירין[5] מוהי. בס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ז:) תנא לא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו ואמרי לה ר' אלעזר בן ערך שמו ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה — הכא תרגימו נהריתא (ב"מ ע"ח:)[6] כבר פירשנו בע' ברק. *[אחי"ה ושם פי' רבינו שעיניה יפים ואינה רואה וכו' וא"כ הוא בל' נקיה כמו סגי נהור עיין מ"ש (בח"ב, קצ"ט:) וכן משתמש לשון מאור ומפתחא עיי' ערכם. וכנ"ה סגי נהור ברכו' נ"ח. סגיא נהורא ירו' כתובו' פי"א דל"ד: ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: ויק"ר פל"ד וירו' פיאה ספ"ח דכ"א: ושם ג"כ הקבוץ סגיא נְהוֹרַיָּא וכ"ה שם ספ"ה די"ט. כלומ' מרבה המאור. וכן ענין נהורא (בל"ס נַהְרָא) מאור עינים Augenlicht ב"ק פ"נ סע"ב דילמא נהורא שקיל מיניה נהורא אמר

[1]) כ"ה נכון מאוד וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ק וכ"ה בכ"י ש"ס ב"מ ס"ד: ובנימוקי יוסף דפי' קושטי' ובנו"ג בשני המקומו' נהום ובגיטי' י"ב. דנהום. [2]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע לי' ובנו"ג שם להמא בלהמא. [3]) הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנ'. [4]) ועיי"ע סג ד'. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס סגיאין. [6]) וכ"ה בע' ברק וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג נהוריתא ובל"ס נְהִירוּתָא.

רחמנא נשקול מיניה. קידושי׳ כ״ד: נהורא בריא . . נהורא כחישא. ועוד ענינו רק מאור פסחי׳ ב׳. ז׳: ח׳. הוריו׳ י״ב. איכ״ר פ׳ רבתי ד״ה חד כותאי. והקבוץ ברכות נ״ב: בי״ש סברי חדא נהורא איכא בנורא ובי״ה סברי טובא נְהוֹרֵי איכא בנורא והושאל לאב ולאם פסיקת׳ רבתי פכ״א כבד כנגד יהי מאורות וכו׳ תרין נְהוֹרִין אביך ואמך הוי זהיר ביקריהון. ותרג׳ מאור, מאורות: נהורא, נהורין עיי׳ לבראשית א׳, ג׳ והלאה ושם י״ד. ט״ו. ט״ז — והפעל בקל תעני׳ הנ״ל, פסיקת׳ דר״כ קכ״ג. מְרִי ינהור דינא קדמך. באפעל ירו׳ יומ׳ רפ״ג ד״מ: ירו׳ ר״ה רפ״ב דנ״ז ע״ד אנהר מנהרא. ירו׳ תעני׳ פ״ג דס״ו ע״ד דהוה עליל לעזרה והיא מנהרא עאל ואנהרת, ב״ב נ״ג: ואנהרינהו עינין ממתניתא, סוט׳ ו׳. אנהר עיינין ממתניתין, שהש״ר פ׳ ראשו הות (אוריתא) מנהרא לי, קהל״ר פ׳ ראה זה: אורייתא היא דמנהרא אפיי. שבת הנ״ל עירובי׳ י״ג: מנהיר עיני חכמים בהלכה עיי״ע נהוראי. בינוני פעיל וגם במקום התואר נְהִיר, נהירא בל״ס פי׳ בהיר ועוד הצהיל פנים leuchtend, erleuchtet, hell, heiter[1] ברכות נ״ח: עיי״ע הבא אח״ז ולרוב בקשור אפים עיין ויק״ר פי״ט נהיר באפי עיי״ע אימטין (ח״א, קט״ז:), ירו׳ שבת רפ״ח די״א. ירו׳ פסחי׳ פ״י דל״ז ע״ג אפוי נהירין, וכ״ה ירו׳ שקלי׳ פ״ג דמ״ז ע״ג וקהל״ר פ׳ ראה זה — והושאל למשיח איכ״ר ס״פ על אלה: נהירא שמו שנא׳ (דניאל ב׳, כ״ב) ונהורא עמיה שרא (נהרא) [צ״ל נהירא] כתיב ועיי׳ ב״ר רפ״א ונהורא עמיה שרא זה מלך המשיח — והשם נַהִירוּ דניאל ה׳, י״א. י״ד — [Erleuchtung, Einsicht

* נְהוֹרַאי (מע׳ הקודם שם תואר הכבוד א׳) לתנאי ב׳) לאמורא ג׳) לאשה) שבת קמ״ז: לא ר׳ נהוראי שמו אלא ר׳ נחמיה שמו וכו׳ עיי״ע הקודם, וכ״ה בעירו׳ י״ג: אבל במאמר הקודם שם כפי הנראה עיקר הגי׳ כגי׳ כ״י ש״ס וז״ל תנא לא ר״מ שמו אלא ר׳ מיישא שמו ולמה נקרא שמו ר״מ שהיה מאיר פני הכמים (ובדפוסי׳ שהוא מאיר עיני חכמים) בהלכה והגי׳ ר׳ מיישא היא הנכונה עיין יוחסין השלם 43 וראיותיו צודקות הנה ועוד עיין סד״ה ריש אות נו״ן (צד קל״ט: בדפי׳ ווארשא). אבל בסד״ה שם היטב מתמיה על החלטת רש״י ויוחסין כי ר׳ נהוראי הוא ר׳ נחמיה כפי משמעות לשון הגמ׳ והביא ציונים כי ר׳ נהוראי ור׳ נחמיה פליגי אהדדי ע״ש ואני באתי להוסיף כי בקצת מקומות נראה כי ר׳ נהוראי הוא ר״מ עיי׳ תוספת׳ שבת ספ״ז (ח׳) וכן היה ר׳ יוסי אומר וכו׳ ר׳ נהוראי אומר וכו׳, תוספת׳ סוט׳ פ״ג ר׳ יוסי אומ׳ וכו׳ ר׳ נהוראי אומר וכו׳ ברכות נ״ג סע״ב נזיר ס״ו: ר׳ יוסי אומ׳ וכו׳ א״ל ר׳ נהוראי וכו׳ הרי שר׳ נהוראי הוא ר״מ כי בעל פלוגתיה ר׳ יוסי הוא וא״כ זו ראיה לדעת הרמב״ם (הובא בסד״ה) כי ר״מ הוא ר׳ נהוראי. ובהיפך יש ראיה כי ר׳ נהוראי הוא ר׳ נחמיה חוץ מציון משבת ועירו׳ הנ״ל ממה דאי׳ בתוספת׳ סנהד׳ רפ״ד ר׳ יהודה אומ׳ וכו׳ ר׳ נהוראי אומר וכו׳ וידוע הוא כי בעל פלוגתיה דר׳ נחמי׳ הוא ר׳ יהודה ובאמת בכ״י א״פ ובב״נ בברכות נ״ג סע״ב אי׳ הגי׳ ואמר לו ר״נ (= ר׳ נהמיה) במקום ר׳ נהוראי לכן נ״ל כי ר׳ נהוראי אינו שם עצם כי אם שם תואר הכבוד עפ״י מה שאמרו שהיה מנהיר (או מאיר) עיני חכמים בהלכה וידוע כי גם מאיר הוא תואר הכבוד כי עיקר שמו היה ר׳ מיישא ב׳) שם אמורא חולי׳ נ״ה סע״ב ר׳ נהוראי משמיה דשמואל. ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. נהוראי בר שיניא אמר וכו׳. ב״ר ס״פ צ״א ר׳ חנינא ור׳ מרינוס תרויהון אמרין בשם אבא נהוראי. ירו׳ ברכות פ״ג וסע״ב א״ר אחא בשם ר׳ יוסי ביר׳ נהורא ובירו׳ סוכ׳ דנ״ג ע״ד ר׳ יוסי בן נהוריי, ירו׳ יבמות פ״א ד״ג. ר׳ סימון בש״ר יוסי בשם נהוריי מזה מוכח כי היה אמורא ולא תנא כדעת התוספו׳ ב״מ מ״א: סד״ה קרנא וע״ש רש״י ריש העמוד ד״ה ואני אומר. ג׳) ירו׳ ברכות פ״ג ד״ו סע״א נהוראי אחתיה דר׳ יהודה נשיאה עיי״ע יהודינאי (ח״ד, קי״ד.) וכן נקרא שם העצם לנקבה בל״ר Lucia על שם lux והפעל luceo ענין מאור וכן אחת משבע עולמתא דאסתר נְהוֹרִיתָא עיין תרג׳ אסתר ב׳, ט׳.

נָהָר (מל״מ Fluss, Strom) בפ״ק דחולין בגמ׳ מתוך הטבעת (חולי׳ י״ח:) נהרא ונהרא פשטיה פי׳ לפי שרב נחמן היה בנהרדעא ורב יוסף בפום בדיתא וכך אמר לו רב יוסף בני נהר נהר ומה ומה ישנפשט בו ומה שנהגו בו שם נהגו בו היתר וכאן נהגו בו איסור[2]. נהר פקוד כבר

---

[1]) ואולי מזה גם ל״מ ישעי׳ ס׳, ה׳; תהלים ל״ד, ו׳. [2]) וגי׳ בני לוי לפנינו בחולי׳ י״ח: וכ״ז. אבל כן מוכח מפי׳ רגמ״ה כ״י (בקובץ כ״י אנגי דף ר״צ סע״ב ורצ״א רע״א) וז״ל ב ר י נהרא נהרא ופשטיה לשון גשר כלומ׳ כשם שכל נהר יש לו גשר שלו לבדו כך כל המקומות אין להן דעת אחת אלא אילו יש להם דעת אחת ׳במקום אחר דעת שלהם ע״כ ועוד עיי׳ פירש״י בשני מקומות הנ״ל ועיי׳ רשד״ם או״ח סי׳ כ״ו הובא בפחד יצחק ע׳ מנהג מבטל הלכה.

פירשנו בעי׳ מ ה. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ערוך ובדפ״ר אבל בשדפ״ע בט״ס מח. ודע כי בע׳ מה הביא רבינו כתובו׳ כ״ז: ובכורו׳ ל״ו. ובשני מקומו׳ אי׳ בש״ס נהר פקוד אבל בדפ״ע וגם בכ״י ערוך אשר ת״י לא הביא רבינו מאומה מנהר פקוד וחבל על דאבדן ולא משתכחין בערוך, ועוד עיי״ע הבא אח״ז — גיטי׳ ס׳: בני נהרא. ושם: נהרא כפשטיה ליזיל ועוד עיי״ע בר שניא. והקבוץ נְהָרוֹת ברכו׳ נ״ה סע״א. נהרין ירו׳ שבת פ״ז ד״ט ע״ג עיי״ע יד (ח״ד, ק״י סע״א) — ובצרוף שמות המקומות עיי״ע הבא אח״ז] —

נָהָר (= נהר אבא אולי Nahraban על יד טיגרים) בס״ג דפ׳ ר״א אומ׳ תולין (שבת ק״מ:) ניזבון מכיתנא[1]) דנהר אבא. פי׳ „שם מקום״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ואולי הוא מקום הנ״ל קרוב לעיר Vasit עיין וויעזנער שאליען למס׳ שבת 255 — ובצרוף נהר אי׳ הרבה שמות פרטיים עיין באלה מקומות ברכות מ״ב: נ ה ר א נ ק כפי ג׳ הכ״י ש״ס ובה״ג ובנו״ג נהר דנק וכבר פירשתי בע׳ דנק (ח״ב, צ״ח:) ע״ש ואיננו Narraga כדעת ה׳ וויעזנער (שאליען לברכו׳ 94) כי זה הנהר אחד הוא עם Naharra עיין מאננערט ח״ה, 283. נ ה ר ב י ל בחולי׳ פ״ז: רב (אסי) [צ״ל יוסי] [2]). מנהרביל אומר, ושם קל״ו. אמר ר׳ יוסי מנהרביל ופי׳ רגמ״ה ורש״י שם מקום והוא לפע״ד נהרבלא עיי״ע נהרבלאי שפי׳ רצ״ג שם מקום. והוא אולי נהר הנקרא Belis, Belias (מאננערט ח״ה 209 .208) בצפונה של מסופוטמיא ועל שם הנהר נקרא המקום נהרביל[3]). נ ה ר ב ו ר צ נ י ן מ״ק ד׳ סע״ב כפי ג׳ רבינו בע׳ קדח א׳ ע״ש ובפי׳ ר״ח נהר ביצין וצ״ל ברצין ובב״מ כ״ד: בירן ובכ״י ש״ס בורן בכולם ט״ס ועיקר כג׳ רבינו ופירשתיו בע׳ בורצנין (ח״ב קצ״ט.) ע״ש. נ ה ר ג י ז א, נ ה ר ג מ ד א סוכ׳ י״ח. ע״ז ל״ט. ככר פי׳ בע׳ אֵיתָן (ח״א, של״ד) וש״נ נהר איתן. נ ה ר ו א נ י (יואני) קידושי׳ ע״א: ב״ר פט״ז כפי ג׳ אמיתי׳ של רבינו (ע׳ ואני) ובירו׳ יבמות פ״א ד״ג רע״ב נהר וואניי הוא נ ה ר ו א ן וככר פי׳ בע׳ ואני (ח״ג, רנ״ג) וש״נ נהר גנזק (עיי״ע. עזק) נהר זרוק. נ ה ר ז ו פ ת י עירובי׳ ס״ד. ככר פי׳ בע׳ זיפתי (ח״ג, שי״ב.) וש״נ שינויי הנוסחאות. נ ה ר מ ל כ א שבת ק״ח. גיטי׳ ע״ג. וזולתו הוא Naarmalcha אצל פליניאוס regium flumen ובספרים היונים Βασίλειος ποταμὸς עיין מאננערט שם 251 תוצאות זה הנהר הנה מפרת והלך בדרומית מזרחית לטיגרים. והחלק שהלך לאפמיא נקרא נהר מלכא סבא ב״מ ק״ו: עיי׳ מ״ש ה׳ נייבויער 341. נ ה ר פ נ י א גיטי׳ ס״ה סע״ב אולי הוא ט״ס במקום נ ה ר פ פ א יומ׳ ע״ז: תעני׳ כ״ד: נ ה ר פ פ י א ת א עירו׳ פ״ב: עיי״ע גד (ח״ב רל״ט). נ ה ר פ ק ו ד ביצ׳ כ״ט. כתובות כ״ז: בכורות ל״ו. חולי׳ קכ״ז. ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. תמיד בדל״ת ואולי צ״ל ברי״ש פקור והוא Pa-koria של פטלמיאום (מאננערט 241, נייבויער 365)] —

נהר (מע׳ נהר א׳ wissen, sich erinnern, d. h. klar werden im Gedächtniss) בס״ג דשבת (קנ״ו.) נהיר וחכים. פי׳ זכרן וחכם. בס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב צ״א:) נהירנא כד הוו קיימין ד׳ סאין בסלע. באלו טרפות בגמ׳ דרוסת הזאב (חולי׳ נ״ד.) נהירת ליה. בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בשליל (שם צ״ג.) נהירנא כד הוו מארין[4]) בבי מדרשא בהמה בחייה פרוקי מפרקא. בפ׳ הרואה בגמ׳ על הזיקין (ברכות נ״ח:) נהירין לי שבילי דרקיעא. פי׳ יודע אני דרכי הכוכבים ברקיע כמו שאני יודע נתיבות מדינתי. בב״ר פרשת ל״ד (ל״ג) ותנח התיבה: ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא (קהלי ט׳, ט״ו) אמר הקב״ה אין לית אתון מנהרין ליה אנא מנהר ליה ויזכר אלהים את נח (בראשית ח׳, א׳). *[אחי״ה והוא אפעל וכ״ה בירו׳ קידושי׳ פ״א דס״א. אנהר ונפיק ליה מן דימוסיא. ולרוב בבינוני פעיל ירו׳ מגיל׳ פ״א דס״ד. נהיר את כד וכו׳, ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל. נהיר דהויתון אמרין וכו׳ ובירו׳ ערלה ספ״ג דס״ג ע״ג נהור אתית אמר צ״ל נהיראית אמר וכו׳, ירו׳ נזיר ספ״ה דנ״ד: נהירין הוינן וכו׳ והרבה פעמים נהירנא בב״ב צ״א: תעני׳ י״ט:] —

* נְהַר (מל״ע יּ, חצב בור graben, tief aushauen) שהש״ר פ׳ הנך יפה רעיתי ופ׳ כמגדל דרש שגלשו מהר גלעד: טורא דאיתנהרתון מן גווה פי׳ שחצבתם ממנו וכעין הביטו אל צור חצבתם וגו׳ (ישעי׳ נ״א, א׳).

נְהַרְבְּלָאֵי (פי׳ חכם על שם מקומו נְהַרְבִּיל עיי״ע נהר ג׳) בס״ג דפ״ק דסנהד׳ (י״ז:) נהרבלאי מתנו רמי בר ברוכי. *[אחי״ה במבוא

---

[1]) בנו״ג דזבין ביתוניתא ליזבין. [2]) וכ״ה יוסף בפי׳ רגמ״ה כ״י (בקובץ כ״י אנגייליקי׳ דף ש״ב ע״ב). [3]) ולא נהר בול כדעת ה׳ נייבויער גיאגראפיא 395. [4]) כ״ה ברפ״ר ובשדפ״ע אמרין ובנו״ג דהכי הוו אמרי.

ח"א XVIII העירותי כבר על פי' רצ"נ שעל פיו נגרר רבינו אבל כעת הוברר לי כי גם ר"ח גרס כן בסנה' וז"ל נהרבלאי מתני רמי בר ברוכי ע"כ ובלי ספק אודות הגי' ברוכי הביא רבינו זה הציון והוא כגי' כ"י ש"ס וכגי' כ"י רש"י בביצ' ח': ובנו"ג ברבי ויתר השנויים עיי"ע ברוכי וד"ס לסנה' וביצ' הנ"ל. ובביצ' אי' רק נהרבלאי אמרי וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח שם (בש"ס ווילנא) וצדקו דברי רצ"נ (במבוא הנ"ל) כי שם מקום אחד ושמו נרביל ע"כ ובכ"י ה"ב כאן גרס באמצע הע' לנכון „נהרבילאי" פי' מי שהוא ממקום נהרביל כדא"ר' יוסי מנהרביל עיי"ע נהר ג'. וכה"ג נהרבילאי בברכו' נ' רע"א כפי גי' הכ"י ש"ס ובנו"ג בלי יו"ד אחר הבי"ת. ובדפ"ר (אשר שם לי' (בר) ברוכי) כתב בשתי תיבות נהר בלאי וצ"ל בתיבה אחת] —

נְהַרְדְּעָא (עיר בבבל ששמה (Naarda (Narraga) אמוראי דנהרדעא רב המא (סנה' י"ז:).
*[אחי"ה וכה"ג בפי' ר"ח לסנה' ובנו"ג נהרדע' בקו על הע' ופשטו בקצת דפוסי' נהרדעי וביוחסי' השלם (168) הגי' נהרדעי אמרי הוא רב חמא מנהרדעא ובה"ג סוף ה' נחלות הנוסח אמראי (אולי צ"ל אמרי) בנהרדעי. ב"מ ק"ד: ב"ב ע': אמרי נהרדעי והוא קטוע מן נְהַרְדְּעָאֵי וכ"ה באמת בכ"י ש"ס לב"מ שם ולרוב נשמט הע"ן עיי' שבת קל"ג: מ"ק כ"ז סע"ב ב"מ ל"ו רע"ב שבועות ז'. אמרי נהרדעי מ"ק י"ט: נהרדעי אמרי והיחיד ירו' פסחי' פ"ה דל"ב. את נְהַרְדְּעַאי ודר בדרום. והמקום נקרא נהרדעא ברכות י"כ. פסחי' נ"ו. ושם דר והורה שמואל עיין ברכות נ"ח: עיי"ע נהר ב' ומשם היה רב זביד מנהרדעא שאינו רב זביד סתם עיין רש"י קידושי' ע"ב: ועיין ב"מ ע"ג: מ"ק כ"ז: ב"ק ט"ז. ע"א: יבמות י"ח: מ"ח: סנהד' ס"ט: ערכי' ו'. וכן היה רב חמא מנהרדעא עיין ב"ב ז' רע"ב נהרדעי לטעמייהו ע"ש רש"י ותוספ' ובכ"י רגמ"ה כתב וז"ל רב נחמן ושמואל ורב חמא (מנהרדעי) [צ"ל מנהרדעא]. והרבה לספר מזו העיר Νεαρδὰ בן מתתיהו על המלחמו' י"ח ט', א' ויש להבדילה מן נהרדעא בתרג' ירו' א' לדברי' ב', כ"ו] —

* נו (?) ירו' נזיר ספ"ג דנ"ב ע"ד היי די נו וכו' בט"ס תחת היירנו. היידינו וכ"ה לנכון בירו' סנהד' פ"ה דכ"ב ע"ד עיי"ע דין (ח"ג צ"ב) וש"נ ועיי"ע היידא (שם ר') ירו' כלאי' ספ"ט דל"ב סע"ד ההן נו נשוך (ג' פעמים) ובר"ש סוף כלאי' הגירס' ההן כו ולפע"ד גם זה ט"ס וצ"ל הָהֵנוּ עיי"ע ההן (ח"ג, ק"צ.).

נָו (= נָוֶה פי' כמו נָאֶה (schön, angenehm בפ"ג בערכין (י"ג:) אחד שהעריך את הנוה שבישראל [1] ואת הכאור [2] שבישראל נותן נ' סלעים. בפ' ר' אליעזר פ"ט בנדרים (ס"ו.) בנות ישראל נוות הן אלא שעניות מנוולתן. ס"א נאות. *[אחי"ה וכס"א אי' בנוסחאות ובהיפך בירו' נזיר פ"א מ"א אהא נאוה ובמשנה שבבבלי ובמשניות נוה והפעל ממנו בפיעל ובנפעל ירו' פיאה פ"א דט"ו: (דרש ואנוהו) וכי אפשר לו לאדם לְנַוּוֹת את בוראו אלא אֶנָּוֶה לפניו במצות (ועיי"ע נָאֶה). נתפעל סוט' פ"א מ"ח במשנ' דירו' ושם בגמ' פ"א די"ז: אבשלום נתנווה בשערו ובמשניות ובמשנ' דבבלי נתגאה — והשם נוֹי (תחת נְאוֹי) פי' יופי עיי' ע"ז פ"ג מ"ד, עדיו' פ"ב מ"ט ירו' קידוש' פ"א דס"א. ויק"ר פכ"ו ירו' יבמות רפ"א ד"ב: ירו' כתובו' ספ"ז דל"א ע"ד ב"ר פי"ז, פמ"ה אסת"ר פ' בשנת שלש, פסיק' רב' פל"א. ובכנויים זבחי' נ"ד: עיי"ע ניות וש"נ, ירו' מעש' שני ספ"ג דנ"א: לנוייה של חצר, שהש"ר פ' שני שדיך לנויה של אשה. ב"ר פי"ב עיי"ע ביב] —

* נָוֶה (מל"מ ענין דירה (Wohnung כתובו' פי"ג מ"ט עיי"ע בדק (ח"ב, כ"א). ב"ר ספ"נ כשם שהנוה הרעה בודק כך הנוה היפה בודק, ועיי' ירו' כתובו' ס"פ י"ג דל"ו: ב"ר רפס"ד עיי"ע נִיוֶה וממנו הפעל ינוה סוט' ט'. ב"ב צ"ח. עיי"ע יהיר.

* נְוֵה, נְוֵוה, נְוִי, נוהי (שם מקום) ויק"ר פכ"ג חלמיש לנוה. רות רב' פ' ותאמר לה: ר' שילה דנווה קהל"ר פ' ויותר (ר' שאול) [ר' שילה] דנווה ובויק"ר פל"ד דנוהא וצ"ל דנוה וכ"ה בירו' שבת פ"ב ד"ה. ר' שילא דנוה. ירו' סנהד' פ"נ דכ"א: רבנן דנוה. ובשבת ל'. ר' תנחום דמן נוי ובכ"י ש"ס מן ננוה ואולי צ"ל מן נוה ובענין Navi, Nova עיי' מ"ש ה' נייבויער 245 ואולי אחד הוא עם נואי. ניוי של גי' כ"י תוספת' שביעי' פ"ד: עיירות המותרות בתחום נואי (ובכ"י ו"ו ניוי) ובנו"ג בט"ס גיתו ויותר משובש בירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ר בתחום נכי.

* נָוְיֵי (Dattelkerne) זה עיקר הגי' ורבינו הביאו בע' נזיי כגי' הספרים שאינם מדוייקים עיי"ע נזיי ומ"ש.

[1]) בנו"ג את הנאה. [2]) כ"ה בדפ"ר ובנו"ג כעור וכ"ה בדפ"ע אבל הנכון כגי' דפ"ר ועיי"ע כאור.

* נוז עיי"ע נז.

* נוֹחַ עיי"ע נח.

* נוח (לפע"ד מל"פ نيز בלי הוצואריש ניג פי' עוד, גם (ferner, auch אסתר ט', י"ח ונוח בחמשה עשר בו קשה הבנה הוא לפרשו מל' מנוחה וענינו עוד, גם ומל"פ הנ"ל ואולי בזה הענין גם בפסוק ט"ז ועמד על נפשם ונוח מאיביהם פי' עמדו נגד שונאיהם לשמירת נפשם ועוד עמֹד מאיביהם פי' היה להם קיום מאיביהם.

* נוט (נרדף עם מוט = נוד ענין הסרה ממקומו בהפעיל (fortbringen תר"י א' לויק' כ"ו, ו'; לדברים כ"ח, כ"ו תרג' ואין מחריד: ולית דמָנִיט (אונק' דמניד) ורבינו הביאו ללא נכון בע' מנט.

נווט (= נַוְוטִי כמו נְבָטִי (Nabatäer בב"ר ברייש וירא אליו (פמ"ח) אחד נדמה לו בדמות סרקי ואחד[1]) בדמות נווטי פי' שם מקום ואחד בדמות ערבי. — (א"ב פי' נבטי איש מארץ נבט) *[אחי"ה והדין עם ר"ב עיי"ע נבט וש"נ במקום נבטייה בירו' שביעי' רפ"ו וירו' קידושי' ספ"א גי' הב"ר ספמ"ד נְוָטַיָּה תרג' של הקדמוני (בראשית ט"ו, י"ט) ועוד עיי"ע נוותי.

☞ נַוְוטִי (מל"י ורו' nauta, ναυτής וממנו ל"ע نوتى (Steuermann, Schiffer מד' קהלת פ' עת לבקש: שמע קלהון דנַוְוטַיָּא פי' בל"ר ורומי מלח וספן. *[אחי"ה וציון מב"ר ספי"ב עיי"ע הגן האחרון (ח"ג ק"פ:) ושם פירשתיו. והתאר ממנו ναυτικός וכן העתיקו ע' זקנים מלחים (יונ' א', ה') ואניה (מ"א ט', כ"ז) ומזה הבין ר"ב נווסין בב"ר פט"ז אבל עיי"ע ומ"ש] —

* נוֹטִי נוֹטוֹמִי (פי' בל"ר merke, nota notamen (als Zeichen ירו' מעש' שני פ"א דנ"ג ע"ג ריב"א בעי נטמאו בגבולין לא יפדו שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים א"ר יונה והן נוטי נוטומי פי' דע לך כסימן מפעל notare בצווי ומל"ר אמצ' notamen סימן או י"ל שתי מלות רומיות אמצעיות הנה notio notina פי' זה (היינו נטמאו) סימן מובהק הוא ובחר ר' יונ' לשון ערומים נופל על לשון נטמאו.

נִוֵּל (נרדף עם נבל או מל"ס נְוֵל מוכה בחלי plagen, mit Krankheit behaften והושאל למכוער hässlich בפיעל נִוֵּל (hässlich machen שעניות מנוולתן (נדרי' ס"ו.)[2]). בס"ג דסוט' (מ"ז:) מלכותא אזלא ונוולא[3]). בפ"ק בתעניות (ו':) טובא שתא[4]) דטבת מנוולתא[5]) כלומ' „בעת שיהו בני אדם מטונפין ברגליהן ,ובגדיהן בטיט בזה[6]) טובת[7]) השנה"[8]). — (א"ב בדניאל (ב', ה') ובתיכון נְוָלִי יתשמון) *[אחי"ה ועוד הפעם בדניאל (ג', כ"ט) נולי ובעז' (ו', י"א) נְוָלוּ ועיין המפרשי' לדניאל ב', ה' (ופי' פני משה לירו' ב"ב שבעי' הבא אח"ז) ולפע"ד נוול בדרז"ל נאצל מל"ס הנ"ל פי' נגוע מכה ומשחת מאיש מראהו. והרבה בפיעל ובפַעל ב"ב קנ"ד סע"א ורע"ב אי אתם רשאים לנוולו. סוט' ח': נַוּוּלֵי מנוויל לה. בינוני פעול סוכ' נ"ב רע"ב קידושי' ל': (בני) אם פגע בך מנוול זה וכו', ירו' פסחים פ"ו דל"ג, מזבח מנוול. שהש"ר פ' לסוסתי אין לך מנוול ומשוקץ וכו', הקבוץ ירו' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג שלא יכנסו לרגל מְנוּוָלִין והיחיד בל"נ נזיר כ"ח. תוספ' שם פ"ג אשה מְנוּוֶּלֶת. תוספת' סוט' פ"ב בדוקה ומנוולת. באתפעל ב"ב ח': מִיַּנַוֵּל, שם קנ"ד: לִיַּנַוֵּל, חולי' י"א: מינוול, ניגוולִיה. השם נדרי' פ'. אית לה ניוולא, לניוול לא חיישינן, ניוול דחד יומא לא שמיה ניוול. סנהד' נ"ב: ניוול הוא לו, יבמו' מ"ח סע"א מה להלן ניוול אף כאן ניוול ועיין ספרי תצא פ' רי"ב מה עשיה האמורה בראש ניוול אף העשייה האמורה בצפרנים ניוול עיי"ע עש ב'. נזיר כ"ח, כיון דאית לה ניוול, תוספת' סוט' פ"ב אלא שניקללה ניוולה. ירו' סוט' פ"ג די"ח סע"ד פורע לה תחת ניוולה, ושם די"ט: איש ע"י שאין ניוולו מרובה . . אבל אשה שניוולה מרובה וכו', ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד עיי"ע נבל ד' ונרדף עם נול — מכל בנות עירי (איכ' ג', נ"א) תרג' ונוול בנתא דירשלם קרתי] —

נְוַל (בל"ס נְוַל פי' טוה spinnen והשם נְוָלָא טויה Gespinnst ועוד עיי' בפנים) בר"ג דפ' השולח גט (גיטי' ל"ד.) אזל שליח אשכחה דיתבה ונוולה[9]). פי' אורגת. בפ' השותפין בגמ' ולא את הטרקלי' (כ"ב י"ג:) וחדא נוולא בסתרקי. *[אחי"ה וכ"ה ביסתרקי בכ"י ש"ס א"פ ושם חדא

---

[1]) בנו"ג עוד נדמה לו. [2]) רבינו לא מראה מקום אחרי שציינו בע' נו. [3]) בתוספת' סוטי פי"ד בכ"י אירפ' כל המלכות כולה ואזלה ונולה ובכ"י ב' ובדפוסי' ונבלה. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג לשתא. [5]) בפי' ר"ח בש"ס ווילני בט"ס מטולתא וצ"ל מנוולתא. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפ' פיזי והלאה עוד: החודש ולי' בפי' ר"ח. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח ובשדפ"ע טובה. [8]) הועתק מפי' ר"ח. [9]) בנו"ג דהות יתבא ונוולא.

עבדא ביסתרקי ובכ"י מ' וחדא הוה ידעא למעבד ביסתרקי וגי' ביסתרקי אי' ג"כ בפי' רגמ"ה כ"י. ובנו"ג וחדא ידעא פילכא ונוולא. ובע' פלך א' אי' שתי גירסאות ע"ש, וכ"ה ברש"י בשתי גירסאות ע"ש ובדפ' פיז' בגמ' ורש"י וטולא ובר"ף כ"י וטוולי וט"ס הוא (ד"ס ב"ב צד ל':) ובהיפך במקום טולא הדפיסו נוולא במעיל' י"ח. עיי"ע טל ב' ומ"ש בח"ד, ל"ב. הערה 3. סנהד' צ"ה סע"א דהות נוולא. אבל בכל דפוסי' הישנים בגמ' וברש"י נוזלא וצ"ל עזלא ובאמת בכ"י פ' וקא עזלא וכ"ה בע"י ובאה"ת קא מעזלא עיי' ד"ס לסנה' צד קל"ז: ולמ"ש בעל ד"ס כי נוול היינו ארג יש להביא ראיה כי קפדתי כארג חיי (ישעי' ל"ח, י"ב) תרג' אתקפדו (כגול) [צ"ל כנול] גרדאין חיי וכ"ה בפשיט' איך נולא. וכן ענין בירו' ב"ב רפ"ב די"ג: אילין ציפוראי ממחין אילין לאילין מסמריה דנְוֻלַיָּה הורי ר' אבימי בר טובי מיתן חד נוול בין כותל לכותל פי' מסמריה דנווליה כמו מסמר הגרדי (כלי' פ"כ מ"ד) מסמרות האורגים תואר מן נוול. והשם נוול[1]) בל"ע نول קנה אורגים Weber-joch וכ"ה בעמת"ל ללעווי ופני משה טעה לפרש מל' נולי ברניאל ופי' אשפה] —

נוולא (פי' הוא, היא er, sie; der, die andere עיין בפנים) בפ' איזהו נשך בגמ' הלוהו על שדה (ב"מ ס"ז.) אמר ליה[2]) את ונוולא אחי פי' אתה והקונה בעלת המעות שאני שלוחה קריבות אחוה ביניכם אם תביא לה המעות תחזירנה לך. *[אחי"ה וז"ל רש"י אתה ונוולא אחי אתה והיא קרובים אתם ותתרצו ביניכם ונוולא לשון ארמי בין בזכר בין בנקבה כשרוצה לומר אתה והוא או אתה והיא כך ראיתי בתשובת הגאונים ואני אומר שזה שמה ע"כ[3]) וכתב הגאון שי"ר בתולדות ר"נ (בכ"ע תק"ץ צד 67) וז"ל והנה מ"ש (רש"י) לשון ארמי בלי ספק כיון לל"פ שקוראים הגאונים עפ"י רוב ללשון נכרים ארמית ונראה שרבינו נתן דסתם לשונו אתה והקונה בעלת המעות מפרש כפירש"י ולא כגאונים שא"כ היה כותב בפירוש לשון ארמי או פרסי הוא וכדרכו ע"כ ואין נראה לי כי אדרבה רבינו פי' כפי הענין כפי' הגאונים כלומ' אתה והיא רק רבינו לפרש הענין כתב אתה והקונה בעלת המעות שאני שְׁלוּחָהּ אבל בגוף הענין כנים דברי הג' שי"ר ודאי שלא ראה רבינו תשובת הגאונים בזה הדבר ותשובה זו הביא שט"מ בב"מ ס"ז בשם תשובת ר' צמח בר פלטוי גאון והדפסתיה במבוא (ח"א, XX והלאה ע"ש) וכן הביאה בעל סד"ה ע' נוולא בשם ספר אסיפת זקנים (והיינו שטה מקובצת) ע"ש ושם ובשט"מ אי' בזה"ל וששאלת מה פי' את ונוולא אחי (אמר לה) [צ"ל אמר ליה] (קרוב הוא) [צ"ל קרובה היא] שלך את ונוולא את והוא וכו' ע"ש המקומות שהביא רב צמח גאון דאי' עוד מלת נוולא אבל ככר העירותי (במבוא הנ"ל) כי לפנינו בנדה כ"ה: אי' אנא והוא ובגיטי' ס"ח: בלחודיה במקום נוולא. וגם זה מוכיח כי רבינו לא ראה תשובת רצ"ג הנ"ל כי בראותה היה מציין המלה מנדה וגיטי' וגם לא הביאה ביתר הערכים. ובענין גזרת המלה נ"ל כי עיקר הגי' בוי"ו אחד כדאי' בכ"י ש"ס בב"מ ובר"ף ומלת נול הוא בל' אפגנית nûr אחר או אחרת עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן שרש anya. ובעל היוחסין (במקום הנ"ל) גרס ניילא[4]). ואולי גם זה נכון כי בלש' צענד פי' nara איש nâiri, אשה ובאחת הלשונות הקרובה לה נאמר במקום nara בלמ"ד nal (יוסטי שם 168) כללא של דבר נולא או ניילא פי' אחר, אחרת או איש ואשה ובהוראת גוף נסתר והיינו הוא, היא] —

* **נוֹלָד** (נפעל מן ילד וגם בשמוש השם ein Entstandenes, Gewordenes) עיי"ע ילד (ח"ד, קל"ג) וש"נ.

* 1 **נוּם** (sprechen) עיי"ע נם א'.

* 2 **נוּם** (schlummern) בפלפל נִמְנֵם עיי"ע נם ב'.

* **נוּמִי** (Geschwür) עיי"ע נם ד'.

נוּן (בל"ם נון, נוּנָא פי' דג Fisch) בב"ר פ' י"א מה הוית בעית דניתי לך הד נון בי"ב דינרין. תרג' דג נון. *[אחי"ה עיי' תרג' יונ' ב', א'. ב', י"א; והקבוץ תרג' לשמות ז', י"ח. כ"א; לדברים ד', ח'. וכנ"ה בב"ר שם אתיית לי נון וכו', שם ספי"ג וצד חד נון. נדרי' נ"ד סע"ב נו"ן סמ"ך עי"ן נונא סמא לעינים[5]). ע"ז ל"ט. עיי"ע

---

[1]) ועיי' ג"כ בחרוזים בסוף הערוך באחרית הדבר ושם השתמש רבינו במלה זו ועיי' מ"ש. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ס ובדפ"ע לי. [3]) ובמיוחס לרש"י סביב הרי"ף הרכיב שני ענינים שונים וזה ארככי אתרי ריכשי. [4]) וככר תמה בעל סד"ה איך הביאו היוחסין בשמות החכמים אבל בכ"ז אפריין נמטייה לבעל היוחסין ששמר לנו הגי' בנדה ובגיטין. [5]) ומזה נראה לי ראיה נוכחת שבעל מחבר ספר טוביה היטב ידע כלל זה ונבין למה רפא רפאל עיני טוביה העוורות על ידי שחיקת מרה חדג עיין ספר טובית פ"ז ומאמרי במ"ע גייגער ח"י.

שפר ב׳, קברנונא, קדשנונא. ירו׳ נזיר פ״ט דנ״ז ע״ד אילין נוּנַיָּא עיי״ע קמצוץ — והפעל ממנו עיי״ע יָנוֹן. — ועוד נקרא נו״ן אות הארבע עשר עיי״ע נ׳. וכן היה שם איש עשיר מעילי׳ י״ט. כלתיה דנון] —

* נוֹן (מפעל ערבי הרשום׳ בע׳ מִתְנַוְנָה) ענין כחישה ורזון ורבינו הביאו ללא נכון בע׳ מי״ם ע״ש וש״נ. — נוון ט״ס עיי״ע נא, נוא.

נווסין (קבוץ מן נווס בל״י ναός וממנו בל״ס נַוְסָא Tempel ור״ב פי׳ בע״א ע״ש) בב״ר פרש׳ י״ז (ט״ז) בשלשה דברים קדמה מלכות יון למלכות הרשעה הזאת[1]) בנווסין ובפניקטין ובלשון. — (א״ב פי׳ בל״י חכמת הנהגת הספינות ובנוסחאות כתוב בנמוסין ובפנקסין וגי׳ בעל הערוך היא עיקר) *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י τὸ ναυτικόν והנכון כמו שכתבתי פי׳ בל״י וסו׳ דביר וכן העתיקו ע׳ זקנים דביר (תהלים כ״ח, ב׳), בית (מ״ב י׳, כ״ה), היכל, היכלא (ש״א א׳, ט׳; ג׳, ג׳; ש״ב כ״ב, ז׳;; עזרי ד׳, י״ד; ו׳, ה׳; דניאל ד׳, כ״ו), מעון (ש״א ב׳, ל״ד), אולם (דה״י ב׳ ט״ו, ח׳; כ״ט, ז׳. י״ז), ארמון (ירמי׳ ל׳, י״ח) ובענין פנקיטין (בנו״ג פנקוסין) עיי״ע פנקט] —

* נוֹעַ (כפלפל נֶעֱנַע עיי״ע נע ב׳.

* נועדן ט״ס עיי״ע נערן.

* נוֹף, נוֹפָא עיי״ע נף א׳ וב׳. ובענין נוף עיר במצרים עיי״ע מנפוח, מרפים.

* נוּץ, נוֹצָה עיי״ע נץ.

* נורה, נירה (? מין צמח של גן) תוספת׳ ב״ק פ״ז המערב את הנורה בתלתן וכו׳ כ״ה בדפוסי׳ ובכ״י וויען הנירה ובכ״י אירפורט הגידה ובמכילת משפטי׳ מסכתא דנזיקין ספי״ג את הגרגא ובילק׳ משפטי׳ רמז שמ״ג הגירה ואולי הוא עיקר עיי״ע גר ט׳ ושם פי׳ רבינו בפ״א זרע פשתן ובספרא וי קרא פרק כ״ב פרש׳ י״ב ל״י, אולי נורה הנכון והוא בל״ע نور בל״ס נורתא מין צמח הנקרא בל״ר ranunculus בלא״ש Hahnenfuss עיין לעף ספלצ״נ 258 והוא נוריתא של רבינו בע׳ נריתא ע״ש.

* נוּרי (שם פרטי) אביו של ר׳ יוחנן עיין סד״ה ע׳ ר׳ יוחנן בן נורי וש״נ.

נוורתק (ענין קומקום Becken) ככר פירשנו בע׳ ברנט. *[אחי״ה והוא כס״א טורתוק אשר הגהתי להיות נוורתוק ולפי זה יפה גי׳ כ״י ק״ט דפ״ר וויניצי׳ בשני ווין ומדפ׳ פיז׳ והלאה בויו אחד נורתק ואין זה נרתק ע״ש דא״כ היה רבינו לכללו עם זה הערך וגי׳ שלפנינו באיכ״ר פ׳ טומאתה עיי״ע ברנט וש״נ ומהו נוורתק לא אתפריש לי בל״פ نورلور הוא כלי נחשת] —

נְוָותִי[2]) (פי׳ כמו נבטי = נוטי Nabatäer ולפי׳ הערוך גם שם מקום ניות עיי׳ בפנים) בפרק א׳ בשבת בגמ׳ י״ח דברים (י״ז:) אמר[3]) אבימי נ י ו ת א ה[4]) [בס״ג דפ׳ כל כתבי][5]) (שבת קכ״א סע״ב) והרגו נוותי א ח ד[6]). פי׳ שם מקום כדכתי׳ (ש״א י״ט, י״ט) בניות ברמה[7]). ובזה הענין נוטי שבראש זה הפרק. *[אחי״ה כיון לע׳ נווט אשר שם פי׳ ג״כ שם מקום והנכון כי אחד הוא עם נווטי בענין נבטי כלומ׳ מארץ נבט וכפי׳ ר״ב ותחת זה נמצאה גם הגי׳ נוותי, נוותאה (או נפתי, נפתאה ירו׳ שבת ספט״ז דט״ו סע״ד) — וכנ״ה ירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד רע״ג, ירו׳ נזיר רפ״א דנ״א. לשון ניוותי ובירו׳ נדרי׳ פ״ח דמ״א רע״א לשון ניותי וצ״ל ניוותי או יותר טוב נוותי. ירו׳ נדרי׳ ספ״א דל״ז. אילין ניוותאי ועיי״ע חסף ב׳ (ח״ג תנ״ח:)] —

* נוֹתָר (מל״מ (ויקי׳ י״ט, ו׳) מפעל יתר בנפעל וגם בשמוש השם das Uebriggebliebene des Opferfleisches) והרבה בצרוף עם פגול ירו׳ שבת

---

[1]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר פיז׳ וויניצי׳, ובשדפ״ע נשמט מחמת הצענזור וכונתו -על מלכות רומי. [2]) כ״ה בכ״י ב״ר ובשאר כ״י ובדפ״ע נוות. [3]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ה״ב וב״ר ובשאר כ״י א׳ והוא אמר ובדפ״ע פשמו בטעות אזל ובדפ״ר חסרי׳ מלת אמר כל עיקר. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ וכ״ה בע״ז ל״ו. נותאה ובכ״י מ׳ בשבת נתוואה וצ״ל נוותאה ובספר מפתח העתיק גיותאה וצ״ל ניותאה עיין ד״ס שבת צד י״ד ובנו״ג סנוותאה. [5]) כצ״ל כדמוכח מעי׳ שף י׳ אשר שם הביא רבינו מאמר הקודם מעט ובדפ״ע ובכ״י נשמט הציון בטעות. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ושם ל״י והרגו ובכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד אי׳ ג״כ אהד ועוד שם הוא ויש למחוק וזה הטעה להחי׳ בעער לפשוט הקרי אחד הוא עיין במ״ע פראנקעל ה״ז 360,432 ובלי כל ספק כיון רבינו לשבת קכ״א: ועמד ניותי אחד והרגו (כלומ׳ נחש אחד שנפל בביה״מ) ועיין סוף ח״ב בהפשב״ע ומ״ש מהרש״א. [7]) וזה הקרי אבל בכתי׳ בנוית ברמה עיין רד״ק שם ובמנחת שי לשב ועיי״ע ניות.

פ"ז ד"ט ע"ד ועיי"ע פגל והקבוץ ספרא פ' אחרי פרש' ה' פרק ז' הנותרים והפגולים. ובשהש"ר פ' ידיו גלילי ופ' שררך בל"נ פיגולים.. נותרות. — ובענין יתיר ונותר עיין תוספת' שבת רפ"ז (ח').

נז (= נזז מל"ע نزي نزا ענין הסרה וניתוק ממקומו והושאל לגאוה (fortrücken, sich überheben בויק"ר פ' צו (פ"י) אהבת צדק: לבן מלכים שנזז לבו עליו. שוע טווי ונוז (כלאי' פ"ט מ"ח) פי' בע' שע. — (א"ב בנוסחאות כתוב שנתגאה ופי' ניז בל"י תופר) *[אחי"ה בויק"ר ענינו כמו זח בל"ע ובל"מ (עיי"ע ח"ג, ר"פ.) ובאמת כ"ה בשמ"ר פל"ז משל לבן מלכים שזחה דעתו עליו ובויק"ר רק לפי הענין שנתגאה וגי' רבינו הוא העיקר ומל"ע הנ"ל ולא מפעל זוז בנפעל כדעת הח' אייזלער (בט"ר ח"א, 70) וש"נ דעת ר"ב בענין נוז היינו ל"י (neo) νέω בעתיד νήσω תפר. והנכון כי זה השרש נוז איננו בנמצא ורק רז"ל המציאוהו לביאור שעטנז עיי"ע שע וע' שעטנז] —

נזה (מל"ע نزا בל"ס בהפך האותיות נַהַז פי' גער וצעק (anschreien בגמ' דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) נזהיה רבא[1]. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחי' קי"ב:) נזהא[2] דארבא הילוני הייא[3]. פי' גערה. אם יגעה שור על בלילו (איוב ו', ה') תרג' אם ינזה[4] תורא. בגמ' דפ' היו בודקין אותו (סנהד' מ"א:) מנזיותיה[5] דסר לא אמרינן ביה ולא[6] חרא פי' מגערתו. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח לסנהד'. (ובפי' הרשב"ם לפסחי' שלא כפירש"י שם עיין בהפשב"ע) והפכו מטיבותיה ע"ש. והוא שם מופשט ואחד הוא עם נהזא כגי' רבינו או ניזהא כגי' הספרים. אבל גי' כ"י פ' בסנה' שם מנזיזותיה נ"ל ט"ס הוא ובעל ד"ס רוצה לישבה עפ"י ויק"ר שהובא בע' הקודם והוא דחוק] —

נזז (= גְזִיז (?) zerbrechlich) בפ' יוה"כ בגמ' דסמוך המלך (יומי ע"ח:) כי הא דרבא[7] זבן מאני דפחרא נזיזי[8] ויהבינהו לבריה[9] ותברינהו. פי' שבורין. — (א"ב נזיזי כתוב) *[אחי"ה וכן גרס רש"י ופי' כלים סדוקים וכו'. ואולי הוא ל"ע نزنز קל לנענע ועוד מה שאין עומד חזק leicht beweglich, unbeständig ונאמר מהאדם ואולי הושאל גם לדברים וזה מה שעומד להשבר] —

נְזִיי (צ"ל נָוֵיי בל"ע نوى גרעין הקשה של תמרה (Kern der Dattel בגמ' דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב:) שושמין[10] למאי חזו לנזיי[11] דאית בהו פי' גרעינין דאית בהו שושמין דחזו למשחא. *[אחי"ה ורש"י פי' מע' הבא אח"ז. והנכון כפי' רבינו אבל גירסתו מוטעת היא וכבר נפלה הטעות בכל הדפוסים וברי"ף הגי' נאזיא וגם בעל ד"ס לא ציין שינוי הנוסח מכ"י ש"ס אבל בכ"ז בלי כל ספק עיקר הגי' בוי"ו תחת זיי"ן וכן מצאתי מפורש ברי"ץ גיאת הל' חו"מ י"ט סוף עמוד א' (ובעל ד"ס לא ציינו) וז"ל שומישי דחזי לנוי ובעל יצחק ירנן בחנם הגיה צ"ל לנזיי'. וגם הרמב"ם בהל' שחיט' פ"ו הל"ז וכ"מ שם היו גורסין נוייה ובעל מגיה שלה בגי' זו ידו וז"ל הרמב"ם נוייה שנמצאת במרה וכתב כ"מ דכיון רבינו לחולי' מ"ט. ההיא קשייתא דאשתכח במרה[12]) ועל זה כתב המגיה וז"ל ונפל טעות בספרים הראשונים שכתבו נוייה וראוי להיות נזוייה וכן פי' הערוך בע' נזי (צ"ל נזיי) וכן תקנתי נ"כ בנוסחת הגאון קארו וכו' אבל תקונו הוא קלקולו דגי' ספרים הראשונים היא נכונה והיא מל"ע نواة בקבוץ نوى, نوى פי' גרעין תמרים וגם סופר הסורי בר באהלול פי' קשיתא ע"י النوا, نوا التمر עיין ספלנ"צ ללעף צד 124[13]] —

נזייתא (לדעת רבינו קנקן וחבית Bottich, Fass ובפרט שעושין בו שכר ועיין בפנים) בס"ג דפ"א דפסחי' (כ':) וסימנך נזייתא[14] פי' כשעושין שכר בתחילה מביאין כלי שעושין בו השכר ואח"כ השעורין שהן אוכלין ואח"כ המים שהן משקים. ובפ' ערבי פסחי' (שם קי"ג.) תמרי בהילוזר

---

[1]) וכ"ה בשתי פעמי' בכ"י ש"ס ובחי' הראשוני' עיין ד"ס במקומו ובנו"נ רבה. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע' הייא ובנו"נ ניזהא ובל"ס נוהזא. [3]) כ"ה בכ"י ערוך וכ"ה בכ"י ש"ס בי ובנו"נ הילני ובדפ"ר חיליוני וכ"ה בע' הייא (ח"ג, ר') ובשרפ"ע ל"י אבל עיי"ע הליוני (ח"ג, ר"ז:). [4]) וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"נ היך יגיה. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובכ"י ק"ט בערוך מנזיתיה ובפי' כ"י ר"ח מנזייתיה ובנו"נ מנזיהותיה. [6]) כ"ה בדפ"ר ווניצי' ואמ' אבל בדפ' פיזי ובאסיל אחרא ובכ"י ק"ט וה"ב אלא חרא. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ול' ובנו"נ דרבה. [8]) וכ"ה בכ"י בי ובכ"י מ' פויזי ובנו"נ גזיזי. [9]) וכ"ה בכ"י א"פ ויהבינהו לבניה ובנוסח' ל"י ויהבינהו. [10]) כ"ה בכ"י ה"ב בשתי הפעמי' ובנו"נ שומשמין. [11]) בראי"ש לניזוי ובדפ"ו לניוזי. [12]) ועיי"ע קשייתא שפי' רבינו לנכון גרעינים של תמרים או זיתים ע"ב וכ"ה גרעין בש"ע יו"ד סי' נ"ב סי"ק ט' ובטור יו"ד שם ובב"י. [13]) אבל ממלת נוייה, נוי של רמב"ם ורי"ץ גיאת וגם כן נזיי של גי' הספרים שתק ולא הזכיר כלל מחסרון ידיעה. [14]) בפי' ר"ח נזיאתא.

לבי נזייתא [1]) רהיט. ובס"ג דפ"ק דסוכ' (כ':) חזו לנזייתא פי' כסוי קנקנים של יין. בס"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק ל"ה.) ופתקיה לנזייתא ושתה שיכרא ואיתסי פי' „פתח הקנקן" נזיתא כד וחבית וקנקן אחד הן. *[אחי"ה פי' לב"ק הועתק מפי' ר"ח (ש"ס ווילנ') שפי' פתק לנזייתא: פתח הקנקנים ע"כ וכן העתיק רבינו פירושו מסוכ' הנ"ל וז"ל ר"ח חזו לנזיאתא פי' בלי' טייעות סדנאת (צ"ל סדנאתא מל"ע سدن, سدان מכסה) כסוי קנקנים של יין כדגרסינן לבי נזייתא ריהטא ובפסחי' כ' פי' ר"ח הכלים שהן נזיאתא והביא ראיה מפסחי' קי"ג. ועוד כתב וז"ל ועוד גרסינן מסורביא דנזיאתא וצ"ל מסובריא עיי"ע סבר ד' בציון מכתוב' ו'. ודע מה שכתב ר"ח (ועל פיו רבינו) כי נזיאתא הוא כסוי אולי הוא מל"פ تف וכן פירש"י לנזייתא בסוכ' הנ"ל לכסות בהן גיגית שעושין בהן שכר ובכתובו' הנ"ל פי' רש"י גיגית שמוציאין השכר דרך נקב וכו' וכן בב"ק שם כסוי הכלי שהשכר בתוכו וא"כ הרכיב שני פירושי דרבינו היינו של ר"ח, כלומ' כד (גיגית) וכסוי — ולולי יראתי לשבש הגירסאות הייתי גורס במקום נזייתא וביחיד נזיתא בבית בזיתא ומל"פ یونه היינו משקה שעושין מן השעורים והומלו"ן Bier והושאל לכלי של זה משקה] —

* נָזִיד (מל"מ ענין תבשיל Gericht) טהרו' פ"ב מ"ג והלאה חולי' ל"ד: ירו' סוט' פ"ה ד"כ. עיי"ע זד.

* נזיח, נזיק נדרי' י'. כינויים לנזירות ע"ש ועיי"ע חרף.

* נְזַל (כל"א כמו נָזַל בל"מ fliessen) עיין תר"י א' לשמות ט"ו, ח'; לתהלי' ע"ח, ט"ז. מ"ג.

נָזַף (פי' מל"ע ترب כמו נזה פי' גער anschreien, Verweis ertheilen) בפ' הזרוע בגמ' בכור שנתערב (חולי' קל"ג.) וליקריוה [2]) לרבא נזוף הוה פי' מאותו מעשה המפורש בתעניו' (כ"ד:). — (א"ב תרג' ויגער בו אביו (בראשית ל"ז, י') ונזף ביה אבוהי). *[אחי"ה וכן כל לשון גערה (חוץ דבמשלי) וכן לשון סערה מתורג' בלש' נזיפה עיי"ע במתורגמן. ומושך אחריו בי"ת וכן בדרז"ל בב"ר פי"ב משל למלך שנזף בעבדו וכו'. תנחומ' הישן ראה סי' י"ג נזוף בה. ובינוני נזוף עיין לעיל מחולין וכפי' הערוך א"י ברש"י בתעני' כ"ד: ובחולי' שם כל' שמעתי. שבת קט"ו. יוחנן הנזוף. שמ"ר פמ"א תנחו' כי תשא הרי זה נזוף להקב"ה, תעני' י"ב: יבמו' ע"ב הנזופין (נזופין) למקום. והשם שבת ל"א. אבדר"נ פט"ו גער בו והוציאו בנזיפה. סנהד' ס"ח. גער בו ויצא בנזיפה, מגיל' כ"ה. משתקין אותו בנזיפה. ביצ' כ': שתקו בנזיפה, שבת ע"ט. נזיפה בעלמא. מ"ק ט"ז. אין נזיפה פחות מז' ימים, ושם: נזיפת נשיא ל' יום, נזיפת דידן חד יומא. ושם נהג נזיפותא בנפשיה ב"מ פ"ד. בנזיפות, ערכי' ט"ז: תוכחה עד נזיפה. ב"ר פל"ג ואין נזיפה פחותה משלשים יום . . כל אותן ל' יום שהיה ר' חייא רבה נזוף מרבינו. ועיין ש"ע יו"ד סי' של"ד] —

נָזִיק (כינויי לנזירות) נזיח פזיח כבר פי' בע' חרף.

* נְזַק (מל"מ ענין הפסד וחסרון Schaden zufügen, beschädigen) בקל אינו מורגל. בינוני נָזִק דניאל ו', ג'. נפעל נִיזַּק, ניזוק ברכו' ט': אינו נזוק, שם מ': ואי אתה נזוק, פסחי' ח': חולי' קמ"ב. אינן ניזוקין, ב"ק י"ג: רשות הניזק, שם ל"א: הניזקין. הפעיל שם כ'. י"ג: המזיק, שם ל"ב. הזיקו זה את זה, ב"מ קי"ז, על המזיק להרחיק את עצמו מן הניזק וכו' ע"ש. ונאמ' ג"כ מן השדים עיין ברכות מ"ג: ועיי"ע מזיק. הָפעל ב"ק כ"ז. הוזק, שם ל'. ל"א: והלאה הוזקו. אפעל ב"ק י"ג סע"א אזקיה, כ"ח. הוא אזיק נפשיה, ב"מ קי"ז. ומזקי לתתאי, גיטי' נ"ג. לאזוקי קא מכוון. עזר' ד'. י"ג. ט"ו. כ"ב הַנְזִק. אתפעל קידוש' כ"ט: מיתזקי, ברכות ט': ואיתזקי, חולי' קמ"ב. ואיתזק. ויק"ר פכ"ד מתנזקין. והשם נזק (מל"מ אסתר ז', ד') ב"ק פ"א מ"א ט"ו: ט"ז. שם פ"ג: פ"ו: ובל"א נִזְקָא, גִיזְקָא שם ט"ו. פ"ד. ירו' ע"ז פ"א ד"ט. והקבוץ נְזָקִין ב"ק רפ"א ארבעה אבות נזקין ושם פ"ד. דנין נזקין מנזקין, נזקי שור . . נזקי אדם. גיטי' מ"ח: הנזקין וכו' וכן נקרא הניזקין (צ"ל הנזקין) פרק ה' דגיטין. ונקרא נזיקין סדר אחד למשנה (כולל שלש בבות סנהד', מכות, שבועות עדיות, ע"ז), שבת ל"א. ישועות (ישעי' ל"ג, ו') זה סדר ניזקין, תעני' כ"ד סע"א ורע"ב תנויי בנזיקין עיין סנהד' ק"ו: ב"ק ק"ב: כולה נזיקין חדא מסכתא היא. ויק"ר פי"ט נזיקין ל' פרקים.

* נָזַר (מל"מ וכן בל"ע نذر ענין הפרשה והקדש לאל או לזולתו weihen, sich weihen) כמו

---

[1]) ועיי"ע הלז (ח"ג, רי"ז.) וש"נ השינויים ורבינו חננאל בפי' לדף כ' גרס ג"כ לבי נזיאתה ארהיט אבל בפי' לסוכ' כ': לבי (בש"ס ווילנא בט"ס לכי) נזייתא ריהטא. [2]) וכ"ה ברש"י תעני' כ"ד: ובנו"ג בחולי' ולקריין.

הִזִּיר בל"מ בדרז"ל גם בקל נזיר ח'. נָזַרְתִּי, י"ט: כ', נָזַר, ט': נוזרי נזירות, ושם כשהן תוהין גוזרין, אתפעל תרג' לבמד' ו', ב' למיזר, ושם ג' יזר, שם ה', ו'. דינזיר, והתואר נָזִיר עיין נזי' ד'. נזיר עולם.. נזיר שמשון וע"ש ובל"א וסורי נְזִירָא פסחים מ': וש"נ ויש להוסיף במד"ר פ"י. והקבוץ נזירין ירו' נזי' ספ"ה דנ"ד: ב"ר פצ"א. ולנקבה יחידה נְזִירָה נזי' פ"ב מ"א נדרי' י"ט: ומזה שם המסכת נָזִיר ושם התוספתא לזו המסכת נְזִירוּת והוא שם מופשט כדאי' בנזי' ד' רע"ב נזירות חיילא עליה, שם ה'. סתם נזירות שלשים יום, שם י"ג סע"ב וי"ד רע"א נזירות מועטת, ושם סוף העמוד נזירות אריכתא, נזירות דידיה ושם: חדא נזירותא (ובתרג' במד' ו', ב' נזירו') והקבוץ נזי' ט"ז. נזירות צ"ל נְזִירִיּוֹת כדאי' בירו' נזי' פ"ג מ"ב וירו' נזי' ספ"ה דנ"ד: — ועוד ענין נזיר: פרוש Mässiger, Enthaltsamer ויק"ר ס"פ כ"ד נזירים הפכו שכורים ושם מופשט נְזִירָה, נזירות ספרא אמור פרש' ד', פרק ג' אין נזירה אלא הפרשה, ובילק' אמור סוף ר' תרל"ב יוֹתר טוב אלא פרישה וכ"ה ספרא נשא פ' כ"ג במד"ר פ"י.

* נִזְרָא (כמו נֶזֶר בל"מ שם תואר לכתר ועוד תואר לפרישה ובזה הענין בתרג' die Nasirweihe) תרג' במד' ו', ד', ה', ו', י"ט והושאל לפאה השער תרג' שהִ"ש ה', ב'.

* נְזִירָא (נְזִירָה) (שם פרטי) נזירא בר נזירא מד' שמואל פי"ט, ר' לוי בשם ר' נזירא ב"ר פי"ב וס"פ פ"ב ועיין סר"ה ושם נסמן שנויי הנוסח'. ר' שמעון בן נזירא שבת ל"ג: ירו' שבת פ"ב ד"ה רע"א ר' שמעון נזירא ובפסיק' דר"כ צד קי"א ר' שמעון בן נזירה, ועוד עיין סר"ה צד קפ"ט.

* נֹחַ (מל"מ ענינו מנוחה ובבינוני או בהוראת התואר נוֹח ruhig, sanft, milde) בפ' עקביה בן מהללאל (אבות פ"ג, מי"ב) ונוח לתשחורת. *[אחי"ה ובירו' תעני' פ"ב דס"ה סע"ב בלי יו"ד ונוח תשחורת. וכנ"ה איזה פעמים (ברכות מ"ג: עירובי' י"ג: ב"מ נ"ט. קידושי' מ'.) נוח לו לאדם וכו', שבת נ"ו: נוח לו לאותו צדיק וכו', ירו' ברכו' פ"א ד"ג: הלומד שלא לעשות נוח לו אילו וכו' ועיין ויק"ר סל"ה. ובל"ס ניח, ניחא עיי"ע. ב"ר פי"ז נוח להתפתות, ושם לנקבה נוֹחָה להתפתות והשם סוט' מ"ז: תוספ' ספי"ד ואין נוח בעולם. והפעל שביעי' פי' מ"ט רוח חכמים נוחה ממנו, אבות פ"ג מ"י רוח הבריות נוחה הימנו, שבת קכ"א. רוח חסידים נוחה הימנו. ושם קנ"ב: תנוח דעתך שהנחת את דעתי וכ"ה באפעל ברכו' כ"ח רע"ב לאנוחי דעתיה דרב יוסף. ב"ר פכ"ה עיי"ע הבא אח"ז, נפעל יומ' כ': נינח מר, ירו' ברכו' ספ"ה ד"ט ע"ד נינוח, שהש"ר פ' צוארך: נינוחות. — תִּינָח קטוע מן תהא נח es wäre richtig שבת קל"ב. וכן הניחא עיי"ע ניח. והושאל למיתה כלומ' מצא מנוחה והרבה נח נפשיה גיטי' מ"ז. נדה ל"ו סע"ב ל"ז רע"א, כי נח נפשיה דר' פלוני עיין מ"ק כ"ה. כ"ה: חגיג' ט"ו: מגיל' ו'. קידו' י"ג. כתובו' ק"ד ומזה הבינוני נוֹחֵי נפש ירו' עירו' ספ"ג דכ"א ע"ג ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ג באפעל מניחין שמ"ר פמ"ח ויק"ר ספל"ב עיין דכר (ח"ג ס"ב) — ובל"מ פי' חניה sich niederlassen מגיל' כ"ה: ינוחו לו ברכות על ראשו.

נֹחַ (שם פרטי Noah) בפ' הבונה (שבת ק"ג. במשנ') נח מנחור. *[אחי"ה וע"ש בגמ' ק"ג: ועוד עיי"ע אא ופי' דרבינו הועתק מפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנ' ק"ד עש"ה — ובענין נח דרשו רז"ל באלה המקומות עירו' י"ח סע"ב, ע"ז ו' רע"א נ"א סע"א, סנהד' ע', צ"ו, צ"ט, ק"ח, קי"א רע"א, ובענין בן נח עיי"ע (ח"ב, קי"ז) — והובאות דרשות רז"ל מנח בב"ר פכ"ג, כ"ז — ל"ג, ל"ה, ל"ו, ובב"ר פכ"ה נדרש הפסוק (בראש' ה', כ"ט) לא המדרש הוא השם ולא השם הוא המדרש לא הוה צריך קרא למימר אלא נח זה יניחנו או נחמן זה ינחמנו — אלא כיון שעמד נח נחו. שמ"ר פ"ב, ט', י"ז, כ"ט, ל', נ'. ויק"ר פ"א, ב', ה', י"א, כ', כ"ג, כ"ז; במד"ר פ"ה, י', י"ד; שהש"ר פ' ישקני, פ' צאנה; קהל"ר פ' לכל זמן, פ' יפה עשה, רות רבה פ"א, אסת"ר פ"ו]. —

נַחְבִּי (שם לאחד מהמרגלים (במדי' י"ג, י"ד) בן ופסי בפ' אילו נאמרין (סוטי' ל"ד:) נחבי שהחביא דבריו של הקב"ה ופסי שפיסע על מידותיו של הקב"ה.

נַחַל (מל"מ שם תואר לנהר Fluss, Bach) בפ' היה קורא בגמ' קרא ולא דיקדק באותיותיה (ברכות ט"ז רע"א) למה נסמכו אהלים לנחלים (במדב' כ"ד, ו') אלא לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה[1] אף אהלים מְבִיאִין[2] את האדם מכף חובה לכף זכות.

[1]) בנוי"ג מטומאה לטהרה. [2]) בנוי"ג מעלין.

* נָחַל (מל"מ ענינו ירושה besitzen, erben והשם נַחֲלָה (Erbschaft, Besitz קידושי' ל"ט: נוחל את הארץ, הפעיל ב"ק פ"א סע"ב הנחיל.. את הארץ והשם בכורו' מ"ו. בכור לנחלה. ובהשאילי' מגילי' י'. זבחי' קי"ט סע"א מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים ע"ש ובתוספ' זבחי' ספי"ג ושם בהיפך. והקבוץ ע"ז ה'. פרשת יבמות ונחלות, ב"ב קט"ו. סדר נחלות.

1 נְחִיל (בל"ע نخيل קביצת דבורים Bienen-schwarm והדבורה نحل) בפ' הגוזל ומאכל (ב"ק קי"ד.) וכן נחיל של דבורים אם נתיאשו הבעלים הרי אילו שלו. בס"ג דפ' מרובה (שם פ"א סע"ב) וקוצץ סוכו[1]) של חברו להציל נחילו. פי' לקיבוץ דבורים המתקבצים בתוך כוורת לעשות דבש וקורין להן בלי' ישמעאל נחיל. *[אחי"ה כ"ה לנכון בדפו"ו אבל בדפ"ר בכ"י ק"ט ה"ב נחל אבל נחל הוא דבורה ונחיל הוא קביצת דבורים וכנ"ה נחיל של דבורים בתוספת' ביצ' פ"ג; למ"ק רפ"א (בכ"י אירפ' בט"ס נחול), לב"ק פ"י וכ"ה ב"ק קי"ד. ירו' ביצ' רפ"ה דס"ב ע"ד ובבינוי תוספ' כתוב' רפ"ג, מתוך נחילו ב"ק פ"א סע"ב בכ"י ש"ס ולפנינו לי' — והקבוץ ב"ב פ'. שלשה נחילין עיי"ע סרס א'. ובפי' רגמ"ה כ"י פי' בב"ב שם: הבריכות של דבורים קרי להו נחילין ע"כ ובפירשב"ם לנכון חבורות] —

* 2 נְחִיל (אולי מל"ע نهلة שאיבה אחת (Zug ירו' שבת ספי"ג די"ד: והעלה נחיל של דגים עמו, ואולי י"ל שהוא מפי' רגמ"ה של ע' הקודם בריכה. ובתר"י א' לדברי' כ"א ח' נחיל דמורנין.

נָחַם (מל"מ ענין רצוי מתוגה sich trösten. נֶחָמָה Trost, Tröstung ועוד מל"ס נוּחָמָה פי' תחיית המתים (Auferstehung der Todten בפ' אין דורשין בעריות בגמ' (ר')[2]) יוסי בן יועזר (חגיג' ט"ז:) ובפ' שבועות העדות בגמ' משביע אני עליכם (שבועות ל"ד.)[3]) אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה. *[אחי"ה רבינו פירשו בעי' נחש ב' ע"ש א"כ מלשון מקר' (תהלים קי"ט, ג') והתוספו' (חגיג' שם) פי' לא יוכל לראות בנחמות ציון וכו' ע"ש וקשה להלמו דשמעון בן שטח חי קודם החרבן וכן היה רגיל לומר אראה בנחמה יהודה בן טבאי (מכות ה': חגיג' שם ירו' סנהד' רפ"ו דכ"ג:) וגם זה בן דורו של שב"ש היה כנודע (מאבות פ"א מ"ח) אבל גם ר"א בר צדוק אמר כן אראה בנחמה איכ"ר פ' חשך ועליו יתכן פי' התוספו' שראב"צ ראה חרבן הבית וחי בזמן ר"ג דיבנה (ד"ם למהרז"ף 178) ויתכן פי' ה' לעווי כי הוא ל"ס הנ"ל ופי' תחיית המתים ומזה פסחי' נ"ד רע"ב שבעה דברי' מכוסים מבני אדם אילו הן יום המיתה ויום הנחמה וכו' וכ"ה במכילת' בשלח רפ"ה וילק' בשלח ר' רס"א וכן בתרג' ירו' א' לבראש' א', כ"א דמעתדין ליום נחמתא; תרג' ש"ב כ"ג, א' ד' שני נחמתא — ובענין נחומים בעת צער או בתוכחות הנביאים עיין תענית י"א. רואה בנחמת צבור ירו' ברכות רפ"ה ד"ח ע"ד שהיו (הנביאים) חותמין את דבריהן בדברי שבח ודברי נחמות, ושם: בנחמות ירושלים היו עוסקין. ויק"ר רפ"י נחמות כפולות. ובכל"א נֶחֱמְתָא ב"ק ל"ח. ב"ב י"ד: והקבוץ ירו' סנהד' פ"י דכ"ח: טבן ונחמן תר"י ב' לבראשית מ"ה, כ"ה סגיין טבן ונחמן. ועוד הקבוץ שם מ"ט, א' קץ ברכתא ונֶחָמָתָא ובענין תושבחתא ונחמתא בקדיש דציבור עיין מ"ש הפרדס סוף סי' ה' בשם רש"י ועל מאמר אגדה (ברכות ג'.) שהובא שם רומז גם סדור של רע"ג (14) בקדיש דיחיד. והפעל בפיעל וכפֻעל ברכות ט"ז: ע"ז ט"ז: אבדר"נ פי"ד לנחמו, שבת י"ב: לנחם, מדות פ"ב מ"ב ינחמך, עירו' ס"ה. לנחם אבלים, כתובות ח': עיי"ע בעל נחמות. מ"ק כ"ז. בית המנחמין, שם כ"ח: אין המנחמין רשאין לומר דבר וכו', כתובו' ח': אתי לנחומיה, מכות כ"ד. אבדר"נ פי"ד נחמתנו, אבות פ"ד, י"ח אל תנחמהו וכו', ירו' דמאי פ"א דכ"ב וירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד בעיין מנחמתיה. ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ניחמים אבלי גויים ואבלי ישראל מפני דרכי שלום. סנהד' י"ח. כשהוא מנחם אחרים, בינוני פעול מ"ק כ"ח: מנוחם הוא, סנהד' שם התפעל: כשהוא מתנחם מאחרים ועיין י"ט. וע' נחש ב'. פסיקת' דר"כ צד קכ"ה: הלב מתנחם. אתפעל שקלי' ח': בעי' לאיתנחמיה] —

* נָחוּם, נְחוּמָא, נְחוּמִי, נְחוּנְיָא, נְחֶמְיָה, נַחֲמָן עם כמה תוארים על כל זה עיין בסד"ה אות נו"ן ועוד עיין מבה"י למהרז"ף קט"ז. והלאה. נחוניון עיין ירו' נדרי' ספ"ו ד"מ. וירו' סנהד' פ"א די"ט. ולי' קלילה הוא מן נחוניה.

[1]) וכ"ה בדף קי"ד. ובכ"י ש"ס פ' ור' ובנו"ג שוכו. [2]) יש למחוק. [3]) וכן הוא סנה' ל"ז:. ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב: תוספ' רפ"ח.

נַחֲמָנִי (שם תואר לאביי) הוא אביי כמפורש בע' אביי. *[אחי"ה ועיין שבת ל"ג. ע"ד. פסחים קי"ב: בפירשב"ם. כתובות ס"ה. גיטי' ל"ד: ע"ש פירש"י מ"ה. נדרי' נ"ד: ע"ז נ"ח. הוריו' י"ד. מעילי' כ': ודע כי נחמן פי' המנחם (עיי"ע נח ב' בציון סב"ר פכ"ה) וכן ענין אביי בל"ס עיי"ע] —

* נְחִיצָה (כמו לחיצה בל"מ לַחַץ Druck) במד"ר פ"י פי' לָהַץ (שופטי' ד', ג') לפי שהיה מחרפם ומגדפם בנחיצה לכך מת במיתה גדופה.

1 נָחַר (בל"ע نحر פי' דקר הצואר erstechen) בפ' אותו ואת בנו (חולי' פ"א:) הנוחר והמעקר פטור משום אותו ואת בנו. בפ' כסוי הדם (שם פ"ה.) הנוחר והמעקר פטור מלכסות. בפ"ה בכריתות (כ':) דם נחירה דם עיקור דם הקזה שהנפש יוצאה בו חייבין עליו. בס"ג דפ' אלו עוברין (פסחי' מ"ט:) עם הארץ מותר לנחרו ביוה"כ שחל להיות בשבת. — (א"ב פי' דקירת הצואר כלומ' עושה בו חור עד שתצא הנפש וכן בל' ישמעאל) *[אחי"ה ומל"ע הנ"ל תרג' ירו' א' לבמד' כ"ב, מ' ויזבח בלק: ונחר בלק, והסכו שחט. חולי' י"ז. ושחט להם (במד' י"א, כ"ב) ניחר להם מיבעיא. ושם השם: בשר נחירה, פ"ו. ונחירתו זו שחיטתו. בחולי' פ"ה: פירש"י נוחרו: חונקו, ויותר טוב דוקרו] —

2 נָחַר (לפע"ד כמו נָהַר ענין נזילה ובל"ע نهر גם ענין נזילת דם Blut ausfliessen lassen; והשם נחירה Bluterguss) בר"ג דתינוקת (נדה ס"ד:) אמר רב כל זמן שהיא נוחרת וכו' עד כל זמן שהרוק מצוי בתוך הפה מחמת תשמיש פירשו חכמי מגנצא כל זמן שהדם מצוי לה באותו מקום מחמת תשמיש בידוע שלא חיתה המכה ו א מ ר ל ן ר ב י דאית מפרשי האי רוק שכבת זרע ולא מסתבר ליה נחירה דאמר רב היכי דמי עומדת ורואה יושבת ואינה רואה מחמת שאותו מקום הוא נדחק כשהיא עומדת ונוגעין הצדדין כיחד וכשהיא יושבת שאינו נדחק אינה רואה או כשהיא יושבת ע"ג קרקע שקשה היא ונדחקת רואה וכשהיא יושבת ע"ג כרים שהן רכים אינה רואה בידוע שלא חיתה המכה ודם בתולים הוא ומותרת.

*[אחי"ה לפי מה שהארכתי בע' חלק ג' (ח"ג, תי"ד הערה 2) להוכיח כי ואמר לן רבי מורגל הוא על לשון רגמ"ה אין כאן ספק שגם בע' הנוכחי זה הדבור שייך לרגמ"ה ועליו כיון רבינו בכנויו פי' הכמי מגנצא (או כגי' כ"י ק"ט מגינצאי)] —

3 נָחַר (מל"ע نخر ובל"ס נְחַר פי' שאף רוח באף הוציא קול באף ובל"מ רק השם schnauben נַחַר, נַחֲרָה) בס"ג דפ' (השואל)[1] [וצ"ל שואל] (שבת קנ"ב:) נחיר בהו גברא[2]. בס"ג דפ' יו"ט של ר"ה (ל"ד:) כי נ ח י ר נ א ל ך[3] תקע לי. בס"ג דהרואה (ברכות ס"ב:) ובגמ' דמסכת תמיד (כ"ז:) רב ספרא הוה יתיב בבית הכסא אתא ר' אבא נחר[4]. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ה רע"א) נחר ליה רב חסדא. בס"ג דקידושי' (פ"א רע"ב:) נחרו ביה נפל נקט נפשיה כ ש י כ ב א[5] פי' נהים. — (א"ב עשיית סימן לרמוז דבר מה או לנעור ורש"י גרס נהרו ביה שקא ומית) *[אחי"ה וכגי' רש"י אי' לפנינו בקידוש' שם ושם פירש"י נהרו: נערו בו אבל בגיטי' פי' בדיוק יותר: עשה לו סימן כמו נחרת סוסיו (ירמי' ח', ט"ז) ע"כ, וכ"ה השם הזכר באיוב (ל"ט, כ') הוד נחרו אימה ויפה פירש"י כשהוא נופח בנחיריו בקול אימה ע"כ ועיי"ע הבא אח"ז — וכנ"ה בשבת שם: נחר בהו ר' אחאי. ובפיעל סנהד' צ"ד. סנחריב[6] ששח וניחר דברים כלפי מעלה ורבינו בע' סנהריב הביא מאמר הקודם ע"ש וכפי' רבינו נהים הוא ממש גי' הכ"י ש"ס בשבת (עיין לעיל הערה 2). והשם ב"ר ס"פ ס"ז עוברתיה ונחרתיה לא זיעא מפומיה פי' כנוי לחרון אף ובילק' סוף תולד' ריש ר' קט"ז בט"ס וזחרתיה — ועה"ק שנ"ב העתיק נחירנא: שנארכן ב"א = schnarchen] —

נחר (= נָחִיר, נְחִירָא בל"ס כמו נְחִירַיִם בל"מ Nase, ובל"ע نُخْرَة נקב האף Nasenloch ונאצל מע' הקודם) ויפח באפיו (בראשי' ב', ז') תר"י (א') ונפח בנחירוי[7]. עד אשר יצא מאפכם[8] (במד' י"א, כ') [תרג' ירו' (א') עד דתפוק סריותא מנחיריכון]. — (א"ב ל"מ (איוב ל"ט, כ') הוד נחרו אימה) *[אחי"ה ויותר טוב היה לר"ב להביא הפסוק (מ"א, י"א) מנחיריו יצא עשן, כי נחרו שייך

[1]) וב"ת בע' קפל ו'. [2]) בנו"ג נחר בן גברא וצ"ל ב ו ובאה"ת בילק' כ"י ובמנו"ה סי' ר"ט אי' נהים וכ"ה בכ"י ש"ס וד"ס צד קס"ו:) קנהים ועיין סוף הערך. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' וא"פ ול"ד עיין ד"ס צד נ"ג. ושם הובא הערוך וכ"ה בסרע"ג מ"ו: ובפי' ר"ח בר"ה ובאו"ז ח"ל ר"ה סי' רע"א ובנו"ג בט"ס נהירנא [4]) בברכות נחר ליה אבבא ובתמיד לי' אבבא. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע חוץ מדפ"א בט"ס בשיבבא. [6]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דבר אחר. [7]) בא"ג בנחירוהי. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב דפ"ר וויניצי'.

למושג ע' הקודם ע"ש אבל בתרג' שם נחיריה. במקרא רק בקבוץ ובדרז"ל גם ביחיד עיין סנהד' ס"ז: מנחיריה עיי"ע כרך א'. גיטי' ס"ט. לדמא דאתי מנחיריה, שם: ניתיב בנחיריה. ירו' יבמות רפט"ז דט"ו ע"ג עיי"ע אספלנית (ח"א, קפ"ח.) וע' ארסקינס (שם ש'.) ועוד עיין תרג' לתהלים קט"ז, ו'; לאיוב כ"ז, ג'; מ', כ"ו — והושאל לנקב סתם או לחור מזה בתוספת' מקוא' רפ"ה הנהירין שבמקוה מטבילין בהן וכו' ובמקוא' פ"ו מ"א אי' חוררי המערה או כגי' רבינו בע' חר א' חורי המערה] —

נָחָשׁ (כעין קנה באמצע הבצל וראשו כשל נחש schlangenartiger Stengel an der Zwiebel עיין בפנים) בר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ט רע"ב) ת"ר לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו פי' רב שרירא גאון ז"ל שמענו שזה הנחש הוא קנה כגון המקל שישנו באמצע הבצל כשיגדל ויטה ליבש[1]) והוא גבעול שלו ויש לאותו קנה ראש כראשו של נחש וחם הוא מאוד מפני שממנו יצא הזרע וכל זרע הם הוא כך שמענו שזה הוא הנחש שאמרו לא יאכלנו אדם[2]) ואף לא יאכל את הבצל ששייר בארץ להוציא ממנו זרע ועמד בו הנחש הזה מפני שיצא מתורת מאכל ונהיה כמין סם אבל שאר בצלים שלא נשתהו בקרקע להוציא מהן זרע או שנשתהו אלא שלא נתקשו והגיעו לזאת אין נמנעין מהן. *[אחי"ה ובגוף הענין פי' כן גם ר"ח שהובא בתוספו' ד"ה מפני וז"ל העמוד שבתוכו שמתעגל בתוכו (ובפי' ר"ח בש"ס ווילנא הגי' שמתעגל בראשו) כמין גבעול ומתקבצין בו זרע הבצל אותו העמוד נקרא נחש של בצל ע"כ וכ"ה בפי' ר"ח שבש"ס ווילנא ועיי' ג"כ חי' הריטב"א שמעיד כי כן שיטת ר"ת וכן הגיה בפירוש רש"י ז"ל הכתובין מכתב ידו. ועוד מביא הריטב"א פי' י"מ כי נחש של בצל הוא תולע' שנעשה בו שהוא סכנה כארס של נחש וכו'. וברש"י בדפי' שונצ' (הובא בד"ס עירו' צד נ"ו:) אי' לחות היוצא מן העלין קרוי נחש ששורף כארס הנחש. ורמ"ל העתיק Schlangenknoblauch שלא כענין פי' הערוך, כי זה מין שום הוא וכן נקרא בל"י ὀφιόσκοδρον ובל"ס תומא דחויא עיין לעף פפלנ"צ 393 [3])] —

נַחַשׁ (= כמו ניחוש מל"ט (בראשית ל', כ"ז; מ"א כ', ל"ג) פי' עשיית פעלות לסימן איזה דבר העתיד (eine Vorahnung, Omen בר"ג דפ' ב' בסנהדרין (י"ט.) והוא אומר להם תתנחמו[4]) אימת[5]) אילימא כי מנחמו ליה[6]) לדידיה נחש[7]) קא רמי להו. פי' שיהא להם צער ויהיו צריכין להתנחם אלא כי מנחם איהו לדידהו[8]). וכזה פי' אראה בנחמה שאמרנו בזה הפרק. *[אחי"ה כלומ' בע' נחם ע"ש. ורמ"ל העתיק בלי עיון בסוגיא ע"י Schlange, Gift והנכון כמו שהעתקתי — וכנ"ה בחולי' צ"ה: ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג אעפ"י שאין נחש יש סימן, חולי' שם כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם (בראשית כ"ד, י"ד) וכיונתן בן שאול (ש"א י"ד, ח', ט') אינו נחש, ובל"ס נֶחְשָׁא וכ"ה בב"ר פפ"ז הנה טבא נחשא טבא ובע' אסטרולוג סימנא טבא וכו' ע"ש. איכ"ר פ' על אלה על רגליה (דמנחם) נחשיה. וכן ניחוש עיין פירש"י לבראשית ל', כ"ז נחשתי נסיתי בנחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה ע"כ ועיין פירש"י למלכי' הנ"ל, ואולי מזה ג"כ בירו' שבת פ"ז ד"ט סע"ג וירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג והלא הניחוש והעינון בכלל היו וכו'. והפעל חולי' צ"ה: אלא דנחיש, סנהד' ס"ה סע"ב מנחיש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו וכו' עש"ה ובתוספ' שבת פ"ז (פ"ח). נדרי' ל"ב. כל המנחש לו נחש ע"ש ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד כל המנחש סופו לבוא עליו וכו'. ועוד י"ל שהוא ענין כשוף וכפי' המיוחס לרש"י בנדרי' והוא בל"מ נִחֵשׁ ובתרג' נַחֵשׁ (wahrsagen) סנהד' ס"ו רע"א לא תנחשו (ויק' י"ט, כ"ו)[9]) אלו המנחשים בחולדה בעופות ובדגים ובע"י עוד ובכוכבים. במ"ד פכ"ו הרי את (בלעם) מחזר ומנחש ומקסם וכו' ושם פ"כ השם: בלק היה בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם וכו'. והתואר ע"ז י"ח: וראה שם את הנוחשים ואת החברין עיי"ע בקיון ובנו"ג הנחשים. ושרש נחש נרדף עם לָחַשׁ כי המכשפים לוחשים במעשה הכליהם עיי"ע רטן וש"נ] —

---

[1]) בכ"י ה"ב לו יבש. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [3]) אבל ציון דעירו' הנ"ל לא זכר כלל לא במקום הנ"ל ולא תחת סוג בצל (צד 74 והלאה) כי לא הבין מהו בצל מפני נחש שבו. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובמשני די"ה. אי' תתברכו, ובדפ"ע התנחמו. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג היכי דמי. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אחריני. [7]) בנו"ג נחשא ועוד קודם לזה: א"ל איהו תתנחמו ולי' בכ"י ש"ס וכמו שלי' בערוך. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בלשון יתירה ע"ש. [9]) כ"ה בכ"י ש"ס ובריי"ף ובראו"ש ובנו"ג עוד: ולא תעוננו.

* נָחָשׁ (מל"מ שם שרץ הזוחל Schlange ; נָחָשׁ הקדמוני (Urschlange אבדר"נ ספל"ט ששה שמית נקרא נחש שרף תנין צפעוני אפעה עכשוב. והרבה בדרז"ל עיין שבת ע"ו: קכ"א: פסחי' קי"א. יומ' כ"א. ע"ה. תעני' ח'. יבמות קי"ב: ב"ק ט"ז. בכורו' ח'. ושם: (ב"ר פ"כ) חולי' ט': ערכי' ט"ו: פרה פ"ט מ"ג ושם בל"נ אבל עיי' תוי"ט שם. ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ג ועי"ד ויק"ר פכ"ו. הנחש של בית ב"ר רפנ"ד — ובפרט נחש הקדמוני ב"ר פכ"ב והוא הנחש הראשון דב"ר פ"ה או סתם נחש, ד"מ שבת קמ"ו רע"א יבמות ק"ג: ע"ז כ"ב: בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא וזה מושג פרסיים הוא עיי' מאמרי על המלאכים והשדים 63.66 ושם 65 הבאתי ילק' בראשית רמז כ"ה (בשם פדר"א) כי סמאל עלה ורכב עליו (על הנחש) וזה ג"כ מדמיוני הפרסיים אשר לפיהם השטן Agromainyus עלה ורכב ג"כ על נחש או תנין azhidahâka (اژدهاك או ضحاك). סנה' נ"ט: אבדר"נ הציץ בו נחש וראה בכבודו (של אדה"ר) ונתקנא וגם זה מדמיוני הפרסיים בא לרז"ל עיין מה שכתבתי במ"ע מ"ג חכ"ה. 93 בשם פט"ו בבונדיהיש. ועוד בענין מלחמות עם תנינים ולויתן עיי"ע קניגיא ומ"ש.

* נֶחָשׁ (ענין חולי עין (eine Art Augenkrankheit בכורות ל"ח. ושם: ספרא אמור פרק ב' פרש' ג' כבר פירשתי בע' חלזון א' (ח"ג, שצ"ה:) עש"ה.

* נְחָשָׁא (Kupfer) עיי"ע נחשת ב'.

* נַחְשָׁא (שם פרטי) במד"ר פי"ב ר' פרוזדק בר נחשא ובילק' תהלי' ר' תשנ"א ר' פרוזדירא בר נחשא.

נַחְשׁוֹל (מל"ם מַחְשׁוּלָא (מ' ונ' מתחלפות) פי' סער וגלי הים (Unwetter, Meereswoge כפ' אמר להם הממונה בגמ' ניקנור (יומ' ל"ח רע"א) עמד[1]) נחשול שבים לטובעו[2]) נ ט ל ו א ח ד[3]) מהן והטילו לים. בהגדה דפ' הניזקין (גיטי' נ"ו:) ע מ ד ע ל י ו נ ח ש ו ל ש ב ם ל ט ו ב ע ו[4]) אמר טיטוס כמדומה אני וכו'. בס"נ דפ' הזהב (כ"מ נ"ט:) ואף רבן גמליאל היה מהלך בספינה עמד עליו נחשול שבים לטובעו. ויהי סער גדול בים (יונ' א', ד') והוה נחשול גדול בימא. *[אחי"ה ושם בתרג' ב', ד' נחשולוהי דימא ועי' שם א', י"א. י"ב. י"ג. ט"ו לתרג' מזעפו. ובתרג' איכ' ב', י"ג; לקהל' ב', ו' — ובנ"ה בב"ק קט"ז: תוספת' ב"מ פ"ז ירו' ב"מ ספ"ו די"א. ספינה שעמד עליה נחשול לטובעה[5]). ובמדב"ר פי"ג ביאר נ ח ש ו ן: על שם שירד תחלה ל נ ח ש ו ל שבים ועיי' סוט' ל"ז. ילק' קהלת ר' רמז תתקע"ב כיון שירד (טיטוס) בא עליו נחשול של ים ואותו סיפור עיין בלא"ר בב"ר פ"י ויק"ר פכ"ב קהל"ר פ' ויתרון ארץ: מחאיה נחשלא בימא וכו' ובתנחו' ריש חקת סי' א' במד"ר ספי"ח אי' בל' עברי היה הים הולך וסוער. פסיקת' רבתי ר"פ ל"ב מעשה בספינה אחת וכו' (אחזו נחשולה) [צ"ל אחזה נחשולא] והיתה מיטרפת בים. ואותו הסיפור בפסיקת' דר"כ צד קל"ו בשינויים ושם אי' ובא עליה סער גדול בים] —

נחשרכן (Jäger צייד בל"פ עיין בפנים) תרג' איש יודע ציד (בראשי' כ"ה, כ"ז) גבר נחשירכן יש גורסין נחשדכן באות דלת וחולקים לשתי תיבות נח שדכן וכן דעת המתורגמן ופי' אדם שקט. *[אחי"ה וז"ל המתורגמן בשרש שדך והארץ שקטה: וארעא שדיכת וכו' ומזה מה שתרג' אונקלוס איש יודע ציד נח שדכן פי' אדם של מנוח והשקט וכן פירש"י אדם בטל וכן פי' בערוך עיין בערך שדך. ובע' שרך הביא המתורג' נחשרכן או נחשירכן תיבה אחת וביש נוסחאות נח שרכן שתי תיבות ובכולן הם טעיות גמורות כי אין שרשו אלא שדך בדלת וכבר בארתיו שם. אבל במח"ב מ"ש בשני ערכים כולן בטעיות הם כי העיקר נחשירכן מל"פ نخچیر צַיִד Jagd ומן کن (בינוני מפעל کردن עשה) פי' עושה ציד והיינו צַיָּד ונרדף עם شکار צַיִד וגם זה ברז"ל סנהד' צ"ה. עיי"ע באזיאר (ח"ב, ב':) ועי' שכר בזאי. ועוד בל"פ צַיָּד نخچیر زن, نخچیر گیر וא"כ אולי יש להגיה נחשירזן או נ ח ש י ר כ ר ועל פי נחשירזן נבנה בל"ס נַהְשִׁירְתָּנָא ציד על כל פנים בתיבה אחת וברי"ש העיקר וכדאי' בתרג' ברוב הדפוסים ולא כרעת תוספו' בב"ק צ"ב: ד"ה דישרכי (ועיין עיד בתוספ' ב"ב קל"ט. ד"ה מתניתין) ושם

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"י הראש' ובנו"ג עוד ע ל י ו. [2]) ויותר טוב בכ"י ש"ס לטובען וכ"ה בתוספת' פ"ב ל ט ב ע ם (אבל בכ"י אירפורט לי') ועיין ד"ס יומ' צד ט"ט: וגי' רבינו ככדפוסי הש"ס וכ"ה בילק' שה"ש ר' התקפ"ה. [3]) בנו"ג אחת. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ובכ"י ה"ב ק"ט וב"ר ובדפוסי ו ע' נשמט בטעות מן לטובעו עד לטובעו ובדפ"ר אי' אחר טובעו הראשון רק: נשלו. [5]) בתוספ' לי' לטובעה.

רומז ג"כ על הערוך שדך אבל שם הביא רבינו רק שני מקומות הנ"ל (ברלת עפ"י ג"י ופי' רגמ"ה כמו שאוכיח אי"ה) ולא התרג' ועיין ג"כ תשוב' הרשב"א סי' קס"ד שסיים בזה"ל ויש מן הגדולים נוחי נפש שהיו גורסין (ר"ל בב"ב שם) בשרכא בריש.. וכן יודע ציד נח שירכן [צ"ל נחשירכן] ע"כ. ור"ב בריש הע' העתיק נחשרכן ובאמצע ביו"ד נחשירכן וזה העיקר ומטעם האמור] —

1 נְחֹשֶׁת (מל"מ שולים Basis, Boden, Unterlage והושאל לשפת הערוה die weibliche Scham) בפ"ח בכלי' (מ"ג) חבית שהיא מלאה משקין טהורין נתונין למטה מנחושתו של תנור פי' ת ח ת י ת של תנור כדכתיב לענין ערות קלון אשה יען השפך נחשתך ותגלה ערותך (יחזק' ט"ז, ל"ו) ו ת ר ג' ק ל ו נ ך[1]) והוא תחתון של אשה". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 5 ויפה פי' ר"ש מנחושתו הם השולים וכן פירש"י בנדה מ"א: ד"ה נהושתך שולייך והיינו מקור ע"ש כי כן מוכרח גם מהש"ס ושם הביא רש"י לנכון שבת מ"א. מפני שנחושתה מחמטתה ועיי"ע מלייר. ואולי גם נחשתן (מ"ב י"ח, ד') משתמע בשתי הוראות כלומ' מן נחושת ועוד דרך בזיון ענין קלון ועיין המפרשים. ועוד שם אמו של יהויכין נחשתא (מ"ב כ"ד, ה') אולי הוא כנוי של גנאי — ומענין תחתון וכסים היינו מה שהוא בארץ לשכוב עליו אי' בירו' כתובו' פ"י דל"ג ע"ד ברם נהגו בסוריא להיות גובין (ר"ל הכתובה) מן הנחושת ומן הצועות] —

2 נְחֹשֶׁת (מל"מ שם מתכת Kupfer) בפ' אמר להן הממונה בגמ' ניקנור (יומי ל"ח.) וי"א נחשת מצהבת[2]) ר"א בן יעקב אמר נחשת ק ל נ י ת א[3]). *[אחי"ה וכנ"ה בכתובו' ע"ז. עיי"ע חשל א' וצרף ה'. ובל"א וסו' נְחָשָׁא ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד נחשא יקיר נחשא זליל. ויק"ר רפי"ב אסת"ר ד"ה ר' עזריה קיתונא דנחשא. קידרא דנחשא ועיי"ע שפרפר. והפעל ממנו פסיקת' דר"כ צד קכ"ב: דרש כספך היה לסיגים (ישעי' א', כ"ב) כיון שרבו הרמאין התקינו שיהו משתמשים במטבעות של נחושת ומחופין כסף והוה חד מנהון אזיל לגבי צורפא וכו' איזיל הנחש לי וכו' וכ"ה במעריך ללונזאנו בשם פיסקא דאיכה ופי' תן לו מעות של נחושת מצופין כסף ור"ש באבער הגיה הכחיש ליה וכ"ה בילק' ישעי' ר' רנ"ח אכחיש ליה וצ"ל אנחיש ליה] —

נַחַת (מל"מ ענינו השכנה das Niederlassen, Niedersetzen) בס"ג דחגיג' (כ"ו:) כלי עץ העשוי לנחת. בפ' מצות חליצה בגמ' חלצה (יבמו' ק"ג סע"ב) סנדל של נחת ע"ז פי' דבר שינוח ולא יזוז ממקומו. — (א"ב מלה זו איננה בנוסחאות) *[אחי"ה ר"ל איננה ביבמות שם כי שם אי' סנדל של ע"ז אבל בע' סנדל גרס לה רבינו ג"כ ופי' סנדל שע"ז נחה עליו ע"כ וכנ"ה כלי עץ העשוי לנחת מגילה כ"ו סע"ב יומא כ"א: ופי' שם ר"ח (בש"ס ווילנא) כלומ' שתשים עליו דבר ולהניחו עליו העשוי לנחת היא ע"כ. ב"ר פל"ג לשם נחת התיבה נקרא (ר"ל נח) שנאמ' (בראש' ח', ד') ותנח וגו' ועוד בהוראת תענוג ומנוחה מל"מ (קהל' ד', ו') חגיג' ט"ז: כתובות צ"ה. נחת רוח ברכו' נ"ו סע"ב עירו' ע"ז. פ"ג: סנה' צ"ב. בנחת (הפכו רדוף, קשה) וממנו אפעל כ"ב קכ"ט. אנחתת והפכו אתקפת (שם)] —

* נְחֵת (מל"מ נָחַת ובל"ס נְחֵת ענין ירידה hinab-herabsteigen) עיין דניאל ד' י', כ', ברכו' מ"ה: דנחית לבבל, סנה' ה'. כי הוה נחית.. לבבל. שבת מ"א. כי קא נחית (הפכו סליק), חגיג' ט"ו: עיי"ע עמר א'. מגיל' כ"ה. ההוא דנחית פי' ירד לפני התיבה, ב"ק ל"ט. נחית לעומקא דדינא. ב"ב קל"ג. מיגו דנחתא לדקלא נחתא נמי לכולהו ניכסי עיין פירשב"ם. וכל לשון ירידה מתורגם בל' נחיתא עיין מתורגמן והושאל למי שירד מנכסיו לכן תר"י א' לשמות ד', י"ט מתו: ניחתו מנכסיהון וכו' עפ"י נדרי' ס"ד: עיי"ע ירד (ח"ד קנ"ה.) וכן באתפעל ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' כתובו' פ"ט דל"ד סע"ב אתנחת (איתנחת) מן נכסוי פי' ירד מנכסיו — שבועו' ו'. מינחתא מיגיה טובא. אפעל פסיק' דר"כ צד צ"א. כד הוה מַנְחֵית להון פי' כשרדה את הפת ובתרג' בהבלעת הנו"ן אַחֵית ובבינוני מָחֵית בכ"י מַחַת עיי' דוגמ' בעמת"ר לה' לעווי ה"ב 103, וכן בדרז"ל תענית כ"א סע"ב הוה מָחֵית גברי לחוד וכו', שבת נ"ח. ומחית ליה

---

[1]) כ"ה בכל כ"י וכ"ה בפי' רה"ג. [2]) בכ"י ש"ס נחושתן מוצהבת היו ומלת היו לי' בכ"י ב' ובעי' הראשון ובנו"ג מפני שנחושתן מוצהבת היתה ובתמיד פ"ב מ"ג ז"א מפני שנחשתן מצהיב וכגי' רבינו אי' בכ"י ל"ד בש"ס יומי' רק שם וי"א נ ח ו ש ת מוצהבת כ ש ל ז ה ב היתה ועיין ד"ס יומי' צד נ'. שכתב קצת בלי דיוק שגי' רבינו נחושתן. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובעי' הראשון ובתוספתי יומי' פ"ב ובנו"ג קלוניתא.

אכתפיה. שם ק"א. עיי"ע נד ב' וש"נ. קידושי' ס"ד: מחית איניש נפשיה לספיקא וכו'. ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג עיי"ע דרום. בינוני פעול נדרי' י"ד: מחתא אורייתא על ארעא. ושם צ"א: הוה מחתן תהלי תמן. הָפעל דניאל ה', כ'. אִתַּפְעַל אִתְּחַת תרג' לבראשי' ל"ט, א'; לתהלים ל"ח, ג'; ליחזק' ל"א, י"ז, י"ח. והתואר נָחוֹתָא (נָחוֹתָה) כנוי לרב אבדומא (אבודמי) בדור השלישי ונקרא ככה על שם שהיה רגיל לילך לבבל עיין מבוה"י למהרז"פ 60 וש"נ וכן נקרא עולא נחותא ירו' כלאי' פ"ט דל"ב ע"ג עיין מבוא הירו' שם ק"ב. וכצ"ל בירו' כתובות פי"ב דל"ה: במקום ע ל ל א נחותה. והקבוץ נָחוֹתֵי ימא (שבת כ': צ'. ב"מ פ"ה.) פי' יורדי הים. והשם המופשט נְחָתָא בסמיכות נחתת טלא תרג' אונקל' שכבת הטל (שמות ט"ז, י"ג. י"ד).

נָחוּתָה (בל"ע نحاتة לוח ונסרים Brettchen, Abgehobeltes) בכפישה או בנחותה (נדה ז'.) פי' בע' כפש. פ"א חתיכה של לוח שנופל מן הנגרים. *[אחי"ה בע' כפש גרס ג"כ (לפי דפ"ר) נחותה וכ"ה בתוספת' סוף טבול יום בכ"י אירפ' בכפישה או בנחותא ובנו"נ אנחות וצ"ל אנחותא ועיי"ע אנחותא וש"נ ומפורש עפ"י פי' אח' דע' הנוכחי עש"ה] —

נַחְתּוֹם (בל"ם נַחְתּוּמָא פי' אופה Bäcker) בפ"ב בדמאי (מ"ד) ובפ"ק ביומ' בגמ' ללשכת פרהדרין (ח' סע"ב) נחתומים לא חייבו אותן חכמים להפריש. תרג' אופה (בראשי' מ'. א'. ה' וזולתו) נחתומא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' הושע ז', ד'; לירמי' ל"ז, כ"א, חלה פ"א מ"ז; פ"ב מ"ז, ירו' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד, תוספת' חלה רפ"א תוספת' ביצ' פ"ג, תוספ' ע"ז רפ"ז (ח'). והקבוץ תוספ' דמאי פ"ג ב"ב כ': ילק' דברי' ר' תת"ח. והיה ג"כ תואר לר' יהודה הנחתום ב"ב קל"ב. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: רות רב' פ' ליני. ובענין גזרת המלה נ"ל שהיא מל"ם הנ"ל ולא כדעת פערלעס (עט"ש 22) שרוצה להגיה פחתום ומל"פ پختن מבשל ומבשל אינו אופה ואופה בלשון פרסי نانوا, نان پز וחנות האופה: נחתומר ירו' ב"ב רפ"ב די"ג:] —

* נָטוֹזָא (שם פרטי) עיי"ע בר נָטוּזָא (ח"ב קע"ט) וש"נ וכ"ה בירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג.

* נטי, נָטָה (מל"מ ענינו פניה אל דבר והושטה ausstrecken, wohin neigen) מכות י"ב. גופו נוטה חוץ לתחום. וגופו נוטה בתוך התחום ע"ש כל הענין. קידושי' מ': גופו נוטה למקום טומאה, גופו נוטה למקום טהרה. ירו' ב"ב ספ"ב די"ג ע"ג חד אילן נטה גו דהוא רומיי וכו', נדרי' מ"ב. וירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד אוכל מן הנוטות ובינוני פעול נטוי אהלו' פ"ז מ"ב והושאל לפניה אל דעת פלוני חולי' צ': דעת נוטה סנהד' כ"ו סע"א נטייה דעתיה דקב"ה בתר רובא וכו'. הפעיל כתובו' פ"ד: עירו' מ"ו: מר סבר מַטִּין אתמר. ר"ה י"ב: ומטו בה משמיה דר' יוסי הגלילי, ירו' סנהד' רפ"א די"ח. אלו מטין לכף זכות ואלו מטין לכף חובה. הפעל יבמות ק"ג רע"א בין עומד . . בין מוּטֶה, כלי' פ"ד מ"ג היתה מוּטָה על צדה ועיד השם מוּטָה עיין ערכו. והשם המופשט ב"ר ר"פ ע"ו נטיית שמים וארץ, אהלו' פ"ז מ"ב נטית האוהל.

1 נָטַל (מל"מ ונרדף עם טול, טִלְטֵל nehmen, fortnehmen, erhalten ובל"ס נְטַל פי' נשא tragen) בפ' ב' בסנהד' בגמ' דסמוך לא ירבה לו סוסים (כ"א:[1]) תנא כולם נטולי טחול וחקוק כפות הרגלים פי' שלא היה להם בשר כלל בכף רגליהם שהיו חותכים אותו עד לעצם כדי שהיו יכולים לרוץ על הקוצים ועל הברקנים ועל ידי סם היו חותכים הבשר ונוטלין מהן הטחול. בסוף נדרי' (צ':[2]) נטולה אני מן היהודים. פי' נדרה הנאה מן היהודים יפר הבעל חלקו ומשמשתו ותהא נטולה מן היהודים. — (א"ב תרג' נשא את הארבה (שמות י', י"ג) נטל ית גובא, תרג' נסעו מזה (בראשית ל"ז, י"ז) נטלו מכא) *[אחי"ה יש לשון נטילה מתורג' בל' טלטול או בל' רמה או בל' השלכה ויש לש' נשא בל' לקיחה המתורג' בל' נטילה וככה מתורגם ל' נסיעה עיין על כל דוגמא ודוגמא במתורגמן וש"נ. וכן בדרז"ל בענין לקיחה ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ד מה שכר נטלו על כך, ספרא אהרי ריש פרש' א' לא נטלו עצה ברכות ט"ז: ליטול את השם. וצווי טול שבת מ': קנ"א: ערכי' ט"ז: ירו' יומ' פ"נ ד"מ ע"ד ולנקבה טְלִי גיטי' כ"ד. בענין נשיאה פסיקת' רבתי ס"פ כ"ו נטלתי עיני. והושאל לחתיכה מזה נטולי טחול עיין לעיל ובצרוף צפורנים פי' חתיכת צפורנים עיין מ"ק י"ז: י"ח. ובנפעל שבת מ"ג. ביצ' ל"ו. אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת. חולי' מ"ב. ניטל הכבד, נ"ד. ניטל הטחול ניטלו הכליות ניטל לחי התחתון ניטלה האם שלה. אהלו' ס"ב

[1]) וכ"ה בע"ז מ"ד. [2]) וכ"ה בתוספתי סוף נדרי'.

מ"ג בכורות ל"א. כדי שיִנָּטֵל סן החי. בענין השלכה בהפעיל והֻפעל: שבת מ"ב: להטיל ביצתה, ב"ק צ"ב. לא הטילה ביצתה. והושאל בצירוף שלום לשימת שלום קהל"ר פ' גם מגבוה: שמטלת שלום בין איש לאשתו. ושם: מטיל שלום בטל (עיין שבת קנ"ב ושם משים שלום). הֻפעל מוּטָל ברכות י"ז: י"ח. מ"ק כ"ג: קידושי' פ"ב: תוספת' ב"מ פ"ג מי שהוטל עליו וכו' והשם בענין לקיחה, נשיאה וחתיכה מכו' י"ד סע"ב זבחי' ל"ד. ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ג נְטִילַת נשמה. בפסיקת' רבתי פ"י פי' תשא (שמות ל', י"ב) לשון נטילת ראש (ובפסיקת' דר"כ צד י': אי' הרמת ראש). מגילה כ': נטילת לולב. ירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ויק"ר פי"ז נטילת רשות. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. נטילת צפרנים] —

2 ☞ נָטַל (פי' בל"ע نطل שפך מים וממנו השם ناطل, منطال בל"ם נַטְלָא דלי Schöpf-eimer) מסכת סוט' פרקא קמא (ד':) כל המזלזל נטילת ידים נעקר מן העולם פי' רחיצת [ידים] תרג' ירו' (א') ורחצו אהרן ובניו ממנו (שמות ל', כ"א) ויסבון מניה בנטילא דכ"א. פי' כלי מיוחד לנטילה ועל שמו נאמרת רחיצת ידים. *[אחי"ה כנים דברי ר"ב ונאצלה המלה מל"ע הרשומ' וכ"ה חולי' ק"ה. מים . . ראשונים נוטלין . . אחרונים אין נוטלין אלא וכו'. שם ק"ו. הנוטל ידיו לפירות וכו' עיי"ע טען א'. שם ק"ו: נוטל אדם שתי ידיו וכו', ברכות נ"א. אל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו. בהפעיל שבת ס"ב. עיי"ע אפרסמון, מעשרו' פ"א מ"ב עיי"ע סאור. יומ' כ"ח. המטיל מים, פסחי' ט'. הטילה נפל לבור. והשם נטילת ידים חולי' ק"ו. ע"ש כל הענין (וע' טען א') במ"ד פ"כ ובל"א נְטִילוּתָא ברכות כ"ב. והשם בענין דלי לשאוב נַטְלָא חולי' ק"ז. נטלא בת רביעתא, גיטי' ס"ט סע"א מלי נטלא, ירו' שבת פ"ג ד"ו. הבא גו נטלא והקבוץ ברכות נ"א סע"א בַנַטְלֵי ועוד עיי"ע אנטל] —

נְטִיל, נְטוּל (ענין כובד ומשא Last) מל"מ נֵטֶל החול (משלי כ"ז, ג') תרג' נטול חלא ובפשיט' נטל חלא. בירו' סנהד' ספ"ו דכ"ג ע"ד מפורש קלני (עיי"ע קל א') לית הוא אלא נטיל.

נָטַע (מל"מ ענין תקיעת שרש בארץ לגדלו והשם מַטָּע ושם מופשט נְטִיָעה das Pflanzen, die Pflanzung) בר"ג דפ' אין צדין (ביצ' כ"ה:) נטיעה מקטע רגליהון דקצביא ודבועלי נידות פי' „מוציא אדם כמה הוצאות ונוטע כרם וביוצא בו וממתין שני ערלה ושנת[1]) רבעי לקיים המצוה[2]) ומי שאשתו נדה אינו ממתין לה עד שתטהר אלא בועלה נדה ואינו לוקח מוסר מנטיעה וכן הקצב אינו ממתין עד שתכשר הבהמה אלא [ממהר] ואוכל קודם בדיקתה". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא). וכנ"ה בסנהד' ס"ח. נטיעת קשואין, מגיל' ה': תעני' י"ד: נטיעה של שמחה עיי"ע אכורנקי (ח"א ע"ד: ומ"ש). שביעי' פ"א מ"ח כנטיעה . . כאילן ושם ובמשנ' ו' הקבוץ נטיעות וכ"ה סוכ' ל"ד. מ"ד. מ"ק ג': תענית ה' סע"ב ירו' שביעי' פ"א דל"ג: ירו' סוכ' רפ"ד דנ"ד: והושאל לאדם ירו' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בא"י התרת לה לצאת לחול"א, ירו' יבמות רפ"א ד"ב: חמש נטיעות נטע ועיי"ע חָרַש (ח"ג, תק"ה) ועוד לעיון הגיוני חגיג' י"ד: ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: וקיצץ בנטיעות עיי"ע פרדס וע' קץ ו'. ובל"מ נֶטַע ובפרט נטע רבעי מעש' שני פ"ה מ"ד ומ"ה שהש"ר פ' הנך יפה ועיי"ע כרם ב'. קהל"ר פ' טוב מלא: בית נטע הפכו בית זרע — והפעל נָטַע מעשרו' פ"ה מ"א, פ"ג מ"ט והלאה, מגילה ה'. והלאה. ובעצם וראשונה פי' ענין תקיעת שרש בארץ והושאל לתקיעת יתדות בארץ ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הנוטע אוהלין בשבת חייב משום בונה וכל"מ דניאל י"א מ"ה] —

נָטָף (מל"מ שרף הנוטף מעצי הקטף Balsam-Harztropfen מפעל נָטַף tropfen) בפ"ק דכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) ת"ר פיטום הקטורת הצרי והצפורן וכו' דבי ר' ישמעאל תנא סמים כלל נטף ושחלת וחלבנה (שמות ל', ל"ד) פרט פי' צרי זה נטף ולמה נקרא נטף שנוטף מעצי הקטף כדאמר רבן שמעון[3]) הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף[4]) הצפורן זו שחלת כדמתרגמינן נטופא[5]) וטופרא. קציעה זו קידה שיבולת נרד בלעז אספיקא[6]). *[אחי"ה הועתק

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר אבל בשאר דפ"ע ושני. [2]) בפי' ר"ח אי' וממתין לו שני ערלה עד שנת רביעית ואח"כ אוכל ממנו הרי הן בשני ערלה ממתינים דברי צורם והמזהירם. [3]) כ"ה בדפ"ר ושם ר' שמעון ובפי' רגמ"ה רבן שמעון ובדפ"ע רשב"ג וכ"ה בתוספ' נדה ח'. ד"ה קטף. [4]) כ"ה בדפ"ר פיזו' וויניצי' וכ"ה בפי' רגמ"ה ובתוספ' הנ"ל ובנו"נ הנוטף מעצי הקטף והוא בין שני חצאי מרובעים ובכ"י ק"ט היוצא מן העץ הקטף. [5]) בפי' רגמ"ה בט"ס טנופא. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי ול"ד ובכ"י ה"ב איספיקא ובכ"י ק"ט וב"ר ובדפ"ע אישפיקא ובפי' רגמ"ה שפיק"ו והוא מל"ר ואיט' spica.

מסי' רגמ"ה כ"י לכריתות (בקובץ כ"י אנגיילי' צד ק"ע סע"ב) ובל"א נטפא גיטי' ס"ט רע"ב עיי"ע גבל א' ונגזר מפעל נטף בל"ע نطف ענין נזילה בנחת טיף אחר טיף träufen, tropfen, tröpfeln וכנ"ה בשבת ס"ה: מקואות פ"ה מ"ה הנוטפין הפכו הזוחלין עיי"ע זחל א', מפוץ. וע' טף א' וש"נ נוטפות שבת ל': פיעל תענית י"ט. התחילו: הגשמים מנטפין (הפכו לירד בזעף). אהלו' פ"ג מ"ה דמו מנטף. שבת קל"ה. יבמות ע"א. תוספת' שבת סט"ו (ט"ז) ב"ר ס"פ מ"ו צריך להטיף ממנו דם ברית. ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב: וסייף מנטף דם. שמ"ר פמ"ו משקה מנטפת היא וכו' מי גרם לחבית לנטף. הפעיל מַטִּיף ירו' שבת ספי"ב די"ג. ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: יטיף ירו' פסחים ספ"ה דל"ב: והתואר נָטְפָא בקבוץ נָטְפֵי ב"ב ו'. עיי"ע טף א' (ח"ד, נ"ו:) ומזה נָטוּפָה פיאה פ"ז מ"א עיי"ע הבא אח"ז. והשם נִיטוּפְתָּא בל"ע نطفة ב"ב ע"ג: לא נטף ניטופתא לארעא. והקבוץ גיטי' ס"ט סע"ב נִיטוּפְיָיתָא עיי"ע צמר ד' — ועוד ענין נטף תלה מלמטה herabhängen (ומזה נטיפות בל"ם ובל"ע نطفة נזמי האוזן Ohrgehänge) בכורות מ"ג סע"ב ספרא אמור פרק ב' פרש' ג' חוטמו נוטף עיי"ע טף א' ומ"ש. פיאה פ"ז, מ"ד (עיי"ע נטף ג') כתף ונטף עיי"ע כתף וש"נ ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ועיין תוספת' פיאה ספ"ג ומזה כתובות ס'. נטף עיניך. ובענין מטיפי עינא עיי"ע טף א' וב'. וש"נ] —

נָטֹף (= נְטוּפָה תואר מע' הקודם tropfend וכירוש' או כדעת רבינו שם מקום עיין בפנים) בפ"ז בפיאה (מ"א ומ"ב [1]) כזית הנטופה בשעתו פי' שם עיר ושמה (טופה) [צ"ל נְטוּפָה [2]]. ירושלמי (רפ"ז ד"כ.) נטופה נוטף שמן מעשיו שהוא עושה הרבה שהוא עושה זיתים הרבה. מסתברא נטל נטע נטף אין הגון עיקר. *[אחי"ה עיי"ע טף א' ומ"ש. בענין פי' רבינו שם עיר (וכ"ה בפי"מ להרמב"ם פי' שם מקום) טופה בלי כל ספק צריך להגיה נטפה וכ"ה בית נטופה (שביעי' פ"ט מ"ה) עיי"ע (ח"ב, ע"ו) בקעתא דבי נטופה (ב"ר פע"ט) אבל קשה להלום מלת בשעתו והנכון כפי' הירוש' וכהוראת נטף א' — וכן מוכח מירו' שם: היו שניהן נטופה היתה כל שדהו נטופה] —

נָטֵף (was herunterhängt) מסכת פיאה פ' כל זית (פ"ז מ"ד) [איזו היא] עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף עיי"ע כתף.

*[אחי"ה ועיי"ע נטף א' בסוף הע' ומ"ש ועיי' פי' רע"ב לפיאה שם שמפורש יפה עפ"י התוספת' שהובא בע' כתף] —

* נַטְפִּיק (Naftapräparat) גיטי' פ"ו. משחא דזיתא ונטפיק חיורא וכו' פי' נטפיק כמו נפטיק = נפתיק מל"פ نفتى ובל"ע نفطى כמו נפט עיי"ע שמן הנמצא נוטף מבין הסלעים ומרקחת ממנו נקרא ככה בל"פ וע' הנ"ל כפי דעת ה' פליישער בעמת"ל ללעווי ח"ג 382.

* נָטַר (מל"ם ונרדף עם נצר פי' שמר וכ"ה בל"ע نطر ובל"ס נְטַר beobachten, bewahren, den Groll bewahren) יומ' כ"ג רע"א כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח והכתיב (ויק' י"ט, י"ח) לא תקום ולא תטור ההוא בממון הוא דכתיב דתניא איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה וכו' ע"ש כל הענין (ובספרא קדושי' פרש' ב' פרק ד' עד היכן כוחה של נטירה וכו') ופי' ר"ח (בש"ס ווילנא) צערא דגופא כגון בזיון וכיוצא בו מותר וכו' ע"ש. ובדרוש אמרתי שהוא כמין משל לסימן ת"ח שאינו יורד עם חבירו לחיים לאבדו אף אם חרה אפו בו ובכונה אמרו רז"ל נוקם ונוטר כנחש כדרך שנאמ' הוא ישופך ראש ואתה תשפנו עקב (בראש' ג', ט"ו) שאדם דורס ראשו של נחש והנחש נושך בעקבו של אדם כך ת"ח אינו הורשה לירד לחיי חברו רק יזיקו בעקב בדבר שאין בו עיקר כל כך, וכן נאמ' בשבת ס"ג סע"א אם ת"ח נוקם ונוטר כנחש הוא חגריהו על מתניך, פי' יש בידך לפייסו על נקלה — ב"מ ס"ה. אגר נטר ליה. ב"ב ע"ד. נטר עד למחר. וכל לישנא דשמירה מתורגם בל' נטירה עיין במתורגמן. בפַעל כתובות ל"ז. מְנַטְּרָא נפשה . . לא מְנַטְּרָא נפשה. אתפעל ביצ' ט"ו. דמינטרא . . ולא מינטרא תר"י א' לשמות כ"ד. י"א אתנטרא; תרג' לירמי' ג', ה' יתנטרון; להושע י"ב, י"ד איתנטר. והשם נְטִיר תרג' שמרים (שמות י"ב, מ"ב) תרג' שׁמֵר (ש"א כ"ח, ב') נָטְרָא וקבוץ נָטְרַיָא תרג' לירמי' נ"א, י"ב וכן בל"ס נָטוּרָא פי' שומר ילק' קהלת ר' תתקפ"ט ההוא נטורא דנטר ליה וכו' והקבוץ איכ"ר בריש וירו' חגיג' ס"א דע"ו ע"ג נטורי קרתא. ויק"ר פי"ב ואסת"ר פ' ר' עזריה וצדי לי מן נְטוּרַיָּא. והשם המופשט נְטִירוּתָא פי' שמירה עיין ב"ק מ"ח. נ"ז. קט"ז: ב"מ צ"ג: ב"ב ז': אבל בפסיק' דר"כ צד נ"ו. מי פורע לכם מאדום נטירותא צ"ל נטרונא

[1]) וכ"ה בתוספת' פיאה פ"ג. [2]) במקרא (עזרי' ב', כ"ב; נחמי' ז', כ"ו) נטפה.

כדאי' בכ"י א"פ ובפסיק' רבתי ספט"ז נטרונא ובילק' בא רמז קצ"א נטרונה ע"ש והוא כמו בל"ס מְנַטְּרָנָא שומר.

נִיטְרוֹן (מל"י νίτρον (λίτρον) בל"ר nitrum בלשון ערבי' ופ' نطرون נתר Laugensalz) ירו' דשבת בפ' אמר ר"ע (ספ"ט די"ב רע"ב) נתר ניטרון פי' שם מין מלח בל"י ורו' עיי"ע נתר. *[אחי"ה בנו"ג נטרון והוא במשקל ל"ע ופ' הנ"ל ובע' נתר הביא רבינו ג"כ ניטרון בשם הירו' ע"ש] —

נֹטְרִין (= נוֹטְרִין בל"י אמצ' νοτάριοι מל"ר no- tarii סופרים Schreiber, Abschreiber) בר"ג דפ' ואלו נאמרין בכל לשון (סוטי ל"ה:) היאך למדו אומות העולם תורה אמר להם בינה יתירה נתן להן הקב"ה ושיגרו נוטרין שלהן וקיפלו את הסיד וכתבוה[1]. פי' בל' יון ובל' לעז קורין לסופרין נוטרין. *[אחי"ה בכ"י ק"ט בט"ס נוטריקון ונשתבש מע' הבא אח"ז. רבינו יפה פירשו ויפה גרס ובנו"נ נוטירין. ובירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד אי' בכל יום ויום או"ה שולחים נוטריהן ומשיאין את התורה וכו' — נוטרים, נוטרין בספרי וילק' מטות עיי"ע טְרִיוֹן (ה"ד, פ"ו:) — ועוד הוראת נוטרין מל"ר notaria והיינו notaria scripta רשימת הכתבים שמ"ר פל"א משל למי שרצח והביאוהו לפני השלטון כיון שקרא את נוטרין שלו אמר וכו' פי' רשימת עונות של רצחן הנכתבין לחייבו בדין gerichtliche Akte ולא כדעת ר"ב בסוף ע' הבא אח"ז] —

נוֹטְרִיקוֹן (מל"ר notarium = notaricum Abkür- zung, d. i. das das Geschwindschreiben Betreffende) בס"נ דפ' הבונה (שבת ק"ה.) מניין לשון נוטריקון מן התורה שנאמ' (בראשי' י"ז, ה') כי אב המון גוים נתתיך וכו' פי' אות אחת שנעשית סימן לכל דבר כמו שמפורש אב המון וכו'. — (א"ב סופרי בי"ד או מדינה בהיותם נחפזים היו כותבים ראשי דברים וכתיבה זו נקראת בל"ר נוטריקון. במד' שמות רבה פ' אם כסף תלוה (פל"א) משל למי שרצח והביאוהו לפני השלטון כיון שקרא נוטריא שלו אמר עד עכשיו הוא חי פי' דברים נכתבים נגדו) *[אחי"ה אין הציון הזה מענין המדובר בו ושייך לע' הקודם לזה ע"ש. אבל בפי' נוטירקון יפה כיון ר"ב ואלה דברי ר"ח (בש"ס ווילנא) בשבת הנ"ל נוטריקון הוא לשון יון וסופרי המלכים והשרים שלהם יש להן כתב שקורין אותו נוטריקון ואומר המלך לסופר כתוב טופס והמלך מסדר לפניו בפיו והסופר כותב מפיו מילי שממשמשת כמה ובשיטה אחת כותב מגלה וזהו (נוטריקו) [נוטריקון] ע"כ ובספר יבין שמועה דס"ד ע"א פי' נוטריקון נוטר אות קונה תיבה! וכנ"ה בשבת ק"ד: וק"ה רע"א כתב אות[2]) נוטריקון ושם: אנכי נוטריקון, שם נמרצת (מ"א ב', ח') נוטריקון ע"ש ובד"ס השינויים. ב"ר פמ"ו מניין נוטריקון מן התורה וכו' כדאי' בשבת הנ"ל. תנחומ' וארא ססי' ט' עשר מכות חקוקות עליו (על המטה) נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב וכ"ה בשמ"ר ספ"ח ועיין פ"ה שהיה כתוב עליו נוטריקון דצ"ך וכו'. שם פמ"ב מהו פרשז (איוב כ"ו, ט') פֵּרשׂ רַחוּם שַׁדַּי זִיו עננו עליו וכ"ה בפירש"י לשבת פ"ח סע"ב ולסוב' ה' רע"א ועיין ילק' מלכי' ר' רכ"ה וילק' איוב שם לי'. תנהומ' הישן ויחי סי' י"ב פחז כמים לשון נוטריקון הוא ועיי' שבת נ"ה: ובתנחומ' הנדפס ויחי סי' ט' ובאגדת בראש' פפ"ב. בע' יחניף הביא רבינו ספרי אלה מסעי (פ' קס"א) לשון נוטריקון יחון אף ע"ש (ח"ד, קכ"ה) וש"נ ירו' תעני' ושם לי' לשון נוטריקון ועיין מבוא הירו' למהרז"ף צד קמ"ז: וש"נ ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד גוביי דו גבי דינא דמריה אבל מה שכתב מהרז"ף „תיבת נוטריקון לא מצינו בירושלמי" אישתמיטתיה מה דאי' בירו' ערל' ספ"א דס"א רע"ג שדרש עִנְקוּקְלוֹת: לשון נוטריקון הוא עִנְבִין דִלְקֵי תִלְתִיהוֹן] —

נָטַשׁ (כמו לָטַשׁ מל"מ ענין חדוד ומרוט geschärft, gespitzt sein) בחלק בענין סנחריב (סנהדי' צ"ה:) אמר לו הקב"ה לגבריאל גבריאל כלום[3]) מגלך נטושה אמר לפניו רשב"ע כבר[4]) נטושה היא[5]) מששת ימי בראשית שנא' (ישעי' כ"א, ט"ו) [כי] מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה. *[אחי"ה ובלחש נגד כיפה (עיי"ע כב ג' כס ו') בשבת ס"ז. חרב שלופה וקלע נטושה וכו'. ויפה פי' עה"ק שנ"ב נטושה פי' מושחז כמו לטישה נטושה] —

נְטַשׁ (ויותר טוב נְשַׁט enthäuten) מסכ' ב"ב, פ' יש נוחלין (ק"י.) נטוש נבלתא בשוקא ושקול אגרא ובמסכ' סנהד' פ' חלק (ק':) לא תנטוש גלדנא מאודניה פי' ענין פשיטה ובעל הערוך גרס נשט ע"ש. *[אחי"ה וגי' רבינו יותר תתכן כי נשט בל"ס פי' פשט עור וכן פי'

---

[1]) בנו"ג בע"א עיי"ע סא [שא] ב' ומ"ש. [2]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אות אחת. [3]) לי' לפנינו. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס בילק' ובמנו"ה אצל ד"ס. [5]) לי' לפנינו.

רבינו בע׳ גלדן (ח״ב, רצ״ג:) כפי ס״א פי׳ לא תפשוט העור ע״ש ובע׳ גשט תמצא סתירת ר״ב בדברי עצמו כי שם הביא גי׳ הספרי׳ בב״ב נ ש ו ט ע״ש] —

* נָטַשׁ (מל״מ ענין עזיבה verlassen, überlassen) סנהד׳ ו׳ סע״ב ולפני התגלע הריב נטוש (משלי י״ז, י״ד) קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו וכ״ה בירו׳ סנהד׳ פ״א ד״ח: אתה רשאי לנוטשו . . אין אתה רשאי לנוטשו. ירו׳ שקלי׳ רפ״ה ד״ח: בש״ס בבלי כפי גי׳ הכ״י ש״ס נמשנה (ובנו״ג אפקנא) דלא תימות גבן נטשת (ובנו״ג אפקינה ובקצת דפוסי׳ נשתבש נישטנה עיין ד״ס). ב״מ ל״ח סע״ב ול״ט רע״א נכסי נטושים ע״ש כל הענין והפכו רטושים עיי״ע רטש. ועיין ירו׳ יבמו׳ פט״ו דט״ז. ירו׳ כתובו׳ פ״ד דכ״ט ותוספת׳ כתובו׳ פ״ח והשם המופשט נטישה עיין ירו׳ פיאה רפ״ד די״ט:

* נִי׳ ׳ אותיות השמוש נוספות בראש המלה כמו ניהו, נינהו במקום איהו, אינהו עיין ערכם.

* נִיא (מל״ע نأى ענין קימה והושאל לנענוע הענפים das Sicherheben, Hin- und Herbewegen) ירו׳ ב״ב ספ״ב די״ג רע״ג מרחיקין את האילן מן העיר וכו׳ משם שעומד ומאפיל או משום שניאו רע וכו׳ אין תימר משם שניאו רע וכו׳ ופי׳ המפרש כמו שניעו בעי״ן שנינועו מזיק לבני העיר. ועיין בבלי ב״ב כ״ד: משום נויי העיר ופי׳ רגמ״ה שיהיה משייר מישר יפה סמוך לעיר בלא שום עיכוב ע״כ ובש״ס ווילנ׳ אשר שם נדפס כ״י מתוך כ״י שלי הוא בטעות ע״ש. וא״כ לפי פי׳ רגמ״ה אולי הוא מל״ע نوى, نية הרחק בינתים Distanz ונם לשרש نأى = ناى יש לו זו ההוראה.

* נִיב (נ״ל מל״ע ناب עושה איזה דבר פעמים ושלש עד שהוא שגור wiederholt thun, geläufig sein) בויק״ר ספט״ז דרש בורא ניב שפתים (ישעי׳ נ״ז, י״ט) ר׳ יהושע בן לוי אמר אם הניבו שפתיו של אדם בתפלה יהא מובטח שנשמעת תפלתו וכו׳ ובברכות ל״ד: אי׳ בתמורתו אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל וכו׳ ובירו׳ ברכות ספ״ה ד״ט סע״ד דרש זה הפסוק בע״א ע״ש.

* נִיב, נִיבָא עיי״ע נב.

* נִיהוּ (כמו איהו בהוספת נו״ן בראש פי׳ הוא er, es) ברכות נ״ח, ב״ק ג׳ סע״א נ״ג: מאי ניהו וכ״ה בע״ז ג׳. וצ״ל כבפסחי׳ ק״ד. מאן ניהו, תענית כ״ד רע״א אנא ניהו, פסחי׳ י׳: איהו ניהו, חולי׳ מ״ג: הי ניהו ולנקבה ניהי כמו איהי ברכו׳ מ״ד סע״א מאי ניהי. והקבוץ זכר נינהו (= אינהו) ביצ׳ י״א. אחריני נינהו, חגיג׳ ט׳: צדיקי גמורי נינהו, חולי׳ ל״ח. מאי נינהו דברים וכו׳ שם ע״ט. כולהו חדא מינא נינהו, שבת נ״ה: סוכ׳ נ״ב: ב״מ פ״ו: סנהד׳ צ״ב: ע״ז נ׳. בכ״י ש״ס מאן נינהו וכו׳, ערכי׳ ג׳: בני עבודה נינהו, כתובו׳ ק״ה סע״א בני דינא נינהו, שם כ״ב: תרי ותרי נינהו, ב״ר ספ״ב תרי נגהו (חסר יו״ד) וכ״ה בב״מ כ״ד: נגהו, ועיי״ע הבא אח״ז.

☞ נִיהֲלֵיה (ihm) ניהלי ניהלן בל׳ גמרא ענינם אצלו אצלי אצלם. *[אחי״ה הורכב מן ניהו (עיי״ע הקודם) עם כינויי הגוף לי, לך, ליה, לן, להו. ד״מ חולי׳ נ״ט: ב״מ ס״ז. ע״ב סע״א קידושי׳ י״ג. נִיהֲלִי[1]) חולי׳ קמ״ב. נִיהֲלָךְ, שבת קי״ט. ב״מ י״ט: ע״ב סע״א ב״ב קע״ב. כתובו׳ ס״ז: נִ י הֲ לֵ י הּ, יבמות ס״ג סע״א קידושי׳ י״ג. נִ י הֲ לָ הּ, ברכות נ״ד סע״ב נדה ס״ג: נִ י הֲ לָ ה, כתובות צ״ב. נִ י הֲ לַ יְ י ה וּ] —

* נִיוָה (כמו נָוֶה, דירה Wohnung, Wohnen) ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג שניויה רע . . ניויה יפה בב״ר ר״פ ס״ד אי׳ נוה עיי״ע גרדיקי (ח״ב, שס״א ומ״ש).

* נִיוּלִי (שם פרטי) חולי׳ מ״ה: אמר ניולי א״ר הונא ופי׳ רש״י שם חכם.

* נָיוֹמָא (במשקל קָטוֹלָא) בל״ע نوم מפעל נום der Schlummernde) תרג׳ למשלי כ״ג, כ״א והשם נָיוֹמְתָּא תרג׳ לתהלי׳ קל״ב, ד׳; למשלי ו׳, ד׳; לאיוב ל״ג, ט״ו והוא כמו נוּמִיתָא ובל״מ תנומה.

נָיוֹת (שם מקום ונדרש מן נוי הקבוץ נויות פי׳ יופי ופאר Schönheiten, Zierde) בפ׳ איזה מקומן בגמ׳ ה ע ו ל ה[2]) (זבחי׳ נ״ד רע״ב) וילך ד ו ד[3]) ושמואל וישבו בניות (ש״א י״ט, י״ח)[4]) וכי מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם. בס״ג דפ׳ הקומץ רבה

[1]) בכ״י ש״ס בי״ם נהלי. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר אבל בדפ׳ פיזו וויניצי׳ הערל. [3]) וכ״ה בש״ס אבל במקרא אי׳ ה ו א [4]) והוא כפי הקרי ובכתיב אי׳ בנוית ובש״ס בנויות.

(מנחות ל"ח:) אמר רב נחמן[1]) בר יצחק[2]) ונוייהן לבר. פי' נויי הקשר יפנה לחוץ אותו צד שיראה כעין ד'. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בל' ראשון ע"ש היטב ובתוספו' שם וגליון הגרי"ב. וכן דרש באיכ"ר פ' בלע את כל נאות יעקב (איכ' ב', ב') את כל (נאותיו) [צ"ל נוֹאוֹתיו] של יעקב כגון ר' ישמעאל ורבן גמליאל. במלת נוי האלף נבלע תחת נאוי עיי"ע נו ב' וש"נ. ובענין עדיות פ"ב מ"ט הנסמן שם עיין תשוב רה"ג נדפס בסוף אגרת רש"ג[3]). ובענין בניות עיין מנחת שי לשמואל שם ועיי"ע נוותי] —

* 1 נִיחָא (מל"ם פי' כמו נוֹחַ עיי"ע ruhig, sanft, lieb) תענית ג': אתא ניחא עיי"ע רז א'. פסחים ד': ניחא ליה לאינש וכו', ערכי' ל': ניחא לאינש וכו', מגיל' כ"ח. לא ניחא לכו וכו', ב"מ ט"ז רע"א ניחא ליה דליקום (הרבה פעמי'), ב"ב קע"ב: מילתא דניחא ליה למלוה וניחא ליה ללוה. ובמקום הָנִיחָא (= הא נִיחָא) של ש"ס בבלי אי' בירו' נִיחָא עיין ירו' פסחים רפ"א דכ"ז: ירו' יומ' פ"ג דמ"ג סע"ג ורע"ר ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ד. והשם נִיחָא סנהד' מ"ה. ולרוב במשקל סורי נְיָיח, נְיָיחָא ירו' תעני' פ"א דס"ד. בשובה ונייח, קהל"ר פ' יש רעה והוה נייח ליה דקבריה וכו' ב"ר ר"פ פ"ז אין לו נייחא וכו' ובלי' נקבה נַיְיחָה ב"ר פכ"ה ורפ"ל ועוד בל"ם נִיחוּתָא עיין פסחי' ל"ב: סנה' ל': שבת ל"ד. גיטי' ז' רע"ב תעני' ד'. ב"ב כ"ה: ערכי' י"ז. והפעל נִיחַ באפעל מַנִיחִין עיי"ע דכר וע' נח א'.

* 2 נִיחָא (אמורא דא"י) ירו' כלאי' רפ"ט דל"א ע"ד ירו' יבמו' ספ"ח ד"ט סע"ד רפ"ט ד"י ע"א ר' ניחא בר סבה (סבא).

* נילא עיי"ע אחר נכתם.

* נִים, נִימָא, נִימוֹם עיי"ע בע' נם, וש"נ נימוסות.

נַיְיקָא (דינר פסול מל"פ הרשומ' בע' אנגרא (ח"א קל"ח.) falsche Münze) בריש הזהב (ב"מ מ"ו:) נייקא ואנגרא כבר פירשנו בע' אנגרא. *[אחי"ה ושם הגי' ניאקא אבל כגי' נייקא אי' ג"כ בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) אשר פירושו העתיק רבינו בע' אנגרא וגי' נייקא אי' ג"כ בכ"י ש"ס פ' ובכ"י ש"ס מ' אניאקא ובשאר כ"י אניקא, אנייקא עיין ד"ס ב"מ צד ס"ה: וש"נ גי' הכ"י ויתר המקומו' תרג' רב אבא כגי' רבינו בע' אנגרא ע"ש וש"נ גזרת המלה] —

* נימפי, נינפי עיי"ע נמפה.

* נימוקי עיי"ע נמק.

* נִימוֹרֶת (מל"ר numerus ובל"י החדש' νούμερον Cohorte (Compagnie) Soldaten) ירו' פסחי' ספ"ד דל"א סע"ב ביומוי דר' מנא הוות נימורת בציפורין וכו' פי' מחלקה של צבא במנין קצוב, והמפרש בירו' טעה במח"כ לפרש אשה ממקום נימור! ועוד עיי"ע נומירין.

* נִינְהוּ עיי"ע ניהו, ור"ב הביאו בע' נַן.

* נִינְוֵה (עיר המפורסמת באשור Ninive) ירו' שבת רפי"ר די"ד: עיי"ע צרע א'.

* נִיסְלָא (לפי הענין כסא שיושבין שם Sitz, Stuhl) ירו' סנהד' פ"ב ד"כ סע"ג ואין יושבין על ניסלו ולפי ס"א כסאו וכן בתוספ' סנהד' פ"ד ואין יושבין על ניסלו ספסלו כ"ה בכ"י אירפ' ובלי כל ספק ספסלו או כגי' הדפוסי' כסאו באה להורות על מלה זרה ואולי הוא מל"פ نشانتن ישב, ולולי יראתי הייתי מגיה כיסלא = כילסא κλισία, Lehnstuhl.

* ניסן, ניסנא עיי"ע נסן.

* ניסרדי (?) (חג הפרסיים עיין בפנים) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג במדי ניסרדי ותירייסקי ומתירקנה, שני שמות אחרונות ענינם שני חגים פרסיים עיי"ע טוריסקי (ח"ד, פ"ח) ובלי ספק גם ניסרדי חג פרסיים הוא ובמ"ע ישרון לקאבאק ח"ח 55 הואלתי לפרשו שצ"ל נוסודי והוא نو زودی חג הולדת ונקרא כן יום אשר בו מלאו ט"ז שנה מחיי הבן הפרסי וחגו אותו הפרסיים ועיי"ה מ"ש הח' שפיעגעל העתקת אפיסטא ח"ב XXII והלאה וגי' הבבלי ע"ז י"א: עיין בע' טורייסקי.

* ניסרפו (צרוף אותיות) סנהד' כ"ב. שהש"ר פ' במעט כן פי' ר' יוחנן ופרסין בדניאל ה', כ"ה.

* נִיעַ עיי"ע נע.

* נִיפּוֹל (junge Taube) ב"ב כ"ג רע"ב ניפול הנמצא בתוך חמשים אמה וכו' ופירש"י

---

[1]) לי' בכ"י ה"ב. [2]) לי' בש"ס. [3]) היו"ל ע"י ה' דוב בער גאלדבערג מאינץ תרל"ג צד 64.

ניפול נוזל ובפירוש רגמ״ה: גוזל שנפל מן השובך ע״כ וכן פי׳ רבינו בע׳ פל האחרון וא״כ משרש נפל וכדמוכח מש״ס שם: ודאי מההוא נפל אבל לפע״ד שהוא מל״פ نيز نيزه בן מבן או מבת והושאל לבעלי חיים חוץ מאדם כמו بچه נאמר מילדי אדם ויתר בעלי חיים. ולפי זה עיקר הגי׳ נפיל כדאי׳ בכ״י א״פ ולדעת ה׳ לעווי מל״ר pullus ועוד עיי״ע נפל = נִיפּוֹל.

* נִיפְּרָא עיי״ע נפר.

* נִיץ (מטבע שנקרא בל״י ἐννεάς = Sesterz $^{1}/_{9}$) ירו׳ קידוש׳ פ״א דנ״ח ע״ד שני ניצים וכו׳ עיי״ע הדרם (ח״ג קפ״ט: והלאה) וע׳ הֶנֵּץ (שם רכ״ו.)

* נֵיץ, נִיצוּץ עיי״ע נץ.

* נִיקוֹמְכִי (שם אמורא דא״י Νικόμαχος) ירו׳ פסחים ספ״ח דל״ו: ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ד וירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ד תני ניקומכי קומי ר׳ זעורה (זעירא) וכן הורגל זה השם אצל היוניים.

נְיָיר (אולי מל״ע نيس בקבוץ انيار גמא Schilf ואצל רז״ל הוא אשר כתבו עליו בראשונה Papierschilf ועוד עיין בפנים) בפ׳ המוציא יין (שבת ע״ח סע״א במשנ׳) נייר כדי לכתוב עליו קשר מוכסין. בפ׳ המביא כדי יין (ביצ׳ ל״ב:) אין חותכין את הנייר. בפ״ב במגיל׳ (י״ז.) על הנייר ועל הדפתרא. פי׳ הוא חיפה והוא מחקא (שם י״ט רע״א)[1] כבר פי׳ בע׳ חיפא[2]. *[אחי״ה והביא זה הפי׳ בשם הערוך הר״ש בכלי׳ פכ״ז מ״ה ע״ש וכפי׳ הציון מתוספתא (כלי׳ ב״ב רפ״ה) כף של נייר שהתקינה לחגור בה את מתניו — וגזרת נייר קשה הבנה היא ואומרת דרשוני ורבים וכן שלמים לא מצאו ידיהם בפירושה עיין פערלעס עט״ש 37 שהשוה למיא דנרא (גיטי׳ י״ט:) מל״פ نار פי׳ רימון אשר מצו עומד לכתוב בו אבל עיקר חסר מן הספר, ה׳ לעף בט״ר ח״א 98 השוה למלת נירים, נירין ע״ש[3]) אבל צוה עלינו לעיין מלת ערבית ניר ואולי כיון למלה ערבי׳ הרשום׳ שענינה גמא וגם בל״מ ענין גמא Papierschilf ואולי נייר אחד הוא עם נייל (ור׳ ול׳ מתחלפות) על שם הנילום אשר הוליד עישב זה אשר ממנו עושים גליונים לכתוב (עיי״ע פפייר במו״ע) בעבור זה מתואר הנילוס δονακώδης Νεῖλος, Nilus papyrifer (נילום מלא גמא)[4]) וא״כ נייר הוא מקוטע וצ״ל נייר פפייר Nil-Papier (ועיי״ע פפייר) ורז״ל השתמשו בשתי תיבות נפרדות — וכנ״ה בשבת ע״ח: נייר מחוק, גיטי׳ ט׳: י״ט: נייר חלק עיי״ע נר ד׳ נייר חדש אבות פ״ד מ״כ ועוד עיין נייר בכלי׳ פ״י מ״ד פי״ז מט״ו, פרה פ״י מ״ו זבים פ״ה מ״ה תוספת׳ ב״ק ספ״ט ועוד עיי״ע הבא. בלא״ר ניירא ב״ק ל״ג סע״ב צ״ח סע״א והקבוץ נְיָירוֹת פרה פ״י מ״ו, כלי׳ פ״ב מ״ה ועיי״ע הבא אח״ז. פסחי׳ מ״ב: ניירותיהן] —

נְיָיר (מענין הקודם ועוד עיין בפנים שם מקום) בפ׳ ב׳ בכלי׳ (מ״ה) חביות ניירות טהורים פי׳ כלי חרס ואין להן שפה ויש מפרשין שהכיסוי מן ניירא וי״מ שעל שם מקומן נקראו. *[אחי״ה וז״ל רה״ג בסד״ט צד 4 חביות ניירות פי׳ יש שמפרשין שהכיסוי מן הנייר ואנו אומרין שעל מקומן שמן כן ע״כ וכן בפי״מ לרמב״ם ובכל״א של ר״ש מפורש על שם מקומן (וחברו חביות לודיות כלי׳ פ״ב מ״ב) וה׳ נייבויער 163 שיער שהוא נערן (דה״י ח׳, כ״ח) או נערת (יהושע ט״ז, ז׳). ועוד כתב הר״ש ואית דגרסי וכסוי חביות והניירות ותרי מילי נינהו ונייר הוא קלף וכו׳ ע״ש וכן פי׳ התוי״ט לכלי׳ שם וכתב וזה נראה בעיני ועיין תוספ׳ רע״ק שם. ובזו השיטה פי׳ רבינו בפי׳ ראשון אבל אז והניירות עיקר הגי׳ ויש להביא ראיה מתוספ׳ כלי׳ ב״ק ספ״ז החמת מעור הדג והנייר שהלביש בו את החבית וכו׳ ועוד תוספת׳ מעש׳ שני רפ״ה מצא חבית מליאה פירות וכו׳ כתוב בחרס ונתן על פי חבית כניאר כה״ג בכ״י אירפ׳ ובכ״י ו״ו בינייר וצ״ל כגי׳ דפוסי׳ בנייר[5]) הרי שדרכן לכסות את החביות בנייר וא״כ בהנם מלעיג זה הפי׳ הח׳ נייבויער (שם)] —

נוּר, נִיר, נִירָא, נִירוֹן עיי״ע בע׳ נר.

* נַכְזְרָיָא (תואר השם (מפעל כזר) פי׳ אכזרי Grausamer) עיין תרג׳ למשלי י״א, י״ז; י״ז, י״א; והשם נַכְזְרָיוּתָא תרג׳ למשלי י״ב, י׳; כ״ז, ד׳ ובקצת דפוסי׳ נוכריתא.

נך (= נְכָה מל״ע نكأ, نكى בל״ס נְכָא ענין נזק והפסד Schaden leiden, verletzt werden בפיעל ובפַּעל ענין גרעון verringern, abziehen von etwas) בפ׳ האומ׳ לחברו (ב״ב ק״ו. במשנ׳) פחות שתות[6])

[1]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע מחקה [2]) חפה א׳. [3]) ולעף ספלנ״צ צד 55 רמז על זה והוא בעצמו אין בפיו מענה. [4]) עיין ע״מ ערש וגרובער ע׳ Papyrus ח״ג, י״א צד 231. [5]) וכה״ג בתוספת׳ כ״י כלי׳ ב״ק ספ״ב כסוי חביות ניארות. [6]) וכ״ה בדפ׳ פיזי ועיין רשב״ם ושט״מ ובנו״ג משתות.

הגיעו עד שתות ינכה[1]) בפ' איזה נשך בגמ' הלוהו על שדהו (ב"מ ס"ז סע"ב) רבינא אכיל בנכיתא. בס"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובות צ"ה רע"ב) ההוא גברא דמשכן[2]) ליה פרדיסא לחבריה לי' שנים בנכיתא[3]) וקש לה' שנין פי' זקן ובטל מלעשות פרי והיינו אישתדוף וכתבו ליה טרפא למי שהיה בידו הפרדס משכון דליגביה מלקוחות שקנו אחריו מה שפיחת לו הפרדס דקש אלמא אישתדוף בני חרי טריף ממשעבדי התם איהו הלוקח שלקח מבעל[4]) הפרדס אחר שמשכן את הפרדס דאפסיד אנפשיה דלא איבעי ליה וכו'. — (א"ב ענין גרוע המעות) *[אחי"ה פי' דכתובו' הנ"ל לא כפירש"י במהדורא בתרא כפי מה שהביא בשט"מ עפ"י פי' הריטב"א ע"ש. וכנ"ה בב"מ ס"ב סע"א משכנתא בלא נכייתא ופירש"י מלוה מעות על הכרם ואוכל את הפירות ואינו פוסק לנכות לו מן החוב כלום בשביל אכילתו ואוכל בתורת רבית ע"כ. ושם ס"ז: הרבה פעמי' נכייתא ועיי"ע גרע (ח"ב, שע"ג.) ובענין פרוש מה נכייתא ירו' ברכות פ"ט די"ד סע"ב לפי גי' המהרש"ם וכ"י ערוך ע' פרוש עיי"ע הנכיה (ח"ג רכ"ד: ומ"ש) ובל' זכר נְכֵי, נְכַאי (Abzug) ב"ק נ"ט. נכי חיה . . נכי מזון וכצ"ל בתוספ' רפ"ט (ובקצת דפ' זכי מזון, דמי ניזק) ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: נכאי מזון. גיט' ט"ו: ב"ב נ"ז. נכי ריבעא דממונא — והפיעל ופעל בירו' ברכות הנ"ל ובירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג הפעל אנא מנכה (מנכי) ב"ק צ"ז סע"ב וצ"ח רע"א מנכינן ליה . . לא מנכינן ליה ושם קט"ו. חולי' קל"ב סע"א קל"ח. מנכה לו מן הדמים. תוספ' חולי' רפ"ט מנכה מן הטבח את הדמים. ב"ב ק"ג: ק"ד. ק"ו. ינכה. שבת ק"מ. מנכו לי מזכותא דעלמא דאתי. במד"ר פ"כ דרש נכה בו (במדבר כ"ב, ו') כמי שמנכה אחד מעשרים וארבעה לסאה וכו' (עיין ירו' כלאי' רפ"ב דכלאי' דכ"ז רע"ג). שהש"ר פ' כמעט דרש נכתה (ישעי' ל"ט, ב') שנִכָּה מסנחריב. ונגרע מערכך (ויק' כ"ז, י"ח) תר"י א' ומנכי ליה מן עלוייה — ובהוראת נזק והפסד עיין ירו' כתובות פי"ב דל"ה רע"ב וקברתני בקבורתם (בראש' מ"ז, ל') יעקב כל הן דהוא מהו מנכי וכצ"ל בירו' כלאי' פ"ט דל"ב רע"ג ובדפ' קראט' בט"ס טנכי. פי' מה נזק יש לו, ירו' דמאי פ"א דכ"ב. יעבור ולא מנכי, ובירו' שבת פ"ג ד"ו. וירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ומכי הוא לה חסר נון במקום ומנכי פי' וכי מזיק הוא לה ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד ואנכון פי' וניזקים ועיי"ע נכה במעריך ללונזאנו — ירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד בתחום נכי ט"ס עיי"ע נְוֵה ומ"ש] —

נך (= נָכָה מל"מ schlagen או אולי מע' הקודם ענין גרעון (verringern, abnehmen בויק"ר אל תונו (פל"ג) א"ר סימון מה היורה אינה מעמידה אלא נכה כך אמר להן הקב"ה לישראל הריני מנככם בייסורים בעולם הזה בשביל לזכותכם לעתיד לבוא[5]). — (א"ב ענין הכָאה) *[אחי"ה וכ"ה בפי' מ"כ אבל נוכל לפרש ג"כ מע' הקודם ושעורו אם עומדת היורה זמן מה שלא נשתמש בההיא מעלה חלודה ובהכרח לשפשפה ולנכות ממנה ולמעטה ובזה תתקיים היורה ולא תאכלנה החלודה כך מנכה אל יתברך ישראל ביסורים וזה טובתם ועמידתם (עיין פי' מהרז"ו ופי' ידי משה) ובנו"ג אנככם והוא קטוע מן אנכה אתכם וכפי גי' רבינו מנככם = מנכה אתכם ובדפ"ר ובכ"י ק"ט וה"ב מהנככם — ומענין הכאה בהפעיל כמו בל"מ מַכֶּה עיין סנה' ס"ח. פ"ד: מכו' ח'. והקבוץ ירו' פיאה פ"א דט"ז. כלי זיין מכין במקומן וזה מכה מרחוק. ובבינוני הָפעל כתובות ע"ז. מוּכֶּה שחין ולנקבה כתובות י"א. י"א: י"ג. יבמות נ"ט. ירו' יבמות פ"ו ד"ז ע"ג וירו' כתובות פ"א דכ"ה: מוּכַּת עץ. והקבוץ פרה פ"ח מ"ט מקואות פ"א מ"ח המים הַמּוּכִּין ועיי"ע מך] —

נך בפ"ק דכריתו' (ג'.) תנא יתהון בנכהון[6]) עיי"ע כן קמא.

* נְכִיָּה (בל"ע نكاية היזק ובל"ס התואר נָכוֹיָא מזיק (schädlich ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו: ואמר (גר) מלתי ולא טבלתי נאמן ומטבילין אותו בשבת משם מה נכייה כלומ' מה היזק וגירעון יש בזה וכן מוכח משם בסמוך ר' אבהו פתר לה משם מה בכך. ופני משה (ואחריו ה' לעווי מבלי שהזכירו) פי' נכייה משום נקייה בעלמא!

נְכאת (מל"מ וכ"ה בל"ע نكأة (Traganth - Gummi ולוט בב"ר (פצ"א) נכאת שעוה. *[אחי"ה ועיי"ע לט א' וע' צרי וכ"ה בתר"י א' לבראשית

1) בכ"י ק"ט וה"ב לי' ציון הראשון. 2) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ק"ט וה"ב ובדפ"ר ההוא דמשכין ומדפ' פיז' והלאה ההוא דמשכיר. 3) לי' לפנינו. 4) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד הי"ב ודפ"ר. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע לעולם הבא ובנו"ג אבל לעי"ל לא אוסיף עוד עבור לו (עמוס ז', ז') וזה נכון כי בריש המאמר דרש ג"כ מעמוס שם ואמר אנך. 6) בנו"ג בינכיהון.

ל"ז, כ"ה; מ"ג, י"א: נכאת: שעוה ובאוננק' שעף ועיי"ע שעוה וע' שעף] —

* נְכֵיל (מל"מ נָכַל בל"ס נְכֵל arglistig sein) והתואר נָכִיל, נכאלא (כל"ס נְכִיל, נְכִילָא, נָכוּלָא) והשם נִיכְלָא, נכילו ולנקבה נְכִילוּתָא וכ"ה כל"ס כולם ענין מִרְמָה, רְמִיָּה ותַּרְמִית עיין הדוגמאות במתורגמן.

נֶכֶס (מל"מ רק בקבוץ נְכָסִים ובלא"ר נִכְסִין ענין קנינים Vermögen, Güter) בפ' החולץ (יבמו' ל"ח.) ובי"ה אמרו נכסין בחזקתן וכתובה בחזקת יורשי הבעל ונכסים הנכנסים והיוצאין עמה בחזקת יורשי האב. וכמו זה בפ' מי שמת[1] (ב"ב קנ"ח.) נפל הבית עליו ועל אשתו פי' נכסי צאן ברזל הם ששנו בית הלל בחזקתן סתם ופירשו כתובת מנה מאתים בחזקת יורשי הבעל ונכס' מלוג הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי אשה ואמרינן בגמ' (ב"ב קנ"ח:) הא דאמרי בית הלל בנכסי צאן ברזל שהן בחזקתן בחזקת מי נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש והלכתא כבר קפרא דתני יחלוקו ופי' נכסים הנכנסים והיוצאי' עמה הם שנפלו לה אחר שנשאת ונקראין נכסי מלוג שיוצאין אם הם בעינייהו. *[אחי"ה ונראה דגי' רבינו כגי' כ"י ש"ס בב"ב דאקדים ר"א לר' יוחנן וכ"ה ברי"ף וברא"ש ועיין ד"ס למקומו — וכנ"ה בב"ק פ"א מ"ב נכסים המיוחדין. שם ט': נכסים שהן בני ברית עיי"ע בן ברית. צ"ג. מרי ניכסי קידושי' כ"ו. נכסים שיש להם אחריות . . נכסים שאין להם אחריות. סוכ' כ"ט: עיי"ע טמיון. ב"ב נ"ד: נכסי עובד כוכבים. נ"ח. כל נכסי, כולהו נכסי. בכורו' מ"ח. נכסי דבר אינש וכו' נכסי טובא. שם: נתחייבו נכסים. גיטי' נ"ב. נכסי יתומין. ב"ר פע"ד נכסי חו"ל אין בהם ברכה. תנחומ' שמות סי' ט"ז נתברך בנכסים ועוד הרבה נסמנים בפ' יצחק ע' נכסוהי וע' נכסי. וגזרת המלה בתנחו' סוף מטות במד"ר ספכ"ב ילק' ש"א רמז פ"ה למה נקרא שמם נכסים שנכסין מזה ונגלין לזה ובילק' תהלים ר' תתי"ב הסדר שהם נגלין לזה ונכסין מזה ובל"ס נִכְסָא בקבוץ נִכְסֵא, נִכְסִין פי' מקנה צאן כי רוב קנינם בזמן קדם היה מקנה צאן (וכן בל"ר pecunia מטון נגזר מן pecus בהמה) מקנה וצאן תרג' נכסין עיין תר"י ב' לבראשי' י"ג ז'; לבמד' ל"ב, ג', ד'] —

☞ נְכַס (כל"ס פי' שחט, זבח Thiere tödten, schlachten) תרג' שחט (ברבלה) [צ"ל ברבלתה] (ירמי' נ"ב, י')[2] נכס ברבלתה וענין קרוב לזה כל איש זובח זבח (ש"א ב', י"ג) [תרג'] כל גבר דנכים נכסתא. *[אחי"ה וגם זה הציון מהמתורגמן וש"נ בטעו' שמואל ג'. וכן הרבה מלשון זביחה מתורג' נכיסא ע"ש ולא ידעתי למה לא הביא גם ציונים מתרג' של תורה עיי' אונקל' לבראשי' ל"א, נ"ד, מ"ג ט"ז; לשמות כ"ב, א'; לויק' ט', ח'. ט"ו ועוד זולתו והשם ניכסא ולנקב' ניכסתא עיין עמת"ר לה' לעווי. וכן בדרז"ל הפעל ירו' שביעי' ספ"ה דל"ו. מיכוס תורא רדייא. קהל"ר פ' וישב העפר: דנכים אימרא. והצווי כוס פסחים ס"א. עיי"ע כס ח'. וש"נ חולי' ל"ז: ובהשאילי' סנהדי' כ"ה סע"ב נכים אבא לפום ברא וכו' ע"ש פירש"י. אתפעל ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. חמא חד עיגל מִתְּכֵים ובירו' כלאים פ"ט דל"ב: מנכס. התואר ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג, פי' קרץ (ירמי' מ"ו, כ') חד אמר נָכוּסָה. והשם נִכְסְתָא וכ"ה בל"ס ב"ק מ"ו סע"א אי גברא דזבין לנכסתא לנכסתא אמרי[3] ושם: אי דמי נכסתא לנכסתא וכו' ועיין ב"ב צ"ב.

* נִכְפֶּה (מפעל כפה עיי"ע כף ו' פי' חולה במחלה הכבדה Epilepticus) בכורות מ"ד. תוספת' בכורות פ"ה עיי"ע כף ו'. והקבוץ נִכְפִּין פסחים קי"ב: יבמות ס"ד: כתובות ס': עיי"ע הנ"ל ופי' רבינו שנעון שנופל לארץ ע"כ והוא חולי הכבדה והחולים נופלים לארץ בשממון וכן נקרא חולה במחלה זו בל"ע مصروع פי' מי שנופל לארץ der Hingestreckte, Epileptische. ולנקבה ב"מ פ'. נכפית היא וכ"ה בתוספת' כתוב' פ"ז תוספ' ב"ב פ"ד.

נָכְרִי (מל"מ פי' שם יחס לאיש שאיננו מקרוביו או מדת שלו fremd, andersgläubig) ולנקבה נָכְרִית ועוד עיין בפנים) בילמדנו בריש ואלה שמות (תנחו' שמות סי' ז') שנינו בת ישראל לא תניק בנה של נכרית אבל נכרית מניקה בנה של ישראלית ברשותה מאי ברשותה אוכלת מתחת ידה ומניקתה. *[אחי"ה בתנחו' אי' עכו"ם וכן הרבה פעמי' נשתנה מן הצינזור במקום גוי (עיי"ע) ונכרי ובדפ' אמ' אי' כושית. וכנ"ה נכרי, נכרית והקבוץ זכר נכרים שבת י"א. ל"א. עירו' ע"ה.

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפי פיזי וחלאה בש"ס שמתו. [2]) ר"ב העתיק ציון ראשון זה מהמתורגמן וגם ש"נ ברבלה וני"ב ט"ב כ"ה וצ"ל ירמי' נ"ב, י'. [3]) כ"ת בכ"י ש"ס ובנו"נ רק: לנכסותא וצ"ל לנכסתא.

חגיג' י"א: תענית כ"ז: יבמות ט"ז. י"ז. כ"ג. ס"ב. גיטי' ס"א. ס"ב: ע"ז ג'. כ"ח: ב"ב נ"ד: חולי' י"ג: י"ט: והרבה זולתו. ובל"ס נוכרי, נוּכְרָיָא וכ"ה בשבת ס"ה: גופא נוכראה. אונקל' לדברי' י"ז ט"ו נוכרי תרג' ישעי' מ"ג י"ב נוכראה ולנקבה אונקל' לשמו' ב', כ"ב ארעא נוכראה ובתר"י א' שם: נוכרייא. ועוד נוּכְרִיתָא תרג' למשלי ה', כ'; ו', כ"ד; ז', ה' וזולתו והקבוץ זכר נוּכְרָאִין תרג' לאיכ' ה', ב' לנקבה נוּכְרָאָן תרג' לבראשי' ל"א, ט"ו בתר"י א' שם: נוּכְרֵיָיתָא. והפעל ממנו בפיעל סנהר' ז' סע"ב לא תכירו (דברים א', י"ז) ר' אלעזר אומר לא תְנַכְּרֻהוּ, שבת פ"ב: דרש תזרם (ישעי' ל', כ"ב) נכריהו מינך כזר] —

* נָכַר (בל"ם בהפעיל והפעל ונפעל ענין ידיע' וכ"ה בל"ע نكر erkennen, kennen, wissen, betrachten) ברכות י'. אשה מַכֶּרֶת באורחים וכו', ר"ה פ"ב מ"א אם אין מכירין אותו וכו', כתובו' כ"א: דיינין המכירין חתימות ידי עדים, שבת י"ב: שאין מ"ה מכירין בל' ארמי שם נ"ג: ולא הכיר בה, קט"ו. מכירין וכופרין, פסחים קי"ט. המכיר מקום חבירו בישיבה, יומ' י"ח. מכיר ורגיל בעבודה, סוכ' נ"א: היה מכיר בעלי אומנתו ועוד עיין תענית כ"ג: מגילי ט"ו: מ"ק ט"ו. כתובות ס'. נדרי' ל"ב. גיטי' נ"ז. סוטי' י"א: ל"ח: מ"א: מכות כ"ג. הוריו' י"ג. מנחו' ק"י. מעילי' י"ז. הָפעל הוּכַּר קידושי' ס"ב. הוכר עוברה, נפעל נִיכַּר ברכות כ"ד: כ"ח. נ'. שבת נ"ו. צ"א: קנ"ג. עירובי' נ': ס"ה רע"ב עיי"ע כם ו'. גיטי' נ"ג. סוטי' ט': קידושי' ל"א. עיי"ע רם ג', חולי' נ"ז. מעילי' י"ז: — אתפעל ב"ק צ"ז. לא מִיתַּכְּרָא הזיקא. ובדרך כבוד נאמר ג"כ לבעילה כמו ידע בל"מ וְחָכַם בל"א תענית ה' סע"ב ביודעה ובמכירה ע"ש תוספו'. ירו' יבמות פ"ד ד"ו: לא כנסה ולא הכירה עד שעברו עליה שלשים יום ועיין מ"ק כ"ג. ושם אי' לא באה עליה.

נָכַשׁ (פי' עוקר הנטיעה משרש וקרוב לזה בל"ע نكش ausgraben, ausjäten) בפ' שני בכלאי' (מ"ה) אם נכש או כיסח אומר לו עקור את הכל. בפ' הבונה (שבת ק"ג.) החורש כל שהוא המנכש והמקרסם והמזרד זרדים כל שהוא. בר"ג דמשקין (מ"ק ב':) המנכש והמחפה בכלאים לוקה. פי' תולש עשבים רעים מתוך טובים[1]. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואילו אוכלין (ב"מ פ"ט.) יצא המנכש בשומים ובבצלים הואיל שאינו גמר מלאכה אין פועל אוכל[2] כו בפ' המקבל בגמ' המקבל[3] שדה מחברו ולא רצה לנכש (ב"מ ק"ה.). *[אחי"ה וכנ"ה המנכש בתוספת' ספ"א דכלאי' (נוסח' אחרת החופר) תרומו' פ"ט מ"ז נדרי' נ"ח: תוספת' תרומ' פ"ח. שם לשביעי' פ"ד אין מנכשין בסוריא. ירו' שקלי' פ"א דמ"ו. שהיו מנכשין שדותיהן, שם רפ"ה דמ"ח ע"ג ניכשו כיסחו וכו', צווי ב"מ ע"ה. נַכֵּשׁ תוספ' ב"מ פ"ז בוא ונכש והשם מ"ק ג'. נִיכּוּשׁ עידור כסות, כלי' פכ"ט מ"ז יתי' מגילי' פ"א דע"א רע"ב יד הקרדום של נכוש (ניכוש) ובירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ג אי' מכוש (ע"ש). סיפרא ריש בהר לִנִיכוּשׁ ולכיסוח וכו' תוספת' ב"מ רפ"ז גמר ניכושו (בכ"י אירפ' בט"ס נכישו). ב"ר פל"ט עסוקין בניכוש בשעת הניכוש — תוספת' בכורו' פ"ה מכיש מלמעלה וכו' אולי צ"ל מקיש עיי"ע נקש] —

* נְכַשׁ (מלי' שומרוני ענין הכאה ודקירה schlagen stechen) ב"מ ל': ב"ב פ"ח רע"א הכישה פי' הכה אותה עיי"ע כש ו' וש"נ ב"ב נ"ד סע"א. ב"ר רפ"ל הכישו ארי. ובאפעל ב"ר פמ"ד הוה מכיש להון עיי"ע מכש. ועוד נאמר מנשיכת נחש (כמו נְכַת stechen, beissen) ב"מ ע"ח סע"א כגון שהכישה נחש ב"ב ט"ז רע"ב מכישה עיי"ע דרקון. סנה' ע"ח סע"א עיי"ע ארס. ירו' סנה' פ"ד דכ"ב: הכישו נחש. ירו' ברכו' פ"ה ד"ט. בא חברבר והכישו. ונאמ' ג"כ מאדם ב"ר פצ"א כן תהא ההיא איתתא מנכשא מבשרא דדין ואכלה וכו'.

נְכַת (בל"ס ובל' שומרוני פי' נשך beissen) בפ' הרואה בגמ' בכל לבבך (ברכות ס"א.) והא חזינן דנכתא ובטשא פי' נושכת ובועטת[4] ואמ' רבנן לא תשיך לאחיך לא תנכתיה[5] איסורא[6] להברך. ובר"ג דאיזה נשך (ב"מ ס':) איכא דקא נכית וקא שקיל מיניה[7]. — (א"ב תרג' וינשכו את העם (במדי' כ"א, ו') ונכיתו ית עמא) *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' שם ט'; ובתר"י א' לבראש' מ"ט, י"ז; לדב' ל"ב, כ"ד ובאתפעל תרג' לבמ' כ"א, ח' יִתְנְכִית ובהבלעת הת"ו בתר"י א' לשם ט' מִינְכֵית

[1]) וכ"ה במיוחס לרש"י. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ברפ' וויניצי' בט"ס המקדש. [4]) וכה"ג בילק' בראשי' ר' כ' ובכ"י ש"ס פ' ובנו"ג והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע תנכתיניה. [6]) בדפ"א בסיל ופראג בט"ס איתורא. [7]) אולי התיבות ואמר רבנן וכו' שייכין אחר ציון דב"מ ובאות לפי' המאמר וערבוב דברי' ראיתי בלעדי זאת.

ואצל רז"ל ריש שהש"ר דנכית ליה חיוא, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט סע"א כד הוה נכית וכו' עיי"ע חברבר (ח"ג, שמ"ב:), ירו' פיאה פ"א דט"ז. אילולא אתאמר לי מן שמיא נְכֵית לא הוינא נָכֵית. ב"ר פצ"ח יהא לייט חיויא דבעי למיכת ית ברי. גיטי' ס"ז: דנכתיה חמרא ע"ש פירש"י, ע"ז ל"ה סע"ב מְנַכֵּית ואכיל, אפעל יבמות ע"ו. מנתכינן ליה[1]. והשם נוּכְתְּתָא וכ"ה בל"ס תרג' נשך (משלי כ"ח, ח') נוכתתא] —

נִכְתָּם (מפעל כתם בל"ע كتم פי' מכסה וטומן verhüllen, bergen וא"כ השם כסוי Decke) בר"נ דפ' המביא כדי יין (ביצ' ל'.) וניכסייה בניכתמא. זימנין דנפיל ואתי לאתויי. בס"פ לא יחפור בגמ' אם הבור קדם (ב"ב כ"ו סע"א) כד נייד[2] נכתמא אפומא דחצבא. פי' כיסוי שעל הכד. *[אחי"ה וכ"ה בפי' הרגמ"ה ורש"י. וכנ"ה בשבת ק"ה: ר' אבא תבר נכתמא. פסחים קי"ב. מקרקש נכתמא אפומא דחצבא] —

נילוס (שם הנהר ידוע בל"ס Νεῖλος נִילוֹס בל"ע النيل Nil) דמצרים תר"י נחלה מצרים (במדי ל"ה, ה'). וכן [מנהר מצרים עד] הנהר הגדול נהר פרת (תר"י א' בראשי' ט"ו, י"ח). *[אחי"ה וכ"ה בתר"י א' לבראש' נ', כ"ו, ושם מ"ז, ז' יהא רעוא דיתמלון מוי דנילוס והוא עפ"י מד"ר פי"ב מה בירכו יעלה נילוס לרגליך. סוט' י"ג. ארון של מתכת עשו לו מצריים וקבעוה בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו הלך משה ועמד על שפת הנילוס וכו', ב"ר פפ"ז (ורי שהש"ר) עיי"ע נבל, זבל] —

נם (= נָאַם מל"מ ענין דבור במליצה ובדרז"ל גם אמירה בעלמא reden, sprechen ועיי' בפנים) בפ"ד בזבחי' (מ"ה: ע"ש ברף מ"ו: בפסק' נומי) נומי ר' שמעון בדבר שדרכו להיאכל[3]. בסוף יבמות (קכ"ב.) נומיתי לו כן הדברים. בפ"ו בגיטי' (ס"ו:) א"ר יוסי נומינו[4] לשליח אף אנו מקובלים וכו'. — (א"ב ענין אמר ונאם ואות אל"ף מובלעת ובעזר' (ד' ח') לארתחששתא מלכא כנמא פי' כאשר נאמר) *[אחי"ה עיין סוף ע' אֵימָא אבל אז צ"ל כְּנֵימָא ביו"ד ועוד קשה שאז עם אמרנא עזרי ה', ד'. ט') כפלות ענין הוא לכן יתכן פי' ה' פירשט כי כנמא מורכב מן כְּנָא (כְּנִי) ומן מא (so nämlich). והשרש נום ונרדף עם נאם ובעבור זה לא חסר הויו בְעבר לתשלום האל"ף ירו' יבמו' רפי"ב די"ב ע"ג ונמתי לו . . ונומה לי (בדפ' קרט' ונימה), תוספת' יבמות פי"ב בכ"י אירפ' נומתי לו . . אמר לי (ובנו"ג נמתי לו . . נם לי וכ"ה גם בכ"י בתוספ' אהלו' ספ"ד ובספרי נשא פ' כ"ב) תוספ' אהלו' ספ"ה נמתי בכ"י אירפ' נמיתי צ"ל נומיתי, ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. נומיתי לו — ריש שהש"ר וריש קהל"ר שנם יותר טוב שלם עיי"ע למלם. ירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד ותוספ' נזירו' פ"ד נם לי' ובירו' נזיר ספ"א דנ"א ע"ג נימא לי צ"ל נומא לי (ובבבלי נדרי' ט': נזי' ד': אמר לי). ובענין נֵימָא = גֵימַר עיי"ע אֵימָא ח"א, קי"ב] —

נָם (= נוּם מל"מ פי' התחלת השינה schlummern וכ"ה בל"ס נום ובל"ע نام) בפ' ערבי' פסחים (ק"כ רע"ב במשני) א"ר יוסי נתנמנמו יאכלו. גמ' (שם) היכי דמי[5] מתנמנם[6] א"ר אשי נים ולא נים תיר ולא תיר וכו'. היא נימא[7] וריקולא שפיל (סנה' ז'. ילק' קהלת י') כבר פי' בע' דקל. בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) חזייה דקא מנמנם. בהלכ' קמ' דפ' י' יוחסין (קידוש' ע"ב סע"א) כי הוה קא מנמנם רבי[8] פי' כי שכיב להיפטר מן העולם. — (א"ב ל"מ (תהלים קכ"א, ד') הנה לא ינום) *[אחי"ה וכנ"ה בעירו' ס"ה. לא בעי מר מינום פורתא אמ' להו כמה נינום. פסחים שם: מינם קא נאים מר א"ל מינם קא ניימנא כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בט"ס מינומי קא מנמנם (עיין ד"ס במקומו) שבת נ"ו: קמ"ה: וקא מנמנם, סוכ' נ"ג. דמנמנמי. ב"מ פ"ג: כי חזית אינש מנמנם, בינוני ניים (= نايم) יבמו' כ"ד: וש"נ כי ניים ושכיב וכו' סוכ', כ"ו אביי ניים ולנקבה ניימא עיין לעיל מסנהד' ז'. והתואר ניומא עיי"ע וש"נ השם נומיתא, ניומתא — ועיד השם ירו' כתובות רפ"ב דכ"ו. נמנומא עיי"ע הנמא — ובינוני פעיל נִים פסחי' שם מגיל' י"ח: תענית י"ב: נים ולא נים וכו'. פלפל פסחים שם: חזא דקא נמנם, שם כפי גי' כ"י א"פ אין נמנומי דקא מנמנמי. כתוב י"ז: עיי"ע הנמא (ח"ג רכ"ה.) אתפלפל. תרג' לתהלים ע"ו, ו' אתנמנמו. ברכות ג': פסחי' הנ"ל כפי גי' כ"י ורבינו ובמגיל' י"ז. י"ח: מתנמנם,

---

[1]) ובירו' יבמות פ"ח ד"ט: ומשכין (הפעיל מן נשך). [2]) בנו"ג כדנייד. [3]) במש' ה' דפ"ד בזבחי' אי' במשני' ר' שמעון אומר בדבר שדרכן להאכל ובמשנ' דש"ס ר"ש מחייב בדבר וכו' אבל בציון ממשנ' דף מ"ו: נומי ר"ש מחייב בדבר וכו'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו וכצ"ל נומינו בדפ"ר ישם בט"ס נימינו ובשדפ"ע נמינו. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובמגילי י"ח: ובנו"ג בפסחים נתנמנם. [7]) בנו"ג ניימא. [8]) בנו"ג ניחא נפשיה

ירו' יבמות ספ"א ד"ג. שריין מתנמנמין אמר להון מה אתן מתנמנמין וכו'. יומ' י"ט: בקש להתנמנם וכו', ב"ר פכ"ב עיי"ע פרט י'. וכהבלעת הת"ו ירו' מגיל' רפ"ב דע"ג. אִינַּמְנֵם. נתפלפל נתנתנמו פסחי' שם. קהל"ר פ' מתוקה (נתמנם) [צ"ל נתנמנם עבדא ודמך ליה] —

נם (= נֵימָא מל"י νῆμα חוט, יתר (Faden, Saite בסוף עירובי' (ק"ב: במשנ') קושרין נימא במקדש אבל לא במדינה. בס"ג דפ' אמר להם הממונה (יומי' ל"ח רע"ב) ומניח אצבעו בין הנימין. מן הנימין פסולה (סוכ' ט'. מנחו' מ"ב:) ככר פי' בע' גרד[1]). בפ' כ"ט בכלי' (מ"א) נימי[2]) סדין והסודרין. פי' הן הנימין שעל (הסודרין) [צ"ל הסדינין][3]) ובל' ישמעאל (אל נמל)[4]) [אלכמל] ובלעז בילו[5]) ושם אלו החוטין בל' ארמי איתקא[6]). ושלשה פירושים לנומי[7]) אלו חוטין[8]) ונומי שעל רגלו[9]) כמין יבלת ונומי שבנהר[10]) עקרא דנהרא[11]) ואית דאמרי ערקא דנהרא[12]). — (א"ב פי' בל"י חוט יתר כלי הנגון. תרג' חצם על יתר (תהלי' י"א, ב') גירהון על נימא. תרג' על השמינית (שם ו'; י"ב, א') על כנורא דתמניא נימין) *[אחי"ה וכן תרג' בנבל עשר (שם ל"ג, ב') בנבלא דעסרתי נימין, עלי עשר (שם צ"ב, ד') תרג' על פום כינרא דעשרתי נימין ועיי"ע כנור וע' נבל א' וש"נ ויש להוסיף פסיקת ר' ר"פ כ"א ארבע נימין יש בכנור בזמן הזה לימות המשיח הם שמנה על השמינית על נימא שמינית לע"ל הם עשרה ועיין תוס' ערכי' פ"ב. ונימין היינו דקין הכבש שדומין לחוטין. ותרג' סומכום חוט (בראשית י"ד, כ"ג) νῆμα ועיין ע' זקני' לשה"ש ד', ג'. ורבינו פירשו ע"י ל"ע כמל = خمل חוטין בבגד עב ובלאי"ט בילו = Faden, Faser, filo ויתר דבריו נעתקו מפי' רגמ"ה לכלי' צד 20 אך שם בסדר אחר ע"ש וסוף דבריו כזה"ל ושם אלו החוטין בל' ארמי' איתקה ושמו בטיית אלוש שיש בשמיכות וסדינין כמל ע"כ ונ"ל שצ"ל אלושע והוא בל"ע الوشيعة בקבוץ الوشايع חוטין היוצאין מאריגה בבגד עב והיינו בשמיכות וסדינין צ"ל ושל סדינין כמל כלומ' חוטין של סדינין נקראים בל"ע خمل — וכנ"ה ביומ' ס"ט. שמא תכרך נימא על בשרו. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. שלא תהא נימא אחת עולה על בשרו. ירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד קשר נימא לחברתה. ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ג כדי שיקשור גידרי את הנימה. תוספת' שבת ספ"ה (ו') שהיתה לו נימא אחת כרוכה על אצבעו. תוספת' סוט' רפ"א כדי שיקשור הגרדי נימא. תוספת' סוף עירובי' נימא כינור שנפסקה כה"ג בכ"י ובנו"ג נימת וכ"ה בעירובי' ק"ב: וכ"ה בה"א בתוספת' כלי' ב"ב רפ"א נפסקת נימה. ב"ר ספס"ה וקשר בה נימא. ובב"ר פצ"ג נימה בנימה אבל עיי"ע נניא — והקבוץ (עיין פי"מ לרמב"ם כלי' שם) שתי נימין תוספת' שבת ספ"ח (ט') ורפ"ט (י'). שקלי' פ"ח מ"ה אבל עיי"ע נר ד'] —

נם (= נָמִי, נוֹמִי בל"ס נָוֹמִי, נוּמִי מל"י νομή בל"ר (ein um sich fressendes Geschwür, nome בפ"א בע"ז בגמ' יום גנוסיא (י':) מי שעלתה לו נומי[13]) ברגלו יקטענה ויחיה. בבראש' רבה פרשת מ"ז (מ"ו) המל ימול: כיון שהרגישה אמם הלכה ואמרה לאביהם בניך עלתה נמי[14]) בבשרם וגזר הרופא שימולו אמר וימולו. — (א"ב בל"י מין נגע ומורסא הפושה ואוכל הבשר) *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר שם: כנומי היא תלוייה בגוף. ב"מ ל': הרי היא מעלה נומי ובספרא עקב פ' מ"ה הרי אתה מעלה נומי ופירש"י צמחים ובע"ז פי' בשר מת ובעה"ק בשר חי או כמין יבלת ועיי"ע הקודם. והנכון כפי' ר"ב מל"י הנ"ל שענינו מֹרעה (וכ"ה בע' זקנים להעתקת מֹרעה ומרעית) והושאל למורסא שרועה ואוכל הבשר וכ"ה בל"ר nome, nomae עיין פליניאוס כ', ל"ו; כ"ג, מ"ו; כ"ד צ"ד. קט"ו; כ"ו, ל"ג. מ'. פ"ז ל"א, מ"ד] —

נם (= נֵימָא עלוקה Blutegel על שם צורתו לחוט ארוך ודק מע' נם ג') בפ"א בע"ז בגמ' עיר שיש בה ע"ז חוצה לה (י"ב:) הבולע נימא[15]) של מים מותר להחם לו חמין בשבת. — (א"ב פי'

---

1) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ואמ' ובדפו"ו גדר וכ"ה בכ"י ק"ט וצ"ל גרד (ג') (ח"ב, שנ"ת). 2) בנו"ג ובע' סגום נוֹמי ופי' הר"ש כמו נימי. 3) וכ"ה בפי' ר"ש הן נימין היוצאין מן הסדין וכ"ה בפי' רה"ג אשר אחריו נגרד רבינו: הן החוטין היוצאין מן הסדין. 4) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר קמל ובשדפ"ע אלקטל ובפי' רה"ג כמל וכצ"ל בערוך. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע ווילו. 6) עיי"ע גמד ב' ועיי"ע סגום ושם אוכיח כי בל"ס איתיקא (זו עיקר הגי') פי' כמו חוטין וגימי. 7) כ"ה בדפ"ר ובדפ"א וכ"ה בפי' רה"ג ובדפ"ע וויניצי' לנמי. 8) כונתו פי' ראשון נומי שדברנו בם בכלי' אלו החוטין. 9) עיי"ע הבא אח"ז. 10) עיי"ע נם ה'. 11) וכ"ה בפי' רה"ג והוסיף רבינו מדעת עצמו ואית דאמרי. 12) עיי"ע ערקא א'. 13) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח כ"י אבל בדפ"ע נמי וצ"ל נומי כי כן ציין רבינו בע' הקודם ובנו"ג בט"ס נימא. 14) בנו"ג בב"ר בדפ"ר נומי וכ"ה נכון בילקי' לך ר' פ"ב ובקצת דפוסי' בטעות נימא. 15) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע נימה.

אנמה בל״י עלוקה של מים והבולע נימה רק דם ורפואתו היא שיכנים אדם כל גופו במים חמים וימלא פיו מים קרים כדי שהעלוקה תברח מן החמימות לקרה) *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״י ἄναιμος רֵק דם אבל הנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך] —

* נִימָא (פי׳ מע׳ נם ג׳ והושאל לשער שהוא ארוך ודק כחוט einzelnes Haar) שבת ל׳. מ״ק כ״ח. יומ׳ ל״ח: תענית ה׳: רות ר׳ פ׳ קטן וגדול: כמלא נימא. ב״ב ט״ז. הרבה נימין בראתי באדם וכל נימא ונימא וכו׳ ומזה פי׳ בעל מ״כ בב״ר פצ״ג נימא אחת היתה לו בלבו כיון שהיה כועס (קורע) [צ״ל קורעה][1]) את כולם. וה׳ לעווי פי׳ מל״י אמצ׳ αμῆν לבוש והעד חמשה לבושים היה לובש וכו׳ שאי׳ קודם לזה — ויותר טוב מל״ע نيم לבוש על בשרו שם פמ״ו, ע״ז י׳: נימא צ״ל נומי עיי״ע נם ד׳. — יומ׳ ל״ח: נימין עיין ערך נם ג׳] —

☞ נָמִי (פי׳ גם עיין בפנים auch) בל׳ גמרא פי׳ גם, ופי׳ אי נמי (ב״ק כ״ג. ב״מ צ״ח.) כמו או גם ואולי מענין גם כלו׳ כן נאמר ואי נמי או נאמר. *[אחי״ה ולפי פי׳ האחרון היה המבטא נֵמִי במקום נימי אבל יותר טוב פי׳ ה׳ לעווי מל״ע نمى הוסיף וא״כ نام = نامى מוסיף (וכן הוא בל״פ ناميدن הוסיף) והיינו גם שבא להוסיף על ענין הראשון. וכנ״ה הרבה פעמי׳ חולי׳ י״ב. נ״א. וכן הכי נמי (שם י״א:), נהי נמי יומ׳ ס״ד. תניא הכי נמי ובקיצור תה״נ ר״ה ד׳. כ״ב:] —

* נמג עיי״ע ננג.

* נְמִיגָה (נבנה מנפעל ישל מוג ענין נמיסה das Zerfliessen) מכילת׳ בשלח פרש׳ ט׳ דרש נמגו (שמות ט״ו, ט״ו) אין נמיגה אלא נמיסה.

* נְמוּשׁוֹת עיי״ע נמש.

* נַמְטָא (מל״ע نمط כסוי צמר wollene Decke) יומ׳ ס״ט. ביצ׳ ט״ו. עיי״ע גמד א׳. והקבוץ נַמְטֵי ב״ק צ״ג: ק״ט: ב״מ ס״ד רע״ב או י״ל שהוא ל״פ نمد צמר עב שנקרא לבד Filz.

נְמִיָּה (נ״ל מל״ע החדש׳ ובל״פ سنس Marder, Wiesel) בפ׳ לא יחפור (ב״ב כ״ב:) כדי שלא תקפוץ הנמיה[2]). באלו טרפות בגמ׳ דרוסת הזאב (חולי׳ נ״ב:) דרוסת חתול[3]) ונמיה[4]) בגדיים וטלאים. בב״ר פ׳ מ״ו (מ״ה) חמסה פניה בנמייה פי׳ חיה קטנה כגון חתול וכיוצא בו. *[אחי״ה וכן פי׳ רה״ג בחולי׳ (בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף שי״א:) נמיה חיה קטנה וכ״ה בפירש״י לב״ב ובפי׳ בחולי׳ פי׳ חיה וי״א שהוא מרטרינא בלע״ז = martre[5]) וכ״ה בפי׳ רש״י שבת נ״א סע״ב חיה קטנה ופירש״י כגון נמייה וחולדה אבל בשבת קמ״ו רע״ב ד״ה משום ריחשא פי׳ שרץ כגון נמייה וחולדה[6]) וכבר עמד על זו הסתירה הגרי״ב — וכנ״ה בירו׳ ברכות פ״ג ד״ו ע״ד צואת הנמיה, ב״ר פ״כ הנמיה לשבעים יום. שקלי׳ פ״ז ד״ב. נמיה ויותר טוב כגי׳ הירו׳ דייתא. תוספת׳ מעילי׳ ספ״א לא בפשוי ולא בנמיא[7]) ויותר טוב נביה עיי״ע נב ג׳] —

נָמוּךְ (נפעל מן מוך פי׳ שפל niedrig, gebeugt) בפ׳ ד׳ בכלאי׳ (מ״ז) גדר שהוא נמוך. — (א״ב פי׳ שפל) *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ מעש׳ שני ספ״ה, ירו׳ יומ׳ פ״ג ד״מ סע״ד וירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד. קול נמוך הפכו גבוה והוזכרו יחדיו זבחי׳ י״א: גבוה ונמוך והקבוץ במד״ר פי״ט בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנְמוּכִים. סוט׳ ה׳: נמוכי רוח, ולנקבה אבות פ״ה מי״ט ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ז ע״ד וירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג רוח נמוכה. והפעל ממנו ספרי בהעלתך פ׳ פ״ג הגבוה מנמיכו והנמוך מגביהו] —

נמל (באותיות הפוכת מל״י λιμήν חוף Hafen) בגמ׳ ניקנור בפ׳ אמ׳ להם הממונה (יומ׳ ל״ח.) כיון שהגיה לנמילה[8]) של עכו. — (א״ב פי׳ חוף כמו למין) *[אחי״ה וכנ״ה בעירו׳ מ״א: לא נכנסו לנמל ובע׳ למן גרס רבינו ללמן (וע״ש בציונים מירו׳) שם מ״ג. ירו׳ עירו׳ רפ״ד דכ״א ע״ד ע״ז ל״ד: ילק׳ קהלת ר׳ תתקע״ג אחת (של שתי ספינות) נכנסת לנמל ואחת יוצאה מן הנמל] —

* נְמָלָה (מל״מ שם רמש Ameise) חולי׳ ס״ג. כי הוה חזי נמלה אמר וכו׳, ילק׳ משלי ר׳ תתקל״ח הנמלה שלשה בתים יש לה וכו׳, והקבוץ

---

[1]) וכ״ה בילק׳ איוב ר׳ תתצ״ז. [2]) בכ״י ק״ט נמייה וכ״ה בש״ס. [3]) וכ״ה בכ״י ה״ב ושם גם נץ ועיין בש״ס למטה בסמוך דריסת נץ ונמייה. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב וכ״ה ביו״ד אחת בפי׳ רגמ״ה ובדפ״ע בשני יודין. [5]) ועיין פירש״י לישעי׳ ל״ד, י״ד ורד״ק לירמי׳ ג׳, ל״ט. [6]) בכ״י רש״י לי׳ מלת וחולדה. [7]) כה״ג בכ״י אירפ׳ ובדפ׳ חגי׳ בנמויה. [8]) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע ובש״ס לנמלה.

נְמָלִים מנחות ע"א: פיאה פ"ד מי"א ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. ובירו' יבמו' פ"ח ד"ט: אי' נימולין וצ"ל נמלין] —

נמם (= נוֹמוֹס בל"י νόμος חוק ומשפט Gebrauch, (Herkommen, Sitte, Gesetz, Faustrecht בפ' השולח גט בגמ' המוכר את עבדו (גיטי' מ"ג:) כיון שעשה לו גוי נימוסו [1]) יצא לחירות מאי נימוסו א"ר הונא בר יהודה נשקי והוא סימן בגופו של עבד כלומ' שכבר קנאו והוא עבדו של גוי ורב ששת אמ' נ י מ ו ס [2]) זמן כגון שקבע לו זמן אם לא אפרענו עד הזמן יהיה העבד קנוי לגוי. *[אחי"ה בכל הדפוסי' ובכ"י ערוך נפרד זה הע' מע' הבא לכן לא שניתי הסדר אבל לפענ"ד שני ערכי נמם שייכים להדדי עיי"ע הבא אח"ז ובתוספ' ע"ז פ"ג (ד') הקבוץ עשה לו הגוי נִ י מ ו ס ו ת יצא בן חורין ועיי"ע הבא] —

נמם (= נוֹמוֹס מע' הקודם ע"ש) בהאומר התקבלי גט פ"ו בגיטין (ס"ה:) עשו ל ה כ נ י מ ו ס [3]) עשו לה כראוי. בב"ר בריש וירא אליו (פמ"ח) עלת לקרתה הלך בנימוסה. וישא עיניו עד וישתחו ארצה (בראשי' י"ח, ב'). וירא לוט ויקם לקראתם וישתחו [אפים] ארצה (שם י"ט, א') תר"י כנימוס ארעא [4]). לא ימכרו ממכרת עבד (ויק' כ"ה, מ"ב) תר"י (א') כנימוסי עבדא [5]). ומשפט הכהנים (ש"א ב', י"ג) בני עלי. משפט המלך אשר ימלך (עליכם) [צ"ל עליהם] (שם ח', ט'). מה משפט האיש (מ"ב א', ז'). ושפטוך במשפטיהם (יחזק' כ"ג, כ"ד). בויק"ר בריש צו (ספ"ז) נומוס הוא וקילוסין הוא [6]) שכל שמתגאה לפני הקב"ה אין נידון אלא באש. ובריש אם בחקתי (כפי' ל"ה לפנינו לי') [7]) כבר פי' בע' אגריפס [8]). בהגדה פ"ק במגילה (י"ב:) מרדכי מוכתר בנימוס הוה כ ע ד י [9]) פי' „מצויין בדתי כל התורה כעדי שהיה ידוע בדורו וזהיר במצות [10]) ורבה בר רב הונא עדיף מיניה בענוותנות דהא אמר רבא (מ"ק כ"ח.) ג' מילי בעי מן שמיא [11]) חכמתיה דרב הונא [12]) ועותריה דרב חסדא יהבו ל י [13]) ענוותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי" [14]). — (א"ב פי' בל"י חוק ומשפט *[אחי"ה ועפ"י νόμος העתיקו ע' זקנים חֹק (יהושע כ"ד, כ"ה; ירמי' ל"א, ל"ח); חֻקָּה (שמות י"ב, מ"ג; י"ג, י'; ויק' י"ט, י"ט וזולתו); משפט (ירמי' מ"ט, י"א); ועוד דָּת (אסתר א', ח'. י"ג; ג', ח'; דניאל ז', כ"ה); תורה (שמות י"ב, מ"ט; תהלים י"ח, ח'; ישעי' ב', ג'; חגי ב', י"א) ועוד העתיקו ככה עֵת (ישעי' ל"ג, ז') אולם כנראה קראו ע' זקנים במקום עתיך עדותיך ולו תהיה הוראת νόμος עת אז נוכל להסביר כונת רב ששת שפי' בגיטי' מ"ג: נימוס זמן עיי"ע הקודם אבל לא הוצרכנו לזה כי בין לדעת רב הונא בין לדעת רב ששת אין המלה יוצאת מידי פשוטה וענינה כמ"ש חוק משפט וכדומה אבל כונת הש"ס היא כמו שפי' על נכון בעל ע ר ך מ ל י ן כ"י א ש ר ת " י (מקובץ כ"י האלבערשטאם נר"ו) וז"ל הכונה דראוי בין לפי ס"ד דרב הונא ובין למסקנא דרב ששת דנימוסו גבי עבד וכן נימוסו דגבי שדה פי' חקו של עבד וחקו של שדה ומשפטו אלא שרב הונא היה סובר דהיינו חוקו ממש ומ"ה פי' גבי עבד מאי נימוסו נושק כלומ' איזה חק הוא שעשה לו גט לעבד זהו נימוס וחוק ומשפט של עבדות בכלל והוא החותם שתולין בצואר העבדים וכו' ועל זה הקשה דבשדה לא שייך כה"ג דהיינו דקמתמה שדה בת נושק הוא כלומ' בת סימן היא כיוצא בו בחותם התלוי בעבדים ומסיק מאי נימוס זמן פי' עשה בו כמשפט שהתנו ביניהם או קביעות זמן וגם עבד ישראל שלוה עליו מן הגוי נקבע לו זמן שאם לא יפרענו יהיה הגוי קונו זהו נימוסו שישתעבד בו גט כעבד של עצמו ומכיון שנשתעבד בו גוי אסור קודם זמנו הרי עשה לו גוי נימוסו ויצא לחירות כמו שפירש"י וכו' ע"כ לשונו הזהב. וא"כ בלי כל ספק ע' הקודם שייך לכאן — וכנ"ה בירו' ברכות פ"ה ד"ט. בנימוסא דברייה הוא עסיק כ"ה בגי' המהרש"ם ובנו"ג בקבוץ בנימוסַיָּא ב"ר פט"ז בנמוסין עיי"ע נווסין גי' הערוך. שמ"ר פכ"ה מנהגם ונימוסיין ושם פט"ו [15]) הוציא הנמוסין, במד"ר פי"ד יש נימוסין הרבה וכו' בתנחו' הישן פ' קרח סי' י"א אי' בטעות ונימתרין וצ"ל ונימוסין כמ"ש הרב המו"ל. ושם מופשט נימוסות (בל"ס נָמוּסִיוּתָא (Gesetzlichkeit דבר

---

[1]) בנו"ג נכרי נמוסו. [2]) לי' בנוסחי. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ל ו. [4]) לפנינו בשני המקו' לי'. [5]) בנו"ג כנימוסי זבין עבדיא. [6]) בנו"ג נימוס קלוסים. [7]) ועיי"ע אגרפוס ועי' בסיליוס. [8]) ח"א, ל'. ע' אגרפוס וש"נ ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. ע"ש. [9]) וכ"ה בכ"י ש"ס ל"ד וב' עיין ד"ס במקומו וכן מוכח מפי' ר"ח ושם בנימוסו וכ"ה בעי' עדי וכ"ה לפנינו בלי הוספת כעדי עפ"י פי' רש"י ע"ש אבל כ"ה ג"כ בתש' הגאוני' דפ' ליק סי' י"ז ע"ש ובהערות המעתיק צד מ"ב. [10]) בפי' ר"ח שהיה בדורו יודע וגי' רבינו עיק' [11]) בפי' ר"ח בעיא משמיא ובנו"ג במ"ק בעיי קמיה שמיא. [12]) בדפ"ע פיז' וויניצי' אי' כאן בט"ם וכו' ולי' בכ"י ובדפ"ר. [13]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [14]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בפי' ר"ח אשר משם הועתק כל הפי'. [15]) ושם: היחיד בנימוס המלכות במקום אחר טכסים עיי"ע.

חוק ומשפט והיינו ספר החקים Gesetzcodex ב"ר פס"ז אם יש לך נימוסות והוא יש לו נימוסות. במ"ר פ"ח בנימוסות שלנו וכו' ע"ש — תוספ' ע"ז עיין סוף ע' הקודם לזה — תוספת' טהרו' פ"ז נמסיאות ומרחצאות ט"ס במקום דימוסיות עיי"ע דֵמוס (חיג, פ"ד:) ונראה שבתחלה היה כתוב במסיות עיי"ע (ח"ב, ק"ח:) וזה ג"כ ט"ס במקום דמסיות] —

* נִימוֹס (מל"י νομάς בהמה רועה במרעה Weide-thier) תוספת' מנחו' רפי"ג הרי עלי קירון והביא נימוס והביא קירון. פי' מל"י הנ"ל וע' זקנים העתיקו ככה אָבוּס (מ"א ד', כ"ג) מרבק (ש"א כ"ח, כ"ד), רֵעֶה (רה"י א' כ"ז, כ"ט) רעי (מ"א ד', כ"ג).

נִימוֹס (שם פרטי) עיי"ע אבנימוס ומ"ש.

* נימסים (אולי מל"י νοσημάτων פי' תנועה ופצולים) אבדר"נ ספל"א נימסים בעולם נימסים באדם זה מחולו של אדם.

נִמְפֵה (בל"י νύμφη בל"ר nymphe כלה וארוסה Braut, junge Frau) בב"ר פ' ע"ב (ע"א) נפתולי אלהים: נמפה[1]) הוה לי לַעֲשׂות לפני אחותי. אתי מלבנון כלה (שה"ש ד', ה') תרג' אמר ה' במימריה עמי תהא יתבא כנישתא דישראל דדמי' לנמפי[2]) דהיא צניעה. וכן תרג' מה יפו דודיך אחותי כלה (שם י'[3]). בר"ג דפ' ראוהו (ר"ה כ"ו סע"א) היו קורין לכלה נינפי[4]) מאי קראה יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מ"ח, ג'). — (א"ב פי' בל"י ורו' כלה וארוסה) *[אחי"ה ובשמ"ר ר"פ ל"ו אי' בפי' אותו פסוק מתהלי': לשון יוני קורין לכלה נמפי ושם בס"פ נ"ב (בדפ' קושט') קלי נינפי: νύμφη καλή. וכן העתיקו ע' זקנים כלה (בראש' י"א, ל"א; ל"ח, כ"ד; ויקר' י"ח, ט"ו: מיכ' ז', ו') וכן העתיק עקילס חותנת (דברים כ"ז, כ"ג)] —

נִמְפֵיוֹן[5]) (מל"ר אמצ' nymphaeum (מל"י νυμφαῖον Wasserteich) בילמדנו (תנחו' משפטי' בדפ' ווירונ') חכמה טובה לבעליה זה יהושע ישנא' (דברי' ל"ד, ט') ויהושע בן נון מלא רוח חכמה למה הוא דומה לנמפיון המשקה את כל המדינה והיו הכל משבחין אותו אמר להן אחד שבחו למעיין שמספיק לו. — (א"ב פי' בל"י בור וברכה) *[אחי"ה מל"י של ע' הקודם נבנה ל"ר אמ' הנ"ל ועניני ברכת המים. ובישמ"ר ר"פ ל"א הגי' גיפיון עיי"ע גפנא (ח"ב, של"ח: ומ"ש) ובתנחומ' משפטי' סי' ח' אי' למה"ד לנמסינן המשקה וכו' וצ"ל לנמפיון] —

נמק (= נָמוּק מל"פ نامه ספר וכתבים Schrift, Buch, Schriftthum ועוד עיין בפני') בפ"ק בעירובי' בגמ' ר' יוסי אומר רחבן (י"ד סע"ב) מאי טעמא קא הדר ביה משום דר' יוסי נמוקו[6]) עמו. בס"ג דפ' האומר[7]) התקבל גט (גיטי' ס"ז.) ר' יוסי נמוקו[8]) עמו. ובפ' כיצד הרגל בגמ' איזהו מועד (ב"ק כ"ד.) ובבכורו' בס"ג דפ' כל פסולי המוקדשין (ל"ז.[9]) פי' „כל תורתו סדורה בפיו כלומ' כל תורתו ברורה גמרא מסורת[10]) בידו"[11]). — (א"ב פי' נומיקון בל"י חכמת הדיינים. *[אחי"ה כיון לל"י ἡ νομική (ἐπιστήμη) = Rechtswissenschaft ורש"י פי' טעמו וראיותיו (ב"ק ועיין לעירו'), לתת טעם לכל דבריו (גיטי' שם ועיין לבכורות שם), אבל פירושו לעירובי' נ"א. זר מאוד ע"ש ובאמת לי' בכ"י ובדפוסי' הראשונים (עיין ד"ס לעירו' צד צ"ה:) ועם פי' רבינו (שהוא פי' ר"ח) עולה יפה גזרת נָמוּק (ובכנוי נמוקו) עם מלה פרסי' הנ"ל[12]) כלומ' כל כתביו ותורתו מסורין בידו וסדורין אצלו. וקו"ף בסוף הוא לעומת ה"א בסוף תיבות פרסיות ומשקל הישן הוא نامک. ודע כי בצרוף دان ענין המלה עוד קופה של כתבים Schriftbehältniss וזה מה דאי' בגיטי' שם אצל שבח של ר' יוסי נימוקו (ובאבדר"נ ס"פ י"ח נמוקו כגי' הערוך) עמו: ר' יוהנן בן נורי קופת הרוכלים[13]) ראב"ע קופה של בשמים] —

* נִימוֹק (נפעל מן מָקַק ענין נמיסה ורקבון schwinden, faulen) עיי"ע מק א' וש"נ ושם שבת ס"ב: נמקים נמקים פי' רקבון.

נָמֵר (לדעת רבינו שם איש ויותר טוב שם מקום עיין בפנים) בפ' ד' בפיאה (מ"ה) של בית נמר מלקיטין[14]) אותו על החכל ונותנין פאה מכל

[1]) בנו"ג נינפה ועיי' תנחו' הישן בהוצי' רש"ב פ' ויצא סי' י"ט אות קי"ט, ובפ' כי תשא סי' ט'. [2]) בנו"ג לנינפי [3]) ושם ובפסוק ט' י"א. י"ב ננפי. [4]) ובה"ג נונפי. [5]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' ובשדפ"ע נמף ובאמצע הע' נמפיון. [6]) בנו"ג נימוקו. [7]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' ובדפ"ר פיז' וויניצי' בט"ס הרואה האומר. [8]) בנו"ג נימוקו. [9]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב בדפ"ר וויניצי' אבל בכ"י ק"ט ובדפ"א לי' בטעית [10]) כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ה ובכ"י ובשדפ"ע אי' מסודרת. [11]) העתק מפי' ר"ח לב"ק (בש"ס וי"ו) ושם אי' בזה"ל: ר' יוסי נמוקו עמו. פי' תורתו עמו כלומ' תורתו גמרא ברורה מסורת בידו" ע"כ. [12]) עט"ש לפערלעס 37. [13]) באבדר"נ שם קופה של הלכות [14]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בירו' ובנו"ג מלקטין וכ"ה בדפ"ע.

אומן ואומן. פירוש שם איש (?) היו מלקטין על החבל צ״ט חבלים להם וחבל אחד לעניים ועל דבר זה מזכירין אותן לגנאי שהיו פוחתין מס׳ ומזכירן אותן לשבח שהיו נותנין מכל אומן ואומן. *[אחי״ה כזה הפי׳ אי׳ בירוש׳ פיאה פ״ד די״ח: ודע כי בכ״י ק״ט וה״ב לי׳ התיבות פי׳ שם איש היו ואולי צ״ל בירוש׳ שם היינו בירושלמי שם בפאה[1]) וכאמת קשה להלמו כי בית נמר יהיה שם איש כי באמת הוא שם מקום כפי״מ להרמב״ם ור״ש והוא בית נמרה של מקרא והוא נמרין של ירו׳ הנזכר בע׳ בית נמר ע״ש אצלנו בח״ב, ע״ו: ומ״ש ועיי״ע נמר ג׳] —

נִמֵּר (פיעל נבנה משם עברי נָמֵר פי׳ בפנים ([parderartig] fleckig, sprenklig machen במנחו׳ בס״ג דפ׳ ר׳ ישמעאל (ע״א:) דתנן בפ״ג בפיאה (מ״ב) המנמר שדהו ושייר קלחים לחים, פי׳ הזורע שדהו מינין הרבה. וי״א קוצר מקום ומניח מקום כמו עור הנמר שיש בו גוונים הרבה[2]). ירוש׳ (שם די״ז ע״ג) כהדין נימרה[3]). ונמר חברברותיו (ירמי׳ י״ג, כ״ג) כבר פי׳ בע׳ חבר (ד׳[4]). *[אחי״ה וכנ״ה במנחו׳ שם: מנמר לקליות . . מנמר לאוצר. ובבינוני פעול מְנוּמָּר שם כ״ט סע״ב גיטי׳ נ״ד: מיחזי כמנומר, ב״ק קי״ט: בגד מנומר, וכן תואר לאתרוג עיין ירו׳ סוכ׳ פ״ג דנ״ג ע״ד וירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. נתואר נְמוֹר תרג׳ נָקוֹד (בראשית ל׳, ל״ב. ל״ג) והקבוץ נְמוֹרִין תרג׳ שם ל״ט; ל״א, ח׳, י׳. ולנקבה עיזיא נְמוֹרָתָה שם ל׳, ל״ה וכ״ה בל״ע نمر מהשם נָמֵר בל״ס נֶמְרָא וכ״ה בתרג׳ ירמי׳ ה׳, ו׳; ישעי׳ י״א, ו׳ והקבוץ לשה״ש ד׳, ח׳ ועוד] —

נָמֵר (שם מקום) של נמר ונמורי (בכורו׳ נ״ה.) כרכין הן כמו שפי׳ בערך אבטלטיאות. *[אחי״ה כ״ה בדפ״ר ובדפא״מ והוא כפי ס״א בע׳ אבטליות ע״ש והפי׳ שם הועתק מפי׳ רגמ״ה בבכורו׳ (בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף קי״ז.) ובדפ״ע אחרי׳ בע׳ הנוכחי בט״ס אנטליאות. ובענין תכונת המקום עיי״ע בית נמר וע׳ נמר א׳ — ואולי אחד הוא עם נמרין בירו׳ כתובו׳ פ״ב דכ״ו ע״ד ובירו׳ ר״ה פ״א דנ״ז: נמורין — והתואר ירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ד ע״ד כותבת נמרית] —

* נִמְרִירָה (כמראה הנמר Parderartiges) ירו׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ג עיי״ע נמר ב׳ בהערה 3.

* נוּמִירָן (מל״י אמצ׳ ול״ר עיי״ע נימורת Cohorte Soldaten) מכילת׳ בשלח פרש׳ א׳ בא וראה עושרה וגודלה של מלכות חייבת זו ואין נומירן אחת בטלה שכולן רצות ביום ובלילה וכו׳ ובילק׳ בשלח רמז ר״ל הגי׳ נומוין והנכון נומירן בל״י ור׳ הנ״ל פי׳ מספר קצוב ללגיונות עיי׳ מו״ל של מכילת׳ בפי׳ מ״ע ופערלעס עט״ש 90 ומשקל אחר נימורת עיי״ע. ובכ״י ו״ו בתוספת׳ ר״ה פ״א גורם כל באי העולם עוברין לפניו נומרין ובר״ה ט״ז. י״ח. כבני מרון עיי״ע וה׳ לעווי הגיה בתיבה אחת כבְנימרנא ועולה יפה עם כחיילות של בית דוד (ר״ה שם).

נוּמְרְקִין (מל״ע نُمرُق، نَمرَق כר קטן ומצע מד׳ kleines Kissen, Unterdecke) קהלת פסק׳ מה יתרון העושה: אית דאיית׳ טפיטין ואית דאיית׳ פסתיין ואית דאיית׳ סטרוממין ואית דאיית׳ נמורקין פי׳ מיני מצעות. *[אחי״ה מל״ע הנ״ל פי׳ כר ומצע לישב עליו והעד סטרוממין מל״י στρώματα Lager, Teppich, Decke. ומשפט המלה נַמְרַקִין או נוּמרוּקין כמלה ערבי׳ בקבוץ — ומי שהגיה נמטקין או גוהרקין טעה] —

נָמְשׁ (= נפעל מן מוש, משש מל״ע הרשומ׳ בפנים das Zurückgebliebene aufsuchen tasten, langsam herbei- kommen) מְשׁוּשׁוֹת מפעל מש, משש בפ״ח בפיאה (מ״א) מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות. ירוש׳ (פיאה פ״ח ד״כ ע״ד) אמר ר׳ יוחנן למה נקרא שמן נמושות שהן באות בסוף אית תנאי[5]) תני משושות שהן ממשמשין ובאין וי״א מתאחרין ובאין וי״א כמו מששת את כל כלי (בראש׳ ל״א, ל״ז) (ממשות) [צ״ל משׁשות[6]) כל השדה מקצה לקצה ללקוט השבלים[7]) גמר׳ בבלית (תעני׳ ו׳: ב״מ כ״א:) ר׳ יוחנן אמר סבי דאזלו אתיגדא[8]) פי׳ „זקנים תשושי כח שהולכין במשענת בידם דכיון שאין בהן כח לילך הרבה השדה שיכנסו בה ללקט לא יניחו אחריהם כלום״[9]) ומפורש בע׳ גד (ג׳)[10])

---

[1]) ודוגמת השבוש פירוש תחת בירוש׳ עיי״ע אפטרופס הדפה וותק כיון א׳. [2]) הועתק מפי׳ רגמ״ה (קובץ כ״י אנגיילי׳ דף כ״ב.) וז״ל מנמר כעין מנומר שאין קוצר ביחד אלא מקומות מקומות ע״כ. [3]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ק״ט נמ״ה ובדפ״ע אחרי׳ גומרה. ובירו׳ נמרידה קריי לה הוא ט״ס וצ״ל נמרירה. [4]) ח״ג, שמ״א: [5]) בכ״י ק״ט אבל בדפ״ע תנא ובנו״ג תניי. [6]) וכ״ה בכ״י ערוך. [7]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ובדפ׳ ו״ו אבל בשדפ״ע וכ״י ק״ט ה״ב וב״ר לי׳. [8]) כ״ה בדפ״ר ואמ׳ וכן מוכח מע׳ גד ג׳ וכ״ה בכ״י ש״ס ב״מ עיין ד״ס שם ובנו״ג ובדפ״ע פיז׳ וויניצי׳ כאן: אתיגרא. [9]) הועתק מפי׳ ר״ח לב״מ (בש״ס ווילנ׳). [10]) ח״ב, רל״ו:

ריש לקיש אמר לקוטי בתר לקוטי. פי' עניים הבאים ללקט בפעם שנייה. — (א"ב פי' בל"י הנמשת ענין האוכל וחוזר האכילה לתוך פיו ואוכלה פעם אחר פעם כמו שעושים הזקנים והם המלקטים בתר המלקטים ולפי פי' זה אות ה"א שרשית היא) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ἀναμασσᾶσθαι, ἀναμασᾶσθαι מעלה גרה והנכון שהוא נפעל מן מוש בל"ע ماش פי' מחפש אחר ענבים הנשארים בשדה וזה מה שאמר הירו' שהן באין בסוף. וזה דעת ר"ל בבבלי לקוטי בתר לקוטי. ולפי ג' מְשׁוּשׁוֹת (כמו משקל לקוחות) הוא מפעל מש. משש ובפלפל משמש עיין כל ע' וע' בפני עצמו והושאל להליכה לאט לאט עיי"ע משמש וזה טעם סבי דאזלי אתיגדא שהזקן שנשען על מקלו הולך בכבדות פשיעה אחר פשיעה או שהוא מל' כי משׁשת וכדעת רבינו וכפי' הרא"ש מתוך שהולכין כפופין ועיניהם מסתכלות למטה רואים כל מה שמוטל לפניהם ואינם משאירים כלום ועיין בפי' אה"צ למהרז"ף אבל מ"ש נמושות מל' אמש שבאים לעת ערב צ"ע — וכנ"ה בנפעל בירו' פיאה שם: ר' יוחנן בן נורי היה יוצא מן(?) הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה. ושם: ולא תנינן נמושות וכו' ע"ש] —

☞ נַן (קבוץ מן אנא, נָא wir) בתלמוד ירושלמי כמו אנן, ננהו בתלמוד בבלי הם. *[אחי"ה עיי"ע נא וש"נ ועיי"ע ניהו וש"נ] —

ננג (= נינגי = נימגי קבוץ מהשם הפרסי نامه ספר Buch עיין בפנים) בר"ג דפ"ק בע"ז (ד'.) אבקש בנינגי[1]) שלהם פי' בספר זכיותם ואיכא דאמרי ספר הזכרונות. — (א"ב פי' גונקיא בל"ר שמועות וזכרונות) *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר nuntia והנכון כמ"ש ה' פערלעס (עמ"ש 35) מל"פ הנ"ל אבל לפע"ד ג' הוא אות לסימן הרבים כדרך כל השמות הפרסיים אשר להם ה"א בסוף מחליפין אותה לגימ"ל וא"כ נינגי, או כגי' כ"י הנ"ל (נונגי) [נונגי] הוא בל"פ نامگان ונו"ן השני כמו מ"ם עיי"ע אמבר (ח"א קי"ג) ובאמת בתרג' שני לאסתר ד', א' אי' ניגמי וצ"ל נימגי ועוד עיי"ע ניגמי ומ"ש, ועוד עיי"ע בוגני (ח"ב י"א) וע' פרסישמנג. ורש"י פי' בע"ז: בספר זכרון מעשיהם ובפי' ר"ח (בקובץ כ"י אנג') בגנוני [צ"ל בנונגי] פינקס שמפרשין בו מעשיהן והתוספ' שם כיונו לל"י μάγγανον וטעות הוא] —

* נני חלק מן השם חנני, חנן עיין ירו' ב"ב פ"י דו"ז ע"ג.

נניא (בל"ס נִינְיָא והועתק לל"פ نينيا פי' כמו نانخواه[2]) בל"ר Ammi) בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ט.) ונניא[3]) אגדנא צתרי[4]) ואברתא. פי' נניא מנתא בלעז. אגדנא לענה כמפורש בע' גד (ט') אכרתא[5]) אזוב צתרי שדוריא[6]). בפ' ר' אליעזר אומ' תולין בגמ' נותנין מים (שבת ק"מ.) מאי אמיתא[7]) ננהא[8]) אמר אביי ש"מ האי ננהא[9]) מעליא לתחלי. ברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט) לצירחא[10]) דליבא ליכול ג' ביעי בנניא[11]) וכמונא ושומשמי. — (א"ב פי' בל' ישמעאל נקרא נענע ובל"י ורומי מינתא עיין במקומו) *[אחי"ה וכן פי' רבינו בע' נענע ע"י מינתא ובע' מנתא פי' מנתא ע"י נענע (עפ"י פי' ר"ח ע"ש) וכן דעת רמב"ם בעוקצ' פ"א מ"ב אבל כבר הבאתי בע' מנתא דעת ה' לעף כי אֲמִיתָא הוא Ammi וכן ענין ממש ניניא בשבת קכ"ח, ק"מ, וע"ז כ"ט. וגיטי' ס"ט: וגי' ננהא (ננקא) נ"ל ג"כ נכונה והיא היא نانخواه שם ניניא בל"ס שהיא Ammi ולא מינתא Minze אבל חלפו מינתה (ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג) במלת אֲמִיתָא כמו שחלפו ניניא בנענע וזה החילוף כבר בספרי הסוריים[12]) ירו' נדרי' רפ"ו דל"ט ע"ג החל מן נוניה עיי"ע חל (ח"ג, שצ"ב:)] —

נְנְיָא (בל"ס נִיגָא, נִיגְיָא חבל מקנבוס Hanfseil) בב"ר בסוף[13]) פס"ו (ספס"ה) הביא קורה ונעצה בארץ ועשה סביבה גדר[14]) וקשר בה ניניא[15]) ונחנק. ובריש ויגש אליו (ר"פ צ"ג) בא אחד וקשר

---

1) כ"ה בדפ"ר פיזו ואמ' ובדפ' וויניצ' בניגגי וכ"ה בדפ' ש"ס בכ"י ק"ט בנוגגי וכ"ה בכ"י ש"ס ובאה"ת ובפי' ר"ח בגנוני ובכולם צ"ל בנינגי או בנונגי עיין בפנים. 2) עיין וואולירס ח"ב, 1287 ולעף פפלנ"צ 259. 3) בנ"ג יותר טוב ניניא. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיזו וויניצי בט"ס צנתרי עיי"ע צתרי. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס ועיי"ע אברתא ובנו"ג בט"ס בדלת. 6) saturcia. 7) בכ"י ה"ב אמינתא וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובריי"ף כ"י ובהרא"ש דפו"ו וכ"ה בשבת קכ"ח. בכ"י ש"ס א"פ (ד"ס שבת צד קמ"ז. וקס"ה.). 8) וכן מוכח מפי' ר"ח בש"ס ווילנא רק שם נדפס בטעות נגחה ובנו"ג ניגייא ובכ"י ש"ס נינא. 9) בכ"י ק"ט ננקא. 10) כ"ה בכ"י ו"ו א', כי ל"ר ה"ב ודפ"ר וכ"ה בעי צרח אבל בכאן בט"ס לצירתא. 11) בנו"ג ליתי תלת ביעי ניניא. 12) פפלנ"צ 261. 13) כ"ח בכ"י ה"ב. 14) לי' לפנינו. 15) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט נניא ובדפ' פיזו והלאה נינתא.

חבל בחבל ניניא בניניא[1]) ודלה ממנה ושתה[2]). — (א"ב נימא כתוב) *[אחי"ה וכ"ה בשו"ט מזמור ס"פ י"א אבל בויק"ר רפכ"ב אי' ניניא עיי"ע סב ד' ובקהל"ר פ' ויתרון בט"ס נגיא וצ"ל נניא או ניניא ומל"ס הרשומ' ועוד עיי"ע סג א'] —

ננייי (כלב Hund) בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוט' מ"ב:) בר מאה פפי וחד נניי[3]) ככר פירשנו בע' בן (ג') [4]).

* ננאי (שם איש) יבמות קט"ו: חבי בר ננאי וננאי בר חבי במחוזא שכיחי טובא — ועיי"ע נאנאי.

נַנָּס (בל"י ורו' zwergförmlich, nanus νάνος, νάννος Zwerg) בפ"ג במדות (מ"ה) ועליו ח' עמודים ננסים[5]). בפ"א ביומ' בגמ' והמקטיר (ט"ז:) מן השלחנות לננסים ד' פי' עמודים קצרים. בפ' ב' בפרה (מ"ב) הננסת כשרה פי' קצרה ודקה. — (א"ב פי' בל"י ורו' איש קצר קומה ודברים קצרים. תר"י (ב') או דק (ויק' כ"א, א') או ננס) *[אחי"ה בנו"ג דננים וכ"ה בתרג' הע"ן זקנים רק שם בט"ס הוא להעתקת תבלל ויש להסיב על דקודם לו והיינו למלת דק. וז"ל ערך מלין כ"י (בקובץ כ"י ה"ב) המלה בל"י הוראתה עצמית על כל הדברים אשר אין קומה להם גבוהה על הארץ בין במין האנושי בין בשאר ב"ח בין בצמחים ועלים עד שקראו למין ממיני התפוח תפוחים ננסים להיות האילן של אותו מין שפל הקומה בערך אל שאר המינים עכ"ל. למין האנושי אי' עוד ברכות נ"ח: ירו' ברכות פ"ט די"ג: תוספ' ברכות פ"ז[6]) עיי"ע ברדניקוס. ספרי אמור פ"ג פרש' ג' בכורות מ"ה: עיי"ע כפח ב' וקפח במו"ע. נדה כ"ד: (במד"ר פ"ט) שמא תאמר אבא שאול ננס היה וכו'[7]). ב"ר פל"ז עיי"ע כפתור א'. ושם פס"ה עיי"ע מקרילפרוס. שהש"ר פ' אחזו בן ננס ושם הקבוץ ננס שבננסים. ובדרך גנאי נקרא כן נבוכדנצר ננס ובלא"ר נַנְסָא עיין פסיקת' רבתי פל"א פסיקת' דר"כ דף קי"ב. (עי"ש הערת ה' באבער) ובמיוחס לרש"י בב"ר ספט"ז: ולבעלי חיים חולי' ס"ג. עיי"ע מרזמא, ולנקבה הננסת ספרא ויק' פרש' י"א פרק כ'. לדברים קצרים עיין מדות ותמיד הנ"ל ובמדו' פ"ה מ"ב. — והתנא ר' שמעון בן ננס בכורי' פ"ג מ"ט שבת ק"כ. ועוד במקומו' אחרי' עיין סד"ה צד קפ"ב. (דפו"ו). וגם בן ננס שבועות מ"ה.] —

* ננקפי (צרוף אותיות) סנה' כ"ב. שהש"ר פ' כמעט כן דרש שמואל תקל (דניאל ה' כ"ה) עיין פירש"י.

נֵס (מל"מ ענין דגל בפרט של ספינה Schiffs-flagge) בהמוכר את הספינה (כ"ב ע"ג.) מכר את התורן ואת הנס פי' בע' איר[8]). *[אחי"ה ב"ר ר"פ נ"ה דרש נסה (בראשית כ"ב, א') נסיון אחר נסיון . . כנס הזה של ספינה] —

* נֵס (מענין הקודם הושאל על מעשה פלא ואות מל"מ (במד' כ"ו, י') Wunder, Erhabenes) נֵם בקבוץ נסים בל"א נִיסָא בקבוץ ניסין הרבה בש"ס עיין ברכות ד'. י"ד: ט"ז: כ'. ל"ב. נ'. נ"ד. נ"ז: נ"ח. ס'. שבת כ"א: כ"ג: ל"נ: נ"ג: פ"ט. צ"ז. צ"ח: ק"ד. קכ"א. שם: ק"נ: פסחי' נ': ס"ד: ק"ח: קי"ח: יומ' כ"א. כ"ט. ל"ח. תעני' ה'. י"ח: י"ט: כ': כ"א. כ"ד: כ"ה רע"א מגיל' ג': ד': י': י"ג. י"ד. ט"ו: י"ט. שקלי' י'. כתובות ס"א: נדרי' מ"א. גיטי' מ"ה. נ"ו: סוט' י"א: מ"ז רע"א קידוש' כ"ט: ל"ט: מ'. ב"מ פ"ז. ק"ז. ב"ב קי"ט: סנה' פ"ב: צ"ב: צ"ד. שם: צ"ה. צ"ח. הוריו' י"א: ע"ז י"ז. י"ח. זבחי' קי"ג: חולי' מ"ג. קכ"ז. נדה ל"א. מעילי' י"ו: ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו ע"ג.

נם (= נֵיסָא בל"י א' Insel νῆσος) כפ"א בגיטי' בגמ' ר' יהודה אומר מרקם (ח'.) והנסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם. איי הגוים (בראשית י', ה') תרג' [ירוש'] (א') נסי אומיא. — (א"ב פי' בל"י איי הים) *[אחי"ה בנו"ג בתר"י א' גניסי נגוות עממיא ונ"ל שצ"ל ניסי נגוות עממיא ונתערבו שתי גירסאות אבל בתר"י ב' שם פסוק י"ח ניסי אומיא (להעתקת משפחות) צ"ל גניסי. וכתיבה נכונה ביו"ד ניסא והקבוץ ניסי עיי' תרג' ישעי' כ', ו'; כ"ג, ב'; לירמ' כ"ה, כ"ב. הקבוץ תרג' ישעי' כ"ד, ט"ו; לעמוס ט', ג' ניסי ימא. ירו' חלה פ"ד ד"ס. ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ד הניסין שבים וכצ"ל ביו"ד בגיטי' הנ"ל וכ"ה בתוספת' חלה ספ"ב האניסין (כהוספת אל"ף) שבים.

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר, ובד' אמי נגיא בנניא וכצ"ל בדפו"ו. [2]) כ"ה לנכון בכל כ"י ודפ"ר ומדפ' פיזי והלאה בט"ס בשבת ושתה. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו ה"ב ב"ר ובדפ"ע נני ועיי"ע בן ג'. [4]) ח"ב, ק"י. ומ"ש. [5]) וכ"ה בהמיר פ"ג מ"ה ובמדות שם ננסין. [6]) ושם בכ"י אירפ' ננוס. [7]) בסד"ה חובא אבא שאול בן ננס אבדר"נ ר"פ כ"ח ולא מצאתיו. [8]) אדרא.

ושם: הניסין שבצדדין. וכן העתיקו ע' זקנים אִי (בראשית י', ה'; תהלים ע"א י'; צ"ז, א') וכן העתיקו אֵימִים (ירמי' נ', ל"ח) כאלו כתוב אִיִּים (עיין שם פסוק ל"ט) וכן צירים (ישעי' מ"ה ט"ז) העתיקו כאלו כתוב איים] —

נם (= אֲנַס מל"מ אָנַס ענינו הכרח zwingen ועוד בתרג' חטיפה בכח gewaltsam entreissen) ולא יונו עוד נשיאי את עמי (יחזק' מ"ה, ח') תרג' ולא יניסון. להונתם מאחוזתם (שם מ"ו י"ח) תרג' למינסהון מאחסנתהון. *[אחי"ה עיקר מקומו בע' אֲנַס (עיי"ע) כי השרש אֲנַס ותרג' יונו (יחז' שם) יְנִסוּן כ"ה לנכון בגי' הרד"ק והוא העתיד כמו יינסון בהבלעת האל"ף במקום יאנסון תרג' ירו' א' פן תגזול (בראשית ל"א, ל"א) דלמא תֵינוֹס. לא תגזול (ויקרא י"ט, י"ג) תרג' אונקל' לא תינוס. במקור למינס תרג' ישעי' כ"ט, כ'; ליחז' י"א, ב' וכן למינסהון (שם מ"ו, י"ח עיין לעיל)] —

* נָסָא (כמו בל"מ נָשָׂא פי' ענין קבלה והושאל ללקיחת אשה מל"מ (שופטי' כ"א, כ"ג) eine Frau nehmen, heiraten) בנפעל נִיסַּת[1] (כמו בל"מ נִשֵּׂאת) יבמות ס"ד: נדה ס"ד. ניסת לראשון וכו' נדה מ"ה. בכמה ניסת שם ס"ד: תינוקת.. וניסת. ושם ס"ו רע"א ניסת לאחר גיטי' ל"ה רע"ב בשלא ניסת אבל ניסת ע"ש איזה פעמים. סנהד' נ"א. ניסת לכהן ניסת ללוי וכו' ועוד בשי"ן עיי"ע נשא ב' לפי גי' כ"י ודפו"ו. — ומה שענינו בהפעיל מַסִּיא כמו מַשִּׂיא פי' העלת עשן של אבוקות עיי"ע שׂא א' מַסָּעָה, מַשּׂוּאָה.

* נָסָא, נַסִּיי כמו נְסַב בהשמטת הבי"ת עיי"ע הבא אח"ז.

☞ נְסַב (מל"ס כמו נָשָׂא בל"מ nehmen) תרג' קח לך (שמות ל', כ"ג) סב לך. ולפעמים נבלעת אות בי"ת ירוש' דב"מ פ"ק (ד"ח.) אשכח גוזלין ונסתון כמו ונסבתון עיי"ע נסת. *[אחי"ה כל לשון לקיחה בעוברים ובינוניים מתורגם בלישנ' נסיבא בנו"ן שרשית והמקור והצווי והעתיד בחסר נו"ן עיין המתורגמן וש"נ ועוד עיי"ע נסיב. ובדרז"ל ר"ה ה'. כדי נסבה ועיי"ע כדי וש"נ. זבחי' י"א: אגרדה נסבה. מכו' י"א. ב"ר פ"פ נסיב עיי"ע מבגאי, שכם. ירו' מעשר' פ"ד דנ"א: הוון סבין מניה, ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג הוה נסיב כולא, ושם ונסב לה, ב"ר ספע"ח ולא הוה נסיב.. ונסב, פסיק' דר"כ צד צ"א. נסב חמריהון בצווי סנה' ק': סב מיניה, איכ"ר פ' רבתי תא סב באתפעל שהש"ר פ' דודי לי: איתנסיב נפש, אפעל ב"מ ק"ה. קא מנסבת שם רע ועוד כמו נשא ונתן ירו' שביעי' פ"ז דל"ז ע"ג שהש"ר פ' מי זאת עיי"ע יהב (ח"ד, קי"ג:) ב"ר פע"ז נסבין ויהבין. ועוד לקח אשה (כמו בל"ס נְסַב אנתתא) ברכות ח'. כי נסיב איניש איתת' יבמות ס"א: ס"ג. נדרי' פ"ט: נסיב אתתא ועוד בלי צרוף אתת' פסחי' קי"ג. מגיל' י"ד: ב"ב ט"ז. ע"ז כ'. סוט' ד'. וכ"ה הרבה באתפעל (אִיְנְסַב) באפעל (אַנְסֵיב) ועיין ברכו' ו': מגיל' י"ג: יבמו' מ"ג: ק"כ. קכ"א. כתובות ס"א: קידוש' ע"א: סנהד' נ"א. ירו' ר"ה רפ"ב דנ"ח. מַסְבִּין ובתרג' בהבלעת הנו"ן אַסֵּיב עיין תרג' ירו' א' לברא' ל"ו, ג'; לויק' י"ט, כ"ט — ועוד פי' קבל ההכאה כתובו' י'. עיי"ע אסבוה[ו]. כפר ג' ומזה ב"ר ר"פ פ"ד גזור דיסב מאה מגלבין — והרבה פעמים נבלעת אות בי"ת כאלו היה השרש נסא (או נס)[2] ויק"ר פל"ד נסאתיה ושם פ"ו ירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד וספ"ז דכ"ד ע"ד ירו' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג וירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג נסתיה ורבינו בע' נסת הביא מב"ר פס"ז ושייך לכאן והראיה מציון השני שהביא (מב"ר רפע"ה) נסתה וקראה וכו' ובנו"ג נסביה וקרייה. וכ"ה בירו' כתובות פ"ט דל"ג. אתי מרי חובה ונסתה, ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה. איבעי מינם נסא.. חזר ונסתה מיניה, ושם רפ"ד דנ"ד ע"ד נסתון, ירו' עירובי' פ"ה דכ"ב רע"ג ודכ"ג. אתי ברא ונסי לון. ירו' תענית פ"ד דס"ט: לא נסייה ובאיכ"ר פ' בלע לא נסיין להון, פסיקת' רבתי פכ"ב נסתיה ואפקדיה, ושם נסתה ויהבית ליה] —

נְסַח (מל"מ כמו נסע ענין העתקה fortrücken) וירדהו אל כפיו (שופטים י"ד, ט') תרג' ונסחיה בידיה. במגלת איכה ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכ' א', י"ג) [מה וירדנה] ונסחה[3]. — (א"ב ל"מ זה ונסחתם (דברים כ"ח, ס"ג) ומן העיקר זה נוסחא ונוסח כמו העתקה מן ויעתק (בראי' י"ב, ח'; כ"ו, כ"ב) עיי"ע רד) *[אחי"ה וכן פי' רבינו בע' רד ד' ומשום הכי קורין לספר שכותבין ממנו לספר אחר נוסחא ע"כ והוא בל"ע نسخة והפעל

---

[1]) ולא ניסת שהוא מפעל סות עיי"ע סת. [2]) וכן פי' רה"ג. מעורה = ער ערב עיי"ע אר ג' וער ג'. [3]) ושם הובא ג"כ הפסוק משופטים.

نسخ כותב והעתיק מספר[1]) — וכנ"ה בענין רדית פת שהש"ר פ' ידיו גלילי אימיה נסחא והוא אכיל אימיה נסחא והוא אכיל[2]) — בכ"ר ר"פ פ"ו דרש הוּרַד (בראשי' כ"ט א') נסחון. אתפעל עזר' ו', י"א; תרג' אסת' ז', ט' — והתואר ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג קרץ (ירמי' מ"ו, כ'): נסוחה ובצרוף דעת ענין העתקה וחסרה בהפעיל ואפעל: שבת פ"ב. יסיח דעתו ירו' ברכות ספ"ו ד"י ע"ד הסיח דעתו. שבת שם: מַסַח דעתיה, גיטי' נ"ג: אסח דעתיה, זבחי' כ': אסוחי מסח דעתיה שבת מ"ה סע"ב אסוחי מסחי לדעתיה ועוד עיי"ע סח ה' והשם המופשט הֵיסֵּחַ = הֶיסֵּעַ עיי"ע בח"ג, רכ"ז — עירו' כ"ח: ניסחני, פסחי' ג"ג. בדניסחני ט"ס עיי"ע נִסָּן] —

נְסַח (נ"ל מל"ע نصح הזהיר mahnen) תרג' ובאחריתו יהיה מנון (משלי כ"ט, כ"א) ובסופיה[3]) יהא מנסח. *[אחי"ה וכן הביאו המתורגמן בסיום: כך מצאתי ולא ידעתי מהוא ע"כ ול"נ מל"ע הנ"ל והוא כמו בל"ר moneo אשר ממנו לקח גם מדרש חכמים כונת ל"מ מנון עיין מ"ש בע' מנון] —

נְסִיב (פעיל ובמקום השם פי' המקובל freiwillige Gabe, d. i. das Angenommene) תר"י נדבה תעשה אתו (ויקר' כ"ב, כ"ג), לפלא נדר או לנדבה (שם כ"א) ומלבד כל נדבותיכם (שם כ"ג, ל"ח). — (א"ב תרג' ויהי המכס (במדי' ל"א, ל"ז) והוה נסיבא) *[אחי"ה ועוד שם כ"ח. ל"ח. ל"ט. מ'. מ"א וכן תרג' מכסת (ויקי כ"ז, כ"ג) — נִסְבָּא עיי"ע נצב] —

* נְסִיָּא (כמו נְשִׂיָּא פי' נָשִׂיא der Fürst) ירו' עירובי' ספ"ז דכ"ד ע"ד ר' יודן נסייא. ירו' ברכות פ"ו ד"י ע"ג נסייה לפי גי' כ"י ק"ט ודפ"ר בע' נקלווס ע"ש. ושם מופשט נְסִיוּתָא = (נְשִׂיאוּתָא) ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג. — ירו' מגיל' פ"ב דע"ג: אתא נסייא ט"ס עיי"ע אתנסיאה (ח"א, של"ה).

* נִסָּיוֹן, נִיסָּיוֹן (מפעל נסה ענינו בחינה Versuchung, Prüfung) ברכו' ס': אל תביאנו . . לא לידי ניסיון ולא לידי בזיון, סנהד' ק"ז רע"א אל יביא אדם עצמו לידי נסיון וכו' שם פ"ט: אמר הקב"ה לאברהם עמוד לי בנסיון הזה וכו' ב"ר ר"פ נ"ה נסיון אחר נסיון, ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו ע"ג לניסיון הוא מתחמי, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד פעמים שמוכרה לו לניסיון ובבבלי ע"ז ט"ו. אי' נסיוני וצ"ל נסיונא (כמו בל"ס) והקבוץ אבות פ"ה מ"ד ערכי' ט"ו. עשרה נסיונות נסו וכו'. והפעל בפיעל ב"ר שם איזה פעמי'. תנחו' משפטי' סי' ח' הקב"ה מנסה את העשירים . . והעניים מנסה אותן, בפַעל ע"ז ט"ו. תא נסייה ניהלי סנהד' ק"ז רע"א מנסינא לך ושם אתפעל: מִינַּסּוּ לי ואת לא מינסית לי, נתפעל אבות פ"ה מ"ג עשרה נסיונות נתנסה אברהם וכו' — ותרג' מַסָּה ניסיתא עיין אונקל' לשמות י"ז, ז'; לדברי' ו', ט"ז.

* נַסְיוּטָאֵי (שם אומה) תרג' ירו' א' פתרסים (בראשית י', י"ד) ותרג' כסלחים (דה"י א' א', י"ב).

נְסִיוּבֵי (Molke) בר"ג דפ' ואלו עוברין בפסחי' (מ"ב סע"א) מ ט מ ט ם את ה ל ב[4]) משום נסיובי דחלבא. בפ' איזה נשך בגמ' אין מושיבין (ב"מ ס"ח:) כי פליגי בנסיובי[5]) ותותרי. בפ' אין מעמידין בגמ' ואלו דברים (ע"ז ל"ה:) איכא נסיובי דלא קיימי. פי' מי החלב המתמצאה מקפאון הגבינה. *[אחי"ה ורש"י לועז משגי"א והיא בל"צ הנושנת mesgue = Molke והיא היא מולקי"ן של עה"ק שנ"ב. אולי נגזר כדעת ה' לעווי מפעל נְסֵיב היינו חלב ש ל ק ח ו ממנו חמאה וגבינה ובפ' איזה נשך פי' נ"י פסולת החלב והוא סקולו שמקבצים אותו עם קיבה וחומץ על האש סירו"ו בלעז ע"כ והוא בל"ר serum ובלאי"ט Molke — [siero

נָסַךְ (נרדף עם מָסַךְ והשם נִסְכָּא (נִיסְכָּא) פי' אריגה Gewebe) בגמ' דפ' במה אשה (שבת נ"ט:) דאניסכא[6]) כולי עלמא לא פליגי. פי' „נסכא חוטין מלשון מסכת[7]) רוקתא[8]) מטלת. קמרא חגיר שבמתנים מדקאמר ליה תרי המייני קאמרת ש"מ דקמרא המיינא הוא. פי' כלילה וקמרא חתיכות חתיכות של זהב נקובות ובהן מרגליות ומעמידן בחוטין שמכניסין בנקבים נמצא דאניסכא

[1]) וגם הפרסיים לקחו זה הכנוי naçka לתאר בו חלקי האפיסטא עיין מ"ש ה' שפיטגעל במ"ע דמ"ג ח"ט 191 ועוד יוסטי צענדלעקסיקאן 170. [2]) ובפסקתי דר"כ צד צ"א. הגי' נשא (נשאה) ועיין המעריך ע' אצוותא נ"א. [3]) כ"ה ג"כ במתורגמן ובנו"ג ובאחרייתיה. [4]) כ"ה בכ"י ערוך. [5]) בנו"ג בנסיובא. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח אצל גי' נסכא ובדפ"ע בלי יו"ד. [7]) וכ"ה באו"ז הל' שבת סי' פ"ד סס"ק ה' בשם הערוך ובפי' ר"ח המסכת. [8]) כ"ה בכ"י ו"נ ל"ד ה"ב וברפ' אמ' אבל בשרפ"ע בט"ס דוקתא ובכ"י ק"ט וה"ב ירוקתא וצ"ל ארוקתא כראי' לפנינו ובכ"י שם.

כגון מלאכת אבנט של מלכים כ״י[1] כן מלאכתן להיעשות בהוטין. רוקתא מטלת שנמצאין[2] בין כלילא בין קמרא חתיכות של זהב נקובות ומרגליות נקובות במטלת[3] שנמצאת מלאכתן כגון מלאכת טלית מוזהבת רסיקא[4] פי׳ חגור של עור. מפרחייתא חתיכות שהן כזרת זרת[5] יוצאות ועודפות[6] ממנו לשמאלו ולימינו ולאחוריו[7] תכשיט הוא ושרי ואי לא אינו מלאכת תכשיט ואסור לצאת בו בשבת כי אינו כלי״[8]. וזה שאמר ר׳ נחמי׳ (שבת שם בסוף העמוד) בטבעת הלך אחר הותמה לענין טומאה קאמר[9] דכל כלי וכלי הלך אחר עיקר שלו וטבעת שאין עליה חותם מה צורך יש בה הלכך הלך אחר הותמה. וכן בעול ובסולם ובעדשה (שם ס׳ רע״א)[10]. ובר״ג דפ׳ הזורק (שם צ״ו:) והא איגודו[11] בידו בניסכא בתרא פי׳ „חוט הערב שבסוף שאין איגודו ביד האורג״. *[אחי״ה גם זה הועתק מפי׳ ר״ח (נדפס בש״ס ווילני דף צ״ז:) ובכ״י ש״ס הגי׳ במסכא וזה ראיה לפי׳ רבינו (והיינו ר״ח) לשיווי ניסכא למסכת ומזה תדין על שביש רמ״ל שתרגם בלי שימת עין בדברי רבינו. ופעל נסך בהפעיל עיין בע׳ סך ז׳] —

נָסַךְ (נרדף עם מסך בל״ע نسك פי׳ יצק והשם נִסְכָּא, נִיסְכָּא ההתכה Geschmolzenes והושאל לחתיכה של מתכת או של כסף gegossenes Metall, Silberbarren) בר״ג דפ׳ המצניע (שבת צ״א סע״ב וצ״ב רע״א) והא איכא מקום חלאמא[12] דאי בעי מיפקע ושקל בניסכא[13]. בפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ דסמוך כל הגזלנים (ב״ק צ״ו:) האי מאן דגזל נסכא מחבריה ועבדיה זוזי לא קני. בסוף כתובות (ק״י:) אימא ניסכא[14] א״ר אלעזר[15] שכתוב בו מטבע. בפ׳ מי שאמר הריני נזיר ושמע (כ״ו:) אבל ניסכא[16] לא. בפ׳ חזקת הבתים בר״ג (ב״ב ל״ג:) סבור רבנן קמי דאביי למימר היינו ניסכא[17] דר׳ אבא. ובפ׳ שבועות העדות בגמ׳ בזה אחר זה (ל״ב:) הכל מודין בעד אחד דר׳ אבא דההוא גברא דחטף ניסכא[18] מחבריה. בפ׳ יש נוחלין בגמ׳ האומר איש פלוני בני בכור (ב״ב קכ״ח.) רב פפא אמר אפי׳ נסכא אפשר דמכוין משקלותיו[19]. במנחות בפ׳ הרי עלי בגמ׳ כסף לא יפחות מדינר כסף (ק״ז.) ודילמא נסכא א״ר אלעזר[20] דאמר מטבע[21]. — (א״ב פי׳ חתיכות ובפרט של כסף או זהב) *[אחי״ה ועיי׳ פירש״י במנחו׳ ושם לועז פלטא = platte והפעל ממנו אי׳ בירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב רע״ד אדם נוסך בולים[22] ע״י שהות. וגי׳ רבינו מוסך ובב״ר מוצק עיי״ע אננקי] —

נֶסֶךְ (מל״מ שם לניסוך המים או יין לקרבן Trankopfer ועוד לתקרובת ע״ז) בפ׳ הקומץ זוטא בגמ׳ הזבח מפגל את הנסכים (מנחו׳ ט״ו:) והלא אדם מביא זבחו היום ונסכים מכאן ועד י׳[23] ימים[24]. *[אחי״ה ועוד נאמר נסך (אבל רק ביחיד) מניסוך לע״ז עיי׳ ע״ז נ״ו. עד סוף המסכתא ובתרג׳ נִסְכָּא אונקל׳ לשמות כ״ט, מ׳, מ״א; לבמד׳ כ״ח, ז׳ והקבוץ נִסְכִּין לבמד׳ כ״ט, ל״א ושם מופשט נִיסוּךְ א׳) לקרבן סוכ׳ ל״ד. מ״ב: ירו׳ סוכ׳ רפ״ד דנ״ד: ניסוך המים עיי״ע עישר אחר ע׳ עסק. זבחי׳ ס״ג. ניסוך היין והמים תר״י א׳ לבראש׳ ל״ה, י״ד ניסוך חמר וניסוך מיא והקבוץ ניסוכין תעני׳ ב׳: ניסוכים ב״ר ס״פ ע״ח תר״י א׳ לבמד׳ ט״ו, י״ג נִיסוּכַיָּיא ב׳) לתקרובת ע״ז ע״ז נ״ו: ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך. סנהד׳ ס״ב. ס״ג. ס״ה. כריתו׳ ג׳: תוספ׳ סנה׳ פ״י זיבוח וקיטור וניסוך וכו׳ וכן השם המופשט נְסִיכָה תוספת׳ מעיל׳ פ״א. והפעל בפיעל א׳) לקרבן סוכ׳ מ״ח:

1) כ״ה לנכון בדפ״ר וכ״ה בפי׳ ר״ח. 2) בפי׳ ר״ח שנמצא 3) בפי׳ ר״ח בכל מקום מטלית וכ״ה באו״ז שם בשם הערוך ועיי״ע מטלת. 4) בנו״ג רסוקה וכ״ה בכ״י ה״ב ובע׳ רסק ב׳ ובכ״י ש״ס ריסקא ובפי׳ ר״ח ריסוקא ובאו״ז הנ״ל ריסיקא ונ״ל מל״פ [illegible] חבל וחגור לאחוז בו הבגדים. 5) וכ״ה באו״ז ולי׳ בפי׳ ר״ח. 6) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה באו״ז ובפי׳ ר״ח. 7) כ״ה באו״ז כדפ״ע ולאחריו ולי׳ בפי׳ ר״ח. 8) כל זה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילני) ובזו השיטה הלך הרי״ף והרא״ש וקרוב לזה פי׳ רש״ג הסוגי׳ כמו שתראה מע׳ קמר ג׳ ע״ש. ורש״י והרמב״ם (הל׳ שבת פי״ט ה״ב) פי׳ נסכא מענין חתיכה של כסף. 9) וכן מוכח מפי׳ ר״ח שם. 10) וכ״ה בע׳ עדש ובכ״י ש״ס וברש״י בד״ש ובמאירי ע״ש ובנו״ג בעריסא. 11) בנו״ג והלא אוגדו. 12) וכ״ה בפי׳ ר״ח אשר משם (בש״ס ווילי׳ דף צ״ב סוף עמוד א׳) העתיק רבינו פירושו בע׳ חלם ג׳ ע״ש 13) בנו״ג מפקע ליה ושקל בנסכא. 14) בנו״ג נסכא. 15) וכ״ה בדפ״ר ובש״ס. ובשדפ״ע אליעזר. 16) בנו״ג נסכא. 17) בנו״ג נסכא. 18) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע נסכא. 19) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג מדת משקלותיו. 20) בדפ״ר אבל בשדפ״ע ר׳ אליעזר עיין הערה הבאה. 21) בכ״י ק״ט וה״ב נשמט בטעות מציון כתובו׳ עד גמירא היינו מן א״ר אלעזר עד אמר ר״א. 22) כ״ה לנכון בגי׳ מהרש״ס ועיי״ע בלס ב׳ (ח״ב ק״א.) ועי׳ אננקי 23) כ״ה בכ״י וי״ו וה״ב וכצ״ל בכ״י ל״ד במקום י׳ ובדפ״ע ח׳. 24) כ״ה בזבחי׳ מ״ד אבל במנחו׳ שם ונסכיו.

מ"ט: יומ' ע"א. ב') לתקרובת ע"ז עיין ע"ז נ"ו: עיי"ע צר ב'. שם ע': סנהד' ס"ב: רע"א ס"ג רע"א גיטי' נ"ב סע"ב עיי"ע דמע. בפַעֵל שבת מ"א. לא מנסכי. התפעל פסחי' כ"ב. מים המתנסכין ע"ג המזבח. ושם הנפעל: מים הניסָכִין. נתפעל נתנסך ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. אתפעל ע"ז ע"א: אִינַּסֵךְ ליה, בת' אונק' לשמות כ"ה, כ"ט אִתְנַסַּךְ, ולכמ' כ"ה, ז' יתנסך] —

נִסָן (שם חודש ראשון בל"ם נִיסָן בל"ע نيسان והוא החודש האביב וממנו נִיסָנָא מין תמרים שגמר בישולן בניסן ועיין בפנים) בס"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח:) כי תניא ההיא בדניסני[1], בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ"ג.) ר' אילא[2] בדניסני[3] קץ. פי' בהלכות גדולות (ברכו' פ"ו דף ז' סע"ד) „כפניות דניסני[4]) דקרו להו (גופרי) [צ"ל כופרי][5]) מברכין עליהן בורא פרי העץ וכיון דלא עבדי פירא אחרינא[6]) היינו פיריהו". וסיוע להרין פי' הא דפסחי' (נ"ב:) ר' אילא[7]) קץ כפניית א דשביעתא ואסקינן ר' אילא בדניסני קץ דעלמא הן גמר פריו ולאכלה קרינן ביה. פ"א כפנייתא הם פרי של דקל זכר[8]) וכשהן קטנים נאכלין ויש בהן טעם תמרים אבל לא כתמרים שהן מתוקין אלא טעם אכילה בלבד ולכשיגדילו לזמן מועט יופסדו מליאכל אבל מהנים לדרך אחרת כיצד יתברך שם בורא כל העולם כרצונו כך ברא את הדקלים זכר ונקבה ובלעדי השני האחד לא יצליח והיאך הוא מעשיהן בהגיע זמן הדקל הנקבה ומשלחת המכבדות שלה עם תמריה ועדיין התמרין הן כעדשים מביאין הכפניות ומסביכין[9]) בעוקץ ידה מהן ומזהמין אותן וכורכין לה אגד והמכבדות של תמרה מצליחות ומוציאה פירות נאין ובלבד שלא תאחר זמנן אפי' יום אחד שאם תשהא הרכבת דקל יום אחד יפסדו פירות הדקל ואותן התמרין שאיחרו בלא הרכבה לא יצליחו ואם יצטרכו הדקלים הרכבה יום י"ד בניסן על שהקב"ה חס על ממונן של ישראל והדבר ידוע שצריכין הרכבה באותו יום י"ד וידוע שאם יעבור זמן אפי' יום אחד יופסדו לפיכך אלופינו הורונו במאירת עינים (פסחי' נ"ה סע"ב) מרכיבין דקלים כל היום יום שמקצתו מותר[10]) ומקצתו אסור וזהו טעמו בתוספת' דפסחי'[11]) (ספ"ב [פ"ג]) מרכיבין דקלים בערבי פסחים כל היום. — (א"ב נסחני כתוב) *[אחי"ה ובלי ספק יש להגיה נסאני וכ"ה בדפ"ש כדניסאני (ד"ס עירו' צד נ"ד: אות ס') וכן מוכח מפי' תלמיד הריטב"א ואני מעתיקו (עפ"י ד"ס שם צד נ"ד. כי בריטב"א הוא משובש) גי' רש"י ור"ח ז"ל התם בדניסאני ופירשו אותן שנגמרין ונלקטין בניסן דהיינו גמר בישולן דלעולם אינן מתבשלין באילן והיינו גמר פריין ולפיכ' חשובות מאכל אבל באותן שהן מתבשלין באיביהן ואינן נלקטין אלא לאחר ניסן אם לקטן כפניות אינן חשובות מאכל ויש גורסין בדנסחני ומפרשין דנסחני הן החשובין ואפי' כפניות שבהן חשובין מאכל אבל כפניות דלאו דנסחני גריעי ולא חשיבי מאכל והראשון עיקר וכו' ע"כ וא"כ בדניסני (כפי גי' הערוך) או בדניסאני הנ"ל פי' תמרין שנגמרין בניסן[12]) וכפי' ר"ח בעירובי' כ"ח: (בש"ס ווילני) ע"ש. והחדש ניסן אי' בשבת פ"ז: ר"ה ג': י"א. תעני' ט'. סוט' י"ב. ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"ג ב"ר פכ"א ויק"ר ספ"כ איכ"ר פ' רבתי ועוד זולתו] —

1 נָסִים (בל"ם נְסִיסָא חולה והושאל למרת רוח krank, missmuthig ועוד עיי' בפנים) סר וזעף (מ"א כ', מ"ג; כ"א, ד') תרג' נסים ודוי. פן יעצב (ש"א כ', ג') דיהונתן תרג' נסים. *[אחי"ה בנו"ג דלמא יִתְנְסֵים והוא אתפעל כמו בל"ם אֶתְנַסַּס וכ"ה אתנסים בתרג' ש"א כ', ל"ד; לש"ב י"ט, ג' (תרג' נעצב) לבראש' ל"ד, ז' (תרג' ויתעצבו) ושם מ"ה, ה' (תרג' תעצבו); לדה"י ב' ט"ז, י' (תרג' בזעף) ובינוני פעיל בהוראת התואר נסים עיי' לעיל והקבוץ נסיסין לברא' מ', ו'. לתרג' זעפים וקרוב להוראת בְּנַס עיי"ע. ובתרג' אסת' ד', י"ז להעתקת ויעבר (מל' עברה עיין מגיל' ט"ו.) נתערבו שתי גירסאות ונסס ובנס ודעתי נאמנה כי בכל המקומות הנ"ל להעתקת עצב וזעף עיקר הגי' בנס וראיה מהתרגומים שהבאתי בע' בנס (ח"ב, קכ"ו) וממנו השם בנסים (תמור' ט"ז. ועיי' מכילת' יתרו) ומל"פ הרשומ' בע' בנס ומחסרון ידיעת הסופרים נשמט הבי"ת מן בנס מהיות מלה סורית נְסַס, נסיסא

1) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו א' וב' ול"ד וכ"ה בש"ס בדפ' שונציני ובנו"ג בדניסחני ובכ"י ש"ם בדנסחני ובדפ"ע בר ניסני וצ"ל כגי' כ"י הנ"ל. 2) וכ"ה בכ"י ש"ם ובפי' ר"ח ובנו"ג אילעא. 3) כ"ה בכ"י ע' הנ"ל ובדפ"ע גם כאן בט"ס בר ניסני ובכ"י ש"ם א"פ ברנסחני וצ"ל בדנסחני ועיין למטה. 4) בה"ג בדנסחני. 5) וכ"ה בה"ג ועיי"ע כפר בי. 6) בה"ג פירי אחריני. 7) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ם ועיין הערה 2. 8) בכ"י ה"ב לי. 9) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשרפ"ע מסביבין. 10) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר. 11) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס דזבחים. 12) ובפפלנ"צ ללעז 120 לא ביאר טעם המלה.

מורגלת להוראת חולה. והגדילו הטעות להפריד בין הדבקים תחת בנסיסי לכתוב בן סיסי ובערוך (עפ"י פי' רגמ"ה) בר סיסי עיי"ע בר סיסי — ומזה נראה ג"כ תלת נסיסין בישין בקהל"ר פ' ושנאתי את החיים פי' ג' מיני יגון ובהבלעת הסמ"ך האחד וניסין לית את חמי בירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"נ פי' לא תראה כאב וצער (ובברכו' נ"ו: ובאיכ"ר פי' רבתי אי' ניסיון) [1] — ועוד עיי"ע סיסיא ומ"ש] —

2 נָסִים (פי' בל"ס חולה עיי"ע הקודם) תרג' ירו' (א') יבלת. או חרוץ או יבלת (ויק' כ"ב, כ"ב). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג דעינוי לקיין דמערב חיוורא באוכמא וא"כ הבין כמו תבלל מפעל בלל. ולפי גי' רבינו ומל"ס הנ"ל קשה שלא הנביל מין החולה לכן נ"ל שהוא אולי ל' צענד naçus בשר מת שבחי (עיי"ע נאתא ונעתא) וכן לועז רש"י בויק' שם יבלת: ורוא"ה בל"צ verrue = Warze (עיין המתורגמן נסס) שהוא ג"כ כמו בשר המת שבחי שהוא כמו יתרת על בישרו ועיי"ע יבלת (ח"ה, ק"ו: ומ"ש)] —

* נָסַע (מל"מ ענין העתקה והסרה ממקום fort-rücken) סוט' ל"ב: תוספת' סוט' רפ"ח עיי"ע סא א' וש"נ ההפעיל הסיע ב"ב ח': כלי' פ"ה מ"ז ועיין סנהד' ל"ב: תוספת' ר"ה רפ"ב עיי"ע מסעה, משואה, שא א'. ב"ר פל"ח ופמ"א הסיעו עצמן וכו' בהָפעל הוּסַע ירו' מגיל' פ"א דע"ב. וירו' הוריות פ"ג דמ"ז ע"ד — והושאל להסרה מדעת או מלב (עיי"ע נסח וע' היסח) ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ד וספ"ו ד"י ע"ד הסיע דעתו. ירו' תעני' פ"א דס"ד סע"ב ורע"ג ורפ"ד דס"ז: ולא מסעה דעתי. עירובי' פ"ו. הסיע מלבו עיי"ע סא א'. שמ"ר פ"כ ויסעו (שמות י"ד, ט"ו) יסיעו דבר מלבן — והשם המופשט נְסִיעָה (הפכו חֲנִיָּה) מנחו' צ"ה. ירו' עירובי' פ"ה דכ"ב ע"ג מכילת' יתרו פ' בחודש — אבל בקהל"ר פ' אין זכרון: ענתה נסיעה צ"ל אתנסיאה עיי"ע.

5 נְסַק (מלא"ר וסורי ענין עליה והושאל להבערת איש כלומ' העלה איש heizen = Feuer aufsteigen lassen) תרג' ואש נשקה ביעקב (תהלים ע"ח, כ"א) ואישתא אסתקת ביעקב. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג אִתְּסָקַת בדבית יעקב והוא בנין אִתְּפְעַל ויתר בנינים והוראות אוסיף להביא בע' סק לדברי רבינו] —

נָסַר פי' מל"ע نشر בל"מ נָשַׂר ענין חתיכה במגירה sägen והשם נְסוֹרֶת בל"ע نشارة, Abgesägtes (Sägespäne) בסוף ב"ק (פ"י מ"י דקי"ט.) אף הנסורות [2] ובדפ"ע הנסורת (היחיד) [3] של בעל הבית. פי' אותו הדק [4] שמוציא החרש במגירה. — (א"ב תרג' מגררות במגרה (מ"א ז', ט') ממסרן במסרין) *[אחי"ה זה התרג' בונה הפעל מהשם מַסָּר עיי"ע וש"נ והיה לר"ב להביא תרג' חצב (תהלים כ"ט, ז') מְנַסַּר. וַיְסַר (שמות י"ד, כ"ה) תר"י א' וְנַסַּר כאלו כתוב במקר' ויַּסַּר. וכנ"ה בב"ר פ"ו עיי"ע מַסָּר, ושם רפ"ח ויק"ר רפי"ד עיי"ע דיו פרצוף. ירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ג החמה נוסרת ועיי' יומ' כבלי כ' סע"ב בע' חרגא. יבמו' מ"ט: ונסרוה עיי"ע ארז (ח"א רע"ו:) וש"נ ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ג ע"ש ומ"ש. פיעל יומ' כ' סע"ב כחרש המנסר בארזים. ב"ר ס"פ ס"ה עיי"ע חמר א'. ובהשאילה ב"ב ע"ה. וקא מנסרי אבנים טובות וחתיכה הנסורה נקראה ביחיד נְסוֹרֶת שבת מ"ט. עיי"ע סר א'. ירו' שבת פ"ד ד"ו ע"ד עיי"ע נעורת. ובל"א ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: כהדא נסורתה אבל הפני משה פי' כמו נשורתא כלומ' הפרי הנושר ועיי"ע נשר] —

נֶסֶר (מע' הקודם פי' לוח הנסור בל"ס נְסָרָא Brett, Tafel) בפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ז.) המוכר את המרחץ לא מכר את הנסרים. בהשלחן פכ"ב בכלי' (מ"י) נסרים שבמרחץ ששיגמן פי' לוחות עץ שמשימין על גבי שיש שבמרחץ מרוב החום. בעגלות דהזורק (שבת צ"ח רע"ב) דלא ליתו דנסרא [5] פי' שלא יביא בנסרים של חמש אמות ויעשה מהן קרש של י' אמות. פ"א סדוקות [6] נסורות במסור. *[אחי"ה וכפי פ"א הוא מענין ע' הקודם — וכנ"ה היחיד בירו' שקלי' פ"ו דמ"ט ע"ד בין נסר לנסר. ירו' חגיג' פ"ב דע"ח: אוספו בנסר והקבוץ שבת מ'. מחיפין בנסרין. ירו' שבת פ"ג ד"ו. מגלין את הנסרין. תרג' שבבים (הושע ח', ו') נסרי לווחין ועוד עיין תרג' למ"א ו', ט"ו. י"ח. כ' — ותרג' סרני (מ"א ז', ל') נסרין דנחש ע"ש פירש"י ורד"ק] —

---

[1]) ואולי י"ל ג"כ שהוא מל"י νόσος Unglück. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"ס ת' הנשורות. [3]) והי' לעווי שגה לראות בערוך דפ"ר שגם שם כתוב הנסורת ובכ"י ש"ס ובכל דפוסי הישני' הנסו"ת ובנו"ג בשבי"ש הנסו"ים. [4]) ובכ"י ק"ט בט"ס רקל. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וכדפ"ע דנוסרא וצ"ל דניסרא וכגי' שלנו. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס סרוקות.

נַסְתֵּיה (במקום: נְסַבְתֵּיה er nahm ihn) בב"ר פ' ס"ח (ס"ז) נסתיה לשליחא ואעליה לגו פרדיסא. ובריש וישלח יעקב (שם פע"ה) נסתה[1] וקראה וקרעה פי' נסבתה[2] לקחה, ב' מובלעת. — (א"ב בנוס' כתוב (נסבת') [צ"ל נסבתיה] לשליחא וכתוב נסבה וקראה[3] ואני הבאתי ראיה אחרת בע' נסב ע"ש) *[אחי"ה ואני הרביתי שם ברוגמאות ע"ש] —

נע (= נִיַע נ"ל מל"ם נָעָא עיי"ע פי' ליחה היורד מן החזה Speichel, Schleim aus der Brust ועיין בפנים) בפ' דם הנדה (נ"ד:) הניע והרוק, ובריש ב"ק (ג':) (כחו) [צ"ל אכיחו][4] וניעו פי' הליחה היורדת מן האף הוא החוטם פי' אחר בע' כח. *[אחי"ה ופ"א והיינו הפי' בע' כח ב' מסכים עם פי' ר"ח בב"ק (בש"ס ווילנ') ועיין ג"כ תוספו' שם. אבל לי נראה כי נגזר מהשם נעא כאמור כי לפי' רבינו דכאן קשה ממה שאי' בנדה נ"ה: כיחו וניעו ומי האף הרי ניעו אינו מן האף וכזה הקשו התוספו' ב"ק נגד רש"י ע"ש ובתוספו' נדה נ"ה: ד"ה כיחו גזרוה מל' נענע ע"ש. נדה נ"ו. כיחו וניעו ורוקו] —

נָע (= נוּעַ מל"מ ענין תנועה ובפלפל נִעְנַע schütteln) בפ' לולב הגזול (סוכ' ל"ז: במשנ') והיכן היו מנענעין בהודו לה' (תהלים קי"ח, א') תחלה וסוף (שם פ' כ"ט) ובאנא ה' הושיעה נא (שם כ"ה). פי' „ניענוע זה זולתי מוליך ומביא מעלה ומוריד ששנינו במנחות (ס"ב.) בענין שתי הלחם וכבשי עצרת ואמר רבה התם וכן לולב[5] אלמא[6] צריך לנענע בהולכה ובהובאה ג' פעמים זולתי מוליך ומביא מעלה ומוריד ועיקר דבר זה[7] מתלמוד א"י (ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג סע"ד) דגרסינן התם ר' חייא בר אשי בשם רב המשכים[8] ללכת[9] בדרך[10] נוטל לולב ומנענע שופר ותוקע וכשמגיע זמן קרית שמע קורא ומתפלל תני[11] צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר בעי ר' זירא[12] הכין חד והכין חד או הכין והכין[13] חד פי' ככר אמרנו צריך ניענוע ג' פעמים בעי ר' זירא ההולכה תחשב פעם אחת וההובאה פעם אחת[14] או ההולכה וההובאה פעם אחת נחשבין[15] וצריך להוליך ולהביא שלשה פעמים בכל אחד ואחד, תמן תנינן בנדה פ"ט (נד' ס"א:) בענין (סממנין שבעה) [צ"ל שבעה סממנין] מעבירין על הכתם וצריך לכסכס שלשה פעמים על כל אחת ואחת ר' זעירא בעי הכין חד והכין חד אוֹ הכין והכין חד ולא איפשיט[16] וכיון דלא איפשיט עבדינן לחומרא שלשה פעמים על כל אחד ואחד"[17]. בפ' תפלת השחר בגמ' רבן גמליאל (ברכות כ"ח:) ר' נחוניא[18] אומ' כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך. ס"א כיון שהרכין[19] פי' „כיון שהרכין ראשו ומתראה ככורע דיו והלכתא כותיה מיהו מאן דטרח וכרע טובא טפי עדיף דהא רב ששת[20] כרע כי חזרא (ברכות י"ב רע"ב) שהוא דק[21] ונכפף הרבה וכי זקיף זקיף כחויא שזוקף הראש לכתחלה"[22] בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז:) א"ר יוחנן אבל כיון שנענע[23] ראשו שוב אין מנחמין רשאין לישב אצלו פי' שמא צריך לגדולים או לקטנים[24]. אם באים רשעים על אדם ינענע להם ראשו (יבמו' קכ"א.) בע' גל (ד'). — (א"ב ל"מ זה נוע תנוע ארץ (ישעי' כ"ד, כ.) וַחכז"ל כפלו האותיות) *[אחי"ה וכנ"ה בביצ' י'. נענע תוספ' ביצ' פ"א המְנַעְנֵעַ, סוכ' כ"ט: כדי לנענע בו, שם ל"ז: לא נענעו. ירוש' סוכ' פ"א דנ"ב: צריך לנענע וע"ש איזה פעמי'. ירו' שבת ספ"ב די"ז ע"ד מהו שינענענו, יבמו' קכ"א. נענעתי לו ראשי וכו' עיי"ע גל ד' פסיקת' רב' פל"ז מנענעים בראשיהם (ובל"מ הניע במו ראש) — בינוני פעול תוספ' ביצ' פ"א המנוּעְנָעִין[25] והשם נִעְנוּעַ סוכ' ל"ז:] —

---

[1] בנו"ג נסבה עיי"ע נסב. [2] כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפוסי' בט"ס נסתבא. [3] בנו"ג וקרייה וקרעיה. [4] וכ"ה בעי' כח ב'. [5] כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע ללולב ובפי' ר"ח בלולב. [6] בפי' ר"ח אלא וצ"ל אלמא. [7] בפי' ר"ח אי' וכן קבלנו מרבינו האי זצ"ל והעמדנו עיקר דבר זה. [8] בנו"ג זה שהוא משכים. [9] בנו"ג לצאת. [10] בפי' ר"ח לי' ג' תיבות האחרונות. [11] כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח וכלשון הירו' אבל בכ"י ק"ט ובשרפ"ע תניא. [12] בפי' ר"ת ר' זעירא בעי ובנו"ג ר' זעורה בעי. [13] וכ"ה בירו' ובפי' ר"ח הכן. [14] כ"ה בתוס' מנחו' וסוכ' בשם רבינו וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע אחרת. [15] בפי' ר"ח בט"ס נהשבם. [16] כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח איפשטא ובדפ"ע אפשוט. [17] ע"כ הועתק מפי' ר"ח בסוכ' (בש"ס ווילנ') ותורף דברי הערוך הביאו התוספ' במנחו' וסוכ' שם ושם ד"ה כדי בשם רבינו ונעלם מעיניהם שהם דברי ר"ח. [18] וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובנו"ג חנינא. [19] לי' באו"ז הל' תפלה סי' צ"ב. [20] כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בש"ס ובע' חזר ב' ובנו"ג בדפ"ע רב חסרא ובכ"י ק"ט רב אשי וצ"ל רב ששת. [21] באו"ז רך. [22] הועתק מפי' ר"ה הובא באו"ז הנ"ל ועיי' ל"ע בברכו' במקומו מה שהקשה על רבינו. [23] כ"ה לנכון בדפ"ר ובשרפ"ע בטעות שהרכין. [24] ומיוחס לרש"י פי' בע"א ע"ש. [25] ומזה שם כלי זמר מנענעים (ש"ב ו', ה') על שם שיניע גופו וירקד בהם עיין רד"ק שרש נוע.

☞ נע (= נְעָא כמו יְעָא בל"מ יָצָא ¹) heraus- (kommen, blühen תרג' מטהו יפרח (במדי י"ז, כ') חוטריה ינעי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שם פ' כ"ג. תרג' יציץ (תהלים ק"ג, ט"ו) ינעי כה"ג בד' רג"א ובשאר דפוסי' יניץ. ואולי נע הוא כמו נץ כי לעומת צ' במקר' הוא ע' בל"א כידוע] —

נָעָא (בל"ם פי' חזה Brust) דאנפותא תר"י חזה התנופה. והיה החזה (ויק' ז', ל"א). *[אחי"ה וכן הביא המתורגמן ותהי נָעָא. חזה התניפה ניע אנופתא וכן כל לישנא חזה מתורג' ניע ונעא ע"ב אבל בנו"ג חזה התנופה (שמות כ"ט, כ"ז: ויק' ז', ל' ל"א; י', ט"ו; במדי ו', כ'; י"ח, י"ח) חדיא דארמותא רק לויק' ג', ט' מצאתי בתר"י ב' תרבא וניעא שלימה. אבל גי' רבינו נעא תתכן יותר להוראת מלה סורי' הנ"ל ומזה ניע עיי"ע נא א'] —

נעו (= נָעְיָה נ"ל מל"פ ﻧَﻌْﻮ כל דבר שחלול באמצע כמו עריבה דוד וכדומה והושאל ליקב ²) Trog, Kufe) בס"ג דע"ז (ע"ד:) דרש רבא נעוה ארתחו. והשיקו היקבים תירוש ויצהר (יואל ב', כ"ד) תרג' ויטפון נעוויא. *[אחי"ה ודמעך (שמות כ"ב, כ"ח) תר"י א' בכורי חמר נעווך. ורש"י בע"ז הביא ראיה מאונקל' בראש' מ"ט, י"ב ועיין בפירש"י ש"א כ', ל' והגרי"ב בהפשב"ע ע' נעו. וגזרת המלה מל"פ הנ"ל ³) וענינה כל דבר חלול ונקוב ומזה ג"כ יקב ומזה ג"כ בל"ר אמצ' navia עיין רימ"ז בט"ר ח"א 27] —

גֵיעוֹת בירו' כמו נאית עיי"ע את (ח"א, ש"ל).

1 נָעַל (מל"מ (יחז' ט"ז, י') לבישת הרגל beschu- hen) מנעל לבן (ביצ' י"ד, ט"ו.) פי' בע' גר. *[אחי"ה כ"ה לנכון בע' גר (י"ב) ובדפ"ע ובכ"י בט"ס גד ובע' גר י"ב פי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח בש"ס ווילנא ע"ש) מנעל לבן בתחלה אמרתי כי כונתו בזה הע' כי נעל של מקרא אחד הוא עם מנעל בל' חכמים אבל אז תהיה הלשון קטוע' על כן ראיתי חסרון בפנים בזה הערך וכצ"ל: סנדל המסומר אסור לנעלו.. משום מעשה שהיה (ביצ' ט"ו.) פי' בע' סנדל. מנעל לבן (שם) פי' בע' גר. וא"כ נָעַל הוא פעל ישאל כ קישה למה לא הביאו רבינו. וכנ"ה בתוספת' שבת פ"ד (ה') לא ינעול אדם סנדל המסימר. שבת ס"א. כשהוא נועל נועל של ימין ואח"כ נועל של שמאל וכו'. ב"ב נ"ג: כיצד בחזקה נעל לו מנעלו או התיר לו מנעלו וכו' והלבישו והנעילו וכו' וכן באפעל תרג' לדה"י ב' כ"ח ט"ו ואנעילינון ⁴) — ובינוני פעיל תר"י א' לדברי' כ"ט, ה' — וממנו השם נעילת הסנדל (יומ' פ"ח מ"א ובגמ' שם ע"ד. והלאה מ"ק ט"ו:) נעילה רשות ב"ר פ"ק] —

* 2 נָעַל (מל"מ ענין סגירת מנעול ein- ver- schliessen) ב"ק פ"ו מ"א נעל בפניה עירו' ק"א. אין נועלין בה עיי"ע דלת גיטי' צ'. תוספת' סוט' רפ"ה ירו' סוט' פ"א ד"ז. ירו' קידוש' פ"ד דס"ו. שהיה ניעל (דלת) בפני אשתו עיי"ע בן סטדא (ח"א ק"ט. ובהשאילי' כתובו' פ"ה. ואתה נועל דלת בפני לווין. סנה' ג' רע"א ל"ב סע"א שלא תנעול דלת בפני לווין. מכילת' משפטי' פרש' י"ח שלא לנעול דלת בפני הגבעונים. ירו' נזיר פ"ח דנ"ז. שלא תנעול תשיבה מבית הוועד. רות רבה פ' ויאמר לה בועז: הרי נועל דלת בפני כל בעלי תשובה. נפעל ב"ק פ': הננעלת עיי"ע דלת. ב"מ נ"ט: כל השערים ננעלין חוץ וכו' — והושאל לסגירת בגד הקרוע לכבוד המת ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג לנעול בו ביום ועי"ש איזה פעמי' ינעול. ועוד בל' נקיה בויק"ר פ"ב נעלו דלתותיהן כלימ' לא נתרצו לתשמיש עיין מעריך ללונזאנו. והשם המפשט ירו' עירובי' פ"ג דכ"א. היא קשירה היא נעילה. במד"ר פי"ד דרש השלכתי נעלי (תהלים ס', י') שהמתי אותו בחנק בנעילת גרונו. ונקרא נעילה סיום התפלות ביוה"כ יומ' פ"ז: ירו' יומ' ספ"ח דמ"ה ע"ג ועוד נעילת שערים תעני' פ"ד מ"א דכ"ו. תוספת' תעני' רפ"ד (ג') ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג ועיין ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ג ושם אימתי היא נעילה.. רב אמר בנעילת שערי שמים ור' יוחנן אמר בנעילת שערי היכל] —

נַעֲלָא (?) למינה תר"י (א') ואת החרגל למינהו (ויקרא י"א, כ"ב). — (א"ב בנוסח' כתוב ניפולא וכן נהירא דאמרינן בפ' אלו טרפות (חולי' ס"ה.) חרגול זה ניפול עיין במקומו) *[אחי"ה וגם רבינו גרס כן בע' נפל א' ונראה שספר אינו מוגה נזדמן לו בתרג'] —

* נָעֵם (מל"מ ענין עינג angenehm, lieblich) בפיעל סנהד' כ"ד. נעם (זכרי' י"א, ז')

---

¹) במשקל יצב ונצב עיין עמת"ר ללעווי ח"ב, 118. ²) מפעל وقب hohl sein. ³) וכן תרג' ריב"ע טוס סי"ה שמות כ"ז, ג' ל"ח, ג'. ⁴) הנעל (בדניאל ב', כ"ה; ו', י"ט) הוא אפעל מן עלל במקום הע"ל.

אילו ת"ח שבא"י שמנעימין זה לזה בהלכה. שקלי' ח': ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד שהיה מנעים את קולו בזמר וכו', ב"ר פכ"ג ולמה היו קורין אותה נעמה (ד', כ"ב) שהיתה מנעמת בתוף לע"ז. והתואר כל"מ נָעִים ולנקבה נעימה ברות"ר עיין בסמוך ולזכרי' רבים בב"ר שם מעשיה נעימים וכצ"ל ברות רב' פ' ויאמר בעז: כיון שראה אותה (את רות) נעימה ומעשיה (נאים) [צ"ל נעימים] כו' אבל בירו' סוט' פ"ג די"ח ע"ד צ"ל נאים במקום נעים עי"ע כאור (ח"ד קע"ח:) והשם המופשט נְעִימָה (Melodie, Geschmack) מגילי' ל"ב. כל הקורא בלא נעימה וכו' עי"ע זמר (ח"ג, רצ"ט). יומ' ל"ח: כשהוא נותן קולו בנעימה וכו', קידוש' ע"א. (קהל"ר פ' את הכל) מבליעים אותו (את השם) בנעימת אחיהם הכהנים במ"ר ספי"א בתוך נעימת הכהנים. ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד נעימה יתירה היתה בו עי"ע הגרום (ח"ג קע"ח:) ומ"ש. ירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג עי"ע ארדבלס[1]). מכילת' יתרו מסכתא דבחדש פ"ד והיה הקב"ה מסייעו בקול ובנעימה, סוף שהש"ר קורין את שמע בקול אחד בנעימה אחת וכו' — ועוד בהשאילה נעימת החיך היינו טעם[2]) אבדר"נ ספ"ד בג' דברים שנה הקב"ה בני אדם זה מזה בקול בנעימה ובמראה וכו' אילמלא לא שינ' הקב"ה נְעִימוֹת ב"א זה מזה וכו'] —

נַעֲמָה (פי' בל"ע نعام, نعامة ב' Strauss ובל"ס נַעֲמָא פי' יענה) ואת בת היענה (ויק' י"א, ט"ז) תרג' וית בת נעמ'תא. בנות יענה (ישעי' י"ג, כ"א). בפ' מפנין בגמ' ולא את הלוף[3]) (שבת קכ"ח. וכ"ה ירו' שבת ר"פ י"ח ב"ר פל"א תוספ' שבת ס"פ י"ד [ט"ו] תנחו' הישן נח סי' י"ד) זכוכית לנעמיות. בפסיקת' דזכור (פסיק' דר"כ צד כ"ה.) היה מחתך מבשרו זתים זתים[4]) ומאכיל לנעמיות. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד במ"ר פי"ב ומאכילין אותן (זהוב מזוקק) לנעמיות ועיין ג"כ בתנח' הישן פ' תצא סי' י'. תוספ' כלאי' פ"ה עי"ע ירוד [ירור] ונראה דהנפרד הוא ביחיד לא נעמה כגי' הערוך כי אם נְעָמִית (ולא נַעֲמִית) וכן מפרש הירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד בת היענה זו ביצת הנעמית עי"ע בץ ב' (ח"ב קנ"א:) וכ"ה כלי' פי"ז מי"ד תוספת' כלי' ב"מ פ"ז תוספת' פרה פ"ה (ד') כפי גי' כ"י אירפ'. ובל"א נעמיתא עי"ע בת נעמיתא (ח"ב, רי"ב. ומ"ש). והרבים זכרים נַעֲמַיָּא תרג' איכ' ד', ג' ולנקבה תרג' מיכ' א', ח'; לירמי' נ', ל"ח נעמין וצ"ל נַעֲמִיָּן כדאי' בתרג' ישעי' י"ג, כ"א ובדפ"ר בערוך נעמן] —

נענע (בל"ע نعنع ובל"ס נַנְעָא Minze [בל"ר Mentha]) ירוש' (שבת ס"ז ד"י.) פי' בערך מנתא. *[אחי"ה ע"ש ובע' נניא ומ"ש. ועוד אי' בירו' זו המלה אבל במשקל סורי נַנְעָה עיין ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. והיא ננעה מלא קטירין ובירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד בט"ס נגעה ובירו' נדרי' רפ"ג דל"ז ע"ד כנעה.

* **נְעָנַע** פלפל מן נוע) (schütteln) עי"ע נע ב'. ב"ר רפע"ה ט"ס עי"ע נער א'.

נָעַץ (פי' כמו דעץ stechen, stecken) כפ' בכל מערבין (עירו' ל"ד: וכ"ה בירו' עירו' פ"ג דכ"א.) בזמן שהוא תלוש ונעוץ. כס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב סע"ב) ובמנחות בר"ג דפ' ר' ישמעאל (ס"ד:) נעץ רגליו[5]) בהומה ונזדעזעה א"י ת' פרסאות[6]). בר"ג דביצה (ח'.) מיכסייה בדקר נעוין[7]). סולם מצב ארצה (בראשית כ"ח, י"ב) תרג' סולמא נעיץ [בארעא] וחניתו מעוכה בארץ (ש"א כ"ו, ז') תרג' נעיצא. *[אחי"ה והוא בינוני פעיל וכ"ה בתרג' שה"ש ב', כ'. תר"י א' ונתת באזנו (דברים ט"ו, י"ז) ותנעוץ באודניה, תרג' ותצנח (שופטי' ד', כ"א) ונעצת בארעא. וגזרת ל"מ נעצוץ (ישעי' ז', י"ט) עיין פירשט או"מ זה הערך[8]) — וכנ"ה בשבועו' י"ח. עי"ע וטיב, ירו' שבת פ"א ד"ב סע"ג קנה נעוץ שבת י"ז. נעצו חרב, שם נ"ו: סנהד' כ"א: נעץ קנה בים וכו' ירו' שבת פ"ז ד"ט סע"ד החורץ הנועץ. ירו' כלאי' פ"ז דל"א: חרץ נעץ ומזה ע' הבא אח"ז ע"ש ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד נועץ גודלו לתוך פיו. נפעל שבת ס"ז סע"א עי"ע אדרא (ח"א, ל"ב:)] —

נְעִיץ (ענין חפירה ע"י נעיצת דקר מע' הקודם [spitzzulaufender] Graben) במעין פ"ה[9]) במקואות מטבילין בחריצין ובנעיצין כבר פי' בע'

---

[1]) בח"א, רע"ד: ושם נדפס בטעות אדרבלס וגם במקום תבנית יד (סי' להוספת ר"ב) צ"ל כוכב (סי' להוספותי) כי זה הע' נוסף מנופך שלי. [2]) בסנ' ל"ח. אי' דעת. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [4]) וכ"ה בילק' ש"א רמז קכ"ג בשם הפסיק' וכ"ה במד' שמואל ס"פ י"ח ובאיכ"ר פ' תשיב להם אי' חתיכות ובתנחו' הישן תצא סי' י' אי' כזיתים כזיתים. [5]) בשני המקומ' לפנינו צפרניו וכ"ה בסוט' מ"ט: ובירו' ברכו' פ"ד ד"ז: כפי' גי' המהרש"ם עד שנעץ החזיר צפרניו ועיין ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ג. [6]) כ"ה בכ"י ובדפו"נ. [7]) בכ"י ק"ט וב"ר נשמט בט"ס מן נעוץ עד נעוץ. [8]) ובפפל"ג ללעף 145 הושוה בטעות לל"י κόνυζα. [9]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס פ"ח.

חרץ, וי"מ על כן נקראין נעיצין שהיה שם מוצב עמוד או דקל ונעקר ממקומו ונשאר מקומו כגון חפירה ושם אותה חפירה נעיץ כדאמ' (ביצ' ח'.) דקר נעוץ. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג למקואות (בסד"ט 33) ושם בט"ס חוצב בו עמוד וצ"ל מוצב ומו"ל לא עיין בערוך על כן השלים ללא נכון ונעקר עפר ממקומו והראיות מתרגום שהביא רה"ג תמצא בע' הקודם לזה ובענין חריצין דב"ק נ': נגרר רבינו בע' חרץ א' אחר פי' ר"ח הובא בשט"מ לב"ק ד"ה חריצין ונעיצין ולא שנה רבינו לשון הגמ' כמו שרציתי לומר בע' חרץ (ח"ג, תק"א. הער' 5 ע"ש)] —

1 נָעַר (מל"מ ענינו הרקה והשלכה ונרדף עם ערה (ausschütten, leeren, schütteln, abschütteln בפ' נוטל אדם (שבת קמ"ג.) מסלק את הטבלה כולה ומנערה. וכר"ג (שם קמ"ב.) ולינערניהו נעורי. בפ' חבית בגמ' מי שנשרו (שם קמ"ז רע"א) המנער טליתו בשבת חייב חטאת[1]). בפ' אלו מציאות (ב"מ כ"ט:) מצא כסות מנערה אחד לשלשים יום[2]) פי' כמו (נחמי' ה', י"ג) חצני נערתי. התנערי מעפר (ישעי' נ"ב, ב'). בריש מכשירין (פ"א מ"ד) הנוער אגודה של ירק. פי' הוא המנפץ אגודה של ירק להשליך ממנה המים. בפ' במה מדליקין בגמ' פתילת הבגד (שבת כ"ט.) דתנן בפ' כ"ח בכלי' (מ"ב) מטלית פחות מג' על ג' שהתקינו לפוק[3]) בו את המרחץ ולנער בו הקדירה פי' אוחז בה הקדירה כשהיא חמה ומנערה. *[אחי"ה וכנ"ה במכשי' שם הנוער את הקלח ובפיעל מנער עיי' לעיל ועוד תוספת' כלי' ב"מ פ"ב עיי"ע יתיכים (ח"ד, קע"ב) ומ"ש. תוספ' ע"ז פ"ד (ה') ולא ניערתי עליהן את המכמרות וכו' עיי"ע פנקרס. ב"ר רפע"ה דרש נעור (זכרי' ב', ט"ז) כהדא תרנגולתא דמנערה אגפה מן קיטמא כ"ה לפי נ"א וכ"ה בילק' זכרי' ר' תק"ע ושם דמנערא גרמא וכ"ה בב"ר שם כפי נוסח ראשון רק בשבוש דמנענה. ויק"ר פ"כ פסיקת' דר"כ די"ז. קפלה ונערה עיי"ע מעפרת. נפעל סנהד' צ"ב. עיי"ע קשת. סוט' ה'. אין עפרו ננער. ירו' שבת רפ"ב ד"ד רע"ג פשתן שלא ננערה עיי"ע חסן (ח"ג, תנ"ז). ירו' ברכות פ"ד ד"ז: שנער (בראשי' י"א, ב') ששם ננערו מתי דור המבול ושם בבינוני פעול שהן מנוֹעָרִין מן המצות וכ"ה בב"ר פל"ז (עיי"ע שנער) ובקהל"ר פ' וישב העפר. וכן נדרש נערים (ישעי' ג', ה') בחולי' י"ד. ועוד נערים מ"ב ב', כ"ג בסוט' מ"ו: עיי"ע נער ז'. ושם מופשט נִעוּר ב"מ כ"ט:] —

2 נָעַר (מע' הקודם בהוראת בחישה וערבוב um-rühren) בפ' ב' בטהרות (מ"א) היתה טבולת יום מנערת הקדירה. בפ' כל הבשר בגמ' טפת חלב (חולי' ק"ח:) אמ' רבי נראין דברי ר' יהודה בשלא ניער ושלא כיסה פי' לא ביחש ולא עירבב. *[אחי"ה וכן פי' רה"ג בסד"ט 36 מנערת מערבת והביא זה דחולין ע"ש. ושם בחולי' הרבה פעמי' ע"ש. ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד שמא ניער הגוי בקדירה] —

נער (= נֵיעוֹר הוא נפעל מן עור בל"מ נֵעוֹר ענין התעוררות rege ועוד מל"ע עיין בפנים) מצא מין את מינו וניעור (ע"ז ע"ג. בכורות כ"ב.) פי' בע' ער (א'). *[אחי"ה וש"נ ומבואר זה מציון דבכורו' ע"ש ועוד י"ל כי נעור, ניעור הוא תואר מפעל ערבי نعر פי' התקוממות sich emporrichten ומזה בל"ס נְעִירָא פי' עֵר wach ומזה נדה ס"ג. ניעור כל הלילה, אבות פ"ג מ"ד הנעור בלילה ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. ניעור בלילה, קהל"ר פ' דברתי אני: הלב נעור. גיטי' ע"ח. קידושי' מ"ד רע"ב ישן.. הרי זה גט ניעור אינו גט, ולנקבה גיטי' שם ניעורה קוראה וכו'. והפעל ב"ר רפע"ה ינער בישא. ותרג' ישקוד (איוב כ"א, ל"ב) נְעִיר. נפעל כ"ב ע"ד: והיה ר' אליעזר ישן ור' יהושע ניער נזדעזע ר' יהושע וננער ר' אליעזר, חולי' נ"א: ננערה לעמוד כה"ג ברש"י ובנו"נ ניערה. ירו' ברכות פ"ג ד"ו ע"ד וב"ר פל"ד עיי"ע נער ו'. שמ"ר פ"א ולמה נקראת חלאה ונערה (דה"י א' ד', ה') שחלתה ונגערה מחליה וכו'. הפעיל עירובי' נ"ג סע"ב והנעירתו עיין פירש"י ועוד עיי"ע עלץ. התפעל זבחי' קט"ז. תתנער אומה וכו' ועיי"ע ער א'] —

נִעֵר (בפיעל נִעֵר, נִיעֵר מע' הקודם ומל"ע نعر מקים ומעורר ללכת (das Vieh) antreiben zu gehen) בר"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב.) ת"ר בסוף פ"ב בתוספת שביעית אין מדיירין שדה בחולו של מועד[4]) ואם באו מאליהן מותר.

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ' וויניצ'. [2]) בכ"י הנ"ל ובדפו"ו. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובירו' פ"ב ד"ד סע"ד וכ"ה בש"ס בבלי ובדפ"ע בט"ס לפקפק. [4]) וכ"ה בכ"ף ובראי"ש ובריצ"ג. ה' חו"נו עמוד י"ט וכפי' ר"ח (בש"ס ו"ו) ובנו"ג לא בשבתות ולא בימים טובים.

פי' גוים בבהמות ואין מסייעין אותן ואין מוסרין להן שומר לנער צאנם אם היה שכיר יום שכיר שבת וכו'[1]) פי' אם היו אלו הרועים שכורים לגוים אחרים יום או שנה ודאי לא יעמדו בכאן ולא באו אלא אקראי בעלמא מותר לסייע אותן ומוסרין להן שומר לנער את צאנם. ירו' בפ"ג בשביעי' (דל"ד ע"ג) תני השוכר את הצאן אסור לנערה מהו לנערה כגון מובילה ממקום למקום. *[אחי"ה ועפ"י פי' הירו' מבואר היטב מחצב המלה מל"ע הנ"ל וכן המיוחס לרש"י פי' מע' הקודם וז"ל בכ"י (ד"ס צד י"ח אות ה') ד"ה לנער: (כגון) [צ"ל כמו] ניעור ע"כ ובדפוסי' נשתבש לשמור] —

נָעַר (מל"מ ענין שאגת הארי והושאל לשל החמור וכן בל"ע نعر ובל"ס נער (schreien בפ' אחרון דיבמות בגמ' אין מעידין (ק"כ:) ההוא טייעא דשקל ספסירא וגיידיה לגמליה ולא אפסקיה[2]) לנערותיה פי' מלשון (ברכות ג'. קידוש' כ"ד: ב"ק י"ח:) חמור נעור כלומ' חתכו בסייף ולא הספיק לגמור צהלתו עד שמת. כמו בצאן פהיה ובשור געייה כן בגמל נעריתא. — (א"ב בל"מ (ירמי' נ"א, ל"ח) נערו כגורי אריות) *[אחי"ה והושאל לצהלת חמור כדמוכח מציוני' הנ"ל ועוד עיי"ע סד ג' דקאי אאיסדן ונוער ברכו' נ"ו.] —

נער (מע' נער ג' בנפעל נִנְעַר geweckt, rege werden) ירוש' בפ' מי שמתו בהלכה היה עומד (ירו' ברכו' פ"ג ד"ו רע"ד) תני[3]) קטן שיכול לאכול כזית דגן פורשין מצואתו וממימי רגליו ד' אמות [וכו'][4]) בעון[5]) קומי ר' אבהו מפני מה פורשין מצואתו [וממימי רגליו] ד' אמות אמר לון מפני שמחשבותיו רעות אמרו ליה ולאו קטן הוא אמר לון ולא כן כתיב (בראשית ח', כ"א) כי יצר לב האדם רע מנעוריו אמ' ר' יודן מנעריו כתיב[6]) משעה שננער[7]) לעולם[8]) וזה עוד בבראש' רבה (פל"ד)[9]) כמפורש בע' יצר.

נַעַר (בל"מ שם תואר לרך בשנים Knabe, Jüngling; נַעֲרָה Mädchen, Jungfrau ועוד עיין בפנים) בר"ג דחולי' (ה'.) והעורבים מביאים לו לחם ובשר (מ"א י"ז, ו') עורבים ממש ודילמא ב' גברי דשמייהו עורבים וכו' עד וישבו מארץ ישראל נערה קטנה (מ"ב ה', ב') וקשיא לן קרי לה קטנה וקרי לה נערה א"ר פדת קטנה דמן נערה נערן[10]). ובפ' עגלה ערופה בגמ' זקני העיר (סוט' מ"ו:) מאי נערים (מ"ב ב', כ"ג) קטנים א"ר אלעזר שמנוערין מן המצות קטנים שהם קטני אמנה[11]) במתניתא תנא נערים וביזו[12]) כקטנים מתקיף לה רב יוסף ודילמא על שם מקומן כדכתי' (מ"ב ה', ב') נערה קטנה וכו'. קיימא לן מבת י"ב שנים ויום אחד ולמעלה משתביא שתי שערות הרי היא נערה עד ו' חדשים ומששה חדשים ולמעלה היא בוגרת ומפורש בפ"ק דקידוש' בגמ' יתירה עליו אמה העבריה (קידו' ט"ז סע"א) סימנין אין להן קצבה למעלה מי"ב שנים ויום אחד לבת איזו עד[13]) שתביא שתי שערות הוו סימנים אבל פחות מכן שומא[14]) ובר"ג דפ' אלו נערות (כתובו' ל"ט.) מפורש משתביא ב' שערות עד ו' חדשים נקראת נערה מכאן ואילך נקראת בוגרת דקיימא לן (עיי"ע בגר וש"נ) אין בין תחילת נערות לתחילה בגרות אלא ו' חדשים בלבד (כעין זה פי' יש בע' בגר מן הגאון). *[אחי"ה הבאתי במסגר ונ"ל כי אחד מן המגיהים כתב זאת על פי' רבינו נתן וכעין זה תמצא בע' אדק [ארק] עיין מ"ש בח"א, ל"ו: ובע' דיופי (ח"ג, מ"ד.) הערה 1[15]). ופי' רבינו בזה הע' שייך לר"ח כדמוכח מהערת ה' אלטרה שהבאתי בע' בגר (ח"ב, י"ב.) ע"ש. ובנ"ה נַעַר (הקבוץ נערים) ולנקבה נערה ביומ' ע"ה: מגיל' ל"א: חגיג' י"ד. (ושם דורש ג"כ מפעל נָעַר א' עיי"ע ומ"ש) כתובו' ק"א: סוט' מ"ט: ובענין נערה הפכה קטנה עיין קידוש' מ"א. והלאה מ"ג: — ועוד נער שם מלאך עיין ב"ב ע"ה: דרוש הנער (זכרי' ב', ח') וביבמו' ט"ז: נדרש נער הייתי (תהלי' ל"ז, כ"ה) על שר העולם והוא מלאך מיטטרון שנקרא נער (המשרת) עיין היטב תוספו' יבמות שם ובחולי' ס'. ד"ה פסוק ובע' מיטטרון ציינתי

---

[1]) שכיר יום לי' לפנינו. [2]) בנו"ג אפסיקתיה. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע תניא. [4]) כי בירו' אי' עוד ואם אינו יכול וכו' ע"ש. [5]) וכ"ה בגי' המהרש"ם ובנו"ג בעי. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מנערו. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שננעור, שנינעור. [8]) בנו"ג שהוא ננער ויוצא לעולם. [9]) ושם שהוא כנער לצאת ממעי אמו. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ופי' דמן שם מקום נערה נקראה נערן ודע כי העיר נקראת נערה (יהושע ט"ז, ז') ובדה"י א' ז' כ"ח נערן ובנו"ג בדפ"ע קטנה דמן נערן ובחולי' ה'. סוטי מ"ו סע"ב מן נעורן (ולא נעורין כדעת ה' נייבויער גיאגי 163 אשר השוהו לניירות עיי"ע נייר) וצ"ל נערן וכ"ה בויק"ר פכ"ג כגון . . יריחו לנערן ובשהש"ר פ' כשושנה לנועדן ובאיכ"ר פ' פרשה לנוערן וצ"ל לנערן. [11]) בנו"ג שהיו מקטני אמנה. [12]) בנו"ג נערים היו ובזבזו עצמן. [13]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר, ובשדפ"ע עת. [14]) עיין שקלא וטריא (בקידי ט"ז סע"א ורע"ב) וברש"י. [15]) וכל הפי' בע' דיופי שייך לר"ח כמו שנוכחתי עתה מפי' ר"ח חדשים מקרב בא מקובץ כ"י אנגייליקי בדפי בש"ס ווילני עירו' ק"ד. ע"ש.

במד"ר קרוב לס"פ י"ב שאי' בפירוש נער ששמו מיטטרון — והשם המופשט נַעֲרוּת פי' כח הנעורים (Jugendkraft) שבת קי"א. גיטי' ע'. הן הן החזירוני לנערותי. שמ"ר פ"א והחזירה הקב"ה לנערותה ועוד עת הנעורים (Jugend-alter) הפכו זקנות קידושי' פ"ב. ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ד בנערותו . . בזקנותו. דב"ר ספ"ח למד תורה בנערותו וכו' וביבמות ס"ב: אי' ילדותו. בב"ר פפ"ד דרש נער (בראשית ל"ז, ב') היה עושה מעשה נערות. ועוד ימי נערות (בבת) קידושי' ד'. (הפכו ימי בגרות) ושם: סימני נערות. נדה ס"ה. אין בי: נערות לבגרות ועיי"ע בגר וש"נ] —

* נַעֲרָה, נַעֲרָן (שם עיר) קרוב לירחו עיי"ע הקודם.

*נְעֹרֶת (בל"מ שם לפשתה שאינה מנופצה כל צרכה (Werg, Abfall von Flachs סוט' מ"ח. כאש בנעורת. סנהד' ל"ז. אפשר אש בנעורת. חולי' פ"ח סע"א נעורת פשתן דקה. שבת כ': נעורת של פשתן עיי"ע חסן וירו' שבת רפ"ב ד"ד רע"ג עיי"ע נער א'. ירו' שבת פ"ד ד"ו ע"ד אנן תנינן נסורת תניא בית רבי נעורת הדא אמרה היא הדא היא הדא. תרג' ישעי' א', ל"א נעורת כיתנא.

* נַעֲרוּתָא (das Schreien) עיי"ע נער ה'.

נְעָתָא (לפי' רבינו בשר מת וא"כ מל"פ עיי' בפנים) בר"ג דפ' החובל בחבירו (ב"ק פ"ה.) מאי גרגותני אמר אביי נעתא כרביתא [1]) פי' בשר המת שבחי. — (א"ב בנוסחי' כתוב נאתא) *[אחי"ה וגי' נאתא עיקר ובפרט לפי פי' רבינו והוא מל' צענד naçus (בל"י νέκυς) בל"פ نسا בלי הוצואריש נוסאי, נוסא, נסאי [2]) וא"כ גם כרביתא הוא ל' צענד kehrp פעהלוי karap ומזה בל"ר corpus ובל"א Körper [3]) פי' גוף וזה ממש כפי' הערוך (ועיי' החלוץ ח', קט"ו). ועוד עיי"ע נאתא גרגתני וע' נסים כ'] —

נף (= נוּף מל"מ כמו נָף בל"ס ענין הנעת איזה דבר הנה והנה hin- und herschwingen ונרדף עם נָפָה, נָפַף ועיי' עוד בפנים) בפ' לולב הגזול (סוכ' כ"א.) ובמנחו' פ' ר' ישמעאל (מנחו' ס"ח.) ובר"ג דפ' יו"ט של ר"ה (ל'.) התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור. פי' „יום הנפת העומר והוא י"ו בניסן אסור לאכול מן החדש [4]) בפ"ד במעשרו' (מ"ה) מנפה מיד ליד ואוכל פי' מנענע מיד ליד שילך הקליפה מלשון נפה [5]) וי"א מ נ פ ח [6]) בפיו שילך הקליפה מלשון (בראשי' ב', ז.) ויפח באפיו. בייש מביאין פ"ח באהילות (מ"ה) טלית המְנַפְנֶפֶת פי' טלית תלויה ברוח והרוח מנשב בה ומנפנף אותה כל אלו לא מביאין הטומאה ולא חוצצין שאינן מקוימין. בפ' הבא על יבמתו (ס"ג.) אי במנפה תתנופפי [7]) הפוכי בעיסקא טב מינך. פי' חזא לשבולי דהוה קא נייפי כלומ' היתה רוח מנשבת בשיבולים והיו מתנופפין והולכין ובאין אמר להו רבא [8]) תניפא איתנופפי הפוכי בסחורא יתר הנאה ממך ויש ששונין אי במנפה תתנופפי פי' כמו הנפה שהולכת ובאה כן תתנופפי. בס"ג דפ"ק דסוכה (כ':) הזיין לפרסי ונפוותא [9]) בר"ג דתעניו' (ג':) אפשר בנפוותא [10]) פי' „יכולין להבר בלא רוח לכבור בכברה ולהסיר התבן מן הבר" [11]) בר"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ד.) א"ר הונא אם בא לנפות מנפה את כולו פי' אם מצא הקונה בפירות יותר מכדי רובע לסאה אין יכול המוכר לומ' כבר הגיעך מה שהוא עפורית יותר מזה השיעור אחליפנו לך ואתן לך פירות כנגדו אלא חייב לנפות לו הכל [12]) בר"ג דפ' האשה שהלכה היא ובעלה (יבמו' קי"ד סע"ב) אפשר בההוא פורתא דנפיתא [13]) דשבקת הוה חיי. פי' בההוא קמח מעט שהנחת לו בנפה היה יכול לחיות אמרה [14]) ליה מר נמי ידע גם אתה יודע שלא היה יכול לחיות מיד הבין דבדדמי אמרה. *[אחי"ה השרש נוף נרדף עם נפה ונפף וכדמוכח מציון דיבמו' הנ"ל וגי' רבינו דלעיל עיי' הערה 7 וכנ"ה בהפעיל סוכ' ג"א: מֵנִיף בסודר עיי"ע אמן ב'. מ"ק ט"ז: קא מניפה עיי"ע חשל (ח"ג תקט"ו) ב"מ פ"ו. הניפי עלי עיי"ע מנפא. ירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג ומניפין (העבדים) לרבוניהם יפה נוף (תהלי' מ"ח, ג') נדרש בשו"ט הכל מניפין לה ובילק' ר' רמז תשנ"ה עליה ויק"ר

---

[1]) כ"ה בדפ"ר פיזי וויניצי' ובכ"י ק"ט בט"ס בריתא ויתר השנויים עיי"ע גרגתני וע' נאתא [2]) עיי' יוסטי 169 וואולירס סח"ב 1553 פערלעס מיסצעללען 37 וע' נאתא. [3]) מיסצעללען שם. [4]) הועתק מפי' ר"ח בר"ה (בש"ס ווילנ'). [5]) וכ מוכח מירו' מעשרו' פ"ד דנ"א סע"ב שלא ינפה לא בקנון ולא בתמחוי. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ודפא"מ אבל בשרפ"ע מנפה ובנו"ג במשני' דש"ס בבלי מנפח מיד ליד (ופי' הרמב"ם מנפח: מנער) ובביצי' י"ג: מנפח על יד על יד ובמשני' דירו' מנפיח על יד על יד. [7]) בנו"ג אי נייפת אתנופי. [8]) בנו"ג רב. [9]) ובע' פרס ז' פי' כמו נפה וכברה וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'). [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפו"ו ונשמט בטעות בשרפ"ע. [11]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'). [12]) וכ"ה בפירשב"ם בגוף הדבר ועיי' שט"מ. [13]) בנו"ג דנפפיתא. [14]) ברפ"ע אמר.

פכ"ח כיצד היה מניפו (את העומר). להניף אותו (ויק' ז', ל') תר"י ב' למנפא יתיה. בפלפל ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד ומנפנפת בו עיי"ע כנור. יפה נוף (תהלי' מ"ח, ג') נדרש בילק' שם: מנפנף את רגליה. התפלפל ע"ז כ"ד: ב"ר פנ"ד תנא דבי אליה רב' פי"א התנופפי עיי"ע ארמון ב' (ח"א, רצ"ג.) וש"נ. ובינוני פעול אהלו' פ"ח מ"ה עיי' לעיל. ומשרש נפה (נְפָא) בפיעל עיי' לעיל הציוני' ובפַעל ירו' שבת פ"ז ד"י. כד מְנַפְּיָא משום זורה. בינוני פעול מנחו' ס"ו. ע"ו: ויק"ר רפכ"ח פסיק' דר"כ צד ס"ט. מנוּפָּה ובפסיק' רבתי פ"ג דרש כברת הארץ (בראשית מ"ח, ז') מלשון כְּבָרָה: שהארץ מנוּפָּה והולכת ובאה ככברה. ובהרחיב השרש נוף אי' נְפַף פסיק' רבתי פמ"א היפה כטל שהוא יוצא מתוכו ומנפף את הדגנים כמו מנפנף בילק' הנ"ל [1]), שבת קל"ד. האי ינוקא דלא מנשתין [2]) לינפפיה [3]) בנפוותא — והשם כל"מ (ישעי' ל, כ"ח) נָפָה (Sieb) אבות פ"ה מט"ו, ירו' כתובו' פ"ז דל"א: עיי"ע כבר (ח"ד קפ"ח.) ובל"א נַפְיָא ב"ק צ"ז: חולי' מ"ה. קכ"ד. עיי"ע תרט ב'. גיטי' ס"ט סע"א עיי"ע פארי א'. וכן נפיתא יבמו' קי"ד: לפי גי' רבינו הנ"ל ובנו"ג דנפפיתא והוא כמו נפפא כגי' כ"י ש"ס בשבת קל"ד. ובנו"ג הקבוץ נפְוָתָא כמו כב"מ וסוכ' לעיל בערוך. וכן נָפָן ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג עיי"ע מחצל וקבוץ עברי נָפוֹת מנחו' ע"ו: פסיקת' דר"כ צד ס"ט. י"ג נפות — והשם המופשט הֶנֶף הֲנָפָה עיי"ע בח"ג, רכ"ה]

נף (בל"מ פי' ענף (Wipfel, Ast, Zweig בס"פ ג' במעשרו' (מ"י) הכל הולך אחר הנוף. — (א"ב תרג' ועשה פרי למעלה (מ"ב י"ט ל') ומרים נופיה לעילא) *[אחי"ה וכן תרג' פרי בישעי' ל"ז, ל"א ובהושע ט', ט"ז וא"כ תתכן גזרת נוֹף מפעל נוּב sprossen עיי' פירשט או"מ גוף VI אבל בתרג' יחזק' י"ט, י; ל"א, ג' מתורג' כן ענף. וכנ"ה במעשרו' שם ובירושלים הלך הכל אחר הנוף ובתוספ' ערכי' פ"ה בט"ס הניף. סוכ' כ"ד: עירו' ט"ו. צ"ט סע"ב אם אין נופו גבוהה מן הארץ ירו' שביעי' פ"ב דל"ג ע"ד משקה על הנוף ויורד על העיקר וכו'. מכו' י"ב. עיי"ע נטי, נטה וש"נ בהשאילה קידו' מ': למה הצדיקים נמשלים בעוה"ז לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה וכו' והקבוץ במר"ר פ"כ למה"ד לאדם שבא לקוץ את אילן מי שאינו בקי קוצץ את הנוֹפִים כל ענף וענף וכו', ובילק' תהלי' ר' תשנ"ה בל"נ יְפֶה נופות שלה בהקפת המזבח] —

* נֹף (= מֹנֶף עיר המהוללה במצרים (Memphis עיי"ע מפיס ב'.

* נוּץ, נוֹצָה, נוּר עיי"ע בלי וי"ו.

נָפַח (מל"מ ובל"ס נְפַח ובל"ע نَفَخَ — wehen, ein aufblasen) בר"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק מ"ז.) נפחה [4]) מאי פי' שבח שהיתה נפוחה ונראית בעלת בשר אותו שבח למי. בפ' השוכר את האומנין בגמ' השוכר את החמור להביא וכו' עד מפני שהנפח קשה כמשאוי (ב"מ פ'. במשנ') גמר' (שם) אביי אמר קשה כמשאוי תנן ניפחא [5]) כי תקלא פי' אם פסק בהדיה לתך חטים והביא לתך שעורים כלתך חטים דמי דנפח שעורים קשי ליה כמשאוי של חטים ואם הוסיף על לתך שעורים ג' קבין חייב ומתניתין הכי שמעינן תבואה והביא תבן חייב ואם הוסיף תיקלא כי תיקלא פי' לא מחייב עד דמייתי עלה כולה האי דליהוי בהו משקל לתך חטים ונפח קא חשיב תוספת [6]). — (א"ב תרג' לצבת בטן (במדבר ה' כ"ב) לאפחא מעין) *[אחי"ה בתרג' שם הרבה פעמי' עיי' הדוגמאו' במתורגמן ובעמת"ר לה' לעווי. וכנ"ה בב"מ ס': עיי"ע חזרא וע' שרבט ב'. גיטי' ס"ט סע"א לינפח ליה, חולי' מ"ו רע"ב נפחינן לה ועיי"ע אווש וע' בץ א'. ושם מ"ז: נפיחא (בינוני פעיל) עיי"ע אפי ב' זבחי' צ"ד סע"א לפי גי' רבינו בע' בטן ג' (ח"ב' מ"ב:) ע"ש. סנהד' צ"ו רע"א דקא נפח ליה וכו' ויק"ר ס"פ ל"ג עיי"ע נבוכדנצר. מכשירין פ"א מ"ה עיי"ע פח א' וש"נ שבת פ"ה: המנפח בכלי זכוכית וכו' ובירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד הנופח כלי זכוכית ושם ספי"ח דט"ז ע"ג נופח לתוך חוטמה. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג עיי"ע לע ב' וע' פח ב'. ירו' ביצ' ספ"ב דס"ב: מינפוח שרי, ירו' תעני' פ"ב דס"ה: נפח צפוגה. ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה רע"ג נפח בפומיה ושם ובדנ"ה ע"ב ובירו' ברכו' פ"ט דַי"ד: תיפח רוח דההוא גברא, סנהד' צ"ז: תיפח עצמן (ברש"י תיפח נפשו) של מחשבי קיצין. אתפעל שבת כ"ו.

---

[1]) ועיי' דרוש בפסיק' דר"כ צד ע'. גשם נדבות תניף אלהים (תהלים ס"ח, י') אם גשם הוא צריכה נדבות ואם טל הוא צריכה תניף אלהים, ועיי' בילק' תהלי' ר' תשצ"ה ושם נשמט בטעות תניף. [2]) כגי' כ"י ש"ס ובכ"י א"פ מנשתים וכגי' רבינו עיי"ע שתם א' ובנו"ג מנשתיה. [3]) בכ"י ש"ס בט"ס ליכפפיה. [4]) ובמפיק ה"א נפחה ובכ"י ק"ט ובש"ס אי' באל"ף נפחא. [5]) בנו"ג נפחא. [6]) וכזה עולה יפה פי' הריטב"א ע"ש בחידו' ובשמ"מ בסוגי'.

אינפח בת נורא. ירו' מעש' שני הנ"ל אינפחן, תרג' קהל' י"ב, ח' ויתנפחון. אִתַּפעל תרג' איוב י"ט, כ"ו אִתַּפַּח [1]) פיעל ופַעל ברכו' י"ט: פסחי' צ"ב: עיי"ע פח א'. ביצ' י"נ: מנפח על יד על יד ויותר טוב מנפה עיי"ע נף א'. סנהר' מ"ג. מנפח רב ששת בידיה וכ"ה בב"ב קל"ד: ופי' רגמ"ה מפיח בידיה, ירו' פיאה פ"ח דכ"א: המנפח את שוקיו, איכ"ר פ' רבתי ד"ה חד כותאי: מנפחין לי בלועיהון, שם: וכד היו מנפחין ליה בלועיהן דאינון מנפחין. והשם נֵפֶח בכינוי נִפְחָהּ כפי גי' רבינו בריש זה הערך ובל"א נִפְחָא ניפחא ב"מ פ'. עיי' לעיל. ע"ז ל"ד: ניחא ליה בנפחא והשם המופשט נִיפּוּחַ ב"ב ע"ט. ולנקבה נְפִיחָה (כל"ס נְפִיחוּתָא) ירו' שבת פ"ב ד"ה. כיבה בנפיחה אחת. ב"ר ספי"ד לפי שבעוה"ז בנפיחה וכו' ודרש ויפח (בראשי' ב', ז') ועוד ענינה נשימה ירו' מגילי פ"ג דע"ד: צריך לאומרן בנפיחה אחת (בבבלי ט"ז: אי' בנשימה) וכעין זה מַפַּח בל"מ ובצרוף נפש (איוב י"א, כ') [2]).

☞ נַפָּח (פי' נופח באש Schmied) תרג' חרש ברזל (ישעי' מ"ד, י"ב) נפחא מפרזלא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שם נ"ד, ט"ז והקבוץ לשופטי' ה', כ"ח; לירמי' ו', כ"ט וכנ"ה בדרז"ל תוספת' ב"ק פ"ו נכנס לחנותו של נַפָּח ב"ר פפ"ד משל לנפח וכו', קהל"ר פ' בכל עת הלך נפח לפחמו, ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: כגון קיני או כנפה, ושם הקבוץ ולא של נַפָּחִין, ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח רע"ב [3]) וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג ובבבלי בכ"מ בר נפחא כינוי לר' יוחנן עיי"ע בן נפח וע' בר נפחא. ועוד היה כינוי לר' יצחק ע"ש. ומצאתי הַעם אחת שנקרא ג"כ בן נפח בבבלי והוא בעירו' ע"כ סע"ב כפי גי' כ"י ש"ם ואו"ז הל' עירו' סי' קע"ג מעשה בבן נפח שהיו לו חמש חצירות וכו' ובנו"ג בבן נפחא ובתוספת' עירו' פ"ז (ה') בכ"י אירפורט אי' בפירוש מעשה בר' יצחק נפחא וכן היה שם הפרטי לר' מנחם כפי גי' כ"י אירפ' בתוספ' כתובו' פ"ה ר' מנחם בן נפח אומר בכ"י וויען חסר בן. בֵּי נַפָּחָא גיטי' ס"ט: עיי"ע בי נַפָּחָא ח"ב, נ"ב. ע"ש. ובענין שם עוף עיי"ע בר נפחא ב' (שם קע"ט)]

נִפְטְ (בל"ע نفط פרסי نفت (עיי"ע נטפיק) בל"ר ויוני naphta νάφθα, Bergöl) בפ' במה מדליקין (שבת כ"ד:) בעטרן ובנפט. בס"ג רפ' א"ל הממונה (יומ' ל"ח:) בא ליטמא פותחין לו וכו' עד בא למדוד נפט. בס"ג דנדרי' (צ"א:) חד מן הלין גוים נפטויי פי' מוכרי נפט ובלעז פיטרולי"או [4]). — (א"ב פי' שמן הנוטף מבין הסלעים. תרג' בפסוק בימים ההם כשבת (תרג' שני לאסתר א', ב') מתיב ואמר לה נפט וכן שמו בל"ר ויוני) *[אחי"ה וכן בל"ע ופ'. וכנ"ה בשבת כ"ו. אין מדליקין בנפט לבן וכו'. (ועיי' ג"כ ירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד) שם מ"ו. שרגא דנפטא. יומ' ל"ח סע"ב מוכר נפט, ירו' סנהד' רפ"ז דכ"ד: פתילה של נפט. ירו' סוט' רפ"ז, כ"ב: אש כנגד הנפט שלהן. תר"י ב' לשמות י"ד, כ"ד ורמא עליהון נפטא ואשתא. פסיקת' דר"כ צד ס"ז. ואח"כ הביא עליהם נפט. תנחומ' הישן בא סי' ד' זורק בהם נפט והתואר בקבוץ נדרי' הנ"ל — תוספת' ושבת ספ"ט (י') הנופט בשבת ע"ג סע"ב המנפט צ"ל המנפס עיי"ע נפס ב' וע' פין א'] —

* נַפְיָא, נַפְיְתָא פי' נפה Sieb עיי"ע נף והקבוץ נַפְוָותָא שם.

* נפיא (מין דג) תוספת' חולי' ספ"ג הסולתנית ונפיא ובכ"י אירפ' ואנפיא אולי צ"ל ואפיאן ועיי"ע אפיין (ח"א, רט"ו).

נֹפֶךְ (= נוֹפֶךְ לדעת רבינו מל"מ אבן יקרה Edel-stein אבל עיי' בפנים) בפ' האיש מקדש בגמ' דסמוך התקדשי לי בכוס (קידו' מ"ח:) ובפ' הגוזל עצים בגמ' הנותן לאומנים (ב"ק צ"ט:) כגון שהוסיף לה נופך משלו. פי' נפך ספיר ויהלם (שמות כ"ח, י"ח). *[אחי"ה אף אם פי' התוספו' בקידושי' ט'. ד"ה והילכתא קצת מוכיח כפי' הערוך בכ"ז קשה להלמו ואולי הוא ל"ע نفحة = מתנה או אולי היא نفقة יציאה Ausgabe ועוד הדבר צריך לימוד] —

נפל (= נִיפּוּל מין ארבה טהור eine erlaubte Heu-schreckenart) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' כ"ה, סע"א) חרגול זה ניפול. *[אחי"ה וכ"ה בספרא שמיני פרש' ג' פרק ח' חרגול זה נפול [5]) וכ"ה בתר"י א' וית ניפולא אמור מעתה שני' רבינו נעלא טעות היא עיי"ע ובמו"ע. ובחולי' ס"ה רע"ב אי' סלעם זה נפול ומסיק בדף ס"ו סע"א מר כי אתריה ומר כי אתריה עיי' פירש"י. וכני' הספרא בלי יו"ד אחר הנו"ן אי' ג"כ בפי' רגמ"ה

---

[1]) לפי גי' כ"י אצל ה' לעווי. [2]) ומזה באפעל בתרג' שם לאיוב ל"א, ל"ט; לש"א ב', ל"ג. [3]) ולא סע"ב כדאי' ב ע בן נפח ח"ב, קי"ז. [4]) בלאי"ט petrólio = בל"ר petroleum בל"י πετρέλαιον ובבסעות ר' בנימין פיט רולין; [5]) ובמקרא אי' החרגול (ויק' יא, כ"ב).

בחולי׳ (קובץ כ״י אנג׳ סוף דף שי״ז). ובפעם שנית גרס נפיל ולפי זה נראה שנגזר מל״פ הרשום׳ בע׳ ניפול והוא שם כולל לכל צאצאים רכים ועוד עיי׳ نوفل בל״ע שפי׳ ילדי איזה בעלי חיים]

נפל (= נִיפְלָא פי׳ גבור der Riese תואר לשם כוכב הנקרא Orion עיי׳ בפנים) עשה עש כסיל (איוב ט׳, ט׳)[1] תרג׳ דעבד עש ניפלא. או מושכות כסיל [תפתח] (שם ל״ח, ל״א) תרג׳ או אשלי דנגדין[2]) ניפלי [תשרי]. — (א״ב פי׳ בל״י ענן עב ונקראו כן כוכבים אשר הם חשוכים וכמעט לא יאורו אורם) *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י νεφέλη ענן. והנכון שהוא מל״מ נפילים פי׳ הם הענקים והגבורים וכן נקראו הככבים הגדולים עיי׳ מ״ש בע׳ כסיל (ח״ה, רע״ד) ומזה גם בקבוץ וכסיליהם (ישעי׳ י״ג, י׳) תרג׳ ונפיליהון. ודע עוד כי כסיל עומד במצב משופע ודמוהו היונים לכסיל בחושך הולך וכאיש שכור העומד לנפול (עיי׳ מ״ש שטערן במ״ע ג״ג ח״ג, 260) ואולי עפ״י זה הדמיון העתיק גם התרג׳ כסיל ע״י ניפלא — ובהנחה הראשונה פי׳ ניפלא כמו נפילא גבור וענק ובזה הענין מבואר היטב מחלת בן נפילין והוא הקבוץ מן נפיל. נפילא עיי״ע בן נפיל ב׳[3]) ועוד תואר למין הלטאה מטעם האמור בע׳ בן נפיל א׳ (ח״ב ק״ז). ומזה בשמ״ר ספט״ו זעזע את המים[4]) והראהו את בן נפילים ומאשר גדל על חוף מי נילוס דרש כן קול ה׳ על המים (תהלי׳ כ״ט, ג׳) ויש ממיני צב שגדלים בישוב ולכן דרש ג״כ בסמוך זעזע את הישוב והראהו את הצב ומל״ע ضبّ Eidechsenart עיי״ע בן נפיל א׳ בהערה 2 — ועוד נפיל ולנקבה נפילא ברות רב׳ פ׳ ולנעמי נפיל נסיב לנפילא מה הם מעמידין גבורי חיל וכו׳]

* נֵפֶל (מל״מ שם לולד נולד קודם זמנו Abortus, (Frühgeburt, unzeitige Geburt שבת קל״ה סע״ב כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל.. שמנת ימים בבהמה אינו נפל וכ״ה בירו׳ יבמו׳ ספי״א די״ב: ושם: כל המתקיים באדם שלשים יום אינו נפל וכו׳. (ועל פי זה בתר״י א׳ לויק׳ כ״ב כ״ז) פסחי׳ ט׳ רע״ב נפל הפילה והקבוץ נְפָלִים שבת ל״ב: ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד ירו׳ שביעי׳ ספ״ד דל״ה ע״ג פסיקת׳ רבתי פל״ו ב״ר פ״כ תוספת׳ ב״ק פ״ד והפכו בן קיימא ובל״א נְפִילָא תרג׳ לתהלי׳ נ״ח, ט׳ היך נפילא[5]) ובתרג׳ איוב ג׳ ט״ו נִפְלָא והקבוץ כ״ב ק״א: ק״ב: נִפְלֵי.

* נִיפּוּל, נְפִילָה, נִיפְלָה, נִיפּוּלִין עיי״ע פל ה׳ וש״נ ועוד כל המסתעף משרש נפל — ובענין ניפול דב״ב כ״ג רע״ב עיי׳ ג״כ ע׳ נפל א׳ ומ״ש בזה הע׳ אחר ע׳ ניצ׳ ובענין בר נַפְלֵי (סנהד׳ צ״ו:) תואר למשיח עיי״ע בר נפלי (ח״ב, קע״ט).

* נִיפּוּלְיָה, נִיפּוּלִין (שם מקום = Νέας πόλεως עיי׳ בפנים) Νεάπολις ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד ר׳ ישמעאל בי ר׳ יוסי אזל להדא ניפוליה אתון כותייה לגביה וכו׳. במד״ר ס״פ כ״ג שכם בהר אפרים (יהושע כ׳, ז׳) זהו נפולין. דב״ר פ״ג ניפולין של כותיים. וכ״ה בע׳ נפל ללונזאנו ויפה פי׳ עיר שכם נקראת נאפולי ועוד היום נקרא נאבלוס והיא קרובה להר גריזים ששם הכותים ע״כ. והעיר הזאת אשר הוזכרה בראשונה במלחמות לבן מתתיהו (די ח׳, א׳) היא נבנתה במקום שכם ההרוס ונקראת היום نابلس עיי׳ וויענער רוו״ב ע׳ שכם ונייבויער 168 — ועוד עיי״ע פלטנוס ומ״ש.

* נִפְנֵף (פלפל מן נוף fächeln, hin- und her-(bewegen עיי״ע נף א׳.

נפס (= נפוס פי׳ מין צנון (Rettigart בריש כלאי׳ (פ״א מ״ג) הלפת והנפוס והכרוב והתרובתור[6]). בריש עוקצין (פ״א מ״ב) שרשי החזרת והצנון והנפוס. ירוש׳ נפוץ[7]) ופי׳ ר׳ דניאל ז״ל בלעז ודיק״י[8]) וי״א פשטינקי. בס״ג דפ׳ האשה שהלכה היא (יבמו׳ קי״ח:) ובפ׳ המדיר בגמ׳ דסמוך כל המומין (כתובו׳ ע״ה.) דנפסא גברא תיקריא בסיפי

---

[1]) כ״ה לנכון ברפ״ר ובעה״ק שנ״ב אבל בשאר דפ״ע אי׳ עושה כימה וכסיל והוא פסוק ח׳ בעמוס ה׳ ושם התרג׳ כימה וכסילא ורבינו כיון לאיוב בדמוכח מתרג׳ שהביא. [2]) כ״ה בדפ״ר ואמ׳ ובדפ״ו דנגרין. [3]) ח״ב, קי״ח ושם פי׳ ג״כ מענין ניפלא שדברנו בו קודם לזה כי יש מי שקורא זה החלי: חלי ככבים. [4]) כ״ה נכון וכגי׳ יפה תואר ולא ימים [5]) כ״ה בכ״י תרג׳ ובנו״ג נפולא. [6]) בדפ״ו והתרובתיר וצ״ל והתרובתור כגי׳ כ״י ק״ם ודפא״מ וכלפנינו בכלאי׳ שם ושם הסדר הלפת (והנפוץ) [צ״ל כגי׳ כ״י ש״ם: והנפוס] והכרוב והתרובתור ובעי׳ תרבתר גרס בלי וי״ו והנכון בוי״ו כי הוראתה מל״פ ترب تار פי׳ כרוב דקיק כפי׳ הירו׳ ולעף פפלג״צ 214 לא פתרו. [7]) כ״ה בד״פ א״מ ובשדפ״ע בט״ס נפון ואולי כן מצא רבינו בירו׳ וכדאי׳ בנוסח׳ במשני׳ דכלאי׳ אבל לפנינו בירו׳ אי׳ לנכון בכלאי׳ פ״א מ״ג ומ״ה וכן בגמ׳ שם דף נ״ז. בסמ״ך בסוף. [8]) כ״ה נכון אבל בקצת כ״י דריק, בריק וט״ס הוא וכיון ללאי״ט Rättig radice.

בכא וליתיב דקלסא גברא [1]) טלפחי לקידרא לא בעיא. פי' שומרי ירקות כגון נפוס וקולסי כרוב כלומ' אפי' בעלים שלהן נ כ ז י ן [2]) יותר ככוד יש להן מלישב באלמנות. ור"ח ז"ל פי' קולסא כדי תרדין ובדי כרוב [3]) שמיהן יוצאין עליהן ונקראין (נפוס) [4]) קולסי כרוב וקולסי תרדין אפי' בעלה של אשה קולסא היה ממתק את הקדירה ולא היתה צריכה למתק אותה בעדשים כל אלה להראות כי אפי' איש פחות אשה רוצה בו נפסיא כגון נפיא [5]) שמנפין בה את התבואה וכל דבר ארוך ורחב ויש לו ציצין ופרחין קוראין אותו נ פ ו ס א [6]) כאשר שנינו (כלאי' פ"א מ"ה) הצנון והנפוס [7]) והוא שמרובין עליו וכן הוא אומר אפי' נפוסא בעלה של אשה היתה יכולה לתלות על פתחה כאמלתרא ומועיל לה יותר מלישב ב ד ד [8]). פ"א לדבר מאוס קורין בל' יון נפס וקולסא כעין לעג וקלס (תהלי' מ"ד, י"ד) כלומ' מי שבעלה מאוס ונבזה מאוד. — (א"ב פי' בל"ר מין לפת ודומה לו בפרח וזרע ואינו כלאים בלפת ודומה לצנון בעלים ושרש והוא כלאים עם הצנון כי בכלאים הולכים אחר הזרע [9]). ונראה לי פירוש דנפסא גברא שהאבר שלו עב וקצר כמו לפת ואינו נכנס באותו מקום ונשאר כמו תקרא בסוף הבית, דקלסא גברא פי' שהאבר שלו דק וארוך כמו קולס שהוא בד הירקות ועשבים אומרת האשה שאינה מבקשת דף ומכסה לקדרה כי אם דבר שיכנס בה וטלפחא הוא דף ונסר של גת והאומרות כן זונות תחת בעליהן, ובנוסחאות כתוב דנפצא [10]) ופירש"י מנפץ צמר) *[אחי"ה וזה לשון הירוש' כלאי' פ"א דכ"ז. הלפת והצנון הילכו בהן אחר הפרי הלפת והנפוס הילכו בהן אחר העלין התיבון הרי צנון ונפוס הרי פרי דומה והעלין דומין ותימר כלאים א"ר יונה בזה הילכו בהן אחר טעם הפרי וא"כ מפני שפרי והעלין של נפוס דומין ללפת (= لفت Rübe) יתכן כנוי שמו נפוס מל"ר Steckrübe, napus אבל בכ"ז הוא מין צנון שטעמו כשל צנון בל"י ירו' ῥαφανὶς, raphanus ואולי זכרון השם נפוס ג"כ משובש ῥαφανὶς ורבינו היטב פירשו ע"י לעז הנ"ל שהוא צנון. וכן דעת רה"ג בעוקצי' הנ"ל שפירשו ע"י הימא והוא בל"ס חאמא ובלרז"ל חמא עיי"ע חם ו' [11]) והוא צנון ארוך וכן פי' הרמב"ם בכלאי' פ"א מ"ג הנפוץ [צ"ל הנפוס] והוא הצנון שבארץ הצבי ודומה ללפת ובעוקצי' פי' ,ונפוס הצנון הידוע בל' ערב באלשא"מי" והוא فجل الشامى = צנון הסורי וזה המין באמת דומה ללפת והוא מתוק ורך כדאי' בפליניאוס י"ט, כ"ו, ג' וז"ל Alterum (genus raphani) rapi figura, quod vocant S y r i a c u m suavissimum fere ac tenerrimum etc. etc. ובענין דנפסא גברא וכו' לפי' הערוך שומרי ירקים וכו' צריך לנקד נַפּוּסָא ולפי' פ"א לדבר מאוס קורין בל"י נפס כיון לל"י νήπιος עולל ופתי närrisch, thöricht וכן העתיקו ע' זקני' פתי (תהלי' י"ט, ה'; קט"ז, ו'; קי"ט, ק"ל.) ורש"י פי' בכתובו' נפסא מנפס צמר (ועיי' ג"כ ליבמו' שם) וא"כ הוא מע' הבא אח"ז ור"ב פי' מזה הערך וכן דעת' כלומ' מי שהוא רחב ועגול כצנון ולא כפי' ר"ב שאינו ראוי למי שאמרו] —

נָפַס (מל"ע نفض בל"ס נְפַס מכה ומנער הצמר ביד (ausschütteln, hecheln, Wolle klopfen בפ' ר"א אומ' האורג (שבת ק"ה רע"ב) המלבן והמנפס [12]). בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ח.) ניפס וטוה [13]). בפ' כלל גדול אמרו בשבת (ע"ג.) המלבנו והמנפסו ויש ששונין כולן בצדי [14]) ופי' כמו (חולי' נ"א:) דייק ונפיץ. בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג:) הא דנפסי נפוסי [15]) הא דסרקי סרוקי [16]). — (א"ב פי' מפריד ומנער הצמר ביד) *[אחי"ה ויפה פי' ר"ב ומל"ע וסו' הנ"ל וכתיבה בל"ע ע"י ض היא לעומת ץ ובאמת כ"ה בש"ס בבלי אבל בירו' אי' בסמ"ך עפ"י משקל הסורי עיי' ג"כ ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג ההין

[1]) ואולי לא גרס רב אשי אמר כדאי' לפנינו ובע' קלס א' גרס דקולסא וכ"ה ישר [2]) כ"ה בכ"י ק"ם ות"ב ובדע"פ מבוזין. [3]) וכיון לכנון לל"י ורו' caulis καυλός, Stengel. [4]) יש למחוק ולי' בכ"י ק"ם. [5]) עיי"ע נף א'. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע נפיסא. [7]) וכ"ה בירוש' ובנו"ג והנפוץ. [8]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' ולא בדד כדאי' בדפו"ו. [9]) ועיי' ירוש' כלאי' פ"א הל"ה דף כ"ז. [10]) אבל בכתובו' דנפסא. [11]) בתה"ג תכ"ד ישם פי' מלו"י וחזרתי בו כי הוא ל"ס הנ"ל עיי' סוף ח"ד, שס"ח ופפלנצ"נ להי' לעף 310: ושה"נ פי' הרמב"ם כ"י ומ"ש בל"ע فجل رقاق צ"ל الفجل الدقاق כמו שהעירני במכתב החי לעף. [12]) וכ"ה בירו' ובמשניו' דפ' פיזרו ובנו"ג והמנפין. [13]) וכ"ה בתוספ' ברכו' רפ"ז (ו') לגי' כ"י אירפ' וכ"ה בירוש' ברכות פ"ט די"ג ע"ג ובנו"ג שם ובש"ס נפין בכ"י ש"ס בט"ס מבא ואולי צ"ל צבע כדאי' בתוספ' וירוש' עיי' ד"ס שם. [14]) וכ"ה לפנינו בשבת שם ובדף ע"ג: המנפין והמנפט וצ"ל והמנפס וכ"ה בע' פק א' ע"ש פירושו. [15]) ובנו"ג דנפציה נפוצי וכ"ה בע' סרק ב' וכגי' רבינו בכאן אי' בכ"י ש"ס ה' וברש"י בדפ"ש (עיי' ד"ס ב"ק צד קי"ג:). [16]) בכ"י ק"ם ובכ"י ש"ס מינכען דסרקיה סרוקי אבל בע' סרק ב' ג"כ ברי"ש.

דנפים סיב הוצין גומא חייב משום מנפס. ומזה הענין פירש"י יבמו' קי"ח: כתובו' ע"ה דנפסא (דנפצא) גברא עיי"ע הקודם]

*1 נְפַע (כמו נָפַח einhauchen) שמ"ר פ"א פועה (שמו' א', ט"ו) שהיתה נופעת יין בתינוק אחר אמו בהפעיל: שהיתה מפיעה את התינוק כשהיו אומרים מת. ודרוש אחר עיי"ע פע א'.

*2 נְפַע (פי' כמו נָפַץ (ע' וצ' מתחלפות) zer- schlagen) תרג' יפצץ (ירמי' כג, כ"ט) דמנפע עיי"ע פע ב'. אתפעל תרג' דה"י ב' ל"ג, י"ג אִתְנַפְּיַעַת בקצת דפוסי' בט"ס אתכסעת.

1 נָפַץ (כמו נָפַס ענין נעירה ועוד מל"מ ענין פיזור ונציתה ausschütten, ausschütteln, ab- zerschlagen) בפ' חבית בגמ' מי שנשרו (שבת קמ"ז.) חזא רבנן דקא מנפצי גלימייהו. בע"ז בפ' השוכר בגמ' נטל את המשפך (ע"ז ע"ב:) קטיפי קטופי אי נמי נפצי נפוצי[1]. בפ' בהמה המקשה בגמ' בהמה שנחתכו (חולי' ע"ו:) הוה חד שני מחבריה נפציה אשכחיה[2] תרי. — (א"ב ענין נעירה. ונפס ונפץ ענין אחד הוא תרג' בפסוק להביא את ושתי (אסת' א', י"א) ומנפצן עמר וכיתן) *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג ומנפסן. ומ"ש המתורגמן בע' נפץ ב' ברמז על התרג' ישעי' מ"ד, י"ג נפיץ בחוטא וי"א ל' שברון לא נהירא (עיי"ע הבא אח"ז) והוא ג"כ ל' נעירה כמו דוגמאות בע' נפץ א' וכן תרג' אונקל' ותער (הבין מן נער) ונפצת וכן תרג' התנערי (ישעי' נ"ב, ב') (באתפעל) אתנפצי. ותרג' לשופטי' ו', ל"ח עיי"ע פץ א' ומ"ש. וש"נ ג"כ כתובו' ע"ב. שתמלא ונופצת בענין שכבת זרע והוא לעומת לשון המשנה (כתובו' ע"א:) מערה לאשפה ועוד עיי' ירוש' שהובא בע' פץ א' וש"נ ג"כ נדה ס"ו. ובכורי' פ"א מ"ח נופץ ואינו קורא. ב"ר פל"ו דנפצה עוברה. פעיל חולי' נ"א: עיי"ע נפס ב'. צווי פוץ יומ' כ': נדה ל"א: עיי"ע פץ א'. בפיעל ובפַעל שבת ע"ג: עיי"ע נפס ב'. כלאי' פ"ה מ"ז ירו' כלאי' ספ"ה ד"ל. אם אביב יְנַפֵּץ. חולי' קי"ג. מנפץ ליה עיי"ע גלל ד'. ונראה מזה הענין דמנפצי ליה (כ"ב מ"ב.)[3] לא מנפצנא לך (כתובו' צ"א:) ענין פירוד ונעירה abschütteln, los- machen ורבינו הביאם בע' פץ נ' (עיי' גי' דפ"ר ויק"ר ספי"ט שמשמנפצו (עצם של מוח) אין בו מאומה. והשם המופשט ירו' ערלה פ"א ד"ס סע"ד היא שבירה היא נפיצה. והפעל מזו ההוראה בתרג' ירמי' נ"א, ל"ד עיי"ע פץ א'. ולכ"ג, כ"ט עיי"ע נפע ב' ופע ב'] —

☞ 2 נְפַץ (מע' הקודם ענין נעירה abschütteln) תרג' חרש עצים נטה קו (ישעי' מ"ד, י"ג) נגרא אעין נפיץ בחוטא. *[אחי"ה לא ידעתי למה הביאו בע' מיוחד (ובעל מתורגמן כללו בתרג' אסת' הרשומ' בע' הקודם שהביא ר"ב) ופי' בתם מלאכת המעצד אז אומן העצים י נ ע ר צבע מקו המדה לסמן תואר הפסל בצבע השרד] —

* נוֹפֶץ (נ"ל מל"ע نفاض Schurzfell) תוספת' ב"ב רפ"ד היה עליו שליף מלא נופצו ונותנין לו פי' אם היה על החמור טעינה ומשא כמלא מטפחת (של עור וכדומה) שקושרין עליהם העבדנין בשעת מלאכתן. נותנין זו הטעינה ללוקח דלא קפיד עליו המוכר. ולא ראיתי מי שהעיר על זו המלה.

נפק (= נַפְקָא פי' זיז היוצא ובולט מפעל נְפַק hervorragendes G e s i m s) בפ' כיצד משתתפין בגמ' דסמוך גזוזטרא (עירו' פ"ז:) כגון דעבד לה ארבעה[4] נפקי[5] אפומה פי' גיפופי ד ה ו י י ן[6] בר' מחיצות על פי האמה דהוי אותו מקום שנחלק במחיצות רשות היחיד. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בעירו' (בש"ס ווילנא): ד' גפופי[7] אפומה: פי' גפופי כגון אבנים בולטות מצדי החלון שחשובות כמחיצות וכו'. וא"כ גם ר"ח פי' מל' נפק כלומ' אבנים בולטות והוא כעין זיז ועוד עיי"ע גף ב'. ורש"י פי' ניפקי מ ו צ א ו ת וכן תרג' הפשיט' מוצא (איוב כ"ח, א') ע"י נֶפְקָא — ותרג' מגרעות (מ"א ו', ו') נַפְקְתָא] —

נפק (נַפְקָא מפעל נפק פי' מה שיוצא היינו צואה Excrement בל"ס מַפַּקְתָּא) ברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט רע"ב) נפקא דכלבא חיורא. פי' צואת כלב לבן. ונפקא[8] לא ניכול משום דמפריש (שם[9]) פי' ד מ ע ק ר[10]. — (א"ב תרג' אשר יצאת

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ושם קטפי ובדפ"ע קטיפו קטופי אי נמי נפיצו נפוצי. [2]) בנו"ג ואשכח. [3]) כפי גי' דפ"ע אבל בכ"י דמנפצי עיי"ע פץ ג'. [4]) וכ"ה בש"ס דפי שונצי' ובפי' ר"ח אבל לפנינו לי' ועיי' חי' הריטב"א. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"נ ניפקי. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס דהיזין. [7]) כ"ה גירסתו. [8]) בנו"ג וניפקא. [9]) ושם תגי' דמפריק. [10]) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע ובכ"י ק"ט דמעקיה, ורש"י פי' דמנתק איבריו.

משם (בראשי' כ"ד, ה') דנפקתא [1]) מתמן *[אחי"ה וכגי' המתורגמן עיי"ש הדוגמאות זולתה. וכנ"ה מיציאת מעיים בחולי' נ"ו סע"ב ונפוק מעייניה פי' יצאו מעיו. מיציאת נשמה ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז. רוחא היא דנפקא. בהוספת אל"ף בראש קהל"ר פ' תן חלק: אנפקין בתריה. ובירו' לפעמים בקשר מי (פי' כד) מקצור מן עיי' הדוגמאות בע' מי ב' ובתיבה אחת קהל"ר פ' חופר גומץ: מינפק ליה כמו מן נפק, ירו' תענית פ"ד דס"ט. מנפקין. וכבר אי' נפק במקרא (דניאל ב', י"ד; ג' כ"ו וזולתו). צווי פוק ברכו' מ"ה. שבת ק"ו. עיי"ע פק ג'. ועוד ענינו כמו יצא בל"מ ד"מ כתובו' ע"ב. מאי נפקא לה מינה פי' מה יוצא מזה, ביצ' ו': סוט' מ"ח, סע"א חולי' מ"ג סע"א למאי נפקא מינה שם ס' סע"ב מאי נפקא מינה, סנהד' ק"ט סע"ב מאי נפקא לך מינה. חולי' מ"ב. מנה ליה? נפקא ליה וכו' פי' יוצא מזה או זה הפסוק ובירו' מורגל תחת מאי נפקא מינה לומר מה נפק מינהון או מה נפק מביניהון עיי' כמה פעמי' ירו' כלאי' פ"א דכ"ז. ירו' שבת פ"ו ד"ח. ועוד בענין יוצא ידי חובתו ירו' ברכו' פ"ו ד"י: נפיק אנא ידי חובתי ובסוכ' בבלי ל"ו רע"ב רק: ונפיק בה עיי' פירש"י. ותחת כ יוצא בו מורגל בתרג' לומר כנפיק ביה או כד נפיק ביה תר"י א' לדברי' י"ה, ח'; ותר"י ב' לבראש' ב', י"ח, כ'. — ובהפעיל אַפֵּיק (במקרא במלוי הַנְפֵּיק דניאל ה'. ב'. ג'; עזר' ה', י"ד) שבת מ"א. ואפיקו הבלא . . מפיק הבלא. כתובו' ע"ו: ומפיק, ב"מ ע"ד. הוא דמפיק,[2]) חולי' מ"ג רע"ב הנך תרתי דאפקת לא (תיפק) [צ"ל תפיק] ושם מ"ב: מפיק בצווי' ושם מ"ג רע"א ברכו' מ"ד: (איזה פעמים) לאפוקי ועוד עיי"ע (אפק) [צ"ל אַפֵּק] בח"א, ר"ל וש"נ ובתרג' אונקל' שמות ו', י"ג לאפקא ועיי' שם י"ג, י"ד; ט"ז, ג', ל"ב וזולתו — אבל מצאנו ג"כ לאפוקי בענין נפקא ליה מהאי קרא עיי"ע נפש א' בהערה 21] —

נפק (?) בילמדנו בריש ויקח קרח משל לשושבינה של בת מלך שביקש בניפקין אמר אם אינך תובע בניפקין שלי אף אני אומר שלא מצאתי לבתך בתולים. — (א"ב אות בי"ת שרשית היא פי' בניפקין בל"ר תועלת הן בממון הן בכבוד) *[אחי"ה כבר הארכתי בזה בע' בנפיקין ח"ב, קכ"ז. — ומכאן ברור שלשון רומי' אינה מורגלת בפיו של רבינו וקצת תימה שנעתקה המלה גם ללאי"ט beneficio] —

* נפיקא ? בויק"ר פכ"ו מאנין נפיקא כה"ג במ"כ ופי' בגדי בזיון מע' נפק ב' ובנו"ג פניקא וצ"ל פגניקא עיי"ע בנפיקין וע' חפש א' ופגן ב'. ובעמת"ל לה' לעווי ח"ג 425 טעה במח"כ בזה ובציון מפסיק' רבתי ספכ"ג כנפיק בתרייתא כי בנו"ג כפניק וזה ט"ס תחת כפסיקא עיי"ע פסק.

* נַפְקוּתָא (כמו נִפְקְתָא (עזרי ו', ד'. ח') בל"ס נפקתא בל"ע نفقة פי' הוצאה (מפעל נְפַק) Ausgaben) ב"מ ק"ה, ותוספ' שם פי"א בנפקות ידי (ידיי), נדרי' ז'. והדין לנפקותא והרבה בהעתקה פרסי' לריב"י טאווס עיי' לבראשי' ט"ו, ב'; מ"א, מ'; מ"ה, י"א, נ'.

נֶפֶר (שם מקום) בפ"ק ביומ' ללשכת פרהדרין (יומ' י'.) כלנה (בראשי' י', י') זו ניפר. *[אחי"ה וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י א"פ נפר ובפי' ר' אליקים ניפריצ"א ובכ"י מ' נפגר וכבר הוכיח קאססעל[3]) כי נפר הוא Nefer במחוז Sophene בארמיניא ונקרא ג"כ בל' ארמיניא Nephergerd והיא Mar-tyropolis של יונים Maiferketh, של סורים Mefa-rekin של ערביים ותכונתה היתה על נהר Nym-phäus (עיי' מקומו' שהביא. החי' הנ"ל) וא"כ נפגר וגי' ניפריצא זכרון שם עיר הנ"ל בל' ארמיניא ובל"ס הוא ועוד תיתכן גי' הדפוסים ביומ' נופר נינפי כי עיר הנ"ל היתה על נהר נימפי ודרש היטב ג"כ כלנה מל' כלה כי זה ענין נימפי, נינפי עיי"ע. ועוד ראיתי להעיר כי מה שדרש בויק"ר פ"ה עברו כלנה וראו (עמוס ו', ב') זו קטיספון; ובילק' עמוס ר' תקמ"ה קטסתון אולי שבוש הוא תחת Sophene אשר במחוזו היתה (נופר) ניפר] —

נפר (נִיפְרָא אולי הוא ἀναφορεὺς נושא Träger) בפ"ק בע"ז בגמ' ויום גנוסיא (י"א.) ניפרא נקיט נורא קמי אפיפיורא, אפיפיורא קמי דוכסא פי' שלטונים זה על זה. *[אחי"ה עיי"ע אפיפיורא (ח"א, רכ"ז.) ושם פי' ועוד י"ל שהוא מלה הרשומי' היוני' פי' נושא והוא נקיט נורא והראיה גי' ילק' דפוס סאלוניקי (בד"ס ע"ז י"ד) אנפירא ועוד שם הגי' תחת פיפיורא: אפיפיורא ותהיה לפי זה ἐπίφορος נושא כלי der Hinterher-nachtragende וא"כ הם שלטונים זה על זה] —

[1]) בנו"ג די נפקתא. [2]) ומזה אצל המדקדקים כינוי הי"א מפיק להרגיש הה"א במבטא. [3]) עי"ם ערש וגרובער ע' Juden צד 183.

נפרזא (תואר לצבוע Hyäne) עיי"ע נברא. *[אחיי"ה ר"ב הלך לשיטתו שגרס גם בע' נברזא: נברא וצ"ל עיי"ע נברזא ושם ובע' אפא פירשתיו על בוריו עם שנויי נוסחאות]

נֶפֶשׁ (כל"ס נְפֵשׁ, נַפְשָׁא בל"ע نَفْس פי' כח החיוני das animalische Leben והושאל לאיש או אשה Person ונרדף לשם רוח ונשמה Odem, Seele ולכחותיה Wille, Gemüth, Wunsch ולעצם הדבר עיי' בסוף הע') בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ד:) כל הקרוב[1]) לנפש משיב את הנפש פי' חתיכות של בשר הקרובה לבית השחיטה ששם מחית הנפש אם יאכלנה החולה מחזקתו וכאילו משיבה לו נפשו והוא עונקא[2]) שמברכין עליו על השחיטה לפיכ' נקרא בי ברוך. בביצ' בר"ג דפ' יו"ט (ט"ז.) ובר"ג דפ' בשלשה פרקים (תעני' כ"ז:): שבת[3]) וינפש (שמות ל"א, י"ז) כיון ששבת וי אבדה נפש פי' „נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם בערב שבת שנא' (שמות שם) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי[4]) כלומ' כל מה שנברא בעוה"ז להתענג בהן[5]) נשמתן ביום השביעי נבראו ומתגדלת ומתרווחת[6]) בשבת וכיון ששבת וי[7]) אבדה נפש כלומ' נתמעטה הנשמה"[8]). במגילת איכה ותזנח משלום נפשי: אכל מכל תבשיל חד פס[9]) א"ל לא כן אמרת[10]) אכלית ופסקית א"ל ומה שמה נפשא[11]) דהיא נופשת[12]). בב"ר פי"ד ויפח באפיו: ה' שמות נקראו לה נפש נשמה חיה רוח יחידה[13]) נפש זה הדם שנא' (דברי' י"ב, כ"ג) כי הדם הוא הנפש. רוח שהיא עולה ויורדת שנא' (קהלת ג', כ"א) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה [וגו'][14]), נשמה זו האופה[15]) דברייתא אומרין[16]) האופייתא טבא[17]), חיה שכל האיברים מתים והיא חיה בגוף, יחידה שכל האיברין שנים בגוף והיא יחידה. בפ' הזהב (ב"מ נ"ב. במשני) ונותנה למעשר שני ואינו חושש שאינו אלא נפש רעה. גמר' (שם נ"ב:) האי מאן דמוקים[18]) אזוזי מיקרי נפש רעה פי' שמדקדק בכספים ואינו רוצה בכפיפין[19]). בפ' בן סורר ומורה (סנהד' ע"ג.) אלו שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר חברו להורגו וכו' פי' מצילין הנרדף מיד הרודף בנפשו של רודף שהורגין אותו[20]). בר"ג דפ' כה"ג ונזיר (נזי' מ"ט רע"ב) נפשות לאתויי[21]) רביעית דם שיצא משני מתים שמטמאה באוהל שנא' (ויק' כ"א, י"א) ועל כל נפשות מת לא יבא. בפ' בן סורר בגמ' הבא במחתרת (סנה' ע"ב:) יצא ראשו אין נוגעין בו מפני שאין דוחין נפש מפני נפש — נפש מאזנים תלויה באויר ג' טפחים בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ט.) פי' נפש „היינו הלשון שבתוך הצבת כמו הנפש בתוך הגוף[22]) ואותו הצבת שאוחזין בו צריך להיות ארוך ג' טפחים והיינו תלוייה באויר[23]) שבאותו הצבת תלויין המאזנים וצריך להגביה כפות המאזנים ששוקלין בהן מן הארץ שלשה טפחים שלא יבעט הכף שבה המשקל לארץ בכח

---

1) כ"ה בכ"י ש"ס ובב"נ ובנו"ג קרוב. 2) עיי"ע ענק. 3) כ"ה בדפ"ר ווניצי' ובשדפ"ע לי'. 4) שתי תיבות לי' בדפ"ע ואי' לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובפי' ר"ח ונחוצין הן אודות הדרשה ובט"ס נתקצר ע"י וגו'. 5) בפי' ר"ח מהן. 6) בפי' ר"ח ומתרווחות ומתגדלות. 7) בנו"ג ווי. 8) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בביצ' (בש"ס ווילנ'). 9) עיי' פירושו בע' פס ה'. 10) בכ"י ק"ט אמרית. 11) בכ"י ה"ב נופשה. 12) בנו"ג באיכ"ר ובמה קרן לה נפשא דהיא כמה דאיתיהיב לה היא נפישה וגם שם הרבה שינויים וכבר הוכחתי גי' רבינו מערכים שונים שצ"ל כמ"ש בע' בס א' (ח"א, ק"ל) ועיי' ג"כ פי' מ"כ במקומו. 13) בנו"ג נפש רוח נשמה יחידה חיה וכסדר שלש ראשונות פי' ג"כ רבינו אמור מעתה שכצ"ל בערוך, וגדב"ר ספ"ב הסדר רוח נפש נשמה חיה יחידה. 14) וקאי גם על סוף הפסוק. 15) בנו"ג האופיה. 16) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס אומרת. 17) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ובנוסחי' האופיתא ובדפ"ר האוסיתא לפי השקפה י"ל שהוא ל"י οὐσία Wesenheit, Substanz אבל בלי ספק הוא ט"ס כי גם דפ"ר גורס קודם מזה האופה והיא εὐφυΐα, φυή Naturanlage כמו φύσις והתואר מהראשון εὐφυής von glücklichen Anlagen וזה האופייתא טבא ועוד עיי"ע אפי ח"א, רי"ד ומ"ש. 18) בכ"י ה"ב מאן דמוקים נפשיה: 19) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ול"ד ודפ"ר ובכ"י ו"ו בכפופין אבל בשדפ"ע ובכ"י ב"ר בט"ס בכפיסין ופי' מעוכים ואינם יפים ולא מכירים בו הטביעה ובע' קה ב' גורס רבינו עפ"י ר"ח האי מאן דקהי אזוזי וכו' מל' קהה הברזל (קהלי' י', י') וקצת קשה שמפי' ר"ח שהביא השט"מ מוכח גי' מוקי וז"ל ר"ח ונותנה למ"ש וכו' דכיון שיוצאה ע"י הדחק אעפ"י שהיא כעורה אין הוששין לה שכל מי שעומד בה אינו אלא נפש רעה וכו'. וכגי' הספרי' אי' ג"כ בכ"י ש"ס. ונראה פי' הריטב"א בחי' דדוקא שרוצה לקנות ממנו בגדים או מקח אחר אבל מחליף סלע בסלע אחר ודאי לא מיקרי נפש רעה דלמה מחליף את שלו אם לא יתנו לו סלע יפה וטוב יותר משלו. 20) עיי' תוספו' ד"ה להצילו שדחו זה הפי'. 21) בנו"ג לאפוקי אבל כבר פירשו התוספו' שם ד"ה על כל וז"ל: הנך לאפוקי הוי פירושא כמו נפקא ליה מהאי קרא כלומ' שמפסוק זה יוצאה הדרשה שלהם וכו'. והיו יכול להביא ראיה מגי' הערוך שגרס לאתויי ובנזי' ל"ח. אי' בפירוש מנין לרביעית דם וכו'. 22) לי' בפי' רגמ"ה ורבינו הביאו מדעתו כדי להסביר הענין. 23) וכ"ה בפי' רגמ"ה בכ"י אשר תחת ידי וממנו נדפס בש"ס ווילנ' ושם בטעות המעתיק והוא תלוי באויר.

ויחזור מהרה למעלה ונראה הכף האחר מכריע ויאמר הרי ככר שקול. וקנה היינו הברזל הארוך שתלויין[1]) בו הכפות צריך להיות ארוך י"ב טפחים. (ומתנה) [צ"ל מתנא][2]) היינו הרצועות שתלויין בהן הכפות י"ב טפחים, של הנווני של בעל הבית שמוכרין בהן חפצים, טורטני משקלות ששוקלין בהן כסף וזהב[3]) וכגון זה נפש המסכת בהנוגע פכ"א בכלי' (מ"א) ובכל הבגדים פי"א בנגעים (מ"ט)[4]) פי' חוטי הערב שהולכי' בתוך המסכת כנפש בתוך הגוף. *[אחי"ה הנחתו הראשונה על הכח החיוני אשר באמצעותו יקויים חיי הגופני ומזה ברכו' מ"ד: עיי' לעיל, וכן שבת קכ"ט. מאי צרכי סעודה . . בשר נפשא חלף נפשא. ב"ב צ' סע ב וצ"א רע"א דברים שיש בהן חיי נפש, ירו' כתובו' פ"ה ד"ל: דברים שיש בהן קיום נפש, יומ' ע"ד: עינוי שיש בו אבידת נפש (ועיי' ירו' יומ' פ"ה דמ"ה.) ספרא פ' אחרי פ"ז עינוי שיהא בבית נפשותיכם ואיזו זו אכילה ושתיה ומזה בית הנפש עיי"ע ח"ב ע"ו. ומ"ש ומזה הענין חלוקת נפש עיי"ע חלק ג' ומ"ש בח"ג, תט"ו — ונאמר עוד מגוף וגויה כל"מ (שמות א', ה') מזה סנהד' ע"ב: ע"ג. הנ"ל ועיי' אהלות פ"ז מ"ו ירוש' שבת פי"ד די"ד סע"ד עיי"ע דח (ח"ג, ל"ג.) ומזה נח נפשיה עיי"ע נח א' וש"נ. ועוד בענין גוף חוזר לעצמו (כל"מ איוב ל"ב, ב') סוט' ט"ז: לא תפיק נפשך לבר מהילכתא. פסחי' ס"ח: אדעתיה דנפשיה. בהנחתו השניה על דבר רוחני זולת הגוף (כל"מ ש"א כ"ה, כ"ט) ב"ר פ"ו הנפש בשעת שהיא יוצאה מהגוף ירוש' יבמו' ר"פ ט"ז דט"ו ע"ג ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: ויק"ר פי"ח נפשא טייסא על גופא עיי"ע טס ב' (ח"ד מ"ט:) וש"נ. שבת קנ"ב. נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה. ונאמ' ג"כ מבעלי חיים שאינם מדברים ספרי האזינו פ' ש"ו כל הבריות שנבראו מן השמים נפשם וגופם מן השמים וכל בריות שנבראו מן הארץ נפשם וגופם מן הארץ וכו' ע"ש. בהנחתו השלישית ענין נשימה ושאיפת רוח aufathmen והושאל להנחת הגוף והרוח ruhen ומזה וינפש של מקרא שרדיש ווי אבדה נפש (עיי' לעיל פי' רבינו) וכ"ה בל"ס נְפַאשָׁא ובשהש"ר פ' דודי לי והוה נסב נפש לבתר יומין אתשש וכו' ואתנסב נפש וכו' עיי"ע נסב. והפעל שמ"ר פ"ה ואל יהו נפשין ביום השבת[5]) בהנחתו הרביעית על תכונות הנפש ד"מ לרצון תאוה ודומה (וכל"מ בראשי' כ"ג, ה': שמות כ"ג, ט') ומזה נפש הרעה (עיי' לעיל) ובירו' ב"ב ספ"א די"ג. מנפש בישא לא בעי מערבא. חולי' ו'. עיי"ע בעל נפש שבועו' ל'. אם נפשך לומר. שם מאי אם נפשך לומר וכי תימא וכו' ספרי מצורע פרש' ג' פרק ו' אם נפשך לומר, ירו' ברכו' רפ"א ד"ב: ירו' הוריו' ספ"א דמ"ו: מה נפשך, ירו' תעני' רפ"ג דס"ו: מכיון שנתנו ב"ד נפשן לעשות וכו' בכל אלה פי' דעת ומחשבה ורצון, ועוד ענין תאוה וכ"ה בל"ע וסורי' ומזה באיכ"ר פ' תזנח עיי' לעיל וממנו הפעל לגי' רבינו נופשת פי' מתאוה תאוה. ומזה לפע"ד בורא נפשות רבות ברכו' ל"ז. מ"ד. מ"ה. כלומ' צרכי החיים וכן תרג' ירו' א' לדברי' כ"ד, ו' נפש: צורכי דבהון מתעבד מזון לכל נפשא ובתר"י ב' שם: צורכי נפשא ועיי' תוספו' ברכו' ל"ז. ד"ה בורא. — והקבוץ בענין הוראות הנ"ל שבת קכ"ט. יומ' פ"ג. ספק נפשות, ביצ' כ"ב. סכנת נפשות עיי"ע סכן וש"נ. סנהד' ב'. וש"נ דיני נפשות (עיי"ע דן) בתרג' ירו' א' לדברי' א', י"ח דיני נפשתא. ויק"ר פי"ז עיי"ע בעל רחמים (ח"ב, קמ"ט.) ובענין נפש מאזנים ונפש המסכת עיי' לעיל ובירו' שבת רפי"ג די"ד רע"א אי' נפש מסכת. והם חוטי הערב שילכו בתוך האריגה בין שתי עיי' פי"מ להרמב"ם כלי' פכ"א מ"א] —

נפש (בל"ס נַפְשָׁא ובל"ע نفس, نفسة רוח, הרוחה Raum, Geräumigkeit ותואר הפעל נָפִישׁ leer) כפ' יש נוחלין כגמ' בנות צלפחד[6]) (ב"ב קכ"א רע"א) ובנדרי' בפ' נערה בגמ' ונשאלין נדרים (נדרי' ע"ח סע"א) רב אסי[7]) בר נתן קשיא ליה הא

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ת בפי' רגמ"ה ובדפ"ע שתולין. [2]) וכ"ה בע' מתן ד' לפי גי' כ"י ע"ש וכ"ה בש"ס אבל בכ"י ש"ס ובפי' רגמ"ה מיתנא ביו"ד. [3]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה הנ"ל. ובפי' הרשב"ם העיקרי (שנדפס בש"ס ווילנא) והיינו הרשב"ם בדפ' פיזי שהביא בעל ד"ס בב"ב צד קל"ט. מבואר קרוב לפי' רגמ"ה עש"ה רק נפש מפורש שם: הוא הברזל חלול שהלשון חלול זקוף בתוכו ע"כ ובשט"מ הובא פי' (והוא פי' מהר"ם ן' מגאש מבלי שהערה את המקור) וז"ל נפש מאזנים קבה אל מיז"א וצ"ל (כדאי' בהי' מהר"ם) אלמיזא"ן והוא בל"ע قبة الميزان — Wagebalken. [4]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפו"ו ובשדפ"ע ליי'. [5]) ומזה פי' ר"ש פרחון בשרש אנח מלת נפש היינו ציון וז"ל ומזה (היינו מן וינפש) קורין לציון או לקבר שיהיה על הדרך נפש . . כלומ' מי שילך בדרכים כשיגיע שם ישב לנוח ולהנפש וי"א וכו'. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ליי' כל הציון. [7]) וכ"ה בנדרי' ובכ"י ש"ס ה' בב"ב מ' ובכ"י איסי ובנו"ג יוסי.

מתניתא אתא לקמיה דרב ששת לנהרדעא נפיש הוה אתי אבתריה למחוזא פירוש[1]) לא מצאו בביתו אלא מצא הבית ריקם ונתנחש לומר לא מצאתיו בבית ואמר מלא יהיה[2]) ביתו הלך למחוזא ומצאו ושאלו הא דתניא. *[אחי"ה בנו"ג ולא אשכחיה והוא כפי' רבינו ולא מצאו בביתו, ופי' נפיש תואר הפעל מן השם נפשא כלומ' מצא ביתו בהרוחה היינו ריקם ועוד ענין נפיש בל"ע מלא הון ועושר וזה מה שנתנחש וכבערוך. ורמ"ל הוסיף לזה הע' דברי ר"ב שהם נפרדים בע' מיוחד עיי"ע ניפש. גי' רבינו לא מצאתי לא בשט"מ ולא בפי' רגמ"ה וכן לי' בכ"י ש"ס ב"ב] —

נֶפֶש (נ"ל מל"ם נַפְשָׁא בקבוץ נפשתא ציון לזכרון על הקבר Grabmal, Monument) בפ' כיצד מעברין (עירו' פ"ה מ"א דנ"ג וכ"ה בתוספת' ספ"ו (ז')) גשרין ונפשות. בפ' ב' בשקלי' (מ"ה וכ"ה בתוספ' שקלי' כפ"א) בונין לו נפש על קברו. פי' בנין כעין שבונין על הקבר ובל"מ שמו ציון (מ"ב כ"ג, י"ז; ירמי' ל"א, כ"א; יחזק' ל"ט, ט"ו). ירוש' (שקלי' פ"ב דמ"ז רע"א) תניא רשב"ג אומ' אין עושין נפשות לצדיקים דבריהן הן זכרונן. *[אחי"ה וכ"ה בב"ר פפ"ב ושם זכרוניהם. תוספת' אהלו' רפי"ז חזקת נפשות שבארץ ישראל טהורות חוץ מן המצויינות בלבד. והיחיד תוספ' עירו' פ"ו (ה') ועירו' נ"ה: נפש שנפרצה וכו' ופירש"י בנין על הקבר וכן פי' רה"ג באהלו' פ"ז מ"א נפש אטומה פי' בנין שבונין על הקבר ואותו ציון שמו נפש וכו' ע"ש שהביא שקלי' וירו' כבערוך. והרמב"ן בתולד' האדם שער הקבורה צד מ"א: כתב וז"ל מה שאמרו קברות בבנין כלומ' שעושין לו כותלי בנין פעמים שמגביהין את הכותלים מעל הארץ הרבה והוא נפש הקבר האמור בכל מקום וכו' ע"ש ועוד עיי' בתוספ' אהלו' ספ"י היתה בנוייה בכותלה של נפש אם היתה נראית כל שהוא לתוך הנפש הנכנס לתוכה טמא וכו' בנה נפש על גבה וכו'. — ופי' ר"ש פרחון עיי"ע הקודם הערה 5 ובפסיקת' דר"כ ריש ויהי בשלח (דף ע"ט:) וקברוניה (הכלבא) ועבדון ליה נפשא עד כדון מתקריא נפשא דכלבא ובירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. לי' זה המום ועיי' במעשיות סי' י"ב במעריך ומ"ש ר"ש באבער בפסיק' שם אות ו' — ושם מקום בירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ב נפשה דפגוטיה פי' ציון של פגוטיה והוא פגיש, פגשה עיי' נייבויער 274 ועוד 173] —

☞ נִיפַש (בל"ם וע' הרשומ' בע' נפש ב' פי' רוח Raum) תרג' ירו' (א') ורוח תשימו (בראשי' ל"ב, י"ז) וניפש תשוון.

* נְפֵיש (או מע' הקודם ענין הרוחה או יותר טוב כמו פוש בל"ע فشا ענין רבוי viel sein, sich vermehren) תרג' פרו (שמות א', ז') נפישו עיי"ע פש ב'. אפעל אַפֵּיש תרג' אונק' לבראשי' י"ז ו'; מ"א, נ"ב אפשני; שם מ"ח ד' ובתר"י א' מפיש לך ובקצת דפוסי' מפישינך; תר"י א' לבמד' י"ט, ו' לְאַפּוֹשֵׁי ביצ' ז'. אפושי טומאה מדרבנן לא מפשינן, סוט' כ"ו. אפושי פסולין, מנחו' כ"ג: אפיש לה תבלין, ב"ב י"ב: בעינא דאפיש אריסי. וממנו התואר ב"ב ע"ג: כמה נפיש וכו'. כתובו' ס"ו: דנפיש (זיונא) [זיינא]. תר"י א' לדברי' כ"ה' ט' רוקא נפישא והקבוץ תרג' שני לאסת' ו' י' נפישין אינון יבמו' ג': הנך נפישין, סוט' מ'. נפישי ליה, שבת ל"ג. עיי"ע קדר א', סנהד' נ"ב. עיי"ע הגן א'.

נפת (מל"מ תואר לצוף דבש Honigseim) בפ' אהרון בסוט' (מ"ח. במשנ') משחרב ביהמ"ק בטל השמיר ונפת צופים. [גמר'] (שם מ"ח:) מאי נפת צופים סלת צפה על גבי נפה ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן. *[אחי"ה זו דעת רב ולוי אמר שתי ככרות הנדבקות בתנור ר' יהושע בן לוי אמ' זה הדבש הבא מן הצופים. ול"מ הוא (תהלי' י"ט, י"א) ובלי צופים (משלי ה', ג'; כ"ד, י"ג; שה"ש ד', י"א) ובב"ר פע"א דרש נפתלי (כמו נפת לי) נופת עצמה לא שלי הוא דברי תורה וכו']

* נְפָתִי, נְפָתַיי, נְפָתָייא, נְפָתָייה (כמו נְבָטִי Nabatäer) ירו' שבת רפי"ד די"ד סע"ב ועמד נפתי אחד והרגו (את הנחש) ועיי"ע נוות. ביומ' פ"ח דמ"ה: חד נפתיי . . ושם: ההוא נפתייא וירו' שבת ספט"ז דט"ו ע"ד ההוא נפתייה ובירו' נדרי' ספ"ד דל"ה ע"ד אי' חד כותיי וצ"ל נותיי או נפתיי ועיי"ע בני קצרא של ציפורין (ח"ב קכ"ג:) — ועוד עיי"ע הבא.

נפתחאה (שם אומה עיי' בפנים) ערבעה שלמאה[3]) בפ' חזקת הבתים בגמ' דסמוך שנים

---

[1]) בדפו"ו בט"ד מירוש. [2]) כ"ה נכון מאוד בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע היה ואין לו שחר. [3]) בדפו"ו בט"ס של מאה.

מעידים (ב״ב נ״ו סע״א). — (א״ב אולי הם נפתוחים (בראשי׳ י׳, י״ג) מבני מצרים) *[אחי״ה ול״נ שהוא כמו נפתייה של ע׳ הקודם והראיה שבירו׳ מבואר הקדמוני׳ נבטייה ובב״ר נוטייה עיי״ע נְבָט. ובני׳ רבינו אי׳ ג״כ באה״ת ובכ״י פ׳ נפתוהאה ובנו״ג נפתוחא] —

נץ (מפעל עברי נָצַץ ענין זהירה ופריחה בל״ע ناض (schimmern, blühen בריש ברכו׳ (ט׳:) עד הנץ החמה. פי׳ יציאת חמה כמו (שה״ש ו׳, י״א; ז׳, י״ג) הנצו הרימנים. בב״ר פ׳ כ״ט (כ״ח) אמחה את האדם: מאיכן הקב״ה מנק [צ״ל מניק] [1]) את האדם לעתיד לבוא אמר לו מנק שדרה [2]) שלו. פי׳ היא חוליה קטנה שבסוף י״ח חיליות שבאדם. כפי כיצד מברכין. בגמ׳ חוץ מן היין (ברכו׳ ל״ו:) ובר״נ דפ׳ העור והרוטב (חולי׳ קי״ח:) וכפ׳ שני בעוקצין (מ״ג) הפטמא של רימון מצטרף והנץ שלו אינו מצטרף פי׳ נץ הוא פרח שעל הפיטמא של רימון והוא השיער שפי׳ בע׳ מסרק. *[אחי״ה וכנ״ה בשביעי׳ פ״ד מ״י והזיתים משינצו ובפי״מ להרמב״ם ור״ש משיניצו וכ״ה בברכו׳ ל״ו: ובפסחי׳ נ״ג. פי׳ משעה שיראו בהם הנצנים. ב״ב קמ״ז סע״א וקשה (רוח צפונית) לזיתים בשעה שיניצו. קהל״ר פ׳ וינאץ השקד: מה השקד הזה משעה שיניץ עד שהוא גומר פירותיו וכו׳. תוספת׳ פרה ספי״א (י׳) שלא הניצו כל עיקר ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: מינץ עיי״ע מינץ ועי׳ אדר (ח״א ל״ז.) וש״נ יינץ מירו׳ ר״ה שם וסנהד׳ י״ח: ועיי״ע לקיש. ותרג׳ יציץ (תהלי׳ ק״ג, ט״ו; קל״ב, י״ח) יניץ ועיי׳ תר״י אי בראש׳ ט׳, כ׳ ונרדף עם נצץ (מל״מ) עירו׳ נ״ד. הללו נוצצים וכו׳ ועיי׳ תרג׳ לתהלי׳ ע״ב ט״ז; צ״ב, ח׳; ליחזק׳ א׳, ז׳. בפלפל: שהש״ר פ׳ מי זאת מנצנצת היא ובאה (הגאולה) והושאל לזהירת רוח הקדש ב״ר פפ״ד שהש״ר פ׳ עד שהמלך ניצנצה בו רוח הקדש ועיי״ע נצנץ — והושאל לבקיעת וזריחת האור ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב ע״ג משיאור המזרח עד שתנץ החמה וכו׳ וכ״ה בב״ר פ״נ משהאיר המזרח עד שתנץ החמה ובפסחי׳ צ״ג: ובירו׳ יומ׳ רפ״ג ד״מ: עד הנץ החמה והוא השם המופשט עיי׳ ריש הערך וע׳ הֶנֵץ הַנֵּצָה (חי״ג, רכ״ו.) — והשם בל״מ נֵץ עוקצין פ״ב מ״א (הובא בברכו׳ ל״ו:) הַנֵּץ שלו ושם מ״ג עיי׳ לעיל. שביעי׳ פ״ז מ״א עיי״ע הבא אח״ז. ירו׳ שביעי׳ ספ״ד דל״ה ע״ג נץ שהוא עושה רובע זיתים. ובכינויי הגוף תוספת׳ פרה רפי״ב (י״א) משישיר (איזוב) את ניצו הזה בו עד שלא ישיר את ניצו [3]), שהש״ר פ׳ התפוח: התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעליו וכו׳. ובתרג׳ נ״כ נֵיצָא תרג׳ כציץ השדה (תהלי׳ ק״ג, ט״ו) נֵיצָא דחקלָא ואולי כצ״ל בתרג׳ ישעי׳ מ׳ ו׳ ובנו״נ כמוצא דהקלא עיי״ע מצה וע׳ מז. ברכו׳ ל״ו: לניצא דפרחא כ״ה בכ״י ש״ס ובע׳ פרח ע״ש. ויצץ ציץ (במדבי׳ י״ז, כ״ג) תר״י ב׳ ואניץ ניצין ועוד עיי״ע ניצנא] —

נֵץ חלב (מין עשב Wolfsmilch) בפ״ז בשביעית (מ״א) ובפ״ח (מ״ג) [4]) פי׳ פרחים לבנים [5]) ויש אומרי׳ עשב כשחותכו יוציא חלב. *[אחי״ה וז״ל הערוך בע׳ חלבץ א״ד ביצי נץ החלב והוא פרח לבן ובח״ג, שצ״ד הואלתי לבאר כי כונת רבינו באיכא דאמרי על הירו׳ פ״ז דשביעית דל״ז סע״ב מהוא חלביצין ביצי נץ חלב וא״כ גם כאן צ״ל במקום פרחים לבנים: פרח לבן ואולי גם במקום פירוש צ״ל בירוש׳ והוא ירוש׳ שביעית הנ״ל וא״כ יש אומרים לא באו להוסיף על פי׳ הראשון כי נץ החלב ופרח לבן הוא הוא עשב כשחותכו יוציא חלב ודע כי בירוש׳ שביעי׳ שם אי׳ הפרח לבן ובתוספת׳ שביעי׳ פ״ה בכ״י אירפ׳ פרח לבין הוא ונ״ל עיקר כי לבין בל״ע لبينة פי׳ עשב כשחותכו יוציא חלב ובל״ס כל מיני עשבים Wolfsmilch נקראו כן ופרח היינו נץ וא״כ פרח לבין הוא הוא נץ חלב והוא חלבולא בל״א (שטיינ־שניידער Donnolo סי׳ מ״ט) והוא מחלב בפי״מ להרמב״ם בשביעי׳ פ״ח מ״ג [6]) אבל בפי״מ לשביעי׳ פ״ז מ״א פי׳ נץ החלב מקדונס ונ״ל להגיה מהודונה בל״ע ופ׳ ماهودانه eine Art Wolfsmilch עיי׳ פרייטאג ע׳ يتوع ובפפלנ״צ ללעף 225 העלה שהוא Peter-silie!! וגם בפתרון פרח לבן (לבין) 319 לא מצא ידיו ורגליו ולפי מה שכתבתי הכל מיושב על בריו. ורה״ג בעוקצין פירשו ע״י הרשף בטיית حرشف Artischocke וזה קשה להלמו ונ״ל שכל הפי׳ שייך לדבור המתחיל עכביות עיי״ע עכביות ומ״ש] —

נץ (= נוֹצָה מל״מ עיי׳ בפנים (das kleine Gefieder בפ׳ אלו טרפות (חולי׳ נ״ו:) אם נטלה הנוצה

---

[1]) וכ״ה בקהל״ר פ׳ גם מגבוה ובב״ר פכ״ח ובויק״ר פי״ח בט״ס מציץ ובילק׳ קהל׳ פ׳ תתקע״ט מכין. [2]) במקומי׳ הנ״ל מלוז של שדרה עיי״ע לוז. [3]) כה״ג בכ״י אירפורט ובנו״ג ניצו אבל גרדומי ניצית כשרין בכ״י אירפ׳ שם ט״ס וצ״ל ציצית ועיי״ע גרדם (ח״ב, ש״ס). [4]) כ״ה לנכון בכ״י וי״ו ה״ב ובדפ״ר. [5]) ברע״ב לשביעי׳ העתיק דברי ערוך בלי זכרון שמו והוסיף עוד מלת כחלב. [6]) ובפי״מ לעוקצין פ״ג מ״ב בט״ס אלה״ב.

פסולה. פי' נוצת הכנפים הקטנים שדומין לשער כ ד ת נ י א [1] (תוספתי חולי' פ"ו) אין מכסין לא בתבן ולא בקש ולא בגבבה ולא בנוצה ולא בכנפי יונה. *[אחי"ה ורש"י פי' כנפים היינו נוצה גדולה שעל כל גופו נוצה היא הדקה הסמוכה לבשר ע"ש ובפי' רגמ"ה כ"י מצאתי (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ד) וז"ל נוצה הדקה שמגינה עליה מפני הצינה ע"כ ובענין פי' בנצתה (ויקר' א' ט"ז) עיי' ספרא וִיקר' פרק ח' פרש' ז' בע' זפק וזבחי' ס"ד: סִ"ה. בע' מראה. ולמה שאמר רבינו לעיל שדומין לשער ראיה משבת כ"ח רע"ב נוצה של עזים — תוספת' פרה רפי"ב (י"א) נוצו עיי"ע נץ א' — תרג' ונצה (איוב ל"ט, י"ג) ונוציציהא ובכ"י (אצל ה' לעווי) וניצוציהא]. —

נץ (מל"מ וכן בל"ס נֵצָא (Habicht, Sperber באלו טרפות (חולי' מ"ב.) דרוסת הנץ בלעז אשטורי. *[אחי"ה והוא בלאי"ט astore וכ"ה בכ"י ריש"י לויק' י"א, ט"ז לעז של נץ: אושטור וכן פירש"י בחולי' שם דריסת הגס אוסטוייר אבל נץ פי' אשפרויר esperoier' Sperber, עיי' מ"ש התוספו' חולי' סִ"ג. ד"ה נץ ועוד עיי"ע גז א' ומ"ש ה' לעוויזאהן בזאאלאג' צד 164 ובתרג' אי' ג"כ בר נצא, בר ניצצא עיי"ע ח"ב, קע"ט:] —

נץ (מע' הקוֹדם והושאל למלאך בדמות נץ) בס"ג דפ' כל הגט (גיטי' ל"א:) ובפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הנבלה (ב"ב כ"ה.) ואלמלא בן נץ מעמידה מחריב כל העולם שנא' (איוב ל"ט, כ"ו) המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימָן פי' שמעמידה לאותו רוח. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה בב"ב הנ"ל, ורמ"ל הרבה לספר בביאור זה הדרוש בלי צורך]

* נצא (מל"מ נָצָה בנפעל והפעיל ענין ריב וכ"ה בל"ס נְצָא (streiten, zanken והרבה בתרג' עיי"ע נצה א' במתורגמן ובדרז"ל הרבה באתפעל ברכו' נ"ו סע"א הוו קמנצו, כתובו' ק"ג: בהדי דידי מינצת ובב"מ פ"ה: קא מינצית ושם הוה קא מינציא, קידושי' ע"א: ע"ו. כי מינצו, מגיל' כ"ד. אתו לאינצויי ובתרג' בלי הבלעת הת"ו אתנצי עיי' תרג' אונק' לבראש' מ"ה, כ"ד; לויק' כ"ד, י' וזולתו ובתר"י ב' לבראשי' ד', ח' מְנַצְּיִן והוא פעל ובתר"י א' מתנציין. ובהתפעל במד"ר פי"ח מִתְנַצְּיִן זה עם זה. והתואר (כמו בל"ס) נָצָא שבת נ"ו: נצא בר נצא. ושם מופשט מגיל' כ"ד: ניצויי אביו וניצויי רבו — נצא עיי"ע נציא ציון מב"ב נ"ד.

נְצִיב (מל"מ ענין ממונה ופקיד Statthalter והושאל לחדש העבור (Schaltmonat בקשו לקבוע נציב אחד (סנהד' י"ד.) ככר פי' בע' זוג [2]).

נצב (= נְצִיב, נִצְבָּא פי' מל"מ נצב בהפעיל ובל"ס בפעיל נְצִיב, נְצִיבָא בהוראת השם נטע (Setzling, Pflanze נטע שעשעיו (ישעי' ה', ז') תרג' נצבא דחדותיה. נטעי נעמנים (שם י"ז, י') תרג' נציבא נצבא בחירא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' בראשי' כ"א, ל"ג (להעתקת אשל). לישעי' ס', כ"א; לאיוב י"ד. ח'. ט' ולנקבה ניצבתה (כמו בל"ס נֶצְבְּתָא) תרג' ליחז' י"ז. ז' י'; ל"ה, כ"ט. והקבוץ זכור נציבין תרג' לתהלי' קמ"ד, י"ב כולם ענין נטע ונטיעה העומדת במקום אחד מתרג' ויטע ונציב עיי' רד"ק ליחזק' י"ז, ה', ועיי"ע נצב א' במתורגמן וכן בדרז"ל הפעל והשם ירו' ערל' פ"א דס"א. מייתי נטיעות . . ונציב לון בארץ. ויק"ר פכ"ה וקהל"ר פי וסבתי למנצב נציבין. איכ"ר פ' רבתי בשעת נצבא ובירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה: בנציא צ"ל בנצבא — ועוד נִצְבְּתָא בדניאל ב', מ"א פי' חוזק המצב]

נְצִיבִין (בל"ס בל"ע نصيبين וכ"ה Νίσιβις בל"י עיר ואם במחוז Migdonia במסופוטמיא צפונית מזרחית [3]) בר"ג אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ב:) צדק צדק תרדף הלך אחר בי"ד יפה אחר ר' יהודה בן בתירה לנציבין. חרן וכ נ ה [4]) ועדן (יחזק' כ"ז, כ"ג) תרג' חרן ונציבין וחדייב [5]) וכן תר"י (א' וב') ואכד וכלנה (בראשי' י', י') וכן בב"ר (פל"ז) אכד נ צ י ב י ן. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב כלומ' אכד מתורגם ע"י נציבין ובדפ"ע ונציבין אבל כלנה מתורג' בתר"י ובב"ר שם ע"י קטיספון. וכ"ה נציבין בפסחי' ג': יבמו' ק"ב. תוספ' יבמו' פי"ב ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד] —

* נוֹצָה (שם לנוצי העוף (Feder עיי"ע נץ ג'.

נָצַח (מל"מ ענינו כח והתגברות (siegen, besiegen בר"ג דפ' ואלו נאמרין (סוטי' ל"ג. ירו' סוטי' פ"ט דכ"ד:) נצחו טליא דאזלו לאגחא [6]) קרבא.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כדתנן. [2]) ה"ג רס"ט. [3]) עיי' מאנגערט ח"ה ב' 216 נייבויער 370. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובשדפ"ע בט"ס וכלנה. [5]) בנו"ג הדיב עיי"ע. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו לאגחא ועיי"ע נגח ובירו' שם דאגחו.

כפ' הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ט:) נצחוני בני[1]. פי' כגון (תהלי' ק"ו, כ"ג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ (וכו') [וגו'] והוא מלשון (שם ס"ה, א'; ק"מ, א') למנצח מזמור לדוד. *[אחי"ה ועניננו לתקף על כלי השיר וכן מי שתקף במלחמה ועיי' עירו' נ"ג: מימי לא נצחני אדם וכו', פסחי' קי"ט. בו"ד מנצחין אותו ועצב אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח סנהד' צ"א. אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתם ובתרג' לפעמים בקשור קרב, קרבא תרג' לשמות ל"ב, י"ח; לשופטי' ה' ט"ז; לישעי' ט', ב' והושאל לנצחון בהלכה עיי' ב"מ שם. בפַעל תר"י א' לשמות מ', י"א; לבמד' ט"ז, י"ד; אתפעל דניאל ו', ד' מִתְנַצַּח תר"י א' לשמות ל"ב, י"ח. נפעל סנהד' ק"ה. תשובה נִצַּחַת. ירו' שבת פ"ב ד"ה: אם לנצוח אם לְהִנָּצֵחַ. ונאמר עוד מענין הוראת نصح aufschiessen, glänzen, überragen תרג' קהל' י"א, ב' אי חרפי נָצְחָן וכו' תרג' שני לאסתר א', ג' נצח ופרח. ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו ע"ג נפק ואנצח קדמיהון. שהש"ר פ' התאנה דרש הנצנים (שה"ש ב', י"ב) הנצוחות[2] נראו בארץ פי' המפורסמות וכל"ס נַצִּיחָא. והתואר במקום השם ויק"ר פ"ל מאן הוא נָצוֹחָא . . אינון נצוחייא ועיי"ע איפרפוס (ח"א, רמ"ב) וע' ביין (שם ח"ב, כ"ז.) תרג' איוב כ"ב, ח' וגבר נצחן. והשם נִצָּחוֹן ובל"ס נִצְחָנָא סוט' פ"ח מ"א הן באין בניצחונו של בו"ד ואתם באתם בניצחונו של מקום וכו' ע"ש ובתרג' שופטי' ז', י"ח ונצחנא. לש"א ט"ו, כ"ט מרי נצחניה דישראל. לתהלי' ל"ה, כ"ג מרי נצחני. ובקבוץ תר"י ב' לבראשי' מ"ט, ה'; תר"י א' לשמות י"ד, י"ג. כ"ה. והשם המופשט נצחנותא תר"י א' לשטות י"ה, י"ד; לדברי' ז', י"ט] —

* נִצְחָנָה (שם מקום) קהל"ר פ' כנסתי אייתי פלפלין מן נצחנה.

* נִצּוּי (der Zank) עיי"ע נצא — נציא עיי"ע נצב.

נַצְיָא בנציא (מ"ק י': ב"ב נ"ד.) כבר פי' בע' מל. *[אחי"ה ובע' מל י"א (וש"נ השנויים) פי' מקום נמוך או רפה ונ"ל מל"ע نضى נתכחש ודק, וכפי' ר"ח למ"ק (ש"ס ווילנ') אי' בהיפך נציא קשה ואולי לפי זה מל"ע نصية מעולה ומשובח]

נָצָל (כל"ס נְצָלָא ענין נזילה וכ"ה בל"ע نسيل ואצל רז"ל (Zerfliessendes, Abfallendes תואר לבשר מת שנימוח עיי' כפנים) בפ"ז בנזיר (מ"ב דף מ"ט:) ובפ"ב באהילות (מ"א)[3] על כזית נצל פי' בגמ' (נזי' נ'.) איזהו נצל בשר המת שקרש ומוחל[4] שהרתיח ומקשינן היכי דמי אינימא דידעינן דמת הוא אע"ג דלא קריש ואי דלא ידיענן כי קריש נמי מאי הוה ומשנינן א"ר ירמיה בסתם דלא ידעינן אי מוחל הוא אי כחו[5] וניעו קריש ודאי מוחל הוא לא קריש דילמא כחו וניעו[6] (תוספת[7] בשר המת שקרש פי' נפל שקרש בשרו ולא נתחזק. בירוש' (נזיר פ"ז, דנ"ו:) איזהו נצל[8] בשר המת שנָצַל[9] והמוחל שקרש). *[אחי"ה בסוף המבוא לח"א צד LXVII העירותי ככר שלי' בכ"י הערוך מן תוספת עד גמירא לכן הבאתי במסגר ולפע"ד נראה ברור שזה הסיום בא מגליון פנימה מהוספת איזה בעל המעתיק ומלת תוספת פי' הוספה שהוסיף הכותב לפרש מלת קרש והוסיף עוד להביא הירוש' ורבינו בעצמו העתיק רק לשון רה"ג לאהלות אליבא הסוגי' בנזיר. ורק זה מצאתי בתוספת' אהלו' פ"ג כחצי זית בשר וכחצי זית נצל מצטרפין זה עם זה ושם פ"ד הובא זה הציון בגי' ניצל וצ"ל נצל כדאי' בנזיר נ'. ושם: יש נצל לבהמה או אין נצל לבהמה וכו' וכ"ה בירו' נצל אבל בשש"מ במקומו ג"כ גי' ניצל ואולי צ"ל נציל כמשקל ל"ע הנ"ל. וז"ל הרמב"ם בפי"מ לנזיר: ונצל היא הליחה הזבה מן המתים כשנתעפש הבשר וזב והתחיל לכלו' ובהלכ' טומאת המת פ"ב הל"א כתבו ז"ל איזה ונצל זה בבשר שנמוח ונעשה ליחה סרוחה וכו' ועיי' במשנה למלך שם — ולפי זה נוכל לקיים גם גי' כ"י ב' בתוספת' תרומו' רפ"י עיי"ע מצולית] —

נצל (= נְצוֹלָה I בינוני פעול במקום השם פי' ענין הפרשה מטוב Abgesondertes, Abgeworfenes) כב"ר פ' ס"ח (ס"ז) הלא אצלת לי ברכה (בראשי' כ"ז, ל"ו) מן הנצולות[10] וכפ' ע"ה (ע"ד) ויצל אלהים את מקנה (שם ל"א, ט') שמציל מן הנצולות[11] פי' החסוכים. *[אחי"ה בכ"י ק"ט החשוכים פי' ענין חסרון ורקות עיי"ע חסך, וכמ"כ הביא כפ' ע"ד בשם הערוך הגרועות ולקח טוב לבראשי' ל"א, ט' פי' הניצולת כלומ' דבר שהוא

[1]) בנו"ג שתי פעמים ובמנוה"מ דפ' קושטנ' פעם אחת. [2]) במשקל לקוחות, מסורות, משוחות. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי. [4]) בנו"ג מוהל וכן העתיק רה"ג באהלות ועיי"ע מחל ומהל. [5]) בנו"ג כיתו. [6]) כ"ה בהעתקת רה"ג לאהלות ובנוסח' קצת בענין אחר ע"ש. [7]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע תוספתא [8]) כ"ה לנכון בדפ' וויניצי ובדפ"ר ניצול. [9]) בנו"ג בירו' שנתוק. [10]) בנו"ג מן הניצולת. [11]) בנו"ג כזה שהוא מציל מן הנצולת אבל במיוחס לרש"י אי' כגי' הערוך.

נאבד מן העולם ע״כ ול״נ ענין הצלה והפרשה לרעה אבל במקרא כל לשון הצלה לשון הפרשה מן הרעה ומן האויב עיי׳ פירש״י לבראש׳ ל״א, ט״ז — ועיי״ע נָצַל] —

נצל (= נְצוּלָה II פי׳ מה שמופרש מן היבשה והוא כמו מצולה Meerestiefe) בפ״ק בברכו׳ (ט׳:) ובס״ג דפסחי׳ (קי״ט.[1]) כנצולה שאין בה דגים[2]) ס״א מצולה[3]) ככר פי׳ בע׳ מצל[4].

* נָצַל (מל״מ בהפעיל פיעל ונפעל ענין הפרשה והמלטה retten, schützen) הרבה בש״ס ד״מ פיעל כתוב׳ מ״ה: ב״ק ס״ה: רחמנא ניצלן מהאי דעתא וכו׳ ניצלן מדעתא דידך בשבת פ״ד: יבמו׳ ס״ג. ליצלן. הפעיל ברכו׳ ל״ב. שבת קט״ו. עירובי׳ קי״ח. תעני׳ י״ח: שקלי׳ ה׳: יבמו׳ ס״ג: נדרי׳ כ״ב. גיטי׳ י״ז. סוט׳ י׳: ב״ק ס׳. ב״מ ק״ז: ב״ב י׳. סנהד׳ ע״ג. ק״ד. ק״ט: ע״ז י״ח. חולי׳ נ״ה: אהלו׳ פ״ה מ״ג והלאה. ספרי חקת פ׳ קכ״ו. אפעל שבת קט״ו. אצולי מצלינן. תעני׳ כ״ב. מצילנא לה. חגיג׳ ט״ו: לא מצינן לאצוליה. סנה׳ ע״ב: לא מצי לאצוליה. סוט׳ י״ב: בעו לאצולי למשה. כ״א. מגנא ומצלא. נפעל ברכו׳ י״ג. נ״ג: ס״ב. שבת ל״ב. קי״ח. שם: יומ׳ פ״ו: סוכ׳ י״ח. תעני׳ י״א. נדרי׳ מ׳. גיטי׳ ז׳. סוט׳ י״ב: כ״א. ל״ד: קידו׳ מ׳, ב״ב י׳, קס״ד: סנהד׳ צ״ח: ע״ז י״ז: אתפעל שם י״ח סע״א וְאִתַּצְלְתְּ, ברכו׳ נ״ד. ואיתצל, סוט׳ מ״ו: ואיתציל.

* נצמין עיי״ע נצר ג׳.

* נִצָּנָא (בל״מ נִצָּן (מפעל נָצַץ) Blüthe) תרג׳ מ״א ו׳, א׳, ל״ז, ירח זיו נִיצָנַיָא, והוא כמו ניצא עיי״ע נץ א׳.

נִצְנֵץ (פלפל מן נָצַץ blühen, schimmern) תרג׳ ונוצצים כעין נחשת (יחזק׳ א׳, ז׳) ומנצנצן כעין נחש. *[אחי״ה ועיי״ע נץ א׳ וש״נ וגי׳ רד״ק והמתורגמן ביחז׳ הנ״ל ומנַצְצָן, וכן תרג׳ ויציצו (תהלי׳ ע״ב, ט״ז) וינצצון, ושם (צ״ב, ח׳) ונצצין] —

* נָצַע (כהיפך אותיות של נָעַץ hineinstecken) איכ״ר פ׳ בלע: כד את נצעהון וכו׳ ובירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט: את מבצע לה קנייה צ״ל מנצע ובע׳ בצע ב׳ (ח״ב, קנ״ה) פי׳ בע״א ע״ש.

נְצַף (בל״ם קול הברת העופות pipen, zischen בל״מ צפצף) תרג׳ והמצפצפים והמהגים (ישעי׳ ח׳, י״ט) דמנצפן. *[אחי״ה ועוד עיי׳ תרג׳ שם י״ג כ״ב; כ״ט, ד׳; ל״ד ט״ו; ל״ח, י״ד; לצפניה ב׳, י״ד] —

נִצְפָּה (מל״ס נְצָפָא בל״ע لصف Kapper, Kapperstrauch) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ נובלות (מ׳:) דתנן ראש דמאי (פ״א מ״א) הקלים שבדמאי וכו׳ הגופנין והנצפה, ובגמ׳ חוץ מן היין (ברכו׳ ל״ו.) על מיני נצפה על העלים ועל התמרות פי׳ קפרא[5]) ויאכלו עם החומץ והוא צלף ובל׳ ארמי פרחא. *[אחי״ה וכן מוכח משבת ק״י. (מי[6]) צלפין בחומץ[7]) ועיי״ע צלף ב׳ ושם פי׳ צלף יש בו קפריסין ועלין ואביונות וכו׳, וא״כ צלף בשבת היינו קפריסין והוא הוא נצפה שיאכלו עם החומץ ומ״ש שם צלף הוא נצפא והוא פרחא והוא שם האילן וכו׳ קצת צריך תיקון כי פרחא הוא נץ של נצפה (או במשקל סורי נצפא) עיי״ע פרחא א׳ אבל מצינו פרחא ובקבוץ פרחי גם בענין האילן עצמו עיי׳ פסחי׳ קי״א: וחולי׳ נ״ט רע״א ועיי׳ מ״ש בע׳ פרחא א׳ ועוד עיי״ע אביונו׳ וע׳ בטיתא] —

נִצוֹץ (= נִיצוֹץ מל״מ (ישעי׳ א׳, ל״א) שם תואר לחלקי האש Feuerfunke בל״פ نیْن) בפ׳ כירה (שבת מ״ז:) לקבל ניצוצות[8]). בס״ג דפ׳ אמ׳ להם הממונה (יומ׳ ל״ז:) בשעה שהחמה זורחת[9]) ניצוצות יוצאות ממנו[10]). ופועלו לניצוץ (ישעי׳ הנ״ל) כמו גץ[11]). בס״ג דע״ז (ע״ו:) מה בלעו בניצוצית אף פילטו בניצוצית פי׳ היינו רתיחה. שער הניצוץ בפ״ק דמדות (מ״ה). *[אחי״ה ובע׳ בית ניצוץ פי׳ שער הניצוץ ובית הניצוץ (תמיד פ״א מ״א מדו׳ פ״א מ״א והלאה בענין אחר ע״ש) (ה״ב, ע״ו) — וכנ״ה בתוספת׳ שבת רפ״ו (ז׳) נפלו הימנו ניצוצות, תוספ׳ ב״ק ספ״ה יצאו ניצוצות והזיקוהו ובב״ק ל״ב סע״ב (ונתזה) [צ״ל ונתזו][12])

---

[1]) כ״ה בכ״י ודפ״ר. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט ה״ב וברפ״ע דגה והנכון כבכ״י ועוד עיי״ע מצולה. [3]) וכ״ה לפנינו ובדפ׳ אמ׳ בט״ס מנודה ובדפ׳ באסי׳ מגולה וצ״ל מצולה כגי׳ דפ״ר וויניצ׳. [4]) בע׳ מצולה. [5]) בפי״מ להרמב״ם בדמאי א״י קפא״ד וצ״ל קפאר והוא ל״ע قبار כמו كبر Kapper. [6]) לי׳ בכ״י ש״ס. [7]) וראיה אחרת הבאתי בע׳ בטיתא מירו׳ ע״ש [8]) וכ״ה שם מ״ב: מ״ג. ובירו׳ שבת ספ״ג ד״ו ע״ג. [9]) כ״ה בכ״י. [10]) וכ״ה בתוספ׳ יומי פ״ב ובירו׳ יומי פ״ג דמ״א. היו הניצוצות מנתזין ממנו ובירו׳ סוטי פ״ב ד״ח. הניצוצים ועיי׳ בפנים. [11]) בכ״י ה״ב נץ אבל עיי״ע גץ. [12]) וכ״ה בכ״י ש״ס ושם נצוצות.

ניצוצות. ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: ניצוצות מנתזין ממנו ובירו' סוט' הנ"ל בל"ז הניצוצים וכן בבמד"ר רפ"ה שני ניצוצין מקדמין לפניהם וכו' וכיון שהיו הניצוצין יוצאין, וכו'. ובהשאיל' בשבת פ"ח: מה הפטיש הזה נחלק לכמה ניצוצות וכו'. — ועוד הושאל לטיפי מים שבת קל"ט: והאיכא ניצוצות וכו', נדה י"ג. נצוצות ניתזין על רגליו. ודע עוד כי בל"ע نضيض פי' מעט מים ובשני הציונו' האחרוני' אולי מזו המלה הערבי'] —

☞ נְצָצָא (כמו נֵץ (Habicht, Sperber תרג' ירו' ואת הנץ למינהו (ויק' י"א ט"ז; דברי' י"ד, ט"ו) וית בר נצצא לזניה. *[אחי"ה עיי"ע נץ ד' וע' בר ניצצא] —

* נִיצוֹצְיָא (כמו נוֹצָה) Feder, Schwungfeder עיי' סוף ע' נץ ג'.

* נָצוֹק, נִיצוֹק (מפעל צוק = יָצַק בנפעל das Gegossene, Wasserstrahl) מכשירי' פ"ה מ"ט גיטי' ט"ז. נזיר נ': ידים פ"ד מ"ז ע"ז ע"א: ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. נצוק וגם ניצוק ועיי' פירושו בע' צק א'. ומשקל ניצוק כמו נִידוֹן, נִיזוֹן תחת נָדוֹן, נָזוֹן.

נֵצֶר (מל"מ תואר לענף Zweig, Spross מל"ע نضر (glänzen, grünen בסוף ביכורים (פ"ג מ"ח) והעניים בסלי נצרים של ערבה. בסוף ע"ז (ע"ה.) ובראש פ' התינוקת (נדה ס"ה.) העקלין של נצרים [1]). בפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ח.) של נצרים לסוטה בנמ' לא פחות. בהכרים פ"ב בכלי' (מ"ב) חומר בשירי כלי נצרים מבתחילתן. פי' שוטים כמו (ישעי' י"א, א') נצר משרשיו יפרה בס"ג דפ' א"ר עקיבה (שבת צ׳:) צורי דקל שתים. *[אחי"ה ועיי"ע צר אחרון ושם פי' רבינו נצרים והוצין ונגרר בזה אחר פי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וכן מצאתי בתש' גאונים דפ' בערלין כפי' המלות דף ל"ט: ד"ה העקלין: של נצרים הוצין של דקל ע"כ וכן נזכר בירו' שבת פ"ח ד"י: הוצין אצל כלי נצרים ע"ש. ובירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: אפילו נצרה פי' סל עשוי מן נצרים והפכו כלכלה. והקבוץ ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. אייתון ניצרין — ועוד טל"ט ענין יונק (עיי' רד"ק שרש נצר) וכן תרג' וצאצאי (איוב ל"א, ח') לבלבי נִצְרַי כגי' המתורגמן ובנו"ג ניציי — ובפעיל נָצִיר תואר לנפל ירו' שביעי' ספ"ד דל"ה סע"ג אפי' נפלים מה טעמא ונצורי ישראל להשיב ונצירי ישראל להשיב (ישעי' מ"ט, ו') לפי כתיב] —

נצר (= נוֹצְרִי בל"ם נָצְרָיָא בל"ע نصران תואר לישו (Nazaräer, Nazarenus בתעניות בר"ג דפ' בשלשה פרקים (כ"ז:) בראשונה אין מתענין מפני הנוצרים [2]) „פי' יו"ט שלהם הוא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'), וכ"ה ברש"י בדפ' הישנים עיי' ד"ס תעני' צד פ"ה. אות ז'. ובמס' סופרי' רפי"ז הל"ה אי' מפני הנכרים שלא יאמרו על כי אנו שמחין בראשון הם מתענים בו אבל אמרו חכמים בזמן המעמדות לא היו חוששין לאיבת הנכרים אלא משום דכתיב וינפש וי על נפש ועיי"ע נפש. ונוצרי הוא תואר לישו עיי"ע ישו (ה"ד, קס"ת.) וש"נ. ע ז ו'. ז': יום נוצרי כ"ה בכ"י ובדפ' הראשונים ועיי' פירש"י הובא בד"ס לע"ז צד ח'. אות ה' — סנהד' מ"ג. נֵצֶר שם מתלמידי ישו עיי' ד"ס למקומו. — ב"ר פע"ו עיי"ע בן נצר] —

☞ נצר (= נָצוֹרִין אולי מל"מ יָצַר עושה צורה ונרדף עם צוּר ענין לחיצה ודחיקה וכ"ה בל"ע صور ומזה ענין כלי נגרים הוא ד"ט (Klammern תרג' ובמחוגה יתארהו (ישעי' מ"ה, י"ג) ובנצורין מאחיד ליה נוסחא אחרינא ובניצמין. *[אחי"ה הועתק מהתורגמן וסיים ולא זה ולא זה הביא הערוך ע"כ ונצמין נגזר מן צמם ע"ש] —

* נְצַר (מל"ם (zirpen ויק"ר ס"פ ל"ג ושהש"ר פ' יונתי נְצוֹר כצרצרא עיי"ע נבכרנצר. והשם ממנו נצר Grille בקבוץ תוספת' חולין ספ"ג ולא כנצָרין שיש בהם סימנים אלו ובחולי' ס"ה: צרצור עיי"ע.

* נָצַר (מל"מ נרדף עם נָטַר ענין שמירה bewahren, (beobachten ברכו' י"ז. נצור תורתי בלבך, ושם: אלהי נצור לשוני מרע. ב"ב צ"א: דרש היוצרים (דה"י א', ד' כ"ג) אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם. תנחומ' במדב' סי' י"ג יצרנהו (דברי' ל"ב, י') אשרי האזנים ששמעו עד היכן חיבבן עד היכן שמרן עד היכן נצרן.

* נָצְרוּפֵי, נָצְרְפֵי עיי"ע בי אבידן ובע' בי נצרופי ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח בשבת קט"ז. [3]).

[1]) ובתוספ' סוף טהרות בטעות העקלין של נוצרין. [2]) כ"ת לנכון בדפ"ר ובדפ"ר ופיז' מפני הנצרים ובדפ' באסילי' ואמש' חסר וכן לי' בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב נמחק ובדפ' פ"אג נשמט כל הערך: וגי' מפני הנוצרים אי' ג"ב בכ"י ש"ס ובפי' רגמ"ה ור"ח ובכל הדפ' הישנים ונשמט בדי באסיליא מן הצענזור. [3]) בע' בי נצרופי בט"ד שבת קל"ד. וצ"ל קט"ז.

נק (עיקר בע' יָנַק ושם מקומו פי' מציצת החלב מדד והושאל למציצ' בכלל (saugen בגמ' דפי' משילין (ביצ' ל"ז:) קא ינקי תחומין מהדרי פי' ״הבהמה איבריה יונקים זה האבר מ ג ב ו ל זה האבר[1]) ואי אפשר שלא נשאר מזה החצי אל זה החצי ומזה אל זה[2]).

* נָקַב (מל"מ = בל"ע نقب) ענין נקיבת חור (bohren, durchlöchern בקל בינוני נָקוּב כלאי' פ"ז מ"ח ירו' שבת פ"ז ד"י. עיי"ע עציץ. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ותהא ארוני נקובה (בב"ר פ"ק נקופה) בארץ עיי"ע ארן (ח"א, רצ"ג:) ובהשאילה נוקב ויורד סנהד' צ"ז: עיי' פירש"י. ושם צ"ב. ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד יקוב הדין את ההר. בפיעל חולי' מ"ב: במשנ' ניקב הלב . . הריאה שניקבה, שם נ"ד. נ"ו: ניקבה הגרגרת שם נ"ו. ניקבו הדקין, שם: ניקב הזפק. בּ פֻ ע ל תרג' איוב מ', כ"ד. כ"ו. א י ת פ ע י ל אִינְקִיב שם מ"ה. מ"ו. שם: בינוני פ ע י ל חולי' מ"ח. נָקִיב. בינוני פעול (וגם במקום שם) נְקוּבָה (die Durchlöcherung) חולי' מ"ב. נקובת הוושט. שם מ"נ. נקובה ופסוקה וכו', פסחי' ע"ד. ירו' פסחי' רפ"ז דל"ד: בית נקובתו. והקבוץ בל"ז חולי' מ"ב: נ"ד: נקוּבֵי ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג צריך לנקוביו. ושם ע"א ע"ד זכר ונקוביו בראם (ועיי' בבבלי ט'.) והשם נֶקֶב בל"א נִקְבָא, נִיקְבָא, נוּקְבָא עיי' חולי' מ"ה. נקב אחד ארוך, שבת צ'. נוקבא עיי"ע אשלג. ויק"ר וחזא נוקבא עיי"ע סנטמא. והקבוץ חולי' שם נקבים שיש בהם חסרון וכו'. ב"ר רפ"א נקבים נקבים ואין רוחו יוצאה ממנו ב"ב ע"ה סע"א' בראתי נקבים נקבים באדם. ועיי' תרג' יחזק' כ"ח, י"ג דאתעבד חללין ונקבין דאינון צורכך. ירו' נדרי' ספ"ז ד"מ ע"ג עיי"ע ערם א'. ועוד נאמר נקבים מענין נקיות עיי' ברכו' כ"ג. שבת קנ"ב. פסחי' קי"ח. מגיל' ט"ו. גיטין ע'. סנה' צ"ג: מכו' ט"ז: ועיי' בכורו' מ"ד:

נְקֵבָה (מל"מ הן באדם הן בבהמה וחיה Weib, Weibchen מע' הקודם) נקייה באה (נדה ל"א:) כבר פי' בע' זכר. *[אחי"ה עיי"ע זכר (ח"ג, רצ"א:) וש"נ בהשאילה על כל דבר שהוא נקוב ביצ' ל"א: נֶקְבוּת שלו עיי' פירש"י וכן סוכ' י"ב: חצין נקבות וכן מים התחתונים נקראו נקבות עיי' ירו' תעני' פ"א דס"ד: עיי"ע זכר וש"נ פסחי' נ"ו. נוקבתא עיי"ע כפר ג'. ב"ר פל"ג וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. עיי"ע דכר ב'. ואותו מקום נקרא נֶקְבוּת סנהד' פ"ב: עיי"ע זכר. ירו' יבמו' ספ"ח ד"ט ע"ד מקום נקיבות. ושם: צד נקיבותו ובבבלי יבמו' פ"ג: נקבות שלו. ובל"א נוּקְבָה ירו' תעני' פ"ד דס"ט. לא הוה ילדה נוקבה (ועיי' בבלי גיטי' נ"ז:), ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד דכר הוא נוקבא היא. ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג ברת נוקבא והקבוץ כתובו' נ"ב: ירו' יבמו' פט"ו דיי"ד ע"ד בנן נוּקְבָן ובתרג' ויק' כ"ז, ד'. ה'. ו'. ז' אי' נוּקְבְתָא[3]) — ושם מקום נוקבתא דעיון ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ובתוס' שביעי' פ"ד נקבתא (בכ"י אירפורט נקפתא) דעיון ובילק' סוף עקב ר' תתע"ד ניקבת' רעיון וצ"ל דעיון עיי' נייבויער גיאגראפיא 18] —

נקד (= נוֹקֵד א') מל"ע نقد מין צאן וממנו ב') רועה צאן نقاد ומל"מ נוקד (Vieh)-Hirt) בריש פרה (פ"א מ"ג) בן עזאי קורהו נוקד פי' הוא פלגס[4]) דכתי' (מ"ב ג', ד') ומישע מלך מואב היה נוקד, וכתיב (עמוס א', א') דברי עמוס אשר היה בנוקדים ומתרגמינן מרי גיתין, תרג' מקניהם (בראש' ל"ד, כ"ג) גיתיהון"[5]). בפסיקת' דכי תשא (פסיק' דר"כ צד י"ב:) ובילמדנו בריש כי תשא (וכ"ה בתנחו' סי' ה') [ומישע] מלך מואב היה נוקד מאי נוקד רועה. *[אחי"ה וכ"ה בפסיקת' דר"כ פ' את קרבני לחמי (צד ס'.) ובפסיקת' רבתי פי"ז וכן הביאו בעל מ"כ לויק"ר פ"א לפרש על ידו אין גנאי למלך לדבר עם נַקְדוּדוֹ פי' בעל מקנה. אבל נוקד בפרה ענינו מל"ע הרשום' פי' מין צאן מגועל בתאר ועיי' ג"כ המשביר ע' נקד א' שכיון לאמת] —

נָקַד (בל"ס נְקַד ענין טהרות rein sein והתואר נָקִיד, נְקִידָא בל"ס נַקְדָא טהור rein ועיי' בפנים מל"פ הרשום') שרא[6]) דמזוני נקיד שמיה (פסחי' קי"א סע"ב) בע' נבל (ד') בר"ג דפי' המקבל שדה (ב"מ ק"ג רע"ב) בעינא דתינקד ארעאי[7]) בפ'

[1]) בפי' ר"ח אגב זה האבר. [2]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילני). [3]) בקצת דפוסי' נקבתא ובכ"י בריטיש מוזיאום נקובתא וכ"ה בחומש עם פי' נתינת לגר להגאון ר"נ אדלער. [4]) עיי"ע פלגס במו"ע ובע' פלג א' ושם מפרש היטב כפי דעת ר' ט ר פ ו ן וצ"ע מ"ש כאן אליבא דבן עזאי נוקד פי' הוא פלגס והלא זה דעת ר"ט ואולי כונתו כ מ ו פלגס או יש למחוק וכן לי' בפי' רה"ג אשר אחריו נגרר ושם אי' פי' נוקד הסהכי (?) ואולי צ"ל הם הכי כלומ' כמו פלגס שזכר קודם לזה וכנראה הבין כן רבינו וגם נמשך אחריו ביותר פירושו בכאן ובע' פלג ובע' פרכריגמא. [5]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג לפרה. [6]) וכ"ה שרא דעניותא בחולי' ק"ה: ועיי"ע סר ה' ובנו"ג בפסחי' איסרא וצ"ל איסרא עיי"ע בח"א, ר"ב. [7]) עיי' למטה.

אין מעמידין בגמ' והחומץ (ע"ז ל'.) נהי דאגלויא לא קפדי אמנקדותא [1]) קפדי, ובר"ג דפ' כל הבשר (חולי' קי"ה:) האי דכנשי נשוורא [2]) משום דמנקדותא [3]) הוא וכו'. מינוני נקידי (שבת ק"י: פי' בע' מינוני [4]). ובר"ג מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א) חמרא נקידא. — (א"ב בנוסחאו' כתוב דתינקר ארעאי וכתוב אמנקרותא קפדי ופירושם ענין נקיות וכן חמרא נקידא צלול ונקי) *[אחי"ה ועיי' פירש"י. אבל כבר הוכחתי בע' מנקדותא שעיקר כגי' רבינו בכ"מ בדלי"ת וכצ"ל בחולי' מ"א: (ב' פעמים) הרוצה לנקר חצרו וצ"ל לנקד [5]) ופירש"י לנקות וכן פי' בסוט' י"א: מי שמנקד ומשפר אותן וצ"ל שמנקיד ובשמ"ר פ"א ובילק' שמות ר' שס"ד אי' מנקה וצ"ל מנקד ובלקח טוב שמות א', י"ד יותר משובש מניק אותן, וכבר הוכחתי בע' איסרא [איסדא] ח"א, מנקדותא כי המלה נקיד נגזרה מל"פ ناهيد = اناهيد על שם אליל העליון הממונה על נקיות ומתנות הנקרא בצענד Anâhita [6]) וגם מלה סורי' ממנה הועתקה. וכ"ה בתרג' יחזק' ט"ז, ד' (בדפו"י) ובמיא לא אשתטיף לאיתנקידה [7]) ומזה גם בגיטי' נ"ו. נקדימון בן גוריון שנקדה לו חמה בעבורו פירש"י זרחה בשבילו ע"כ ורבינו בע' כלב א' גרס שנקדמה וכ"ה בתעני' כ'. בדפ' פיז' וויניצי' קושט' וכמו שהוא בסמוך שלשה נקדמה להם חמה וכו' אבל בכ"י ש"ס ובע"י ובאה"ת ובילק' (ד"ס תעני' צד נ"ה:) אי' שנקדה חמה (בכ"מ גם בסמוך) ובנו"ג שנקדרה וצ"ל שנקדה ופי' זרחה והראיה כי במקום הגי' אלו לא נקדרה החמה (שם) אשר תמורתו אי' בכ"י ב' ע"י ואה"ת וילק' כ"י אלו לא נקדה החמה נמצא בכ"י מ' אם לא זרחה חמה הרי ברור כי נקדה כמו זרחה כלומ' טהורה וצלולה וכפי' רש"י בגיטי' שם ובגיטי' ס"ט סע"א על חמרא נקידא. ואולי הנקורות בקידוש' פ"ב. ובתוספ' קידוש' פ"ה צ"ל ג"כ הנקודות פי' מטהרי ומתקני בגדים אבל רבינו בע' סרק ונקר ורש"י פי' בע"א מלשון מנקרי ריהים]

נָקַד (מל"ע نقط punktiren, Punkte bekommen והשם ל"מ נְקֻדָּה (שה"ש א', י"א) Punkt ועוד נְקוּדָה, נְקוּדוֹת (diakritische Punkte בריש מעשרות (פ"א מ"ג) החרובים משינקדו וכל השחורין משינקדו [8]) ירושל' (מעשרו' פ"א דמ"ח סע"ד) וכל השחורים כגון עינבי [9]) הדם וענבי סנה משינקדו תנא ר' חננא [10]) בר פפא משיעשו נקודות נקודות שחורות. פי' נקודות בתורה מפורשות באבות דר' נתן בפ' י' נסים נעשו לאבותינו במצרים (פל"ד ועיי' מסכ' סופרי' פ"ו) ובהגדת משלי בפסוק (כ"ו, כ"ד) בשפתיו ינכר שונא [11]) באבות: למה נקוד על לנו ולבנינו (דברי' כ"ט, כ"ח) ועל ע' שבעד (שם) אלא כך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת אלו [12]) אומר לו כבר נקדתי עליהם ואם יאמר לי יפה כתבת אותם [13]) אסלק נקודותיהם מעליהן [14]). ובהגדת משלי: מלמד שאמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע על מה שבגלוי אנו מצווין ולא על מה שבסתר אמר להן הקב"ה אף על שבגלוי אין אתם יכולים לעמוד. ובר"ג דפ' נגמר הדין (סנהדר' מ"ג סע"ב) למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד מלמד שלא ענש הכתוב עד שעברו את הירדן [15]) דברי ר' יהודה א"ל ר' נחמיה וכי ענש הכתוב [16]) על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר (דברי' שם) עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי. בפ' מי שהיה טמא (פסחי' צ"ג:) למה נקוד על ה' שברחוקה (במדב' ט', י' [17]). בר"ג דפ' שתי מדות (מנחו' פ"ז:) א"ר יוסי למה נקוד על ו' שבאמצע עשרון [18]) (במדב' כ"ט, ט"ו [19]) של עשרון ראשון [20]) של יו"ט הראשון של חג שלא ימוד [21]) לא בשל שלשה לפר ולא בשל ב' לאיל. *[אחי"ה ועיי' עוד בענין י' נקודות בתורה לפי מקצת הדוגמאות שהביאו ב"מ פ"ז. ב"ר פמ"ח פע"ח במד"ר פ"ג ירו' פסחי' פ"ט דל"ו ע"ד, ושם בשעה שהכתב רבה על הנקודות את דורש את הכתב ומסלק את הנקודה ובשעה שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה

---

[1]) בעי' מנקדותא הבאתי השנויים. [2]) וכ"ה בפסחי' הנ"ל ובחולי' אי' נשווראה. [3]) וכ"ה בכ"י פי' רגמ"ה עיי"ע מנקרותא ומ"ש. [4]) ע"ש בשינויי נוסחאות. [5]) וכצ"ל בר"ן נדרי' ל"ח סע"ב במקום: לנקר ביתו. [6]) אצל הבבליים anakhitu עיי' יוסטי צענדלעקסיק' 2 וספרי על המלאכים והשדים צד 43 ופערלעס מיסצעללי' ח' והלאה שהעיר ראשונה על שווי נקיד עם מלה הנ"ל. [7]) ובנו"ג לאיתנקרא וכ"ה במתורגמן נקר ב' ופי' מענין נקור הבשר. [8]) בירו' וכ"ה בכ"י ה"ב בכ"מ משינקידו. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובירו' ובנו"ג ענבי. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובנו"ג חיננא ובשרפ"ע חנינא. [11]) בהגדת משלי שלפנינו לי'. [12]) בדפ"ר לי' ובכ"י ק"ט אותם ובנו"ג כך. [13]) לי' לפנינו. [14]) בנו"ג אעביר הנקודה מעליהן. [15]) בכ"י ש"ס פ' וק' שלא ענש הקב"ה ובנו"ג שלא ענש על הנסתרות ובילק' נצבי' שלא נענשו. [16]) לי' לפנינו. [17]) בנו"ג לפיכך נקוד על ה'. [18]) וכ"ה בש"ס. [19]) במקרא ועשרון. [20]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ודפ"ר ובש"ס ובשרפ"ע ואי' שבאמצע עשרון וכ"ה באבדר"נ הנ"ל וכונתו על וי"ו של עשרון השני וכדאי' במס' סופרי' פ ו ובמסורה אבל הנכון כגי' דפ"ר וכ"י הנ"ל וכגי' תש"ס וילק' פנחס ר' תשפ"ב ויתר המקומו' שהביא בעל מנחת שי לבמד' הנ"ל. [21]) בנו"ג ימדוד.

ומסלק את הכתב ובב"ר שם בכ"מ שאתה מוצא הכתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב הנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה ועיי' ג"כ שהש"ר פ' שררך וילק' וירא ר' פ"ב וילק' וישלח ר' קל"ג — ועוד נְקוּדָה (בל"ע نقطة בל"מ נקדה) ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק ויש שהוא מוחק נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק וכו', ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג ופסיקת' רבתי פכ"א מראה להן בנקודה והקבוץ ירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד שלא עירב נקודות ובירו' גיטי' פ"ב דמ"ד ע"ד שלא עירב את הנקודות. ירו' מעשרות עיי' לעיל בריש הע'] [1])

נקד (= נִיקוּדִים כמו נִקֻּדִים או נְקֻדוֹת של מקרא Brotkrumen, mit Schimmelpunkten versehen) בפ' הלוקח בהמה בגמ' ר"א בן יעקב (בכורו' כ"ב סע"א והלאה) והא תנן בפ' ה' בתרומו' (מ"א) סאה תרומה וכו' עד יאכלו ניקודים או קליות. פי' לחם שיש בו זרעונים שהיה מנהגם לעשות לחם במיני זרעונים וי"א מעופש והיה בו העיפוש כמו ניקודים וי"א יבשה הרבה נגובה בלא שום הכשר ואחי ר' דניאל ז"ל פי' ויאכלו הכהנים חציי ביצה כדי שלא יהא כביצה במקום אחד. *[אחי"ה לפי י"א הראשון שבערוך הוא מל"מ נִקֻּדִים (יהוש' ט', י"ב) וכן נקרא הלחם היבש המעופש לפי שהעפוש בלחם לבן וירוק ושחור נקודים נקודים עיי' רד"ק שרש נקד וכן פירשו המפרשים בתרומו' שם (ובמשני' ב', וג') וכפירש"י בבכורו' שם וכפי' ן' גנאח בכתאב אלאסול צד 451 ושם הגי' ויאכלו נקודין — ופי' ר' דניאל עולה יפה עם פי' הירו' תרומו' רפ"ה דמ"ג רע"ג והדין ניקודים כהדא חציי ביצים, ופי' שיעשנו ככרות קטנות תהיה כל אחת כחצי ביצה וכפי' הרמב"ם בתרומו' שם. וכן דעת רגמ"ה בבכורות (בקובץ כ"י אנגייליקי' דף פ"ז.) וז"ל ואית דאמרין ניקודין פירורין פירורין פחות מכביצה וכו' וקודם לזה פי' וז"ל כלומ' יבשה חרבה נגובה בלא שום הכשר ע"כ וזה כפי' י"א השני שבערוך ושם הגי' הרבה במקום חרבה של רגמ"ה] —

* נָקַד (מל"ע نقد עקיצת נחש או מל"ע نقط stechen והושאל לפוגת לב beunruhigen, Gewissensscrupel haben) ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו: (ב' פעמי') לבי נוקדינו ובירו' יבמו' פ"י די"א. לבי נוקרני וצ"ל נוקדני ופי' כמו לבו נוקפו עיי"ע נקף א'.

* נקדים עיי"ע נקרים.

* נַקְדִימוֹן (שם פרטי וכן בל"י Νικόδημος) אחד מעשירי ירושלים עיי"ע נקד א' ציון מגיטי' ותעני' ולפי גי' נקדמה לו חמה בעבורו (וכ"ה בע' כלב א' ובפי' ר"ח בתעני' כ':) דרש שם הפרטי מפעל קדם. ויותר מעולה גי' נקדה כמו שהוכחתי, וכן נזכר בב"ר רפמ"ב ואיכ"ר פ' על אלה.

* נוֹקְדָן, נוֹקְדָנָא, נַקְדָן (תואר למדקדק ביותר עד הנקודות Kleinigkeitskrämer, der es bis auf einen Punkt genau nimmt) דרך ארץ זוט' פ"ו לא יהא אדם לא נוקדן לא עומקן ולא גרגרן ירו' ברכו' פ"ז די"א דע"ג נוקדנא והקבוץ ברכו' נ' רע"א והנקדנין תופסין אותו על כך פירש"י דווקנין. וכ"ה בתוספת' ברכו' פ"ה ובכ"י אירפ' הנוקדנין וכ"ה בירו' ברכות הנ"ל ובגי' מהרש"ם כט"ס הנוקרנין אבל כ"ה ג"כ גי' הערוך עיי"ע נקר. והרבה השתבשו בזו המלה כי בירו' סנהד' פ"י דכ"ח סע"ד אי' מפני הנ:קרנין בספרי בלק פ' קל"א החקרנים (התיקרנים) בילק' סוף בלק ולחקת סוף ר' תשס"ג הנקיבין ובבמד"ר ספ"כ הנוקרנין ובכולם צ"ל הנוקדנין כדאי' במ"כ בשם ירו' דסנהד' הנ"ל. אבל רבינו גרס ברי"ש עיי"ע נקר ובסמיכות בבלי נדרי' מ"ט רע"ב דמשאיל להון להלין נקדני דהוצל ופי' במיוחס לרש"י דייקנים במאכל ועיי' בר"ן שם.

נָקָה (בל"ע ناقة גמל נקבה weibl. Kameel) בפ' במה בהמה (שבת פ"א מ"ה) נקה [2]) בחטם. בהכדור פכ"ג בכלי' (מ"ב) אבל אכוף [3]) של נקה [4]) טמא. במגילת איכה שרתי במדינות: אית קומנן [5]) חדא נקא [6]) והיא סמיא [7]). ס"א גמלא. פי' לגמל ג' שמות בלי' ערבי כשנולד קורין לו אלקעוט [8])

---

[1]) ומזה נקראו בדקדוק התנועות: נקודות Vocalzeichen וניקוד Punktation ובעלי הניקוד: נקדנים Punktatoren.

[2]) וכ"ה במשניו' נאפ' ובירו' ובנו"ג נאקה והוא העיקי' ועוד עיי"ע הטם ח"ב, שע"ג הערה 1 וש"נ. [3]) והוא במשקל ערבי עיי"ע אכף בל"ע אכאף וכ"ה נכון איכוף בספרא מצורע זבים פרש' ב' פרק ג' ובנו"ג אוכף. [4]) וכ"ה בספרא מצורע שם ובתוספ' כלי' ב"ב פ"ב הנקה ובנו"ג נאקה. [5]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו קימנין. [6]) בנו"ג אנקא עיי"ע בח"א קנ"ה: [7]) בנו"ג עוירא. [8]) ויותר טוב אלקעוד = القعود männliches, junges Kameel.

ולכשגדל קורין לזכר בכר[1]) ולנקבה בכרה[2]) כשראוי[3]) למשאוי קורין לזכר גמל[4]) ולנקבה נאקה[5]). ופי' נאקה[6]) חיורתי (שבת נ"א:) גמל חִיורא בחורה.

* נָקַז (פי' מל"ע نقز קפץ והושאל בהפעיל ואפעל להקזת דם (zur Ader lassen והרבה פעמים בצרוף דם: הקיז דם פי' עוקץ בעור כדי לקפץ את דמו לרפיאה ורבינו הביאו בע' קז א' ושם אעריך.

נקט (= נְקוּטָאֵי פי' תואר קבוץ כמו לקוּטָאֵי כלומ' מתלקטים ממקומות הרבה Zusammen-gelaufene) בר"ג דפ' השוכר את הפועל (ב"מ פ"ג רע"ב) וליחזי היכי נהיגי . . בנקוטאי ס"א בלקוטאי[7]) פי' אנשים שמתלקטים ובאים ממקומות הרבה ללקוט ולהשכיר את עצמן ועומדין בשער העיר וכל מי שרוצה לשכור פועלין יפנה לשם. פ"א שהיתה עיר חדשה ונתקבצו לה בני אדם שנים מעיר זו ושנים מעיר זו שאין להם מנהג שוה כדכתיב (שופטי' י"א, ג') ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים. *[אחי"ה וכנ"ה בענין לקיחה אחיזה ואסיפה בקל, פיעל פַּעֵל ואפעל: כסנהד' ה'. נקיט רשותא. שביעי' ל"ה סע"ב נקיט חפצא ע"ז ל'. הוה נקיט. ושם בסוף העמוד נקיטה. שבת ק"מ: עיי"ע בזר א'. קידושי' י"ח. נקיט מרגניתא בידיה. ב"מ ק"א: שבועו' מ"א: עיי"ע ככס. שבת קט"ז: נקיט שמא. גיטי' נ"ו סע"א נקוט נפשך. שבת קמ"ז. וש"נ נקוט האי כללא בידך. סוכ' מ"ז. נקוט דר' יוחנן בידך. מ"ק כ"ח. סנה' צ': נקוט מיהא פלגא בידך. ב"ב ק"ז: נקוט מיהת תרי קמאי בידך. הולי' פ"ז. נקוט לי זימנא וכו' ושם נ"ג. נקטינן שבת קנ"א: ערכין י"א רע"ב קידושי' ל"ג. נקיטינן תרג' מחזיק (דה"י ב', ד' ה') נקיט ועוד עיי' תרג' לאיוב ל"ג, כ'; לאסת' ו', א'. פיעל שמ"ר פ"א ומנקט להם שני עגולין. בסוט' י"א: ומלקט. פַּעֵל פסחי' ק"י. מנקיט ליה אימיה וכו'. יבמו' מ"ב: מנקיט ואזיל הלכתא מיניה. אפעל ב"ק פ"ה: לאנקוטיה. שבועו' ל"ח: לאנקוטי חפצא עיי"ע הסת. תרג' שני לאסת' ד'. ט"ז ואנקיטו יתהון וכו' ובהבלעת הנו"ן תר"י לשמות דְאַקְטֵיה בגנובתי'.

ובענין למַקֵּט ב"מ ס"א: ירו' סנהד' רפי"א ד"ל. ספרא קדושי' רפ"ב עיי"ע קט א'. ועוד עיי' נקט ג' במו"ע] —

נקט (= נְקִיטָא בל"י νικητής מנצח der Sieger) בב"ר פ' וכל צבאם פרש' י'[8]) ובויק"ר אחרי מות פרש' ויתרון ארץ (פכ"ב) ובמגילת איכה (פתיחתא ד"ה זכור בוראך סי' כ"ג) כיון שהגיע לרומי יצאו לקראתו וקילסו אותו נקיטא ברברון פ' נצחת עם לועז שהוא ברברו[9]). — (א"ב פי' בל"י נצחת) *[אחי"ה ויותר טוב מנצח והוא ממש בל"י νικητής βαρβαρῶν מנצח עם לועז ובנו"ג בויק"ר נקיטא ברברייא וכ"ה בקהל"ר פ' ויתרון וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר פ"י נקיטא ברבריא ופי' מלך שבידו הנצחון בל"י ע"כ ולפנינו לי' (ור"ב לא הרגיש בזה) אבל בלי כל ספק א' בספרי רבינו. ובאיכ"ר הנ"ל ובילק' יחזק' י' ישס"ד בט"ס נקטה וצ"ל נקיטא ועיי"ע ברבר] —

☞ נקט (?) תרג' עד אנה תוגיון נפישי (איוב י"ט, ב') עד אימת תנקטון נפשי. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן אבל בגי' כ"י תרג' אצל לעווי היותר טוב תקנטון מפעל קנט ענין כעס ובע' קט פי' רבינו ג"כ למקט ב"מ ס"א: (עיי"ע נקט א') להכעיסו ולהקניטו ע"כ וא"כ יש לגזרו מל"מ (איוב י', א') נקטה נפשי וענינו מאום ותעוב וממנו בינוני פעיל בפסיקת' דר"כ (צר קי"א.) ונפשו נקיטה עליו וכו' ואין נפשותיכם נקיטה הימנה ובילק' משלי ר' תתקל"ב ובילק' איכ' ר' תתקצ"ה הגי' קניטה] —

נקטמון (כמו אנקטמין ע"ש בח"א, קנ"ה. ומ"ש בפט"ו בכלי' (מ"ו) הבטנון והקטמון פי' הוא אנקטמון שפירשנו בע' א'[10]).

נָקִי (מל"מ תוה"ש או ישה"ת מפעל נקה בפיעל וענינו חף הן במובן טבעי הן במוסרי rein, bloss, schuldlos sein ועיי' עוד בפנים) בר"ג דפ' כל שיצה (פסחי' כ"ב:) יצא פלוני נקי מנכסיו. *[אחי"ה וכ"ה בב"ק מ"א. והובא בע' הנקי (ח"ג, רכ"ו) ושם פי' רבינו בטוב טעם ודעת גם הַנָּקִי בקידושי' ס"ב רע"א עש"ה ומ"ש. וכנ"ה בפסחי' קי"ב רע"ב

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט והוא ל"ע بكر וכדפ"ע בכיר. 2) بكرة. 3) כ"ה בכ"י ק"ט וכדפ"ע כשראוייה. 4) جمل עיי"ע גמל. 5) עיי' בריש הע' ובע' אנקא ועי' חטם 6) בנו"ג נאקתא. 7) וכ"ה בכ"י ש"ס ת' וכדפו"ו בט"ס בלקומאי וצ"ל בלקוטאי. 8) כ"ה לנכון בכ"י ב"ר. 9) לאיט' barbaro ועיי' בפנים 10) ושם ג"כ מבואר אנקטמין כשבת ס"ו מ"ח וכגי' ס"א דאיי' שם מצאתי עתה בפי' ר"ח לשבת (בש"ס ווילנ').

עיי"ע גף ד' יבמו' מ"ט: וש"נ קב ונקי עיי"ע קב א', ירו' מגילי' פ"א דע"א ע"ג טהור ונקי, ירו' חלה רפ"ד דנ"ט ע"ד נקי וקיבר ועיי"ע קבר ה'. — ובענין צמר נקי עיי"ע הבא אח"ז — לנקבה ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד פת נְקִיָּה, תר"י א' לבראש' מ' ט"ז ובירו' שביעי' רפ"ו דל"ו: פיתא נקייא (בל"א), ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג פסחי' ג' עיי"ע לשון, ירו' מעש' פ"ב דמ"ט ע"ד דעתו נקייה, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: אין דעתן נקייה. והקבוץ זכר ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד נְקִיֵּי הדעת. ב"ר פצ"ח נקיין כחלב ובל"א ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ג מאנין נְקִיָּין, ויק"ר פכ"ג כד אינון נקיין מן ענגין, והפעל חגיג' ט"ו סע"ב דהוי נקי אגב אמו. בפיעל יומ' פ"ו. שבועו' ל"ט. מנקה הוא לשבין ואינו מנקה לשאינן שבין. תמור' ג' סע"א ורע"ב בי"ד של מעלה אין מנקין אותו וכו'. בינוני פעול יבמו' ק"א. כשם שבי"ד מנוקים בצדק כך בי"ד מנוקים מכל מום, סנהד' מ"ט סע"א מנוקה מגזל ועריות. והשם המופשט תמור' ג' רע"ב לא תהוי ליה נקיות כלל וכו', ספרא מצורע פרש' ט' פרק ו' מה רחיצתו בנקיות אף רחיצתה בנקיות. יבמות מ"ו: נקיות בעלמא ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: אינו אלא משום נקיות. ובמובן מוסרי ירו' שקלי' ספ"ג דמ"ז ע"ג זריזות מביאה לידי נקיות ועיי"ע זהר ג' גי' רבינו וש"נ ועיי"ע זרז: ב"ר פצ"ט האכילו פרנסתו בנקיות. ספרא קדושי' פרש' ב' פרק ד' נמצא מתפרנס בנקיות. במד"ר פ"ט כל מעשיהם (של לוים) בנקיות. ועוד בל"מ נִקָּיוֹן ריש רות רבה]

* נַקְיָא (בל"ס פי' כבש Schaf) בהל' גדולות סוף בכורות צד קל"ט סע"ד ולא שנא דפריק ליה באימרא או בעיזא או בנקיא וכו' אבל בנקיא וברחא ובעיזא שפיר דמי. פי' בל"ס כשב זכר או נקבה ואולי מזה נ"כ כעמר נקא (דניאל ז', ט') פי' צמר כשב וקרוב הדבר כי צמר נקי (שבת נ"ד. שבועו' ו':) פי' ג"כ צמר רחלים עיי' על כל זה מ"ש רשד"ל בסוף ח"ב בהפשב"ע.

* נוֹקֵל (כמו בל"מ נְקַלָּה נפעל מן קָלַל ein Leichtes, Erleichterung) ירו' יבמו' פ"י די"א. ההן נוקל אינו אלא חומר.

נקלוגוס (ניקלוגוס כמו דיקלוגוס Anwalt, Sachwalter) בפסיקת' דר"ה. (פסיקתי דר"כ צד קנ"ג:) אם אתה מבקש לזכות בדין מנה לך ניקלוגוס פלן פי' אבוקט"ו. — (א"ב וכן בל"י הוא סניגור הוא פרקליט הוא פטרון הוא דקלוגוס עיי"ע דיקליקוס)[1].

נַקְלָווֹם (על שם Nicolaus נקראו מין תמרים חשובים עיי' במו"ע eine Art Datteln) בפ"ק בע"ז (י"ג:) ר"מ אמר אף דקל טב חצב ונקלווס[2] פירשנו בע' קורייטי[3]. ירושלמי בפ' כיצד מברכין בגמ' בירך על היין (ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג) רבי חנינה בר סוסיי[4] הוון אילין דנשייה[5] משלחין ליה נקלווסין והוה שביק לון בתר מזוניה ובריך עליהון תחילה וסוף. — (א"ב פי' בל"ר מין תמרים חשובים ונקראו על שם איש חכם שהיה בימי הורודום שמו נקלווס מדמשק אשר הוא היה שולח מסוריא לרומי התמרים האלו לאבגוסטוס קיסר) *[אחי"ה וכן העריך החי' בוקסטארף ע' נקלב והביא Atheneus ספר י"ד ע"ש[6]) וגם פליניאוס י"ג, ט' הזכיר שם תמרים אלה בזה"ל Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt וכנ"ה בע"ז י"ד: עיי"ע חצב הנ"ל בהערה. ושם הובא הירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד ניקלבס וכ"ה בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד והקבוץ ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד נקלביסין והכי"ת במקום ו"ו ולנכון בירו' מעש' שני רפ"ד דנ"ד רע"ד אילין נִיקְלְוָסַיָּא דהכא וירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ג אילין ניקלווסין דהכא, במ"ר רפ"ג תמרים רוטבי' ניקלווסין נובלות וכו' ובמד' שו"ט מזמור צ"ב ד"ה צדיק כתמר אי' בטעות תמרים רטובים מקולסין ובתנחומ' במדב' רסי' ט"ו נשמט כולו ואי' עושה תמרים ועושה נובלות וכ"ה בילק' במדב' ריש ר' תר"ץ בשם התנחומ']

נקלט (= נַקְלִיטִין מל"י τὰ ἀνάκλιτα Lehnstuhl והושאל לעמודים שהמטה נסמכה עליהן) בריש סוכ' (י':) נקליטין שנים קינופות ארבעה פי' עמוד בראש המטה ואחד בסוף המטה ומשימין יתר ארוך מזה לזה ומשליכין סדין עליו ונעשה אהל בלא גג. פי' קינופות ד' עמודים בדי קצות

[1]) ח"ג, קכ"ה: ושם הארכתי. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר פיז' ואמ' ובדפו"ו בטעות ונקבוס אבל לנכון בע' קריוט ועיי"ע חצב (ח"ג, תע"ג הערה 3) בענין השנויים. [3]) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ר וכיוון לע' קריוט ובדפ' פיז' והלאה בטעות קילון. [4]) בנו"ג בר סיסיי אבל בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר רבי אנינא (אנאינא) בר סוסיי וזה האמורא היה בדור השני או השלישי עיי"ע במבוא הירו' למהרז"ף צד ס"ד. [5]) בנו"ג דנשייא ובכ"י ק"ט ודפ"ר דנסייא ועיי"ע. [6]) ובטעות הביא ג"כ ויק"ר פ"ל ונקלס שהוא מענין קלוס ושבח ואחריו הלך תועה רמ"ל וטודה חטאתו בע' קלון אבל גם שם טעה עיי"ע.

המטה ועליהן מלמעלה ד' עמודים ברוחב ופורשין עליהן סדינים [1]). בטבעת בפ' י"ב בכלי' (מ"ב) ושל נקליטין טהורה. ובפי"ח (מ"ג) נקליטי המטה וחמור וחיפוי טהורים ויש עוד מהן בע' (גד) [וצ"ל חף] [2]). — (א"ב תרג' בפסוק חור כרפס (אסתר א', ו') על דרגשין דנקליטהון דדהבא) *[אחי"ה וכנ"ה בירו' נדרים ספ"ז ד"מ ע"ג מטה שנקליטיה עולין ויורדין בה וכ"ה בירו' מ"ק פ"ג דפ"ג רע"א ושם: עמה יצ"ל בה וכדאי' בירו' ברכו' רפ"ג ד"ה סע"ד ושם לנכון בגי' מהרש"ם שנקליטיה ובשד"פ אי' שניקליטיה וכ"ה בירו' סוכ' פ"א דנ"ב סע"ב פורש הוא על ניקליטי המטה וצ"ל נקליטי המטה וכדאי' בתוספת' שבת פי"ג (י"ד) ותוספת' כלי' ב"מ פ"ח וע' זקנים העתיקו רפידה (שה"ש ג', י') ἀνάκλιτον ואודות שני עמודי המטה הונח לנכון השם בקבוץ ולפע"ד בכוונה השמיטו רז"ל אל"ף בראש המלה כדי להבחינה מל"י האחרת אנקליטין עיי"ע ח"א קנ"ט]

ניקלי (= אונקלי מל"י הרשומ' שם בה"א, קנ"ז kurzes hemdartiges Kleid) ירו' דשבת פ' כל כתבי הקדיש (ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד) מקטורן וניקלי ופונדה פי' בתלמוד בבלי (שבת ק"כ.) מקטורן ואונקלי. *[אחי"ה ובע' הנ"ל סימנתי גם ירו' יומ' פ"ו דמ"ג רע"ד ושם הוזכר נקלה אצל אונקלה. ובע' הנ"ל הוכחתי כי גזרת המלה מל"י ἀγκάλη אינה נכונה בכ"ז מהזיק בה גם ה' לעווי] —

נָקָם (מל"ם עינינו שלם גמול לעושי רע והשם נְקָמָה ולפי פי' רז"ל תשלום גמול ע"י חרב Bestrafung mittelst des Schwertes) בפ' ד' מיתות בגמ' מצות נהרגין (סנה' נ"ב:) נקם ינקם (שמות כ"א, כ') נקמה [3]) זו איני יודע מה היא כשהוא אומר (ויק' כ"ו, כ"ה) הרב נוקמת נקם ברית הוי אומר נקמה זו חרב. *[אחי"ה וכ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובילק' כ"י משפטי' אצל ד"ס סנהד' צד ע"ז. ובנו"ג סייף. וכגי' רבינו מוכח מירו' סנהד' רפ"ז דכ"ד: הרג . . נאמר כאן נקימה ונאמ' להלן חרב נקמת . . מה נקימה האמור' להלן חרב אף נקימה האמורה כאן חרב. וכן שם נקימה ובספרא קדושי' פרש' ב' פרק ד' עד היכן כחה של נקימה. ובתרג ירוש' א' וב' נִקְמָא, נִקְמְתָא. תר"י א' לדברי' ל"ב, מ"ג נִקְמָא דפורענותא ובתר"י ב' שם נקמתא וכ"ה שם בפסוק ל"ה. והפעל ממנו עיי"ע נטר ובאתפעל של פעל לתר"י ב' לשמות כ"א, כ' מִתְנַקְמָא יִתְנַקָּם — והתואר בב"ר פצ"ט כשם שהנחש נַקְמָן כך וכו']

נִקְמַז (נפעל מן קְמַז לפי' רבינו כמו קָמַץ zusammenfassen מל"ע قمز ולפע"ד מל"ע قمط ענין איגוד וקשור בחבל mittelst Strick anzusammenbinden) בסוף עירובי' בגמ' נגר הנגרר (ק"ב.) נקמז מותר נשמט אסור ר' נסים ז"ל פי' נקמז כן כתב אדונינו האי ז"ל מא ינכסט [4]) וינקבץ מתל מא [5]) יתגער [6]) נקמז הוא מתל נקמץ ואצלה [7]) מלשון קמיצה זה פי' גאון והרבה [8]) היא מצוי אצלינו בנגר שעושין בו חריץ ומכניסין העץ ועושין מסמר בנגר ובעץ וכשנועל מעמיד אותו העץ שבתוך החריץ [9]) שבנגר והוא נסגר וכשפותח מפילו והנגר נופל ופותה הדלת ואלנגארין [צ"ל ואלנגארון] ענדנא יסמוה [צ"ל יסמונה] אלגרה [10]). אמר ר' יוסף מאי תבעי ליה לר' זירא הלא בהדיא קתני בברייתא (תוספתי סוף פ"ח דעירו' ע"ש) נקמז מותר נשמט אסור ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהודה בנקמז דאלמא אסור הוא וטעמא מאי אביי אמר משום דמחזי כשמעמיד אותו העץ בתוך הנגר כאילו בונה ומשום הכי אסור לנעול בו. *[אחי"ה הפי' הלז הביא בקיצור רב יהונתן לעירובי' וחי' הריטב"א ע"ש והשמיטו תיבות ערביות הנ"ל וכתב לי הבלשן הגדול ידידי ד"ר גאלדציהער

[1]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' פי"ח מ"ג בסד"ט 14 ושם קצת בדרך קצרה אבל בארוכה בפי' ר"ח לסוכ' (בש"ס ווילנ') בשם הגאון והיינו רה"ג ושם בענין קינופות פי' בזה"ל עמודין עומדין במטה ועליהן מלמעלה ד' עמודים ברוחב ופירסין עליהן סדינין ונקראין בבבל טראמה (והוא בל"ס ترمه (= أدرم) מצע אשר משימין עליו כר הגמל) נקליטי ב' עמודין עומדין עשויין כפתח העשוי בפאת המטה שהיא מסגרתה מכ' צדדין ע"כ. [2]) היינו חף ב' ויותר טוב להגיה מלכן (ב') [3]) בנו"ג נקימה. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו בדפ"ר פיזי והלאה מאי נכסט והיו"ד מן מאי שייך לתיבה הבאה וכדאי' בדפו"ו מא ינכסט אבל צ"ל ינכסט ובכ"י ק"ט ובי"ר מאי נצבט ויותר משובש בכ"י ה"ב מאי צבס. [5]) בכ"י ה"ב מתיל מא בכ"י ק"ט מתלמאוס! בשאר כ"י מתאלמא וצ"ל כבדפ' וויניצי' מתל מא ויותר טוב יהיה מתל מן. [6]) כ"ה בדפ"ר פיזי באסיל ואמש' ובכ"י ה"ב אבל בכ"י ב"ר יתגעד ובכ"י ו"ו אי ב' ל"ד ודפ' וויניצי' יתגמר ועיי' למטה. [7]) כ"ה בכ"מ בכ"י ובדפ"ע. [8]) מתיבה זו והלאה שייך הפי' כנראה לר' נסים אבל מפי' ר' יהונתן לעירובי' מוכח כי גם זה מפי' רה"ג הוא. [9]) בדפו"ו החרץ. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע אלגארו.

אחרי שהצעתי לו כל נוסחאות הנ"ל וז"ל לפי דעתי פי' תיבות ראשונות באותיות ערביות: ما ينبسط وينقبض مثل ما (ויותר טוב מִן) يتجعر . . والنجارون عندنا يسمونه אלגארו וזה האחרון לא איתפריש לי ולפי הענין כלי נגר עכ"ל ובאמת אלגארו אין לו פתרון אם לא נגרוס אלגארור והוא ל"ע النجارون ציר הדלת אבל היותר טוב גי' כ"י ק"ט הנ"ל כי אלגרה הוא الجرة עץ קשור בו חבל ושעור תיבות הנ"ל לפע"ד כך הוא מה שנתפשט ונקבץ דומה לקשירת החבל וחורשי עצים אצלינו קראוהו אלגרה היינו עץ קשור בו חבל ולפי פי' זה נקמז היינו נקמץ ונקבץ ולפע"ד נ"ל יותר להיות מל"ע قمط פי' נקשר בחבל ואולי לזה כיון רה"ג וזה מה שהוסיף לבאר נקמז הוא מתל נקמץ ואצלה ופי' בל"ע وصلة חיבור וקישור. וגם תיבות יתגעד (כ"י ב"ר) ויתגמר (כ"י אחרי' הנ"ל) יש להן פתרון כי جعد פי' יקובץ ויחובר לאחד וכן ענין جمر וא"כ נקמז פי' קשור הפכו נשמט וא"כ נקמז כלו' קשור מותר לנעול בו נשמט אסור ועיי' הרמב"ם הל' שבת פכ"ו הלכ' י' ומפרשים שם ורי"ף ס"פ י"ז בשבת. והתוספו' שבת קכ"ו: סד"ה וכי אחריש השיגו על פירש"י פירשו נקמז מעין נשמט רק שאין נשמט ממש . . ולא נודע פי' נקמז היטב ע"כ ועוד עיי' שם הירו' שהביאו נקמז ר' יעקב בר אחא מורה בראשי אצבעותיו ע"כ אבל בנו"ג בירו' שבת ס"פ י"ז דט"ז סע"ב וירו' עירו' ספ"י דכ"ו רע"ג נקמן . . מדדהו (מדדיהו) בראשי אצבעותיו וכן הביא פי' ר"ח (בעירובי' ק"ב.) ע"ש ואם גי' נקמן (בד' זיטאמ' נקמז) עיקר אז הוא ג"כ ל"ע مقمين קשור ומחובר]

נקן (= נִיקוֹן לדעת רבינו כמו קין בל"מ עיי' כפנים ולפע"ד מל"פ نيزه בלי' הוצואריש נֵיזַק בל"ע نيزك רומח Speer, Lanze ור"ב פי' בע"א) בפ' י"א[1]) בכלי' (מ"ח) הכידון והניקון והמגפיים פי' "הוא קינו הפוך כדכתיב (שם כ"א, ט"ז) ומשקל קינו תרגומו שופיניה"[2]). — (א"ב פי' בל"י מין כלי מלחמה מפרק ומפיל החומות וטעם מלה זו מפצח כלומ' שאין דבר עומד נגדו) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י νικῶν ולפי פי' בן מתתיהו על המלחמות ה', ז', ב' הוא כלי מלחמה אצל היהודים כמו ἑλέπολις אצל רומיים ואלה המה דבריו במקום הנ"ל[3]) ἤδη δέ τῷ Νίκωνι τοῦ τείχους. ἐνδι-δόντος αὐτοὶ γὰρ τοῦτο Ιουδαῖοι τὴν μεγίστην ἐκάλεσαν Ρωμκίων ἑλέπολιν ἀπὸ τοῦ πάντα νικᾶν וא"כ עדות בן מתתיהו מאמתת פי' ר"ב מכל צד ועבר. ולפע"ד השרש ניק הוא ל"פ הנ"ל והוא רומח גדול ויפה נזכר עם כידון (עיי"ע) שהוא רומח קטן ולפי' הרמב"ם בכלי' שם ג"כ מל"ט הנ"ל והביא עוד ל"ע אלקנ"ה = القناة והוא עץ החנית וכן דעת רד"ק (שרש קון) בשם אביו ע"ש. ור"ש הוא כבערוך ושם ג"כ הגי' ניקון אבל בפי' רה"ג הנקיון ובענין גי' התוספת' כלי' ב"מ רפ"ג עיי"ע כידון הערה 3 ומ"ש]

* נְקָאנִיקָא (בל"ע نقانق כמו لقانق מל"י אמצ' ורו' λουκάνικον Bratwurst) ירו' שקלי' רפ"ז ד"נ ע"ג נקאניקא אשתכח בכנישתא דבולי כה"ג בכ"י ש"ס מינכען רק שם בט"ס בשתי תיבות נקאני קא ובדפוסי' הישני' נקא כי קא וצ"ל נקאניקא בתיבה אחת (ולא כמו שהגיה בעל ד"ם שקלי' צד ל"א:) ובדפ' בבלי יותר משובש נקוניא כי קא ובקרבן העדה פי' נקוניקה מין קנקן ולא היא כי אם מל"ע ויוני' הנ"ל דקים מלאים בשר מתוקן בבשמים נצלה בשפוד ועיי' רמ"ל והוספו' ה' פליישער לעמת"ל ללעווי ח"ג 718.

נִיקָנוֹר (שם שר צבא של אנטיוכוס אפיפנים Nicanor) נעשו ניסים לדלתותיו ומזכירין אותו לשבח בפ"ג ביומי (ל"ז. במשני'). בראש סוט' (ז'.) בשערי מזרח ובשערי ניקנור. *[אחי"ה ובנו"ג מעלין אותה לשערי המזרח שעל פתח שערי ניקנור ובתוספ' סוט' פ"א לשערי מזרח ולשער ניקנור וביומ' ל"ח רע"א מפורש מה נסים נעשו לדלתותיו של ניקנור ע"ש ושם מוכח כי איש ישראל היה ונס נעשה על ידיו אבל בירו' יומ' פ"ג דמ"א. אי' רק מעשה שהיו באין בספינה וכו' ע"ש ע"ד כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשה בהן נס ועיי' מדות פ"ב מ"ה והנכון כדאי' בירו' שהוא שלטון[4]) של מלכות יון עיי' ירו' תעני' פ"א דס"ו רע"א וירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ג בתלת עשר ביה (היינו באדר עיי' מגלת תעני' פי"ב) יום ניקנור מהו יום ניקנור שלטון[5]) של מלכות יון היה עובר לאלכסנדריאה וכו' ע"ש היטב ובקורות היהודים

---

[1]) וכצ"ל בעי' כדון (ח"ה, ר'') תחת י"ג. [2]) הועתק מפי' רה"ג צד 8. [3]) וכבר רמז על זה ר"ד די לארא בעיר דוד.
[4]) היינו יותר טוב שר צבא עיי' ספרי מקביים א', ז'. מ"ט; ב' ט"ו, ל"ו. [5]) במגילת תענית: א' מאפרכים של מלכי יונים.

לה' גרעטץ ח"ג מהדורא ב' צד 420 ועוד עיי"ע קרכין, ובתוספת' נז־רות פ"ה ותוספת' נגעים ספ"ח בשערי ניקנור ושם שער ניקנור] —

* נְקוֹסָא (שם פרטי) ב"ק פ"א : כפי גי' כ"י ש"ס (ד"ס במקומו) (ר') יהודה בן נקוסא וכ"ה ביומ' י"ח. בב"ק ל"ט רע"ב וחולי' קי"ח סע"ב ב"ק בב"ב ע"א. וביר' ברכו' ספ"ב ד"ה ע"ד כפי גי' המהרש"ם וכצ"ל בקהל"ר פ' כל הדברים ופ' ומוצא אני ע"ש ובקצת מקומות הנ"ל בשם התואר רבי ובכ"י לרוב בלא רבי וכ"ה רק יהודה בן נקוסא (או נקוסה) בתוספת' ב"ק פ"ד (שתי פעמים) תוספת' אהילות פ"ר לנגעי' פ"ד ותוספת' נדה פ"ו.

נֶקַע (בל"ס נֵקעא כמו נקיק בל"ט Erdvertiefung וכן בל"ע نقع, نقيعة חפירה בארץ אשר בה יקוו המים) בפ' האומר לחברו היו שם נקעים י' טפחים (ב"ב פ"ז מ"א ושם בגמ' ק"ב סע"ב). בפ' הישן בגמ' העושה סוכתו בין האילנות (סוכ' כ"ה:) וכן בנקע שהוא עמוק י' טפחים[1]) ברפ"ק דמשקין (מ"ק ג'.) ולא ימלא נקעים מים. פי' בקיעות של שדות כעין גומות. *[אחי"ה וכ"ה בל"ע הנ"ל ובל"ס וכז העתיק הפשיט' נקיק (ירמי' טז, ט"ז) נקעא ויפה פירש"י בעירו' ט"ו. וכן בנקע: אחד מנקיקי הסלעים עיי"ע נקיק ובפי"מ להרמב"ם כלאי' פ"ה מ"ד פי' נקע הפירה יתקבצו שם המים ופירשב"ם לב"ב ק"ב: פי' נקעים: בקעים חריצים ונעיצים. וכנ"ה בב"ב ק"ג. נקעים מלאים מים. ירו' שבת פ"ז ד"י. הממלא את הנקעים שתחת הזתים] —

1 נָקַף (מל"מ וכן בל"ע نقف ענין דחיפה-והכאה ושבירה ונרדף עם נגף stechen, verwunden, stossen, schlagen) בפ"ק בברכות וחכמים אומרים עד חצות (ו':) ובפ"ק במגילה בגמ' דסמוך קראו (ו':) מי שלבו נוקפו. ובכריתות בר"ג דפ' המביא אשם (כ"ד.) משום דלא ג ל י[2]) דעתיה דלבו נוקפו. בר"ג[3]) דפ"ק דנדה (ג':) ותבדוק ומה בכך אם כן לבו נוקפו ופורש. פי' כיון שרואה הבעל את אשתו בודקת עצמה אומר אילו לא הרגישה בעצמה לא היתה בודקת את עצמה נמצא לבו נוקפו שיש בו הרגשת דם ופורש. — (א"ב פי' נוגפו ומכה אותו) *[אחי"ה ועיי"ע הבא אח"ז ציון מיומ' נ"ג. שאי' בנוסח' בגימל ובערוך בק"ף ולבו נוקפו כמו נוקדו עיי"ע נקד ה' ובלי השאילה אי' נקף במעש' שני פ"ה מט"ו וחולי' ז' : ורבינו הביאם בע' הבא אח"ז. ב"ר פ"ק נקופה ויותר טוב נקובה עיי"ע ארון ומ"ש וע' נקב. תוספת' חולי' פ"ג (ד') ביצים נקופות לקערה — עירו' נ"ג: עיי"ע עלת — וכן תרג' וערפתו (שמות י"ג, י"ג; ל"ד, כ') וערפו (דברי' כ"א, ד') ערופה (שם ו') וגם יערוף (תר"י א' לדברי' ל"ב, ב'). ותרג' לדחות (תהלי' ק"מ, ה') למנקוף ובפיעל סוט' כ"ב רע"ב פרוש נקפי זה המנקיף את רגליו עיי' רש"י ובירו' ברכו' פ"ט די"ד : וירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג פי' בע"א עיי"ע פרוש. א ת פ ע י ל תרג' שני באסת' ד', י"ג אין רגליה . : מתנקפא ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

2 נָקַף (מל"מ ומע' הקודם schlagen, abschlagen והשם ניקוף (das Anschlagen, Abschlagen בפ' במה אשה בגמ' ולא ב כ ו כ ל ת[4]) (שבת ס"ב:) נעשה נמקים נמקים . . נעשה נקפים נקפים[5]) פי' כעין ניקוף ומתמקמק[6]). בפ' הוציאו לו בגמ' יצא ובא לו (יומ' נ"ג סע"א) הוה אזיל לאחוריה עד ד ה ו ה[7]) מינקפין כרעיה. — (א"ב בנו"ג דהוה מינגפן כרעיה[8]) תרג' לדחות פעמי (תהלי' ק"מ, ה') למנקוף אסתוורי[9]). בר"ג דחולי' (ז':) דם ניקוף מרצה כדם עולה. בסוף מעשר שני (פ"ה מט"ו עיי"ע הקודם) ובסוף סוטה (מ"ז.)[10]) אף הוא ביטל את המעוררין ואת הנוקפין פי' היו מכין לפר בין קרניו כשבאין לשוחטו כדי שיפול. בסוף פיאה (פ"ח מ"ג) אין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא פי' הנשאר באילן אחר שנמסקו הזיתים אותם הזיתים נקראין זיתי ניקוף והן של עניים כדכתי' (דברי' כ"ה, כ') כי תחבט זיתך לא תפאר אחריך. ירוש' (פיאה כ"ח ד"כ ע"ד) מקום שנהגו להיות דורכין[11]) את העוללות יהא העני נאמן לומר יין זה של עוללות הוא ודכוותיה מקום שנהגו להיות מוסקין זיתי ניקוף יהא העני נאמן לומ' שמן זה של זיתי ניקוף הוא. בפ"ג בחלה (מ"ט) זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף ענבי בציר עם ענבי עוללות פי' המסיק המרעיד את האילן כדי שיפלו הזיתים והוא

[1]) וכ"ה בתוספ' עירו' רפ"ג (ב') וכפ"ג (ב') ובירו' עירו' פ"א די"ט ע"ג לי' מלת טפחים ובקידושי' ס"א. הקבוץ נקעים עמוקים י' טפחים. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשרפ"ע גס [3]) נשמע מזה שכן גרס בדף ג': כדאי' בדף י"ב. [4]) בנו"ג בכובלת. [5]) רבינו קיצר בלשון הש"ס והביא בקצת אריכות בע' נמק א' ובע' צלצל ג' ע"ש וע' קף ז'. [6]) ועיי' פירש"י. [7]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס ובכ"י ק"ט ושדפ"ע דהוו. [8]) בנו"ג רק דמנגפן אבל כגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס עיי' ד"ס צד ע"ב : וכגי' רבינו בברכו' ו'. תני כרעי דמנקפן. [9]) עיי"ע הקודם. [10]) וכ"ה ירו' סוט' פ"ט דכ"ד. ועיי"ע קף ז'. [11]) בנו"ג דורסין.

עומד על הארץ והנשאר באילן הן של עני ועולה עליו ולוקטן אחת אחת ונקרא ניקוף. — (א"ב תרג' וערפתו (שמות י"ג, י"ג [1]) ותנקפיה תרג' עורף כלב (ישעי' ס"ו, ג') דנקיף כלבא ובל' פסוק (שם י' ל"ד) ונקף סבכי יער) *[אחי"ה ועוד עיי' מקומות בע' הקודם בהוספותי ויחדתי לו בע' הנ"ל מקום כדי להבחין בין ניקוף ענין הכאה באדם וזולתו ובין ניקוף זית שהוא ל"מ [2]) והשם כנקף זית (ישעי' י"ז, ו') והתרג' נקופא להעתקת דחי (תהלי' נ"ו, י"ד) והשם ניקוף ועוד במשקל נֹקֶף של מקרא בקבוץ שבת ס"ב: נְקָפִים פי' הכאות — ובפיעל גיטי' נ"ט: ירו' גיטי' ספ"ה דמ"ז ע"ג המנקף בראש הזית. תוספת' ב"ק ספי"א מנקפי היגין]

* נָקַף ענין הקף וסבוב מל"מ ועוד ענין הלואה עיי"ע נקף א' וב' וש"נ. וממנו השם נִיקְפִּי, נִקְפִּי (עיי"ע פרוש) פי' הלואה.

* נקיפתא דעיון תוספ' שביעי' רפ"ד עיי"ע נקבה.

☜ נקצא (?) תרג' כצרור אבן במרגמה (משלי כ"ו, ח') היך נקצא דטסא בקילעא בעל הערוך גרס היך ביזקא דכיפא בקילעא ונ"ל גירסתו. *[אחי"ה עיי"ע בזק ח"ב, ל"ד ומ"ש. ובכ"י תרג' אי' היך נסקא דכיפא ומזה היה דן ה' לעווי לפרשו מל"ס נקצא חחיכה אבל ענינו בל"ס חתיכת בשר וגם ראיה מתרג' שמרוני לבראש' כ"ב ג' שתרג' ויבקע: ונסק אינה ראיה שבלי ספק צ"ל ופסק עיי' מ"ע פראנקל ט"ו, 65]

* נָקִיק (מל"מ פי' חריץ הסלע Felsenspalt) בקבוץ פסחי' פ"א: נקיקי הסלעים ועוד עיי"ע נקע.

נָקַר (מל"מ ובל"ס וע' نقر ענין חתירת דבר ממקומו stechen, ausstechen, meisseln, picken; נִיקוּר, נִיקוּרָא das Picken, Benagen ועוד עיי' בפנים) בפ"ח בתרומ' (מ"ו) ניקורי תאנים וענבים וכו' עד כל שיש לו לחה אסור פי' חיישינן שמא ניקרם נחש. בפ' אין מעמידין בגמ' והחומץ (ע"ז ל':) אי אית ביה ניקורין חיישינן פי' כמו תרנגולין שמנקרין דחיישינן שמא הנחשים עשו אלו הניקורין. ובגמ' השיאו (שם ל"ה.) גזירה משום ניקור נחש [3]) שחוששין [4]) לגלוי חלב ושתה בו נחש והקיא בו ארס. בפ' אלו טרפות בגמ' דסמוך סימני בהמה (חולי' נ"ט.) לא חייש אבא [5]) לנקורי פי' לנשיכת נחש [6]). בפ"ג בטהרות (מ"ח) נִקְרַת תרנגולין [7]). בפ"ד (שם מ"ג) היו מנקרין בהן על הארץ. פי' היו הכלב והחולדה מנקרין מן הנבלה ואוכלין ולא זזו ממקומן. בפ"ג שאכלו בגמ' כיצד מזמנין (ברכו' נ' רע"א) והנוקרנין תופשין אותו על כך. פי' המדקדקים שלא בדבר צורך ובל' ערבי קורין אותו אלמנאקר [8]) כגון (פסחי' ח': ע"ז ד'.) תרנגול המנקר באשפה. — (א"ב נקדנין כתוב בנוסח' דידן ופירש"י דווקנין [9]). ירושלמי (ברכו' פ"ז די"א רע"ג) ובאיש לר' זעירא (כגון) [צ"ל בגין] דצווח ר' יעקב ב"ר אחא לר' חייא בר ווה [10]) נוקרא [11]). בריש ילמדנו (בתנחו' לי') שלא ימצאו הנוקדנים ידיהם. ובפסוק [12]) ויקהילו משה ואהרן (במדב' כ', י') ואין דור שאין בו ליצנים והיו הנוקרנים אומרים אין אתם יודעים וכו' [13]). בס"ג דקידושין (פ"ב.) הסרוקין והנקורות והגרדיים פי' בע' סרק [14]). מאי מכבשין מנקר ריחיא (מ"ק י'.) כבר פי' בע' כבש (ו') [15]). באלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז רע"א) ההוא צנא דנקורי [16]) פי' חתוכי רגלים בדקיה בצומת הגידים מקום שהגידים צומתים ומצא הגידים שלמים קיימים ואכשר *[אחי"ה ורגמ"ה בחולי' (קובץ כ"י דף ש"ד) פי' צנא דאינקורי כלומ' סל מלא עופות שנחתכו רגליהם ע"כ וכ"ה ברש"י

---

[1]) וגי' רבינו עיי"ע קפח אי ומ"ש. [2]) ובפפלג"צ ללעף 136 והלאה לא השגיח בזה„להזכירו. [3]) לפנינו לי'. [4]) בכ"י ק"ט וה"ב אין חוששין. [5]) בנו"ג מר. [6]) וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילקי' דף שט"ו) פי' שמא נשכו נחש. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וא"ש ובדפו"ו נקירת וכ"ה לפנינו ובר"ש נקירות. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וב"ר והוא ל"ע المناقر המקפיד על לא דבר ובכ"י ה"ב ק"ט ובדפ"ע בטעות אַלמנקאר ובכ"י ו"ו אלמאנקר ועיי' פליישער Kleinigkeitskrämer בהוספותיו לעמת"ל ללעווי ח"ג 718. [9]) ועיי"ע נוקדן ומ"ש. [10]) בנו"ג בר בבא וצ"ל כגי' מהרש"ס אבא. [11]) בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובדפ"ר נקרא ובדפ"א נוקרנא וכ"ה בגי' מהרש"ס ובנו"ג נוקדנא עיי"ע נוקדן. [12]) כ"ה לנכון בכ"י וכיון רבינו על הילמדנו חקת עיי' הערה הבאה, ובדפ"ר בפס' ובשדפ"ע בפסיקי' וט"ס הוא. [13]) וכ"ה בילק' חקת ס"ר תשס"ג בשם הילמדנו רק שם נשתבש והיו הנקרבין אומרים וכו' וצ"ל הנקרנין וכצ"ל ביתר מקומות שהבאתי בסוף ע' נוקדן וכל זה בשטת רבינו אבל אני בעניי הגהתי בכ"מ בדל"ת ע"ש. [14]) סרק בי' אשר שם פי' הנקורות שמנקרין בריחים וכו' ושם הביא ג"כ הסדר כמו כאן ע"ש ובנו"ג הסריקים והנקורות והרוכלים והגרדיים ובתוספ' סוף קידושי' יש סדר אחר ע"ש ובכ"י אירפורט נזכרו הנקורות אצל החייטין ובנו"ג הכובסין והנקורות לכן ערבתי לבי להגיה גם כאן הנקודות מענין ע' נקד ב' פי' מנקי ומתקני הבגדים ברחיצה או בתפירה. [15]) ח"ד, קצ"ג: ע"ש. [16]) בנו"ג דאינקורי.

ע"ש ומ"ש בשם תש' הגאוני'[1]) ולפי' זה האחרון עיי' מ"ש בע' אנקורי (ח"א, קנ"ט:) אבל לדעת רבינו הוא הקבוץ מן נִקּוּרָא מענין הנ"ל — וכנ"ה השם בירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. דג ניקור אסור, דג ניקור[2]) חי אסור ושם הקבוץ ניקורין, תוספ' תרומ' ספ"ז ניקורי תבשיל, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד ניקורי רטב באביהן וכו' קידוש' פ' רע"ב נקורים ושם המופשט נֶקֶר עיי' ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג ודמ"ו. מקום הנקר והקבוץ נִקְרַיָּא תר"י א' לבמ' כ"ד כ"א ולנקבה כפי ג' רבינו לעיל נִקְרָה (כל"מ נקרת הצור) טהרו' הנ"ל וכ"ה חולי' פ"ח: נקרת פסולין עיי"ע כחל א'. ובל"א נקרתא בל"ע نقرة פי' מערה עיי' ע"ז י': בפיר"שי ד"ה נקרתא. והקבוץ ברכו' נ"ד רע"ב תרג' לאיוב ל', ו'. נְקִירָתָא. ועוד מל"מ בצרוף עין (das Blenden) ויק"ר רפ"כ תנחום' ואתחנן ססי' א' פסיקת' דר"כ צד קס"ח: ניקור (נקור) עינים. והפעל סוט' ט': נקרו . . את עיניו — ובהוראת השם הנ"ל סוט' מ"ו רע"ב לנקור שם אבנים[3]) מ"ק י'. נוקרין רחים במועד עיי' לעיל ומשם לדעת רבינו נקורות (על משקל לקוחות) קידושי' הנ"ל. בינוני פועל ירו' תרומו' רפ"ג דמ"ב. כשראו אותו נוקר ושם פ"ח דמ"ה ע"ג נוקרת בתאנה — ירו' יבמו' פ"י די"א. עיי"ע נקד האחרון ומ"ש. בינוני פעול תוספת' תרומ' פ"ד ונמצא נָקוּר ושם ספ"ז שמא נקורין היה. ובל"א קידוש' פ': עיי' לעייל בערוך, ירו' שבת רפי"ב די"ג ע"ג ההן דנקר כיפין וכו' פסיקת' דר"כ צד צ"ג: חדא תולעתא דעתידא לנקרא אחורי אודני. פיעל נִיקֵּר עיי' לעיל. ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ג הוה מנקרא בתאיניא. נפעל תוספת' תרומ' ספ"ז אבטיח שנִיקַּר, ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ה ע"ג תאנים וענבים שניקרו, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד רימון שניקרה בו וכו'] —

נקר (= נִקְרָא נ"ל מל"ע نقر unnützes Zeug) כפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח סע"א) ליתי נקרא מקיקילתא[4]). בפ' ר"א אומ' אם לא הביא בגמ' מרחיצין את הקטן (שבת קל"ד סע"ב) ש"מ האי ניקרא מסי[5]) פי' כתיתין והן סמרטוטין. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנא קל"ה סע"א וז"ל ניקרא היא כתיתין והן סמרטוטין יבשים שיש עליהם טינוף צואה ריעי כדגרסינן בע"ז ליתי נקרא מקיקלתא ע"כ וכ"ה בחי' הר"ן בשם עצמו ורש"י בע"ז פי' בע"א ע"ש והוא מע' הקודם אבל לפע"ד הוא כפי' רבינו עפ"י ר"ח ומל"ע הנ"ל פי' כל דבר שאין לו ערך ודמים ובלתי תועלת]

* נִיקוּרִים (נ"ל מל"פ نگار gemaltes Bild) מד' שמואל פכ"ב לפירוש תרפים ועיי' הציון בע' בדולקי ושם פי' בע"א. ועוד עיי"ע נקרים.

נִקְרָאִין (נפעל מן קָרָא ודרש נקראים (אסתר ו', א') sie lasen sich selbst) בברייתא דר' אליעזר פרש' נ' בני המן קוראי ספרים של מלך היו לא היו רוצים לקרות זכות מרדכי והיו הכתובים נקראין מאיליהן לפיכך אין כתיב ויהיו קוראים אותם לפני המלך אלא ויהיו נקראים (אסתר שם). *[אחי"ה ועל פיה העתיק תרגום שני לאסתר (לזה הפסוק) וכד חזא שמשי ספרא ית מה דחוי מרדכי על בגתן ותרש הוה מהפך ית פצימי ספרא ולא הוה צבי למקרי והוה רעוא מן קדם מרי עלמא ואתגוללו פצימיא מאליהם והוו מתקרין מליא מן גו פצימיא קדם מלכא] —

* נִיקָרִים (לפע"ד מל"פ نگارش Gemälde) ירו' ברכו' פ"א ד"ג סע"ג וכפיו פרושות השמים (מ"א ח', נ"ד) א"ר אייבו כגון הדין נקרים היה עומד כה"ג לנכון במהרש"ם ובע"י גרס נקרים ובנו"ג נקדים ומ"ש שבל"ע הוא חולי הנקרא פדאגרא טעות הוא ורימ"ז פי' νεωκόρος ואחריו נגררתי בע' אפיפיורא (ח"א רכ"ז) אבל עתה ברור לי כי הוא ל"פ הנ"ל פי' היה עומד בתפלה בלי תנועה כמו הצורה שהיא בלי תנועה והרגשה ופי' בעל אה"צ וה' לעוי קשה להלמו. ומזה גם ניקורים של מעלה, וגם שם צ"ל ניקורים או הוא הקבוץ.

☞ נְקַשׁ (בל"מ וכן בל"ס וע' نقس aneinan-derschlagen, klopfen) בדניאל (ה', ו') דא לדא נקשן ורש"י סובר שהוא לשון עברי עיי"ע קש (א')[6]).

[1]) ועיי' ג"כ פירש"י שבת ק"י: ד"ה נקירי ועיי"ע בינוני. [2]) ואצל האחרונים נקרא' כן הסרת הגידין והקנוקנות מבשר כדי להכשירו לאכילה, ומי שעוסק בו נקרא מנקר כלומ' חטחט מל"ע نقر nachgrübeln, nachforschen. [3]) ושם השם: ניקור אבנים. [4]) וכ"ה בפי' ר"ח בשבת עיי' למטה ובנו"ג בע"ז ניקרא מקילקתא ובכ"י ש"ס מקילקלתא עיי"ע קקל וקקלא. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובחי' הר"ן ובפי' ר"ח ושם מסו ובנו"ג הני כתיתין מסו. [6]) ושם אעריך אם חלקי בחיים.

☞ נקש (= נוֹקְשָׁה נ״ל מל״פ וע׳ نقش bild- (liches, imaginäres חמץ נוקשה (פסחי׳ מ״ג. מנחו׳ נ״ד.) עיי״ע קש. *[אחי״ה פי׳ חמץ שאינו גמור כפי׳ ר״ח בפסחי׳ ונ״ל שענינו שאין בו ממש כאלו רק במחשבה ורבינו בע׳ קש ב׳ פי׳ בע״א ע״ש] —

* נקשנון בתנחו׳ הישן סוף תרומ׳ צ״ל פקסנון עיי״ע פקסן.

נֵר (מל״מ שם לאור מאיר ולמנורה ,Licht, Leuchte (Lampe שאלה[1]) נר של זכוכית מטילין בו מים[2]) ושמן וכיון שכלה שמן בשבת מגיע אש אצל המים ונכבה וששאלת יש בו גרם כיבוי או לא? תשובה: דבר זה היתר גמור הוא שאין גרם כיבוי אלא כמו ששנינו בסוף כירה (שבת מ״ז: (אין)[3]) נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים וכו׳ וכי דקתני בכל כתבי הקדש (שם ק״כ.) ר׳ יוסי אוסר בכלי חרש חדשים וכו׳ אבל נרות של זכוכית מותר להדליק בהן ופנסין[4]) שמן[5]) ואין לערער בהן ואין לחוש בהן כלום וכך אנו נוהגין להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובבית רבינו[6]) שבבבל ובשתי ישיבות[7]). בפ׳ י׳ יוחסין בגמ׳ ר׳ אליעזר בן יעקב (קידושי׳ ע״ח: ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב (ש״א ג׳, ג׳) וכי שמואל שוכב בהיכל ה׳ והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא הכי קאמ׳ ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה׳ ושמואל שוכב במקומו. בפ׳ אין נערכין[8]) בגמ׳ דסמוך אין פוחתין מכ״א תקיעות (ערכי׳ י׳ רע״א) נר ישראל כך היה[9]). בס״ג דפ׳ כל קרבנות הצבור (מנחו׳ פ״ו: ובסיפרא[10]) במקומו (סיפרא אמור פרשי׳ י״ג ס״פ י״ז) מחוץ לפרכת העדות עדות היא לכל באי העולם ששכינה שרויה[11]) בישראל מאי עדותה אמר רבא[12]) זה נר מערבי שנותן בו שמן כמדת חברותיה[13]) וממנו היה מדליק[14]) ובו היה מסיים. ובתמיד פ״ו (מ״א) נכנס ומצא שני נרות המזרחיים דולקין מדשן את המזרחי ומניח המערבי. *[אחי״ה ושם פ״ג מ״ט שתי נרות מזרחיות וט״ס הוא. וכנ״ה בשבת שם נר מערבי. שם כ״ג: הרגיל בנר וכו׳ כ״ה: הדלקת נר, קי״ט: נר דלוק, ככ״ב. נר לאחד נר למאה. נדרי׳ מ״א. בחוסר כל בלא נר. סוט׳ כ״א. תלה הכתוב המצוה בנר וכו׳ והושאל לבנוי הכבוד והגדולה ברכו׳ כ״ח: נר ישראל וכ״ה במנחו׳ וערכי׳ הנ״ל ופי׳ רגמ״ה כ״י בערכין (בקובץ כ״י אנגייליקי דף קל״ב.) כלומ׳ אתה הוא מאיר כנר לישראל שידעת לכוין הדבר ע״כ ועיי׳ פירש״י שם. ירו׳ שביעי׳ ספ״ב דל״ד ע״ד והלא אביאל היה שמו אלא ע״י שהיה זקנו מדליק נרו לרבים נקרא שמו נר. ירו׳ שבת פ״ב ד״ה: אד״ה נרו של עולם היה וכו׳ וגרמה לו חוה מיתה לפיכך מסרו מצות הנר לאשה, והושאל עוד לנשמה ולדברי תורה שמ״ר פל״ו יהא נרי בידך ונרך בידי ויק״ר פל״א נרך בידי ונרי בידך — ובסוף ע׳ נר א׳ יש בכ״י ב״ר הוספה גדולה ממעתיק הכ״י שהדפסתי במבוא לח״א צד LII ע״ש]

נר (נוּרָא בל״מ בל״ס בל״ע نار פי׳ אש (Feuer בגמ׳ דקונם יין (נדרי׳ ס״ב:) עבדא דנורא אנא. פי׳ באותו מקום שעובדין לאש וכל העובדין אין נותנין מס יכול לומ׳ אף הוא עבדו של אש אני. זבניה לבי נורא (שם[15]) לאותן כומרין שעובדין לאש. — (א״ב בדניאל (ג׳, ו׳. י״א) אתון נורא יקידתא) *[אחי״ה ובזו השיטה פי׳ הר״ן ולא כמיוחס לרש״י ועיי׳ הפלשב״ע שהאריך בזה וכנ״ה בתרג׳ ויק׳ י״ט, ט׳; ליושע ו׳, כ״ד, לאיוב י״ח, ו׳, ע״ז כ״ח: הרבה פעמי׳ ע״ש ב״מ פ״ה: עיי״ע בטט א׳, ושם: דזיקוקין דנורא ובכ״י ש״ס דאשא, קהל״ר פ׳ וראיתי את כל: יכיל את לגזור דלא ידלק בר נש נור תלתא יומין וכו׳ עד ומשה רבינו משעה שגזר עלינו לא תבערו אש וגו׳ (שמות ל״ה, ג׳) לא מדליק יהודאי נור בשבתא וכו׳, בויק״ר פכ״ז נור וזפת ט״ס עיי״ע מגלב ומרזב ב׳] —

[1]) וכעין זה בתש׳ הגאוני׳ שערי תשוב׳ סי׳ רל״ט לרב נטרונאי ז״ל והובא בקיצור מרב ב״י באו״ח סי׳ רס״ה כמו שהעיר לנכון הרב החי׳ רש״ב בעל למוד ערוך בשבת פ״ג אות נ׳. [2]) כ״ה בדפ״ר ובשר״ע אי׳ עוד בט״ס יין ועיי׳ הפשב״ע. [3]) יש למחוק. [4]) עיי״ע פנס. [5]) וכונתו כי נרות של זכוכית פנסין (בל״י φανός שמן ויותר טוב להגיה: נרות של זכוכית ופנסין שמן מותר להדליק בהן וכו׳ שוב ראיתי כי כן העיר ג״כ הח׳ איזלער בט״ר ח״ג 11. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר רבי׳ ובשדפ״ע ר׳. [7]) ועיי׳ הגהמיי״מ להלכו׳ שבת פ״ה אות נ׳ ושם בט״ס בע׳ ט׳ וצ״ל נר וכמו שהעירותי כבר במבוא לח״א XXX. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ע בערכין. [9]) בנו״ג כן הוא אבל במנחו׳ פ״ח: אי׳ כג״י רבינו ובדפ״ר אי׳ נר ישראל ששכינה שרויה בישראל ונראה שבא מבסמוך. [10]) בכ״י ה״ב בט״ס בסיפא. [11]) במנחו׳ שורה וכ״ה בשבת כ״ב: ובסיפרא לי׳. [12]) וכ״ה במנחו׳ ובכ״י ש״ס בשבת ובנו״ג שם: רב. [13]) וכ״ה בשבת הנ״ל וכ״ה בס״א במנחו׳ ובנו״ג כנגד ובספרא לי׳. [14]) כ״ה בשבת ובמנחו׳ אבל בסיפרא ובכ״י ש״ס שבת מתחיל. [15]) רב אשי הוה ליה ההוא אבא זבניה וכו׳ ועיי״ע בי נורא ומ״ש.

נר (= נִיר מל"מ ענין חרישה ושדה הנחרש מחדש (urbargemachtes Feld, Neubruch בפ' שני בפיאה (מ"א) הבור והניר והזרע אחד. בפ' אחרון בערכין (פ"ט מ"א דכ"ט:) נירה או חכירה פי' חרשה[1]) כמו נירו לכם ניר (ירמי' ד', ג'). בשביעית בפ' בראשונה (פ"ד מ"ג) חוכרין[2]) נירין פי' מקבלין[3]) שדות הרושות בחכירות. *[אחי"ה והוא הקבוץ מן נִיר היחיד וכ"ה בתוספ' ב"מ ספ"ט שעת הניר, ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: שדה ניר. והוא תואר וכן בתוספ' ב"מ פ"ט זו נירה וזו אינה נירה. ותרג' ולחרוש חרישו (ש"א ח', י"ב) ולימנר ניריה. וכן הפעל תוספתי' ב"מ רפ"ט כפי גי' כ"י (צוק"מ 391) השוכר שדה מחברו לא יהא נָר שנה וזורעה שנה אלא נאר חציה וכו' והיה נרה שנה אחת וכו' ועיי' שם סוף הפרק איזה פעמי' נאר, נר ובכ"י ב' ובדפוסי' נייר, נר. מנחו' פ"ה. נרה שנה ראשונה וכו' ושם בינוני פעול (בהוספת הנו"ן באמצע) הַמְּנוּנָרוֹת פי' חרושות] —

נָר (= נָרָא מל"פ نار, انار בל"י אמצע ἀνάρ פי' רימון Granat)[4]) אודדה[5]) דנרא[6]) דלא משקף (ע"ז כ"ח:) כבר פי' בע' אדדא[7]). פ"א צמר הצבוע בתכלת ואינו מנופס[8]). בפ' המביא גט שני (גיטי' י"ט:) בדקינן ליה במיא דנרא. פי' מי צבע של תכלת שצובעין בו צמר ובגדים. פירוש אחר שפי' ר"ח זצ"ל[9]) אמר שמואל נתן לה נייר חלק ואמר לה הרי זה גיטיך אם היה כהן אסורה לא חיישינן שמא במי מילין כתבו שהוא עפיץ וכו' עד דבדקינן ליה במיא דנרא והוא מי קליפת רימון[10]) מגיהין הכתב בעפץ. ירושלמי (גיטי' פ"ב דמ"ד:) גברא[11]) דבעי מיכתב כתב מסטוריקון[12]) לחבריה כתב ליה במי מילין והדין דמקביל ליה[13]) שפך עליה דיו שאין בו עפצא והוא קולט מקום הכתב ומתראה[14]) ועוד פי' מעבירין עליו מי רימונים[15]) ואם כתוב עליו במי מילין מראה בו כתב במיא דנרא ואי פליט כגון דיו אמרינן כתב הוה ביה וכי פליט מנא לן דגט הוה ביה דילמא ענינא אחרינא הוה ביה והוא הוה דפליט ופרקינן (גיטי' שם) שמואל נמי חיישינן קאמר[16]).

נִר (נִיר מל"ע نير Weberfaden בקבוץ נִירִים, נִירִין (Trumm, Kettenaufzug נירא ברקא (שבת ס"ז.) כבר פי' בע' ברקא[17]). בס"ג דב"ק (קי"ט:) ת"ר אין לוקחין מן הגרדי[18]) לא נירין ולא עירין[19]) ולא פונקין[20]) ולא שירי פקעיות. פי' עירין צמר שנותנין בראש הקנה שמוליכין בו את הערב שלא יצא הערב מן הקנה אלא על יד על יד[21]) פ"א בע' אר. גירין ליצ"ו[22]). פונקין ערב, פקעיות גלומרא[23]). בגד מנומר (ב"ק שם) של מינין כדאמרינן שחור ע"ג לבן. תרתי בבת נירא וחדא בנירא[24]) (שבת ק"ה.) כבר פי' בע' בת נירא[25]) פ"א „העושה שני בתי נירין מכנים את חוטי השתי בנירין שיעלה זה וירד זה ויבא הערב ויחזור השתי יעלה התחתון וירד העליון ויבא הערב"[26]). בפ' כ"א[27]) בכלי' (ט"א) בנירים ובקירוס יש מפרשים כלי אריגה הן[28]). בסוף שקלי' (פ"ח מ"ה) על שבעים ושנים נירין[29]) נארגת וכו'. *[אחי"ה בב"ר פצ"ד דרש ובני נפתלי (בראשי' מ"ו, כ"ד) שהן מופתלין על שבעים ושנים ניר שהיו פותלין את עבודת הניר. וכנ"ה בירו'

1) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר כי נירה הוא פעל ובקצת כ"י אי' נרה וכ"ה לפנינו וצריך לנקדה נָרָה ובשדפ"ע בט"ס חרישה. 2) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובדפ' פיז' והלאה חוכר. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע מקבלי. 4) בעה"ק שנ"ב פיי בל' תוגר נר רימון ע"כ וכיון לל"פ הנ"ל עיי' פערלעס עט"ש 37. 5) כ"ה לנכון בדפ' אמ' ובשאר דפ"ע בט"ס אודרא. 6) בנו"ג דנרא וכ"ה בע' אודרא ושם בקצת דפ"ע בטעות דגרא. 7) כ"ה בדפ"א ובשדפ"ע בט"ס אדרא ובקצת כ"י ארדא וצ"ל אודדא (ח"א, ל"ב:). 8) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר ובשדפ"ע מנופץ. 9) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר ובשדפ"ע ור"ח פי. 10) הביאו התוספו' גיטי' שם בשם ר"ח והערוך. 11) בנו"ג כד חד מינהון וכ"ה בירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד. 12) בנו"ג בעי מישלחא כתב מסטירין ובירו' שבת חד מילה מסטיריקון. 13) בנו"ג והך דמקבל כתביה. 14) לי' לפנינו בשני המקומות. 15) בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע רימוני. 16) עיי' הפשב"ע שהוכיח כי לפני ר"ח היתה גי' דלמא ענינא אחרינא הוה ביה ובנו"ג בע"א ע"ש. 17) (ח"ב, ר':). 18) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מהגרדי. 19) בנו"ג אירין. 20) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובמאירי ובכ"י ש"ס מינכען פונקנין ובנו"ג סונקלין ועיי"ע פנק ב'. 21) וכ"ה בשט"מ בסהם האומר. 22) כבר פי' בעי' ברקא ע"ש. 23) בל"ר glomus, eris ובל"ר אמצ' Knäuel glomera ובל"צ הנושנת linsel וזה מה שפירש"י בב"ק לוישיי"ל וצ"ל לינשיי"ל ובר"ש כלי' פ"י מ"ד למושיי"ל. 24) כ"ה בכ"י ק"ט וכמו שהגהתי ג"כ בעי' בת נירא אבל בדפ"ע בכורא עיי"ע כר ז'. 25) ח"ב, ר"ב ע"ש. 26) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'). 27) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ' אמש' אבל בשדפ"ע בטעות כפ' ב'. 28) ועיי"ע קרס א' ומ"ש. 29) וכ"ה במשניות נאפולי ובחולי' צ': ובשמ"ר ספ"כ ובנו"ג נימין עיי"ע נם ג'.

שבת פ״ז ד״י ע״ג שני נירין בחף אחד ושני חפין בניר אחד, ושם רפי״ג די״ד. פי׳ בנירין של משנה ע״י : נִירַיָּא] —

נִיר (בל״ס נִירָא ובל״ע בקבוץ نيران פי׳ עול (Joch תרג׳ עלה עליה עול (במדב׳ י״ט, ב׳) סליק עליה נירא. *[אחי״ה ועיי׳ עוד התרג׳ לדברי׳ כ״א, ג׳ ולש״א ו, ז׳. ובהשאילה ענין שעבוד תר״י א׳ כ״ז, מ׳ ניר שעבודיה ועיי׳ עמת״ר ללעווי. שבת נ״ד : ירו׳ שבת ספ״ה ד״ז ע״ג עיי״ע בר נירא (ח״ב, קע״ט.)] —

נוֹרָא (נפעל מן ירא (Staunenswürdiges בילמדנו ויאמר משה לחובב (בתנחו׳ בהעלתך לי׳) ובריש ואתחנן (לי׳) נוראות בצדק תעננו (תהלי׳ ס״ה, ו׳) אמרו לו ישראל ניסים וגבורות שאתה עושה לנו לא בשביל שיש בידינו מעשים אלא צדקה אתה עושה לנו וכו׳. *[אחי״ה ובפסיקת׳ דר״כ פ׳ שובה (צד קנ״ז.) והובא בילק׳ תהלי׳ תשפ״ט דרש בע״א ע״ש. ובענין יתר דרשות על שרש יָרֵא עיי״ע בח״ד, קנ״ז :] —

נרג (= נַרְגָּא פי׳ בל״ס כמו גרזן בל״מ (Axt, Beil בר״ג דפ׳ הרואה (ברכו׳ נ״ד :) שקל נרגא דהוה עשר אמות[1]. בפ׳ אמר להם הממונה בגמ׳ מולבז (יומ׳ ל״ז :) בקתתא דנגרי וחציני. בפ׳ כל שעה בגמ׳ האוכל תרומה[2] (פסחי׳ ל״ב :) ובגמ׳ דפ״ק דר״ה (י״ג.) שדא ביה נרגא. פי׳ ״חתכו כחתיכת[3] אילן בגרזן״[4]. בפ״ק בכתובו׳ בגמ׳ בתולה שכתובתה מאתים (י׳ :) תמרי מקמי נהמא כי נרגא לדיקלא. — (א״ב תרג׳ (לקש) [צ״ל כקש] נחשבו תותח (איוב מ״א, כ״א) היך גילי אתחשבו ליה נרגיא) *[אחי״ה וכנ״ה בסנהד׳ ל״ט : עיי״ע אינשא אות מ׳ ח״א קס״א : וש״נ. סנהד׳ צ״ו רע״ב נרגא דפרזלא דשליט בפרזלא וכ״ה בתרג׳ שני לאסת׳ א׳, ג׳ נרגין די פרזל . והקבוץ נרגי יומ׳ הנ״ל וכ״ה בע׳ קת אבל בע׳ חצין (ח״ג, תע״ד) הביא רבינו גי׳ דנגרי עיי״ע הנ״ל ומ״ש בהערה 7[5])]

נֵרְגַל (שם אליל הכותים בל״מ עיי׳ פירשט) בפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ הנודר בשמו (סנהד׳ ס״ג :)[6] עשו את נרגל (מ״ב י״ז, ל׳) ומאי ניהו תרנגולא ברא[7]. ירוש׳ בר״ג דפ׳ כל הצלמים (ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב רע״ד) רגליה[8] דיעקב וריגליה דיוסף נחשתי׳ ויברכני ה׳ בגללך (בראשי׳ ל׳, כ״ז) ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף (שם ל״ט, ה׳). *[אחי״ה כונת הירו׳ כי נרגל נגזר משרש רגל ותיבת בגלל פי׳ כמו ברגל כל״מ לרגלי (שם ל׳, ל)] —

* נִרְגָּל, נִרְגָּן (מי שהורגל לבוא לאיזה מקום der sich oft einfindet) נדה ט״ז : עיי״ע שר י״ז ושם מפורש.

* נָרְגִּיל (בל״ע نارجيل מל״פ نارگيل (Cocusnuss עירו׳ נ״ח. כבר פירשתי בע׳ אפסקימא (ח״ד רכ״ד:) ועוד עיי״ע נבר ב׳.

* נֵרְדְּ (מל״מ שם בושם מארץ הודו בל״ס וּבל״פ ناردين בל״ע نردين בל״י ורו׳ Narde, nardus, νάρδος) כריתות ו׳. ירו׳ יומ׳ פ״ד דמ״א ע״ד שבולת נרד עיי״ע שבל ב׳. תרג׳ לשה״ש א׳, י״ב נִירְדָּא. והתואר ממנו עיי״ע הבא אח״ז.

נַרְדִּנוֹן (= נַרְדִּינוֹן מע׳ הקודם נבנה התואר בל״י νάρδινον (ἔλαιον) Nardenöhl) מדר׳ שה״ש פ׳ נרד : נרדינון פי׳ בל״י ורו׳ שמן משחה עשוי (מורד) [צ״ל מנרד] ובשמים.

נַרְדְּשִׁיר (מין שחוק לוח הנקרא בל״פ וע׳ نرد ועל שם מוצאו نردشير עיי׳ פרייטאג ערך נרד) בפ׳ אעפ״י בגמ׳ רבן שמעון (כתובו׳ ס״א :) דמטללא בגורייתא[9] קיסנייתא[10] ונרדשיר[11]). פי׳ בל׳ ערבי קורין (לרדי) [צ״ל דדי] אלנרד. *[אחי״ה בדפ׳ פיז׳ והלאה חוץ מדפו״ו אי׳ לרדי ובכ״י ק״ט וה״ב לדרי וצ״ל לדדי כגי׳ דפ״ר וויניצ׳ ועה״ק שנ״ב ולמ״ד הוא = יחס שאליו והמלה הערבית היא דדי והוא دد, ددا פי׳ משחק וא״כ דדי אלנרד دد، النرد שחוק של נרד ועוד נקרא בל״ע זה השחוק ממש כמו שגרם רבינו היינו נרדשיר. ורש״י פי׳ אישקקי״ש Schach, échecs והנכון כפי׳ רבינו כי שחוק אישקקי״ש נקרא בל״ע شطرنج ובל״פ شترنك ועיי׳ כוזרי ה׳ כ׳ צד 426 בהוצ׳ הח׳ קאססעל שחוק האשקאק״ש הנקראת שטרנ״ג בערבי וכו׳ עש״ה ובהערה של מו״ל. ובפי״מ

[1]) בנו״ג נרגא בר עשר אמות ויותר טוב בכ״י ש״ס אמין ועפ״י זה בתר״י א׳ לבמד׳ כ״א ל״ה שקל נרגא ברת [צ״ל בר] עשרתי אמין. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר וויניצ׳ ובשדפ״ע לי׳. [3]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וכ״ה בפי׳ ר״ח אבל בש״ס ווילנא בט״ס כחתיכתו ובדפ״ע כהתיכות. [4]) הועתק מפי׳ ר״ח לר״ה הנ״ל וכ״ה הדבור שדא ביה נרגא בסנהד׳ ל׳ סע״ב. [5]) ושם בשורה ב׳ מלמטה צ״ל שהוא ל״ס ולא ל״ע. [6]) בדפו״ו בט״ס בשמן. [7]) וכ״ה בגליון כ״י ש״ס ולפנינו לי׳ ובדפ״ר וויניצ׳ אי׳ תרנגולא ובכ״י ש״ס תרנגולת ובכ״י ילק׳ ג״כ תרנגול עיי׳ ד״ס במקומו. [8]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ק״ט ודפ״ע אחרוני׳ רגליה. [9]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע גוריתא ועיי״ע גר (ח״ב, שמ״ה. הערה 7) וע׳ קסן. [10]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר ובשדפ״ע קסנייתא ועיי׳ הערה הקודמת. [11]) גי׳ הספרי׳ עיי״ע גר תנ״ל.

להרמב"ם סנה' פ"ג מ"ו פי' משחק בקוביא ע"י גרר [צ"ל נרד] [1]) ושרטנ"ג וצ"ל ושטרנ"ג ולשבת פכ"ג מ"ב פי' משום קוביא כמו הפספסים והנרדסים צ"ל והנרדישי"ר כדאי' בתוי"ט לשבת שם ע"ש אבל מה שאמ' בלע"ז שבל"א ש"ך (= Schachspiel Spielschach) אין נ"ל מטעם האמור — ובחי' הריטב"א לכתובו' בט"ס נדרש ובנו"ג נדרשיר וכ"ה בשט"מ וכל זה בטעות ובעה"ק סיים פ"א כלב קטן וקצר רגלים (שמשתקין) [צ"ל שמשחקין] בו ע"כ אבל זה פי' למלת קסנייתא ומע' קסן העתיקו] —

1 נרווד (?) (לפי הענין מטה שנושאין בו המת Todtenbahre) בריש פ' (ז') [צ"ל ו'] באהילו' (מ"א) נושאין את הנרווד פי' מטה שנושאין בה המת. וי"א „כמו ארון של מת שנושאין במוטות כדאמרן [2]) בתוספתא (רפ"ז [3]) ואין במוטות כעובי המרדע טומאה תחתיו". — (א"ב נדבך כתוב) *[אחי"ה וכ"ה הנדבך בפי' רה"ג בסד"ט 23 אשר משם נלקח פי' י"א וקודם לזה אי' שם וז"ל הנדבך פי' אלנעש כטיי"ת וי"א שריגה אוכמי ע"כ והנה النعش פי' באמת מטה שנושאין בה המת. ולפי י"א נגזר נדבד מן רבך = סבך פי' ענין שריגה, אבל לגי' רבינו נרווד לא מצאתי פירוש מיושב על אפנו. ובתוספת' הנ"ל אי' ג"כ הנדבך] —

2 נרווד (שם מקום) באלו בהרות פ"ז בנגעי' (מ"ד) הולכין לנרווד בתוך הסגירו פי' מקום הוא. — (א"ב בנו"ג גדווד).

נַרְמְקִי [4]) (מל"פ نرمه, نرمك וממנו בל"ע نرمق פי' רך weich) בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ב רע"ב) רב יהודה דנפק בה' זוגי נרמקי. פי' מנעלים ועורותיהן רכים [5]) והן כמו מוק [6]). — (א"ב בנו"ג מוקי) *[אחי"ה ורש"י אחרי שלועזו קלשנו"ש [7]) הוסיף להביא וכן בל"ע קורין למנעלים אלמוק ע"כ והוא موق מל"פ موزه בלי הוצאריש môk עיי"ע מק ג' אבל נרמק ובקבוץ נרמקי הוא ל"ע ופ' הרשומ' בתחלת הע' וכפי' הערוך רכים ורצ"ל מנעלים רכים] —

נרון (= נִירוֹן קיסר רומי הידוע Nero ותואר ממנו נִירוֹנִית neronisch) בפ' אילו מציאות בגמ' ואלו חייבים (ב"מ כ"ה:) שלי היא נירונית היא פי' „מטבע של נירוז קיסר". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') וגם ר"ח לא גרס חדשה היא. וכנ"ה בכלי' פי"ז מ"ב בכורו' ל"ז סע"ב ול"ח סע"ב סלע נירונית. ובענין נירון קיסר עיי' גיטי' נו. ואיכ"ר פ' היו צריה]

* נרוס (מל"פ نوروز ממנו בל"ע نيروز ראש השנה של פרסיים Neujahr) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג רבי הונא בשם רב נחמן בר יעקב נרוס בכ' באדר בפרסי בעשרים באדר במדי ובאמת יש חוגים אותו היום ביום כ' באדר ויש חגוהו בששי באותו החודש עיי' מ"ש במ"ע ישרון לקאבאק ח"ח ועיי' וואולירס ח"ב 1358 ושפיעגעל העתק' אפיסטא ח"ב צד C ורב נחמן בר יעקב היה בבלי וידע היטב זמן חגי בבל לכן יש להגיה בא' באדר ובששי באדר וצ"ע שלי' בבבלי ע"ז י"א: זה החג. — ובתש' הגאוני' (דפ' הרכבי צד 22 סי' מ"ו) אי' תחת מוהרין בע"ז י"א: הגי' מהרוז (וכ"ה בפי' ר"ח) ואי' בזה"ל ומהרוז הוא יום החדש מלה מפורסמת בל' פרסי ע"כ אולי צ"ל נוהרוז ומל' פרסי הנ"ל פי' ראש השנה כי ماه روز אינו ראש חודש כי אם זמן נקוב וצאלנו Datum.

נָרוֹק (= נפעל מן רוק giessbar, schlammig) טיט הנרוק יוכיח (מקואות פ"ז מ"א סוכי י"ט רע"ב) פי' בע' טט. *[אחי"ה היינו בע' טיט ושם (כה"ד, כ"ד הערה 2) רמזני על זה הע' להורות על עיקר הגי' ברי"ש ויש להוסיף גם ירו' ברכו' רפ"ז די"א. טיט הנירוק ופי' מהרש"ם כשמריקין המים מן הכלי כשהטיט רך הרבה הוא מורק עם המים ע"כ והוא עולה עם פי' רבינו בע' טיט. ובנין נירוק (נפעל מן רוק) הוא במשקל נידון. ניזון וכדומה] —

נַרְקִים (מל"פ نرگس בל"ע نرجس בל"ס נרקים בל"י ורו' narcissus νάρκισσος, Narcisse) בפ' כיצד מברכין בגמ' והוא אומ' (ברכו' מ"ג רע"ב) האי נרקס [8]) דגינתא [9]) בורא עצי בשמים דברא בורא עשבי בשמים. פי' חבצלת השרון [10]). אני חבצלת (שה"ש ב', א') תרג' אנא מתילא לנרקס [11]) רטיב דמן גינתא דעדן. — (א"ב פי' בל"י ורו' מין פרח לבן ויש במינו אשר הוא ירוק ולו ריח טוב) *[אחי"ה ור"ב פי' כמו כן בע' קסוס זו הטלה (בציין מכלאי' פ"ה מ"ח) ואין נ"ל ע"ש ומ"ש] —

[1]) עיי' לעבענסאלטער להי' לעף 431. [2]) וכצ"ל בפי' רה"ג. [3]) בדפי' אמשי' לי' ובה התחיל את הע' והנכון כגי' כ"י ערוך ודפוסי' הראשונים וכמו שנסחתי. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע נרמק. [5]) כ"ח בכ"י ק"ט וה"ב וכדפ"ע רכים רכים. [6]) בדפי' פיז' וויניצ' בט"ס סומק. [7]) calzini (בלאי"ט) ועיי' לשבת י'. ד"ה רמי וק"כ. ד"ה ואנפיליאות. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט וי"ו ה"ב ובדפ"ע בראש ובאמצע הע' נרקם וכ"ח בשי"ם ועוד בכ"י ש"ס נרכום והנכון בסמוך. [9]) בנו"ג דגניניתא. [10]) וכ"ח ברש"י בשם בתי"ג. [11]) בתרג' נרקים.

נֶרֶשׁ (Ners) עיר קרובה לסורא וכבר פי' בע' ביברי (ח"ב, ט') וש"נ. וייש להוסיף יבמו' ק"י. והתואר נרשאה שבת ס'. ק"מ. רב אדא נרשאה ב"ק קט"ו. רב כהן נרשאה' ושם בסוף העמוד נרשאה ופירש"י על שם מקומן נקראו. רב בא בר כהנא שמעון בר נרשיה ירו' כלאי' רפ"ג ושם דף כ"ח, ע"ר שמעון נרשייה ועיי' מבוא הירו' צד ק"ל. והקבוץ ב"מ כ"ח. חכירי נרשאֵי.

נַרְתֵּק (מל"י νάρθηξ ובל' קלילא narthecium = Salbenkästchen, νάρθήκιον בל"ס נרתקא Büchse והושאל לתיק (Futteral בפ' הוציאו לו בגמ' משניטל הארון (יומי נ"ד.) בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהן. בס"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ע"ו:) לכשתצא חמה מנרתקה פי' מנושתיקה[1]) כדתנן יומי מ"ד :) בכל יום לא היה לו נושתק[2]). — (א"ב פי' בל"י בית הרפואות ולפעמים שם כללי לכל תיק תרג' וישלוף נעלו (רות ד'. ז. ח') וטלע בועז ית נרתק יד ימיניה) *[אחי"ה ועוד הפעם בתר"י א' (לדברי' כ"ה, י"ג) להעתקת בכיסך: בנרתקיכון. וכנ"ה הרבה פעמי' בירו' ובמד'. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: (פסיקתי' רבתי פ' החודש) נרתיק של רפואות, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט: נרתקו של רופא (ירו' תעני' פ"א דס"ג רע"ד נרתיקו) והחזיר את הנרתיק וכו'. פסיק' דר"כ צד צ"ב. דב"ר ספ"ז שהש"ר פ' נפת נרתיקו גדל עמו ועיי"ע חלזון ב' (ח"ג שצ"ט הערה 4 וש"נ) ירו' עירו' פ"א די"ט: ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד ע"ב[3]) כתב על נרתיקו וכו'. ב"ר פ"ו גלגל חמה יש לה נרתיק וכו' לעתיד לבא הקב"ה מערטלו מנרתיקו וכו' ובילק' מלאכי ר' תקצ"ג בשם ב"ר מנרתקו ובע"ז ג' סע"ב ונדרי' ח' סע"ב מוציא חמה מנרתיקה ועל זה פי' רבינו לעיל מנושתיקה והביא ראיה מיומ' הנ"ל אבל בירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד אי' גם שם בכל יום לא היה בה נרתיק והיום היה בה נרתיק בהשקפה ראשונה הייתי אומר שצ"ל בבבלי יומ' ג"כ כבירו' יומ' נרתיק אבל שוב ראיתי כי גם בתוספת' יומ' כ"י אירפורט פ"ב אי' הגי' נשתיק יבע' נשתק גרס רבינו גם בב"ר הנ"ל נושתק וכ"ה בפסיקת' דר"כ שהבאתי בע' נשתק לכן דעתי נאמנה כי צ"ל פושתק והוא ל"פ כסוי מן הפעל پوشیدن וכן פי' ר"ח ביומ' מ"ד: ניאשתיק: כיסוי. וראיה לזו ההגה ממה דאי' בתוספ' הנ"ל בכ"י וויען ובדפוסי' תחת נשתיק הגי' ושתיק — והקבוץ שהש"ר פי' כמגדל: כמין שתי נרתיקות — ובענין נוורתק עיי' זה הע' לעיל] —

נריתא (= נוּרִיתָא בל"ס נוּרְתָּא מין צמח מר ויש מהם שהוא סם המות ונקרא בל"ר Hahnen-fuss, ranunculus sceleratus) בפ' אלו טרפות בגמ' אחוזת דם (חולי' נ"ט רע"א) עיקרא דנוריתא. — (א"ב בנוסחאות אינו כתוב אך פי' בל"י שם כללי לגידים) *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י νεῦρον בל"ר Sehne, nervus עיי' בט"ר לה' אייזלער ח"א 71 והנכון כמו שכתבתי בע' נורה מל"ס הנ"ל והש"ס בחולי' לפי גי' רבינו המעולה הביא המלה לפרש מאי תיעה (תיאה) ובנו"ג עיקרא דמרידתא וצ"ל דמרירתא פי' מר או אולי מרידתא מל"פ مرگ מות כלומ' עיקרא של סם המות. ורש"י לועזו ע"י תור"ה והוא בל"צ Wolfswurz, thora וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקי דף שט"ו) וז"ל עיקרא דטורי טורא בלע"ז ע"כ ובלי ספק צ"ל עיקרא דנורי טורא בלע"ז וכן פי' רה"ג בטבול יום פ"א מ"ה התיאה פי' עיקרא דמילתא בארמית וצ"ל עיקרא דמרירתא[4]) וכיון לחולי' נ"ט: ובדפ' באסיל ואמש' מצויין חולי' ס"ז וצ"ל נ"ט. ועוד עיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע] —

* נָשָׁא תעני' כ"ד סע"א וב"מ פ"ה: (כפי גי' כ"י ש"ס) עיי"ע נָשַׁב ומ"ש.

נְשָׁא, נְשַׁם (כמו סם. שמונע צמיחת השער עיי' בפנים) בפ' שלשה מינין בגמ' נזיר שגילח (נזיר מ'.) מהו דתימא משום עבורי שיער ואפי' סכו[5]) נשא. בפ' החובל בגמ' בשבת (ב"ק פ"ו.) כגון שסכו נשא דלא הדר[6]). בפ' אלו הן הלוקין בגמ' הקורח (מכו' כ':) לא צריכה דשף ה' אצבעותיו נשם ואותבינהו בבת אחת[7]). בפ"י בנגעים (מ"י) אבל נשם סך נשם מכה שאינה ראויה לגדל שיער. פי' נשא הוא נשם וסם הוא והאוכל והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו. *[אחי"ה וכפי' רבינו אי' במפרשים במקומות הנ"ל רק הרמב"ם בנגעי' הנ"ל פי' נשם מין צמח ע"ש ולפי פי' הנ"ל נראה כי נשם כמו סם ובמלת נשא נשמט המי"ם ודע עוד כי בל"ע منشم מין בושם ריחו רע וי"א שהוא סם]

---

1) ברפ"ר בט"ס שתיקה. 2) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע נישתיק ובנו"ג ניאשתיק ובכ"י ש"ס ניאושתיק ובכ"י ב' נאושתיק. 3) ובע' זכר ח"ג, רצ"ב. שורה ב' בט"ד ע"ד. 4) עיי' פפלנ"צ ללעף 258. 5) בנו"ג סך. 6) בכ"י ש"ס דסכייה נשה. 7) מדפ' פיז' והלאה לי' חוץ מדפו"ו וכ"ה בדפ"ר ובכ"י ש"ס חוץ מכ"י ק"ט.

☞ נָשׁ, נָשָׁא (בל"א אֱנָשׁ, אֱנָשָׁא (דניאל ד׳ י"ג, י"ד) בל"ם אֱנוֹשׁ בל"ע انسان בל"ס אנָשׁ, אנָשָׁא Mensch מפעל אָנַשׁ בל"ס נָשׁ (schwach תרג׳ מה אנוש כי תזכרנו (תהלי׳ ח׳, ה׳) מה בר נשא. *[אחי"ה והוא כמו (דניאל ב׳, י׳, ג׳, י׳, ועוד) בר אֱנָשׁ ואצל דרז"ל בר נָשׁ (עיי"ע בח"ב, קעט) והקבוץ בני נש (שם, קי"ח) וש"נ ועיי׳ עוד ירו׳ דמאי פ"א דכ"ב. ירו׳ תעני׳ רפ"ב דס"ה. ואיכ"ר פ׳ נחפשה וב"ר פ"ס ועוד הקבוץ בני נָשָׁא תרג׳ תהלי׳ ס"ב, י׳ ובכ"י לתרג׳ משלי כ׳, ו׳ ובהוספת אלף בראש עיי"ע אנש, אנשא, אינשא (ח"א, ק"ס) וש"נ]

נְשָׁא (פי׳ בל"א אשה, בֵּי נְשָׁא פי׳ בית אשה היינו חמיו של איש Haus, Abstammung der Frau, Schwiegervater ועוד בית אביו של איש (väterliches Haus des Mannes בפ׳ השותפין בגמ׳ ולא את השדה (ב"ב י"ב:) ההוא גברא דזבן ארעא אמצרא דבי נשא[1]) פי׳ „סמוך לשדה של חמיו ולא היה לו לחמיו בנים כי אם בנות[2]). בס"ג דפ׳ ארבעה אחים (יבמו׳ ל"ה.) אם היו כוהנות נשואות לישראל נפסלו מן התרומה דבי נשייהו פי׳ מתרומה דבית אביהן. — (א"ב פי׳ בית הנשכח כי הנשים הנשואות שוכחות בית אביהם מלשון (בראשי׳ מ"א, נ"א) כי נשני אלהים את כל עמלי. פי׳ אחר בית אבי האשה כי הבעל קורא אותו כן כלומ׳ בית אשתי) *[אחי"ה הפי׳ הראשון הוא העיקר והוא כפי׳ רבינו כי בי נשא היינו בית ומשפחת האשה ועוד ענינו בית אביו של איש והכל לפי ענין ההמשך לפי כלל שנתנו בעלי תוספו׳ בב"ב בד"ה אמיצרא כי לפי א"ד בתר הכי (בב"ב) אמרי אחוותא א"כ בי נשא היינו חמיו וכה"ג באמת בפי׳ רגמ"ה אשר אחריו נגרר רבינו ורש"י שפי׳ בי נשא: בית אביו גרס בתר הכי אמרי אחי אבל בשבת כ"ג: פי׳ בי נשא אביו ואיכ׳ דאמרי חמיו וע"ש ובתוספו׳. ובשבת קנ"ו רע"א פי׳ רש"י דבי נשייה: [בית][3]) אביו ורבינו בע׳ בטש גרס (כגי׳ כ"י ש"ס) בי נשיאה, והגרי"ב בהפשב"ע הביא ראיה מחולי׳ ק"י, (עיי"ע בי נשא) ומביצ׳ כ"ט: כי בי נשא היינו חמיו וכן מצאתי מפורש בפי׳ ר"ח בביצ׳ ישם (בש"ס ווילנ׳). והקבוץ מן נשא: נשין, נשי נְשַׁיָּא ועיי׳ שבת ל"ב: ל"ג: פסחי׳ נ׳: מגילי׳ י"ד: מ"ק כ"ח: יבמו׳ כ"ו. קידושי׳ ע"ו. תמיד ל"ב: ובל"מ הקבוץ נָשִׁים ועל שם זה נקרא סדר נשים (שבת ל"א.) ובכנויים נשות כתובו׳ ס"ב. קידוש׳ ע"א: ע"ב. פסיקת׳ רבתי פכ"א נשותיהם. ובל"א נשייכו ב"מ נ"ט. נשייהו סנה׳ פ"ב. ובענין יבמו׳ ל"ה. עיי׳ לעיל] —

* נְשָׁא, נְשָׁה (מל"מ נָשָׁה ובל"א נְשָׁא וכ"ה בל"ס ובל"ע نسى פי׳ שכח (vergessen בבינוני פועל ירו׳ שבועו׳ ספ"א דל"ג ע"ג נשׂא עון (מיכ׳ ז׳, י"ח) נוֹשֵׂא כתיב, בבינוני פעול פסיק׳ רבתי פמ"ח אשרי נשוי פשע (תהלי׳ ל"ב, א׳) אל תהי קורא סמ"ך אלא שין . . אנשי חובינן קדמי׳. אם שכח תשכח (דברי׳ ח׳, י"ט) תר"י א׳ אין מינשא תנשון. באתפעל באונקל׳ שם: אם אִתְנְשָׁאָה תתנשי, שם ל"ב י"ח תשי תרג׳ אתנשיתא. ובהבלעת הת"ו ברכו׳ נ"ג: אִנְּשָׁאִי, כתובו׳ כ׳. סנהד׳ פ"ב. מנשי, ירו׳ דמאי פ"ד דכ"ד. דאנשיתיה ושם רפ"ז דכ"ו. אנשיית ירו׳ שקלי׳ רפ"ז ד"נ ע"ג ואינשתה עיי"ע משג. ירו׳ שבת רפי"ט דט"ז ע"ד אנשיתון, ב"ר ר"פ ע"ז אנשינן. אפעל חולי׳ צ"ג סע"ב אנשיוה ועיי׳ בתרג׳ בראשי׳ מ"א, נ"א; תר"י א׳ לדברי׳ ל"ב, י"ח; לאיוב י"א, ו׳ וזולתו.

* נְשָׂא בהפעיל הִשִּׂיא ענין יקידה הביאו רבינו בע׳ שא א׳ וש"נ.

* נְשָׂא ענין הֲרָמָה וסבל heben, erheben, tragen עיי"ע שא ב׳ וש"נ, ועיי"ע סא [שא] ב׳ וש"נ.

* נְשָׂא (מל"מ ענין לקיחה וקבלה ועוד לקיחת אשה (nehmen, eine Frau nehmen עיי"ע שא ג׳[4]).

1) וכ"ה בפי׳ רגמ"ה ובכ"י ש"ס א"פ ורו׳ ובנו"ג דבי נשיה. 2) העתק מפי׳ רגמ"ה בכ"י לב"ב. 3) כדאי׳ לנכון בכ"י רש"י הובא בד"ס. 4) אמת הדבר שלי׳ ערך שא ג׳ בדפ"ע ולא בכ"י אבל בכ"ז ברור כשמש שע׳ נשא המתחיל כפי׳ החולין בגמ׳ דסמוך ד׳ אחין וסיים שהם בע׳ חט כמו שנדפס רק בערוך דפוס וויניצי׳ הרצ"א (עיי׳ מבוא לח"א, LX וכדאי׳ ג"כ בכ"י ו"ו א׳ ובי׳ ול"ד היה בתחלה כתוב בגוף הספר בע׳ שא (ג׳) ואעידה לי שני עדים נאמנים משני ערכים א׳) בע׳ עלס ב׳ בענין ציון ממנחו׳ ס"ו: רמז רבינו על ע׳ שא והוא בדפ׳ וויניצ׳ בע׳ נשא. ב׳) בדפו"ו ובכ"י ו"ו ול"ד אי׳ קודם ע׳ נשא בסיום נשא א׳ וז"ל זה מקומו בע׳ שא ובלי כל ספק איזה מעתיק הגיה לו לעצמו בגליון לע׳ נשא ב׳ כי זה הע׳ עיקר מקומו בע׳ שא ואח"כ הובאה ההערה מגליון פנימה והודפסה בסוף ע׳ נשא א׳ ועל המעתיקין ליתן את הדין על אשר נתקו מהתם להכא ועל ידיהן באו המדפיסים אחריהם לידי שמוטה כי לא זו שלא הדפיסו בע׳ נשא (חוץ מדפו"ו) אף זו עשו שהשמיטוהו בע׳ שא וכן כתבי יד ק"ט ה"ב וב"ר עברו על שני מקומות מבלי שהעתיקו את הערך רב האיכות וגם ר"ב שלא היה לו דפ׳ וויניצ׳ הרצ"א כי אם דפו"ו משנת שי"ג א׳ באסיליא שנת שנ"ט בא בע׳ עלס ב׳ לידי טעות ע"ש ואני בעזרת חונן דעת החזרתי עטרת סדר הערוך ליושנה להשיב זה הע׳ על מקומו כמקדם ועל בעלי כתבי יד ערוך לעיין הנמצא זה הע׳ של דפ׳ וויניצ׳ הראשון באיזה כ"י גם בע׳ שא ומצוה ליישבו על אפני כמטבע שטבע רבינו ז"ל ודוגמא כהיפך שנסדר ע׳ סא [שא] א׳ ובי׳ כפי שיטת רבינו לנכון באות סמך ובדפו"ו אי׳ שמקומן בע׳ נו"ן וגם זו תוספת איזה מעתיק היא עיי"ע סא ג׳ ומ"ש.

* נָשָׂא בהפעיל הִשִּׁיַע ענין נטיית והעברת הדעת לאיזה דבר die Gedanken Jemandes denken עיי"ע סא וש"נ.

* נָשִׂיא, נְשִׂיאָה, נְשִׂיָּיא (מל"מ נָשִׂיא שם תואר לאיש מרומם וראש לשבטו ולעמו ועוד שם הכבוד לראשי הישיבה הגדולה בזמן בית שני (Fürst, Nasi, Patriarch פסחי' ס"ו. מיד הושיבוהו (להלל) בראש ומינוהו נשיא עליהם, תוספת' פסחי' ספ"ד בו ביום מינו את הלל נשיא. קידוש' ל"ב: נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ועיי' כתובו' י"ז. ושם ק"ו: שמעון בני חכם גמליאל נשיא, הו־יו' י"ג: כשהנשיא נכנס כל העם עומדים כשאב"ד וכו', תעני' ט"ו. בראש הנשיא ובראש אב בית דין, חגיג' פ"ב מ"ב הראשונים היו נשיאים והשניים א ב ו ת בית דין [1]) ובל"א נשיאה חולי' צ"ח. סנהד' ז': בשבת קנ"ו רע"א לפי גי' רבינו בע' בטש (ועיי"ע נְשָׂא). ועוד נשייא ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד אין אנא מתעביד נשייא. ושם כבוד לר' יהודה מסדר המשנה ר' יהודה הנשיא ובן בנו היינו בן של ר' גמליאל מתואר בשם הכבוד ר' יודה (יודן) נשיאה או נשייא א' ובן בנו של זה ר' יהודה נקרא ר' יהודה (יודן) נשיאה (נשייא) ב' עיי' על כל זה בטוב טעם ודעת במבה"י למהרז"ף צ"ב. והלאה ועוד בסד"ה ע' ר' יהודה. ועוד נשיאה שם הכבוד לראשי גליות דבבל עיי' חולי' קכ"ד. רב נחמן חתניה דבי נשיאה. ובית או משפחת הנשיא נקרא בי נשיאה חולי' מ"ד סע"ב מגיל' כ"ח. ובל"א ביתא דנשיותה ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. וכצ"ל בירו' כתובו' פי"ב דל"ה [2]), ירו' פיאה פ"ח דכ"א. אילין דנשיותא ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג הגי' דנשיתא, והוא כמו נשיאותא, ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג ב"ר פ"ק. וגם ההתמנות לנשיא נקרא כן ירו' פסחי' פ"ו דל"ג. זקני בתירה דשרין גרמון מן נשיותא ומנוניה נשיא. שבת ט"ו סע"א נהגו נשיאותן. כתוב' ק"ג: נהוג נשיאותך וכו' (עיי"ע דם ב׳) ושם: מסר לו סדרי נשיאות. במד"ר פ"ד דרש נשא (במדי ד', ב') לשון נשיאות כשנמנו להתמנות על מלאכת הקדש וכו'] —

* נִשּׂוּאִין, נִישּׂוּאִין (כמו לִקּוּחִין לקיחת אשה (מפעל נָשָׂא בנפעל נִשֵּׂאת, נִישֵּׂאת) (Heirath, Hochzeit, Eingehen der Ehe יבמו' כ'. כתובו' נ"ר: מן הנשואין ושם י"א. מן הנישואין וכ"ה ביבמו' ס"א. וסנהד' י"ח סע"ב. יבמו' כ"ג. אהובה בנישואי' שנואה בנישואיה שם ס"ד סע"ב נישואין ומלקיות. כתובו' מ"ו. הנישואין הראשונים, ושם: נשואי אחיו.

* נָשַׁב (מל"מ נרדף עם נשף ענין נפיחת רוח (wehen ברכו' ג': באה רוח צפונית ונושבת בו. תעני' כ'. כיון שנשבה בו רוח דרומית, ושם ובאבות פ"ג מי"ז אפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו וכ"ה ביומ' בכ"י ש"ס (ד"ס יומי צד כ"ו). בפַעל מרחפת (בראש' א', ב') תרג' אונקל' מְנַשְּׁבָא ובתר"י לדברי' ל"ב, ב' דמנשבין, ושם בשמות ט"ו, י' ב א פ ע ל אשבת ברוח, תעני' כ"ד סע"א וכ"ה סע"ב ב"מ פ"ה: משיב הרוח ונשב זיקא ובב"מ בכ"י ש"ס ובדפוסי' בש"ס תעני' כ"ד. אי' ונשא זיקא ופירש"י ונשא כמו נשב ע"כ ורבינו בע' שב א' הביא רק ריש המאמר ול"נ נשא מל"ע نشا יצא ממקום אשר חבוי שם hervorkommen והראיה כי בפי' ר"ח לתעני' כ"ד. (בש"ס ווילנ') גרס א ת א זיקא — ומזה נִישׁוֹבֶת ב"ב צ"ד רע"א ועיי"ע נשף ב' ני' ופי' רבינו.'

נשב (= נֵישְׁבָּא בל"ס נֵשְׁבָּא פי' רשת (ובל"ע הפעל نشب לכד ברשת) (Netz, Schlinge בפ' מרובה (ב"ק ע"ט: במשנ') אין פורסין נישובין [3]). בהגדה דהשוכר את הפועלים (ב"מ פ"ה: ובס"ג דפ' הנושא את האשה [4]) בכתובו' (ק"ג:) גדילנא נישבי פי' רשתות. הנצל כצבי מיד (משלי ו', ה') תרג' דתתפצא היך טביא מן נישבא. *[אחי"ה והוא מל"ס וכ"ה בפשיט' למשלי שם ובנו"ג בט"ס נישכא וצ"ל נישבא כדאי' בתרג' משלי כ"ב, ה' להעתקת צנים. וכן בט"ס בתוספ' שבת רפ"ט (י') מפני שמתקינן לכשפים וצ"ל לנשבי' או לנישבין וכ"ה לנכון בכ"י אירפ' (צוק"מ 121) ובשבת צ': שמצניעין אותן לנישבין. ירו' שבת רפי"ג די"ד. וירו' ביצ' רפ"ג דס"ב רע"א כל שהוא מחוסר נשבים מחוסר צידה ושאינו מחוסר נשבים אינו מחוסר צידה הרי ברור שהוא ענין מצודות וכ"ה בפירגמ"ה בב"ב הנ"ל — ועוד עיי"ע רשבא] —

---

[1]) כ"ה במשניו' נאפולי ובירו' ובכ"י ש"ס ובנו"ג ושנים להם אב ב"ד. [2]) ושם בט"ס נשוותא וצ"ל נשיותה או נשיותא. [3]) וכ"ה בש"ס בבלי נישובים אבל בציון ממשני' בדף פ"ג סע"ב לנכון נישבין ובירו' במשנ' ובגמ' (דף ו'.) נשבין וכ"ה בכ"י ש"ס ובכל הדפ' הישנים נשבים (ד"ס ב"ק צד פ"ט.) וכ"ה נשבין בב"ב כ"ג. בגמ' ברש"י ובפי' רגמ"ה ועיי' גליון הש"ס בב"ק הנ"ל רמז על רש"י שגרס בתעני' י'. ובחולי' קט"ז. אין פורסין רשבין. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפו"ו.

נשג״ז (ר״ת עיי׳ בפנים) בס״פ אלו הן הנשרפין (סנה׳ פ״ב.) הבא על הגויה[1]) חייב עליה משום נשג״ז נדה שפחה גויה-זונה. *[אחי״ה וזונה אם הוא כהן עיי׳ תוספ׳ שם ובע״ז ל״ו: ד״ה משום. ובשני המקומות בש״ס אי׳ עוד הקצור נ ש ג ״ א והוא נדה שפחה גויה אשת איש עיי׳ רש״י בע״ז שם —]

נְשָׁדוּר (בל״פ نوشادر בל״ע نشادر[2]) (Ammoniak ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט סע״א) כי פיסתקא[3]) דנשדור פי׳ פיסתקא[4]) גרעינה של פרי שקורין גלדנא שהן מאכל חיות נשדור אמוניי״ק ויש אומרים אמיאנט״ו[5]). *[אחי״ה והנכון כפי׳ ראשון וכ״ה בפירש״י והוא בל״ע ופ׳ סל אמוניאק ויש לו סגולות ברפואה עיי׳ פליניאוס ל״א. ל״ט. ושם אמר ג״כ similis est colore alumini כלומ׳ מלח אמונייק hammoniacum (ammoni-acum) דומה במראה למלח שנקרא בל״א Alaun ובמ״א (פלי״ו. ל״א) אמר Amiantus alumini similis אמיאנטום דומה לו לכן י״ל כי י״א שהביא הערוך החליפו זה בזה. ולפי משפט הלשון עיקר כתיבת המלה גושדר או נשודר ובגיטי׳ אי׳ נישדור — ועוד שם נשדור —]

* נָשֶׁה, נַשְׁיָא בצירוף גיד Spannader עיי״ע ש.

נְשׁוֹר (= נְשְׁוָורָא בל״ע نثارة פירורין שנפלו לארץ ומפעל נשר בל״ע نثر die Brod-(krummen, die abfallenden Brosamen נשוורא בביתא קשה לעניותא (פסחי׳ קי״א סע״ב) כ ב ר פ י׳ ב ע׳ נ ב ל (ד׳). *[אחי״ה שם לי׳ הציון רק הפירוש ועל פיו השלמתי ע״ש בהערה. וציון מחולין ק״ה: הביא רבינו בע׳ נקד ב׳ ובחולין שם הגי׳ נשוורא וצ״ל או נשארה או כגי׳ רבינו ובש״ס פסחים נשוורא והווין במקום ההברה הארוכה ועוד עיי״ע נשר א׳]

נְשַׁט (בל״ם פי׳ פשט עור die Haut abziehen ובע״א בערוך ע״ש) בפ׳ ערבי פסחים בגמ׳ ואפי׳ מן התמחוי (פסחים קי״ג רע״א) ובר״ג דפ׳ יש נוחלין (ב״ב ק״י.) נשוט נבלה בשוקא ושקול אגרא פי׳ ענין גישוש וביחוש. לא תנטוש גילדנא מאוניה (סנהר׳ ק׳:) כבר פי׳ בע׳ גלדן. — (א״ב בעל הערוך בע׳ גלדן פי׳ לא תשלח גילדנא ובנוסחאות כתוב לא תנטוש[6]) ובמסכת פסחי׳ כתוב בנוסחאו׳ פשוט נבלתא ובמס׳ בתרא נשוט[7]) נבלתא ועיי׳ מה שכתבו שם בעלי התוספות) *[אחי״ה ושם הביאו התוספו׳ גי׳ הערוך נשוט נבילתא והוי כמו פשוט ע״ש ואם את דברי רבינו הביאו התוספות בתיבות „והוי כמו פישוט" ניחא שלא תקשה על רבינו שעזב פי׳ הטוב שכתב בע׳ גלדן פי׳ [לא תנטוש] לא תפשוט וכתב כאן ענין גישוש וביחוש ונראה שלפני התוספות היתה כן גי׳ רבינו נטוש וגם נשוט ועל זה כתבו רוב פעמי׳ מתחלפין האותיות עיי׳ בהפשב״ע. ונראה שעל ציון מפסחי׳ היה כתב רבינו נטוש וכדאי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח בפסחי׳ ועל זה פי׳ ענין גישוש וביחוש ופי׳ בעה״ק שנ״ב „כלומ׳ ממשש או רירון (rühren) בל״א" ובא רבינו לזה הפירוש כי תיכף בסמוך קודם אי׳ בפסחי׳ הפוך בנבילתא (או נבילה כגי׳ ר״ח) וזה באמת ענין גישוש וביחוש. ועל ציון מב״ב כתב רבינו גי׳ נשוט וכדאי׳ באמת בכ״י פ״ר גמ״ה בב״ב עם הפי׳ „כמו פשוט" (כדאי׳ בכ״י ש״ס). ועוד נ״ל כי בתחלה היה כתוב פי׳ בענין פישוט וכפי׳ רגמ״ה אשר אחריו נגרר בכל עת בפי׳ ב״ב וסופר אחד מצא מלת פישוט בטעות משובש גישוש וכתב בצדו ביחוש או בהפך מצא שבוש ביחוש וכתב בצדו גישוש ואח״כ בא מגליון פנימה וגי׳ ישרה פישוט נדחפת לגמרי ושבישתא כיון דעל עלי. ואם כהשערתי כן הוא אז מתאים לנכון שהביא רבינו אח״כ ציון לא תנטוש ורמז על ע׳ גלדן אשר שם פי׳ לא תפשוט. ודו״ק —]

נָשַׁךְ (מל״מ ענין נשיכת שן והושאל לרבית (beissen, bezinsen שך העיקר ושם הפירוש: *[אחי״ה הנו״ן העיקר (וכן בל״א נכת) אבל רבינו לדרכו הלך לעשות יסוד כתיבה אות אחת ושתים כנהוג לפי כלל שאמרתי במבוא ח״א. X. ובע׳ שך ב׳ אאריך]

* נַשְׁכָנִית (תואר נקבה מע׳ הקודם (beissend ב״מ פ׳. תוספת׳ ב״ב פ״ד פרה זו . . נשכנית היא פי׳ דרכה לנשוך.

---

[1]) בנו״ג הכותית וגי׳ רבינו העיקר והוא גימ״ל שבמלת נשג״ז ונשנה ע״י הצענזור. [2]) עיי׳ וואללירס ח״ב 1369 ושם יסופר סגולתו. [3]) וכ״ה בע׳ ברסם וכצ״ל בע׳ פסקתא ולנכון בדפ״ר שם. [4]) בדפו״ו פיסקתא. [5]) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ו״ו א׳ ב׳ וג״ג אמיאטו, בכ״י ק״ט אמיטו בכ״י ל״ד ובדפ׳ וויניצ׳ אמיגטו ובדפ״ר ואמ׳ אמיינטו. [6]) אבל כבר העירותי בח״ב רצ״ג הערה 6 כי כצ״ל בערוך כפי ס״א. [7]) בנו״ג נטוש ובכ״י פשוט ובע׳ נטש כתב ר״ב בעצמו כי גי׳ הספרי, בב״ב היא נטוש.

* נָשַׁל (מל"מ ובל"ע نسل ענין הפלה abwerfen) הפעיל משאיל (ביצ׳ פ"ה מ"א) הביא רבינו כדרכו בע׳ של (ג׳) ע"ש בהוספותי. והשם נְשִׁילָה ירו׳ מכות רפ"ב דל"א ע"ג נאמר כאן (דברי׳ י"ט, ה׳) נשילה ונאמ׳ להלן (שם כ"ח, מ׳) כי ישל זיתך מה נשילה שנאמ׳ להלן נשירה אף כאן נשירה . . נאמר כאן (דברי׳ י"ט, ה׳) ונאמר להלן ונשל ה׳ (שם ז׳, א׳) מה נשילה שנא׳ להלן מכה אף כאן מכה. וקהל"ר פ׳ כי גם: בנשילת אברים מתו . . מה מגפה האמורה להלן (במדבי׳ י"ד, ל"ז) בנשילת אברים אף מגפה האמורה כאן בנשילת אברים]

נָשַׁם (מל"מ בל"ס נְשַׁם וכן בל"ע نسم ענין שאיפת רוח hauchen, athmen והושאל לחולה שהבריא aufathmen, sich erholen, genesen). והשם נְשָׁמָה, בל"א נשמא, נשמתא שאיפת רוח החיוני Athemzug ועוד נפש המשכלת Seele) בפ׳ הישן בגמ׳ אוכלין אכילת עראי (סוכ׳ כ"ו:) וכמה שינת הסוס שיתין נשמי. בריש חלק (סנהד׳ צ"א:) ובבראש׳ רבה פרשת ל"ה (ל"ד) שאל אנטונינוס לרבי מאמתי נשמה ניתנת באדם א"ל משיצא ממעי אמו אמר לו שים בשר בלא מלח ג׳ ימים הלא יסריח אלא משנפקד והודה לו רבי כי גם זה הפסוק מסייעו ח ַי ים ו ח ס ד ע שׂ י ת ע מ ד י ופקודתך שמרה רוחי (איוב י׳, י"ב[1]) מאימתי נתת הנשמה בי משפקדתני[2]). בפ׳ ל"ד (ל"ג) א"ל ר׳ חייא[3]) מה שינך עביד[4]) א"ל מן ענתה דיהבת ידך[5]) עלה א י נ ש מ ת[6]): ובויק"ר בצו (פ"ט) רוקי באפיה ז׳ זמנין והוא מתנשמא[7]). במגלת איכה נפלה עטרת[8]) לחש ליה מ ש ו ם י ש ו ב ן פ נ ד י ר א[9]) ואינשם פי׳ חזרה נשמתו כלומ׳ נתרפא. *[אחי"ה וכ"ה בירו׳ שבת פי"ד די"ד ע"ד וירו׳ ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ולחש ליה בשמיה דישו פנדירא (בן פנדירה) ואינשם. והוא אתפעל בהבלעת הת"ו וכ"ה באיכ"ר פ׳ כלו ואת מנשמא. ירו׳ כלאי׳ וכתובו׳ שם ושם אינשמת. ירו׳ קידוש׳ פ"א דנ"ט. אינשמת בפריע. פסיקת׳ דר"כ צ"ג. ובעי את למנשמא (צצחר) [צ"ל צבחד] פי׳ לשאוף רוח מעט. ועוד בקל ב"ר ס"פ י"ד על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבוראו וכו׳ ובדב"ר ספ"ב על כל נשימה ונשימה שאדם מעלה וכו׳. וכן השם במגילי׳ ט"ז: בנשימה אחת וכו׳. ובל"ס נֶשְׁמָא נְשַׁמָא סוכ׳ הנ"ל. ועוד בהוראת נפש דניאל ה׳, כ"ג ובתרג׳ עיי׳ המתורגמן ובל"מ נְשָׁמָה ועיי׳ ברכו׳ ה׳. י׳. מ"ג: ס׳: שבת קי"ג: קנ"ב: יומ׳ כ׳: ביצ׳ ט"ז. עיי"ע נפש ר"ה י"ז. תעני׳ י"א. כ"ב: חגיג׳ י"ב: ט"ו: סנהד׳ נ"ב. צ"א. ושם: ק"ג: ק"ח. ק"י: ע"ז ה׳. מנחו׳ צ"ט: נדה ל"א. ועוד ענינו חיי נפש וכח החיוני כתובו׳ מ"ו רע"א אבר שהנשמה תלויה בו נזיר כ"א רע"ב ירו׳ ב"ק ספ"ז ד"ו. דבר שהנשמה תלויה בו. ירו׳ גיטי׳ רפ"ז דמ"ח ע"ג בחזקת שהנשמה תלויה בו] —

* נְשַׁם נגעי׳ פ"י מ"י מכו׳ כ׳: עיי"ע נש.

נָשִׁים (Weiber עיי"ע נְשָׁא) בילמדנו ותכחש שרה (בתנח׳ וירא ל׳) מכאן פסלו רבותינו את הנשים לעדות. *[אחי"ה ויתר דרשות הן לשבח הן לגנאי בענין נ ָ שׁ ִ י ם עיי׳ ברכו׳ י"ז. מ"ח: שבת ל"ב. ל"ג: מגיל׳ י"ד: מ"ק ח׳: חגיג׳ ג׳: ט"ז: גיטי׳ צ׳. סוט׳ י"א: ב"מ קט"ו. סנהד׳ כ"א. צ"ג. ק"י. טהרו׳ פ"ז מ"ט אבות פ"ב מ"ז. סופרי׳ פט"ו ודוגמאות ביחיד עיי"ע נְשָׁא] —

נֶשֶׁף (מל"מ ענין עת בערוב יום ולילה Morgendämmerung, Abenddämmerung מפֻעל נָשַׁף נרדף עם נשב וכן בל"ע نسف פי׳ שאיפת רוח אשר בעת נשף יום ולילה) בר"ג דברכו׳ (ג׳:) תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתא יממא נשף יממא ואתי ליליא. פי׳ ענין חושך. ושפו עצמותיו (איוב ל"ג, כ"א) תרג׳ וקבילו גרמוהי. *[אחי"ה בכתיב ושפי ובנו"ג בתרג׳ ושפין גרמוי ולפי ג׳י׳ רבינו הוא מענין נשף וכ"ה בתרג׳ ירמי׳ י"ג, ט"ז הרי נשף טורי קבל ועיי"ע קבל ב׳ ומ"ש. אבל עיקר גזרת המלה הוא נָשַׁף מע׳ הבא ענין שאיפת רוח עיי׳ פירשט אוצ"ה — וכנ"ה בכתוב׳ ק"א סע"ב קדמתי בנשף, תרג׳ כוכבי נשפו (איוב ג׳, ח׳) כוכבי נשף בורקיה (בכ"י תרג׳ אצל לעווי) הפכו נשף ליליא שם כ"ד, ט"ו] —

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובשדפ"ע הובא הפסוק בלי נכון ורוח אלוה באפי (איוב כ"ז, ג׳) ומצורף מו ופקודתך וגו׳ והנכון בב"ר שם ובילק׳ בראשי׳ י׳ רמז ל"ח ובסנהד׳ רק סוף הפסוק ופקודתך וגו׳. [2]) בסנהד׳ אי׳ בשנויים ע"ש ושם: אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח ובב"ר משל אם תניח בשר ג׳ ימים בלא מלח מיד הוא מסריח. [3]) בנו"ג ר׳ חייא רבה וכ"ה בירו׳ כתובו׳ פי"ב דל"ה. ובירו׳ כלאי׳ פ"ט דל"ב: רובה. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד ובדפ׳ אמ׳ עבד ובשדפ"ע בט"ס עבור ובב"ר מה עבדית בשינך ובירו׳ שם ושם האי (היי) שינך מה היא עבידה. [5]) בירו׳ אצבעתך, אצבעך. [6]) וכ"ה בירו׳ שם ושם ובב"ר איתנשימת. [7]) בנו"ג רוקי באנפי שבע זימנין ואנא מינשים ועוד עיי׳ במד"ר פ"ט. [8]) לפנינו ל׳. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו בי ול"ד וב"ר (ושם נמחק מצענזור) ובכ"י ו"ו א׳ מ ש ו ם י ש ו ה נ ו צ ר י וכ"ה בדפ׳ פיז׳ וויניצ׳ ושם שום ישו הנוצרי ובדפ׳ באסיל ואמש׳ רק שום.

נָשַׁף (מפעל נָשַׁף בל"מ (שמות ט"ו, י') wegblasen והושאל לנתוק ממקומו כאלו נעקר ע"י נשיפת רוח weggeblasen, entrückt sein ומזה השם נִישׁוֹפֶת (Spreu d. h. was weggeblasen wird בר"ג דהמוכר פירות לחברו (ב"ב צ"ד.) מקבל עליו רובע נישופות[1]) לסאה פי' כגון אבק וקש שנשוף יזז ממקומו[2]) וכגון זה דמינשתפא (ב"מ כ"ג.) שפי' בע' מושתפא. וכגון זה ואי לא לינשוף מדוכתיה ד' אמות[3]) בר"ג דמגיל' (ג' סע"א). -- (א"ב נישבות כתוב בנוסחאות) *[אחי"ה והראיה שנזרתו מע' נשף נרדף נשב מגי' הספרי' שאי' נישובות במקום הגי' בפ"ה ורבינו פי' מע' שוף עיי"ע שף ט' ובע' שף י' פי' בנישופין בו (שבת קכ"א:) כמו שאפה רוח. במד"ר פ"כ וכי לא היה יכול המלאך לנשוף בו ויוצא רוחו וכו' ובריש אסת"ר המן שהיה נושף עמא כנחש. ובאתפעל ב"מ כ"ג. עיי' לעיל — מנחו' נ"ד: אינשפא עיי"ע גשף] —

נֶשֶׁק (לדעת רבינו שם תואר לכלי זיין Waffen, Rüstung ולפע"ד מל"ר אמצ' nosca אצעדה (Armband מאי נמוסיה[4]) אמר רב הונא בר יהודה נשקי (גיטי' מ"ג.) פי' שתלה לו אדונו כלי זיין על שום לקנותו כמו על פיך ישק כל עמי (בראשי' מ"א מ') ותרג' יתזן כל עמי. ועוד נשק ברזל (איוב כ', כ"ז) נושקי רומי קשת (תהלי' ע"ח, ט') פי' בע' נמס. *[אחי"ה ע"ש ולדעתי הוא מל"ר אמצ' הנ"ל או מל"ר אמצ' Schnalle, Agraffe, nusca ואם תלה כלי זה לעבד היה סימן שבא ברשותו ורש"י פי' חותם] —

נָשַׁק (ענין דבוק גוף אל גוף מל"מ והשם נְשִׁיקָה Kuss והושאל לנגיעת השמש באיתו מקום) בסוף[5]) גמ' דפ' ארוסה ושומרת יבם (סוטי' כ"ו:) נשיקה ולא כלום הוא ישק העיקר. *[אחי"ה בע' ישק א' הביאו בלי פי' ע"ש ויש"נ הדוגמאות בעצם הוראתו ובהשאילתו. ובל"ס נוּשקתא וכ"ה בתרג' משלי כ"ז, ו' בקבוץ נושָׁקאתא דסנאה] —

* **נַשִׁיקָאָה** (שם מקום) שבת קכ"א סע"ב ר' אבין מנישיקאה כ"ה בכ"י יש"ס ובנו"ג דמן נישיקיא אולי הוא כפר Massice פליניאוס ה', כ"ו עיי' מאנגערט ח"ה ב', 285 ונייבויער 395 הביאו ולא פירשו.

* **נָשַׁר** (ענינו נפילה לארץ מל"ע نثر ובל"א נתר ab- herabfallen והשם נָשָׁר בל"ס נְשָׁרָא (das Ab- Herabfallende בראיש סוכ' (י'. וכ"ה בירו' סוכ' פ"א דנ"ב:) או תחתיה מפני הנישר. שר העיקר. *[אחי"ה עיי"ע שר ב' וישם הביא רבינו מפסחי' נ"ו. נשירה ובנו"ג נָשָׁר והקבוץ תוספ' פסחי' ספ"ב (ג') אוכלין נְשָׁרִים והשם המופשט נשירה תמור' כ"ה. נשירת רובו. ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ירו' תרומ' ספ"ו דמ"ד: בנשירתו. ירו' מכו' רפ"ב דמ"א ע"ג עיי"ע נשל, — ועוד עיי"ע נשוור] —

1 **נֶשֶׁר** (מל"מ שם עוף ידוע והושאל למלכות רומי שסימן בדגליהם היה נשר (aquila זוג בא מרקת ותפשו[6]) נשר כבר פי' בע' זג (ב'). *[אחי"ה והוא עפ"י פי' ר"ח ע"ש. ועוד הושאל לנישר המיתהי Greif וזה קהל"ר פ' כי מי: נשר גדול היה לשלמה והיה רוכב עליו וכו' — ומשתמשין מלכים בצורת זה העוף גבוה העוף וגם לסימן תוקפו חגיג' י"ג: מלך שבעופות נשר והוא תואר לתלמידי הכמים עיי"ע נשר ד'. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד וירו' קידוש' פ"א דס"א ע"ג יבא נשר שהוא רחמן וכו' ובילק' משלי ר' תתקס"ג בשם תנחו' שהוא רחמני — ובענין סימני נשר בענין טומאה עיי' חולי' ס"א. ספרא שמיני פרק ה' פרש' ב' עיי"ע זפק (ח"ג, שי"א.)] —

2 **נֶשֶׁר** (מע' הקודם נ"ל מל"ע نسر שם אליל אצל ערביים של המיאר עיי' בפנים arab. him- (jarisches Götterbild בפ"ק בע"ז בגמ' יום תגלחת (י"א:) נישריא שבערביא פי' גאון יש בערביא בית ובית ע"ז היא ואית בה אבן וחקוק עלה וסגדין לה. *[אחי"ה וכה"ג נישרא שבערביא בה"ג הל' ע"ז ק"כ ע"ג ובנו"ג נישרא ולפי פי' הגאון י"ל שבית ע"ז הנ"ל יכונה על שם האליל הנעבד ושם אליל נישר הוזכר כבר בקראן למחמד שורה ע"א כ"ב—כ"ג وقالوا لا تذرون آلهتكم ولا تذرون ودا ولا سواعا ولا يغوث ويعوق ونسرا וחרוזים אלה רביא לנכון החו' ד"ר מיללער (מ"ע מ"ג כרך כ"ט 601) לביאור הכותבת המיארית: נסר מישרקן ונסר מערבן ע"ש וקורות אליל ערבי זה עיי' שפרענגער חיי מחמד ח"א 363 הערה 6 ופערלעס עט"ש 100] —

[1]) בכ"י ה"כ נשופית ובכ"י ש"ס ר' נשופות ובפי' רגמ"ה כ"י אשר תחת ידי נישפות ובש"ס ווילנא בטעות נדפס נישבות והושוה לדפוס ש"ס ובכ"י ש"ס ה' נישיבות. [2]) וכ"ה בפי' רגמ"ה אבק קש שנישיף ובש"ס ווילני נדפס שנישב. [3]) במגילי גרמידי וכ"ה בסנה' צ"ד רע"א אבל בכ"י ש"ס ל"ד לטגילי כגי' רבינו. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע נימוסיה עיי"ע נמס. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס בראש. [6]) עיי"ע זג ב' הערה 5.

3 נֶשֶׁר (מענין נשר א׳ והוא תואר לתלמידי חכמים Gelehrtenschüler) יבעון נשרייא לקיניהון (עירו׳ כ״ג:) פי׳ בע׳ עלת. *[אחי״ה ובע׳ עלת ב׳ גרס אצל ס״א ידאון (כדאי׳ לפנינו) ג״כ יבעון וכ״ה בפי׳ ר״ח לעירו׳ (בש״ס ווילנ׳) אשר אחריו נגרר בפירושו ע״ש] —

4 נֶשֶׁר (מין עשב בל״ס נֵשְׁרָא Adlerfarm[1]) בפ״ק דברכו׳ בגמ׳ דסמוך רבן גמליאל (ח׳.) אסכרה דמיא לחיזרא דשפלת לה[2]) מגבבא דעמרא דלאחורי נשרא. בע׳ גב (ז׳) כתבנו פי׳ ר״ח[3]) ואין שם דלאחורי נשרא. ובפי׳ ר׳ גרשם ובספרינו כתוב ויש לפרש נשרא העשב שבין הקוצים. כמו (סוכ׳ י׳. ועיי״ע נשר א׳) או תחתיה מפני הנשר ומסתבך הצמר בקוץ ובעשב וכשמשלף הצמר מאחרי הקוץ והעשב אינו משתלף בלא שבירה.

* נשריא (= קן נשריא ר״ה כ״ו. עיי״ע סכוי ושם אבאר שם המקום ובכ״י ש״ס קנשריא.

* נַשְׁרִיתָא (אולי מל״ע نسارية המון נשרים Adler-schwarm) שו״ט תהלי׳ מזמור ע״ח ישלח בם ערוב (תהלי׳ ע״ח, מ״ה) ר׳ יהודה אומר נשריתא כלומ׳ ערבוב חיות באו גם מלמעלה ור׳ נחמיה אמר ערוב מלמטן דובין ואריות ונמרים ובילק׳ תהלי׳ רמז תת״ך גרס פוריתה והוא לפע״ד מל״פ پر כנף כלומ׳ בעלי כנפים.

* נְשָׁתוֹת (Eisenstangen) ירו׳ עירו׳ פ״ת דכ״ה. אפי׳ טבלא אפי׳ נשתות פי׳ כמו עשתות כדאי׳ בבבלי עירו׳ פ״ו.

נִשְׁתְּוָן (מל״פ نوشتن، نويستن، نويشتن, הוצואריש נפישתנן פי׳ כתב schreiben וממנו השם نوشته כְּתָב, איגרת die Schrift, der Brief) בעזר׳ (ד׳ ז׳) כתב הנשתון. *[אחי״ה וכ״ה בעזר׳ שם י״ח נשתונא ושם כ״ג פרשגן נשתונא ושם ז, י״א פרשגן הנשתון ושם ה׳, ו׳ פרשגן אגרתא] —

נְשְׁתַּק (= נוּשְׁתָּק עיי׳ מ״ש בע׳ נרתק Hülle, Behältniss) בס״ג דפ׳ טרף בקלפי (יומ׳ מ״ד:) תנא בכל יום לא היה לה נושתק היום היה לו נושתק[4]) פי׳ כסוי כדאמרינן בפ׳ ו׳ בבראשי׳ רבי׳ לעתיד לבוא הקב״ה מערטלו מנושתקו. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח ביומ׳ ובש״ס ווילנ׳ משובש וצריך להגיה מערוך (ועיי׳ ג״כ תוספו׳ ישני׳ ליומ׳ ד״ה בכל יום) וכן היתה גי׳ המיוחס לרש״י בב״ר הנ״ל גיאשתוק ופי׳ ע״י גרתק ובקהל״ר פ׳ וזרח השמש הגי׳ מערטלו ומהשתקו ומנרתקו וקרוב הדבר שבתחלה היה כתוב מערטלו מנשתקו ואחר כתב בצדו מנרתקו והובא פנימה בטעות מהשתקו ומנרתקו עיי׳ מ״ש ר״ש באבער בפסיקת׳ דר״כ צד קפ״ו: ושם בצד קפ״ו. ונשתיק יש לו כשם שכתב לשמש שם אהל בהם (תהלי׳ י״ט, ה׳) והוא ניתן בתוך נשתיקו. וגי׳ רבינו בכ״מ בוי״ו אחר נו״ן ולפי מה שהגהתי בע׳ נרתק שצ״ל פושתק עולה יפה אבל גי׳ כ״י ה״ב מנשתיקו ובכ״י ק״ט מנשתקו ובע׳ הנ״ל הובא ג״כ גי׳ כ״י תוספת׳ ליומ׳ ע״ש. ורש״י פי׳, נשתיק: טבעת אולי השוהו למלת נשקי גיטי׳ מ״ג: אשר שם פי׳ חותם] —

נְתַב בל״א כמו נָשַׁב מל״מ (wehen, blasen) תרג׳ ישב רוחו יזלו מים (תהלי׳ קמ״ז, י״ח) ינתיב רוחיה זלחין מיא. *[אחי״ה בכ״י תרג׳ שם בפַעל יְנַתֵּיב ועוד עיי׳ תרג׳ לתהלי׳ ק״ג, ט״ז׳ קכ״ה, ו׳; ועוד אי׳ בפַעל תר״י א׳ לבראש׳ א, כ׳; לדברי׳ ל״ב, ב׳] —

* נָתִיב, נְתִיבְתָא (מל״מ נָתִיב פי׳ שביל Weg) והושאל בכתובו׳ ח׳: נתיב הוא (המות) מששת ימי בראשית ובתרג׳ משלי א׳ ט״ו בכ״י מנתיבתהון בנו״ג מן שביליהון.

נִתְבְּרָא (יריד של ע״ז) שבעכו ונתבכה שבעין בכי בפ״ק דע״ז בגמ׳ יום תגלחת (ע״ז י״א:) פי׳ ע״ז הן. *[אחי״ה כ״ה בכל הכ״י רק בכ״י ק״ט ה״ב ול״ד נתבכה (נתבכא) הוא ע׳ בפני עצמו ובדפ״ע בשתי הפעמים נתברא (ובדפ״ר השני ע׳ בפני עצמו). ובנו״ג נדבכה שבעכו א״ד נתברא שבעכו רב דימי מנהרדעא מתני איפכא יריד שבעכו (נדבכ׳) [צ״ל נדבכה] שבעין בכי ובכ״י ש״ס לי׳ איכא דאמרי וכן לי׳ בה״ג ושם: ירוד שבעין בכי ונדבכה שבעכו רב דימי וכו׳ נדבכה שבעין בכי ירוד שבעכו ובכ״י פי׳ ר״ח (בקובץ כ״י אנגייליקא דף חסר) אי׳ (ידך) [צ״ל יריד] שבעכו נתבכא שבעין בכי ואיכא דתני להו איפכא. הנך רואה שגי׳ רבינו עולה עם גי׳ ר״ח. ואולי עיק׳ הגי׳ נדבכא פי׳ כמו נדבך שורת אבנים עיי״ע ונתברא הוא בל׳ גנאי כלומ׳ נשבר ונחרם והיא הוספת איזה המעתיק ולי׳ בכ״י ש״ס ובה״ג ובפי׳ ר״ח] —

---

1) פפלנ״צ ללעף 266 אבל לא הזכיר שכבר מצא מקומו בש״ס וכן נעלם מעיניו דברי הערוך. 2) כ״ה בכ״י ובדפ״ע לי׳. 3) בעי׳ גב הנ״ל לי׳ וברור הוא שכצ״ל אחר מלת פי׳: פי׳ ר״ח חיזרא וכו׳. 4) בנו״ג ניאשתיק ובכ״י ש״ס ניאישתיק ועוד עיי״ע נרתק.

* נָתַז (מל״מ תוז) עיי״ע ז׳ ח״ג, ר״פ ושם הביא רבינו איזה דוגמאות ואוסיף כהנה וכהנה בע׳ תז ע״ש.

נִתְּזָה (שם איש) בס״ג דפ׳ בן סורר ומורה (סנהד׳ ע״ד. וכ״ה ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א:) נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד פי׳ אדם גדול היה ובעליתו היה בית המדרש. *[אחי״ה ועיי״ע בית נזתה (ח״ב ע״ז) ועיי״ע בית ארים (שם ס״ב:)] —

* נִתְּזוֹר (שם איש סוחר) עירובי׳ נ״ט. עיי״ע דסקרתא (ח״ג, ק״ד.) וגי׳ ר״ח (בש״ס ווילנ׳) דאתי אזואר וזה קרוב לגי׳ דנאתי ארואר שהובא בלקוטות הרמב״ן כ״ח ע״ג עיי׳ ד״ס עירו׳ צד קי״ט. וע׳ דסקרתא.

1 נָתַח (מל״מ ענינו חלק להתיכות zerstückeln והושאל לניתוק losreissen ab- מל״ע נ״ח פי׳ שמט) בפ׳ המקבל בגמ׳ המלוה (ב״מ קי״ג.) אמר שמואל שליח בי״ד נתח נתוחי פי׳ שליח בי״ד שומט ונותן מידיו של לוה בתורת עבוט כלים וכיוצא בהן אבל ליכנס לביתו של לוה ולמשכנו אינו רשאי. ובפ״ק דביצ׳ בגמ׳ ג׳ ומצא ב׳ (י׳ סע״ב) גוזלין מנתחי אהדדי כיסין לא מנתחי אהדדי[1]. בפ׳ הניזקין בגמ׳ המוציא מציאה (גיטי׳ נ״א סע״ב) שוורים מנתחי אהדדי[2] כיסין לא מנתחי אהדדי. *[אחי״ה ובענין הוראה ראשונ׳ בחולי׳ כ״ח: דמנתחה אבר אבר. והשם המופשט ניתוח בצרוף הפשט עיי׳ זבחי׳ ג׳: נ״ג: ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״ב: ב״ר פל״ד עיי״ע הפשט (ח״ג רל״ד)]

*2 נָתַח (מל״ע נ״ח נתן עיניו בדבר לשמרו auf (etw. das Augenmerk richten תוספתי ב״ט פ״א (צוק״מ 372) היאך זוכה זה בדבר שלא בא לתוך ידו אלא ינתחנו . . היאך זוכה זה בדבר שאינו שלו אלא ינתחנו ופי׳ כאמור יתן בו עיניו לשמרו ובנו״ג יתננו ואין לו שחר והענין לא סבלתו.

☞ נָתַךְ (מל״מ נרדף עם נסך ענין יציקה ועוד ענין הגרה והזלה schmelzen, flüssig (machen תרג׳ לצקת [את] אדני הקדש (שמות ל״ח, כ״ז) לאתכא סמכי קודשא ומענין זה נקראו מתכות שהם נצוקים. *[אחי״ה וכתב המתורגמן שבתרגום איננה בהוראת התכה כי אם בלישנ׳ מסיסה או נחיתא עיי׳ שם הדוגמאות וכן בדרז״ל זבחי׳ ק״ד רע״ב וק״ו רע״א ניתך הבשר והפעיל הַמַתִּיךְ ירו׳ פ״ז ד״י: ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ג: פ״ד דמ״ד: ועיי״ע יתך (ח״ד קע״ב). נזיר נ׳: ירו׳ נזיר פ״ד דנ״ו: תוספ׳ אהלות פ״ד חלב המת . . והתיכו. ובהפעל חלב מוּתָּךְ שבת כ״א. עיי״ע תך א׳ וש״נ.[3] — ובענין יציקת מתכת תוספת׳ כתובו׳ ספ״ז מתיך נחושת. תוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ד כל מתכת שנטמא ונשבר והתיכו וכו׳ ושם איזה פעמים והתיכו (löthen). ובענין שפיכה יבמו׳ ע״ט. ניתך מים עליהם מן השמים] —

נָתָן (שם פרטי) בס״ג דפ׳ במה בהמה (שבת נ״ו סע״ב) והיינו נתן דצוציתא פי׳ על שם מלאך דהוו נצוצין דנור דפשיט ידיה וקבליה בתשובה. פ״א למה קורין אותו נתן דצוציתא שהיה לו חלוק של שיער של עזים ששורטין את בשרו שיהא לו כפרה שהיה בעל תשובה. *[אחי״ה כפי׳ ראשון א׳ בפירש״י ובפי׳ שני ברש״י על שאחזו המלאך בציצית ראשו ע״כ ותוספ׳ פירשו דאמר במדרש שהיה נר דולק על ראשו ע״כ וברוחב ביאור א״ כן בפירש״י בסנה׳ ל״א סע״א ד״ה לדזיו עש״ה. ועיי׳ היוחסין השלם ע׳ עוקבא צד 175 וע׳ נתן דצוציתא שם 171 ושם הביא ג״כ פי׳ ר ב צ מ ח[4]) ורבינו סעדיה גאונים דפי׳ נתן דצוציתא בנערותו היה מתקן בשערו ומקשט והיה עושהו תלתלים וקורין אותו נתן דצוציתא ע״כ עשו הגאונים פ״א שראוהו רב יוסף שהיה יוצא ממנו לשון אש מד׳ ציציותיו וכו׳ ע״ש ושם הובא הספור בענין נתן דצוציתא משאלתות פ׳ וארא (סי׳ מ״ב) ע״ש ובסד״ה (דפו״ו צד קמ״ו:[5]) — ועוד כמה תנאים ואמוראים נקובים בשם נתן עיי׳ סד״ה זה הערך ועל שם זה נקרא ברייתא דאבות אבות דר׳ נתן] —

נתן (נָתִין, נְתִינִין die Gegebenen d. h. Nach- (kommen der Gibeoniten בפ׳ הערל (יבמו׳ ע״ח:) ממזרים ונתינים אסורין ואיסורן איסור עולם.

---

[1]) וכ״ה לפנינו ובכ״י ש״ס יותר טוב גוזלות מנתחי מ ה ד ד י כיסין לא מנתחי מהדרי. [2]) בנו״ג מהדרי. [3]) פסיקת׳ רבתי פל״א (שהארה) [כשראה] הקב״ה את ישראל מנתכי׳ לאחוריה צ״ל מנתקים לאחוריהם ובפסיק׳ דר״כ צד קל״א. וכפתו ידיהם לאחוריהם וכ״ה בשו״ט סוף מזמור קל״ז ובילק׳ איכ׳ סוף ר׳ אלף י״ב. [4]) וזו הדוגמא יש להוסיף לרשימה שנתתי במבוא בח״א XVII והלאה אשר בה רמזתי על מקומות שיבא בהם זכרון פי׳ רצ״ג ועוד מצאתי פי׳ בענין נערות שיש להן קנס ופי׳ רצ״ג הובא ברא״ש ב״ק פ״ח סי׳ ג׳ ובענין הלל בלילי פסחי׳ הובא פי׳ רצ״ג מר״ע גאון ומרה״ג עיי׳ חידושי הרשב״א לברכו׳ י״א. ס׳ פסקי׳ אחת ארוכה. ועוד עיי׳ הרי״ף ספי״ז דשבת וז״ל עם השנויים שהביא בעל ד״ס בשבת (צד קמ״ב מתוך כ״י) ואמר בעל הלכות גדולות (ברי״ף כ״י ונכתב בה״ג) משמיה [דמר רב] צמח גאון [ז״ל] דהלכתא כר׳ יהודה דקי״ל ר״מ ור״י הלכה כר״י [והאי טעמא לאו דוקא הוא דכי אמרינן ר״מ ור״י הלכה כר״י הנ״מ היכא דפליגי וכו׳ וכו׳. [5]) והוסיף שם הסיפור ממעשיות של ר׳ נסים דל״ז. ע״ש והי׳ פעלעם מיסצעללען 85 והלאה.

פי' בגמ' (שם ע"ט סע"ב) דוד גזר עליהן ונתינין הן הגבעונים ואמאי איקרו נתינין דכתיב (יהושע ט', כ"ז) ויתנם יהושע ביום ההוא. — (א"ב בעזר' (ז', כ"ד) זמריא תרע׳א נתיניא) *[אחי"ה ועיי' עוד עליהם ביבמו' ע"ט. והלאה כתובו' כ"ט. והלאה ירו' כתובו' רפ"ג דכ"ז. קידושי' ס"ט. ע': והיחיד נָתִין ולנקבה נְתִינָה מכו' י"ג. והלאה והשם המופשט נְתִנוּת כתובו' י"ד. והלאה. והפעל נָתַן ידוע והרבה בצרוף נ׳׳א עיי' ב"מ מ"ח. והלאה שבת ל"א סע"א ובל"א נסב עיי"ע פי' ענין מסחר ועסק. ועם עין פי' שימת עין ב"מ י"ט. נדרי' צ': סוט' ט' סע"א ורע"ב. ועם טעם חולי' צ"ו: והלאה. ועוד בל"מ כמו ואתה לא כן נתן וגו' (דברי' י"ח, י"ד) ענין יעוד מזה בכורו' נ"ט רע"ב הדין נותן, ושם היא הנותנת — ורבינו הביא השרש ודוגמאות בע' תן ג' ע"ש] —

* נְתַנְאֵל (שם אמורא) פדר"א פי"ו ופכ"ה א"ר נתנאל ראו אבותיו של משה תארו כמלאך אלהים וכו'.

* נְתִינָה שם גוי אחד עיי"ע דמא (ח"ג, ע"ט) וש"נ.

* נָתַץ (מל"מ ענינו הריסה niederreissen) בהפעל פסחי' כ"ז. ע"ז מ"ט: חרש יותץ והשם המופשט נציתה ירו' שבת רפ"ט די"א ע"ד ירו' ערל' פ"ג דס"ג. ספרא שמיני פרש' ח' פרק י' תוספת' נגעי' ספ"ו.

נָתַק (מל"מ ענינו קריעה ועוד העתק ממקומו losreissen, losmachen, ablösen) לא תעשה שניתק לעשה (יומ' פ"ה: חולי' קמ"א.) פי' בע' לא. נתוק וכרות (ויק' כ"ב, כ"א) כבר פי' בע' ג ד (י"ג [1]). *[אחי"ה וכנ"ה בקל בכורו' ל"ג: כורת . . נותק ע"ש תוספת': תרומו' כ"ג נותקות את יינן . . נותקין את שמנן ועיי' ירו' תרומו' פ"ג דמ"ב: ושם שביעי' פ"ד דל"ה: מקום שנהגו לקוץ יִתּוֹק לתוק יקוץ [2]. נפעל נדה ס"ה. נתקו שניה, חולי' קכ"ג סע"ב שומר העשוי לינתק מאליו. ספרא אחרי פרש' ט' ר' פרק י"ג גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסופן לינתק בעריות לכך בא עליהן בגזרה . . וכן מצינו שניתקו בעריות וכו' ועל זה העיר המו"ל הרב החכם וויס ענין מלת נתק הוא פירוד אבל השתמשו בו גם על ההיפוך ר"ל על המשך דבר אל דבר ואז ענינו שנתק ממקומו להיות נמשך אל מקום אחר ומזה הענין לאו הניתק לעשה ודומה לל' הכתוב התיקם כצאן לטבחה וע"כ באמרם לינתק בעריות פי' כמו לינתק לעריות כלומ' נמשכים אחרי העריות עכ"ל הזך. זבחי' ה': אשם שניתק לרעיה עיי' רש"י ותוספו'. ירו' נזיר ספ"ד דנ"ג ע"ג משניתק מלא תעשה לעשה. מכו' ט"ו. ההוא לנתוקי לאו הוא דאתי. ב"ק ט': שור דרכיה לנתוקי. אתפעל עירו' י"ג. כיון דאינתיק ע"ש. זבחי' ג'. אינתיק ליה וכו'. יומ' מ"ו: לא אינתיקה למצותה ובתי"ו של אתפעל כתרג' קהלת ד', י"ב אתנתק — ומה שענינו נגוע בנתק עיי"ע הבא אח"ז. — פסיקת' רבתי פל"א עיי"ע נתך ומ"ש — והשם המופשט נְתִיקָה שהש"ר פ' שימני דרש אתקנך (ירמי' כ"ב, כ"ד) אתקנך בתשובה ממקום שנתיקתך שם תהא תקנתך [3] וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד קס"ג. ממקום נתיקתו תהא תקנתו וא"כ דרש מל' תקון בלי נו"ן ועיי' רש"י לירמי' שם] —

נֶתֶק (מע' הקודם על שם ניתוק השער מחמת הצרע' נקרא נתק צרעת על הראש או על הזקן böser Grind) בסוף רפואות דמי שאחזו (גיטי' ע' סע"א) הנתק והביכיה [4]. פי' נתק צרעת. *[אחי"ה נתק, נתקים, נתקין הרבה בנגעי' עיי' פ"ו שנקרא על שם זה פ' הנתקים ובל"א נתקא עיי' תרג' לויק' י"ג ל' והלאה והפעל ממנו שם משנ' ט' ניתַּק כל ראשו וכו', ספרא תזריע נגעים רפ"ה ואיש (ויק' י"ג, י"ט) להביא את שניתק נתק בתוך נתק. ושם פרק ט' לא שניתק נתק בתוך נתק] —

נֶתֶר (מל"מ ובל"י νίτρον (λίτρον) בל"ר nitrum mineralisches Alkali) בפ' א"ר עקיבא (שבת פ"ט סע"ב) מי רגלים נתר ובורית. ובפ"ט בנדה (מ"ו דס"א סע"ב) ובכלי' פ"ב (מ"א [5]) ובפ"י בכלי' (מ"א) כלי חרס וכלי נתר. בס"ג דפ' המזבח מקדש (זבחי' פ"ח סע"א) נתגעלו אין מכבסין אותן לא בנתר ולא בחול. מאי כלי נתר א"ר יוסי בר אבין כלי מחפורות של צריף (ע"ז ל"ג:) כבר פירשנו בע' חפר. פ"א כלים המדובקים במגביא [6] והוא כמו אבנים ושורין אותו [7] במים" ונימוח ובלעז אלומ"י [8])

[1]) כ"ה לנכון בדפ' אמש' ובשדפ"ע בט"ס לא. [2]) ובתוספ' שביעי' ספ"ג לחתוך יחתוך. [3]) ושם ג"כ הפעל: משם אני נותק מלכות בית דוד. [4]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע והביביה, והביבייה צ"ל והבכייה. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [6]) בפי' רה"ג אי' עוד שהוא בטיית שב וזה שב כמין אבנים הם וכו' ורבינו השמיט כדרכו לרוב תיבות הערביות ושב הוא ל"ע شب Alaun וכ"ה בל"ס מגביא עיי"ע ושם הביא לנכון בכ"י ה"ב והוא אלשב ולא שיב כדאי' ברע"ב לנדה פ"ט מ"ו. [7]) בפי' רה"ג אותן. [8]) עיי"ע חפר ה"ג רס"ה הערה 4 ועי' מגביא. וזה הפי' הועתק מפי' רה"ג בכלי' פ"ב מ"א.

וי״א כלים עשויי׳ מן מגביא עצמה[1]) ויש מפרשים נתר בל׳ ישמעאל אנטרון[2]). והוא כמו אבן מתלחלח[3]) במים חמים ורוחצים בו במרחץ ראשן[4]) בארץ ישראל[5]) בארץ מערב״[6]. ירושלמי כפ׳ אמ׳ ר״ע (שבת ספ״ט די״ב רע״ב) נתר ניטרון[7]) בורית בוריתא[8]) קימוניא קלייה[9]). — (א״ב כן (ר״ל על ניטרון) נקרא בל״י ורומיי. פי׳ קלי בל׳ ישמעאל עשב אשר מאפרו עושים זכוכית וגם מערבין אותו בשמן ועושים בורית לכבס הבגדים) *[אחי״ה ויפה כיון ר״ב ועיי׳ ג״כ תשב״ץ הנ״ל בהערה 7 שעוסק בענין מיני נתר והביא גם פי׳ הערוך ויתר השיטות עש״ה. והעלה שזה הנתר אינו הנתר שהזכיר רבא ושיבוש הוא בידינו לקוראו נתר מכיון שאינו מקטף מזיא ע״ש נדה ס״א: ס״ב. נתר אלכסנדרית . . נתר אנטיפטרית עיי״ע בח״א צ״ה: קמ״ז. שבת מ״א. צ׳: ועוד. זולתו ותרג׳ נתר (ירמי׳ ב׳, כ״ב) ניתרא ובתרג׳ משלי (כפי גי׳ המתורגמן וקצת דפוסי׳) כ״ה, כ׳ נִתְרָא ובקצת דפוסי׳ יתרא וכ״ה בפשיט׳ הסורית] —

נְתַר (מל״א וסו׳ ובל״ע نثر כמו נָשַׁר בל״מ בדניאל (ד׳, י״א) (abfallen, herabfallen אַתַּרוּ עפיה. ותרג׳ נבל ציץ (ישעי׳ מ׳, ז׳) נתר (ציצא) [צ״ל ניצא] וענין קרוב לזה ימרט שער ראשו (ויק׳ י״ג, מ׳) יתר שער רישיה. *[אחי״ה ונאמר מנשירת העלים והניצים עיי׳ תרג׳ ישעי׳ א׳, ל׳; ל״ג, ט׳ ובאפעל תר״י ב׳ לשמות ט׳ ל״א ואַתֶּרֶת נצה, וגם מנפילת השנים תר״י א׳ לדברי׳ ל״ד, ז׳, ומנשירת השער עיי׳ המתורגמן, וכ״ה בדרז״ל ב״מ כ״א: תאינה מידע ידיע דנתרא, ושם נתרין זיתי, גיטי׳ ס״א. וקא נתרן תמרי, עירו׳ ק׳: נתרי פירי, ב״ק ט׳: בור דרכה לנתורי עיי״ע תר ו׳, ברכו׳ נ״ו: שיני דנתור, חולי׳ נ״ט סע״ב עיי״ע נותרות. סוט׳ י״ג. ונתרן עיניה, שבת ל״ג סע״ב וקא נתרן דמעת עיניה, איכ״ר פתיחת׳ ססי׳ כ״ד ונתרין דמעתא עלוהי. באפעל: נזיר מ״ב. אדמה דלא מתרא, ירו׳ כלאי׳ רפ״ז ד״ל ע״ד אית אתרין דמתרין טרפיהון, ירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו ע״ד אבד פלוני נתרי פלוני — והשם נֶתְרָא וכ״ה בל״ס Abfall עיי״ע נותרות] —

* נְתַר (בנפעל ענין פרוד והעתקה ממקומו los-gemacht sein) ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה ע״ד. נאחז באילן זה וניתּור ויוצא נאחז בחורש זה וניתור ויוצא נאחז בסבך זה וניתור ויוצא וכו׳ ובב״ר פנ״ו ויק״ר ס״פ כ״ט הגי׳ ניתש מחורש זה ונסבך בחורש אחר וכו׳ ופי׳ מ״כ נעתק. ובהוראת ל״מ ענין פתיחת קשר והושאל להיתר איזה דבר losmachen, erlauben ירו׳ יבמו׳ פ״ד ד״ו: בית שהוא נִיתַּר בחליצה אחת ולרוב בהפעיל שבת כ״ב. אין מתירין ציצית מבגד לבגד, ושם קמ״א. מכבש של בעלי בתים מתירין . . ר״י אומ׳ אם היה מותר מע״ש מתיר את כולו ושומטו. ומה שענין היתר הפכו איסור עיי״ע תר ב׳ וש״נ. ועוד ענינו מסר חולי׳ מ״א. סנהד׳ מ׳ סע״ב התיר עצמו למיתה, ושם מ״א. עד שיתיר עצמו למיתה, ירו׳ פיאה פ״א דט״ז. להתיר דמן של בעלי מחלוקות. הָפעל שור מוּתָּר הפכו שור קשור ב״ק ט׳: הותר הנדר סנהד׳ ס״ח. ירו׳ שבת פ״ב ד״ה: — דמו מותר ב״ר ר״פ ל״ב פי׳ נמסר לשפיכה.

נוֹתָרוֹת (דרש מלש׳ נְתַר נפל לארץ היינו הרעועות der Abfall, die Schlechten) כב״ר פ׳ ע״ד (ע״ג) ויעקב רעה את צאן לבן הנותרות (בראש׳ ל׳, ל״ו) נתרת כתיב מנהון בישין מנהון עקרן[10]) מנהון קוסרין. *[אחי״ה וכ״ה בע׳ קוסר ע״ש במקרא כתוב הנותרת ועיי׳ מ״ש בעל מנחת שי לזה הפסוק ולזה הב״ר כיון רש״י בפי׳ זה הפסוק ע״ש ומה שאי׳ בב״ר כמד״א ונתור ככי ושיני (והוא בחולי׳ נ״ט סע״ב) בלי ספק מגליון בא פנימה להורות על נותרות עיי׳ המשביר ורבינו לא גרס ליה כאן ובע׳ קווסרין] —

נָתַשׁ (כמו נָתַץ ובל״ם נְתַשׁ ענין הריסה ועקירה ausrotten) תרג׳ כי אמילם (תהלי׳ קי״ח, י׳. י״א. י״ב.) ארום אתושינון. *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן ובד׳ רעגיא ובשאר דפוסי׳ אֶתּוֹשִׁינוּן. ונאמר מדברים ובעלי חיים בתוספת׳ ב״ק רפ״י כפי גי׳ כ״י אירפ׳ מטבע ונישוף ונתשו וכו׳ ובדפוסי׳ לי׳. ובנפעל ב״ר ויק״ר עיי״ע נָתַר. הפעיל: ב״ר ר״פ כ״ג מתושאל (בראש׳ ד׳, י״ח) מתישן אני מן העולם. ומה שענינו כחישה מפעל תשש עיי״ע תש] —

---

[1]) בזה כיון על פי׳ ר״ח כמו שהוכחתי בע׳ חפר עש״ה ובפי״מ לרמב״ם כלי׳ פ״ב מ״א מרחה זה הפי׳ עש״ה. [2]) כ״ה לנכון בכל הכ״י ובדפ״ר אבל מדפ׳ פיזי והלאה בט״ס אנטרוך ובפי׳ רה״ג יותר טוב בט״ית נטרון והוא בל״ע نطرون. [3]) כ״ה נכון בדפ׳ ווניצי׳ ובאמ׳ אבל בדפ״ר וכ״י ק״ט מתחלחל וכ״ה בפי׳ רה״ג אבל כבר הגיה המו״ל לנכון ומתלחלת. [4]) בכ״י ק״ט וה״ב בט״ס ראשון. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב וכ״ה בפי׳ רה״ג. [6]) הועתק מפי׳ רה״ג לנדה הנ״ל בסד״ט 32 ושם הסיום בארץ מערב וארץ אדום. [7]) בנו״ג נטרון וכ״ה בתשב״ץ ח״א סי׳ כ״ח בשם הירוש׳. [8]) והוא בל״ע ملح البارود והוא כמו بورق Salpeter. [9]) בל״ע ماء قلي Lauge. [10]) בכ״י ק״ט עיקרין.

נֹצח תּתהדר נֹאדר כטפסרי, מגדש בגדשי ולא חסירי, חיילתני לערוך ערך ארביסרי, וכן תאמצני בערך חמיסרי

*[אחי"ה ר"ת נֹתֹן רמז על שם המחבר והחרוזים האלה נמצאו בסיום אות נו"ן בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וה"ב בשנוי קצת וכמו שנסחתי א' בכ"י ו"ו א' ובכ"י ל"ד מגדש נגדשי בכ"י ה"ב מגדיש נגדשי ובכ"י ו"ו ב' בט"ס מגרש נגרשי ופי' מגדש בנדשי ממלא מדתי ועיי"ע גדש א'. וטפסר הושאל לאל יתברך ועיי"ע. בכ"י ל"ד חמלתני אבל בכ"י ו"ו א' וב' וה"ב חיילתני ועוד בכ"י ל"ד בטעות תאצֵני וצ"ל (תאצמני) [תאמצני]. בערוך חמיסרי כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד אבל בכ"י ה"ב ערך וצ"ל בערך. ובכ"י לונדון (בריטיש מוזיאום) החרוזים הנ"ל ליתנהו כי אם: נשלם אות הנו"ן בעֹז אל רחום וחנון ובהתחיל אות הסמ"ך יסמכני אל לכל הנופלים סומך ובחבלי נעימים אתמך. ובכ"י ק"ט אי': סליק ערך נו"ן תהלה לאל רחום וחנון אתחיל ערך אות הסמך. ובכ"י ב"ר רק: אתחיל ספר ערך אות סמך] —

אחרית דבר.

לא יפלא ממך הדבר כי זה החלק החמישי מספרי ערוך השלם הופיע מקצה שליש שנים אחר כלות החלק הרביעי. אולי רבים אומרים לנפשי המחבר הלך אל הארץ החדשה אשר שם הזהב וזהב הארץ ההיא טוב ורק לשבת בצל הכסף ולא בצל החכמה אשר על כן רפה ידו ממלאכת אלהים. אל נא אחי תרעו ואל תדונוני עד שתגיעו למקומי ודעו תדעו כי כמה מתלאות חלפו עברו על ראשי מעת שבאתי לאמעריקא לחנות תחת דגל קהלה קדושה אהבת חסד. גר הייתי בארץ נכריה וגם הייתי נאלץ להלחם מלחמות ה׳, וברוך אוזר חיל, קנא קנאתי לה׳ צבאות ואין כאן מקום להאריך בזה. כעת הראשון, אף אם ראיתי אכפה, הקל והאחרון הכביד כי האל הגומר עלי לקח ממני מחמד עיני ותמת אשתי רבקה בת משה צבי (בכ״ט אדר ראשון תרמ״ו) ונאנקתי דם מתים ואבל עשיתי בעבורה אשר היתה לי במשך ה׳ שנים גאון עוזי, מחמד עיני ומחמל נפשי. ותנצב״ה! ובתוך סיבות האיחור היתה ג״כ מיתת מדפיסי ספרי בויען ועוד הרבה מכשלים היו עומדים לנגדי ולא אטריח הקוראים בפרטות. והיה עמל ואון חלקי עד נֵערה על אוהבי רוח ממרום באמרם: סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך הערוך השלם, וברכתי תעלה על ראש האחים היקרים ר׳ אברהם ואנטאני וואללאך ילידי פריישטאדטל באונגארן. זה האיש הנכבד ר׳ אברהם בן משה (נולד כ״ז אב תקפ״ג) אחר טילטול גברא בא לארץ הזאת זה רבות בשנים וה׳ ברך את אברהם בכל אבל אהה המות עלה בחלונו והכה אם על הבנים כי מתו שני בניו נתנאל ואליהו בימי חרפם וגם מתה עליו אשתו החשובה שרה בת ר׳ יצחק פלאטט (Nov. 23. 885) ינוחו בשלום על משכבותם!

* * *

ואחד ממטיבי הגדולים אשר השביע בצחצחות נפשי הוא האדם הגדול בענקים ונקרא בפי כל מונטיפיורי של אמעריקא אשר צדקת פרזונו נודעה בשער בת רבים אשר כל חייו באורך צדקה הוא היה עורך שועי לא בצר גם לספרי ה״ה הנדיב השוע והנעלה ר׳ יעקב צבי שיפף נ״י והצבתי לשמו המפואר יד וזכרו לא יסוף ממחנה ישראל אשר שָׂמָּה הגיע ספרי. עוד ינוב בשיבה דשן ורענן יהיה לרומם קרן ישראל להגדיל תורה ולהרבות חכמה בישראל!*)

וזאת לדעת כי ספרי כבר מונח בכתובים כמעט עד אות ת״ו ובצפיתי צפיתי כי בעזרת החונן דעת בזו השנה אברך על המוגמר. ועתה הנני נותן הודאה לעבר וצועק אני לעתיד להודות לה׳ כי טוב, ולהתחנן בעד חסדו עלי ותקותי חזקה כי גם החותמים ימשכו הי״ט של הסדם עלי לתמכני בימין צדקם.

ובזה אשים קנצי למלין ואחתום בחתימת זה החלק בברכה הקצובה בתורה בָּרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ.

נויארק מש״ק שמיני כ״ו ניסן (יום שנתבקש אבי מורי נ״ע).

המחבר.

*) וגם אתן תודה בזה לידידי ד״ר ג׳ גאטטהייל רב בעדת עמנואל בנייארק ומקויים בו מגלגלין זכות ע״י זכאי.